

PARIS. – IMPRIMERIE V. LAROUSSE ET O
49, RUE MONTMARTRE – PARIS. 19

COMMENTARIA
IN
SCRIPTURAM SACRAM

IL P. CORNELII A LAPIDE

E SOCIETATE JESU.
SANCT/E SCRIPTURE OLIM LOVANII, POSTEA HOMÆ PROFESSORIS,
ACCURATE RECOGNOVIT AC NOTIS ILLUSTRAVIT

AUGUSTINUS CRAMPON,

DIECKSI» AMBIA*. rnj^DTTKR.

-----Q-----

EDITIO NOVA

ACCUBATE EXPURGATA MENDIS QUJE IN PRIOREM IRREPSERANT.

TO.MUS NONUS

IN ECCLESIASTICUM

-----LIBRARY

of the Missionaries of the S. Heart,
NATICK, R. I.

PARISHS

APUD LUDOVICUM VIVÈS, BIBLIOPOLAM EDITOREM

19, VU VULGO DICTA DELAMHHE, 13

N DCCC I.XXV

JESU UNI ET TRINO

JESU GEMINO SIRACH

JESU ANTITYPO CHRISTO

VOTUM.

2

Moyses et Prophetæ celebrant Jchova trinum in increata Deitatis S. Triade, Patrem, Filium et Spiritum Sanctum, Siracides nobis liic exhibet Jcsum trinum in creata hominu trium homonymorum ternione; Jcsu Sirach libri auctorem, Jesu Sirach interpretem, et Jcsum Christum utriusque antitypum. Illic ternio est Trinitatis personarum in eadem essentia Dei individua : hic triumviratus Jesu in eadem essentia hominis specifica. Illius mysterium est *ἡ τριῦς ὁμοῦς ὁμοφύς* obMfhmov, ineffabile et inexplicabile, uti ostendi prologo in Isaiam : hujus pariter salus et redemptio admirabilis est et ineffabilis. Illic Jēsus amor noster medius inter* cedit inter Patrem et Spiritum Sanctum : hic medius intercedit inter avum et nepotem. Jcsum enim salvatorem nostrum uterque

Siracides et nomine, et doctrina, imo prophetia, et actione, sanctitateque, et passione, et resurrectione, posthumaque gloria, vclut alter Job ad vivum præfigurat, ufi ex decursu operis, præsertim cap. i, xxiv, xxxvi et l i, liquido patebit.

Quocirca unus Jcsus noster in gemino Siracide spirat, loquitur, docet, prædicat, prophetat, ut ipse utriusque anima, mens et spiritus esse videatur.

Unus est sol, sed per condensationem radiorum in nube rotunda et spissa tralucens, binus et subinde trinus resplendet, ut parelius vehit trinus sol appareat. Unus pariter est sapienti®, id est sol, Jesus Christus; sed in utroque Siracide, vclut in parelio, geminoque sole trinus refulget. Igitur hi sunt tres soles sapientii®, imo unus sol in gemino parelio unius ternique Jesu coruscans. En tibi Jcsus trinus et unus : binus enim est in Siracide, tertius in Christo : binus in typo, unus in antitypo : binus in imagine, unus in exemplari : binus in umbra, unus in corpore. Uterque enim Siracides Jesum Christum typice, vehit umbra et imago, signal et repræsentat. Tu ergo, Jesu Siracide, a Jesu Christo, puta a Verbo Patris incarnando, et in Dei præscientia jam incarnato, cadesti lumine collustratus, tuam in Deum fidem, pietatem et zelum testatus es, tuamque sapientiam, virtutem et spiritum Hebræis, et saeculorum omnium posteris aspirasti; nunc e coelo tuis precibus euindem omnibus aspira. Tu Jesu Siracide junior, vclut germanus avilie patrum fidei et zeli filius et hærcs, interpretando hunc avi tui librum, Græcis, Latinis cæterisque gentibus ejusdem fidem, sapientiam et spiritum communicas, ac infidelium impiorumque quorumlibet perfidiam, perfidamque impietatem jugulas, erroresque et vilia sacris hisce gnomis extirpas. Dixisti enim cap. t, 27 : *Duas (jentes odit anima mea : tertia autem non est gens, quam oderim : qui sedent in monte Seir, et Philisliim, et stultus populus qui habitat in Sichimis. Odisti ergo Idumæos, Philistinos, et Sichimitas sive Simaritas, vclut juratos Ecclesiæ et populi Dei hostes.*

Uterque praelusistis Christo Jesu, qui pariter odit Saracenos, Paganos, Ilærellicos : odit, inquam, non ipsos, sed eorum errores et hærescs : ipsos enim ad sui agnitionem, fidem et salutem traducere, sanguinis sui impendio satagit. Omnes Jerusalem terrestrem, et modo cœleste , trinis, iisque perennibus vestræ gratiæ et gloriæ fulgoribus illuminastis, et jugiter illuminatis. Date huic ævo, quæso, ut eam a Saracenis occupatam postliminio vestræ fidei et Ecclesia restitutam aspiciamus et gratulcmur. Terram sanciam pedibus calcastis, ore docuistis, anibus sanctificastis : nunc eam pollutis pedibus calcant Agareni, eamque sacrilego ore contaminant, et immundis manibus conspurcant. Restituite eam avilæ veritati et sanctitati, quam a vobis, vclut a maternis uberibus, hausit et suxit, ut omnes ejus incolæ Deum verum, ejusque Filium unigenitum Jesurn Christum, mundi redemptorem agnoscant, colant, celebrent. Ita ipsa postliminio reddetur suo Jesu et nm Jescua, suo, inquam, Salvatori (quem olim orbi peperit) et saluti. Anien.

ENCOMIUM

— LIBRARY-----

issionarics oí the S. Heart,
NATiCK, R. L

EX PARALLELIS ETHICES NATURALIS ET DIVLWE.

Summus ilio rrrum Opifex ab ipsis macrocosmi incunabulis, creale cuique natura' suam statini regulam, normam ac legem associavit, qua quælibet suis inclusa terminis, illis constantissime se contineret, motibus sibi propriis perpetua serie ageretur, ac muniis cæteris sibi congruis stata ac perenni ratione perfungeretur; nimirum, ut universum hoc archetypum, unde ab auctore suo expressum est, quaquaversum, licet sciatica duntaxat imitatione, tenuique vestigio, referat tamen, pulcherque hic speculum nobis sit, quo æterni illius et increati mundi pulchritudinem quadamtenus intueamur, vel certe solerli mentis indagine conjectando restimemus. Uti enim ex ipsis hujus primordiis, et ex nihilo molimine, omnipotentem illius vim et energiam; ex multiplici adeo creatarum rerum discordi et variegata concordia, beneficam illius abyssum; ex amplo illo cætrorum omnium, tam spirituum, quam corporum complexu, ætrnitatem ejusdem immensitatemque metimur, et quodam modo per umbram pervidemus: ita ex pondere eorumdem, numero et mensura sapientissima!!! magni illius Architecti numerosamque et mire concinnam in eo cujuslibet rei harmoniam, mirari et suspicere licet, qute et primitus quamlibet universi hujus pariem, immotis plano modis, et seenni, et compari cuivis parti alteri amicissime devinxerit, et amicum hocco vinculum jugi sui intluxu indivulse servet et tueatur: quo fit nivei primum, vel præcipuum universi ornatum, et decus, ipsa sapienti® lex el norma jure sibi arroget, definiat et circumscribat. Idem ille Opifex, mundi melioris origo, microcosmo, homini dico, qui mole quidem universo est inferior, natura vero el ratione longe superior, ab ipsa jam olim ejus infantia, similem ei legem congrue adæquando indidit, nobilem illam, divinam, el ab æternis illis viventibusque in ipsoinet Deo rationibus expressam; qu» proinde tanto cæteris omnibus præstat, quanto rationale hoc animal, cui propria est, cæteris omnibus corporeis eminet et antecellit: quo iit ut homini inter omnia natur® cimelia, monile hoc sapientis ordinis et legis, maximo sil ornamento, pariter ei commodo. Homini enim, qui rationale est animal, nihil æque dignum est, quam rectam rationem, quasi datam sibi a Deo facem, ubique viie ac vita duccinsequi, hujus lege mores formare, honestas actiones colere, lædere neminem, Deo cultum, quem debeat, impendere; denique bene beateque

vivere: « Signatum est super nos lumen voltus tui, Domine,» canit Psalles rv. Porro hæc Ethices documenta cum sint, utique Ethicam human® natur® teqiiœvam.moderatricem el altricem, principes inter scientias allegendam perfacile censeret is, cui sanum a sana natura foret judicium.

Verum, quia operante illo, qui primum hominem de primo integritatis, vit® et sapienti® culmine dejecit. Satanico ipirilu, mortales vitialæ natural semina octantes, a recto rivendi tramite magis magisque sua sponle declinant, ipsique se sanciant in dies gravius, cum naturam Protoplasti peccato sauciam, ipsi novis quotidie plagis additis plane hebetant, convulnerant et obruunt (tanto luitur volita cupido), eo factum est ut fuscata, et nebulis errorum præstricta, sopita multis in rebus hæc sapienti® cognitio jaceat, in diesque perstringatur magis, quando majus semper majusque rationi velum cupidinis appetitus prætexit, justaque læsi Numinis vindicta lit, ut pœnales cæcitates super illicitas cupidines spargantur; quo fit ut sapienti®, ejusque legis ac dictamixds notio nunc magis quam ante sit necessaria; et tamen nobis, ceu noctuis ad patulam solis lucem caligantibus, minus hujusmodi appareat.

Quocirca Deus optimus maximus, lapsus et errores hominum miseratus, ex alto misit sapientiam, Ethicam, inquam, tum naturalem, tum sacram el divinam, ejusque doctores et magistros, qui hominibus verum su® legis ac rirlutis iter commonstrarent, ilioque ipsos recto tramite ad felicitatem, bealamque in cœlis vitam quasi manu deducerent. Quare sapienti® hujus divina est di Jtru^gnilas, æque ac necessitati compar utilitas. Quod ul plenius et clarius commonstrem, subjungam sextuplex sapienti® encomium, ex septuplici sapienti®, sive Ethic® profan® et sacro parallelo prviani depromptum. Si enim Ethica profana Philosophorum orbi tanto fuit splendori et commodo, (piano erit Ethica sacra el divina hagiographorum Salomonis el Siracidis, qui Philosophos omnes tanto intervallo transcenderunt, quanto Angeli homines, viri pueros, tides rationem, gratia naturam, cœli terram, virtus coelestis terrestrem, res divin® humanas superant et transcendunt!

Prima ergo sapientia», sive Ethices, laus est ab origine. Ethices naturalis origo est natura, nimirum, Deus, quatenus ipse, ut ille ait, est uti fortuna fortunans, ita el natura naturans, puta auctor et conditor natur®. Plato in *Protagora* docet

artes illas, quæ humanis serviunt usibus, ut vitam hanc sanam et incolumem tueamur, ab hominum sagaci industria adinventas fuisse; ùlasvero, quæ ad bene beateque vivendum mortales quasi manu ducerent, alliorem humana haltere originem, diisque potius quam hominibus esse prognatas : cujus sententiam secutus Cicero lib. *De Oratore*, philosophiam, quam parentem omnium benefactorum, ac medicinam et culturam animi delinit, matrem artium, et inventum deorum nuncupat : quia nimirum ipsa communis, æque ac privatæ vita* optima est magistra, sine qua nemo rectam rationem intelligat, nemo felicitatem assequatur; idcoque sapienter homini a Deo præcautum fuisse admirabili hoc sapientiæ dono. Quare ad hoc excolendum oportere cuilibet, quantum negotia permittunt, philosophari, et hanc præcipuam vitæ functionem ducere. Hæc Plato de sapientia et Ethica naturali.

Sapientia vero, sive Ethices supernaturalis et divinæ origo est Deus, quatenus ipse est auctor gratiae, virtutis, gloriæ cœlerorumque bonorum supernaturalium et divinorum. Id initio operis palam predicaui noster Siracides : a Omnis sapientia, ait, a Domino Deo est, et cum illo fuit semper, et est ante ævum. » Idem proclamat primus Ethices sacre doctor et scriptor, S. Job. xxviii, 12. « Sapientia, inquit, libi invenitur? et quis est locus intelligenti? Nescii homo pretium ejus, nec invenitur in terra suaviter viventium. Abyssus dicit: Non est in me; et mare loquitur : Non est mecum. Non adæquabitur ei aurum, nec topazius, etc. Deus intelligit viam ejus, et ipse novit locum illius. Et dixit homini : Ecce timor Domini, ipsa est sapientia; et recedere a malo, intelligentia. » Baruch vero eleganter et pathetice cap. iii, 14. « Disce, ait, ubi sit prudentia, ubi sit virtus, ubi sit intellectus, ut scias simul ubi sit longiturnitas vitæ et victus, ubi sit lumen oculorum, et pax. Quis invenit locum ejus? et quis intravit in thesauros ejus? Ubi sunt principes Gentium, et qui dominantur super bestias? Qui in avibus cœli ludunt, qui argentum thesaurizant et aurum, et non est finis acquisitionis eorum? Exterminali sunt, et ad inferos descenderunt, et alii loco eorum surrexerunt. Viam autem disciplinæ ignoraverunt. Non est audita in terra Chanaan, neque visa est in Theman, etc. Quis ascendit in cœlum, et accepit eam, et eduxit eam de nubibus? Quis transfretavit mare, et invenit illam? Non est qui possit scire vias ejus; sed qui scit universa, novit eam, et adinvenit eam prudentia sua; qui preparavi! tei ram in æterno tempore : qui emittit lumen, et Yadil; et vocavit illud, et obedit illi in tremore. Steli autem dederunt himen in custodiis suis, et lælatæ sunt; vocalæ sunt, et dixerunt: Adsumus, et luxerunt ei cum jucunditate, qui fecit illas. Hic est Deus noster, et non oslimabilur alius adversus eum. Hic adinvenit omnem viam disciplina!, et tradidit illam Jacob puero suo, ei Viraci dilecto

suo. Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est; » quando, scilicet, Deus homo factus humanum os assumpsit, ut hanc sapientiam o coelis allatam homines doceret, et enictaret abscondita a constitutione mundi. Quocirca Sapientia, quasi prima et princeps Dei filia, ita seipsam deprædicat *Eccli.* xxiv : « Ego ex oro Altissimi prodivi, primogenita ante omnem creaturam. Ego feci in cœlis ut oriretur lumen indeficiens, et sicut nebula texi omnem terram. Ego in altissimis habitavi, et thronus meus in columna nubis. » Et *Prov.* viii, 22 : « Dominus possedit me in initio (Hebr. *rescit*, id est initium, principium et principatus) viarum suarum, antequam quidquam faceret a principio. Ab æterno ordinata sum, et ex antiquis, antequam terra fieret, » etc.

Secunda laus sapientiæ, sive Ethices, petitur ali ejus usu, commodis et fructu : naturalis enim format, componit, regit et dirigit actiones omnes naturales, tam proprias cujusque per Ethicam propriam, quam communes, sive domui et fluitili, per oeconomicam; sive toti regno, vel republicæ ad illam rite gubernandam, per politicam. Tritum est illud Neoptolemi apud Ennium, « Philosophos principes esse oportere : » quod mature perspicuus adeo adamavit Marcus Antoninus imperator, ut, cum politiam, dignissimam Ethices partem, Lucio Volusiano præceptore didicisset, eique etiamnum existens Imperator accurate vacaret, Philosophi cognomine gloriaretur. Antoninum non ita multo post orbis monarcha secutus est Severus, qui eandem philosophiam a Serbio Scævola accepit. Post eum Alexander apprime hanc perdidit, nipote cujus tutor ac preceptor fuerit Ulpianus, Ethices jurisque scientissimus. Denique magnus ille Trajanus, quo nemo Angustorum celebratur melior, juris divini humanique, præ sui ævi Imperatoribus, scientissimus, novique conditor, et antiqui custos, ait Victor, Neratium Jureconsultum, totius moralis disciplinæ parilissimum, successorem sibi legit. Quid? quod Imperator in Codice, ubi legum oracula firmat Philosophum se iudigitat?

Porro Philosophi nomen communi jam usu multis datum disciplinis scimus; at olim uni Ethico erat proprium : cæteri enim non Philosophi, sed Sophistæ nomine censebantur; qua phrasi Aristoteles subinde usus : a In Philosophia, ait, hoc diximus, » Ethicam intelligens. Cui vero in mentem veniat, aliam ab hac Platonem, quem in *Tusculanis Quæst.* sequitur Tullius, sua illa descriptione complexum, qua Philosophiam, meditationem mortis, divinorum humanorumque cognitionem, similitudinem Dei statuit et definit; aut Senecam, quando Philosophiam ait informare vitam, actiones regere, mores instruere? Hanc Persarum reges excoluisse argumento est, quod nullus apud eos eligebatur rex, qui non ante accurate Magorum præcepta et disciplinam per-

cepiſſet: quo factum, ut et ipſi reges Magi eſſent, ac dicerentur, Magosque domi forisque ari latus a conſiliis haberent ac circumducerent. Porro Magi iidem ſunt, qui apud nos Sapientes aut Philoſophi, ab Hebrea voce Aaja appellati- nem ſortiti, et apud Iſaiam, in Ilcbeo textu celebres: *haga* enim meditari, diſquirere, contemplari Hcbræis notat, maximeque moribus tribuitur. Hinc identidem in Scriptura obvium: « Os juſti meditabitur ſapientiam; in lege ejus meditabitur die ac nocte, » etc. liebr. *haga*.

Quapropter apud Xenophontem Socrates generoſum et heroicum aſſerit ingenium, cui cordi ſint diſciplinas Ethicæ atque politica*, cui et Cyrus ſubſcribit: imo vero cenſet nulli convenire imperium, qui non melior ſit iis quibus imperat; melior vero qui erit, quiſquis quid melius, quid honeſtius ex Etlica non didicerit? Uac demum imbuti apud Grecos vt/irërtf» et legiſlatorum principes, Draco, Lycurgus, Solon, reſpublicas conſtituerunt, ſervarunt, propagarunt. Huic inſudariuit apud Romanos Numa Pompilius, Caſſii, Scævola, Scipiones, Catones, adeoque Pontifices, Flamines, Cenſores, Dictatores, Duces, omniſque magiſtratus, quando ſplendorem illum imperii, aquilaſque late ab oriente in occiduam ſolem dominantes, diſciplina morali et meruerunt, auctore S. Auguſtino, et vero hac ipſa potius quam armis quaquaverſum propagarunt. Quid, quæſo, Romana jura dilatavit magis quam priſcorum illorum frugalitas, juſtitia, temperantia, fides in dictis et factis? Ecquid vero majorem iis venerationem, majeſtatem et apud omnes auctoritatem conciliavit? quæ major imperio gloria, quam metuendos orbi faſces æquitate, caſtitate, pietate in patriam, cives, amicos ſplendescere? Qui ſecus autumat, decusque bello magis quam virtute partum, audiat Romaine biſtorti» parentem Titum Livium, cauſas exſurgentiſ declinantiuque imperii in ipſo operis limine veſtigantem: « Ad illa, ait, mihi per ſe quiſque acriter intendat animum, quæ vita, qui mores fuerint, per quos viros, quibuſque artibus domi militiæque et parium et auctum imperium ſit; labente deinde paulatina diſciplina, velul decidentes primo mores ſequatur animo; deinde ut magis magiſquo laſſi ſint, tum ire rœperint precipites. » Age jam, eodem dinirtire circino moraliſ diſciplinæ dignitatem, et Romani limites imperii; aç diſpice quantum illam eſſe oporteat, qua culta tanto fulgore radiant imperia; qua neglecta, ceu vivo fraudala ſucco, marcida evaneſcunt et intereunt. Si igitur ſcientia hæc ſui ſtudioſum privatila publiceque illuſtrem elVicit, ſi vere hominem Deo communionem quam maxime devincit, utique eam et philoſophiam, et ſapientiam eſſe, atque adeo inter primas ejus ſpecies numerari neceſſe eſt.

Ex hoc naturalis Ethiceſ fructu et præſlantia, gradu facto, (eſtima quanta ſacre et divina* ſit

majeſtas, pariter et utilitas: hæc enim actiones omnes per virtuteſ non tantum componit, uti naturalis; ſed et ſacraſ facit ac divinaſ: ſimiliter regimen reipublicæ ſacrum facit ac divinum, ut ſubditos a regno terre modico ad ampliſſimum cœli regnum traducat et tranſcribat Quocirca Ethica, juxta ac virtus, ornamentis non eget, miracula non poſcit; ipſa ſibi ornamentum, ipſa miraculum eſt Vidit hoc mortalium omnium, Dei juſdicio et oraculo, ſapientiſſimus Salomon, qui proinde optione ſibi facta a Deo, ut poſceret quid vellet, non aliud popoſcit, quam ſapientiam: popoſcit, et impetravit non modo illam, ſed et cum illa opes, delicias, honoreſ et gloriam, quibus omnes omnium ſæculorum reges longe ſuperavit: « Quia poſtulatiſti, inquit Deus, ſapientiam ad diſcernendum juſdiciuſ, ecce feci tibi ſecundum ſermones tuos, et dedi tibi cor ſapiens et intelligens, in tantum ut nulluſ ante te ſimiliſ tui fuerit, nec poſt te ſurrecluruſ ſit. Sed et hæc, quæ non poſtulatiſti, dedi tibi: divitiæ ſcilicet, et gloriam, ut nemo fuerit ſimiliſ tui in regibuſ, cunctiſ retro diebuſ, * Hl Reg. in. 12. Cauſam a prima ſapientiæ origine et proſapia aſſignat, Sup. vu, 25; « Vapor, ait, eſt virtutiſ Dei, et emanatio quædam eſt claritatiſ omnipotentis Dei ſincera; et ideo mihi inquinatum in eam incurrit; candor eſt enim lucis æternæ, et ſpeculuſ ſine macula Dei majeſtatiſ, et imago bonitatiſ illiuſ. Et, cum ſit una, omnia poteſt: et in ſe permanens omnia innovat, el per nationeſ in animas ſanciat ſe tranſfert, amicos Dei et Prophetas conſtituit: neminem enim diligit Deus, niſi eum qui cum ſapientia inhabitat. Eſt enim bare ſpecioſior ſole, et ſuper omnem diſpoſitionem ſtellarum luci comparata invenitur prior: illi enim ſuccedit nox; ſapientiam autem non vincit malitia. » Mox, cap. vm, ſapienti» fortitudinem, amplitudinem, regimen el imperium fuſiuſ deſcribens: « Attingit, ait, a tine uſque ad finem fortiter, et diſponit omnia ſuaviter. Itane amavi, et exquirivi a juventute mea, et quærivi ſponſam mihi eam aſſumere, et amator factuſ ſum form» illiuſ. Geneſitatem illiuſ glorificat, contuberniuſ habens Dei; ſed et omnium Dominuſ dilexit illam, doctrix enim eſt diſciplinæ Dei. et clectrix operum illiuſ. El ſi diviti» appetuntur in vita, quid ſapientia locupletiuſ, qme operatur omnia? Si autem ſenſuſ operatur, quiſ horum quæ ſunt, magiſ quam illa, eſt artifex? Et ſi juſtitiam quiſ diligit, laboreſ hujus magnas habent virtuteſ, ſobrietatem enun et prudentiam docet, et juſtitiam, et virtutem, quibuſ utiliſ nihil eſt in vita hominibuſ. Et ſi multitudinem ſcientiuſ deſiderat (juſiſ, ſcit præterita, et do futuris æſtimat: ſcit verſutiaſ ſermonum, et diſſolutioneſ argumtorum: ſigna et monſtra ſcit antequam fiant, et eventus temporum et ſacculorum. Propoſui ergo hanc adducere mihi ad convivendum. »

Fructuſ vero quos ex ſapientia certo conſecu-

turum se sperat, subjicit: a Habebo, inquit, propter hanc claritatem ad turbas, et honorem apud seniores juvenis; et acutus inveniar in judicio, et in conspectu potentium admirabilis ero, et facies puerum mirabuntur me: tacentem me sustinebunt, et loquentem me respicient, et sermocinante me plura, manus ori suo imponent. Praeterea balicho per hanc immortalitatem, et memoriam aeternam his, qui post me futuri sunt, relinquam. Disponam populos, et nationes mihi erunt subdite. Timebunt me audientes reges horrendi: in multitudine videbor bonus, et in bello fortis. Intrans in domum meam, conquiescam cum illa: non enim habet amaritudinem conversatio illius, nec tedium convictus illius, sed laetitiam et gaudium.

Haec considerans, pro ea vel primitus indenda, vel cœlilus augenda ardentem Deum invocatur et supplicat, dicens: « Hæc cogitans, quoniam immortalitas est in cognatione sapientia», adii Dominum, et deprecatus sum illum, et dixi ex totis precordiis meis: Deus patrum meorum, et Domine misericordis, qui fecisti omnia verbo tuo, et sapientia tua constituisti hominem, ut dominaretur creatura, quæ a te facta est; ut disponat orbem terrarum in æquitate et justitia, et in directione cordis judicium judicet: da mihi sedium tuarum assistentem sapientiam, et noli me reprobare a pueris tuis, quoniam servus tuus sum ego, et filius ancili» tuæ, homo infirmus, et exigui temporis, et minor ad intellectum iudicii et legum. Nam, et si quis erit consummatus inter filios hominum, si ab illo abfuerit sapientia tua, in nihilum computabitur. Tu elegisti me regem populo tuo, et iudicem filiorum tuorum et filiarum; et dixisti me (edificare templum in monte sancto tuo, et in civitate habitationis tuæ altare, similitudinem tabernaculi sancti tui, quod preparasti ab initio: et tecum sapientia tua, quæ novit opera tua, quæ et affuit tunc cum orbem terrarum faceres, et sciebat quid esset placitum oculis tuis, et quid directum in preceptis tuis. Mitte illam de cœlis sanctis tuis, et a sede magnitudinis tuæ, ut mecum sit et in cunctis laboret, ut sciam quid acceptum sit apud te: scit enim illa omnia, et intelligit, et deducet me in operibus meis sobrie, et custodiet me in sua potentia. Et erunt accepta opera mea, et disponam populum Inimicum juste, et ero dignus sedium patris mei. » Aurea hæc oratio Salomonis a Spiritu Sancto dictata, ejusque jussu ab eodem hoc fine nobis scripto est consignata, ut eam assidue pronuntiemus, similique allectu et spiritu a Deo sapientiam efflagitemus.

ni Tertia sapienti» laus accedit ab auctoritate, Auctoritas ab ejus doctores et discipulis. De naturali res clara est, priscos Philosophos ita Ethica) inter scientias palmam dedisse, ita ei mentem animumque applicuisse, ut ratera panem pendere aut negligere viderentur. Auctor est Xenophon Socratem Philosophi» nomen soli Morali de-

disse. Idem solam mereri Ethicam consuit Timon Pyrrhonius, et c nostris Lactantius Firmianus, lib. III, cap. vii: « Transeamus, ait, ad Moralem, in qua totius Philosophi» ratio continetur; ubi, si quid fuerit erratum, vita omnis evertitur. » Idem ibidem, cap. xv: « Seneca inquit: Philosophia nihil aliud est, quam recta vivendi ratio, vel honeste vivendi scientia, vel ars recte vite agenda. Non errabimus, si dixerimus Philosophiam esse legem bene honesteque vivendi. Et qui dixit illam regulam vitæ, suum illi nomen reddidit. » Porro Ariston Chius ita Moralem solam amplexus est, ut ceteras Philosophi» paries tanquam noxias convelleret atque damnaret. Cicero vero in *Tusculanis*, ait Lactantius, lib. III, cap. mu, de ea exclamai: « Ovis? Philosophia dux, o virtutis indagatrix, expultrixque vitiorum! quid non modo nos, sed omnino vita hominum sine te esse potuisset? tu inventrix legum, tu magistrariorum ac disciplina} fuisti.»

Atque ut hæc prima ab origine pandamus, videamusque philosophicum illud sæculum, quod Anaxagoræ, Platonis et Aristotelis retate decurrit, universum practican! hanc Philosophiam sedulo percoluisse; primi illi Sophi (quos, ceu divinos, venerabatur orbis) Ethicam non ita explicatam, et in sua membra concinno ordine digestam, uti nos; sed in breves acutasque quasdam sententias, quas yvoiz; nuncupabant, arctatam tradebant, imitati haud dubie nostrum sacrum Sapientem, qui Ethicam per proverbia docet; casque, ceu oracula quædam, deorum etiam templis (quale illud, •»*\$€ acavrót in Delphico) inscribebant. Tales fuere septem illi uræciæ Sapientes, quos secuti sunt innumeri alii, Poetæ præsertim,

dicti, quorum bona pars usque hodie manibus teritur: quoniam genere pauca, sed divina scripserunt Epictetus Ponticus, Heraclides Speusippi et Aristotelis auditor, Zeno Stoicorum princeps, præsertim de perturbatione, et alii plurimi.

In hac Gnomologia tantum auctoritatis adepti sunt Lacones, ut Socrates apud Platonem Spartas recondite doctrinæ domicilium asserere non dubitarit. Thales ergo Milesius, vetustissimus Sapientum Gracile, ut vult Talianus apud Ensenbiuin, quo tempore Judæi in Babylone captivi, Ezechiele et Daniele prophetis utebantur, Cyro Persas. Romanos Tarquinio Prisco, Solone Athenienses, Lydos Croeso regentibus; Thales, inquam, cum physica, tum ethica sapientia conspicuus, Gnomologorum parens, Ionicæ scholæ principium dedit: cui, si credimus Laertio, successit Anaximander, cujus auditor Anaximenes, quem subsequutus Anaxagoras, qui primus fertur primum illud beate vite principium, Deum videlicet, quem ipse mentem vel intellectum vocabat, esse mundi cunctarumque rerum opificem, Gracos docuisse; hic Archelao Socratis præceptor cathedram cessit ejus cœvus Democritus, quem a Magis et Chaldæis, quos Xerxes apud patrem

ejus hospilatus reliquerat, Theologiam, moralem utique scientiam, didicisse perhibent. Archelaum excepit Socrates, qui physiologiae, ut curiosa; magis quam necessari® aut utili valedicens, ad privatam civilemque vitam informandam, et ad beatitudinem cognoscendam atque comparandam omnes ingenii nervos intendit: e cujus schola prodiit Sapientum ille flos Aristippus, auctor seche Cyrenaic®; Antisthenes Cynic®, ex qua ortus est Diogenes, vitæ hominumque sui ®vi miraculum; Xenophon, politic® facultatis princeps; Plato, Academi® parens, cujus Dialogi plerique omnes sunt morales; quem secuti Speusippus sororis filius, Xenocrates, Polemon, Crantor, et Crates ille, qui aurum, sapienti® obicem ratus, abiecit. Cratem audivit Zeno Citticus, Stoic® disciplina» caput, qu® nullis in rebus, ut ait S. Hieronymus, Christianis moribus est quam simillima. Et vero id cernere licet in eorum scriptis atque sententiis, ut Cleanthis, Chrysippi, Possidenti, Epicteti, Catonis, Seneca®, cujus severam de vitiis disciplinam Nero discipulus non ferens, pneceptoris sui carnifex exstitit.

Zenoni æqualis, at opinione adversus Epicurus totum se vestiganda) beat® felicique vita* dedit. Atque erravit ille quidem, voluptatem hominis finem definiens, non tamen illam, quam passim autumant, si Laertio credimus, qu® corporea est, atque pecudum more sensibus hauritur, sed qu® animi sit, et cum virtute conjuncta, intellexit. Thaleti Milesio tempore par fuit Pherecydes Scyrius, qui, ut inquit Aristoteles XIV *Metaph.* cap. vi, non fabulose, more antiquorum, sed graviter et serio philosophatus, primus immortalitatem animorum nostrorum, ingens ad virtutem catear, statuit et propugnavit; cujus discipulus Pythagoras Samius, regnante Tarquinio Superbo, in Italiam venit, Italic® philosophi® auctor, cujus descriminalum v *Ypsilon*, virtutis et voluptatis fuit symbolum. Hujus sapienti® tantum præjudicata valuit opinio, ut discipuli doctrina) su® rationem interrogati, aliam non redderent, quam: a Grò; inquam, Pythagoras. Demum Aristoteles Peripateticorum antesignanus moralem disciplinam eo perpolivit, ut qu® sparsila a veteribus, Socrate maxime, acceperat, in scientiam methodicam, multa eliminans, resecans, annectens, redegerit. Hic proinde in Alexandri, cognomento Magni, pædagogum est allectus, congratulante sibi, diisque gratias agente Philippo patre, quod eo tempore natus esset Alexander, quo formandis ejus moribus Aristoteles illi daretur præceptor; atque utinam præcepta Aristotelis per omnia factis expressisset! Porro Aristoteles in Logica, Physica, Metaphysica cætcros peno omnes Pliilosophos, in Etlica seipsum superavit; in Metaphysica ponit Aristoteles providentiam; sed qu® angustiis circumscripta, Deo aspergit labem: in Ethicis ad Eudemuin de providentia ita explicat omnia, ut nulla causa sit cur

quisquam post Aristotelem in hac re, si naturale duntaxat rationis lumen spectes, Clementes aut Arnobios desideret magistros: in Physicis ita statuit de animo immortalis, ut videatur luerere: in Ethicis ita hæret, ut videatur statuere; ac, ut una comprehensione definiam omnia, Aristoteles in Physicis est homo; in Ethicis vero suis asseclis videtur Deus. Qu® causa est, cur quidam exquisiti ingenii Halus, admiratus illas præceptiones de Ethicis, Politicis, OEconomicis, quas scripsit Aristoteles puras, integras, et nulla externi erroris infectas labecula, semper in omni sermone dubitarit, in illis scribendis plusne haberet Jurisconsulti an Sacerdotis, plus Sacerdotis an Prophet®, plus Propbel® an Dei. Ita ille; sed nimis ample et auguste. Hæc de profana sapientia.

De sacra nemini dubium est, eam præcepta de vita recte instituenda divinitus accepta tradidisse, nullis ante profanam sæculis: nam quo tempore apud Græcos prope infans erat philosophia et sapientia, eo tempore apud Hebræos pene erat decrepita; novissimi enim quasi sapientum et Prophetarum apud Hebræos, Ezechiel et Daniel, coævi fuere antiquissimis, atque adeo primis Græcorum sapientibus, Thaleti, Soloni, Pherecydi; ut non mirere, si tantopere laudata sit philosophia Hebræorum a Theophrasto; quin et Aristotelem multa didicisse a quodam Hebræo post Josephum asserit Eusebius, lib. II *De Praeparatione Evang.* cap. m, idque affirmat testimonio Clearchi peripatetici. Denique, ut revelatam sacramque Theologiam, ita et naturalem, adeoque artium plane omnium originem ab Hebræis fluxisse consentiunt Josephus, Justinus Martyr, Clemens, Eusebius, Cyrillus et Theodoretus in libris et apologiis, quas contra Gentes hoc argumento ediderunt. E quibus omnibus, quam in hoc moralis Philosôphi® lycæo jam indu ab initio, omni ætate, omni secta, ubivis gentium et locorum, Philosophorum examina decurrerint, nemo non videt. Equidem id præcipue prisci» illis, tum poetis, tum sapientibus cæteris, studio et cur® fuisse liquet, ut timi pingendo, tum tingendo, tum ratiocinando mortalium rebus consulerent, ac a vitiis quidem et malis quoquo modo averterent; ad bona autem et virtutes jacentia hominum ingenia excitarent, atque nunc huc, nunc illuc fluctuantes voluntates; maximam autem pariem, qu® humanarum rerum est infirmitas, in deteriora propendulas ad honesti formam traducerent

Quocirca hæc Ethices sapientia coli cœpit primo mundi ævo, mox ab ipsa ejus creatione, scilicet ab Adam, Noe, Abraham, Lot cæterisque Patriarchis. Audi Sapientium, cap. x, vers. I: « Hæc illum, qui primus formatus est a Deo pater orbis terrarum, cum solus esset creatus, custodivit, et eduxit illum a delicto suo. et dedit illi virtutem continendi omnia. Ab hac ut recessit injustus in ir*

sua, per iram homicidii fraterni deperiit. Propter quem, cum aqua deleret terram, sanavit iterum sapientia, per contemptibile lignum justum gubernans. floecet in consensu nequitie. cum se nationes contulissent, scivit justum, et conservavit sine querela Deo, et in filii misericordia fortem custodivit. Haec justum a pereuntibus impiis liberavit fugientem, descendente igne in Pentapolim.»

Primus vero Ethices doctor, qui eam scripto ad posteros transmisit, fuit S. Job, ut palet ex ejus libro hagiographo : ipse enim Mosen antecessit, et sub ultima Jacobi patriarch® tempora vixit. Innec secutus Moses Decalogum c®teraque recte vivendi præcepta, Dei ore in Sina accepta, Israeli tradidit. Mosen post aliquot sæcula excepit David, regius Psalter, qui Ethicam eleganti carmine pangit. Davidem patrem æmulatus est filius Salomon, sapienti® oraculum, qui, licet Physicas, Metaphysicas, Mathematicas, Medicin®, omnisque littérature esset scientissimus, nulla tamen (qu® exstent) nisi Ethices dogmata scripta posteris tradidit, idque quatuor voluminibus, Proverbiis, Ecclesiaste, Cantico, Sapientia. Atqui hi omnes multis saeculis omnes Gentilium sapientes et philosophos antecesserunt. Salomonis assecutor fuit noster Siracides, ®que ac Prophet®, ac post Christum Dominum quatuor Evangelist®, S. Petrus, S. Paulus, S. Jacobus, S. Judas, qui Christi sapientiam, Ethicamque Christianam conscripserunt. Hos secuti e Græcis S. Basilus, S. Gregorius Nazianzenus, S. Chrysostomus, S. Athanasius, S. Ephrem : e Latinis S. Gregorius, S. Ambrosius, S. Augustinus, S. Hieronymus, S. Bemadus cæterique Patres, moribus Christianorum ad omnem virtutem eflbrmandis, loto animo tam docendo, quam scribendo incubuerunt.

^{iv} ^{°@CiU} *Quarta*, caque insignis Ethic® sapienti® laus illique propria, est ab ejus materia, argumento, officiis. Naturalis enim h® sunt partes et officia, quod sopita recti æquique semina suscitet, foveat, dirigat; quod voluptatem sensibilem, ut Circen et Sirenum scopulos, fugiendam doceat; quod faciem toti human® vit® proferat; quod omnia ad gnomonem et perpendiculum reel® rationis exigit; quod florida virtutum agmina montibus inserat. Jam vero quis non perspicit, quam praxis scepsi, actio speculationi, virtus eruditioni, honesta vita antestet doct® et celebri? Quis non malit studiosam ex virtute vitam, quam altUsimarum rerum aridam et sterilem investigationem? Cui non placeat magis indocta simplicitas, quam docta malitia? Quod si ita est, quid morali disciplina; prostituisti, quid anteponis? Preclare Aristoteles: Qui mentis, ait, judicium sequitur, et mentem habet excultam, optimeque constitutam, Deo carissimus est. Nam, si quam curam agit Deus humanarum rerum (agit autem nostrum omnium sententia), delectatur eo quod existit optimum et divinitatis particeps,

mento videlicet ; nec non beneficiis ornat cos qui mentem amant et ornant, nipote rem Deo gratam magni ducentes, et honesto opere decorantes : ideoque sapiens non potest non *esse Dea* carissimus, coque nomine beatissimus. Neque vero ia assequare, si philosophare tantum do cursu siderum, elementorum mixtione, universi ambitu : neque etiamsi de ipsa virtute eleganter disserentem audias, ejus officia negligas; quemadmodum plerique stolidi se bonos fieri autumant : haud absimiles ægris medici præcepta studiose excipientibus, cæterum nihil eorum usurpantibus; ut enim horum corpora minimo convalescunt, ita nec illorum animi per otiosam Philosophiam emendantur.

Sed quod Ethicus docet, manum operi admo- vendam, qui virtutum usus paretur, (pii vitiis obludemur, hoc reipsa agendum est, hoc omni studio exercendum. Ad quod strdne obeundum excitat vel sola inhonesti et turpitudinis facies, si, subducta illecebrosa voluptatis larva, eam pressius nudam in Ethicis intuearo : ipsa enim vel sola a vitio absterret, si ex adverso honesti et virtutis speciem, vultusque decorem cominus contempleris : hic enim natura sua ad se allicit et mirabiles excitat sapienti® amores. Quemadmodum ergo in sole diutius inambulantes, colorem inde sibi conciliant; ita fieri non potest ut qui non parergis, sed accurato intuitu moralem hanc palæstram ingreditur, nisi distorto plane sit temperamento, in hac civili et communi vita non moderatius agat, nec majus adhibeat studium in omni genere officiorum. Potuit tantum apud S. Lndovicum, Franci® regum decus, Blanc® matris impressa puero de peccati fœditate vox, imo lex, ut per omnem vitam lethalis criminis expers, nullo graviore scelere inter tot illecebras diadema regum commaculavit. Non id poterunt scita Philosophorum omnium, sapienti® lex, certa æternaque scientia? Age, quis honesti studiosus laudisque avidus non sibi tacitos subjici ignes sentiat, si legat cogiletve Darii matrem, Ilephmstionem per errorem quasi Alexandrum salutantem, atque applaudentem audiat Alexandrum : « Et hic Alexander esi,» ut amicitiam velut suavissimam vitam consensionem colat? Quis non amicitia® sanctionem hanc apud Ethicos cxosculehir : « Amicus aller ipse?» Quis, si ebrietas, voluntaria ipsi ab Ethico commonstretur esse insania, eam non exhorreat? Quis edoctus pecus esse, qui vivit, ut edat, ut bibat; hominem, qui edit et bibit, ut vivat; temperanti® non studeat? Quis patientiam non ambiat, si nulum nisi invito dolorem inuri posse, nullam nisi ab impatientia pcenam oriri pervideat? Quis non effrænes animi motus compescat, si vere magnum esse audiat animo dominari? ut

Latias regnes avidum domando
Spiritus, quam Sl Libyam remotis

Gadibus Jungfis, cl nterque Pœnus
Serviat uni.

« Hæc in suggillationem nostri dicta sint, si non præstet fides, quod exhibuit infidelitas, » ait S. Hieronymus in *Epitaphio Nepotianæ*. Si enim tanta docet, suadet et persuadet Ethica naturalis, quid non persuadebit supernaturalis et divina, quæ eo majores homini ad omne bonum stimulos facesque admovet, quo altius spectat objectum, altiore habet finem, altiora docet officia? Eides, spes, charitas, pro objecto habent Deum. Quid non evincet, quid non audebit, quid non aggredietur summa Dei per fidem cognitio, excelsa per spem in Deum fiducia, coelestis et seraphicus per charitatem Dei amor et ardor? « Sancti, ait S. Paulus *llebr.* cap. xi, vers. 33, per fldem vicerunt regna, operati sunt justitiam, idepii sunt repromissiones, obturaverunt ora conum, exstinxerunt impetum ignis, effugerunt ciein gladii, convaluerunt de infirmitate, fortes acti sunt in bello, castra verterunt exterorum : iccoperunt mulieres do resurrectione mortuos mos. Alii autem distenti sunt, non suscipientes edempiionom. ut meliorem invenirent resurrectionem; alii vero ludibria et verbera experti, nsuper et vinculo et carceres, lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladii mortui sunt : circuleront in melotis, in pellibus caprinis, egen-tes, angustiat, afflicti : quibus dignus non erat mundus; in solitudinibus errantes, in montibus et speluncis, et in cavernis terræ. »

Contemplare agones SS. Virginum, certamina Martyrum, martyria Apostolorum, labores Asce-tarum, vigilias sanctorum Episcoporum, austeri-tatem Anachoretarum, et videbis quid quan-tumque possit Dei fides, spes et amor. Similis est religio, quam genuinam sola docet Christia-norum Etilica, quæ proinde apud fideles dun-taxat vera exstat ; apud infideles vero et Phi-losophos, fucata et falsa, æque ac poenitentia, patientia, fortitudo, prudentia, temperantia, jus-titia, cæteræquo virtutes, quæ apud solos Chris-tianos verte sunt, apud Gentiles apparentes et fictæ. Audi S. Augustinum, lib. XIX *De Civitate*, cap. IV : a Si ait, verte virtutes sunt, quæ nisi in eis, quibus vera inest pietas, esse non pos-sunt, non se profitentur hoc posse, ut nullas patiantur miseras homines in quibus sunt ; neque enim mendaces sunt vena virtutes, ut hoc profi-teantur: sed ut vita humana, quæ tot et tantis hujus sæculi malis esse cogitur misera, spe futuri sæculi sil beata, sicut et salva. Undo et Aposto-lus : a Spe salvi facti sumus, » /lom. vili. Quanta ergo est laus patientia*, beneficentia?, fortitudinis, fidei, spei, charitatis omnisque virtutis; tanta est et laus Ethices: ejus enim argumentum, ejus stu-dium, ejus palmetea propria est ipsa virtus.

virtuti» Quid autem, qualis et quanta est virtus? Audi eani definientes Philosophos; audi et Theologos. Philosophi : « Vii tus, inquit, est animi habitus,

natura*, modo et rationi consentaneus. >—« Virtus, ait Cicero I! Tusad., a viro appellata est : viri au-tem propria maxime est fortitudo, cujus munera duo maxima sunt, mortis dolorisque contemptio. > Lactantius, lib. /)e Opi/lao firt, in fine cap xn: « Vir dicitur, quod major vis est jn eo, quam in femina; et hinc virtus nomen accepit. » Virtus enim est perferendorum malorum fortis et in-victa patientia; et quoniam fortitudo cæteris om-nibus virtutibus antecellit, hinc factum est, ut omnes rectæ animi affectiones, virtutes appellem fur, ut quicquid vitio contrarium est, virtus appel-letur. Hinc virtus llebr. vocatur nsn *tumn^a*, id est perfectio, integritas. Antisthenes dicebat < virtu-tem sibi sufficere ad felicitatem, nec ulla re opus habere, nisi robore Socratico; virtutem enim esse armaturam, quæ detrahi non possit. Ensis enim et clypeus excutiuntur; sapiens autem ac virtute præditus nunquam non armatus est, co-que vinci non potest. Quare negabat capientem vivere juxta leges ab hominibus institutas, sed juxta normam virtutis. * Ita refert Laertius lib. VI. Nocrates ad Demonium asserit, « virtute nullam possessionem nec honestiorem esse, nec dura-biliorem. » Epictetus apud Stobæum, serm. i : « Anima, ait, dedita virtuti, similis est perenni fonti, cujus aqua est pura, imperturbata, dulcis, accepta, copiosa, ab omni noxa et perniciæ aliena. Seneca apud Lactantium, lib. III, cap. xn : < Una, ait, res est virtus, quæ nos immortalitate donare possit, et pares diis facere. » Valerius Maximus, lib. V : « Nihil, ait, est, excepta virtute, quod mortali manu, et immortalis animo quieti potest. » So-phocles in *Ertphxle* : « Virtutis sola constans per-petuaque est possessio, p Silius Italicus, lib. II:

Explorant adversa viros, perché aspera duro
Nititur ad laudem virtus interrita clivo.

Juvenalis, *satyra* 8 :

Tota licci velerei exornent undique ccr»
Atria, nobilitas sola esi atque unica virtus»

Aristoteles I *Ethic*, cap. ix : « Virtutis merces ac tinis, ait, optimum quiddam est, divinum et beatum. » Idem. lib. IX, cap. iv : « Est virtus, et vir bonus, mensura rerum omnium. » Socrates: « Vir-tus, ait, est statua quædam in sua basi. » Lyricus in *Lau'tih. virtut.*: a O virtus ardua iabortoaaque generi humano, pulcherrima vita*inventio! Tuam, o virgo, ob venustatem etiam mori, in Græcia optabilis habetur mors, ac labores vehementes et indefessos perpeti. Talem pectori inseris fruc-tum immortalem, auro potiorera. Tua vero gra-tia Hercules Jove satus, Ledæque filii multa per-pressi sunt, suis factis quid possent declarantes. Seneca, in *epist.* : « Omnia beneficia in luce se col-locari volunt; sed nullum theatrum virtuti con-scientia majus est. Quemadmodum minuta lu-mina claritas solis obscurat; sic dolores, mœstia-tias, injurias virtus magnitudine sua elidit atque opprimit ; nec magis ullam portionem habent

incommoda, cum in virtutem inciderint, quam in mari. » Cicero Tusad. ult. : « \irbis omnia, quæ cadere in hominem possunt, subter se habet, eaque despiciens casus contemnit humanos; cul-paque omni carens , pprefer seipsam nihil censet ad se perlinere. At nos virtutem semper liberam volumus, semper invictam: qua' nisi sint, sublata virtus est. Atqui, si in virtute satis est p̄sidiū ad bene vivendum, satis est etiam ad beate; sa-fis enim est certe in virtute, ut fortiter vivamus; si fortiter, etiam ut magno animo, et quidem nulla re unquam terreamur, semperque simus invicti, tu nihil p̄niteat, nihil desit, nihil obstat : ergo omnia profluenter, absolute, prospere; igitur beate. Satis autem ad fortiter vivendum vir-tus potest; salis ergo etiam ad beate. » Denique virtus amicat subditos, amicat et supernos.

Quid est virtus? Audi Christianos, audi Thcolo-
Vh ” fios- S. Augustinus, lib. II *De Liber. Arb.* cap. xviii
Ti.orj'o- et XIX, docet virtutes esso maxima bona. Addit-
8/run' que: « Virtutibus nemo male utitur, crelerisau-
tem bonis, id est mediis et minimis, non solum bene, sed etiam male quisque uti potest. Et ideo virtute nemo male utitur, quia opus virtutis est bonus usus istorum quibus etiam non bene uti possumus. Nemo autem bene utendo, male utitur. » Idem, lib. I *De Civit.* cap. xv, ait virtute beari tam civitates, quam homines. Et lib. V, cap. xi! : « Virtus, ait, via est qua bonus nititur ad gloriam, honorem, imperium. Hinc Romani conjunctissimas constituerunt redes virtutis et honoris, pro diis bibentes, quæ dantur a Deo. » S. Ambrosius in *Officiis*: « Bonus circuitus est, si justitia qurerit, prudentia invenit, fortitudo vindicat, temperantia possidet: ut justitia sil in affectu, prudentia in intellectu, fortitudo in effectu temperantia in usu. » Lactantius, lib. MI. cap. x. « Vitia, inquit, commotiones et perturbationes animi sunt: virtus e contrario, lenitudo et tran-juillilas animi est : quia vitia temporalia et breviamat; virtus perpetua, et constans, et par sibi semper; v̄ytus nunquam, nisi morte, finitur. » Idem, fib. VI, cap. IV : « Ina est igitur virtutis ac bonorum via, quæ feri nos, non in Elysios campos, ut Poctre loquuntur, sed ad ipsam mundi arcem :

At lava malorum
Exercet panas, et ad impia tartara intuii. >

Nihil ergo virtute nobilius, nihil utilius, nihil potentius. Ipsa est adamas indomabilis, qui omnia domat; ipsa est palma quæ contra omnia pondera eluctatur, et comam attollit :

An esllpu tibi virtus, ipsa eruit arces:
lp*a fera* hominemque domat : non horrei inermis
Ire per hostiles cuneos, inhnicacuc castra.
Aspice ridentem Siculi mandata tyranni
Zenonem, et regis veno» in vulnera cives.
Regulus ad Libyca* iterum freta navigat arces,
Impavidumque caput gravia ad tormenta reportat.
Pmerco Christi passos immania testes
Funera, Murcntique ignes, Paulique catenas.

S. Chrysostomus, *honii*L G in illud : *Medico vino utere*: « Non sic, inquit, flanunæ natura in materiam delapsa, vicina semper ligna incendit, sicut virtutis zelus in paucas lapsus animas, ulterius procedendo omnes implere potest. » Philo, lib. *De Piant. Noe*: «Sicut sol, inquit, oriens lotum cœlrnn radiis illustrat; sic virtutes suis in homine radiis, postquam mentem penetrant, totam eam reddunt lucidissimam. » S. Bosilius, in *Psabn.*: «Flamma,inquit,quæ a proprio fumo supprimitur, aditum liberum non habet, sed circa ilium volvitur; sic et virtute animas dirigente, tabescere, dejicique a magnis turbationibus non contingit, cum nullum ad exteriora respirationis exitum habeant. » Thalasius, *ad Paulinum* : « Sicut, inquit, anima corpus secundum naturam vivificat, ita et animam virtus et scientia. » Agapetus, *ad Justinianum Imperatorem* : « Sicut, qui scalas conscendere cœperunl, non prius desistunt ab ascensu, quam supremum attigerint gradum: sic virtutis studiosus semper alius scandendo excitabitur. n Id plenius docebit noster Siracides, qui adeo exacte omnium virtutum officia persequitur, ut inde cognominatus sit

Quinta Ethices laus accedit a contrario, puta v.
avitio quod ipsa castigat, ejusque erroneum de / " 'j
agendis judicium corrigit et emendat. Sicut enim ti-
moratis hæc disciplina vim animi torpentem ad omne honestum rcclumque exstimulat; ita et vim animi cognoscentem dirigit et illustrat: ut quid in moribus verum agendumque, quidque sequi ac deligere debeat, sciat et norit: facilis enim hic, olim p̄aserlim, lapsus, quando mens iter hoc non ita tritum ingressa, cupidilate in malas ruente voluptates occæcata, aut in devium acta, illius ambitu, quæ inire animum mentemque perurget gloria, in turpes prolapsa labes exitium sibi conscivit. Quocirca recte ait Horatius lib. I *Epist.*:

Virtus est vitium fugere; cl sapientia prima
Stultitia cnruissc.

Et lib. III *Carminum* :

Virtus repulse nescia sordida)
Intaminatis fulgel honoribus.

Hic ergo Lucretiam damnabit pudicitia, quod infarcire, quam minabatur adulter Sextus Tarquinius, fidem conjugii posthabuerit; damnabit et conscientia, quod injurim jam passre impatiens manus sibi intulerit. Laudibus vero Susannam efTeret, quod vitam et famam potius quam puritatem alere subjicere maluit. Ille omnes illi necis proprii rei peragentur, qui sine summi Imperatoris jussu stationem suam deseruere, et infami facinore honorem morte propria expiare vel parare sat gerunt. Hic veritas pomas exiget ab cis qui mendacio fortunis, gloriare, vel etiam vitre patrocinium queresivere. Contra vero heroica virtus sua hic monstrabit officia, et ad omne decus et laudem p̄relucebit. Hic Galienus imperator laudabitur, quod in impostorem gemmarium

sibi injurium, ad leonem postulatum, in theatro publico caponem immiserit, leni hac censura per præconem et fraudem castigans, et noxam sibi factam clementer indulgens: « Imposturam fecit, imposturam passus est. » Hic continentia palmam dabit virginibus, quæ eximiam speciem complurium sollicitantem oculos vulneribus foedarunt, deformitatemque sanctitatis sure fidem, quam formam irritamentum aliena? libidinis esse maluerunt. Ille Socrates infractum docebit animum, si mors veritatis causa sit oppetenda; minusque, vel calumniis exterorum aut domesticorum movebitur; etiamsi malum amplexus necessarium, furente Xantippe, tonitrua siepe in pluviam desinant. Nimirum, hrec sapientia, hrec Ethica efficiet ut homo non jam sensibus voluptatique deditus, sui aliarumque rerum servus, suis cupidinibus, seu vitio famuletur mancipium; sed ut sui rerumque omnium dominus, omnia sibi subdita calcet, ac caput imperterritum omnibus efferat, ut, etiamsi tractus illabatur orbis, impavidum feriant ruinæ. Quocirca Philosophi illustria hæc titulorum elogia Ethicæ dederunt. Cicero eam indigitavit* expultricem vitiorum; non alii: « philosophiam morum; » alii, « salicem virtutum; » Quintilianus: « actionum magistram; » Varro: « nature ornamentum; » alii: « affectionum dominam; » alii: « gratile fundamentum; » alii: « reipublice formam, animi animam, Theologiæ manum, fontem Jurisprudentiæ; » Arnobius denique: « florem Divinitatis. » Ethica enim, uti a Deo promanai, ita ad Deum redit, suos queassecas reducit. Audi Epictetum *ad Arrianum*: « Oportet, inquit? ut omnia principia, quasi converso orbe, redeant ad unum principium, omnia pulchra ad unum pulchrum, omnia vera ad unum verum, omnia bona ad unum bonum, omnia divina ad unum Deum, omnia una ad unum ter unum. Nam mutas, principium, bonum, verum, Deus, eadem sunt, unum sunt. » O stuporem! Verba hrec sonant Evangelium, non Philosophiam moralem. Divinus Trismegistus, qui, dum derivat omnia ex mundo in Deum, ex Deo in mundum: dum colligit ex effectis facultatem, ex ordine divinitatem, ex multitudine unitatem; hunc Architectum appellat mundi patrem, principem, gloriam, naturam, finem, necessitatem, actionem omnis facultatis, facultatem omnis actionis, solum sanctum, solum non natum: solum, in quo sola aeternitas; solum, per quem solus mundus, soli lotum, toti solum, expertem nominis, meliorem omni nomine. O Divinitatem! In tuo tunc, Trismegiste, non tam ore videtur habitasse Plato, quam in pectore Paulus. Quid Socrates? Non satis illi fuit verbo fateri unum Deum; volebat consignare suo sanguine. Etiamne moralis Philosophia edit nobis martyres? Utique Socrates pro Ethica, Deique unius cultu occubuit. Martyr ergo fuit, non fidei, sed nature; non gratie, sed Ethicæ et Philosophicæ.

Longe verius et sincerius, Ethica sacra et Chris-

tiana castigat, non tantum vitia quæ ubi, quantumvis occulta, quantumvis minuta; sed et ipsam Philosophorum Ethicam, ac virtutem: hanc enim damnat vanitatis, vanæque glorie, quæ ipsis unus fuit virtutis stimulus, unus laborum finis et merces: atque ex adverso docet virtutem in se non spectare nisi bonum honestum; extra se non spectare nisi Deum, Deique laudem et gloriam. Ita Diogenem, quasi glorile animal; ita Platonem, Socratem, Aristotelem, quasi popularis auras pia redarguit S. Paulus, dum ait: « Mihi pro minimo est, ut a vobis judicer, aut ab humano die; qui autem me judicat, Dominus est, etc., qui et illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium; et tunc laus erit unicuique a Deo, » I *Cor.* iv, 3. Et: « Qui gloriatur, in Domino gloriatur; non enim, qui seipsum commendat, ille probatus est, sed quem Deus commendat, » II *Cor.* x, 17.

Ita Ethica Christiana castigat et emendat Philosophicam, quod ubi virtutes, is fides, spes, charitas, reque ac religionem; quod nescierit quid sit humilitas, quid poenitentia, quid paupertas spiritus, quid vera virginitas; quod consuerit virtutem non a Deo menti inseri, sed propriis nature viribus parari; quod non aliud virtuti præmium, quam temporariam hominum laudem statuerit, cum longe majora et ampliora Ethicæ ac virtutis sint merita. Audi *Sapientiam*, cap. x, 10, ea in patriarchis Jacob, Joseph, Mose et Hebræis demonstrantem et celebrantem: a Hec (Sapientia), inquit, profugum irre fratris justum deduxit per vias rectas, et ostendit illi regnum Dei. et dedit illi scientiam sanctorum; honestavit illum in laboribus, et complevit labores illius. In fraude circumvenientium illum affuit illi, et honestum fecit diem; custodivit illum ab inimicis, et a seductoribus lutavit illum, et certamen forte dedit illi, ut vinceret, et sciret quoniam omnium potentior est sapientia. Hec venditum justum non dereliquit, sed a peccatoribus liberavit eum; descenditque cum filo in foveam, et in vinculis non dereliquit illum, donec afferret dii sceptrum regni, et potentiam adversus eos qui eum deprimebant; et mendaces ostendit, qui maculaverunt illum, et dedit illi claritatem æternam. » Deinde totius Hebræi populi libertatem sapientie assignans: « Hec, ait, populum justum, et semen sine querela liberavit a nationibus, quæ illum deprimebant. Intravit in animam servi Dei, et stetit contra reges horrendos in portentis et signis; et reddidit justis mercedem laborum suorum, et deduxit illos in via mirabili, et fuit illis in velamento diei, et in luce stellarum per noctem. Transtulit illos per mare Rubrum, et transvexit illos per aquam nimiam; inimicos autem illorum demersit in mare, et ab altitudine inferorum eduxit illos. Ideo justitulerunt spolia impiorum, et decantaverunt: Domine, nomen sanctum tuum, et victricem manum tuam laudaverunt pariter; quoniam sapien-

tia aperuit os mutorum, et linguas infantium fecit disertas. »

Tn<w Censuit Mercurius Trismegistus, teste S. Augustino lib. *Mil De Civit.* cap. xxm. homines posse deos facere per artem quamdam arcanam: u Hos ergo, ait, spiritus invisibiles (dæmones) per artem quamdam visibilibus rebus corporalis materi® copulare, ut sint quasi animata corpora illis spiritibus dicata et subdita simulacra; hoc esse dicit <leos facere, camque magnam et mirabilem deos faciendi accepisse homines potestatem. » Acriter hoc perstringit S. Augustinus: « Nescio, ait, quomodo illa obscuracione cordis ad ista delabifur, ut diis, quos confitetur ab hominibus fieri, semper velit homines subdi, et hæc futuro tempore plangat auferri, quasi quidquam sil infelicius homme, cui sua figmenta dominantur; cum sit facilius fleri deos colendo «pios fecit, ne ipse sit homo, quam ut per ejus cultum dii esse possint, quos fecit homo. Citius enim fit ut homo, in honore positus, pecoribus non inelligens comparetur, quam ut operi Dei ad ejus imaginem facto, id est, ipsi homini opus hominis præferatur. Quaproptef merito homo deficit ab illo qui eum fecit, cum sibi præficil ipso quod fecit. »

Seneca. Seneca taxat et ridet idola; censet tamen ea esse colenda ob morem receptum, ut ea colens hunc cultum « in animi religione non habeat, sed in actibus fingat. » Ait enim : « Quæ omnia sapiens servabit tanquam legibus jussa, non tanquam diis graia. » Merito Senecam culpât S. Augustinus, lib. *Ml De Civit.* cap. x: « Sed iste, ait, quem Philosophi quasi liberum fecerunt; tamen quia illustris populi Romani senator erat, colebat quod reprehendebat, agebat quod arguebat; quod culpabat, adorabat; quia, videlicet, magnum allquid eum Philosophia docuerat, ne superstitiosus esset in mundo; sed propter leges civium, moresque hominum, non quidem ageret fingentem scunicum in theatro, sed imitaretur in templo; eo damnabilius, quod illa quæ mendaciter agebat, sic ageret, ut eum populus veraciter peragere existimaret. »

sto-ro Stoici docebant sapientis esse seipsum occidere, cum ea ingruunt mala, quæ non possil, vel qui non deceat eum sustinere, uti Cato se occidit ex animi infirmitate el mollitie, ne in manus Ctesarii veniens, probro esset el ludibrio; el t Twm iidem pariter docebant sapientem esse beatum, nec quidquam mali ei accidere posse, quod eum miserum efficiat. Carpit hoc S. Augustinus, hb. *XIX De Cmt.* cap. iv; irridens enim exclamat: a O vitam beatam, quæ, ut finiatur, mortis quærit auxilium! Si beata est, maneat in ca; si vero propter ista mala tugilurab ca, quomodo est beata? aut quomodo ista non sunt mala, quæ vincunt fortitudinis bonum? eamdemque fortitudinem non solum sibi cedere, verum etiam delirare compellunt, ut el eamdem vitam dicant beatam, et persuadeant esse fugiendam? Quis

usque adeo emeus est, ut non videat quod si beata esset, fugienda non esset? Sed, si propter infirmitatis pondus, qua premitur, hanc fugiendam fateantur, quid igitur causa; est, cur non etiam miseram fracta superbita cervice fateantur? Utrum, obsecro, Cato illo patientia, an potius impatientia se peremit? Non enim hoc fecisset, nisi victoriam Cassaris impatienter tulisset. Ubi est fortitudo? Nempe cessit, nempe succubuit, nempe usque adeo superata est, ut vitam beatum derelinqueret, desereret, fugeret. »

Aristoteles, lib. VII *Polit.* cap. xvi, censet filios mancos, cæcos, surdos, etc., esse abjiciendos; et si quis prole, quam alere nequeat, gravetur, procurandum aborsum : « Circa expositionem, inquit, vel educationem filiorum lex sit, nihil orbatum natura fore educandum. In aliis vero, si mores institutioque civitatis prohibeant natos exponere, ac multitudo tanta prolis alicui contigerit, ut duplicatus sit filiorum numerus (nam is definitus esse debet), ad multitudinem nimiam evitandam antevenire oportet, ut non concipiantur. » Ulterius provehitur Seneca, lib. I *De Ira*, cap. XV : « Portentosos foetus extinguimus, ait, liberos quoque, si debiles monstrosique editi sunt, mergimus: non ira, sed ratio est, a sanis inutilia secernere. » Vide Justum Lipsium, *Con- tar. I ad Belgas*, episl. 85, ubi Romuli, Quintiliani et aliorum similes sententias recitat. Hæc omnia homicidii et infanticidii, imo parricidii, damnât Tertullianus *Apol.* cap. ix : « Homicidii, ait, festinatio est prohibere nasci; nec refert natam quis eripiat animam, an nascentem disturbet; homo est, et qui est futurus, et fructus hominis jam in semine est. » Et S. Ambrosius, lib. V *Hexarm.* cap. win : « Divites, ait, ne per piases suum patrimonium dividatur, in utero proprios necant foetus, et parricidalibus succis in ipso genitali alvo pignora sui ventris exstinguunt; prius aufertur vita, (piam traditur. »

Denique S. Augustinus lib. IV *Contra Julianum*, cap. m, multis docet in infidelibus nullam veram, id est, plenam et omnibus numeris absolutam, esse virtutem : « Ego dixi, ait, pudicum non veraciter dici, qui non propter Deum veram connubii fidem conservai; » el mox: u Quomodo vera ratione pudicum corpus asseritur, quando a vero Deo ipse animus fornicatur? juxta illud *Psalm.* lxxii : Perdidisti omnes, qui fornicantur abs te ; » et inferius : a Sed absit ut sit in aliquo vera virtus, nisi luerit justus. Absit autem ut sit iustus vere, nisi vivat ex tide; justus enim ex fide vivit. Quis porro eorum qui se Christianos haberi volunt, nisi soli Pvlagiani, justum dixerit infidelem, justum dixerit impium, justum dixerit diabolo mancipatum? sil licet ille Fabricius, sit licet Fabius, sit licet Scipio, sit licet Regulus. » Citat deinde Pythagorani et Platonem, q qui, mullo excellentiore cæleris philosophia nobilitati, veras virtutes non esse dicebant, nisi quæ menti

ArUtOifr*
hi.

In Infi-
deli non
cat vura
virtu*.

quodam modo imprimi in forma illius interna? immulabilisque substantia*, quæ est bonus; n el mox : « Quomodo sunt vero justi, quibus vilis est humilitas viri justi ? Quomodo est in eis vera justitia, in quibus non est vera sapientia? Porro, si veram justitiam non habent impii, profecto non alias virtutes, comites ejus et socias; quia, cum non ad suum referuntur auctorem dona Dei, hoc ipso mali his utentes efficiuntur injusti.» Aeram virtutem vocat S. Augustinus eam, quæ ducit ad salutem et beatitudinem cœlestem, (pi- lis est christiana fidelium, quæ proinde falsam Gentilium castigat, format, perficit.

71. *Sexta Ethica?* laus obvenit a cæterarum sci-
 pa'u*?" tiarimi primatu ac regimine. Sextus Cheronæus
 •cientia- Scepticæ familia* philosophus, varia el eleganti
 rulu simulihidine, quantum Ethica cæteris Philoso-
 phi® partibus præstel, ostendit, et quasi in-
 tuendum oculis subjecit : « Philosophia, inquit,
 similis est are® muro cinche, et omni fructuum
 genere luxurianti, in qua parietum firmitas re-
 fert Logicam, arborum proceritas Physicam,
 fructuum suavitas Ethicam. » Rursum : a Si Phi-
 losophiam ovo componas, testa, sive cortex, re-
 præsentat Logicam, albumen Physicam, vitellus
 Ethicam. » Pulchrius vero Possidoniys Philoso-
 phiam animali persimilem dictitabat: sanguini
 enim el carnibus respondere Physicam, ossibus
 et nervis Logicam, animæ Ethicam. Quantum
 ergo anima antecellit carni et ossibus, tanto
 Ethica antecellit Physic® el Logic®.

Theoio- Rursum Ethica, sicut omnes hominis actiones,
 Pgna"T et omnia ejusdem studia ac scientias dirigit
 i«ine aJ suum finem: naturalis ad naturalem: super-
 naturalis ad supernaturalem. Quocirca Theolo-
 gia?, quæ disciplinarum omnium est princeps et
 regina, medulla est Moralis. Prima S. Thom®
 parte agitur de attributis, virtutibus et moribus
 Dei et Angelorum ; secunda, de virtutibus et vi-
 tiis hominum. Priore enim ejus sectione dispu-
 tatur de hominis beatitudine, voluntario, liber-
 tate, electione, consilio, prudentia, vi concupisci-
 bili et irascibili, habilibus, passionibus, peccatis,
 legibus ac gratia; posteriore, de fide, spe, cha-
 ritate, justitia civilerisque virtutibus. Tertia Theo-
 logi® parte agitur de Christo, ejusque dotibus,
 virtutibus et Sacramentis, quibus ipse nos a vi-
 tiis purgat, virtutes inserit, el ad beatam fe-
 licitatem perducit. Atque, ut reliquas artos et
 disciplinas pnrtercam, Jurisprudentia, qua? in
 república clayum tenet, camque regil el mo-
 deratur, adeoTiititur Ethica, adeo eam sibi in-
 corporat, ut qui hanc sustulerit, illam eviscera-
 rli. Qua ratione, quæso, Jurisconsultus seso op-
 timis ornabit moribus, honesto vivet, alterum
 non lædet, si hanc sapienti® partem, quæ mores
 fingit, non calleat? Quid vero, si reipublica* gu-
 bernaculis admoventur, in republica se dignum
 fecerit, si Politicam, tertiam Elhic® partem, igno-
 ret? Quid denique de æquo, bono, honesto, justo,

injusto, sive a causis, sive n consiliis sit, Mna
 Etlica disseret? Quid enim est aliud Jurispru-
 dentia, quam justi et injusti scientia? Ut non
 sine ratione, plerique Jurisp udcnliam, partem
 Philosophize illius, quæ a moribus formandis no-
 men haliti, autument. Unde enim, quæso, Juris-
 consultus æqui, boni, honesti rationes derivabit,
 nisi ex Platonis legibus, nisi ex Ethicis Aristote-
 lis, vel ipsa undecumque morali disciplina? ex
 quorum scriptis veteres Jurisperiti nulla adeo
 deprompserunt, ut, si omnia suis reddantur auc-
 toribus,

moveat cornicula risum

Furtivis nudata coloribus.

Qui voro suis quemque pinget coloribus, impro-
 bos arcesset, probos defendet, nisi virtutum vi-
 liornmqc rationes et formas ex Ethica dispexe-
 rii? Ut urgente hac veritate adacti, Jurispruden-
 liam Ethica* politic® maxime subalternam esse,
 indeque sua petere principia, ut a Physica sua
 petit Medicus, ipsi «equa Jurisperiti consentiant;
 neque enim imperatorum nuda auctoritate fir-
 maris leges, nisi et auctoritatem justitia, ejusque
 principiis subnixam doceas. Id ad oculum vide-
 remus, si veteres Juris codices exstarent, nec eos
 magno illius damno concernassent illi, qui ex
 eis Justinianœas Pandectas conflarunt.

Quare adeo Jurisprudentia Elhicæ innixa et
 connexa est, ut illi plane subalterna, ex ejus
 principiis, vclut fontibus, scita sua et leges ve-
 lili rivulos, educai. Hinc est ut Ethicus et Juris-
 consultus eodem se referant, dum, quas de vir-
 tutibus et vitiis notiones universas in doctrinas
 formam includit Ethicus, illas Jurisconsultus lo-
 corum, temporum, negotiorum, personarum re-
 gionibus et cancellis percommode ad usum in-
 cludit et circumscribit. Ethicus prfescrhit scelus
 vindicandum ; Jurisconsultus hanc regulam ad
 certam pœnam revocat. Ethicus ponit legem, ut
 parentes eurent filios; Jurisconsultus muleta!
 eum qui fihi non vult esse curator. Ethicus justi-
 tiam commutantem ponit mediam inter lucrum
 et damnum; Jurisconsultus ex hoc notionis fonte
 conventiones justas, mutuuum, commodatum, de-
 positum, pignus, emptionem, venditionem, loca-
 tionem, conditionem, lanquam rivulos, deducit.
 Ethicus edisserit summum jus esse summam in-
 juriam; Jurisconsultus ad hujus præcepti nor-
 mam temperat legem, ne sanguine pietur mors,
 quam amico infers invitus. Ethicus docet irqui-
 •atern non esse contrariam juri, sed jure melio-
 rem. dum, quod lacet jus, irquitas loquitur;
 Jurisconsultus hinc colligit nihil facere contra
 legem non occidendi, qui majestatis violata? reis
 pœnam irrogat securis. Porro, ut ex nullis pau-
 ca delibem, quæ sunt per totum Juris corpus
 dispersa et fusa, ea si conferas cum moralis Phi-
 losophia? præceptionibus, videbis claro Philoso-
 phiam (qua? morum profitetur conformationem)
 esso quamdam quasi nalmrœ thesim, et hujus

Jnri*.

«it m
 Hhui'

theseos Jurisprudentiam esse hypotherin. In quam sententiam videtur ivisse pedibus Ulpianus, dum lib. Jus nn/e, II. *De just. d jure*, post pulchram de Jure civili disputationem uberi filo pertexam, tandem statuit Jus civile nihil aliud esse quam Juris naturalis, id est moralis Philosophia», quamdam moderationem.

vu Septima et maxima Ethices laus est a fine et
brniira- ^opo, puta a beatitudine, ad quam suos asse-
cías recto virtutum tramite deducit et perducit. Nemo est tam demens, quin cupiat beatus esse et felix; nemo est tam barbarus, cujus non gestiat animus, si felicitatis cogitatio et spes mentem subeat, si ejus poliundæ via et ratio ostendatur. Ostendit eam Ethica. Cleombrotum (quem S. Augustinus nuncupat Theobrotum), lecto Platonis *Pht&fone*, ubi de immortalitate aniniæ disputat, sc præcipilem de muro, illicite quidem et perverse, dedisse tamen, atipie ita ex hac vita emigrasse ad eam, quam credidit esse meliorem, auctor est idem S. Augustinus lib. I *De Civit*, xxn; de eo canit Callimachus :

Vita, vale, unirò pnrccps delapsus ab alto,
Dixisti monens, Ambraciota puer :
Nullum ni morie malum credens ; sed scripta Platonis
Non ita erant animo percipienda tuo.

Ejusdem felicitatis amore violentas sibi manus intulisse Cleanthem, Chrysippum, Zenonem, Empedoclem, Calonem Uticensem memorat Lactantii* lib. III *Instil.* cap. xviii; nimirum, a Zenone immortales animas, et inferos, uti sentit S. Hieronymus m *cap. i Daniel.*, didicerant. Cicero voro lib. *De generi.* : « Cum tanta, inquit, celeritas animorum sit, Imita memoria prælerilorum, futurorum providentia, tot artes, tant® scientiæ; sic mihi persuadeo non posse eam naturam, quæ res eas continet, esse mortalem. » Et anhelus ad beatam vitam : « O præclarum, ait, diem, cum in illud animarum concilium proficiscar, et cum ex hac turba et colluvione discedam! » Nimirum, ex Platone subobscura quædam et ambigua de futuris animarum præmiis et suppliciis hauserat. Cujus commentator et interpres Macrobius ex Platone geminam statuit portam hominum : primam descensus, quo purgentur anirnæ, et ad Lellueum deducantur flumen, ut inde oblivionem præcritorum malorum bibant, et ad supera conscendant. Hinc eas, ut canit Virgilios lib. VI *Æncifl.* :

Lethrum ad fluvium Dem evocat agmine magno ;
Scilicet, immemore» supera ut convexa revisant.

Alleram deorum in Capricorno, qua pateat aditus ad lacteum in signifero circum, qui locus Beatorum sit, quo priusquam pertingant, per erraticas oberrare stellas, ul in Saturno sapientiam, in Jove agendi vim, in Marte ardorem animi, in Sole sentiendi opinandique facultatem. in Venere voluptatum sensum, in Mercurio interpretandi vigorem, in Luna vim

augurandi nanciscantur. Commentum risu et sibilis dignum: cui similis est illa Pythagorie metempsychosis, qui merito vel demerito animarum, illas post mortem in alia nobilia vel ignobilia transmeare corpora opinatus est, commentus se Euphorbum militem fuisse, et Trojano bello a Menelao cæsum :

Ipse (ait) ego (nam memini) Trojani tempore belli
Pahtoides Euphorbus eram, cui pectore quondam
Hæsit in adverso gravis hasta minoris Atridæ.
(Ovidius, lib. XV *Mclatnorph.*)

Insulsa hæc, et quæ Philosophus coetu suo indigna contemnat; at quantos suspensa futurorum spes, et perennis anirnæ opinio, nullis licet contaminata fabulis, asseclis eorum admovit stimulos, ul indomitas animi libidines, ceu ferocientis equi impetus, edomare conarentur et mansuefacere, quo rationis frenum admitterent, ejusque ductum non detrectarent!

Quid ergo Christianis Ethica non persuadeat, quando iam defecata plane, certissimisque fidei subnixa principiis, nil, ubi erret, timeat? quando virtutis callem non sublustrem, sed præfulgidum edocet? quando animum nunquam inlermoriturum, sed in omne ævum beatissima vel miserima sorte perduraturum, tam clare, quam solem hunc nobis pnelucere, demonstrat? quando veram hominis beatitudinem, non in terra, sed in cado, non in creatura quapiam, sed in ipso Creatore; ejusque per visionem et amorem possessione consistere, ut ipsomet Deo, ejusque bonis omnibus fruamur et beemur, certo liquidoque ostendit? Ignorarunt id Philosophi; aliquid tamen de eo per rimam vel umbram perspexerunt. Hinc illud Sibyllro apud Virgilium, lib. VI. *Æneid.* :

Facilis descensus Averni;

Sed revocare gradum, superasque evadere nd auras,
Hoc opus, hic labor est: pauci, quos æquus mnavit
Jupiter, aut ardens evexit ad æthera virtus,
Diis geniti potuere.

Censebant illi, homines Ethices et virtutis studiosos post mortem cælum conscendere, ibiquo in deorum numerum et consortium transcribi; imo nonnulli non alios putabant esse deos, quam qui heroicis virtutum actibus, divinitatis nomen et famam sibi parassent. Ita Ovidius lib. I *De Art.* :

Munus habe cælum, cedo «pedaliere sidus.

Seneca in *Odavia*:

Hæc summa virtus, petitur line cælum xia.
Sic ille patriæ primus Augustus parens
Complexus astra est.

Et rursum:

Virtus mihi

In nstra, et ipsos fecit ad superos iter

Idem in *Here. Odero*:

Nunquam Slygias fertur ad umbras
inclyta virtus, vivite fortes :
iter ad superos gloria pandit.

Plinius in atheismum vergens, lib. II, cap. vn: « Quisquis, ait, est Deus (si modo est alius) et quacumque in parte, totus est sensus, lotus visus, totus auditus, totus animæ, lotus animi, totus sui. » Et inferius: « Deus est mortali juvare mortalem, et bree ad æternam gloriam via. Hac proceres iere Romani; hac nunc coelesti passu cum liberis suis vadit maximus omnis ævi rector, Vespasianus Augustus fessis rebus subveniens. Hic est vetustissimus referendi bene merentibus gratiam mos, ut tales numinibus adseribantur. Quippe et omnium aliorum nomina deorum, et quæ supra retuli siderum, ex hominum nata sunt meritis. Jovem quidem, aut Mercurium, aliterve alios inter se vocari, et esse cœlestem nomenclaturam, cpiis non interpretatione naturæ fateatur? » Hæc ille Deum Numenque ignorans.

Longe verius, sublimius et divinus Theologi, ipsum Deum Numenque certissimo statuentes, illud ipsum sapientiæ ac virtuti pñemium assignant. Audi S. Augustinum lib. *De Quantit. anima*, in line: « Virtutis præmium est Deus. » Audi Regium Psalter: a Domine, apud te cU fons vita*, et in lumine tuo videbimus lumen, » Ps. xxxv, vers. 10. « Ut sit Deus omnia in omnibus, d ait S. Paulus 1 *Cor.* xv, 28. Audi S. Joannein, 1 *Epist.* cap. in, 2: « diarissimi, nunc lili Dei sumus; et nondum apparuit quid erimus. Scimus quoniam, cum apparuerit, similes ei erimus; quoniam videbimus eum siculi est. » Et *Apocal.* cap. xxi, 22, describens cœlestem beatamquo Jerusalem: « Templum, ait, non vidi in ea. Dominus enim Deus omnipotens templum illius est, et Agnus. Et civitas non eget sole, neque luna, ut luceant inca. Nam claritas Dei illuminavit cam, et lucerna ejus est Agnus. »

Quocirca merito exclamat S. Augustinus serm. i in *Festo omnium Sanctorum*: « O vere beata mater Ecclesia, quam sic honor divina? dignationis illuminat, quam vincentium gloriosus martyrum sanguis exornat, quam inviolata* confessionis candida induit virginitas; floribus ejus nec rosie, nec lilia desuní. Certent nunc diarissimi singuli ad utrosque honores, amplissimas accipere dignitatum coronas, vel de virginitate candidas, vel de passione purpureas. In caestibus castris pax et acies habent flores suos, quibus milites Christi coronantur. » Et inferius: « Ergo agito nunc, fratres, aggrediamur iter vil®, revertamur ad civitatem cœlestem in qua scripti sumus, et cives decreti. Non sumus hospites, sed cives Sanctorum, et domestici Dei, etiam illius hæredes; cohæredes autem Christi. Hujus nobis urbis januas aperiet fortitudo, et fiducia latum præbebit ingressum. Consideremus ergo inclytam urbis illius felicitatem, in quantum considerare possibile est. » Et mox: « Verum super hæc omnia est consociari Angelorum et Archangelorum coetibus, Thronis etiam et Dominationibus, Principalibus et Potestatibus, omniumque coelestium

fiupemarumque virtutum contuberniis perfmi, et intueri agmina Sanctorum splendidius sideribus micantia, Patriarcharum fide fulgentia, Prophetarum spe Letantia, Apostolorum in duodecim tribubus Israel orbem judicantia, Martyrum purpureis victoria? coronis lucentia, Virginum quoque choros candentia sarta gestantes inspicere. De Rege autem, qui horum medius residet, dicere vox nulla sufficit: effugit enim omnem sermonem, atque omnem sensum human® mentis excedit decus illud, illa pulchritudo, dia virtus, illa gloria, illa magnificentia, illa majestas; ultra enim omnem Sanctorum est gloriam, ipsius inæstimabilem aspicere conspectum, et splendore majestatis ejus irradiari: si enim quotidie oporteret nos tormenta perferre, si ipsam gehennam parvo tempore tolerare, ut Christum videre digni essemus in gloria venientem, et Sanctorum ejus numero sociari, nonne erat dignum pati omne quod triste est, ut tanti boni tantæque gloriæ participes haberemur? » Denique concludens: « Ad hanc igitur operum salutarium, dilectissimi, palmam libenter ac prompte certemus, omnes in agone justitiæ Deo et Christo spectante curramus. Et (pii sæculo et mundo majores esse cœpimus, a cursu nostro nulla sæculi cupiditate retardemur. Si expeditos, si celeres in hoc operi< agone, si currentes dies ultimus invenerit, nusquam Dominus meritis nostris ad præmium deerit remunerator. Qui coronam in persecutione purpuream pro passione donavit, ipse in pace viventibus pro justitiæ meritis dabit candidam. »

Domine Jesu Christe, æternæ sapientiæ sol, Verbum Patris, splendor gloriæ, et figura substantiæ ejus, amor noster, da nobis hanc luam sapientiam, hanc prudentiam justorum, hanc scientiam Sanctorum. Tu enim per generationem æternam es ipsa Sapientia increata, per generationem temporalem nobis factus es ipsa Sapientia incarnata. Ad hoc enim e sinu Patris in uterum Virginis Matris, e summis coelorum montibus in imum hoc terra* antrum centi unique descendisti, ul nos eandem, tam exemplo, quam verbo doceres. Tu eandem Prophetas Sanctosque omnes docuisti; tu eandem nostro Siracidi inspirasti. Da ergo sapientiam ejus-«-«/xro' intelligere, onmemquo ejus virtutem, tam voluntate, quam mente complecti, ut eam tam effectibus, quam operibus et moribus exprimamus, ut valedicamus vanitati, serviamus veritati, vivamus jbt er n i t a t i. Tu enim es lux mentium, rex spirituum, dux cordium; tu es via, veritas et vita: via in exemplo, veritas in promisso, vita in præmio. Gradiamur ergo in te, per te, ad te; ut, sicut jam per umbram eminus, ita post hanc vitam facie ad faciem cominus te intueamur, te fruamur, te beemur in omne ®vum. Imple animas nostras tuis splendoribus; imple et ardoribus Sanctorum, ul cito ad te tuamquo gloriam pervenire valeamus, quem hujus itineris ducem, salutis auctorem,

ENCOMIUM SAPIENTIÆ.

lucis principem, lætitiæ largitorem habemus;
quia tu es nostra sapientia, sapiens veritas,
vera eharitas, cbara felicitas, felá 𐌚𐌢𐌰𐌿𐌿𐌳𐌰𐌽𐌰𐌿𐌸.

Ouarn sapiens, qui vivit sapienti^, qui sapit
.ETERNITÀ TI!
Quam *felix*, quem in œlernum ipsa beat feli»
CITAS 1

IN ECCLESIASTICUM PROLEGOMENA.

Inscribitur hic liber in Graséis Bibliis, Xsplā l'usai, *Sapientia Ji.su, filii Sirach*, ut distingua-
tur a *Sapientia Salomonis*; in Latinis, *Ecclesiasti-*
cus. De eo nonnulla praemittenda sunt : primum,
de ejus auctoritate; secundum, de auctore; ter-
tium, de interpretibus; quartum, de argumento;
quintum, de methodo; sextum, de stylo. Quibus
succedent septimo ordine Canones, qui facem
toti libro proférant.

CAPUT I.

Auctoritas Ecclesiastici,

Non C5M»
canoni-
cum cen-
Fent haj-
rectici.

Nonnulli olim dubitarunt, imo negarunt, E-cle-
siasticum esse librum Canonicum : Judrei enim
non habent cum in suo Canone librorum S. Scrip-
turæ. Unde Concilium Laodicenum, *ran.* 59; Melilo
Sardensis apud Eusebium, lib. IV *Hist.* cap. xxvi;
S. Gregorius Nazianzenus, Amphilochius, et Hila-
rius, *Präfationc in Psalmos*, texentes catalogum Sa-
crarum Scripturarum, omittunt Ecclesiasticum. Et
S. Hieronymus, *Prmfat. in libros Salomonis*, asse-
rere videtur Ecclesiasticum non valere ad aucto-
ritatem Ecclesiasticorum dogmatum confirman-
dam. Idipsum aperte negant hterctici moderni.
Lutherus in *Colloq. Latinis*, tom. II, cap. *de lib. Vet.*
Testam., ait : « Ecclesiasticus verus est Legista
et Jurista, non Propheta; nihil scit do Christo.
Quid est Jesus Sirach (quamvis liber sit optimus)
ad Christi et Apostolorum verba? Tantum est
legalis liber. Est sicut Tbalmud ex variis libris
collectus; loquitur de jure et oeconomia. Hoc
miratur mundus, et verba Christi excellentissima
negliguntur. » Guilielmus Witakcrus in *Disp. de*
S. Script., contr. I, q. i, cap. xni *de Ecclesiastico* :
« Non esse, inquit, canonicum librum, ex eo
colligi potest, quod græce scriptus fuerit. j» Calvi-
nus, in *Antidoto*, Ecclesiasticum odit, quod ex eo
multa fidei dogmata, quæ ipse negat, confirmen-
tur: « Unde, inquit, melius freccm haurient? »

Canonici
libri du-
plices.

Suppono libros canonicos S. Scripturæ esse du-
plicis generis; alii enim sunt Protocanonici, alii
Deutrocanonici. Protocanonici, sive primi cano-
nis vocantur, de quorum fido nulla unquam inter
Catholicos fuit disceptatio, sed ab omnibus habiti
sunt quasi libri S. Scripturæ, dictati a Spiritu Sanc-
to. Deutrocanonici, sive secundi canonis vocan-
tur, qui, licet vere canonici sint, tamen de eorum
auctoritate aliquando ab orthodoxis dubitatum
fuit; tales sunt Esther, Baruch, Tobias, Judith,

Sapientia, Ecclesiasticus, Machabreorum **uterque**,
Epistola ad llebræos, Epistola S. Jacobi, S. Judie,
secunda S. Petri, secunda et tertia S. Joannis, et
Apocalypsis; crateri omnes sunt Protocanonici.

Hoc est, quod de Sapientia et Ecclesiastico
agens, ait Damascenus lib. IV *Orthodox. fidei*,
cap. xvnr : « Qui omnium virtutum genere ac
doctrina referti sunt, hoc est, Sapientia Salomonis,
et Sapientia Jesu, quam Sirach pater (puta Jesus
senior, et minoris avus; hit enim fuit pater Sir-
achi, de quo inferius) composuit, et græce inter-
pretatus est nepos Jesu, et Sirachi filius, prraclari
et elegantes libri sunt; non Limen aliis annume-
rantur, neque in arcu siti erant ; » **quia** scilicet non
numerantur inter Protocanonicos, neipie erant
in Canone Hebræorum, sive S. Scripturæ ab
Hebraeis recepire, quem ipsi posuerunt in arca.

Nunc dico : De fide est *Ecclesiasticum* esse li-
bruni canonicum S. Scripturæ. Patet hoc, *prim"*.
ex definitione Concil. Trid. sets. IV, et Concil. Ill ÇL'non^
Carthag., *can.* 43, et Concil. Florent, in *Instruct.*
Armenorum. Concil. quoque Ephesinum, anno Pnmo.
Christi 430, Ecclesiasticum ciLat ut S. Scriptu-
ram; sic enim ait epist. *ad Synodum Pamphylia?* :
« Cum consilio omnia fac, dicit divinitus inspi-
rata Scriptura. » Uree autem verba sunt *Eccli.*
cap. xxxn. Cone. Tolet. VIII, cap. **n**: « Dicit, ait,
Scriptura : Qui spernit minima, panlatim decidet, »
E'vli. cap. XIX. Synodus Francfordiensis, anno
Domini 794, epist. *ad Pnrsules Hispanice*: « Item,
ait, in libro *Sapientia*, ipsa dicente Sapientia, id
est, Filio Dei : Ego ex ore Vilissimi prodivi, pri-
mogenita ante omnem creaturam, » *Eccli.* xxiv,
Idem liquet ex S. Athanasio in *Synopsi*, sive *Ca-*
talogo lib. S. Script., qui et lib. *De Virgin.* : a Vit
enim, inquit, Scriptura Sacra: Qui attingit picem,
inquinabitur; et qui communicat superbo, similis
illi efllicietur; » qure sunt verba *Eccli.* xm. Idem
liquet ex Synodo Alexandrina, qure exstat apud
S. Alhanasium, .Apolog. 2 *contra Arian.*, et Inno-
centio I, anno Christi 407, epist. *ad Exuperiwn*,
cap. vu, qui recensens libros S. Scripturæ:«Salo-
monis, ait, libri quinque;quintus autem est Eccle-
siasticus. Sic et Cassiodorus, lib. I *Instit.* cap. xm,
et Gelasius, toni. II *Concil.*, in Concil. Romano
habito anno Christi 494, inter libros S. Scripturæ
recenset librum Jesu, filii Sirach. Sic et Isidoros,
lib. VI *Etymol.* cap. i; Babanus, lib. II !>•*Insti-*
tut. Cleri, cap. I ui, quin et Epiphanius in *Ha resi*
Anomæorum, numerant inter sacros et divinos

libros Sapientiam Salomonis et filii Sirach. id est Ecclesiasticum. Quare, cum idem Epiphanius, lib. *De Mensur. et Ponder.*, ait hos libros non esse receptos, inter Pige a Judæis, eorumque sequa* cibus.

Ne a Cræ- o' S *avuto*, id ipsum docent Patres Græci, qui sententias Ecclesiastici, perinde ac, ceteros S. Scriptura* libros citant, ut S. Clemens, anno Christi 100, epist. i, ex *Eccli.* cap. xxviii, citat hæc verba: « Impone, homo, tu® lingua? ostium et seram. Cessa cornu in altitudinem extollens, et loquens adversus Deum iniquitalem et proximum tuum. » Sic et S. Ignatius, anno Christi 100, epist. *ad Iheronem*, citat illud JSrc/i. cap. xix: « Qui cito credit, levis est corde. » Sic et Clemens Alexandrinus, anno Christi 200, lib. I *Padiuj.* vii, et lib. V *Strom.* cap. v; Origenes, anno Christi 230, citans Ecclesiasticum, ait se citare S. Scripturam, ut patet homil. Sm *Num.*; homil. i in *Judie.*; horn. 9 in *Ezedi.* Sic et Eusebius, anno Christi 320, lib. A *Hi Prajpar.* cap. n; S. Basilius, anno Christi 370, in cap. vii *Jtaias*: « Ail, inquit, Scriptura: Cum consummaverit homo, tunc incipiet: et cum quieverit, tunc indigebit; » quæ sunt verba *Ecd.* cap. xviii. Idem in *Iiegulis fusius disp.*, resp. 104: « Dicunt, ait, divinum Litter®: Sine consilio nihil fac; » quæ sunt verba *Ecdi.* xxxi. S. Ephrem, anno Christi 370, adversus improbas mulieres: « Didum est, ait, a Sapiente: Brevis omnis malitia super malitiam mulieris; » quæ sunt verba *Dei.* cap. xxv. Idem, tract. *be Patientia*: a Ait, inquit, Scriptura: lili, accedens ad servitutem Dei, dirige cor tuum, et sustine. » Cyrillus Jerosolymitanus, *Catedi.* 6, citat illud *EM.* ni: « Altiora te ne quæsieris, et fortiora tene scrutatus fueris. » Macarius Aegyptius, anno Christi 370, *hum.* 10, citat illud *Eccli.* xxiv: a Qui edunt me, adhuc esurient. » S. Gregorius Nazianzenus, anno Christi 380, orat. 2 *Contra Julianum*: « Qui potentes, ait, de sedibus deponit, et insuspicabilem diademate ornat. Nam id quoque a Scripturis accipio, » puta *EM.* xi, 5. S. Gregorius Nysenus, anno Christi 380, hom. 3 in *Eccl.*, citat illud *Ech.* XL: « Vinum Letificat cor. n S. Epiphanius, anno Christi 380. in *Ancorato*: « Reprehendit nos, ait, Scriptura divina, dicens: Quæ tibi procepla sunt, ea considera; » et: « Non est opus tibi occultis; » et: « Altiora te ne (proraras, et profundiora te non expendas, » *Ecd.* iu. S. Chrysostomus, anno Christi 400, hom. 33 *ad Popul.*: « Audi, ait, Scripturam dicentem: Sicut qui occidit liliu coram patre, ita qui offert sacrificium ex pecuniis pauperum; » quæ sunt verba *Eccli.* xxxiv, 24. Sic et Cassianus, anno Christi 430. *Collât.* 1. cap. xiii, et *Collât.* \1, cap. .vi, et Palladius illi corovus, in *Dialogo de Vita S. Chrysost.* S. Cyrillus Alexandrinus ejusdem rovi, hom. quam Ephesi habuit: « Quibus rationibus, ait, patientia comparetur, id divina nos Scriptura edocet: Fili, ait. accedens ad servitutem Dei, prepara animam tuam ad tentationem, et dirige cor tuum, et constans esto, »

Eccli. u. Isidoros Pelusiota, discipulus S. Chrysostomi, anno Christi 410, lib. i *tpùf.* IOG: « Loquero, inquit Scriptura, in aures audientium, » *Mi.* xxv. Joannes Maxentius, anno Christi 500, Præfat. in *Dial. contra Nestorianos*: « Divina, ait, Scriptura admonet: Ne confundaris loqui verum pro anima tua, et pro veritate certa usque ad mortem, » *Ecdi.* vii. Anastasios Antiochenus, anno Christi 580, lib. IX *Jlexaem.*: * Dicit, ait, Scriptura, quod vinum et mulieres separant a Deo, » *Eccl.* cap. xxv. Damascenus, orat. 3 *de Dormit. Deiparæ*, citat quasi verba Scripture: « Altiora te ne quæsieris, » *Ecdi.* iu. Denique Josephus Hebræo-Græcus, lib. H *Contra Apionem*, Ecclesiasticum inter libros Legis (id est, sacros) reponit, ait Genebrardus lib. H *Chronol.*; citat enim (pasi dictum a lege divina, illud JSoc/i. XLU, 14: « Melior est iniquitas viri, quam mulier benefaciens, » ut ibidem ostendam.

Tertio, idem probatur ex Patribus Latinis. Tertullianus, qui floruit anno Christi 200, lib. *De I^ hurt, castitatis*, cap. ii, ex *Ecd.* cap. xv, citat illud: « Ecco posui ante te bonum et malum. » S. Calixtus Pontifex, anno Christi 218., *epist.* I: a Dicit, ait, S. Scriptura: Post concupiscentias tuas non eas, et a voluntate tua avertere; » quæ sunt verba *Edi.* cap. xvi. Fabianus Pontifex, anno Christi 237, *epist.* 2: « Fili, ait Salomon, in mansuetudine serva animam tuam, et da honorem illi, cui honor competit, » *EccZl.* x et xi. S. Cyprianus, anno Christi 250, *De Opere et Eleemos.*: « Loquitur, ait, in Scripturis divinis Spiritus Sanctus, et dicit: Eleemosynis et fide peccata purgantur, » *Eccli.* cap. in. Eusebius Pontifex, anno Christi 315, citat quasi S. Scripturam illud *Eccl.* cap. xiv, 11: a Fili, si habes, benefac tecum, et Deo dignas oblationes offer. » S. Hilarius, anno Christi 350, citat *Ecc/c.* xxviii 28. S. Ambrosius, anno Christi 370, *De Bono mortis*, cap. vii: « Scriptura ait: Ante mortem non laudaveris quemquam, » *jEccl.* i. xi. S. Hieronymus, anno Christi 390, *qdstola* 33: « Divina, ait, Scriptura loquitur: Musica in luctu, intempestiva narratio, » *Eccli.* xxii. Ruilinus, anno Christi 390, citat illud *Ecd.* xxi: « Sapiens audiens verbum, collaudabit, et adjiciet ad illud. » Ha ipse in Benedictione Benjamin. S. (« audentius, anno Christi 400, tract. 13: « Loquitur, ait, Scriptura divina: Conclude eleemosynam in cordo pauperis, et ipsa pro te exorabit Deum, » *Ecd.* xxix. S. Augustinus, anno Christi 400, lib. II *De Doctrina Christ.* cap. vii: « Illi libri duo, ait, qui Sapientia Salomonis, et alius, qui Ecclesiasticus inscribitur, quoniam in auctoritatem recipi meruerunt, inter Propheticos numerandi sunt. » Et *epist.* 248, ac lib. VU *De Genes. ad liti.* cap. xxviii, et *De Cura pro mortuis*, cap. xxviii, citat *Orosium contra Priscell.*, Ecclesiasticum vocat divinam Scripturam. S. Paulinus, anno Christi 420, apud S. Hieronymum, tom. X. *epist.* 11, cap. i: « Veteris, ait, Scriptur® celebrata sententia est, esse pudorem, qui gloria

inveniatur et gratia; et esse rursus pudorem, qui soleat parere peccatum, » *Ecc7i.iv.* Maximus Taurinensis, anno Domini 430, horn. 1 *de Eleemosyna*: « Dicit, ait, divina Scriptura: Sicut aqua exstinguit ignem, ita eleemosyna exstinguit peccatum, » *JScct.in.* S. Leo, anno Christi 450, serm. 8 *de Jejunio 1 mensis*: « Dicit, ait, Scriptura: Post concupiscentias luas non eas, » *EccA.xviii.* S. Prosper, lib. II *De Vita contempi.* cap. vii: « Ait, inquit, in Ecclesiastico Spiritus Sanctus. » Sic Ecclesiasticum vocant S. Scripturam Salvianus, anno Christi 480, lib. III *Ad Ecclesiam Catholicam*; Gelasius, anno Christi 490, *epist.* 5; S. Fulgentius, anno Christi 500, lib. 1 *De Hemiss. peccat.* cap. xii; S. Benedictus, anno Domini 500, in *Degula*, cap. vii; S. Gregorius, anno Domini 600, in *Psalm.* iv *pœnitent.*; Alcuinus, anno Domini 750, *De Virtut. et vitiis*, cap. *de Pœnitentia*, et cap. *de Castitate*; Haymo, anno Christi 820, in cap. i *Epist. tul Pom.* et in cap. i *ad Corinth.*; Angelomus, anno Christi 830, in lib. I *Hey.* cap. i; Paschasius Halberlus, anno Christi 900, lib. *De Corp. et Sang. Domini*, cap. u; S. Bernardus, anno Domini 1130, *De Gradibus humilitatis*; Innocentius III, anno Domini 1200, serm. 2 *de Adventu*; S. Laurentius Justinianus, anno Christi 1430, lib. *De Ligno vita.*, tract. *de Patientia*, cap. vi.

CAPUT II.

Auctor.

Eccle-
iittati-
Salome
Db. cen-
senI
aliqui..

Nonnulli consuerunt Ecclesiastici auctorem esse Salomonem, eo quod nulli veterum illum citent nomine Salomonis. Ita Anaclelus Pontifex, *epist.* 2, illud *Eccl.* cap. XXVII: « Qui fodit foveam, incidet in eam, » citat nomine Salomonis. Alexander I, *epist.* 3, illud *Eccl.* cap. xxxv: a Sacrificium salutare est, attendere mandatis, » attribuit Salomoni. Sixtus I. *epist.* I, arguens luerclicos, dicit quod in Salomone Scriptura loquitur, dicens: « Sicut in conspectu eorum magnificas es in nobis, » quæ sunt verba *Eccl.* cap. xli. vi. Sic Quietus Episcopus in Concilio Carthaginensi; Felix I, *epist.* 3; Innocentius I, *epist. ad Eruperiun*, cap. ult.; Concilium Cartilagineuse III. *canon.* 17; Origenes, qui floruit anno Domini 230, hom. 8 in *Humer.*: a In libro, ait, qui apud nos quidem inter Salomonis volumina haberi solet, et Ecclesiasticus dici; apud Grecos autem Sapientia Jesu filii Sirach appellatur, scriptum est: Omnis sapientia a Deo est. » Et hom. I in *Ezech.*: a Vide, ait, Salomonem sapientissimum omnium, quid de Dei correptionibus suspicetur: Fili, noli esse pusillanimis in disciplina Dei, neque de Quas correptus ab eo; » quæ verba sunt *EMi.* cap. m. Sic I. S. Basilius in *Regulis fusius disput.*, resp. 17, verba *Eccl.* cap. xxi citat (pasi Salomonis. S. Chrysostomus in *Psalm.* cxxxii: « Salomon, inquit, ait: Continens aquam in vestimento, » *Eccl.* cap. xii. Isychius Hiorosolvinianus presbyter, anno Christi 600, lib. I in *Lent.*: a Dixit, ait, Salomon:

Anle mortem ne laudes quempiam hominem, » *Eccl.* cap. xi, 30. Fabianus Pontifex, *epist.* 2: « Fili, ait Salomon, in mansuetudine serva animam tuam, » *Eccl.* cap. x. S. Cyprianus, *epist.* 45, sive lib. III *Epist.*: « Sed et Salomon, ait, in Spiritu Sancio constitutus testatur, et docet quod sil sacerdotalis auctoritas et potestas, dicens: Ex tota anima tua lime Deum, et sacerdotes ejus sanctifica, » *Ecdi.* cap. i. Sixtus II Pontifex, anno Christi 257, *epist.* I: « Quod paler est, ait, id est etiam filius, Salomone dicente: Ego ex ore Altissimi prodii, primogenita ante omnem creaturam, » *Ecd.* cap. XIV. S. Marcellinus Pontifex, anno Christi 296, citat quasi Salomoni illud *Eccfc.* cap. xvi: a Ego sapientia habitavi in ollissimis, et thronus meus in columna nubis, n S. Hilarius in *Psalm.* cxi. iv: « In eo libro, ait, qui nobiscum Salomonis inscribitur; apud Graecos autem et Hebreos, Sapientia Sirach habetur, ita monemur: Ecce circumvalla possessionem tuam spinis, argentum et aurum tuum constitue, et ori tuo fac ostium et scram, et verbis tuis jugum et mensuram, » *Eccl.* cap. xxviii. S. Ambrosius, lib. *Ad Virginem devotam*, cap. xxviii: « Non legisti, ait, Salomonem dicentem: Bonis bona creata sunt ab initio, similiter impiis et peccatoribus bona et mala? » *Eccl.* cap. xxxiii. Optatus Milevilanus, anno Christi 370, lib. II *Contra Donatum*: u Illud, ait, a Salomone discere noluisti, quod ait: Absconde panem in corde pauperis, et ipse pro te rogabit, » *Eccl.* cap. xxix. S. Hieronymus in cap. x *Eccl.*: « Salomon, inquit, ait: Qui statuet laqueum, capiatur in dio, » *Eccl.* cap. XXV. S. Maximus, hom. 2 *de Iesto Paschæ*, *Eccl.* cap. xxiv citat nomine Salomonis. S. Leo ejusdem nomine citat *Eccl.* cap. xu, serm. I *de Quadrages.* cap. vi. Sic et Sedulius in cap. xu *ad Hom.*, et Hormisda Pontifex, *epist.* 6; Cassiodorus in *Psalm.* I v; Pelagius, *epist. ad Vigilium*; S. Gregorius, hom. i in *Ezech.*; Haymo in cap. i *Epist. ad Homan.*; Paschasius, lib. II *De Corpor. Domini*, cap. u; Petrus Damianus, serm. 2 *dt vitio lingua.*; S. Bernardus, *Epist.* 10.

Verum certum est auctorem Ecclesiastici non esse Salomonem, sed Jesum, libum Sirach.

Probatum primo, quia sic inscribitur, hinc rrimo. Ecclesiastici est titulus in omnibus codicibus Græcis.

S. ciindu, id docet Eusebius lib. VII *De Præparat. s. c.* *Evangel.* cap. u: « Simonis tempestate, ait, fuit Jesus, filius Sirach, fama celebris, qui Sapientiam, titulo omnium virtutum genera profitentem, composuit. » S. Athanasius in *Synopsi de Ecclesiastico*: u Hic itaque, ait, Jesus, cum esset Salomonis sectator, haud minus illo in illustranda sapientia, et pietatis disciplina strenuum se gessit, vere multiscius existens et doctus. » Procopius Gazæus, *Præfat. in Gen.*: a Laudanda est, ait, illa Sirach admonitio: In supervacaneis operum tuorum ne sis curiosus; plura enim intellectu hominum ostensa sunt tibi, » *Ecdi.* cap. m. Au-

tiochus, *ham. 1* : « Jesus, ait, Sirach filius dicit: Insomnia extollunt imprudentes. » Cassiodorus, lib. I *Indit.* cap. xm, enumerans S. Scripturo libros: a Salomonis, ait, libri quatuor: Jesu, filii Sirach, liber unus. » S. Hieronymus *in cap. ix Danidis*: «Jesus,ait,filius Sirach, scripsit librum qui grace appellatur, et a plerisque Salomonis falso dicitur. » Sic et Isidorus Pelusiota, lib. IV, *qnsL* 228; S. Epipbanius, lib. I, tom. I, *hærcsi* 8.

Tertio. *Tertio*, idipsum evincit præfatio Ecclesiastici, quam aliqui censent habere auctoritatem Scripturo, alii ad eam proxime accedere. In præfatione enim diserte ail Jesus Siracides junior, Ecclesiasticum esse compositum ab avo suo Jesu, filio Sirach; a se vero esse traductum.

Qoirto. *Quarto*, idipsum demonstratur ex cap. L, 29, ubi sic dicitur: a Doctrinam sapienti® et disciplinas scripsit in codice isto Jesus, filius Sirach, Hierosolymita, qui renovavit sapientiam de corde suo. » Unde patet idipsum esse de fide. Hæc enim sunt verba S. Scripture et Spiritus Sancti, ideoque fide credenda. Denique, cap. I i, titulus est: « Oratio Jesu, filii Sirach. »

Quinto. *Quinto*, quia in fine Ecclesiastici recensentur elogia Salomonis, Roboam, Ezechiaë, Josiaë,Isaiaë, Jeremiaë et cæterorum Prophetarum, qui diu post Salomonem vixerunt.

Dices: Cur ergo Orígenes, Isychiuset alii paulo ante citati Ecclesiasticum attribuunt Salomoni?

Tnhiiiiur Respondeo : Vari® sunt causa?. *Priina*, quia Ecclesiasticus imitatur Salomonem ; habet enim similes morales sententias. Hanc causam dat S. Athanasius in *Synopsi*, et præfatio Ecclesiastici Grecanica: «Sane, inquit, hic Jesus Salomonis fuit sectator, nihil minus illo sapienti® et eruditionis nomine probatus, ut qui multiscius vere fuerit, et sit appellatus. » Jesus ergo, filius Sirach, sive Siracides, fuit quasi alter Salomon, imo verus «vi sui Salomon.

SKUDdo. *Set^uda*, quia nonnulla deprompsit ex Salomone, partim edita, partim non edita; Salomon enim plurima dixit et dictavit, qu® non sunt edita, ut patet III Reg. jv, 32. Sparsas ergo Salomonis sententias collegit et digessit Siracides, suisque additis librum hunc conflavit. Simili enim modo ex sparsis Salomonis sententiis in unum collectis, conflatus est liber Proverbiorum, ut colligitur ex Pror. cap. xxv, i. Edita a Salomone, quæ citat vel imitatur Siracides, inferius colligam. Hanc causam post Driedoneni. hb. I *De Scriptoribiu £cd.* cap. m, dat Bellarminus hb. I *De Verto Dei*, cap. xiv, et Thomas Waldensis, lib. II *Do<t. |Wei*, art. 2, cap. xx: « Ecclesiasticus, ait, dicta antiquorum Patrum collegit, sicut ipse refert: Qui renovavit, inquit, sapientiam de co de suo. »

ten». *Tertia*, quia Ecclesiasticus, nipote sapientialis et moralis, solet annecti libris Salomonis, puta Proverbiis, Ecclesiastæ, Canticis et Sapienti®. Lnde

Ili quinque libri censentur unus tomus S. Scripturas puta Sapientia, sive sacra Ethica. Quia ergo cwterorum quatuor auctor est Salomon, lune et quintus ei attributus est, omnosque nuncupati sunt Sapientia, sive Libri Sapientiales Salomonis, a precipuo et potissimo auctore. Hanc causam dat Orígenes initio citatus, et Innocentius I, epist. *ad Eruperiwn*, cap. vii, enumerans S. Scripturo libros : a Salomonis, ait, libri quinque. »

Quarta: « Ecclesiasticus, inquit Habanus lib. V *Quur De Universo*, cap. m, propter nimiam sensus similitudinem et eloquii parilitatem, Salomonis titulo prænotalur. Constat autem lume librum sub Jesu, filio Sirach, editum fuisse, et inter reliquos S. Scripture libros pari habitum veneratione. » Sic et S. Augustinus, lib. II *De Doctrina Christiana*, cap. vin: « Duo, ait, libri, quorum unus Sapientia, et alius Ecclesiasticus inscribitur, de quadam similitudine Salomonis esse dicuntur, » id est, propter similitudinem argumenti, styli et phrasis, ut idem ait lib. *De Cura pro mortuis*, cap. xv. Sic invecliv® Ciceronis in Antonium, subinde Antonina, sæpius Philippic® vocantur; quia similes sunt Philippicis Demosthenis, quas ipse contra Philipppum, Alexandri Magni patrem, declamavit.

Quintam dat Paulus a Palacio hic in prefazione; Quinto, censet enim Jesum, filium Sirach, vocatum alio nomine Salomonem ; aut (quod verisimilius est) quod Jesus hic titolimi Salomonis suo libropræftxerit, ut quem Salomonis nomine faciebat, uti fecit Plato, qui nomine Socratis dialogos scripsit; et Cicero, qui nomine Catonis et Lteli, quosdam libros intitulant. Tandem credibile est librarios hujus libri nomen imposuisse ; auctor quippe S. Hieronymus est, titulum Ecclesiastici apud Hebreos esse, *Miste*, id est, Parabolas seu Proverbia; quo titulo etiam insigniuntur Proverbia Salomonis. Cum igitur librarii incidissent in hunc titulum, putarunt esse Salomonis, et cum nomine illo venditarunt. Ilæc Palacios. Quocirca post Siracidem, Deo duce, dabo Salomonem tomo uno, puta Proverbia, Ecclesiastem, Sapientiam, et forte Cantica. Supererunt deinde duo tomi, alter librorum historialium, alter Psalmorum et Job, quibus omne Vetus Testamentum corûplectar. Claudet agmen quartus Evangeliorum tomus, quo universam S. Scripture periochen, si vitam viresque Deus dederit, absolvam, orbemque sacre encyclopædiæ concludam : qua de causa brevis, more meo; sed nervosus, exactus et succulentus sim oportet, ne et tomi nimis multiplicentur, et vita me citius quam opus deserat. Sunt et erunt, qui partitis inter se libris, desiderantibus prolixiora, singuli in singulos Commentaria scribant.

Quæres, quis fuit hic Jesus, filius Sirach? Respondeo *primo*, fuit civis Hierosolymitanus, ut patet cap. L, 29 ; atque hæc est ejus prosapia : Sirach quis? genuit Jesum seniore, qui composuit Ecclesiasticum ; Jesus senior genuit Sirach juniorem, cui pomo.

morions Ecclesiasticum consignavit; Sirach junior genuit Jesum juniorem, qui Ecclesiasticum a) avo compositum ex Hebræo in Græcum idioma traduxit.

secundo. *Secundo*, Jesus senior, auctor Ecclesiastici, fuit vir esimie sapiens, ut palet cap. 1 i, id et sequent., adeo ut sui ævi Salomon vocaretur, ut paulo ante ostendi: qua de causa per varias regiones peregrinatus est; hoc enim ipse sapienti faciendum pnescribil cap. xxxix, 5; unde videtur fuisse vir magnus et princeps; ait enim cap. 1 i, 13: « Exaltasti super terram habitationem meam. »

Tertio. *Tertio*, idem fuit Propheta; eum enim Prophetam vocat S. Anacletus, eptsL 2; S. Evaristos, epfsL I; S. Chrysostomus in cap. vi Genes.; Optatus Milevitanus, lib. IV *Contra Donatistas*; Gildas in *Eccidio Britannia*; Cæsarius Arelatensis, qui floruit anno Christi 470, *hom.* 15: « Per Prophetam, ail, clamat Spiritus Sanctus: Sicut aqua exstinguit ignem, sic eleemosyna exstinguit peccatum, » *Ecdi.* in. Procopius Gazæus in cap. xxxv *Isaïæ*: « De sc, ait, in Prophetis dixit Christus: Ecce ego inclino ad eos, tanquam fluvium pacis, » *Ecrit.* XXV. Quocirca S. Augustinus, lib. li *De Doctrina Christ*, cap. vin, Ecclesiasticum numerat inter libros Propheticos. Sic et S. Prosper, lib. *De Prædicit, et Promiss.* pail. 11, cap. xxxv; el palei, quia Ecclesiasticus prophetat de Eliaci Henoch venturis in fine mandi, cap. xliiv, 16, et cap. xlviiu, 10. Item de Christi descensu ad inferos, cap. xxiv, 45: « Penetrabo, ait, omnes inferiores partes terræ, et inspiciam omnes dormientes, et illuminabo omnes sperantes in Domino. » Idipsum confirmat S. Anselmos in 11 *Cor.* xiv, ex cap. xxiv *Ecclesiastici*, vers. 46, ubi ipse de se ait: « Adhuc doctrinam quasi prophetiam effundam. »

Quarto. *Quarto*, peregrinando per varias regiones devenit in Ægyptum, ubi videtur Ecclesiasticum composuisse; ibi enim eum nepos invenit, ut ipse ait in Prologo; Ægyptus enim tunc erat sapientia? cl sapienlum domicilium. Inde sub idem tempus facta est Alexandrite in Ægypto versio S. Scripturæ ex Hebræo in Græcum per Septuaginta Interpretes.

Quinto. *Quinto*, Jesus, auctor Ecclesiastici, vixit paulo 'pi'.\nbPosl Alexandrum Magnum, tempore Plolenuvi imjoPhl- Philadelphi, qui, evocatis e Jerusalem Doctoribus, 12 .(» S. Scripturam ex Hebræo curavit verti in idioma nfe unto Græcum per lxx Interpretes, ut ea ornaret suam iwnhîr bibliothecam, quam copiosissimam Alexandrite pmo, instruebat. Id liquet primo, ex eo quod nepos ejus puta Jesus junior, qui Ecclesiasticum ab avo, puta Jesu seniore, compositum, ex Hebræo in Græcum vertit, in Prologo dicat se id fecisse tempore Plolenuvi Evergeti; hic enim Ptolemæo Philadelpho, quasi fratri frater, in regno Ægypti successit. Endo colligas Jesum seniore vixisse tempore Philadelphi et Septuaginta Interpretum; ideoque Genebrardus in lib. II *Chronol.* et alii probabiliter

conjiciunt eum fuisse unum e Septuaginta Interpretibus. Ilincel Aristæas in *Itisi. Septuaginta Inbrpretum*, recensens eorum nomina, recenset et Jecura; quin et addit Ptolemæum instruxisse regale convivium septuaginta Interpretibus, in quo more veterum eisdem totidem quæstiones morales, ethicas et politicas proposuit, cuique scilicet unam; addilque singulorum responsa et sententias, quæ plane similes, et subinde easdem sunt cum hisce Siracidis. Ac forte occasione harum propositionum regalium Siracides librum hunc ethicum conscripsit; junior vero Jesus, pula nepos, qui vixit sub Evergete, floruit paulo ante tempora Machabæorum.

Secundo, idipsum liquet ex S. Hieronymo in secunda. cap. IX *Daniel*, dum ait: « Post mortem Jaddi sacerdotis, qui sub Alexandro Magno templo præfuit, suscepit pontificatum Onias, etc.; post Oniam præfuit Judæis Pontifex Elcazarus. Quo tempore septuaginta Interpretes S. Scripturas Alexandrite dicuntur in græcum vertisse sermonem; post quem alter Onias, cui successit Simon; quo regente populum, Jesus, filium Sirach, scripsit librum, qui græccna>i5£Tüc appellatur, et a plerisque Salomonis falso dicitur. Cui successit in pontificatum alius Onias, quo tempore Antiochus Judæos diis Gentium immolare cogebat. Quo mortuo, Judas Macbabæus purgavit templum. » Ibi nota ex Josepho, lib. XI in fine, et hb. XII, cap. u, m, p, uâ- IV, v; htec fuit series Pontificum Judæorum illius cum- ævi: Jaddo Pontifex, qui occurrit Alexandro Magno, genuit Oniam; Onias genuit Simonem Justum, et ejus fratrem Eleazarum, qui misit septuaginta Interpretes ad Ptolenveum Philadelphum; Simon Justus genuit Oniam secundum, cognomento Avarum; Onias Avarus genuit Simonem secundum; Simon secundus genuit Oniam tertium, cognomento Sanctum, qui vixit tempore Machabæorum; unde eum defunctum vidit Judas Machabæus orantem pro populo, ac ostendentem Jeremiain, qui Judte porrigebat gladium sanctum, quo debellaret hostes Israel, de quo H *Machab.* cap. in el IV, et cap. ult., vers. 12.

Tertio, idipsum colligitur ex ipso Ecclesiastico, qui elogia Patriarcharum et Pontificum concludit cap. L: elogiis Simonis Pontificis, qui fuit frater Eleazari, sub quo facta est versio sepluaginalalnlleiprelum; ita enim de eo scribit cap. t, ac si viderit eum pontificalibus indutum in cœtu populi hostias offerentem. Hic enim Simon non fuit secundus, scilicet, Onice Avari filius, uti putavit Eusebius in *Chron.*, et ex eo Beda, lib. *De Sex atibus mundi*, in Ptolemæo Evergete, ac Lyrano; sed fuit primuscognomento Justus, ut colligitur ex dictis et ex dicendis cap. L. Ille enim paulo ante erat defunctus, cum Jesus senior hæc scripsit sub Eleazaro, qui Simoni fratri in pontificatu successit. Et hic Simon adeo fuit sanctus, ut, teste Josepho hb. XII, cap. u, cognominationem habuerit Justi. « Eo quod et Deum, inquit, pie coleret, et cives

Himma prosequeretur benevolentia. « Jcsus ergo senior scripsit Ecclesiasticum sub idem tempus, quo septuaginta Interpretes cuderunt suam versionem post Alexandrum Magnum sub Ptolemaeo Philadelpho, 250 annis ante nativitatem Christi. Ita Tomiellus in *Annal.*, ad annum mundi 3798, et Genebrardus, anno mundi 3797, Beda et alii. Jcsus vero junior Ecclesiasticum in Græcum transtulit sub Ptolemæo Evergete, fratre Philadelphi. Quare errat Isidoras *lib. I De Eccla. Officiis*, cap. xii, qui Jesum juniorem facilauctorem Ecclesiastici, quasi ille ex avi scriptis eum composuerit, cum ille duntaxat libri ab avo compositi fuerit interpret. Sed fefellit Isidorum, quod corrupte in prologo Ecclesiastici legerit : « Volui et ipse scribere aliquid horum, » cum legendum sit : a Voluit et ipse, » scilicet, avus meus, a aliquid scribere. »

Ex dictis sequitur Jesum seniore, auctorem Ecclesiastici, non fuisse nepotem Eleazari Pontificis, qui misit Septuaginta Interpretes ad Ptolemæum Philadelphum, uti contendit Jansenius, ex eo quod cap. L, 29. Græca nonnulla habeant : « Doctrinam sapientiae et disciplina » scripsit in codice isto Jcsus, filius Sirach, filii Eleazari ; » nam w *filii Eleazari* expungunt codices Græci Romæ correcti, et Latini omnes. Cum enim Jcsus senior scripserit Ecclesiasticum tempore Ptolemæi Philadelphi, quan lo Pontifex eral Elcazarus, fieri nequit ut Jcsus hic Eleazari fuerit nepos; debuisset enim sub Ptolemæo et Eleazaro esse puer, ideoque ineptus ad scribendum Ecclesiasticum : nisi icas Elcazarum fuisse admodum senem 70 et amplius annorum, ita ut nepos ejus Jcsus triginta circiter annorum existens composuerit Ecclesiasticum. Fuit enim Jcsus praecoci ingenio, et a juventute orando cl studendo quæsivit sapientiam, ut ipse ait cap. I i, vers. 18 cl 19. Igitur Ecclesiasticus hebraico a Jesu Sirach seniore scriptus est initio regni Ptolemæi Philadelphi, voi certe sub finem regni Ptolemæi Lagi; nam scriptus est paulo post mortem Simonis Justi Pontificis: illius enim quasi recens defuncti laudes decantat cap. I i, l : « Simon, inquit, Oniæ filius, sacerdos magnus, qui in vita sua suthilsil domum, cl in diebus suis corroboravit templum. » Simon autem hic defunctus est quatuor annis ante finem regni Ptolemæi Lagi; nam anno 37 Lagi successit ei in pontificatu frater Elcazarus, qui post sex annos misit Lxxn interpretes ad Ptolemæum Philadelphum, ut S. Scripturam ex Hebraeo verterent in Græcum; Ptolcmæus enim Lagi vita functus est anno regni 40, cui mox successit filius Ptolcmæus Philadelphus, qui anno tertio regni evocavit Septuaginta duos Interpretes. Quee omnia tradit Eusebius in *Chronico*. Ex quibus liquet Ecclesiasticum conscriptum esse sub idem tempus, quo Septuaginta duo Interpretes cuderunt Græcain S. Scripturo? versionem, quod fuit Olympiadis cxxiv anno tertio, post Alexandri Magni mortem anno 43, qui fuit Græcorum sive Seleucidarum annus 31.

Sexto. Jesus hic per multas et horrendas Iribulationes probatus a Deo, deductus est ad cui- Je»si- men perfectionis. Unde ipse, cap. I i, gncratim racb³ eas recensens, al) iis quasi per miraculum se liberatum gratulatur, et exultans Deo gratias agit; ac tandem post superatas miseras feliciter in pace requievit. Ibidem enim ait : a Modicum laboravi, cl inveni mihi multam requiem, »

Denique, cum sermo sit mentis imago, atque septin». ex abundantia cordis os loquatur, ex hoc ejus opere de virtutibus quibuslibet absolutissimo liquet eum iis omnibus excelluisse, suaque de iis sensa hic expressisse, adeoque se ad vivum hic depinxisse, vivamque suæ mentis ideam efformasse. Quocirca hic Jesus sua patientia, doctrina, prophetia, æque ac nomine, typum gessit, et repræsentavit Jesum Christum patientem, docentem, prophetantem.

Ubi nota : Tres fuere viri celebres, qui hoc no- Tres v0. men prælulerunt : primus fuit ante captivitatem Babylonicam, scilicet Josué, successor Mosi in ducatu populi; hunc enim Septuaginta vocant Jesum ; hebraico enim Josué idem est quod *Jescua*, id est *Jcsus*; secundus fuit in captivitate, scilicet Jesus, filius Josedec Pontificis, *Zacharias* cap. ni, l ; *Aggeri i, l*; tertius fuit post captivitatem, scilicet Jesus, auctor Ecclesiastici. Sicut ergo Josué repræsentavit Christi ducatum et regimen, quo suos fideles in terram promissam, puta in regnum codeste, deducei; Jesus vero, filius Josedec, utpote Pontifex, repræsentavit sacerdotium et pontificatum Christi, ut patet *Zachar. m, l* ; ita pariter hic Jcsus noster repræsentavit Christum, quatenus ipse fuit Doctor et Propheta mundi. Hinc palet errare cos qui, ex Isidoro, lib. I *De Eccles. Officiis*, cap. xa, Jesum hunc nostrum eundem esse censent cum Jesu, filio Josedec; nam Jesus Josedec cum Zorobabel, Aggæo, Zacharia et Esdra floruit sui) Dario Hystaspis, ut patet *Aggæi i, i*. Darius autem 200 annis præcessit Alexandrum Magnum; Alexandro autem successit Ptolcmæus Lagi, ac post eum Lagi filius, IHolemæus Philadelphus, sub quo Ecclesiasticum conscripsit noster hic Jcsus. Probabile tamen est, quod censet Genebrardus in *Chron.*, Jesum hunc prognatum de stirpe Jesu, filii Josedec Pontificis, ejusque proinde nomen usurpasse, idque omnino dicendum est, si cum Janscno asseramus Jesum hunc fuisse nepotem Eleazari Pontificis; hic enim recta serie a Jesu lilio Josedec prognatus descendit.

CAPUT III.

hitcqncte^.

Scriptus est hic liber idiomate Hebræo a Jesu seniore, sed a nepote ejus Jesu juniore in Græcum traductus, ut ail S. Epiphanius lib. *De Ponderibus*; imo ipse Jesus junior in Prologo : « Deficiunt, inquit, verba Hebraica, quando fuerint translata ad alteram linguam. » S. Hieronymus Hebraeum se vidisse testatur *Prologo in libros*

Salomonis. Suspiciantur nonnulli Hebræum originale esse illud ipsum, quod ab Hebræis colitur nomine Ben-Sira, adeoque Jesum Sirach esse Ben-Sira, cujus apud Hebræos exstant cum scholiis Proverbia, tum quia Ben-Sira pene easdem habet sententias cum Ecclesiastico; tum quia Ben-Sira hebraico idem est quod filius Sira vel Sirach, puta Jesús Siracides. Verum librum Ben-Sira diversum esse a libro hoc Ecclesiastici liquet *ii, sir*». utrumque conferenti.

Rursum diversum esse Jesum Sirach a Ben-Sira, quatuor rationibus probat noster Serarius in *Notis ad Epist. I S. Bonifarti*, et ex eo Gretserus, lib. I *Dcfens. Bellamini*, cap. xrv.

Prima est, quia Ben-Sira hebraico ultimam litteram haliel n; Sirach autem habet r.

Secunda, quia communiter Hebraei tradunt Ben-Sira vixisse altera post Jeremiam adate; Jesus Sirach autem vixit diu post, tempore Ptolemæi Philadelphi.

Tertia, quia Ben-Sira dicitur filium habuisse Uzielem, et nepotem Josephum; Jesus Sirach autem filium habuit Sirach, et nepotem Jesum. Porro Uziel iste el Josephus, vclut eximii sapientes, citantur ab Hebræo Scholiaste Proverbiorum ejusdem Ben-Sira.

Quarta, quia Ben-Sira multa habet, quæ non habet Ecclesiasticus; rursum Ecclesiasticus multa habet, quæ non habet Ben-Sira, adeoque liber Ben-Sira totus alius et diversus est ab Ecclesiastico. Quis credat eundem auctorem de iisdem pene rebus, et eodem pene modo ac phrasi adeo diversos scripsisse libros, nec ullam hujus rei dare significationem?

Adde *quinto*, quod Ben-Sira habeat nonnulla, quæ minus sana et vera videntur, certe male sonant; quale est illud *Alphabeto* 2, littera *Ain*: « Oculos tuos absconde a muliere vidua, et ne concupiscas pulchritudinem ejus in corde tuo; quia filii ejus filii scortationum sunt. » Videtur enim hic damnare viduitatem et matrimonium cum vidua; aut certe utitur similitudine longissime petita, qua viduam ad novas nuptias aspirantem comparat cum meretrice, quæ multos viros admisit: nisi dicas sensum esse, *q. d.* Ne in uxorem ducas viduam; quia, si id feceris, molestiam et probrum tibi accerses ob ejus filios, qui, cum patrem non habeant, et matrem non timeant, libere agunt quod lubet, ac scortationi indulgent: horum enim scortationes et scelera tibi quasi vitrico, vel adseribentur, vel infamiam afflabunt: qui sensus sane verus est et commodus.

Dicendum est ergo, Ben-Sira alium esse a Jesu Sirach, sed unum ah alio plura esse mutuatum. Si prior fuit Ben-Sira, ut volunt Hebræi, oportet, dicere ex eo Jesum Sirach nulla deprompsisse. Uæc omnia plane constabunt ex *Alphabeto* Ben-Sira, quod sub finem capituli quinti attexam. Sane vidi in Bibliotheca Vaticana Ben-Sira manuscrip-

tum chaldaice; sed longe imparem, imo disparem nostro Siracidi; nam statim in ipso limine prologi reperi nēnias Judaicas et indigna quasdam, quæ Jeremiæ prophetæ affinguntur. Porro *Sirach* hebraice idem est quod superfluens, abundans, luxurians, scilicet sapientia, sentiitset proverbiiis: *rfjo sarach* enim est superfluere, luxuriare: aut *sirach*, id est, explicans implicata et obscura; vel circumflectens sermones suos: *-prw seroch* enim est corrigia; inde *roTca mesarechet* (*Jeremía*; n, 23) est implicans, vel circumflectens vias suas, uti corrigia ligatur in circuitu calcei. S. Hieronymus vertit, *explicans*; et hoc forte vult Syrus, dum pro *sirach* vertit *asiro*, id est ligatus, *q. d.* Colligatas et arcanas sententias enuntians et explicans: nisi malis ligatum dici, eo quod a Ptolemæo Lagi inter cæteros Judæorum captivos ligatus fuerit et ipse, vinctusque abductus in Ægyptum. Nam a Chaldæis in captivitate Babylonica ligari non potuit, utpote ea 270 annis posterior. Captivitas enim Babylonica durant septuaginta annis usque ad Cyrum, qui eam solvit; a Cyro autem usque ad Alexandrum Magnum, cui successit Ptolemæus Lagi, fluxerunt anni ducenti.

Favet, quod *Sirach* per *caph*, in fine, syriace idem est quod corruptus, læsus, damno affectus, noxam passus: *-pD sarach* enim est corrumpere, Ledere, nocere: sin per *chet* scribatur *sirach*, syriace idem est quod adhærens: *sarach* enim per *chet* significat adbærere. Denique *sirach*, per *v* initio, syriace idem est quod superstes, reliquus, residuus. Igitur titulus hujus libri in Syriaco sic habet: « Liber N Jesu, filii Simonis Asiro (id est ligati, vincti), qui vocatur liber Sapienti® filii Asiro. » Ex quo liquet Astro syriace idem esse quod hebraice *Sirach*, illudque non esse nomen proprium (cum proprie vocetur Simon, sicut Ben, vel Bar-Jona, puta S. Petrus, proprio nomine vocatus est Simon), sed cognomen, vel agnomen. Verum cognomen hoc usu in nomen proprium transiit; nam et nepos avum suum libri auctorem in Prologo; et Ecclesia ac Ecclesiastici scriptores eum non alio nomine, quam Jesum filium Sirach nuncupant.

Denique, si *sirach* per *tsade* scribatur, idem est quod vociferator, præco, concionator, doctor; *rrX tsarach* enim, vel *sarach* (quia Septuaginta, S. Hieronymus cæterique Interpretes *tsade* Hebræum reddunt per Latinum s), idem est quod elata et contenta voce clamare, vociferari. Talis *sirach*, id est præco, fuit S. Joannes Baptista, juxta illud de eo oraculum: « Vox clamantis in deserto; » *Isaia* XL, 3 et 9: « Exalta in fortitudine vocem tuam, qui evangelizas Jerusalem; exalta, noli timere. »

Probabile est Ecclesiasticum non puro sermone Hebræo, sed corrupto, quali utebantur Judæi post reditum e Babylone (sui enim ævi Judæis eum conscripsit Siracides), puta Syriaco esse conscriptum. Ita Bellarminus, lib. II *De Verbo Dei*, cap. IV, censet hunc librum primitus syruce

noce esse editum, «que ac Evangelium S. Matthæi et Epistolam ad Hebræos. Unde Widmanstadius et Guido Fabricius, qui nuper tam Evangelium hoc, quam Epistolam syriace ediderunt, censent illum ipsum Syriacum textum esse autographum. Pari ratione de Syriaca editione Ecclesiastici quis suspicari posset illam ipsam esse originalem, qua lue liber scriptus sit a Siracide? Verum, *Præfatione in Epist. ad Hebr.*, ex dialecto et idiotismi Syriaca? lingua? moderno?, valde differentibus ab idiotismis linguæ Syriaca? tempore Christi, et multo magis tempore Siracidis, ostendi idipsum panini videri probabile : quare Syriacam versionem esse recentiore; præsertim quia illa in Ecclesiastico valde differt a textu Græco, et magis a Latino, eoque concisior est : subinde etiam multa addit paraphrastic®, quæ nec in Græco, nec in Latino habentur, ut patet intuenti caput primum. Sed de ea mox plura.

Jam vero sicut certum est Jesiun nepotem avi librimi, puta Ecclesiasticum, ex Hebræo in Græcum convertisse; ita incertum est quis eum ex Grieco vel Hebræo in Latinum transtulerit, quisque sit auctor Vulgata versionis latinæ Ecclesiastici : certum enim est non esse S. Hieronymum ; licet enim ipse sit auctor versionis Vulgati®, ab ea
 interpres tamen excipiendi sunt *primo*, Psalmi: hos enim
 Mtlqtóor l, lbcmus ex versione Septuaginta, a qua versio
 S. Hieronymi plane diversa est, ut palet utram-
 T, e conferenti. Secundo, Novum Testamentum : hoc enim non vertit, sed prius verum emendavit S. Hieronymus. *Tertio*, Ecclesiasticus, Sapientia et uterque Machabæorum: hos enim nos non habere ex versione S. Hieronymi, sed ex antiqua translatione, cujus auctor ignoratur, tribus argumentis evincit Bellarminus lib. II *De Verbo Dei*, cap. ix.

Primum est, quia B. Hieronymus nusquam affirmat se transtulisse hos libros, neque ulte exstant præfationes ejus in hos libros, cum tamen in epist. *ad Augustinum*, Quæst. XI, inter *Epistol.* Augustini, dicat se singulis libris præfatiunculas præfixisse.

Scampo, quia B. Hieronymus hos libros arbitrabatur apocryphos, ut patet ex Prologo Galeato, et ex præfatione Proverbiorum: proinde verisimile est cum neglexisse horum librorum interpretationem.

Tertio, quia nulla citantur ex his libris a B. Cypriano, præsertim in lib. *De Exhortatione martyrii*, et aliis Patribus B. Hieronymo antiquioribus, eo modo prorsus, ut nos in nostra Vulgata editione habemus, ut patet, si conferas verba Tertulliani, Cypriani, Sixti, Calixti, Fabiani, Eusebii, Hilarii, Marcellini et aliorum, quæ citavi cap. i pt n, cum verbis Vulgate versionis Ecclesiastici. Sane Lucius Pontifex ri martyr sub annum homini 157, *EpM. sua di<retali*, citat magnam partem cap. x et ii, plane ad verbum ex Latina versione Vulgata.

Adde i/uerfo, S. Hieronymum aliter vertere nonnulla, quam habeat Vulgata versio, ut illud Eccli.

cap. XXIV, 14: «Ab initio, et antesæcula creata sum:» ipse scribens in *Ps. lxxvi*, sic vertit: «Condidit me in initio viarum suarum, ante smelila fundavit me.» Sic illud *Ecc/i. cap. xi, 29*: «Malitia hora? oblivionem facit luxuria? magna?, » S. Hieronymus in *cap. lxxv Isaiir*, vertit: «Afflictio hora? oblivionem facit deliciarum.» Sic illud *Eccli. cap. vn, 0*: «Noli quieren? fieri judex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates,» S. Hieronymus in *cap. m Isaia*: vertit: «Ne quieras fieri judex, no forte non possis auferre iniquitates.» Sic illud *Eccli. XX, 31*: «Xenia et dona excæcant oculos judicum, et quasi mutus in ore avertit correptiones eorun, » S. Hieronymus in *cap. in Miclwea* vertit: «Munera excæcant oculos etiam sapientoni, et quasi frenum in oro avertunt increpationes;» et illud *Eccli. XXVII, 28*: «Qui in altum mittit lapidem, super caput ejus cadet, » S. Hieronymus in *cap. m Sophonûr* vertit: «Qui mittit lapidera in excelsum, super caput suum mittit; » et illud *Eccli. XXVII, 29*: «Qui laqueum alii ponit, peribit in illoj » S. Hieronymus in *cap. x Ereles*, vertit: «Qui statuet laqueum, ca?ielur in illo.» Sic illud *Eccli. cap. xxvui, 29*: «Verbis tuis facito stateram et frenos, » S. Hieronymus *ia caput XLV Ezechicl.* vertit: «Sermonibus tuis facies stateram et appendioulum.»

Quinta, idem liquet ex stylo: phrasis enim latina Ecclesiastici est durior et discrepans a versione et plirasi aliorum librorum canonicorum, cujus auctor est S. Hieronymus, uti patebit ex canonibus, quos subnectam, ubi proferam verba prisca, quæ usurpavit priscus Interpres Ecclesiastici, quasi suo ævo latina, quæ levo S. Hieronymi et nostro sunt obsoleta.

Tradunt Syri nonnulli versionem Syriacam Ii- Antiquor
 brorum Veteris Testamenti, qui tunc conscripti erant, factam esse ex Ihebræo, jussu Salomonis, versionem!, ad instantiam Hiram regis Tyri, sui amici : cæterorum vero posteriorum, ac præsertim Novi Testamenti, factam esse a Thaddæo apostolo, cum is missus fuit ad Abagarum, regem Edessæ in Syria, licet alii a S. Marco traductam velint. Georgius Michael Omiras, Maronita Edeniensis, lib. *he Chaldaica: lingua: utilitate*, prælud. 4, Syram translationem Novi Testamenti tradit editam ab Apostolis, vel ab Apostolorum discipulis: Veteris vero Testamenti, inquit, translatio in linguam Syriacam, tempore S. Thaddæi apostoli, et Abagari Syrorum regis, facta fuit, ut traditur in prologo quodam Syriaci Psalterii ; additquo Syriacam versionem Veteris Testamenti summa in veneratione apud Orientales haberi, et publico in omnibus eorum Ecclesiis antiquissimis constitutis in Syria, Mesopotamia, Chaktea, Ægypto, et denique in universis Orientis partibus dispersis ac disseminatis, lectam hactenus, ol legi assidue.

Verum alii censent modernam Syriacam versionem ævo S. Marci et S. Thaddæi posteriorem esse; idque ex diallelo diversa, et idiotismis pro-

prils, quos habet Syriaca moderna diversos a Syriaca quæ fuit tempore Christi, exstatque in nominibus propriis Novi Testamenti : quod verum esse ostendi *Preefai. in Epist. ad Hebrews.* Ephrem Accedit quod Ephrem Syrus, qui syriace scrip- aliter citet sententias, quam modo habeantur ui Sy- in versione Syriaca, ut tract, *de Timore Dei*, initio rucam. m ||tt Ecclesiasticus cap. m: « Fili, in mansuetudine opera tua perface, et ai) homine acceplabili diligeris. » Pro quo moderna Svriaca sic legit : « Fili mi, in divitiis tuis cum humilitate ambula, et præ largiente dona diligent te. » Et mox S. Ephrem legit : « Quanto major es, tanto magis te humilia; et coram Deo invenies gratiam, quoniam magna est potentia Domini, et ab humilibus honoratur. » Pro quo moderna Syriaca legit : « In omni, quod magnum est in mundo, humilia te ipsum, et coram Domino invenies misericordiam ; quia multa* sunt misericordia* Dei, et humilibus arcana revelantur. » Et paulo post pro eo quod *Eccli.* cap. m, vers. 30, nostra versio habet: « Synagoga» superborum non erit sanitas: frutex enim peccati eradicabitur in illis, et non intelligetur ; » S. Ephrem legit : «Obductioni superbite non est sanatio; frutex enim peccati radicavit in illa. » Syrus vero modernus sic habet : « Plaga illusoris non habet medelam, quia a planta prava planta ejus. »

Plura talia ibidem et alibi habet S. Ephrem diversa a moderna Syriaca, quæ plane arguunt, alia antiquiore versione Syriaca esse usum. Nam S. Ephrem non scripsisse lingua peregrina, et, ut nonnulli volunt, sibi incognita, puta Græca; sed Syriaca, nipote patria, diserte docet S. Hieronymus lib. *De Scripturibus Eec/es.* in *Ephrem.* ; Cardinalis Baronius, et S. Ephremi interpres, Gerardus Vossius, initio tomi IL Hinc et in monte Libano syriace exstant Commentarii manuscript! S. Ephrem (atque similes magni illius S. Jacobi Nisibis Episcopi, qui interfuit Concilio Nicteno) in universam S. Scripturam, uti Romæ a Maronitis accepi : quæ utinam quispiam in Latinum converteret et ederet! Ad hoc tamen quis respondere posset, interpretem, qui S. Ephrem ex Syro in Græcum transtulit, pro Syriaca versione S. Scriptura* S. Ephrem substituisse versionem Græcam, utpote Græcis, quibus scribebat, cognitam : sicut Evangelista) recensentes S. Scripturæ sententias citatas a Christo hebraico, nipote apud Hebræos, recitant eas juxta versionem Græcam Septuaginta, nipote Gentibus, quibus scribebant, notioem? Sed nec hoc per omnia satisfacit. Nam S. Ephrem citans Ecclesiasticum allasque Scripturas nunc consentit cum Græco, nunc cum Latina Vulgata, nunc ab utraque dissentit, ut patet intuenti, et idipStim annotavit interpres S. Ephremi Gerardus Vossius, *Annot.* ad centum capita, sive *Apophthegmata* S. Ephremi.

Denique Vulgata Latina versio Græcis omnibus, Syris et Arabicis plane est anteferenda.

tum quia eam præ* omnibus suo calculo probavit Concilium Tridentinum sew, IV; tum quia est antiquissima, uti jam ostendi; tum quia magis pura et incorrupta est, et immediate ex Hebræo (uti et cætræ Scripturæ) in Latinum traducta, ut videtur: idque ex eo colligitur, quod in nullis discrepet a Græco; multa enim addit, nulla demit, multa variat, ac imprimis præfalionem continet Jesu junioris, qui avi librum in Græcum traduxit, quæ sane ex Græcis Complutensibus aliisque pluribus excidii, et in Latinis codicibus repentur; tum quia Latina in tanta exemplarium copia ubique est eadem, sibique constans : Græca autem exemplaria mire variant, inter quæ correclissimæ sunt, editio Complutenses, utpote opera Cardinalis Ximenii, magno mullorum eruditorum virorum labore et industria elaborata; ac editio Romana, utpote ingenti cura ac studio a Cardinali Caraffa emendata : quas proinde præ aliis sequar.

Nec mireris hanc dissonantiam Latini textus a Græco; similis enim est *Esther* cap. x el seq., ubi lacinia illæ attexta? in Latino, nec in Græco nec in Hebræo reperiuntur. El Daniel, totum cap. xm et XIV in Hebræo non reperitur, sed ex Theodotione se transcripsisse fatetur S. Hieronymus, quin et versio Græca Septuaginta Interpretum in multis dissidet a Latina Vulgata, uti omnes norunt. Similis dissonantia est in Canonibus Apostolorum: alii enim quinquaginta duntaxat numerant, alii 84; et in Canonibus Concilii Nicæni, quos alii viginti, alii longe plores recensent. Nam S. Hieronymus, S. Ambrosius, Concilium Carlhaginense et alii nonnullos citant, qui inter viginti vulgatos non continentur, uti ostendit Baronius anno Christi 325, et Bellarmmus lib. *De Doman. Pontif.* cap. XXV, quin et unum eundemque canonem varii recitant varie, ut patet in canone, quo comparatur Patriarcha Alexandrinus cum Pontifice Romano, de quo Catholicis litem movent hsretici.

Porro tanta Græcorum exemplarium varietas videtur parlim manasse ex varietate et oscitantia scriptorum, ca per tot Macula varie et corrupte describentium; partim, quod prisci permulti ceusuermt Ecclesiasticum esse quidem librum pium, sed non canonicum, ideoque liberius nonnulla ejus verba vel omiserint, vel mularint, vel in compendium redegerint, vel paraphrastice explicarint, uti subinde explicat S. Ephrem; sicut facere solent ii qui scripta aliorum transcribunt animi causa; ideoque liberius nonnulla ejus verba omittunt et immutant, imo ad libitum iis utuntur ad sua sensa significanda.

Commentatores in Ecclesiasticum pauci exstant.

*Primu** fuit Rabanus Maurus, episcopus Moguntinus, sub Ludovico Pio imperatore, anno Domini 835. Ille more suo moralis est magis quam litteralis, scripsitque in totam S. Scripturam: undo ex ejus scriptis Glossam ordinariam contexuit Stra-

*

síífu

bus Fuldensis monachus, Rabani discipulus, sub annum Domini 840. ha Bellarminus lib. *De Script. Etti., in Habano* et *Strabo*.

Exstant quoque, qui in totam reliquam S. Scripture co-[•]llectati sunt, Lyranus, Hugo, Dionysius. Insuper in Ecclesiasticum scripsere Nicolaus tiorrara, Alexander ab Alexandria, Robertus Boicot, Robertus Carmelita, Paulus de Palatio, Robertas Jorius, Robertus Bosæus, ac Cornelius Jansc-Tins. Ederus tabulis suis partitiones et argumenta Ecclesiastici more suo repræsentat, *tabula* 132, 133, 134. Ex hærelcis scripsere Joachimus Cemerarius, J. Drusus, David Hoeschelius.

Ex his aliisque collegi ea quæ olim Lovanii, Ecclesiasticum prælegens, breviter annotavi : nunc vero jussus eadem typis vulgare, locupletabo, sequarque Ecclesiasticum de se dicentem cap. xxxm, 18 : « Respicite, quoniam non mihi soli laboravi, sed omnibus exquirentibus disciplinam; » quin et Sapientem, qui de sua sapientia ait cap. vu, 13 : « Quam sine fictione didici, el sine invidia communico, et honestatem illius non abscondo; et ponam in lucem scientiam illius, n Quocirca suis quibusque locis interseram aliorum versiones, presertim Syriacam et Arabicam, uti feci in Prophetis. Rom» Arabicam accepi al) illustrissimo et reverendissimo Domino Sergio Risio Maronita, archiepiscopo Damasceno ; Syriacam, partira ab eodem, partira a pererudito viro, R. P. Hilarione Rancato, Ordinis Cislerciensis, Sancti Officii theologo, Abbate S. Crucis in Jerusalem. Illis eas acceptas ferat, gratesque referat gratus, qui eis gratis fruitur, lector. Arabicam parcius citabo, tum quia sæpe cum Syra vel Greca consentit, tum quia minus accurata et sincera est, ideoque minoris auctoritatis.

Addidi et versioneni Tigurinam, a Censoribus Romanis el Hispanis castigatam, eo quod inultis locis mullum afferat lucis. In qua tamen duo, uti alias monui, advertas velim.

Prius, auctores ejus fuisse Tigurinos in fide heterodoxos, nimirum Leonem Juda ex Judæo Zuinglianum, et Theodorum Bibliandnun. Notationes vero marginales attribui Natablo: quia, videlicet, e scriptis Vatabli concinnata»; sed ab hæreticis ad sua sensa delortæ et depravatæ fuere : qua de causa Vatablus Robertum Stephanum, qui ea nomine Vatabli typis vulgarat, acriter reprehendit; quin et apud judices reum falsi peragere cogitara!, ni Robertus, id præsenlicns, fuga sibi consulisset, uti refert Gcnebrardus in *epistola* ad Onytnem *prirfatoria*. Manifestiores quidem depravationes, quibus hæresi favet, a Censoribus castigatae et abolitæ sunt: obscuriores vero et occultiores plane aboleri nequivere. Quare hæc versio caule legenda est, nec nisi a lectore contra hæresim premunito.

Posteriorius, quod versio hæc liberior sit, nec verbum verbo, sed sensum sententiæ, quem auctor sibi in mente statuit, reddat; ita ut sæpe

textas autographi non (ani versio, quam commentarius et explicatio, qualem edidit Glossa Lyranus et alii, esse videatur; auctorque non tam interpretem, quam commentatorem agat, uti in decursu hujus operis ad oculum intuenti patebit. Quocirca Gcnebrardus *qrist*. jam citata eam graviter incusat, quod avelut de industria a littera et sensu discedat: » « Ilmihi videar, ait, non sacras Litteras legere, sed farragines e verbo Dei, et humanis cogitationibus consarcinatas, quæ non tam ad veritatem, quam vertentis opinionem pertineant. » Vide nostrum Grctserum *Admonitione de Bibliis Tigurinis*.

Porro Tigurina in Ecclesiastico, etsi de more Greca moderna sequatur; tamen ubi illa præ Latina Vulgata, uti siepe fit, concisiora sunt, ex Vulgata suis verbis supplet ea, quæ in Grecia nunc desunt. Fidelior el tutior, ac Vulgata» vicinior est versio Sanctis Pagnini, nipote llebræo-Christiani, imo Religiosi Ordinis S. Dominici; qui fideliter verbum verbo reddit: sed et hæc illud incommodi habet, quod rabbinizet, ac in significatis vocum ilebræarum assignandis rccenliores Judæorum Rabbinos, non tantum infideles el infidos, sed et amusus ac imperitos sequatur, potius quam veteres peritissimos Septuaginta, Hieronymum et cæteros, ut ait ibidem Gcnebrardus. Verum in Ecclesiastico desideratur versio propria Pagnini: ipse enim in eo Vulgatam pro sua substituit. Vulgo Tigurina Versio Vatabli nomine citatur, quia ex Vatabli scriptis excerpta; unde, quod in ea boni est, Valablo et orthodoxis; quod mali, hærelcis depravatori husadscribatur: Vatablus enim fuit vir catholicus el eruditus clarusque.

Prodierunt nuper *Apologi morales S. Cyrilli*, in libros quatuor partili, et in quatuor virtutes car- cyrdLL8l
dinales distributi, elegantes sane, festivi, eruditi, eloquentes, et ad mores sapienter formandos appositi ac perutiles, ideoque diu a me quæsiti. Reperti sunt in Bibliotheca Badensi, quam instituit Matthias Corvinus, rex Ilungariæ famosissimus, in antiquo codice manuscripto, hoc titulo: *Apologi morales S. Cynlli*. Edidit eos noster P. Balthasar Cordcrius, Vienna» Austria» S. Scripture professor, clS.Theologia» doctor: eosdem sæpius citai Dionysius Carthusianus commenlans in Proverbia, ac *Proverbia Cyrilh'* indigitat. Sane redolent acumen, leporem gravitate mixtum, variam eruditionem et pietatem S. Cyrilli Alexandrini: stylus tamen magis latinara, quam grecam elegantiam phrasimque redolet, prresertim in acutis argutisque antithetis et homioptolis, quibus crebro rem probat, el adversarium stringit conficitque. Unde Cyrillus hic Latinus potius fuisse videtur quam Gra»cus, ac S. Cyrillo Alexandrino ætate posterior, nipote crebro citans Aristotelem et Hippocratem, cum S. Cyrillus czeterique Patres Platonici magis fuerint quam Aristotelici. Adhæc auctor sæpius Siciliam celebrat : unde nonnulli Siculum fuisse suspicantur. In hisce partira apologis, partira

proverbiis, partim similitudinibus, Cyrillus phires Ecclesiastici gnomos docte, pic et eleganter explicat, imo singulas per apologos festive illustrat, et, ut ita dicam, exhilarat. Quare in lecto Aim gratiam suo loco singulos intexam, præ-Tôrlim quia hactenus omnibus pene incognitus, jivisus et inauditus hic ejus liber, in antro quasi delituit, ac anno demum Domini 1630, lucem aspexit. Citabo Cyrillurn ad verbum, resectis nonnullis, qua; minus decora vel minus apposita videbantur. Illi persimilis nuper Romæ prodiit liber nomine S. Cyrilli Alexandrini de plantarum ac animalium proprietate, editus a nostro P. Hieronymo Brunello. Certe quisquis tam hujus quam illius sit auctor, cum priscis authenticisque scriptoribus conferri potest, sive orationis elegantiam et leporem, sive rerum varietatem et gravitatem, sive sententiarum acumen, sive dogmatum sensatam sapientiam, sive morum institutionem spectes. Singulos enim apologos variis gravibusque S. Scriptune sententiis, proverbiis, ethicis similitudinibus, scitisque gnomis, æque ac rationibus physicis acutis et argutis, instar apis mella constipantis glomeratim densat et confirmat; ideoque longe superat apologos Phædri, Æsopi, Alciati et cælerorum omnium.

Apologis utitur Eccle-
sene-
luru'
Cur?
Porro apologis, ob leporem el acumen morale, blande et jucunde in aures animasque in-
ucns non raro S. Scripturam, ac nomina-
tim nostrum Siracidem, ostendam cap. xin, 3, ad illa : a Quid communicabit cacabus ad ollam? quando enim se colliserint, confringetur;» et vers. 2!, ad illa : « Si communicabit lupo cum agno, » etc. Causam dat Cyrillus in apologorum suorum proœmio, quod ex rebus naturalibus et aniiLuiinus, quasi ex vivis imaginibus, petere liceat ideam humanæ vitæ virtutibus omnibus adornatæ. Ad hoc enim Deus illas creavit, ut homini essent speculum recte vivendi. Totus enim mundus hic visibilis, homini quasi quondam schola sapientia; est, in qua divinis prudentia? rationibus plena sunt omnia:, ex iis ergo per festivos rerum apologos documenta vitæ S. Scriptura colligit, ut lector ea intelligat clarius, addiscat facilius, gustet suavius, reminiscatur tenacius. Idem faciunt S. Basiliusci S. Ambrosius in //ex<i-rner., S. Epiphanius in *Phytiologo*, ac Theodoretus *De Providentia*. Notus est apologus olivæ, ficus, vitis el rhamni, *Judie*, ix, 8; cardui et cedri, IV *Peg*. XIV, 9; lupi et agni, partii et hædi, leonis et ovis, vituli et ursi, Isator, xi, 6; leænæ cl leunculorum, *Ezech.* vix ; Oollæ et Oolibæ mulierum, *Ezech.* xxiii ; aquilarum duarum ingentium, *Ezech.* xyli ; Luciferi, Isaia*, xiv, 12; Cherubino- rum, *Ezech.* i ; amphora;, in qua sedet impietas ; *Zachar.* v; el piores alii hisce persimiles.

0Uni
Ethica
turber
apegos
Jam vero apologationem esse antiquissimam, atque olim Ethicam doceri solitam per fabulas et apologos ad mores appositos, liquet ex *Baruch*. cap. in, 23, ubi priscos fabulatores, id est fabu-

larum concinnatores vocat « exquisitores prudentiæ. » Unde apologis usi sunt Orphæus, Pythagoras, Menander, Apuleius, Homerus, Hesiodus (quem Quintilianus lib. V, cap. xi, ubi apo-
logis gratiam inesse docet, primum facit apolo-
gorum auctorem), Plato lib. II *De Bcpubl.*; Demosthenes, Macrobius lib. I *De Somn. Scipionis*, post initium; Horatius, Gellius, Cicero, lib. III *Offic.*, de Gygis annulo. Hinc Aristoteles, lib. II *Rhetor.*, apologos ponit inter rhetoricas demonstrationes. Aphlhonius, initio *Progym.*: « Apologi, ait, delectant vehementius, et persuadent efficacius. » Delectant, quia morum faceta quadam imitatione, simplicium capiunt animos. Fidem faciunt, quia verum quasi ante oculos ponunt Ideoque magnam vim habent ad permovendum et persuadendum. Apollonius Tyaneus apud Philostratum, lib. V: <Ego, inquit, Æsopi fabulas ad sapientiam accommodatiores, quam cælerorum esse censeo; » quas a Mercurio docet acceptas, Æsopumque in numero sapientum habitum; unde illud Aristophanis in *Avibus* vetus adagium, quod citat Suidas : « Ne Æsopum quidem trivisti, » dici solitum de homine plane nidi et imperito; quod qui Æsopi apologos nesciret, nil scire videretur. Præclare Plularchus in *Morale* « Sicut iris, inquit, nil est, nisi relucencia solis refracti in nubibus; ita fabula quasdam est veri representatio. » Rursum Aristoteles lib. II *Rhetor.* cap. XXI : « Apologi, ait, ad populum maxime accommodati sunt, habentque hmc præstantiam (præ exemplis), quod, cum difficile sit res præterilas similes adiuvenire, apologos fingere est facillimum. »

Neque vero prisci duntaxat Gentium philosophi, poche, oratores, principes, apologis usi sunt; sed et Ecclesia; Doctores, primique Patres Græci ac Latini, non tam philosophos, quam ipsam sacrimi Scripuram, ac præsertim Salomonem, Siracidem ac Hebneos inntantes et assectantes.

E Græcis præter S. Basilium, S. Epiphanium ac e ip*o>3
Theodoretum, quos paulo ante citavi, S. Grego- Crxx'L
rius Nazianzenus crebro apologos usurpat, ut patet ex epist. t *ad Celeusium*, ubi perelegantem cycnorum et hirundinum apologum suo silentio adaptat: ex apologo concilii gruum et anserum, <|iiein recitat in carmine *de Diversis vitee generibus* ; ex apologo pavonis caudæ syrma pompose explicantis ; item Pandor® et Promethei, quos recenset tract. *Adversus mulieres ambi-
tiosius scornantes*; Synesius, semi. I *de Providentia*, asserit pueros et rudes docendos esse per fabulas et apologos. S. Irenæus in symbolicis Valentinii /Eonibus recensendis multus est, sed et ipse suis utitur apologis, ut lib. I, cap. i, apologo gemmarii, imaginem regis gemmeam in similitudinem canis et vulpeculæ deformantis; ibidem cap. X, ex Homero citat fabulam de *urei* sive inferni *galea*, quæ ea tectos faciebat invisibiles; et cap. XXXIV, fabulam hydræLerneæ, sive feræ mul-

torum capitum, Valentini scholæ attribuit. Idem lib. II. cap. mi, Valentiniani «similes, inquit, sunt cani Æsopi, qui panem quidem reliquit, in umbram autem ejus impetum fecit, et perdidit es-cim. » El cap. XIX citat apologum Pandora», quam Hesiodus fingit et pingit omnibus dotibus a diis adornatam. Clemens Alexandrinus, ul Gentes suis ipsorum armis et gnomis confutet, symbola et apologos ex Orphæo, Lino, Homero, Platone, Pythagora agglomerat. S. Cyrillus, cujus nomine liber *Apologorum* jam citatus inscribitur, symbolis et apologis gaudet. Unde, lib. IX *Contra Ju-Han.*, Ægyptiorum hieroglyphic* et Pythagorie symbola recenset et ethice explicat. Idem commentons in Leviticum .quanquam nulli verius hunc commentarium tribuant Origeni) omnes Levitici figuras et symbola fuse pertractat. Idipsum quoque facit lib. /h *Adorat, in spiritu et veritate*. Magis hoc ipsum liquet ex catalogo parabolarum et similitudinum, qui operum ejus indici subjicitur,

Etuu. e Latinis Tertullianus parmmiis et apologis abundat; unde lib.*Contra Valentinum*, cap. xii, citat Æsopi graculum, qui alienis plumis se ornans, iis spoliatus erubuit fuilque ludibrium; el cap. ni, citat/omie *turres*; et lib. *Do Aaíma*,cap. vi : «Thalcs, inquit, in puteum, » scilicet cadens, dum cadum intuetur, irrisus fuit a femina. Idem, lib. IV *Contra Mardon*. cap. xxiii : « De Æsopi, inquit, puteo asinus, » scilicet modo apparuisti, q. d. Obscurus, et ex angulo prodiens subito te velut eximium jactas; et lib. *De Pudicitia*, cap. vm : « Nihil ad Andromacham, n quæ tragica erat fabula; et plura alia, quæ collegit Pamelius et Tertulliano prodixit. S. Augustinus, lib. *Contra Mendarium* ostendit apologos, qui per res fictas significant veras, non esse mendacia, sed voracitatem : « Sicut in speculo falsus homo (qui in speculo apparet) est vera hominis iinago; » ut idem ait lib. II *Soliloquiorum*. Apologis pariter utitur S. Ambrosius lib. Ili O/pc., et S. Isidorus lib. I *Etymol*.

S. Hieronymus, fn cap. xvm Matth., assignat causam cur Christus assidue per parabolas, quibus similes sunt apologi, contionaretur ad turbas : « Familiare, ait, est Syris, et maxime Pakestinis, ad omnem sermonem suum parabolas jungere, ut quod per simplex præceptum teneri ab auditoribus non potest, per similitudinem exemplaue teneatur.»* Idem, in cap. vm EzeA.,sub finem, apologum Adonidis fuse recitat et ethice explicat. Idem. AdAgluriom, Quæst. VI: «Interpretemur,ait porabolam, hoc est similitudinem, quæ ab eo vocatur, quod alteri hoc est assinii-latir, et quasi umbra prævium veritatis est. n

Fy

Ex Indi* quoquo S. B irinam apud Damascenum, in historia Josaphat, regis Indorum, cui nomen Adenner, filium, mysteria fidei, ac præscrtim mundi vihoque hujus vanitatem, et futurs veritatem, docet per apologos rhinocerotis hominem

insequentis, ac duorum murium arborem, cui homo adhæserat, rodentium, ut in barathrum draconibus refertum corruat. Rursum, per apologum luscini» hominem deludentis, ac amicorum amicum in mortis agone deserentium.

Ex Hebraeis præter Exeobielem, Isaiam, Zachariam, et alios initio citatos, Salomon mortalium b ElHc †

sapientissimusper apologum duarum mulierum, nnius stulta», alterius sapientis, ipsam sapientiam et insipientiam repræsentat, *Proverb*, cap. ix, quem secutus noster Siracides toto cap. xxiv, apologum sapientia» perorantis, seseque cedro, olivæ, palmæ, vili et fluminibus paradisi adiequatis, in scenam producit. Similes a Salomone apologi sanguisuga aquila, colubri, formicæ, lepusculi, locuslæ, stellionis, leonis, galli, arietis et regis proponuntur *Proverb*, cap. xxxi, 15 et sequent. Jam Canticum Canticorum continuus est sponsi et sponsæ apologus. Demum Salomonis antitypus, imo verus Salomon, Christus Dominus non nisi per parabolas et apologos in Evangelio concionatur ad populum. Testis est S. Matthæus, cap. xiii, 31 : « Hæc omnia, ait, locutus est Jesus in parabolis ad turbas, et sine parabolis non loquebatur eis, ut impleretur quod dictum est per Prophetam dicentem : Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita a constitutione mundi, n *P\$alm*. l x x v ii, 2. Christum Dominum secutus S. Joannes ia *Apocalypsi* redundat symbolis et apologis, adcoque cap. iv, per Agnum Christurn, per quatuor animalia voce humana Deum laudantia, puta per leonem, vitulum, aquilam et hominem, quatuor Evangelistas Christi gloriam celebrantes graphico depingit.

Ratio a priori est, quod exempla et apologi ob naiJoi historia? novitatem, raritatem, facilitatem ac ju-priori cunditatem maxime accommodata sint hominum ingeniis, eorumque curiositati et sciendi cupiditati cum lepore salisi ician : quare illico in aures mentesque subeunt, ac eas delectando docent, et simul ad sui imUalionem movent longe suavius et efficacius quam præcepta. Audi Aristotelem, *Problem*. 18,num. 3 : «Cur, ait, homines in perorando exemplis et fabulis potius gaudent quam commentis? An gaudent, quia et discunt, et celeriter discunt? atqui per exempla et fabulas facilius discitur : sunt enim quæ explorata habeantur, et particularia sint. Ratio autem commentandi, demonstratio ex universalibus est,qua minus quam paries novimus. Ad hæc iis credere magis solemus, quæ plurimum tesimoniis confirmantur. Exempla autem et fabellæ testimoniorum speciem gerunt ; fides autem perfacilis est, quam testimonium fecerit. Additur quod verisimile quisque libentius discit. Exemplum autem et fabellæ rem non nisi similem docent. » Huic consona sapientum omnium vox est : « Melius docere et persuadere exempla quam præcepta; n nimirum :

Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci.

Sicut ergo saccharum catapotii sive pilulis circumlitum, eorum amaritiam obtegit et edulcorat: sic asperum et odiosum legis vel jubentis imperium, exemplum, viam præponendo, et quasi complanando, dulce facit et amabile; quod enim mandans dure et imperioso præcipit: Ite, servi, et facile; hoc exemplum blande alliciendo reipsa dicit: Eamus, socii, et faciamus. Denique exemplis et apologis parce, velut sale, ad condiendam orationem utendum; hi enim sunt sides orationis: quare si quis iis sobrie, ac congruo tempore, loco et modo utatur, gratiam suis dictis conciliabit, ac perficiet illud Apostoli: a Sermo vester semper in gratia sale sit conditus, » Coloss. iv, 6; idque hoc fine et fructu, ut « det gratiam audientibus, » Ephes. iv, 29.

CAPUT IV.

Argumentum.

Jesus Sirach hoc libro omnem moralem philosophiam per breves sententias, quasi gnomas et axiomata tradit et complectitur, æque ac Salomon in Proverbiis; sed iis longe uberior est Ecclesiasticus: unde et 51 capita continet. Tradit enim virtutes non tantum ethicas, quæ personam cujusque concernunt et perficiunt; sed et oeconomicas, quæ ad familiam, et politicas, quæ ad rempublicam gubernandam, vel utiles sunt, vel necessariae, quas sigillatim recensens S. Athanasius in *Synopsi*, plures implet paginas. Hinc a Graecis vocatur 7. d. omnivirtuosus, omni virtutis genere refertus; quia de omni virtute præcepta continet, ita Habanos. Unde Damascenus, lib. IV *De Fide*, cap. xvm, ait sapientiam Jesu Sirach omni virtutum genere ac doctrina refertam. Audi S. Hieronymum, *Præfat. in libros Salomonis*: a Fertur et panaretos Jesu, filii Sirach, liber, et alius pseudepigraphus, qui Sapientia Salomonis inscribitur. Quorum priorem Hebraicum reperiri, non Ecclesiasticum, ut apud Latinos; sed Parabolas, prænotatum, cui juncti erant Ecclesiastes, et Canticum Canticorum, ut similitudinem librorum Salomonis, non solum librorum numero, sed etiam materiarum genere coequaret. » Alioqui sapientia Salomonis idest omni virtute referla, proprie sunt ejus Proverbia; sioque appellantur ab Irenæo, Hegesippo, et aliis apud Eusebium, lib. IV *Hist.*, cap. xxii. Et inferius: « Hæc duo volumina legit Ecclesia ad ludificationem plebis. »

Quocirca et a Latinis inscribitur *Ecclesiasticus*, tum ad imitationem simul et distinctionem libri Salomonis, qui *Ecclesiastes* dicitur, id est, condonator vel convocator et collector; ut enim ab eo distinguatur, *Ecclesiasticus* vocatur, non *Ecclesiastes*, esto etymon et significatum sit idem, vel peno idem; tum quia in Ecclesia legi solebat et solet, ut plebem per omnia, quæ officii et virtutis sunt, erudiat. Audi Rabanum, lib. V *De Universo*, cap. ni: « Dictus est, ait, Ecclesiasticus pro eo, quod in medio cœlu populi, id est, coram Ecclesia fue-

rii habitus. » Et Hugo Cardinalis hic: * Rie liber, ait, apud Grecos apud Hebreos *Parabolo**, apud Latinos *Ecclesiasticus* appellatur, eo quod Ecclesia* sit utilis, sicut et Ecclesiastes. Per hos enim duos libros maxime instruitur Ecclesia. » Inde *Ecclesiasticus* dicitur, quasi ad Ecclesiam, id est, totum cœtum fidelium, singulosque fideles pertinens, eorumque mores ad normam divinæ legis et virtutis informans et efformans. Hinc Ecclesiasticus uberius virtutes singulas pertractat, et de singulis quasi integras exhibet conciones: quæ in re differt a Proverbiis Salomonis, quæ a cap. x, ad finem libri sententias continent plane concisas et disparatas, ita ut una cum altera non cohæreat; sed singula? novum contineant argumentum. Utilior ergo est Ecclesiasticus Proverbiis, ac uberiores meditando, sancto vivendi, dicendi et condonandi materiam suppeditat.

Quocirca S. Apostoli in Canone ultimo Apostolorum dicunt et edicunt: « Ut adolescentes addiscant etiam sapientiam eruditi Sirach. » Sic et Clemens, Alexander, Calixtas, Fabianus alique jam citati Summi Pontifices citant et commendant dogmata Ecclesiastici. Pontianos sæpe *epist.* i, citat Ecclesiasticum, et quæst. 2, totum caput xxiii *Ecclesiast.* et magnam partem cap. v et vi, in eam epistolam conjecit. Fabianus, cum sæpius citasset Ecclesiasticum in *epistol.* t et 2, in epistolam suam tertiam multa transtulit ex ejus cap. xxvii. Lucius mutuatus est ex Ecclesiastico bonam partem cap. x et xi. Mutuatus est et Stephani totum cap. xiii *Ecclesiast.* in sua *epist.* I, ut etiam Eutychianus grandem partem cap. v et vi. Adducunt demum testimonia ex Ecclesiastico Dionysius, cap. vii *Eccles. Hierarch.*, et cap. vii *de Divinis Nom.*; Ignatius, *epist. ad Heronem*; Hieronymus, *epist. ad Mininum*, et Alexander, *epist. ad Rusticum*, *ad Salvinam*, *ad Celantiam*.

Tres libri sunt partes: *prima*, cap. 1, continet encomium sapientiæ, sive sacre Ethices. Deinde a cap. ii usque ad cap. xxiv, subjungit Siracides ejus præcepta et dogmata de quibuslibet virtutibus; *secunda*, cap. xxiv, Siracides ipsam sapientiam se suaque prædicantem inducit, ad deinde et illica ejus documenta persequitur usque ad cap. xlii, 15; *tertia*, a cap. xlii, 16, usque ad finem continet harum virtutum et documentorum exempla. Unde, premisso encomio Dei, De quo operum, librum concludit elogiis Patriarcharum, Prophetarum et principum illustrium veteris Testamenti. Porro inchoat sua præcepta juxta seriem Decalogi. Incipit enim a timore et cultu Dei: inde cap. ni, progreditur ad honorem parentibus debitum; ac deinceps officia cæteris vel ex charitate, vel ex justitia præstanda persequitur.

Accipe brevem singulorum ex ordine capitum synopsis, ut sententias de qualibet virtute statim reperias.

*Synopsis capitum omnium Ecclesiastici**

Cap. i, agit de sapientiæ origine.

Ecclesiasticus
zaváoc-

id est,
omni
virtute
plenus.

Ecclesiasticus
id est,
conciator
et collector.

Tres libri
par-

- Cap. n, de fimore et amore Dei, vers. 11 ; de tentatione ejusque remediis, scilicet animi præparatione, humilitate, patientia, resignation[^] spe et amore Dei.
- Cap. m. de honore parentum, vers. 1; de humilitate et mansuetudine, vers. 19.
- Cap. IV, de eleemosyna, vers. I et seq.; de sapientia Sanctorum, vers. 12; de pudore malo, vers. 24.
- Cap. V, de detestatione peccali et pœnitentia, vers. I et sequent.; de constantia et sinceritate, vers. 10.
- Cap. vr, de amicitia vera, vers. I ; de sapientia ardua, vers. 18.
- Cap. vu, de pietate et officiis debitis Deo, sacerdotibus, parentibus, filiis, amicis, potentibus, infirmis, afflictis, mortuis, quin et pecoribus.
- Cap. vin, de tranquillitate et concordia.
- Cap. IX, de castitate et vitando mulierum consortio, vers. I et seq.; de vitandis amicis novis, potentibus, injustis, loquacibus et temerariis, vers. 14.
- Cap. X, de prudentia principum et magistratum, vers. I et sequent.; de superbia, vers. 18 ; de regentium virtutibus et vitiis, vers. 23.
- Cap. xi, de modestia, vers. I ; opes parari cultu Dei, vers. 10.
- Cap. vu, beneficium præstandum esse justo, non impio, vers. 1; de cavendis inimicis, vers. 8.
- Cap. XIII, de cavenda familiaritate potente» : amicitiam esse inter parces et similes.
- Cap. MV, de liberalitate et avaritia, ac vanitate stulta avarorum, vers. I et seq. ; beatum esse sapientem, vers. 22.
- Cap. XV, sapientiæ fructus, et qui eorum expertes.
- Cap. xvi, non esse lætandum in filiis impiis, vers. 1; de Dei vindicta in impios, vers. 7; de Dei sapientia in creatione et dispositione universi, vers. 24.
- Cap. XVII, de hominis creatione et perfectione, prescripte sapientiæ, vers. I ; de pœnitentia et conversione ad Deum, vers. 20.
- Cap. XVIII, laus magnalium, puta potenti[®] et misericordi[®] Dei, vers. I ; de memoria divini iudicii, vers. 24.
- Cap. XIX, de vino, meretricibus, ac moderamine linguæ.
- Cap. XX, de linguæ virtutibus et vitiis; deque fatuis et imprudentibus.
- Cap. XXI, de vitando peccato, vers. I ; de stulti moribus et immodestia, vers. 14.
- Cip. xxii, stultos esse insupportabiles et incorrigibiles, vers. I ; de vitiis, quæ violant amicitiam, vers. 23.
- Cap. xxiii, orat pro sapientia practica, vers. I ; de juramento alisque linguæ vitiis, vers. 7; de fornicatione, vers. 24. •
- *^ap. XXIV, sapientiæ encomium ab origine, officiis, domo, pulchritudine, fructibus.
- Cap. XXV. tria, quæ placent Sapientiæ ; tria, quæ displicent, vers. i; decem beatitudines, vers. 9; de nequitia mulierum, vers. 17.
- Cap. XXVI, de muliere bona et mala, puta sensata et insensata.
- Cap. XXVII, de falsitate, fraude aliisque linguæ vitiis, vers. I; de revelatione secreti, vers. 17; de dolo et iis qui lapsu gaudent alieno, vers. 25.
- Cap. XXVIII, recenset damna iræ et vindicte, ac vers. 15, linguæ duplicis, sive bilinguis. *
- Cap. XXIX, de mutuo dando, vers. i; de eleemosyna, vers. ii; de fidejussione, vers. 19; de miseria peregrinorum et hospitem, vers. 28.
- Cap. XXX, de liliorum castigatione, vers. I; de bono sanitatis, vers. 14; de bono lætitiæ et malo tristitie, vers. 21.
- Cap. XXXI, de sollicitudine opum vitanda, vers. I ; de honestate et temperantia in mensa servanda, vers. 12.
- Cap. XXXII, docet quid in mensa faciet rector, juvenis, senex, vers. i ; de Dei timore et legis custodia, vers. 18 ; de consilio et ratione ubique adhibendis, vers. 24.
- Cap. XXXIII, docet Deum discrevisse bonos a malis, magnos ab abjectis, vers. 8; ne quis ante mortem opes aliis cedat, vers. 20; de regimine servorum, vers. 25.
- Cap. xxxiYjde somniorum vanitate, vers. I; de utilitate tentationis, vers. 9; de utilitate spei^{*} in Deum, vers. 14; de fraudatione mercedis pauperum, vers. 21.
- Cap. XXXV, de virtute religionis et oblationum, vers. 1; de efficacia orationis pauperum et afflictorum, vers. 17.
- Cap. XXXVI, orat pro Judæis jam subditis Ægyptiis, vers. I; de diligenda liona uxore, vers. 23.
- Cap. XXXVII, de amicis fictis, vers. I ; quale, et cum quibus ineundum consilium, vers. 7 ; de sapientia, vers. 21 ; de frenanda gula et concupiscentia, vers. 30.
- Cap. XXXVIII, de utilitate et usu medicina, vers. I ; infirmum instituit, vers. 9; quid in morte amicorum faciendum, vers. IG; de usu agricultura, artis fabrilis, figulinæ et similium, vers. 26.
- Cap. XXXIX, sapientiam acquiri oratione, lectione et studio, vers. I ; laus Dei, ejusque potentia, benefici[®] et vindicte, vers. IG.
- Cap. XL, de æurnis hujus vita ex peccato, vers. I ; docet quæ sint magis eligenda, per varias gradationes, vers. 17; de fugienda inopia, vers. 29.
- Cap. XLI, mors, quibus amara, quibus jucunda, vers. I ; de filiis probrosis, ac cura fama, vers. 8.
- Cap. xLii, de quibus non erubescendum, vers. I ; de filia custodienda, vers. 10; laus sapientiæ et omnisciente Dei, vers. 16.
- Cap. xLI, laudat magnificentiam Dei ex pulchritudine cœlorni, stellarum, iridis, nivis, grandinis, gelu, maris et insularum. ?
- Cap. xLii, laudat Patriarchas et viros sapientes in genere, vers. I ; laudat Henoch, Abraham, Isaac et Jacob, vers. IG et seq.

Cap. xlv, laus Moysis, Aaronis et Phinees.

Cap. XLVI, laus Josué, Caleb, Judicum et Samuelis.

Cap. XLYii, laus Nathan, Davidis et Salomonis.

Cap. xlviii, laus Eliæ, Elisei, Ezechia; et Isaïæ.

Cap. xlix, laus Josiæ, Jeremiæ, Ezechielis, duodecim minorum Prophetarum, Zorobabel, Josedec, Nehemiæ, Seth, Sem et Adam.

Cap. L, laus Simonis Pontificis.

Cap. li, oratio Jesu, filii Sirach, qua *primo* Deum laudat, eique pro liberatione ex gravibus malis gratias agit; secundo, vers. 18, docet, se oratione et studio adeptum sapientiam; *tertio*, vers. 31, ad eam omnes hortatur et invitat.

Hæc summatim, precipua duntaxat capitum argumenta assignando, perstrinxi : multa enim alia sparsim hic liber pertractat, quæ suis locis indicabo, adeoque omne cujuslibet virtutis officium particulatim percenset, qua; ipsius propria est dos et laus, qua cæteros omnes S. Scripture libros antecellit, ideoque dicitur, « quasi omnis virtutis receptaculum, cujus tanta est claritas, ut ipse sibi sit commentator, » aii Rabanus. Cunctas enim moralis doctrinae partes absolutissime tradit : Ethicam, OEconomicam, Politicam. Nam major pars ad Ethicam, minor ad OEconomicam, non minima ad Politicam spectat. Scopus enim et finis Jesu scribendi hujus libri fuit, ut ait Siracides in prologo, instruere eos, « qui volunt animum intendere et discere quemadmodum oporteat instituere mores, qui secundum legem Domini proposuerint vitam agere. » Quare Christiani omnes, virtutis et perfectionis avidi, avide hunc librum volvant, legant et relegant, uti nonnullos præsules fecisse et facere scio, qui proinde hunc librum, quocumque proficiscantur, seenni, quasi domesticum vite et vitæ ducem, circumferunt, de eo suis dicentes illud, quod S. Cyprianus assidue lectitans Tertullianum, cum poscens dicebat : « Da magistrum. » Hoc est quod ait Rabanus lib. V *De Universo*, cap. in : « Ecclesiasticus inorum pene omnium disciplinam, et sancta; religionis conversationem affatim et copiose descripsit. » -

CAPUT V.

Methodus.

Methodus nostri Siracidis est, sapientiæ practico; et singularum virtutum precepta tradere per breves gnomas et sententias prudentium et sapientum : ita tamen, ut singulis sæpe longius insistat, multaque carum, æque ac vitiorum contrariorum, officia et actus percenseat. Qua in re miscet similitudines, adagia, ænigmata, parabolas, quibus sua prudentiæ dogmata tum ornat, tum explicat, ut hisce quasi salibus condita magis legenti sapiant, magisque in ejus cor, stomachum et mentem descendant, concoquantur, et per animæ venas et potentias spargantur, ut illam virtutibus alant, augeant, robovent, impin-

guent, perficiant. Hac de causa Rasilius Imperator instituens filium Leonem, cognomento Philosophum, hoc ultimum ei dat preceptum : a Revolve Jesu Sirach documenta, c quibus multum civilis et regiæ prudentiæ haurire poteris. » Exstat in fine tomi V *Biblioth. SS. Patrum*.

Qua in re Siracides imitatur Salomonem et priscos Hebreos: simili enim modo Salomon suam ethicam brevibus sententiis tradit; ideoque librum 3fts/e, id est *Proverbia* vel *Parabolas* inscripsit : qua ratione et Ecclesiasticus noster a nonnullis inscribitur *Proverbia*, teste S. Hieronymo, *Præfat. in libros Salomonis*. In praxi enim consultissimum est illud Poetae :

Quidquid predpies, esto brevis, ut cito dicta

Percipiant animi dociles, teneantque fideles.

Quocirca similes Siracidis gnomas aliorum sapientum, Bcn-Sira, Hebreorum, Syrorum, Arabum, quin et Philosophorum gentilium subinde, sed parcius, nec nisi ubi lucis et nervi aliquid afferunt, citabo, idque varias ob causas. *Prima*, quia hoc facit ad veritatis dignitatem, utpote quæ ita certa sit, ut non tantum fideles, sed et infideles ei testimonium perhibeant. Qua de causa Christus a Moyse et a Joanne Baptista, fidelibus quidem, sed longe se inferioribus, testimonium accipere dignatus est. *Secunda*, quod commentarius hic ab hæreticis et infidelibus forte, qui Siracidi non credunt, legetur, ut hi saltem per Hebræos et Philosophos convicti, eidem credere condiscant. *Tertia*, quia ratio fidei, natura gratia?, Philosophia Theologia? subservii et ancillatur. Cujus rei symbolo jussit Deus, filias Gentilium a Judæis bello captas, post tonsionem et lustrationem in consortium et lorum Hebræonum fidelium admitti, *Deu(er. xxi, il.* Qua de causa crebro S. Hieronymus, S. Cyrillus, S. Nazianzenus, S. Basibus, S. Augustinus, Tertullianus, Clemens Alexandrinus, quin et subinde S. Paulus, sententias Gentilium citant. Vide de hac re egregie disserentem S. Hieronymum, epist. 84 *ad Magnum*, et S. Basilium, tractatu *de Utilitate ex Gentilium libris capienda*. *Quarta*, quia Siracides ethicam non tantum supernaturalem, sed et naturalem pertractat, quam pariler pertractavit Socrates, Aristoteles, Seneca cæterique Ethici. Horum ergo gnomæ gnomis Siracidis sunt parallelæ. Adde quod Siracides hæc omnibus, non solum Judæis, sed et Gentibus conscripserit, ut patet ex prologo, et ex cap. xxxix, i, 14. *Quinta*, quia Philosophi suam ethicam et sapientiam hausserunt a Moyse et Hebræis, uti fuse demonstrat Eusebius lib. IX *Prayaia. Evangel*, iv, cl lib. X, cap. u; Clemens Alexandrinus, lib. I *Stromat.*; S. Augustinus, lib. XVIII *De Civitat.* xxxix. Dum ergo philosophos cito, Moysen et Hebreos cito, eorumque gnomas suis assigno fontibus, ac eorum sapientiam primævis suis reddo auctoribus; quo quid wquius et justius fieri potest ?

Huc Clum de causa seculiæ Siracidis a variis

varie congregate et disposite sunt. Nam sententte quæ in Vulgata Latina habentur cap. xxxiv, in Græco Roma* correcto habentur cap. xxxi; et quæ in Vulgata habentur cap. xxxvi, in Greco Romano habentur cap. xxxiii. Sic in sequentibus cap. xxxn, xxxiii, xxxv, etc., ordo in Vulgata plane est alius a Græco qui est in Greco Romano. Idem accidit in Proverbiis Salomonis : nam quæ in Latina Vulgata habentur cap. xxx, in Græca Septuaginta exstant cap. xxv, et illa de cæteris.

Salomonem ergo et Hebreos imitatus est non tantum noster Siracide* Hebræus, sed et gentiles Poete et Philosophi ethici, tam Greci quam Latini, quorum primi et principes fuere Phocylides et Pythagoras, qui eodem tempore floruerunt et docuerunt in Grecia, quo Jeremias in Judæa; sed Phocylides paulo ante Pythagoram claruit: ille enim olympiade LX, hic LXIII, adeoque ille hujus Alti magister, teste Eusebio in *Chron.*; Suida, Plutarcho in *Vita Numa*, et Cicerone *Tuscul.* IV. Hos secuti, imo his coevi fuere Theognis, Simonides, Anacreon tempore Cyri; deinde Hesiodus, postea Socrates paulo ante Alexandrum Magnum; ac demum inter Romanos Cato et Seneca, qui omnes totam ethicam, sive recte vivendi rationem paucis sententiis et carminibus complexi sunt. Hinc Plato in *Protagora* scribit : « Antiquorum doctrinam nihil aliud fuisse, quam breviloquum quoddam ; idque esse viri absolute sapientis, paucis videlicet multa complecti. » Hac ratione Hippocrates composuit Aphorismos, Pythagoras quoque Sym-bola, et Proverbia Salomon: quo enim altior intellectus est in Angelis, eo formis paucioribus plura comprehendit et agit, Hierotheus igitur post S. Paulum S. Dionysii doctor, et Apostolis excellentia proximus, theologiam summis mira profunditate conclusit, scripsitque expialissimis mentibus atque doctissimis. Dionysius autem, et Hierotheus jussu, et Timothei rogatu, universales illas summulas Hierothei in notiones singulas derivavit *Ik Divin. Nomin.* cap. n, sub fm.

Phocylides sic orditur :

Furtivam vita venerem, t. rda* quæ viriles.
Mille dulcos, servaque manus a sanguine puras.
Ne male ditiescas, de Justis vive paratis.
Principio venerare Deum, cole deinde parentet,
fac Juste cunctis, ne te favor abstrahat ullus.
Ne spernas inopem, aut persons deditus esto.
Judicarlo si quid falles, Deus ipse rependet.
Si* castus, rebu* quæ fidem servato gerendis.
I tere mensuris (omni modus omnia) justis, etc.

Hiscæ synchronis, tempore Cyri, septem Græciæ sapientes suam ethicam, suaque prudenti® et vite honeste praecepta paucis complexi sunt sententiis, quas hisce versibus expressit Ausonius :

ETHICA NANTIS PIUENÆI.

Qurnam summa boni ? mens, quæ sibi conscia redi.
Pemicio bumini quæ maxima ? solus homo aller.
Quo dn<* ? qui nil cupiat Qui* pauper ? amarus.
Qua do» matrona pulcherrima? vita pudica.

Quæ casta est ? de qua mentiri faina veretur.
Quod prudentis opus ? cum possit, nolle nocere.
Quid stulti proprium ? non posse, et velle nocere.

ETHICA PITTACI MITVLENÆI.

Loqui ignorabit, qui tacere, nesciet.
Dono probari nudo, quam inultis malte.
Demens superbis invidet felicibus.
Demens dolorem ridet infelcium.
Pareto legi, quisque legem sanxeris.
Plures amicos re secunda compara.
Paucos amicos rebus adversis proba.

ETHICA CLEOBULI LINDII.

Quanto plus liceat, tam libeat minus.
Fortuna; invidi® est immeritus miser.
Folii criminibus nullus erit diu.
Ignoscas aliis multa, nihil libi.
Parcit quisque bonis, perdere vult malos.
Majorum meritis gloria non datur.
Turpis sope datur fama minoribus.

ETHICA PERIANDRI CORINTHII.

Nunquam discrepat utile a decoro.
Plus est sollicitus magis beatus.
Mortem optare malum, Umere pejus.
Fors, ul libeat, quod esi necesse.
Multis terribilis, caveto multos.
Si fortuna Juvat, caveto tolli.
Si fortuna tonat, caveto mergi.

ETHICA SOLONIS ATHENIENSIS.

Dico tunc beatam vitam, cum peracta fala sint.
Par pari jungatur conjux; quidquid impar, dissidet.
Non erunt honores unquam fortuiti muneris.
Clam cotruas propinquum, quem palam laudaveris.
Pulchrius multo parari, quam creari nobilem.
Certa si decreta sors est, quid cavere proderit ?
Sive sini incerta cuncta, quid timere convenit?

ETHICA CHILONIS LACEDÆMONII.

Nolo minor me timeat, despiciatque major.
Vive memor mortis, ut sis memor et salutis,
Tristia cuncta exsuperans, aut animo, aut amico.
Tu bene si quid facias, non meminisse fas est.
Quæ benefacta accipias, perpetuo memento.
Grata senectus homini, quæ parilis Juvenix.
Illo Juvenia csl gratior, qua: similis senecta.

ETHICA THALETIS MILESI.

Turpe quid ausurus, te sine teste time.
Vito perit, mortis gloria non moritur.
Quod factururus eris, dicere sustuleris.
Crux est, si metuas vincere quod nequeas.
Cum vere objurgas, sic inimice juvas.
Cum falso laudas, tunc et amice nocet.
Nil nimium salis est, ne sil et hoc nimium.

ETHICA PYTHAGORÆ.

Jam ut ad Pythagoram, ejusque asseclam Isocratem, exactiores ethicæ doctores, redeam, palioque fusius agam, S. Hieronymus *Prtefal. in Proverbia* : « Pythagoras, inquit, omnem doctrinam moralem hoc symbolo claudit : Fugare decet omni studio, ferroque et igne abscindere ab anima ignorantiam, a corpore et animo morbum, a victu luxum, a domo discordiam, a civitate seditionem, et ab omni negotio intemperantiam. »

Sic Epictetus totam ethicam his duobus verbis et præceptis complexus est : « Sustine et abstine. »

Porro magis spedalini singula de singulis virtutibus dicta et præcepta Pythagoræ colligit Augustinus Dathus lib. II, epist. 2 *ad Alexandrum Bononiam* : Accipe paucis ea, sane in gentili aurea : « Immortales primum deos, sicut lege sancitum est, venerare. Cole jusjurandum : legitima serva. Parentes reverere, et qui propissime illos nati sunt. Reliquorum vero quisquis virtute maxime antecedit, libi amicum para. Comis sis in sermonibus, frugi in rebus gerendis. Noli amicum tractare molestius, si parva te ac levi affecerit injuria. Imprimis ventris, somni, crapula?, ine abstine. Turpe aliquid neque locum agas, neque cum altero contrahas. Justitiam et opere complectere et verbis. Nihil temere, nihil inconsulto agas, intelligens mortis fatum cunctis mortalibus impendere. Pecunias alias servare contende, alias profundere. Quæcumque tibi vivendi sors obvenit, eam feras æquo animo: neque graviter patiaris, sed medere adversis pro viribus. Nullius impulsu, aut agas quid, aut dicas, quod tibi ipsi non conducat. Consulta ac delibera prius quam opus aggrediare. Ea perface, quorum te factorum postmodum non pœnileat. Nihil prorsum geras, quod tibi exploratum non sil. Quod si te lateat, cura aliunde, ut discas quodeumque factum necessarium contigerit. Hoc namque pacto vitam vives jucundissimam. Tuere bonam valetudinem, et iis quæ corporis sunt adhibe diligentiam. Itaque et potionis ubique et exercitationum modum quemdam serva. Est autem is modus optimus, qui nihil afferet detrimenti. Illa te para, ut non delicato ac molli, sed simplici victu cultuque delecteris. Cave quidquam aggrediare, quod invidiosum sit. Nec pecuniam intempestive profundas, sed neque parcus nimium atque illiberalis sis. Optima omnibus in rebus mediocritas. Ea conare, qua? tibi frugifera sunt. Et priusquam aggrediare, etiam atque etiam cogita. Neque somno indulgeas, quin prius tecum commemores trifariam diei gesta: quid egi? quid dixi? quid relictum opportunius est? Turpia agere grave sit, bona ac modesta jucundum. Hæc si sectaberis, aiebat Pythagoras, divinie virtutis consequeris vestigia.» Huc spectant symbola Pythagoræ, quæ fuse recensui, et in tres classes, puta in Theologica, Ethica, et Politica, distribui proœmio in Prophetas Majores, *canone* 56 ; quare ea hic non repetam.

ethica Isocratis.

Pythagoræ suppar est Isocratis, qui Demonico aurea honeste vivendi dat præcepta, et prudentia dictamina suis subnixa rationis principiis. Sic ergo proscribit et sancit: a Primum res cole divinas, non sacrificans solum, verum etiam stans juramentis. Nam illud divitiarum signum est, hoc probitatis atque cequitatis indicium. Deum venerare, tum semper alias, tum potissimum cum

civitate: ita enim videberis simul et rem facere divinam, et legibus obtemperare. Talis esto in parentes, quales in teipsurn cupis esse liberos. Exercitationes corporis, eas amplectere, quæ ad bonam valetudinem tuendam, non quæ ad robur valeant; quod utique consequeris, si adhuc laborare sufficiens desinas. Neque cachinno infreni delecteris, neque sermonis audacior petulantia; et illud quidem stultum est, hoc autem furiosum atque inane. Quæ facere turpe est, hæc tu quoque dicere indecorum puta. Itate consuefacias, ut non difficilis, non tristis; sed cogitabundus, sed severus esse videaris: illud te contumacem et fastidiosum indicaret, hoc prudentem esse demonstrat. Decus, verecundiam, justitiam, modestiam decere te existima; his namque in rebus maxime ineuntis ælalis mores versantur. Si forte quid turpe facias, ne id confidas diutius obscurum fore: quod si alios lateas, certe tibi ipse eris consocius.»

« Parentes cole. Deos metue. Amicos observa. Secundo.

Legibus pare. Voluptates eas tibi ascisce, quæ cum laude sunt : etenim voluptas cum honestate quidem optimum, pessimum sine illa est. Calumnias etiam falsas devita : multitudo namque et ignorat veritatem, et opinioni maxime adhærescit. Tunc probaberis maxime, si illa caveas, quæ alii si facerent, reprehendas. Si fueris discendi studiosus, mullorum quoque pollebis scientia. Quæ scis, usu atque exercitatione conserva. Quæ vero ignoras, office ac labora ut intelligas. Mullum vero disciplinarum, mullis existima præstare pecuniis: hæc quidem celeriter decidunt, illæ vero perpetuo ac semper durant : sola namque sapientia possessionum omnium immortalis.

a Morum comitas adsit, sermonis affabilitas. Tertio.

Facilem te omnibus præsta. Utere autem quos optimos noveris: ita enim et bonis amicus, et improbis eris nequaquam infestus. In laboribus teipsuni exerce voluntariis, quo et non voluntarios subire queas. A quibus teneri animimi turpe ac flagitiosum est, eorum abstine omnium, quæstus, iræ, voluptatis, doloris. Diligentius verborum sermonumque, quam pecuniarum luere deposita. Decere puta tam improbis fidem non esse adhibendam, quam habendam probis. Neminem tibi amicum compares prius, quam investiges, quo pacto et ipse prius fuerit amicis usus; ac spera perinde cum in te fore, qualis et erga illos exstiterit. Sero amicus fias, factus autem persevera. Periclitare adversis rebus amicos: nam aurum quidem igne probamus, amicos vero in adversa fortuna cognoscimus. Optime uteris amicis, si non rogatus, sed sponte tua et deferas beneficium, et gratificeris in tempore. Amicum fac tibi, qui non modo res luas adversas condoleat, sed elioni non invideat secundis. Absentium te amicorum memorem præski coram præsenlibus, ne et illos, cum forte absint, floccipendera videaris.

a Amictus compara, qui ornatum afferant, non

qui modum excedant. Praesentium bonorum non affluentia major libi chara sit, sed moderatus usus. Despice, qui cumulandis intendunt pecuniis, partis autem uti nesciunt. Nemini calamitatem obicias, quod et communis fortuna sit, et futurum incognitum. Assentatores fuge, ut qui fallunt homines ac decipiunt. In primis evita computationum conventus: sin tempus te ad illos detruserit, ante ebrietatem exurge : nam intellectus quidem vino corruptus, ejus qui aurigam perdiderit, cursus similis est: ille namque temere fertur rectore orbatus, et animus turpiter labitur corrupta mente.

Qaintn. a Moderatum sermonem tanto existima loquacitate meliorem, quanto quidem solent cœtera quæ turpia sunt, pleraque luctum afferre. Loquacitas magnis habentes afficit detrimentis. Quodcumque dicturus sis, prius mente voluta : in picrisque enim menti lingua praecurrit. Duplex eligendum est in loquendo tempus : aut quibus de rebus perspicue noveris, aut quæ diu necessitas ipsa coegerit : solis enim in his sermo taciturnitati præslat, in reliquis vero satius est silere quam loqui. In consultando fac tibi præteritas res exempla futurarum. Consulta quidem tarde; perfice autem celeriter quæ videntur. Arbitrare optimum esse a diis quidem felicitatem, a nobis vero ipsis sapiens consilium.

Sexto « Quem tibi socium deligis capiendi consilii, illum considera prius, quo pacto sese suis in rebus habuerit: etenim (pii male res suas gesserit, nunquam recte procurabit alienas. Ex publicis muneribus labora, non ut cumulatiores divitias, sed ut majorem libi compares gloriam : nullis namque pecuniis prsstabilior fama popularis. Justam potius suscipe inopiam, quam injustas divitias: eo enim'amplius pecuniis justitia antecedit, quod hæ quidem viventibus solum conducant, illa etiam mortuis gloriam parit. Sed et pecuniarum quidem vel improbi participes sunt, at justitiæ omnino exsortes.

Septimo. n Existima nihil esse stabile in humanis rebus, nihil ratum: sic enim nec erit successibus lætitia etTusior, nec calamitate tristitia niajor. Probrum magis quam discrimen devita; metuendum namque necesse est esse et formidabilem,improbis quidem vita? exitum, bonis autem ignominiam. Tunc plurimum juvet te honesta sectari, cum ex his intelliges, magnas ingentesque fluere atque oriri voluptates: siquidem nequitia®, ac libidinum voluptatumque illecebris, permultum quoque intercedit aegritudinis: at virtutis exercitatio, ac moderatio vil®, tum veram, tum firmissimam quoque jucunditatem præstat : et illic quidem primum oblectati, magnis porro angoribus urgemur; Ine vero laboribus defuncti, incredibili afficimur voluptate. »

ETHICA CATOXIS.

Trita sunt Catonis de moribus carmina :

Si Deus esi nnimus, nobis ut carmina dicunt,
Hic libi precipue pura sit mente colendus, clc.

Quis hic fuerit Calo, non disputo, an scilicet, priscus ille Censorius, an potius quis alius, qui prisci illius adinslar, morum censuram sibi arrogarit, eamque hisce versibus dictari! : idipstun enim stylus humilior et rudior arguere videtur. Adde, quod inter opera Censorii hi versus non exstent.

Hæc Ethnici ex solo naluræ lumine, ac proinde naturales duntaxat virtutes prosecuti, veram Dei fidem, religionem et cultum non attigerunt : cum ex adverso noster Ecclesiasticus a Spiritu Sancio illustratus, imo directus, hosco omnes transgressus, veram erga Deum pietatem, fidem, spem, timorem, charilatem ubique sanciat; nec naturales duntaxat, sed et supernaturales virtutes, quibus ad Deum quam proxime accedimus, ab coquo ad æternam felicitatem, regnumque cadeste directo tramite et cursu dirigimur, edoceat, idque succincte, et per breves gravesque gnomas et sententias, quæ facile et edisci, et mente retineri, et actionibus singulis adhiberi ac prælucere, quidque facto opus sit, commonere et commonstrare valeant. Unde Plato in *Protagora* scribit, antiquorum doctrinam nihil aliud fuisse, quam breviloquium quoddam, idque esse viri absolute sapientis, paucis videlicet mulla complecti.

Siracidi nostro, sive Ben-Sirach, consonat, et quasi respondet homonymus illi Ben-Sira, qui sua morum præcepta tradit paucis sententiis hebraicis, inchoando singulas ab alphabeti litteris ex ordine. Illas hic subjungam, quia Siracidi lucem afferunt, brevesque sunt ac rane.

ALPHABETUM I ETHICUM BEN-SIRA.

Aleph.: « Ama et honora medicum, dum non Aiqà. indiges ejus. » Idem sancit Siracides cap. xxxvin, vers. I. Mystice Scholiastes Hebræus Ben-Sira hoc refert ad Deum, 7. d. Cole et precare Deum qui est malorum omnium archiatus, antequam ejus auxilio libi opus sit.

Bet/* : « Ben, i. filium, non filium (hoc est, filium, Beth. qui non se gerit ut filium, puta filium procacem, rebellem et perversum) sine ut aquæ summo remiget.)) Nam sæpe remus emendat, quem non potuit paterna castigatio.

Gimel : « Os, quod cecidit in sorte tua, rode, d Gimd- 7. d. Uxore, et sorte, quæ tibi obtigit, contentus vive.

Dalelh.: « Aurum tundi debet, et puer verberari.» Hoc est, ut explicat Scholiastes: «Uti aurum, si illud tundas, magis fulget: sic puer,si eum verberes, evadet melior. »

Ile: « Esto bonus, ct manum tuam a bono ne He. prohibeas. »«Bonus,» id est, benignus, beneficus.

Vau: a Væ malo, et væ illis, qui adhieren! ei. » v*a Aut, « væ improbo, cl væ vicino ejus, d Im-

probus enim suam culpam et poenam vicinis aillai.

Zrâ. *Zabi:* « Sparge panem tuum in superficie aquarum, et in arida; et infine dierum invenies eum, » 7. *d.* Esto liberalis in omnes promiscue, sive pauperes sint, sive divites; ac tandem justam mercedem a Deo accipies.

Orti. *Chct:* « Vidisti asinum nigrum? Neque nigrum, neque album. » Scholiastes : « Doce linguam tuam, ut dicat semper : Nescio : ne quando in responso capiaris. »

Thot. *Thet:* « Bene malo ne facias, et malum non continget tibi. » Simile est dogma Siracidis, cap. xn, vers. 4, li et 6: quod, quo sensu accipiendum sit, ibi aperiam.

iod. *lod:* « Manum tuam a beneficentia ne abstrahas. »

Ciph. *Caph:* « Sponsa conscendit thalamum : sed nescit quid sibi eventurum sit, » *q. d.* Futura omnia incerta sunt, rerumque eventus ignorantur, etiam cum in propinquo sunt.

Lamed. *Lamed:* « Sapientem nutu, et stultum fuste; » supple, erudi et castiga.

Blcm. *Mcm:* « Qui honorat contemnentes se, similis est asino, qui inservit ei a quo cæditur. »

Nun. *Nun:* « Ignis ardens comburit multos acervos frugum, » *q. d.* Ex parvo initio maxima oriuntur mala : sicut ex una scintilla grande incendium; ex uno verbo aspero, mulla verbera et cædes, juxta illud *Jacob*, in, 5: a Ecce quantus (quantulus, quam modicus) ignis, quam magnam sylvam incendit! Et lingua ignis est, universitas iniquitatis. »

Saniceli. *Samcch:* « Senex in domo, bonum signum in domo. » Tum quia senium signum est probæ et temperantis vilæ, huic enim et a natura, et a Deo, præmii loco, datur longævitæ; tum quia senes rerum usu et prudentia pollentes, docent juvenes, quæ families profutura vel obfutura sunt. Senex ergo in domo, signum et causa est, quod in domo sit bona disciplina et oeconomia.

Aio. *Ain:* « Merces si communes habueris cum aliquo, a bono centies frustra repetes, a malo in illisies. »

The. *Phe:* « Mensam appara, contentio sublata est. » Tum quia, sopita contentione, in concordia et amicitia redintegrata symbolum instrui solet mensa; tum quia vina et convivia animos iratos mulcent, leniunt, exhilarant, et ad concordiam alliciunt. Sic hodie videmus, per symposia multas rixas litesque sopiri.

Taad. *Tfade:* « Si necesse est ut contrahas accipiendo et dando, esto sors tua cum viro bono, » *q. d.* Negociare cum probo, non cum improbo.

Ooph. *Coph:* « Propinqua negotiatio comeditur a domino suo : longinqua comedit dominum suum, » *q. d.* Qui in locis sibi vicinis negotiantur, hi ditantur : qui in remotis, hi depauperantur. Sio Hebræi nonnulli explicant illud Proverò, xvn, vers. 24 : « Oculi stultorum in finibus terræ, » *q. t. t.*

Qui extremas orbis regiones obit negotiandi causa, hic stultus est.

Besch: « Amicum veterem ne abnegato. » Idem n. x. « monet Siracides cap. ix, vers. 14.

Sehin: « Sexaginta consiliarii si fuerint tibi, tamen consilium animæ tuæ ne deseras. » Idem consulit Siracides cap. xxxvii, vers. 18.

Thau: « Tara liberalis sit tibi manus, quasi semper satur fueris; et non quasi modo demum satur factus, antea vero esurieris, » *q. d.* In dando esto benignus et liberalis, non tetricus et avarus: nihil enim ita gratiam conciliat, ut benignitas et liberalis hilaritas.

ALPHABETUM n BEX-SIHA.

Aleph: « Animum tuum ne des tristitiæ : multos Aleph, enim occidit tristitia. » Idem habet Siracides cap. xxxvni, vers. 21.

Beth: « Bellæ mulieris specie multi pessumdati Beth, fuerunt, et robusti omnes interfecti ab ea. » Idem tradit Siracides cap. ix, vers. 9.

Gimel: « Secretum tuum revela uni c mille, Gimel. licet multi fuerint, qui pacem (hoc est, salutem, incolumitatem, bonum) luam quaerant. »

Daleth: « Abstrahe carnem tuam a muliere gralliosa, tanquam a carne prunarum. » Quia caro ejus ignita est, ac instar prunarum te comburet, *Proverb.* VI, 29.

Ile: « Absconde oculos tuos a muliere gratiosa, ne capiaris reti ejus. »

Vau: « Væ ei, qui vadit post oculos suos, quos novit esse filios scortationum; » id est, scortationi addictos.

Zabi: « Ne esto ex iis, qui raram aut densam Ziinbarbam habent: nam nescis quid sit decretum, » *q. d.* Noli esse ex eorum numero, qui vel perverse callidi, vel plane stulti sunt. Nam, ut ait R. Aquila (quem ferunt, magistrum fuisse Aquile Pontifici, qui S. Scripturam ex Hebræo in Græcum convertit) in *Ganara*; « Homo rara barba, callidus est: densa barba, stultus. »

Chet: « Chari sunt cuivis homini mares : sed væ eheu patri feminarum. » Filiæ enim sunt continua sollicitudo, ac non raro dedecus et probrum parentum : unde sequitur :

Thet: « Thesaurus vanus est filia patri suo, cui metu dum metuit, noctu non dormit. » Idem dicit Siracides cap. sui, 9.

lod: « Dormit (dormiens), non dormit custos m. puellæ parvuli: fors in adolescentia sua decipietur, et adultior facta scortabitur. » Idem habet Siracides cap. xui, 4.

Caph: « Cum nupta erit filia, tu anxius eris de opt ea valde, dicens : Forte liberos habebit, forte non habebit: et cum senuerit, ne forte veneficia exerceat. V Omnia hæc explicantur in *væ patri feminarum*, littera *Chet*.

Lamech: « Ne dormias in juventute tua, et in senectute tua ne ducas vetulam : nam uxor vetula debilitabit vires tuas, etiamsi fueris invenis: uxor

autem virgo addet (ibi vires et robur, n Exemplum est in Davide seno, quem calefaciebat Abisag Sunainitis, III Reg. i, 3.

Mem : a Aquæ mulieris, quæ virgo juvenis est, dulces sunt, et augent vires; sed aquæ mulieris vetulæ, amara* sunt ut absinthium, et debilitant vires: ut cisterna, quæ aquas habuit, quas ventus hauriendo absorpsit.» Vide Proti. v, vers. 15.

Nun : < Excute te ipsum a midiere mala, quæ lingua sua in (e) dominatur: mulier enim mīda similis est canibus rabidis; cui ideo fores clausæ sunt, licet verba mollia proferat ore suo, cum respondet. »

Street. Samee/i : « Scriba docens alios ducat virginem, et ne ducat eam quæ maritum habuit: nam aquæ virginis tibi soli erunt; aquas vero ejus quæ maritum habuit, antea alius præler te hausit. » Prov. v, vers. 17.

Ah. Atn : « Oculos tuos absconde a muliere vidua, et ne concupiscas pulchritudinem ejus corde tuo: quia fdii ejus, filii scortationum sunt; v non quia ex scorto nati, sed quia scortationi addicti: nam patrem non habentes, et matrem non curantes, suæ concupiscentiis libere indulgent.

Ffce *Fhe* : « Averte faciem tuam a sociis malis; ne haliesto cum eis iter: cohibe pedem tuum ab eis, ne capiaris rei ipsorum. » Sumpsit hoc ex Prov. i, 15, et cap. in, 26.

TW«. Twde : a Recondo, fili mi, opes tuas in vita tua, et absconde illas: et hæredibus tuis usque ad diem mortis tuæ ne dederis illas. » Ut hæredes pendean- te a te, non tu < ib diis; ne habitis tuis opibus te spernant, et egere sinant, uti multis contingit.

fMrpb. CopA : « Compara tibi opes, et uxorem bonam Dei timentem: multos quoque filios procreato, etiamsi centum fuerint « Quia si boni fuerint, et probe educati, non erunt multi, licet centum fuerint.

Resch : « Procul recede a vicinis malis, ut ne annumereris societati eorum; nam pedes eorum ad malum currunt) et properant effundere sanguinem. Nihilominus misereat te vicinorum tuorum, licet mali sint; et da illis do cibo tuo: quia eo tempore, quo ud judicium stabis, pro to testimonium dicent. »

Mtn. Scton : « Audi, mi domine, sermones meos, et inclina aurem tuam ad verba mea. Supersede, mi domine, litigare cum vicinis tuis: et si animad- verteris in sociis tuis rem malam, ne profer infamiam ipsorum lingua tua. »

Than : < Compara tibi aureos nummos et quaslibet opes; et ne indica uxori tuæ ubi sint, licet ipsa liona rit: » bonitate, scilicet, Judaica: nam Christianus eonjux conjugii fideli non tantum opes, sed et liberos ac seipsum credit.

His adde duas alias ejusdem Ben-Sira.

< Ne te cruciet ærumna diei crastini: quia nescis quid paritura sit dies. Sumpsit id ex Protxrb. ixvu, I. Idemque docet Christus *Matth.* n, 34.

« Dies brevis, et opus multum. » Cui similo est illud Hippocratis initio Aphorismoruin do arte medendi: « Vita brevis, ara longa, occasio præceps, judicium incertum, experientia periculosa. » Et illud R. Simonis in lib. *Avoth* : « Dies brevis, et opus multum, et operarii pigri, et merces copiosa, et paterfamilias urget. » Et illud Salomonis *Eccles.* IX, 10 : « Quodcumque facere potest manus tua, instanter operare: quia nec opus, nec ratio, neo sapientia, nec scientia erunt apud inferos, quo tu properas, » q. d. Vive ætermtati, non inferæ et miserte, sed superai et beata*. : quia modicus labor exigui et irrevocabilis temporis, magnum et æternum (ibi pariet præmium. Plures sententias conscripsit Ben-Sira, sed vix inveniuntur Hebraice; eas manuscriptas reperi in vetusto codice bibliolhecæ Vaticana*. Forte eas Latino redditas attexam fini Ecclesiastici, si Commentarium videro non nimium excrescere.

ETHICA CHRISTI, PAULI ET APOSTOLORUM.

Siracidem, et Ben-Sira, æque ac Salomonem secuti sunt Apostoli et viri Apostolici, imo Christus Dominus, qui totam Ethicam Christianam paucis sententiis complexus est, quas recenset S. Matthaus tribus Evangelii sui capitibus, puta cap. v, vi et cap. vii Christum Dominum imitatus S. Paulus, officia Christiani hominis recensens, ea uno cap. xn *ad Romanos* comprehendit, æque ac S. Petrus, Jacobus, Joannes eadem una eaque brevi epistola perconsent. Paulum et Apostolos æmulatus S. Basilios, paucis gnomi* ideam vite Christians sancta* et pericote describit epistola *ad Canonicam*, quæ habetur pag. 337.

At S. Gregorius Nazianzenus paucis distichis et monostichis, quæ habentur in fine operum ejus, omnia vite honeste præcepta concludit. Monosticha, quia breviora sunt, hic appono. Sic ergo se habet hoc ejus vite Christian© alphabetum.

ALPHABETUM ETHICA B. GREGORII NAZIANZENI.

Agendorum initium sit et finis, Deus.

Beata lucra vite, quotidie mori.

Cognoscere hominum facta egregiorum stude.

Durum eat egere; pejus ditem esso improbe.

Eris si benctlcus, imitaberis Deum.

Fnc sis benignus, ut benignum habeas Deum.

Geras cave carni morem, sed eam doma.

Habenis relinere iram, ne te occupet furor,

inhibeto visum: qu&dam linguai nonna sit.

Clavera auribus obde; risum lascivum fuge.

Lucerna sit ratio vite tibi totins.

Missam fac opinionem, remque amplexlrc.

Noscenda cuncta putato; sed qua fas, ngc.

Omnem exhibe hospiti honorem, cum hospes ipse ai>.

Prôcelta Umeri cursu debet prospero,

Quxcumqjie dst fletis, animo grato ncclps.

Virga justi polior est, quam honos mali.

Bapientum mihi fores, non iocuplotiim tere.

Tibine pusillum est, unde quid ingens prosenil?
 Vir magnus esso potes, frenans petulantiam.
 Probe libi cave: alterius lapsum haud riseris.
 Gratum insideri; at insidere, ingens probum,
 i'orsini animum, quam cadera offerri Deo.
 O quam beatus, hæc quisquis servaverit !

ETHICA 8. BASILII.

« Studiose operam dato, ut omnium novissimus sis, ac servus omnium, quando ista una ratione veram tibi ac solidam gloriam paries, non autem illam vanam cassamque. Aures assidue ad audienda ea quæ imperentur attentas habeto: itaque manus ad ea quæ jussa sint exequenda expromptas. Sit libi taciturnitas in ore, circumspectio in corde. Futiles, qui habeantur, sermones tu magnopere ne attendito: sed, si quæ ex divinis litteris ad salutem animæ pertinentia memorare audieris, tum vero ad ea audienda doceto, te intellectu esse et scientia præditum. Acerba gustatu tibi ea sunt, quæcumque de mundanis rebus memorentur: contraque favis mellis assimilia, quæ a pietatis colentibus viris narrentur. Enitere porro ut eos imitere qui, ut animi sui sedatas affectiones componerent, priores te in eo vitæ genere elaboraverunt: neque exspectes, dum singula doceare. Studeto ut majorum virtutum compos cficiare; neque minores tamen negligilo. Nullum omnino sit erratum, quod parvi pendas, quamvis illud tenuissima bestiola minutius sit, poliusque eo magis sedulo comende, ut per poenitentiam illud emendes. »

Et inferius: « Nolito alienorum te erratorum judicem constituere. Ab hominibus tibi majore aliqua propinquitate conjunctis abditor quantum potes, atque in Dei conspectum te frequentissime dato. Egressus es e cella tua? Ibi continentiam reliquisti, in mundum introspectisti. Difficilibus ac morosis senibus aures libenter præbeto, qui proverbiorum sententiis adolescentes ad recta studia exhortantur. Omni custodia serva cor tuum. Aures tuas cave, ne quibusvis garrientibus aperias. neque temere negantibus respondeas. Cavo curiosus sis: uspectionem, auditionem, locutionem, responsionem, omnia ista utilitate metitor. Interrogatus de re aliqua, gravi ac submissa voce responde. Ad orationem quotiescumque vocaris, libenter succinat os tuum; in caque permaneto, donec canoni satisfeceris; magnomque jacturam te facere arbitreris, si mite indo discesseris: si quidem ea cœli quasi imago ustquiedam. In ministeriis pro communi re fratrum, ad laborem corporis, verborum quoque limitatimi adhibeas, ut ii, quibus ministras, charilatem te habera erga illos intelligent. No paliare, ut quæ propria muneris lui sunt, ea alius faciat. Assignato tibi ministerio cum modestia fungitor scdulitaleque, porinde no si Christo ipsi ministrares. Opta ut sis de numero paucorum: violentorum est enim regnum cadorum, et violenti rapiunt illud. Noli

in eo properare, ut fratribus præsis, ne alienorum peccatorum onere cervices aggraves tuas. Quæ singulis diebus feceris, ea vespere tecum ipse commemora, studiosoque operam dato, ut melior in dies evadas. Processum in virtutibus facito, ut hoc modo Angelis officiare propinquior. Intra cellam tuam te contineto, ibique continenter Deum laudato, et Cherubim imitator. Hæc S. Basilios Ascelarum princeps, tract, de *Abdicatione*.

ETHICA S. AMBROSII.

S. Ambrosius *serm.* 58: « Christianus, inquit, dicitur, qui castitatem diligit, ebrietatem fugit, superbiam detestatur, invidiam velut venenum diaboli respuit, -ille vere bonus christianus est, qui furtum non facit, falsum testimonium non dicit; qui non mentitur, qui adulterium non committit, qui ad Ecclesiam frequentius venit, qui de fructibus suis non gustat, nisi prius ex ipsis Deo aliquid offerat; qui decimas Deo annis singulis erogandas pauperibus reddit; qui sacerdotibus suis honorem impendit; qui omnem hominem, sicut seipsum, diligit; qui nullum hominem odio habet. Ille vero non solum bonus christianus est, sed et ipse Christus in illo habitat, qui stateras dolosas, et mensuras duplices, velut gladium diaboli, pertimescit.

Ille bonus christianus est, qui, quando ad Ecclesiam venit, et oblationem quæ altari debetur, exhibet; et pauperibus, secundum quod vires habet, aut argentum, aut buccellam porrigit; qui peregrinos in domum suam recipit; qui hospitum, pedes lavat; qui non solimi lites non excitat, sed

joribus ei parentibus honorem, et vera' charilatis amorem impendit; qui et ipse caste vivit, et filios suos vel vicinos ut caste et sobrie vivant, et verbis admonet, et exemplis docet. Ille bonus est Christianus, qui quoties Sanctorum solemnitates veniunt, ut securius communicet, castitatem cum propria uxore, etiam plures dies, ante custodit; sicquo sincera conscientia ad altare Domini casto corpore et mundo corde præsumit accedere; qui Symbolum et orationem Dominicam memoriter tenet, et filios vel filias, ut et ipsi memoriter teneant, fideliter docet, a Ethicam fusiorem, eoque plenam et exactam conscripsit S. Ambrosius 7b. De *Officiis*.

ETHICA S. AUGUSTUM.

S. Augustinus De *Vita Christiana*, tom. IX, cap. XIV: « Christianus, ait, ille est, qui omnibus misericordiam facit; qui omnino non movetur injuria; qui opprimi pauperem, se præsentem, non patitur; qui miseris subvenit; qui indigentibus succurrit; qui cum mœrentibus mœret; qui dolorem alterius, sicut proprium, sentit; qui ad fletum fletibus alienis provocatur; cujus omnibus communis est domus; cujus janua nemini claudi-

tur; cuius mensam pauper nullus ignorat; cuius donum panis cunctis offertur; cuius bonum omnes norunt; a quo nemo sentit injuriam; qui Deo diu noctuque deservit; qui ejus praecepta indesinenter meditatur et cogitat; qui pauper mundo efficitur, nt Deo locuples fiat; qui inter homines habetur inglorius, ut coram Deo et Angelis ejus gloriosus appareat; qui in corde suo nihil videtur habere simulatum vel fictum; cuius simplex et immaculata est anima; cuius conscientia fidelis et pura est; cuius tota mens in Deo est; cuius omnis spes in Christo est; qui cœlestia potius quam terrena desiderat; qui humana spernit, ut possit habere divina. *

Porro Ethicam particularem, et singulis hominum statibus adæquatam, minutim, solerter, acute et eleganter conscripsit S. Hieronymus in variis epistolis. Officia virginis aureis gnomis descripsit epist. «4 *Eustochium, et ad Demetriadem*; conjugis, epist. *ad Celantium*; viduæ, epist. *ad Furiam, et ad SaMnam*; Clerici et Sacerdotis, epist. *ad Nepotianum*; monachi, epist. 1 *ad Heliodorum, et epist. 4 ad Illusticum, et epist. 13 ad Paulinum*; pueri et adolescentis, epist. 7 *ad Lætiam, et epist. 12 ad Gaudentium*. Denique S. Ephrein tomo 1, traci, *de Docta vivendi ratione*, sententiis 91, et tract, *de Vita spiritali*, sententiis 96, omnem vitæ Evangeliche Ethicam complectitur. Idem, tract, *de Timore, et de Uealitudinibus angelicis*, gnomis perpaucis, omnem vite perfecte normam ad vivum repræsentat. Gnomos Ethicas S. Athanasii vide tract, *de Virgin.*, et *Exhort, ad Monachos*.

ETHICA S. GREGORII, ROMANI PONTIFICIS.

S. Gregorius, lib. X *Moralium* cap. xvi: « Sapientia, inquit, justorum est, nil per ostentationem fingere; sensum verbis aperire; vera, ut sunt, diligere, falsa devitare, bona gratis exhibere, mala libentius tolerare quam facere; nullam injuriæ ultionem quærere; pro veritate contumeliam lucrum putare, n Et mox: « Mentem verbis ostendere; nil callida machinatione simulare; nullis injuriis contumelias reddere; pro maledicentibus orare; paupertatem quærere; possessa relinquere; rapienti non resistere; percussanti maxillam alteram præbere. »

Et cap. xvi! : « Electus quisque, etc., honorari metuit, despici non refugit, corpus continentia afficit, sola in animo dilectione pinguescit, mentem semper ad patientiam præparat, et erectus pro justitia de perceptis contumeliis exultât; afflictis ex corde compatitur; de bonorum prosperitatibus, quasi de propriis lætatur; sacri verbi pabula in mente sollicitus ruminat; et inquisitus quodlibet, eloqui dupliciter ignorat. »

Ethicam S. Bernardi vide in *Formula vita*, et lib. *De Motio* dene virendi, ad sororem virginem: qui libri utilissima vite honeste continent documenta; sed non videntur esse S. Bernardi, tum quia stylo ab eo discrepant, tum quia S. Bernar-

dus unicam habuit sororem, eamque conjugatam, non virginem, uti recte advertit Bellarminua lib. *De Script. Ecclesias*, in S. Bernardo.

ETHICA S. THOMÆ AQUINATIS.

Angelici Doctoris Angelicæ gnoinæ Ethicæ sunt hæ: Paupertas juncta impatientiæ est sumptus sine lucro. Religiosus orationis spiritu destitutus, similis est militi gladio carenti et inermi. Religiosus solus incedens est dæmon solitarius. Capere nequeo, qua ratione existens in peccato mortali possit ridere et lætari. Item, qua ratione Religiosus possit aliud, quam Deum cogitare: unitus enim Deo, despicit omnia, quæ Deo minora sunt: Passio Christi est instar radii et caloris solaris, qui licet creatus sit in utilitatem omnium, non tamen prodest omnibus.

Rogatus, cur adeo fugeret feminas, cum ex matre femina natus esset, respondit: Ideo fugio omnes, quia ex una prognatus sum. Rogatus, quibus signis colligi possit, quempiam profecisse in vita spiritali, esseque perfectum, respondit: Duobus. Priore, si abstineat a verbis jocosis et otiosis. Posteriore, si se despici non ægre, sed patienter ferat, imo gaudeat, si enim doleat se contemni, scito eum non esse perfectum, etiamsi miracula patret; quia caret vero virtutis et sanctitatis fundamento, quod est humilitas.

Moriens rogatus, num qua re indigeret, respondit: Nulla, quia brevi habebo omnia, inquit, potiarque summo omnique bono. A sorore interpellatus, *primo*, quomodo salvari posset, respondit: Volendo, si, scilicet, salvari velis efficaciter: hæc enim voluntas efficax finis, putas salutis, impellet te ut media omnia ad eam necessaria ultro capessas. *Secundo*, quid maxime in hac vita desideraret, respondit: Bono mori. *Tertio*, quid esset paradisus, respondit: Id sciri nequit, donec quis reipsa meritis suis illum consequatur, ejusque bona ineffabilia actu gustet et sapiat.

A monachis rogatus, quomodo hæc vita sine errore et lapsu transigi posset, respondit: Si in qualibet actione quis itat agat, ut rationem reddere possit, cur eam faciat: sic enim non sinet se transversum agi a cupiditate, passione, casu, aliavo re, quæ cum in errorem inducat. Rogatus, cur per triennium, navans operam Alberto Magno, tacuisset, respondit: Quia necdum didiceram bene loqui coram Alberto. Otium est hamus diaboli, per quem omnis esca et illecebra sapit. Si vis evadere doctus, unum duntaxat lege librum. Hæc Apophthegmata ethica S. Thomæ Aquinati assignant, tum alii, tum Ferdinandus Castiglius in *Distor. S. Dominici*, p. i, lib. III, cap. xxxvn.

ETHICA S. BONAVENTURÆ.

S. Bonaventura in Opusculis, tom. II, sub initium, epistolam scripsit, continentem 25 memorialia ethica. — *Primum* est, spem tuam totam fige

in Domino, ut de omnibus hujus mundi consolationibus penitus desperes. — *Secundum*, emunda cor ab omnibus vitiis et concupiscentiis, quoad potes. — *Tertium*, dissolve omnem colligationem extrinsecam, ut sana et pura mente possis Deo colligari. — *Quartum*, omnes tribulationes patienter, imo hilariter feras, ut solum in Christi passionibus æiecteris. — *Quintum*, de nulla re vel creatura conqueraris, niemor te Creatorem tuum offendisse. — *Sextum*, despice te, et opta ab aliis despici; cæteros vero honora. — *Septimum*, fuge sæculi honores, favores et auras vanæ gloria, quasi mortiferas pestes. — *Octavum*, humilia te, ac omnium te servum effice et reputa, ut sequaris Christum, qui, cum esset Deus, formam servi propter te assumpsit. — *Nonum*, nulli rei te implices, ubi non invenis animæ tuae lucrum. — *Decimum*, custodi sensus et linguam, ut nihil velis sentire, audire vel dicere, nisi quod utile est animæ tuæ. — *Undecimum*, sectare sanctam solitudinem, ut vaces orationi. — *Duodecimum*, divinum officium tam devote et reverenter persolve, ac si inter Angelos coram Deo consisteres. — *Decimum tertium*, summe venerare B. Virginem. — *Decimum quartum*, fuge consortia virginum et mulierum. — *Decimum quintum*, fuge acediam et tristitiam, ut serenus semper et tranquillus existas; ideoque nulli resistas, vel contradicas, nisi Dei honor, vel salus animæ tuæ id exposcat. — *Decimum sextum*, in omnibus conforma te voluntati Dei: omnia te ædificent, nulla re offendaris. — *Decimum septimum*, omni custodia custodi cor tuum. — *Decimum octavum*, esto beneficus in omnes, ut Deum imiteris. — *Decimum nonum*, continue mentem habeas ordinatam cum Deo, ut omnia opera tua, licet humilia, tanto facias charitatis fervore, ac si ea Christo corporaliter exhiberes. — *Vigesimum*, obedito, non solum superioribus, sed et æqualibus et inferioribus, ut semper studeas alterius facere voluntatem, nullum offendas, nulli obmurmures, vel detrahas, nullique murmurandi vel detrahendi fias occasio. — *Vigesimum primum*, virtutes, gratias, consolationes, sequo ac tentationes et tribulationes celato, nec revelato nisi Patri spiritali, vel speciali ac probato amico, ut ejus consilium vel auxilium exquiras. — *Vigesimum secundum*, Deum semper et ubique in memoria mentequo habeto, cogitans te in ejus præsentia versari, ab eoque aspici, ut eum timeas et ames. — *Vigesimum tertium*, esto vigil, ut diaboli laqueos prævideas et caveas. — *Vigesimum quartum*, quotidie conscientiam examina, et errata humiliter confitere, ut puritatem animæ conserves vel recuperes, fugiendo omnes peccandi occasiones, memor mortis, judicii, cadi et inferni. — *Vigesimum quintum*, cum hæc omnia feceris, te servum inutilem et peccatorem recognosce

CAPUT VI.

Stylus.

Stylus Ecclesiastici, tam auctoris quam interpretis, Gricci æque ac Latini, planus est, simplex, candidus, non involutus, non fucatus, non ornatus. Quare in Interprete Latino, veritati et simplicitati student, phrasis neglecta subinde est, incultior et inelegantior, adeo ut barbarismos et soloecismos admittat. Idem videre est in Latina versione Novi Testamenti, et Psalmorum, quam emendans S. Hieronymus tantum detulit veneranda: antiquitati, ut phrasim hanc mutare, et latmiorem reddere sibi religioni duxerit: quare eam intactam reliquit, malens canæ veritati otversioni, quam proprietati sermonis, et candon orationis curam tempusque impendere: sententiarum enim gravitas verborum lenocinia respuit. Idem fecit subinde in propria versione, qua Scripturam Hebraicam in Latinum convertit. Audi illum in cap. x^l *Eiech.*: « Illud sæpius monuisse sufficiat, nosse me, cubitum, et cubita, neutrali appellari genere; sed pro simplicitate et facilitate inteUigentiae, vulgique consuetudine, ponere et genere masculino. Non enim curæ nobis est, vitare sermonum vitia, sed Scripturæ sanctae obscuritatem quibuscumque verbis disserere. » Idem in cap. XLvii.: « Quod cubitos genere masculino, et non neutrali cubita dicimus, juxta regulam grammaticorum, non ignorantia id facimus, sed consuetudine, propter simplices quosque et indoctos, quorum in congregatione Ecdesiæ major est numerus. » Idem fuit sensus cæterorum Patrum. S. Augustinus, lib. VI *De Doctrina Christiana*, cap. xi: « Bonorum, ait, ingeniorum insignis est indoles, in verbis verum amare, non verba. » Et S. Prosper, lib. III *De Vita contempi*, cap. xxxiv: a Mihi, ait, pudori non est disputatio mea, quæ forte probatur in rebus, si aliquos verborum manium sectatores horrore incompætæ orationis ollendat; cum sententiarum vivacitatem sermo ex industria cultus enervet, et totam vim dictionum splendor elaboratus evacuet, etc. Prudentibus viris non placent phalerata, sed fortia: quando non res pro verbis, sed pro rebus enuntiandis verba sunt instituta. »

Idem dicat interpres: interpretem ago, non oratorem: interpretem, inquam, S. Scripturæ, quæ gravior est, quam ut flosculis ornatae orationis comi velit. Hic enim verum est illud Horatii:

Ornari res ipsa vetat, contenta doceri.

Et illud Satyrici, *satyra* 5:

Non equidem hoc studeo, bullatis ut mihi nugis
Pagina turgescat, dare pondus idonea fumo.

Et Cicero « indisertam mavult sapientiam, quaxrl ' stultam loquacitatem, » ait Joannes Picus, comes» Mirandulæ, epist. *ad Hermolaum*. Quocirca S. Gregorius *Præfatione in Job*, epist. *ad Leandrum*, in line, protestatur se simplici faciliqye stylo usurum.

ut S. Scripturam quam explicat, quæ illo gaudet, imitetur. « Quæso, inquit, ut hujus operis dicta percurrens, in his verborum folia non requiras : quia per sacra eloquia ab eorum tractatoribus iu- fructuosæ loquacitatis levitas studiose compescitur, dum in templo Dei nemus plantari prohibetur. Et cuncti procul dubio scimus, quia quoties in foliis male tete segetis culmi proficiunt, minori plenitudine spicarum grana turgescunt. Unde et ipsam loquendi artem, quam magisteria disciplina) exterioris insinuant servare despexi. Nam sicut hujus quoque epistola; tenor enuntiat, non metacismi collisionem fugio; non barbarismi confusionem devito; situs, motusque, et præpositionum casus servare contemno: quia indignum vehementer existimo, ut verba coelestis oraculi restringam sub regulis Donati. Neque vero hæc ab aliis interpretibus in Scriptum saero auctoritate servala sunt: ex qua, nimirum, quia nostra expositio; oritur, dignum profecto est ut quasi odita soboles speciem sua» matris imitetur. » B. Petrus Chrysologus, sena. 18 : a Qui maturitatis, ait, fructum quærit, despicit amoena camporum: viote siquidem, lilia, rot®, narcissus, grati llores, sed gravior panis : et quod est odor naribus, hoc est auribus sermonis ornatus. Quod ergo panis confert hominum vite, hoc scientia dat hominum saluti. »

Insuper Interpres Ecclesiastici, quia vetustus, vetustas usurpat phrases, nomina et verba suo sæculo usitata, jam vero antiquata et obsoleta : quæ altera est causa cur versio ejus nobis videatur incultior et illatinior, cum suo Maculo habit^ fuerit culta et latina : quæque enim ætas, et quodque sæculum suam habuit latinitatem, suum stylum, suam elegantiam, dictiones et phrases sibi proprias, quæ a sequenti m b c u Io novum quid parturiente fastidite, visas sunt minus latinæ cl inelegantes. Verum enim est illud M. Varro- nis, lib. IV *De Lingua Latina* : « Vetustas non pauca depravat, multa tollit. Quem puerum vidi- disti formosum, hunc vides deformem in senecta. Tertium sæculum non videt eum hominem, quem vidit primum. * Et illud Iloratii, epist. *de Arte Fodica* :

Ut sylv® folii* pronos mutantur in annos,
Prima cadunt; ita verborum velus interit ætas,
Et Juvenum ritu florent mudo nata, vigenlque.

Et mox :

Multa renoscentur, quæ nunc cecidere; radentque,
Quænunc sunt in honore vocabula, si volet usus,
Quem penes arbitrium est, et vis, et norma loquendi.

Rursum, unum tдемquo vocabulum volvente sæculo, volvitur, mutatquo significationem, ut aliud priore ævo, aliud posteriore significet. Hinc Interpres Ecclesiastici, æque ac Sapienti®, voces nonnullas in peculiari significato usurpat. Sic *primo*, a traductionem » vocat correptionem aut punitionem; *secundo*, « allocutionem » vocat consolationem ; *tertio*, a honestas, » id est, opes et divitiæ: a honestare, » id est ditare; *quarto*, « infrunitus, » id est, impudens et inexplabilis; *quinto*, « replere, » id est, plenum afferre : « implere, » id est, accumulare; *sexto*, « generatio, » id est, fructus aut proventus in agro aut vinea geniti; *septimo*, « scandalizari, » id est, offendere, impingere, ruere; *octavo*, « indoctus, » id est insipiens; *nono*, « certari, » id est, certare, contendere; *decimo*, « nequitia, » vel « malitia, » id est, afflictio ; *undecimo*, « fœnerari, » id est, mutare; *duodecimo*, « monstra, » id est, prodigia; *decimo tertio*, « implanabis, » id est, deceptus; *decimo quarto*, « natio, » id est, progenies et res nate in mundo, etiam animalia, et herbæ ac piante; *decimo quinto*, « sensus, » id est, prudentia; *decimo sexto*, « tabitudo » id est, labes, corruptio; *decimo septimo*, « reverentia, » id est, pudor, confusio : « revereri, » id est, confundi, pudore affici; *decimo octavo*, « obductio, » id est, tentntio, calamitas, ærumna, qua totus homo quasi obducitur et obnubilatur, ait Hesychius; *decimo nono*, a mulieres viratas » vocat viriles, puta viragines; *vigesimo*, « pessimare, » id est, pessime tractare, affligere; *vigesimo primo*, « continens, » id est, compos, vel particeps; *vigesimo secundo*, « defunctio, » id est, mors, qua vita defungimur; *vigesimo tertio*, « incredibilis, » id est, incredulus, diffidens; *vigesimo quarto*, « illius, » id est suus; *vigesimo quinto*, « placor, » id est, placabilitas, favor; græce, riMa; *vigesimo sexto*, « homo acharis, » id est, sine gratia, vocatur homo insulsus, insipidus, ineptus. Denique Franciscas Lucas in *Notis ad Eccles*, censet Interpretem Latinum Ecclesiastici fuisse hominem natione Græcum, ideoque graduare, et phrasibus minus lalinis uti. Idem de Interprete telino Novi Testamenti, et Psalmorum autumant uonnulli.

None
roce»
dolu-
tici.

CANONES QUI FACEM PRÆFERANT ECCLESIASTICO

CÆTERISQUE LIBRIS SAPIENTIALIBUS.

Primus. *Primus* : Ille liber moralia tradit præcepta, honeste recteque vivendi; non tamen omnia obligant sub peccato, ut qui contrarium agit, mox peccet in Deum: nonnulla enim ad propriam duntaxat utilitatem et commodum, ac præsertim ad tranquillam et commodam vitam, referuntur. Tale est illud cap. vii, I : « Non litiges cum homine potente, ne forte incidas in manus illius; » et vers. 2 : « Non contendas cum viro locuplete, ne forte contra te constituat litem tibi; » et vers. 4 : « Non litiges cum homine linguato, et non strues in ignem illius ligna; » et vers. 5 : « Ne communicates homini indocto, ne mide de progenie tua loquatur. »

Secundus : Operari pretium est studioso, præsertim doctori et concionatori, notare hic locos communes et succulentos passim occurrentes, et fuse pertractatos de singulis virtutibus et vitiis contrariis, ut de amicitia, fidelitate, castitate, vindicta, etc., quos proinde in argumento cujusque capitis, per versus sigillatim indicabo et prænotabo.

Tertius. *Tertius* : Siracides valde imitatur Salomonem, præsertim ejus parabolas sive Proverbia, tum quoad rem, tum quoad verba, ut patebit ex parallelis utriusque, quæ post Canones subjiciam.

Quartus, *Quartus* : Interpres Latinus hic admodum griezatz: forte et ipse fuit Græcus, nec latine admodum peritus. Ergo vis vocis Græcæ, et subinde Hebrææ (quantum eam ex aliis Scriptura; locis rimari et conjectare licet; nam Ecclesiasticus jam hebraice non exstat), hic accurate perpendenda est et examinanda. Hinc discas quanta sit cognitionis linguæ Græcæ et Hebræicæ utilitas, quantique intorsit fontes Hebræos et Græcos in Scripturis scrutari, atque ex illis genuina S. Scripturo; sensa mentemque rimari et interpretari : qua de re vide S. Augustinum, lib. II *Doctrinae Christianis*, cap. xi.

Quinto. *Quintus* : Sapientia hic, uti et Proverbia. vii, et *Sapient.* vii, generatila sumitur, prout competit creatio et increato; ac maxime significat practicam ethicam Sanctorum, puta judicia et dictamina prudentiæ practica de obediendo Deo, Deique legi, illiusque executione, timore et amore: bæe enim sapientia practica est cognitio Dei, et ultimilinis ac mediorum, puta legum eo ducentium, eorundemque pius affectus, amor et desiderium. Hinc sapienda copia; causa, nunc vocatur intellectu*, nunc prudentia, nunc disciplina, nunc

doctrina, nunc scientia, nunc astutia, nunc correctio, nunc eruditio : quæ omnia in re idem sunt et significant, licet etymo, connotatione, propria et præcisa notatione et significatione differant, ut patet etymon cujusque intuenti.

Sextus : Sæpissime, more Hebræo, lue subitice-sonatur verbum *est*, aut *sunt*. Rursum multa alia subticentur, ac siepe ipse finis et scopus sententiæ. Sic Proverbia, xx, 12, dicit Salomon : « Aurem audientem, et oculum videntem, Dominus fecit utrumque. » At quorsum? Subaudi et supple : Domino ergo factori utriusque, gratio agendæ sunt, et utrisque utendum ad Dei honorem et beneplacitum, quia ipse est oculus lucidissimus, qui omnia videt; et auris acutissima, quæ omnia audit. Et Proverbia, cap. xxi, vers. 2 : « Dives et pauper obviaverunt sibi: utriusque operator est Dominus. » Subaudi et infer : ergo, cum sint pares creatione, licet dispares opibus; nec diviti superbiendum est in iis, nec pauperi interendum in earum defectu; sed quisque sua sorte contentus alteri adminiculetur, et Deo serviat, tum quia Deus has sortes ita dispertire voluit ad hoc, ut mutuis auxiliis et officiis hæc vita contineretur: non enim voluit omnes esse divites: sic enim nemo vellet laborare, agros colere, etc.; nec vicissim voluit omnes esse pauperes, quia hac ratione non possent sese alere; tum quia tam paupertas donum Dei est, quam sunt divitiæ: nam sicut Deus divitibus dat divitias ad charitatis et eleemosynæ, ita pauperibus dat pauperiem ad laboris et patientiæ; materiam, exercitium et meritum, cum gratia utriusque proportionate.

Septimus : Gnoma et Proverbia non significant quid semper fiat, sed quid plerumque; subinde etiam eventum duntaxat, licet infrequentem et rarum. Sic cap. XXVII, 28, dicitur : « Qui in altum mittit lapidem, super caput ejus cadet; » et qui foveam fodit, incidet in eam; » et vers. 32 : « Laqueo peribunt, qui casu delectantur alieno; » et cap. xii, 18 : « In oculis suis lacrymatur inimicus, et quasi adjuvans suffodiet plantas tuas; » et *Ecrit*, x, 20 : « In cogitatione tua regi ne detrahas, et in secreto cubiculi tui ne maledixeris diviti; quia et aves cudi portabunt vocem tuam; et qui habet pennas, annuntiabit sententiam. »

Octavus : Bona temporalia, quæ promittuntur Oculis hic sapientibus, et probe viventibus, proprie spectant ad Judæos, et Vetus Testamentum; bona vero spiritualia ad Christianos, et Novum Testamentum.

Fcr.n» *Nonus* : Est hic congeries sententiarum de quilibet re agibili, quibus qualibet occasione, loco et tempore utamur contra occurrentia vitia, eorumque pericula et tentationes, ut iis actiones metiamur, et dirigamus secundum præscriptum quarumlibet virtutum. Quare non est hic quærendus carum ordo et connexio: promiscue enim ponuntur, ut gnomæ, uti ostendi cap. v. Sæpe tamen Siracides de eadem virtute, aut vitio plures sententias congerit, ejusque varias species, modos, fructus recenset; ac subinde subjicit ejus contraria, ut eam per illorum antithesin illustret: quo facto, non raro transit ad id quod ei vicinum est et affine. Sic cap. i, agit de sapientia; mox vers. 11, transit ad timorem Dei, sapientiae affinem. Sic cap. vi, agit de amicitia vera et falsa; ac vers. 18, transit ad sapientiam, quæ vene amicitiae est conciliatrix. Sic cap. vn, agit de pietate debita Deo; ac mox transit ad pietatem debitam sacerdotibus, parentibus, filiis, amicis, potentibus, afilictis, infirmis et mortuis.

Decimus. *Decimus*: Varia hic traduntur praeceptorum et monitorum genera, quaedam etilica et privati hominis, quaedam oeconomica, alia politica, alia denique theologica. Rursum quaedam didascalica et doctrinalia, nonnulla consolatoria, alia parænetica et exhortatoria.

2^''' *Undecimus*: Crebræ sunt antitheses inter sapientem et stultum; sapientem enim vocat Ethicum practicum: ex adverso stultum indigitat hujus Ethices ignarum, pravum et perversum. Sapiens ergo est vir probus; stultus est improbus. Per sapientiam enim hic etilica et practica, puta bonitas et virtus, intelligitur. Unde *Proverb.* i, i, et cap. vu, vers. ult., sapienti® opponitur malitia.

Doode- c'au*- *Duodecimus*: Conjunctio et sæpe idem est quod stc vel *sicut*; similia enim connectit; ideoque quasi comparisonis nota ea inter se confert et comparat, ut cap. xix, 26: a Ex visu cognoscitur vir; et (id est, sic) qui pungit cor, profert sensum; » cap. XXI, 29: « In ore fatuorum cor illorum; et (id est, sic ex adverso) in corde sapientoni os illorum.® *Prov.* xxv, 3: «Coelum sursum, et terra deorsum; et (id est, sic) cor regum inscrutabile;» et vers. 23: « Ventus Aquilo dissipat pluvias; et (id est, sic) facies tristis linguam detrahentem; » et vers. 25: « Aqua frigida animæ sitienti; et (id est, sic gratus et jucundus est) nuntius bonus de terra longinqua. » Talia crebra sunt in Proverbiis, adeoque in singulis subinde sententiis occurrunt.

Peninus tertius: Sapiens volitionem, initium, conatum operis solet nobis vel creaturis tribuere, velut facilem cum concursu Dei ordinario, quem præsupponit et subintelligit: finem vero et exitum felicem adseribit Deo, tum quia exitus hic difficilior est, ob multa obstacula, quæ in executione occurrunt, et ob causas alias concurrentes, quas Deus vel generali, vel speciali sua providentia ordinat et disponit; tum quia finis in

opere est id quod maxime optatur et intenditur, ideoque prima; et summae causæ attribui solet: abstrahit enim ab operibus grati®, quam certum est in actibus supernaturalibus primas, medias et ultimas tenero.

Decimus quartus: S. Cyrillus, lib. jX *Contra Julianum*: «Mos, ait, est S. Scripturæ pedis gressum, quirtu' et interdum totum pedem ænigmatice accipere pro eo, quod ostendit viam ejus, quod unicuique faciendum est, ut *Prov.* xxni: Rectos gressus fac pedibus tuis, et vias tuas dirige;» et *Psal.* cxviii: « Converti pedes meos in testimonia tua. Itaque pes per figuram via est in unoquoque opere. »

Decimus quintus: Hebræi *Miste*, id est Proverbia, vocant sententiam quamlibet illustrem, quasi prædominantem et excellentiorem cæteris (radix enim *moscai* significat præcellere, dominari), sive ea adagium sit et proverbium, sive parabola et ænigma, sive quid aliud: quo factum est ut in Scriptura siepe confundantur et pro eodem sumantur hæc nomina: parabola, proverbium, parcenda, ænigma, etc.

Decimus sextus: Græcus textus hic multo concisior est Latino: hinc pleræque sententi®, quæ in Latino sunt trimembres, in Græco sunt bimbres, ut patet intuenti cap. i, vers. 2 et 3 et 8 et 9, etc. Quocirca subindo Græcus non videtur integras Siracidis sententias ponere, sed eas abbreviare et quasi in compendium redigere; undo et nonnullas omittit, eo quod aliis antea dictis sint similes. Quod enim Jansenius opinatur, sententias, quæ in Græco non habentur, esse alicujus Commentatoris, qui ad marginem, explicationis gratia, eas scripserit; alium vero putantem eas esse Siracidis, ex margine in textum illas transluisse, plane videtur improbabile. Multe enim sunt hiesententiæ in Latinis codicibus, quæ desiderantur in Græcis, ac proinde omnes illæ essent irreptiliæ, nec haberent auctoritatem S. Scripturæ; quod repugnat Concilio Tridentino, *sessione* IV, ubi sancit Vulgatam versionem Latinam per omnia habendam esse authenticam, et canonicam Scripturam. Accedit quod Græci codices mire inter se variant, et nonnulli consentiant cum Latinis. Illis ergo magis credendum, quam Græcis ita variantibus, præsertim quia Latinis, non Græcis consentiunt et adstipulantur S. Augustinus in *Speculo*, S. Cyprianus *De Bono patientie*, et alii veteres. Quare Vulgata versio Latina, non ex Græco textu corrigenda est, illique adaptanda, uti censet Isidorus Clarius, sed potius Græca Latinis accommodanda sunt.

Sane ex dictis liquet a Græcis variis varie hunc librum fuisse coagmentatum, sententiis aliis additis, aliis demptis, aliis mutatis, idque partim vitio scriptorum, partim libertate Commentatorum, qui, cum censerent librum hunc non esse canonicum, liberius ejus sententias paraphrastice exposuerunt, vel suis conceptibus adaptarunt:

partira etiam, quod Siracides nepos avi sententias sparsas varie transcripserit, nunc aliquas addendo, nunc demendo, nunc ex uno loco in alium transferendo, nunc novum earum sensum afferendo: sic enim solent auctores, dum libros suos recognoscunt, aut iterum describi vel recudí curant, quædam addere, quædam demere, quædam immutare. Simili modo, videmus in Proverbiis apud Septuaginta et Nostrum exstare aliquot sententias, quæ non sunt in Hebraeo, uti videre est in fine captis iv et initio vu. Ut ut est, sententiæ Siracidis Greci textus, quæ non exstant in Latino, non habent certam et canonicam auctoritatem (nisi quibus a Patribus eas citantibus illa datur); quia Concilium Tridentinum Vulgatam versionem Latinam probavit, non Græcam.

Decimus septimus: Eadem sententiæ subinde inveniuntur (et inculcantur aliis et aliis verbis. Simili modo S. Gregorius, quod dixit una phrasi, mox alia dicere solet, replicare et inculcare. Quædam non sunt eadem, sed affines et similes. Pari modo similes de eadem re sententias conglobant et coacervant S. Maximus, Antiochus, Antonius in *Melissa*, Isaías Abbas, S. Nilus, S. Ephrem cæterique ethici et gnomologi, tam profani quam sacri.

Decimus octavus: Interpres Ictinus admodum est vetustus, processif enim tempora S. Hieronymi; quare multa habet verba illo aevo prisco

usitata, jam vero obsoleta: pleraque illorum recensui et collegi cap. vi, in fine.

Decimus nonus: Cum precepto alicui subditur 1us, pari tenore imperativus, vel futurum; fructum, vel damnum ex observatione vel praevaricatione precepti sequentem significans, tunc imperativus, vel futurum per modum subjunctivum exponendus est, ut non aliud præceptum, sed præcepti jam dati fructus et poena, vel præmium significetur: quare tunc copula *et* accipienda est pro *ut*. Exempla sunt cap. i, vers. i, 2, 3, cap. vin, vers. 4, 13 : a Non incendas carbones peccatorum, arguens eos, et ne (id est, ut non'incendaris flamma ignis peccatorum illorum. Et alibi sæpe.

Vigesimus: In Vulgata versione Ecclesiastici viginti subinde unus idemque versus Græcus, quia ambiguus et plura significans, duobus Latinis redditur: aut certe idem versus Græcus latine diversimode redditus, utroque modo, ut plenior esset versio, in Latinam Vulgatam transcriptus est. Cujus rei exemplum clarum dabo cap. xxxvi, vers. 10 et 11. Idem fecere subinde Septuaginta in Proverbiis, uti ostendam *Proverb*, xxix, 25.

Porro, more meo succinctus, methodicus, perspicuus, genuinus et exactus esse conabor, ut Siracidem, tot capitibus, gnomis, materiis copiosum prolixumque, uno tomo complectar; presertim quia, Deo duce, propediem luci dabo Salomonem, qui idem tractat argumentum, cui, ut fonti, multa et magna jure reservo.

COMMENTARIUS IN ECCLESIASTICUM PROÆMIUM.

In Græcis codicibus habetur Proœmium, quod in Latinis desideratur: proinde illud hic transcribam ex Bibliis Vatabli; sic enim se habet: « Jesus hic Sirach quidem fuit filius; sed cognominis sibi, Jesu nepos; vixit autem temporibus citerioribus captivitatem et restitutionem secutis; adeoque post omnes fere Prophetas. Porro avus ejus, Jesus, ut et ipse testatur, industrius vir fuit infer Hebræos, ctpudentissimus, qui non solum aliorum ante se prudentium virorum sapienter dicta collegit; sed etiam ipse quædam privatilo nulla, scientia sapientiaque plena pronuntiavit. Postquam igitur hoc libro fere collectitio relicto primus ille Jesus de vita decessit, Sirach hic, post eum rursus acceptum, eumdein filio suo Jesu reliquit. Is laudem lume nactus, concinne lotum coegit in unum volumen, et Sapientiam eum suo et patento adeoque avi nomine inscripsit: nempe, ut ipso sapienti® nomine auditorem ad ipsum librum majori desiderio meditationeque pertractandum alliceret. Ergo dicta Sapienti®, et aenigmata similitudinesque continet; et peculiare quasdam antiquas ac divinas de viris Deo probatis historias; tum orationes et hymnos ejusdem; atque insuper, quibus beneficiis Deus populum suum sit dignatus, quibusque malis inimicos ejusdem cumulant. Sane hic Jesus Salominis sectator fuit, nihil minus illo sapientias et eruditionis nomine probatus, ut qui •multiscius vere fuerit, et sit appellatus. »

Nota: Hoc proœmium additum est ex S. Athanasio in *Synopsi S. Scriptura» in Ecclesiastico*; ibi enim ad verbum in Græco eadem sunt sententi®, imo eadem plane verba, quæ hic: contuli verba verbis, et ita deprehendi. Quare hoc proœmium non est Jesu Sirach senioris, vel junioris; sed longe post cos, imo post Christum, transcriptum ex S. Athanasio, quasi pnelidium et argumentum Ecclesiastici; sicut in cæteris S. Scripturæ libris præfiguntur proœmia ex S. Hieronymo, quibus ipse præfando libri cujusque auctorem, materiam et stylum describit. Qua de causa editio Græca Bibhorum, correctæ a Romanis, hoc proœmio caret, tantumque ponit prologum qui habetur in Bibliis Latinis, de quo paulo post. Unde rursum colligas editionem Latinam Ecclesiastici esse antiquiorem S. Athanasio, uti superius pluribus demonstravi: si enim esset posterior, utique qui transtulit Ecclesiasticum ex

Græco, transtulisset et prologum ei præfixum ex S. Athanasio.

Nonnulli, inter quos est Paulus a Palacio, proœmium hoc quasi pseudepigraphum falsitatis insimulant, duobus indiciis: prius est, quod proœmium hoc asserat Jesum juniorem, sive nepotem, Ecclesiasticum a Jesu seniore elavo conscriptum concinnasse, et in ordinem redegisse: quo videtur nepoti arrogare librum, quasi ipse ejus sit auctor, cimi constet auctorem esse Jesum avum, non nepotem; posterius, quod proœmium hoc asseveret librum hunc ab avo relictum patri, et ab eo nepoti traditum, cum in vero nepotis prologo, qui in Latinis Bibliis exstat, nepos ipse dicat se hunc librum invenisse in Ægypto, post diutinam ibidem commorationem. Verum, cum hoc proœmium sil S. Athanasii, non magis de ejus veritate et fide dubitare licet, quam de proœmiis ceteris S. Hieronymi.

Quare ad prius respondeo materias et sententias omnes hujus libri a Jesu seniore esse conscriptas, ideoque ipsum libri esse auctorem: easdem vero a Jesu juniore in Græcum esse conversas, et juxta materias in ordinem digestas, et in capita distributas: quocirca ipse libri est interpretes duntaxat et digestor, non auctor; cum enim hæc non tantum interpretatum esse, sed et digessisse ac concinnasse, unumcpie ex iis codicem confecisse censet S. Athanasius præfationis auctor: licet ipse Jesus junior in præfatione sua asserat duntaxat se ea interpretatum esse, et vertisse in Græcum. Simili modo viri Ezechie transulerunt, id est in ordinem digesserunt, Parabolas Salomonis post cap. xxiv: qui tamen Parabolarum non sunt auctores, sed Salomon. Unde *Π'ov.* xxv, 4, dicitur: « Hæ quoque Parabola' Salomonis, quas transtulerunt viri Ezechie, regis Juda;» ubi acute advertit noster Salazar hosce viros non tam sparsas Salomonis sententias in unum Parabolarum codicem redegisse, ut volunt Cajetanus, Vatablus et alii, quam Parabolarum ordinem mutasse. Cum enim Salomon post cap. xxiv, immediate posuisset verba Agur sive Congregantis, et Lamuelis regis, quasi dialogistarum et interlocutorum secum in hoc sapientiæ convivio, quod descripsit *Prov.* ix (ut colligitur ex eo quod Septuaginta hæc annectant capiti xxiv, ponantquo ante caput xxv Proverò.): viri Ezechie, ut omnia dictu Salomonis conjungerent, eu, quæ Salomon

post dirla Apnr pt I.anuiclis interlocutorum posuerat, præposuerunt et transtulerunt ad cap. xxv; dicta vero Agurel Lamuelis postposuerunt et rejecerunt in cap. XXX et xx.xi, utpalet ea intuenti: unde pro *transtulerunt*, Tigurina vertit, *huc retulerunt*.

Ad posterius respondeo librum hunc ab avo in Ægypto esse conscriptum, relictumque filio, qui eum in sua, vel cognatorum et amicorum bibliotheca reposuit, ubi inter cæteros avi patrisque

libros eum reperii nepos; ideoque ei a patre hic liber traditus dicitur, quia bibliothecam omnem, uti et luereditatem ceteram, pater filio de more testamento reliquit: in bibliollicca autem erat hic avi liber. Aut certe pater fibrum reliquit amicis tradendum filio; sed ipsi vel demortui, vel alio migrantes, vel obliti, eum tradere distulerunt, donec filius scrutando eorum libros, inter eos ipsum invenit.

IN ECCLESIASTICUM

JESU, FILII SIRACH,

PROLOGUS.

Ex hoc titulo liquet prologum hunc Ecclesiastico additum a Jesu juniore, qui Ecclesiastici fuit interpret. Quieres, an hic. prologus habeat eundem auctoritatem, quam habet Ecclesiasticus, sitque Scriptura canonica Aliqui respondent affirmative, probantque ex eo quod in editione libellorum Clementis Vili, hic prologus pnrfigatur Ecclesiastico, cum in prooemio eorundem dicatur in editione illa nihil non canonicum intexi. Ita censet noster Gretsenu, tom. I Defensionis Celiarmini, lib. I, cap. xiv, pag. 2G8. Verum probabilius alii respondent negative. Batió est, quia Jesus junior tantum fuit libri interpret, non auctor; interpretes autem non condunt S. Scripturam, sed duntaxat interpretantur. Vnde prologus hic in nullis Gracis codicibus, ut Compluteusibus, Greece desideratur; (eque ac in versione Arabica et Syriaca: atque Ilabanus, Dionysius, Palarius, qui in Ecclesiasticum commentantur, prologum non attingunt. Pluribus idipsuin demonstravi Thren. I, in argumento, ubi simili modo prologum Threnorum non esse Scripturam canonicam ostendi. Ita Jansenius et alii. Errat ergo Abulensis in Præfat. l Paralip, cap. vii, ubi asserit eundem esse auctorem prologi et libri Ecclesiastici, scilicet, Jesum juniorem: unde sequeretur tam prologum, quam librum, habere auctoritatem S. Scriptura:. Idem sensisse videtur Isidoras, lib. I De Eccles. Offlc. cap. xn. Causam erroris indicavi in Prolegomeni, cap. ii. Nunc breviter prologum elucidemus, ut deinde ad auctorem ipsum hagiographum transeamus.*

Multorum nobis et magnorum, per Legem et Prophetas, aliosque qui secuti sunt illos, sapientia demonstrata est: in quibus oportet laudare Israel doctrinae et sapienti® causa, quia non solum ipsos loquentes necesse est esse peritos, sed etiam extraneos posse, et dicentes, et scribentes doctissimos fieri. Avus meus Jesus, postquam se amplius dedit ad diligentiam lectionis Legis, et Prophetarum, et aliorum librorum, qui nobis a parentibus nostris traditi sunt, voluit et ipse scribere aliquid horum, quæ ad doctrinam et sapientiam pertinent: ut desiderantes discere, et illorum periti facti, magis magisque attendant animo, et confirmentur ad legitimam vitam. Ilortor itaque venire vos cum benevolentia, et attentiori studio lectionem facere, et veniam habere in illis, in quibus videmur, sequentes imaginem sapienti®, deficere in verborum compositione. Nam deficient verba Hebraica, quando fuerint translata ad alteram linguam. Non autem solum hæc, sed et ipsa Lex, et Prophetæ, cæteraque aliorum librorum non parvam habent differentiam, quando inter se dicuntur. Nam in octavo et trigesimo anno, temporibus Pt>lemei Evergetis regis, postquam perveni in Ægyptum, et cum multum temporis ibi fuissem, inveni ibi libros relictos, non parvæ, neque contemnendæ doctrina*. Itaque bonum et necessarium putavi et ipse aliquam addere diligentiam et laborem interpretandi librum istum: et multa vigilia attuli doctrinam in spatio temporis, ad illa, quæ ad finem ducunt, librum istum dare, et illis qui volunt animum intendere, et discere quemadmodum oporteat instituere mores, qui secundum legem Domini proposuerint vitam agere»

Multorum noris et magnorum.— Clare hæc ex Græco sic vertas: « Cum inulta magnaue nobis per Legem et Prophetas, aliosque qui eos secuti sunt, tradita sint ob quæ merito laudes Israelitas nomine eruditionis ac sapientiæ, et unde non solum ipsi lectores possint docti evadere; sed, si sint studiosi, etiam exteris tam dicendo, quam scribendo utiles esse queant, avus meus, cum se multum dedisset lectioni Legis et Prophetarum, etc., voluit et ipse aliquid horum scribere. » Ita Vatablus, Jansenius et alii. Omnia ergo hæc connexa sunt, nec sensum explent, nisi Usque: « Voluit et ipse aliquid horum scribere. » Dat enim causam cur avus librum hunc scripserit, nimirum exemplum præcedentium, qui similia scripserunt, quæ magnam Judæis laudem, reque ac utilitatem attulere; ita ut non tantum ipsi, legendo eos, docti evaserint; sed et exfrancis, id est gentibus ea audientibus vel lectitantibus, dicendo et scribendo utiles fuerint. Nota: Pro *loquentes*, Jansenius censet legendum, *legentes*: hoc enim significat Græcum ἡρώωντες; sed eodem redit sensus, *q. d.* Non tantum ex hisce Hebræorum libris proficiunt Hebræi, qui intelligentes et loquentes hebraico, Hebræa legere possunt; sed per eos proficiunt et Græci, creterique qui hebraico loqui et legere nesciunt; quia Hebræi Hebræos legentes, ipsos Græcis dicendo, vel scribendo, interpretari possunt, ut et Græci ex iis doctissimi evadant. Insuper pro *necessc est esse doctos*, clarius vertas, *fieri*, vel *evadere doctos oportet*. Græce enim est ὅτι ὅτι, quod tam *esse*, quam *fieri*, significat: hic melius vertas *fieri*. Rursum pro *discentes*, corrigendum est *dicentes*, uti correxerunt Romani: hoc enim significat ὅτι ὅτι, uti clini *ii/a/rat*.

Voluit et ipse. — Ita legendum cum Romanis; hoc enim significat Græcum ἡρώωντες. Perperam ergo nonnulli codices legunt, *volui et ipse*: quæ lectio nonnullis imposuit, ut censerent Jesum juniorem, sive nepotem, esse auctorem libri; quasi ipse ex avi scriptis et doctrina sparsili! tradita eum collegerit et composuerit, uti dixi cap. ii Prolegom.

Ut desiderantes discere, et illorum periti fieri. — Clare vertit Vatablus: *Unde studiosi, et qui se his dedidissent, multo majorem ad legitime vivendum profectum facerent*. Pro *periti* græce est ὅτι ὅτι, quod Noster et alii accipiunt positum pro *participes*, id est *participes*, scilicet, per doctrinam et disciplinam, hoc est, *docti et periti*. Vatablus voro ὅτι ὅτι proprie vertit, *obnoxii*, id est *addicti, dediti*.

Hortor itaque venire vos, etc., et veniam habere, — puta, veniam dare, ignoscere; hoc enim significat Græcum ἐννοεῖν. Sic vulgo dicimus: gratias alicui habere, id est, agere.

In quibus videmur, sequentes imaginem sapientes, DEFICERE IN VERBORUM COMPOSITIONE. — Græca *dare*: Ignoscatis nobis, sicubi videamur, dum in inter-

pretatione elaboravimus, quarum dnm dlellfAnmn vim non esse assecuti. Sequi ergo imaginem sapiential, est conari exprimere eam sapientiam, quæ sese clarius exhibet in autographo, et textu originali, puta Hebræo, conscripto a Jesu seniore: hanc enim assequi et adacquare Interpreti est difficile, ob causam quam subdit. Ita Vatablus, Jansenius et alii.

Nam deficiunt (Græce, ἡρώωντες, id est *non eamdem vim habent*) verba Hebraica, quando fuerint translata ad alteram unguam.

Quando inter se dicuntur, — « inter se, » id est in se, scilicet in propria lingua, *q. d.* Autographa auctoris verba, puta Hebraica, multum diffiéranla Græcis, vel Latinis, in quæ convertuntur ab Interprete.

Nam in octavo et trigesimo anno, temporibus Ptoiem.ci Evergetis. — Nota: Post Alexandrum Magnum, ejus duces diviserunt imperium, et Ptolemreus, Lagi filius, occupavit Ægyptum, ibique regnavit quadraginta annis, a quo posterius omnes nuncupati sunt Ptolemrei; sed cognomen aliud et aliud quisque sibi adseivit. Unde Ptolemæo Lagi successit filius Ptoleinreus Philadelphus, id est, amator fratris, utpote cui regnum reliquit, qui regnavit annis 38. Hic accivit e Judæa septuaginta Interpretes, per eosque curavit verti Vetus Testamentum ex Hebræo in Græcum. Philadelpho successit frater, ait Justinus lib. XXVII (licet S. Hieronymus dicat fuisse filium, non fratrem). Ptoleinreus Evergetes, qui fuit pater Ptolemæi Philopatoris, ac præcessit Judam et Machabæos, circiter quinquaginta annis. Dictus est Evergetes, id est benefactor, eo quod deos Ægypti, puta idola, quæ Cambydes, Cyri filius, ex Ægypto in Persidem transtulerat, Ægyptiis restituit, ac Syriam Ægypto subjecit, pluraque alia in Ægyptios et Græcos contulit beneficia. Ita Eusebius, Isidoras, Marianus Scotus in *Chronie.*, et Strabo, lib. XVII, pag. 754.

Hinc patet retas utriusque Jesu, scilicet senioris clavi, qui fuit auctor libri, et junioris, scilicet nepotis, qui libri fuit interpret: nepos enim hic ait se vixisse sub Ptolemæo Evergete: unde necessc est avum vixisse sub Ptolemæo Lagi et Philadelpho.

Quereresjunde arcessendus sit hic trigesimus octavus annus, quo nepos ait sevenisse in Egyptum, et hunc librum esse interpretatum? nonpon-

I'rimo, aliqui suspicantur eum arcessendum ab initio regni Ptolemrei Evergetis, quia eum hic nominat nepos; sed errant, quia Evergetes non 38, sed 26 annos duntaxat regnavit; unde solerter addit nepos: « temporibus Ptolemrei Evergetis. »

Secundo, Josephus Scaliger lib. V *De Emendat.* *cap. 10.* *capale initio regni Philadelphi*, censet arcessendum hunc annum trigesimum octavum ab initio regni Ptolemrei Philadelphi, cui successit Evergetes: Philadelphus enim regnavit annis 38, eique mox successit Evergetes, *q. d.* Exactis annis 38 Philadel-

phi, initio regni Evergetis, veni, et transtuli hunc librum. Sed clhio errat: cur enimaPtolemæo Philadelpho, potius quam Lagi, qui primus fuit Ægypti rex, anni hi numerentur? Adde Philadelphum superasse in regno annos 38, et pertigisse ad 30, teste Josepho lib. XII *Antig.* cap. n, et aliis. Quocirca falsum est quod Evorgetes regnare cceperit anno 38 Philadelphi, cum coeperit 39.

Tertio. *Tertio*, alii verisimilius censent hos annos inchoandos *ab* exordio vita* Jesu junioris, libri interpretis, ç. *ft.* Anno 38 vit® me®, veni in Ægyptum, et hunc librum transtuli. Ita Lyranus.

Quino. *Quarto*, alii probabiliter hunc trigesimum octavum inchoant ab anno quo avus hunc librum primo composuit (hujus enim proxime præcossit mentio); ita ut ab eo numerando annos 38, nepos cum in Gnecuin converterit.

Calato. *Quinto*, valde verisimile est hos annos inchoandos esso a libertate Judæis data per Ptolemæuin Philadelphum: Ptolemæus enim bigi, pater Philadelphi, dolo occupatis Jerosolymis, cum reliqua Judæa, mullos inde captivos in Ægyptum traduxit. Hos Philadelphus, dum cJtidæa Septuaginta Interpretes evocat, liberos in patriam dimitti jussit. Fuere jnumerò centum vigiliti millia; in quos a servitute ab heris, qui eos coemerant, redimendos, impendit Philadelphus 460 talenta, inquit Josephus lib. XII *Antiq.* n: qu® talenta, si fuerunt auri, conflant summam duorum millionum, et septingentorum sexaginta millium aureorum, sive coronatorum Francicornm: sin fuerunt argenti, duodecimam sommai jam diet® partem consutiunt. Talentum enim Atticum constabat sex millibus drachmarum: drachma autem auri est coronatus Francicus; drachma argenti est julius Romanus, sive regalis Hispanicus: drachma enim una auri valebat olini duodecim drachmas argenti. Quare Judæi, ob tantum e captivitate Ægyptia libertatis beneficium, constituerunt æram sive epocham, ut ab ea coeperint supputare annos, perinde ac Daniel omnes sure histori® et propheti® annos numerat et supputat a soluta captivitate Babylonica per Cyrum. Igitur annus hic trigesimus octavus, juxta vulgarem et cclehrcin tunc computuni, numeratur a soluta captivitate Ægyptia Judæorum per Philadelphum: ita Augustinus Torniellus in *Annalibus*, anno mundi 3898.

Evncrrts. — Illebr. *nadib*, id est liberalis, beneficus. Sic Christus ait *Luemxxn*, vers. 25: «Reges gentium dominantur eorum, ctqui potestatem hnhent super eos, benefici, n llebr. *nedibim*, id est everget®,tfvocantur:«nullaenimvirtusitapricipem decet et commendat, ac beneficentia et liberalitas.

Ct» MULTUM TEMPORIS IBI FUISSEM.—VatábluS, *ibique diu moratus*: hoc enim est, iU7xe»f’“«. Aliqua Græca legunt: In ^4««* *tuffpovtoaf*, id est, *ad breve tempus commoratus*.

INVENI IBI LIBROS NON PARTÍ, NEQUE CONTEMNENDÍ doct r iní. — Pro *libros*, græce est dp/taio», id est exemplar, ut vertit Vatablus. Aliqui codices habent

ifiàtav, id est viaticum, adjumentum, sbusidiura. Alii ¿?»ppw>, id est, occasionem eruditionis. Invenit enim in bibliotheca Philadelphi libros toto orbe exquisitos, et inter eos versionem Græcam Septuaginta Interpretum, recenter ante 38 annos a eis editam, qu® utique magno ei usui fuit ad traductionem Ecclesiastici in idioma Græcum concinnandam: versionem enim Septuaginta ipse hic sequi solet. Hinc patet Septuaginta Interpretes non vertisse Ecclesiasticum ex Hebræo in Græcum, sed id fecisse Jesrnn juniorem: cujus tamen versio addita fuit versioni Græc® Septuaginta creterorum S. Scripture librorum, a*queacei addita fuit versio Greca librorum Machabæornm, qui utique posteriores fuerunt Septuaginta Interpretibus.

Addere diligentiam (npptvtytwistJcl est, afferre, adhibere diligentiam; unde et subdii), et multa vigilia attuli doctrinam. — Græca claro: *fypjnvfav*, xcl *intçripw r.pattvr/riutto*;, id est, *multam vigiliam et studium adhibui*. Ita Vatablus.

IN SPATIO TEMPORIS, — *b Ucurfpttl* toJ x/ssvou, id est, *illo temporis intcnaUc*, quo, scilicet, in Ægypto fui, et tantam opportunitatem librorum ad disendum et interpretandum nactus eram.

AD ILLA QUÆ AD FINEM DUCUNT, — Ut, Scilicet, 11®C præcepta et documenta ederem, qu® ad finem hominis cognoscendun et adipiscendum nos manu ducant. Jam Græca passim, quin et Romana editio a Card. Caraffa correcta sic legit: %eð; tò *ini*

à/evra ri fitSilov ¿xíátSat, id est, *ad finem perductfitem me*; hoc est, *ut ad finem perducens librum ederem*. Græca insuper addunt: x«< *b tj napolí* fi<i'j)opb<u; fi.op3.0tiv.* id est, *etiam his qui inparaicia*, id est, *vicinia habitant, suntque studiosi, et volunt discere*. Ubi nola: *nmpo»lx* significat et viciniam, et incolatum peregrini, et exilium; qu® omnia huic loco congruunt, *q. d.* Verti hunc librum ex Hebræo in Græcum, ut darem eum studiosis et discendi avidis, tam vicinis Græcis, quam Judæis in Ægypto peregrinantibus, vel exulantibus (hi enim omnes sunt paræci), qui inter Græcos versantes, Hebraic® linguæ desueverunt, ejusque fere obliti græce loquuntur et legunt potius, quam hebraico. Multi enim Judæi illo ævo in Ægypto et Græcia peregrinabantur et exiliaban!. Igitur *et illis* connectendum est cum *dare*, *q. d.* Ut darem euiu etiam illis qui Hebraico nesciunt, et tamen discendi sunt avidi: superius enim dixi libros Hebræorum non tantum prodesse Hebræis, sed et exteris, si videlicet, quis Hebræus illos cis interpretetur, vel verbo, vel scripto. Unde Tigurina vertit: *Ulque studio se dedere volentes exules, moribus prius instituti, secundum legem tacerent*. Græce est *npoxxestontva^opbovi*, id est *preparati*; quod Tigurina vertit, *instituti*: quia præparatio ad recte vivendum in lege, est institutio sivo instructio in lege, quam per Ecclesiastici interpretationem legentibus daturum sc pollicetur Interpres.

Citabo subinde gnomas sapientum Hebræorum,

Syrorum, Græcorum, Latinorum, gnomis Siracidis persimiles, et forte ab eo acceptas: citabo et centurias binas Proverbiorum Arabicorum, arabico editas, cum translatione Latina. Exstant eadem syriace in codice manuscripto (uti oculis meis conspexi) collegii Maronitarum Romæ, collecta a Gregorio monacho Syro ante 400 fere annos. qui nonnulla ex iis a Pythagora accepta affirmat. Pythagoras enim peregrinatus est per Ægyptum et Syriam; ac Proverbia hæc plane similia sunt symbolis Pythagora». Porro verisimile est illa, uti et plura alia, Arabes accepisse a Syris: Syrorum enim libri perplures versi sunt in idioma Arabicum, pauci vero in Syriacum Arabici. Qnunc Proverbia bree Syriaca aut Pythagorica sunt potius,quam Arabica.

I

I
(

M
L -Hi ' britn* ! » : inútil 1

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Assignat et describit originem sapientiae, quae est Deus. Inde, vers. 1 i, ac deinceps, ostendit quomodo pareatur sapientia, nimirum, timore et amore Dei : haec duo enim sapientiam omnemque virtutem creant, comitantur, conservant et augent; unde, vers. 33, docet sapientiam acquiri per justitiam.

1. Omnis sapientia a Domino Deo est, et cum illo fuit semper, et est ante ævum.
2. Arenam maris, et pluviae guttas, et dies saeculi quis denueravit? Altitudinem cœli, et latitudinem terrae, et profundum abyssi quis dimensus est? 3. Sapientiam Dei praecedentem omnia quis investigavit? 4. Prior omnium creata est sapientia, et intellectus prudential ab ævo. 5. Fons sapientiae, verbum Dei in excelsis, et ingressus illius mandata aeterna. 6. Radix sapientiae cui revelata est? et astutias illius quis agnovit? 7. Disciplina sapientiae cui revoluta est et manifestata? et multiplicationem ingressus illius quis intellexit? 8. Unus est altissimus Creator omnipotens, et Rex potens, et metuendus nimis, sedens super thronum illius, et dominans Deus. 9. Ipso creavit illam in Spiritu Sancto, et vidit, et dinumeravit, et mensus est. 10. Et effudit illam super omnia opera sua et super omnem carnem secundum datum suum, et praebevit illam diligentibus se. 11. Timor Domini gloria, et gloriatio, et laetitia, et corona exultationis. 12. Timor Domini delectabit cor, et dabit laetitiam, et gaudium, et longitudinem dierum. 13. Timenti Dominum bene erit in extremis; et in die defunctionis suae benedicetur. 14. Dilectio Dei, honorabilis sapientia. 15. Quibus autem apparuerit in visu, diligunt eam in visione et in agnitione magnalium suorum. 16. Initium sapientiae, timor Domini; et cum fidelibus in vulva con-creatus est, cum electis feminis graditur, et cum justis et fidelibus agnoscitur. 17. Timor Domini, scientiae religiositas. 18. Religiositas custodiet et justificabit cor, jucunditatem atque gaudium dabit. 19. Timenti Dominum bene erit, et in diebus consummationis illius benedicetur. 20. Plenitudo sapientiae est timere Deum, et plenitudo a fructibus illius. 21. Omnem domum illius implebit a generationibus, et receptacula a thesauris illius. 22. Corona sapientiae, timor Domini, replens pacem et salutis fructum. 23. Et vidit, et dinumeravit eam : utraque autem sunt dona Dei. 24. Scientiam et intellectum prudentiae sapientia compartietur : et gloriam tenentium se exaltat. 25. Radix sapientiae est timere Dominum, et rami illius longævi. 26. In thesauris sapientiae intellectus, et scientiae religiositas : execratio autem peccatoribus sapientia. 27. Timor Domini expellit peccatum. 28. Nam qui sine timore est, non poterit justificari : iracundia enim animositatis illius, subversio illius est. 29. Usque in tempus sustinebit patiens, et postea redditio jucunditatis. 30. Bonus sensus usque in tempus abscondet verba illius, et labia multorum enarrabunt sensum illius. 31. In thesauris sapientiae significatio disciplinae. 32. Execratio autem peccatori, cultura Dei. 33. Fili, concupiscens sapientiam, conserva justitiam, et Deus praebebit illam tibi. 34. Sapientia enim et disciplina timor Domini : et quod beneplacitum est illi, 35. Fides, et mansuetudo.

tildo, et adimplebit thesauros illius. 36, No sis incredibilis timori Domini, et ne acceris ad illuni duplici corde. 37. No fueris hypocrita in conspectu hominum, et non scandalizeris in labiis tuis. 38. Attende in illis,ne forte cadas et adducas animæ tuæ inhonorationem. 39. Et revelet Deus absconsa tua, et in medio Synagogæ elidat te. 40. Quoniam accessisti maligne ad Dominum, et cor tuum plenum est dolo et fallacia.

Novem
elogia
t
Uæ.
Nota : Siracides hic novem dat elogia sapientiæ: *primum* est, vers. 1, quod originem ortumque habeat a Deo; *secundum*, vers. 3 et seq., quod sit innumera et immensa; *tertium*, vers. 4, quod prior sit omnium rerum creatarum; *quartum*, ibidem, quod sit al> ævo, id est, æterna; *quintum*, vers. 5, quod ipsa sit Verbum Patris excelsi; *sextum*, ibidem, quod ingressus, id est, viæ ejus et rationes, sint mandata et decreta æterna Dei; *septimum*, vers. 7, quod hominibus sit incomprehensibilis; *octavum*, vers. 9, quod Deus eam creavit in Spiritu Sancto; *nonum*, vers. 10, quod effuderit illam super omnia opera sua, sed maxime eam præbuerit diligentibus se.

Quatuor-
decini
elogia ti-
mori»
Dei.
Deinde pari modo quatuordecim dat elogia timori Dei, qui est comes, imo via et initium sapientiæ: *primum*, vers. 11, quod timor Dei pariat hrtitiam et gloriam; *secundum*, vers. 13, quod timenti Dominum bene erit in extremis; *tertium*, vers. 15,

quod timor sit dilectio Dei, quæ sola sui specie omnes rapiat in sui amorem; *quartum*, vers. 16, quod sit initium sapientiæ; *quintum*, ibidem, quod fidelibus in vulva concreatus sit; *sextum*, ibidem, quod cum fidelibus feminis graditur; *septimum*, Vers. 16, quod sit ipsa religiositas; *octavum*, vers. 19 et 20, quod timentes Deum impleat suis fructibus et donis spiritualibus; *nonum*, vers. 22, quod sit corona sapientiæ, plenam afferens pacem et sanitatem; *decimum*, vers. 23, quod videat et dinumeret sapientiam, ut actus et gressus hominis sapienter dimetiatur et dirigat; *undecimum*, vers. 21, quod suis discipulis et asseclis det scientiam et prudentiam; *duodecimum*, vers. 25, quoti eos faciat longævus; *decimum tertium*, vers. 27, quod expellat peccata præsertim quæ per iram et impatientiam committuntur; *decimum quartum*, vers. 29, quod usque ad tempus patienter adversa sustineat, sed postea reddatur ei lætitia, celebritas, laus et gloria.

PRIMA PARS CAPITIS.

Vers. i. 1. Omnis sapientia a Domino Deo est, et cum illo fuit semper, et est ante ævum.— Hæc sententia, trimembris, in Græco jam est diminuta et bimebris; sic enim habet: *νὸς ἐστὶν ἡ σοφία ἀπὸ τοῦ κυρίου καὶ μετὰ αὐτὸν ἦν ἀπὸ ἀρχῆς*, id est, *omnis sapientia a Domino est, et cum illo est in ævum*. Ita Complut., et Roman. Latina ergo versio hic uberior et plenior est Græca, nique ac Syriaca et Arabica, quæ cum Græcis fere consentiunt, et ex iis traduclæ videntur; sic enim habet Syriaca: a Omnis sapientia ab ante Dominum est, et ipsa cum eo est a seculis ante Dominum, » id est, a Domino est. Est Syriacus. Similis est Dan. n, vers. 6. Arabicus: « Omnis sapientia est a Domino, et est cum illo ex antiquo seculi. »

Alludit ad id quod Salomon de sapientia ait *Sapient*, vin, 3: « Contubernium habens Dei. » *q. d.* Sapientia est familiaris, imo contubernalis Dei; et cap. vu, vers. 25: « Vapor est virtutis Dei, et emanatio quædain est claritatis omnipotentis Dei sincera, » *q. d.* Sapientia est quiddam subtile et odoratum, quod a Deo cillatur, hominemque divino quodam vapore et odore recreat, ut oleat Deum, ejusque vita et sermo spirent quid divinum. Lude subdit Sapiens de eadem: « Candor est enim lucis æternæ, et speculum sine macula Dei majestatis, et imago bonitatis illius, p 7. *d.*

Sapientia est radius divini Numinis, quasi Solis increati.

Sapientia hic indefinite et generatim ponitur; unde sub ea quamlibet comprehendas, omnesque ejus species accipias.

Primo ergo intelligas Sapientiam increatam, tum essentialem, quæ communis est Patri, Filio et Spiritui Sancto; hæc enim manat ab essentia deitatis: unde cum Deo trino et uno fuit semper, et est ante ævum ab omni æternitate. Manat dico, anthropopath-*s*, et nostro modo concipiendi res divinas, juxta ea quæ videmus in rebus creatis, in quibus attributa et proprietates, qualis est intellectus, sapientia, bonitas, manant ab ipsa rei essentia; cum in Deo proprie ab ea non manent aut fluant, sed sint unum idemque cum ea, uti docet D. Thomas I p., q. 28. Hac sapientia Deus sapienter cuncta produxit, creavit, conservat, cognoscit, disponit atque gubernat.

Rursum per sapientiam hic accipias notionalem, sive personalem et genitam, quæ propria est Verbo, sive Filio Dei: hic enim per generationem proprie manavit a Deo Patre, et cum illo fuit semper, et est ab æterno: propria enim Filii Dei ratio et notio est, quod ipse sit Sapientia, Verbum, Conceptus mentalis, Notitia, Intellectio; quia, scilicet, Filius est Verbum per cognitionem Patris

productum. Ille Rabattus et Paulus a Palacio. Filio enim proprie competit illud vers. 6 : « Fons sapientiffi, Verbum Dei in excelsis, n Unde huc alluisse videtur S. Joannes in illo Evangelii, dicens : a In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. » Trimembris enim illa S. Joannis sententia respondet huic trimembri Ecclesiastici, idque clarius significat hic versio Tigurina, quæ sic habet: « A Deo manat omnis sapientia, apud eum semper fuit, et eidem perpetuo conjuncta est. n Sapientia enim Patris est Verbum, puta Filius. Hoc erat in principio : quia al) œlemo a Deo Patre emanavit, ab eoque fuit genitum. Hoc quoque semper fuit apud Deum, tanquam persona ab eo distincta, illique coæva, infima, tequalis et compar: hæc enim omnia significat H *apud*. Hoc denique Deo Patri perpetuo est conjunctissimum; quia eadem numero cum eo habet essentiam et deitatem, quod S. Joannes ait: < Et Deus erat Verbum. »

In trimembri ergo hac sententia tria predicata, Juxta tria predicamento, S. Joannes de Verbo, et Ecclesiasticus de Sapientia enuntiat, quibus lotam ejus naturam et vim complectitur. *Trano* enim membro: * In principio erat Verbum, » sive, bi “-Omnis sapientia est a Deo, » notat Verbi *quando* et æternitatem; ut si roges: Quando genitum est Verbum a Deo Patre? respondeat : « A principio, » pula, ab æterno; al) ipsa, inquam, origine, vel potius ab origine Divinitatis, si ita loqui fas est; nam Divinitatis proprie nulla est origo; sed origo hic vocatur ejus antiquitas et aeternitas per catachresin. *Secundo* membro notat Verbi *ubi*, et a t Patre distinctionem; ut, si quæras : Ubi erat Verbum, cum nondum creatus esset mundus? respondeat: « Verbum erat apud Deum, » erat in sinu Patris. *Tertio* membro significat Verbi essentiam, et essentiæcum Patre identitatem: ut, si i uti» quæras: Quid est Verbum? cujus est assentite? respondeat: « Deus erat Verbum, n id est, Verbum erat Deus; puta, habens divinam essentiam, ipsamque Patris deitatem: vox enim *Deus*, licet précédai, vim tamen habet praticati, non subjecti. Ita Rabanas: « Principium, inquit, istius libri de eterea Dei Sapientia (quæ est Christus) narrat, quod semper cum Patre sit ante secula; et concordat Evangelio Joannis, quod ita inchoat : In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum : hoc erat in principio apud Deum. Omnis ergo sapientia a Domino Deo est: quia Christus, qui est fons vitæ, et lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, a Deo Patre natus est, et omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil. Quisquis autem hujus sapienti® lumine caret, in tenebris ambulat, et ncsdt quo vadat: quoniam tenebra* excæcaverunt oculos ejus. Et quidquid huic sapienti® adverratur, stultitia magis dicenda est, quam prodentia. Unde Paulus ait: Sapientia enim hujus mundi stultitia esi apud Deum. Ei

item: Prudentia enim carnis, mors est; prudentia autem spiritus, vita et pax. Quoniam sapientia carnis inimica est Deo : legi enim Dei non est subjecta, nec enim potest. »

Porro sapientiam hanc nolionalem, puta Dei Verbum, hisce elogiis et aphorismis celebrat S. Hierotheus apud S. Dionysium, *De Divin. Notnfn.* cap. n, sub finem : a Jasti, inquit, divinitas, quæ omnium causa est, et implet omnia, ac parles consonas universitati conservat, neque pars, neque totum est; rursunique et pars est, et totum : nipote quæ pariem omnem, et omne totum in seipsa comprehenderit, et eminenter habeat atque præhabeat : perfecta quidem est in rebus imperfectis, nipote perfectionis princeps; in rebus vero perfectis imperfecta : quippe cum perfectionem excellentia origineque præcedat. » Et post nonnulla : « Essenlia etiam tolis procul a contagione essentiis insidens; atque super essentiam exstans, ab omni essentia penitus absoluta : universa principia ordinesque determinans; et super omne principium ordinemque locata, mensura entium est etœvum: atque super ævum et ante icvum; plena quidem in rebus egenis; in plenis autem exuberans : ineffabilis, non pronuntiabilis; super intellectum; super vitam; super essentiam; supernaturale munus supernaturaliter habet, superessentiale superessentiale etiam ratione. Quamobrem quando usque ad naturam ob summam benignitatem venit, vereque substantiam nostræ carnis accepit, summusque ille Deus vir est appellatus, tunc quoque in his supernaturale et superessentiale munus emicuit. »

Secundo, accipi potest hæc sententia de sapientia sapientia creata, quæ multiplex est. Primas in ea tenet Sapientia incarnata, puta Christus homo, ejusque p[er]Cx. in carne œconomia. Hæc enim fuit opus Dei sapientissimum, adeoque Christus horno miram in incarnatione, passione, resurrectione, missione Spiritus Sancti, legatione Apostolorum, foundatione Ecclesial, institutione Sacramentorum, conversione orbis, distributione donorum et gratiarum, adeoque in omnibus suis dictis et factis cœleslem ostendit sapientiam, cunetisque fidelibus se in speculum, et exemplar sapienti® intuentum et imitandum præbuil.

Secundas tenet sapientia pure creata, qualis est omnium Angelorum et hominum. In his enim sapientia est habitus, vel actus sciendi et sapiendi. Habitus creatur et inditur a Deo; actus elicitur ab habitu et potentia, cooperante Deo per suum concursus : licet enim hæc sapientia in se formaliter non sit antiquior rebus creatis, puta Angelis et hominibus, quibus inest originaliter; tamen eadem causaliter fuit in Deo ab (eterno, quia Dei Sapientia increata, quæ sapienti® creat® est causa efficiens et exemplaris, fuit in Deo ab æterno. Sicut enim ab essentia immensa Dei, tanquam a fonte, origine, et causa efficiendi ac exemplari, manant cœlumes rerum creatorum natur® et essenti®; ac

ah æternitate Dei manat omne ævum, umne tern-
pus, omnis diiratio; atque ab immensitate Dei
manat omnis locus et silus; a Dei omnipotentia
manat omnis vis et potestas; ab ejus sacratissima
sanctitate manat omnis virtus et sanctitas : ita pa-
riter ab ejus omniscientia et sapientia manat om-
nis creata scientia et sapientia, uti docet 8. Dio-
nysius De *Divin. Nomiti.* et passim Theologi.

practica Per sapientiam hic, tum speculativam, qualem
ligaun" il Deo infusam merito abstinentia! cum sociis ac-
cepit Daniel, cap. i; tum potius praeficam accipe,
quæ principium est rerum agendarum, qmeque
mores cujusque, vel personæ, vel familia?, vel
reipublica» sapienter dirigit, et juxta normam divi-
na» legis, honestatis et virtutis format et componit,
uti dixi canone V. Hac ergo sapientia homo de
Deo et creaturis recte sentit et sapit, ac sapienter
suas actiones novit disponere, ut ad beatum fi-
nem, ad quem a Deo conditus est, perveniat.

Quin et Orígenes homi). 24 in *Ntmer.* sapientiam hanc
wUai- extendit ad artes quoque mechanicas, ut archi-
tectonicam, fabrilem, nauticam, etc. Nam et lue
originem habent a Deo, manantque ab arte in-
creata, quæ est in mente Dei. Artes ergo sunt a
Deo; corruptelas vero artium sunt a dæmonibus
et hominibus, ait Orígenes. Sic Beselcel dicitur a
Deo accepisse « sapientiam, » id est, « artem ad
excogitandum quidquid fabrefieri potest ex auro,
et argento, et ære, » ad fabricandum tabernacu-
lum, £zo(í. XXXI, 3. idem Orígenes homil. 18 in
Num., 11 Omnis sapientia, hoc est, inquit, omnis
ars, ut Musica, Geometria, Medicina, Physica, etc.,
a Deo est et manat. » Unde et Ecclesiasticus, cap.
XXXII, disserit de musica; cap. xxxviii, vers. 26,
de agricultura, arte fabili, figulina, et similibus.

physica Denique sapientia hæc practica in Deo est du-
In Deo. piCXj scilicet physica, qua sapienter creavit, con-
servat, mutat, producit, gubernat res omnes
creatas, uti docet Ecclesiasticus cap. xxviii. vers.
ei mora- o, et cap. XXXIX. vers. 21 ; et moralis, qua honeste,
juste et sancte facit omnia, utque idem faciant An-
geli et homines, sancit, decernit et efficit.

Tertio, valde apposite sapientiam hic accipias,
non tam pro habitu vel actu, quam pro objecto et
dictamine sapientiæ. Dictat enim sapientia Deum
esse timendum; honorandos esse parentes; so-
brie, juste, caste esse vivendum; non esse men-
tiendum; colendam esse amicitiam, patientiam,
charitatem, etc. Hæc dictamina sunt (Bternæ ve-
ritatis, idcoque ab æterno fuerunt in mente Dei,
in qua vivunt sempiterno! rerum omnium ratio-
nes, ait S. Augustinus. Manant enim ab (eterna et
immensa perfectione, aequitate et sapientia Dei;
et ab ea profluxefrunt ad homines et Angelos.
Sicut enim omnis lex hominum et Angelorum
manat ab æterna lege, quæ est in monte Dei: ita
pariter lue veritates et sapientiæ dictamina ma-
nant a prima veritate et sapientia Dei; adeo ut s
per impossibile non esset illa prima veritas et sa-
pientia Dei, nulla esset x critas, nihil verum, nul-

lum sapientiæ dictamen esset in hominibus et
Angelis; sicut, si non esset deitas, nulla esset
creaturarum entitas : omnis enim entità- creata
essentialiter manat, et pendet in suo esse et con-
servari ab entitate infinita et increata Dei, sicut
radius manat et pendet a sole, lumen a luce, ca-
lor ali igne.

In Deo igitur, ut recte docet noster Lessius lib.
VI *De Attrib. divini*, cap. i, est sapientia, qua
omnia novit per supremas causas; nimirum, per
notitiam assentire suæ, quæ est omnium suprema
causa efficiens, finalis, exemplaris et fundamen-
talis. Comprehendendo enim essentiam suam, hoc
ipso ex vi illius comprehensionis cognoscit dis-
tinctissime et clarissime omnia possibilia isub qui-
bus continentur etiam omnium possibilium com-
plexiones), qua- nimirum ipse per se facere potest;
et illa comprehendendo, cognoscit ulterius omnia
in particulari, quæ singula eorum facere vel pati
possunt, et in quibus deficere. Neque hoc solum,
sed etiam quid singula in quavis occasione es-
sent factura, si talis vel talis occasio daretur. Ne-
que in his sistit; sed etiam clare intuetur quid
reipsa in omnem æternitatem sit eventurum,
quibus momentis, quibus locis, quibus occasio-
nibus et aliis circumstantiis. Ratio est, quia in
Deo cognitio abstractiva possibilium, cum sit in-
finita- perfectionis et efficacitæ in attingendo ob-
jecto, hoc ipso quod objecta illa reipsa sunt fu-
tura, fit intuitio existentium; nec opus est aliavi
aut conatu.

Unde patet omnem intuitum futurorum esse ex
vi comprehensionis essentiae, nec aliud requiri,
quam positionem objectorum. Tunc enim cogni-
tio qua- prius, seu in priori signo rationis, erat
abstractiva, transit in intuitivam ex vi sua? perfec-
tionis. Docet hoc aperte S. Dionysius De *Divin.*
.Yoznin. cap. vu : « Non enim, inquit, ex rebus
ipsis res discens, novit eas divina mens; sed ex
seipsa, et in seipsa, secundum causam, omnium
scientiam, et notionem, et essentiam præhabet,
et ante comprehendit; non singulis secundum
cujusque speciem intendens, sed secundum uni-
cam causa- complexionem cuncta sciens et con-
tinens ; sicut et lux secundum causam in seipsa te-
nebrarum notionem anticipat, non aliunde quam
ex luce tenebras noscens. » Hic manifeste tradit
Deum ex vi cognitionis essentiæ. tanquam cansos
omnium, scire cætera; quod confirmatur verbis
sequentibus : « Seipsam igitur divina Sapientia
noscens, sciet omnia; materialia sine materia; et
indivise divisibilia. et unice multa, ipso uno om-
nia et cognoscens et producens. Nam, si secun-
dum unam causa- Deus omnibus esse impertit ;
secundum eamdem unicam causam sciet omnia,
tanquam ex se existentia, et in seipso ante pr .e-
xistentia. l'nde concludit, -Hac igitur Deus res co-
gnoscens, non scientia rorum, sed scientia sui
ipsius ipsas novit. » Et S. Augustinus lib. XI De
Civit. cap. X : « Neque enim multa, sed una sa-

sinon

çr.™

vo-

nan'

piencia es!, in qua sunt immensi quidam atque infiniti thesauri rerum intelligibilium; in quibus sunt omnes invisibiles atque inco m m » utabiles rationes rerum, etiam visibilium et mutabilium, quæ per ipsam facte sunt; quoniam Deus non aliquid nesciens fecit. » Ex quibus infert Augustinus, « quod iste mundus nobis notus esse non posset, nisi esset: Deo autem nisi notus esset, esse non posset; » quia Deus per sapientiam suam est auctor mundi, qui sua specie externam nobis sui notitiam ingerit.

Hac ergo sententia initio libri sui sapientialis docet Siracides originem, antiquitatem, ideam et causam sapientiæ esse Deum per essentiam sapientem et æternum, quæ sane prima et summa est sapientiæ laus et dignitas, ut per eam omnes ad sapientiæ admirationem, amorem et studium invitent et impellant, g. d. Omnis sapientia, id est, omnis habitus, omnis actus, omne objectum, omne dictamen, omnis veritas sapientiæ, quæ est in hominibus et Angelis, manat a Deo, fuitque cum eo ab æterno, vel formaliter, vel causaliter; quare agnoscite divinam ejus originem, antiquitatem et prasantiam, eamque suppliciter a Deo poscite et flagitate. Omnis enim sapientia est a Deo, apud Deum, et cum Deo ab æterno: licet enim a Deo manet ad creaturas; ita tamen manat, ut Deum non descat, sed in eo velut radice et fonte remaneat, et fixe resideat; perinde ac lux a solo manans et sparsa in mundum, manet in ipso sole; et calor manans sparsusque ab igne, manet et residet in ipso igne.

Hoc est quod ait S. Jacobus cap. i, 5: a Si quis vestrum indiget sapientia, postulet a Deo, qui dat omnibus affluenter, et non impropere; et dabitur ei. » Nam, ut subdit vers. 17: a Omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum, apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. Voluntarie enim genuit nos verbo veritatis, ut simus initium aliquod creatura ejus. » Vide ibi dicta. Eadem originem Sapientiæ, puta Deum, assignat Sapiens Prov. viii, 22: a Dominus, incipit, possedit me in initio viarum suarum, antequam quidquam faceret a principio. » Et Job cap. xxviii, 12, sapientiæ locum et originem operose vestigans, tandem resolvit ac respondet vers. 23: a Dominus, ait, intelligit viam ejus, et ipse novit locum illius. » Et Baruch, cap. m, 14, post longam ejus vestigationem concludit vers. 32: « Qui scit universa, novit eam, et adinvenit eam prudentia sua. »

Idipsum per umbram viderunt Gentiles. Unde Poete, ait Servius, finxerunt Prometheum, post factos a se homines, auxilio Minervæ in cadum ascendite, et adhibita facula ad rotam solis, ignem esse furatum, quem hominibus communicavit. Ignis hic sapientiam représentât, quam e ca>l*s attulit noster Prometheus prudentissimus, Je*us Christus. Unde et Prometheus dictus est

«W id est, a providentia. De Christo enim ait S. Joannes cap. i, 16: « De plenitudine ejus nos omnes accepimus, et gratiam pro gratia; quia lex per Mosco data est, gratia et veritas per Jesum Christum facta est. Deum nemo vidit unquam: unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit. » Simili modo finxerunt Minervam, sive Palladem, deam sapientiæ, esse Jovis filiam, et virginem, adeoque ex cerebro, id est, mente et ingenio, Jovis progenitam sine matre. Unde Lucanus, lib. IX:

Hanc et Pallas amat, patrio quæ vertice nata est.
Et Ovidius lll Fast.:

An, quia de capitis fertur sine matre paterni
Vertice, cum clypeo prosiluisse suo?

Secuti, nimirum, sunt, sed non assecuti illud Eccli. XXIV, 5: « Ego ex ore Altissimi prodivi primogenita ante omnem creaturam. »

Dices: Etiam dilectio, timor, spes, charitas manant a Deo, ejusque sunt dona; cur ergo de sola sapientia hic dicitur, quod sit a Deo? Resp. primo, quia de sapientia ejusque virtutibus Ecclesiasticus agit, agetque toto libro; unde ejus originem et antiquitatem præmittit, ut inde ei laudem et pretium conciliet. Secundo, quia primum et maximum, quod a Deo processit, est sapientia; primum enim, quod Pater produxit et genuit, fuit Verbum, quod est ipsa Patris conceptio et intellectio notionalis, ideoque Sapientia genita. Ita Palacius. Denique ex eo quod sapientia in Deo, a Deo, et ad Deum sit, Lactantius lib. Ill, cap. ix, redarguit Anaxagoram sapientem, qui, rogatus «cujus rei causa natus esset, » respondit: «Solis, ac cœli videndi. » Nam «non ideo, ait Lactantius, nascimur, ut ea quæ sunt facta videamus; sed ut ipsum factorem rerum omnium contemplemur, id est, mente cernamus. Quare, si quis hominem, quivere sapit, interroget, cuius rei gratia natus sit, respondebit intrepidus ac paratus se colendi Dei gratia natum, qui nos ideo generavit, ut ei serviamus. » Et mox: «Nam ipsa humanitas quid est, nisi justitia, nisi pietas? Pietas autem nihil aliud est quam Dei parentis agnitio. » Et cap. xii: «Idcirco, ait, soli animantium ad aspectum cœli erecti sumus, ut summum bonum nostrum in summo esse credamus. Ideo religionem soli capimus, ut ex hoc sciamus humanum spiritum non esse mortalem, quod Deum, qui est immortalis, et desiderat, et agnoscit. »

Rursum ex eo quod sapientia sit Dei filia, sequitur sapientes cognationem habere cum Deo, esseque filios Dei. Hinc de S. Basilio fratre suo scribit Gregorius Nyssenus in Orat. funebr.:* Basii», inquit, genus erat familiaritas et necessitudo cum Deo; patria vero virtus, etc., sobrietas illi pro domicilio erat; sapientia loco prædii; justitia, veritas et puritas pro splendidis redificiis. ¶ Denique S. Bernardus semi. 13 in Cant.* Ad locum, ait, unde exeunt, revertuntur flumina gratiarum, ut iterum fluant; remittatur ad suum principium

Minem
esl »a-
pieni.j.

Saplrirt.
Cbl Dei
filia.b! ·
tapien*
les Mint
Dei liiii.

cœlestic prnfluvium, quo uberius terne refundatur. Qualiter, inquis? Qualiter dicit Apostolus: In omnibus gratias agentes; quidquid sapientiæ, quidquid te habere virtutis confidis, Dei virtuti et Dei sapientiæ deputa, Christo. »

Et est ante ævum,— ante seculum, 7. d. Sapientia est ante omne tempus, et, ut S. Paulus ait ad Titum i, 2: « Ante tempora secularia. » A'«w» enim, unde Latinum *arvum*, significat quamlibet durationem: esto Theologi icternitatem approprient Deo, ævum Angelis, tempus hominibus et corporibus, ut, sicut tempus mensura est corporum, ita ævum mensura sit spirituum. Aliter ergo sumitur ævum vers. 4, ubi dicitur fuisse « Sapientia ab ævo, » id est, ab omni æternitate. Unde et Græca hoc vers, i, habent «írá» q. d. Sapientia cum Deo est, duratque « in seculum, » id est, in æternum.

Ver» 2. 2. ARENAM MARIS, ET PLUVIÆ GUTTAS, ET DIES SEculi QUIS DINUMERAVIT? — GræCe ζfap id est, enumerabit.

Altitudinem coeli, et latitudinem terræ, et PROFUNDUM ABYSSI QUIS DIMENSUS EST? — T« dimeilus est deest in Græco.

VW 3. 3. Sapientiam Dei præcedentem omnia quis investigavit? — fft/vtaarr, id est, *investigabit, pervestigabit*. Alludit ad Isaia x1, 12: « Quis mensus est pugillo aquas, et cœlos palmo ponderari! ? quis appendit tribus digitis molem terræ, et libravit in pondere montes et colles in statera? Quis adjuvit spiritum Domini ? aut quis consiliarius ejus fuit, et ostendit illi ? » et cap. xlviii, vers. 13: « Manus mea fundavit terram, et dextera mea mensa est cœlos ; » et Jerem. xxxm, 22: « Sicut enumerari non possunt stellæ coeli, et metiri arena maris ; sic multiplicabo semen tuum ; et Job. cap. xxxviii, 4: « Ubi eras quando ponebam fundamenta terne ? Quis posuit mensuras ejus ? vel, quis tetendit super eam lineam ? » et vers. 37: « Quis enarrabit cœlorum rationem? »

Laudat sapientiam a præslantia, quæ tanta est, ut sit incomprehensibilis; estque argumentum a comparatione: quare tres hi versus nectendi sunt; duo enim primi sunt comparata terti, in quo proinde ut nectantur et expleantur, intelligenda est nota comparationis, sic, *similiter, pariter*; unde Arabicus eam exprimens vertit: « Velut mare et arenam maris, etc. » Idque significat conjunctio et, quæ est in Græco, juxta can. XII. comparat enim sapientiam tribus quæ numerari non possunt, scilicet, arenæ maris, guttis pluviae, et diebus sæculi; ac tribus quæ mensurari non possunt, scilicet, altitudini cœli, latitudini terræ, et profunditali abyssi, id est, aquarum et maris: quia in his sex maxime elucet Dei sapientia, æque ac potentia. Nam, ut cœlera omittam, in quibus id perspicuum est, quis non admiretur Dei sapientiam in tanta arenularum multitudine (adeo ut nonnulli consuerint eas vere esse infinitas, uti referi et refellit Archimedes lib. *he Arente numero*)

et parvitate, tantam in singulis nature integritatem, perfectionem, similitudinem, ordinem, unionem, successionem, vim et potentiam, qua validissimis maris fluctibus resistit eosque sorbet, ut vasti indomitique maris vilis et exilis arena lime» et frenum esse videatur? Vere

Eminet in minimis maximus ipse Deus.

Sensus est ergo, 7. d. Sicut hæc *sex*, scilicet arenæ, guttae, dies, cœli, terra et mare ab homine numerari aut mensurari nequeunt, sed duntaxat a Deo; sic pariter (imo multo minus) nemo sapientiam Dei, quæ omnia præcedit, Tigurina: *qua: rerum omnium est prima*, comprehendere potest, præter solum Deum, tum quia sapientia Dei in se quaquaversum est immensa et infinita; tum quia ad infinita facta, facienda et possibilia se extendit, in iisque infinitos sapientiæ suæ modos et rationes ostendit, vel ostendere potest, quos homo vel Angelus ex se non videt, nec concipit, nisi a Deo ei pandantur. Unde Rabanus: a Si, inquit, illa, qua? tamen omnia certo numero, mensura et pondere a Creatore condita sunt, nemo dinumerare et metiri potest; quomodo sapientiam Dei, quæ sine fine et initio constat, et inenarrabilis atque inestimabilis semper manet, ullus investigare potest? »

Quocirca *Psal.* xvn, vers. 10 et 12, et alibi Deus dicitur habitare in nube et caligine, ad quam cum Mose nos ascendere debere docet S. Dionysius, eamque ita describit *Epist.* 5 *ad Hierotheum*: a Divina caligo, inquit, est inaccessible lumen, in quo habitare Deus dicitur, et invisibilis existens propter excedentem claritatem, et inaccessibleis idem propter excessum supersubstantialis luminis effusionis. In hac fit omnis, qui Deum cognoscere et ridere est dignus habitus, per ipsum non ridere, neque cognoscere, in eo qui est vere super visionem et cognitionem, factus hoc ipsum cognoscens, quod post omnia est sensibilia et intelligibilia, et prophetice dicens: Mirabilis facta est scientia tua ex me, fortis facta est, non potero ad eam. »

Confirmat idipsum ex sancio Paulo, dum subdit: « Ut etiam divinus Paulus cognovisse Dermi dicitur, cognoscens ipsum super omnem existentem intellectum et cognitionem. Propter quod et investigabiles esse vias ejus dicit, et inscrutabilia judicia * ejus, et inenarrabilia dona ejus; et pacem ejur excedentem omnem mentem, sicut qui invenit existentem super omnia; et hunc super intellectum cognovit, quoniam ultra omnia est, omnium causa existens. »

Idem *De Divinis Nominibus*, cap. 1, de Deo loquens: « Ipsa, ait, superessentialis immensitas omnes essentias superat. Ipsa quoque unitas intellectu superior omnes supereminet intellectus; ipsum denique unum cogitatione præstantius, nullis cogitationibus potest excogitari; atque bo-

in tam immensa rerum multitudine, sicut impii homines solent existimare, in quorum persona dicitur Job» XXII : « Quid enim novit Deus? et quasi per caliginem judicat : nubes latibulum ejus, nec nostra considerat, et circa cardines cœli perambulat. » Hos monet Sapiens *Uscii*. xTi : « Non dicas : A Deo abscondar, et ex summo quis mei memorabitur? In populo magno non agnoscar ; quæ est enim anima mea in tam immensa creatura? Ecco cœlum, et cœli cœlorum, abyssus, et universa terra, et quæ in eis sunt, in conspectu illius commovebuntur, montes simul et colles, et fundamenta terræ, cum conspexerit illa Deus, tremore concutientur. »

natio a Ratio a priori est, quia, sicut essentia ipsius et
piton, potentia in singulis punctis loci et spatii est tota, et tam perfecte, quam si tota immensitas ad punctum esset contracta; ita etiam vis intelligendi et sapientiæ ipsius, tam perfecte et efficaciter versatur circa res singulas, ac si uni soli intenta esset. Lumen enim sapientiæ ipsius non solum est infinitum extensive, nimirum, quia se extendit ad infinita objecta; sed etiam intensive, ul circa singula objecta habeat actum infinito perfectionis et claritatis.

vers. â. 4. **Prior omnium** (Vatablus, « prima omnium ») **CREATA EST SAPIENTIA, ET INTELLECTUS PEUDENTIE UJ ævo.** — Laudavit Siracides sapientiam ab origine el prosapia, quod, scilicet, eam ducat a Deo, versu primo: Iribus sequentibus laudavit eam ab amplitudine et immensitate, quod, scilicet, instar (imo magis) arenæ, guttarum et dierum sit innumerabilis, et instar cœli, terræ et maris inmensurabilis : hic laudat eamdem ab antiquitate, quam licet insinuarli vers. I, hic tamen clare et deserto eam exprimit, dicens eam fuisse priorem omnibus, et uabævo,» id est ahæterno. AUdil, imo citat illud *Proverb*, vin, 22 : a Dominus possedit me in initio (liobr. *rescit*, id est initium, principium, principatus) viarum suarum, antequam quidquam faceret a principio. Ab æterno ordinata sum. » Ubi Septuaginta vertunt : « Dominus creavit me initium viarum suarum in opera sua. » Septuaginta sequitur hio Siracides, dum sapientiam dicit priorem creatam esso ab ævo. Jam triplex est hio sensus, juxta triplex significatum sapientiæ quod assignavi v. 1; amplo enim hic sumitur sapientia, prout communis est creala* et increate; ideoque quædam dicuntur, quæ magis conveniunt increate, ul quod fuerit ab (eterno; quædain, quæ magis create, ut quod prior sit creata.

Suplen- *Primus* est do increata Sapientia; tum essen-
M4L-»ub tiali, quro communis est sanctissimos Trinitati; lu, u uolionali, quæ propria est Hlio : utraque enim fuit prior rebus omnibus alis ab ævo, id est, ab æterno; prior, inqi>»n, tum origine el tempore, tum consequenta» dignitate et principatu, turn causalilato et elhcientia: per sapientiam enim Deus creavit omnia. Utraque hic«creata

dicitur. Essentialis quidem, quia concepta et elicitata a Deo. Sicut enim mens nostra creat intellectionem, dum actum intelligendi elicit et concipit; ila el Deus dicitur creasse sapientiam, dum actum intelligendi ot sapiendi elicuit et concipit nostro modo intelligendi. Omnis enim actus sapientiæ in nobis et Angelis est elicitus, ac similem vere ab æterno Deus habuit actum, quo se et omnia intellexit, concepit et ordinavit sapientissime: esto enim hic actus in Deo proprie non sit elicitus, sed substantialis, quia deitati intrinsecus; adeoque cum ea rcipsa unum quid idemque; lamen anthropopattes, et nostro modo concipiendi, uti jam dixi vocatur elicitus, quasi manans ab ipsa substantia et perfectione deitatis, sicut lux manat a sole. Nam creandi verbum ab Hebrais amplissime sumitur pro facere, elicere, concipere; ul cum ait Isaias, cap. xly, 6: «Ego Dominus formans lucem, et creans tenebras, faciens pacem, et creans malum, » id est faciens, eliciens malum et tenebras; hæc enim, cum sint mera privatio, proprie creari nequeunt. Et *Psal.* 1, 11: « Cor mundum crea, » id est, eflice, elice «in me, Deus. » Nec enim cor jam creatum proprie creari potest; nec ejus mundities, cum sit accidens.

Porro hæc Sapientia increata, creata, id est concepta, fuit a Deo prior, non tantum creaturis, sed et cæteris attributis, quia Deus est purus spiritus el animus. Sicut ergo ex animo primo manat intellectus, deinde voluntas et potentia; hæc enim nihil velle aut agere possimi, nisi quod intellectus prius volendum autagenduiu intellexerit el judicari!; ita pariter ex deilate. Deique mente, nostro modo concipiendi, primo prodiit intellectus ac sapientia, deinde voluntas et amor: ratione cujus prior origine fuit in Deo Patre generatio Verbi.(pia; est opus et conceptio intellectus, quam spiratio Spiritus Sancti, quæ est opus voluntatis et amoris.

Rursum hæc exponi possunt de sapientia genito, quæ omnino eadem est cum Verbo et Filio, ac proinde relativa et notionalist, uti docet S. Augustinus lib. \ II *ih- Trituf.* cap. il ; Magister in I, (*list*, xxviii, lit.F.el ibi Bonaventura et D.Thomas in i,dúL XXXII, ari. 2. Hinc ex hoc loco, el ex cap. XXI, 14, inferebant Ariani Sapientiam penitam vere esse creatam, ac proinde filium Dei non esse Deum, sed creaturam. Verum respondet S. Athanasius semi. 3 *contra Arimi.* el 8. Cvrillus lib. X *Thesauri*, cap. vi, Sapientiam dici creatam, id est genitam. Creare enim in Scriptura sæpe idem est quod gignere, imo facere quomodolibet; adeoque lueo tria promiscue pro eodem sæpe usurpat S. Scriptura, uti per exempla ostendit 8. Athanasius et Cyrillus. Addit S. Hilarius lib. I[^] *SynudiS*, analhemalismo 5, quod Filii Dei productio nunc dicitur generatio, quia est productio in eadem substantia; nunc creatio, ul significetur productio sine mutatione creantis; vox *creavit* enim significat generationem Patris factam sine passione,

decisione, diminutione gignentis: a Sapientia, inquit, quæ se dixit creatam, eadem in consequenti se dixit et genitam', creationem referens ad parentis indemutabilem naturam, quæ extra humani partus speciem et consuetudinem, sine imminutione aliqua, ac demutatione sui creavit seipsa, quod genuit. Creantis enim opus non habet passionem, aut permixtionis, aut partus. Esse enim aliquando incipit, quod creatur ex nihilo. Et qui creat, efficit pro potestate, quod condit; et est opus virtutis creatio, non naturæ, ex natura gignente nativitas. At vero nativitas, légitima) originis et genuinæ natura profectus est: ex natura enim generante naturam sumpsit genita natura. Sed, quia Dei Filius non corporalis partitudinis est genitus exemplo, sed ex perfecto Deo perfectus Deus natus est; idcirco ait creatam se esse Sapientia, omnes in generatione sua corporales passiones excludens. »

Denique Palacios Sapientiam ait dici creatam, id est, possessam a Deo, et, ut exponit Jansenius, apud Deum in rerum natura extilisse et substituisse; Siracides enim sequitur Septuaginta, qui, Prov. vii, 22, pro *Dominus possedit me*, ut habent Hebræa et Noster, vertunt: *Dominus creavit me*, id est, *creavit me*, quasi *creavit*, idem sit quod possedit, per metalepsin; quæ enim creata et comparata sunt, eadem a creante et comparante possidentur. Est igitur hæc tertia sapientiæ laus, quod ipsa sit lota possessio Dei; digna illa quidem tanto possessore; dignus ille tanta possessione. Igitur ab æterno Deus tanta possessione fuit dives et felix. Verum de hoc dicendum Prov. vii, 22.

Secundo, Sapientia creata proprie, *prior* fuit *creata ab ævo*, id est, ab initio seculi et temporis, quando Deus eam condidit, indiditque Angelis et Adæptem cælis, terre, elementis, omnibusque rebus creatis: omnia enim in numero, pondere et mensura creanda disposuit, ita S. Augustinus lib. XII *Confess.* cap. xv, per sapientiam accipit Angelos primo a Deo creatos: « Sapientia, inquit, quæ creata est, intellectualis est natura, quæ contemplatione luminis lumen est; dicitur enim et ipsa, quamvis creata, sapientia, etc. Ergo, quia prior omnium creata est quædam sapientia, quæ creata est mens rationalis et intellectualis castæ civitatis tuæ, matris nostræ, quæ sursum est, et libera est, et æterna in cælis; etsi non invenimus tempus ante illam, quia et creaturam temporis antecedit, quæ prior omnium creatura est; ante illam tamen est ipsius Creatoris æternitas, a quo facta sumpsit exordium, quamvis non temporis, quia nondum erat tempus; ipsius tamen conditionis suæ. » Videtur hic sentire S. Augustinus Angelos creatos esse ante mundum et tempus, quod olim plures Patres Græci senserunt; sed jam ex Concilio Lateran. certum est eos non ante, sed simul cum mundo creatos esse, ut ostendi Genes, cap. i.

Rursum et potius sapientia ab ævo, id est, ab

æterno, *creata*, id est, creari decreta est; predestinata enim a Deo fuit ejus creatio ab æterno: hanc enim, ut derivatam a sua prima et increata Sapientia, ac suo tempore creationi applicandam, et creaturis communicandam ab æterno intellexit, suoque intellectui ac voluntati objecit Deus, volens eam creare juxta rationes et modos ab intellectu sibi propositos. Ita I. Thomas I. p. *Quæst.* xii, art. 3. Sic enim Hebræi sæpe usurpant verba realia pro mentalibus aut verbalibus: ut, cum Apostolus, II *Timoth.* i, vers. 9, ait gratiam Christi ante tempora sæcularia nobis esso datam, id est, dari decretam et predestinatam. Et Jeremías, cap. i, IO, ait se constitutum super regna, ut ea evellat, destruat et disperdat, id est, evellenda, destruenda et disperdenda premonitici et quasi vice Dei decernat. De sapientia creata accipere videtur Syrus, dum vertit: « Super hæc omnia (puta, super arenam maris, pluvia? guttas, dies sæculi, altitudinem cæli, latitudinem terre, ac abyssum, de quibus sermo precessit) multiplicata est sapientia, et roborata est (vel prævaluit) fides ab ante,» vel ab initio. Ubi sapientiam videtur interpretari fidem, sicut noster interpretatur intellectum prudentia; quia fides docet et suggerit dictamina sapientiæ et prudenti. Arabicus Syrus consentit, vertitque: a Magis quam hæc omnia multiplicata est sapientia, confirmata est fides. »

Maxime vero creata, id est, creata predestinata est Sapientia incarnata, puta, Christus homo. Huic enim proprie competit esse creatum in tempore secundum humanitatem, et ab æterno esse genitum secundum divinitatem. Ita Rabanus hic, ac S. Athanasius serm. 3 *Contra Arian.*; Nazianzenus orat. 4 *De Theol.*; Cyrillus lib. V *Thesauri*, cap. iv, et S. Augustinus lib. V *De Trinit.* cap. xii. Rursum, Christus prior omnium creatus est, et, ut ait Sapiens Prov. vii, 22, fuit *primus*; hebr. *rescit*; græce, *ἀρχή*, id est, principium et principatus, aviarum Domini; quia Dominus Christo operum suorum primatum addixit, fecit quo ipsum caput omnium suarum prædefinitionum, prædestinationum et prædestinatorum, effectorum, creaturarum, donorum, gratiarum et virtutum, quas ab illo et per illum in cæteros Sanctos, quasi per influxum capitis in membra derivat. Unde S. Ambrosius lib. *De Interpellatione Job*: a Soli Christo, inquit, servabatur magnarum prerogativa virtutum, quia ipse est virtutum principium, sicut dixit: Dominus creavit me *principium* viarum suarum, n. Et S. Basilus in *Apolo.* ad *Cæsarianos*: a Christus, inquit, principium Evangelicarum viarum nominatur, quæ nos deducunt ad regnum, » ut per nos ruina Angelorum, æque ac hominum, instaurentur et reparentur.

Tertio, sapientia, id est, sapientiæ objecta et Tertio, dictamina ab æterno fuere creata, id est, elicita et dictata a mente Dei; ac decreta, ut in tempore crearentur, ac communicarentur Angelis, hominibus, cæterisque creaturis.

Rursum aliqui sic exponunt: Sapientia creata est prior omnium, hoc est, sapientia facta est prior omnium; sapientia praefecta est omnibus; sapientia donata est hac dignitate, ut esset prior et princeps omnium; ut, scilicet, ipsa esset idea, exemplar, et architecta omnium rerum creandarum; verbum enim *creo*, subinde idem est quod *praeficio*, ut cum dicimus: Rex creat principes, duces, magistratus. Unde Syrus vertit: Super omnia hæc multiplicata est sapientia, et praevaluit. Sic illud Proter. vii, 22: «Dominus creavit me initium viarum suarum; » juxta Septuag. S. Athanasius *ad decreta Nicaenas Synodi* sic exponit: « Dominus praefecit me operibus suis incipiendis rebusque inchoandis. » Iluncque maxime genuinum esse loci illius sensum, censet noster Salazar. Sed ille huic loco non ita congruit. Nam explicans subdit Siracides: « Et intellectus prudentiæ ab ævo. » Agit ergo de prioritate ævi et temporis, non preeminenti! » et praefectura). Sensus ergo jam datus potius est æliologicus et causalis, quam proprius et formalis. Causa enim et finis, cur prior creata sit sapientia, fuit, ut ipsa esset cæterorum omnium creandorum et agendorum idea, exemplar, causa et architecta.

Et intellectus prudentiæ. — Vatablus: « Et prudens intelligentia. » Jam dixi can. V, sapientiam nunc vocari intellectum, nunc prudentiam, nunc scientiam, etc. Sapientia enim vocatur, quatenus sapit res veras et coelestes, vereque facit sapientem. Eadem dicitur intellectus, vel intelligentia, quatenus sublimis est, et non nisi intellectu ab Angelis et hominibus intelligentibus percipitur. Eadem dicitur prudentia, quatenus prudenter dirigit actiones hominis et Angeli ad bonum, honestum et debitum finem. Unde Platonici, quos sequitur S. Augustinus, dicebant rationem nostram, cum contemplatur summa, vocari rationem et sapientiam; dum vero curam habet de infimis, vocari prudentiam. Sensus ergo est, 7. d. Dei sapientia non solum divina aspicit, ut sapientia; sed etiam ad humanam miseriam et ignorantiam se demittit, ut eam doceat prudenter agere, caque ratione prudentia » rationem et nomen induit. Rursum Palacius: Intellectus, ait, idem est quod acumen; 7. d. Sapientia est acumen prudentiæ quod fuit ab æterno; sapientia enim est sublimitas et immensitas prudentiæ. Sic dicitur, vers. 24: « Scientiam et intellectum prudentiæ sapientia compartietur, » id est, sapientia dat scientiam et acumen prudentiæ ».

Ab ævo. — Id est, ab omni æternitate, vel ab omni tempore imaginario, quod mente tingimus æternitati coexistit, id est, ut Apostolus loquitur, a temporibus æternis, *Korn.* xvi, 25. Fuit enim ab æterno sapientia increata in Deo formaliter; creata vero fuit in eo eminenter, objective, (exemplariter et efficienter, sive ut in causa exemplari et efficiente, uti jam dixi. Hæc est quarta sapientiæ laus, scilicet, quod sit æterna.

Ex dictis liquet Dei sapientiam non cognoscere futura, quæ necdum in tempore existant, [^] 7. ex eo quod illa realiter presentia sint ævo, sive æternitati: hæc enim realis presentia aliud esse nequit, quam realis coexistentia cum æternitate. Atqui res future non coexistent æternitati, antequam existant in seipsis secundum esse suum creatum; coexistere enim alteri supponit existere in se, lanquam quid prius. Unde non coexistent æternitati, nisi suis temporibus, dum singula suo ordine promuntur, et suas essendi vices subeunt. Quare hæc coexistentia nihil juvat ad illa intuenda Unquam presentia, priusquam fiant, et mullo minus ut videantur ab æterno; oportet enim illa non solum coexistere æternitati, sed coexistere ab æterno, ut ab æterno tanquam presentia videri possint.

Nec obstat, quod æternitas ambiat totum tempus; quia non ambit simul toti tempori coexistendo: coexistit enim illi successive, non successione sui, sed temporis. Altabuntur enim novi dies prioribus præterlabentibus; et dum hic dies prescribitur, coexistit æternitati secundum aliquid indivisibile sui, sed cras non coexistat, sicut nec heri coexistit: sicut in flumine allabantur novæ aquæ, et tangunt rupem flumini insidentem; sed statim transeunt, nec redeunt amplius. Totus rerum cursus ab initio mundi usque ad finem, est instar fluminis, sub æternitate, tanquam sub rupe quadam immobili, transeuntis. Itaque, sicut rupes illa non simul coexistit, nec simul tangit omnes fluminis partes, sed successive: sic nec æternitas simul rebus omnibus coexistit, sed successive. prout illæ successive esse accipiunt.

Radix ergo et origo, cur Deus omnia videat et prevideat, est infinita efficacia oculi divini, cujus radius se extendit per totum tempus, tangens et incurrens in omnia, quæ in aliqua parte temporis existant: quo enim vis visiva est major, eo longius se extendit. Sicut igitur oculus corporeus maximæ acrimoniæ in altissima specula constitutus, simul videret totam viam, et omnes in principio, medio, vel fine viæ constitutos: ita oculus divinus, super omnia temporalia et mutabilia elevatus, fertur in totum temporis decursum, et in omnia, quæ per totum tempus fiunt, singula ab æterno quasi tangens, secundum loca et tempora, quibus esse accipiunt. Nec aliter illa videt, cum jam sunt, quam antequam essent, aut cum esse desierint; sed semper eodem modo illa intuetur, secundum omnem statum, quem toto temporis successu habent. Quare, etsi continua in rebus sit variatio, in visione tamen illius non est ulla successio, sed summa immutabilitas. In hac visione, quam et *præsentiam* vocamus, omnia sunt facta, quæ futura sunt: « Ordo temporum, inquit D. Prosper *sentent.* 57, in (eterna Dei sapientia sine tempore est, nec aliqua apud illum sunt nova, qui fecit

quæ futura sunt. » Ita noster Lessius *De Attrib.*, lib. *De Æternitate Dei*. Deus enim, ex altissima æternitatis specula, omnes seculorum temporum decursus prospicit, et eminens quasi cominus intuetur.

Verum S. 5- Fo*5 SAPIENTIA, VETUUM DM IX EXCUSIS. —

F''''''''* ?• d. Verbum Dei excelsi in cœlis excelsis
'v funi habitans, est fons sapientiæ. Solet in Script.

sapientia comparari aquæ, flumini, mari, ob multas ejus cum his analogias; quia scilicet, sicut aqua aridam, plantas et homines sitientes; sic sapientia mentes aridas et sitientes irrigat, saturat, inebriat, vivificat, lætificat, impregnare, fecundat. Unde illud cap. xxiv, -10 : a Ego sapientia effudi flumina; ego quasi trames aquæ tinmens® de fluvio; ego quasi fluvii Dioryx, et

n<s- n- Sl('ut aquæductus exivi de paradiso. » Ita hic
príinu e*dem illam comparat Siracides, q. d. Sicut aqua in visceribus terre collecta erumpit in fonte, itaque primo se ostendit et communicat, ut sil et vocetur fons aquarum, ex quo hinc inde rivuli derivantur : ita sapientia primitus collecta in Deo fin eo enim suam habuit originem et collectionem, ut dixi vers, I), primase communicavit et quasi erupit in Verbo, illud ipse constituit fontem sapientiæ, ex quo omnes ejus rivuli in homines, Angelos, cæterasque creaturas derivarentur. Verbum Dei est duplex : essenziale, commune toti S. Trinitati; et notionale, proprium Filio. Verbum enim mentis est ipsa mentis conceptio et intellectio. Sicut ergo conceptio et intellectio in divinis est duplex : essentialis, qua intelligit omnia Pater, Filius et Spiritus Sanctus ; et notionalis, qua dicitur et prodicitur Filius, sic prorsus est et Verbum.

Magis famen proprie accipias Verbum notionale, sive Filium cum S. Augustino lib. XV *De Trinit.* cap. xi, quia hic proprie dicitur Verbum, esseque fons sapientiæ manans a Patre. Ejus vero meminit, ut significet sapientiam homini petendam a Christo, qui est Verbum Dei cœleste, ali omni impuritate terrestri alienum, rectum, sanctum et perfectum, a quo proinde manant mandata eterna, quæ scilicet in se firma et constantia sunt, durantque semper, ac sui observantem deducunt ad beatam æternitatem. Verbum ergo essenziale est ipsa conceptio, et jussio Dei, qua scilicet omnia in sapientia dixit, jussit ipse fieri dicens : Fiat lux, sol, sidera, homines, animalia, etc. Gene*, I, ac illico facta sunt. Simile est Verbum notionale : utrumque increatum est. Divine S. Dionysius *De Divinis Nominibus* cap. vii : « Verbum, inquit, Deus cum laude appellatur a Scriptis divinis, non solum propterea quod et verbum, seu rationem et mentem, et sapientiam supplet; sed etiam quod omnium causas in se æquabiliter anticipatas habeat, quodque per omnia vadat, pertingens, ut scriptum est (Sapient. vini, usque ad finem omnium. » Ac post pauca subdit : < Hoc verbum est simplex ver-

que existens veritas circa quam ut puram, et nusquam aberrantem universorum cognitionem fides divina consistit, stabile credentium firmitamentum; quæ quidem hos in veritate collocat, atque in ipsis collocat veritatem identitate quadam nunquam dissuasibili. » Hæc est quinta sapientiæ laus, quod ipsa sit intellectio et verbum inenlis divinum®, quo Pater se et omnia cognoscendo, se et omnia dixit. Eructavit enim Pater verbum bonum, *Psalms*, xuv. I.

Posset secundo hic accipi verbum creatum, Secaaj» puta, lex creaturis omnibus decreta, dataque a Deo; lex, inquam, tum naturalis, uti est lex cœlorum, aquæ, ignis, id est, status eorum, cursus et ordo eis præfixus et inditus a Deo, juxta illud : « Ordinatione tua perseverat dies, » *Psal.* cxviii, 01. Et : « Statuit ea in æternum, et in seculum seculi, » *Psal.* cxlvi, 6. Tum moralis, uti est lex naturalis et positiva data hominibus et Angelis : hæc enim eos deducit ad fontem sapientiæ, imo est eis fons et scaturigo sapientiæ. Ita Pineda lib. III *De Debus Saloni.* cap. xxvi, n. 6. « Fons, inquit, sapientiæ Verbum Dei in excelsis : et ingressus (viæ, aditus, itinera) illius, mandata æterna » (quæ perpetuo servanda præcipit supremus legislator Deus) : sicut enim eadem via est, iter idem, idemque impetus humane mentis per mandatorum custodiam ad promerendam sapientiam, et videndum primum illum atque celsissimum divinum® lucis fontem : ita idem ejusdem a Deo sapientiæ® hominibus communicat® effluxus est et cursus, per eadem mandatorum itinera sapientis et excurrentis, et nunquam a Deo, id est, a sua scaturigine aberrantis ; sicut scriptum est *Joan.* vi : « Omnis, qui audivit a Patre, et didicit, venit ad me. » Quod si sapientiæ® rivulus lotus insumatur, vel in quærendis terrenis opibus, vel in consecrandis vitæ® animalis voluptatibus, vel in ambiendis vanissimis honoribus, ac nihil divinum quierat : « non est ista sapientia desursum descendens, sed terrena, animalis, diabolica. Quæ autem desursum est sapientia, plena fructibus bonis, » *ele. Jacob.* cap. m, 15.

Denique Palacius explicat, q. d. Verbum Dei Tertio, est fons, puteus, mare et oceanus sapientiæ® : Nam, ut ait S. Augustinus *serm.* *De Samaritana*, « Omnis puteus fons est : ergo Verbum Dei, quod mare est sapientiæ®, utique et fons erit sapientiæ®. » S. Gregorius Nazianzenus vero orat. *De Theologia*. « Hæc tria inquit, distinguuntur, fluvius, fons, oculus fontis. Fluvius manat ex fonte; fons efficitur ex oculo ; ex oculo bullit aqua, quoniam® facit fontem ; ex fonte prodit aqua, quæ efficit rivum. » Aptè ergo Verbum nuncupatur fons ex oculo, id est, ex mente Patris emanans : mens enim Patris est quasi oculus semper apertus ad intuendum se, et intelligendum omnia. Ex hoc fonte, puta Verbo, manant rivi, id est, creaturæ omnes.

Scrutati sunt veteres per nulla annorum saecula fontem seu originem Nili, nec potuere reperire. Unde Lucanus lib. X :

Arcanum natura coput non prodidit ulli,
Nec licuit populis parvum te, Nile, videre,
Amovique sinus, et gentes maluit ortus
Mirari, quam dosso tuos.

oriro Nostro tandem sroculo cognitum est, Nilum ori-
Uutu.' r' aPU(l Æthiopus, puta, in quodam Africo lacu
in regno Congelisi, uti observarunt Lusitani, qui
illa loca lustrarunt.

Mugis scrutati sunt Philosophi fontem sapienti®, sed irritum conatu. Illum ergo hic Siracides designat, indicatquo esse Verbum Dei in excelsis; ut significet, frustra quorū in terris, cujus scaturigo est in coelis : in Æthiopia, inquam, hoc est, in splendore et ardore divino SS. Trinitatis, juxta illud *Psalm*, c. ix, vers. 3: a Tecum principium in die virtutis tuo, in splendoribus sanctorum : ex utero ante luciferum genui te. » Ait ergo : « Fons sapientiae, Verbum Dei in excelsis, » q. d. Verbum Dei Patris rotumum, fons est omnis sapientiae, a quo omnes creaturae, omnes Angeli et homines suos sapienti® rivulos hauriunt et mutantur. Porro fons hic sapienti® divinae suum habet in Deo et Verbo objectorum ordinem, juxta nostrum modum intelligendi. In *primo* enim signo rationis, fertur in divinam essentiam et personas divinas : in *secundo*, in omnia possibilia : in *tertio*, in omnia opera possibilia rerum possibilium : in *quarto*, in omnia futura ex hypothesi : in *quinto*, in omnia futura absolute. Unde merito dictum a Propheta : « Sapienti® ejus non est numerus. »

Quocirca omnes res creatae, vel creandro et possibiles, sunt in divina essentia, tanquam in primordiali rerum fundo et fundamento; in potentia, ut in causa effectrice ex nihilo ; in sapientia formaliter et objective, et velut in causa exemplari. Sapientia primo, in essentiam conversa, eam omnino comprehendit, se illi exroquans, et prorsus commetiens. Ex vi hujus comprehensionis sequitur immediato omnium possibilium conceptio, seu effectio: ex hac omnium operum et effectuum, quoro a creatura, tam possibili quā existente, fieri possunt, distincta notitia : hinc omnium eorum, quoro quavis hypothosi futura essent, clara intuitio : denique omnium reipsa, vel praesentium, vel praeteritorum, vel futurorum alterna visio. Hoc modo et ordine sapientia Dei in quinque velut sphaeras objectorum et intelligibilium procedit; et quidquid attingit reliquorum, ex vi comprehensionis essenti® attingit, qu® omnium possibilium ratio prima est et fundamentum, itaque in Deo est non solum universitas sapienti® et intelligenti®, sed etiam universitas objectorum et intelligibilium.

Moraliter S. Augustinus in *Psalm*. xxxv, vers. 10: « Quoniam apud te est fons vitro : et in lumine tuo videbimus lumen. Quis est, ait, fons vitro,

nisi Christus? Venit ari te in came, ut irrigaret fauces luas sitientes. Satiabit sperantem, qui irrigavit sitientem. Quoniam apud te est fons vitó : et in lumine tuo videbimus lumen. Hic aliud est fons, aliud lumen : ibi non ita. Quod enim est fons, hoc est et lumen. Fons est, quia satiat sitientes : lumen, quia illuminat oculos : ibi non fatigaberis, quia fons est : non tenebraberis, quia lumen. » Idem in *Psal*. xu, 1: « Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus. Eia, fratres, ait, aviditatem meam capite, desiderium hoc meum communicate, simul amemus, simul in hac siti exardescamus, simul ad fontem intelligendi curamus. Desideremus ergo velut cervus fontem. » Et inferius : a Curro ad fontes : desidera a/prorum fontes. Apud Deum est fons vitó, et insiccabilis fons : in illius luce lumen inobscurabile. Lumen hoc desidera, quemdam fontem, quoddam lumen, quale non norunt oculi tui : cui lumini videndo oculus interior praeparatur, cui fonti hauriendo sitis interior inardescit. Curre ad fontem, desidera fontem : sed noli utcumque; noli, ut quaecumque animal currere : ut cervus curre. Quid est, ut cervus? Non sit tarditas in currendo, impigre curre, impigro desidera fontem. Inveniemus enim insigne velocitatis in cervo. » Et post nonnulla, suggerit obicem hujus cursus ad sapientiam tollendum, scilicet, concupiscentias : « Quomodo inquit, concupiscis fontem sapientiae, cum adhuc laboras in venenositate? Interfice in te quidquid contrarium est veritati : et cum te videris tanquam vacare a cupiditatibus perversis, noli remanere, quasi non sit quod desideres : est enim aliquid quo te tollas, si jam egisti in te, ut non sit impeditor contra te. »

In excelsis. — Potest hoc accipi quasi epithetum Dei, 7. d. « Verbum Dei qui celsissimus est, » ita Tigurina; aut ut epithelum sapientiae, indicans ejus situm et locum, 7. d. Fons sapientiae non oritur in imis terra: vallibus, sed in excelsis ccelorum montibus, indeque in terram defluit : quia fons hic non est terrenus, sed coelestis et divinus, puta, Verbum Dei.

Et ingressus ejus (-«pe«« id est, vite ejus, Ingnw. scilicet, sapientiae, per quas ipsa incedit et egreditur, sunt mandata eterna. — Persistit in metaphora aquae et fontis, 7. d. Sicut fons per certas vias, semitas, alveos et canales labitur et defluit suum in vicinos agros et vineas; ita fons sapienti®, puta, Verbum Dei, per certas vias et canales sapientiam eructat et derivat in homines, Angelos, omnesque creaturas: viro hro, sive canales, sunt mandata Dei ivterna, puta, roternro Dei ordinationes et constitutiones; et, ut S. Augustinus ait lib. IX *Civit*. XXII, sunt rotem® Dei leges, quoro in ejus sapientia et Verbo vivunt, in quibus Angeli cursum et ordinem mundi, suumque et hominum legunt, discutuntque, quid sibi, quid hominibus

facto sit opus, ut sapienter secundum Dei legem vivant, quo sancte vitam transigant, et beatam vitam ac aeternitatem coelestem assequantur. Sicut enim vers. præc. ostendit sapientia? originem et statum; ita hic ostendit *ejusdem* ad creaturas progressum et profluxum. Hæc est sexta laus sapienti®.

Secundo, Jansenius sic explicat, *q. d.* Ingressus, sive vi®, id est, modi et rationes, juxta quos sapientia in gubernandis creaturis procedit, sunt lix.® et perpetuæ instar mandatorum æternorum; quia ipsa? sunt perpetuæ Dei ordinationes, mandata et decreta, quas Deus homini, Angelo et singulis creaturis quasi legem vivendi et agendi præstituit et præfixit, juxta quas sapientia ingrediendum et vivendum exigit. Hic sensus ex parte convenit cum primo.

Tertio, alii, *q. d.* Ingressus, id est, viæ, quæ ducunt ad sapientiam, sunt mandata Dei in æterni duratura. Vis ergo sapientiam consequi? vis iter ad eam nosse et capessere? serva Dei mandata: lure te recta ad illam ducent. Sicut enim via vite vocatur via ad vitam: sic via sapientiæ vocatur via ad sapientiam. Unde Tigurina non tam ad verbum quam paraphrastice vertit: « Fons sapientiæ, sermo Dei excelsissimus est; et aditus, sempiterna ejus præcepta. » Sic et Palacius.

Quarto, L\ranus: Fons, ait, totius sapientiæ create est Verbum Dei, quod ingrediens in montem Sina dedit Judæis mandata Decalogi, quæ sunt adorna; quia juris natur®, ideoque semper obligant et durant.

AU. got. Allegorico Rabanas, et S. Bernardus semi, *in Natüit. B. Maria*, de Aquæduclu: Fons sapienti® Evangelic® est Verbum incarnatum. Unde, cum Verbum per carnem assumptam ingressum est in orbem, dedit ei mandata æterna, puta, præcepta Evangelii!. Lex enim Evangelii! post legem natane et Mosaicam est tertia et ultima; nec ci aha succedet, sed durabit in ælernum, suosque cultores transcribet cœlo, et beate ælcrnitati. Inde S. Fulgentius lib. *Ad objectiones Arian*, in in resp.ta Quod, inquit, initium viarum Domini creatus est Filius, quid est aliud, nisi quod ipse via nobis est factus, ut co duce et rectore per adoptionis, quam recepimus, gratiam, ad virtutum nobis profectum pateret ingressus. » Quocirca S. Justinus philosophus et martyr sub annum Christi 130, cum, qua?rens sapientiam, varias philosophorum secias pererrasset, et nullibi eam invenisset, a sene quodam sibi apparente audivit: < Id quod tam anxie quæris, non nisi in schola Christi fas est reperiri. At tu votis et precibus tibi ante omnia lucis portas aperiri opta: neque enim ab aliquibus perspiciuntur aut intelhguntur, præterquam si Deus et Christus eis concesserit intelligenliam. » Huic credens et obechens Justinus, et Christianus, et philosophus, et martyr effectus est. Ita ipse refert *Dialogo* cum Trj phone.

Et Orígenes, hornil. 3 *in Josué*: « Incarnatio, inquit, Salvatoris non nobis merum ingessit et integrum deitatis aspectum; sed tanquam per fenestram fecit nos per incarnationem suam lumen deitatis aspicere. » Accedit Hugo, qui minutim multiplices hos Sapientiæ incarnate, puta, Christi, ingressus recenset. Primus, inquit, est in uterum Virginis Deipara? per incarnationem; secundus est in mundum, per nativitatem; tertius in Jordanem, per declarationem: baptízalos enim a Joanne in Jordane, eo indicante, et Patre e cœlis detonante: « Hic est Filius meus dilectus; » agnitus fuit esse Dei Filius, et Messius; quarius in infernum, ad patrum liberationem; quinius in cadum, per ascensionem.

Tropologice multiplices, varii et incomprehen-Tr^d. sibles sunt Dei ingressus in animam, quibus eam ad se trahit, illuminat, immutat, evehit, inflammat. Sic S. Paulum vocavit per se visibiliter, eum fulgure siderans et prosternens, *Act. ix*, 3. Cornelium vocavit per Angelum, *Act. x*, 3. Eunuchum Candacis regime vocavit per Philippum, *Actor*, vm, 29. Alios vocat per flagella, alios per beneficia: hos per præceptores et concionatores; illos per libros et exempla Sanctorum, uti vocavit S. Augustinum. Sancti et contemplativi miros Dei ingressus, instinctus, elevationes, raptus, quibus eos docet praxes omnium virtutum, rados orandi, contemplandi, etc., sentiunt, nee' eos comprehendere possunt.

0. Radix (Syrus vertit, *radices*; et Arabicus, ven.6. *fundamenta*, in plurali) sapientes cui revelata EST, ET ASTUTIAS ILLIUS QUIS AGNOVIT? — *q. d.* Nemo sapientiæ originem, rationes et modos plene cognoscit: quia radix sapientiæ est Deus, quem nemo perfecte intelligit; licet ramos quosdam sapientia? a Deo in se derivatos, aliquo modo quisque cognoscat. Unde Lactantius lib. III *De Falsa sapientia*, cap. vi: a Ubi ergo, inquit, sapientia est? ut neque te omnia scire putes, quod Dei est; neque omnia nescire, quod pecudis: est enim aliquid medium, quod sit hominis, id est, scientia cum ignoratione conjuncta et temperata. Scientia in nobis ab anima est, quæ oritur e cœlo: ignoratio a corpore, quod est e terra. Unde nobis et cum Deo, et cum animalibus est aliqua communitas. Ita, quoniam ex his duobus constamus elementis, quorum alterum luce præditum Tst, alterum tenebris; pars nobis data est scientia?, pars ignorantia®: per hunc quasi pontem transire sine cadendi periculo licet. » Alii p*c radicem sapientiæ intelligunt timorem Donnai: hic enim statuitur initium sapientiæ: pauci <*nbu illo arvo cognoverunt Deum, Deique timorem, id est, religionem et cultum.

« Astutius, » vel, ut Vatablas, caflfditatem, Græce in bonum capit Siracides, æque ac Septuaginta in Proverbiis: hos enim sequitur. Ita D. Thomas I II, *Quast*, xix, art. I, ud 2: « Dicendum, inquit, quod limor Dei comparatur

ad totam vitam humanam per sapientiam regulatam, sicut radix ad arborem. Unde dicitur *Eccli. i*: Radix sapientiae est timere Dominum. Rami autem illius longaeui. Et ideo, sicut radix virtute dicitur esse tota arbor: ita timor Dei dicitur esse sapientia. »

« *Astutius*, » ergo vocat rationes sapientes, cautelas, circumspectiones, quas Deus ubique in operibus suis faciendis et gubernandis adhibet: has enim nemo plene pervestigare et comprehendere potest. Unde Syrus vertit, a arcana intelligentiae quis cognoscit? » Idipsum repraesentant Aegyptii hieroglyphicè Isidis, sive Minervae Saitanæ, in cuius templo hæc erat inscriptio: « Ego sum omne quod fuit, est, et erit; et meum peplum nullus adhuc mortalium evoluit: quem peperit fructum, sol est, » uti ex Plutarcho et Tocio refert noster Nicolaus Causinus lib. I *Parabol. hist.* cap. Ivi: hæc enim Isis, sive Minerva, erat symbolum sapientiae coelestis. Hoc est, quod de sapientia canit Baruch cap. m, 15: a Quis invenit locum ejus, et quis invenit thesauros ejus? Ubi sunt principes Gentium, qui in avibus caeli ludunt? qui argentum thesaurizant, et aurum, etc. Viam autem disciplina* ignoraverunt. Non est audita in terra Chanaan, neque visa est in Theman. Filii quoque Agar, qui exquirunt prudentiam, quæ de terra est, etc.; viam autem sapientiae nescierunt. »

Quocirca Lactantius lib. III *De Falsa sapientia*, impugnat Philosophos, qui se sapientiam invenisse jactitabant; ac inter alia cap. xvi: « Quando, inquit, Philosophi esse coeperunt? Thales (ut opinor) primus: recens hæc quidem ætas. Ubi ergo apud antiquiores latuit amor iste investiganda veritatis? » Et mox: « Seneca, nondum sunt, inquit, mille anni, ex quo initia sapientiae nota sunt. Multis ergo seculis humanum genus sine ratione vixit. Quod irridens Persius: Postquam, inquit, sapere urbi cum pipere et palmis venit: tanquam sapientia cum saporis mercibus fuerit invecta; quæ secundum hominis naturam est, cum homine ipso coeperit necesse est: si vero non est, nec capere quidem illam posset humana natura. Sed, quia recepit; igitur a principio fuisse sapientiam necesse est. Ergo Philosophia, quia non a principio fuit, non est eadem vera sapientia: sed, videlicet, Græci, qui sacras veritatis Litteras non attigerant, quemamodum depravata esset sapientia, nesciverunt. Et ideo cum vacare sapientia humanam vitam putarent, Philosophiam commenti sunt, id est, latentem atque ignotam sibi veritatem disserendo eruere voluerunt, quod studium, per ignorantiam veri, sapientiam putaverunt. » Septima est hæc sapientiae laus, scilicet, quod ipsa hominibus et Angelis sit incomprehensibilis.

AHcgor. Allegorico, radix sapientiae est B. Virgo Dei-
Heo-X I, ara: en*ni esl ,naler Sapientiae incarnate,
tn n. puta, Christi. Unde a Patribus vocalur, et in Li-
laniis invocatur *radix sapientiae*, quam Deus crea-

vit in Spiritu sancio, ut dicam vers. 9. Hujus enim admirabilem conceptionem, nativitatem, praesentationem, vitamque angelicam in templo, annuntiationem, partum Verbi, etc., virtutes, doles, prerogativas, excellentias, prudentiam et sapientiam nemo comprehendit; praesertim, quia ipsa sola Spiritus incarnationem, nativitatem, infantiam, sapientiam, vitam et gesta per experientiam ocularem, auritam, sensibilem, et multo magis mentalem, puta, per illustrationem intellectus, et ardores voluntatis sibi a Verbo intra se concepto, et jugiter sibi presente assidue immisos cognovit, caque S. Lucæ, ut ea in Evangelio conscriberet, ac Apostolis et fidelibus revelavit. Unde S. Thomas I *part.*, *Quaest.* xxv, art. 6, ad 4, quaerens, an Deus possit creare creaturas perfectiores quam creavit, et illis rursum alias et alias perfectiores in infinitum, respondet posse; sed excipit tria, scilicet, incarnationem Verbi, maternitatem Virginis Deipare, et beatitudinem nostram, quæ sita est in visione et fruitione Dei: hæc tria enim, cum Deum involvant, imo pro objecto habeant, hinc nihil eis potest a Deo fieri melius; alioqui enim Deo aliquid esset praestantius. Quare sicut non potest esse perfectior homo, quam Christus, nipote homo Deus; nec perfectior felicitas, quam visio et possessio Dei: sic nec perfectior potest a Deo fieri mater, quam mater Verbi, utpote, Dei. a Quare hæc tria, inquit, habent quamdam dignitatem infinitam ex bono infinito, quod est Deus: ex hac parte non potest aliquid fieri melius eis, sicut non potest aliquid melius esse Deo. » Denique ipsa est radix sapientiae: quia illam supereminentem a Deo sibi infusam, Apostolis, cæterisque fidelibus communicavit, et indies se invocantibus communicat, uti communicavit S. Gregorio Thaumaturgo, jubens S. Joanni, ut illi traderet Symbolum formulæque fidei, quam Origeni, Ario et hæreticis opponeret. Item Alberto Magno, Ruperto Abbati Tuiliensi, S. Thomæ Aquinati, aliisque pluribus. De hoc plura cap. xxiv, vers. 6 et sequent.

7. Disciplina sapientiae^A evi revelata est, et vero. 72. MANIFESTATA? ET MULTIPLICATIONEM INGRESSIS ILLIUS quis intellexit? — Idem dicit aliis verbis, quod dixit vers. precedenti: unde hic versus deest in Græcis Complut. Romanis, et cæteris, ac nonnullis Latinis. *Disciplina ergo sapientiae*, est ipsa ordinata sapientiae methodus, dispositio et ratio, qua cuncta sapienter et ordinale agit, constituit et disponit. *Multiplicationem ingressus*, sive viarum ejus vocat multiplices providenti® ejus vias et rationes, quas tam variis creaturis varias, sed cuique congruas et proprias adhibet et adaptat. Pro his omnibus Syrus et Arabicus habent dumtaxat, « Arcana, vel secreta, intelligenti® quis cognovit, vel comprehendit? »

8. Unus est altissimus Creator omnipotens, et Ycr». s. Rex potens, et metuendus mmis, sedens super THRNUM ILLIUS, ET DOMINANS UEUS. — « *Illius*, »

non sapiential; Grace enim csl masculinum, «ζwo, sed Dei altissimi : « *il/ius* » ergo, id est, suum. Illebrmi enim idem habent pronomen absolutum et reciprocum. Unde interpret Latinus unum cum altero rape permutat, ut dixi in proremio. Jam subaudi, *agnovit, intelleiit*, nam questioni proposita : Quis cognovit radicem, disciplinam, ingressus et vias sapientia)? respondet, Solus Deus allksimus. Rationem addita posteriori, et quasi indicium ex effectu, quod, scilicet, ipse sil *primo*, « creator omnium: » per sapientiam enim sapienter creavit omnia; secundo, quod sit « omnipotens: » omnipotentia) enim directrix est sapientia; quia quidquid sapientia dictat sapient, r posse fieri, hoc omnipotentia Dei efficere potest; *tertio*, quod sil « rex potens: » regi enim ad regendum opus est sapientia, coque majori, quo majus est ejus regimen et nolentia; *quarto*, quod sit a metuendus nimis,» puta, tremendus, venerandus et latria colendus, quem adorant Dominationes, et tremunt Potestates tanquam Numen, quod sapientissime et justissime omnia videat, provideat, pramiet, et puniat etiam gehenna et reternis ignibus : unde quasi judex et vindex sedet in throno sure majestatis et glocire, quem describit Daniel cap. vii,9,ctS. Joannes Apec, iv, 2, et Ezechiel cap. i, 20 : vide quæ illis locis annotavi; *quinto*, quod sit « dominans Deus, » ubique el semper, puta, in cælo et in terra per omnia secula. Ad hunc enim immensum dominatum immensa requiritur sapientia et providentia, ut omnia combinet, adreqnet, disponat juxta cujusque cl totius Universi bonum.

Graea hic de more concisa sunt, sicque habent : « Unus csl sapiens (in se et per essentiam) metuendus nimis, sedens super thronum suum. » Sic et Syrus : « Unus est et terribilis solus Deus, quia ipse dominator est super omnes thesauros ejus, » scilicet sapientia. Et Arabicus : a Inus est metuendus solus ipse, Deus dominans universis thesauris illius. » Septima ergo htec est sapientiic laus, quod, scilicet, tanta, tam sublimis, ampla et vasta sil, ut a nemine, nisi a solo Deo omnisciente et omnipotente, comprehendi possit. « Deus enim, » ail S. Anselmus in *Mtmologto*, cap. XV, a est summa essentia, et summa vita, summa ratio, summa salus, smunta justitia, sumina sapientia, summa veritas, summa bonitas, summa magnitudo, summa pulchritudo, summa immortalitas, summa incorruptibilitas, sumina immutabilitas, summa beatitudo, summa reternit -, 'umma potestas, summa unitas, n Et S. Cyprianus, Ub. Quod idola non *sunt* : « Mundi unus est rector, qui universa quæ sunt, verbo jubet, ratione dispensat, virtute consummat. Hic nec videri potest, visu clarior; nec comprehendi, Lictu purior est; nec resumari, sensu major est : et ideo sic eum digne itslimamus, dum inrestimam dicimus. » Et S. Bernardus, lib. V *De Coni-à t* : * Quid est Deus ? Voluntas omnipotens, be-

nevolentissima virtus, lumen internum, immutabilis ratio, retorna beatitudo. » Et infra : « Amat ut charilas, novit ut veritas, judicat ut requitas, dominatur ut majestas, regit ut prioripium, operatur ut virtus, tuetur ut salus, revelat ut lux, assistit ut pietas, etc. »

9. Ipse curavit illam in Spiritu Sancto. — Graea vm.il non habent *in Spiritu Sancto*, sed tantum : a Dominus ipse creavit illam. » Nonnulla Latina legunt : « Ipse creavit illam Spiritus. »

Creavit. — Id est, elicuit, genuit, produxit, ut \$,,,3 dixi vers. i. Sed quomodo in *Spiritu Sancto* /nam i^,M Deus Pater non genuit Sapientiam, puta, Verbum, rim <3 in Spiritu Sancto; sed potius per Verbum (ut ait^q S. Cyrillus lib. XII in *Joannem*, cap. tvi), et cum Verbo produxit et spiravit Spiritum Sanctum.

Respondeo primo, creata sapientia.de qua magis hic loqui videtur Siracides, creata est in Spl-pTM ritu sancio : quia Deus Pater per Spiritum, et per amorem, quo volebat se suaque bona communicare creaturis, eas creavit in sapientia, et cum sapientia, quam eis indidit. Hanc enim quasi architectam creationis constituit, « et effudit illam super omnia opera sua, » uti subdit vers 11. Rursum hanc sapientiam Deus « creavit » ab interno, id est, creare decrevit et predestinavit, concipiendo, scilicet, ideam mundi creandi, rerumque creandarum numerum et mensuram, ordinem et legem, prresertim quam Angelis et hominibus erat prrescripturus, idque « in Spiritu Samio, » id est, ex dilectione et amore creaturarum, Angelorum et hominum, qui amor attribuitur Spiritui sancto; quia Spiritus sanctus per voluntatem, et actum amoris notionalem Patris et Filii spiratur et producitur. Unde S. Athanasius, *Dirput. contra Arium*, ex hoc loco probat Spiritum sanctum esse Deum. Hic sensus, uti facilis, obvius et congruus; ita valde appositus est et genuinus; Siracides enim, reque ac Salomon, de sapientia loquitur confuse cl generatilo. Unde quredam dicit de ea, quæ magis conveniunt increata;, quadam quæ magis create; et tale est hoc. Vult enim docere Deum ab retorno decrevisse creare creaturas in sapientia ex amore, qui appropriatili' Spiritui Sancto, non autem ol> proprium aliquod commodum; ideoque hunc Dei amorem fuisse purum et sanctum; ac proinde opus hujus amoris, puta, mundum, Angelos, homines, legesqno et praeopta eis a Deo prrestituta et prallxa esse pura, sancta et omnino irreprehensibilia. Quocirca Syrus et Arabicus,pro cremat *eam*, vo.rtunt, *manifestavit eam*.

Secundo, increata Sapientia, tam essentialis quam notionalis, creata, id est, producta et genita, est a Patre in Spiritu Sancto, id est, primo, ex spiritali sanctaque divinitate, et natura divinar fecunditate quasi prodiit et emanavit : proprio enim essentialis Sapientia a Deo non csl producta, nec genita, cum sil unum idemque cum Deo; sed nostro modo concipiendi dicitur producta

eo sensu, quem jam assignavi. Nos enim concipimus et metiipnr divina quæ non videmus, ex humanis et creatis quæ videmus. In his autem videmus sapientiam creatam prodire et produci ex spiritali natura, et priestantia intellectus angelici et humani. Igitur simili modo concipimus Sapientiam increatam quasi prodire ex immensa excellentia divinitatis, ita Jansenius, nam Spiritus Sanctus dupliciter accipitur : primo, notionaliter, quasi proprium terti» person» sanctissimos Trinitatis; secundo, essentialiter, quomodo Deus Pater est Spiritus Sanctus : si est enim ipse Spiritus, est et sanctus. Unde quidam codices *-ri Spiritum Sun-hirn* scribunt minuscule s. Romani tamen, Plantiniani, et ceteri scribunt majuscule, quasi sit nomen proprium Spiritus Sancti. Quare secundo, increata Sapientia (puta, Verbum) creata, id est, producta, est in Spiritu Sancto, « non principative, quia Spiritus Sanctus non est principium Filii, sed comitative, » ait Lyranus. Itaque in *Spiritu Sancto*, id est, cum Spiritu Sancto, hic enim a Patre Filiotjtie producitur et procedit, ut intelligamus Spiritum Sanctum fuisse ab æterno simul cum Patre et Filio : llebr. enim 31, id est, *in*, sumitur pro *im*, id est, *cum*, *apud*, *juxta*, cæterisque præpositionibus. Vel in *Spiritu Sancto*, quasi in fine et termino, *q. d.* Creatio, id est, productio Sapientie», id est, Verbi, non ibi stitit, sed ulterius processit, ac finita et terminata est in productione Spiritus Sancti; Pater enim gignendo Verbum, simul dedit ei fecunditatem spirativam, ut secum possit spirare et producere Spiritum Sanctum; hæcque vis in ratione Verbi includitur, adeo ut ipsum plane et per omnia perfectum nou sit, donec spiret Spiritum Sanctum : in Spiritu Sancto enim terminatur omnis activitas, omnis productio interna deitatis, puta, Patris et Filii. Sic S. Augustinus lib. VI *De Trinit.* ait Patrem et Filium se invicem amare Spiritu Sancto, scilicet, amore, non essentiali et formali; sed notionali et producto, qui est finis et terminus amoris essentialis : a Nam Spiritus Sanctus, ait, est summa charitas, utrumque conjungens, nosque subjungens. » Etlib. V: a Communio quædam consubstantialis Patris et Filii, est amborum Spiritus Sanctus. » Sic idem Augustinus lib. IXXXIII *Quatrst.* ait Patrem esse sapientem sapientia genita, non formaliter : sic enim sapiens est, sapitque et intelligit sapientia essentiali et ingenta, sed effective et terminative; quia, scilicet, ejus intellectio notionaliter producit sapientiam genitam, sive A orbem, in eoque terminatur. Unde idem Augustinuslib. XV *Trinit. etlib. I Detract.* cap. xxvi, docet proprie dicendum esse, Patrem non esse sapientem sapientia genita (quia Pater non accipit sapientiam a Verbo, sed potius Verbum eam accipit a Patre), sed propria et ingenta.

Tertio, Palacius sic exponit, *q. d.* Pater creavit, id est, possedit Filium, qui est in Spiritu Sancto, scilicet, cum quo est illi una natura : sicut enim

Pater est in Filio, ita Filius est in Spiritu Sancio, ut significetur hic trium divinarum sive circuminsessio, de qua ex Damasceno alibi dixi. Cui» enim una sit essentia trium personarum, hinc fit, ut Pater sit in Filio et Spiritu, et Filius sit in Patre et Spiritu, et Spiritus Sanctus sit in Patre et Filio, idque non Lautum quoad essentiam unam et eandem, quæ tribus personis communis est, uti voluit Durandus in I, *dist.* 19, et alii nonnulli; sed etiam quoad ipsam personam. Quia enim eadem prorsus et individua est tribus personis essentia, hinc fit ut non sola essentia, sed et per eam persona quælibet alteri inexistat, uti docent S. Bonaventura, Marsilius, Scotiis, et alii passim in I, *dist.* 19; qua de re alibi plura dixi.

Quarto, Theologi multi sic exponunt : Pater Qumo. creavit, id est, genuit Sapientiam, puta, Verbum, ex cognitione Spiritus Sancti ; quia genuit illud ex cognitione et comprehensione sue essentia», et omnium quæ in ea sunt : in ea autem est fecunditas spirandi Spiritum Sanctum, et possibilitas creandi omne possibile : quare ex cognitione Spiritus Sancti, et creaturarum possibilitium, pariter ac essentia» divin», producitur et procedit Verbum, uti docet probabiliter Francisais Suarez lib. IX *De Deo trino et uno*, cap. iv, v, vt, et alii, licet Gabriel Vasquez cum nonnullis id neget.

Allegorica Sapientia incarnati creata est in Spiritu Sancto : quia Incarnatio fuit opus, non viri, sed Spiritus Sancti. Unde in Symbolo dicimus : « Qui conceptus est de Spiritu sancio, natus ex Maria Virgine. » Quocirca Angelus conceptum annuntians, Virgini quærenli : a Quomodo fiet istud, quoniam virimi non cognosco ? » respondit : « Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi ; ideoque et quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei. » *Luc* 35. Ka Rabanus. Rursum Sapientia, imo Sapientia» a*ternie mater, est B. Virgo : hanc creavit Deus in Spiritu Sancto, quia simul creata et repleta Spiritu Sancto fuit, uti decebat matrem Dei mox hituram, ideoque in gratia omnes homines et Angelos superavit : quare ejus gratiam solus Deus « dinumeravit et mensus est, s juxta illud *Prov.* ultim.*. « Multa* Uli» congregaverunt divitias, tu supergressa es universas. » lia S. Bernardinus tom. II, sem. 1, *art.* 3, cap. i. Hæc est octava sapientia» laus, scilicet, quod Deus eam creavit in Spiritu Sancto.

Ex dictis liquet, hunc locum non favere Græcis, qui dicunt et docent Spiritum Sanctum non procedere a Filio, sed a solo Patre : ob quem errorem ipso festo Spiritus Sancti, puta, Pentecostes, capta a Mahomete Turearum Imperatore Constantinopoli, eversum est imperium Græcorum anno Domini 1153. Maluerunt Gricci cum Latinis de Spiritu Sancto otiosis falsisque disceptare verbis, quam seriis contra barbaros decernere armis. Itaque justo Dei judicio ejusdem Spiritus sancti

festo illa acceperunt vulnera, quoniam eorum dominis extrema fuerunt funera : ut, sicut Constantinus primus ante mille annos, natus S. Helena, religione Catholica, et in Romanum Pontificem observantia eximius, conditor Constantinopolis, novae Romae dicta?, niximopere clarus exstitit ; sic Drogate*. Constantinus alter, Helena etiam natus, sed religionis Catholicae desertor, et Pontificis Romani inimicus, Constantinopoli amissa, fuerit extremus, inglorius et infamis in omne aevum.

Et vidit, et dinumeravit, et messis est. — Uree tria antistropha sunt, et alternis respondent tribus interrogatis vers. 2, ibi enim interrogavit : « Quis sapientiam investigavit, dinumeravit, et dimensus est? » hic respondet, Deus « eam vidit, et dinumeravit, et mensus est, » q. d. Deus plane pleneque ab aeterno cognovit sapientiam naturam et quantitatem, tum discretam, puta, numerum; tum continuam, puta, molem et mensuram; Deus perspexit quae et quanta esset sapientia; Deus ab aeterno omnes sapientiae rationes et modos numeratos et mensuratos habuit, secundum quos in tempore omnia creaturus et facturus erat, juxta illud Sap. XVI : « Omnia in mensura, et numero, et pondere disposuisti. » Loquitur enim de sapientia Dei architectonica, quam quasi ideimi Deus architectus ab aeterno in mente concepit et efformavit, ut juxta eam in tempore omnia in mensura, numero et pondere conderet. Licet ergo Dei sapientia in se sit infinita, et homini innumerabilis et immensurabilis ; a Deo tamen, Deique mente, quoniam pariter infinita est, quaeque est fons et origo sapientiae, numeratur, mensuratur et comprehenditur.

Nota « vidit, id est, intimo, penitus et funditus ejus naturam, proprietates et dotes introspexit et circumspexit, quasi captus ejus specie et pulchritudine : « mensus est, non est in Graeco.

Ver», io. <0. Et effudit illam super omnia opera sua, et SUPER OMNEM CARNEM SECUNDUM DATUM SUUM (p̄oilt, scilicet, cuique eam dare et communicare voluit ; Vatablus,*pro sua munificentia»), et prae duit illam diligentibus se. — Nona est haec sapientiae laus, q. d. Deus sapientiam ab aeterno in mente sua reconditam, in tempore communicavit omnibus creaturis, etiam inanimis, sed magis animalibus, praesertim hominibus carne praeditis ; maxime vero hominibus et Angelis diligentibus se : w effudit, significat largitatem beneficii Dei, quod se suaeque dona et sapientiam instar imbris vel torrentis copiosissime effuderit in mundum, praesertim in homines scilicet diligentes : quia hos donavit fide, gratia et sapientia supernaturali, ut Deum cognoscant, ament et colant, itaque ad ejus visionem et fruitionem, in qua consistit perfectio et consummatio sapientiae, perveniant. Hinc disce, magnam Dei sapientiam inditam esse coelis, elementis, arboribus, plantis, avibus, piscibus, etc. ; hinc illa solertia avium in construendis nidis,

educandis foetibus, cavendis noxiis, parando cibo ; piscium in natando, comedendo, generando ; animalium in vita sua et suorum tuenda, propaganda et propugnanda.

Sicut ergo artifex effundit artem suam in opus, quod ab arte producit : pictor enim, v. g. pingendo imaginem, similem suae arti et ideae quam mente concepit, ideam quasi in picturam confert et transfert : sic Deus quasi artifex et pictor universi, sapientiam et ideam suam quasi in illud contulit et transtulit, cum illud juxta illam, illique simile condidit. Unde Syrus vertit : « Manifestavit eam, et divisit eam omnibus operibus suis : cimi carne secundum voluntatem suam dedit eam, et multiplicavit eam omnibus timentibus se ; » Arabicus : « Patefecit eam, et revelavit eam, tum comprehendit eam, et praebeuit illam : distribuit eam inter universam creaturam suam, super omnem virum ex hominibus secundum voluntatem suam, et multiplicavit eam in omnibus timentibus se. »

Contemplari hic, mirare et reverere sapientiam divinam esse primaevum fontem, et primaevum signaculum rerum omnium, quod omnia penetrat sua puritate et subtilitate, intrinsecus format et disponit omnia in omnibus. Considera ergo divinam sapientiam plenam esse notionibus et conceptibus rerum, voluti sigillis quibusdam, formandis creaturis secundum speciem cujusque idoneis. Sunt enim res creatae voluti impressiones qua-dam et divinae sapientiae : quam ob causam dicitur : « Et effudit illam (sapientiam suam) super omnia opera sua. » Et quemadmodum sigillum aquae, vel alteri rei fluxae impressum, si amotum fuerit, statim forma perit : ita nisi divinae sapientiae signaculum assidue formet et consignet creaturam, tota species et substantia rei evanescet. Itaque cuilibet rei creatae suum hoc sapientiae divinae sigillum, quo ejus essentia ali intrinseco assidue formetur et conservetur, semper est intime praesens.

Ubi nota dignationem Dei creatoris, qui creaturas omnes, sed maxime homines, praesertim sanctos, evexit ad tantam dignitatem, quanta est similitudo Dei : omnes enim creaturae sunt similes sapientiae ; Dei ; quia sunt similes suis ideis et exemplariis, quae vivunt in mente Dei, suntque ipse Deus. Si omnes creaturae, ergo multo magis justi et sancti, de quibus proinde ait : « Et praebeuit, » scilicet, se ipsam, et quasi se totam, « diligentibus se. » Nam, ut ait Ecclesiasticus c. m, I : « Filii sapientiae, ecclesia justorum, non id est, justi et sancti sunt filii sapientiae, ac proinde justi participative sunt ipsa quasi sapientia ; sicut filius hominis oportet sit homo. Hoc est, quod admiratur S. Joannes cap. i, vers. 12 : « Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, qui non ex sanguinibus, etc., sed ex Deo nati sunt. » Jam occasione horum Deum timentium et diligentium, quorum quasi propria est sapientia, Siracides transit ad timorem Dei, secu-

tus Salomonem dicentem: « Timor Domini, principium sapientiæ, p ut doceat viain et modum assequendi sapientiam, ita hactenus laudatum,

esse timorem, sive amorem Dei: timor enim filialis idem est cum amore, vel certe aclub amoris et charitatis.

SECUNDA PARS CAPITIS,

QUÆ DOCET TIMORE ET AMORE DEI PARARI SAPIENTIAM.

Vers. II. 11. TIMOR DOMITU GLORIA, ET GLORIATIO, ET LAETITIA, et corona exsultationis. — Syrus : « Timor Domini gloria, ct honor, ct majestas, et corona gloriæ ; » Arabicus : « Timor Domini in illa (sapientia) ct honorificentia et majestas ipsius, ct corona gloriæ et laudationis illius. » Est hic altera pars capituli, qua transit Ecclesiasticus a sapientia ad timorem et cultum Dei, tanquam unicum medium comparandæ sapientiæ. Jam « timor Dei, n est « gloria, etc. » non formaliter, sed causaliter. Est enim metonymia, *q. d.* Timor Dei est causa gloriæ, parit ct conciliat gloriam æternam, tum in coelo, tum in terra; tum apud Deum ct Angelos, tum apud homines. Timor quoque parit gloriationem ut, scilicet, de eo gloriari possit homo, sed in Domino : item affert laetitiam, quia affert bonam conscientiam, æque ac fiduciam in Domino, quæ duo sunt causa summæ lælitiæ. Insuper conciliat divinas consolationes et gaudia, quæ expertus Psaltes jubilabat : « Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam abscondisti timentibus te ! » *Psal.* xxx, 20. Denique hic timor ornat hominem instar coronæ, sive diadematis exultationem afferentis : corona enim datur sacerdoti, sive pontifici, regi et triumphanti. Timens ergo Deum est quasi sacerdos coronatus et consecratus Deo.

Timens
Deum est
quasi
sacerdos
coronatus
et
consecratus
Deo.

E. 1 ut rex. Idem destinatur, ut sit rex iu cado per gloriam ; quod regnum in terra inchoat per gratiam ; per hanc enim fit filius Dei, ideoque hreres regni ejus coelestis ; ac proinde majus et certius per gratiam acquirit jus in regnum cœli, quam primogeniti Ls regis habeat ad regnum patris terrenum. Hic enim ex hominibus jus habet, ille ex Deo. Unde ait S. Petrus *epist.* I, cap. ii, 9 : « Vos genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis. » Denique timens Deum est triumphator, ideoque coronatus: triumphat enim de peccato, mundo, carne et dremone. Unde R. Simeon aiebat, « Ires esse coronas, coronam legis, coronam sacerdotis, et coronam imperii : verum coronam bonæ famæ (ex sapientia et vita honesta) illustriorem longe et pretiosiore[m] his omnibus esse. » Quocirca S. Chrysostomus homil. 69, *ad Pop.* : n Si Dei timorem, ait, habeamus, nihil nobis est opus : si vero hunc non habeamus, ct si regnum ipsum possideamus, sumus omnium pauperrimi. Nihil reuale Deum timenti : timor enim Domini omnia superat ; hunc itaque possideamus : omnia propter hunc faciamus, ut hunc assequamur timorem. » Plura vero homil. 15 *ad Pop.* in camdem sententiam scripsit : a Nisi bonum (ait) esset timor,

non multos impendisset Christus sermones et longos depenna et supplicio loqueos. Timor nil aliud est quam murus, et munimentum, et turris inexpugnabilis. Etenim multa nobis munitione opus est, quia inultæ sunt undique insidia*, i» Denique S. Isidoras lib. It *Sent.* cap. i; « Omnis, ait, qui secundum Deum sapiens est, beatus est. Beata vita, cognitio divinitatis est. Cognitio divinitatis, virtus boni operis est. Virtus boni operis, fructus æternitatis est. »

Timor Dei hic intelligitur, Dei non tantum metus, sed ct reverentia, observantia ct cultus, seu *Oi^iCcia, el religio*, ut vertit Vatablus, quæ est initium sapientiæ, ac nascitur ex amore. Est enim filialis, non servilis : quia enim fideles quasi filii summe amant Deum quasi patrem, hinc eum timent ct reverentur ; omnes ejus leges, imo nutus observant; in omnibus ei placere satagunt, caventque quam maxime, ne quid committant, quo vel in minimo eum offendant. Quocirca hic timor est causa gloriæ, lælitiæ et coronæ. Quapropter Lactantius, toto lib. Ili et IV, docet Philosophos omnes non habuisse veram, sed falsam sapientiam, eo quod camerini vera Dei cognitione, cultu et religione, in qua sita est vera sapientia; ac inter alia cap. n : a Naturam hominis, ait, hanc Deus esse voluit, ut duarum rerum cupidus et appelons esset, religionis et sapientiæ : sed homines ideo falluntur, quod aut religionem suscipiunt omissa sapientia, aut sapientiæ soli student omissa religione, cum alterum sine altero esse non possit verum. Cadunt ergo ad multiplices religiones, sed ideo falsas, quia sapientiam reliquerunt, quæ illos ducere poterat, deos multos esse non posse : aut student sapientiæ, sed ideo falsæ, quia religionem summi Dei omiserunt, qui eos ad veri scientiam potuit eradire. Sic homines, qui alterutrum suscipiunt, viam deviam, maximisque erroribus plenam sequuntur : quoniam in his duobus inseparabiliter connexis et oflicium hominis, et veritas omnis inclusa est. » Unde, lib. III concludens ait : « Qui vult sapiens ac beatus esse, audiat Dei vocem, discat justitiam, sacramentum nativilatio sure norit, humana contemnat, divina suscipiat ut summum illud bonum, ad ipiod natus es^ possit adipisci. Dissolutis religionibus universi*^ et omnibus quæcumque in carum defensionem; dici, vel solebant, vel poterant, refutatis; deindp conviciis Philosophire disciplinis, ad veram nobis religionem sapientiamque veniendum est; quoniam est (ut docebo) utrumque conjunctum. » Hinc timor Dei a Septuaginta *Protei b. i, 7*, voca-

tur «*6*«*6*«, id est, pietas et religio, ut vertit Clemens Alexandrinus. *il Strom*, de quo plum vers. <6. Sic Abraham ait *Gen.* xx, 11 : « Forsitan non est timor Dei in loco isto, » id est, forsitan in hoc loco non est Dei cultus et religio. Sic illud *Deut.* vi, 43 : « Dominum Deum tuum timebis, » Christus explicat *Matth.* iv, 10: « Dominum Deum tuum adorabis. » Nam, ut Poeta ait,

Primas in orbe deos fecit limor.

Sic Job cap. i, t, vocatur « vir simplex et rectus, ac timens, » id est, colens, « Deum. » Similia sunt pw/m. xxi, vers. 24,25,26, et alibi passim. no!» u Porro Siracides hic mire commendat Dei timor. Dei. ri' rem, ejusque quatuordecim elogia et dotes re- <JoJ>nn“ censet. Prima est hoc versu, quod timor Dei sit gloria, lætalia et corona exsultationis.

Ver», ii 12. Timor Domini delectabit cor, et dabit i et i- TTAM, ET GAUDIUM, ET LONGITUDINEM DIERUM, — tum in hac vita, tam magis in futura. Ita Rabanus. Explicat quod dixit vers, præced. : « Timor Domini gloria, et lætatin, et corona exsultationis. » Causas delectationis et gaudii ibidem recensui. Syrus vertit: « Timor Domini læliiical cor, et lietitia et exsultatio et vita sterna; » Arabicus : « Timor Domini laetificat cor, et est lætitia, et exsultatio et vita permanens. » Vide Damascenum lib. I *Paral.* cap. iv, ubi inter alia citat auream gnomen Didymi : « Fieri non potest, ut qui timore Dei proditus est, meticulosus sit, cum illud monumontis proditum sit : præter eum ne qucmquam alium timeas. » Nara, ut ait Nuianzenus *lamb*, xv, « Læticia est mentis diffusio; metus, ejusdem contractio; tristitia, morsus et turbatio.» Læülia ergo excludit metum.

Nota tō *longitudinem dierum* : nam, ut præclare ait S. Augustinus in *Ps.* xeni : « Venale est quod habeo, dicit Dominus : tibi eme illud. Quid habet venale? Requiem, regnum. Quantum valet? Pretium ejus labor est. Quantus labor? /Eterna requies æterno labore recte emitur: certe tantus debuit esse. Item sempiternus labor pro requie sempiterna. Decies centena millia annorum in labore quid valent? habent (inem. Quod tibi dabo, ait Dominus, non habet finem. Qualis misericordia Dei! Nec dicit, Decies centena millia annorum labora: non dicit, Vel milio annos labora: non dicit, Quingentos labora: sed, Cum vivis, labora paucis annis. Inde jam requies erit, et finem non habebit. Ecce quantum pretiunr.damus quodammodo unam siliquam, ad accipiendos thesauros sempiternos: siliquam laboris, ad requiem sempiternam. »

v«r*. t3. Timent i Dominitibene erit in entremis.—Novo Tigurina : « Religionem Domini colenti bone erit in extremis ; » Sjrur : « Qui timet Deum, bonus fiet finis ejus. Timenti ergo Dominum bene erit in extremis, » puta in morte, judicio ot gloria cce- Srcr.od» l en'm TMnl Ir'a extrema sive no- da*. vissime ilæc secunda est dos timoris Déi. o quan-

tum est bene et feliciter nobis aleam salutis cadere in illis extremis ! In hoc enim puncto temporis jacimus aleam de tota ælernilate, caque vel felicissima, vel miserrima. Quam ergo gaudebit in extremis timens Deum, cum videbit ideam sibi cadere leternitatis beata ! O quanta felicitas est ea potiri ! o quantum est regnum coelorum, ima Deum possidere in internimi !

Præclare S. Gregorius X *Moral.* cap. xii : « Pec- catoris, ait, lumen in dio, est obscuritas in ves- pere; quia in præsentis vita felicitate attollitur, sed adversitatis tenebris in fine devoratur-: justo autem meridianus fulgor ad vesperum surgit; quia quanta sibi claritas maneat, cum jam oc- cumbere cieperit, agnoscit; hinc namque scrip- tum est : Timenti Deum bene erit in extremis. » Ita in extremis gavisa fuit anima Lazari, dum ab Angelis elata fuit in crnluin, cum dives Epulo demersus sit in tartara, *Luc* xvi: de quo pulchre S. Chrysostomus hom. *de Divite et Lazaro* : « Fac- tum est, ait, ut portaretur ah Angelis, et addu- ceretur, ne saltem ambulans laboraret. Portaba- tur post tot labores, quia defecerat: et portabatur ab Angelis; non suffecerat ad portandum pauperi unus Angelus; sed propterea veniunt plures, ut chorum tatitire faciant. Et portaretur ab Angelis: gaudet unusquisque Angelorum tantum onus tangere: libenter talibus oneribus priegravantur, ut adducant homines ad regna coelorum. »

Ita in extremis bene fuit S. Ambrosio, cum Jusilla moriturus confidenter dixit : « Non sic vixi, ut jXaí. me pudeat inter vos rivere; sed nec mori timeo, quia bonum Dominuin habemus, » uti refert Exempl» Possiditis in Vita S. Augustini, cap. xxvn; et S. Gerardo, fratri S. Bernardi, qui, ut ipse refert serin. 26 *in Cant*, in morte jubilabat : « Laudate Dominum do coelis, laudate eum in excelsis; » et Ven. Bedie qui canens : « Gloria Patri, et Filio, et Spiritui Sancto, » animam Deo reddidit, ut habet ejus Vita.

S. Franciscus morions, cum gravissimis ar- derei totius corporis doloribus, non nisi divinas laudes canebat, et alios canentes audiebat; cum- que F. Elias eum increparet, dictitans illud tem- pus dandum esse lacrymis et poenitential, res- pondit,# non licere sibi alitor facere, cum scirri se brevi cum Deo fore. » ita S. Bonaventura iu ejus Vita.

S. Bernardus,primns S. Francisci socius, mo- rions : « Nunc, ait, sentio quid sit in Dei timore vixisse. Nunc enim pro toto mundo nollem me aliam vitam instituisse. Nunc gaudeo et c^stdto, quod mundum spreverim, quod in humilitate et paupertate Deo servierim. » lia habent ejus acta in *Chronio*. S. Francisci.

S. Eligius, Noviomensis Episcopus, animam agens, discipulis osmio valedicens ; « Jam non ultra, ait, loquar vobiscum, valetate in paeç. Re- deat terra in terram. » Ac creetis in cadum opulis : « Nuno dimittis servum tuum, Domine, secundum

verbum tuum in pace. Memento mei, Christe redemptor, salvum me fac in regnum tuum coeloste. Tu semper fuisti protector meus. In manus tuas commendo spiritum meum : manus tua me deducat in mansionem, quam preparasti timen- tibus te. n Ita refert B. Audeonus Rhotomag. episoo. in ejus Vita.

S. Antoninus, Archiepiscopus Florentinus, in extremo vitro spiritu canebat : a Oculi mei semper ad Dominum, quoniam ipse evellet de laqueo pedes meos, » uti refert Mainardus in ejus Xita.

S. Antonius do Padua jubilando B. Virgini : « O gloriosa Domina, excelsa super sidera, » etc.; ac intentis in coelum oculis : « Video Dominum meum, » ci animam resignavit anno Domini 1231. Ita habet ejus Vita, cap. xxxvn.

S. Nicolaus Tolentinos, sex mensibus ante mortem, singulis noctibus audiebat concentum Angelorum, ut diceret : « Cupio dissolvi, et esse cum Christo. » Moriturus vero exultabat; rogatus causam, dixit : « Dominus meus Jesus (Christus, suro matri, et nostro Patri Augustino innitens, dicit mihi : Euge, serve bono et fidelis, intra in gaudium Domini tui. » Ita habet ejus Vita.

Sic hoc siculo B. Petrus de Alcantara Ordinis S. Francisci, vir mirro orationis et austeritatis, flexis genibus moriens, exultans ait : « Lrotatus sum in his quoro dicta sunt mihi ; in domum Domini ibimus. » Et noster Edmundus Campianus, damnatus ad mortem, cecinit : « Te Deum laudamus. »

Et in die defunctionis (mortis et obitus, quo vita hac defngetur transiturus ad meliorem et beatam; unde Syrus vertit, « in ultimo dierum : » Arabicus, « in extremo vitro suro, ») benedicet i R, — tum ab homnibus, tum a Deo, cum audiet a Christo iudice : « Veni, benedicte Patris mei; posside paratum tibi regnum a constitutione mundi, » *Matth.* XXV, 34.

Jicndicetur ergo tum vocaliter, tum realiter; id est, benefiet ei: quia bonum felicitatis et regni alterni accipiet, quod est maximum. Unde Tigurina vertit : « In dio obitus sui beabitur. » Quidam Grroci codices legunt :

’kl os^, n~ *veniet gratiam*, scilicet, coram Deo, ac per eam inveniet gloriam sempiternam. Quocirca in Scriptura benedictus dicitur, imo « beatus vir qui timet Dominum, » Ps. ext, I. Audi S. Chrysostonium in *l'sal.* i x ii : « Si dixeris mihi c\ Psalmis illud : Beatus, qui timet Dominum, et potueris sciro quidnam sit id quod dicis; non divitem, non principem, non formosum, non cum qui valet viribus, non eum qui rodos possidet magnificas, non cum qui gerit magistratus, non eum qui regnum obtinet; nullum denique .dium, nisi cum qui est pius et religiosus, qui studio sapientia tenetur, <pii Deum limet, beatum dices, non solum propter futura, sed etiam propter prorsentia: nam etiam in hac vita hic quoquo est illo potenlior. n Igitur Prosper lib. H D *Voc. Gent.*

cap. IX ; « De timore (ait) Dei et sapientia in Ecclesiastico legitur : Corona sapientia », Umor Domini: utraque autem sunt dona Dei. » Et paucis interjectis: « Beatus (ait) cui donatum est habere timorem Domini. »

14. DIUCTIO Dii, HONORABILIS SAPIKXTU- — Li- Ven.1*.

berius suo inore Tigurina : « Amor Dei preclara est sapientia- » Sensus est, *q. d.* Hic timor est, Dei dilectio et amor, in quo consistit vera, honoranda et sumina sapientia. Qui amat Deum, hic sapii pra' omnibus Philosophis el Theologis; hic enim sapii el cognoscit Deum practica el sapide, non speculative et aride. Unde S. Bernardus serm. 85 in *Cantic.*: « Quidquid, inquit, virtus elaborat, sapientia fruitur; et quod sapientia ordinat, deliberat, moderatur, virtus exsequitur, etc.: el si quis sapientiam, virtutis amorem definierit, non a vero deviare videbitur. Ubi autem amor est, labor non est, sed sapor. Et forte sapientia a sapore denominatur, quod virtuti accedens quoddam voluti condimentum sapida reddat, quoro per se insulsa et aspera sentiebantur; nec duxerim reprehendendum, si quis sapientiam, saporem boni definiat. » Sapientia enim est sapida scientia, ait S. Gregorius, juxta illud : « Gustate, et videte quoniam suavis est Dominus, » P<a/. xxxm, 9. Hroc est sapientia, non quoro. inflat, sed qua. » beat.

Vides hic ut sapientiam constituat nunc in amore, nunc in timore filiali; quia hic timor oritur ex amore, imo est amor. Ita Rabanus. Hic amor, hroc sapientia nos facit filios Dei, ut sicut Sapientia increata esi Filius D*»i per naturam; ita sapientes ei amantes Deum sint filii ejus per gratiam, imobintudivina » consortes natura », » et quasi dii quidum terrestres, ut ait S. Petrus Ep sl. II, cap. i, 4. Nota rursum metonymi&m, qua sapientia dicitur esso amor et timor Dei, non formaliter, sed causaliter; nam sapientia est in intellectu; amor et timor sunt habitus et actus in voluntate : sed hi involvunt el prrosiipponunt sapientiam, quasi sui originem et causam. Ex hoc enim dictamine sapientia » : Deus est sumina pulchritudo, summus honor, summa opulentia, summa voluptas, sumina gloria, summum bonum : ergo Deus est summe amabilis; oritur ejus amor et timor. Hinc ille vocatur, et revera est sapientia practica, de quo plura vers. tO.

Quocirca vere et eleganter S. Augustinus tract. *De Laudibus chari*(. tom. IX : « Tene, ait, chaiila- tem, et in ea invenies omnem scientiam ; » et inferius : « Totam magnitudinem divinorum eloquiorum et latitudinem secunda possidet charitas; » et mox : « In eo quod in scripturis intelligis, charitas patet; in eo quod non intelligis, charitas latet. Ille itaque tenet et quod patet, et quod latet in divinis sermonibus, qui charitalem tenet in moribus. » Deinde charitalem describens : « Charilas, inquit, est recta volunt <. ab omnibus terrenis prorsus aversa, juncta Deo inseparabiliter

et unita, igne quodam Spiritus Sancti, a quo est, et in quem refertur, incensa, inquinamenti extranea, corruptionis nescia, nulli commutabilitati obnoxia, super omnia quæ carnaliter diliguntur excelsa, affectionum omnium potentissima, divin® contemplationis avida, in omnibus semper invicta, summa actionum bonarum, salus morum, finis coelestium preceploriim, mors criminum, vita virtutum, virtus pugnantium, palma victorum, arma sanctarum mentium, causa meritum, præmium perfectorum, sine qua nullus Deo complacuit; fructuosa in pœnilentibus, teta in proficientibus, gloriosa in perseverantibus, victoriosa in martyribus, operosa in omnibus omnino fidelibus, ex qua quidquid est boni operis, vivit. »

Porro Syru» et Arabicus pro a dilectio Dei, honorabilis sapientia, » habent: «Initium sapientia, timor Domini; n quam sententiam deinde secundo et tertio hoc capite repetunt, quasi basin et centrum omnium dictorum et dicendorum.

Denique dilectio hæc sapiens maxime resplendet in martyribus, ac similibus, qui pro Deo et sapientia graves obeunt labores, aut atroces subeunt dolores. Unde SS. Savinus et Cyprianus, martyres Brixiani, cum atrociter cæderentur, in ignitam fornacem projicerentur, super rotas extenderentur el dilacerarentur, gratias agentes Deo, jubilantesque dicebant : «Quam dulcis est dilectio tua. Domine ! » Ita Ferrarius in Catalogo Sanctorum Itali® ad diem 2 julii.

S. Vitus puer cum Modesto et Crescentia gloriosum obiens martyrii agonem, cum Diocletianus ei ingentes promitteret opes et honores, si Deos coleret, animose respondit : a Ego regnum, honores et divitias parvi pondo, lotusque ex uno Christo, solo Deo et immortalī dependeo. »

S. Felicula, virgo et martyr Romana, collaetantca S. Petronilla», cum in eculco torqueretur, exultabat dicens : a Ego Christum sponsum video, qui tanta pro me passus sustinuit. »

S. Marcus et Marcellianus stipiti clavis affixi, cum judex diceret : « Resipiscite, miseri, el vos ab his cruciatibus liberate, » alacres responderunt : « Nunquam tam jucunde epulati sumus, quam libenter hæc Christi causa perferimus, in cujus amore nunc fixi esse cœpimus. Utinam nos tamdiu hæc pati sinat, quamdiu corruptibili hoc corpore vestiti erimus!» Ita habet eorum Vita, et Acta S. Sebastiani. Ita cruces omnes dulcorat Sanctis dilectio et amor Christi, ut amorem amori, ac mortem morti rependant. Quam dulce ergo eis erit frui Christo ejusque gloria in cœlol Tunc vere dicent cum Sponsa : a Dilectus meus mihi, et ego illi. »

15. Quibcs autem apparuerit in visu (id est, quibus se videndam et cognoscendam obtulerit hæc Dei dilectio, quæ est sapientia practica, (jui-bus5cipsammanifestarit);mi.iGVXT e.%m in vision* puta, per solam hanc visionem et ostensionem

dilectionis et sapientia),et in agnitione magnalium suorum,—id est, per agnitionem magnificorum operum ejus, quæ ab ipsa mirabiliter esse peracta discunt et audiunt, </ d. Adeo speciosa, adeo amabilis est dilectio Dei, quæ est vera sapientia, ut sola sui ostensione, solo sui aspectu, omnes in sui amorem et admirationem rapiat; ac proinde nemo eam odit, nemo despicit, nisi qui eam non cognoscit. Vetustus codex citatus in editione Græca Romana, sic habet: A>z w k Sujeto, crôofof co-ía, ó'áv ζzráywa, aJrr// << tywt» id est : « Dilectio Dei, honorabilis sapientia; quibus autem apparuerit (sapientia), distribuet eam (dilectionem) ad visionem ejus, » 7. d. Sapientia, cum alicui se suumque auctorem, puta Deum, ostendit, illico in Dei dilectionem eum rapit.

Hæc est tertia timoris laus.

Sic Abraham, Isaac, Jacob, Moses et Prophète viderunt Deum, Deique Verbum in corpore assumpto, et audiebant ejus magnalia, atque illico in ejus amorem rapiebantur. In illis enim visionibus apparuit et ostendit se Filius Dei, ut ait Conci!. Sirmiense; ut preluderei et significaret se quandoque verum corpus assumpturum, ut in eo sapientiam nobis ore tenus predicarci et communicaret, ita David, videns opera sapientia Dei, V. g. cœlos, exclamat : « Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra!» *Psal.* viii. Ita intuens hanc mundi machinam jubilat : a Delectasti me, Domine, in factura tua, » *Ps.* xgi.

Ita Sapientia apparuit S. Gregorio Nazianzeno quasi virgo speciosa, cui astabat castitas simili specie. Cumque ille, utpote castus, formam feminarum refugeret, ab ea audivit: «Ne mireris, o juvenis, sociæ et sorores sumus, libique familiares, quia nobis jucundum in tuo corde habitaculum preparasti ; una nostrum Sapientia, altera Castitas vocatur.» Quo viso in utriusque amorem accensus est Nazianzenus, uti refert Rufinus, Baronius, et alii in ejus Vita.

Ita pariter Sapientia apparuit D. Henrico Sii-soni, qui, Doctor Theologus anno Domini 1350, magna sapientia el sanctitatis laude floruit, multaque conscripsit, in quibus spirat amorem Sapientia æternæ, adeoque Horas composuit de æterna Sapientia : unde et ejus minister est appellatus. Audi auctorem Vitæ ejus, cap. iv : « Dum, inquit, his flagraret desideriis videndi et alloquendi Sapientiam, illa tali schemate se illi visendam præbuiU Longe supra ipsum ferebatur in columna nubis, residens in throno eburneo, micans instar luciferi, et tanquam sol lucens in virtute sua. Corona ejus eral æternitas, amictus felicitas, sermo suavitas, complexus omnis bon satietas. Prope erat el longe aberat, sublimis et humilis, præsens et occulta; familiarem se prebñbat, nec tamen apprehendi poterat. Excelsis cudi fastigiis erat allior, et abyssoprofundior :

TertU
dos.

Sapkn*
lia rbw
corpoix*

attingebat a fine usque ad finem fortiter, et disponebat omnia suaviter. Dum elegantis puellæ specie teneri videbatur, mox pulcherrimi juvenis præ se ferebat imaginem. Nonnunquam ceu artium omnium peritissimam, se præbebat amicam cunctis amabilem. Itaque dulcissime ad eum se convertens, et comiter, non tamen sine quadam divina majestate illi arridens, benigne his eum verbis affala est : Præbe, fili, cor tuum mihi. Tum vero vestigiis illius advolutus, medullitus ac humillime gratias illi egit. Sapientia deinde nonnunquam animæ illius se communicabat, quasi totius boni fons et profluvium, et omnium desiderabilium abyssus, in qua simul reperit, quidquid pulchrum, amabile, vel concupiscibile esset; siquidem id omne in ea modo ineffabili existebat. »

Et inferius: « Neque sane dici possit quoties gratissimam illam amicam lacrymanlibus oculis, et in immensum expanso cordis sinu circumplexus sit, et suo pectori, suaviter astrinxerit. Erat tum sæpenumero illi, perinde ut solet infanti, ad matris, ipsum suis ulnis complectentis, ubera pendenti, atque in ejus gremio delitescenti. Ut enim ejusmodi puerulus capite, elotius corporis motu ad parentis suæ pectus sese applicat, et amicabilebus et blandis id genus gestibus cordis sui lælitiam declarat: ita cor illius cum sensibili quadam inundatione, erga jucundissimam æternæ Sapientiae præsentiam ferebatur, cogitabatque: Si mihi desponsa foret, Domine Jesu, Regina potens, esset id mihi gaudio. Nunc igitur, æterna Sapientia, tu mei cordis Imperatrix, et totius gratiæ parens es. In te divitiarum, honoris, potenti® affatim mihi suppeditat. Nihil præterea appeto, quidquid hic mundus habet. Sub his meditationibus vultu exhilaratus, oculis micantibus, corde in jubilum sublato, et cunctis internis sensibus exsultantibus, in hæc verba prorupit: Super salutem et speciem dilexi sapientiam, et proposui pro luce habere illam, et venerunt mihi omnia bona pariter cum illa. »

Vers. IC. I C. I NI TI UM SAPI EN TI Æ TI MOR DOM NI . — Gr æCC : Initium sapien- a Inilium sapientiæ, limere Dominum, » hoc est, lia* timor Dei, quo iCDkU ? a timor Domini. » Infinitivus enim de more ponitur pro nomine. Sapientiam hic creatam accipe; arctius ergo hic illa accipitur, quam vers. t. Citat

Respon- ds vrino.

psal. cx, 10; Proverb, cap. i, 7, ubi pro *mitium*, hebr. est mUTNI rescii (grajee, quod deducitur a urxn ros, id est caput, <7. d. capitale. Unde a *rescit* » *primo* veritas initium, ut sensus sit, g. d. Initium sapiendi est Dei timor, cultus et religio; a religione et Dei cultu incipit vera sapientia et philosophia fidelium, qu® in actione consistit; si vis sapientiæ studere, eamque nancisci, incipe a Dei timore et cultu; si vis sapere, Deum time et cole. Sapientia enim hæc practica inelligitur, quæ in actione sita est, eamque imperat et complectitur, g. d. Si vis actiones moresque recte componere, si vis honestam vitam instituire, incipe a timore, id est, vera

religione et cultu Dei; hic te reliqua docebit, hic ad caderas virtutes te manu ducet. Unde Septuaginta, *Prov. vm, 7, timorem Dei interpretantur pietatem et religionem*. « Pietas in Deum, inquit, principium sensus; » vel, ut vertit Clemens Alexandrinus, 115/rom.: « Sapientiæ initium est religio; p idque verum esse docet S. Augustinus lib. *De Vera religione*, et Lactantius libr. III et IV; quia, sicut homo per states crescit et adolescit; ita idem in virtute adolescit, dum ex timore in fidem, et ex fide in dilectionem accrescit. Hæc est mystica ætas virtutis, et virtute præditi. Ha Clemens. Quocirca S. Basibus *in cap. i Isuite*: « Attenta, ait, cogitatio arcanorum, nobisque formidabilium timor, paedagogus est ad exercendam pietatem, etc. Quasi quidam janitor, limor necessario ad pietatem condiscendam, admittitur. » Ubi sapientiam interpretatur pietatem.

Secundo, rescit veritas principatum, q. d. In sapientia morali, puta in virtutibus vitaque honesta primas tenet religio; caput virtutum est timor et cultus Dei; honestatis, probitatis et sanctitatis arcem principatum sibi vindicat religio. Unde rescit Vatablus vertit caput; Palacios, *summasapientii^ est religio, quia*, ut docet S. Cyrillus libr. II *De Recta in Deum fide*, si ex omnibus virtutibus corpus mysticum componas, capitis locum obtinebit religio: sicut enim caput in cætera membra spiritus vitales et animales, ac per eos sensum et motum influit, ita religio suum pietatis spiritum, vitam et motum influit in cæteras virtutes. Quocircarecte S. Ambrosius *super Leviticum*: a Præferenda est, inquit, religio necessitudini, pietas propinquitati. Ea enim demum vera est religio, qu® præponit divina humanis, perpetua temporalibus, a Sic *mtium* pro summo et principatu sumitur cap. xi, 3: « Brevis in volatilibus est apis, el initium dulcoris habet fructus illius, » *q. d.* Fructus parv® apis est mei, quod summum habet dulcorem, quod in dulcedine obtinet principatum.

Tertio, rescit veritas primitias, q. d. Timor Dei Tanto, sanctus obtinet honestatis et pietatis primitias, quæ Deo offerend® sunt; sicut enim arborum frugumque, sic et virtutum primiliæ Deo debentur; has Deo offert redditque rehgio. Hæc enim? tota Deum Deique cultum spectat; cæteræ virluUf' in proximum tendunt, vel in ipsum operantem diriguntur et reflectuntur. Virtute ergo præditus ex bonis actionibus quasi fructibus, quos quasi arbor frugifera assidue profert, primitias dat Deo, cum eas orditur a religione, offerendo eas Deo (piasi victimas et holocausta.

Quarto, S. Thomas li, II, Qiupst. 19, art. 7: ^ ^ « Initium, inquit, hoc est, primus sapientiæ effectus, timor Domini. Cum enim ad sapientiam pertineat, quod humana vita reguletur secundum rationes divinas; hinc oportet sumere principium, ut homo Deum reveareatur, et se ei subiciat; sic enim consequenter in omnibus secundum Deum regulabitur. »

(Mnû. *Quinto*, noster Benedirtas Fernandius in *Genes.* cap» ni, sert. 20, minier. 3, per sapientiam accipit pœnitentiam; hæcenim est resipiscentia. Unde Clemens Alexandrinus : « Pœnitentia, ait, est magna intelligent!*. » Pœnitentiæ enim initium et stimulus solet esse timor Dei.

^ces : Umor est initium sapienti®, quomodo alibi idem dicitur sapienti® finis et consummatio. Anu ut h*c vers* *8 : * Planitudo sapientiæ, est timere Deum; » et vers. 21 : « Corona sapienti®, limor Domini; » et Joft, cap. xxviii, 28 : « Ecce timor Domini, ipsa est sapientia. »

Respondet *primo*, S. Augustinus mox citandus, et ex co Beda in *Proverb*, cap. vin, 7, timorem initialem, sive servilem, esse principium sapienti®, id est charitatis, de qua dixit vers. 14: a Dilectio Dei, honorabilis sapientia. » Timorem vero filialem et amore perfectum esse consummationem sapienti®, id est charitatis; quia hic timor est actus perfect® charitatis: timor enim servilis est auspiciu, initium, clavis, seta charitatis, et, ut ait S. Basilius in cop. i / ^ u æ, « paedagogus; » vel, ut Orígenes in cup. vin *ad Rom.* vers. 15 : « Tutor et procurator parvulorum, deducens eos ad charitatem. » Audi S. Augustinum, tract. in illud I Joan, n, 18: • Perlecta charitas foras mittit timorem. » « Quando aliquid suitur, seta prius intrat; sed niai exeat, non succedit linum : sic timor primo occupat mentem, non tamen ibi remanet; quia ibi intravit, ut induceret charitatem. » Et paulo ante : « Initium sapienti®, timor Domini, inquit, quia linior locum prapararat diaritati; cum autem coeperit charitas habitare, pellitur limor, qui ei preparavi! locum; quantum enim illa crescit, ille decrescit, et quantum illa fit interior, timor pellitur foras. Major charitas, minor timor; minor charitas, major limor. Si autem nullus limor, non est (pia intret charitas. »

Idem docet D. Thomas, I, Quosl. 19, art. 10, ubi asserit, crescente churilate, crescere timorem filialem pari mensura; sed decrescere (timorem servilem : « Quia, inquit, quanto aliquis magis diligit Deum, tanto minus timet pœnam. Primo quidem, quia minus attendit ad proprium bonum, cui contrariatile poena; secundo, quia firmitus inhaTcn? Deo, magis confidit de premio, et per consequens mimis timet de prona. » Hæc divus Thomas. Timor Dei ergo facit ut homines, quos nondum delectat pulchritudo virtutis, dolorum et pronorum divinarum metu a peccatis coerceantur. Ilare sententia vera est; sed huic loco non satisfacit. Nam limor hic potius filialis, quam servihs intelligitur; vocatur enim a Septuaginta », id est pietas, imo vers. 14, vocatur « dilectio Dei; » et vers. 17, « scienti® religiositas; » et vers. 21, « corona sapienti®: d ubique enim agit de eodem timore; Siracides enim maxime nobis inculcare satagit timorem filialem, et hunc passim vocat « timorem Domini; » servilis enim potius est timor inferni, (piam Domini.

Pro responsione nota, solere etlicos et philoso-

phos inchoare scientiam et disciplinam suam a principiis scienti®, juxta Aristotelem. ! *Poster*, cap. i et n. Unde sicut Aristoteles i *Ethic.* in auditore ethices suro requirit ut sedatis sii animi affectionibus, ideoquo vir, ac principium suro ethices ponit passionum dominium, et inde consequenter dictamen redro rationis non perturbata»: ita Salomon, *Proverb*, i; et eum secutus Siracides hic, suarum, sententiarum suoque sapienti® et saero ethices principium statuunt timorem Domini, cumque in discipulo, ut discipline suro sit capax, requirunt: quia stulti, qui timorem Dei non habent despiciunt sapientiam, *Prov.* i, 7.

Dico ergo *primo*: Sapientia hic inlolligitur di- Primo, vina et practica, sive ethica sacra, ut dixi vers, i, cumque ea sit duplex: formalis, hoc est habitus vel actus sapientiæ; et objectiva, sive objectum hujus habitus, vel actus; utraque hic accipi potest, sed melius objectiva.

Dico *secundo*, per timorem hic generatila accipi secundo, omnem metum et reverentiam divin® majestatis, inclinantem animum ad hoc, ut illi per omnia obedial et summe caveat, ne uspiam illam offendant, tum quia ipsa severissimus est judex et vindex malorum; tum quia suavissimus est amicus, pater, finis et summum bonum nostrum. Unde Septuaginta timorem vocant « pietatem, » /Tov. i, 7.

Dico *tertio*, hunc timorem esse initium sapien- Tertio, tiro proprie et formaliter; quia, sicut principium se habet ad conclusionem in scientia et demonstratione; ita se habet timor Dei ad sententias hasce practicas in hac sapientia: timor enim Dei ut finis ultimi, et summi boni nostri, est principium omnium practicarum conclusionum, tum discendarum, tum faciendarum, quas in Proverbiis, et in hoc libro, quasi in sua sapientia explicant Salomon et Siracides, quorumque media sunt ad Deum ultimum finem assequendum: tinis enim in ethicis et actionibus humanis est principium, quia est primum in intentione, ex quo media velut conclusiones inferuntur.

Dico *quarto*, hic limor etiam est completa sapientia, non proprie et formaliter, sed melonymice et causaliter, tum quia sicut omnis conclusio continetur in suo principio; ita perfecta sapientia in timore Dei latet, quasi in suo semine, causa et principio; vera enim et perfecta, verique omnem et totum hominem beans est sapientia, non speculativa, sed practica hæc, qu® ex timore Dei manat, et sic in se et sua essentia perfecta est hæc sapientia; tum quia limor hic, cum rei sil qu® tanti est momenti, seipsum acuit et auget, et quo magis crescit hic timor, eo majorem parit sapientiam; atque adeo perfectus timor, perfectam parit sapientiam; sicut perfecta cognitio principiorum perfectam gignit scientiam conclusionis; et perfecta tinis intentio, qu® est principium in moralibus, perfectam et efficacem imperat et producit volitionem mediorum: et sic intentione, modo et accidente perfecta est broc sa-

plentia, quam gignit perfectus Dei timor et amor.

Quinu. Denique Siracides non loquitur philosophice et precise, sed ethico et ample. Unde per sapientiam non tantum ꝯnielligi ipsum actum intellectus quo sapit, sive dictamen prudentiæ jam dictum, sed etiam actm voluntatis ei obsequentem; sapientia enim htec magis in actione, quam in speculatione consistit; unde timor et amor, sive dilectio Dei, vers. 14, vocatur sapientia. Timor ergo hic includit amorem et charitatem; charitas autem est perfectio sapientia*, id est omnis honestatis et virtutis, *q. d.* Timor et amor Dei in incipientibus sunt initium sapientiæ, id est inchoata virtus ol charitas; in proficientibus vero et perfectis sunt proficiens et perfecta charitas; in dimítate enin consistit hujus vire et við® perfectio. Timor Dei ergo hic ample capitur pro omni Dei cognitione, metu, observantia et cultu: quare includit fidem, spem, charitatem et religionem; hisce enim quatuor virtutibus tendimus in Deunueinque timemus, id est credimus, speramus, amamus, reveremur et colimus.

Canna Hic igitur timor et reverentia erga Deum, cujus
Mdds causa peccatum horremus, uti est fundamentum
eiuua. gt initium, ita est et finis ac culmen vitæ chris-
tiaire: nascitur enim ex notitia et dilectione Dei;
idè enim reveremur Deum, quia agnoscimus et
diligimus ejus majestatem, qntun offendere per-
timescimus. Atque hæc est quarta timoris laus. Et
hoc est quod ait Job cap. xxviii, 28 : « Ecce timor
Domini, ipsa est sapientia. » Simili phrasi et sensu
ait noster Thomas Theodidactos *De Imilatione
Christi*, lib I, cap. i: « Ista est summa sapientia, per
contemptum mundi tendere ad cdblestia regna. »

Mystice et symbolice Galatinus ex R. Isaac lien
 Hola in *psalmum* cx, censet hic adumbrari mys-
 terium Sanctissima: Trinitatis; per *initium* enim
 significari Deum Patrem, qui est origo et princi-
 pium divinitatis, puta duarum creterarum perso-
 narum; per *sapientiam* notari l'ilium; hic enim
 est Sapientia genita; per *timorem* notari Spiritum
 Sanctum, qui est auctor sancti timoris et amoris.

Tropologice, Salomonem et Siracidem secutus S. Thomas Aquinas, per Dei timorem et pietatem omnem suam sapientiam et scientiam acquisivi! Unde at» amico rogatus tie modo scientiam quamlibet comparandi, ita epistola ad eundem respondet : «Quia quæstisti a me, in Christo mihi, carissime, qualiter te studere opbrteat in thPsitith) scienti® acquirendo; tale a me tibi super liotra-

«tsnd
► ..en-
“,*

ditur consilium, ut per rivulos non statini lti mare eligas introire, quia per faciliDht ad difficiliora oportet devenire. Uree est ergo monitio mea, et instructio tua. Tardiloquum te osse jubeo, et tarde ad locutorium asóendentein; consciendi® puritatem amplectere; orationi vacaro non desinas; cellam frequenter diligas, si vis lu cellam vi-*narium introduci. Omnibus te amabilem exhiba; nihü quære penitus de lactis aliorum ; nemini té

multum familiarem ostendas, quia nimia familiaritas parit contemptum, et subtractionis a studio materiam subministrat. De verbis et factis saecularium nullatenus te intromittas. Discursus super omnia fugias. Sanctorum et bonorum imitari vestigia non omittas. Non respicias a quo audias; sed quidquid boni dicatur, memori® recommenda. Ea quæ agis et audis, fac ut intelligas; de dubiis te certifiées, et quidquid poteris in armariolo mentis reponere satage, sicut cupiens vas implere. Altiora te ne quæsieris. Illa sequens vestigia, frondes et fructus in vincam Domini Sabaoth utiles, quandiu vitam vixeris, proferes ac produces. Hæc si sectatus fueris, ad id attingere poteris quod affectas. »

Quocirca preclare S. Bernardus in tract *De Donis Spiritus Sondi*, cap. i : « Prima, inquit, gratia est timor Domini. Qui hanc habet gratiam, omnem odit iniquitatem, juxta illud Psalmista* : Iniquitatem odio habui, et abominatus sum. Et alio loco : Omnem viam iniquitatis odio habui. Scriptum namque est : Timor Domini odit malum. Et iterum : Time Deum, et recede a malo. Et de Job dicitur : A ir timens Deum, et recedens a malo. Sine hae gratia, prima gratiarum, quæ totius religionis exordium est, nullum bonum pullularo vel manare potest » Quantopere autem hic timor sit necessarius, luculenter docuit S. Cyprianus, serin, *de Laps.* cum ait : « Deus quantum patris pietate indulgens semper et bonus est, tantum judicis majestate metuendus est. » Et S. Augustinus serm. 17 *de Sanctis* : « Quis potest (ait), nisi Deum timeat, servare justitiam? dici! enim Scriptura alio loco : Nam, qui sine timore est, non poterit justificari. » Denique S. Bernardus loco supra citato : « Sicut enim securitas, vel desidia, causa est et mater omnium delictorum ; sic timor Domini radix est et custos omnium bonorum. Unde scriptum est : Si non in timore Domini tenueris te instanter, cito subvertetur domus tua. Omne namque virtutum ædificium illico vergit in precipitium, si hujus gratia? amiserit presidium. » Quapropter S. Ambrosius in *psalm*, cxvii : « Initium sapientia*, ait, timorem Domini dicit Propheta. Quid est autem initium sapientiæ, nisi seculo renuntiare? Quia sapere seculari, stultitia est. Denique sapien-
tiam hujus mundi, stultitiam esse apud Dominum, Apostolus dicit. » Hæc de causa Tertullianus libro *De Cultu fetnin.* in principio, timorem vocat « salutis fundamentum. » Et S. Cyprianus lib. III *Ad Quirin.* cap. xx, timorem nuncupat « fundamentum et firmamentum spei. »

Et CUM HDELIDUS IX VULVA C05CREATUS EST;—SCI-
licet timor Domini: licet enim græce sil verbum
id est, *liniere Dominum*; tamen hic infini-
tius ponitur pro nomine prtot, id est *timor Do-*
mini, uti initio luyus versus dixi. Alii ex Greco
vertunt, « concreata est, » scilicet sapientia; vel,
« concreatum est, » scilicet initium sapientiæ. Ita
Domani. Sed eodem redeunt htec tria; quia ipsa

t íw sapientix est timor Domini. Est hic quinta timoris
 Dei laus, quod fidei et justitia» sil individuus co-
 mes et fidelium ac sanctorum fidus Achates, per
 kt úiu- omnem vitam eis assistens, comitans et deducens,
 n. 'uok l>cr enim accipe justos et sanctos, in qui-
 'n' bus, scilicet est fides, non nuda et informis, sed

charitate formata. Sed quomodo eis concreatur
P. ju vulva? *Primo*, aliqui pro l» id est, in
 vulva, legunt, i» juty?, id est, th *mensura*; sed vera
 60. lectio esM» *Secundo*, Calvinus ejusque asse-
 clae, ex hoc loco et similibus docent filios fide-
 lium, puta eos qui nascuntur a parentibus fide-
 libus ctjustis, non contrahere peccatum originale,
 aut certe id eis non imputari, ac consequenter ad
 id tollendum non egere baptismo; hanc enim
 esse benedictionem Abrahæ, id est fidelium, se-
 mini, id est tiliis, promissam, *Genes*, xm, 15. Sed
 hæc est hæresis, quam refutat fuse Bellarminus
 lib. IV *De Amissione tjratia*, cap. xiv.

t)t Uo. *Tertio*, Jansenius sic explicat, 7. d. Pleriqiie
 fideles etiam in utero accipiunt a Deo donum
 quoddam, quo ad pietatem proclives sint prie
 aliis, uti Job, qui de se ait cap. xxxi : « Ab infan-
 tia crevit mecum miseratio, et de utero matris
 egressa est mecum. » Sicut ex adverso Chana-
 næorum *malitia* dicitur fuisse *naturalis*, id est in-
 nata et quasi a parentibus ingenerata, *Sapien-
 tia*: xn, 10. Et de similibus dicitur *psalm*, 1 vii :
 « Alienati sunt peccatores a vulva, erraverunt ab
 utero, » *q. d.* Adeo dediti sunt inaliti®, ut mali-
 tia eis videatur ingenita esse et naturalis, de qui-
 bus est vulgare proverbium : « Carduus, qui ali-
 quando punget, tener adhuc cum spinis nasci-
 tur. » Verum id huic loco non sufficit, tum quia
 multis hoc donum non datur; tum quia hoc do-
 num cum peccato originali consistit, ac proinde
 videtur tantum quædam bona indoles naluræ,
 quæ eos facit proclives ad virtutem, de qua Stoi-
 corum fuit axioma : « Virtutis principium esse
 bonam indolem, » teste Plutarcho, lib. *De Ho-
 mero*: (piare hoc donum non est timor Dei sanc-
 tus et sanctificans. Unde

Qoirto. *Quarto*, idem respondet timorem Dei concrea-
 tum esse fidelibus in vulva, non actu etreipsa;
 sed per Dei præparalionem et prædestinationem,
 qua ali initio in eorum creatione, puta, in utero
 materno, Deus illis destinat suo tempore dare ti-
 morem sui el sapientiam : unde Arabicus pro,
 « concreatus in vulva, » vertit, « firmata ante se-
 cula, » scilicet Sapientia : quomodo Paulus *Ga-
 lat.* i, 15, dicit se segregatum in Evangelium ali
 utero matris suæ; el nonnulli sic explicant illud
Jerem. i, vers. 5 : a Antequam exires de ventre,
 sanctificavi te. » Sed aliud est esse concreatum
 in vulva, aliud prædestinatum, vel segregatum
 ab utero. Rursum longe verius est Jeremiain
 vere in utero fuisse sanctificatum, non tantum
 prædestinatum ad sanctitatem.

Qntoio. *Quinto* ergo genuinus sensus est, *q. d.* Timor
 Dei ita adhærel et affixus est fidelibus, ut videat-

tur eis simul cum fide et sanctitate concrea-
 tus : timor Dei fidei et sanctitati est connatus, et
 connaturalis; quia, ut paulo ante dixit : « Initium
 sapientiæ (practicæ, id est, sanctitatis) est tinior
 Domini. » Explicat enim quomodo « initium sa-
 pientiæ sil timor Domini; » per hoc quod dicit
 cum sapientibus, id est fidelibus et justis, quasi
 concreatum esse ab utero, *q. d.* Simul ac fides et
 fidelis creatur, creatur et timor; in eodem utero
 gignuntur; ab eodem pariuntur; gemelli sunt
 fratres. Nam, ut docet Concil. Trident, sess. VI,
 hic justificationis est modus el ordo. Deus, cum
 peccatorem vult a peccato ad justitiam traducere,
 in ejus animam, velut in vulvam, semen verbi
 divini, el sanctarum inspirationum de peccati
 feditale, de ira Dei, de poenis inferni projicit;
 unde mox anima concipit timorem, qui eum adi-
 git ad contritionem, qua peccatum aboletur, et
 gratia ac justitia inducitur; atque tum timorem
 filialem induit anima, quo Deum quasi patrem
 summe reveretur, serioque proponit ei per om-
 nia placere, et in nullo eum offendere. Vides
 ergo ut cum fide et fidei ac justo creetur timor.
 Sic baptismus est quasi *vulva et uterus Ecclesia*,
 quo ipsa nos regenerat, ac gratia et spiritu timo-
 ris Dei imbuat et vivificat, uti docet S. Ambrosius
 et alii tract, *de Baptismo*, ac Rabanus hic. Denique
 nonnullis eximiis Sanctis timor hic vere in vulva
 sanctificati sunt. Tales fuere B. Virgo, S. Joannes
 Baptista, *Luca* 1, 44; Jeremías, cap. i, 5.

Cum electis (Vatabl. *eximiis*) feminis graditur. Sexu ti.
 Timor Domini, cum concreatus sit fidelibus, tam d "h »w.
 viris quam feminis, hinc pariter cum utrisque
 graditur, id est utrosque comitatur et deducit
 per viam mandatorum in patriam coelestem : si-
 cut ergo pædagogus graditur cum puero, cumque
 deducit; ita timor Domini graditur cum fide-
 libus, eosque per omnia adversa et prospera se-
 curos deducit ad portum salutis. Meminit tamen
 feminarum præ viris, tum quia proprie feminas
 uti decet pudor, ita et timor, qui coines est pu-
 doris : cum enim femina sit viro fragilior, et ad
 lapsum pronior, neccsse est ut magis timeat; ne-
 cesse pariter est, ut magis a timore Dei fulciatur;
 tum quia feminæ solent esse magis timentes, id
 est, magis rcligosæ et devotæ quam viri; uti
 fuere S. Magdalena, Martha, Marcella, Práxedes,
 Pudentiana, Paula, Eustochium, Pulcheria, et ali®
 perplures. Hæc est sexta timoris Dei dos et laus.

Pro *feminis*, aliqui censent legendum *seminis*,
q. d. Timor graditur cum electo semine, id est,
 cum electis suis filiis; idque, ut Græca, quæ hic
 dissonant a Latinis, iis accommodent. Sic enim
 habent Græca in editione Romana : Mrrà
Sipihov 61&70C èzosseyse, xcu prrv. tóú

id est, a cum hominibus fundamen-
 tum seculi nidificavit, et cum semine eorum fidem
 habebit. » Ita Complut. Romana, « concredetur; »
 Jansenius, * fidelis erit, » vel * *fideliter*, » id est

firmiter, « *persistet*; » Syrus vertit: « Cuñ hominibus veritatis est, et ipse a seculo ordinatus, » kl est, stabiliter firmatus est; « cum semine eorum constituta est misericordia ejus; » Arabicus: < Ipsa (sapientia, individua comes timoris Dei) est cum incedentibus, in beneplacito Domini sui, tirmata ante secula, et cum semine bonorum excellentia illius. » Porro Vatablus nove vertit « Nidum fundavit ælcrnum inter homines, eorumque progeniei se concredidit, » 7. d. Dei sapientia veluti nidum, id est, sedem et domum aeternam sibi delegit inter homines, jam inde ab initio seculi, cum scilicet fundaretur hic mundus: tunc enim Adamo fuit indita ejusque posteris, *Genes*, n, vers. 19, cosque nunquam deseret; sed cum eis fideliter, id est fixe et stabiliter, permanebit. Domum hanc vocat *nidum*; quia sapientiam comparat avi, v. g. aquilæ, columbre, galliflæ: sicut enim hæc in nido pullos excludit, alit et fovet, cum cisque semper permanet, eos protegens, nutriens, volare docens, etc.; ita et sapientia in hac sua mundi schola, vehit in nido, suos filios, puta fideles et sanctos, parturit, alit, perficit, cum cisque persistit providens et protegens illos, donec cum eis in ccelum evolet. Alludit ad illud *Proverb*, vin, 22: « Dominus possedit me in initio viarum suarum; » pro quo Epiphanius, *bares* l xix, legit: *Dominus Mntwt*, id est, *velut pullum exclusit me*; v quia pro ijpp *banani*, id est, *possedit me*, » alio puncto legit *kin-nani*, id est, *nidificava me*, vel, *in nido, ut pullum, exclusit me* (v<0««çc enim est pullus), hoc est, genuit et generavit me, quod optime competit Sapientiae increata», puta Verbo et Filio Dei, ac mystice ejus posteris et filiis, puta fidelibus et Sanctis, klque apte respondet ei, quod paulo ante dixit de sapientia et timore Dei: « Et cum fidelibus in vulva concreatus est; » hoc est, quod ait Sapientia de se, /'rot erò, vin, 31: « Deliciæ meæ esse cum filiis hominum. »

Hinc moraliter disce primo. quanto et quam tenero amore Sapientia prosequatur homines, præserlim fideles et Sanctos, nimirum tanto, quanto gallina prosequitur suos pullos, uti Christus de se asseverat *Matth*. xxm, 37, ac de Deo, Deique in Israclem cura Moses, *Deuter*. xxxn, il: a Sicut aquila, inquit, provocans ad volandum pullos suos, et super eos volitans, expandit alas suas, et assumpsit eum, atque portavit in humeris suis. »

Secundo, hic disce Dei sapientiam a puero, instar matris, curare, regere et promovere suos fideles, puta, mox ut baptismo regenerati ejus filii esse incipiunt: quocirca plerosque illustres Sanctos a puero Spiritus Dei direxit, cfTecitque ut etiam in puerili ætate illustria darent argumenta, et quasi radios ac præludia futuræ sanctitatis. Sic de Samsone legimus eum ab utero consecratum esse Nazaræum, ac destinatum liberatorem vindicemque populi Israel, *Judie*, xin, 7. Unde de eo dicitur vers. 24: « Crevitque puer, et benedixit

ei Dominus; cœpitque Spiritus Domini esse cum eo in castris Dan. » Unde mox cap. seq. vers. 6, dicitur: a Irruit Spiritus Domini in Samson, et

cerpens, nihil omnino habens in manu; et hoc patri et matri noluit indicare. » Plura similia Sanctorum, qui a puero coeperunt, exempla recensui *Jerem*. j, 9.

Tertio, disce quanta sit fidelitas, constantia et fortitudo sapientiæ et timoris Domini: quia inter homines dicitur sibi fecisse, imo fundasse nidum, quasi fundamentum ætemum, eorumque progeniei esse fidelis, quin et se iis concredidisse. Quocirca S. Ambrosius in *psalm*, cxvm, explicans illud vers. 38: « Statue servo tuo eloquium tuum in timore tuo, » ac nomine Sapientiæ intelligensi Verbum Dei: a Basis, ait, quædam verbi est timor sanctus; sicut enim simulacrum aliquod in basi statuitur, et tunc majorem habet gratiam, cum in basi fuerit collocatum, et standi accipit firmitatem: ita verbum Dei in timore sancto melius statuitur, et in pectore timentis Deum fortius radicatur. » Subdit autem: « Accipite de verbo Dei lectum in Canticis; crura ejus, columnæ marmoreæ, fundatæ super bases aureas: significans, scilicet, columnas esse Apostolos, qui fundati sunt in timore sancto. » Nec basin tantum eloquiorum Dei appellavit; sed etiam eorundem tribunal et thronum. Addit enim: a Christi igitur eloquio et Apostolico sermoni tribunal est timor justi. » Est autem similitudo appositissima: si enim verbum Dei timorem sanctum in animo nanciscitur; eidem quasi solio et tribunali insidens judex, inde carnis et spiritus lites dirimit, pro spiritu contra carnem sententiam fert, sceleratam et perditam passionimi atque perturbationum turbam compescit, omnibusque virtutibus jura dicit. Ita noster Salazar *Proverb*. 1, vers. 7.

Et CUM JUSTIS ET FIDELIBUS AGNOSCITUR. — Vatablus: a Apud justos et fideles visitur. » Quia in illis, quasi in nido, imo templo, habitat, facitque ut ubique timorati sint, ac timorate operentur et vivant. Sicut ergo anima invisibilis agnoscitur et videtur per opera vitalia corporis, quæ operatur in ore, oculo, aure, etc., puta per locutionem, motum, sensationem, etc.; ita timor Dei agnoscitur per opera humilitatis, custodiæ sui, patientiæ, pœnilentiæ, charitatis, etc., quæ exterius operatur: hic enim timor est quasi anima fidelis; t sancti. Quod ergo operatur anima in corpore, joc operatur et timor in justo. Ita agnitus est finior Domini in Abele, cum ex timore et reverentia obtulit meliora gregis Deo; in Noe, cum timore diluvii fabricavit arcani; in Abraham, cum obediens reverensque Deum, obtulit Isaac in holocaustum; in Joseph, cum timens Deum repulit adulteram; in Mose, cum restitit Pharaoni; in Davide, cum lacrymis peccatum diluit.

Va». i7. 17. Timor Domini, scientia religiositas.—Hinc patet quod timor Dei sit ?»s«tè«a, id est, Dei cultus est religio, q. <l. Timor Domini est *scientia*, id est sciens, prudens et vera religio et pietas, sive pius Dei cultus. Vis nosse quid sit timor Domini ? Est quidam scientia religiosa, hoc est, est ipsa religio et reverentia erga Deum, ex Dei agnitione et estimatione nata. Philosophi habuerunt scientiam, sed non religiosam. Mulli hodie sunt scientes, Jurisperiti, Physici, Theologi; sed carent religione et devotione, quia carent timore Dei. E. adverso Mahumelani, Pagani, Idololatral, alique superstitiosi habent religiositatem, sed carentem scientia, id est, imprudentem et falsam: ideoque religiositas eorum non est religio, nipo te quæ verte Dei cognitioni et scientie quasi fundamento innititur; sed est mera vanaque superstitio; at fidelium et justorum religio est sciens et prudens, ac vicissim eorum scientia est religiosa, adeoque est devota religio, quia prendili sunt timore Dei. Inde Vatablus vertit: « Religio Domini, sanctitas sapientie » Hinc vicissim sancta scientia, sive sapientia vocatur mystes, id est, sacerdos Dei; quia docet Deum vera religione et sacrificiis colere. Ita *Sapient*, v. m. vera. 4: « Doctrina enim est disciplina; Dei; » pro doctrix, græce est *niitrt*, q. d. Sapientia est mystes, id est, sacerdotissa, interpres et doctrix arcanorum Dei.

Porro religio, ait D. Thomas II II, Quæst. 81, art. 2, est virtus debitam exhibens reverentiam et cultum uni veroque Deo, tanquam primo creationis et gubernationis rerum omnium principio. Inde religio, *primo*, a Cicerone libr. II *de Natura Deorum*. et ab Isidoro X *Rymol.* cap. xvn, dicitur is qui relegit, revolvit et retractat ea quæ ad cultum Dei perlinent, juxta illud Prover. 1: a In omnibus viis suis cogita illum, » Secundo, religio dicitur a relegendi, quod Deum redigere debemus, quem amiseramus negligentes per peccatum, ait S. Augustinus libr. X *De Civitate*, cap. iv. Tertio et genuine, religio dicitur a religando, quod religet nos uni omnipotenti Deo, cum quo prius conjuncti fuimus, et a quo defluentes distare coeperamus, ait idem S. Augustinus libr. *De Vera religione*, sub finem. Hinc religio post tres Theologicas virtutes, fidem, spem et charitatem nobilissima est virtus, caputque et princeps moralium omnium.

Jam vero, ut docet D. Thomas eadem quæst. art. 8, religionis flos est sanctitas, quam Ha definiunt Theologi, ut ejus proprium sit munus, mentem nostram ab omni labe purgatam, integram et sine macula Deo offerre, eamque et vires ejus omnes illi conservare. Cujus quidem muneris amplitudo primum ex eo apparet, quod alie virtutes morales uni illi omnes, tanquam ministre ac famula inserviunt, alias purganda voluntate, alibi ratione illuminanda, alibi etiam appetitu coercendo. Apparet item ex effectu: ejus enim, ut docet S. Thomas loco cit., duo quasi sunt partus,

oratio ac devotio; quarum altera in Dei familiaritatem atque amplexus inducit; altera promptitudinem et alacritatem tribuit ad omnia quæ Dei cultus requirit: qui fervor ac studium voluntatis fanti est, ut, si is absit, ipsa munera nostra inulto minus ei grata sint; si adsit, ea etiam majorem in modum commendat, et gratiora reddat.

Hæc autem religio est forma, et quasi anima religiosi status: unde ejusdem cultoribus, sive Religiosis, nomen religionis attributum et appropriatum est. Igitur Siracides commendat timorem Dei, quod omnium quidem virtutum, sed maxime veræ sanctæque religionis sit parens et nutrix. Qui enim timet Deum, utique eum in religiose antequam veneratur et colit. Ad hunc enim cultum eum exstimulat castus Dei timor. Id experiuntur Religiosi, puta veri monachi et cœnobitæ; unde S. Bernardus homil. *de Negotatore Margaritam* (per quam ipse Religionem monasticam accipit) *inquirente*: « In religione, inquit, homo vivit purius, cadit rarius, surgit velocius, incedit cautius, quiescit securius, irroratur frequentius, moritur confidentius, purgatur citius, præmiatur copiosius. » Vide sequentia. Denique Salvianus libr. II *Contra Avaritiam*: a Religio, ait, scientia est Dei, ac per hoc omnis Religiosus, hoc ipso quod Religionum sequitur, Dei se voluntatem nosse testatur. »

Hæc est septima dos timoris Domini.

septimi

Hic versus 16, et sequens 17, desunt in Grecia Complut., et aliis plerisque: olim tamen in Grecia exstitisse liquet, non tantum ex nostro interprete, sed etiam ex S. Augustino, qui ea legit in *Speculo*; et ex versione Tigurina, quæ hunc vetsum habet, cumque ex Greco, uti et cætera, transtulit, licet eum anteponat versui precedenti. Quare perperam suspicantur nonnulli hosce versus, qui in Græco desunt, esse alicujus Commentatoris, qui eos explicationis gratia annotant in margine, indeque in textum irrepsisse: hinc enim sequeretur permultas Ecclesiastici sententias Vulgatæ versionis esse subreptitias, nec canonicas, sed apocryphas, eo quod desint in Greco: hoc autem repugnat Concilio Tridentinum sess. IV. Vide dicta in Prolegom. cap. in, et can. 16i

a

Tropologice fit anagog. Rabanus: « Timor Domini, inquit, cum fidelibus in vulva matris Ecclesia renatus atque nutritus est, et cum electis feminis graditur, quia batiClisanimabus sociatur; et cum justis fidelibus a nos rilur, quando in die novissima cum cæleris Sanctis a dextris Judicis collocatis, ab ipso Domino audiet: Euge, serve bono et fidelis, quin super pauca fuisti fidelis, super mulla te constituam: intra in gaudium Domini tui, n. *Matth.* xxv.

J

18. Religiositas custodiet et justificabit (Dionysius legit, *vivificabit*) cor, i. iucunditatem atque gaudium dabit.—Religio enim et reverentia cor, id est, animam, mentem et voluntatem sacro quo*

JewJ®.

dam divini Numinis mclu percellit, nt nihil cogitet, velit aut faciat, quod oculos tante majestatis offoadat, ideoque ipsa est animie justitia et sanctitas: facit enim ut anima cumie et studiose omnibus suis desideriis et operibus invigilet, necubi labatur; sed ut omnia sancte peragat, Itaque sollicite ambulet cum Deo suo, uti monet Michæas cap. vi, 8. Vide ibi dicta. Ex hac autem sui custodia et sanctitate sequitur gaudium et exsultatio: nihil enim ita gaudet et exsultat, uti sancta conscientia et mens sibi conscia recti. Hæc enim est « domesticum et verum tribunal, » ait Nazianzenus in *Plaga grand.* « Secura mens, quasi juge convivium, » ait Salomon *Proverb.* w, 15; et noster Siracides cap. xxx, 17: « Non est oblectamentum supra cordis gaudium. » Vere S. Cyprianus *l)c Opcr. et Elec.*: « Preclara res, ait, et divina est salutaris operatio, monumentum spei, grande solatium credentium, nostre servitutis præsidium, tutela lidei, medela peccati. »

Dices: Charitas et gratia sunt, quæ formaliter justificant hominem: quomodo ergo religiositas justificat? Hesp. *pruno*, quia religiositas imperat, et adducit sucum cliarilaturn et gratiam, reterasque virtutes, uti docet D. Thomas li II, Q. 81, ari. 8. Hesp. *secundo*, justitiam formalem consistere, non in sola charitale et gratia, sed etiam in reteris virtutibus; inter quas tamen eminet charitas: unde in ea precipue consistit justitia. Ratio esi, quia justitia est reformatio totius interini is virtutes, hominis: hæc autem fit per omnes virtutes, non per solam charitatem. Audi Concilium Trident, sess. VI, cap. vn: a Justificatio, inquit, non est sola peccatorum remissio; sed et sanctificatio et renovatio Ulterioris hominis per voluntariam susceptionem gratiæ et donorum. » Et paulo post: « Enica formalis causa est justitia Dei; non qua ipse justus est, sed qua nos justos facit; qua, videlicet, ab eo donati, renovamur spiritu mentis nostre; ol non modo reputamur, sed vero justi nominamur et sumus: justitiam in nobis recipientes, unusquisque suam secundum mensuram, quam Spiritus Sanctus partitur singulis prout vult, et secundum prôpriam cujusque dispositionem et cooperationem. » Ex quibus concludit: « Unde in ipsa justificatione cum remissione peccatorum hæc omnia simul infusa accipit homo per Jesum Christum, cui inseritur per fidem, spem et charitatem. » Hinc in Scriptura justitia nunc tribuitur fidei, ut cum Christus dicit: « Fides tua te salvum fecit: nunc spei, nunc eleemosynæ, mine pœnitentiæ, nunc aliis virtutibus per synecdochen: quia, scilicet, hæc virtutes sunt partes justitiæ*, quæ est complexio omnium virtutum, juxta illud:

JuMhm in sese virtutem amplectitur omnem.

Maxime vero tribuitur religioni, ob causas dictas versu precedenti; prescripti), quia per religionem homo se offert et dedicat Deo, itaque

quasi consecratur et sanctificatur: unde religio ipsa est sanctitas, uti docet I). Thomas loco jam citato.

19. Timexti DoMcnm bene erit (presertim in extremis; unde sequitur): et tX diebus consummationis illius (id est, defunctionis et mortis sUffi; pronomen enim absolutum *illius*, ponitur pro reciproco *svr*, ut dixi can. 18) benedicetur. — Repetii et inculcat, verbis nonnihil immutatis, id quod dixit vers. 13: « Timenti Dominum bene erit in extremis, et in die defunctionis suæ benedicetur. » Quare minus recte Complut, et alii, pro *consummationis*, legunt *consolationis*; sirque explicant. 7. d. Hujus vite tempus non est consolationis, sed tentationis et passionis, uti fuit vita Christi; at tempus future vite timentibus Deum erit consolationis et gaudii, quia erit tempus boate æternitatis. Ita Palarius.

Plenitudo saPir Sîl f est timere Deo i. — Dixit vm. 20. vers. 16: « Initium sapientiæ, timor Domini: ® hic vero addit *plenitudinem* quoque, id est, perfectionem, *sapientitp* esse timorem Domini; quia, scilicet, per *sapientiam* intelligit præficam, quæ consistit in actione sancta, cujus païens est timor Domini. Quare quantum crescit limor Domini, tantum crescit et sapientia: inchoatus ergo timor est inchoata sapientia; proficiens timor est proliciens sapientia; plenus et perfectus limor est plena et perfecta sapientia: nihil enim aliud est vere sapere, quam Deum timere, id est, revereri et pie colere. Timor ergo est initium sapientiæ, est pleniluo sapientiæ, est corona sapientiæ; ut sil sapientiæ principium, medium et finis. Vide dicta vers 16. Unde Tigurina vertit: « Revereri Deum, uberrima sapientia est, quæ hominem fructibus suis exsaturat. » Vere Rabanas: « Quanto, inquit, quis magis henni timet, tanto sapientior apparet; et quanto sapientior, tanto plenior fructibus bonorum operum. Non enim limor Dei est otiosus, sed donis virtutum replet vitam hominis, et thesauris scientiæ spiritalis cor ejus illustrat. » Unde sequitur:

Et PLENTIDO A FRUCTIBUS ILLIUS. — GræCO, id est, *inebriat eos u fructibus suis, q. d.* Plenitudo sapientiæ inebriat timentes. Sicut ergo timor Domini atteri sapientiæ plenitudinem; ita vicissim sapientia timentibus Deum atteri plenitudinem gratiarum, cosque replet fructibus suis. Porro fructus sapientiæ sunt fructus Spiritus Sancti (hic enim est Spiritus sapiential), quos recenset Vpostolus *Galat.* v, 22, dicens: « Fructus Spiritus est charitas gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, mansuetudo, lides, modestia, continentia, castitas. » Undo Syrus vertit: « Felicitas inebrians pre multitudine frugum ejus; » Arabicus: « Et abundantia illius (timoris) implet sapientia universa repositoria sua, et thesauros suos frugibus suis. » Rursum fructus sapientiæ sunt fructus fidei (hæc enim est fidelium sapientia) per dilectionem ope-

rantis, quos Paulus recenset JJeðr. xi, toto capite.

Nota hebraismum : *inebriat*, id est, saturat et replet, quomodo Plautus dixit in *Captivis* : « Unde saturitate ego sæpe exii ebrius. » Et S. Hieronymus, *Qæstion. in Genes. : a* Idioma, ait, lingua* Hebraica* est, ut ebrietatem pro satietate ponat. » Sic Joseph dicitur cimi fratribus inebriatus, id est, satiatus et exhilaratus, *Genes*, xun, 34. Sic *psal.* uiv, U: a In stillicidiis ejus lætabilur germinans; » Hebr. *inebriabitur*, hoc est, terra pluviis irrigata, et quasi inebriata abunde germinabit, ut metaphorice laetari et ridere videatur. He hac spiritali sapientiæ ebrietate multa dixi Actor n, 13 : vide et S. Dionysium, *epist.* 9; Origenem, hom. in *Cant.*; S. Augustinum, lib. XVI *Civit*, xn; S. Ambrosium, serm. 13 in *psal.* cxvm; S. Gregorium, in cap. i lib. I *Reg*.

Paulo aliter hoc explicat noster Pineda lib. III De Rebus Saloni, cap. xxvi, num. 0: « Plenitudo sapientiæ est timere Deum, et plenitudo a fructibus illius, » *q. d.* inquit, tunc tandem in ipsum pelagus plenissimum revertitur et induit sapientia, cum Deum quaerit repetens suam originem : sapientia enim suo quasi pondere et impetu in Deum tendit, nisi per vim quamdam stultitiæ et stultæ cupiditatis humanæ de itinere rectoque suo cursu ad creatas illecebras avertatur. Explicat vero subtilius *plenitudinem* hanc esse « *fructibus sapientiæ*, id est, sapientiæ effecta, atque actiones, absolutionem, plenissimamque perfectionem sapientiæ et cognitioni tribuere, quæ sine pietatis et bonorum operum fructu manca futura sil. Ita Pineda.

Vm.M. 2* Omnem domum illius (id est, *suam*, puta, animam timentis Deum; unde Complut, habent *air-zv*, id est, *ipsorum*, puta, timentium Deum), IMPLEBIT A GENERATIONWUS, ET RECEPTACULA A THESAURIS illius,— id est, suis, *q. d.* Sapientia omnem suam domum, omniaque ejus receptacula (puta, cubicula et cellaria), implet suis fructibus et thesauris. Nota primo: Generationes vocat fructus, quos sapientia generat et producit. Legit interpre, id est, *generationibus* : jam legunt, hu9v/»>i/4«Tu», id est, *desideriis*, hoc est, rebus desideratis. Secundo, *thesauros* suos vocat proventus suos, ut habent Grajæa, puta, fructus suos : idem enim dicit aliis verbis hemistichio posteriori, quod dixit priori, uti fit in Psalmis et rhythmis. Porro domus sapientiæ est anima justi, juxta illud *Sap.* vu : « Sedes sapientiæ anima justi. » Receptacula, sive cellae et cameræ hujus domus sunt ejus sensus et potenti®, pnesertim intellectus, memoria et voluntas : has sapientia, sive timor Domini implet suis fructibus, puta virtutibus, consolationibus, desideriiis et operibus sanctis. Unde Vatablus vertit : « Omnem domum ipsorum deliciis suis implet, et suis item cellas proventibus; » paulo aliter Syrus : « Omnes thesauros ejus, inquit, implebit sapientia, et gratia ejus de frugibus

ejus.'» Hæc est octava timoris Dei laus, quod timentes impleat bonis spiritalibus, et consequenter temporalibus, juxta illud Christi promissum *Matth.* vi, 33: « Quærite primum regnum Dei, et justitiam ejus; et hæc omnia adjicientur vobis. » Unde Græca addunt : « Utræque vero res sunt dona Dei, quæ faciunt ad prosperitatem. »

Anagogice, *receptacula* timentium Dominum, sunt domus cœlestes, de quibus ait Christus *Luca*, XVI, 9 : « Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut, cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. » Has timentes Deum implent suis bonis operibus et meritis, quæ in illas transmittunt, ibique recondunt : perinde ac apes conficiunt et recondunt mei in cellis alvearii, ut eo pascantur et delicientur in hieme.

O æterna Sapientia! o tranquilla et serena lux! Deus meus, animam meam tuis illustrationibus irradiat. Junge me tibi vicinius, o sol rutilantissime, ut ad calorem virtutis tuæ flores et fructus sancta; dilectionis progerminet terra cordis mei. Eia, honor meus, gaudium meum et sincera voluptas mea, Jesu ; tantam, quæso, amoris tui flammam in penetralibus cordis mei excita, ut deinceps nihil sub sole eligam, nihil concupiscam præler te. O Domine mi, coelum, terra et omnia, quæ in his continentur, sine te sint mihi velut hibernum gelicidium. Tu solus me afficias, solus lætifies, tui solius amor in intimis meis vivat et ardeat, ac vivus atque ardens permaneat. Illucesce mihi, o lux fulgida et gratiosa, ut in meridiem clarissimam vertantur tenebræ cæcitatæ meæ. Exorna, o bone Jesu, animam meam illo charitatis decore, quem diligis: impingua eam illo amoris adipe, quo delectaris : aufer ab ea quidquid oculis tuis minus placet, et eam redde per omnia tibi placentem.

22. CORONA SAPIENTIÆ, TIMOR DOMINI, REPLENS yem.M. pacem, et salutis fructum.—Est hrec nona timoris Dei laus. *Replens*, id est, plenam afferens; græce, Nonada áva5ájan>, id est, *germinans*. Sic sæpe inferius sumitur ri *replens*. Græca Complut, sic habent : « Corona sapientiæ timere Dominum, germinans pacem et sanitatem incolumitatis; » paraphrastice Tigurina: « Religio Domini est corona sapientiæ tranquillitatem panens, et salutarem incolumitatem, cujus amatores gloria effuse exhilarat. » Ex quibus liquet, timorem Domini vocari *coronam sapientia*: non quod ipse sapientiam coronet, sed quod suos, puta, timentes Deum, coronet et ornet corona sapientiæ, puta, ipsa sapientia, quæ instar coronæ hominem condecorat, ideoque timentes Deum facit [locupletes et nobiles, imo reges, juxta illud I *Petr.* n, 9: « Vos genus electum, regale sacerdotium. » Et illud Philosophi : « Rex eris, si ratio te rexerit. Reges multos, si sapientia regaris. » Unde Syrus vertit: « Multiplicat pacem, et vitam, et sanitatem. Baculus est roboris, et locus accubitus, gloria (posset melius

ζορί»*
ο*|§

in regimino verti, Joci/s *recubatioms gloria:*), et honor æternus omni qui ambulat post earn;» Arabicus: «Ex ea (sapientia) multiplicatur doctrina, et vita, et sanitas : et est virga utilitatis, et sustentaculum laudis, et honor perpetuus cuilibet illam querenti. »

Rursum sapientia est corona triumphii ; hanc enim affert et imponit capiti timentium Deum; quia eos per Dei timorem facit vincere omnes tentationes, ac triumphare de peccatis, mundo, carne et dæmone. Ha Palacius. Si ergo sapiens vult de hostibus triumphare, ac victoriae coronam reportare, timeat Deum. Si vult in regno animam regnare, et regni sui coronam nancisci, timeat Deum. Si vult cœli regnum adipisci, et cœlestis regni corona redimiri, timeat Deum. Timor enim via est ad regnum, via ad coronam, via ad triumphum.

Secundo, et profundius videtur hic Siracides : illustrare et exaggerare illud quod dixit vers. 20 : « Plenitudo sapientiae, est timere Deum, » per emblemata et hieroglyphicis coronae, q. d. a Corona sapientiae, timor Domini, » id est, absoluta et perfecta sapientia uno timore Domini continetur : corona enim est summitas, fastigium, culmen, apex, finis, consummatio, absolutio rei. Unde Isidorus lib. IX Originum, xxx, coronam a choro dici putat, eo quod initio circum aras curreretur, atque ad imaginem circuitus vel chori formata sit corona. Festus vero coronam dictam putat, eo quod cohonoret eum, cui imponitur. Verum, sic vocanda fuisset cohoro, non corona. Melius ergo Carolus Paschalius, lib. I De Coronis, cap. i, coronam dictam putat a Græco

Corona*
cl) mou.

et *λoρ-Àv*, id est, summitas arcus, hoc est, sphaericum illud et rotundum in semicirculo, vel curvatum, quod est rei fastigium, apex et perfectio. Sic *Eccli.* XXV, 8, dicitur : « Corona senum nulla peritia; » gnece, ἰα, id est, multa experientia, q. d. Consummatio senilis ætatis est prudentia collecta ex multa experientia. Et *Prov.* xn, 4 : « Mulier diligens, corona est viro suo, » q. d. Marito hæc summa votorum est, hæc ejus perfectio et felicitas, ut habeat conjugem strenuam et sedulam. Sic ait Herodotus *De Horn. gen. et vita:* « Viri quidem corona sunt liberi; turre vero urbis, » juxta illud *Prov.* xvn, 6 : « Corona senum, filii filiorum. » Et *Psal.* cxxvii, 3 : « Filii tui sicut novella: olivarum, in circuitu mensæ tuæ. » Cum enim coronam dicimus, summa pnenia et fastigium felicitatis, et quidquid eo pertinet, dicimus. Sic *Proverb.* xvi, 31, dicitur « corona (id est, consummatio) dignitatis senectus; » et cap. xxvi, 24 : « Corona tribuetur tibi; » et oap. n-, 9 : « Corona incluta proteget te. » Similia crebra sunt in Script. Hunc esse sensum patebit ex eo, quod sequitur : « Vidit, et dinumeravit eam. » Denique Arabicus intelligit coronam victoriae et triumphii de domitis vitiis cæterisque hostibus, ut patebit ex verbis ejus, quæ recitabo vera. 25.

Porro coronam hanc sapientiae explicat ex fructu, dum addit *reptem*, id est, plenam affertens *parem et salutis* (græce, ἰα, id est, sanitatis) *fructum*, q. d. Sapientia est corona, quia omnibus bonis hominem coronat et circumdat: nam pacem animo, sanitatem corpori conciliat, tum in hac vita, tum magis in futura, ubi erit plenissima pax, æque ac sanitas et salus. *Pax* Hebraeis significat non tantum tranquillitatem, sed et omne bonum ; hoc enim ex pace nascitur, sicut pax ex sapientia, hæc ex Deo. Huc facit illud Pindari in *Nemeis*, ode 8: « A Deo sat divitiæ hominibus ter durabiliores. » Jam sapientia parit pacem et sanitatem, tum quia prudens est, et prudenter declinat ea, quæ pacem et sanitatem auferre queunt; tum quia dominatur concupiscentiis, ac passiones mortificat : harum autem mortificatio pacem et salutem, tum animæ, tum corpori affert.

Illustre hujus rei exemplum exstat in Vita B. Laurentii Justiniani, primi Venetorum Patriarchæ; huic enim sapientia per visum apparens pacem impertivit. Cum enim ageret annum undevicesimum, qui ætatis flexus lubricus esse solet ac periculosus, apparuisse ei dicitur Dominus Jesus, virginis specie, cujus splendor solis splendorem facile superaret, vultuque placidissimo hæc ei dixisse : « Cur, adolescens, cor tuum visio effundis, et pacem sectando, te ipsum per multa spargis? Quod quæris penes me est. Ego, si me sponsam accipere decreveris, pacem hanc certissime polliceor. » Ille et tanta pulchritudine, et tanto promisso delectatus, quiesivit, « quod ei nomen, quod genus esset. » Tum illa: « Ego sum Dei sapientia, quæ ad homines reformandos humanam formam indui. » Quare cum Laurentius, se vero eam libentissime accipere respondisset; illa dato osculo læta et gaudens, ut videbatur, abscessit. Ipse autem non multo post in monasterium ab oblatas nuptias se contulit, in quibus abunde id expertus est, quod diximus, non modo nihil se perdidisse, sed multo plura ac meliora, quam insaculo habuerat, acquisisse.

Iisdem de causis sapientia et limor Dei pariunt sanitatem, tum animæ, tum corporis. Quibus accedit, quod timentes Deum sua pietate et precibus sanitatem a Deo emergantur et impetrent; aut certe vires et alacritatem, ut morbos vigore animi superent, et nihili ducant.

Refert Theodoretus in *Pltilotheo*, cap. xxii. Eicmiii Thalassium anachoretam oratione et signo crucis curasse suos colicos dolores, et vipera morsus : « Cum hoc morbo colluctaris, inquit, et tot tantisque doloribus cruciatus, non medicina! accipit auxilium, non lectum ingredi sustinuit, non a medicamentis aut cibis est recreatus; sed in tabula humi jacente sedens, oratione et crucis signaculo est curatus, et carmine divinæ appellationis sopiit cruciatus. » Subdit deinde cum calcando viperam, decem morsibus ab ea fuisse vulneratum : « Sed neque tunc, inquit, passus

est uti arte medicina?; sed vulneribus adhibuit sola fidei medicamenta, cnicisque signaculum et orationem, et Dei invocationem. »

Et cap. XVIII, narrans Eusebii anachorète asperam ansteramque vitam, subdit : « Hoc autem subiit certamen, cum vixisset plusquam nonaginta annos; imbecillitate autem quæ narrari non potest, esset affectus: sed imbecillitatem superabat animi alacritas, et Dei amor omnia facilia reddebat et expedita, d

Et cap. xxi, de Jacobo anachoreta, qui sub dio degens urebatur æstu solis, ac glacie et nive congelabatur : « Adversus omnia, inquit, se fortiter et constanter gerit, tanquam in alieno certans oorpore, et contendens vincere naturam corporis alacritate animi. Mortali enim hoc et patibili corpore vitam agit tanquam impatibilis; et vitam incorpoream in corpore meditaos, clamat cum S. Paulo : In carne ambulantes, non secundum carnem militamus. » Similia habet Coteris capitibus, præsertim cap. xxiv et xlix, ubi narrat ascetas illos priscos, vehit sanctitatis heroes, mgrotos, eosdem subiisse labores et agones, quos sani capessebant, quasi morbum nihili pmderent : quod et de S. Antonio scribit S. Athanasius in ejus Vita.

Simili modo S. Ignatius, fundator Societatis nostræ, ex tot laboribus et pœnitentiis afflicta valetudine sæpius ægrolans, cum negotium aliquod arduum ad Dei gloriam tractandum occurreret, vigore animi morbum et dolorem omnem excutiebat, uti refert Hibadeneira lib. V Vite ejus, cap. lx.

Ver». 13. 23. Et vidit, et dinumeravit eam. — Explicat, quomodo timor Domini sit corona sapienti®; quia, scilicet, sicut corona totum caput ambit, cingit cl metitur, ila ut, si viva esset, ooulosque haberet, omnia qu® in capite sunt, videret et numeraret : ita timor Domini ambit et cingit sapientiam. Timor enim adæquatur sapienti®; quia, (piana illa fuerit in homine, tantus erit et timor. Timor ergo videt et enumerat sapientiam non omnimodam, qu® est in Deo. hoc enim negavit vers. 3, sed determinatam : <ptæ, scilicet, est in timente Deum. Timor enim evolvit omnes anima» et sapienti® propria' sinus, ne quid in ea sit insipienti®, ignorantia®, labis aut vitii. Timor animum, ejusque sapientiam quasi Argus centum oculis circumspicit et circumlustrat; omnes ejus angulos, sinus, motus, vias, actiones et opira inspicit et indagat, ut undequaque sit sana, illibata, integra, perfecta, sancta, (nuca hic mire variani, ut videas eis non esse fidendum, sed Latini^ codicibus, qui unanimes et constantes hic, æque ac alibi sunt. Igitur Grttca nonnulla hæc legunt, plura omittunt; quædam priorem partem legunt, posteriorem non legunt. Alia, ut Compiutelis. pro verbis jam dirtis legunt : « Dilatat autem gloriatio diligentibus ipsum. Dilatat, n scilicet, cor et mentem. Undo ligurma vertit t « Cu-

jus amatores gloria effusa exhilarat; » alia, « dilatat autem gloriationem diligentibus ipsum, » </ d. Timor diligentibus Deum latam et magnam affert gloriandi materiam. Est luce decima timoris Dei latis, quod actus et gressus hominis sapienter dimetiatur et dirigat.

Doi if.
mori»
deciiDB.

24. Utraque autem (scilicet, sapientia et timor Domini, æque ac pax et salutis fructus, quem serum afferunt) sunt dona Dei.

Scientiam, it intellectum prudentie, sapientia compartietur, — id est, inter suos discipulos, puta, timentes Deum, dividet et distribuet; græce, ζῆλος/ἰδέ/9wcv, id est, instar imbris effundet et disperiet; large, scilicet, et liberaliter; quare minus apte aliqui vertunt, *distillabit*, stilla enim est parca, rara et modica. Per *scientiam* Jansenius infelligit cognitionem credendorum; per *intellectum* cognitionem agendorum; utramque enim prostat sapientia. Rabanus per *scientiam* accipit cognitionem fugiendorum, per *intellectum* cognitionem agendorum, juxta illud : « *Declina a malo, et fac bonum*; n in his duobus enim omnis lex et sapientia, sanctitasque consistit. Planius per *scientiam* accipias cognitionem rerum naturalium, non speculativam, sed affectuosam et ardentem; (pia Sancti, esto non sint pbiloSQplii, per lumen sapientiæ et Spiritus Sancti sapienter contemplantur, et ratiocinantur de sole, luna, stellis, cadis, elementis, animalibus, plantis, arboribus, pomis, tritico, floribus, pratis, etc., in omnibus laudando Dei sapientiam et providentiam, atque cx singulis utilia haurientes prudenti® et vite recte instituendæ documenta; per *intellectum prudenti*^ accipe inlelligentiam et prudentiam in rebus præfictis, puta, acumen iitelligendi, et prudenter judicandi de agendis. Iude Tigurina vertit : « Scientiam et intelligendi artem; n Vatablus.-«Peritiam effundit sapientia. » Ha Palacius.

Talem scientiam babebat S. Franciscos, qui, (este S. Bonaventura, de Deo et rebus divinis ita sapienter, sublimiter et ardentem disserebat, ut Theologos omnes superaret, cunctique dicerent hanc ejus scientiam non esse humanam, sed cœlitus acceptam. Sicut enim apes et formic® miram habent scientiam conficiendi alvearia, favos, mella, etc., per instinctum natura» a Deo eis inditum, et quia diriguntur ab intelligentia non errante : sic multo magis Sancti diriguntur a Spiritu Sancto, ejusque unctio illos docet de omnibus.

Est lure undecima timoris Dei laus, quod suis det scientiam et prudentiam.

Unticci-
mu du».

25. Er gloriam tenentium (id est, possidentium, se. exaltat, — id est, altam et excelsam efficit; Tigurina : et Et ampleclentes se gloria extollit, » scilicet, facit illos gloriosos et celebres. Ha sapientia sancta gloriosos fecit SS. Antonium, Uilartonem, Macarium, Arsenium, Pacliommm, etc., simplices alioqui, et sæpe illitteratos.

ver», U3.

Radix sapientiæ, est timere Dominum. — Tigurina: » Revereri Dominum, radix est sapientiæ. » D'xit vers. lü, timorem Domini esse initium sapientiæ; hic addit, eundem esse radicem sapientiæ; quia, sicut ex radice pullulat lota arbor, ejusque rami, frondes, flores et fructus, ut qualis et quanta sit radix, talis et tanta sit arbor, rami et fructus: ita pariter ex timore Dei pullulat omnis sapientia practica, puta, omnis virtus, omnis honestas, omnis actio præclara, omnis vita et conversatio sancta. Sicut ergo agricola; dum arborem excolore volunt, excolunt ejus radicem, stercorando, irrigando, ablaqueando, etc., ex radice enim pendet lota arboris fertilitas et felicitas: ita pariter, si sapientiam, omnemque virtutem vis excolere et augere, excole et auge timorem Domini; hic tibi dabit omnem virtutem, omnemque fertilitatem et felicitatem spiritualem.

Aliter habet Syrus, nimirum, « radices ejus (timoris Domini) vita (eterna, et rami ejus longitudo dierum. lieqtus vir, qui in co meditatur; quia ipse est melior illi, quam omnes thesauri. Reatus yir, qui appropinquat ad illum, et mandatis ejus inservit. Coronam alternai » imponet illi, et victoriam inter Sanctos I-ætobitur in eo (timore), et ipse (timor) Retabitur iu eo Jiomiue timente), el non abjiciet eum in suicida sieculorum. Angeli Dei lælabuntur in eo, et numerabunt omnes laudes Dei. Liber iste totu> yerba vitee: Beatus vir, qui audit et facit cum. Audite me, timentes Dominum » et attendite et intelligile yerba mea. Quis es(ille, qui vult iiareditare vj-tam, hæredilatam « ternani, et l « tiliam magnam. ' omnia verba mti fl audi, et fqc, et scriberis iu libro vitas. » lime Syrus parapltraslice potius quam ad litteram interpretans: neu enim luce sunt iu Codicibus Gneis aut Latinis; sicut vice versa, quæ in iis sequuntur usque ad vers. 80. Omittit Syrua-

Simili modo Chaldæus interpres, qui lingua pene idem est cum Syrp, in veteri Testamento sæpe longas interserit paraphrases, ideoque Paraphrastes appellatur. Syrum de more imitatur Arabicus, dura ita vertit parapltrasficq; « Radices illius (sapientiæ, et consequetpr timoris) vita æterna, et qrbor illius prolongql dies- liealitudo illi qui posuit curam suam i » ea; quia illa jpsj est magis utilis, quam npivgrsT rcp.pMtoria (« pothécæ). Be » li|pdo hqipini, qui locus est in ea, et deductus est in maraW** qui » ipsa est coronans corona perpetua, et inhenict illi victoria inter Sanctos in perpetuum. l^ila Vilur in ca. et lababitur i » eo, et uqn derelinquet eum in seculum sculorum. Angeli Dei latantur in ea, et préparant omnis laudationes Domqq. El ^ic U-ber totus plenus est vita. Ppautqcto viro (beatus est vir) qui audivit, et operatus est, quod >n eo est. O plebs timentium Deum, audito, et attendito ad eloquium meum, et intelligitc. » Hicque Arabicus finit caput primum; quare omittit cætera,

qua; habentur in Latinis et Græcis Bibliis, imo et in Syriacis.

Et rami ejus longevi. — Greece significantius, , id est, *longitudo dierum*, long<rrif(u; Tigurina. « longævæ ætates, » g. d. Sicut ex radice, vel trunco arboris oriuntur et succrescunt ejus rami: sic ex timore Domini oritur longa vita, tum pr.Tsens, -tum futura. Timor enim Domini, qui est vera sapientia, suos asseclas facit longævus, ac deinde eos transcribit beatæ « tornitati. Rursum rami timoris sunt virtutes, gratia et gloria, quæ sunt longævæ, tum quia durant in « ternum; tum quia timor per eas semper novos, indiesque plores et majores bonorum operum fractus producit, sicut arbor per ramos sua poma progignit. Timor enim Domini, qui est amor et chantas, imperat, et imperando producit actus cæteranun virtutum omnium. Unde, si ex Dei timore et amore te humilias, obedis, pateris: hæc humiliatio, obeditio, tolerantia, est fractus chnritatis productus per ramos humilitatis, obedientia » et patientiæ. Harum enim virtutum sunt actus elicit, sed imperati a timore et amore Dei.

Nota: Longtevitatem congrue tribuit timori; quia timor est custos et conservatio omnium virtutum. Si vis ergo virtutes diu et constanter possidere, time. Si Vis perseverare in bono, time, juxta consilium Apostoli: « Cum motu et tremore vestram salutem operamini, » Philip, n, 12. Qui enim non timent, cito ex præfidentia, levitate, imprudentia, arrogantia perdunt sanctitatem, quam habent, uti perdidit Adam, David, Salomon,

Nota: Timor Dei facit timentes longævus, etiam in hac vita, ob causas, quas dedi vers. 22. Ita sanctus Paulus, primus eremita, ex timore Ilei fugiens mundum, vixit in spelunca 98 annos, jportuusqpp est anno ætatis 113. Sanctus Anio- Timar
nius defunctus est anno ætatis 105; S. Romualdos 120. Pachomius 118, Arsenius 120. Piltres vide apud Cassianum, (ollat. xi, cap. iv, quin et cadevi plerique aiiachorelæ longævi fuere, uti etiamnum sunt Religiosi et Religiosa.', quæ in monasteriis sine curis et sollicitudine quiete, pie et sancte Deo usque ad decrepitam ælatem deserviunt; quia timore Dçi mortificant bilem, gulain, i{lerasqie passiones, quæ vitar » abbreviant, ac sobrætu(e el Letitia vitam prolongan!. Exempla
Unde Hippocratis est aphorixRus, áx'ía « ■a, id est animalia, quæ carent bile, sunt long.vva uti cervus, do quo exstat epigramma Virgili! de « talibus anüuali » tt), in quo lougæya recenset et diinetitur; çjc enim canit:

Ter binos deciscque iioicin superexit in annos,
Justa seueMsiiUun quos implet vita virorum:
Hos novies superat vivendo « arruta cornix;
Et quater egroditur corniate secula cenili;
Alipedem cervui » ter vincit conti »; at illum
Multiplicat novies pRœnix., çcgantV'U* th'* •
Quem vos perpetuo decies pncivrtitis » yo ,
Nymphas Hamadryades, quarum longissima vita esi.

Sed audi Plinium, lib. VII, cap. XLvin : « Hesiodus fabulose, ut reor, inulta de hominum ævo referens, cornici novem nostras attribuit ætates, quadruplum ejus cervis, id triplicatum corvis. Et reliqua fabulosius in phœnice, ac nymphis.» Idem, lib. VIH, cap. «ni : « Vita cervis, inquit, in confesso longa post centum annos aliquibus captis, cum torquibus aureis, quos Alexander Magnus addiderat, adopertis jam cute in magna obesitate. Febrium morbos non sentit hoc animal : quin et medetur huic timori. Quasdam nos principes feminas scimus, omnibus diebus matutinis carnem ejus degustare solitas, et longo ævo caruisse febribus. »

Mansuetudo ergo, æque ac sobrietas et lætitia, religiosos et sanctos facit longævus. Unde sanctus Chrysostomus, lib. II *Contra vituperat, vitæ menasi*. docet monachos vivere sanos, ac ob victus temperantiam, agrestium, ut ait, instar animantium vigere, ac vegeto esse corpore ; cum e contrario divites et delicati, qui vulgo habentur beati, velut in cceno jacentes, molliores sint, podagra, chiragræ, catarrhis, aliisque morbis obnoxii, ideoque brevis ævi. Et S. Hieronymus lib. II *Contra Jovin.* docet abstinentiam corpori tuendo conferre, vitamque prorogare, idque ex medicorum aphorismis confirmat.

amñ. hæc duodecima timoris Dei dos et laus,
monn quod timentes faciat longævus; quia arcet lres
dol, brevis ævi radices, scilicet, gulam et utramque
bilem, flavam et atram, puta, choleram et melancholiam : hæc enim multos i ature enecat
et occidit.

Vm.2G. 26. IN THESAURIS SAPIENTIA INTELLECTUS (id est intelligentia), et scientia religiositas, — id est, scientia religiosa, sive religio sciens et prudens, non ignorans et errans, qualis est superstitio, ut dixi vers. 16. Hic versus non est in Græco, sed ei similis subditur vers. 31. Sensus est, q. d. Sapientia est locuples et opulenta, ingentes habet thesauros: thesauri ejus sunt spirituales, puta, intelligentia, qua ornat, locupletat et replet intellectum, ac omnes virtutes (has enim secum quasi comites et pedissequas adducit religio, Deique cultus), quibus ornat repletque voluntatem, atque ex thesauris hisce suis utraque depromit, caque suis studiosis affatim elargitur.

Nota : Siracides hæc tria, scilicet : *sapientiam*, *timorem Dei*, et *religionem*, quasi pro uno et eodem sumit; quia inlelligit sapientiam praticara, quæ in honesta actione et vitæ sanctitate, puta, Dei cultu consistit, uti jam sæpius dixi : unde illi per antithesin opponens peccata et peccatores, subjicit :

Exsecratio autem peccatoribus sapientia. — Quocirca hanc antithesin clarius Tigurina ita vertit : « Thesauris sapientis inest intelligentia, scicntiæque sanctitas; sed scelerosis exsecrationi est sapientia. * Hinc eamdem antithesin diserte exprimens subdit Noster :

27. Timor Domini expellit peccatum. — «SivoVo^sL quod jam admissum est, sive quod tentât intrare. Expellit sane illud quidem poenitendo, hoc resistendo, » ait S. Bernardus *be Diversis affectionibus anirnae*. « Timor enim Domini expellit peccatum, » tum præteritum per contritionem, ad quam excitat timor, id est metus et reverentis Numinis; tum præsens et futurum: cavet enim, ne Numen tantum offendat, quod acerrime judicat et vindicat omne peccatum. Ita Rabanus. Maxime vero expellit peccatum impatientias et murmuris, ne homo, cum in hoc mundo affligitur, et multa tristitia patitur, impatiens fiat, Deoque obmurmuret; sed ei cum submissione et metu et reverentia se subdat et resignet. Unde timorem ita definit Clemens Alexandrinus, II *Strom.*: « Timor est cautio rationi consentanea, et ejus quod lædit declinatio, » juxta illud *Isaiæ* xxvi, 17 : « A facie tua, Domine, concepimus, et quasi parturivimus, et peperimus spiritum. » Pro quo Sanctus Cyrillus vertit : a Propter timorem tuum, Domine, nos uterum gessimus, et parturivimus, et gravidi fuimus super terram. »

Græca habent : « Timor Domini expellit peccata ; perseverans autem avertit iram ; » Tigurina : « Religio Domini peccata depellit; et quandiu præsens est, arcet iram. » Nam, ut ait S. Basilus *in initium Proverb.*: « Sicut cruci affixus movere nec manus potest, nec pedes: sic qui timore Domini configuratur, extra illius nutum nequaquam movetur. » Timor ergo Dei est crux vitiorum. Et Tertullianus,! *De Cultu feminarum* ; « Qui præsumit, inquit, minus veretur, minus præcavet, plus periclitatur; timor fundamentum salutis est. » Quidni ergo pariat salutis fructum? a Praesumptio impedimentum timoris ; utilius ergo, si speremus (id est, timeamus, ait Pamelius) nos posse delinquere ; sperando enim timebimus, timendo cavebimus, cavendo salvi erimus. » Causam subdit :

Nam qui sine timore est, non poterit justificari. — Vm. »» Sic quoque legit Clemens Alexandrinus,! *Pædagog.* cap. vui, pro quo Græca habent :

(alii, áótzoi, id est, *iracundia injusta*) οὐ τυγφικτὶ id est, vir *iracundus non poterit justificari*, id est, in justitia conservari. Audacia enim, eique affinis ira, opponitur et contraria est timori,

ut docent Ethici. Igitur, *qui sine timore est*, idem est quod audax, animosus, iracundus. Sicut ergo timor frenat et coercet impatientiam, murmura, cæteraque peccata : ita audacia et ira frenos dirumpens in impatientiam, murmura et quælibet peccata, velut equus indomitus, prorumpit et ruit. Hoc est, quod subdit :

Iracundia enim animositatis illius, subversio illius est. — Græca, « nam ruinam ei creat ipsius ad iram proclivitas; » ruit enim audax et iracundus quasi effrenis in sua damna, puta, in maledicta, jurgia, blasphemies, etc., quibus sibi pœnas ingentes conciliat. Unde sanctus Ephrem, tract. *De Panoplia* : « Ira, ait, est velut anceps gladius :

uno momento perimit eum, quem percutit, sicut scriptum est: Momentum enim furoris, ruina illius. » Græcum enim *pm* multa significat, scilicet, declinationem, devertentiam, proclivitatem; item momentum, puta, lancis ad imum vergentis inclinationem, nutum, declivitatem, propensionem: proprie enim de lancibus statene dicitur. Porro dicitur momentum, ira; quia ira parum durat, juxta illud: « Ira furor brevis est. » Sed eadem creat ruinam longam, ut patet si quis in ira aliquem vulneret, occidat, etc. Huic opponens patientem, subdit: « Usque in tempus sustinebit patiens. »

Possunt tamen hæc generalius accipi, et cuivis peccato adaptari, 7. d. Qui nimis allicitur suis peccatis et concupiscentiis, videns legem Uei sibi obsistentem, illi irascitur: quæ ira facit eum animosum ad peccandum, ut suis cupediis indulgeat; sed hæc animositas subversio ejus est, quia precipitai eum in ruinam, puta, in mortem anirnæ præsentem et æternam. Ita Palacius et Rabanus.

Decima Moral. Hic nota hanc esse decimam tertiam timor's Doi vim et laudem insignem, quod expellat peccatum, ut licet nos validissimi hostes, puta, mundus, caro et dæmon, ad peccata propellant; nos tamen ab iis cohibeat, et hæc omnia vincat timor Dei; quia eum summe reveretur: *primo*, ut Deum; *secundo*, ul summum omnium dominum; *tertio*, ut amantissimum patrem; *quarto*, ut sponsum charissimum; *quinto*, ut amicum fidelissimum; *sexto*, ut judicem et vindicem severissimum.

Quocirca timens Deum, dum ad peccandum sollicitatur, dicit cum Joseph: a Quomodo possum maluin hoc facere, et peccare in Deum meum? » Gen. XXXIX, vers. 9. Nam, ut sapienter ait Symmachus epist. *ad Imperatores* (quæ habetur lib. II, epist. S. Ambrosii); « Plurimum valet ad metum delinquendi, presentia religionis urgeri. » Et cum Susanna: « Melius est mihi absque opere incidere in manus vestras, quam peccare in conspectu Domini, » *Daniel*, xiii, 23. Et cum Psalte *Psal.* cxvni, 101: a Ab omni via mala prohibui pedes meos, ut custodiam verba tua. A judiciis luis non declinavi; quia tu legem posuisti mihi. » Et cum Job cap. XXXI, t: « Pepigi fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine. Quam enim partem haberet in me Deus desuper, ethiereditatem Omnipotens de excelsis? Nonne ipse considerat vias meas, et cunctos gressus meos dinumerat? » Et vers. 14: « Quid enim faciam, cum surrexerit ad judicandum Deus? et cum quæsierij, quid respondebo illi? » Et vers. 23: « Semper enim quasi tumentes super me. fluctus timui Deum, et pondus ejus ferre non potui. »

Hinc Theodbretus lib. I De *Curami. Græc. affect.* timorem Dei comparat cum potione amara, sed purgativa: illo enim peccatorum morborum humores, pnesertim flatus superbia* et animositatis, exhauriuntur, et sanitas menti restituitur. « Timor

Dei, inquit, medicamentum est optimum, quod ex malis (suppliciis) et ex bonis conficitur, sicut in theriacis accidit. » Beda in *Proverbiis*: « Ubi, inquit, non est timor Dei, ibi regnum est peccati: ubi vero est timor Dei, ibi est regnum Dei et sanctitatis. » Quocirca S. Joannes Baptista, vox clamantis in deserto, non nisi timorem Dei clamabat, ut eum hominibus imprimeret. *Matth.* in, 7: « Progenies viperarum, inquit, quis demonstravit vobis fugere a ventura ira? » Quin et Christus apud Matthæum, X, 28: « Timete eum, qui potest et animam et corpus perdere in gehennam. » Quapropter sapienter dixit Clemens Alexandrinus lib. II *Strom.*: a Fides est prima ad salutem inclinatio postquam timor est, et spes, et poenitentia. » El aliquanto post: « Qui timorem damnant, ii legem etiam insectantur; quod si legem, clarum est, quod et Deum, qui legem dedit. »

Illis consentiunt ea, quæ apud B. Athanasium loquitur S. Antonius: « Formido (inquit) judicii, et poenarum timor horridus, lubricæ carnis incentiva dissolvit, et ruentem animam quasi ex aliqua rupe sustentat. » Idem sentit S. Basilius homil. 8 in *Psal.*, xxxii: « Necessario, inquit, velut introductorius ad pietatem timor assumitur; dilectio vero deinceps succedens a timore scientificè adoptatos perficit. » Plenius homilia 9 in *Psal.*, xxxiii: « Timor, ait, salutaris, et timor sanctificationem faciens, qualis sit, vis exponam? Cum ad peccatum aliquod progredi voles, cogita mihi horrendum illud et non ferendum Christi judicium, » et cætera, quæ deinceps subdit, cum concludit: « Hæc time, et hoc timore eruditus animam a concupiscentia ad hæc mala, velut freno quodam relide, » Porro Chrysostomus, hom. 15 *ad Pop.* Antioch., gehennæ metum etiam in anima hominis justi, militem ait esse fortem et armatum, qui fures et latrones, omnesque hostes longissime a domo arceat.

Quocirca Ambrosius in psal. cxvni, *serm.* 21, scribit beatos martyres inter ipsa carnificum supplicia positos, timore gehennæ ante oculos mentis propositæ, earum poenarum vicisse timorem, qui a carnificibus incutiebatur. At sanctus Hieronymus, epist. 22 ad Eustoch. *de Custod. virg.* se ait gehennæ metu solitudinem ac durissimas vitæ genus elegisse. Nec dubitat sanctus Augustinus, lib. De *Grat. et lib. arb.* cap. xvm. hunc timorem gehennæ, Dei donimi appellare. Certe Cassianus, *Collât.* 11, cap. XXIIU: « Est, inquit, gradus cujusdam profectus, ut dum vel poenarum metu, vel præmiorum spe incipimus vitia declinare, ad eharitatis gradum transire possimus. » Omnes vero Gregorius, homilia 26 in *Eeamj.*, hortatur, ut futurum judicium timeant, antequam veniat. Rursus, hom. 34: « Prava mens, ait, si non prius per timorem evertitur, ab assuetis vitiis non emundatur. » Nec frustra toties timoris dignitas ac prestantia in sacris Litteris extollitur: « Beatus vir, inquit David, qui timet Dominum; in man-

dati ejtfl volef nimis. Potens in ferra erit semen ejus ; generatio rectorum benedicetur. Gloria et diviūæ in domo ejus; ei justitia ejus manet in eeculum secuui. »

Ter». W. 29. USQUE H TEMPOS SUSTINEBIT PATIENS. — GriCCC, idest.HM/ineóii; pro quo Romani legunt, Murrei, quod primo, sumi potest pro *fotftrat*, id est, sustinebit, tolerabit, perferet, perdurabit. *Secundo*, verti potest, resistet, reluctabitur, scilicet, tentationi. *Tertio*, udhærescet, velut unguibus affixus, scilicet, suæ patientiæ, eamque mordicus retinebit. *Quarto*, complectetur, mutuoque complexu sibi astringet, tum suam crucem, tum suam patientiam, quasi sponsam sibi electam et dilectam. Opponit id est, audaci, impatienti, iracundo, id est, longanimum et patientem ; quod hic ad tempus sustineat adversa quidlibet, spe gloriæ cœlestis ; ille illico iis resistat, caque excutere satagat, ideoque lites etrixas concitet. Unde de patiente ait :

Et postea redditio jucunditatis. — Legit Interpreter, *jam* legunt, *ꝥvxwti tófpnfoi*, id est, *pullulabit*, et quasi de terra exorietur, ac germinabit *ci lætitia* ; *ꝥvxôtbujxc* enim, id est, reddo, capitur pro y»«Oaꝥy»*-», id est, pullulo, germino. Est metaphora apposita et elegans ab arboribus, quæ in hieme patiuntur gelu, nives, frigora, iisque spoliata foliis et frondibus quasi canescunt et emoriuntur; sed tunc introrsum vires suas recipiunt, ut omnis calor cogatur in radicem, qua e terra humorem sugant : itaque radix foda et gravida, in vere quasi radiis solis vivificata germinet, et in lætas frondes, llores et fructus erumpat. Pari enim modo patiens in adversis, quasi in hieme, introrsum per patientiam se recipit in animæ penetralia, ibique vires succumque patientiæ, humilitatis, cæterarumque virtutum colligit, quæ mox parient ei meritos lætitiae et gloriæ fructus. Hisce enim Deus remunerabitur et præmiabit ejus dolores et patientiam. Justus est ergo instar palmo plantate « secus decursus aquarum, quæ fructum dabit in tempore suo, » id est, in tempore novissimo, ait S. Augustinus in Psti/.i. Unde Tigurina vertit : « Qui patiens /st usque ad tempestivitatem, præstabit tolerantiam, et postea exorietur ei lætitia, » 7. d. Vir justus tentâtes et afflicti patiando sustinebit, usquequo transeat afflictionis tempus; tunc pro illa succedet tempus hilaritatis: sicut enim nocti succedit dies, hiemi ver, tempestati tranquillitas, pluviae et caligini serenitas; ita tentationi jucunditas.

Congrua ergo et illustris est hæc metaphora ab c»i<pw al bore, cujus truncati rami, exusta folia, vix remanet stipes, ut putetur exsuccus, et non nisi ignibus aptus hiemali tempore; at eadem appetente vere revirescit ac repullulat. Nullus igitur animo cadat, etiam hibernis oppressus et velut sepultas tribulationum rigoribus; Deo iterum flante, ac bene prosperante, repullulabit, duplo

amplioribus bonis cumulatus, ut contigit S. Job.' • Exemplo apum apposite idipsum illustrat Urbanus IV, Pont, in *Psal.* 1, qui exstat tom. I Diblioth. SS. Patrum : « David, inquit, de persecutoribus suis dicit, *Psal.* cxvn : Circumdederunt me sicut apes. Apes enim, etsi inferant punctionis dolorem, amantur tamen; quia mellis dulcedinem administrant : sic et persecutores meos, Domino, amare volo, et punctiones, quas mihi amaris conatibus inferunt, contribulato spiritu tolerare, ut mellita jucunditas subsequatur. Nam per quemdam Sapientem audio, Domine, te dicentem, quod usque in tempus sustinebit patiens, et postea redditio jucunditatis. »

Alludit Siracides ad Habacuc 11, 3 : « Si moram fecerit, exspecta illum; quia veniens veniet, et non tardabit. Ecce qui incredulus est, non erit recta anima ejus in seinetipso : justus autem in fide sua vivet. » Et ad *Isaia*: i.xi, 3, ubi Christus ait se missum et unctum Spiritu sancto : « Ut consolarer, inquit, omnes lugentes in Sion, et darem eis coronam pro cinere, oleum gaudii pro luctu, pallium laudis pro spiritu moeroris. » Vide ea quæ utrobique dixi. Hoc est, quod canit Psaltes: « Exspecta Dominum, viriliter age: et confortetur cor tuum, et sustine Dominum, » *Psalms*, xxvi, 14. Et Aggæus cap. ii, 7 : a Adhuc unum modicum est, etc., et veniet desideratus cunctis gentibus. » Et Christus vadens ad mortem, *Joan*, xvi, 17: « Modicum, et jam non videbitis me; et iterum modicum, et videbitis me. » Et vers. 22: « Vos igitur nunc quidem tristitiam habetis : iterum autem videbo vos, et gaudebit cor vestrum : et gaudium vestrum nenio tollet a vobis. » Quocirca sapienter Tertullianus libr. *De Patientia* : « Idoneus, inquit, patientiæ sequester Deus : si injuriam deposueris penes eum, ultor est; si damnum, restitutor est : si dolorem, medicus est : si mortem, resuscitator est. Quantum patientiæ licet, ut Deum habeat debitorem! » Hoc significat *et redditio*.

30. Boxes sensus (id est, vir sensatus et patiens) V«S.S0» USQUE IN TEMPUS ABSCONDET VERBA I LUI US f j d CSÍ, SUÛ, q. d. Reprimet suam iram et impatientiam, ne in I verba iracunda et maledica prorumpat): et (id est, i dci rco) LABI A MULTORUM ENARRABUNT SENSUM I LLI US, — q. d. Multi laudabunt et celebrabunt ejus prudentiam et sapientiam, quam in patientia ostendit. Unde Græca habent, « idem (patiens) verba sua tempestive supprimet, et labia mullorum (hoc enim est pro quo Romana legunt nrçfi*, id est, *fidelium*) consilium ejus prædicabunt. »

Hæc est decima quarta timoris Dei laus. j

Ita S. Monica, ait S. Augustinus, IX *Confess.* cap. lx : a Noverat non resistere irato viro, non tantum facto, sed ne verbo quidem. Jam vero refracto et quieto, cum opportunum videret, rationem facti sui reddebat, si forte ille inconsideratius commotus fuerat. » Hac patientia et silentio jugem cum eo habuit pacem, tandemque eum ad Christum convertit.

Vers.31. 31. IN THESAURI» SAPIKNTUB SIGNIFICATIO DISCI-

PLINAI, — scilicet, *est*; græco *fatwa*, id est, *in thesauris sapientiae sunt parabolae scientiae*. Parabola) ab Ilebræis vocantur sententiae graves, abditæ, doctæ, prudentes, quæ docent et dicunt. quomodo vita honeste, prudenter et sanctè juxta Dei legem et disciplinam sit instituenda. Has quasi res pretiosas et gemmas in suis thesauris habet sapientia, indeque eas promittit, et suis doctoribus communicat.

ver». 32. 32. EXSECRATIO AUTEM PECCATORI, CULTURA DEI. —

Græco, *fatwa*, id est, religio, pietas, cultus Dei, quem docet sapientia et disciplina, quique consistit in timore et amore Dei, uti dixi vers. 26 (et sic patet antithesis hujus hemistichii cum præcedenti: disciplina enim est cultura Dei); hic enim versus cum illo, licet verbis nonnullis discrepet, re lumen et sensu est unus et idem. Unde Tigurina vertit: « In thesauris sapientiae latet scientia (Vatablus, a/Iqjoria; alii, *ennigmata*; alii, *parabolae*, græca enim est *r.qMti*) : sceleroso vero est pictas execrabilis, » Vox parabolæ significat, qualis fuerit, et esse debeat sermo et doctrina sa-

pienlum, nimirum, *parabola scientiarum*, id est, scita, prudens, arguta: hac enim in supellectile sapientur, et in illius thesauris reconditissimis nihil est pretiosius vel illustrius.

Dicitur autem, *significatio disciplina*; quia non debet parabola rem aperte ostendere, sed tantum sub obscure significare. Et hujus obscuritatis causam subjicit; quia peccator execrabitur sapientiam, et occludet aures, si clare illi salutaria de moribus probis consilia ingeras: qua de causa Christus suam sapientiam Phariseis, eorum taxans vilia, et carnalibus Judæis ingerebat per parabolas, *Matth.* xm. Sic Salomon suam sapientiam conscripsit et inscripsit.[^] Parabolas, quæ succinctis brevibusque sententiis ingentes et perfectos continent sensus,» inquit Origenes Pro/. *in Cantica*.

Post hanc sententiam in vetusto codice Græco subjungitur ista: « Timor Domini, donum a Domino; etenim eximi# dilectionis vias constituit» Ut appareat multis modis hunc librum fuisse coagmentatum: prior enim sententiæ jam dicte pars continetur vers.23, posterior vers, 14.

TERTIA PARS CAPITIS,

QUA DOCET SAPIENTIAM ACQUIRI PER JUSTITIAM.

v.rx, 33 33. Fili, conNf.upiscEXs(lcgit Interpres, uti et S.

Augustinus in Spendo, ac Complut. «n<Sv<u>»af,cmn accentu in penultima: sed Romana editio Græca, S. Hieronymus in cap. x *Osee*, S. Hilarius in *Psal.* i, et S. Augustinus XXII *Contra Faust*, cap. l u i, legunt, accentu in antepenultima: id est, *concupisti*, cum nota interrogationis: sed eodem redit sensus) sapientiam, conserva justitiam (græce inoli*, id est, præcepta, mandata, *q. d.* Fili, si concupiscis ambisque sapientiam, observa Dei mandata: hinc te recto calle ducent ad sapientiam .Et Del s pilebebit illam tibi,—tanquam sibi fideli amico, pio et obsequenti. Nam « in malevolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis, » *Sap.* i. Justitia ergo hic generalis intelligitur, quæ consistit in observatione omnium mandatorum Dei: lue enim hominem facit et denominat justum. Sic Psalter loto *psal.* cxvm, docet veram sapientiam sitam esse in lege Dei, ejusque custodia.

Id symbolice significatum fuit in matrimonio Jacob, qui prius duxit Lia, deinde Rahelem: Lia enim significat laboriosam justitiam: Rachel speciosam intelligentiam. ita docet. S. Augustinus XXII, *contra Faustum*, cap. l. lll: « Prior esi, inquit, in recia hominis eruditione labor operantis quæ justa sunt, quam voluptas intelligendi quæ vera soni. Ad hoc valet, quod scriptum est: Concupisti sapientiam? conserva mandata, et Dominus pfœbebit illam tibi. Mandata utique ad justitiam pertinentia: justitia autem, quæ ex fide est, quæ inter tentationum incerta versatur, ut pie cre-

dendo quod nondum intelligit, etiam intelligentiæ meritum consequatur. » Et mox: a Proinde in his, qui flagrant ingenii amore perspicue veritatis, non est improbandum studium, sed ad ordinem revocandum, ut a fide incipiat, ut bonis moribus nitatur pervenire quo tendit. In eo quippe quo versatur, virtus est laboriosa: in eo vero quod appetit, luminosa sapientia. Illi ergo respondeatur: Pulchrum est quidem quod desideras, et amari dignissimum; sed prius nubet Lia, et postea Rachel. Ardor ergo iste ad id valeat, ut ordo non recusetur: sed potius toleretur, sine quo non potest perveniri ad id quod tanto ardore diligitur. Cum autem perventum fuerit, simul habebitur in hoc saeculo, non solum speciosa intelligentia, sed et laboriosa justitia, s. Sic S. Marcella, ait S. Hieronymus, ep. <id *Principium*, sequebatur illud Psallis *Psdt.* civili: a A mandatis tuis intellixi, ul, postquam mandata complexus es, tunc se scirei mereri intelligentiam Scripturarum. »

Est hic tertia capitis pars, qua post encomium sapientiae et timoris Dei, modum ea assequendi prescribit, puta, justitiam, quæ sita est in observatione mandatorum Dei: timor enim Dei parit justitiam; justitia parit sapientiam. Causam subdit dicens:

31. Sapientia enim et disciplina (supple, est) timor Domini, — *q. d.* Via et modus acquirendi sapientiam est justitia, sive observatio mandatorum Domini; quia sapientia est timor Domini, vel certe connexa cum timore Domini, ex quo ori-

tur justitia et observatio mandatorum. Ubi nola: Hæc tria, sapientia, timor Domini, observatio mandatorum, ita inter se connexa sunt, ut ubi est unum, ibi sint reliqua duo, et quantum crescit unum, tantum crescant reliqua duo: crescente ergo timore crescit observatio mandatorum, crescit et sapientia practica: « Quia mandatum lucerna est, et lex lux, et via vite increpatio disciplina,* » *Prov.* vi, 23.* Et: « Revela oculos meos, et considerabo mirabilia <le lege tua, » *Psal.* cxviii, 48; et vers. 105: « Lucerna pedibus meis verbum tuum, et lumen semitis meis. » Vice versa, quantum crescit observatio mandatorum, tantum crescit et timor amorque Dei, ac proinde tantumdem crescit et sapientia, juxta illud: « Bonitatem, et disciplinam, et scientiam doce me; quia mandatis tuis credidi, » *Psal.* cxviii, 60. Quocirca Job cap. xxviii, 28: « Ecce, ait, timor Domini ipsa est sapientia: et recedere a malo, intelligentia; » quia, scilicet, sapientia practica, cum sita sit in actione honesta, sita pariter est in timore Dei, qui excitat ad omne bonum, ut vere sit sapiens, qui timet Deum, ejusque legi obedit.

hPun.' Sota: *iU5 lr*a' scilicet, sapientia, timor Domini, observatio mandatorum, si proprie et per se distinguuntur, sicut pater, filius, nepos; aut sicut prudentia, virtus, et ipsa actio virtutis. Nam sapientia est dictamen sapientiæ, quod dictat timendum esse Deum, ejusque mandata observanda. Timor deinde limet Deum, ac stimulat timentem Deum, ut ejus mandata observet. Unde tertio, timens Deum impulsus hoc timore mandata observat. Sic prudentia dictat amandam vel exercendam esse virtutem. Ex quo dictamine homo excitatur ad eam amandam, ut eam habitualiter possideat. Virtus deinde habitu possessa movet et stimulat eam possidentem ad exercendas actiones virtuosas. Igitur sapientia generat timorem Dei, timor generat observationem mandatorum: sicut prudentia generat virtutem, virtus generat actiones virtuosas; et sicut pater generat liliu, filius gignit nepotem.

Hinc sequitur primo, hæc tria inter se connexa ita ut unum quodlibet sine aliis duobus consistere nequeat.

Dices: Potest esse sapientia sine timore, et prudentia sine virtute, ut patet in impiis; hi enim prudenter judicant esse sobrie vivendum, imo in particulari hic et nunc temperandum sibi esse a vino, ne se inebrient; et tamen dulcedine vini illecti intemperanter bibunt, seseque inebriant.

Resp. Ili habent prudentiam quamdam speculativam, et quasi in abstracto; non tamen habent veram sapientiam et prudentiam practice practica, quæ actu imperat et elicit opus virtutis. Sicut enim pater dicitur, non qui potest generare filium, sed qui actu generat; et sicut gratia et licet non dicitur, nisi quæ persuadet voluntati consensum: sic pariter sapientia et prudentia vera, effi-

cax et actualis non est, nisi quæ persuadet voluntati, ex eaque elicit actum virtutis. Causa enim in actu, et effectus in actu semper sunt simul: implicat enim causam causare effectum, et tamen effectum ab ea non produci. Igitur, ubi est vera et practica sapientia, ibi est timor Dei, et observatio mandatorum; atque ubi est vera et practica prudentia, ibi pariter est virtus et exercitium virtutis.

Sequitur *secundo*, ex eo quod hæc tria ita connexa sint, ut semper pari passu incedant, quod quantum crescit unum, tantum crescant et reliqua duo; quantum ergo crescit sapientia, tantum crescit timor et amor Dei; et quantum crescit timor et amor, tantum crescit observatio mandatorum.

Sequitur *tertio*, ex hac indissolubili horum trium connexionem, quod sicut sapientia et prudentia crescens producit majorem timorem et virtutem, atque hæc majores virtutum actus ita vice versa majora virtutum opera faciant crescere, et intendat habitum timoris et virtutis; et hic intendat habitum sapientiæ. Unde commune Philosophorum et Theologorum axioma est, actus intensos intendero habitum virtutis. Ac tides docet actus præsertim intensiores virtutum supernaturalium mereri, et secum afferre augmentum gratiæ, charitatis et virtutum: sic fumus producit flammam, et flamma vicissim auget fumum. Quare non mirum, Siracidem hic nunc docere, quod sapientia pariat timorem et justitiam; nunc viceversa quod linior et justitia pariatur sapientiam; quia, scilicet, ejus augmentum merentur et secum afferunt.

Sequitur quarto, licet hæc tria præcise sumpta distinguantur modo jam dicto, tamen propter intimam eorum connexionem commisceri, confundi et sæpe pro eodem sumi; sic enim prudentia ab Ethicis sæpe sumitur pro ipsa virtute, quam dictat et imperat: tunc enim prudentia vocatur non tantum dictamen prudentiæ, sed ipsa actio prudens, quæ non est alia quam virtus. Est synecdoche, vel metonymia. Simili modo Siracides hic sæpe commiscet et confundit sapientiam cum timore et justitia: quia sapientiam dilatat, et sumit non tantum pro dictamine sapientiæ, sed pro sapienti opere timoris et amoris Dei, quod ipsa imperat et producit. Unde vers. 20 ait: « Plenitudo sapientiæ est timere Deum; » et hoc vers, ait: « Sapientia et disciplina timor Domini, » et multa similia. Hæc valde nota, ut videas licet non committi circulum a Philosophis damnatum, atque concilies nulla loca, quæ alioqui videntur esse contraria et inextricabilia.

Siracides hanc sententiam, uti et alias multas, mutuatus est a Salomone Proverbo. xv. ubi cum dixisset Salomon, vers. 32: « Qui abjicit disciplinam, despiciat animam suam: qui autem acquiescit increpationibus, possessor est cordis; » causam sui dicti subjicit vers. 33, dicens: « Timor Domini, disciplina sapientiæ; » Illebr. a Timor Domini, eruditio sapientiæ; » Septuaginta

quos sequitur Siracides : « Timor Domini, disciplina et sapientia, » *q. d.* a Qm acquiescit increpationibus, possessor est cordis, n id est cordatus est et sapiens, suteque mentis dominus, quia talis habet timorem Dei : hic enim timor hominem disciplinas et eruditioni subicit, *q. d.* Nihil aliud liberam et sui juris humanæ mentis naturam, disciplinis, id est directioni, correctioni et correptioni legis aut rectoris, cui cura et custodia legis incumbit, subdere et subicere potest, nisi Dei timor. Hic enim « super omnia se superposuit, » *Eccli.* xxv, 14, adeoque mentem ipsam sibi, legique Dei subjugat : hanc vero ut occupavit, arbitrio suo regit et impellit, itaque fit id quod subdit Salomon : « Et gloriam, » quam affert Dei lex et sapientia, u præcedit humilitas, » quia quis humiliter se subicit Dei legi et disciplinae.

vei. 35. 35. Et (id) quod beneplacitum est illis (est) fides et mansuetudo. — Græce clarius et brevius : *xtti <40xüc aJroG Ttíflí xxi rtpáorra*, id CSt *gratti Sunt Cl fides et mansuetudo*; quia in his duobus quasi cardinibus vertitur omnis Dei lex, timor, cultus, sapientia et prudentia. *Fides*, id est fidelitas, in actione consistit, camque dirigit; quia facit ut fideliter præstemus officia, quæ tam Deo et proximis, quam quæ nobis ipsis debemus; *mansuetudo* in passione cernitur, ut scilicet mansuete omnia adversa, quæ patimur, toleremus. E'ox<a Græcis est benevolentia, beneplacitum, voluntas, puta, id quod Deus vult, in quo sibi complacet, quod ei gratum est, de quo delectatur, et quasi pas- citur.

Unde, et Deus adimplebit thesauros illius, — qui hæc duo habet, ut ostendat quam illa ipsi sint grata et beneplacita; *implebit*, id est, plenos ei alierei thesauros bonorum, tum spiritualium, tum corporalium; sic enim *rò implere* pro plenum facere, vel plenum afierre, passim hoc libro sumitur, uti dixi vers. 22. Hoc est quod ait S. Jacobus cap. m : « Quis sapiens et disciplinatus inter vos? Ostendat bonam conversationem in mansuetudine sapientiæ. » Vere Rabanus : « Omnis bonorum vita, ait, tranquilla est. Unde virtus et sapientia Dei, Christus suos docuit dicens : Discite a me, quia mitis sum et humilis cordo; et invenietis requiem animabus vestris, *Matth.* xi. Et apte dicitur, quod implet thesauros illius : quia (pii vere timet Deum, non potest esso sine fide et bonis operibus, quæ timentem Deum sacris virtutibus implent, et faciunt eum acceptabilem esse Deo. Unde in Ecclesiaste, cap. n, scriptum est : Homini bono in conspectu suo dedit Deus sapientiam, et scientiam, et lætitiā; peccatori autem dedit afflictionem et curam superfluum. »

v.r. 38. 3G. Ne sis incredibilis (id est, incredulus, hoc est, primo, inobediens, rebellis, contumax) timori Domini, — ut respuas ea quæ timor Dei agenda esse dictat. Undo aliqui legunt : « Contumax ne sis et incredibilis. » Ubi t» *contumax* irrepsit ex interpretatione cl commentario alicujus interpre-

tantis to *incredibilis*; secundo, *ne sis* incredulus, id est, diffidens, *q. d.* Ne diffidas, cum in difficultates aliquas incideris, vel egestate premeris (unde Regia addunt, *Mcc.t m*, id est, *cum es egens*), te per timorem Domini inde liberandum, protegendum et salvandum, quasi Deus nolit, aut non possit tibi succurrere, ideoque ad opem daemonis, puta, ad sagas et magos, vel ad hominum auxilia et solatia Deo diffisus confugas. Tigurina vertit : « Religioni Domini parere ne recuses, inops, nec ad eam ficto animo accesseris. »

Et ne accesseris ad illum (timorem Domini, et consequenter ad ipsum Dominum) duplici corde, — hoc est, non sincere, sed fecte et hypocritice, simulans exterius coram hominibus te velle Deum colere, illi fidere et obedire; cum interius in corde illi diffidas, et obstrepas. Patet ex sequentibus. De duplici corde plura dicam cap. n, 14. Transit a timore et sapientia ad ejus contrarium scilicet hypocrisin, ut illam per contrarium illustret; dixerat enim vers. 33, viam ad sapientiam esse justitiam, id est, observationem mandatorum Dei; nunc qualis ea esse debeat, ostendit, scilicet vera et sincera, non ficta et hypocritica; hypocrisis enim omnem veritatem, veramque justitiam, obedientiam et virtutem enervat et elidit.

37. Ne fueris hypocrita in conspectu hominum v.r. 37. (ut fingas te timere Deum, religiosum esse, devotum et sanctum, ac glorieris te aliis iis talem haberi et prædicari. Quidam ex græco vertit : « Ne sis actor tragædiæ seu comedæ, ne sis histrio, nec mimus ad ora hominum. » Hypocrita enim, dum aliam et aliam personam induit, est velut mimus et histrio. Tigurina more suo libere vertit : « Ne te conformes ad sermones hominum », et non scandalizeris in labiis tuis. — Græce : « Attende labiis tuis, » ne, scilicet, per ca loquendo, tuamque sanctitatem ostentando, et predicando, scandali et ruina? tibi sis causa, quod Noster vertit : « Et (id est, ut) non scandalizeris in labiis tuis; » scandalum enim est offendiculum, casus et ruina.

Hypocrisis symbolum est struthio, de quo hunc apologum scitis gnomis variegatum textit Cyrillus lib 11. *Apolog. moral*, cap. xxii, cujus titulus : *Contra eos qui gaudent tantum videri, cum non sint* : « Struthio, inquit, positus inter aves, gloriæ cupidus, sed existentiae vacuus, ostentationis vento mox alarum ollioribus sparsis velis, majores sa pennas habere gloriabatur. Cui aves dixerunt : Vanus quidem apparentia » cortex, quem substantiæ medulla intus non implet, et propter hoc si alarum sublimium pannosajactantia sursum corde levaris, earumdem potentia ventilatus, jam corpore nos precede majori. Quo dicto, illis avolantibus, cum ipse terrestrior mole prægravalus in terra retineretur, subridens pomposum desuper corvus clamavit et dixit : Struthio frater, ubi est pennarum superbia? At ille respondit : Nimirum pedum gravitas impedit, cum volandi vis adsit. Cui corvus : Etsi asininus pes ponderat, cur tamen

tantilli capitis levitas et colli gracilitas non te levant? Siquidem apparentia, et non substantia est in causa; quare sic ergo gloriaris de sorcina? ala enim sine volatu est barda. Et sicut sextus digitus manum foedat, sic ala te onerat. Igitur foeda res, et vanitas onerosa est pompa. Nimirum nunc vides te imitari naturam stellarum micantium, et earum nutu aut similitudine formari, quæ, cum apparent in cælo, desinunt. Tota namque structura tua ad ostentationem spectat, »

Deinde idipsum duobus novis apologis, primo muris et talpae, secundo muli et eque confirmat.

« Verum non audisti quid mus responderit tal-
li uipa. pte de oculis glorianti, scilicet habere oculum et non visum, non minus esse quam monstrum. Unde apparere, et non esse, monstrosa recitas est. Nam cum in oculis adsit pompa, tenebris tamen ipsa perfunditur, et visione privatur. Similiter superbientem ex sexu mulum (aliter equa confudit, dicens : Apparenti® quidem sexum habes, sed cares existi® fructu, adulterina conjunctione plasmatus. Sic orbata fructu, pomposita cernitur, quia est superbi® perversæ nequam bardus. Nescis quod speculum, dum ex una parte lucidum apparet, ex altera inimica luci opacitate obscuretur? Apparentia certe sino existentia mendax est. Quibus auditis, struthio obmutuit. »

ver» 3s. 38. Attende in telis, ne forte cadas (greco : « Non extollas teipsum, ne cadas ; » S. Ephrem tract, de *Humilitate* : « Non exaltes teipsum, ne forte cadas, » et adducas anime tuæ inhonorationem, — puta infamiam, probum et dedecus ; modum subjicit dicens :

39. Et revelet Dels absconsa tua (absconditam in corde tuo hypocrisin, impietatem et scelera); et in medio Synagoga (id est, magn® multitudinis; Tigurina, « in medio cœtu; n Vatabhis, a in media concione ») elidat te. — Grece,

», id est, dejiciat, prosternat te. Nota hic condignam hypocritarum pœnam congrue a justo Dei judicio eis irrogari solitam, 9. d. Ne te similes, ostentes, predices religiosum et sanctum, cum sis irreligiosus, impius et hypocrita; quia Golet Deus hypocrisin detegere, ac hypocritas, qui apud populum falsum sanctitatis et religionis nomen aucupati sunt, prodere, ut omnes videant eorum fictionem et nequitiam, itaque infamia, probro et dedecore publico eos notare et muletare, uti ordinarie fieri videmus in hac vita; sed certissimo id fiet in futura : Christus enim in die judicii omnem hypocrisin aperiet, et hypocritas publica et horrenda ignominia afficiet, dum ob scelera, quæ pandet, eos damnabit ad tartara.

Ita Christus patefecit et confudit coram populo hypocrisin Phariseorum : « Attendite, inquit, a fermento Phariseorum, quod est hypocrisis, » IwtB ili. Ita pariter Christus elisit hypocrisin, l ^men factum Simonis Magi, qua se Prophetam divinum, imo Deum simulans, ut talis a

Nerone et Romanis colebatur, cum eum superbe per aera in corium ope dæmonis volentem, ad preces S. Petri, spectante Nerone et toto populo, ex alto precipitavi!, ejusque crura saxo allidens confregit; unde Simon confusus, pre pudore ex Urbe fugiens, mox dolore et moerore animam infelicem exhalavit, a Tunc igitur, inquit S. Maximus homil. 5 in *Natali Apost. Petri et Pauli*, Petrus velut vinctum illum de sublimi aero deposuit, et quodam praecipitio in saxo elidens ejus crura confregit, et hoc in opprobrium facti illius; ut qui paulo ante volare tentaverat, subito ambulare non posset; et qui pennas assumpserat, plantas amitteret. »

Quocirca vere Isidorus Peius, lib. II, Epist. 24, hypocritam van® glori® cupidum opponens humili, ait « hypocritam vitrum veri margariti loco ponere, » id est, vanam gloriam pro vera æstimare, ac opera inania et fucata pro magnis, magnique valoris et meriti apud Deum ostentare (in quem quadrat illud adagium: « Tanti vitrum, quanti margaritum, » testo Tertulliano lib. IV *Contra Marcionem*); c contrario humilem veras margaritas sua æsimatione pro vitreis ducere, » tum quia suas virtutes et opera bona parvi æstimat, et imbecillia ac fragilia instar vitri; tum quia per ea quasi per vitrum in Deum prospicit, omnia Deo, Deique grati® attribuens et resignans.

Ita detexit Deus occulta scelera Dioscori, qui, ®quo ac Nestorius, specie humilitatis et sanctitatis occultans internam arrogantiam et scelera, irrepserat in episcopatum Alexandrinum; cum effecit ut in Concilio Chlcedonensi adversus cum darentur libelli, quibus ipse convincebatur Origenista, arianus, homicida, incendiarius, vitæque turpissimus. Nihil enim magis Dei Ecclesi® obesse compertum est, quam cum sub involucri sanctitatis iniquitas tegitur, et impietas horrenda visu, fucæ religionis picta prodilur, fallens oculos intuentium. Facile namque est cavere, quos manifestos intelligas hostes; occultos autem quis effugiet? « Quis revelabit faciem indumenti ejus? portas vultus ejus quis aperiet? » ait Job cap. xli.

Ita Alfonsus rex Aragoniæ, teste Pamormitano lib. II *De Gestis* ejus, cap. ix, cum audisset Antonium Picentem, qui nomine abstinenti® et sanctitatis Italiam et Hispaniam compleverat, ac cum Angelis versari et colloqui ferebatur, in morte suam prodidisse hypocrisin. atque a vermibus comestum misere interiisse, sapienter dixit: « Propterea Deus in hypocritas tantopere sævit, quod, dum homines decipiunt, interponunt Deum ipsum tanquam sceleris mediatorem, ideoque ut plurimum viventes adhuc plectuntur in hominum oculis, quos Dei nomine fefellerunt: ut intelligant mortales a tali monstro maxime sibi cavendum esse, quod Deum ipsum non tantum post mortem, sed etiam in vita ipsa indubitatum habet ultorem. »

Ita mendicum illum simulantem se mortuum,

ut socius ejus pro ipso sepeliendo pecuniam a S. Epiphanio impetraret, vera morte Deus punivit, uti refert *Tripart. Histor.* lib. IX, cap. xlviii. Ita hypocrisin monachi cujusdam revelavit Deus S. Euthymio, cum Angelum vidit horrenda specie, tridente gravi, animam illius e corpore extrahentem, teste Nicephoro lib. XIV, l. u. Ita hypocrita monachus fingens se abstinere cibis, cum occulte comederet, in morte coactus est idipsum publice confiteri, atque addere : « Ecce nunc ad devorandum draconi traditus sum, qui cauda sua mea genua pedesque colligavit; caput vero suum intra meum os mittens, spiritum meum ebibens extrahit; » uti refert S. Gregorius IV, *Dilog.* 38.

Ita hypocrisin suam detexit Doctor Parisiensis; cum enim in vita ab omnibus probus haberetur, mortuus ex feretro proclamavit : « Justo Dei judicio accusatus, judicatus et condemnatus sum. » Qua voce percussus S. Bruno cum sociis Urdinem Carthusiensium instituit.

natio n
pr'oli' Porro facit id Deus, quia ipse est cardiognosles, eique soli patent cordis arcana. Ejus ergo, qui prima est Veritas, quæ exsecratur omnem fallaciam, est cordis falsitatem aperire. Ejus, qui est ipsa fidelitas honorum provida, est fraudes in corde latentes delegere, ne per eas in hæreses et errores deducantur esteri fraudis ignari. Ejus, qui est ipsa justitia sincera et integra, est hypocrisin aperire, judicare, damnare : ipse enim solus est inspector mentium, et judex cordum. Hoc est quod ait Apostolus *Ihbr.* iv, vers. 12 : « Vivus est enim sermo Dti et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti ; et pertingens usque ad divisionem animie ac spiritus, compagum quoque ac medullarum, et discretor cogitationum et intentionum cordis. Et non est ulla creatura invisibilis in conspectu ejus; omnia autem nuda et aperta sunt oculis ejus. » Vide ibi dicta. Hinc in Scriptura viri religiosi et sancti dicuntur ambulasse cum Deo, conversati esse in oculis Dei, vixisse in conspectu Dei ; quia, uti oro, ita et corde sincera: studentes sanctitati, simpliciter serviebant Deo. Unde in Scriptura vocantur simplices. Sic Job, cap. i, I, vocatur vir simpli®, hebr. *tan ain*, id est, perfectus; simplicitas ergo est perfectio, et hominem facit perfectum.

Tropol. Habanus, et ex eo Palacios : Simplex est, inquiunt, qui uni servit Deo; duplex, qui vult gaudere cum seculo, et regnare cum Christo. Qui Dei est per fidem, mundi per amorem: Deo dedit intellectum, mundo affectum. Hi sunt quos Elias dicit claudicare in duas partes, colentes simul Deum et Baal. Ili sunt Samaritani, servantes legem Dei, et simul servientes idolis suis. At esse Samaritanum, erat tunc injuria summa. Hi sunt hypocritæ; ostentantes se esse Christianos exterius, cum longo ab ea vita absint interius. Quis enim non videt te hypocritam vocandum, si, cum Christianum te verbis, fa-

tearis, factis te Christianum non esse ostendas? Plane, si libere loqui liceat, magnam Christianorum partem vocabimus hypocriticam : utpote quam scimus aliud dicere verbis, aliud factis contitelli. Vis ergo esse sincerus, sapiens et simplex? opere præsta. quod verbo profiteris: « no scandalizeris in labiis tuis; » scandalizatur enim, id est, impingit et offendit in labiis, qui fidem et legem, quam labia ejus sonant, prævaricatur et violat; qui aliud labiis loquitur, aliud corde et opere exsequitur. Hic sibi parat dedecus in die judicii : quia tunc Deus « revelabit omnia absconsa tua. » Tunc enim libri aperientur, et intelligent omnes te alium fuisse exterius, alium interius. Tunc patebunt omnia scelera tua in conspectu totius mundi. Et « in medio » illius « synagogæ, » et conventus universalis Deus « elidet te, » projiciens in voraginem (tunc enim terra aperietur), et inde in infernum, ubi elisus arclebis in æternum. Cur ita? Cur tanto misero poma?

40. QUONIAM ACCESSISTI MALIGNE AD DOMINUM, ET VerxM,

contuum plenum est dolo et fallacia. — Debueras accedere ad Deum simplici animo; at duplicem animum adduxisti. Debueras accedere vere et sincero ; accessisti hypocritice, fallendo hominum oculos, qui credebant te esse Christianum intus et extra. Ideo poenam patieris sempiternam. Veritas vere colit, non falso. Hucusque Palarius. Quocirca Theodorus in *Hist. Patrum*, cap. XXI, refert Jacobum Anachoretam, cum minister scyphum ejus absconderet, ne ab adventantibus videretur, id prohibuisse, ac dixisse : a Absit, o fili, ne celes homines ea qua; sunt aperta Deo universorum: illi enim soli volens vivere, nullam humani* gloria; curam gero. Quid enim mojuverit, si lii quidem magis me laborasse, et majori exercitatione usum esse sciverint; Deus vero minori? Non enim sunt hi datores mercedis pro laboribus, sed Deus est suppeditator. »

Quoniam accessisti maligne ad Dominum. — Sio quoque legit S. Augustinus in *Speculo. Maligne*, id est dolose, fecte, dupliciter. Nam græce est: « Quia non accessisti in veritate, » id est vere et sincere, « ad timorem; » quia accedendo ad timorem Domini, accedimus ad ipsum Dominum; Tigurina : « Eo quod ad religionem ejus non accesseris sincere, sed animum dolosum attuleris. »

Denique Syrus hæc omnia a vers. 36. hucusque paraphrastic!) ita vertit : « Dilige timorem Domini, et confirma cor tuum, et ne timeas; accede, et ne tardes, et invenies vitam spiritui tuo; et cum fueris appropinquans tanquam gigas et robustus, fili mi, ne mentiaris in timore Domini, et ne accedas ad eum duplici corde, et ne honorem qua-ras de illo in oculis hominum, et in labiis tuis esto cautus ad verum, ne spernas eloquium ejus, et ne movearis, et ne multiplices anima* tua* ignominiam; ne forte multiplicet Dominus vincula tua, et in medio Ecclesiæ deiciat

te; quia nominatus fuisti in timore Dei, et internum cordis tui plenum est fraude. »

Ex dictis liquet principium, radicem et quasi rationem a priori omnium quæ hoc capite dicta sunt, esse augustam præstantiam, sanctitatem, et maiestatem Sapienti® primæ et merca-

tae, quæ est ipsa deitas, ipse quoque Deus. Quia enim Deus summus sapiens, summo sanctus, summe potens et infinitus quaquaversum est; hinc omni timore, amore, cultu, reverentia dignissimus est: quæ deinde ipse sapientiæ creatæ suo modo communicat, sed limitate.

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Cap. i. Siracides sapientie encomia celebravit, ut ea omnibus commendaret, modumque eam acquirendi præscripsit, scilicet, justitiam et custodiam legis. Nunc ejus dogmata et præcepta tradit, et sigillatim percontat. Primum ergo hoc cap. tradit dicens: « Fili, accedens ad servitutem Dei, sta in justitia et timore, et præpara animam tuam ad tentationem. » Hic itaque locus illustris est de tentatione, cujus et remedia assignat. Primum est præ-servativum, scilicet, eam expectare et ad eam se preparare, vers. i. Secundum, humiliare et deprimere cor suum, vers. 2. Tertium est sapientia: « Sustine, » ait vers. 2. Quartum est, audire consilia sapientum, vers 2. Quintum, non trepidare, vel nutare; sed esse firmum et constantem: « Ne festines in tempore obductionis, » ait vers. 2. Sextum est, jungere se Deo, illique firmiter adharere, vers. 3. Septimum est, resignare se in voluntatem Dei: « Omne, ait vers. 4, quod tibi applicitum fuerit, accipe et in dolore sustine. » Octavum est, firma in Deum fiducia: « Credere Deo, ait vers. 5, et recuperabit te: et dirige viam tuam, et spera in illum. » Nonum est, constans Dei timor et amor: « Serva timorem illius, et in illo veterasce, » ait vers. 6, usque ad finem capituli eundem commendat, esigue paraenesis et adhortatio ad spem, timorem, cultum et amorem Dei.

1. Fili, accedens ad servitutem Dei, sta in justitia et timore; et prepara animam tuam ad tentationem. 2. Deprime cor tuum, et sustine: inclina aurem tuam, et suscipe verba intellectus; et ne festines in tempore obductionis. 3. Sustine sustentationes Dei: conjungere Deo, et sustine, ut crescat in novissimo vita tua. 4. Omne, quod tibi applicitum fuerit, accipe: et in dolore sustine, et in humilitate tua patientiam babe. 5. Quoniam in igne probatur aurum et argentum, homines vero receptibiles in camino humiliationis. 6. Crede Deo, et recuperabit te: et dirige viam tuam, et spera in illum. Serva timorem illius, et in illo veterasce. 7. Metuentes Dominum, sustinete misericordiam ejus, et non deflectatis ab illo, ne cadatis. 8. Qui timetis Dominum, credite illi: et non evacuabitur merces vestra. 9. Qui limetis Dominum, sperate in illum: et in oblectationem veniet vobis misericordia. 10. Qui timetis Dominum, diligite illum, et illuminabuntur corda vestra. 11. Respiciite, filii, nationes hominum: et scitote quia nullus speravit in Domino, et confusus est. 12. Quis enim permansit in mandatis ejus, et derelictus est? aut quis invocavit eum, et despexit illum? 13. Quoniam pius et misericors est Deus, et remittet in die tribulationis peccata: et protector est omnibus exquirentibus se in veritate. 14. Væ duplici corde, et labiis scelestis, et manibus malefacientibus, et peccatori terram ingredienti duabus viis! 15. Væ dissolutis corde, qui non credunt Deo, et ideo non protegentur ab eo! 16. Væ his qui perdiderunt sustentationem, et qui dereliquerunt vias rectas, et diverterunt in vias pravas! 17. Et quid facient, cum inspicere coeperit Dominus. 18. Qui timent Dominum, non erunt incredibiles verbo illius: et qui diligunt illum, conservabunt viam illius. 19. Qui timent Dominum, inquirent quæ beneplacita sunt ei: et qui diligunt eum, replebuntur lege ipsius. 20. Qui, timent Dominum, præparabunt corda sua,

el in conspectu illius sanctificabunt animas suas. 21. Qui timent Dominum, custodiunt mundata illius, et patientiam habebunt usque ad inspectionem illius, 22. dicentes: Si pœnilentiam non egerimus, incidemus in manus Domini, et non in manus hominum. 23. Secundum enim magnitudinem ipsius, sic el misericordia illius cum ipso est,

PIUMA PAKS CAPITIS.

fer»i. 1. Fili, accedens ad servitutem Dei, sta in JUSTITIA ET TIMORE, ET PREPARA ANIMAM TUAM AD tentationem. — Arabicus : « O fili ini, si adhaesisti timori Dei, commuta animæ tuæ omne malum ; Syrus ; « Fili, si accedes ad timorem Dei, exposuisti animam tuam omni tentationi. Adhiere illi (timori Dei), et ne dimittas eum, ut sapiens fias in viis tuis ; » Tigurina : n Fili, cultum Dei aggressurus, fac injustitia sollicitè persistas, et animum tuum pares adversus tentationem. »

Siracides, dans sapientiæ dogmata et praecepta, sequitur ordinem Decalogi et naturæ ; unde incipit a Deo Deique cultu. Primum ergo hoc est ejus dogma et praeceptum, sed trimembre. Tres enim continet partes, el tria praecepta; *primum* : « Accede ad servitutem Dei, » servi Deo ; *secundum* : « Sta in justitia et timore ; » *tertium* : « Prepara animam tuam ad tentationem. » Pari modo sapientes Ethici, tam sacri, quam profani, suam Ethicam ordiuntur a Deo, Deique religione. Unde S. Isidorus, II *Sentent*, cap. i : « Primum, inquit, sapientiæ studium est quærere Deum, deinde honestatem vitæ cum innocentiæ opere. » Servitus Dei non est vilis et coacta servorum, sed nobilis (servire enim Deo, regnare est) el religiosa Dei cultorum, puta, Dei cultus et religio. Hæc enim passim in Script, præsertim in Levitico et Numeris vocatur *h t q n* « *boda*, id est, servitus, cultura, ministerium. Ibi enim officia, ritus etcæremonia Levitarum in tabernaculo vocantur *aboda*.

Porro occasio hæc scribendi Siracidi fuit, quod sub hoc tempus Judæi graviter afflicti fuerint a Ptolemæo Lagi, qui Alexandro Magno in regno Ægypti successit. Ille enim dolo cepit Jerosolymam, Judæos acerbè et inclementer tractavit, multos captivos in Ægyptum traduxit, ibique eos sedes figere jussit. Unde ei succedens Ptolemæus Philadelphus, in gratiam Eleazari et Septuaginta Interpretum, centum viginti millia Judæorum manumisit, et ex Ægypto in Judæam remisit, uti narrat Josephus, lib. XII *A/fig*. cap. i et n. Hic ergo gravis fuit Judæorum tentatio, ob quam nonnulli a judaismo ad gentilismum transierunt. Unde videtur sul) hoc tempus, ad eos in Dei servitute et religione confirmandos, hæc scripsisse Siracides. Accessit et alia tentatio Samaritarum schismaticorum, de qua dicam vers. 14.

Præclare S. Ephrem tract, *de Patientia* : « Qui Deo placere cupit, ait, ejusque hæres per fidem evadere, ut et ipse filius Dei appelletur, et Spiritu Sancto genitus, ante omnia longanimitatem ap-

prehendens ac patientiam, debet fortiter obvias quasque sufferre tribulationes, angustias, atque necessitates, sive corporales morbos ac passiones, sive impropria atque injurias ab hominibus, sive etiam diversas invisibiles anxietates, quæ a spiritibus malignis inferuntur animæ. »

Sta in justitia et timore. — Hæc verba desunt in Græcis modernis; sed ea legit S. Augustinus in *Speculo*, et Cyprianus tract. *De Mortalité*. Unde patet olim ea fuisse in Græco, et Interpretem nostrum esse pervetustum, qui pleniora habuerit exemplaria Græca, quam modo sint. Per *justitiam* intellige observationem mandatorum Dei : hanc enim exigit Dei servitus, imo in hac consistit, ut dixi cap. i, 33. Sensus est, *q. d.* Si vis Deo servire ejusque obsequio te mancipare, constanter observa ejus jussa et mandata, ac fuge peccata omnia, quæ eis repugnant: hæc enim ille odit et vetat, sicut illa amat et mandat.

Nota ri *sta, q. d.* Persiste firmus, constans et immobilis quasi rupes, contra omnes hostes et tentationes, quæ mox ingruent et te invadent, uti sequitur : ideoque justitiæ huic constanti misce timorem, ne tibi præfidens deseraris a Deo, sinarisque in tentationem ruere et consentire, juxta illud : « Qui se existimat stare, videat, ne cadat, » 1. Cor. x. Rursum Dei *timor*, id est, metus et reverentia, te in tua justitiæ statione confirmet, dum te cautum facit et sollicitum, ne Deum offendas, et justitiam excedas. Optimus enim gratiæ et justitiæ custos est metus. « Animus vereri qui scit, scit tuto ingredi, » ait Seneca in *Sentent*. littera A. S. Ephrem tract. *De Patient*, citans hæc verba Ecclesiastici : « Si porro, inquit, fortiter strenueque non perferi, sustinendo quamlibet tentationem ac tribulationem ; verum tristatur ac tædio afficitur, indignatur et angitur, parumque de certamine laborat ; vel etiam desperat, quasi non sit unquam liberanda, quod ipsum malitiæ ipsius est inventum ac artificium, in socordiam atque ignaviam pusillanimitatemque conjicientis animam, et spei compotem non effectam, qua semper misericordiam exspectet Domini in fide certa, nihilque hæsitante. Cujusmodi quidem anima vitam in futuro non promeretur, quoniam cunctorum se Sanctorum sequacem non præbuit, neque Domini vestigia est prosecuta. Considera ac cerne quo pacto ab initio Patriarch®, Propheta et Apostoli ac Martyres per tribulationum atque tentationum vias pertranseunt, ita potuerint placere Deo : qui for-

titer quamcumque perferentes tentationem atque tribulationem, etiam inter angustias gavisī sunt, propter spem retributionis mercedis, quæ expectatur; sicut ait Scriptura: Fili, accedens ad servitūtem Dei, dirige cor tuum, et sustine. Rursusque Apostolus dicit: Quod si extra disciplinam estis, cuius participes facti sunt omnes; ergo adulterini et non filii estis. Alibique iterum: Omnia, quæ superinferuntur tibi, tanquam bona amplectere, sciensque absque Deo nihil fieri. » Penique qui timore Domini imbui et perfici cupit, legat S. Ephrem, qui spiritu timoris et compunctionis cæcros Patres antecellit, et non nisi timorem, amorem et vitam cœlestem spirat.

Et propinqua animam tuam ad temptationem — sustinendam et superandam. Tenabit enim te caro, mundus et dæmon: hos enim hostes lacessis el provocas, qui lacessiti et irritati acrius in te insurgent, tum per prospera, tum per adversa: hi enim duo sunt temptationum omnium fontes. Vide S. Gregorium XXIV *Moral*, xxi. Primum Siracidis monitum est: « Prepara te ad temptationem. » Causam dat S. Leo serm. I de *Quadragesima* cap. vi: « Vir enim, ait, sapientia Dei plenus, sciens studium religionis laborem habere certaminis, cum prævideret pugnae periculum, ante admonuit pugnaturum; ne forte, si ad ignorantem tantalis accederet, imparatum citius vulneraret. » Prepara ergo te ad temptationem, primo per orationem, juxta illud Christi *Matth.* xxvi: « Vigilate et orate, ne iniretis in temptationum; » secundo, per fugam occasionum: nam « qui tangit picem, inquinatur ab ea, » *Eccli.* xxi; tertio, per providentiam providendo futura pericula et certamina, ac contra ea arma accersendo; quarto, per animi firmitatem, obfirmando te contra omnes temptationes venturas, juxta illud *Psalm.* cxviii: « Juravi, et statui custodire iudicia iustitiarum tuarum. » Ita Palacios. Hinc S. Hieronymus hac sententia, *EpiM.* 34, consolatur Julianum, qui filiabus simul et uxore erat orbatus: « Fili, inquit, accedens ad servitutem Dei, præpara animam luam ad temptationem, et cum omnia feceris, dicito: Servus inutilis sum; feci quod facere debui. Tullisti liberos, quos ipse dederas. Recepisti ancillam, quam mihi ob breve solatium commodaveras. Non contristor, quod recepisti; sed gratias ago quod dedisti, »

(ir5 Qmeres: Cur accedenti ad servitutem Dei tanta est tantalis? Resp. Causæ sunt nullæ. *Prima*,

un reCē^*] ū servitute diaboli, qui indignatur se suo peculio et jure herili privari, eum ut servum fugitivum vel apostatam persequitur, tentatque, ut ad sua castra, ad suum jus et dominium reducat. Talis ergo fixum habeat, certoque sibi proponat, se diabolum omnesque dæmones ad bellum, imo duellum perpetuum provocare vel excitare. Audi Origanum homil. 9 in lib. *Judi*ca: « Venisti, inquit, ad aquam baptismi; istud est certaminis et pugnae spiritualis initium: hinc

tibi adversus Zabulum nascitur pugnae principium. » Quod etiam luculenter explicat Gregorius in *Job* cap. in, ad illa verba: « Qui parati sunt suscitare Leviathan. » « Omnes, ait, qui ea, quæ mundi sunt, mente calcant, et quæ Dei sunt, plena intentione desiderant, Leviathan contra se suscitant; quia ejus malitiam instigatione sua conversationis inflammant. Dolet contra se captum reniti, et mox zelo accenditur, mox ad certamen movetur, mox ad temptationes innumeras contra rebellantem mentem se excitat. » Et alibi *Job*. XL, ad illa verba: « Absorbebit fluvium, et non mirabitur. » « Illos magnopere rapere nititur, ait, quos, despectis terrenis studiis, jungi jam cœlestibus contemplatur. Itemquo toto nunc annis in illorum mortem se erigit, quos contra se regeneratos tabescit. Jordanem sitit, et toties in os illius Jordanis fluit, quoties Christianus quisque ad iniquitatem defluit. »

S. Hieronymus ita ad Eustoch. *de ovest. virgin.* scribit: « Non querit diabolus homines infideles; de Ecclesia Christi rapere festinat; escus ejus, secundum Habacuc cap. i, electi sunt. Job subvertere cupit, vel devorato Juda ad cribrandos Apostolos expetit potestatem. » Idem docet S. Gregorius lib. IV *Moral*, cap. vi, citatque hunc locum Ecclesiastici. Porro, quo quis magis virtuti et sanctitati studet, eo magis infestat eum diabolus. « Quanto enim quis, ait Rabanus, sea mundi errore avertere certat, et ad servitutem Dei coadunare festinat, tanto graviora bella ac certamina ab hostibus tolerat. Quisquis enim accingi in divino servitio properat, quid aliud quam contra se antiqui adversarii certamen parat? ut liber in certamine ictus suscipiat, qui quietus sub tyrannide in captivitate serviebat. » Unde S. Hilarius in cap IV S. Mattii: a In sanctificatis nobis, inquit, maxime diaboli tentamenta grassantur. » Ut enim idem Hilarius ait: « Victoria ei est magis exoptata de sanctis. » Et Eulhymius in *Matth.* iv: « Ubi, inquit, divitias videt, ibi aciem exadverso instruit. »

Quam ob causam merito Chrysostomus homil. 31 in *(tenes)*, dæmones ait similes esse piratis: a Quemadmodum, inquit, pirata), quando vident navem nullis mercibus oneratam, et plurimas adducentem divitias, tum potissimum variis moluntur insidiis, ut possint mercibus omnibus navigantes illos spoliare: ita sane diabolus, cum videt spirituales divitias coacervatas, alacritatem fervidam, mentem vigilem, vel quotidie divitias augeri, cruciatur, vel dentibus frendet, et quasi pirata circuit, et innumeras excogitat aries, ut si qua vel parvum inveniat aditum, quidcpiid in nobis est spiritualium divitiarum deprædelur. » Et in eadem sententiam S. Leo semi, t de *Quadragesima*: * Intelligamus, ait, quanto studiosiores pro nostra salute fuerimus, tanto nos vehementius ab adversariis impetendos. » Sic etiam loquitur Isidorus lib. III *De Sum. bono*, cap. v: « Quia diabo-

lus in sanctis intrinsecus non regnat, contra eos extrinsecus pugnat; ei qui intrinsecus amisit dominium, exterius commovet bellum. »

Secunda. *Secunda* causa cur fidelis mox a conversione debeat lentiones exspectare, et parure se ad multas afflictiones, est, quia vitia cuncta cum impugnant, adeoque cum concupiscentiis omnibus sibi innatis, et indulgentia prioris vitie adauctis, planeque inolitis, jugiter ei dimicandum est : cupiditates enim, dum mortificantur, acrius exsurgunt, et caput exerunt, instar aspidis. Ita S. Hieronymus *Epist.* I : a Erras, frater, erras, si putas inquam Christianum persecutionem non pati. » S. Leo serm. 9 *de Quadreg.* : « Nunquam decet tribulatio persecutionis, si nunquam desit observantia pietatis. » Egregie vero Chrysostomus homil. 8 in II *ad Timoth.* : a Nemo certans requiem quaerit : nefas est pugilem Dei vacare deliciis; non licet epulari luctantem. Luctamen quidem sunt praesentia omnia, certamen, bellum, stadium ; aliud est quietis tempus ; hoc ærumnis deputatum est atque sudoribus : nullus, ubi ad certamen se exiit unclusque est, requiem quaerit. » S. Bernardus sermone I *de Comers. S. Pauli* : « Videbatur, ait, jam cessasse persecutionis tempus; sed, ut palam factum est, nunquam desit persecutio Christiano. »

Undique imminent nobis certamina, quin etiam intra nos ipsos intestino bello oppugnatur. Ita Chrysostomus homil. 21 in *Act. Apostol.* « Vides, inquit, nunc maiorem esse persecutionem, invadentibus nos undique affectionibus tanquam bestiis? Nunc est gravis persecutio, vel ob hoc, quod non putatur esse persecutio : etenim etiam hanc difficultatem habet bellum, quod pax putatur, ut ne contra illud arma sumamus, vel insurgamus, nullus formidat, nullus tremit. » Et in eadem sententiam S. Hieronymus *Epist.* I : « Tunc, ait, maxime oppugnaris, si te oppugnari nescis. » Enumerat deinde vitiorum oppugnationem : « Indo, inquit, me persequitur luxuria ; inde avaritia conatur irrumpere ; inde venter meus vult mihi Deus osso pro Christo ; compellit libido, ut habitantem in me Spiritum Sanctum fugem, ut templum ejus violem. »

Id olim in Ismaele, qui, ut ait Paulus *Gaiat.* iv, 29, Isaacum persequabatur, fuisse significatum longa oratione docet Origenes homil. 7 in *Genes.* : « Si caro, inquit, cujus personam gerit Ismael, qui secundum carnem nascitur, spiritui blandiatur, qui est Isaac, et illecebrosis cum eo deceptionibus agat, et delectationibus illiciat, voluptatibus molliat; huiusmodi ludus carnis cum spiritu Saram maximo, quae est virtus, offendit ; et huiusmodi blandimenta acerbissimam persecutionem iudicat Paulus. Et tu ergo, o auditor, non illam solum persecutionem putes, quando furore Gentilium ad immolandum idolis cogeris; sed si forte te voluntas carnis illiciat, si tibi libidinis alludat illecebra; hæc, si virtutis es filius,

tanquam persecutionem, maximo fuge. Sed, si iniustitia blandiatur, et gratia ejus flexus non rectum iudicium feras, intelligere debes, quia sub specie ludi blandam persecutionem ab iniustitia pateris. Verum et per singulas malitias, species, etiamsi molles et delicate sint, et ludo similes, has persecutionem spiritus dicito. » Quocirca vere Beda in *Proverbiis* : a Ante conversionem, inquit, praecedit turba peccatorum; post conversionem sequitur turba temptationum. Unus enim seculi contemptus est Dei; et vicissim amor Dei, contemptus est seculi. » Rursum : « Diu jacens in peccatis, diu quoque, si converti voluerit, diabolica laniationis molestias sustinebit. »

Tertia causa est, quia socii et amici, videntes Tertium; se ab eo, qui statuit pie vivere, deseri, in eum insurgunt, sicut Ismael insurrexit in Isaacum, Esau in Jacob, fratres in Josephum. Ita S. Augustinus tract. 12 in *Joannem* : a Quam lusionem, inquit, dicit Scriptura vidisse Saram, hanc persecutionem dicit Apostolus ; plus ergo vos persequuntur, qui vos illudendo seducimur. » Et post nulla : « Illa lusio, illusio erat; illa lusio deceptionem significabat; nam magnum sacramentum attendat charitas vestra. Persecutionem illam vocat Apostolus ipsam lusionem, ipsum lusum persecutionem vocat, » et multa deinceps.

Eodem spectant, quæ scribit Gregorius lib. IX. *Ileg.* epist. 39 ; malorum enim societatem esse persecutionem ait ipse : « Ego, inquit, Abel esse non suspicor, qui Cain non habuerit ; boni enim, si sine malis fuerint, perfecti esse boni non possunt, quia minime purgantur; ipsa autem malorum societas, purgatio bonorum est. Tres in arca lillii Noe fuerunt : unus irrisor patris exstitit, qui, etsi in se benedictus fuit, maledictionis tamen sententiam in lillio suscepit. Duos Abraham, prius quam uxorem Cethuram duceret, filios habuit; sed tamen carnalis ejus filius est repromissionis filium persecutus; quod magnus Doctor exponit dicens : Sicut autem is, qui secundum carnem est, persequabatur eum qui secundum spiritum ; ita ei nunc, »

Bernardus vero, sermone I *de Comers. Pauli*, deplorat Ecclesiae conditionem, in qua reperiuntur qui non modo e Christianos, sed ipsum etiam Christum persequuntur. Alibi vero serm. 6 in *Psal.* Qui *habitat*, explicans Davidis verba : « Non timebis a timore nocturno, a sagitta volante in die, a negotio perambulante in tenebris, ab incursu et dæmonio meridiano, » quatuor recenset persecutionum genera, quibus, tum privatim singuli, tum universa Ecclesia maximo oppugnantur. Preclare S. Augustinus serm. 78 *de Teinp.* : a Sicut duo parvuli, inquit, in utero Rebécæ collidebantur ; sic in ulero Ecclesiae duo sibi populi jugiter adversantur : in ventre spiritualis Rebécæ, Ecclesia, duo populi colliduntur; humiles, scilicet, et superbi ; casti et adulteri, s

Quarta causa, sunt hostes et æmuli qui, virtuti Qunu.

eius quem oderunt invidentes, eum insectantur maledictis, acribus verbis, et subinde verberibus. Id suos præmonuit Christus *Matth. x*, 17 : a Cavete, ait, ab hominibus; tradent enim vos in conciliis, et in synagogis suis flagellabunt vos. » Et paulo post, vers 2t : a Tradet autem frater fratrem in mortem, et pater filium, et insurgent filii in parentes, et morte eos afficient, et eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum. » Denique vers. 23 : a Cum autem peraequantur vos in civitate ista, fugite in aliam. » Et alibi *Joan. XV*, <9 : a Si mundus vos odit, scitote quia me priorem vobis odio habuit. Si de mundo fuissetis; mundus, quod suum erat, diligeret; quia vero de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus. » Et post nonnulla cap. xvi, 32 : a Ecco venit hora, et jam venit, ut dispergamini unusquisque in propria. » Et mox : a In mundo pressuram habebitis. » Adde illa cap. xvi, 1 : a Hæc locutus sum vobis, ut non scandalizemini: absque synagogis facient vos; » et quæ deinceps sequuntur. Denique S. Paulus II *Timoth. m* : « Omnes, inquit, qui volunt pie vivere in Christo, persecutionem patientur. » Unde S. Bernardus serin. 64 in *Cant.* in illud *Cant.*, ii : *Capite nobis vulpes parvulas.* « Vulpes, ait, tentationes sunt. Necesse est ut veniant tentationes. Quis enim coronabitur, nisi qui legitime certaverit? Aut quomodo certabunt, si desit, qui impugnet? »

Qnipta. *Quinta*, quia Deus æterna lege sanxit, ut sui fideles, quasi virtutis pugiles et athleta*, adversis probentur, exerceantur, corroborentur, illustrentur, perficiantur. Hanc dat Moyses *Deuter. xm*, 3 : « Tentât, inquit, vos Dominus Deus vester, ut palam fiat utrum diligatis eum an non, in toto corde, et in tota anima vestra. » Et David *Psal. xvi*, 3 : « Probasti cor meum, et visitasti nocte; igne me examinasti, et non est inventa in me iniquitas. » Et *Psal. xxv*. 2 : « Proba me, Domine, et tenta me; ure renes meos et cor meum. » Et *Psal. Lxv*, 10 : « Quoniam probasti nos, Deus; igne nos examinasti, sicut examinatur argentum. » Et Salomon Sapient, m, 5 : a Quoniam Deus lentavit eos, et invenit illos dignos se; tanquam aurum in fornace probavit eos. » Quocirca S. Gregorius homil. 35 in *Etang.*, et lib. III *Dialog*, cap. xxvi : « Duo, ait, sunt martyrii genera: unum in mente, aliud in mente simul et actione. Itaque esse martyres possumus, etiamsi nullo percutiendum ferro trucidemur; inori quippe a persequente, martyrium in aperto opere est; ferre vero contumelias, odientem diligere, martyrium est in occulta cogitatione. » Et post nonnulla : « Et nos ergo sine ferro esse possumus martyres, si patientiam veraciter in animo custodimus. »

Ei- .pu. Et paucis interjectis, cujusdam Stephani admirabilem patientiam prædicat : « Virtus, inquit, patientiæ in eo vehementer excreverat, ita ut

eum sibi amicum crederet, qui sibi molestile aliquid irrogasset; reddebat contumeliis gratias; si quod in ipsa sua inopia damnum fuisset illatum, hoc maximum lucrum putabat; omnes suos adversarios nihil aliud quam adjutores existimabat. » Ita Abbas Orsitius in *Vitis Patr.* lib. V, libello XV, num. 51 : « Sicut, inquit, later crudus mox aqua dissolvitur, igne vero coctus duratur, ut lapis; sic, epî non est igne tentationum decoctus, ut Joseph, mox aqua tribulationis enervatur, et liquescit, et perditur. » Et S. Syncletica, lib. V, libello vi, num. 16, docet in lentatione nos debere esse ambidextros : « Si ferrum es, inquit, per ignem tibi adhibitum amittes æruginem. Dic ergo : Castigans castigavit me Dominus, et morti non tradidit me. Si aurum es, per ignem probator eris. Exsulta ergo, quia similis factus es Paulo, memor istius : Transivimus per ignem et aquam; residuum est quod sequitur : ut inducamur in refrigerium. » Et num. 17 : « Hæc, ait, est magna virtus, quando in infirmitate tolerantia fuerit, et gratiarum actio mittitur ad Deum. Si amittimus oculos, non feramus graviter : extollentiæ enim instrumentum amisimus; sed interioribus oculis gloriam Domini speculemur. Surdi facti sumus? non contristemur; quia auditum vanum amisimus. Manus ex aliqua passione debilitate sunt? sed interiores paratas habeamus adversus inimici tentationes. Infirmitas totum nostrum corpus tenet? sed nostro interiori homini sanitas crescit. » Denique : « Sicut igne probatur argentum, et aurum camino; ita corda probat Dominus, » *Prov. xv*, 3. Et : « Vasa figuli probat fornax; et homines justos tentatio tribulationis, » *Eccli. XXv*, 6. Quare acuta Beda in *Prov.* : « Abel, inquit, esse renuit, quem Caini malitia non exercet. » Vere S. Franciscos, ut habet *Speculum Vita-* ejus, in doctrina ipsius, cap. .vu, dixit : « Annulus est victa tentatio, quo Deus animam servi sui sibi desponsat. Nemo enim servum Dei se lestiinet, donec per tentationem et tribulationem transierit. Illa enim probatur virtus perfecta. Amplioris gratile signum est, nihil in servo suo impune relinquere, quamdiu vivit in hoc mundo. »

Solenter advertendum est quod S. Gertrudis lib. II *Revelat*, cap. xi, sibi ca*!itus revelatum scribit, scilicet : « Dæmonem in ea re et concupiscentiæ specie majorem tentandi occasionem accipere vel arripere, in qua quis aliquando ei præstitit consensum; id enim decorem divinitatis ad consensus castigationem, congrue et decore permittere. » Qui ergo sapit, fortiter se cunctis dæmonis tentationibus, statim ut cas sentit, opponat. Idem tradunt Sancti in *Vitis Pair.* Exemplum clarum est in Vita S. Maritæ Ægyptiæ, quæ per septemdecim annos in eremo graviter tentata fuit spiritu luxuriæ, quia totidem annis prius illi consenserat et servierat : « A quo enim quis superatus est, hujus et servus est, »

ait S. Petrus *epist.* J, cap. n, io. Talem ergo diabolus quasi servum fugitivum insequitur, ut ad pristinam suam servitutem reducat.

Sexte, quia Christus suos assecclas, quasi milites, crucis suae tessera insignit, vultque ut seenni per tentationes et tribulationes mereantur immensum et aeternum gloriae pondus in caelis. Si enim « oportuit pali Christum, et ita intrare in gloriam suam, » *Luc.* xxiv, 26, cui tamen illa jure naturali filiationis erat debita; multo magis nos christianos, qui ex nobis nullum ad eam jus habemus, decet per luctas et certamina tantam gloriam promereri, ac « per multas tribulationes intrare in regnum Dei, » *Ad.* iv, 21. Hoc est quod Christus iturus ad mortem Apostolis dixit, *Luc.* XXII, 20 : « Vos estis qui permansistis mecum in tentationibus meis. » Mox vero subjicit premium : « Et ego, ait, dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnum, ut edatis et bibatis super mensam meam in regno meo, et sedeat super thronos judicantes duodecim tribus Israel. » El *Joan.* xvii, 24 : « Pater, quos dedisti mihi, volo ut ubi ego sum, et illi sint mecum, ut videant claritatem meam, quam dedisti mihi. » Et Paulus II *Corinth.* iv, 10 : « Semper mortificationem Jesu in corpore nostro circumferentes, ut et vita Jesu manifestetur in carne nostra mortali. » Et *Rom.* vi, 5 : « Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, simul et resurrectionis erimus. » Denique II *Timoth.* n, vers, il : « Nam, si commortui sumus, et convivemus; si sustinebimus, et conregnabimus. » Hoc sapiebat S. Augustinus cum diceret : « Nolo sine vulnere esse; quia te, Domine, video vulneratum. » El Apostoli, qui, ut dicitur *Ador.* v, 41, « ibant gaudentes a conspectu concilii; quoniam digni habili sunt pro nomine Jesu contumeliam pali. » Et S. Jacobus cap. i, 2 : « Omne gaudium existimate, fratres, cum in tentationes varias incideritis. » Ubi plura hac de re dixi. S. Joannes vero gloriam patientium videns et admiraos *Apoc.* vu, 14 : « Hi sunt, inquit, qui venerunt de tribulatione magna, et laverunt stolas suas, et dealbaverunt eas in sanguine Agni; ideo sunt ante thronum Dei, et serviunt ei die ac nocte in templo ejus. » Ha Abbas ille in *Vitis Patr.* lib. V, libello vu. n. 43, vidit Angelum adornantem septeni coronas discipulo suo, eo quod septies somni tentationem illa nocte superasse! : « Regnum enim caelorum vim patitur, et violenti rapiunt illud, » *Matth.* xi.

Denique S. Augustinus in psal. lxxxiii, qui inscribitur : *Pro torcularibus*, per torcularia accipit Ecclesias, et animas fidelium qui tentatione premuntur; « Iva, inquit, pendet in vitibus, et oliva in arboribus; his enim duobus pro fructibus solent torcularia praeparari. El quamdiu pendent in frutetis suis, tanquam libero aere perficiuntur; at nec uva vinum est, nec oliva oleum ante pressuram. Sic sunt et homines, quos praedestinavit Deus ante secula conformes fieri imaginis unigeniti

Filii sui, qui praecipue in passione magnus botrus expressus est. Hujusmodi ergo homines, antequam accedant ad servitutem Dei, fruuntur in hoc seculo, tanquam deliciosa libertate, velut uvae, aut olivae pendentes; sed quoniam dictum est: Fili, accedens ad servitutem Dei, sta in justitia et timore; et prepara animam tuam ad tentationem; accedens quisque ad servitutem Dei, ad torcularia se venisse cognoscat, contrijulabilur, conteretur, comprimetur, non ut in hoc seculo pereat, sed ut in apothecas Dei defluat. Exiit carnalium desideriorum integumentis, quasi vinaceis; hoc enim ei contigit in desideriis carnalibus. Propter quae et Apostolus dicit : Exuite vos veterem hominem, et induite novum; hoc totum non fit nisi de pressura; propterea torcularia nominantur Ecclesiae Dei hujus temporis. »

Quocirca hujus sententiae, tentationis et duelli specimen, imo auspiciu suis omnibus dare et praeparare voluit Christus Dominus, qui orditur suam praedicationem, quasi suam servitutem et obsequium Dei, abiens in desertum, ibique jejuniando, tentari voluit a diabolo, triplici, id est omni, tentationis genere. Unde S. Hieronymus in cap. iv S. Matthaei : « Nisi, ait, jejunare coepisset Dominus, tentandi occasio non fuisset diabolo, juxta illud : Fili, accedens ad servitutem Dei, sta in justitia et timore; et prepara animam tuam ad tentationem. »

2. Deprime. — Jam Graeca legunt, κάψω, id est, vers. a. *dirige cor tuum*. Et sic legit S. Ephrem tract. *de Patientia*, et S. Cyrillus homil. quam Ephesi habuit; Tigurina : a Recte institue cor tuum, » *q. d.* Dirige cor tuum reclusa ad Dei legem et voluntatem, illudque rectum effice, et in hac rectitudine conserva, ne illud per lenationem ad dextram, vel sinistram flecti, curvari et obliquari sinas, num. *Primum* remedium ad vincendam tentationem *Primum*, est animi ad eam praeparatio, quod assignavit vers. i. *Secundum* est animi depressio et humilitas; vel, ut Graeca habent, rectitudo : quia tunc *Secón** *dlxau*

rectus est animus, cum legi, aequae ac gratis Dei humiliter se subjicit, sub eaque se deprimat et humiliat; hac enim humilitate sub potenti manu Dei, proficitur suam ad resistendum intirmilalem, imo impotentiam, ideoque tacite postulat opem et gratiam Dei, eamque humilitate hac provocat et emeretur.

Unde moraliter Palacius : a Ante conversionem, inquit, tuam anima tua erat corde elato; carebat illa iugo; carebat sessore et domitore. In conversione vero vult Deus sedere in throno suo; vult sedere super asinam et pullo suo; vult ascendere super Cherubim suo; vult equitare super pennas venti, seu spiritus sui. Deprime igitur te. Humilia te, Deum supra te recepturus; nullo modo superbiam admiseris. » Ha S. Antonius, teste S. Athanasio, vidit totum mundum laqueis tentationum, quos tendebant daemones, plenum; cumque suspirans diceret : « Domine, quis omnes hos laqueos

evadere poterii?» audivit: a Humilitas. Humilitas enim solvit omnem virtutem inimici, n̄ uti ipsi dæmonns sæpius confessi sunt. Hac de causa Deus permittit in Sanctis, qui magnas tentationes vicerunt, nonnullas exiguas; ut, dum ab illis vincuntur, sentiant suam infirmitatem, seque humilient, atque victoriam m̄jorum, non sibi, sed Deo attribuant. Ita Rabanas.

Et susiinb. — Tigurina: « Age fortiter; » griecce, *nptfr.wt*, id est tolera, sustine; sicut discipulus tolerat et sustinet flagella magistri. Rursum: *Sustine*, inquit Palacius, id est, ubi Deum super te admiseris, cum, quamvis videatur gravis, ne excusseris, sed sustine. Dictum est: « Viriliter age, confortetur cor tuum, et sustine Dominum. » Ponderosus tibi videbitur non raro. At, ne excusseris tam nobile pondus; dabit ipse vires ad sustinendum, qui vult pondus in onere, dicetque: a Sufficit tibi gratia mea. »

Tenían. b^{oo} esl *tertium* tentationis remedium, scilicet, patientia et sustinentia, qua patienter tolere tentationis molestias, dolores, metus, sollicitudines et angores. Vere Seneca in *Sentent.*: « Cuius dolori remedium est sapientia. » Idem, lib. *De Provident*, cap. i: « Deus, inquit, virum justum in deliciis non habet, experitur, indurat, sibi illum prieparat. » Post nonnulla cap. n: « Omnia adversa (vir bonus) exercitationes putat; quis autem vir, modo erectus ad honesta, non est laboris appetens justus, et ad officia cum periculo promptus? Cui non industrius otium poena est? Marce sino adversario virtus; tunc apparet quanta sit, quantum valeat polleatque, cum quid possit, patientia ostendit. » Et multa ille deinde congerit, quæ multo verius in hristianum hominem cadunt; nihd enim viro justo optabilius est, quam in rebus adversis patientia: « Hæc, inquit Tertullianus lib. *De Patientia*, fidem munit, pacem gubernat, dilectionem adjuvat, humilitatem instruit, poenitentiam exspectat, exomologesim assignat, carnem regit, spiritum servat, manum continet, tentationes conculcat, scandala pellit, pauperem consolatur, divitem temperat, infirmum non extendit, valentem non consumit, fidelem delectat. Gentilem incitat; servum domino, dominum Deo commendat; feminam exornat, virum approbat; amatur in puero, laudatur in juvone, suspicatur in sene; in omni sexu, in omni ætate formosa est. »

Et ixclwa aieem tuam, et suscipe verba intellectus. — Tigurino: « Admove aurem tuam, verbaque consulta percipe. » *Quartum* est hoc tentationis remedium, nimirum, audire consilia et consolationes, tum S. Scripturæ et librorum piorum, tum virorum spiritalium, quibus tontatus, puitiin instruatur, quomodo, puta, « piam prudenter et patienter se in tentationis gerere debeat; partim roboretur, ut eam fortiter patiat et sustineat. Significat ergo Siraeides lentatum debere excipere instructiones et consolationes, tum ho-

minum, tum Dei, sive eas suggerat per Inspirationes internas, sive per S. Scripturam et libros pios. Quocirca lentatus illico recurrat ad lectionem et meditationem eorumdem.

Ita faciebat S. Paula, quando in omni tentationeolvebat verba S. Scripturæ illi teulationi opportuna, quasi pharmaca efficacissima. Audi S. Hieronymum in ejus *Epitaphio*: « In tentationibus, Deuteronomii verbaolvebat: Tentât vos Dominus Deus vester, ut scial si diligatis Dominum Deum vestrum de toto corde vestro, et de tota anima vestra. In tribulationibus et angustiis, Isaïæ replicabat eloquia: Qui ablactati estis a lacte, qui abstracti ab ubere, tribulationem super tribulationem exspectate, spem super spem: adhuc pusillum propter malitiam labiorum, propter linguam malignam. Et Scripturæ testimonium in consolationem suam edisserebat: Ablactorum esse, eorum scilicet, qui ad virilem ætalem pervenissent, tribulationem super tribulationem sustinere, ut spem super spem mereantur accipere, scientes quoniam tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero spem, spes autem non confundit. Et: Quod si is, qui foris est homo noster, corrumpatur; ille, qui intus est, innovetur. Et: in praesentiarum leve et momentaneum tribulationis vestræ, æternum gloriæ pondus operatur in vobis; non aspicientibus, quæ videntur, sed quæ non videntur: quæ enim videntur, temporalia sunt; « pue autem non videntur, æterna. Nec longum fore tempus, etiamsi humanæ impatientiæ tardum videatur, quin Dei statim videatur auxilium, dicentis: Tempore opportuno exaudivi te, et in die salutis auxiliatus sum tibi.

Et ne festines in tkupoiib (minus recte aliqui legunt, in *tempus*, <l. d. Ne tua impatientia te precipites in tempus, *obductionis*, iti est tentationis, ne sponte te conjicias in tentationem, et consequenter in mortem præsentem et æternam; ita Palacius) *obductionis*. — Grince «sse/w/rj, id est, ut Complut., *inductionis*, et illationis poenarum; Tigurina, *impetus*; Vatablus, *incursionis*; Palacius, *obsidionis*, puta tentationis, afflictionis, calamitatis, quum libi inducitur, quap̄c mens et totus homo quasi tenebris obducitur et obnubilatur. Noster vers. 4, vertit: « Omne quod tibi applicitum fuerit; » græco enim est idem verbum, i ii» *iwyfir*,. Ha llesychius. Tigurina: « Ne quid impetus tempore trepides; sed Deum sustine patienter; » Vatablus: « Ne præcipites, » etc.; Arabicus: a Esto tranquillus, innitens, in viis tuis. » Sensus ergo est, *q. d.* Dum tentaris, ne sis festinus et princeps in impatientiam, murmurationem, vindictam, pusillanimitatem, desperationem, apostasiam, etc.; sed esto longanimis, tolerans et constans. Illebricum enim Tgn 'happaz, iti est, festinare, sæpe significat trepidare; unde ptñn *chippazun* est trepidatio, pavor, fuga; qui enim trepidat, fugit. Alludit ad *Isaia* xxvii, 16: a Qui crediderit,

non festinet. » Et Habacuc, n, 3: « Si moram fecerit, exspecta illum. » Omnia enim tristia, rþque ac Inda temperat, incidit, et tandem aufert tempus. Dolores omnes leniuntur tempore, imo tandem non sentiuntur et evanescunt. Morbi tempore franguntur et dissipantur dissipata eorum causa, V. g. humore noxio consumpto. Idem plane fit in tentationibus. Verum est illud: « Optimus malorum omnium medicus est tempus. » Tempus mitigat iram, odium, concupiscentiam; tempus aperit secreta, et latentem veritatem in lucem producit. Tempus affert experientiam, consilium et prudentiam:

Saxa etiam longum fecit putrescere tempus.

Hinc Poetæ fingunt Saturnum, Temporis deum, saxum Jovis loco suppositum devorasse. Unde Ovidius lib. IV De *Ponto*:

Gutta cavat lapidem; consumitur annulus usu;
Et teritur pressa vomer aduncus humo.

Alii passim exponunt, *q. d.* Ne festines, hoc est, ne per impatientiam, *obductionem*, id est mortem, inclames, vel acceleres, tibi que accersas: in morte enim omnia videntur contegi, obvolvi et obduci, ita Lyranus. « Ne festines in tempore obductionis, id est, divisionis sensuum, inquit, quod fit tempore mortis; id est, non desideres mortem, fractus propter adversitatis prolixitatem. » Genuine alii, *q. d.* « Ne festines in tempore obductionis; » id est, ingruente passione vel odii, vel amoris, vel doloris, si vehemens sit, offunditur quodammodo rationis lumen, et quasi coelum animæ obductum non sinit mentem probe despicere, quid melius, quid justius, quid decentius, imo et quid utilius sit. Ergo in tanta mentis caligine non temere irruendum est in ea quæ primo sese offerunt, instigante, nimirum, passione, quæ, cum cæca sit, ducet ipsam nebulis offusam mentem in præcipitia, in voragines, in exitia. Exspectandum ergo, donec subsidente passione nebulæ hie discutiantur. Tempus enim veritatem aperit. Nam, ut ait Comicus: « Veritas temporis tilia; lupus mendacio tempus, » quia tempus consumit mendacium, sicut lupus devorat ovem.

ver», 3. 3. Sostine sustentationes Dei, — hoc est, ne festines, sed *exspecta expectationes Dei*, quibus Deus Deique auxilium et liberatio exspectatur, *q. d.* Patienter exspecta Deum Deique opem, sicut in urbe obsessi exspectant suppetias, ut ali obsidione liberentur. Unde Tigurina: a Deum sustine patienter. » Illo enim non sinet te lentari supra vires, sed tempore opportuno adorit et auxiliabitur, facietque cum tentatione proventum, I Corinth, x. Sic sumitur sustentatio pro expectatione, patientia, longanimitate, Rom. m, 2ti: « lu sustentatione Dei ad ostensionem iustitiæ ejus, n Hæc verba jam desunt in Greco. Sic S. Antonius acriter a dæmonibus lentatus et flagellatus, post sustentationem videns Jesum: « Ubi, inquit, eras, bouc Jesu? ubi eras? quare non a principio ad-

fuisti, ut sanares vulnera mea? Et vox ad eum facta est dicens: Antoni, hic eram; sed exspectabam videre certamen tuum. Nunc autem, quia dimicando viriliter non cessisti, semper auxiliabor tibi; et faciam te in omni orbe nominari, » uti infert S. Athanasius in ejus Vita. Hoc est quod monet Psaltes: « Exspecta Dominum, viriliter age, confortetur cor tuum, et sustine Dominum, » *Psal.* xxvi, I i.

Minus genuine Palacius sic interpretatur: *Sustine sustentationes*, id est, sustine onera et ponderationum, tibi sustentanda; nimirum, quæ Deus (ibi imponit, et quibus tibi quasi gravis et ponderosus incumbit, quæque vult te pati et sustinere, imo in quibus ipse te sustentat, ait Lyranus, juxta illud I Cor. 10: a Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione proventum, ut possitis sustinere. »

Quintum est hoc tentationis remedium, scilicet, omnium in ea non trepidare, nec esse præcipitera; sed fortem, longanimum et constantem. Omnis enim tentatio fere oritur ex mentis infirmitate et instabilitate, uti docet S. Gregorius in illud I Reg. u. « Pedes Sanctorum suorum servabit. » Pedes autem Sanctorum sunt fides et amor, vel humilitas et fortitudo, quibus fortes et invicti contra omnes tentationes consistimus. Ita a S. Paula, inquit S. Hieronymus in ejus *Epitaphio*, constanter in moerore cantabat: Quare tristis es, anima mea, et quare conturbas me? Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi, salutare vultus mei et Deus meus. In periculis loquebatur: Qui vult venire post me, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me. Et iterum: Qui vult animam suam salvam facere, perdet eam. Et: Qui perdiderit animam suam propter me, salvam eam faciet. Quando dispendia rei familiaris, et eversio totius patrimonii nuntiabatur, aiebat: Quid enim prodest homini, si totum mundum lucrifecerit, et animæ suæ damnum habuerit? aut quam dabit homo commutationem pro anima sua? Et: Nudus exivi de utero matris meæ, nudus et redeam. Sicut Domino placuit, ita factum est. Sit nomen Domini benedictum. » Sapienter Abbas Pastor in *Vitis Pair.* lib. XI, libello iv, n. 9: « Ad hominem, ait, in tentatione constitutum pertinet illud Christi, *Jfatf/i.vi*: Nolite cogitare de crastino. It non cogitet quantum temporis in ea futurus sit, sed potius quod hodiernum est et quotidianum libenter suscipiat. » Nam, ut ait Christus: « Sufficit diei malitia (allietio) sua. Crastinus dies sibi sollicitus erit. » Ita Religiosus ille lentatus per novem annos, ut congregationem Fratrum relinqueret, « facto vespere sibi dicebat: Crastina die hinc discedo. Et mane: Extorqueamus a nobis hic stare et hodie propter Dominum. Qui cum implesse! novem annos, de die in diem ita faciens, abstulit Dominus ab eo tentationem. » Ibidem lib. V, libello vu, n. 39.

Quocirca vere S. Chrysostomus, homil. 4 in *Epist. ad Philip.*: » Pro Christo pali, inquit, munus est majoris admirationis, quam sit revera mortuos excitare, et signa miranda patrare; nam illic quidem debitor sum, hic vero debitorem habeo Christum. » Alibi vero horn. 1 *ad Pop. Antioch.*: • Si corpus, inquit, recte dicimus beatum, quod potest alisque sui offensione ferre frigus, et calores, et famem, et inopiam, et vire difficultates aliasque aerumnas; quanto magis beatam oportet vocare animam, quae viriliter et fortiter omnes omnium molestiarum incursus ferre potest, et cor suum per omnia nulli servituti obnoxium servare? » Nec discrepat Gregorius Pontifex homil. 34 in *Etang* sic enim scribit: « Vere radix omnium custosque virtutum est patientia, cujus proprium munus aliena mala requanimitur perpeti, et contra eum quoque, qui mala irrogat, nullo dolore morderi; et quod ait Apostolus, non vinci a malo, sed vincere in bono malum. Quanto autem culmine virtus patientiae polleat, Salomon indicat dicens: Melior est patiens viro forti; et qui dominatur animo suo, expugnatore urbium. Minor est ergo victoria, urbes expugnare; quia extra sunt, qui vincuntur. Majus autem est, quod per patientiam vincitur; quia ipse a se animus superatur, et semetipsum sibi subjicit, quando cum patientia in humilitate tolerantiae sternit. »

Denique praeclare Cassianus *Collat.* VI, cap. xii, docet mentem iusti patientis debere esse non mollem, ut ceram; sed fortem et duram, ut adamantem: « Itaque mens viri iusti, inquit, non debet esse similis cerre, vel alterius cujusque materiae mollioris, quae semper characteri signantium cedens pro ejus forma atque imagine figuratur, quamque in se tamdiu relinet, donec alio rursus superimpresso signaculo reformetur; atque ita fit, ut nunquam in sua qualitate persistens, ad formam eorum quae imprimuntur, semper convertatur ac transeat; quin potius debet esse vehit quoddam adamantinum signatorium, ut inviolabilem mens nostra figuram sui semper custodiens characteris, universa, quae incurrerint sibi, ad qualitatem sui status signet atque transformet; ipsa vero insigniri nullis incursibus possit. »

Cosjixgere Deo. — Graece significantius, zoilid est, *conglutinare Deo*, scilicet, per arctissimum orationis, affectus et adhesionis constantis et perdurantis vinculum. Et sustine, graece, « ii id est, *ne desciscas*, ita Tigurina, ne, scilicet, ullo tentationis impetu, divellaris a Deo, ne ab eo recedas, ne apostates. Sed dic cum Psalte: « Mihi autem adh. vrere Deo bonum est, ponere in Domino Deo spem meam, » *Psal.* lxxii. Qui enim per spem et amorem conjungitur Deo, hic a) eo roboratur, liberatur, protegitur. Deus enim illi est hyperaspites et scutum, qui omnia hostium tela in se prius excipit, quam ad sperantem in te, et sub sure providentiae scuto latitantem pe-

netrent. Dicit ergo cum Psalte: « Domine, ut scuto bonae voluntatis tuae coronasti nos, » *Psal.* V, i3. smoj. cunDw

Rursum, qui Deo conjungitur, conjungitur ipsi puritati et sanctitati: haec autem elidit omne vitium, omnemque tentationem; haec enim sollicitat ad impuritatem et peccatum. Omnis enim sanctitas sita est in amore et conjunctione cum Deo: quare sicut Deus extreme odit peccatum et tentationem; sic et is, qui Deo est conjunctus: sanctitas enim est puritas. Sicut autem impuritas nascitur ex contactu inferiorum, ut cum facies aut vestis luto aspergitur, vel eum anima per affectum inferioribus inordinate inhereret; ita puritas oritur ex contactu superiorum, cum affectus ad sublimiora et nobiliora assurgit, et iis inheret. Supremum autem omnium, et simplicissimum et purissimum est Deus; unde summa puritas consistit in adhesionem cum Deo. Qui ergo in tentatione ad Deum confugiunt, similes sunt avibus; qui vero ad humana auxilia respiciunt, similes sunt piscibus. Si quis enim ex ripa in flumen projiciat lapidem, pisces, qui in summo natabant, ad ima se demergunt, planeque a flumine absorbentur; aves vero viciniae in altum evolant. Sic qui in tentatione ad homines confugiunt, magis in eam immerguntur et absorbentur sicut pisces: qui vero ad Deum confugiunt, tentationem quasi aves volando superant; quia in coelum ad Deum per fidem et spem evolant.

Sextum hoc est efficax tentationis remedium, sextum. Uree enim conjunctio cum Deo mentem super res omnes elevat, eamque in Deo defigit; in quo defixa videtur et ridetur hoc terne punctum, omniaque tam adversa, quam prospera, vilia et exilia sub se posita aspiciunt et despiciunt, dicitque: « Mens mea in Deo fundata est, et in Christo solidata. » Ita Abbas Moyses in *Vitis Patr.*, lib. VI, libell. iv, n. (i, rogatus: « Quid faciet homo in omni tentatione venienti super se? » respondit: « Flore debet in conspectu bonitatis Dei, ut adjuvet eum; et requiescet velociter, si rogat in scientia; scriptum est enim: Dominus mihi adjutor, et non timebo quid faciat mihi homo. » Et Abbas Joannes, lib. III, n. 208 et 209, ait: Sicut homo videns feram ascendit in arborem, ut evadat; ita et homo videns tentationes irruentes confugiat per orationem ad Dominum, et salvabitur. Et sicut aqua exstinguit ignem: « Sic quaecumque cogitatio turpis succensa fuerit alicui inimico, tunc aquam orationis effundat, et exstinguat illam. » Et Abbas Hyperichius lib. V, libello vii, n. 20: a Hymni, inquit, spirituales sint in ore tuo, et meditatio assidua sublevet pondus tentationum supervenientium tibi: sic enim viator, sarcina oneris pregravatus, flando et respirando oneris et vire paulatim laborem imminuit. » Et num. 22, Religiosus ille, fame et despectu tentatus, « in his omnibus gratias agebat Deo: videns autem Deus patientiam ejus, abstulit bellum tentationis ab eo. »

S. Ephrem., serin. «*/ pietatem athletam exercente* : « Quaecumque et quantacumque pulset tentatio, inquit, sua tamen in Deum fiducia homo nequaquam excidat; imo eo magis soli Christo et misericordiae, et cpii animae infirmitates curare potest, assidue inhæreat, semper cum amans, ac méditationes, sicque apud se cogitans statuensque : Quod si a Deo recessero deflectens a vero virtutis tramite, ad quem abire potero ? nisi forte in perditionem me ipsum praecipitem, et in manus fraudulentis hostis. Idcirco, licet infinitis gladiis igneorum telorum, et malitiae passionum, nec non absurdarum cogitationum quotidie malignus impugnet; licet impetum faciat, ac in desperationem inducat; tanto magis ad Deum confugere oportebit, et in eo spem defigere. Sic enim suos probari vult Deus, ut constet quod ipsum solum diligant. » O Domino, protector animae inae, robur meum et salus mea, sic me tibi conjunge, sic tili agglutina, ut nulla tribulatione a te separari possim. Sic te mihi præbe, sic communica, ut deliciis dulcedinis tuæ saturatus, vanas omnes mundi carnisque delicias abominer. Scribe in tabula cordis mei jucundissimam memoriam tui, nulla unquam tentatione delendam, ut tui desiderio semper æstuem, igne spei et amoris tui ardeam, et diluvio charitatis tuæ penitus absorbear.

Vw».

4. Ut crescat in novissimo vita tua. — *Novissimum* in Scriptura significat non præcise ultimum et extremum, sed id quod posterius est et sequitur, licet propinque. Hebr. enim *achartt.* quod Noster vertit, *novissimum*, idem est quod posterius, sequens, consequens. « In novissimo » ergo, id est, post toleratam tentationem a crescat vita tua, » tum præsens per lætitiain et felicitatem, qua Deus te victorem præmiabit; tum in futura, quæ æterna gloria te coronabit. Nota: «Vita» vocatur lætitia et felicitas, tum quia vivere in miseriis et moerore non est vita, sed longa mors. «Non est vivere, sed valere, vita, » ait Poeta; tum quia lætitia et felicitas vitam conservant, prolongant faciuntque longævus. Hoc est quod promittit Deus patienti et speranti in se, *Psal. xc* : « Eripiam eum, et glorificabo eum; longitudine dierum replebo cum. »

Omne quod tiri applicitum id est, *inductum*; Complui, *adductum*) fuerit, acope. — Græce «*fat*» da.aós; id est, *suscipe libenter*; Arabicus: *Tolera id, quod intulit tibi Deus, aim gratiarum actione*; Tigurina: *Quidquid invaserit te, libens excipe, q. d.* Quidquid tibi ingruerit, quidquid adversi acciderit, prompto, imo gaudenter accepta de manu Dei. Quidquid enim ille tibi applicuerit, applicat ut tuus et rerum omnium dominus, cui te submittas oportet. Applicat ut pater amantissimus, quem, licet castigantem, redames oportet. Applicat ut medicus peritissimus, quem tuæ animæ vulnera sanantem, acriore licet medicina, vel ustione, avide excipias oportet, ut fleas cum S. Job cap. n, 10 : « Si bona suscepi-

mus de manu Dei, mala quare non suscipiamus? » Et cap. i, 2t : « Nudus egressus sum de utero matris inae, et nudus revertar illuc. Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita factum est : sit nomen Domini benedictum. » Quin et Pindarus, licet Gentilis, ode 3 *Python*. « Semper, inquit, ad eam fortunam, quæ me amplectetur, me in animo acco odabo, juxta meam facultatem colens eam. » Sapientis enim est se fortuna', vel potius fortunam sibi accommodare. Hinc Stoicorum axioma : « Cede fato. Sapientis est præbere se fato; fata enim volentem ducunt, nolentem trahunt. »

Porro Rabanus : « Sciendum, inquit, quod tribus modis patientia exerceri solet. Alia namque sunt, quæ a Deo; alia, quæ ali antiquo adversario; alia, quæ e proximo sustinemus. A proximo namque persecutiones, damna et contumelias; ab antiquo adversario tentamenta; a Deo autem flagella toleramus. Sed in omnibus Iribus his modis vigilantibus oculo semetipsam debet mens circumspicere, ne contra mala proximi pertrahatur ad retributionem mali. Ne contra tentamenta adversarii seducatur ad delectationem, vel consensum delicti. Ne contra flagella opificis ad excessum proruat murmurationis. Perfecte enim adversarius vincitur, quando mens nostra, et inter lentamente ejus servatur a delectatione atque consensu; et inter contumelias proximi custoditur ab odio, et inter flagella Dei compescitur a murmuratione : nec hæc agentes, retribuere nobis presentia bona requiramus. Nam pro labore patientiæ bona speranda sunt sequentis vite, ut tunc præmium nostri laboris incipiat, quando omnis labor jam funditus cessat.

Et in dolore sustine. — Hæc verba jam desunt in Græco. Sensus est, *q. d.* Noli conari per impatientiam dolorem excutere, quia sic magis eum excitabis et augebis : sed per patientiam sustine, quia sic eum minues. Omnibus enim malis remedium est patientia, præsertim quia patientia meretur jugum amoveri, vel imminui, quod impatientia meretur aggravari. Denique dolorem omnem effugere est impossibile; est enim hæc vita tribulationum et dolorum, atque sine dolore non vivitur in amore.

Et in humilitate tua patientiam habe. — *Humilitas* hic non virtutem significat, sed humiliationem, dejectionem, afflictionem et dolorem, do quo præcessit. Unde Græce est I» «HUy/wn (alii legunt in plurali, id est, tn *muationibus*, t « neu *fiiuqeSúftw*», id est, tn *muatione humilitatis*, vel potius *humiliationis tuae*; *longanimis esto*, hoc est, in muatione qua humiliaris, dum, scilicet, mutatur sors tua felix in miseram, ut humiliaris, deprimaris, affligaris; hanc muationem et humiliationem longanimitate sustine. Tigurina : In qua deprimeris vicissitudine, fortem te preebeas. Hebr. enim *ana*, id est humiliari, significat pati, dolere, affligi. Unde *s:yvni*,

est humilitas, id est, dolor et afflictio. Hinc illud tritum in Scriptura, « Humilia, » id est, macera et afflige, « *lū* jejunio animam tuam ; » et siepe alibi *humiliare* significat *affligere*, quia superbis (quales omnes sumus ex lapsu in peccatum) summa afflictio est deprimi et humiliari. Rursum *ana* significat *pati pauperiem* unde *ani* est pauper. Hoc secutus Syrus vertit, *frt paupertate longanimis esto*; et Arabicus, *ad languorem et necessitatem patiens esto*.

Cus. **I** Septimum hoc est tentationis remedium, scilicet, resignará se in voluntatem Dei, ac quidquid illa nobis applicuerit, humiliter et páiíenter excipere, cogitando illud, ex ingenti Dei amore nobis applicari ad nostrum bonum, ac proinde magnum hoc esse Dei donimi. Nam, ut sequitur : « Quoniam in igne probatur aurum; homines vero receptibiles in camino humiliationis. » Hæc gnome apposite S. Pachomius, ut habet Vita ejus cap. it, solatus est Theodorum discipulum «egrum. * Theodoro enim gravis passio capitis acerrimos dolores excitabat. Qui cum rogaret Pachomium, ut eum suis relevaret orationibus, ait ad eum : Putas, fili, quod alicui contingat dolor, aut passio, aut aliquid hujusmodi sine permissione Dei? Idcirco in dolore sustine, et in humilitate patientiam habe, et quando voluerit Dominus, tibi conferet sanitatem ; quia si te diutius probare dignatur, gratus esto, ut perfectissimus Job, qui in nullis tribulationibus benedicebat Domino : el tu quoque, sicut ille, pro doloribus tuis majorem requiem a Domino percipies. Bona quidem est abstinentia, et iti oratione perseverantia ; tamen infirmus majus pretium adipiscitur, cum longanimis et patiens invenitur. »

plum 5
pBf.ho-
BML
AnlLstrophus huic sentential est apologus frumenti et lili, quem lectis parabolis ocellatum, nervo«lsque cx Physica rationibus argumentosum profert Cyrillus, lib. I *Apofog. Moral*, cap. xn, cujus titulus : « *Omnem adversitatem ut vincas, patientice valet magnanimitas*. Apologus sic habet :
Sil * * Frllmenli granum projectum in terram et mortuum, cum juxta siccum lapidem pullulasse!, lili'im ila fertur ei dixisse : linde libi contrito et mortuo spiritus germinandi, cum ego, quando conteror, eo ipso perdor? Cui granum respondit: Hoc mihi ex virtutis granditate contingit, qua iit ut passio mea sil mea artio, et dum morior, revivisco. Rerum enim virtute maximarum tunc magis intenditur valetudo (valor, vis et vigor), eum earum coalentur aut moritur corporea magnitudo : nimirum phœnix mortua generat, et cinnamomum contritum plus inflammat. At verotes in quibus virtus minus prævalet, si teruntur cx hujusmodi contritione confunduntur, et pretWitalem suam perdunt. Ut dracouiles lapis si feritur, virtus ejus perditur; et magnes ferrum non attrahit, si teratur. Sic Infirmum membrum tine dolor* tangi noti patitur, el sanum, cum tangitur, delectatur. Non attendi-ti quod virtuosos

cum adversis conteritur, tunc magnanimior invenitur? In calamitate siquidem majorem sumit spiritum, et triumphans ratio tunc vehementius roboratur. » Rationem a priori assignat, camque ^{naï'} exemplis Job, Joseph et Tobiaë confirmat dicens : P"0l» « In malis enim non vinci, virtutis est victoria. Nemo autem vincitur, nisi cui suum bonum eripitur. Totum autem bonum magnanimi in virtute ejus consistit : ca namque sibi sufficiens est, quacum excellat, ipsaque gaudeat virtute salva, nulla eum foris denudat privatio, nulla inhohestat confusio, nulla cum contristat sensus afflictio. Nonne *Job*. cap. i, S. Job, virtute dives, rerum inodia temporalium minime est depaupéralas? Eadem Joseph excellens Genes, cap. xxxix, haudquaquam est infamia dehonestatus? Eadeinque gaudens Tobias *Tob*. cap. ii, in tenebris caecitatis haud fuit desolatus? » Denique ex hisce hoc apologi epimythium, vehit ejus finem et frudum, colligit: « Quisquis villi, dicat aut faciat tibi injuriam, tu tamen nihil patieris, si tantum sit virtus magnanimitatis. Qtiinimo prudens magnanimus in adversitatibus gloriatur *Corinth*, xir, 9, quia in infirmitate virtus perficitur, atque venenum veneno contunditur. Asbeétlíitim lignum incendio expurgatur, el electum aurum in camino rutilat approbatum. In adversitate igitur duntaxat impatiens vincitur, et in êa sapiens magnanimitate invictus aut corrigitur, àui medicamine præservalur, aut exanimis resuscitatur. Quibus dictis, conticuit. »

5. QIOÍIAM IN IGNE PROBATUR AURUM ET ARGENTUM, Vers. 5.

HOMINES VERO RECEPTIBILES. — Græce *dezroi*, id est, *acceptables*, hoc est, accepti et grati Deo ; digni, qui a Doo in amicos, familiares et filios recipiantur et adoptentur, ut sint ejus electi et hmredes regni coelestis; Arabicus: *Aurum enim probatur igne, et homo inopia et paupertate*.

In camino humiliationis. — Syrus, *in fornace paupertatis*; S. Ambrosius *in Psal*. cxvni, octon xx, in *fornace humilitatis* « Est enim, ait, humilitas virtutis, est et humilitas afflictionis ; » Tigurina : *Quoniam ut aurum igne probatur ; ita homines commendabiles in fornace afflictionis*. Sicut ergo ignis non ñocet, sed prodest auro, quia illud probat, purgat, perficit, illustrat, facitque splendidum et coruscum ; ita caminus humiliationis et afflictionis patientem probat, purgat, perficit, illustrat, Deoque gratum et dignum efficit. Quocirca, sicut aurum igne fulgidum gratias debet igni, quo resplenduit; ita et patiens tentationi. Unde Psaltes *Psal*. cxvni : « Bonum, ait, mihi, quia humiliasti me. » Impatiens vero, qui non merctiir a Deo recipi, igne tentationis non purgatur, nec illustratur ut aurum, sed ul palea uritur et consumitur. Hoc est quod ait S. Ephrem tract, *de timore Dei* : a Mulli habitu monachi; at pauci certatores ; tempore autem tentationis monachi probatio apparet. » Et Angelus ait Tobiaë, cap. xn : « Quoniam acceptus eras Deo, ncesse erit ul tentatio probaret te. » El Daniel, cap. xi, 35,

loquens de sanctis acriter lentalis al) Antiocho, et lentandis ab Antichiisto : « De eruditis, ait, ruent, ut conflentur (in lentatione quasi aurum in fornace), et eligantur, et dealbentur. » Vide ibi dicta.

Præclare S. Augustinus in *Psal.* txi : « Numquid, inquit, lucet aurum in fornace aurificis? in monili lucebit, in ornamento lucebit; patiatur tamen fornacem, ut purgatum a sordibus veniat ad lucem, fornax ista, ibi palea, ibi aurum, ibi ignis, ad hanc stat aurifex. In fornace ardet palea, et purgatur aurum, illa in cineres vertitur, a sordibus illud exuitur. Fornax mundus, palea iniqui, aurum justī, ignis tribulatio, aurifex Deus. Quod vult ergo aurifex, facio : ubi me ponit aurifex, tolero : jubeor ego tolerare, novit ille purgare. Ardeat licet palea ad incendendum me, et quasi consumendum me; illa in cinerem vertitur, ego sordibus areo. Quare? Quia Deo subjicietur anima mea, quoniam ab ipso est patientia mea. »

Porro mensuram hujus probationis assignat S. Chrysostomus homil. 4 ad *Popul.* : « Etenim aurifex, inquit, donec aurum bene purgatum viderit, de conflatorio non extrahit : sic et Deus non abducit hanc nubem, donec nos penitus emendaverit. Qui enim tentationem permisit, ipse novit et tentationis solvendæ tempus. Et sicut citharoedus neque nervum intendit, ut non abrumpat; neque remittit ultra modum, ne harmonice concentum Rodai : sic et Deus agit, neque in remissione continua, nec in longa tribulatione nostram constituit animam, secundum suam prudentiam utrumque faciens. Non sinit nos continua potiri remissione, ne segiores fiamus : non autem rursum sinit in continua esso tribulatione, ne concidamus, nere desperemus. Ipsi igitur adversitatis finiendæ tempus relinquamus : nos vero tantum in sanctitate vivamus. »

Rursum S. Augustinus, serm. 18 de *Temp.* : « Mali, inquit, serviunt bonis non obsequendo, sed persequendo, quomodo persecutores Martyribus, quomodo limen vel mallei auro, quomodo mola serviunt tritico, quomodo panibus coquendis fornalia; ut illi coquantur, illa consumantur : quomodo in fornace aurificis palea servii auro; ubi sine dubio palea consumitur, aurum probatur. » Vide Cassianum, *Collat.* VI, cap. xi. ubi tres assignat tentationis causas et lines : « Sciendum, ait, est omnes homines triplici ratione tentari : plerumque ob probationem, nonnunquam ob emundationem, interdum ob marita delictorum. » Quæ deinde exemplis et sententiis S. Scriptura probat et illustrat. Ac deinde quartam addit causam, quæ « ob manifestandam, ait, solummodo gloriam et opera Dei, inferri quibusdam aliquas passiones Scriptura; auctoritate cognoscimus, » juxta illud Joannis de cieco nato, cap. ix : « Neque hic peccavit, neque parentes ejus; sed, ut manifestentur opera Dei in illo; » eide Lazaro regro, cap. xt : « Infirmitas hæc non est ad mortem; sed pro

gloria Dei, ut glorificetur Filius Dei per ipsam. »

6. Cæde Deo, — et consequenter confide; fides vera. « enim paril spem et confidentiam in Deum : imo, « crede, » id est, ut Tigurina : *confide Deo*, eique te itaque, ac præsertim tentationes et afflictiones, tempusque liberationis crede et committe.

Et hoc habet te. — Greece, id est *suscipiet*, et in afflictiones prolapsus in pristinum felicitatis statum restituet; quod Noster vertit, *recuperabit*.

Et dirige (id est, rectam fac) viam, (id est conversationem) tuam (atque ita demum; speba in Liu, — quia recta probaque vita parit confidentiam; Deus enim rectos corde, quasi suos tuetur et protegit. Tigurina : *Confide Deo, ut opem tibi ferat, rectis insiste viis, et filo nitere*. Fides enim sola non devincit Deum, nisi cum recta probaque vita jungatur; peccata enim Deum Deique opem avertunt. Quomodo enim peccator credat Deum sibi affuturum, cum ipse illi non adsit, imo cum ipse sibi non adsit? Unde Arabicus vertit: *Crede in Deum, ut sit tibi adjutor, et spera in eo, et ipse faciles reddet vias tuas*.

Hoc est octavum tentationis remedium, scilicet oculi fiducia in Deum; hæc enim facit animum excelsum, magnanimum, divinum, atque a Deo opem et robur impetrat ad tentationem superandam; Deus enim sperantem in se deserere aut fallere nequit; ei enim opem certam ubique in Scriptura promittit, ut *Matth.* vii, 13 : « Vade, et sicut credidisti, fiat tibi; » et cap. ix, 22 : « Fides tua te salvam fecit; » *Psal.* xc, 1 : « Qui habitat in adiutorio Altissimi, in protectione Dei cæli commorabitur; » et vers. 4 : « Scapulis suis obumbrabit libi, et sub pennis ejus sperabis. Scuto circumdabit te veritas ejus, non timebis a timore nocturno. A sagitta volante in die, a negotio perambulante in tenebris, ab incursu et dæmonio meridiano; » et vers. 14 : « Quoniam in me speravit, liberabo eum; protegam eum, quoniam cognovit nomen meum. Clamabit ad me, et ego exaudiam eum : cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum et glorificabo eum. » Adeoque totus ille psalmus est de hac re, ideoque in tentatione et pavore a multis legi solet, imo ab omnibus Ecclesiasticis legitur quotidie in Completorio contra tentationes, tei rores et illusiones nocturnas. Vide in eum S. Bernardum. Causa est, quod fiducia Deo sit honori et gloriæ, quia sperans, sibi diffidens, fidit, totumque se credit Deo, itaque Deum quasi obligat, ut illum protegat, imo recuperet, etiamsi prolapsus et pene perditus sit. Agitur ergo hic honor Dei, qui Deum movet ut clienti suo opituletur.

Præclare Philo, lib. *De Abraham* : « Sola, inquit, fides qua creditur Deo, solidum est certumque bonum, vitæ solatium, bonæ spei supplementum, compulsum calamitatum, felicitatum conciliativum, ablegatio superstitionis, pietatis assertio, posteritatis hæredilas, profectus demum

in rebus omnibus. Hanc enim qui habet, Deo flillus est universorum auctore, qui potest omni.»; vult autem optima. » In libro autem, qui inscribitur : Quis *rerum divinarum sit karts* : « Quam difficile, inquit, est soli Deo credere, renitente sensu, et natura, ipsa etiam ratione, pravis opinionibus occupata ! Nimirum, res mortales, quibus circumdati sumus, suadent nobis ut credamus, et fidamus gloriæ, potenti®, amicis, sanitati et corporis robori, nostræque imprimis prudentis, ne certa incertis, presentia futuris commutemus, neve, quod vetamur veteri proverbio, spem pretio emanus. Ias persuasiones penitus ex animo ducere, nulli creature fidere; sed in solo Deo omnes suas et spes et opes habere collocatas, ex coque totum mente animoque pendere, res est animi magni et caelestis, nec inescati captique rebus terrenis. »

Sest a TraOHFM ILLIUS, ET IN ILLO VETERASCE. — Hic versus jam deest in Greco; Tigurina habet : *Tuere religionem ejus, et in ea consenesce*. Timor enim significat Dei reverentiam, cultum, religionem, « per quam serviamus placentes Deo cum metu; » Grece *aliofy*, id est *pudore*, verecundia, « et reverentia », *Ilebr.* xu, 28.

Kouwd Nonum est hoc tentationis remedium, scilicet dIHm' filialis timor et amor Dei, si quis cum constanter unutio- scrvet jn coque fixus usque ad senium, imo ul- uivcDci. timum vitæ spiritum persistat, dicatque cum Apostolo : « Quis nos separabit a charitate Christi ? tribulatio ? an angustia ? an fames ? an nuditas ? an periculum ? an persecutio ? an gladius ? etc. Certus sum quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque Principatus, neque Virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro, » *Hom.* vm, 35. Hoc remedium facile est, efficax summeque meritum. Quis enim non amet Deum suum, et ejus amore tentationem quamlibet toleret ? Quid non efficiat amor Dei ? Quid non meretur, (pii fons est et principium omnis meriti ? Quomodo Deus amantem se deserat et non redamet, imo majori amore longe superet et transcendat ? Quocirca, sicut miles in armis et gladiis, doctor in libris, predicator in pulpitis, medicus in pharmacis, legisperitus in legibus, rusticus in agris, sarior in vestibus, aurifex in auro, opifex quisque in sua arte et opere veterascit et consenescit : sic fidelis et sanctus in timore et amore Dei. Hic enim est ejus gladius, hic ejus liber, hoc ejus pulpitem, ejus pharmacum, ejus lex, ejus rus et ager, ejus vestis, ejus aurum, ejus ars et opus.

Ila B. Oresielis, discipulus S. Pachomii : « Seminemus, ait, in lacrymis, ut cum gaudio metamus, non deficientes, quod sciamus, Dominum de tentatione liberare cultores suos. » Beatus Petrus Ravennas : « Tencræ, ait, militiae est sob amore de omnibus tentationibus et vitiis reportare victoriam. » S. Chrysostomus : « Adamas esto, athleta Christi, et omnia pervinces. » S. Rasilus ad Chilonem : « Corpus substerne laborum exercitio, animam assuefacito tentationibus æquanimiter tolerandis, » S. Bernardus : « Fasciculus myrrhæ dilectus mens mihi, inter ubera mea commorabitur. » Diserte vero. S. Antonius apud S. Athanasium : a Magna, inquit, adversus demones arma sunt, vita sincera, et intemerata ad Deum fides. Credite mihi experto : pertimescit Satanas recte viventium vigiliis, orationes, jejunia, mansuetudinem, voluntariam paupertatem, vanæ gloriæ contemptum, humilitatem, misericordiam, ire dominatum, et precipue purum cor erga amorem Christi. »

Ratio a priori est quod timor Dei adducat humilitatem, quæ est omnium tentationum victrix; et paupertatem spiritus, quæ materiam tentationis elidit. Prius docet S. Augustinus lib. I *De Serm. Domini in monte*, ubi septem dona Spiritus Sancti coæquans octo bealiludinibus, timorem assignat primæ beatitudini : « Timor Dei, inquit, congruit humilibus, de quibus hic dicitur : Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum, id est, non infiali, non superbi, de quibus Apostolus dicit : Noli altum sapere; sed time, id est, noli extolli. » Posterius æque ac prius docet D. Thomas H li, *Quasi.* XIX, art. 12 : « Timori, inquit, proprie respondet paupertas spiritus. Cum enim ad timorem filialem pertineat Deo reverentiam exhibere, et ei subditum esse, id quod ex hujusmodi subjectione consequitur, pertinet ad donum timoris. Ex hoc autem quod aliquis se Deo subjicit, desinit quærere in seipso, vel in alio aliquo magnificari, nisi in Deo; hoc enim repugnaret perfect® subjectioni ad Deum. Unde dicitur *Psalm.* lix : Hi in curribus, et hi in equis ; nos autem in nomine Domini Dei nostri invocabimus. Et ideo ex hoc quod aliquis perfecte timet Deum, consequens est quod non quærat magnificari in seipso per superbiam; neque etiam quærat magnificari in exterioribus bonis, scilicet honoribus et divitiis, quorum utrumque pertinet ad paupertatem spiritus. » Et sic per eam, et consequenter per timorem Dei illi annexum, eliduntur omnes tentationes; hæc enim ex appetitu vel honorum, vel opum fere nascuntur. Plura de re-tins tentationum dixi *Jacob*, i, vers. 12.

SECUNDA PARS CAPITIS,

QUA ADHORTATUR AD SPEM, TIMOREM ET CULTUM DEI.

Ve,,. T. 7. Metuentes Dominum, sustinete misericordiam
ejus: et non deflectatis au illo (Domino ejus-
que timore, spe et amore), ne cadatis. — Syrus :
Qui *timetis Dominum, sperate beatitudinem ejus;*
et non cunctemini de post eum (id est, sequimini
eum sine cunctatione), *ne forte cadatis* Est hic al-
tera pars capituli, qua post assignata tenationis
remedia, praecipuum fusius persequitur, scilicet
constantem spem et fiduciam in Deum. Ad eam
ergo hic continua est parænesis, qua omnes
hortatur ut, in qualibet tentatione et tribulatione
in timore Dei persistentes, sperent in Deum,
illique se credant et committant. Tigurina vertit:
Qui *Dominum reveremini, sperate benignitatem ejus,*
nec deflectatis ab eo, ut ne concidatis in rui-
nam animæ et corporis, in barathrum peccati,
desperationis et inferni, uti corruerunt Core,
Dalhan et Abiron, cum a Deo et Mose desciverunt,
Numer. xvi. Hoc est quod ait Jeremías,
cap. xvi! : « Omnes qui te derelinquunt, confun-
dentur; recedentes a te in terra scribentur,
quoniam dereliquerunt venam aquarum viven-
tium, Dominum. » Probat quatuor rationibus,
in', tw. Timoris in timore et fiducia Dei esse persis-
tendum : *prima* est, quia, nisi id faciat, cadet in
peccatum, desperationem et gehennam. Ab his
enim praeservat, hominemque in suo gratie Dei
statu conservat Dei limor, et fiducia. Hæc ergo
prima timoris et spei est dos.

Ven. 3. 8. Qui timetis Dominum, credite (tum per fidem
credendo, tum per spem et fiduciam confidendo)
illi, et non evacuabitur merces vestra. — Est
hæc secunda ratio, *q. d.* In quavis tentatione,
o fideles, tirmi persistite in cultu Dei, illique
confidite, quia, si nutetis et excidatis a Dei cultu
et spe, evacuabitur merces omnium bonorum
operum, quæ prius operati estis, juxta illud
Czech. xvm : « Si averterit se justus a justitia sua,
numquid vivet? Omnes justitiæ ejus, quas fecerat,
&cun- non recordabuntur. » *Secunda* est hæc timoris et
M' spei dos, quod mercedem bonorum operum con-
servet ei adaugeat, quin et acceleret. Unde Syrus
vertit: *Timentes Deum, credite in eum, et non fa-*
ciet pernoctare mercedem vestram, juxta legem Le-
vitic. XIX, 13.

Vtre. 9. 9. Qui timetis Dominum, sperate in illum : et in
OBLECTATIONEM VENIET VOBIS MISERICORDIA, — *q. d.*
Misericordia Dei, quam sperastis, vos oblectabit,
cum rem speratam, puta salutem præsentem et
aeternam, largietur et tribuet. Hæc oblectatio et
Tertius, fruitio rei speratæ est *tertia* spei dos et fructus,
juxta illud *Psal.* xcii : « Secundum multitudinem

dolorum meorum in corde meo, consolationes
tute ketificaverunt animam meam. » Qui ergo a
timore et spe excidit, se et re sperala et divini,
consolatione defraudat, ac gratiam Dei sibi im-
minuit. Nam a quantum crescis in gratia, tantum
et in fiducia dilataris, » ait S. Bernardus serm. 3
in Cantic. Græca jam habent : *Timentes Dominum,*
sperate in bona, et in lætitia satculi, et misericor-
dia:, </ *d.* Timentes Deum sperate bona, puta mi-
sericordiam et lætitiā perpetuam, quæ dura-
bit in omne sæculum. Tigurina vertit : *Bona spe-*
rate, quibus Cominus religioni est, lætitiā quoque
sempiternam et benignitatem ; Syrus : *Timentes Do-*
minum, sperate beatitudinem ejus, et lætitiā æter-
nam, et redemptionem. /Arabicus hunc versum, et
duos præcedentes in unum, quasi per compen-
dium redigit, itaque effert : O timentes *Dominum,*
sustinete gratiam ejus, ut recipiatis ab eo salutem,
et gaudium et exultationem.

Porro quæ, qualis et quanta hæc futura sit,
docet S. Bernardus in *Méditât.* : a Primum, inquit,
est videre Deum, vivere cum Deo, vivere de Deo,
esse cum Deo, esse in Deo, qui erit omnia iu
omnibus: habere Deum, qui est summum bo-
num, et ubi est summum bonum, ibi est felicitas
summa, summa jucunditas, vera Ubertas, perfecta
charitas, æterna securitas et secunda aeternitas. >

Est ibi pax, pietas, bonitas, lux, virtus, honestas,
Gaudia, lælitiæ, dulcedo, vita perennis,
Gloria, laus, requies, aliorum concordia dulcis.

Quæ ergo nos angit vesania, vitiorum sitire ab-
sinthium, hujus mundi sequi naufragium, vitæ
labentis pati infortunium, impiae tyrannidis ferre
dominium; et non magis convolare ad Sanctorum
felicitatem, ad Angelorum societatem supernas
lælitiæ, et ad jucunditatem contemplativæ vite:
ut possimus intrare in potentias Domini, et videre
superabundantes divitias illas bonitatis ejus? Ibi
vacabimus, et videbimus quam dulcis est Domi-
nus, et quam magna multitudo dulcedinis ejus.
Videbimus gloriæ decorem, Sanctorum splendo-
rem et regiæ potestatis honorem. Cognoscemus
Patris potentiam, Filii sapientiam, Spiritus Sancti
benignissimam clementiam: et ita habebimus no-
titiā illius summæ Trinitatis. Nunc corpora per
corpus videmus, imagines etiam corporum spi-
ritu cernimus. Tunc vero ipsam veritatem puro
mentis intuitu videbimns. O quam beata visio,
videre Deum in seipso, videre in nobis, et nos in
eo felici jucunditate! Quidquid desiderabimus,
totum habebimus, etc. Qualis putatis tunc erit

splendor animarum, quando solis splendorem habebit lux corporum, n Idem, semi. 17 in psal. Omi *habitat*: « Vita æterno, ait, ipsa esi plenitudo, ipsa longitudo dierum; verus dies qui non novit occasum: plenus meridies, veræ gloriæ plenitudo, «eterna veritas, vera æternitas, vera nder-
naque satietas; siquidem nec longiturnitas illa terminum, nec claritas illa occasum, nec fastidium illa satietas habet. Erit enim securitas de æternitate, gloriatio de veritate, exsultatio do satietate. »

Ver». <0. |0. QUI TIMETIS DOMINUM, DILIGITE ILLUM, ET ILLU-
minabintir corda vestra. — Hæc sententia non est in Graecis; unde Jansenius suspicatur eam ab aliquo adjectam, hoc fine, ut fidei et spei, do quibus dixit vers. 0 et !0, *credite, sperate*, adderetur tertia virtus theologica, puta charitas; ideoque dici, *diligite*. Verum hac ratione mnlt® sententi® in textu Latino Ecclesiastici essent surreptitiæ, quia multe desunt in Græco, uti dixi *can.* !6. Cur non potius aptam hanc concinnitatem trium virtutum Theologicarum tribuamus ipsi Siracidi? Unde Rabanus: « Nola, ait lector, quod timentibus Dominum trinam facit discretionem. Nam primo, illos jubet credere Deo; secundo, sperare in illum; tertio, diligere illum: quia fide, spe et charitate omnis anima fidelis colit Deum. Et per has species perveniet ad contemplationem sanctissimæ Trinitatis, quæ est illi merces vera in beatitudine sempiterna. » Sensus ergo est: Qui timetis Deum, in dilectione ejus, æque ac fide et spe, in quavis tentatione fortes persistite, « et, » id est, *quia*, « illuminabuntur corda vestra, » puta lumine, non tam cognitionis, quam consolationis et gaudii: hoc est, recreabuntur, exultabunt, et velut nova luce lætitiæ et jubili collustrabuntur, juxta illud *Isaice* lvhi: « Orietur in tenebris lux tua, et tenebræ tuæ erunt sicut meridies; et requiem tibi dabit Dominus semper, et implebit splendoribus animam tuam. » Consolatio et gaudium vocatur lux, quia instar lucis animam illustrat, recreat, vivificat. Hæc Quanus est *quarta* timoris et spei dos, quod pariat miram animam» consolationem ellælitiam.

Ten.n. (i. Respicite, filii, sationes hominum: et scitote QUI A NVLLV9 SPERAVIT IN DOMINO, ET CONFUSUS EST. — Vox « nationes » est accusativi casus: Græce enim esl^x>^ 7<><ñ, id *est antiquas generationes*; et ita legit S. Ephrem *Parænesi* 30. Hæ ergo vocantur nationes, juxta illud Virgili] lll *Æneid.*:

Et nati natorum, et qui nascentur ab illis.

a Natio, inquit Festus, est genus hominum qui non aliunde venerunt, sed ibi nati sunt. In pecoribus quoque bonus proventus bona natio dicitur. • Sic <l Plinius, lib. \n, cap. xxiv, nuncupat *nationes meliti*; et lib. XXIV, cap. vi: *Natifiti* re^i' -r. N itiones ergo vocantur hic generationes et successiones hominum, puta homines in terra geniti, et per generationes continuas rib* invicem per singula sæcula succedentes. Hinc

Natio a Gentilibus habita fuit dea, qn® generationi hominum opntinuandm præset: « Quæ, quin partus matronarum tueatur, a nascentibus Natio nominata est, » ait Cicero, lib. Ill *De Natura Deorum*.

Quocirca Syrus vertit: *Intelligere rem, quæ ab initio fuit, et a generationibus sæculi. Intelligite et videte, quis credidit in eum, et dereliquit eum? vel, quis confidit in eo et abiecit eum? aut, quis invocavit eum, et non respondit ei?* Arabicus: *Considerate quid fuerit in antiquo, et quid conveniens fuerit in generationibus præteritis. Despicite, et caute vosmet regite: quis est qui speravit in eo, et dereliquit eum? et quis confidit in eo, et despexit illum?* Addit deinde nonnulla, quæ nec in Latino, nec in Graeco, nec in Syro habentur, scilicet: *Qui vult vitam / «ereditare et gaudium indeficiens, suscipiat omnes sermones meos, et operetur in eis, ut confirmet in libro vitee nomen suum. Confirmare in formidine Domini, ut permaneat cor tuum super illam, et non pertimescas. Accede ad illam, et ne tarderis, quia invenies beatitudinem et vitam: et aim accessans ad eum, accede velut gigas et robustus.* Tigurina: *In prisca retro respicite sæcula, et hæc considerate. Quis in Domino confisus est, et ignominiam retulit? q. d. Quis unquam in Dominum sperans, spe sua frustratus est? quis re sperata excidit, ideoque confusus, id est, pudore affectus, et ignominia notatus est? q. d. Nullus, sed omnes spei su® fructum retulerunt, ac re sperata, vel meliore potiti sunt, ideoque honorem et gloriam adepti. Considerato Noe, Abraham, Isaac, Jacob, Mosen, Josué, Gedeonem, Samsonem, Davidem, Ezechiani, Josiam, Isaiam, Jeremiam, Danielern, Machabæos cæterosquo per singula sæcula justos, qui in Domino confisi, periculis malisque omnibus ab eo liberati sunt, uti nervose recenset Malhathias, qui Judam cæterosquo filios Machabæos hisce exemplis hortatus est ad bellum, pro Deo et fide contra Antiochum heroice suscipiendum, non tam armorum, quam Dei spe et ope, l *Machab.* cap. n, vers. 51. Huc allusit S. Paulus *ad Romanos* v, 3: « Tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero spein, spes autem non confundit, n*

Porro S. Chrysostomus hanc promissionem non tantum ad justos, sed et ad peccatores refert: « Non dixit, ait, justus: sed quis? Etsi, inquit, sit peccator. Hoc est enim admirabile, quod etiam peccatores, anchoram hanc spei tenentes, sint ab omnibus inexpugnabiles. » Idem *m Psalm*, cxvii: « Dices, inquit, Ego speravi, et sum pudore affectus. Bona verba, quæso, o homo! ne divin® Scriplur® obloquaris. Nam, si pudore affectus es, ideo affectus es, quod non, ut oportuit, speraveris, ex eo quod cesseris, ex eo quod finem non exspectaveris, pusillo et angusto animo fueris. Hoc enim vel maxime est sperare, quando in inedia mala et pericula fueris conjectus, tunc erigi. »

Vert, **n**

12. QmS ENIM PER3IANSIT IN MANDATIS EJU8 (GræCC, in *timore ejus* : hic enim adigit ud servanda mandata), ET DERELICTUS EST, AUT QUIS INVOCAVIT EUM, et despexit illum? — 7. d. Quisquis sperat in Deum, nunquam a Deo desertus fuit, nunquam quoque deseretur. Vel enim justus est, vel injustus: si justus ct mandatis Dei obodiens, impossibile est ut a Deo, cum sil ejus amicus et filius, derelinquatur; si injustus et in tribulatione, ad Deum per poenitentiam et spem confugiat, nec hunc despiciet.

13. Quoniam pius (Græce ἱερός, id est, clemens) ET MISERICORS (Complut. aildunt, /xoutcô&u/iej x&i Trocho,-, id est, longanimis et inultæ miserationis) est Deus. Et remittet in die tribulationis (pœnitenlibus, et ad se redeuntibus, seque invocantibus), PECCATA, ET PROTECTOR EST OMNIBUS EXQUIRENTIBUS se in veritate, — qui, scilicet, vere et sincere ad eum confugiunt, ejus amicitiam quierunt, ei obediunt, in eum confidunt, ei se et sua resignant, credunt et committunt. Rursum in veritate,» id est, in integritate, ut corde vero, id est,

Verom *o*o*o e* *ntcgro, puta toto allectu eum quæramus. ide*t,ii» *Verum* enim sirpe pro *pleno* et *integro* sumitur, agrum. *jjjanfci IVj* 34 . a omnia opera ejus (Dei) vera, » id est, integra et perfecta. | *Petr.* v, 12 ; a Con- testaris hanc esse veram, id est, perfectam, Dei gratiam. » *Joan.* iv, 23: « Veri adoratores adora- bunt Patrem in spiritu et veritate. » Et cap. xv, I : « Ego sum vitis vera, » id est, perfecta. Sic Deus vult a nobis exquiri « in veritate, » id est, inte- gre et perfecte; sicut cniin vult a nobis diligi ex toto corde, ita et vult a nobis in se sperari ex tota anima totaque fiducia. Hinc enim opponens subdit : « V® duplici corde ! » Syrus vertit : *Quta clemens et misericors est Dominus, et audit et libe- rat in omni momento tribulationum, et audit vocem operum voluntatis suæ, q. d.* Audit vocem, non tam loquentium, quam bene operantium, juxta voluntatem et legem suam.

14. V.E. DUPLICI CORDE. — Opponit duplex COT veritati, id est, simplicitati et sinceritati, *q. d.* Euge simplicibus et sinceris, qui Deum quierunt in veritate; sed va* iis, qui sunt duplici corde, id est, ficti, hypocritae, dolosi, fraudulentī, simulantēs se servire Deo, cumque colere et in eum sperare, cum serviant mundo.

Rursum *veritati*, id est, integritati, opponit cor duplex, id est, divisum, puta diffidens, quod, scilicet, partim adhæret Deo, partim creaturis, quod nunc spem collocat in Deo, nunc in hominibus; quod nunc invocat Deum, nunc sagas et magos. Unde S. Augustinus tract. 7 in *Joannem* : «Duplici corde, inquit, est, qui partem cordis dat Deo, partem diabolo. » Hunc odit Deus quasi sibi e diametro adversum : ipso enim ex natura sua est simplicissimus, ideoque integerrimus, sincerissimus, veracissimus, fidelissimus, sanctissimus.

cordò1 ^nmo crR° › Siracides « duplici corde » vocat
co' “ diffidentes Deo, qui spem quasi divisam habent,

ac trepidantes nunc cam in Deo, nno in creaturis collocant. Unde S. Jacobus huc alludens, cum agit de oratione, ait cap. i, 6 : « Postulet autem in fide nihil hæsilians, » moxque subdit vt i>. K : « Vir duplex animo, » græce id est, inanimis, sive duas habens animas, unam sperantem, alterimi desperantem, « inconstans est in omnibus viis suis. » Pro quo S. Ignatius, epist. 13 *ad Heroncm*, legit : « Ne sis duplici animo in precatione tua. Beatus enim, qui non ambigit. » Tales sunt hodie multi balitantes, ambigui et i nasi amphibii : qui tempore pacis confidunt e. serviunt Deo ; sed ubi persecutio vel metus ingruit, Deo diffidunt, cumque deserunt, ut hominibus placeant; et, ut ait Christus *Luca* cap. xin : « Ad tempus credunt, et in tempore tentalionis recedunt. »

Secundo, « duplici corde » est hypocrisis, qui secundo, fictæ et dolose colit et invocat Deum, juxta illud *Psal.* xi, 13 : « In corde et corde, » id est, duplici corde, « loculi sunt. » Tales sunt fraudulentæ, qui unum cor intra pectus, aliud in labiis habent : similes perdicibus Paphlagonia, quæ bicordes sunt, ideoque fraudulentæ et perniciosas, teste Plinio lib. XI, cap. xxxvn, Æliano fib. X *De Animal.* XXXV, Gellio lib. XVI, xv. Unde et S. Ambrosius, lib. VI *Hexam.* cap. in, perdicem dictam vult a perdendo. Tales imitantur dæmonem, cujus nomen est zabulus, *q. d.* « *liCovlos*, id est, icdiæt, id est, duplicis consilii, versipellis, ut <le-
cipiat; *ta* enim Græcis idem est quod *i<*«, beet S. Hieronymus in cap. vi *ad Ephes.*, « zabulus interpretetur ira/tâvwv, id est, deorsum fluens, quod, scilicet, paulatim de veritate ad vitium defluerit, et de coelestibus ad terrena corruerit. » Alh *ta-bidum* idem esso censent, quod *diabolum*. quod valde est verisimile. Duos hosco sensus assignat Arabicus dum vertit : *Fili mi, ne defraudes in timore Dei, et ne accedas, cum sis dubius in carile tuo, et ne glocieris illo (timore) inter homines, ut sit loquela labiorum tuorum in aquilate et veritate : et ne respuas sennortm qus, et ne timeas, et non derelinquas ignominiam super animam tuam, ne forte Dominus obfirmet vincula hia, et inducat in te supplicium in medio catu.*

Præolaro Nazianzenus in *Tetrastichis* : * Probum esse pnestat, quam videri. Leonem haberi simiam, quid juverit? » S. Antonius explicans hæc verba, « Vie duplici corde, » ait hominem duplicis cordis esse monstrum extravagans et peregrinum : natura enim permittens monstrositate in membris, eam in corde nunquam admittit; videbis enim hominem quatuor manus vel pedes, aut duo capita habentem; hominem vero duo corda habentem, nusquam et nunquam visum est, quia cor est principium vitiB. Unde, sicut non potest esse duplex vita in homine, sic neo duplex cor : merito ergo monstrum dicemus hominem duplici corde ; qui, scilicet, unum cor in ore, aliud in pectore gestat.

mio. *Tertio, ôtyqpc*, id est, « duplici corde » et animo, sive bicors est, qui est levis, mutabilis et varius instar chamæleontis, ut nunc velit, nunc nolit, nunc fidat Deo, nunc diffidat.

Quarto. *Quarto*, « duplici corde » est, qui cor partira affigit cælo, partira terrai; qui cupit simul servire Deo et mammona». Unde sequitur : « Væ manibus malefacientibus, et peccatori terram ingredienti duabus viis : » Vide ea, quæ dixi *Jacob*, i, 8. Hos duos sensus insinuat quoque versio Arabica jam recitata.

Græca, pro « væ duplici corde, » habent *cvsd xspiitus ôtiouf*, id est, *va cordibus timidis* et ignavis; et ita legit S. Cyrillus lib. I *De Adoratione in spiritu et verit.*; sed Noster pro *legit* « *miai*,-, id est, duplicibus; et ita etiamnum legunt nonnulli Græci codices, et S. Chrysostomus homi. 4 in illud I *Cor.* xv : « Cum autem subjecta fuerint illi omnia. » Verum utraque lectio conciliari potest; timidi enim et aerumnarum impatientes sunt diffidentes, atque duplex habent cor, et duplicem spem : unam enim reponunt in Deo, alteram in suis et suorum viribus. Hinc *Apoc.* xxi, vers. 8 : « Timidis, ait, et incredulis (id est diffidentibus) etc., pars illorum erit in stagno ardenti igne. »

Vje **umici** CORDE, ET LABIIS SCELESTIS (de his labiis nil habet Graicus), et manibus malefacientibus, ET PECCATORI TERRAM INGREDIENTI DUABUS VIIS. — Notatur hic triplex duplicitas, scilicet, cordis, oris et manuum, id est, operis : ex duplici enim corde prodit duplex os, puta labia scelestas, id est, ficta et dolosa, ac manus malefacientes : ac proinde talis est peccator et scelestus, qui terram ingreditur duabus viis : una enim via tendit ad Deum, eum exterius in pace colendo ; altera pergit ad inundum et mundanos, eis in tempore tentationis confidendo, ac se conformando, ne ab eis rideatur, neve faciat jacturam famæ, bonorum aut vitæ. Ita S. Augustinus tract. 9 in *Joannem* : « Non vult Christus, inquit, communionem, sed solus vult possidere quod emit. Tanti emit, ut solus possideat : tu facis ei consortem diabolum, cui te per peccatum venderas. Væ duplici corde, qui in corde suo partem faciunt Deo, partem faciunt diabolo. Iratus Deus, quia fit ibi pars diabolo, discedit, et totum diabolus possidebit. Non frustra itaque Apostolus dicit : Neque detis locum diabolo. » Græca jam habent : *Va cordibus ignavis, et manibus napnninif*, id est, *remissis, torpidis, desperantibus*, ideoque bonum deserentibus, et ad malum inclinantibus : quod Noster vertit, « malefacientibus, » et scelesoso, « duabus viis ingredienti ; » Syrus vero : *Cor fatidum, et manus dissoluta, homo qui incessit per vias multas*. Arabicus : *Cor coagulatum, et manus tremantes, et pedes in pluribus semitis incedentes*. Sic cap. ni, 28, vocatur **COR** derachaim, id est duarum viarum, hoc est, duplex, fucatum, dolosum. « Cor, inquit, ingrediens vias duas non habebit successus : » tale est, quod ingreditur

viam coeli et viam terne, quod simul vult placere Deo et terrigenis. Sic Israelites colentibus Deum simul et Baal ait Elias : « Usquequo claudicatis in duas partes? Si Dominus est Deus, sequimini eum : si autem Baal, sequimini illum, » *Hi Regum* xvni, 21. Quocirca S. Paulus horiatur Hebræos, cap. x», 12, dicens : « Remissas manus et soluta genua erigito, et gressus rectos facite pedibus vestris, ut non claudicans quis erret. »

Tales hodie sunt, qui cum Catholicis loquuntur et vivunt catholice, cum hæreticis hæretice, cum castis caste, cum incestis inceste. Tales fuere Samaritani, qui cum Deo vero coluerunt deos Gentium, IV *Reg.* xvn, 33. Ita Rabanus, Janse-
nius, Palacius et alii. Hi similes sunt muscis, quæ in rota duobus motibus contrariis moventur : antrosum, scilicet, ex se, retrorsum, ex rotatione rotæ : item stellis errantibus, puta planetis, qui præter motura proprium raptantur et moventur motu contrario primi mobilis. Unde quidam vir sapiens Consiliario cuidam Elisabeth® reginæ Angliæ roganti quidnam de se sentirent transmarini (volebat enim haberi Orthodoxus cum reginæ obsequeretur), facete respondit : « Domine, dicunt te imitari planctas, qui præter motum proprium sinunt se rapi motu primi mobilis. » Præclare Seneca in *Sentent.* : « Tutissima, ait, res est, nihil timere præter Deum. »

Porro, cum totus hic locus spectet ad diffidentia, spei Deum timentium et colentium oppositam ; hinc ingredi duabus viis, hoc loco proprie est duos deos colore, duas religiones profiteri, in duobus diversis, imo contrariis, spem collocare. Hi enim nunc in adversam, nunc in obversam partem pergunt; nunc faciem, nunc tergum ostentant; nunc amicos, nunc inimicos se exhibent.

Sumpta est hæc phrasis ab Israelitis, præsertim Samaritis, qui eum Deo vero colebant deos patrios, puta, vitulos aureos inductos a Jeroboam, ideoque nunc ibant in Jerusalem, ad adorandum Deum verum ; mox pergebant in Dim et Bethel, ad adorandum quoque vitulos aureos; aut in Assyriam, vel Ægyptum, ad accersendam sibi opem, tam deorum quam regimi Assyriae, vel Ægypti. Id ita esse patet ex *Jerem.* cap. ii, 18 : « Et nunc, inquit, quid tibi vis in via Ægypti, ut bibas aquam turbidam? et quid tibi cum via Assyriorum, ut bibas aquam fluminis? » Et vers. 36 : « Quam vilis facta es nimis, iterans vias tuas! et ab Ægypto confunderis, sicut confusa es ab Assur. » Et *Osee*, cap. xm, 4 : « Deum absque me nescies, et salvator non est præter me, etc. Et ego ero eis quasi læna, sicut pardus in via Assyriorum. » Et cap. iv, 15 : « Nolite ingredi in Gaigaia; et ne ascenderitis in Belhaven, » id est, in Bethel, quæ olim a Jacobo dicta et facta est Bethel, id est, domus Dei; nunc autem per vitulos aureos facta est Bethaven, id est domus idoli et peccati. Similia habent et inculcant cæteri Prophet®.

d'uo«

Idem refricat hic Siracides hac de causa, quod sub hoc tempus, puta, sub Alexandro Magno (cui successit Ptolemæus Lagi, sub quo hæc scripsisse videtur Siracides), Samaritæ ope Sanaballat, præfecti Darii, regis Persarum, erexerint sibi templum in monte Garizim, quasi æmulum et oppositum templo Judæorum in Jerusalem; et ad illud non tantum Samantas, sed et Judæos invitabant. Unde, ut ait Iosephus in fine lib. XI *Antiq.*: « Si quis apud Jerosolymitas, aut illiciti cibi sumpti, aut violati sabbati, aut similis criminis reus ageretur, ad Siehimilas (id est, Samantas) confugiebat, calumniam se passum dictitans. » Quocirca Siracides, cap. i., 27 : « Duas gentes, inquit, odit anima mea : tertia autem non est gens (non est digna gentis nomine), quam oderim ; qui sedent in morte Seir et Philisthiim ; et stultus populus, qui habitat in Sichimis, » puta, Samaritæ, quorum templum erat in Garizim juxta Sichem. Hoc templum et schisma duravit usque ad Christum : hinc mirabantur discipuli quod Christus cum Samaritana colloqueretur. Et Samaritana ad Christum *Joan.* iY, 9 : « Quomodo, ait, tu Judæus cum sis, bibere a me poscis, quæ sum mulier Samaritana? » Et vers. 20 : « Patres nostri in monte hoc (Sichem et Garizim) adoraverunt, et vos dicitis, quia Jerosolymis est locus, ubi adorare oportet. » Quia ergo nonnulli a Judæis deliciebant ad Samantas, alii utrisque placere satagentes, adoraturi ibant Jerusalem, ac deinde Sichimam ; hinc eos redarguit, eisque vae iræ divinæ et damnationis æternæ minatur hic Siracides, de quo rursum dicendum erit, cap. L, 27.

Moral.
Primo,
est vello
placero
Deu et
inundo.

Moraliter S. Gregorius, lib. III *in Reg.* cap. vi, explicans illud do vaccis trahentibus arcam Domini : « Et itinere uno gradiebantur. Uno, inquit, itinere graditur, qui virtutem, quam prætendit in bono opere, in recta servat intentione. Quo contra de unoquoque reprobo dicitur : Vae peccatori ingredienti terram duabus viis. Duabus quippe viis peccator terram ingreditur, cum Dei videtur esse quod agit; sed ex omni, quod religiosum toris exhibet, intus seculi intentionem tenet. Uno autem itinere gradi electos suos Dominus insinuat, dicens : Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit. Hinc Paulus ait : Gloria nostra hæc est, testimonium conscientie nostræ. » Hinc David : « Omnis gloria ejus filice regis ab intus. Uno igitur itinere contra Betbsames vaccæ gradiuntur : quia electi ad æternam patriam festinantes, bona foris agunt, sed ex eisdem bonis operibus sæculi præmia non requirunt. »

Hoc est quod acriter redarguit Deus per Oseam, cap. x, 2, dicens : « Divisum est cor eorum, nunc interibunt. » Et per Sophoniam, cap. i, vers. 5 : a Disperdam eos, qui jurant in Domino, et jurant in Melchom, id est, qui colunt Deum, et colunt Melchom : jurare enim est actus latræ : unde per synecdochen omnem latræm cultumque Dei significat. Nam, ut ait Richardus do

S. Victore, lib. IV *De Contemplat.* cap. xv: « Amor singularis consortem non recipit, socium non admittit. » Et Gregorius Nyssenus orat. 8 *in Cani.*: « Qui ad solam, inquit, illam Dei naturam visus acumen dirigit, is in cæteris omnibus cæcus est, ad quæ multorum oculi respiciunt, » ut dicat cum Psalle : a Quid mihi est in cado, et a te quid volui super terram? » *Psal.* lxxii, <5 : ex Hebraea veritas, *tecum non volui socium super terram.* Quo alludens S. Bernardus, *epist.* 249, ex humilitate confiions, sc nondum totum cor Deo tradidisse : « Clamat, inquit, ad vos mea monstrosa vita, mea ærumnosa conscientia. Ego enim quædam chimæra mei sæculi, nec clericum gero, nec laicum. Nam monachi jamdudum exui conversationem, non habitum. » Quam vere idipsum sibi approprient hodie nonnulli Religiosi ! Idem, *serm.* 2 *de S. Michæle* : « Qui Deo, inquit, simplici adhæret oculo, factus est et ipse simplex : aut certe jam non alter est oculus, sed unus cum eo, Apostolo teste : Quoniam qui adhæret Deo, unus spiritus est cum eo, » I *Corinth.* vi, 17. Nervose Beda *in Proverb.* : « Sicut oculi omnium sunt in capite, sic in Christo consistere debet omnis intentio fidelium. » Et : « Melius est facere divortium cum homine, quam cum Deo. »

Rursum duplex cor habent et duplicem linguam, qui temere aliorum defectus, etiam minus animos, judicant et accusant; suos, licet majores, velant et excusant. Duplex namque habent cor; unum amplum et vitio proprii amoris distentum, in quo propria peccata celant, et quasi cadavera putrida sepeliunt; alterum arctum, et invidiæ labe satis angustum, in quo nec leve alterius peccatum possunt abscondere. Labia habent scelestas, quia nihil sonant, nisi peccata et scelera proximorum ; et bona illorum pro ingenua malitia, aut penitus fœdant, aut, si id non possunt, extenuant. Manus sunt illis malefacientes : nam, et si fratrem manu non feriant, lingua tamen et verbis vice manus percutiunt; et ingrediuntur duabus viis : una, qua sua peccata excusant et contegunt ; alia, qua fratrum defectus accusant et aperiant.

Neque isti profecto nimis taxantur, quos S. Bernardus *serm.* 3 *de Dedic. Eccles.*, multo majori acrimonia perstrinxit : « Proditores sunt, inquit, quicumque in hoc Domini castrum mimicos ejus introducere moliuntur, quales sunt utique detractores, Deo odibiles, qui discordias seminant, nutriunt scandala inter fratres. Sicut enim in pace factus est locus Domini, sic in discordia locum diaboli fieri manifestum est. » Denique præclare idem S. Bernardus *serm.* 66 *in Cantic.* : « Hypocritæ, ait, oves sunt habitu, astutia vulpes, actu et crudelitate lupi. Hi sunt, qui boni videri, non esse ; mali non videri, sed esse volunt. Etenim semper minus malitia palam nocuit, nec unquam bonus nisi boni simulatione deceptus. Ita ergo in malo bonorum boni apparere stu-

dent; mali nolunt, ut plus liceat malignari. Neque enim est apud eos virtutes colere, sed tolerare vitia quodam quasi minimo virtutum, n

a TM*o. Hanc gnomen appposito spinæ et ficus apologo, ta? ac Pukhris argutisque parabolis adornat et illustrat Cyrillus, lib. II *Apolog. moral.* cap. xxiir, cui titulus : *Contra apparentes et contrarium existentes.*

« Spina, inquit, florebat, et ficus ante eam frondes ac grossos suos producebat; cui mox tumefacta ex floribus spina dixit : Ficus, ubi sunt flores tui ? At illa respondit : Spina, ubi sunt fructus tui? Tum spina : Non dedit mihi, inquit, natura fructus. Neque mihi, subjungebat tiens, flores addidit. Verum cum flos derivetur in fructum, melius est sine flore fructum producere, quam fructu privatam florere : attamen quia non floreo, germen suavissimum gigno. » Deinde idipsum variis emblematis palm®, cannæ mellé®, sepulcri depicti, sapphiri et onych® demon-

SimWa. strat : « Sic et palma mei suum non effundens in floribus, mellifluum pari! dactylum. Et canna mellea, quia flores non protulit, tota fructus dulcedinem intra semetipsam recondit. Quid ergo de apparentia contrari® existent!® gloriaris ? Sepulcrum quidem extrinsecus flosculis pingitur, et intus est spurcitia mortis plenum. Quin et sapphirus qui magis splendet, valet minus; et onycha gemma alb® nigra præponitur : et Bius lapis quanto pallidior, tanto pretiosior exislit. Atque ita rerum ipsa mirabilis fabricatrix natura, etiam in suis operibus apparentiam damnat. » Denique exemplo auri, margarite?, conchyliorum, embryonis et radicum idipsum evincit. « Ut quid igitur externa lanium pompa gaudes? Attende ut aurum in abstrusis terne latibulis nascitur, et margarita per rorem cœlilus diffusum in occultis ostrearum conchis gemmascit. Homo etiam in maternis visceribus oritur, et rerum substantia non videtur. Arbor occultis suis radicibus sub terra vitalem succum trahit, et human® vit® fundamentum in præcordiis latet. Quin etiam pretiosissima quæque naturæ, invisibilia existant. Quid plura ? magis certe gaudeo esse fructifera sine flore, quam esse spina cum flore. Quibus dictis pomposam confudit. »

Ver» <5. 15. VJR DISSOLUTIS ia cst, remissis, vers. 15), coude, qui (Græce fct, id est, *quoniam*) NOX CREDUNT DIO, ET IDEO NON PROTEGENTUR AB eo. — Syrus : *Va cordi, quod non credit, neque ipsum stabilietur* : Arabicus : *Væ cordi, quod fidem non habet: quoniam non permanebit.* Sensus est, q. d. Væ remissis et tepidis, qui molli-ter et tepide adhærent Deo, nec firmiter ei credunt et confidunt, sed tempore tentationis titubant. Væ illis, qui furentium tribulationis undarum impetu dissipatis fidei funibus, speique anchora amissa fluctuant : Deus enim deserentes se non proteget, sed deseret, ac fluctuantes fluctuare mergique sinet. Quapropter S. Franciscos Xaverius navigans in Japonem,

cum diabolus omnibus artibus ejus iter, quod prævidebat fore tam fructuosum, impedire aut remorari conaretur, ac mille impedimenta objiceret, ut Xaverii spem et fortitudinem animi infringeret, ille tentationem hanc, et impedimenta a donnone proficisci Dei instinctu advertens, omnibus viribus restitit, et in proposito firmus perstitit; itaque Dei ope omnia superavit, ac initia dedit Ecclesia?, quam tot fidelium heroicis virtutibus et martyriis quotidie coruscare videmus et gaudemus. Quocirca aiebat Xaverius se tunc experientia didicisse, in rebus arduis et magnam animarum messem parituris, dæni- -nem, hujus fructus præsagum, conari eas in sui initio evertere et succidere, tum per externos hostes, tum immittendo viro Apostolico motus timoris et diffidenti®; ac proinde nihil æquo tunc satagendum esse, quam ut in Dei fiducia firmus et immotus consistat, ac propositum suum constanter urgeat. Si id fecerit, certo Deum aflore, ut omnes diaboli obices disjiciat et superet. Tunc ergo nil æque timendum, ac diffidentiam. »

Porro dissoluti corde sunt dissoluti et fracti animo, qui ob adversa diu durantia perdunt mentis constantiam. In corde enim præcipua est sedes animi, vitæ, spei, audaci®; ipsum enim est sensus, motus et vitæ principium, uti docet Aristoteles lib. II *De Part, animal*, cap. iv. « Cor, inquit, origo prima et fons sanguinis est. Cor enim slatini omnium partium primum consistens sanguinolentum est; motus etiam lætitiae atque tristitia», denique omnium sensuum hinc oriri, eodemque desinere videntur. » Quocirca dum per metum solvitur vigor et robor animi, laxatur pariter et solvitur per sympathiam vigor roburque cordis. Unde Aristoteles, lib. III *De Part, animal*, cap. vi, hanc palpitationis cordis dat causam : « Cor, inquit, homini prope dixerim animalium uni palpitat, quia homo solum spe rei futur® exspectationeque movetur. » Idem, lib. *De Juventute, senectute et respiratione*, cap. xiii, docet in corde summum anim® ardorem consistere, ut ad cum temperandum respiratione indigeat : «Refrigeratione, inquit, omnino indiget animalium natura, propter fervorem anim® in corde; hanc autem faciunt per respirationem, quæcunque non solum habent cor, sed etiam pulmonem. »

Et Plinius, lib. XI, cap. xxxvii, cordis naturam, silum, indolem, usum ita describit : « Cor, inquit, animalibus cæteris in medio pectore est; homini lanium infra lævam papillam turbinato mucrone in priora eminens. Piscibus solis ad os spectat. Hoc primum nascentibus formari in utero tradunt; deinde cerebrum, sicut tardissimo oculos. Sed hos primum mori, cor novissime. Huic præcipuus calor. Palpitat certe, et (piasi alterum movetur animal, intra præmolli firmoque opertum membran® involucri, inunitum

costarum et pectus, ut pariat præcipuam vite causam et originem. Prima domicilia intra se animo et sanguini præbot, sinuoso specu, et in magnis animalibus triplici, in nullo non gemino. Ibi mens habitat. Ex hoc fonte duce grande^{venæ} in priora et terga discurrunt, sparsæque ramorum serie, per alias minores omnibus membris vitalem sanguinem rigant. Solum hoc viscerum vitiis non maceratur, nec supplicia vitæ trahit, læsumque mortem illico affert. Cæteris corruptis vitalitas in corde durat. Bruta existimantur animalium quibus durum riget, audacia quibus parvum est, pavida quibus pregrande. Maximum autem est proportionem muribus, lepori, asino, cervo, panthere, mustelis, hyænis et omnibus timidis, aut propter melum maleficis. In Paphlagonia bina perdicibus corda. In equortun corde et boum ossa reperiuntur interdum. Augeri id per singulos annos in homine, ac binas drachmas ponderis ad quinquagesimum annum accedere, ab eo detrahi tantundem, et ideo non vivere hominem ultra centesimum annum defectu cordis, /Egyplii existimant, quibus mos est cadavera asservare medicata. Hirto corde gigni quosdam homines proditur, neque alios fortioris esse industries, sicut Aristomenen Messenium, qui trecentos occidit Lacedæmonios. »

Quocirca ex corde oriuntur affectus animæ, et vicissim ex anima in cor redundant; hinc cor metonymice capitur pro anima, quasi locus pro locato. Hinc rursum in spe, fortitudine, audacia stringitur et roboratur cor, æque ac anima; in diffidentia, metu, pusillanimitate laxatur, solvit, debilitatur. Unde Romana versio Greca hic habet : *Væ dissoluto cordi*. Tigurina : *Væ cordi lapsa; nam, cum nullam habeat fiduciam, defensione quoque carebit*.

Rursum cor in diffidentia et pavore dissolvitur, quia venie et nervi, qui a corde prodeunt, et per quos, ut docent Aristoteles et Plinius loci citatis, cor movet et vegetat totum corpus, laxantur et solvuntur; ita ut membra hisce vinculis, quibus cordi alligantur, laxatis laxentur, luxentur, et sensu motuque destituantur. Hoc symbolice adaptes animæ. Tres enim sunt funiculi, quibus anima Deo, quasi cordi suo, ex quo omnem vitæ spiritualis sensum motumque haurit, astringitur, puta tides, ne abripiatur omni vento errorum; spes in tempore tribulationis; charilas, ne amore carnis et mundi abripiatur in scelera. Funiculi hi si luxentur, luxatur omnis animæ vigor : luxantur autem hoc modo : fides per dubitationem, spes per diffidentiam, charilas per teporem et torporem. Hic proprie de funiculo spei agitur. Unde sequitur :

15. V.K. **IIIS, QUI PKIMI DERUXT SUSTIXEXTIAM**

Tigurina, *patientiam*. Noster melius vertit, *sustinentiam*, id est, longanimitatem, longamque tolerantiam et liberationis expectationem; nimirum) qui (ob ducationem afflictionis, per

pusillanimitatem) **HERELIQUERUXT VIAS VITÆ**, et divertunt in vias pravas. — Hæc verba jam desunt in Greco. Loquitur proprie de Judæis afflictis a Ptolemæo Lagi, ut dixi initio capitis, et quibus multi ob diuturnitatem afflictionis perderunt patientiam, spem, imo et fidem, desciscientes a iudaismo ad gentilismum. Unde huc alludens Paulus hortans Hebræos ad sustinentiam persecutionis, quam patiebantur ob susceptam Christi fidem, cap. x, vers. 35 : « Nolite, ait, amittere confidentiam vestram, qua; magnam habet remunerationem. » Preclare S. Isidorus, lib. II *Sentent*, cap. vu : « Non inchoantibus, inquit, premium promittitur, sed perseverantibus, sicut scriptum est : Qui perseveraverit usque in finem, salvus erit. Tunc enim placet Deo nostra conversatio, (piando bonum, quod inchoamus, perseveranti fine complemus. Nam, sicut scriptum est : Væ his, qui sustinentiam perdiderunt, id est, opus bonum non consummaverunt. » Et S. Gregorius, lib. V *in I Regum*, cap. xin : « Sustinentiam, ait, perdunt, qui bona, quæ inchoant, non consummant. » Et lib. VII *Moral*, cap. xiv : « Sustinentiam, ait, perdunt, qui dum diu se immorari visibilibus æstimant, spem invisibilium derelinquunt. »

17. Et **QUID FACIAT, CUM INSPICIERE**

Vert.

id est, inspicere, inquirere et judicare) coeperit Dominus, — qui nunc tacens videtur non videre peccata ; quia dissimulat, nec vindicat et punit. Est metalepsis; ex inspectione enim et inquisitione, intelligit ejus finem et terminum, puta iudicium et vindictam. S. Petrus vertit, *visitare*. Unde diem iudicii vocat *diem visitationis*, epist. I, cap. V, 6. Syrus vertit : *Væ vobis, gigantes confidentiæ; quid facietis, quando iudicabit Dominus?* Arabicus : *Væ vobis, o vos, qui confidine in vobis metipsis; quid facietis, cum advenerit vobis iudicium illius?*

<8. **Qn Tnrrvr Dominux, Xox erunt hereditiu's** vers. is. (id est, increduli, diffidentes, inobedientes) **verro illos**. — Tigurina : *Qui reverentur Dominum, parere verbis ejus non recusabunt. Et qui diligunt illum, conservabunt viam illius*. Via Dei est lex, virtus, honestas, sanctitas; hac enim ipse incedit, suosque omnes incedere jubet. Audi S. Bernardum, sermone 20 *in Cantic*: a Disce, o Christiane, a Christo, quemadmodum diligas Christum. Disce amare dulciter, amare prudenter, amare forlitter. Dulciter, ne illecti; prudenter, ne decepti; fortiter, ne oppressi ab amore Domini avertamur. Ne mundi gloria, seu carnis voluptatibus abducaris, dulcescat tibi prae his sapientia Christus. Ne seducaris spiritu mendacii et erroris, luceat tibi veritas Christus. Ne adversitatibus fatigeris, confortet te virtus Dei Christus. Zelum tuum inflammet charitas, informet scientia, confortet constantia. Sit fervidus, sit circumspectus, sit invictus. Nec teporem habeat, nec careat discretione, nec timidus sit. Christus sil

nostra dulcedo, sit multus et dulcis affectui tuo Dominus Jesus, contra male utique dulces vite carnalis illecebras, et vincat dulcedo dulcedinem, quemadmodum clavum clavus expellit. »

V* n. 19. Qui timent Dominum, inquirent quæ beneplaciti sunt ei, — ac proinde meditabuntur in lege Domini die ac nocte, *Psal. i, 2*; inquirent enim assidue quæ sit « voluntas Dei bona, et beneplaciti, tunc cens, et perfecta, per *Hom. cap. xii, 2*. Ita S. Franciscus, ait S. Bonaventura, jugiter inquirebat quid Deo in se esset beneplacitum, quid a se requireret Deus, qua ratione ei magis et magis placere posset. Sic et S. Bernardus se exstimulans ad sanctitatem sibi dicebat: « Bernardo, dic (piare hic? Bernardo, ad quid venisti? » Et sane quisque ex toto corde timens et amans Deum, quotidie, dum surgit, sibi dicere deberet: Quid a me hodie requirit Deus? qua ratione hodie ei magis servire et placere potero? illudque investigare, et cognitum illico exsequi. Hac de causa B. Teresia voto se obstrinxit se facturam in quolibet opere, id quod esset perfectius et gratius Deo. Anima enim ardens amore Dei, non nisi illi satisfacere, illi obsequi, illum oblectare satagit.

Quocirca mane firmum concipit propositura, desinatque ac dicit: Hodie illud vitium mortificabo; hodie me vincam, et illam difficultatem amore Christi superabo; hodie illam crucem mihi obventuram cum Christo sustinebo; hodie illum laborem pro Deo alacriter subibo; hodie illos dolores, illos mei contemptus generose feram; hodie tot actus contritionis, orationis, charitatis eliciam; hodie tot gradus humilitati, patientiæ, amoris adjiciam. Audi S. Bernardum, serra. 59 in *Cani. : a* Anima ex eo quod se diligere et vehementer diligere sentit, etiam se diligere nihilominus vehementer non ambigit; et de sua singulari intentione, sollicitudine, cura, opera, diligentia studioque, quo incessanter et ardentem invigilat, quemadmodum placeat Deo, æque hæc omnia in ipso indubitanter agnoscit. Ergo ex propriis, quæ sunt penes Deum, agnoscit; nec dubitat se amari, quæ amat, ita est. Amor Dei, amorem anirae parit; et illius præcurrens intentio intentam animam facit, sollicitudoque sollicitam. Nescio enim, qua vicinitate naturæ, cum semel revelata facie gloriam Dei speculari anima poterit, mox illi conformari necesse est, atque in eandem imaginem transformari. Igitur qualem te præparaveris Deo, talis oportet appareat tibi Deus. Bonus es, Domine, anima; quærenti te, occurris, amplecteris, sponsum exhibes, qui Dominus es; imo qui es super omnia Deus benedictus in sæcula. Amen. »

ET QUI DILIGUNT EUM, REPLERUNTUR LEGE IPSIUS, — id est, Tigurina, *plenam legi Dei navabunt operam*. « Replebuntur » ergo, id est, plene eam inquirent, cognoscent, exequentur et perficient; sic enim per catachresin « repleti sumus Siracides, ut dixi cap. i, 35.

Secundo, Palacios sic explicat, *q. d.* « Qui diligunt Deum, implent se lege Dei. Nihil in se vacuum lege Dei relinquunt: oculos, manus, aures, memoriam, intellectum, voluntatem lege Dei replent, ut nihil in nobis sit, quod a lege sit alienum. Ut enim Judæi omnia liminaria sanguine tingebant, ne perirent: ita pii cunctos animæ angulos lege Dei replent, ne non signati Tau divino dispereant. »

Tertio Jansenius, *replebuntur*, inquit, significat fructum timoris et amoris Dei, *q. d.* Timentes Deum copiosa legis doctrina et cognitione replebuntur. Sic enim solet Dominus pietatem hominum erga se remunerare, juxta *Uud Psal. XXXIII*: « Accedite ad eum, et illuminamini, » id est, illuminabimini. O lux, quæ semper lucet, et nunquam offuscaris, illumina me. O ignis, qui semper ardes, et nunquam extingueris, accende me. O amor, qui semper ferves, et nunquam tepescis, absorbe me, et transmuta me in te. O clarum lumen oculorum meorum, Jesu, expelle tenebras omnes a domicilio mentis meæ, meque totum illustra splendore gratiæ; tute. Intra in animam meam, o dulcedo summa, ut dulcia sapiat, et in te solo gaudeat atque quiescat. O dilecte mi, dilecte votorum meorum, concede, ut te inveniam, inventumque teneam, et brachiis spiritualibus arctissime constringam. Te desidero, et ad te anhele, o beatitudo reterna. Utinam te mihi dones, et me tibi intime unias, atque mero divina; charitatis totum inebries!

Quarto, Syrus vertit: *Qui timet Dominum, multiplicabitur substantia (possessio) ejus, et semen ejus benedicetur post eum*.

20. Qui timent Dominum, præparabunt corda verba sua. — Syrus: *Disponent cor suum; et qui derelinquit eum, perdet spiritum suum, q. d.* Qui timent Deum, component animam suam; statum, cogitationes, desideria, actiones et mores, ut eos conforment legi ac voluntati Dei, eique sint grati et beneplaciti. Rursum dicent: « Audiam quid in me loquatur Dominus. » Et cum Samuele: a Loquere, Domine, quia audit servus tuus. » Præparabunt ergo cor suum humiliando, evacuando et expurgando a terrenis desideriis, desiderando, orando, ut coelestes Dei satus, puta illustrationes, inspirationes, impulsus, dona et gratias recipiant et excipiant. Unde Tigurina: *Quibus Dominus est religioni, hi corda sua excolunt*, nimirum, ut explicando subdit: « In conspectu illius sanctificabunt animas suas. » Græce est τοῖς θεοῖς, id est, *humiliabunt*; Tigurina, *animos suos coram illo submittent*; hrec enim submissio et reverentia est præparatio ad dona Dei excipienda. Eadem est sanctitas animæ et sanctificatio Dei, qua, scilicet, Deus, ut sanctissimum Numen summa reverentia adoratur et colitur. Hoc est quod suis sancit Deus *Levit. cap. xx, 7*: « Sanctificamini, et estote sancti, quia ego sum Dominus Deus vester. » Et vers. 26: « Eritis milii sancti,

quia sanctus sum ego Dominus, et separavi vos a ceteris populis, ut essetis mei. »

Dices : Timentes Deum timore casto et filiali, jam sunt justis et sanctis; hic enim timor est actus charitalis; quomodo ergo eos hortatur Siracides ut se sanctificent?

Respondeo, *Sanctificabunt*, more Hebraeo significat actum, non inchoatum, sed continuatum et crescentem, 7. d. Timentes Deum magis magisque studebunt sanctitati, indies in sanctitate proficient, indies a vitiis et defectibus, quantumvis levibus et exiguis, se purificabunt, quotidie sanctiores evadent, ut ad culmen sanctitatis conscendant, juxta illud *Psal.* i. xxxm. 6: a Beatus vir, cujus est auxilium abs te : ascensiones in corde suo disposuit, in valle lacrymarum, in loco quem posuit. » Et vers. 8 : « Ibunt de virtute in virtutem : videbitur Deus deorum in Sion. » Quem verum S. Furseus audivit Angelos sibi occinentes, coque se ad profectum in virtute accendentes, uti refert Beda lib. III *Hist.* cap. xix.

Et sane hoc deberet esse studium assiduum cujuslibet, non tantum Religiosi et Sacerdotis, sed et Christiani, illudque sibi quotidie mane ob oculos ponere, refricare et renovare. Quid enim est christianismus, nisi professio sanctitatis, nisi studium virtutis, nisi imitatio vitae Christi? de quo ait S. Lucas cap. n, 52 : « Et Jesus proficiebat sapientia, et telate, et gratia apud Deum et homines. » Ille est quod Angelus docuit Joannem, dicens *Apoca.* xxii. it : « Qui justus est, justificetur adhuc; et sanctus sanctificetur adhuc. » Et S. Paulus: « Hæc est voluntas Dei, sanctificatio vestra, » I *Thessal.* iv, 3. Et vers. 7 : « Non enim vocavit nos Deus in immunditiam, sed in sanctificationem. » Et II *Corinth.* vii, 1 : « Has ergo habentes promissiones, diarissimi, mundemus nos ab omni inquinamento carnis et spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei. » Et *ad Rom.* vi, 19 : « Sicut exhibuistis membra vestra servire immunditiæ et iniquitati ad iniquitatem : ita nunc exhibete membra vestra servire justitiæ in sanctificationem. »

Quocirca sapienter S. Ambrosius lib. *De Instit. Virg.* cap. xi: « Cur, inquit, sæculo potius laboramus, et fraudamus animam nostram tantæ bonitatis dispendio, qui nulli alii nisi huic Domino servire deberemus? » Et S. Antonius apud S. Athanasium : « Cur non ad lucranda regna coelorum ultro relinquimus, quod lucis istius fine perdendum est? Nihil eorum curte sit Christianis, quæ secum auferre non possunt. Illud potius debemus expetere, quod nos ducat ad coelum, sapientiam, scilicet castitatem, justitiam, virtutem pervigilem, pauperum curam, fidem in Christum, robustum animum iræ victorem. Animam nostram commendavit nobis Deus : servemus depositum, qualo accepimus. » Angelice vero S. Basilius, epist. I *ad S. Gregorium Theologum* : « Ecquid, ait, beatius, quam hominem in terra concen-

tum Angelorum imitari, ineunte statim deo in orationes ire? in hymnis et canticis Creatorem venerari? exinde sole jam dilucescente converti ad opera, nusquam sine oratione? denique canticis quasi sale condire actiones? »

Nota hic sex actus et officia, juxta quæ quotidie examen conscientiae instituat timens Deum, quod ordine et gradatim hic consignat Siracides. Qui timent Dominum, inquit, erunt credibiles, id est, credent verbis Dei. *Secundo*, conservabunt vias ejus : servabunt, scilicet, Decalogum. *Tertio*, inquirent quomodo placebunt abundantius Deo. *Quinto*, replebuntur lege ejus, curantes ut nihil in se sit, quod non lege Dei reguletur. *Quinto*, sanctificabunt animas, caventes minutiora peccata. *Sexto* demum, curabunt firmi usque ad mortem in hoc statu permanere.

21. QUI TIMENT DOMINUM, CUSTODIENT MAXIMAM VERITATEM.

ILLIUS, ET PATIENTIAM HABEBUNT USQUE AD INSPECTIONEM (id est visitationem) illius, — donec ipse, scilicet, nos vultu benigno respiciat, et a malis liberet; vel usque ad inspectionem, id est, usque ad judicium. Hoc enim erit plena et ultima Dei inspectio et visitatio, quo pios malis omnibus eripiet, impios malis omnibus involvet. Hic versus jam deest in Græco : Tigurina vertit, donec *respiravi Dominus, patienter perdurabunt*.

22. Dicentes : Si poenitentiam non egebimus, incidemus in manus DOMINI, ET NOX IN MANES HOMINUM.

— Græca Romana hæc nectentia cum vers. 20, sic habent : « In conspectu illius humiliabunt animas suas (cogitantes, vel dicentes) : Incidamus in manus Domini, et non in manus hominum. Quoniam secundum magnitudinem ipsius, sic et misericordia illius. » Quæ lectio facilem et planum habet sensum, 7. d. Viri pii patientur constanter quavis adversa a Deo immissa, dicentque cum Davide : « Coarctor nimis : sed metius est ut incidam in manus Domini (multæ enim misericordiae ejus sunt), quam in manus hominum, » *Regum* XXIV, 14.

Verum S. Augustinus in *Spendo*, Rabanus et alii plane legunt eo modo, quod legit noster Interpres. Unde patet eum esso pervetustum, et pleniore usum codice Græco. Adde et Græca jam habere, quod proprie significat, incidemus, ut vertunt Complut., non *incidamus*; ac proinde in Græcis quædam subintelligi, quæ supplenda sint, uti supplet Tigurina, scilicet, *dictantes* : Si minus *resipuerimus, incidemus in manus Domini, non in manus hominum*. Quod plano consentit cum nostris. Ejus ergo hic est sensus, 7. d. Timentes Deum Deo humiliabunt et sanctificabunt animas suas, ac patienter excipient adversa quælibet, quasi flagella ab eo immissa ad castigandas præteritas culpas, sive graviores, sive leviores. Dicent enim : Nisi hanc poenitentiam quasi castigationem paternam sponte capessamus, incidemus in manus ultrices Dei vindicis, quæ uti potentiores, ita et rigidiores sunt mam-

bus hominum, ac proinde acrius sæviunt, magisque penetrant et puniunt delicta, præsertim post hanc vitam in igne, vel gehenn®, vel Purgatorii. Unde Paulus ait : a Horrendum est incidere in manus Dei viventis, n *Jlcbr.* x, 31. Quin et Poeta : a Dii laneos habent pedes, sed ferreas manus : » quia tarditatem supplicii gravitate compensant.

Venu 23. 23. SECUNDUM ENIM MAGNITUDINEM (ur/aw^v, id est, majestatem, magnitudinem, magnificentiam) IPSIUS, SIC ET MISERICORDIA ILLIUS CUM IPSO EST, — Syrus, *quia sicut majestas ejus, ita et misericordia ejus ; et sicut nomen qus, ita et opera ejus, q. d.* Qualiter tocatur, talis est, et taliter operatur. Tigurina : *Quanta enim majestas est ipsius, tanta est ejusdem misericordia.* Omnia enim attributa in Deo sunt paria, imo unum et idem : sed significat Siracides potentissima) majestatis Dei decus esse, parem cum ea; ideoque summam et immensam clementiam, juxta illud *Sapientia* xn, 16 : « Virtus tua justiliæ initium csl; et ob hoc quod omnium Dominus es, omnibus te parcere facis. » *Virtus*, græce «s/ú», id est, potentia, robur, fortitudo, *q. d.* In hominibus fortitudo est initium oppressionis et injuslitiæ : at in te tua fortitudo, o Domine, est initium justiliæ et clementi®; quia « vera magnitudo principis csl clementia, n ait Seneca lib. *De Clementia*. Et *Sap.* xi, 27 : < Parcis autem omnibus, quoniam tua sunt, Domine, qui amas animas; » Græce significantius, id est, *Domine philoanimc*, Domine animarum zelator, Domine qui animarum ardes amore. Rursum, sicut Deus est suum esse, suaque celsitudo; sic est et sua misericordia. Quare, sicut non potest discedere a suo esse suaque celsitudine; sic nec a sua misericordia, quin actu omnium misereatur. « In perpetuis enim non differi esse a posse, ait Aristóteles lib. II *Physic*.

Hæc Siracidis sententia referenda est ad tð *patientiam habebunt, Sanctificabunt, ptâparabunt corda sua*, cæteraque præccdentia, et simul ad id quod proxime processif, adicentes : Si poenitentiam non egerimus ; » in eo enim facile includitur *poenitentiam ergo agamus, q. d.* Timentes Deum in eo omnes spes suas defigent, ci præparabunt et sanctificabunt corda, in adversis patientiam habebunt, suscipientes ea loco pœnitentiæ ob commissas a se culpas; quia sciunt se hæc faciendo conciliaturos sibi Dei misericordiam, quæ magna est, imo immensa : tanta enim est, quanta est Dei magnitudo et majestas, quæ utique est infinita et immensa. Inde Syrus vertit : *Qui timet Dominum, disponet cor suum; et qui derelinquit eum, perdet spiritum suum : quia, sicut majestas ejus, ita et misericordia ejus ; et sicut nomen ejus, ita et opera ejus ;* et Arabicus : *Timentes Dominam inquirunt beneplacita illius, et opera ejus secundum nomen ipsius.*

*'d' Moraliter, hinc disce quanta sit Dei misericordia, icntX nimirum, quanta est ejus magnitudo, majestas, immensitas : tanta enim est mensura misericor-

di®, quanta majestatis; eadem enim est utriusque. Rursum, significat hac sententia Siracides, ex magnitudine majestatis et potenti® oriri magnitudinem divin® misericordi®, benefici® et clementi® : magni enim animi et cois® indolis est, ine dominari, injuriis non moveri, peccantibus parcere, imo benefacere; quo fit, ut immensa Dei magnitudo et omnipotentia maxime se ex- Omnipc* rat et ostendat per immensam clementiam, juxta mioim! id quod orat Ecclesia: « Deus, qui omnipotentiam tuam parcendo maxime et miserando manifestas, » etc. Et S. Fulgentius, epist. 7 ad Venantium, cap. IV : « Deus, ait, nullus est ad ignoscendum : in hoc multo nihil deest, in quo est omnipotens misericordia, et omnipotentia misericors. Tanta est autem benignitas omnipotent®, et omnipotentia benignitatis in Deo, ut nihil sit quod nolit aut non possit relaxaro converso. » Hoc est quod ait Sapiens cap. xi, 24 : « Misereris omnium, quia omnia potes, et dissimulas peccata hominum propter poenitentiam, » </ d. Omnipotentia tua tibi est quasi causa et ratio omnis misericordi® : imo vero misereri peccatoris, eique pœnimenti peccata condonare, est opussümmœ potenti®, ac majoris quam sit creare cælum et terram, ob rationes, quas ex S. Augustino recenset S. Thomas I 11, *Quæst.* CXHI, art. 9. Hac de causa Deus judicium et vindictam magistratibus inferioribus, sibi bique subordinaos committit ; sibi vero peccatorum indulgentiam et misericordiam reservat, quasi opus regium et divinum. Unde Fulgentius, *qnst.* 7, cap. in : « Si misericors est Deus, inquit, universa potest peccata dimittere. Non est perfecta bonitas, a qua non omnis malitia vincitur. » Denique, « superexaltat misericordia judicium, » *Jacobi* h, 13.

Hinc rursum Deus est summe patiens, dissimu- Patientia Ians atrocissimas in se offensas et blasphemias, quia ipse summe sui rerumque omnium est potens : nam patientia est potentia; impatientia vero est animi impotentia, uti docet Boetius lib. III, *metro* 5. Quapropter Deus Moysi petenti videre Dei gloriam, omneque bonum, ostendit ei suam misericordiam, seque proinde non omnipotentem, sed misericordem indigitavit *Exodi* xxxm, 7. Vide quæ ibidem dixi. Idcirco addit Siracides : « Sic misericordia illius cum ipso csl: » licet enim justitia, sapientia, fortitudo et cætera attributa sini pariter cum Deo ; tamen id proprie attril>uilur misericordi®, quia hæc summe propria inlinwcpio est Deo, ac quasi c visceribus ejus nata, in iisque conclusa. Unde misericordia et eleemosyna specie virginis pulenerrim® apparuit S. Joanni archiepiscopo Alexandrino, cognomento Eleemosynario, dicens « se esse filiam summi Regis, illique familiarissimam et intimam, qu® quidlibet ab eo impetraret, et quoscumque commendaret, ci faceret amicissimos. » Quo viso ille ad tantum eleemosyn® studium accensus est, ut omnia in pauperes erogaret, et pene prodigeret, ut refert

Leontius in cjus Vila. Misericordia ergo est opus
divinum, quod misericordes facit quasi deos,
juxta illud S. Gregorii Nazianzeni *De Cura paupe-
rum* : «Esto calamitoso Deus. »
Rursum opera codera Dei ad extra, puta, opera
sapiential, justiliæ, fortitudinis sunt limitata et
finita : Deus enitn non creavit infinitum. At mi-
sericordiam infinitam offudit in nos, cum seipsum
in carne humanatum nohis tradidit, ut peccata
nostra aboleret, juxta illud : « Per viscera miseri-
cordias Dei nostri, in quibus visitavit nos oriens
ex alto, » *Luca* i. Est ergo opus incarnationis et
redemptionis, æque ac remissionis peccatorum,
in se immensum. Donum enim, quoti in ea fit et
datur, est immensuntjputU) Christus ipse, ejusque
merita infiniti pretii, ac per ea gratia et gloria, quæ
objective (quia pro objecto habet Deum visum et
possessionem a Beatis), et duratione est infinita, quia
durabit in æternum.
Denique hinc disce quantas vires habeat pœni-
lencia, quæ peccatum oihne abolet, immensam
Dei misericordiaiii accersit, baque quasi vincit
majestatem et vindictam judicis, et, ut ille ait,
ligat quasi Omnipotentem. Rursum, quam pomi-
tens misericordiæ Dei supplex, pro venia et gra-
tia se humiliare eique gratias agere debeat : pec-
catum enim, cum sil malum summum et infi-
nitum, ut condonetur, indiget summa et infinita
Dei misericordia. Unde David lapsus in peccatum :
« Miserere mei, Deus, inquit, secundum magnam
misericordiam tuam. Et secundum multitudinem
miserationum tuarum dele iniquitatem meam,
Psal. L, Vers. t. Hoc considerantes á. Magdalena,
S. Petrus, S. Paulus, S. Pelagia, S. Matthæus,
S. Maria Ægyptiaca, etiamsi scirent peccata sibi
esse dimissa ; tamen lota vita ea luxerunt, ut tan-
te Del miierlebrdte dliqUa rtitidtíó ðdllsfatefcht.

Hæc oinnia significat hic Siracides, dicens :
« Secundum enim magnitudinem ejus, sic mise-
ricordia illius cum ipso est. » Hac enim misericor-
dia Dei indigent justii, non tantum ut a peccatis
purgentur, sed et ut deinceps ea caveant, tenr*
tiones omnes superent, in omni virtute cotise;
ventur et crescant, in sanctitate perficiantur et
perseverent, ac æternæ gloriæ bravium conse-
quantur. Undique ergo misericordia Dei eos cin-
git, obvallat et coronat, ut merito ei jugiter cum
Psalte canere singuli debeant : « Domine, ut scu-
to bonæ voluntatis tuie coronasti nos, *Psal.* v,
13. Et : « Benedices coronæ anni benignitatis
tuæ, et campi tui (animarum fidelium) replebun-
tur ubertate, » virtutum et meritorum, *Psal.* l x iy,
12. Deus enim justis quasi continuam textit et
plectit coronam tot, tantis et tam variis benefi-
ciis et gratiis, quasi gemmis distinctam et varie-
gatam.
O Domine, qui dives es in misericordia, qui
tuis donis nos coronas et cingis ; o vita perennis ;
vita, per quam vivo, sine qua morior; vita, per
quam gaudeo, sine qua mœreo; vita dulcis et
amabilis, concede ut tibi jungar, te amplectar ,
et suavi charitate soporatus, in te, qui es pax
gratissima, sancte obdormiam. Da, Domine mi,
ut anima mea virtute ardentis amoris conflata, et
dulcedine penetrantis charitalis liquefacta, tota
effluat in te. Posside eam, o summum atque in-
commutabile bonum, posside eam , ut ipsa pos-
sideat te. Confige, dilecte mi, et transverbera cor
meum acutissimo dilectionis telo, ut ego amore
tui salubriter langueam, omnia transitoria mihi
vilescant, tu solus placead, solus incomparabili
pulchritudine tua me teliflccs : quia tu es lota
possessio, tolaque beatitudo animae meæ.

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

A Del aŬhij timoré cl honore transit nd cultum et honorem parentum. Inde, vers. 19, commendat mansuetu-
diiiein et humilitatem, ac ne alliera qtiaramus. Tertio, vers 27, cordis duri pa-nas recenset ac vers. 31,
cx adverso cçrdis sapientis felices successasi Denique, vers. 33, commendat eleemosynam (jusque fructus
assignat.

1. Filii sapienti^ bctlèsiàjtrètorum ; et natio illorum, obediencia et dilectio. 2. Judi-
cium patris audite, filii, et sic facite ut salvi silis. 3> Deus enim honoravit patrem in fi-
liis : et judicium matris exquirens firmavit in filios. 4. Qui diligit Deum, exorabit pt ;
peccatis, et continebit se ab illis, et in oraliografie dierüm ei&udielur. 5. Et sicut qui tbç
saurizat, ita et qui honorificat matrem suam. 6. Qui honorat patrem suum, jucundabitur
in filiis, et in die orationis su<e exaudietur. 7. Qui honorat patrem suum, vita vivet Ion-
pore ; vi qui obedit patri, refrigerabit matrem .8. Qui timUt Dominum, honorat paren-

tes, et quasi dominis serviet bis, qui se genuerunt. 9. In opere, et sermone, et omni patientia honora patrem tuum. 10. Ut superveniat tibi benedictio ab eo, et benedictio illius in novissimo maneat. 11. Benedictio patris firmat domos filiorum : maledictio autem matris eradicat fundamenta. 12. No glorieris in contumelia patris tui : non enim est tibi gloria, ejus confusio. 13. Gloria enim hominis ex honore patris sui, et dedecus filii pater sine honore. 14. Fili, suscipe senectam patris tui, et non contristes eum in vita illius. 15. Et si defecerit sensu, veniam da, et ne spernas eum in virtute tua : eleemosyna enim patris non erit in oblivione. 16. Nam pro peccato matris restituetur tibi bonum. 17. Et in justitia ædificabitur tibi, et in die tribulationis commemorabitur tui : et sicut in sereno glacies, solventur peccata tua. 18. Quam malæ famæ est, qui derelinquit patrem : et est maledictus a Deo, qui exasperat matrem. 19. Fili, in mansuetudine opera tua perface, et super hominum gloriam diligeris. 20. Quanto magnus es, humilia te in omnibus, et coram Deo invenies gratiam. 21. Quoniam magna potentia Dei solius, et ab humilibus honoratur. 22. Altiora te ne quæsieris, et fortiora tu ne scrutatus fueris; sed quæ præcepit tibi Deus, illa cogita semper, et in pluribus operibus ejus ne fueris curiosus. 23. Non est enim tibi necessarium, ea quæ abscondita sunt, videre oculis tuis. 24. In supervacuis rebus noli scrutari multipliciter, et in pluribus operibus ejus non eris curiosus. 25. Plurima enim super sensum hominum ostensa sunt tibi. 26. Multos quoque supplantavit suspicio illorum, et in vanitate detinuit sensus illorum. 27. Cor durum habebit male in novissimo : et qui amat periculum, in illo peribit. 28. Cor ingrediens duas vias, non habebit successus, et pravus corde in illis scandalizabitur. 29. Cor nequam gravabitur in doloribus, et peccator adjiciet ad peccandum. 30. Synagogæ superborum non erit sanitas : frutex enim peccati eradicabitur in illis, et non intelligitur. 31. Cor sapientis intelligitur in sapientia, et auris bona audiet cum omni concupiscentia sapientiam. 32. Sapiens cor et intelligibile abstinebit se a peccatis, et in operibus justitiæ successus habebit. 33. Ignem ardentem exstinguit aqua, et eleemosyna resistit peccatis. 34. Et Deus prospector est ejus, qui reddit gratiam : meminit ejus in posterum, et in tempore casus sui inveniet firmamentum.

Nota: Duodecim'argumentis incitat filios ad honorandos parentes; *primum* est vers. 2, quod ex honore parentum pendeat salus filiorum; *secundum*, vers. 3, quod Deus parentes quasi sui vicarios honorari præceperit, in cosque patriam suam potestatem et auctoritatem transcripserit, ideoque in ipsis honoretur; *tertium*, vers. 4, quod honorans parentes veniam peccatorum impetrabit, et in oratione exaudietur; *quartum*, vers. 5, quod thesaurum sibi congregabit; *quintum*, vers. 6, quod jucundabitur in filiis; *sextum*, vers. 7, quod vitam habebit longævam; *septimum*, vers. 8, quod natura nos doceat parentes quasi dominos esse; *odavum*, vers. 10, quod honorans pa-

rentes benedicetur a Deo; *nonum*, vers. 11, quod benedictio patris firmet domos filiorum, maledictio vero eas evertat; *decimum*, vers. 12, quod honor et decus patris sit honor et decus filii, dedecus vero patris sit dedecus filii; *undecimum*, vers. 17, quod honorantem parentes Deus eripiet a qualibet tribulatione; *duodecimum*, vers. 18, quod infamis sit et maledictus, qui parentes negligit. Totum hoc caput recenset S. Ambrosius in fine tom. II, in illudque duos subnectit sermones; quare subinde eum citabo, præsertim ubi a Vulgata Latina discrepat. Ambrosius enim graecum sequitur textum.

PRIMA PARS CAPITIS.

I. Filii sapientie, ecclesia iustorum; et natio uxorum OBEDIENTU et dilectio. — Hic versus jam

non exstat in Graeco, ac consequenter nec in Syriaio et Arabico; hi enim ex Græco traducti

videntur. Arabicus tamen primum et secundum versiculum in unum conflat, vertitque hoc modo : *O Ecclesia filiorum, obedite putribus vestris*. Egit Sitácidos cap. i et n, de sapientia : hic ostendit in quibus illa sit et habitet, quique sint vere sapientes, puta, non speculative duntaxat, sed el practice; hos enim non alios docet esse quam justos, qui student obedientiæ et dilectioni. Hanc thesin quasi basin dicendorum stabilis et præmitfit; ac deinde descendit ad hypothesin, puta ad obedientiam et dilectionem, quam filii probi parentibus exhibent, ex eaque thesin confirmat ac demonstrat, idque ordine congruo. Cum enim cap. i el n, ostenderit sapientiam primario sitam esse in timore et cidtu Dei, qui tribus primæ tabulæ Decalogi præceptis sancitur, hic deiicendit ad timorem et cultum parentum, quasi Dei in terra vicariorum, qui primo secundæ tabv/æ Decalogi præcepto statuitur.

Sensus ergo est: « Filii, » id est discipuli et studiosi, «sapientiæ, » sunt « Ecclesia, » id est cœlus et congregatio, « justorum, » q. d. Vere sapientes sunt justī, et «natio,» id est genus, prosapia et indoles «illorum» est «obedientia et dilectio, »g. d. Tales plane addicti sunt, tolīque vacant et student obedientiæ et dilectioni, ut ex ea proseminati esse videantur. Ubi nota: Vox *filius*, apud Ilebræos, cum jungitur genitivo præmii vel pœnæ, idem est quod dignus; ut filius gehennæ est dignus et reus gehenna, filius mortis est reus mortis, filii regni sunt digni regno coelesti, qui illud sua virtute merentur; cum vero vox *filius* jungitur genitivo virtutis aut vitii, idem est quod studiosus et discipulus, qui studet et incumbit virtuti, aut vitio; hic enim ex virtute virtuosum, vel ex vitio vitiosum se effcil el efformat, ut ex virtutis aut vitii institutione vel illecebra quasi semine prognatus censi possit. Sic filii obedientiæ? vocantur obedientes, qui incumbunt obedientiæ; filii superbite vocantur superbi, qui student ambitioni, altaque et superba ambiunt.

Filii ergo sapientiæ sunt sapientes, qui student sapientiæ, qui sapientiæ dogmata el dictamina avide hauriunt, imbibunt, amant et exsc-
KmfoM- quuntur, ut ex sapientia quasi matre progeniti
frimo"l' esse v*dantur, ideoque subdit : «el natio,» id est prosapia, «illorum,» puta spiritualis et mystica, est «obedientia el dilectio,» <7. d. Hi sapientiæ filii, puta «discipuli et studiosi, præter naturalem et carnalem generationem, aliam prosapiam habent supernaturalein, spiritualem et divinam, puta obedientiæ et charitatis, ex qua spiritualiter prognati sunt; in his enim duobus consistit vera sapientia practica. Ita cniin vacant obedientiæ et charitali, ut ex utraque progeniti dici possint.

Ubi moraliter disce quam impenso sapientes et justī studere debeant obedientiæ et charitali, nimirum, ut non tam obedientes et charitate pra> diti, quam ipsa obedientia et charitas esse videantur; quia, scilicet ex continuo usu utratPWV*

sibi ita familiarem fecerunt, ht in suam naturam convertisse videantur : ita scilicet imitantes Deum patrem suum, ex quo mystice renati sunt, quique cis hanc suam sapientiæ generationem communicavit. Deus enim est ipsa sapientia, honestas et charitas, ut ait S. Joannes *epistola* I, cap. iv, vers. 16. Hoc est quod ait S. Ambrosius, lib. *De Noe*, cap. iv : « Noe ad totius generis reserva- nL' 4 tur seminarium, qui non generationis nobilitate, lirwtH.'

sed justitiæ et perfectionis merito laudatur. Probati enim viri genus, virtutis prosapia est; quia sicut hominum genus homines, ita animarum genus virtutes sunt. Etenim familiæ hominum splendore generis nobilitantur; animarum autem clarificatur gratia splendore virtutis. » Sic de S. Basilio, fratre suo, scribit Gregorius N\ssc-nus in *Oratione funebri* : « Quæ est igitur Basilii nobilitas et claritudo generis? quæ patria? Ac genus quidem illi familiaritas et necessitudo cum Deo, patria vero virtus. Qui enim Deum recepit, ut inquit Evangelium, potestatem habet, ut filius Dei fiat. Qui autem virtute præditus est, et hanc colit, et ex hac sibi reditus conficit, patriam suam prorsus efficit id, in quo vivit; sobrietas autem illi pro domicilio erat, sapientia loco prædii; justitia autem, et veritas, et puritas, pro splendidis ædificiorum ornamentis. »

Hinc *secundo*, «natio,» id est, *nati*. Unde S. Au- Secundo, gustinus in *Speculo* legit : Et nati illorum obedientia et dilectio; ac Tigurina vertit : *Filii sapientia, catus justorum sunt; el fatus* (vel soboles aut proles) *illorum obedientia et charitas, q. d.* Uti justī sunt mystici filii sapientiæ, ita ex ea mysticas progenerant proles, puta opera obedientiæ et charitatis, quæ assidue operantur et in lucem edunt, adeo ut eadem in alios proseminent, cosque sibi similes, puta, operum obedientiæ et charitatis studiosos efficiant; priesertim vero summopere conantur ut «natio,» id est, nati et filii eorum, iis impense studeant, ut parentibus similes, videantur ex utero obedientiæ et charitatis esse progeniti, quomodo de Catone mire continente dixerunt Gentiles, « Catonem ex eodem utero, quo continentia, esse prognatum. » l'orro Siracides hic significat, non quid semper sil, sed quid semper esse debeat, et ad quid justos conari el contendere oporteat. Videmus enim justos nonnullos in obedientia et charitate remissos et tepidos; videmus filios eorum siepe inobedientes et rixosos, uti Davidi fuit Absalon, Ezecchiæ fuit Manasses, Josiæ Joacchim et Sedccias: sed parentum officium est, filiis suam imprimere justitiam, obedientiam, charilatem, ideoque eas toto animo complecti, ut in ipsas quasi conversi, non nisi eas spirent, filiisque et cœteris aspirent et afflent.

Hinc *tertio*, Palacius sic explicat : Filii sa- Tirtfc*, pientiæ, ait, in quibus sapientia Dei habitat, quosque ipsa verbo suo sibi filios genuit, con- '•iluunl Ecclesiam justorum. Jam borimi filii sunt

obedienUssiml, adeoque diligentes, ut juro eoa obedientiam voces et dilectionem. Ergo filii justorum obedire nimis debent, diligere nimis debent. EtJansenius: Justi, ait, sunt obedientia et dilectio, id est, penitus dediti sunt obedientiae et dilectioni. Ilebræi enim melonymice sæpe abstracta ponunt pro concretis, maxime ubi est auxesis; sicut Latini scelus vocant eum qui valde est sceleratus. Et Robanus : « Filios sapientiae, ait, merito dicit Ecclesiam justorum; quia qui vere sapiens est, verus estjustiliti® cultor; quoniam vera sapientia veraciter justiti® dictat normam. Nationem vero justorum vocat obedientiam et dilectionem tropica locutione, qua per ipsas virtutes exprimit virtutum possessores. »

signum Hinc disce certum signum, et vehit tesseram, tifi®, ohe- sapienti® et justiti® esse obedientiam et charitatem. Vis cognoscere an quis sapiens sit et justus? d.<oi>», vide an obediens sil et diligens. Si talem repereris, audacter dicito eum esse sapientem et justum; si non, dicito non esso. Fides enim, quæ per dilectionem operatur, hoc est, charitas, distinguit filios Dei a liliis diaboli, ait S. Augustinus serm. <|3 De Tempore. Rursum : « Sola obedientia virtus est, quæ virtutes cæteras menti inserit, in-aertasque custodit. Hinc melior est obedientia quam victim®, quia per victimas aliena caro; per obedientiam vero voluntas propria mactatur, » ait S. Gregorius lib. XXXV *Mural*, cap. x.

Obrien- Denique obedientiam jungit dilectioni, quasi 5]/“““ filiam matri; dilectio enim in mente parit obedientiam. Ende filii obediunt parentibus, quia cos amant, de quibus proinde sermonem subjicit. Hinc filii sapienti®, puta fideles et justis, ab Apostolis indigilantur filii obedientiae, 1 *Petri* 1, 14, ®que ac filii dilectionis, *Colos.* 1,13.

Hinc Clemens Alexandrinus, lib. VII *Stromat.* : « Sicut, inquit, cfui studet fiatoni, fit philosophus; ita qui paret Domino, et per eum datam sequitur prophetiam (doctrinam sacram), efficitur ad magistri imaginem Deus qui in carne versatur, n Obedientia ergo facit divinos et quasi deos terrestres. Sapienter B. Laurentius Justinianus lib. *De Ligno vita*, cap. III *de Obedientia* : « Sicut, inquit, sine duce non confiditur de victoria, ac sine gubernatore non pervenitur ad portum; ita absque obedientia impossibile est in hujus vil® pelago non periclitari; ista enim hominem facit triumphare, n Sublimius Climacbus, *gradu* IV: « Obedientia, ait, est animæ propriæ perfecta abnegatio, spontanea mors, vita curiositate carens, securum periculum, immediata ad Deum excusatio, metus mortis contemptio, tuta navigatio, confectum dormiendo iter. Obedientia est sepiderum voluntatis, discretionis depositio. »

Et S. Gregorius, lib. IV in 1 *Regum*, cap x, ad ill.i : Sept™ *diebus expectabis me.* « Victim®, inquit, sunt obsequia obedientium, quia cum hominibus pro Deo subjicimur, superbos spiritus superamus. Cæleris quidem virtutibus dæmones

impugnamus, per obedientiam vincimus. Victores ergo sunt, qui obediunt; quia, dum voluntatem suam aliis perfecte subjiciunt, ipsis lapsis per obedientiam angelis dominantur. » El paulo antè, in quo sita sit perfectio obedientiae ita docet : « H®c profecto est forma cieche obedientiae, ut in omni quod foris agamus, ad potentiam Conditoris ubique præsentem respiciamus. Sic nimirum in subditioc obedientiae nostræ habere possumus et rectitudinem operis, et incrementa devotionis. Recti quidem tunc sumus opere, quia pro eo, quem cernimus, nos in laboro obedienti® exercemus. Devoti etiam sumus, quia ei nos placere credimus, quem inspectorem nostrorum laborum attendimus, et largitorem æternæ retributionis. »

Denique S. Augustinus in *Psalm*, cxi.ni: « Agnosce, inquit, ordinem, quære pacem; tu Deo, tibi caro ; quid justius, quid pulchrius ? tu majori, minor tibi: servi tu ei qui fecit te, ut tibi serviat quod est factum propter te. Si autem contemnis tu servire Deo, nunquam efficies ut tibi caro. Qui non obtemperas Domino, torqueris a servo. » Quocirca *Proverb.* xxi, 28, dicitur : « Vir obediens loquetur victorias, » Quia, ut S. Gregorius lib. XXXV *Moral*, cap. xu, dixit: « Alien® voci humiliter dum subdimur, nosmetipsos in corde superamus. »

Rursum jungit obedientiani charitati, ut ostendat in praxi unam alteri quasi sororem sorori esso sociandam, unamque ab altera compleri et perfici. Perfecti enim ita obediunt, ut diligant; ita diligunt, ut obediant. Hæc enim dilectio obedienti®, qua *primo* diligunt Prælalos quasi suos parentes ; *secundo*, diligunt id quod jubetur ; *tertio*, diligunt ipsum obedire; facit facilem et perfectam eorum obedientiam. Nam, ut ait S. Leo serm. 4 *de Jejuniis 7 mensis* : « Obedienti molit imperium, nec dura necessitate ibi servitur, ubi diligitur quod jubetur. » Et S. Ambrosius in *Psalm*, cxviii, vers. 2, sermone 13, ad illud: *Levavi manus meas ad mandata tua, quia dilexi.* « Legem, inquit, ille (Psaltes David) diligebat, ut legem libenter impleret. Qui enim diligit, ex voluntate facit qu® sibi sunt imperata ; qui timet, ex necessitate. » Hæc est obedientia charitatis, quam fidelibus commendat S. Petrus, *epist.* I, cap. i, 22. Praeclaro enim S. Bonaventura, *Processu 6 Relig.* cap. XL : « Triplex, ait, est obedientia, sciñcet, necessitatis, cupiditatis et charitatis. »

2. Judicium patris auditu, filii; ft sir. facite, ut vers.a. salvi sitis. — « Judicium » vocat sententiam, pr®ceptum, praescriptum, puta, id quod præseribit, et faciendum judicat pater; sed quis hic pater? *Primo*, Græca et S. Ambrosius patrem accipiunt ipsum Siracidem, aut certe sapientiam, quasi" illa filios suas vel discipulos alloquatur. Sic enim habent : *Me patrem audite, filii. Secundo*, Rabanus accipit Patrem æternum, puta Deum, qui est pater universorum, ex quo omnis paternitas

in cœlis et in terris nominatur, 7. d. « Qui Dei Patris audierit iudicium, et fecerit ejus precepto, procul dubio salvus erit: cujus mandatum est, ut etiam patri temporali et matri honoris reverentia exhibeatur. » *Tertio*, plane et simpliciter, per patrem accipe genitorem. Explicat enim obedientiam, quam dixit, jubendo ut filii obediant patri, de qua obedientia fuisse deinceps sermonem instituit. Unde ait: « Et sic facite, ut salvi sitis, » 7. d. « Audite, » id est, obedite iudicio et sententiae patris, o filii; sic enim facietis ut salutem presentem et æternam consequamini. Alludit ad mercedem a Deo promissam filiis honorantibus parentes: « Honora patrem tuum et matrem, ut longo vivas tempore, et bene sit tibi, » Deuter. v, vere. 16. Vide ibi dicta.

Hinc patet patrem, et pari modo Praelatum quemlibet, posse lilio et subdito precipere sub poena peccati, etiam mortalis. Hoc enim significat *ut salvi sitis, q. d.* Si obedieritis patri, salvi eritis; si non obedieritis, a salute excidetis. Unde Syrus vertit: *Filii, patres audite et facite, ut vivatis vitam sacculi saxulorum*; et Arabicus: *O Ecclesia filiorum, obedite patribus vestris, ut hereditetis vitam perennem*. Causam subdit dicens:

Vers. 3. 3. DEUS EMM HONORAVIT PATREM DI FILIUS. — DCUS enim honore aflecit patrem, dum precepit filiis ut parentes honorent, *q. d.* Ideo iudicium patris audiendum, eique obediendum est, quia Deus suum honorem, jus et imperium transcripsit in parentes, jubens filiis ut eos quasi sui vicarios venerentur, audiant, obediant. Ratio physica est, quia Deus paternitatem suam, id est potestatem, vim actumque generandi, communicavit patri, ac per eum filios produxit. Cum ergo filii a Deo per patrem accipiant suum esse, omneque bonum, puta quod sint, quod homines sint, quod rationales, quod bene instituti, quod divites, etc., par est ut eum quasi sui principium, auctorem et genitorem colant, ament, obsequantur. Hæc ratio est a priori, ideoque principium, fons et origo omnium, quæ hic dicuntur de honore parentum. Unde Tigurina vertit: *Dominus enim patrem liberis honorabilem reddidit*; Syrus: *Dominus cniin glorificavi! patrem in filiis*; Arabicus: *Quoniam Dominus condecen* constituit debitum super filium genitori suo. Debitum* intellige objective et passive, puta, quod debetur patri a filio, non quod pater debet filio. Aut *debitum*, id est auctoritatem, jus, imperium. Id patebit ex eo quod mox de marte subdit.

Paimtei Hoc est quod ait Philo lib. *De Decalogo*: « Filii Arres" Pr^ob* parentes suos, ut deos quosdam visibiles, colunt et observant. » Addilque, propterea, præceptum de honorandis parentibus a Deo legislatore positum esse in confinio duarum tabularum Decalogi, puta, in initio secundæ tabulas illico post precepto de colendo Deo, tradita in prima tabula, ut significaretur proxime post Deum colendos esse parentes, quasi deos nostros terres-

tres. Hinc Aristotelis axioma est lib. IX *Ethic.*: « Diis, parentibus et magistris nemo potest reddere æquivalens. » Idem, lib. Vili: « Majoribus, ait, datur honor, minoribus lucrum, quia honor est tributum virtutis et beneficii; lucrum est auxilium indigenti®. » El Seneca in *Proverbiis*: « Prestabas, inquit, parentibus pietatem, cognatis dilectionem, amicis fidem, omnibus æqualem; pacem habebis cum hominibus, bellum cum vitiis. »

Et iudicium matius exquirens firmavit in filios. — « Iudicium » hic significat tum jus, auctoritatem et imperium, tum sententiam et præceptum, *q. d.* Deus vult cuique suum jus servari: unde requirit, id est severe jubet, exigit et punit, ut « iudicium, » id est, sententia et auctoritas matris conservetur et fiat a filiis; atque hoc ipso sancit et confirmat matris jus, auctoritatem, sententiam et præceptum apud filios, ut filii illud quasi Dei præceptum audire, eique obedire teneantur: ei enim suam, id est, divinam auctoritatem addidit, dum jussit et statuit ut filii obediant parentibus, quasi vicariis suis. Unde Syrus vertit, *iudicium matris in filiis suis confirmavit*; Arabicus, *et debito genitricis constringuntur filii ejus*; Tigurina, *sententia matris attribuit auctoritatem in filios*. Merito; nam, ut ait Aristoteles lib. VI *Ethic.*: « Matres plus amant filios, quam patres; quia certiores sunt eos esse suos, et quia plures circa eos (dum eos utero gestant per novem menses, lactant, fasciant, purgant, educant, totæque circa eos occupantur) labores sustinent. » Cum ergo filii teneri plura accipiant a matre, quam a patre, hinc et plus eamdem diligere solent.

Hac de causa Tobias moriturus sollicitè monet filium, dicens cap. iv, 3: « Honorem habebis matri tuæ omnibus diebus vitæ tuæ. » Causam subdit: « Memor enim esse debes, quæ et quanto pericula passa sit pro te in utero suo. » Ubi Glossa Inlerlinearis: « Redde, ait, te ei quæ cum dolore dedit te. » Sic septem fratres Machabæi reddiderunt vitam matri et Deo per obedientiam, offerendo eam in holocaustum martyrii, ad quod mater eos incitabat, refricando dolores suos, quibus eos conceperat et pepererat, 11 *Machab.* vii. Preclare S. Ambrosius in *Psal.* cxviii, serm. 15: « Non possem, ait, salvo pietatis jure, odisse patrem cui debeo quod creatus sum; nec matrem longo decem mensium fastidio pii fœtus onera portantem, cui in absolutione plus periculi, in dilatione plus tædii est. » El in cap. ii *Luca*: « Tu matri debes pudoris injuriam, virginitatis dispendium, partus periculum; matri longa fastidia, matri longa discrimina, cui misere in ipsis votorum fructibus majus periculum est; et cum ediderit, partu absolvitur, non timore. » Quin et Plato, cujus verba recenset Rhodiginus lib. IX, cap. xviii: « Ergo fas est, inquit, parentibus prima et maxima debito, omnium antiquissima debitorum persolvere; putare enim quisque debet, omnia quæ possidet, eorum esse qui genuerunt; ita ut illis hæc omnia ministraro

debeat; primum quidem externa bona, deinde corporis, postremo quæ ad animum pertinent, verbisque etiam per totam vitam parentes maxime venerari licet. »

vrn. i 4 et 5. Qui diligit Deum (honorando parentes, et5, quos Deus quasi sui vicarios jussit a filiis diligere et honorari), exorabit pro peccatis (omnia enim hęc spectant, sanciunlque honorem parentum; unde Gręca habent : *Quia honorat patrem, exorabit pro peccatis*); et sicut qui thesaurizat, ita qui honorificaT matrem suam. — Syrus : *Qui honorat patrem suum, dimittentur delicta ejus; et reponit thesauros, qui honorat matrem suam, q. d.* Qui honorat matrem, hunc honorem quasi ingentem bonorum operum et meritorum thesaurum, in sinu Dei recondit, qui apud Deum pro felicitate filii intercedat, Dcique oculos assidue verberet, ut omne bonum ah illo impetret, ac praesertim praemia vitae reternre, ait Rabanus. Tigurina : *Qui reveretur patrem, peccata expiabit*; Graece *ἰϋῖνται*, id est propitiatur, expiat; Complut, et nono- S. Ambrosius, *veniam impetrat*, scilicet prreleri- 'rc'nirm' *oniniſ a futuris vero *ccntinebit se*; quin et in ora- expi*t' tionc dierum, id est quotidiana, quæ per dies singulos funditur, *exaudietur*; S. Ambrosius, *in die orationis suce exaudietur*; Tigurina, *votorum quotidianorum compos erit*; Palacius, *quo die petit, impetrabit*. Ratio est, quia honorem patri delatum sibi delatum reputat Deus, qui honorantes se ho-

Ua» norat, audientes se exaudit, et, ut ita dicam, mn:*, obedientibus sibi obedit, ac in liberales erga se multo indulgentior est et liberalior; non enim se patitur summa illa bonitas beneficentia aut liberalitate a creatura sua vinci; sed omnem illam longe superat et transcendit.

Secandi. *Secundo*, qui honorat patrem, patris molestiam, indignationem, impatientiam creteraque vitia dissimulat, tolerat et lenit : unde hac sua tolerantia sua delicta expiat, ac meretur ut Deus illa pari modo toleret, condonet et aboleat.

Terti» *Tertio*, quia Deus idipsumhicperSiracidem promittit et sancit; ut enim ostendat quam sibi gratus sit honor parentum, promittit ei certam peccatorum veniam. Itaque honorem parentum hic quasi sacrificium pro peccato filiorum instituit, idque significat -ó ifüástrou, id est propitiatur et expiat. Ratio est, quia, si sacrificium, quo mactabatur caro animalis, v. g. vituli aut hirci, expiabat peccatum, ut patet *Levit.* iv, inulto magis expiabit illud honor et obedientia liliorum, quo voluntas eorum parentibus Deoque substernitur, et quasi mactatur, ut ait S. Gregorius paulo ante citatus

Quart». *Quarto*, quia veri probique (quin et improbi) parentes docent incitantque filios, ut timeant Deum, studeant ei placere, ac cavere ejus offensam : si quando eum offenderint, dolcant, conterantur, veniamque efflagitent: quibus dum probi filii obediunt, hac contritione expiant peccata.

2 *Quinto*, quia verus honor et pietas filiorum in parentes subordinatur honori et pietati in Deum,

adcoque ex ea proficiscitur et manat, ut patet veis. 8, sicut amor proximi oritur et manat ex amore Dei: sicut enim amamus proximum propter Deum, sic et-amainus colimusque parentes propter Deum.Uree ergo pietas in Deum expiat peccata, quia adducit secum contritionem et dilectionem Dei; vera enim in Deum pietas dictat ut ab ejus offensate plane contineas; et sicubi eum offenderis, illico doleas, conteraris, mimique studio citate reconciliare satagas. Id significat noster Interpretes, cum vertit: « Qui diligit Deum, exorabit pro peccatis. » Quo significat honorem, amorem et pietatem in parentes oriri ex dilectione Dei, ac per eam peccata expiare. Denique lilii, qui honorant parentes, merentur et obtinent parentum orationem et benedictionem, qua eis prre caderis bonis Dei gratiam apprecantur. Ita Job cap. i, orabat, imo sacrificio expiabat hebdomadatim peccata filiorum.

Paulo aliter Palacius Graecam versionem explicat, quasi dicat: « Qui diligit patrem, exorabit pro peccatis, » scilicet patris; ut, sient parens orat pro peccatis filiorum, ita vicissiin filii orent pro peccatis parentis. Nostram vero sic, *q. d.* Filius qui diligit Deum, cavebit ne parentes offendat; quod si ex fragilitate humana eos offenderit, Deum pro oflensa hac exorabit, *et in oratione dierum exaudietur*, id est, orans veniam multis diebus, eadem tandem impetrabit. Oratio enim dierum est oratio quotidiana et perseverans, quæ per multos dies continuatur.

0. Qui honorat patrem suum, jucundabitur in vm.c. filiis. — Tigurina, *jucunditatem capiet ex filiis*; Syrus, *Icetabitur de filio suo*; quia, scilicet, Deus faciet ut filii ejus sint probi, sani, habiles, egregii, ac prresertim patri obsequentes. Arabicus, *multiplicati sunt filii ejus*. Hęc enim est lex talionis, ut quod facit patri filius, idipsum a suo recipiat filio. Cum ergo honore et obedientia sua Iretificet patrem, par est ut iisdem Irelificetur a filio suo : qui vero patri inobediens est ac rebellis, ideoque eum contristat, inobedientes pariter ac rebelles sentiat et filios, ideoque tristetur, et non raro mcestitia contabescat : cujus rei exempla exstant quotidiana. Honor enim hic non tantum honorem et reverentiam, sed et obedientiam, amorem ac beneficentiam complectitur. Cum enim Deusprrecipit: « Honora patrem et matrem;» intellige *primo*, reverentiam exhibendo; *secundo*, obediendo; *tertio*, amando; *quarto*, beneficiendo et sustentando, si senex sit aut indigeat, uti dixi Deu/. vers. 16. Huc spectat illa Thaletis ad filios vox: « Quale prremium rependeritis parentibus vestris, tale a liberis vestrisexpectatc. » Testis est Laertius, lib. I, cap. i. Et illa Epaminonda? : « Mihi jucundissimum est, quod utroque parento vivo Leuctrica pugna vicerim Lacedrenionios. » Testis est Plutarchus in *Gręc. Apophth.*

I. QUI HONORAT PATREM SUUM, VITA VIVET LONGE. — Arabicus : *Qui honoraverit yemlores suos,*

prolongabitur duratio ejus, et bene se habebit remunerano illius in justitia genitorum suorum. Justitiæ cniini parentum particeps erit filius, si eos amet et honoret. Causam dedi *Deuter.* v, 16. Dignus enim est vita, qui vitæ auctorem colit; indignus, qui eum negligit.

Et qui obedit (S. Augustinus in *Speculo* legit, *obaudit*) PATRI, REERIGERADIT MATREM. — GræCC durai™, id est, requiescere faciet, hoc est, pro tot doloribus, curis, moeroribus, quos mater pro ipso in conceptu, partu et educatione sustinuit, ipse tandem illi gaudium et quietem animi conciliabit, tum quia mater gaudet de officio et virtute filiorum, æque ac de honore præstito a filiis patri ac marito suo; quod enim marito confertur, confertur et uxori : vir enim et uxor sunt duo in carne una, puta una persona civilis et politica; tum quia mater a filiis cumdem honorem sperat et exspectat, quem ab eis videt tribui patri. Honor enim qui tribuitur patri, pari jure debetur et matri.

Græca pro *patri*, habent xv^fw, id est *domino*. Ende Complut, et S. Ambrosius sic vertunt, *qui obedit domino, quietem dabit matri sua*; Tigurina, *gui Dimunum audit, matri sua acquiescet*; Syrus, *offert gratiarum actiones bonas Deo ille, qui honorat matrem suam*. Quod enim matri exhibet Clius, sibi exhibitum reputat Deus, tum quia tam mater, quam pater, Deum filiis repræsentant; tum quia filii honorant matrem ex amore Dei, ut scilicet, Dei legi et voluntati id jubentis satisfaciant.

v«rii Porro nostra versio Latina plures patitur sensus» a't Palacius. *Primus* est : Qui obedit patri, hac ipsa obedientia refrigerium præstat matri; ut contra, qui refractarius est patri, grandi tristitia afficit matrem. *Secundus* est : Ei, qui patri suo obedit, felicia succedent; quo felici rerum successu matrem lætiücabit; quasi sit hoc quartum commodum eorum qui patri obediunt, quod tam illis res succedent prospere, ut vix sit, quod ma- Irem pro tiliis sollicitam tristitia premat. *Tertius* est : Qui patri obedit, conabitur matrem refrigerare; nam eo matris refrigerio obedientiam parenti præstabit. *Quartus* est : Refrigerabit matrem, id est, matrem in refrigerio sepulcri tandem collocabit, ut Tobias junior, qui matrem e felici vita deduxit ad mortis quietem. Inter hos sensus primus et tertius maxime sunt litterales et genuini.

». 8. Qui timet Dominum, honorat parentes (timor enim, id est reverentia, cultus et amor Dei, impellit nos ad faciendam ejus voluntatem et legem, inter quas prima secundæ tabula* jubet honorari parentes. Hic versus jam non exstat in Græco, Syro et Arabico. Modum honorandi parentes subjicit, dicens) : et quasi dominis serviet his qui se genuerunt, — *q. d.* Honor parentibus debitus, non tantum consistit in assurgendo, caput detegendo, verbis reverentibus eos compellendo, vultum submittendo, genu flectendo; sed

potius in obedientia et obsequio, ut iis serviat a quasi dominis; » Palacius, *quasi diis*; in iis enim Deus repræsentatur, Deique dominium resplendet. Nam ut ff;tas in senibus venerationi est, utpote in qua Dei æternitas lucet; ita paternitas in parentibus est honori, in quibus Dei paternitas et dominium emicat.

Vult ergo Deus ut familiaritas et assidua conversatio filiorum cum parentibus, eorum erga parentes reverentiam non minuat, sed augeat, dum jubet eos cogitare se non cum paribus, sed cum superioribus et dominis agere. Vult ergo, ut talibus serviant, non ut servi, servili timore; sed ut ingenui filii liberali amore obsequantur, etiam demittendo se ad officia servilia et vilia, cum ea jubent parentes, vel exigit necessitas. Hinc Persæ filiis, servorum vice, utebantur, teste Rhodigino, lib. XI, cap. XVII. Idem fecisse Lacones et Cretenses docet Strabo lib. XVI : « Honor, ait S. Hieronymus in cap. XV *Matth.*, in *Script.*, ■ non tantum in salutationibus et officiis deferendis, quantum in eleemosynis, ac munerum oblatione sentitur. Honora, inquit Apostolus, viduas, quæ vere viduæ sunt : hic honor donum intelligitur. Et presbyteri duplici honore honorandi sunt, maxime qui laborant in verbo et doctrina Dei. > Ratio est, quia filius cum totum, quod est, acceperit a patre, est quasi peculium et possessio patris. Unde prima parens Eva, primum generans filium, vocavit eum *Cain*, id est possessio, dicens WJp *haniti*, id est, possedi *hominem per Deum*, *Genes.* iv, t. Hinc et patri est jus herile in filium, adeo ut in necessitate eum in servum vendere possit, ut colligitur *Exodi* xxi, 7, sancitque jus civile, lib. 11, cap. *de patribus qui filios distraxerunt*. Vide Covarruvias, lib. 111 Fanar, cap. xiv, num. 4, et Lessium, lib. 11 *De Justitia*, cap. v, dub. 4, in fine.

9. In opere et sermone, et omni patientia honora v«r*. ». patrem tuum. — Modum generalem honorandi præscripsit, dicens : a Et quasi dominis serviet his qui se genuerunt; » hic ad particulares ejus modos descendit. Itaque dicit honorandum esse patrem : primo, « in opere, » scilicet opera, quæ pater injungit, exsequendo, pro ejus et familiæ sustentatione laborando, necessitatibus ejus quibuslibet subveniando; *secundo*, « in sermone, » ut honorifice de patre loquatur, cum patrem nominet, humiliter ei respondeat, afflictum soletur, iratum blande compellet et leniat; *tertio*, « in patientia, » ut patienter toleret patris choleram, asperitatem, imperium, moresque difficiles ac vitia, utque ejus jussa, quantumvis ardua sibi re-pugnantia, humiliter excipiat hilariterque exsequatur. Unde Tigurina vertit : *Tam factis quam dictris patrem et matrem honora per summam patientiam, ut bene preeetur tibi*. Jubet ergo ut filii patientia vincant parentum, præsertim senum, morositatem; sicut patrum patientia sustinuit liliorum paryulorum ineptias et importunitatem.

Fructum et mercedem quasi stimulum subdit, diceas :

Ver». IO. IO. Ut SUPERVENIAT TIBI BENEDICTIO A DEO. —

Preclare S. Ambrosius in cap. xvm *Lucæ* : « Est, ait, honor non solum honorificentiae, sed etiam largitatis. Pasce patrem tuum, pasce matrem tuam ; etsi paveris matrem, adhuc non reddidisti dolores, non reddidisti cruciatus, quos pro te passa est; non reddidisti alimenta, quæ tribuit tenero pietatis affectu, immulgens labris tuis ubera; non reddidisti famem, quam pro te illa toleravit, ne quid, quod tibi noxium esset, ederet; ne quid, quod lacti noceret, hauriret: illa tibi jejunavit, tibi manducavit; tibi illa, quem voluit cibum, non accepit; tibi, quem noluit, cibum sumpsit; tibi vigilavit, tibi flevit : et tu illam egere pateris? O fili, quantum tibi sumis iudicium, si non pascas parentem ! Illi debes quod habes, cui debes quod es. » Ita Isaac honoravit patrem obediendo ei usque ad mortem, offerens se illi ad holocaustum, ac proinde meruit a Deo benedici et exaltari. Sic et Jacob honorando Isaacum patrem suum, et Joseph honorando et obsequendo parenti Jacobo, omnimodam ejus Deique benedictionem promeruit, Gen. xix, 25. Plura exempla recenset Rhodiginus lib. XI, cap. xvii; Valerius Maximus lib. V, cap. iv; Seneca, lib. III *De Benefic.* cap. xxxvn.

s Ut superveniat tibi benedictio a Deo.» Ita legunt passim, sed pro « a Deo, » corrige cum Romanis, *ab eo*; Græca Complutens. et S. Ambrosius, *ab omnibus*; Græca Romana, *ab eo*, scilicet patre. Sic et Syrtis, *ut veniant super te benedictiones ejus*, scilicet patris, de quibus per vocem causalem *enim*, Græcus subjicit, dicens : *Benedictio enim patris firmat domos filiorum*; Arabicus, *ut exaudiat ipsius deprecatio pro te. Multi tamen legunt*, « a Deo, » quasi non tantum patris, sed et quamlibet benedictionem, id est beneficentiam, filio a Deo polliceatur : Deus enim, sua beneficentia, patris omniumque hominum preces excedit et vota.

Porro hæc Dei benedictio non est fluxa et evanida, sed stabilis et solida. Hoc est enim quod de ea addit : « Et benedictio illius in novissimo maneat ; » quia « eterna mercede compensatur, ait Rabanus. Porro Palacius sic explicat : Ut *superveniat tibi benedictio a Deo* ; ita hoc intelligit : Ordinaria rerum dispositione futurus eras pauper, infelix, infamis ; aliquis te magnus in malum casus manebat ; at si patrem in omni patientia honorasti, divina benedictio te casui obnoxium c manibus infortunii liberabit. Sicut contraria ratione, si ordinaria rerum constitutione, longum victurus eras, non dimidiabis dies tuos, perinde ac si vir fuisti sanguinum, aut dolosus. Dignum vero est annotatione, quod sequitur : « Et benedictio illius in novissimo maneat. » Quod intelligi potest, vel quod divinus favor et adjutorium vs que ad finem vitæ duret; aut. quod germanius

est, quod divinus favor atque benedictio maneat et servetur in horam illam tanto periculo tremendam, scilicet, ad horam mortis et strictissimi examinis, ubi æternitatis jacit alea. O quale, o quantum beneficium tunc erit benedici et audire : Veni, benedicte, in regnum tibi paratum ab origine mundi ! Ergo, sicut tu in omni patientia sustinuisti difficultates senis patris tui ; ita Deus sustinebit in omni patientia, si quæ fuerint errata infirmæ animæ tuæ. Ut qua mensura mensus es patri tuo, remetiatur tibi Pater misericors tuus. Hæc Palacius.

II. BENEDICTIO PATRIS FIRMAT DOMOS FILIORUM ; Ven. II.

MALEDICTIO ALTEM MATRIS ERADICAT FUNDAMENTA. — Hæc verba, ut cohæreant cum versu precedenti, significant ibi per benedictionem maxime iudicis benedictionem patris, uti exprimit Syrus : alioqui hic versus prorsus alius est a precedenti, aliamque mercedem filiis qui parentes honorant, promittit, nimirum, quod parentes eis benedicient, bene precabuntur, eisque a Deo omne bonum exposcent : hæc autem parentum benedictio, utpote quasi ex auctoritate et jure herili ac paterno eis a Deo indulta et concessa, solet esse efficax, et a Deo in effectum conferri. De ea ergo ait : « Benedictio patris firmat domos filiorum, » etc.; Tigurina : *Nam bona precatio patris domos liberorum stabilit, dira vero matris imprecatio eruit fundamenta*; Syrus : *Benedictio patris stabilit contignationes, et maledictio matris eradicat fundamenta*; Arabicus : *Precatio genitoris firmat aulas, et maledictio genetricis eradicat fundamentum.*

Per « domos, » non tantum contignationes, ut Syrus, puta fabricas domosque materiales ; sed multo magis proles et familiam accipe, *q. d.* Benedictio patris facit ut filius prole et familia, caque civile, honorata et splendidatetur, decoretur et perduret : « maledictio vero matris (pari jure et patris) eradicat » domos usque ad « fundamenta ; » id est, plane sobolem et familiam, ejusque opes et honores delet et exstinguit. Exemplum benedictionis est in Sem et Japhet, qui a Noe ; in Isaac, qui ab Abraham ; et in Jacob, qui ab Isaac patre benedictus, pater fuit duodecim tribuum Israel ; item in Tobia. In quibus patet basim et radicem familia; et felicitatis filiorum esse honorem parentum; radicem vero infelicitatis et interitus coronidem, esse inhonorationem parentum.

Maledictionis exemplum est in Chanaan, qui irridens patrem Noe ex vino nudatum, ab eo maledictus, maledictionem hanc et servitutem in posteros Chananæos, qui ab Hebræis, posteris Sem, vastati sunt, transfudit. Simile exemplum refert S. Augustinus lib. XXII *De Civit.* cap. viii, et prolixius, *semi.* 94, inter novos, de matre, quæ decem filiis maledicens, omnes illos tremulos, miseros et vagos effecit. Sic hodie videmus filios et familias illustres, quæ videbantur per sæcula durare, occidere et exstingui. Causam quieris? Accipe quod parentes non honorarini ut debuerant, idcirco ab eis non benedicta*, sed male-

dieta) sint; Deus enim parentibus quasi instrumento utitur ad beandos, vel perdendos filios: siculi enim per solem illustrat hunc mundum, ita per benedictionem patrum illustrat firmatque domos filiorum. Felix fuit Augustus Cæsar, sed in prolibus libidine infamibus intelix, idcoque cis maledicens, imo abdicans, omnes exstinxit, nimirum Juliam utramque, puta illiam ac neptem, ac post Agrippinam a se adoptatam, quas proinde vocabat lres suas vomicas, sive tria carcinomata, vetuitque eas suo sepulcro inferri, exclamans: « O utinam cœlebs vixissem, orbusque periissem! » testis est Suetonius in Augusto.

Vidit idipsum, duce natura et ratione, Plato qui, dialogo 11 *De Legibus*, exemplis manifestis ostendit, preces parentum adversus liberos semper, aut plerumque a Deo exaudiri: « OEdipus, inquit, contemptus a filiis, ea illis imprecatus est, quæ exaudita effectaque ab iis, apud omnes feruntur. Amyntora quoque Phrenici filio iratum illi maledixisse ferunt, et Hippolyto Thesea, plurimosquo alios aliis; quibus apertissimum facium est a diis preces parentum adversus filios exaudiri. Nihil enim imprecatione parentis perniciosius filio. » Denique Nazianzenus, *orat.* 1: a Duc tu quoque, ait, precibus luis, præi sermone, fulci spiritu; benedictio enim patris firmat domos filiorum. » EIS. Ephrem ad hæc verba Siracidis alludens tract. *Delimore Dei*: a Honora, inquit, sacerdotem atque presbyterum, ut in te benedictio oris ipsorum veniat. »

Veri «2. 12. Ne GLOMERIS IX CONTUMELIA (GræCC titlu'a, id est ignominia, infamia) patris tui. — Alludit ad Cliam, qui patris nuditatem irrisit, Gen. ix, 22. Solent enim superbi et perversi filii, ut suam sapientiam, opulentiam, fortitudinem ostentent, parentibus velle videri sapientiores, ditiores, fortiores, ideoque parentum insipientiam, pauperiem, miserias evulgant, quas celare debuerant. Unde Syrus vertit: *Ne honoreris* (ne honori tuo deputes) *in opprobrio patris tui*; Arabicus: *Ne te extollas adversus patrem tuum, quia non consequeris honorem ex eo*.

NOX EST EXIM TIBI GLORIA, EJUS COXFVSIO. — Græce, oj vv tri e^o id est, *non est enim tibi gloria, patris infamia*. Patris enim infamia est pariter infamia filii, ut sequitur. Tigurina, *neque enim decori tibi fuerit ejus ignominia*; S. Ambrosius, *non est entm tibi gloria, patris ignominia*.

vers.n. 13. Gloria exim homixis (provenit, est, et cernitur) ex iioxore patris sui: et dedecus filii, PATER sixe iioxore. — Græca Complutensia et S. Ambrosius, *et dedecus filiis mater in ignominia*; S. Ephrem, tract. *De timore Dei*: a Dedecus filiis mater sine honore; » Tigurina: *Paternus cniin honor gloriam homini conciliat, et opprobrio liberis est mater ignominiosa*: Syrus: *Honor enim viri est honor patris ejus, et delicta magna illi qui ignominia afficit matrem suam. Fili mi, glo-*

riare in honore patris tui, et ne dimittas honorem ejus omnibus diebus vitæ tuæ. Filius enim est pars patris et matris. Sicut ergo qui totum violat et lædit, partes omnes violat et Ledit: ita qui honorat vel inhonorat patrem vel matrem, omnes ejus filios, ac consequenter seipsum honorat vel inhonorat. Unde et Arabicus vertit: *Nam honor viri, honor genitoris sui; et non imminuetur offensio illius qui conviciis affecerit matrem suam. O fili mi, diligenter attende ad honorem patris tui, et ne relinquo reverentiam illius in diebus vita ejus.* n

1 i. Fili, suscipe sevectam patris tui. — Græce ver».!*" á/TóáC«u, id est suscipe; Complut, *adjuva*; Hugo, *sustenta*; alii, succurre; Tigurina, *subleva*; S. Ambrosius: *Fili, adjuva in senecta patrem tuum*. Jubet enim senectam et seniles mores patris a filiis non tantum tolerari, sed et consolatione, obsequio, sustentatione omnique ope adjuvari, foveri et sublevari. Et hoc significat t í *suscipe*. Sic Psaltes passim rogat suscipi, id est adjuvari, protegi, dirigi a Deo, Deumque vocat suum susceptorem, id est adiutorem, protectorem, hyperaspislen. Ratio est, quia in senecta et canitie patris relucet Dei generatio, antiquitas et æternitas; ut cum filii canum patrem intuentur, in eo videantur sibi cum Daniele videre antiquum dierum, ejusque canos *Daniel* vu, 9.

Quamobrem Plato, dialog. 11 *De Legibus*: « Cujus pater, inquit, aut mater senio confecti, vel eorum parentes, quasi thesaurus quidam domi jacens, is putet nunquam aliud tale sibi simulacrum, magisque efficax domi suæ affuturum, si recto, ut decet, ab eo colitur. » Aristoteles vero lib. 'j. *Ethica*, cap. n, docet filios debere succurrere parentibus magis quam sibi ipsis: « Redimere enim patrem, inquit, magis etiam quam seipsum debere videretur. » Et inferius: « Parentibus autem alimenta precipua suppeditanda esse viderentur, utpote cum debeamus; cumque illis, qui causa sunt ut simus, honestius sit quam nobis ipsis, in his opem ferre. Honor quoque parentibus, quemadmodum diis, exhibendus est. » Philo, lib. *De Decalogo*, dat exemplum ciconiarum: « Ciconiæ senes, inquit, impotes volandi nido se continent; ex his prognata! terra manque volitant, et cibos parentibus allerunt, et eadem opera natos implumes parentesque effetos educant nature instinctu, etc., et non obvolvent faciem pre pudore homines parentum contemptores, damnabunlqiie suam incuriam in re, quæ vel sola curanda erat, vel ante alias, pnvsertim cum non tam conferatur, quam referatur beneficiumT Filiorum enim nihil est proprium, quod non parentibus debeant, a quibus vel acceperunt, vel in accipiendo adjuti sunt. Ilabentne igitur pietatem ac sanctitatem, principales virtutes in anima; an ejecerunt cas a pectore? Deo enim subministrant parentes in gignendis liberis. » Addit deinde, remque exaggerat: « Et sunt qui, audacius exag-

gérantes nomen parentum, aiunt patrem matremque deos conspicuos, illius ingeniti imitatores fingendis animantibus, hoc imo difiere, quod Deus sit mundi genitor; hi vero filiorum tantammodo: nec fieri posse, ut pius sit erga illum invisibilem, qui erga hos conspicuos est impius. » Quare impii et barbari parricida: fuere Caspii, qui parentes septuagenarios fame necabant, teste S. Hieronymo, lib. II *Contra Javin.*; Eusebio, lib. I *De Præparat.* cap. m. Caspios imitati sunt Bactriani, Hyperborei, Sardi, et jam Indi nonnulli, qui parentes senio confectos mactant, imo subinde devorant, quod inhumanum est et ferinum, imo plusquam ferinum; nec enim feræ feram suæ speciei, multo minus parentes necant aut vorant.

Et si defecerit sensus id est intellectu, mentis vigore, prudentia, sapientia), veniam da. — S. Ambrosius, *veniam habe*, id est ignosce; Syrus, *etiamsi defecerit mens ejus, parce illi*; Tigurina, *quod si sensibus fuerit abalienatus, boni consule*. Senes enim subinde deficiente cerebro delirant, aut juvenibus delirare videntur; unde iUud: « Delirus senex. » Jubet ergo mentis defectum, imo et delirium, in patre a filiis non culpari, nec subsannari, sed tolerari, dissimulari et sublevari; eo quod pater filii infantiam, imprudentiam et pueriles mores tolerarit, formant, correxerit, elimarit. Unde et Arabicus vertit: *Etsi levior factus fuerit sensus illius, humane illum tracta*.

15. Et ne spernas (S. Ambrosius, *inhonores*), eum in virtute tua, — eo quod videas te viribus mentis et corporis patri seni praevalere, ac polleere majori robore, et intellectus acumine ac prudentia; ob hoc enim solent juniores spernere, carpere, taxare senes. Syrus: *Ne confundas eum omnibus diebus vita: tuce*; Tigurina: *Illum aspernari summo cave studio*; Arabicus: *Ne parvi pendas illum, dum vivus est*. Causam subdit:

Eleemosyna enim patris non erit in oblivione. — u Eleemosyna, » fiebr. *chesed*, id est pietas, benevolentia, misericordia patri exhibita. « Eleemosyna » ergo a patris » hic passive capitur, scilicet non quam dedit, sed quam a filio accepit pater. Unde Tigurina, *neque enim patri preestita benignitas dabitur oblivioni*; sed Deus et homines ejus recordabuntur, ut eam remunerentur: jugiter ergo vivet in Dei memoria, qui sibi factum æstimat, quod ejus imagini et vicario, puta patri, confert filius. Est liptote, sive miosis; parum enim dicitur, sed plus significatur, « non erit in oblivione, » id est erit in memoria et ampla renumeratione. Porro hæc eleemosyna patri a filio est debita, ideoque ali Arabico vocatur justitia: « Justitia, inquit, in genitorem non deletur, et ea deletur multitudo delictorum. »

16. Nam pro peccato matius restituetur tibi bonum. — Vox « nam » habet emphasin, *q. d.* Quævis eleemosyna in patrem erit in memoria: at eleemosyna pro peccato matris senis, nipote morosioris, impatientioris, ideoque toleratu difficili-

litoris, multas habet promissiones: *prima*, quod « tibi restituetur bonum; » *secunda*, quod ædificabitur tibi « in justitia; » *tertia*, quod in die tribulationis efficiet, ut Deus sit memor tui; *quarta*, quod solvet peccata tua.

Nota: Pro « pro peccato matris, » perperam quidam legunt, *pro bono facto matris, q. d.* Pro beneficentia matri a filio exhibita. Nam græce est, ζῆρι ἀλχαertú», id est, *pro peccatis*.

Jam varii varie id explicant: *primo*, aliqui *peccatum* accipiunt pro hostia, pro peccato, juxta illud II Cor. V: « Christus factus est pro nobis peccatum, » id est hostia pro peccato, *q. d.* Quia tu, o fili, obtulisti hostiam pro abolendis matris tuæ peccatis, idcirco Deus restituet tibi bonum. Aut, ut ait Habanus: « Peccatum hic tropica locutione ipsiun eleemosynam nominat, quæ delet peccata. »

Secundo, peccatum matris objective et passive accipi potest, *q. d.* Quia tu, o fili, sæpius peccasti et offendisti matrem, ac mereris Dei iram et poenam; hinc si erga illam sis benignus et beneficus, Deus non tantum tibi culpam et poenam condonabit, sedet abunde restituet tibi bonum, id est beneficium, quod in matrem contulisti. Undo idipsum videtur explicare, dum sididit: « Et sicut in sereno glacies, solventur peccata tua. » Favet versio Syri: *Eleemosyna patris non datur oblivioni, et pro delictis ipsa plantatur*.

Tertio, plane et genuine, «pro peccato matris, » scilicet tolerato, *q. d.* Quia tu, o fili, patienter tulisti impatientiam, morositatem, jurgia, aspera verba et verbera matris, hinc pro mercede reddetur tibi a Deo bonum, idque multiplex, tum in hac vita, tum in futura; sed præserlim hoc lolerantiæ et pietati tuæ congruum et appositum, nimirum, ut in justitia et pietate tua ædificetur domus. Idem enim dicit de matre, quod dixit de patre. Sicut ergo eleemosyna patris est ea quæ in patrem confertur, tolerando ejus seniles mores, deliria, impatientias et morositates; ita per peccata matris similia matris senilia vitia a filio tolerata intelliguntur. Unde sicut iffius non obliviscitur Deus, sed abunde remunerat; ita pro his restituet filio bonum. Quocirca Græca Romana habent absolute, *et pro peccatis in justitia ædificabitur tibi*; Complut, et S. Ambrosius, *et pro peccatis readificabitur tibi*.

Denique Richardus de S. Victore, *trad*, in hunc locum: « Vis, ait, scire quomodo tibi prodesse poterit bonum patris tui? Patrem venerando simul et imitando. Vis pariter scire quomodo tibi proderit malum matris tuæ? Matrem venerando, sed non imitando. » Verum ex dictis liquet alium hujus loci esse sensum.

Et in justitia ædificabitur tibi. — « Justitia » hic significat pietatem; hæc enim est jus, sive debitum, quod filius debet patri, *q. d.* « In justitia, »

id est pro justitia, sive in justitiæ, id est pietatis tu®, præmium « ædificabitur tibi, » scilicet domus tua, q. d. Deus domum, id est familiam tuam, prolibus, opibus omnique affluentia instruet, bonisque omnibus cumulabit; felicissime fecum, ut cum domo tua agetur, et undequaque augeberis et beaberis. Justitia ergo, id est pietas, est quasi fundamentum in quo Deus ædificat domos, id est familias, liliorum parentes honorantium, uti dixit vers. H. Rursum ædificat Deus has domos in justitia, id est solide, firmiter, facitque eas firmas et perdurantes; domus enim in justitia fundat® sunt firm® et stabiles, sicut fundat® in rapinis et injustitia sunt infirm® et instabiles, brevique intereunt. Unde interitum hunc Deus minatur domui Joachim regis Juda : « V®, inquit, qui ædificat domum suam in injustitia! » *Jc-rem.* xxn; et primoribus : « Væ, qui ædificatis Sion in sanguinibus! » *Michce.* m.

Adverte hic Deum solere filios, qui parentes honorant, præmiare prole et sobole numerosa et proba, quæ similiter ipsos honoret ; idque jure talionis : æquum enim et congruum est ut qui honorant parentes, ipsi quoque parentes fiant, similesque sibi generent filios, a quibus eundem honorem et commoda recipiant, quæ ipsi præstitere parentibus. Denique eleemosynam parentum solet Deus remunerare fecunditate et munere filiorum. Ita obstetrices Egyptianas, quæ quasi matres servaverant et aluerant infantes Hebræorum contra præceptum Pharaonis, jubentis illos suffocari, Deus remuneratus est ampla sobole et familia, Exodt i. Abrahamo et Saræ in præmium hospitalitatis exercitæ in Angelos omnesque peregrinos, natus est Isaac, *Genes*, cap. xvm, 10. Id considerans Eliezer, servus Abrahæ, cum ejus jussu Isaaco uxorem quæreretur Rebeccam, ab ea petiit haustum aquæ : quæ cum illico et ipsi et camelis potum affatim præberet, ex hac ejus hospitalitate conjecit Eliezer, eam congruam fore Isaaco uxorem, foreque fecundam, uti ob eandem fuerant Abraham et Sara. Sic Elias et Eliscus suos hospites proemio filiorum, quos ipsi precibus a Deo impetrarunt, remunerati sunt.

Græca significantius habent : dni *i q; w-*
 »οixοiG,«»!&»i«cra< co<, id est, ut Romana vertunt, *et*
pro peccatis injustitia adificabitur tibi : præposi-
 tio enim notat analogiam justitiæ et mercedis,
 t^ooavotx8lō,u>;^>i9tra< idem sit quod, ex justa qua-
 dam retributione et compensatione fiet tibi rea-
 ditalio et restauratio jactur® per peccatum fac-
 ta), q. d. Ex peccato et cholera matris subiisti in-
 juriam, infamiam et tristitiam; sed Deus hanc
 tibi restaurabit, faciendo ut illa cedant et conver-
 tantur in tuum honorem, gloriam et lætitiā;
 hæc enim tu® patienti® merces, hæc tu® virtuti
 laus, hæc tu® afflictioni consolatio, hoc tuo do-
 lori prremium congrua proportione respondet et
 di betar.

Tigurina aliter vertit, *adversus peccatum exlrue-
tur tibi propugnaculum*, quasi eleemosyna patri
exhibita sil validum propugnaculum, quod sibi
ædificat filius contra peccatum.

17. Et in die tribulationis commemorabitur **TUI**, **Ver.** 17
— *q. d.* Memor erit tui Deus : vel significantius,
q. d. Ipsa eleemosyna memoriam tui refricabit
Deo, ipsa causam tuam apud Deum aget et pera-
get; ipsa enim vellicat Dei memoriam, ut bonis
et beneficiis afficiat filium, qui mala et maledicta
matris patienter excipit et sorbet. Ita Jansenius
et Palacius. Unde Syrus emphatice vertit, *in die
angustia in recordationem veniet tibi*. Ubi « *tibi*
energiam habet, estque emphaticum, *q. d.* Ad
tuum commodum, ad tuum præmium et decus,
est Syrismus, similis illi quo italice dicimus :
*Questo che tu fai hoggi, te si retardera (piando sarai
al punto della morte; Arabicus, in afflictione erit
tibi adjutor.*

Et SICUT DI SERENO GLACIES, SOLVENTUR PECCATA
tua. — S. Ambrosius, sicut serenito *in glade,
sic solventur peccata tua*; Tigurina, ut per *sereni-
tatem glacies, ita peccata tua solventur*; Syrus, *st-
rut calor glaciem* (solvat et liquat) *abrogabit pec-
cata tua*. beneficentia enim filii in patrem et ma-
trem est quasi calor, imo sol liquans et abolens
omnem peccatorum glaciem, a Chantas enim
operit multitudinem peccatorum, » I Petri iv, 8,
idque tam quoad poenam, quam quoad cul-
pam, q. d. Cum ob peccata in die tribulationis
in varias ærumnas et moerores incideris, illæ
omnes dissolventur a beneficentia patri exhibi-
ta, perinde ut glacies dissolvitur a radiis solis :
dies tribulationis vertetur in diem serenitatis,
ac cum aliis erit dies nubilus, misericordie erit
serenus, prístante, itaque honorem parentum
remunerante Deo. Unde Arabicus vertit, *adver-
tet a te mala, sicut avertitur frigus in vehemen-
tia caloris*.

18. Quam mali fami est (Græce id Ven. is est, execrabilis, infamis est) qui derelinquit patrem (in egestate, afflictione, senio constitutum et destitutum) : et est maledictus a Deo, qui exasperat matrem. — Tigurina: *Quam infamis est desertor patris, et maledictus a Domino, qui matri sua movet indignationem!* Romana vero editio ex Græco sic habet : *Tanquam blasphemus est, qui derelinquit patrem; et Syrus : Blasphemat, qui spernit patrem suum, et maledictus est coram filio suo ille qui ignominia afficit matrem suam.* Ubi nota contemptum parentum vocari blasphemiam, quia blasphemia est convicium quod jacitur in Deum vel Sanctos : parentes autem sunt vicarii Dei, et quasi dii quidam terrestres, ut superius dixi. Unde Rabanus : « Impietatis, inquit, crimine reus tenetur, qui irreligiosus est in parentes, et maxime ille, qui spiritalem patrem vel matrem pravis sermonibus atque iniquis operibus exacerbat. Rursum » *maledictus coram filio, explica, q. d.* Sicut filius maledici! patri; ita vi-

cissim ipse lego talionis maledicetur a filiis, quos genuit aut gignet. Hinc el Arabicus vertit : *Quia qui pan i pendit jus patris sui, ipse est blasphemus opprimens ; et qui calumniatur matrem suam, maledirtio Creatoris sui descendet in cum.*

Porro maledictio Dei, «eque ac benedictio, non est verbalis, sed rcalis et efficax: Dei ergo benedicere, est copiose benefacere; maledicere, est affatim malefacere, puta, punire paupertate, Infamia, morbis, adversitatibus, ac denique morte et gehenna, quibus panis omnibus punit Deus eos qui exasperant matrem. Præclare Philo lib. *De Decalogo* : « Qui parentes, ait, suos negligimi, sciant so damnatos pro duobus tribunali-bus , quæ sola sunt naturalia : impietatis, apud divinum, quod secundos post Deum auctores vitæ suæ non tractant ex officio; inhumanitatis vero, apud humanum ; cui enim benefaciunt, qui proximos et optime de se meritos vilipendant? quibus nulla referri gratia potest, quæ non sit inferior acceptis beneficiis. » El S. Ambrosius, lib. V *Ilexam.* iv, in illud *Genes*, i : *Producant aqua: reptile super terram.* « Quam bona, inquit, mater sit aqua hinc considera: tu, o homo, docuisti abdicationes patrum in filios, separationes, odia, offensas; disce ergo ab aqua quæ sit parentum et filiorum necessitudo. Vivere pisces sine aqua non queunt, nec a sui parentis consortio separari: et fit hoc natura quadam, ut separati moriantur illico. »

Eleganti viperæ et fatuum apologo idipsum repræsentat Cyrillus lib. III *Apolog. moral*, cap. XXVI, cujus titulus : *Contra vitium ingratitude.*

a Gravida vipera, inquit, cum ad perfectam maturitatem fœtus produxisset, diros in suis visceribus morsus sentiens, amara nimis cum querimonia eis dixit: Quid est hoc scelus quod facitis? numquid redditis pro bono malum, quia lace-ratis ventrem qui vos portavit; matrem occiditis, quæ vos genuit? quæ est ista contra naturam nequitia, et ingratitudeinis sævitia lam stupenda? At illi dixerunt : Quid est quod nobis dedisti aut fecisti? nimirum ul delectares te concepisti, et in tetri ventris carcere nos abscondisti. Quid aliud circa nos egeris nescimus: attamen prodire in lucem appetimus, et gratum mundi spatium videre affectamus. Quibus mater: Revera ego concepi vos ex medullis meis carioribus, ahii de sanguinibus propriis, fovi calore, portavi labore, promovi cum dolore, et in visceribus propriis nocte ac die custodivi cum timore : nunc autem pro tantis beneficiis matri rependitis vicem mortis. » Deinde justam eis talionis pœnam intentans subjicit : *a* Veruintamen quia inique rependitis malum pro bono, retribuetur vobis justissime malum pro malo. Nam justitia ingratitudeini est grata, dum propter ejus demerita reddet ei digna stipendia; et propterea quia cum ingratitude incipitis, dira quoque et sreva ingratitude finietis : nam tu, fili, fecundabis sororem luam, ut ipsa te vita privet; et tu, filin, fœtus concipies qui confestim crudeliter te occident. Et sic ingratitudeinis vitium vertetur in tormentum, et ingratitude ingratitude punietur, eritque soboles ingratitudeinis cibus mortis. Quibus dictis, dolore viscerum exstincta est. n

Eon. ^

SECUNDA PARS CAPITIS,

QUÆ COMMENDAT MANSUETUDINEM ET HUMILITATEM.

19. FIU, W MANSUETUDINE OPERA TUA PERFICE, ET SUPER HOMINUM GLORIAM DILIGERIS. — Instruxit Siracides filium quoad honorem parentum, nunc eum instruit quoad cætera et cæteros, ac in primis ut in omnibus et emu omnibus mansuete et humiliter se gerat; prresertim quia humilitas et mansuetudo est fons et origo honoris parentum, omnisque virtutis et boni. Gestus enim mansuetus et humilis omnes honorat, itaque sibi conciliat; asper vero et superbus omnes spernit et deprimit, ideoque a se avertit, offendit et exasperat.

Porro Sapiens omni statui et gradui commendi! mansuetudinem, ut, licet filius ascendat etiam ad regium fastigium et culmen, tamen mansuete se gerat, regat et imperet. Quapropter subdit: « Quanto major es, humilia te. » Unde

Sjt us vertit : *Fili, in divitiis tuis cum humilitate ambula, et præ largiente dona diligent te.* Uree enim mansuetudo prrelato el principi subditorum benevolentiam, indeque securitatem et gloriam conciliat. Ita Palacius. Admonet, inquit, recentiores, ne ex ira res præcipitent; sed animos mansuetudine frenent. Ul enim nihil est importunius improbitate coruin qui gubernantur; ita nihil est in hisce rebus excelsius, quam in tanta importunitate mansuetos esse cos qui gubernant. Hinc maxima laus Moysi datur, quod regens innumerum istum et durissimum populum, mortaliu tamen esset mansuetissimus, *Num.* xn, <. Et David rex Deo non aliam virtutem, quam mansuetudinem suam allegat, dicens : « .Memento, Domine, David, et omnis mansuetudinis ejus, » *Psal.* cxxxi, i. Moysen mansuetudine, non tam

humana, quam divina superavit Christus. Nam, ul ait S. Bernardus semi. 29 in *Cantic.* : a Omnino propter mansuetudinem, quæ in te prædicatur, currimus post te, Domine Jesu, audientes quod non spernas pauperem, peccatorem. non horreas. Non horruisti confitentem latronem, non lacrymantem peccatricem, non Chananæam supplican-tem, non deprehensam in adulterio, non sedentem in telonio, non supplican-tem Publicanum, non negan-tem discipulum, non persecuto-rem discipulorum, non ipsos crucifixo- res tuos. In odore horum currimus. »

Celebre est illud Senecte in *Proverbiis* : « Regibus certior est ex mansuetudine securitas. » Nam ex adverso ait Cicero lib. III *Offic.* : « Nihil quod crudele, utile. Est enim hominum naturæ, quam sequi debemus, maxime inimica crudelitas. » Porro, ut ait Aristoteles lib. I *De Calo*, « nullum violentum perpetuum. » Hinc cos qui natura, indole et complexione sunt mites et blandi, omnes amant et ambiunt. Mitis autem signa physiognomica hæc dat Aristoteles in *Physiognom.* cap. in : « Gravis specie, carnosus; caro húmida el multa, bonce magnitudinis et coniniensuratus; figura curvus, cursus capillorum sursum vulsus. »

Mercedem et præmium mansuetudinis subdit : « Et super gloriam hominum diligeris, » q. d. Prie hominum gloria, id est, præ hominibus gloriosis et excellentibus, eorumque gloria, gradu et honore diligeris, quo significat mansuetudinem homini magis conciliari amorem, quam quemvis alium splendorem et gloriam : hæc enim timorem potius incutit, quam amorem, 7. d. Mansuetudo longe magis nos amabiles et admirabiles facit, quam omnis splendor et gloria : homines longe magis diligunt, et videre cupiunt mansuetudinem et mansuetos, quam gloriam et gloriosos : appetitur et ambitur gloria, sed magis ambitur mansuetudo.

Rursum *diligeris* accipi potest pro *glorificaberis*, q. d. Omni gloria, omnibusque gloriosis eris gloriosior, tum quia vera gloria est mansuetudo et humilitas; tum quia homines solent cos, quorum mansuetudinem moresque diligunt, laudare, celebrare et glorificare. Est ergo melalepsis, qua ex dilectione gloria illam consequens significatur. Unde alii sic explicant, «super,» id est, *pruder* gloriam hominum diligeris, 7. d. Praeter gloriam! assequeris insuper benevolentiam, ul omnes te diligant. Ita Emmanuel Sa. Superbi enim et tyranni habent a suis gloriam, sed non dilectionem; quia timentur, non amantur: at mansuetus habet gloriam, et præter gloriam habet omnium gratiam et dilectionem, quæ gloriam condecorat, solidat et perpetuat.

legit Interpres, *bidp AvSpvittm* id est, *super hominum* gloriam; jam legunt: *ûTM* *îrzToú*, id est, *ab homine acceptabili*, sive probato. Sic quoque legit S. Ambrosius, et S. Ephrem tract. *De timore Dei*, « et ab homine acceptabili

diligeris; » Tigurina, *et homini probato clarus eris*; Syrus vero, *et jani: largiente dona diligent te*; alii, pro *homine probato*, *accepto*, vel *grato diligeris* : præpositio enim *M*, idem subinde est quod *rpi*; Arabicus : *O fili mi, incede cum mansuetudine in divitiis tuis, et sis*, id est eris, *dilectus hominibus, plus quam is qui largitiones elargitur*.

Moraliter S. Bernardus, serm. 2 in *Conversione S. Pauli*: « Triplici, ait, velut ariete mansuetudo pulsatur : verborum injuriis, damnis rerum, corporis Lesione. In his tribus omnis exhibitio patienti®, omnis exercitatio mansuetudinis. Probata est illa virtus, quam nihil horum videtur concutere potuisse. » Porro mansuetudinis origo est humilitas: « Sicut enim mater præsumptionis est elatio; sic mansuetudo vera non nisi ex vera humilitate procedit, » ait idem S. Bernardus sermon. 3 *de Visit. B. Marine*. Hac de causa subdit Ecclesiasticus: « Quanto magnus es, humilia te, » etc.

Porro, cur mansuetudo adeo ab omnibus, præsertim subditis, dum a Superiore corripuntur, sit expetita, ira vero exosa; rationem quasi a priori dat Revcrendiss. I). Franciscus de Sales, episcopus Gencvensis, vir mellæ sapientiæ et sanctitatis, in suo *Philotheo*, sive *Isagoge ad vitam piam*, parte III, cap. vni. Monitio, ait, vel correctio manans ab ira, etiamsi comitem habet rationem, impurior est et turbidior est, ideoque ingravior quam sit ea quæ a sola puraque ratione proficiscitur. Causa est, quod anima rationalis naturaliter subjecta sit rationi : hinc passioni non u subjicitur, nisi quasi tyrannidi, ideoque tyrannice. Quare ratio, quam comitatur passio, se reddi exosam; eo quod justa ejus dominatio inquietur et vilescat per societatem tyrannidis, puta, passionis tyrannicæ. Cw «H*»

Accedit quod, ut ait Quintilianus lib. XI, cap. 1: « Habet mens nostra natura sublime quiddam et erectum, et impatiens superioris. Ideoque abjectos, aut submittentes se allevamus, quia hoc facere, lanquam majores, videmur, et quoties discessit æmulatio, succedit humanitas. At qui se supra modum extollit, premere ac despiciere creditur, nec tam se majorem, quam cæteros minores facere : inde invident humiliores. » Rursum mansuetudo superioris frangit iras, cupiditates et impetus inferioris, perinde ac lana excipit et enervat ictus tormentorum; ac elephas iratus et furens mansuescit ad conspectum agni. Sic « Deus tranquillus tranquillat omnia, et quietum aspicere, quiescere est, » ait S. Bernardus. Mansuetus enim agitur ratione, non passione; ideo tranquillus est, omniaque tranquillat. Huc facit proverbium Arabicum, *Centuria* I, num. 40 « Tege merces tuas meile, et projice eas in cisternam luti; id est, concilia corda stultorum sermone dulci. » Sicut enim pueri cibos meile conditus avidè hauriunt; ita simplices sermones mansuetudine mellitus cupide excipiunt.

Quocirca prudenter monet S. Ambrosius lib. II *Officior*, cap. vii: « Primum, inquit » placiditate mentis et animi benignitate influamus in affectam hominum. Popularis enim et grata est omnibus bonitas, nihilque quod tam facile illabatur humanis sensibus. Ea si mansuetudine morum, ac facilitate animi, moderatione præcepti, et affabilitate sermonis, verborumque honore, patienti quoque sermonum vice, modestiæque adjuvetur gratia, incredibile quantum procedit ad cumulum dilectionis. » Subjicit exempla illustria Moysis et Davidis: « Quantas Moyses a populo Dei illatas absorbebat contumelias! et cum Dominus in insolentes vindicare vellet, se tamen pro populo offerebat frequenter, ut indignationi divinæ plebem subduceret. Quam miti sermone post injurias appellabat populum! solabatur in laboribus, deliniebat oraculis, fovebat operibus; et cum Deo constanter loqueretur, homines tamen humili et grata appellatione affari solebat. Merito æstimatus est supra homines, ut ei vultui ejus non possent intendere, ei sepulturam ejus non repertam crederent: quia sic sibi totius plebis mentes devinxerat, ut plus cum pro mansuetudine diligerent, quam pro factis admirarentur. Quid ejus imitator sanctus David, electus ex omnibus ad plebem regendam? quam mitis et blandus, humilis spiritu, sedulus corde, facilis affatu! Ante regnum se pro omnibus offerebat, rex cum omnibus æqualis suam militiam, et partiebatur laborem: fortis in praelio, mansuetus in imperio, patiens in convicio: ferre magis promptus, quam referre injurias. Ideo tam carus erat omnibus, ut juvenis ad regnum, etiam invitatus, peteretur, resistens cogeretur, senex non praelio interesset a suis rogaretur; quod mallent omnes pro ipso periclitari, quam illum pro omnibus. »

Vc 20. QUANTO MAGNUS ES, HUMILIA TE IN OMNIBUS (præsertim in iis quibus excellis ei magnus es), et coram Deo invenies gratiam. — Græce, *Quanto magnus es, tolto humilia te in omnibus*, id est, *Quanto major es, tanto magis humilia te in omnibus*.
u-pnj Et sic Icgil S. Ambrosius loco initio cap. citato,
cXn \ cl S. Ephrem tract. *De timore Dei*. Tigurina:
L-xüib- *Quanto major es, eo te geras submissius, ut gratiam initurus apud Dominum*; Arabicus et Syrus: *In omni quod magnum est in mundo humilia te ipsum, et coram Domino invenies misericordiam*.

au» Causæ hujus præcepti, vel moniti, sunt multe: *Prima*, quia celsitudo solet homines inflare et instigare ad arrogantiam: monendi ergo sunt, qui adeam conscendunt, ut eo magis se humiliant, quo difficilius est se humiliare in sublimitate et sublimitate. Héctores, ait S. Gregorius, nulli injuste et tyrannice regunt, pauci in plena justitia, paucissimi in mansuetudine et humilitate. Et S. Augustinus, tract. *De S. Virgin*, cap. xxxi, citans hanc Ecclesiastici sententiam: * Mensura, ait, humilitatis cuique ex mensura ipsius magnitudinis axila est; est periculosa superbia, quæ amplius

amplioribus insidiatur. « Et S. Bernardus serm. 4 super *Missus est*: a Non magnum est, inquit, humilem esse in abjectione; magna prorsus et rara virtus humilitas honorata. » Idem, lib. II *De Considerat.*: « Nulla splendidior humilitate gemma, in omni præcipue ornatu summi Pontificis. Quo enim celsior cæteris, eo humilitate apparet illustrior et seipso. » Ei in hæc verba commentons Balduinus in *Catena* Tilmanni Godfredi: « Humilitas in honore, inquit, honor est ipsius honoris ei dignitatis. Omnis dignitas eo ipso dignitatis nomine indigna est, si humilia dedignentur. Humilitas autem sine honore, ipsa sufficit ad honorem: honor vero sine humilitate se perducit ad confusionem. »

Secunda, quia vera magnitudo est humilitas. *Secunda*. Sola enim humilitas exaltat: sola humilitas est magnanimitas. Sola enim magno animo despicit exiles et inanes honorum mundi fumos et umbras, quia spectat verum virtutis decus, verumque honorem et gloriam cœlestem et æternam, quam a Deo ei Angelis Beatisque omnibus expectat. Quocirca sapienter S. Ephrem tract. *De timore Dei*, initio tom. III: a Cupis, ait, magnus esse î sis omnium novissimus. Cupis bonum possidere nomen? in lenitate ac mansuetudine opera tua temperato atque peragito, d Et inferius: « Magna felicitas et gloria est humilitas, et non est in ea lapsus atque ruina. Signum porro humilitatis est, ambabus manibus omni tempore ac loco subvenire fratri necessitatem patienti. » Ex adverso vere S. Bernardus, lib. *De Gradibus humilitat*. Quando magis, inquit, ad alta festinas, tanto magis ad occasum declinas. » Huc perlinent duo adagia Arabica, quæ exstant inter impressa centuria prima; primum exstat num. 3: « Si nescis ascendere per scalam, non ambulabis super tectum, id est, si non potes esse subditus duci, neque dux eris. » Si non potes humiliari, non poteris esse gloriosus: nemo enim recte agit dominum, qui prius non egit ministrum: nemo, nisi humilis, gloriam consequitur; adeo ut servitus via sit ad imperium, et humiliatio via sit ad gloriam, perinde ac scala via est ad lectum. Alterum exstat ibidem num. 4: a Ne ascendas cacumen jugi, cum fueris ornatus, ne forte cadas; id est, honoratus cave a typho et fastu, quia ocissime inflatus et turgidus cadit. »

Tertia, quia schola Christi Dei est schola humilitatis, in caque nihil discitur, nisi humilitas ei charitas. Qui ergo humilior est, ille major et doctior est in schola Christi: quia Christus, cum esset maximus, fuit pariter humillimus, a Discite, inquit, a me, quia mitis suus et humilis corde, » *Matth. m.* Ita S. Augustinus, tract. *De S. Virgin*, cap. xxxm, ut doceat virgines, quæ dono virginis alios antecellunt, non debere inde superbire, sed magis humiliari, sic ait: « Cum ergo Christianis omnibus custodienda sit humilitas, quandoquidem a Christo Christiani appellantur, cujus Evan-

WI*-

gelium nemo diligenter intuetur, qui non eum doctorem! humilitatis inveniatur: tum maxime virtutis hujus sectatores et conservatores cos esse convenit, qui magno aliquo bono caderis eminent, ut magnopere curent illud: Quanto magnus es, tanto humilia te in omnibus.» Idem, epist. 56 *ad Dioscorum*: «Nisi, ait, humilitas omnia quæcunque bene facimus, præcessit, et comitetur, et consecuta fuerit et proposita quam intueamur, et opposita cui adhaereamus, et imposita qua reprimamur, jam nobis de aliquo bono facto gaudentibus, totum extorquet de manu superbia. Itaque, sicut Ilhctor ille nobilissimus (Demos-thenes), cum interrogatus esset quid ei primum videretur in eloquentiæ præceptis observari oportere, pronuntiationem dicitur respondisse; cum quereretur quid secundo, eandem pronuntiationem; quid tertio, nihil aliud quam pronuntiationem dixisse: si interrogares, et quoties interrogares de præceptis Christiana? religionis, nihil me aliud respondere, nisi humilitatem, liberet.»

guarii. *Quartam* dat S. Gregorius homil. 9 *in Etang*. «Cum augentur, ait, dona, rationes etiam crescunt donorum. Tanto ergo humilior, atque ad serviendum Deo promptior quisque debet esse ex munere, quanto se obligatiorem esse conspicit in reddenda ratione.»

Quinta. *Quintam* dat Siracides hic: «Et coram Deo invenies gratiam.» Ut ergo major sis coram Deo, qui est verus magnitudinis aestimator et mensor, utque major sis in ejus gratia, esto major in humilitate; quia, sicut pharmacopoei balsamum non recondunt nisi in myrotheciis planis, udis et nudis; sic et Deus gratiam suam non collocat nisi in vase plano et nudo, puta, in corde humili. «Deus non ponit oleum misericordiae, nisi in vase fiduciæ,» ait S. Bernardus serm. 3 *de Annuntiat.*; vasa autem fiduciæ sunt corda humilium, quin sibi diffidunt, unique fidunt Deo. Quocirca S. Isidorus lib. *De Conflictu vitiorum et virtutum*, sub initium: «Memento, inquit, quia pulvis es, quia putredo et vermis es; quia etsi aliquid es, nisi tanto te humilies, quanto magnus es, perdes omnino quod es. Numquid tu allior quam primus angelus? Numquid tu splendidior in terra, quam Lucifer in cado, qui propter superbiam ex summo ad imum decidit?» S. Ephrem *De Vita spiritali*, num. 66: «Quando, inquit, videris te ad apicem virtutum evectum, tunc maxima tibi humilitate opus est, ut fundamentis salvis et integris, quod superstructum est ædiūcium, inconcussum inmobileque consistat: atque sic in multa securitate fructus tuus erit.» B. Antiochus homil. 70 *de Humilitate*: «Quanto major es, inquit, tanto humilia te ipsum; nam opera omnia humiliantis se manifesta sunt et conspicua oculis Domini.»

'ext*. *Sexta* est, quia in hac re consistit tam perfectio humilitatis, quum summa virtutis. Sicut enim

primus gradus humilitatis est humiliare se superiori; secundus, pari; tertius inferiori: sic imo humilitas est humiliare se in imo, media in medio, summa humiliare se in summo culmine. Hoc est quod Christus baptizandum se offerens S. Joanni, cum ille ex reverentia id facere detrectaret, respondit: «Sine modo, sic enim decet nos implere omnem justitiam,» *Matth.* m, 15, ubi Glossa ex S. Bernardo: «Omnis justitia, ait, est humilitas, quæ se superioribus, æqualibus et inferioribus subjicit.» Illice ergo humilitas, exsolvit, imo superat omne jus et dubitum, quod homo debet Deo, proximo et sibi: Deo enim se subjicit per religionem, proximo per charitatem, corpus animæ, animam spiritui, spiritum legi Dei.

Hasce duas gnomas festivo solis apologo illustrat, et quasi exhilarat Cyrillus lib. I *Apolo-* desii*
gortmi *moral.*, cap. xvn, cujus est titulus: *Gloriosa est prosperitas moderata*. Sic enim ait: a Cum Titan (sol) uniformi regularitate stabiliter moveretur, valde hoc admirans Mercurius, hac cum quæslione interpellavit: Utquid semper in eclip-tica voveris, ibidemque fixus nunquam immutaris? Qui dicit: Fons sapientiæ jamdudum a sæculis æstimatus es, et hoc ignoras? Quis enim inter stellas sole gloriosior, cui fontaŮter data est lux primogenita, quæ tot coelorum spes est et gloria stellarum? Propter hoc ergo, carissime, media semper cœli regione moveor, nec unquam ab ea declino. Nam si recte considerasti, prosperitas plerumque gignit inimicos, et suscitatur lividos, nec ullum unquam exhibet amicum: quapropter in ea vel maxime moderatio amplexanda, ne, cum aemulos injuste cudit prosperitas, juste formet eos prosperitatis immoderata perversitas.» Deinde apologum similitudine SinŮ, IU
nibus variis, puta regis apum, diei, nautarum, lucis. temperamenti sanitatis, confirmat, dum ista subjicit: «Nimirum ob hoc regulus apum deponit aculeum, quem natura sic instruit, ut cum est agendi facultas validior, sit extendendi tunc auctoritas minor. Cæca certe lux, diesque volatilis mutabilium prosperitas est; unde semper oportet pavescere, ne lux vertatur in tenebras, et nox diei repentino cursu succedat. Atque propter hoc prudenter in prosperis modestia) magis ac benefici) intendamus, ut illa vitemus inimicos, hac amicos conciliemus; et, si contra nos quandoque tempestas ingruerit adversitatis, salutaris effugii portum reperiamus in amicis. Revera naula prudentior dum futur) tempestatis impetum formidat, in tranquillitatis sereno circumspectus, quo tutius naviget, velum abbreviat. Etenim ut excelsiva rutilantia visum obtundit, et immoderata lætitia cor exstinguit: sic prosperitas immoderata confundiL Nam sicut in temperamento est sanitas corporis, ita in modestia sanitas mentis. Nonne in altis constituti naturaliter metuimus ne cadamus?»

Ex quibus hoc epimythium colligit : « Quemadmodum igitur cœlestis serenitas quanto est lucidior, tanto est tranquillior; ila sapientis prosperitas esse debet moderatior, quanto major. » *Septimam* subdit Sapiens.

v<j 21. 21. QI OMAJJ 3IAG5A POTEXTTA DET SOLIIS, ET AB demil ibis (nonnulli legunt perperam, *ab hominibus*) iioNOHATin. — Ita legit S. Ambrosius, Græca Compiuteli*. Roman., S. Augustinus in *Speculo*, Rabanas et alii passim, 7. d. Ideo te summe humilia, et summam a Deo accipies gratiam, quia Deus summe humilitate honoratur; ideoque ea summe recreatur et delectatur : Deus autem honorantes se, quales sunt humiles, honorat, et sua gratia cumulat. Ratio a priori est, quia Deus est summa celsitudo : huic autem proprie summa debetur humilitas. Unde S. Bernardus sermo. 4 *de Natio.*: « Propterea, ait, cadihis annumeratur humilitas, quod hæc quasi propria virtus divinæ sit exhibenda majestati. Deus, ait idem lib. V *I)c Consider.* cap. v, amat ut charitas, novit ut veritas, sedet ut æquitas, dominatur ut majestas, regit ut principium, tuetur ut salus, operatur ut solus, revelat ut lux, assistit ut pietas. »

Aliter hæc dispungit et explicat Palacios : « Quia magna potentia tua, est Dei solius, 7. d. O rector, videris tibi potens, et videtur hæc potentia esso tua? At falleris. Potentia est Dei solius : qui si vult te posse, poteris; si velit te nihil posse, etiamsi sis tua potentia summa, nihil poteris. Auiert enim illo spiritum principum. Terribilis est apud reges terre. Quod cum nulli reges testari possint, testatur magnopere tamen Nabuchodonosor, fenum sicut bos comedens. Ergo ne et te superbum a tua Deus magmludiho dejiciat, tu teipsum humilia.» Tu igitur si tenebras tuas, si tuas miseras, si tuum nihil videas et agnoscas, Dei lucem, Dei opes, Dei inliniiatcm profundissime honorabis. Gnaei codices in Complutensibus addunt : *multi excelsi et gloriosi, sed mansuetis revelantur secreta* ; et sic legit S. Ambrosius; Syrus, *quia multes misericordiæ Dei, et humilibus arrana revelantur*. Sic et Arabicus. Quod apposite convenit rectoribus, quibus precipuo loquitur Siracides, ait Palacios. Vis igitur, O rector, O iudex, nosse mysteria et abstrusa, quæ ubi jura non manifestant? Humilis esto; quia excelsus Dominus et humilia respicit. Ipse est veritas; amat ergo veritatem humilitatis, faitatem odit superbia*. Nam, ut ait quidam Sanctorum : « Deus amat humilitatem, quia amat veritatem; humilitas enim est vera cognitio sui et Dei, superbia ulriusque est ignoratio. »

EirwpU Idem fuit estque sensus et praxis cætrorum Sanctorum et sapientoni. Ita B. Virgo eveda ad solium divinitatis, cum Angelus ei promitteret quod conciperet pareretque Filium Dei, tanto magis profunde se humiliavit, ac humillime respondit: « Ecce ancilla Domini, Hat mihi secundum verbum tuum. » Eadem ab Elisabetha sa-

lutata Mater Dei, illico hanc laudem non sibi arrogavit, sed in Deum reflexit : « Magnificat, inquit, amina mea Dominum; quia respexit humilitatem ancillro suæ, » *Lucæ* i. Salomon Dei oraculo declaratus mortalium sapienlissimus : « Stultissimus, ait, sum virorum, et sapientia hominum non est mecuro,» *Proverb*, xxx, 2.

Magnus ille Simeon Stylites, orbis portentum, « in tantis laboribus, inquit Theodorelus in *Historia Patrum*, cap. xxvi, tantaque rerum gestarum magnitudine et miraculorum multitudine, est tanta inorum modestia ac moderatione prædilus, acsi sit dignitate postremus omnium hominum. Preter modestiam autem et facilis ad cum palet aditus, et est affabilis et suavis, et respondet unicuique eorum qui loquuntur, sive opifex sit, sive mendicus, sive rusticus. » Hæc fuit certa nota et tessera ejus sapientiæ et sanctitatis.

S. Franciscos, sui ævi sanctissimus, dictitabat se maximum esse orbis peccatorem. Idem dictitent alii, adeoque veræ sapientiæ et sanctitatis certissimus index est vera humilitas, tantoque quis sanctior est et sapientior, quanto humilior; sicut ex adverso quo quis insipientior est et improbior, eo et superbior. Bcda in *Proverbiis* aureas has de humilitate habet gnomas :

Vitanda est superbio, quæ et angelos decepit, et omnes virtutes destruit. Cnom*

Vera discretio non nisi vera humilitate acquiritur.

Quantum quisque in humilitate et castitate profecerit, tantum Deo appropinquabit.

Quanto altior gradus, tanto profundior casus.

Rectius sequuntur Agnum conjugali humiles, quam virgines superbientes.

Vis ingens oirmi, nullius laude moveri.

Nazianzenus in carmin. *I)c lieatitudin.*:

Felix, qui primos inter numerandus ovillis

Cbristicolx, tacitus se tenet inter oves.

Idem in *Tetrastichis* :

Sit alta vita, non item alti spiritus :

Illud beabit, misere at hoc te deprimet.

Altus licet sis, te supra lex est tamen.

S. Bernardus sermo. 45 *in Cant.*: « Rara avis in terris, aut sanctitatem non perdere, aut humilitatem sanctimonia non excludi. » Idem, sermo. 13 *in Cant.*: « Magna, ait, et rara virtus, ut magna licet operantem, magnum te nescias, et manifestam omnibus, luam te solum latere sanctitatem; mirabilem te apparere, et contemptibilem te reputare. Hoc ego ipsis virtutibus mirabilius judico. » Hæc ergo est vera animi celsitudo, hæc vera magnitudo, ut magnus cum sis, te ut parvum æstimes et geras. Hæc est summa dos et laus Prelati, ut presit et regat cum humilitate. Inde Christus per omnia maximus : « Discite, ait, a me, quia mitis sum et humilis cor do, » *Matth.* xi. « Itane, ait S. Augustinus tract. *De Virgin.*, magnum est esse parvum, ut nisi a te, qui magnus es, fieret, disci non posset ? Ita plane : non enim aliter invenitur

requies animi, nisi inquieto tumore digesto, quæ magna sibi erat, quando sana libi non eral. »

Præxes hujus humilitatis modosque eam assequendi assignat S. Rasilus homil. 22 *de Humilitate* : Quonam pacto, ait, ad salutarem hanc animi humilitatem, perniciosasuperbi elatione relictæ, descendemus? Si perpetuo studium modesti exerceamus, etc. Vide ne in sermone arrogantiam usurpes sophisticam, neque dilectionem ostentes superbam; sed in omnibus splendori ac magnificanti detrahas, comis erga amicum, mansuetus erga domesticum, patiens erga temerarios, humanus erga humiles, patronus afflictis, invisens in dolore constitutos, in summa neminem contemnens : suavis in appellatione, alacer in responsione, dexter et expositus universis, neque tua ipsius celebrans encomia, neque alios qui hoc faciant subornans, neque inhonestam de proximo famam admittens, et virtutes tuas ac prærogativas, quantum fieri potest, obtegens; peccatorum vero gratia te ipsum accusans, nec exspectans, ut ab aliis reprehendere ; ut idem facias quod justus, qui in principio sermonis seipsum accusat; et sis qualis erat Job, quem non pudit urbis tumultuationem, propriam contra se deprædicare ruinam. Ne sis increpando molestus ac severus; neque solatini, aut cum animi commotione quemquam reprehendas (resipii enim hoc contumaciam quamdam) ; neque propter modica delicta condemnes aliquem, quasi rigidus juris exactor ; sed eos, qui deliquerunt, compicciare , et spiritualiter instruas, quemadmodum admonet Apostolus, considerans te ipsum, ne et tu lente- ris. Et tantum studii impendas, ne apud homines gloriosus babeare, quantum impendunt alii, ut glorificentur, siquidem Christi memor fueris. At Prælati es aliis, et homines te glorificant, Par esto subjectis, non tanquam dominans in cleris, ut Apostolus inquit ; neque sæcularibus principibus te conformes; qui namque primus esse accepit, omnium hominum servum esso jubet Christus. »

Denique nihil est quod nos ille hominibus gratos ac Deo faciat, quam si vitæ merito magni, humilitate intimi simus, ait S. Gregorius. Unde Cassianus, *Collat.* XV, cap. vu, docet charismatum virtutem non in mirabilibus, sed in humilitate consistere, quæ, ait, est « omnium magistra virtutum, cœlestis ædificii firmissimum fundamentum, domini proprium et magnificum Salvatoris. » Et S. Hieronymus vel potius S. Paulinus *Ad Celantium* : « Nihil, inquit, habeas humilitate præslantius, nihil amabilius; hæc est enim precipua conservatrix, et quasi custos quædam virtutum omnium ; nihilque est quod nos ita et hominibus gratos et Deo faciat, quam si vilis merito magni, humilitate infimi simus. Propter quod Scriptura dicit : Quanto magnus es, humilia te in omnibus, et coram Deo invenies gratiam. »

curani Moraliter ad Religiosos in Religione vetera-

nis, et studio virtutis ac meritorum magnis congruo accommodat Faustus Regiensis *Instruct. ad monachos*, quod habetur in Appendice *JiiUioth. SS. Patrum* : « Quanto plus proficimus, inquit, tanto plus humiliemur; quia quanto plus humiliati fuerimus, tanto plus proficimus. Nullus ibi senior tam indoctus appareat, ut putet quod cum non deceat obedientia, quæ Deum decuit Humilitas enim atque obedientia in junioribus adhuc necessitas, in senioribus jam dignitas est Ille bene proficit, ille bene consummat, qui quotidie sic agit, quasi semper incipiat. Quamobrem augmenta meritorum, incitamenta esse perfectorum Scriptura pronuntiat. Vide sequentia.

Illustre exemplum, imo speculum, hujus humilitatis et mansuetudinis fuit S. Francisais, qui proinde per eam, gratiam et gloriam Dei, angelorum et hominum est adeptus. Nani *primo*, per eam adeo possedit terram cordis et corporis sui, ut illa mansuetudine hac animi plane imbuta, subjiceret se spiritui ad omnes labores et poenitentias : quare caruit lucta carnis et spiritus ; atque ut animus ejus erat angelicus, ita et corpus erat quasi angelicum.

Secundo, per eam accessit ad primam innocentiam, quam habuit Adam in paradiso, ut animalia etiam fera eum quasi herum aenoscerent, imo ab eo se cicurari et mansuefieri sinerent. Oves et agni eum quasi fratrem ambiebant. Volucres cœli eum concionantem tacite, caputque submittentes audiebant, nec recedebant, nisi accepta benedictione. Eugubii lupus vastans regionem, adeo cicur ab eo effectus est, ut pacto a S. Francisco inter ipsum et cives unito, scilicet, ut lupus nil nox inferret, cives vero eum alerent, firmiter steterit, ac quotidie in urbem veniens alimoniam promissam petiturus, nulli prorsus noceret, idque per integrum biennium præslitit.

Tertio, quod homines feros et barbaros mansuefecerit. Illos prædoncs sua lenitate et charitate ad poenitentiam, et ad sui sequelam convertit. Inter quos insignis fuit conversio prædonis in monte Alverniæ, qui rupem quamdam instar castræ insederat, quo omnes prædas et spolia quasi ad asylum convehebat. Hic minitans dira S. Francisco, ab eo adeo placide et suaviter exceptus fuit, ut prædo ejus consortio frui, et cum eo habitare postularet ! ; ubi visa ejus sanctitate conversus, ab eo in Ordinem suum recipi petiit et impetravit; cumque alii eum F. Lupum appellarent, S. Franciscos cum F. Agnellum nominavit; quia ex lupo mutatus erat in agnum, juxta illud *Isaiæ* xi : « Habitabit lupus cum agno, et puer parvulus minabit eos. » Assisii magnè orant turba inter episcopum et urbis consules. Illo interdixerat his sacra: hi interdixerant illi omne commercium, ut nihil illi suisve venderetur. aut vicissim ab eis emeretur. S. Franciscos misit cum suis Religiosis, qui urbis procerea

ducerent ad episcopum, ac coram utrisque concinerent hosce versus : « Lauderis, mi Domine, propter illos qui pro tuo amore offensas dimitunt, et patienter sustinent tribulationem et infirmitatem. Beati illi qui in pace sustinuerunt, quia a te altissime coronabuntur. » Jussa peregerunt Religiosi, ac velut Dei præcentores alternis hoc carmen choris cecinerunt. Et ecce illico episcopus et proceres quasi excantata ira in mutuos ruerunt amplexus, utrimque veniam a se mutuo exposcentes; nimirum, Deus per S. Eranciscum huic concentui occultam impertiit virtutem mansuefaciendi animos tam ægros et sibi invicem offensos.

Denique adeo induit mansuetudinem Christi dicentis : « Discile a me, quia mitis sum et humilis corde, » ut Christus quinque vulnerum suorum stigmata ejus manibus, pedibus et lateri impresserit, quibus ipse in Christum crucifixum transformatus et transfiguratus videbatur. An non hæc ingens gloria S. Erancisci tam mansueti ? Hinc et rebus inanimis quasi animalis imperabat. Unde, cum cauterium ipsi inureretur ferro candenti, illi imperans, nullum sensit ardorem aut dolorem : quocirca ipse solem, lunam, stellas cæterasque creaturas, quin et mortem morbosque vocabat fratres et sorores, ac cum illis quasi frater cum fratre agebat.

Vers. 22. 22. ALTIORA TE NE QUÆSIERIS. — Hæc Sententia

apte cohæret cum humilitate, de qua sermo præcessit, imo quasi conclusio educitur ex eo quod Græca præmiltunt : *Multi sunt excelsi et gloriosi, sed humilibus* (S. Ambrosius, *mansuetis*) *revelantur mysteria, q. d.* Noli superbe affiora te quærere, quia non superbis, sed humilibus ea revelantur. Hinc sumptum est illud Hebraeorum proverbium : CTTH *bemophele mim-mach al tidros*, id est, *difficiliora quam pro te ne quæras*; vel, *occultum a te ne inquiras*. Unde suspicor ita hebraico hic in avi Siracidis textu extitisse. Sensus est, *q. d.* Noli curiose scrutari quæ Deus tibi occulta esse voluit, hoc est, res abditas et a natura ipsa involutas. Huc pertinet illud Hebræonnn dictum : a Non licet interrogare quo consilio, quamve ob causam Creator hoc vel illud fecerit. Ne curiose inquiras in facta Dei. » Nam omnia facit sapienter, tametsi ea lateant sapientes. Ab humilitate conversandi Siracides transit ad humilitatem discendi et sapiendi. Græca Complut, addunt id est, inscianter, inconsiderate, imprudenter; sed alii codices id demunt, idque per se in & *albora* intelligitur. Legit Interpret, id est, *altiora*; atque ita legit S. Cyprianus, lib. III *Testimon.*; S. Augustinus in *Speculo*, et Alexander episcopus Alexandrinus apud Theoderetuii, lib. I *Ihstor.*, jam legunt id est, *difficiliora*; alii, id est, *profundiora*, Syrus, *duriora* vel *asperiora*; S. Ambrosius initio cap. citati legit : *Difficiliora te ne guaras sine sensu, et fortiora tene exquiras cum stultitia, q. d.* Diliciliura se quærere, est insensati et stulti.

Nota pronomen *te*; quod enim te esi altfuS. potest non esse altius me, et vice versa. Undo Tigurina vertit : *Difficiliora, quam quibus par sr, ne quæras*. Explicat id Paulus dicens : « Non plus sapere quam oportet sapere; sed sapero ad sobrietatem, et sicut unicuique Deus divisit mensuram fidei, » *Roman*, xm, 3. Unde Arabicus vertit : *Ne (pueras id quod eminet supra vires tuas; et ne inquiras id cujus tibi difficilis est consecutio*; additque : *etsi praeffectus fueris in aliqua prefectura, indulge libens*. Sicut enim altius est aure velle videre, oculo velle audire, pedo velle transcendere caput; commensum vero est auri audire, oculo videre, pedi ambulare : ita altius osi idiokn velle scrutari astrorum ordines et cursus; id vero commensum est astrologo, nisi modum excedat, ut illa quasi digitis suis dimetiri velit. Altius est rustico investigare causas nivis, grandinis, ventorum; id vero commensum est Physico. Altius est laico disputare de subtilibus mysteriis et controversiis fidei; sed id commensum est Theologo. Unde S. Basilios, cum Demosthenes arte cocus, secta Arianns, secum vellet de sanctissima Trinitate disputare, et arianismum propugnare, apposite cum repulit dicens : « Hodie vidimus Demosthenem insulsum et infantem. Tuum est, o Demosthenes, pulmenta, decoquere, non de Theologia disserere. »

Affiora ergo quærunt, qui ea quæ suum statum et captum transcendunt, curiose scrutantur; qui indagant ea quæ per lumen rationis, vel naturale, vel supernaturale, indagari nequeunt; ut qui cingaros consulunt de fortuna et sorte sibi obventura; qui interrogant sagas et magos vel astrologos de eventibus futuris, vel proteritis, aut præsentibus arcanis et occultis : hæc enim eorum captum superant, sed commensa sunt propheta? et spiritui prophetico. Insuper, qui curiose indagant an sint prædestinati a Deo, aliaque Dei consilia et secreta scrutantur, contra quos detonat Sapiens *Proverb*, xxv, 27 : « Qui scrutator est, inquit, majestatis, opprimetur a gloria. » Et Apostolus *Rom.* xi, 33 : « O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei! Quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles vim ejus! Et S. Fulgentius, lib. *De Incarnat*, cap. \xviii:«QiiO(l inquit, interrogant isti de Deo, dicentes : Cur ergo non facit omnes homines velle credere, cum non sit personarum acceptio apud Deum? Scire debent hoc in illis allioribus positum, a quibus S. Scriptura huinanæ curiositatis arcet audaciam : Affiora te ne quæsieris, fortiora te ne scrutatus fueris, sed qua? pwwcepit tibi Deus, illa cogita semper. » Et S. Fulbertus Carnotensis, epist. I *ad Adeodatum* (exstat tomo III *Biblioth. SS. Patrum*), sub initium : « Affiora te ne quæsieris, etc. ; incomprehensibilem enim, inquit, divini consilii altitudinem sapientia humana puro cognitionis intuitu comprehendere non potest. » Denique, qui mysteria SS. Trinitatis, divinitatis et humani-

talis Christi nimis profunde et sublimiter, vel subtiliter scrutari volunt. Unde Nyssenus de Vita Mosis : «Altiora te ne quæsieris;» hoc est, inquit, «noli ossa Christi conterere : non enim eges scientia ipsorum. » S. Augustinus vero, lib. *Contra Priscillian.*, ad Orosium cap. xi, tom. VI, quærenli m sol, luna et sidera rationales habeant spiritus, sintque animata, respondet : « Altiora te ne quæsieris, » etc., « ut magis in istis temeraria praesumptio, quam cauta ignoratio culpanda videatur, n Ævo enim S. Augustini multi sectantes Platonem censebant astra esse animata : jam constat ea esse inanima.

Rursum hæc sententia, cum sit generalis, multis aliis aptari potest, ut politine, g. d. In politia noli altiora le quærere, v. g. cur rex, princeps, aut magistratus hæc illave sanciat aut faciat; habet enim rationes aliores et universaliores, quas tu ignoras. Rursum statui et professioni, g. d. Noli statum et professionem tuam excedere, ut cum sis plebeius, velis haberi nobilis; cum sis chirurgus, velis agere medicum; cum sis opifex, velis agere doctorem ; cum sis grammaticus, velis agere Theologum. In quos exstat parœmia Hebræorum lib. *Sanhedrin*, cap. ult. : «Camelus abiit, ut cornua quærcret ; et aures, quas habebat, amputaverunt ei. » Qui enim indebita ambit, debita amittit; qui altiora postulat, congruis privatur; qui aliena invadit, propriis mulctatur.

Et fortiora th ne scrutatis fueris. — Idem dicit. Græca addunt, i» id est, *in insipientia*, quasi significet, id esse insipientis; aut non omne horum scrutinium se vetare, sed tantum nimis curiosum, insipiens et stultum. « Fortiora » vocat sublimiora, altiora, statum et captum exsuperantia. Hinc Tigurina vertit, *ne scruteris stulte quæ vires tuas superant*; Syrus : *quæ validiora sinit te, ne investigates*. Hebraice enim -p̄j gubar, id est, esse fortem, roborari, significat prævalere, vincere, superare, transcendere. Unde *Psal.* cxxxvni, vers. 6 : « Mirabilis facta est scientia tua ex me, confortata est, » id est, prævaluit, vicit me; « hinc non potero ad eam » pertingere. *Gen.* XLix, 26: « Benedictiones patris tui confortata) sunt benedictionibus patrum ejus, » g. d. Benedictiones Jacobi prævaluerunt, et superaverunt benedictiones Isaaci et Abrahæ patrum tuorum. Vide ibi dicta. Hebræi ergo difficiliora et captum exsuperantia vocant fortiora, duriora, altiora, profundiora.

Gnom i Aurea est gnome S. Augustini lib. *De Beata Vita*, «tan- cx Terentio : « Cum non possis esse quod velis, X ahio- velis id quod possis. » Talis est et illa vulgo trita : nbu.ec. «(As̄nuin ḡj equum agere nequeas; » et illa : a Tuo te pede metire. Ne sutor ultra crepidam. Tua sorte contentus vive; » et illud Arabicum, *Centuria* i, n. 96 : « Quando non evenit libi quod vis, velis quod evenit, » Maximus, *serm.* 22, et Antonius in *Melissa*, part. H, *serm.* 77, narrant Thaletem in cadum suspicientem, et astra con-

templantem, lapsum ia foveam irnsum a \etnia, dictitante, « merito id illi accidisse, qui cum, quod ante pedes esset, ignoraret, cadum contemplaretur, ut cognosceret. » Quo spectat illud Pacuvii: « Quod ante pedes est, nemo spectat; cadi scrutantur plagas. » Euclidem vero rogatum a quodam « quales essent dii, quaque re maxime gauderent, » respondisse: « Ego cætera nescio, at curiosos illis odio esse certo scio. » Memorabile est quod scribit Laertius lib. \I *De Platone*, scilicet eum ideas suas prædicantem, casque novis vocabulis appellantem *menseitates et cyathitates*, per quas voces intelligebat species mens® cl cyathi, irrisum a Diogene dicente: « Mensam ac cyathum video, menseitatem et cyathitatem non video; v sed Platonem acute ei in os regessisse: «Non mirum, nam oculos habes quibus cernuntur cyathi ac mensæ; mentem vero non habes, qua cernuntur menseitates et cyathitates. » Sequitur :

Sed QUÆ PRAECEPIT TIBI DEUS, ILLA COGITA SEMPER (pro *semper*, Græce est id est *sancte*, et ita legit S. Ambrosius), et in pluribus operibus ejus (vestigandis et perscrutandis) ne fueris curiosus. — Syrus : *Id quod proposuerunt tibi intellige, et ne sit tibi confidentia \n occultis*. « Curiosus, ait S. Augustinus *De l lilit. credendi*, est qui avide scrutatur ea quæ ad se non pertinent; studiosus vero, qui diligenter perquirat ea quæ ad se attinent. n Hoc utilissimum est dogma, hæc vera i-st sapientia, hæc praxis virtutis, hæc via ad felicitatem et beatam æternitatem.

Idque adeo est clarum, ut idem lumine naturali viderint et docuerint Gentilium philosophi. Maximus, *senn.* 36, citat Socratem, (pu, rogatus a Grama curioso quid ageretur apud inferos, eum irridens çacumi dixit : « Nec ego apud inferos fui, nec quemquam illinc reversum allocutus. » Hinc Socrates curiosus illud Homeri semper ingerebat : a Ædihus in nostris, quæ prava, aut recta gerantur. » Idem, teste Laertio et Gellio, auditores ab exacta cognitione Astrologire, Physic®, Geometri® et rerum ultramundandarum traducebat ad studium Ethices, dicens : « Quæ supra nos, nihil ad nos. » Ethica vero ad nos perlinet, quia facit ut nobis ipsi noti simus, ulque rem domesticam aut publicam ulililer administremus. Rursum Maximus et Antonius, locis citatis, citant illud Demonactis, qui, interrogatus an mundus esset animatus, et rursus an globosus, respondit: a Vos de inundo solliciti estis, et vestram ipsorum immunditiem non curatis. » Idem intuitus duos philosophos indoctos, curiosos, et insulse inter se disceptantes, inquit : « Uter stultior, qui mulget hircum, an qui cribrum supponit? » Ita Lucianus in *Vita Demonactis*.

Divinius noster Thomas Theodidactus, *Pe Imitat. Christi*, lib. I, cap. ni: «Quid prodest, ait, magna cavillatio de occultis et obscuris rebus, de quibus nec arguemur in iudicio, quia ignoravi-

mus? Grandis insipientia, quod neglectis utilibus et necessariis, ultro intendimus curiosis et damnosis. » Et inferius : « Certe adveniente die iudicii, non queretur a nobis quid legimus, sed epistodid fecimus ; nec quam bene diximus, sed quam religiose viximus, »

Ver» 53. 23. NOX EST EXIM TIBI NECESSARIUM EA, QUÆ ABS-
CONDITA SÜXT, videre oculis tuis. — Tigurina:
Aon opus est ut oculis tuis arcana pervideas.
Est liptote, sive miosis ; minus enim dicitur, et
plus significatur, a Non est tibi necessarium, n
imo non decet, non expedit, turpe est, irrationale
et srepe factu impossibile. Denique incivile est
et rusticum, avertere oculos ab his quæ Deus no-
bis vult revelare, et convertere ad ea quæ voluit
occultare. Argute Ægyptias ille bajulus, gestans
quiddam velis opertum, cuidam curioso scisci-
tanti quid portaret: « Ideo, inquit, obvelatum est,
ne scires; cur vero vestigas quod occultatum
est? » Gorgias, rogatus a quodam cur fabre ven-
trem inflent, cum ignem non inflent : « Istud, in-
quit, tibi dispiciendum relinquo; cretorum scio,
terram adversus huiusmodi homines producere
ferulas. » Idem audiens quemdam argute de an-
tipodibus disserentem, irridens eum, ostensis in
puteo hominum umbris, queresivit « num illos
antipodes putaret? »

Ver» 21. 24. IX SUPERVACUIS REBUS NOLI SCRUTARI MULTI-
PLICITER. — Græca Complutens. et S. Ambrosius
legunt, in supervacuis ii-p», id est, sermonum
fltomana, tpr»», id est, operum) tuorum ne sis cu-
riosus ; Syrus, et in reliquo operum ejus, ne fias
difficilis ; Tigurina : Plura negotiis tuis ne cura,
nec supervacua scruteris multifariam. Græcum
enim significat primo, ne sis curio-
sus; secundo, ne nimis sis sollicitus, vel anxius ;
tertio, ne nimis elabora, ne satage, ne nimis
te fatiga, ne inaniter labora, ntpup/la enim est cu-
riositas, superflua anxietas, et velut diligentia?
redundantia, molestia, supervacua operositas.
Hinc r.iphp/of est curiosus, laboriosus, difficilis,
supervacaneus, ambitiosus, ardelio, pimum sol-
licitus, nimium affectatus. Hoc Latini prisci voca-
runt satagere. Unde Quintilianus, lib. VI, cap. iv :
« Afer, ait, venuste Manlium Suram multum in
agendo discursantem, salientem, manus jactan-
tem, togam dejicientem, et imponentem, non
agere dixit, sed satagere. » Supervacua ergo, sive
superflua opponit necessariis, quæ Deus cuique
præcepit, q. d. Necessary, puta, præceptis Dei
cognoscendis et perficiendis jntende, totumque
cor et tempus applica ; utrumque illis vix suffi-
ciet, ut aliis vacare non liceat, nec libeat; quare
omitto supervacua, id est, non necessaria, inu-
tilia, vana, curiosa; in his enim inutiliter, otiose
et vane expendes tempus, montem, operam et
laborem; ac proinde omnia hęc perdes, quæ si
necessariis impendisses, ingentia bonorum tum
temporalium, tum reternorurn, puta meritorum
gratiæ et gloria?, lucra tibi comparasses. Arabi-

cus hęc applicat ad secreta principum ; vertit
enim, ne perscruteris omnia opera principis.

Sapienter Plutarchus lib. ne Curiositate: « Vena-
tores, inquit, non sinunt canes aberrare, ol quem-
libet odorem persequi ; sed loris retrahunt re-
vocantque olfactum illorum, servantes purum et
integrum officio peculiari, ut acrius inhrereant
vestigiiis, juxta illud :

Naribus inquirens vestigio summa ferarum.

Sic oportet, inquit, et curiositatem ad quidvis
spectandum audiendumvo excurrentem atipie ob-
errantem cohibere ac retrahere, quo servetur ad
utilia. » Preclare S. Gregorius, homil. 30 in Evan-
gel.: « Grave, inquit, curiositatis est vitium, quæ
dum cujuslibet mentem ad investigandam vitam
proximi exterius ducit, semper ei sua intima ab-
scondit, ut aliena sciens se nesciat; et curiosi ani-
mus quanto peritus fuerit alieni meriti, tanto flat
ignarus sui. » Quamquam Siracides hic proprie
agit de curiosa scrutatione operum Dei, non mo-
rum proximi. Sapienter S. Augustinus, epist. 3
ad Volusianvm: « Demus, inquit, Deum aliquid
posse, quod nos fateamur investigare non posse. »
Vide eundem, epist. 56 ad Dioscorum, qui ei cu-
riosas e Ciceronis philosophia quæstiones pro-
posuerat; ubi sub initium sic ait : « Ego autem
vellem te abripere de medio deliciosarum inqui-
sitionum tuarum et constipare inter curas meas, ut
vel disceres non esse inaniter curiosus, vel curio-
sitate tuam cibandam atque nutriendam impo-
nere non auderes eis, quorum inter curas vel ma-
xima cura est reprimere ac refrenare curiosos. »

25. Plurima enim super sensum hominum ostensa vere ai
sunt tibi. — Syrus, quia quod plus est te, os-
tensum est tibi ; Tigurina, nam plura quam pro
humano captu, tibi sunt patefacta. Sensus ergo
significat captum, intellectum et vim cognos-
cendi ; hanc enim significat Græcum
Unde S. Ambrosius legit, plura enim intellectu
ostensa sunt tibi, Est nova ratio, cur Natanda sil
curiositas. Dupliciter hęc sententia accipi potest.
Primo, q. d. Deus nullas res naturales et super-
naturales, necessarias et utiles, quæ captum nos-
trum superant, nobis ostendit et revelavit, ut illis
ingenium occuparemus, ne illud supervacuis et
inutilibus applicaremus. Illis ergo scrutandis ip-
sum impendamus, nec ad supervacua frustra,
curiose, inutiliter et noxie transcendamus. Favet
Arabicus, qui vertit, elatus namque es supra id quod
superius te est.

Secundo, q. d. Deus nulla creavit et creando
ostendit, quæ captum nostrum superant; ea ergo
scrutari vellicque capere, est impossibile : relin-
quamus ergo ea captui angelico, vel intellectui
divino. Ideo enim fecit et ostendit hominibus ea
quæ, id est, quorum causæ, proprietates, effectus
hominum captum superant, ut eis demonstret
suam omnipotentiam et omniscientiam tantum
hominum captum et facultatem transcendere,
quantum sua deitas et majestas creatam naturam,

et humanitatem mAntemqne nostram transcendio Sic Mathematici hoc a»vo per dioptram et studiosas observationes multa notarunt in coelis, qu® Aristoteli et veteribus fuero incognita, ut Venerem et Mercurium moveri circa solem, et nunc supra solem esse, nunc infra; Jovem habere quatuor stellas minores, qu® circa ipsum moventur, ali® aliis celerius; Saturnum habere duas sibi similes, ideoque pallidas; Venerem instar lune crescere et corniculari, quod ego ipse per dioptram clare conspexi. Ita Marte dubitant. Solem et lunam tradunt per intervalla habere maculas, quæ crescant. moveantur et dividantur, ac nunc appareant, nunc evanescant, quas pariter ego ipse conspexi. Cometem qui apparuit anno Domini 1618, die 29 augusti, ex ingenti ejus in regionibus quantumvis densis parallaxi, sine mutatione, contenderunt nulli non fuisse in aere, sed in-iethere supra lunam. Omitto stellas novas subinde in coelo apparentes, ac deinde disparentes, qualis fuit illa in Cassiopœia, quæ apparuit anno Domini 1572, quæque omnium Mathematicorum oculos excivit, et ingenia exercuit, imo obstupescit. Quæ phaenomena mullos modernos Philosophos et Mathematicos movent, ut opinentur cados esse fluidos, non solidos; inde enim mutationes has, maculas novasque stellas recipere. Prudenter Calo in *Dioticus*:

Mitte, *ait*, nrenna Dei, cœlumqne inquirere quid sil; Cum sis mortalis, quæ sunl mortalia, cura.

Simile est in *Mettons*: quis enim Physicus claram det causam, cur ecnephias domos et naves ex uno loco in alium transferat? cur turbo in orbem rotetur, omnespie res secum in orbem rapiat? cur venti sint statim, nunequo flent ab Oriente potius quam ab Occidente, alias ab Occidente vel Meridie potius quam ab Oriente et Occidente? cur iris semper sit tricolor, cl una alteri concolor? Simile est in virtutibus lapidum et gemmarum. Quis enim det causam, cur magnes, etiamsi in mille partes seretur, semper altera sui parte polum unum, altera adversum respirat?

Multo magis captum nostrum superant mysteria fidei el Theologi®, ut mysteria SS. Trinitatis, Incarnationis, Eucharistica, peccati originalis, quo peccatum, quod commisit Adam, posteris omnibus cl singulis imputatur, cisque fit personale el proprium. Audi S. Alhanasium in tract. *De Salut. advers. Christ.*: « Non enim, inquit fides de ro evidenti concepta tides dici poterit; sed fides esi, qu® de impossibili possibilitatem, et robur in imbecillitate, et patibile in impatibili, et corruptionem iu incorruptibilitate, et mortale in immortalitate, et in paucitate magnitudinem credit. »

S. Thomas Aquinas post mortem in gloria apparens Ileginaldo socio suo. ab coque rogatus, ul jam beatus dissolveret quæstionem illam, de qua toties in vita disputerai: An Deus a Beatis

videretur per sp<u iem, an sine specie? cam solvere noluit, sed ambigue respondens ait: < Sicut audivimus, sic vidimus in civitate Domini virtutum. V Vide S. Gregoriani Nazianzenum ora/. 34, uhi non tantum Item, «cd et Ilei opera nobis incomprehensibilia esse ostendit; « Quo parto, inquit, terra firma et immota consistit? cujus rei adminiculo fulcitur? etc. Quis tantam aquarum molem conjunxit? Qui fit, ut mare, cum fluvios omnes excipiat, non exuberet? Qui fit, ut tantum elementum arenam pro termino habeat? Possunlne hoc expedire Physici, ac vere cyathomare (quodS. Augustino de SS. Trinitate scribere meditati angelus specie pueri objecit), hoc est, res tantas ingenio suo, metientes?» Plura vide apud Damascenum lib. I *Parallel*, cap. ni.

26. Multos quoque supplantavit suspicio ilio-ven.x. TUM, ET IX VANI TATI DETINUIT SENSUS ILLORUM — CBOMve curait»- Quinque rationibus ostendit altiora non esse — CBOMve curait»- scrutanda. *Prima*, vers. 23, quoniam nece-sariis, r* “^n puta præceptis Dei, toti intendere debemus; »cnjwomens enim illis scrutandis et perficiendis vix **** sufficit, etiamsi tota eis intendat. *Secunda*, vers. 21, quia abscondita sunt. *Tertia*, vers. 25, quia supervacua sunt. *Quarta*, vers. 26, quia sensum et captum nostrum superant. *Quinta*, est hoc versu ab effectu et pernicie, quam afferunt, nimirum, quod multos supplantent et in vanitate detineant.

Pro *supplantai it*, Græce est rrl@vw<, id est, implanavit, uti legit S. Augustinus in *Speculo*, hoc est, decepit et dejecit, quod Noster verbi, *fupluntaxit*; enim idem est, quod seduco, impono, in errorem induco, decipio, planum ajo et impostorem, eludo, fallo, in transversum ago, dejicio, supplantio. Sensus est. q. <l. Suspicio el opinio do rebus altioribus el captum transcendentibus, multos decepit et supplantavit; suspicati enim sunt et opinati so intelligere et capere ea, qu.r non capiebant, nec capere poterant; quaro in errores graves, quibus se et alios perdidierunt, corruerunt. Tales fuere Philosophi, qui multa insulse, false et erronee de Deo, de beatitudine, de virtute senserunt et docuerunt; qui dicentes se esse sapientes, vani et stulti facti sunt, ait Apostolus Donimi, i. Do quibus proinde vere dixit S. Prosper Contra *Collatorem*, pag. <47: « It quidam dixisse fertur: Absque sole, reliquorum siderum causa, perpetuam noctem habituras terras: sic universa exposita viribus naturalibus ad comprehendendam veritatem, præ divina veritale tenebra' sunt atque caligo: cujus in solo verbo Dei explicatur doctrina et traditur, ac contingit cognitio atque scientia. » In eosdem hanc parreii niiiun jaciunt Hebnei: « Descenderunt in profundum maris, et eduxerunt testam. » Sicut enim urinatores in mare se demergentes ad quærendum merces pretiosas, pro iis siepe educunt testas el quisquilias: sic Philosophi scrutantes sapientiam, nilgau et errores reDererunt. Vide S. Eucherimn,

epist. *ad Valerianum*, ci Franciscum Valesium, *De Philosoph. sacra* cap. xciv.

Undo hæc sententia in Græco sic habet, *multos enim implanavit suspicio ipsorum, et cogitatio mala labefecit sensus illorum*; S. Ambrosius, *multos supplantavit suspicio illorum vana, et cogitatio prava labefecit sententiam eorum*; Tigurina, *multos enim decepit vana sua opinio, et conjectura sensus sui prava labefactavit*. Græcum enim

explicatur per *ὑποπόπτης*; jam *ὑποπόπτης* significat cogitationem, opinionem, suspicionem, conjecturam; hæc apposite labefactavit *bimis*, id est, mentem, sensum, sententiam eorum. Quare parrerga est Ilugonis explicatio: « Verbum *suspirio*, inquit, est *sursum aspicio*: nomen *suspirio*, est *nimis alta scrutatio*, * *q. d.* Qui nimium suspicit, et altiora se scrutatur, facile decipitur. Nil tale enim significative»-, velfolwo. Unde Arabicus: *Video homines diversos, et opinio mala seducit cor sævum in pravitate finis illius*; Syrus: *Quia multa sunt cogitationes hominum, et apparentiez malee errare faciunt*.

Sic quot quantosque hodie implanavit alchymia, qui, ut invenirent lapidem philosophicum, quo argentum et metalla converterent in aurum, distillando exhausserunt suas opes, labores, annos et vitam casso et irritato conatu? Quot ingenia frustra desudarunt in invenienda quadratura circuli? Denique hinc orti sunt omnes errores et hæreses, quod scilicet novatores curiosos supplantet sua suspicio, id est, opinio, quam quisque sibi format et concipit, non fides, quam sacræ Litteræ docent: « Curiositas, ait S. Augustinus tract. 97 in *Joanncin*, invenit hæresim. » Et Tertullianus, lib. *De Præscript. adversus Horret.*: « Ilærcsis, ait, a Philosophia subornatur; inde æones et formæ nescio quæ, et trinitas hominis apud Valentinum: Platonius fuerat, » etc. Unde Philosophos vocat patriarchas hæreticorum. Quocirca sapienter Urbanus Pontifex ad Carolum, ut habetur *Dist. 37*: « Non in Dialectica, inquit, placuit Deo servare populum suum; regnum Dei in simplicitate fidei est, non in contentione sermonum. » Et S. Nilus *Instil. ad Monadi.*: « Curiosius, inquit, noli scrutari; sed crede Ianium, el adora. » Nero Sapiens cap. iv, 12: « Fascinatio nugacitatis obscurat bona, et inconstantia concupiscentiæ transvertit sensum. » Nimia enim scrutatio mentem hebetat, sicut nimia lux oculos excæcat. Unde Artemidorus, lib. I *Onirocrit.* cap. xxvni: « Notus, ait, est mihi quidam, qui visus est sibi tres oculos habere, et cæcus factus est. »

Moraliter suspiciosi, quales sunt timidi et melancholici, in multis errant et delirant, quia suspicantur timida et tristia, quæ illis suggerit limor et atra bilis. Vere S. Eucherius, epist. *ad Valerianum*: « Si vis, ait, esse verax, suspicax non eris; non enim suspicamur, nisi quod nescimus. » Quare lalibus inculcandum est, quod medici inculcant

ei qui laborat capitis vertigine, ideoque putat domum et res omnes gyrare et volvi: « Non domus, sed tua te vertigo gyrat. Non domus, sed tua phantasia, tuum cerebrum vertitur. Pone ergo metum; non cadet domus, non te opprimet: illa firma consistit; sed tua imaginatio infirma et volubilis omnia sibi similia esse, secumquo volvi autumat. » Huc facit emblema: « Suspicionibus securis, » nimirum:

¿Suspicio crebra tollatur dira securi,
Non petit hoc vecors pectora casta inaluni:
Cur tu quod fugeres, quod te fecisse pueret,
Hoc alium prava suspicione gravas?
Suspicionem care, puroque hanc pedore tolle:
Improbis est, quisquis suspiciosus erit.
Qui sapit, incertum semper melioribus addit.
Quælibet atque animo candidiore notat.

Post hanc sententiam Complutensis. et nonnulli alii codices Græci, et S. Ambrosius subdunt hanc sententiam: *Pupillas non habens, carchis luce; indiligentia autem expers, ne profitearis*; Tigurina: *Cognitionem, cujus expers es, ne profitearis*. Syrus hanc sententiam subnectit post vers. 29, eamque ita enuntiat: *Qui non habet pupillas oculorum, deficit lumine; et cum caligaveris a scientia, ne consilium dederis ad decidendum*. Sensus est: Sicut qui caret pupilla, et consequenter visu, qui est in pupilla, non potest videre, nec lucem præbere aliis membris, totique corpori: ita qui cognitionis est expers, non potest eam aliis impertiri; proinde a docendo absteat, *q. d.* Ne alios doceas, quod prior ipse non didiceris; ne fias magister, nisi prius fueris discipulus; ne sustineas esse doctor, nisi ipse sis doctus, non tantum adjective, sed et substantive; nonnulli enim hebetes multos annos audiunt insignes Philosophos et Theologos, al) cisque mulla docti, remanent tamen rudes et indocti. Sic Pythagoras, ait S. Hieronymus epist. *ad Paulinum*, Memphiticis vates, sic Plato Ægyptum laboriosissime peragravit, ut qui Athenis magister erat et potens, cujusque doctrinam Academicæ gymnasia personabant, fieret peregrinus atque discipulus, malens aliena verecunde discere, quam sua impudenter ingerere. » Et inferiorius: « Tractant fabrilis fabri; sola Scripturarum ars est, quam sibi passim omnes vendicant. Hanc garrula anus, hanc delirus senex, hanc sophista verbosus, hanc universi præsumunt, laceant, docent, antequam discant, etc. Alii, cum ad Scripturas sacras post sæculares litteras venerint, et sermone composito aures populi mulscunt, quidquid dixerint, hoc legem Dei putant; nec scire dignantur, quid Prophetæ, quid Apostoli senserint; sed ad sensum suum incongrua aptant testimonia; quasi grande sit, et non vitiosissimum dicendi genus, depravare sententias, et ad voluntatem suam Scripturam trahere repugnantem.

TERTIA PARS CAPITIS,

QUÆ CORDIS DURI PŒNAS, ET CORDIS SAPIENTIS PRÆMIA, PUTA, FELICES SUCCESSUS, ASSIGNAT.

27, 27. Cor durum male habebit in novissimo : et qui AMAT PERICULUM, IN ILLO PERIBIT. — COT (UTUIQ clDcil superbia, et consuetudo crebra peccandi; hæc enim, cum sit quasi altera natura, indurat mentem in peccato. Transit ah humilitate ad duritiem quasi ad contrarium, quia solent oratores ex antithesi unius contrarii illustrare alterum ei adversum. Sicut emm cor humile est tenerum, molle et flexile; sic cor superbum est durum, rigidum et inllexile. Cor durum ergo opponit, tum mansuetudini et humilitati, quam commendavit vers. 19 el 20j tum obedientiæ, quam filiis commendavit vers. 2 et sequenti. Multi enim filii sunt dune cervicis, obstinati, pertinaces, ideoque inobedientes et rebelles parentibus. Tangit ergo radicem obedieuliæ, quæ est humilitas; et inobedientiæ, quæ est superbia et obstinatio. Denique cor durum facit homines pertinaciter inhaerere suæ suspicioni et opinioni, de qua vere, præcedenti. Quare cor durum hic exagitat, et quam grande sit malum demonstrat.

Igitur cor durum vocat præfructum, superbum, protervum in peccalo, suaque prava opinione et sensu obstinatum, quod nullis monitis minisque se flecti sinit, ideoque obduratum est et impoenitens, quale fuit cor Pharaonis, E-cot/. vu, et sequent., quod proinde licet Deus ad tempus toleret, tamen tandem horrendis plagis disperdit et conterit, uti contrivit Pharaonem immittendo toti Ægypto decem plagas acerbissimas; nec enim æquum est, ut Deum sentiat blandum in morte, qui erga Deum el homines fuit durus in vita, ait Palacius. Et Lyranus. a Sicut durum, inquit, in corporalibus dicitur, quod resistit tangenti; sic in spiritualibus, quod resistit instinctui ad bonum. »

Divine cor durum delinit et describit S. Der-cor du. nardus, lib. I *De Consider. ad Eugen.*: « Quid, ait, J** est cor durum? Solum est cor durum, quod semar-mar- melipsum non exhorret; quia nec sentii. Ipsum est, quod nec compunctione scinditur, nec pietate mollitur, nec movetur precibus, minis non cedit, flagellis induratur. Ingratum est ad beneficia, ad consilia infidum, ad judicia sævuin, inverecundum ad turpia, impavidum ad pericula, inhumanum ad humana, temerarium ad divina, præteritorum obliviscens, præsentium negligens, futura non providens. Ipsum est, cui præteritorum, præler solas injurias, nihil omnino non præterit; præsentium nihil non perit; futurorum nulla, nisi forte ad ulciscendum, prospectio seu pnrparatio est. Et, ut in brevi cuncta horribilis mali mala complectar, ipsum est, quod nec Deum timet, nec hominem reveretur, »

Porro, < cor durum male habebit in novissimo, » q. d. Cor durum videtur sibi bene habere, quia in suis cupiditatibus, aequè ac protervia et duritie, sibi complacet, firmiterque conquiescit, ac videtur sibi esse inexpugnabile, quia nemo audet illud tangere, eo quod quisque desperet illud se posse frangere; se l « in novissimo, » id est, tandem, præsertim in morte, u male habebit; w quia tanget illud, et franget Deus. Unde Syrus vertit, *cor durum, malus fiet finis ejus*; id est, cordis duri malus erit finis; ex adverso : çut *diligit bona, in iis calcabit*, id est, in iis incedet, iis utelur et fnietur, tam morions quam vivens; Tigurina, *cor pertinax malum tandem accipiet*. Denique cordi lapideo et duro, quale fuit Judæorum, opponitur cor carneum et molle, quod Deus per Christum promittit Christianis, *Ezech*, cap. xi, 19, et cap. xxxvi, 26. Vide ibi dicta. Unde Abbas Pastor rogatus de duritia cordis, respondit eam vinci et frangi verbo Dei : « Natura aquæ, inquit, mollis est, lapidis autem dura est; et si vas aquæ plenum pendeal supra lapidem, ex quo assidue stillans gutta cadat in lapidem, perforat eum: ila et sermo divinus lenis est, cor autem nostrum durum; audiens ergo homo frequenter divinimi sermonem, aperitur cor ejus ad timendum Deum. » lia *Vitæ Patrum* lib. VI, libello xvni, num. 16. Alius: « Eslo, inquit, janitor cordis tui, ne intret peregrinus dicens : Noster es, an adversariorum? » Claude ergo cor, ne intrent ea, quæ illud indurent. Ila Joannes Moschus in *Prato Spirit.* cap. cx.

Et qui amat periculum, in illo peribit. — *Primo*, Palacius hoc refert ad cor durum, de quo sermo præcessit, q. d. Cor durum amans periculum damnationis æternæ, in ea damnatione peribit. Est enim cordis duritia aperta ad damnationem via; sicut benignitas, charitas, libneritudo, certa est ad felicitatem simila.

Secundo, idem generalius per « periculum » accipit peccatum mortale; est enim peccatum mortale certum inferni periculum, q. d. Qui amat peccatum moriale, in eo peribit, id est, morietur; ibitque ad mortem gehennæ sternam, nrs; Deus magna sua misericordia eum ruentem cohibeat, reducal et extrahat.

Tertio, plane et plene, qui amat quodlibet periculum, in eo peribit. Sicut enim milites pugnaces, qui amant bellum, in ejus periculis et præliis pereunt; ac natatores, qui amant natationem, in ea fere submerguntur : sic qui amant •jm quampiam, cui subest periculum peccati.

V. g. consortium feminarum, vel impiorum, in ca communiter pereunt; quia cadunt in peccatum et exitium, cujus erat periculum, in quod ultro se conjecerunt, nec ab eo etiam moniti se abduxerunt. Sic qui negligens est in rejicienda cogitatione libidinis vel vindictae, facile labetur in ejus consensum. Quocirca S. Chrysoslomus, homi! 12 in cap. vu ad Hom.: «Lascivus, inquit, es, et luxui deditus? ponito tibi ipsi certum terminera, ut posthac mulierem non aspicias, neque in theatrum ascendas; multo siquidem facilius est principio mulierem elegantis formæ ne videre quidem, quam postquam spectaveris, irrequietam ex animo, quæ inde nascitur, ejicere tumultuationem. Leviora enim sunt primo congressu certamina, imo nec opus quidem fuerit certamine; tantummodo ne aperiamus hosti portas, neque semina malitiæ recipiamus. »

Quocirca S. Hieronymus, epist. 22 ad Eustochium, *De Custodia virginal.*: a Dum, inquit, parvus est hostis, interfice; nequitia, ne crescant zizania, elidatur in semine. » Causa est, quod dæmon tegit periculum specie honesti amoris, vel amicitim. Sicut ergo aqua pellucid fallunt ingredientem, ut fundum earum videns putet eas non esse profundas, sed facile posse transiri; dum vero eas ingreditur et pergit, sentit esse opinione sua profundiores, ac tandem iis superatur et mergitur: sic prorsus accidit in conversatione feminarum cæterisque rebus periculosis. Vere Plinius lib. XXXI, cap. ii: « Periculosiores, inquit, sunt fontes, qui limpidis aquis blandianles, oculis tamen perniciem allerunt; minus formidandi, qui ipsa specie testantur aquas esse fugiendas. » Ita difficiliter vitantur mala, quæ boni prætextu fallunt.

Qui amat (ergo) periculum, ix illo peridit. — Dicit hoc ob curiosos, do quibus egit paulo mite. Curiosi enim ob curiositatem in multa se congiunt pericula, in quibus proinde pereunt. Unde Cræca Romana hanc sententiam collocant ante vers. 27: u Cor durum, » etc., et proxime subnectunt iis, quæ de curiositate dicta sunt. Rursum proxime juxta editionem Vulgatam et Complut, hæc referas ad cor durum, 7. d. Cor durum videtur sibi bene habere; al in novissimo male habebit, quia certa illud manet Dei vindicta, certum supplicium; qui ergo amat hoc cordis duri periculum, implicite amat hoc ejus supplicium, nimirum, qui in corde duro dure persistit, hic utique in eo peribit, uti dixi exposuit. I. Comuni enim hominum sensu cl phrasi, qui amat antecedens, dicitur amare consequens ei annexum; qui amat culpam, dicitur amare pœnam culpæ annexam; qui amat rem periculosam, dicitur amare periculum rei concupita? annexum. Cordi ergo duro applicai hanc de periculo gnomon; quæ tamen, cum sit generalis, cuivis periculo aptari potesL

Quo irra rente ex ea colligunt Theologi, eum,

qui expertus est conversationem cum cerfis personis, aut rem aliam sibi fuisse occasionem peccati, ita ut ea posita sæpo lapsus sit in consensum peccati mortalis, aut ex aliis conjecturis colligit imminere sibi grave periculum (alis consensus, omnino teneri abstinere a tali conversatione, re et occasione, licet alias licita et utili, nisi necessitas ea uti cogat. Vide Sanchez *De Matrimonio*, tom. III, lib. IX, disp. 45, n. 6, et Joannes de Salasar I II, (taæsf.LXXIV, tract. 13, disp. G,sect. 17. Ilationem dat S. Augustinus lib. XVI *De Civitate*, cap. MX, et lib. XXII *Contra Faustum*, cap. xxv et monili. XXVI, dum ait: « Qui non præcavet periculum Ur* quod præcavere potest, potius lentat Deum, quam speret in eo. » EtS. Bosilius lib. *De Consta. Monas!*, cap. iv: « Bellum, ait, quod præter voluntatem incidit nobis, excipere fortasse necessarium sit; ipsum vero voluntarie sibi creare, somni® dementi® est. Præclaro S. Cyprianus, lib. *De Singular. Cleric.*: « Pro certo, ait, implanator animam suam decipit, qui non cavendo contraria, noxiis rebus semelipsum commiserit. Ille autem tutius sibi consulit, qui circa malos semper infidus, species quascumque noxias extimescit. » Nam, ut sapienter ait Seneca in *Hercule fur.*:

Nenióse (ule periculis oiTerre toni crebro potest: Quem sæpe transii casus, aliquando invenit.

Prudenter ergo Comicus: « Miseri est nescire sine periculo vivere. » Notat inquietum hominum genus, quod fortUBæ su® secund® semper instat, negotia quærit c negotiis, bella c bellis. Tales enim, etsi felices, miseros vocat auctor. Hujus animi unum pro multis graphice depinxit Cornelium Fuscum lib. II *Distor.* Tacitus: « Non (am præmiis periculorum, inquit, quam ipsis periculis lætus; pro certis el olim partis nova, ambigua, ancipilia malebat. »

Quocirca Siracides sententia hac excludit fatum, quod multos seducit, ut nullum periculum vitent. Ture® enim ruunt in enses et neces, dum preliantur. Hæretici nostri, quin et Catholici nonnulli, nec pestiferos, nec pestis periculum fugiunt, persuasi hoc argumento: Vel Deus decrevit ut moriar peste, gladio, etc., vel non decrevit. Si decrevit, quidquid egero, moriar, quia Dei manus cl decretum diligere vel infringere nequeo. Si non decrevit, non moriar; libere ergo in periculum quodvis me interam. Verum hic manifestus est paralogismos: Deus enim non decrevit ut moriaris peste, prælio, rixa, nisi tu sponte in illam, indequo in evidens mortis periculum^ te conjicias. Sin te sponte in illam inforas, permittet te illa tangi cl perire; decrevit enim, ut qui amat periculum, pereat in illo, ut ait hic Sirvacides. Quocirca vice versa decrevit ut qui fugit periculum, in illo non pereat. Fuge ergo pestem, rixam, prælium; et in illis non peribis. Si sano es cerebro, et sapis, utique hoc ita esse fateberis.

Huc facit elegans et festivus apologus murium el felis apud Gabriclem Facrnum:

Apolo-
gus mu-
rium et
Mto.

Concitu olirn cani senatus murium
Deliberaret, steva quo possent modo
Cavere Mis furta, el insidias graves,
Decret it unus, collo ut adversarii
Suspendere ex irre tintinnabulum ,
Cujus sono illum adesse persentiscerent.
Probare pro æ quisque consilium ; et statini
Capere pedibus ire in banc sententiam.
Tum ab sede surgens unus ex primoribus ,
Cui cana vetulas barba velabat genas,
Manu silentium imperans : .Mihi quoque
Probatur, ut cui maxime, ha» sententia ;
Sed oro vos, quis, inquit, ex nobis, patres,
Feli ausit alligare tintinnabulum ?

Aflabulatio : Carent periculosa consilia exitu.

Pericu-
lum
quando
BUbCUC-
duin.

Porro S. Chrysoslomus, homil. 67 *ad Populum*,
egregie docet quando pericula sapienter sint fu-
gienda , quando generose capessenda : « Proce-
mur Deum, inquit, ne intremus in tentationem;
inducti vero generose feramus. Nam illud qui-
dem est modestorum virorum, se periculis non
ingerere; hoc autem generosorum atque sapien-
tum. Nec itaque nos ingeramus temerarie, auda-
cis enim est; neque rebus tracti vocantibus ce-
damus, timidi siquidem est; sed, si pr.rdicatio
quidem vocet, ne recusemus; cum vero nulla
causa prorsus, aut utilitas neccssitasve secun-
dum pietatem vocet, ne curramus; ostentatio
enim est et superflua jactatio. Si quid vero fiat,
quod noceat pietati, licet innumeras sustinere
mortes oporteat, nihil recusemus. Noli tenla-
tiones accorsero, cum secundum pietatem vota
tibi successerint; quid superflua attrahis peri-
cula, quæ nullam habent utilitatem? »

Probat id ex praecepto Christi : « Hæc dico, cu-
piens ut Christi leges custodiatis, qui jubet oraro
ne inducamur in tentationem, et ut tollentes cru-
cem, sequamur eum. Hæc enim non sunt contra-
ria, sed el valde consona. Tu namque ita quidem
te præpara, tanquam miles generosus ; in armis
continue verseris : solers, vigilans semper hos-
tem exspecta; ne tamen hostes tibi parias; hoc
enim non est militis, sed seditiosi. Si vero Reli-
gionis tuba vocet, statini progredere, et animam
parvi pende, et multa cum alacritate descendas
ad certamina, hostium aciem dissipa, confringe
caput diaboli, trophæum erige. Si vero pietas
nihil Pedatur, nec ullus nostra populetur dog-
mata, secundum animam dico; nec aliquid,
quod Deo displiceat, agere cogit; ne sis super-
fluus. Sanguine jdenam esse decet Christiani vi-
tam, non alienum effundendo, sed se paratum
suum effundere prestando. Tanta ergo prompti-
hidine proprium effundamus cruorem, cum pro
Christo sit hoc agendum, quanta quis aquam
effunderet. Nam et aqua sanguis est corpus irri-
gans. Et (anta facilitate carnem exuamus, quanta
vestimentum. » Similia habet Nazianzenus orat. 4,
cujus verba recitabo cap. xxxv, 25.

Huc facit sapiens Aristidis consilium tomo II,
oral, t *De pace* • «Tunc, ait, suscipiendum est

periculum, quamvis incertus sit eventus, cum
quies aperte nocet. » Et Alcibiades, qui accitus ab
Atheniensibus e Sicilia, ut diceret causam capitis,
abdidit sese, dicens : « Eum esse fatuum, qui vo-
catus in jus ibidem quærat elabi, cum liceat vitare
ne eat. » Ita Plutarchus in ejus Vita. Quod Belgæ
elegantè dicunt : SBeter i6t inbe referen bun
inbf jjftrtn : Satius est inter sarmenta in silvis,
quam interferra et tormenta in carcere vitam agere.

28. Con I 5GREDI ENS nū' AS VI AS, 50X HABEBI T SI X- Yen. 2». cesses. — Hebraei ct ot î nS ,eb derachaim, id est, cor duarum viarum, sive quod duas ingreditur vias, vocant cor et voluntatem, quæ tendit in duo contraria; quæ vidi servire Deo et diabolo; quæ vult vacare legi Dei et legi mundi; quæ intendit tam suæ concupiscentiæ, quam rationi et virtuti. Vide dicta cap. 11, 14 : Hoc « non habebit successus, » quia nec Dei, nec mundi gratiam, quam aucupatur, acquireret. Ita Solsæus die, qui Henrico VH1, Angliæ regi adulans, persuasit ut legitimam uxorem Qitharinam Caroli ¥ ami- tam repudiaret, aliamque sibi gratiorem duceret, cum tandem justo Dei judicio in regis iram et extremas calamitates incidisset, sero facti pani- tene exclamavit : « Me miserum ! quia regis gra- tiam Deo neglecto aucupatus sum, juste gratiam Dei perdidici, nec regis gratiam acquisivi. » Testis est Sanderos *De Schismate Anglicano*.

Pro sutassus, nonnulli legunt, *requiem*, idque apposite. Irrequietus enim est, qui satagit duo- bus dominis contrariis servire ; necesse est enim ut, dum uni placet, alteri displiceat; dum uni gratificatur, alterum offendat.

Tropologice, ingreditur vias duas, puta justitiæ et peccati, cœli et gehennæ, qui crebro confite- tur, quæ via est justitiis ; et tamen ad occasionem peccandi, quæ via est peccati, revertitur ; ideo- que in via justitiæ non habebit successus, nec progressus. Rursus duabus viis « peccator ter- ram ingreditur, quando et Dei est, quod opere exhibet; et mundi, quod per cogitationem quie- rit, » ait S. Gregorius lib. I *Moral*, cap. xi.

Hic versus jam deest in Græcis, Syris et Ara- bicis. Porro notat proprietatem cordis duri, sci- licet, quod sit fucatum, velitque Deo simul ser- vire el mundo. Hi enim quatuor versus spectant ad cor durum; unde mox ilhid vocat *cor pravum*, et *coir nequam*. Hoc est quoti ait Christus *Matth.* vi 24 : « Nemo potest duc bus dominis servire, Deo, scilicet, cl manunonœ, Deo et Baali; cla- mat enim contra hoc Elias: Usqueipio claudi- catis in duas partes? Bona mater integrum, non divisum vult liliun; licet quæ so matrem finge- bat, dividi filium optaret. Ita Deus integrum cor, non divisum vult. Ita dicente Mose? Dominus solus dux eorum fuit, neque erat cum eis Deus alienus. Ergo non licet tibi Dagonem habere cum arca. Non licet terram duplici semine seminare. Non licet vestem lana et lino contexere. Non licet arare in bove et asino, » inquit Palacius.

Hinc potest per a cor ingrediens duas vias, » intelligi cor non tam simulatum et fictum, quam varium, inconstans et pravum, ut sequitur, quod omnibus se accommodat, ut omnibus placeat; quare cum probis est probum, cum casiis castum, cum improbis improbum, cum lascivis lascivum. Hujus symbolum est chamæleon, qui colorem mutat, et colores rerum, quibus se jungit, assumit et induit ex metu, propter paucitatem sanguinis et caloris, ait Aristoteles lib. IV *De Part. Animal*, cap. xi. Tales maxime sunt hæretici, de quibus S. Bernardus, serm. 61 *in Cantic.* : « Hypocrita », inquit, hæretici oves sunt habitu, astu vulpes, actu et crudelitate lupi; hi sunt, qui boni videri, non esse; mali non videri, sed esse volunt. Mali sunt, et boni videri volunt, ne soli sint mali. Mali videri liment, ne parum sint mali; etenim minus semper malitia palam nocuit; nec unquam bonus, nisi boni simulatione deceptus est. n

Et pravum cor (varia est hio lectio : S. Augustinus in *Speculo*, et Tigurina legunt vertuntque, *pravicordius*; alii, *pravus corde*; alii, *pravicors*; alii, *cor pravi*; alii, *pravi cordis*. Vide hic Franciscum Lucam in Notis ad hunc locum. Legendum cum Romanis, *ctpravus corde*) in illis scandalizabitur, — id est, offendet; Tigurina, *offensabit* (vide dicta cap. i, vers. 35) *in illis, q. d.* Impinget, cadet, in ruinam incidet, dum duabus ingreditur viis; dum, scilicet, simul Deo et mundo cupit placere. Pendet hoc hemistichium a præcedenti; ideo enim non habebit successus, quia impinget et corruet; dum enim uni domino servit, alterum illi contrarium offendat, ejusque iram et vindiciam incurrat, Decesse est; præserlim quia Deus, qui lotum cor poscit, non fert æmulum et rivalem, ideoque graviter punit eos, qui cordis dimidium sibi surripiunt, bostique suo tradunt.

Secundo, moraliter et apposite Palacios: « Quod, ait, inquit, non habebit successus, ita inlllege. Tu volebas frui bonis bonæ et make viæ: at neque his (rueris, nec illis. Nam fruentem te bonis, quæ in mīda via esse videntur, avocat bona via: et dulcedini tue in malo bona via scelerum amatorem inspergit: ita contra fruentem bonis viæ bonæ, via mala revocat, et dulcedine bonæ viæ frui, ut decel, non sinit. Hoc declarat amplius auctor per verba sequentia: El pravum cor in illis scandalizabitur; id est, ingrediens simul viam bonitatis et inalitiæ, scandalizatur et offenditur ex utraque. Nam gaudens in bona, torquetur ex mala. Conira, gaudentem in mala, bona contristat. Ergo esto calidus, aut frigidus: quia vero tepidus es, incipies evomi ab ore Domini, n

er».». 29. Cor nequam (Græce id est, durum, pertinax, obfirmatum in malo) gravabitur in doloribus (S. Ambrosius, *laboribus*, quia sua nequitia, duritia et obstinatione thesaurizat sibi; m Dei iuxta illud Hora. u, B: « Secundum du-

ritiam tuam et iinpœnitens cor, thesaurizas tibi iram in die iræ, et revelationis justiciæ Dei. » Unde causam subdit dicens) : et (id est, quia) peccator (qui jam obduruit in peccatis, coranique habitum et consuetudinem pene incorrigibilem sibi induxit) adjiciet ad peccandum. — Græce, *peccator addet peccata super peccata*, et consequenter dolores dolori, quia Deus addet ei plagas super plagas, ac dolores super dolores, juxta illud *Eccli.* xxii, 12: « Vir mullum jurans replebitur iniquitate. » En culpa, a El a domo ejus non recedei plaga. » En poma. Unde Syrus vertit: *Cor durum, multiplicabuntur dolores ejus, et arrogans addet peccata peccatis*; Arabicus: *Cordis duri multiplicabuntur dolores illius, et derisor peccata peccatis, accumulatur*; Tigurina: *Cor pertinax gravabitur laboribus, et scelerosus peccata peccatis accumulabit*. Nam, ut ait Nazianzenus in *Distichis*: « Sicut ferrum attritu suo lapides quoque accendit, sic durum et asperum pectus virga coerceri solet. » Hinc elice conclusionem, si vis arcere dolores et accorsero gaudia, fuge peccata, vaca virtuti et sanctitati; ubi enim est virtus, ibi est lætitia; ubi peccatum, ibi esi et comes ejus individuus, puta, tristitia. Unde idipsum inculcans subdit: « Synagogæ superbiorum non erit sanitas. »

Notaro *et peccator adjiciet ad peccandum*. Nam, ut ait S. Gregorius lib. XXV *Moral*, cap. xii: a Peccatum, quod poenitentia non deletur, ipso pondere mox ad aliud trahit: justo enim judicio omnipotens Deus cor peccantis obnubilat, ut præcedentis peccati merito etiam in alia cadat. » Id in se experiebatur Augustinus; quare lib. Vili *Confess.* cap. v: « Velle meum, inquit, tenebat inimicus, et inde mihi catenam fecerat, et constrinxerat me: quippe ex voluntate perversa facta est libido; et dum servitur libidini, facta est consuetudo: et dum consuetudini non resistitur, facta est necessitas. » Accedit, quod dænon a peccatore pro delectatione peccati hanc quasi exigit usuram, scilicet, augmentum peccati, novumque peccatum, quod illi suggerit, justa illud: « Ex usuris et iniquitate redimet animas eorum, » *Psal.* Lxxi, 14. Sic a Davide pro usura adulterii cum Bethsabce, exegit homicidium Uriæ illius mariti.

30. Synagoga (id est, cœtui, congregationi, ver*, so. multitudini, lurbæ) superbiorum non erit sanitas (Græce *faatç*, id est, sanatio, curatio, medela, 7. d. Duricordes et superbi, quia Dei et hominum monita spreverunt, nullamque admiserunt curationem, hinc suo tempore graviter et ininmedicabiliter punientur, ut curari et sanari nequeant. Causam subdit): frutex enim peccati (id est, omnis eorum ad peccandum potestas et facultas, in qua jam radicati et firmati videntur) eradicabitur IN ILLIS, ET NON INTELLIGETUR, — 110C est, peilitUS tolletur ab eis, ita ut amplius non intelligatur, nec agnoscatur exsa ve) (ihmo: hoc rM. sir tollo*

tur, ut nullum ejus appareat vestigium, juxta jlhid Pwi/. xxxvi, 35 : « Vidi impium superexaltatum et elevatum sicut cedros Libani. Et transivi, ft ecce non erat : quæsivi eum, et non est inventus locus ejus, n Ita Jansenius. Secundo, Palacios explicat, 7. d. Superbis et obstinatis non est sanitas, quia ipsi in corde adjiciunt peccata peccatis, ac consequenter in corpore cumulant plagas plagis, dolores doloribus, la go, si videi is sanum superbum, ingredi cor ejus; ibi videbis dolorum carnificinam. Porro «frutex peccati» est liberum arbitrium, sive libertas bene vel male agendi : hæc tolletur a superbis in inferno, quia damnati non habent liberum arbitrium ad bene vel male agendum : nam in malo obdurati et obfirmali sunt, ait Palacius.

Porro Græca jam pro *vnwrf*, id est, *synagoga*, legunt id est, obductio, inductio : unde sic habent : *Obductioni superbi non est sanatio : frutex enim peccati radicavit in illo*. Obductio intelligitur mali, puta clades, calamitas et supplicium pro peccatis inflictum, uti dixi cap. n, 2, 7. d. Talis et tanta calamitas a Deo infligitur superbo et duro, ut ei non sil remedium, ut eam Giurare et sanare sil impossibile. Hinc et Syrus vertit : *Plaga illusoris non habet medelam, quia a planta prava, planta ejus*. S. Ephrem tract. *De timore Dei* : a Obductio superbi© non est sanatio : frutex enim radicavit in illa, » 7. d. Etiam si superbia exterius obducatur et operiatur velo humilitatis, non tamen sanatur, quia interius in corde manet ejus radix, puta, mens superba. Superbi enim exterius simulant se humiles; sed interius tument arrogantia. Arabicus : *Non est supplicio derisoris indulgentia : plantam namque pravam plantavit*. Complui, addunt nonnulla : sic enim habent, in inductione superbi non est sanitas : itinera ejus eradicabuntur; planta enim nequi(iæ radices misit in illo; et sic legit S. Ambrosius. Tigurina vero, in inductione (id est, in suasionem), arrogantis nihil est sani, et gressus ejus convellentur (Valablus, vestigiis suis evertetur, id est, institutis suis fallitur), quia radices egit in ea planta malitiir. Hæc lectio consentit eum Vulgata Latina; sed ea est uberior : quod enim Græcadixit, *itinera ejus eradicabuntur*; Latina dicit, *frutex peccati eradicabitur*. Frutex enim arboris est quasi iter et semita, qua se promovet et propagat arbor.

Hinc per *fruticem peccati* possunt accipi voluptates, opes, honores : item machinationes, artes, Taudes, socii, congregationes, clientela', spes, etc. Hm enim sunt illecebra' et fomites peccati, quibus illud proserpit, seque propagat, sicut per frutices proserpit el propagat se arbor : Ob quas et per quas peccator peccata peccatis accumulatur; ideoque eas omnes eradicabit el disperdet justus criminum ultor heus. Causam subdunt Græca : quia *planta malitia in eo radices egit, q. d.* Quia in malitia plane radicata e<t. i>t nb e*» * çAllii,

nec minis, nec monitis permiserit, adeo ut nulla supersit spes emendationis et bonitatis; idcirco malitiam hanc ejus cum ipso evellet et evertet Deus. Luxuriantes ergo voluptatum, honorum et opurn frutices amputemus, sicut vinitor putat palmites et pampinos vilis luxuriantes, ne Deus vitem ipsam totumque hominem eradicet, et in ignem æternum mittat.

Denique pro « frutex enim peccati eradicabitur in illis, » uti legit Jansenius el alii; legendum est contrarie, *frutex enim peccati radicabitur in illis*, uti legunt Romana et Græca, 7. d. Voluntas propria et cupiditas, quæ est frutex peccati, id est, peccatum omne progerminans, altas radices aget in superbis, « el non iniciligilur, » quia superbi non intelligunt se agi propria voluntate et cupiditate : putant enim se agi ratione, voluntate Dei et charitate; amor enim proprius et superbia eos excæcat, et lucem naturalem offuscat, ut seipsos et suum bocce Y'lium non perspiciant; ideoque Deus illos puniet, eradicabit et affliget immedicabiliter.

31. Coii sapientis intelligitur in sapientia, et ACRIS BONA AUDIET CUM OMNI CONUPISCENTIA SAPIENTIAM. — Cordi duro, indocili, inflexili et præfracto opponit cor sapientis, ulpole docile, flexile, studiosum el subditum sapientiæ : illud ergo « intelligitur, » inquit, id est, cognoscitur in sapientia, supple, audienda, legenda, meditanda, proloquenda, docenda et opere exercenda : ideoque addit. « aures bona, » quæ libenter audit bona, manans ex corde bono, quale est sapientis, « audiet cum omni concupiscentia, » id est, aviditate, 7. d. Avidissime excipiet «sapientiam, » præserlim sublimiorem et magis reconditam. Hanc enim significat vox iwya&bi. Sic enim habent Græca, et ex eis S. Ambrosius : Cor sapientis cogitabit parabolam, et aures auditoris desiderium sapientis. Vox desiderium dupliciter accipi potest : primo, ut referatur ad sapientem, 7. d. Sapiens desiderat aurem auditoris, id est, aurem audientem el attentam; secundo, ut referatur ad aurem, g. d. Auris auditoris, id est, audiendi avida, desiderat audire sapientem, ut ab eo sapientiam hauriat et addiscat Hunc sensum expressit Latinus Interpres, et Syrus : Cor sapiens, ait, intelligd parabolas sapientum; et aures, quæ audit, latabitur in sapientibus. Priorem sequitur Tigurina, dum vertit : Cor hominis cordati meditatatur sermones reconditos (Vatablus, res arcanas), et sapiens aurem attentam expetit. Ita David : u Audiam, ait, quid loquatur in me Dominus el Deus : quoniam loquelur pacem in plebem suam, » pnaa. Psal uxxxiv, 9. Hæc est antithesis prima inter cor durum et cor sapiens. I

Igitur docet hic Siracides, ad sapientiam requiri primo, cor avidum sapienti© ; secundo, aurem docilem, quæ libenter audiat dogmata et monita salutis : quibus si krhu accedat manus.

perfectam nanciscitur sapientiam, id est, virtutem. Unde Aristoteles apud Laertium lib. V, cap. i. asserit tria ad sapientiam exigere, naturam, doctrinam, exercitationem : natura est in corde et mente capaci et avida, doctrina in aure docili, exercitatio in manu et operatione. Sapienter S. Bernardus, semi. 28. in *Cant.* : a Auris, inquit, prima mortis janua, prima aperiatur et vitæ : nunc autem unde irrepsit morbus, inde remedium intret, et per eadem sequatur vestigia vita mortem, tenebras lux, venenum serpentis antidotum veritatis. » Porro, quanta debeat esse aviditas sapientiæ, ostendit S. Cyrillus lib. I in *Joan-nem*, cap. n, dum ait nos debere æmulari canes venaticos, qui undique odorantur et persequuntur feram, donec eam comprehendant. Simili enim modo nos debere scrutari et insequi veritatem, donec eam teneamus.

Vers. 32. 32. SAPIENS COK ET INTELLIGIBILE (id est Cst, intelligens : sic sæpe verbalia desinentia in *bilis* accipiuntur pro participiis, vel nominibus, ut *incredibilis* pro incredulus, *docibilis* pro docilis) abstinere se a peccatis. — Sapientia enim practica et vera consistit in fuga peccatorum et exercitio virtutum. Est hæc secunda antithesis cordis duri et cordis sapientis : cor enim durum addet peccata peccatis, ut dixi vers. 29 ; cor vero sapiens ab iis abstinere. Audi S. Ambrosium *De Jacob*, el *Vita beata*, cap. vin : u Manet, inquit, semper inter adversa et delectabilia perfecta virtus : ne-

que adversa de perfectione ejus quidquam minuunt, neque delectabilia adjungunt perfectioni. » Et epist. 7 : « *ad Simplicium*, lib. II. » Sapiens non metu frangitur, non potestate mutatur, non attolitur prosperis, non tristibus mergitur : ubi enim sapientia, ibi virtus animi, ibi constantia et fortitudo : sapiens manet perfectus in Christo, fundatus charitate, radicans tide. » Quin et Seneca *ad Helviam*, cap. v' : « Nec secunda, inquit, sapientem efferunt, nec adversa demittunt. » Unde idem infert, *epist.* li7, cap. vi : « Sapientia est mens perfecta, vel ad summum optimumque perducta. » Et ibidem, cap. vii : « Sapiens vicinus proximusque diis consistit, excepta mortalitate, similis Deo. »

Et in operibus justitie successus habebit. — Tigurina, in *operibus justis successu potietur*. Deus enim prosperat justas justorum quasi amicorum actiones, nipote a se et sua gratia profectas, sibi que gratissimas, juxta illud Apostoli : « Creati in operibus bonis (id est, ad opera bona), quæ preparavit Deus, ut in illis ambulemus, » *Ephes.* 11, vers. 10. Et illud Psallis *Psal.* 1, 3 : u Omnia quotcumque faciei, prosperabuntur. »

Est hæc tertia antithesis cordis duri, et cordis Tertis, sapientis. Durum enim non habebit successus, ut dixit vers. 28, quia Deum habet adversum : sapiens vero habebit, quia Deum habet propitium. Hic versus jam deest in Græco et Syro.

QUARTA PARS CAPITIS.

DE ELEEMOSYNA EJUSQUE FRUCTIBUS.

vm.33. 33. Ignem ardentem exstinguit (S. Ambrosius legit, *restinguit*) aqua : et eleemosyna resistit peccatis, — præteritis; sed et pari ratione ac jure præsentibus et futuris. Nota *rò et, id est, similiter, pari modo, sic. Est enim comparatio, 7. d. Sicut ignem exstinguit aqua, sic eleemosyna exstinguit peccata, a Sicut enim aquæ elementum, inquit Rabanus, effusum ignis exstinguit ardorem, sic et eleemosyna, quæ per charitalis affectum expenditur, peccatorum obruet Hammam. » Pro *resistit*, Græce est *ideerai*, id est, *expiabit peccata* : hoc autem est resistere peccatis nos accusantibus apud Deum, scilicet, eum placare, itaque peccata expiare, juxta illud : « Superexaltat misericordia justitiam, » *Jacob.* 11, 13. Arabicus, *extenuat peccata* ; Syrus, *remittit peccata*, S. Cyprianus, tract. *De Opere et Eleemos.*, u exstinguit peccata; » Tigurina, peccatum *expiat misericordis benignitas*. Hebr. enim -rzn *chesed*, idem est quod pietas, misericordia, benignitas, beneficentia, eleemosyna. Eleemosyna ergo est peccati piaculum, et quasi vidima pro peccato, juxta il-

9

Blctu»-

hunc lud *Daniel*, iv, 24. a Peccata tua eleemosynis

redime. » Vide ibi dicta. Transit recto ordine ac gradu a sapientia et justitia ad eleemosynam, quia hæc inter opera justitiæ, quæ dixit esse sapientis, primis tenet.

Apposite comparat peccatum igni, eleemosynam aquæ. *Primo*, quia, sicut ignis adurit Leditque corpus, ita peccatum lædit, occidit et exurit animam. Peccatum ergo est quasi ferrum candens, quod suo te contactu vult comburere ; ob- jice tu illi aquam eleemosynæ; non te aduret. *Secundo*, quia, sicut ignis excitat flammam, ita Secuu. peccatum suscitatur concupiscentias, æs^usque iræ, gulæ, libidinis, etc. *tertia*, quin peccata accen- Tertio. dunt ignem, id est, iram et ultionem Dei, ut igne furoris sui eos disperdat. *Quarto*, quia peccata Quarto, peccatori parant ignem gehennæ. Hosce omnes peccati ignes inira vi sopit eleemosyna; imo ita exstinguit, ut nullum eorum vestigium supersit. Vide *Matth.* xxv, 35. Quocirca S. Maximus hom. i de *Eleemos.* : « Dicit, ait, Scriptura divina : Sicut aqua exstinguit ignem, ita eleemosyna exstinguit peccatum. Magna plane, et cunctis ambienda sententia, quæ hominibus pene jam mortuis, el

Timo.

peccatorum suorum incendio arefactis, redivivum quoddam beneficium pollicetur. »

Mystice S. Cyprianus *Dc Opere ct Eleaiwyn.*, per aquam accipit baptismum, per ignem gehennam : « Hic, inquit, ostenditur et probatur, quia sicut lavacro aquæ salutaris gehennæ ignis exstinguitur, ita eleemosynis atque operationibus justis, delictorum flamma sopitur. Et quia semel in baptismo remissio peccatorum datur, assidua et jugis operatio, baptismi instar imitata, Dei rursus indulgentiam largitur. » Sic quoque explicat S. Gaudentius tract. 13 *De Natali Domini*. Hinc pariter S. Augustinus, *homil.* 39, inter 50: « Dedit nobis, inquit, Deus secundum baptismum. Nam, sicut aqua exstinguit ignem, sic eleemosyna exstinguit peccatum, in horreis nostris habeamus abundantiam, quæ flammam nostras oblatione unius panis exstinguat : ante fores gehennæ stat misericordia, et neminem permittit in carcerem mitti. » Sic et S. Laurentius, episcopus Novarum, *homil. dc Paenitentia*, quæ exstat in *Bibliotheca SS. Patrum*, in Appendice, ex hisce Siracidis verbis comparat eleemosynam baptismum : « Aqua, inquit, et ablutio et remissio in eleemosyna largientis est. Ne differas ablui inquinatimi corpus et animam fontibus eleemosynæ, ut redeas rursus in praemissi baptismatis formam. Sicut aqua exstinguit ignem, sic eleemosyna exstinguit peccata. Tanquam si ita dictum esset : Sicut aqua exstinguit ignem ardentem, sic eleemosyna discerpit avaritiam, funera, hominumque crimina, vincula funesta disrumpit. » Et mox : « Sicut peccatum, quod extra corpus est, eleemosyna fulminat et exstinguit : sic vitium libidinis, quod membra incestat, lacrymarum ubertas exstirpat. Ergo peccatum, quod extra coipus est, proprium habet fontem eleemosynarum ; et flagilium, quod intra corpus committitur, smini habet fontem ex oculis fluentem. » Affert exemplum Zachæi, qui eleemosynis sua peccata abolevit, *Luca*; xix. « Translatus, inquit, de bono ad malum, do præda ad palmam. »

causa prima. Causa, cur eleemosyna exstinguat peccatum, *Cs(primo)* quia misericordes in alios, sibi Dei misericordiam conciliant, et quasi emerentur, juxta illud promissum Christi : a Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur, » *Matth.* cap. v, I. *Secundo*, quia pauperes pro suis eleemosynariis Deum precantur; pauperum autem vocem audit et exaudit Deus. *Tertio*, quia, « uni eleemosynam corporalem nulli ob inopiam facere nequeant, omnes tomen possunt facere spiritalem, qualis est procari pro pauperibus, eos consolari, docere, beno consulere, etc., ac præsertim offensam dimittere iis qui nos offenderunt. Itaque autem remissio quasi juro talionis meretur parem remissionem, juxta promissum Christi. » Si demiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater vester cœlestis delicta vestra, » *Matth.* cap. vi, 14. *Quarto*, quia eleemosyna est actus charitatis : « charitas autem operit multitudinem peccatorum, » *Jacob*, v. 20.

Quocirca S. Ambrosius in hæc verba Ecclesiastici, «eroi. t, tom. II : « Ignem ardentem, inquit, restinguit aqua, et eleemosyna resistit peccatis. Magna plane et cunctis ambienda sententia, quæ hominibus pene jam mortuis, et peccatorum suorum incendio arefactis redivivum quoddam beneficium pollicetur, ut interveniente eleemosyna, sicut aquæ intermortuis, succus (qui sit) refrigerium arescentibus infundatur : hoc est, ut miseri homines, qui in mortem peccatis aruerant, ad vitam eleemosynis reviviscant; sitque illis misericordia fons salutis, quibus avaritia fuerat mortis incendium, ut flammam, quas sibi peccando incenderant, largiendo restinguant; atque utiliore commercio, qui pecuniam quondam dederat, ut adulterium perpetraret, nunc pecuniam eroget, ut adulter esse jam desinat; et emat sibi quodammodo innocentiam, qui sibi emerat aliquand peccatum : dicit enim Dominus ad discipulos suos : Date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis. » Lude concludit : « Sola misericordia: virtus, cunctorum est redemptio peccatorum. »

Idem, «eroi. 2, eleemosynam comparat, imo præfert aquæ baptismi : a Ipsa enim, inquit, gehennæ consumit incendia, quæ dum per baptismum infunditur, Tartari restinguit ardorem : vivificat enim animas, et delicta restinguit. Ita igitur eleemosyna resistit peccatis, sicut aqua baptismi gehennæ restinguit incendium. Ergo quodammodo eleemosyna animarum aliud est lavacrum : nisi quod indulgentior est eleemosyna, quam lavacrum ; lavacrum enim semel datur; eleemosynam autem quoties feceris, toties promereris veniam. » Eadem habet *serm.* 42. Ex dictis disce quanta sit vis, dignitas, utilitas et necessitas eleemosynæ.

Idem, «eroi. 2, eleemosynam comparat, imo præfert aquæ baptismi : a Ipsa enim, inquit, gehennæ consumit incendia, quæ dum per baptismum infunditur, Tartari restinguit ardorem : vivificat enim animas, et delicta restinguit. Ita igitur eleemosyna resistit peccatis, sicut aqua baptismi gehennæ restinguit incendium. Ergo quodammodo eleemosyna animarum aliud est lavacrum : nisi quod indulgentior est eleemosyna, quam lavacrum ; lavacrum enim semel datur; eleemosynam autem quoties feceris, toties promereris veniam. » Eadem habet *serm.* 42. Ex dictis disce quanta sit vis, dignitas, utilitas et necessitas eleemosynæ.

31. Et Dixit rnosrrcroR est ejis qu reddit gratiam, — <l. d. Deus providet, et de omnibus prospicit eleemosynario, qui benefacit, miseretur et dat eleemosynam indigenti, juxta illud Psallit et Pauli : « Qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus et metet, etc. Qui autem administrat semen seminanti, et panem ad manducandum præslabit, et multiplicabit semen vestrum, et augebit incrementa frugum justitiæ vestræ, ut in omnibus locupletati abundetis, » Il *Corinth.* ix. Vido S. Chrysostomum, *homil. Quod eleemosyna est ars omnium qua-stuosissima*. Memorabile liujus sententia' exemplum exstat in Soplironio, puta, in *Prato Spirituali* Joamiis Moschi, cap. cclxi, do nobili quodam Constantinopolitano, qui, cum omnia sua in pauperes distribuisset, filio nil nisi Christum curatorem reliquit : quare Christus se ei curatorem præstitit, monuitque divitem primum, ut illi filiam unicam in uxorem traderet, cumque omnium bonorum hæredem scriberet; qui idipsum fecit, juvenique dixit:

« Ecce bonus curator tuus misit tibi uxorem. » Hoc est quod ait S. Chrysostomus homil. 53 et 68 *ad Popid.* : a Si filiis, inquit, omnia dimittas, periculosa? custodia? tua cuncta commendasti : si vero Deum eis relinquo hæredem et tutorem, innumeros reliquisti thesauros. Si vis filios divites in tuto relinquere, Deum ipsis relinque debitorem, et hoc eis chirographum trade. Deus centuplum, quod promisit, rependet. Deo ergo fenerare. » Et S. Cyprianus, tract. *De Opere et Eleemosyn.* : « Patrimonium, ait, Deo creditum nec fiscus invadit, nec calumnia aliqua forensis evertit. In luto hweditas ponitur, quæ peo custode servatur. » *

Græca jam aliter habent, nimirum : *Dominus qui retribuit* (Græcum «*ῥανGicoû*»-, habet emphasim, g. d. Qui récompensât, qui quasi mercedem merito, ac par pari retribuit) *gratias* (copiam gratiarum), *meminit in posterum*; Syrus, *qui facit quod bonum est, paratus* (id est, bene dispositus) *est in oia sua*; Arabicus, *qui operatur bonum* » bene se habebunt uiæ illius.

Meminit (Deus) fjl s (eleemosynæ) in posterum, — ut eam suo tempore remuneretur, laudet et celebret, uti Christus apparuit noctu S. Martino, qui dimidiam chlamydem dederat pauperi, eam coram angelis ostentans, dicensque : « Martinus adhuc catechumenus hac me veste contexit, n Ita Sulpitius in Vita S. Mailint

Et in tempore casis sei imentet (eleemosyna, et eleemosynarius) firmamenti^ . — Syrus, *et in tempore quo ceciderit, inveniet esse fulcrum*; Arabicus, *et qui cadet, erit illi virtus et sustentaculum* ; Tigurina omnia hn>c una sententia complectitur : *Dominus gratiam redditurus memor erit in posterum, ut auctor* (eleemosinæ) *tempore casus sui adminiculum inveniat, q. d.* Si eleemosynarius in adversa labatur, si in calamities incidat, Deus memor ejus eleemosynarum eum fulciet, roborabit, eriget, restituet in pristinum statum et gradum, imo majoribus bonis et donis cumulabit.

Secundo » Palacius hæc accipit de casu, id est, lapsu in peccatum, q. d. Si eleemosynarium in peccatum labi contingat, in ipso casu inveniet eleemosynam, quam fecit, cui nitatur, et in qua firmetur, ut surgat. Quia eleemosyna misero data rogat pro datore Deum, ut eum ab omni miseria liberet, qui miseros ab eorum miseria liberare solebat. Hoc est quod ait Tobias cap. iv : u Eleemosyna ab omni peccato et a morte liberat, et non patietur animam ire in tenebras. »

Hujus rei mirabile exstat exemplum in *Prato Spini*. Joannis Moschi, cap. ccvii, de virgine quadam Gentili, quæ cum sua erogasse! in pauperes, redacta ad inopiam, lapsa est in fornicationem, utque victum sibi pararet, seipsam prostituit : " : Deus, memor ejus eleemosynarum, ipsam

ad poenitentiam revocavit, per eamque ad castitatem, fidem et baptismum traduxit; cumque nullus pro ea in baptismo spondere vellet, angeli cœli hji missi pro ea se sponsores præstiterunt.

Denique Psalles *Psal*, xl, i : a Beatus, inquit, qui inlelligit super egenum et pauperem; in die mala liberabit eum Dominus. » Quocirca S. Cyprianus in fine tract. *De Opere et Eleemosyna*, hæc ei dat elogia : « Preclara et divina res, inquit, fratres diarissimi, salutaris operatio, solatium grande credentium, securitatis nostræ salubre præsidium, munimentum spei, tutela fidei, medela peccati : res posita in potestate facientis, res et grandis et facilis, sine periculo persecutionis, corona pacis, verum Dei munus et maximum, infirmis necessarium, fortibus gloriosum, quo Christianus adjutus perfert gratiam spiri^dem, et promeretur Christum judicem, Deum computat debitorem. Ad hanc operum salutarium palmam libenter ac prompte certemus : oinnes in agone justiliæ, Deo et Christo spectante, curramus; et qui sæculo et mundo majores esse jam coepimus, cursum nostrum nulla sæculi et mundi cupiditate tardemus. » Et S. Chrysostomus, homil. 33 *ad Popal.* : « Eleemosyna, inquit, Christi adstal tribunali, non tantum patrocians, verum et ipsi persuadens judici, ut reo patrocinium præstel, et pro eo sententiam ferat; et licet millies peccaverit, coronat et victorem promulgat. » Intellige hæc de illis cpîi peccant ex fragilitate, non ex presumptione. Ex hac enim et similibus S. Scripturæ de eleemosyna peccatum expiante sententiis, quidam in errorem prolapsi sunt, ut censerent sibi licere rapere aliena, et vivere ut liberei, eo quod eleemosyna sine poenitentia compensaret omne peccatum. Quem errorem recenset et confutat S. Augustinus lib. XXV *De Civitate Dei*, cap. XXII, et *Enchir.* cap. txxv : « Non ergo, inquit, se fallant, qui per eleemosynas quamlibet largissimas fructuum suorum, vel cujuscumquo pecunia?, impunitatem se emere existimant, in facinorum suorum immanitate ac nequitia permendo. » Sic et S. Gregorius in *Pastor*, parte III, cap. XXI : « Ne venalem, inquit, Dei justitiam aestiment, si, cum curant pro peccatis nummos tribuere, arbitrantur se posse inulte peccare; melior quippe est anima quam esca, et corpus quam vestimentum. » Et S. Cæsarius Arelatensis, *homil.* 9 : « Prodest eleemosyna, inquit, si omittas peccare. »

Hi sunt ergo tres fructus eleemosynæ : *primus*, quod instar aquæ restinguat peccata; *secundus*, quod maneat in memoria Dei, ut eam remuneretur; *tertius*, quod in casu sit fulcrum. Vide ea quæ dixi *Deuter.* xxvi, vera. 12, ubi viginti illustres eleemosynæ fructus recensui.

CAPUT QUARTUM.

V

SYNOPSIS CAPITIS.

Parænesis est ad eleemosynam : pergit enim ad eam adimi tan usque ad vers. 23. A quo usque ad ter- 23, est parænesis et cohortatio ad sapientiam, ex duodecim ejus officiis, quæ ipsa suis filiis, præsertim eleemosynariis prastat. Inde, usque ad finem capituli, recenset varia hujus sapientiæ præcepta, præcipue circa pudorem malum, qui hostis est sapientiæ.

1. Fili, eleemosynam pauperis ne defraudes, et oculos tuos ne transvertas a paupere, 2. Animam esurientem ne despexeris : et non exasperes pauperem in inopia sua. 3. Cor inopis ne afflixeris, et non protrahas datum angustianti. 4. Rogationem contribulati ne abjicias : et non avertas faciem tuam ab egeno. 5. Ab inope ne avertas oculos tuos propter iram : et non relinquo quærentibus tibi retro maledicere. 6. Maledicentis enim tibi in amaritudine animæ, exaudietur deprecatio illius : exaudiet autem eum, qui fecit illum, 7. Congregationi pauperum affabilem te facito, et presbytero humilia animam tuam, et magnato humilia caput tuum. 8. Declina pauperi sine tristitia aurem tuam, et redde debitum tuum, et responde illi pacifica in mansuetudine. 9. Libera eum, qui injuriam patitur de manu superbi : et non acide feras in anima tua. 10. In judicando esto pupillis misericors ut pater, et pro viro matri illorum. 11. Et eris tu velut filius Altissimi obediens, et miserebitur tui magis quam mater. 12. Sapientia filiis suis vitam inspirat, et suscipit inquirentes se, et præibit in via justitiæ. 13. Et qui illam diligit, diligit vitam; et qui vigilaverint ad illam, complectentur placorem ejus. 14. Qui tenuerint illam, vitam hæreditabunt : et quo introibit, benedicet Deus. 15. Qui serviunt ei, obsequentes erunt sancto : et eos qui diligunt illam, diligit Deus. 16. Qui audit illam, judicabit Gentes : et qui intuetur illam, permanebit confidens. 17. Si crediderit ei, hæreditabit illam, et erunt in confirmatione creaturæ illius. 18. Quoniam in tentatione ambulat cum eo, et in primis eligit cum. 19. Timorem, et metum, et probationem inducet super illum: et cruciabit illum in tribulatione doctrinæ suæ, donec tentet eum in cogitationibus suis, et credat animæ illius. 20. Et firmabit illum, et iter adducet directum ad illum, et laetificabit illum, 21. et denudabit absconsa sua illi, et thesaurizabit super illum scientiam et intellectum justitiæ. 22. Si autem oberraverit, derelinquet eum, et tradet eum in manus inimici sui. 23. Fili, conserva tempus, et evita a malo. 24. Pro anima tua ne confundaris dicere verum. 25. Est enim confusio adducens peccatum, et est confusio adducens gloriam et gratiam. 26. Non accipias faciem adversus faciem tuam, nec adversus animam tuam mendacium, 27. Ne reverearis proximum tuum in casu suo. 28. Ne retineas verbum in tempore salutis. Non abscondas sapientiam tuam in decore suo. 29. In lingua enim sapientia dignoscitur : et sensus, et scientia, et doctrina in verbo sensati, et firmitas in operibus justitiæ. 30. Non contradicas verbo veritatis ullo modo, et de mendacio ineruditionis tuæ confundere. 31. Non confundaris confiteri peccata tua, et ne subjicias te omni homini pro peccato. 32. Noli resistere contra faciem potentis, nec cerneris contra ictum fluvii. 33. Pro justitia agonizare pro anima tua, et usque ad mortem

certa pro justitia, et Deus expugnabit pro te inimicos tuos. 34. Noli citatus esse in lingua tua, et inutilis, et remissus in operibus tuis. 35. Noli esse sicut leo in domo tua, evertens domesticos tuos, et opprimens subjectos tibi. 36. Non sit porrecta manus tua ad accipiendum, et ad dandum collecta.

PRIMA PARS CAPITIS.

Ver*.». t. Fn.T, ELEKMOSYXAM PAPPERIS NE DEFRAUDES , — hoc est, pauperem eleemosyna non defraudes. Est hypallage. Similis est illa frequens Hebræis : *Miserunt civitatem in ignem*, hoc est, miserunt ignem in civitatem. Et illa *Exodi* cap. xu, vers. 11 : « Calceamenta habebitis in pedibus, » id est, pedes habebitis in calceamentis, sive calceatos.

Vox *defraudes*, vel, ut græce est, *prives*, significat eleemosynam pauperi esse debitam, iliumque ad eam habere jus, non justitiæ, sed diaritatis, ut, scilicet, petat a divite panem, vestem, vel nummum sibi ab eo ex charitate debitum, quo quasi stimulo incitat divitem ad dandum illum, *q. d.* Da panem pauperi; quia panis ille est pauperis, hoc est, pauperi debitus; unde si illum ei neges, facis ei injuriam, quia eum re sibi debita defraudas. Hoc est quod ait S. Basilius in illud Evangelii! : *Destruam horrea mea*. « At tu, inquit, numquid spoliatores, qui, quæ dispensanda accepisti, propria reputas? Est panis famelici, quem tu tenes; nudi tunica, quam tu in conclavi conservas; discalceati calceus, qui apud te marcescit; indigentis argentum, quod possides superfluum. Quocirca tot pauperibus injuriam facis, quot dare valeres. » Et, quod magis mirere, negat. S. Ambrosius, serm. 81, posse quemcumque suam bonam appellare, quæ quis possidet : « Si plus habes, quam tibi ad victum vestitumque necessarium est, illud eroga, et in illo debitricem esse te noveris, »

Addo S. Chrysostomum, qui ad populum Antiochenum verba faciens : « Numquid (ait) grave quidpiam et onerosum nobis requirit? Necessitatem excedentia vult nos facere necessaria, et quæ nequidquam et inutiliter reposita sunt, hæc vult bene distribui. » Et aliquanto post : « Tuarum rerum es, o homo, dispensator, non minus quam qui Ecclesiæ bona dispensat. » Et mox : « Non ad hoc accepisti, ut in delicias absumeres; sed ut in eleemosynam erogares : numquid enim tua possides? Res pauperum tibi sunt creditæ, sive ex laboribus justis, sive ex hæreditate paterna pos-

sideas. » Et S. Bernardus, epist. 42 *ad Tlenricum Seuon.*, sic ait : « Nostrum est, pauperes clamant, quod effunditis; nobis crudeliter subtrahitur, quod vos inaniter expenditis. » Nostrum, id est, nobis debitum est non ex justitia, sed ex charitate. Denique S. Augustinus *in Psalm*, cxiv : « Superflua diviti, inquit, necessaria sunt pauperi; aliena relinet, qui ista tenet. » Porro, ne quis dicat hæc concionatorie per exaggerationem dici, didactico et scholastice S. Thomas II, *Quæst.* LXVI, art. 7, ita definit : « Res, quas aliqui superabundantes habent, ex naturali jure debentur pauperum sustentationi, » Idem, *In IV*, disi. XV, *Quæst.* 11, art. 4, asserit hanc esse communem Theologorum omnium sententiam.

Quocirca S. Franciscus, teste S. Bonaventura aliis in ejus actis, quæ sibi quasi pauperi data erant, si pauperior quis ab eo eleemosynam petisset, illico non tam donabat, quam jure suo cedebat. Unde audiens vetulæ cujusdam inedia, dixit : « Frater mi, restituamus alienum hoc (pallium suum denotans) quod ego retinebam, donec æquioris tituli possessor appareret. Jam apparuit pauperrima quædam soror nostra, ad quam rogo ut mittas hoc incum palliolum, cum quibusdam panibus ex eleemosyna collectis, quæ dum Fratres portaverint, dicant quod suum erat sibi dari : reputo enim, quæ nobis conferuntur, in nostrum cedere usum, donec indigentior supervenerit, » Sed vide miram Dei providentiam et remunerationem : eodem tempore aliqui ex Pontificiis detulerunt tot panni ulnas, quot S. Patri, ejusque sociis vestiendis sufficiebant.

Pro *eleemosynam*, Græce est *fw/*, id est *vitam*, hoc est victum, sive ea quæ ad vitam conservandam pertinent. Hinc et *fw/* « tam victum, quam vitam significat, æque ac Hebr. *pn chaiim*, ut patet *Proverb*, xxvii, 27, in Hebr. Hinc, illud vulgè tritum : *filos* id est, vita victu indiget. Unde Tigurina vertit : *Ne defraudes victu pauperem*. Cum ergo græce dicitur *fw/* « *vitam*, hoc est victum, mendi ne prives; » senses est, *q. d.* Ne prives pauperem suo victu, quasi sua vita. Novum dat stimulum ad eleemosynam; significat enim ex eleemosyna, puta ex victu, pendere vitam pauperis : ita ut, si eum prives eleemosyna et victu, prives et vita : hæc enim sine victu conservari nequit. Unde Syrus vertit : *Fili mi, ne irrideas vitari pauperis*; Arabicus : *Ne derideas victum pauperis*.

Hoc est quod sancitur Jure Canonico, disi. 80, can. *Pasce*. « Pasce fume monentem : si non pavisti, occidisti. » Quam sententiam Gratianus ibidem, et S. Thomas II 11, Quæst. XXXII, art. 5, tribuunt S. Ambrosio in lib. *Offic.*; sed hodie, nec ibi, nec alibi in S. Ambrosio reperitur. Simile tamen invenitur apud S. Augustinum in *Psal.* cxviii : « Hoc est, inquit, occidere hominem, vita* suæ ei subsidia denegare; cavo ne inter loculos tuos concludas salutem inopum, et tanquam in tumultis sepelias vitam pauperum. » Rursus S. Ambrosius, lib. *De Naboth* : « Parietes, inquit, vestitis auro, homines nudatis, clamat ante domum tuam nudus, et negligis, et sollicitus es quibus marmoribus pavimenta vestias: pecuniam pauper quærit, et non habet; panem postulat homo, et equus tuus aurum sub dentibus mandit. »

Varia
fpccies
dwino-
sjnx.

Porro «à, et victus, non tantum significat alimoniam, sed et vestitum, pharmaca, habitationem, et quidquid ad vitam tuendam est opportunum, quæ omnia præstati eleemosyna : « Unde multæ ejus sunt species, ait Rabanus. Non solum ergo, qui dat esurienti cibum, sitiendi potum, nudo vestimentum, peregrinanti hospitium, fugienti latibulum, a*gro, vel incluso visitationem, captivo redemptionem, debili subvectionem, emeo, deductionem, tristi consolationem non sano medelam, erranti viam, deliranti consilium, et quod cuique necessarium est indigenti; verum etiam qui dat veniam peccanti, eleemosynam dat: et qui emendat verbere, in quem potestas datur, vel coercet aliqua disciplina, et tamen peccatum ejus, quo ab illo læsus aut offensus est, dimittit ex corde, vel orat ut ei dimittatur, non solum in eo quod dimittit atque orat, verum etiam in eo quod corripit, et aliqua emendatoria poena prectit, eleemosynam dat, qui misericordiam præstati. » Quæ omnia Rabanus transcripsit ex S. Augustini *Enchirid.* cap. lxxi et lxxii, qui et causam addit dicens : « Multa enim bona præstantur invitis, quando eorum consulitur utilitati, non voluntati; quia ipsi sibi inveniuntur esse inimici, amici vero eorum potius illi, quos inimicos putant. » Et idem S. Augustinus in *Psal.* ciii : « Valde, inquit, male diligit is qui bene audit, et male operatur; si poles dare, da; si non potes, affabilem te fac : coronat Deus intus bonitatem, ubi non invenit facultatem; nemo dicat : Non habeo; chantas do sacculo non erogatur. »

Et oculos tuos ne transvertas a paupere, — ut, cum pauper in te intente respicit petens eleemosynam, tu ab eo aspectum ne avertas, alioquo transferas. Unde Tobias, cap. iv, 7, filio precipit : « Noli avertere faciem tuam ab ullo paupere; sic enim fiet ut nec a te avertatur facies Domini. » Vult ergo Siracides ut, si videro pauperem, figam oculos in eum, ut ea fiducia pelata me; si enim viderit me a se avertere oculos, incipiet diffiderè, ac ita non petet, et in sua miseria perseverabit,

ait Palacius. Grece est /«q id est, ne protrahas titulos indigentis, ut, scilicet, debeant diu in te respicere, et petere eleemosynam; sed cito eam exhibe, tum ut liberes eum longa molestia respiciendi in te et petendi; tum ne diu eum suspensum et dubium de tua donatione teneas, itaque affligas. Linde Syrus vertit, ne affligas pauperem ignobilem; Tigurina, ne oculos egenos spe diu produxeris; Arabicus, ne visu noceas dolore afflicto; tum ut cito ejus necessitati æque ac desiderio succurras; tum ut tua promptitudine et celeritate dandi, meliorem et gratiorem facias tuam eleemosynam, magisque pauperem soleris et exhilares, juxta illud Apostoli : « Qui miseretur in hilaritate, » Boet. xii, 8; et : « Bis dat, qui cito dat. » Qui enim post longas preces dat eleemosynam, significat se eam aegre et coacte dare, nec tam dare, quam caro vendere, puta, laboriosis precibus et molestis clamoribus eam commutare; aut potius eam pene vi sibi invito extorqueri.

Imitare ergo Abraham, de quo dicitur *Genes.* xviii, 2 : « Apparuerunt ei tres viri stantes prope eum; quos cum vidisset, cucurrit in occursum eorum, etc., et dixit : Domine, si inveni gratiam in oculis tuis, ne transeas servum tuum, » etc. Quare S. Ambrosius lib. I *De Abraham*, cap. v : « Disce, inquit, quam impiger esse debeas, ut possis prevenire hospitem, ne quis proveniat, et te boni muneris defraudet copia. » Et S. Chrysostomus in *cap.* xviii *Genes.* : « Currit, ait, et volat senex; vidit enim prodam quam venabatur : non vocavit famulos, quasi diceret : Magnus thesaurus est, magna negotiatio; per meipsum hanc mercem inferre debeo, ne elabatur tantum lucrum. »

2. Animam esurgentem ne despexeris. — Grece, ver», a pé luwjwii, id est, ne contristes; Arabicus, ne contristes ventrem inopis, et ne prohibeas damno tersum eleemosyna; Syrus, ne dolore affinas spiritum anima indigentis. Spiritus enim pauperis dolore afficitur, cum videt se suasque preces non attendi, sed negligi et despici a divite : inde enim dolet et tristatur, ac si sit cholericus, irascitur. Unde sequitur :

Et non exasperes pauperem in inopia sua. — q. d. Pauper satis habet asperitatis in sua farno et inopia : noli ergo aliam ei addere, cumque exasperaro tua dissimulatione, despectu, tarditate, verbis morosis et asperis, uti nonnulli objurgaro solent pauperes mendicantes, cum eos deberent consolari, itaque afflictiones addunt afflictis.

Græce rursum est uè «xptlxvrec, id est, ne protrahas pauperem; Syrus, ne obliviscaris spiritum hominis contriti; Tigurina, ne inopia sua suspensum quemquam teneas. Sic oniam videris eum despiciere. Noster videtur legisse, pè nspqiylni, id est, non exasperes, non exacerbes, ne ad iram provoces. Preclare Nyssenensis, orat. De

Pauperum amore : « O sene Christi, inquit, Dei atque hominum amore predite, ne fratrem despicias, ne pretereas, ne ut scelus, ut piaculum, ut aliud quiddam fugiendum el interdictum aversaris. Membrum tumn est. licet calamitate frangatur. Tibi, licet animo forti pretereas, pauper relictus est, ut Deo : his enim verbis fortasse te pudore promovebo. »

Ver, X 3. Cor inopis ne afflixeris, et non protrahas datum ANGTSTiANTi. — « Datum, v id est, eleemosynam, quam dare debes, dare cogitas ac daturus es. Idem malum aliis aliisque verbis et sententiis exaggerat. Grece, *cor irritatam ne conturbes, q. d.* Cor pauperis satis offenditur, irritatur, et ad tristitiam iramque provocatur sua miseria, fame et egestate : noli ergo illud tua cunctatione vel repulsa magis concitare et irrilare. Tigurina : *Cor exacerbatum ne perturbes magis, nec differas quod erogaturus sis in egenum* ; Syrus : *Viscera hominis pauperis ne dolore afficias, et ne prohibeas munus ab inope.*

Clio fa-
(hndac-
leciDOcy-
na, cur?
Ratio
prima.

Ratio a priori est, *prima*, quod, qui cito facit eleemosynam indigenti, totam aufert miseriam ; qui vero tarde, partem duntaxat miseri® aufert, partem vero ei relinquit. Nam, v. g. qui famelico succurrit tertia die, per duos priores dies eum famere permittit; quæ sane ingens est miseria et tormentum : qui si illico succurrisset, duos pariter priores dies famis et miseri® illi ademisset. Quare, qui cito dat, plus dat quam qui tarde; quia totam homini afflictionem adimit, cumque in quiete commodoque statu constituit. Hanc rationem dat S. Basilius homil. G in *Ditescentes*: « Jam quando suppetit, inquit, quid prohibet, quo minus liberaliter imperari? Nonne inops adest? non sunt plena horrea? non merces a Domino parata? non mandatum manifestum? esuriens fame absumitur, nudus frigore rigescit, et tu cleemosynam in crastinum differs. Audi Salomonem : Ne dicas : Regressus revertere, et cras dabo; ignoras enim quid sequens pariet dies. » Et S. Gregorius III parle *Pastor.*, admon. 21 . « Ne, inquit, qua » prebenda sunt citius, sero praebeantur, audiant quod scriptum est : Ne dixeris amico tuo : Vade, el revertere, cras tibi dabo, n Et Nazianzenus, *orat.* 16 : « Ne nox quidem, inquit, misericordi® officia tibi interrumpat. Ne dixeris : Rediens redi, et crastino die dabo tibi, ne quid inter propositum tuum et beneficium intercedat; una enim beneficentia est, quæ moram non admittit. *

ôtc-ada

Secunda, quod qui cito dat, cito explet desiderium, quod cruciat indigentem; qui vero tarde, sinit eum desiderio suo cruciari : *Spes enim, quæ differtur, affligit animam.* Quare, sicut corpus cruciatur, dum extenditur ultra naturalem modum et silum in equuleo; sic pariter cruciatur animus, dum extenditur distentione spei, et longa expectatione rei desideratae. Quod ergo est corpori equuleus, hoc animæ est extensio spei, sive

dilatio rei sperai®. Si ergo hominem equuleo corporis slatini liberas, si potes, nec vel ad momentum tardas; cur pariter illico non liberar, eundem equuleo animæ, id est, cruciatu spei el desiderii? Hoc significat hic Siracides dicens : « Non protrahas datum angustianti. » Hanc rationem dat Seneca lib. II *De Bcnef.*: « Nihil æquo, inquit, amarum est, quam diu pendere; requiorem quidem animo ferunt prescindi spem suam, quam trahi. » Et Salomon, *Proverb.* xiii, 12: « Spes, quæ differtur, affligit animam, lignum vitæ, desiderium veniens. » Septuaginta : *Melior est, qui incipit succurrere cordi, quam qui promisit et in spem remisit.* In Hebr. est elegans oppositio : *Spes protracta infirmat cor*, vel est *infirmitas cordis*. Huic autem infirmitati bene opponitur lignum vitæ, quod affert sanitatem et robur.

Tertia, quod qui cito dat, indicat animum benevolum, se scilicet libenter dare; qui vero tarde, indicat animum avarum et malevolum, vel certe minus benevolum. Munus autem et eleemosyna maxime aestimatur ex animo et benevolentia dantis. Quare longe gratius es! munus exiguum cito, et liberali animo datum, quam magnum tarde et ægre, avaro vel pigro animo præstitum. Hanc rationem dat Seneca lib. II *De Bcnef.*: « Verissimum, inquit, existimo quod ille amicus dixit : tantumdem gratiæ demi, quantum more adjicitur. » Quare Democritus, ul Stobæus refert, dicere solitus erat : « Si bene de aliquo mereri vis, citissime da; mora enim ingratum redditur, el parum amabile, quidquid dederis. » Idem Seneca in *Prov.*: « Duplex, ait, fit bonitas, cum accedit celeritas; minus decipitur, cui negatur celerius, quod recipere potuit. » S. Gregorius Nazianzenus *De Pauper, amore*: « Beneficii enim gratia, inquit, promptitudine et celeritate congeminatur, » juxta illud Publii Mimi : « Qui cito dat, bis dat; » et illud Luciani, ut Ausonius vertit :

Si bene quid facias, facias cito ; nani cito factum
Gratum erit : ingratum gratia (arda facit.

Addit *quarto* Siracides, quod qui negligit pre-Quarti, ces pauperis postulantis eleemosynam, cum despicial et contristet, ac subinde ad iram el impatientiam adigat, ut mala imprecetur neganti eleemosynam, quorum omnium vindex est Deus, qui est paler pauperum. Hanc rationem dat Seneca lib. II *De Beneficiis*, cap. i : « Ut majoribus, inquit, nostris gravissimis visum est, nulla res carius constat, quam quæ precibus emptæ est. Adeo etiam deos, quibus honestissime supplicamus, tacite malumus, et intra nosmetipsos precari. Molestum verbum est, onerosum, el demisso vultu dicendum : Rogo, n Idem, lib. II *De Bcnef.* cap. vu, asserit « beneficium morose datum simile esse pani lapidoso, quem esurienti accipere necessarium est, sed acerbum. » Tale illud *Prov.* XX, 17 : « Suavis est homini panis mendacii; »

id est, videtur fluavis, « el postea implebitur os ejus calculo. » Quocirca Sponsa celebrans Sponsi liberalitatem *Cant.* v, H : « Manus illius, inquit, tornatiles, anreae, plenae hyacinthis; « tornatiles, » quia faciles, agiles, promptae ad dandum; « aurea », » quia aurum largiuntur; « plenae hyacinthis, » quia omnium gratiam conciliant, omnesque sibi amore devinciunt. Huc facit dictum Diogenis: « Non sunt porrigenda? manus amicis, digitis complicatis, » 7. d. Non sufficit amicis te exhibere alicui; sed amicitiae jungenda est benevolentia. Ita Laertius lib. VI.

Oainta. Denique : « Qui tarde dedit, diu noluit, » ait Seneca lib. I *De Benef.* cap. I. El Philo : « Beneficentia, ait, sicut luna nunquam pulchrior apparet, quam cum plena est. » Plinius, in *Panegyri. Trajani*, celerem beneficentiam commendat. « Sic ingenui largique fontes, ut ubique prosint, ire festinant; sic celeriter in terras caelo missa perveniunt; sic denique divina illa mens, quae totum hunc mundum gubernat, quidquid cogitavit, illico fecit, » ait Eumenius orator in orat. *ad Constantinum*, cap. x. Xenophon, an propius Numini accesserit Persarum rex, an Agesilaus, examinans in Vita ejus : « Putabat ille, inquit, splendidum esse, quod negotia tardius conficeret; hic maxime tum laelabatur, cum homines id quod cupiebant celerrime consecutos dimitteret. » De Cimone sic scribit .Emilius Probus : « Semper pedissequi cum nummis sunt secuti, ul, si quis opis ejus indigeret, haberet quod statini daret, ne differendo videretur negare. » Aurea est Theodorici regis vox apud Cassiodorum, lib. III, *epistola* 40: a Apud conscientiam nostram hesionis genus est, profutura tardare; nec possumus aestimare jucundum, quod ingrata fuerit dilatione suspensum. p Nam, ul idem ait lib. XII, *epist.* 8 : a Hoc est bona desideria suspendere, quod illicita perpetrare. p Quocirca de Gratiano Imperatore ita scribit praceptor ejus Ausonius Burdegalensis : a Spem superas, cupienda praevenis, vola praecurris; quaeque animi nostri celeritas divum instar affectat, beneficiis praeveneris anteceditur : prestare tibi est, quam nobis optare » velocius, n Hoc ergo regium est, hoc divinum.

Ver». 4. 4. Rogationem contribulationis abjicias. — Graeca Complut., *supplicem in tribulatione positum*, vel *tribulatum ne abjicias*; Tirugina, *supplicem afflictum ne rejicias*; Arabicus, *ne avertas te a voce petentis*; Syrus, *dum rationem pauperis ne derelinquas*. Hinc Aristoteles in *Physiognom.* cap. vi : « Misericors, ait, est sapiens et modestus (ut, vel det, quod petitur; vel si id nequit, det liona verba, ait Rabanas); immisericors, insipiens et inverecondus. Misericordes quicunque pulchri et albi coloris, et habent oculos pingues, et nares deorsum distantes, ac semper plorant, » Lactantius in *Epitomo suarum Institut.* cap. v : « Ergo animal, ait, commune atque consors esse debemus, ut nos invicem praeslandis recipiendisque auxiliis munia-

mus. Multis enim casibus et incommodis fragilitas nostra subjecta est, speres tibi accidere posse, quod alteri accidit : ita demum excitaberis ad opem ferendam, si sumpseris ejus animum, qui opem tuam tunc in malis constitutus implorat : si quis virtute indiget, impertiamur; si quis nudus occurrerit, vestiamus, p

5. Ab INOPE NE AVERTAS OCULOS TUOS PROPTER IRAM. Ver» — Cujus ? *Primo*, accipe iram divitis, a quo pauper eleemosynam petit, 7. d. Ne irascaris pauperi, eamque repellas quasi importunum, propter clamores suis tuas aures obtundat. Si enim id feceris, ipse tibi maledicet, et Deus eum exaudiet. Innuit hoc Rabanus, et Tigurina, dum vertit, *oculum per iram ne dejicias ab egeno*. Hoc enim est *4 yv.pt/ ipfts, quod est in quodam vetusto codice Graeco, etsi in aliis passim, aequae ac Syriacis, id desit. Unde et S. Augustinus in *Speculo* legit rfr *propter iram*. *Secundo*, accipi potest ira pauperis; de ea enim immediate ante dixit : a Non exasperes pauperem, d Et mox explicans subjungit : < Et ne relinquas quaerentibus tibi retro maledicere. » Nam, ut ait Comicus:

Eames et mora bilem in nasum concitant.

Hoc est quod ait Salomon *Proverb.* cap. xxi, II : a Munus absconditum exstinguit iras, et donum in sinu indignationem maximam. » *Tertio*, accipi potest ira Dei, quam concitat ira et maledictio pauperis, 7. d. Noli avertere oculos a paupere; hocque neglectu et despectu ejus iram concitare, quia ipse iratus suas contra te querelas deponet apud Deum, ejusque maledictionem tibi imprecas, vindictam ejusdem tibi accerset. Hoc est, quod subdit :

ET NON RELINQUAS (OCCOSIONEM) QUAEERENTIBUS TIBI RETRO (id est secreto, post tergum tuum, cum coram et in faciem non audeant) maledicere. — Graeca et Syrus, *et ne des illi locum, ut maledicat te*; Arabicus, *ne facias illi viam adversum te, ut tibi maledicat*; Tigurina, *nec locum male tibi precandi ruiquam des*. Sensus ergo est, 7. d. Ne tua aversione et ira des occasionem pauperibus, qui a te quaerunt et postulant eleemosynam, ut tibi post tergum maledicant, id est, mala appropinquent a Deo. Rationem subdit:

6. Maledicentis enim tiri in amaritudine anime (quam tu tua avaritia, duritia et ira inique concitali) EXAUDIETUR DEPRECATIO ILLIUS (ri illius per pleonasmum Hebraeis usitatum redundat : Hebraei enim antecedenti substantivo subnectunt pronomen demonstrativum, quod apud Latinos et Cnecos redundat. Causam subdit) : exaudiet autem illum qui Erat illum, — 7. d. Deus creator exaudiet illum, tanquam suam creaturam afflictam, a te spretam et sibi derelictam; ipse ergo quasi pauperum et pupillorum advocatus et pater, justam ejus contra te querelam et causam suscipiet, lequo condemnabit et puniet. Unde Syrus nervose vertit : *maledicit enim ipse amarus palato ex tota anima*

swi, et wem clamoris ejus exaudit Creator ejus ; et Arabicus, præ iracundia enim maledicit de extremis cordis sui, et exaudit Creator illius vocem humiliationis ejus ; et Tirugina, nam animi præ acerbitate male tibi procantis orationem Creator ejus exaudiet. Huic affine est illud Salomonis *Proverb*, xxi, 13 : a Qui obturat aurem suam ad clamorem pauperis, et ipse clamabit, et non exaudietur. » Hæc enim est justa lex talionis. Similis de vidua et pupillo sancita est *Exodi* xxn, 22.

Appositum hujus rei exemplum recenset Sigbertus in C/ironico, tempore Sabiani Pontificis, sub annum Christi 60a, et ex eo Cardinalis Baronius in *Annal*, anni jam dicti, de nautis quibusdam, qui cum pauperi eleemosynam petenti insulse respondissent, «se innavi nil nisi lapides habere,» respondens ille imprecando dixit: «Verum ergo sit, quod dicitis.» Quo dicto, omnia versa sunt in lapides, colore tamen pristino et forma eadem in singulis remanente.

Quocirca Nazianzenus in *Tetrastichis*, hos ad eleemosynam dat stimulos :

1. Depelle cuncta: sint opes solus tibi Christus.
2. Tuæ, quas porrigis, non sunt opes.
3. Debitorem præfer omnibus Deum,
Frusto rependit sceptrum qui cœlestia,
4. Alii legitque pauperes pascens, Deum.
5. Accessit ad me pauper : at frustra tamen ?
Christe, extimesco ne tuam quærens opem,
Abeam vicissim prorsus abs te nil ferens.
Nam quod negat quis alteri, frustra petit.

Idem in *Monostichis* :

Eris si beneficus, imitaberis Deum ;
Fac sis benignus, ut benignum babeas Deum.

Porro nolat Palacius Deum non audire cujusvis pauperis imprecationes ; sed, si justus pauper, inquit, in re gravi juste petat, et tu injuste negas, audiet Deus cruentam imprecationem, et juste te damnabit injustum. Secus erit, si bona quavis ratione negabis ; sunt enim quidam pauperes improbi, adeoque audaces et importuni, ut, nisi illico des quæcumque petunt, diras omnes imprecantur. Hos non audit, sed potius retundit et respuit Deus.

Ver». 7. 7. CONGREGATI ONI PAUPERUM AFFABI LEM TF. FACI TO.
— Græca et Syrus non habent *hò pauperum* ; sic nec Arabicus, qui vertit, *dilectum te fac ecclesia* ; sed ex præcedentibus et sequentibus liquet id subintelÜgi, præsertim quia in cœlu et congregatione populi, plerique sunt tenues et pauperes. Rursum pro *affabilem* habent, *z*forsuì.id est *amabilem* ; Complut., *amicabilem* ; sed amabilis est affabilis. Est hæc sententia bimembris, dunque docet: scilicet, quomodo eum paribus et inferioribus, quales sunt plebei et pauperes, nos gerere debeamus, nimirum amabiliter et aflabiliter, quasi pares, aequales et socii, ac quomodo cum superioribus, quales sunt presbyteri, seniores et magnates, nimirum humiliter et submisce. Palacius tamen

omnia refert ad pauperes, quia de eis hic confotivus est sermo, *q. d.* Coetui pauperum esto affabilis; sed et, si qui inter eos sint presbyteri, id est senes aut magnates, qui gradu suo exciderunt, et ad inopiam redacti sunt, eos honora, et coram eis te humilia : nobilis enim ob paupertatem, nobilitatem suam et honorem non amisit ; sed potius, si probus sit et patiens, adauxit, et sicut in sene resplendet æternitas Dei Patris, ita in nobili refulget ingenuitas Dei Filii.

Et presbytero humilia animam tuam. — Hæc verba desunt in Græco et Syro. *Presbyterum* intellige, tum adate, puta seniore, ut vertit Tigurina ; tum gradu et ordine, puta sacerdotem ; huic enim maxime credita est cura animal, quæ proinde illi humilianda est, ut ab eo se instrui, duci, regi, absolvi et perfici sinat.

Et magnato (Græce id est, *magnati*), in milia caput tuum. — Arabicus, *subjice te præfeclis civitatis*; Syrus, *prasidibus urbis humilia caput tuum*; Tigurina, *optimati caput tuum submitte*; *ptyiçxm* enim vocantur quasi *pi-pçot*. Sic *pâ/vr-t*, id est *magnetes*, apud Macedones dicebantur, qui apud nos senatores dicuntur, sive principes et capita urbis. Unde et summum magistratum vocant Magnetarchen, teste Livio, lib.V *Hell. Macedonia*:. Magnatibus ergo, ut talibus, debetur submitio et reverentia, quam proinde eis jubet deferri Siracides. Sunt enim nonnulli plebei, ita vel rustici, vel stolidi et arrogantes, ut cum magnatibus agere velint quasi cum æqualibus, quasi par cum pari, socius cum socio : quo merito offenduntur magnates, ideoque tales humiliare et castigare satagunt.

8. Declina (inclina) pauperi sine tristitia aurem tuam. — Arabicus, *humilia animam tuam indigenti. rò sine tristitia* non est jam in Græco, nec Syro ; sed legit illud S. Chrysostomus lib. III *De Sacerdot.*, scilicet, *üiüw* ; et Tigurina, *præbe aurem tuam pauperi citra molestiam*. Multi enim audiunt pauperes, sed cum molestia, tædio, tristitia : qua proinde tollunt, vel valde imminuunt decus suæ patientiæ et misericordiæ. « Quia qui coactus aliquid facit, mercedem non habet, » ait Ambrosiasler in II Epist. *ad Corinth*, cap. vm.

Præclare S. Chrysostomus, homilía 21 in *Epist. ad Rom.*, explicans illud cap. xu : *Qui miseretur, in hilaritate*, causam et stimulus dat : « Quis, inquit, regnum accipiens mæstus est ? Quis peccatorum remissionem recipiens, in moerore manet ? noli itaque pecuniarum respicere sumptum, sed magis, qui ex illo sumptu est, proventum. Si enim qui seminat, gaudet, tametsi in incertum seminet; multo magis qui coelum quasi agrum colit. » Denique « hilarem datorem diligit Deus, » *Corinth*, ix, 7 ; non eum qui moerore afficiatur, perinde ac si pecuniam in pauperes erogatam perdat ; cui audiendus est S. Cyprianus, tract. *De Opere et Eleemosyna* : a Metuis, inquit, ne patrimonium tuum forte deficiat, si operari ex eo largiter coeperis?

Quando factum est, ut justo possent deesse subsidia viti? Danieli in lacu ad leonum prædam jussu rogis incluso prandium divinitus apparatur; et tu metuis ne operanti tibi, et Dominum promerenti desit alimentum? Unde hæc incredula cogitatio? unde impia et sacrilega ista meditatio? » etc.

Et redde debitum tuum. — Deest id in Græco et Syro: « Debitum » intellige, tum eleemosynæ, tum affabilitatis et facilitatis in audiendo pauperem. Unde Arabicus vertit, *redde illi responsum et pacem in mansuetudine*; Tigurina, *fungere officio tuo*; officium enim significat debitum, puta, omne id quod alteri exhibere debemus, sive illud debitum sit ex justitia, sive ex charitate, sive ex misericordia, sive ex affabilitate et modestia, sive ex quacumque alia virtute. Porro divites sæpe debent pauperibus multa ex justitia pro mercibus, servitiis, laboribus, etc., ab eis sibi exhibitis, ac in illis persolvendis sunt morosi, tardi et difficiles, quia superbe pauperibus dominari volunt, aliisque quasi subditis sibi omnia deberi censent. Quam in re peccant non tantum contra charitatem, sed etiam contra-justitiam. Jubet ergo eis Siracides ut pauperibus præstent omne debitum, primo justitiæ, deinde charitalis et cæterarum virtutum.

Ex hoc loco liquet eleemosynam non esse quid liberum, sed esse debitum. Unde S. Ambrosius lib. *De Naboth*, cap. xii: « Debitum igitur reddis, inquit, non largiris indebitum. » Ideoque dicit tibi Scriptura: « Declina pauperi aurem tuam, et redde debitum tuum, » Et S. Augustinus in *Psalm.* cxlyii, ante medium: « Quære, inquit, quantum tibi Deus dederit, et ex eo tolle quod sufficit. Cætera, quæ superflua jacent, aliorum sunt necessaria; superflua igitur necessaria sunt pauperum; res alienæ. » Et serm. 219 *De Temp.*: « Quidquid, excepto victu mediocri et vestitu rationabili, superfluerit, non luxuria! reservetur, sed in coelesti thesauro per eleemosynam pauperum reponatur. Quicquid enim Deus vobis, plus quam opus est, dederit, non nobis specialiter dedit, sed per nos aliis erogandum transmisit; quod si non dederimus, res alienas invasimus. » Idem dicit S. Hieronymus, vel quisquis est auctor, in *licgula Monachorum*, cap. vi, relatus a Gratiano in *Donetis*.

Et responde illi pacifice (corrigere cum Uomanis, *parifica*; hoc enim significat Græcum <L>:»c*à) in mansuetudine, — q. d. Desponde pauperibus mansuete et benigne ea quæ animo eorum pacem et serenitatem afferant, non iram et indignationem moveant, ut tibi benedicant, non maledicant, uti dixit vers. 5. Syrus, *responde illi pacem* (ea quæ pacis sunt, ea quæ pacificant mentemque tranquillam) cum *mansuetudine*; Tigurina, *responde eidem amice cum mansuetudine*. Vere S. Ambrosius, vel quisquis est auctor (non enim videtur esse Ambrosii), in *Epist. I ad Timoth.* cap. iv: « Omnis, inquit, summa disciplina; nostræ (Christianæ) in misericordia et pietate est. »

9. Libera eum, qui injuriam patitur, de manu verberantis. — Arabicus, vindica damno affectum ab illo qui cum damno afficit; Syrus, libera afflictum a afflictibus eum; Tigurina, injuriam patientem eripe c manu injuriam inferentis. Græce, «fiio0 d«iz9Í/u»9» b dÔMsû/rs-, id est, eripe injuriam patientem de manu injuriantis. Ille enim est actus misericordiæ par, vel major, illi qui dat panem et necessaria pauperi. Sic Abraham liberavit Lot capivm al> hostibus, *Genes*, xrvf. Moyses liberavit Judæum ab Ægyptio, *Erodi il.* Idem sanxit Salomon *Proverb*, xxiv, 11: « Erue, inquit, eos qui ducuntur ad mortem, et qui trahuntur ad perditionem, ne cesses liberare. Si dixeris: Vires non suppetunt; qui inspector est cordis, ipse intuebitur, et servatorem anima: tuæ nihil fallit. » Hoc est quod cum imitatus Siracides subjungit:

Et non acide feras in anima tua, — hoc est, « hediöse, vel indigne, ait Rabanus, quia charitatis fervorem erga proximum se non habere ostendit, qui eum ab hoste eripere non contendit. » Ubi nola: t i acide potest primo accipi pro acede, ut sil adverbium derivatum ab acedo, *acedia*, pro quo vulgo (licet barbare) dicitur *acedia*. Unde el nonnulli codices hic habent, *accede*, quomodo Interpretem Latinum vertisse est verisimile, sicut et cap. vi, 26: « Ne acedieris in vinculis ejus; » et cap. xxv, 16: « Non acediaberis in stultitia, » ubi Græce est *pc dxx.ii&rr,*. Quare *acide*, vel *accide*, pronuntiandum est penultima longa: respondet enim longæ vocali n, quæ est in Græco ejus etymo «tò* et àmcix, id est *acedia*, torpor, tedium, pigritia, incertor, ita dicta a xico;, id est cura, labor, et « privativo; unde *arifre* idem est, ipiod sine cura, expers laboris, incurius, negligens, torpidus, acedus. Sensus ergo est: hanc, quam dixi præstandam, injuriam patientis liberationem, non feras in animo tuo *acide*, hoc est, cum tedio et tristitia, q. d. Non sit tibi tædiosum eam præstare, ne sis acedus, piger, lenius el tardus ad eum liberandum; sed libenter, alacriter el velociter eum libera. Ita Jansenius. Favent Græca, quæ habent, *pc* id est, ne sis *pusillanimis*, quod Interpres Romanus vertit, *non acedieris*; acedus enim est pusillanimis. Acediæ enim filiæ sunt pusillanimitas, motus, torpor, tristitia, tedium, tarditas, desperatio. Tigurina, ne *dimittas animum*.

Secundo, t » *acide* latine et proprie cum Lyrano *Secunda*, deducas non ab *acedia* (sic enim *accede* dicendum fuisset, non *aride*), sed ab *acor* et *acidus*, ut idem sil quod ægre, iracunde, moleste, indignanter, sive, ut Rabanus ait, *indigne*, vultuque acido et moroso, quasi acetum bibisses, aut acidum pomum comedisses; fructus enim acidi molestant dentes eosque obstupesciunt, ideoque maxillas contrahunt, faciemque acidam exhibent. Pusillanimes enim, cum opus arduum occurrat, cui se impares arbitrantur, aut cui ex parvitate animi succumbunt, ut illud excutiant, irascuntur et in-

dignantur; ergo r» *acide* magis impatientiam et indignationem hominis difficilis et morosi sonat, quam acediam et torporem incurii. Unde Complut. vertunt, *ne sis impatiens*; Syrus, *ne abbrevietur spiritus tuus*, id est, esto patiens, fortis et longanimis; Arabicus, *ne fastidias veritatem*, id est, veritatis et innocentiae patrocinium. Quare Interpretres noster vertens *acide*, non barbarus est, uti nonnulli putant; sed egregie Latinus. Sic enim Plautus homines acerbos, moleslos, iracundos dicaces, mordaces, vocat acidissimos. Idem in *Psctidol.* : « Ecquid, inquit, habet is homo aceti in pectore? » Idem in *Bacchid.* : « Nunc experiar siine acetum tibi acre in pectore. » Et Horatius, *Sermon.* I :

At Græcus, postquam est halo pcrfu.-ns accio :

id est, postquam amara mordacitate Hali est reprehensus; acetum enim Itali® est acutum, acre, mordax, ideoque acidum ab acuendo, quia cibos et linguam acuit, eisque suum acorem indit.

Sensus ergo est, *q. d.* Cum tibi liberandus de manu superbi occurrit injuriam patiens, *non acide feras*, hoc est, non concipias inde animi molestiam, impatientiam, morositatem, iram, quasi æquo gravius onus, luisque humeris impar tibi portandum offeratur; non ostendas te in eo liberando acidum, amarum, difficilem et morosum, quod verearis potentem et superbum offendere, eoque non audeas contendere; noli irasci et indignari; sed magno, tranquillo, misericordii, sereno et generoso animo ei succurre, eum protege et libera, cogitando te Dei causam defendere, justiliie esse hyperaspistem, misericordii® patronum agere, pupillorum et pauperum jura tueri, ideoque injuslitiae esse domitorem, superbite mastygem, injuriæ vindicem.

io. In judicando esto fitillis misericors ut pater. — Græca et Syrus, *ri in judicando connectait* cum præcedentibus, hoc modo : *ne sis pusillanimis in judicando*, id est, in vindicando et liberando injuriam patientem de manu superbi, **ac** deinde novam inchoant sententiam : « Esto pupillis misericors. » Judicis enim proprie et auctoritative est liberare injuriam patientem, ejusque jus et innocentiam tueri; sed sive præcedentibus, sive subsequentibus connectas, eodem fere redit sensus. Agitur enim de liberatione pauperum, miserorum et derelictorum, quales maxime sunt pupilli et vidute. Jubet ergo ut tales in judicio non negligentur, nec causee eorum prorogentur, multo minus perverse et inique in favorem partis adversa; polentis judicetur.

Et pro viro matri illorum. — Syrus, *esto ut pater pupillis, et pro viro vidum*; Arabicus, *esto orphanis loco patris, et in similitudine mariti viduis*. Unde Gelasius Papa, cpisl. *ad Gerontium et Petrum Episcopos*, et habetur dist. 87, *can. i*, iis viduarum et pupillorum patrocinium, mandat :

« Plus, inquit, viduarum et orphanorum causas et impensius ducimus exsequendas, quam tueri a nobis, vel ob omnibus, divina manifestat assertio. » Idem, *can. 2* : « Pupillis tuitionem, inquit, etiam Divinitas jussit impendi. » Hoc enim tam miserorum et desolatorum patrocinium, es(sacrificium Deo gratissimum, juxta illud : a Religio munda et immaculata apud Deum et Patrem hæc est : Visitare pupiUos et viduas in tribulatione eorum, « *Jacob*, i, vers. till. Causas ibidem assignavi.

Idipsum præstitit Job; unde coram Deo illud sibi laudi ducens allegat, ut similem sibi opem ab eo impetret; sic enim ait cap. xxix, It : « Auris audiens beatificabat me, eo quod liberassem pauperem vociferantem, et pupillum, cui non esset adjutor. Benedictio perituri super me veniebat, et cor viduæ consolatus sum. Oculus fui czeco, et pes claudo. Pater eram pauperum. Conterebam molas iniqui, et de dentibus ejus auferbam prædam. » Similia habet cap. xxxi, vers. 16 et sequentibus. Plura hac de re S. Ambrosii exempla recenset Sozomenus, lib. VII *Histor.* cap. XXIV. Intellige hæc de pupillis et viduis quoro justam habent causam, et in ea injuste a potentibus opprimuntur. Nam, si injustam causam foveant, sequenda est lex *Exodi* xxn : « Non misereberis pauperis in judicio, n ut propter iniquam misericordiam justitiam pervertas, causam injustam pauperi adjudicando.

II. Et eris tu velut filiis Altissimi obediens (Arabicus et Syrus, *et eris Deo velati filius*), et miserebitur tui magis quam mater. — Tò et sumitur pro *idcirco*, hac de causa, ob hoc eleemosynæ meritum; illi enim subdit congruam et quasi ex æquo commensam et mercedem hanc, *q. d.* Si pupillum tutatus fueris ut pater, viduam ut maritus, Deus vicissim pro mercede exhibebit se tibi patrem, ac te ut filium curabit, imo indulgentior tibi erit quam filiis soleat esse mater. Eris ergo filius Dei Altissimi, quia ejus præceptis obediens misericordiam præstitisli viduis et pupillis, ac consequenter eris quasi Deus quidam terrestris. Sicut enim filius hominis est homo, ita filius Dei est Deus; præsertiin si propriam divinitatis dolem, putii beneficentiam et misericordiam, imitetur. Hæc est ratio a priori, quæ ingentem dat stimulum ad eleemosynam.

Hoc est ipiod ait S. Hilarius in *Psalm*, li : « Sic auro (in eleemosynam dato) demutemur, ut ex Si'dm- terrenis codestes, et ex mortalibus simus æterni. » n0" Et Clemens Alexandrinus, lib. I *Stronuit*, : « Dei fa», imago est, inquit, homo benefaciens. » Nazianzenus, oratione 1G *De Pauper, fovendis* : « Nihil adeo divinum habet homo, quam benefacere. Fac calamitoso sis Deus, Dei misericordiam imitando, etc. Neque enim ulla omnino res est, quo Dei benevolentiam perinde conciliet, ac misericordia. » S. Gregorius Nyssenus, lib. *De Beatitjck*

« Reati misericordes. Si misericordis, ait, appellatio Deum decet, ad quid aliud te sermo Christi horiatur, nisi ut Deus fias, tanquam insignitus propria nota divinitatis ? » S. Leo, serm. 10 *De Quadràg.*: « Nulla, ait, devotione fidelium magis Dominus delectatur, quam ista quæ pauperibus ejus impenditur, et ubi curam misericordiæ invenit, ibi imaginem suæ pietatis agnoscit. »

Idem a Salomone, Siracide et Hebræis didicerunt Gentiles. Plinius, lib. II, cap. vu : « Deus, ait, mortali est juvare mortalem, et hæc ad æternam gloriam via. Hac proceres ivere Romani. » Seneca in *Proverb.*: « Quid est dare beneficium? imitari Deum. » Idem, lib. *De Form, vita* : « Deum, ait, amabis; sed illum in hoc imitaberis, quod nobis omnibus prodesse, et nulli obesse possit. Nam, ut ait Plato in *Timao* : « Deus est summum bonum, super omnem substantiam omnemque naturam, quem cuncta petunt, cum ipse sit plenæ perfectionis, nec societatis indignus. » Et Aristoteles, lib. I *Ethicor.* cap. xvii : « Bonum quanto communius, inquit, tanto divinius. »

Et miserebitur (Græco id est *diliget*) TUI MAGIS QUAM MATER. — Recte legit spiritu leni cum Complut. Interpres *ι pfēnp* Quare minus recte aliqui spiritu aspero legunt *ι pfrrp* wv, vertuntque, *et diliget te magis mater tua*. Mira Dei dignatio, qua misericordibus et eleemosynariis erga pupillos et viduas, dignatur esse non tantum pater, sed et mater, imo plus quam mater, juxta illud *Isaiatxv*, 2 : a Hæc dicit Dominus faciens et formans te, ab utero auxiliator tuus; » et vers. 2 i : Redemptor tuus, et *iorinatoī** tuus ex utero; » et cap. XLvr, 3 : « Audite me, domus Israel, qui portamini a meo utero, qui gestamini a mea vulva; usque ad senectam ego ipse, et usque ad canos ego portabo : ego feci, et ego feram; ego portabo, et salvabo; » et cap. xlix, 15 : « Numquid oblivisci potest mulier infantem suum, ut non misereatur filio uteri sui? et si illa oblita fuerit, ego tamen non obliviscar tui. Ecce in manibus meis descripsi te. »

Hac de causa Philo, Orpheus aliique veteres Philosophi et Theologi Deum vocant et *ur,?cG?:xTopx*. id est, *patrimatrem* et *matripatrem*, eo quod omnipotentiae patris indulgentiam matris associet. Qua de re plura dixi *Actor.* xvn, vers. 27, et *Epist.* I S. Joannis, cap. i, I : « Causa est, ait Palacios, et quasi ratio a priori, quia paternus affectus et maternus major multo est in Deo, quam sit in patre aut matre vulgaribus. Cum enim Deus eum affectum rebus creatis communicavit, majorem sibi reservavit, ut nos majore prosequeretur. Nidia enim creatura tanti allectus capax est, quantum ipse habet, qui infinita habet cuncta quæ habet. Notabis item, quam compendiaria ratione principes et judices Deum sibi possint habere devinctum ut patrem et matrem, scilicet, jus servando pupillis et viduis. » Pauperes enim et afflicti, cum sint omni humano auxilio destituli suo jure divinam opem regumquo

præsidium implorant; his ergo adest Deus, atque rex vel princeps, a cujus imperii majestas salutis est tutela, » ut ait Plinius in *Panegyric. Trajani*: « Principem enim, inquit ille, dat Deus, qui erga hominum genus vice sua fungatur. » Sic de Salomone, rege pio æque ac potente, et magis de Christo prædixit David *Psal.* lxxi, vers. 12. : « Liberabit pauperem a potente, et pauperem cui non erat adjutor. » Sic et Theodoricus, rex Gothorum sapiens, apud Cassiodorum, lib. Ili *Variar.* cap. XX, ait : « Inter gloriosas reipublicæ curas, quas perpeti cogitatione Deo auxiliante revolvimus, cordi nostro est levamen humilium, ut contra potentiam superbiorum nostra pietatis erigamus obstaculum, nec liceat quidquam apud nos audaciæ, cujus est propositi superba calcare. »

Hunc disce quante utilitatis et (piani apud Deum momenti et meriti sit eleemosyna, ut merilo dixerit Venerabilis Beda in *Proverbiis* a Salus est divitum, subvenire necessitatibus pauperum. Manus pauperis est Christi gazophylacium. » Huc facit proverbium Arabicum, quod habetur in impressis, *Centuria* I, num. 80 : « Liberalis vicinus est Dei, vicinus hominum, vicinus paradisi, remotus ab igne inferni, Liberalis felix est, non solum in hoc sæculo, sed et in futuro, quia vicinus erit Deo. Quin et Seneca in *Sententiis*. « Eleemosyna, ait, non tam accipientibus, quam daulibus prodest. » Quare vere dixit S. Paulus : « Beatius est magis dare, quam accipere, » *Actor.* XX. 35. Vide ibi dicta.

Porro S. Cbrysostomus, bomil. 35 et 68 *ad Populum* : « Deus, inquit, cibari a te vult (in paupere), ut te cibet; indui, ut te induat. Pecuniam ergo contemne, ne contemnaris; ut dives sis, tua largilcr da; ut colligas, disperge; imitare seminantem. Semina in benedictionibus, ut de benedictionibus et metas. » Idem, homil. 32 in *II epistolam ad Timoth.* : « Eleemosyna, ait, est amica Dei, semper ei propinqua, pro quibuscumque voluerit facile gratiæ munus impetrat, tantum si a nobis non lædatur, si nullam a nobis patiatur injuriam. Injuriam autem patitur, cum ex rapinis eam volumus operari; si vero fuerit inunda, magnam præslat confidentiam tribuentibus eam. Tanta est virtus ejus, tantaque potentia. »

Addit deinde : « Sed etiam vincula peccatorum ipsa dissolvit, fugat tenebras, exstingui! ignem, mortificat vermem, expellit stridorem dentium. Huic porta» cœli aperiuntur, et velut regina intrante nullus janitorum, nullus custodum qui portis assistunt, audet dicere: Quæ tu es? vel unde? sed omnes eam e regione suscipiunt. Ilegina namque est vere regina, similes faciens homines Deo. Estote, inquit, misericordes, sicut Pater vester misericors est. Pennata namque est, et valde levis, habens alas aureas, et volatum qui Angelos deceat; scriptum est enim : Pennatæ sicut penna» columba* deargentata», et collum ejus in fulgore ami. Sicut columba quædam

xorwi.
v''**

bíc «.

nitens et aurea, venustate decorata, mites et affabiles oculos habens, per cuncta pervolat : sic et misericordia nitet magno decore festiva. Nihil est illis oculis melius, n Mox pavoni eam comparans subdit : « Pulcher quidem est pavo ; sed in illius comparatione deformis apparet. Ita enim ut avis quædam pulchra est et mirabilis, ab ipso initio per tempora cuncta perdurans, et multa divina

gratia decoratur. Virgo est habens alas aurea», circumspecta per omnia, venustequo succincta, vultum habens candidum atque mansuetum, pennata est, levis, et semper ante solium regale consistit. Quando judicamur, repente subvenit, et nos a suppliciis liberat imminentibus alis suis nos contegens. Hanc amplius desiderat Heus, quam sacrificia innumera. »

SECUNDA PARS CAPITIS,

QUA [TORTATUR AD STUDIUM SAPIENTIÆ EX DUODECIM EJUS OFFICIIS.

Ver*. <9. 12. Sapientia filiis suis vitam inspirat. — Secunda est hæc capitis pars, qua redit ad sapientiam quasi ad primum suum thema : sicut enim cap. in, vers. 32 et 33, salit a sapientia ad eleemosynam, quasi a genere ad speciem : ita hic resilit ab eleemosyna ad sapientiam, (pasi a specie ad genus, ab hypothesis ad thesin. Dixerat enim vers, præced. Deum miserturum misericordiam quasi filiorum, magis quam matrem : nunc idipsum sigillatim ostendit, quanta scilicet Deus per sapientiam suam iis præstet et communicet.

Secundoim Quocirca sedecim sapientiæ officia et beneficia, thPom- quæ ipsa suis filiis, quales dixit esse misericor^es> confert, recenset. *Primum* est, « Sapientia filiis suis vitam inspirat ; » *secundum*, « Suscipit inquirentes se ; » *tertium*, « ITæibil in via justitiæ ; » *quartum*, « Qui vigilaverint ad illam, complectentur placorem ejus ; » *quintum*, « Quo introibit (sapiens), benedicet Deus ; » *sextum*, « Qui serviunt ei, obsequentes erunt sancto ; » *septimum*, « Eos, qui diligunt illam, diligit Deus ; » *octavum*, « Qui audit illam, judicabit gentes ; » *nonum*, « Qui intuetur illam, permanebit confidens ; » *decimum*, « Si crediderit ei, hæreditabil illam ; » *undecimum*, « Erunt in confirmatione creature illius ; » *duodecimum*, n In tentatione ambulat cum eo ; « *decimum tertium*, vers. 20, « Firmabit illum ; » *decimum quartum*, « Lætificabitillum ; » p *decimum quintum*, « Denudabit absconsa sua illi ; » *decimum sextum*, « Thesaurizabit super illum scientiam et intellectum justitio? . »

Primum ergo est, u Sapientia filiis suis vitam • inspirat, » puta, vitam gratinl et gloriæ, quæ est vita supernaturalis, coelestis, divina, beala et æterna. Comparat sapientiam mairi. Sicut enim mater filios in utero animat et vivificai, cisque aspirat vitam naturalem, ita sapientia suis inspirat supernaturalem. Fertur pelicanus avis eliciendo e pectore sanguinem, coque rigando pullos jam mortuos, vel verius deficientes et moribundos vivificare. Pelicano similis est sapientia. Unde pelicanus est symbolum Christi, qui suo sanguine nos peccato mortuos, aspirando spiritum gratiæ et charitatis vivificavit.

Audi S. Hieronymum, epist. 29 *ad Præsidium*, tom. IX, vel quisquis est auctor ; stylus enim arguit non esse S. Hieronymum, imo esse assummentum epistolæ continens fabulosa de phoenice, vipera, pelicano, etc. : « Pelicani, inquit, cum suos a serpente filios occisos, mortuos inveniunt, lugent ; et so ct sua latera percutiunt, et sanguine excusso corpora mortuorum sic reviviscunt. » Idem habet S. Augustinus in *Psalm*, ci, Kiranides, Isidoros, Gesnerus, et Aklovandus lib. X *De Avibus*, cap. xii, in *Onocrotalo* ; hunc enim censent esse pelicanum, reque ac S. Hieronymus in *Psalm*, ci, Plinius el Oppianus. Verum de veritate hujus rei merito dubitat S. Augustinus. Negant Albertus, Gesnerus el Aklovandus ; qui tamen addit Horum et Ægyptios tradere vulturem Ægyptium ardentissime suos pullos amare, ac, si quando nutrimenti facultas desit, ne fame illi pereant, femori suo vulnus infligere, et effluentem sanguinem cis dare exsorbendum : pelicanum vero adeo pullos suos diligere, ut dum ignem circa nidum ab aucupibus excitatum extinguere alis ventilando conatur, illas sibi adurat et torreat. Idem tradit Pierius. Addit Gesnerus pelicanum forte vocari vulturem . Ægyptium jam dictum.

Talis vultur, talis pelicanus nobis est Christus, chrftw qui est ipsa increata et incarnata Dei Sapientia ; ipse enim suo sanguine in cruce, et sua camo iu0 M;- In Eucharistia nos pascit et vivificat. Porro, eum mht dî. sapientia hæc unica sil, unicam pariter habet vitam, qua ipsa vivit, quamque filiis per inspirationem communicat, nisi quod vita hæc in ipsa est per naturam, filiis vero communicatur per gratiam. Hujus symbolum et initium fuit in susritatione Laz.ari ; Christus enim clamando : « Laxare, veni foras, » eum a morte ad vitam revocavit, *Joan.* xi. Idem facit cuilibet peccatori, dum cum peccato mortuum spiraculo gratiæ quasi filium sapientiæ vivificat.

Rursum hæc sententia valde apposite accipi potest de sapientia creata ; ipsa enim vitam, id est, doctrinam vitalem et vivificam, puta, normam bene beateque vivendi suis aspirat. Unde

Arabicus vertit, *Sapientia corripit filios suos, et egredietur in omni sermone suo*; Syrus, *Sapientia filios suos erudit, et illuminabit omnes, qui intelligunt eam*. Sicut ergo lux solis est vivifica, vitainque plantis et animalibus aspirat: sic et sapientia, quæ est lux spiritalis et divina, juxta illud *Psal.* XXXV, 10: a Quoniam apud te estions vitæ.» Quis hic fons? utique lumen, quod explicans subdit: «Et in lumine luo videbimus lumen.» Notent hoc doctores, quique abosad virtutem magno labore erudiunt et illuminant, seque solentur et exc tent, cogitando quod alios illuminando vitam eis conferant, non animale, naturalem et temporalem; sed cœlestem, supernaturalcm et æternam. Hinc, siculi Deus, inspirans in Adam spiraculum vite, cum animavit et vivificavit, *Gen.* n, 7: ita pariter Christus insufflans in Apostolos Spiritum Sanctum, *Joan.* cap. xx, fecit eos non tantum in animam viventem, sed et in Spiritum vivificantem, ut, scilicet, alios quamplurimos sua sanctitate et spiritu vivificarent Deo.

Tertio, Græca jam non habent, *iivyjttv*, id est, *animavit, vivificavit, vitam inspiravit*, uti legit Noster; sed id est, *exaltavit*. Unde Tigurina vertit, *Sapientia filios suos extollit*; quia ex rudibus facit doctos, ex insipientibus sapientes, ex terrenis coelestes, ex hominibus angelos. Ad hæc, quia facit eos reges, praesides, duces, redores, doctores cælerorum; sapientum enim est alios minus sapientes regere et docere.

Rursum Clemens Alexandrinus, lib. VII *Strom.* legit, *ivtpyslanr*, id est, *inflavit, vel insufflavit Sapientia filios suos*; hoc est, *insufflando vitam iis inspirat*, ut vertit Noster. Alludit ad halitum vitalem, quem Deus inspiravit Adæ, *Genes.* cap. n. Inflare enim hic non significat tumefacere, sed inspirare sapientiam et vitam. «Non enim (inquit Clemens Alexandrinus lib. \ II *Strom.*) iis qui sunt in doctrina singulari, fastum et arrogantiam ingeneravit Dominus; sed in veritate habere fiduciam, et esse magnificum in cognitione, quæ traditur per Scripturas; effici contemptorem eorum quæ trahunt ad peccatum: quod significat dictio, inflavit, quod docet magnificentiam sapientiæ, quæ implantatur iis qui sunt per doctrinam filii.» Tertullianus in *Scorpiaco*, cap. ix, legit, «sophia jugulavit filios suos; p sed potius hanc sententiam Tertullianus ex *Proverb.* cap. ix, 2, quam ex hoc loco sumpsisse videtur, uti annotavit ibidem Pamelius.

Symbolice, Sapientia increata, puta, ipso Deus, est vita essentialis et increata, quam filiis suis aspirat, infundendo eis vitam creatam, puta, gratiam et charitatem, quæ est quasi anima supernaturalis animæ et hominis. Ubi recte notat noster *Le mus*, lib. VI *De Perfectionibus divinis*, cap. V. rita, inquit, dicitur et substantia vitalis, ut est anima et natura angelica; et operatio vitalis, quæ nimirum in operante, a quo emanat,

remanet; qualis est intelligere, amare, sentire, appetere, se movere. Utroque modo Deus est vita (semotis imperfectionibus), nec sol vita, sed prima vita, et «terna vita, et ipsa vite plenitudo ac universitas, omnis vite origo et consummatio, principium et finis: in quo etiam omnia, quæ non vivunt, vita sunt. Ipse enim est supervitalis essentia, et superessentialis vita, omnem vitalem substantiam intra se eminentissime et simplicissime prehabens, et causaliter complectens, et extra se quamlibet juxta suam speciem formans, conservans et perficiens. Ipse est sua vitalis operatio, nimirum, sua intellectio, suus amor, suum gaudium, sua beatitas. Ex illo supervitali fonte omnia, quæ aliquo modo vivunt, vitam hauriunt, et vitales facultates motusque accrescunt, alia præstantiores, alia minus præstantes, juxta gradum cujusque et ordinem. Inde vita omnis et plantarum, et animalium, et hominum, et daemonum, et Angelorum; omnis rita naturalis et supernaturalis hujus sæculi et futuri, temporalis et æterna. Denique, sicut ipse est omnium existentium esse superessentiale, ita omnium viventium vita supervitalis, ut S. Dionysius ait. cap. vi *De Divinis Nominibus*.

Tribuitur Deo vita, maxime ratione intelligentiæ et sapientiæ; hæc enim est prima et suprema vita, seu vitalis operatio, a qua omnis alia vita procedit. A sapientia enim manat amor: per hæc autem cætera omnia sunt condita et formata. Deinde in ipsius sapientia omnia vivunt; ipsum enim intelligi, et intellectu formari est quoddam esse, et vita intelligibilium; et intellectio rei, est ipsa res modo intelligibili. Itaque sapientia diriña est omnium vita, et per eam Deus sibi et omnibus vivit, et omnia ipsi vivunt, ei adsunt, et splendent, et immutabiliter in ipso perseverant ex omni æternitate in omnem æternitalem.

Et suscipit ixQiiKEMES se. — *q. d.* Sapientia velut mater et magistra, sui studiosos velut manu porrecta ad se allicit, eosque ultro in suam disciplinam, alimoniam, fidem et tutelam recipit. Ende Tigurina vertit, *et sectatores suos amplectitur*. Inde S. Dionysius.: «Suscipit,» ait, id est preces eorum exaudit. Amplius et plenius lingo discussions rei suscipit: a Suscipit, inquit, id est sursum capit, ut omnis eorum cogitatio et conversatio sit in codis.» Rursum «suscipit,» ad protegendum; unde in Psalmis: «Susceptor et protector noster;» et *Psal.* xl: «Me autem propter innocentiam suscepisti;» et *Psal.* cxxxviii: «Suscepisti me in de utero matris meae.» Item «suscipit,» ad reficiendum. *Matth.* cap. xi: «Venite ad me, omnes, qui laboratis, et onerati estis; et ego reficiam vos.» Quo sensu dicitur *Psal.* m: «Ego dormivi, et exsurrexi; quia Dominus suscepit me;» et *Matth.* xviii: a Qui suscepit unum, etc., me suscipit.» Hem «suscipit,» ad erudiendum; «suscipit,» ad glorificandum. *Psal.* cxlvi: a Suscipiens mansuetos Dominus.» *Isaiæ* xvi: «Ecco

servus meus, suscipiam eum. n Pergit Hugo : « Suscipit timidos ut dominus, famelicos ut pater, ignaros ut magister, miseros ut Deus. »

Et pr xibit m via jl st it iæ, — quasi facem præferens, ostendens quid justum sil et sanctum, quid injustum el impium, ac monens hortansque suos ut justum capessant, itaque efficiens, ut in via justiliæ claro et constanti gressu incedant. Hujus typus fuit columna ignis noctu præiens castra Hebræorum, quæ eos securos salvosque duxit in terram promissam, de qua dixi *Exodi* xm, et *Num.* ix ; unde de eo securus Jeremias ail cap. xvn, 16 : « Et ego non sum turbatus, te pastorem sequens. »

Porro Sapientia increata, puta Christus, nobis præit viam justiliæ, non tantum sua doctrina et exemplo, sed et sua gratia preveniente, qua voluntatem languidam excitat et corroborat ad opera justiliæ, eorumque occasiones suggerit, lentationes amovet, omnemque justiliæ viam complanat, facilemque et expeditam reddit. Christus ergo nos præit, sicut pastor præit oves, eas deducens ad pascua, protegens a lupo, viam ostendens, et per omnia dirigens : et sicut pater præit filium, eum, apprehensa manu, deducens per salebras et rupes, juxta illud *Psal.* lxxii, 24 : « Tenuisti manum dexteram meam, et in voluntate tua deduxisti me. » Insuper præit, sicut dux præit milites ad pugnam, æque ac ad victoriam et triumphum, juxta illud *Michææ* n, 13 : « Ascendet pandens iter ante eos, etc. Et Dominus in capite eorum. » Vide ibi dicta.

Ve», is. 13, et q LI LLaji diligit, diligit vitam. — Syrus, *amatores ejus sunt illi qui amant vitam.* Quia sapientia creata est animæ vita, tum formalis per doctrinam et gratiam, tum causalis per gloriam, ad quam nos deducit. Sapientia vero increata, puta Christus, est « via, veritas et vita, » *Joan.* XIV, 6. Ergo « filii hominum, ut quid diligitis vanitatem, et quærilis mendacium? » Si diligitis peccatum, vere puram diligitis mortem. Si diligitis mundum, utique diligitis vanitatem, et mixtam cum multa morte exiguam vitam. Diligite sapientiam, ita puram ; et sine labe vitam diligetis. Igitur sola sapientia digna est vestra dilectione, ait Palacios. Prudenter Plato, lib. VI *De Republica* : « Fieri, inquit, non potest, ut illud non imitetur aliquis, cui cum amore admirabundus adbœret : quare, cum Philosophus divino atque decoro prudenter adhæreat, divinus ipse atque decorus, quoad homini possibile est, etllicitur. »

Et QVI VIGILAVEBCST AD ILLAM, COMPLECTEXTUR placorem ejvs. — « Placorem, » id est placiditatem, suavitatem, jucunditatem et lætiliam sapientiae. Hæc enim significat Grecum Sicut euiin Sapientia creata et increata, puta Christus, est vita : sic est et dulcedo ac lætilia ineffabilis animæ sapienti et sanctæ. Syrus vertit, *et qui inquirunt ram, percipient voluntatem*, vel desiderium a *Dvintno*, puta percipient id quod volunt

optant et desiderant, ideoque laetabuntur. Desiderium enim rei amatæ absentis, parit lætitiā et gaudium, si res amata et optata fiat preseas, eaque fruamur. Unde Tigurina, *qui cam mane adeunt, replebuntur lentitia.*

Nota: io *vigilaverint* significat primo mane surgendum ad quærandam sapientiam; aurora enim sapientiae et Musis amica. Rursum, quod sapientia offert sese et occurrit iis, qui mane studiose et sollicite eam investigant; hi enim sunt, ut habent Greca, id est *manicantes*, sive *mane evigilantes et turgent ad ipsam perquirendam.* Sic Psaltes, *Psal.* lxxii, l : « Deus, Deus meus, inquit, ad te de luce vigilo; » et Isaias, XXVI, 9 : « Anima mea, inquit, desideravit te in nocte ; sed et spiritu meo in precordiis meis de mane vigilabo ad te ; » et Moses, *Deut.* vi, vers. 7 : a Meditaberis in cis (verbis Dei et sapientiae) sedens in domo tua, et ambulans in itinere, dormiens atque consurgens. » Vide ibi dicta. Facit ergo vigiliam amor et amans sollicitudo: si amor Christi te accenderit, excitaberis summo mane e somno, nihil aliud quam Christum el cogitans el amans. Tunc senties placorem, scu placidissimam et jucundissimam esse sapientiam; tunc gustabis quam suavis sit Dominus; tunc prælibabis quam beata sit æternitas, quam Deus sui, puta sapientiae, studiosis promisit. Tunc jubilabis Deo cum Angelis, juxta illud S. Job cap. xxxviii, 7 : « Cum me laudarent simul astra matutina, et jubilarent oinnes filii Dei. » Hæc sciunt et sapiunt, qui mane vacant orationi el meditationi sapientiae.

Hujus dulcedinis sapientiae symbolum erat manna, omne delectamentum in se habens, et omnem saporem suavitatis, quod ante solis ortum vigilantes colligere debebant, ne liquesceret, *Sapient.* xvi, 27: « Quod enim, inquit, de manna loquens, ab igne non poterat exterminari, statini ab exiguo radio solis calefactum tabescebat : ut notum omnibus esset, quoniam oportet prevenire solem ad benedictionem tuam, et ad ortum luciste adorare. » Quocirca S. Bemardus, semi. 70 in *Cantio.* : « In principio vigiliarum tuarum, inquit, accelera; quantumvis etiam ipsas anticipares vigilias, invenies eum, non prævcnies: temere in tali negotio vel prius aliquid tribuis tibi, vel plus, et magis amat, el ante. » Idem Bernadus, serm. *De Septem donis Spiritus Sancti*: « Omnes, inquit, sapientiam quærimus, omnes concupiscimus cam; sed frustra quærit, qui in lectulo suo quæril; neque in terra suaviter viventium invenitur: lectulus est, et ibi gigantem quieris? Si quæritis, inquit, quaerite, convertimini el venite. Quaeris unde ? A lectulo tuo. Quaeris, unde convertaris? A voluptatibus, inquit, tuis avertere, n

Pro *placorem*, alii vertunt *malariam*, id est sedatissimam animi quietem, sublati animi et conscientiae scrupulis æstibusque, similem mari tranquillo, nuUisque veniis aut fluctibus agitato.

Mystice, hæc sapientia est Christi mater Deipara, quæ omnes ad se confugientes quibuslibet angoribus aninique perturbationibus liberat, serenat ac tranquillat. Unde S. Bonaventura in *Spen*do : « Ad te, ait, Domina, clamavi in angustia animo? meæ: et tu serenasti conscientiam meam. »

Moraliter, nola effectum signumque certum vene sapientiæ et sanctitatis esse placorem, puta animi placidum, quietum, hilarem; hunc enim efflictsanctitas et sancta conscientia, quia animam Deo assimilai. Deus autem est ipsa placiditas, tranquillitas, hilaritas. Quocirca S. Ephrem in hac animi quiete constituit perfectionem virtutis el sanctitatis; sic enim scribit tomo 1, tract. *De Tern* *renuntiatione*: « Universum certamen nostrum 'n co es* Pos*tura» ut ab iis, qua? intra nos sunt, perturbationibus conquiescamus ac libermur, civeris tumultibus renuntiemus, cum universa turba pravarum cogitationum, quæ ab adversis illis potestatibus nobis ingeruntur. Vera siquidem renuntiatio hæc est, interna animi pace atque quiete perfrui, eamque tueri. Quando igitur coram Deo in oratione persistis, cave ne pulchra tua vasa, in quibus Deo ministras, hoc est cogitationes tuæ, ab hostibus tuis rapiantur. Et quo pacto, precor, vel in quo ministrabis Deo universorum, captis, id est abreptis, et quasi in captivitatem abductis cogitationibus? Non enim indiget Deus ut os vel lingua ore. Cultus autem Deo placens hic est, ut cogitationes, et lota fortitudo ac vis animo», cum mente tota absque ulla distractione in Deum ferantur. »

Idem, tract. *De Dcatitudinibus*, eas sic orditur: «Beatus, qui a cunctis rebus terrenis van© hujus vite totus est liber in Domino, ac Deum solum bonum ac misericordem amplectitur. Beatus, qui spiritali gaudio suos reficit conservos, ex fructu virtutum, quas suo excoluit labore, ut fructum referret in Domino. Beatus, in cujus pectore semper Dei memoria insederit; erit enim totus ille quasi Angelus coelestis super terram, cum timore et amore Domino sacrificium offerens. Beatus, qui in cella sua, in Domino, tanquam Angelus coelestis, casias retinet cogitationes, suoque collaudat eum ore, (pii omnium spirituum habet potestatem. Beatus, qui factus est sicut Seraphim et Cherubim, et in divino ac spiritali officio nunquam est segnis, sed assidue glorificat Dominum. Beatus, qui semper spiritali gaudio plenus est, neo in portando suavi Domini jugo pigrescit: coronabitur enim in gloria. »

Divine vero S. Cyprianus lib. II, epistola 2 *ad Donatum*, animi sancti in hac quiete omnia terrena, tam prospera (piam adversa, despicientis, imo ridentis, celsitudinem ita describit : « Una igitur placida et fida tranquillitas, una solida et firma securitas, si quis ab his inquietantis sæculi turbinibus extractus, salutaris portus statione fundatus, ad cadum oculos tollat a terris, et ad omni munus admissus, ac Deo suo mente jam

proximus, quidquid apud cæteros in rebus humanis sublime ac magnum videtur, intra suam jacere conscientiam gloriatur. Nihil appetere jam, nihil desiderare de sæculo potest, qui sæculo major est. » Et mox : « Ut sponte sol radiat, dies illuminat, fons rigat, imber irrorat: ita se spiritus coelestis infundit, postquam auctorem suum caelum intuens anima cognovit, sole altior, et hac omni terrena potestate sublimior, id esse incipit, quod esse se credit. Tu tantum, quem jam spiritalibus castris coelestis militia signavit, tene incorruptam, tene sobriam religiosis virtutibus disciplinam. Sit tibi vel oratio assidua, vel lectio; nunc cum Deo loquere, nunc Deus tecum: ille te præceptis suis instruat, ille disponat; cpiem ille divitem fecerit nemo pauperem faciei. » Denique S. Augustinus, lib. I *De Sermone Domini in monte*, cap. ix, explicans illud *Matth.* V, 9: « Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur; » ita sapientiam definit : « Sapientia est contemplatio veritatis, pacificans totum hominem, et suscipiens similitudinem Dei; » quia facit, ut sapiens instar Dei sit placidus, serenus, tranquillus, imperturbatus, excelsus, tam in adversis quam in prosperis, quasiangelus aliquis in carne obambulans.

14. QUI TENERINT ILLAM VITAM UXBEDITABUNT, — Ven. U

præsentem sæpe longævam, et futuram semper ælernam. Pro riten Græce est «C̃C̃xv, id est *gloriam*; via enim ad gloriam perennem est sapientia. Sic et Arabicus, *qui pervenient, inquit in illa invenient honorem a Deo*. Utrumque jungit Syrus, vertitque, *amatores ejus sunt illi, qui amant vitam*. Et mox, *et qui adherent illi, honorem ab ante Dominum* (id est, a Domino) *inveniunt*; Græce ó c̃zJrífē c̃içær, id CSt, *qui CCIn apprehenderit, et constanter tenuerit ac possederit*; Tigurina, *qui ea potitus fuerit, gloriam conscquatur*. Græca ergo legunt in singulari, et hoc apte concordat cum singulari, *introibit*, quod sequitur.

Er quo (quocumque) introibit (aliqui clarius magisque connexe legunt, *introibunt*), non sapientia, sed qui tenuerit illam), benedicet Deis, — q. d. Quocumque introibit sapiens, comitabitur eum Dei benedictio, qua Deus omnibus ejus itineribus et actionibus benedicet, casque prosperabit, et ad felicem exitum fructumque insignem perducet. Syrus rursus vertit dupliciter, *qui inquirunt eam, accipient voluntatem* (id est desiderium, puta id quod volunt et desiderant) *a Domino*. Et mox, *et locus cui benedixit Dominus, domus habitationis eorum*; Arabicus, *et mansio eorum mansio est cui benedixit Deus*; Tigurina, *quocumque introierit, accedet favor Domini*. Hoc est, quod Israelitis sapientibus, puta timentibus Deum, promissit Moses, *Deuteron*, cap. xxviii, vers. : « Si audieris vocem Domini Dei tui, ut facias atque custodias omnia mandata ejus, etc. Benedicius tu in civitate, et benedicius tu iu agro, etc.; benedicta horrea tua, et benedictæ reliquiæ tuæ. Bene-

dictus eris ingrédient et egrediens ; » et vers. 8: a Emittet Dominus benedictionem super cellaria tua, et super omnia opera manuum tuarum, benedicetque tibi in terra, quam acceperis.» Ita benedixit Abraha», Isaac el Jacob, quin et propter Jacob benedixit infideli Laban socero ipsius. Unde Laban ad Jacob volentem discedere, supplicans ut maneat: a Inveniam, ait, gratiam in conspectu tuo: experimento didici, quia benedixerit mihi Deus propter te, » *Genes*, xxx, 27.

Alludit Siracides ad historiam Obededom, in cujus domum arca Dei introivit, ac ideo herum domus, lotamque ejus familiam Deus benedixit II *Dcg.* vi. Si Deus benedixit Obededom ob ingressum arcæ, quanto magis benedicet animam, in quam divina Sapientia, id est Sanctitas, introibit?

Ver». 15. 15. Qm si;nVILXT II, OBSEQUENTES ERUNT (Tigurina, *obsequium prastant*) sancto. — Greece, «i îx·ÿ m k k oJrt, áyíu, id est, *qui latria colunt illam* (sapientiam), *Iti liturgia™ exhibent*, id est, ministerium sacrum serviunt, *sancto*, puta Deo, vel potius sanctuario et templo : hoc enim græce vocatur tyo» sine articulo, id est, sanctum per excellentiam; ideoque secretior ejus pars, in qua erat arca et Cherubim, vocabatur ár/ío», id est. Sancta sanctorum, hoc est, sanctissima. Alludit ad illud Proverò, cap. ix i : « Sapientia ædificavit sibi domum, » puta templum, hoc est Ecclesiam, tum legis naturæ, tum Mosaica?, tum Evangelico? : « Immolavit victimas suas, miscuit vinum, et proposuit mensam suam, tum sapientia? et doctrina», tum sacrificii, præsertim Eucharistici.

Sensus ergo est, *q. d.* Qui se addicunt et quasi devovent sapientiae, ut illam discant, aliosque doceant, eaque ratione camdem latria, id est, cultu quodam sacro et religioso colunt, hi sunt quasi sacerdotes mystici, qui Deo in templo, puta, in Ecclesia, liturgiam, id est, ministerium sacrum, exhibent, dum alios docent Deum latria colere, pievivere, et in omnibus sapienter agere. Significat ergo *primo*, studiosos et cultores sapientiae eo fore honore, ut sint quasi herer/oi, id est, sacerdotes templi et Dei. Alludit ad illud *Isaia*: i.x.i, 6, ubi Septuaginta eodem nomine utentes vertunt, i/ucT{ òt irretì Ku^isu *r.ir&tttiZt, zai iintupytletti*, id est, *vos autem sacerdotes Domini vocabimini, et ministri sacrorum Dei*. Huc pariter allusit S. Paulus, cum se creterosque sapientia», puta. Evangelii!, præcones vocat imoi/p/afc, id est, sacerdotes Dei, qui Deo sacrificent Evangelium, hoc est Evangelium, hoc est, Evangelii prædicationem Deo offerant, quasi victimam mysticam, sed gratissimam, *Doman.* xv, Hi. Vide ibi dicta. Simili modo D. Henricus Suso vocabatur Minister æternæ Sapientiae, ut dixi cap. i, tíí.

Notent hæc Philosophi et Theologi, Philosophic et Theologiæ non tantum spéculatives, sed et practica» studiosi, sive doctores, sive discipuli ;

sciant se mysticos esso Dei sacerdotes, Deoque sacrificare studium et doctrinam sapientiae.

Secundo, consequenter indicai studiosos sapientiae ita pure, caste et sancte eam colere, et vivere debere, perinde ac si sacerdotes essent, sacrisque in templo fungerentur. Unde Syrus vertit, *ministri ejus* (sapientia»), *ministri sanctitatis*; et Arabicus, *ministri illius, ministri puri et sancti*. Unde Palacius sic explicat : *Obsequentes vrunt sancto*, id est, *sanctitati* : «Nemo puleL inquit, se diligere sapientiam, aut ei inservire, si sanctitati non obsequatur; ut enim, juxta Paulum, II *Timoth.* cap. n, 19, recedat ab iniquitate omnis qui invocatur nomen Domini, ita recedat ab iniquitate, qui servit sapientia». Cur ita? Quia sapientia sanctitas csl. Igitur, ut qui se totum tradit sapientiae, credere debet se tradidisse sanctitati : ita qui partem suam dedit iniquitati, credat se totum sapienliie abstulisse. Tu jam, lector, intelligis, cur Angelus Marie dixit : Quod enim ex te nascetur Sanctum, scilicet, quia, nt vere ex Virgine Sapientia Dei nata est, ita et Sanctitas Dei nata est ; omnino siquidem necessarium est ut sapientia infinita sit sanctitas infinita. » Hæc Palacius.

Tertio, quod eos quasi suos sacerdotes diligit, intimos et familiarissimos habebit, proteget et benedicet Deus. Unde subdit : « Et cos, qui diligunt illam, diligit Deus ; » Syrus el Arabicus, *et domum habitationis ejus* (sapientiae) *diligit Deus.* »

Porro latria hæc exhibenda sapientiae creatæ, æque ac vidima et sacrificium, est metaphorica el mystica ; latria vero exhibenda Sapientiae increata? (hæc enim est Deus) et incarnata» (hæc enim est Christus), est proprie dicta; tam enim Christus homo quam Deus latria colendus et adorandus est; hic enim homo, puta Jesus Christus, subsistit in persona Dei, estque Deus.

Et eos, qui diligunt illam, diligit Deus. — Tigurina, *amatores ejus* (sapientiae) *diligit Dominus*. Sapientiam accipe tum creatam, tum increatam et incarnatam. Unde Palacius sic explicat, *q. d.* « Ne credas, si te totum cultui el dilectioni Sapientiae dedicaveris, quod ideo Deus offendetur, quasi iratus, quod eum non colas, sapientiam colens. Minime. Imo contra; quia sapientia ex ore Dei prodiit, Deus est, scilicet, Filius Dei natus ex Deo. At necessario Deus Pater diligit cum, qui ejus Filium unicissime dilexerit. Ergo, si Christianus nihil aliud, nisi Christum in memoria gerat, non ideo Pater, velut Christi gloria» invidus, Christianum odio prosequetur ; sed contra, velut ejus gloria? cupidus, diligit cum, qui Christum ardentius amat. »

Tropologice ex hac gnome disce, servire sapientiae et Deo, esse veram libertatem, imo summam nobilitatem el dignitatem ; talis enim est sacerdotinnì munusquo sacrificandi, quod Siracides tribuit ei qui servit sapientiae, dum eum facit mysten et littori» Dei. Hinc Franciscus Piccolominæus *De*

Principili *vñhihi n*, gradu 2, cap. xxxvn, proponit duo paradoxa, caque verissima esse demonstrat. Primum est: « Optimus usus libertatis hominis, est usus vene servitutis ejus. » Alterum est: « Homini melius est servire, quam regnare; et universa perfectio regni hominis, in servitute est posita. » Fundamentum veritatis utriusque enuntiationis illud est, quia vera servitus natura rei congruens, ea est, per quam inferiora suo superiori subjiciuntur; dum vero e contra superiora subjiciuntur inferioribus, ea est perversio natura: rerum, et dispositio prae naturam; non autem naturalis servitus, et quoniam infera a superioribus perficiuntur, hinc evenit, quod, dum per naturam serviunt, sua perfectione fruuntur. Ita corpus per naturam inservit animae, anima rationi et menti, mens Deo; ac ut corpus ab anima, anima a mente, ita mens a Deo perficitur. Homo tunc recte utitur munere libertatis, dum ea praelegit, quae legibus et voluntati Dei sunt consentanea; dum autem id facit, vero et legitimo domino subjicitur, et inde ortum ducit veritas prima) enuntiationis, quae fuit, optimum usum libertatis, esse usum verae et naturalis servitutis.

Huic simile illud est, quod a Theologis dicitur: « Servire Deo, regnare est; » ut etiam servire principi justo, replequo institutis legibus. Id enim verum est: primo, quia illa servitus est rectus usus libertatis; secundo, quia, dum nobis Deum statuimus ducem, libertatem nobis principem facimus, cum Deus sit ipsa libertas; tertio, quia juncti regi et principi cum eo regnare dicimur; Deus autem Rex regum est: juncti autem pervis dicimur induere vilem conditionem servitutis; sic cum servis servi sumus, juncti regi sumus roges. Demum, quia homines ita affecti vere agunt, quod per naturam recto formatam velle ac praeligero debent.

Altera enuntiatio erat, homini melius esse inservire quam regnare. Et juro profecto. Dum enim homo imperat et regnat, catenus bono fruitur, quatenus id facit quod voluntati et decretis Dei est consentaneum, et ideo in eo est posita perfectio imperii sui, ut Deo ei legibus ejus obtemperet; nemo igitur recte regnat, nisi recte serviat; et quia recte servit, ideo bene regnat. Hinc majorem hominis dignitatem et praestantiorum ejus conditionem indicamus, dum illum appellamus servum Dei, quam dum regem et principem mundi. Nitendum est igitur ingenua servitute majoribus nostris servire; cavendum est ab ea servitute, quae nos inferioribus subjicit, et vilioribus mancipat, ut evenit dum ratio sensui, et sensus corpori obtemperat.

Servitus ergo nobilissima et regia est, servit Deo. Deus enim sibi servientes exaltat, glorificat, beat, facitque reges et sacerdotes, *Apocal.* cap. v, verito» 10. Porro haec Dei servitus, uti recte docet noster scriptor. Lessius, lib. 1 *De Perfect, divin*, cap. vi, consistit Prilli, in quatuor: primo, in cognitione Dei, et eorum

quae ad ipsum pertinent, hoc enim est fundamentum obsequii totius et famulatus. Secundo, in sceuoda. officiis charitatis et benevolentis, dum de bonis ipsius gaudemus, et illa ex intimo animi affectu ipsi gratulamur; dum ejus gloriam promovere omni studio conamur, animam, corpus, curas et cogitationes ipsius dignitati tuendae et amplificandae devovete». Sic boni aulici suo principi toti addicti laciunt: illius enim virtutes et potentiam ubique extollunt, ut omnes in ejus amorem et obsequium alliciant, nec sustinent ipsius nomen a quoquam laedi. Tertio, in officiis religionis, Trtita. dum illum colimus sacrificiis, caeremoniis, hymnis laudibus, precibus, votis. Hoc est officium Angelorum et Sanctorum in caelo, qui toti in eo sunt, ut Deum honorent, laudent, benedicant. Itaque perfecta servitus Dei est vita aeterna, et beatitudo nostra. Quarto, in custodia mandato- Quart*. rum, et in officio virtutis, dum aliquid boni facimus, ut mandatis ejus pareamus, vel ut ipsi gratificemur. Hoc autem esse maximi momenti ex eo patet, quod minimum Dei bonum, quia Dei est, sit pluris aestimandum, quam omne bonum creaturarum, quatenus ad ipsas creaturas pertinet. Hinc fit, ut Deus pro singulis operibus bonis promittat nobis vitam aeternam, atque adeo seipsum cum omnibus bonis suis; tantum nobis effectu respondens, quantum nos ei affectu boni volumus. Damus ei affectu totum bonum suum, reddit ille nobis effectu idem bonum; illius enim amor est efficax, noster inefficax.

46. QVI AUDIT ILLAM. JUDICABIT GETTES. — GtæCe Verrii iirue&M», id est, qui obaudit, sive obedit illi; Tigurina, qui paret illi, judex erit gentium. Futurum judicabit, hic et alias siepe accipiendum est sive pro modo potential!, q. d. Poterit judicare, aptus dignusque est qui judicet. Multi enim sapientes sunt, qui actu non sunt, imo nolunt esse judices; sapiens enim mavult agere vitam privatam, quam publicam, sibi que vivere ei Deo, nisi ad regimen vocetur, imo cogatur, ut dicit S. Augustinus lib. XIX D? Citii, cap. xa: « Otium sanctum, inquit, quæril chantas veritatis, negotium justum suscipit necessitas charitatis; quam sarcinam si nullus imponit, percipiendae atque intuenda» vacandum est veritati. Si autem imponitur, suscipienda est propter charitatis necessitatem. » Sic Job. ix, 6, dicitur: « Qui commovet terram de loco suo: commovet, et id est, commovere potest. Nec enim Deus unquam globum terne e loco et centro suo dimovit, nisi forte in passione Christi, uti reipsa factum esse asserit ibidem in Catena Didvms.

Ergo Tò judicabit, significat primo, dignitatem et aptitudinem ad judicandum, adeoque neminem esso opium ut judicet et regat, nisi sit sapiens. Unde Syrus vertit, qui me audit judicabit veritatem; Arabicus, qui obedit mihi, judicet in veritate. Secundo, actum, quia veri digni quoque judices et principes delecti a Deo, vel

a viris prudentibus, fuerunt et sunt sapientes, uū Moses, Samuel, David, Salomon, qui proinda orat Deum pro sapientia ad gubernandum, dicens : « Da mihi sedium tuarum assistricem sapientiam, » etc., *Sapient*, ix, 4, ideoque eam sibi a Deo inditam accepit, Hl *Peg*. m, 12. Sic et Apostoli fuere iudices orbis, quia Sapientiam incarnatam in carneloquenlem audierunt. *Tertio*, omnis qui obedit sapientiæ, iudicabit gentes, in die iudicii; Christi enim sententiam approbabit omnes sapientes, id est, Sancti, juxta illud : « Nescitis quoniam sancti de hoc mundo iudicabunt? nescitis quoniam Angelos iudicabimus? » I *Cor*. vi. 3. Et illud : « Justi iudicabunt nationes, et dominabuntur populis, » Sap. ni, 8. Denique, qui sapientiam audit, est spiritalis : « Animalis enim homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei ; » at qui « spiritalis, iudicat omnia, » I *Cor*. ir, 15.

Dixit Ecclesiasticus vers, præced. sapientes esse sacerdotes: hic addit eos pariter esse reges et iudices orbis. Inde fideles alloquens S. Petrus, ait : « Vos genus electum, regale sacerdotium, » I *Petri* n, 9.

Et QU INTLTTL R ILLAM, PERMANENT CONFIDENS, — Græca hic variant. Romana enim legunt, zpsóa&M, id est, *qui accesserit ad illam*; Complutens. zpU— id est, *qui attendit, vel intendit illi*; unde Noster vertit : « Qui intuetur illam. » Qui enim alicui intendit et auscultat, in eum respicere, eumque intueri solet. Forte etiam Noster in Græco legit, id est, *qui intuetur illam* ita, scilicet, ut ipse sapientiæ intendat, et vicissim sapientia se illi spectandam et intuendam exhibeat. Pro *permanebit*, Græce est id est, *habitabit* scilicet in sapientia, quasi in asylo « confidens » et securus, juxta illud *Psal*m, xc, 1 : « Qui habitat in adiutorio Altissimi, in protectione Dei cadi commorabitur. » Inde Syrus vertit, *qui auscultat me, habitabit intra me*, Arabicus, *qui recipit sermonem meum, habitabit in diuturnitate*.

Pro *confidens*, Græce est quod Tigurina vertit, *secure* ; alii, *fretus*, *certus*, *fidens* ; juxta illud *Proverb*, cap. xxviii, vers. 1 : « Justus quasi leo confidens, absque terrore erit, n tum quia confidit, certusque est et resolutus, quod nihil cum a sapientia; amore et charilale separabit, dicilque cum Apostolo : « Quis nos separabit a charilale (çliristi ? Certus sum (Græce re i&l est, *confido, certo mihi persuadeo*) quia neque mors, neque vita, » etc. *Doman*. vm. 35 ; tum quia confidit Deum, qui sibi tantum sapientiæ donum contulit, etiam cætera minora collaturuni : « Qui (enim) confidunt in Domino, sicut mons Sion : non commovebuntur in æternum, » *Psal*. cxxiv, t. Sic Susanna accusata falso de adulterio : « Flens suspexit ad cadum : erat enim cor ejus fiduciam habens in Domino, n *Daniel*, xiu, 35.

Vm.<7. St CREDIDERIT EI, ILLREDIIHAUT ILLAM. — Graea Romana legunt in secunda persona <>zf-

çcùsrf, *si credideris ei, hærcditalds illam*. Sed Græca Complutensia legunt ut Latinus Vulgatus, in tertia persona; habent enim, *icb* id est, *si crediderit ei* ; si fidelis fuerit sapientiæ ; sí *firmiter ei adhæscrit*, uti vertunt Romana. Syrus, *si crediderit in me, hæreditabit me*; Arabicus videtur legisse, *b nlçtt* ; vertit enim, *in veritate mea hæreditabit me*. Ad verbum *IpniçMy*, est, in ztço (id est, fidem sapientia) se tradiderit, si se fotum ejus fidei crediderit et commiserit, ac ut verbo tenus reddam, *infidacit* ; Tigurina, si *se præstiterit ei fidum, hæres ejus erit*, tum in hac vita per gratiam, tum potius in futura per gloriam, eamque certam et securam, ut nullum sil periculum illam amittendi; sapientia enim, æque ac Deus, sapientem, puta, justum non deserit, nisi prius ab eo deseratur, uti ex S. Augustino definit Concilium Tridentinum, sess. VI, cap. xi et xiu.

Et ERUNT IN CONFIRMATIONE (scilicet, POSSSESSIONIS EI HÆREDITALIS SAPIENTIÆ) creaturæ illius. — Græce Cnim est, xxt b borali, ai yi-,19.1

hoc est, *et in occupatione, detentione, possessione, firma retentione, amplexu, custodia sapientiæ, erunt generationes*, id est, filii, tum carnales, tum maxime spiritalis *illorum*, qui, scilicet, se totos crediderint, et imbuendos regendosque commiserint sapientiæ, q. d. « Creaturæ, » id est, filii eorum qui se addicunt sapientiæ, ideoque illam hæredilant, vestigiis parentum insistent, ac totis viribus incumbunt et satagent, ut avitam hanc sapientiæ possessionem, a parentibus quasi hæreditaria traditione relictam, complectantur, planeque sibi confirmant. Nola enalagen crebram Hebræis et Ecclesiastico, qua a numero singulari transit ad pluralem : unde ait *illorum*, pro *illius*, qui, scilicet, crediderit sapientiæ, quia to *illius* universim accipitur pro omni, vel quolibet : quicumque enim crediderit sapientiæ, hæreditabit illam. Quocirca aliqui codices Græci et Latini pro id est, *illorum*, legunt avTo>, id est, *illius*. Unde Tigurina vertit, *et possessionem retinebit ejusdem progenies*.

Secundo, Arabicus et Syrus, /<a&d vertunt, secundo, *generationes*, id est, sæcula. Unde sic transfert Syrus, *si crediderit in me, hæieditabit me, et suscipiet me omnibus generationibus sæculi*; Arabicus, *in veritate hæreditabit me, et perdurabo ei in omnes generationes sæculi*. Ut significetur fidelitas, constantia et æternitas sapientiæ, qua suos nunquam deserit; sed perpetim eis adest, eos docet, tuetur, regit ducilque ad beatitudinem æternam.

Tertio, Jansenius censet hic agi de possessione, Tiruv. non tam sapientiæ quam lerræ, q. d. Sapiens ejusque filii possidebunt terram, in ejnsque possessione confirmabuntur, juxta illud *Psal*m, exi : « Potens in terra erit semen ejus, generatio rectorum benedicetur. » Et illud Christi : « Beati mites (sapientes enim sunt humiles et mites), quoniam ipsi possidebunt terram, » *Matth*. v, 4. Hoc modo

•/«»«!», id est, generationes, liic accipi possent pro frugibus et fructibus, puta, opibus et pradiis, quas sapienti et justo affert, et quasi generat sapientia. Sic cap. i, vers. 21, de sapientia dixit : « Oinnecin domum illius implebit a generationibus, » id est, fructibus suis. Et cap. w, 20 : « Cito edes de generationibus illius. » Et cap. xxiv, 26 : « A generationibus, » id est, fructibus, « meis implemini. » Significat ergo hic Siracides opes et opera sapientum esse stabilia et perpetua.

Quarto. Palacius per *creaturas* accipit virtutes, heroicas actiones et facinora, quas sibi per sapientiam gratiamque Dei parit et creat justus. « Sicut enim, inquit, anima rationalis in corpore, ita gratia et virtutes infusæ non gignuntur, sed creantur in anima. Ut enim nulla potentia natura inducere potest animam in corpus, ita nec gratiam et virtutes infusas in anima. Ergo gratia et virtutes infusæ sunt creatura piorum. Ite creatura in igne tentationis non comburuntur, quia non sunt fenum, stipula, aut palea : quin potius confirmantur, quia sunt argentum et aurum. Carnalis vir, ut qui palea est, cum venit ignis tribulationis, deficit, non firmatur : spiritualis, quia vehit aurum in fornace probatur, confirmatur, non evanescit. Quæris discriminis causam? eam auctor subdit : Quia cum pio Deus ambulat in tentatione, cujus flammam in aurum convertit : ut olim fecit, quando cum pueris in igne Babylonis ambulabat. » Verum hæ creatura mystic® potius sunt, quam litterales : valde tamen huic loco apposite. Anagogice. « Erunt in confirmatione opera justis, ait Rabanus, quia ad proemia æterna* hereditatis remuneranda servabuntur, pro cuius amore omnia fecit; ita ut eorum acceptor tunc dicat cum Propheta : Hæc requies mea in sæculum sæculi : hic habitabo, quoniam praelegi eam. »

Denique valde congrue id est, possessio et confirmatio, hic accipi posset, non sapientis, sed sapientiæ possidentis et regentis sapientem, *q.d.* Omnes id est, generationes, puta, filii, opes et opera sapientum, sunt in *xxrxr/tnt*, id est, dominio et gubernatione sapientiæ : ipsa quasi pædagogus sapientem, et omnia, quæ ejus sunt, occupat, moderatur, regit, dirigit, prospicit, et ad felicem exitum perducit. Græcum enim *xvxt/r.uxt*, id est, *xxtox«» »!/*»* verbum est peculiare iis, qui tanquam alieno feruntur arbitrio, ut qui in Dei alicujus redacti sunt potestatem, qui illos pro sua potestate moderatur, possidetque et agit, quocumque bibet. Sic Lucianos ait, *eiûx«o-*

id est, ab ipso Deo occupor, feror et regor. Felix, qui Deo sessore regitur! Felix, quem Dei sapientia regit! Vide dicta *Apocal.* vi, 2. Hac phrasi significat Siracides sapientiam ita esse hereditatem sapientis, ut vicissim potius ipse sithæreditassapientiæ: sapientiam enim hereditatem esse, non tam passivam quam activam, quæ, scilicet, sapientem agat, regat et ducat ad omne bonum.

v«T».i8. (g, Q voxum ix textatioxe (legit Interpres, «

et sic habet codex manuscriptus, quem citant Roman.) *ambulat cum eo.* — Primo, Palacius sic explicat, *g. d.* Sapientia suis adest in tentatione, cosque solatur et roborat. Alludit ad Angelum ambulantiem cum tribus pueris in fornace Babylonia, conquæ ab igne protegentem, *Daniel.* m, 49. Pari enim modo cum suis ambulat, eosque protegit sapientia. Unde David ea comitatus ait *Psalm.* XXII, 4 : « Non timebo mala, quoniam tu inecum es. » Et Paulus I *Corinth.* xi, 9. : « Virtus Dei (in infirmitate mea) perficitur. » Quare? quia, ut ait ei Christus : « Sufficit, » quæ tibi adest, « gratia mea. » Et interim agnosce cui debeas in tentatione victoriam. Non enim potes eam viribus tuis arrogare, sed sapientiæ, quæ tecum ambulat in tentatione; ideoque Petrus eam deserens, et Judæis Christi hostibus se adjungens, in tentationes cecidit, et Christum negavit, *Matth.* xxvi.

Verum alium plane hujus versiculi esse sensum liquet ex Græco, qui sic habet, 4«

mpiitrixi ptr' aôte'! « » sfûtetf, id est, *quia oblique, distorte, dure ambulabit cum eo in primis, vel in principio, q. d.* Sapientia, et Deus, qui est prima sapientia, sui studiosum et discipulum solet initio per tentationes et aspera quæ probare, *et in primis digit cum*, id est, in principio delectum ejus facit, eum explorat et probat per adversa, an docilis, stabilis et se dignus sit, antequam ei se insinuet, cumque consoletur, ut dicit vers. 24. Probat enim quod dixit vers, præcedent. : « Si crediderit ei, » id est, si fidum se ei (sapientiæ) præstiterit, « hæreditabit illam, » *q. d.* Ut sapientia sui asseclæ fidelitatem et constantiam exploret, Xe™-

solet eum tentationibus exagitare, in quibus si ille fidelis et constans persistat, tunc demum sapientia cum ut idoneum et dignum se discipulum amplectitur, solatur, instruit, perficit, omnibusque suis bonis et donis cumulat.

Hunc sensum dat Syrus, dum vertit, e converso (ex adverso) *ambulabo cum illo, et in principio tentabo (probabo, experiar) illum;* et Arabicus, *qui in repugnantia incedam cum illo : prius enim contristo illum.* Clarissime vero Tigurina hunc versum et sequentes usque ad vers. 24, ita vertit : *Nam perverse primum cum tali conflictari solet, et eum injecto territare metu, suæque disciplina excruciare, donec fides animi ejus constiterit, et eum per jura sua reddiderit probatum : tum demum se rursum coniciit recto itinere, et exhilarato arcana sua detegit : deinde locupletat eum scientia et cognitione justitia-. Quo l si ille defecerit, deserit eum, et permittit eum potestati ruina: ipsius.*

Ex hoc versu sumptus fuit vetus ille Athenarum et Academiæ mos probandi eos, qui eo studiorum causa ventitabant : Athenis enim solebant novos scholares scommatibus, conviciis, sibilis, risibus excipere, iisque probare eorum patientiam et modestiam, itaque probatos ad Academiæ admittebant, uti refert S. Gregorius Nazianzenus *orat.* 20, ubi S. Basilium Athenas venientem

ita exagitatum fuisse commemorat. Similem morem vidi olim Coloni® Ubiorum, scilicet, novos philosophos non tantum verbis, sed et verberibus probabant, dictitantes ita beanisium deponi. Beanus enim, inquiebant ipsi, juxta singulas nominis litteras, est asinus nesciens vitam studiosorum. Sed cavendum hic ne quid nimis. Multo magis in omnibus Religionibus solent variis duris experimentis probari novilii, tum ut eorum propositum, an serium et solidum sit, explorarent; tum ut eos præparent ad dura quælibet in Religione subeunda; ac præsertim ut faciant cos humiles, dociles, obedientes; de quo vide Casianum lib. IV *De Instit. renimi*, cap. in : « Igitur, inquit, ambiens quis in coenobii recipi disciplinam, non ante prorsus admittitur, quam diebus decem, velleo amplius pro foribus excubans indicium perseveranti® ac desiderii sui, pariterque humilitatis ac patienti® demonstraverit. Cumque omnium prætereuntium Fratrum genibus provolutus, et ab universis de industria refutatus atque despectus, tanquam non religionis, sed necessitatis obtentu monasterium optet intrare; injuriis quoque et exprobrationibus multis affectus experimentum dederit constanti® su®, qualisque futurus sil intentionibus, opprobriorum tolerantia declaraverit, atque ita fuerit explorato mentis ardore susceptus; diligentia summa perquiritur num de pristinis facultatibus suis inhæserit ei vel unius nummi contagio. » Deinde cap. vu el vm, narrat novilios solere probari in xenodochiis serviendo ægrotis, ac deinde tradi magistro, qui eorum non lanium passiones, sed et voluntates cruciet, doinet et frangat.

Idem facit Deus cum omnibus Sanctis, præsertim eximiis el heroibus, uti sunt martyres, de quibus *Sapient*, in, vera. 5, dicitur : « In paucis vexati, in multis bene disponentur. » Græca significantius habent, ò/fyst natocuSJ/rt, *ijtp-* id est, *exiguus castigati, nullis beneficiis vel felicitatibus afficientur*. Causam subdit Sapiens : « Quoniam Deus lentavit eos, et invenit illos dignos se. Tanquam aurum in fornace probavit illos, et quasi holocausti hostiam accepit illos, et in tempore erit respectus illorum. Fulgebunt justi, et tanquam scintili® in arundineti discurrent. Hoc est quod ait Apostolus *Roman*. V, 4: « Tribulatio patientiam operatur; patientia autem probationem; probatio vero spem; spes autem non confundit : quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis. » Ita Rabanus.

Ver .19. 19. TiMORTM ET METUM, ET PROBATIONEM INDUCET surra illum. — Hic ostendit modum, quo sapientia suos discipulos tentât, probat el explorat, nimirum, incutiendo eis « timorem et melum, » *et probationem* non est in Graeco, sed ab Interprete additum explicationis gratia, q. d. Inducet ei timorem et metum ad probationem, vel qui sit ejus proba et exploratio. Unde Arabicus clare

vertit : *Prius enim contristo illum, et induco super illum timorem d terrorem, et probo illum in tentationibus, quibus illum tento, ut, cum pervenero ad tempus meum, et immersa sit in corde illius doctrina mea, inclinem me ad illum, et colligam illum al me, et revelem illi universa secreta mea; et Syrus : Timorem et tremorem injiciam ei, et scrutabor cum in tentationibus meis usque ad justitiam, quo implebitur* (consolationem recipiet) *cor ejus in me, convertar, firmabor cum illo, et revelabo illi omnia abscondita mea.*

Prima ergo via, qua Deus utitur erga suos, est via afiliclionis, timoris, tristiti® : eam deinde excipit via consolationis, libertatis, læliliæ, eo major, quo major præcesserit tristitia. Hinc justificatio impii incipit a timore et terrore mortis, judicii, inferni, cie., ut docet Concilium Tridentinorum sess. VI, cap. vi. Ex adverso via prima, (pia utitur dæmon erga suos, est via læliliæ, lascivi® et gaudiorum; sed eam mox excipit via tristiti®, angusti® et lamentationum, tum hujus vitæ, tum gehennæ, ad quam recia ducit. Unde serio, sed sero dicent : « Lassati sumus in via, iniquitatis et perditionis, et ambulavimus vias difficiles; viam autem Domini ignoravimus. Quid nobis profuit superbia? aut divitiarum jactantia quid contulit nobis? Transierunt omnia illa tanquam umbra. »

Et cruciabit illum in TRIBULATIONE DOCTRINAR 8UÆ. — Græce, *brMwx a/rñ*, id est, *in disciplina, vel castigatione sua*. Sapientia enim, sive Ethica Christiana castigat el resecat omnes motus gui®, ir®, superbi®, concupiscenti® nobis innal®, itaque nos cruciat, sicut pueri petulci et lascivientes cruciantur disciplina et virga magistri : ireciocfx enim est *ntdZw*, id est, puerorum eruditio, castigatio, institutio. Homo enim animalis similis est puero qui sensu, non ratione, regitur, ideoque puerili virga castigandus est, non hostili gladio necandus. An non castigatur et cruciatur libidinosus continuo a sua camo stimulatus ad libidinem, continuo vicissim a lege Dei ad castitatem adactus? An non cruciatur avarus a lege Dei, quæ ab eo nummos, vehit oculos, extorquet, et in pauperes erogari jubet? An non cruciatura lego charitatis, quæ inimicos diligi jubet, is qui spiritu vindici® agitatus inimicum in mille frustra concideret, si posset?

Donec tentff.t (et tentando exploret) eum in cogitationibus suis. — Perperam pro *suis* aliqui legunt *illius*. Nam Græce est òc/aró/anv id est *in justificationibus suis*, quod Hebraei dicunt *yr'ipm bechuctotach*, id est, *in statutis et legibus suis*, an, videlicet, fidelis se subjiciat legibus sapientiæ per omnia, quantumvis natur® et carni molestis. Itaque *credat anima: illius*, ut confidat illius constanti®, nique luto ei se suaque dogmata communicet et committat, nipote qui tantum specimen. Hinc liquet tō *suis* referri ad sapientiam, non ad ejus discipulum.

20. Et firmabit illum, — q. d. Jam probalum Ven x

et exploratum in stabili et firmo virtutis pacisquo statu collocabit. Hæc verba desunt in Græco.

Et iter ADDUCET directum ad illum — g. d. Faciet viam expeditiorem, sublatis difficultatibus, qua redeat ad ipsum; sive via commodissima ad illum veniens, iter adducet directum ad illum. Græce enim est x«l ei5<tx> rpit tM>, id est, *et rursus redibit recta ad illum*. Dixerat enim vers. 18, sapientiam initio oblique et torte ambulare cum discipulo, ut cum probet; hic vero ait eamdem ad jam probatum recta redire, id est, vultum ei rectum, planum et serenum ostendere, eum exhilarare et consolari: sicut enim via obliqua est afflictionis et tentationis, sic ex adverso via recta est consolationis et exultationis. Unde Arabicus vertit, *ut inclinem me ad illum, et colligam illum ad me*. Hinc et sequitur:

Vers. 21. Et letificabit illum (quoad affectum; quoad intellectum vero) denudabit absconsa (arcana) sua illi, et thesaurizabit super illum scientiam et intellectum iustitie.

Nota: ri thesaurizabit, q. d. Non modice, sed abunde ditabit illum, quasi ingenii thesauro. Celebre est illud Arabum proverbium: «Acquire tibi aurum in mensura, et scientiam sine mensura.» Exstat inter proverbia Arabica, *Centuria 2*, numero 29.

Moraliter disce hic quanta bona pariat obedientia, qua quis obedit, tum voci et legi, tum inspirationi sapientiæ divinæ.

Vers. 22. Si autem aberraverit, derelinquet eum (clare Tigurina, *quod si ille defecerit, deseret eum*, q. d. Si deseras sapientiam, ipsa vicissim deseret te), et tradet eum in manibus inimici sui. — Græce, «k xlll>af nrinwf «i«g, id est, tn inanus

casus sui, q. d. Sinet eum ferri in casum et ruinam suam, in quam deserens riam sapientiæ et salutis sponte incurrit, seque præcipitât. Unde Syrus vertit, *st diverterit a me, abjiciam eum et dabo eum in manus raptarum*; Arabicus, «*reliquerit me, subvertam illum, et tradam illum raptoribus*. Tigurina, *permittit eum potestati ruinas ipsius*, Debrai enim per prosopopoeiam cuilibet rei tribuunt manum, per eamque significant potestatem, imperium, actionem. Sic dicunt: Non venies in manus peccati, id est, non peccabis, peccato non subjacebis. Ita hic ruinæ datur manus, id est, jus et potestas in ruentem. Hoc est quod ait Paulus *Hebr.* iv, 4: «Impossibile est eos qui semel sunt illuminati, gustaverunt etiam donum coeleste, et participes facti sunt Spiritus Sancti, gustaverunt nihilominus bonum Dei verbum, virtutesque sæculi futuri, et prolapsi sunt, rursus renovari ad pœnitentiam, rursus crucifigentes sibimetipsos Filium Dei, et ostentui habentes.»

Nota prosopopoeiam: Toto enim hoc loco inducitur sapientia quasi persona et pædagogus qui suos discipulos docet, cosque primo terret et castigat, deinde obsequentes consolatur et lætificat; contumaces vero deserit sinitque agi in ruinam: quo significat *pruno*, legem Dei (hæc enim est sapientia practica) peccatori initio esse gravem et molestam, eo quod ejus cupiditatibus resistat, easque resecet; eidem vero jam justificato et legi assuefacto esse facilem et jucundam. *Secundo*, Deum qui est «eterna et increata sapientia, eos quos ad se suumque obsequium et regnum vocat, primo lentare et affligere, deinde roborare et exhilarare, uti paulo ante dixi.

TERTIA PARS CAPITIS,

qua sapientia præcepta circa pudorem malum assignat.

Vers. 23. Fili, conserva tempus. — Siracides ab encomio sapientiæ transit ad ejus præcepta et dogmata. Quocirca hic incipit tertia pars capituli, qua agit de veritate dicenda, et malo pudore cavendo. Hoc ergo est primum sapientiæ dogma: «Fili, conserva,» vel observa «tempus,» idque dupliciter: primo, ut tempus sumatur pro occasione et opportunitate (temporis; unde Tigurina vertit, *occasioes observa*; nam *omnia tempus habent: tempus loquendi, tempus tacendi*, etc. *Ecclesi.* cap. iii, 1. Magna enim sapientia est nosse uti occasionem dicendi, docendi et agendi, uti ostendi *Act. 1, 1*; unde Arabicus vertit, *cognosce loca verborum*.

Nota: Græcum wrtpwo» verti potest, *observa* et

conserva; tempus enim non tantum observandum, sed et conservandum est, quasi res pretiosissima nobis a Deo concessa ad comparandas opes immortales, puta virtutum, gratiæ et gloriæ æternæ. Hanc temporis gemmam nobis eripere conantur dæmones et mali socii, ut garruli, ludiones, etc., qui idcirco fures temporum appellantur, qui nos sollicitant, ut illud cum ipsis prodigamus, et rebus vanis, imo noxiis et damnosis, impendamus. Jubet ergo Siracides tempus hoc, vehit cymelium præstantissimum, et si perdatur irrecuperabile, studiosissime conservari, impendendo illud operibus virtutum, et avitiis abstinendo. Unde addit: «Et devila a malo.» Hinc a *rm/w* dicitur *w-rifâis*, id est synteresis, quæ significat attentio-

nem animi el stimulum conscientia! eam jugiter admonentis, ne quid contra seipsam committat, et ut seipsam integram et a vitiis intactam circumquaque conservet. Inde Syrus vertit, serto *tempus*; et Palacius, « conserva tempus, » inquit, id est, utere occasione. Ideo enim litteræ sacræ dicunt : a Omnia tempus habent. » Et humaniores occasionem pingunt cæsarie capillata, occipite nudo, ut, nisi cæsariem a facie arripueris, ab occipite arripere nequeas.

Altior fortasse sensus est, ut noveris vitæ præsentis tempore uti, ne, dum ejus damna vitare studes, in ælernæ vitæ damna cadas. Tertius et altior sensus est : Impiis vita fugit; tempus vadit valut vapor, umbra, fumus, nubes, etc. At pii jubentur tenere et servare tempus; quod præstant, cum in tempore æternitalis opera faciunt. Et, licet temporalia sint, quæ nunc gerunt; tenent tamen ea in æternum sccum in coelo duratura. Merita enim nostra et coronæ æternum nobiscum durabunt, dicente Christo : « Thesaurizate vobis thesauros in coelo, » etc. Quantum sit pretium temporis, intelligunt damnati, qui pro hora poenitentiæ darent lotum mundum, omnesque labores et tormenta libenter subirent. Unde Satyricus :

Damna fico rerum, sed plus fico damna dierum :
Rex poterit rebus succurrero, nemo diebus.

Et Seneca, *epist.* 118 : « Non tam benignum et liberale, inquit, nobis tempus natura dedit, ut ex illo vacet perdere; » et mox : « Ex hoc tempore tam angusto et rapido, et nos auferente, quid juvat majorem partem mittere in vanum? » Tempus hoc est momentum, ex quo pendet Æternitas, vel beatissima, vel miserrima.

Rursum tempus sumi potest pro malitia temporis et sæculi, *q. d.* Hoc sæculum plenum est laqueis et lentationibus; illas ergo observa, « et evita a malo, » juxta illud Apostoli : « Videte, fratres, quomodo cauto ambuletis, non quasi insipientes, sed ut sapientes, redimentes tempus, quoniam dies mali sunt, » *Ephes.* v, 15. Vide ibi dicta.

24. PRO ANIMA TUA NE CONFUNDARIS DICERE VERUM. — Duo ultima verba non sunt in Græco ; sic enim habet, *rupi m r-qfit* « ou im id est, pro anima tua non erubescas. Quod *primo*, aliqui sic exponunt, *q. d.* Ne te pudeat animæ tuæ, hoc est, ne te tui ipsius pudeat. Ita Tigurina. *Secundo*, Vatahlus, *q. d.* Ne quid committas, cur le animæ tuæ pudere possit, aut ne te pudeat *nimæ tuæ cavere, el prospicere ejus bono ac salutis, vel ea uti fortiter; unicam enim habes animulam, quasi oviculam tibi a Deo concreditam : vide ergo ut eam non perdas, sed salves in æternum. *Tatio*, Syrus vertit, *cate a malo, et a teipso non confundaris, vel contumeliam accipias, q. d.* Evita a malo, quia si illud non vitaveris, pudefacies et contumelia afficies te et animam tuam. Accedit huc Arabicus, *ne redeas in*

id, in quo non est mansio pnr confusione tua. Quarto, Noster solerler vertit : « Pro anima tua ne confundaris dicere verum. » Omnia enim sequentia usque ad vers. 33, spectant ad pudorem, quo quem pudet dicere verum. (nde inultas hujus mali pudoris species recensent. Transit enim Siracides a genere ad speciem usitatissimam, aut certe ad exemplum ubique obvium. Dixerat enim : « Evita a malo ; jam dicit : « Evita a malo pudore ; sic enim vitabis omne malum, cujus hic pudor est causa. Forte etiam Noster in exemplari Græco olim legit, τὸ ἀνὴρ. Si, id est, *dicere verum*.

Jam τὸ *pro anima* dupliciter accipi potest : *primo, q. d.* Non confundaris, non verearis dicere verum pro anima, id est, pro vita tua liberanda a periculo mortis, infami®, similisvc mali ; noli tanti æstimare vitam, ut pro ea tuenda neges veritatem, sed dicito cum Paulo : « Non facio animam meam pretiosorem quam me, » *Act.* xx, 24; el cum Davide *Psalm.* cxviii, 109 : « Anima mea in manibus meis semper, » ut eam pro veritate tradam et prodigam. Sensus ergo est, *q. d.* Non sit tibi carior vita, quam veritas, ut pro illa luenda hanc neges, neces et jugules præ pudore et timore : pudor enim est pars et species timoris ; noli ergo violare veritatem, ut vitam serves ; sed si alterutra perdenda sil, potius perde vitam quam veritatem. Ita Palacius.

Secundo et aptius ad sequentia, *animam* accipias pro conscientia, *q. d.* « Pro anima, » hoc est, pro animæ tuæ salute, ut scilicet animam, id est, conscientiam tuam illæsam a culpa et penna serves, non confundaris, nec metuas dicere veritatem, ut significetur causa ob quam non est erubescenda veritas, nempe, salus animæ propri®, quæ per præposterum pudorem confitendæ veritatis amittitur, inquit Jansenius. « Qui enim, ait Christus *Luca*: ix, erubuerit me et sermones meos, hunc Filius hominis erubescet, cum venerit in majestate sua. » Erubescit autem confiteri veritatem et Christum, non tantum qui negat fidem, sed et qui proximi famam el innocentiam, cum potest et debet, non tuetur ; aut qui peccantem non corripit ; aut qui peccatum proprium confiteri, cura oportet, erubescit ; aut qui veritatem, cum opprimitur, non defendit ; « pios casus sequentibus versibus exponit et proponit Siracides. In fide res clara est : martyr enim pro anima, id est, æternæ animæ salute, non debet confundi, nec metuere, sed intrepide confiteri veram et orthodoxam fidem, juxta illud *Horn.* x, 10: « Corde creditur ad justitiam ; ore autem confessio fit ad salutem. » Rursum res clara est in mendacio vel silentio pernicioso, cum scilicet quis ex pudore silet veritatem, qua alium injusta morte similive damno liberare poterat et debebat. Igitur in genere, « pro anima, » ut scilicet vites peccatum mortale, quod mortem affert animæ, « ne confundaris dicere verum. » Nam, ut

nit S. Gregorius in illud *Job.* xxxi : « Si abscondi quasi homo peccatum meum, » lib. XXII *Moral.* cap. XM » : « Usitatum humani generis vilium est, cl latiendo peccatum committere, et commissum negando abscondere, et convicium defendendo multiplicare. » Hinc illud vulgo tritum : « Error gignit arrogantiam, »

ru.ior Nota ; Verecundia, sive pudor, proprie non
bin. non est virtus, sed naturalis passio, qualis est ira,
ntuu. miseratio, dolor, timor; timoris enim pars vel comes est pudor. Pudor enim non est aliud quam timor dedecoris, vel infamiæ. Si ergo verum sit dedecus, bonus erit pudor, ut cum quem pudet ebrietatis, similisve vitii : sin falsum sit dedecus, pravus erit pudor, ut cum quem pudet vitii omissi, v. g. quod cum ebriosis nun se inebriet, quod cum impudentibus non sil impudens : sicut bona est ira, qua irascimur sceleris et sceleratis; mala, cum irascimur ob negatas cupiditates, aliavc vana de causa. Virtutis enim est regere pudorem, iram cœterasque animi passiones, iisque uti ad bonum, ac impedire ne exorbitent et ferantur in malum. Docet ergo hic Siracides in particulari, quibus in rebus pudor sil bonus, et in quibus malus. Ita Aristoteles, lib. IV *Ethic*, cap. ix, docet verecundiam non esse virtutem, sed passionem naturalem. Nam : a Definitur, inquit, infamiæ metus quidam; existât autem similiter atque metus, qui in rebus formidolosis versatur. Erubescunt enim ii qui pudore afficiuntur ; pallescunt autem qui mortem extimescunt. Apparet igitur utrumque quodam modo ad corpus perlinere : quod quidem perturbationis potius, quam habitus proprium videtur. » Idem docet Damascenus, et ex eo S. Thomas II, *Quast.* CXLIV, art. I, ubi ait: «Verecundia non est virtus, sed laudabilis passio. »

Dices : Aristoteles lib. III *Ethic*, cap. nn, verecundiam vocat virtutem, dicens : « Hoc fortitudo simillima videtur ci quæ pruno loco posita est, quoniam ejus effectrix virtus est : pudor enim et honesti appetitio, videlicet honoris, ac dedecoris, quod turpe est, fuga, eam efficit. » Respondeo, vocatur virtus, id est semivirtus, semen virtutis, via ad virtutem ; quia oritur ex desiderio honesti, et timore infamiæ, quæ sunt principia virtutis, et calcar ad eandem. Dici etiam potest virtus quædam naturali*, quia est congrua constitutio per naturam nobis competens. Denique proprie dicta est virtus, cum est actus non naturalis, sed libere elicitus, quod pudet nos peccati vel vitii, illudquo libere refugimus et abhorremus. Unde Plato in *Protagora* ait : « Justitium et pudorem esso munera Jovis per Mercurium tribula hominibus, quæ civitates ornarent, et mutua benevolentia cives conciliarent. » Et post pauca : « Omnes sicpiidem horum participes esse debent. » Idem in *Sophista* ait, « Homerum asserere, cum deos alios, tum maxime hospitem Deum inter homines, qui justis pudoris participes

sunt, versari, et hominum contumelias injuriasque inspicere, »

Hinc pudor, cum sit infamiæ metus, pertinet ad appetitum irascibilem : hic enim famæ et honoris est custos. Porro pudor maxime decet pueros, virgines et juvenes, in quibus sæpe est nimius. Unde non plane resecandus, sed moderandus el in bonum dirigendus est. Hinc Plutarchus, tract. *fie. Vitiosa verecundia*, ait : « Agricola, cum vitem putat, caute manum admovet, timens ne quid ex his quæ sana sunt, resecet. Sic in vitioso pudore, cave ne imprudens reseces etiam ingenuum pudorem. » Subditque : « Nutrices quoque, dum frequenter pressius extergunt sordes ab infantibus, nonnunquam una cum sordibus carnem abstrahunt, læduntque; sic qui malum pudorem expellunt, Ledere quandoque solent etiam bonum. » S. Ambrosius vero lib. I *Offic.* cap. xvii : « Pulchra, inquit, virtus verecundia, etc., pudicitiae comes est, cujus societate castitas ipsa tutior est : bonus enim regendæ castitatis pudor est comes ; qui, si se pretenda! ad ea quæ prima pericula sunt, pudicitiam temerari non sinet.»

25. Est EXIM CONFUSIO ADDICENS PECCATI», ET EST Ver».15. CONFUSIO ADDCCENS GLORIAM ET GRATIAM. — Sjtus,

est *confusio*, quæ creat peccata ; et est *confusio*, cujus honor gratia quæ; Tigurina, est *pudor trahens secum peccatum*; est item *pudor gloria gratiaque conciliator*; Græca habent, est *confusio adducens peccatum*, et est *confusio gloria et gratta*, id est, causans gloriam et gratiam, g. d. Duplex est pudor : unus vanus et mundanus, quo quis ex pudore et timore hominum non audet dicere verum, aut agere quod justitia agendum dictat ; hic adducit peccatum : alter honestus et sanctus, quo quem pudet peccare, aut peccasse, ideoque panitet, et vitam emendat ; aut quo justus erubescit de sua modica justitia, ideoque ad majorem seipsum excitat; hic adducit gratiam et gloriam, tam apud Deum, quam apud homines. Tabs confusio fuit illa S. Antonii, qua, viso S. Paulo Eremita, tanta* sanctitatis memoria compunctus, et ad eam æmulandam accensus, suis discipulis dicebat: a V® mihi peccatori, qui falso monachi nomen fero! Vidi Eliam, vidi Joannem in deserto, et vere vidi Paulum in paradiso, » uti referi S. Hieronymus in Vita S. Pauli. De utroque hoc pudore fuse aget Siracides in fine cap. xu, et initio cap. xui.

Nola : « Confusio » hic non significat ignominiam, quæ Græce dicitur «<»,«<», sed pudorem, ut et sæpe alibi: hunc eum significat Græcum Porro S. Gregorius per *confusionem* accipit perturbationem mentis pernitentis ; hanc enim inducit pudor: explicans enim illud *Job.* m: « Occupet eum caligo, » lib. IV *Moralium* cap. xvi : « Quia, inquit, in caligine oculus confunditur, ipsa per pœnileutiwn mentis uostræ confusio caligo no-

minatur. Nam, sicut caligo nebulosa congerie obscurat diem, ita confusio perturbatis cogitationibus obnubilat mentem. De qua per quemdam dicitur : Est confusio adducens gloriam. Cum enim ad mentem male gesta poenitendo reducimus, gravi mox moerore confundimur, perstrepat in animo turba cogitationum, moeror conterit, anxietas devastat, in ærumnam mens vertitur, et quasi quodam nubilo caliginis obscuratur. Haec namque caligo confusionis eorum mentem salubriter oppresserat, quibus Apostolus dicebat: Quem enim fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? Hunc ergo peccati diem caligo occupet, id est, blandimentum nequitiae, afflictio poenitentiae digno moerore perturbet. » Idem clarius, lib. I, homil. 10 in *Ezech.* « Sicut verecundia, ait, laudabilis est in malo; ita reprehensibilis est in bono. Erubescere enim malum, sapientiae est: bonum vero erubescere, fatuitatis. Unde scriptum est : Est confusio adducens peccatum, et est confusio adducens gloriam. Qui enim erubescit poenitendo mala quae fecit, ad vitae libertatem pervenit; qui vero erubescit bona facere, a statu rectitudinis cadit, atque ad damnationem tendit. »

Talis fuit verecundia Lucretiae, quae timens infamiam falsam adulterii, qua se eam infamaturum Tarquinius minabatur, permisit se ab eo vitari: hic ergo mundanus et vitiosus pudor adduxit peccatum, quin et infamia ipse ut mortem, quam per eumdem eflugere cogitabat. Ei inverso pudor S. Susanna, quo puduit eam peccare in conspectu Dei, idemque infamiae, quique ei minabantur senes impudici, periculo ultro se exposuit, adduxit ei gratiam et gloriam apud homines, æque ac apud Deum, *flpnel.* xnt.

Audi et S. Bernardum, serm. *ad Milites templi*, cap. xn: « Est pudor adducens peccatum, et pudor adducens gloriam. Bonus pudor est, quo peccasse, aut certe peccare confunderis: et omnis licet humanus arbiter forte absit, divinum tanquam humanum tanto verecundius revereris aspectum, quanto et verius Deum quam hominem cogitas puriorem; tantoque eum gravius offendi a peccante, quanto constat longius ab illo esse omne peccatum. Hujusmodi procul ilubio pudor fugat opprobrium, parat gloriam, dum aut peccatum omnino non admittit, aut corte admissum et poenitendo punit, et confitendo expellit, si tamen gloria etiam nostra hæc est, testimonium conscientiae nostrae. Quod si quispiam confiteri confunditur id quoque, unde compungitur, talis pudor peccatum adducit, et gloriam de conscientia perdit, quando malum, quod ex profundo cordis compunctio conatur expellere, pudor ineptus obstruso labiorum ostio non permittit exire, cum eum propter peccatum videlicet dicere potius oporteret: Et Labia mea propter prohibebo, Domine, tu scisti. Qui et seipsum redarguens, puto super hominum stulto et ipra-

lionabili pudore: Quod quia tacui, inquit, inveteraverunt ossa mea. »

Porro S. Ephrem hunt? pudore in ad versum sequentem refert, eique postponit, uti mox ostendam. Exemplum illustre pudoris boni dat Puoi
ilOf.U
l'nf
«Mi.

S. Hieronymus Pammachium, *epist.* 30 ad eundem: Pammachius enim Consul Itomanus, defuncta Paulina uxore, S. Paulae lilia, publici; monachum professus, spectaculum se facere urbi et orbi non erubuit. Audi S. Hieronymum: « Quis enim hoc crederet, ut Consulum pronepos, et Furiani germinis decus, inter purpuras Senatorum, furva tunica pullatus incederet, et non erubesceret oculos sodalium, ut se deridentes derideret? Est confusio, quae ducit ad mortem; et est confusio, quae ducit ad vitam. Prima virtus est monachi, contemnere hominum judicia, et semper recordari Apostoli dicentis: Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem, » *Galat.* cap. i. S. Gregorius exemplum dat Davidem saltantem ante arcam, I *It.* xvi, 14; sic enim ait lib. XXVII. *1/pru.* cap. xxxix: « Quid de ejus facto ab aliis sentiatur, ignoro; ego David plus saltantem stupeo, quam pugnantem. Pugnando quippe hostes subdidit; saltando autem coram Domino semetipsum vicit. » Sic Martyres, Apostoli et Prophetae aliis impiis ludibria et verbera experti, hæc fortiter pro Deo sustinuerunt, nec illa sibi pudori, sed gloriae esse duxerunt, uti docet Apostolus *Ilebr.* xi.

Dépiqué S. Augustinus *epistola* 48, citato hoc loco *Eccles.*: « Confusio, inquit, adducit peccatum, cum erubescit quisque pravam mutare sententiam, per aptam inconstans putetur, aut diu errasse, se ipso judico teneatur. Confusio autem adducit gloriam per gloriam, cum erubescit quisque de propria iniquitate, et poenitendo in melius copimutatur. » Et S. Gregorius hunc locum *Eccles.*, peccans cum illo *Enech.* m, 9; « Ut adamantem, et ut silicem dedi faciem tuam, » in adamante honorem, in silice ignominiam intelligi: « Si ab auditoribus, inquit, honoraris, si calcaris, aut despiceris, ut nec per illatum honorem refrenetur lingua ex verecundia, nec per despectum taceat ex infirmitate. » S. Ambrosius in *Psal.* xj.iii, explicans illud vers, iti: *Tota die verecuntliif* (Symmachus, confusio) *inca contra me esf, et confusio [aciei inca: cooperuit me.* « Quae, inquit, confusio Christi, nisi crux, quod nudus pendit in ea? Et bene tota die: quia ex quo alligatus est cruci, usque in finem nonam tenebrofacta sunt, et post horam nonam lux refulsit usque in vesperum. » Subdit deinde: « Sed, quae in ad idem per confusio adducens peccatum; ita est confusio, quae peccatum abolet: ut confusio effuejs Domini nostri Jesu Christi, propter quem peccata iquodantur. Est etiam omnis confusio bona. nam pro Christi nomine subeas, et adjungas gloriosa; si, verbi gratia, in persecutione lex sit ut verberetur Christianus, ut dignitatem

nmillaf, ut carrai privilegio, ut in vincula ducatur. » Nam, ul ail Nazianzenus, *Iamb.* 23 :

Eut dccus summum, pietatis ferre dedecus.

Ven».2G. 20. N® ACCIPIAS FACIEM ADVERSUS FACTEM TUAM,

NEC ADVERSUS ANIMAM TUAM MENDACUM. — PfmO.

Syrus sic vertit et explicat, *ne sis hypocrita, et ne erubescas confiteri offensionem tuam*, id est, quod offenderis vel cecideris in aliquod peccatum. Accedit Arabicus, *ne decipias temetipsum, et ne confundaris præ confessione delictorum tuorum*.

Secundo, Græcum tam personam, quam faciem significat. Rursum Hæbræi per *Er:2 neso panim*, id est, *accipere fanem*, significant acceptionem personarum. Unde aliqui sic vertunt, *ne accipias personam contra animam* (Grajee enim est *tuam, et ne confundaris ad casum tuum*; sicque exponunt, *contra animam tuam*, id est, contra teipsum, g. d. Si quis famam luam læserit, ne ejus person®, licet magnæ et potentis, ita habeto rationem, ut non ausis teipsum defendere, aut innocentiam tuam tueri. Nam in tali casu pudor noxius est, et homini exilium creat.

Tertio, Palacius sic explicat, q. d. Neminem plus quam te æslimes, ut illius causa pecces; nemo le sit tibi pretiosior. Ideo subjungit: « Nec adversus animam luam mendacium; » id est, si mendacium est mortale peccatum, scilicet, contra animam tuam, nullius hominis gratia mondare, puta, propter nullius amorem aut timorem. Si tam pretiosa est anima tua, ut propter eam Deus funderet suam; cur tu non eodem pretio eam æslimes? Eundem sensum habent sequentia: « Ne reverearis proximum tuum in casu suo; » id est, nihil timeas proximum minantem tibi casus et ruinas, ut propter ejus minas « retineas verbum in tempore salutis. »

Quarto, Tigurina more suo libere vertit, *ne cedas ulli faciei. quod anima tuæ damno fat; nec in tuam perniciem erubescas*, hoc est, uti explicat Vatablus, *ne cuivis trucidentice cedas, aut blanditiis, quominus quæ justa sunt, dicas et facias*. Hic sensus valde esi appositus, iUquo Vulgata Latinam versionem sic reple adaptes q. d. Non accipies « faciem » vel personam potentis « adversus faciem tuam, » id est, adversus teipsum, ut, scilicet, præ person® potenlis pudore el timore mentiaris, aut taceas veritatem, quam eloqui necessarium esi, vel tibi, vel proximis; itaque luo mendacio, vel noxio silentio tuam aliorumvo famam, vitam, vel animam et conscientiam in periculum prorsens et vternum adducas. Unde Græca addunt, *et ne reverearis in casum tuum, vel in perniciem tuam*; ul, scilicet, ex nimia reverentia et pudore cujuspian, cadas in peccatum, mortem, infamiam, etc. Hinc et subdit Vulgata versio: « Nec adversus animam tuam mendacium, » scilicet, accipias, vel sustineas, illivo cedas, ul illo sinas « luam

animam, « id est, conscientiam, vitam, vel famam opprimi vel infamari a quopiam potente præ pudore; quia, scilicet, ex pusillanimitate non audes illi resistere; sed illi fidenter et animose te oppone, ac veritatem et teipsum, tuamque animam tuere. Posterius enim hoc hemistichium idem esi cum priori, illudque explicat more Hebreo. Igitur « adversus animam tuam. » id est, adversus teipsum, vel adversus conscientiam tuam. Ita Jansenius. Quare idem est, « Non accipias adversus animam tuam mendacium, » cum eo quod paulo ante dixit: * Pro anima tua ne confundaris dicere verum, n Siracides enim congeminat sententias, aliisque et aliis idem dicit et inculcat.

Prudenter Plutarchus lib. De *Vitiosa verecondia*: « Sæpe, inquit, fumum ignominiae fugientes in ignem ruimus. Egregie Zeno, cum incidisset in adolescentem juxta mœnia furtim ambulante, runfla audissetque quod fugeret amicum, a quo postulabatur ad ferendum falsum testimonium: Quid vis, inquit, ignave? ille ausus est te malo injuriæ afficere, nec erubescit; et tu illi pro justitia non audes obsistere? » Nimirum, pro veritate oportet stare fortes et inverecundos, ac contra impudentes induere impudentiam, ne ex fuga pudoris vani veium incurramus, ac volentes vitare Scyllam incidamus in Charybdim: <jui enim ex pudore pravo mentitur, pejerat, etc., ne offendant amicum; hic in longe majorem apud Deum et homines infamiam et vindictam incidet, ob admissum mendacium et perjurium, etc.

Exemplum illustre est in S. Sothere virgine (^sl" et martvre, quæ cum abas pudoris et castitatis souieni studio faciem velaret; in martyrio tamen eandem nudavit, ac tyranno constanter opposuit, eaiudemque carnifici caedendam ultro Leta intrepide exposuit. Audi S. Ambrosium *Ejhortat. ad Virgin.*, ante finem: « At non Sothens vultus sui curam gerebat, quæ cum esset decora facio valde, et nobilis virgo majorum prosapia, consulatus et præfecturas parentum sacra posthabuit fide, et immolare jussa non acquievit. Quam persecutor immanis palmis eædi pnecepit, ul tenera virgo dolori cederet aut pudori. At illa, ulu audivit lume vocem, vultum aperuit, soli invelata atque intacta martyrio, et volens injuriæ occurrere, vultum offerens, ut ibi martyrii fieret sacrificium, ubi solet esse tentamentiuu pudoris. Gaudebat enim dispendio pulclitudinis, periculum integritatis auferri. » Et mox: « Illice triumphales retulit martyrii cicatrices, ul imaginem Dei, ipiain acceperat, reservaret. » Idem, lib. III De *Virgin.*: « S. Sotheris, inquit, persecutionis ætate servilibus quoquu contumeliis ad fastigium passionis evecta, etiam vultum ipsum, qui inter cruciatus totius corporis liber esse consuevit injuriæ, et spectare potius tormenta, quam perpeti, carnifici dedit: tam foris et patiens, ut cum teneras pœna. offerret genas, prius carnifex credendo deficeret, quam Maityr injurio: cederet.

Non Milium inflexit, non ora convertit: non gemitum, non lacrymam dedit. Denique, cum cætera poenarum genera vicisset, gladium, quem quererebat, invenit. » Bornie enim via Appia gladio percussa anno Domini 301, die 10 februarii, virginitatis reque ac martyrii lauream tulit. Molanus in Sanctis Belgii scribit corpus ejus Dordraci in Hollandia asservari.

Denique S. Epbrem, tract. *De abstinendo a cupiditatibus carnaï.*, hunc versum præcedenti, quasi causam effectui præponit, sicque legit : « Ne acceptoris persona: contra faciem tuam, neque confundaris in casu tuo. Est enim confusio adducens peccatum, et est confusio adducens gloriam et gratiam ; » vel, ut idem cum Græcis legit tract. *De timore Dei*, « est confusio gloria et gratia. »

Prim» Est hæc *prima* mundani malique pudoris species, qua ob reverentiam personæ potentis quem n' e,“ pudet dicere verum, ac mentitur, vel mendacio consentit in perniciem sui ipsius sureque anima*, scunda. Sequitur *secunda*, qua quem pudet corripere proximum peccantem vel errantem, de qua ait :

Ver*.27. 27. Ne reverearis (Tigurina, *ne reformides*) proximim m» m casu suo, — *q. d.* Non pudeat te corripere proximum, cum cadit in aliquod peccatum vel errorem. Unde subdit :

Vers.M. 28. Nec retineas verbum (correctionis, instructionis et consilii) in tempore salutis, — quo, scilicet, poles ejus saluti, eum corripiendo et instruendo, consulere. Græca jam aliter habent, nimirum : *non erubescas ad casum, vel perniciem tuam* ; Syrus et Arabicus, *non erubescas confiteri delicta tua*, uti paulo ante recensui. Porro, pro *nec retineas verbum in tempore salutis*, Arabicus vertit, *ne avarus sis in sermone tuo, cum proderis*, id est, cum prodesse poteris ; Tigurina, *salutiferam occasionem nacha, ne comprimas sermonem*. Vere Seneca in *Proverbiis* : u Amici, inquit, vitia si feras, facis tua. Cum his conversare, «jui te corrigant. Secreto admone amicos, palam lauda : vitia transmittit ad posteros, qui præsenlibus culpis ignoscit. Bonis nocet, qui malis parcit, n Sic Jethro non erubuit corripere Moysen, ac admonere ut adjutores sibi in regendo populo ascisceret, *Erodi* xviu ; quin et Comicus amicum hac nota certissima designat :

Si quid *inquit*, me scis fecisse inscite aut improbe, Si id non accusas, tu ipse objurgandus es.

Secundo, « Ne reverearis proximum in casu suo, » *q. d.* *Ne veteare* proximum visere et solari, nec te pudeat ejus, cum videris eum a statu suo honorato cecidisse in inopiam et ignominiam : nec retineas eo tempore verbum salutiferum, puta consolatorium, quo cum erigas, instruas, sustentas, uti fecerunt amici Job eum afflictu, visitantes et consolantes.

Tertio, Palacius hrec refert ad Martyres animandos in persecutione, *q. d.* Ne reverearis, id est, ne timeas proximum minantem tibi casus et

ruinas, ut propter ejus minas « retineas verbum in tempore salutis, » quo, scilicet, veram fidem et virtutem profitearis et prædices. Sic et Rabanus hæc omnia explicat de Martyribus.

NOX ABSCONDAS SAPIENTIAM TUAM IX DECORE SUO, — Græce, « id est, *ad ornatum, vel pulchritudinem*. Quod, *primo*, sic aliqui explicant, *q. d.* Ne abscondas sapientiam, ut videaris esse bellus et pulcher, puta, doctus et sapiens. *Secundo*, melius alii, *q. d.* Ne abscondas sapientiam, cum illa pandenda et decoranda est, cum, scilicet, pulchrum et decorum est eam promere : quod iit, cum per eam promi poscit Dei gloria, et proximorum salus ; quod paulo ante dixit : « in tempore salutis. » Unde Tigurina vertit, *ne sapientiam tuam celes, quo minus reddas illustrem*. Hunc ergo honorem debemus, non nobis, sed sapientiæ, ut eam enuntiemus, cum per hoc illa decoratur ; cum vero illa a stolidis ridetur et spernitur, silenda et celanda est, ne sanctum demus canibus, neve margaritas projiciamus ante porcos, qui illas conculcent et conspurent, uti monet Christus *Matth.* vii, 6.

Tertia, est hrec mali pudoris et silentii species, Ter:* qua quis ex pudore silet sapientiam, eum ipsa eloquio honoranda et decoranda est. Huc facit illud *Proverb.* xi, vers. 26 : « Qui abscondit frumenta, inquit, maledicetur in populis ; benedictio autem super caput vendentium. » Quod explicans I). Gregorius IH parte *Pastor.*, admon. 26 : « Frumenta, inquit, abscondere, est prædicationis sanctre apud se verba retinere ; in populis autem talis quisque maledicetur, quia in solius culpa silentii pro multorum, quos corrigere poterat, poena damnatur. »

29. In lingua exim (sapientiam proloquente) sa — v«r*s. PIENTIA DIGNOSCITUR, ET SENSUS EST SCIENTIA (ita legit Jansenius, *q. d.* Sensatus sermo index et effectus est scienti®, quin et causa scienti® : sensata enim oratio parit sapientiam in audiente eam ; sed corrige cum Romanis) : et sensus, et SCIENTIA, ET DOCTRINA (scilicet, CSt) IN VERBO SENSATI, — *q. d.* Sensatus, sive cordatus, loquitur sensate, et insuis verbis ostendit scientiam et doctrinam, tum speculativam, tum potius practicam, puta prudentiam. Siracides enim, æque ac Salomon, prudentiam, suamque Ethicam nunc vocat sapientiam, nunc scientiam, nunc doctrinam, nunc disciplinam, nunc intellectum, nunc sensum. Rursum cum Palacio hæc tria ita distinguas : « Sensus « vocatur vivida perceptio, et velut tactus quidam et experientia rerum spiritalium ; « scientia » est notitia rerum naturalium ; « doctrina » est eruditio, sive facultas et facilitas docendi in docente. Uree tria non agnoscuntur, nisi ex verbis sensati et prudentis. Addit denique :

Et firmamentum in operibus justitiæ, — scilicet doctrinæ, vel veritatis doctæ, *q. d.* Optima confirmatio et persuasio sapientiæ et doctrina* est ea quæ fit, non per verba, sed per opera *justitii**

facta a docente : opera enim, quia realia, magis vocalia sunt verbis. Ita Lyranus. Aliter Jansenius : Hisce verbis, ait, significatur de qua doctrina sit senno, nempe, de ea quæ sit firmamentum justitiæ, hoc est, qua homines firmantur in operibus bonis. Aliter quoque Palacius : Sicut, inquit, per verbum agnoscitur magistri doctrina; ita « firmamentum, » seu firmitas et constantia animi agnoscitur in operibus justitiæ : si enim tempore persecutionis operaris justitiam, minime ab ea deflectens, firmum te esse demonstras. Vis hæc omnia vehit in speculo videre ? Christi vitam coram oculis statue. Videbis eum dicentem : a Non abscondi justitiam tuam, et veritatem tuam a concilio mullo. » Quam vero magni constitit hanc sapientiam non abscondisse, audi sequentia : « Tu autem, Domine, ne longe facias miserationes tuas a me. Quoniam circumdederunt me mala, quorum non est numerus, » etc. Ergo in lingua Christi dignoscitur sapientia, sensus, scientia et doctrina, et in ejus operibus firmitas animi.

Græca pro his omnibus tantum habent : *nam ex sermone sapientia cognoscitur, et e verbis lingua: eruditio* ; Syrus, *ne abscondas sapientiam tuam, quia in sermone cognoscitur sapientia, et intelligentia in confabulatione* ; Arabicus, *Quoniam scientia ex eloquio cognoscitur, et intelligentium peccare facit lingua*. Sermo enim est mentis speculum et imago. Unde Socrates ad adolescentem: a Loquere, inquit, ut te (tuam mentem, prudentiam, sensa) videam. » Sunt enim verba vehiculum mentis. Est oratio interpretis animi. Sermo est lux, qua cor, et ea quæ sunt in corde, videntur. Vere Seneca in *Proverbiis* : « Imago animi, ait, est sermo; qualis vir, talis oratio. » Et Menander : a Vili character ex sermone cognoscitur. » Porro sermonis firmamentum est opus justitiæ, quod Ilebæi dicunt : « Non sermo radix, sed opus, q. d. Semper plus facere debemus, quam dicere. Plus in negotiis gerendis res, quam verba prosunt. Qualis arbor sine radice, talis est sermo sine opere. Quod Orator de virtute dixit, « rem esse, non verba; » idem de scientia dicas. Qui hoc sæculum cum patrum ævo comparant, dicunt patres plus conscientiæ, minus scientiæ habuisse; nos vero plus scientiæ, minus conscientiæ habere. Scientiam adeptus es? laudo; sed magis, si conscientiam : vera enim scientia ita tractanda est, ut melior potius quam doctior evadas, ut pectus instruas magis quam mentem acuas, inquit Palacius.

Ver*. 30. 30. Non contradicas verbo veritatis ullo modo. — Est enim tam divina res veritas, ut sit ipse Deus, ait Palacius. Torquet hæc verba S. Augustinus lib. III *Contra Parmen*, cap. vi, contra Donalistas, qui imprudenter veritali, æque ac edicto Constantini Imperatoris resistebant: « Nonne, inquit, scriptum est : Non contradicas ullo modo veritati ? Cui autem nisi veritati contradicatur, cum etiam regi ex veritate aliquid jubenti resistitur? »

Et de mendacio ineruditionis (Græce *Wwjfy* id est, *indisciplinationis, inscitia, imperitia*) TC< (hoc est, indisciplinate, inscite, imperite, temere, imprudenter prolato), confundere. — Ita Romana et Græca nonnulla, licet Complutensia, Tigurina et alii deleant tð *mendacio*, legantque tantum, *de ineruditione tua confundere*. Sed tum quoque per *ineruditionem* intelligitur mendacium, vel falsitas, qua veritati contradicatur; de eo enim sermo præcessit : sicut enim veritas est res divina; ita mendacium est res diabolica. Diabolus enim est « mendax et pater ejus, » scilicet mendacii, *Joan.* cap. vm, 44. Est ergo turpissimum a castris veritatis deficere ad castra mendacii (hoc enim est transire a castris Dei ad castra diaboli), maxime viro Christiano, cujus tota laus et salus in veritate consistit.

Est hæc quarta mali pudoris species, opposita Qw 1 second® vers. 27. Sicut enim ibi jussit vinci pudorem, qui hominem detinet, ne proximum peccantem corripiat; ita vice versa hic monet eum qui corripitur, ne ex superbo pudore contradicat veritati, ac mendaciter neget se commisisse peccatum de quo arguitur, aut illud quasi recte factum velit excusare et defendere, tilde de eodem subdit : a Non confundaris confiteri peccata tua. » Sensus ergo est, q. d. Si quod mendacium per imprudentiam, incogitantiam, præcipationem, inscitiam prolocutus es, ubi hoc adverteris, noli ihud tueri, sed confundere, revoca et emenda : pudor enim laudabilis est, quo quis errorem humiliter agnoscit et confitetur; vituperabilis vero est, quo quis superbe errorem tueri satagit, ne errasse videatur; nolle enim pudere de pudendo, magnæ est impudenti®; ac nolle poenitere de poenitendo, arrogantis est impoenitenti®. Huic expositioni favet Tigurina, dum vertit, *cave contradicas veritati ullo modo, quamobrem fallacis imperitia te pudeat*.

Secundo, Jansenius apposite sic exponit, q. d. Pudeat te deprehendi mendacem, dum per imprudentiam tuam, inscitiam et audaciam veritati contradicis, ut quod dicitur, « de mendacio confundere, » accipiat de mendacio non commisso, sed committendo; hoc enim apte respondei ei quod præcessit : « Non contradicas verbo veritatis, » ideoque « de mendacio confundere, » q. d. Ideoque pudeat te mentiri, quia per mendacium contradicis veritati. Huic expositioni favet Syrus : *Ne garrias contra veritatem, et a stultitiis tuis contine te*; et Arabicus : *Ne adverseris (equitati, neve cum illa contendas, et regredere a delictis tuis, et averte te ab eis*.

Unde S. Augustinus, lib. III *Contra Parmen*, cap. m, hæc applicans hæreticis qui resistunt fidei, qualis erat Parmenianus et Donatisti® : a Cui autem, inquit, nisi veritali contradicatur, cum etiam regi ex veritale aliquid jubenti resistitur? Sed rex homo qui minatur, vel qui judicat ad tempus, molestus est : non sic ille Rex, qui etiam

Veritas dicitur. » Denique B. Antiochus, homil. 60 *de Verecundia*, citans hunc *Eccles.* locum : « Confusio faciei, inquit, cooperuit me. Hujusmodi pudor, sive verecundia plane sancta est, cum secundum Deum sil, ut quæ hominem adducat ad pœnitentiani, ac proinde non mediocrem affert anirnæ fiduciam. »

Vcn*, 3i. 31. Non confundaris confiteri peccata tua. —
quil u. Est hæc *quinta* pravi pudoris specie^ qua quem pudet peccata confiteri. Non loquitur Siracides præcise de Confessione Sacramentali, nipote quæ illo tempore necdum erat instituta; sed generatila de confessione, qua quis legitime de peccato rogatus, monitus aut correptus, illud falso negat. Unde Græca hic addunt id quod Noster habet vers, sequent. *Nec adversus cursum fluminis contendas, q. d.* Noli contra veritatem omnium, præscriin Superiorum, ore contra te currentem teque arguentem, negando peccatum contendere; quia vi et communi voce veritatis, quasi fluminis vinceris, magisque patefiet tua iniquitas, falsilas et impudentia. Quocirca multo magis hæc sententia habet locum in Confessione Sacramentali, postquam illa a Christo fuit instituta, utpote in qua jussit sanxitqué Deus peccata pandi, de iisque confundi et pomiterc.

Contra hanc sententiam et legem peccavit Adam, cum culpam suam impudbnter in Evam rejecit, *Genes.* ni, ideoque paradiso ejectus, et morte cum posteris omnibus mulctatus est. Tu vero, si Deum libi optas propitium, cum Davide dicito : it Tibi soli peccavi, el malum coram te feci. Humiliter ergo peccata tua confitere Deo aut homini, præserlim si is habeat potestatem et sapientiam, qua te convincte et punire, aut peccata remittere, iisque mederi possit, ul per humilem confessionem el agnitionem peccati veniam consequaris, ultionem evadas, et mlse-
D n rieordiam gratiamque nanciscaris. Porro solet
pudqrvn demon pudorem, quem peccatori, dum peccaret,
adimhh abttullt, eidem, dum illud vult confiteri, resli-
c<r uu.1- tuere, ut confessionem impediat, eumque in pec-
tu i?"l" Ctt,° captivum detineat. Quocirca Térldlianus,
lib. *De Pnnitentia*, cap. X : « Plerosque, inquit, hoc opus in publicationem sui, aut shlfugerc, aut de dio in diem differre pnesumo, pudoris magis memores (piam salutis, v Et mox ironice : u Nir tu verecundia bonds ad delinquendum expanden* frontem, ad deprecandum vero subducens; « et S. Augustina* vel quisquís est aurini*. hb. II *De Visit. infirm.* reap. v. a lieti ! cur erubescis, inquit, confiteri quod facere nequáquam erubuisti? n et S. Bernardos in *Seni.* : acuite pudet, inquit, peccatum tuum dicere, quem non pudet facere? n

Pudor hic excutiendus est pròno, timore majoris pudoris, quo afficietur peccator in dic judicii ; sic enim clavus clavo pellitur. Unde S. Gregorius NHzianxeiUri, orat, ih S. *Dnptismn* : < Ne peccatum, inquit, confiteri graveris, ut, per

hujus vitæ pudorem, futuri sæculi pudorem ignominiamque fugias; » ctS. Augustinus loco citato : a Melius, inquit, est coram uno aliquantulum ruboris tolerare, quam indie judicii coram tot milibus hominum, gravi repulsa denotatum tabescere. » *Secundo*, cogitando confessionem nemini esse pudori, sed gloriæ, quod per illam de superbia, peccato, nobis ipsis ac dæmone triumphemus. Unde Nazianzenus loco jam citato : « Perspicuum, inquit, facias te serio atque ex animo peccatum odisse, dum illud tanquam contumelia dignum traducis, ac velut ludibrio exponis, de coque triumphum agis. » Exempla hujus triumphi illustria recenset Climaothus grad. 4 et 5 *de Panitentiti*.

Quocirca merito exclamat S. Bernardus, epist. 185 *ad Eustachium* : « O verecundia, inquit, expers rationis, inimica salutis, totius ignara honoris et honestatis. Hæc plane illa, quum Sapiens loquitur, confusio adducens peccatum. Itane verecundum est homini vinci a Deo, el probro ducitur humiliari sub potenti manu Altissimi ? Nam ita rex ille gloriosus David : Tibi soli peccavi, Encomia
et malum coram te feci; ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas ctim judicaris. Summum victoria» genus, divince cedere majestati; et auctoritati matris Ecclesia? non reluctari, summus honor et gloria. Operversitas! Non pudet inquirari, et ablui pudet! Est pudor (juxta Sapientem) adducens gloriam; si videlicet peccare pudeat : si non, pudeat vel peccasse; el ita vel sera gloria non carebis; reducete nimirum pudore, quam culpa fugaverat. Secundum tenent beatitudini^ locum, quorum remissæ sunt iniquitates, el quorum tetta sunt peccata. Honorabile tegumentum, de quo loquitur : Confessio et pulchritudo in conspectu ejus. Quis mihi tribuat videre Ic investitu deaurato, ut dicamus et libi : Confessionem et decorem induisti, amictus lumino sicut vestimento. »

Idem, *serin.* 4 inter minores : « Melior est, ait, in malis factis humilis confessio, quam in bonis factis superba gloriatio. » idem, in *Medii*, cap. XXXVII : a Omnia in confessione lavantur, conscientia mundatur, amaritudo tollitur, peccatum fugatur, tranquillitas redit, spes reviviscit, animus hilarescit. Post Baptismum nullum aliud est remedium, quam confessionis refugium. Sit ergo devola cordis compunctio, vera oris confessio, discreta carnis mdriitcalio, repentina vitiorum eXslil palio, beta bonotum operum exhil)illo. nfct mox : « Simulata confesfeio non est confessio, sed duplex confusio. Excludit enim miserationem Dei miseri® simulatio. Nec dignatio locum habet, ubi fuerit dignitatis praesumptio, » Mutuatus est Siracides hanc gnomon a Salomone, *Proverb.* xvm, 17 : a Justus prior est accusator sui. » Ubi plura de confessione dicam.

Et ne subicias te omni uomini pro peccato,—
q. d. Non confundaris confiteri peccala tua; con-

fundere nutem de ipso peccato, ita ut nulli (Hobr. enitn, *non omni*, idem est quod *nulli*) homini ad peccatum sollicitanti te subicias ad illud perpetrandum. Priori ergo hemistichio Siracides hortatur ad confessionem peccati patrati, posteriore dehortatur a consensu patrandi. Ita Rabanas, Glossa Interlinearis et Palacius. Hunc sensum exigunt Græca, *ne te submittas stulto homini*; el Syrus, *ne subicias dementi teipsum*; et Aralacus, *ne contendas cum insipiente, et ne præbeas nomen tuum stulto*. Aliter Lyranus, *q. d.* Noli te subjicere cuilibet homini, ut cuilibet peccata confitearis; sed ei tantum, qui illa novit, potestque iis salutare remedium adhibere vel ostendere. Aliter quoque Jansenius, qui, ut hæc omnia inter se nectat, ita explicat, *7. d.* Ne confundaris confiteri peccata tua, dum a sapiente, vel superiore et iudice de eis argueris, et « ne pro peccato » a te admisso ulli homini te subicias, » hoc est obnoxium facias majori, et novæ reprehensioni ac ultioni, si scilicet mendax inveniaris, dum vis negare, vel excusare peccata commissa. Quare a noli resistere contra faciem polentis, » pro peccato, scilicet a te admisso; hoc est. cum iudex, aut quivis alius, qui potest tua mendacia confutare et vindicare, te peccato arguit, noli mendaciis te contraeam defendere, « nec conaris contra ictum fluminis, v id est, nec contra potentiam ejus, qui (e veritate oppugnat, obnitere. Id enim perinde est, ac si coneris contra ictum, id est vim fluminis. Verum hæc expositio, licet magis connexa] minus tamen plena, magisque coacta videtur, eique adversatur textus Græcus, Syrus et Arabicus;

Vers. 32. 32. Noli resistere contra faciem potentis, NEC conaris contra ictum (Græca Compiili., *cursum*; Romana, */luxum*) fluvii, — *7. d.* Noli resistere potenti, sive homini, sive populo el multitudini; quia illi resistere non poteris, sicut resistere nequis ictui, id est impetui fluminis. Est disparatum et diversum hoc a præcedenti præceptum, qualia sunt pleraque in hoc libro; apte tamen præcedenti subnectitur, *7. d.* Ne subicias te homini pro peccato; sed neque resistas potenti, ubi ille ad peccatum te non urgēt; illud enim pravitatis est, hoc imprudentiū Frustra enim niti, et nihil aliud laborando, quum odium quirrere, extrema» dementile est, ait ex Sallustio S. Hieronymus. Sic Samuel populo temete regem poscenti, consultu cessit; dedilque Smdem, I *Regum*. vim Porro Complut, et S. Augustinus in *Speculo* pro */luminis* legunt */XihniniS*. Potens enim cl audax similis est fulmini, cujus ictus omnia etiam durissima penetrat* liquat et siderat. Qliis huic resistat? Hæc est quasi ratio a priori»

Nota : Hi duo versus, scilicet 30 et 31, qui Mc habent in Latina Vulgata : d Nb confundatis bonfileri peccata tua, et non subicias te tinnii hoiflirti pro peccato. Noli resistere contra facium poteritis, nec coneris contra ictum fluvii, » aliter ha-

bent in Græcis codicibus, qui etiam sententiarum membra trajiciunt, puta quædam præponunt, quædam postponunt; sic enim habent, ne erufrescas confiteri peccata tua, nec adversus cursum fluminis contendas. Ne te submittas, tei substernas stulto homini, nec vultui polentis cedas. Porro Syrus ad Græcum accedit; ab eo tamen nonnihi discrepat; sic enim habet : ne erubescas confrier z pescata tua, et ne resistas stulto. Ne subicias dementi teipsum, et ne contendas adversus dominum, puta principem tel herum; et Arabicus, ne offundaris confiteri peccata tua; ne contendas cum insipiente, et ne prabeas nomen tuum stulto : ne contendas cum principe. Verum hæ versiones et lectiones non tam apte coherent cpiam Latina Vulgata : quare ejus auctor Latinus Interpres videtur habuisse emendatius exemplar Græcum, uti hic fatentur et annotarunt Interpretes, non tantum orthodoxi, sed et heterodoxi, imo cadoxii in fide.

Hanc Siraeidis gnomen illustrat apologus arundinis el olivæ apud Æsopum : « De viribus, inquit, arundo et oliva contendebant; cum arundini oliva convicium faceret, utpote imbecille, ac facile cedenti ventis omnibus, arundo tacendo nihil locuta est. Ac parumper præstolata, ubi acer afflavit ventus, arundo succussa et inclinata veniis, facile evasit; oliva autem, cum ventis restitisset, vi ditfracta est. *Affabulatio* : Fabula significat eos, qui temporis ac præstantioribus non resistunt, meliores esse iis qui cum potentioribus contendunt. »

Porro Nazianzenus, epist. 57 ad Eudaxium, hanc paroemiam adaptat natura», g. d. « Ne coneris contra ictum fluvii, » hoc est, ne coneris contra propensionem naturæ, juxta illud:

Tii nihil invita fhcles dicesve Minerva.

33. Pitti JUSTITIA AGONIZARE PRO ANIMA Tfa, BTYcn.33. USQUE AD MORTEM CERTA PRO JUSTITIA, Et DttJS EXPUGNABIT tbro TE HUMICOS TUOS. — GH00& dt» more hic magis sunt concisa; enim habent, <id mortem usque decerta pro veritate, et Dnrnfintó pwgitabit pro te. Et sic legit Joannes Maxetitus» Præfat. m DfàZog. contra Nestor. Et Syrus, u^qne ad mortem certa pro veritate; et Dominum certabit pro te. Addit Arabicus, et victorem te reddet. Hic versus respicit et spectat ad versum 24 : « Pro anima tua ne confundaris dicere verum; d et ad versum 30 : a Non contradicas verbo ventatis. » Illis enim hic per gradationem addit : a Us<pib ad mortem certa pro veritate; ut ostendat quaih ñobis cura? el cordi debeat esse veritas, quamque ejtis tutelam et patrocinium suscipere clebeafnus, scilicet ut pro ca dimicemus usque ad mortem. Ycritdteni intellige, tum fidei et rbligíohiá, tum morum, actionum et virtutum, pnesertim justitiæ proprie diclze. Unde Noster solertor vertit, *justitiam*. Justitia enim genera» tim hic capitur pro religione æquitale et qua-

libet virtùte ; sed maxime pro justitia proprie dicta : pro ea enim quasi pro anima certare debemus, quia ex justitia et virtute pendet animæ felicitas praesens et sterna, adeoque virtus est anima* salus, imo animæ anima. Ne quis enim dicat : Justitiæ patrociniū ad me non pertinet.

Addit : « Agonizare pro anima tua, » *q. d.* Dum pro justitia agonizas el certas, certas pro anima tua, imo certas pro Deo, qui est prima et increata veritas el justitia, quique animam tibi dedit, ut procaci veritate certes usque ad mortem. Unde Dionysius apud Antonium in *Melissa*, part. 1, cap. xxi : « Veritas, inquit, est Deus, utpote unum, non multa secundum naturam. Verum quippe unum est; mendacium autem multiplex. Nam et Christus inquit : Ego sum via, veritas el vita, » *Joan.* xiv. Hinc Jamblicus apud Stobæum, serm. i I *de Veritate* : a Veritas, inquit, ut Græcum ejus etymon indicat, circa Deum et incorruptam Dei actionem versatur. » Græce enim veritas dicitur quod id est molat, s i « id est divina, quod scilicet circa Deum et divina occupetur, ipsaque sit quasi id est farina Dei el Deitatis.

Nota Græcismum, quo verbum passivum *agonizare*, quasi deponens sumitur active pro *agoniza*, certa, contlige, contende, pugna, dimica ; Græci enim crebrius usurpant passivum quam activum i 7**1*; pro certo, dimico, etc. Simili modo Noster, *certari* usurpat pro *certare*, cap. xi, 9. Porro tō *agonizare* emphasis habet, *q. d.* Pro anima tua, ut scilicet salves animam tuam, omnes vires exere, totoque conatu certa pro justitia, scilicet ea contentione et agone, qua moribundi in agonia cum morte luctantur. In his enim natura, ut se suamque vitam tueatur, omne suum robur expromit, et extremum potentia» sua* exerit. Unde multi e mortis periculo eluctantur, et vilæ restituuntur. Aut potius, « agonizare, » id est acerrime certa pro justitia, oeq̃ ac olim pugiles et olympionicæ in agone pro corona certabant usque ad mortem. Alludit ad agones Olympicos, similesque Græcorum. In Græcia enim quatuor fuere certamina sacra, quos agones appellabant, scilicet Nemæa, Pythia, Isthmia, Olympia, de quibus vide Budæum in *Pandect.* De iisdem exstat Archile epigramma :

Quatuor Argivis certamina sacra feruntur,
Bina hominum natis, hinaque caelitibus.
Phoebo, ipsique Jovi. Archemoro, cl pano Melicerta,
Poma, oleastra, apium, premia, pinuserant.

Huc quoque allusit Apostolus I *Corinth*, ix, vers. 25 : « Omnis qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet; et illi quidem, ut corruptibilem coronam accipiant; nos autem incorruptam, n Vide dicta ibidem et *Apoc.* m, in tine.

Præclare Philo, lib. *Quod omnis probus sit liber.* < Spectavi, inquit, aliquando certantes pancratio: alterum obtudentem pugnis el calcibus, to-

tisque viribus contendentem ad victoriam, tandem lassum et incoronatum a stadio discedere; alterum carnosum, nervosum, musculosum, refertumque spiritu vere atletico, tanquam saxeum ferreumque nihil plagis cedere, solaque patientia superare adversarium, et ad extremum adipisci victoriam. » Et stalim ad inores, uti solet, digressus: « Huic similem, inquit, bonum virum censeo, qui valide confirmatus, certo animi proposito efficit, ut adversarius prius delassetur inferendo injurias, quam ipse quidquam agatpræler animi sui sententiam. » Et S. Hieronymus *ad Heliodorum* : a Quid facis in paterna domo, delicate miles? ubi vallum? ubi fossa? ubi hiems acta sub pellibus? Ecce de cœlo tuba canit. Ecco cum nubibus debellaturus orbem, Imperator armatus egreditur. Et tu mihi de cubiculo ad aciem: tu de umbra egrederis ad solem? Corpus, assuetum tunicis, lorie® onus non fert; caput, operum linleo, galeam recusat: mollem otio manum durus exasperat capulus. »

Talis justitiæ pugil fuit S. Joannes Baptista, qui pro jure matrimonii certans et corripiens adulterum Herodem, al) eo martyrio laureatus est. Similes fuere «eteri Martyres. Talis quoque fuit Judas, Jonathas cœterique Machabæi, qui pro justitia, id est, pro justa patriæ et Ecclesia? defensione, contra Antiochum fortissime depugnarunt, ideoque Deus pro eis, imo pro justitia pugnans, fecit eos victores el gloriosos, ut pauci ingentes hostium copias profligarent, uti narratur in lib. *Machab.* Milites ergo pro justitia certent usque ad mortem : quin el fidelis quilibet in tentatione positus, quasi miles Christi pro Deo et justitia confligat cura dæmone, inundo et concupiscentia usque ad mortem, cogitans rem agi de anima sua, ejusque salute adema. Vide S. Cyprianum, *Exhortât, ad Martyr.*, et Tertullianum in *Storpiato* et *Exhort, ad Martyres.*

Porro apposite hanc sententiam præcedenti subjicit Siracides, 7. d. Dixi: « Noli resistere contra faciem potentis. » Sed intellige, si potens ad peccatum te non cogat, aut sollicitet; si enim sollicitet, dico et edico : « Pro justitia agonizare pro anima tua; n quod Palacius sic explicat, 7. d. Si silentium tuum injustitiæ periculum, aut damnum cedit, tunc pro ea in agoniam mortis te conjice. Certa contra totum mundum pro pietate, uti certavit S. Athanasius contra orbem pene totum Arianum. Non solus certabis, non solus agonem sustinebis; Deus stat pro te. Resiste ergo iis qui justitiam oppugnant. Intellige, si resistere tibi ex officio incumbat, aut si religio el fides, vel salus propinquorum ex tua resistentia pendeat. Alioqui non adeo obligaris principi iniquo resistere, maxime si non speres ex resistentia remedium affuturum.

Ita S. Cornelius gloriosus Pontifex et martyr, corneo et invicto corde restitit Decio, Gallo et Volusiano Imperatoribus omnes ad idololatriam cogen-

tibiis, ac Romanis cœterisipie Christianis resistendi dux et auctor fuit. Quocirca anno Domini 255, truncato capite, martyrii laurea coronatus evolavit in cadum; ac non multo post S. Leo I, in pontificatu successor, via Appia, ubi illustrem fidei agonem obiverat, templum ©tern© quasi gloriæ theatrum in ejus honorem excitavit. Eundem magnis virtutum elogiis celebrat coævus illi et commilito S. Cyprianus, epistola I *ad Cornelium*: « Exprimi satis non potest, inquit, quanta istic exsultatio fuerit, etc., ducem te illic confessionis fratribus exstitisse, ut, dum præcedis ad gloriam, multos feceris glori© comites; et confessorem populum suaseris fieri, dum primus paratus es pro omnibus confiteri. Virtus illic episcopi præcedentis publice comprobata est, adunatio fraternitatis ostensa est, dum apud vos unus animus, et una vox est, Ecclesia omnis Romana confessa est. » Et lib. IV, epist. 2 *ad Antonianum* de Cornelio: « Acies adhuc geritur, et agon quotidie celebratur, » Et inferius: « Quanta in ipso suscepto episcopatu suo virtus! quantum robur animi! qualis firmitas fidei! quod nos simplici corde et perspicere penitus, et laudare debemus, sedisse intrepidum Rom© in sacerdotali cathedra eo tempore, cum tyrannus infestus sacerdotibus Dei, fanda atque infanda comminaretur; cum multo patientius et tolerabilius audiret levare adversus se ©mulum principem, quam constitui Rom© Dei sacerdotem. Nonne hic, frater carissime, summo virtutis et fidei testimonio prædicandus est? Nonne inter gloriosos Confessores et Martyres deputandus, qui tantum temporis sedit expcctans corporis sui carnifices, et tyranni ferocientis ultores; qui Cornelium adversus edicta feralia resistentem, et minas, et cruciatus, et tormenta fidei vigore calcantem, vel gladio invaderent, vel cruci figerent, vel igne torrerent, vel quolibet inaudito genere poenarum viscera ejus et membra laniarent? Etiam si majestas Domini protegentis, et bonitas sacerdotem, quem fieri voluit, factum quoque protexit; tamen Cornelius, quantum ad ejus devotionem pertinet et timorem, passus est quidquid pali potuit; et tyrannum armis, et bello postmodum vicium, prior sacerdotio suo vicit. »

Coævus et fortitudine suppar S. Cornelio fuit S. Baby las, Patriarcha Antiochenus, qui Decium Imperatorem magno satellitio et fastu ingrediendi ecclesiam, majore animo et virtute ex ea expulit, ideoque gloriosum obiit martyrium: unde et post mortem in Daphne sepultus, inde d©mones expulit. Qu© admiraos S. Joannes Chrysostomus, lib. *Contra Gentiles*, exclamat: « O animus imperterritus, mentemque excelsam! o coeleste pectus et constantiam Angelicam! Etenim ipsum Sancì© Litter© erudierant, mundi hujus res omnes non nisi umbram esse et somnium, et si quid his vanius est. Idcirco cogitationem tra-

ducebat ad supremum illum Regem sedentem super Cherubim, intuentem abyssos, ad thronum illum gloriosum, ad Angelorum myriadas, ad chibadas Archangelorum. »

34. Noli citâtes esse in lingua tua; et inutilis Ver*. et remisses in opERitus Tiis. — In Græcis est hic triplex lectio. Pro *citatas* enim *primo*, Noster legit id est celer, velox, citus et citatus; *secundo*, Romani, legunt tpxjpc, id est asper, durus, ferox; *tertio*, Complut, legunt bpa**, id est audax, temerarius. Sic et Tigurina, *ne in lingua tua, inquit confidens sis; ne»* *rursum in operibus tuis segnis* id est ignavus, imbellis, segnis, tardus, piger, somnolentus); Syrus, *ne sis elatas induit, in lingua tua, et remissus et debilis in operibus tuis*; et Arabicus, *ne sis tumidus in lingua tua, et iners et negligent in operibus tuis*. Sed melior est lectio nostri Interpretis: sic enim constat antithesis inter citatum in lingua, et remissum in opere; vetat enim hic duo: *primo*, velocitatem ad loquendum; *secundo*, tarditatem ad bene operandum, quæ duo vitiosiora sunt, si jugantur, uti sæpe ea jungi videmus. Cum enim in homine una eademque sit anima, qu© per linguam loquitur, et per manum operatur, atque ipsa sit limitat© et exigua© attentionis et virtutis, si totam illam ipsa applicet et exerat in lingua, parum residui habet, quod exerat in manu et actione, præsertim cum lingua et manus, locutio et operatio sint valde disparata et pene contraria. Unde vulgo dicitur: *Impigra lingua, ignavi animi*.

Quocirca prudenter Seneca Lucilium monet, *epist. 72*: « Summa sui arum, inquit, hæc erit: tardiloquum te esse jubeo. » Quin et Psaltes *Psad. xxxviii, 2*: u Dixi, ait: Custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea. » Causam dat ibidem S. Augustinus, a Non enim, inquit, lingua frustra in ludo est, nisi quia facile labitur. Custodi ergo vias tuas, et nob delinquere in lingua; perpende quod dicturus es, examina, consule interiorum veritatem, et sic profer ad exteriorem auditorem. » Ibidem S. Ambrosius: « Ali©, inquit, sunt vi©, quas debemus sequi; afic©, quas custodire: sequi vias Domini, custodire nostras, ne in culpam dirigantur. Potes autem custodire, si non cito loquaris. »

Porro hæc sententia, cum sit generalis, variis unntü aptari potest: JVirno, promissis, *q. d.* Noli esse celer in promittendo, tardus in prestando promissum. *Secundo*, mandatis et imperiis, *q. d.* Noli P***** esse celer in mandando, tardus in operando, ut multa aliis ordines et mandes; sed nolis ipse manum operi admove-re. Verus enim famifi© coetus et belli dux non dicet suis: Ile, facite hoc, milites; sed, eamus, faciamus, commilitones. Priusque suis anteibit et manum operi admovebit, uti dicebat et faciebat Julius Cæsar. *Tertio*, piger et acedis, qui multi sunt in loquendo, remissi in laborando, ut totum sensum, molimi et vitam videantur habere in bngua, ac consequon-

ter manus insensibiles, immobiles et quasi emortuas. *Quarto*, superbis, qui magna de se jactant, cum nihil opere efficiant. Talis est miles ille Thraso apud Comicum, qui facinora in bellis a se patrata pleno ore buccinabat, cum esset imbellis, ignavus et timidissimus. *Quinto*, magistris et concionatoribus, qui multa docent sermone, sed nihil opere præstant. Unde illi simile est illud Hebræorum adagium: « Thalmud sine opere non est magnum Thalmud; » sive: a Doctrina absque opere non est doctrina, » </. d. Non est magnificanda doctrina, aut doctor, (pii aliter vivit quam docet. Hujusmodi enim doctrina cadit super corda, sicut imber cadit super saxa, ut quidam sapientoni ait; vera enim doctrina exigit ut ad legem suam quisque vivat, ne ab oratione inores dissentiant: a Non enim est in sermone regnum Dei, sed in virtute, » I *Corinth*, iv, 20. *Sexto*, otiosis, loquacibus, garrulis, maledicis, qui sua garrulitate et maledicentia sibi aliisque periculum creant: « Os enim lubricum operatur ruinas, » ait Rabanas. Undo S. Jacobus, cap. i, vers. 19: a Sit, inquit, omnis horno velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum, et tardus ad iram. Ira enim viri justitiam Dei non operatur. » Ita Zeno audiens adolescentem garrulum: « Aures, inquit, in linguam defluxere, » significans adolescentis esse multa audire, pauca loqui, teste Laertio hb. Vil, cap. i. Idem dicas olioso et loquaci: « Hujus manus in linguam defluerunt. » Et, ut aiebat Theocritus Chius: « Hujus in ore omnis supellex est, et unicum domicilium. » Idem cum Anaximenes esset dicturus, ita præfatus est: « Incipit verborum flumen, mentis gutta, » significans illum esse multiloquum, sed parum sapientem, uti refert Stobæus, senn. 31. Tales sunt desidiosi et garruli. Denique li. Samai in *Puke Aioth*: a Parcum, ait, le volo in loquendo, multum in agendo. »

» c toce Huie gnomæ antistrophus est apologus leonis
 et asini apud Cyrillum, lib I *Apologorum mora-*
 griüdl *Hum*, cap. xvi, cujus titulus: *Dic voce tenui, et age*
ai lu grandi. « Leonem, inquit, socius asinus antecedens, cum de longe luporum turmam aspiceret, eminus coepit vocem emittere, ut ejus granditate ventosa grex inimicus discederet percussus. At vero cum hostes a clamore hunc esse asinum cognoscerent, fixi stantes coeperunt ridere, scientes tantum sonitum pectoris minime respondere virtuti cordis. Tunc leo percepta voce statini cucurrit ud socium, atque dixit: Amice, quid tibi est, quod clamasti? cui ille: Mi frater, grex luporum appanni, quem grandi voce perterrui, nec se movet; sed mox ad odorem tuum non sine mea admiratione disparuit. Ad hæc Ico prudenter subridens: Si nosti, inquit, nequam lupo est callidus, clamorem deridet, ac virtutem lanium timet, latratum canis subsannat, dummodo morsum effugiat. »

Idipsum deinde confirmat exemplo militis et

philosophi, ac rationem a priori assignat: Nimirum expertus miles tubam bellicam, non pavescit, sed gladium; et eruditus philosophus nubis tonitruum non veretur, sed fulgur. Quid enim est clamor, nisi pectoris evacuati et oris sonus effusus? nempe vacua magis sonant, venlosaquo concrepant. Quapropter, carissime, qui clamoribus utitur, a sapiente minime timetur. Quoniam ventosus et vacuus sine virtutis solidilate fore cognoscitur. Clamore siquidem iracundia; flamma in clibano cordis accenditur, de (pia slatini fumus exoritur, et obfuscala ratione virtutis splendor fuscatur. Ex lumine namque rationis oritur virtus. Quare magis prudenter id efficitur, quod inanis apparentiæ sprete voce, rei granditate finitur. Sic regularis cœli motus, cum sit actus virtuosos, grandi virtute sine sono completur. Quo dicto de clamorosa voco confusus asinus, a leonis societate discessit. »

35. Noli esse sicut leo in domo tua (dominans, vcn.& clamans, sæviens, ideoque) evertens domesticos TI OS ET OPPRI MENS SUBJECTOS TI IIII. — GnuCO paxToi-oaxorav, id est, *phantasia laborans, cerebrosus*, qui vanis imaginibus percellitur, insanus *in domesticos suos*. Syrus pro *Ico* vertit *canis*, puta molossus, qui est instar leonis; leo enim interiora omnia habet cani similia, uti docet Aristoteles lib. II *De Iustor. animal*, cap. i. Rursum leonum morsus sanatur, ut canum morsus, uti idem docet lib. l.X, cap. XLiv; nisi pro Syro asSa *kelbo*, id est canis, aliis punctis legas Hebræum cxi/-labi* id est, sicut leo, uti legit Noster. Sio ergo vertit, *ne sis canis* (puta impudens, rixosus, mordens, lacerans, devorans) *in domo tua, et impetuosos et terribilis in operibus tuis*; Arabicus, *ne sis fastidiosus, tumultuosus in domo tua, et circumiens et multus in operibus tuis*; Tigurina, *ne te domi tuæ geras in modum leonis, nec in domesticos tuos insane saviat*. Vetat patrum et herorum in filios, familiares et servos: *primo*, nimiam curiositatem; *secunda*, importunitatem; *tertio*, sævitiam; *quarto*, clamores et jurgia; *quinto*, dominandi libidinem, non ex ratione, sed ex ambitione, cupidilate, sævitia; *sexto*, insaniam; hæc enim dominium faciunt, non herile et paternum, sed tyrannicum, imo belhiinum et leoninum, g. d. Noli iii familia tua esse sicut Ico, ut instar leonis omnia curiose velis scrutari, ad minimos errore chimæsel rugias, dura imperes, verberes, vindices, omnique ágos pro phantasia et cupiditate, non ex ratione et (equitate; sed potius humanum, æquum, rationabilem, benignum, ot (piasi socium, patrem et fratrem te cis exhibeas; sunt cniru quidam, qui foris apud externos comes, affabiles el humanos se exhibent; domi vero suis se præstant feros el barbaros, ideoque Icones potius quam homines:

Celebre est illud Dionysii apud Sophoclem in Tragoedia:

Quisquis tyranni nd terta æ contulit,
Fit servus illi, liber cl si veiiieril

Quod Aristippus correxit, subjungens: « Haud servus est, si liber illuc venerit; » significans sapientoni, qui spe metuqué vacat, esse liberum, etsi serviat. Vide Laertium, lib. II, cap. vin. Igitur, si herus natura in iram pronus est, per sapientiam illam doniet et frenet. Hinc velejes pinxere leonem inclinantem caput noctuæ, quæ symbolum est sapientia?, ut significarent iracundos et sævos debere caput, iramque et ferociam submittere sapientiæ, ut illi se subdant, ali eaque moderentur, frenentur et regantur, ne precipites se perdant, et in exitium ruant.

Jam vero sicut sapienter dicitur : a Noli esse sicut Icop> ita pariter dicas : « Noli esse sicut vulpes in domo tua; » ut tua calliditate, dolis et fraudibus tuos fallas, circumvenias, illaquees: ac non raro fit, m qui in familiæ, vel reipublicæ principatum astu se insinuat et ingreditur ut vulpes, in eadem regnet ut leo. Porro satius est esse leonem, quam vulpem; leones enim, ait Plinius lib. Mil, cap. xvi, « dolis carent et suspicione; nec limis intuentur oculis, aspicique simili modo nolunt. » Unde llebræbrüm est proverbium in Sanhedrin, cap. tv : « Esto potius cauda leonum, quam caput vulpium, » </ d. Da operam, ut potius postremus sis inter viros magnanimos et generosos, quam primus inter callidos et versipelles. Huc facit quod in /Esopi fabulis referlur de Ictena, quæ vulpi glorinoli se mullos foetos edere, respondit se unum lanium parere, sed leonem. Caudæ meminit, quia « leonum animi index cauda, sicut equorum aures, » ait Plinius lib. Mlj cap. xvi.

Hac de causa iidem Hebræi dicunt : « Vulpém (æquo ac leonein) in tempore suo adora, » 7. d. Hominem callidum et versipellem, quem Apuleius vocat *vulpionem*, cole et observa, cum est in honore et dignitate, ant cum egos ejus opera; si non ut prosit, saltem ut non obsit. Sic Abraham adoravit filios Heth Gentiles et Chánaameos, ideoque vafros et potentes, Genes. xxiii, 12. Atque hoc singulare est remedium, (pio se domestici conservent et tueantur in domo, in qua herus est leo; nimirum, ut humilitate, observantia. palienlía, mansuetudine, cultu, leonis iras animosque infringant, eamquo molliant et cicurent: nam leo humilianti se parcit, resistentem sternit. Vero enim Poeta :

U* nem
mitigui Corpora magnanimo sali» est prostrasse leoni,

“tironi” Vnli Plinium, Hb. Vili, dap. XVI, paties quem sit
mid?, fidos : « Leoni tantum ex foris clementia in supplices; prostratis pareil: et ubi smvit, prius in viros quam in feminas frontil; in infantes, non nisi magna fume. Credit Libya intellectum pervenire ad cos precum. Captivam c^rle Gclulíæ reducem audivi, multorum in sylvis impetum a se mitigatum alloquio, ausam dicero se feminam

profugam, infirmam, supplicem animalis omnium generosisimis, cæterisque imperantis, indignam ejus gloria prædam. »

36. Nox SIT PORRECTA «ANUS TÛA AD ACOPÍENDCH, Ve*. M. et ad dandum collecta. — Pro *pometa*, græceest /xrcT2/d/>j, id est, *extensa*, quæ recte opponitur, id est, *contractae*. Minus apposite ergo quidam legunt, id est, *instructa*, ab ζrrúrroaac, id est, *aciem instruo*. Syrus, *ne sil IMr nus tua extensa ad accipiendum, et sit contraria ad dandum*; Arabicus, *ne sit manus tua extensa ad sumptionem, et retenta ab ζlargitione*. Notat duo avaritiæ vitia : *primum* est aviditas accipiendi et congregandi; *secundum* est tenacitas in largiendo. Tigurina vertit, *ne manum habeas parrectam ad accipiendum; ad reddendum* enim significat et dare, et reddere) *autem contradam*— Qua versione notantur ii qui proni sunt ad emendum, et ad accipiendum mutuo, vel commodato; sed difficiles in solvendo et restituendo.

Discant Christiani a Christo et S. Paulo istud: a Beatius est magis dare, quam accipere, • *Actor*. XX, 35. Vide ibi dicta. Quin et Aristoteles in *Ethicis* docet virtuti magis proprium esse ó -o hí», quain id eſt beneficium facere, quam accipere. Memorabile est dictum Artaxerxis regis Persarum, qui ali altera manu longiore cognominatus est Longimanus; hic enim tum idcirco quasi monstruosus rideretur, argute respondit a Deum sibi, quasi principi, sapienti elegantia manum ad dandum, puta dexteram, dedisse longissimam; alteram vero ad detrahendum, puta sinistram, dedisse contractam et brevissimam. Regalius enim esse addere, quam adimere; dare, quam accipere. » Sic enim Deus ad dandum est longimanus, ad accipiendum breviinanus. Ita Plularchus in *Apophth. Return*.

Denique ad hunc et præcedentem versiculum spectat illud Nazianzeni in *Tetrastichis*, quo docet potentiam non nocendo, Sed juviuido, non accipiendo, sed dando esse ostendendam;

Aliis nocendo robur hand monstra tuum,
Bene sed merendo, si Deum sbqui cupis.

Siracidi concinit Bcn-Sira *Alphabeto I*, littera *Thuu* : s Tam liberalis sit, inquit, tibi manus, quasi semper salur fueris, et non quasi modo demum salur factus; antea vero esurieris. » Saturi enim semper sunt benefici et effusi: qui vero esuriit aliquando, ejusque recordatur, in dando est parcus, nipote memor egestatis suæ.

Porro Aristoteles, hb. V *Ethico*- cap. m, inter magnanimi et magnanimitatis dotes, hanc, velut unam e præcipuis assignat : « Magnanimus, inquit, talis est, ut afficiat beneficiis alios, ipse affici erubescat. Excellenti^ enim illud est, hoc ejus qui excellitur, cstquo ejusmodi, ut plura retribuat: ita enim liet, ut qui prior eonluleril beneficium, insuper debeat beneficiumque accepisse videatur.

Meminisse præferea eorum videntur, quibus benigne fecerint : eorum autem a quibus acceperint, minime; quippe cum is, qui acceperit, minor sit eo qui beneficium contulerit; ipsi autem velint esse superiores ; unde etiam illa jucunde, hæc injucunde audire consueverunt. Atque idcirco

neque Thetis beneficia Jovi dicitur commemoraro, neque Lacedæmonii ad Athenienses; sed tantummodo ea quibus fuerunt allekti. Magnanimi quoque est a nemine quippiam aut vix tandem petere, sed prompte aliis ministrare. » Atque hæc est ratio a priori sententiæ Siracidis.

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Docet opibus non esse fidendum, nec superbiendum, usque ad vers. 4, ubi tractat de conversione ad penitentiam, usque ad vers. 11. Inde usque ad finem capitis agit de constante sinceritate in dictis et factis.

4. Noli attendere ad possessiones iniquas, et non dixeris: Est mihi sufficiens vita; nihil enim proderit in tempore vindictæ et obductionis. 2. Ne sequaris in fortitudine tua concupiscentiam cordis tui; 3. et ne dixeris : Quomodo potui? aut quis me subjiciet propter facta mea? Deus enim vindicans vindicabit. 4. Non dixeris : Peccavi, et quid mihi accidit triste? Altissimus enim est patiens redditor. 5. De propitiato peccato noli esse sine metu, neque adjicias peccatum super peccatum. 6. Et ne dicas : Miseratio Domini magna est ; multitudinis peccatorum meorum miserebitur. 7. Misericordia enim et ira ab illo cito proxima, et in peccatores respicit ira illius. 8. Non tardes converti ad Dominum, et ne differas de die in diem. 9. Subito enim veniet ira illius, et in tempore vindictæ disperdet te. 10. Noli anxius esse in divitiis injustis : non enim proderunt tibi in die obductionis et vindictæ. 11. Non ventiles te in omnem ventum, et non cas in omnem viam : sic enim omnis peccator probatur in duplici lingua. 12. Esto firmus in via Domini, et in veritate sensus tui et scientia, et prosequatur te verbum pacis et justitiæ. 13. Esto mansuetus ad audiendum verbum, ut intelligas; et cum sapientia proferas responsum verum. 14. Si est tibi intellectus, responde proximo tuo : sin autem, sit manus tua super os tuum, ne capiaris in verbo indisciplinato, et confundaris. 15. Honor et gloria in sermone sensati : lingua vero imprudentis, subversio est ipsius. 16. Non appelleris susurro, et lingua tua ne capiaris, et confundaris. 17. Super furem enim est confusio et poenitentia, et denotatio pessima super bilinguem ; susurratori autem odium, et inimicitia, et contumelia. 18. Justifica pusillum, et magnum similiter.

PRIMA PARS CAPITIS.

I. NOU ATTWDFRE AD POSSESSIONES INIQUAS. — Tò *iniquas* jam non est in Græco, Syro et Arabico; sic enim habet Græcus et Syrus : *Ne confidas in divitiis tuis*; Arabicus : *Ne confidas in armentis tuis*. Hebræum enim אֲפֹד *mime* significat et possessiones et pecora, sive armenta; in his enim consistebat priscorum, Abrahæ, Isaac, Jacob,

Job, etc., possessio et opes. Alii, *ne innitaris pecuniis tuis*; hoc eniin significa! Gncum pro quo Hebræi dicunt, וְאֵין אֵין *altiscan*. Alii pro אֲפֹד legunt וְאֵין *vertuntque*, *ne ludearis in opibus tuis*. Noster ergo, ufi vetustius, ita plenius habuit exemplar Græcum, in quo continebatur τὸ *iniquas*, ut patebit vers. II. Monet

nim Siracides, ne opibus inhiemus, praesertim per injusta lucra, ait Rabanus. Undo vers. 3, Græca Coinplulensia habent, *Deus enim vindicabit tuam injuriam*, qua alios oppressisti, ut habent Syrus et Arabicus, vers. 14. Rursum possessiones indigilal *iniquas*, quia sæpe per iniquitatem acquiruntur, juxta illud: « Omnis dives, aut iniquus, aut iniqui lueres; » quod citat et probat S. Hieronymus epist. 150 *ad Hcdibiam*, Quæst. I. Unde

Divitiæ Iniqua •orcau. Prima huc alludens Christus mammon® dat epithetum Wguitata, id est iniqui, *Lucæ xvi*, vers. 9 et H, idque quadruplici sensu et causa. *Primo*, S. Hieronymus in cap. IV. S. *Matthæi*: a Diviti®, ait, vocantur mammona, quia de iniquitate collect® sunt, » quasi *mammona* derivetur ex jq min, id est *a*, et nolo *mona*, id est violentia, a radice njv *iana*, id est vim intulit; licet verius derivetur a *turnan*, id est abscondit; inde enim addito

mem heeniantico, Hebraice vocatur *potao matmon*, et Chaldaice elisa littera *tet*, euphoniæ causa, *mammon* et *mammona*, *q. d.* Thesaurus absconditus; solent enim opes et nummi abscondi. Se-

Secunda. eundo, divitiæ vocantur *iniquitatis*, sive iniqua», id est infida» et fallaces, per hebraismum; quia van® sunt et mendaces, non ver®, non fideles et stabiles; sed illico possessorem deserunt et ad alium herum transeunt. Unde huc alludens Christus, *Lucre* cap. xvi, vers. H, ait: « Si ergo in iniquo mammona fideles non fuistis, quod verum est quis credet vobis? » Ubi *iniquum mammonam* opponit *vero*, puta veris opibus cœlestibus et æternis, quæ nulli invito eripi possunt, cum terrenæ sint falsæ et mendaces, quia specie verarum opum homines fallunt; nec enim mentem explent, et cito pereunt, ac facile eripiuntur. Ita Theophylactus, Euthymius, Beda, Irenæus, Cyprianus, Cassianus, Gaudentius, et alii quos citat et sequitur ibidem noster Maldonatus. *Tertio*, a iniquitatis; » quia divitiæ sunt materia et illecebræ fraudum, furtorum omnisque peccati, praesertim iniquitatis et injulili®. *Quarto*, « iniquitatis; » quia iniqui el impii putant eas solas esse divitias; non enim norunt divinas et coelestes. Ita S. Augustinus, serm. 35 *De Verbis Domini*. Hasce omnes causas spectat hic Siracides. Unde capite præcedenti, versu ultimo, vetuit earum cupiditatem et studium; hic vero vetat in iis, nipote falsis et fugacibus, collocari spem et fiduciam; versu vero proximo vetabit carumdem ad arrogantiam et fastum, abusum.

Notametalepsin: « Attendere » enim « ad possessiones iniquas, » est eas amare, concupiscere, corradere, in iis sperare, confidere, hrlari, superbire; quia qu® amamus, concupiscimus el speramus, illa crebro aspicimus, illis attendimus et intendimus; ubi enim est amor, ibi est et oculus. Unde Palacius sic explicat, *q. d.* Noli opes iniquas concupiscere. Et si eas habes, neque intuitu eas dignare; indign® sunt, qu® videantur. Jubet Dominus ne aspicimus vinum in splendore suo; nec meretricem blandicntem in pulchritudine

sua. Hæc enim conspecta pelliciunt, et velut magnes etiam ferreum attrahunt pectus. Idem, nescio an potentius efficit auri fulvus ille color: igitur ne ad ipsum attendas. Basiliscus est ille, quem attendis, aureus splendor: nisi quod ille occidit corpus, hic animam. Ergo, sicut qui m veste sua viperam invenit, non moratur eam aspiciendo; sed quam citissime potest, eam excutit et fugit: ila qui in arca habet aurum injustum, quantocius potest, aurum exterminet et fugiat.

Et ne dixeris: Est mihi sufficiens vita. — « Vita, » id est vicius, et vil® subsidia. Græce: *Est mihi sufficiens ad vitam, q. d.* Ipse mihi meis opibus sufficio, alterius non egeo, nullius opus habeo; mihi enim meis sufficiens sum, imo abundans; hic enim græce vocatur oMpog. Ita videmus diviles ꝑEstimare se sibi sufficere. Syrus, ne

tia mea multa est; Tigurina, ne dicas: Ad vitam meam abunde sum instructus, q. d. Habeo opes, ut agam vitam lautam, splendidam, longam, uti dicebat dives ille Euangelicus animæ suæ, *Lucæ* cap. xii, 19: « Anima, habes mulla posita in annos plurimos, acquiesce, comede, bibe, cpulare. » Ideoque illico « dixit illi Deus: Stulte, hac nocte animam tuam repetunt a te; qu® autem parasti, cujus erunt? Sic est, qui sibi thesaurizat, et non est in Deum dives. » Græce lûovTâv, id est *ditescens*; ul, scilicet per eleemosynas aliaque bona opera ditescat apud Deum, ulque per amorem et spem in Deum, ut ei placeat, eoque fruatur, tendat, ac mulla menta et præsidia apud Deum quasi divitias recondat, ibique reconditas possideat. Quare recte Regius Psaltes monet: « Divitiæ, si affinant, noble cor apponere, » *Psalms*. lxi, it.

Nihil enim phodeiut in tempore vindicte et obductionis. — Tigurina, *aggressionis*, id est, punitionis et calamitatis, uti dixi cap. n, vers. 2, praesertim mortis, in qua avaro et injusto omnia sunt obducta et conclusa, ac de ejus avaritia, dolis et rapinis acris a Deo sumetur ultio. Falso ergo, o avaro, credis opes iniquas tibi sufficere ad vitam, utpote qu® Deum provocant, ut tibi auferat vitam. Quia enim in iis credis te habere sufficientem vitam, hinc hoc ipso irritas Deum ad adimendum tibi vitam, ut intelligas eam non ab opibus, sed a Deo pendere; ulque mortalem tuam avaritiam, injustitiam et præfidentiam merita puniat morte, præsentis et æterna. Idem monuere Poet®. Unde Ovidius lib. V *Tristium*, cleg. i5:

Divitis ad manes nil feret umbra suos.

Propertius lib. III, *Eleg.* 4:

Haud ullas portabis opes Acherontis ad undas:

Nudus ad infernas, stulle, vehere rates.

Sic etiam *Job*. xxvn, <9: « Dives, cum dormierit, nihil secum auferet. » *Psalms*, xlviii, 17: « Ne timueris, cum dives fuerit homo, et cum multipli-

cata fuerit prioria domus ejus; quoniam, cum interierit, non sumet omnia; » hoc est, nihil sumet. Ve». S. 2. Nf MtQUARIS IX FORTITUDINE TUA COXCUPISCEJiTiAM contus tui, — ut libi persuadeas et dicas, Per opes viresque meas fortis et potens sum, ideoque mihi licent quaecumque libent. Hæc enim divitum opibus suis superbientium et præfidentium est vox. Unde Valablus vertit, *neque ideo animo tuo, aut potentia, cupiditates cordis tui sequendo indulgeas*; Syrus, *ne confidas in fortitudine tua, ut ambules in desideriis cordis tui*; Arabicus, *ne fiduciam habeas in virtute tua, et ne obsequaris concupiscentia tua*. Prudenter Seneca Tragoedus in *Troade* :

Mininum, *ait*, libere debet, cui plurimum licet.

Vcix 3. 3. Et ke dixeris : Quomodo potui (efiicere el consequi quod volui et concupivi?!/, *d.* Quam potens evasi, invalui, cæterisque prævalui; hoc enim significat Hebræum *iachol*, id est, *potui*; Syrus : *Quis potens ut ego?*) aut quis mihi stñjicif T pnoPH ii facta mea ? — Arabicus : *Quisnam me tolerabit?* Divitum enim fastus, cupiditas, rapina, ambitio el dominatio est sæpe intolerabilis. Valablus : *Quis me propter facinora mea perdomabit?* Alii : *Quis in me potentatum obtinebit?* vel, *Quis mei dominabitur?* Hoc enim significat Græcum, Tif /ji íwayiófii. Alii : *Cujus potentia in facta mea inquiret?* Divites enim potentes el superbi eo arrogantia; sensim conscendunt, ut putent se quasi esse deos quosdam terrestres ; nec esse Numen, quod eos opibus spoliare, deprimere et subjugare possit. Unde dicunt : « Quis noster Dominus est? » *Tsalm.* xi, vers. G. Ita insolenter jactabat se Nabuchodonosor dicens : « Nonne hæc est Babylon, quam ego (edificavi in domum regni, in robore fortitudinis meæ? » Ideoque Deum hac sententia se fulminantem eodem momento audivit : « Regnum tuum transibit a te, et ab hominibus ejicient te, et cum bestiis el feris erit habitatio Jua. Fenum quasi bos comedes, et septem tempora mutabuntur super te, donec scias quod dominetur Evcglsus in regno hominum, et quicumque yolpcril, det illud. Eadem

hora sermo completus est, » *Daniel*, cap. tv, 20. Et blasphemus tumidusque Sennacherib : u Quis, ait, est ex omnibus diis terrarum, qui eruerit terram suam de manu mea, ut eruat Dominus Jerusalem de manu mea? » *Isaia* cap. xxxvi, 20. Ideoque mox angelus e copiis ejus cecidit 185 millia, ao ipsummet per filios trucidavit, *Isaia* xxxxi, vers. 30. Quocirca subdit Siracides;

Deus j.mm vindicans vindicabit, — id est, omnino et acriter vindicabit, «ú t>» id est, *tuam injuriam el petulantiam*, ut addunt Græca Complut., qua, scilicet, alios depressisti et oppressisti. Unde Arabicus vertit, *Dominus enim vindex est omnibus oppressis et coactis*; et Syrus, *Dominus enim vindex est omnium oppressorum*; sed maxime vindicabit injuriam, qua Dei jugum excutere, teque Deo æquare voluisti : Deus enim sæpe alia hominum peccata, licet gravia, punire ditlert et dissimulat; sed cum eo assurgunt, ut divinitatem invadere, et cum Deo contendere, ac quasj duellimi inire velint, illico Deus sui honoris zelotes non ferens tantam arrogantiam, tales c cado ferire et siderare solet, ut patet ex jam dictis de Nabuchodonosor et Sennacherib. Quibus addo Tyrum ejusque regem, de quo *lacchici.* cap. xxviii, vers. 2 : « Eo ipiod elevatum est cor tuum et dixisti : Deus ego sum, et in cathedra Dei sedi in corda maris, cum sis homo, el non Deus; el dedisti cor tuum quasi cor Dei, etc., idcirco interficient et detrahent te. Moite incircumcisoruin morieris in manu alienorum. » El Pharaqnem in Ægypti opibus superbientem, de quo *Ezech.* cap. xxix, vers. 3; « Hate dicit Dominus Deus : Ecce ego ad te, Pharao rex /Egypti, draco magno, qui cubas in medio fluminum tuorum, et dicis : Meus est fluvius, el ego feci memelipsum. El ponam frenum in maxillis tuis. Ecce adducam super te gladium, et interficiam de te hominem et jumentum. » Sic superbos gigantes theomachos Deus mersit diluvio, Genes, vi; et arrogantem Nemrod cum suis fabricantem turrin Babel, quæ cadum contingeret, linguarum divisione mutatavi!, el per totum orbem vagos dispersil, *Genes.* xt.

Siici ADA PARS CAPITIS

QUA AGIT DE PŒN1TENT1A.

Ver». A. 4. NI DIXI IUS : PECCA VI, ET QUID MIHI ACCIDIT triste? (tj *triste* non est iu Syro el Græcis nonnullis; illud tamen legit S. Augustinus in *Spemendo*, etS. Ciprianos lib. III 'fisfiMoi)., ac Cpm plutensia habent |d çsl, trista, grave, molestum, acerbum, anxium, infestum, miserum; cui opponitur rt rr-.i», id est loetum, hilare, jucundum, delectabile, faustum; sic enim divites

iniqui, quibus omnia ex volo succedunt, ex eo quod Deus ultionem ditterrai, promittunt sibi impunitatem, quasi Deus vel non videat, vel non possjl punire, vel non velit, au| non curet eorum fraqdes et scelera ; quibus j('spondet Deum esse Allissimum, ideoque ex alto omnia eorum sedera videre, posse et vello punire.) Altissimus enim (altissimam habet potentiam et providentiam, ut

singula ad libram iustitiæ examinet et præinict, vel puniat. Sed idem) est patiens redditor, —q. d. Deus moratur et differt reddere et retribuere mala malis, quia ipso est « patiens; » græce, /isrx^oA./iOf, id est, longanimis, tum quia longanimitate exspectat impios ad poenitentiam; tum quia tarditatem supplicii gravitate compensat, juxta illud: « Dii laneos habent pedes, » quibus lento pergunt ad vindictam; « sed ferreas manus, » quibus validos infligunt ictus et verbera. Unde Graeca Complut, addunt: « αἰῶ, id est, non te dimittet impunitum; sed eo acrius puniet, quo tardius. To redditor jam non est in Gneco, Syro et Arabico. Arabicus sic habet, ne dicas : Deliqui, et non sum cruciatus. Deus enim excelsus est longus patientia et henoi olentia; Tigurina, ne dicas : Postquam peccavi, quid mihi Diste accidit? Dominus enim patiens quidem est, sed impune te non dimittet; quia enim altissimus est et potentissimus, hinc pariter altissimam habet patientiam, adeoque in ea suam potentiam, imo omnipotentiam ostendit, quod scilicet lot hominum injuriis et sceleribus indignissime lacessitur, irasci nesciat; sed irto, indignationi, vindictæ domineatur, maneatque serenus, tranquillus, patiens, imperturbatus, benignus et clemens; sed ollissimus pariter, altissimam et summam habet justitiam et vindictam, ut nihil, licet minimum, sinat impunitum. Unde unum peccatum mortale, puta, unum furtum et rapinam, æternis punit gehennæ incendiis.

Devoremini ergo, o mortales, o potentes, potentiores Dei oculos, et vultum omnia cernentem: Dei potentiam exhorrescite; Dei providentiam metuite; Dei patientiam amate et amplectimini; Dei justitiam et vindictam declinate et fugite, litte ergo omnia Dei attributa notantur hisce tribus Dei epithetis: « Altissimus est patiens redditor; » vel, ut Jansenius legit, « patiens est redditor. » τὶ enim patiens notat Dei longanimitatem in dilatione vindictæ; vero redditor notat ejus justitiam in irroganda justa et adæquala poena.

Audi S. Gregoriani, homil. 13 in Evanqcl.: « Conclut. inquit, Dei pictas duritiem nostram. Non est jam quid homo excusationis inveniat. Deus despicitur, et exspectat; contemni se videt, ut reyal; injuriam de contemptu suo suscipit; pot tamen quandoque revertentibus etiam prunaia promittit. Sed nemo hanc, ejus longanimitatem ueglial, quia tanto districliorem justitiam in judicio exiget, (piano longiorem patientiam ante judicium prærogavit. Hinc etenim Paulus dicit: Ignoras quoniam benignitas Dei ad poenitentiam te adducit? Tu autem secundum delicta tua ligatus, pot cor impouitens, thesaurizas tibi iram in die iræ) et reyelaliopis justis judicii pejus. Ili) p [Valmisf] ait; Deus judex justus, fortis et longanimis, picturus quippe longanimem, prauqi, si] jusjqm; »! quem yjdps peccala de[m]que») liiq dm puljenter ferre, scias hunc etiam quandoque <]islicig jndicarg.

Hinc per quemdam sapientem dicitur: Altissimus enim est patiens redditor. Patiens enim redditor dicitur, quia peccata hominum et patitur et reddit. Nam, quos diu, ut convertantur, tolerat, non conversos durius damnat. »

Audi et S. Paulinum episl. 18 ad Delphinum morbo afflicto: « Qui prosperatur, inquit, in vita sua, et viribus confusus sanitatis, inultus dicit: Peccavi, et quid mihi accidit triste? non audeat sibi de corporea felicitate blandiri, metu divite potestatis adsfrictus ad justitiam corrigatur, dum ulticem Domini celestis manum impiis actibus jure expavescit, quam videt et justis severam; nam, si vos vix citra verbera castigationis evaditis, nos iniqui et peccatores ubi parebimus? » Porro S. Augustinus, lib. De Potentia: « Patientia, inquit, Dei prædicatur, non in hoc, quod malum aliquod patitur; sed in hoc, quod exspectat malos, ut convertantur. » Quod si nolint converti, uti patiens fuit, ita acer erit redditor et ultor.

Notat S. Chrysostomus homil. 2 in Epist ad Coloss., Deum ubique in Scriptura vocari ω, id est, longanimem; nusquam vero absolute vocari ἡσυχία, id est, patientem, eo quod longanimis dicitur is qui ulcisci potest, etsi tarde ulciscatur; patiens vero, qui tolerat, et nequit sibi injurios ulcisci et plectere. Side Plutarchum lib. De Scl. Viunino undicla. Denique huc spectat Arabicum proverbium, quod exstat Centuria 2, num. i. i: « Homo sine poenitentia, est tanquam fluvius sine aqua; et mulier sine verecundia, tanquam lampas sine lumine; » et num. t' : u 0 tu, qui male egisti in eo quod præferiit, esto bene agens in eo quod reliquum est. Qui non anticipat poenitentiam ante mortem, infelix est. »

Vere stulti peccatores, qui peccando æternam damnationem incurrunt, gratiam Dei perdunt, charitatem amittunt, virtutes dilapidant, felicitatem perpetuo duraturam prodigunt; et tamen laeti et hilares dicunt: « Peccavi, et quid mihi accidit triste? » Quasi non esset miserrimum tantis malis se subdidisse, et tanta bona dilapidasse; quasi Altissimus non esset patiens redditor, quasi non esset verum, quod misericordia et ira ab illo cito proximant, et in peccatores respicit ira illius. Vere stulti, quos dæmones excæcant; sicut Philistai ducem inclytum Samsonem. et sicut (balad Sedeciam regem excæcarunt, ut nec ignominiosam occupationem agitando mulam tam inutilium laborum aspiciant, nec ingressum in liabylouie confusionem advertant.

5. DI I-ROrITUrO rpXATQ ROLI ESSI. SIM METU.— Ve. 3. X

Ha Humana et pleraque Biblia Latina; manuscripta tamen legunt, de propitiatu peccatorum; sicque legendum esse censeo, non tantum Kemnitjus et hæretici; sed et Glossa, Jansenius, quin et S. Augustinus in gp- idp. Probant. quia si habent Græca: pr. . u sdpvpc̃tŷ r^ipw. I i? ««»<»(»<«, id est, de projuhatu seu propitiat one, ne sis sine timore,

ut addas peccata peccatis. Verum retinenda est Vulgata lectio, *de propitiato pee ato*, juxta decretum Concilii Tridentini, *sess. IV*; illa emmsollerler explicat lectionem Græcam, uti mox ostendam.

Porro lectio Graeca duplicem admittit sensum; potest enim accipi de propitiatione praeterita, potest et de futura. De futura accipit Jansenius, idque colligit ex eo quod sequitur : *et addas peccata peccatis*, ut sensus sit : Noli tibi certo promittere, quod Deus propitiabitur peccatis luis, quodque illorum al> eo veniam obtinebis, ut de Dei misericordia et venia ab eo obtinenda praefidens liberius pecces, et peccata peccatis accumules. Itaque, postquam superiori sententia resecurit libertatem peccandi ex praesumptione impunitatis, propter vindictae dilationem; jam bac sententia camdem libertatem resecat ex presumptione facilis miserationis divinas : quam quia plerique se facile slatim consecuturos confidunt, bine libere peccata peccatis adjiciunt; duo enim hæc sunt, quae faciunt homines Ubere peccare : dilatio scilicet vindictae divinæ, el præsumplio de faciliter obtinenda Dei misericordia. Quare ex hoc loco non satis firmum colligitur argumentum contra ha' resim hujus temporis, quæ docci fideles cerio credere debere sibi remissa esse peccata, seque esso justos, imo prædeshnatos, cerloque salvandos. Hæc Jansenius.

Verum alii passim meUus hunc locum accipiunt de propilialione præterila, indeque valide argumentantur contra hæresim jam dictam : sensus enim est, *q. d.* Esto confidas ad pœnitentiam et sacrificia pro peccato, *Levit.* iv proscripta, ac Sacramenta a Christo in lege nova proscribenda, libi peccatum esse propitiatum et condonatum ; noli tamen de eo esse securus et sine metu, ne forte confidentia, poenitentia et dispositio tua sit falsa, ideoque peccatum tibi non sit condonatum; quia « nescit homo utrum amore an odio dignus sit, » *Eccles.* n, I. Rursum noli esse sine metu : (pna esto culpa sit remissa, remanet tamen poena til>i luenda, vel hic, vel in Purgatorio; et nescis an pro hac pœna ex æquo satisfeceris.

Idem est sensus Græcæ lectionis, uti solerter advertit noster Interpres, qui idcirco pro *de propitiato peccati*, recte et clare vertit, *de propitiato peccato*. Sensus enim Græce est, *q. d.* Noli de propitiatione et placatione peccati esse sine metu, quasi certus sis illud libi esse propitiatum et remissum, ut hac persuasionem fias confideutior et audacior ad iterandum peccatum, et ad addendum peccata peccatis; quia, scilicet, tibi persuades, pari certitudine et facilitate, illa quoque, cum ad Deum ingemueris, libi esse condonanda. Ha Bellanninus, lib. III *De Justifie*, cap. iv ; Gabriel Vasquez III, tom. II, disp. cxii, cap. iv, in fine ; Gregorius de Valentia III, tractat. *De Gratia*, disp. vin, Quæst. IV. puncto 4 ; Suarez, tract. *De Gruha*, part. III, lili. IX, cap. ix, el alii.

Hunc esse sensum probatur *primo*, quia eum rTM* exigit versio Vulgata, «de propitiato peccato;» P'[*]quam esse retinendam et tuendam sanxit Concilium Tridentinum.

Secundo, quia de futura peccatorum propitia-Secua4-tione et remissione illico subdit Sapiens : « Et ne dicas : Miseratio Domini magna est, multitudinis peccatorum meorum miserebitur. » Ergo quod hic dicit : « De propitiato peccati noli esse sine metu, » accipiendum est de propitiatione proferita, non futura : alioqui enim idem diceret, essetque battologia, et superflua ac inanis ejusdem repetitio.

Tertio, quia de proterito peccato hic agi patet, Terliº ex eo quod immediate processit : « Ne dixeris : Peccavi, et quid mihi accidit triste? » Sicut ergo ibi agit de proferita impunitate, sive remissione pœnæ; ita hic agit de præterita remissione culpæ.

Quarto, quia de præterita remissione apposite Qwu. dicitur modeste : a De propitiato peccati noli esse sine metu, » non de futura. De futura enim asperius et rigidius dicendum esset : Omnino metue, fuge et horre peccatum futurum, quia plane incertus es et dubius an illius veniam consequeris, tum quia nescis an illo peracto supervives; forte enim Deus in flagranti delicio, aut paulo post morte subitanea te puniet ; tum quia nescis an Deus dabit tibi gratiam efficacem, ut poeniteas eo dolore et proposito serio qui ad remissionem requiritur.

Quinto, quia Syrus et Arabicus vertunt, ne Qaiato. confidas de remissione, quasi persuadens tibi peccata jam esse remissa : *ne peccata peccatis addas*. Et Tigurina, quam admittunt, imo sibi arrogant hæretici : *Super data venia ne sis securus, ut peccata peccatis amplius accumules*.

Sexto, quia simili modo ait *Eccles.* cap. xxi, Seno, vers. 1 : « Fili, peccasti, ne adjicias iterum; sed et de pristinis deprecare, ut tibi dimittantur. » Ubi duplicem sollicitudinem exigit, unam pro futuris, alleram pro proteritis ; unde ait : « El de pristinis deprecare, ut tibi dimittantur. » Quibus verbis significat, eum qui peccavit, semper debere esse sollicitum oblinendie remissionis ; quia nimirum, nunquam potest esse certus quod illam obtinuerit. Sic igitur et hic monet primo : Ne sis securus de remissione proscripta, quasi certo existimes te illam a Deo accepisse : sed adhuc conteraris, et sollicite ores, ut tibi peccata dimittantur deinde, ut caveas in futurum, el non addas peccato peccatum spe facilis indulgentiæ.

Denique, etsi daremus hæreticis hic agi de propitiatione futura, tamen inde recte colligeremus idem de præterita. Cur enim tibi metuendum est de propitiatione futura ? Utitfue, quia nescis an veram seriamque acturus sis pœnitentiam. Ergo, sicut non es securus de propitiatione futura; sic nec de præterita.

Dices : Hic agi de propitiatione futura, non præterita, arguit id quod sequitur : « Multitudinis

De propi-
pillato
porcalo
K agi.

peccatorum meorum miserebitur. » Respondeo, illa verba non perlinent ad priorem hujus versiculi partem : a De propitiato peccato noli esse sine metu, » quia hoc jam est propitiatum et preteritimi; sed ad posteriorem : « Neque adjicias peccatum super peccatum. » Ecclesiasticus enim hic ponit duas pnesumptionisspecies: primam, præsiiniplionein remissionis peccatorum præteritorum; secundam, futurorum.

Dices *secundo* : Ambrosius Catharinus, opuse. *J)c Certitudine grati*®, ubi docet justos posse esse certos certitudine, non fidei, sed theologica, de sua remissione et gratia, fatetur quidem hic agi de propitiatione præterita : attamen metum refert non ad eam, sed ad futuram in peccatum recidivam, 7. d. Esto certus sis propitiatum tibi esse peccatum; tamen noli plane esse securus et sine metu, ne videlicet in idem aliudve peccatum ox præfidentia iterum recidas el prolabaris; ac si dictum esset : *Propter propitiationem*, quam accepisti, noli esse sine metu. Verum aliud est *propter propitiationem*, aliud « de propitiatione noli esse sine metu. » Ratio Catharini est : Metus omnis est de futuro, non de preterito; de preterito enim malo dolemus; at non nisi futurum metuimus. Respondeo, melum etiam esse de preterito, cum preteritimi respectum habet ad futurum, v.g. metuit reus ne advocatus non satis efficaciter causam suam egerit, ut propterea a iudice sit damnandus. Sic hic metuit justus, ne peccatum non sit sibi condonatum, ut propterea a Deo sit puniendus, et mancipandus gehennas.

Porro metus hiç de propitiato peccato non est is, quo quis metuit ne Deus peccatum propitiatum revocet, iterumque imputet ei qui illud commisit; sicut homines subinde debita et offensas remissas revocant et puniunt. Nam, quod Deus semel condonavit, semper et in ælemum condonavit : « Sine pœnitentia enim sunt dona et vocatio Dei, » *Rom.* xi, 29.

Denique tò *in abundantia*, id est, multum, quod habent Greca, tum ad precedeos referri potest, 7. d. De propitiato peccato noli esse securus nullum; tum ad sequens, q. d. In abundantia, id esl abundanter, ne addas peccata peccatis, ne eorum copiam accumules. Novo Novator quidam sic vertit et exponit : a De expiatione securus ne esto in abundantia, » q. d. « No confidas opibus tuis foro ut iis redimas peccata tua. »

Moraliter, Spiritus Sanctus justis omnibus hic sanctum timorem incutit. Non enim vult cos do venia et justitia esso certos, sed timidos et pavidos, ut hoc timore humiles semper existant, aequo ac cauti et ferventes in studio pœnitentiæ relcrarumque virtutum. Equidem et rei tantæ magnitudo, quanta est salus ætema, hoc efficere in omnibus hominibus debet, ut nunquam sibi satis cavisce existiment; et peccatorum odium, nempe, tam turpis rei, si verum est odium, hoc quoque requirit, ut ea etiam condonata, nos ta-

men ultro vindicemus, el quasi hostes, qui tantopere nocuerunt, voluntariis pienis puniamus. Est enim in hoc genere valde considerandum quod lib. IV *Moral.* cap. xvii, S. Gregorius ait: « Nullum peccatum Dominus inultum relaxat; aut cmm nos flendo insequimur, aut ipse judicando reservat. » Atque idem, lib. IX *Moralium*, cap. xvn, hoc etiam illo sacre Scriplure testimonio confirmat, ubi beatus Job Domino loquilur: « Sciens, inquit, quod non parceres delinquenti. Delinquenti Dominus non parcit, quia delictum sii© ultione non deserit. Aut enim ipse hoc homo m se pœnitens punit, aul hoc Deus cum homine vindicans punit. » Nequaquam igitur peccalo par-citur, quia nullatenus sine vindicta laxatur.

Quo etiam pertinet illud S. Augustini dictum, quod merito laudatur a Possidonio, qui ejus Vitam scripsit, qui hoc monere solebat, «etiam laudatos quoslibet sacerdotes, nunquam committere debere, ul sine justa et congruenti pœnitentia ex hac vita decederent, » Ita S. Petrus peccatum negationis Christi, licet sibi remissum, tota vita flevit, et quotidie ad gallicinium ejus memor libertini lacrymabatur, adeo ut ex assiduo fletu oculos haberet rubicundos et quasi sanguine respersos, teste Nicephoro lib. U, cap. xxxvu, et Baronio, anno Christi 69, cap. xxix. Ita S. Magdalena, licet a Christo audisset: « Remittuntur tibi peccata, » tamen usque ad mortem ea deflevit, ac ab hominum omnium conversatione in Baumam secedens, ibique pœnitens omnibus seculis vivum pœnitentiæ exemplar seipsam constituit.

Idem fecere S. Pelagia pœnitens S. Maria Jægyptiaca, jS. Guilielmus Aquitani® Dux, conversus a S. Bernardo, multique alii, ut peccati veniam, Dei gratiam et anima* salutem assecurarent, ac in tuto collocarent. Tremenda enim est sententia S. Ambrosii, lib. II *De Pœnitentia*, cap. x: «Facibus, ait» inveni, qui innocentiam servaverint, quam qui congrue egerint poenitentiam. An quisquam illam poenitentiam putat, ubi acquirendæ ambitio dignitatis, ubi vini effusio, ubi ipsius copulae conjugalis usus? Renuntiandum reculo est, somno ipsi minus indulgendum quam natura postulat, interpellandus est gemitibus, interrompendus est suspiriis, sequestrandus orationibus, vivendum ita, ut vitali huic moriamur usui : se ipsum homo abneget, et totus immutetur. » Subdit exemplum : «Sicut quemdam adolescentem fabulae ferunt, propter amores meretricios peregre profectum, et abolito amore regressum postea veteri occurrisset dilecta* : quæ, ubi non interpellata, mirata putaverit non recognitam, rursus occurrens dixerit : Ego sum, responderit ille : Sed ego non sum. Unde bene Dominus ait: Qui vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me. Etenim qui mortui et sepulli Christo sunt, non debent iterum velut viventes de hoc mundo decernere. Ne tetigeritis (inquit), nec ataminaveritis, quæ sunt omnia ad corruptelam

OffleU
icrv pœ-
nitela*.

ipso usu, eo epiod ipse hujus vita? usus corruptela sit integritatis. »

Denique audi quid Gregoriæ, «piæ Imperatrici erat a cubiculis, flagitanti, ut remissionis peccatorum revelationem et certitudinem acciperet, rescribâis. Gregorius, lib. VI, *epistola* 22: « Rem, inquit, difficilem et inutilem postulasti : difficileni nuidem, quia ego indignus sum, cui revelatio fieri debeat; inutilem vero, quia secuta de peccatis tuis fieri non debes, nisi cum jam in die vitæ tuæ ultimo plangere eadem peccata minime valebis : qua? dies quousquo veniat semper suspecta, semper trepida metuero culpas debes, atipie eas quotidianis fletibus lavaro. Certe Paulus Apostolus jam ad terrium coelum ascenderat, in paradysum quoque deductus fuerat, arcana verba audierat, qua? homini loqui non liceret ; el tamen adhuc trepidans dicebat : Castigo corpus meum, et servituti subijcio, no forte aliis praticai», ipse reprobis efficiar. Adhuc timet, qui jam ad coelum ducitur; et jam timere non vult, qui adirne in terra conversatur? »

Porro finis et fructus hujus sententiæ est, ut ex ea profunde nos coram Deo humiliemus, ejusque sacro metu percellamur, ac cum timore et tremore nostram salutem operemur, cogitantes quod certi sumus nos Deum offendisse, incerti an offensam nobis condonarit. Idque significant verba S. Gregorii jam recitata; hic enim metus acer est stimulus ad veram poenitentiam oinnemque virtutem ; quocirca veniam et salutem nobis quasi assecurat : ipse enim est donum Dei, quod Spiritus Sanctus electis immittere solet, ut per illud quasi per viam regiam cos deducat ad suam felicitatem et gloriam : qui ergo illum in se sentit, sciat se habere pignus suæ salutis. Unde S. Bernardus, serm. in illud *Proverb.* m, 13 : *Beatus homo, qui invenit sapientiam*, a Invenisti, inquit, plane sapientiam, si prioris vitæ peccata defleas, si hujus sieculi desiderabilia parvipendas, si æternam beatitudinem toto desiderio concupiscas. n Idem, serm. 15 in psal. xc *Qui habitat*: « Est, inquit, is ipse timor firmissima quædam et efficax materia spei. Siquidem maximum quoddam Dei donum timor isto, et ex perceptione prii-entium firma est expectatio futurorum. Posticino beneplacitum est Domino super timentes eum (*Psal.* exi vi, t1), el utique vita in voluntate ejus, et in beneplacito ejus salus «eterna. » Idem, serm. 54 in *Cant.*: In veritale didici nihil æquo efficax es«o ad gratiam promerendam, retinendam, recuperandam, quam si omni tempore coram Deo inveniaris non altum sapere, sed timere. Acatus homo, qui semper est pavidus, » *Proverb.* Win, 11. Huc facit illud *liala*: xxvi, 8, juxta Sepjaginta : « A timore tuo, Domine, concepimus, et peperimus spiritum salutis. »

NeQVB ADJICIAS PECCATUM SUPER PECCATO!. — Est hæc altera, ut dixi, præsumptionis species, «pia quis præsumen» de Dei misericordia peccata

peccatis accumulât. Unde eam explicans subdit :

6. Et ne dicas: Miseratio Domini magna est, v««i MULTI TUDI NI S PECCATORUM MEORUM MI SEREBI TUR, —tit ea mihi, cum pœniluero ©jusque misericordiam imploravero, illico condonet. Unde Syrus hunc versum transponens, et præcedenti præponens, æquo ac Arabicus, ita vertit, *ne dicas : Misericors est Dominus, et multitudinem debitorum dimittet mihi*. Est enim præsumptio hæc peccatum in Spiritum Sanctum: quia misericordia el bonitate ejus abutitur ad malitiam, eamque torquet ad iterandum peccata. Misericordia Domini, ait Palacius, magna est, non ut adjicias peccata, sed ut remittenda credas, si amplius ea non committere decernas. Immane flagitium est, misericordiam Dei lenam facere diaboli; et quod per misericordiam, per quam Deo conjungi debueras, diabolo conjugare. Ergo misericordiam, quam Deus in asyllum peccatoribus proposuerat (in templum sancti Dei, ubi esset Deus propitiandus), tu fecisti velut lupanar diaboli, ubi diabolo festa celebrantur. Ergo ne in misericordia ad peccatum confidas; nam misericordia et ira ab illo cito proximant.-

7. Misericordia exim et ira ab illo cito proxima- veu.r mart (Græce Tst/vx!, id est, *festinabit*, cito veniet). Et in peccatores respicit (Græce *iwctmúnt*, id est, *requiescet*) ira illius, — q. d. Sicut Dei misericordia cito adest et subvenit pœnitentibus, ut Magdalena?, latroni in cruce, Saulo, etc., itaci ira Dei cito ingruet peccatoribus iinpœnitentibus, cosque subito el ex improvise nil tale expectantes occupabit, uli præoccupavil Luciferum, Cainum, Saulcm, ac omnes homjpes in diluvio, et Sodomitas in conflagratione Pentapoüs. Peccatores vocal cos, qui habitum habent peccandi; in coque se obfirmant el obdurant ; ad hos enim pertinet, non misericordia, sed ira et vindicta Dei; imo super eos requiescet jugiter et in æternum, nimirum, in æternis gehennæ tormentis. Unde Syrus vertit, *quia misericordia et ira cum co sunt, et super impios morabitur furor ejus* ; Vntablus, *tamen ira, quam misericordia festinat ab eo, et in scelerosos furor ejus incumbet*.

Porro Palacibus *n cito proximant*, tripliciter explicat. *Primo*, q. d. Cum peccatoribus ira venit, quamvis tardissime veniat, cito venisse videtur, Adeo enim demorsi sunt in deliciis suis, ut breve videatur quod longum est. Ita enim cmn nimis delectamur aliquid videndo, midiendo, gustando, brevis omnis mora videtur. *Secundo*, brevis est vita nostra. In tam brevi spatio nihil est tardum. Ideo miseri dicunt : « Nos nati statini desivimus esse, u Lege quæ viri pii et «pim iniqui dicunt do vitæ nostra? brevitate, *Sapient*, cap. v. Tcrbo, omne peccatum ex natura sua citam pu-nam requirit, si cito illa non venit, id est misericordia Dei. Sed alifpiando permittit Dens po-narn jure sævire; tunc cito venit.

Rursum pôndera *4 respiri?, q. d. Ut leo fumesens, in objectum sibi cadaver respicit, in illud

cupiens insilire : ila ira Dei in sedera nostra conjectas oculos habet, gestiens in illa desilire; cl desilit actu, cum per misericordiam Del sibi facultas non denegatur.

Quarto, aliqui sic explicant, g. d. Festinat quidem ira divina ad peccatores in suis malis obstinatos puniendos; at in ea festinatione non procedit solitaria, sed comite misericordia; qua* tunc maxime elucet, cum peccatores cito feriuntur, ne, si diutius suis sceleribus vacare permittantur, majora ad supplicia reserventur. Ila S. Chrysostomus, honiil.25 fn *Genes.*, docet festinare Dei ultionem, cum homines in peccatis obdormiunt; idque non tantum ex iustitia, ut eos puniat, sed etiam ex misericordia, ne gravius puniat, quos prœvidet, si diutius supersint, gravius peccaturos, ideoque acerbius puniendos.

Tropologice, Rabanus hic docet quemlibet iustum semper ob oculos sibi ponere debere tam iustitiam et iram, quam misericordiam Dei, ut ex illa timorem, ex hac spem concipiat et alat. « Beneplacitum est enim Domino super timentes cum, et in eis qui sperant in misericordia ejus. Hinc in lege præceptum est *Douter.* xxiv, 6: Ne auferas loco pignoris inferiorem et superiorem molam. Superior enim mola est spes, inferior est limor; spes enim ad alia subvehit, limor autem cor inferius premit. » Hæ ergo duæ moke, id est, duo lapides molares, jungi debent: « Ut una sine altera inutiliter non habeatur. In peccatoris enim pectore incessanter debet spes et formido conjungi; quia incassum misericordiam sperat, si non etiam iustitiam timeat; incassum iustitiam metuit, si non etiam de misericordia conüdat. » Hæc Rabanus.

Ver*. S
et 9.

8 et 9. Non TARDES CONVERTI AD DOMINUM. ET NE differas de die in diem (ut usurpes corvinum cras, cras convertar, et vitam in melius commutabo. Rationem subdit) : Subito enim veniet ira ILLIUS, ET IN TEMPORE VINDICTE DISPERDET TE. — Legit Interpres cum Romanis JfoM/avww, id est, *disperdet te*; sic et S. Augustinus in *Speculo*. Vtrum Complut. legunt. tœolf., bl est, *disperderis*; alii ıWp, id est, *auferet te*. Porro Complut, quædam interserunt addimtque, sic enim habent: *subito enim egredietur ira Domini; et aim neghgens fueris, detereris, et in tempore vindicta: disperderis*; Syrus, *ne cuncteris pamitere coram Deo, et ne impedimentum patiaris, (q. d. Omnem pœnitendi remoran! abrumpe et perfringo) de die in diem; quia repente egredietur furor, et in tempore retributionis perditio*; Vatablus, *ne differas converti ad Dominum, nec diem ex die ducas; nam ira Domini repente erumpet, rerumque securus, profligaberis, et tempore ultionis peribis*. Quis enim viperam letliiferam manu ferat, et non slatim excutiat? Quis pestem in corpore alat? Quis hostem capitalem inira inania ferat? Quis cadaver vermibus horridum domi toleret? Quis dæmoncm in mente gestet? Peccatum lethale est vipera, est pestis, est hostis, est

cadaver, est dæmon; illico ergo ut illud sentis, totis viribus pœnitendo excutias.

Audi S. Rasilium *Admonit. ad filium spiritalem*, sapienter eum de cita poenitentia monentem : « Quando, inquit, te peccatis obnoxium senseris, ad pœnitentiam cito converti non confundaris; qui enim hic pœnituerit, in novissimo non pernitebit. Clementer enim Dominus ad pœnitentiam confugientes suscipit. Et ne misericordia Dei fretus peccata peccatis adjicias, ne velis dicere : Donec vigettelas mea, carnis concupiscentiam exercebo, et postremo in senectute molorum meorum pœnitentiam geram; pius namque est Dominus, et multum misericors, nec ultra facinorum meorum memorabitur. Noh taliter, fili, cogitare; quia summa stultitia est, hoc in mente apud Dominum concipere, cum et impium sit talem licentiam a Deo exspectare quempiam. » Causam subdit : « Noli, inquam, sic cogitare, cum nescias qua die moriturus sis; quis enim novit hominum diem exitus sui? non enim omnes in senectute privabuntur hac luce; sed in diversis ælatibus de hoc mundo migrabunt; et in quibus actibus vocabitur homo, in iisdem necesse est reddere rationem; nemo enim in inferno confitebitur Domino. Sed nec tu cuncteris ad pœnitentiam converti. Semper ante oculos tuos versetur ultimus dies : cum enim diluculo surrexeris, ad vespereum te ambigas pervenire; et cum in lectulum ad quiescendum membra tua posueris, noli confidere de lucis adventu, ut facilius te possis refrenare ab omnibus vitiis. Semper cor tuum promissa coelestia meditetur, ut ipsa te ad virtutis viam provocent. »

Audi et S. Ambrosium (vel potius X ictorem Cartonnai episcopum, ut patet ex fine libri, ac ex Gennadio et Trithemio *De Scriptor. Eccles.*), lib. *De Pœnitent.* cap. xxvm: « Non lardes converti ad Dominum, et ne diffêras de die iu diem; subito enim venit ira ejus, et in tempore vindici® disperdei te. Et iterum : Fili, peccasti, ne adjicias iterum; sed et de pristinis deprecare, ut tibi dimittantur; et ne adjicias peccatum super peccatum, et dicas : Miseratio Dei magna est. Misericordia enim et ira ab illo. Nec nos usque ad morlem fieri mancipia patiamur, nec demus corpora nostra scelerum ditioni; sed obediamus Apostolo dicenti : Non regnet peccatum iu vestro mortali corpore, ul obediat ei; ui quia peccata deesse non possunt, certe non regnent; hoc esi, ne sino respectu evadendi liat abrupta licentia jH'ccandi. » Et mox : cl ude, cum nobis inopinatus sit exitus terminalis, et vitæ nostræ dubia siul ex molli ignorantia curricula, quomodo sibi (quisque superesse ad confitendum tempus existimat, qui temporis sui tempus ignorat, cum utique audiat dicentem Scrijilunun : Vivens et sanus fateberis et laudabis Deum, et iu partem vade sæculi sancti cum vivis et dantibus confessionem. Dilatio enim temporis confessionem creet, et

non desperationem generet : quia exaggeratur in dilato damnatio, qui divinam patientiam pertinaci animositate cogitat. Quod sancti Noe temporibus docetur effectum, cum per centum annos pertracta patientia, implacabilem per mundi ambitum fudit cataclysmum, inundante censura. »

Scripsit de hac Ecclesiastici sententia S. Augustinus, *homil.* 13 inter QO, (omo X, ubi inter alia causam ejus dans, ait : « Promisit enim tibi Deus, quonam, quo die conversus fueris, obliviscitur mala tua preterita; sed nunquam vitam crastini diei promisit tibi. An forte non tibi illam promisit Deus, et promisit illam tibi Mathematicus, ut damnet te et illum, etc. Misericordia Dei est, quia nescit homo, quando moriatur. Latet ultimus dies, ut observentur omnes dies. » Idem, *serm.* 202 *De Temp.*: « O homo, quare differs de die in diem, forte hodie habiturus ultimum diem ? »

Denique S. Chrysostomus pathetice hanc sententiam exaggerat *homil.* 22 in *epist.* li *ad Corinth.* : « Ne moreris, ait, converti ad Dominum, et ne differas de die in diem. Nescis quid paritura sit superventura dies; periculum enim et metus est in differendo, salus vero certa et secunda, si nulla sit dilatio. Ne dicas : Erit aliquando tempus, quando converti licebit. Verba enim hæc Deum valde exasperant. Cumam, cum ipse tibi infinita sæcula promisit, tu in presenti vita laborare non vis, qua: parva et momentanea est; sed sic marcidus ac dissolutus agis, quasi hac breviorē aliam quamdam inquiras? Nonne illæ quotidiana! comessiones, nonne scorta, nonne theatra, nonne divitiæ: id testantur? » Et mox ita concludit : « Inebriatus es, ventri indulsisti!? rapuisti? Siste jam gradum, verte te in diversum, confitere Deo gratiam, quod non in mediis peccatis te abstulit; ne aliud quære privilegium, ut malo opereris. Multi, cuñ aliis damnum fraudulenter facerent, subito perierunt, et ad manifestum judicium abierunt. Timono et (u hoc paliare inexcusabilis. Sed multis, inquis, dedit Deus privilegium, ut in ultima senecta confiterentur. Quid igitur, numquid et tibi dabit? Fortasse dabit? inquis. Cur dicis, Fortasse? Contingit aliquoties? Cogita quod de anima deliberas; proinde etiam de contrario cogita, et dic: Quid autem, si non let? Quid autem, sidet? inquis. Det quidem ipse: verumtamen hoc illo certius et utilius. »

U nique huc facit proverbium Arabicum, quod exstat (*enturia* I, num. 23: « Nata in aqua ante vesperam, » *q. d.* Sicut tarde nimis et periculose natio sub vesperam instituitur, ita et periculose in extremam vitam poenitentia differtur. Et numer 14: « Accendelucernam tuam ante tenebras, » *q. d.* Illumina le poenitentia, gratia et bonis operibus, antequam superveniat tibi mors.

Ex dictis liquet radicem poenitentiae, et quasi rationem a priori, cur peccatori poenitendum, et cito poenitendum sil, esse ingens peccati malum, noxam et periculum, quod peccatum anūnæ creai.

Malum hoc est offensa Dei, ira et vindicta, quæ peccatores quasi læsæ majestatis divinæ reos, usque ad gehennam persequitur, idque oinni jure et merito; quia peccatum est summus Dei optimi maximi contemptus, et injuria, et inhonoratio, et inobedientia, et ingratitude; omnes enim ista! malitiæ existant in quovis peccato mortali formaliter distincti», et omnibus illis sigillatim offenditur Deus; quare de singulis peccator merito dolet et poenitet.

Porro duo sunt actus, sive officia poenitentis et poenitentia). Prior et primarius, dolere de peccato, quia est offensus Dei, cum serio illud deinceps cavendi proposito, qui est actus caritatis : caritatis enim est, uti gaudere de Dei bonis, ita et dolere de Dei offensis, et, ut ita dicam, malis. Posterior est, vindicare in se peccatum admissum, qui est actus virtutis perlinentis ad justitiam, ejusque quasi pars potentials, uti docet D. Thomas III part., *Quæst.* LX.XXV, art. 3. Ilac enim poenitens, velut sui iudex, nomine Dei punit scipsum tanquam reum, et injuriam Deo factam resarcire conatur. Unde efficitur, virtutem illam, qua peccator poenitet, non esse unam, sed duas, nimirum, caritatem et justitiam quamdam vindicalivam, quæ, quia aliud nomen proprium non habet, poenitentia dici potest. Hæc liquet ex poenitentiae definitione, quam variam varii assignant; sed eodem omnes redeunt.

Primo enim, ex ratione generis sic eam definit S. Gregorius, *homil.* 34 in *Evangel.*: « Poenitentia, inquit, est perpetrata peccata plangere, et plangenda non committere. » Et ex S. Gregorio Magister Sententiarum in IV, disi. 14: « Poenitentia est virtus, seu gratia, qua mala cum emendationis proposito plangimus et odimus, et plangenda ulterius committere nolumus. »

Secundo, ex ratione specifica sic eam definit auctor libri *De Vera et falsa poenitentia*, apud S. Augustinum, cap. vii : « Poenitentia est quædam dolentis vindicta, semper puniens in se, quod dolet commisisse. » *Semper*, id est, quoties aliquid commissit mali. Et cap. xix : « Poenitere est poenam tenere, ut semper puniat in se ulciscendo, quod commisit peccando. »

Tertio, ex fine sic eam definit auctor *Hypognost.* apud S. Augustinum, lib. III: « Poenitentia est res optima, » id est, virtus eximia, quæ omnes defectus revocat ad perfectum, » hoc est, corrigit totam vitam hominis.

Quarto, respectu subjecti sic eam definit S. Ambrosius : « Poenitentia est dolor cordis, et amaritudo animæ pro malis quæ quisque admisit. » Et Glossa in *Matth.* iv : « Est reformatio malie mentis. »

Quinto, respectu terminorum a quo, et ad quem, sic eam definit Damascenus : « Poenitentia est ab iis quæ sunt præter naturam, ad ea quæ sunt secundum naturam, reversio. » Denique poenitentia primario est peccatorum mortalium, secun-

dario tamen venialium. Unde S. Augustinus, epistol. 108 ad Seleucianam: «Est, inquit, etiam poenitentia bonorum et humilium fidelium poma quotidiana, in qua pectora tundimus dicentes: Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. Neque enim ea nobis dimitti volumus, quæ dimissa non dubitamus in baptismo; sed illa utique, qua; humante fragilitati quamvis parva, tamen crebra subrepunt.» Ubi nola, poenitentiam non tantum esse novam vitam, ut volunt haeretici; sed et veteris vita: castigationem: a peccata enim dicitur poenitentia, quasi poenitentio; et poenitere dicitur, quasi poenam tenere. Unde Ausonius:

Sum den, quæ Tacti non Tactique exigo poenas:

Ut te poenitcat, sic Metanica vocor.

Ex dictis sequitur stultum esse procrastinare poenitentiam; sapientis vero, eam accelerare. Quocirca luget suam conversionis tarditatem S. Augustinus lib. VI *Confess.* cap. xi, et lib. Vili, cap. v et vii. Idem, serm. 17 *De Verbis Domini*, vocat corvinam vocem, cras, cras *convertar*. «Ipsa res est, inquit, quæ inultos occidit, cum dicunt: Cras, cras; et subito ostium clauditur: remansit foris cum voce corvina, quia non habuit gemitum columbinum. Idem in *Psalm*, cxiv: «Deus, ait, poenitentiae tuae indulgentiam promisit; sed huic dilationi tum crastinum non promisit.» Sic et S. Gregorius, homil. 12 in *Etang.*: «Qui poenitenli, inquit, veniam spondit, peccanti diem

crastinum non promisit.» Quocirca Psalter *Psalm*. xciv, 8: «Hodie, inquit, si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra.» Quin et Seneca, lib. De *Brevitate vitae*: «Non pudet, inquit, te reliquias vitæ tibi reservare; et id solum tempus horne menti reservare, quod in nullam rem conferri possit? Quam serum est tunc vivere incipere, cum desinendum est!»

IO. NOLI ANXIIS ESSE IN DIVITIIS INJCSTI8. — Re- Ver». 10.

dit ad vers, t; unde in Grieco eadem est sententia, quæ Vers, t, pò Intyc *M yfi/iun*» quod Noster, vers, t, vertit: «Noli attendere ad possessiones iniquas.» Ex quo patet, t» *iniquas*, vers, t esse addendum, uti addit Noster, licet desit in Græco: quia illud ipsum hoc versu, tam habet Græcus quam Latinus. Porro //rjwcr», tam possessiones quam pecunias, adeoque census, facultates omniaque fortuna: bona significant. Rursum significat attendere, intendere, incumbere studiose et anxie rei amata» et concupitum. Sensus ergo est, q. d. Noli animuin adjicere, noli anxie attendere et intendere divitiis injuste per fraudes, dolos et rapinas acquirendis: noli anxie quirrere et corradere opes per fas et nefas.

Non enim prodeunt tibi in dii. obductionis (puta, in die calamitatis) et vindicta, — uti dixi vers. i. Syrus, *ne confidas in divitiis iniquitatis, quia non auxiliabuntur tibi in die angustiat*. Alludit ad Proverò. x, 2: «Nil proderunt thesauri impietatis; justitia autem liberabit a morte.»

TERTIA PARS CAPITIS.

DE CONSTANTI SINCEKITATE IN DICTIS ET FACTIS.

Ter». II. 11. NOL' VENTILES TE IN OMNEM MNTIM. — Noli (o ventilare, agitare et accommodare ad omnem hominum, testationum et cupiditatum ventum, id est, impulsu; «sed esto firmus in via Domini,» ut sequitur. Noli, quod vulgo dicitur pallium aut calyptram òuilibet auræ et vento obvertere; quod est assentatorum et politicorum, (jni foro utuntur et serviunt temporari. Hoc est quòd ait Paulus, *Ephes.* iv, 14: «Ut jam non simus parvuli fluctuantes, et circumferamur omni vento doctriinæ.» Pronomen *te* non est in Græco, nec Syro: Græcus enim babel, ne ventila quovis vento; Syrus, ne sis *ventilans in omnem ventum*. Sed sic potius vertendum esset passive, *noli ventilan*, id est, agitari et rapi quovis vento: nam *ventilo est* activum. Latinius ergo et clarius vertit Noster, «ne ventiles te,» hoc est, ne te agas, moveas et inflectas ad omnem ventum; Vatablus, *ne te cuivis vento jactandum permittas, vel exponas*. Sic de Crispino ait Juvenalis, *Satyra* I:

Ventilat æslhutn digitis sudantibus nurum.

Sic flatus ventilat faces accensas; sic rusticus ventilabro ventilat frumentum; sic aura ventilat iubasequi; sic lauri olim irritati pilas strami-

neas cornibus ventilabant, et in astra jaciebant, non secus ac jialeæ ventilabris sparguntur. Inde *Zarhar.* i, 19 et 21, dicitur: «Hæc sunt cornua, quæ ventilaverunt Judam.» Porro ventilare est in ventum jactare, dividere, dispergere, juxta illud *Jcrem.* cap. xi. ix, 36: Ventilabo eos in omnes ventos istos; et non erit gens, ad quam non perveniant profugi ddain. » Sic llehræum CTD *ras*, dividere, dispergere, ventilare significat.

Et non eas in omnem mam.— Uiaest panrmia, idem significans quod, a non te ventiles in omnem ventum. » Vide de ea dicta cap. n, vers, i l. Syrus, *ne sis curiosus ad omnem semitam*.

Sic enim omnis peccator probatur in duplici lingua, — ut pro varietate personarum et locorum nunc aiat, nunc neget; nunc laudet, nunc vituperet, tq *omnis* delet Græcus, Glossa et Lyranus: nec enim omnis peccator probatur in duplici lingua, sed lanium adulator et perfidus. Undo Græca habent, sic es/ *adulator bilinguis*, et juxta hoc explicandus est Vulgatus Interpres, quasi dicat: «Sic enim omnis peccator in duplici lingua, » hoc est, peccator bilinguis (hia enim peccat duplici lingua) a probatur » et vincitur, supple, ire in omnem viam, et venti-

lare se in omnem ventum, uti præcessit : hoc enim respicit et refert rê *sic*, qua.* est vocula nexus, exempli, similitudinis el indicis, indicans id quod præcessit.

Huic adagio similia sunt hæc : « Chamæleonlc mutabilior, Cothurno versatiliior, Proteo inconstantior, Polypi mentem gerit, Euripo magis varius, Duabus sellis sedet, Duodecim artium est, Punica fides, Maritimi mores, Dæduli opera, Magis varius quam hydra, Sisyphi artes, Vespertilio, Trochi in morem, Vias novit, quibus effugit Encrâtes, » qui dum molitor esset, el accusaretur, semper rimam aliquam, per quam elaboretur, inveniebat. *Venit'campus*, quod dici solet in hominem instabilem, levem et inconstantem, qui sensus et mores ad quemlibet ventum commutat : nam in campo et planitie venti liberius huc illueve divagantur, nullo coerciti obstaculo : denique instabiles vocamus ventosos. Unde Horatius :

Roma Tibur orno ventosus, Tibure Romam.

Idem :

Non ego ventosa* venor suffragia plebis.

Ven.«. 12. Esto firmus in vultu Domini, et in veritate SENSUS TUI ET SCIENTIA, ET PROSEQUATUR TE VERBUM pacis et justitiæ. — « Optimum est enim gratia stabilire cor, n *Hebr.* xiii, 9. Græcushic de more concisus est, ac per compendium bimembri sententia rem totam clare comprehendit. Ait enim : *b wfau cou* *xxl tiç*
b Aiyoc sou, id est, in sententia tua certa constans esto, et unus sit senno tuus. Alii pro, in sententia tua, vertunt, in sensu tuo; alii, in intellectu tuo; alii, in prudentia tua; alii, in doctrina tua stabilis esto: rêvcicçenim est id est, prudentia, industria, intelligentia, peritia, perspicacia, conscientia, sententia, iudicium. Syrus, esto innixus super gustu tuo (id est, in sensu tuo), et verbum tuum unum est.

Est antithesis versus præcedentis : ventilationi enim in omnem ventum, id est, levitati et inconstantii, opponit firmitatem et constantiam, tum mentis, tum sermonis, ut quod semel secundum Deum et rectam rationem credendum vel agendum recte iudicasti, idipsum constanter et voluntate conserves, et ore proloquaris. « Vian enim a Domini » est recta fides et operatio : a veritas sensus n est vera animi sententia, verum prudenti» iudicium : « scientia n est sententi» et iudicii certitudo : hanc enim significat Græcum cfopadt, quæ vox notat, ut quid rite credas vel agas, non sufficere prudens rectumque iudicium, sed illud debere esse cerium : m fide quidem omnino physice et speculative ; in actione vero moraliter et practice certum, ut, scilicet, antequam quid agas, moraliter certus sis, id quod agis, esse licitum, honestum, Deo gratum. « Omne » enim « quod non est ex fide * (id est, credulitate et dictamine conscientii), peccatum est, » Rem. xiv, 23.

Porro ex constantia mentis et iudicii sequitur

constantia oris et sermonis, de qua subdit: a Et prosequatur te verbum pacis et justitiæ,» nimirum, verbum unum et uniforme, puta, verum, ideoque pacificum et iustum, quod opponit bilingui vers. 12; bilingue enim verbum est duplex, difforme, puta, falsum, ideoque turbulentum et injustum, quod lites, discordias, seditiones et bella concitat. Bilinguis enim ob metum polonium, vel ad gratiam eorum aucupandam, a veritale flectitur ad falsitatem : simplex vero et uniformis tenaciter veritati adhæret, nec minis aut promissis ab ea se deduci patitur; sed quod mente iudicavit, constanter retinet, et idipsum ore eloqui non metuit. Consulte paci *justitiam* adiunxit, quia mala pax est, quæ justa non est; ideoque fugienda est, quæ cum injustitia conjuncta est: ver» enim et solida? pacis parens est justitia. O auream mentem, linguamque veritatis et justitiæ, quæ Deo nixa hominum favores et odia non curat, ideoque solidam familiis orbique pacem creat ! Si ergo quæris : Quomodo firmus ero in via Dei? Respondeo, si firmus sis in veritate, veraque et justa animi tui sententia, eainque uniformi ore proloquaris et tuearis.

Preclare Philo, lib. *Quod omnis probus sil liber* : Cowtu» Invictus animus, inquit, rationis reel» placitis «empu. confirmatus, cedit nemini. » Cilatque Zenonis, Stoicorum parentis, dictum : « Facilius est utrem inflatum mergere, quam probum virum invitum ad aliquid agendum cogere. » Celebrat Plularchus constantiam Fabricii, qui respuens Pyrrhi regis munera, cum subito a tergo ejus elephas barriens, a Pyrrho territandi causa immissus, appareret : a Me, inquit, nec aurum heri, nec bellua hodie fecit attonitum. » Quocirca gloriose audiit: « Facilius est solem a suo cursu, quam Fabricium a suo proposito deducere. » Huc facit illud Socratis apud Stobænm, serin. I *Ile Prudentia*: a Ut statua basi, ita vir bonus instituto innixus honesto, nullatenus dimoveri debet. »

Nota: Hic et alibi pax jungitur justitiæ: quia jatffti ejus est effectus et comes individuus, juxta illud *Psal.* i.xxxiv, 12 : « Justitia et pax osculata » sunt. » *Psal.* Lxxi, 7 : « Orietur in diebus ejus justitia et abundantia pacis. » *Isaich* xxxu, 17 : « Et erit opus justitiæ, pax. » Quare Augustinus in *Psal.* lxxxiv : « Fac, inquit, justitiam, et habebis pacem, ut osculentur se justitia et pax : si enim non amaveris justitiam, pacem non habebis: amant enim se duo ista, justitia et pax, et osculantur se : ut qui fecerit justitiam, inveniat pacem osculantem justitiam. Dine amica » sunt: tu forte unam vis, et alteram non facis. Nemo enim qui non vult pacem : sed non omnes volunt operari justitiam. Si ergo vis pacem, ama justitiam : quia dua » amico » sunt, justitia et pax. Ideo alius psalmus dicit tibi : Declina a malo, et fac bonum : impure pacem, et persequere eam. Jam enim non diu illam quæres, quia ipsa occurret tibi, ut osculetur justitiam. Hinc pacis olim symbolum erat caduceus, id est, virga

(qnæ symbolum est rectitudinis et justitiæ)» quam circumplectentes serpentes invicem osculabantur: quia justitiam etiam perversi exosculantur. Illam manu tenebat Mercurius, qui deus erat sapientia), quæ [tarons est justitiæ et pacis.

Doniquo banc sententiam adaptes pænilentibus et ineuntibus novam vitam, ut in ea sint firmi et constantes, nec ad pristinas cupedias relabantur, quibus recte occinit S. Ambrosius lib. III, epist. 9 *ad Irenceum*, exemplum Lot: «Si quis, inquit, incola esse coeperit civitatis supero», incola, videlicet, conversatione et moribus, non discedat ab ea, non exeat, non reflectat vestigium, non revertatur retro; retro luxuria, retro impuritas est. Denique ascendens ad montem Lot, retro reliquit Sodomitana flagilia: quro autem respexit retro, non potuit ad superiora evadere. » Eamdem Lot similitudinem ad idem probandum attulit S. Hieronymus, epist. 28 *ad Lucinium*: «Sodomam, inquit, reliquisti ad montana festinans; post tergum ne respicias: ne aratri stivam, ne fimbriam Salvatoris, ne cincinnos ejus noctis rore madefactos, quos semel tenore empisti, aliquando dimittas: ne de tecto virtutis, pristina qunesitunis vestimenta, descendas; ne de agro revertaris domum, ne campestria cum Lot, et amoena hortorum diligas, quæ non irrigantur de cerio, ut terra sancta, sed de turbido Ilumine Jordanis, postquam dulces aquas maris Mortui commixtione mutavit, n

Anagogice Rabanus: «Firmus, ait, in via Dei est, qui regulam Calholicæ fidei rite credendo servat, et doctrinam Euangelicam recte vivendo, ac bene operando sequitur. Hunc prosequetur verbum pacis et justitiæ, quando in meritorum retributione illi conferetur præmium æternæ gloriæ, dicente Domino: Euge, serve bone et fidelis: quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam: intra in gaudium Domini tui.»

Vers. 13. [3. Esto mansuetus ad audiendum verbum, ut INTERLIGAS: ET CUM SAPIENTIA PROFERAS RESPONSUM verum. — Multi legunt, *verbum Dei*, q. d. Mansuete audi verbum Dei: ita Deus illud in mente et voluntate tua loquetur, ut illud intelligas et comprehendas, juxta illud Psal. xxiv, 9: «Docebit mites vias suas.» Sed sequentia alium sensum exigunt. Quare tñ *Dei*, cum Romanis, Rebano et Grrocis delendum est. Græca enim sic habent: yi»ov ta/vj (Noster legit id est, *mansuetus*) i» «ov dyxSji, xoti iv fitjpfhjuia inixplt» ipMv, id est, *esto velox in auditione tua bona, et tn longanimitate proplei responsum rectum*; Syrus, *esto velox ad audiendum, et cum tarditate ad responsum*. Unde hinc videtur sumpsisse S. Jacobus illud cap. i, 19: «Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum.» Vide ibi dicta. Rationem dat S. Augustinus tract. 59 in *Joan.*, «Tutius enim, inquit, veritas auditur, quam prædicatur, quoniam, cum auditur, humilitas custoditur: cum autem prædicatur, vix non subrepat cuivis hominum quantulacumque

jactantia, in qua utique pedes inquinantur. »

Sensus ergo est, q. d. Cum quid audis et interrogaris de Deo, rebusque bonis et honestis, attende, et ne sis impatiens in audiendo, ac pnceps in respondendo, ut interrogationem interrumpas, pnedas aut prævertas, ac temere respondeas, antequam plene interrogationem perceperis; uti nonnulli cholericis ac temerariis faciunt, qui proinde wqæ de fabis interrogati, de aliis respondent: sed patienter audi totam interrogationem, ac ea audita bene tecum cogita quid respondere debeas; coque cognito, leniter, mansuefecisti prudenter responde. Ita Maximus, *term.* 13, refert Xenocratem de obsceni' interrogatum tacuisse, cumque urgeretur, ut responderet, dixisse: «De talibus rebus te hominem vanum interrogare decet; me autem respondere nequaquam.» Demonax rogatus quid sentiret de conflictu duorum, quorum alter absurde proponebat, alter absurde respondebat, ait: «Alter midget hircum, alter supponit cribrum.» Ita Plutarchus in *Apophtheg.*

Complutens. et Tigurina quædam inferserunt; sic enim habent: *ad auscultandum promptus esto: fac integra*, vel sincera, vel verax (puta, sine simulatione et fuco: Græce enim est, <» iu>iS«») *sit vita tua, et cum (primi lenitate responsum redde. Sed ea, qua? interseruntur, impertinentia videntur, et nexum sermonis intercipiunt, ideoque surreptitia apparent. Unde Græci codices et Romani ea delent.*

14. Si est tibi intellectus id est, *intolli-* *Vengenlia, sapientia, peritia, doctrina*, responde proximo (te consulenti et interroganti; Valabius, \$i *sapis, responde proximo*); sin autem, sit manus tua super os tuum (id est, claudere os tuum, et sile): NE CAPIARIS IN VERBO INDISCIPLINATO (id est, *impe-* *lilo, indocto, imprudenti, insipienti*), et confundaris. — Tigurina, *ne verbo inepto incurras in reprehensionem, et vitupereris*. Hæc verba, «ne capiaris, » etc., jam desunt in Græco. Præclare Nazianzanus *orat.* I: «Valde stultorum, ait, aut temeraiorum est, alios docere aggredi, priusquam ipsi satis edocti sumus, ac, ut dici solet, in dolio discere, hoc est, in aliorum animabus pietatem meditari et exercere.» Quod explicans Elias: Qui, ait, in aliorum animis pietatem inserere conantur, cum ipsi per se nondum eam exacte didicerint, faciunt perinde ut illi qui in dolio figlinam artem addiscunt. Figuli enim non statim in dolio, sed in exiguis vasculis, ut ollis aut cyathi', figlinam docent, in quibus, scilicet, si spem opera frustretur, exigua est jactura.

Notat ergo, qui majora ante minora discere conantur, quod, scilicet, faciunt, qui antequam didicerint, aliorum doctores et magistros seso profitentur. Nota proverbium: «Sil manus tua super os tuum, » id est, silentium tibi indicito, et taceto, juxta illud Juvenalis:

Digito compesco labellum.

R*_t «- Idipsum priscis innuebat Sigaleontis seu Harpo-
• -m «ratis stahia, digito sigillans os suum, de qua
l' V. nol.b. | \ De Lingua Latin, cap. x, et Ausonius
epist. 12 ad Paulinum :

Aut tua Siualeon Ægyptiu» oscula signet.

Sigalcon enim erat deus præses silentii : s ri
enim est silentium. Idem dicebatur Harpocrates,
eratque simulacrum in sacris Isidis et Serapidis,
quod digito labiis impresso admonebat ut sile-
rent. Fuit autem Harpocrates revera Philosophus
Gnecus, cujus doctrina et præceptum in id tende-
bat, ut silentium præciporet, illudque rebus om-
nibus anteponeret. Sic Job. cap. x.xi, 5 : a Super-
ponite, ait, digitum ori vestro, » id est, silentes
me audite. Et cap. xxix, 9 : « Principes cessabant
loqui, et digitum superponebant ori suo. » Huc
etiam facit proverbium Arabicum Centur. i, num.
98 et sequent : « Taciturnitas conciliat suis amo-
rem. Taciturnitas super silentio, melior estpœni-
tentia super sermone. Taciturnitas sapientia est,
sed r uns est agens eam. » Rationem hujus sen-
tentia; subdit Siracides dicens :

Vos. is. i., Honor et gloria in sermone sensati : lingua
viro imprudentis, subversio est ipsius. — Pro
id est, honor, decui, Græcus jam habet con-
trarie mgtl». Rursum to sensati, et ri imprudentis,
non est in Greco : sic enim habet, gloria et infam-
ia in locutione : et lingua hominis, casus illius est.
Alludit ad illud : « Mors et vita in manu lingua; », »
Proverò. xvm, 21. Syrus, honor et ignominia in
munti ejus qui loquitur, et lingua hominum dejecit cos;
Tigurina, oratio tam gloria capax est, quam igno-
minia; nec raro lingua pracipitat hominem. Huc facit
proverbium Arabicum, Centur. I, num. 75 : « Cave
ne feriat lingua tua collum tuum. » Multi enim
propter incontinentiam linguæ capite plectuntur,
ver-.ie. 16. Nox APPF.LLERis susurro. — Dat exemplum
illustre linguæ imprudentis et bilinguis : susurro
enim est bilinguis, quia coram laudat, a tergo
vituperat et mordet : susurro enim est, qui oc-
culte maledicendo odium in aliquem aut dissen-
sionem molitur, qualis est detractor, ita dictus a
nomine susurnis, id est, occultum et submissum
murmur, quod de hominibus in aurem susurrant-
ibus, vel de arborum foliis vento agitatis dici-
tur : unde verbum susurrare, id est, furtim et
submissa voce loqui. Hinc vocantur occulti, hu-
miles, tenues, dubii susurri., de quibus Ovidius,
lib. XII Metamorph. :

Seillitioque recens, dubioque auctore susurri :

id est, occulti rumores potius quam delationes.
Græce, id est, susurrator, occultus delator,
olandestinus vituperator, obtrectator. Inde
Ç«», id est, susurrare, quod interpret Theocriti
derivat «"i T«i jú» t» roui Mpgctf, i-lowz Tali áxoá<<,
id est, tenuiter movere in audiendi januis. Pollux
▼ ero hoc hirundinum proprium esse ait lib. V.

Id alii vocant trinsare : nam sic ait Auctor Philo-
mela carminis :

Pupillal pavo, trimal hirundo vaga.

Est onomatopoeia : tam enim Græca vox
quam Latina susurro, a sono, quem edunt garruli
et susurrantes, sus, sur, conlieta videtur. Ita Isi-
doras Hispalensis. « Susurro, ait, de sono locutio-
nis appellatur; quia non in facie alicujus, sed in
aure loquitur de altero detrahendo. » Hinc Pytha-
gorie fuit symbolum et dogma : « Hirundinem sub
eodem tecto ne habeas, » quod S. Hieronymus
secutus Aristotelem, interpretatur, abstinendum
esse a commercio garrulorum et susurronum.

Alii censent Pythagoram hirundinis symbolo
notasse convictorem ingratum, parumque firmum
et infidum domo esse ablegandum. Ha Plularchus
Symposiac., decad. 8. Unde et Cicero (vel quisquis
est auctor) in Rhetor, ad Herennium, hirundinem
ait esse symbolum infidte amicitii : hirundines
enim ineunte vere advolant, hieme instante avo-
lant. Hinc Syrus vertit, ne appelleris ambulans in
duobus, id est, bilinguis et duplex corde. Hoc
vitium exosum est Deo et hominibus: unde de eo
subdit Siracides : « Et lingua tua ne capiaris; »
Syrus, et lingua tua ne offendas, vel impingas.
Dum enim tua susurratio, duplicitas, falsitas et
fallacia deprehenditur, uti ordinarie fit, explo-
deris, confunderis, et non raro verberum mor-
tisque adis periculum. Græcus habet : et lingua
tua ne insidieris, quia in tuas insidias et damna,
qua; susurrando proximo struis, ipse incides et
capiaris. Alludit ad Proverb, xxvi, 20, ubi graphics
susurronis perniciem depingit Salomon dicens :
«Cum defecerint Ugna, exstinguetur ignis ; et su-
surrone subtracto, jurgia conquiescent. » Exem-
plum appositum de ancillis matris sua; Monica?,
eam apud socrum per susurros traducentibus,
sed a socru castigatis, refert S. Augustinus lib. IX
Confess, cap. ix. Subdit Salomon, vers. 22 : « Verba
susurronis quasi simplicia, et ipsa perveniunt ad
intima ventris. » Bilingues ergo sunt quasi bi-
sulci serpentes : quia aliud ore loquuntur, aliud
in corde clausam relinent, juxta illud Eccli. x, 11 :
« Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus
habet qui occulte detrahit. » Quocirca Rabanus
hic : « Susurronem, inquit, appellat detractorem,
cujus confusio vera est, quia damnatio certa.»

Porro susurratio eo pejor et pestilentior est,
quo major est amicitia et amicorum copia. Ta-
lis est eorum, qui familias, congregationes, Reli-
giones, urbes, provincias, regna, principes et re-
ges amicos, suis apud utramque partem susur-
ris, detractionibus et calumniis dissociant, ac
inter eos lites et bella concitant, ne eorum ami-
citia et potentia ipsis sil formidini vel damno,
sed ut inter attritos ipsi securi sint ; nimirum,
magna capita mutuo collisu dejici cupiunt, ut
inter dejectos ipsi soli emineant. Astuti, scilicet,
tumultu externos misceri cupiunt, et abena peri-

eula sua volunt esse commoda; parum solliciti, an amici pereant, modo ipsorum perditione ipsi salvi sint; quorum proinde amicitia insidiosa est, arundinea, et filo fragilior; promissa aurea, res vitrea; geminam pollicentur, præslant crystallum. Hi sane sunt pestes, et odia Dei et hominum; quin et sui ipsorum sunt hostes: omnis enim hæc faba, quam aliis cuderunt, Deo vindice, in ipsorum tandem caput recidit: quia malum consilium consultori est pessimum, et noxa caput sequitur. Notus est apologus vulpis, quæ timens Iconem et ursum, utrumque inter se commisit; sed dolo ab eis deprehenso, ab utroque male mulctata, mactata et laniata est.

vtrt.17. 17. SUPER FUREM ENIM EST CONFUSIO ET POENITENTIA (dum enim deprehenditur fur et plectitur, furti eum poenitet, sed serius), et denotatio (sic legendum cum Romanis et Græcis, non *devotatio*, id est, mali imprecatio, execratio, *q. d.* Bilinguem omnes execrantur, et diris devovent. Unde Rabanas: « Denotatio pessima, ait, est confusio sempiterna; » nec *devoratio*, uti legunt nonnulli: *denotatio* ergo, id est, nota, ignominia, confusio) pessima super bilinguem: susurratori AUTEM ODIUM, ET INIMICITIA, ET CONTUMELIA. — Comparat susurronem furi et bilingui, cisque pejorem esse asserit, *q. d.* Majus est vituperium et probum bilinguis, quam furis: quia, licet uterque clam noceat, tamen fur opes duntaxat, bilinguis vero veritatem et fidem, quantum in se est, ex hominum societate aufert, qua sublata ruat necesse est respublica.

Rursum fur et bilinguis vicini et cognati sunt, et ex uno in aliud facilis est lapsus: unde vulgo dicitur: « Ostende mihi mendacem, ostendam tibi furem. » At pejor utroque est susurro, qui præter veritatem et fidem, etiam proximo famam, et sæpe amicitiam eripit. Porro, ut dicitur Prov. Axii, 1: a Melius est nomen bonum, quam divitiæ multæ. » Quare merito susurronem comitatur et sequitur, quod ei debetur, omnium odium, inimicitia, et contumelia insignis, sive probum et opprobrium perenne; quia gravo infert damnum, idque sæpe sine ullo suo commodo, imo cum magno incommodo. Græcus de more concisus est et bimembris: sic enim habent Complut. : *super furem enim est confusio, et damnatio pessima super bilinguem*; Romana, pro *damnatio*, habet *denotatio*; Tigurina, *insidiatorem enim gravis sequitur ignominia, et pessima vituperatio bilinguem*; Syrus, *quia super furem creata est confusio, et ignominia magna super eum, qui ambulat in duobus*, id est super duplicem et bilinguem: Græcum cñin *iraraw*, et reprehensionem sive vituperationem, et condemnationem significat. Utrumque significat « denotatio, » *q. d.* Bilinguis, ubi agnoscitur, illico ab omnibus vituperatur, ignominia notatur, digito ostenditur, reprehenditur et damnatur. Sic cap. xix, 5, dicitur: « Qui gaudet iniquitate, denotabitur, » id est, vitupe-

rabitur, ignominia notabitur, et condemnabitur ab omnibus.

Sic Cicero Pro *lege Manilia*: rQuod is, inquit, qui uno die tota Asia, tot in civitatibus, uno nuntio atque una litterarum significatione cives Romanos necandos trucidandosque denotavit. » Sic Plinius, lib. XXXV, cap. xvii, ait, « denotari crela pedes venalium mancipiorum. » Rursum Cicero Pro *domo sua*: « Notatissimus, inquit, omnium scelerum libidinumque maculis. » Idem, Pro *Cluentio*: a Homines, quoscæteris vitiis atque omni dedecore infames videbant, cos hac quoque subscriptione notare voluerunt. » Apposite Rabanus: a Recte, ait, inimicitia, et odium et contumelia susurratoribus adjunguntur: quia fraus illorum ac nequitia facit illos Deo et hominibus detestabiles, n Unde per Paulum dicitur Rom. i: a Susurrone et detractores Deo odibiles, n Et Psalmista *Psalm*, c: « Detrahentem, inquit, adversus proximum suum occulte, hunc persequabar, u Et *Proverb*, xxiv: Abominatio hominum detractor. Et cap. XIV: In ore stulti virga contumelia!. » Hugo vero: uSusurrone, inquit, odium in corde, inimicitia in opere, contumelia in sermone. » Robertas Holcot: « Susurrone, inquit, odium incumbit Dei, inimicitia proximi, contumelia diaboli. »

18. Justifica pusillum et magnum similiter. — Sic quoque legit S. Augustinus in Speculo. Jam Græca habent: xai < ph id est, *in magno et parvo ne ignora*. Complut addunt, id est, *ne unum quidem*. Forte Noster legit, id est, *ne injuste agas*, sed juste, puta u justifica » parvum, æque ac magnum, *q. d.* Ne dicas te susurrando detraxisse famam alicui parvo et vili, non inagno et potenti; ac proinde parvum vel nullum admisisse peccatum: quia tam pan us habet jus ad lamam suam, quam magnus ad suam: ergo, si æquus es et justus, jus suum cuique tribue, ac justifica tam parvum quam magnum, ut famam et decus quod meretur, tam parvo tribuas, quam magno: ergo bene loquere de parvo, æque ac magno. Fuma aliena cujuslibet tibi sit quasi sacra et inviolabilis; nullum lingua tua injustum esse pronuntiet. Ad hunc sensum aptari potest lectio Græca, *q. d.* Ne ignores tam parvo tribuendum esso jus suum et famam, quam magno. Alludit ad *Deuter*. i, 17: « Nulla erit distantia personarum: ita parvum audietis ut magnum; nec accipietis cujusquam personam, n Adde: forte hæc sententia a collectore sententiarum Ecclesiastici non est in suo loco positu; sed transposila, ac ponenda cap. vii, post vers. G: « Noli quærere fieri judex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates. » Illi enim recte subjungas: « Justifica pusillum et magnum pariter, » *q. d.* In judicio justifica, et causam justam adjudica tam parvo quam magno, tam pauperi quam diviti; nec ob inetum potentis justum pauperem condemna, ut potenti

<S.

Elisam iniquam injuste adjudices, cumque iustifices. Sic enim in Proverbiis Salomonis nonnulla» sententiae ab eorum collectore transposite sunt, ut patet Proverò, xxv, 1, ibique docet noster Salazar.

Secundo, Græca magis hunc Innuunt sensum, *q. d.* In lege Dei nihil est ignorandum, aut negligendum; sed tam parva ejus precepta, quam magna facienda et opera exercenda sunt. Addit hoc, ne quis dicat, quod vulgus dicit : Verbum est verbum, non verber : verbum non hominem, sed acrem verberat et transvolat : ergo parvum est peccatimi, si verbo susurrem, aut detraham proximo, modo aliam realem injuriam ejus corpori vel bonis non inferam. Huic respondet nihil in lege Dei esse ignorandum, nec omittendum : rursum, tam parva quam magna legis precepta cognoscenda esse, et magni aestimanda, etiamsi vulgus parum ea cognoscat, parvique ea pendat : quin sæpe, quae hominibus parva videntur, magna sunt apud Deum, et in judicio Dei, qui justus est (estimator rerum omnium, praesertim vitiorum et virtutum, gravia censentur. Tale est susurratio et detractio, quam homines parvi, sed Deus magni «estimai : detractoris enim verbum verberat proximi famam ; ideoque ei s.rpe plus nocet quam verber corporis. Huic sensui textus Græci aptari potest versio Latina, si «*pusillum et magnum* accipias in genere neutro, non masculino, *q. d.* Aon tibi sufficiat juste sentire et judicare de rebus magnis; sed conare et stude, ut etiam de iis quæ parvae videntur, vel parvae; revera sunt, juste sentias, justumque judicium feras. Ita Jansenius. Verum hic sensus obscurior est, et a Vulgata Latina alienior.

Tertio, Syrus vertit, *multum* sive *panim* no *noceas*; Vatablus, sive *magnum*, sive *panum*, *ne quid imperite committas*, *q. d.* No imperite, imprudenter, inique agas quippiam, sive parvum illud sil, sive magnum : ne sinas te capi ignoratione rerum et imprudentia, sive parva illa» sint, sive magna*. Palacius, *justifica opera tua, sive parva, sive magna*. Nihil, nec magnum, nec parvum, inique aut injuste peregeris. Sane in hoc consistit hominis et virtutis perfectio, si omnia sua opera, etiam minima, ad justam rationis, legis et honesti normam mensuret, si ea iequissimè Dei voluntatis regida* indicquet, si ad Christi et Sanctorum vitæ libellam ea exigat. Justum enim dicitur, quod sua» regula», sua* legi, suo exemplari est commensum, et quoad fieri potest, adaequatum. Justus vero est, qui omnia sua opera, quoad humana infirmitas potest, ad justitiae et virtutis normam metitur et componit. Quare justus parva non negligi!, sed diligenter curat, ut justa sint, sciens id sibi decori esse, ac ex parvis gradum fleri ad magna; imo parva, si iterentur et multiplicentur, Heri magna: de quare plura dixi *Zachtir*. cap. iv, 10, ctdicam inferius cap. xix, t. Sapuit hoc Sponsa, cujus proinde decus admiraos Sponsus, ait *Cantio*, vn, vers, t : « Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis, filia principis!» Et merito. Si enim sponsa mortalis sponsi, ut ei placeat, ad speculum faciem, vestes totumque habitum per multas horas componit, ut nullus in ea nrevus, nil vel minimum indecens aut incompositum appareat : quid non faciet, quid non componet sponsa Dei, sponsa Christi?

CAPUT SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Apposite a susurrone transit ad amicum et amicitiam ; ut enim ostendat quantum malum sit susurratio, describit quantum bonum sit amicitia : hoc enim aufert susurro. Igitur est hic. insigne encomium veræ amicitiae, usque ad vers. 18. Inde ad finem docet, quam sit ardua sapientia, quantoque nisu et studio prosequenda: inter ceteriora enim bona principem locum tenet amicus et amicitia. Quocirca in inferno, ubi nullum sst bonum, sed omne malum, nulla est amicitia, sed omnium inter se inimicitia et hostilitas: tam enim dannones, quam damnati, invicem impropereant, conviciantur et maledicunt.

4. Noli fieri pro amico inimicus proximo : improprium enim et contumeliam malus dæreditabit, et omnis peccator invidus et bilinguis. 2. Non te extollas in cogitatione anima* tuæ velut taurus, ne forte elidatur virtus tua per stultitiam, 3, et folia tua comedat, et fructus tuos perdat, et relinquareis velut lignum aridum in cremo. 4. Anima enim nequam disperdet qui se habet, et in gaudium inimicis dat illuni, et deducet in sortem

impiorum. 5. Verbum dulce multiplicat amicos, et mitigat inimicos : et lingua eucharis in bono Immine abundat, fi. Multi pacifici sint tibi, et consiliarius sil tibi unus dc mille. 7. Si possides amicum, in tentatione posside eum, et ne facile credas ei. 8. Est enim amicus secundum tempus suum, et non permanebit in die tribulationis. 9. Et est amicus, qui convertitur ad inimicitiam: et est amicus, qui odiurn, et rixam, et convicia denudabit. 10. Est autem amicus socius mensæ, et non permanebit in die necessitatis. 11. Amicus, si permanserit fixus, erit tibi quasi coequalis, et in domesticis tuis fiducialiteraget. 12. Si humiliaverit se contra te, et a facie tua absconderit -se, unanimem habebis amicitiam bonam. 13. Ab inimicis tuis separare, et ab amicis tuis attende. Ii. Amicus fidelis, protectio foriis: qui autem invenit illum, invenit thesaurum. I;». Amico fideli nulla est comparatio, et non est digna ponderatio auri et argenti, contra bonitatem fidei illius. Ili. Amicus fidelis, medicamentum vita; et immortalitatis : et qui metuunt Dominum, invenient illum. 17. Qui timet Deum, aequè habebit amicitiam bonam : quoniam secundum illum erit amicus illius. 18. Fili, a juventute tua excipe doctrinam, et usque ad canos invenies sapientiam. 19. Quasi is qui arat et seminat, accede ad eam, et sustine bonos fructus illius. 20. In opere enim ipsius exiguum laborabis, et cito edes de generationibus illius. 21. Quam aspera est nimium sapientia indoctis hominibus, et non p< rmanebit in illa excors. 22. Quasi lapidis virtus, probatio erit in illis, et non demorabuntur projicere illam. 23. Sapientia enim doctrina' secundum nomen est ejus, et non est inultis manifesta : quibus autem cognita est, permanet usque ad conspectum Dei. 24. Audi, fili, et accipo consilium intellectus, et ne abjicias consilium meum. 2'». Injice pedem tuum in compedes illius, et in torques illius collum tuum. 26. Subjice humerum tuum, et porta illam, et ne acedieris vinculis ejus. 27. In omni animo tuo accede ' illam, et in omni virtute tua conserva vias ejus. 28. Investiga illam, et manifestabitur tibi ; et continens factus, ne derelinquas eam. 29. In novissimis enim invenies requiem in ea, et convertetur tibi in oblectationem. 30. Et erunt tibi compedes ejus in protectionem fortitudinis, et bases virtutis, et torques illius in stolam gloria*. 31. Decor enim vitæ est in illa, et vincula illius alligatura salutaris. 32. Stolam gloria* indues eam, et coronam gratulationis superpones tibi. 33. Fili, si attenderis mihi, disces: et si accommodaveris animum tuum, sapiens oris. 34. Si inclinaveris aurem tuam, excipies doctrinam ; et si dilexeris audire, sapiens eris. 35. In multitudine presbyterorum prudentium sta, et sapientia* illorum ox cordo conjungere, ut omnem narrationem Dei possis audire, et proverbia laudis non effugiant a te. 36. Et si videris sensatum, evigila ad eum, et gradus ostiorum illius exterat pes tuus. 37. Cogitatum tuum habe in præceptis Dei, et in mandatis illius maxime assiduus esto : et ipso dabit tibi cor, et concupiscentia sapientiæ dabitur tibi.

PRIMA PARS CAPITIS.

ENCOMIUM AMICULE.

I. Nou fier i rno œco inimici < proximo, — su-
stirpando, et occulte ei detrahendo ac nocendo,
uti Dræccsil cl sequitur (dum ait, « Invidus et bi-

linguis»); hæc enim pendent et deducuntur ex iis
quint dixit de susurrone. Unde Rabouus iisdem
connuctit, uuucclilque capiti sexto, ac caput sep

limum, imo librum secundum Commentarii inchoat vers. 5 : a Verbum dulce multiplicat amicos. » Causam subdit :

Improperium enim et contumeliam malus (iniquus) HÆREDI TABI T, ET OMNI S PECCATOR I NVI DUS ET BI LI NGUI S. — « Et, » id est præsertim (sic dicitur : a Dicite discipulis ejus, *ct*, id est præsertim, Petro, » quasi primo et capiti cætorum, *Marc.* xvi, 7), ç. *d.* Omnis malus, vclut justam malitiæ suæ sortem, et pœnam illi debitam hæreditabit probrum et contumeliam; sed præsertim eamdem hæreditabit peccator invidus et bilinguis, qui scilicet ex invidia et dolo clam amico detrahit et nocet. Hinc Græca habent : *Sic est peccator bilinguis*, ut scilicet susurrando pro amico tiat inimicus, ideoque improperium et contumeliam hæredilet. Unde Complui, addunt : *sic peccator bilinguis ignominiam habebit*. Et Syrus incipiens a versu ull. cap. præced. sic nectit et vertit, *multum sive parum ne noceas; et pro amico ne fias inimicus, ne nomen malum et ignominiam hæredites : et* (quia) *opprobrium et peccata super eum qui ambulat in duobus*, id est, super bilinguem et susurronem.

Taxantur ergo hic illi, qui instai' polypi mentem et vocem variant, ac nunc se amicos, nunc inimicos exhibent : quides compares paliuro, qui, teste Plinio lib. XIII, 19, fructum dat succosum et vinosum, ideoque jucundum palato ; sed quia spinosus, pungit manum. Sic enim et hi nunc mulcent, nunc pungunt : « Ut ibi inveniatur dolor, ubi putabatur auxilium, » in *Michette* cap. vu, vers. 4

Robertas Nolkot, natione Anglus, professione Dominicanus, qui sul) annum Domini 1349, scripsit in septem prima capita Ecclesiastici, aliter hanc gnomen explicat, 7. *d.* Ut amico gratificeris, noli quem alium proximum Ledere, eique fieri inimicus : turn quia nullius amici causa facienda sunt inala, nec amicitia permittit injuriam tertii ; tum quia pejus est unum efficere inimicum, quam plures facere vel servare amicos. Amicus enim cito beneficii obliviscitur; inimicus autem injuriæ semper erit memor, eamque ulciscetur. Quocirca sapienter Pericles, rogatus ab amico, ut sui causa pejeraret, respondit : « Amicus sum, sed usque ad aras. » Amicus enim ab amico nil debet petere iniquum; et si petat, rejiciendus est. Hinc et illud Sapientis monitum : a lia mullis prosis, ut ne vel uni obsis. » Verum prior sensus est genuinus, ut j>alet et dictis.

2 ct 3. Non te extollas in cogitatione animæ tuæ, velut taurus ; ne forte elidatur virtus tua
 PEU STULTITI AM, ET FOLIA TUA COMEDAT, ET FRUCTUS TUOS PERDAT, ET RELI NQUARI S VELUT LI GNUM ARI DUM in EREMO. — Versu præced. vetuit dolum et hypocrisin : hic velat animositatem et fastum, qui œque ut dolus nocet proximo, et amicitiam dissolvit et evertit. Ita Rabanus. Sensus ergo est, ç. *d.* Ne te extollas per cogitationem animæ, id est, animositatis tuæ, ut putes te omnia posse

instar tauri, qui animositate sua cartera pecora et pecudes fugat, sternit et exagitat : quia sicut taurus cornupeta vel a feris, vel ab heris ligatur, concluditur, mactatur, itaque virtus, id est, animositas ejus eliditur : ita pariter virtus, id est fortis animositas tua elidetur per stultitiam, ea deinceps consumet folia tua, id est, ornatum et gloriam tuam cum omni fructu luo, perinde ut taurus solet discerpere plantarum folia et fructus, quibus ipse cum cæleris armentis vesci poterat et debebat, ut animam, id est vitam, conservaret. Porro : « Ne sufficere nobis credamus, inquit Rabanus, si extollentiam vitemus, in actu, dicit : Non te extollas in cogitatione animæ tuæ : Deus enim inspector est cordis, et non secundum faciem, sed secundum veritatem unumquemque dijudicat; quem nemo potest per hypocrisin fallere, quia omnia nuda et aperta sunt oculis ejus : qui si interius animæ cervicatum ac tumidam cogitationem conspexerit, non ei placebit, sed allidetur virtus ipsius superbi per stultitiam elationis, et folia verborum ejus sunt vacua, et fructus operum inutiles, et velut iignum aridum non habens viriditatem dilectionis, inter steriles iniquorum actiones deputabitur. »

Hunc esse sensum patet ex Græco; sic enim habet : *ne efferaris ob consilium animæ tuæ, ne quasi taurus anima tua discerpas te; id est, ne ut taurus plantas solet discerpere, ita tuum te perdas consilium; depascasque folia tua, deinceps fructus tuos disperdas, et vclut arborem destituat aridam*. Ita Tigurina, beet Complut, et Romana legant in secunda persona, *depascas, disperdas, destituas*; sed eodem redit sensus. S. Ephrem, *Parænesi* 26, sic legit : *ne te extollas in cogitatione animæ tuæ, ne abripiatur velut taurus anima tua; frondes tuæ comedentur, et fructus tuos perdes*; Syrus, *ne tradaris in manus animæ (animositatis) tuæ, ut non guæras sicut taurus fortitudinem tuam. Folia tua decidere facies, et fructum tuum comedes, et seres (et tanquam arborem aridam, quia anima crudelis disperdet dominum suum*.

Alludit ad historiam Nabuchodonosoris, qui suo imperio et robore fretus, sese extollens ut taurus, hac sua stulta superbia elusus, et mutatus est in bovem et laurum, ut quasi amens et brutus regno pelleretur, et ablegaretur in sylvas ad bestias. Hæc stultitia ejus folia et ramos deiecit, quia splendorem regium illi abstulit. Eadem fructus ejus perdidit, scilicet, omnia opera regia et tot regnorum administralionem. Denique eadem illum miserum et squalidum effecit, vclut lignum aridum in cremo, destitutum, scilicet, omnibus amicis, familiaribus, subjectis omnique humana ope et solatio. Lege *Danieli** cap. iv, et videbis omnia huic loco Siracidis ad amussim congruere et respondere.

Huc facit apologus Æsopi illo ævo celebris (Æsopus enim ducentis annis Siracidem antecessit, ejusque prudentes mythi et apologi fuero

Apolo

celebres, et omnium oro triti) de asino et leone. Cum asino, inquit, gallus aliquando pascebatur. Leone autem aggresso asinum, gallus exclamavit, et leo (aiunt enim galli vocem timere) fugit. At asinus, ratus propter se fugere, aggressus est slalim leonem. Ut vero procul hunc persecutus est, quo non amplius galli perveniebat vox, conversus leo devoravit asinum. Hic vero moriens clamabat : « Me miserum et dementem ! Ex pugnacibus enim non natus parentibus, cujus gratia in aciem irruui ? » Asinus ergo hic notat stolidos, qui in superba virium suarum cogitatione et æstimatione eliduntur et pereunt.

He 7io- Antistrophus huic gnomæ est apologus rhinocerotis et corvi apud S. Cyrillum, lib. II *Apolog. moral** cap. xviii, cujus titulus : *Contra superbientes ex robore*. « Superbus rhinoceros, inquit, maxime robore cornu sui inflatus, cum vidisset conum super ripam quiescentem, præsumpsit eum vi mira cornu sui subvertere, ut se coram illo de gloria roboris ostentaret. Cum igitur hunc fulmineo ictu percussisset, petræ resistentis duritia impetum excipiens, acumen cornu fregit, et doloris pondere una cum luxato corpore, vicium statini robur dedit. Cui deinde c tantis doloribus decumbenti, corvus cum risu objecit dicens : Rhinoceros frater mi, ubi est cornu prevalidum tuum ? ubi robur stupendum ? nimirum quia in uno posuisti totum, uno perditum, mox amisisti et totum. Nescivisti parvam esse cujusvis virtutem corporis, nisi major simul adsit virtus animi ? Tota namque (*Judie*, xiv) illa mira vis Samsonis non ab ossibus tantum, sed a spiritu erat in capillis. Virtutis autem spiritus humilitas est. Hæc enim basis et fundamentum est corporis roboris et virtutum. » Unde epimythium sive fructum aP°I°Si colligit : « Crede igitur mihi, nihil superba validitate infirmius, nihilque humili debilitate potentius in hoc sæculo inveniri. Ferrum enim quanto durius est, tanto citius frangitur ; et vitrum tanto facilius rumpitur, quanto amplius induratur. Verumtamen gutta mollissima saxum excavat, et teredo vermis tenerrimus lignum vastat ; quin et spiritus fulmineus duriora destruit, molliora illæsa relinquit. Arcus etiam (piano magis curvatur, tanto validius telum vibrat. Quo dicto, victum superbia unicornu dimisit. »

Nola : Animosos, impetuosos et violentos apte comparat tauris ; quia inter animalia vix ullum est, quod ex cornibus ita audeat, ex viribus ita jsoni» confidat, ex animo ita superbiat, ut taurus. Vide Ælianum, sub finem libri III. Igitur lauri uti fortes et torosi, ita pariter animosi sunt, iracundi et (furibundi ; hinc taurus est armenti et vaccarum 'dux : taurus enim est bos ad procreandum reservatus. Causam dat Aristoteles lib. II *De Partio. animai*. cap. iv, quod tauri sanguine, coque fibroso et crasso abundant. « Timidiora (animalia), ait, sunt quibus sanguis dilutus nimium est : metus enim refrigerat ; quamobrem quæ exsan-

guia, timidiora sunt sanguineis, etc. Quorum autem sanguis fibris admodum multis crasHsrfne refertus est, hæc terrena amplius constant natura, et animosa, iracunda, proindeque furibunda sunt : ira enim calorifica est. Solida autem firmiorque omnia concalefacta, vehementius quam húmida calefaciunt ; fibrae vero solidæ terrenæque sunt : itaque quasi fomenta in sanguine efficiuntur, fervoremque per iram accendunt. Ex quo fit ut tauri et apri animosi iracundique furibundique sint : sanguis enim eorum fibris refertior est ; et quidem taurorum sanguis omnium celerrime coit et durescit. »

Hinc Homerus Agamemnonem comparat lauro : est enim taurus symbolum regis, qui pncellit populo, sicut taurus armenio, ut docet Diogenes *orat.* 2, apud Dionem. Hinc et Joseph, quia fratribus præcellens, princeps fuit in Ægypto, a Mose comparatur tauro : « Quasi primogeniti tauri, inquit, pulchritudo ejus ; cornua rhinocerotis cornua illius, in ipsis ventilabit gentes usque ad terminos terre,* *Deut.* xxxiii, 17. Ubi pro *tauri* Hebr. est «cAor, Chaldaice *tor* ; unde Latinum et Græcum *taurus*, Gallicum *taureau*, Hispanicum et Italicum *toro*. Hebraice enim dicitur *schor*, arad, niü *schor*, id est, intendere, extendere, eo quod taurus corpus habeat distentum et plenum, sive quod oculos et aspectum habeat intensum, firmum et fixum ; unde proverbium huic loco congruens : « Taurina phantasia, Tauricum tueri, » id est, torve ; a Taurinus obtutus, » pro fixo, severo, arroganti et feroci. Aristophanes in *Danis* : a Itaque ore prono contuetur lauricum. » Et Socratis mos erat, teste Platone, taurinis oculis intueri. Virgilius quoque bovem torvam vocat : « Optima torva ; forma bovis. »

Sensus ergo est, *q. d.* Non te extollas in cogitatione tua. quod putes te viribus, opibus, sapientia, amicis, famulis, etc., abundare, sicut taurus in phantasia sua ob robur se extollit, ut toti armento imperare et dominari velit, ne elidatur et confringatur virtus, id est fortitudo, græce id est anima tua, puta animositas, animosa, superba, ferox et taurina cogitatio animæ tuæ, § per stultitiam,') (pia insolenter superbis, et majora viribus tentas, ac in potentiores impingis, ideoque ab eis dejiceris, sicut eliditur tauri virtus, dum indomita stulte invadit tauros æquo fortes, vel fortiores se, a quibus vel vincitur et sternitur, vel certo vis ejus domatur et infringitur. Sic hodie videmus multos viribus naturæ, ingenii et grati® pollere, quibus magna prestare possent, si iis modeste et temperanter uterentur ; sed dum iis insolescunt, et plura sibi arrogant, vel lentant, quam vires ferant, per stultitiam perdunt omne suarum virium et donorum decus, vim et efficaciam. Quo fit ut ipsa, scilicet stultitia, vel potius virtus, qua stulte abutuntur, comedat folia eorum, et fructus eorum perdat, hoc est, omnem eorum decorem (folia enim sunt

coma et decus arborum) et fructum, quem alias protulissent, evertat et tollat; ita ut virtus, quæ ipsos decorare et ditare debuerat, privet eos omni decore et fructu; sic ut iis nudati relinquuntur velut lignum aridum in eremo, scilicet, steriles» inglorii et ad nihil utiles, nisi ut eradicentur, et in ignem mittantur, ut ait Christus *Joan.* XV, 6. Alludit iursum ad taurum, qui indomita sua feritate arborum folia comedit, et fructus disperdit, atque arborem desolat, et relinquit velut lignum aridum.

superbia Huic vicinum est adagium cap. iv, 35 : « Noli
tt *l <sc leo in domo tua, evertens domesticos
tuos, et opprimens subjectos libi, n Porro superbiam vocat *slullitiani* : nam, sicut humilitas est sanitas animi ; ita superbia est ejus insania : quia humilitas est veritas; superbia est vanitas, falsitas vanaque de se opinio, stultitia et insania.

Secundo, magis expresse et apposite hæc referas ad dissociationem amicitia ex fastu et fastidio amici, de qua lotus hic est sermo. Pro quo nota et audi Aristotelem, lib. VI *Delatura animal.* cap.xvm : « Taurus, inquit, cum tempus coitus adfuerit, tum demum incipit communibus cum vaccis pascuis uti, cumque reliquis lauris dimicat. Nam ante id tempus inter seso pascuntur : quod quidem appellant cki.«a)r/tT» (quod aliqui vertunt *commentari*, quasi cum armento convenire; alii melius contrarie, cledrmentari, vel aftermentari, id est, ab armento se segregare). Sano qui in Epiro sunt tauri, sæpe trium mensium spatio non apparent. » Hoc Festus vocat « negligere gregem ; n alii, « abpregari, » quod proprium est laurorum. Unde proverbium : « Abiit el laurus in sylvam, » dici solitum in maritos superbos et fastidiosos, qui uxores deserunt. Item, in amicos tumidos et insólenles, qui amicum, cum co fructi fuerint, ejusque opes emunxerint, fastidiunt et derelinquunt; sed, sicut taurus armenta fastidiens, elex indomita libertate, fastu et feritate fugiens in sylvam, ibi sæpe ah aliis tauris, leonibus et ursis impetitur el eliditur (nam, ut docet Aristoteles lib. IX *Histor. animal.*, « a feris interimuntur tauri, ubi ab armento deerraverunt gregem relinquentes, gregisque divortia quwrentes») : ita pariter, qui amicum deserit, in inimicos incidit, qui eum elidunt, expilant, el subinde occidunt.

Rursum, sicut taurus fugiens in sylvam disperdit folia fructusque arborum, casque desolatas cilicii et relinquit velut lignum aridum in eremo : ita pariter qui subditos et amicos, quos ex officio in vila sociali solili erant pascere, alere, docere, regere, ue in Eoi tatià erant velut arbori s frugifera et foliis ornata», hi, si eos temere el superbe deserant, fastidiant et fugiant, omni hoc fructu et decore se ipsos privant, omnique pristina gratia, nipote ad communem usum cis data, a Deo justo iudice privabuntur, eruntque velai ligna arida in eremo. Hominum folia, pula

ornamenta, sunt honor, gloria, amici, famuli, appai alus, splendor domesticus, etc. Horum omnium linea est superbia, quæ hominis folia, velut vermis hederam Jonæ, exedit et devorat. Eructus hominis pii sunl opera sancta, quæ sunl merita cæli : hæc superbo pereunt, quia præterita nihil illi prosunt, futura parere nequit. Dètdquo superbia relinquit hominem vehit lignum aridum in cremo, desertum a Deo, angelis el hominibus.

Porro tauros a tauris in pugna vinci et elidi docet Virgilius Georg. IH J

Nec mos bellantes una stabulare ; sed alter
Vichis abit, longcque lgnotis cxulal oris,
Multa gemens ignominiam plagosque superbi
Victoris, tum (pios amisit inultus amores ,
Et stabula aspectans regnis excessit avilis.

Aristoteles quoque lib. VI *Hister, animal*, cap. xx, docet tauros victores, post coitum, quasi enervatos, a victis vinci el elidi. « Coit, inquit, qui vicerit; cumque is venere jam debilitatus langueri!, aggreditur victus ille languentem, et plerumque superat. »

Hinc *tertio*, nonnulli hæc referunt ad effusam libidem divitum et polentoni, </ </ Noli superbe et luxuriose grassari in tuos, tibi que subditos vel obnoxios, velut taurus potens êt, insolens, qui cum omnibus vaccis, prout ejus anirnæ, id est, phnntasiæ et concupiscentia? libuerit, miscetur : quia, sicut hic miscendo elidit et exhaurit suam virtutem et robur; ita puriter et tu tuam virtutem exhauries. Nihil enim tam vires hominis debilitat et enervat, ac libido : per illam enim semen, quod est nobilissimus sanguis, ac cum eo optimi spiritus vitales excernuntur. Rursum libido omnia folia et fructus, id est, omnem hominis virorem, ornatum, virtutes el merita consumit et disperdit, cumque facit exsuccum, sterilem el marcidum, vehit lignum aridum in eterno : superbia} enim comes et tilia est libido, æque ac humilitatis comes et filia est castitas. Talis taurus inter suos fuit spurcissimus Lutherns, ejusque assecla?, adeo ut cliamnum inter feminas eorum hæc infamis et satanica audiat vox : Tauriza nos. Vide Cochlæum, Sandcriim, Surinm, etc., in Actis Lutlieri el poslrrrorunf. Verum est hic illud Psallis *Psalm.* i.xvn, vers. 31 ! « Congregatio taurorum in vaccis populorum. » Porro libido omnem veram amicitiam (de qua hic hgilur) nipote quæ honestato nititur, dissuit et dissolvit : tantum enim ejus est probrum, tantus natur@ horror, tantum luxuriosorum fastidium, ul eam, quam ante ardentissime adamaran!, jam a se vitiatam so'pe audire et videre non sustineant.

Denique in tauro repræsentatur et vetatur arrogancia, libido dominandi, tyrannis, concupiscentia, insolentia, verborum asperitas, moi him durities, barbaries, sævilia, crudelitas, feritas : taurus enim non agitili* talione, sed cogitationis

et phantasino su® impeto, quasi percitus cestro et furiis agitatus; unde horrisonum mugit et boat.

4. 4. Anima enim nequam disperdet, qui sr habet (id est, eum qui habet animam **nequam**), ft in gaudium inimicis dat (aliqui legimt *dedet*) ILLUM, ET DEDUCET IN SORTEM IMPIORUM, —puta, ad ffitCFnam miseriam et gehennam. Græcus concisus est, et sic habet: *anima cium improba disperdet possidentem se, et derisum inimicorum faciet se*. Animam *nequam*, id est, non utcumque malam, sed egregie et insigniter malam (« nequam enim, ait Festus, dicitur quod ne tanti quidem sit, quam quod habetur minimi n); Et Varro *ex ne el quidquam* media syllaba extrita derivat vocat superbam, fastidiosam, crudelem et luxuriosam, qualem jam descripsi. Unde Syrus vertit, *anima dura* (crudelis) *disperdet tel corrumpet dominum suum, et lentitiam inimicis ejus faciet eum*. Quocirca Siracides anirnæ duræ et taurina», quæ amicitiam dissolvit, opponit animam suavem et dulciloquam, quæ amicos et amicitiam consociat, dicens: a Verbum dulce multiplicat amicos. »

Moraliter notat hic tria gravissima damna, quæ sibimet infert anima nequam et maligna: *primum* est, quod se disperdat per lapsum in crimen lethale; *secundum*, quod se det in gaudium et prædam inimicis, tam hominibus, quam dæmonibus; *tertium*, quod deducat cum in sortem impiorum, puta, in gehennam. Hujus symbolum est Ico, qui, dum prædam venatur, in foveam el caveam sibi a venatoribus paratam incautus irruit, ibique eorum fit præda et ludibrium, teste Plinio lib. \ Ul, cap. xvi, et S. Gregorio lib. IX *Moralium*, cap. xxxiv; sic enim el superbus, dum prædari vult alios, præda lit ipse el risus dæmonum. Hoc est quod ait Job cap. x, vers. 10: « Et propter superbiam quasi leœnam capies me, reversusque mirabiliter me crucias, n Ubi videS. Gregoriani loco jam citato.

- vrtr.6. 5. Verbum dulce multiplicat amicos, et mitigat inimicos. — Docet modum parandi el conservandi amicos esse sermonis suavitatem, quam per anlilhesim appposito superbio ostentationi et ferocitati laurina», quæ omnes avertit et evertit, subjicit. Græco, *guttur suave multiplicat sibi amicis*. S. Syrus, *os suave* (id esi oris suavis, est Hebraismus et Syrismus), *multiplicabuntur amici* ejin. Causam dat Palacius: Quia verbum, inquit, est vehiculum mentis. Igitur in verbo dulci dulcis mens vadit, diluii et jliabitur instar sacchari in animum audientis, cumque lotum dulcedine sua penetrat, imbuit, allicit et in sui amorem rapit. Similiter et inimicus dulcedine verbi voluti musici concentus, audita, aures illi non occludit; sed aperit, ac per aures illud in mentem recipit, ejusque dulcedine, quasi mello omne luuin fel, id est amaritiem, iram et odium, dulcorat, et ex inimico facit se amicum. Quare lingua dulcis est similis lingua? canis, quæ ulcera lam-

bendo dolíHes lenit, plagisque corporis medetur; simili enim modo plagis anum quasi lambendo medetur lingua blandiloqua.

Talis fuit lingua nostri H. P. Petri Canisii, Germanorum apostoli, qua multos Deo, et dilidentes invicem conciliavit, ut vulgo diceretur 'riguam Canisii instar canis animorum esse medicam. Lude Ihissitarum in Canismm scomma:

Hinc procul esto canis, pro nobis excubat anser;

id est, Joannes Ilus: Bohemi enim anserem vocant *hus*. Alludunt ad anserem, qui exentando servavit Romanos in Capitolio obsessos. Sic Orpheus dulci suo sermone quasi cantu di<itor movisse cautes el saxa, id est, saxeia hominum corda. Idem fecere alii: « Morii Amphion lapides canendo. » S. Mechtildis sua suaviloquentia omnes rapiebat, adeo ut putarent se angelum loquentem audire. Ha habet ejus Vita. Hanc autem suavitatem hauserat ex Deo et Christo crucifixo. Est enim Deus mare dulcedinis; ex hoc mari mentis el lingua? rivulus deductus, maris dulcedinem servabit. Excipe, quando improborum et obstinatorum vitia acrius sunt perstringenda, juxta illud: a Increpa illos dure, ut sani sint, » *Tit.* i, 13. Hoc est quod in Sponsa poscit et commendat Sponsus *Cant.* iv, 3: « Sicut vita, impiit, coccinea, labia tua, et eloquium tuum dulce, u

Batió a priori est, quod suavitas el dulcedo in omni rerum genere, natura? accidat gratissima, eique melleum sit oblectamentum. Sio enim dulces sapor s palato, dukes melodi® auribus, suaves colores oculis sunl gratissimi. Hoc est quod ait Ecclesiasticus cap. xl, 21: « Tibiæ et psalterium suavem faciunt melodiam, et super iilraquo lingua suavis. » El Cicero lib. De *Offic.*: «Ditllcile, ait, est dictu quantopere conciliet animos hominum comitas atlabilitasque sermonis. » Hinc Antalcidas rogatus, quo pacto quis maxime placere possit hominibus, respondit: « Si loquatur illis jucundissime; præstel autem utilissima. » Ita Plutarchus in *Laconicis*. Exemplo sit Abigail, quæ David ruentem in cædem Nabal mariti sui, sermone leni mitigavit, adeo ut, mortuo Nabal, eam in uxorem duxerit, I ïegum x\v. Et David, qui simili suaviloquentia dulcoravit malignos Saulis spiritus. Et Gedeon, qui blando sermone lenivit et sopivit jurgia Ephratæorum, *Judie*, vin, 3. Mellitus enim sermo mellitam pmit respon- sionem. Unde Sponsa suaviloquium suum haus- sisse se docet ex suaviloquio Sponsi: « Guttur, inquit *Cant.* v, 16, illius suavissimum, et totus desiderabilis; » el cap. ii, 3: «Sub umbra illius, quem desideraveram, sedi, et fructus ejus dulcis gutturi meo; » hoc est: « Sermo illius dulcis est fructus. » ait Gregorius Nysscnus orat. 4 in *Cant.*

Er LINGUA EVCI URI S IN BONO HOM NE ADI NDAT. — Ha Romana. Retinuit Interpres vocem Græcam id est *gratiosa*, uti nonnulli codices legunt. Aliqui pro legunt id est *elo<[ucnst*

diserta. Hæc «abundat,» scilicet xôp«r», id est gratia, qua' continetur in voce Quia conciliat sibi omnes, omniumque sermones et corda. Itine rursum, « abundat, » id est, abunde fert fructum, ait Emmanuel Sa; unde Græca expresse et clare habent : cû/aoti n).r,6l>vtt *timpw/op*», id est, *lingua gratioſa multiplicat bonas loquelas*; Jansenius, *sermones affabiles* ; Romana, *lingua beneloquens multiplicabit bonas salutationes* ; Tigurina, *lingua diserta plurimas salutationes consequitur* ; Syrus, *labia justorum, salutatio* (salutis et pacis apprecatio); *et salutatores* (qui pacem tibi precentur) *tui multi erunt*. Significat ergo sermonis suavitatem esso illicem salutationis et affabilitatis, ut multi suaviloquum sequantur, saluent aveanlque cum eo miscere sermones et suaviter colloqui, ac suavitatem suavitati rependant, ut, quod Comicus dixit: « Si maledixeris, pejus audies, » invertere hic liceat: « Si bene dixeris, melius audies. » Huc facit illud Salomonis *Proverb*, xv, vers. i : « Responsio mollis frangit iram; sermo durus suscitatur furorem. » Et vers. 4: « Lingua placabilis, lignum vitæ ; quæ autem immoderata est, conteret spiritum. » Et vers. 18: « Vir iracundus provocat rixas; qui patiens est, mitigat suscitatas. »

*... 0. Multi pacifici sint tibi; et consiliarius sit tibi unus de mille. — *Pacifici*, Græce non est, c^vsnoot, id est qui pacem faciant, et discordes concilien'; sed *slp&tfaatt*, id est, in pace degentes, pacem servantes, *q. d.* Cum multis, id est, cum omnibus, quoad potes, pacem cole et serva; at consilarii sint tibi selecti, pauci et rari, adeo ut ex mille imum deligas, qui tibi sit a consiliis; quia pauci sunt prudentes, pauciores experientia pollentes, paucissimi secreti et fidi, qui sincere et ex corde te «unent, nec nisi tuum bonum quærant, juxta illud Salomonis *Ecclesiastæ* vu, 29 : « Virum (cordatum, fidum, sapientem, constantem) de mille unum reperi; mulierem ex omnibus non inveni, *n* Et *Proverb*, cap. xx, vers. 6 : «Multi homines misericordes vocantur; virum autem fidelem quis inveniet? » Unde Græce est, *consilarii tibi sint unus c mille*; Syrus, *secreti tui conscius unus ex mille*; Vatablus, *fac benevolos habeas multos, at unum de mille consiliarium*. Huc pertinet illud Sapientis dictum : « Esto comis omnibus, familiaris paucis, blandus et blandiens nemini. » Et Theognis : « Tu, inquit, ne cum amicis omnibus communica; pauci sane ex multis fidelem habent mentem. » Siracidi concinit Ben-Sira *Alphabeto* 2, litt. *guimcl*, dum ita sancit: « Patefac arcanum tuum uni c mille; beet multi fuerint qui pacem tuam quærant;» qui, scilicet, tibi bene cupiant, tibi que sint benevoli. Et istud Hesiodi : « Neque nullis sis amicus, neque multis, » quod citat Aristoteles lib. IX *Ethic*, cap. x, causamque dat : Quia, ait, citra ullius amici consuetudinem vivere injucundum et ferinum esse videtur. Rursum, nec vehementer amare possu-

mus simul multos, nec pluribus morem gerere. Unde ait : « Multis amicus, nemini amicus. » Lucianus in *Toxaride* narrat apud Scythas

id est, complurium amicitiam, non aliter infamem fuisse, quam apud alias gentes polygamiam, id est, pluralitatem uxorum. Qua de ro tamen diversum sentit Cicero, lib. *De Amicitia*, et alii nonnulli.

Utramque sententiam et utrosque auctores concilies, si dicas tres esse gradus amicitiae. *Primus* est generalis, qui multos, imo omnes, satagit habere amicos. Unde Div. Thomas, Il 11, *Quast.* CXIV, ait amicitiam esse affabilitatem; quæ virtus est specialis, qua quis se omnibus comem præhet et affabilem. Hos Siracides hic vocat *pacificos*, pro quo Auctor *De Salut, docum.* apud S. Augustinum, cap. vi, legit *amicos* : « Amici, ait, tibi sint multi, sed consiliarius unus. » *Secundus* est particularis, qui paucos complectitur. *Tertius* singularis, qui paucissimos. Igitur amor naturalis et supernaturalis, puta charitas, dictat communem el generalem amicitiam posse et debere amplecti multos, imo omnes, quoad fieri potest: strictam vero et specialem esse singularem, et unum duntaxat, aut duos tresve ut summum complecti. Benevolentia ergo est erga multos; amicitia vero erga paucos, juxta illud Dicæarchi apud Plutarchum, initio lib. IV *Sympos.* « Omnium tibi benevolentiam concilia; amicitiam autem cum bonis inito. »

Ratio a priori est, *prima*, quod affectus et amor AmWti» hominis sit finitus, valdeque limitatus et exiguus; quare, si in multos dividatur el spargatur, erga R*li0 singulos imminuitur, nequitque esse singularis, pnB*1 intensus et eximius. Unde Plutarchus, lib. *De Multitudine amicorum* : « Sicut fluvii, ait, in multos deducti rivos, levioſem habent cursum; ita vehementissimus amor in multos dispersus, haud dubie marcescit. » Perinde ac calor collectus in furno, vel hypocausto, aperio ostio vel fenestra, in aerem dispergitur et evanescit. Hinc et parentes, qui unam duntaxat habent prolem, eam vehementissime amant, utpote amore in unum collecto : si deinde plures generent, amor hic minuitur, et in plures spargitur.

Secunda, quod amicitia singularis sil summa second», amicorum unio : hæc autem inter plures consistere nequit, tum quia plura essentialiter uniri nequeunt, sed accidentaliter tantum coagmentantur, uti lapides in fabrica domus; tum quia inler plures varii et sæpe diversi, imo contrarii sunt affectus, indoles, sensus, judicia, quæ in unum coire nequeunt: quot enim capita, tot sensus, tot affectus, tot judicia; diversitas autem affectuum, æque ac judiciorum, valde diluit et infirmat amorem et amicitiam: « Nam, ut ait Plutarchus libro jam citato, origo amicitiae est ex similitudine morum, affectuum et judiciorum. Quis vero instar polypi vel Protei est ita mutabilis, varius et laboriosus, ut se multis similem

reddere et accommodare possit, aut velit? Amicitiae est mores, affectus, sermonem, studia et animi sensum cxæquare. n Hæc Plutarchus.

Terli^a *Tertia* est, quam dat Auctor *De Amicitia* apud S. Augustinum, cap. xi, quod amicus amico sit intimus : « Cum amicus tui sit consors animi, inquit, cui spiritui tuum conjungas et applices, et ita misceas, ut unum fieri velis ex duobus; cui te tanquam alteri tibi committas, cui nihil occultes, a quo nihil timeas; » hinc non nisi rarus esse debet, isque bene probatus el perspectus.

Quarta. *Quartam* dat Aristoteles lib. IX *Ethices*, cap. x, quod pluribus amicis **conivere**, subministrare, succurrere, satisfacere difficile, ac sæpe impossibile sil, dum non raro cum allero collælandum, cum allero condolendum sit. « Neque enim, ait, fieri posse videtur, ut multis vehementer amicus quispiam sit, neque ut plurium amore sit captus : exsuperatio enim amicitiae quædam esse consuevit : id autem erga unum est; el vehementer igitur (amare) erga paucos quoque erit. »

Quinta. *Quintam* dat hic Siracides, quod consilarii non possint esse multi, sed unus de mille : tum quia inter plures non servatur secretum; tum quia difficile est plures reperire tante prudentiae, integritatis, rectitudinis, virtutis, quanta requiritur in consiliario, præsertim principis, vel ejus qui rem plurium administrat. Quomodo enim, ait S. Ambrosius libro II *Officior* potero judicare eum consilio superiorem, quem video moribus inferiorem? » Quomodo credam illum ratione agi, qui passionibus et affectibus agitur? Quomodo ei mea credam, qui sua lucra aucupatur?

Sesti. *Sextam* dat Plutarchus, lib. *De Multitudine amicorum* : « Etenim, inquit, ad genuinam amicitiam tria requiruntur potissimum : virtus, ut pulchrum; consuetudo, ut jucundum; usus, ut necessarium : nam el cum judicio recipiendus est amicus, et consuetudo teta esso debet, et usus occasione exigente promptus, quæ omnia multitudini amicorum adversantur. » Et inferius probat idipsum ex dicto Pythagoræ : « No multis manum injicias, id est, ne multos facias amicos. » Additque : « Oraculum Timesiæ de colonia du-cenda quaerenti responsum fuit : Quære examina apum, vesparum, et habebis abunde. Ha, qui amicorum greges quaerunt, incauti in inimicorum examina incidunt. * Denique idipsum patet in amicitia cum Deo; Deus enim solus et singulariter vult amari a nobis ex loto corde, ita ut nihil amemus nisi ipsum, vel propter ipsum, juxta illud Sponsæ *Cant.* n, vers. 16: « Dilectus meus mihi, el ego illi qui pascitur inter lilia. Hinc, quo magis quis mentem et amorem abstrahit ab hominibus rebusque creatis, eo magis «e unit Deo, eique carior et intimior amicus efficitur. Unde S. Ægidius, socius S. Francisci, rogatus qua ratione quis ad perfectionem virtutis el amoris perveniret, respondit : « Una ad unum# »

(/. d. Una anima uni Deo in totum se per fidem, spem, charitalem et contemplationem astringat, ut cum S. Magdalena audiat illud Christi : « Porro unum est necessarium; Maria optimam pariem elegit, quai non auferetur ab ea, » *Lutat*, x, 42.

In hanc gnomon ingeniosum erinacei et vipere apologum acutis eruditisque gnomis sententiosum scripsit Cyrilluslib. I *Apolog. moral*, cap. xix, cujus titulus : *Esto amicus cunctis, intimus paucis, fidei simus universis*. « Spinosum erinaceum cernens vipcrula, corticem ejus mirata dixit : Tu quis es? Cui ille : Fidelis amicus; nam amicus is est, qui una tecum est anima; at verus est, cui, si multum adhæseris, pungit. Nam qui vere diligit, in lusibus etiam corripit; et qui in facinoribus blanditur, odit. Ad hæc vipera dixit: Placet certe salis, quod amicitia sit intima unitas cordium; quod vero verilas ejus spina sit, minus placet : vera namque dilectio non in superficie, sed in re; non in asperitate, sed in tranquillitate fundatur. Nonne spina de radice maledictionis processit? Tunc erinaceus punctus hac invectiva subjunxit : Scio, carissima, quod amor et odium in sola substantia radicentur; unde in venenosa et halitate lua generalis inimicitia est, et in medicinali tua virtute amicitia est communis. Attamen dilectionis veritas falsitasque subjecte substanti» notantur ex cortice. Verus enim amor deforis pungit, et mulcet intus; foris est acer, et intrinsecus dulcescit; exterius percutit, et interius medetur : est enim quasi medicina amara. Nam, ut Aristoteles scribit, diligit quasi odiens senex. Et fidei David amatori dictum est, quod se oderat diligendo se. » Signa deinde ficti amoris hæc profert : « Fictus enim amor oculorum nitet in lumine, sapit in ore, mulcet in aure, ridet in facie, placet in cute; inlus tamen est venenum Sardinia?, quia nimirum quos perimit, risu perire facit. » Sunt enim qui dicunt in Sardinia herbam nasci dictam Sardoam, quæ sapore dulcis, gustata tamen ora hominum in rictus dolore contrahit, indeque dictum risum Sardonicum. Ita Solinus et Servius in illud Virgilii, *Eclog.* vu :

lino ego Sardois rideor tibi amarior herbis.

Pergit erinaceus ; « At forte depicto cortice gloriaris? nempe basilisci rutilat oculus et occidit; scorpio prius lingit quam percutit, et dum ore blande cutem emollit, caudæ venenosum aculeum pestilentius figit. Sirena suaviter cantat, ut nau-tam stupefactum per naufragium devoret; et ubi magis periculosus est transitus, ibi aquæ facies plus arridet. Spina ergo erinacea verus et sensatus amicus est, et pictura viperea fraudulentus. » Subdit deinde viperam ab erinaceo fœdus amicitiae postulasse. « At ille (erinaceus) respondit : Ego certe amicus sum cunctis, intimus paucis, fidelissimus universis. Nam qui non omnes diligit, nullatenus ex virtute amavit. Et qui est intimus pluribus dilector, nullius est magnus; mi-

is

nuitur enim virtus, cum divertitur. Sic mater plus diligit unicum, quam si simul numerum habuisset natorum. Tamen si tandem vis audire, nulli ego intima dilectione astringor, nisi cujus virtutem longis temporibus, atque veritatem in mille calamitatibus comprobavi. Vinum enim novum novus amicus; sapit enim in ore, bullit in ventre, fallit in capite, latet turbulentum in (rece. Et ideo nolo tuus esse amicus. Amicus stultorum similis eis efficitur. Quo dicto, repudiatam dimisit. »

Vvz>.7. ", Si possides amicum, in testatione posside eum. — Ti possides et posside significant actum inchoatum, non perfectum; quare idem significant quod *comparat* et *compara*. Hebr. enim *nip hana*, et Græcum *xtSsoo*, et *possidere* et *comparare* significat. Sic dicitur *Proverb. vili, 22* : « Dominus possedit, id est paravit, genuit, me. » Sensus ergo est, *q. d.* Si possidere paras amicum, si eum comparas ut possideas, para et compara eum per tentationem; nimirum, tenta et proba ejus fidem et amorem in rebus parvis, antequam ei committas magna. Unde Tigurina vertit, si *paras amicum, tentationem parato, et probato illum, et ne cito ei credas*. Pronomen enim *teipsum*, quod addunt nonnulli, delendum est cum Græcis et Romanis.

ergo le* amicitiae est : a Prius delige amicum, quam diligas; prius probat, quia amat. » Nam, ut ait Ennius : « Amicus certus in re incerta cernitur; » et Vener. Bedain *Proverbiis*, littera A : « Amicum res secundae parant, adversae probant. » Si ergo, antequam emas vasa, prius ea inspicias; multo magis vitam eorum inspicere debes, quos tibi in amicitiam adjuncturus es, ait Gnom* Antisthenes apud Laertium lib. 11, cap. vili. Antiochus dicitur ex Menandro : « Auctoritas, inquit, probari solet igne; amici vero benevolentia tentantur. » Poro arguitur : qui enim tempore secundae fortunae amico adulatur, temporis est amicus, non amici. » Igitur sicut in fornace argentum vivum, auro licet inherens et amicissimum, mox liquatur, et abit : sic in tribulatione amicus infidus, licet antea intimus, abit et amicum deserit; mobilis euim est instar hydrargyri. Idem rursum : a Equi usum asperitas viae prodit, et amicum benevolum calamitates discernunt. » Poeta apud S. Augustinum (vel auctorem; non enim videtur esse S. Augustinus) lib. *De Amicitia*, cap. m :

Non est persona*, sed prosperitatis amicus,
Quem fortuna tenet dulcis, acerba fugat.

Isocrates apud Maximum : « Unicos, tribuit, ex vitae calamitate, et periculorum participatione probato; aurum enim igne probamus, amicos autem in rebus adversis cognoscimus. » Ab Isocrate sumpsit hoc Ovidius :

Scilicet, ut (uhum spectatur in ignibus aurum
Tempore sic duro est inspicenda fide*.

Sicut Zeuxis, morose pingens; talem ejus

mirantibus respondit, se (eterniteli pingere : da multo tempore multisque adversis probata amicitia, perdurabit, ait Plutarchus De *Multitudine*, amicitia. Hinc Antisthenes apud Laertium lib. II, cap. vii : « Sicut vasa, inquit, explorantur pulsu et tinnitu, sic amicorum fides exploranda est tribulatione et rebus adversis. » Et Plutarchus : « Sicut navis compagem probat tempestas : si enim sit firma et valida, illi resistet; sin autem, fatiscet et dissiliet : sic amici probandi sunt malorum incursu. » Unde subdit Siracides : « Et non facile credat teipsum. » Quia, ut sapienter ait Antiochus Abba *homil. 65*, « cuilibet obvio concedere sui pectoris arcanum, peculiare est animai prorsus incredulitatis, et quae nihilum experta est decoris et honestatis. » Rationem a priori subjicit dicens : « Est enim amicus secundum tempus suum, et non permanebit in tempore tribulationis. » Nam, ut ait Seneca ad Lucilium *epist. 9* : « In quid, amicum paro? ut hanc, pro quo mori possim; ut habeam, quem in exilium sequar. Detrahit amicitiae majestatem suam, qui illam parat ad casus. »

Porro Arabum proverbium, *Centuria 2*, num. 83 : « Adjuva fratrem (amicum) tuum injuriam facientem, aut patientem, » impium est et antichristianum : omne enim patrocinium injuriae et sceleris, injuria et scelus est; proinde amici, qui amicos suo principi rebelles ad rebellandum injuste adjuvant, rebellionem auctores, ideoque lege talionis merentur, ut et ipsi sibi subditos experiantur perduelles : atque haec amicitia durare nequit; illico enim dissuitur, quod seclure consutum est. « Amicus » ergo « esto amico, » sed « usque ad mortem. » Audi S. Hieronymum in *Vichia*, e, cap. vii : « Sed et nunc, ait, rara fides est, cum aliud in labiis, aliud in corde versatur; venumini animi, linguae mella tegunt. Amici divitiis multi; a pauperibus autem, etiam qui videntur esse, discedunt. Unde dicitur : Si habes amicum, in tentatione posside eum. Legi in cujusdam controversia : Amicus diu quaeritur, vix invenitur, difficile servatur. Scripsit Theophrastus tria de amicitia volumina, omni eam praeferebat charitati; et tamen raram in rebus esse contestatus est. » Subdit deinde : « Est et Ciceronis de amicitia liber, quem Laelium inscripsit, in quo illud, quod apud nostros praecipitur, ut sit nobis amicus (pasi vinum vetus, et in suavitate bibamus illud, pene eisdem verbis positum est. Amicitia pares aut accipit, aut facit : ubi inaequalitas est, et alterius eminentia, alterius subjectio, ibi non tam amicitia, (pam adulatio est. Unde et alibi legimus : Sit amicus eadem anima. Et Lyrurus pro amico precans : Serves, inquit, animae dimidium meae. Nolite crederetis amicitiam, id est, his hominibus qui de amicitia sectantur litteram. Si vis vera amicitia delectari, efite amicus Dei; sicut Moses, qui loquebatur Deo quasi amicus ad Amicum. »

Secundo, tō *possido* per inctalepsin accipi posset pro *utere* quasi possessione tua : quæ enim possidemus, ea possidemus ad usum, 7. d. a In tentatione, » id est, dum leniaris, tribularis, affligtu is, tunc recurre ad amicum, ejusquo auxilio et consilio utere, ut ex Iribulafipne emergas; qui enim tribulatur et tenlatur, sibi non sufficit, nec suo iudicio lidere debet, sed amici. Verum prior sensus potior et germanior est, ut palet ex causa quam subdit dicens :

8. Est enim amicus secundum templis suum, et non PERMANEBIT IN DIE TRIBULATIONIS. — Dat CHHSnii cur ante amicitiam probandus sit amicus : quia, scilicet, nulli sunt amici « secundum tempus suum, » id est, cum eis est opportunum et commodum, cum, scilicet, alterius ope et amicitia indigent, ut quod optant, consequantur, qui idipsum adepti et volis potiti abeunt, et amicum in tribulatione derelinquunt. Sic Alfonsus, Aragonum rex, testibus Panormitano et /Enea Sylvio in ejus Vita, amicos aulam frequentantes, ut officium vel beneficium aliquod oblinerent, vocabat vultures aulæ, qui, eo quod quaerebant adepti, illico avolarent. Huc facit illud tritum :

Vulgus amicitias utilitate probat.

4 # |* > is

Undo Syrus vertit, esf umteus *ad horam* » id est horarias) et noii ptrmanct in tempore tribulationis, in bonis tuis ost sicut tu, ct in malis tuis elongat se a te. Si cecideris, convertetur in te, et a conspectu tuo digredietur et abscondetur. Tigurina, sunt enim amici, quamdiu sibi opportunum est, qui tibi desint tempore calamitatis tuce Sapienter Aristoteles lib. Vili *Ethic*, cap. IV : « Vera, ait, amicitia est, non quam utilitas, aut necessitas; sed quam virtus et honestas conciliant. » Idem, lib. VII *Moral. Eadem*. : « Amicitia, ait, virtute, non pecuniis aut forma concilianda est. Etenim, si rebus caducis concilietur, caduca sit et ipsa neuesse est. Nihil autem in rebus humanis est stabile propter unam virtutem, quæ sola fortuna? ludibriis non est obnoxia. « Et Seneca in Proféré. : « Talem diligentiam exhibe in amicitiiis comparandis, ne incipias amare, quem deinceps possis odisse. Tu primum exhibe te bonum, et sic quieras alterimi tui similem. Turpius nihil est (piam cum eo bellum gerere, cum quo familiAnler vixeris. * Divinius S. Augustinus (vel auctor) lib. /)c Afrttduā : « Amicitia mundialis, ait, est plena fraudis atque fallacia?; nihil in ea certain, nihil constans, nihil securum; sed cum fortuna mutatur, et sequitur marsupium. Unde Salomon (SiracidesSalomonis assecla) dicit : Est amicus secundum tempus, et non permanebit in tempore tribulationis. Tnllē spem qnæstna, et statini dcrinfct esse amicus. » Et Isidoros Pelusiota, lib. III, *epist.* 2<< : « Inimicitiam, ait, in aqua scribere oportet, ut illico aboleatur; amicitiam autem in æs incidere oportet, ut perpetuo firma conservetur. »

9. ET EST AMICUS, QUI CONVEITITUR AD INIMICITIAM.

— Hoc est secundum genus pseudo-amieorum, qui scilicet, ob levem offensam, ex amicis fiunt inimici. Sunt enim aliqui adeo vel arrogantes, vel delicati, vel debiles, vel morosi, ut re minima qiiæ displiceat, offendantur, fiantque inimici- « Quidam inimici graves sunt, amici leves, » ait Seneca in *Proverb.* Cum talibus non est ineunda amicitia; verum enim est proverbium, quod recitat Livius lib. X *De Bello Macedon.* : a Amicitias immortales, inimicitias mortales esse debere. » Verum eo prolapsi Sunt mores hominum, ut simultates sint immortales, amicitia plus quam vitreæ; plusque possit una Ate, quam centum Lite; atque omnium tardissime senescat ira, benevolentia vero ad quamvis levem occasionem intereat. Idem consult. Aristoteles lib. II *Bhetor.* : a Non est amicus, inquit, quisquis amare desiit. » Quocirca « mores amici noveris, non oderis, » ut vulgo dicitur : nimirum, in amicorum moribus quædam dissimulanda sunt, sic ut intelligantur quidem, sed lamen tolerantur, ne severior et oculatior in observandis amici malis, subvertas amicitiam; siquidem nulli futurus est amicus, qui nihil vitiorum in amico ferre possit Denique celebris est gnome Aristotelis lib. VU *Moral. Eadem.* : a Amicitia est stabilium, felicitas temperantium, » id est, eorum qui sua sorte conienti vivunt. Porro, sicut ex fortissimo vino fortissimum fit acetum : sic, si acescat amicitia, summa fit inimicitia, tum quia læsfo, quæ lit ab amico, est gravissima et intime pungens; tum quia, quantus processit amor, Lanium subsequitur odium, cum umor vertitur in odium. Unde Plinius hb. XXXVII, cap. IV : « Ut adamas, inquit, si frangi contingat malleis, in minutissimas dissilit crustas, adeo ut vix oculis cerni queant : ita arctissima necessitudo, si quando contingat dirimi, in summam vertitur simultatem, et ex arctissimis faxleribus, si semel rumpuntur, maxima nascuntur dissidia. »

Et EST AMICUS, QUI ODIUM, ET RIXAM, ET CONVICIA DENUDkniT. — Hæc sententia præcedentvm explicat, 7. d. Est, inquam, àmicUs, qui leviter ex amico conversus in inimicum, uti processit, revelabit tua secreta sibi a te communicata, præsertim convicia et probra, quæ in odio et fixa in alium effudisti, vel alius in te effudit. In Græco enim non est rō *amicus*; sed unica sententia hoc modo : *et est amicus⁹ qui convertitur ad inimicitiam, et rixam opprobrii tui denudabit*; vel, ut vertit Tigurina, *sunt item amici, qui in inimicos conversi, opprobritun tuum per rixam proferant*, qui, scilicet, leviter rixantes tecum, in rixa tua secreta et probra occulta propalent, ut sit hypallage : « rixam opprobrii, » id est, « opprobrium rixæ, » id est, opprobrium in rixa, per rixam proferant. Itæe amicitia est feminea : masculi enim umoris est, ab amico offensum, in amicitia perseveraro. Qui enim penitus amat, el quasi in naturam amoris transiit, is quan-

tumlibet offensus, et conviciis proscissus, non concipiet odium; imo sentiet sibi amorem accendi, velut fornax accensa, cui aliquantum inspergitur aq̄re; et velut ignis, qui flabello agitata magis inardescit. Unde S. Hieronymus epistole 41 *ad Duffinum*: « Amicitia, inquit, quæ desinere potest, vera nunquam fuit. » Et S. Chrysostomus, homil. 61 *in Matth.*: « Charitas, inquit, quæ Christi causa fundatur, firma, stabilis atque invicta est, nec ulla obtrectatione, ullis periculis, non morte, non alia re temporali conquassatur. » El Cassianus, *Collât.* XVI, cap. in: « Hæc amicitia, ait, sola similitudine virtutum juncta est, quæ in nullis unquam casibus scinditur; quam non solum dissociare vel delere locorum vel temporum intervalla non praevalent, sed ne mors quidem divellit. »

▼ erijo. <0. Est altem amicus socius mensæ (Græce, *particeps mensarum*), et non permanebit in die necessitatis. — Græce *Wfw*, id est *afflictionis*; Vatablus, *est amicus quispiam, ut mensa sit particeps, qui tempore calamitatis tua te deserat*. Tales vulgo vocantur amici ollares et parasiti, quibus aulæ æque ac popinæ abundant. Hæc enim est ollæ amicitia, quam patina non benevolentia conciliat, cui illud occinitur: $\zeta\varsigma\iota$ $\S 3$ jhMx, « fervet olla, vivit amicitia, » de qua Juvenalis:

Tc putat ille tuæ raptum nidore culin@,
Nec male conjectant.

Hos Eupolis vocat < amicos inter prandium, et juxta sartagine[m], n Huc facit adverbium Hebraicum in *Qemara*: « Ad ostium tabernæ fratres et amici: ad ostium carceris, neque fratres, neque amici,* *q. d.* Ad fores oenopolii et tabernæ omnes præsto sunt, salutantes officiose tabernarium, ut possint cum eo simul polare: at si viderint hominem capi et duci in carcerem, illico omnes ab eo diffugiunt; imo ne unus quidem ad eum respicit, juxta illud Poetæ:

Donec eris felix, multos numerabis «micos:
Tempora si fuerint nubilo, solus eris.

Nam, ut hirundines æstivo tempore præsto sunt, frigore pulsæ recedunt: ita tales amici sereno vite tempore præsto sunt; sed simul atque hiemem fortuna senserint, devolant omnes, ait auctor ad Herennium lib. IV. Sic et Seneca ac Pythagoras infidos amicos comparant hirundinibus.

Est hæc tertia species pseudoamicorum, qui non tui, sed sui ventris et gulre sunt amici, ac proinde ea deficiente pariter deficiunt. Verum enim est illud: a Felicitas multos habet amicos.» Et: * Felicibus cognatus est quilibet. » Ex adverso: «Periit honor amicorum afflicto viro, paucique in rebus adversis fidi mortales ad laboris societatem, » ait Pindarus in *Nemais*, ode 10. Huc pertinet proverbium Hcbreum: « In domo sua hospes, in aliena pater familias. * Est enim

genus hominum, qui domi parcimoniam coloni, foris luxu difflluunt; quoniam aliena vorant ut sua, et suis parcunt ut alienis; in propria mensa formicæ, in aliena vultures, cujusmodi Demea fingitur in *Adelphis* Terentii. Præclare Cicero *De Amicit.*: « Plerique, ait, in rebus humanis bonum non norunt, nisi quod fructuosum sit; et amicos, tanquam pecudes, cos potissimum diligunt, ex quibus sperant se maximum fructum esso capturos; ita pulcherrima illa, et maxime naturali carent amicitia per se, et propter se expetenda. »

11. Amicus si permanserit fixus, erit tibi quasi **Vcnju** **CO.EQUALIS, ET IN DOMESTICIS TUIS FIDUCIALITER AGET.** — Post diversas species, quibus falsos amicos expressit, ad veri amici pervenit demonstrationem, ait Rabanus. Sensus est, *g. d.* Ubi inveneris fidum firmumquo amicum, habeto eum ut aequalem, esto eo sis major, cum coque age familiariter quasi cum requali. Nam, ut ait Alcuinus, sive Albinus Flaccus, disp. cum Pipino, Caroli Magni filio: « Quid est amicitia? Æqualitas amicorum. » Est enim « amicus, alter ego, n ait Aristoteles, et amicitia aequales aut invenit, aut efficit, ait Cicero lib. *De Amicitia*: ac proinde permitte ei, ut inter domesticos tuos libere agat, eos vice tui monens, juvans, dirigens, quasi causam tuam agens, et de commodis tuis sollicitus. Unde, cum Darii uxor, Hephæstionem putans Alexandrum venerata, errore agnito pudefieret, Alexander eam consolans: « Ne moleste feras, inquit, nam et hic Alexander est. » Ita Curtius in *Vita Alexandri*.

12. **SI HUMILIAVERIT SE CONTRA (id CSt, COTum) Vertit** **TE, ET A FACIE TUA ABSCONDERIT SE (CX modestia, verecundia et reverentia subinde subducens se, nihilominus) unanimem (id est, per omnia consentientem) habebis amicitiam bonam.** — *q. d.* Esto amicus tuus sit verecundior et modestior, non idcirco eum parvipendas, sed potius eo chariorem habeto; quia, cum jure amicitia posset amica erga te libertate uti, tamen ex modestia ea abstinet; imo hoc ipso magis agnoscere debes bonam et unanimem ejus amicitiam, de caque tibi gratulari, quod, scilicet, se tibi subiciat, teque honoret et revereatur, quasi tibi subditus, cum sit aqualis. Subditi enim sinceri, quia obedientes, magis sunt unanimes cum superiore suo, quem amant et reverentur, quam amicus cum amico sibi requali. Alludit ad illud Proverò, xviii, 24: a Vir amabilis ad societatem, magis amicus erit quam frater,» de quo plura ibidem. Huc facit proverbium Arabicum, quod exstat *Centur.* 2, num. 75: « Cum fuerit amicus tuus mei, ne comederis eum totum. » Multi enim abutuntur bonitate et liberalitate amicorum. Et Cicero, lib. *De Amicit.*: « Amici, ait, non solum colent inter se ac diligent, sed etiam verebuntur: nam maximum ornamentum amicitie tollit, qui ex ea tollit verecundiam. »

Secundo, Palacius sic exponit, *q. d.* Sicubi contingat amicum tuum errasse, et præ errati pudore

humiliat ille se coram te, ac ex verecundia vultum abscondit, id boni amici et amicitiae certum habeto signum. Desperata enim est sanitas amici, quem sui peccati non pudet. *Tertio*, idem, 7. d. Amicus, qui tua commoda absens gerit, unanimes habendus est; qui res tuas acturus humiliat, declinat et abscondit so a te, is verus amicus habendus est.

Rabanus et cum secutus Jansenius, priorem versum, undecimum scilicet, referunt ad verum amicum; posteriorem vero hunc duodecimum referunt ad fictum, sic enim legunt: « Si humiliaverit (amicus fictus fide) se contra te, a facie tua abscondet se, » in tempore necessitatis se suamque opem tibi subducet. Igitur a unanimes habebis (id est, habeto, et quaerito) amicitiam bonam. » Ratio eorum est, quia hic sensus magis accedit ad textum Graecum. Verum haec dura, hiulca et distorta videntur, multaque supplent, quae in textu non habentur: imo a lectione Vulgata dissentiunt. Accedit, quod vers, 12 nulla ficti amici fiat mentio, quodque versus ille plane pendeat avers, 11, quo agitur de amico vero. Igitur de eodem uterque versus accipiendus est eo sensu quem initio recensui.

Porro Graeca hic tam a Rabano quam a Vulgata versione toto caelo distant, eique quasi contraria sunt; omnia enim haec accipiunt de amico falso, qui est socius mensae, de quo dictum est vers. 10. De eo ergo sic dicitur vers, 11 et 12: « Rebus tuis secundis erit sicut tu (*tibi blanditur, tibi se accommodabit, tuo more se geret*, ait Vatablus), et in domesticos utetur libertate. (Vatablus, *potestatem exercebit quasi rem tuam agens*). Quod si dejectus, » humiliatus, afflicto a fueris, erit contra te, et a facie tua occultabitur. » Graecum de more sequitur Syrus; sic enim vertit, *in bonis tuis est sicut tu, et in malis tuis elongat se a te; si cecideris, convertitur in te, et a conspectu tuo digreditur et abscondetur*.

Nota: Amicitiam veram indigitat *unanimes*, tum quia « ubi unanimitas est inter amicos, ibi stabilitas est amicitiae, » ait Rabanus; tum quia amicorum est idem velle, idem nolle, hoc est, esso unanimes, et consentire iudicio, aequae ac voluntate; tum quia gustus, sapor, dulcedo, medulla et (piasi anima amicitiae est amicorum concordia et unanimitas. « Quid enim est amicus, nisi consors amoris, ad quem animum tuum adjungas atque applies, et ita misceas, ut unum velis ex duobus? cui te tanquam alteri tibi committas? Non enim vectigalis est amicitia, sed plena decoris, plena gratia » et virtutis, n ait Rabanus. Et Abbas Joseph apud Cassianum, *Collat*, XVI, quae est de amicitia, cap. 111: a Haec est, ait, amicitia » fida iolosubilisque conjunctio, qua » sola virtutum paritate fundatur; Dominus enim inhabitare facit unius moris in domo, *Psalm*, 137. El Idcirco in his lanium indurpta potest dilectio permanere, m quibus unum propositum ac vo-

Juntas, unum velle ac nolle consistit. Quam si vos quoque cupitis inviolabilem retentare, festinandum est vobis, ut, expulsis primitus vitiis, mortificetis proprias voluntates; et ut unito studio atque proposito, illud, quo Propheta admodum delectatur, gnaviter impicatis: Ecce quam bonum, et quam jucundum habitare fratres in unum' » *Psalm*, cxxxn. Vide eum cap. sequenti, ubi quinque ad hanc unanimitatem media suggerit: *primum* est contemptus opum et mundi; *secundum*, mortificatio voluntatis; *tertium*, ut omnia postponat bono charitatis et pacis; *quartum*, ut credat, nec justis, nec injustis de causis penitus irascendum; *quintum*, ut fratris iracundiam adversus se etiam sine ratione conceptam eodem modo quo suam, curare desideret. Denique, ut se de hoc mundo credat quotidie migraturum. Causam vero initio capitis in praemittit dicens: a In his igitur cunctis unum est genus insolubile charitatis, quod nec commendationis gratia, nec officii vel munerum magnitudo, contractusque cujusquam ratio, vel naturae necessitas jungit, sed sola virtutum similitudo. »

Quin et Cicero, lib. *De Amicitia*, eam sic definit: Alii5(u « Est autem amicitia nihil aliud, nisi omnium di- v* 7 di- vinarum humanarumque rerum cum benevolen- DUo' tia et charitate summa consensio. » Rursum: « Amicitia est sanctissima illa et familiarissima conjunctio inter duos aut tres, ex mutuo amore conflata, in qua est omnium studiorum ac voluntatum summa consensio. Amicitiae vis in eo est, ut unus quasi animus fiat ex pluribus. »

Præclarius S. Ambrosius, lib. 111 *Officior*., in fine: « Qui csl unanimes, inquit, ipse amicus est quod unitas amnorum m amicis sit; neque quisquam detestabilior, quam qui amicitiam læserit. Unde in proditore Dominus hoc gravissimum invenit quo ejus condemnaret perfidiam, quod grati® vicem non repraesentaverit, et conviviis amicitiae venenum maliti® miscuerit Itaque sic ait: Tu vero homo unanimes, dux meus et notus meus, qui simul mecum dulces capiebas cibos. Hoc est, non polest sustineri istud, quia unanimes appetisti eum qui tibi donaverat gratiam. Nam, si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem utique, et ab eo qui me oderat, absconderem me. Inimicus vitari potest, amicus non potest si insi* diari velit Illum cavemus, cui non committimus consilia nostra; hunc caveri non possumus, cui commisimus, (taquead acervandam peccati invidiam non dixit: Tu vero servus meus, Apostolus meus, sed, Unanimes meus: hoc est, non meus, sed etiam tuus proditor es, qui unanimum prodidisti. »

Ex dictis colligas amicitiam varie posse describi et definiri. Nonnulli veterum, ait Aristoteles a h M lib. Vili *Ethic*, cap. i, amicitiam definiverunt esse similitudinem. Sed similitudo est causa amichi. », non ipsa amicitia. Hesiodus apud Platonem in *Lyside*: a Amicitia, inquit, est consensio similitum. » Alii ex adverso: « Amicitia, inquiunt, est

consensio dissimilium, d Pjato ibidem : « Amor, ait. et amicitia, est appetitio ejus, quod proprium ei cognatum est, ex indigentia consurgens. » Verum hæc definitio nimis lata est, et cuivis amori competit. Cicero, lib. *De Amicitia* : » Amicitia est voluntatum, studiorum sententiarumque summa consensio. » Hæc descriptio potius ex fructibus effectibus amicitiae, quam essentiali ejus definitio. Aristoteles, lib. VIII *Ethic.* cap. li et vi; ; « Amicitia, inquit, est, amicum amico velle hopen ejus ipsius causa, non latenter, sed aperte » amorem suum amico manifestando.

S. Augustinus (vel quisquis est auctor: ex stylo enim liquet non esse S. Augustinum), lib. *De Amicitia*, cap. vu : a Ego, ait, amicitiam nihil aliud esse credo, quam inter duos tantam voluntatum societatem, ut nihil velit unus, quod alter nolit : et ea sil inter utrosque in bopis malisque consensio, et non spes, non census, non honor, non quidquam, quod alterius sit, alteri denegetur, ad vovendum pro voluntate, et ad utendum, ut unusquisque, sicut erga se, ita afficiatur erga proximum in omni officio et obsequio, quoi! rependant invicem. » Brevius alii : « Amicitia est summus quidam tempore et consuetudine confirmatus amor mutuus duorum, aut ad summum trium, ex morum virtutisque similitudine profectus. » Alii plenius magisque discee et dialectice : « Amicitia est proborum hominum mutuus, conspicuus confirmatusque amor, ex probitatis cognitione consurgens, ad vikuhonestæ conjunctionem perducens. » Ecce hic sunt omnes amicitiae causæ. Formalis, est mutuus amor ; materialis, sunt duo, vel tres invicem amantes; efficiens, est probitatis cognitio ; finalis, u ad vit® honeslæ conjunctionem perducens. » Rursum S. Appgslinps, Jib. Ill *Contra Acudan.* cap. vi, in tine: « Amicitia, qjt, rectissime atque sanctissime defipita est (a Cicerone), rerum humanarum et divinarum cum benevolentia et charitate consensio, v

t: ,3' 13. An nrancis tuis sepababe, et ab tuis attende. — Est hæc quasi conclusio iiptoruiq de amicis veris et fictis, q. d. Igitur, quos nosti tibi mimicos, evita caveque in omnibus, ne libi ulla in re nocere valeant ; amicis vero np nimis confidas, tum quia inulti sunt falsi flelique amici, aut ex amicis mutantur in inimicos, uli præcessit; tum quia amici subinde seipsos quærunt, et nimia libertate ac licentia, amici incommodo ad sua commoda abutuntur. Syrus, qb inimico tuo elongare, et ab amico tuo esto cautus. Hinc illud Poetæ ;

Fallere difflcile est inimicum : at amicus amicum
Fallere non magno, Cyrne, labore potest.

Antigonus rex, teste Plulqrcho, quotidie rogabat Deum, ut se ab amicis protegeret; rogantibus cur non potius ab inimicis, respondit : Quia hos cognitos vitare possum, illos vero fictos et fucatos cavere non possum.

Vatablus vprljt, *imneas tuos evita, cl ab amicis cave* (pq. Nihil prgo coram, vel cmn inimicis agp, nihil loquere, nisi bene præmeditalum. Nam liyor et odiqu eorum omnia tua facla et dicta sinistre interpretatur, pmniu in pejorem partem torquet, carpit, accusat, damnat; sapiens tamen jis omnibus sapienter uti novit, omniaque in suum commodum convertit, vertit, memor illijs diefi Catonis apud Ciceronem, lib. *De Amicit.* : « Melius in quibusdam acerbi inimici merentur, quam ii amici, qui dulces videntur : illi enim sæpe verum dicunt, hi nunquam. Nulla enim in amicitis pestis est major, quam adulatio, blanditia, assentatio; delet enim veritatem, sine qua nomen amicitiae valere non potest, » Porro S. Ambrosius, lib. *De Bono mortis*, cap. vii, huno locum sic legit et explicat mystice : « Non credamus uos huic corpori, non misceamus cum eo animam nostram : Cum amico, inquit, misce animam luam, non cum inimico. Inimicum tibi est corpus tuum, quod repugnat menti tuæ, cujus opera iniinicitiae, dissensiones, lites perturbationesque. Noli cum eo miscere animam tuam, ne utrumque confundas. »

Nota ri et ab amicis tuis attende. Significat enim subinde perfidos, subinde infidos, esse vel fieri amicos, ut proinde eis non sil fidendum, pr.escritim ubi res propria agitur. Exstat hac de re insignis apologus apud Gellium, lib. II, cap. xxix, easitæ (alaudæ), quæ nidum et pullos collocanti in segete; cumque herus eam demessurus convocaret amicos, deinde vicinos, cassita pullos monuit ut secure consisterent; nihil enim etlectum iri. Ha factum : amici enim et vicini suis occupati non venere ad metendum. Id videns herus detestatus amicorum infidam societatem, dixit filio : « Affer prima luce duas falces : unam egomet mihi, et tu tibi capies alteram : et frumentum nosmetipsi manibus nostris cras metemus. Id ubi ex pullis dixisse dominum mater audivit : Tempus, inquit, est cedendi et abeundi : fiet nunc dubio procul, quod futurum dixit. In ipso enim jam vertitur, cuja res est: non in alio, unde petitur. Atque ita cassita nidum migravit, et seges a domino demessa est. Hæc quidem est Æsopi falmla de amicorum et propinquorum levi et inani fiducia. Sed, quid aliud sanctiores libri Philosophorum monent, quam ut in nobis tantum ipsis nitamur? alia autem omnia, quæ exira nos, extraque nostrum animum sunt, neque jiro nostris, neque pro nobis ducamus? jlimc .Esopi apologum Ennius in *Satyris* scite admodum et venuste versibus quadratis composuit, quorpm duo postremi isti sunt : quos habere cordi e' memoria! operæ pretium esse hercio puto :

Hoc erit tibi argumentum semper in promptu situm :
Ne quid expectes amicos, quod tu agere possis. •

Huc usqjie Gellius. Huc facit Italorum adagium: « Qui vuole, anda; qui non vuole, manda. »

hoc csl, qui et̄t̄c̄aciter vult, ipse vadit ad rem conficiendam : qui non vult, mittit amicos vel famulos.

«ut.u. U. Amicus fidelis, protectio fortis: qui autem IXVEMT ILLUM, ISYESIT THESAURUM. — GræCC t̄fyt, id est *invenit*, in præterito ; Syrus, *amicus veritatis*, (id est verus), *amicus est fortitudinis* (id est, foriis, imo quasi ipsa fortitudo et robur amici); *et qui illum inveniunt, inveniunt thesaurum* ; Vatablus, *amicus fidus præsidium validum est : qui talem nactus est, thesaurum invenit*.

Ommo. Incipit hic recensere commoda et elogia vera* nnticiliæ. *Primum* est, quod sit « protectio fortis ; »

Primutn. Græce *cr.lm rpxraîá*, id est, *tegmen*, tegumentum, velamentum, tutela, præsidium («<» enim est tego, operio, munio, prætexo) forte, robustum, validum, firmum, potens, violentimi, quod omnia vincat et superet. S. Gregorius Nazianzenus orat. 0 *ad Gregarium Nyssenum* : a Amicus, inquit, fidelis protectio fortis, munitum palatium. » Et inferjūs : « Amicus fidelis, solatii portus, n Et alibi « asyllum tutissimum » nuncupat, « navemque contra omnes tempestates munitissimam. » Sic et Isidoros Pelusiota amicitiam vocat « panopliam fortissimam. » Causa est, quam dat Cicero lib.De Amicti.: « Inter amicos,ait, omnium rerum, consiliorum et voluntatum sine ulla exceptione fit communitas. » Et Seneca, *epist.* 48 : a Consortium rerum omnium facit amicitia. » Et lib. VI De De/ie/ic. cap. xu : « Non sic mihi cum amico communia omnia sunt, quomodo cum socio, ut pars m̄ca sit pars illius; sed quomodo patri matricque communes sunt liberi. »

Amicus ergo fidus amici non tantum substantiam et famam, si illa a raptore vel detractore lædatur, tam verbo quam consilio et auxilio protegit; sed et vitam, conscientiam et animam a morte praesenti et æterna tuetur, imo vitam propriam pro amici vita discrimini exponit, uti fecere Nisus et Euryalus apud Virgiliani IX .*Encid.*, Pyladps et Orestes, Damon et Pythius, teste S. Ambrosio lib. II. *De Virgin.*, ac praestantius S. Rasilus ci S. Gregorius Nazianzenus, de quo idem orat. 20 in S. *Basil.* : « Nec nobiscum, ait, Gentiles Orestes suos et Pylades ullo modo conferendos putabant, nec Melionidas illos Homericō versu celebratos, quos calamitatis societas atque ars egregie aurigandi nobilitavit, eodem tempore frena et verbera inter se partientes. » Sic Abraham ostendit se amicum Lot, dum cum cum vitæ suæ periculo c manibus hostium liberavit, Genes, xiv; et Chusai pavidus, cum Achitophelis consilia apud Absaloncni Davidem patrem persequentem discussit II *Jlegum* xvn. Sic Jonathas Davidem amicum apud Saniem ali omni injuria protexit, juxta illud *Eccli.* n-, 10 : « Si unus ceciderit, ab altero fulciatur, etc. Et si quispiam prævaluerit contra unum, duo resistunt ei : funiculus triplex difficile rumpitur. »

Porro nullus justo egt amicus fidelior et fortior

Deo. Hic ergo ejus e<t (ortis protectio, arx et asyllum in omni tentatione et adversitate, juxta illud *Psalm.* xc, vers, t : a Qui habitat in adjutorio (Hebr. *in latibulo* ; Çhaldæus, *fn secreto* ; Hieronymus, *in abscondito Excelsij* Altissimi, in protectione (S. Hieronymus, in *umbraculo* ; Chaldæus, in *umbra millium gloria, omnipotentis*) Dei cœli (Hebreice *Saddai*, id est, sufficientissimi, qui sufficit protegere contra omnia mala, et dare omnia bona, ut justus Dei ope nixus nihil sub co-io tiqicat, ail S. Bernardus) commorabitur (Ilebræus, *pernoctabit*, noctu securus erit). Dicit Domino : Susceptor meus es tu, et refugium meum : Deus meus, sperabo in eum. Quoniam ipse liberabit me de laqueo venantium et a verbo aspero, scapulis suis obumbrabit tibi. » Lege sequentia. Vide S. Augustinum, *homil.* 38 inter 50, ubi docet veram amicitiam non esse, nisi quæ Deo nititur et conciliatur: « Incipiat, ait, homo amare Deum, et non amabit in homine nisi Deum. Nihil delectabilius Deo. Nam in homine sunt quæ offendant : Deus non est, qui te offendet, si tu eum non offendas : nihil illo pulchrius, nihil dulcius. Si pulcher est mundus, qualis artifex mundi? Evelle ergo cor tuum ab amore creaturæ, ut inhaereas Creatori, ut dicas quod in psalmo scriptum est : Mihi autem adhaerere Deo bonum esL Si autem deseris eum qui te fecit, et amas illa quæ fecit, deserto illo qui te fecit, adulter es, etc. Amicum gratis amas, et ad hoc cum amas, ut tecum amet Deum. » Ilæc et plura sparsim eo loco S. Augustinus. Idem serm. 256 *De Temp.*: « Dominum, ait, amemus, quo nihil melius invenimus : ipsum amemus propter ipsum, et nos in ipso, tamen propter ipsum. Ille enim veraciter amat amicum, qui Deum amat in amico, aut quia est in illo, aut ut sit in illo. Hæc est vera dilectio : propter aliud si nos diligimus, oderimus potius quam diligimus. » Idem (vel quisquis est auctor, stylus enim humilior et jejuniior arguit non esse S. Augustinum), lib. *De .ti/* (tom. IV : « Constat mihi, inquit, Tullium vere amicitia ignorasse virtutem, cum ejus principium finemque, Christum, penitus ignorant, qui est « et w, principium et finis omnium laborum. Vera amicitia non potest esse inter eos qui sine Christo sunt. » Et S. Ambrosius, lib. III O/ficr. cap. XV. « Non potest homini amicus esse,, qui Deo fuerit infidus. Pictas custos amicitia est.s

Secundum amicitia commodum eSt. quod ipsa amico sit thesaurus, id est. res pretiosa, dives, opulenta, quæ illi rerum copiam, æque ac voluptatem afferat. Quopjrcâ Cyrus apud Xenophontem ait, « optime pecunias apud amicos deponi, neque ullos Jus tutiores ac fideliores esse thesauros. » Et Seneca : « Hæ sunt divitiæ certa?, inquit, in quacumque sortis humana? levitate uno loco permansuræ : quæ quo majores fuerint, hoc minorem habebunt invidiam. » Alexander Magnus rogatus ubi thesauros haberet : « In anu-

ci', » inquit. Ra Maximus, serm. *De Amititia*. Huc facit illud Comici : « Cum sunt amici, esse tibi thesauros putes, * Sicut enim ex thesauro depromis non solum necessaria, sed et utilia ac jucunda ad usum : sic et ex amico ejusque opibus et dotibus. Unde illud *Cantie*. iv, vers. 12 : « Hortus conclusus, soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus. » S. Gregorius Naxianzcus orat, od *Gregarium Nyssenum* id explicat de lido amico : a Amicus, inquit, fidelis, hortus conclusus, fons obsignatus : quæ opportune aperiuntur ei communicantur, » q. d. Sicut ex horto fructus, ex fonte aquam, cum libet, hauris et depromis : sic et ex amico accipis omnia ad vitam opportuna. Quin et Cicero lib. *De Amicit.* : a Multæ sunt res, inquit, in quibus de suis commodis boni viri inulta detrahunt, et detrahi permittunt, ut ipsis potius amici fruantur, quam ipsi, d

c, t fh'antus sit amicitias thesaurus, liquet ex ejus officiis et legibus, quas tum alii, tum Cicero recenset lib. *De Amicit. Prima*, ait, lex in amicitia sancienda esto, ut neque rogemus res turpes, neque faciamus rogati. *Secunda*, in amicitia nihil fictum, nihil simulatum sit, et quicquid sit, id verum et voluntarium sit. *Tertia*, in vera amicitia nihilo se plus alter, quam alterum diligat. *Quarta*, prrecipiendum in amicitia, ne intemperata benevolentia (quod sæpe fit) impediatur magnas utilitates amicorum. *Quinta*, amicitia non est ad fructum nostrum referenda, sed ad illius commoda, quem diligimus : alioqui non erit ista amicitia, sed mercatura quædam utilitatum suarum. *Sexta*, non utilitatem amicitia, sed amicitiam utilitas sequitur. *Septima*, amicitia nunquam intempestiva, nunquam molesta sil. *Octava*, amicitia virtutum adjutrix a natura data est, non vitiorum comes. *Nona*, amicitia summa fide, constantia, justitia servanda est. *Decima*, in amicitia superior par esse debet inferiori. *Undecima*, nimbe amicitia fugienda*, ne necesse sit unum sollicitum esse pro pluribus. *Duodecima*, amicitia non debet esse satietas, et velerrimæ amicitia icbent esse suavissimæ. *Decima tertia*, unici sæpe monendi et objurgandi sunt. *Decima quarta*, amicitia, quæ minus probantur, sensim dissuendae sunt, non repente præcidendæ, ut censuit Cato. *Decima quinta*, amicitia poscit mutuas salutationes, officia, affabilitatem, alloquia. Nam, ut ait Aristoteles lib Vili *Ethic*, cap. v : a Multas amicitias dissolvit á^poTr,yopictf id est *taciturnitas*, vel *maffabilitas*. *Decima sexta*, amicus amico in Iretis congaudere, in tristibus condolere debet, cumque omni ope et opera sublevare. Nam, ut ait Diogenes, « amicorum et deorum ojnnia sunt communia. » Et Plutarchus, lib. III *Symposiac.*, qurest. x : a Amici ad salem et cuminum, » ut, scilicet, pauperiem mutuam tolerant et sustentent, paratique sint sale et cumino duntaxat propositis una coenare. *Decima septima*, amicus amici odia, incommoda, dispendia, etc., in se suscipiat.

Unde Chilon, ait Plutarchus lib. *De Multitudine amie.*, cuidam dicenti nullam se habere inimicum, respondit : a Videris mihi tu etiam nullum habere amicum. Inimicitie quippe statini comitantur amicitias, iisque se implicant : neque fieri potest, ut amici non fiant injuriarum, ignominiarum odiorumque participes : inimici enim amicum ejus quem oderunt, suspectum habent, maleque ei cupiunt, n *Decima octava*, amicus amici moribus, sensibus, votis, quoad licet, se accomodat. Nam, ut ait ibidem Plutarchus : a Contentus quidem nervorum ex contrariis sonis conitatur, acutis et gravibus, utcumque similitudinem quamdam gignentibus : amicitia autem contentus nullam vult partem esse dissimilem aut inæqualem; sed oportet omnia dicta, sensa, consilia et affectus inter se convenire, velati uno animo in plura diffuso corpora. » Insuper amicus pro amico tristitia et dura constanter patitur. Sic Martyres pro Deo sibi amicissimo ignes, equuleos, feras, etc., forti lætoque animo tolerarunt. •Unde S. Augustinus in cap. yi S. Joan., *tract.* 27 : « Quomodo, inquit, mansit in illo (Deo) S. Laurentius? Mansit usque ad tentationem, mansit usque ad tyrannicam interrogationem, mansit usque ad peremptionem ; parum est, usque ad immanem excruciationem mansit. Non enim occisus est cito, sed cruciatus est in igne. » Sic Christus Apostolos vocat amicos, *Joan*, xv, 15. Quare? quia « vos estis, qui permansistis mecum in tentationibus meis, » *Lucæ* xxn, 28.

JB

15. Amico fidei nulla est comparatio (q. d. ve*.ix Nihil ei comparari potest tanquam æquivalens. Græce, où* tçw àvrâ»a//xa, id est, non est *commutatio, permutatio, compensatio*; Vatablus, *amico fidei nullum par est pretium*, nihil est, quod ejus dignitatem et utilitatem reuel, ut etiamsi u@com- omnibus opibus emeret amicum fidum, non tamen par et justum pro eo appenderes pretium); ET NON EST DIGNA PONDERATIO AURI ET ARGENTI CONTRA BONITATEM FIDEI ILLIUS, —quæ, Scilicet, iU altera bilancis lance illi contraponatur, illique requiponderet et requivaleat : semper enim bonitas fidei, id est, fidelitatis amici, quantolibet auro et argento præponderabit, eritque dignior et pretiosior. GræCC, xat où* fçc ç c Æ/jlôç àùroù, id est, *et non est pondus pulchritudinis* (bonitatis) *illius*, q. d. Non satis potest ponderari aut æstimari pulchritudo, id est, decus, bonitas et pretium veri amici. Syrus, *amico fidei non est pretium*. Pretio æstimari nequit, quia pretium omne superat, *et non est pondus gratia* (in dativo) *ejus*. Tigurina, *nulla re digne decus fidei ejus rependitur*, nihil ei est dvrâfco*, id est, requiparabile, requandum, conferendum. Unde apud Hebræos est proverbium : « Potior est amicus in platea, quam aurum in cista. » Et Homerus *Odyss.* 0 : « Fidus amicus non est inferior, nec posthabendus fratri germano. Et Cicero, lib. *De Amicit.* : « Haud scio, ait, an, excepta sapien*

tia, quidquam sit homini amicitia melius a diis immortalibus datum. Solem e mundo tollere videntur, qui amicitiam e vita tollunt. » Denique Franciscus Victoria, et ex eo Franciscus Suarez, tract. *de Charity* disp. ix, sect. 4, docent posse tanta esse amici in amicum beneficia, ul liceat eum magis amare, quam proprium patrem. Vide Plularchum, dialog. *De Amico fideli*, ubi eum omnibus consanguineis præfert: u Habes, inquit, rem dulcissimam sanctissimamque, qua una post solam virtutem nihil homini melius, vel natura, vel casus, vel studium dedit: dulces, fateor, parentes, dulces avi, dulces item filii, dulces fratres, dulces uxores; possunt tamen amarescere, nec parente* ideo, nec fratres, nec filii desierunt esse, cum tamen dulces esse desierint: at amicus solus, dum sit verus, dulcis et churus esse non desinit. »

Insigni canis et lupi apologo idipsum ex imis amicitiae et virtutis radicibus declarat Cyrillus, lib. III *Apoloij. moralium*, cap. ultim.: Canis, inquit, verberatus al) hero clamans et ejulans, increpalas a lupo dicente: a Tu reus tibi es, qui tantum semper hominem dilexisti: pro labore igitur tuo suscipe dolorem; respondit:

Si fortuna dedit dudum mihi dulcia, quaro
Dedignor sub ea paucula dura pati?

Si bona suscepi de manu hominis, quare non sustineam et mala? Sicut asbestus lapis, qui vere diligit, semper accenditur. Quid ergo dignum dabitur pro virtute, aut quid æquivalens reddetur pro grato homine? certe nihil est quod a grato liberaliter rependitur, nisi virtus pro virtute, amor pro amore, atque homo pro homine quantocius redonetur. Vade igitur, quia hominis semper sum amicus, et tuus propter hominem perpetuus inimicus. Quibus cum pavore auditis, lupus mox in solitudinem fugit. »

Tertium est hoc amicitiae elogium, quod pretium ejus sit incomparabile et inæstimabile. Sequitur *quartum*.

16. Amicus fidelis, medicamentum vite et immortalitatis. — Sic legit el S. Cyprianus, lib. III *Testimon.* Nam Græce tantum est, *fá/quvto** id est, pharmacum vite, scilicet, miserte hujus et ærumnosæ: idque *primo*⁹ quia omnibus hujus vite miseriis et (egritudinibus, tam corporis quam animi, uti sunt moerores, angores, timores, etc., quæ innumera sunt, medetur amicitia, consulendo, juvando, et consolando amicum: quo significat vitam nostram esse continuam infirmitatem et regritudinem, non unam, sed multiplicem, cujus medicus sit amicus, juxta illud *Troverò*, xv, 4: a Lingua placabilis, lignum vite; « Illebreus et Chaldeus, *medicina* (Septuaginta, *sanitas*) *lingua*, *arbor vite*. Undo Syrus vertit, *amicus fidelis, medicina est vita*; Arabicus, *amicus fidei* (id est fidelis) est *velut emplastrum vita*. < Quid dulcius, ait Seneca in *Proverb.*, quam

habere amicum, cum quo omnia audear; cui sic credas, ut tibi; cui sic loquaris, ut lecum. Sapiens etsi contentus est se, tamen amicum vult habere: sed hoc ob nihil aliud, nisi ul exerceat amicitiam, ne tam magna virtus jaceat: non ad hoc, ut dicit Epicurus, ut habeat, qui sibi assideat, succurrat: sed ut habeat, cui assideat, quando libet. » Vere S. Hieronymus in cap. vii *AficA.*: « Amicus, inquit, diu quaeritur, vix invenitur, difficile servatur. » Nam, ut ait Comicus: « Quod medicus est ægro corpori, hoc amicus est mentis (egritudini). Nam verba amica sunt medela commoda. »

Secundo, amicus est pharmacum vite et immortalitatis, quia allert et prolongat vitam: tum pnesenlem mortalem, dum facit hominem imperturbabilem et impassibilem; tum futuram immortalē, instar ligni vite, juxta illud: « Fructus justī, lignum vite, » *Proverb.* xi, 30. Ille enim verissimus est amicus, qui amicum docet iter, et ducit ad beatam immortalitatem. Fidelis ergo et Christianus amicus suis monitis, consiliis, instructionibus, correptionibus efficit apud amicum, ul is semper vivat, tum in hoc sæculo per famam, tum in futuro per gloriam. Quocirca S. Augustinus lib. IV *Confess.* cap. vi: « Bene, inquit, quidam (Horatius) dixit de amico suo: Dimidium animæ meæ. Nam ego sensi animam meam, et animam illius (amici) unam fuisse animam in duobus corporibus; et ideo mihi horrore erat vita, quia nolebam dimidius vivere: ideo forte mori metuebam, ne totus ille moreretur, quem inultum amaveram. ■ Audi Rabonum: a Amicus dicitur, quasi animi custos. In amico quippe fideli medicamentum est vite et immortalitatis: quia, si fidelis est, secundum Deum utique amicus est: si autem secundum Deum amicus est, ea semper cum amico tractat, quæ ad medicamentum vite æternæ, et immortalitatem perpetuam pertinent. »

Unde est illa Tullii Ciceronis sententia, « amicitiam nisi inter bonos esse non posse. Est enim boni viri (quem eundem sapientem licet dicere) hæc duo tenere in amicitia: primum, ne quid fictum sil, neve simulatum; aperte enim vel amare vel odisse magis ingenui est, quam fronte occultare sententiam. Deinde, non solum ab aliquo allatas criminationes repellere; sed ne ipsum quidem esse suspiciosum, semper aliquid existimantem ab amico esse violatum. Accedat huc suavitas quædam oportet sermonum atque morum, haudquaquam mediocre condimentum amicitiae. Tristitia autem, et in omni re severitas habet illa quidem gravitatem; sed amicitia remissior esse debet, et liberior, et dulcior, et ad omnem facilitatem proclivior. »

Audi el S. Ambrosium lib. I *Officior.* cap. xxxn: < Benevolentia, ait, communi quædam parens omnium, (jure amicitiam connectit et copulat: in consiliis fidelis, in prosperis licta, in tristibus

mœsta, ut unusquisque benevolentis se magis quam sapientis credat consilio : ut David, cum esset prudentior, Jonathæ tamen junioris consiliis acquiescebat. Tolle ex usu hominum benevolentiam, tanquam solem e nuindo tuleris, ita erit : quia sine ea usus hominum esse non potest, ut peregrinanti monstrare viam, revocare errantem, deferre hospitium, aquam de aqua profinenti dare, lumen de lumine accendere. Non igitur mediocris virtus, de qua sibi plaudebat Job dicens: Foris autem non habitabat hospes, janua mea omni venienti patebat. Benevolentia itaque in his est omnibus, tanquam fons aquæ reficiens sitientem, tanquam lumen, quod etiam in aliis luceat, nec illis desit, qui de suo hinc aliis lumen accenderint. » Idem S. Ambrosius, lib. III, cap. ultim.: «Solatium, inquit, hujus vite est, ut habeas, cui pectus aperias tuum; ut colles tibi virum fidelem, qui in prosperis gratuletur tibi, in tristibus compatiatur, in persecutionibus adhortetur et subinde, qui in telis exultantem comprimat, in tristibus maerentem erigat. »

Rursum S. Augustinus (vel quisquis est auctor), lib. *De Amicitia*, cap. n : 4 Aijicus, inquit, quasi amoris, vel ipsiqs animi custos dicitur : quoniam amicum meum amoris mutui, vel ipsius animi oportet esse custodem, ut omnia ejus secreta fidei li silentio servet, et quidquid ipse eo vitiosum viderit, pro viribus caveat et deleat : cui et gaudento congaudeat, et dolendo condoleat. » Et cap. v : « Amiens, ait, sapiens, medicamentum est vite. Non enim validior vel ellicacior est vulneribus nostris medicina, quam habere, qui omni incommodo occurrat compatiens, omni comodo occurrat congratulans : ut junctis suis humeris onera sua invicem tolerant, et quod unusquisque propriam levius quam amici portet injuriam. Amicitia ergo secundas res facit splendiores; adversas partiens communicansque, reddit leviores : nam et philosophis etiam placuit. Non arpia, non sole, non igne pluribus locis utimur, quam amico ; in omni actu, in omni studio, incertis, indubiis, in quolibet eventu, in fortuna qualibet, in secreto, in publico, in omni consolatione, domi forisque ubique amicitia grata, amicus necessarius, utilis gratia recipitur. Quocirca amici, ait Tullius, et absentes adsunt sibi, et egentes abundant, et imbecilles valent, et, quod difficilius est dictu, mortui vivunt. Igitur amicitia est divitibus pro eleemosyna, exsulibus pro patria, pauperibus pro censu, rotis pro medicina, mortuis pro vita, sanis pro gratia, imbecillis pro virtute, robustis pro proprio. » Addit verum amicum levius propriam quam amici injuriam tolerare.

Idem S. Augustinus, serm. 21 *De Verbis Apostoli*, citans illud Apostoli, *Galat. yi, 2* ; *Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi* : « Nihil, ait, sic probat amicum, quemadmodum

oneris amici portatio. » Talem amicum Philagris se præstilit S. Gregorius Nazianzenus, ut ipse 4 emndem scribit, episofri fii : « Qua » tibi molesti sunt, inquit, utique et vobis : amicorum communia omnia censemus, tam prospera quam adverent, eaque amicitiae lex est. » Denique eleganter S. Chrysostonus hom. 2 in epist. I *ad Thessal.*, « Revera, ait, vita* pharmacum est, tidus amicus; revera protectio foris est, tidus amicus. Quid enim non efficeret germanus amicus? quantam utilitatem, quantam securitatem generati Si mille thesauros dixeris, nihil tamen germano corresponderent amico. » Et post nonnulla : « Cum amico et paupertas tolerabilis est : sino illo et sanitas et divitiæ intolerabiles sunt. Alium pro se ipso habet, qui amicum habet. Præstrinctor, et valuti præcludor faucibus, non valens exemplo aliquo rem istam exprimere. Novi ego quemdam, qui cum sanctos viros amici sui causa obsecraret, primum pro illo, et tum demum pro se orare, obsecrabat. »

Amicus ergo est salutare et panchrestum vitæ pharmacum contra omnes ejus morbos et vulnera. Ille te mœrentem solatur, desperantem erigit, dolentem recreat, trepidantem excitat : in arduis est præsidium, in dubiis consilium, in adversis solatium, in prosperis, ne cadas aut evanescas, fulcimentum. Quid? quod insuper est immortalitatis medicamentum ; tum quia te mortuum ac sepultura, non sinit tamen a sua et reliquorum memoria prorsus interire, facta demortui celebrat, dicta repetit, virtutes ac merita perducit ; tum (quod utilius atque optabilius est) quia defuncti animam Christianis suffragiis, pietatisque officiis, ut tandem immortalitatis glorioso juncture donetur, verus anima: curator et amicus prosequitur. Vprus quippe fidelisque amicus non proprium, sed amici lucrum quærit. « Quid est, inquit S. Ambrosius, amicus, nisi conscius amoris? Non est vectigalis ainicilia, sed plena decoris. Virtus est amicitia, non quas-tus. » Ita ipse, lib. III OSc. cap. ult. in cfacilproverhium Hebræorum : « Aut societas (amicitia), aut mors, » q. d. a Vita sine amico non est vita, sed mors. » « Quæ potest esse vita vitalis, ait Cicero lib. *De Amicitia*, quæ non in amici mutua benevolentia conquiescit? Hoc experiremur, si Illeus nos ex hac hominum societate tolleret, et in solitudine collocaret; atque ita suppeditans omnium rerum, quas natura desiderat, abundantiam, hominis omnino aspiciendi potestatem eriperet : quis tam esset ferreus, qui eam vitam ferre posset, cuique non auferret fructum vpluplatum omnium, solitudo? » Hac de capsula Aristoteles, lib. *Polii*, cap. n, dicit « eum, qui cum aliis versari nequit, aut Deum esse, aut bestiam. » Pergit Cicero : « Amicijs magis necessarius est, quam ipsis et aqua. » §icut enim citra ignem et aquam non constat hominum yjta, ita nec sine consuetudine et ppera audeorum, quos ob idipsum Latini

necessarios vocant, uti amicitiam necessitudinem-
Innuit hrec Ciceronis sententia duo maxima com-
moda colligi ex amicitia, voluptatem et usum :
nihil est enim jucundius igni, nihil utilius aqua.
Huc facit adagium : « Sal vita: est amicitia : ocu-
lus vitæ est sapientia : antidotum vita: est pa-
tientia. »

iti" *T 0,11 „ETIIITM Domixum, n vement ilium. — Do-
«togium. cet hic, modum inveniendi et parandi fidum
amicum, esso amorem Dei. Fidus enim amicus
est magnum Dei donum, quod Deus sui cultori-
bus, quasi ingentem sui cultus mercede[^], re-
pendit, «pio simul ostendit verum amicum esse
ingens, imo divinum bonum, utpote quod non
ah homine, sed a Deo sperari petique debeat.
Quocirca hoc est quintum amicitia: elogium.
Unde Tigurina vertit, *talem autem nanciscenlur, qui
reverentur Dominum* ; Syrus vero, *et qui timet
Deum, ipsemet est*, scilicet, ainicus fidelis. Sic et
Arabicus, *et est* (amicus fidei) *de timentibus Deum*,
hoc est, amicus fidelis est timens Deum, q. d. Si
quæris amicum fidelem, quiere timentem Deum :
quia non est amicus fidelis, nisi qui limet Deum.
Timens enim Deum fidelis est Deo, ideoque fide-
lis est et homini, praesertim amico. « Quid ami-
citia pretiosius, exclamat Babanns, quæ angelis
communis et hominibus est? Ipse Dominus nos-
ter ex servis amicos fecit, sicut ait *Joan. xv* : a Vo.
amici mei estis, si feceritis qua: ego præcipio
vobis. Dedit formam amicitia:, quam sequamur.»
Denique amicitia: fons et origo est ipse Deus, et
Deitas, quæ ob amicitiam communicat se tribus
personis divinis. Ilæ ergo inter se sunt primi in-
creati et summi amici, qui suum amicitia: bonum
angelis et hominibus communicant. Unde S. Am-
brosius, lib. II *De Spiritu Sancto*, in line: a Quidam
(Cicero, lib. *De Amicitia*), ait, interrogatus : Quid
amicus esset? Alter, inquit, ego. Si ergo homo
amicum ita definivit, ut aliorum se esse diceret,
per unitatem, videlicet, amoris et gratia: : quanto
magis in l'atro et Filio et Spiritu Sancto unitatem
majestatis (estimare debemus, cum per caindem
operationem ac divinitatem, xel unitas, vel certe,
id quod amplius est, txutóts,-, (id est. identitas)
exprimatur? tautò enim *idem* significat, ex eo
quod idem habeat et Pater et Filius et Spiritus
Sanctus, ut idem vello et idem posse non allec-
tione sit voluntatis, sed in substantia Trinitatis. »
VerM7. 17. Qui tisif.t Dei m, æqv f i i u i i b i t a m i c i t i a m b o -
nam (7. d. Sicut timens Dominum constantem cum
eo amorem et fidelem amicitiam servat et colit :
sic *erque*, id est, pariter, congrue, justo al merito
inveniet et habebit amicitiam bonam fidelis ami-
li : quia par, justum et congruum est, ut qui fide-
lis est Deo, sibi fideles pariter sentiat homines,
præsortim amicos), quoniam secundum illum fiut
amicus ii.nvs, — 7. d. Quia qualis est illo erga
Deum et proximum, talis illi vicissim erit amicus
illius : ut sient illo fidus est Deo et proximo, ita
similiter illi fidi sint sui amici. Hunc sensum exi-

glint Cræca, <piæ sic habent : *Qui t{mef Drmi-
num, c^u*, id est *rectifient*, rectam facit, rectam
constituit *amicitiam suam* : *nam erya eum falis
etiam praeimus ipsiu* erit*, puta, fidelis, «jnoe-
rus, çonstans, qualjs ipse est erga D um. Aliter
Palacius, 7. d. Qualis es tu, talis est et amicus
tuus : similis enim quærit similem. Cum enim
amicus sit alter ego, si ego sum bonus, erit et
amicus meus bonus : «i est ille malus, ergo et
ego inalps. Amicorum enim omnia sunt commu-
nia; ergo et virtus, aut nequitia communis est.
Indicium evidens animi tui est amicus tuus : si
amicum habes malum, demonstras te esse ma-
lum. Si donum Dc; est amicus, non potest Deus
bonus mala donare. Ergo viri honi amicus erit
bonus. Ilæc Palacius.

Syrus vero ad id quod præmisit, «Qui limet
Deum, ipsemet est, n scilicet, fidelis amicus, ap-
posite subdit : *gut timent Deum, confirmabunt ami-
citas suas, et sicut ipse in amicis ejus* ; et Ara-
bicus, *perdurabit amicitia eorum, quoniam amdd
ejus similes illi sunt, q. d.* Firma amicitia nulla re
firmatur, nisi timore Dei : quia qualis est Deus, ta-
les sunt et amici, tum erga Deum, tum erga se in-
vicem : quæ enim conveniunt in uno tertio, con-
veniunt pariter inter se. Sera ergo amicitia est
eorum, qui in Deo conveniunt, ac in Dei amore
et chântate sociantur : Deus enim, cum sit fidus,
constans, immutabili*, hinc pariter suos amicos
facit fidos, constantes, immutabiles. Pari modo,
tpii fidos quærit servos, milites, operarios, an-
cillas, quæral eos qui timent Deum. Timor enim
Dei coget eos fidos esse hero ducique suo, sicut
cogit eos fidos esse Deo. Qui hoc sapiunt, felices
sunt, optimeque eis ubique servitur. Hoc est quod
ait Ben-Sira *Alphal tn primo*, littera T> de: «Si De-
cesse est ut contrahas accipiendo et dando, esto
sors tua cum viro bono, » q. d. Si tibi negoti in-
dimi est, negociare cum viro probo, non cum
improbo : quia probis adest Deus, improbis re-
sistit. Sapiebat hoc Constantius Imperator, pater
Constantini Magni, qui, ut referi Eusebius lib. I
D Vita Constant... ut sinceros Christianos alidi* se-
cerneret, sibiquo amicos et aulicos ascisceret, si-
mulate edixit, ut Christi cultores aula sua exce-
derent, in ea vero remanerent soli idolorum asse-
cla: : quare veri Christiani auja excesserunt, ficti
in ea remanserunt. Tum ille, detecta simulatione,
idololatra*omnes, quasi proditores, aula expulit,
verosquo Christianos duntaxat in cam odlegit, di-
cen*: Quomodo Imperatori fidem servabunt, qui
erga Deum deprehensi sunt perfidi? líos vero,
qui veritatem confessi fuerant, dignos esse, dice-
bat, qui circa Imperatorem essent ; atque ita eos
corporis ac regni etiam sui custodes esso præce-
pit, dicens, oportere tales inter primos ac neces-
sarios, tam amicos quam familiares excoli et or-
nari, ac magis in honore et pretio haberi, quam
magnorum thusaurorum icraria. »

Audi Rabauum hic : a Plenam ergo, inquit, at-

cpin perfectam amicitiae gratiam nisi inter perfectos viros, ejusdemque virtutis perseverare non posse, SS. Patres docuerunt. Unde, quomodo ad perfectionem illius et inviolabilem statum perveniri possit, quasi gradus quosdam statuerunt. *Primum* igitur gradum verae amicitiae in contemptu substantia! mundialis, et omnium quas habetis rerum despectione esse dixerunt. *Secundum*, *i* ita suas unusquisque resciet voluntates, ne se apientem atque consultum esse judicans suis malit, quam proximi diffinitionibus obedire. *Tertium*, ut sciat omnia, etiam quae utilia ac necessaria aestimat, postponenda bono charitatis et pacis. *Quartum*, ut credat nec justis nec injustis de causis penitus irascendum. *Quintum*, ut adversum se iracundiam fratris, etiam sine ratione conceptam, eodem modo quo suam, curare desideret, sciens «qualiter sibi perniciosam alterius esse tristitiam, ac si adversus alium ipse moveatur, nisi eam, quantum in se est, de fratris mente depulerit. *Postremum* illud est, quod generale vitiorum omnium peremptorium esse non dubium est, ut se de hoc mundo credat quotidie migraturum; quae persuasio non solum nullam in corde tristitiam residere permittit, verum etiam universos concupiscentiarum ac peccatorum omnium comprimet motus. Hæc igitur quicumque tenuerit, amaritudinem ine atque discordile nec pati poterit, nec inferre. »

Idem dixerunt Gentilium sapientes de amicitia naturali, quæ, scilicet, fundatur in communicatione bonorum et virtutum naturalium. Cicero, lib. *Officior.*: « Omnium societatum nullapræstantior, inquit, nulla tinnior, quam cum viri boni moribus similes, sunt familiaritale conjuncti. Nihil enim amabilius, nec copulativius, quam morum similitudo bonorum. In his, in quibus eadem studia sunt, eadem voluntates, in his fit, ut æque quisque altero delectetur ac seipso, efficiturque id, quod Pythagoras vult in amicitia, ut unus fiat ex pluribus. » Idem, lib. *De Amicitia*, asserita amicitiam nisi inter bonos esse non posse. » « Virtus, inquit, conciliat amicitias et conservat; in ea enim est convenientia rerum, in ea stabilitas, in ea constantia : quæ, cum se extulit et ostendit lumen suum, et idem aspexit agnovitque in alio, ad id se admovet, vicissimque accipit illud, quod in altero est : ex quo exardescit sive amor, sive amicitia : utrumque enim dictum est ab amando. » Aristotelis hæc de amicitia sunt placita • « Amicus est alter ego, » lib. IX *Ethic.* « Amicus debet se tenere ad amicum, sicut genu ad tibiam, » ibidem. « Ambobus existentibus amicis sanctum est præbonorare veritatem, ut dicat : Amicus Plato, sed magis tunica veritas, » lib. I *Ethices.* i Honesta amicitia proprie dicitur amicitia, alia ex accidenti, » lib. III *Ethic*, cap. iv. a Amicitia magis consistit in eo ut amet, quam ut ametur. Argumento sunt matres, quæ filios tunando gaudent, redamari non curant, > Uh. Vili *Ethic*, vin. <Pro-

verbia in amicitia sunt : Una anima : Communia omnia amicorum : Æqualitas amicitia : Tibiæ genu propinquius, » lib. IX *Ethic*, cap. vin. u In quibus jus et justum est, in his est amicitia. » Quaniobrem, a quot justorum sunt species, tot et amicorum. Justum certe est et hospiti erga civem, et servo erga dominum, et civi erga civem, et filio erga patrem, et uxori erga virum, etc., et amicitiae sunt in horum singulis, » lib. II *Magnar. Moral*, cap. xii. Bonorum et eorum qui in virtute sunt, amicitia perfecta est, » lib. VII *Ethic*, cap. m. < Constantissima igitur, stabilissima ac honestissima, quæ inest probis amicitia; quippe quod propter virtutem, ac perse bonum. Nam virtus incommutabilis, et quæ per eam conciliatur amicitia, constantissima est : at quæ ex commodo, stabilis non est, quippe quæ cum commodo dabitur, » lib. II *Magn. Moral*, cap. xu. Si hæc vera sunt in amicitia naturali, utique veriora erunt in supernaturali, quæ in communicatione bonorum et virtutum supernaturalium, ac præsertim in charitate fundatur; charitas enim est perfecta amicitia, tam hominis cum Deo quam hominis cum homine. Ratio a priori ergo cur amicitia sit constans etiam in adversis, est ejus honestas, dignitas et præstantia : item charitas, cui, si supernaturalis sit, innitur. De quo plura *Prov.* xvii, <7.

Porro hæc omnia quæ de amico hic sancit Sapiens, per excellentiam conveniunt Christo Domino. Ipse enim est amicus amicorum, præ omnibus amicis amandus et colendus; per quem et in quo cæteri amici amandi et colendi sunt; sine quo nullus est verus amicus. Christus ergo primo, fundit verbum dulce, quia lingua ejus est riapre, id est gratiosa, et lingua charilum, quia lingua non Angelorum, sed Dei ac Verbi Dei, juxta illud *Psal.* xi.iv, vers. 3 : « Diffusa est gratia in labiis tuis; » et *Cant.* v, 13 : « Labia ejus, lilia distillantia myrrham primam; » et vers 16 : « Guttur illius suavissimum, et totus desiderabilis : talis est dilectus meus, et ipse est amicus meus. » Quocirca vere dixit S. Cyprianus de passione Christi : « De impietate et malitia suavitas pietasque Christi triumphat, » *Secundo*, Christus nobis est consiliarius unus de mille; hoc enim nomen ei dat Isaías cap. ix, vers. 6. Vide ibi dicta. *Tertio*, Christus est amicus in lentatione, quia per crucem, passionem et mortem pro nobis obilam, probavit suam erga nos amicitiam. Et quia in Eucharistia seipsum nobis in cibum reliquit ad tentationum remedium, ac tribulationum omnium solamen et robur. Vide S. Ambrosium' ib. VII in *Luram*, cap. xi : « (luis, ait, amicior nobis, quam qui pro nobis corpus suum tradidit, » *Quarto*, Christus nobis est unanimis, quia nos«ter frater per incarnationem fieri dignatus est. *Quinto*, Christus est amicus fidelis, ideoque protectio fortis. *Sexto*, Christus est thesaurus animæ nostra. *Septimo*, Christo nihil æquari aut compa-

rari potest. *Octavo*, Christus est medicamentum vite et immortalitatis, juxta id quod ipse ait *Joan*, vi, vers 52 : « Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum : et panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita; » et vers. 55 : « Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam : et ego resuscitabo eum in novissimo die. » Unde S. Leo, sermone 16 *De Passione*: u In me (Christocrucifixo), ait, omnis infirmitas aboletur, omnis plaga sanatur. » Amor enim est transformator amantium, ideoque amantes transformat in Christum.

Quocirca S. Ambrosius, lib. *De Isaac et Anima*, cap. vin : « Quoniam, inquit, formatus in sponsa Christus erat, ait : Pone me ut signaculum in cor tuum, ut sigillum in brachium tuum. Sigillum Christus in fronte est, ut semper confiteamur ; in corde, ut semper diligamus; in brachio, ut semper operemur : ut, si fieri potest, tota ejus species exprimatur in nobis. Ipse est signaculum nostrum, quem Pater signavit Deus. » Talis erat S. Paulus de quo S. Chrysostomus in illud *Gala*. ii, 20 : *Vivo autem, jam non ego; vivit vero in*

me Christus : * Quoniam, inquit, seipsum Christo et cruci totum præbuerat, et ad illius voluntatem omnia faciebat, non dixit : Vivo ego Christo; sed quod longe majus est : Vivit vero in me Christus. n Unde sapienter et pie S. Bernardus in *Formula honeste vitæ* : « Sit tibi Jesus, ait, semper in corde, et nunquam imago crucifixi ab animo tuo recedat : semper illum cogita pro te in cruce pendentem. Sic nimirum erit tibi fasciculus myrrhm inter ubera tua. » El S. Augustinus in *Meditation*. cap. XXXV : « Dulcissime et amantissime Jesu, infunde, obsecro, multitudinem charitatis tuæ pectori meo, ut te solum in corde habeam. Scribe digito tuo in pectore meo dulcem memoriam, nulla unquam oblivione delendam, etc. Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, cum abscondisti timentibus te ! n Idem, epist. 52 *ad Macedon*. : a A charitate, inquit, æternitalis et veritatis, cujus regnator est Christus, manat vera amicitia, non pensanda temporalibus commodis, sed gratuito amore potiunda. Nemo enim potest veraciter amicus esse hominis, nisi fuerit ipsius primitus veritatis. »

SECUNDA PARS CAPITIS.

DE ARDUO SAPIENTIÆ.

Fili, a juventute tua (*Syrus, a pueritia tua*) excipe (legit, brMrfac; jam legunt, tarifai, id est *elige*) doctrinam (*Græce raiera*/, id est, *institutio-nem disciplina*!, qua n«Totç, id est pueri, erudiuntur et formantur in litteris et bonis moribus), et USQUE AD CANOS INVENIES SAPIENTIAM. — Pro TTohiv, id est *usque ad canos*, perperam aliqui legunt

id est *usque ad pedes*. Sapientia enim non est in pede et talis, sed in capite et canis. Tigrina: *Fili, a juventute tua addisce disciplinam, et sapientiam tandem canescens invenies*; Vatablus, *ad canos usque duraturam invenies*; aut, *ad canitiem usque sectaberis*. Ut per metalepsin rô inventes sumatur pro inquires, investigabis, sectaberis; quæ enim inveniro cupimus, ea inquirimus, vestigamus et sectamur.

Igitur est hic duplex sensus. *Primo, q. d.* Fili, a juventute tua aperio pectore suscipe sapientum instructionem et doctrinam : ita fiet ut usque ad canos, hoc est in canis, puta in senectute et canitie, invenias sapientiam; sapientia enim diu discenda est, ac a pueris per omnem ætatem, ut in senectute ea plene poliamur elfruamur. In pueris enim dominatur gula, in juvenibus luxuria, in viris ambitio : at hæc omnia cadunt in senectute, tumque homo incipit perfecte sapere, cum passionibus sopitis divina ambit et æterna, quibus se

propinquare cernit. Rursum tunc invenit sapientiam, id est fructus sapientiæ, puta animi quietem, moderationem, lætitiā, etc.; hos enim fructus parit sapientia. Disce ergo, juvenis, ut senex invenias et fruaris sapientia; sapientia enim, ut ait Aristoteles, non est in juvenis novitate, sed in senum experientia.

Secundo, q. d. Fili, a juventute tua stude doctrinæ et sapientiæ, quia hæc nunquam te deseret; sed ad canos usque tibi adhærebit, teque indivulse comitabitur, cum opes, voluptates, honores hominem in senio deserant. Rursum Palacius sic explicat, *q. d.* Disce, juvenis, et usque ad canitiem semper licebit sapientiam invenire, et in ea proficere. Cum enim sapientia sit dilectio Dei, ejus luce resplendens, ab ejus gratia dimanans, ut in gratia et dilectione et fide, licet semper, dum vivimus, proficere (ut quædam Clementina decrevit) : ita et in sapientia semper usque ad canos proficere licebit

Priori sensui favet id quod sequitur: « Quasi is qui arat, et seminat, accede ad eam, et sustine (exspecta in senectute) bonos fructus illius, » *q. d.* Sere in juventute semina sapientiæ, ut ejus fruges metas in senectute ; senum enim est sapientia, senum, inquam, qui a juventute ei vacarint : qui enim a puero vacarunt concupiscente et in-

sipîctiæ, m senectute erunt pariter concupiscentes el insipientes. Unde Nazianzenti in *Tetrastichis* : « Senes, inquit, docet sapientia, juvenes temperantia. » Est ergo laus sapientiæ, quod ipsa sit decus el ornamentum senectutis. Ut hoc ergo bonum senectuti tuæ concilies, a puero eidem vacare incipe. Verum id ipsum posteriori quoque sensui adaptes; subdit eniim : « in opere ipsius exiguum laborabis, et cito edes de generationibus illius. » Posterior ergo sensus, uti uberius, ita simplicior et germanior est, ac priorem includit. Summa jubet studioso sapientiæ, ut a puero addiscat eam, tum quia puerilis ratas est quasi cera et tabula rasa, quæ quaslibet figuras sibi impressas facile recipit, et constanter retinet, juxta illud :

Quo semel est imbuta recens, sonabit odorem
Testa diu.

Senectus vero dura et inflexilis est ab iis quæ in juventute didicit, quibusque per tot annos assuevit. Tum quia sapientiæ studium est sublime, longum et arduum, igitur a puero capessendum. Praclare S. Hieronymus, epistola 1 ad Lætrium, De *Instil. filia*, illam a puero litteris sanctisquo moribus imbuendam docet: a Difficulter, inquit, eraditur, quod rudes animi perbiberunt. Lanarum conchyliis quis in pristinum colorem revocat? » De puerorum institutione plura vide apud Clementem Alexandrinum in *Pædag.*, Xenophontem in *Pontia Cyri*, Platonem lib. II. IV et VII De *Hejh*, Aristotelem in (Ecoom., Plutarehuin et alios. De eadem plura dicam cap. xxx, vers. I.

Incipit hic secunda pars capituli, qua ab amicitia transit ad studium sapientiæ, tum quia vera amicitia est comes el filia sapientiæ; tum quia identidem Siracides salit el resilit ad sapientiam, quasi ad lotius libri scopum el argumentum : totus enim hic liber agit de sapientia, tum in genere, tum in specie ; varias virtutes et virtutum officia recenset; ac deinde a speciebus ad gentiè} puta ad sapientiam, quasi ad objectum sibi adaequatum resilit.

Veri 19. <9. QUASI IS QUIT ATTAT, ET SEMIXAT, ACCEDE AD eam (id est longanimitate et patienter labora), et sestine bonos hujctis Illius. — Syrus, fecit seminator, et sicut messor, accede ad eam, et multitudine frugum ejus collines; Valabius, quasi qui arces et seras, accede ad eam, et bonos ab ea fructus expecta. « Vomere quippe Evrihgelii, ait Rabanils, do corde suo genimina vitiorum debet extirpare, qui semen divini verbi odorò, et l'Yictiis dttlòisUmos sacrarum virtutum desiderai melero, n Docet modum parandi sapientiam ex similitudine et modo parandi fripes et melóni per a'griculturnam. Sicut enim agricola prinio, rilagho labore spinas el radices cmmcal, vel, Ul Cato all, riverninent, id esi ruhèri evellit,exherbatel exstirpat) delflde l'UTum arai, subigit el rxrolit. Semrdò; in ea semina id quod metere cupit, ac dispendiuta m.minis palliar ut illud auctius recipiat. Tertio,

hæc omnia facit spe frugum, quia scilicet sperai opimam messem. Quarto, messem longanimitate per mullos menses exspectat : ita pailler sapientiæ studiosus pruno inunlcm suam quasi terram, evulsis viliorum spinis, multo labore poliat, subigat et excolat, juxta illud *Jercm.* iv, 3: « Novato vobis novale, et nolite serere super spinas; » secundo, in ca seniina divina sapientur partim legendo vel audiendo, partim meditando, partim orando, partim divinas illuminationes et inspirationes hauriendo, jaciatur el excipiat; tertio, sperat fructum et messem sapientiæ?; quarto, longanimitate eam, ejusque frugum copiam, dulcedinem et priestahliam exspectet, juxta illud :

Multa tulit, fccilque puer; sudavit, et alsit.

Et:

Non jacet in molli veneranda scientia ledò ;
Illa sed assiduo parta labore venit.

Huc alludens S. Jacobus cap. v, 7, ait : « Ecce agricola exspectat pretiosum fructum terne, patienter ferens, donec accipiat temporaneum et serotinum : patienter igitur estote et vos, et confirmate corda, » etc. Vide ibi dicta. Porro, sicut totius vitæ laborem sibi agricultura desiderat, ita et vehementius eundem sapientiæ cultura deposcit. Idcirco ait Paulus : a Dei agricultura estis, » I *Corinth*, m, 9.

Quocirca S. Bernardus, serin. De *Septan donis Spiritus Sancti* : « Ager est mundus, ait Veritas, fodiamus in eo : thesaurus absconditus latet, effodiamus cum. Ipsa est autem sapientia, quæ trahitur de occultis. Omnes eam quærimus, omnes concŭ)is(Hmus eam; sed frustra quæril, qui in lectulo suo quæril. » Et Seneca, epistola 109 : « Prosiint, ait, Inter se boni ; exercent enim virtutes, et sdplentiaih In suo statu continent. Peritos luctandi iisus exercet. Opus est el sapienti agitatione virlutuhi. » Igitur, sicut ager terhe, ut copiosam ferat inesscih, longo labore et spe debet arari, fodi, occari, seminari, sarriri, etc. : sic prorsus hæc oinniâ mystice i>eragenda sunt in agro animæ, ut copiosos sapientiæ el virtutis fructus profèrai. Nam, ut ait Orígenes borii. 9 izi *Exod.*, « spes futurorum laborantibus requiem parit, sicut in agone positus dolorem vulnerum mitigat spes co'rohæ. » El A)l'óslolus : a Debet in spe, ejui arai, rifare, » I *Corinth*, cap. ix, lô. Vide ibi dicta.

20. IX OPERE EXDI IPSÍLS EXIGUUM LAEOIUBIS, ET V CITO edes de (lexeiiatiombes (i&i est fruclibus ab ea gehilis) iLeius. —Syrus, celat laborem f'n'nuuni laboratis, el statini fructus ejus comcaes; Natablas, iiam in 'òpere ejus non multum elaboraveris, quin de prdveitihus ejus mox comedas.

Pro in opere, Grasce est Quæ vox Ina siL-nitieal : junad, ipsum opus el opificiumj scundo, ijisain operationem, occupationem, acclonem, culluram, exercitationem, operam et liborèni, qui rid ojius efficiendum suscipitur, pula

ipsam agricolationem; *tertio*, utriusque, scilicet tam operis quam operationis et laboris quæslum X lucrum. Omnibus bisce modis hic accipi potest, sed optime secundo. Persistit enim in metaphora agricolæ, qui magno labore terram arat, sarrit et seminat; sicut enim dic post terne culturam, mox ex ea fructus percipit: ita studiosus sapientiæ ex studio et cultura mentis, illico citius quam agricola ex ea suaves et præstites sapientie fruges colligit, juxta illud: « Euntes ibant et flebant, mittentes semina sua: venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos, » *Psal.* exxv, vers. 0. Hoc est quod ait Paulus *Hebr.* cap. vi, vers. 11: « Omnis disciplina, in præsentem quidem videtur non tamen gaudii, sed mœroris: postea autem fructum pacatissimum exercitatis per eam hederet justitiæ. »

Sapien- Porro sapientiæ fruges et fructus sunt nulli et
lu 'x'-Z (Xnnii, c quibus paucos hosco recenset Palacius:
cum l *Primus* est animam liberare a tenebris et cæcitate, quam perseverantia peccandi parit. Secundus, liberare a tormentis, quæ nunc sibi male conscia sentit: cum enim peccatum sit vulnus animæ, necessario ei dolorem et tormentum incutit, nisi mortuus jaceat. *Tertius* et maximus, liberare a metu inferni, quem sibi peccator sibi committit. « Quoniam non est in morte, qui memor sit tui; in inferno autem quis confitebitur tibi? » *Quartus* est, erigere animam in spem vitæ æternæ potiundæ: « Expectantes (impetum) beatam spem, et adventum gloria? magni Dei, » etc. *Quintus*, erigere animam ad confitendum in Deo vel in patre, qui in omni tribulatione nostra consolabitur nos. *Sextus*, « expectare diem mortis et iudicii cum animi fiducia; » imo nonnunquam dicere: « Cupio dissolvi, et esse cum Christo. » *Septimus*, sentire jam nunc certitudinem, gaudium et iubilationem celestem, dicente illo: « Parasti in conspectu oculi mei mensam; » et item: « Iacet Dominus in monte isto cum iuvum pinguium medullarum. » Et item: « Gaudete in Domino semper. O quam bonus et suavis est, Domine, spiritus tuus! » *Sapientia* *M.* xii, vers. 1. « Gustate et videte, quoniam suavis est Dominus, » *Psal.* xxxiii, 9. « Mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum, » *Psal.* cxviii, 32. Porro primos hosco fructus illico percipit anima, ac deinde sensim ceteros, imo non raro cum peccatorum expulsionem sentit: mira conscientia serenitas, gratiæ jucunditas, consolationis cœlestis, (pia Deus animam mulcet, copia, suaves pietatisque lacrymæ, etc. Exemplum illustro produxit in Christo, qui modico tempore in cruce et morte laborans, mox resurrexit ad vitam et gloriam immortalem, ex brevi passionis semine metens sibi et nobis opes Immensas et gloriam sempiternam.

21. Quam aspera est nimium sapientia indoctis
TIOMIVIIHS, ET NON PI IHNUIIT IX ILLA EXCORS. —
/fr/oc/os vocat insipientes et imprudentes qui non
rationem, sed concupiscentiam sequuntur. Eos-

dem vocat *excordes*, id est vecordes et stultos; his enim ob asperitatem horridi est sapientia practica (de tali enim hic passim est sermo), puta prudentia, virtus et sanctitas: unde Syrus vertit. (*pia aspera stultis sapientia, et non patientur eam excordes*; Tigurina, *perquam aspera valde est imperitis*; *nu* *Uns enim excors perdurat apud eum, q. d.* Quam aspera est guloso temperantia, luxurioso castitas, avaro liberalitas, superbo humilitas, iracundo lenitas, pigro labor et sedulitas! Etique est ei quasi lapis oneris, ut ait vers. 22; sicut enim stomacho amaro cibi dulces videntur amari, ita carnali concupiscentiis suis addicto, sapientia et virtus in se suavis et placida, videtur aspera, inaccessibilis et impossibilis, juxta illud Proverbum. XXIV, 7: « Excelsa stulto sapientia; et Proverbum. XV, 3: « Stultus irridet disciplinam patris sui; » et vers. 12: « Non amat pestilens eum, qui se corripit, nec ad sapientes graditur. »

22. Quasi lapidis virtus probatio erit in illo, sicut
FT NON DEMORARENTUR PRUCERB ILLAM.—« Vifius, » sive vis, « lapidis, » est lapidis fortitudo, pondus et gravitas: hujus adinslar « erit » stultis a probatio, » sapientiæ, *q. d.* Sicut homo ignavus, volens elevare et imponere humero vel capiti lapidem gravem et ponderosum, mox ut ejus gravitatem et pondus sentit, illico cimi deponit et abjicit: ita stulti tentant quandoque addiscere sapientiam, eamque in humeros elevare et suscipere cogitant; sed mox ut ejus difficultatem, onus et pondus sentiunt, illico ex ignavia et affluere suarum cupiditatum eam abjiciunt. Sicut ergo lapis probat vires corporis, sic sapientia probat vires animi; qui enim forti et resolute animo eam complectuntur, omne ejus onus generose superant, itaque onus eis in levitatem, et quasi in pennas et plumas vertitur: qui vero depresso et carnali sunt animo, oneri ejus succumbunt, ideoque eam deserunt. Syrus et Hugo per *lapidem* accipiunt gemmam pretiosam; sic enim vertit Syrus. *ei* *est* *pretiosus super eum. ne intueatur et dimittat tum, q. d.* Stultus aspicit minus sapientiam, quasi gemmam, v. g. adamantem, supra se et opes suas elevatam, (pia proinde « pias nimis pretii cominus intueri non audet, ut eam comparat, et in pectus sibi immittat, sed eam oculis ditioribus et nobilioribus emendam relinquit. Verum nemo est qui gemmam velit id est accipere. Quare melius alii passim accipiunt lapidei vulgarem, gravem et ponderosum; hujus enim pondus, qui supra suas vires esse sentit, illico abjicit. Unde Vatablus vertit, *tantum lapis probatur gravis* (Græce *Id est validus, fortis, ponderosus*), *imhmbit iUi, memorum iutdponit, quin eum excutiat*. Alludit ad lapidem Iu c U; in lucta chlm certabant viribus, quis majorem, magisque grandem et ponderosum lapidem ferro posset: hic enim vocabatur *lapis oneris*, sive discus, et Græce *id est ôipû probationis*, quia eo probabant. ^ 'xphibant

upU

quante essent vires et robur cujusque, ut scirent quis cui antagoniste in lucta deberet comparari et opponi : de quo Zacharias cap. xn, 3 : « In die illa, inquit, ponam Jerusalem quasi lapidem oneris cunctis populis: omnes qui levabunt eam, concisione lacerabuntur. » Vide ibi dicta. Hic ergo lapis ignavis et timidus est lapis oneris; fortibus vero et sapientiæ, id est virtutis studiosis, est lapis roboris, glorie et triumphi, ideoque eis quasi in gemmam illustrem, puta in smaragdum, carbunculum et adamantem convertitur. Rursum, hic lapis est quasi lapis Lydius, qui probat et discernit aurum verum a falso et fictitio : pari enim modo disciplina sapienti® probat et secernit veros discipulos a falsis. Unde huc alludens Isidoros Pelusiota *epist.* 400 : < Vir patiens, inquit, laborum exploratio est, et quasi lapis ζο/υτft, id est probationis. > Nam, ut ait Nazianzenus in *Carmine De Virtute et vitiorum definitione* : e Patientia, malorum est decoctio. >

Nomi,
tribula-
tio eatis*
p a one-
ra a Dm
cuique
admea-
tos.

Moraliter, disce hic disciplinam, mortificationem, tribulationem, morbum, calumniam, persecutionem, esse lapidem oneris et probationis; ejus enim onere probatur patientia, humilitas et fortitudo cujusque fidelis. Illam ergo quasi onus humeris nostris a Deo impositum hilariter capessamus, et generose portemus; ita ver® sapienti® decus, puta Dei gratiam, gloriam et coronam quasi aullete Christi nanciscemur. Quocirca S. Augustinus in *Psalm*, lxxxvi : « Quadrati lapidis, inquit, similis esse debet Christianus ; in omni tribulatione non cadit, etsi impellitur; et si qua vertitur, nunquam cadit; nam quadratum lapidem quacumque verteris, stat semper : stantem te sic inveniat omnis casus. » Sic et Plato, Aristoteles, Plutarchus et Seneca patientes et fortes piosque viros vocant tetrágonos, id est, quadratos. Philo vero lib. *De Sacrific. Cain et Abel*, labores et molestias comparat cum escis, quibus nutritur et roboratur homo : « Equidem existimo, inquit, laboris ubique eamdem vim esse. Nam, sicut a cibo tota vita pendet una cum suis actionibus : ita etiam a labore pendet quidquid in rebus bonum est. Ergo sicut qui vitam prorogare cupiunt, alimenta non negligunt : ita quotquot, qu® bona sunt, concupiscunt, laborum perpersionem magni faciunt; sicut enim cibus se habet ad vitam, sic illa ad honestatem. » Porro Deus hunc lapidem cujusque viribus admetitur, ut minus forti minus ponderosum, magis forti magis ponderosum imponat; aut certe, si pondus lapidis vires hominis superet, Deus homini vires adauget et ponderi commensurat. Quare nemo de nimio ejus pondere jure queri potest, nemo ah eo ferendo se excusare. Nam, ut ait Apostolus I *Corinth*, x, <3 : « Tentate vos non apprehendat nisi humana : fidelis autem Deus est, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet etiam cum tentatene proventum, ut possitis sustinere. ■ Denique pondus hu-

jus lapidis sentiunt accedi ei tepidi duntaxat; nam amantes et ferventes dicunt cum S. Bernardo : « Labor meus non est nisi unius hors; et si amplius, non sentio pr® amore. » Amanti enim nihil est difficile.

23. Sapientia enim doctrinjk secundum nomen est v<™ 'I ejus, et non est multis manifesta. — *Primo*, Hugo sic explicat : *Sapientia est secundum nomen ejus*, -i scilicet, stulti et excordis, de quo vers. 22, q. d. diuup» Stulti sapientiam doctrin® reputant stultitiam, quia non capiunt, nec sapiunt ea, qu® dicuntur. Verum obstat Græcum </nfc, id est ej<s, pnm® quod est femininum, ac proinde stultum referre nequit, sed sapientiam.

Secundo, Dionysius, Lyranus et Robcrius Holkot *Second* exponunt, 7. d. Sapientia doctrinæ, id est sapientia hæc salubris et doctrinalis, docens summo bono adhærere, nomen habet a sua proprietate, et re ipsa, suaque actione, videlicet, ab interno divinorum sapore, et gustu dulcedinis summi boni; dicitur enim sapientia a sapore, quasi sapida scientia. Hunc autem ejus saporem et gustum absconditum pauci percipiunt, nec nisi ejus studiosi. Verum obstat, quod Siracides fuerit Hebræus, non Latinus, scripseritque hebraice, ac proinde ad Hebræum sapienti® nomen, non ad Latinum, respexerit.

Tertio, alii id est sapientiam, censent *Tertia* alludere ad quasi «oyia sit id est caligo, puta obscura et arcana. Verum huic obstat idem quod priori ; Siracides enim hebraice scripsit, non græce. Potuit tamen ipse, utpote græce peritus, ad Græc® lingure tunc in Ægypto, ubi ipse hæc scripsit, usitate etymon secundario alludere. Ita Pineda in *Job* cap. xxviii, vers. 18, in fine : Sophia, inquit, a ἰδφοç, id est a caligine, dicitur, quasi in caligine et ignorance delitescens.

Quarto, Jansenius facile se expedit, sicque explicat : *Sapientia est secundum nomen ejus*; hoc est, est id quod dicitur et prædicatur, nempe, ardua res et excelsa, et non quibusvis obvia. Accedit Rabanus : « Sapientia, inquit, doctrin®, sinceritas est legis divin® ; quæ secundum nomen ejus est, hoc est, prudentia, veritas et virtus. » Consentit Hugo : Sapientia, inquit, ignota et occulta est tam quoad nomen, quam quoad rem : quia Philosophi disputant tam de nomine, quam de re sapientiæ. Quærunt enim quis sit sapiens? quid sit sapientia? Rursum sapientia occulta est, quia ipsa est prudentia, virtus et veritas occulte illuminans mentem, et inflammans voluntatem.

Quinto, aliqui pro avnic, id est ejus, legentes QIBUK <wk, id est *ipsis*, scilicet indoctis et excordibus, de quibus vers. 22 et 23, sic explicant, 7. d. Sapientia secundum nomen est indoctis, hoc C3t, nomine tenus illis nota est, reipsa autem ignota; vel quoad nomen duntaxat illis competit, 7. d. Nomen habent saotentum; revera autem sunt insipientem Favet Tigurina : *nam sapientia talibus*

(excordibus) *de nomine tantum suo, neque adeo multi» nota est.* Huc accedit S. Thomas H H, *Quest.* XLV, art. 2, ad 2 : « Videtur, inquit, hic nomen sapientiæ accipi pro ejus fama, quæ a cunctis commendatur, » 7. d. Nomen et fama sapientiæ apud omnes est illustris; sed tamen pauci eam assequuntur. Ex adverso Syrus vertit, *nomen ejus sicut doctrina ejus, et stultis non revelatur, q. d.* Stultis, tam nomen quam doctrina sapientiæ est ignotum et invisum.

•ih *Sexto*, alii per sapientiæ nomen accipiunt, non nomen proprium, sed epithetum appropriatum; sapientia enim in Scriptura vocatur thesaurus absconditus, aurum, argentum, gemma, margarita, quæ absconduntur, vel in conchis maris, vel in abditis venis terræ. Vide *Job.* cap. xxvii, vers. 12 et sequent., ubi sapientiam comparat auro et topazio abscondito : « Abscondita, inquit, est aliis oculis omnium viventium : Deus intelligit viam ejus, et ipse novit locum ejus. » Ita Pineda in *Job.* cap. xxvii, vers. 18, in fine. Nam cum sapientia, inquit, sæpe nominetur auri, gemmarum universarumque opum appellationibus, significatur esse aliquid reconditum in occultis recessibus, ideoque a paucissimis inveniri, et, quod in rebus rarissimis preliosisque contingit, picrisque ignotam et occultam esse, et non nisi nomine tenus cognitam; qui autem semel illam invenit, si sapiens est, nunquam dimittit. Sic Christus sapientiam Evangelicam vocat thesaurum in agro absconditum : « Quem qui invenerit homo, abscondit; et præ gaudio illius vadit, et vendit universa quæ habet, et emit agrum illum, » *Matth.* xm, 44. Et Apostolus passim vocat thesauros sapientiæ et scientiæ Dei absconditos in Christo. Thesaurus autem vocantur opes preliose, arcarne et abscondite; dicitur enim quasi etc. ἀφ' ὧν, id est, repositus et reconditus in futurum. Hac de causa Christus Dominus Patrem testans ait : « Confiteor tibi, Pater, Domine coeli et terre, quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis. Ita, Pater, quoniam sic placitum fuit ante te, » *Matth.* xi, 25.

Optimo. *Sq)ffimo*, sapientia doctrinæ, scilicet sacra* et divinro, et nomine suo vocatur, et reipsa est mystica et abscondita. Dogmata enim ejus vocantur mysteria, id est, sacramenta et sacra arcana, ac doctores ejus vocantur mystæ, τῶν μυστικῶν, id est, a claudendo ore, eo quod mysteria ejus silentio legenda, ac non nisi paucis et dignis evulganda sint; idcirco Christus populo loquebatur in parabolis; Apostolis autem, apertis clarisque verbis, *Matth.* xm, vers. 13. Hinc Paulus : « Loquimur, ait, Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est, I Cor. cap. 11, vers. 7. Et S. Dionysius, S. Pauli discipulus, scripsit librum *De Mystica Theologia*. Denique prisci illi sapientes sub et ante tempora Siracidis, ut Ezechiel, Daniel, Zacharias, Pythagoras, Plato, Trismegistus, sa-

pientiam suam docebant per hieroglyphic*, symbola, emblemata, ænigmata, ut eam celarent rudibus et incapaces; capaces vero ad ejus studium excitarent. Inde signanter ait Siracides : « Sapientia doctrinæ, » 7. d. Sapientia quatenus docetur a mystis et Theologis hujus ævi, tam quoad dogmata, quam quoad eorum nomina, est symbolic*, obscura et «enigmatica.

Denique, ut plane et plene textui et litteræ satisfaciam, sensus est, 7. d. Sapientia indoctis est aspera, et instar ponderosi lapidis, quem quia humeris ferre non valent, quia non volunt, hinc eum illico excutunt. Nam sapientia, secundum nomen et etymon suum hebraicum, sonat rem laboriosam, difficilem, arduam, reconditam, quæ non nisi magno labore erui et in lucem produci potest, quia ipsa revera talis est. Id ita esse ostendo in quatuor Hebraicis vel Arabicis sapientiæ nominibus. *Primum* est *ilm* vel *talim*; radix enim cSy *alam*, hebraice significat *abscondit*; unde *alma* vocatur virgo viro incognita, et domi abscondita. Arabice vero (Arabica autem est affinis, et quasi dialectos Hebraica) *alam* significat : primo, abscondit; secundo, novit, scivit, certus fuit; inde oSy 'Itñ vocatur sapientia, scientia, doctrina, ars, prudentia; c pSt b *tdim* vocatur informatio, studium, disciplina, tractatus; *alim* vocatur sapiens, sciens, prudens, doctus, litteratus; unde dicitur Elymas, id est magus, et rerum arcanarum peritus, uti dixi *Actor*, xm, 8; *Muallim f&ir* vocatur doctor, magister, rabbi; *muallam* vocatur discipulus, studiosus. Unde Saraceni et Turei rem quampiam asseverantes et jurantes dicunt, nSr ah*m, id est, Deus novit, qui novit arcana pectoris.

Secundum Hebræum sapientiæ nomen est *Magia*. *magim* enim, id est magi, apud bræos, indeque Chaldæos, Persas, Arabes aliosque Orientales vocantur sapientes, quasi meditatores et scrutantes arcana; et magia vocatur sapientia arcana. Radix enim nxn *Anga* significat meditari, speculari, disquirere, scrutari. Unde *higgaion* est meditatio. Porro *haga* plane alludit ad *ioga*, id est laborare, dolore afficere, affligere, fatigare; quia scientia, quæ per meditationem paratur, magno labore et fatigatione mentis acquiritur; quam quia, vehit lapidem onerosum, refugiunt insipientes; hinc pariter ad sapientiam penetrare nequeunt.

Tertium nomen sapientiæ est Tiobn *talmud*, id est doctrina; hoc enim alludit, et quasi includit Sy *alam*, id est abscondit; ut *talmud* dicatur quasi *almud*, puta, res abscondita. Rursum a *lo-mad*, id est docuit, et *talmud*, id est doctrina derivatur t oSd *malma*, id est stimulus, puta baculus aut virga, in cujus summitate est aculeus, quo bubulcus pungit boves; sic dictus, quod boves doceat arare, ait R. David. Pari modo juvenes a magistro, ferula quasi stimulo erudiuntur et docentur sapientiam; quare eis aspera et

molesta esi sapientia. Hoc est quod ait Sapiens *Eccl.* xi!, tt : < Verba sapientium quasi stimuli, et quasi clavi in altum defixi, qute per magistrorum consilium data sunt a pastore uno. »

Quartum et præcipuum sapientiæ nomen, quo passim utitur Salomon in Proverbiis, est *rch* *chochma*; *chochma* autem noster Emmanuel Sa derivat a CE3 *camas*, id est abscondere ; unde *camus* vocatur absconditus, reconditus, latens, *Deut.* XXXII, 31. Aut a p23 *keman*, quod chaldaico, syriace et arabice, significat *occultavit* : unde *michman*, id est thesaurus ; et *machinan*, id est latibulum, spelunca. Verum *chochma* derivatur n D3n *chacham*, id est, sapiens fuit, uti norunt hebraico periti, non a *camas*, vel *keman*. Melius ergo ꝑcdfi *chochma*, id est sapientia, alludit ad TO HIN °ch *ma*. Littere enim *aleph* et *chet*, cum amba* sint gutturales, sunt inter se commutabiles: *och* enim vel *ach*, Hebrreis, reque ac Latinis, Græcis et creteris, est interjectio, et naturalis vox dolentis, sive gemitus et suspirium lamentantis ; *mu* vero significat, quid, quantum. Sensus ergo est, CAoAma *q. d. chochma*, id est sapientia, est *achma*, id est, ma.' *- s,lsP<rium, quo sapientiæ studiosus gemit et suspi.i » pirat dicens : Ah quanti laboris est sapientia ! Ah JtrijuT quantum mihi cerebrum mentemque pro ea nanciscenda fatigo ! Ah quam arduum est sapere ! Nam ad sapientiam, puta virtutem; nanciscendam, bpits «st Socratico robore, ait S. Hieronymus; sapientia enim hic non tam speculativa quam practica accipitur, puta virtus, quæ pariter a vi et virili robore dicitur; eo enim ad virtutem assequendam est opus, ut ad illam totis virilius connitamur, perinde ut Hercules et Argonautæ ad vellus aureum. Quocirca virtus a Poetis dicitur habitare in editis et pene inaccessis rupibus, teste Clemente Alexandrino lib. IV *Stromat.*, sub initium : « Sudor, inquit, ante virtutem positus est. » Unde Hesiodus :

Via longa èst niquo declivis nd ipsam.

Ardua natnque ptius ; sell cum ad fastigia ventum,
Fit facilis.

Rursum *chochma* quoad o'mrijs litteras alludit ad n*,n *hwh*, id est, spina asperrimis aculeis, et no *ma*, id est quantudî, 7. d. O quot spinis obsita ! O quam spinosa, aculeata, difficilis et impervia est sapientia ! Quantum in ea est spinarum et sentium !

Insuper nonnulli *chochma* censent alludere ad Chaldreum *acham*, id est, niger fuit, denigrabas est, *q. d.* Quam alea, quam obscura, quam in tenebris recondita et arcana est sapientia ! Unde rron.s *achmul* vocatur nigredo, tristitia et aurora, quia subnigra et obscura, quæ sapientiæ et pbilomusis est amica. Hinc quoque Chaldaei *arhmeta* vocant scrinium, lagenam, vel urnam, in quo recondebantur liticete, libri et memorialia regum, I *Esdra* vi, 2, ubi Noster vertit, tn *Echa-*

tanis, quæ erat sedes regum Persarum. In simili enim Dei scrinio recondita est sapientia.

Igitur tam nomine quum reipsu ardua et laboriosa est sapientia, puta Dei gratia, virtus et sidus, ideoque a paucis laboris avidis apprehenditur. Idcirco ait Christus *Matth.* xx, 16: « Mulli sunt vocali, pauci vero electi, u Et *Matth.* cap. vii, 14 : « Quam angusta porta, et arcta via est, qua' ducit ad vitam : et pauci sunt qui inveniunt eam ! »

Et non est multis manifesta. — Plane, sicut pulveris est multum in terra, ami parum : ita rari sunt, quibus sapientia innotescit, adeo nos mundi prudentia crecavit, adeo sibi vindicavit, adeo nos sapientia: Dei ad se vocanti et pellicienti, *Proverb.* 1, 21; subtraxit. Huc facit gnome Rabbini prisci in *Pirke Avoth*, id est, in *Apophth. Patrum*, quæ sic habet: Dignitas et excellentia legis regum et sacerdotalem honorem suo splendore vincit, ac sublimilate supereminet; quippe 30 gradibus ad regni culmen ascenditur; 24 ad sacerdotii fastigium pervenitur ; at vero ad apicem intelligentie legis 48 necessaria sunt. Uree ig autem sunt ista : studium, id est improba dili- dus d gentia, docilitas in obediendo magistris, intensio uX"" animi, attentio et affectio cordis, timor ac tremor, animi demissio, gaudium, obsequium ppreslare sapientibus, subtilitas cum condiscipulis in disputando et argumentando, alacritas, patientia, studium scripturæ, peritia *inisnæ*, seu legis oralis ac traditæ, parum negotiationis temporalis, parum somni, modicum risus, modicum delectationis, ssecularium negotiorum permodicum, in irascendo tarditas, cor bene affectum erga sapientes, fidelitas, tribulationum perpessio, sure conditionis agnitio, sua sorte contentum esse, prudenter loqui, nec honorem sibi aut dignitatem aliquam arrogare. Sic amatur, et amat Deum, iustitiam, increpationem et rectitudinem ; avertit so ali ambitionis vitio, nec propter eam, quam se habere novit in lege peritiam, vane extollitur, aut inflatur, aut libenter tanquam iudex sententiam pronuntiat ; onus et jugum proximi sui suavissime ac placidissime portat ; omnia ejus dicta, vel facta in meliorem pariem detorquet ; in pace eum et veritale confirmat ac roborat ; in suo so amat studio. Querit et respondet ; audit quæ dicuntur ; et insuper addit de suo doctrinam ; discit, ut doceat, et in praxiin, quite a ppreceptoribus accepit, reducat. Acuit ingenium ac diligentiam magistri ; lectioni attentam aurem accommodat; fideliter eum auctorem laudat, a quo quid accepit; nam probe novit, eum qui illi fonti, a quo aliquid haurit, illud fideliter et sine invidia refert, salutem mundo ac redemptionem adducere, juxta illud *Esther* : « Et dixit Esther regi nomine Mandochæi. » Hucusque Rabbini.

Quibus autem cognita est, pehmanet usque ad conspectum Dei. — Hæc verba nunc desunt in Græco, Syro et Arabico. Ostendit vers, præced. sapientiæ difficultatem : hic ejusdem ostendit

præsfanham, ul ejus Mudium in nobis exacuat, ne quis ob difficultatem earn refugiat; nati difficilia, qua* pulchra. Sensus ergo est, ç. d. Dixi sapientiam esse arduam et difficilem; sed simul dico eam esse utilissimam, pulcherrimam et præstanfissimam. Nam ipsa sui studiosos et familiares perducit usque ad conspectum Dei, puta ad beatitudinem, quæ in clara Dei visione consistit, in qua sola perfecta est sapientia. O vires aquila» (puta sapientiæ) summas, quæ expandit alas, et assumit pios super eas, cosque super omnes cælos ad Dei thronum et lucem inaccessibilem evēhit el exaltat, juxta illud *Deulcr.* xxxn, H: «Sicut aquila provocans ad volandum pullos suos, et super cos volitans, expandit alas suas, el assumpsit eum, atque portavit in humeris suis.»

Hinc nota Rabbinis et Judaus cognitum fuisse, quod felicitas nostra consistat in visione Dei, quodque ad eam ducat, eamque mereatur fides et sapientia, puta, virtus et charitas. Ita Rabanus: «Quibus, ait, agnita est, hoc est, qui eam recta fide ac bonis operibus servant, perducit illos ad contemplationem glorie Dei. Beati enim mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.» Sic Christus *Joan.* cap. xvn, 3, cognitionem sapientiæ suæ vocat vitam æternam; qui enim practice eam cognoscit, id est, amat et moribus exprimit, hic pergit et pervenit ad vitam æternam: a Hæc est, inquit, vita æterna, ul cognoscant te solum Deum verum, el quem misisti Jesum Christum.» Quæ verba explicans S. Cyrillus lib. XI in *Joan.* cap. xvn: «Cognitio, inquit, est vita, spiritualem nobis benedictionem adducens, per quam Spiritus in cordibus nostris habitat, in adoptionem filiorum Dei, el veram pietatem per Evangelicam vitam, et incorruptibilitatem reformans. Cum igitur origo, et quasi pronuba dictorum omnium cognitio Dei veri esse inveniatur, recto a Domino nostro Jesu Christo vita æterna est appellata, (piasi mater el radix, virtute naturaue sua vitam æternam parions.)»

v 21. Ami, hit, i r accipe consilium intellectus, ET NB ABJCIAS CONSILII MEIM. — u **Consilium** intelloclus, » sive intelligente, vocal consilium in* telligenlis, puta consilium sapiens et prudens; Syrus: *Audi, fili ini, et suscipe doctrinam meam, et ne amoveas disciplinam ineam*; Tigurina: *Audi, fili, et sententiam meam amplectere, nec renue meum consilium.* Consilium hoc subicit, dicensi

25. Injice pedem tuum in compedes illius (sapientiae), I T IN TORQUES ILLIUS COLLUM TUUM. — **SJTUS**:

Immitte pedem tuum in rete ejus, et in sarcinam ejus immitte collum tuum; Tigurina: *Pedes tuos in compedes ejus insere, et in nervum (Vatablus, in numellam) ejus cervicem tuam.* Nam vox *torques* hic non significat monilia et catenas aureas, sed boias, numellam, sive collare vinculum, quo collum canum v. g. stringitur: hoc enim significat Græcum

Idipsum recte vocatur torquis, quia collum torquet el cruciat instar tormenti et lorturæ. Sicut

ergo pedes equorum, vaccarum el boum in pascuis el septis, ne ea transilient, arctantur compedibus; et sicut canes cinguntur collari, ul per catenam illi annexam ab hero duci regique possint: sic pariter sapientia sua disciplina et castigatione, (piasi compede et collari, ligat et stringit lam collum et caput, id est mentem, voluntatem et affectus, quam pedes, id est gressus, motus et actiones nostras, ne illecebra aut concupiscentia aliqua abrepti exorbitent, hominemque in abyssum præcipitent, sed ut sapienti® ductum el disciplinam quaquaversum sequantur, itaque rertam virtutis in cadum viam ineant. Sapientia enim non facit libertinos, ut volunt hæretici; sed compositos, maturos, rationi et disciplinæ subditos, ul caro serviat spiritui, spiritus Deo.

Porro torques et compedes significant in homine dominari animales appetitus et concupiscentias, quasi bestias et feras, quæ proinde instar bestiarum a sapientia el disciplina quasi compede et catena, domanda?, frenante el captivante sint, ne elseipsas et herum perdant. Audi S. Gregorium in *Psal. pmitait.* v, explicantem vers. 21, *Ut audiret gemitus compeditorum*: «Sancti viri, inquit, non incongrue compediti dicuntur, quia ligati vinculis disciplinæ Dei, nequaquam ad ea. quæ exteriora sunt, vagantur; et quasi grossum operis immobiliter figunt, dum a Conditoris desiderio nusquam discedunt. De his namque compedibus scriptum est: Injice pedes tuos in compedes ejus, et in torques illius collum tuum; quia profecto cujus a pravitate gressus compescitur, ejus fides sanctarum veritate virtutum adornatur. Collum namque fides est, per quam Deo fidelis quisque conjungitur, et quasi per collum capiti suo Christo Ecclesia, qua? ejus est corpus, unitur. Undo in laudem Sponsa? in Canticis Canticorum dicitur: Collum tuum sicut monilia. Quia enim, sicut Jacobus ait, fides sine operibus mortua est; quasi collum sponsæ monilibus circumdatur, dum fides sanctæ animæ operibus decoratur. Gemunt continue compediti, quia dum exilii sui tenebras electi considerant, ad claritatem visionis Dei indesinenter suspirant.»

Quocirca compedes hæ sapientiæ, non tam vincula sunt servitutis, quam insignia libertatis, quales erant compedes aurea? mulierum, de quibus Plinius, lib. XXXIII, cap. xu: «Argentum, ait, succedit ex ære aliquando el auro, luxu feminarum plebis compedes sibi ex eo facientium, n Undo et compedes hæ desinunt in torquem, quem aureum suspicatur S. Augustinus in *Psalm.* cxlvi; «Suscipit, ait, a vinculis ferreis, finitur ad torquem aureum. Dictum est emm de Sapientia: *ht* torquem aureum circa tuam cervicem: non tini imposeret torquem aureum, nisi primum in con* pedibus ferreis te alligasse!». » Unde *Cantic.* i, 14: a Pulchræ sunt, inquit, genæ tuæ, sicut turturis; collum tuum, sicut monilia. » Ubi Chald.: «Quam

pulcher, ait, est populus hic, ut dentur eis verba legis, et sint sicut inauris in maxillis eorum, etc. Quam pulchra sunt dorsa eorum, ut sustineant jugum praeceptorum meorum, et sint super eos, sicut jugum super cervices boni, qui arat in aratro. » Denique S. Hieronymus, epist. 127 *ad Fabiolam*: « Vincula, ait, Domini voluntaria sunt, et vertuntur in amplexus; quique his fuerit colligatus, dicit: Laeva ejus sub capite meo, et dextera illius amplexabitur me. »

26. Subjice humerum tuum, et porta illam, ut ne accideris vinculis ejus. — Graeca habent: *Subjice humerum tuum, et porta illam*, quasi lapidem oneris, de quo dixit vers. 22, et id est, ut Complut., *ne sis inimicus*; alii, *ne indigueris, ne offendaris vinculis ejus*; Syrus: *Appropria humerum tuum, et porta eam, et ne contristeris in pondere ejus*; Tigurina: *Humero tuo subjecto sustine eam, nec indigne feras ipsius vincula*. Noster vertit, *accideris*, id est, *acedia, tristitia, impatientia* afficiaris ob vincula ejus manibus tuis injecta. Acedia enim parit tristitiam, tristitia iram, ira impatientiam rei gravis et molestae. Ex Graeco quis suspicari posset legendum esse, *ne acediaris*, id est, ne acide, id est, ægre et indigne feras, de quo dixi cap. iv, vers. 9.

Nominat quatuor totidem membrorum, eorumque praeceptorum, vincula: compedes enim vincunt pedes, torques collum, sarcina humeros, manicæ manus; quo significat sapientiam sua disciplina coercere et constringere omnia hominis membra, omnes sensus, omnes actiones. Speciatim vero per collum significatur phantasia et intellectus, per humeros appetitus, praesertim irascibilis, in quo regnat cupido se extollendi et dominandi, arrogantia et fastus; sicut enim humerus collo adjacet et subjacet, ita appetitus subjacet phantasiae et cognitioni: hæc autem omnia a premit sapientia; per manus significantur actiones, per pedes motus et gressus: quæ omnia rationis legibus quasi vinculis astringit sapientia, puta Dei lex, virtus et charitas, juxta illud *Roman.* vii, 13: a Si spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis. » Igitur docet Siracides sapientiam habere compedes, quibus vinciat pedes; compedes hæ sunt modestia: item manicæ, quibus astringat manus; manicæ hæ sunt continentia: ad hæc torques, quibus liget collum; torques est obedientia; denique ipsam esse onus (scilicet crucis) cui humeros supponamus oportet per patientiam. Ergo ut Christus crucem bajulando ei humeros supposuit, cui deinde clavis manus pedesque, id est, totum corpus astrinxit, ita tu crede sapientiam crucem esse, cui manus, pedes, totumque corpus et animam alligare debeas. Audisti Deum diligendum esse ex toto corde, ex tota anima, ex omnibus viribus, ex tota fortitudine, id est, ex omni toto tuo, puta ex pedibus, manibus, collo et corpore toto. Idipsum hic docet Ecclesiasticus: Sapientia enim est dilec-

tio Dei, ut dixit cap. i, 14. Quocirca sapientia cohibet manus, ne cui noceant; pedes, necubi exorbitent, vel offendant; collum et corpus, ut a lego Dei non dimoveantur. Totum te Deus vult, totum te Deo sapientia suis hisce vinculis devincit et astringit. Ita Palacius.

Audi et Rabanum: a Injicit pedem suum in compedes illius, qui progressum vitæ sure munit præceptis illius. Indit collum suum in torquem ejus, qui temperat sermones suos secundum regulam ipsius. Subjicit illi humerum suum ad portandum, qui actus suos subjicit magisterio illius, et implet opere quod jubet; et nec quis tediose et graviter ejus doctrinam accipiat, subjungit, etc. Cornelius Tacitus, lib. *De Moribus German.*, scribit cos olim, dum lucum diis sacrum ingrederentur, vinculis se obligasse, ut se diis obstrictos profiterentur: unde et religio a religando dicta, quod animam Deo, cujus est, alliget et religet. Quidni ergo fidelis vinculis legis Dei sponte se Deo alligat?

Symbolice, nonnulli hæc adaptant cultui et servituti B. Virginis (hæc enim retem Sapientiae est mater), qua viri peculiariter devoti illi se consecrant, totosque se ejus obsequio velut servos, imo mancipia addicunt et mancipant. Exstat sodalitas, et praxis hujus servitutis edita hoc titulo: *Mancipium Murice, hoc est, modus dedicandi se B. Virgini in mancipium*. Sic ante 300 annos Florentini septem viri eximie pii se devoverunt cultui B. Virginis, ac instituerunt Ordinem Servorum B. Virginis, indeque Servitres sunt appellati, atque B. Virgo id ratum gratumque habuit; ipsa enim singulis separatim per quietem apparuisse dicitur cum magno et illustri Angelorum exercitu, una manu pullam tunicam, altera librum apertum tenens, jubens cos deinceps illa veste uti, et illa regula, quam S. Augustini esse aiebat. Ha habent Annales Ordinis Servorum, et ex iis noster Piatius, lib. I *De Bono status Relig.* cap. xxxiv.

Ante hos anno Domini 1050 primus Marinus, B. Petri Damiani frater, solcamini ritu sese obsequio B. Virginis velut mancipium dedicavit. Ritus enarrat ipse Damianus lib. II, epist. 14 *ad Desiderium Abbatem Cassinensem*: a Altari, inquit, se B. Dei Genitricis velut servile mancipium tradidit, et pro servilibus numellis collo corrigiam, qua cingebatur, innexuit, et humeros denudans, mox se quasi servum malum coram Domina sua verberibus affecit; atque in verre servitutis tesseram servile tributum pendens, quamdam pecuniesummam in altaris crepidine posuit, dixitque: Per istud ergo munusculum servitutis me, o Domina, tibi nunc offero, clamo, quoad vixero, certi canonis appendam annuale tributum. Quo demum obsequio id assecutus est vir optimus, ut suavissimam in morte Dominam videre meruerit, quam et his verbis allocutus est sacri gaudii et confidentire plenissimus: « Et quid est, o Domina mea, Regina cæli et tempe, quia

visitare dignata es pauperculum servum tuum? Benedic me, Domina mea : nec patiaris me in tenebras ire, cui lucem tante prosentis dedisti. » Tum roseo vultu ad circumstantes : « Venit, inquit, Regina mundi, venit Mater Redemptoris æterni, hilaritatem mihi sereni vultus ostendit, benedixit et abiit. » Ille vero inter hæc relicto nobis clarissimo amabilis hujus servitutis exemplo, suavissime exspiravit. El hinc fluxit sacrum illud servitium Mariæ, hæc illius est origo servitutis, nec obscure cadesti prodigio comprobata. Quare hic sacer mancipatus uti nobilis (quid enim nobilius quam Dei Matris esse servum et vernaculum), ita sanctus et perutilis est. Naim B. Virgo sui cultores rectis itineribus in coelum ad suum gloriæ thronum perducit : ut proinde illi recte aptes id quod subdit Siracides vers. 30 : « Erunt tibi compedes ejus in protectionem fortitudinis, et bases virtutis, et torques illius in stolam gloriæ. »

v«O.R. 27. In omni animo tuo accede ad illam, et in omni virtute (o^á/Hi, id est potentia, vi, robore) tua conserva vias ejus. — « In omni, » id est toto, « animo. » Est enallage et catachresis: ponitur enim totum universale pro toto quanto, sive integro. Unde Complutons. vertunt, *in toto animo accede ad illam*; Syrus, *in toto corde tuo accede ad eam, et in tota virtute tua* (puta, totis viribus) *custodi vias ejus*; Vatablus, *animo toto aspices ad illam, et pro virili parte serves ejusdem vestigia*. Sunt enim, qui frigide, languide, et quasi dimidiata voluntate se dare volunt sapientiæ : at hi eam non assequuntur, quia ipsa totum cor, totum animum et affectum deposcit, ut ejus studiosus ingenti animi ardore in eam foratur, ad eam magnis desideriis suspiret et anhelet, tum ut eam mente percipiat, tum ut perceptam opere adimpleat.

Ter*.». 28. Investiga illam, et manifestabitur tibi, et CONTINENS fjytpatrfc, id est Cst CõilpOS) FACTIS NE DERELINQUAS eam. — Syrus : *Investiga, et scrutare, et quare, et invenies; confortare in ea, et ne dimittas eam*; Tigurina : *Fac illam investiges, et inquiras: nam tibi cognoscenda dabitur; catorum assecutus eam, ne deseras*. Hic ergo est ordo, quo acquiritur et possidetur sapientia. Primo, investiganda est eo studio et sagacitate quo venatores investigant lepores et cuniculos in suis antris latitantes; ac ne de ea invenienda desperes, vel de longa investigatione queraris, et tædio afficiaris, certus eslo quod, si quæres perrexeris, illa se manifestabit tibi. Deinde eam assecutus constanter retine, nec ullo metu vel præmio deseras. Perseverantia enim coronat sapientiam, a*que ac virtutes cameras. Hoc est quod ait Christus *Matth. vn,7* : « Petite, et dabitur vobis: quærite, et invenietis: pulsate, et aperietur vobis. Omnis enim qui petit, accipit; et qui quirit, invenit; et pulsanti aperietur. » Ita se res habet apud Deum, Deique sapientiam : secus est apud homines, hominumque scientiam, ubi subinde nulli petunt, quæruht et pulsant;

sed nihil aut parum inveniunt, vel ob ruditatem et tarditatem ingenii, vel ob defectum magistrorum, vel ob alias causas.

Nola : Pro *continens*, Græce est ἡ-/r/wrc, id est, tenens, oblinens, occupans, possidens, qui dominium et potestatem in aliquam rem obtinet; et quia tales sunt temperantes, qui dominantur gula et ventri, quasi appetitus domini, hinc significat quoque continentem, id est, temperantem. Sic *Sapient*, vin, 2t, dicitur : « Ut scivi, quoniam aliter non possem esse continens (id est, compos voti, puta, obtinens sapientiam), nisi Deus det, adii Dominum, et deprecatus sum. »

29. In novissimis enim invenies requiem in ea, **rr Y** CONVERTETUR TIBI IN OBLECTATIONEM. — **SvTUS** : *In fine invenies requiem et blanditias, et lataberis in novissimo tuo*. Itaque *in novissimis* idem est quod *in fine*, studii scilicet et laborum, quos impendisti addiscendæ et acquirendæ sapientiæ, puta virtuti. Hebr. enim **mnx acharit**, quod Latinus interpres vertere solet novissimum, significai *post, postea, posterius*. Excitat ad sapientiæ id est virtutis, studium, spe præmii et fructus, g. d. Ne te tædeat laborum quos impendis, ut te et tuas concupiscentias vincas, ac virtutem acquiras; quia, ubi per continuum laborem concupiscentias domitas et rationi obediens habueris, virtus tibi per consuetudinem fiet facilis et jucunda, tum ob suum decus et pulchritudinem, qua se omnibus efficit amabilem; tum quia affert miram conscientie requiem, serenitatem et Letitiam. Quocirca omnis prior amaritudo, quam sensisti in ejus studio, vertetur tibi in oblectationem, inchoate quidem in hac vita, perfecte vero in futura, quando propter eam sterna felicitate donaberis.

30. Erunt tibi compedes ejus in protectionem **y** FORTITUDINIS, ET BASES VIRTUTIS, ET TORQUES ILLIUS in stolam gloriæ. — **SjTUS** : *Et erunt tibi retia* (sapientiæ) *sedes fortis, et vestimentum honoris induet te, et coronam gloria nectet tibi*; Vatablus : *Compedes ejus erunt tibi presidio validissimo, solidoque firmamento, et ejusdem nervi* (vel *trunci*, sive *ὀδοῖα*) *honorifico amictui*. Versu præced. duos sapientiæ, sive virtutis, fructus assignavit, scilicet, mentis requiem et lætitiā; hic quatuor alios assignat, scilicet, protectionem, corroborationem, libertatem et gloriam, q. d. Compedes, quos tuis pedibus et gressibus iniecit sapientia, prima fronte visi sunt tuos pedes et gressus impedire ignominia et servitute afficere, deprimere et debilitare; at ubi iis consueveris, senties eas tibi verti « in protectionem fortitudinis, » id est, fortem, ac « bases virtutis, » id est roboris, hoc est robustas, q. d. Firmabunt tuos pedes et gressus, ut in iis quasi in basibus firmis libere et firme consistas; nec timeas lapsum, vel ruinam in peccatum, et pœnas illud consequentes, aut dæmonum ahorumve hostium incursum : quia contra hæc omnia te valide protegent et corroborationem; rursum

torques, sive numella, quas sapientia iniecit collo tuo, quasi servo fugitivo, vel reo, vertentur tibi in ornamentum, et in stolam gloriae, quasi principi vel regi, utpote qui quasi rex per sapientiam imperes omnibus tuis affectibus et motibus, ideoque libere et liberaliter.

Hac maxime experieris in novissimis proprie dictis, puta in hora mortis, et in die iudicii; tunc enim contra omnes dæmonum tentationes et furias virtus te proteget, roborabit et decorabit. Erit ergo in die iudicii virtus tibi quasi turris et basis inconcussa, ut in riguroso Christi iudicio et ira immotus et imperturbatus consistas, ab coque coram Angelis et Sanctis omnibus orneris stola immortalitatis et glorie coelestis. Ha Rabanus. Sic Christus cruci quasi latro clavis et funibus affixus, ipsam crucem, clavos et funes vertit in suum robur, triumphum, imperium et gloriam. « Regnavit » enim « a ligno Deus, » ideoque hæc ipsa jam a regibus adorantur, et in labaris ac vexillis quasi trophæa gestantur. Addidi funes, quia verisimile est Christum non tantum clavis, sed et funibus cruci fuisse astrictum: clavi enim manuum et pedum non potuissent soli tantam corporis mole sustinere; et funes hi e Jerusalem Romam a S. Helena delati, servantur in ejus palatio, nunc templo S. Crucis in Jerusalem, uti habet programma sacello ejus subterraneo prefixum. Hujus rei typo Joseph Patriarcha, cui ob amorem sapientiæ, virtutis et castitatis, compedes et vincula injecta, commutata sunt in annules et torques aureas, ac stolam byssinam, quando ob vaticinia et providentiam futuræ sterilitatis a Pharaone creatus est princeps Egypti, curruque regio vectus, salutatus est Salvator mundi. Quod mystice explanans S. Ambrosius lib. *De Joseph*; « Quid sibi vult, ait, annulus digito insertus, nisi ut intelligamus pontificatum ejus fidei esse delatum, ut alios ipse signaret? Quid stola, a quæ est amicus sapientiæ, nisi tribulum ei ab illo rege cælestis prudentiæ principatum? Torques aureus intellectum bonum videtur exprimere. Currus significat fastigium sublime meritorum. » Vide dicta *Genes*, xli, vers. 42 et 45.

Porro alludit Siracides de more ad illud Salomonis Proverbum, i, vers. 8 et 9: « Fili mi, audi disciplinam patris, etc., ut addatur gratia capiti tuo, et torques collo tuo. » Septuaginta: *Coronam eam gratiarum, autem Anfum suscipies tuo vertici, et torquem aureum circa collum tuum*. Ubi Lyranus: Antiquitus, ait, sapientes utebantur torque aureo, et bulla ad pectus demissa in sapientiæ symbolum, quæ in pectore claudi existimatur. Addit Abulensis in *Genes*. cap. xli, torques principibus olim dari solitos; at non omnibus, sed iis qui sapientiæ laude erant celebres: corona enim erat insigne principatus et potestatis, torques vero potestatis cum sapientia conjuncto. Hu Baltazar Danieli, si somnium suum sapienter interpretatus fuisset, torquem promisit: a Purpura, ait,

vestieris, et torquem aureum circa collum tuum habebis, et tertius in regno meo princeps eris, » *Danclis* ii, 7. Et Darius Zorobabeli et sociis disputantibus quidnam esset fortissimum, victori quasi sapientiæ palmam ferenti, promisit, « purpura cooperiri, cidarim byssinam, et torquem circa collum: et secundo loco sedebit a Dario, inquit, propter sapientiam suam, et cognatus Darii vocabitur, » H *Esdra* m, 0. Ubi nota: Olim insigne sapientis erat cidaris byssina; cum enim cæteri uterentur tiara simplici, sapientibus tiaram bysso obligabant, eamque vocabant cidarim byssinam, ut docet Brissonius lib. *De Degno Persico*, Huc alludit hic Siracides, cum sapienti quasi insigne debitum promittit stolam byssinam; cum stola enim byssina dabatur et cidaris byssina. Unde Sjt us vertit, *et coronam gloriæ* (puta, cidarim byssinam) *nectet tibi*.

Rursum alludit ad *Proverb*, cap. iv, vers. 8, ubi Salomon philomuso et sapientiæ studioso promittit ejus præmia, dicens: « Dabit capiti tuo augmenta gratiarum, et corona inclyta proteget te; » Hebræus, *dabit tibi copulam gratia, et diadema decoris muniet te*; Septuaginta, *ut det capiti tuo coronam gratiarum corona autem deliciarum proteget te*; Chaldæus, *et ponet in capite tuo pulchritudinem gratia, et corona decoris erit super te*. Hanc enim Siracides alia metaphora vocat stolam gloriæ.

Tropologice noster Pineda in *Job*. cap. xxvii, 0, per *compedes* accipit obligationes et vola perfectioris vite; nam hæc ipsa vincula, quæ sunt nostræ imbecillitatis argumenta, eadem ipsa sunt quasi torques et bases virtutis, id est, supplementum fortitudinis, et præsidium validissimum ad retinendam fortiter sanctitatem, quam semel tenere coepimus. Ita S. Gregorius lib. XXXI *Moral*, cap. xi: « Potenter dimicantibus, inquit, in munere torques datur, ut, quia signa virtutum gestant, majora semper exerceant, et debilitatis crimen incurrere nequeant, dum in semelipsis jam fortitudinis est præmium, quod ostendant. » Et Boda in illud *Ezech*. xvi, 11, *Et torquem circa collum tuum*: « Additur, inquit, et collo torques, cum fulgore perfecto operationis, sermo prædicationis, qui per collum procedit, confirmatur; ac ne contemni ab auditoribus debeat, indeficiente virtutum connexione docetur. Torques igitur iste, ex propriis constans laboribus, quem Deus sponsæ suæ collo circumdat, omnibus mundi divitiis pretiosior est: siquidem eam suaviter intra metas virtutis continet, et a vitiis, quæ damnat, abducit. »

31. Decor enim vitæ: rsr in illa, et vincula ejus v«*.h alligatura (Rabanus legit, *nectura*; alii, *netura*; hoc enim est xAfis/xa) saltaius, — q. d. Sapientia et lex Dei, quo: libi quasi servo initio erat ignominiosa, molesta et antea, quasi compedes, eadem tibi jam illi assuefacto erit decor decorans, et ornans luam vitam. Rursum pariet tibi decorem et gloriam vito coelestis et æternæ; vita enim

grati®, et multo magis vilg glori®, est pulcherrima, plenaque orimi decore et maiestate. Denique ejus vincula erunt tibi alligatura salutaris. sicut enim medicus manui tuæ vulnerata: medellam adhibens, manum fasciis alligat, ac illa ligatura salutaris est, quia salubrem sanitatem et libertatem manui restituit: ita sapientia et lex Dei, ut vulneribus peccatorum et concupiscentiarum medeatur, ea legibus suis stringens et alligans, iisdem hac sua alligatura salutem et libertatem conciliat.

Græca pro *decor vita* habent, *ornatus auri*, et pro *alligatura salutaris* habent, *nexus hyacinthinus*. « Decor aureus, inquit, est in ea, et vincula illius nexus hyacinthinus ; » vel, ut Romani codices legunt, *et vinaria illius fila hyacinthina*; Vatablus, *ornatus enim ipsi est aureus, et hyacinthino textu vincula*; alii, *ornamentum aureum est super illam, et vincula ejus vitta: hyacinthina*. Aureus enim ornatus est summus apud homines, et vestis ianthina sive hyacinthina olim erat vestis regum et principum. Significat ergo sapientiam et virtutem ornare sui studiosos, cosque facere reges et principes, imo homines cœlestes, Deique filios et aulicos. Vide quæ de hyacintho dixi *Ezcdi.* xvi, 10. S. Ambrosius lib. 11, epist. 12 *ad Valentinianum Imp.* sic legit: « Aurea est lingua sapientoni, tpia phaleratis, inquit, dotata sermonibus, et quodam splendentis eloqui velut coloris pretiosi corusco resultans, capit animorum oculos specie formosi, visusque perstringit. » Talis fuit lingua S. Joannis Constantinopolis Patriarch®, qui ab ea cognominatus est Chrysostomus id est, aureum os; et B. Petri cognomento Chrysologi, id est, aurei sermonis.

Alludit ad vittas hyacinthinas, quas in fimbriis vestium gestare Judæos jussit Deus, ut per eas recordarentur sapientiæ, puta legis Dei; simul ut iis dignoscerentur a Gentibus, et ornarentur quasi populus Deo et sapientiæ dicatus, Ha» enim *Numer.* xv, 38, hebr. vocantur n5nn 5'70 r'fl *techelet*, id est, filum hyacinthi; graice, ù«bSt»s» (quas voces in Græco hic usurpat Siracides); nam vel dicitur filum retortum: de hisce enim sic sancit Deus *Numer.* xv, 38: « Dices ad eos (Judæos, sivi' filios Israel) ut faciant sibi fimbrias per angulos palliorum, ponentes in eis vittas hyacinthinas, quas cum viderint, recordentur omnium mandatorum Domini, neo sequantur cogitationes suas et oculos, per res varias fornicantes; sed magis memores præceptorum Domini, faciant ea, « inique sancti Deo suo. » Ilæ ergo fimbriæ erant quasi pedum compedes, cohibentes eos a vitiis, et cogentes eos recta invia mandatorum Dei incedere, ac pergere in cadum. Idcirco enim bro fimbriæ erant ianthini, id est, violacei et cœlestis coloris, ut per hoc monerentur conversationem et spem suam debere esso in calo, utque cogitationem habentes apud Deum, Dei timorem et præsentiam semper

ob oculos ponerent, itaque recta ad eum in calura contenderent.

32. *Stolam guiris proap ram.* — *Stola* vestis v«r» ». erat ad talos promissa et decora, eratque tam virorum, quam mulierum. Pequieram multi codices legunt *stola*, quasi stola glori® amicienda sit ipsa sapientia; non enim sapientiam, sed sapientiæ studiosum stola ornandum significat. Sensus ergo est, *q. d.* * Eam, » scilicet sapientiam, o philomusc, « indues, » quasi « stolam glori®, » 9. *d.* Sapientia ornatus, ubique conspicuus et illustris incedes, perinde ac si amictus essas stola splendida et gloriosa. Est Hebraismus: Debrai enim sæpe subticent, et supplendas relinquunt notas similitudinis, *quasi, velut, sicut*. Tignunna, ui amictum *honorificum indues eam*.

Et coronam GBATiLATtoxis (puta lætam, jucundam, insignem, splendidam, de qua proinde gaudeas, libique gralulens) slfebponss tibi. — Græce, *et coronam òyailt»>«rtM*, id est *exsultationis*, quæ fe, scilicet præ gaudio exsilire et exsultare faciat, *circumpones* tibi; Vatablus, *el fatuam Ubi coronam impones*. Corona debetur sapienti, quasi sacerdoti, regi et triumphanti, ut dixi cap. 1, 11, et tanquam bonis omnibus cumulato et perfecto, uti dixi cap. 1, 22. Corona enim rotunda, totumque caput ambiens, symbolum est perfectionis et complementi. Hanc coronam opponit, imo imponit, labori et oneri, quo caput et mentem studendo, et studiose vincendo suas cupiditate, fatigavit sapientiæ studiosus.

Uæ ergo sunt quatuor insignia sapientiæ studiosi, totidem laboribus ejus debita, et ab eo promerita. Pro labore enim capitis datur ei corona exsultationis; pro compedibus datur ei torques aurea; pro onere humeris ejus imposito datur ei epomis, sive superhumeralis, quale datum fuit Aaroni, de quo dixi *Erodi*, xxviii, 6; pro veste sordida datur ei stola glori®. Unde etiamnum hæc quasi docloratus insignia dantur Doctoribus, dum creantur, scilicet pro corona birretum, torques aurea, epomis et stola byssina. Sic olim Pythagoram celebrem sapientiæ doctorem alba veste, qu® summarum potestatum propria esset, amiciri, ac caput aurea corona rcdiniri, solitum tradit .-Elianus lib. Xli Van® *histar.* cap. xxxii. Demosthenem quoque ob sapientiam et eloquentiam aurea corona donatum ab Atheniensibus testatur Plutarchus. Ab iisdem eadem insignitum Zenonem, parentem Stoicorum, quod vitam rigidam quam docebat, præfret exemplo, narrat Laertius lib. VIII. « Viros enim sapientes et bonos oportuit coronari, » ait Athenæus ex Euripido, Db. II.

Quocirca in *Panegyrico Constantini Augusti* ita legimus: « Merito igitur tibi, Constantine Imperator, senatus signum Dei, et paulo ante Italia scutum et coronam, cuncta aurea dedicarunt, ut conscienti® debitum aliqua ex parte releverent. Etenim sæpe debetur et divinitati simula-

erum aureum, et virtuti scutum, et corona pietati. Eamdem coronam designat Sara orans dicensque: Domine, quisquis tui cultor est, hujus vita, etsi experimentis subjacet, tamen pro certo habet se iri coronatum, *Tobiæ* in, 21. Et S. Joannes *Apocal.* IV, 4 : a Super thronos, inquit, vigiliti quatuor seniores sedentes circumamicti vestimentis albis, et in capitibus eorum coronæ aurea?. » Hos seniores Prudentius, lib. I *Contra Symmachum*, vocat Sapientes :

Esine ille c numero paucorum, qui diadema
Sortiti «lhereæ coluerunt dogma Sophiæ?

Hinc anagogice accipias hic stolam immortalitatis, et coronam gloriæ, quam Deus sapientibus, id est Sanctis, præparavit in coelo. Unde Hugo ait stolam denotaro beatitudinem anirnæ et corporis, coronam vero aureolam. Holkot ex adverso per stolam accipit aureolam, per coronam vero gloriam Beatorum. Huc facit corona sapienti», quæ olim ex olea plectebatur, de qua Herodotus lib. II. Plura vide apud Carolimi l'aschaliu lib. V *De Coronis*, cap. x et sequent.

v«n. w. 33. Fïu, si attenderis mihi (ut ames sapientiam, eamque omni studio prosequaris), discas (eamdem). — Unde Græca et Syrus babent, *si volueris, fili*, scilicet attendere et obedire mihi, ut vaces sapienti», *erudieris*. Explicata sapienti» asperitate et præstantia, transit ad modos eam assequendi. Igitur ad eam dispositiones et modos assignat:

i immuni est ainor sapienti®; qui enim ardentem
l-nma, aliquid amant, tolis viribus ei incumbunt; quo fit ut in eo proficiant et perficiantur, juxta illud Sallustii : « Ubi intenderis ingenium, ibi valet. »

Si accommodaveris animum tuum mihi (et sapienti»), sapiens eris. — Græce, *cl si tradideris animam tuam*; Vatablus^, *si adverteris animum tuum, evades callidus*; Syrus, *si apposueris cor tuum, fies astutus*, id est, prudens et sapiens. Prudenti» enim pars est circumspectio astuta et caUida. Unde in Proverbiis nomina *astutus* et *callidus* iiimuntur pro prudenti. Arabicus : *O fili mi, si volueris, fuisti sapiens ; et si separasti cor tuum ad sapientiam, fuisti divinans illam*, quasi per divinationem et revelationem divinam accipiens illam. *Fuisti*, id est, *eris*; est Arabismus: Arabes enim preteritimi usurpant pro futuro, ad confirmandum id quod dicitur, *q. d.* Ita certo res erit futura, ac si jam fuisset preterita. Idem faciunt Hehræi, ul patet in Prophetis.

II J I SI INCLINAVERIS AUREM TUAM, EXCIPIES doctrinam (Græce y-vtar*, id est intellectum, intelligentiam); et si dilexeris audire, sapiens eris, — sapiens evades. Græca invertunt verborum ordinem; sic enim habent : *Si dilexeris audire, recipies intellectum ; et si inclinaieris aurem tuam, sapiens ens*; Tigurina: *Si audieris libenter, scientiam percipies ; et si aurem tuam admoveris, adipisceris sapientiam*.

Secunda est hæc dispositio ad sapientiam, sci- secuDdi, licet, eam audire. Auditus enim est sensus disciplinæ, ait Aristoteles.

35. In MULTITUDINE PRESBYTERORUM (seniorum) Ycra.ll. PRUDENTIUM STA ; ET SAPIENTIÆ ILLORUM EX CORDE conjungere. — Græca: *In multitudine presbyterorum sta; et qui sapiens, ei conjungere*. Sunl enim nonnulli presbyteri et senes insipientes, a quibus proinde non sapientia, sed insipientia discitur. Syrus: *In congregatione senum esto stans, et vide quis sit sapiens, et adhære illi*; Valablus: *In ca.*u senum consiste, et adijunge tc cuivis sapienti*. Nola rò in multitudine : a multis enim nulla audiuntur, et difficile est multos sapientes simul errare.

Tertia est hæc via ad sapientiam, nimirum, ut Tenii, magistros sapienti® eligamus, non quosvis, sed seniores sapientia præditos : hi enim sapientiam, P»wu*, quam longo usu et studio didicerunt, optime doceant juniores. Peccavit contra hoc Roboam, qui respuit consilia senum, et secutus phantasiam juvenum, potiore parte regni excidit, III *Regum* xn. Peccant et superbi, præserlim hæretici, qui proprio fidentes ingenio, absque magistrorum traditione Sacram Scripturam lentant scrutari, ait Rabanus ; quod quam periculosum sit, eorum lapsus, errores elhæreses declarant: superbia enim facit ut suas sententias et sectas traditioni Ecclesiæ et doctrinis sanctorum Patrum proférant ; quos proinde taxat Salomon *Proverb.* cap. h, 13 : a Qui relinquunt, inquit, iter rectum, et ambulant per vias tenebrosas; qui betantur, cum malefecerint, et exsultant in rebus pessimis ; quorum vi» pervers» sunt, et infames gressus eorum. » Et cap. ni, 7 : u Ne sis sapiens apud te ipsum. » Jubet ergo Siracides senes et senum sententias audiri et consuli.

Hinc Dio Chrysostomus proverbialia appellat cana verba, non antiquata, sed antiquitate senescentia, gravia et matura. Et quidem id ipsum, quod viro canities el senectus afferunt, verbis ex antiquitate accedit, auctoritas videlicet, gravitas, maturitas, pondus. Ex quo fit ul, quemadmodum senes grandævosquo adire solemus, ut consilium al) ipsis petamus : sic nonnunquam proverbialia adagiaque antiqua adhibenda sunl in consilium, quæ canam quamdam et omni senecta gravio- rem continent veritatem. Utrumque simul præcipit Ecclesiasticus hic, senes pariter atque proverbialia consulere, a In multitudine, inquit, presbyterorum sta, et sapienti» illorum ex corde conjungere, et proverbialia laudis non effugiant a te. » In Græcis est, *itapoipiou* id est, adagia intellectus, scita nimirum el docta. Hinc factum ut Romani Imperatores magnis de rebus consulti proverbialia nonnunquam responderint. Illud nunc exstat in *Digestis*: a Nec omnia, ncc passim, neo ab omnibus; » quod citatur ab Ulpiano in *PandecU* lib. I, tractatu de officio Proconsulis, ex Epistola Severi et Antonini Imperatorum. Ita noster Salazar in *Proverb*, cap. i, vers. 38. Iluc facit Sophoclis

exemplum. Ipse enim decrepitus, a filiis accusatus dementi®, iudicibus recitavit fabulam quam proximo scripserat, rogans num ea foret delirantis? Addiditque : a Si sum Sophocles, non deliro; si deliro, non sum Sophocles. » Præclare S. Hieronymus: « Omnes, inquit, pene virtutes corporis mutantur in senibus, et crescente sola sapientia, decrescunt cælera. » Et inferius: a Senectus, etc., celate fit doctior, usu tritior, processu temporis sapienlior, et veterum studiorum dulcissimos fructus metit. » Hæc et plura S. Hieronymus, epist. 12 *ad Nepotianum*. Et *Job*. cap. xn, 12: « In antiquis, inquit, est sapientia, et in multo tempore prudentia, v Quin et Socrates, teste Platone in *Sympos.*, aiebat tum oculum mentis instar aquilæ acute cernere, cum corporis oculus hebescit et caligat. Et Plautus in *Thnummo*: a Sapienti®, ait, ætas condimentum est, sapiens ætati cibus est. » El Cicero de *Senect.* : a Temeritas, ait, est florescentis ælalis, prudentia senectutis. » Solon, rogatus quid esset senectus, respondit : « Est vitæ hieins; » verius dixisset : a Est ver

Quaru, sapienti®. »

Jronías L'T

NARRATIONEM DEI (quæ CSt de Deo FC-
wterum. busque divinis, quæque ex Dei libris, vel ex Dei
Ecclesia, traditione accepta est) possis audire, et
proverbia laudis (id est laudabilia, puta senten-
tiæ erudii® el graves) non effugiant a te. — Va-
tablus, *narrationem divinam omnem libenter au-
dias, nec te recondita prudentiaque dicta fugiant*.
Sicut enim apes undique in omnes flores involant,
ut inde mcl colligant : ita ex omnibus sapienti-
tibus de rebus divinis audienda et colligenda est
sapientia. Idem præcipit S. Bernardus in *Fonnulla
honestæ vitæ*: « Nunquam, ait, sis otiosus, quin
aut legas, aut aliquid de Sacris Scripturis medi-
tene; vel certe, quod melius est, ruminas psal-
mos; operando nihilominus incessanter quod
tibi fuerit injunctum, ut semper te diabolus in-
veniat occupatum. Illas etiam Scripturas libentius
legas, quæ præcipue erga Christum tuum magis
inflammant affectum. » *Quartus* est hic modus el
via ad parandam sapientiam.

Nola : « Narrationem Dei » vocat *primo*, narra-
tionem præceptorum Dei; *secundo*, narrationem
acceptam a Deo, saltem mediale, puta, mediante
Ecclesia, ejusque Doctoribus; *tertio*, narratio-
nem quomodo res quælibet secundum Deum Dei-
que voluntatem disponi el agi debeat; *quarto*,
narrationem operum et gestorum Dei, qute, sci-
licet, fecit pro populo suo fideli, vel contra infi-
deles, ut contra Pharaonem, quæ narrantur in
Genesi, Exodo, libris Regum, etc. Ex his enim
sapientia colligitur : si enim historia profana est
magistra vitæ, quanto magis historia sacra Dei ?
Rursum « proverbia laudis » vocat laudabilia et
laude digna, vel quæ in Dei laudem sunl con-
scripta, quales sunt nulli Psalmi, inquitPalacius.

Von.36. jo. Et si videris sensatum (sapientem, pruden-
tem), EVIGILA AD EUM (id CSI, pTUUO diluculo StU-

diose et assidue perge ad eum audiendum; quod
alibi Scriptura vocat *manicare*, id est, mane sur-
gere et festinare) : et gradus ostiorum (puta gra-
dus, quibus ascenditur ad ostia; viri enim pri-
marii, uti sunt sapientes, solent commorari in
affiori domus parte, quasi salubriori, secretiori el
honoratiori, ad quam per gradus ascenditur, uti
Romæ fleri videmus in palatiis Pr.dalorum) il-
lius exterat pes Tuus, — *q. d.* Ita crebro eum adi-
et visita, ut videaris pede exterere ejus gradus,
quod vulgo dicitur : *Tere limen dumus sapientis*.
Unde Syrus vertit : *Vide (piis sit sapiens, et quære
cum, et calcet limen ejus pes tuus, etS. Augustinus,
tractat. 7 in Joannem, pro gradus ostiorum, legit
limen ostiorum. Nonnulli pro id esi ostio-
rum, legunt id est semitarum. Græca Com-
pilions. habent : Si videris virum prudentem,
mane surge ad eum; et gradus ostiorum ejus deterat
pes tuus; Tigurina : Ubi cordatum quempiam vide-
ris, mane ad eum propera; et pes tuus limina forium
(Vatablus, callem itinerum) ejus atterat.*

Idem suasere Gentiles : nam ex libris Ciceronis
liquet moris fuisse Romanis, filios mittere ad
domos senum gravium et nobilium, ut Catonis,
Scipionis, Lælii, Attici, ut ex eorum convictu el
verbis Romanos mores in sua puritate combibe-
rent. a Nulla enim res, ait Seneca *epist.* 94, magis
animos ad honesta inducit, dubiosque et in pra-
vum inclinantes revocat ad rectum, quam bono-
rum virorum conversatio; paulatim enim de-
scendit in pectora, ol vim præceptorum obtinet
frequenter audiri, aspicique frequenter. Occur-
sus mehercle ipse sapientium juvat, el est aliquid
quod ex magno viro vel tacente proficias. »

37. Cogitatum tuum uvde in præceptis Dei, et in Ven n.
mandatis illius (meditandis el opere explendis)
MAXIME ASSIDUUS ESTO. — Est hæc *quinta* dispositio
et via ad sapientiam, scilicet ut, cum quis sa-
pientiam a sapiente audierit, eam deinde assidue
mente el cogitatione revolvat, ruminet, pertrac-
tet. Non enim sufficit eam audire : audita enim
cum auditu simul dabuntur, nisi mente ea tenea-
mus et medilemur. Unde Græca clare habent:
Cogita in præceptis Domini wttw;, id est *perfecte;*
et in mandatis illius meditare semper; Syrus : *Con-
templare in timore Dei, et in mandatis ejus esto mé-
ditons quotidie*. Sapientia enim practica, de qua
hic agitur, consistit in timore Dei, puta in medi-
tatione et observatione mandatorum Dei. Vala-
blus : *Exacte perpende præcepta Domini, ejusdemque
mandata meditare assidue;* tð enim significat
exactam, profundam, perfectam debere esse me-
ditationem in lege Dei, non superficialem et per-
functoriam. Hoc est quod ait Psaltes *Psal.* i, 2:
a Beatus vir, etc., cujus in lege Domini voluntas
ejus, et in lege ejus meditabitur die ac nocte; »
el *Psal.* cxvni : « Super omnes docentes me intel-
lexi, quia testimonia tua meditatio mea est. »
Moses quoque ila sancit filiis Israel, *Dealer*, vi,
vers. 6 : « Erunt verba hæc, quæ ego übi præci-

pio hodie, in corde tuo, et narrabis eq filiis tuis, et meditatoris in eis sedens in domo tua, et ambulans in itinere, dormiens atque consurgens, p

Porro meditatio hæc debet esse practica, et ad opus dirigi, adcoque rerum spiritualium magistri tradunt optimas esse meditationes, quæ ad actiones particulares, imo singulares, descendunt; V. g. dum quis meditatur de patientia, ut meditatio meditati sit fructuosa, in ea concipiat finnetque propositum libenter et fortiter patiendi, pon in genere duntaxat, sed hic et nunc, dicendo : .Meam febrim, meos socios molestos, meas irrisiones, scommata, dicteria talia in me jacj solita, et hodie jacienda, amore Dei generose et hilariter sustinebo, ut conformem me Christo in cruce eadem et plura patienti. Atque talis meditatio imprimit voluntati studium similium operum; intellectum vero aperit et illuminat, juxta illud *Psal. i. xxv*, 72 : « In intellectibus manuum suarum deduxit eos, » puta intelligentia, quam opus manuum eis peporarat. Unde S. Hieronymus, Aquila et Chaldæus vertunt, *in prudentia manuum*, id est actionum, ait Euthymius, *deduxit eos*.

Er ipse dabit tiw con(idest, mentem cordatam, constantem, sapientem et prudentem); et concupiscentia (non carnis et mundi, sed) sapientia (non Ti.F. dabitur tibi, — puta sapientia, quam concupiscis, sive sapientia concupita. Est hypallage. Ita Syrus et Tigurina. Vel simpliciter, *q. d.* Initio horrebas sapientiam quasi asperam; at ubi coeperis ei studere, Deumque pro ea invocare, Deus horrorem et tædium convertet in concupiscentiam et aviditatem, ut eam ardentem desideres et concupiscas quasi rem honestam, pulchram, suavem, coelestem et divinam : qui enim in lege habet intellectum, ait Palacius, quo magis habet, eo magis habere desiderat, adeo est sapientia dulcis. Sic et Habanus. Græca : *Ipse firmavit cor fuuin in studio et sequela sapientie, et concupiscentia sapientie dabitur tibi*; Syrus : *Ipse firmabit vias tuas, et de eo*.

quod desideraveris, docebit (ej Tigurina : Ipse cor tuum confirmabit, et quam desideras, sapientia tibi dabitur. Hinc liquet cor hic sumi prò firmitate et constantia cordis in studio sapientie, et concupiscentium sapientia? vocari sapientiam concupitam, q. d. Deus dabit constantiam animi in prosequenda sapientia, ex qua fiet ut eadem adeo concupitam tandem ediscas et assequaris. Aliqui concupiscentiam hic accipiunt ipsius sapientie, non hominis eam concupiscentis, q. d. Dabitur tibi omne bonum; quod arden'er seenni tibi impertiri cupit ipsa sapienda. Ipsa enim concupiscit so suaque omnia suis philomusis elargiri.

Sic Verbum æternum, quod est Sapientia Patris, ardentem concupivit se hominibus communicare, ideoque carnem nostram induit ; unde était : « Delicie me® esso cmn filiis hominum, » Proverò. vin, 31. Concupiscentia ergo sapientia; longe major est, quam sit nostra : est enim concupiscentia Spiritus Sancti, de quo ait Apostolus : « Postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus, » *¡lo-man*. vin. Simili modo viri nonnulli eruditi et pii orant : « Domine, da mihi hoc quod pro me optat postulatque a te sanctissima Virgo Maria; » ipsa enim majora optat, quam nos optare possimus. Simili phrasi ait Osee cap. x, 12 : « Metito in oro (Hebr. *ad os*) misericordi®, » *q. d.* Metite ad votum et concupiscentiam misericordi®, quantum, scilicet, ipsa ore suo desiderat et flagitat. Verum ex dictis liquet priorem sensum esse genuinum.

Est hrec sexta dispositio et via ad sapientiam, nimirum Dei gratia, ideoque per orationem ab eo efflagitanda, ut dicamus cum Psalte *Psalm. cxviii*, 18 : « Revela oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tua. » Hoc est quod a Davide patre didicit et docuit Salomon, *Proverb*, in, 5 : « Habe fiduciam in Domino ex toto corde tuo, et ne innitaris prudentie tue. In omnibus viis tuis cogita illum, et ipse diriget gressus tuos. » Ita Rabanus.

CAPUT SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

"rimo, docet cavendam peccati culpam, ut vites ejus pernam ; secundo, vers. 4, docet ambiendum non esse magistratum; tertio, vers. 13, agit de moderatione linguas; guarío, vers. 15, docet quomodo homo se gerere debeat erga teipsum; erga amicos, vers. 20; erga uxorem, vers. 21 ; erga servos, vers. 22; erga pecora, vers. 24; erga filios et filias, vers. 25 ; erga parentes, vers. 39; erga sacerdotes, vers. 31 ; erga mortuos et irqros, vers. 37. Denique, vers. 40, ad hæc omnia rite præstanda medium efficax assignat, scilicet, memoriam novissimorum.

1. Noli facere mala, et non te apprehendent. 2. Discodo ab iniquo, et deficient mala abs te. 3. Fili, non semines mala in sulcis injustitie, et non metes ea in septuplum. 4. Noli quærere a Domino ducatum, neque a rege cathedram honoris. a. Non te justifies

ante Deum, quoniam agnitor cordis ipse c<tt ; et penes regem noli velle videre sapiens. 6. .Noli qmorere fieri iudex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates : ne forte extimescas faciem potentis, ol ponas scandalum in aequitate tua. 7. Non pecces in multitudinem civitatis, nec te immittas in populum. 8. Neque alliges duplicia peccata : nec enim in uno eris immunis. 9, Noli esse pusillanimis in animo tuo. 10. Exarare et facere eleemosyam no despicias, f 1. Ne dicas : In multitudine munerum meorum respiciet Deus, et offerente me Deo altissimo, munera rnea suscipiet. 12. Non irrideas hominem in amaritudine animas : est enim qui humiliat et exaltat, circumspector Deus. 13, Noli arare mendacium adversus fratrem tuum; neque in amicum similiter facias. 14. Noli velle mentiri omne mendacium : assiduitas enim illius non est bona. 15, Noli verhosus esse in multitudine presbyterorum, et non iteres verbum in oratione tua, 1G. Non oderis laboriosa opera et rusticationem creatam ab Altissimo. 17. Non te reputes in multitudine indisciplinatorum. 18. Memento iræ, quoniam non tardabit. 19. Humilia valde spiritum tuum; quoniam vindicta camis impii, ignis et vermis. 20. Noli prævaricari in amicum pecuniam differentem : neque fratrem charissimum auro spreveris. 21. Noli discedere a muliere sensata et bona, quam sortitus es in timore Domini ; gratia enim verecundia; illius super aurum. 22. Non Ledas servum in verilate operantem, neque mercenarium dantem animam suam. 23. Sen us sensatus sit tibi dilectus quasi anima tua : non defraudes illum libertate, neque inopem derelinquas illum. 24. Pecora tibi sunt? attende illis : et si sunt utilia, perseverent apud te. 25. Filii tibi sunt ? erudi illos et curva illos pueritia illorum. 26. Filiæ tibi sunt? serva corpus illarum, et non ostendas hilarem faciem tuam ad illas. 27. Trade filiam, et grande opus feceris, et homini sensato da illam. 28. Mulier si est libi secundum animam tuam, non projicias illam, et odibili non credas te. 29. In toto corde tuo honora patrem tuum, et gemitum matris tuæ ne obliviscaris. 30. Memento quoniam nisi per illos natus non fuisses : et retribue illis, quomodo et illi libi. 31. In tota anima tua time Dominum, et sacerdotes illius sanctifica. 32. In omni virtute tua diligo cum qui te fecit, et ministros ejus ne derelinquas. 33. Honora Deum ex tota anima tua, et honorifica sacerdotes, et propurga te cum brachiis. 34. Da illis partem, sicut mandatum osi tibi, primitiarum et purgationis : et de negligencia tua purga te cum paucis. 35. Datum brachiorum tuorum, et sacrificium sanctificationis offeres Domino, et initia Sanctorum. 36. Et pauperi porrige manum tuam, ut perficiatur propitiatio, et benedictio tua. 37. Gratia dati in conspectu omnis viventis, et mortuo non prohibeas gratiam. 38. Non desis plorantibus in consolatione, et cum lugentibus ambula. 39. Non te pigeat visitaro infirmum : ex his enim in dilectione firmaberis. 40. In omnibus operibus tuis memorare novissima tua, et in æternum non peccabis.

PRIMA PARS CAPITIS.

DE FUGIENDO PECCATO.

I. NOI! FACFHF MATA. ET NON TE APPUIHIM)KXT.
— « Mala, n scilicet, uti addunt Græca Complut., licet Romana legant in singulari : *et non apprehendet te malum*. Ludit metonymice in voce *mala*; prius enim accipit nuda culpæ, puta pec-

cata; posterius mala poanæ, quæ ex malis culpa' quasi effectus et proles nascuntur, g. d. Vis evadere mala pœnæ? noli facere mala culpa?. Sic dicimus furi: vis evadere furcam? evita furtum. Et : « Si non essent peccata, non essent Ua-

grita. » Syrus : *Nc facias quod malum est, et non inveniet te malum* ; Vatablus : *Ne quid mali futios, ne (ibi malum accidat; alii : Ne facito mala, et malum te non comprehendet.* Malum enim, sive malitia, suum habet regnum et imperium in omnes qui mala faciunt, in quos proinde sua mala pœnæ et flagella, velutsuos lictores et tortores immiti/. Malum enim est adeo aculeatum et noxium, ut, si illud tangas, illico ab eodem comprehendaris *et affligaris*; perinde ut qui tangunt vel calcant cuspides acicularum vel clavorum, illico iis exsiliantibus læduntur. Talis acicularum cuspis est malum et peccatum. Hoc est quod ait Comicus:

Noxa caput sequitur.

Et :

Raro antecedentem scelestum
Deseruit peditum claudo.

Peccatum ergo est quasi pix, gluten, cardui et spinæ : quas si tangas, illico ab iis comprehenderis, pungeris et inquinaris. Unde illud : a Qui tangit picem, inquinatur ab ea. »

« Mala » accipe, tum præsentis vitæ, qualia sunt pauperies, morbi, persecutiones, infamia, mors, etc.; tum futuræ in gehenna : sæpe enim Deus peccatores non punit in hac vita, ut acrius puniat in futura, ubi « fit miseris mors sine morie, finis sine fine, defectus sine defectu; quia motus vivit, et finis semper incipit, et deficere defectus nescit, » ait B. Petrus Damianus *ad Blancam*, cap. XU. Causam dat S. Augustinus epist. 49 *ad Dco-gratias*: « Voluntas, inquit, punitur, quæ æternam voluit habere peccati fruitionem; et ideo æternam inveniet vindictæ severitatem. » Vide S. Gregoriansi *X Moral*, cap. xxxix, ad illa *Job*. cap. x : a Ubi nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat. »

Ver» 2. 2. Discede ab iniquo, et deficient mala abs te. — Est hic duplex sensus. Prior, *q. d.* Discede ab homine iniquo, et discedes ab iniquitate et malifin, quia iniqui socios inducunt ad suas iniquitates. Ita Arabicus : *Ne commiscearis, inquit iniquo; elongare ab eo, elongabitur a te.* Dat modum cavendi peccata, nimirum cavendo malam societatem, malosque socios; his enim nihil est perniciosius. Unde S. Augustinus, a sociis seductus ad furandum poma, exclamat lib. III *Confession*. cap. lx : « O nimis mimica amicitia, seductio mentis investigabilis, etc., cum dicitur: Eamus, faciamus; et pudet non esse impudentem! » Mali enim socii sunt instar scorpii, qui, teste Plinio, lib. XI, cap. xxv, venenum instar lactis effundit; nam instar laciis intima pervadit, et veneno inficit, itaque perimit. Sic enim socii suis blanditiis penetrant cor hominis, illudque suis pravis consiliis inquinant et occidunt. Hinc et qui venenum inimicis propinant, illud lacti vel vino indunt, tum ut scelus legant, tum ut venenum intima cum lacte pervadat, ac cor petat et perimat. Simile faciunt mali socii, dum suas nequitias blanditiis inferunt, ut suavius animam totam pervadant et perdant

Posterior, *q. d.* Discedo a re iniqua, puta a culpa sive peccato; et mala pœnæ paritor discedent abs te. Posteriori sensui favet Syrus : *Ab-scede a malo, et elongabit a te* ; quasi idem dicat, quod dixit vers. i, sed aliis verbis. Priori favent Græca: *Recede ab injusto, ut a te declinet peccatum.* *Peccatum* enim, licet metonymico significet pœnam peccato debitam, tamen proprie peccati culpam denotat. Porro Complut, legunt TM a^apr/a, id est *peccatum*, licet Romana id ipsum deleant; sic enim habent: *Discede ab iniquo, et declinabit a te.* Ubi rà *iniquo* tam masculine de homine iniquo, quam neutre de re iniqua accipi potest. Si de homine accipias, sensus erit, *q. d.* Discede ab homine iniquo, et is pariter ac cum eo iniquitas discedet a te; si de re accipias, sensus erit, *q. d.* Discede a re iniqua, puta ab iniquitate, et illa pariter discedet a te, ut te non tangat, nec sua culpa, nec sua poma. Sicque lectio Græca, æque ac Syra, favebit sensui posteriori, qui magis respondet versui precedenti et sequenti; sequitur enim:

3. Fili, non semines mala in sulcis iniustitiæ, et non metes ea in septuplum. — Græce : *Non semines semina mala in sulcis iniustitia; et non metes ea septupla*; Syrus : *Ne semines super cultura peccati, ne septuplum metas illud*; Vatablus : *Fili, ne committas semen sulcis iniustitiæ, ne septies tanto ampliore inde messem facias. Seminare in sulcis iniustitiæ, est seminare in agro sulcato et arato iniustitiæ, puta, est seminare semen iniustitiæ; in agro enim iniustitiæ non seritur nisi semen iniustitiæ. Ager noster est cor nostrum, mens nostra, voluntas nostra; in ea ducimus sulcos iustitiæ, vel iniustitiæ, cum illi imprimimus habitus et inclinationes bonas, vel malas; in quibus seminamus, dum cogitationes, volitiones, intentiones, desideria, proposita bonave mala, iis injicimus. Sensus ergo est, q. d. Noli agro, id est, cordi tuo indere sulcos iniustitiæ, ni est, inclinationes ad iniustitiam; nec in iis seminare semina iniustitiæ, puta cogitationes et molitiones pravas. Alludit ad *Osce* x, vers. 11 : « Ephraim vitula docta diligere tritram, ele. Arabit Judas, confringet sibi sulcos Jacob. Seminale vobis in iustitia et melile in ore misericordiæ, innovale vobis novale, etc. Arastis impietatem, iniquitatem messuistis, comedistis frugem mendacii. » Vide quæ de hac re ibidem fuse dixi.*

Et non metes ea in septuplum. — Alludit ad illud de parricidio Cain : « Septuplum ultio dabitur de Cain, » *Genes* iv, 24; ubi Septuaginta vertunt, *septem vindictas exsolvet*; Aquila, *septemplexiter. Vbi Vrocop'wis*: « Septenarius, inquit, perfectionem pœnæ denotat, » juxta illud *Psal.* lxxxviii, 12: « Redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum; » et *Psal.* XXX, 24: « Retribuet abundanter facientibus superbiam; » et *Levit.* xxvi, 28: « Corripiam vos septem, » id est multis, « plagis; » et *Job.* lxxxv, 19: « In sex tribulationibus liberabit te, et in septima, » id est, summa et acerrima, < non tanget te malum. »

Jam dupliciter, puta de duplici messe, hic locus accipi potest: primo, de messe culpæ, g. d. Una injustitia paret alias septem, instar hydro: adeo enim fecunda est malitia, ut instar lolii se proseminet, et ex una septem, id est multa alta, pululent; secundo, de messe pœnæ, g. d. Non punieris acerrime. Nam una injustitia septem, id est, nullis et copiosis pœnis punitur, non quod gravius puniatur, quam mereatur (Deus enim punit citra condignum), sed quod ejus malitia sit tanta, ut una pœna illi ex æquo satisfieri nequeat; peccatum enim mortale, etiam unicum, ex eo quod Deum offendit, et est crimen læsæ majestatis divinæ, adeo grave est et enorme, ut nullis hujus vitæ pœnis æquari possit, sed mereatur omnia tormenta, et incendia gehennæ, caque æterna. Omnis ergo culpa septuplam pœnam habet, tum quia in hoc sæculo multis pœnis a Deo castigatur; tum quia in futuro universitatem omnium pœnarum sustinere cogitur. Pœna enim inferni, vel unica, omnium hujus vita pœnarum vicem habet; sicut una gloria; æternæ felicitas omnium hujus vita delectationum vicem habet, perinde ac manna omnem continebat saporem, et omnem saporis suavitatem.

Hic sensus priore est potior et germanior, tum quia messis culpæ est pœnarum copia; tum quia de messe pœnarum sermo præcessit; tum quia alludit ad septuplam pœnam Caini, et ad illud Osæ X, 4: « Germinavit quasi amaritudo judicium super sulcos agri; » amaritudo enim judicii est amaritudo supplicii, quam germant pravi sulci in agro injustitiæ. Minutius Hugo septem peccati plagas ita sigillatim numerat: Peccati, ait, pœnæ sunt tres in anima, scilicet dolor, ira et obtenebratio; in corpore vero sunt quatuor, scilicet, a quatuor elementis: impios enim punit terra in die judicii, cos absorbendo; aqua, congelando; aer, sive ventus, de pœna in pœnam impellendo; ignis, comburendo. Peccatum ergo est hydra scpliceps: gerit enim septem capita, tum culparum capitalium, tum pœnarum, uti jam dixi. Hydram enim finxerunt Poeta esse serpentem mullorum capitum in Lerna palude, quarum aliquot excisis, totidem continuo renascebantur; quare ab Hercule sagittis et igne perempta et combusta est. Fabula inde nata, quod

anguium genus, sub quo hydra continetur, sit fecundissimum, et nisi incendiis semina exurentur, non esset fecunditati eorum resistere, ait Sipontinus ex Plinio, lib. XXIX, cap. n. Ha peccati mira est fecunditas; ex uno enim fit lapsus in aliud et aliud sine fine, nisi igne acris censuro?, castigationis, et amoris Dei radicitus succendatur.

Porro septuplum hoc pœnæ non est septuplum respectu malitia et demeriti culpæ; ejus enim respectu est simplum et minus quam simplum, uti jam ostendi; sed respectu delectationis, quam percipit peccator in peccando: hæc enim delectatio brevis est et exigua; pœnæ vero eam sequentes sunt sepluplices, id est, multiplices. Vere Job cap. XX, 5: « Laus (id est, jubihim, cantus, exsultatio) impiorum brevis, et gaudium hypocrita adinstar puncti. » Punctum hoc tam lincee, quam temporis, p ita momentum, accipi potest. S. Gregorius ibidem accipit de puncto lincæ: a In puncto, ait, stylus mox ut ponitur, levatur; nec mora ulla agitur ut per exprimendam lineam trahatur; sic hypocrita presentis vita gaudia, cum tangit, amittit » Tangit ergo ea, sicut globus vel spha?ra terram tangit in puncto. Rursum, ut ait S. Bonaventura, sicut punctum, utpote indivisibile, nullam habet longitudinem, nec latitudinem, nec altitudinem, nec profunditatem: sic voluptas et gloria impiorum non habet longitudinem, quia brevi tempore, et quasi momento tantum durat; nec latitudinem, quia arcta est et modica; nec altitudinem, quia non cœlestis est, sed terrena et vilis; nec profunditatem, quia coniis ima non penetrat, nec satiat. Ex adverso pœna hypocrita est longissima, quia æterna; latissima, quia omnes sensus, membra, potentias animæ et corporis occupat; altissima, quia privatum eum Deo, coelo, felicitate æterna; profundissima, quia intima animæ cruciat, eamque detrudit in profundissimum locum inferni. Unde Septuaginta vertunt: *Laetitia impiorum, minor insigniret gaudium iniquorum est perditio*. In quæ verba apposite S. Chrysostomus: a Si eorum lætitia, inquit, ingens est ruina, et gaudium perditio, quid dicemus esse ipsum interitum? Dic: amabo te, quid dolorem, quid animi ægritudinem? »

SECUNDA PARS CAPITIS.

DE NON AMBIENDO MAGISTRATE.

•4. Non quæ trahit a Domino (ita Græca, Romana et Syrus; perperam ergo aliqui legunt, *ab homine*) ducatum (id est, principatum; princeps enim est dux populi, quia eum ducere et regere tenetur), REQUIRIT A REGE CATHEDRAM HONORIS, — id est, hunc Ori-

ficam, qualis est Episcopi, doctoris, judicis, principis, sicut petierunt filii Zebedæi a Christo sedere ad dextram et sinistram ipsius in regno suo, *Matth. XX. Syrus: Je quaras a Deo principatum, et a rege donum honorificum; Vatablus: Principo*»

tum a Domino ne petat, nec n rege sedem magnificam. Ratio est, *prima*, quia hæc petere est vilium ambitionis et fastus; *secunda*, quia qui hæc ambiunt, subjacent multorum invidia?, detractio- ni et calumniis: unde ab iis dejiciuntur, imo in magnas calamitates conjiciuntur; *tertia*, quia ubi est honos, ibi est et onus, v. g. in episcopatu est onus et cura animarum sibi subditarum, de quibus exactam rationem ab Episcopo reposcet Deus. Igitur monet ne ambiamus principatum, sive sæcularem, sive ecclesiasticum, præserlim Episcopatum, cui annexa est cathedra docendi. Unde ab eodem ambitu fideles deterrens S. Jacobus cap. in, i : « Nolite, inquit, plures magistri fieri, fratres mei, scientes quoniam majus judicium sumitis; in multis enim offendimus omnes. » Vide ibi dicta, et I *Timoth.* cap. in, i. Verissimum est illud S. Bernardi, lib. III *De Constó.* : « Ambitio ambientium est crux. » Artemidorus in *Omrocrit.* lib. II, cap. xxxi, somnium regnandi ait portendere mortem ægro, sano vero cognatorum amissionem : a Regnare sibi videri, inquit, aegrotanti mortem prædicat; sanis autem cognatorum et sodalium omnium amissionem et separationem portendit: est enim insociabile regnum. ¶ Somnium hoc somnium dicas; subinde tamen ita fit. Joseph enim somnians se principem, et fratrum gratiam, ac libertatem, et pene vitam amisit, *Genes.* xxxvn, et seq. Illustre exemplum hujus rei S. Cyprianus lib; IV, epist. 3 *ad Antonium*, statuit S. Cornelium Pontificem et Martyrem, de quo ita scribit : « Episcopatum nec voluit, nec postulavit, etc. ; sed quietus et modestus, et quales esse consueverunt, qui ad hunc locum divinitus eliguntur, pro pudore virginalis conscientiae suæ, et pro humilitate ingenua » sibi et custoditas verecundiae, non ut quidam vim fecit, ut Episcopus fieret; sed ipse vim passus est, ut Episcopatum coactus acciperet. »

Idem consuere et suasere Philosophi. Ovidius, lib. III *De Trist.* :

Crede mihi, bene qui latuit, bene Tíxit, et intra
Fortunam debet quinque manere suam.

Horatius lib. II *Carin.*, ode iO:

Sapius ventis agitur ingens
Pinus, et celsa? graviore casu
Decidunt turres, feriuntque summos
Fulmina montes.

Rursum Ovidius :

Vne sine insidia, mollesque inglorius annos
Exige, amicitias et Ubi june pares.

Boetius, lib. II *De Consol.*, metro 4:

Humili domum memento
Certus tigere saio.
Quamvis tonet ruinis
Miscens æquora ventus,
Tu conditus quieti
Fetu robore talli,
Duces serenus anum,
Ridens alberis iras.

Denique symbolum est Pythagorie: « Fabis abstine, hoc est, reipublicæ administratione in devita; olim enim magistratus per suffragia fabis lata creabantur, » inquit Plutarchus lib. de *Liberis educ.*

Hanc gnomon festivo simile et vulpis apologo, oculis quasi spectandam subjicit Cyrilhis, lib. I *Apologorum moralium*, cap. vi, cui titulus: *Conha superbos qui volunt (equiparavi Deo.* « Simia, inquit, videns agilem nautam in malum velociter ascendentem, cum eum imitari niteretur, corvus, id animadvertens, dixit ei : Sta in loco tuo, carissima, ne in regionem extraneam elevata, gravi ruina corporis depereas. At illa verbis ejus spre- tis ascendens, statini profunditatis altæ contuitu, debilis cerebri imaginatione confusa, in præceps ruebat, et cervice fracta nunquam de cætero vultum potuit elevare. Denique cum regem in solio sedentem conspexisset, cœpit idem ipsa capere, et eo absente quasi princeps alter in throno consedit. Quo viso vulpecula venit ad so- lium, et salutato sophistico rege, tanquam mi- nistra provida ironice flagitavit mandatum. Cui simia dixit: Hoc tantum præcipio, ut læta glo- riam meam cernas. At illa: Ego autem consulo tibi, ut hinc quam citissime descendas. Quod cum negligerei vanæ similitudinis sitibunda, statini inde dejecta est caninis dentibus lace- randa. Tunc ad se reversa doloribus : Væ mihi, inquit, quia sprevi consilia sapientoni ! Nescie- bam quod, ubi non est consilium, desit salus. Quæ cum audisset vulpes, appropinquavit, et dixit: Amodo quippe te video vexatione sensui restitutam, n Deinde eandem alia caque clara ratione perurget, qua illi suam foeditatem et stul- titiam demonstrat: « Verum cur, cæleris anima- libus Adæ natura subjectis, tu sola commune jugum refugiens, eidem æquiparari conaris? At illa respondit: Movet me ad hoc innata cupido ; nonne cunctis brutis humano corpori sum plas- mala conformior ? Tunc vulpes arguens inquit : Quanquam certe secundum figuram plus omni- bus homini sis conformis, tamen quia hæc in te similitudo pervertitur, hinc tua forma difformior invenitur. Quid enim simo naso turpius? aut bracca digitali deformius ? »

5. Non te justifies (id est, velut justum de- vmas. fendas et ostentes, ut omnia tua facta apud Deum excubare veli) a te Deum, quomagnitor cordis IPSE EST, ET PENES REGEM NOLI VELLE VIDERI SAPIENS, — Syrus : *Ac justifies animam tuam coram Deo. et coram rege ne sis stultus;* quia superbi sunt stulli, et superbia, qua vis videri sapiens coram rege, est stultitia. Græca æque ac Syrus non ha- bent to *quoniam agnitor cordis ipse est ; sed, ne te coram Domino pro justo vendites, quoniam ipse pernovit cor uniuscujusque ; nec apud regem ostentes sapiendam.* Dat causam cur a Deo non sit pe- tendus principatus, nec a rege cathedra honoris: quia, scilicet, si a Deo potas principatum, debes

coram eo agnoscere et commendare te quasi justum. Princeps enim, uti major est subditis, ita iis debet esse melior et justior. Unde de Saule rege dicitur: « Non erat vir de filiis Israel melior illo, » 1 Bq/. IX, 2. At justum se ostentare coram Deo, arrogans est et stultum. Deus enim, qui novit occulta cordium, scit neminem ita esse justum, quin quemlibet de peccato vel praesenti, vel praeterito arguere possit, uti docet S. Joannes

1, cap. i, 10: « Si dixerimus, inquit, quoniam non peccavimus, mendacem facimus eum, et verbum ejus in nobis non est. » Unde Job, modeste licet vereque defendens innocentiam suam, a Deo redargutus, audivit cap. xxxviii, 2: « Quis est iste involvens sententias sermonibus imperitis? Accinge sicut vir lumbos tuos, et interrogabo te, et responde mihi, » Quocirca Job culpam agnoscens et deprecaus cap. xlii, 3: « Insipienter, ait, locutus sum, et quae ultra modum excederent scientiam meam. » Unde Eliphaz ad Job cap. xv, 15: « Ecce, inquit, inter Sanctos ejus nemo immutabilis, et caeli non sunt mundi in conspectu ejus; (piano magis abominabilis et inutilis homo, qui bibit quasi aquam iniquitatem!) »

Insuper reges nulli dant cathedram honoris, nisi sapienti. Si ergo luam sapientiam regi vendites et ostenles, ul cathedram assequaris, rex per se et suos consiliarios proponendo tibi difficillimas quaestiones, poterit inscitiam luam prodere, et aliis ridendam proponere. Rursum esto sit sapiens, tamen vitiosum et ambitiosum est, quod velis videri sapiens; et licet hoc tuum cubitionis ulcus tegas et dissimules, rex tamen et aulici talibus assueti sagaciter illud odorantur, explodunt et rident, quasi stultum, ut vertit Syrus.

Hinc collige haec axiomata: Qui eligitur in principem, justus sit coram Domino. Et qui cathedram vult oblinere a rege, sapiens sit oportet; alioqui et peccabit, et se infamabit, et nullis periculis exponet. Cum enim stultus promovetur ad altiore gradum, magis stultitiam suam, quae prius erat incognita, per stultos actus demonstrat. « Sicut simia « piano sursum ascendit, tanto turpitudinem suam plus ostendit, » ait Lyranus.

pckpii Huc facit apologus pavoni* et monedula? apud Faernum: « Cuin haberent comitia volucres regi creando, petiit regnum pavo, quod se ob formam eximiam illo dignum praecunctis esse diceret. Qui cum omnium suffragia laturus videretur: Hic tamen rex, inquit monedula, si forte lis factus, et aquilam hostem habuerimus, quidnam opis auxilium poterit attingere? » Affnbulatio: « In deligendo rege magis spectanda sunt animi bona, quam corporis. »

Igitur causa prima, cur coram rege non debeas velle videri sapiens, est dedecus ambitionis et fastus, quod omnes, sed maximo reges, abomi-

nantur. Sicut enim, teste Aristotele lib. IX flutor, anim. cap. xiv, et Plinio lib. X, cap. xxv, leone* oderunt ignem et fumum, sic et reges oderunt ostentationem et jactantiam: sciunt enim hanc ingentem esse vanitatem et mendacium. Nam, ibi ligna, quae multum fumi dant, parum caloris et ignis exhibent, eo quod materia vertenda in ignem abeat in fumum: sic fere, qui magna jactant, minimum possunt: « Sapientes » enim « abscondunt sapientiam, » Proverb, x, 14.

Secunda, quod reges virum sapientem, praesertim exterum, timeant ne regnum prodat, turbet, evertat. Sic Saul persecutus est Davidem, ob caesum Goliath, cum ei acclamaretur: « Percussit Saul mille, et David decem millia; timebat enim ne regnum sibi adimeret. Et proceres Achis regis Davidem a Saule profugum proditoris insularunt: unde David stultum se simulans, periculum capitis evasit, » 1 Regum, xxi, II.

Tertia, quod reges magnanimi videri velint omnibus sapientiores, fortiores, excellentiores, sibi omnia velint attribui: quare sibi suoque honori et gloria: decedere putant, si quem se sapientiore vel praestantiore videant vel audiant. Ita Philippus Macedo, inquit Demosthenes, « omnia preclara facinora sua esse videri volebat; et magis indignabatur ducibus ac praefectis, (pii prospere et laudabiliter aliquid gesserant, quam iis qui infeliciter et ignave. » Patrem Philippum secutus filius Alexander evinci quidem hostes volebat, sed Antipatrum vicisse indignabatur: suae demptum gloriae existimans, quidquid cessisset alie, » ait Curtius, lib. M.

Memorabile est, quod scribit Xenophon lib. IV Cyrixdice, de Gobrias cunte venatum cum rege Assyriorum: « Ursa, inquit, ul est oblata, cum utrique illam persequerentur, misso rex jaculo ictu frustratus est; al Gobrias spiculum vibrans ursam prosternit. Quam rem agre molesteque rex tulit, invidiamque clam recondit. Sed et objectus est leo, quem ibidem a rege irritato conatu insecutum, idem Gobrias confecit. Hic rex secum mussitans, etc., arrepta a ministro lancea, Gobrias pectus transiit, atque ita adolescentem, cujus strenuitatem aegris tulerat oculis, vita spoliavit. » Similia hoc a vo vidimus exempla. Qui ergo cum regibus agit, cum eis modeste et reverenter agat, eis omnia cedat, sapientiam et dotes non ostendet, sed potius tegat et abscondat: ita vitam et gratiam regis retinebit.

Porro haec sententia maxime locum habet in ostentatione sapientiae gubernandi. Si quis enim eam reges docero velit, aut eorum regendi modum carpere et corrigere, utique vapulabit. Peccant in hac re viri etiam sapientes, qui regum acia vellicant, culpant, cisque imprudentia? notam inurunt, eum non sciant eorum secreta, oninesque rei circumstantias; quas si nossent, ea non improbarent, imo approbarent. Memini Alexandrum Farnesium, inclytum Parmae principem,

cum Belgium gubernaret, monitum a quibusdam viris valde sapientibus, ut arcem quamdam Belgio valde noxiam occuparet; modnmque occupandi suggerebant. Ille illico argumentis ad oculum evidentibus id impossibile esse demonstravit, cosque ita convicit, ut coram ipso pueri viderentur; nimirum : Aliud, inquiebat ipse, est peritum esse librorum, aliud armorum. » Excipe, nisi reges cupiant doceri, aut cognoscere sapientiam alicujus, ut sciant an idoneus sit, quem in consiliarium, Episcopum, gubernatorem deligant; tunc enim sapientia promenda est, ut prompserunt septuaginta duo Interpretas Sanet® Scripturæ rogalia Ptolemæo demodo recte gubernandi, teste Aristæa.

Ver». «. 6. Noli quærere fieri judex, MSI VALEAS VIR-
TUTE irrumpere (id est, perrumpere, perfringere, dissipare : nam Græce est, id est tollere, profligare, extirpare) iniquitates. — S. Augustinus in *Speculo* legit : « Noli quærere fieri judex, si non vales virtute irrumpere iniquitates. » Magna enim est sæpe vis iniquitatis, quæ majore vi judicii et æquitatis profliganda est. Græca Romana : *Noli quærere fieri judex, ne forte non possis auferre iniquitates.* Et sic legit S. Hieronymus, in cap. in *Isaiæ*, explicans vers. 6 : « Princeps esto noster; ruina autem hæc sub manu tua. Respondebit : Non sum medicus, nolito constituere me principem populi, n Syrus : *Noli quærere fieri judex, nisi habeas vim ad destruendam iniquitatem* ; Tigurina : *Judex evadere ne contendas, ne inique factis par esse non possis*, scilicet, vel in aliis puniendis, vel in te admissis sustinendis, ait Vatablus. Jam Rabanus sic explicat, *q. d. Si vis fieri judex, primo in te ipso confringe omnes iniquitates* : « Quia, inquit, qui gravatur pondere propriarum culparum, non debet velle fieri judex alienarum. » Verum alii passim accipiunt hæc de culpis alienis, non propriis. In iudice enim requiritur non tantum sapientia et justitia, sed et
Forti» «it judex vjrluSj jj cs|, for(itujo et potentia, tum interna, tum externa, qualis est favor civium et amicorum potentini!, ad perrumpendas et confringendas quaslibet etiam polonium et principum iniquitates, ut urbem et provinciam sceleribus expurget. Hoc enim est præcipuum munus iudicis et principis, qui est iudicum judex. Sane pepuli iniquitates velut caten® judicem circumdant et vinciunt ; virtute ergo magna indiget ad eas dirumpendas. Hoc enim bonum est, tum reipublicæ, tum privati inique agentis. Nam, ut ait Boetius, lib. IV *de Consolat.*: « Mali puniti feliciores sunt quam impuniti, n quia pœna eorum ingens est bonum, tum ratione justiti®, quam læsam sarcit; tum quia scandalum ali eis datum tollit, ac prreservat a futuro.

Praeclare Beda in *Sententiis* : « Tantum, ait, valent leges, quantum volunt (imo volent) reges. Cum dolo abscindenda sunt, quæ leniter sanari non possunt. » Idem sancit S. Gregorius Nazian-

zenus in *Sententiis* : « Quisquis, inquit, leges tuendas suscepisti, timorem omnem ex animo pelle ; omnis enim, cui legum custodia mandata est, metu vacare debet, u Hujus rei symbolo Samuel in convivio ex victima armum Sauli, quasi futuro regi et iudici populi servavit, l *Ucijum* ix, 24; Sauli, inquam, qui ah armo et sursum cieletros omnes statura superabat. Eligitur enim Saul in regem, qui armo et humero præstat, nempe, virtute ac robore animi, ad perrumpendas iniquitates; armus enim, sive humerus, symbolum est roboris et fortitudinis, ideoque tam regi quam sacerdoti, *Exodi* xxix. vers. 27, de industria reservatus, nempe, ad significandam virtutem Regum ac Prælatorum ad munus suum strenue obeundum, etonus populi sustinendum; nam, ut ait Nazianzenus in *Distichis* : « Ut foliorum strepitus lepores exterrent, ita rerum umbr® timidos et ignavos. » Unde S. Ambrosius, lib. IV, epist. 29 *ad Florianum* : a Cave honores, inquit; quos sine culpa tenere non potes. » Quin et Seneca, libro *De Tranquill.* cap. iv : « Quorumdam, inquit, parum idonea est verecundia rebus civilibus, qu® firmam frontem desiderant. His utilior negotio quies est. » Idem in *Sententiis* : « Bonis nocet, quisquis pepercerit malis. Bono justiti® proxima est severitas. Ut fulmina paucorum periculo cadunt, multorum metu : sic animadversiones magnarum potestatum terrent latius, quam nocent. » Et Plato, lib. II *De Legibus* : « Princeps, ait, ac magistratus quilibet debet esse prudens et fortis : prudens, no ex imperiti vulgi iudicio pendeat; fortis, ut qu® salutaria sunt constanter exsequatur.» Idem, libro VI: «Judex, ait, Dei personam quodam modo repræsentat. » Dei ergo æquitatem et fortitudinem imitetur.

Denique divine Isidorus Pelusiota, lib. I, *epist.* 220 :« Imperiorum, ait, robur ac firmitas, Dei amicitia est. Ex quo sequitur eum, qui robuste imperium gerit, Dei amicum esse. Mihi enim, ait Scriptura, nimis honorati sunt amici tui, Deus : niinis confortatus est principatus eorum. Quocirca si Dei amicus esse studes, fac robuste prresis, hoc est, nec muneribus, nec amicitia, verum dignitate ac merito jus præbens. »

Hac dereS. Bernardus monens Eugenium Pontificem, lib. IH *De Considerat*, cap. v : « Inferiorum, ait, culp® ad nullos magis referend® sunt, quam ad desides negligentesque rectores. » Et inferius : « Impunitas incuriæ soboles, insolentire mater, radix impudenti®, transgressionum nutritrix. » Et lib. IV, cap vi : « Alius alia dispenset, de disciplina tu provide; illud nemini credas, Si insolentior coram te vel sermo sonuerit, vel habitus apparuerit, manus tua super hujusmodi, tu ulciscere injuriam tuam. Impunitas ausum parit, ausus excessum. » Et cap. vi, ait, « Pontificem esse debere virgam potentium, malleum tyrannorum, regum patrem, Deum Pharaonis. » Addilque : a Ubi malili® juncta potentia est, ali-

quid tibi supra hominem pnesumendum. Vultus tuus super facientes mala. Timeat spiritum iræ tuæ, qui hominem non veretur, gladium non formidat; timeat orationem, qui admonitionem contempsit. Cui irasceris tu, Deum sibi iratum, non hominem putet. Qui te non audient, auditurum Deum, et contra se paveat, n

Ne forte extimescas faciem potentis, et ponas scandalum in JEQUITATE tua. — Ita Romanad Græca. Male ergo Rabanus, Lyranus, Hugo, Dionysius, Jansenius pro *in aquilate*, legunt *in agilitate*, quod Lyranus sic exponit, 7. d. Ne alios ofrendas per tuam agilitatem, id est, levitatem et inconstantiam. Jansenius vero, 7. d. «Ne ponas scandalum,» id est obstaculi in agilitate, id est dexteritate tua, ut, scilicet, præ metu non audeas uti solita tua dexteritate et promptitudine ad defendendum innocentes oppressos: *agilem* enim actio facit, *strenuum* motus, *fortem* animus, *robustum* corpus, ait Cornelius Fronto. Hoc sensu S. Augustinus in *Speculo*, legit in *agilitate*; perperam Abulensis in cap. xx *Judie.*, Quæst. XX\I, legit in *malignitate tua*; Syrus: *Ne forte timeas a conspectu divitis, et facias maculam in timore tuo*; Tigurina: *Ne forte faciem potentis reformides, et integritati tuæ ponas offendiculum*; alii; *Et ponas scandalum in recto itinere tuo*, quo, scilicet, recta per viam justitiæ incedebas. Græcum enim *b*

idem est quod *in rectitudine, in justitia, in (equitate)*. Sensus ergo est, 7. d. Ne forte reverearis (hoc enim est græcum et verearis faciem potentis, ac per hanc reverentiam et metum ponas tibi ipsi scandalum, id est, occasionem labendi et ruendi in æquitate tua, vel in recto itinere tuo, ut, scilicet, in recto justitiæ itinere, quo solebas incedere, per metum corruas, et a rectitudine ac justitia deflectas, et rectam justamque sententiam proferre vel exsequi non audeas, sed potius in gratiam potentum pauperes condemnes, vel a potentibus opprimi permittas: hoc enim tibi scandalum erit et ruina, uti in culpam injustitiæ, ita et in poenam ac vindictam, sive a lege, sive a Deo illi decretam. Exemplum est in Achab rege, qui, quia impio Benadad, quem bello ceperat, pepercit, audiit a Deo: «Quia dimisisti hominem dignum morte in manu tua, erit anima tua pro anima illius, et populus tuus pro populo illius,» III *Rcg.* xx, 42. Sic et Saul parcens impio Agag, regi Amalee, nimiam hanc clementiam morte luit, I *Regum* xv.

Quocircasapienter Totila, rex Gothorum, rogatus ut cuidam stuprum virgini illatum condonaret, respondit: a Eiusdem ingenii cst delicto se obstringere, et delictorum supplicia impedire, omnino autem, aut hunc pœnam dare, aut Gothorum rempublicam interire necesso est.» Ita Sigonius *De Occident. Imp.* Sicut enim si fundamenta non æque collocentur, domus illis incumbens hiat rumpitur et ruit: sic etsi judicia non sint æqua, ruit respublica; ejus enim basis et fundamentum est justitia.

Nola: Scandalum græce a οξύω, id est, deflecto, inclino, claudico, dicitur paxillus qui in muscipulis erigitur, ut obicem sustineat, quem mus dum ingreditur offendens, in se evertit subita ruina; inde vocatur obsiaculum, offendiculum, obex, et quidquid prolapsionis et ruinæ causam affert, quale est hic reverentia et metus. Ita Pollux, et S. Hieronymus *Contra Peiorgium*: «Scolon, inquit, et scandalum apud Græcos ex offensione ac ruina nomen acceperunt» Sapientis ergo est seipsum suasque passiones et infirmitates nosse, ac cavere ne iis det occasionem labendi in peccatum, v. g. Qui nimis reveretur et metuit aliquam personam, ac experlas est se ex hoc metu lapsum esse in peccatum aliquod, caveat ne cum tali persona agat, quæ hunc metum ei injicere solet: qui nimio amore alicujus rei vel personæ se agi sentit, frgiat ejus praesentiam, ne ejus præsentis specie illectus in eam rapiatur et corruat: qui novit se propensum in vina et gulam, fugiat symposia et convivas. Hæc est prudentia cautorum et sanctorum, per quam provide pericula sibi obventura prospicientes ea præcavent, seque contra ea præmuniunt. Idem applies cuilibet statui, officio et instituto.

Hinc secundo, aliqui scandalum hic non passivum jam dictum, sed activum accipiunt, 7. d. Ne ex timore favendo potenti æquitas tua fiat iniquitas, itaque scandalum det aliis; omnes enim scandalizantur, dum audiunt judicem favere potenti nocenti, ideoque illi causam adjudicare. et condemnare pauperem innocentem. Sicut enim in eclipsi macula solis deficientis <u/ omnibus notatur: sic et macula defectusque injusti judicis, qui est quasi sol justitiæ, ab omnibus advertitur et damnatur. Hic ergo simili est heliotropio, quod ad solem sese obvertit, cum illoque rotatur et flectitur; et paleæ, quæ vento raptatur et volvitur; ac lunæ corniculata?, quæ inæquali facie se videndam exhibet: nobis enim exhibet cornua, caelitibus vero orbem plenum. Sic et judex potenti plus æquo tribuit, impotenti minus æquo. Hic est respectus personarum damnatus jure divino et humano, quo plus respicitur potens quam pauper, et plus potentia quam innocentia et justitia; hoc est scandalum, quod alios ad dolorem, alios ad sceleris imitationem trailit. Nam, ut ait S. Chrysostomus homilía I <u/ verbis Apóstol.: «Sicut in corpore, aliquo quidem membro corrupto, non est ingens damnum, oculis vero laesis, vel capite contrito totum corpus inutile redditur: sic et qui in alta quadam tanquam virtutis specula cum multa claritate constitutus, ab omnibus admirationi habitus, quando cecidit, magnam ruinam et jacturam facit, non tantum quia ex alto cecidit, sed quoniam aliis multis scandali materia est in idipsum respicientibus.» Hinc in scandalo Beelphegor Deus ait ad Mosen, *Numer.* xxv, 4: a Tolle cunctos principes populi, et suspende eos contra solem in pali-

bullis; » ut qui populo fuere duces sceleris, sint exemplum supplicii; et qui publice in sole peccare non erubuerunt, coram solo inuerecundia) pœnas luant : qua de causa et Bithyni iudicibus tribunal in conspectu solis statuebant, teste Alexandro ab Alexandro lib. III Genial. cap. v.

Ven. 7. 7. NON PECCES IN MULTITUDINEM civitatis, ne te dimittas in populum. — Tripliciter hæc sententia exponi potest. *Primo*, ut tō *in multitudinem*, per Hebraismum et Græcismum (quo d» sæpo ponitur pro l»), capiatur pro *in multitudine*, ac vellet no quis multitudini plebis et turbæ populi seso accommodet, praesertim dum tumultuatur, et magistratui reluctatur, aut iudicis sententiam infringere vel impedire molitur : quod siepe fit, dum cives sibi cognatos vel caros, licet noxios, jure ad mortem, aliamve poenam damnatos ab ea eripere conantur; aut (lum vulgus leges utiles a magistratu sancitas, quia eas sibi molestas sentit, abolere satagii, ut sit hic alia causa cur nomo ambire debeat iudicis officium, ne scilicet metus, sicut eum impulit cedere potentibus, ita eum cogat cedere et turbæ populi : magna enim est vis vulgi agglomerati, tumultuantis et furentis.

Sensus ergo est, q. </ . Ne pecces in et cum multitudine civitatis plebisque peccantis, ideoque in populum tumultuantem, vel peccantem non te immittas, ne ab eo velut a rapido torrente in scelus abripiaris; sed potius domi te contine, aut secedo, donec tumultus ille vel fervor populi transeat et sopiatur. Eodem enim spectaro videtur pars posterior hujus versus, quo spectat prior. Huic sensui favet Syrus : *Ne condemnes animam tuam* (vel teipsum) *in congregationis civitatis, et ne exponas animam tuam iudiciis* (jus. Et Græca, quæ pro *ne te immittas in populum*, habent : /ai ζοΚτâîrj guano* i* fyw, id est, *et ne dimittas*, vel *precipites*, vel *destruas*, opprimas, perdas, cueces (hæc omnia enim significat *te in turba*, vel in turbam populi tumultuantis. Et Tigurina : *Ne te abjecte vulgo permittas*.

Aaræno. Sapienter Pausanias, lib. 1 : « Illud, ait, prnrurricdl. c^irc mihi dictum videtur, hominem nimis reipublicæ administration! deditum, et papulari, aurœ fidentem, haud unquam feliciter diem extremum claudere, n Imo mullos sustulit furor popularis : populi enim affectus instar aune vertuntur, et ex amore in odium commutantur. Undo Seneca, *epist.* 39 : « Nunquam, ait, volui populo placere; nam, quæ ego scio, non probat populus : quæ probat populus, ego nescio. Quis placere potest populo, cui placet virtus? Malis artibus popularis favor quærilur : similem to illis facias oportet. » Celebro est illud Apostoli : « Si adhuc hominibus piaceroni, Christi sorviis non essem, » *Galat.* i. Vide quæ de vulgi moribus dixi *Numer.* xi, 4, *elNumer.* xx, 3. Huc facit apologus vulpis et leonis, quo a secpiela populi se excusat Horatius *epist.* i *ad Uacenateui*, dicens :

Quod si me populus Romnnn* forte roget cur
Non ul porticibus, sic iudiciis (ruar iisdem ;
Nec sequar, aut fugiam» quæ diligit ipse, vel odit :
Olini quod vulpes rogato cauta lconi
Respondit, referam : Quia ine tcsligia terrent
Omnia te adversum spectantia, nulla retrorsum
Bcllua multorum cs capitum.

Huc accedunt tres expositiones Pauli a Palacio : *Prima* est, no ob favorem populi pecces, uti Absalom favore populi Davidem patrem regno expulit, ll *Begum* xv ; *secunda*, no in gratiam populi pecces, uti peccavit Saul propter populum non occidens Amaleo, sicut Dons ei jusseret, l *Begum*, cap. xv ; *tertia*, q. d. O iudex, o princeps, si peccandum est, ne publico peccos ; no doceas peccare subjectos, ne to exemplum peccati populo proponas : id oniiu peccatum est duplex, id est, multiplex et grave ; ol si peccatum simplex non est liborum a pœna, quomodo tam gravo erit immune? O quam graviter peccavit Jeroboam, qui Israeli fuit causa peccati! Igitur, no iudex, aut princeps (de his enim loquitur) peccet coram multitudine et populo. Si egerere vult, cum Saul speluncam intret, ubi onus ventris relinquat; et nec ibi se tutum credat : adest enim testis David. Admoneatur princeps peccata sua publica esse; nam, ut Episcopus, qui cito manus imponit, communicat peccatis ordinali : ila, qui coram plebe peccat, communicat peccalis, quæ ejus exemplo populus admittet, linee Palacius.

Secundo, alter sensus est, q. d. Noli fieri iudex, aut princeps, no te exponas periculo offendendi multitudinem et populum, qui, ul facile irritatur, ita difficile placatur, ac sæpo eos a quibus oûeudilur, vita et bonis spoliât. Dicit ergo, ait Jansenius : Non pecces *in*, id est, contra multitudinem civitatis, injuria illam afficiendo; neque te temere immittas et præcipiles in populum, sive ad regendum illum, sive potius ad componendas rixas et contentiones a populo excitatas : utrumque enim periculosum est, no scilicet a populo furente discorparis : et prius etiam grave est peccatum, coque gravius, quo in totum populum peccatur. Sic dicendum est duo hic dari præccpla : primum, ne peccetur in populum; secundum, ne ejus rixis se quis immisceat. Hic sensus magis congruit versioni Vuigalæ Latinæ. Sic in populum Israel petentem sibi imminui onera a Salomone imposita, peccavit insipiens Hoboam, dicendo : « Minimus digitila meus grossior oV dorso patris mei, etc. Pater meus cecidit vos ila* gcellis; ego autem c/edamvos scorpionibus,)) lll *Begum* XII, ti : ideoque a populo rogno Israel spoliatus, soli tribui Juda cum Benjamin dominatus est.

Tertio, facillimus et planissimus erit sensus, si peccatum hic non theologicum, sed civile et politicum accipias, pro offensa . 7. d. No jæcces, id est ne offendas multitudinem civitatis, sive

per iudicii sententiam, sivo per legem illi inviam ot exosam, sivo, ut sequitur, immittendo te in populum tumultuantem et (urentem. Monet ergo declinandum esse officium iudicis et principis, ne cogatur subinde offendere multitudinem, aut inscius et imprudens illam pfiendat, cum sui et suorum periculo. Hoc sensu prior pars versiculi cum posteriore optime colwet Hic sensus pariter conciliat lectionem Græcam, Latinam ot Syram, quæ omnes illi favent, iliumque exposcunt. Huc facit symbolum Pylhagoræ: « Progredienti gregi o via cede, id est, multitudini te non oppone, n

Veri- 8. 8. NI QUI; ALLIGES DLPLICIA PECCATA; NEC IM>I 15

ixo fris nniLMs. — *Primo, q. d.* Noli (ieri iudex aut princeps, ne duplices peccata tua : nam præter propria imputabuntur tibi aliena, puta, populi, vel ob pravum exemplum, quod ei dedisti; vel quia illa corrigere (uti cx officio tenebaris) neglexisti. *Secundo, 9. d.* Ne pecces in multitudinem populi, quia hæc « peccata, n nipote in multos commissa, sunt a duplicia », id est multiplicitia. *Tertio et genuine, q. d.* Si semel in multitudinem, vel in justitiam et œquitalpm peccasti, noli peccatum hoc iterare, et peccata peccatis cumulando, ea quasi alligare in fasciculum, cogitando : jam peccavi, jam Dei gratiam perdiidi ; dabo ergo me vitiis et voluptatibus. Sufficiat semel peccasse, sufficiat unum vulnus tibi inflixisse, noli vulnus vulneri, plagam plaga? addere. Una plaga facile curari potest : multa? sæpe sunt lethales et insanabiles. Hunc sensum exposcunt Græca : $\text{ἄλλοις διπλὰς τὰς ἁμαρτίας}$; Syrus : *Ne iteres peccata, quia in prionbus non es iustificatus* ; Vatablus : *Cavo peccatum congeminis*. Ex iteratis enim peccatis, ceu o multiplicatis contortisque filis, fit crassus funis, qui rumpi nequit, juxta illud : a Funibus peccatorum suorum constringitur impius, » *Proverb, m, vers. 22*; et : « Væ, qui trahitis impietatem in funiculo vanitatis, et quasi vinculum plaustri peccatum! » *Isaïæ v, (8)*. Vide ibi dicta.

Causam subdit ; « Nec enim in uno eris immunis, » scilicet, a merita castigatione et supplicio. Vatablus : *Cum ne unum quidem impune laturus sis, g. d.* Si duplica* culpam, duplicas tibi pœnam : ut ergo simplex sit Ubi poena, simplex sit et culpa. Quare cap. xxi, l : « Fili, inquit, peccasti? ne adjicias iterum. »

{cr>.9
no. q et ioē noli esse pusillanimis m animo tco : EXORARE KT FACERE ELEEMOSYNAM NE DESPIOJAS.—HIC versus pendet a precedenti, 7. d. Si peccasti, noli esse pusillanimis, ut illud iteres, et peccata peccatis accumules, noli de venia desperare aut diffidere; sed pro ea Deum exoraro, cumque eleemosynis placare ne negligas. Tam enim pusillanimitatem, quam peccata levat tollilquo oratio, juxta illud S* *Jacob. cap. v, i3* : « Tristatur aliquis vestrum? oret, n Vide ibi dicta. Siracidem secutus Culo in *Distichis*, ita sancit ;

Jb'bu» in adverti» animum dimittere noli :

Spem reliar; vpe» una hominem nec morte relinquit.

Græca i* *exorare* jungunt cum *puollanimis*; sic enim Labent : *Noli esse pusillanimis in oratione tua, d eleemosynam facere ne despidas*. Orandum est enim cum magna fiducia impetrandi quod petimus : iuecque fiducia est quasi anima et nervus orationis, quæ ei dat robur et efficaciam. Sed eodem redit sensus.

Præclare S. Bernardus docet spiritum pusillanimum ob recordationem peccatorum vel passionum ineptum esse ad Dei laudem et jubilum, ac proinde debere orare ut Deus ad illam ipsum elevet. Sic enim ait serm. ô in *Cant. : a* Qun- pusillanimis est et modicæ fidei mens, rei sum familiari* tenuitate constringitur, nec valet præ inopia otari ad vacandum divinis laudibus, seu his quæ laudes pariunt intuendis beneficiis. Et si quando certe conatur assurgere, confestim domesticarum necessitatum curis urgentibus evocatile ad sua, et in spe comprimi propria egestate compellitur. »

Græco accedit Syrus : *Ne contristeris* (trislitiæ enim comes, et jam filia, jam mater est pusillanimitas) tn *tabis orationis tuæ, et ab eleemosyna ne tardes*; Tigurina : *Ne sis remico ad preces faciendas animo*; Vatablus : *Animum in precibus tuis ne despondeas*; aut : *Quo minus jneceris, n« desporuieas animum; nec miserando benignum præbcre te negligas*; Vatablus : *Ne in pauperes ertgarc omittas*, juxta illud Daniclis ad Nabuchodonosor monitum, cap. iv, 44 : a Peccata tua eleemosynis redime, et iniquitates tuas misericordiis pauperum. » Vide ibi dicta. Huc spectat illustre adagium Arabum, *Centuria i, num. "9 et 80* : « Qui operatur bonum, non privabitur renumeratione ejus. Liberalis est vicinus Dei. vicinus hominum, vicinus paradisi, remotus ab igne inferni. » Paulo aliter legit et intelligit Orígenes homil. I in *Fzechid.*, nimirum sio : « Fili, noli esse pusillanimis in disciplina Dei, » quod explicat subdens: « Ñeque deficiens correptus ab eo. »

Generalius hæc accipit Palacius, q. d. Si te mala premunt, praesertim minæ potentum, ut iis litem adjudices, ne despondeas animum; sed ora, et fac eleemosynam. Hæc est summa totius vitæ : Oh i Deum, dilige proximum. Hæc sunt m quavis lege potissima. Hæc advocant bona omnia, et propidsant mala omnia. Hæc sunt leges, pc; quos examinabuntur in dio iudicii cuncti mortales. Sic et alii nonnulli hoc referunt super ad vers. 6 : « Noli quærere fieri iudex, » q. d. ' h ambire fieri iudex; sed tamen, si præter luam mentem coactus, vel factus es iudex, noli esse pusillanimis, ut extimescas facies potentunij sed magno et excelso animo iis resiste, ac pro (equitato ot pauperibus oppressis justam fer sententiam. Imitare Davidcm dicentem *Psalm, c, 8* : « In matutino (id est, tempestive, cito) interficiebam omnes peccatores terræ, ut disperderem

de civitate Domini omnes operantes iniquitatem. » Potentes enim similes sunt animali, quod vocatur myrmecoleon, id est, formica-leo, vel formicarius leo, aut leonina formica, de quo *Job.* iv, 4i: «Tigris periit, eo quod non haberet pnedam;» ubi Septuaginta pro *tigris* vertunt *myrmecolcon*. Est hoc animal exiguum formicis adversum, uti leo caeleris animalibus, quod se sub pulvere abscondit, et formicas frumenta gestantes interficit, et interfectas consumit. Unde mystice per illud S. Gregorius accipit diabolum : diabolum enim piis et constantibus est timidus et formica, impiis vero et timidis est terribilis ut leo. S. Nilus vero per myrmecoleonem accipit perturbationes animi, qualis est limor et pusillanimitas, quæ initio a tenuioribus causis exoriuntur, et quasi formicæ latenter obrepunt : ubi vero se confirmarint, adeo immanis est earum impetus, ut non minus quam leo periculum injiciant occurrenti. Ita de Modesto Valentis Imperatoris præfecto conante S. Rasilium pertrahere ad Arianismum, canit Cyrus Theodorus :

Modeste, Basilio Magno subes :
Formica sane es, rugias licet ul leo.

Est enim genus leonum in Pseudocasia, qui formicæ appellantur, ait Strabo lib. XVI. S. Rasilium imitetur uidex et quivis sapiens; si enim se constantem in justitia et virtute tuenda ostendat, potentes demittent se quasi formicæ: sin eos timeat, insurgent in ipsum, vclut Icones.

- ▼ en.H. H. Ne dicas : IX multitudine munerum (sacrficorum, victimarum, oblationum : ita Syrus) MEORUM RESPICIET DEUS, ET OFFERENTE ME DEO ALTISSIMO, mœnera mea suscipiet.— Versu præcedenti vetuit diffidentiam in oratione, hic vetat illi contrariam præsumptionem, *q. d.* Noli esse pusillanimis in oratione, ut diffidas te impetraturum id quod postulas : sed neque sis præfidens, ut peccata peccatis accumules, dicendo te luce omnia expiaturum per sacrificia. Nec enim sacrificia veteris legis erant propiciatoria, et expiabant peccala ex opere operato, sed tantum ex opere operantis, puta ex devotione et contritione offerentis. Sacrificium vero Eucharisticum legis novæ, pisi vim habeat ex opere operato, tamen ut culpam expiet, requirit pariter opus operantis, puta contritionem poenilenlis. Dicit hoc contra vulgus peccatorum ævi prisca (æque ac moderni), quod putabat omnia peccata expiari per sacrificia, etiamsi quis in voluntate et proposito, imo actu peccati perseverarci. Unde Greca et Syrus hanc sententiam immediate subjiciunt versui 8, hoc modo . « Neque alliges peccata duplicia, etc., neque dicas : In multitudine munerum meorum respiciet Deus, n *q. d.* Ne duplices, triplices et quadruplices peccata hac præfidentia, quod victimæ pro iis offeres, ad quas respiciens Deus illa ccudonabit.

« 2. Non irrideas hominem in amaritudine (afflic-

tione, dolore, mœstitia, angustia) animæ sum : EST ENIM QUI HUMILIAT ET EXALTAT CIRCUMSPECTOR Deus.—Syrus: *Ne irrideas homines, quorum amara sunt palata* (cordis, et consequenter oris, id est qui tristes sunt et mœrentes : his enim quasi palato infecto, omnia vclut insipida desipiunt), *quoniam est qui exaltat, et qui humiliat*; Vatablus: *Hominem acerbitate animi sui laborantem ne derideas : est enim qui deprimat, et idem evehat Deus animadversor, q. d.* Noli afflictum deridere memor forhin et sortis humanæ, quam Deus ad nutum librat et nutat, ut nunc miseros prosperet, nunc felices affligat, juxta illud Isocratis ad Dæmonicum : a Nemini calamitatem exprobra; fortuna enim communis est, et futurum non videtur, n *q. d.* Nescit homo quid sibi eventurum sit.

Nescia mens hominum fati sorlisque futurs.

Secundo, pressius et potius, *q. d.* Noli miserum irridere, quia solet Deus superbos, præsertim qui miseros irrident, dejicere, affligere et eidem irrisioni exponere, juxta legem talionis: « Qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis, » Quocirca cum Franciscos, rex Galliæ, captus a Carolo V, in pariete cubiculi inscripsisset : « Hodie mihi, cras tibi, » sortis et vicis humanæ memor subscripsit Carolus : « Homo sum, humani a me nihil alienum puto. » Preclare Plinius, lib. X\l, cap. XV : « Ut in rerum natura, inquit, quæ spectatissime florent, celerrime marcescunt, voluti rosæ, lilia, violæ, cum alia durent: illa in hominum vita, quæ florentissima sunt, citissime vertuntur in diversum, » puta felicitas in infelicitatem, sanitas in morbum, robur in infirmitatem, favor in odium, honor in contemptum, amici in inimicos, vita in mortem. Quocirca reges Chaldæi, teste Herodoto lib. I, gestabant sceptrum in quo rosa aut similis flos erat exculptus : rosa autem, quia frigida, ebrietati resistit. Igitur sceptro, quod homines fastu inebriat et dementat, incidebant rosam, quæ, licet sit speciosissima, subito tamen marcessit, ut cogitantes pari modo sua sceptra brevi corrumpenda, fastum ponerent, et modestiam induerent. « Omnis » enim u potentatus brevis vita, » ul audiemus cap. x, vers. 11. Adde: solent miseri, si rideantur, ad Deum gemere; Deus autem gemitus eorum exaudit et vindicat : miseria enim miseri misericordiam flagitat, non risum. Hoc est quod orat Psaltes *Psalms*, l x viii: « Appone iniquitatem super iniquitatem eorum. » Cur? « Quia quem tu percussisti, persecuti sunt, et super dolorem vulnrum meorum addiderunt. »

Porro remedium irrisionis est compunctio, qua quis propria peccata et extremum judicium cogitans, aliena non respicit. Audi S. Antiochum *homil.* 48: « Qui sua luget peccata, huic nullus relinquitur locus alterum ut derideat, aut dominus ridicidis sannis aspergat, et exacerbet fratrem. • Audi enim quid dicat Paræmiostes : « Ne derideris

hominem in amaritudine animæ suæ. » Et post nonnulla : « Multo profuerit derideri te, quam unum aliquem ut ipso derideas. Justī enī derisui ac ludibrio haberi solent, non item deridere. Traduntur enim in manus peccatorum, juxta B. Job sententiam ; et melicus ille concentor hymnorum, *Psalm*, lxxviii : Adversum me loquebantur, qui sedebant in porta; et in me psallebant, qui bibebant vinum, etc. Opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me. » Rursum reme-

dium irrisionis eſt cogitare quod Deus irrisores irrideat, juxta legem talionis, *Proverb.* lll, 31: « Ipse deludet illusores h. l. < aiæ cap. li, 7: • Nolite timere opprobrium hominum, etc. : sicut enim vestimentum, sic comedet eos vermis, et sicut lanam, sic devorabit eos linea, » *l. d.* Exprobratio et irrisio est quasi tineæ et vermis, qui e lana et veste genitus, ipsammet erodit et consumit : impī enim producunt irrisionem, obquā a Deo irridentur et consumuntur.

TERTIA PARS CAPITIS.

DE CAVENDO MENDACIO ET GARRULITATE.

Ven. 13.

N°U ARARE MENDACIUM ADVERSUS FRATREM TUUM,

neque in amicum similiter facias. — Perperam aliqui scioli, non intelligentes quid sit a arare mendacium, » pro crure correxerunt *amare*, quod proinde in Complulens. pluresque alios codices irrepsit. Græca enim et Romana constanter legunt *arare*. Porro a arare mendacium » est fabricare, concinnare, adornare mendacium et calumniam. Unde Syrus vertit : *Ne cogites malum adversus fratrem tuum, sic etiam adversus proximum pariter* : Vatablus : *Ne machineris adversus fratrem tuum mendacium, nec idem struas in amicum* ; Arabicus : *Ne imputes dicto fratri tuo notam mali, neque amico tuo*. Ratio hujus phrasidis est quod llebr.

charas (unde Latinum *aras*) significat arare, et fabricare. Voluit id imitari interpret Græcus et Latinus, ideoque *charas*, id est, arare, sumit pro fabricare ; unde illud *Psal.* cxxviii, 3 : « Supra dorsum meum fabricaverunt peccatores ; » alii vertunt : « Supra dorsum meum araverunt aratores. » Sic enim Judæi dorsum Christi, et persecutores dorsa Martyrum flagris et ungulis excavabant, ac si in iis sulcos arando duxissent.

Alludit ad *Oseæ* x, 13; « Arastis impietatem, iniquitatem messuistis, comedistis frugem mendacii. » Ubi ratio hujus metaphoræ aperitur, nimirum quod, sicut arator arat terram, in eaque seminat, ut semini similem messere metat : sic qui concinnat iniquitatem et mendacium, metet mendacium, frugesque mendaces, uti ibidem dixi. Ita Samson proponens ænigma Philistæis, cum ipsi ejus solutionem ab uxore Dalila scrutati enuntiassent, dixit : « Si non arassetis in vitula mea, non invenissetis propositionem meam. » Ubi *arare* sumitur pro vestigare, excogitare, rimari; *vitula*, pro puella vel sponsa ob juvenilem ejus lasciviam, imprudentiam et inconstantiam : persistit enim in metaphora arandi : olim enim, uti et jam, arabant vitulis, id est, vaccis et bobus; sicut enim arator fodiendo quasi scrutatur et rimatur terram : sic qui secretum aliquod vestigat vel excogitat, illud ipsum sua arto et in-

dustria meditando scrutatur et rimatur. Idem facit arator mendacii, de quo hic est sermo : quæ est tertia ratio et analogia hujus phrasidis.

Rursum alludit ad *Proverb.* xi, 29 : « Ne moliaris amico tuo malum, cum ille in te habeat fiduciam; » ubi pro *moliaris*, llebr. est verbum *charas* jam dictum. Unde Septuaginta vertunt, *ne fabriceris*.

Nominat *fratrem* et *amicum*, quia in eos eo immanior est malitia, quo major est cognatio et conjunctio, indeque fiducia, ac consequenter major est perfidia. Unde Clemens Alexandrinus, lib. VI *Stromat.*, post initium, celebrat illud Alcæonis : « Inimicum facilius est cavere quam amicum. » Et illud Sophoclis : « Quod majus ulcus, quam amicus malus? » S. Maximus, sermo. *De Amicitia*, narrat Antigonum quotidie sacrificando orasse deos, ut se a fictis amicis tutarentur; ac rogatum cur id tantopere postularet, respondisse : « Quia hostes, cum cognosco, caveo. »

Nota hic pulchram metaphoram, qua lingua loquendo dicitur arare. Nam *primo*, sicut arator idcirco arando exercet terram : ita linguatus loquendo exercet linguam. *Secundo*, sicut arator aratro glebas proscindit : ita loquax lingua famam aliorum proscindit. *Tertio*, sicut arator arando sulcat agrum : ita lingua sulcat aerem, palatum, labia et dentes. *Quarto*, sicut arator arat in campo, vel puro, vel spinoso : ita linguæ campus, purus, in quo rite arat, est veritas; spinosus, in quo perperam, est mendacium. *Quinto*, sicut arator ex campo puro puram messere, ex spinoso spinosam colligit : ita, qui lingua arat in campo veritatis, veras ex eo fruges; qui vero arat in campo mendacii, fallaces et mendaces metit et colligit

IL Noli velle mentiri omne mendacium : assidue enim illius non est bona. — *Ubi* SU pned. vetuit mendacium in fratrem et amicum : jam ne quis ex eo colligat aliud quidlibet mendacium esse licitum, hic omne omnino prohibet. Erravit Plato docens, lib. *De Republic.*, mendacium qui-

dem in .c. esse malum; co tamen ufi licere quandoque ad majus malum vitandum, sicut utimur venenis in theriaca : mendacio ergo utendum esse quasi helleboro. Platonem secuti sunt Orígenes, Clemens Alexandrinus, Cassianus, Bada et alii, quos citavi Rrorff i, <9. Contra hos scripsit S. Augustinus librum *De Mendacio*, et librum *Contra Mendanum*. Sed et Ecclesiasticus hoc loco eos damnat. Respondebant illi, ut refert S. Augustinus libris citafis, pròno, Ecclesiasticus dicere: «Noli velle mentiri omne mendacium;» velare itaque tantum omne mendacium, aliquod ergo permittere. Sed refutat hoc recte S. Augustinus : nam Hebræis *non omne* idem est quod *nullum*, q. d. Nullum mendacium velis proferre; secus est apud Logicos, ubi *non omne* idem est quod *aliquod non*. Unde Syrus vertit: *Ne velis mentiri quodeumq; mendacium*; Vatablus : *Ne velis uti ullo mendacio*, sive illud perniciosum sit, sive jocosum, sive officiosum duntaxat : hæ enim sunt tres species mendacii. Nam mendacium in se et intrinsece malum est, ut nullo modo, fine vel eventu possit fieri bonum et licitum; perinde ac est furari, fornicari, blasphemare, calumniari, maledicere, etc., quæ ita intrinsece mala sunt, ut nullo casu vel tunc bona fieri possint.

Respondebant *secundo*, Ecclesiasticus dicere : a Noli velle mentiri, » quasi prohibeat tantum omne mendacium, quod sponte et voluntarie quis profert ; non autem quod quis invitatus ob majus bonum pronuntiat. Refutat hoc S. Augustinus, aitque Ecclesiasticus addere *tu velle*, ut sciamus non solum mendacium ore prolatum; sed etiam voluntatem illud proferendi esse malam, et peccatum. Addit Jansenius addi *tu velle*, ut, quoniam per infirmitatem humanam, vel omnino fieri non potest, vel vix, ut quis nunquam mentiatur ; «si quis enim in verbo non offendit, hic perfectus est vir,» *Jacob*, ni, vers.2, saltem caveat ne affectet mendacium, et studiose mentiat, atque ex proposito. Unde sequitur ! *Assiduitas enim illius non est bona*, » id est, valde est mala. Est miosis: minus enim dicitur, et plus significatur. Græce, non *ad bonum*, scilicet tendit et cedit ; Syrus, quia *finis ejus non fuit bonus*; Vatablus, *nunquam enim prodest frequentatio ejus*; alii, *continuatio ejus non ad bonum spectat*, q. d. Nullum omnino mendacium est volendum : quod si aliquando mendacium nobis elabatur, cavendum est ab ejus assiduitate; hæc enim res est pessima.

Sensus ergo totius sententia? est/ q. d. Noli Velle mentiri omne, id est, ullum nWndSWiim ; quia ex uno venies ad secundum, tertium Cl quartum, et tandem in assiduitatem, sive consuetudinem mentiendi, quæ pessima est : hæc et illic faciet ut etiam mentiaris in damnum et perniciem alterius, quæ est calumnia gravis et Irthlfera. Quare, ne dicito: Mentior tantum jocose vel officiose, ut aliis prosim, vel ut perh recreem : quia ex assiduitate mentiendi et lingue volubilitate

quandoque mendacium proferes, illud tibi non cogitanti excidet, cum agetur de fama, bonis et vita proximi, ac per habitum inadvertenter cum infamabis, érfeque causa ut bonis, et subinde vita spoliatur. Rursum ex mendacio facilis est Iassus Ih perjurium : (pii enim crebro mentitur, et crebro Jurat, Impossibile est ut sæpe non juret falsum. Unde Cicero *pro floscio Cornado* : « Qui mentiri solet, inquit, perjurare consuevit. Quem ego, ut mentiatur, inducere possum, ut pejeret, exorare facile potero. Nam qui semel a veritate deflexit, hic non majore religione ad perjurium, quam ad mendacium perducere consuevit, etc. : propterea quæ poma a diis immortalibus perjuro, hæc eadem mendaci constituta est. »

Mondile!’, vide hic (piana sit dignitas veritatis, adeo ut omne mendacium, etiam minimum, sit peccatum, quia veritati contrarium. Celebre est adagium Arabum, *Centuria* t, num. 72 et 73 : « Veritas magnificentia est, mendacium vilitas; veritas sanitas est, mendacium infirmitas. Quocirca os linguæ career est. » Et *Centuria* 2, num. 39: « Lumen omnium factorum tuorum esto sermo verax. » Et num. 48 : « Omitte mendacium, ubi videris quod tibi profuturum erit : nani nocebit, tibi. Tuum quoque est hærefe veritati, ubi videris quod ipsa nocebit tibi, quia ipsa priMeril tibi. Et num. 48 : « Qui notus est voracitate, recipitur ejus mendacium ; et qui notus est mendacitate, non recipitur ejus veritas. » Eam enim vim opinio habet, ut ei qui vera solet loqui, etiam cum mentitur, credamus; ei vero qui stèpius mentitur, etiam tunc, cum verum dicit, fides non habeatur. Quin et Plato, lib. II *De Legibus* : « Turpissimum est, inquit, magistratum aut principem (pariter et civem) eo ipso ore mentiri, quo Deum invocatur. »

Ratio n priori est, quia Deus est veritas, caque essentialis et Increata: quantum ergo ad veritatem accedis, vel ab ea recedis, tantum ad Deum accedis, vel recedis : Deus enim amat veraces quasi sui similes, mendaces odit quasi sui dissimiles. Quocirca Pythagoras censui!, « veritatem post Deum colendam esse, nipote quæ homines Deo proximos facit, » teste S. Hieronymo lib. *Contra Iddifinum*. Ilic Deus Christuni amat infinite, quia ipse est Verbum Patris adæquatum et verissimum. Christo ergo Dei Verbo associantur veraces; Christi enim vox est: «Ego sum via, veritas et vita,» *Joan.* xv. Qua de causd ipse, nipote ipsa veritas, hanc veracitális legem sancit: « Sit sermo vester: est, èst; non, non; quod autem his abundantius est, a malo est,» *Matth.* v, 37. Ipse tandem pro veritate, quod, scilicet, Ipse esset Messias Dei Filius, occubuit. Sic et Martyres maluerunt perdere vitam, quam fidem et veritatem. Denique S. Joannes *Apoc.* xxi,8: « Omnibus mendacibus, inquit, pars illorum erit in stagno ardenti igne et sulphure, quod est mors secunda. » Nam. ut ait S. Basilius *epist.* 75: « Mendacium est diaboli fœtus. »

QUARTA PARS CAPITIS.

QUOMODO SE QUIS GERERE DEBEAT ERGA SE ET SUOS QUOSLIBET.

<5. Noli verbosus esse in multitudine presbyterorum, ET NON ITERES VERBUM IN ORATIONE TUA, — puta, qua Deum oras et deprecaris; hanc enim significat Græcum *nolito*. Vetuit mendacium, nunc, velat verbositatem et garrulitatem, quasi rectam viam ad mendacium; qui enim verbosi sunt, ex multiloquio et volubilitate lingua; facile incidunt in mendacium. Hæc autem verbositas gravior et indecentior est, tum a in multitudine presbyterorum, » id est, seniorum: hos enim decet loqui, juvenes autem eos modeste et reverenter audire ac silere, uti fusius sanciet cap. xxxn, vers. 9 et seq., præsertim quia senes, ut pote sapientes et experientia pollentes, facile possunt verbosus de lapsu memorise, errore, vel mendacio redarguere; tum in oratione apud Deum; Deus enim non flectitur verbis, sed affectibus humilitatis, verecundia; devotionis, desiderii, amoris. Prohibetur hic ergo non prolixa oratio verbalis, sed irreverens tautologia et verbosa iteratio sermonis, qua Judæi et Pharisæi utebantur, putantes se instar Ciceronis blando sermone et eloquentia persuasuros Deo ut postulata concedat. Ululo pro *verbosus esse*, Græce est «*id est, garrire, nugari, ineptire, effutire quælibet, nulla habita ratione loci, temporis et personarum. Syrus accipit pro fingere et simulare; vertit enim: Ne abscondas animum tuum (verbis Ceteris et simulatis) in congregatione principum, et ne varies verba Orationis tuae;* » Vatablus: *In catu senum ne sis verbosus, nec in precatione tua dictum iteres.* Hoc est quod sancit Christus *Matth. vi, 7*: «*Orantes nolumus noli mullum loqui, sicut Ethnici; putant enim quod in multiloquio suo exaudiantur,* » patii propter multiloquium, græce */tarohyta**; tautologia autem est nugacitas, et inutilis verborum profusio et repetitio. Ethnici enim putabant se hac quasi rhetorica sua debere excitare; male et tunc tunc. Contra eos docet Christus orationis essentiam, offensionem et vim silam esse, non in verbis oris, sed in colloquio mentis cum Deo, cujus causa et quasi anima sit desiderium, et pius animi affectus; quem tamen non negat verbis posse exprimi et (ut vult, tum ut et ore æque et lingua Deum exterius laudemus; Iam Ut voce mentis affectus acuatur, excitetur et continuetur. Igitur cum ait Ecclesiasticus: *Ne iteres verbum in oratione,* » intelligi, ex infidelitate, quasi necessarium sit verba repetere, ut ea Deus possit audire; vel ne temere et sine fructu iteres. Nam alioqui Ecclesia Versus et Antiphonas iterat, mimo ex abundantia devo-

tionis, ac ad excitandum spiritum et orationem, secundo, ad recreandos animos orantium; tertio, ad meliorem concentum; quarto, quia mystice hæc Responsoria significant opera bona sæpius esse iteranda. Ita Amalarius in Antiphonario, cap. IV, Turrecremata tractat. 66 *ad Regulam S. Benedicti*, et Suarez lib. IV *De Oratione vocali*, cap. n.

Ilursum noster Emmanuel Sa sic exponit: «*Ne iteres verbum in oratione tua,* » *q. d.* Dum oras, esto attentus, ne ob distractionem verba iteres; hoc enim indecens est et irreverens coram Deo. Hoc notent scrupulosi, qui ob metum distractionis identidem verba orationis repetunt, qua in re errant: tum quia hic metus in scrupulosis est inanis et vitiosus; tum quia repetitio hæc irreverens est; tum quia hac ratione metus suos et scrupulos alunt et augent; tum quia pronuntiando verba satisfecerunt obligationi orationis, et esto in ea distracti fuissent, distractio hæc in eis sæpe involuntaria est, ideoque peccati expers; si voluntaria aliquo modo fuisset, in eo peccatum aliquod, illud non iteratione verborum, sed contritione delendum est. Huc pertinet expositio Iuligonis et Dionysii: Sensus, inquit, est, *q. d.* Oratio tua tam devota et attenta sit, ut non habeas scrupulum vel dubium, an rite vel attente verba protuleris, ideoque velis ea iterare; sed conscius læ devotionis et attentionis, audacter ad ulteriora progrediaro.

Mystice S. Gregorius, parte III *Pastor.*, Affinomi. 31, hæc refert ad eos qui in peccata, quæ planxerunt, retabuntur: «*Sus, inquit, in volutabro luti cum lavatur, sordidior redditur. Et qui admissum plangit, nec tamen deserit, etc., ante Dei oculos sordidas ipsas etiam lacrymas lacit. Hinc scriptum est: Ne iteres verbum in oratione tua; quo dicto nequaquam nos prohibet sæpe veniam petere, sed culpas iterare. Ac si aperto dicat: Cum male gesta deflexeris, nequaquam in ursus facias quod in precibus iterum plan gas.* » Sic et S. Chrysostomus tom. I, horn, in illud *Psal. LXXXIV. You in a ternum iras, aris*: «*Quid est, inquit, ne repetas sermonem in oratione? Quis enim non repetat? An forte illud intelligendum est de eo quod dicis Deo: Peccavi? Non repetas lactum; quia cum repetis, id est, ad peccatum redieris, orationem repetis. Ergo eligendum est a sapientibus peccatum agnoscere, et dolere semper. Profferita vetusta male commissæ, male cogitata, pessime delicta, inordinate dicta debent quotidie in mento manere, et semper homo*

debet ista dolere, ut, cum venerint novæ suggestiones, ibi repellatur inimicus, dicendo: Adhuc doleo peccatum vetustum, quomodo admitto peccatum novum? » Idem vero Chrysostoinus in Psal. exui, initio, sic explicat: «Ne iteraveris verbum in oratione: non autem hortatur ut non eadem bis dicamus, cum cum rogamus et precamur: absit: jubemur enim perseverare in orationibus; sed ne differamus, quando Deo aliquid fuerimus polliciti, et id solvere properemus. Et ideo dicit alibi: Ne differas reddere votum. » Huic sensui favet Syrus: *Ne varies verba orationis tuæ.*

Veni. <6

^OX ODERIS LABORIOSA OPERA ET RUSTICATIO-

NEM creatam ab Altissimo. — Græce: *Non oderis laboriosam operationem et agriculturam creatam ab Altissimo.* In Syro hæc sententia decet. Vatablus: *Laboriosum opus ne prosequaris odio, nec agriculturam ab Altissimo institutam.* Copula et est exegetica et emphatica, q. d. Ne oderis laboriosum opus, quale imprimis est agricultura. Sic Christus ait *Marc. cap. xxi, vers. 7*: «Dicite discipulis, et (id est, *præsertim*) Petro, » quasi omnium capiti et principi. Commendat amorem laboris et agriculture quinque de causis. *Prima*, quia labor excludit otium, quod est fons et origo malorum omnium: quantum ergo malorum al) ignavia feres, tantum bonorum a labore, imo amplius capies< idcirco natura dedit homini geminas manus, ut iis assidue laboret.

Prime».

secundo.

Secunda, quia « homo nascitur ad laborem, et avis ad volatum, » ait Job cap. v, vers. 7. Hinc Rabbini quidam eruditus dixit: « Ama opus, et odio habeto doctoratum, » q. d. De re et opere, non de inani nomine et titulo sis sollicitus. Causa est quam dat Salomon *Proverb. xiv, 23*: « In omni opere erit abundantia; ubi autem verba sunt plurima, ibi frequenter egestas, » q. d. Rerum copia paritur laborando, non otiando et garriendo. Hekræus: *In omni labore erit augmentum, verbum labiorum vero ad defectum*; Septuaginta: *In omni sollicito erit abundantia, dulcis autem et carens dolore in egestate erit*; Chaldæus: *In omni quod sollicitum te facit, erit tibi commodum, et labia superflua in egestate erunt.* Maximus, *serm. 32*, celebrat Democritum qui, rogatus qua re laboriosi differrent a desidiosis respondit: « Illa qua impii a piis, spe scilicet bona, » Sperant quippe, qui corpus laboribus exercent, pingua laborum premia; desides autem semper præsentem intuentur paupertatem. Quocirca Severus Imperator tribuno symbolum dedit, *Laboremus*; Pertinax Imperator, *Militemus*, ait Spartianus. Idem sibi dicat fidelis; nam, ut ait Job cap. vii, l: « Militia est vita hominis super terram, et sicut dies mercenarii, dies ejus, » Memorabile est, quod in historia Romana legimus, Scipionem Nasicam ambientem ædilitatem, ab ea repulsum, eo quod competitoris sui manum agricultura duratam contrectans, ironice rogasse!, an manibus

incedere terramque calcare consuessetT Phryges vero eum qui bovem, aut instrumentum quodpiam agricolandi sustulisset, morte mulctabant, leste Stobæo, *serm. 42*.

Tertia, quia labor vegetat et roborat corpus, Tert æque ac animum. Hebræorum est gnome: « In quo quisque laborat, ex eo fructum feret, » nimirum homines industrii semper fructum colligunt sui laboris; nam, ut umbra corpus. °c utilitas laborem animi aut corporis comitatur. Ergo, si commodum quaeris et robur, ne fuge laborem; si e nuce nucleum edere vis, frange nucem. Quocirca Aristoteles, lib. I *QEconom.*, agriculturam ait omnium artium esse optimam, eo quod sit secundum naturam, nec bellando aut mercando, uti milites et mercatores, sed laborando a terra, quæ omnium est mater, victum quærat. Et Virgilius lib. II *Georgie.*:

O fortunatos nimium, sua si bona norint,
Agricolæ, quibus ipsa procul discordibus armis
Fundit humo facilem victum justissima tellus.

Et inferius:

At securæ quies, et nescia fallere vita,
Dives opum variarum, etc., extrema per illos
Justitia excedens terris vestigia fecit.

Est enim agricultura a ars omnium innocentissima, » ait S. Augustinus. Plura vide apud Catonem et Columellam præfat. *De Ile rustica*; Plinium lib. XVIII, cap. y; Xenophontem in (*JEcon.*; Varronem lib. I, cap. n; Stobæum *serm. 54*, et alios.

Quarta, quia labor vitia excludit, et virtutes Quano. inserit, puta innocentiam, patientiam, fortitudinem, uti palet in agricolis. Rursum labor parit heroica opera. Ita S. Dominicus Loricatus rogatus, quomodo ad tantum vitæ rigorem (præter enim vigiliæ et jejunia assidua, quotidie flagellis se caedebat per integrum psalterium) pervenisset, respondit: « Labor laborem adescut, vigiliæ vigiliæ pariunt. » Nam, ut aiunt Arabes: « Gusta, cibaberis, » id est, gusta laborem, et ipse vocabit te ad appetitum sui; « accede ad pinguem, et pinguesces. » Vulgo dicitur: « Fatum adjuvat conatum, et Tonans conantem. Merces præcepti, præceptum, » id est, qui laborat, ut unum præceptum observet, ei Deus quasi præmii loco concedit, ut et alia observare possit. Ita Pythagoras apud Stobæum, *serm. 21*, hortabatur suos, « ut optimum vivendi genus sibi deligerent; quamvis enim laboriosissimum esset, consuetudine tamen jucundum fore. »

Quinta, quia agricultura a Deo instituta est, et Quini homini demandata in statu innocenti®, *Genes. u, 15*: « Tulit ergo Dominus Deus hominem, et posuit eum in paradiso voluptatis, ut operaretur et custodiret illum. » Rursum mox a peccato hanc poenitentiam Deus homini injunxit: « In laboribus comedes ex ea (terra) cunctis diebus vitæ tuæ. In sudore vultus tui vesceris pane tuo, » *Genes. m.*

vers. 17. Agricola ergo fuit Adam, Abel, Selli. Henoch, Noe, Abraham, Isaac, Jacob, omnesque Patriarch®. Vide dicta locis citatis, et Genes, ix, 20. Sic Romulus, Remus, Camillus, priinque Romani nobiles fuere agrieoi®, et a rastris ad arma et sceptrata vocali sunt. Unde Cicero lib. I *Offic.*: « Omnium rerum, inquit, ex quibus aliquid acquiritur, nihil est agricultura melius, nihil dulcius, nihil libero homine dignius. » Et: « Agrieoi® ita semper vivunt, ut quæslum norint nullum; fructum autem eum solum, quem labore pepererint » Quocirca S. Augustinus, *heeres.* 46, Manichæos ridet quasi stolidos, quod damnarent agriculturam: « Vinum, ait, non bibunt, dicentes fel esse principimi tenebrarum, etc. Herbas atque arbores sic putant vivere, ut vitam, quæ illis inest, et sentire credant, et dolere cum læduntur; unde agriculturam, quæ omnium artium est innocentissima, tanquam plurium homicidiorum ream dementes accusant. » Denique Alfonsus, rex Aragonum, videns senem ebrium dicentem a vinum esse lac senum: » a Sed regum, inquit, cibus est honos, quem dii immortales non otio aut luxu, sed improbis laboribus multisque sudoribus vendunt. » Testis Panormitanus lib. I *De Gas-h's Alfonsi*.

Mystice, rusticatio nostra est cultura animæ, tum propriæ, tum alien®. Rus enim nostrum nobis a Deo ad excolendum commissum, est anima, juxta illud S. Pauli I *Corinth*, m, 9: a Dei agricultura estis. » Et vers. 6: « Ego plantavi, Apollo rigavit; sed Deus incrementum dedit. » Pro hoc rure omnes labores alacriter subeundi sunt, omnesque dolores tolerandi, uti eos subiit et toleravit S. Paulus cæterique Apostoli, ob spem messis ampli® et æternæ in gloria cadesti, juxta illud *Psal.* cxxv, 6: a Euntes ibant et flebant, mitentes semina sua: venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos. » a Ergo, inquit S. Ambrosius, lib. Vili *in Lucam*, cap. xvi, ita exerceamus et colamus agrum nostrum in istius culturæ munere constituti, ut in illa superiore Jerusalem, ubi legis vera custodia celebratur, habeamus similaginem de manipulis nostris, quos beati qui potuerint congregare, ut venientes veniant in exultatione tollentes manipulos suos. »

vtrs.n. 17. Non tk reputes (rrcoor) o/çou, id est, computes, associates, adjungas, vel computari et annumerari permittas) m multitudine indiscipulatorum. — Græce â/ia.cTQJûv, id est *peccatorum*, qui Deum non timent, nec ejus vindictam prævident et verentur. At vero lu qui fidelis es et sapiens,

Ver®, ia. 18. Memento iræ (vindictæ Dei in peccatores), QUONIAM NON TARDABIT. — Vatablus: *Non te o(l-jungas multitudini scelerosorum; sed vindictam moram non esse facturam memineris.* Syrus priorem partem aliter vertit; sic enim habet: *Ne ames animam tuam (te ipsum) præ homine, qui est tecum; recordare quoniam fwrwr non transit.* Hoc

accipe cum grano salis, nimirum, q. d. Ne ita ames te, ut proximum pro te despicias, spolies, opprimas; alioqui enim ordo charitatis poscit, ut magis nos quam alios diligamus. Unde sequitur:

19. Humilia valde spiritum tuum, quoniam **viN-Vm,<>**. DICTA CARNIS IMPII, IGNIS ET VERMIS. — Explicat iram Dei, quam vers, præcedent, dixit non tardaturam, per ignem et vermem, ut ejus consideratione et metu humiliemus nos, et fugiamus superbiam, cui hic ignis et vermis a Deo parati sunt. Unde Græca hæc trajiciunt, sicque ordinant: *Humilia valde animam tuam. Memento, quoniam ira non tardabit, quoniam vindicta impii, ignis et vermis.* S. Ephrem, tract. *De Timore Dei*, sic legit: « Ne superbias, neque dilateris; sed te ipsum humilia: ultio quippe impiorum ignis et vermis. » Sed paraphrastice, ut videtur, quædam explicationis cama addit et interserit. Syrus rursum alio abito: *Multum multum humilia sjnrituum, quoniam finis omnium hominum in altum fit, q. d.* Quia finis hominum est altus, puta, gloria coelestis, ad quam ducit humilitas, nipote quæ sola exaltat. Præclare S. Bernardus *De Interiori domo*, cap. xxviii: a Qui sibi displicet, ait, Deo placet; et qui sibi vilis est, Deo charus est. Arabicus: *Humilia animam tuam valde valde, quoniam ultimum esse hominum in pulverem et corruptionem.*

Nota rō valde, q. d. Humilia et deprime te sub Deo et Angelis, sub hominibus, sub omnibus creaturis usque in infernum, sicut P. Franciscus primo-Borgia ponebat se ad pedes Judæ proditoris, imo sub Lucifero et dæmonibus; quia pluries, gravius et diutius peccasti illis: unicum enim peccatum mollale est summum malum, quod in orbe esse aut fingi potest; ipsum ergo est summa vilitas evertenda in gehennam, ut ibi puniatur igne et verme, præsertim peccatum superbi». Humilia te ergo, et te vermem agnosce, ac dic cum Christo: « Vermis sum ego, et non homo, » ut vermes gehennæ evadas. Unde S. Bernardus in *Formula vitæ honesta*: a Ista tria, inquit, habe semper in mente: Quid fuisti, quid es, et quid eris? Quid fuisti, quia sperma fœlidum. Quid es, quia vas stercorum. Quid eris, quia esca vermium. Similiter imageris eorum pœnas, qui sunt in inferno, et quod nunquam finiantur, et pro quam modica delectatione tanta mala patiuntur. »

S. Vincentius Ferreris sui ævi apostolus, tract. *De Vita spiritali*, simpliciter, sed pie et nervose ita scribit et præscribit: « Qui vult fugere laqueos et tentationes diaboli, sentiat de seipso sicut de uno corpore mortuo, pleno vermibus et male olenti, et sicut de uno cadavere, quod dedignatur videre et intueri, imo super quod claudit nares propter ejus pessimum odorem et fœlorem, et a quo avertit faciem, ut non videat talem et talem abominationem. Sic oportet, charissime,

facere semper mihi et tibi; sed plus mihi, quia tota vita mea fetida est, lotus foetidus sum, et corpus meum, et anima mea, et omnia, quae intra me sunt, fece et putredine peccatorum et iniquitatum fetidissima et abominabilissima sunt; et quod deterius est, quotidie hunc fetorem in in se io recentius et angustius revocali. » Et inferius: « Et sicut sibi et Deo foetere se credit et sentit: sic etiam credat et sentiat, quod non solum coram Angelis et sanctis animabus, sed etiam coram omnibus hominibus viventibus sit abominabilis et foetidus: et quia facia et dicta sua non solum homines videre et audire dedignantur, sed quod nares suas claudant et avertant facies suas, ne ipsum videant; et tanquam fetidum caduVtT de medio eorum expellant, et sit ab eis alienatus et separatus et projectus, sicut plus quam leprosus, usquequo veniat et reveniat ad seipsum. Et si quis de eo iustitiam faceret, et de corpore suo sentiat quod iustum est, et ita credat, etiamsi sibi oculi eruerentur, nasus truncaretur, manus abscinderentur, et aures, et os, et sic de aliis sensibus corporalibus et membris; quia cum his omnibus Deum offendit, et Creatorem. Item, quod despici desideret et contemni, et quod omnia viluperia, verecundias, diffamationes, injurias, blasphemias, et cætera adversa omnino cum gaudio et lætitia recipiat, et patienter ferat. Et oportet quod diludas de teipso totaliter, et de omnibus bonis tuis, et de tota vita tua, et convertas te totum, et reclines super brachia Jesu Christi pauperrimi et vilissimi, et impropere, despecti, et mortui propter te, usquequo tu sis mortuus in omnibus sentienciis tuis humanis, et Jesus Christus crucifixus vivat in corde tuo, et in tua anima, et lotus transformatus et transfiguratus cordialiter sit in te: ut nunquam videas, nec sentias, nec audias, nisi ipsum solum stantem in cruce propter te mortuum et suspensum, ad exemplum Virginis Mariæ, mortuus in mundo, et vivens in fide, » Et post nonnulla: « Debet etiam circa seipsum exerceri alio septilbrmi affectu. *Primo* scilicet, quod totus de suis vitiis et defectibus confundatur. *Secundo*, ut peccata sua Unquam olfendat, et sui ipsius maculativa acutissimo et acerbissimo dolore plangat et deploret. *Tertio*, humiliatione sui et conculcatione cum contemptu, ut scilicet lotis viribus se sicut rem vilissimam et fetidissimam spernat, et contemni appetat, ut diehunc est. *Quarto*, rigore severissimo, ut sciaccet corpus suum asperrime maceret, et macerari appetat, tanquam peccato fetidum, imo tanquam lalruruu et sentinam et tumulum omnium fidelitatis dilatare Quinto, ira implacabili contra omnia vicia sua, et contra radices et inclinationes viliorum suorum. Serlo, vigore pervigili et strenuo, ut scilicet omnes sensus, actus, potentias suas temper cum quadam virilissima stremitele, in omne bonum teneat pervigiles et attentos. *Septimo*, discretione perfecte modesti, seu mode-

ranti, ut scilicet in omnibus districtissime servet mensuram et modum: videlicet, inter nimium et non satis, ut scilicet nihil superfluum, nihil diminutum, aut defectivum, nec plus quam debeat, aut minus quam deceat, v

Secundo, r b valde, a il Dionysius, significat multas nos habere ad humiliandum rationes et stimulos: *prima* est consideratio peccatorum commissorum; *secunda*, fragilitas propria; *tertia*, naturae imperfectio: homo enim in serie creaturarum rationalium est infimus, nec eo interior creari potest!, uti nonnulli censent; *quarta*, sordes et putredines corporis; *quinta*, comparatio cum Sanctis et Beatis; *sexta*, quia nihil habet ex se, nec suum; *septima*, consideratio iudicii divini; *octava*, consideratio divina) maiestatis; *nona*, vindicta superbi, quam Siracides hic assignat ignem et vermem, idque appositum. Nam, ut ait Plinius lib. XI, cap. xx: « Vermes in ligno nascuntur, ubicumque humor est nimius, et lignum corrodunt. » Adde, Cap. xxxvii, «nulli vermium generi oculos esso. » Iam superbus oculos non habet, quibus se semperque miseriam cognoscat; sed instar Tiresiae cæcus, putat se esse quod non est, quia nimio philautiae humore, et quasi hydropo oppletus est; sed hæc superbia eum corrodet et perdet.

Tertio, 7ò valde significat varios esse gradus et actus humilitatis, per quos sensum humilem descendere oportet, ut in humilitate crescat. Gradus hos assignat S. Benedictus in Regula: *Primus*, inquit, timor Domini; *secundus*, resignatio; *tertius*, obedientia; *quartus*, obedientia etiam in arduis; *quintus*, mala et alia quævis aperire Superiori; *sextus*, ad omnia se indignum estimare; *septimus*, omnibus se inferiorem ex animo existimare; *octavus*, communia servare, non esse singularem; *nonus*, tacere, donec rogetur; *decimus*, non esse ad risum promptum; *undecimus*, pauca et rationalia modeste loqui; *duodecimus*, corde et corpore se ferre humilitatem.

Porro actus humilitatis hoc ordine accipe. Actus *primus*, vilipensio sui; *secundus*, putare se iniquum ad omnia; *tertius*, nolle consulari; *quartus*, vilem velle se haberi; *quintus*, dolore magni fieri; *sextus*, aliis se conferendo inferiorem reputare; *septimus*, resignare se totum; *octavus*, subicere se hominibus omnibus propter Deum; *nonus*, amplecti quod humilior est. Accipe aliam eorum seriem: *primo*, nihil dicere unde laudem consequatur; *secundo*, non gaudere, cum laudatur; *tertio*, non facere quidquam ob respectum humanum; *quarto*, non se excusare; *quinto*, vanas cogitationes procul pellere; *sexto*, omnes sibi ducere superiores; *septimo*, bene accipere humilitatis occasiones.

Porro Cassianus signa humilitatis assignat; *primo*, mortificatio esse; *secundo*, aperire omnia Superiori; *tertio*, omnia ex eius arbitrio facere; *quarto*, obedientiam in omnibus et mansuetudo; *quinto*, non inferre malum, et illatum pati;

texto, nihil ngere sine exemplo, aut regula; «*p-timo*, ornili vilitate contentum esset et inutilem operarium se existimare; *octavo*, se ex corde putaro omnibus inferiorem; *nono*, cohibere linguam et modeste loqui; *decimo*, non facile ridere. Item hæc : *primo*, nolle laudari; *secundo*, simplicem esse in moribus; *tertio*, bona de se dicta non agnoscere, aut ne ea perdat, quia cognita, timere; *quarto*, minus putare de se, quam dicatur; *quinto*, in proximo videre, quod plus habeat sese; *sexto*, accusare se; *septimo*, non excusare, et correctionem admittere libenti animo; *octavo*, nescire virtutes suas; *nono*, humana contemnere; *decimo*, pro persequentibus orare, et iis benefacere.

Quoniam vindicta carnis impii, ignis et vermis. — Tigurina : *Quoniam ignis et vermis supplicia sunt carnis impii, q. d.* Quia impii superbe et delicate carnem suam vestiunt, enutriunt, exaltant, hinc punietur illa igne et verme. Humilitati jungit carnem, et carnis pamas, ignem et vermem, minatur, *q. d.* Nisi te humilies, sed superbire velis, justo Dei iudicio incidet in libidinem et vitia carnis : humiliato enim spiritu humiliatur et caro ; superbiente vero spiritu, superbit lascivique et caro; ille proinde Cassianus, S. Gregorius et alii optimum remedium castitatis assignant humilitatem. Siracidi succinit R. Lentat in *Pirke Avoth*, cap. iv : « Curvo admodum, inquit, et demisso spiritu ambules : expectatio enim omnis hominis, vermes. »

Jam triplex est hio sententia : *primo*, quidam sicut vermem, ita et ignem non proprium, sed melaphoricum accipiunt; *secundo*, nlii accipiunt ignem proprium, sed vermem melaphoricum, puta remorsum conscientia? ; *tertio*, alii aptissime, tam vermem quam iguem proprium et realem intelligunt.

Anigiit Quieritur ergo *primo*, an ignis inferni, quo cruciantur dæmones et damnati, sit verus et conio- i?TM] reus, an vero Oguratus et spiritualis? Figuratum Nepi et spiritalem esse censet Origenes homilia 13 in *Iodimi*, ubi ait, ignem gebennam ab igne nostro natura Ipsa diterrè ; urendi lamen vi prædihnn esse. El lib. XXI Pcnur/idn, cap. xi, ignem hunc a sceleribus ipsis in animis impiorum excitari asserit, perinde ac febris ab humorum copia et pugna iu ebrporibus humanis excitatur. El hornilla 9 *De Diversis in Mathtewn locis* (licet nonnulli negent eam esse Origenis), docet Ignem hunc et quo ac vermem esse melaphoricum. Accedit S. Hieronymus irt cap. ixv *Isaia*: «Ignis, inquit, qui non exstinguitur, aplr- risque conscientia accipitur peccalornm. quæ torquet in suppliciis constitutos. » Quod uvide arripit Sèquilurquo Cnhinus, dum ait damnatos in inferno non alio igne aut pœna torqueri, quam quod apprehendant bruni sibi ob scelera esso Iratum et offensum : lure enim apprehensio, inquit, cruciat eos instar ignis. Verum aliud est

ignis et combustio, aliud apprehensio et imaginatio.

Diserte vero S. Ambrosius, lib. VII in *Luum*, cap. xn' : « Ergo, inquit, nec corporalium stridor aliquis dentium, neque ignis aliquis perpetuus flammarum corporalium, neque vermis est corporalis; sed hæc ideo, quia sicut ex mulla eruditale et febres nascuntur et vermes: ita st quis non decoquat peccata sua, velut quadam interposita sobrietate abstinentia», sed miscendo peccata peccatis, tanquam cruditatem quamdam contrahat veterum et recentium delictorum, igne aduretur proprio, et sum vermibus consumetur.» Paucis autem interjectis : • Ignis est, ait, quem generat mæstitla delictorum : vermis est, eoquod irrationabilia animæ peccata mentem rei sensumque compungunt, et quædam exedunt viscera conscientia», n Nec magnopere ali hac sententia abhorre videtur S. Augustinus, lib. XXI *De Ciuf.* cap. X. Cum enim de historia divitis Epulonis agorot : « Convenienter, inquit, responderi posset, talem fuisse illam flammam, quales oculi quos levavit, et quibus Laxarum vidit; qualis lingua, cui humorem exiguum desideravit infundi ; (pialis digitus Laxari, de quo id sibi fieri postulavit : ubi tamen erant sine corporibus animæ. Sic ergo incorporalis et illa flamma, quæ exarsit, et illa guttula, quam poposcit, qualia etiam sunt visa dormientium, sive in exstasi cernentium res incorporeales, habentes tamen similitudinem corporum. » Gregorius autem, lib. XV *Moralium* cap. xix, abas xvii : «At contra, inquit, gehenna» ignis, eum sil incorporeus, et in se missos reprobos corporaliter exurat, nec studio humano succenditur, nec lignis nutritur, sed creatus semel durat inextinguibilis, et succensione non indiget, et ardore non caret. » Denique Damascenus, lib. IV *De Fide*. cap. ullirn. : « Tradentur, ait. peccatores in ignem «tornum, non materialem, «pialis et apud nos, sed qualem novit Deus, d Dvniqtie Nyssenu.% lib. *De Anima* jDsurwtiono, ignem hunc accipit mysticum et melnphorlcinn, ut non sil aliud quam dolor amisse beatitudinis : « Privatio, inquit, eorum quæ bona videntur, flamma animam perurens exislit, guttam aliquam ex pelago bonorum, quibus Saucii nillnunt et abundant, et consolnliouem desidenuis, et non adipiserns. »

Alferri possunt et rallones : *prfmnt* quia ignis hic agit in dætnedneà incorporées : ergo incorporeus et ipse sit oportet ; m, quia Græci in concilio Flroidino censuerunt in IHwgulorid non esse ignem verum, quo purgentur animæ ; nec tamen eos reprehenderunt Latini. Ergo idem dicendum est de igne inferni ; passim enim Theologi censent cumdcin esse ignem Purgatorii et inferni.

Verum difeo, certum est in inferno verum et uorpoituin osse iguem, quo cruciantur tam dæ-

lutro

sæuoib.

æaATi' 'nones quam animæ et corpora damnatorum. Id
Uproba Probat *primo*, ex Scriptura, quæ ubique docet
tur^^ damnatos in inferno puniri igne. Diserte Chri-

stus *Matth.* cap. xxv, 41 : « Discedite a me, inquit, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo, et angelis ejus, » Isaias, cap. xxx, 33 : « Preparata est ab heri Topheth, a rege preparata, profunda et dilatata. Nutrimenta ejus, ignis et ligna multa ; flatus Domini sicut torrens sulphuris succendens eam. » Et cap. xxxiii, vers. 14 : « Quis poterit habitare de vobis cum igne devorante ? quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis ? » S. Marcus, cap. ix, 44 : « Vermis eorum non moritur, et ignis non exstinguitur. » S. Joannes in *Apocalyp.* crebro docet impios in gehenna igne torqueri, ut cap. xix, 20 : « Vivi missi sunt hi duo in stagnum ignis ardeolis sulphure. » Cap. XX, vers. 15 : « Qui non inventus est in libro scriptus, missus est in stagnum ignis. » Idem dicit cap. xxi, 8. Similia passim habet S. Paulus, S. Petrus retorique Apostoli. Verba autem S. Scripturæ proprie, ut sonant, accipienda sunt, non figurate, nisi quæ necessitas cogat, quæ hic nulla apparet. Denique hic ignis erit vindicta carnis impii ; ergo corporeus, ut in carnem agat, sit oportet.

fraudo. *Secundo*, quia damnatos in inferno igne cruciari, communis est Ecclesia? et fidelium sensus, qui ignem gehennæ a Scriptura inculcatum verum et proprium intelligunt, non melaphoricum.

Tertio. *Tertio*, quia idem est sensus Patrum Græcorum et Latinorum. S. Cyprianus De *Laude martyrii* : « Gehenna, inquit, magno plangentium murmure et gemitu, cruciantibus flammis per horrendam spissæ caliginis noctem, sæva semper incendia camini fumantis exspirat, » Clemens Alexandrinus, lib. V *Stromat.*, ait impios puniri id est, exustione et inflammatione. Idem asserit S. Justinus, lib. *Adhortat. ad Gentes*. Nazianzenus vero, orat, in *S. Lavan.*, ignem gehennæ confert cum igne Sodomæ. S. Chrysostomus, homil. 44 et 55 in *Matth.*, et homil. de *praemiis Sanctorum* : « In ignis, ait, fluvium atque pelagus intrudentur, pelagus impertransibile, atque magnitudine acerbissimum ; in quo ignei fluctus montium instar eriguntur, » Idem, homil. 13 in *epist. ad Roman.*, et homil. 4 in *epistol. ad Ephes.* : « Expendito vitæ alterius mala quæ sint futura, regni coelorum privationem, a gehenna inustum dolorem, vincula perpetua, exteriores tenebras, vermem venenatum, dentium fremitum, pressuram loci angustam, igneos fluvios, fornaces nunquam restinguendas. » S. Basilios in *Psal* xxviii, « ignem illum ait, vim urendi retinere, luce tamen destitui. » Idem docet S. Hieronymus in cap. x *S. Matthæi* ; Isidoros, libro de *Summo Iono*, cap. xxi, ac diserte S. Augustinus, lib. XXI De *Civitate Dei* cap. X, De *Fide et Operibus*, cap. xv, et siepe alibi. Ac S. Gregorius, lib. IV *Dialog.* cap. xux,

ubi disputat, qua ratione ignis gehennæ, cum sit corporeus, in animas et dæmones, qui sunt incorporei, agere possit.

Quarto, idem uno ore docent Doctores Scholastici in IV, disi. XLiv et xlix, et I part., Quæsl. LXIV, art. 3 et 4.

Denique nisi ignis hic statuatur corporeus, difficillimum est concipere et explicare quid ignis gehennæ nomine intelligendum sit, et quis sit ignis Lie spiritalis et melaphonicus.

Ad argumenta contraria sententiæ respondeo, Origenes licet excusari possit eo modo, quo cœteri, lamen de eo non multum laboro, tum quia plures alios habuit errores, tum quia symbolicus esse solet S. Scripturæ interpret, ideoque, teste S. Hieronymo, male audivit, quasi qui sensum litteralem destrueret, ut suos conceptus symbolicos stabiliret. S. Hieronymus loquitur ex sententia Origenis et similium, non ex sua, ut patet verba citata intuenti. S. Ambrosius et S. Damascenus dicunt ignem inferni non esse materialem et corporeum, non absolute, sed respectu nostri ignis ; quia, scilicet, nostro longe est subtilior, acrior, ardentior et penetrantior. Rursus, quia modus agendi ipsius non est corporeus, sed spiritalis et divinus. Agit enim ille ignis quasi instrumentum potentiæ divinæ in ipsos spiritus, puta, in dæmones et animas. Sic subinde Patres dicunt Angelos esse corporcos, non in se, sed si cum Deo, qui purissimus et celsissimus est spiritus, conferantur. Tantum enim distant a puritate Dei, quantum corpora a puritate Angelorum, et longe amplius. Denique dicitur ignis non esse materialis, quia non eget assidua nova materia, qua alatur, nec consumit corpora, quæ urit, uti facit noster, nec lucet, nec exstingui potest. Ita Damascenum interpretantur Clitovæus et S. Thomas in IV, disi. xuv, *Quæst.* III, ari. 2, ad. I.

in S. Gregorio, pro *gehennæ ignis*, aim sit incorporeus, corrigendum est, « cum sit corporeus ; » sequitur enim, « et in se missos reprobos corporaliter exurat, » uti recte advertit Bellarminus libro II De *Purgatorio*, cap. xi. : opponit enim ignem gehennæ igni nostro, in eo quod noster, cum corporeus sit, debeat assidue foveri novis fomentis apposis ; ille vero, licet pariter corporeus sit, non debeat foveri, sed semel ab initio conditus duret inexstinguibilis. Nam, lib. IV *Dialog.* cap. xxix, expresse docet ignem gehennæ esse corporeum. S. Augustinus loco allegato non loquitur de igne damnatorum in gehenna, sed tantum de historia Epulonis *Luræ* cap. xvi, aitque illam, velut visionem parabolice enarrari, eo quod nomet digitum, linguam, guttam, etc., quibus carebat anima Epulonis et Lazari ; ac consequenter ignem, qui ibidem nominatur, non fuisse realem, sed imaginarium, qualis in visione Prophetis exhibetur, eo quod lingua Epulonis dicatur hoc igne cruciari. Cum ergo

constet Epulonem post mortem non habuisse linguam, sequitur pariter reali igne linguam ejus non potuisse comburi. Quare hæc linguæ ejus per ignem ustio, symbolice el parabolice explicanda est. Nam alioqui S. Augustinus ibidem, et locis paulo ante citatis diserte asserit ignem gehennæ esse corporeum. Illico enim post verba allegata subdit: « At vero in gehenna illa, quod etiam stagnum ignis et sulphuris dictum est, corporeus ignis erit. » Idem non aliud velle videtur Nyssenius: agit enim de historia el igne Epulonis, quam cum S. Augustino parabolice accipiendam censet: « Quos enim oculos, inquit, in inferno attollit dives ille, qui carneos oculos in sepulcro reliquerat? quo pacto item flammam sentit (in lingua), quod incorporeum est? quam vero linguam refrigerari per guttam cupiebat, cum ei carnea lingua non adesset? quis autem ille digitus, qui perferret ei guttam? ipse etiam sinus requietis, quis? »

Ad primi
mani ra-
lboem.

Ad primam rationem respondeo, ignem hunc agere in spiritus non naturaliter, sed supernaluraliter, quasi instrumentum omnipotentiae Dei. « Cur enim, ait S. Augustinus lib. XXI, cap. x, non dicamus, quamvis miris, lamen veris modis, etiam spiritus incorporeos posse pœna corporalis ignis affligi, si spiritus hominum, etiam ipsi profecto incorporei, el nunc potuerunt includi corporalibus membris, tunc poterunt corporum suorum vinculis insolubiliter alligari? »

Ad secundam: Certius est ignem gehennæ esse verum ignem, quam ignem Purgatorii, ob rationes jam dictas. Rursum, certum est ignem Purgatorii esse verum ignem, uti censet Ecclesia Latina. Noluerunt tamen Latini cum Græcis in concilio Florentino hac de re contendere, quia idipsuin non est de fide; sufficebat Latinis, quod Græci confiterentur Purgatorium esse, in coque animas puniri et purgari. Habebant enim alia majoris momenti ad fidem spectantia cum Græcis tractanda, iisque persuadenda. Quocirca sessione ultima definitur Purgatorium esse, nulla ignis mentione habita.

Moraliter, disce hic quam atrox sit pœna damnatorum, scilicet, incendium, ac incendium infemale et ælernum, idque justo el merito. Si ergo quæras cur Deus damnatos cruciat igne polius fluanl a*() supplicio, respondeo primo, quia ignis optime respondet et congruit igni concupiscentia*, quo arserunt, eleni indulscrunt in hac vita peccatores, idque significat tñ *vindicta carnis*; in carne enim residet stimulus concupiscentia*. Unde S. Paulus *Ga at.* cap. v, vers. 17, 19, et alibi, vitia el opera carnis vocat vilia el opera concupiscentia», Memorabilis ac horribilis est S. Remigii, Rhemensis Episcopi, de carnis et libidinis vitio sententia: a Demptis parvulis, inquit, ex adultis propter carnis vitium pauci salvantur. » Si ergo lotus pene mundus hoc avernali igne ardet, quid mirum, si et igne crucietur in

gehenna? « Quia per quæ peccat quis, per hæcet torquetur, » *Sapient*, xi, i".

Secundo, quia ignis acerrimus est, et maximam habet agendi et affligendi vim in corpora, et per corpora in animas ea informantes. Rursum, magna est analogia et vicinitas animæ cum igne; inter elementa enim et corpora maxime spiritualis est ignis, unde ad animam proxime accedit: hinc el Hebr. id est vir animatus, dicitur quasi c n esr/i, id est ignis, ait Eusebius lib. *XI be Præpar.* cap. n.

Tertio, apposite superbia spirituum, puta dœmonum et animarum, punitur corpore, scilicet igne, ut qui supra Deum se extollere voluerunt, corporeo igni quasi tortori subjiciantur. Hoc est quod ait hic Siracides: « Humilia valde spiritum tuum, quia vindicta carnis impii, ignis et vermis. » Hanc spirituum superbiorum humiliatorem représentât ipse ignis; nam, cum natura sua postulet esse in alto summoque orbis loco, ad puniendum dæmonum hominumque superbiorum, deprimitur in imum inferni centium; et sicut ipso violenter ibi detinetur, ita et spiritus quos punit.

Quarto, ignis gehennæ cum sit incorruptibilis. Quia aptum est symbolum et instrumentum punitionis damnatorum, nipote quæ æterna est et in æterniim durabit. Rursum ignis hic symbolum est cœliempyreï, ex quo corruerunt dæmones; empyrcum enim a id est igne, dicitur, quasi igneum, quia splendidum ut ignis; sed sine calore et ardore, qui est in igne inferni: quocirca in empyreo intercisam esse flammam ignis, ait S. Basilius in *Psal.* xxviii Ignis ergo refricat dæmonibus cœlum empyreum, ex quo exciderunt, itaque eos torquet, dum empyreum in ignem inferni sibi commutatum vident.

Quinto, ignis omnium optime exprimit ardorem furoris divini in damnatos. Porro sicut naturaliter sentimus in anima dolorem, dum corpus igne cruciatur; hic enim cruciatus a corpore transit in animam illi cohærentem, eamque informantem: ita supernaturaliter Deus vi divina per ignem efficit in anima separata talem dolorem el cruciatum, qualis naturaliter in anima corpori conjuncta ob sympathiam mutuam existit.

Denique ignem gehennæ esse sulphureum liquet ex *Psal.* x: « Pluet super peccatores laqueos, ignis et sulphur, » etc. *Isaïc* xxx: « Halus Domini sicut torrens sulphuris succendens eam. » Idem docet S. Joannes *Apocal.* cap. xiv, 20 et 21. Idem confirmatur ex eo quod Sodoma et finitima civitates igne sulphureo sint subversae, *Genes*, cap. xix, de quibus ait S. Judas, quod « ignis (eterni poenam sustinentes, factæ sunt exemplum » orbi, manifeste indicans, ignem sulphureum esse ælernum; loquitur enim de poena quæ toti mundo fuit conspicua, quæ æterna non fuit; sed ignis sulphureus, cujus poenam ipsi sustinebant, æternus est, quamvis non idem nu-

ClirJ mero. Est enim sulphur aptissimum punitioni impiorum, tum propter vim igneam, qua facile gt vehementer exardescit; tum propior odoris tetri acrimoniam, quæ tuitori peccatorum congruit; tum quia sutlliin in expiationibus domorum sulphur adhiberi solet, ut inquit Plinius lib. XXXX', cap.XV. Inquinantur peccatores domos suas, nempe animam et carnem suam peccando, dum viverent. Unde conveniens est, ut Deus igne sulphureo basco domos, quantum fas est, expiet ctquodammodo sane ;fleet: supplicium enim peccatorum est genus quoddam expiationis ct purificationis. Hujus quoque rei signum est, quod infinita vis sulphuris, partim semper ardentis, partim non ardentis, sub (erra lateat, ut ex thermis et montibus ardqntibus, qui plurimi sunt per orbem, manifestum est; nam et thormæ sulphur olent, ct ignes montium sulphurei sunt. Ipsa quoque fulmina, quæ iræ divin® sunt symbola, igne sulphureo constant, et sulphur olent. Ita noster Lessius *Do Attributis divin.*, in *Justitia*.

Imi, gc- Sicut ergo peccatum mortale, v. gr. libido, henna.* ebrietas, superbia est summum malorum in ratione culpæ cl otlensæ Dei: ila ignis gehennæ narum, summum est malorum in ratione pœnæ et vindictæ. Idque *primo*, quia ignis hic est sulphureus ct infernalis. Secundo, quia idem est ardentissimus, acerrimus et ;dicacissimus. *Tertio*, quia non tantum corpora, sed et animas immediate urit: in hac enim vita vis ignis in animam refringitur per corpus, ut non nisi refracta et quasi dimidiata ad animam perveniat: in gehenna vero ignis intime uret ipsas animas et dæmoncs in scipsis; anima autem sensibilior est corpore; imo tota vis sentiendi oritur ct residet in anima. *Quarto*, quia ignis non solum ardore, sed et sua caligine ac fumo et feetoro .sulphureo cruciabit damnatos. *Quinto*, quia ignis hic est æternus, ut exstingui, imo minui non possil. « Hæc recordaro ait S. Augustinus semi. tst *Do Tempore*, Cap. xviii, et ignem illum gehennæ, his quæ (e nunc exagitant, flammis libidinis et cupiditatis oppone. Ignis hic, qui in pnesenti est vita, absumit cuncta, quæ recipit; ille voro, quos suscepit, semper cruciat, et pœnæ sua*, semper integros servat. Proplerca enim et inextingnibilis dicitur, non solum quia ipse non exstinguitur, sed quin nec cos quos suscepit, exstinguet aut perime!. Hujus autem pœnæ et ignis illius potentiam nulla vox exponere, nullus poterit sermo explicare, etc. Ubi fumus tormentorum eorum ascendet in sæcula sacculorum, » *Apo-cal.* xnr, i I.

Heu miseri stolidiqnc mortales, qui modica carnis voluptate infatuati, quasi ebrii et amentes, D<i cœlique immemore», æternitalis obliti, velut per jocum vos mergitis in omnium ærumnarum barathrum, in immensum æternllatâs occamini, in æternanlia gehennæ incendia! Quid est, o Dons immortalis, æternitas ignium, æternum in flam-

mis Vivero? O vero momentum, quod delectat; æternum, quod cruciat f O vesania hominum omni insania insanior, qui exiguo carnis gaudio arcessunt sibi adornos ignes! O æternitas rogi sulphurantis! o mternilas tartarea in flammis ignitissima, in desperatione perenni desperatissima! o mortem vitalem, et vitam mortiferam! o omnimn tormentorum atrocissimuin tormentum æternitas! Momento bibitur, luditur, fornicatur: momento transit voluptas, succedit illico mterna calamitas. Sic ridendo ilur in perennia ignium, cursu perenni ætcmilatis, smelila. Itur, at non roditur; nam tinis est exordium, oxordimuque tinis. O tinis sine line! o mors sine morte! Cum claudit orbem temporum, orditur orbis perennis suum orbem. Æternitas, inquam, post omne tempus semper quasi rediviva, suum irdilur perennitatis orbem. Cogitabat hæc assidue lloverendissimus 1). Godefridus, nuper llainbergensis et llerhipolensjs Episcopus, cujus pio alloquio llerbipoli finitus sum, qui assidue ælernilatem mente versans, dicere solebat: Omni momento sto ad ostium æternitalis. Idem dicito libi, o Lector, cum te caro vel diemon ad illicita sollicitat: Si id fecero, luam æternls ignibus; sto ad ostium æternitalis; absit ergo, ut id laciam; absit, ut tam insanus sim; ego tanti premiere non emo. Injice digitum in ignem, vel flammam candelæ; et si illum tolerare nequis ad horam, quomodo tolerabis retornos sulphurantis gehenn® globos?

Quæritur *secundo*, an in gehenna sint veri vermes, an metaphorici duntaxat? Multi censent in k\rtantum esse metaphoricos, puta remorsus et an-"y,. * gores conscientis® oblatrantis, jtigitcrque dam- idiquL nato objectantis: Cur fornicatus cs? cur te inebriasti? cur non prævidiiti hæc tormenta? cur tam vili esca prodegisti Deum, cœlum, felicitatem? cur tam brevi et exili voluptate accersivisli libi hæc æterna gehennæ incendia? quam facile ea vitesses, si hrecsæpius cogitasses? Nunc luam stultitiam, tuam vesaniam lues, ct planges interna, sed sera ct inutili poenitentia. Actum esi, perii, damnatus sum, æternum ardebo. O me infelicem! o me vesanum! o me creaturarum omnium miserrimum et desperatissimum! Ita vermem hunc pro dolore ct moerore, qui quasi vermis oritur ex putredine peccati, accipiunt S. Ambrosius, lib. XII m *Lucam*, cap. xnr, cujus verba paulo ante recitavi; S. Hieronymus in cap. LXYI *Tsaico*; S. Thomas in IV, disi, r, *Quæst.* II, ari. 3, ad I et i, ibique Dominicus Soto, et alii multi, ac noster Lessiti» lib. XIII, *De Attributis divin.*, cap. XXIV, num. 159.

Verum S. Augustinus, lib. XXI *De Civil.* cap. JX 'Xin'.0'l et X; S. Basilios in *Dsaltn.* xxx; Prosper, lib. III *De Vita contempi*, cap. xii; S. Anselmos in *Eluciditi io*, S. Chrysostomus, Theophylactus, Cyrillie, Hugo Victorinos et alii, quos citavi *Isaías* Lxvi, 23, censent hunc vermem esse proprium,

litteralem et realera. Probatur *pumo*, quia in gehenna ignis est proprius, non metaphoricus; ergo et similis est vermis. *Secundo*, quia hic vermis vocatur *carnis*, quasi carnem arrodens, uti notat S. Augustinum loco citato.

Dices *pruno*: tō *carnis* non est in Græco. Respondeo, *carnis* est in Latinis omnibus. Ulim etiam fuisse in Græco colligitur ex eo quod S. Augustinus illud legat; qui tamen S. Hieronymi versione, quæ vulgata est, ulpote necdum recepta, uti non solet, sed alia vetustiore.

Itices *secundo*: Non siicitur *va in is carnis*, sed « vindicta carnis ignis et vermis, » ut sensus sit, *q. d.* Vindicta operum carnalium, vel vindicia carnis, id est concupiscentiæ, tum corporis, tum animi, cui indulserunt impii, erit ignis et vermis arrodens animam, et consequenter mule etiam alliciens carnem. Aut « vindicta carnis, » id est, animæ olim carni junctæ et deditæ cū vermis et ignis. Ita S. Thomas loco citato. Verum hæc non satisfaciunt; dicitur enim « vermis vindicta carnis, » quia carnem ob peccata in ea commissā vindicabit et puniet, æque ac ignis camdum carnem puniet et uret, non per animam, sed per se ut immediate. Alioqui enim omisisset rō conns, et nude dixisset: « Vindicta impii ignis et vermis; » pncscrilm quia proprio non agit de libidine, quæ est in carne; sed do superbia, quæ est in mente. Ait onim: « Humilia valde spiritum tuum, quia vindicia carnis impii, ignis et vermis. » Denique idipsum clare explicatur *Judith* cap. xvi. 21, ubi dicitur: « Dabit ignem et vermem in oarnes eorum, ut urantur et sentiant usque in sempiternum. » Pluribus idipsum continuavi *Isaim* cap. ixvi, 23.

Tropo- Tropologice, vermis hic est remorsus conscieu-
lwniis dictus, de quo S. Bernardus lib. V De Consf-
der.: a Hic est vermis, qui non moritur memori?
cM re- præterilonim. Non cessat rodere conscientiam,
rūiif'l' utiæ, eaque pastus esca utique inconsunptibili, perpe-
tuat vitam. Horreo vermem mordacem, et mor-
tem vivacem. Horreo incidere in manus mortis
viventis, et vilæ morienlis. Hæc secunda mors,
quæ nunquam perocclidit, sed semper occidit. »

Pathetice S. Ephrem, tract. De *Ahn nuntiatione et variis inferni pomis*, sub finem tomi I, hunc vermem, puta luctum et lamenta damnatorum, repriesciilat, ubi inter cadera ait: « Tunc amarissime illacrymanles ejulantesque dicent: O quo pacto in negligencia atque torpore tempus nostrum transegimus? O quomodo Illusi sumus? O quomodo divinam Scripturam audientes irridentesqnc nos ipsos irrisimus? ibi Deus loquebatur nobis per Scripturas, et non attendebamus; hic nos jam clamamus, et Ipso suam a nobis faciem avertit. Quid nobis proderunt fines mundi? Ubi nam qui nos genuit pater? Ubi quæ nos peperit mater? Ubi filii? Ubi amici? Ubi divitia? Ubi snbstan|i(E qlque possessiones? Ubi turba? Ubi cdnvivla? Ubi varii et intempestivi cursus? Ubi

reges atque potentes? Quomodo a nullo eorum salvari modo possumus; neque vero nobis ipsi opem ferre. At penitus derelicti sumus, et a Deo et a Sanctis ejus. » Et paulo inferius; « Dicendum quid restabit? Valet, justi universi. Valet, Apostoli, Prophetæ et Martyres. Vale, colus Patriarchal um. \ale, Monachal um agmen. ' ale, crux pretiosa atque vivifica. Vale, cœlonun regnem omni fine carens. Vale, superna Jerusalem, primitivorum mater. Vale, paradise voluptatis. Vale eham tu, Domina Dei genitrix, mater amatoris hominum Dei. Valet, paires ac maires, filii atque filile; nullum siquidem vestrum visun sumus ultra. Postea vero abiturus esi unusquisque in præparalum sibi ob prævia sua opera tormentorum locum, ubi vermis eorum non moritur, neque ignis exstinguitur. »

20. Noli prxvabicari in amichi peccmam diffe—Ver. 20. Bentes. — Transit congruo ordine a cura sui ad curam amici, qui est alter ego. Jam *primo*, Lyranus sic exponit, *q. d.* Noli rumpere pristinam amicitia; tesseram cum amico, si is difiera! tibi reddere pecuniam commodatam. Nam amicitia multo pretiosior est quam pecunia, uti docet Aristoteles lib. Mil *Ethic*. Majus vero bonum non est contemnendum pro minori, sed magis e converso. Sic et Rabanus, Palarius et alii passim. Verum hic sensus esto congruat Latinæ versioni, non congruit tamen GræcA. Græcum enim quod Noster vertit *differentem*, non significat tardantem. inorantem, prorogantem solutionem pecuniæ debitæ, sed longe aliud.

Secundo, Jansenius ex manuscriptis legit: *Noti prmaricerri in umtaim pecunia differenti*, id est, ob pecuniam differentem, hoc est, ob pecuniam excellentem, aut variam et multam: Græcum enim hzpcw significat rem præslantem et excellentem. Verum hic sensus esto congruat Græco, non congruit tamen Latino: Latine enim *differens* non significat rem præslantem et excellentem, sed aliam et diversam. Adde, lectio ejus discrepat a lectione vulgata Bibliorum impressorum.

Tertio, alii, uti notatur in margine Glossie ordinaria', legunt: Noh piativi *icari in dinùvin pecunia differentem*, qui, scilicet, in re pecuniaria a te differt et dissidet, sivo, quia non tantum habet, quantum tu, sed te est pauperior; sive quia pecuniam, quam ab eo quasi tibi debitam reposcis, vel gratuito donari aut commodari efflagitas, negat, vel solvere procrastinat. Verum omnes pene codices legunt, « pecuniam (non pecunia) differentem; » cui lectioni sensus jam assignatus non convenit.

Quarto ergo et genuine, rō *differentem* hic idem Differre est quod divertentem, alio avertentem et disirahentem. Hoc enim proprio est r\$ *differre*, scilicet in diversas partes ferre, ait Donatus, auferre et alio transferre, item disturbare. Sic Plautus in Iluden. ait: a Nos cum scapha tempestas dex-

troversum differt, » id est, transfert et distrahit. Tacitus, lib. XXI : a Castra in plano sita vi fluminis differebantur, » id est, distrahebantur. Varro, lib. I *De De rustica*, cap. iv : « Cythisum seritur in terra bene subacta, tanquam semen brassicæ :

ie differtur (id est, transfertur) et in sesquipedem ponitur. » Terentius in *Adclph.* : « Miseram me, differor (id est, distrahor) doloribus. » Plautus in *Cistellar.* : a Miser exanimor, feror, distrahor, diripior. » Idem significat Græcum ζtspi/Mi, id est, in diversum fero, abripio, exagito, distraho. Sensus ergo est, q. d. Noli prevaricali in amicum, ul ejus amicitiam abrumpas vel violes, hoc nomine, quod pecuniam, merces et lucra a te avertat, et alio differat, id est, divertat et transferat ad se et suos, vel etiam ad alienos; aut quod pecuniam tibi jure, vel ex amicitia debitam aborsum differat, alibique expendat, itaque tibi eam numerare et solvere differat et procrastinet. Quare ex hoc sensu elicitur primus paulo ante assignatus. Vide hic quam noster Interpres sit lalinus, profundus et solers.

Ratio est, quia potest amicus hujus sute translationis justas, easque varias afferre causas, ut quod alteri eam promiserit, aut quod alter sit magis indiguus, aut quod Deo et rebus piis eam dicare cogitet, etc. Sed esto nullam justam possit prælexere causam, nisi quod ita ei faciendum videatur, itaque libeat, non tamen idcirco rumpenda tibi est pristina cum eo amicitia, quia hæc omni pecunia est potior. Nam, ut ait Cicero *De Amicitia* : « Amicus est optima et pulcherrima supellex. » Huic sensui favet Syrus : *Ne commutes amicum in* (id est, pro) *pecunia, et fratrem, qui est tibi* (pro) *auro Ophir*. Et Græca, w píte* ίvfxey ζtapórou xrxá pwi í*, id est, *ne commutes amicum ob differens secundum aliquid*, puta quia aliquid a te differt et divertit, alioque averlit.

Pro *teffyou*, Complut. Romana et alii legunt contrarie ζtopipw, id est indifferens. Unde aliqui vertunt : *Ne commutes bonum amicum propter indifferens*, id est, propter adiaphora, puta bona fortune, quæ media sunt inter virtutem et vitium, nec bona, nec mala, ideoque parvi facienda; quia sicut eis uti ad virtutem, sic iisdem abuti ad vitium possumus. Unde Tigurina vertit : *Ne permutes unquam amicum re vulgari, nec fratrem sincerum auro Ophirio, q. d. Aurum et pecuniam ut vilia pre amicitia contemne* : noli propter ea amicitiam solvere; quia si egeret amicus, dares ei tua : æstima te jam dedisse, vel dare. Hoc est quod audiemus cap. xxix, 13 : a Perde pecuniam propter fratrem et amicum. » El Salomon Proverò. xn, 26: a Qui negligit damnum propter amicum, justus est. ■

Nequi fratrem (tum natura, puta fratrem germanum; tum amicitia, puta amicum qui est ins-[^]ir fratris) charissimum auro spreveris. — Puta propter aunim, quod ipse a te postulat, vel a te divertit, aut dare vel solvere differt. Grece et Sy-

nace : *Ne permutes amicum pro auro Ophir, id est, pro auro prestantissimo, quale producit regio Ophir, vel, ut Complut, el Romana legunt. Sophir aut Suphir*. Septuaginta enim pro *Ophir*, vel *Ilophir*, vertunt *Sophir* ||| *Heg.* ix, 28, et cap. x, 11, I *Paral.* xxix, 4, quia aspiratio h sæpe vertitur in litteram s, ut v; , sus; super; tobj, sylva. Porro Ophir, vel est Peru, unde aurum Salomonis vocatur aurum Peruim, quasi Peruanorum, Il *Parai*, in, 6, in Hebreo et Græco Septuaginta; vel, ut Gaspar Varrerius, lib. *De Ophir*, est aurea Chersonesus, aut potius omnis ea ora, quæ Pcgu-siis, Malaca et Somatra continetur: unde noster Maffei, lib. XVI *Distor. Indica.*, tradit Pegusios originem et stirpem ducere a Judæis exsulibus, qui a Salomone damnati ad Ophirinas aurifodinas ea loca primi tenuerint. Aurum Ophir fuit prestantissimum cl laudatissimum. Unde Isidorus censet aurum obrisum dici quasi Ophirisum. Vide quæ de Ophir et Opbas dixi *Jerem.* x, 9.

21. NOLI DISCEDERE A MULIERE SENSATA ET FONA, Veri.JI. QUAM SORTITUS ES IN TIMORE DOMINI : GRATIA ENIM verecundia illius super aurum.—Ab amico transit ad uxorem quasi viro conjunctissimam, ailque : Sicut amicus non est deserendus, nec auro commutandus : sic nec uxor, in qua quatuor requiritur conditiones : *primo*, ut sit sensata, id est, cordata et prudens ; *secundo*, ut sit bona, id est, non vitiosa, nec cervicosa aut maligna, sed bonis et commodis moribus; *tertio*, ut sit verecunda, indeque erga maritum humilis, et erga externos casta; *quarto*, ut habeat timorem Dei : TM enim *quam sortitus es in Umore Dei*, tam ad uxorem, quam ad virum pertinet, q. d. Quam timentem Deum ab eo obtinuisti, et ipse timens Deum, merito timoris Dei, juxta illud cap. xxvi, 3: « Mulier bona, pars bona, in parte bona timentium Deum dabitur viro pro factis bonis, » uti data est Tobix Sara, Isaaco Rebecca, Davidi Abigail. Græca hoc loco concise habent : *Ne discedas a muliere sapiente ct bona; nam gratia ejus super aurum*; Syrus : *Ne commutes mulierem bonam et pulchram visu pro margaritis* ; Tigurina ; *Uxore sapiente bonaque cave ne excidas, si quam secundum religionem Domini nactus es; nam venustas ejus præstantior auro est*; vel, ut alii, *ejus enim gratia superat aurum*. Olim licebat Judæis dare uxoribus libellum repudii ; monet ergo hic Sapiens, ne eum dent uxoribus, si illas sapientes, bonas et castas nacti sunl. In lege nova sublatum est repudium : certis tamen casibus permissum est lori divortium; sed suadet hic Siracides, ut illud non facile fiat, imo, si uxor sit sensata el proba, illud facere non licet.

Ratio a priori est, quod mulier sensata sensate n»Mof regat filios et familiam, itaque pace bonisque omnibus eam locupletet, ac marito sensata det consilia. Unde Deus dixit Abraham : a Omnia quæ dixerit tibi Sara, audi vocem ejus, » *Genes*, cap. xxi, 12. Talia dedit S. Gæcilia Valeriano, Clotildis Glo-

dovæo, Monica Patritio, etc., dum eos ad fidem et salutem traduxerunt. Rursum verecundia in uxore magis rubet et rutilat quam aurum; illius enim rubor est *virtutis tinctura*, ul ait Diogenes apud Laertium, atque arx pulchritudinis, æque ac castitatis, ut ait Demades apud Slobæum, *serm.* 72. Idem Slobtcius, *serri.* 31, narrat quod Pythias, Aristotelis tilia, rogata quonam colore pulcherrime geme pingerentur, responderit, colore verecundiæ. Unde S. Gregorius Nazianzenus, orat, *advert. Mulier, ambit. se ornantes* : « Unus, ait, color, in mulieribus amabilis est, nimirum, rubor illo quem pudor gignit; qui quidem a pictore nostro (Christo) pingitur; » et S. Ambrosius, lib. I *Officior.* cap. XVIII : a Pulchra, ait, virtus verecundia, et suavis gratia, quæ non solum in factis, sed etiam in ipsis spectatur sermonibus. » Hic igitur rubor est purpura honestatis. Verecundiæ pariter est, quod scribit Plutarchus in *Moral.* : « Luna, inquit, cum soli conjungitur, tum obscuratur et occultatur; cum abest, lucet : contra, proba uxor presentem marito maxime conspici debet, eodem absente maxime condi ac latere. »

VtTr.22. 22. Nōx UEDAS SERVUM IN VERITATE OPERANTEM, NEQUE MERCENARIUM DANTEM ANIMAM SUAM. — Ab uxore descendit ad servum. Pro *non jcedas*, Græce est *xocx^etf*, id est, ne affligas, ne male trades, ne malis verbis aut verberibus afficias a servum in veritate, » id est, vere, fideliter, et ex animo, non fecte et ad oculum pro te « operantem; neque mercenarium dantem animam suam, » id est, qui non parcat sibi et labori, sed omnes animæ suæ corporisque vires operi heri, a quo conductus est, impendii, ul videatur præ nisu, conatu et sudore subinde ciliare animam. In servo ergo requirit fidelitatem, in mercenario diligentiam. Unde Syrus : *Ne affligas servum, qui servit in veritate; neque mercenarium, qui laborare facit animam suam* (id est, scipsum); Tigurina: *Ne male tractes famulum operantem fideliter, nec mercenarium se tibi totum impendentem*; Antonius in *Melissa, serm.* 29, Icgil : « Servum opus vero facientem ne male tractato. » Huc facit illud Senecæ lib. I *De Clementia*, cap. XVIII : « Servis imperare moderate, laus est; et in mancipio cogitandum est, non quantum illud impune pati possit, sed quantum permittat æqui bonique natura, quæ parcere etiam captivis et pretio partis jubet. » Causam dat S. Paulus *Ephes.* vi, 9: « Et vos, domini, inquit, eadem facite illis (servis) remittentes minas; scientes quia et illorum et vester Dominus est in cælis, et personarum acceptio non est apud eum. » Vide ibi dicta. Rationem oeconomiam dabat M. Crassus, qui liberaliter servos habebat, imo docebat : « Quia, inquit, servi animata sunt rei domesticæ instrumenta, » Idem sensit Aristoteles in *(JEconomicis.*

Ven. 23. 23. Servus sensatus sit tibi dilectus quasi ANIMA TUA : NON DEFRAUDES ILLUM LIBERTATE, NEQUE INOPIA DERELINQUAS ILLUM.—(NECO : ScWUm

id est *prudens, sensatus, diligat anima tua, ne defraudes illum libertate*; Syrus : *Servus sapiens, supple, si tibi sit, dilige eum, ut animam tuam; et ne prohibeas ab eo libertatem*, id est, ne deneges ei libertatem; Arabicus : *Ne noceas seno fidei* ter agenti, neque mercenario laborare fomenti, veranti animam suam. Dilige senum sapientem secundum dilectionem tuam animæ tuæ* (hoc est, prout te ipse diligis), *et ne prohibeas illum libertate*; Antonius in *Melissa, serm.* 23 : « Prudentem servum ex animo diligo. » Duo ergo servo prudenti ab hero prostenda docet Graecus, scilicet, primum, dilectionem ex animo; secundum, libertatem; addit tertium Latinus, ne dimittatur inops, juxta illud *Deuter.* xv, 13 : « Quem libertate donaveris, nequaquam vacuum abire patieris; sed dabis viaticum. » Porro ait : « Non defraudes illum libertate, » quando, scilicet, vel pretio se redimere potest et vult, vel tempus servitutis a lege vel aliunde præscriptum expirat, uti Hebræis indultum erat sex annis tantum servire, septimo vero anno liberos egredi, Exodi xxi, 2. Rursum in jubileo omnes servi debebant liberi dimitti, *Levitic.* cap. XXV, 41. Alias servum sensatum libertate donare consilii est, non præcepti; ejus enim prudentia et virtus meretur potius Ubere agere quam servire, potius aliis imperare quam parere. Secus est de servis malis et insensatis : his enim utilior est servitus quam libertas.

Ferro multi olim servos ob Udelilatexn el officia sibi in filios adoptabant, itaque simul eos libertate et hæreditate donabant, idque hic innuere et suadere Siracidem censent nonnulli. Ita Plato, *Dialog.* IV *de Republica*, ait adoptione toffi servitutum, et Plutarchus in *Politico* suadet libertos adoptari, ut simili adoptionis spe servi heris ad nutum obsequi discant. Idcirco etiamnum Turc© servos sibi obsequentes in filios adoptant; quin et Hispani nonnulli, si Clius desit, servum officiosissimum in filium adoptant. Idem factitasse Hebræos insinuat Salomon *Proverb.* xvii, 2 : « Servus sapiens, inquit, dominabitur filiis stultis, et inter fratres hæreditatem dividet; » sicque putant nonnulli Salomonem adoptasse sibi Jeroboam ob ejus fortitudinem, qui deinde insolentior factus regnum decem tribuum Roboamo eripuit, sibi quoque arrogavit. « P. Catienus Philotimus, ait Plinius lib. VII, cap. XXXVI, patronum adeo dilexit ut hæres omnibus bonis institutus, in ejus rogum se jaceret. » Sic et sen i apud Gallos eadem pyra cum heris cremabantur, teste Cæsaro lib. VI *Belli Gall.* Unde de iisdem agens Pomponius Melalib. III, cap. ii : a Erani, ait, qui in rogos suorum, velut una victuri, libenter se immitterent. »

Nota: Sapiens adeo hero commendat servos et ancillas, tum quia officium heri est, suæ domus et domesticorum peculiarem habere curam: hoc enim exigit justitia oeconomica et ordo charitatis; tum quia hoc ipsum redundat in decus et commodum heri: servi enim si ab hero benigne benc-

que tractentur, ipsi multo studiosius servient, ipsique per omnia placere satagent; quin et ejus mores ac virtutes ivmulabiintur.

Quocirca ex moribus servi solent æstimari mores heri, ut heri decus vel dedecus a servis pendeal.

Heri Audi S. Hieronymum *ad Demetriadem* : « Mores et studia dominarum plerumque ex ancillarum et comitantium moribus judicantur. » Et ad Principiara scribit, ex lascivia puellarum comitantium, de dominarum moribus judicari. S. Gregoritos Nazianzenus, in carmine *Contra mulieres ornatas*, graviter asserit, « ancillas esse imagines cordis dominarum. » Sicut enim veris nuntii sunt hirundines, flos, fructus : ita et dominorum servi et ancillæ. Hinc illud proverbium apud Platonem, lib. VII *De República* : « Dominas imitantes catellæ; » et illud apud Ciceronem, lib. V *Atticum* : « Qualis hera, tales et ancillæ; » Terentii in *Eunucho* : « Domini similis es. » Causa est duplex : prior, quod famulos similes nobis adscleamus: similis enim similem sibi quærit; posterior, quod sena soleant se accommodare moribus heri, cosque imbibere et induere. In ejus enim qui sibi praesidet, « voluti unici exempli, mores, ii qui subsunt, se formant, » ait Livius, lib. I, *Decade* 1. Unde Euripides apud Stobæum, *serin.* GO: « Servi, inquit, dominorum morbis inficiuntur. » Et .Hexis apud cumdem :

Cælcrum ergo vulgus servos similes
Habere videbis mores dominis.

Et Baptista Mantuanus egregia ad Fulconem :

Cur tibi sint dociles servi sine crimine, Fulco?
A simili mores accipiuntur liero.

Denique « servus sematus » et lldus « sit tibi dilectus quasi anima tua, » quia ipse pro te animam ponit in laboribus, et ponet in sanguine, si opus sit. Sic plures servi pro heris ultro se morti obtulerunt. Mero, servus Antonii, postulatus hero necem afferre, in se pttgionem strinxit, et seipsum pro lieto interemit, lesté Plutarcho in *Antonio*. Post cladem Canneiisem Romani undecim millia servorum armarunt, qui heris libertatem, llornæ imperium restituerunt, teste Valerio Maximo, lib. MI, cap. vi. Plura recenset Seneca lib. III *De Benefic.* cap.xxv et seqq. Onesimus, servus Philemonis, conversus a S. Paulo, ab eodem Philemoni quasi cor et viscera commendatur, ut patet ex Epistola ad Philemonem. Unde Onesimus Ephesiorum tandem evasit Episcopus, ac gloriosum obiit martyrium.

Mystice, servus sensatus est corpus justi ; hoc enim corpus sensatum est, quod rationi subesi, quod virtuti paret, quod nullo modo divino amoris moventi renititur: cui propterea libertas a vitiorum labe, et studiosorum operum opes debentur. Tale igitur corpus licet aut mendicitate prematur, aut doloribus affligatur, aut imbecillitate molestetur, felicitatem hujus vitæ non impedit, sed promovet; siquidem perfectæ virtutis instrumen-

(uni est. Perfectio quoque divitias virtutum coinparal, praesertim quia ejus animum a desiderio rerum terrenarum abducit, ut rebus ad usum vitré necessariis (quæ paucissimas sunt) contentus, reliqua nec quoeat, nec concupiscat. Dives autem est qui nihil appetit, qui suis contentus jucunde vivit.

24. Pecora tibi Starr? attende illis. — Gra ce *htwfaw* àurà, id est inspicere, intende, visita, cura illa; non credas ca per omnia servis : sed tu ipse ea quandoque visita, an dolute a famulis tractentur et alantur. « Oculus enim Domini saginat equum ; etsi sunt utilia, perseverent apud te. » Sin inutilia sunt, divende, abdica, vel iu cibum usumque familiæ occide et macta. Syrus : *Jumentum est tibi? experire illud; et si verum* (id est integrum et undequaquo perfectum) *est, posside illud.* A cura servorum descendit ad curam pecorum, quæ pariter hero serviunt; unde jumenta vocantur a juvando.

Porro tribus de causis eorum curam conimelidat: *prima* est, quia heri est curare non tantum se, sed et totam familiam, ad quam perlinent et pecora. Rursum benignitas et beneficentia heri se non tantum ad homines, sed et pecora extendat oportet; sicut enim vilium sævitiae est nimio labore obruere jumenta, aut negare eis cibum debitum : sic pariter virtus dementile est benignum esso in pecora, cisque de pabulo, adaquaiionc ciderisque commodis statis horis providere, juxta illud *Proverb.* mi, it) : « Novit (Septuaginta *miseratur*) justus jumentorum suorum animas; viscera autem impiorum crudelia. » In quie verba S. Chrysostomus, homil. 29 in epist. *ad Romanos* : « Sunt enim, inquit, Sanctorum animæ vehementer miles, et hominum amantes, non solum erga suos, sed etiam alienos; ita ut hanc suam mansuetudinem etiam ad animantia bruta extendant. Idcirco Sapiens dixit : Justus miseretur animarum jumentorum suorum; si ergo jumentorum, multo magis hominum. »

Secunda, quia herus curando pecora curat scipsum, puta res suas, quibus se et familiam alit : quare stolidi et sibi ipsis iniqui sunt heri sævi, qui sua avaritia aut sævitia suos equos, boves, asinos ita onerant, ut succumbant ; ita verberant, ut lacerent; ita parce alunt, ut viribus deliciant: hi enim privant se ingenti commodo, quod ex eis perciperent, si rite eos tractarent.

Tertia, quia inhumanitas et sævitia in pecora ratu. signum et principium est sævitiae in homines. Quocirca ex historiis liquet eos, qui crudeles fuere in homines, sævos quoque fuisse in bestias. Ita Nero crudelis delectabatur laniena et carnificina animalium, adcoque ipse sua manu sæpe ea jugulabat, hiequeerat ejus recreatio et voluptas. Domitianus crudelis horas plures per diem vacabat captioni et mactationi muscarum; stylo enim aureo eas configebat, ut nullam vivam relinqueret; unde proverbium: u Ne musca qui-

dem. » Quocirca Oppianus, libro II *De Venatione*, venationes nimias regibus votat, causamquo dat: « Ne caule animalium delectati, hominum quoque interneciones cogitent. » Xenophon quoque docet Cyrum se et Persas per venationem et mac-tationem animalium assuefecisse bello et jugulationi hominum. Hæc de causa Deus Judæis jussit humanitatem in bestias, v. g. ne ararent in bove et asino, quia asinus impar est bovi, et plus æquo in eodem cum bove iugo gravatur; ne, auferendo nidos avium, caperent matrem simul cum pullis; ne alligarent os bovi trituranti : ut die septimo, puta sabbato, sinerent quiescere jumenta omnia. « Quo facilius, inquit Tertullianus, lib. II *Contra Marcionem*, cap. xvn, in pecudibus et bestiis præmeditata humanitas, in hominum refrigeria erudiretur, ut scilicet Judæi duri discerent esse humani in homines, qui a Deo humani cogeantur esse in bestias.

Tropologico, pecora sunt homines rudes et hebetes, 7. d. Si habes homines parvi cerebri et mentis tibi commissos, compatere hebetudini et fragilitati eorum; nec tædeat te eos erudire et formare in doctiina et vita Christiana, etiamsi parum videaris proficere, memor istius :

Gutta cavat lapidem, non vi, sed sapo cadendo;
Sic homo fit doctus, non vi, sed sæpe studendo.

Sic legimus S. Isidorum Archiepiscopum Hispalem, cum puer esset, adeo hebeti fuisse ingenio, ut nihil caperet; quare de relinquendis studiis cogitans, cum mæslus juxta puteum consisteret, intuitus sulcos, quos in lapide duro crebri sitularum attractus effecerant, sic secum ratiocinatus est: Si iteratio et frequentia trahendi potest excavare lapides, utique frequentia studendi poterit polire meum ingenium, esto hebes et durum. Quare, resumpto animo, constanter studiis vacans, vir adeo doctus evasit, ut eo doctiorem illoævo non viderit Hispania; quin et ei debeat gymnasia, academias, virosque doctos, nipote qui ejus fuere discipuli, vel asseclæ et æmuli. Ita Indici ejus Vita. Id notent et imitentur qui catechizant et docent rusticos, ludos, Caphres, mancipia, quibus natura dimidium montis duntaxat dedisse videtur, ait Aristoteles.

Symbolice, pecora sunt animales hominis appetitus, sensus et sensationes; in his enim convenimus cum pecoribus, sumusque animalia, et vivimus animaliter. His invigilandum est, ut sint utilia, et subserviant rationi ac menti, quasi suo hero et domino: cui si reluctantur et rebellent, abdicanda sunt, et mortificanda juxta illud: « Si secundum carnem vixeritis, moriemini; si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis, » Horn. viti, 13.

Veu.25. 25. Ii. n TIM SUNT? ERUDI (GræCO tratf&euw, id OSt instrue, castiga, forma) illos, et curva (doma) illos a pueritia illorum. — Syrus: *Filios habes? erudi* (vel corripe) *illos, et accipe illis tuores in ado-*

lescentia eorum, ne discurrant ad scorta. Vox *erudi* spectat proprie ad intellectum, vox *curva* ad affectum; uterque enim dirigendus et formandus est in pueris et juvenibus, ne vel rudes et indociles maneant, vel inflexiles et indomiti: pueris enim congenita est in intellectu ignorantia, hæc tollenda est eruditione; in affectu superbia et concupiscentia, hæc curvanda et castiganda sunt mortificatione, juxta illud *Proverb*, xin, vers. 24: « Qui parcit virgæ, odit filium suum; qui autem diligit illum, instanter erudit. » *Curva* ergo eorum cervicem, ut discant se humiliare et obedire, ut discant frangere suos appetitus et concupiscentias, ut fugiant illecebras et molliem.

Vere Fabius, lib. I *Instil*, cap. ni: a Mollis, ait, educatio mentis corporisque vires frangit. » Et Plutarchus, lib. *De Libens educandis*: « Vidi, ait, patres, quibus amor nimius causa exstitit, ne amarent. » Hi imitantur simias, quæ fœtus ita arcte complectuntur, ut subinde eos enecent, teste Plinio, lib. MH, cap. liv. Aspera fuit illa liliorum educatio, de qua Virgilius *Ænc* d. IX:

Natos ad flumina primum
Deferimus, çavoque gelu duramus et undis.

Plura hac de re vide apud Plutarchum in *Lycurgo*; Senecam, lib. II *De Ira*, cap. xxn; Alexandrum ab Alexandro, lib. II *Genial*, cap. xxv. Prudenter S. Chrysostomus, hom. 9 in i *ad Timothy* parentes moneat, « ut nihil agere filiis permittant, ex iis quæ noxie jucunda sunt. * Nam, ut recte monet CL-mens, lib. I *De Pædag*, cap. vn: a Silvescit vils, nisi putetur; ita et homo. »

Pio et sapienter S. Hieronymus, epist. 7 *ad Letam*, docet particulatim quomodo Paulam filiulam instituat: « Postquam, inquit, ablactaveris eam cum Isaac, et vestieris cum Samuele, redde pretiosissimam geminam cubiculo Mariæ, et cunis Jeŕu vagientis impone. Nutriatur in monasterio, sicut Inter virginum choros; jurare non discat; mentiri sacrilegium putet; nesciat sacculum; vivat amzelice; sit in carne, sine carne; omne hominum genus sibi simile putet, non Similia suadet S. Chrysostomus, homil. 21 in epist. *ad Ephes*.: « Deperisti, inquit, puerum? imitare Annam. Disce quid fecerit illa: mox illum subduxit, atque obtulit in templo. Quis vestrum non innumeris modis mallet filium suum Ien Samuelem, quam totius orbis regem? »

26. Filie tiri sunt? serva corpus illarum, — Vctkm, integri, intactum, castum et purum. In eo enim omnis filile decor et dignitas consistit, præsertim quia ejus sexus et tetas fragilis est, et in vilium pronus, mulque ei insidiantur. Id facies, si eam domi contineas, si a juvenibus, u conviviis, a tripudiis, a spectaculis parum honestis eam arceas: sie enim vilium passa est Dina, eo quod curioso spectari Sichimitas, *Genes*. xxxiv. Si semper te vel matrem ducem comitemque habeat, si ancillæ et servi sint pudici, si nullum sermonem

impudicum audiat: nani corrumpunt bonos mores colloquia prava; si denique verecundi® et pudicitia» amor, ac impudiciæ horror continuo ei inseratur. Quæ sane inter omnia efficacissima est castitatis medicina el custodia. Audi Ovidium, Lib. III, *Elegia* 4:

Dure vir, imposito tenerae custode puellæ,
Ni! agis: ingenio quæquē tuenda suo est.
Lt Jam servaris bene coquis, adultera mens est;
Nec custodiri, ni velit, ulla potest.
Ncc mentem servare potes, licet omnia claudas:
Omnibus exclusis intus adulter erit.

El paulo post:

Centum fronte oculos, centum cervice gerebat
Argus: et bos omnes s«pe fefellit amor.

¶ EI NON OSTENDAS HILAREM FACIEM TUAM AD ILLAS,

— tum ut severitate vultus reprimas et coerceas illarum lasciviam, levitatem, libertatem, audaciam; tum ut eadem illis pudorem el melum lui injicias, ne te offendero audeant; tum ne patris erga se blanditiis discant viris affici, et erga cos liberiores et inverecundiores fieri, ait Jansenius. Nam, ut ait Salomon: a Melior est ira risu, quia per tristitiam vultus corrigitur animus delinquentis, » *Ecclesiastat* vu, 4. In quæ verba S. Gregorius Thaumaturgus: « Prudens ira, inquit, risui præierenda est: severa enim vultus habitudine anima ad rectum honcslumque componitur; ac sapientum quidem animæ tristitia contrahuntur, stultorum autem animæ lætitia clatæ diffunduntur. » Et Isidoros Campensis: « Per tristitiam, ait, quæ in vultu apparet, cor admonetur officii sui, » præserlim cor feminæ, quod magis timore, quam amore in officio continetur. Satis est filiabus amor el familiaritas matrum: non igitur requirant etiam patrum induigentiorem affectum. Credant ex patris severiore vultu viros esse severos, ne illorum amore facile capiantur. S. Bernardus, lib. IV *De Consid.* cap. vi: u Hliæ tibi sunt? noli faciem luam hilarem ad cas ostendere. Ncc austeritatem tamen suadeo tibi, sed gravitatem. Illa infirmiores fugat, luce reprimat leviores. Illa si adsit, odibilem; hæc si desit, contemptibilem reddit: in omnibus tamen modus melior. Ego nec severius velim, nec dissolutius. Quid hac mediocritate gratius, ut non de severitate sis oneri, nec de familiaritate contemptui? etc. Ille convenientior habitus, si tu actu quidem severus sis, vultu serenus, verbo serius. » Clemens Alexandrinus, lib. I *Patdag.* cap. lx, citans hæc verba, *Et ne ostendas hilarem faciem ad illas*: < Qui, ait, ad gratiam loquuntur, parum diligunt; qui autem ad utilitatem acerbi sunt, in futurum suiculum beneficio afficiunt: non presentan voluntatem Dominus, sed futuram spectavit delectationem. »

Hoc sapientis monitum servavit Sponsa, quæ, cum formosa esset, nigram se tamen sodalibus ostendit, *Cant*, i, 5. Quæ verba explicans S. Ber-

nardus, serm. 28 *in Cant*: « Ut, inquit, remissis, mollibus, el fugitantibus disciplinam, non candorem serenitatis, sed obscurum severitatis exhibeat. » Suum, scilicet, imitata est sponsum, do quo David *Psal.* cxvn; « Castigans castigavit me Dominus, et morti non tradidit me. » In quæ verba Clemens Alexandrinus, lib. I *Pædag.* cap. vu: « A Domino, ait, castigari, et lanquam a pædagogo erudiri, est a morte liberari. » Leæna, teste Philostrato lib. VII, ut cicuretur, non nimis blande dclinicnda est, alioqui insolescit et ferocit; sic el mulier, præserlim filia, quam Cato vocabat animal indomitum. Margarita in conchis concrescunt, non sudo, sed turbato cœlo, ut docet Dioscorides et Physici; si ergo filiam vis margaritam, id est, puram et virginem, severum ei vultum ostende, juxta illud *Job.* xxix, 24: « Si quando ridebam ad cos, non credebant. » « Crocus, ait Plinius lib. XXI, cap. vi, gaudet calcari et atteri pede, pereundoque melius provciÜL » Sic et crocea filiarum integritas. Huc facit illud S. Gregorius lib. XX *Moral.* cap. n: « Qui præcst, debet et arridens timeri, et iratus amari; ut cum ncc nimia lælitia vilem reddat, nec immoderata severitas odiosum, v

Tropologice, vel symbolice, fili® Dei sunt animæ sancta; harum Deus corpus, id est, integritatem virtutum omnium, servat, ideoque non hilarem, sed severum eis vultum ostendit, dum cas variis tribulationibus affligit. Unde S. Gregorius, lib. X *Moral.* cap. xvii, iis applicat illud *Job* cap. XII, *Lampas contempta apud cogitationes divitum*: « Justi, inquit, simplicitas et lampas esso dicitur et contempla. Lampas, quia interius lucet; el contempta, quia exterius non lucet. Intus ardēt flamma charitatis, foris nulla gloria resplendet decoris. Lucet ergo et despicitur, qui flagrans virtutibus abjectus æslimatur. » Deinde ostendit talem lampadem fuisse Christum et Paulum, ac subdit: « Sed contempta lampas, quæ in terra irrisiones tolerat, de cœlo lucidius per iudicium coruscat. Unde aplc subjungitur: Parata ad tempus statutum. »

27. Trade filiam (nuptui sive marito, cum ad Ven.st. nubiles annos pervenerit, idque tempestive, antequam ejus decor, fecunditas et vigor deflorescat), et grande opus feceris. — Tigurina: *Eloca filiam, et magnum opus peregeris*. Grande, quia difficile, œque ac perutile, tum tibi, tum filiæ, tum reipublicæ. Tibi, quia ingenti ejus cura, acprocorum molestiis et periculis te liberas et exoneras: unde Syrus vertit: *Exire fac filiam, et egredietur violentia*; filiæ, quia ejus pudiciliæ consulis, eamque collocas in statu honesto per omnem vitam; reipublicæ, quia ejus conjugium dabit proles, quæ numero, officiis el meritis augeant reinpublicam. Hoc consipum congruit ævo Siracidis, quo cælibatus non crai in usu, imo erat dedecori. At Christus divinius consilium dedit, dum suavit virginitatem et cælibalum. Audi Apostolum,

Corinth, vu, 8: «Dico non nuptis el viduis: Bonum est illis, si sic permaneant, sicut et ego. » Causam dat vers. 3i: «Mulier innupta et virgo cogitat quæ Domini sunt, ut sit sancta corpore et spiritu. Quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placcai viro.» Idcirco erecta sunt tol virginum monasteria, quibus clausura a Canonibus el Concilio Tridentino severo indicta est. Nam *femina aut munii, aut maritus*. Trade ergo filiam viro, nisi illa meliori viro, scilicet Christo, jungi velit in monachatu.

Siracidi consentit Ben - Sira *Alphabeto* i, littera *Mem*: «Aquæ mulieris, quæ virgo juvenis est, dulces sunt, et augent vires (alludit ad illud *Proverb*, v, vers. 15: Bibe aquam de cisterne tua, id est, fruere uxore tua); sed aquæ mulieris vetui® amara» sunt ut absinthium, et debilitant vires, ut cisterna quæ aquas habuit, quas ventus hauriendo absorpsit, » *q. d.* Vetula effœla est, exhausta, infecunda et sterilis, ideoque ingrata et insipida. Quocirca S. Ignatius citatus ab Antonio in *Melissa*, lib. I, cap. xiv: «Junioribus, ait, contrahendæ sunt nuptiæ, antequam meretriciis amoribus implicantur.» Quin et Plutarchus in *Laconicis* refert Lycurgum certum tempus præscripsisse, quo puellæ nubere, juvenes ducere deberent. Rogatum cur? respondisse: «Ut soboles ex adultis, pcrfeclæque ætatis parentibus nata, valida sit et vegeta.» Ex praepropero enim conjugio læduntur corpora gignentium, ac proles nascitur imbecillis. Denique junioribus parentibus deest apud liberos auctoritas, quam ælas conciliat.

Et iiojiixi sexsato (Græce «umû, id est prudenti, intelligenti; Syrus, *sapienti*; Tiguriua, *cordalo*) DA ILLAM. — Græce, carear, id Osi *dona*, illoC est da, trade etiam sine dote. Scitum est illud Themistoclis fdiam viro tenuis fortune», sed sapienti elocantis: «Malo virum pecunia, quam pecuniam viro indigentem.» Multorum hac in re gravis est error, qui, dum filiabus maritos quierunt, quierunt opulentos et nobiles, nec multum curant an prudentes et sapientes sint, an insipientes; unde multa infausta et lugubria filiarum cum maritis conjugia intuemur. Democritus dicebat, «qui bonum generum nactus sit, invenisse filium; qui vero malum, simul et filiam perdidisse,» teste Stobæo *serm.* 08. Sapientissimi et felicissimi sunt, qui filiabus maritos procurant sapientes, æque ac opulentos el nobiles; uti Noemi nurui suæ Ruth procuravit maritum Hooz, opibus æque ac prudentia et probitate insignem.

> ' «n» Porro leges civiles et canonica feminam nubilem, et matrimonio maturam definiunt anno rY ætatis duodecimo, virum vero anno decimo quarto; at non suadent, eo exacto, statini contrahi matrimonium. Illud tantum scriptum reliquerunt, filiam posse inconsulto patre conjugium contrahere, si paler ejus nuptias distulerit

usque ad annum 25, quasi senserint feminam intra illud tempus esse nuptui tradendam. Hesiodus, lib. II De *Oper. et dieb.*, viro annum trigesimum, feminae decimum quintum ad matrimonium constituit. Solon, apud Philonem lib. II De *Opificio mundi*, quintum septenarium, id est, annum 35 nuptiis assignavit. Plato, lib. VI De *Jlepubl.*: «Nuptiarum, ait, tempus sit puellæ ab anno decimo sexto in vigesimum, idque sit longissimum tempus ad hoc institutum, masculo a trigesimo ad trigesimum quintum. Vide Aristotelem lib. VU *Polit.* cap. xvi, ubi feminas nuptui tradendas censet anno ætatis 18, masculos 36, quia mas gignere potest usque ad annum 70, femina ad 50. Vide et Tiraquellum *Lege* 6 *connubiali*.

28. Mclier (Græce «/»», id est, uxor,) si est tibi secvxdum ammam team (talis, scilicet, qualem anima tua desiderat, quæ nimirum sit facilis et commodis moribus, quæque tuis votis æque ac ingenio et affectibus congruat), xox projecias illam (ne des ei libellum repudii in lege veteri permissum etlicitum), et odibili (ob pervicaciam, garrulitatem et morum improbitatem) .xox credas te. — Græce, «ñ 4x2çc ««zi», id est, ne tradas vel dedas teipsum, scilicet, in maritum, ait Jansenius. Verum jam præsupponitur esse uxor, quam proinde non suadet statini abjici, sed ut maritus ei se suaque secreta non credat. Maritus enim tradit vel dedit se uxori, cum totum se ei fidit et committit, cumque omnia sua in ejus sinum effundit, uti Samson se effudit in sinum Dalilæ, ideoque ab ea proditus, a Philistæis captus est et exoculatus. Et Amphiaras, Eriphilo» uxori revelans suas latebras, ab ea pretio aurei monilis venditus et proditus est, teste Statio Hygino cap. LXXiil. Unde Donysius pro *non credas te*, legit, «non reveles tua occulta;» mulier enim tacere et secreta servare nequit. Unde Cleobulus: «Cum uxore, inquit, ne contende, neve ei nimium confide.» Et Cato trium se poenitere dicebat; tertium erat, quod unquam secretum credidisset mulieri. Hoc est, quod ail Michæas, cap. th, vers. 5: «Ab ea quæ dormit in sinu tuo, claude ostia oris tui.» Hinc vertit Syrus: *Uxorem habes, ne dimittas eam; et si iniqua est, ne credas ei; Vatablus: Uxorem ex sententia nactus es, ne repudies; nec te permittas odiosee.*

Redit Siracides ad vers. 2t: «Noli discedere a muliero sensata et bona, » illudque quasi magni in familia ad pacem, concordiam et virtutem momenti commendat et inculcat. Palacius per *mulierem accipit* uxorem; per *odibilem*, concubinam, *q. d.* Noli abjicere uxorem, et adhærere concubin®, eique te credere, quia hæc odibilis est, tum quia est causa odii et litium inter maritum et uxorem; tum quia eam mox oditurus es, cum videbis ab ea opes tuas exhauriri: olim enim polygamia erat licita, et concubina vocabatur secundaria uxor, qualis Abrahæ fuit Agar, Jacobn

Bala et Zelpha. Veruni nil cogit *odibilem* restringere ad concubinam. Cuilibet enim uxori, si odibilis sit, suadet non esse credendum.

üxor Not* "® *secundum animam*. Illo enim significat JJ*TM' deligendam cuique esse uxorem, quæ gratis sit ii' JXü moribus, quæque cum marito habeat sympa-

Ihiam, et moribus congruat. Tædiosa enim est vita mariti, si cum uxore indolis et complexionis sibi contrariai jugiter versari debeat, v. g. si maritus complexionis sanguinea? el jovialis, perpetuo agere debeat cum uxore tristi, tetrica, melancholica. Rursum vulgatum est illud Pit-taci apud Laertium, lib. I, cap. v: « Uxorem tibi æqualem ducito. » Rationem dat Clcobulus apud Stobæum, serm. 3 De *Temperantia*: « Si enim ex superiore familia duxeris, inquit, non affines tibi, sed dominos comparabis. » Chilon apud Stobæum, *serm.* 38, dixit fifyas elocandas esse ætate virgines, sed prudentia matronas. » Idem censuit uxorem humilem modico apparatu ducendam, ne pro conjugio dominam accersas domum; sat enim dotata venit puella, quæ pudicitiam et honestos mores secum defert. Idcirco Lacones sanxerunt ut virgines sine dote nuptum irent, teste Laertio lib. I, cap. iv, ut juvenum quisque ad puellæ mores respiciens, ex virtute el indole sibi congruente faceret electionem.

Vers.29. 29. IX TOTO CORDE TLO HONORA PATRUI TUUM,

ET GEMITUS MATRIS TU.E (qilOS ili tC Concipiendo, utero gestando, lactando, fasciando, etc., toleravit) ne obliviscaris. — Ita hiec nectunt Latina, Romana, Græca et Syrus; quare perperam Jansenius et alii Tò *in toto corde* annectunt versui præcedenti. Jubet ergo filio: « In, » id est *ex*, a toto corde honora, » Græce îofw?, id est, (//orifica, « patrem tuum; » Tigurina: *Patrem tuum animo toto magnifica, nec dolorum matris obliviscaris*, Illoc ipsum Tobias moriens filium docuit, dicens cap. iv: « Honorem habebis mairi tuæ omnibus diebus vitæ tuæ. Memor enim esse debes quæ et quanta pericula passa sit propter te in utero suo. » Porro gemitus matris majores sunt, quibus illa gemit pro fibo sceleribus perduto, ut in viam virtutis et gratiæ divinæ redeat, quales fuere gemitus S. Monicæ pro S. Augustino, quos ipse recenset in lib. *Confess.*

Ven. 30. 30. MEMENTO QUORUM XISI PER ILLOS NATUS NOX

FUISSES, ET RETRIBUE ILLIS, QUOMODO ET ILLI TIBI. — Nonnulli codices delent *ri natus*, leguntque significantius, nisi *per eos non fuisses*, q. d. Sine parentibus non fuisses in rerum natura, fuisses non ens, fuisses nihil; totum enim quod es, a parentibus babes. Greca paulo aliler habent: *Memento quod percas natus sis; et quid retribues eis sicut illi tibi? q. d.* Non poles cis par pari reddere. « Diis enim, parentibus et praeceptoribus æquivalens reddi nequit. » Nostra Latina versio est nervosior, cui consentit Syrus: *Memento quia nisi ipsi tu non esses; et quis retribuet iis qui te educaverunt?* Licet enim parentes proprie lautum dent

corpus filio, anima vero creetur a solo Deo, tamen, quia corpus taliter a parentibus organi* zatum talem poscit animam, ideoque Deus eam creat, et creando infundit corpori, hinc parentes corporis censentur quoque esse parentes animo', saltem mediate, puta mediante corpore; vocantur enim parentes totius compositi, puta hujus hominis, qui conflatur ex anima et corpore.

Videtur Ecclesiasticus hoc loco sequi opinionem illorum Philosophorum et Theologorum, qui censent individuum, puta prolem hanc, determinari a causis secundis, v. g. cur nascatur hæc proles, non alia, causam esse parentes, qui hoc loco et tempore generantes determinant generantem ad hunc genitum naturaliter; nam supernaturaliter Deus potest facere ut idem filius ex alio nascatur. Hanc sententiam videtur sequi S. Thomas, qui censet individuiationis causam esse materiam signatam, sive affectam hisce circumstantiis et accidentibus. Eamdern tenet Gabriel Vasquez Hl part., *Quæst.* XIX, disp. 74, art. 4, cap. vu, eainque probat tribus argumentis: *primo*, quia Deus est causa universalis et indeterminata, quæ determinatur ad hanc vel illam speciem (inulto magis ad hoc, vel illud individuum) a causis secundis; *secundo*, quia actus liberi determinantur a voluntate libera, non a Deo: alioqui si a Deo essent predeterminati, non essent liberi; *tertio*, quia nisi effectus determinaretur a causa secunda, posset idem numero reproducere: si enim illa in se est indeterminata, æque ac effectus ejus, non apparet ratio cur non possit eundem reproducere; unde sequeretur resurrectionem corporum esse naturalem, cum constet eam esse supernaturalem.

Favet S. Chrysostomus, homil. 5 de *Punit.*, ubi quærit cur Deus Esau, quem odio habebat, non illico c medio sustulerit; ac respondet causam fuisse, ut ex eo nasceretur Job, qui alioqui natus non fuisset: « Si excisus fuisset, inquit, maximum fortasse justitia? fructum mundus amisisset. Et qualem? audi. Esau genuit Raguellem, Raglici Sarani, Sara Job. Cerne qualis clanguisset patientiæ tios, si præveniens Deus a radice panas exegisset. » Idem liquet de multis Sanctis, quorum nativitatem parentes suis precibus et ineritis impetrarunt. Denique non decrevit Deus nasci hos vel illos filios, nisi quia previdit parentes cos tali die vel hora generaturos. Effectus enim non providetur, nisi ex prævisa causa. Excipio Christum, B. Virginem, et forte Sanctos aliquos eximios; Christus enim ante, cæteros homines a Deo decretus et predestinatus est, (piasi caput et redemptor omnium; sed Il. Virgo sua sanctitate meruit ut ex se potius quam ex alia femina nasceretur, uti docent Theologi.

Contrarium docet P. Suarez Ht parte, disp. 10, sect. v, et clarius in *Metaphys.* tom. I, disp. 26, el sect. v, num. 27, P. Salazar, tractat, *fie Concept.* cap. xxiv, uum. 24 30 et sequent. Censent enim

determinationem effectus, v. g. prolis, quoad individuum a Deo fieri, ita ut quilibet singularis effectus, qui ab una singulari causa producit, possit etiam ab alio produci; ac proinde proles, quæ gignitur ab hoc patre, possit al) alio quoque generari; itaque a Deo determinari, ut hic in individuo ab hisce parentibus producat, non alius, nec ex aliis; quocirca Deum, primo decrevisse ut tales totque homines in individuo 'xistrent in mundo; deinde decrevisse ut iidem ex talibus parentibus tali tempore nascerentur.

Juxta hanc sententiam, quæ sane difficultates magnas liabel, hic locus Ecclesiastici sic exponendus est: a Memento quoniam nisi per eos natus non fuisses, » quia, scilicet, Deus ultimo prædeterminavit ul ex iis sobis nascereris, non ex aliis: posito autem hoc ultimo Dei decreto, impossibile fuit te ex aliis nasci, quia non potes nasci, nisi uti Deus voluit et decrevit, imo P. Fonseca, lib. V *Metaphys.* cap. n, Quæst. XIV, sect. m, eodem redire asserit, dicere hunc effectum esse hunc numero potius quam illum, quia productus est ab hoc numero agente, cl ex hac numero materia, el in hoc numero vel momento temporis, ac si quis dicat, quia divina voluntas ad hunc numero effectum naturalem in hoc numero ac tempore, naturales ejus causas deter": •navit.

Senten- Porro Scotus in II, di t. 20, *Quæst.* II, opinatur in sia(n nnoen(iæ (s; jn co perstitisset Adam) eodem numero futuros fuisse homines, qui nunc prædestinati sunt, et non plures, nec pauciores (nulli enim tunc fuissent reprobi), ideoque prædestinatos qui nunc nascuntur ex reprobis, tunc nascituros fuisse ex prædestinatis. Ratio ejus est: Quia, inquit, prædotinatio facta est ante prævisum peccatum originale, et ante prævisas generationes omnium futurorum hominum; quod etiam docet Suarez lib. I *De Prædestinat.* cap. xu. Favet S. Gregorius, lib. IV *Moral.* cap. xxvi, vel xxviii, cum ait: « Si parentem primum nulla peccati putredo corrumpet* nequaquam ex se filios gehennæ generaret; sed hi, qui nunc per redemptionem salvandi sunt, soli ab illo electi nascerentur. » Sed exponi posset S. Gregorius de electione in genero, non in individuo, q. d. Si Adam perstitisset, soli electi ex co nascer ntur; sed illi tunc fuissent electi per solam Dei electionem, cum nunc omnes electi sint per redemptionem Christi.

nefd. Verum, quidquid sit do mento S. Gregorii, com-
"Uf- muniter alii Theologi docent cum S. Augustino, electionem faciam esse post prævisum peccatum originale, quia facta est ex meritis Christi quæ hoc peccatum presupponimi. Unde passim S. Augustinus docet electionem Sanctorum esse factam ex massa peccato originali infecta et corrupta. Rursum prædestinatio præsupponit subjectionem, puta hominem, prædestinatum jam esso in rorum natura, vel esse futurum. Qui enim non

est homo, nequit prædestinari ad humanam gratiam et gloriam. Denique parum probabile videtur, quod addit Scotus, ut suam sententiam jam recensitam tueatur, scilicet nonnullos, qm nunc nascuntur in sexu feminino, in statu innocenti® nascituros fuisse in statu virili, vel e contra; præsupponit enim nunc viros et feminas nxsci numero impari, in statu autem innocenti® nascituros fuisse numero pari, ut quilibet vir suam haberet uxorem, et quaelibet uxor suum virum.

Moraliter, hic disce quam parentes, et maxime Deum patrem omnium, amare et revereri debeamus. Unde Diogenes ad quemdam qui patrem spernebat: « Non te pudet, inquit, eum despicere, cui debes hoc ipsum quod tibi places? e ita Laertius lib. VI. Et Plato ad similem: « Non dednes, ait, illum contemnere, cujus gratia altum sapere vis? » ita Maximus *serm.* 33. De Deo vero Moses ait Israeli: « Numquid non ipse est pater tuus, qui possedit te, et fecit, et creavit te? » *Deut.* xxxn, vers. 6.

31. Ix TOTA AXIMA TCA TIME (GræCO cJia&tf, id Ver».Jl. est reverere, venerare, cole) Do xixvm, et sacer-
dotes ILLIUS '■AXCTIFICA. — Gr@CC id est, suspice el admirare. Syrus: *In toto corde tuo time Deum, et sacerdotes ejus leñara.* Timor Dei in n*0» Scriptura idem est quod cultus, reverentia et veneratio Dei; Deum enim ex tota anima venerari, decolere et amare debemus. Ratio est, quia Deus est anima animæ. Sicut ergo corpus totum ed animæ, ita anima tota debet esse Dei. Anima, ait In m» Aristoteles lib. II *De Anima*, est causa corporis viventis in triplici genere causæ, scilicet fonnahs, efficientis el finalis; iidem est et Deus ipsi anitnæ. Rursum Deus est anima, id est vita, animæ, non tantum naturalis per creationem, sed et supcrnaluralis per gratiam. « Quia, inquit S. Augustinus tract. 10 *in Joannem*, vita ejus (animæ) est Deus, quomodo cum ipsa est in corpore, præstat illi vigorem, decorem, mobilitatem, officia membrorum: sic cum vita ejus Deus in ipsa est, præstat illi sapientiam, justitiam, charitatem. » Idem, lib. *De Cognitione vera titee* cap. XXXI: a Deus est vita animæ, sicut ipsa est vita corporis. Sed sicut mortuum est corpus, quando animam non habet: ita anima mortua est, «piando Deo caret. » Adde quod anima, et quadibet res creata, magis pendet et sustentatur a Deo, quam a seipsa. Deus enim continuo suo influxu ei dat suum esse, itaque jugiter quasi eam creat; quod si Deus suum influxum subtraheret, illico in suum nihilum, ex quo a Deo creata est, recideret. Quare anima lota magis debet amare Deum, quam scip-am, quia Deus majus est ejus bonum quam illa sit sibi ipsi.

Insuper anima est species specicrum, sive forma formarum, ait Aristoteles lib. III *De Anima*, tum quia anima formarum omnium est nobilissima; tum quia ipsa recipit omnes omnium iutelligibilium et cognoscibilium species. Annua

ergo quasi prestantissima debetur Deo præstantissimo, imo quaquaversum immenso, omniumque intelligibilium summo, universalissimo et perfectissimo principio. Quare vere ait Beda in *Proverbiis*:

Totus ubique manens, tota est virtute colendus.

Porro quod addit: « Sacerdotes illius sanctifica, » hoc est, sancte eos habe, ut sanctos, id est, Deo consecratos, honora, juva, sustenta; græce, *admirare, q. d.* Tanta est sacerdotum et sacerdotii excellentia, consecratio et sanctitas, ut omnes eam admirari, et admirando venerari ac revereri debeant. Hinc discant sacerdotes dignam sacerdotio vitam agere, ut sint homines cadestes, Angeli Dei, terne miracula: « Vivant ut numina, loquantur ut oracula; » ut sermone æque ac vita sint admirabiles, suique admirationem in laicis excitent. Rationem dat S. Ignatius, epist. 10 *ad Smyenses*: « Sacerdotium, ait, est omnium bonorum, quæ in mundo sunt, apex; qui adversus illud fecerit, non hominem ignominia afficit, sed Deum. » Et S. Gregorius Nazianzenus, *aratione* 21: a Sacerdos, inquit, cum Angelorum ordine et classe futurus est, qui cum Archangelis Deum celebrabit, qui ad sacrum altare sacrificia transmittet, simulque cum Christo sacerdotio fungetur; qui figmentum instaurabit, imaginemque Creatori sistet, et superno mundo opificem aget; et quod majus est, dicam, Deus erit, aliosque deos efficiet. »

Quocirca Christus sacerdotes etiam Mosaicos honoravit, dum leprosos a se curatos ad eos transmisit, dicens: « Ite, ostendite vos sacerdotibus. » A regibus autem honorari voluit, quando tres Magos, duce stella, vocavit ad se adorandum in Bethlehem, ut ostenderet sacerdotium præstantius esse regno. Nam « purpura imperatores facit, non sacerdotes, » ait S. Ambrosius apud Theodoretum lib. V *Ilstor.* cap. vu; et Philo, lib. III *De Vita Mosis*: « Cidaris, inquit, pro diademate imponitur capiti, quia quantisper sacerdos honore suo fungitur et ministerio, non solum privatis hominibus est eminentior, verum etiam cunctis regibus; » et S. Chrysostomus homil. 4 de verbis Isaïæ, Vidi *Dominum*: « Regi, inquit, corpora commissa sunt, sacerdoti animæ. Rex maculas corporum remittit, sacerdos autem maculas peccatorum. Ille cogit, hic exhortatur; ille necessitate, hic consilio; ille habet arma sensibilia, hic arma spiritalia; ille bellum gerit utn barbaris, huic bellum est adversus dæmones; major hic principatus, propterea rex caput submittit manui sacerdotis, et ubique in veteri Scriptura sacerdotes ungebant reges. » Quocirca ignis a Deo immissus in Nadal) et Abiu sacerdotes, eo quod ignem alienum obtulissent, eos quidem afflavit et exanimavit; vestes autem eorum, utpote sacerdotales, tangere non est ausus, ut hoc miraculo sanciret dignitatem sacerdotii, *Levit.* X. '.

32. IX OMNI VIRTUTE TUA DILIGE EUM QUI TE FECIT. Ven. JL

— Pro *virtute* græce est id est potentia, possibilitate; Valablus, *omni vi, et*, id est ideo, ut scilicet ostendas te Deum diligere ex tota virtute et vi tua, *sacerdotes illius sanctifica*; Syrus: *In toto corde tuo honora Creatorem tuum.* Citat *Deuter.* cap. vi, 5, juxta Septuaginta: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota fortitudine tua*; ubi pro *fortitudine*, Hebraice est *ex toto valde tuo*; Septuaginta, *ex tota virtute tua*; quod S. Lucas, cap. x, 27, vertit, *ex omnibus viribus tuis, et ex omni mente tua*; Vatablus, *pro omni virili tuo*, id est, ex omni tua facultate et possibilitate, ex omni luo valoft) et vigore, validissime et valentissime, ac si fieri posset, *nimis* (hoc enim significat hebr. -jNXDmeod), dilige Deum, juxta illud *Psal.* cxvut: « Tu mandasti mandata tua custodiri nimis. » S. Bernardus, serm. 29 *in Cant.*: « Non abduci, ait, blanditiis, nec seduci fallaciis, nec injuriis frangi, loto corde, tota anima, tota virtute diligere est. » Ratio est, quia Deus est omne bonum, imo oceanus immensus bonorum omnium; ergo omnibus viribus appetendus et diligendus.

Quid hic præcipiatur, el quibus de causis, fuse docui *Deuter.* vi, 5. Quibus adde Richarduin de S. Victore, tract. *De Gradibus charitatis*, septem dilectionis Dei gradus assignare: « *Primus* csl, An. inquit, ut amor sit inseparabilis, ut anima cum Dei *p-Apostolo ilicere possit: Quis me separabit a charilate Christi? *secundus*, quod sil insatiabilis: ignis enim nunquam dicit: Sufficit; nihilque sibi egisse unquam videntur, et servos se dicunt inutiles, qui eo sunt succensi; *tertius*, quod sit invictus. Foriis enim ut mors dilectio, et aquæ mullæ non potuerunt extinguere charilalcum; *quartus*, quod sit delectabilis, dicereque anima possit amore isto succensa: Introduxit me rex in cellaria sua, memor fui Dei, el delectatus sum; *quintus*, quod vulneret animam ardentibus desideriis et plurimis, quibus oplat ul omnes ei serviant, et omnes trahere ad eum conatur; *sextus*, quod semper Deum sitiât, semper cum præsentem habeat, omnis ei creatura memoriam ill. is revocet; *septimus*, quod desideret conjungi et esse cum Christo, non tædio vitæ, sed charitate impulsus, quisquis ea fuerit inflammatus. » Exclamemus ergo identidem cum Psalte *Psal.* XVII, 1: « Diligam te, Domine, fortitudo mea; Dominus firmamentum meum et refugium meum, et liberator meus. Quis sicut Dominus Deus noster, qui in altis habitat, et humilia respicit in cado et in terra? Quid mihi est in cado, et i te quid volui super terram? Benedic, anima mea, Domino, et omnia, quæ intra me sunt, nomini sancto ejus. Exaltare super coelos, Deus, et super omnem terram gloria tua. »

Rursum virtus, ait Aristoteles lib. 1 *De Calo*, textu I, cap. ivi, ac ex eo noster Alvarez de Paz, lib. III *De Vila spirit.*, part II, cap. xxi, « csl illud

sumum ac præstantissimum, ad quod vis aut potentia alieujus valet pertingere. Nam si quis posset centum talenta portare, vis ejus est ad portandum quinquaginta aut octoginta, virtus vero ad portandum centum; et si possit ambulare cl perniciousiter currere, vis esl ad ambulandum, et virtus ad velocissime currendum. « Hanc autem esse hujus nominis notionem confirmat nomen vir, a quo (leste Cicerone *Tuscul.* II) dicta est.» Vir enim (ut ait Lactantius lib. *De Opificio Dei*, cap. xii) nominatus est, quod in eo major vis est cpiam in femina, et hinc virtus nomen accepit. A qua etiam significatione sacræ paginæ non abhorrent, hoc nomen pro robore, potestate et fortitudine non semel usurpantes : Domine, Domine, virtus salutis mcæ (inquiit David *Psalm*, cxxxix), obumbrasti caput meum in die belli; o et *Psalm*. xvn « Deus, qui præcinxit me virtute, et posuit immaculatam viam meam; » el rursus *Psalm*. xxxn : « Præcinxisti me virtute ad bellum, et supplantasti insurgentes in me sublus me. » Hinc astra virtutes appellantur, quod eorum motu et influxu Deus inferiora gubernet, et magna ac mirabilia perficiat. Verbo quippe Domini cœli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum. Hinc etiam virtutes, tum morales, tum intellectuales, tum Theologiae, hoc nomen acceperunt, quod potentias aut vires nostras operibus bonis el malis expositas, ad opus optimum inclinent, et ad præstantissimas functiones disponant, virtute Est ergo virtus, si ejus pnmævam notionem attendamus, nisus et conatus ctimpetus rei, totum quod potest facientis, et ad sumum ac sibi præstantissimom anhelantis. Quare tunc Deum ex omni virtute diligimus, cum voluntatem excitamus ut omni conatu Deum diligat, et vires alias seu potentias erigimus, ut non segniter, non oscitanter, sed strenue ac diligenter in Dei obsequium ac voluntatem intendant. »

Quid sit
virtute
diligere?

Unde S. Thomas, *Opuse.* 61, cap. xxm, hunc sensum exprimens sic ait : a Diligis Dominum, non tantum ex vi, sed etiam ex virtute, cum diligendo et laborando experiris sumum potentiæ; quod si in hoc summo et ultimo termino actum dilectionis semper continuas, tunc non tantum ex virtute, sed etiam ex lota virtute diliges. Sed quia in vita mortali non est possibile ut quis in omnibus bonis actibus suis sumum conatum adhibeat, considerandum est quomodo hreo sententia vitæ justorum peregrinantinn accommodetur, ut possint eam utcumque servare, et Deum ex lota virtute diligere. Illi sane dicuntur ex virtute diligere, qui Dei sunt diligentes amatores, qui Deum fervide amant, et qui gnaviter et strenue omnem (quantum possunt) defectum cl imperfectionem cavent, et virtutis opera ad suum statum et munus pertinentia sedule, sollicite et diligenter exercent. Quidam enim (ut Bernardus, serm. 3 *be Pentecoste*, optime annotavit; accipiunt Spiritum Sanctum, spiritum charitatis ad salu-

tem; quidam vero accipiunt ad fervorem. Uh accipiunt ad salutem, qui in toto corde suo revertuntur ad Dominum Deum suum, qui omni crimini valedicunt, et spiritu contritionis emundati gratiam et charitatem accipiunt. Illi accipiunt ad fervorem, cum in cordibus perfectorum (ul verbis sanctissimi Patris utar) vehementius spirans, validum ignem charitalis accendit, ut non solum in spe filiorum Dei, sed etiam in tribulationibus glorienlur, contumeliam gloriam reputantes, opprobrium gaudium, despectionem exaltationem. » Nam, ut ait S. Chrysoslomus, serm. 6 *De Passione Domini* : « Adversis probatur amor, alleccio pensatur periculis, pœnis examinatur dilectio, morte perfecta charitas innuitur. Jure itaque Bernardus supremum amoris gradum, quem cadesti patria* reservat, cum, videlicet, homo se pure diligit propter Deum, et seipsum quodam modo perdit, tanquam non sil, et omnino semetipsum non sentit, et a semelipso exinanitur el annullatur, solis Martyribus in hac vita audet certa ratione concedere. Putamusne (inquit) hanc gratiam, vel ex parte sanctos Martyres assecutos, in illis adhuc victoriosis corporibus constituios? Magna vis prorsus amoris illas animas introrsus rapuerat, quæ ita sua corpora feris exponere, el tormenta contemnere valuerunt, p

Porro S. Thomas, opuse. 61 *De Diteci. Dei*, cap. xxni, paulo subtilius distinguit virtutem a fortitudine : « Quod virtus sit summus conatus virium nostrarum ad agendum, fortitudo vero summus conatus ad sustinendum.» Cui consentit S. Augustinus, lib. I *De Moribus Eccles*, cap. xxii : a Amor, inquit, quem tota sanctitate inflammatum esse oportet in Deum, in non appetendis istis temperans, in amittendis fortis vocatur. » El infra: « Nihil est tam durum atque ferreum, quod non amoris igne vincatur. Quo cum se anima rapit in Deum, super omnem carnificinam libera et admiranda volitabit pennis pulcherrimis et integerimis, quibus ad Dei complexum amor castus innititur. » Etlib. I *De Morib. Manidt.* cap. xv, dicit, « fortitudinem esse amorem omnia propter Deum facile perferentem. Quare diligere ex omni virtute, est ita Deum amare, ut quis nec tentationibus cedat, nec in tribulationibus et minis, sive a dæinone, sive ab hominibus intentatis succumbat; sicut accidit Davidi, uxorem alienam contra jus et fas accipienti, Petro neganti, discipulis fugientibus; el accidit nullis aliis, qui ad tempus fide, viva credunt, et in tempore tentationis recedunt. Hujus amoris ex omni fortitudine meminit Paulus, quando sui amoris robur et firmitatem edixit : Quis, ait, nos separabit a chântate Christi? tribulatio, an angustia, an fames, an nuditas, an periculum, an persecutio, an gladius? et statini : Certus sum quia neque mors, neque vita, > etc. *Rom.* in. Talem amorem habebat Sponsa dicens *Cantic.* vm : a Foriis est ut mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio. p

Scripsit S. Catharina Senensis instinctu Spiritus Sancti dialogum brevem, sed succulentum et aureum, *De Consummata perfectione*, in quo perfectionem sitam esse docet in jugi et plena conformatione voluntatis nostrae cum divina; hanc autem conformationem fieri per dilectionem Dei ex toto corde et tota virtute, quae tria requirit, eaque ita illi describit Deus: *a Primo*, ut voluntatem tuam omnino amore affectuque terreno et carnali prorsus amoveas, segreges, raundifices, ita ut in ista vita nihil transitorium, nihil caducum, nihil temporale ames nisi propter me, te propter me, et proximum propter me. Quoniam divinus amor terreni affectus, aut alterius cujusvis amoris consortium pati non potest. Unde quantum eum terrenarum rerum contagione infeceris, tantum et in mei amore peccabis, et de tua perfectione deperdes. Mentem quippe ut munda et sancta sit, omnia quae corpus sentit, fastidire necesse est. Effice igitur ne quidquam ex his quae a bonitate mea vestros in usus profecta sunt, te a me amando impediat; sed omnia adjuvent, accendant, inflamment. Quoniam vobis illa creando concessi, ut bonitatis inae largitatem latius ex ipsis dignoscentes, me abundantiore quoque amore prosequeremini. »

« *Secundo*, ut omnes cogitationes, actus et opera tua dirigas ad meum solummodo honorem et gloriam, semperque solius rae laudis studiosissima, des operam precibus, verbis et exemplis, et quomodo possis, ut non tu tantum sic, sed alii omnes tecum pariter et eodem modo affecti sint, ulque universi me unum norint, ament, colant; hocque mihi magis placet, quam primum, quoniam magis implet voluntatem meam. *Tertium*, quod reliquum est, si assecuta fueris, tibi nil deesse, teque consummatam integritatem consecutam scito. Illud autem hoc est, ut summo desiderio queras, nitaris et studeas ad hanc pervenire mentis dispositionem, ut mihi ita conjuncta sis, tuaque rae (quae perfectissima est) ita similis sit conformisque voluntas, ut nolis non solum malum, sed et bonum, quod ipse nolim, ulque eveniat quidquid velit, et undecumque velit in istius vitae miseria, sive spiritualibus, sive temporalibus in rebus, minime frangatur pax tua, turbeturque quies mentis tuae; sed inconcussa fide semper lencas me Deum tuum omnipotentem magis amare te, quam tu teipsam, meque tui diligentissimam habere curam, et multo diligentior quam tu. Quanto magis sic te mihi commiseris dederisque, tanto magis le adjuvans, tibi semper adero, et tu ipsa clarius cognosces, ac uberius senties circa te dulcissimam chantatem meam. Ad hanc autem perfectionem perveniri non potest, nisi per stabilem constantiam, ac absolutam propriae voluntatis abnegationem. »

El inferius : « Ad hanc igitur si pervenire vis, tibi est in summa humilitate perstandum, et ex vera atque intuna miscrae et inopiae tuae cogni-

(ione, id unum jugiter vehemenferquo affectandum, ut mihi soli pareas, meamque solius voluntatem observes. Quo autem id praestare queas, Decesse est ut per mentis conceptum, et animi existimationem libi habitaculum circum undique concameratum, ex solius meae voluntatis materia construas; teque eo concludas, et semper inhabites, ut quocumque eas, nunquam ex eo egrediaris; quocumque prospicias, nunquam extra aspicias; sed tuos mentis et corporis sensus mea semper circumstet voluntas, nec quidquam aliud loquaris, cogites aut efficias, nisi quod mihi placet, et me esse voluntatis credas, sicque te quidquid agendum erit, Sanctus Spiritus edocebit. »

Et post nonnulla : « Ilis vero per firmam fidem mento ac meditatione collectis, cognosces tribulationes, tentationes, difficultates, dolores, infirmitates et adversa omnia, ob nullam aliam causam rae gubernante provenire, nisi utilitatis et salutis veslrae gratia, ut per ea quae videntur vobis mala, a pravitate corrigamini, et ad virtutem, qua itur ad verum et summum bonum vobis incognitum, perducamini. Cognosces praeterca hoc fidei lumine perlustrata, me Deum tuum magis posse, sciro, velle bonum tuum quam tu, teque id nec posse, nec scire, nec vello alisque gratia mea. »

Hac ratione Sancti fiunt perfecti, faciles, laeli et ad quosvis casus imperturbabiles. « Prospiciunt namque claro et purgatissimo mentis oculo, a rae summo Universi gubernatore mirifica sapientia, charitate et ordine cuncta administrante, non nisi bona posse provenire, meque sibi ac rebus suis melius utiliusque prospicere, quam ipsimet per se sciant, possint ac velint; sicque omnibus in rebus quae eveniant, quasque sustineant (ut ut sint), me auctorem, et non proximum, firmo considerantes proposito, quadam invicta et inexpugnabili patientia ita roborantur, ut non solum aequo animo, sed libenti ac gaudenti sustineant, degustantes in omnibus, sive intrinsecus, sive extrinsecus accidant, rae ineffabilis dulcedinem charitatis. Quod est sentire de me in bonitate, in omnibus (inquam) tribulationibus difficultatibusque attendere, credere et helo animo gratoque meditari, me disponere omnia suaviter, et ex profundo meae dilectionis fonte cuncta provenire. Alque hujus ultimae considerationis, compositionisquo sanclissiinae maximum bonum nil aliud corrumpit, impedit et perdit, quam propria voluntas vestra, et amor vestri, quae si tollerentur a vobis, tolleretur et infernus vobis : tum ille qui maledictis aeterno mentis et corporis tormento paratus; tum ille qui maledictis affemo mentis et corporis tormento paratus est; tum ille quem in mortali vita multiplici agitatione animi, ac vario curarum aestu, imo sustinetis errore. »

Porro Aseche et contemplationi dediti, ita Deum ex tota virtute diligunt, ut non tantum singula

ejus praecepta observare, in ejus voluntatem se suaque cuncta resignare, illis per omnia se conformare studeant : sed etiam omnes animæ vires et potentias illi unire, in cumque per amorem transfundere et transformaro satagant, ut cum unum jugiter cogitent et ament, cum miro mentis gaudio et jubilo, ut in eo, velut abyssu sapientiæ, pulchritudinis, gloriæ, voluptatum et bonorum omnium immergantur et absorbeantur, idque

Fex ac- faciunt per varios modos et actus. « *Primus* est, I. 1. 2. **quo** Beo perfectiones illas, quas habet, gratularis ex amore ardenti, et gaudes, adeo ut si qua illi deesset, et in tua foret manu, ei liberalissime illam tribueres; *secundus*, quo eas supra omnia aestimas, præ Deo omnia despicias, omnibusque et tibi ipsi renuntias, ut uno illo fruaris, ut uni illi placeas, qui infinities pluris est omnibus quæ sunt, et in infinitis mundis esse possunt; *tertius* actus est, quo desideras illum amare summo affectu ob ejus perfectiones, quæ singulæ et infinite sunt, et digna» amore infinito, et optas omnium creaturarum affectus, quos in Deum effundere loto corde possis, cumque tolis viribus amare; *quartus*, quo gaudes de omnibus quæ Deus fecit et facit, eo maxime nomine, quod al) illius manu et opera procedant, qui potenlissimus, sapientissimus et optimus est; *quinius*, gaudere de honore et gloria, (pia) eum alliciunt Angeli in coelo, et optare ut homines et creatura cum laudent et honorent; *sextus*, desiderare Deo uniri per cognitionem et amorem, et frui et conquiescere in illa unione, qua est creatura omni conjunctus per essentiam, præsentiā et potentiam. » Ha noster Antonius Sucquet, lib. III *Vice vitæ*, cap. XX, quo libro eleganter, docte et pie viam perfectionis docet.

Tales ergo insatiabiliter Deum desiderantes, assidue ad eum suspirant et anhelant, dicunt quo : Si totus mundus meus foret plenus sanctis Angelis, omnes tibi corde resignarem, Domine, quia tu es amor meus; si haberem omnium mortalium affectum, omnem Angelorum et Sanctorum spiritum, le co complecterer, in te viverem, moverer et essem. Illinam, omnes miseriorum pœnas ferro possem, ut omnes te cognoscerent, colerent, diligerent. Brevis enim et levis est omnis dolor illi, quem tuus amor inebriat

Amoris et transformat. « O pelagus sancte dilectionis lu>v'nu* atque dulcedinis, Deus meus, veni et tribue te animæ meæ Da, ut integro corde, pleno desiderio, flaminantique affectu jugiter aspirem ad te, suavissime respirem in te, te omni creatura præferam, propter te omni transitori delectationi renuntiem, o vera et summa exsultatio mea. Pasce me, Domine, esurientem mendicum tuum jugi influxu divinitatis tuæ: hoc peto, hoc desidero, ut vehemens amor me totum penetret, repleat, atque in se transmutet. Da, benignissimo Redemptor, ut dilectione lui totus ignescam, totus a me ipso deficiam, in le solo delecter, lo

solum sciam et sentiam. O supereffluens abyssus divinitatis, trahe et immerge me in te, lotam affectionem cordis mei ita abripe, et libi applica, ut ipsa ad cætera omnia sit prorsus exanimis. »

Hæc et plura D. Ludovic. Illosius in *Aspirationis*

Vide S. Bemardum, serm. i et seq. in *Confie*, Bonaventuram in *Itinerario mentis*, et P. Alvarez de Paz, lib. III jam citato.

H

Er ministros (Græce *iittqrw*, id est sacros ministros, puta sacerdotes et Levitas, qui sacris operantur, Deoque sanciam sacrificii lilurgiam offerunt; fjus ne derelinquas,—sed primitiis, decimis, oblationibus ale et sustenta, ut Deo ministrare et lilurgiam peragere possint

33. Honora (Syrus, *lauda*) Deum ex tota anima vctk.jx tua.—Tria debentur Deo: *primum*, timor quasi Deo, de quo dixit vers. 31; *secundum*, amor quasi patri, de quo dixit vers. 32; *tertium*, honor quasi summo omnium Domino, de quo agit hoc loco. « Filius, ait Malachias cap. i, 6, honorat patrem, et servus dominum suum; si ergo Pater ego sum, ubi est honor meus? et si Dominus ego sum, ubi esi linior meus? » Adde : Et si omne bonum ego sum, ubi est amor meus?

Et honorifica (Grace id est *glorifica*; Tigurina, *magnifica*) sacerdotes. — Honor in Scriptura Ina complectitur, scilicet, venerationem obedientiam, sustentationem. Inde ha?c tria jubemur præstare parentibus, si indigeant, cum jubemur eos honorare. Eadem debemus sacerdotibus. Porro honor sacerdoti debitus est augustus et divinus, quia ipse est Dei vicarius, mediator et interpres apud homines. Hoc significat Gracum *glorifica*.

j^no-

au-7*

tea.

I

Ha Alexander Magnus adoravit Jaddum pontificem, vel potius Deum in pontifice. Vide Josephum XII *Antig.* vm. Ita Constantinus Magnus honoravit sacerdotes et episcopos concilii Nicæni. a Significabant hoc, ait Eusebius, lib. IH *Ūe Vita Constantini*, oculi submissi, rubor in vultu, decens ingredientis motus, morum humanitate, imperialisque clementi» mansuetudine permixta, etc.; posilaquo modica quadam sede, non sedit priusquam ab Episcopis annueretur. > Et inferius: a Unumquemque illorum pro cujusquo dignitate magnificis muneribus honorabat. » Ad dit eum libellos famosos contra Episcopos quosdam sibi oblatos noluisse inspicere, sed illico flammis cremandos tradidisse. Ha Theodosius Imperator honoravit S. Ambrosium, ut jubenti adytis templi excedere illico paruerit, ac pœnilentiani ob cædciu Thessalonicensium ab eo sibi impositam humiliter exceperit. Ha Carolus Magnus honoravit Pontifices Romanos, ut eorum accitu (pialer Romam profectus sit, ac Irbeni totamque Italiam Longobardorum tyrannide liberarii. S. Ludovicus, Francorum rex sapiens et sanctus, mire venerabatur sacerdotes et Religiosos. Quocirca moriens inter aurea monita, quæ Philippo primogenito dedit, hæc exstant : « Sem-

per sis addictus et devotus Roman® Ecclesia?, et ejus Pontifici, haud secus atque spirituali patri, te morigerum praebeas. Crebro confitearis peccata tua, deligasque tibi sapientes confessarios, qui te possint instituere et docere quid agere, quid vitare te oporteat, et coram illis ita te compares, ut audeant te sincere reprehendero, et vitia tua indicare tibi, »

Basilii Imperator Constantinopolitanus *Exhort. iid Leonem filium* (habetur tom. V *Uiblioth SS. Patrum*), cap. m : « Summo honore, inquit, prosequare matrem tuam Ecclesiam, qu® te in Spiritu Sancto lactavit, et tuo capiti, ad Dei per Christum laudem, coronam imperii imposuit, etc. Honora ergo Ecclesiam Dei, ut tu vicissim a Deo in honore habere : et sacerdotes ejus reverere tanquam spirituales patres, et deprecatores pro nobis apud Deum. Honor enim, qui sacerdotibus habetur, ad Deum refertur. Et sicut propter te ministros tuos in honore habere justum est : ita et propter Deum sacerdotes ejus magni facere, et in pretio habere, sanctum. Sicut autem honor, qui eis defertur, ad Deum pertinet : ita eorum contumelia et contemptus longe etiam gravius ejus iram provocat. »

Et propurga te cum brachiis. — Hæc sententia jam deest in Græco et Syro. Quinque manuscripti codices legunt: *Et propugnato cum brachiis*, itaque legendum censet Jansenius, *q. d.* Sacerdotes Dei suis brachiis armisque, o laice, defende et propugna. Venim in lego veteri sacerdotes se suis armis defendebant, neo aliena brachia desiderabant, uti Judas Machabais, ejusque fratres fuere pontifices, et simul duces belli, populi que vindices. Rursum omnes codices impressi cum Habano (qui legit, *purga*) legunt, *et propurga te cum brachiis*, quod dupliciter accipi potest, *primo*, *q. d.* Oblationibus brachiorum, id est, quas brachiis et manibus tuis offers, quasque labore brachiorum comparasti (brachium enim laboris est symbolum, ait Pierius lib. XXXV), *purga* et expia peccata tua. Ita Rabanus, Palacius et Lyranus. *Secundo*, *q. d.* Purga peccata tua, offerendo brachia dextra, id est, armos dextros victimarum sacerdoti. Hi enim cum pectusculo ex vidima debebantur sacerdoti in sacrificio pacifico, ex lege *Levit.* vu, 32; bique Hebr. vocantur *mc iamin*, a Septuaginta id est, brachia dextra, ul patet *Levit.* cap. vu, vers. 33, et cap. vin, 25, et cap. ix, 21. Licet enim sacrificium pacificum primario non purgaret peccata, sed tantum offerretur pro pace, id est, incolumitate et salute domus vel reipublicæ, comitanter tamen et secundario offerebatur quoque pro purgatione peccatorum : pacem enim et salutem Dei habere non possumus, nisi habeamus ejus gratiam; gratiam aulcm haliere nequimus, nisi a peccatis purgemur et expiemur.

Tropologice, «propurga te cum brachiis,» *q. d.* Expia peccata non tantum corde et ore, sed et

opere; non tantum confessione, sed et satisfactione, brachiis tuis exercendo opera pœnitenti® et charitatis. Hujus rei symbolum est in natura: tradunt enim medici e corde sinistrum ramum majoris arteriæ ad sinistrum brachium porrigi; quo tacite monet nos natura, ut amorem in corde conclusum in brachia, id est, in opera, porrigamus, juxta illud sponsi ad sponsam *Cantio.* cap. vin, 6 : « Pone me ul signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum, » hoc est, amorem, quo me corde amas, exterius per brachia exere, et in opera confer. Ha S. Gregorius et Theodoretus ibidem.

34. Da illis partem, sicut mandatum est tiri, Veri M primitiarum (7. d. Da illis primitias, quæ sunt pars sive portio sacerdotibus ex lege debita; sub primitiis et decimas accipe) et purgationis, — id est, decimas ait Lyranus. Verum decimæ non erant purgatrices peccati, sed debil® ad sustentationem Levitarum). Melius Jansenius per *purgationem* accipit victimas pro purgatione leprosi, menstruat®, aut alia ratione immundi, lege veteri præceplas. Terfio, apposite *pars purgationis* est portio victimarum, quam pro purgatione peccati lex offerri sanciebat. Ibi nota: Peccatum *Levit.* vu, 1 et sequent., distinguitur adeliclo, ali®quo victim® præscribuntur pro expiation® delicti : *peccatum* enim Hebr. riN-n *chattat*, Græco áliat/zríá, vocabatur crimen scienter et prudenter commissum ; *delictum* vero Hebr. qu/X *ascam*, Græce *rinyptiM*, vocabatur crimen ignoranter per oblivionem vel imprudentiam commissum. Dicit ergo : « Da illis partem purgationis, » id est, da illis victimas pro purgatione peccati in Levitico sancitas.

Et DE NEGLIGENTIA TUA (Græco, nyl id est, de delicto ignoranter commissum) *purga te cum paucis*. — Quod dupliciter accipi potest. *Primo*, *q. d.* Paucos adhibe socios vel testes, cum victimam offers pro purgatione delicti tui, tum ut fam® tu® et pudori consulas: in sacrificio enim debebat fieri confessio delicti, caque particularis, uti ostendi *Num.* v, 7; tum ut aliis sis exemplo, ne cos confessione tui delicti scandalizes, et ad illud imitandum invites. *Secundo*, *q. d.* Paucis victimis et sumptibus te purga, si pauper es, nec habes multa et magna qu® offeras. Ita Emmanuel Sa. Ende Rabanus : « Ostendit, inquit, quod oblatio, qu® ex humili mente, et pura dilectione Deo offertur, licet parva sil quantitate, multorum delictorum negligencias purgat, de quo scriptum est : Charitas operit multitudinem peccatorum, » 1 *Petr.* iv, 8. Et Jansenius : a Significatur, ait, quod si quis non possit sacrificium divitum offerre, saltem pauca illa et parva offerat, qu® a pauperibus exiguntur, n

35. Datum brachiorum tuorum, et sacrificium Veri 35 SANCTIFICATIONIS OFFERES DOMINO, ET INITIA SANCTORUM. — Græca de more hic concisa sunt. Igitur duos hosce versus, scilicet 34 et 33, sic effe-

runt: Da ci (sacerdoti) partem, sicut praeceptum est tibi, primitias et pro delicto, de quibus dixi vers. 31, a el munus armorum, et hostiam sanctificationis, et primitias sanctorum, n de quibus hoc versu. Syrus : *Da illis id quod eis debetur, tanquam id quod praeceptum est : panem oblationum, et primitias manuum*; Vatablus : *Portionem suam, ut mandatum habes, tribuas eisdem primitias et lustrationes, piaculariaque munera, tum praebendos armos ac lustralia sacrificia, primitiasque sacrorum*. Igitur, « datum brachiorum; » est a munus armorum; » nam, ut paulo ante dixi, in sacrificio pacifico armi dextri cum pectusculo duntaxat dandi erant sacerdoti, ideoque vocabatur armus separationis et elevationis, quia separabatur et elevabatur quasi donum Deo datum in sacerdote. « Pectusculum, inquit, elevationis, et armum separationis tuli a filiis Israel de hostiis eorum pacificis, et dedi Aaron sacerdoti, et filiis ejus lege perpetua, ab omni populo Israel, *Levit*, vu, 34.

sacri- « Sacrificium sanctificationis, » primo, cum Dionysio Carthusiano, accipi potest holocaustum; hoc uoeti-
h nysio Carthusiano, accipi potest holocaustum; hoc
cn* m l'UIU erat sanctum, id est, Deo consecratum et oblatum, quia totum in honorem Dei cre-
ju^oo'.
hymo Hiabatur, ut, sicut vers, praeced. jussit dari sacrificia pro peccato, et hic per « datum brachiorum » dari sacrificia pacifica: ita per hostiam sanctificationis jubeat dari holocaustum : haec enim erat triplex hostia, triplexque sacrificium Judaeis praescriptum, *Levit*, i, 2 et 3. *Secundo*, Jansenius per a sacrificium sanctificationis » accipit sacrificium quod Nazarei offerebant pro singulari sua sanctificatione, *Numcr.* vi. Nazareus enim Hebr. idem est, quod separatus, sanctus, consecratus Deo, quia tondendo comam, abstinens vino et sicera, totum quasi se Deo dedicabat. Plerique enim ex Judaeis religiosiores faciebant hoc votum, et ad id tacite hic hortatur Siracides, ut jam sanctitatis studiosi nuncupant votum Religionis. *Tertio*, per « sacrificium sanctificationis » accipi potest sacrificium votivum, sive ex voto oblatum, quod, scilicet, voto nuncupasti et sanctificasti Domino; votum enim, quia voluntarium Deoque dictum, dicitur esque sanctificatio voventem sanctificans, praesertim votum *chrem* sive anathematis, quo res Deo per votum promissa debebat inori, vel naturaliter, vel civiliter, itaque Deo quasi iminolari, uti dixi *Levit*, xxvn. *Quarto*, Tigurina vertit, *sacrificia lustralia*, quibus, scilicet, expiabatur quis ab immunditia legali, et legaliter sanctificabatur, de quibus *Numcr.* xix. *Quinto*, Lyranus accipit sacrificia pacifica, ut *datum brachiorum*, id est armorum, exponat per « sacrificium sanctificationis. » Verum haec dine ultimae expositiones minus commodae et frigidiores videntur.

i.nu Et initia sanctorum. — Græco, et *primitias*
Vuui/ *sanctorum*, id *sanctorum* est neutrum, non nias-
« p » culinum, q. d. Rerum sanctarum. Quænam hæc
' *Pumo*, Vatablus vertit, *primitias sanctas*; quæ-
hm.u. ii]Kq ergo primitiæ, quia sancho, hoc sensu hic

accipienda sunt. Verum has «-anxit vers. praecedenti. *Secundo*, Lyranus: « initia sanctorum, » secuiZe. inquit, id est, sanctificationes hominum sunt primitiæ, decimæ, et cetera quæ dicta sunt, quasi omnia jam dicta unico hoc verbo recapitule!, et summam complectatur. Huc accedit expositio Dionysii Carthusiani : « Initia sanctorum, » inquit, sunt precipua, quæ Deo sanctificato, id est, consecrata sunt; Græcum enim (unde áracx'S id est, initia sive primitiæ) tam indium quam precipuum significat. Jussit enim Deus precipua et meliora sibi offerri. *Tertio*, magis T<rtfc genime Jansenius hæc a praecedentibus distinguens : « initia sanctorum, » inquit, vocatur ea decimarum portio, quam ex omnibus decimis perceptis Levitæ debebant persolvere sacerdotibus, decimam, scilicet, decimarum, quæ ante omnia et ex optimis erat reddenda, ideoque vocatur a initia sanctorum, p Primitiæ enim vocantur sanctæ, quia Deo ex lege consecrate et debitæ *Numcr.* xvm. Verum hac ratione Siracides solis Levitis loqueretur.

Quarto ergo adde, a initia sanctorum » com- Q^rw. plecti decimas quaslibet, praesertim primas, quas Judæi ex lege *Numcr.* xvm, tenebantur quotannis solvere Levitis, et per eos sacerdotibus ; his enim Levitæ pendebant decimam decimæ, uti jam dixi. Triplices enim decimæ Judæis ex lege erant praescriptae. *Primæ* erant omnium frugum, gregum et armentorum, quæ totæ dabantur Levitis. *Secundæ* erant, quas ex novem partibus residuis Judaï separabant, ut ex eis euntes ad tabernaculum ibi cum Levitis et sacerdotibus epularcutur. *Tertiæ* erant, quæ singulis trienniis separabantur et dabantur pauperibus, viduis, pupillis et Levitis in modum eleemosynæ, de quibus omnibus dixi *Deuteron*, xiv, 22. *Primæ* ergo et communes decimæ vocantur a initia sanctorum, » quia erant primitiæ cæterarum decimarum, puta secundarum et tertiarum ; omnes enim decimæ erant sanctæ, quia ex lege sanctificatæ et oblatae Domino : primæ ergo erant « initia sanctorum. » Rursus quæhbet decimæ, etiam secundæ et tertiæ, possunt dici « initia sanctorum, » quia ipsæ erant sanctificatæ Deo, et per eas cætera omnia bona, quorum hæc erant decimæ, quasi per sui partem et primitias censebantur Deo esso oblata et sanctificato. Insuper secundæ decimæ erant « initia sanctorum, » quia erant decimæ rerum jam per primas decimas Deo oblatarum et sanctificatarum ; sic et tertiæ erant « initia sanctorum, » quia erant decimæ rerum, quæ per primas et secundas decimas Deo erant quasi oblatae et dedicatae. Inde ad tertios spectat, quod sequitur: « Et pauperi porrigere manum tuam, ut perficiatur propitiatio et benedictio tua. » Igitur hic Siracides complectitur quatuor genera rerum sacerdoti debitarum, scilicet primo, primitias; secundo, sacrificia et victimas; tertio, sacrificium sanctificationis, id est, vota; quarto, initia sanctorum, id est decimas.

Quintó. *Quinto*, planissime et aptissime, per *initia*, sive primitias sanctorum, accipias dona et oblationes pro templo, puta pro ejus sartis tectis, ornatu, vasis, supellectile, panibus, oleo, etc. Nam Sanctum, vel in plurali Sancta (ob eximiam sanctitatem) vocatur tabernaculum, sive templum. Hursum debrai initia, sive primitias, vocant omnem oblationem et omne donum, quod Deo offerlur; sicut ergo vers, præccdenli sanxit primitias (sub quibus et decimas intelligil) sacerdotibus ex lege dobitas, sic hic sanxit primitias, id est, oblationes fabrics et templo faciendas, perinde ac Canones in lege nova praciipiunt oblationes fidelium applicari non tantum sacerdotibus, sed et fabricæ templorum.

Myvti o Mystice, Rabanus hæc omnia refert ad cleemosynam : sic enim legit et connectit : « Datum brachiorum, et pauperi porrige manum tuam, » etc. *q. d.* Eleemosyna, cpiæ datur pauperi, est « datum brachiorum, » quia brachiis robustis et liberalibus datur ; eadem est « sacrificium sanctificationis : » *sacrificium*, quia in honorem Dei datur; *sanctificationis*, quia dantem sanctificat, vel ad sanctitatem disponit : ideoque vocatur « initia sanctorum, » quasi initium sanctitatis et justificationis.

Mystice, rursum nonnulli hoc accommodant Religiosis. Hi enim externis operibus per bona brachiorum designatis, necdum satiati, interna opera contemplationis et lectionis adjiciunt, atque in altari cordis holocaustum sanctificationis, id est seipsos, igne charitatis absumunt.

Vero.M. 30. Et pauperi porrige manum tuam, ut perficiatur PROPITIATIO ET BENEDICTIO TUA. — *τὸ propitiation* jam non est in Græco, nec in Syro, qui sic habet : *Etiam pauperi extende manum tuam, ut compleantur benedictiones tuæ. Benedictio, Græce* significat beneficentiam, liberali totem, largam donationem. Unde Tigurina, vel potius Vatablus vertit: *Ut plena sit tua munificentia expiatione*, *q. d.* Non sufficit beneficium esse in sacerdotibus, quia hoc omni jure est debitum; sed, ut plena sit beneficentia, oportet eam extendere ad pauperes : illa enim pura est, pureque fit ex amore Dei, cum a paupere non speretur retributio. Hinc Deus pauperes sibi arrogat : « Tibi, inquit Psaltes, derelictus est pauper, orphano tu eris adjutor, » *Psal.* ix, 34. Unde hac beneficentia in pauperes, provocat eleemosynarius vicariani Dei in se benedictionem et beneficentiam, etiam intemporalibus, juxta illud : *n* Qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus et metet, *n* vide sequentia *fi Cor.* ix, 6. Quocirca recte Noster addidit *τὸ propitiation* : eleemosyna enim propitium nobis facit Deum, ac peccata expiat, *Daniel.* iv, 21.

Tcn.97. 37. Gratu datus (corrigere cum Romanis, *dati*) *n* conspectu omnis viventis, — *<l. d.* Datum. sive donum gratum est omni viventi. Syrus : *Miser cordia enim est in oculis omnium creaturarum, q. d.*

Omnes eam amant. « Ubi enim est oculus, ibi est et amor : ubi manus, ibi et dolor ; » Tigurina : *Gratiosa est apud vivos omnes munificentia, ac ne a mortuo quidem prohibenda ;* alii : *Gratiam habet donum apud omnem viventem.* Quare perperam Dionysius hæc cum vers, præccdenli ita connectit et explicat, *q. d.* Ut perficiatur benedictio tua tibi conferenda in die judicii, in conspectu omnis viventis, gratia dati, id est, propter eleemosynam pauperibus datam.

Et mortuo (Syrus, *a mortuo*) non prohibeas gratiam, ^{^cne^}TIAM. — Alii, *mortuo ne deneges benignitatem*, vel beneficium. Multiplex enim mortuo debetur. Pri- ^{p^un.}muni, luneris et sepultura, in quo mire laudatur Tobias. Hinc et Canones sanciunt pro sepulcro et loco sepultura non licere exigere pretium, sed illum gratis esse concedendum. Audi concilium Triburiense *can.* {6, quod citatur 13, Quæst. II cap. XIV: a In Ecclesiastico, inquit, scriptum est: Mortuo non prohibeas gratiam, sciens quoniam omnes moriemur. Et : Omnia quæ de terra orta sunt, in terram convertentur. Quid terra terram vendis? Memento quod terra es, et in terram reverteris (Et alibi de homine dictum est : Terram teris, terram geris, et in terram converteris, qui de terra sumeris). Et : Quoniam mors ibi futura est, et appropinquat; etsi tardat, recordare quia non hominis est terra, sed Domini est terra et plenitudo ejus. Si terram vendis, invasione rei Dominate reus teneris. Gratis accepisti a Deo, gratis da pro eo. Quare interdictum sil omnibus omnino Christianis terram mortuis vendere, et debitam sepulturam denegare. » Secunda et po- ^{s^o^}tissima gratia, sive beneficium mortuis exhibendum, est oratio, sacrificia et suffragia pro eorum salute, ut a pœnis Purgatorii liberentur, et Dei visione cœloque donentur, uti fecit Judas Machabæus *II Machab.* xn, 43. Unde postquam praecepit eleemosynam viventibus dari, ne quis ab ea excludat mortuos, subjicit his quoque eam esse faciendam, præsertim quia eleemosynæ quæ fiunt viventibus pro salute mortuorum horum, pariter sunt eleemosynæ, idque majori fructu et commodo. Tertia gratia est, ul eorum memoria et ^{TcrUum}monumenta conserventur, ac fama et honor defendatur : item ut eorum filii, filiæ, uxores et nepotes juventur, alantur, protegantur. Vide S. Augustinum lib. *De Cura pro mortuis*, ubi, cap. ix, refellit Poetas et Gentiles, qui censebant animas velut umbras vagari, nec posse inferni fluvium transmeare, quamdiu corpora manebant insepulta. Vide eundem lib. *IX Confess*, cap. xn, de sepultura S. Monicæ matris suæ, ac S. Dionysium Areopagitam, *Ecclesiast. Hierarch*, cap. vu; S. Cyprianum lib. I. epist. 9 *ad Fumitaños*; S. Ambrosium, lib. *De Tobia*, cap. i; S. Chrysostomum» homil. 69 *ad Popul.*; Nozianzenum, oratione *in Cæsarium*. Quanta Gentilibus fuerit cura sepulcri, vide apud Alexandrum ab Alexandro, lib. III *Genial.* cap. m, et ibidem Tiraquellum.

Y,n.38. 38. Non desis plorantibus (ob mortem parentum, nliainve calamitatem) in consolatione, et com lugentibus ambila, — lugendo cum lugentibus, ut vertit Tigurina, et flendo cum flentibus' uti. monet Paulus *Rom.* xn, 15. Syrus : *Neque differas* (moreris, tardes) *a domo plorantis, et cum omnibus marentibus morena esto.* Non enim sufficit plorantes verbis consolari ; sed et cum iis lugentibus lugere et plorare oportet. Hac enim luctus communione dolor alleviatur, quia in alios dividitur, et ob iis quasi sustentatur. Ita fecit Job dicens cap. xxx, 25 : « Flebam super eo qui afflicto erat, et compatiebatur anima mea pauperi. »

¶ i. Hæc ergo *prima* est ratio cur compassione levetur dolor afflicti : quia, scilicet, compatiens aperit cor afflicti dolore occlusum et oppressum, facitque ut dolor effluat et in se derivetur. Unde S. Ambrosius lib. III *Offic.* cap. ult. : « Solatium, inquit, hujus vitæ est, ut habeas cui pectus aperias tuum, ut colles tibi virum fidelem, qui in prosperis gratuletur tibi, in tristibus compatiatur, in persecutionibus adhortetur, etc., qui in ludis exsultantem comprimat, in tristibus mœrentem erigat. »

¶.condi. *Secunda* est, quod compatiens afflicto, ideoque consiliorum inopi, sana consilia ad dolorem mitigandum suggerat, quæ dolor patientis in seipso inveniri non sinit. Unde *Proverb.* xxvn, 9, dicitur : « Unguento et variis odoribus delectatur cor, et bonis amici consiliis anima dulcoratur ; » Septuaginta : *Disrumpitur autem a calamitatibus anima.* Unde et illud Philosophi : « Animo regrotanti medicus est oratio. »

Terti». *Tertia*, quod compatiens amor et affectus tantum subinde est bonum, quantum malum est ipse dolor patientis : quare positus in balance illi æquiponderat, tantumque solatur et ludificat patientem, quantum cum dolor affligit et cruciat. Rursum compatiens patienti dat quasi partem cordis sui : quare patiens duplici quasi corde, putatam suo quam amici roboratus, levius fert dolorem. Ita S. Gregorius, lib. XX *Moral.* xxvi, in illud Job XXX, *Flebam super eo, qui afflicto erat* : « Exteriora largiens, inquit, rem extra semetipsum præbuit. Qui autem fletum et compassionem proximo tribuit, ei aliquid etiam de semetipso dedit. » Addit deinde novam rationem : « Idcirco autem plus compassionem quam datum dicimus : quia rem quamlibet plerumque dat etiam, qui non compatitur ; nunquam autem qui vero compatitur, quod necessarium proximo conspiciat, negat. »

tl' it*, *Quarta*, quod patiens sit quasi in mari amaritudinis demersus, ex quo per se emergere nequit : compatiens ergo compassionis affectum ei exhibens, quasi manum ei prabet, qua eum extrahat ; sicut piscatores escam suggerunt pisci, ut eum e mari educant. Affectus enim est quasi esca, qua uatientem adescat, itaque secum elevat ad robur

et spem melioris fortune. Ita S. Gregorius fib. II *Moral.* cap. x : « Ordo, inquit, consolationis est, ut, cum volumus afflicto quempiam a morrore suspendere, studeamus prius mcerendo ejus luctui concordare. Dolentem non potest consolari, qui non concordat dolori ; quia in eo ipso quod a mceroris afflictione discrepat, minus ab illo recipitur, a cpio mentis qualitate separatur. Emolliri itaque prius debet animus, ut afflicto congruat, congruens inhæcat, inhærens trahat. Neque enim ferrum ferro conjungitur, si non utrumque exustione ignis liquetur ; et durum molli non adhæret, nisi prius ejus duritia temperata mollescat, ut quasi hoc ipsum fiat, quod curatur ut teneat. Sic nec jacentes erigimus, nisi a rigore nostri status inclinemur. Amici igitur B. Job, ut afflicto a dolore suspenderent, curaverunt necessario simul dolere. » Nostra ergo lacrymæ lacrymantium lacrymas detergimi et desiccant ; sicut pluvia pulverulenta, quæ pulverem excitat, desiccatur, non humectat.

39. NON TE PIGEAT VISITARE .F.GBOTCM : EX HIS Vers. 39.

ENIM IN DILECTIONE FIRMABERIS. — Græca : *Ne pigriteris* (et sic legit S. Cyprianus lib. III *Testimon.*) *visitare agrotum : ex his enim diligere ;* Syrus : *Neque tædeat te visitare infirmos, quia propter hac diligere ;* Tigurina : *Ne dubites invisere agrotum ; nam gratiam ex eo colliges.* Gracum enim ζ«d», significat pigere, tædere, gravari, dubitare, diilerre, negligere, timere, tardare, ægre et gravatili! facere, omittere. Unde : ««« est cunctatio, ignavia, segnitie, tarditas, dubitatio, timor. Illi enim affectus connexi sunt, et unus ex abo nascitur, eumque comitatur. Inde Ocnus ille fabulosus piger apud Ovidium. Quia enim morbi et morbi nihil lieti, sed omnia tristia, ipsamque mortem afferunt et repræsentant, hinc oritur tædium et pigritia eos visitandi. Jubet ergo hoc tædium superali fervore claritatis, uti fecit noster S. P. Ignatius Parisiis ab ægro, licet sibi infido, accersitus Rothomagus. Tribus enim primis leucis tantam sibi a dæmone sensit injici gravedinem, ut videretur sibi habere pedes plumbeos ; sed illud constanter tolerans et superans discussit adeo, ut reliquum itineris currendo instar cervi, divinis consolationibus affluens peregerit, uti referi Ribadeueira lib. V Aitæ ejus, cap. it. Signum ergo languentis et deficientis dilectionis est, ægro et pigre visitare infirmos. Unde in concilio Toletano, *can.* 2, quod citatur distinct. XXV, canon. *Unum*, inter alia peccata venialia igne Purgatorio expianda, ponuntur hæc : « Quoties plus loquitur quam oportet, plus facit quam expedit : quoties pauperes importune petentes exasperat : quoties in carcere positos (ardius requisiverit, et infirmos tardius visitaverit. »

Rursum tō *visitare*, non solum adire et visero, sed et solari, consulere, benefacere, omnique ope juvare significat. Denique ex his, scilicet, Tinnibus jam dictis, puta dando eleemosynas,

Lam mortuis quam viventibus, plorantes solando, infirmos visitando, « in dilectione firmaberis : » hæc enim sunt officia et actus dilectionis; actus autem firmant et intendunt habitum. Non facile, ait Palacius, a daemone vincetur, qui infirmos visitare contendit; infirmi infirmitas firmat infirmam charitatem. Rursum ex his operibus in Dei dilectione firmaberis, quia firmius te diliget Deus, ac ideo non patietur te in peccata prolabi.

Ratio a priori est, quod visitare infirmos ex charitate sit actus charitatis : actus autem augent et firmant habitum : si quis visitet ægrum non proprie ex motivo charitatis, sed misericordi®, vel alterius virtutis, etiam sic firmatur charitas. Nam virtutes omnes inter se connexæ, et earum vinculum est charitas : quocirca charitas per actus aliarum virtutum, præserim misericordi® et pietatis, nutritur, augetur et roboratur. Videtur, ait Dionysius, interpretes in Graeco legisse active, id est amabis, diliges ; hoc est, in amore et dilectione cresces et firmaberis : significatur enim actus continuatus, non inchoatus. Jam legunt passive, id est *diligeris* : cui quoque adaptari potest nostra versio Latina, a in dilectione firmaberis, » si dilectionem non activam, sed passivam accipias, 7. d. Per hæc augebis tui amorem, facies ut magis diligaris a Deo et hominibus, ac vicissim cos magis active diliges, tum quia amor provocat amorem, magnes enim amoris est amor; tum quia Deus illis, quos magis diligit, maiorem gratiam et amorem infundit, quo vicissim cum magis amant et diligunt. Amor enim Dei est efficax, paritque sui amorem reciprocum. Summa, plenus erit sensus omnes versiones concilians, si dilectionem activam, æque ac passivam intelligas, 7. d. Per hæc officia pietatis cresces in dilectione, ideoque vicissim magis diligaris a Deo et hominibus. Ita Dionysius.

Verum mihi valde fit verisimile, Siracidem seniore qui hebraico hunc librum scripsit, scripsisse hoc loco nnsn *taohab*, quod est futurum conjugationis *hophal*, id est, in dilectione poneris et *innaberis*. *Jlophal* enim habet significationem passivam duplicem : respondet enim conjugationi *hiphil*, quæ est duplex activa. Igitur *ahab*, sicut in *hiphil* significat, *fecit amare*, sic in *hophal* significat, *factus est amare*, vel firmatus est in amore. Unde *taohab*, quod est futurum *hophal*, significat *firmaberis in dilectione*. Hinc fit verisimile, nostram versionem Latinam tractam esse immediate ex Hebræo. Idipsum in Græco voluit imitari Siracides junior : itaque per *rè* voluit significare non simplex passivum, scilicet, *diligeris*: sed duplex, scilicet, *incitaberis ad dilectionem*, in caque firmaberis : sic enim vertit Latinus, et hoc significat Hebræum *taohab*. Igitur *fyxnr&.ir.*, idem est quod *b* *ycani* id est, in amore collocaberis : et forte ita vertit Siracides, vel 6 id est, in amore firmaberis. Sic exponit S. Augustinus il-

hid *Gaies*, xxn, 12 : « Nunc cognovi, quod times Deum. » *Cognovi*, id est, cognoscere te feci : Deus enim idipsum ante cognoscebat. Et illud *llaman*. vin, 26 : « Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. » *Postulat*, id est, postulare nos facit. Nec enim Spiritus Sanctus gemere potest.

Moraliter, disce hic quam utile ctsanctum sit visitaie infirmos. Quod enim infirmis fit, Christus sibi factum æstimat. Unde in die iudicii electis ^{wgro-} dicet : « Infirmus eram, et visitastis me, » *Matth. rum*[†] cap. XXV, 36. Qui ergo infirmum visitat, Christum visitat. Quocirca S. Bonaventura in *Stimulo divini amoris*, cap. I : « Cur, inquit, anima, tota die anxiaris post Christum? Indicabo tibi quem diligit anima tua. Certe in infirmaria jacet, et ibi angustiat, ibi torquetur. Curre, et sibi ministra, sibi compatiere infirmanti. » Hæc ipse simplici, sed incenso stylo. S. Gregorius Nazianzenus, orat. 27 *De Cura pauperum* : « Pauperi, inquit, subveni, vestem præbe, medicamentum adhibe, vulnus alliga, de calamitate percontare, de patientia orationem habe (hæc enim, adeoque omnem opem, quæ re verbove fit, includit *w visitare aegrotum*). Bono esto animo, accede. Haud quaquam ex ea re labefactaberis; haud quaquam vitium contrahes, etiamsi homines nimium molles et delicati hoc existiment, inanibus rationibus decepti, vel potius hoc sive mollitiei suæ atque inertis, sive impietati prætexant. » Idem Nazianzenus, orat. 20, mire celebrat S. Basilium, quod Cæsare® nosodochium ædificavit, ægros omni ope adjuverit, quin et eorum vulnera osculatus sit, in iis contemplans Christum : « Quocirca, inquit, ne labra quidem vir generosus, et generosis parentibus ortus, nominisque splendore clarissimus, ægrotis admoveere gravabatur, n Plura hujus rei heroica heroum exempla, uti S. Galliani, Piacili® Imperatricis, Radegundis, Eustachii, S. Mari® Oigniacensis, etc., exempla recensui *Isaiae* XXXVIII, in calce capitis, et *Jacobi* 1,27.

Quomodo consolandi et admonendi sint ægri, vide apud S. Gregorium HI parte *Pastor.*, Admon. 13. Idem S. Gregorius, lib. XX *Moral.* xxvi, subtiliter docet quomodo visitans ægros in dilectione firmetur: quia, scilicet, ex dilectione ægri dolores per compassionem in se transcribit, qui est insignis dilectionis actus. « Ille, inquit, perfecte tribuit, qui cum eo, quod afflicto porrigit, afflicti quoque in se animum sumit ; ut prius in se dolentis passionem tranferat, et tunc contra dolorem illius per ministerium concurrat. » Illustrat id exemplo Christi : « Qui eum posset nobis etiam non moriendo succurrere, subvenire tamen moriendo hominibus voluit, quia, videlicet, minus amaret, nisi et vulnera nostra susciperet ; nec vim nobis suæ dilectionis ostenderet, nisi hoc, quod a nobis tolleretur, ad tempus ipse sustineret. » Idem, homil. 39 in *Evangel.*, illustre recenset exemplum. Marlyrius monachus, inquit,

leprosum in via repertum, in humeros sustulit. « Statini vero ut ad monasterii aditum pervenit, is qui leprosus esse putabatur, de collo ejus exsiliens, et in ea specie apparens, qua recognosci ab hominibus solet Christus Jesus, ad cœlum Martyrio aspiciente rediit, eique ascendens dixit : Martyri, tu me non erubuisti super terram, ego te non erubescam super cœlos. » Leo IX Pontifex leprosum ante fores repertum in proprio lecto collocari jussit, qui mane quæsitus nusquam inventus est. Creditum est Christum pauperis specie eo loci recubuisse. Ita Platina, et alii in Vita Leonis IX.

Ver>.W. 40. IN OMNIBUS OPERIBUS TUIS MEMORARE NOVISSIMA TUA, ET IN ÆTERNUM NON PECCABIS. — « **Ultimo ponit**, ait Lyranus, directivum totius vite humana», sicut nauta sedet in ultima parte navis, ut dirigat eam, » ut, scilicet, acrem det stimulum ad studia charitatis et virtutum, ac adimplenda Dei præcepta, quæ multa hoc capite assignavit, et plura deinceps assignabit, ne quod eorum tedium surripat. Hæc ratio est a priori. Finis enim, qui in novissimis includitur, est principium agibilium, ut docent Philosophi : omnia enim agunt propter finem ; ac præsertim in Ethica linis hominis, qui est beatitudo, eum movet et impellit ad fugam peccati et amplexum virtutis, quasi ad media quibus beatitudo obtinetur. Græca quædam legunt, Τριὰς τοῦ id est, in omnibus sermonibus vel verbis. Alia tamen legunt, « >70^, id est operibus. Ita legit Noster, idque melius et plenius : non enim in solis verbis, sed in omnibus actibus oportet meminisse novissimorum. Adde, Hebr. *dabar*, id est verbum, sæpe pro facto sumi. Syrus : *In omnibus operibus tuis memor esto finis, et in æternum non peccabis*, scilicet, nunquam mortaliter, raro venialiter, ait Dionysius. Novissimorum enim intenta cogitatio retrahit a malo, et incitat ad omne bonum. Rursum, ut ait Rabanus : « Nemo potest perfecte peccatum devitare, et operibus justitiæ deservire, nisi qui sperat se quotidie de hoc mundo migrare. Qui enim considerat, qualis est in morte, semper fit timidus in operatione ; undo in oculis suis quasi jam non vivit, nil quod transit appetit, cunctis presentis vitæ desideriis contradicit, et pene mortuum se considerat, quia morituum minime ignorat : perfecta enim vita est mortis meditatio, quam dum justi sollicite peragunt, culparum laqueos evadunt. »

Quocirca S. Augustinus in *Speculo peccat*, cap. 1 : « Consideratio, ait, hujus sententiæ, destructio est superbia », extinctio invidie, medela malitiae, efiugatio luxurie, evacuatio vanitatis et jactantiæ, constructio disciplina », perfectio sanctorum, preparatio salutis æternæ. » Et cap. vi : « Non pergas, vide in hoc speculo quid es, et quid cras ; cujus conceptio tabes menstrua, origo lutum, putredo finis. » Et cap. vii : « Quid tunc proderit appetitus cibi exquisiti, potus delicatus, vestis cu-

riositas, calceamenti speciositas, camis mollities, ventris ingluvies, ciborum superfluitas, crapula et ebrietas, domorum constructio, prebendarum acquisitio, divitiarum aggregatio? » Hæc Augustinus vel quisquis est auctor ; nam cap. m citat versus Boetii, qui 470 annis fuit posterior S. Augustino.

Porro novissima sunt quatuor, mors, judicium, iu u u ac gehenna, et coelestis gloria : utraque æterna, r quibus qui non movetur, vel pecus est, vel lapis, omni m r non homo ; chalybs est, silex est. Tradit hic Sira- 'Élu- cides regulam certam, quæ omnes actiones nos- njMrum- tras regulet, ordinet, sanctificet nimirum hanc : In singulis operibus illud eligito, illud agito, quod in hora mortis voles te elegisse et egisse : « In omni opere suo dicat quisque sibi ipsi : Si modo moriturus esses, faceres istud? » ait S. Bernardus in *Speculo monadi*. In singulis operibus illud eligito, illud agito, quod in die judicii, cum coram terribili tribunali Christi eorum rationem redditurus stabis, optabis te elegisse et egisse. Nihil agas, cujus in æternum te pœnileat, quod te egissejugiter lugeas, et luas in gehenna. Stude quam optime et perfectissime singula peragere, ut de omni gaudeas, et maximis præmiis doneris in coelo.

Quocirca S. P. Ignatius, fundator Societatis nostræ, in *Exercitiis spiritalibus*, has in dubiis, sive de vitæ statu eligendo, sive de alia re qualibet resolvenda, securas dædal praxes et modos eligendi : Illum statum elige, illam partem in dubio capesse, quam voles te elegisse in articulo mortis ; quod optabis te elegisse et capessivissem die judicii, illud nunc elige et capesse. Tunc enim purum habebis judicium, quod nunc ob passiones, comoda et concupiscentias sæpe obscuratur, imo excæcatur. Tunc sincere vereque judicabis de agendis, vel non agendis, quando rebus omnibus valedices, cum jam ob respectus humanos honorum, deliciarum vel opum, sæpe distorte et perverse de iis judices.

Hæc cogitatio et regula erit efficacior, si cogites novissima non procul abesse, sed brevi tibi obventura, rursum tibi incertum esse, quo die vel hora te occupatura sint. Quocirca omni die et hora te ad illa subeunda debere esse paratum et expeditum : a Quia, qua hora non putatis, Filius hominis veniet, » uti premonuit Christus, *Luca* XII, 40. Nam a morte bona pendet beata æternitas ; a mala, infelix et miserrima. Cujus disparitalis symbola sunt murena et scorpius : murena enim in cauda animam et vitam gerit, potius quam in capite ; scorpius vero in cauda gerit spiculum mortis, a Murenas, ait Plinius lib. XXII, cap. n, animam in cauda habere certum est, » ideoque a ea icta celerrime exanimari, at capitis ictu difficulter. » Sic Sancti animam habent in cauda, quia mentem defixam habent in cogitatione novissimorum, ut per bonam mortem transeant ad beatam immortalitatem. Atdæmon quasi scorpius capite blanditur, cornibusque amplexa-

tur, sed ut detentum spiculo caud® transfigat et pt?rimal : sic enim suis initio peccati illecebras exhibet, sed eosdem in morte spiculo damnationis configit, morientesque seenni rapit ad tartara. Quocirca S. Isidoras, in fine *Chronici* : « In omnibus, inquit, operibus memorare novissima tua. Quando enim unusquisque de sæculo migrat, tunc illi consummatio sæculi est. » Et Nazianzenus in *Sententiis* : « Mortem, inquit, velut praesentem semper tibi ob oculos pone; ita enim fiet, ut cum ipsi occurrendum erit, superior existas, d

Causam dat S. Bernardus semi. 2 in *Festo SS. Petri et Pauli* : a Fili, ait Sapiens, memorare novissima tua, et non peccabis; nimirum, quod hæc cogitatio maxime facit timoratum, timor expellat peccatum, negligentiam non admittat. Novissima autem nostra sunt, mors, iudicium, gehenna. Quid horribilius morte? quid iudicio terribilius? nam gehenna nihil potest intolerabilius cogitari. Quid metuet, si quis ad ista non trepidat, non expavescit, non timore concutitur? In omnibus operibus tuis memorare novissima tua: mortis horrorem, iudicii tremendum discrimen, ardentis gehennæ metum ab oculis cordis lui elongari nulloatenus patiaris. Time, o homo, quod in morte separandus es a bonis omnibus hujus corporis, et tam dulce carnis et animæ vinculum amarissimo secandum divortio erit. Time, quod in terribili iudicio ei præseidandus es, in cujus manus horrendum est incidere; et eo examinante quem nihil latet, si quidem inventa fuerit in te iniquitas, alienandus ab universitate quietis et gloriæ, et segregandus a numero Beatorum. Time, quod In gehenna cruciatibus æteruis et immensis exponendus os, in sorte diaboli et angelorum ejus, in igne ætenio qui prarpuralis est eis. bies novissimus quam sit exspectatione terribilis, fili, memoraro novissima tua. » Et paulo inferius : « Unde nobis ista dissimulatio est, fratres rnei? unde hæc tam pernicioosa tepidilas? unde hæc securitas maledicta? Quid seducimus miseri nosipsos? Forsitan jam divites facti sumus; forsitan jam regnamus. Nonne ostium domus nosiræ horribiles spiritus illi obsident? Nonne exitum nostrum larvales ili® facies praestolantur? Quis illa pavor erit, o anima mea, cum dimissis omnibus, quorum tibi est tam jucunda pratentia, gratus aspectus cohabitado ip>a tam familiaris, sola ingredient Incognitam regionem, occursantia tibi cattervatim ruere teterrima illa monstra videbis? Quis Ubi in die tant® necessitatis occurret? quis tuebitur a rugientibus præparalis ad escam? quis consolabitur? quis deducet? Filioli mei, memoremur hæc novissima nostra, ne peccemus, n Eadem repetit sermone *De primordiis, inediis et iavüsimù*, ubi et addit; « Nam in morte non magnum, non parvum aliquid de bonis fiujus mundi tecum delaturus es; in iudicio nec fallere, nec resistere possibile erit; in gehenna nulla penitus

consolatio, sed perpetuum væ, ululatus et fictus et stridor dentium. »

Hic ergo fuit sensus, hic virtutis stimulus Doc- Goom»
torum et Sanctorum omnium. Audi S. Augustinum, lib. II *de Genesi contra Munich*, cap. xxviii : »< * Nihil, ait, sic revocat homines a peccato, quemad- mi' Jk
modum imminentis mortis cogitatio: tunc enim anteadam; vit® coram justissimo iudice reddenda ratio erit. Et semi. 3 *De Innoc.* : u Si diem mortis su® homines jugiter 'cogitare vellent, animauf suam ab omni cupiditate vel malitia cohiberent. » Quod ipsum magis vere de memoria iudicii, sempilernorumque suppliciorum affirmatur; sic enim ait Uasilius in *Psalms*, xxxv : « Si quando te senseris ad aliquod provocari peccatum, ad mentem revoca formidabile illud, nec ulli mortalium tolerabile Christi iudicium, et hoc quasi freno animam cohibe. » Et S. Ambrosius *ad Virgin. lapsam*, cap. vm : a Si mente cernerent homines peccatores, quale iudicium imminet mundo, sensus humanus non dispergeretur vanilate sæculari, si non infidelitate gravaretur, d

Quantam vero vim habeant inferorum supplicia ad animum ab omni scelere revocandum, luculenter docuit Prosper lib. jll *De Vita contemp.* cap. xi: < Cogitare quale malum sit ab illo gaudio divin® contemplationis excludi, beatissima Sauciorum omnium societate privali, fieri patri® cœlestis extorrem, mori vil® beat®, morti vivere senipilern®, in æternum ignem cum diabolo et angelis ejus expelli, ubi sit mors secunda, damnatio, exsilium, vit® supplicium, non sentire in illo igne quod illuminat, sentire quod cruciat, exundantis incendii terribiles crppilus pati, barathri fumantis cœca caligine oculos obcæcarl, profundo gehenna; fluctuantis immergi, edacissimî in æternum dilaniari vermibus, nec finiri. Hæc et similia multa cogitare nihil est aliud, quam vitiis omnibus repudium dare, et omnia blandimenta carnalia refrenare. »

Audi S. Basilium *ad filium spirit.*: «Semper, ait, anta oculos tuos versetur ultimus dies. Cum diluculo surrexeris, ad vesperum te ambigas pervenire; et cum in lectulum ad quiescendum membra tua posueris, noli confidere de lucis adventu, ut facibus te possis refrenare ab omnibus vitiis. Semper cor tuum cœlesüa promissa meditatur; omnia terrena, qu® possides, in coelestes mansiones transfer. » Rursum S. Augustinus vel quisquis est auctor *Speculi peccatoris*, tom. IX, cap. m ; u Sapientis, ait, est non tam cujuslibet rei principium prospicere, quam finem exilumque provid ;e. Felix esse comprobatur, qui sic cogitat de supplicio ante supplicium, ut poslea supplicii eflugial periculum. »* Et cap. v ; u LiImam sapere» et intelligeres, qu® mundi sunt ; et provideres, qu® inferni sunt! profecto Deum timeres, superna appeteres, mundum contemneres, et infernum horrerer, In illa nimis metuenda extrema hora tua quis amicorum, quis parentum luorum veniet

cum gladiis et armis auxilium ferre? Non enim erit tunc qui te consoletur ex omnibus charis tuis. Refugium tuum tantummodo apud Deum, p etc.

Post hominem vermis, post vermem fœlor et horror:
Sic in non hominem lertitur omnis homo.

Exempla Fêcît hoc S. Marcella, de qua S. Hieronymus ci. rtiia-jn ejus Epitaphio, epist. 16 *ad Principiam* ejus tiliam : « Annis, inquit, plurimis sic suam trans-egit ætatem, ut ante se vetulam cerneret, quam adolescenlulam fuisse meminisset, laudans illud Platicum, qui Philosophiam meditationem mortis esse dixit; unde et noster Apostolus, *Corinth.* XV : Quotidie, inquit, morior propter vestram salutem. Et Dominus: Nisi quis tulcrit crucem suam quotidie, et secutus fuerit me, non potest meus esse discipulus. Multoque ante per Prophetam Spiritus Sanctus : Propter te mortificamur tota die, gestimati sumus ut oves occisionis. Et post multas ætates illa sententia : Memento semper diem mortis, et nunquam peccabis. Disclisimique præceptum SalyricJ:

Vive memor lclhl, fugit hora; hoc quod loquor, Inde c\$U

Sic ergo ætatem duxit et vixit, ut semper se crederet esse morituram ; sic induta est vestibus, ut meminisset sepulcri, offerens se hostiam rationabilem, vivam, placentem Deo. »

Idem in Epitaphio Nepoliani *ad Heliodorum* : u Platonis, inquit, sententia est, omnem sapientium vitam meditationem esse mortis. Laudant hoc Philosophi, et in cœltun usque ferunt; sed nullo fortius Apostolus: Quotidie, inquit, morior per gloriam vestram ; aliud est enim conari, aliud agere : aliud vivere moriturum, aliud mori victurum. Ille moriturus pst cx gloria, iste moritur ad gloriam. Debemus igitur et nos animo premeditan quod aliquando futuri sumus, et quod velimus nolimus, abesse longius non potest: nam si nongentos vitæ excederemus annos, ut ante diluvium vivebat humanum genus, et Mathusalem nobis tempora donarentur, tamen nihil esset preterita longitudo, quæ esse desiisset: etenim inter cum qui decem vixit annos, et eum qui mille, postquam idem vite finis advenerit, et irrecusabilis mortis necessitas, transactum omne tantumdom est, nisi quod senex magis onustus peccatorum fasce proficiscitur.

Optima quæque dies miseri* mortalibus rvi
Prima fugit, subeunt morbi, trblisque senectus,
Et labor, et dura? rapit inclementia mortis. »

Subdit exemplum Xerxis: « Xerxes illo rex potentissimus, qui subvertit montes, maria contravit, cum de sublimi loco infinitam hominum multitudinem, et innumerabilem vidisset excroium, flesse dicitur, quod post centum annos nullus eorum, quos tunc cernebat, superfuimus es-

set. Osi possemus in talem ascendero speculam, de qua universam terram sub nostris pedibus cerneremus ! jam libi ostenderem totius orbis ruinas: gentes gentibus et regnis regna colliga: oho* torqueri, alios necari ; alios absorberi fluctibus, çdios mi servitutem trahi: hic nuptias, ibi plancum : illos nasci, istos mori : alius affluere deliciis, alios mondicarum : et non Xerxis tantum exercitum, sed totius mundi homines qui nunc vivunt, in brevi spatio defuluros. Vincitur sermo rei magnitudine, et minus est omne quod dicimus. Redeamus igitur ad nos, etqua>iocœlo descendentes paulisper nostra videamus. Sentisnc, obsecro, quando infans, quando puer, quando juvenis, quando robuste «talís, quando senex factus sis? quotidie morimur, quotidie commutamur; et tamen «temos nos esso credimus. Hoc ipsum quod dicto, quod scribitur, quod relego, quod emendo, de vita mea tollitur: quot puncta notarii, tot meorum damna sunt temporum. Scribimus atque rescribimus: transeant maria epistola*, et scindente sulcum carina, per singulos fluctus ætatis nostræ momenta minuuntur. Solum habemus lucri, quod Christi nobis amore sociamur. »

Magnus ille Simeon Stylites, non nisi unum sermonem scripto reliquit, cujus titulus est: *De semper mente complectendo suum diteeman*, ubi graphice depingit animæ peccatricis raorientis angustias, eum a dæmonibus cingitur ut eam in tartara abripiant; atque ex adverso animæ sancte lætitiā, cum ab Angelis ducitur in paradysum. Exstai in *Ihbhoth.* SS. Pa/rwm, m Appendice. Porro hic Simeon e columna quotidie bis docebat populum ; tota autem ejus doctrina et concio erat de novissimis, < jubens in coelum suspicere et evolare, ac e terra discedere, et regnum quod exspectatur, visiono apprehendere, et gehennæ minas timere, et terrena contemnere, et futura exspectare, » ait Theodoretus in *Ihstor. Patrum*, oap. XXVI. Idipsum docebat re ipsa, puta statione et oratione continua, magis quam voce et concione; stabat enim jugiter suspiciens cœlum, Dounique deprccans quasi ad eum evadere gestiens.

S. Anselmos, epist. 5 *ad Buryundium et Rirheram* ejus conjugem : < Ponite, ait, quotidie ante oculos vestros finem vestrum: cogitate intentissime cujus erunt et quid vobis proderunt, quæ post vos remanebunt. Cogitate, quo ibitis, quid vobiscum portabiti», quid ibi quod pnpmissnm a vobis sil, invenietis. Certe non portabitis vobiscum, nec invenietis ibi aliud, quaiu merita vestia, sive bona, sive mala. » Et mox: Hæc cogitate, hæc inter vos die ac nocte, in secreto et in publico tractate, hco suit colloquia vestra invicem, domine mi, amica meti. Quid facimus, quid tardamus? prope est ultima dies nostra. Quomodo expendimus vitam nostram? quomodo satisfacimus Deo pro peccatis nostris? Preparemos nos quasi

videamus in proximo diem vocationi* nostræ, el ila aptemus nos ut securi eamus ad iudicium; quia recepturi sumus fiine dubio, prout gerimus in hac vita, sive bonum sive malum. Deus junxit nos in hac vita : faciamus ut simul nos jungat in æterna vita, et ibi videamus prolem nostram, quam sibi Deus jam assumpsit. Hæc sint studia vestra, hæc sollicitudo, hæc suspiria vestra. »

Vis exemplum magis patheticum et vivum? Accipe :S. Joannes Eleemosynarius, ut novissimorum \$emPcr recordaretur, sepulcrum sibi exstrui, sed imperfectum relinqui curavit, ac monitorem statuit, qui diebus festis sibi coram omnibus diceret: « Monumentum tuum in hodiernum usque diem est imperfectum, domine: jube ergo ut id finem accipiat; incertum est enim qua fur ingreditur, » nempe mors. Ilæc cogitatio ad tantas eleemosynas eum exstimulavit. Ita Leontius in ejus Vita. Idem fecit Theodosius cœnobiarcha, cujus Vita exstat apud Surium die <l januarii.

S. Rembertus Archiepiscopus Bremensis, ut habet ejus Vita, dictitabat primam Philosophi® definitionem esse meditationem mortis. Hanc ergo jugiter præmedilabatur, et ad eam se disponebat, ut impleret illud Sapientis : a Memorare novissima tua, et in ælernum non peccabis, » Ubi enim non est timor mortis, ibi est dissolutio vitæ; ubi vero dissolutio vite, ibi peccatorum abundantia; et ubi hæc, ibi perditio anirnæ. Timor enim semper emendat, tollit securitatem, paril sollicitudinem, superbiam dejicit, humilitatem nutrit, charitatem auget et virtutes multiplicat. Celebris est sententia S. Hieronymi : « Facile contemnit omnia, qui semper cogitat se moriturum. » Et illa: « Sive comedo, sive bibo, sive studeo, sive quid aliud ago, semper ultima illa tuba insonat auribus meis: Surgile, mortui, venite ad iudicium. »

Noster B. Franciscas de Borgia dictitabat boni

viri, præsertimReligiosi, exercitium esse quotidie per 24 horas se preparare ad mortem; quodque ipse tunc recte constitutus erat, quando quolibet die dicere poterat cum S. Paulo: « Quotidie morior. » Ita Ribadeneira in Vita ejus, lib. IV, cap. v. Denique S. Job, cap. xiv, 14 : a Cunctis diebus, ait, quibus nunc milito, exspecto donec veniat immutatio mea. »

Idem fuit sensus Gentilium. S. Maximus, *serm. 36*,^{Ceo,i-} narrat Musomum interrogatum quis optime extremum diem clauderet, respondisse : « Qui semper postremum vitæ diem sibi instare proposuerit,† Plato, uti jam dixi, consuit, « omnem sapientum vitam esse meditationem mortis. »

Apud Ægyptios in solemnibus conviviis unusquispiam cadaver ligneum quam proxime ad verum effictum, convivis singulis ostendens, dicebat : a In hunc intuens, pota et oblectare, talis postmortem futurus; » licet quo fine hoc fecerint, sit ambiguum. Testis est Herodotus, lib. III.

Aristippus in maris tempestate expallescens, ea sedata, cum ei quidam insultaret: « Cur vos, Philosophi, qui prædicatis mortem non esse formidandam, expallescitis in discrimine, nos indocti non limemus? Quoniam, inquit Aristippus, non de pari anima libi mihique cura est ac metus. » Addit Gellius eum dixisse : Ego limeo anirnæ Aristippi, tu non limes anirnæ nebulonis. » Ita Laertius lib. II, cap. vni.

Secundus Philosophus, teste eodem Laertio, rogatus ab Adriano Imperatore quid esset mors, respondit: a Mors est æternus somnus, dissolutio corporum, divitum pavor, pauperum desideium, inevitabilis eventus, incerta peregrinatio, latro hominis, somnii pater, fuga vitæ, vivorum discessio, resolutio omnium. » Denique Seneca in *Proverbiis* : a Omnis dies, inquit, velut ultimus ordinandus est. >

CAPUT OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Prosequitur argumentum capitis præcedentis, quomodo scilicet quis prudenter se cum proximis gerere debeat, sed circa alia hominum genera. Rursum cap. proceed. docuit quid proximo cuique præstari debeat: hic vero et sequenti, quid non præstari. Primo ergo docet non esse litigandum cum potente, divite, linguato, indocto; secundo, vers. 6, docet non esse spernendos peccatores pernitentes, nec senes, ncc inimicos mortuos; tertio, vers. 13, docet non esse reprehendendos peccatores obstinatos, contumeliosos, fortiores, judices, iracundos, audaces; quarto, vers. 20, docet consilium non esse ineundum cum fatuis et extraneis. Summa, totum fert caput suadet pacem et tranquillitatem vitæ, ejusque obices et impedimenta indicat et dissuadet.

4. Non litiges cum homine potente, ne forte incidas in manus illius. 2. Non contendas cum viro locuplete, ne forte contra te constituat litem tibi. 3. Multos enim perdidit aurum el argentum, ct usque ad cor regum extendit et convertit. 4. Non litiges cum homine linguato, et nun simes in ignem illius ligna. 5. Non Communices homini indocto,

ne malo de progenie tun loquatur. 6. Ne despidas hominem avertentem se a peccalo, neque improperes ei: memento quoniam omnes in correptione sumus. 7. Ne spernas hominem in sua senectute: etenim ex nohis senescunt. 8. Noli do mortuo inimico tuo gaudere: sciens quoniam omnes morimur, et in gaudium nolumus venire. 9. Ne despicias narrationem presbyterorum sapientium, et in proverbiiis eorum conversare : 10. ab ipsis enim disces sapientiam, et doctrinam intellectus, et servire magnatis sine querela 11. Non teprætercat narratio seniorum: ipsi enim didicerunt a patribus suis. 12. Quoniam ab ipsis dices intellectum, et in tempore necessitatis dare responsum. 13. Non incendas carbones peccatorum, arguens cos: el ne incendaris flamma ignis peccatorum illorum. 14. Ne contra faciem stes contumeliosi, ne sedeas quasi insidiator oii tuo. 15. Noli (cenerari homini fortiori te: quod si fœneraveris, quasi perditum habe. 16. Non spondeas super virtutem tuam: quod si spoponderis, quad restituens cogita. 17. Non judices contra judicem : quoniam secundum quod justum est, judicat. 18. Cum audace non cas in via, ne forte gravet mala sua in te: ipse enim secundum voluntatem suam vadit, et simul cum stultitia illius peries. 19. Cum iracundo non facies rixam, et cum audace non eas in desertum : quoniam quasi nihil est ante illum sanguis : et ubi non est adjutorium, elidet te. 20. Cum fatuis consilium non habeas: non enim poterunt diligere nisi quæ cis placent. 21. Coram extraneo ne facias consilium: nescis enim quid pariet. 22. Non omni homini cor tuum manifestes, ne forte inferat tibi gialiam falsam, et convicietur libi.

PRIMA PARS CAPITIS.

CUM (ILIBUS NON SIT LITIGANDUM.

Yen. L 1. NON LTTIGBS CUM DOMINE POTENTE, NE FORTE
inv.iv[†] .in man is ii.* ics.— Pro *litiges*, græco est
 quod significat certare, tam verbis
 quam verberibus, puta tam litigare quam pug-
 nare. Insiapiens enim est, qui cum potentiore
 se contendit, sive lite forensi, sive pugnis vel
 armis, quia certum est periculum, quod illi
 succumbet, et in ejus laqueos incidet, tb coque
 vincetur et proteretur. Unde Tigurina, puta Va-
 tablus, vertit, *ne concertes aim homine potente* ;
 Syrus vero, *ne converseris cum homine qui est*
asperior te, ne forte incidas in manus ejus. Huc fa-
 cit proverbium Latinum : « Hinnulus leonem, »
 supple provocat; imo, si sapit et sibi consultum
 velit, ne provocet ad litem vel duellum.

cum Parallel® Siracidi sunt aliarum gentiupi et sa-
r tr .? pientum senti®. Celebris est illa Alcibiadis :
liiigin- a Cum licet fugere, ne quære litem. » Et illa
Gnomr. S. Gregorii Nazianzeni in *Distichis* : a Ut peritus
 gubernator tempestates, quoad fieri potest, de-
 vitat, sic sapientis animus gravia omnia et peri-
 culosa. » Lis autem omnis gravis est et pericu-
 losa, sed maxime ea quæ cum principe vel po-
 tente suscipitur. Nam, ut ait Seneca in *Proverbiis*:
 a Tempestas grandis est indignatio regis. » Ara-
 bum est adagium, *Centur. i, num.2*: « Ne jace sa-
 gittas in idolum ferreum, * id est, ne jace verba

tua in eum qui fortior te est; « neque obsiste
 adversarius illi qui tibi præpollet. » SagiU® enim
 in idolum ferreum jad® illud non transfigunt,
 sed resultantes jacentem potius iædunt : sic po-
 tentes imbecillorum conatibus non hedunlur,
 sed eos potius in ipsos retorquent. Cato in
iichis.

Cede locum lssus fortune; cede potenti :
 Lsdere qui potuit, potent quandoque juvare.

Præclare Nazianzenus in *Tetrastichis* :

Non oblinere cuncta, nec semper, stude.
 Bene vinci ames plus, improbe quam vincere
 Athleta, nam non vincitur, quisquis jacet
 Humi ; sed hostem »rpe sternens dejicit.

Elegans hac de re exstat apologus leonis et
 vulpis, apud Cabrram, aliosque mythologos :
 a Amicitiam, inquit, quodam tempore junxere
 inter se leo, asinus, vulpes, atque ita communiter
 venatum exiere. Copiosa autem præda parta,
 jubet asinum leo illam dividere; qui similiter
 in lres recales partes distribuens, sorte pulabai
 decerni oportere, quid quisque deberet sumere.
 Ob hæc leo ira commotus in asinum irrui, et
 dilacerat, atque devorat miserum. Tum vulpem
 dividere jubet. At illa, in acervum congestis uni-

▼ ends, sibi exemit parvulam portiunculam ; atque banc justam divisionem osse dixit, ut leoni, cujus non solum auspiciis, \$ed etiam laboribus omnia essent quæsita, plurima extra sortem cederent. Cii leo : Quis te, inquit, optima vulpecula, tarn scite partiri docuit / Asini, respondit vulpes, mi leo fortissimo, asini socii nostri casus, p Similis est apologus Pfifedri, lib. I *Fabularum*, cap. v : a Vacca, inquit, capella, ovis et leo In venatione cepere cervum, quo in quatuor partes diviso, dixit leo :

Ego primam tollo, quia nominor lco;
Secundam, quia lum fortis, tribuetis mihi;
Tum, quia plus valeo, me aequatur tertia;
Malo atliciclor, si quis quartam tetigerit.
Sic totam prxdim sola improbitas abstulit.

Aflhbulatio :

Nunquam est fidelis cum potente societas.

Er hoc apologo dicta est leonina societas, cum omne commodum ad unum redit, reliquis vi fraudatis, qualis solet esse plebejis cum præpotenlibus. Exstat in *Pandectis*, in quibus ex Ulpiano refert Aristo, Cassium respondisse societatem talem coire non posse, ut alter lucrum tantum, alter damnum sentirei, et hanc societatem leoninam solitum appellare. Similem apologum ollæ et cacabi assignabit Siracides, cap. xm, 3. Accedit quod sicut cameli (el elephantes) bibituri prius pedibus turbant aquam, ne in limpida videant suum gibbum et deformitatem. « Cameli bibunt, ait Plinius lib. VIII, cap. xvm, obturbata conculcatione prius aqua, n Sic potentes sua auctoritate, famulatu, clamoribus, minis, turbant rei narrationem et veritatem, ne eorum causa iniquitas, tyrannis et fastus appareat. Frustra ergo cum eis litigas, qui aquam veritatis et justitiæ, limo clamorum et mendaciorum conturbant et obscurant, ut quod æquum justumque est, cerni nequeat.

Quare cum potente litigare, idem est quod cum igne belligerari, cum ignem lindero nequeas, sed certe ab eo lædendus sis et urendus : idem est ac si pusio Herculem, canis leonem, lepus lupum provocet ad duellum, quo, scilicet, ipse cadatur, lanietur ac devoretur. Quid stultius? Quocirca Favorinus sapienter cessit Hadriano imperatori, cui lamen erat infensissimus. Rogatus causam dixit: « Quidni cedam ci qui vigiliti tenet legiones. » Ha Ælianus in *Varia Ilhtor*. Et Artaxerxes Aclidæ dicaci dixit : « Tibi quidem licet, qnœlibet in regem proloqui; mihi vero non tantum proloqui, sed et efficere. » Augustus in Polionem Fescenninos scripserat ludibrii causa. Turn Pollio: « At ego, inquit, taceo; non est enim facile in eum scribere, qui potest proscribere, » uti idem proscripsit Ovidium, et Cicero-nem deditit Antonio occidendum. Demosthenes multa dixerat in Alexandrum: quidam ergo cum corripuit hoc versu Homeri (Mys\$. a :

Cur libet Irritare virum, miserande, ferocem?

Radix et causa est, quam assignat Aristoteles lib. II *Polit.* cap. v, ex caque civitatem el rcmpublicain ita ordinat et disponit: «Improbilas, inquit, hominum insatiabilis est : et primo quidem sufficere dicunt pauca atque tñinima; mox voro ubi illa sunt consecuti, plura appetunt semper, quousque in infinitum procedant : infinita est enim cupiditatis natura, ad cujus expletionem plurimi vivunt. Horum igitur principium est, mugis quum patrimoniorum exsecutio, civitatem sic instituere, ut boni quidem viri plus quam sibi competat, habere non quærant; improbi autem, et si quierant, habere non possint; hoc autem fiet, si inferiores sint, nec injuriam patiantur. »

Symbolice, homo potens est ratio et lex; hæc potens est, quia omnes per obligationem sibi subditos habet, et praevaricantes potenter punit : ne ergo in manus et vindictam ejus incidas, noli cum ea litigare, sed ei consenti et obedi juxta consilium Christi *Matth.* v, 25 : « Esto consentiens adversario tuo, cito dum es in via cum eo ; ne forte adversarius tradat te judici, et judex tradat te ministro, et in carcerem mittaris. Arnen dico tibi : Non exies inde, donec reddas novissimum quadrantem. » Mystice enim « adversarius, n græce curtor, id est accusator, vel actor contra reum, est Dei lex, inquit S. Augustinus lib. I *D\$ Sermone Domini in monte*, Anselmas et Beda in *Matth.* v. Via est vita præsens, judex Christus, minister diabolus, career infernus vel Purgatorium, quadrans minima culpa : quamquam ad litteram, ut recte ibidem docent S. Hieronymus, Ambrosius, Hilarius et auctor *Imperfecti Operis*, adversarius sit is qui a quopiam est offensus injuste, et laesus, qui nos coram Deo reos peragere potest, cui proinde paulo ante Christus jussit nos reconciliari. Eidem recte attribuas hoc Siracidis : « Ne litiges cum homine potente. »

2. Nox contendas cum vino locuplete, ne foute ver* contra te constituat litem tibi.—Græce, *ne forte constituat contra te pondus*, puta litem, quæ te quasi pondus gravet et opprimat, sive quia testes et judices pecunia corrumpet, ut contra te judicent; sive quia litem ex lite seret, ut expensis et molestiis par non sis. *Secundo*, Jansenius pondus hoc sic explicat, *q. d.* Ne forte suis divitiis te prae-gravet in judicio, et etiamsi jure non vincat, sua tamen pecunia efficiat ut meliorem causam habeat. Sumpta est similitudo a balance, in qua alierà pars opposita atque librata sua gravitate vincit, et alteri præponderat; sic enim in lite pal's potentior, quia plus potest, sape alteram vincit, non jure, sed ærc. Unde Tigurina vertit, *ne contendas cum homine opulento, ne se exadverso librans pondus tuum eleve*; vel, *ne tibi praeponderet*; Syrus, *ne forte appendat* (appendendo sua gravitato elevet) *pondtis tuum*; tertio, Vatablus vertit, *ne tibi*

pondo! *apponat, q. d.* Nu libi difficultatem insuperabilem quasi loricam ferream objiciat» Ahí, *ne quando pondero ta prægravet*, ne, scilicet, pondere litium et molestiarum (c premat et opprimat. Exemplum appositum dfit Palacius : Sicut lupo, inquit, qui jejuna in pugna et duello impur est lauro, ante duellum vorat arenam, ejusque pondere se gravat et saburrat, ac saburratus taurum degravat et prosternit : ita causa divitis jure levior, ære fit gravior. Quare, si jejuna judicem aggreditur, vincitur; si saburrata auro, ad so judicem trahit et prosternit, Unde sequitur :

3. Multos enim perdidit aurum et argentum, ET USQUE AD COR REGUM EXIENDIT (**scilicet, Slihim** perdendi vim et efficaciam) et convertit, — id est, et pervertit, g. d. Aurum sua specie et fulgore inflectit et pervertit etiam corda regum, qui eo non egent, ut propter aurum, divitem preferant pauperi, et pro divite sententiam, licet iniquam, proferant; quanto magis aurum inflectet et pervertet corda testium et judicum tenuiorum, ut contra æquitatem causam pauperi abjudicent, et diviti adjudicent! Syrus, *quia multos perdit aurum, et etiam cor regum insanire facit*: Grecus, *nurum enim perdidit multos, cordai/ue regum pervertit*. Multi enim propter aurum perdunt conscientiam, ac sæpo famam et vitam. Pecunia* enim obediunt omnia. Et : « Muncra excæcanl oculos sapieûhrm, et mutant verba justorum, n *Douter*. xvi, <0. Celebro est ænigma :

Mulncgra cum nmrva faciunt rectissima curva.

Nimirum, *mutnegra*, si retrogrado ordine litteras colligas, est *argentum*; *murea* est *aurum*. « Auro enim loquente, omnis sermo obmutescit. » Et : « Validius pugnatur aureis hastis, quam æreis vel aereis. »

Fabulantur Poeta* Herculem Cerbero offam medicatam in os injecisse, itaque illud clausisse ne latraret : sic qui offam auri judicibus in os injiciunt, illud claudunt, ut obmutescant, nec pro paupere el justitia judicare audeant. Nam, ut canit Horatius, libro HI, *Ode* 16 :

Aurum per medios ire satellites,
Et perrumpere amat sma, potential
Ictu fulmineo.

Slant onfrn fulmen sternit dura qumque, ita aurum quasi fulmen sternit justorum etiaail et robustorum corda, ut danti illud causam adjudicent, ellam contra fas et æquilalem.

Excipe hic-casum unum, quando, scilicet, ipsi divites et potentes adeo sunt modesti et just, ut non modo non tegre ferant, sed et cupiant litem sibi moveri a pauperibus, qui se opprimi queruntur. Qua in re excellunt reges Hispanice, qui, ut justitiæ el conscientiae suæ consulunt, tribunal jusliliæ summum erexerunt, illique se quoque subjecerunt, ac plcbeio cuique dant faculta-

tem vocandi in jus regem regiosque officiales, sicubi cis vis vel injuria tacta sit; quare tunc libere contra potentem litigari potest; imo rex ipse gaudet se condemnari, ut juslili® et plebeio injuriam passo salistiat. Vtinam hoc cæleri reges et principes imitentur! quot enim a prmeipum ministris extorsiones fiunt, principibus ipsis invitis, imo insciis, de quibus nemo queri audeat, quia non habet liberum tribunal, in quo de iis queri, el jus suum repetere possit? De quibus merito lamentatur Habacuc, cap. i, 4 : « Lacerata est lex, el non pervenit usque ad finem judicium; quia impius praevalet adversus iuslum, proplerea egreditur judicium perversum. » Et vers. <4 : « Quare taces devorante impio justiore se? et facies homines quasi pisces maris, et quasi reptile non habens principem. » Ut sicut piscis major devorat impune minorem, et animal potentius opprimit infirmius, ut lupo ovem, leo equum : sic homo potenlior et diûor prodetur plobeium et pauperem, ait ibidem S. Hieronymus.

Quocirca Babylonii, id est, mundani omnes, quibus dominatur opum et avariti® confusio, adorant auream statuam Nabuchodonosoris, *Daniel*. iu ; soli tres pueri Hebrœi, quia magis timuerunt Deum quam regem, illam adorare noluerunt, ideoque in fornacem ardentem coniecti, iliaci in ea perstiterunt. Qua de re preclare S. Chrysostomus, homil. 5 in MaflA. ; a Aurea, ait, imago proposita est pecunia, in qua tyrannica quædam mammonae formatur effigies, et ad serviendum

un

nos aut sonitus tubarum, aut cithare concentus, aut reliqua divitiarum incentiva commovent, ut imaginem adoremus avariüæ, sed, etiamsi ardentem fornacem intrare cogamur, paupertatem dico, eam tamen et inter ignes positi diligamus. Tunc enim nos in medio flammaram blanda circumudabit roris aspersio : ne igitur pauperiei fornacem horrescamus. »

4. Non litiges cum homine lingcato (S. Augustinus in *Speculo* legit, *linguoso*), et non stries in ignem illis ligna, — *q. d.* Silitiges cum linguato, perinde facis ac si ligna igni suggeras; accendis enim ejus ardorem loquendi el vindicandi se. Noli ergo cum eo contendere, quia contendendo non superabis, sed magis concitabis ejus loquacitatem : *luujuatus* enim dicitur loquax, dicax, mordax, effrenis, qui bilis ll uuiua succensus plaustra injuriarum eructat, eslque instar canis, qui irritatus latiare non cessat. Syrus, *ne litiges ciPH vire cuntcuLosa, el ne ponas super ignem ligna*, quia, sicut princeps est potens robore, dives ære, sic linguatus pollet lingua. Quare, uti cum illis non esse litigandum docuit vers. ! et 2 : sic et cum linguato non esse certandum docet hoc versu. Linguatus enim verbis et clamoribus strepit et crepitat instar lauri virentis igni imposit®. Undo illud Diogenis : « Magis vociferatur, quam laurus viridis incensa. Hinc el adagium : < Insana lau-

rus est, » dici solitum in rixarum auctorem, qui quocumque se vertit, lites suscitatur. Ortum habuit ex illo quod scribit Plinius, lib. XVI, cap. xlv : * Ejus (Bebricis regis) tumulus a supremo die lauro tegitur, quam insanam vocant; quoniam si quid ex ea decerptum inferatur navibus, jurgia fiant, donec abjiciatur. » Verum hoc superstitionem olet, uti et illud quod scribit lib. XIX, cap. vu : « Ocimum cum maledictis et probris serendum præcipiunt, ul lætius proveniat. » Plura abet similia de remediis morborum, deque herjarum et gemmarum virtutibus superstitiosa, lib. XXVIII, cap. j, n et seq., et alibi.

Huic simile est illud Catonis :

Conira verbosos noli contendere verbis;

et illud Arabum, *Centur.* I, num. 28 : « Ne scalpito (Pythagoras dixit, *ne fodito*) ignem gladio, » id est, loquacem et iratum contendendo noli irritare : sicut eniin prunæ, quamdiu relinquuntur, placidæ sunt, suisque cineribus ardorem suum tegunt; quamprimum vero contrectantur et fodiuntur, ignes ostentant, vim scintillarum evomunt, ac in apertam flammam tandem erumpunt : sic loquaces et iracundi, quamdiu soli et intacti vivunt, malitiam suam cohibent et legunt; mox vero ut tanguntur, oculis scintillant, nare fumum, ore ignes ejaculantur. Et *Centur.* t, num. 25 : « Qui non dat lignum ad ignem, impedit illum, quo minus exardescat, » id est : « Qui pudel ob verba scandali, impedit iram, ut non inflammetur. » Verba scandali vocantur, quæ quis ira percitus in aliquem evomit. Qui enim reprehensus, aut probro affectus pudore suffunditur, nec se contententi et exprobranti opponit, iram ejus cohibet, et velut frigida injecta ignem restinguit. Qui vero responsat verbis acribus, quasi lignis iram accendit et inflamat, juxta illud *Proverb.* xxvi, 20 : a Cum defecerint ligna, extinguetur ignis, et susurrone subtracto jurgia conquiescent. Sicut carbonem ad prunas, et ligna ad ignem : sic homo iracundus suscitatur rixas, n q. d. Ira est instar ignis; ignis autem aliter crescitque pabulo. Igitur, sicut ignis pabulum connaturale sunt ligna : sic iræ propria fomenta sunt iratorum jurgia, detractiones, dicteria et maledicta. Vide S. Basilium, *homil.* 21, et in varios Scripturæ locos, ac S. Chrysostomum *hom.* 29 *ad Populum*, ubi ait : « Fer® potius quam homini iracundo cohabitandum est : hæc enim semel mansuefacta suam servat legem; illum etiam quoties mitigaveris, rursus efferatur. »

5. Non communices uomini indocto (Græce, *ne colludas*, id est ne converseris, ne familiaris sis

jocando et colludendo cum *ζωῳτῳ**, id est Indisciplinato, qui sub virtutis ferula, puta sub disciplina et castigatione praeceptorum et morum non fuit, in coque non didicit virtutem, ideoque practice est indoctus, ut vertit Noster), *ne male de progenie tua loquatur*, — Οἱ Σὶ « Quid maculæ progenies tua ocellum habet, ille proferat in lucem; solent enim tales esse libertini et arrogantes, ideoque sua magnificare et laudare, aliena parvi pendere et vituperare : quare effrænis iste colludendo effutiet id quod habet in pectore, teque et tuos parentes, vel de vilitate prosapiæ, vel de paupertate, vel de rusticilate, aliove vitio, vel scelere taxabit, itaque te vilipendet et infamabit, ac lites et jurgia concitabit. Græca habent, *ne infamentur*, vel *ignominia afficiantur progenitores tui*, scilicet per imprudentiam et arrogantem loquacitatem indocti, qui jocorum jura nescit, uti explicat Noster. Alii tamen id accipiunt de affricatione viliorum et morum, q. d. Ne communices cum indisciplinato, quia si communices, disces et indues perversos ejus mores, atque ignominia afficies te et tuos parentes. Aliter hæc vertit Syrus, *ne litiges cum arrogantibus, ne probro te afficiant viri graves*, q. d. Ne arrogantibus communices, vel colludas, scilicet in salsis jocis et irrisionibus, ut sit idem quod, « ne litiges » Solent enim loquaces et dicaces jocosus salibus et scommatibus alios impetere, quibus dum alii paribus dicteriis respondent, locus in litigium vertitur : nam omnia præcedentia hic spectant litigium. Sicut ergo jussit vers. I, 2 et 3, ne quis litiget cum potente, divite et linguato : sic hic jubet, ne litiget cum indisciplinato et arrogante. Et hic videtur esse germanus hujus loci sensus. Ex hoc enim litigio sequuntur probra mutua, quibus invicem objiciunt et vilitatem, et crimina prosapiæ et parentum, quæ merito improbant et damnant viri graves. Sicut enim frugum serit frugum, sic scomma serit scomma, risus risum, contumelia contumeliam, lis litem. Sic ludere pro litigare, imo pro bellare et duellare sumitur, II *Heg.* n, U : « Surgant pueri et ludant, n id est ducllent, ut patet ex sequentibus. Sic Ismael lusit cum Isaac, eum ridendo, vexando et persequendo, uti explicat Paulus *Galat.* iv, 29. Sic denique canes ludunt cum leporibus, aucupes cum avibus, mures cum felibus.

Hujus rei typus est sal, quod est symbolum sapienti® : sicut enim sal non communicat cum igne, sed in eum injectus obstrepit et crepitat, eo quod in se contineat aquam salsam igni insulso contrariam : sic pariter sapiens non convenit cum insulso et insipienti, quia illius sapientia hujus insipienti® obstrepit et adversatur.

SECUNDA PARS CAPITIS,

QUA DOCET NON ESSE SPERNENDOS PECCATORES, SENES, ET INIMICOS MORTUOS.

Yert, 6. 6. Ne DESPICIAS NOMINEM AVERTENTEM SE A PECCATO, NEQUE IMPROPERES EI (peccata COMMISISSA, de quibus jam pœnitet. Rationem subdit) : memento QUONIAM OMNES IN CORREPTIONE (perperam legunt multi, *in corruptione*) SUMUS. — « In correptione, » id est, in peccato ; ob peccatum enim digni sumus correptione et reprehensione. Est metonymia; ponitur enim effectus pro causa. Sensus est, *q. d.* Noli despiciere peccatorem pœnitentem, eique exprobrare peccata prælerita, quia et tu peccator es, adeoque omnes peccatores sumus, dignique reprehensione. Unde Syrus, *ne exprobres homini, qui pœnitet de peccatis suis : memento quod omnes nos peccavimus*; Tigurina, *homini a peccato recedenti probrum ne objicias, sed memento nos omnes esse in crimine*; alii, *in culpa*, ut jugiter cum Sanctis humiliter confiteri et dicere debeamus, *mea culpa*. « Omnes enim peccaverunt et egent gloria, » id est gratia « Dei, » *Roman*, in, vers. 23. Sicut ergo Christus suscepit benigne S. Magdalenam, S. Petrum, S. Paulum, S. Matthæum, Zachæum, cæterosque publicanos et peccatores : sic mullo magis nos, qui æque vel magis sumus vel fuimus peccatores, eosdem benigne excipere, solari, fovere et juvare pro viribus debemus, juxta illud Pauli *Galat.* vi, i : « Si praeoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos, qui spirituales estis, hujusmodi instruite in spiritu lenitatis, considerans teipsum, ne et tu tenteris. Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi. » Vide ibi dicta. Siracides a litigio descendit ad contemptum ; hi enim affectus vicini sunt. Sicut ergo docuit cum quibus non sit litigandum : sic jam docet qui non sint contemnendi, esto contemptibiles esse, aut contemptum mereri videantur, quales sunt peccatores, senes, inimici mortui.

Ha hunc locum explicat S. Rasilus in *Psal.* xiv, vers. 3 : « Neque enim, inquit, qui peccat, probris venit insectandus, ut scriptum est : Ne exprobres homini avertenti se a peccato (qui locus est Nostri hoc cap. vers. 6.) : nunquam enim ad delinquentium utilitatem novimus esse a quopiam assumptum; nam, cum Apostolus in suis ad Timotheum discipulum institutionibus, pramiiserit vódagulionem sive reprehensionem, obsecrationem simul et increpationem ; nusquam tamen assumit opprobrium, quod fraternæ correctioni adversetur. Sane reprehensio, sive redargutio videtur sibi finem præstituisse emendationem peccantis; contra opprobrium ejus magis qui peccavit, spectat confusionem. » E confusione autem

nascitur, ut excandescens ira correctus in corrigentem insurgat.

Porro, quia nulli codices legunt, *quoniam omne in corruptione sumus*, hinc istud apposite sic explicat Palacius: < Ut corpus nostrum, inquit, semper tendit ad corruptionem : est enim in eo materia, quæ semper machinatur maleficium; ita anima nostra sibi relictæ tendit ad malum, quia cuncta cogitatio humani cordis intenta est ad malum, ut in Genesi dicitur. Hinc tria collige primum, tu qui improperas avertenti se a peccato, mereris propterea tibi relinqui : at relictus tu corruptioni, peccabis ; secundum, minime mirari debes, si frater tuus corruptionem secum ferens labatur; tertium, mullum amare debes, si se a sua corruptione divellat. » Verum genuina lectio habet, *in correptione*, non *corruptione* : hanc enim significat Græcum id est castigatio, increpatio, item ultio, muleta, pœna, supplicium, cujus nos reos et obnoxios facit culpa et crimen : itaque legunt Biblia Romana, cæteraque emendatiora.

Denique *non despicias* per miosin accipi potest, *q. d.* Adeo non est despiciendus peccator pœnitens, ut singularis favor et honor ei deferendus sit, tum propter insignem Dei gratiam; tum propter heroicam animi virtutem et fortitudinem, qua animum suum frenavit, et retrorsum ab incepto cursu convertit. Sic honoramus et colimus S. Magdalenam, S. Petrum, S. Paulum, S. Pelagium, aliosque Sanctos pœnilentes. Nam, ul ait S. Gregorius: < Plerumque gratior est Deo fervens post culpam vita, quam securitate torpens innocentia. » Sapienter S. Antiochus *Scrm.* 50 : « Qui contumeliosus, inquit, in proximum, exprobrat quidquam delicti, suis ipse quæ alteri intexit et ordinavit, irretietur retibus, jure quidem : quæ enim seminaverit quis, hæc et metet. Is siquidem medio in discrimine destituitur Dei auxilio, quod per elationem mentis adeo non indolescit calamitati alienæ, ut etiam inclementer insultet; hic ut plurimum in eandem ruinam nec semel prolabetur. » Exemplum dat Cassianus, *Collât.* II, cap. Ain, in sene, qui durius castigata juvenem libidine tentatimi, justo Dei judicio in eandem tentationem incidit. Quocirca solerter S. Gregorius, lib. XXVI *Moral*, cap. xxviii, vel juxta aliam editionem xxxvi : a Omnis, inquit, per quem Decesse est aliena vitia corrigi, semetipsum prius debet solerter intueri, ne, dum aliorum culpas ulciscitur, ipse ulciscendi furore superetur. » Et B. Isidoros, lib. IU *De Summo bono*, cap. m: <Non

debet, inquit, vitia aliena corripere, qui adhuc Notiorum contagionibus servit; improbum est enim arguere quemquam iu alio, quod adhuc deprehendit in semetipso. »

Ver#.•. 7. Ne spernas (Græce *ῥῶμ, uJzrf*, id est, inhonores, spernas, infamia vel ignominia afficias) HOM NBI IN SOA SENECTLTE ETENIM EX NOBIS SENESCUNT. — Syrus, *ne irrideas hominem qui senuit: manento quod ex nobis senescunt, q d.* Senes prodeunt e nobis, suntque nostre ætatis et cœtus s.- » complementum et perfectio; si ergo cos sperni- « óii n-nlus » nos *Psosi nostrumque coctum spernimus di. cur> et inhonoramus. Non ait: .Vos *senescimus*, vel senescemus, quia hoc «epe falsum est: ex pueris enim et juvenibus vix decima pars senescit; pluri-rimi enim præmoriuntur, antequam ad senium pertingant. Alt ergo: « Ex nobis senescunt, » id est, nemo nisi ex nobis senescit, omnesque nos senescere possumus; at non senescimus omnes, sed aliqui ex nobis: qui illi futuri sint, nobis incertum est: vide ergo, o juvenis, qui senem rides, tibi pariter posse obtingere, et forte reipsa obventurum ut senescas, tuneque ridearis et ipse.

c.txniT. Solent senes, ait Palacius, esse importuni, morosi, rixosi; dicunt faciuntque Inepte mulla. Ea cauqi spernuntur a multis. At Indigne spernam; siquidem et ego senex ero. Non igitur spernam, ne spernar; imo contra senes venerandi sunt, ut in quibus Dei aeternitas resplendet. Tu vero intellige contemptum senis esse peccatum, quod promeretur, ut, cum senuerit qui spreuit, spernatur. » Undo S. Cyprianus, *epist.* 38, Rogalianum Episcopum propter senectutem a quodam diacono contemptum, exemplo Samuelis consolatur: « Cum, inquit, Samuel sacerdos a Judæorum populo ob senectutem, sicut tu modo, contemneretur, exclamavit iratus Dominus: Non te spreverunt, sed me. Et ut hoc ulcisceretur, excitavit Saul regem, qui eos injuriis gravibus affligeret, et per omnes contumelias et pamas superbum populum calcaret et premeret, ut contemptus sacerdos de superbo populo ultione divina vindicaretur. » Porro Antisthenes apud Slobæum, *serm.* 113, aiebat vitam nostram similem esse vino, quod, dum deficit, acescit; hinc senes sunt acidi et amari. Quare hæc antipathia morum et amorum æque ac annorum in senibus, fastidio et juvenibus, juxta illud Menandri: « Molestus vir est inter juvenes senex. » Et illud Comici: « Odiosa est hæc ætas adolescentulis. » Causam dat Pausanias Uh. VII: a Ita natura comparatum est, ait, ut senes quavis in re juvenibus adversentur, atque in primis obliti se juvenes aliquando fuisse, eorum sint affectibus oppido quam offensi. » De senum vitiis vide S. Hieronymum, 21; Plinium, lib. MI, cap. 1; S. Basilium, orat. 4 De *DamtaUa*.

Quocirca sapienter monet Ide Siracides juvenes, ut sefttml mores ferant, cogitantes se in

eosdem quandoque casuros. Sensim enim incogitantibus obrepit senectus, tacilisque senescimus annis. Id exemplo ciconiarum declarat Plinius lib. X, cap. XXIII: « Ut ciconias, ait, nemo advenire sentit, sed advenisse; nemo discedere, sed discessisse, quod noctu clanculumque faciant utrumque: ita juventutem nemo intelligit discedere, sed discessisse; et senectutem non sentimus advenire, sed advenisse. » Sic arenam, vel aquas in clepsydra effluxisse miramur, cum fluere non viderimus. Nam, ut ait Seneca lib. III, cap. XXIV: « Quotidie, inquit, morimur; quotidie enim demitur aliqua pars vitæ, et tunc quoque cum crescimus, vita decrescit; infantiam amisimus, deinde pueritiam, deinde adulescentiam; usque ad hesternum quidquid transiit temporis, periit. Nano ipsum, quum agimus, diem cum morte dividimus; quemadmodum clepsydræ non extremum stillicidium exhaurit, sed quidquid ante defluxit: sic ultima hora qua esso desiimus, non sola mortem facit, sed sola consummat: tunc ad illam pervenimus, sed diu venimus. »

Preclaro S. Cyprianus, lib. *De Mortalitate*, et ex eo Rabanus: a Hæc sententia, ait, mundo data est, hæc Dei lex est, ut omnia orta occidant, et cuncta senescant, et infirmentur fortia, et magna minuantur. Canos videmus in pueris, capilli deficiunt, antequam crescant. Neo çtas in senectutem desinit, sed incipit a senectute. Sic in ortu suo ad finem nativitas properat. Sic qtitideumque nunc nascitur, mundi ipsius senectute degenerat; ut nemo mirari debeat singula in mundo coepisse deficere, quando totus ipse jam mundus in defectione sit, et in fine, » Ad hanc gnomen facit Lacedæmoniorum sive triplicis chori Tricbo-cantilena, puta senuin, puerorum, juvenum. Senum hæc erat cantio:

No» fuimus olim strenui Juvenuli.
Deinde puerorum hæc erat;
Prsstantiorcs nos futuri olim sumus.
Denique juvenum hæc erat:
At nos »unius, ve) esperirò, si veli*.

Hunc chorum Spartæ instituit Tyrtæus, ut triplex ætatum discrimen repræsentaret. Nam pueritia ingressus est vitæ, virilis ætas progressus, senecta exitus.

Porro senectutis commoda et incommoda, laudes et vituperia recenset Cicero lib. *De Senectute*, et Stobæus *serm.* 116 et 117, ubi citat illud Euripidis: « Quid aliud est senex, quam vox et umbra? » Et illud Antiphanis: « Senectus est velut ara malorum; ad ipsam enim omnia confugisse vadentur. » Et illud Patroclis: « Senectus est vitæ hiems. » Et illud Democriti: « Senectus omnimoda Imperfectio est; omnia habet et omnibus indiget. » Preclare S. Epbreni, *serm.* ascetico ad iml-lationóm Proverò. 0: « Honora Dortalnum, inquit, et vite tuæ prosperabuntur. Honora sacerdotem et presbyterum, ut in te benedictio oris rosorum

veniat. Honora senes, tanquam qui diu multumque Christo servierunt. Honora tratres tuos, velut Christi servos, ut ab ipsis diligaris. » Et inferius : « Ne senes ad opus compellas; nara carnes juventutis suæ in exercitatione attriverunt, et sufficit recta conscientia timenti Dominum. » Vide dicta *Levit*, xix, 32, ad illa : « Coram cano capite consurge. »

Vr> g, 8. Non de mortlo inimico tuo gaudere, sciens QUOD OMNES MORIMUR, HT IN GAUDIUM VOLUMUS VENIRE, — *q. d.* Cum morimur, « volumus in gaudium, » id est, quietem et pacem, quæ causai gaudium, « venire. » At hrec pax (si fieri posset) turbaretur, si sciremus inimicos nostros de nostra morte gaudere. Ha Palacius. Aut potius, ut Jansenius, *q. d.* Cupimus omnes in gaudia coeli introire ; idcoque abstinere debemus ab omni malo, quale est gaudere de morte inimici. Verum pro *volumus*, uti legit S. Augustinus in *Speculo*, et alii nulli, corrigendum est, *nolumus* : ita enim legunt codices Romani, Rabanus, Glossa, Lyranus. Sensus est, *q. d.* Nolumus ut, cum mortui fuerimus, inimici de nostra morte gaudeant. Ergo et nobis pari jure de inimici morte non csl gaudendum. Quod enim tibi non vis fieri, alteri ne feceris, ait prima et universalis charitatis ac justiliæ lex: solet enim Deus talionem peccantibus reddere, ut quod quis injuste aliis fecit, idem ipse juste ab aliis vicissim patiatur: quocirca qui gaudent de morte inimicorum, ipsi siepe justo Dei judicio cito moriuntur, ac mortui fiunt gaudium, irrisio et subsannatio inimicis suis. Ex Grieco sic veritas, *ne insulta mortuo, sed memento nos omnes esse morituros*; Syrus, *ne Interis super homine, qui moritur: memento quod omnes nos morimur*, id est, continuo cursu ad mortem decurrimus, ita ut vita nostra sit inchoatio mortis, imo continua et longa quiedam mors, juxta illud: « Omnes morimur, et quasi aquie (litabimur in terram, quæ non revertuntur, » ll *Iliy*. MV, li. Sapienter S. Hieronimus, vel potius S. Paulinus epist. 11 : *ad Celant*. « Quasi, inquit, compendiosum quoddam commonitorium tibi Evangelii! eligenda sententia est, el superscribenda cordi tuo, quæ ad lotius justitia: breviarium Dominico ore profertur : Omnia quiectimque vultis ut faciant vobis homines, hæc vos facito diis ; cujus præcepti vires exprimens jungit: thee enim lex est et Propheta:. Ad omnem actum, verbum, cogitatum htec sententia retrahetur, quæ tibi quasi speculum quoddam paratum, et ad manum semper positum, qualitatem ture voluntatis ostendat, ac etiam vel de injusto opere redarguat, vel de justo lieliicet. v

Alludit ad illud Salomonis *Proverb*, xxtv. 17 : « Cum ceciderit mimicus tuus, ne gaudeas, et in ruina ejus no exsultet cor tuum, ne forte videat Dominus, et displiceat ei. » El ad illud *Job*. xxxi, 2J : « Si gavisus sum ad ruinam ejus, qui ine oderat; el exsultavi, quod invenisset eum malum. » Hac de causa Deus minatur et intentat ex-

cidíurn Idumieis, eo quod Ipsi lætati essent in excidio Judæorum per Chaldreos, EsecAiel. xxxv, 15: «Sicut gavisus es, inquit, super hæen dila-tem domus Israel, eo quod esset dissipata, sic laciam tibi : dissipatus erit mons Seir et Idutn.ea omnis.» Et Jeremías, TAren.nr,21 : «Gaude, ait, et udare, filia Edom; ad te quoque perveniet calix, inebriaberis atque nudaberis. » Et *Psal*. cxxxvi, 7 : « Memor esto, Domine, filiorum Edom in die (excidii) Jerusalem, qui dicunt : Exinanite, exinanite usque ad fundamentum in ea. »

Sapienter Virgilios, lib. X *Æneid.*, cum narrasse! Turnum Pallanti a se occiso insultasse, ejusque balteo evantem se accinxisse, admonens subjicit :

Nescia mens hominum fati «orinque futurs,
Et «enare modum rebus sublata secundis;
Turno tempus erit, magno cum optaverit emptum
Intactum Valíanla, cl cum spolia isla diemque
Oderit.

Nam idcirco Turnus in duello occisus est ab ðEnea, eo quod videret eum accinctum balteo bui Pallantis. Sic enim Turno strato et supplici insultat ðEneas lib. XII *Æneid.*:

Tone hinc spoliis indute meorum
Eriplarc mihi? Pallas le hoc vulnere, Pallas
Immolai, el pœnsrn scelerato ex sanguine sumit.

Preclare S. Gregorius in locum jam citatum S. Jobi, XXII *Moral*- cap. vi : «Sciendum, inquit, est, quia inimici dilectio tunc veraciter custoditur, cum nec de profectu addicimur, nec de ruina illius betamur. Nam siepe in dilectionis imagine erga inimiciu animus fallitur, seque hunc diligere tpslimat, si ejus vitæ contrarius non existai. Sed dilectionis vim occulte et veraciter, aut profectus inimici, aut casus interrogat. Hac etenim de re ad plenum semelipsam meus lioruim» nescit, nisi eum, quem sibi adversarium credit, m defectu vel profectu mutasse modum sui status invenerit: si enim de prosperitate addicatur, el de calamitate se odientis lætatur, constat, quia non amat, quem non vult esse meliorem; cumque etiam slautem volo persequitur, queur ceci-disse gratulatur. » Subdit deinde casum, quo licet gaudere de casu inimici, scilicet ob noxam, quam aliis injuste iuferl. Ait ergo : « Sed inter btec sciendum est, quia evenire plerumque solet, ut non amissa charitate et inimici nos ruina lætificet, et rursum ejus gloria sine invidile culpa contristet: cuiu et ruente eo, quosdam bene erigi credimus, el proficiente illo plerosque injuste opprimi formidamus. Qua in re mentem nostram, nec ejus jam defectus erigit, nec ejus profectus addicit, si recta nostra cogitatio non quid in ipso, sed quid de ipso circa alios agatur, attendit. Sed ad hæc scrutanda valde est necessarium subtilissima discretionis examen; no, cum nostra odia exsequimur, lallamur sub specio utilitatis aliena*. »

T«n.K 9, Ne despicias (alii, *ne negligas**) NARRATIONEM PRESBYTERORUM (id est, SenUin) SAPIENTUM, ET IN PROVERBIIS EORUM CONVERSARE. — Est miosis : minus enim dicitur, et plus significatur: «non despicias, » id est, studiose audias, haurias et sequaris, «narrationem» senum, tum historiarum et exemplorum praterifi ævi, quas ipsi vel viderunt, vel a patribus audierunt; tum monitorum, consiliorum, documentorum similiumque rerum, quæ te docebunt prudentiam; u et in proverbiiis eorum conversare, » mente ea pertractando, ruminando et meditando. ProrcrWa, vel ut Græce est, *parami*®, Hebr. nnsZe, vocantur non solum adagia, apologi, similitudines; sed et quælibet sententiæ acula), vel graviter diclrc, quæ moiibus formandis et componendis deserviunt, uti dixi initio libri. Unde Tigurina vertit, *in pronuntiatis eorum*; Vatablus, *in sentiis*, vel *scite dictis eorum versare* ; Syrus, *ne derelinquas narrationes sapientum, et in parabolis eorum esto disputans* (ruminando eas tecum, vel cum aliis eorum vim disquirendo et perscrutando), vel *calcans* assidue eas terendo, in iisquo incedendo, et juxta eas vitam instituendo. Causam subdit :

Ver*, io. 10. AB IPSIS ENIM DISCES SAHENTĪAM ET DOCTRINAM INTELLECTUS, ET SERVIRE MAGNATIS SINE QUERELA.— •Sapientiam » vocat cognitionem rerum multarum et magnarum; «doctrinam intellectus» vocat Ethicam, sive prudentiam, qua quis inlelligenter, id est prudenter, cum quibuslibet versetur, et munia sua peragat. Graea de more concisa sic habent, *ab illis enim disces luuUtef*, id est *disciplinam*, el id est *faciliter*, et dextre, *servire proceribus*; Syrus, *ab iis accipies doctrinam in tempore, cpio steteris coram principibus*. Magna enim opus est prudentia et dexteritate, ul quis rite conversetur in aulis principum, vel reipublicæ negotia tractet cum fide, et simul cum gratia omnium, ne vel princeps, vel consiliarii, vel aulici, vel populus de eo queratur, aut queri possit : pauci enim a principe exaltati in aula consenescent sine offensa, quin el plerique grafia principis et gradu suo excidunt; qui ergo sapiunt, tempestive ruinam prævident, et ex aula sc subducunt.

in «d- Aulici ergo prudentes norunt faciuntque illud h> qui- Taciti : <Quanto quisque promptior obsequio, dum? tanto cilius honoribus et opibus extollitur. » Et illud Sapientis: «Invidiam supera modestia et humilitate ; injurias vince patientia. Omnibus omnia fias: quæ tollere non potes, dissimula; scommata et probra hilaris absorbe. » Unde ille rogatus quomodo prater aliorum morem in aula consenuisset, respondit : « Omnibus me substerendo, et accepta injuria gratias agendo. » Ncbridium laudat S. Hieronymus, epist. *ad Salvianam*, ejus nuper uxorem, jam viduam : « Nutritus, ait, in palatio, contubernalis et condiscipulos Augustorum, non est inflatus superbia, nec

Ex?m-rum NeWUii

rateros homines adducta fronte contempsit; sed cunctis amabilis, ipsos principes amabat ul fratres, venerabatur ut dominos. Ministros autem eorum, et universum ordinem palatii sic sibi charitate sociarat, ut qui merito inferiores erani, officiis se pares arbitrarentur. Difficile factu est gloriam virtute superare, et ab his diligi quos præcedas. »

Qui hanc artem nesciunt, aulam experiuntur çaulam, imo caulœ incolis miseriores evadunt. Nam, ut ait Plularchus in *Arato* : « Amicitiae regum et tyrannorum ferventes ac repentinae, et ardore quodam amoris subito incenduntur; sed labefactari expugnarique facile possunt, et voluti ventis, invidi© atque calumnia» flatibus assidue agitantur. » Apposite quoque Polybius, lib V : « Brevia momenta plerumque extollunt homines, rursumque deprimunt; imprimis vero eos qui in aulis versantur : isti enim profecto similes sunt mensarum calculis, qui prout calculatori lubet, modo assem, modo talentum valent: ita aulici ad nutum principis modo beati, modo miseri fiunt.»

11. Non TE PRÆTEREAT NARRATIO SENTORUM : IPSI ENIM DIDICERUNT Á PATRIBUS SUIS. — Græca, *nS discedas a narratione seniorum; ipsi enim a patribus suis nacti sunt eruditionem*. Ita Complutenses et Tigurina. At Syrus, *ne contristeris in narrationibus senum, qui audierunt a patribus suis. q. d.* Doctrina senum est sedata et solida, quia traditione a patribus accepta, longoque usu et experientia confirmata: illam ergo sequere, non juvenum inventiones et conceptus, qui uti praefervidi et acuti sunt, ita sæpe instabiles, fallaces, difficultatibus el erroribus, quos non praviderunt, quique postea deprehenduntur, se suosque involvunt et implicant.

Hoc est quod toties inculcat Moses ct Prophet®, ut filii doceantur a parentibus, juvenes a senibus : « Docebis, inquit, ea filios el nepotes tuos, » *Deut. iv, 9*, et cap. xi, 19; *isaice xxxix, 21* ; *Psal. lxxvii, 3*. Prudenter Plularchus lib. *An seni sit gerenda resp.*: a Sicut ibin aiunt (inquit) cum vetus est facta, exhalatis virosis ac turbidis partibus, odoratiorem habere aromaticam virtutem : sic decretum senile nullum tumultuosum habet consilium; sed gravia omnia ct firma. Quapropter juvenum gratia senibus est in republica versandum, ul quomodo Plato de vino aqua diluto ait, insanum deum alio sobrio coerceri atque temporari: ita cautio senilis cum fervente in populo juvenum, ac bacchante gloriæ el honorum studio commixta, insaniam el nimiam vehementiam eorum reprimat. »

12. Quoniam ab ipsis disces intellectum (Grace Veri W' id est inlelligenliam, prudentiam), et in TEMPORE NECESSITATIS DARE RESPONSUM, — Ut TCspondeas apte ct congrue loco, tempori et personis, quando interrogatus de re gravi, dubia vel anticipi- ncesse tibi erit respondere apposite et prudenter> ne quem offendas et periculum incurras.

Ibit la
unio
odoiiX

Tigurina, *quapropter supere disces ab eis, et opportuno tempore respondere*. Magnæ sapientiæ et prudentia* est posse rite quibuslibet interrogantibus respondere : cum enim vita nostra plena sil difficultatibus, dubiis, ignorantibus, difficile est omnibus vere et prudenter respondere, ac dare cuique sapiens consilium : hoc autem a senum prudentia, quasi a fonte affatim promemus. Huc facit illud Euripidis in *Bellerophonte*: «Tempus multam ac variam doctrinam parit. p El illud illius apud Apuleium, lib. V *De Asino aureo* : « Sum rusticanus et opilio ; sed senectutis prolixo beneficio nullis experimentis instructus. » Hinc et

illud vulgo tritum : « Vino veteri utere. » Et illud Plinii lib. XXII, cap. xxv : « Vetus panis medetur oculis. » Denique Job cap. xu, 12: « In antiquis, ait, est sapientia, et in nullo tempore prudentia. » Festive IL Josi in *Pirke Acoth*, id est, in *Apophthegm. Patrum* : « Qui, inquit, a junioribus, discit, similis est ei qui omphacium bibit, aut acerbam uvam, et vinum non satis excoctum; qui autem senes habet magistros, hic assimilatur bibenti vinum vetus, quod ut plurimum optimum est ac præcipuum, ac uvas comedit jam plane maturas. » In vestibulis enim quaeritur nō*, vitas, in vino vetustas.

TERTIA PARS CAPITIS,

QUA DOCET NON ESSE ARGUENDOS OBSTINATOS, CONTUMELIOSOS, FORTIORES, JUDICES, IRACUNDUS, AUDACES.

13. Non incendas carbones peccatorum, arguens eos: et ne incendaris flamma ignis peccatorum illorum, — *q. d.* Ne peccatorem suis cupidinibus affixum et incorrigibilem arguas : alioqui ejus bile velut carbonibus accensis incenderis flamma peccatorum, id est, scelerum ejus. Hoc est, ne irrites bilem scelerati, ne ejus flamma comburaris, ne scilicet ab illo irato et excandescente laedaris, vel ab eo ad similem iram, lites, rixas et oedes atque scelera provokeris. Cum enim non est spes emendationis, nec aliud ex correptione speratur, quam indignatio correpti, vel etiam corripientis, insipienter et cum periculo illa adhibetur. Græca, *ne accendas carbones peccatoris, ne in endaris in igne fiamma ejus*; Syrus, *ne sis communicans cum impio consummato* (id est, perfecto, absoluto : hic enim vocatur peccator, a peccandi habitu et obstinatione, juxta illud *Psal.* i, 1 : « Beatus vir, qui non abiit in concilio impiorum, et in via peccatorum non stetit »), *et ne ardeas in fiamma ignis ejus*; Tigurina, *ne inflammes carbones scelerosi* (reprehendendo), *ut ne confleris flammis ignis* (peccatorum) *ejus*; alii, *ne incende carbones peccatoris, ne conflagres igne flammæ ipsius*. Pulchra est metaphora a carbonibus, *q. d.* Sicut carbones restincti non ardent; at, si tollo vel flabello succendantur, non tantum ardent, sed et urunt accendentem : ita qui iram et malitiam peccatoris sopitam excitat, ab ea sæpe corripitur et perditur. Non ergo sunt hic duo pncepta, ut volunt nonnulli, scilicet, primum, ne suscites bilem peccatori; secundum, ne simili bile corripitor: sed unicum, scilicet, ne suscita bilem peccatori, quia, si hoc feceris, eadem incenderis, id est hederis, et malo inulctaberis, vel simili bile contendendo cum eo accenderis : utrumquo enim significat *ne in-*

cenderis. Copula ergo *et* copulat hic, non præceptum cum præcepto, sed fructum præcepti cum præcepto; unde idem valet quod *ut*, uti vertit Tigurina : quare Græca non habent *et*. Alio sensu ait Apostolus *Roman.* xu, 20 : « Si esurient inimicus tuus, ciba illum; si sitit, potum da illi. Hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput ejus : » illi enim sunt carbones charitatis, qui charitatem inimici accendunt. Unde explicans subdit : « Noli vinci a malo; sed vince in bono malum. » Hi vero sunt carbones cholera?, qui choleram peccatoris inflant. Nam, ut ait S. Basilius homil. *De Ira*: « Sicut canis latrans alterius canis tumultum provocat, sic et animum tuum quiescentem vox illius excitat, et facti estis inter vos latrantes. Dixit ille aliquid contumeliosum; tu vero insipientis imitatus stultitiam, majori furore reddidisti, » etc. Et S. Gregorius, lib. VII, *epist.* 51, et V *Moral.* xxxi : « Fit plerumque, ait, ut ad manus ira prosiliat, et eo furor membra in actibus foris exerceat, quo intus ipsam membrorum dominam mentem captivam tenet. » Plura vide apud eundem eodem libro, cap. li, lvi et lvi.

Congruo ordine Siracides a contemptu aliorum descendit ad increpationem: hæc enim duo sunt vicina et quasi contigua. Sicut ergo avers. 6 hucusque docuit qui non sint contemnendi, sic jam et deinceps docet qui non sint increpandi et arguendi, nimirum obstinati, contumeliosi, fortiores, judices, iracundi, audaces. Haec causa Ezechias rex vetuit populo ne Rabsaci Assyrio blasphemanti responderet, ne scilicet responsione irritatus magis insolesceret et blasphemaret, *Isaia* XXXVI, 21. In quem locum S. Hieronymus lib. II in *Isaiam*: « Iratus Ezechias, inquit, agens cuncta fideliter, umversa quoque consilio, ideo jusserat filius-

phemanti Assyrio non responderi, ne eum ad majores blasphemias provocarent, Undo scriptum est: Ne succendas carbones peccatoris. »

Idem S. Hieronymus vel potius Bcda (Commenta ir* farius enim in *Proverb*, non est S. Hieronymi, sed Beds) jn cap. six *Proverb*.; a Subje. liim, inquit, tibi quemlibet sj errare conspicias, diligenter castigare curato ; quod si curari renuit, ita circa illum circumspecte et temperanter age, ne quid omnino in tuis verbis vel actibus, unde amplius peccet, inveniat. Qui impatiens est, sustinebit damnum: si enim duritia contradicentis fratris, quem enidire empisti, provocatus ipse in impatientiae vitium labaris, damnum profecto tuæ virtutis incurris: et cum illi durius forte increpando, spem promerendre salutis, agendæque pœnitentiæ, quam haDuerat, rapueris, rationem pro eo quod fratrem scandalizasti, districto judici reddes. »

Quocirca S. Basilius in *Jlcul. brevior.*, interrog. 90, quærit quo animi affectu quis alium corripere debeat; et respondet : « Quali uteretur pater et medicus, cuin misericordia ac lenitate, si filium suum curaret. » Et S. Bernardus in tract. *De Gradibus humilitatis*: «Apostoli, Inquit, præceptum est ut mansueto, id est, eo spiritu fratri asgrotanti subvenias, quo tibi vis subveniri, cum ægrotas. » At medici, quæ cruda sunt, nec concocta, moveri prohibent. Hinc Hippocrates *Aptioris*. *22 prima* partis jubet « concocta medicari, et movere non cruda, neque in principiis. » Hippocratem de more secutus Galenus *Aphorismo* 11 primre sect.: «In exacerbationibus, inquit, et quibus per circuitum fiunt accessiones, in ipsa accessione abstinere oportet. » Sicut ergo dum febris, similisve morbus incrudescit, abstinendum est pharmacis, ne morbus exacerbetur el increseat: sic pariter, dum peccator ira similive passione exacerbatur, est abstinendum correptione, et exspectandum, dum passio detumuerit, ipseque menti redditus medicinam correctionis aumiltat. Hujus rei symbolum est avis dicta pelicanus, vel onocrotalus: hunc enim eumdein esse cum pellicano docet Aklrovandus tom. III *Ornithologiæ* Uh. XIX, cap. ii, quia rudit et vociferatur instar asini: unde stoliditatis et imprudentiæ est symbolum, ait Horus ApoHo. Cum enim aucupes ejus nidum accendunt, ipsa advolat, el quassatione alarum ignem restinguere dum conatur, non tantum eum velut flabello magis accendii, sed et alas suas amburit, quo fif ut volare non possit, itaque ab aucupe capiatur, teste Pierio *Hierogl.* lib. XX, cap. lxi. Sic pariter, qui peccatorem iratum corripunt acrius, non eum corrigunt, sed magis Inflammant, ul utrinqije jurgari inpiant, ac subinde a verbis ad verbera transeatur. Quid hoc est aliud, quam cum cane rixari, el latranti oblatrare, quam contra furnum æstuaplem hiare, quam Iconem minis velle cicurare? Quid enim est ira, nisi fera jMomita, puta leo vel Ugris, quæ

furorc, non ratione, agitur? Unde cap. xxviii, 13, <rit Siracides : « Certamen festinatum incendii ignem et lis festinans effundit sanguinem, etc. Si suillaveris in scintillam, quasi ignis exardebit; et si expueris super illam, extinguelur. » Sapienter Poeta;

Dum furor in cursu, currenti cede furori.

Et R. Simeon in *Pirke Avoth*, id est, in *Apophthegm. Patrum*, cap. iv: NoU, inquit, frustra conari, ut eum blandis sermonibus lenias, in quo adhuc fervet iracundiæ spiritus ; neque in vanum studeas amici lui mitigare dolorem, cum adhuc ei ante oculos extensus jacet mortuus; nec devoti se præ ira de voti absolute sermone facias; nec denique videre eum aut consolari quæras in fervore calamitatis sum. Sed cum lugente luge, uti fecerunt amici Job cap. ii, vers. 13. Denique symbolum est Pythagoræ : « Ignem ferro ne cædito, id est, ne irrites furem; » et: « Gladium acutum sepone, id est, vitæ iracundiam. » Simile est iHud Euripidis:

Dicentibus duobus, irato altero,
Qui non repugnat dictis, est sapientior.

14. Ne CONTRA FACIEM STES CONTUSI EUOSI, NE SB- Têrs.n.
deat QUASI INSIDIATOR OIU TUO, q. d, Noli jurgari et rixari (unde Itali *contrastare* vocant litigare, contendere, rixari) cum contumelioso; quia ipso insidiose observabit omnia tua verba, ut ex iis te calumniatur, traducat, infamet et opprimat. Quocirca Graeca habent, *ne assurgas* (ad verba aena et contentiosa) *propter contumeliosum, ne insideat volui insidiae ori tuo* ; Syrus, *ne consurgas a (acie iniqui, ne fiat insidia coram te*; Tigurina, *no inveharis in contumeliosum* (Vatablus, *ne commovearis a contumelioso*), *ut ne quasi subsessor ori tuo insidietur*. Varietas hæc versionum clare mentem Siracidis explanat. Cui succinit adagium Arabicum, *Centur.* I, num. 12: «Esto asinus silvestris, cui superveniunt viatores, n id est, quando euperveniunt tibi rixæ, et rixosi, declina eas, fuge, nec consiste. Solei enim onager velocissime abripi, ita ut ali instituto cursu revocari nequeat. Xenophon in *Cyro Minore*, lib. I, tantam ejus pernecitatem fuisse scribit, ut equos cursu longe superaret. Simili studio quoque rixosi el contumeliosi fugiendi sunt. Præclare S. Gregorius Nazimzenus, episL 62 ad *Eustachium maledicum* : « Eruditus sum, inquit. ut, eum calvus essem, cum ariete obversa fronte ne congregederer, nee crabronem lacescerem et irritarem, hoc est, linguam ad maledicendum paratiorem. »

13. NOLI FOEDERARI FORTIORI TB } QUOD SI FOEXR-!,r 11
RAVERIS, QUASI PERDITUM HABEBIS.—Græce : *Esto qUOSÍ qui perdidit*. Porro *funerari*, id est, mutuum dari Hebr. enim *nasa*, æque ac Græcum *ἐμψύχου*, tam mutuo, quam usurai tribuitur, tainque mutuo quam fœnerari, et ad usuram dare significat ; unde *mutuum*, debitum, æs alio-

num, farnus. Sio fenerari pro mutuare capitur cap. XXII, vera. 2 cl IO, ubi pluribus hæc sententia, muluique damna recensentur. Nam usura jure natura) el divino est illicita : quare prohibita fuit tam Judicis quam Gentibus, etsi Judici moderni censeant sibi licitum esse fœnerari Christianis cælerisque Gentibus, modo non fœnerentur Judæis, idque censeant sibi indultum illis *Deuter. xxi, 19*, verbis: « Nonfœneraberis fratri tuo ad usuram, sed alieno. » Verum perperam, uti ibidem ostendi.

‣ *fortiorem* hic, non viribus validum, sed elationu tumidum nuncupat, ait Rabanas, quin superbo, id est hœretico, communicare injuriæ magis est incrementum, quam quietis nmolumentum. Et ideo in omni rc magis devitandum est ejus consortium, quam alicujus lucri nul cloquentiæ por cum appetendum adminiculum, Perdit enim fornus, qui ingrato tribuit; et minuit substantiam, qui perverso communicat. » Syrus vertit: *Ne mutuum dederis ei qui est fertior te, et si mutuum dederis, esto sicut amittens*; Tigurina; *Ne quid mutuo dederis haqdni potentiori; quod si dederis, pro amisso habeas*: quia ille robore et potentia sua fretus non solvet, imo arrogans censebit mutuum suum esse, sibique debitum; nec tu audebis repetere : quod si audeas, non poteris eum cogere; imo periculum est ne pejus ab eo mulcteris. Videtur bree sententia diversa plane et disparata a præcedentibus, quales in hoc opere, æque ac ip Proverbiis, sunt nulla. Veteres enim gnomologi non curant sententiarum ordinem, neo counexiouem; potest tamen hæc præcedentibus sio apto oonneeti, *q. d.* Noli famerari fortiori te i quiu, cum fumus ab eo repetes, oogeris contrastare, ul precessi!, id est, litigare el rixari cum eo, ut fiioul vers, præcedenti dixit, non esse contendendum eum contumelioso, quasi cum cane latrante: sic hic dicat non esse contendendum eum potente elrobusto, quasi cum leone rugiente.

io. Nox fil'OXOEAS SUPER VIRTUTXM TUAM (supra vires tuas) : quoi» si spopomiehis, quasi restiue x s o m i t a, — *q. d.* Cogita qua ratione illud residuare et solvere potens. Unde Graica ludioni : *Ac fidqu-be<is super vires tuas; quod si fldqusscns, esto sollititqs p'undo <w soluturus*; Syrus : *Ne fidqjubeas ci qti' fortior est le, et si fidejussori*, esto sicut solvens. (jiu enim fidejussor est pro debito alterius, siepe eo deliciente, debitum ejus solvero cogitur. Unde illud: « Sponde, noxa presto csl; » quod inter tria precipua Apollinis oraulea erat tertium, toste Laertio. Pythagorie vox est : « Ago res preclaros, nihil magnitiei interim promittens. » Theagcuos voro ludibrium fuit sui ævi, quod, cum pauper esset, inulta tamen supra vires promitteret; unde vocatus est **air*S*, id est fumus, quod fumos verborum venderet. Optime Salomon : « Nubes ut ventus, ait, et pluvie non sequentes, vir gloriosus, et promissa non complens, » *Proverb. xxv, 14*. Minus recte Palacius spondere accipit pro vo-

vere, *q. d.* Noli Deo vovere quippiam, quod sit supra vires tuas, vel tibi valde diffinite: quia, quod vovisti, teneberis prestare, saltem pariem quam potes, si totum non potes. Græcum enim *Ir/Trtffy* non vovere, sed fidejubere et « pondere significat. Nam sicut vers, præced. cautionen dedit de mutuo, sic hic dat de fidejus-ione. Potest tamen hæc sententia extendi ad quodvis promissum. Græcum enim non tantum significat fidejubeo, sed et fidem do, sive promitto, ut sensus sit, *q. d.* Ne promittas quid supra vires, ne fidem luam homini obliges ad præstandum aliquid, quod tam facultatem superat; quia si fidem tuam obligaveris, cogeris eandem rc ipsa præstare. Rae ratione hæc sententia a pari vel polion extendi vel aptari potest ad votum, quod est promissio facta Deo, *q. d.* Ne voveas rem aliquam, v. g. religionem, cujus austeritatem et onera vires tuæ non ferant, vel ægre ferant. Ita Rabanus, et noster Jacobus Alvarez de Paz *De Ertemi. mali*, lib, 11!, part, i, cap. 8, el alii. Hoc est quod dicitur *Eccles. V, 3* : Si quid vovisti Deo, ne inoreris reddere, etc. Quodcumque voveris, redde; multoqiie melius est non vovere, quam post votum promissa non reddere. » *Deuter. xxii, 21* : b Cum votui» voveris Domino Deo tuo, non tardabis reddere, quia requirit illud Dominus Deus tuus; etsi moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum. »

Alludit ad *Proverb. vi, I*, ubi Salomon graphice arctam fidejussionis obligationem et periculum depingit: a Fili, ait, si spoponderis pro amico tuo, defixisti apud extraneum manum tuam, illaqueatus es verbis oris tui, et captus es propriis sermonibus. Fac ergo quod dico, fili mi, et lemetipsum libera, quia incidisti in minum proximi tui. Discurro, festina, suscita animam luam : ne dederis somnum oculis tuis, nec dormitent palpebre tute. Eruere quasi damula de manu creditoris (quasi venatoris), et quasi avis de manu aucupis, » *q. d.* Imitare damulas et aves, quæ omni studio retia vitant aut effugiunt. Damula est dorcas, vel caprea, quæ ægre a venatore capitur, teste Plinio, tiun quia visu est acutissimo, indeque a jd est, videndo, dicta est dorcas : videns ergo minus venatores et relia, illico difugit; tum quia velocissima est et agillima, adeo ut retia transiliat, et in moules ac rupium juga hominibus bestiisque impervia transcendat, et quasi transvolet. Simili modo et tu laqueos creditorum omni conatu effugito.

Tropologice S. Gregorius, 111 parte *Pastor.*, Admonil. 3, bæc rectu adaptat Prepositis et Pastoribus; hi enim spondent, seque obligant pro cura et salute subditorum, ac proinde pro ea jugiter solliciti osse et pervigilare debent, uti ait Paulus *Ilebr. xm. 18*; « Spondere, ail, pro amico, est alienam animam in periculo sum conversationis el sollicitudinis accipere, » etc.

<7. Nox JUDICES COM HA JUNICEM, QIV.MAM SECUX- Ver-. 17
DUM QUOD JUSTUM Esr, JI hluxT,—1'40 judii SS, Gru.ee

est îofâçoo, quod verbum est forense, significatane causam agere, litigare, æque ac judicare. Pro quod *justum est, judicat*, videtur Noster in Græco legisse, *xrx ri luatov *pbu. Jam legunt, xorA

azroú xpbíum «s:iv, id CSt, nt *judices*, Vel CUU-sam agas, contra judicem, quia secundum opinionem ejus judicabunt cum, q. d. In dubio an judicatum sit bene, praesumptio erit pro iudice; praesumitur enim iudex a principe, vel república maturo consilio constitutus, esse æquus, sapiens, jurisperitus, causamque exacte examinasse, ac proinde dicent eum justas habuisse causas ita judicandi, etiamsi illæ subinde alios lateant. Rursum iudices alii cæteris paribus judicabunt pro iudice, ejusque sententiam confirmabunt, quasi ejus in officio socii et symmyste, nc et ipsorum sententia ab aliis iudicibus vicissim retractetur, et quasi injusta damnetur. Porro Græcum ἡC* significat quoque dignitatem; unde aliqui vertunt, nam secundum dignitatem jus ei reddunt, q. d. Dicent iudicem, utpole in dignitate et officio constitutum, jus habere, et juste judicasse; quare *sententia secundum ipsum pronuntiabitur*, ut vertit Tigurina.

Solent plebei, cum in lite causa ceciderunt, ex dolore et indignatione queri de iudice, quasi ab eo sibi facta sit injuria, eo quod causa eorum in communi vel abstracto spectata, speciem quamdam æquitalis habere videatur; qua in re graviter errant et peccant, quia non considerant circumstantias particulares facti, quæ sæpe speciem acti mutant, ut ex æquo fiat iniquum. Rursum gnorant jura positiva, sive divina, sive humana, puta Canonica et civilia, secundum quæ iudex judicavit. Monet ergo eos Siracides, ut a iudicio hoc fallaci et temerario abstineant. Sicut enim philosopho in re philosophica, Theologo in re Theologica, medico in re medica, fabro in re fabrilis: ita iudici in re iudicata fides esi adhibenda: < Unicuique enim in sua arte credendum est, » nisi manifeste appareat contrarium, scilicet eum vel ob munera, vel ob gratiam divilum, vel per crassam ignorantiam iniquam tulisse sententiam. Adde: Deus cuique in officio adest, ut illo rite perfungatur. Adest ergo iudici, ut recte judicet, juxta illud: a Divinatio in ore regis; in iudicio non errabit os ejus, » Proverò. xxi, vers. to. Multo magis: « Divinatio in ore iudicis, in iudicio non errabit os ejus, » Ad iudicem enim proprie iudicium spectat, potius quam ad regem. Noli ergo temere iudicem judicare tum, ne contra stimulin calcitres: iudicis enim iudicio stabitur, non luo; tum ut in iudice Deum, cujus vices gerii, nonores. Scriptum est enim Psal lxxxi, i: « Deus çtelil in synagoga deorum (Hebr. elohim, id est indicum) ; in medio autem deos (iudices) dijudicat, » ubi Chaldæus vertit, Deus, cujus majestas commoratur in congregatone justorum, (pii potentes sunt in lege, in medio iudicum in ventate judicat, q. d. Deus assistit iudicibus, ut vice sua recte justequè judicent. Et II Paral, xix, 6: < Non homini, *ed

Deo iudicatis, qui vobiscum est in verbo iudicii. » Deo ergo detrahit, qui detrahit iudici, ait Lyranus. Hujus rei symbolum fuit virga Mosis et Aaronis, quæ in se sicca, a Deo tamen electa fronduit, floruit, fructusque illico protulit, ac plagas /Egyplo intulit, vindicans oppressionem Ilebæorum. Virga enim symbolum est recti iudicii, quod exhibet iudex, cum a Deo electus fuerit. Tunc enim a Deo quasi animatus et inspiratus, fructus veritatis, veras, inquam, sententias, profert et proloquitur.

Salomonem secutus Pythagoras, hoc statuit symbolum: « Staterem ne ingrediaris, id est, limites iudicii et justitiæ ne excedas. » lia Plutarchus lib. De Liber, educ. Huc facit apophthegma Syrorum: a Libræ ne opponas ferrum, id est, iudici et justitiæ ne ponas obstaculum, ut tuam durtiem duramque cervicem illi opponas. » Syrus plane aliorum abijt; sic enim vertit: Ne so-deas cum iudice iniquo in iudicio, ne secundum voluntates ejus iudices cum eo.

18. Cum audace (Græce roJ/nysog, id est temerario, audace, feroci) non eas in via, ne forte gravet mala sua in te, — ne, scificet, mala sua in te exoneret, iisque te gravet; quia, cum multa faciat ex audacia et temeritate, imprudenter et periculose, ejus periculorum eris particeps, quia consiliorum et actionum ejus habebis conscius et socius, quin et ipse te pertrahet, ut ei revera coepereris, sisque in audacia sodalis. Pro « gravet in te, » græce est, /2a/>6>rr<i x<râ quod Complutenses vertunt, ne gravetur contra te; alii, ne tibi sit gravis; Tigurina, nefacias iter cum temerario, ne ingravescat adversum te, q. d. ne temerarie te invadat, spoliât, affligat, lædat vel occidat. Unde Syrus, cum homine aspero ne incedas per viam, ne forte asperum faciat (aggravet) malum tuum.

Ipsæ enim secundum voluntatem suam vadit, et simul cum stultitia illius peries, — q. d. Ipse cum sequitur, non rationem ducem, sed suam temeritatem et cupiditatem, quæ eum et te cum eo perdent. Græce, nam ipse, quod valuerit, faciet, et tu simul cum amentia illius peribis; Syrus, quoniam ille coram facie sua vadit, et tu in stultitiam ejus peribis. Hoc est quod ait Salomon Proverb, xvm, 2: « Non recipit stultus verba prudentiæ, nisi ea dixeris quæ versantur in corde ejus. Porro, a qui nihil omnino timet, sed omnia adit, audax efficitur, 9 ait Aristoteles lib. II Ethic, cap. n. Idem lib. II, cap. vu. « Audaces, ait, præcipites sunt, voluntque ante ipsa pericula periclitari: In ipsis vero constituti absistunt; sed fortes, in operibus ipsis acres ac celeres, antea quieti sunt. » Unde sapienter Salomon Proverò, xxiv: « Noli, ait, esse amicus homini iracundo, neque ambules cum viro furioso; ne forte discas semitas ejus, et sumas scandalum animæ tuæ. »

Audax ergo similis est tauro, qui præit agmen armentorum, quem proinde omnia velut caput et ducem sequuntur. Rursum audax est velut flu-

titin-

men rapidum, quod omnia magno impetu convolvit, agitat et jactat, donec secum abripiat in mare; sic audax omnes secum rapit ad rapinas, stupra, caedes, ac tandem in gehennam. Sic Catilina nobilissimos Romanorum sua audacia pertraxit in conjurationem contra patriam ac bellum, quo omnes cum eo misere trucidati sunt. Sic Lucifer audax rebellans Deo traxit secum tertiam pariem stellarum, id est, angelorum. Idem « misit ex ore suo post mulierem aquam tanquam flumen, ut eam faceret traili a flumine, » *Apoc.* xn, 15. Idem faciunt audaces haerelici, qui in suas haerese et scelera caetera, indeque in tartara omnes pertrahere satagunt, de quibus vide S. Gregorium lib. XIII *Moral.* cap. vu, S. Hieronymum in *Jerem.* n, S. Augustinum in *Psal.* lxxxviii. Audacia enim facit animosos ad omne nefas, ut faciant quidquid libet, juxta illud *Psal.* lxxx, 13: « Dimisi eos secundum desideria cordis eorum, ibunt in adinventionibus suis. »

Tales ergo fugiendi sunt ut pestes, quae sui contagio omnes inficiunt et necant. Nam, ut ait S. Rasilus, *Consta. Monast.* cap. xxxiv : a Fit saepe ut contagio ista latius serpens, eos etiam qui recto itinere sunt, aberrare faciat, distinctos a recta et justa via; et cunctorum exitii ille poenas luet, a quo peccandi causa profecta fuerit. » Et paulo post : « Quocirca non absurde nos ratio impellit, ut qui spiritualem disciplinam violant, illos ab eorum qui ipsam conservant congressione secludamus. » Vide eundem in *Beg. brevior.* interrog. 53, et *hom.* 9 : « Quemadmodum, inquit, in pestilentibus locis sensim attractus aer, latentem corporibus morbum injicit : sic identidem in mala consuetudine, maxima nobis mala hauriuntur, n Hinc Paulus II *ad Thessal.* m, 6 : « Denuntiamus autem vobis, fratres, ait, in nomine Domini nostri Jesus Christi, ut subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate, et non secundum traditionem, quam acceperunt a nobis. » Olim Gentiles iter facturi invocabant Herculem, ut eos suo robore contra omnes hostium incursus tutaretur; nunc fideles invocant S. Raphaellem, qui dux viae fuit Tobiae ; et S. Joseph, qui Jesum et Mariam duxit in Aegyptum. Unde supplices dicant : a Angelus et Joseph, Jesus et Maria me deducant in via. »

Huc pertinet apologus equi et muli, pulchris gnomis velut gemmis opere phrygio scite acupictus apud Cyrillum lib. II *Apologorum moralium*, cap. IV, cui titulus, *Contra audaces* : « Loricatus equus, inquit, sub milite de longe praedium odoratus, mox gloria narium erectisque auribus cum arrogantia capillorum, audacitatis suum misit hinnitum. Cumque avida et instabili ungula se in cuneum hostium immittere anhelaret, illi mulus adstitit, qui et dixit : Pone, frater, lethalem audaciam, et pavescens fuge, quoniam dirum transeunt sagittae, ac lanceae penetrant, et recordare quia nudus et mollis sublus te est venter tuus. At ille

flamma pectoris ad verbum illud indignatus, sociali male gratus consilio talia refudit : Bene apparet, mule, quod sis asini filius, et ob hoc corde frigidus, semper timidus fuisti atque tardus. Quare tu tibi latibulum, et te custodiant mus et lepus. Quibus dictis, cum rapido cursu mox se misisset in hostem, hinc inde diris vulneribus perforatus, fuso sanguine, soluto regimine, debilitate corporis se prostravit. Deinde cum mulus semivivum hunc invenisset jacentem, derisit audacem, et subsannans arrogantem tot malis humiliatum, subjunxit : Ut quid te, carissime, Bucephalus genuit, postquam bulliente pectore vitam cum sanguine perdidisti? nimirum bene scripsit Aristoteles, quod semper calidi, corde fatui, capite furiosi, et amatores sint vini. Inde furit ebria, estque spei dedita juvenus insana. » Deinde exemplis a natura situque cordis petitis ponendam docet audaciam, aitque : a Verum ne cor in audaciorum dementiam bulliat, ipsum splene subter, capite desuper, et jecore lateraliter, ad calorem ejus mitigandum, moderatrix natura vallant Apertis quidem oculis dormit lepus, quia qui corde est timidus, pro ejus custodia semper vigilante prudentia, in acie alatus timore requiescit securus. Sic cor parvum virtute collecta magis est vigorosum ; cor autem grande naturaliter minus viget. Audax nauclava facit naufragium, tunosus vero salvus venit ad portum. Quamobrem (*Proverb.* xxiv, 14) beatus homo qui semper est pavidus, quoniam ad salutem limor rebus viventibus est provisos. Quo dicto, equus audax toto fuso sanguine exstinctus est. »

19. CIM IRACUNDO NON FACIES RIXAM, ET CUM AU- Vera*
dace non eas in desertum. — Graeca pro iracundo et audace habent unam vocem id est, animosus, iracundus, audax; iracundi enim solent esse audaces, et audaces iracundi: abundant enim sanguine et bile, quae generant iram et audaciam. Audax enim dicitur, qui aliis facile nocere audeat, ait Paladius. Quare similis est saepe lupo et lauro feroci, qui in omnes cornibus saevit instar furiae. Tigurina, *ne committas pugnam cum iracundo, neve desertum cum eo perambules*; Syrus, *cum impio ne contendas contentione, et ne contendas cum eo in loco deserto*. Causam subdit :

Quoniam quasi nihil est ante illum sanguis (nihil aëslimat effusionem sanguinis, caedem et homicidium); et (id est idcirco) ubi non est adiutorium (puta, in loco deserto), elidet te, — *q. d.* Duo soient abstergere a scelere et caede, scilicet, horror facinoris, quo caret audax; et homines qui prohibeant, quibus caret solitudo, locusque desertus: quare utroque hoc freno carens audax, velut effrenis ruet in tuam necem. Unde Tigurina, *quoniam homicidium pro nihilo ducet, et ubi nihil est opis, prosternet te*; Syrus, *quoniam despicabilis est sanguis tuus in oculis ejus, et nisi habeas liberatorem, occidet te*. Quam hoc sit verum docuit parricidium Cain, qui Abelem fratrem duxit in

Exem-

agrum, iblqne solus solum occidit. Isidoras Pelusiota lib. 1, epwL 322: «Sicut,inquit, haud tutum est

i homine pugnaci desertum peragrarē, eodem modo haud facile est cum homine indocto sermones ineruditos movere. Ul enim ille omnibus corporis viribus in solitudine utetur, si quid, quod ipsum offendat, dictum aut actum fuerit: sic iste, nisi omnia ad ipsius inscitiam dicta fuerint, omnes et philosophicos sermones, et probos viros, ac virtutis amantes ex orbe terrarum explodit et eliminat; solet enim ul plurimum speciem fortitudinis exhibere temeritas. » Unde concludens suadet : « Quamobrem fer animo forti stultum et inconsideratum hominem, quandoquidem libenter sustines insipientes, tu qui sapiens es in Domino, v

Ratio hujus sententiæ est, quod ira sit quasi fera, quæ horpinem in bestiam, v. g. in tigridem, transmutat : ira enim cum sit accensio vel fervor sanguinis circa cor, perturbat iudicium, mentem obnubilat, rationem excæcat, et hominem insanire facit, ait D. Thomas I II, *Qtwst.* XLVIII, art. 2 et 3. Hinc figuram humanam immutat, dum oculos facit scintillantes, vultum igneum, nares fumantes, os spumans, linguam balbutientem. Quocirca iracundus, ut aper, dentes ostentat; linguam, ut serpens, acuit; pedibus manibusque strepit, ut ursus; ut taurus, cornibus impetit; nulli, nec propinquo, nec amico, nec superiori parcit; et, ut Nyssenus ait lib. *De Beatitati.*, orat. 2 et 7, similis est energumeno, qui a dæmone agitur, imo eo deterior est, quia motus hi irato voluntarii sunt, energumeno vero involuntarii et coacti. Siracidi consentit Salomon *Proverb.* xviii, Li : e Spiritum, ait, ad irascendum facilem quis poterit sustinere? d Et cap. XXI, 21 : «Noli esse amicus homini iracundo, neque ambules cum viro furioso, ne forte discas semitas ejus, et sumas scandalum (Pagninus, *laqueum*) animæ tuæ. o Nam, ut ait Seneca, lib. III *De Ira*, cap. i : Cætera vitia impellunt animum, irapræcipitat. Hæc non secus quam fulmina procellæque, et si qua rftia irrevocabilia sunt, nec eunt, sed cadunt, vim suam magis ac magis tendit » Vide S. Basilium homil. *De Ira*, S. Ambrosium lib. I *Offir.* cap. vi, S. Gregorium lib. V *Moral.* cap. i. i. i. ii, l u i. Salomonem secutus est Pythagoras, cujus hoc inter alia exstat symbolum apud Plutarchum *De Liber, educ.* : « Ignem-igni ne addito. » Et: « ignem gladio ne fodito, hoc est, iratos noli irritare, sed iis concede. Vide dicta vers. 13.

Huic gnoinë antistrophe respondent parabola et apologi cap. xiu, vers. 1 : a Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea; et «pii communicaverit superbo, induet superbiam. Pondus super se tollet, qui honestiori se communicat. Et ditiori te ne socius fueris. Quid communicabit carabus ad ollam? quando enim se colliserint, confringetur; » et vers. 20: a Omni* caro ad similem sibi conjungetur, et omnis homo simili sui sociabitur.

Si communicabit lupo agno aliquando, sic peccator justo. Quæ communicatio sancto homini ad canem? aut quæ pars diviti ad pauperem? Venatio leonis onager in eremo : sic et pascua divitum sunt pauperes. »

Omnes ha' parabola; et apologi eodem tendunt, idemque significant; tpios proinde simili, eoque insigni vulpis simiam pro socio viæ eligentis, et cætera animalia respicientis apologo graphice depingit, et ad oculum repræsentat Cyrillus lib. I *Apolog. Moral.* cap. xxiv, cujus titulus: *Cum socio Ap**. *dedito proficiscaris, aut converseris* : a Vulpes, inquit, ad declivem talem deducta, patrati reatus conscia, cum ad satisfaciendum peregrinari vellet, mox ejus peregrinationis rumor increbuit, atque peregrinanti canis se in comitem dedit. Cui vetula dixit: Latratu et morsu soles injuriam provocare, atque ideo non ibo tecum. Quo quidem repudiato, onager aiebat : Sequar te, soror. Cui illa: In sereno, inquit, dolens, et in tenebris gaudens lividus es: si mihi malum ingrueret, lætareris ; si bonum contingeret, tristareris. Vade ergo, quia nolo in comitem luminis hostem. Quo rejecto, statim se ursus offerens advenit. Cui vulpes respondit: Nimis furiosi pectoris es, et paratam vindicte ungulam habes; si fortassis in me, zel in alium ira desævires vel rueres, hinc aut confunderes sociam, aut ream hostiliter laniares. Tecum ergo non pergam. Tunc Iconi, idipsum cum peteret : Quæso, inquit, carissime, ut mecum non venias, quoniam præcordialis validitate virtutis, multum es præsumptuosus et audax ; tale quid forte velles attentare, unde vix aut nunquam pedem eriperem. Deinde dimisso leone, cum pavo se illi socium offerret, ei dixit: Nimirum propter auream pennam desideraris, et pompa effunderis, tecum non pergam , quoniam nolo caudam perdere ob tuam pennam et pompam. Quo sic repudiato, lupo se obtulit, et dixit: Quæso ul contritum recipias et pœnitentem. Cui illa: Bogo ul dimittas facinora me lugentem ; quippe cum fure nullatenus vadam, ne tuæ damnationis et criminis particeps fiam. Sed et porco mox ingerenti se dixit: Vade, quia nolo tua sordescere Meditate. Tandem asino multum se commendanti, respondit: Recede a mo, insensate, quoniam alibi sine ratione clamares; et lupis accurrentibus, una tecum confunderer. » Omnibus ergo hisce rejectis, vide quos vulpes sibi socios asciverit: a Cunctis igitur his cum rationis iudicio confutatis, consurgens vulpes, secum hos in socios, eorum allecta precibus, duxit: pantheram, cujus os redolet; simiam, quæ in plenilunio gaudet; agnum mitem, leporem pusillanimum, erinaceum cutis spinosa', bovem de labore viventem, armimum sordes vitantem, formicamque prudentem. Cum quibus hilariter cum pergeret, corvus obvisus dixit: Quænam est hæccaterva? Cui illa: Electus, inquit, comitatus prudentis. Nam cum electo electus eris, et qui cum sapientibus graditur, sa-

piena erit. Tum ilio: Recto, inquit, iudicasti. Sed. doce, cum quii us conversando, quis prosperetur. Mox illa : Ctuu amatore, inquit, sapientiæ, cl 2e-

latores justitiæ, et cum amicitiaæ fideli cultore, Quibus dictis, ultra processit. »

QUARTA PARS CAPITIS,

NON ESSE CONSULTANDUM CUM FATUIS ET EXTRANEIS.

20. Cum fatuis consilium non habeas: non fmm POTERUNT DILIGENTI (legit Ç^a<, jam logUüt ç<Ç«4 id est, *tenere verbum*, hoc est servare secretum) MSI QUÆ FIS PLACENT, — Scilicet fatua, periculosa et damnosa. Græce, *cum fatuo ne consulta: non enim poterit celare sermonem*; Tigurina, *ea quæ dicta sunt*; Syrus, *aim stulto ne conjungas* (vehit visco glutinis) *secretum, quoniam non est potens ad cooperationem ejus*, ut illud tegat et celet, juxta Comicum dicentem :

Plenus rimarum sum, hac illacque perfluo.

Duplici ergo de causa vitandum est consilium stulti : prior, quia stultum, perinde ac ipse stultus est; posterior, quia ipse illud non servabit secretum. Nam *quæ eis placent* sunt garrulitas et stultitia; addo proprias eorum cupidines et comoda, g. d. Fatui et perversi diligunt suadentque ea quæ concupiscunt, quæque ipsis sunt comoda, non quæ tibi : propria enim comoda eis placent, non aliena, lluo facit proverbium Arabicum, *Centur.* 1, num. 26 : a Ne aperi secretum tuum simiis, » id est ne detege arcanum tuum derisoribus et fatuis. Sicut enim simia? actiones gestusque hominum, quos vident, imitantur : sic derisores eorum, quos derident, dicta factaque iterant et repræsentant. Quocirca sapienter monuit filium Tobias cap. iv: a Consilium semper a sapiente perquiro. » Et Menander: « A viro prudente accipe consilium ; prudens prudentium etenim est consilium, » Hinc illud invaluit : a Consilio et fortitudine chimærain superari, v quod exstat inter Alciali emblemata. Apulcius, lib. de *Daemonio Socratis*, ita scribit : « Nonne Ulysses cum Diomede deliguntur, velati consilium et auxilium, mens et manus, animus et gladius? Nihil egregium, nihilque magnificum perfici belle potest, in his potissimum quæ bellica negotia respiciunt, nisi maturo consilio conjungantur corporis vires. »

Porro S. Bernardus, epist. *ad Henricum Senonensem Archiepiscopum* : « Ad consilia, ait, soli eligantur, qui prudentes esse videntur et benevoli. Vix in multitudine hominum unum reperias in atraque parte consummatum. Haud facile siquidem, vel prudenti benevolentiam, vel fideli inesse sapientiam deprehendas; sine numero autem sunt, quos ulriusque muneris expertes esse constiterit. »

Porro *fatui* dicuntur simplices, insulsi, inri- Fatn' pientes, ita dicti a sapore ciborum, qui, cum non etymoQ' sapiunt, *fatui* vocantur, juxta illud Martialis, lib. Xlil, 13:

Ut sapiant fatu® fabrorum prandia bet®.

Aut a Fatua, de qua Justinus, lib. XLIII: a Fauno, ait, fuit uxor nomine Fatua, quæ assidue divino spiritu impleta, vehit per furorem futura præmonerat; unde adhuc qui inspirari solent, fatuari dicuntur. » Fatui enim sæpe furore, quasi altiore spiritu aguntur, ut videantur enthusiast#, vel prophetæ. Quocirca Turca? fatuos, quasi Dei entusiasmo actos mire venerantur, ul mihi narrarunt oculati testes, idque ad reverentiam et persuasionem sui Mahoinetis, qui, cum laboraret epilepsia, et deliraret, fingeat se corripit a spiritu Dei.

21. Coram extraneo ni fagas consilium (Græce Vcr?.i<. id est secretum, vel occultandum): nescis enim quid pariet, — q. d. Nescis quid ex visis vel auditis a te, tanquam ex concepto semine apud se machinabitur, et tandem suo tempore edet in tuam perniciem, vel ignominiam, ait Jansenius. Qui enim norunt secreta alterius consilia, facile iis ad eum prodendum vel perdendum abuti possunt, praesertim extranei, quorum mens et fides incognita est, ac subinde dubia et suspecta. Græca, *nihil agas secreti am alieno: nescis enim quid pariet*. Ha Tigurina, licet græce ad verbum sit. *coram alieno, q. d.* In conspectu exteri, cujus mens et fides non satis tibi est perspecta, nihil agas, quod velis esse occultum ; græce enim est id est occultandum: quia periculum est ne illud evulget cum tuo damno et pernicie.

Moraliter nota *consilium* hic vocari secretum, Anim* quia nervus et vis, ac quasi anima consilii consistit in secreto; quod enim est anima latens in ceum*. corpore, hoc est secretum latens in consilio. Id palet in bellis, ubi, si consilia invadendi hostem vel urbem sint secreta, milites imparatum hostem secreto adoriuntur et superant: sin emanent, hostis se munit, et consilium eludit. Idem est in procuratione officiorum, beneficiorum, mercium cætrarumque rerum: si enim tuum consilium celes, voto potieris ; sin evulges, eemulos plures, vel invidos concitabis, qui te impediunt et frustabuntur. Idem locum habet in rebus spiritualibus. Hinc S. Ignatius, teste S. Hieronymo in *cap. i S. Mattluei*, dicebat Christum conceptum et natum

ex Virgine, ul partus ejus celaretur diabolum; si enim ipse id rescivisset, omnibus nervis impedire satagisset.

Hinc et viri pii ac solertes sua pia proposita, quoad possunt, celant, etiam diabolum; ac tacite in mente cum Deo deliberant, illicoque quod concluderunt exsequuntur, antequam diabolus id rescire vel impedire queat. Atque experientia docet illa optime succedere; secus autem, si scilicet diu deliberes, signis prodas, evulges, diabolo resistente, mille invenies contradictiones, mille obices et difficultates, (pas vix superabis. Tanti est secretum ad rem, præsertim arduam conficiendam. Hinc Festus consilium a sileo et
Extm- silendo derivat, ut consilium idem sit quod cum silentio perageiidum. Ita Metellus, rogatus quidnam facturus esset post domitos Macedones, respondi!: « Tunicam me- exuerem, » inio exuerem, « si eam consilii mei consciam putarem. » Ha Plularchus in *Apophthegmat. Bomanis*. Et Antigonus rex rogatus a filio quando castra esset moturus: « Quid, inquit, metuis, ne solus tu non audias tubam?» Vox utique rege digna: ei arcanum non creditit, cui post iportem crediturus erat regnum. Ita Plularchus, lib. *De Garrulit*. Huius rei symbolo Gentiles Palladem, quie est dea sapientiæ, dicebant inimicissimam esse cornici, cainque cornices comprimere, ac cornices nunquam ad ejus arcem advolare, ul significarent sapientiam inimicissimam esse garrulitati, cujus symbolum est cornix, ulpote loquax et garrula. Ita Natalis Comes, cap. v, lib. IV *Mythotog*. Sapienter Q. Curtius, lib. IV *De Vita Alexandri*: « Res, inquit, magnæ sustineri ab eo non possunt, cui tacere grave est. » Quin et Persarum consiliarii, teste Ammiano lib. XII, silentium velut numen colebant. Romani vero silentii senatusconsulti violatores morte plectebant. Quocirca Pompeius, ait Valerius Maximus lib. III, cap. m, «dum legationis officio fungeretur, a Gentío rege interceptus, cum senatus consilia prodere juberetur, ardenti lucernæ admotum digitum cremandum præbuil, eaque patientia regi simul, et desperationem tormentis quidquam ex se cognoscendi excussit, et expetenda: populi Romani amicitiae magnam cupiditatem ingeneravit. »

Alludit ad *Proverb. xxv, 9*: a Causam tuam tracta cum amico, et secretum extraneo non reveles, ne forte insidie! libi, cum audierit, et exprobrare non cesset. » *Extraneum*, græce ἰλμπίο», id est, alienum, abhorrentem: externum quemlibet accipe, sed maxime fide et religione a te tuaque mente dissidentem, quales Judæis erant Gentiles; lii enim in Scriptura vocantur -q j ix j *bene ncchar*, id est filii alieni, in genitivo: *alieni* scilicet Dei, quia d am alienum colunt, quos Septuaginta vocant ..r-fis.t, vel «Uoymif, id est alienigenas, vel ð»o-r 'in, id est allophylos, hoc est aliene families, puta Gentilis, quales fuere Philistho-i, Ammonita:, Moabita, Idumæi, etc. Ili emm, utpote Gentiles,

Judæis, quasi peregrini cultus el propria: secte hominibus, erant infensi: Judæi vicissim eos, quasi idololattras, suosque æmulos et hostes adversabantur. Talibus ergo lamque infensis non erat tutum revelaro secreta sua consilia. Unde Rabanus mystice per extraneos accipit luereticos, quos Apostolus plane vitandos fidelibus esse monet, ad *Titum*, m, 10.

22. NOX OMNI HOMINI COH TUUM MANIFESTES, NE Ver a forte inferat (Tigurina, *referat*) tibi gratiam falsam, et convicietur tibi. — *Gratiam falsam* vocat benevolentiam fictam, </ d. Noli cuilibet candido animum tuum aperire, ne forte audiens candori huic tuo non respondeat, sed referat gratiam falsam, qua fingat se tibi fidum et benevolum, ut plura tuæ mentis secreta expiscetur, c quibus tuas animi nigritudines ipse perspiciat, ob casque le rideat, tibi que convicietur. Vel *gratiam falsam* vocat malam, q. d. Pro bona gratia tua, qua ei fideliter et fidenter aperis credisque tua arcana, rependet tibi malam gratiam, puta convicium, t » *Ídsapi* jam non est in Græco, nec Syro; est tamen in Complui. Syrus sic habet, ne omni *homini reveles quod est in corde tuo, ne condemnet te gratia*. Gratia enim, si loqui posset, condemnaret te, quod gratiam illam candida: revelationis tuæ insulso et ingrato conviciatori præstiteris, itaque illam quasi dehonestaris, et velut virginem adultero prostitueris. Unde Græca habent, *et non referat tibi gratiam*, sed pro gratia reponat contumeliam. Huc fácil proverbium Arabicum, *Centuria* 2, num. 54: « Arcanum tuum de sanguine luo est; sæpe aperuisti illud, ctest causa mortis tuæ; » et *Centur. i*, num. 7: « Ne deambula nudus per plateas, » id est, ne aperias secretum tuum coram hominibus, ne subsannent te. « Verba fac nocte, ubi non est avis nocturna, » id est, occulta arcanum tuum, et dignitatem tuam a turba idiotarum et stultorum. El illud Epicharmi: « Sobrius esto, et memineris diffidere. » Nam, ut ait Theognis:

Fiso res periit, difllso salva remansit*
Paucis c nullis fidus adest animus.

Hoc est quod audivimus cap. vi, 0: « Consiliarius sit tibi unus de mille. »

Moraliter, hic disce quam caule servantia sint (cordis arcana, quamque turpe et periculosum t. » i ?). sit ca expiscari. Hæc enim insignis est curiositas quæ curiosum in magnas redigit angustias. Facilius enim est compescere curiositatem expiscandi secretum, quam ubi expiscatus fueris, illud tacendi. Imo, qui curiosi sunt ad expiscandum, curiosiores sunt ad propalandum: pruriunt enim ad revelandum secreta quæ norunt, ul scientiam suam venditent. Adde, esto crimen proditionis, non tamen suspicionem evadent; si enim res emanet, vehemens erit suspicio ipsos, utpote solos secreti conscios, illud evulgasse. Quocirca Philippiades poeta regi Lysimacho percharas, rogatus ab eo: « Quid vis tibi impertiam rerum

mearum? Quodcumque voles, inquit, modo ne arcani quippiam. » Et Aristoteles, rogatus quis secretum cognitum servare posset, respondit: a Qui carbonem ignitum lingua continere poterit.» Ita Antonius in *Melissa*, part. 1, serm. 72; nam, ut dicitur *Proverb*, xvi, 27: « In labiis ejus ignis ardescit; » Septuaginta, *ignem condit*. Sic Dalila expiscata secretum fortitudinis Samsonis, illud prodidit, et maritum perdidit, *Judie*. xvi Gellius, lib. I, cap. xxiii, memorat Romanos senatores adeo celebrasse silentium Papyrii pueri, qui secretum senatus matri, non tantum verbis, sed et verberibus illud exigenti, prodere noluerat, ut ei inter pueros soli aditum in curiam concesserint, eique Praetextati cognomen honoris causa indiderint, ob tacendi loquendique in ætate prætextala prudentiam. Denique Plularchus in *Moral*, hoc remedium exquirendi fidem alicujus in servando secreto, suggerit: a Ut vas, inquit, experiamur, non vinum infundimus, sed aquam; si enim depereat, parum referi. Sic frivolum quoddam committendum amicis, quo silentii fidem experiamur, ut si effutiant, nihil sit periculi. »

Sane S. Ambrosius ita sancte servabat secretum

sibi commissum, ut illud ne quidem cum Satyro fratre sibi carissimo communicaret, uti ipse refert in ejus obitu, causamque addit, dicens: « Erat enim fidele indicium, extraneo non esse proditum, quod non esset cum fratre collatum. » Unde ipse in illud *Psal.* xi, *Egrediebatur foras, et loquebatur in idipsum* : « Aptus versiculus, inquit, adversus cos qui secretum alicujus produnt. Pulchre ait: Egrediebatur foras. Foris enim lupi, foris prædones: intus Moyses in nube cum Jesu. Foris Judæi: intus Zacharias sacerdos in templo. Foris multitudo: intus Spiritus Sanctus in cordibus nostris clamat: Abba pater. Foris adversarius noster, sicut leo pervigilat ad rapinam. Foris infideles : intus fideles. Et ideo eos, qui foris sunt judicabit Deus; eos autem qui intus sunt, Christus absolvit. Egrediebatur igitur Judas, et loquebatur. Egrediebatur de fide, egrediebatur de concilio et numero Apostolorum. Egrediebatur de convivio Cliristi ad latrocinium diaboli. Egrediebatur de gratia sanctificationis ad laqueum mortis, qui vana ad perfidos loquebatur. Egrediebatur foras, qui vitæ internæ mysteria relinquebat. »

CAPUT NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Agit de iis quæ vitanda sunt in feminis, ac de periculo quod est in carum aspectu, colloquio et consortio, usque ad vers, U. Inde usque ad finem agit de iis quer vitanda sunt in viris, docetque vitandos esse amicos novos, homines potentes, qui habent jus necis et vitee, injustos, linguosos et temerarios.

1. Non zeles mulierem sinus tui, ne ostendat super te malitiam doctrinæ nequam.
2. Non des mulieri potestatem animæ tuæ, ne ingrediatur in virtutem tuam, et confundaris.
3. Ne respicias mulierem multivolam, no forte incidas in laqueos illius.
4. Cum saltatrice ne assiduus sis, nec audias illam, ne forte pereas in efficacia illius.
5. Virginem ne conspicias, no torte scandalizeris in decore illius.
6. Ne des fornicariis animam tuam in ullo, ne perdas te et hereditatem tuam.
7. Noli circumspicere in vicis civitatis, nec oberraveris in plateis illius.
8. Averte faciem tuam a muliere compta, et ne circumspicias speciem alienam.
9. Propter speciem mulieris multi perierunt : et ex hoc concupiscentia quasi ignis exardescit.
10. Omnis mulier, quæ est fornicaria, quasi sterminus in via conculcabitur.
11. Speciem mulieris alienæ multi admirati, reprobi facti sunt : colloquium enim illius quasi ignis exardescit.
12. Cum aliena muliere no sedeas omnino, nec accumbas cum ea super cubitum : 13. et non alterceris cum illa in vino, ne forte declinet cor tuum in illam , et sanguine tuo labaris in perditionem.
14. Ne derelinquas amicum antiquum : novus enim non erit similis illi.
15. Vinum novum , amicus novus : veterascet, et cum suavitate bibes illud.
16. Non zeles gloriam et opes peccatoris : non enim scis quæ futura sit illius subversio.
17. Non placeat tibi injuria injustorum, sciens quoniam usque ad inferos non placebit impius.
18. Longe abesto ab homine potestatem habente occidendi, et non suspicaberis timorem mortis.
19. Et si

accesseris ad illum < noli aliquid committere, ne forte auferat vitam tuam. 20. Communionem mortis scito, quoni.un in medio laqueorum ingredieris, el super dolentium arma ambulabis. 21. Secundum virtutem tuam cave te a proximo luo, et cum sapientibus et prudentibus tracta. 22. Viri justī sint tibi conviva? , ct in timore Dei sit libi glfr natio. 23. El in sensu sit tibi cogitatus Dei, el omnis enarratio tua in præceptis Altissimi. 24. In manu artificum opera laudabuntur, ct princeps populi in sapientia sermonis sui, in sensu vero seniorum verbum. 25. Terribilis est in civitate sua homo linguosus : et temerarius in verbo suo odibilis erit.

PRIMA PARS CAPITIS.

DE DS QUÆ IN MULIU1111US VITANDA SUNT.

Fm. i. 1. Non zeles mulierem sinus tui, — *q. d.* *Ne sis zelotypus uxoris tuæ, quæ in sinu tuo requiescit, et male de ea suspicans, quod scilicet alium virum amet magis quam te, aut alius rivalis tuus eam amet et insequatur. Tigurina, uxorem quam complecteris, ne prosequaris zelotypia. Zelotypia ingens est conjugii morbus et malum, « Zelotypia, ait Cicero *Tuscul.* IV, est ægritudo, ex eo quod alter quoque potiatur (vel potiri putetur) eo, quod ipse concupiverit; » vel (ut Chrysippus), «est ægritudo animi ex eo proveniens, quod limeal ne adsit alteri, quod cum nemine Velit habere commune. » Quæ inter conjuges suspicionum, rixarum, cædium ornniumquū mulorum est causa, uti docet Tiraquellus, leg. XIII *Connubial.* num. 28. et seq., et leg. I *Connub.* cap. i et seq. Quin et S. Hieronymus, lib. I *Caidrà Jocinianum*: «Quid, ait, prodest etiam diligens custodia, cum uxor servari impudica non possit, pudica non debeat? infida enim custos castitatis est necessitas; et illa vere pudica est, cui licuit peccare, si voluit. » Porro *mulier sinus* vocatur, quæ in sinu mariti cubat el requiescit, non tantum cum dormit, sive per diem, sive per noctem in thalamo nuptiali; sed etiam cuñ prandet et ccenat. Olim in mensa discumbebant, id est cubabant in loris sive lectulis mensalibus, in singulis bini vel terni : ita ut in summo cubaret frater vel amicus, in medio maritus aut parens, in imo uxor et liberi, qui proinde recumbebant in mariti vel parentis sinu. Ita Plutarchus, lib. I *Sympos.*, Quæst. III : «Locus, inquit, infra eum (medium) uxoris est aut liberorum: qui supra est, ut par est, tribuitur convivarum honoratissimo, n Quocirca Titus Livius, lib. XXXIX, carpit T. Flaminium consulem quod meretricem in convivio in loco uxoris collocasse!. Sic *Deut.* xin, 6, dicitur: « lîxor quæ est in sinu tuo; » et cap. xxvm, M: « Invidebit uxori quæ cubat in sinu tuo. » *Michcpæ* vu, 5 : « Ab ea quæ dormit in sinu tuo, custodi claustra oris lui. n Igitur epithetum proprium uxoris est, requiescere in sinu mariti. Ita Deirio *Adagio* 123.*

Ne ostendat super te malitiam doctrinas nequam, — ne scilicet te decipiat, veneno perimat, aliterve noceat, aut saltem odiat, vel minus amet, et ad alios viros affectum transferat. Nam *doctrina nequam* Sive perversa est, qua velulæ perversæ, vel etiam venefica), docent uxores juvenculas improbas artes, quibus maritum zelotypum fallant aut perimant, aliterve ei noceant. Unde Syriis, *ne discat contra te astutiam malam*; Græce est, *ne doceas in te doctrinam nequam* ; Tigurina sive Vatablus, *ne eam mulam in te artem doceas* , primo, tua zelotypia in impellendo ad malas artes jam dictas; secundo, *q. d.* Ne tua zelotypia doceas eam simili modo esse zelotypam; zelotypia enim instar scabiei sese aliis affricat, et affricando contrahitur : cum enim uxor sentit se suspectam esse marito de adulterio, vicissim ipsum incipit habere suspectum, ne scilicet ipse ob suspicionem quam contra se habet, ad alias declinet; tertio, plane et simpliciter, *q. d.* Noli nimis amare et zelari uxorem tuam, noli nimis arcte et anxie eam custodire, ne doceas eam adulterari, ne scilicet ipsa adversum te faciat, quod videt te de se timere vel suspicari: tum quia continua suspicio adulterii, continuam ejus imaginationem, indeque concupiscentiam suscitāt; tum quia, quæ nimis arcto videt se custodiri, ex impatientia foras erumpit, ut in libertatem se vindicet; tum quia mulierum indoles est curiosa et pertinax, ac illud quod sibi adeo vetari conspicit, maxime videre et experiri concupiscit, juxta illud :

Nitimur in vetitum semper, cupimusque negah.

Vero Seneca : « Quidam, inquit, fallere docuerunt, dum timent falli, et illius peccali suspicando occasionem præbuerunt. » Et diserle Ovidius, lib III *De Art.*, eleg. 4 :

Desine, crede mihi, vitia irritare vetando :

Obsequio vinces aptius ipse tuo.

Vidi ego nuper equum contra sua Frena tenacem,

Ore reluctanti fulminis ire modo :

COMMENTARIA IN ECCLESIASTICUM, c a p. IX

Constitit, tit primum concessas senili habcnaï,
Frcnaqtic in effutat lain Jacere jubas.

Quocirca sapienter S. Ambrosius, lib. I *J)c Abraham*, cap tv : u bisce, inquit, mulier, zelum deponere, qui sæpe mulieres in furorem incilat. » Mulier enim, quia minoris judicii, et cupida, magis suspicionibus et zelotypiæ est obnoxia, quæ nisi refrenentur, adeo increscunt, ut eas demement, et in furorem agant. Prudenter et Seneca in *JTmitíís* : « Zelum, inquit, de Deo tantum babeas, non contra homines; zelari autem hominibus vitiosum est. »

X». Porro, quam damnosa el funesta sit zelotypia disce al) exemplis: Clytemnestra zelotypa fuit Agamemnonis regis sui mariti, suspicando cum adamare Chryseidem, ideoque ipsum occidit. Arsinoe occidit Demetrium, putans ab eo diligi Berenicen. Cleopatra occidit Nicatorem ob zelum Ilhodogynæ, quæ eral soror Phraatis regis, ut tradit Appianus in *Syriaco*. Apollonius Rhodius, lib. I *Argonauticfin*, scribit Lemnias mulieres zelotypia incensas, quod mariti captivas mulieres adamarent, maritos suos omnes dormientes, et insuper universum genus masculinum obtruncasse. Medea suspicans virum suum alias adamare, ut sc de eo ulcisceretur, proprias proles, quas ex eo susceperat, occidit, de quo Ovidius, lib. I *De Art.* :

Nec dolor armassel contra sua viscera matrem,
Quæ socii damno sanguinis ulta virum csL

?doty. Sapibns zelotypi® remedium dat Aristoteles lib. I *OEconom.* cap. iv : « Primum, inquit, leges sint viro ad uxorem, ut injuria cesset : sic nec ipse injuriam palletur; » et lib. II. cap. n : « Maximus honor, ait, est sobri® mulieri, si cernat virum suum observantem sibi castitatem, nec de ulla muliere magis cogitantem, sed præ cæteris omnibus hanc et smini, et fidelem sibi existimantem. Tanto enim magis studebit mulier sc talem pi allare, quanto magis se cognoverit fideliter ac justo a viro diligi, v El Lactantius, lib. VI *De Vera religione* : « Exemplo continenti®, ait, docenda est uxor, ut se Caste gerat. Iniquum est enim, ut exigas, quod ipse prestare non possis. » Hoc est (piod ex S. Augustino dicitur cap. *Sí dicturi*, 32, (h/æsf. VI, ut (jñales volumus uxores nostras invenire, tales et ips® nos inveniant. Frustra enim petit debitum, qui, quod debet non impendii : qui non facit quod debet, non recipit quod oportet. Dicit enim uxor marito : Cur ego te colam ut maritum, cum tu non me colas ut uxorem? juxta illud Domitii apud S. Hieronymum ad *Nrpotianum* : « Cur ego te habeam ut principem, cum tu non me habeas ut senatorem? » Et illud Ciceronis, *Philip.* 2 : « Non tractabo ut consulem, ne ille quidem me ut consularem. »

Denique Alfunsus Aragonum rex, teste Panormitano in ejus Vita, zelotypi® remedium ad vitam in conjugio tranquillo transigendam hoc dabat :

« Sil uxor cæca, maritus autem surdus fiat. » Uxor enim oculata, videns maritum cum aliis feminis, etiam negotiorum causa, agere, fit zelotypa; inde querimoniæ et rixæ. Rursus marito molesta est uxoris garrulitas, qua molestia carebit, si fiat surdus.

2. NOX DES MULIERI POTESTATEM ASIMM TUJE, NE Vert. X

ingrediatur IX virtutem tuam (ita Romana; non, in *urtute tua*, uti legunt alii), ET confundaris. — Græce, *nun des mulieri animam tuam, ut ascendat ipsa superfar*, id est, *animam tuam*. Ita Complui. , sed Romana legunt id est *super virtutem tuam*, hoc est, super vires tuas, vel super fortitudinem tuam, ut occupet arcem animæ tuæ. Est metaphora a militibus, qui ascendunt muros, itaque capiunt urbem, vel arcem, quam Itali vocant *la fortezza*. Senius est, <l. d. Ne permittas uxorem « potestatem, » id est dominium, exercere, ut, scilicet, ipsa dominetur et imperet a animæ tu®, d hoc est, tuæ voluntati el tibi ipsi; a ne» ipsa <ingrediatur in virtutem tuam,» ut, scilicet, tuum jus, auctoritatem el imperium maritale sibi usurpet, leque sibi subjiciat, cui ipsa jure natur®, divino et humano debet esse subdita; hoc enim tibi pudori erit, cum audies effeminatus, æque ac servituti et damno ; mulier enim, cum passionibus agatur, et impotentis sit animi, impotenter tibi dominabitur. Unda claro vertit Yatablus, *ne permittas animum tuum mulieri, adeo ut pessumdet potestatem tuum, tuque dedecus incurras; alii, ne dederis muhen animam tuam, ut transcendat ipsa vires luas*, ut fiat te potentior cl imperiosior; alii, *ne ascendat ipsa super animam tuam, (eque sibi penitus subjiciat; Syrus, ne dederis mulieri animam tuam ; vel, ne committas mulieri tc ipsum* (hoc enim Syri vocant, *cviimam tuam*), *ut dominetur ipsa supra omne quod habes*. H®c viri permissio oritur, vel cx imimi pusillanimitate, vilitate ct abjectione ; vel ex nimio uxoris amore, quo omnia ei indulgel, eique noipsum committit el permittit; vel quod uxor viro sit nobilior, ditior, potentior. Audi S. Hieronymum lib. I *Contra Jwin.* : « Referi Seneca, cognovisse se quemdam ornatum hominem, qni exiturus in publicum fascia uxoris pectus colli-

vir ne domina gallai, et no puncto quidem hor® presenÜB ejus ru carero poterat, potionemque nullam nisi alterius tactam labris vir el uxor hauriebant, (dia deinceps non minus inepta facientes, in quæ improvida vis ardentis atrocius erumpebat. Origo quidem amoris honesta erat, sed magnitudo deformis. Nihil autem interest, quam ex honesta causa quis insaniat. Unde cl Xystus in Sententiis : Adulter est, inquit, in suam uxorem amator ardentior. In aliena quippe uxore omnis amor turpis est, in sua nimius. Sapiens vir judicio debet amare conjugem, non atTeotiu Reget impel» s voluptatis, nec præceps feretur m coitum. » Hæc Ethices naturalis naturalia sunt præcepta; undo eadem tradiderunt Gentium sapientes. Calo Goome.

senior objurgans summam uxorum Romæ licentiam et potentiam : a Omnes, inquit, homines uxoribus dominantur : nos omnibus hominibus, nobis autem uxores; o hoc modo colligens uxores esse rerum omnium dominas. Ita ex Plutarcho in ApopA/A., Antonius in *Melissa*, part. II, serra. 34. Rursum Cato apud Livium lib. XXXIV, monet viros, ne uxores sibi aquari sinant : a Ex templo enim, inquit, simul ac pares esse coeperint, superiores erunt. Proinde date frenos impotenti nature, et indomito animali ; desperate ipsas modum licentiæ facturas, nisi vos faciatis. » Sic Salomon permittens mulieres sibi dominari, ab eis protractus est ad adorandum idola. Sic Adam se subdens Evæ, se et omnes posteros perdidit. Sic Hebrei fornicantes cum Madianitis, ab eis impulsus sunt ad colendum Beelphegor, *Ntimer*. xxv. In quem locum Orígenes : « Captivantur, inquit, Israelite, non ferro, sed luxu; non virtute, sed libidine. » Ideoque vindicta divina in eos desæviit, uti ibidem narratur.

Quocirca apte .Egyptii, teste Iloro Apoll, muliebris in virum dominatus dedecus et noxam representaran! hieroglyphico vipere ; mas enim vipere in congressu cum femina, caput in os ejus inserit; unde illa delectatione venerea acta in rabiem, caput maris demordet, eumque perimit, teste Plinio lib. X, cap. I x ii, Æliano lib. IX, cap. XXXI, et Galeno *De Theriaca ad Pison*. Simili enim modo vir uxori se subjiciens, sinit ab ea sibi caput, id est dominium, ac non raro vitam abscindi. Mulieris ergo lacrymæ, quibus virum sibi subjicit, sunt *larrymæ crocodili*, quibus, scilicet, ipse cranium hominis emollit et scindit, ut cerebrum ejus devoret; simili enim modo mulier suis lamentis cerebrum homini eripit, cumque sibi objicit et dementat. Talis fuit Dalila Samsoni, Xanlippe Socrati, Omphale Herculi. Pittaci Mitylenæi, qui unus fuit e septem Græciæ sapientibus, gnome exstat : « Uxori dominare. » Cornelius Tacitus, lib. *De Moribus Germanor.*, refert apud Sithones feminas dominari : in quo, ait, non modo a libertate, sed etiam a servitute degenerant. a A muliere dominari, summum est viro dedecus, » ait Philo apud Antonium in *Melissa*, tomo II, *term*. 34. Quin et Isaías cap. in, 12, ingenti probro Judæis vertit, quod « mulieres dominate sunt eis. » Plutarchus in *Praeceptis connut*). cap. y : « Quæ malunt, inquit, stolidis viris imperare, quam parere sapientibus, similes illis sunt, quæ ducere potius volunt cæcos, quam inlelligentia visuque præditos sequi. » Ergo viri tales sunt despicabiles, uxores pariter contemptibiles. Vide Tiraquellum leg. I *Connub.*, num. 19 et seq., unde num. 26, ex Donato ait, uxorem dici ab ungendo, eo quod olim maritum lavare et ungere solerent, quasi viri famulæ, non domiqæ.

3. Ne respigas mulierem multivolam, ne forte lucidas in laqueus illius. — « Multivolam, » id

est meretricem, quæ multos vult amasios. Alii a multivolam » interpretantur, ad mulorum concupiscentiam evolantem ; hæc enim græca vocatur

quæ, scilicet, amat multos id est socios, procos et amasios; *iratpx* enim est socia, amica, meretrix. Noster videtur legisse *ιΤ^ι9/avrt*, per r, non per «<, aberro;, y. d. Quæ alios et varios amat : quod eodem redit Greca ergo sic habent : *ιVe occurras mulieri meretrici, ne forte incidas in laqueos illius*; clarius Tigurina : *Mulier meretrici ne te des obviam*, etc. Syrus : *Ne converseris cum meretrice, ne cadas in retia ejus*. Mulierem hanc multivolam, ejusque laqueos graphice depingit Salomon *Proverb*, vn, vers. 10 : « Occurrit, inquit, illi (juveni) mulier ornatu meretricio, preparata ad capiendas animas, garrula et vaga, quietis impatiens, nec valens in domo consistere pedibus suis, nunc foris, nunc in plateis, nunc juxta angulos insidians, apprehensumque deosculatur juvenem, et procaci vultu blanditur, » et quæ sequuntur.

Tropologice, mulier multivola est concupiscentia . hæc enim instar mulieris, muliebria habet desideria, multaque vult et concupiscit, adeoque est insatiabilis, ac semper dicit : « Affer, affer, » *Prov*. XXX, 15. Quare ut eam effugias, noli in eam respicere, quia, sicut species mulieris, ita et concupiscente est illecebrosa, mentemque infatuat et ad se rapit. Causas varias dedi *Thren*. cap. i, 8.

Rursum mulier multivola est hæresis, et hæreticorum synagoga, quæ» per diversos errores Volitat, ait Rabanus et ex eo Glossa.

4. Cum saltatrice ne assiduus sis, nec AUDIAS Vere. A illam, ne forte pereas in efficacia (illecebrosi saltus et cantus) illius. — Jansenius contendit legendum, *cum psaltrice*; Græca enim habent, *finu* id est, cum psallente. Alii, *aim fidicina*, id est, ea quæ ludit canilque fidibus. Unde Syrus, *aim cantatrice ne familiaris fias, ne perdat te fabulis suis*; Vatablus, *cantatricem mulierem ne frequentes, ne forte conatibus ejus capiaris*; alii, *aim fidicina ne assuesce, ne capiaris artibus ejus*. Verum Biblia Romana et reterà Latina, æque ac S. Cyprianus mox citandus, constanter habent, *aim saltatrice*; unde videtur. Interpres noster, qui antiquus est, in vetustis codicibus legisse, non *feùùvru*, sed vel unde Latinum *saltantis*; aspiratio enim greca in litteram Latinam s vertit solet. Ratio est : nam femina* doctæ ad numeros saltare, valde virorum animos movent, et in sui amorem illiciunt suis tripudiis et choreis, uti filia Ilerodiadis rapuit Herodem omnesque convivas ; adeo ut pro mercede ei dimidium regni offerret, imo caput S. Joannis Baplistie ; olim enim ars saltandi fuit mirabilis, et mire illecebrosa, adeo ut saltatrices admiratione et amore suos suspenderent spectatores, teste Rhodigino lib. V, cap. ni. Adde, choreæ hæ fiunt ad numeros et cantum tibiæ,

citharæ, testudinis, clavicymbali, etc., quibus ad delicias musica vocum et cantus adjungitur, ut numerosa sit harmonia; quin et ipsi saltatrices illecebrosæ* saltando canere solent, ut tam cantu quam saltu instar Sirenum dementent et rapiant animos juvenum, juxta illud Virgih VI *Æneid.*:

Pars pedibus plaudunt choreos, et carmina dicunt.

Et Tibullus lib. I:

Ille liquor docuit voces inflectere cantu;
Movit et ad certos nescia membra modos.

Et hoc est, quod subdit Siracides: a Nec audias illam, ne forte pereas in efficacia, » Græc *ἡ τελευτή*», id est, in exercitiis, vel artibus. Ita Complutens.; aut, ut Tigurina, id est, conatibus; vel, ut Romana vertunt, *tentationibus ejus*. Porro, quanta sit vis et tantalis cantus femine, docet Claudianus, lib. I *De Raptu Proserp.*:

Ipsa domum tenero mulcens Proserpina cantu, etc.

Et Ovidius, lib. XIV *Metamorph.*:

Unde canens dicta est sylvas et saxa movere;
Et mulcere feras, et flumina longa morari
Ore suo, volucresque vagas retinere solebat,
Quæ dum feminea modulatur carmina voce, etc.

Vere Seneca in *Proverbiis*: « Blanditia, inquit, non imperio, fit dulcis Venus. » Et: « Habet suum venenum blanda oratio. » Denique præclare S. Cyprianus De *Singul. Cleric.*: « Mulier, inquit, nunc detegit membra, nunc fatigata jactatur, aut in risum aliquando dissolvitur, nunc blanditias exhibet, et quod est venenosius super cuncta, psallere delectatur aut canere. Cujus cantu tolerabilius est audire basiliscum sibilantem. Contra quam Salomon sic nos cautos efficit: Cum saltatrice noli assiduus esse, nec audias eam, ne forte pereas in efficacia ejus. » Et rursum: « Avertite, ait, occasiones impudicas. Amputanda sunt omnia vobis, quæcumque igniferi fomitis sulphurantibus flammis candens fornax ebullientis carnis exæstuat, ne vel tenuis quidem scintilla majora confluet incendia, quod Salomon manifestat dicens: A scintilla una augetur ignis. » Periclitatur navis, si vel scintilla in vas pulveris tormentarti inciderit; et securum se censebit adolescens, qui inter ardentissimas gehennæ prunas, mulierum scilicet et libidinum irritamenta, discurrit? Ibidem S. Cyprianus hæc castitati dat attributa, vel elogia: « Castitas est munimen invictum sanctimonie, fortitudinis firmitas, animæ victoria, ubertas gloriarum, pax secunda virtutum, debellatio inquieta bellorum, honestatis portus, ignominia? naufragatis locus, lorica pudoris, corruptionis exitium, dissolutionis occisor, armatura virium, acquisitio triumphorum, requies salutis, vita spiritus, status qualitatis angelicæ. » Nazianzenus in *Distichis*: a Ignis stipula? propinquius, parum tuta res: nihilo tutius, o monache, tibi fuerit mulierem virginem contubernalem habere. »

5. VIRGINEM NE CONSPICIAR, NE FORTE SCANDALIZE* Vert.U

ris (in ruinam luxuriæ traharis) in decore illius.

— Romani ex Græco legunt, in *decoribus ejus*. Virginis enim multiplex est decor: *primus*, ætatis florentis; *secundus*, sexus feminei; *tertius*, virginitatis; *quartus*, elegantiæ vestium et cultus. Vatablus vertit, ne contempleris virginem, ut ne noxam ex pretioso ejus cultu contrahas; alii, ne quando impingas in concupiscentiis ejus; Syrus, virginem ne attente inspicias, ne condemneris (id est debitor, aut reus fias) in dote ejus duplo; ne, scilicet, si ex aspectu labaris in fornicationem cum ea, et pretium virginitatis ablate ei restituere, eamque uxorem ducere et dotare debeas, juxta legem *Exodi* xxii, 16 et 17. et *Deuter.* xxii, 29. Quocirca sapienter Job cap. xxxi, 1: « Pepigi, ait, foedus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine. » Quin et Alexander Magnus noluit videre Darii filias jam a suis captas, dicens: a Non committam, ut cum viros vicerim, a mulieribus vincar. » Ita Plutarchus in *Alexandro*. Præclare Nazianzenus in *Præceptis ad Virgines*:

Virgo sis oculis, sis ore atque auribus ipsis.

Et inferius:

Christus amore tui flammæ: ne forma virilis
Te premat, et medio sedem sibi pectore figat.

Idem ad *Seleucum*, Iambico 3:

Quodcumque labem visui accersit, fuge,
Oculos ut ipse virgines senes tuos.

Reda in *Proverb.*: « Oculi petulantes, ait, cordis luxuriosi sunt proditores. » Rursum Nazianzenus in *Distichis*: a Si procul a femina abfueris, manet scintilla; si autem vitæ commercium cum ea habeas, ex parvo vento magnum incendium excitabis. » Et paulo superius: « Virgo, et oculis et abditis corporis partibus virgo esto, nec marem ullum curatorem tibi asciscas. Christum amicum habes; viros omnes aspernare. Quid tibi mortiferum toxicum intus habere opus est? Equidem in hac canitie corpus lanio, oculos premo, diurnis nocturnisque curis laceram miseram animam conficio, ut eam a flamma extraham: ne sic quidem tamen, nisi admodum ægre, corpus in potestate teneo. Quanam ergo fronte tu et ælate florens, et carnes elephante ipso latiores excitans, postea mihi delicias facis, perinde atque egregi quadam puritate præditus, atque amasiam tuam spirituali duntaxat amore complectens? O aversandum amorem, quem Christus fastidit! Monachi, monasticam vitam ducite. Nam, si cum amasiis vitæ consuetudinem habeatis, non jam monachi estis. Virgo, Christum habes immortalem adiutorem, sponsum desiderabilem, erga coelestem formam tuam zelotypum. »

Porro, nihil est quod ita libidinem accendat ac decor et forma. Ita Tertullianus De *Cultu feminae*, sub initium: aDecorem, inquit, naturaliter invi-

Form*

tatorem libidinis scimus. » Leucippus «pud Antonium in *Melissa*, Ioin. 1, cap. 1x : « Pulchritudo, ail, acutius, aut, si malis, velocius vulnerat quam sagitta, et per oculos in animimi deflüit. n Et Domitianus Imperator : « Decore, ait, nihil gratius, nihil et brevius, » Quocirca Horatius lib. IV *Cami.*, ode 13, pulchritudinem appella! faeem, quod ad amorem accendat. Imo Donatus S. Hieronymi preceptor : « Velcres, inquit, ignem et calorem, quemdam quasi fervorem, dixerunt formam. Et hinc fornaces, forcipes, formam et formosos, ex quibus ignis amoris exoritur. » Et Festus Pompeius : Forma, ait, significat modo faciem cujusque rei, modo calidum, ut cum exta, qure dantur, deforma appellantur. Servius vero in lib. VIH *Ætiridi*: Forma, ait, dicitur a forvo, quod calidum significat, quod el Nonius Marcellus autumat. Quocirca Theocritus apud Laertium in *Vita Aristotelis*, formam vocat « eburnem detrimentum, » quod grata sit aspectui, sed mullorum incommodorum causa. Socrates vero ibidem, formam vocat «exigui temporis tyrannidem. » Idcirco sapienter Protagoras apud Antonium in *Melissa*, tom. II, cap. XXXIII : « Uxorem, inquit, temperantem quæriilo, non formosam. Ille enim est thesaurus, qui surripi non potest ; hæc autem animi opinio, sive persuasio. » Igitur, sicut ignis adurit ligna, sic aspectus corda. Aspicit sol speculum politum, mox flamma, quæ res objectas exurat, surgit in speculo. Aspicit vir feminam pulchram, surgit illico flamma amoris in viro. Unde Fotis meretrix apud Apuleium lib. II : «Discede, ait, miselle, a foculo, discede; nam, si te vel modico meus ignicidus afflaverit, ureris intime, n

Quocirca S. Basibus, lib. De *Virgin.*, docet, virgini summe custodiendos esse oculos, ne ullius viri vel feminæ species menti infigatur: aut, st infixa sit, omni studio accersendo alias el contrarias species, omnino deleatur. Singularis in hac re fuit S. Hugo, Gratianopolis Episcopus, per 52 annos, qui cum crebro primariarum feminarum confessiones exciperet, ita oculos ab eis avertebat, ut nullam de facie, si occurreret, cognosceret, uti habet ejus Vita.

Hinc et Philosophi remedium amoris docent esse absentiam, ne videas amicam : sic enim ejus oblivisceris, eamqne e mente et phantasia erades. Ita Propertius lib. III, *cleg.* 20 :

M.ianuni iterad doctas proficisci cogor Athenas,
 Ut nie longa gravi solvat amore via.
 Crescit enim O"iduc spectando cura puelis ;
 Ipse alimenta sibi maxima pratici amor.

Imo, ut ait Virgilius lib. HI :

Urilque videndo

Femina,

instar speculi orbicularis, radiis solis accensi.
 Quocirca apposite ad culpam Zaleucus, Loeren-
 'ium legislator, adulteris oculos erui sanxit, ait

Plutarchus V *Sympos.*; cumque ejus filius in adulterium incidisset, ut pa-noin non mitigaret, sed divideret, unum oculum sibi, alterum lilio erui jussit. Oculi enim sunt in amore duces, et, ul ait S. Petrus epist. II. cap. n, 11, « pleni adulterii, et incessabilis delicti. » Oculus autem sequitur imaginatio, imaginationem cor et amor. Unde Job cap. vixi, 7: « Si secutum est, ifltjült, oculos meos (Hebr. sí *abut post oculos*) cor meum; p el *Tltrcn.* in, 5i : « Oculus meus dcpædatus est animam meam. » Ubi plura hac de re dixi. Hinc Plato consult visionem fieri, non recipiendo, sed emittendo spiritus visivos, illosque amorem accendere. Aristoteles vero, licet censeat visionem fieri receptione specierum, non emissionem, tamen notat oculis mulierum, quas duplicem habent pupillam, jnesse virus.

O. NE DES FORNICARIIS ANIMAM TUAM IN ULLO. — Ver». & « Fornicariis,» id est, meretricibus; Græce enim est, *Dare animam* est animum adjicere, seipsum addicere, et quasi lotum dedere : quo enim se adjicit anima et voluntas, eo adjicit se totus homo : animam enim sequitur corpus, et voluntatem sequuntur caetera» potentia», sicut servus hei um. Gaudet Siracides hae phrasi, ul patet vers. 2. Dicit, « in ullo, » id est, in ulla re, quia qui in unare, v. gr. in aspectu, adjicit animum ad meretricem, mox adjicit et vocem et linguam et mentem, totanique animam : perinde ut scintilla corripuens stipulam unam, mox proserpit, et cuderat omnes depascitur.

Ne perdas te (quia fornicatio enervat corpus, famam commaculat, conscientiam æternæ mortis ream efficit) et ilereditatem tuam, — quia meretrix est bonorum charybdis et vorago, quæ divitias, licet ingentes, absorbet, ut patet in filio prodigo, qui opes suas cum meretricibus absumpsit. Græca tantum habent, ne *des scortis animam tuam, ne perdas lusreditatem tuam* ; Tigurina, id est Vatablus, ne *appellas animum tuum ad meretrices, ne perdas possessionem tuam*; Syrus, ne *des méretrici animam tuam* (id est, teipsum); ne *pesumdes harreditatem divitiarum tuarum, et ignominia afficiaris in plateis civitatis, et scribaris in offensa debitorum*. Qua» ultima verba Græcus et Noster dirimunt, refeiuntque ad versum sequentem. Si ergo semel animum applicueris ad meretricem, illa dementabit te, ul non nisi de illa cogites, loquaris, somnies, ejusque fias servus et mancipium, ut illa dominetur tibi luisque opibus. Huc facit proverbium Hebræorum initio Germane in *Suta*: «Quod crucie sesamis (vel oleribus), id meretrix est in domo; » sicut enim eruca sesama vel olera, in quibus degit, vastat : sic meretrix domum, in qua habitat, consumit, ac miserum virum devorat, estque quasi teredo ossium ipsius.

Præclare S. Basilios, serm. 2 In *Divites avaros*: « Nullus, ait, concupiscentis! muliebri satis est thesaurus : non si fluminibus fluxeris, n Lais

Remedium
 wn rit,
 ilfc<n-
 IU.

Corinthia meretrix pro unida noctis usura decem millia drachmarum deposcebat; quod audiens Demosthenes: a Ego, inquit, tanti pœnitere non emo, » leste Gellio lib. 1, cap. via. Flora quæstu corporis immanes opes congeffit, quarum i>opu- luin Romanum haeredem scripsit : unde a Romanis inter deas relata, eliamnum forum, quod vulgo Floree nuncupatur, obtinet. Vide S. Augustinum lib. 11 *De Civit*, cap. XXVII. In dies videmus meretrices esse vortices patrimoniorum, Scyllas opum, Charybdes fortunarum, ac ditissimos per eas exhauriri, fierique pauperrimos, et ad indu- sium redigi.

ven.7. 7. Nou circumspicere in vicis civitatis, nec ober- raveris in plateis illius. — Quia hæc curiositas vagandi el circumspiciendi, vagi cordis est indi- cium, et libidinis incentivum; necessario enim incurrit in species mulierum, qute ejus oculos tenent, mentemque rapiunt. Sicut enim impu- dicus oculus, ail S. Augustinus, impudici cordis est nuntius: sic incustoditus oculus incustoditi cordis est nuntius. Vide apud eum plura lib. *De Honéstale mulier*, tomo IX, et apud S. Rasilium tract. *De Virginitate*, qui egregio hanc rem per- tractat. Docet ergo Siracides non vagis, sed di- rectis ante se oculis esse incedendum, rectaque pergendum eo quo lendis. Hac de causa vitiata est Dina tilia Jacob a Sichem, quod curiosius per plateas urbis vagaretur et circumspiceret, *Genes*, xxxiv, 1. Græca pro *in plateis*, habent *in desertis*, vel in locis solitariis; ibi enim incenti- vum peccati est solitudo, cum quis putat se a ne- mine videri, ideoque sine pudore et infamia posse explere suam cupiditatem. Unde Tigurina: *In vicis urbis ne circumspectes, nec in secretis ejus locis oberres*.

Symbolice, quid plateis frequentibus cum soli- tudine infrequenti? Respondet Clemens Alexan- drinus lib. III *Pado*#, cap. iv : «Esl solitudo, etiamsi sit turba incontinentium, ubi non est homo pud- icus. » Magis vero ad litteram Reda in *Proverbiis* : « Non vivas aliter, inquit, in solitudine, aliter in foro. »

Vers. 8. 8. AVERTE FACIEM TUAM A MULIERE COMPTA (Græce,

id est formosa, ob formam tum natura- lem, tum ascititiam per ornatum corn© et ves- tium. Unde sequitur) : et ne circimspicias speciem alienam. — Tigurina, *ne contempleris pulchritu- dinem alienam*. S. Nazianzonus, orat. *Adversus mu- lieres ambitiosius se ornantes*, docet eas qu© fuco gaudent, ul plurimum esse impudicas. « Ferunt, inquit, insolentem pavonem, cum curvato collo, pennisquo gemmantibus circulum efficit, feminas clangore suo ad venerem invitare. Eodem modo admodum mirabor, si tu aliam ob causam for- mam jungas, quam ut nitidorum et salacium vi- rorum oculos ad te convertas. » Mulier ergo fu- cata est idolum Veneris, et Venus colorata. Vide Tertullianum lib. *De Cultu femin*. cap. xn, ubr comptas vocat, « infelicissimas publicarum libi-*

dinum victimas, » quia « lenocinia forma, nun- quam non prostituto corpori conjuncta et de- dita. » Et S. Cyprianus, lib. *De Habitu virginum*: a Ornamentorum, ait, ac vestium insignia et leno- cinia fucorum, non nisi prostitutis et impudicis feminis congruunt, cl nullarum fere pretiosior cultus est, quam quarum pudor vilis est. » Notat S. Chrysostomus, hom. 3 *Pe verbis Isaïæ*: « Non dixit, inquit, Ne videas: id enim nonnunquam fit ultro; sed, *ntptSdncu*, id esi, ne circumspicies illam, tollens ne studio animadvertamus, nc cu- riose intuearis, ne contemplationi immoraris. » Et D. Augustinus in *Regni*. 1, cap. xxi, ad finem primi tomi: a Oculi, inquit, vestri, etsi jaciuntur in aliquam feminarum, defigantur in nulla. » Et paulo post: « Quia sicut scriptum est: Abomina- tio est Domino deflgenfe oculum. » Quamvis hio locus, neque in \ulgata reperiatur, neque unde desumptus sit ab Augustino explicetur. Huc facit illud *Thren*. m, 5i : « Oculus meusdeprædatus est animam meam iu cunctis filiabus urbis mcæ. » Ulii profunde S. Hieronymus, vel potius Rabanas citans illud *Job*. cap. xxxi, f, *Pepigi fados ami oculis meis, ut ne cogitarem quidem de cinjfine*, ra- tionem reddit: a Ne prius, inquit, incaute aspi- ceret, quod postmodum invitus amaret. Nam se- mel species fornire cordi per oculos alligata, vix magni luctaminis manu solvitur. Intueri uon debet, quod non debet concupisci. Ut munda mens in cogitatione servetur, deprimendi sunt oculi, quasi quidam raptores, ad culpam. » Hanc Jobi cautionem admiratus D. Chrysostomus serm. *De Joseph Patriarcha*, in I tom.: < Job, inquit, dia- bolum quidem videns accedentem, non fugit: sed mansit, sicut leo, viribus fidens : virgine au- tem visa non stetit, neque moratus in contuenda pulchritudine, sed statim secessit. » Hanc quoque causam innuit Siracides, dum sulidit:

9. Propter speciem mulieris multi perierunt Vm.«. (Græco, id est, erraverunt, seducti et de- cepti sunt), et ex uoconcupiscentia quasi ignis exardescit. — Amoris enim objectum est pul- chrum. Sicut ergo bonum rapii voluntatem, ve- rum rapit intellectum: sic pulchrum rapit amo- rem et allectum. Vide dicta vers. 5. Siracidi suc- cinit Ren-Sira *Alphabeto* 2, litter. *Beth* : « Bella' mulieris specie multi pessumdati fuerunt, et ro- busti omnes interfecti ab ea. » Et litter. *Daléth*. : « Abstrahe carnem tuam a muliere gratiosa, tan- qtiam a carne prunarum, » q. d. Caro mulieris gratiose, non tam caro esse videtur, quam prunai accensæ, quæ ignem concupiscenti® m spectan- tibus accendunt. Et litter. *He* : a Absconde oculos tuos a muliere gratiosa, ne capiaris reti ejus. » Nam oculi sunl proxenetas peccati : sicut enim proxeneta mediator est inter emptorem et vendi- torem ad ineundum contractum : ila oculi media- tores sunt cordis el mulieris sjwcios®, illadquo cum hac conciliant et colligant. Rursum rete fe- minarum est fonua, quo potentissimos et sapien-

tissimos quosque capiunt, ut ceperunt Davidem, Salomonem, Samsonem. Quocirca Socrates virum bonum aiebat debere habere, non tantum manus, sed et oculos, aures et linguas abstinentes. Sublimius S. Gregorius XXI *Moral*, n : a Intueri non licet, quod non licet concupiscere. » Nam, ut ait S. Bernardus serm. 5 *In festo omnium Sanctorum*: a Quod non videt oculus, cor non dolet. »

Lii ido Porro concupiscentia et libido recte comparatur igni exardescenti, tum quia per eam physice incalescit sanguis, spiritusque vitales et animales, qui generationi deserviunt; tum quia per eam animus exardescit amore rei venereæ: unde Job cap. xxx!, i : « Ignis est, inquit, usque ad perditionem devorans, et omnia eradicans genimina. » Idem docent Philosophi et Poetæ. Virgilius de Didone amante Æneam libro IV *Æneid.*:

Arde! amam Dido, et exeo carpitur igni.

Horatius lib. I *Cann.*, ode 27 :

Quæ te cumque domat Venus,
Non *crubaccudii* adurit /jnibus.

Lucretius lib. I:

Ignis Alexandri Phrygio sub pectore gliscens.

Ovidius III *Pastor.*:

Arserat Æncæ Dido miserabilis igne.

Tibullus lib. II, *ekg.* 4 :

Uror, io remove, sana puella, faces.

Hinc Cupido deus libidinis cum face pingitur, qua hominum animos inflamat.

Ven 10 10. OMNIS MULIER, QUÆ EST FORNICARIA, QUASI STERCUS IN VIA AB OMNIBUS CONULCABITUR. — Hic versus et sequens jam desunt in Græco et Syro. Inde Jansenius censet eos ab Interprete vel alio quopiam additos, ad explanationem versuum procedentium. Verum hoc parum est verisimile: sic enim non haberet auctoritatem canonicam S. Scriptura; et quis tam temerarius, qui hosce versus suos S. Scripturo, quæ est epistola Spiritus Sancti, ut ait S. Gregorius, inserere ausus fuisset? Dicendum ergo Latinum Interpretem vetustum plenius et copiosius habuisse exemplar Græcum, quam nunc exstet. Porro « fornicaria, » sive meretrix, recte comparatur stercorei : *primo*, ob fce-torvm, tum corporis, tum anima»; *secundo*, ob fœiliLilem pariter utriusque; *tertio*, ob vilitatem; *quarto*, ob abominationem. Meretrix enim omnibus passim se prostituit, et quasi stercus calcandam se permittit: unde honedi omnes e in despiciunt, abominantur et horrent, præsei lim nunc, cum morbum Gallicum, qui summum cruciatum et putorem parit, suis amasiis alllat. Denique meretrix est cloaca sordium el stercoreum. Unde *Ezech.* xvi, 23 : < Abominabilem fecisti, ait, decorem tuum, et divisisti pedes tuos omni trans-eunti. » Et *Jerem.* cap. 11, 20 : a Sub omni Ugno

frondoso tu prosternebaris meretrix. » Et ver». 36: « Quam vilis facta es nimis, iterans vias tuas ! » Quocirca S. Chrysostomus, homil. 24 *ad Popul.*: « Fornicator, ait, nunquam est in seipso, sed in sepulcris versatur: sepulcra sunt meretricum diversoria, cum mullo fœtore, nulla putredine sint repleta. » Et Plinius, lib. VIII, cap. xvn et xxyii: « Panthera, ait, sic avida est excrementorum hominis, ut, si in vase suspendatur altius, quam ut possit attingere, enccll sese defatigati porrectu corporis: ita nonnullis, quod fœdissimum, id dulcissimum est. »

11. Speciem mulieris aliens multi admirati, re-ver.n prodi facti sunt. — « Reprobi, » id csl, improbi, non reprobati a Deo, et damnati ad gehennam; multi enim post fornicationem pœnitent, fiuntque sancti et electi Dei. Ita Suarez et Vasquez I part. tom. I, *Quæst.* XXIII, disp. 95, cap. iv. Sic II *Timoth.* ni, 8, hœretici vocantur « reprobi circa fidem, » quia, scilicet, veram fidem reprobant, abjiciunt, corrumpunt : hi. enim græce vocantur multi tamen ex illis melius edocti resipiscunt et salvantur. *Secundo*, proprie « reprobi, » quia mulli, imo major pars mundi, ob fornicationem et libidinem, a Deo reprobatur et damnatur. Cum enim libido frequentatur, ila animum tenet et possidet, ut evelli nequeat. Unde fornicarii fatentur sæpe cum lacrymis se velle a fornicatione abstinere, sed non posse ob inveteratam consuetudinem in re tam lubrica et illecebrosa. Quocirca S. Remigius, Rhcmensis Episcopus : * Demptis parvulis, inquit, ex adultis propter carnis vitium pauci salvantur ; » perinde ac ejus causa lotus mundus periit diluvio, « quia omnis caro corruerat viam suam, » *Genes*, vi, 12. Quin et Seneca in *Proverbiis* : « Amor, inquit, arbitrio animi sumitur, non ponitur. Amans, quid cupiat, scit ; quid sapiat, non videt. Amor extorqueri non potest, elabi potest. Amare, et sapere vix diis conceditur. » Hinc Venus ab ingeniosis nonnullis dicta putatur a Ve, id est, sino ; et id est mente, quod hominem excæct ct mente privet. *Ve* enim priscis fuit particula privativa, ut vecors, id est, privatus corde ; vesanus, id est, privatus sanilate mentis: licet Cicero Venerem a veniendo derivet, lib. II *De Natura deorum* : « Venus, inquit, dicta, quod ad res omnes veniret, atque ex ea potius venustas, quum Venus ex venustate. »

Colloquium enim illius quasi ignis ardescit, — in actu perfecto, ita ut non tantum in se ardeat, sed et audientes sui amore succendat, et ardere faciat. Unde Syrus, *et amor ejus sicut ignis exurit*. Est hebraismus, quo *cal*, id est neutrum, sumitur pro *hiphil*, id est activo. Hoc est quod ait Salomon *Piovei'b.* v, 3 : « Favus distillans, labia meretricis : novissima autem ejus amara quasi absinthium. » Apposite Hugo Victorinus lib. *De Carnal, nuptiis vitandis* : u In favo mei' s, inquit, duo sunt, scilicet, mei et cera : in facie meretricis

duo sunt, scilicet, decor ei gratia, hoc est, pulchritudo oris, et dulcedo sermonis. Cera succendit ignem, mei praebebat dulcedinem. Sic pulchritudo meretricis igne libidinis inflamat carnem, blandimento lenocinantis sermonis subvertit mentem. Stillat mei ex cera, dum meretrix verba sua molli ei facit dulcia. »

ver Jx 12. Cum aliena (Græce *bnwfyw*, id est, conjugata, maritata, quæ aliena est, id est, alterius viri *uxor*) MULIERE NOX SEDEAS OMNINO, NEC ACCUMBAS CUM ea super cubitum. — Docuit vitanda esse consortia virginis, viduæ, meretricis; nunc ei conjugate vitanda esse docet, quia similis in ea est illecebra, ac majoris peccati, puta adulterii, periculum. Græca hic variani: nonnulla enim delent *Tò nec accumbas super cubitum*; Complutenses legunt, *pn xxtox/c^ ir. àyuù&v pn* id est, *ne accubueris iu ulnis cum ea*; Tigurina, apud mulierem maritatum ne sedeas omnino, nec inter ulnas ejus recumbas. Verum Clemens Alexandrinus, lib. II *Pædag.* cap. VII, legit ut Noster, *w xaraxhfcfc in «-ito* ptz* id est, *nec accumbas cum ea super cubitum*; et Syros, *cum domina domus ne innitaris cubito tuo*. Olim enim cœnaluri vel pransuri mensæ non assidebant in scamnis, sed accumbebant jacentes in toris sive lectulis mensalibus, qui singuli tres convivæ capiebant, ita ut cubito innixi dorsum reclinarent in sinum alterius, puta primus in sinum secundi, secundus in sinum tertii. Suadet ergo, ne vir assideat uxori allcrivs, præsertim in mensa in eodem lectulo recumbendo in sinu illius, aut vice versa, quia hic uxoris alienæ contactus indecens est ei illecebrosus; corpus enim femineæ csl quasi ignis mens animum viri. Vel ipse mulieris tactus, ait S. Hieronymus lib. I *Contra Jovin.*, quasi contagiosus et venenatus est viro fugiendus, non minus quam rabidissimi canis morsus. Mullo magis contagiosum csl assidere feminæ; præler enim contactum continuum, adest jugis ejus aspectus et colloquium. Undo Syrus paraphraslico vertit: *Ac multiplices vir aim muliere sermonem, et ne prolonges cum ea narrationes, vel confabulationes tuas*. Quocirca olim apud Hebræos (ut indicat hic Siracides), Syros cæterosque Orientales, præsertim Græcos et Persas, et etiamnum apud Italos aliasque nonnullas gentes honestatis cama, in publicis conviviis feminæ separate a viris discumbunt, ut patet in convivio Assucris, *Esther* i, vers. 9. Apud nonnullas alias tamen gentes feminæ cura viris accumbebant, adeoque mulier in gremio viri, vir cubito innixus cœnabat, teste Hhodigino lib. XXVII *Antiq.* cap. XXV, quod proinde carpit et dissuadet hic Siracides.

Preclare S. Cyprianus lib. *De Singular. Cleric.*: « Nunquam, inquit, securus cum thesauro latro tenetur inclusus, nec intra unam caveam habitans cum lupo lusus csl agnus. Ipse se voluit superari, qui hostem proprium in suas portas induxit; et intestinum gladium sibi ipso supposuit, qui lo-

eum habitationis sua? adversarii ingressibus reseravit. » Hæc ille: vir enim mulieri cohabitans alter alteri est latro, lupus, vipera, gladius ei pestis. Addit S. Cyprianus: a Qui fretus est conversari cum scandalo, sine causa dicit: Pacatus volo esse cum diabolo,» contra Apostolum dicentem: a Nolite locum dare diabolo,» *Ephes*, iv, 27, quia, scilicet, alter alteri esi quasi diabolus ac gehenna; nam sibi invicem diabolicum et infernale suscitant incendium.

13. Et non alterceris cum illa in vino. — Græce *ven.u rjuCo^c/oT/.i^Gijuod* primo, accipi potest pro

uti legit Clemens Alexandrinus lib. II *Vadag.* cap. vii, id est, *symbola facias*: symbolum enim vocatur convivium vel symposium, quod ex collatione cujusque convivæ instruitur, ubi, scilicet, quisque sumptum pro rata solvit Symbolum enim dicitur a id est conferre: unde illud: « Ex symbolis convivium celebrare,» vel apparare, quod facere vetuit Concilium Laodicense can. 54, vel, ut alii, 55. Quocirca Romana vertunt, *neque agites cum illa convivia in vino*; Complutenses, *ne converseris cum ea in vino*; Syrus, *ne misceas cum ea vinum*; Tigurina, *ne committas cum ea computandi gratia symbolum*; alii ad verbum, *ne symbolum conferas cum ea in vino*. Verum Noster,

quasi verbum a se nove compositum, derivavit, non a rufeta,., seda id est congressio, conflictabo, conflictus præliaris; et wrt*, id est laboro, *q. d.* Ne labores in conflictatione, puta, ne contendas cum ea bibendo: ideoque vertit, *non alterceris*, scilicet, contendendo cum ea, ut tibi propinanti ad totidem vel ad æquales haustus integre calices evacuando respondeat; aut contendendo cum ea dicteris, jocos, lactibus, risibus, quæ omnia concupiscentia? sunt flabella. Gaudet Siracides compositione nova verbi Sic enim superius dixit,

id est, qui laborat phantasia, phantasticus; et cap. XXXV, vers. Sic et

Salomon in *Proverbiis*, vocat scortatorem. Porro Siracides hoc verbum mutuatus videtur ex Septuaginta. Hi enim *Douter*, xxi, 20, habent: *Filius noster*, etc. id est, symbola confert, hoc est, comessutio/iidus vacat, ut vertit Noster. Eadem vocem eodem significato usurpant Aquila. Symmachus et Theodotion *Proverb*, xxvi, vers. 20 ei 21. De his symbolis plura dicam cap. xviir, vers. 32 et 33.

Ne forte declinet cor tuum in illam (quia tam assessio quam computatio, puta vinum, suscitatur libidineria): et sanguine tuo labveis in perditionem. — Græca habent id est, *ne spiritu tuo labaris in perditionem*, dum, scilicet, spiritus tuus carnem et concupiscentiam sequens, labitur in adulterium, iudeque in rixas et cædes. Unde Tigurina, *ne affectu tuo prolaboris in perniciem*, ut vel maritus adulteræ, vel iudex te propter adulterium occidat. Verum Noster pro legit «iuari, id est sanguine. Sic etiam legit Clemens

Alexandrinus, lib. II *Pcedag.* cap. vu, et Syrus, qui vertit, ne *sanguine damnatus sis in inferno deor-sum*. Sensus ergo est, *q. d.* Noli conversari cum uxore alterius, ne irrites ejus maritum ad jur-gium et pugnam, in qua effundatur sanguis tuus, vel mariti, vel utriusque, itaque labaris in perdi-tionem vit» tuæ, vel alienæ, ac in perditionem gehennæ æternam, uti vertit Syrus. Hinc videas magis puram, vetustam et genuinam esse Vulga-tam Latinam editionem, quam sit textus Græcus. Vere Apollonius c cupidino et amore mulieris impudica* omnia mala oriri docet, dum ita canit :

Supplicium crudele viris ac pteria cupido,
E le sunl mæ, certamina, bella, querela

decundo, apposite noster Emmanuel Sa: *San-guine*, inquit, id est hepate, sive jecore. In eo enim est fons sanguinis, qui indo per venas in totum corpus derivatur, et consequenter in eo-dem est sedes concupiscenti». Per *sanguinem* ergo hopar et concupiscentiam accipe metonymice, ut sensus sit, *q. d.* aNe sanguine,» id est, concupis-centia, qu» residet in hepate et sanguine, labaris in perditionem, puta in adulterium. Jungit cor hepati, quia cor trahit hepar sanguinemquo ad amandum accendit. Per cor appetitum et volun-tatem accipe, aut etiam sensum et sapientiam, juxta illud vulgatum :

Corsapit, et pulmo loquitur, fel commovet iram,
Splēn ridere facit, cogit amare jecur.

SECUNDA PARS CAPITIS,

QUA POSTQUAM DOCUIT, QUÆ FEMINÆ CAVENDÆ SINT, DOCET, QUI PARITER VIRI CAVENDI SINT.

vcr«. ii. 14. Ne derelinquas amicum antiquum : novus enim NON ERIT SIMILIS ILLI. — *Gnece* τὰν ἄνδρα, ;(1 CSÍ (Tt/r/a- /Ú, *par*, ut vertit Tigurina ; Syrus, novus *non per-tingit ad illum*, tum quia vetus magis est cogni-tus et perspectus qirm novus ; tum quia cum veteri assuevistis, eique to et tua accommodasti, cum novo autem mores multos novare et mutare debetis, ut ei te accommodes; tum quia vetus Anticus longo tempore probavit suam fidelitatem et con-stantiam. Sunt nonnulli novarum rerum avidi, qui uti cœtera, ita et amicos crebro mutant et in-novant. Alii fastidiosi leviter ab amico offensi, vel si quid sibi displicens in eo animadverterint, illico eum derelinquunt, et novum quierunt. Ve-rum in bis nec stabilis amicitia esse potest, nec prudens, quia in novo amico deprehendent pa-riter similia, inio majora et plura, quæ displi-ceant Igitur tales crebro et continuo amicos mu-tant; nec advertunt vilium non tam esse in amico quam in seipsis, puta novitatis aviditatem, men-tis nimis tenera? et delicata» levitatem et incon-stantiam : quæ duo si resecant et mortificent, amicus vetus non displicebit; cl si quid in eo dis-pliceat, longo usu idipsum tolerare discent. Vere S. Hieronymus in cap. vu *Michace* : a Amicus, inquit, diu quæritur, vix invenitur, difficile ser-vatur. » Et Ben-Sira *Alphabeto* 1, littera *Resch* : « Amicum veterem ne abnegato. » Idem docuere Gentiles. Cicero, lib. *De Amicitia*, quærens an novi amici veteribus sini præferendi, sicut equis ve-tulis juniores anteponimus? respondet : a Indigna homine dubitatio. Non enim debent amicitiarum esse sicut aliarum rerum satietates ; veteriina quæque (ut ea vina quæ vetustatem ferunt) de-bent esse suavissimæ, verumque est illud, quod vulgo dici solet : Mullos modios salis simul eden-

dos esse, ut munus amicitiae expletum sit. Iso-crates ad Demonicum : «Sero, ait, amicus fias; factus autem persevera. »

Mystice, vetus amicus est Deus, qui nos aman-do prævenit, aniavitque ab ælerno, et amabit in æternum. Unde S. Augustinus in *Confess.*: «Sero te amavi, pulchritudo antiqua, pulchritudo no-va,» quia, licet antiqua, ita tamen diligentem et contemplantem delectat, ut ei videatur semper esse nova. Idem, lib. *De Amicitia*, cap. x : « Fun-damentum amicitiae, Dei amor est, ad quem omnia quævel amor suggerit, vel affectus, omnia quæ occulte aliquis spiritus vel palam suadet amicas, referenda, et diligenter sunl inspicienda, ut quidquid astruitur, fundamento conveniat. » Et S. Hieronymus in cap. vu *Michææ* : « Si vis, ait, vera amicitia delectari, esto amicus Dei, si-cut Moses, qui loquebatur Deo quasi amicus ad amicum. Esto amicus, ut Apostoli, ad quos Sal-vator ait, Joan, xv, 15 : Jam non dicam vos ser-vos, quoniam servus nescit quid velit dominus; sed dicam vos amicos, quoniam perseverastis mecum in omnibus tentationibus meis. »

18. Vinum novum, amicus novus : veterascet (ita vcr.t.a Romana; sed Rabanus, et alii legunt, *veterascat*), ET CUM SUAVITATE BIBES ILLUD,—*q. d.* Sidit novum vinum, puta mustum, cuin adate defæcalur, vim suam exerit, corroboratur, incalescit, filque suave ad bibendum : sic plane et amicus novus; non ergo novus abjiciendus est ex eo quod veterem illi prmposuerim, sed sustinendus est, osten-dendo ei amorem et confidentiam, donec vete-rascat; tunc enim senties ex ejus amicitia suavi-tatem, æquo ac utilitatem non modicam. Esto enim mustum dulce sit, et dulcius vino veteri, tamen, quia turbidum est et fæculentum, ac cru-

dum et indigestum, hinc minus sanum est, ininusquo generosum et gratum appetitui virili, ac propriam vini suavitatem, puta, vinosum saporem, non obtinet. Quocirca Christus *Luc.* v, 30: «Nemo, ait, bibens vetus (vinum), statim vult novum; dicit enim: Vetus melius est.» Hinc proverbium: «Vino vetere utere.» Quod mystico de sapientia intelligitur: hæc enim ab antiquis doctoribus melius discitur quam a recentibus et novis. Ergo, o Christiano, illa fides, illa doctrina, illa religio, quæ a tempore Christi et Apostolorum in Ecclesia consenuit, bibenda est. Unde Græco est, si *inveteraverit*; vel, ut Tigurina, *inveteratum*, *demum Libes cum voluptate*; Syrus: *Amicus novus, sicut vinum; et cum inveteraverit, potabis eum.*

Audi Macrobius et Phitarchum, lib. III *Sepotæ*.; apud Rhodiginum, lib. XXVII, cap. xxxvii: «Vini infantia, quæ prædulcis sentitur, mox dum in pubertatem abit, suavitatis induit proprietatem.» Ergo vinum novum, cum infans est, dulce quidem, at suave non est, quia vinosum saporem non habet. Unde Homerus dulcedinem melli, suavitatem vino tribuit. Et Aristoteles, lib. IV *Meteor*: «Vinum prædulce, ait, nomino quidem vinum est, re et opere non est: succus enim vinosus non est, ac propterea temulentiam minus affert,» puta, minus inebriat quam vina vinosi saporis.

Aliud
dulce
aliud
luave.

VoMû. IG. Nox ZELES GLORIAM ET OPES PECCATORE. — ZeZis multa significat, multosque actus complectitur: zelare enim primo, est invidere; secundo, dolere et indignari; *tertio*, vehementer amare; *quarto*, æmulari et imitari. Unde Syrus: *Ne aww-Zeris virum impium, quia nescis quis sit finis ejus. Primo ergo*, sensus esso potest, *q. d.* No invid eas peccatori suas opes et gloriam, quia brevi hæc cum eo corruent et subvertentur. *Secundo, q. d.* No indigueris quod peccatores sint opulenti et gloriosi. Sic David ait *Psal.* lxxii, 3: «Zelavi super iniquos, pacem (id est, prosperitatem) peccatorum videns,» Unde hunc et zelum et indignationem de felicitate impiorum habuerunt multi Sancti veleris Testamenti, qui de ea quasi expostulant cum Deo, ut *Itubarne* cap. i, 13; *Jcrem.* xn, 1; *Job* XXI, 7. *Tertio, q. d.* Ne ames et concupiscas opes et gloriam peccatoris. *Quarto*, ne imiteris peccatorum actus et modos ad comparandum opes et gloriam, juxta illud *Psal.* xxxvi, 1: «Noli æmulari in malignantibus, neque zelaveris facientes iniquitatem.» Multi enim justi pauperes, videntes impios prosperari et ditari, secuti sunt eorum semitas, factique sunt impii, ut similem prosperitatem et divitias consequerentur.

Hationem subdit: Nox exim scis quæ futura sit litus subversio. — Græco xarccpij, id est *finis, exitus*, ut vertit Syrus et Tigurina; item *subversio*, vastatio, interitus, mors. Unde ultima» tragædiæ pars desinens in mortem vel calamitatem, vocatur *catastrophe, q. d.* Nescis, aut non cogitas, nec

consideras, quod hæc peccatorum felicitas brevi subvertenda sit, et convertenda in magnam infelicitatem, paupertatem et ignominiam, perinde ac læhim tragædiæ initium in tristem desinit catastrophem. Id enim sæpe fit in hac vita, et semper in futura.

17. Nox PLACEAT TUI IŶJÛRIA I5JTST0RI M. — Ra- Vera <7,

banus et S. Augustinus in *Speculo* legunt, *justorum; ttd* eodem redit sensus, *q. d.* Non placeat tibi injuria, quam justi ab injustis patiuntur. Græca habent, etoréfr quod Complutenses vertunt, *ne placeas tibi approbationibus impiorum*; Romana, *non bene sentias de beneplacito impiorum*; Tigurina, *quod placet impiis, tu non probes*; alii, *ne idem Ubi placeat, quod impiis*; Syrus, *ne cernuleris iniquum, qui prosperatur*. Ilæ versiones, licet verbis differentes, eodem tendunt; sensus enim est, *q. d.* Impiis summe placet prosperitas, opes et gloria, cum omnia illis ex sententia fluunt, illudque quasi suum bonum maximi æstimant, ideoque ut ea acquirant, injuriam crebro faciunt aliis, per rapinas, calumnias aliasque injustitias: at tu qui sapis, noli illos æmulari, noli tale habere beneplacitum, ne magni facias laudes, vel appetas eorum prosperitatem.

SciEXS QIOXTAM usque ad inferos non placebit impiis. — Cui? Respondet *primo*, Lyranus et Dionysius, Deo, hoc sensu, *q. d.* Impius non placebit Deo in hac vita; at in altera placebit ei, cum impietatis pernas luet apud inferos: ibi enim placebit Deo et Sanctis in pœna justaque vindicta, qui hic displicuit in culpa. *Secundo*, melius Jansenius, *q. d.* Impius adeo non placet Deo, ut eum brevi ad inferos sit præcipitaturus, juxta illud *Psal.* xlviii, 15: «Sicut oves in inferno positi sunt: mors depascet eos.» *Tertio*, alii plenius repetunt *tibi*, quod præcessit, et per ellipsin supplent, *cum descendet*, vel *descendens. q. d.* Quoniam descendens, vel cum descendat usque ad inferos, non placebit impius. Sic *Job* xxiv, t9: «Usque ad inferos, inquit, peccatum illius,» supple cum Chnldæo, *deducet cum*. Sic S. Joannes *epist.* I, cap. V, 16, vocat «peccatum ad mortem,» quod hominem ad mortem deducit. Sic *Prov.* ii, 18, dicitur: «Et ad inferos semita» ipsius,» supple, tendunt, vel descendunt. Sensus ergo est, *q. d.* Non placeat tibi injuria impii, quia tibi non placebit ejus pœna; nam impius ipse ob hanc injuriam usque ad inferos deprimitur, ibique acerrime punietur: sicut ergo tunc tibi non placebit impius in inferorum tormentis, sic nec tunc tibi placeat in suis prosperitatis blandimentis, quibus dominatur, aliisque iniquus est, et injurias inferi.

Unde Græca pro *non placebit*, habent & itxacAj-Hfesty. id est!, *non justificabuntur tmptt usque ad inferos*. Quod *primo*, explicari potest, *q. d.* Adeo non justificabuntur impii, ut damnandi sint et relegandi usque ad inferos. *Secundo*, Tigurina

vertit : *Memento impíos usque ad inferos nihil esse acturos*; Vatablus, *nihil esse dicturos, quod iustum sit*. Tertio, alii vertunt : *Memento quod impii usque ad ínjeros non sint evasuri panas, sed eas incur-suri, ut tò w iouitâw*, id est, *non justificabuntur*, sit idem quod justis, insontes et immunes a pœna non declarabuntur : sic enim justificare subinde idem est quod justum declarare, ut cum dicitur : *a In conspectu tuo non justificabitur omnis vivens.* » Rursum per miosin, *non justificabuntur* idem est quod damnabuntur. Sic insons, sive innocens, capitur pro impunito, I *Regum* xxvr, 9; *Prov.* XI, 2! ; *Exodi* xx, 7, ubi dicitur : « Ncc enim insontem habebit Dominus eum, qui assumpserit nomen Domini Dei sui frustra. » *Insontem*, id est impunitum, ut explicatur *Dcuter.* v, It, q. d. Deus enim acriter puniet. Quarto, Deirio *Adagio* 197, in digressionem 2, loco 77 : « Impii, inquit, usque ad inferos non justificabuntur, » id est, justam et condignam meritorum mercedem (puta, æterna supplicia) non percipient, donec ad infernum descendant, ubi nemini amplius poterunt nocere, et de ipsis fiet justitia; ideo tunc demum placebunt Sanctis in pœna, quibus viventes displicuerunt in culpa, juxta illud *Psal.* lvi, 11 : « Letabitur justus cum viderit vindictam : manus suas ivabit in sanguine peccatoris. » Sic Itali, Galli, /Crmani, Hispani, Belgæ dicunt justificari, vel *justitian* reum, cum a iudice per carnificem occiditur: tunc enim reo jus suum, puta supplicium ei debitum, redditur. Quinto, Syrus vertit : *Recordare quod usque ad mortem non vincit, q. d.* Impius in hac vita per potentiam vincit, ac per injuriam opprimit justos, sive in iudicio, sive extra illud; at non semper vincet et opprimit, adeoque tandem a morte vincetur, victusque trahetur ad inferos; solet enim Scriptura elidere et infringere prosperitatem et injurias impiorum per commemorationem finis et pœnæ, quæ cos manet in morte et in gehenna.

Noster pro *lumaMm* videtur legisse rJ3ox?., id est, *placebit*. Siracides enim pulchre lusisse videtur in hoc verbo, q. d. Non placeat tibi injuria impiorum, quia non placebit tibi vindicta et flamma inferorum, quæ iis a Deo pñeparala et destinata est ab æterno; non placeat tibi culpa, ne placere cogatur et pœna; non placeant tibi impii, ne placere cogantur et inferi.

- .11. 18. Longe abesto ab uomix potestatem rabente OCCIDENDI, ET NOX SUSPICABERIS TIMOREM MORTIS, — q. d. Non anxaberis timore mortis, non suspicaberis timide mortem; ut per enallagen nomen ponatur pro adverbio, puta *timorem*, pro *timide*; non laborabis, nec torquebis te suspitione timida et anxia mortis. Qui enim suspicantur se in periculo mortis versari, hac suspitione et timore jugiter se cruciant; unde minimos rumores et strepitus expavescunt, instar leporum omnia pavidi circumspiciunt, omnia suspecta habent. Tigurina: *Procul absiste ab homine potestatem necis habente.*

ncc timore mortis eris anxius; Syrus : *Elongare ab homine, qui habet potestatem occidendi, et ne timeas a timore mortis*. Noster pathetice vertit: « Non suspicaberis timorem mortis, » quia suspicaces et timidi, præserlim in periculis constituti, pleni sunt suspicionibus et timoribus, ac timent ipsos timores, cosque ita vive imaginantur, ut suspicentur se eos videre, quasi spectra quædam et larvas, umbrasque mortis, quæ suspiciones et timores continui mortis, longe graviore sunt ipsa morte, imo nullis mortibus, juxta illud : « Pcior est bello timor ipse belli. »

Palacius per *habentem potestatem occidendi* intelligit tyrannum; verum plenius generatim accipias quemvis principem, qui jus habet vitæ et necis, præserlim infidelem, quales extra Judæam erant omnes ævo Siracidis. Qui enim talem offendit, incurrit periculum vitæ, idque sæpe ob levem duntaxat offensam. Principes enim potentia elati non raro sua potestate utuntur, imo abutuntur ad libitum, ideoque ambitione, vel studio vindicte excæcati, parva de causa hunc illumve capite mulctant, uti subinde vidimus, crebro audivimus et legimus, ita iecit Nero, cujus sententia, teste Suetonio, hæc eral : a Nemo principum ante me scivit quid et quantum sibi liceret. » Caligula vero Antoni® avi® pro sua auctoritate monenti, ut quædam secus ageret, respondit : « Memento mihi omnia in omnes licere. » Quocirca sapienter Philosophus dictitabat, ad regem accedendum esse quasi ad ignem, nec nimis prope, ne ab eo aduraris; nec nimis longe, ne non calefias ab eo. /Eneas Sylvius, qui postea creatus Pontifex, dictus est Pius II, lib. I *Comment. de gestis Alfonsi* : « Illi, inquit, aulici plurimum sapiunt, qui accepto beneficio, vel mediocri, curi® valedicunt. Ostendunt enim animum: suum expletum esse, et periculo se subtrahunt, quod aulicos sæpe corripit, qui voluti sues, ubi saginati sunt, in cœnam domini mactantur. » Hinc patet, quam vitrea et fragilis sit principum amicitia, quamque ipsi sint vitrei, dum tam facile irritantur; et ex alia parte vitreus est subditus, ut facile in offensam aliquam labatur, qua principis iram in se concitet. Jure ergo monet Siracides ab eo esse secedendum.

19. Et si accessuris ad illum, noli aliquid committere (*Græceph* id est, non *delinquas*, NE FORTE AUERAT VITAM TUAM. — Græca addunt, id est, continuo, protinus, illico; Syrus, *et si appropinquaveris, ne condemnes spiritum tuum*, id est, ne facias aliquid condemnatione dignum, vel ne des ei occasionem te condemnandi, q. d. Cautus esto, et caute omnia circumspecte, ne quid vel leve committas, ob quod ipse te condemnet, et morti adjudicet. Unde sequitur :

20 Communionem mortis scito. — Hæc verba Ven. MI jam desunt in Græco et Syro. Sensus est *primo*, q. d. Scito et cogita, quam apud principes mor-

AdgU.

* brnc*

tes et extrema supplicia sint communia, mullosque corripiant, quamque causæ mortis inferendæ apud eos sint vari®, communes et multiplices, eæque sæpe parvæ et exigu®. Ita. Jansenius. Quare cave ne te vel una carum involvat. *Secundo, q. d.* Habitare cum principe habente potestatem occidendi, præserlim cum tyranno, perinde est ac habitare cum morte, communicare cum morte, quia facile mortem, quam in cerebro et manu gerit, tibi communicabit et irrogabit. Scito ergo familiaritatem et communicationem cum principe esso communionem cum morte. Ita Lyranus. Unde hisce recte competit illud *Apo-ca/. vi, 8* : « Ecce equus pallidus : et qui sedebat super eum, nomen illi Mors, et infernus sequebatur eum, et data est illi potestas interficere gladio. » Simili, sed augustiori phrasi et sensu ait Paulus I *Corinth*, cap. x, 16 : « Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? » *q. d.* Calix consecrationis, puta, Eucharisticus, quem in sacrificio Miss® ex Christi institutione consecramus, nonne ipsum Christi sanguinem nobis communicat?

Exemplum hujus communionis mortis est in Mezentio tyranno, amaro vit® pariter ac mortis tortore, qui vivos colligabat mortuis, adversos adversis, scilicet, os ori, nares naribus, manus manibus, pedes pedibus adaptans, ut eorum faetore tabescentes enecarentur, de quo Valerius lib. IX, cap. n, et Virgilius Vili *Æneid.* :

Mortua quin etiam jungebat corpora vivis,
Componens manibusque manus, atque oribus ora
(Tormenti genus), et sanie taboque fluentes
Complexu in misero longa sic morte necabat.

Cujus meminit Clemens Alexandrinus in *Protrep-tico*. Porro communionem hanc mortis explicat, dum subdit :

Q GONIAM IN MEDIO LAQUEORUM INGREDIERIS (*q. d.* Si verseris in aula principis et tyranni, continuo incedes inter laqueos, id est, insidias et pericula mortis), ET SUPER DOLENTIUM ARMA AMBULABIS. — Legit Interpres, « id est, super iratorum et ira dolentium ac frementium, qui in cædes et strages ruunt, arma ambulabis, *q. d.* Ambulabis super anna, quibus tyrannus multos occidit, inultosque vicissim fecit dolentes, ac simili modo facile te occidere et dolentem efficiere potest, *q. d.* Versaberis in certo periculo mortis, ut videaris cum semper præsentem habere et cernere. Addit Jansenius, per *dolentes* accipi posse vulneratos et prostratos in prælio, jam dolentes et gementes, ac vicinam mortem expectantes. Ili enim cum cadant armati, in arma sua procumbunt, *q. d.* Ambulas quasi super vulneratos et saucios ad mortem, hoc est, inter saucios et occisos a tyranno vitam agis morti proximam, ideoque periculosam, miseram et infelicem. Jam legunt, in id est, *super pinnacula civitatis*; puta, super loca periculosissima ambulabis; qui enim ambulai super pinnae urbis, expo-

nit se evidenti periculo lapsus et necis, ne, scilicet, ex alto in præceps corruens, ad terram vel saxa allidatur. Similis ergo eris funambulo, qui in fune in aere tenso ambulans, singulis momentis videtur ex alto in præceps ruiturus. Tigurina: *Scito per medios laqueos transire te, et per urbium pinnae ingredi*; Syros : *Scito quod inter laqueos incedis, et super retia ambulas*. Sicut ergo difficile est, et pene impossibile, ut undique ambulans inter laqueos, ita caute ambulet, ut omnes omnino evadat: dum enim unum cavet, alterum vix potest cavere; et si tres quatuorve cavet, incidit in quintum : ita si in uno allerove principi places, vix cavere potes quin in aliquo alio displiceas, si pius es, Deoque servire, et conscientia® satisfacere satagis.

Mystice, in hac vita ambulamus in medio laqueorum, quos nobis tendunt mundus, caro, et dæmon callidissimus, potentissimus et ferocissimus. Unde S. Antonius, teste S. Athanasio, vidit totum hunc mundum usque ad cælos plenum laqueis, ac ingemiscens rogansque : a Domine, quis evadet hos laqueos ? » audivit, « humilitas. » Audi S. Augustinum in *Psal. cxli* : « Ignoras, ait, quia iu medio laqueorum ingrederis, ait Scriptura. Quid est in medio laqueorum ? in via Christi. Et hinc laquei, et hinc laquei; laquei a dextris, laquei a sinistris ; laquei a dextris, prosperitas sæculi; laquei a sinistris, adversitas sæculi; laquei a dextris, promissiones; laquei a sinistris, terrores. Tu in medio laqueorum ingredi, a via noli discedere, nec promissio te capiat, nec terror elidat. »

Egregie S. Chrysostomus, homil. 4 *ad Populum* : « Agnosce, inquit, quod in medio laqueorum transis, et super propugnaculis urbium ambulas; v ac ponderat TM *ambulas, q. d.* Non pertransis et præteris, sed continuo et assidue inter pericula multiplicia ambulas, caque non patentia, sed occulta et insidiosa; hæc enim significat laqueus : « Obumbratus est, inquit, laqueus, quia non aperte apparet mors, neque manifesta clades; sed undique oblecta adjacet : sicut enim pueri terræ laqueos, quos avibus tendunt, sic diabolus vit® voluptatibus peccata circumtextit. Et si lucrum occurrerit, ne lucrum aspicias solum; sed scrutare diligenter, ne forte mors et peccatum intra lucrum sit absconditum : et si videris, refuge. Rursus, cum delectatio et voluptas occurrerit, ne voluptatem solum respicias; sed ne forte iniquitas aliqua in voluptatis profundo obumbrata sit, diligenter considera : et si inveneris, resilito. Sive consulat quispiam, sive aduletur, sive obsequatur, sive honores polliceatur, sive quodeumque aliud, omnia cum diligentia examinemus, et undique consideremus, ne forte damnum aliquod, ne forte periculum aliquod ex consilio, vel honore, vel obsequio nobis eveniat, et ne celeriter et inconsiderate accurramus. »

Et mox remedium evadendi hosce laqueos assignans : a Ne deorsum, inquit, volumus, sed superiora quæramus. Etenim volatilia, donec altum aerem secant, non facile capiuntur : ita tu donec ad superiora respexeris, nec laqueo, nec ullis facile capieris insidiis. Venator est diabolus. Fias igitur ipsius lustris sublimior. In altum ascendens non amplius ullam rerum admirabitur humanarum. Sed sicut, postquam in montium verticem ascenderimus, parva nobis el urbes ut mœnia esse videntur, el formicarum inore nobis viri super terram ire videntur : sic, postquam supra celsam Philosophi® cogitationem ascenderis, nihil te terrenorum percellere poterit ; sed parva videbuntur omnia, et divitiæ, et gloria, et potentia, el honor, et si quid aliud huiusmodi, cmn cœlestia respicias : sicut scilicet el Paulo parva omnia videbantur, et mortuis inutiliora, quæ in presenti vita sunt splendida. Propterea et clamabat dicens : Mihi mundus crucifixus est. Propterea et admonet dicens : Quæ sursum sunt, sapite. Propterea ahe sunt aviculis, ul eftugiant laqueos : propterea ratiocinationes hominibus, ut peccata devitent. » Idem in *Psal*, cxu : « Diabolus, inquit, suas occultat insidias; quapropter magna nobis cautione el vigilantia opus est. Occultat enim laqueum in eleemosyna, nempe vanam gloriam, in jejunio arrogantiam, el in aliis aha, in ipsis viis in quibus ambulamus. »

Vtro»2i. 21. Secundum virtutem tuam cave te a proximo no, (g. d. Quantum vales et potes, cave tibi a proximo tuo, ul, scilicet, caute eum, ejusque actus et consilia explores, ne quid mali tibi machinetur, nec nisi bene explóralo credas, ac le et tua committas. Unde pro cuve, græce est quod significat intendere et intentissime aspicere, uti facit sagittarius, dum in scopum jaculatur. Quocirca apposite subdit) : et cum sapientibus et prudentibus TRACTA, —q. d. Noli cuiquam consi-

iiii

lare, nisi quem prius bene exploraveris, ac cognoveris esse sapientem, fidum et prudentem. Tigurina : *Quam potes, sedulo captores amicos* (Hebr. enim el amicos sive sodales et proximos significat), et cum sapientibus consilia conferras ; abi : *Pro virili conjecturam facito de proximis, et cum sapientibus consultato*, enim significat quoque colere, et nutus ejus obsérvale, quem colere constituisti, indeque conjectare et conjecturam de eo facere. Ita Complutenses et Romana ; Syrus generalius vertit : *Juxta fortitudinem tuam conversare* (vel responde) cum proximo tuo, et cum sapientibus esto communicans (quasi nodo colligans) *secretum*. Græca et Syrus hic intexunt aliam sententiam, qua carent Latina, scilicet, hanc : Cum *intelligentibus sit collocutio* (dissertatio, disquisitio, disputatio ; hanc enim significat tua, et omnis enarratio tua in lege Altissimi; Tigurina: *Colloquia tua aim cordatis habeas, et de lege Altissimi sit omnis tua disputatio:*

Græce enim est ; Syrus : *Cum eo, qui timet Deum, sint rationes* (cogitationes, tractatus; Italice, *li conti*) (*uæ, et omnes vue tuæ in timore Domini*.

22. Viri jlsti sint tibi convivas, —ut convivium Vc .t tuum sil honestum et sobrium, ac conditum honestis piisque sermonibus; injusti enim ita vacant implendo veniri, ita linguam petulanter solvunt in verba scurrilia el obscena, detractoria, maledica (quibus sane valde a multis peccatur iu conviviis), ul ea peccatorum sint plenissima; ac proinde sapienter monet hic Siracides, ea non nisi cum justis et timoratis institui. Quocirca S. Augustinus suæ mensa? hos versus inscripserat, ut a convivis assidue legerentur :

Quisquis tunal dictis absclnlum rodere vitam,
Hanc mensam vetitam noverit esse sibi.

Et ideo ait Possiditis in *Vita S. Augustini* : «Om-nem convivam a superfluis el noxiis fabulis, et detractionibus, sese abstinere debere admonebat. Nam el quosdam suos familiarissimos Coepiscopos illius Scripture oblitos, el contra eam loquentes, tam aspere aliquando reprehendit, ut diceret, aut delendos esse illos de mensa versus, aut se de media refectione ad suum cubiculum surrecturum. o Ita Tobias cap. n, vers. 2, non nisi timentes Deum ad convivium vocari jussit. Unde sequitur :

Et in timore (Tigurina, *religione*) Dei sit tibi gloriatio, — q. d. (gloriare quod justos et limentes Deum habeas familiares et convivas, potius quam nobiles et divites, quia gloria vera csl timor Dei, ac consequenter gloriosi sunt, non nobiles, sed timentes Deum, quos habes convivas. Rursum gloriare quod cum timentibus Deum epularis, cum iis Deum laudes et glorifices, quodque ab iis ad Dei laudem et glorificationem accendaris, et ipse pariter eos accendas. Syrus: *Viri justi sint comedentes mensam tuam* (epulas in mensa appositas), et in timore Domini sit laus tua. Talia erant primorum Christianorum convivia, quæ a charitate et amore, ac laude Dei vocabantur Agapæ, de quibus ita sancit S. Paulus *Ephes*, v, vers. 18 : « Nolite inebriari vino, in quo est luxuria; sed implemini Spiritu Sancio, loquentes vobismelipsis in psalmis, el hymnis, el canticis spiritualibus, cantantes el psallentes in cordibus vestris Domino, gratias agentes semper pro omnibus, in nomine Domini nostri Jesu Christi, Dea el Patri. » Vide ibi dicta.

Porro causa cur justos et timentes Deum velit invitari ad convivium, potius quam divites et nobiles, est quam subdit : « Et in sensu sil tibi cogitatus Dei, et omnis enarratio tua in lege Altissimi; p ut, scilicet, cum justis et timentibus Deum tractes de Deo, ac loquaris do ejus lego : impii enim hosce de Deo el pietate sermones non capiunt, nec sapiunt, sed spernunt et fastidiunt. Atque hac ratione hi duo versus aple uiler se cohærenl el conjunguntur.

Vcw.23. 23. Et in sensu sit tibi cogitatus Dei, et omnis ENARRATIO TUA IN ILLIUS ALTISSIMI. — Græc& hoc versu carent; sed pro eo habent hunc: *Cum sapientibus, vel iritelligentibus mt collocutio, vel disquisitio tua, et omnis enarratio tua m lege Altis* sum*; cumque præponunt versui præcedenti, uti dixi in line vers. 21. Noster pro ġmawur*-/ , id est, *cum sapientibus, vel intelligentibus*, videtur legisse, *puu ewfccMf*, id est *cum sensu*, id est *sapientia, prudentia, intelligentia*, sit tibi *etri* (jam legunt *ni*, id est *tua*), id est, cogitatio et disquisitio Dei, 7. d. Cogitatio tua de Deo non sit erronea, absona, absurda Deoque indigna, ut de Deo cogites, vel more Gentilium, fingendo Deum esse corporeum, finitum, futurorum nescium, improvidum, etc. Vel more hæreticorum, fingendo unam personam duntaxat in Deo, vel in tribus personis tres pariter essentias, etc. Vel more carnalium, fingendo Deum agi ira, amore, odio, concupiscentia instar hominum. Sed cogitatio et disquisitio tua de Deo sit digna, sapiens et sensata : puta, ut cogites Deum, Deique attributa talia, qualia depingit ea fides, sacr® Scriptor® cl Patres. Rursum, sicut cogitatio de Deo debet esse sensata in corde et mente, sic el in ore omnis *enarratio* et locutio tua debet esse in lege Altissimi, quantum, scilicet, per occupationes et infirmitatem humanam fieri potest, 7. d. Quando non occuparis aliis negotiis, cogita de Deo, el loquere de ejus lege, præserlim in conviviis, de quibus sermo præcessit, uliolim faciebant Christiani in Agape. Ita de S. Thoma Aquinate et de S. Dominico legimus, quod omnis eorum sermo erat cum Deo vel de Deo. Iloc consilium est, non præceptum. Aut certe : « Omnis enarratio tua sit in lege Altissimi, » id est, sil conformis legi Altissimi, no contra eam pecces; sed juxta eam dirigas omnes tuos sermones. Hoc est prmeceptum. Simili sensu ait Apostolus I Cor. x, 31 : « Sive manducatis, sive bibilis, sive aliud quid facilis, omnia in gloriam Dei facite, n

, Mftrul. Igitur Tò in sensu accipi potest dupliciter. Primo, Î /nJ « in sensu, » id est, in mente, « sit tibi cogitatus Dei, » sicut in ore sil u enarratio o de lege Dei. Secundo, « in sensu, » id est, sensata el prudens sit cogitatio tua de Deo, uti paulo ante exposui, b! præstitit David dicens *Psal. xv, 8* : « Providebam Dominum in conspectu meo semper; » el Moses, qui u invisibilem lanquam videns sustinuit,» *Hebr. xi, 27*; et Elias dicens: a Vivit Dominus, in cujus conspectu sto, » Ill *Regum xvn, I*. Hæc porro est inchoatio quædam vit® angelic® et beat® : Angeli enim semper vident faciem Patris, *Matth. xvm, 10*. Simile monitum filio dedit Tobias cap. iv, 6 : d Omnibus diebus vil® tuæ in mente habeto Deum; et cave ne aliquando peccalo consentias, el prætenitlas præcepta Domini Dei nostri. » Et vers. 20 : « Omni tempore benedic Deum, et pele ab eo, ut vias tuas dirigat, et omnia consilia tua in ipso permaneanL » Vide Da-

mascenum lib. I *Parallel*, cap. vm, ubi inter alia cilat illud Nazianzeni : a Dei s®pius meminisse oportet, quam spiritum ducere, ut dicas : Quoties suspiro et respiro, ad te, o Deus meus, suspiro. » EL illud S. Basilii : « Dei inhabitatio in hoc sita esi, ut quispiam Deum per recordationem In seipso fixum habeat. » Præclare S. Chrysostomns in *Psal. cxL* : « Omnis narratio tua sit in lege Altissimi. Si enim, inquit, didiceris nihil loqui supervacaneum, sed divinarum Scripturarum narratione mentem et os tuum perpetuo munias, erit custodia quovis adamante tutior. Per os enim sunt mult® vi® interitus, ut, quando quis obscoma, scurrilia, superba loquitur. » Nazianzenus in *Tetrastichis* :

Deo ct supernis rebus haud unquam satnr
Esto : dai illis plura, qui ultro sumpserint,
Sitiens sitiri, larçus cl cunctis fluens :
Vinci al moleste ne feras in exteris.

Ita S. Ignatius damnatus Romæ ad bestias, prodiens in amphitheatrum, el spectantes salutans : u Huc, inquit, verno, ut pro Chrislo moriens ilh uniar, quem insatiabiliter desidero. »

24. In manu artificum opera laudabvntvr, et Ver-, u. PRINCEPS POPULI IN SAPIKNTIA SERMONIS SUI : IN SENSb villo seniorim verbum. — u In manu. » id est propter, vel per industriam et artem manus artificum, « opera » eorum, quasi per eam affabre et artificiose facta. « laudabuntur. » Manus enim artificiosa magni artificis dat operi suo laudem : sic et a princeps populi » laudabitur « in sapientia, » id est, per sapientiam « sermonis sui ; » sic et « verbum seniorum » laudabitur « in sensu, » id est, in prudentia, si, videlicet, prudens sit, grave et sensatum : quale decet senes. Greca sententia de more est concisa et bimebris : sic enim habet : *In manu artificum opus laudabitur, et princeps populi sapiens in sermone suo*. Vel, *de manu artificum laudatur opus, et doctor pepuli sapiens est de sermone suo, g. d.* Sicut ars manus laudabile facit opus artificis, sic sapiens sermo laudabiles facit principes : hoc enim est opus principis, nimirum, ut sapienti suo sermone persuadeat populo quod rectum, utile et justum est, lites componat, tumultus et seditiones dissipet, unionem, pacem et concordiam stabiliat : qure si præstet, utique magnus erit artifex; magnus, inquam, populi rector et gubernator, magnus Apollo. Unde Tigurina vertit : *De manu artificum* (verbi gratia, quod hoc sit opus et pictura Apellis, Phidiæ, Polycleti aliorumque celebrium artificum) *opus laudem internet; at de sermone sua diu: populi sapiens; ipse vero sermo a senili prudentia* : repete, laudem inveniet. Paulo aliter Synis : *In sapientia judicis possidebis civitatem, el princeps populi sui sapiens et intclligens*.

Transit Siracides a præceptlô ethicis, qu® vitam ejusque ad normam legis et virtutis efformant, ad politica, quæ rempublicam componunt.

Deinceps ergo usque ad cap. xi, vers. 7, instruit principes et magistratus, docetque quæ in administratione fugere, quæ sectari debeant. Hic ergo versus et sequens pertinent ad caput proximum, adeoque illud hic inchoari oosset.

Vers. 25. 25. TERRIBILIS IN CIVITATE SUA HOMO LINGUOSUS : ET TEMERARIUS IN VERBO SUO ODIBILIS ERIT. —Est antithesis. Sapienti enim eloquio principis, quo civitatem totam componit, opponit linguosum et temerarium in loquendo, qui totam civitatem confundit et perturbat, ideoque procul ab ea ar-

cendus et ablegandus est. Hic enim omnibus est terribilis, qui omnes suis dicteriis instar tauri cornupetæ impetit, litesque et rixas concitat, ideoque cunctis est odibilis. Tigurina : *Formidmdvt est in civitate sua vir linguax, et sermone suo temerarius* (græce *Ttcontrrtf*, id est princeps, effusus, temerarius, effrenis, petulans, procax, protervus, insolens, contumax) *meretur odium* ; Syrus : *Terribilis est in civitate vir contentiosus; et qui accipit in ore suo* (contentiones), *odiosus est*.

CAPUT DECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Docet rempublicam optime gubernari a principe prudente, qui in omnibus pendet et subjicit se Deo ; unde vers. 7 usque ad 23, novem rationibus demonstrat, quomodo prava et noxia sit superbia. Denique, vers. 23 usque ad finem, docet, verum honorem et gloriam hominis consistere, non in superbis opibus et dignitatibus, sed in timore et obsequio Dei.

Porro novem rationes ad cavendam superbiam sunt hae. Prima, vers. 1, quia ipsa odibilis est Deo et hominibus. Secunda, vers. 8, quia superbia est causa injustitia, rapina, contumelia et doli, ob qua Deus transfert bona et regna gentium. Tertia, vers. 9, quia homo, licet potens et rex, ex natura sua est vilissimus. Quid ergo superbit terra et cinis? Quarta, vers. 11 et 12, quia honor omnis, agere ac vita, brevis est et vanus: nam rex hodie est, et cras morietur. Quinta, vers. 13, quia homo post mortem erit esca serpentium et vermium. Sexta, vers. 14, quia superbia est apostasia a Deo. Septima, vers. 15, quia initium omnis peccati est superbia : qui tenuerit illam, implebitur maledictis. Octava, vers. 16 et sequent., quia Deus subvertit thronos, opes, pompas, et memoriam superbiorum ; humilium vero elevat et innuat. Nona, vers. 22, quia superbia est creatura, non Dei, sed diaboli.

1. Judex sapiens judicabit populum suum, et principatus sensati stabilis erit. 2. Secundum judicem populi, sic et ministri ejus: et qualis rector est civitatis, tales et inhabitantes in ea. 3. Rex insipiens perdet populum suum ; et civitates inhabitabuntur per sensum potentium. 4. In manu Dei potestas terrae: et utilem rectorem suscitabit in tempus super illam. 5. In manu Dei prosperitas hominis, et super faciem scribae imponet honorem suum. 6. Omnis injuriæ proximi ne memineris, et nihil agas in operibus injuriæ. 7. Odibilis coram Deo est et hominibus superbia: et execrabilis omnis iniquitas gentium. 8. Regnum a gente in gentem transfertur propter injustitias, et injurias, et contumelias, et diversos dolos. 9. Avaro autem nihil est scelestius. Quid superbit terra et cinis? 10. Nihil est iniquius quam amare pecuniam: hic enim et animam suam venalem habet, quoniam in vita sua projecit intima sua. 11. Omnis potentatus brevis vita. Languor prolixior gravat medicum. 12. Brevem languorem præcidit medicus : sic et rex hodie est et cras morietur. 13. Cum enim morietur homo, hæreditabit serpentes, et bestias, et vermes. 14. Initium superbia} hominis, apostatare a Deo. 15. Quoniam ab eo, qui fecit illum, recessit cor ejus : quoniam initium omnis peccati est superbia : qui tenuerit illam, adimplebitur maledictis, et subvertet cum in finem. 16. Propterea exhorant Dominus conventus malorum, et destruxit eos usque in finem. 17. Sedes ducum superbiorum destruxit Deus, et sedere fecit mites pro eis. 18. Radices gentium suer-

barum arefecit Deus, et plantavit humiles ex ipsis gentibus. 19. Terras gentium evertit Dominus, et perdidit eas usque ad fundamentum. 20. Arefecit ex ipsis, et disperdidit eos, et cessare fecit memoriam eorum a terra. 21. Memoriam superborum perdidit Deus, et reliquit memoriam humilium sensu. 22. Non est creata hominibus superbia, neque iracundia nationi mulierum. 23. Semen hominum honorabitur hoc, quod timet Deum: semen autem hoc exhonorabitur, quod praeterit mandata Domini. 24. In medio fratrum rector illorum in honore : et qui timent Dominum, erunt in oculis illius. 25. Gloria divitum, honoratorum, et pauperum, timor Dei est. 26. Noli despicere hominem justum pauperem, et noli magnificare virum peccatorem divitem. 27. Magnus, et judex, et potens est in honore : et non est major illo, qui timet Deum. 28. Servo sensato liberi sondent : et vir prudens et disciplinatus non murmurabit correptus, et inscius non honorabitur. 29. Noli extollere te in faciendo opere tuo, et noli cunctari in tempore angustiae. 30. Melior est qui operatur, et abundat in omnibus, quam qui gloriatur, et eget pane. 31. Fili, in mansuetudine serva animam tuam, et da illi honorem secundum meritum suum. 32. Peccantem in animam suam quis justificabit? et quis honorificabit ex-honorantem animam suam? 33. Pauper gloriatur per disciplinam et timorem suum: et est homo qui honorificatur propter substantiam suam. 34. Qui autem gloriatur in paupertate, quanto magis in substantia? et qui gloriatur in substantia, paupertatem vereatur.

PRIMA PARS CAPITIS,

QUA DOCET REGIMEN BONUM REIPUBLICÆ PROFICISCI A PRUDENTIA PRINCIPIS, AGNOSCENTIS SE POTESTATEM OMNEM HABERE A DEO.

Tm.i. Judex sapiens judicabit populum suum, et principatus SENSATI STABILIS ERIT. — **Judex,** id est **princeps** : potissimum enim munus principis est judicium et judicare, puta, in judicio et æquitate regere populum; ut exclusa injustitia et iniquitate, servetur debitus justitiæ ordo, indeque pax et quies publica. Quæ omnia breviter complexus est regius, Propheta, prænuntians regnum Salomonis, et in eo regnum Christi, *Psal. lxxxi, I*, dum ita canit: « Deus, judicium tuum regi da, et justitiam tuam filio regis. Judicare populum tuum in justitia, et pauperes tuos in judicio. Suscipiant montes pacem populo, et colles justitiam. Judicabit pauperes populi, et salvos faciet filios pauperum, et humiliabit calumniatorem. Orietur in dfebus ejus justitia, et abundantia pacis, donec auferatur luna. Hinc principes vocantur judices; unde inscribitur liber Judicum, id est, principimi Israel: tales enim fuere Othoniel, Barac, Gedeon, Samson, Samuel, etc, quorum gesta in libro Judicum describuntur. Pro *judicabit*, græce est *iNuUwic*, id est docebit, erudiet juxta leges justitiae et Dei. Rabaiius legit, *vindicabit*, scilicet innocentes a nocentium injuriis.

Pro *stabilis*, Complutenses legunt *riwyifoh* id est *prænsus*; Romana id est *ordinatus*,

et, ut Tigurina, *compositus erit*. Complutenses ergo sic habent : *Judex sapiens erudiet populum suum, et principatus prudentis protensus erit*, puta, extendet se ad multas gentes, et ad multos annos, quia, ut Romana, *ordinatus erit*. Ordo enim facit pacem, pax utilitatem, stabilitas longævitatem et amplitudinem, juxta illud *Prov. xxix, 14*: « Rex, qui judicat in veritate pauperes, thronus ejus in æternum fundabitur. » Rursum Lyranus et Jansenius pro *stabilis*, legunt *terribilis*, *q. d.* Princeps sapiens terrori erit improbis, ut nemo audeat eum invadere, uti fuit Salomon : videtur enim alludere ad illud *Cantic. VI, 9*: « Terribilis ut castrorum acies ordinata. » Verum Biblia Latina et Græca constanter habent, *stabilis*, vel *ordinatus*, non *terribilis*. Sic et Syrus: *Judex sapiens*, inquit, *docebit populum suum, et princeps sapiens stabiliet civitatem suam*.

Preclare Plinius in *Panegyrico ad Trajanum* : t Nullum, ait, est præstabilius et pulchrius Dei munus erga mortales, quam castus, sanctus et Deo simillimus princeps; » et Plularchus in *Huma*: a Cum reges, inquit, sapientes sunt et sancti, tunc resp. maximum quoddam ac divinum donum a Deo se accepisse extistimet. » Ratio a priori est, quod tota recte gubernandi ratio consistat in «a vb«fl-

blindi pienlia. Hac ergo pollens princeps sapiens omnes
 2. Jen" omnia sapienter moderatur, componit, dirigit,
 tu. gubernat. Unde Cassiodorus, lib. X *Var., epist.*
 3, agens de sapientia: « Ibi, inquit, prudens in-
 venit unde sapienlior fiat ; ibi bellator reperiit,
 unde animi virtute roboretur ; inde princeps
 accipit, quemadmodum subditos sub 3qualitate
 disponat »

S. Thomas, III part *Quæst.* LIX, art. 1, docet
 Christo homini appropriari judicariam potesta-
 tem, quia hæc requirit tria, quæ plane competunt
 Christo. « *Primo* enim, inquit, ad eam requiritur
 potestas coercendi subditos; secundo, zelus rectitu-
 dinis, ut non ex odio vel livore, sed amore justitiæ
 judicium proferat; *tertio*, sapientia, secundum
 quam formatur judicium; unde dicitur *Eccli.* x, 1 :
 Judex sapiens judicabit populum suum. Prima au-
 tem duo præexiguntur ad judicium; sed proprie
 tertium est, secundum quod accipitur forma judi-
 cii, quia ipsa ratio judicii est lex sapientiæ vel ve-
 ritatis, secundum quam judicatur. Et quia Filius
 est sapientia genita, et veritas a Patre procedens,
 et ipsum perfecte repræsentans, ideo proprie ju-
 diciaria potestas attribuitur Filio Dei. »

Porro judicare hic generatilo sumitur pro re-
 gere et gubernare, quod proprium est munus sa-
 pientiæ : illud autem ipsa obit per beneficentiam,
 qua a subditis mala quælibet arcet, et bona
 cuncta sapienter et benefice procurat cuique pro
 gradu, statu et ordine suo; in ordine enim consis-
 tit pax et bonum reipublicæ. Qua de causa pruden-
 ter Justinianum Imperatorem ita ad beneficam
 sapientiam, et sapientem beneficentiam exstimu-
 lat Agapetus Diaconus in *Admonit.*, num. 60: « Ves-
 timentum invetustabile est benefici 4 amic-
 tus, et incorrupta stola est charitas erga paupe-
 res. Eum igitur oportet, qui pie regnare vult, ta-
 lium indumentorum pulchritudine animam exor-
 nare. Amoris enim in egenos qui indutus est pur-
 puram, cælestis quoque regni compos efficitur; »
 et num. 61 : « Sceptrum imperii cum a Deo sus-
 ceperis, cogitato quibusnam modis placebis ei
 qui id tibi dedit; quoque omnibus hominibus ab
 eo sis prælatus, magis omnibus eum honestare
 festina. Porro id ipse honestamentum arbitratur
 maximum, si quasi teipsum, factos a se tuearis;
 atque ql debiti exsolutionem, benefaciendi munus
 adimpleas. »

Sapientiam hano regendi particulatim septem
 regulis, quas dictat septiformis Dei Spiritus, com-
 plectitur Ferrandus Diaconus Carthaginensis, in
Paranelicoad Reginum militia: ducem (exstat tomo V
 RiðhoHi. SS. Patrum) : a Si enim, inquit, gratiam
 confitearis, requiescet super te spiritus timoris
 Domini. Si vita tua speculum sit, ubi milites vi-
 deant quid agere debeant, requiescet super te spi-
 ritus pietatis. Si non præesse desideres vel appe-
 tas, sed prodesse, requiescet super te spiritus
 scientiæ ; ille enim scit præesse, qui vult prodesse.
 Si diligas rempubheam sicut te ipsum, requiescet

super te spiritus fortitudinis. Si humanis divina
 præponas, requiescet super te spiritus consilii. Si
 libenter audias, Noli esso multum justus, requies-
 cet super te spiritus intollet tus. Si memineris lo-
 esse Christianum, requiescet super te spirititi sa-
 pientiæ, et per septiformis spiritus abundantia. h.
 misericors Deus. »

Quæ deinde singula ordine fuse, eleganter et
 sapienter prosequitur.

Rasilius Imperator, *Exhort. ad Leonem filium*,
 cap. xv : « Manus mwe, inquit, imposuerunt capiti
 tuo coronam imperii a Deo delatam libi. Redde
 ergo donatori munus eo dignum. Honora Deum,
 qui te honoravit, per honorem quem patri tuo
 defers; me autem honorabis, non eodem penitus
 modo quo subjecti faciunt, nempe, aut genuilec-
 tens, aut latus meum stipans, aut mihi bene ꝑne-
 cans : ista enim principe viro et rege non satis
 digna sunt; sed potius virtutem omnem exercens,
 temperantiam colens, mores tuos exornans, litte-
 rarum studia capessens, quibus animi juvenum
 excoli debent, et ut in summa dicam, ita te com-
 parans, ul terreno hoc imperio dignus babeare,
 et imaginem regis coelorum in terris referas. Is
 enim solus merito vocabitur imago Dei, a quo in
 regni solio collocatus es, qui omnimodam virtu-
 tem amplexatur. Isque optimo jure secundo loco
 post Deum a subjectis amabitur ; et lanquam de
 se, deque suis optime meritis, omni honore di-
 gnissimus habebitur. » Hinc fit, ut principatus
 sensati stabilis sit ; quia, scilicet, nititur et funda-
 tur in sapientia, quæ stabilis est, solidad æterna.
 Unde Ægyptii pinxerunt sapientiam insistentem
 quadrato lapidi, fortunam vero rotundo, ul illius
 constantiam, hujus inconstantiam et volubilitatem
 significarent, teste Pierio *Hierogl.* 39. Ita Christi,
 utpote sapientissimi principis, regnum erit inter-
 num, juxta illud *Luca:*, cap. i, 33 : a Et regnabit in
 domo Jacob in ælernum, et regni ejus non erit
 finis; » et illud *Daniel*, cap. vu, 14 : « Omnes po-
 puli, tribus et lingue servient ipsi: potestas ejus,
 potestas æterna, quæ non auferetur; el regnum
 ejus, cpiod non corrumpetur. »

Tropologice, principatus sensati, in quo domi-
 natur animo suisque affectibus, stabilis est, quia
 hoc principatu reprimit omnes affectus sibi reluc-
 tantes; insensatus vero facit opus installile, quia
 semper affectibus suis agitatus serviet, neque in
 libertate filiorum Dei, quam habere coeperat, per-
 manebit. Sensati ergo sunt mystici cæli, qui sitio
 ulla intermissione ordinatis motibus volvuntur,
 et in loco, in quo a Deo positi sunt, sempor ad
 anteriora tendentes, eumdem vitæ tenorem te-
 nent, de quibus Job, cap. w.xvii, 18 : « Tu forsitan
 fabricatus escoelos, qui solidissimi quasi ftro fusi
 sunt. »

2. Secundum judicem (id est principem) popū u,
 SIC ET MINISTRI EJVS ; ET QUALIS RECTOR EST CIVITA-
 TIS, TALES ET INHABITANTES IN EA. — GræCŪ , (JUOlis
 est id est yubemator, vel principe rivi-

Mis, Mes *et amnes ejus inula*; : ita Tigurina; Syrus : *Sicut judex populi, sic ministri ejus; et sicut princeps urbis, sic habitatores ejus, q. d.* Ad i>iincipis moros o(vitam, quasi ad normam et exemplar, conformant se, pruno ministri ejus, deinde cælcri cives et subditi, juxta illud Claudiani ;

Itegli ad exemplum totus componitur orbis.

Subditque :

Nec sic inflectere sensus
Humanos edicta valent, quam vtin regentis:
Mobile mutatur semper cum principe vulgus.

Versu I assignavit duo commoda sapientis judicis, puta principis. Primum est, quod erudiat et judicet, id est, juste gubernet populum ; *secundum*, quod faciat rempublicam æque ac principatum suum stabilem ; *tertium* boo vers. 2 assigna!, quod suturi sapientiam, justitiam et virtutem in ministros cælerosque subditos influat et transfundat, perinde ac caput suos spiritus, motum et vitam transfundit in membra sibi subjecta; sicut ergo sanitas capitis derivat sanitatem ad membra, et sicut sol toti orbi lucem communicat : ita bonus princeps suam bonitatem in populum diffundit et effundit, Nam, ut ait Quintilianus *licdamat*. 8: « Hæc est conditio principum, ut quidquid faciant, præcipere videantur; » et Cicero lib. III *De Legibus*, legem XII tabularum enarrans, qua cavebatur, « ut magistratus vitio vacarent, atque c*etons specimen essent; » hæc verba adjecit: a Et enim cupiditatibus principum el vitiis infici solet lota civitas, sic emendari et corrigi continentia; » et paulo post : « Nam licet videre, si velis replicare memoriam temporum, quales summi civitatis viri i;nerunt, tales totam civitatem fuisse. Quæcumque mutatio morum in prinpiibus exstiterit, e.undem in populo secuturam. » Et apud Laertium Antigonus Macedonum rex, ad Zenonem scribens, cum nulla de doctrina et felicitate promississet, hoc fandum in calce subjecit : aCujusmodi fuerit dux, ul plurimum subditos fieri necesse est. » Agesilaus quoque ille magnus el ipso Lacedirmoniorum rex, « interrogatus, quare vehementi hieme sine tunica ea celate (is enim tum senex oral) circumiret? respondit : Quo juvenes imitentur, liabentos ii quidtm et senis ot principis exemplum. » Auctor Plularchus in *Apophthegmat** *Laconicis*. Sed et Ilcrodianus lib. IV : u Solent, inquit, plerumquo homines yitam principis annulari. » Ha si princeps sit bellicosus, subditi spirant bellum, nec nisi arma tractant; si sit pacis amans, omnes pacem colunt, dant se litteris, artibus, agricultura», etc. Si sil orthodoxus et zelans pro fide, zelum hunc imitantur vel fingunt subjecti ; si sit castus, omnes castitatem profitentur ; sio ex adverso, si sit hie- reticus, incestus, intemperans, illico multi hunt hæretici, incesti, intemperantes.

Narrat Q. (hirtius in *Vita Alexandri Magni*, et Panormitanus m *Vita Alfonsi Aragon, reg.*, aulicos

ulriusque torto collo incense, eo quod rex uterque, obstipus esset, et Urto collo incederet. Rationem a priori dat Lactantius lib. IV *Divin. insta.* : e Quoniam, inquit, mores ac vitia regis imitari genus obsequii judicatur, abjecerunt omnes pietatem, ne exprobrasse scelus regi viderentur, si pie viverent; » et Plinius in *Paneggr. Trajani*: « Vita, inquit, principis, censura est, caque perpetua; ad hanc dirigimur, ad hanc convertimur, nec tam imperio nobis opus est. quam exemplo ; » et S. Hieronymus *ad ileiidor.* : « Domus, inquit, Episcopi et conversatio in speculo posita, magistra est publicæ disciplinæ: quidquid feceris, id sibi omnes laciendum putant, » Quocirca tam sedulo S. Paulus monet Titum cap. n, et Timotheum *epist.* I, cap. iv, dicens : « In omnibus pnebe te ipsum exemplum bonorum operum, » id est, inquit S. Chrysastomus, « exemplar vite atque morum; ipso estotanquam imago propositus, lanquam animata lex, velut regula ac norma bene recteque vivendi. »

3. Rex insipiens pebdet **popum svuw, rr crvny-** **TES HABITABCXTVR PER SEXSI M POTESTIVX.** — **Aliqui** legunt id est *prudentiam*, intelligentium ; verum legendum id est *f^{ten}limum*, principum, dynaslarum; Tigurina, Rex *imperitus ptrdet p^{tpu}him Fuum, at prwientia* procerum urtis incolis frequentabitur; Syrus, Rar ûçuus *perdit populum ?uum, et habiOdAtur* civitas in sapientia dominorum ejus, q. d. Rex imprudens, indeque iniquus, partim pravo suo exemplo, partim pravo suo regimine et ignavia perdit « populum, » id est, populi opes, pacem, concordiam, robur, et sæpe vitam ac conscientiam, ideoque perdit, id est, exhaurit populi frequentiam, tum quia facit, ul multi faine, bello, rixis, seditionibus occidantur; tum quia causa est. ut cives e civitate fugiant, et alio, ubi imperat princeps sapiens, ideoque spes est pacis, opum et cæterorum bonorum, commigrent. Ila populum penu'denint Saul. Ro-boam, Jeroboam cmteriquo roges Israel impii et idololatra». Undo per anlilbesin subdit : « Et civitates habitabuntur. » id est. frequentabuntur, « per sensum potentium. » Sensus enim et prudentia principimi facit, ut cives et civitas opibus, pace, munero, mercibus, rerumque omnium copia floreant, juxta illud *Proverb*, xxix, 4 : « Rex justus erigit terram, vir avarus destruit eam. » « Prinuiques onto crebro legant, relegant et runiU nent illam Sapientis cap. vi. 2. ad se conejonem : a Audite, reges, et intelligitc ; discite, judices finium terræ. Præbeto aures vos, qui continetis multitudines, el placetis vobis in turbis nationum; quoniam data esi a Domino potestas vobis, et virtus ab Ut'5simo. qui interrogabit opera vestra, elcogitationes scrutabitur; quoniam.com essetis ministri regni illius, non recte judicastis, nec custodistis legem justitiæ, neque secundum voluntatem Dei ambulastis. Horrende et cito apparebit vobis ; quoniam judicium durissimum nis, qui

presimi, fiet. Exiguo enim conceditur misericordia; potentes autem potenter tormenta patientur. »

idem a Salomone et Hebræis didicit et censuit Plato, qui lib. III *De Legibus* : a Optimarum, inquit, reipublicæ formarum optima est monarchia, quæ bonis legibus sancita est, el utitur; proximo enim ad patriam potestatem accedit. Regum tyrannis et injustum imperium popularem libertatem induxit, quod hujusmodi regum mores populus amplius pati non posset. Omnis respublica et illius forma a seipsa, propter subortas in eandem corruptelas, deletur et evertitur; p et rursum : « Ignorantia, vel improbitas imperantium est politiæ pestis, et perniciēs summa. Infinita potestas etiam in regibus ipsis quæsesse legum vinculis coerceri non patitur, est certissima regni et reipublicæ ruina, ac proxime occasuræ prognosticon. Contra quod remedium est, ut leges observentur etiam al? ipso principe, idque facere cogatur ab ordinibus regni vel invitus. » Aristoteles quoque lib. V *Politic.* cap. vin: « Rempubicam, inquit, conservant, primo, bonarum legum inviolabilis auctoritas; secundo. magistratuum in munere obeundo prudentia, diligentia et alacritas; tertio, populi erga magistratum obsequium; quarto, civium inter se concordia et consensus; quinto, magistratus erga populum paternus animus et cura. » Hisce artibus Romulus aedificavit Romam, Constantinus Constantinopolim, Antiochus Antiochiam, Alexander Alexandriani, Jerosolymam David, Salomon et Nehemias, ac præ omnibus Christus Ecclesiam toto orbe propagavit. Hoc est quod ait Sapiens cap. vi, 26 : « Multitudo sapientium sanitas est orbis terrarum, et rex sapiens populi stabilimentum est. » Alludit ad etymon hebræum et græcum; hebraico enim princeps et dominus vocatur *Adon*, vel *Adonatus*, ab *px* «den, id est fulcrum, basis; ac græce rex vocatur *ζῆμΟiw*, quasi *pàw* id est, basis populi. Sicut enim ad regem suum turmalim convolant apes, sic ad regem sapientem populi; apes enim, et præsertim rex apum, sapientiæ est sym-

Denique quam rex insipiens perdat se et
wulJpix' populum, festive docet apologus Æsopi (qui Siracidem ducentis annis antecessit) de vulpe et simio : « Quondam, inquit, in concibo irrationalium animalium saltavit simius, el approbatus, rex ali ip-sis electus est. Vulpes autem ei invidens, ut in cassi (reti) quodam carnem vidit, simium secum illuc duxit, dicens se invenisse thesaurum; se tamen eo uti nolle, sed eum regi cedere; quare cum hortata est, ut illum acciperet. At ille inconsiderate profectus, et captus a casse, quod dece-pisset, accusabat vulpem. Illa autem ei : O simie, inquit, talem tu habens dementiam, brutis domi-naberis ? »

Vn.i. 4. b manu Dei potestas terra, et ixsecrabi-
OMNI S I NI QUI TAS GENTI UM, ET UTI LE» RECTOREM SUSCI-
TABIT in TEMPUS super illam. — Ita legunt Raba-
ñus, Lvrnus et alii, quin et Marcellus Pontifex

epist. 1. Verum Greci codices, æquo ac Latini Romæ correcti, delent rò *et execrabilis omnis iniquitas gentium*; sed iUud idem legunt vers. 7. Græcus de more brevis et bimebris est, *potestas terre in manu Domini, qui in tempus*, id est, ut Vatablus, *opportune, in ea suscitabit hominem utilem; olii, qui suo tempore quod expedit, excitat super eam*. « Magistratus enim virum ostendit, » ut ait Bias. Syrus, *in manibus Domini dominorum universum, eum, qui aptus est, in tempore constituet super illud* (universum). Dicit hoc, ut reges et principes sciant se regnum el principatum primario non a se, vel suis progenitoribus, aut a populo et república, sed a Deo habere, ac proinde ab illo pendere, iUique subditos esse, ideoque se suaque sceptrum et coronas (uti faciunt sancti illi principes *Apocal.* iv, vers. 10) ante Dei pedes ponant, eique offerant, ac ea non nisi ex Dei voluntate et lege regant el administrent. Idem per umbram vidit Homerus; nam hymno in Musas et Apollinem: « Ex Musis, inquit, et procul mittente Apolline viri poche sunt in terra, et cilharædi; ex Jove autem reges; » et Tertullianus in *Apologet.* : « Inde, ait, est Imperator, unde et homo, antequam Imperator; inde potestas illi, unde et spiritus, » juxta illud Danielis cap. v, 23, ad Baltasarum : « Deum, qui habet flatum tuum in manu sua, et omnes vias tuas, non glorificasti; » et illud Sapientis, cap. vi, 4 : « Data est a Domino potestas vobis, et virtus ab Altissimo, qui interrogabit opera vestra, et cogitationes scrutabitur; quoniam, cum essetis ministri regni illius, non recte judicastis, nec custodistis legem justitiæ, neque secundum voluntatem Dei ambulastis. »

Agnoscent hoc reges Christiani, dum sc Dei gratia regnum obtinere in suis edictis profitentur, ut : *Philippus, Dei gratia, Hispanice rex*, etc. Sicut enim a Deo omnisciente, quasi fonte derivatur omnis scientia, ita ex eodem omnipotente derivatur omnis potestas; ipse ergo quasi summus mundi rector reges et principes, in hoc regimine, quasi suos vicarios sibi substituit et arrogavit, cisque potestatem dedit regendi, puniendi malos, premiandi bonos, leges condendi; hæ enim a prima et æterna lege, quæ est in mente Dei, quasi radii a sole, rivuli a fonte, derivantur, ac proinde « execrabilis est Deo omnis iniquitas gentium, » præsertim illa communis et capitalis, ac fons cœterarum, scilicet idololatria, qua se suasque respublicas, regnaci principatus, non Deo vero, sed vel sibi, vel suis idolis accepta referunt; sed et hæc est in manu Dei, ut eam suo tempore, vel puniat et comprimant, vel tollat, et in bonum convertat. Ita Lyrnus. Quocirca ipsius, tanquam summi terre domini, elementariæ est suscitare in ea utilem principem, cum ita ei placuerit; sicut ipsius iræ est suscitare in ea inutilem, cum talem peccata subditorum merentur, juxta illud *Job.* xxxiv, vers. 30 : « Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi. »

Imprimis vero ipse, tempore opportuno ase prieducito et praefinito, utilem rectorem suscitabit super terram, Christum Dominum, qui abolita gentium idololatria, eas ad se convertet, ait Rabanus, Lyranus et alii; ac per eum suscitabit Christianos principes, qui sub Deo juste, fideliter et religiose populum gubernent. Quare populi et respublica continue a Deo flagitent ut sibi tales det reges et principes, aut jam datos tales efficiat. Unde Palacius : Christus, inquit, fuit utilis rector, quia se dedit in socium, cibum, pretium et praemium.

Secundo, Rabanus, et ex eo Glossa interlinearis : « Exsecrabilis, » inquit, id est damnabilis, est omnis iniquitas gentium, quia disperdet Deus de civitate sua omnes qui operantur iniquitatem.

Tertio, Jansenius hunc dat sensum, 7. d. « Omnis iniquitas gentium, quae exsecrabilis est, non id est, omnes gentes iniquae et exsecrabiles, quia idololatræ, sunt in manu Dei, æque ac reges ac principes, 7. d. Deus dominatur universis terre, omnibusque regnis, tam infidelium, quam fidelium, etsi infideles ipsum non agnoscant, ideoque corda infidelium habet in sua manu, ut ea ad se convertat, et fide sua imbuat, uti fecit per Christum.

Rursum perperam aliqui, teste Rábano, pro *exsecrabilis*, legunt, *exclamabitis* est omnis iniquitas gentium; » quod tamen sic explicat Rabanus, 7. d. a Per prædicationem Apostolorum reprobata est infidelitas et error Gentilium, quos Salvator ad hoc misit in mundum, ut contumaces redarguerent, inscios docerent, et infirmos sanarent. »

Porro *in tempus*, Græce « ἀόγ, id est, *opportuno tempore*, ut vertit Tigurina, Syrus et alii. Aliter Jansenius : « In tempus, » inquit, constituet, quia nulli unquam terre datum est, ut in perpetuum haberet utilem rectorem; sed tantum ad tempus, ut est hic omnium rerum vicissitudo, quasi alludat ad quatuor monarchias sibi ex ordine succedentes, puta Assyriorum, Persarum, Graecorum et Romanorum, quas per symbola quatuor bestiarum describit Daniel cap. vn.

Chore» VereS. Cyprianus, orat, *de Idolorum vanitate* : regum et
« Regna, ait, non merito accidunt, sed sorte variantur; et acceptum tempus certo fine custodiunt. » Et Philo, lib. *De Divina immutabilitate* :
ngoo- « Totus orbis, inquit, habitabilis, more navis
rura. susque deque jactata alternis fluctibus, nunc secundis veniis, nunc adversis utitur. Nam Verbum divinum choreas in orbem ducit, quod vulgus hominum fortunam nominat. Et cum perpetuo feratur per civitates, gentes regionesque, res aliorum aliis, omnium omnibus tribuit, subinde variantibus apud singulos temporibus, ut totus terrarum orbis tanquam una civitas, optimo reipublicæ genere administretur populari regimine. »

Manila Quocirca sapienter Justinianum Imperatorem in
Appeti
diu Ju* *admunit*. (quod a Græcis vocatur *Scheda regia*;

exstat tomo II *Biblioth. SS. Patrum*}, num. 4, monet Agapetus Diaconus : « Honore, inquit, quolibet sublimiorem cum habeas dignitatem, o Imperator, honora supra omnes, qui hoc te dignatus est Deus; quoniam juxta similitudinem celestis regni Iradidit tibi sceptrum terrenæ potestatis, ut homines edoceres justis custodiam, et eorum, qui adversus ipsum rabiunt, insectareri latratum, tum ipsius obtemperando legibus, tum subditos tibi regendo pro jure. * Et num. 5 : « Scito, o pietatis divinitus fabricatum specimen, quia quanto majoribus dignus habitus es, tribuente Deo, muneribus, tanto majori vicissim debito ei obstringeris. Ergo redde benefactori debitum gratitudini*, acceptanti debitum ut meritum, et beneficio beneficium rependenti; ipse enim semper et beneficiis prior promeretur, et ut debitum beneficia repensat. Gralitudinem autem exigit a nobis, non quæ verborum blandorum prolatione, sed quæ rerum piarum oblatione peragitur. » Et num. 7 : « Terrenarum opum instabiles divitiæ, fluvialium undarum imitantur cursum. Modicum enim affluunt his qui habere se eas arbitrantur; mox vero refluentes ad alios accedunt. Solus autem beneficienti thesaurus, stabilis est possidentibus eum; bonarum enim actionum meritum ad auctores retorquetur. » Et num. 9 : « Sollicitam Imperatoris animam speculi in modum abstergi oportet, ut divinis splendoribus semper coruscet, rerumque distincta judicia inde condiscat; nihil enim adeo facit, quæ peragenda sunt conspiciere, atque custodire eam perpetuo sinceram. »

S. Ludovicus inter aurea monita, quæ Philippo filio testamento reliquit, hoc primum assignat: « Fili mi, ante omnia in eam curam diligenter incumbe, ut diligas Deum. Nemo enim potest salvus esse, nisi Deum amet. Cave ne unquam admittas peccatum mortiferum; sed omnia potius ferro velis tormentorum genera, quam aliquam talem perpetrare culpam. Crebro agas gratias Deo pro bonis omnibus tibi ab illo collatis, ut dignus fias potioribus ejus beneficiis affici et augeri. Non patiaris quemquam, te audiente, perverse de Deo aut Sanctis ejus loqui; nec id sinas impune abire. »

Basilii Imperator, *Exhortât. ad Leonem filium*, cap. x : « Numinis, ait, beneficio regnum accepisti; sollicite custodias illud quasi depositum fidei tuæ commissum, ut incolume conserves. Cavo autem ne, illius malus custos, degeneris aliquid atque indigni committas; sed, siculi cæteris prælatus es, ut omnibus imperares: ita contende, ut virtute quoque cæteris antecellas; virtus enim omni principatu omnique auctoritate præstanlior est. Si ergo dignitate quidem reliquis præstas omnibus, virtute autem ab alio præcelleris, Imperator es in eo quod minoris excellenti est; in eo vero quod præclarius est, Imperator non es, imo alienus imperio subes. Ne sis ergo

velati siippnsititiis atipie adulterinus dominus, cum te alius pwstantior reperiatur; sed verus Imperator, cum caceris omnibus virtute antecedas, >

Veri.5. **5.** **IFF** MAXI! Dei potestas hominis, et super faciem **SCRIBA** IMPONET HONOREM SUUM. — GræCO ζζfav, id est, *gloriam* sw<im. Nota rà *potestas*; sio enim legunt passim Biblia Latina, Rabimus, Lyramis, Jansenius et alii passim; quasi Interpres legerit hic æque ac vers, præced.ζtome, id est potestas, auctoritas, imperium, </ d. Sicut in manu Dei est potestas terne, ut illi eum det principem, quem voluerit, uti dixi vers, præced., sic et in marni Dei est potestas hominis, ul, scilicet, hunc hominem creet principem potius quam alium, cumque a principatu deponat, cum ei libuerit; ita ul omnium regum, principimi et magistratuum poles-tas sit in manu Dei, tam quoad inchoationem, quam quoad progressum et consummationem ac finem : Deus enim est qui « super faciem, » id est, super personam (ex facie enim persona una ab alia discernitur et agnoscitur : unde et *facies*, hebr. HN "*ph*, *græce* subindo sumitur pro persona, uti alibi ostendi), « scriba?, id est, viri litterati elsapientis, *a* imponit honorem suum, n quando ei dat auctoritatem, non tantum docendi, sed et regendi, legesque condendi; cum, scilicet, eum oh sapientiam evehit, facitque principem vel consiliarium, pnrside[m] vel gubernatorem. Huic sensui favet Syrus, dum vertit : /m fflionu *Domini dominium, et timentibus se dabit gloriam suam*. Verum pro *potestas*, corrigendum et legendum est, *prosperitas*; sic enim corrigunt Biblia Romana et Græca, quæ hic pro , quod prmeessit, legunt, *palisi*, id est, *prosperitas*, felicitas, *q. d.* In manu Dei est prosperare hominem, ac facere ut omnes ejus actiones et molimina prosperos habeant eventus, Inudem, honorem et gloriam; præsertim vero Deus est, qui regi el principi dat prosperitatem, ul scilicet, prospero succedat ejus regimen, utque utiliter et feliciter regat. Unde Tigurina vertit ; *Successus hominis est in manu Domini, idemque personæ senbæ, vel liberati, gloriam suam attribuit*; Vatablus, *il-lustrem facit*; Cajelanus, *spectabilem*.

Moniti Hac de causa Agapetus Diaconus pie monet Jus-dluJat tinianum Imperatorem, ut a Deo supplex postulet tiniaoo crebro auxilium ad sapienter et feliciter regendum; sic enim ait in *Admon.* num.62 : *a* Recurrere ,mp* ad supernum auxilium cum homo quivis debet, salutem qui exspectat, tum ante omnes Imperator, utpote qui pro omnibus sollicitus est; cum enim a Deo custodiatur, tam hostes generosa manu debellat, quam suos sedulo communit.» Et num. 63: «i Deus miliare indiget, imperator solo Deo. Imitare igitur nullius indigum, petentibusque fac uberem misericordia? copiam, non exacta et ad vivum resecante rem, ratione impensarum tuum erga famulatum utens; sed omnium de sustinenda vita petitionibus satisfaciens. Longe enim satius est merito dignorum etiam indignis misereri,

quam indignorum vitio dignos iis defraudare.» Et num. 35 : «Existima tunc demum to tuto regnare, cum volentibus imperas hominibus; quod <iiiiir invito animo subjicitur, seditionibus fluctuat capta occasione; quod vero vinculis benevolenti® regitur, slabibnu servat erga rectorem obediendam.»

Rasilius Imperator, *Exhortât. ad Leonem filium*, cap. xi : a Concedet tibi Deus, inquit, victorias et triumphos adversus hostes, cum ipso adversus perturbatos animi motus trophæaet titulos erexeris; qui enim invisibiles hostes devicit, cum visibiles etiam posse vincere necessario consequens est. Sed. quem voluptates superare, ut vile mancipium, et transversum ad se raperò valent, nunquam Deo lubebil eum victoriæ honore condecoraro; qui vero victoriam do libidinibus et aliis animi perturbationibus partam voluntariis laboribus coronaverit, is in certum argumentum futura? postea retributionis æternorum bonorum, etiam in hac vita do inimicis victoriam, a Deo quasi debitore concessam, juro suo referet. »

Nota primo : *Scriba*, hebr. *sopher*, græce apud Judæos vocabatur litteratus, sapiens, doctor. Prisci enim Hebraei, quos nuncr^^v* sapientes aut magistros dicimus, vocabant *sopherim*, id est scribas, a *sepher*, id est liber, litlcræ, græce quod id est litteras et libros, tractarent, uti dixi I *Corinth*, i, 20. Sic Esders, cap. vn, 6, vocatur a scriba velox in lege Domini, » id est, legis peritissimus et promptissimus in ea; scribarum enim erat Sacras Litteras incorruptas servare, correctæ? earum descriptioni invigilare, illam interpretari, tum voce, tum scripto, teste Epiphanio *Hærcsi* 15. Adde quod Esdras sacros libros restaurant, non quasi ii interciderint; sed errores, qui irrepserant, corrigendo, et aliis characteribus, quos ipse invenit, quibusque deinceps semper usi sunt Hebræi, cos describendo. De hisce doctoribus locum hunc accipe, *q. d.* Deus est, qui scribiæ, id est doctori, suam sapientiam indit et communicat, per quam a discipulis et populo quasi sapiens, et virtute docendi pollens honoretur; dum efficit ut ea claritate et efficacia doceat, cpia populo doctrinam suam persuadeat, ac populus ex ea in Dei el virtutis cognitione, amore et operatione proliciat: hoc enim est vera philosophia et sapientia practica; quod, dum iit, ingens scriba?» id est doctori, accedit meritum, æque ac honor et gloria.

Porro notandum quod dicit, Deum suum hono^rem pr® aliis imponere scribm, quia propria dos, honor et gloria Dei consistit in sajiientia practica; hæc enim prudentiam omnem, virtutem et sanctitatem includit, uti superius dixi. Rursum, quia Btepc Deus sapientes evehit ad principatum, facitque ul ipsi sint principes, vel certe consiliarii principimi, legislatores, et gubernatores regnorum et rerurnpublicarum, juxta illud Platonis, lib. V *De llqnib.* : < Felices erunt respublica? cum philosophi eas gubernabunt, aut gubernatores ea-

rum philosophabuntur. » Honor enim et gloria Dei consistit in dominio, principatu, legislatione, regimine et imperio Universi. Hinc scriba erat nomen dignitatis : scriba enim vocabantur tunc, qui nunc Cancellarii, qui erant proximi a rege, quorum erat nomino regis decreta concipere, scribere, promulgare, reservare. Sic Saraïos fuit serilia, id est, cancellarius Davidis, II *Htj.* vm; Sobna, Czechia!, IV *Rcg.* xvm.

Haec Deus Christo Domino, puta, Verbo incarnato, qui est scribarum et doctorum princeps, suum dedit honorem, cum suam divinitatem, auctoritatem et imperium cum sapientia ei communicavit. Unde Palacius hunc locum proprie de Christo accipit, qui est legis novae doctor, et scriba doctus in regno coelorum, ac de thesauro sapientiae suae proferens nova et vetera, *Matth.* xii, 52, ul sensus sit, 7. *d.* In manu Dei est felicitas et honoratum hominem facere. Talem in primis, et in speculum ceterorum fecit Christum, dans ei honorem suum : unde in facie Christi honor Dei positus fuit, cum in transfiguratione resplenduit facies ejus sicut sol, nipote quae erat facies Dei. Ad hunc doctorum honorem et gloriam facit illud *Daniel*, xii, 3: «Qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti; et qui ad justitiam erudiunt multos, quasi stelli in perpetuas aeterni(ales). »

Prosperitas est donum hominum non fortuitum.

Moraliter, nota hic prosperitatem esse peculiare Dei donum, ideoque ab eo postulandum. Veteres putabant Fortunam esse deam, quae daret prosperitatem; unde eam studiose colebant, ut dixi *Isaias* lxxv, vers. II. Verum Christiani sciunt hoc esse idolum et figmentum; norunt enim non alium quam Deum esse Fortunam fortunantem, qui, scilicet, omnia suorum fortunet et prosperet, a quo omnis nostra fortuna fiat fortunata. Unde, licet respectu causarum secundarum, quae contingentes ad eundem effectum producendum concurrunt, ac respectu nostri, quibus hic causarum concursus videtur esse contingens et fortuitus, dentur effectus fortuiti, sitque revera casus et fortuna; tamen respectu Dei nihil est fortuitum, nulla sors, nullus casus, quia omnia a Deo precognita, praevisa, provisa et ordinata sunt, «ut in regno providentia» nihil liceat temeritati,» ait Boetius. Unde S. Augustinus : «Nihil, ait, in hoc inferiori inundo geritur quod a summi illius Imperatoris aula non jubeatur aut permittatur.» Ita Jacob prosperitatem habuit a Deo, cannimi seenni intulit in domum Laban soceri sui. qui proinde eum retinere cupiens et deprecans, ait : « Inveniam gratiam in conspectu tuo; experimento didici, quia benedixit mihi Deus propter te, p *Genes*, xxx, 27. Vide ibi dicta. Sic videmus hodie homines alios esse felices, quibus omnia ex voto succedunt; alios infelices, quibus omnia contra votum eveniunt.

Quæritur, quæ sit hujus disparitatis causa. Respondet hic Siracides esse Deum, qui felices pros-

perat, infelices non prosperat. Prosperitas enim est donum in manu Dei, quod ipse confert, quibus vult; negat, quibus vult: quare ipse, quos vult, facit felices; quos vult, infelices. Innuit autem hic Siracides scribas, quasi doctores, praeter ceteros esse prosperos et felices; sapientia enim est felicitas prima et maxima. Hinc sapientes et sancti quotidie, domum exeunt, vel aliquid ordiuntur, orant ut Deus omnia eorum cogitata, dicta et facta dirigat. Ita David : « Dirige, ait, me in semitam rectam propter inimicos meos,» *Psalm.* XXVI, vers. H; et : «Sit splendor Domini Dei nostri super nos, et opera manuum nostrarum dirige super nos, et opus manuum tuarum dirige,» *Psalm.* Lxxxix, vers. 17. Tobias moriens ita filio praecepit cap. iv, 20 : « Omni tempore benedic Deum, et pete ab eo ut vias tuas dirigat, et omnia consilia tua in ipso permaneant. » Salomon *Proverb.* m, 6 : a In omnibus viis tuis, inquit, cogita illum, et ipse diriget gressus tuos;» et cap. XVI, 9 : « Cor hominis disponit viam suam; sed Domini est dirigere gressus. » Unde S. Paulus II ad *Thessal.* ii, 5, orat, dicens : < Dominus autem dirigat corda vestra in charitate Dei, et patientia Christi. » Maxime autem Deus prosperat principes regesque sapientes et probos, quia ab It pendet respublica : unde eos praeparat omnibus cura et cordi habet. Sic Trajanus coelesti voce a terra motu omnia evertente servatus est, uti narrat Dio lib. LIII. Vespasianus in bello Judaico densissima Judaeorum tela evasit, uti refert Josephus lib. V *Bellic.* cap. vii. Julius Caesar navarcho in tempestate trepidanti : « Quid times? inquit, Orsarem Caesarisque fortunam velus,» teste Plutarcho in *Sertorio*. Idem dixit Carolus Imperator in simili procella Tunelum obsidens; qui et maximis periculis in assiduis praeliis, quibus ipse interfuit, a Deo ereptus est.

6. Omnia MS IX, tmi, I PROXIMI NE MEMINERIS. ET NITIT Vers. 6.

agas in oPMums M est, per opera' Injiiiæ. — GræCO : 'EM txrri àcL Tifaorr pt. pweñ ry xai

Kaft^r ut; c< > ò id est, in omni iniquitate ne irasron's proximo, et nihil ays in operibus contumelia. Noster pro legit id est memineris; figurina : Ne surcenseos pranmo ob yuamvis injuriam, nec quidquam per injuriam egeris; alii: ïŷe ob ullam tnw/uihifem cum prarimo simultatem exerce, et ne quidquam facito per contumeliam. Recitat et refricat legem *Levit.* xix, 18: «Non quieras ultionem, nec memor eris injuriæ civium tuorum. » Vide ibi dicta. Vetat ergo private injuriæ memoriam et ultionem, ne quis ei, qui se hvsit, irroget id est injuriam, contumeliam, contemptum, insolentiam, eique insolenter et petulanter insultet, q. d. « Omnis injuriæ proximi ne memineris, » id est, nullius injuriæ proximi ne memineris, ita ut illam crebro rumines, altamente reponas, irascaris, indigueris, eamque vindicare velis, et par pari reddere. Hebraeis enim t* onw\$ non idem est quod nullus vel nullo; nam,

loium obliuifeci est hunc.

ut ait S. Augustinus, epist. 51 *ad Lucii* : a Injuriarum remedium est oblivio. » Jansenius hæc accipit de solis principibus, non quasi illi hic morneantur nullam injuriam vindicare, sed non omnem, quia principibus multa dissimulanda sunt.

Excm- Sic Cicero, ait S. Augustinus, epist. 5 *ad Mar-*
* *cell.*, Juno Caesari, « mores ejus extollens, dicebat quod nihil oblivisci soleret, nisi injurias. Dicebat autem hoc tam magnus laudator, tam magnus adulator; sed si laudator, talem Cæsarem noverat; si autem adulator, talem esse debere principem ostendebat, qualem illum fallaciter prædicabat, » Et Seneca, lib. *De Ira*, laudat Catonem, qui in balneo percussus, « postea satisfaciendi : Non memini, inquit, percussum me; melius putavit non agnoscere, quam ignoscere. Nihil illi post tantam petulantiam mali factum, imo multum boni. » Aureliani Imperatoris symbolum erat teste Vopisco : « Quo major, eo placabilior. » Unde Bithyniam capiens c/edc abstinuit. Vere Menander : « Existimandus ille præstantissimus, injurias qui ferre novit plurimas. » Exemplum dat regem apud Seneca lib. I *De Clementia* : « Noluit, ait, illum natura, nec sævum esse, nec ultionem magno constituram emere, telumque detraxit (rex apud enim caret aculeo), et iram ejus inermem reliquit; exemplum hoc magnis regibus ingens est. » Denique adeo regium est ignoscere, ut Saul, hostis Davidis, ex eo quod sibi David in spelunca pepercerat, certum regni ejus omen acceperit : « Et nunc scio, inquit, quia certissime regnaturus sis, et habiturus in manu tua regnum Israel, » I *Ilcg.* xxviii, 21. Imo S. Chrysostomus, homil. 4i *in Acta*, audet dicere : « Non ulcisci, beo facit æqualem. »

Verum esto principibus maxime, omnibus tamen indifferenter loquitur Siracides, vetatque omnibus ultionem injuri®, quatenus ea privata est; nam, quatenus publica est, et rempublicam læsit, principes possunt, imo tenentur eam vindicare, nisi majus malum timeatur. Sapientes ergo injuriam sibi factam scribunt in pulvere, quia illius slatini obliviscuntur; gratiam vero scribunt in marmore, quia ejus jugiter recordantur, ut gratias agant; superbi vero el insipientes maleficia scribunt in marmore, beneficia in pulvere, quia illorum sunt memores, horum obliviosi. Unde Aristoteles, rogatus « quid cito senesceret, » respondit : « Gratia; » a quid tarde? » respondit : « Injuria, » teste Laertio lib. I, cap. m. Preciare Bcda in Proverbiis ; « Gloriosius, inquit, est injuriam tacendo tolerare, quam respondendo vindicare. Sagittas contumelia » virtus repellit patientiæ. Qualis apud se quisque latet, illata contumelia probat. Infeliciores sunt, qui faciunt, quam qui patiuntur injuriam. Melius est bene vinci, quam male vincere. »

Jam Syrus ita vertit, nectitque sequentibus : *in omn vitio tuo ne loedos amicum tuum, et ne ambules in itu delicatarum, vel superborum.* Ab omnibus

peccatis et mendacio elongare, et ne ambules in via superba, quia odibilis est coram Deo, et coram hominibus superbia; et adversus utrumque (superbiam et mendacium, puta, fraudem et injuriam) *rapina et fraus.*

Porro hæc maxime spectant ad principes, de quibus sermo præcessit et sequitur. Hi enim injuriarum privatarum debent esse inunemores, niInique per injuriam insolenter agere, ut propri® cupiditati satisfaciant; hoc enim est tyranni. Qua de re vere ex Salomone et Ílebræis, Plato lib. I *Tjraa. De liep.* : « Tyrannicum, ait, est illud omne dicere justum, quod ad potentioris utilitatem portinet; item, subditos principis vel magistratus utilitati esse destinatos. Tyrannicum est dicere principollè legibus esse solutum : publica utilitas et qu7riu salus debet esse scopus magistratui propositus. » Idem, lib. Vili : « Ex monarchia iit tyrannis, cum rex contempta legum auctoritate, quidvis agit pro animi sui libidine. » Et lib. IX : « Tyrannica ingenia semper improbissimis adulantur, alicui serviunt, inquieta vivunt, furiis et cruciatibus conscientiæ torquentur. Denique sunt prorsus infelicia ac misera, quamcumque vitæ lælitiam simulent, aut præ se ferant. Tyrannus quantumvis felix est, bono rege, quantumvis infelice, miserior septingentis viginti novem partibus, id est, infinitis modis. » Idem, lib. I *De Legibus* : a Civile bellum (quod ex injuriis, quæ civibus et subditis a principe inferuntur, conflatur) peregrino est periculosius, ac proinde ad civile restingendum bella externa suscipere expedit. » Et inferior : « Etiam victori® ipsæ sunt sæpe ipsis quoque victoribus funesta; et Cadmææ. Itaque bella minime optanda, vel ad ea respublic. componenda. »

Platoni magistro astipulatur discipulus Aristoteles, lib. V *Polit*, cap. x et xi, ac lib. IV, cap. x : « Tyrannus est, inquit, qui omnia ad suam utilitatem, vel libidinem vindictamque animi explendam refert. Reges a civibus custodiuntur, tyranni ab extraneis. Reges amant suos cives, et al) iis amantur; tyranni eos oderunt, imo ipsosmet suos satellites metuunt. Reges sublevant subditos tributis, quantum possunt; tyranni eos onerant, ut exhaustiant et opprimant. Reges nobilitatem regni, el viros bonos alunt, foveant et conservant; tyranni et nobiles et bonos viros, vel vi, vel clam tollunt. » Sic et Isocrates *ad Nicoclem* : « Ama, inquit, eos quibus imperas, et effice ut ab iis vicissim ameris. Amor populi diuturni imperii est fundamentum. » Plinius quoque in *Panegyrico ad Trajanum* : a Bonus princeps, ait. cum civibus, velut cum liberis suis versari debet. Affabilitas principis, virtus maxima. Principis fidelissima custodia est ipsius innocentia. Tyranni est, quidquid habet quisque subditus amplum, egregium, pulchrum, occupare et sibi delinere. Diligi princeps, nisi ipse diligat, non potest. » Seneca : « Nihil, ait, gloriosius principe impune Imso. » Qui

pluribus egregie idipsum persequitur, lib. I De *Clementia*, cap. xix et xx. Meminerit princeps quod, cum omnes apes aculeum habeant, solus rex earum illo careat;

SECUNDA PARS CAPITIS.

DE NOXA SUPERBIÆ.

Ver*. X 7. Odibilis coram Deo est et hominibus superbia : ET EXECRABILIS OMNIS INIQUITAS (dotjtfa, id CSI, iO-justitia) gentium. — Tangit hic radicem mali, puta injuriæ, nimirum superbiam; ex superbia enim oritur injuriæ ultio, injustitia, contumelia omnisque iniquitas; unde contra eam deinceps agit, eamque dissuadet novem rationibus, quas in synopsi capituli recensui. Sensus ergo est, *q. d.* Ne memineris injuriæ proximi, nec eam per talionem simili injuria ulcisci velis, quia hæc memoria et ultionis appetitus oritur ex superbia, quæ exosa est Deo et hominibus, quæ ac « omnis iniquitas gentium ; » quia scilicet gentes alheæ, Deum vindicem non metuentes, superbe et acerbè injurias sibi illatas ulcisci solent, imo ultro injuriis alios lacessere, conviciando, spoliando, rapiendo, occidendo; ideoque Deus regnum de gente in gentem transfert propter injustitias, ut sequitur.

Posterior versus pars in Græcis variat. Quidam enim legunt, *rîrqjipùfati* «ôt/x, id est, *ex utrisque delinquet injusta, q. d.* Per ultramquo (injuriam, scilicet, et superbiam) multa injusta ab impiis committuntur. Alii : xal

defixi, id est, *et ex utrisque delictum injustitia*. Ita Complutenses ; quod, licet eodem sensu jam dicto accipi possit, potest tamen et alio, 7. d. Ex utrisque, scilicet Deo et hominibus, puta ex sensu et judicio communi, tam Dei, quam hominum, odibile (hoc enim repetendum est) pariter est peccatum injuslitie. Unde Tigurina vertit, *ei idrique facinus injustum aversantur*; quæ versio rohæret et concordat cum Vulgata. Accedit et Syrus, qui vertit, *adversus utrumque rapinaci fraus*; pt Arabicus : *Quoniam odibilis est superbia apud Deum, et apud homines simul, et super his omnibus ira et crudelitas*, vel oppressio, *q. d.* Deus avaritiæ et superbiæ congruam apposuit et opposuit pœnam, rapinam et fraudes, ut sicut avari et superbi aliena rapuerunt et fraudarunt, sic et ipsi ab aliis diripiantur et fraudulentur.

Cor su- Datio cur superbia, et ex ea prognata injustitia et avaritia, Deo et hominibus sit exosa, est quod hominil *Me0 duo turbent et evertant omnem reipublicam Unde sequitur : « Regnum a gente in gentem transfertur propter injustitias, » etc. Aliam rationem dat S. Gregorius XXXIV *Moral.* cap. xviii, quod omnes actus et gestus superbi sunt odibiles : « Cunctis namque, inquit, superba apud se cogitatione tumentibus incit clamor in locutione, amaritudo in silentio, dissolutio in hilaritate, fu-

ror in tristitia, inhonestas in actione, honestas in imagine, erectio in incessu, rancor in responsione. Horum mens semper est ad irrogandas contumelias valida, ad tolerendas infirma, ail obediendum pigra, ad lacessendos vero ahos importuna; ad ea quæ facere et debet et praevallet, ignava; ad ea autem quæ facere nec debet, nec praevallet, parata. > Quam vero sit odibilis hominibus, inquit Palacius, a docet humilitas ipsis gratissima, et illud :

Parcere subjectu, et debellare «uperbos.

Ut sit maxime mirandum, quod adeo superbiam odiamus in omnibus, maxime tamen cam admittamus in nobis. Sed interim, quod superbi sumus, inde maxime declaratur, quia alionim superbiam minime ferimus, aliorum subjectionem maxime desideramus. Hæc igitur superbia nostra causa est, curita odiamus alienam; Deus vero odit superbiam, quia ipsa omnis peccati initium est. » Dationem a priori dat S. Ambrosius in *Psalm.* cxviii : « Deus, inquit, tanquam suæ contumeliæ propulsator, quoddam velut suscipit adversus superbiam speciale bellum, tanquam dicat : Meus iste adversarius est, qui me lacessit; mihi debetur ista congressio. » Et S. Hieronymus, epist. 45 *ad Antonium* : a Vide, frater, quale malum sit, quod adversarium habet Deum. 0 Superbus ergo quasi ad duellum provocat Deum; sed stulte, nam illico a tanto duellatore sternitur, uti prostrati sunt iNabuchodonosor, Antiochus, Holofernes, Aman, Herodes, etc. Quin el Seneca in *Hercule furente* : ¶ Sequitur, inquit, superbos ultor a tergo Deus, » ut inopinantes dejiciat. Quocirca sapienter monet Prudentius in *Psychom. humilitatis et superbia* :

Desine grande loqui, frangit Deus omne superbum ;
Magna cadunt, inflata crepant, tumefacta premuntur:
Disce supercilium deponere.

Merito ergo exclamat S. Bernardus : « O doxa, ait, sapiens, in millibus mortalium nihil aliud quam aurium inflatio vana; cl tamen quantam putas infelicitatem hæc ipsa non tam felix vanitas, quam vana felicitas parit ! Hinc namque caritas cordis, sicut scriptum est : Popule meus, qui te beatificant, in errorem te inducunt. Hinc cervicosus furor animositatis, hinc suspicionis labor anxius, hinc livoris crudele tormentum, et cremantis invidiæ miserior quam miserabilior cruciatus. »

Porro superbia maxime insidiatur principibus, nipote qui sublimi cæleris eminent gradu, et sæpe nullum nisi Deum superiorem agnoscunt. Quocirca Justinianum Imperatorem demissionis admonens Agapetus Diaconus in *Admonit.*, num. 19 : u Si honore, inquit, qui ab omnibus profiscitur, perfrui vis, præsta te communem omnium benefactorem; nihil enim adeo attrahit ad benevolentiam, ut beneficii gratia, quæ detur indigentibus; quod enim ob metum prostatur obsequium, fucata figurataquo est adulatio, ficti honoris titulo fallens eos qui ipsi animum advertunt; n et num. 21 : « Essentia corporis æquahs est cuilibet Imperator, potestate autem dignitatis cunctorum presidi Deo ; non enim habet in terris se quemquam altiozem. Oportet igitur ipsum ul Deum non irasci, ul mortalem non eflerri. Nam, etsi effigie divina honoratus est, at pulvere tamen terreno connexus est; quo edocetur, ut erga omnes servet æqualilatem; » et num. 23 : « Talem te presta tuos erga famulos, qualem optas erga te Dominum esse. ITout enim audimus, audiemur; et ut respicimus, respiciemur a divino cunctaque obluente conspectu. Priores igitur nos misericordiæ misericordiam conferamus, ut pari par recipiamus; » et num. 71 : « Fastuosos et superciliosus homo, ne ut laurus alticomis elevetur; sed animadvertens carnis subsistentiam, sedalo debet cordis tumorem. Nam, etsi factus est princeps in terra, ne tamen ignoret sese ortum ex terra, quam ex pulvere ad solium conscendero, atque in pulverem tandem descendere possit; » et num. 68 : « Imperator ut est omnium dominus, ita cum omnibus Dei servus existit. Tum igitur demum vocabitur Dominus, cum ipse sibi dominari, nec illicitis voluptatibus famulari patietur; cum adjutricem piam rationem assumens, invictam, scilicet, imperatricem animi perturbationum rationis expertum, indomitas cupiditates armatura castimoniae debellabit. »

Rasilius Imperator, *Exhort. ad Leonem filium*, cap. xn' : « In te propitium si Deum habere vis, inquit, ipse subjectis luis esto propitius; nam et si aliorum dominus constitutus es, ipso tamen etiam servus os. Dominum enim habemus universi, eum videlicet, qui rerum omnium dominationem manu tenet; totius autem humani generis unus et idem auctor et propagator est, nempe, fimus terne, etiamsi alius pulvis adversus alium intumescimus. Tu igitur, qui nunc sublimo elatus pulvis es, memento, quantumcumque modo emineas, futurum aliquando ul ad terram deprimaris; ita nunquam adversus humiliorem pulverem animo eftereris. Recordare peccatum, quæ adversus Deum commisisti; ita fiet, ut facile obliviscaris peccatorum proximi adversum te. »

Veri. 3. 8. Rk iMM A GENTB IX GEMUI TRANSFERTUR PROP-
TER LMLSTITIAS ET LMVRIAS, ET CONTUMELIAS, ET
diversos dolos. — Grece z[^]/xora id est,
penurias *dolosas*, hoc est, dolo et fraude partas ;

item, qua» homines dolosos faciunt : sicut mon dicitur pallida, quia pallidos facit; et fossa emea, qun insipientium aciem sua profunditate et caligine hebetat, et quasi excæcal. Nonnulli tamen codices expungunt r\$ id est dolosas; sic et Syrus : *Regnum*, inquit, *dc populo ad populum mutatur propter peccala et superbiam et divitias*, quibus hostos et vicini inhiant; Arabicus : *Nam abstrahitur regnum de gente, ac traditur aliis propter peccata et elationem*. rò nam dat causam, vel potius indicium et efectum odii, quo Deus prosequitur superbiam et superbos tyrannos, g. d. Deus eos odit, nam eos privat regno. Porro, regna transferuntur « propter injurius et injustitias, » tum quia illa propter has juste punit, et translatione mulctal Deus; tum quia ipsre gentes injuriis bis affecte eas ulturæ armant se, omnesque vicinos concitant ad arma communia tyrannis, qui omnibus adeo infesti et injurii sunt, interenda : uti Persa? injuriis allekti al) Assyriis, eos spoliarent monarchia : sic et Persas Græci, et Grecos Ko* mani.

Vero Plato, lib I *De Rcpubl.* : « Omnis, inquit, felicitatis fons est justitia; infelicitatis autem mater injustitia; » idem, lib. X : « Deus humani generis curam gerit. Itaque justos principes beat, tum in hac, tum in futura vita; injustos autem Utrobique punit. »

Porro *injustitia*, græcc «òr/ta, id est vis, qua aliena occupantur, aut relinentur contra jus et leges. *Injuria*, greco *Cfyiç*, est procacitas, petulantia, insolentia. *Contumelia* est convicium vel probrum jactum in alium. *Doli* sunt fraudes. Igitur, cum hæ quatuor iniquitates in aliqua re* publica, civitate, vel regno abundarint, scito eam proximam esse min® et translationi; nam, ul canit Seneca in *Thyeste* :

Chi non est pudor,
Nec cura juris, sanctitas, pictos, fides,
Instabile regnum est.

Et Plutarchus, lib. *De Dort, princip.* : « Scripserunt, ait, et docuerunt (Philosophi) absque justitia principatum gerere, nec Jovem quidem ipsum posse. » Nimirum. « justitia firmatur solium, » *Proverb.* xn. Et Valerius Maximus inilio lib. IV : « li demum penates, ea civitas, id regnum retorno in gradu facile steterit, ubi minimum virium Veneris pecuniteque cupido sibi vindicaverit, n Nam. ut ait Lactantius lib. I *Divin. Instit.* cap. iv : « A quibus abest studium lucri, abest etiam voluntas peccandi et causa fallendi. »

Audi S. Augustinum lib. V *Dc Civit*, cap. xm, recensentem et laudantem verba Catonis, de modo quo crevit et decrevit Romanum imperium : a Nolite, inquit, existimare majores nostros armis republicam ex parva magnain fecisse. Si ita esset, multo pulcherrimam eam nos haberemus; quippe sociorum atque civium, preterea armorum et equorum, major copia nobis quam illis

est. Sed alia fuere, quæ illos magnos fecerunt, quæ nobis nulla «uni: domi industria, foris iustum imperium, animus in consulendo liber, neque libidini, neque delicto obnoxias. Pro his nos habemus luxuriam atque avaritiam, publice egestatem, privatim opulentiam; laudamus divitias, sequimur inertiam; inter bono* et malos discrimen nullum, omnia virtutis præmia ambitio possidet. Neque mirum, ubi vos separatim sibi quisque consilia capitis, ubi domi voluptatibus, hic pecunias aut grati® servitis. Eo fit ut impetus fiat in vacuam rempublicam. »

Quamobrem ab injuria dehortatur, ac ad justitiam et beneficentiam adhortatur Justinianum Imperatorem Agapetus Diaconus num. li : « Inexhauste ait, sunt beneficii® opes. Nam largiendo acquiruntur et dissipando colliguntur. Has tuo insitas animo habens, munificentissime Imperator, largire omnibus affatim petentibus abs te. Infiniticuplas enim pro tuis habebis remunerationes, cum tempus reddendi vicem venerit; » et num. 47: « Tutissimam arbitrare salutis tuo* custodiam, nulla quamquam ex subditis allicere injuria; qui enim offendit neminem, suspicioni habet neminem; qui, si nulla quemquam afficere injuria tutelam conciliat, longe beneficiis collatis magis id præstabit; nam, ut tutelam exhibet, illa charitatem non prodit. »

S. Ludovicos non tantum per iudices a se constitutos, sed et per se bis publice causas pauperum audiebat, casque illico ex justitia decidebat. Idem moriens Philippo filio, inter alia, hoc monitum testamento reliquit : « In administranda justitia sis rectus et severus, et ita ut leges præscribunt, eam exerceas erga subditos, neque ad dexteram, neque ad sinistram deflectens; pauperum querimonias non rejicias, donec veritas innotescat. Si quis adversum te habet querelam vel controversiam, Semper ab illo stes contra teipsum, donec rem certum bomberias. Si quid possideas rei alieni®, etiam id acceperis a majoribus tuis, incunctanter restituas justo possessori, ubi certo tibi constiterit; sin autem dubia res est, cura ut viri sapientes accurate et sine mora inquirent. Bellum, priusquam adversus quemlibet Christianum, sine nullo consilio vide no suscipias. Si necessitas cogat suscipere, Ecclesias et insontes nullo patiaris damno affici. »

Rasilus Imperator, *Exhortât. ad Leonem filium*, cap. XXX : « ITæstantissimus, ait, medicorum ille osi, qui accommodatas cuique morborum generi novit adhibere curationes; et rex optimus, qui cos instituit magistratus, quia suis subjectis omnem injuriam arcere ac propulsare queant. Sicut enim equisonis virtus propria est, equi cujusquo tinsse præslantiam; et venaloris, intelligere quantum quisque canum cursu valeat ad persequendas feras; ac imperialoris, milites suos cognoscero, et quisque corum qua fortitudine sit, perspectum habere, ut in instruenda acie intelligit,

quo quemque loco debeat collocare: ita boni regis est, subditorum suorum mores, animos, aetas et sententias perdisce, ut de singulis edoctus, unumquemque sciat suo ordine disponere; ac pravos quidem et pestilentes homines a república extorres ejicere; probos autem et veritatis amantes, honoribus et publicis muneribus præfime. Idem, cap. lxi : « Lectissimam esse regni tui coronam statuito, innocentiam et bonam conscientiam, qua te magis meliusque exornabis, quam sexcentis aliis ornamentis. Divitis, infida quædam res, et quæ facile dilabatur; gloria transit, robur corporis flaccescit, voluptates diffuunt; sola innocentia et boni mores in multas ætates protenduntur, et memoriam nominis æternam transmittunt ad posteros, quibus virtutem tuam cernulam, quasi pharmacum adversus mala omnia relinques, eosque et laudatores et imitatores tui® administrationis efficies. »

9. Avaro autem xiiu est scelestius. — Complui. 7*? 7. d. id est, flun cupidus enim nihil est iniquius. Tè erum dat causam præcedentium, 7. d. Ideo propter avaritiam, indeque natas rapinas et injustitias transferuntur regna, quia nihil avaritia est iniquius. Nosler idem innuit per t* autem, q. d. Regna transferuntur, quia avara sunt et injusta, æque ac superba; avaritia autem nihil est scelestius, igitur illa summe exosa est Deo et hominibus, qui proinde eam cum suis regibus et regnis puniunt et excindunt. Rursum transferuntur propter superbiam, quia superbia odibilis est Deo et hominibus : « Quid enim superbit terra et cinis? » 7. d. Ideo tam exosa est superbia, et superbus, quia plane indignum est ut homo tam vilis, qui non est aliud quam terra et cinis, velit se extollere, imo æquare Deo.

Quæres, quomodo avaro nihil sit scelestius, cum alia peccata, ut homicidium, superbia, odium, hæresis, magia, sint scelestiora. Resp. Avaritia proprie est immoderatus amor pecuniæ: hunc enim significat græca vox ?dxeyr (« Hic autem, oslo sil nimius, per se est peccatum veniale; mortale enim fit per aliud, si, videlicet, propter eum fiant rapine, usure, sacrilegia, omittatur Sacrum, aliudve præceptum violetur, ita ut lædatur religio, justitia, aut etiam charitas : ut si neget pauperi in gravi necessitate eleemosynam, ut tuas opes conserves et augeas. Cum ergo hio dicitur: « Avaritia nihil est scelestius, est hyperbole significans avaritiam esse rem valde scelestam. Sic per exaggerationem dicere solemus: Vino nihil est dulcius: Auro nihil fulgidius: Hoc homine nihil doctius; id est, vinum est valde dulce, esto mei sit dulcius; aurum est valde fulgidum, esto carbunculus sit fulgidior; hic homo est valde doctus, esto nonnulli sint doctiores. De sola tamen avaritia hic dicitur, quod sit valde scelesta, vel, ut græce est, *iniqua*. *In-* ma, quia avaritia est injuria Deo; nam ei præ-

Av»ritl«

pnwo

feri aurum, adeoque illud suum facit idolum; unde avaritia ab Apostolo *Ephes.* v, 5, vocatur idololatria, et avarus idololatra. Quid ergo ea scelestius? Huc facit, quod Gentiles Jovem vocarint pecuniam, quod Jupiter pecuniae, et per illam rebus omnibus doniinetur. « Sed nimirum, inquit S. Augustinus lib. VII De Civit cap. xn, hoc avaritia Jovi nomen imposuit, ut quisquis amat pecuniam, non quemlibet Deum, sed ipsum regem omnium sibi amare videatur. » Unde idipsum redarguens subdit: « Qualis ergo est ista Theologia, ubi rex deorum ejus rei nomen accipit, quam nemo sapiens concupivit? Quanto enim facilius, etc. Deus mundi rector non ab eis pecunia, sed sapientia vocaretur, cujus amor purgat a sordibus avarili®, hoc est, amore pecuniæ? »

Eoe indo. Secundó, quia avaritia injuria est reipublicæ: illam enim implet usuris, furtis, fraudibus, liti-
bus, seditionibus, cædibus. Quocirca Hebræorum discipulus Plato, lib. V *De Legibus*: « Nimiae opes, inquit, reipublicæ noxia*; ex illis enim insolentia, dissidia, et immanis voluptatum foedissimarum usus et luxus oritur. » Unde idem, lib. IV: « Mediocritas, ait, melius tuetur rempublicam, quam nimiae opes, n Ac rationem subdit: « Divitiæ nimiae socordem efficiunt rempublicam et superbam, n Unde Lycurgus praedixit iamdiu Spartam conslituram incolumem, quamdiu cupidus opum exularct; iUa vero grassante, evetendam. Et verus fuit vales.

Tertio, avaritia injuria est ipsi avaro, quia mentem ejus creatam ad fruendum Deo, inficit, polluit et deprimit ad fruendum auro, imo dejicit ad tartara. Nam avarus animam suam auro vendit diabolo et tartaro, uti dicitur vers. 10. Unde S. Thomas II li, Quest CXVIII, ari. 5: Nihil, ait, est iniquius avaro, non ratione aversionis a Deo, uti est odium, sed ratione conversionis: quia, scilicet, convertitur ad pecuniam, illique se subjicit, quæ inter creaturas est ima et vilissima. El Palacius: Avarus, inquit, non tantum Deo et proximo, sed et sibi ipsi est nequam, quia se defraudat rebus ad victum et vitam necessariis, ut pecunias congerat; qui sibi autem est nequam, cui bonus? Avarus ergo dicere deberet cum S. Paulino: « Domine, non excrucier propter aurum et argentum: ubi enim omnia mea sint, tu scis; » et cum Psalte Psu/. xv: a Dominus pars hæreditatis mea* et calicis mei; tu es, qui restitues hereditatem meam mihi. » Quocirca Vener. Beda in *Sententiis* aureas has de avaritia assignat gnomos: « Febris corporis calor: febris animi libido et avaritia.

Imperat, aut srnii collecta pecunia cuique.

Pecunia* imperare oportet, non servire. Quis dives? qui nil cupit: et quis pauper? avarus. Avarus propri® est causa miseri®, ingerens sibi sitim avariti®. Avarus nihil recte facit, nisi cum moritur, • ut pauperibus, vel liberalioribus suas opes

relinquat. « Avaritia semper odiosos, largitas charos facit. Avaritia desideratis opibus non extinguitur, sed augetur.

Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.

Egens aequè est is, qui non satis habet; et is, cui copia nulla sufficit. »

Quarto, avaritia injuria est pauperibus, imo Qoirta, omnibus hominibus, quos defraudat, decipit, expilat, tum per usuras, fraudes et iniquos contractus; tum quia frumentum, vinum, oleum, quæ creata sunt ad pauperum communemque hominum usum, ipsa sibi appropriât et reservat. Vere S. Bernardus, serm. 21 *in Cant.*: a Avarus terrena esurit, ut mendicus; fidelis contemnit, ut dominus: ille possidendo mendicat, isto contemnendo servat. » Nam, ut ait Aristoteles I *Polit.*: a Amor divitiarum crescit in infinitum.

Quinto, avaritia injuria est ipsi auro et iugibus. Quinte. Bonum enim et quasi felicitas auri et frugum est, ut serviant communi hominum usui et necessitati; ad hoc enim creata sunt a Deo. Avarus autem hoc fine, usu et fructu ea privat, ut ea in horreis et arcis recondit, ibique sinit putrescere, corrumpi, et a tincis vermibusque comedi, juxta illud *Jacobi*, cap. v, vers. 2: « Divitiæ* vestrae putrefactas sunt, et vestimenta vestra a tineis comesta sunt. Aurum et argentum vestrum aeruginavit, et ærugo eorum in testimonium vobis erit, et manducabit carnes vestras sicut ignis. Thesaurizastis vobis iram in novissimis diebus. » Vide quæ ibidem dixi. Quocirca S. Chrysostomus, homil. 37 *ad Populum*: « Avarus, inquit, facto etreipsa dicit: Rodat tinea, et non comedat pauper; absumat vermis, et nudus non induatur; omnia tempore consumantur, et Christus non pascatur, licet esuriat. Et S. Salvianus, lib. I *ad Eccles.*: « Avaro nihil est scelestius: quid enim pejus, inquit, quam si quis præsentia bona in futura mala convertat? » Hoc facit avarus, dum per avaritiam, fraudes, injurias, quibus sibi opes comparat, colligit sibi miser incendia gehennæ, quibus in aeternum conflagrabit. Emit ergo sibi tot opibus, tot laboribus, tot injuriis infernum, cum longe facilius cerium emere potuisset.

Sexto, avaritia injuria est omnibus elementis, s«xto. cœlis et crealuris, quia particulas terræ, quæ omnium elementorum est ima et vilissima, præferet caderis rebus omnibus, adeoque ipsi cœlo cumpyreo. Quid enim est aurum et argentum nisi terra alba et rubra? ait S. Bernardus. Quid sunt vestes bombycinos et serie®, nisi vermium, puta bombycum, excrementa? Quid sunt uniones, nisi concharum quisquilæ? Quid sunt gemmæ, nisi ler-n* lapides, imo lapilli, quibus vana hominum æstimalio dat pretium? Quocirca Seneca in Pro* *verbiis*: « Monstro, inquit similis est avaritia. » El Cicero I *Offic.*: a Nihil, ait, tam angusti animi, tamque pravi, quam amare pecuniam. » a Avarus, ait Rabanus, extrema primis, et vilissima ante-

ponit pretiosissimis, » Porro aurum et opes dicuntur res vilissimo), non præcise, sed vulgari modo loquendi, quia sunt inter vilissimas. Nam alioqui pomum v. gr. vetitum, quod comedit Adam et Eva, ac se suosque perdidit, vilius est auro.

Septimo. *Septimo*, avaritia injuria est omnibus legibus (unde pro *scelestius*, græce est ζω/τέρτ/ω, id est, *magis exlex, magis contra leges*) et omnibus virtutibus, quia ipsa impellit ad violandas quaslibet leges et virtutes, estque causa omnis injuslitiae et peccati, juxta illud I *Timoth.* vi : « Radix omnium malorum est cupiditas, » Ita Isidorus, lib. II *De Summo bono*, cap. xli. Et hoc maxime hic spectat Siracides; dat enim causam cur regnum a gente in gentem transferatur propter injustitias: quia, inquit, avaritia nihil est scelestius; græce, magis exlex et iniquius. Hinc Arabum exstat proverbium *Centuria* 1, num. 89 : « Non est justitia cum avaritia, » quia difficile est justum simul et avarum esse; id maxime verum est in principibus, de quibus hoc loco agitur: hi enim, si avaritia laborent, totum regnum expilant et perdunt.

Præclare S. Leo, serm. 9 *De Passione* : « Videte, ait, quales fructus de avarili® radice nascantur, quam merito Apostolus radicem omnium malorum esse definivit; quia nullum peccatum sine cupiditate committitur, et omnis appetitus illicitus istius aviditatis est morbus. Amore pecuniæ vilis est omnis aflectio, et anima lucri cupida etiam pro exiguo perire non metuit, nullumque est in illo corde justitiæ vestigium, in quo sibi avaritia fecit habitaculum. Hoc perfidus Judas inebriatus veneno, dum sitit lucrum, pervenit ad laqueum, et tam stulte impius fuit, ut triginta argenteis et Dominimi venderci et magistrum. » Vide Cassianum lib. V *De Institut. renunt.* cap. vi, ubi avaritiam nuncupat receptaculum vitiorum, malorum omnium radicem, et inextricabilem nequitiae fomitem.

Hanc gnomon illustri apologo corvi et vulpis elucidat Cyrillus lib. III *Apologorum moralium*, cap. i. Corvus enim optans ditari, modum quæsi-
Antüi®
wunii. vj] a vupC> ; Ha : a Totum, inquit officium ditectescendi in tribus assiduis vitiis, et in uno continuo tormento consistit, videlicet in insatiabili cupiditate, in inquieta rapacitate, in illiberalitate
rñmom. continua, et in timore perpetuo. Hæc enim sunt instrumenta artis ditectescendi, scilicet semper capere : cum enim cupiditas deerit, mundante divili® minorantur; sed ubi semper hæc aderit, augentur. Minorato siquidem appetitu, caro macrescit; et eo addito, mox resarcita pinguescit. Nam ob hoc excessiva oneratur pinguedine porcus, quia inextinguibilem patitur appetitum. Alterum vero ejus O[Qcjura cs^ undecumque et quomodo-
scenn-
diim. cumque rapere; propter hoc enim sfavo tempore cum plurimi fluvii deficient, Nilus auctus fines suos transgreditur: quoniam undecumque contingit humidités, vi caloris rapientis hauritur. Tertium est, nihil unquam donare. Ex quo nam-

que sursum altissim® arbores rapiuntur, nisi quia foris minime in fructum effunduntur? atque ideo intestinum cavum semper est vacuum, eo quod chili, mox cum susceperit, sit effusivum. Ultimum vero est, timore sollicito semper parta servare. Piores etsi non datis, negligentia tamen perditis divitiis caruerunt. Audax enim pavo caudam auream perdidit, et pavidus lepus propriam pellem custodivit. » Unde concludens, paucis avarili® mola omnia oculis subjicit: et Hæc igitur, frater mi, oportet diligenter servare, si mundi hujus divitias cupis acquirere. Scilicet, ut sis semper cupidus illas affectando, violentus in rapiendo, avarus in servando. » Ubi hæc corvus audivit, digestam sententiam protulit: a O certe infelicissim® paupertatis fallaces divitias mundiales, et omni cum studio sapienti detestandas! utpote quarum dilectio cupiditas est, acquisitio rapacitas, possessio illiberalitas, et conservatio timiditas est horrenda. Sed quid cupiditate scelestius? quid rapacitate iniquius? quid illiberalitate deformius, et timiditate molestius? sperno de cætero immoderatas divitias Crcesi, et Assueri opum magnalia, et aurea scuta repudio Salomonis. Me® vero diviti® sint, sine cupiditale quietum, sine rapacitate justum, sine illiberalitate benignum, absque timiditate securum me possidere. »

Quid superbit terra et cinis? — *q. d.* Intolerabilis est homuncio, qui superbit, cum sit terra et cinis; ac proinde non mirum, si ob avaram injustitiam et superbiam regna transferantur, uti jam dixi. Hæc enim spectant ad vers. 7: a Odibilis coram Deo et hominibus est superbia, v Palacius tamen hæc refert ad avaritiam, quæ proxime præcessit; hæc enim in principibus oritur ex superbia. Ideo enim congerunt immensam vim divitiarum, quia nihil su® magnitudini et celsitudini credentes satis: unde his sapienter opponit pulverem, ex quo factum est corpus, et per cinerem repræsentat avari peccatoris animam; sicut enim extincto igne manet cinis sine luce, splendore et vita præcedenti: ita extincta charitate manet anima, velut emis, sine grati® vita et splendore. Hæc Palacios parlim lilteraliter, partini mystice. Sic et Lyranus? : *Quid superbis extuis divitiis*, inquit, *pulvis et cinis* » id est, qui es cito in cinerem redigendus: lilleraliter enim pulvis et cinis ad corpus spectant, suutque idem; sed junguntur ad exaggerationem, et quia homo formatus est ex pulvere, desinit in cinerem. Cinis enim est residuum rei corrupt®, uti ligni combusti residuum est cinis. S. Hieronymus, lib. XIII in *Isaïæ* cap. XLvni, pro *superbit*, legit *gloriatur*. « Quid gloriatur, inquit, terra et cinis, et ignorat fragilitatem suam? » Idem in cap. n *Iodis* : « Si eruca, inquit, parvusque vermiculus fortior est homine, quid gloriatur terra et cinis, et elata per Miperbiam (cum ex humo sil, a qua homo apperfecatur) humana contemnit? »

Aliqui codifies Græfil hanc sententiam præponunt, sicquo nectunt : *Propter injustitias, et injurias, et contumelias, et dolos, quid superbis, terra et cinis?* Alii postponunt et jungunt versui <3: *Cum enim morietur homo, hæreditabit serpentes, et bestias, et rennes.* Et sane cum illa recte coheret. Unde Syrus ita nectit et vertit : *Quid superbit pulvis el cinis? in cujus vita vermes serpunt, latera ejus et intestina ejus medicus scindit. Hodie ambulat, et cras moritur.* Sic et alia* subinde sententias transponit, alioque loco collocat Græcus, Syrus et Arabicus. Idem subinde contingit in Proverbiis Salomonis. Cum enim sententiæ hæc ethicæ, utpote variæ, in variis schedis essent descriptæ, varie quoque a variis compilatæ, et in ordinem digestæ sunt.

Audi Isldorum Pelusiotam, lib. I, *epist.* 493 *ad Gyrinum*, præfectura insolescentem, paraphrasice næc explicantem: «Quid superbit terra et cinis? Quid insolenter se gerit labes et corruptela? Quid magnifice de *so sentit*, ad *so* effert umbra? Quid te imperii ac præfecturæ insomnium Inflat? Quin tu eos cernis, qui turpiter ac fœde diem vitæ extremum claudunt? Quin tu eorum ærnulum te præbes, qui probo atque insigniter vixerunt? Verum brevem principatum tanquam sempiternam potentiam arbitraris, ob quam temporis orbis conversus te curabit, præfecturam tuam ad finem impellens, atque estui tuo terminum imponens, n Audi et S. Bernardini! in *Sententiis* : « Tria hæc semper in mente habeto : Quid fuisti? Quid es? Quid eris? Quid fuisti? sperma fetidum. Quid es? vas stercoreum. Quid eris? esca vermium. n Idem in *Méditât*, cap. in : « Quantumcunque caro excolatur, semper caro est. Si diligenter consideres quid per os et nares cœterosque corporis meatus egrediatur, vilius sterquilinum nunquam vidisti. Si singulas ejus miseria* enumerare velis, quam sit onerata peccatis, irretita vitiis, pruriens concupiscentiis, occupata passionibus, polluta illusionibus, prona semper in malum, et in omne vitium proclivis: plenam omni confusione et ignominia invenies. Quid ergo superbis, terra et cinis; cujus conceptus culpa, nasci miseria, vivere pœna, mori angustia? Unde superbit homo, cujus conceptio culpa, nasci pœna, labor vita, necesse inori? Cur carnem tuam pretiosis rebus impinguas et adornas, quam post paucos dies vermes devoraturi sunt in sepulcro? Animam vero tuam non adornas bonis operibus, quæ Deo ab angelis ejus præsentanda est in coëti*? Quare animam tuam vilipendi*, et ei carnem proponis? Dominam ancillari, et ancillam dominari, magna abusio est. Totus quidem iste mundus ad unius animæ pretium rostimari non potest : non enim pro toto mundo Deus animam, suam dare voluit, quam pro anima humana dedit. Sublimius est ergo animæ prelium, quæ non nisi sanguine Christi redimi potuit. *

Drogo Hosticensis Episcopus, serm. I *De Sacram.*

Dominica passionis, ante medium, tom. XXI /*li-blioth. SS. Patrum* : a Quid superbis, ail, terra et cinis? subter to Bternetur tineam, et operimentum tuum vermis est: hæc tua vestis est; illuserunt tibi, qui chlamyde coccinea circumdederunt. Sic Antiochus et Domini natalis hostis Herodes, alienis vestibis depositis, in suis vermibus expiraverunt. Redi ad cor tuum tandem aliquando ; redi, vetus Adam : vide ubi et quomodo te etiam vestivit novus Adam. Ostendam tibi in corpore ejus ignominias animæ tuæ, »

Denique breviter, sed nervose Orígenes homilía 0 in *Ezech.* : v Quid superbit, inquit, terra et cinis, ut homo arrogantia sublevetur, oblitus quid erit, et quam fragili vasculo contineatur, et quibus stercoreibus immersus sit, et (pialia semper purgamenta de sua carne projiciat? quid enim ait Scriptura : Quid superbit terra et cinis? et in vita ejus projecit interanea ejus? Superbia peccatis omnibus major est, et ipsius diaboli principale peccatum. » Quin et Seneca, *epist.* 91 : a Æquat, inquit, omnes cinis: impares nascimur, pares morimur, n

Mystice, cinis in terra est prorsus inutilis; at si calidissimæ aquæ injiciatur, sordes pannorum eluit, cosque dealbat. Cinis est memoria mortis: hæc si aquæ calidæ, id est, ardenti et lacrymosæ compunctioni injiciatur, cluit sordes animæ, præsertim superbiæ ; ita remedium inde petendum, unde morbus est ortus, puta remedium superbiæ hominis petendum est ex ipso homine, sicut caro viperæ in theriaca curai morsus viperæ.

10. Nihil est iniquius quam amare pecuniam. Hic Vertix exim (qui eam amat) et animam suam yenalem habet (Græce id est *facit*, quia pro atiro vendit animam suam diabolo, uti faciunt magi et sagæ. Aliter et nove legit Tigurina, nimirum, *hic enim animam quoque cujusvis exiit ; animam*, id est vitam, *q. d.* Avarus cogit multos mori **fame**): QUONIAM IN VITA SUA PROJECIT INTIMA SUA, — *q. d.* Avarus exuit omnem humanitatem, ac si a **Au m** se viscera, in quibus est sedes misericordiæ, ob pecuniam abjecisset. Unde S. Augustinus, l serm. 25 *De Verbis Domini* : « Quæ est, nit, r ^ ista aviditas concupiscentiæ? cum ipsæ belluæ hanc pnm” boant modum : tunc enim rapiunt, quando esuriunt; parcunt vero prædæ, cum senserint satietatem : inexplebilis est sola divitum avaritia, semper rapit, et nunquam satiatur; neo timet Deum, nec hominem reveretur; non parcat patri, non matrem agnoscit, non fratri obtemperat, nec amico fidem servat. Quæ est ista, rogo, animarum insania? amittere vitam, npprtero mortem, acquirere aurum, perdere cadum. » Hujus rei symbolum et exemplum fuit Judas qui, vendendo Christum, vendidit animam suam dromoni : «Ideoque suspensus crepuit medius, et diffusa sunt omnia viscera ejus, n *Actor*, i, 18.

Secundo, D. Thomas II II, *Quæst.* CXVHI, art. 5, Scamato, ad. I, et ex eo Palacius : a Nihil, ait, avaro, ini-

quins, quia ipse non tantum iniquus est in Deum et proximum, sed etiam in seipsum; habet enim animam suam venalem, id est, vitam suam exponit periculis pro pecunia, et ideo subdit : Quoniam in vita projecit intima sua, ut scilicet, pecuniam lucraretur. » Vendit ergo animam, id est vitam, hoc est, vitae suae sustentationem, ne expendat pecuniam; itaque in vita sua abjicit intima sua, hoc est, in vita abjicit vitam; non parcat vitae, et intimis suis, ut pecunia parcat. Res mira: nihil est intimius, quam quod homo carnem suam nutriat et foveat; atqui avarus hunc intimum affectum a se pecunias causa abjecit, inulto magis abjecit affectum omnem erga proximos. Hæc Palacius.

Tenlo. *Tertia*, S. Augustinus, tract. 25 in *Joan.*, hæc refert ad superbiam, et per *intima* intelligit interiora Christi, cui per humilitatem incorporamur, e quibus per superbiam ejicimur, 7. d. Superbus projicit a se viscera Christi, quibus per humilitatem incorporatus erat. Explicans enim illud *Joan.* vi : *Eum, qui venit ad me, non ejiciam foras*, subdit : « Quid superbit terra et cinis? dicat : Quid superbit? Quoniam in vita sua projecit intima sua? Quid est, projecit, nisi porro jecit? hoc est exire foras. Etenim intrare intro, appetere intima est; projicere intima, foras exire est. Intima projicit superbus, intima appetit humilis : superbia ejicimur, humilitate regredimur. Caput omnium morborum superbia, quia caput omnium peccatorum superbia. » El paulo post : « L* ergo causa omnium morborum curaretur, id est superbia, descendit et humilis factus est Filius Dei. Quid superbis, homo? Filius Dei propter te humilis factus est. Puderet te fortasse imitari humilem hominem, saltem imitare humilem Deum. Venit Filius Dei in homine, et humilis factus est. Precipitar tibi ut sis humilis, non tibi precipitar ut ex homine lias pecus. Ille Deus factus est homo, tu homo cognosce quia es homo. Tota humilitas tua est, ut cognoscas te. Ergo quia humilitatem docet Deus, dixit : Non veni facere voluntatem meam, sed ejus voluntatem qui misit me; hæc enim commendatio humilitatis est. Superbia quippe facit voluntatem suam, humilitas facit voluntatem Dei. Ideo qui ad me venerit, non ejiciam foras. Quare? Quia non veni facere voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me. Humilis veni, humilitatem docere veni. Qui ad me venit, incorporatur mihi; qui ad me venit, humilis lit; qui mihi adirerei, humilis erit: quia non facit voluntatem suam, sed Dei; et ideo non ejicietur foras, quia cum superbus esset, ejectus est foras. »

Idem, lib. \ I *De Musica*, cap. xm : « Non potuit melius demonstrari quid sit superbia, quam in eo quod dictum est : Quid superbit terra et cinis? Quoniam in vita sua projecit intima sua. Cum enim anima per seipsam nihil sit; non enim aliter esset commutabilis, et pateretur defectum ab

essentia. Cum ergo ipsa per se nihil « it, quidquid autem illi esse est, a Deo sit, in ordine suo manens ipsius Dei praesentia vegetatur in mente atque conscientia. Itaque hoc bonum habet intimum. Quando vero superbii intumescit, hoc illi esi in extima progredi, et, ut ita dicam, inanescere, hoc est minus minusque esse. Progredi autem in extima, quid cætat aliud, quam intima projicere, id est, longe a se facere Deum, non locorum spatio, sed mentis affectu? » Sic et Syrus hæc refert ad pœnam superbi®, sed per intima accipi latera, quæ ob ulcera aliosque morbos incidit medicus; sic enim vertit : *Q id superbit terra et cinis? in cujus vita vermes erpunt, latera (jus et interiora ejus medicus scindit* et Arabicus : Cinis, ex quo serpit vermis in tita ejus, et projicit medicus talus ejus, et intestinum ipsius.*

Audi S. Chrysostomum occasione Judie in avaritiam detonantem, et hanc Siracidis sententiam explicantem hom. 81 in *Matth.* : « Pessima omnium hæc passio (avaritia) est; hinc sepulcrum violatores, hinc homicidæ, hinc bella et pugnae, hinc alia quam plurima mala oriuntur. Ubique certe avarus inutilis est, nec ad imperandum exercitui, nec ut præsit populo, commodus. Cur dico in rebus publicis, cum in privatis etiam inutilis sit? Si uxor ducenda est, non probam, sed impudentissimam omnium pro pecunia eliget. Si domus emenda, non eam, quæ homini libero conveniat, emet, sed quæ pluris posset locari. Si servi, et quid aliud comparandum est, vilissimum semper inquireret Quid minora percurro? Si regnum orbis invasor, t. caelestis omnibus miserior tamen est atque pauperior, terrarum pestis, urbium perniciēs, singulorum calamitas : non enim quæ cœlerorum sunt (piasi sua tutatur, sed voluti unus ex multis omnia rapit, pauciora putans cæteris omnibus habere. Nam cum cupiditati eorum quæ nondum possedit. ea quæ habet, confert; nihil ea quæ habet, pre illis esse opinatur. » Deinde citans hunc Siracidis locum, subdit : « Propterea quidam ait nihil esse avaro iniquius. Qui avarus est, etiam seipsum perdit : avarus communis omnium hominum hostis : avarus non parum dolet, quia terra prospicis aurum non producit, quia fontes non manant auro, quia montes loco lapidum aurum non habent. Avarus fertilitatem temporum moleste fert, et communi felicitate contrahitur, omnemque fastidit causam unde argentum colligere non potest : e regione vero cuncta suffert, uude vel duos solummodo capere obolos possit; omnes homines, tam pauperes, quam divites odio prosequitur : pauperes, ne quid ab eo petant; divites, quia quæ illorum sunt, non possidet; universos enim simpliciter, quæ sua esse deberent occupare putat, ac ideo quasi ab omnibus læsus, omnibus infensus est. »

Legit Interpres *ifttr**, id est *projecit*; et recte. Jam G reca variant : nam Romana legunt

id est *proje*ci : *Quoniam in vita proje*ci *intima* *ijus*, quasi sint verba Dei, qui dicat se intima avari proje-
jecisse. Complutenses et alii passim legunt
id *est* *proje*cerunt : *Quoniam in vita sua proje*cerunt
intima, vel *intestina* *sua*, vel *ejus*, scilicet avari :
«nov enim est pronomen, tam reciprocum, quam
absolutum, tamque *sua* quam *ejus* significat. Quod
primo accipi potest, g. d, Avari proje^{re}cerunt sua
viscera humanitatis, uti jam exposui, ut sit enal-
lage numeri frequens Hebræis, qua de avaro
nunc in singulari, nunc in plurali loquatur : sic-
que idem est sensus Græci, qui Latin® Vulgate.

Secundo, alii exponunt, g. d. Usurarii et avari
omnibus odio sunt, adeo ut homines cupiant il-
lorum viventium intestina dissipari, uti nonnul-
los exactores grandium tributorum et onerum a
plebe mcmbralim dissectos et concisos audivi-
mus et vidimus. Ita poete inducunt Jovem dicen-
tem, quod Juno tum demum saturatura sit odium
suum in Trojanos, si Priamum vivum devoret.

Tertio, Tigurina sic legit et vertit : *Uic enim*
animam quoque cujusvis exigit; nam pro vita ipsius
*eruer*e viscera *sua quisque cogitur*, q. d. Avarus ꝑmi-
mam, id est vitam, pauperum exigit; quia pro
vita ipsius, ut, scilicet, ipse diviter, laute et splen-
dide vivat, coguntur pauperes eruere viscera sua
per labores, ut scilicet usuras ingentes, quas in-
juste exigit avarus ipsi persolvant.

Quarto, Vatablus sic, q. d. Ille enim etiam ani-
mam suam venalem habet, quia in vita sua vis-
cera quoque sua ejicere paralus est, scilicet lucri
causa. Nodis enim et dies laborat avarus, ut pe-
cunias congerat, ideoque currit ad Garamantes et
Indos, fatigatur, sudat, adeoque se et viscera sua
consumit.

Ver» <1. II. OHMS POTENTATUS (in gCHHIVO CUSU, q. d. Omnis imperii et regni est) brevis vita, — q. d. Omnis potestas brevem habet durationem et vi-
tam. Aliqui legunt v^{ia}; vita enim est via ad mor-
tem, et per eum ad immortalitatem. Itec verba
jam desunt in Græco. *Potentatus* primo, est
principatus quilibet; secundo, est tyrannis: *po-*
tentatus enim significat regimen imperiosum et
violentum, quia tyranni potenter, imo impoten-
ter, superbe et avare dominantur subditis. Porro
potentatus sive potestates vocantur hic potestate
et potentatu predili, puta principes et tyranni :
ponitur enim abstractum pro concreto, poten-
tatus pro potente, g. d. Omnis polentis vita est
brevis. Siracides enim toto hoc loco perstringit
superbiam et avaritiam tyrannorum. Unde Tigu-
rina : *Omnis tyrannus brevem vitam sortitur*. Cau-
sam subdit : *Quia morbus pertinax medico gravis*
est. *Tenacem morbum prcecidit medicus; ita rex*
hodie vivus, cras moritur. Graea enim sic brevi-
ter de more habent: xgtttci (Ro-
mana legunt vróntt, id est *cavillatur*) l^hrpcç, xal
fisutùtì tf.ptpev xal aúpo* TÛittxetc, ꝑd est, *longum*
vel *tenacem morbum incidit* vel *secat medicus* : sic
fi rex hodie, et cras morietur. Noster vero plemus

et germanius habuit Græcum exemplar, ex quo
sic transtulit : *Languor prolixior gravat medicum*.

12. Breve(m) (pro enim videtur legisse V ii ij
pttpti) LANGUOREM PR.F.CIDIT MEDICUS : SIC ET REX
HODIE EST, ET CRAS MORIETUR. — Aia^{bic}US, *hodie*
jam mortuus est, et cras jam mortuus est; lue est,
hodie vel cras certo morietur. *Terra sors illius*
est. Comparat enim tyrannidem morbo diu-
turno, qui gravi rempublicam, ac Deum medico,
qui ut rempublicam eo liberei, illico eum phar-
macis profligat, quin et igni adurit, et ferro suc-
cidii, q. d. ait Lyranus et Jansenius : Sicut medicus
brevem, id est modicum, recentem et inchoantem
morbum, illico adhibitis pharmacis et catapotiis,
quin et igni ferroque, si opus sit, precidi!, ne,
si inveterascat, ægrum diu affligat et fiaⁱ perti-
nax, ac in totum corpus pervadat, ut fiat lelhalis,
et sanari non possit : sic et Deus regem tyrannice
imperantem, cito tollit, ne confirmet tyrannidem,
eaeque Deum et rempublicam gravet; quin et eam
suo scelere velut cancro serpente inficiat vel op-
primat. Vide nostrum P. Menochium hunc lo-
cum graviter et eleganter pertracta^utem lib. II
Uieropolit. cap. Yin, num. 1.

Paulo aliter hæc applicat U explicat Palacius,
q. d. « Si medicus invenit languorem chronicum,
non periculosum, solet eum sustinere, et per
dies multos curare : at, si languor brevis est, qui
cito videtur infirmum absumpturus, quique in-
ducias non patitur, tunc medicus omnem adhibet
diligentiam, quo eum præcidat et auferat. Ita fa-
cil Deus; si rex non est iniquus, sed aut négli-
geas, aut alio minore vitio languens, cum susti-
net, non subtrahit e medio ; at, si rex iniquitate
sua reipublic® pestis est, hunc procidit, nec diu
eum vivere patitur. Caveat igitur rex a poten-
tatu tyrannico. Alias, hodie est, cras morietur. »

Tertio, Rabanas : a Languor prolixior, » etc.
«Hanc comparisonem, inquit, ideo facit, ut osten-
dat quod avariti® pestis, si diu mentem posse-
derit, difficile curabitur. Si autem slatini in prima
ironie a spiritus ratione illi resistitur, et per Dei
timorem, ac poenarum metum ei ingressus ex
cogitatione noxia occluditur, facilius ejus virtus
exstinguitur. Sed et hoc mullum adjuvat ad resi-
stendum avariti®, si brevit^{as} transeuntis vite, et
futura defectio in carne, ac gehennæ horror,
in anima commemoratur. Ideo subjungit : Sic
et rex hodie est, et cras morietur; cum enim mo-
rietur homo, hœrcdilabil serpentes, et bestias, et
vermes. »

Itec ergo prima et potissima esc causa cur ty-
ranni cito succidantur. Eamdem dat Salomon
Proverb, xxvin, 10 : « Dux indigens prudentia mul-
tos opprimet per calumniam; qui autem odit avari-
ritiain, longi fient dies ejus. » Quo tacite monet
principes, ut erga subditos sint benevoli et libe-
rales, si velint esse longævi. Altera est, quia res Secuto,
human®, præsertim quæ excels® sunt, subjacent
continu® variationi et agitationi. Sicut enim cui-

mina arborum maximo agitantur ventis : sic et culmina honorum turbinibus invidile, seditionis et bellorum jactantur, juxta illud : « Perflant altissima venti, feriuntque summos fulmina montes. » Gentiles id significarunt per fortunam, quæ gaudet res celsas novare et variare. Tertia est, quod regimen civitatis, multo magis provinci®, regni vel totius imperii, tot afferat labores, curas, molestias, sollicitudines, angores, tristitias et melancholias, ut iis rex sollicitus brevi exedatur et consumatur. Sane Carolus V, cum Bruxell® in consessu Ordinum ditiones et regna transferret in filium Philippum II, illacrymans dixit: a Compatrior tibi, fili mi, quia ingens onus humeris tuis impono. Ego enim omnibus hisce annis, quibus illud sustinui, nunquam vel quadrantem unicum quietis et lætitiæ, quæ multis curis et fastidiis permixta et falsa non esset, oblinere potui, » Quarta oritur ex ambitione multorum, qui ad regnum, vel alias dignitates, quas si alius princeps creetur obtenturos se sperant, aspirant ; maxime vero oritur ex offensa mullorum, qui insolentia tyranni oppressi, ejus jugum omnibus viribus excutere satagunt. Quocirca S. Cæcilia Almachio præfecto objicienti suam Cæsarisque potentiam sapienter et intrepide respondit : « Potestas hominis sic est, quasi uter vento repletus, quem si una acus pupugerit, omnis rigor cervicis ejus follescil ; p alii legunt, *mollescit*. Et S. Valerianus ejus sponsus ad eundem : « Quid vos estis? aut quid principes vestri? Homunciones estis vestro tempore nati, tempore vestro expleto morituri ; tantam Deo reddituri rationem, quantum summ® vobis tribuit potestatis. »

hui. n * , asce caudas dant politici, tam Christiani, quam Philosophi. Seneca orator in *Proverbiis*: « Errat, inquit, si quis existimat tutum diu esse regem. Nihil magnum in rebus humanis, nisi animus magna despiciens » Seneca tragædus in *Thyeste* post actum III :

Ima permutat brevis hora summis.
Ille qui donni diadema fronti,
Quem genu nixas tremuere gentes, etc.
Quem dies vidit veniens superbum,
Hunc dies vidit fugiens jacentem,
Res Deus nostras celeri citatas
Turbine versat.

Idem in *Agamemnon* :

Quidquid in altum fortuna tulit,
Ruitura level : modicis robus
Longius ævum est.

Idem in *Medea* :

Rapida fortuna ac levif,
Præepique regno eripuit, exilio dedit.

Ovidius III *Tristium* :

Nempe dat, et quodeumque libet fortuna rapitque:
Irus ei est subito qui modo Cræsus crai.

Idem lib. V :

Pastibus ambiguis fortuna volubilis errat»
Et Ianium constans in levitate sua esi.

Silius lib. IV:

Pelie moras, brevia esi magni fortuna favoris.

Saturninus apud Vopiscum : « Nescitis, inquit, amici, quid mali sit imperare. Gladii et tela nostris cervicibus impendent, imminent hast® undique, undique spicula ; ipsi custodes timentur, ipsi comites formidantur. Non cibus pro voluptate, non iter pro auctoritate, non bella pro iudicio, non arma pro studio. »

Aure® sunt gnom® Publii in *Iftmts*.

Fortuna cum blanditur, captatum advenit.
Fortunam citius reperias, quam retineas.
Fortuna nimium quem fovet, stultum facit.
Fortuna vitrea est, quæ, cum splendei, frangitur.
Levis est fortuna, cito reposcit quæ dediL

Ergo sequamur sapiens consilium Senec® in *Thyeste* :

Nemo confidat nimium secundis,
Nemo desperet meliora lapsus.

Expertus hæc Severinus Boetius consul Romanus et princeps senatus, qui a Theodorico rege Gothorum in carcerem conjectus, ac tandem necatus, martyrium obiit; unde ipse in *Consol. Philosophi*, ita canit:

Quid me felicem toties Jactastis, amici?
Qui cecidit, stabili non erat ille gradu.

Cicero, orat, in *Vatinium*, qui paucis diebus fuerat consul, eum irridens : « Magnum, inquit, prodigium, Quirites : Vatinio consule non sensimus ver, non æstatem, non autumnum. « Idem in alium, qui paucis horis fuerat consul Romanus : « O sanctissime consul, inquit sub quo neme pransus est, nemo cœnavit, nemo dormivit. » De Marcello puero canit Virgilius VI *JRneid.* :

Ostendent terris hunc tantum fata, neque ultra
Esse sinent.

Idem attributum nuper Marcello II Pontifici mir® exspectationis, qui vigesimo secundo pontificatus die rebus humanis exemptus est.

Vis exempla illustria Christianorum ? accipe tragica. Casimiras II, Poloni® rex, instructo grandi convivio, proceribus exhilaratis regisque res gestas et felicitatem celebrantibus, ipse nonnulla de immortalitate animi et cœlitum beatitudine prolocutus, hausto mediocri poculo subito concidit, et paucis horis animam exhalavit, teste Matthæo Cromero lib. VI *Ilstor*.

Ladislaus, Hungari® et Bohemi® rex, regi® pompæ nuptias cum Magdalena Caroli Galli® regis filia adornans, auratas quadrigas et dynastas ac nobiles septingentos, purpura, auro gemisque onustos, qui sponsam adducerent, Parfeios

muri : *ecce* autem eo dio, quo Parisios legatio illa ingressa est, antequam consideret, de repente Lasdislai Pragæ mortui interitu a tabelladio admonetur. Ita nuptiæ in nænias vers®, uti narrat Antonius Bonfinius lib. VIII *Herum Hunger.*, decad. 3.

Quare olim, dum coronaretur Imperator, sepulcrorum constructores quatuor ad eum deferebant marmoris frusta varii coloris, inquirentes ex quo vellet sibi construi sepulcrum, itaque eum su® mortalitatis admonebant, et ut prudenter imperaret. Testis est Leontius in *Vita S. Joannis Eleemosynarii*.

S. Bernardus ad Eugenium suum, jam Pontificem creatum, anno Domini i 145, scribens episl. 237 : a In omnibus, ait, operibus memento te esse hominem, et timor ejus qui aufert spiritum principum, semper sit ante oculos tuos. Quantum in brevi Romanorum Pontificum mortes tuis oculis aspexisti (nemo Pontificum a S. Petro hucusque annos S. Petri, id est 25, attigit : multi eodem anno, imo mense quo creati, extincti sunt)? Ipsi te pnedecessores tui, tu® cerlissim® et citissimæ decessionis admoneant, cl modicum tempus dominationis eorum, paucitatem dierum tuorum nuntiet tibi. Jugi proinde meditatione inter hujus præsentis glori® blandimenta memorare novissima tua, quia quibus successisti in sedem, ipsos sine dubio sequeris ad mortem. » Certe Stephanus II, Pontifex, sedit duntaxat dies 4; Cælestinus IV, dies 17 ; Bonifacius VI, dies 15; Sisinnius, dies 20 ; Damasus II, dies 23; Pius III, dies 26 ; Marcellus II, dies 21 ; Urbanus VII, dies 7 ; Leo XI, dies 27 ; qui moriens : « Quam melius, inquit, mihi foret, si monasterii, quam si coeli claves tenuissem. »

Maximilianus, primus hoc nomine Imperator, testamento cavit ut exanimus corpus suum rudi linteo involutum, sine ulla exenleratione sarcophago, quem quadriennio ante mortem parari curarat, imponent, naribus, ore auribusque viva calce oppletis, ut exedente ea calce citius consumerentur, et irent in terram suam. Cur? ut monumentum illud assidue in oculis haberet, quod diceret : « Cogita mori, et brevi mori. Quid te dilatas et extendis? Quid multa possides, plura appetis? Quem tot provinci® et regna non capiunt, locus iste capiet, d

Carolus V, Maximiliani ex Philippo nepos, brevis ®vi memor, ut ad mortem instantem se compareret, relictis tot regnis cl imperio universo, secessit in monasterium S. Justi» ut Deo totus vacaret, nec se Cæsarem, sed Carolimi vocari voluit. Imo hoc amplius ferunt, diu ante imperium abdicatum, sarcophagum sibi construi jussisse, cum funebri supellectile deportandum, clanculum tamen, quocumque iret, quem paratum habuit apud se quinque annis ubicumque locorum esset, etiam dum Mediolanum contra Gallos proficisceretur, ut jugi ejus intuitu cit® mortis admone-

retur. Hffio referunt Petrus Gregorius, lib. VI *De Hcpubl.* cap. m ; Justus Lipsius, lib. II *Monitor, et Exempt.* cap. xiv; Laurentius Suius et alii.

Quocirca Joannes Aragonum rex, cum anno Domini 1479, febri correptus, in deliquium incidisset, mox ad se reversus, astantes inluens exclamavit : a O vanas hominum cogitationes! O miseros homines, qui ad principatus aspirant; qui divitias, opes et nimios honores allectant ! Ofelicem pauperum conditionem, et securam illorum vitam atque beatam, qui panem comedunt cum sudore sui vultus, qui vivunt laboro manuum suarum ! Nam mihi misero quid regnum, quid honores, quid obsequia plurimorum contulerunt? Quid? labores, scilicet magnos, et multa corporis et anim® pericula subivi, nec unquam odalo tam longa potui mihi dies aliquot videre bonos. O me miserum et infelicem, qui tam scro fallacem mundum cognosco ! qui vitam certe vixissem mullo meliorem, si non rex, sed agriculator fuissem. » Conversus autem ad imaginem Christi crucifixi, defixis in cœluin oculis : « O pientissime redemptor, inquit, parce mihi indignissimo servo luo; miserere mei, clementissime Jesu. » Atque inter has voces et singultus animam Deo reddidit. Ita Lucius Marinæus lib. VIII *Herum. Ilispaniæ*.

Hæc de regibus : de tyrannis similia, imo magis tragica, referam cap. sequenti, vers. 6. Quocirca sensate Justiniano Imperatori hanc rerum humanarum vicissitudinem objicit Agapetus Diaconus in *Admonit.*, num. 11 : « Circulus, ait, quidam humanarum revolvitur rerum, qui modo sic, modo aliter agitat ipsas et circumfert; atque in his inæqualitas est, eo quod nihil ex præscnlibus in eodem statu maneat. Oportet igitur te, potentissime Imperator, in hac rerum versatili mutatione, immutabilem habere pietatis cognitionem. » Et num. 07 : « Dignitatum splendor mors haud reformidat; omnibus enim voraces suos dentes infligit. Ergo ante illius ineluctabilem adventum, opimi copiam transportemus in coelum. Nemo enim, qu® colligit in inundo, illuc profectus abducit; sed omnibus in terra derelictis, nudus do vita sua reddit rationem. » Et num. 70 : « Navis per mare commeantis imitatur transitum compendiosa præsentis vil® conditio, qu® sane nos nautas fallens suos, et pedetenlim cunctanti raptans cursu, tandem ad suum cujusque exitum perducit. Si igitur hæc ita se habent, prætercuramus præcurrentia mundi negotia, adeurramusque his qu® ad sæcula sæculorum permanent. »

Rasilius Imperator, *Exhortât, ad Leonem filium*, cap. xxxviii : « Existima, ait, fili, vitam istam nihil fixum, nihilque stabile aut perpetuum habere; nam subinde res aliter atque aliter variantur; et rot® in morem quai circumvolvitur, ea qu® sursum sunt, deorsum feruntur; et qu® deorsum jacent, sursum evehuntur. Quapropter neque secundis rebus extollere, neque adversis dejicere, sed ulraque in fortuna constans cslo et invaria-

bilis, tinum hoc tibi proponens semper, benefacere; cadera Deo committe : neque cum secunda fortuna uteris, metu adversæ a superba elatione retrahere : neque etiam cum adversa, spe melioris a præcipiti dejectione relevare. Hoc enim exigui animi est, et non regia virtute subnixa : et quod futurum est videri nequit Neque ergo tristi ac abjecto, neque renidenti et procaci unquam vultu in publicum prodi : ita enim gravis et prudens existimaberis, et quæ utrimque imminent errata vitabis, neque curiose maledicis ullam anam præbebis obloquendi do iis quæ tibi acciderint. »

Ver». 13. 13. Cum enim morietur homo, hæreditabit SERPENTES, ET BESTIAS, ET VERMES. — JaOSCIMUS CCUSCt esse novam rationem, cur sit cavendum a superbia, scilicet, quod superbus non tantum sit moriturus, sed et vertendus in serpentes et vermes. Hinc Græci nulli hæc jungunt cum rw *quid superò*/ terra et cinis?* Unde Tigurina sic legit et vertit, *quid tandem superbit terra ctpulvis? Nam mortuum hominem serpentes, Lcstia et vermes excipient; sicci Syrus, quid superbit, inquit, pulvis et cinis. in cujus vita vermes serpunt, latera ejus et intestina ejus medicus scindit? Hodie ambulat, et cras moritur. In morte hominis tinea pars ejus, et vermis ejus coram eo serpit, q. d. Quid superbit homo, qui csl pulvis et cinis, quique tam in vita, quam in morte comeditur a vermibus. Potest tamen quoque recte cum proxime præcedentibus in Latina Vulgata aptari, quasi explicet TM *omnis potentatus vita brevis. Et : Hex hodie est, et cras morietur. No quis enim dicat potentem cl regem, licet moriatur in hac vita, post illam tamen habiturum aliam, in qua æque sit princeps et rex, uti Gentiles autumabant; respondet nil tale fore, sed potius regem, uti et cwtoros homines, hæreditaturum serpentes, bestias et vermes. Ita Lyranus. Cum enim homo sepelitur, illico ex ejus carne, adipo et phlegmate nascuntur serpentes et bestia, id est, dracones et bufones, ac vermes, puta lumbrici, scarabæi aliique horridi vermes, qui omnes ejus carnes usque ad ossa depascuntur, ac eum depasti deliciente pabulo emoriuntur, et in pulverem vertuntur; itaque homo tandem redit in cinerem et pulverem, ex quo formatus est, juxta sententiam Dei in cum latam, Genes, m, <9 :**

* Pulvis es, et in pulverem reverteris. »

Sensus ergo est, q. d. Quid superbit homo, licet potens, princeps et tyrannus, cum omnis ejus gloria, opes et luxus vertenda sint in horridos serpentes et vermes? Hoc est quod ait Job cap. xvii, i4 : « Putredini dixi : Pater meus es; Mater mea, et soror mea, vermibus, n El Isaias de Balsasaro inonarcha Babylonis, cap. xiv, i i : « Detracta est ad inferos superbia tua, concidit cadaver tuum; subter te sternetur tinea, et operimentum tuum erunt vermes* » Rursum non tantum in sepulcro, sed et in inferno tyranni cælerique impii hæreditabunt serpentes et vermes : quia torquebun-

tur, non tantum igne, sed et vermibus realibua, uti ostendi *Isaiæ* l it i, 24; ac tradentur bestiis, id est daemonibus, qui eos lanquam leones et tigrides excruciant. Unde orat Ecclesia pro defunctis : « Ne tradas læstiis animas confitenium tibi. P Hinoet dæmones horribiles, Centaurorum et monstrorum formas assumunt, ul damnatos magis torqueant. Quocirca in Scriptura vocantur onocentauri, pilosi, lamis, uti dai *Isaia* xxxiv, vers. 14,

Mystico Lyranus : Homo superbus et avarus, Mpdd inquit, tria habet bona, scilicet animam, corpus et substantiam, sive ópes. Hæc monens relinquet tribus hæredibus, nimirum animam serpentibus, id est daemonibus; corpus vermibus; substantiam bestiis, id est amicis, qui instar bestiarum animaliter et carnaliter vivunt. « Humilia ergo valde spiritum tuum, quoniam vindicta carnis impii ignis et vermis, n uti dixit cap. vn, vers. 19. « Justum enim est ut superbus, qui concupivit esse summus, fiat imus; » ut qui voluit pnesse caderis, subsit igni : ut qui ambivit cum Lucifero esso æqualis Deo, sil socius et cibus vermium vilissimorum et putridorum.

S. Ephrem, IracL *De iis qui in Christo dormierunt* : « Quid, inquit, est homo? nihil. Quid homo? vermis. Quid homo? cinis ac pulvis. Quid homo? sominium. Quid homo? umbra. Ecco transivit, ecco cessavit. Finem accepit magnus ille cl invictus leo, tyrannus fortis » potens alquo elatus, qui cunctis formidabilis erat; nunc jacet quavis ove mitior : qui magnus videbatur super multos, factus est lanquam nullus : qui alios tenebat, detentus est : qui ligabat, vinculis constrictus est. n S. Basilios, orat. *De Morte* : « Mortalem, ait, te recordare. Terra quippe es. et in terram rursus dissolveris. Circumspice illos, qui ante te similibus se splendoribus efferebant Ubi nam sunt illi, qui civilibus dignitatibus ornati erant? ubi duces? ubi oratores? ubi principes? ubi potestates? ubi tyranni? Nonne omnia pulvis? nonne fabula? nonne in paucis ossibus memoria vitæ ipsorum conservatur? »

14. Initium superbia uomini*, apostatar! a Deo ven.a (Græce, ex versione Romana, initium *superbiae hominis, cum apostatavit a Deo*), quoniam ab eo, qui fecit eum, recessit cor ejus.—Tigurina, *íní-tuim superbia* est defectio hominis a Domino, et a Creatore suo abductus animus*; Syrus, *fons peccati superbite, et praevaricatio* (id est, defectio a Deo, ipostasia, transgressio legis divina») *fons utiisque illorum*; S. Cæsarius, homil. 19 *Dc Cura ant» mæ, legit. initium apostatare a Deo omnii superbia* S. Chrysoslomus, homil. 15 in *Joan*, et in *Psarm*. cxv, vers. 1, legit, iniffum *superbia est nescire Deum, descivit enim a factore cor ejus. « Superbi, inquit, Deum non cognoscunt; nequo seipsos, quid sint, sciunt. Quo pacto enim, qui non antea cognovit opificem, agnoscit seipsumesso figmentum? quia enim nescitur Dominus, nascitur ru-*

perbia. Id quod attestatur Scriptura dicens : Initium superbi® est nescire Deum. »

Est nova ratio docens quam turpis, enormis, ideoque fugienda sit superbia, petita ab ejus origine, quæ turpissima et exsecranda est. Origo enim superbi® est apostasia a Deo : Adam enim ideo superbivi!, et superbia peccavit, quia apostatavi! et descivit a Deo, a quo creatus erat, conservabatur, gubernabatur, et alebatur cum tanta suavitate, honore et rerum omnium copia : descivit enim a Dei voluntate et lege, præferens ei pomum vetitum, et promissa falsa serpentis. Idem facit quivis alius superbus, imitans patrem suum superbum Adam. Porro : « Apostasia nulla major est, ait Rabanus, quam aversio creaturæ a Creatore suo; et hæc merito adscribitur superbire, quoniam superbia est, quod mediocre bonum assimilare vel adæquare se vult summo bono, iioc fuit initium diabolici casus, hoc et humanæ prævaricationis exordium. »

Secundo, S. Thomas, I II, *Quast.* LXXXIV, art. 2, ad 1, et ibidem Gregorius de Valentia, et alii hanc sententiam explicant, non de solo Adamo, sed de quolibet homine : lue enim, dum superbit, apostatai, id est, deficit a Deo. Apostasia ergo hoc

iiii

omnium peccatorum. In omni enim peccato sicut est generalis quædam inobedientia, ingrati-ludo, odium et contemptus Dei : sic est et quædam generalis apostasia, id est, defectio a Deo, ejusque lege et voluntate. Vel sensus est, *q. d.* Prima species superbiæ est peccatum apostasia^ a Deo. Ideo enim quis non vult subjici Deo (quod est a Deo apostatare), quia perverse expetit singularem quamdam excellentiam, quod est peccatum superbiæ. Græcum enim tam principatum, quam principium significat; unde sic veritas, *principatum superbiæ tenet apostasia a Deo*, id est, primas in regno superbiæ occupat apostasia a Deo. Sic noster Interpres *principium* usurpat pro principatu, *Psalm*, cix : a Tecum principium, » id est principatus, « in dio virtutis tuæ. » Et Proverò. vili, 22 : « Dominus possedit, » vel « creavit me in initio ; » hebr. *rescit* ; græce *àfitfv*, id est principium, vel principatum, « viarum suarum, » *q. d.* In viis, id est operibus, Dei ego sapientia primas teneo, et principatum occupo. Sic cap. i, 16, dicitur : « Initium sapientiæ timor Domini; » græce *vtf*, *q. d.* Sapientiæ primas et principatum tenet timor Domini. Vide ibi dicta.

FTæclare Cæsarius Arelatensis *homil.* 23 : « Quisquis superbus est, inquit, dæinone plenus est. » Audi Scripturam : « Immundus est ante Dominum omnis qui se exaltat. » Et iterum : « Apostatare a Deo omnis superbia. Quid est apostatare, nisi a Deo discedere? et utique qui a Deo disjungitur, diabolo sociatur. » Idem, *homil.* i8 : « Non discernuntur filii Dei, et filii diaboli, nisi humilitate atque superbia. Quemcumque superbum videris, diaboli esse filium non dubites : quemcumque humilem

conspexeris, Dei esse filium confidenter credere debes. Et, ut hoc verum esse cognoscas, audi Scripturam: Initium, apostatare a Deo, omnis superbiæ. Et : Omnis, quise exaltat, humiliabitur; et qui se humiliat, exaltabitur. Nam quod diabolus per superbiam dejecit, Christus per humilitatem erexit : quia ad vulnus superbiæ, medicamentum humilitatis exhibuit. »

15. Quoniam initium omnis peccati est superbia.— VC».a Sic et habent Græca Complutensia. Sed Romana invertunt, sicque legunt, *quoniam principium superbiæ^, peccatum*. Græca omnia delent tò *omnis*.

Quæres *primo*, quomodo hic versus nequitur precedenti, et cujus rei causam dat rò *quoniam*? Respondeo rì *quoniam* more Hebreo referri potest remotius ad vers. 7, ut sit hæc nova, caque septima ratio cur odibilis sit superbia, uti dixi in synopsi. Rursum rò *quoniam* referri potest ad vers. 13 proxime præcedentem, idque *primo*, hoc sensu, *q. d.* Causa, cur superbus apostatai a Deo, est ipsa superbia : hæc enim est causa omnis peccati, in quo sicut est genendis et implicita quædam superbia, sic et est generalis quædam apostasia a Deo ; peccatum enim est aversio a Creatore, et conversio ad creaturam : peccator enim preponit voluntatem suam voluntati Dei, et amorem creature amori Creatoris. Ita Jansenius. *Secundo*, *q. d.* Superbia est initium omnis peccati, ergo et apostasi®, adeoque dum quis incipit superbire et peccare, incipit apostatare et recedere a Deo. *Tertio*, nervosius ac pressius, *q. d.* Apostasia est id est principatus, et precipua species superbiæ, quia superbia **estoni** id est principatus peccati, seu præcipuum peccatum est apostasia. Ergo apostasia est superbia, et principatus superbiæ. sive prima et maxima superbia, ideoque primum et maximum peccatum. *Quarto*, llebr. io *ki*, id est *quoniam*, sæpe non causam, sed effectum significat, imo sæpe encliticum est significans : *Sane, equidem, certe, verum enim vero, q. d.* Equidem, vel certe initium omnis peccati est superbia. Aut, *q. d.* Initium superbiæ hominis fuit, quod a Deo recesserit et apostatarli : unde evenit et secutum est, ut superbia facta sit initium omnis peccati. Nam ex apostasia a Deo sequuntur omnia peccata, tum quia recedens a Deo, recedit a lege et virtute, abique in vitia; tum quia Deus deserentem se pariter deserit, privatquo sua gratia: quo fit ut in quolibet peccata ruat. Sic Adamo ob apostasiam ademit justitiam originalem, qua, velut freno sublato, illico innata homini concupiscentia et superbia prosiliit, quæ eum et posleros in omnia peccata impulit. *Initium* enim hic non metaphysice (quomodo punctum dicitur initium lineæ*, et unitas numeri), sed physice accipiendum est, ut sit idem quod origo, radix. causa : quomodo calor est initium calefactionis, aer rarefactionis, aqua refrigerationis, etc.; superbia enim est initium, id est. origo, mater et causa omnis peccati.

iniilom Quares secundo, quomodo superbia sit initium
j2?~nBuf et causa omnis peccati, cum multa peccata orian-
tupcr- lures timore, acedia, pusillanimitate, quæ con-
'ÍÍmu"0 traria sunt superbiæ? *Primo*, S. Prosper lib. III

Respond. *j) e vita contempi*, cap. in el iv : « Nullum, ait,
peccatum fieri potest, potuit, aut poterit sine su-
perbia; siquidem nil aliud est omne peccatum,
nisi contemptus Dei. » Loquitur de superbia ge-
nerica, quæ est conditio inclusa in omni peccato.
Sic et S. Bonaventura in II, dist. xlii, dub. 4, et
Jansenius hic hunc locum explicant de superbia
secundum rationem communem, quatenus ea in-
venitur in omni peccato : in omni enim peccato
invenitur aversio a Deo, quæ est superbia. Ve-
rum alii passim hunc locum accipiunt de super-
bia, ut est vitium particulare oppositum humili-
tati. Ha S. Augustinus lib. XI *De Genesi*, cap. xv,
S. Thomas I II, *Quæst.* LXXXIV, art. 2, Cajetanus
PHmo. ibid., et alii. De ea ergo *primo* sic legit et expo-
nit Durandus in I, dist. xui, *Quæst.* IV, num. 7
et IO : Non dicitur, inquit, superbia initium om-
nis peccati, quia peccata carnalia, timiditatis et
pusillanimitatis, non oriuntur ex superbia; sed
initium peccati dicitur omnis superbia : omnis
enim superbia est initium alterius peccati; vel
certe, inquit, superbia hic non est vitium parti-
culare, sed amor sui immoderatus, quem S. Au-
gustinus vocat amorem infantem.

secundo. *Secundo*, Gabriel Vasquez li II, *Quæst.* LXXXIV,
disp. 136, cap. n, exponit, *q, d.* Peccatum Adæ,
quod fuit superbia, fuit initium omnis pec-
cati; omnia enim peccata hominum ex illo pro-
gnata sunt, et, ut ait Tobias cap. iv : « In ipsa
initium sumpsit omnis perditio. » Primum Adæ
et Evæ peccatum fuisse superbiam, non infideli-
tatem, ut volunt hæretici, ostendi *Genes*, m. Vide
S. Thomam *Opuse*. III, cap. cxc, et Bellarminuin
lib. III *De Gratia*, cap. v. Eva enim et Adam au-
dientes a serpente : a Erilis sicut dii, » appetie-
runt esse æquales Deo ; quai ingens fuit super-
bia, ideoque inobedientes Deo comederunt po-
mum vetitum, ac per hanc inobedientiant pro-
prie transfuderunt in posteros peccatum origi-
nale, non per superbiam, uti docet Paulus *Rom.*
yek XIX.

Tertio. *Tertio*, alii accipiunt de peccato Luciferi et an-
gelorum : hoc enim fuit primum mundi pecca-
tum, ideoque initium cælcronnn, quæ Adam et
homines postea commiserunt. Primum enim Lu-
ciferi peccatum fuisse superbiam docent Patres
et Scholastici. Ita S. Augustinus lib. XII *De Civit.*
cap. vi, et lib. *De Natura et Gratia*, cap. xxix, ac ex
coS. Fulgentius, lib. I *ad Monimum*, cap. vu : « Si
initium, ait, peccati requiritur, nihil aliud nisi su-
perbia invenitur. Dicit enim Scriptura : Initium
omnis peccati superbia; quæ tunc initium sump-
sit, cum angelus adversus Deum elatus est. n
S. Ambrosius lib. IV, epist. 33, alias 84, ad *Deme-
triad.* : « Sive in lapsu diaboli, inquit, sive in
wævaricatione hominis, initium peccati superbia

est. n Sic et Franciscus Suarez, tract. *De Angelis*,
lib. VII, cap. lx, num. 7 et 8 : « Initium, inquit,
omnis peccati superbia est; vel quia in humano
genere primum Adæ peccatum fuit superbia, ut
trahit S. Augustinus lib. XIV *De Civit*, cap. xm;
vel quia primus angelus malus a superbia initium
peccandi sumpsit, et ipse fuit omnium aliorum
peccatorum causa vel occasio. » Ipse enim per
serpentem induxit Adamum ad peccatum, ex quo
omnia deinde Adæ et posterorum peccata pro-
gnata sunt. Sic el Gregorius de Valentia, tract.
De Angelis, *Quæst.* XIII, punct. 3, sub initium :
« Initium, inquit, omnis peccati est superbia,
quia primum peccatum angelorum fuit super-
bia. »

Quarto, Vasquez loco jam citato : Superbia, Qc-rto.
inquit, csl initium omnis peccati, id est, plero-
rumque peccatorum; non enim absolute omnia,
sed multa et pleraque oriuntur ex superbia,
æque ac ex cupiditate, ut ait Paulus I *Timoth.*
vi; imo in nonnullis hominibus omnia oriuntur
ex superbia : toti enim ea pleni sunt, nec aliud
cogitant, dicunt aut agunt, quam ut appareant
magni, et aliis antecellant

Quinto, initium omnis peccati est superbia, non (Mmo.
actu, sed aptitudine et proclivitate, quia omne
peccatum actu non procedit a superbia, sed ab ea
procedere potest, el natum est. Ita D. Thomas I,
Quæst. LXXXIV, ari. 4, ad , Joannes Salasar et Gre-
gorius de Valentia, qui et hanc rationem a priori
ex S. Thoma addit : Superbiæ peccatum, inquit,
consistit in perverso appetitu excellentiæ et per-
fectionis alicujus; omne autem peccatum, quod
circa bona temporalia committitur, tendit in ali-
quam perversam excellentiam, seu commodita-
tem et perfectionem hominis : ergo omne pecca-
tum ordinatur per se in finem et scopum pro-
prium superbiæ : ergo omne peccatum ex natura
rei oriri potest ex superbia; et eatenus dicitur
superbia esse initium et causa omnis peccati.
Quocirca Syrus ample el nervose vertit : a *Ini-
tium delictorum hominum superbia eorum, et oixra*
eorum insanire faciunt cor eorum, quia fons peccati
superbia, et praevaricatio fons utriusque illorum,
puta, tam peccati, quam superbiæ.

Denique brevis, plana plenaque est expositio : Se**®

« Initium omnis peccati est superbia, » tum quia
primum hominis, æque ac angeli, peccatum fuit
superbia, ex quacælera prognata sunt; tum quia
ex ea omnia peccata oriri nata sunt ; *omnia*, id
est, omnis generis peccata : non enim omnia in
individuo oriuntur ex superbia. Est distributio
pro generibus singulorum, non pro singulis ge-
nerum, uti loquuntur Logici. Eodem sensu ail
Apostolus I *Timoth.* vi : a Radix omnium malo-
rum est cupiditas, » Græce id est ava-
ritia; quia, scilicet, nimius amor pecuniæ in om-
nia scelera omnesque miserias avarum impellit
Vide ibi dicta. Constat enim diabolum non pec-
casse avaritia, vel amore pecuniæ; <ed superbia.

et amore excellentia'. Ita D. Thomas et Valentia lock* jam citatis. Addit S. Thomas art. 2, superbiam esse causam omnium peccatorum ordino intentionis, avaritiam vero ordine exeeutionis. Subtilius S. Ambrosius lib. IV, *epistola* 32, et S. Augustinus lib. X *De Genesi ad litter*, cap. xv, et tract. 10 *in Joan.*, et ex eo Rabanus hic Paulum cum Siracide conciliant, dicentes superbiam esse avaritiam generalem, qua quis amplius appetit quam oportet, propter excellentiam suam, a Quid avarius illo (Adamo) cui Deus sufficere non potuit? » ait S. Augustinus. Verum græce est, fdoy-y^'«, quæ significat amorem pecuniæ, non excellenti®, uti jam dixi.

Audi S. Gregorium lib. XXXIV *Moralium*, cap. xvm : « Omnis peccati initium, superbia. Per hanc enim ipse (Leviathan, id est, diabolus) succubuit; per hanc se sequentem hominem stravit. Eo enim telo salutem noslræ immortalitatis impotivit, quo vitam suæ beatitudinis exstinxit. » Et mox : « Sicut enim inferius radix tegitur, sed ab illa rami extrinsecus expanduntur: ita se superbia intrinsecus celat, sed ab illa protinus aperta vilia pullulant. Nulla quippe mala ad publicum prodirent, nisi hæc mentem in occulto constringeret. » Et inferius : « Alia quippe vilia eas solummodo virtutes impetunt, quibus ipsæ destruuntur, ut, videlicet, ira patientiam, gastrirxgia abstinenciam, libido continentiam expugnet; superbia autem (quam vitiorum radicem diximus) nequaquam unius virtutis extinctione contenta, contra cuncta animæ membra se erigit, ao quasi generalis ao pestifer morbus corpus omne corrumpit, ut, quidquid illa invadente agitur, etiamsi esse virtus ostendatur, non per hoc Deo, sed soli van® gloriæ serviatur. Quasi enim tyrannus quidam obsessam civitatem intercipit, cum mentem superbia irrumpit; clquo ditiozem quemque ceperit, eo in dominio durior exsurgit : quia quo amplius res virtutis sine humilitate agitur, eo latius ista dominatur, p

S. Bernardus, tract *De Interiori domo*, cap. xu : « Superbia, inquit, sicut origo est omnium criminum, ita est ruina omnium virtutum. Ipsa enim in peccato prima, ipsa in conflictu postrema. Ipsa aut in exordio mentem per peccatimi prosternit, aut in line de virtutibus dejicit, » Idem, serm. 2 *De S. Andrea* : « Initium omnis peccati, et causa lotius perditionis, superbia. Propterea quisquis es, qui salutem luam operari studes, adversus hanc super Caput tuum signum crucis habere memento, ut non eleveris in superbiam, ut non exaltetur cor tuum, » S. Fulgentius, epist. 3 ad ITobam : « Superbia, ait, initium omnis peccati dicitur, ut omne jocaturn de ipsa, Unquam de radice, pullulare monstretur, quæ multiplici modo miseris inferens mortem, publico certamine carnales dejicit; spirituales vero si quos incautos invenerit, occultiore conflictu prosternit. »

Rursum S. Bernardus, serm. t *De Adventu*. s Fugite, inquit, superbiam, fratres mei, quæso, multum fugito. Initium omnis peccati, superbia : quæ tam velociter ipsum quoquo sideribus cunctis clarius micantem, æterna caligine obtenebravit Luciferum : quæ non modo angelum, sed angelorum primum in diabolum commutavit. Unde et protinus invidens nomini, quam conceperat in semelipso, in oo peperit iniquitatem; suadens ut, lignum vetitum gustans, fieret sicut Deus sciens bonum et malum, n Idem in psalm. *Qui habitat* : « Ambitio, ait, subtile malum, secretum virus, pestis occulta, doli artifex, mater hypocrisis, livoris parens, viliorum origo, criminum fomes, virtutum ærugo, tineæ sanctitatis, cxcœatrix cordium, ex remediis morbos creans, generans ex medicina languorem. Quantos hæc pestis nequiter supplantatos turpiter dejecit, ut castori quoque quos latuit occultus eflossor, subito expavescerent ad ruinam? quantos trudi fecit m tenebras exteriores veste spoliand nuptiali, et virtutum exercitio, et fructu pietatis evacuans? » Idem, lib. III *De Consider.*, exclamat : « O ambitio ambientium crux ! quomodo omnes torquens, omnibus places? Nihil acerbius cruciat, nihil molestius inquinat, et nihil tamen apud miseros mortales majus est et celebrius. »

S. Chrysostomus, homil. 59 *in Matth.* : « Nihil, ait, superbia pejus, quæ mentis quoque vires a natura concessas ita dejicit, ut ex prudentibus stolidos et amentes efficiat. Nam, si quis cum statura cubitum non superet, instar montium, imo altitorem se putet, ac ideo se quasi montes excessurus erigat, utique insanus habebitur : sic pariter insanii, qui, cum cæteris natura sit par, iis tamen major esse et haberi contendit, » Unde subdit : a Certo quasi vile mancipium, et miserum captivum diabolus eum abducit, agitatque verberibus el mille contumeliis, quocumque velit, n Quocirca S. Gregorius III *Moral.*, xvm : « Viliorum, ait, regina superbia, cum devinctum plane cor ceperit, mox illud septem principalibus vitiis, quasi quibusdam suis ducibus devastandum tradit. » Hinc superbia evidens est signum reproborum, uti humilitas electorum, sicut passim docent Patres. « (J quam excelsus es, Domine; sed humiles sunt domus tuæ ! » ait S. Augustinus lib. I *Confess.* cap. v.

Porro Pelagiani ex hac Siracidis sententia contendebant omne peccatum esse superbiam : « Tam peccare, inquicbanl, superbire est, quam superbire peccare. Nam omne peccatum, Dei contemptus est : et omnis Dei contemptus, superbia est. Quid enim tam superbum, quam Deum contemnere? Omne ergo peccatum et superbia est. etiam Scriptura dicente : Initium omnis peccati, superbia est. » Verum hos refelli* S. Augustinus lib. *De Naturaci Gratia*, cap. xxix. Esto enim in omni peccato sit generalis, id est, implicita et interpretativa quædam superbia, non

talnen in omni est explicita, formalis et specifica. Unde non dicit Siracides omne peccatum esse superbiam, sed initium sive originem omnis peccati esse superbiam : distinguitur ergo superbia ab omni peccato, sicut causa distinguitur a suo dicchi.

Qui tenuerit illam (ab eaque se agi regique permiserit), adimplebitur maledictis. — Complutenses, *ἡκλύω* id est, *injuriabit abominationem*, id est, injurias abominandas effundet. Midians Romani legunt, id est, *inundabit abominationem*, id est, nullas abominationes instar undarum effundet ; Tigurina, *qui praeditus est ea, profundet execrabihū, donec tandem subvertatur*; alii, *effundet (anquam imbrem abominationem ; alii, circumfluet abominatione*. B. Antiochus homil. 44 legit, *abundabit in illum abominatio*, id est, *replebitur maledicti*', ul vertit Noster, *el abominationibus*, id est, abominandis peccatis et culpis ; consequenter et horrendis ac abominandis panis el tormentis, adeo ut eum plane evertant. Unde addit :

Et sonvEKTBT eum in finem, — scilicet, superbia subvertet suum possessorem, puta superbum, a in finem,» id est tandem, ad extremum, veY finali el extrema subversione; idque in hac vila, vel certe in futura, putain gehenna : nam, ut dicitur Prov. xvi : « Abominatio est Domino omnis arrogans. » Rursum superbus repletur maledictis, quia omnes eum vituperant, mulque illi maledicunt : omnes enim ejus fastum et mores arrogantes aversantur. Pr eclare S. Bernardus, serm. 17 in Cant. : « Ergo, ait, in coelo concepit dolorem, et in paradiso peperit iniquitatem, prolem inalili®, matrem mortis et ærurnarum omnium, prima parens superbia. » Cæterum in homine misero damnabilior est superbia, quam in nobili angelo : do quo idem, serm. 54 : « Si sic, ait, actum est cum angelo, quid de me fiet terra et cinere ? Illo in cado intumuit, ego in sterquilinio. V® mihi, si tam dure in potente illo animadversum est pro eo quod elevatum est cor illius, nec ei profuit quod cognata potentibus superbia esse cognoscitur ! quid de me exigendum et misero el superbo ? » Sed inquires : Ego sum rex. ego princeps, ego episcopus, ego doctor. Ornamenta liæc pulveris sunt. Quisquis hoc dicis, memento quia pulvis es el cinis ; memento quia es lutum inauratum auro regni, principatus, episcopatus, doctoralus.

Denique, sicut superbia fuit primum primi hominis el angeli peccatum, ex quo quasi fonte cætera promanarunt : sic ex adverso humilitas prima el propria est virtus Dei hominis, puta, Christi redemptoris, ex qua quasi fonte omnes Mrlutes et bona promanarunt et promanant. Undo S. Ambrosius in Psal. cxviii, serm. 18 : « In paradiso, ait, defecit humilitas, et ideo venit o cælo. Humilitate Deus ipso factus homo, non modo nihil de dignitate sua dimisit, sed eam

adeo conspicuam et præstabilem reddidit erga homines, ul cos Deus humilis et humiliatus su® legi subjugaverit, et ad sui amorem et obedientiam converterit, quos Deus ipse de cado fulgurans, et mundum majestatis su® magnitudine perterrefaciens, a diemonum cultu ad sui obsequium nunquam traduxit. »

16. Propterea (propter superbiam) buonora vn v <<.k Dominus convintes malorum, et destruxit eos usque in finem, — id est, in æternum; vel « in finem, » id est, usque ad finem et radicem, funditus eos exscindendo.

Pro exhonoravit, Græce est quod el dehonore, et admirabilem facere significat. Paradoxum enim idem est quod admirabile, præter opinionem communem, novum, insolens, inauditum, incredibile; unde Romana vertunt, *propter hoc incredibiles fecit Dominus obductiones*, id est, calamitates; alii, *ideo Dominus grates illustresque* (novas, insolitas, admirabiles, inauditas) *impoitat calamitates, et evertit eas in æternum*. Tigurina sequitur prius significatum/ nosloque consentiens vertit, *propterea Dominus agmina malorum affecit ignominia, et tales ad extremum subvertit* ; Syrus, propterea *divisit*, vel disperni Deus *percussiones* (vel perturbationes) *eorum, et percussit illos plaga consummata*, id est, perfecta, et undequaque absoluta. Noster legit id est conventus: jam legunt id est, inductiones calamitatum et cladum, qua voce gaudet Siracides, uti dixi cap. n, vers. 2.

Perstringit priscas illustres clades superbiorum, eis a Deo ob superbiam inflictas, ul fabrorum Babel, quos Deus divisione linguarum mulctavit, et per lotum orbem dispersit, Genes, xi, 8; item gigantum, quos Deus mersit diluvio, Genes, vi, vers. 4 el 17; item Sodoma* : nam, ut ait Ezechiel cap. xvi, 49: « Hæc fuit iniquitas Sodomæ, superbia. »

17. Sedes ducum superbiorum destruxit Deus, et ver^n, sedere fecit mites PRO eis. — Græce *thronos*, sive *solia principian detraxit Dominus, eorumque loco mansuetos constituit*. Mites opponit superbis, quia sul> initibus comprehendit et humiles: qui enim mitis est, est et humilis; sicut ex adverso, qui superbus est, est et asper. Unde Uebr. ani, vel *annum*, et humilem, et mitem, et pauperem significat : hæc enim tria solent esso connexa. Quocirca Syrus vertit, *sedem superbiorum subvertit Dominus, et sedere fecit humiles loco eorum*. Ita superbos angelos detraxit e thronis coelestibus, in iisque collocavit Apostolos, aliosque homines miles et humiles. Sio superbo Balsasaro e monarchia Assyriorum dojcolo, surrogavii Darium et Cyrum, qui miles fuero erga Israelitas. Sic superbum Pharaonem demersit per mitem Mosem, Holofernem stravit per mitem Judith, Aman per Esther, Sennacherib per Ezechiam, Antiochum per Muchabæos; denique Sauli inobedienti praposuil milem David, juxta illud Ptalm. cxxxi, 1 :

« Memento, Domine, David, et omnis mansuetudinis ejus. »

Hinc discant principes, si velint in principatu esse longævi, iUumque in posteros perpetuare, imperare mansuete et humiliter : hoc enim conciliat Deum et homines, juxta illud cap. iit, 19 : « Fili, in mansuetudine opera tua perface, et super gloriam hominum diligeris. » Vide ibi dicta. Huc allusil, imo hunc versum citavit B. Virgo canens hymnum : *Magnificat anima mea Dominum* ; ait enim : « Deposuit potentes de sede, et exaltavit humiles. » lia Deus deposuit de solio imperii Diocletianum, et in ejus locum exaltavit mitem Constantinum; ac arrogantem Eugenium, cique anteposuit humilem Theodosium, qui, ut canit Claudianus, 4 *Honorii Consul.* :

Non insultare Jacenti
Malebat, mitis precibus, pietatis abundans,
Pœnæ parcus erat : paci non intulit iram.
Post acies odiis idem, qui terminus armis.

Alexander Severus audiens a Mammæa matre: « Molliorem tibi potestatem et contemptibiliorem imperii fecisti, tua lenitate et mansuetudine;» respondit: « Imo securiorem, et diuturniorem. »

18. Radices gentium superbarum arefecit Deus, ET PLANTAVIT HUMILES EX IPSIS GENTIBUS. — Quod dixit vers, præcedenti de principibus, nunc dicit de integris gentibus, eas, scilicet, a superbia radicitus esse eversas et evulsas, ac earum loco collocatas esse alias mites *et* humiles. Sicut enim, radice arboris evulsa, arescit et emoritur planta vel arbor: ita dum familiæ (hæ enim sunt gentium radices, e quibus filii, nepotes, et multiplicatio gentis, quasi rami e fibris radicis progerminant) intereunt, interit et gens ex iis conflata. Unde pro *arefecit*, græce est *vel ifccdc*», id est *evulsit*. Ha Romana, Tigurina et alii. Syrus, *eradicavit* : licet Complutenses legant, *id est* «6stulit. Rursum Complutenses addunt, iUdfy, id est *in gloria* ; sic enim habent, *et plantavit pro illis in gloria* (in gloriosis regnis, thronis, urbibus et provinciis) *humiles*. Ita septem Chananæorum gentes ob superbiam expulit ex terra sancta, quæ a Daniele cap. vin, vers. 13, vocatur bebr. *tsebi*, id est, pulchritudo, decor et gloria totius orbis, ac in ea pro illis collocavit Hebræos, qui inter gentes videbantur esse humillimi, imo fæces et quisquilia?. Ha rursum Judæos superbos humilem Christum respuentes, in fide, gratia et gloria arefecit Deus, eisque surrogavi! Gentiles humiliter se Christo subdentes.

Hujus sententiæ veritatem venustat apologus aeris et terra» apud Cyrillum, lib. II *Apolog. moral.* cap. 1, cui titulus, De bono *humilitatis et malo superbiæ*. «Tumefactus aer, inquit, de latitudine corporali et claritate substantiali, et sublimitate locali, «pernendo terram eidem locutus est, dicens; Utquid tu punctum opacum, semper deorsum manes? cur non interdum erigeris? quare non

dilataris? At illa, in patienti® firmamento humilitate fundata, patienter respondit : Ego quidem, quod asseris, fateor me esse punctum; sed hac tamen modicitate punctali corporis mundialis effecta medium, in sempiternum quiesco, cum tua tu semper magnitudine fluctues. Circa me totum coelum revolvitur, et vitalisejus influxus super mea stabilitate fundatur.» Deinde fusius humilitatis sum fructus et dona recenset. «Quoniam opacum sum corpus, non sum effusa uti tu qui pervius es; imo virtutes coelestes retineo, pretiosissimis gemmis et metallis intrinsecus ornata, rivis, herbis, brutis hominibus extrinsecus sum decorata; utpote vita viventium, materque cunctorum, universa quæ in corpore vivunt diversorum bonorum plenissimis uberibus alo. Verum, quia subtus omnia maneo, nulli unquam sum molesta, nisi cum a te mea viscera subintrante terremota concutior. Ut vitæ locus, quietis situs, et salutis portus, fixione perpetua gratis omnibus sum parata. Tu vero situs sursum, cum ad te confluentes vapores atque alta petentes suscipias, hinc densis nubibus dulci lumino viventia privas : hinc lethalia fulmina mandas, et coruscationum rogiferas emittis sagittas, et terribilia tonitrua fundis, et ventorum pondere rumpis, grandinis lapide conteris, procellarum turbine submergis : nimirum emissiones superbiæ tuæ gravissima» sunt tempestates. Igitur melior est opaca humilitatis modicitas, quam sublimitatis superb® perspicuitas procellosa. Quibus dictis arrogantem confudit. »

Mystice, Deus in sanctis et religiosis viris, quos eximie diligit, vitia quælibet, et vitiosos actus et habitus, qui fere ex superbia oriuntur, et in seipsis superbi ac tumidi sunt, usque ad radicem consumit, dum eis gratiam efficacem multiplicat, qua contrarias virtutes, quæ vitiis dominantur, inserit, corroborat et amplificat. Unde S. Gregorius XXXIV *Moral.* xviii : «Ut Leviathan iste, inquit, in cunctis quæ superius dicta sunt caderet, sola se superbia percutit ; neque enim putat illos viliorum ramos arescere, nisi per hanc prius in radice putruisset. » Hoc est quod occinit Ezechiel cap. vu, IO: «Ecce dies, ecce venit: egressa est contritio, floruit virga, germinavit superbia, iniquitas surrexit in virga impietatis. » Vide ibi dicta.

19. Terras gentium evertit Dominus, et perdidit Ver* <9. EAS USQUE AD FUNDAMENTUM. — A gCIIitibUS dCSCGII- dit ad terras quas incolebant, ailque eas pariter ob superbiam incolarum funditus esse eversas. Alludit ad conflagrationem Sodoma» et Pentapolis per ignem coelestem, quo regiones illæ antea fertilissimæ, fact® sunt sterilissima», imo conversæ in lacum Asphaltitem, ac proinde non tantum hominibus, sed et animalibus, piscibus, herbis, fructibus omnibus destitu® et vacuæ, uti ostendi ex Josepho et aliis *Genes*, xix. Tigurina, *Dominus evertit loca gentium, casque de teira funditus abolet*. Sed minus recte ; non enim agitur de abolitione gentium, sed terrarumsive regionum. Unde græce

e t j

est femininum *auric*, quod id est *regiones*, refert, non *IMf*, id est *gentes*; enim grace est generis neutri. Syrus tamen de gentibus quoque accipit, sed paraphrastice potius vertit quam verbum verbo, el sententiam senlenliæ reddit. Sic enim habet, *calcanes superbiorum subvertit Dominus, cl perdidit de terra memoriam eorum*. Sic funditus eversæ sunt potentissimæ urbes, Tyrus de qua *Isaías*, cap. xxiii, Ninive, Babylon, Ecbatana, etc., adeo ut vix earum ruinæ supersint, ac dubitetur quo loco silæ fuerint.

ver». 20. 20. Arefecit (ita Romana et alii, sed Complut, legunt *iffy*”, id est abstulit) ex ipsis et disperdidit EOS, ET CESSARE FECIT MEMORIAM EORUM A TERRA. — Jansenius sic explicat: Ex ipsis, inquit, terris, quas Deus evertit, exarescere fecit homines, ita ut omnes interirent. Verum TM *arefecit* special potius terras quam homines; perlinet enim ad verum præcedentem: « Terras gentium evertit Dominus, » etc. *q. d.* Ita terras gentium evertit Dominus, ut quasdam ex illis prorsus arefecerit, adeo ut nec hominem, nec vivens aliquod alant. Unde aliqui vertunt, *quasdam ex cis desolavit*. Græcum enim id est, sicco, arefacio, ad terram pertinet; unde fccá vocatur terra arida. Nam alludit ad concremationem Sodomie, qua ita Pentapolis arefacta est, ut videatur versa in cinerem et favillam, ut dixi *Genes*, xix. Unde de incolis subdit, « disperdidit eos, » Græce aww. masculine, puta incolas; nam vers, præced. cum de terris ageret, dixit *auric*, feminine. Sensus ergo est, *g. d.* Deus ex terris superbiorum nonnullas, uti Pcntapolim, ita arefecit, ut incolas Pentapolitas cum omnibus animalibus et plantis ex ea disperdiderit, eorumque memoriam cessare fecerit, imo eorum memoriam converterit in æternam ignominiam et infamiam. Syrus, *perdidit cos, et eradicavit cos, et subvertit cos, et delevit ab hominibus memoriam eorum*.

Vers.ii. 21. Memoriam superbiorum perdidit Deus, et reliquit MEMORIAM HUMILIUM SENSU.— « SCUSU, » id est mente et spiritu, qui scilicet in mente humiliter de se sentiunt, seque totos humiliant et prosternimi sul) potenti manu Dei. « Memoriam » intellige cum honore et laude conjunctam, celebrem, illustrem; hanc enim soli consequuntur humiles et sancti: alioqui gigantes, Sodomita» aliquo superbi sunt in memoria, sed ignominiosa et infami. Hic versus jam deest in Græco et Syro; olim tamen exstitisse liquet ex S. Fabiano, *epist.* 2, qui illum citat. Hoc est quod ait Psalter, *Psalms*, exi, vers. 6: « In memoria (eterna erit justus, » uti videmus fieri in sanctis Apostolis, Confessoribus, Virginibus, Martyribus, quotum memoriam festo honoramus.

numi- Audi humilitatis officia, quæ reges et regna fa-
io^{nf}. c*unl longæva et felicia, ex S. Augustino, lib. V
jp-ron De Civitate, cap. xxiv; « Eellics, inquit, cos did-
roget, nus si juste imperant, si inter linguas sublimiter
honorantium, et obsequia nimis humiliter salu-

tanlium, non extolluntur, sed se homines esse meminerunt; si suam potestatem ad Dei cultum maxime dilatandum, majestati ejus famulam faciunt; si Deum timent, diligunt, colunt; si plus amant illud regnum ubi non timent habere consortes, ac se tardius vindicant, facile ignoscunt; si eandem vindictam pro necessitate regendæ tuendæque Reipublicæ, non pro saturandis inimicitarum odiis, exerunt; si eandem veniam non ad impunitatem iniquitatis, sed ad spem correctionis indulgent; si quod aspere coguntur plerumque decernere, misericordi® lenitate, et beneficiorum largitate compensant; si luxuria tanto eis est castigatior, quanto posset esse liberior; si malunt cupiditatibus pravis, quam quibuslibet gentibus imperare. »

22. Non est creata hominibus superbia. —Error Vcr«n. el excusatio superbiorum est, quod censeant dicane superbiæ esse magnanimitatem concreatam homini, eique a natura insitam et ingentam. tum ut se contra invadentes defendat, tum ut ad magna aspiret; ideoque humilitatem esse vitium natura tendens ad ejus depressionem, noxam et interitum: quocirca humilitas apud Gentiles fuit in vitio et vituperio, ideoque exosa, imo incognita.

Refellit hoc Siracides, dicens non esse creatam hominibus superbiæ, quod *primo*, sic accipi potest, *q. d.* Superbia non est hominibus concreatæ et congenita, superbia non est hominibus a natura insita, vel a Creatore indita, sed aliunde, puta a dæmone ascita, et per peccatum homini impressa; superbia ergo non est homini naturalis, sed potius natura vitium; ortum enim habuit a natura, non sana et integra, sed per vitium corrupta; Deus enim creavit Adamum rectum et humilem. Ita Rabanus: a Vitia, inquit, non sunt creata in hominibus, sed perversa voluntate rationabilis animi reperta. Initium enim superbiæ homines apostatare a Deo fecit: quoniam ab eo qui fecit eum, recessit corejus. » El S. Antiochus, *homil.* 44: « Non est concreatæ, inquit, homini superbia; non enim naturalis est superbia, sed contumacissimi dæmonis simulacrum. » Ita et Glossa, Hugo, Jansenius, Dionysius Palacius et alii.

Secundo et magis apposite, *q. d.* Superbia non est pro hominibus creata, sed pro feris et belluis. Natura enim insevit leoni, tigridi, pardo, etc., animos ingentes et superbos, quia fera» sunt: at homini, qui homo et humanus est, insevit potius modestiam, æquitatem, mansuetudinem, et humilitatem. Unde Syrus vertit, *non est divisa* (id est, ut porlio assignata) *superbia hominibus, et elatio cordis filiis mulierum, q. d.* Superbia non est pars et sors hominum, sed ferarum vel dæmonum, ut belluini sint qui eam assumunt; quod enim in belluis est natura, et cum natura inditum, hoc in hominibus est vitium, et peccati effectus. Hinc animalis pars hominis, in qua residet concupiscentia et superbia, nobis est cum feris et bestiis

communis, imo generico eadem; ged in homine parti rationali, quasi domili®, subditur, qua carent bestiae. Rursum in stalu innocentai: plane supprimebatur a justitia originali, quam per peccatum perdidimus, caque perdita, ex parte animali recrevit concupiscentia et superbia : recrevit ergo ex peccato. Si tamen homo conditus fuisset in statu purw natane, tunc concupiscentia superbia: fuisset ei naturalis, non quidem ut bonum aliquod naluræ, sed ut defectus, et quasi morbus quidam naluræ, ex conditione materia: consequens. Side Bellarminum, lib. V *De Amissione gratia*, cap. xv. Audi cl S. Augustinum, qui lib. II *De Peccato origin*, cap. iv, loqueos de concupiscentia, cujus reatum dicit osse originale peccatum, ul patet ex capitibus sex pnedecentibus, sic ail : «Comparatur homo pecoribus per vitium, non per naturam; non pecoris vitio, sed naluræ. Tante namque excellenti® est in comparatione pecoris homo, ul vitium hominis natura sit pecoris. m idem, lib. IV *Adversus Julian*. cap. v: «Hæc autem libido, inquit, ideo malum non est in bcl-luis, quoniam non repugnat rationi qua careni;» cl cap. XIV : «Ideo, inquit, in pecoribus malum non est concupiscentia, quia non adversus spiritum concupiscit, sed eorum potius oblectat spiritum.» Et in Psa/cui, concione 4 : «Quod equo, inquit, natura est, homini crimen est. »

Neque iracundia (Græce, *neque ira furoris*, id est, *ira furibunda*) nationi mulierum. — Tigurina, *progeniei mulierum*. Putant aliqui hæc dici de mulieribus g. d. Sicut superbia est vilium virorum, ita iracundia mulierum; nam mulieres solent esse iracundæ, at hæc iracundia non est eis ingenita a natura, sed ex peccalo et vilio naluræ ascita. Ita Palacius, qui et rationem addit : «Nam illi irasci convenit, inquit, cui convenit posse sumere de hoste vindiciam: at id femina minime potest. Nata est enim femina ut obediat, non ut ira excandescat. Mulier fortis fusum apprehendat, non arma. Molle corpus illi natura dedit; cur falso vult sub molli corpore durum gerere cor? Verba illi natura dedit suavia el blanda, quibus corda virorum demulceat, non quibus flammas evomat. »

Verum potius hæc dicuntur de hominibus a muliere geniti; *natio* enim *mulierum*, Græce 76- sunt filii a mulieribus geniti, ut vertit Syrus et alii; yiiwiga enim est fœtus, germen, progenies,

editum vel enatum, aytvwki, id est genero, gigno, produco. Adde, Græce est 70^ «aq jn plurali, id csl (/CTændiomôî/î, puta prolibus generatis a mu* liore. Jungit iracundiam superbia», quasi filium matri, 7. </ Superbia, cl ex ea fluens iracundia, non est creata ex natura hominum, nec pro natura hominum, sed per daunonem el peccatum inducta; homines enim cum ex muliere fragili el infirma gignantur, potius occasionem habent magna: humilitatis et mansuetudinis, quam ira: cl superbia:. Porro Rabanus: « Bene dicitur, inquit, iracundiam nationi mulie-luin non esse creatam, quia per mollitiem animi, quam sexus muliebris denotat, iracundi® vitium surgit; quod tamen per constanti® virtutem superatur et opprimitur. » Mollities enim et infirmitas, quia ad tolerandum invalida, hinc cum occurrunt adversa el tristia, illico fil impatiens et irascitur. Constantia vero roburque animi, quia ad tolerandum valet, hinc in adversis patiens csl, et placida. Verum, cum infirmitas, infinnaque mulier, et muliere natus, considerant penitus seipsos, ponunt iras et animas. Potentino enim est, irasci ; infirmorum et miserorum, gemere et precari. Audi Job cap. xiv, l : a Homo natus de muliere, brevi vivens tempore, repletur mullis miseriis. Qui quasi flos egreditur, et conteritur, cl fugit vclut umbra, et nunquam in eodem statu permanet. Et dignum ducis super hujuscemodi aperire oculos tuos, et adducere eum tecum in iudicium. » 7. d. Homo undique miseriis obrutus, est objectum misericordiæ, non iudicii et iræ : quare indignum est cum superbire et irasci, dignum vero misericordiam Dei et hominum implorare. Ex muliere enim, puta ex matre Eva, trahit hoc œurnarum pelagus. Igitur sicut pavo caudam explicans, syrmaque suum tot plumis occlalum pictumque intuens, turgescit ; sed dum oculos ad pedes deformes reflectit, detumescit, syrmaque contrahit: sic lu, o homo, qui dotibus animi et corporis superbis, intueri pedes tuæ vilitatis et miserine, ut ex illa discas humiliari, ex hac gemere cl obsecrare. Pavo caudam suam explicat et ostentat, cum plurimos habet suæ pompæ spectatores, teste Plinio, lib. XX, enp. XX. Tu Deum et Angelos universos tuæ vilitatis æquo ac humilitatis habes spectatores. Illis ergo gratum hoc spectaculum exhibo.

TERTIA PARS CAPITIS,

QUA DOCET VERUM HONOREM CONSISTERE NON IN FASTU, SED IN TIMORE DEI.

Vx » . 23. SeMFN HOM NI S HONORABI TUR noe, QUOD TI MET Dei m: semen autem hoc exhonorabitur (dehonestabitur, quod PRJETERI T MANDATA DOM NI . — Congrue a superbi a transit ad Umor em Dei , huneque illi per

antihcsin opponit; sicut enim initium omnis peccati est superbia, sic timor Dei initium eslsapientiæ, id est humilitatis omnisque virtutis. Porro superbi se per superbiam extollunt hoc line, ut honoron-

tur. no, si se humilient, despiciantur. Hæc est «uperbiæ radix. Hic ergo oppositum docet Siracide*, itaque mali, puta superbi®, radicem succidii, ç. </ Verus honor apud Deum et homines consistit, non in fastu et ostentatione sui, sed in timore Dei: quare timens Deum honorabitur; qui autem non timent Deum, sed superbe transgrediuntur mandata Dei, hi despiciuntur et confunduntur, tam in hac vita, tum mugis in futura; Deus enim superbos humiliat, humiles exaltat. Vera ergo gloria hominis est timor Dei et humilitas, quia per hæc ex homine, imo fera vel dæmone, fit Angelus, homo divinus, et quasi Deus quidam Ierres-Iris similis Christo Dei filio, ideoque summe honorandus. Timor enim Dei dat homini esse divinum, quod longe superat omne esse naturale; quocirca timens Deum nobilior et celsior est non tantum quovis rege et principe, sed et quovis angelo, si sola ejus natura angelica spectetur. Timens enim Deum est filius et lueres Dei, eoque fruatur in æternum.

Sententia hæc copiosior est in Greco: sic enim habent Græca Romana, *semen honoratum quale? semen hominis. Semen honoratum quale? ii qui timent Dominum? Semen inhonoratum quale, semen hominis. Semen inhonoratum quale? qui prætereunt mandata. Complutenses vero sic, semen securitatis, qui timent Dominum; et honorata plantatio (vel pretiosa planta), qui diligunt illum. Semen ignominier,, qui non attendunt legi; semen erroris, qui transgrediuntur mandata. Tigurina, est semen honorificum, qui Dominum reverentur; est semen infame, qui præcepta violant. Semen stabile (Vatablus, fidum vel tutum) sunt qui reverentur Dominum, et honesta planta qui cumdem diligunt. Semen infame sunt qui legem negligunt, et semen fallax (vel vanum), qui præcepta violant. Syrus, semen pretiosum (vel etiam onerosum et grave), quod seminatum est homini; semen pretiosum, ille qui timet Dominum; semen pretiosum ille qui custodit mandatum. Semen contemptibile (vel etiam illecebrosus), voluptuosus, quod seminatum est homini. Semen contemptibile, ille qui non facit mandatum. Quæ omnia magnifica sunt elogia timoris et timentis Deum. Ex dictis liquet verum iicor dominis honorem, dignitatem et nobilitatem consistere in timore Dei, ut is sit dignior et nobilior in conspectu Dei et Angelorum, qui magis timet, colit, amat et reveretur Deum.*

Hac nobilitate nobilis et illustris fuit Noe, quem proinde ille celebrai Scriptura Genes, vr, 9: a 11° sunt generationes Noe: Noe vir justus atque perfectus fuit in generationibus suis. » Causam dat ibidem S. Ambrosius, lib. *De Arca et Noe* cap. iv: a Noe, inquit, non genero, sed justitia laudatur; probati enim viri genus, virtutis prosapia est; quia sicut hominum genus homines, ita et animalium genus, virtutes sunt. » Hinc et «cum Deo ambulavit, » quasi æqualis cum mquali, amicus cum amico. Quæ nobilitas posset esse major? plura hac de re dixi Genes. vi, o. Sic et Pluto,

Cicero, Aristoteles veram nobilitatem constituerunt non in sanguine, sed in virtute, uti alibi ostendi. Hinc et Sancti in honore prælati fuere regibus. Sic Pharaon supplex fuit Mosi, ut plagas Ægypti sisteret. Dixerat enim illi Deus; «Ecc^o constitui te Deum Pharaonis, Em 4. cap. vu, l. Sic Josué, cap. x, non tantum regibus terræ, sed et cælis imperavit sistendo solem et lunam. Sic Achab reveritus est Eliam, Joram Eliscum, Jero-boam Ahiam, Ezechias Isaiam, Nabuchodonobor Jeremiam, Darius Danielelem, Alexander Jaddum Pontificem, Antiochus Uniam, Constantinus Antonium, Valens Rasilium, Arcadius Chrysostomum, Constantius Alhanasiuin, etc. Et quis nescit sanctos Apostolos, Martyres, Confessores, Virgines honore plus quam humano coherere a regibus et imperatoribus?

24. In medio fratrum rector illorum in honore: ET QUI TIMENT DOMINUM, ERUNT IN OCVLIS ILVVS. — Non rectoris, q. d. Rector peculiarem curam habebit timentium Dominum, ut explicat Dionysius et Palacius, sed Domini. Rursum repetiit in honore q. d. Sicut in honore apud fratres est primogenitus, quasi caput et rector cæterorum; item sicut honoratur a coetu vel congregatione unanimiter instar fratrum viventium rector vel prepositus, tanquam vicarius Dei, representans divinam majestatem mundi gubernatricem, juxta illud: «Ego dixi: Dii estis, » Psalm. Lxxxi, 6: sic pariter, imo magis, in honore sunt in oculis Dei, hoc est apud Deum, illi qui timent Dominum. Comparat enim timentes Dominum cum rectore, quod sicut lue a subditis hominibus, Sicilie a Deo honoretur. Quo significat timorem Dei majorem esse honorem, quam sit rectoris, quia timor hic magis honoratos efficit timentes Deum quam rectoris: summus enim honor est honorari apud Deum, imo a Deo. Hunc esse sensum patet ex sequentibus autithesisibus, quibus pari modo cum aliis rebus comparat, iisque preferit timorem Dei; et ex versione Syri, quæ sic habet, *infer fratres natu grandior honorabilis est, et qui timet dominum, honorabilis est pra illo; et Tigurino*, quæ sic habet, *inter fratres qui præest ipsis, honore excellit: at præ ipso qui reveientur Dominum.*

Audi quoque de rectore et rectrice sancit S. Augustinus epist. 109, ubi sanctimonialibus regulam vitæ prescribit: «Præpositi ut tanquam matri obediatur, honore servato, ne in illa offendatur Deus; multo magis presbytero qui omnium vestrum curam gerit. » Et mox: «Ipsa vero non so existimet adeste dominante, sed charitate sermone felix. Honore coram hominibus prælata sit vobis, coram Deo substrata sil pedibus vestris. Circa omnes seipsam bonorum operum præbeat exemplum; corripiat inquietas, consoletur pusillanimes, suscipiat infirmas, patiens sit ad omnes, disciplinam libens habeat, metuens imponat. Et quamvis uirum uno sil necessarium, tamen plus avobis amari appetat, quam limeri,

semper cogitans Deo se pro vobis reddituram esse rationem. Unde magis obediendo non solum vos tri, verum etiam ipsius miseremini, quæ inter vos quanto in loco superiore, tanto in periculo majori versatur. » Et paulo ante: «Quando autem necessitas disciplinæ minoribus coercendis dicere vos verba dura compellit, si etiam in ipsis modum vos excessisse sentitis, non a vobis exigitur ut ab eis veniam postuletis, ne apud eas quas oportet esse subieclas, dum nimia servatur humilitas, regendi frangatur auctoritas; sed tamen petenda est venia ab omnium Domino, qui novit etiam eas, quas plus justo forte corripitis, quanta benevolentia diligatis. »

Post hunc versum Complutenses addunt alium, nimirum : ^{^pð} ^{t*pxr'} *pifas* Kupfou, ^ô«
xxl ^{Ú7rtp,pxvixt} id est, ante finem, initium, timor Domini; abjectio autem principatus, obduratio et superbia. Vel, ut clarius vertit Tigurina, quæ pro *vp/r*, legit *M deficiat imperium, obstat religio Domini; duritia vero et superbia imperium amittitur, q. d.* Principes pii sua pietate et religione confirmant et perpetuant imperium (uti promissum et præstitum Austriaco) domui conspicimus); impii vero et superbi sua impietate et superbia abbreviant et disperdunt. Viri docti probabiliter suspicantur vice *zp* legendum unde sic vertunt, *amplificationis principium est timor Domini, ejectio autem principatus est obduratio et superbia, 7. d.* Timor Domini est causa amplificationis principatus; ex adverso obduratio et superbia est causa cur princeps ejiciatur e principatu.

Ver», as. 25. Gloria divitvm, honoratorum, et pauperum, timor Dei est. — Pro gloria Græce est, id est gloriatio. Sensus ergo est, 7. d. Gloriandum est tam diviti quam pauperi, tam honorato quam plebcio, non in divitiis, nec in arte qua quis excellit, sed in timore Dei: hic enim si adsit, supplet et prestat omnia; si desit, frustra adsunt cetera omnia. Unde Tigurina vertit, *tam divitis et honorati, quam pauperis decus est, religio Domini; Syrus, peregrinus extraneus qui pauper est, et angustiat sibi, gloria ejus in timore Dei, q. d.* Peregrinus et pauper non dejiciat animum, nec angustietur ob suam paupertatem, et quod peregre degat; sed potius gloriatur quod timeat Deum: timor enim Dei conciliabit ei Deum, qui opes sufficientes, custodiam et directionem per quaslibet gentes et vias ei præstabit Alludit ad *Jerem. ix, 23*: « Non gloriatur sapiens in sapientia sua, et non gloriatur foris in fortitudine sua, et non gloriatur dives in divitiis suis; sed in hoc gloriatur qui gloriatur, scire et nosse me. » Vide ibi dicta.

v «.M. 26. Nox despicere (corrigere cum Romanis, *noli despicere*) hominem justum pauperem, et noli magnificare virum peccatorem divitem. — Græce, *ut psuperem cordatum non est æquutn ignominia afficere, ita virum divitem scelerosum honorari non con-*

venit. Ita Tigurina. Syrus, *non est cur ignominia i/ficias pauperem justum, neque cur honores divitem iniquum*. Educit hanc sententiam quasi conclusionem ex precedenti: «Gloria divillini, honoratorum, et pauperum, limor Dei est;» inde enim sequitur cos qui prediti sunt timore Dei, ideoque sunt just, esse honorandos, licet sint pauperes; cos vero qui illo carent, non esse magnificandos, esto sint divites: sicut enim vero honore dignum non faciunt opes, sed justitia et virtus: sic contemptu el dedecore dignum non facit paupertas, sed iniquitas. Huc alludens S. Jacobus cap. n, vers. 3, graviter insectatur personarum acceptionem, qua dives præponitur pauperi. Si enim diviti dixeritis, inquit: « Tu sede hic bene; pauperi autem dicatis: Tu sta illic, aut sede sub scabello pedum meorum; nonno judicatis apud vosmetipsos, et facti estis judices cogitationum iniquarum?» Vide ibi dicta.

Præclare S. Paulinos, epist. ad Alethium, qui fuit maritus Ruflinæ, filiæ S. Pauli, caque defuncta opes niundumque contemnens se lotum Deo dicavit: «Vide, inquit, rationem, facile judicabis parricidali crimine contemni pauperes nostro arbitrio, quos nullo videmus a nobis Dei opere discretos. Quomodo enim excludamus a nostris modicis habitationibus, quos Deus una nobiscum istius mundi conclusit domo? quomodo dedignemur terrenæ possessionis usu facere participes, quos et in una divini originis unitate consortes habemus?» Et superius laudans voluntariam ejus paupertatem Evangelicam, quam el ipse Paulinus proiilebalur: « Tibi, inquit, frater in Christo unanime, cui sub hac poena metus, et cum illa sede communitas, cujus os benedictione plenum est, cujus diviti ubera pauperum sunt, cujus domus hospitium Christi est, qui non jacere mendicum ante januam tuam epulante te sustines, sed contra tectis luis lælus inducis, aut tecum epulaturum, aut etiam jejunante te saturandum. Tibi felix a peccatis egestas, et beate in virtutibus opes sunt. Tu el inter illos pauperes jure numeraberis, quorum est regnum coelorum; et inter illos divites, quorum possessio civitas firma est; quia spiritu Dei dives es, el tuo pauper. » El S. Crysostomus, homil. 18 in epist. ad Hebr.: « Nihil, ait, opulentiùs eo qui paupertatem sponte diligit, et eam alacriter suscipit. » Fides enim el pietas opes fidelium sunt, uti docet S. Augustinus, lib. 1 De Civit, cap. x.

Ex adverso Epictetus apud Stobæum, *serm. 2*: «Sicut, ait, viperam aut aspidem in eburneo aureoque scrinio inspiciens, non propter materi prelium ipsa diligis, aut magni facis lanquam felicia animalia, sed potius propter naturam ipsorum exitialem vim abhorres ac detestaris: sic etiam in divitiis et fastu fortuite malitiam videns inesse, non ad materi splendorem obstupesco, sed morum pravitatem contemne. » *

27. Magnus, et judex, et potens est in honore:

ET NOX EST MAJOR ILLO QUI TIMET DEUM.— «et,» id est

ac, sed, q. d. Magnates, iudices et potentes sunt in honore, et magni apud homines; at non sunt majores timente Deum, quia limor Dei super omnia se superposuit, ut audiemus cap. xxv, 14. (Inde Græca habent id est magnates, iudices et dynastae honorabuntur, et non est aliquis eorum major timente Dominum. Aliqui legunt in singulari *pr/içû**, quod noster Interpres vertere solet *magnas*. Unde Cardin. Sirletus, teste Francisco Luca in Notis ad hunc locum, censuit pro *magnus* legendum *magnas*. Porro varia est hic codicum Latinorum lectio. Plerique enim legunt, *magnus est dies, et iudex, et potens in honore*; sed pro *est* legendum *et*: ita legunt Romani codices, idque exigunt Græci et Syri. Unde Tigurina vertit, *proceres, rectores et potentes floreat honoribus; attamen nemo eorum reverente Dominum major est*.

v<r>25. 28. Servo sensato (Græce *ct/vrrt*», id est prudenti, sapienti, intelligenti) liberi servient: et VIR PRUDENS ET DISCIPLINATUS NON MURMURABIT CORREPTUS, ET INSCIUS NON HONORABITUR. — Est SCD- tentia hæc in Latino trimembris, in Græco ex more bimembris; in eo enim tertium membrum deest, æque ac in Syro, qui sic habet, *servo sapienti liberi servient, et vir sapiens cum corripitur non fremet*. Quare Jansenius more suo censet, tertium membrum additum ab Interprete Latino explicationis gratia. Verum sic non haberet auctoritatem canonicam S. Scripturæ, quod repugnat Concilio Tridentino, sess. IV, præsertim quia illud proprium habet sensum, imo antithesin cum duobus membris præcedentibus: quare explicationis gratia additum dici nequit. Sic ergo tria hæc membra inter se connecto, applico et explico. Sensus, id est, prudentia et sapientia, adeo præstans est dos, ut etiam servos non tantum liberos, sed et dominos ac rectores elliciat, adeo ut id est, homines liberi, ei serviant, imo servire et obedire gaudeant: quocirca etiam cūn ab eo corripientur, non ægre ferent: quia a vir prudens et disciplinatus non murmurabit correptus, » Græce id est, cum instruitur, eruditur, arguitur, corripitur; sed potius sensato se corripienti gratias aget, quod maculam hanc et nævum non vesti, nec faciei, sed moribus et animæ inhærehtem, cainque turbantem aperuerit, correxerit, emaculant. Sequitur tertium membrum: a et inscius non honorabitur. » *Inscium* sive indoctum vocat imprudentem, indisciplinatum, insensatum, qui indignus est honore, id est, functione honorata. Opponit enim cum servo sensato, cui liberi serviant, q. d. Sensatus, etsi servus sil, dignus est qui alios regat, et cui cæteri serviant: at insensatus, esto dives et nobilis, indignus est qui alios regat, cum ipse potius quasi cæcus regi ducique debeat, ita Palacius. Unde Tigurina vertit: *Necque enim honoribus afficietur imperitus. Secundo, Lyranus tertium hoc membrum connectit cum se-*

cundo, quasi ejus sit antithesis, q. d. Vir prudens, ideoque laude et honore dignus, est qui correptus non murmurat, sed erratum corrigit; at inscius ac imprudens, qui non sustinet se, etiam dum male agit, moneri et corripui, indignus est honore; unde non honorari, sed ut insipiens et arrogans despici et contemni solet.

Primo membro alludit ad *Proverb*, x, 14: < Filius eruditus sapiens erit, imprudente autem ministro uletur. » Hoc enim re idem est cum eo: hber- « Servo sensato liberi » minus sapientes, ideoque imprudentes, « servient. » Causam dat Seneca lib. III *De Benefic.*: aSiquisexistii t, inquit, servitutem in totum hominem descendere, fallitur; pars ejus melior est excepta: corpora obnoxia sunt, et ascripta dominis: mens quidem sui juris est. » Rursum qui bene servit, dignus est qui regat; ideoque bene servire, egregia est dispositio ad bene regendum. Unde Plato, et ex eo Plutarchus in *Reipubl. gerenda praeceptis*: « Qui ante non serviverunt, inquit, dominari recte non possunt; » et Aristoteles, lib. VII *Politic.*: a Necesse est, ait, futurum principem, subditum fuisse. » Nam, ut ait S. Augustinus, lib. XIX *De Civitate*, cap. xv: « Sicut prodest humilitas servientibus, sic nocei. superbia dominantibus. » Unde fidelibus et sanctis servitus est libera, imo libertas: nam, ut idem ait in *Psal.* xcix: * Libera servitus est apud Dominum, ubi non necessitas, sed charitas servit. Servum te charitas faciat, quia liberum te veritas fecit. » Sic et Ambrosiaster in illud I Cor. vn, 22: « Qui in Domino vocatus est servus, libertus est Domini; » ereptus enim a peccatis, inquit, quæ vere servos probant, liberius fit. Hic enim omnino servus est, qui imprudenter agit; sicut et veteribus placuit, qui omnes sapientes liberos appellarunt, imprudentes servos. Unde Salomon: ciServo, inquit, sapienti liberi servient. » Quocirca Diogenes, teste Laertio lib. VI, bello captus, et in servum venditus, cum ab hero audiret: « Vide ut jussis meis obtemperes; » respondit,

id est, rursum *flumina*. Si medicum emis- ses æger, nonno illi obtemperares? multo magis decet herum animo ægrum, auscultare servo philosophice perito, » q. d. Virum sapientem, qualis ego sum, homini insipienti, qualis es tu, inservire, res est prepostera, et contra naturam, velut si quis contra cursum fluminis contendat. Idem Diogenes rogatus a præcono, quo titulo licitari vellet, respondit: « Novi hominibus liberis imperare; » quia, ut ait Siracides, < servo sensato liberi servient. » Tà enim *liberi* hic non significat filios, sed libertate gaudentes: hi enim gra'ce vocantur *IhùStfrti*. Ita Josepho a fratribus in servum vendito, ob sapientiam et futurorum prænotionem, servivit libera Ægyptus. Hinc et veteres, si quem servum nacli essent sapientia et prudentia pollentem, præficiebant filiis, lotique familia?, adeoque, si filii deessent, eum adoptabant, et hæredem instituebant. Quod etiamnum faciunt

Turcæ, u| superius dixi, juxta illud *Prow* xvn, vers. 2 : « Servus sapiens dominabitur filiis stultis, et inter fratres hærcdilatem dividet, n

Servido- Ha Daniel ob sapientiam, captivus licet et servus, cum tribus sociis. Anania, Azaria et Misaele, bī
H®, a Dario et Nabuchodonosore pnrpositus fuit omnibus provinciis Babylonis, *Daniel*. n, 49. Hic verum est illud Horatii lib. I, *epist.* 1 :

Ad fnmmnm, sapiens uno minor est Jove : dives,
Liber, nonoratus, pulcher, rex denique regum.

Ha Servius Tullius e serva (unde et Servius appellatus) matre, puta Ocrisia, Tanaquilis reginæ, uxoris Tarquinii Prisci, ancilla natus, creatus est rex Romanorum, ac Tarqniuió in regno successit, teste Plinio lib. XXXV, cap. xvii/qui multos Romanorum servos libértalo donatos recenset, qm ad regimen magna/uiué dignitates evaserunt, ut Chrysogonum Syllæ, Amphionem Q. Catuli, Hcronem L. Luculli, Demetrium Pompeii, Hipparchum M. Antonii. Talis quoque apud Claudium Imperatorem fuit Pallas, ejusquo frater Felix ex servo creatus preses Syrial, coram quo S. Paulus a Judæis accusatus causam suam egit, *Artor*, xxiv, 3. In his locum habet proverbium : «De remo ad regnum, de coma (servi enim comam alebant) ad coronam, de furca ad sceptrum;» servi enim collo furcam gestabant, unde furciferi dicebantur. Diogene|-, teste Laertio lib. VI, cum emptus a Xeniada, ei serviret, ac ornici agerent de eo liberando : « Nequaquam, inquit; an nescitis leones non iis servire a quibus aluntur, sed altores potius servire Iconibus? nam leo ubicumque est, semper leo est. »

Pnce ire S. Augustinus, lib. IV *De CMC* cap. m : « Bonus, inquit, etiamsi serviat, liber est; malus autem, etiamsi regnet, servus est, nec unius hominis, sed, quod gravius est, tot dominorum quot viliorum. » Vide eundem in *Psal.* lxxxiv et txxxix, et S. Ambrosium, lib. III, epist. 7 *ad Simplic.* : « Joseph, inquit, venditus in servitutem est, et electus est ad potestatem, iit suis emptoribus imperaret. Unde pulchre Psalmista ait *Psal.* civ : In servum venundatus est Joseph, humiliaverunt in compedibus pedes ejus, non animam ejus. Quomodo enim humiliata est anima, de qua dicit: Ferrum permansili animam ejus? Nam cum alioruin animas peccatum transeat (ferrum enim peccatum est, quod est penetrabile), sancti anima ita non patuit peccato, ut magis peccatum ipsa pcnèiraret. In servum venundatus est, non servus factus. Quomodo hic servus, qui erudit principes pupuli in illa frumentaria dispensatione? aut quomodo servus, qui totam terram acquisivi!, et universum populum /Egyptiorum in servitutem redegit? Denique famulo sapienti nulli, u(scriptum est, serviunt liberi; et est servus iitelligens, qui regat dominos stultos. Sola est sapientia libera, quæ divitibus pauperes præficit, et quæ servos propriis fenerari dominis

facit, fœnerari non pecuniam, sed intellectum. * Ratio ergo a priori cur « servo sensato serviant liberi,» est, quod sensatorum et sapientum sit regere, insensatorum vero et insipientum sit regi. Si ergo servus sit sensatus, herus insensatus, utique ninnino congruum et æquum est illum regere, hunc regi.

Secundo membro significat, sapientis esse facile el libenter admittere monitores, ac monitionem, instructionem, correctionem. Novit enim neminem tam esso sapientem, qui in omnibus sapiat, qui nusquam erret, qui cuncta sciat; ac præsertim novit quemque in rebus propriis ob philauliam facile decipi et cæcutire, ac proinde melius judicare exteros de nobis ipsis. Inde Palacius : Si juste argueris, inquit, gratias agito : si injuste, bonum animum arguentis lauda; malum, aut ride, aut sustine. Ila S. Petrus, licet superior, correptus a S. Paulo, non obmurmuravit, sed modeste acquievit, uti ostendi (*ialat.* n, II. Idem a Christo rejirehcnsus vocalusque Satan, el insimulatus quod esset modicæ fulci, humiliter sustinuit, *Matth.* xvi, 23 etxiv, 31. Alludit ad *Proverb.* jx. 8 : « Noli arguere derisorem, ne oderit te; argue sapientem, et diliget te; » quia, ut ibidem ait Hugo, «in hoc esi quilibet sapiens, si agnoscit suam insipientiam. » Unde S. Bernardus ait : «Domine, tu scis insipientiam meam, quia scilicet in hoc sapiens sum, quod el ipse ego eam scio.» Notanda est sententia *Proverb.* xv, 32 : « Qui abjicit disciplinam, despicit animam suam; qui autem acquiescit incnqialionibus, possessor est cordis; » et cap. x.xix, l : u Viro, qui correptionem dura cervice contemnit, repentinus ei superveniet interitus; » et vers. 15 : « Virga atque correptio tribuit sapientiam. »

Quocirca S. Augustinus, epist. 19 *adS. Hieronymum* ita scribit : «Identidem rogo, ut me fidenter corrigas, ubi mihi hoc opus esse perspexenç. Quanquam enim episopatus presbyterio (erat enim S. Augustinus Episcopus, sed presbyter S. Hieronymus) major est, tamen in nullis rebus Augustinus Hieronymo minor est; licet etiam a minore quolibet non sil refugienda vel dedignanda correctio. » Qua in re memorabile exemplum dedit S. Carolus Borroma?us, qui mire expetebat ut quilibet eum de suis defectibus admoneret et corriperet, dictitans sibi id in Aptatis es<c, seque a monitore ingens recipere beneficium. Qua de causa in famiia duos alebat sacerdotes graves, quibus id oilicii dederat, ul in omnes actiones suas invigilarent, et sicubi erraret, libere et fideliter admonerent, ita habet Vita ejus lib. Vili, cap. xvi. Celebre est illud Hesiodi:

Omnia qui per se prævldct, optimus est;
Proximus ille (omen, qui paret recta monenti;
Sed qui ner sapii ipse, nec audit recta inoncnteni,
Invida ei mentem misero notura negavit.

El illud Philonis, juniores et inexpertos debere

imitari rodos. Sicut enim hi, quia sunt rationis expertes, ab astante intelligentia reguntur, et ordinatissime moventur : sic pariter illos a senilius et expertis regi ducique oportere.

VtfB.SX 29. **NOU** EXTOLLERE TI. IN FACIENDO OPERE TUO, ET NOU CUNCTARI IN TEMPORE ANGUSTIA. — Græce,

Uysvcou, xal prt ————— q̄r>Ojrz*

«cu. Quod varie a variis vertitur. Primo, Interpres Complutens. sic, ne udis videri *sopiens in finiendo opus tuum, et ne extollas te in tempoie angustia tua**, alii, *ne operis quod faris artem ostentato, neve in tempore angustia tam te efferto*, aut *gloriosus esto*. Secundo, Vatablus, *ne vafre, nūi fraudulent'r opus tuum agas, nec tempore difficili affectes gloriam*. Tertio, et magis genuine Romana, *noli excusando cunctari in /adendo opere tuo, et noli te extollere in tempore angustia tuae*; Syrus, *ne piger sis ad fadendum opus tuum, et ne fias molestus in tēmpore egestatis tuae, q. d.* Esto sedulus in operando, ne, si sis piger, incidas in egestatem, et cogaris mendicare, aliisque esse molestus. Tigurina clare et germane: *Ne causas nectas quo minus agas opus tuum, nec te per superbiam pudeat ipsius tempore diffidli*. Idem voluit noster Interpres, qui tamen priori loco legit *ofsi&u*, unde vertit *extollere*: posteriori unde vertit *cunctari*: *coopti* enim tria significat. *Trimo*. sapere, et velle videri sapientem, ac sapientiam artemvc suam ostentare; quod secutus est Complutens.; *secundo*, sophisticæ, id est vafre aut fraudulenter, agere : quod sequuntur Romana, Syrus et Tigurina. Sensus ergo est. *q. d.* Noli extollere te ac gloriari do tua nobilitate, prosapia, dignitate, statu, quasi eo indignum sil laborare manibus, nec sophisticas has excusationes obtendas incertiæ tuæ, ut in die angusti® et egestatis cunctans, et tardus sis ad laborandum, et tuæ tuorumque necessitati providendum : quia gloriatio tua inanis est, nec ventrem tuum satiabit, sed mentem vanitate et superbia implebit. Unde sequitur: « Melior est enim, » etc., ul habent Græca.

Aliter Rabanus: « Prohibet, inquit, ne quis pro bona operatione se jactitet, quia omnis arrogantia abominatio est apud Deum; cine quis in adversitatibus a bono opere cesset, quia tribulatio palicnliam operatur, patientia autem probationem, probatio voro spem : spes autem non confundit.n Sic et I.ryanus: «Noli, au, tcextollere, quia quidquid tibi est boni, totum est a Deo. »

Ilano gnomon appposito arundinis cum canna saccharacca contendentis apologo repræsentat CyriIlus lib. II *Apologorum*, cap. xiv, cui titulus, r.uil.b 0' *Contra cos, qui cito adepti raptam altitudinem, gloriantur spernentes humiles* : a Canna arundinea, inquit, juxta cannam melicam oriens, eamdem brevi transcendens, altitudine tumens: Canna mellis, quantum temporis habes?Cui illa respondit: Duos vitæ annos. Tunc ipsa velocius altum rapuisse se gaudens, humUemque spernens, mox arrogantia magna dixit: Bene sit naturæ, quæ

me in anno fecit In transcendere. Ad hæc canna mellis ostendens fatu® confusionem suam, dixit: Recte es arundo, sensu arida, et omnis ventositatis impetu agitata. Non atlendisquoniam, ut citius cresceres, totum altitudini mhillque profunditali dedisti? Ex quo apparet quod infuses vacua, et foris tumescis infructuosa: nimirum sublimes arbores ul plurimum infructuosa cernuntur; et quæ in granditate germinantur, cito desiccantur.n staffi» Deinde idipsum exemplo gallinæ, mellis, pulveris, montium el vallium evincit : « Gallina parvula omni dic oviical, at ingens struthio semel tantum in anno. Me quidem humilitatis firmitas a ventorum tempestate lutatur, tua vero tibi est altitudo tempestas; omnis enim quanto sublimior, tanto fere mutabilior esi. Ut quid ergo de altitudine procellosa et vacua gloriaris? el stulte me plenam molle, et stabili brevitae fundatam confundis? Pulvis quippe quanto plus erigitur, tanto magis dispergitur; et fumus quo magis extollitur, amplius annuUalur; vapor quoque altus ab æstu consumitur, et concretus in rorem dulcissimum condensatur. Montes aerei sæpe nubis caligine involvuntur, et terrene® valles rivis inundantibus impinguantur. Igitur incomparabiliter melior est plenæ humilitatis parvitas, quam velox sublimitas omui bono evacuata. Quibus auditis arundo erubuit, d

30. Melior est (Græca addunt «nim,datur enim r<n hic causa præcedentis versiculi) qui opf.ratir, et ABUNDAT IN OMNI BUS, QUAM QUI GLORIATIR, ET EGI T pane. — Græca nonnulla significantius habent, *quam gloriosus obambulans et egens pane*. Solent enim hi gloriosi, desides splendide el magnifice obambulare, ut suum splendorem, imo fastum ostentent, cum inierim venter eorum fame tairerel. « Melior, » id est polior, sapienlior, ditior, ventre plenior, mente felicior. Syrus : *Melior est dr qui operatur, et abundans est divitiis, coqui gravem se facit et indiget cibo*. Huc facit illud Comici: « Præstat divitem esse et popularem, quam nobilem et mendicum. »

Alludit, imo citat *Trorerb.* xu, 9 : 0 Melior est pauper et sufficiens sibi, quam gloriosus et indigens pane, » quia pauper per humilita'em et laborem procurai sibi vietimi et vestitum; gloriosus autem per socordiam et superbiam utroque se fraudat, seque fame, mœrore et pudore confici permittit. Natus est homo ad laborem, ut ait Job cap. v, 7 : ne fugiat ergo sibi congenitum laborem. Beati sunt qui labores manuum suarum manducabunt, *Psalm*, cxxvn, 2, non qui desident otiosi. Hinc concludo, meliorem esse agricolam et mechanicum, qui labore suo tacit ut non egeat, quam nobilem et splendidum, cujus splendorem lurida fames obscurat. Ita Palacius. Tropologice, melior et sapienlior est qui in hac vita laborat m bonis operibus : « unde certa illi restat spes remunerationis, quam ut in vanitate dies suos consumat, et expers fiat panis illius qui de

cœlo descendit, quem qui manducaverit, non morietur in æternum. Beatus est enim qui manducat panem in regno Dei, » ait Rabanus.

ven.3i. 3i. Fiu, in mansuetudine serva (Græce est, ὁ-
id est, honora, glorifica) animam tuam, et
DA II. LI HONOREM SECUNDEM MERITUM SUUM — q. d.
Da illi honorem quem meretur, Græca, xarà w
àf/xz aḡrífet id est, *juxta dignitatem ejus*, vel *pro
ejus dignitate*; Vatablus: *Fili, per mansuetudinem
gloriam anirnæ tuæ concilia, et eam honore quem
meretur affice*; Syrus: *Fili mi, in religione honora
animam tuam, et da illi suavitatem, juxta id quod
necessarium est illi, q. d.* Suaviter et leniter tracta
animam tuam, ita et apud te, et apud alios plus
proficies. Unde viri sapientes et pii docent, hominem non debere indignari anirnæ suæ, cum in aliquos defectus labitur; sed leniter et suaviter eam corripere ac instruere potius, et dirigere, quam reprehendere: hæc enim lenis correptio, magis quam acris eam penetrabit et movebit ad emendationem.

Jam sententia hæc Siracidis primo, plane et simpliciter, ut sonat, accipi potest, q. d. Stude mansuetudini; hæc enim honorem tibi conciliat, hæc est decus et gloria anirnæ tuæ, quia in ea consistit anirnæ pax et quies, æque ac sanctitas. Hunc sensum in tres secat Palacius: *Primus*, impiit, convenit cum procedentibus et sequentibus, q. d. Fili, si pauper fueris, serva te mansuetum, non iracundum aut blasphemum. Nam iracundia dejicit hominem gradu hominis: ne igitur tu te dejeceris, sed in hominis dignitate servabis. Quod si ex ira rem opereris, peccabis in animam tuam eam necessariis defraudando. Quod malum si tu tibi intuleris, quis avertet? si tu te ita dedecore afficis, quis decorabit? » Secundus sensus: « Serva te, fili, tranquillum et imperturbatum. Cum enim anima tua excelsior sit rebus aliis, indignum est te ab eis turbari aut pollui. Si vero tu te turba-veris aut pollueris, quis te justum existimet? » *Tertius* est: a In patientia vestra possidebitis animas vestras. Igitur impatiens amittit se. Non ergo dat honorem anirnæ suæ. Quod si tu tibi contumeliam irrogas, auferens te tibi, a quo vis honorari? » Hæc Palacius. Rursum honor anirnæ debitus est, ut illa quasi regina imperet corpori et sensibus, quasi subditis et ancillis. Nam, ut ait Aristoteles I *Politic.*: a Anima naturaliter dominatur corpori, sicut dominus servo; cum autem hoc dominium stat, omnia bene. » El Plato apud Stobæum, *serm.* 21: « Quomodo dominantur, inquit, pro illis quæ serviunt semper sunt honoranda. Quapropter merito post dominantes deos, et eos qui illos sequuntur, animum nostrum colendum, secundoque loco habendum jubeo. Nemo autem recte animum suum honorat, nisi qui vitris fugatis pietatem et justitiam colit, n Qui enim vitiis servit, eam dehonestat, et similem brutis, imo dæmonibus, efficit.

Porro S. Fabianus, epwt. 2, sic legit: « Fili, in

mansuetudine serva animam tuam, et da illi honorem, cui honor competit. » Indique probat honorandos esso propositos, non autem reprehendendos a subditis: nam, ut ait S. Bernardus *serm.* 85 in *Canlic.*: a Modestia animi probat virum sapientem, constantia virum virtutis ostendit. »

Secundo Rabanus: « In mansuetudine, ait, animam servat, qui per humilitatem opera exercet pietatis; et dat illi honorem secundum meritum suum, qui se spe futuro mercedis pro studio consolatur justis laboris: quia Deus reddet singulis secundum opera sua. » Et Lyranus: « Serva, ait, in mansuetudine, id est, moderatione et securitate virtutum, animam tuam, » subjiciendo ei carnem et appetitum sensitivum.

Tertio, solcrter et apposite Jansenius hæc, ut cum procedentibus et sequentibus connectât, pressius accipit, arctatque ad studium laborandi, ut hoc labore quis sibi viciū paret, quasi hic radicem inertis, scilicet superbiam, et ex ea nascentem impatientiam, succidat per contrariam humilitatem, et ex ea nascentem mansuetudinem, q. d. Noli in laborando ob laboris molestiam et difficultatem fieri impatiens, ideoque piger et tardus; sed humiliter et mansuete laborem omnem suscipe et capesce, quia per cum glorificabis animam tuam, dando illi honorem, id est, sustentationem et alimoniam, quæ ei pro sua dignitate debetur. *Honor* enim in Scriptura sæpe alimoniam significat, ut cum dicitur: « Honora patrem et matrem, » *honora*, id est cole, obedi, et ale, si indigent. Et: « Qui bene prosunt presbyteri, duplici honore (id est, duplici stipendio) digni habeantur, » I *Timoth.* v, 17. Multi enim nolunt laborare, eo quod laborem se suaque dignitate indignum putent. Hoc refellit Siracides, dicens laborem esse honorem et gloriam anirnæ, ejusque dignitati congruum, imo debitum; quia per laborem sustentatur vita anirnæ in corpore, ut decenter vivere, vestiri et conversari possit: quæ omnia succiduntur per pigritiam, quæ facit hominem egere omnibus, et fame contabescere, ut anima in corpore percat et intereat, quæ summa est anirnæ indignitas, æque ac injuria et calamitas.

32. Peccantem animam suam quis justificabit? vers. /
ET QUI S HONORI FICABI T EXHONORANTEM ANIMAM SUAM?
— Græce ὁ w « ὁ w, id est, *vitam suam*. *Primo*, juxta primum sensum proced. vers, datum, sensus est, q. d. Serva animam tuam in mansuetudine, ut iræ cæterisque animi passionibus jam sedatis domineris, in quo, uti dixi, honor et decor anirnæ tuæ consistit. Nam si per superbiam, iram, invidiam, impatientiam, etc., pecces in animam tuam, *quis te justificare*, id est, justum pronuntiare, vel juste a culpa excusare poterit? rursus, quis te honore dignum censebit, cum tu ita per vitia dehonestes et conspurces animam tuam? Unde Tigurina vertit: *Quis justum dicat*

eum *qui peccat in animam suam ? aut quis vitam suam infamantem honoret?* alii : *Quis honorabit eum qui dedecorat vitam suam ?* Quot enim peccata perpetrat, tot dedecora conjicit in animam vitamque suam. Syrus : *Fili mi, eum qui condemnat animam suam, quis justificabit? aut quis honorat eum qui contemptibilem reddit animam suam?* Unde Rabanus : a Exhonorat, inquit, animam suam, qui peccatis illam polluit; et quis justitiæ illi tribuit meritum, quem constat suæ salutis habere neglectum ? Omnes enim nos oportet stare ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis sui, prout gessit, sive bonum, sive malum. » *Secundo*, juxta secundum sensum vers, præced. datum, *q. d.* Piger et otiosus, qui laborando non vult sibi victum parare, peccat in animam suam, quia eam famis et mortis periculo exponit : quis ergo eum justificare aut excusare poterit? Rursus idem dehonestat animam sua acedia, otio et superbia; quis ergo eum honore dignum censebit? *q. d.* Superbus et gloriosus per superbum otium, quo laborem manuum quasi se indignum detrectat, ambit honorem et gloriam. At errat; cum enim ipse superbia et pigritia dehonestet animam suam, imo eam fame sinat contabescere, quis eum jure honorare, aut honore dignum censere poterit ?

Vcn». 33. Pauper gloriatur per disciplinam et timorem SUUM, ET EST HOMO QUI HONORIFICATUR PROPTER SUBSTANTIAM suam. — Pro *gloriatur et honorificatur*, græco est idem verbum id est honoratur, honore et gloria allicitur, *q. d.* Pauper honoratur ob morum disciplinam et timorem Dei, at dives honoratur propter opes et substantiam. Ergo potior est honor pauperis quam divitis, idque tanto, quanto potior est timor Dei omnibus mundi opibus. Ne ergo pauper tristetur, quod carens opibus, careat pariter honore mundano, quia honorem habet majorem et allions ordinis, puta divinum ex timore Dei ; vicissim dives non superbiat quod honoretur propter opes, quia exilis est hic honor, si ad honorem, quem parit limor Dei, comparetur. Unde Tigurina : *Pauper propter scientiam suam* (practicani, quæ in bene operando et juste vivendo consistit) *et religionem, gloriam adipiscitur, et dives ob divitias in honore est*; Syrus : *Fst pauper qui honoratur propter sapientiam suam, et est dives qui in honore habetur jiropter divitias suas*. Præclare Nazianzenus in *Tetrastichis* :

W"/
bor in-
lu
Opibus carente nil viro securius :
Spes ille totas in Deo fixas tenet,
Melior egestas improbe partis bonis.
Vix unquam acerba sustulit quemquam fames,
At certa crimen improbis mors est viris.

Idem, in carmine *De Beatitud.* :

Felix qui Christum fortunis omnibus emit ;
Felix qui pectus tradidit omne Deo.

Idem, tract. *De Vitæ itineribus* :

Nil autem hic firmum, pnrvidit Christus, ut esset,
Quo toa firmorum pectora tangat amor.

Contrarium est judicium mundi et mundano*rum, qui felicitatem ponunt in rerum copia, infelicitatem in inopia; unde tanti quemque æstiment, quantas habet opes, juxta adagium quod citat S. Augustinus lib. *De Doctr. Christ.* : a. Quantum habebis, tantus eris, v Et illud Juvenalis *Satyr.* 3 :

Quantum quisque sua nummorum servat in arca,
Tantum habet et fidei.

El illud olim celebre : *pecunia vir.*
Unde et Horatius lib. III *Serm.*, satyra 2:

Omnis enim res
Divitiis paret, quas qui construxerit, ille
Clarus erit, foriis, justus, sapiens, etiam rex.

Et Menander :

Epicharmus quidem deos esse dicit
Ventos, solem, terram, aquam, ignem, stellas :
Ego autem utiles deos esse arbitror
Argentum nostrum et aurum.
Nam illos si collocaveris in domum,
Pete quidquid voles, assequeris omnia

Verum melius sapere Philosophi, qui paupertatem divitiis æquarunt, imo antetulerunt, tanquam sapienti® et virtutis instrumentum. Unde Crates abjecit aurum, ut securius philosopharetur; Archelaus paupertatem aiebat esse matrem frugalitatis, continenti®, modestis, adeoque omnis virtutis gymnasium. Diogenes dictitabat eandem omnia docere, et virtutem esse quæ per se disceretur, cum opulenti inultis egeant præceptis, ut temperanter vivant, modestiam servant, corpus exerceant, etc. Ha Stobæus *serm.* 95.

34. Qui autem gloriatur in paupertate, quanto **von.34.**
MAGIS IN SUBSTANTIA? ET QUI GLORIATUR IN SUBSTANTIA, PAUPERTATEM VEREATUR. — HIC VATUS TUTSUS facit ad solandam pauperum depressionem animi, et ad retundendum divitum fastum, *q. d.* Pauperis honor est solidus, quia situs in solido timore Dei, ideoque facile crescere et augeri potest additis ei divitiis. Sæpe enim Deus timentes se ditat; quare tunc duplici titulo accedet ei honor, scilicet, titulo timoris Dei, et titulo opum. Sicut enim imago pulchra magis pulchrescit, si limbo aureo circumdetur : sic et virtus in se pulchra magis pulchrescit, si opibus honestetur : quare tunc quasi duplex viro accedit decor et honor; uti contigit Danieli, cum is ob virtutem et sapientiam præpositus fuit Babyloni, honoratus a rege omnibusque principibus, *Dan.* n. 18. Dives vero carens timore Dei, imo fastui et luxui vacans, vero honore caret, et vano duntaxat potitur, qui situs est in copia opum ; vamm enim esse liquet, ex eo quod dives facile pauper effici possit, ut in dies fieri videmus ; quare tunc omni honore, etiam vano, qui silus erat in opibus, destituetur

Alludit ad illud *Ecctesiastæ* vu, 12 : « Utilior est sapientia cum divitiis, et magis prodest videntibus solem. Sicut enim protegit sapientia, sio protegit et læcunia. Hoc autem plus habet eruditio et sapientia, quod vitam tribuunt possessori suo. » Hunc sensum exigunt Græca, quæ sic habent ; *Qui vero pauper honoratus est, quanto dives esset idem honoratior? et qui infamis est in divitiis, quanto foret in paupertate magis ?* Ha Tigurina. Syrus : *Qui honoratur in paupertate, in divitiis suis quanto magis? et qui contemptibilis* (vel illeccbro-susetvoluptuosus) *est in paupertate sua, in divitiis suis quanto magis?* Quæ verba alium innuunt sensum, q. d. Pauper, si timeat Deum, honoratur in paupertate sua : idem, si fiat dives, honorabitur magis. At pauper qui non timet Deum, imo sua prodigit vacando veneri et ventri, inhonoratur in paupertate sua, el multo magis inhonorabitur, si fiat dives; quia per divitias fiet intemperantior, nsolenior, superbior, itaque majus odium el *probrum sibi* accerset. Complutenses Lanium habent : *Qui honoratur, vel glorificatur, in parperiate, quanto magis in substantia?*

Pauperes ergo solentur se his verbis, quibus Tobias solatus est se et filium, dicens cap. iv, vers. 23 : a Noli timere, fili mi ; pauperem quidem vitam gerimus, sed mulla bona habebimus, si timuerimus Deum, et recesserimus ab omni peccato, et fecerimus bene. » Et illis S. Jacobi cap. n, 3 : « Nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, divites in fide, et hæredes regni, quod repromisit diligentibus sc? » Et illis Christi : « Pauperes evangelizantur. n Et : « Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cadorum, * *Matth.* v, 3. Et illis Davidis de Christo : Pauper sum ego, et in laboribus a juventute mea, v *Psal.* lxxxvii, 10. a Vulpes enim foveas habent, et volucres cœli nidos : filius autem hominis non habet ubi caput reclinet, » *Matth.* cap. vm, 20.

Præclare S. Leo, serm. I in *Quadrages.* : « Semper dives, inquit, est Christiana paupertas, quia plusest, quod habet, quam quod non habet ; nec pavet iu isto mundo indigentia laborare, cui donatum est iu omnium rerum Domino omnia possidere. » El Salvianus Massiliensis : « De illis, inquit, qui expediti al) omnibus sarcinis **Salvatoris vimi** sequuntur, et Dominum Jesum Christum, non sanctiLde solum, sed etiam paupertate imitantur, nihil est quod dici possit, nisi illud tantum, quod etiam Propheta dixit : Mihi autem nimis honorati sunt amici tui, Deus. Vos autem non aliter quam imitatores Christi honoro, non aliter quam Dei imagines colo, non aliter (piam membra Christi suscipio, u Atque hi cum possessione sint divites, voluntate pauperes, possunt gloriari, tam in substantia, quam in paupertate; imo hæc est summa gloria, divitiis per contemptum dominari, uti fecit Alclhius gener S. Paillæ, uii dixi vers. 26; item Pammachius ejusdem ge-

ner, cujus proinde gloriam Ha celebrat S. Hieronymus epist. 26 ad *Pammachium* : « Non est parum virum nobilem, disertum, locupletem, potentium in plateis vitare comitatum, miscere sc turbis, adhærere pauperibus, rusticis copulari, de principe vulgum fieri; sed quanto humilior, tanto sublimior est : lucet margaritum in sordibus, et fulgor gemme purissima) etiam in luto radiat. » Et mox : « Antequam Pammachius Christo tota mente serviret, notus erat in senatu; sed multi alii habebant insulas proconsulares, lotus orbis hujuscemodi honoribus plenus est. Primus erat, sed inter primos præcedebat alios dignitate, sed et alios sequebatur : quamvis clarus honor, vilescit in turba; et apud viros bonos indignior fit ipsa dignitas, quam multi indigni possident : at nunc omnes Christi Ecclesiæ Pammachium loquuntur, mirantur; miratur orbis pauperem, quem hucusque divitem nesciebat, » Mortua enim Paulina uxore, S. Paulæ filia, ex Consule Ronfro fecit sc monachum, æque ac S. Paulinus, Alethius et alii isto ævo, quorum mater et ante iguana fuit S. Paula, discipula S. Hieronymi. Unde do eodem paulo ante : « Nostris temporibus, inquit. Boma possidet quod mundus ante nescivit. Tunc viri sapientes, nobiles, potentes Christiani, nunc multi monachi sapientes, potentes, nobiles, quibus cunctis Pammachius meu> sapientior, polentior, nobilior, magnus in magnis, primus in primis, monachorum. » Et post nonnulla : « Quis enim crederet ul consulum pronepos, et Furiani germinis derus, inter purpuras senatorum, furva tunica pullatus incederet, el non erubesceret oculos sodalium, ul deridentes se derideret ? »

Anagogico Rabanus : « Pauper, Inquit, est, qui in timore Domini, el observantia vene religionis lotam gloriam suam sta uit; de quo Paulus : Qui gloriatur, in Domino gloriatur. Qui autem gloriatur in paupertate sua, quanto magis in substantia ? Ille autem qui in tribulationibus gaudet, in necessitatibus, in angustiis nunc pro Christo, quanto magis gaudebit, quando pervenerit ad retributionem futuram, et ad divitias veras quæ electis Dei servantur in regno coelesti ? Qui autem gloriatur in substantia, paupertatem vereatur. Hoc est, ille qui totam fiduciam suam ponit in terrenarum rorum abundantia, paupedatem futuram vereatur, memoretque semper illam Evangelicam parabolam de divito purpurato et paupere Lazaro : quomodo ille de gloria temporali in tormenta projectus est (eterna ; iste autem de miseria præsenlis vitæ, ad gaudia conscendit sempiterna. De quo et per Jacobum dicitur : Glorictnr autem frater humilis in exaltatione sua, dives autem in humilitate sua; quia omnis qui adversa humiliter pro Domino suffert, sublimiter ab illo regni præmia percipiet. E contrario autem dives in humilitate sua gloriatur : quod per ironiam dicitur; quando gloriam suam, qua de divitiis

Moral,
melior
f»l per-
Gttorliu
nuli*,
q am
jQ»'us
Bup.r-

superhiebaĩ, el pauperes despiciebat, aut etiam opprimebat, perpetua peería íímtam esso conspexoriL »

Mystico, cum totum line caput impetat et exagitet superbós et superbiam, ha*¿ accipi possilo! de paupere» sed humili; oc divile, sed superilo oh suas virtutes, bona opera pt merita, q. d. Melior est peccator pœnitens qui pauper est meritis, sed dives humilitate, quam justus divos mentis, sed iis superbiens. Hoc est quod vulgo dicitur: « Melior est peccator humilis, quam justus superbus. » Nam ille humilitate in mentis crescet, hio superbia decrescet, imo a Deo desertus labetur in peccatum mortale, quo omnia merita perdet, fictquo pauperrimus. Id ita liquet in parabola Publicani humilis et Pharisau meritis superbi, (piam recenset Christus Lue® xvm, 10 et seq. Publicanus enim confiions, dicensque: « Deus, propitius esto mihi peccatori, » meruit audire a Christo: u Dico vobis: Descendit hic justificatus in domum suam ab illo: quia omnis qui se exaltat, humiliabitur; et qui se humiliat, exaltabitur.» De quo S. Gregorius, lib. XIX *Moral*, xvii: « Pharisæus, inquit, gratias recte egit, sed perverse se super Publicanum extulit; civitatem cordis sui extollendo prodidit, quam abstinendo et largiendo servavit. » El paulo post: « Unde magno opere oportet et bona semper agere, et ab ipsis nos bonis operibus caule in cogitatione custodire, ne, si meritem elevent, bona non sint, quæ non auctori militant, sed elationi. Eleazar namque in pradio elephantem feriens stravit, sed sub ipso, quem exstinxit, occubuit. Quos ergo iste significat quem sua victoria oppressit, nisi eos qui vilia superant, sed sui ipsa quæ subjiciunt superbiendo succumbunt? Quasi enim sub hoste quem proster nit moritur, (jni de culpa quam superat elevatur.»

Quocirca idem S. Gregorius lib. XXI *Moral*, cap.

xxvi, sapienter docet eunti in coelum imitandos esse viatores, qui non quantum vi® confecerint; sed quantum conficiendum restet semper considerant, et præ oculis habent. Hinc Christus detonat in Angelum Laodice®: « Dicis quod dives sum, el locupletatus, el nullius egeo, et nescis quia tues miser, el miserabiljs, el pauper, et æcus, et nudus, » Apoca/. iu, 16. Audi S. Chryso* stomum hom. 5 *De InOmprehensibdi D i natura:* v Atque ul {denius inteliigas quam sil bonum nihil magnum de sc opinari, linge animo bigam duplicem, quarum sul) altera virtus juncta sit cum superbia, sub altera peccatum cum humilitate. Videbis enim bigam illam peccati virtutem facile anteire, palmamque decursionis celerioris oblinere, non peccati pernecitate, sed conjugat® humilitatis facultate; contra bigam alleram virtutis retardari et vinci, non imbecillitate virtutis, sed superbia* mole ac pondere. Ut enim humilitas præ summa sua excbllenUa peccati superat pondus, atque in cœlom pervenit: sic sujwrbia præ nimio suo pondere, ac intolerabili onere sue molis privale!, adeo ul etiam levissimam illam el supernam virtutem vincat, denrsumque versus facile detrahat.» Optatus Milevitapus, hh. Il *fon-ira /'armen.*, non longe alme: «Publicanus, ait, humilis, hotiincin se esse cognoscens, sic rogavit dicens: Propitius esto milii peccatori; mc justificari meruit. Sic superbia in Phari^æo magistro vestro dc templo damnata descendit. Meliora inventa sunt peccata cum humilitate, quam inni> entia cum superbia. » Quocirca prudenter S. Bernardus semi. 13 in *Cantic.*: • Magna, iuquitret rara virilis profecto est, ut magna licet operantem, magnuin te nosc as, et manifestam omnibus tuam te solum latere sanctitatem. Mirabilem te apparere, el contemptibilem reputare, hoc ego ipsis virtutibus mirabilius JudicÒ. »

CAPUT UNDECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Cap. precedenti egit dc superbia, nunc hoc capite agit de opposita illi virtute, scilicet humilitate et modestia, primo igitur, avers. 1 usque ad il, sex modestia; modos et species assignat. Nam docet sapipitem esse humilem et modestum in pulchritudine et statura, in vestitu, in honore, in iudicio et vituperio, in responsione et loquela, in multis negotiis et opibus. Secundo, a vers. 11 asquead 31, duos ad cam dai stimulos, scilicet primum, vers. 10 el seq., quod omnia sint Dei, qui cuique suam sortem bonam vel malam, divitias vd paupertatem, pro sua sapientia et beneplacito distribuit. Secundo, vers. 20 et seq., quod cuique instet mors, tn quo Deus cuique pro meritis premium rependet. Docet ergo non tam a Libare hominis, quam a Dei manu et munere exspectandas cs^e divitias, ecquo ac paupertatem, sapientiam, scientiam, dilectionem exteraque omnia, ac preesertim retributionem meritorum cujusque in hora mortis. Tertio, a vers. 31 usque ad finem, docet in domum non esse recipiendos hospites dolosos, superbos, malitiosos et alienigenas. Recitat magnam hujus capitis partem juxta Latinam Vulgatam, pene ad verbum Lucius Papa el Martyr, cpisL I, qui fuit coxvns Origeni, vixitque sub Gallo et Volusiano Imprcr. anno Domini 25 L Unde colligas quam antiqua et sincera sit Lut na versio Ecclesiastici. Exstat inter Decretales Pontif. tom. 1.

1. Supieutia humiliati exaltabit caput illius, el in medio magnatorum oonsedero illum

faciet. 2. Non laudes virum in specie sua, neque spernas hominem in visu suo. 3. Brevis in volatilibus est apis, et initium, dulcoris habet fructus illius. 4. In vestitu ne gloriaris unquam, nec in die honoris tui extollaris: quoniam mirabilia opera Altissimi solius, et gloriosa, et absconsa, et invisa opera illius. 5. Multi tyranni sederunt in throno, et insuspiciabilis portavit diadema. 6. Multi potentes oppressi sunt valide, et gloriosi traditi sunt in manus alterorum. 7. Priusquam interroges, ne vituperes quemquam: et cum interrogaveris, corripe juste. 8. Priusquam audias, ne respondeas verbum: et in medio sermonum ne adjicias loqui. 9. De ea re, quæ te non molestat, no certeris: et in iudicio peccantium ne consistas. 10. Fili, ne in multis sint actus tui: et, si dives fueris, non eris immunis a delicto. Si enim secutus fueris, non apprehendes: et non effugies, si praecucurreris. 11. Est homo laborans, et festinans, et dolens impius, et tanto magis non abundabit. 12. Est homo marcidus, egens recuperatione, plus deficiens virtute, et abundans paupertate. 13. Et oculus Dei respexit illum in bono, et erexit eum ah humilitate ipsius, et exaltavit caput ejus: et mirati sunt in illo multi, et honoraverunt Deum. 14. Bona et mala, vita et mors, paupertas et honestas a Deo sunt. 15. Sapientia et disciplina, et scientia legis apud Deum. Dilectio, et viæ bonorum apud ipsum. 16. Error et tenebræ peccatoribus concreata sunt: qui autem exultant in malis, consenescent in malo. 17. Datio Dei permanet justis, et profectus illius successus habebit in æternum. 18. Est qui locupletatur parce agendo, et hæc est pars mercedis illius. 19. In eo quod dicit: Inveni requiem mihi, et nunc manducabo de bonis meis solus: 20. et nescit quod tempus præteriet, et mors appropinquet, et relinquat omnia aliis, et morietur. 21. Sta in testamento tuo, et in illo colloquere, et in opere mandatorum tuorum veterasce. 22. Ne manseris in operibus peccatorum. Confide autem in Deo, et mane in loco tuo. 23. Facile est enim in oculis Dei subito honestare pauperem. 24. Benedictio Dei in mercedem iusti festinat, et in hora veloci processus illius fructificat. 25. Ne dicas: Quid est mihi opus, et quæ erunt mihi ex hoc bona? 26. Ne dicas: Sufficiens mihi sum, et quid ex hoc pessimabor? 27. In die bonorum ne immemor sis malorum; et in die malorum ne immemor sis bonorum. 28. Quoniam facile est coram Deo in die obitus retribuero unicuique* secundum vias suas. 29. Malitia horæ oblivionem facit luxuriæ magnæ, et in fine hominis denudatio operum illius. 30. Ante mortem ne laudes hominem quemquam, quoniam in filiis suis agnoscitur vir. 31. Non omnem hominem inducas in domum tuam: multæ enim sunt insidiæ dolosi. 32. Sicut enim eructant præcordia foetentium, et sicut perdix inducitur in caveam, et ut caprea in laqueum: sic et cor superbiorum, et sicut prospector videns casum proximi sui. 33. Bona enim in mala convertens insidiatur, et in electis imponet maculam. 34. A scintilla una augetur ignis, et ab uno doloso augetur sanguis: homo vero peccator sanguini insidiatur. 35. Attende tibi a pestifero, fabricat enim mala: ne forte inducat super te subsannationem in perpetuum. 36. Admitte ad te alienigenam, et subvertet te in turbine, et abalienabit te a luis propriis.

PRIMA PARS CAPITIS.

DE HUMILITATE ET MODESTIA, CUJUS SEX MODOS ET SPECIES ASSIGNAT.

•TU I. 1. SaPIFVTIA HUMILIATI EXALTABIT CAPUT ILLIUS, PrO *humiliati* gTæCe CSt TûTTittvou, id est **humilis**,
et medio mmaatorum consedere illim faciet.— quod tripliciter accipi potest: *primo* euim **humi-**

lis dicitur vilis et abjectus, qualis est pauper: ita Palacios; *secundo*, qui ex virtute humilitatis se deprimit et humiliat: ita Lyranus et Hugo; *tertio*, qui ab iis humiliatur et deprimitur. Ita Dionysius. Quilibet ergo humilis si sapiens sit, ac sapienter, id est, modeste et humiliter, sui abjectionem ferat, vel sponte capessat, certo speret sui exaltationem: nam a omnis qui se humiliat, exaltabitur. » Hæc enim est lex ab æterna Veritate sancta, tertio a Christo repetita et stabilita, nimirum *Matth.* xxin, 12; *Luca* xiv, H; *Lucæ* xvm, 14. Unde clare et breviter Tigurina vertit: *Sapientia exaltat caput humilis, et eum inter proceres collocat.* Hoc non semper fit in hac vita, sed sæpe: uti videre est in electione Romanorum Pontificum, Episcoporum, Prælatorum, etc. Ad hæc enim munia eligendi sunt, et eliguntur non nobiles, non divites, sed sapientes, esto humili genere nati. In altera autem vita fiet omnibus humilibus, et semper, imo in æternum. Sic S. Franciscus merito humilitatis evectus est in cœlis ad summum Angelorum ordinem, collocatusque inter Seraphinos, uti revelavit Deus, teste S. Bonaventura in *Vita S. Francisci*. Syrus, *sapientia pauperis exaltabit caput ejus, et inter principes sedere faciet eum.* Ita sapientia exaltavit humiliatum in carcere Josephum, cum eum ad principatum /Egypti evexit; Mosen profugum, cum eum ducem et liberatorem populi constituit; Daniele, cum eum o lacu leonum ereptum Babylo ni præfecit. Humilitas ergo est scala per quam ad sublimitatem ascendere oportet; « quia hæc est via, <4 non est aliapræter ipsam: qui aliter vadit, cadit potius quam ascendit; quia sola est humilitas quæ exaltat, sola quæ ducit ad vitam, » ait S. Bernardus *serm.* 2 *De Ascens.*

Exemplum memorabile et appositum est in Vita B. Alcuini, sive Albini Flacci, præceptoris Caroli Magni, quæ operibus ejusdem præfigitur: Carolus Magnus, inquit, orationis gratia unaque desiderata collocutionis muluæ cum Albino, sepulcrum S. Martini suis cum filiis Carolo, Pipino ac Ludovico, visitare studuit. Quo in loco tenens manum Albini, ait secrete: « Domine magister, quem de his filiis meis videtur tibi in isto honore, quem, indigno quanquam, dedit mihi Deus, habere me successorem? » At ille vultum in Ludovicum dirigens, novissimum illorum, sed humilitate clarissimum, ob quam a multis despicibilis notabatur, ait: « Habebis Ludovicum humilem, successorem eximium. » Hoc tunc solus audivit Carolus; sed cum eosdem reges erecta cervice, et Ludovicum humili orationis gratia in ecclesiam S. Stephani postea incedere cerneret, sedens in loco, quo sepeliri volebat, inquit sibi assistentibus: « Cernitis Ludovicum fratribus suis humiliorem? Certe videbitis hunc patris celsissimum successorem. » Nec non cum, paulo post, communionem corporis Christi et sanguinis manu propria eis misceret, idem Lu-

dovicus humilitate clarissimus, pr® omnibus patri sancto inclinans, ejus osculatus est manum. Tunc vir Dornini assistenti sibi ait Sigulfo: « Omnis qui se exaltat, humiliabitur; et qui se humiliat, exaltabitur: certe istum post patrem Francia gaudebit habere Imperatorem, n Hoc nos jam factum et videmus et gaudemus. Depositi sunt qui videbantur cedri, et exaltata est oliva fructificans in domo Domini. Hucusque auctor Vitæ.

Simile, sed terribile extat apud B. Petrum Damianum *epist.* 14 *ad Desiderium Abbatem*, cap. vi, ubi narra i clericum blasphemum dicentem in se falsam exstisse illam Christi sententiam: « Omnis qui se exaltat, humiliabitur. * Nam si ego, inquit, me meis adversariis humiliter inclinassem, hodie tot possessionum et clientum copiam non haberem; clericum, inquam, hoc dicentem, in prælio cœlitus ense fulgureo fuisse transfixum.

Alludit et quasi citat illud Salomonis: a Gloriam soU præcedit humilitas, » *Proverò.* xv, 33. Ratio est, &Texli- quam idem dat cap. ii, 2: < Ubi fuerit superbia, ubi ibi et contumelia; ubi autem humilitas, ibi et sapientia. » Sapientia autem exaltat et glorificat. Inde idem, cap. xxix, 23: « Superbiam, inquit, sequitur humilitas, et humilem spiritu suscipiet gloria. » Nam, ut ait S. Chrysostomus *homil.* 15 *in Matth.:* « Sicut superbia omnium fons malorum est, ita humilitas cunctarum origo virtutum. »

Hanc gnomen apposite citavit R. Simeon; invitatus enim ab Alexandro rege Judæorum ad convivium, al» coque collocatus inter se et reginam, cum rex ei diceret: « En quantum te Phariseum honoro; » respondit: « Jure et merito id facis: nam lex dicit: Sapientia humiliati exaltabit caput illius, et in medio magnatorum consedere faciet illum. » De quo plura in additione ad Ben-Sira in fine libri.

Id ipsum a Salomone, Siracide et Hebrois di- <*) dicerunt Gentium sapientes. Arabum proverbium &2/* exstat *Cent.* I, num. 30: « Esto in pueritia tua humilis, ut sis in senectute tua exaltatus. » E Græcis Plato, lib. V *De Impubi.*, censuit, « reges non esse creandos, nisi philosophos, » puta ethicos et modestos. E Romanis Seneca in *Proverbiis* hæc habet: « Vis omnibus esse notus? prius effice ut neminem noveris. Vis habere magnum honorem? dabo tibi magnum imperium: Impera tibi. Si vis beatus esse, cogita hoc, primum contemnere, ei contemni. » Mystice Rabanus: « Sapientia humiliati est fides Christi, quæ per dilectionem operatur. Hæc non philosophiam humanam, nec jactantiam vanam hujus mundi sectatur; sed mansuetudinem et modestiam semper sui domini imitatur, qui dixit: Discite a me quia mitis sum, et humilis corde. Unde fiet quod subjungitur: Et invenietis requiem animabus vestris. Possessores enim suos in medio magnatorum consedere faciei, quando eos cum Patriarchis et Prophetis, cum Apostolis et Martyribus, et cæteris Sanctis regni cœlestis tribuet esse participes. >

Vm 1 2. NOX UUDES VIRUM ꝛN SPECIE (GnæCC **b xi**)!re,
h **JmT** id est, in formaci pulchritudine) sua, mqli i spi if

ci» >aS HOM,XfeM ,N v,sü SL(b — id t»sl, oh a>peclum
suuin, ob aspectabilem et de>picdl)iwm ejus formam, si videlicet deformis sit, pusillus, contractus, gibbosus. Est Hebralsmus, el Hebraica metonymia : ponitur enim polentia pro objecto, puta visus vel aspectus pro re visa et aspectabili. Tigurina, *ne laudes virum de pulchritudine sua, nec quampiam ob formam suam vituperes*; Syrus, *ne laudaveris hominem (pii speciosus est in aspectu suo, et ne contumelia afficias hominem (pii vilis est in aspectu suo.* a Prohibet, ait Habanas, ne quis juxta speciem corporis æstimet qualitatem mentis, quia sicut divisa est natura anima? et corporis, ita et dignitas eorum est diversa : nec consequens csl ut quantitatem staluræ sequatur mudus sapientia?.

c» » Causa est *prima*, quod forma et pulchritudo sit quid feminineum, ac proinde viro sapienti spernendum. Inde physici docent feminam et formam insignem produci, si viri semen in lævam, id est femineam, uteri muliebris partem inciderit; quod si secus contingat, marem prddtici. Notat Lactantius, lib. *De Opificio Dei*, cap. xn, « illum aliquid in se habere feminineum supra quam decus virile patiatur, vel formam insignem, vel nimium candorem, vel corporis lievitata, vel artus delicatos, vel staturam brevem, vel vocem gracilem, vel animum imbecillem, vel ex his plura. » Ac paulo post subdit de maribus (pii minus sunt pulchri, qiam feminæ : « Sed plus roboris maribus attributum est. Vir itaque est nominatus, quod major m eo vis est quam in femina, et hinc virtus nomen accipit. Item mulier, ut Varro interpretatur, a mollitie est dicta velut mollior.

Quærit S. Ambrosius lib. *De Institut, virginis*, cap. m, cur, « catti bous, *Genes.* i, omnia opera sua laudari!, cælum, terram, maria, n clem et diem, quod ista proficerent ad usum laboris, illa ad fructum quietis; laudaverit cl feras bestias; ubi ad hominem ventum est, solus non videtur esse laudatus, propter quem omnia generata sunt? Quæ igitur causa csl, nisi forte ca, quia alia in specie sunt, homo in occulto ? Nihil in bestiis jiltts reperiatur, quam quod videtur : in homine nihil ed inferius, quam quod videtur; qui cum ex animo constet el corpore, hoc ulique in eo servii quod videtur; illud autem in eo regit; quod non videtur. Melilo ergo alia in exordio laudantur, istius laudatio non promitur, sed reservatur; quia aliorum gratia foris, hujus intus est : aliorum in nativitate, hujus in corde. Quid enim tam alani et tam profundum, quam mens hominis, quæ quasi involucro quodatn corporis tegitur et occultatur, ut eam haud facile quisquam introspicere et speculari queat? Ideo ergo homo non ante laudatur, (juin non in forensi pelle, sed inioriore homine ante probandus, sic prredicandum est : quem prodare delinivit Apostolus Pe-

trus, dicens, absconditum esse cordis hominem in incorruptione quieti et modesti spiritus, qui est ante Deum locuples. El paulo inferius : Quid autem locupletius quam quod ad imaginem Dei est, ac similitudinem? Ad imaginem anioni interior est homo, non isle exterior : ille qui sensu æstimatur, non qui oculis comprehenditur. Ille ergo nobis spectandus est, qui serius investigatur. Ideo Deus non putavit hominis fabricam esso laudandam, quia major ejus virtute est porlio. Proclara quidem species, et præstantior cæteris animantibus : sed irrationabilia specie corporis æstimcnlur; ea autem qttte rationis plena sunt, communem laudem sequestrent. Homo igitur mihi non tam vultu, quam allectu admirandus emirical atque excellat. »

Secunda, quod Deus el natura ita partiantur sua scouxku dona, ut cui dant dotem unam, negent alleram; et cui negant unam, donent alteram. Unde feminis dedit pulchritudinem, negavit vigorem mentis et sapientiæ, quam dedit viris qui minus habent pulchritudinis. Sic Cato ait :

Ingenio pollet cui vim natura negavit.

Cicero : a Valentissimo quisque corpore longissime abest a sapientia. »

Forma ergo el pulchritudo est exile et ferai- Moni-
neura bonum, ideoque caducum ct despiden-fV™

dum : « Est nimirum, ail Tiraquielhis lib. II *Con-nub.* num. 19, l'orma res caduca, evanida, fugax, decidua, velox, fluxa, rapida, eodem pene momento virescens cl arescens; non secus ac lîosculi, quorum vita dialis, qui matutino tempore pulcherrimi, ante vesperum evanescent, magna (ul scribit Plinius lib. XXI, cap. i) hominum admonitione, quæ speciatissime iloreant, celerrime marcescere : <juasi inlelligei et Plinius formam eo celerius ociusve elabi, quo magis conspicua est. Galenus in *Exhortatione ad bonas artes* eos laudat, qui judicant formam vernis floribus esse similem, ul qui brevem voluptatem habent; simulque laudat Lesbia? dictum : Nani qui formosus csl, tantisper est, dum videtur. Fallax, ait ille omnium sapienlissimus, *Droierb.* cap. ull., gratia, et vana csl pulchritudo. »

Virgilius, vel quisquis est auctor in canninole *Rosa*, sic canit:

Collige, virgo, rosas, dum flos novus ct nova pubes;
El memor esto ævum sic properare luuui.

Et Ovidius lib. II *De Arte amandi* :

Forma bonum fragile est, qunntumqjie accedit nd
Fit minor, ct spatio carpitur illa suo. [annos,
Nec semper viola», nec semper lilia florent.
Ei riget amissa spina relîela rosa.

Philo Judæus, ijni in nostra el Græcorum philosophia facile cæteros antecellit, in eo libro quem do Providentia scripsit: « Forniósilatn, inquit, corporis se jacture iüenlis compos nemo poterit,

quæ brevi adeo exstinguitur tempore, ut, antequam florescat, defloruisse videatur, *n* Quod el usurpavit Eusebius lib. *J)c Evangel. praeparat.* Vili, cap. V. Crispus quoque Sallustius, Romana ille primus in historia, de bello Jugurthino, in caindem fero sententiam hæc prodidit : « Igitur præclara facies, magnæ divitiæ, visque corporis, et omnia alia hujusmodi brevi ditabuntur. » Et alibi : a Dignitas formæ aut morbo, aut ælate deflorescit.)» Et iterum in *Catilinaria* : « Formæ, inquit, gloria fluxa atque fragilis est. » Plularchus in lib. *De Liberis educandis* : « Forma præcipuumesl quoddam bonum, at caducum parvoqnc durans tempore. » Socrates autem apud Laertium, in *Vita Aristotelis*, formam appellabat

hoc est, *exigui temporis tyrannidein*, «quod scilicet ejus gratia mox defloresceret. » Domitianus apud Suetonium dicebat, «nihil brevius esse decore. » Apuleius Platoniorum eruditissimus, et, ul censet S. Augustinus, eloquonUssimus, in Deo *Socratis*, significare volens nihil esse brevius forma, scribit : « Formosus est, expccla paulisper, et non erit. » Boetius, lib. *HI De Coasofat. philosophi* * : « Formæ nitor rapidus et velox, et vernalium florum velocitate fugacior. » Sed l heophraslus, teste Laertio in *Vita Aristotelis*, aiebat, « formam esse silentem fraudem, » quod sine verbis persuadeat res illicitas et noxias. Et Carneades dicebat, « formam esse regnum sino satellitio,» quod formosi sua vi impetrent quidquid volunt.

Tertia. *Tertia*, quod vis unita fortior sit se ipsa divisa: quocirca anima vim suam uniens in parvo corpori?, vegetior et potenlior est quam in magno, ubi eam in vasta membra dividit et dispergit. Hinc videmus pltvos esso magnanimos, acres, ingeniosos, juxta illud :

Major in exiguo regnavit corpore virtus.

Ex adverso do valde magno subinde dicitur :

Nulla in tam vasto corpore mica salis.

Ha Clemens Alexandrinus, orat, *ad Gentes*, Herculem fortissimum heroem asserit fuisse parvum. Sic enim eum depingit : « Hieronymus Philosophus ipsius (Herculis) corporis narrat habitum parvum, crispo capillo, bona firmaque valetudine. Dicæarchus autem gracilem, nervosum, nigrum, naso aquilino, oculis sublatis, fusco capilo. » Gellius tamen asserit Herculem corpore fuis>e procero. Huc facit apologus culicis et leonis apud Æsôpum. Culex, inquit, ad leonem accedens ait : Neque limeo tc, neque fortior es me. Nam quod libi est robur, quod laceras unguibus, et mordes dentibus, hoc et (emina cum viro pugnans facit. Ego vero longe sum te fortior; si vero vis, veniamus ad pugnam : et cum tuba cecinisset. culex inhæsit mordeos circa nares ipsius Leves genas : leo autem propriis unguibus dilaniavit seipsnm, donec indignatus est. Culex autem, victo leone, cum sonuisset tuba, et epini-

cium cecinisset, evolavit; aranea» vero vinculo implicitus, cum devoraretur, lamentabatur, quod cum maximis pugnans, avili animali, aranea, occideretur. Aflabulatio : Fabula dicitur in eos qui prosternunt magnos, et a parvis prosternuntur. Hinc manavit proverbium Arabum, *Cent.!*, num. 24 : « Ne despicha debilem in conversatione ejus; nam culex fodit oculum leonis.» Sic enim leones in Mesopotamia mire infestari a culicibus testatur Strabo lib. *W I*, el Marcellinus lib. *XVIII*.

Idipsum apologo leonis et vulpis repnesenlat Cyrilhis lib. *I Apobgonim morat*, cap. *xvni*, cujus titulus, *Keminent spernas, sed unicuique debitum honorem exhibeas* : « Cum leo, inquit, ac vulpes roboris ac fraudis inita societate ad quærendum pabulum exissent, mus ipsis occurrit ; quem leo quidem facie curiali respiciens, cauda deposita, humiliter salutavit ; vulpes vero, collo recto, et cauda sursum elata, subsannando derisit. At musculus astulus honorem m honorantem gratus refundens, dissimulatione vultus, non immemor injuriæ, vulpem perfransht. Postquam deinde illi gravi famis ardore pressi, hinc inde per saltus pabulum q úntenles oberrarent, accidit ut in laqueos absconditos pede minus provide pariter inciderent. Hujus ergo rei eventum cum mus intellexisset, slatim accrrrit.el leonina» salutationis ac vulpino* derisionis memor, laqueis Iconis corrosis eum liberavit : at vulpi gestu hiumli, et contuitu deprecativo similem opem imploranti, subsannando respondit : Quid me aspicias, quam nuper despexisti inflata, et superbiens derisisti? Addidilque : O vulpes, callida quidem es, sed prudentia cares; nesciebas scilicet rebus etiam minimis vim aliquam a natura esse inditam. Quamobrem nihil est a sapiente spernendum, quoniam unaquæque res habet suum loco et tempore momentum; nbqtie tam attendendum est ad exiguitatem molis, quam ad quantitatem virtutis. Plurima namque parvitate molis exigua, granditate virtutis sunt maxima. » Probat deinde idipsum inductione gemmarum, pupillæ, acus, araneæ, pulicis, dicens : « Sic cæteris virtuosiores sunt lapides minores, el rerum ingentium res parvos sunt seminales. Quid m membris pupilla minus. Qua tamen nihil carius. Et navis salus aliquando ab exiguo clavo dependet, potius quam ab ingenii malo : quippe si pannus cx velere adornatur, sine acu tamen non induitur. Quid plura? Aranea parva virum necat, et pulex infestissimus hunc tormentai. Neminem igitur spernas, quoniam unusquisque prodesse valet} neque parum est, si non nocet.» Inde rpimy-Ihium, sive finem el fnicluin fabulæ assignans, concludit: «Suum cnil bel honorem impendas. Quid enim honor aliud est, quam unicus actus omnium virtutum? Hic enim est prudentia, cum intenditur, cui quando, ubi, quomodo tribuatur ; justitia vero, cum non justo minus impen-

Ptnrt»

Eicon
pl<u

Bo ô of

T,rtu*

datur; temperantia, cum modeste defertur: nam extra modum honorare, illudere est. Quo dicto superbam irretitam dimisit. » Hinc et Cato in *Distichis*:

Corporis exigui, *inquit*, vires contemnere noli :
Ingenio pollet, cui vim natura negavit.

Denique Deus elegit parva et abjecta, a quia elegit infirma mundi, ut confundat fortia; et ignobilia et contemptibilia mundi, et ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt, destrueret, ut non gloriatur in conspectu ejus omnis caro, » ait S. Paulus I *Corinth*, i, 28. Ita elegit pauperes et rudes Apostolos; ita elegit Davidem minimum natu inter fratres, ut esset rex Israelis, abdicato magno Saule, de quo ait Deus ad Samuelem, qu: volebat Eliab primogenitum Jesse in regem ungere: « Ne respicias vultum ejus, neque altitudinem stature ejus; quoniam abjeci cum, nec juxta intuitum hominis ego judico; homo enim videt ea quæ parent, Dominus autem intuetur cor, » I *Regum*, cap. xvi, vers. 7. Est hæc prima species sapientis modesti et humilitatis, circa speciem, staturam Mens et formam externam. Dices: Galenus, lib. II De *Temper.* cap. vi, asserit naturam membra componere, prout moribus animæ convenit. Et As- fcnui
CGrporv* Fftjpi inquit, vix potest ut omnino deformis bonus sit. Nam, ut ait S. Ambrosius lib. II De *Virginitate*: a Species corporis simulacrum est mentis, figuraque probitatis, d Resp. S. Ambrosius loquitur de honesta, modesta et gravi compositione corporis, quæ a virtute procedit, non a naturali forma; hanc autem habere potest is qui corpore minus est speciosus et pulcher. Galenus generatim loquitur. Aspasius et similes agunt de plane deformi, id est, distorto, manco, mutilo, etc. In his enim subinde anima est distorta vel manca. Unde Martialis, lib. XII:

Crine ruber, niger ore, brevis pede, lumine luscus,
Hem magnam præstas, Zoile, si bonus cs.

Trita est vox, sed a vulgo: « Cave a signatis. »
Et Pallados in claudum, lib. II:

Clauda tibi mens est ut pes, natura notasque
Exterior certas interioris habet.

Etsi enim hæc a Satyricis satyricæ dicta sint, tamen reipsa subinde vera sunt, non tamen semper. At vero cum rectum integrumque est corpus, parum ad sapientiam et virtutem facit ejus species, puta elegantia, color, venustas, proceritas, etc. Unde Euripides:

Animus spectandus est: nihil pulchritudo
Juvat, cum quis mentem non bonam habet.

Et alibi:

Deformis sim potius, quam pulcher et malus.

Ita deformes fuere Æsopus, Hipponax, Socrates, Crates, Gellius, Agesilaus, Aristoteles parvus, gibbosus, deformis, balbutiensque, etc., qui ta-

men sapientia et virtute excelluere. Ita S. Paulus, S. Chrysostomus, S. Gregorius Nazianzrus, S. Hieronymus statura fuere parvi, uti ostendi *Zachar.* iv, 10, et tamen lumina Ecclesiæ.

Siracides per *speciem* maxime accipit parvitatem vel proceritatem; ob illam enim neminem esse despiciendum, nec ob hanc suspiciendum; sed in procero corpore posse esse animos exiles, et in parvo sublimes, docet exemplo apis, quæ, ut ille ait, a cum sit minima corporis parvitate, ingentes animos angusto versat in pectore. » Et S. Chrysostomus in *Psalms*. I: a Ape, inquit, quid abjectius, et quid pavone pulchrius? uter autem præstantior? Apis an pavo? non dubium quin apis. Pavonem de medio tolle, et nihil detrimenti attuleris. Apem de medio tolle, et ingens utilitas adempta erit. » Nam, ut ait Varro lib. III De *Re rustica*, cap. xvi, ab apibus tria discimus: a Ab his, inquit opus facere discunt, ali his edificare, ab his cibaria condere. Tria enim harum, cibus, domus, opus; neque idem quod cibus cera, nec quod ca mei, nec quod mei domus. » Hinc apis Hebr. dicitur nWT defiora, vel a bombo quem edit, vel potius ab artificio et prestanza operis quod facit, puta a mellificio: *dabar* enim et loefui, et metonymice operari significat. De api ergo subjicit Siracides:

3. BUEVIS IN VOLATILIBUS EST APIS, ET INITIUM DUL- Vui I
conis habet fructus illius. — a Brevis, » Græce id est *parva*. « Initium, » Græce «⁵, id est, *principatus dulcorum*, ut vertit Complutensis, q. d. Parva est apis, et tamen fructus ejus, puta mei quod conficit, principatum tenet dulcoris, primas obtinet in dulcedine. « Quid enim meile dulcius? » *Judie* MV. Rursum est initium, id est fons, origo et causa dulcedinis. Saccharum enim dulce quidem est, sed mellis dulcedinem non vincit. Adde saccharum esse arte factum, mei vero est naturale; natura autem arti et rebus arte factis præpollet. Sic *initium* vel *principium* sæpe sumitur pro precipuo et principatu, imo origine et causa cæterorum, uti superius dixi, et *Jacobi* i, 18.

Probat hominem stipientem non esse judicandum et spernendum ex parvitate, difformitate, vilique forma, et specie externa, per exemplum, imo typum et figuram apis. Apis enim esto corpore sit parva, specie horrida, aculeo noxia; tamen volatiliū, imo animalium, est sapientissima, ac producit mei, quod primas tenet inter dulcia, adcoque quoslibet cibos licet amaros dulcorat, et sapos efficit. Est enim mei succus dulcissimus, subtilissimus et saluberrimus, ait Plinius lib. XI, cap. v. Unde mei est typus sapienti, quæ omnia dulcorat et sapida efficit: ac proinde, sicut mei est in ape parva et vili, sic sapientia sæpe abscondita est in corpore parvo, deformi et vili, uti accidit in Socrate, Diogene, Aristotele aliisque jam recensitis. « Sicut apis, inquit Rabanus, aculeo pungit, et opera mellis conficit: sic et iu brevi corpusculo siepe inge-

niosa inhabitat anima, quæ et acumine viget, et in doctrina sua novit proferre suavitatem sapientiæ. »

Hinc Syrus addit τὸ causale guía : *Ne, inquit, contumelia afficias hominem, qui vilis est in aspectu suo; quia contemptibilis est in avibus apis, et superior bonitate cæterorum fructuum est fructus ejus; Tigurina : Pana quidem inter volucres apis est, sed fructus ejus est origo dulcium.*

Apis Moraliter, apis symbolum est sapientiæ et prudentiæ, tum cthicæ, tum æconomicæ, tum politicæ : cthicæ, quia seipsam mira solertia, quin et aculeo tuetur ; et quia mcl, quod est suavissimum, conficit, coque æque ac thymo, et herbis ac floribus delicatissimis se pascit. Unde Virgilius lib. II *Georg*, de apibus inter mulla sic canit :

Alis purissima mella

Stipant, el liquido distendunt nectare cdlas :

Fervet opus, rodolentque thymo fragrantia mella.

Apem ergo imitetur homo, ut non nisi rebus optimis et divinis mentem pascat ; mentem, inquam, tum suam, tum proximorum, uti faciebat S. Cæcilia, de qua canit Ecclesia : a Cæcilia tibi. Domine, quasi apis argumentosa (id est operosa, sedula, industria) deservit, n quia maritum Valerianum, ejusque fratrem Tiburium, ac insuper alios quadringentos suo zelo et suaviloquentia ad Christum convertit. Ita Severus Sulpitius scribens ad S. Augustinum (est epistola 37 inter epistolas S. Augustini) cum vocat apem : a O vere, ait, artificiosa ap», Dei construens favos, divini nectaris plenos, manantes misericordiam et veritatem ; per quos discurrens deliciatur anima mea, et vitali pastu quidquid in se minus invenit, aut imbecillum sentit, resarcire et sulcicare molitur. » Sic in S. Ambrosii, dum infans esset, ore insederunt apes, ut futuram ejus melicam eloquentiam portenderent. Idem evenisse S. Dominico memorant nonnulli. Idem contigit Pindaro : Pindarus, ait Eusebius in *Chron.*, et alii, floruit olympiade LXXVI, sub tempora Xerxis, Lyricorum princeps ; undo a Poetis Dircaeus cycnus appellatus est. Pindaro, cum infans esset in cunis, apis in ore ejus tanquam in alveari mella et favos depobuit, ut innueret ipsum fore portentum suaviloquentiæ. Nam mcl, ait Plinius lib. XI, cap. xn, u sive cœli est sudor, sive quædam siderum saliva, sive purgantis se acris succus purus et liquidus, etc., magnam cœlestis natura voíyptatem affert. » Similiter apes, inquit Plinius cap. xvii, a sedere in ore infantis Platonis, tum etiam suavitatem illius prædulcis eloquii porlenden-^{3s.}) Denique Sophocles poeta ob lingule dulcedinem et sermonis vim dictus est Apis *Atheniensis*, ait ex Suida Volaterranus, lib. XIX.

Apem ergo imitentur singuli, præserlim virgines. Audiant S. Ambrosium, lib. I *De Virginibus* : « Favum, inquit, mellis tua opera componant.

Digna enim virginitas quæ anibus comparetur: sic laboriosa, sic pudica, sic continens. Rore pascitur apis, nescit concubitus, mella componit. Ros quoque virgineus est sermo divinus, quia, sicut ros, verba Dei descendunt. Pudor virginis est intemerata natura ; parius virginis, fœtus labiorum, expers amaritudinis, fertilis suavitatis ; in commune labor, communis est fructus. Quam te velim, filia, imitatricem esse hujus apiculæ, cui cibus flos est, ore soboles legitur, ore componitur ! Hanc imitare, tu filia : verba tua nullum doli velamen obtendant, nullum habeant fraudis involu-
crum, ut et puritatem habeant, et gravitatis plena sint. »

GEconomicæ, quia apes mira industria suas cellas quasi domos conficiunt, melle et cera implent, conservant et regunt ; unde apes agricolis præcipui sunt questus, ait Plinius lib. XI, cap. v. Idem, cap. vi : « Apes, inquit, primum favos construunt, ceram fingunt, id est domos cellasque faciunt ; deinde sobolem, postea mella, ceram ex floribus, melliginem et lacrymis arborum quæ glutinum pariunt, salicis, ulmi, arundinis, succo gummi, resina. His primum alveum ipsum intus totum, ut quodam tectorio, illinunt, et aliis amarioribus succis contra aliarum bestiarum aviditates, id se facturas consciæ, quod concupisci possit. His deinde fores quoque latiores circumstruuntur. * Porro a sexangula » omnes cellæ, a singulorum e® pedum opere, » ait idem cap. xi. Quocirca Aristoteles lib. II *Metaphys.* : « Apes et canes, inquit, sunt prudentiores cæteris animalibus brutis. » Audi S. Chrysostomum in *Psalm*, cx : « Diligentiam, ait, et laborem discet a formica ; ab ape autem honesti amorem, societatemque, et inter se communionem, sicut dicit proverbium : Vado ad formicam, o piger, et imitare vias ejus, et sis illa sapientior. Cum enim illi non sit ager quem colat, nec habeat qui eam cogat, nec sit in potestate domini, parat æstate alimentum, et in tempore messis magnum facit acervum. Vel vade ad apem, et disce quod sit operaria, cujus labores reges et privati ad sanitatem offerunt. Atqui licet sit imbecilla viribus, et quæ sapientiam honorarii, pro-
vecta est : ipsa enim apis rursus tecum aget, ne nequidquam pulchritudinem corporum admire-
ris, quando non adsit virtus animæ ; nec deformitatem vilipendas, quando fuerit pulchre ornat-
us animus. Quod ipsum quoque significans dicebat Paræmiastes : Parva in volucris apis, et
dulcedinum principium fructus ejus. »

Politica, quia apes rempublicam habent mire Poüë*. ordinatam, concilia, duces, leges, mores, ait Plinius, lib. XI, cap. v : « Consumptis in proximo floribus, speculatores ad pabula ulteriora mittunt. Noctu deprehensæ in expeditione, excubant sup-
pince, ut alas a rore protegant, n ait Plinius, ibid, cap. vin. Idem, cap. x : « Ratio operis, ait, mira : interdum slatio ad portas more castrorum ; noctu quies in matutinum, donec una excitet gemino

aut triplici bombo, ut buccino aliano. Tune universi® provolant, si dies mitis futurus est. Prædivinant enim ventos imbresque, et tunc se continent tectis. Itaque temperie cœli (et hoc inter præscita habent) cum agmen ad opera processit, alii® flores aggerunt pedibus, alii® aquam ore, guttasque lanugine totius corporis: quibus est earum adolescentia, ad opera exeunt et supradicta convehunt; seniores intus operantur. Quia® flores comportat, prioribus pedibus femina onerant, propter id natura scabra, pedes pingiores rostro; totaque onus® remeant sarcina pandat®. Excipiunt cas terni® aut quaternae, atque exonerant; sunt enim intus quoque officia divisa. Alii® struunt, alii® poliunt, alia» suggerunt, alii® cibum comparant ex eo quod allatum est. Neque enim separabili vescuntur, ne inæqualitas operis et cibi fiat et temporis. Struunt orsa causa concameratione alvei, textumque vel usque ad summa tecta deducunt. limitibus binis circa singulos arcunt. ut aliis intrent, aliis exeant, »

Subdit cap. xi, apes fucos, id est, apes pigras et otiosas, expellere ac trucidare. Additque cap. xvi: « Rex apum vel non habet aculeum, vel si habet, eo non utitur, majestate lanium armatus, mira plebei circa cum obedientia. » Et cap. v: « Mira observatio operis. Cessantium inertiam notant, castigant mox, et puniunt morte. Mira munditia: amoliuntur omnia e medio, nullæque inter opera spurcili® jacent. Quin et excrementa operantium intus, ne longius recedant, unum congesta in locum, turbidis diebus, et operis otio, egerunt. Cum advesperascit, in alveo strepunt minus ac minus, donec una circumvolet eodem, quo excitavit, bombo, seu quietem capere Imperans; et hoc castrorum more. Tunc repente omnes conticescunt. » Rursum, cap. xvi: « Cum procedit (rex), una est totum examen, circaque » unum conglobatur, cingit, protegit, cerni non patiuntur. Reliquo tempore cum populus in labore est, ipse opera intus circuit, similis exhortant!, solus immunis. Circa eum satellites quidam lictoresque, assidui custodes auctoritatis. Procedit foras, non nisi migraturo examine. Id mullo intelligitur, aliquot diebus murmure intus strepente, apparatus indice, diem tempestivum eligentium. Si quis aliam ei detruncet, non fugiet examen. Cum processere, se quæque proximam illi cupit osse, et in officio conspici gaudet. Pessum humeris sublevant, validius fatigatum ex toto portant. Si qua Zanata deficit, aut forte aberravit, odore persequitur. Ubicumque ille consedit, ibi cunctarum castra sunt, d Et mox: o Duce prehenso, lotum tenetur agmen; amisso dilabitor, migratque ad alios: esse utique sine rege non possunt; invii® autem interimunt cos, cum plures fuere, n Denique asserit regem unius alvearis contra regem alterius, ubi de pascuis et floribus lis est, aciem instruere, ac ingenti rixa dimicare: « Quæ dimicatio injectu pulveris auliamo tola discutitur. Re-

conciliantur vero lacte vel aqua mulca. » Tandem cap. XX: a Vila, ail, apibus longissima, septenis annis universa. » Quocirca Virgilios et alii censeant apibus vim quamdam divinam, et quasi quid numinis inesse; sic enim canit Virgilius, IV Georg.

Esse apibus partem divinam mentit, et haustus
Ælbreos dixere.

Apes ergo imitentur universi homines elia principes, præsertim sapientes et Religiosi. Unde recte Abbas ille in *Vitia Patrum*: « Sicut, inquit, apis ubique mei operatur, sic monachus ubique bonum opus. » Et Abbas Ampo lib. v, cap. xxxv: « Sicut apis, inquit, quocumque vadit, mei operatur: ita et monachus quocumque pergit, si propter opus Dei perrexerit, dulcedinem bonorum actuum potest afferre. »

Ex ape ergo parva, et quoad speciem vili, docet Siracides, neminem ob parvitatem vel deformitatem debere contemni. Audi lepidam sed eruditam hac de re epistolam S. Gregorii Nazianzeni, num. 155, ad Nicobum, qua eum redarguit, quod Alypiam filiam S. Gorgonii sororis suæ, ipsius vero conjugem, ob parvitatem et curvitatem despiceret: « Alypiam apud nos cavillis incessis ut parvam, ac tua proceritate indignam, o magne et vaste, ac gigalino tum forma, tum robore. Nunc demum intellexi, animum mensura? subjici, et virtutem expendi, ac rupes margaritis præstantiores esse, corvosque lusciniis augustiores. Tu vero magnitudine lua et cubilis fruero, nec Aloidis illis ullo modo inferiorem te præbe. Equum enim ducis, et hastam vibras, et fera? tibi cune sunt: ipsa aulem nil operis patrat, nec magni operis est radium ferre, et codimi tenere, ac telum assidere; id enim feminarum decus est. Quod si hoc quoque adjicias, eam orationis causa humi curvam esse, ac per ingentes niēlis agitationes perpetuam cum Deo consuetudinem habere; quid hic de tua sublimitate, corporis mensura le jactabis? Vide tempestivum silentium; loquendum, quam incompta sit; animadverle, quam sit femina foris ac sleuā, quas rei domesticæ utilitates aberat, quam viri amans sit. Ac tum illud Laconis dices: Certe animus it mensuram minime cadit, atque externum hominem oculos in internum coniectos habere oportet. Si hæc ad hunc modum consideres, joculari desines, camque vel parvam deridere, tuumque conjugium faustum ac felix judicabis, n Vide quod nomine et forma S. Pauli, id est parvi, dixi Rom. i, i, Cl 'achariæ iv, 10, ad illa verba; « Quis enim despexit dies parvos? » et Deuter. ni, II, do Og gigante » magnitudine. Vide et præfationem in Minores Prophetas. De symbolis et significatione apum vide Pierium *llycrogbyhiio* 26.

Memorabile est et in Vita S. Gregorii Turenensis Episcopi ad diem 17 novembri legimus, eum visitantem limina Ajiostolorum a S. Gregorio Magno tum Romano Pontifice introductum

in basilicam S. Petri, ac Pontificem secretam Dei dispensationem admiratum fuisse, quod m hominem adeo parvum brovisque statum? tanta crolilus gratia profluxisset; quod cum illo divinitus persensisset, placido vultu Pontificem respiciens : «Dominus, inquit, fecit nos, et non ipsi nos ; idem in parvis, qui et in magnis. » Cumque id suro cogitationi S. Pontifex responderi cognosceret, magis cum venerari coepit, cumque aurea cathedra donavit, qun? etiamnum a Turoncensibus religiose asservatur. Idem nuper noster Bellarminus, el ipse parvus, sed bene auritus, cuidam id merenti respondit.

Huic de apibus simile est proverbian Arabum de culicibus, *Càitur*. 2, num. 24 : a Ne despicias debilem in conversatione ejus: nam culex fodit oculum leonis;» quod petilum est ex historia. Nam a culicibus in Mesopotamia mire infestari leones, e Marcellino lib. Will, et Strabone lib. XVI, supra ostendi. Et illud llebr. in *Hemara*, cap. i in *Ilagiga*: a Granum piperis profitai canistro cucurbitarum; » quod Nathan Justus edisseruit de quodam doctore, qui inter croteros doclores minimus erat el acutissimus. Citat illud Angelus Caninius in lib. *De Locis Novi Testam.*, et sic explicat : «Pluris est unus sapiens, quam omnes stulti.» El illud R. Josæ Babylonii : «Ne specta cantharum, sed id quod in eo est: nam interdum cantharus novus refertus est vino veteri, interdum cantharus vetus ne novum quidem vinum continet, » *q. d.* Ne considera speciem, sed mentem; non staturam, sed sensum; non rotalem, sed sapientiam; ne specta hominem ex forma vel rotate, sed ex moribus, eruditione, industria. Sunt enim senes bis pueri, sunt rursum juvenes senili prudentia.

Symbolice, «brevis in volatilibus,» id est, al> jecta et humilis inter reginas et dominas, imo mulieres omnes, fuit apis, id est, virgo Deipara (apes enim sunt virgines, uti ostendi *Isaia* vn, 15), quro mei, id est, Christum mundi delicias pepertil: unde de eo cecinit Isafas, cap. vn, 17 : « Butyrum el mei comedet; » mei enim decado labitur, sic et Verbum de croio lapsum est in uterum Virginis. Mei ergo nostrum est parvulus Emmanuel, de quo nomine multa dixi *Isafas* vn, il.

Apil Apis <-rgo mystice symbolum est Chirrii, qui in orla, venions in mundum, dedit mel clemenliæ, chrbil sed in cauda, rediens scilicel nd judicium, cieret e aculeum justitia?, dicens reprobis: «Ile, maledicti, in ignem rolcrnum. » Item ll. Virginis, ac S. Joannis Baptista?, qui molle silvestri viclitavit, ac mellé cadesti» doctrinæ nutritiv, et aculeo castigationis pupugit corda Jndroorum. insuper Virginum, Religiosorum et Pr.rdicatorum. Nam, ut ait lingo, Apbet apis *primo*, est sedula: sic cl Prædieator ac Rcligiosus sit sedulus et Icrvens spiritu; *senmdo*, apis miogúr est parca sibi, larga aliis : talis sit et Prædieator; toívm fprb'n, apis brevis est, id est parva: sic ITrodicator cl Religiosus sit humilis ; *quarto*, apis vocem habet majoretti corporo : sic cl Prædieator ita reso-

net, ut etiam audiatur a mortuis per peccatum, juxta illud *Iwir*, xl : «Exalta in fortitudine vocem tuam, qui evangeliza* Jerusalem; apis mel habet m ore : Prrodicator suavitatem habeat in pròdicatione; *sexto*, apis in grege similis est aliis: sfeci j'radicator non sil singularia, sed in conversatione caderit se adroquel, et cum Paulo dicat : «Omnibus omnia factus sum, ut omnes salvos facerem ; *septimo*, apis sub rege est : sic Prædieator, licet regat alios, regatur a Christo et a suo Pra lato; octato, apis si ungatur oleo, perit: sic Prædieator, si ungatur oleo adulationis, interit; nono, apis reviviscit aceto: sic Prædieator recordatione passionis Christi vivit, et abos vivera fácil; *duino*, apis crure secas: *ic Pranlicator lam in se quam in aliis resécet votoptatem, quro crure el femore designator; *unie imo*, apis stimulum babel: sic Prædieator cxs imulel pigros ; *duode jmo*, apis cum vulnerat, moritur: rie Prædieator cum nimis acriter corripit, scandalizat et peccat juxta illud *Prn erb*. xxx, 33 : « Qui vehementer emungit, elicit sanguinem;» *de^no tertio*, áp's casta manens prolem parit: sic Pnedicator eastos filios parli Christo; decimo *quarto*, apis pides habet cassos: sic Pr edicator propriam deponat voluntatem et sensum, ac S. Scripture sensu, Deique voluntate regatur; *de^mo quinto*, apis flore* pascit, non sordes: sic ITrodi ater crolestibus pascatur, non terrestribus; *denmo* «erfo, apis nascitur ex corio bovis : sic Pr rdicator macata in se superbia, qui fuit in sro ulo laurus, in claustro fiat apis, uti de Saulo factus est Paulus; *deamo séptimo*, apis cellas facit sexangulas ; sic Predicatori locus orationis et studii sit solidus el varius; *deamo octavo*, api* alteri api onus gestanti de via decedit : sic ITuxlicator cedat et socio, juxta illud : « Alter alterius onera portato, » G L vi, 2; *du imo* noho, apis colit palmam: sic ITrodiralor crucem; *vigésimo*, apis frigore putrescit: sic Praedicator torpore: *vigésimo primo*, apis api pedibus nectitur: sic Pr edicator Predicatori amoris affectibus conglutinetur; *viglino s^rdo*, apis celi un inhabitat : sic el Religiosus ac Prædieator collam S. Scriptura' incolat; *vigilino tertio*, apis quasi cincta est: sic Prædieator fide pectus, et castitate renes cinctus est; *vigesimo qua (o*, melior in apibus fit rex : sic in Religione meliores prrosint et regant; *vigesimo quinto*, apis calida est: sic Prædieator ardeat igne charitatis, juxta illud Christi *Lura?* xn, 19 : « Ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi ut accendatur? » *vigesimo serto*, apis fugit fumum, frotorcro, strepitum : sic et Prædieator fugiat fumum elationi*, fœtorem luxuriro, et strepitum mundi; *vigesimo septimi*, apis fert lapillum, ne vento auferatur : sic Prædicator fora! lapidem compunctionis, quo tondaf pectus, ne vento inanis gloria? abripiatur; *rrjesimo octavo*, *apes*, defuncto rege, inter se pro novo depugnant: sic Prrodicalor, Prrolato mortuo, pugnet ul probus ebgatur; *vigesimo nono*, apis ra-

pi! mel: sic Prædicator animas. Hæc omnia deinde lingo hisce versibus complectitur :

Sedula, parca, brevis, vox major corpore, mei dat,
In grege sub rege est, perit uncte, revivit aceto,
Crure secat, stimulat, vitam cum vulnere ponit,
Casta facit prolem, pedo cassa est, florida pascit,
Nascitur ex (auro, sexangula mœnia condit;
Fumos, fœtorcs, strepitum fugit, cl lapides fert
Jn vento, pugnat defuncto rege, rapitque,
Cedit portanti, palmam colit, et pigra bruma :
Rex fit in examen qui prævalct, et calet omnis.

De ape plura vide apud Varronem, Columellam, Aristotelem, Plinium locis citatis; ac de ea rursus dicendum *Proverb*, vi, 6 : « Vade ad formicam, o piger, » ubi Septuaginta addunt : *Vade ad apim*. Apis enim exemplar est laboris et industriae.

« Brevis » ergo « in volatilibus apis, » est Christus infans, qui mellificat in animabus sanctis, et pascitur floribus inter lilia; vilis in pannis, dulcis in paleis, suavis in presepio, suavissimus in cœlo. A *Christo idem* participant Christiani, præsertim Religiosi et Predicatores, uti jam ostendi.

Ven I. L Jn vestitu (Græce, *b r.tpMñ* id est, *in circumjectione vestimentorum*, ut vertunt Romanæ) NE GLORIERIS UNQUAM, NEC IN DIP. HONORIS TUI extollaris.— Grece: *In amictu vestium ne gloriare, el quo tempore in gloria es, ne efferto te*; Syrus id per antithesin declarans, vertit, *eum qui indutus est indumentis vilibus ne irrideas, et ne contemnas hominem cujus amara sunt palata*, id est, hominem afflictum, qui ægro est animo. Vers. 2 et 3 elisit superbiam ob formam et pulchritudinem, hic elidit superbiam ob vestitum splendendum, ac ob dignitatem et honorem; qui enim est in dignitate, v. gr. rex, princeps et Prolatus, habet occasionem superbiendi, tum ob statum honorificum, quo cæteris eminens ab omnibus honoratur; tum ob splendorem vestium regaliū, ul diadematis, sceptri, purpura; vel pontificalium, ut tiare, poderis, ephod, etc. Monet ergo Siracides, ut in illis principes et Prelati non superbiant, sed humiliter et modeste se gerant.

Explicat hunc locum S. Chrysoslomus homil. 2 in epist. I *ad Tim.*, in morali : « In amictu, inquit, vestium ne glorieris. Ista pridem prædicabantur infantibus : nempe enim el saltator, et scortum, et histrio, gratiora et pretiosiora circumfert. Tineæ preterea ubi pretiosiora illa invaserint indumenta, hujus te gloriæ voluptate privabunt Vides quam incerta, quamque instabilis sil vita » præsentis gloria? Gloriantur in re quam vermes et gignunt, et perdunt : feruntur enim quidam ex India vermiculi hujusmodi conficere vestes. Si vestem possidere cupis superne intextam, amictum omnino mirabilem atque clarissimum, indumentum penitus aureum acquirere stude. Nempe illud aurum non metallum est,

cujusmodi damnatorum effoderunt manus, verum ex virtute generatur. Induamus nos stola illa quam non homines inopes aut servi conficiunt, sed ipse Dominus se diligentibus preparai. Quid, oro, vestimento huic insertum est, quod te facit illustrem? Aurum, scilicet. Et hoc quid ad rem? Opificem enim mirantur omnes, non eum qui fuerit amictus; ille enim revera admiratione dignus est : quemadmodum et in simplicibus vestibus, non lignum in quo apud fullonem vestis tenditur, admiramur, sed opificem potius, licet ipsam lignum ferat. » Plura vide apud Tertullianum lib. *De Habitu mulierum*, et *De Cultu feminarum*, ac S. Cyprianum, tract. *De Habitu virginum*.

Gloriatus est Ilerodcs in veste regia, et acclamatione populi vociferantis : « Dei voces, et non hominis; » quare illico percussus ab Angelo, consumptus a vermibus exspiravit, *Act.* xu, 23. Ex adverso Christus, cum triumpho quasi Messia* ingrediens Jerusalem in die palmarum, acclamante turba: « Hosanna filio David, » non sese extulit, quia sciebat hunc honorem mox vertendum in contemptum, ac se quinto post die ab iisdem crucifigendum. Sic et Job cum esset rex, de regali honore non est elatus : providebat enim fieri posse, quod contigit, ut omnibus spoliatus sederet in sterquilinio, et testa pus e corpore abraderet.

Preclare Clemens Alexandrinus, lib. II *Pædag.* cap. : n: a Sicut Evam, inquit, serpens decepit, ita etiam alias mulieres mundus muliebris aureus, esca utens serpentis figura, in probra impellit, nempe murenulas quasdam aureas et serpentes ad decorem effingens. » Et Seneca lib. II, *epist.* 47 : a Stultus est qui equum empturus, non ipsum inspicit, sed stratum ejus : sic stultissimus qui hominem ex veste æstimal, » præsertim cum vestis sit stigma peccati, uti ostendi *Gen.* in, vers. 7 et 21. Plura de modestia vestitus dixi II *Petri* in, vers. 3, et *Isaïæ* m, sui) finem cap.

Porro *dies honoris* est dies, quo quis exaltatur et honoratur, v. gr. dies vicloriæ et triumphi, dies electionis vel coronationis, dies celebritatis et festi, etc., imo lotum tempus quo quis in magistratu vel dignitate versatur. Monet ergo ut illo non infletur, nec animo extollatur. Sic Romani duci triumphanti in curru apponebant servum (Plinius lib. XXVIII, cap. iv, vocat carnificem), qui ei crebro insusurraret: « Respice post te, hominem te memento, » uti refert Tertullianus *Apolog.* cap. xxxiii.

Porro quod ad honorem et gloriam allinet, S. Augustinus, lib. V *De Civitate*, cap. xiu, laudat Catonem, « qui quo minus petebat gloriam, eo magis illum gloria sequebatur. Quandoquidem gloria est, cujus illi cupidatc flagrabant, judicium hominum bene de hominibus opinantium. El ideo melior est virtus, quæ humano testimonio contenta non est, nisi conscientiæ suæ. » Est ergo

hæc secunda species humilitatis el modestia?,qua quis modeste se gerit in splendore vestium et dignitatum.

Apolo. Idipsuin festivo hirci et ericii apologo docet
Soil? Cyrillus, lib. II *Apoloj. moral*, cap. in : a Hircus, inquit, ad fontem accedens, ut ardentia siti viscera refrigeraret, oculis in laticem nitore fulgentem conjectis, similitud;; in vultus sui, quam in cum em «serat, reverberanli lms rivi speculis, mox suscepit .Cumque videret caput altis cornibus ornatum, atque protensam faciem pendente barba insimem, corde hilari vocem exultationis emisit, atipie sc in maximis magnificare coepit, dicens ; tjiani decenter staret eminens in cornuto ca)ite corona pavonica, et torquata cervix quam c mveniente? descenderet facie subtus barbata. Hi nc cum audisset ericius, stans et ipse in fonte, d risit amentem, et dixit : O si post tergum oculos haberes, te de corona el torqie nullo modo dignificares. Nimirum videres caudulam pudendam tuam, et mox humiliatus de fastuoso capite deponeres jactantiam. Ut quid dignificas te de maximis, ei magnipendis miseriam tuam ? Pone tc in libra justitiæ, tunc videbis qualis sis. Nempe pugillus es terroæ, et quid te extendis in regna? o favilla? ignis, quare te erigis super stellas? Pono si tc magni æstimas cum sis parvi, lentabis majora, et insufficientem mox te confundent maxima : sed si teipsum parvipendis, ubique lutus eris, quoniam humilitas parit timorem, et limor procurat securitatem, et hæc custodii salutem. Verum si teipsum in altis dignificas, jam teipsum extra mensuram judicas, v Deinde idipsum manifesta ratione evincit: aQuæso igitur, ul sequaris commune jus; hoc autem præcipit, ut in iudicio non credatur uni, nec alicui minus quam sibi, de bonis, n Ex quibus hoc epimythium sive ethicum dogma colligit : « Crede mihi, quia maxime se vilificat, qui se magnis dignifica!. Sicut qui se iudicat sapientem, fit amens. Lux quidem luce confunditur, et altitudo altitudine curvatur, sed altior stella mentitur aspectibus, el cunelis inferior luna super omnia decoratur. Ubi ergo est profunda humilitas, ibi excelsa csl dignitas : et ubi ex temclipso est dejectio magna, ibi ex viriule tibi est dignificado maxima. Nam dum mundanis honoribus nos iudicamus indignos, tum nos humilitas sempiternis atque coelestibus reddit dignos. Quibus auditis, hircus eruditus, quia so deificaverat, erubuit. »

Quoniam mirabilia opera Altissimi solius, et GLORIOSA, ET ABSCONSA, ET INVISA OPERA ILLIUS. — Græca de more concisa sic habent, *nam mirabilia sunt opera Domini*, et vu"Ta» id est *absconsa*, vel *occulta* (quod Noster vertit, invisa) opera ipsius *hominibus*; Syrus, *quia dubia sunt arcana Dei, et abscondita ab hominibus opera ejus*. Dat causam cur non sit gloriandum in vestitu splendido, neque in honore et dignitate, camque duplicem. Prior est, quod Deo soli compelai gloria, illique soli

liceat gloriari; quia uti eju> majestas gloriosissima, ita pariter et opera ejus gloriosissima sunt. Ubi adverte. In Deo sunt omnes virtutes nostra*, excepta humilitate. In Deo enim non csl humilitas, in Den sed majestas et gloria : Deus enim neminem habet superiorem, cui sc humiliare et subicere possit; sed est ipsa immensa majestas, cui jure suo competit omnis honor et gloria : quam si respueret. °'rF faceret conira dignitatem suæ majestatis et divinitatis ; eamque abjiceret, et deprimeret, quæ utique illius esset gravis injuria, quod absit. Sicut ergo Deo competit gloria, sic homini competit humilitas, utpote qui in omnibus subjectus sil Deo, nipote a quo ipsam essentiam, dignitatem, honorem, vestitum, omniaque dona tam natura quam graüæ, quæ habet, accepit. Porro Deus, ut humiliaret se, el sua humiliatione nos doceret humilitatem, quasi virtutem nobis congruam et propriam, sumpsit humanam naturam, in caque humiliavit se infra creaturas, adeo ut diceret : «Ego sum vermis, cl non homo, opprobrium hominum, el abjectio plebis. » Vide quanti Deus faciat humilitatem, qui pro ca fasces, et fastigium deitatis ad calces humanitatis nostræ infinito descensu inclinavit.

Posterior csl, quod Dei uoperan sint eabscondita cl invisa, » id est, incognita hominibus, ita ut præler opinionem hominum sæpe secreto suo iudicio dignitatem et vestes gloriosas homini adimat, cumque redigat ad penuriam, squalorem cl pauperiem: deponit enim potentes dc sede, ut canit B. Virgo. Unde exclamat Apostolus *Roman. xi, 33* : « O altitudo diutiarum sapientiæ et scientiæ Dei ! Quam incomprehensibilia sunt iudicia ejus, et investigabilia sunt iudicia ejus, et investigabiles viæ ejus! Quis enim cognovit sensum Domini? aut quis consiliarius ejus fuit?» Idipsuin explicans Siracides subdit : » Multi tyranni, » etc. Porro Lyranus cl Hugo censent opera Dei dici *muabilia*, eo quod mirabiliter, præter expectationem, sa pe hominum sortem et felicitatem immutet, ut sublimes humiliet, humiles sublimet; pauperes ditet, divites depauperai. Hugo vero censet dici *mirabilia*, primo, quia Deus subinde malos præficit, juxta illud lobi : «Qui regnare facit hypocritam; » *secundo*, quia homo dum honoratur, sæpe ignorat cur sibi honorem indulgeat ; *tertio*, quia Deus efficit, ut mali regnum non evertant, nec universi ordinem perturbent, imo nec dehonestent; sed ex eorum malitia ingentia vel justitiæ vel elementiæ sua? decora elicit. Sicut ergo in ludo schaccorum rex subinde dejicitur, ac veles in regnum extollitur : sic Deus subinde reges e solio dejicit, plebeios in regnum exaltat, nimirum :

Ludit in humanis divina potentia rebus.

Unde sequitur :

5. Multi tyranni sederunt in tiiro>o, ii ▼•***• piCABiLis portavit diadema.— Pro *m throno*, Græce

est, tV iꝫ«pa*ꝫ id est, in solo, humi, super pavimento, ut sit antithesis, *q. d.* Deus suo iudicio facit, ut tyranni regno priventur, et ex solio deiciantur in solum, ac ad humum affligantur : ex adverso facit ut vilis, de quo nemo suspicabatur, evehatur ad regnum et gestet diadema. Quocirca Tigurina vertit, *multi tyranni humi resederunt, et fuit qui diadema gestavit inexpectatus*; alii, *multi tyranni sederunt in pavimento, et is de (pio minime suspicio erat, gestavit diadema.* Unde S. Gregorius Nazianzenus, orat. 2 *contra Julianum*, in eum hæc intorquens ait : « Qui potentes de sedibus deponit, et insuspicabilem (qualis fuit Valenianus, successor Juliani) diademate ornat. » Hinc nonnulli opinantur nostrum Interpretem vertisse, in solo, sed sciolum aliquem pervertisse in solio, alium ex solio fecisse throno. Verum solio characteribus pene omnibus differt a throno; et omnia Biblia Latina habent, in throno; sicque legit Habanos, Lyranus, Dionysius, Hugo et cæteri; quin et Syrus vertit, *multi contemptibiles sederunt super sedem regni, et qui non ascendebant in cor* (id est, de quibus non cogitabatur), *induti sunt vestibus glorie*, uti inultos Pontifices vidimus, et videmus creari ac gestare diadema, imo coronam triplicem, de quibus nemo opinabatur quod ad summum hoc mortalitatis fastigium evehendi essent. Inde novis Pontificibus in coronatione accinilur : « Suscitatus de pulvere egenum, et de stercore elevatus pauperem, ut sedeat cum principibus, et solium gloriæ teneat, » 1 *Regum* n, 8, et *Psalm.* exn, vers. 7. Quare videtur Noster pro legisse «*/?*», id est, in sella et solio, thronoque regali. Anlithesiin vero hujus versus continet versus sequens.

Veri. 6. 6. Multi potentes (Græce *dynasta*) oppressi sunt VALI DE, ET GLORIOSI TRADITI SUNT IN MANUS ALTERC-
HIM, — *q. d.* Sicut Deus mira sua providentia facit, ut tyranni per vim et tyrannidem, thronum regni occupent, itaque de quibus nemo suspicabatur, portent diadema : ita vicissim ex adverso mullos potentes de throno dejicit, valideque opprimit, ac gloriosos tradit in potestatem aliorum, qui eos regno, opibus, libertate et siepe vita privant. Hoc in quibuslibet regibus et principibus, etiam legitimis, et legitime imperantibus, « epe accidisse legimus; sed maxime in iis qui per fastum, vim vel dolum, imperium contra publicam invaserant; aut illud crudeliter, avaro, superbe administrarunt. Nam, ut ait Demosthenes » *Objnth.* 2 : « Regnum malis artibus comparatum, et vi retentum, non potest diu durare. »

Quocirca Phalaris Agrigentorum tyrannus, epist. 34 *ad Demosthenem* : « Neque homo, inquit, si fieri posset, ut, antequam nasceretur, quænam mala passurus esset, audiret, nasci unquam voluisset; neque privatus qui tyrannidi studeret, si illius intelligeret calamitates, tyrannu* potius quam privatus esse vellet : sicque Demosthenes, non nasci, et privatum quam tyran-

num esse, utilius intelligo. » Cicero *Tuseul.* V narrat Dionysium tyrannum Damocli, eum beatum predicanti, mensam regiam instruxisse, ut hujus sum beatitudini foret particeps; sed simul e laqueari gladium suspendisse, qui beati illius capiti immineret. Quem influens Damocles, nec comedere, nec bibere ausus, exoravit tyrannum ut abire liceret, quod jam beatus esse nollet. Plura de his habet Petrus Gregorius lib. VI *De Hepubl.* cap. vix. Unde Tigurina vertit, *multi potentes magnam subierunt infamiam, et in manus aliorum traditi sunt magnifici*; Syrus, *multi reges ignominia affecti sunt, et multi gloriosi dejecti sunt de gloria sua.*

7. Priusquam interrogas, ne vituperes quemquam : ET cum interrogaveris, corripe juste. — Græca significantius et pulchrius, ἢ ἰζὺcr^ pò piuꝫr, : vir.ysv, xal rór< /zrr</xa, id est CSt, priusquam exquiras, ne accuses : intellige primum, et tunc reprehende; Tigurina, ne quid reprehendas priusquam exploraris : fac cognoscas prius, et tum jure vituperes; alii, priusquam exploraveris, ne reprehendas : cognosce primum, deinde objuigato. Hæc sententia æque ac præcedentes ad humilitatem et modestiam perlinent, novumque ejus modum et speciem suggerit, ordine tertium. Nulli enim ex superbia, et ex mentis levitate, putantes se omnia scire et intelligere, precipitant iudicium, illicoque cum sinistri aliquid audiunt, credunt. Alii suas primas impressiones tenaciter retinent, ex quadam naturæ et phantasie pertinacia : unde quod semel illi impresserunt, constanter tenent, nec dant locum defensionis et excusationi; imo si suas impressiones vere refelli et convinci audiunt, legre ferunt; mullo minus inquirunt et explorant rei factive veritatem, sed mox quasi de illa certi, factum reprehendunt, vituperant, damnant. Quod sane temerarium est iudicium. et proximo injurium, non tantum cum in publico tribunali a iudice, vel coram iudice id fit, sed etiam cum privata vituperatione vel censura id agitur.

Monet ergo Siracides, ut in censurando prudentiam et modestiam adhibeamus, nec quippiam vituperemus, nisi prius bene examinatum et discussum : quo facto, corripiamus, sed juste, quantum scilicet facti gravitas meretur, et proximi salus ac reipublicæ incolumitas exigunt; ideoque « animo dilectionis, non animo ultionis; nec cum paratur caini, anima pereat, » ait S. Augustinus in *Psalm.* cu. Quare vide ea quæ dixi *Galat.* vi, I, et S. Bernardum serm. 44 *in Cant.*, qui docet in correptione præmittendum oleum lenitatis; quod si non prosit, addendum vinum acrimoniæ, instar Samaritani, *Lucre* x, 30. Hinc iudici accusationem audienti dicitur : « Audi et alleram partem. » Unam aurem da accusatori, alleram servato reo se excusanti. Haec Constantinus* Magnus Imperator Faustæ uxori accusanti Crispum filium de stupro levitar heredidit, Crispumque innoentem occidit;

cujus innocentia deinde cognita inconsolabilem egit luctum, ac Faustam pariter, quæ calumniam hanc Crispo struxerat, itenremit. Sic el Theodosius sententiam mortis praecipitavit in Thessalonicenses, quod imaginem suam deiecissent; quæ de causa a S. Ambrosio reprehensus, publicam egit poenitentiam, ut narrat ex Sozomeno et aliis Baronius. « Nam sententia in sontem lata, sed dilata, revocari potest; vita vero innocenti ablata revocari non potest, » uti docet Seneca lib. *De ira*, et lib. *De Clementia*. Hac de causa sapienter Festus, preses Romanus, rogatus a Judæis, ut S. Paulum inauditum damnaret, respondit : « Non est Romanis consuetudo damnare aliquem hominem, priusquam is qui accusatur, presentes habeat accusatores, locumque defendendi accipiat ad abluenda crimina, » *Ador*, xxv, i6. Et Menander : « Inexaminatum ne punias ullum. » Et Seneca tragoedus in *Medea* :

Qui statuii aliquid parte inaudita altera,
Æquum licci statuerit, haud æquus drill.

Sapientius S. Augustinus, serm. 202 *De Temporibus* : « Maxima pars generis humani, ait, indiscreto iudicio ad reprehendendum prompta et parata esse probatur; cum tamen non ita se velit ab aliis judicari, quomodo vult alios judicare. Propter hoc Scriptura divina admonet, dicens : Priusquam interrogas, ne iudices quemquam; et cum interrogaveris, corripe juste. Omnis homo prius se vult interrogari, et postea, si reus est, patienter tolerat reprehendi. Et quidquid nobis omnes volumus ab aliis fieri, justum estui hoc aliis studeamus implere. Prius cum patientia interrogemus, et solliciti simus, ut, cum aliquid certius agnoverimus, tunc aut si mala sunt, reprehendere; aut si bona, defensare valeamus. » Hac de causa Deus nobis binas dedit aures, ut utramque partem audiamus; et in medio carum imam mentem qtt® iudicet, et unam linguam quæ iudicatum eloquatur. Unde Udirei aures in duali vocant *oznaim*, qáasi *c v 't n' Z mozenaim*, id est bilances. Sicut enim inter duas lances media est lingula, quæ recto justoque pondere librat, examinat et ostendit pondus utriusque lancis, utrum alteri præponderet : sic duas aures nobis dedil Deus, ut utrinupic rationes audiamus, casque mente libremus, examinemus et dijudicemus ac quod justum iudicaverimus, ore promamus. Quocirca S. Prosper, *epigram.* 21, hæc de non temero credendo et censendo, prudenti® Christian® dat documenta :

Culparo in quoquam quæ non sunt nola, malignum ol;
Præsertim, quæ sunt cognita, si bona Mini.
Non pileant faciles sæxli rumoribus aures;
Quæ nescire Juvat, credere non libeat.
Linquantur secreta Deo, qui, si quid opertum est,
Inspicit, et nullis indiget indiciis.

8. PRIUSQUAM AUDIAS, ME DESPONDEAS verbum : ET
ix medio slumontm (mal e Compl ut enses legunt, se-

nioiurn ; nam Græce est id est sermonwm :
ila Romana) me adjicias loqui. — Græce, *Im flpCwt* id est, *ne interjicias verbum*; Romana, *ne interloquaris*, id est, *ne interrumpas loquentem*. Est hæc quarta species modesti® et humilitatis, æque ac prudenti®, quæ jubet, ut non respondeas antequam plene interrogationem vel quaestionem aure exceperis, et mente conceperis. Rursum ut quærentem vel narrantem quippiem non interrumpas. Respondere enim ante perceptam interrogationem, et loquentem intemim® pere, est indicium et effectus, *primo*, superbi®, qua putas te tam solertem, ut conjectes quid alter velit interrogare, ut instar Prophet® divines quid alter mente concipiat et intendat. Inde S. Bernardus, *De Gradibus hianilU*. hunc nonum assignat : « Nonus, ait, humilitatis gradus est, si linguam ad loquendum prohibeat monachus, et taciturnitatem habens usque ad interrogationem non loquatur; » *secundo*, levitatis, qua responsum precipitas ante tempus opportunum; *tertio*, imprudenti®, qua exponis te periculo, ut impertinente! cl extra propositum respondeas, quia dum respondes de fabis, alter forte interrogare volet de aliis, ut vulgo dicitur. Unde Proverò, xvni, 13, dicitur : « Qui prius respondet quam audiat, stultum se esse demonstrat, et confusione dignum; » et cap. XXIX, 20 : « Vidisti hominem velocem ad loquendum? stultitia magis speranda est quam illius correptio; » *quarto*, incivilitatis et rusticitatis : incivile enim et rusticum est, alium loquentem interrumpere, ac respondere antequam plene ejus quaestionem audieris.

Porro generalis est hæc sententia; unde variis aptari potesl. *Primo*, doctori, *q. d.* Antequam audiendo bene didiceris, noli alios idem docere; noli fieri magister antequam fueris discipulus. Ita Rabanus : « Qui prius, inquit, doctor esse desiderat quam discat, slulliti® noxam non declinat. » Vide Nazianzenum, orat. i apologetica *de Fuga in Pontum*, ubi inter alia ait : « Alios docere aggredi priusquam ipsi salis edocti simus, et, ut vulgo dicitur, in dolio discere figulinam, id est, in aliorum animabas pietatem meditari et exercere, valde stultorum et temerariorum esse videtur. » Figuli enim non statini in dolio, sed in exiguis vasculis aut ollis figulinai» addiscunt, in quibus si aberrant, ut opus reficere oporteat, parva esi jactura, cum in ingenti dolio sit magna.

Secundo, iudici, *q. d.* Judex non proferat sententiam donec audiat litigantes; ex accusatione duntaxat neminem condemnet, tam reum se defendentem, quam actorem accusantem audiat. Ita Rabanus : « Qui judicare, ait, proximorum facta priusquam plene causam utriusque partis dignoscat, inordinate festinat, et ille se confusione dignum demoiibrat, quia magis pertinacem quam prudentem se esse probat » Quare iudices qui sapiunt, prius omnes attente audiunt, quin et aliorum sententias et iudicia exquirunt,

omniaque circumlustrant, antequam suam sententiam pronuntient. Unde Petrarcha ait nos in loquendo et respondendo debere imitari citharistas, qui antequam citharam pulsant, singulas chordas sonantes audiunt, ac inter se contemperant, ut congruum edant sonum et harmoniam. Ita hanc sententiam explicat Damasus Papa, epistol. 6, ubi habetur xi, *Quæst.* III, can. 76 : « Eorum qui accusantur, inquit, causas discutere non licet priusquam canonicè vocali ad Synodum veniant, et præsens per præsentem agnoscat veritatem, et intelligat quæ ei objiciuntur; quod et per sapientiam Salomonis (nulli enim Ecclesiasticum attribuant Salomoni, uti dixi in proœmio) dicitur, juxta Septuaginta: Antequam scruteris, ne reprehendas; intellige prius, et tunc increpa. Antequam audias, non respondeas. » Alioquin dicitur tibi : « Sicut prave intellexisti, sic prave respondes, » ut habetur *de Consecrat.*, dis. 2, cap. i et xv, *Quæst.* III, in fine : « Priusquam audias, inquit, ne judicaveris quemquam; atque ante probationem accusationis illatæ neminem a tua communione suspendas, quia non stalem qui accusatur reus est, sed qui convincitur criminosus. »

Tertio, consiliario, q. d. Consultus ne præcipitet consilium, donec plene rem audiat, perspicual, comprehendat.

Quarto, in familiari colloquio donec audicris dicentem, ne respondeas, nec ejus sermonem intercidas. Afficis enim eum injuria et ignominia, si conceptum ab eo sermonem velut indignum impedis, ne prodeat in lucem; ac prodis tuam impatientiam, qua alium loquentem pali non potes; pariter et superbiam, quasi illo meliora dicturus sis. Ita Palacius. Sapientia ergo et salus hominis est, libenter et mulla audire, ac tarde et pauca loqui; sicut salus leporis est silentium atque auditus acredo et celeritas, quæ eum de canibus et venatoribus admonet, ut fuga sibi consulat. Inde Plutarchus lib. IV, in *Symposiac.* *Quæst.* V : « Leporum, ait, oculi adeo sunt indefessi, ut etiam apertis iis dormiant. Celeritate autem exaudiendi videtur aliis anteire; cujus admiratione ducti /Egyptii, in suis sacris litteris picto lepore auditum significant. »

9. De ea re, quæ te non molestat, ne ceteris (ita quoque legit S. Lucius Pontifex epistol. i. *Ne ceteris*, id est ne certes, ne contendas; Interpret enim Ecclesiastici et Sapientiæ *certari* usurpat pro *certare*, uti monui superius, et patet *Sapient.* xv, 9, et inferius, cap. xxxvni, 29 : vide Franciscana Lucam in Notis hic), et in judicio peccantium ne consistas. — « Admonet, ait Rabanus, ut in superfluis rebus non nimis simus curiosi, et peccantium pravitati non consentiamus. Nam digni sunt morte, non solum qui mala faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus, » ait Paulus *Roman.* i, 32. Unde Psalter *Psalm.* i, 1 : « Beatus vir, inquit, qui non abiit in consilio impiorum, et in via peccatorum non stetit, et in ca-

thedra pestilentia; non sedit. » Græca habent, *de re yuæ non csl ad te, ne certes, et in judicio peccatorum nc consideas*. Ita Complutenses. Sed Iohanna, Jansenius et alii legentes, *aux* vertunt, *de negotio, vel re qua tibi non est opus, nc certes*, etc. Eodem tamen redit utraque lectio et versio, utque ac nostra. Nota quoque te non molestat; nam res nobis commissæ sua cura et sollicitudine nos alligunt et molestant. Tigurina, *nc contendas de eo quod tua nihil interest, nec te judicem adjungas consessui scelerosorum*; Syrus, *st csl in (c vis, ne contendas; et in medio iniquitatis ne multiplices fraudem*.

Est hæc quinta species modestiæ, aliena non curans. Sunt enim nonnulli immodesti, curiosi et superbi, qui omnia aliorum facta examinare, et judicare et censere volunt, de iisque pariter interse certant et contendunt, hi accusando, illi excusando. Jubet ergo *primo*, ut ab hoc examine, disquisitione et certamine rerum ad nos non perlinentium abstinemus, ne nostram et aliorum pacem et concordiam turbemus sine ratione et causa. *Secundo*, ut a turba illorum qui temerarie alios judicant, vel approbando, vel condemnando, ideoque peccant, abstinemus et secedamus, ne eorum pravo judicio consentiamus, vel consentire videamur, itaque animam nostram et famam contaminemus. Huc facit velut proœmia apud Adagiographum : « Ne edas allia et fabas, » hoc est, ne bellis et contentione, *neve* judiciis intersis. Nam in bellum inferebantur teet allia, velut commeatus militaris, quia frugalitas et durabilis. Umte illud anonymi apud Suidam : « Perdo allia in obsidione. » Allio quoque in escam dato, aves ad pugnam incitari, memorat Pierius *hieroglyph.* 24. Est enim allium acre et mordax. Hinc illud Aristophanis in *Equitibus* : a Dum ais te diligere me, alliasti me, » hoc est, pupugisti me, et adegisti ad lacrymas : has enim excitat allii odor et esu. Fabas vero esitabant judices, ne obdormiscerent, ait Suidas; aut potius fabis dabant suffragia : hinc faba notat iudicium, iudiciumque suffragium. Sunt et qui de alliis fabisque, id est, de quicquiliis, murmurant et lites movent, uti de alliis /Egypti sibi in deserto adeptis murmurabant Hebraei *Numer.* xi, 5.

Sapienter Cicero *Tusculan.* I : « El refellere sine iracundia, inquit, et refelli sine pertinacia paratissimus. » Uac modestia discinditur omnis contentionum nodus; sed sunt nonnulli gallis gallinaceis iracundiores et pertinaciores, ideoque contentiosiores; hi elleboro indigent, ut iras litesque edormiant.

10. Fili, ne in multis sint actus tui : et, si dives fueris, non eris immunis a delicto. — Græca sic habent, *texvov, pr, noAlà ai aou; iá»* yàp oux id est, /i/i, ne circa multa sint actus tui; si enim multiplicaveris, non eris innocens : quia in tam multis varie et multipliciter peccare contingit

Ex Græco ergo hæc sententia *primo*, generatila accipi potest, quasi dicta contra qui omnia agere, sibi que arrogale volunt, itaque nihil bene agunt, vel certe non peragunt, nec ad finem perducunt; quod pariter est vilium præsumptionis et superbiae, aequae ac imprudentiæ. Undo de talibus Afer dixit, u eos nil agere, sed satagere. » Sensus ergo est, 7. d. Ne in multis, scilicet negotiis et curis, sint actus tui, quia qui nulla amplectitur, pauca stringit : pauca ergo amplectere, cura el stringe ; alioqui non eris immunis a delicto, quia non poteris omnibus attendere et satisfacere. Exemplum clarum est in nonnullis Advocatis et Procuratoribus, qui tot suscipiunt causas forenses, ul omnes fideliter et recte agere nequeant; quo fit, ut eorum negligentia sæpe clientes condemnentur, el causas justas amittant : qui peccant injustitia, ac ad restitutionem subinde tenentur.

Audi Rabamini, vel potius S. Gregorium l pari. *Pastoralis*, cap. iv (ex eo transcripsit Rabanus): « Juxta tropologiam, inquit, sæpe suscepta cura regiminis cor per diversa diverberat; el impar quisque invenitur ad singula, dum confusa mente dividitur ad multa. Unde hic consulte per sapientiam dicitur : l ili, ne in inultis sint actus tui; quia videlicet nequaquam plene in uniuscujusque operis ratione colligitur, dum mens per diversa partitur. Cumque loras per insolentem curam trahitur, a timoris intimi soliditale vacuatur, filque in exteriorum dispositione sollicita, et sui solummodo ignara ; scit multa cogitare, se nesciens ; nam cum plus quam Recesse est se exterioribus implicat, quasi occupata in itinere obliviscitur quo tendebat: ita ut ab studio suæ inquisitionis aliena, ne ipsa quidem quæ patitur damna considerarei, el per quanta delinquat, ignoret. »

Kitio a priori.

Ratio a priori est, quod mens et attentio hominis sit finita, imo valde exilis et limitata; quare in multa divisa minuitur, deficit et evanescit, juxta illud : « Pluribus intentus minor est ad singula sensus. » Præslat autem pauca excellenter agere, quam nulla obiter et exiliter, juxta illud cap. xxxni, 23 : « In omnibus operibus luis præcellens cslo. » li ne Phocion apud Stobæum, sermon. *De prudentia*, ail, « difficile esso nullas viæ vitas ingredi, » 7. d. Difficile est ut nullis intentus, quidpiam præcellens operetur. Et Artemidorus in *Onirocriticis* (id est, divinatione ex somniis) conjectat eum qui dormiens multos oculos se habere somniaret, plane cæcum fore, quod scilicet multitudo oculorum caecitatem notaret; quia qui nulla confuse vident, nihil rite peragunt. El Thales Milesius ad suos dicere solebat : < Unum eligite præclarum, unum quiddam divinale præclarum. » Ha Laertius lib. 1, cap. 1. Et Aristoteles : a In magnis, inquit, negotiis oportet unum negotiari ad unum opus, quia melior est cura intenta circa unum, quam circa plura. » Ita

ipse lib. IV *Politic*. Unde lib. V : « Princeps, inquit, nullum virum lotius sui dominii debet facere custodem, » tum quia hoc nimis vastum el multiplex est opus; turn quia periculosum principi, ne scilicet custos principem principatu excludat, seque faciat principem, uti sæpius factum legimus et vidimus. Seneca, *epist. R* : « Magnam rem puta, ait, unum hominem agere ; præter sapientem autem nemo unum agit. Cæleri multiformes sumus. »

Juxta S. Gregorium et Rabanum ergo, et ex eo Glossam, hic locus intelligitur de mullo regimine, ut rò *in multis* tam masculine quam neutre accipiat, 7. d. Ne circa multa et mullos regendos occuperis ; paucos potius regendos suscipe, imo sipotes, nullum, nisi leipsum. Attende tibi; si enim in die judicii vix poteris reddere rationem animæ tuæ, quomodo reddes tot centenarum vel millium animarum, quarum principatum, episcopatum, velpasloratum, id est, regimen et curam, ambis ? Quid prodest homini si universum mundum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiat? ail æterna Veritas.

Quocirca S. Augustinus Quæst. LX\ III in *EwL*: Quam sit, ait, observandum quod Scriptura dicit: a Fili, ne in multis sint actus lui, » patet in Mose, qui totius populi querelas et lites cognoscere volens, audiit a Jethro : « Non bonam rem facis, slulto labore consumeris, » Erodi xvm, 18. Unde suasu ejus minores causas ad minores judices et officiales relegavit, majores duntaxat ipse sibi reservavit. Idem imitentur Prelati et principes. Ita Joannes Fischerus Episcopus Roflensis et Cardinalis, quo nullum Britannia, sed nec forte orbis Christianus tunc sanctiorem, doctiorem, aut vigilantiores Præsulem habuit, ait San* jerus lib. I *De Schismate Anglic.*, quique cum Thoma Moro ab Henrico Vili occisus est, quod incestis ejus cum Anna Bolena nuptiis suffragari nollet, cum major et locupletior episcopatus illi ab eodem Henrico offerretur, eum recusavit, dictitans se perbeatum forc, si de hoc saltem minuto concedilo sibi grege, deque non adeo magnis inde acceptis emolumentis m die Domini recte respondero possit, cum et de bene curatis animis, el de recte expensis pecuniis, tunc reddenda sit ratio exactior, quam mortales fere putent aut current; in quo genere quo quisque pauciores sibi commissos, vel homines, vel nummos haberet, eo futurus sil in allero sæculo securior; seque facile sentire ex hoc tantilli pastoralis pondere, quantum futurum esset majoris muneris onus. Scite quoque vir sapiens hujus ævi dixit : « Nulli matri plus filiorum, quam laciis ; nulli prudenti plus negotiorum, quam virium esse debet. » Hoc significat illud (enigma : a Oportet agrum imbecilliores esse quam agricolam; » quod simili proverbio explicat Virgilius dicens : « Laudalo ingentia rura, exiguum colito. » Plus enim fructuum dabit exiguus agor diligenter, quam ingens

neglectim (ut fit) cultus. S. Basilios *Consta. monast.* cap. m : « Convenit, ait, corpus in actione aliqua occupatum tenere, illudque providere, ne ipsum dum gravius quam par est premit, opprimat, p iilbertus Abbas, qui supplevit sermones S. Bernardi tn *Cant.*, serm. 1, explicans illud, *Quasivi in lectulo quem diligit anima mea* : a In lectulo, ait, id est, in quiete ; quia cura implicat, quies explicat. »

Quocirca hæc sententia tropologico ad multa aptari potest, ut ad litteras, studia et scientias, </ d. Ne studeas simul multis scientiis, sed unduntaxat : ita in iis dives et doctus evades. Sic fecit noster Franciscus Suarez, idemque aliis consultât, æque ac P. Jacobus Lavnes, qui S. Ignatio in generalato Societatis Jesu successit, qui proinde non nisi unum librum in cubiculo habebat, et lectitabat a capite ad calcem, coque absoluto, alium pari modo accipiebat. Quin et S. Thomas Aquinas rogatus qua ratione quis doctus evaderet? respondit: «Unum tantum lectitando librum. » Kursum aptari potest virtutibus et vitiis, q. d. Si vis vitia exstirpare, unum duntaxat radicitus, c quo cælera oriuntur, totis viribus exstirpandum capesse; eo enim exstirpato, cætera sponte sua corruunt, sicut exstirpata radice corruunt rami. Si vis virtutes consequi, omnibus quidem, sed uni præcipue libi maxime utili, vel aecessariæ, intende; ea enim habita in heroico \$radu, cæteræ velut filiæ matrem, aut quasi sorores sororem sequuntur: ita docent Cassianus, et alii virtutum magistri : « Pluribus enim intentus minor est ad singula sensus; d et : «Qui duos inseciatur lepores, neutrum capit, n Simili modo aliis rebus aptari potest; unde (tabanus et ex eo Glossa, aptant compositioni librorum, q. d. Ne scribas mullos libros, quibus non est finis, JEerte. mi, 12. Omnes autem libri divinæ Scripturæ unus liber sunt, juxta illud *Psalm*, xxxix : « In capite libri scriptum est de me, » quia unum Deum, ejusque unam legem spectant omnes.

Symbolice, si vis esse perfectus, relimpie inulta, puta creaturas omnes; hæ enim mentem inquinant, juxta illud S. Leonis : « Necessc esi de mundano pulvere etiam religiosa corda sordescere. » Quare uni Creatori adhæreto, et cum Psalte dicito : < Mihi autem adhærere Deo bonum est. » Quocirca S. /Egidius socius S. Francisci rogatus, quænam esset ad sanctitatem via? respondit : « Una ad unum, una ad unum, » q. d. Una anima uni Deo detiir, lota et in solidum. Inde huc respiciens Christus, et sortem Magdalenæ prWerens sorti Martha-, hoc est, vitam contemplativam activa? : « Martha, Martha, inquit, sollicita es, cl turbaris erga plurima. Porro unum est necessarium. Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea. » *Lu» a x*, Í2. Ne ergo satagas mulla agere, sed multum. Multum agit, qui unum quid perfecte et eximie agit; multum agit, qui mulla charitate et virtute cunela peragit. Hoc age quod agis.

His tamen non obstat, quod viri magnanimi, zelosi et Apostolici nullis se occupent, catechizando, docendo, pr/edieando, confessiones audiendo. Iltnc enim eis mulla non sunt, tum quia ad unum scopum, scilicet Dei gloriam et salutem animarum, tendunt, et sibi invicem subordinantur; lum quia viribus eorum sunt commensurata; lum quia unius et ejusdem charilalis sunt actus. Excederent tamen, si mulla inchoarent, nihil perficerent; si multa imperfecte, vel perperam tacerent, nihil bene et plene; si plura facerent quam vires corporis et animæ ferant; si alienis occupati, seipsos négligèrent, et spiritum orationis perderent, tumque dicerentur in multis esse actus eorum. Alioqui in multis fuere actus S. Petri, S. Pauli, ul palet II *Corinth.*, omniumque Apostolorum, qui multas gentes et lotum pene mundum ad Christum converterunt; S. Francisci Xaverii, qui toto Oriente prædicavit; S. Ignalii fundatoris Societatis Jesu, qui in ea multa litterarum et pietatis officia instituit, Sociosque per lotum orbem propagavit: quia hæc omnia unum sunt, unimque conflant munus, et quasi corpus Aposlpllicum, atque unam Societatem, quæ multa per mullos agit, operas per varios dispertiendo.

Secundo, pressius hæc sententia spectat ad divitias, velalque cupiditatem et studium multiplicandi eas, q. d. In nullis, scilicet lucris et opibus coacervandis, non sint actus tui ; ne agas et satagas mulla congregare, multitudinem, id est, copiam rerum parare, ut in rerum affluentia sis multus, id est, copiosus et dives. Hunc sensum poscit nostra verseo, quæ id esi *multiplicatus fueris*, vertit, *dives fueris*; *multus* enim sæpe idem est quod abundans, affluens et dives. Porle enim pro Noster legil ^/ourXqj», id est *dives fias*. Kursum cumdem poscunt sequentia, quæ ad studium divitiarum perlinent; et Syrus qui vertit, *fili mi, nc augeas domum tuam; et qui festinat ad incrementum ejus, non justificatus est* ; ac Tigurina, *fili, ne labores multa colligere: si enim abundans, non eris innocens*.

Ubi nota TM et, cum dicitur: « Et si dives fueris, » more Hebræo esse causale, significans *nam, enim*, ul vertit Syrus, q. d. Ne appetas mulla congerere et dilari, quia si diteris, non eris immunis a delicto. Ipsa enim nimia cupiditas opum, ac cura et sollicitudo eas augendi et conservandi, est peccatum, saltem veniale, et non raro mortale, quando scilicet id fit per usuras, illicitis contractus, fraudes, etc. Unde *Proverb*, xxvir, 22, dicitur: « Vir, qui festinat dilari, et aliis invidet, ignorat quod egestas superveniet ei. » Ita (tabanus. Quocirca sapienter S. Bernardus: «Noli, ait, concupiscere quæ possessa onerant, amata inquinant, amissa cruciant. Diserte vero S. Paulus : a Qui, inquit, volunt divites fieri, incidunt in tentationem et in laqueum diaboli, et desideria multa inutilia et nociva, quæ mergunt homines in interitum et perditionem, n l *Timoth.* cap. vi, 9.

Denique S. Hieronimus: «Dives, inquit, aut injustus, aut iniusti lueres. »

frita Est hæc sexta species modestia) et humilitatis, Quod suade de quis nimis multa negotia, quibus opes et lucrum captet, ambiat.

l«.

Si enim secutus fueris, non apprehendes: et non effugies, si perleclciuiEHis. — Complutenses, *non effugies aufugiens*; alii, *neque si aufugies, effugies*; Tigurina sive Vatablus, *aut si quod persecutus fueris, non assequeris; nec tamen impune abieris*, scilicet immunisa peccato, puta a culpa et poena. Syrus fere contrarie vertit, /Ut mi, si non cucurreris, non apprehendes; et si non quirsieris, non invenies. Probavit non osse studendum divitiis, eo quod dives non sit immunis a delicto: nunc idipsum alia ratione probat, scilicet, quod si sequaris divitias, non assequeris. Sed quid sibi vult *et non effugiis, si procucurreris*? Jansenius sic explicat, *q. d.* Non effugies paupertatem, etiamsi eam concris praecurrere, si Deus eam velit tibi immittere. Verum paupertatis nulla præcessit mentio; et per illam mutatur suppositum, scilicet *divitiæ*, cum tamen unum el idem suppositum hic exigat comparatio duorum cursorum. Hinc enim exhibentur quasi in stadio duo cursores, unus velox, alter tardus: velocem si tardus sequatur, non apprehendet; si sequatur, non effugiet quin ab eo, ni pote velociore, comprehendatur. Duo hi cursores significant hominem et divitias: velox cursor sunt divitiæ, tardus est homo; qui si eas sequatur, non apprehendet; si praecurrat, non effugit. Ita Rabanus, Lyranus, Palacius el alii. Melius ergo Tigurina et Emmanuel Sa suppositum dani *delictum*, quod præcessit, *y. d.* « Si praecucurreris, n id est, festinaris ad opes, non effugies delictum. Sed el hic mutatur suppositum, scilicet divitiæ in delictum.

Primo ergo L'ramis, idem *retinens* fore suppositum, scilicet divitias, sic explicat: Si, inquit, secutus fueris divitias, immoderato quærendo, non apprehendes, id est, non assequeris intentum, scilicet, habere sufficientiam, propter quam divitiæ quiruntur; quia per eas non satiatur cupido, sed magis acquiritur indigentia. Nam earum cupidus quanto plus acquirit, tanto plus habere sitit. « Et non effugies, » scilicet indigentiam, « si praecucurreris, » accipiendo divitias a parentibus tuis. Nam si fueris cupidus, non eris tonlentus, sed ad habendum majora anxius; et i fueris prodigus, cito consumes, et indigens les. Hæc LyrarttiS.

Secundo, Palacius sic explicat: a Divitiæ currunt et fugiunt a te. Si tu invalidus fueris, sequeris eas, sed non apprehendes. At si velut validus el potens præcurris eas, et fugientes lenes, non effugies delictum. Est lura prosopopoeia. Divitiæ fugiunt sequentem; at si contingat ut sequens eas præcurral, et illas teneat, tenent illæ eum, captivant, el iniquitatis servum efficiunt. Est enim dictum Pauli: Qui volunt divites fieri,

incidunt in laqueum diaboli, etc. Ergo si cum bona conscientia eas sequaris, non apprehendes; si per malam cas præcurris, non effugies quin te illæ mergant in interitum et perditionem.* Hucusque Palacius.

Tertio et genuine, *q. d.* Noli studere multis opibus coacervandis, quia si eas sequaris, putans te tuis laboribus illas tibi paraturum, non apprehendes illas: sin vero eas non cures, negligas, spernas, imo fugias et præcurras, illæ te ambient, sequentur et assequuntur, si Deus eas tibi destinant. Sicut enim honor sequitur fugientem, fugit sequentem, sic et opes. Hoc sæpe verum est in hac vita, semper in futura, de qua exponit Rabanus, sed anagogice: « Si, inquit, secutus fueris, non apprehendes; et non effugies, si præcucurreris: quia non est in potestate accipientis, sed dantis. Nam si per æstum avaritiæ incitatus exardescit divitias aggregare, veras divitias non appetit; et si fidei devotione præcurrat virtutum opera exercere, proscipientur cum in futura remuneratione opes superna*. »

Vult enim docere Siracides divitias non tam parari nimis curis et laboribus, quam esse donum Dei, et a Deo dari, cui ipsi libuerit, ac proinde eum sæpe dare eas parum laborantibus, negare vero eas multum laborantibus. Id enim significat comparatio festinantis ditari, sed frustra; ac marcidi, quem quasi otiosum ditat Deus: quam subnectit et expandit per tres versus proxime sequentes. Deus ergo, ul doceat homines non sibi, nec suis laboribus opes arrogare, sed eas exspectare et poscere a Deo, dat sæpe eas pdrum sollicitis, sed in se sperantibus; negat vero valde sollicitis, quia suis laboribus præfidunt, et Deo diffidunt.

Alludit ad *Proverb. xxii, 4*: « Noli laborare ut diteris, sed prudentiæ tuæ pone modum. Ne erigas oculos tuos ad opes, quas non potes habere: quia facient sibi pennas quasi aquilæ, et volabunt in cadum »

Qua de re illustra exempla exstant in Vita S. Isidorus agricolte Hispani, a Gregorio XV inter Sanctos telali, qui mane Sacris audiendis vacans, se ilusque ad arationem veniens, tantum tamen et amplius agri per diem aratro subigebat, (unnum cirteri qui neglecto Sacro a summo mane in vespere aratrum duxerant; imo co in templis orante, angeli visi sunt ejus loco terram aratro sulcare.

Rursum hujus sententiæ veritas maxime liquet in Religiosis novi Testamenti paupertatem voventibus, quibus a Christo promissum et datum est centuplum in hac vita, ac post eam vita æterna, *Jf dffh. vix, 29*. Qui proinde dicunt cum S. Paulo: « Sicut egentes, multos autem locupletantes; tanquam nihil habentes, et omnia possidentes, » II *Corinth, vi, to*. Ila Raljanus, cujus præclara verba mox recitabo.

SECUNDA PARS CAPITIS,

IN QUA DUO MEDIA AD HUMILITATEM SUGGERIT, SCILICET PRIMUM, COGITARE QUOD DEUS OPES ET SORTEM CUIQUE SUAM DESTINET, ET DONET PRO SUO BENEPLACITO : SECUNDUM V, 20, MEMOREM ESSE QUOD MORS INSTET.

12. Est homo marcidus, — Græce *-O^, id est, languidus, torpidus, deses, ignavus, somnolentus, laborans veterno. Sic latine *marcidus* vocatur torpidus; et marcere torpore, est ignavia et inertia teneri, ait Budæus. Sic Plinius in *Pmiegyr.* vocat « marcidum somno; n et Ovidius, lib. II *DePonto*, elegia 9 : « Otia marcescunt per inertes somnos; » et Claudianus lib. VI, *Paneg.* 8 : « Otia marcida luxu. » Quin et Livius, lib. Vili *Belli Punie.*, ait, «equitem marcescere desidiam;» et lib. III *Belli Maced.* « marcescere otio situque civitatem. »

Egens recuperatione (id est, reparatione seu restauratione familia! et annonæ), plis deficiens virtute (id est, multum deficiens, viribus et robore), ET ABUNDANS PAUPERTATE.

13. Et oculus Dei respexit illum in bono (ut ei benedicat et benefaciat: unde Grace est, *ad bona*), ET EREXIT EUM IN HUMILITATE IPSIUS, ET EXALTAVIT CAPUT EJUS; ET MIRATI SUNT IN ILLO (id est illud, Cuius illud, Cuius illud) multi, et honoraverunt Deum. — Probat id quod dixit, scilicet, laborantes et sollicitos subinde per omnem suum laborem non ditari, sed depauperari : ex adverso non laborantes a Deo ditari; ab exemplo, quia, inquit, sæpe homo laborat, festinat, laboribus et curis se excruciat, ut opes cingerat; qui tamen non ditatur nec abundat, eo quod Deus ejus, nipoie impii, labores et curas non secundet, nec prosperet; imo idem facit aliquando piis, uti S. Job, ad probandam eorum patientiam, ad pergranda peccata, ad perficiendam eorum sanctitatem, ad exemplum aliorum. Ex adverso videmus sæpe quod homo marcidus, id est, languidus, tardus et torpidus, qui eget reparatione familiæ, et viribus deficit, ac abundat paupertate, ab oculo Dei benigno et benefico clementer respiciatur, erigatur, ditetur, et ad magna exaltetur; quod proinde plerique mirantur, et glorificant Deum. Inde concludit, non tam labori hominum, quam Dei munere obtingere divitias : Dei ergo gratiam cuitjue esse conciliandam, ab eoque sperandas et petendas esse opes, non nimias, sed commodas pro cuiusque statu, familia et gradu. Quare clarius vertit Tigurina, est *qui labore, moliatur et satagat*, ut opes congerat; qui *tamen egeat, multo magis. Est rursus qui tardus et opis indigus, viribusque destitutus, et abunde pauper, quem Dominus oculo favente respiciat, caputque ipsius conquassatum erigat. ut multis miraculo sit spectantibus qui Deum prodicent* Syrus quoque, qui concise quasi de

uno et eodem, non de duobus, sic vertit, *est (pii currit et fatigatur, et deficit coipus ejus* et Dominus sublimavit illum, et admirabantur super eum multi.* Hoc est quod duo reges sapientissimi et ditissimi docuerunt. David *Psal.* cxxvi, I : Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt qui ædificant eam. Vanum est vobis ante lucem surgere; surgite, postquam sederitis, qui manducatis panem doloris. » Et Salomon orans Deum *Proverb.* xxx, 8 : « Mendicitatem et divitias ne dederis mihi; tribue lanium victui meo necessaria. » Huc facit lemma horologii cujusdam solaris : a Aspice, et aspiciar, » g. d. Si tu, o sol, me aspicias, aspiciar ab omnibus : sic si Deus nos aspiciat, aspiciamur et honoramur ab omnibus.

Porro præclare Rabanas in hæc Siracidis verba: « Iste locus, inquit, Christiana magis exprimit tempora in quibus illi qui paupertatem voluntariam sectantur, magis abundant omnibus bonis, quam illi qui certant in acquirendis quotidie terrenis divitiis. Quod et Psalmista in uno versiculo breviter expressit, dicens : Divites egerunt, et esurierunt; inquirentes autem Dominum, non deficient omni bono. Terrarum siquidem divites, et pauperes Christi magnifica contrarietate distinxit; ait enim : Divites egerunt, et non esurierunt. Quando egent divites? quando fidem non habent rectam. Quando esuriunt? quando minime pastu corporis Domini satiantur. Tales ergo divites egent, et saturati ventre, spiritu semper esuriunt. Quid enim habeant qui Deum requirunt? Subsequitur ; Inquirentes autem Dominum, non deficient omni bono; quia nullo bono deficiunt, qui spiritali perfrunntur. Nam eum diligimus Dominum, in ipso omnia reperimus. Unus est qui quæritur, sed in quo omnia continentur. O lucrum mirabile! o compendium singulare ! Cur nos per diversa fatigemus? ad ipsum ergo unanimiter festinemus, post quem cuncta bona ultra non quærimus, sed tenemus; sicut Apostolus dicit : Scimus quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.»

14. Bona et mala (non culpæ, sed pœnæ q. d. Ven. II. Læta et tristia, dulcia et amara, prospera et adversa, puta), vita et mors, paupertas et honestas (id est, opulentia, divitiæ ; sic sæpe in Scriptura et apud profanos honesti vocantur divites) a Deo sunt. — Tigurina, a Domino proficiscuntur. Est hæc conclusio educta ex præcedentibus, quasi præinissis, ac vehit epiphonema, quo significat

Deum cuique suam sortem, vel prosperam vel adversam, item tempus vitæ el mortis, denique paupertatem vel divitias pro sua sapientia et beneplacito ab «terno decrevisse et prædeslinasse, atque in tempore reipsa dare et exhibere, ac proinde neminem ea posse sibi, suoque labori et industria*, mullo minus fortune, arrogare; sed Dei providentia* ea assignare debere, ideoque humiliare se sub potenti manu Dei, ab coque suam sortem exspectare, ac petere ut vires et gratiam det ad eam rite sustinendam, vel certe ut eam in aliam meliorem commutet. Unde Syrus vertit, *bonum et malum, vita et mors, dives et pauper, coram Deo paria sunt. Paria*, quia pariter omnia sunt in manu et voluntate Dei, ut ad libitum ea mittat, revocet et commutet. Rursum *paria* sunt bonitate, tum entis, quia omnia sunt entia a Deo primo ente creata, ejusque esse participantia; tum moris, quia ad virtutem acueudam tam faciunt adversa quam prospera, tam mors quam vita, tam paupertas quam opulentia, imo sæpe magis : multi enim per adversa, per pericula mortis, per paupertatem convertuntur ad Deum, qui ejus obliviscebantur in prospens, in vita felici, in rerum abundantia.

Quocirca Deus sæpe piis adversa et pauperiem, impiis vero prospera et opes immittit: sicut ossa solent dari canibus, inquit Palacius, ut ea rodentes sanguinem c dentibus mittant, et meliore cibo fraudentur; hic enim melior cibus est virtus et gratia, quæ datur piis. Quare pii impiis hanc felicitatem invidere non debent, sed velut modicam despicere, ac sperare longe majorem et æternam in cœhs, qua impii privabuntur; qui proinde magis compassione quam invidia sunt digni. Insuper quilibet hic tam se, quam quoslibet alios divinæ providentiæ subternat, in eamque resignet. Is enim felix, sanus, dives erit, quem Deus felicem, sanum, divitem esse voluerit; is infelix, æger et pauper erit, quem Deus talem esse ordinarii : Dei autem voluntas est rectissima, Dei judicium aequissimum, Dei ordinatio sanctissima, etiamsi hominibus subinde id non appareat.

Præclare Tertullianus, lib. II *Contra Marción*. cap. XIV : « Ad omnia, inquit, libi occurrit Deus, idem percutiens, sed et sanans; mortificans, sed et vivificans; humilians, sed et sublimans ; condens mala, sed et pacem faciens, ul etiam et hic respondeam hæreticis. Ecce enim, inquiunt, ipse se conditorem profitetur malorum, dicens : Ego sum qui condo mala; amplexi enim vocabuli communionem, duas malorum species in ambiguitate turbantem, quia mala dicuntur, el delicta, et supplicia; passim volunt eum conditorem inlelligi malorum, ut et maliliæ injuste auctor renuntietur. Nos autem adhibita distinctione ulriusque formæ, separatis malis delicti et nudis supplicii, malis culpa» et nudis pœnæ, suum cuique parti definimus auctorem; malorum quidem peccati elcidpæ,

diabolum; malorum vero supplicii et pœnæ, Deum creatorem, ut illa pars malitiæ deputetur, isla justitiæ, mala condentis judicia adversus mala delicti. »

Denique cum tam paupertas quam opulentia, tam morbi quam sanitas, tam adversa quam prospera, sini creatura Dei, peculiari Dei providentia et amore a Deo creatæ, et cuilibet justo immissæ et admensæ ad ejus profectum et salutem; sequitur, quod tarn in his, quam in illis amare debeamus Deum creatorem : ille enim in omnibus creaturis amandus est, et omnes in illo; idque æqualiter, quia æquaUter omnes sunt creature et dona Dei, imo adversa sæpe majora sunt dona Dei, quam prospera, quia magis salutifera, uti jam dixi. Rursum purior est Dei amor in adversis quam prosperis; purius enim amatur Deus in cruce et afflictione, quam in deliciis el voluptate, quia in cruce nihil habet quod amet amor carnalis vel sensualis, uti habet in delicias. Cum ergo amatur Deus in cruce, spiritali et puro amore diligitur, quia nd inca diligitur nisi Deus. Ex cruce vero, et puro amore Dei in cruce, discimus eundem purum Dei amorem extendere ad opes, delicias, et prospera quaeque, ut in illis nihil diligamus nisi Deum. Atque in hoc perfectio amoris et sanctitatis consistit, ut scilicet id omnibus creaturis nihil amemus nisi Deum creatorem, v. g. non amemus delicias quia gustui ^naves sunt, non amemus dignitates quia honorific® sunt, non amemus opes quia divitem el splendendum faciunt, sed tantum propter Deum, nimirum quia Deus in iis latet, in iisque amandum se offert, ut per ea illi obsequi et servire valeamus.

Porro signum hujus puri et perfecti amoris Dei signoa est. si aequaliter ih omnibus Deum amemus; tam enim Deus est in cruce, quam in co hia oditate, Dei- perinde ac Christus æque dilexit Deum in monte Calvari®, ne in monte Thabor gloriose transfiguratus ; quia in sua transfiguratione non suam gloriam et commodum, sed Dei tantum amavit; perinde ac in crucifixione non suam ignominiam, sed Dei tantum voluntatem el gloriam dilexit: tam enim Deus el Dei gloria eral in cruce Calvari®, quam in gloria Thabor. Qua de re pie et eximie tractat Franciscus de Sales, Episcopus Genevensis, lib. X *De Amore Dei*, cap. v. Hic amor Dei spoliatur amantem omni alio amore, ul dicat cum sponsa : « Dilectus meus mihi, et ego illi, qui pascitur inter lilia (puri amoris), donec aspiret dies, et inclinentur umbre. »

Quocirca pie S. Gregorius Nazianzenus, *epist.* 63 : « Gratias ago, ait, ut in lætis rebus, ita etiam in acerbis ; quia exploratum habeo, nihil rerum nostrarum apud summam rationem expers esse rationis. » Quin et Seneca, lib. *Quare bonis*, etc. cap. n: « Ego vero, ait, non miror, si quando voluptatem capiunt dii, cum spectant magnos viros luctantes cum aliqua calamitate. Non video quid habeat Jupiter iu terris pulchrius, quam ut

spectet Catonem jam partibus non semel fractis, stantem infer ruinas publicas recium. » Igitur sicut in thermis ex uno latere videmus ebullire aquam calidissimam, ex alio frigidissimam, quæ in thermis commista? temperatum et salutare efficiunt balneum: sic in hisce mundi thermis cernimus a Deo emanare bona et mala, læta et tristitia, quasi ex duabus Dei mammis, misericordiæ et justitiæ; quibus inter se contemperatis, salutare homini fit balneum, ne in adversis desperet, nec in prosperis intumescat. Quare dicat cum ISalle *Psalm.* XXXIII : « Benedicam Dominum in omni tempore (adverso æque ac secundo) : semper laus ejus in ore meo. »

Mptin Mystice, hæc sententia menti et spiritui aptari potest; ejus enim ingenium, solertia, vigor, quæ? æque ac stupiditēs tarditas et hebetudo, a Deo sunt; item « vita et mors, » qua quis moritur peccatis, acediæ et vitiis, ac vivit virtutibus, fervori, perfectioni; denique « paupertas et honestas, » qua nunc abundat gratia, lætitia et consolationibus, nunc iis destituitur, plenusque est ariditate, desolatione, tristitia, tentationibus. Tunc ergo dicat anima fidelis, humilis et patiens cum S. Paulo : « Scio et abundare, et penuriam y ali, » *Philipp.* IV, 12.

Rursum quod aliqui, v. g. S. Paulus et Apostoli, abundant sapientia, eloquentia, fortitudine spiritus, sanctis inspirationibus, omnique gratia tam gratum faciente, quam gratis data; aliis vero hæc omnia parce dentur, pendet a Deo, qui sua dona distribuit prout vult, juxta illud Apostoli I *Cointh.* mi, 4: « Divisiones gratiarum sunt, idem autem Spiritus; et divisiones ministratio-nuin sunl, idem autem Dominus; et divisiones operationum sunl, idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus. » Vide sequentia.

Objicies : *Sapient.* i, vers. 13, dicitur : « Deus mortem non fecit. » Ergo mors non est a Deo, Respondeo: Deus mortem primitus non creavit, quia fecit hominem immortalem; at postquam peccavit, mortem quasi justam pœnam illi inflixit, *Genes.* in : inde cuilibet tempus moriendi æque ac vivendi præfixit. Ita S. Augustinus in *Sententiis* collectis a S. Prospero tomo III, *Sent.* 303 : r Justum, ait, Dei judicium est, ut peccato suo quisque pereat, cum Deus peccatum non faciat, sicut mortem non fecit; et tamen quem dignum morie sensit, occidit. Unde legitur: Mors et vita a Deo est. Qua? duo non esse contraria, profecto videt, quisquis ab operibus divinis judicium divina discernit; quia aliud est creando non instituisse mortalem, aliud, judicando plectere peccatorem, » Idem in *Quæst. veleris et novi Testament.*, *Quæst.* XXXIV : « Dum, inquit, unumquemque adjudicat quid mereatur, ab ipso est sive absolutio ad vitam, sive reatus ad mortem ; non ergo inventor mortis est, sed judex, quia mortis auctor peccatum est, » etc. Eadem ratione, paupertas et honestas a Deo sunl; paupertas enim

sæpe est pœna peccati, præsortim gulæ, prodigalitatit et acediæ; at non semper: nam S. Job innocenti immissa est ad probandam ejus virtutem: de quo plura vers. 13.

15. Sapientia, et disciplina, et scientia legis v apud Dei m. Dilectio, et vie bono iilm apud ipsum. — Dixit bona corporis esse a Deo : nunc idem dicit do bonis anima?, tam intellectus, ut sunt « sapientia, disciplina et scientia, » sive cognitio, « legis; » quam allectus et voluntatis, uti est « dilectio, et via? bonorum, » id est, exercitia et actiones bonorum operum, ut habent Græca, quæ a dilectione manant. Nam, ut ait S. Dionysius *Eccles. HieiWch.* cap. ii : « Primus ad divina motus, Dei dilectio est. Porro sacra; dilectionis ad divina mandata facienda principalis omnino progressus est secretissima illa et ineffabilis operatio, qua divinus in nobis status efficitur, « Hæc ergo omnia sunt « apud Deum » id est, in Deo, quasi rerum omnium principio, a quo velut sole per radios in homines sparguntur. Unde græco est, k « /s « Kvffou, id est, « Domino.

Porro « sapientia » est rorum sublimium et divinarum cognitio ; « disciplina, » græce id est scientia, est cognitio rerum humanarum, præsertim ad mores spectantium, qualis est lex: ita S. Augustinus lib. XII *De Trinit.* cap. xiv. Unde Syrus vertit, *sapientia et continentia et scientia legis a Deo est, charitas et vim bonorum operum ab ipso sunt*, Tigurina, *item sapientia ac scientia, legisque peritia, tum charitas et instituta bonorum operum ad eo oriuntur*. Ubi nota *vias bonorum* vocari primo, proposita et instituta bonorum operum; secundo, conimdem actionem et exacutionem: per hanc enim quasi per viam ad eorum consummationem tenditur; tertio, modos, rationes, occasiones et circumstantias, quæ quasi viæ ad bona opera iter aperiunt. Unde S. Paulus crebro orat viam et ostium sibi aperiri Corinthi, Colossis et aliis in locis ad prædicandum ibidem Evangelium, ut patet I *Corinth.* xvi, 9 ; *Coloss.* iv, 3 ; *Apo-cal.* m, 8.

Idem cuilibet orandum, ut scilicet quotidie Deus vias bonorum operum nobis pandat, ideoque dicendum crebro cum Psalle. « vias tuas, Domine, demonstra mihi, et semitas tuas edoce me, » *Psal.* xxiv, 4. Et: « Utinam dirigantur viæ mele ad custodiendas justificationes luas! » *Psal.* cxviii, 5. Ilæ sunt viæ vita, quæ ducunt ad vitam gratiæ et gloriæ, de quibus *Psalm.* xv, vers. 11 : « Notas mihi fecisti vias vitæ. » Errat ergo Seneca, dicens: « Deorum immortalium munus est quod vivimus, philosophi quod bene vivimus. » Et ille loquens do Deo :

Del vitam, det opes ; nmlum irqmim mi ipse parabo.

Similia dixere alii superbi Philosophi, et inter Christianos Pelagiani. Sapientius alii sibi diffisi sunt. Unde viam ingressuri Herculi sacrificabant, ut ipse iter prosperaret, teste Festo Pompeio

lib. XIV, et Alexandro ab Alexandro lib. III, cap. xmi Sed fidelibus nullus est Hercules nisi Deus.

v«n. l@. EhROR i t TENEBRA PECCATORI BUS CONCREATA SUNT : QUI AUTEM EXULTANT IN MALIS, CONSENESCUNT in malo. — Manuscript! codices habent, *qui autan exsultant in malum, consenescent in mala*. Hio versus et præccdens desunt in Græcis Romanis, et nonnullis Latinis, ut Rubano, Lyrano, Dionysio et aliis, quos citat hic Franciscos Lucas ; habentur tamen in Græcis Complutensibus et caderis, ubi posterior pars per elegantem paronomasiam sic habet : rol» ç i youft&ru ini ffv/7>)ççc xa/ix, id est, *his vero qui exsultant in malis, consenescent malitia* ; et Syrus, *error et tenebræ peccatoribus creatae sunt, et cum illis qui in malitia nutriti sunt malitia consenescent*. Dixit vers. 14, bona et mala corporis a Deo creata esse, hisce adjunxit bona animi vers. 15, nunc addit mala animi, puta errorem et tenebras. Hæc asserit non absolute esse creata a Deo (uti voluere Manichæi), sicut dixit de malis corporis vers. 14, sedesse « peccatoribus concreata, » scilicet proprie et directe ab ipso peccato et peccatore, improprie vero et indirecte a Deo. Omne enim peccatum involvit et convictum habet aliquem errorem practicum, quo peccator judicat sibi hic nunc esse peccandium; unde ait Salomon iTou. xiv, vers. 22 : « Errant qui operantur mahun. » Rursum peccatum inducit caliginem menti, quasi eHeclum sibi proprium. Judicium enim erroneum actuale, quo judicat sibi hic et nunc esse peccantium, inducit et relinquit post se simile iudicium erroneum habituale. Rursum actus peccati producit propensionem et habitum ad iterandum peccatum, quod errorem jam dictum includit. Ita olim Gentes ex iteratione fornicationis, ebrietatis aliorumque scelerum æsiimabant ea non esse, vel certe exigua esse peccatagli docet Apostolus *Ephes*, cap. ii, 3, et cap. v, 8. Idem etiam inter Christianos suis cupidinibus addictos fieri videmus. Ili ergo errores proprie causantur a peccato. Undo idipsum innuens subdit : « Qui autem exsultant in malis, consenescent in malo, » *q. d.* Qui persistunt in malis, in iisque se obdurant, imo exsultant, hi sua pertinacia in malitia consenescent, quia eam mordicus relinent, nec abdicare, aut de ea pœnitere et resipiscere volunt, lidem tamen errores improprie et indirecte causantura Deo, quia scilicet Deus cos permittit, et quia peccatori velut indigno et ingrato aufert lumen inspirationis et gratia' sua?, (pio ablato peccator versatur in tenebris concupiscentia? su® : perinde ac qui noctu aufert candelam e cubiculo, tenebras in illud inducere dicilur. Vide dicta *Erodi* vu, 3, ubi recensui modos quibus Deus excæcal et indurat peccatores. Hoc est quod S. Augustinus Deum alloquens ait : « Spargis pœnales cæcilaes super illicitas cupiditates. » Denique Deus proprie creavit et preparavit peccatoribus tormentaci tenebras gehennæ, *Matth.* cap. nui, 12 (quod innuit hic Syrus), quæ

damnatos inducunt in multos errores, blasphemias et desperationes.

« Error » ergo « et tenebræ peccatoribus concreata, » id est, congenita et cognata, «t sunl, • quia peccator mox ut peccat, peccato suo sibi asciscit errorem et tenebras, quasi peccati cognatas. Est enim peccato sua generatio, prosapia et progenies; sicut enim virtus virtutem, sic vitium parit vitium. Sic congenita dicitur superbia? invidia, crapulæ libido, avariti® fraus; quia superbia parit invidiam, crapula libidinem, avaritia fraudem. Rursum sicut virtus illuminat, gignit, angetquo prudentiam in agendis : sic peccatum obtenebrat, gignit, augelque imprudentiam agendorum. Hinc S. Joannes l cpt<L crebro ait justos versali i in luce, peccatores vero m tenebris ; adeoque ipsæ virtutes quid sunt nisi lumina veritatis? et vilia quid sunt nisi tenebra? falsitatis? ait quidam Sanctorum. Hoc est quod ait Psaltes *Psal.* Lvn, 4 : « Alienati sunt peccatores a vulva, erraverunt ab ulero. » Petronius exemplum dat Quarlillam, quam sic loquentem inducit : « Junonem meam iratam habeam, si me unquam meminerim virginem fuisse. Nain infans cum paribus inquinata sum (notent hoc parentes, ut infantibus suis caveant), et subinde prodeuntibus annis, majoribus me pueris applicavi, donec ad hanc ælatem perveni. »

Ex dictis liquet proprie hic agi de errore qui sequitur peccata^ictualia. non originale, licet aliqui ad illud extendant. Illud enim omnium peccatorum et erroruin fuit fons et origo. .Nani, ut ait S. Augustinus hb. XVII *De Cñ it.* cap. xxn : « Quid aliud indicat horrenda quædam profunditas ignorantius ex <pia omnis error existit, qui omnes filios Adam tenebroso quodam sinu suscipit, ut homo ab illo liberari sine labore, timore, dolore non possit9 » Idem lib., l *De Peccat. mcl* xxxvni, idem confirmat ex pullis animalium, quæ statua ut nati sunl, matrem agnoscunt, ejusque ubera sugunt: « Contra homini nato, inquit, nisi opere nutrientis admotis labris papillæ uberis ingerantur, nec ubi sint sentiunt, et juxta se jacentibus mammis magis possunt esurientes flere quam sugere. »

Nola to consenescent, id est, usque ad senium vl.üt perdurant, vitam finiunt, moriuntur, judicantur, damnantur, ltec enim omnia per metalepsin si- dun ^ gnifical rô consenescent. Ex juventute ergo pendet senectus, ex senectute mors, ex morte iudicium, ex iudicio æternitas et gehenna. Nam, ut docet S. Augustinus, qualiter quis vivit, taliter et moritur ; ac sicut vixit juvenis, sic vivit et senex. Vis ergo bonum senium ? benefac, et bonis assuesce in juventute. Vis sanciam mortem ? pnv mille sanctam vitam. Hinc videmus juvenes addictos veneri et ventri, senes quoque libidinosos et gulosos permanere. Quocirca Venus Libitina, id est funeralis, cognominata est, quod usque ad funus et mortem persmeret, imo et sæpe homini mortem alierai. Unde et in templo Libitinæ, qua? ad

sepulturam spectabant venumdabanlur, leste Plutarcho in *Numa*. Ægyptiis quoque Venus dicta est Nephle, ni est, finis et mors, teste eodem lib. /)e *Jside*. Hoc est quod ait Job cap. XX, 11 : « Ossa ejus implebuntur vitiis adolescentia » ejus, et cum eo in pulvere dormient. » Quam vero hoc sit turpe et infame, declarat S. Chrysostomus homil. I in *epist. ad Ilcbr.* : « Quomodo, ait, non est absurdum, et supra veniam quod fit, ut senex in taberna sedeat, senex ad circum festinet, senex ad theatrum ascendat, veluli pueri currentes cum plebe. Vere confusio est et irrisio, ut canitie quidem ornatur extrinsecus, intrinsecus autem intellectum habeat puerilem. » Et Seneca, lib. II *Contrw.* vn : « Senex, ait, amens, senex ebrius, circumdatus sertis, delibutus unguentis, et in pretéritos annos retro se agens, et validus in voluptatibus quasi juvenis exsultans, nonne portentum est? Luxuriosus adolescens peccat, senex autem luxuriosus insanit. » Nimirum :

Turpe senex miles, turpe senilis amor.

v«r». <7. 17. Datio, (id est, donum), Dei permanet justis (Græce *twilit*, id est piis, religiosis), f.t. profectus ILLIUS SUCCESSUS HABEBIT IN ÆTERNUM — *pTdfectUS* active hic sumitur, *q. a.* Quod Deus vult proficere et promovere, hoc successus habebit : græce enim est óSoxí*, id est, beneplacitum Dei. Unde Palacius : Profectus, inquit, id est, quod a bona Dei voluntate profectum est ; verum vox *profectus* hoc sensu passivo non est in usu apud Latinos, ut significet, donum profectum a Deo. Syrus, *donum Dei permanet timentibus cum, et voluntas ejus in æternum firmabitur*; Tigurina, *donum Domini apud pios permanet, et favor ipsius procedit perpetuis successibus*; alii, *largitio Domini permanet piis, et benevolentia ejus felicitati in æternum*. Mihi verisimile est nostrum Interpretem pro le- gisse id est benedictio : hanc enim vocem .Noster vers. 24 vertit, *processus*. Sed eodem res redit : *dwd** enim, id est, beneplacitum Dei, parit in nobis id est benedictionem, et beneficentiam omnemque felicitatem.

Dixit, omnia bona tam impiis quam piis data, esse dona Dei ; nunc inter illos et illa ponit discrimen : quod scilicet dona a Deo data piis, iis permaneant et prosperentur ; impiis vero data, non permaneant, nec prosperentur, uti dicit vers, sequent, quocirca illa ad modicum tempus eis a Deo data, et quasi commodata dunlaxal videntur, quia sæpe in vita post brevem eorum gustum, et semper in morte, omnia eis auferuntur.

Hæc sententia locum habet in bonis temporalibus, et magis in spiritualibus. « Deus namque sua gratia semel justificatos non deserit, nisi prius alicis deseratur, » ut ex S. Augustino ait Concilium Tridcentinum sess. MI, cap. xi; quin et Apostolus : « Sine pomitentia, » Græce id est *imp< & mtibilia*, vel, ut alii legunt, *àtteiC/r.-r*», id est *immutilabilia*, « sunt dona et vocatio Dei, » *Rom.* xi, 29.

Rursum gratiam quam dedit Deus justis, polvi promovere, augere, perficere, juxta illud : « Qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet usque in diem Christi Jcsu, » *Philip** i, 6. Unde Concilium Tridcentinum, sess. VI, cap. xm : « Deus enim, inquit, nisi ipsi illius gratia » defuerint, sicut cœpit opus bonum, ita perficiet, operans velle et pelli- cere. » Quocirca Rabanus : « Solis ergo justis, inquit, hoc est fidelibus, et timentibus Deum, donum perpetue lucis servatur, ut in profectu virtutum ambulantes multiplici mercede in æternum remunerentur, » Duo hic nota, ait Palacius : « Prius est, Deum nunquam auferre dona sua, nisi ea homo sibi auferat : itaque in datione prior est Deus, in ablatione posterior. Objicies : Numquid non Deus lucem prophétie, revelationum et consolationum aliquando aufert a justis? Vide sponsam, cui sine culpa forte est absens sponsus, Can- tie. v. Rursum nonne bona, et dona temporalia justis persepe auferuntur? Certe S. Job ablata fuere. Respondeo : Hæc sententia et similes non significant quid semper, sed quid sæpe fiat. » Rursum, « licet jam dicta videantur justis quandoque auferri, manent tamen non in se, sed in re meliore : nam dat Deus patientiam, quæ melior multo est aut his aut illis bonis. Posterius est, dona Dei otiosa non esse, sed suos successus et proventus habere. » Ad hoc enim dantur a Deo, ut homo per ea proficiat et crescat in gratia et gloria, non modico tempore, sed in æternum : sicut lux aurore crescit usque ad meridiem; et sicut arbor crescit frondinus, floribus et fructibus, juxta illud : « Ibunt de virtute in virtutem; videbitur Deus deorum in Sion, » *Psalm*, Lxxxift, 8. Et illud : « Justorum semita, quasi lux splendens, procedit et crescit usque ad perfectam diem, » *Prov.* iv, 18.

18. Est qui locupletatur parce agendo (Græce, *Vendi c:r attentione et parcimonia, vel tenacitate* ; Syrus, *ex paupertate sua, quia scilicet attentus ad rem parce vivit*), et hæc est pars mercedis illius. — *figulina, et hunc solum consequitur fructum pro proemio suo, suæ scilicet parcimonie et tenacitatis*.

19. In eo quod dicit : Inveni requiem mihi, ETVm.ii. nunc (Lucius Papa pro *nunc*, legit *non*, epist. I) manducabo de bonis meis solus. — Græca pro *solus* habent id est indesinenter, assidue.

20. Et nescit quod tempus (Græce id VnB. est, quod vel quantum tempus) prætiriet (Com- plutenses addunt, *illum*), et mors appropinquet, ET RELINQUAT OMNIA ALIIS, ET MORI ETUR. — Alludit ad *Eccle.* iv, 8 : « Unus est, et secundum non habet, non filium, non fratrem; et tamen laborare non cessat, nec saliantur oculi ejus divitiis: nec recogitat dicens: Cui laboro, et fraudo animam meam bonis? In hoc quoque vanitas est, et afflictio pessima. » Simile est ibidem cap. vi, 2.

Dixit dona Dei permanere justis, ut iis ipsi diu ulantur et fruamur, eaque iu suum elaborimi com-

Aun»-
luni
pbicnc'
«i. ni
H i.

modum expendant, ideoque prosperos habeant successus ; nunc per antithesin ostendit contrarium evenire impiis, puta avaris et tenacibus, qui mentem terra; affixam, et cor in auro sepulchri habent, ilis enim non permanent bona, triplici de causa. *Prima* est, quod eis uti non audeant, sed avare eas in cistis recondant : quare bona non manent ipsis, sed cistis. Unde Bion apud Laertium lib. IV, cap. vii, sordes avari taxans: « Ille, inquit, facultates suas non possidet, sed ipsum possident facultates. » *Secunda*, quod sperent se iis assidue usuros, cum sitim avaritiæ expleverint, lolque nummos congesserint, quot optant: hoc autem nunquam fiet, quia «crescit amor nummi quantum ipsa pecunia crescit : » quare non ex bonis, sed ex hac inani et fallaci spe vivunt, veliti chamæleonles ex aere: hæcque spes facit, ut bonis uti non audeant, sed iis uti el fruî semper différant, donec suam cupiditatem expleverint: quod cum nunquam futurum sit, nunquam quoque iis usuri sunt. *Tertia*, quia nescit « quod, n id est, quantum tempus, id rst, «præteribil ipsum, v 7. d. Nescii quanto tempore victurus sit, nescii quot anni vitæ ipsi supersint, ut cos in bonorum coacervationem, el eorum usum fructumque partiri possit. Syrus, *nescit quis sit finis suus*. Unde Anacharsis apud Laertium lib. I, cap. ix, avaris maria pernavigantibus palmarem duntaxat esse vitam assebat, ac palmo tantum distare ipsos a morte. Cum enim quæsiisset a mercatore navigante, quanta esset crassitudo navis? ac ille respondisset, quatuor digitorum, subintulit: «Tanlumdem a morte absunt, qui avaritia et lucri cupiditate irritati enavigant maria. »

Apposite dicit, tempus preterire avarum: quia tempus non consistit, sed continuo fluii et preterit, hocque suo fluxu et preteritione omnia circumdat, omnia complectitur, omnia perlransit, omnia finit, occidit, sepelii, et seenni preterire facit. Unde, quantum temporis vivo, tantum temporis me vitamque meam preterii et perlransit. Rursum avarus nescit nec cogitat, xaucç, id est *quod*, hoc est, *quale tempus*, qualis scilicet occasio el opportunitas lucrandi opes externas prelereat. Si enim opes expenderet in pauperes el res pias, emeret divitias maximas et æternas in cœlis. At nunc hac occasione non utitur : sequetur brevi mors, quando sero dolebit se hoc tempus amisisse et tanta lucra neglexisse, cum in morte vel invitus suas opes relinquere debeat, sine merito el fructu. Porro, avarus si sciret sibi decem, v. g. annos vitæ tantum superasse, cogitaret : Ergo salis opimi per triginta annos corradam, quod abunde sufficet ad laute vivendum per decem annos qui mihi supersunt. Quare cessabo a laboro et angore congregandi, ac congregatis quieto et opiparo fruar et gaudebo. At hoc nescit, nec cogitat, imo ita corradit, ac si Nestoreos annos victurus esset : et interim supervenit mors, quæ il-

lum omnibus tanto sudore coacervatis privat, eaque ad alios, sæpe externos, ingratos el inimicos transcribit, juxta parabolam Evangelicam divitis, dicentis sibi: «Anima, habes nulla bona posita in annos plurimos: requiesce, comede, bibe, epulare. Dixit autem illi Deus: Stulte, hac nocte animam tuam repetunt a te : quæ autem parasti, cujus erunt?» *Lura* xn, 20. Quæ verba urgens S. Basibus, homil. in *Divitem avarum*, exclamat : «O verba stultissima! o dementiam singularem ! nam si porcinam habuisses animam, epud aliud ipso enuntiare potuisses ! ita pecunius es, ita bonorum animæ ignarus, eam ut illectes carnalibus epulis, et, quæ alvi secessus recipit, animæ destines ? Si quidem illa virtutem habet, si piena est bonis operibus, si Dei gratiam conciliavit ac fauthariter ascivit, tunc sane multa bona habet, tunc kelari potent bona laditia. » Et Orígenes, homil. 12 in Jerem., Habes multa bona : «Frumentum, inquit, et terrenorum ubertatem fructuum esse arbitratus est bona, nesciens quia vera bona non nascuntur in terra maledicta, sed in coelestibus regionibus.»

Porro S. Ambrosius, lib. I *Officior*, cap. xux : « Sæpe, inquit, quod avarus summa congesserat sollicitudine, precipiti diffusionem dilapidat hæres luxuriosus : et diu quæsilâ, turpis belluo, præsentium cæcus, futuri improvidus quadam absorbet voragine. Sæpe etiam speratus successor invidiam partem acquirit hæreditatis, et celeri obitu extraneis adit successionis transcribit compendia. »

Denique sapienter S. Augustinus in illud *Psal.* xxxviii, 8, *Et nunc quæ est exportatio mea? nonne Dominus? et substantia mea apud te est* : « Dominus, inquit, est exspectatio mea, qui dedit omnia ista, quæ contemnam : ipse mihi dabit et se, qui est super omnia, et per quem facta sunt omnia, et a quo factus sum inter omnia. Ipse est exspectatio mea Dominus. »

Id ipsum representa! Grecum eperr id est tenacitas, parcimonia, constrictio, a id est stringo, astringo, constringo. Unde dicta ost Sphinx, quam Poet fingunt esse monstrum habens faciem virginis, pennas avium, pedes leonis. Sphinx enim dicta est ab effectu, quod homines suis quæslionibus ita stringeret, ut se expedire non possent; vel quod omnium mentes suis propositionibus ligaret. Statius in hb. I *Thcbaid.* scribit sphinga monstrum fuisse, alas et ungues habens, in similitudinem Harpyiarum (unde symbolum fuit avaritiæ et rapacitatis), quod insidens scopulo viæ imminenti insolubilia ænigmatapneterunlibus proponebat; quæ cum solve non possent, ex improvise veniens, alis et unguibus ad sein rupem trahebat. Hoc autem ænigmapraecipue proponebat : Quodnam animal est mane quadrupes, meridie bipes, vespere tripes? OEdipus tandem id solvit, dicens esse hominem, qui in infantia manibus et pedibus nitens, quadrupes

s^x

est; factus vir, graditur bipes; senex utens baculo, incedit tripes. At avari id solvere nequeunt, quia se semper bipedes fore sperant, nec de senio et morte cogitant. Porro quod dixi, sphingem fuisse harpyiam, ideoque typum avari et rapacis, confirmat quod scribit Michael Byzantius, et ex eo Pierius *Hieroglyph.* lib. I, cap. xxi, meretrices quasdam ex Megara sphinges fuisse appellatas, eo quod humano capite mansuetudinem praeferrent, ceterum corpore reliquo leonino rapacitatem et imperium, quod in amatores exercent, indicarent : unde Megaricæ sphinges vocantur meretrices. Rursum avaritia stringit mentem avari quasi sphinx, milleque curarum et sollicitudinum quæstiones molestissimas illi assidue suggerit et proponit, ex quibus se extricari non potest. De sphinge plura habet Natalis Comes lib. IX *Mythologiæ*, cap. xvm.

Denique rã *ct monetur*, Rabanus et alii nonnulli omittunt. Unde Franciscus Lucas opinatur illud in aliis codicibus irrepsisse. Nam *et morietur*, inquit, incommode positum est post, *ct relinquet omnia aliis* : prius enim homo moritur quam omnia aliis relinquat, imo ex eo quod relinquat omnia aliis, salis intelligendum relinquitur quod morietur. Codex Cardinal. Bessarionis legit contrarie, *non morietur*, scilicet quoad animam, quæ immortalis immortalis iudici sistetur, ut immortalis pro meritis accipiat sententiam. Verum codices Romani, Complut, cæterique Græci et Latini legunt, *d morietur*: prius enim ægri testamentum 'ndtinf, in quo sua aliis legando relinquunt, ac ^eindo moriuntur.

21. Sta in testamento tuo, et in illo (cum illo) tOLLOQUE'RE, ET IN OPERE MANDATORUM TUORUM VETERASCE.—Pro *testamento*, Græce est ctaflw, quod Septuaginta reddere solent pro nm fcerifA, id est *pactum*, *fadus* : quo fit ut Gnegum *Sudh.tr.*, et Latinum *testamentum*, sæpe quodlibet fœdus et pactum significet, uli ostendi I *Cor.* xi, 25, et *Hebr.* ix, vers. 20. Rursum pro *colloquere*, Græce est fyxüt, id est conversare, consuetudinem habere, tracta, convive, colloquere, *q. d.* Assidue cum illo age, meditare, pertracta; unde Tigurina vertit, *fac mancas in pacto tuo*, tn coque sis assiduus, ac in officio tuo consenescas; alii, *persiste in pacto tuo*, et *versait in to*, et in opere tuo consenesce; Syrus, *sta super viam tuam, ct illi innitere, et in operibus ejus ambula, ct veterasce*; Arabicus, *fili mi, sta supra viam tuam, ct persevera in ea, et inhærc illi dum vives, q. d.* Persiste in statu tuo, et modo vivendi laudabili, quem amplexus es, ut servias Deo.

Dixit avaros et impios corrogare divitias, et sæpe ditari per fas et nefas, innuens pios et timoratos depauperari : nunc ne quis piorum amore divitiarum impios wmuletur, ac opes per fas et nefas conquirat, monet et confirmat eos, ut in justitia et Dei timore persistent, eo quod Dens, si non in hac vita, certe in altera mox obventura eos ælerms cali divitiis ditabit. Ait ergo : < Sta in

testamento, » id esi pacto quod cum Deo inivisti, tum olim in circumcisione, tum nunc in baptismo, quo te Dei cultui addixisti, ejusque leges servaturum te spopondisti.

Rine S. Gregorius Nazianzenus *orat.* 40 asserit baptismum non esse aliud « quam pactum quoddam cum Deo initum secunda » viue el purioris, ac pratslanlitoris instituti ; atque animas nostras accuratissima custodia servandas, ne falsam professionem edidisse videamur. Nam cum ad mutua hominum paciã firmanda Deus mediator adhiberi solcai, quanto periculosius est, magisque timendum, ne todera cum ipso Deo astricta rupisse videamur. » Et S. Chrysostomus, homil. *de Martyribus*, quod aut imitandi sunt, aut non laudandi, tomo III : < Exere vires, inquit, fortiter dimica, atrociter in pradio isto concerta. Considera pactum, conditionem attende, militiam nosce : pactum, quod spopondisti ; conditionem, qua accessisti ; militiam, cui nomen dedisti, n

Juvenalis, *Satyr.* 14, avarorum phrenesin et furorem incusans, exclamat :

Sed quo divitias hæc per tormenta coactos?
Cum furor haud dubius, cum sit manifesta phrenesis,
Ut locuples moriaris, egenti vivere fato.

Et *Satyræ* 12:

Non propter vitam faciunt patrimonia quidam,
Sed vitio cæci propter patrimonia vivunt.

Hinc avarum Poeto repræsentant per Tantalum, qui apud inferos inter dulces cibos esurit, inter aquas et vina sitit. Unde Horatius lib. I *Serm.*, suivra i :

Tantalus a labris sitiens fugientia capta
Flumina... quid rides? mutato nomine, de (e)
Fabula narratur.

Hinc *secundo*, Lyranus et ex eo Palacius : « Sta in testamento, » hoc est, inquit, in lege Dei, quæ in Scriptura vocatur *testamentum*, sive pactum ; quia conditio pacti, quod Deus nobiscum pepigit, est lex, ul scilicet ejus legem observemus. Sic dicitur cap. xtiv, 12 : « In testamentis, » id est, in Dei legibus, « stetit semen eorum. » Unde addit, a in illo colloquere, n g. d. Legem intra te consulo : cum quid factururus es, legem adeas ; cum quid dubitas, ab ea peto responsum. *Tertio*, particularius, a sta in testamento, n id est, obligatione et pacto, quod inivisti cum Deo quando statum vitæ delegisti, ut cum conjugio te mancipasti, cum sacerdotio initiatus es, cum in religione quapiam professus vota solemnia Deo nuncupasti, cum episcopatum, prælaturam, aut officium aliquod suscepisti. Tunc enim Deo te obligasti, et (piasi cum eo paclus e«, te illo statu et officio secundum leges Dei et Ecclesiæ, rite et sancte perfuncturum usque ad ultimum vitæ spiritum. Vide ergo, ut in eo quod pactus es vel vovisti, sis constans, nec resillan vel apostates, ut, si

Religioni obstrictus sis, velis eam deserere, el uxorem ducere, vel cmlibem liberamque vitam agere.

Goom Ilucfacit proverbium Ben-Sira A *Iphnbct.* I, littera
pb.c*sT.- *Cúmel:* « Os, quod in sorte tua cecidit, illud rode: »
ixadu quod ejus interpres adaptat uxori, g. d. Uxorem quam nados cs, sive bona sive mala sit, non dimitte, sed retine : quia repudia, licet lege veteri permissa, tamen multis displicuerunt. Nam qui priorem dimittit, sæpe in pejorem incidit; et qui prius conjugium solvit, raro felix est in secundo, uti patuit in sex conjugiiis Henrici, regis Angliæ. Sic qui leviter ab uno Ordine ad alium transeunt, majores in eo experiuntur difficultates. Et illud Senecæ in *Proverbiis* : « Aberrare a fortuna tua non potes, obsidet te. » Spartam ergo quam nactus es, banc exorna. Et illud Platonis in *Vhædonc* : a ¶Nulli hominum fas est discedere ab eo quod Deus ei imperavit. » El illud Ciceronis : a Nulli fas est e statione abire, in qua a summo Imperatore collocatus est. »

Audi Rabonum : a Stat, inquit, In testamento suo, et in illo colloquitur, qui m præcepto sibi divinitus commendato fideliter manet, el in illo assidue meditatur. In opere mandatorum Dei veterascit, qui in bonis operibus usque ad linein perseverare studet, cl a peccatis omnibus, quantum possibile est, cavet. Qui enim lido stat, et juste vivere certat, benedictio Dei in (eterna beatitudine illum remunerabit, et replelum fructu virtutum in superna arce collocabit. »

Porro huc phrasi, *stare*, vel esse *in testamento*, gaudetSiracides. Unde cap. xuv, 20, de Abraham dicit : K Fuit in testamento cum illo, * g. d. Abraham fœdus habuit cum Deo. Cap. xlv, 8, de Aaron ait : « Statuit ei testamentum (id est pactum) ælernum, » nimirum cum « dedit illi sacerdotium gentis, n Et vers. 30, do Phineos : « Statuit illi testamentum pacis, etc. ul sit illi et semini ejus sacerdotii dignitas in ælernum. » Cap. almi, 13, de David : « Dedil illi testamentum (id est promissum elpaclum) regni. * Gap. xxvri, 9 : (¶Memorare testamentum Altissimi. *

Moraliler disco hic, quanta et quam necessaria sit homini constantia in sua vocatione, gradu, officio et virluto. Undo angelus ait Danieli cap. x, II : « Sla in gradu tuo. » Humana enim infirmitas et mutabilitas est tanta, ul sino jugi et quotidiana Dei gratia, ac strenua hominis cooperatione, diu in eo quod reple cœpit persistere nequeat, pnesertim accedentibus in dies lol carnis mundique illecebris, ac assiduis dæmonum tentationibus. Quare conslanliæ remedia efficacia undique conquirenda sunt, quibus se quisque contra tol hostium insulins obarmet, corroboret et confirmet. Nam, ut ait Salomon *Proverb.* xxvri, 8 : « Sicut avis transmigrans do nido suo, sic vir qui derelinquit locum suum. *

Coniun* *Prunum* ergo ad constantiam medium est. humihiar agnuscure suam lucou^Uuiliam, ul pota-

lare a Deo gratiam, qua eam vincamus. Nam, ut medu. ait Job cap. xiv, 2 : « Homo, etc., nunquam in pnn,um-eodem statu permanet:» *statu* tum corporis,tum mentis et voluntatis : nam nunc hoc vult, nunc illud; nunc cupit unum, mox contrarium; nunc placet ei hoc exercitium, nunc displicet. Itaque inter vulnera per peccatum originale homini Inflicta, unum e præcipuis est instabilitas et inconstantia, quam nosti is viribus tollere non possumus, sed sola Dei gratia, quæ proinde assidue invocanda est : Deus enim per essentiam est stabilis, constans, idem, sernperque sui similis, « Ego Dominus, ait ipse *MalacjL* cap. ni, 6, et non mutator. » Rursum creba oratio unit nos Deo, hæcquo unio facit nos constantes et immobiles. Sicut ergo naufragus qui fluctibus jactatur, scopulo vel peline se affigit, itaque fixus manet et constans, nec ullis jactatur fluctibus aut veniis, ita et fidelis inter hujus mundi æstus et turbines, ut iis non jactetur, affigat se Deo, dicatque cum Psalte : * Mihi autem adliærere Deo bonum est. Dominus firmamentum meum, el refugium meum, protector meus, et cornu salutis meæ, * *Psalms*, xni, vers. 2. Ita S. Gregorius in *Moral.* sæpe docet non esse aliam Constantin» et stabilitatis acquirendæ rationem, qimm si mens super tempora el terrena omnia erigatur, et in æternitate Deoque interno defigatur : in co enim defixa nullis minis, illecebris, periculis, doloribus, terroribus movebitur, aut concutietur. Ita orabat, seque Deo uniebat Psaltes, dicens : « Confirma hoc, Deus, quod operatus es in nobis, * *Psalms*, lxvii, 29. Et Judith cap. ix, vers. 11. occisura Holofernem : « Da mihi, ait, Domine, in animo constantiam, * camque a Deo impetravit. Inde cap. xvi, 12, dicitur: « Horruerunt Pe?sæ constantiam ejus, el Mcd! audaciam ejus. » Et S. Paulus : u Omnia possum in eo qui me confortat,» *Philip*, iv, 13; et S. Bernardus in *Psal.* xc, serm. 8: a Tu,ait, ne putes flexibile qnippiam inveniendum in iudicibus junctis petræ : qui adhieri cl Deo, Apostolus ait. unus spiritus est; et qui petræ jungitur, lapis unus. Quod sane Propheta non immerito suspirans : «Mihi, inquit, adhærere Deo bonum est. O familiaritatis gratiam, o honoris culmen, o fiducia» privilegium, o prerogativam securitatis perfecta» ! » Hinc creatane Deo viciniore sunt constantiores, ut Angeli, qui, ubi semel aliquid eligunt, id ipsum constanter retinent. Unde per primum virtutis actum quo Deo adhicserunt, confirmati fuere in gratia, gloriamque beat un adepti sunt, ut docet D. Thomas I p. (*juæst.* LXII, ari. 5 in corp. Cadi quoque constantes sunl, tum in natura, tum in ordine et motu, quem eundem constanter servant.

Secundum medium est mortificare curiositatem varia videndi el experiendi, quæ est mater inconstanliæ, et o contrario exercere se in actibus conslanliæ. Si enim duremus in officio difficili vel tribulatione aliquantulum, Deus illico succurret, et difficultatum ac dolorum vel auferet, vel

leniet, dabitque robur ad illum facile tolerandum, juxta illud : « Constantes estote, et videbitis auxilium Dei super vos ; n̄ et : « Exspecta Dominum, viriliter age, confortetur cor tuum, el sustine Dominum, » *Psal.* xxxvi, vers. 14. Ita Paulus vinctus corroboratus est a Deo, *Actor*, xxi. vers. 11, dum ab eo audiit : « Constans esto ; n̄ el cap. xvm, 10 : « Noli limere, sed loquere, el ne taceas ; propter quod ego sum tecum : et nemo apponetur tibi ut noceat te. » Quocirca Paulus e vinculis libere fidem Christi prædicavit Festo præsi et Agrippæ, adeo ut Agrippa diceret eum insanire : « Scit, inquit Paulus, de his rex Agrippa, ad quem el constanter loquor, » *Act.* cap. xxvi, 26. Sicut ergo ut quis doctrinam acquirat, debet constanter studere et discere ; ut fabrilem, architectonicam, pictoriam, medicam artem acquirat, debet assidue fabricare, delineare, pingere et mederi : ita multo magis ut quis virtutem, v. g. humilitatem, charitatem, abstinenciam, patientiam, acquirat, debet in eis assidue se exercere. Ita « Romani possederunt omnem locum consilio suo et patientia » (constantia), I *Machab.* viii, vers. 3. Vegetius, *De Ille milit.* : a Urbis, inquit, quam capere conaris, obsidio constanter urgenda est, et acriter premenda. » Ergo si vitium aliquod expugnare cupis, debes illud constanter et acriter expugnare. Virtus enim et perfectio acquiri nequit, nisi quis continuo eam vel leporem insequatur. Porro nihil est tam difficile et arduum, quod non expugnet constantia, uti patet experientia in studiis, bellis, fabricis, etc. Ita Abbas ille in *Vitis Patr.* discipulum quemdam torpentem, eo quod diceret se plurimis vitiis laborare, ideoque de iis eradicandis desperaret, excitavit et instruxit. Deduxit enim cum ad hortum cardui obsitum, iussitque ut aecum eum expurgaret : fecit ille, ac primo die partem unam, sequenti alteram, tertio aliam, ac continuando tandem omnes partes totumque agrum expurgavit. Addiditque : Ita fac et tu in horto amm̄ tuæ ; jam unum vilium exstirpa, post illud aliud et aliud : quod si in eo sis constans, tandem omnia eradicabis. Quid prodest Grammaticam, Philosophiam, Theologiam inchoare, si, antequam perdiscas, deseras ? utique ea quæ didicisti oblivisceris, perdesque oleum et operam quam impendisti. Quid prodest proficienti Romam, si pergal usque ad Alpes, si ibi vicus montium asperitate subsistat ? Ita non prodest inchoare studium virtutis, nisi constanter illud prosequaris, vel ad ejus culmen pertingas : non prodest tendere in cælum, si in medio cursu subsistas. Saul, Salomon, Juda% Nicolaus Antiochenus, Tertullianus, Orígenes bene coeperunt ; sed inconstantes defecerunt, suæque cœpla perederunt. Angeli boni in testamento et pacto cum Deo steterunt, ideoque mox beati et gloriosi effecti sunt. Lucifer cum suis in gratia creatus bene cœpit, sed non perstitit, ideoque in diabolum versus corruit in tartara. Unde de eo ait

Christus *Joan*, viii, vers. 44 : alile in veritate non stetit. » Religiosi ergo et fideles qui in vocatione et statu suo persistimi, imitantur angelos, fiuntque angelici ; qui apostatan!, imitantur (hemones, iuntquo diabolici.

Tertium, proponere sibi exempla virorum et Tertiarum feminarum constantium. Ha Machabæus ille in tormentis manus constanter extendit, II *Machab.* viii, vers. 10. Ita Mathalhæ filii constanter steterunt in lege Dei. Ita convenerunt ad Judam omnes constantes corde, qui aciem hostium dissiparunt, I *Machab.* ix, 15 : a Et convalescerunt animis, non solum homines, sed et bestias ferocissimas, et muros ferreos parati penetrare, » *H Machab.* xi, vers. 9. Ita mirabantur iudices videntes constantiam Petri, *Actor*, iv, 53. Clemens Ancyranus martyrium continuum sub variis Imperatoribus constanter subiit per 28 annos, vel patet ex ejus Vita. S. Servulus constanter usque ad mortem paralyticam toleravit, ideoque moriens a choris Angelorum concinentibus ductus est in cælum, teste S. Gregorio homil. 15 in *Evang.* Nulla Anachoretarum millia per 50, 80, 100 annos constanter steterunt in solitudine, poenitentia, oratione, paupertate ; ac nominatim Simeon Stylites per 50, vel, vel alii volunt, 80 annos, usque ad mortem, stetit in columna, de quibus Theodoretus, Palladius et Vitæ Patrum. Quocirca nervose sic suos stimulat S. Cyprianus lib. I, epist. 5 ad *Rogatus* : a Hortamur vos per communem fidem, per pectoris nostri veram circa vos et simplicem charitatem, vel qui adversarium prima hac congressione vicistis, gloriam vestram forti elperseveranti virtute teneatis. Adhuc in sæculo sumus, adhuc in acie constituti, de vita nostra quotidie dimicamus. »

Quartum, non nulla amplecti, sed pauca stringere. Nulli enim nulla volunt experiri, æque ut magis varia pharmaca, qui nunquam sanantur, quia pharmacum posterius prioris operationem impedit vel divertit. Vere sapiens *Ecch.* xxxiv, 28 : « Unus edificans, et unus destruens, quid prodest illis, nisi labor ? » ita qui hodie unum exercitium pium inchoant, cras aliud et aliud, non nisi priora destruunt, nec ullum in anima sua habitum edificant, juxta illud *Proverb.* xvi, 9 : « Qui mollis et dissolutus est in opere suo, frater est operis sui dissipantis. » Quocirca S. Paulus : « Unum autem, inquit, quæ quidem retro sunt obliviscens, ad caverò quæ sunt priora extendens meipsum, ad destinatum persequor, ad bravium supernos vocationis Dei in Christo Jesu, » *Phil.* iii, 13. Unum ergo sequatur, qui illud vult assequi. Audi S. Basilium ad *Chilonem* : « Id tibi perspectum velim, frater, et persuasum, non eum qui bene cœpit, continuo debere decerni perfectura, ex qualicumque delineatione operis pii ; sed quisquis legitimo cursu stadium istius semel absolvit vitæ. » Addit deinde stimulum periculorum : « At dorcadis in morem liberai e reti, velque volucris

e laqueo, scito te ingredi inter medios, quibus undique cingeris, laqueos. »

Cum-
tuQ, Quintum, diarium aliquod tibi præscribere, puta temporis distributionem, qua singulis horis suum opus et occupationem assignes, eamque quasi vitæ legem exacte servare. Ita faciebat, idque mire commendabat P. Franciscus Suarez, dicebatque hac ratione diem instar horologii ordinate ad finem decurrere cum pace et gaudio, seque ac de causa nullas in oratione pati distractiones, eo quod hora orationi assignata studia relinqueret, totamque mentem orationi affigeret, eo quod illam horam orationi destinatam haberet.

g<xium. Sextum, constantiam parit primo, amor. Qui enim aliquod opus amat, facile in eo est constans; qui autem illud aversatur, impossibile est ut in eo diu persistat: propone ergo voluntati multas rationes et commoda quæ illam moveant ad amandum exercitium, in quo cupis esse constans. Secundo, coram Eucharistia, Angelis et Sanctis proponere serio et sæpius se in eo constantem fore. Tertio, facere votum, saltem ad aliquod tempus: votum enim facit Religiosos constantes in suo Ordine; sed id fiat prudenter, et cum consilio sapientis.

Septi- Septimum, sæpe cogitare illud: Omnes virtutes certant, sola perseverantia coronatur, ut ait S. Bernardus sub illud: «Tunc stabunt justi in magna constantia adversus eos qui se angustiaverunt, » Sapient. y, l; et illud S. Hieronymi, epist. 28 ad Lucinium: «Coepisse multorum est, ad culmen pervenisse paucorum. »

Veri.22. 22. Nb manseris (Græce ph Sod>pat;<, id est, ne mireris) in operibus peccatorum: confide autem in Deo, et mane in loco tuo. — Interpres legit id est loco; jam legunt id est labore tuo. Sod eodem redit sensus: locus enim est vitæ institutum, in quo quis laborat, servitque Deo. Hæc sententia in se clara est, et patet ex dictis. Præclare S. Bernardus, serin. 48 in Cantie. : a Non mediocris, ait, titulus profecto virtutis, inter pravos vivere bonum, et inter malignantes innocentibus tenere candorem et morum lenitatem; magis autem, his qui oderunt pacem, pacificum et amicum ipsis te exhibere inimicis. » Plura de hac gnome dicam proximo opere Proverb, xxvn. 8.

<<.23. 23. Facilius est enim in oculis Dei subito iionfs-TARK (Græce nJovriaat, id est ditare) pauperem. — Syrus, ne mireris de operibus iniqui, sed spera in Domino, et persevera in lumine ejus; quia facile est coram Domino ditare pauperem repente. Sic et Arabicus. Persistit in eo quod dixit vers. 2i, monens scilicet, ut quis in suo testamento, id est, pacto, vocatione et statu persistat, nec ab eo desciscat ad impietatem, dum videt impios ditari et prosperari, se vero in studio iustitiae et pietatis depauperari! et pati adversa, q. d. Esto videas impios et peccatores prosperari, noli tamen eorum opera impia sequi; aut, si secutus es, in iis manere et persistere: sed spera in Deo, et mune in

loco tuo, id est in tuo vitæ et Dei cultus instituto, quia facile est Deo subito (Græca congeminant cito subito, q. d. celerrime) ditare justos pauperes sibi servientes, idque Dens facit, cum hoc æternæ eorum saluti conducit; cum autem non facit, ideo non facit, quia id eorum saluti foret noxium. Sic Deus ditavit Abraham, Isaac, Iacob, Joseph, et omnes filios Israel fugientes ex Ægypto. Hæc juxta legem veterem, in qua Deus eam servantibus mercedis loco promittebat abundantiam frugum et opum. At in lege nova opes, non tam temporales et terrenas, quam spirituales et coelestes, sibi servantibus promittit. Si ergo Dei gratia, donis et virtutibus ditari amabis, fuge peccata, confide in Domino, in vocatione qua vocatus es, permane; cum minus suspicaberis, maxime ditaberis.

Mystice Lyranus: «Mane in loco tuo, scilicet, inquit, per amorem in Deo, qui est locus animæ quietativus, juxta illud S. Augustini: Creasti nos, Domine, ad te, et inquietum est cor nostrum donec requiescat in te. » In Deo ergo, quasi in centro suo quiescit hominis cor.

24. Benedictio Dei in mercedem iusti (Græce Ves.24. id est pii) festinat, et in hora (ila Rom. cl Græca; perperam alii legunt, in honore) veloci PROCBSSUS illeus fructificat. — Græce, et in hora veloci germinat, vel exoriri facit benedictionem suam; Tigurina, brevi tempore fecerit ut efflorescat eorum prosperitas. Confirmat id quod dixit, facile esse Deo subito honestare pauperem; quia, inquit, a benedictio, » id est, beneficentia Domini, «festinat in iusti mercedem, » ul scilicet festine el cito ejus opera iustitiae merita mercede compenset. Festinat quantum est ex parte sua, suæque voluntatis et desiderii, licet ob bonum ipsius iusti et cæterorum, subinde aliquantisper eam differat, ul meritum eorum, æque ac premium et gaudium adaugeat. Sed omnis hæc dilatio modica est, et quasi nulla, si cum æternitate mercedis futuræ comparetur, esto homini ægro, afflicto et pusillanimitate subinde magna hæc mora videatur. Quocirca Arabicus vertit, si fueris iustus, expecta animæ tuæ bonum, et futurum tuum in id ad quod prevenisti, id est, id in quo procedere in vita tua voluisti, invenies in momento mortis, futura vita, sorteque tua ad quam tendis.

Secundo, Jansenius: id processus illius, inquit, etiam ad hominem iustum referri potest, ul sit sensus: progressus iusti de virtute in virtutem per Dei benedictionem, subito magnum fructum profert, quia hic temporaliter et in futuro æterno præmio remuneratur.

Verum hunc processum proprie et per se non significat Græcum cvAoyta, sed tantum concomitanter, aut potius causaliter; Dei enim id est benedictio, efficit et causat hunc virtutum processum. Hæc enim est benedictio novi Testamenti. sicut veteris fuit processus et augmentum frugum et opum. «Festinat» ergo «Dei benedictio

mercedem justi, » rpiia noctem non exspectat, no videatur cum illo pernoctare labor mercenarii, contra legem ab eo sancitam *Levit. xrx, 13*; (piaro « in hora veloci processus illius fructificat, » quia velociter in eadem etiam hora laboris et jacti seminis boni operis, facit ut germinet et crescat culmus, ac illico maturescat, cletq̄ie fructum et praemium, scilicet augmentum gratin?, ac illustrationes, consolationes et corrolwirationes coelestes ad strenue progrediendum in sanctis operibus.

Unde ex hoc loco et similibus recte colligunt melioris nolo» Theologi, augmentum gratin», quod justus meretur per actus bonos, habitus grati® su® remissiores et minus intensos, non differri usque ad mortem, vel donec justus actum aliquem habitu intensiorem eliciat, uti ahqui opinati sunt; sed in eodem instanti quo actum elicit, illi a Deo dari el infundi. Hoc enim significat rō *festinat*. Vide Franciscum Suarez *De Gratia*^part. III. lib. IX. cap. ni, num. 25.

Anagogice, festinat Dei benedictio in mercedem justi, quia post mortem illico eum ad gloriam et regnum codeste transfert, ait Lyranus.

Moraliter, benedictio Dei in mercedem justi festinat, cum justus serio et animose resolvit vitia levia resecare, certas virtutes acquirere, studere perfectioni, assurgere ad magnam et heroicam sanctimoniam. Tunc enim Deus, qui hac re mire delectatur, imo hæc desideria ipsi indidit, eadem ad exitum perducit, et merita mercede compensat. Si ergo me ad capessendum virtutis culmen generose animavero, non tardabit Deus quam celeriter coepta mea promovere et perficere, meque possessione sanctitatis quam ambio ditare. Magnanimo ergo ad magnam virtutem contendenti, magna animo destinanda sunt, magna tenlanda et inchoanda. Metire te magna mensura Sanctorum, inquit ille, imitare facinora S. Pauli, S. Francaci, S. Magdalen®: qui subito per intensos et heroicos penitenti® et charitatis actus, ad culmen sanctitatis evasere, quia valid® grati® Dei valide cooperati sunt.

'on is 25 et 26. Nf. dicas : **Quin** est mihi **OPUS**? ft qujr
* * * ERVXT MIHI EX HOC BOXA ? Ne DICAS : SUFFICIENTS MIHI
sim, >t quid fx hoc pessimabor ? — Græce za/a>-
id est, *mali sustinebo*.

Primo. Habanos. Lyranus et Glossa cessent hæc omnia esse voces 'superborum, qui in sua poteytia et opibus confidunt, et praesentem tantum vitam cúrant, vel non credunt futuram, 7. d. Ne dicas : Quid mihi est opus confidere Deo, illi servire, illius leges observare? Unde Complutenses legunt, (*nor- est mihi necessitas complacentiit* ? vel, *quid mihi est opus placete* (salice Deo) ' aut quæ ex hoc mihi acceden} bona post hanc vitam? 7. d. Nully. Ne dicys ; SuÚieius mihi sum ad hanc vitam co

■igendam; et quid ex hoc, post hanç vitam, pessimabor? id est, quæ mala sustmebo pro meis

deliciis et peccatis? 7. d. Nulla. |.'ndo hoc refutans subdit : In die bonoriyn, id c^t, tempore prosperitatis in hac vita, ne iyunemor sis malorum, id est, punitionis in ajia vita. Hunc sensum videtur exposcere quod subdit ; « Quoniam facile est coram Deo in die obitus retribuere unicuique secundum vias suas. »

Seminilo, melili" l'.dacijs et Jansenius pensent hic duas duorum contrai- orum es\$e voces ; priorem pauperjs, ob suam paupericjp et æuiipnns despondentis anjnm, et quasi desperiyiljs; posteriorem divitis arrogantis, suisque ppibys præsidenlis. Prior, scilicet pauper, pusj|la||j|ms ei deses, dicit : u Quid mihi es} opijs, scilicet vivere ? Unde ex Grieco clarius verlas, quid *mihi est opus*? quorsum vivo in hoc niuydo? quæ utilitas quod vivam ? quæ ex hoc tempore deinceps bona mihi exspectanda sunt? 7. <l. Nulla: sed sicut hacenus vixi in pauperie, iniseriis, sordibus et æumnis plurimjs, ita deinceps in iisdem vivam, aut potius infelicem animam traham. Quid ergo vivo ? quin potius vitam abrumpo ? Unde Tigurina vertit, *ne dicas : Quis mihi k- <'« iptuKtlai*, id est placens, sive *jucundus usus est? aut quonam mihi bona posthac evenient ?* Valahlus pro rfra, ni p\$*t quamani*, legens id est cui, vertit, *cuinam <l me bona evenient ? quisnam jam hinc a me beneficia accipiet? q. d.* Deinceps mihi et aliis inutilis ero, into onerosus ; ero pondus inutile terræ, ut quid ergo vivo?

Poslerjor, scilicet dives præsidents et arrogans dicit : « Sufficiens mihi sum, et quid ex hoc pessimabor ? » 7. d. Suflyciyy} fuihi opes ad lautam, feliccp} el secyram vitam; quid epiro mihi tam opulento et potenti pospmc ;yali evenere potest, quod non auyo meq abigapi el propulsem ? Hæc ergo est vox bonæ fortunæ, puta divitis et fortunati. Sicut prior vox fuit malie fortuna-, puta pauperjs et infortunati. Monet itaque Siracides utrumque æquanimittis: scilicet pauperem, no vocem hanc desperabundam emittat, sed patienter suam paupertatem sustineat, sperando meliorem sortem ; ac divitem, ne vocem præsumptuosam jam dictam sibi arroget, sed in suis opibus moderationem animi conservet, timendo sortem adversam. Idcirco subdit ;

27. Jx DJE UOX0J1WI XL IJIMFAJ0R SIS MAIORUM I ET
15 DIE MALORUM XE J'0IJ MOJI SIS BOXORIM, — q. d. |
In paupertate spera opulentiam, el iu miseria felicitatem; in opulentia autem verere paypertatem, et in felicitate miseriam, quæ tibi obvenire polçst ; tì enim *immemor* hic tam futurum quam preterjrum spectat, 7. d. In die bonorum memor lo malorum quæ sensisti, et quæ rursus forte ^."urus es; sic et in die malorum memor esto bonorum tam præterilorum, quam futurorum. Est hæc sententia prudentissima, æque ac utilisima; suggerit eojin remedium utriusque sortis et forlunæ, scilicet memoriam contrarie:. Hinc omnibus vil» casibus aptari potasi, v. g. *primo*,

opulenti® et paupertati, juxta sensum jam datum; *secundo*, lælitiæ cl tristiti®, 7. d. In die Ins-
titi® no cadas animo, sed memor edo Inditi®
quam aliquando habuisti, el rursum habiturus
es : in die Indili® noli nimis exsultare, sed mo-
tejare earn, cogitando tristitiam, quam aliquando
Expertus es, ad ostium slare, et mox forte rever-
suram. *Tertio*, desolationis et consolationis di-
vinæ, 7. </. Dum adest gralia, noli prodidere,
quia illa sc subtrahet : in dic ergo consolationis,
memor esto desolationis; et in die desolationis,
spera consolationem. Nam post tenebras spero
lucem : post nubila Phœbus, post hiemem festas,
post procellam redit serenitas, ita S. Bernardus
serm. 21 *in Cantic.* : « Curabis potius, inquit (si
sapis pro consilio Sapientis), in die malorum non
immemor esse bonorum, atque in die bonorum
non immemor esse malorum. Ergo in die virtutis
tuæ noli esse securus, sed clama ad Deum cum
Propheta, et dic : Cum defecerit virtus mea, nc
derelinquas me. Porro tempore tentalionis con-
solare, et dic cum sponsa : Trahe me post te, in
odorem unguentorum tuorum curremus. Sic te
non deseret spes in tempore malo, nec in bono
providentia deerit, erisque inter adversa et pro-
spera mutabilium temporum, tenens quamdam
æternitatis imaginem, utique hanc inviolabilem
et inconcussam constantis animi æqualitatem,
benedicens Dominum in omni tempore; proin-
deque vindicans çibi etiam in hujus núlabundi
sæculi dubiis eventibus certisque defectibus, pe-
rennis quodam modo incommutabililalis statum,
dum tc coeperis renovare et reformare in insigne
illud antiquum similitudinis æterni Dei, apud
quem non csl transmutatio, nec vicissitudinis
obumbratio. Quippe sicut ipso est, ita et tu eris
in hoc mundo, nec in adversis timidus, nec in
prosperis dissolutus. » *Quarto'*, honoris et oppro-
brii, q. d. Dum es in honore et gloria, mrinor
esto te ab eo posse excidere, imo posse oppro-
briis et contumeliis affici, uti contigit Aquin, Ilo-
loferni, Antiocho, Nabuchodonosori^ etc. Mcissim
dum probris et contumeliis impeteris. memqr
esto te honoratum quandoque fuisse, ac rursum
suo tempore honorandum. *Quinto*, pacis et belli,
q. d. In die belli spera pacem, in die pacis pani
arma ad bellum ; in die tentatióms'exspecta
tranquillitatem, in dio tranquillitatis præpara te
ad tputalionem. Gausapi dat S. Gregorius lib. 11
in Ezceh., hom. 19 : « Si enim, iiiquill, cum liona
habemus, malorum reimpUcitur, quœuuljam
passi sumus, aut adhuc pali possumus, accepta
bona mentem non elevant, quia eorum gaudium
timor memori® malorum premit. Etsi, cum mala
habemus, bonorum reminiscimur, qu® aut jam
accepimus, aut adhuc non posse accipere spera-
mus, malorum pondus animum in desperatio-
nem non deprimit, quia hunc ad spem memoria
bonorum levat. Si itaque, fratres carissimi, sic
per præcepta Dominica, et per Sanctorum exem-

pla gradimur, ut nos nec prosperitas eleve, nec
adversitas frangat, habere nos ante omnipotentis
Dei oculos palmas hinc et inde monstramus. 0 Ita
faciebat S. Job qui, bonis omnibus spoliatus, se-
curus dicebat : « Si bona accepimus de manu
Domini, mala quare non sustineamus ? » In quæ
verba idem Grpgorius, lib. III *Moralium*, cap. vn :
« Magna quippe, ait, consolatio tribulationis est,
si, cum adversa patimur, actoris nostri ad me-
moriæ dona revocemus. Nec frangit quod ex
dolore obviat, si menti citius hoc quod ex mu-
nere sublevat, occurrat. Hinc namque scriptum
est : In die bonorum nc immemor sis malorum,
et in die malorum ne immemor sis bonorum.
Quisquis enim dona percipit, sed donorum tem-
pore nequaquam etiam flagella pertimescit, in
elationem per lætitiæ corrui. Quisquis autem
flagellis atteritur, sed flagellorum tempore ne-
quaquam se ex donis, qu® eum contigit acce-
pisse, consolatur, astatu mentis omnimoda de-
speratione destruitur. Sic ergo utraque jungenda
sunt, ul unum semper ex altero fulciatur, quate-
nus cl flagelli pomam memoria temperet doni, el
doni IHitiaiq mordeat suspicio ac formido fla-
gelli. »

Hac de causa a misericors Deus, ait S. Chry-
soslomus hom. 5 *in Malth.*, mteslis rebus qu®-
dam jucunda permiscuit. Quod certe in omnibus
Sanctis fecit, quos neque tribulationes, neque ju-
punditales sinit habere perpetuas ; sed tum ex
adversis, tum ex prosperi, justorum vitam quasi
admirabili varietate contexuit,» ul hac boqorum
et malorum permixtione el concatenatione eos
quasi ir> (Equilibrio teneat, ne prosperis extollan-
tur, et adversis deprimantur. Inde S. Bernardus,
serm. 2 m *Ramis palmarum* : a Propterea, ait.
non simus stulti, ul occidat nos prosperitas nos-
tra, sed in die bonorum non immemores Minus
malorum; et e converso. Mis enim mvlumcsi
præsens sæculum, non saccularibus tantum, sed
etiam spiritualibus viris. Nam sæcularibus viris
aliquando quip plaçant, quandoque qu® displi-
cent, videmus accidere : elipsis nihilominus spi-
ritualibus non semper tristia, non semper la ta
succedunt, sed vespere et mane dies unus. Et
illud : Visitas eum d luculo, et subito probas
illum. Verum hoc, interim dum præset)\$ sæculum
manet, vel manat magis et fluit, ûrterum post
hoc s/eculum, duo futura sunt saepia, valde di-
visa et diversa : ita ul in altero pon nisi lletqs el
stridor dentium, in allero sola grifljaripi jc jo,
et vox laudis. » El inferius : « Liccÿ enim ipptos
frangat adversitas, tamen multo pllife^ pxioIU
prosperitas, sicut scriptum est : Cailenl a Iglcro
tuo mille, sinistro scilicet, per quod sjgnalur
adversitas ; çl decem millia, id est, mullp plqns
a dextris tuis, inanibus prosperitas desjgpatiir.
Denique quia u^obique periculum est, orat S1-
piens et Jicil : Divitias et paupertatem nc dederis
mihi, ne forte aut diviti» extollerent in sup p-

biam, aut paupertas dejiceret in impatientiam. Vita ergo nostra Deo prudenter ita ordinante, ex adversis et prosperis, quasi ex spinis et rosis contextitur. » Quocirca idem, lib. II *De Consider.* : « Quam rarus, ait, semper exstitit, qui non vel modice in prosperitate relaxarit animam a sui custodia et disciplina? quando luce prosperitas non fuit incautis ad disciplinam, quod ignis ad ceram, quod solis radius ad nivem vel glaciem? Sapientia David, sapientior Salomon fuit : sed blandientibus nimis prosperis et secundis rebus, alter ex parte, alter ex toto desipuit. Magnus, qui incidens in adversa, non excidit vel parum a sapientia ; nec minor, cui praesens prosperitas si arrisit, non irrisit : quanquam facilius inveneris qui sapientiam retinuerunt contraria sibi fortuna, quam qui propitia non perdiderunt, »

Anagoge hæc refer ad bona coeli, et mala in gehennæ, 7. d. « In die bonorum, » id est, opum et prosperitatis, ne iis infleris, a memor esto malorum » gehennæ quæ inflatos et superbos manent ; « in die malorum, » id est adversitatum, ne iis frangaris, « memor esto bonorum, » quæ in cado expectas. « Non enim sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis. » Huc maxime respexit Siracides; subdit enim : « Quoniam facile est coram Deo, in die obitus retribuere unicuique secundum vias suas. » Ita Rabanus : « Semper, inquit, debet homo esse suspectus et sollicitus de statu salutis suæ, et timore Dei comprimere tumorem mentis, ne in prosperis eleveatur ; et spe misericordiæ Dei angustiam (mimi sui sublevare, ne in tribulatione deficiat : quoniam facile est apud Deum humilem exaltare, et superbum humiliare. In fine enim hominis manifestabitur quali mente quis hic vixerit, et cujus sit meriti : quia filius hominis venturus est in gloria Patris sui, et tunc reddet unicuique secundum opera ejus, » Hoc diviti Epuloni in gehenna refricavit Abraham, sed sero, ad majus illius tormentum, dicens : « Fili, recordare quia recepisti bona in vita tua, et Lazarus similiter mala ; nunc autem hic consolatur, tu vero cruciaris, » Lucæ, cap. xvi, vers. 25. In quæ verba S. Gregorius, homil. 40 in Evung.: « Mala, inquit, Lazari purgavit ignis inopiæ, et bona divitis remuneravit felicitas vitæ præsentis. Illum paupertas aillixit et tersit, istum abundantia remuneravit et repulit. Quicumque ergo in hac vita bene habetis, cum vos bona egisse recolitis, valde in iis pertimescite, ne concessa vobis prosperitas eorumdem remunerado sit bonorum ; et cum quoslibet pauperes nonnulla reprehensibilia perpetrare conspiciatis, nolite despicere, nolite desperare, quia fortassis quod superfluitas tenuissima pravitatis inquinat, caminus paupertatis purgat. »

Cum ergo affligeris et cruciaris, cogita cruciatus damnatorum et candia Pontorum : ita omnis trux et dolor tibi loquax et exilis videbitur. Cum

deliciarum et exsultas, cogita ejulatus damnatorum, qui in hac vita exsultarunt, ac jubihim Martyrum, qui in hac vita gemuerunt : ita delicias et exultationem velut injecta frigida temperabis, et lege rectæ rationis moderaberis. Deus enim vicem bonorum et malorum hujus vitæ in altera commutat, ut iis quibus dedit bona in hac vita, infligat mala in altera; et vice versa, juxta illud Clirisli *Lue.* cap. vi, vers. 21 : « Beati qui nunc esuritis, quia saturabimini ; beati qui nunc ficti quia ridebitis. » Ex adverso vers. 24 : « Væ, inquit, vobis divitibus, quia habetis consolationem vestram ! Væ vobis qui saturati estis, quia esurietis ! Væ vobis qui ridetis, quia lugebitis et flebitis ! » Unde S. Hieronymus, epist. 34 *ad Julianum* : « Difficile est, inquit, imo impossibile, ut praesentibus quis et futuris fruatur bonis, ut licet ventrem et ibi mentem expleat, ut de deliciis transeat ad delicias, ut in utroque sæculo primus sit, ut in cælo et in terra appareat gloriosus. » Quocirca Deus ipse S. Francisco inter prima ejus rudimenta vitæ spiritalis hoc revelavit et tradidit : « Francisco, aspera pro jucundis complectere, teque ipsum penitus contemne et abjice. » Simile dedit Christus S. Catharinæ Senensi : « Amara sectare tanquam dulcia; dulcia vero refugies tanquam amara. Quin et eidem duas obtulit coronas, spineam unam, auream alteram, hac lege, ut, quam eligeret in hac vita, ejus contrariam acciperet in altera. Quare ipsa illico spineam complexa, eam ita arcte suo capiti infixit, ut per plures dies dolores acerbos senserit, ideoque auream et gemmeam nunc possidet in cælo.

Porro Græca hic contrariam fere habent sententiam ; nimirum, in *die bonorum* (est, vel esso solet) *oblivio malorum; et in die malorum, non recordabitur bonorum, q. d.* Monui pauperes ne in sua paupertate animum dejiciant, ac divites non suis divitiis superbiant. Quia in die opum et bonorum solent homines oblivisci malorum, quasi bona sibi futura sint constantia et perpetua; in die vero malorum solent oblivisci bonorum, (piani irrecuperabilium, quia sensus praesentium malorum excludit spem futurorum bonorum. Hæc nimirum est levitas animorum rebus secundis exsultantium, et adversis se abjicientium. Ita enim fit, ut quam celeriter fortuna prosperitas securitatem gignit, tam cito miseria desperationem incutiat, juxta illud Æschyli in *Persis*:

Vexatus est quicumque calamitatibus,
Is scit homines de forlunæ impela
Perterritos, semper plura metuere mala:
Eosdem, ubi sors afflavit, confidere
Semper suam usuram secunda aura ratem.

Verum nostra Latina lectio longe verior est, et accommodatior praecedentibus et sequentibus, uti patet intuenti. Quare videntur Græca hic esse mutila, ut priori versu addendum sit *et tunc**, id est, *non sit*, scilicet in *die bonorum oblivio malorum* ;

posterióri Veto, pro id est *recordabitur*, legendum videtur â/mp^mou, sicque contrarie vertendum, *et in die malorum non obliviscetwr bonorum*. Nisi malis ex prioribus duobus versibus hoc loco repetendum esse rġ *ne dicas*, quasi dicas : Ne dicas : In die bonorum sit oblivio malorum ; sed potius in die bonorum memor esto malorum. Rursum ne dicas : In die malorum quis non recordabitur bonorum ; sed potius in die malorum recordare bonorum.

Remedia Tropologice, accipe ex Siracide hic duo remedia
tcedir. tristitiæ et acediæ. Prius est : a In die bonorum ne immemor sis malorum, » 7. d. In die bonorum provide et premeditare mala quæ tibi evenire, loque, contristare possunt, non quasi reipsa eventura sint (sic enim perpetuo animus cruciaretur, fieretque dejectus, contra illud Christi *Matth. 6* : « Sufficit dici malitia sua ; » et contra illud Flacci poelæ :

Quid sit futurum cras, fuge quaerere ; et
Lætus in prmsens animus, quod ultra est
Oderit curare, clamaro læto
Temperet risu ;

sed quod possint evenire, nec, si eveniant, esse valde mirandum. Ita enim fiet, ut malum si veniat, minus cruciet, quia novi et inopinati casus magis cruciant. Unde Seneca, *epist. 11* : « Praecogitati mali, ait, mollis ictus venit : ideo sapiens assuescit futuris malis ; et quæ alii diu patiendo, levia facit diu cogitando, n Et Plutarchus, lib. *De Tranquil, animi*, ait : « Homerus luculento admodum exemplo docuisse mihi videtur, quam vulnificentiora sint ea quæ improviso inopinatoque feriunt. Ulysses namque, peregre reversus, repentium morti canis sui illacrymavil : uxori sum flenti assidens non illacrymavil, siquidem jam ante adventum praesumpserat lacrymanlis uxoris imaginem ; canis vero inopinato interitu perturbatus est. » Cicero *Tusad. III* : a Premeditati, ait, futurorum malorum lenit eorum adventum. Itaque apud Euripidem a Theseo dicta laudantur :

Futuras mccum commentabar miserias,
Ut, si quæ invecta diritas casu foret,
Non me imparatum cura laceraret recens, b

Didicit hoc Theseus a præceptore suo Anaxagora. Anaxagoras enim nuntiata filii morte : « Sciebam, inquit, me genuisse mortalem » Et alius : « Sciebam me filium in mortiferum bellum, non in epulas mittere. » « Nimirum, inquit ibidem Cicero, hæc est prestaos et divina sapientia, perceptas penitus et pertractatas humanas res habere ; nihil admirari cimi acciderit ; nihil antequam eveniret, non evenire posse arbitrari. » Ex quo est illud Terentii :

Qnamobrem omne*, cum secund» res sunt maxime,
Meditari serum oportet quo pacto adversam «rumnam ferant.

Et illud Plutarchi, lib. *Vili Moral.* : « Ut sapiens gu-

bernalor in tranquillitate tempestatem exspectat, ita rebus tranquillis ad dolorem aliquem pr®parandusest animus.® Nam, ut ait S. Gregorius, homil. 35 *in Evangel.*, « jacula previsa minus feriunt ; » et in sapientem non cadit vi *non putabam*. Et Cato, lib. II :

Prospice qui veniunt, hos casus esse feriados ;
Nam levius lædit, quidquid prævideris anie.

Posterius tristitiæ et acediæ remedium est : « In die malorum ne sis immemor bonorum. » Nimirum avocanda est cogitatio a re molesta et tristi, ac convertenda ari bonam ct betam, quæ habetur vel speratur. Unde Cassianus, lib. IX *De Institut, renunt.* cap. xm : « Hanc ergo, inquit, perniciosissimam passionem ita de nobis expellere poterimus, si mentem nostram spiritali meditatone jugiter occupatam, futuri spe, et contemplatione repromissæ beatitudinis erigamus. Hoc enim modo universa tristitiarum genera, sive quæ ex præcedenti ira descendunt, sive quæ amissione lucri, vel detrimenti illatione nobis adveniunt, sive de irrogata generantur injuria, sive quæ de irrationabili mentis confusione procedunt, seu quæ lethalem desperationem nobis inducunt, valebimus superare ; cum reternarum rerum ac futurarum intuitu semper læü atque immobile perdurantes, nec casibus dejecti presentibus, nec prosperis fuerimus elati, utraque velut caduca et mox transeuntia contemplantes. » Hinc de impio, qui sibi male conscius non nisi mala exspectat, ait Job, cap. xv, <2 : « Non credit quod reverti possit de tenebris ad lucem ; » de se autem bene sibi conscio cap. x\ii, 12 : « Et rursus, inquit, post tenebras spero lucem. » Et cap. xi, 17 : « Et quasi meridianus fulgor consurget libi ad vesperam ; et cum te consumptum putaveris, orieris ut lucifer. >> -

Ita accidit S. Jobo, cui Deus post tribulationem felicitatem duplicant. Idem cecinit Boetius lib. *be Consol, phil.*, dum a Theodorico rege Ariano carceri inclusus seipsum solatur spe melioris sortis, sicut Hesperus mutatur m Luciferum. Stella enim Veneris quæ solem occidentem sequitur, occidensque vocatur Hesperus, eadem mane oriens solemque preiens, vocatur Lucifer :

El qui prima, *inquit*, tempore noctis
Apii argentes Hesperus horas,
Solitas iterum mutat habenas,
Phœbi pallens Lucifer ortu.

Quin el Theocritus in *Batto* ita canit :

Fidere, Batte, doces, melius cras forsán habebit.
Sperandum est vivis, non est spes ulla scpullis.
Nunc pluit, el claro nunc Jupiter «ritiere fulget.

Denique hæc gnomo Siracidis docet moderandas esse animi passiones, nimirum « amorem ct timorem, laetitiam ct tristitiam, ut neque in Itetis nimis exsulemus, neque in tristibus nimis doleamus ; sed unum memoria vel spe alterius tam-

pòreinus. Idcirco enim Reus teta tristibus permis-
cet, ut animam ducat ad passionum ̃equilibrium,
in quo ejus yirius et perfectio consistit, uti pul-
chre docet S. Bernardus serm. 6 inter parvos :
« Iste affectiones ordinate, inquit, virtutes sunt;
inordinate, perturbationes. Si timorem sequatur
tristitia, desperationem penerai; si amorem tefi-
tia, dissolutionem. Sequaldi* et*gd timorem tetl-
tia, ele.; comitetur tetitiam tristitia, quia mode-
rate Inda amplectitur, qui tristia reminiscilur*
Temperet ergo tetitiam tristitia: temperatateti-
tia nihil aliud quam temperantia est. »

Ver- M. 28. QIONIAM FACILE IST CORAM Df.O IN DIE OBITUS

ultrum i h k (perperam el subdole Tigurina vertit,
referre yraliam, ad elidendum merita bonorum
Operum) umcuiqit secundum vias suas, — puta se-
cundum actiones, opera et merita sua; h® enim
sunt vi® ethic® sive morales, in quibus incedit
et inambulat homo. Dat causam cur in die malo-
rum memores esse debeamus bonorum, cl vice
versu, quia scilicet Deus cuique mercedem pro
meritis retribuit, sapo quidem in hac vita, sed
semper in morte. Unde liquet sententiam jam
dictam : « In die bonorum ne sis immemor ma-
lorum, P etc., maxime spectaro ad bona el mala
futur® vite, uti superius ex Habano dixi. Indicat
enim hic Siracides Deum in hac vita non raro
piis adversa^ impiis prospera immittere, juxta
illud Eccles. cap. vm, 14 : a Sunt justi quibus mala
proveniunt, quasi operi egerint impiorum; et
sunt impii qui ila securi sunt, quasi justorum
facta habeant; • in morte autem certo pio cuique
præmium, impio pœnarn pro meritis assignare.

De impiis res clara est : hi enim in morte sub-
eunt iudicium particulare, in quo accepta damna-
tionis sententia illico rapiuntur in tartara. De piis
res obscurior est, quia œvo Siracidis justi omnes
descendebant in infernum ad limbum patrum;
necdum enim coelum erat apertum, sed Christi
morte reserandum. Quomodo ergo tum pii in
die obitus mercedem recipiebant? Resp. Recipie-
bant eam, quia subibant iudicium particulare, in
quo accipiebant sententiam felicitatis et beatitu-
dini», vainque illico inchoabant. Nam introibant
in sinum Abrahæ, sive in limbum patrum, ibique
consummati in gratia, liberi omni metu et mi-
seria, cerliqde de gloria cadesti, fruebantdr Dei
contemplatione, el mutuo tot Patriarcharum, Pro-
phetarum, Martyrum et Sanctorum suavissimo
aspectu ac colloquio, exspectantes Christum, qui
cadite eis reseraret, cosque Dei visione beatifica
donaret. Illico ergo inchoabant suam felicitatem,
sed post et per Christum, qui obicem cadī peracta
mortis su® satisfactione erat HHItfHllurus, eaindem
erant consummaturi. Jam autem post Christum
obice hoc soldato, et satisfactione peracta, illico
omnes ante® juste plene a peccatis purgata^
evolant in coelum, el Dei visione beantur. Idque
significat hic Siracides. Errat ergo Calvinus, qui
aminas justas dormire censet, et quiescere sub

altari usque ad diem iudicii. Vide Bellarmnum,
lib. I De SS. Beatitud. cap. u et scq., et Gabric-
lem Vasquez loco mox citando, et Suarez III par/.,
toni, li, Quæst. LIX, disp, xxxii.

Dices : Siracides non dicit Deum in dio obitus
actu retribuere cuique mercedem, sed tanhuri
facile esse Deo cuique retribuere. Respondet nos-
ter Gabriel Vasquez I j1, Quæst. IV, disp. xix,
cap. ii : «Vox facile csl non tantum significat
possibile esse Deo, sed Deum facili negotio, et
absque laboro in dio obitus retribuere. Nam si
solum denotaret possibile beo esso, non exhor-
taretur ibidem nos Sapiens ad bona opera :
namque ex possibilitate præmii debile sane su-
meretur incentivum laboris; ut ox facili latequa
Deus retribuit, magnum certe ducitur argumen-
tum exhortationis. Neque obstat quod tempore
quo luce scripta sunt, nemo admitteretur ad vi-
sionem claram Dei : nain Sapiens indefinite loqui-
tur, et jniellai debet secundum temporlirn diver-
sitem; tunc eiiim ctm nohduin Christus ingres-
sus esset cadum, mirum non est si retributio vi-
sionis differretur. »

Ilaqlie in facile est retribuere est miosis et cha-
rientisinus, significans facillime, certissimo et ple-
nissime Deum retribuere. Sed dicit, facile est, ad
animandum justos pauperes et pusillanimes; sic
enim ad animandum amicuī ailliclum partte
urbanitatis, partlm fiducia» causa dicere solemus :
Fidas mihi, rein omnem mihi committo; facile
est mihi te adjuvare, id est, ego omnino te adju-
vabo. Sic Paulus ail II Corinth, ix, 8 : « Potens est
autem Deus omnem graliarn almildare facoro in
vbbis, n potens est, id est, potenter et certo abun-
dare faciet, uti ibidem dixi.

29. Mil it ia noRA oblivionem facit Luxunt.fi
ma ün æ. — Probat alia raliono id quod dixit vers*
27 : « In die bonorum ne sis immemor malo-
rum,,) qtild scilicet snipe post diem bonorum
sequuntur dies malorum; in qua nutlitia, gneco

id est afflictiō, horæ, hoc est, horaria et
brevis, oblivionem facit luxuri®, id csl luxus, cl,
ut græce est, Tpp^, id est deliciarum et volupta-
tis, etiam maxim®. Unde S. Hieronymus, lib. .Will
in Isaiam, sic legit, ablutio hora: oblivionem facit
Siliciarum; Syrus, mulum diei invehies bbnun, cl
futis hominis cui semper tum; tigufihn, ilifflwlhtt
temporis affert oblivionem dclièſürUth. Nain, v. g.
ait Rabaniis : «Cum febris valida, patlpetta»
grandis, arripuerint hdninrm, omne tempus quod
in sanilate et deliciis ante consuniMat, Ili obliui-
nem tradit, el sola miseria vel ægritudo oeeuha-
tum illum tenet, nec jam tdiud cogitai® permittit;
vel, si alicpiando cl in cruciatu constituto qfiiddui
prislin® felicitatis in memoriam venerit, nequa-
quam illi refrigerium pneslat, sed pœnarn accu-
mulat» n

Porro, hoc sape verum est in vita, sed semper
in hora mortis, do qua hic sermo pncessit, et
sequitur; hæc enim csl hora ultima, adeoquo

horizon temporum et æternitatis, adeoque vocatur *hora* antonomastice. Mors enim adimit homini omnem sensum voluptatum præteritarum, ac cruciat sensu dolorum præsentium (eque ac futurorum, imo imminentium in purgatorio vel inferno. Ita dives Epulo, in flammis gehennæ*, omnis site epulationis oblitus, non abud cogitavit, aut dixit, quatti : «Crucior in hac flamma, Idem faciunt damnati omnes, quos occupat oblivio, et quasi lethargus omnis sensus voluptatis, at non culpie. Mire enim cruciat eos, dum cogitant quod sua culpa voluptati tarn vili et modica* indulgendo, tantas pœnas, casque (eternas, sibi accurrerint, quas iam facile abstinendo a voluptatibus, vitare potuissent, imo cudestia et æterna gaudia promereri, uti videbunt fecisse Sanctos omnes, ideoque inconsolabiliter lugebunt, dicentque illud *Sapient.* v, 8 : « Quid nobis profuit superbia? aut divitiarum Jactantia quid contulit nobis? Transierunt omnia illa tanquam umbra.» Id significarunt Poeta, cum apud inferos posuerunt Lethen fluvium, cujus potus oblivionem profecturum induceret : *W.* enim est oblivio.

Pari modo Beati obliviscuntur omnium tribulationum hujus vite, juxta illud *Imi*, lxxv, 16 : « Oblivioni tradite sunt angustia priores, et abscondite sunt ab oculis meis ; Septuaginta, *non ascendent super cor eorum.* Ubi S. Hieronymus : « Causa, ait, lætitiæ et confessionis veri Dei est, quia (eterna angustiarum priorum succedet oblivio. Obliviscantur enim pristina mala non oblivione inemoriæ, sed bonorum successions, juxta illud : In die bona oblivio malorum. » Additque : « Licet et possit hoc dici, quod in cerio novo, et in terra nova, omnis conversationis pristina* memoria deleatur, ne hoc ipsum pare malorum sit, prioris angustie recordari. » Verum contrarium esi verius, uti dixi *Isthr* txv, scilicet Sanctos recordari præteritorum malorum ad majus eorum gaudium. Huc maximo respicit Siracides; undo et subdit :

Et in fine nuntiabitur, denudatio oritur. — Et accipi potest ut causale more Hebræo significans quia, q. d. Hora mortis inducit Oblivionem deliciarum lotius vite, quia in illa anima separata a corpore subit judicium particulare, in quo omnia ejus opera a Christo judice ipsi denudantur, dum ab eo sententiam damnationis, vel salutis accipit, illioque vel ad purgatorium, vel ad infernum, vel ad cadum ducitur : ubi ex quantitate peccatorum vel præmiorum illico omnibus beatis vel damnatis liquet qualia et «panta fuerint eorum opera bona, vel mala. Tunc enim Christus aperit cuque suam conscientiam, ut videat omne quod egit, cogitavit, dixit por omnem vitam, juxta illud Pauli I Cor. v, 5 : « Nolito ante tempus judicare (multi enim hic videntur boni, qui in judicio apparabunt mali, et vici versa), quoadusque veniat Dominus, qui et illuminabit abscondita tenebrarum, ut manifestabit

consilia cordium » Undo Tigurina vertit, *acta hominis declarat ipsius exitus*; Syrus, in ultimo *sui laudatur homo*.

Porro Noster legit *i D* id est, in *tee* et *cfi* *lmmulione*, itaque legunt multi. Verum Complutenses legunt, *sz/rr/iia/j* unde sic vertunt, *summationem hominis facit revelatio operum Uhm* ; haec enim in judicio particulari ei consummationem, id est, ultimum finem et terminum, vel gehennam, vel cœlotis gloria?, adducit. Unde Valubius vertit, *hominem consummai ipsius exitus*. Hinc patet illico (i morte cujusque fieri judicium ejus particulare, nec expectari judicium universale. Rursum animas in purgatorio degentes certas esse de salute, suaque salute : hujus enim sententiam acceperunt in judicio particulari : esto contrarium sentiant hæretici cum Lulhero art. 38, et de Catholicis dubitent Dionysius Carthusianus *De Quatuor noviss.* art. 47, Rofiensis art. 32, et Gersonius, led. t *De Vita spirit.* : vide Bellarminum lib. II *De Purgat*, cap. vi.

30. Ante mortem ne laude? (tanquam felicem Verum, et beatum ; græce enim est, id est, ne morum beatifacere, hoc est, ne beatum judices vel dicere, ut vertit S. Hieronymus, lib. II in *Isaiam*, et *Thren.* cap. I) UOMNEM QLEMQUAM, QIONLUI IN FILIIS SUIS AGNOSCANTUR UN. — S. Ephrem in *Serm.* asceti ad imitatem. Proverb, legit, ante obitum neminem prædicaveris beatus. Additque anilhesin, et ante mortem ne desperaveris quernquam. Ite est conclusio ex præcedentibus quasi ex suis præmissis educta et collecta, q. d. Ex eo quod dixi, in fine et morte hominis fieri denudationem et judicium operum illius, sequitur ante mortem neminem prædicandum esse beatum, tum quia, quoadusque vivit, potest mutari ex bono in malum, ex (elica in infelicem ; tum quia nulli hypocrite videntur boni coram hominibus, qui in judicio a Christo declarabuntur esse improbi et reprobi ; tum quia in morte fit judicium, in quo Christus bealudinem cuque pio decernit. Nos autem hoc Christi judicium preoccupare non debemus, nec possumus, nupote multorum, imo omnium occultorum ignari. Unde addit quartam causam : « Quoniam in filiis suis agnoscitur vir, » q. d. In tiliis miseris vel felicibus, et maxime piis vel impiis agnoscitur institutio bona vel mala parentis, et per consequens ejus felicitas, tum mundana, tum vera et divina. Ita S. Ambrosius *De Bono mortis*, cap. vii, cujus verba mox recitabo. Et S. Hieronymus, epistula ad IAPTAM, laudans eam quod patrem infidelem ad Christi fidem convertisset : « Sancta, inquit, et fidelis domus virum sanctificat infidelem. Jam candidatus est fidei, quem filiorum et nepotum credens turba circumdat. Ego puto etiam ipsum Jochem, si habuisset talem cognationem, pollasse in Christianum credere.» Undo Tigurina vertit, ante obitum beatum ne quemquam dixeris quippe virum liberis demum pernoscutur, quia quali* filii, talis pater judicandus, bonorum bonus, malorum malus x

id ♦nim communiter accidil, licet non sertiprr.
 * Unde proverbium Hebræorum : « Sicut mater,
 ita el filia ejus, » quæ illam moribus remulatur.
 «Peculiaris enim ratio est in filiabus, quia diutius
 et crebrius cum matre conversantur, quam cum
 patre filii, » ail l*rocopius. El S. Ambrosius lib. Ill
Ile Virginitate : « Quid potuit, ait, filia de adul-
 tera matre discere, nisi damnum pudoris? »
 S. Chrysostomus quoque homil. 10 *in epist. ad*
Colos., sub finem : «Solent, inquit, plerumque fi-
 lióte ad rationem educationis componi, et mores
 imitari maternos. Esto filióte tuæ castitatis et mo-
 desti® exemplar, n Ideo, ait noster Delrio *Ada-*
gio 910, apud Senecam, cum Clytaemnestra adul-
 tera diceret Electric fili® suæ : «Quis esse credat
 virginem? respondit filia : Natam luam? Et Peleus
 in Andromacha Euripidis : Imitantur enim ma-
 terna probra. Et id videte mihi, o proci, bona
 prognatas matre ut ducalis filias. » Juvenalis quo-
 quo :

Scilicet expectas ut tradat mater honestos,
 Atque alios mores, quam quos habet? Utile porro
Filiolam turpi vetulæ producere turpem.

Quocirca Palacius hunc locum sic explicat :
 « Gloria patris est filius probus, ut contra pars
 quædam infelicitatis est filios habuisse perversos.
 Ergo donec videas filios esse bonos, necdum de
 patris perfecta felicitate constitue. Eateor Josiam
 fuisse sanctum, et Ezechiam, quin et Abraham,
 Isaac et Jacob, etc., quibus tamen quidam filii
 perversi succedere. Ac ita fatendum est nonnihil
 hos patrum suorum splendorem obscurasse. Ergo
 laudes parentes sanctos, sed, si illis filii mali con-
 tigere, in laudibus frenum erit. Cur igitur nos
 Christiani Christi gloriam obscurare contendimus? »

Agnoscutur ergo vir ex filiis, tum propriis et
 carnalibus, tum potius mysticis et spiritualibus.
 Maxime enim patet virtus et sanctitas viri, cum
 post se virtutis suæ hæredes multos relinquit
 discipulos a se edoctos et institutos, juxta illud
 Proverò, xm, vers, i : « Filius sapiens doctrina
 patris, » Unde S. Gregorius Nazianzenus, *Orat.* <2,
 de Monachis loquens : « Horum, inquit, opes
 sunt in paupertate, possessio in peregrinatione,
 gloria in contemptu, potentia in infirmilaie, fœ-
 cunditas in cælibalu. Siquidem præstanlio-
 res fœtus illi sunt qui secundum Deum existunt, quam
 qui in carne ortum ducunt : qui in deliciis mi-
 nime studere, pro deliciis habent; qui regni cœ-
 lesfis causa humiles sunt; qui in mundo nihil
 habent, et supra mundum existant; qui in carne
 extra carnem vivunt; qui pro portione Dominum
 habent; qui propter regnum inopia laborant, et
 propter inopiam regnant, »

Mystice Rabanus per filios accipit bona opera;
 sed audi eum integre : « Nimis absurdum est, in-
 quit, militem adhuc in agone consistentem, quasi
 jam victorem laudare, cum incertum sit utrum

hostem vincat, aut ab eo vincatur; sed peracto
 bello, jam condigna palma consequitur trium-
 phantem : ita et incertum est, cum viderimus
 quemlibet bene agentem, el juste viventem,
 utrum in eo usque ad finem perseveret, an non.
 Si autem in recta fide el bonis operibus perseve-
 raverit usque ad finem vita?, tunc jam laude di-
 gnus, et ab omnibus est prædicandus : quoniam
 in filiis vir agnoscitur, hoc est, ex bonis actibus
 hominis, meritimi illius probatur. » Huc facit
 proverbium Arabicum, *cent.* 2, num. 20 : «Omnis
 ovis suspenditur e calcaneo suo,» scilicet in ma-
 cello, 7. d. Omnis homo judicatur ex actionibus
 et fine vita; su®.

Hanc sententiam edidit Solon, unus e septem
 Græciæ sapientibus, trecentis pene annis ante
 Siracideni; Solon enim vixit sub Cyro, Siracides
 sub Ptolemæo Philadelpho, qui post Ptolemæum
 Lagi successit Alexandro Magno. Solon enim, ut
 refert Plutarchus in ejus *Vita*, Herodotus, lib. I,
 Laertius, lib. I, cap. 1, « interrogatus a Cræso
 rege Lydorum ditissimo, num aliquem ipso feli-
 ciorem vidisset? respondit vidisse se Telum Athe-
 niensem privatum hominem, sed qui, relictis li-
 beris ac nepotibus bene institutis, feliciter obiis-
 setdiem. Interrogatus deinde, cui post illum tri-
 bueret elogium felicitatis, Cleotion et Biton Argi-
 vos fratres nominavit, qui cum summa pietatis
 laude defuncti fuerant. Indignatus rex : Nullo igi-
 tur, inquit, loco me ponis? Tum ille : Ego facile
 confiteor te regem opibus et imperio florentem;
 beatum autem non appellarim priusquam hanc
 vitam feliciter absolveris. Itaque cum a Cyro rege
 captus jussus esset ingenti pyræ imponi, ut vivus
 cremaretur, ter alta voce dicitur Solonem invo-
 casse. Tum Cyri jussu interrogatus quid ea voce
 ter repetita sibi vellet, exposuit quæ ille olim de
 fortun® variatione, veraque felicitate a Solone
 viro sapientissimo audisset. Per quæ, human®
 imbecillitatis Cyrus admonitus, jussit Cræsum ab
 igne servari, fuitque deinceps ipse apud Cyrum
 in summo honore; unica enim hæc sententia, et
 Cræsum morte liberavit, et Cyrum erudivit, sor-
 tisque human® labilis admonuit. » Eamdem car-
 mine expressit Ovidius, lib. Ill *Metamorph.* :

Ultima semper
 Expectanda dies homini est, dicique beatus
 Ante obitum nemo supremaque funera debet.

Hæc isti Gentiles, spectantes tantam instabi-
 litatem fortun® et vit® human®; at Siracides al-
 tius assurgit et spectat incerta exitus, ut ait S. Am-
 brosius in *Psal.* 1 : « Ergo dum in hac vita quis-
 quam est, non potest definita prædicatione lau-
 dari. qui patere adhuc possit errori. Ille autem
 qui vitam sine offensione concluserit, jure beati
 appeUatione censetur, quia utitur consortio bea-
 torum. » Idem, *De Institut, virginis*, cap. m : «Lau-
 datio hominis non in exordio, sed in fine est.
 Nemo enim, nisi legitime certaverit, coronabitur.

Ideoque Sapien» tibi dicit : Ante mortem non laudes hominem quamquam. Qua ratione hoc dixerit, superius docuit, dicens : Quia in fine hominis nudantur opera ejus. » Idem, lib. *De Dono mortis*, cap. vin : « Ante mortem, ait, non laudaveris quemquam. Unusquisque enim in novissimis suis cognoscitur, et in filiis suis æstimalur, si bene filios suos instituit, et disciplinis competentibus erudit. Siquidem ad negligentiam patris refertur dissolutio filiorum. » Deinde aliam dans causam, subdit : a Tum quia unusquisque, quamdiu vivit, obnoxius est lapsui, nec senectus immunis a crimine. Ideo legis, quia Abraham mortuus est in senectute bona, eo quod in bonitate propositi sui permansit. Mors igitur vitæ est testimonium. Nam, si laudari ante gubernator non potest, quam in portum navem deduxerit; quomodo laudabis hominem prius quam in stationem mortis successerit? Et ipse sui est gubernator, et ipse vitæ hujus jactatur profundo : quamdiu in salo isto, tamdiu inter naufragia. Dux ipse, nisi confecto prælio non sumit lauream : nec miles arma deponit, nec stipendii mercedem adipiscitur, nisi hoste superato. Mors igitur stipendiorum plenitudo, summa mercedis, gratia missionis est. » Idem alibi : « Lauda post vitam, magnifica post consummationem; tunc enim nec illi qui laudat, nocere ulla poterit adulatio, neque etiam laudatum ulla tentare poterit elatio. »

S. Hieronymus, lib. H in cap. in *Isaia* : « Ille, inquit, est doctor Ecclesiasticus, qui lacrymas, non risum movet; qui corripit peccatores, qui nullum beatum, nullum dicit esse felicem, nec prævenit sententiam judicis sui, dicente Scriptura Sancta : Ne beatum dicas quemquam hominem ante mortem. Sed et in alio loco legimus : Qui benedicit amico mane grandi voce, a maledicente nihil differt. Unde spernentes hominum judicia, nec laudibus eorum extollamur, nec obtrectionibus contristemur, sed ingrediamur rectam viam, et tritas a sanctis Prophetis semitas, audiamusque Jeremiam prophetam dicentem : State inviis, et videte et interrogate semitas Domini sempiternas, quæ sit via bona, et ambulate in ea. » Cassianus, *Colla* VI, cap. XVI : « Quidquid, ait, per diligentiam vel acquiritur, vel tenetur, potest etiam per negligentiam deperire, ideoque dicitur : No beatifices hominem ante exitum suum. »

Huc alludens S. Ephrein prologo *De Timore Dei* : « Ante obitum, ait, neminem prædicaveris beatum, et ante mortem ne desperaveris quemquam. » S. Bernardus, serm. 5 in *Festo omnium Sanctorum* : « Nos, inquit, in vita sua laudare hominem prohibemur. Quomodo namque segura laudatio, ubi nec ipsa vita segura? Non coronabitur, nisi qui

legitime certaverit (alt tuba illa endestis), et legem certaminis ab ore ipsius legislatoris ausculta: Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Nescis quis sit perseveraturus, nescis quis sit legitime certaturus, nescis quis sit coronam accepturus. Illorum lauda virtutem, quorum jam certa victoria est : illos devotis extolle preconibus*, quorum secure potes adgandere coronis. » Et inferius : a Tota interim beatitudo nostra est limero Deum, dicente Scriptura: Beatus homo qui semper est pavidus. Et item Psalmista ait : Beati omnes qui timent Dominum, qui ambulant in viis ejus. » Deinde vere beatos assignans, subjungit : « Cæterum longe aliter beati, in quibus perfecta charitas foras misit timorem, nec jam timent ambulantes in viis ejus, sed laudant potius habitantes in domo, sicut idem ait: Beati qui habitant in domo tua, Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te. Nostra inierim festivitas, in timore Dei : nam illorum magis in exultatione et laude versatur. Inde est quod secure laudantur homines qui non sua jam vivunt vita, sed Dei ; nam hominum utique vita tentatio est. » Idem, epist. 23 *ad Attonem* : a Laudarem vos, inquit, et jure laudarem, si non me revocaret illa sententia : Neminem laudaveris in vita sua. Siquidem rem laude dignam egistis, sed ei laus adseribenda est a quo accepistis et velle et perficere, quod merito laudaretur. Deum ergo per vos et in vobis operantem glorificamus, qui tamen ad hoc vobis voluit glorificari, ut et vos redderet gloriosos. Qui nimirum, cum sit mirabilis in majestate sua, etiam in sanctis suis gloriosus apparere dignatur, ne solus habeat gloriam. Ipse nempe, licet sibi sufficiens ad omnem magnificentiam, quærit tamen gloriam et in sanctis, non ut augeat sibi, sed ut suis communicet. » Et inferius : a Vana quidem laus et seductoria, qua laudatur peccator in desideriis animæ suæ, in quo qui me beatificat, in errorem inducit; sed non idcirco predicando et multum commendanda erit illius vita, qui dicere potest : Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus. Cum ergo laudatur homo, in quo jam vivit, non ipse, sed Christus, non in sua laudatur, sed in Christi vita, ac per hoc non laudatur contra sententiam quæ prohibet hominem laudari in vita sua. »

Hoc sapiebat S. Franciscus, qui, ut ait S. Bonaventura in ejus *Vita*, cap. vi, « studebat bono Domini sui arcano pectoris condere, nolens patenter gloriæ, quod posset occasio esse ruinæ. Nam sæpe, cum beatificaretur a pluribus, verbum hujusmodi proferebat : Filios et filias adhuc habere possem ; nolite laudare ut securum. Nemo laudandus cujus incertus est exitus. »

TERTIA PARS CAPITIS

9OCENS CUM QUIBUS SIT COMMUNICANDUM/CUM QUIBUS NON: UNDE
Moto' CA VEADL'AI ESSE A DOLOSO, SLTÉHBO, ı1ÁLÍGN0 ET ÉXTDAAEO,

NOX OM5TM HOMIVFM INDUCAS IN DOMUM TUAM :
MLLTÆ EMM SüNt iNsiui.p. dolosi. — Tigurina, *dolo-*
sorum ; Syrus, *fraudenti*. Vitietur legisse noster
Interpres JoAiav, id est *dolosi*, ut habent nonnulli
codices Græni. Jam Complutenses et alii legunt
id est calumniatoris, deceptoris, delato-
ris, diaboli : quampiam fere eodem redeat sen-
sus; suadet enim ne quemlibet in domum indu-
camus, nec in familiam et fiuniliaritalem nostram
admittamus, nisi ante bene probatum el explo-
ratum,miia multi sunt dolosi, qui sc insinuant in
domos, ul eas earumque heros et incolas ac su-
pellectilem explorent, deprædentur, calumnien-
tur. Uecuseht. in/ameht, imo perdant et inter-
mant, uti ludas 'riducili* In domum et familiam
Christi, eum dolose prodidit et perdidit. Per do-
losum maxime Intelligit superbum, ut puldt ex
ratione nuam subdit vers, serf: Superbus enim
omnes modos el dolos quæril, quibus suum lemu-
luin deprimat » perdat; seque super illum exal-
tet. huc facit proverbium : a Hospes indigenam;»
scilicet domo :un jjicit, ut cum servds adoptatus
ejicit fililun,nul miles ascitltius ojlcit colonos. Et:
« Veniat qui proderit ltdspes, » 7. d. Ille hospitio
excipiatur, non qui incomnibdum, sed qui com-
modi aliquid allaturus est. Porro quod ait : « Non
omnem hominem inducas in domum luam, inlel-
lige, ait Palacius, ut ih éa familiariter et diu ver-
setur. Nani recipere quemvis ad unius noctis hos-
pitiū. cum debita dltserValione el obserationd
domus, non est prühlbuiǵdmuǵ Nam Lot non exa-
minabat quos hosplteh reciperet, et Christianos
D. Hieronymus laudat, quod in foro transeuntes
cogebahl dll hospitium. » Imo ipse S. Hierony-
mus; Apoloy. contra Ibiffinthn, et alibi, profitetur se
oihnes advenas hospitio in Btílhlehem bxciperej
pripserlini cum lřomanl; Homa capia a Gothis; tar-
matila eo profugerunt, a Solos hierelicos, inquit,
non rebipfmusj quos vos solos rdcipilisi Proposi-
tum quippe ilobis est pedes lavare vcnienlium,
non merita diseülere.» El S. Ambrosms in *Luaim*:
< Non hæc, ait, cautio receptori datar, ne, dum
hospes eligitur; hospitalitas minualur. n Vide
S. Chmoslomuhi, homil. *De Elettnonynnu*, el *Coi-*
laL quæ habetuf in tine Comment, tn epüL I
od Corinthios.

Igitur Siracides hic prudenter monet ne quis
amicitias vel utilitatis ^u® causa in domum indu-
cat, vel in familiam recipiat ignotum, præsertim
suspectum, dolosum et vafrum ; non autem vetat
hospitalitatem, præsertim pauperum, profugo-
rum et umerorum : illam emm suadet, imo su-

binde imperat, egestas, necessitas, charitas. Sed
tunc prudentia dictat ut libi tuisquo rebus caveas
quoad potes; ne inlerlam varios et ignotos, e furto
aliovu cujuspiom scelere damnum paliare. Me-
mini, cum ante 40 annos junior apud parentes
rure agerem, in publica et communi Flandri»
fame, quotidie greges paupèrum et peregrinorum
stipem petentium ad domum nostram confluisse,
ac voluntate parentum me singulis eam erogasse,
nullo prorsus preterito : quod si nox ingruerat,
etiam hospitio excipiebamus; sed ea cautione, ut
data cana in horreum vicinum cubaturos de-
duceremus, tum ut tantœ turbin satisfaceremus,
tum ut domui et supellectili nostre caveremus.

Mystice : a Ne quemlibet inducas in domum tfoipta
luam, mulhe enim sunt insidilo diaboli, » ut ha- do,<*'
bent Complutenses. Diabolus enim suggerit im- c2VC9QL
piis; V; g. hiercticis, seditiosis, rixosis; hbidino-
sis, ebriosis; invidis, detractoribus, etc., ut in do-
mos piorum se insinuent; earumque incolas sua
hæresi, seditione, rixa, libidine; gula, invidia,
detractione inficiant, lites ul schismata concitent,
ac ad quælibel vitia impellant. Ha Eusebius Nico-
mediensis Arianus insinuans se in aulam Constan-
tini Magni, ipsum infensum S. Alhanasio reddidit,
ejusque atilam, et Constantium filium Arianisme
imbuii. Sic Ariani irrepentes in aulam Valentis
Imperatoris cum Arianum, Eutychiani Justinia-
num Imperatorem Eulychianum, Iconomachi Leo-
nem Imperatorem ieonomachum effecerunt. Idem
hoe sæculo in Saxoma, Anglia, Scotia, Dania,
Suecia, Ilungaria Calvinista) et Lutheran! prajsli-
terunt.

Notum est exemplum diaboli, qui in specie fo-
rnirne a via aberrantis noctu adiit domum Ana-
ohbtetœ, suam miseriam deplorans, poscensque
operti : a quo suscepta cum deinde ad libidinem
perlraxil, ac mox irridens evanuit. Unde et au-
dita est vox dæmontim ingenti clamore el ca-
chinno exprobrantium : « O qui te usque ad c<r-
lum extollebas ! quomodo demersus es usque ad
infernum?» Quare confusus ille et desperans spe-
culimi repetiit, præda dæmdhmn faclus. Ila *Vitæ*
Pdtr. lib. 11, in Vita Jooimis Abbatis. Deterior fuit
alius dætnon, qui feminam concitavit, ul simili
moilo errabunda auxilium peteret ab Eremita; a
quo suscepta in cellam, dum ei ille familiarius
servii, cum ea fornicatus, adeo deinde indoluit et
indignatus est, ut ex dolore et pudore ad crimen
celandum eam occiderit. Similis est historia et
origo celebris templi B. Virginis Montis Serrati
in Hispania, ut patet ex libro hac de re edito. Hio

ergo verum est *kaiaë*: l ix, 5 : « Ova aspidum ru-
perunt, et quod confotum fuerit, erumpet in re-
gulum. » Notus est apologus gallinai serpentis
ovis incubantis, cui hirundo insultavit : a Quia
facis, o vesana ? pullos excludes, qui cum ado-
leverint, a te primum injuriam auspicabuntur. »
Sic Tiberius Imperator, teste Suetonio in ejus Vita,
cap. xi, de Caio Caligula successore suo aiebat,
«se natricem populo Romano, Phactontem orbi
terrarum educare ; n natrix serpens est aquam ve-
nenans, ut quicumque ex ea biberit emoriatur ;
Phaeton fertur auriga currus solaris, quem cum
regere nesciret, solis radiis orbem exussit. Similis
est apologus ovis lactantis catulum lupi, quem
ita ellcr! anonymus apud Adagiographum :

Lacto lupum uberibus propHls non sponte, sed horsum
Me demens adigit pastor ul id fnrifim.
In me rursus erit Cera, postquam creverit cx me,
Natura hfludquaquam vertitur oliklls.

Hinc Theocritus in *Ilodaporis* :

Pasce canes qui te lanient, calulosque luporum.

Et illud Varronis apud Nonium : « Crede mihi,
pluros dominos comedero servi, quam canes. »
Solut enim fere Actæoh a canibus legitur dilace-
ratus, cum multi domini a senis et domesticis
prodit, occisi et perdit sint. Nola est historia equi
Trojani, quem quia cives in urbem dirutis muris
invexere, hinc a Grecis in eo latentibus dolo
capta el eversa est Troja. Unde proverbium: Du-
rens equus, id est ligneus ; enim est lignum,
scilicet ex ligno hunc equum fabricara! Epeus
doli auctor.

**32. SICUT ENIM ERUCTANT PRÆCORDIA FOETENTIUM,
ET SICUT PERDIX INDUCITUR IN CÂVEAM, ET UT CAPREA.
IN LAQUEUM : SIC ET COR SUPERBORUM, ET SICUT PRO-
SPECTOR videns casum proximi sui. — Græcus de
inore concisus et bimembris est ; sic enim habet,
*perdix capta in cavea, sic cor superbi, et tanquam
speculator inspicit, vel observat casum* ; hoc enim
est, tânbrec pro quo Complutenses legunt,
¿nía» fill id est, *ascendens ad casum* ; Syrus,
*cl sicut speculator intuens casum.***

Dixit dolosum, quâlis est superbus, non esse
inducendum in domum ; nunc id probat quatuor
similitudinibus. Prima est: «Sicut enim eructant
præcordia fœientium n foetidos vapores et anhe-
litus : « sic et cor superborum, » subaudi, eructat
fœtida, puta superba, injuriosa, injusta, maledica,
etc. Lucius Papa, *epist.* I, Janseniuselalii pro *la-
tentium* legunt, *fu (antium* ; sed eodem sensu. Mu-
lieres enim frétantes, id est, gravidæ et prægnan-
tes, gravem habent anhelitum, et ructus crebros
bx indigestis el crudis humoribus. Anima enim
circa fœtum formandum, nutriendum et augen-
dum occupata, minus habet caloris et virium quod
impendat stomacho et cibo concoquendo : undo
nascitur cruditas et indigestio, indequo ructus et
factor. Igitur sicut stomachus debilis, ideoque

crudus, acidus et putidus, per os eructat suum
acorem et putorem, in quem cibos etiam opti-f
mos vertit el cbrruinpit : sic pariter dolosms, licet
ei delicata candidæ amicitiae fercula opponas,
quia corruptum odio et dolo habet mentis stoma-
chum, jugiter tibi putorem malitiæ, doli, nequi-
tiæ el insidiarum exhalabit. Bisce competit illud
Job. XX, 14: a Panis ejus in utero illius vertetur in
fel aspidum intrinsecus. » Nam, ul explicat Ni-
cætas : « LT aspis imbuta veneno, e ventre illud
evomit quando ei collibuerit : sic etiam hoc genus
hominum ex meditato fallendi artificio, malo ac
fraudi sunt caderis. » Aspis enim, teste Æliano,et
ex eo Gellio, lib. IX, cap. xxvin, acerbam aspira-
tionem anhelat in obviu viatores, qua cos per-
cellit, stupefacit, mancos el impotentes reddit.
Sic dolosi dolos el nequitias quas mente gerunt,
exhalant in aliorum perniciem. S. Augu-
linus, m *Speculo*, legit *infantium* ; infantes enim quia abun-
dant pituita, quam exilis eorum calor non potest
consumere, hinc crebros emittunt ructus el ven-
tos. X erum omnes Biblitorum codices legunt
tentium, vel fetantium.

Altera similitudo, caque duplex est : « Sicut per-
dix inducitur in caveam, et caprea in laqueum,
sic et cor superborum. » Quid agit, aut patitur? De-
est enim verbum, quod proinde vestigandum et
supplendum est : *primo*, aliqui ex Græco active
hæc accipiunt : *Perdix venatrix* (Græcum enim
quod Noster et alii passive accipiunt
pro *capta*, vel guæ *capitur*, Romana et ahi active
accipiunt, vertuntque *venatrix*) *in cavea : ita cor
superbi, qui ut speculator observat casum.* Aucupes
enim, ut capiant perdices, unam perdicem cap-
tam, vol mansuefactam in cavea exponunt, quæ
alias sui similes ad se pelliciat, et in caveam vel
retia fraudulenter inducat. Sic columbarii ha-
bent columbas et analespaleutrias, qua» alias ad-
vocant, et in retia inducunt, uti ex S. Basilio dixi
0<cc vu, vers. 2. Sensus ergo csl, quasi dicat : Si-
cut perdix venatiix venatui' perdices, casque in
suum rcle vel caveam dolose inducit : sic et cor
superbi molitur dolos, omnesque modos obser-
vat et venatur, quibus lo in casum pncipitet.
Verum hic sensus Nostae version, quæ habet ta-
ducitur passivo, non *inducit* active, minus con-
gruit

Secundo ergo, Tigurinus clare tam græca
quam latina explicat et conciliat, dum ila vertit,
*ut perdix in caveam agitur, aut caprea implicatur
laqueo : ita cor hominis superbi tanquam speculator
observat quo dejiciaris, q. d.* Sicut perdix a vena-
loro agitur in caveam, ita et tu ageris a superbo
in ruinam. Et hoc modo prior expositio huic se-
oundie aptari potest : perdix enim venatrix agit
alterami quam venatur, in caveam, ao vicissua
altera a venatrice agitur in caveam.

Ubi nota apposite, dolosum hospitem compa-
rari pernici : *primo*, quia perdix esi avis valde
valra et dolosa, quæ suis dobs deludit aucupes ;

soeundo, quia eadem est furax : furatur enim ova aliarum avium, unde perdix a perdendo dicitur, ait S. Ambrosius *epist.* 48; *tertio*, quia libidinosa est : hinc perdix capiens et vincens perdicem, victam et captam turpiter subigit, ait Aristoteles lib. IX *Mister. animal*, cap. vni, et Plinius lib. X, cap. xxxm. Notat ergo dolosos amicos, qui in domos amicorum se insinuant, ut eorum uxores et filias vitient et corrumpant. Verum quia Siracides jungit capturam perdicis capture capreae, cui jam dicta non competunt, hinc.

Tertio, exponas planissime, *q. d.* Sicut perdix in cavea et caprea in laqueo, sic est cor superbi in domo aliena, praesertim æmuli. Sicut enim perdix in cavea est invita, omnesque modos quærit eam diffringendi, ut avolet, ideoque nil boni in ea facit, nisi quod eam fæcibus suis conspurcet : sic et cor superbi, quod super omnes et omnia se extollit, in domo aliena, videns illam sua magis instructam, ornatam, florentem, iuvidet et ringitur, omnesque modos cogitat, quibus eam supplantet et deprimat; unde nil boni in ea facit, nisi quod praesens sua superbia, crapula et insolentia, ac absens sua detractio, dolis et fraudibus eam conspurcet, infamet, dejiciat, et in calamitatem ruinamque praecipitet. Ita Jansenius. Porro Siracides associat perdicem capreae, quia hæc animalia amica sunt et socialia. Perdix enim amat capream, et caprea perdicem; unde simul incedunt et pabulantur, quo fit ut ab aucupo simul capiantur. Auceps enim caprere aut perdicis vocem imitans, invitat ad se capream vel perdicem; cumque caprea venit, accurrit et perdix ad eam quasi amicam et sociam, ac vice versa ad perdicem accurrit caprea; itaque una cum ea ab aucupe illaqueatur et capitur, ut docet Oppianus, lib. II *De Venal.* Simili modo amicus amico doloso se associans, ab eodem in laqueum et exilium inducitur. De perdice plura dixi *Jerem.* cap. xvn, 11.

Ultima similitudo est: «Sicut prospector, id græce λανξορδι, id est *speculator*, *q. d.* Superbus et invidus est instar speculatoris, qui ex alto observat, procurat, videt et ridet calamitatem et casum sui proximi et æmuli. Tigurina et alii hanc similitudinem nectunt cum secunda perdicis et capreae, uti paulo ante ostendi.

Huc facit Pythagoræ symbolum : «Hirundinem tub eodem tecto ne habeas, » Quod S. Hieronymus secutus Aristotelem interpretatur abstinendum a commercio garrulorum et susurronum. Hirundo enim est garrula, suaque garrulitate aures hospitum obtundit; insuper nullam hospitali affert utilitatem, nisi quod fæcibus suis tecta conspurcet. Unde proverbium : «Hirundinum musæa. » Ad hæc, duo sunt animalia plane indocilia, quæ nulla arte cicurantur aut mansuescunt, scilicet musca et hirundo, utpote diffidens semper, semperque suspicans mali quippiam. Denique hirundo instabilis «t infida est; ineunte enim vere advolat,

hieme instante avolat. Hirundo ergo notat hospites garrulos, dicaces, detractores, spurcos, ingratos, infidos, quales sunt uperbi et dolosi, non esse in domo excipiendos.

Syrus aliam similitudinem canis addit, quæ non est in Græco, nec in Latino : *Sicut*, inquit, *canis qui in omnem domum ingreditur et rapit, sic iniquus in omnem domum ingreditur et tumultuatur, et bona in mala convertit, et in vasis concupiscentias præbet offendiculum.* Quæ sultima sic exprimit Noster :

33. Bona eximix mala convertens insidiatur, et Venu. IN ELECTIS IMPONET MACULAM. — Græcū, id est vituperium et reprehensionem. Unde Momos, iudex et deus censure apud Gentiles, qui omnia censet, carpit, redarguit : hinc et j/âjih significat maculam, ab llebr. o^maui, id est macula, quia macula vitii censuram et vituperium præit, ac macula infamiæ censuram sequitur. Unde Gyraldus *De Diis Gentium*, syntag. I : «Momus ait, dicitur convicii, maledicentia* ac reprehensionis deus,» quem ex nocte natum dixit Hesiodus, qui tantæ libertatis fuit in reprehendendo, ut el sandaliaet crepidas Veneris reprehenderit. Sensus est, *q. d.* Superbus etsi fingat se amicum, tamen ex superbia, ut se exaltet, toque deprimat, tua bene dicta vel facta calumniabitur, et in male dicta vel facta convertet : itaque *in electis*, græce tot «

id est, eligibilibus et probandis, tam factis et rebus, quam hominibus, *imponet* vitii et vituperi *maculam*. Unde Tigurina vertit, *nam bona male pervertendo insidiatur, et vitio dat laudabilia*. Aliqui legunt id est, *laudandis*; Complutenses legunt b t &ic «Ifirexocc, *in harcicis*, hoc est in iis qui ejusdem sunt hæresis, id est, sectæ et societatis, *q. d.* Superbus suos socios perfide traducet et diffamabit. Sic Pharisæi miracula, vitam et doctrinam Christi vituperarunt, eumque vocarunt dæmoniacuin, vini potorem, et amicum publicanorum. Sic Saul benefacta Davidis in malefacta convertit, eique insidiatus est usque ad necem. Sic Pharaos Mosi et llebræis, Aman Mardochæo, Babylonii Danieli per calumniam insidiali sunt, adeo ut eum secundo in lacum leonum detruserint. Praeclare S. Isidoras, libro II *Sentent*, cap. xxxii : «Nonnulli, ait tant sunt pravitatis homines, qui, dum ipsi a malo corrigi negligimi, correctorum vitam falsa criminatione detrectant, et ad sui sceleris solatium usurpant, si v<4 falso compererint, quod ad infamiam bonorum objiciant, sicut est illud ex Salomone (nulli enim Ecclesiasticum tribuerunt Salomoni, uti dixi in Prooemio) : Bona in malum convertit impius, et in electis imponit maculam. Væ autem illi qui et suam renuunt vitam corrigere, et bonorum non desinit detrectare! »

Porro Palacius hunc versum cum præcedenti sic apposite connecit et explioat : «Cave, inquit, ne in domum tuam dolosum adducas; ut enim præcordia putria, quamvis odoratos cibos eis

inicias, putent semper tamen : ita licet beneficiis dolosum afficias, machinabitur tibi tamen malum; el sicut perdix inducitur in caveam, ubi, licet ibi delicatius alatur, machinatur tamen fugam e cavea; ac sicut caprea in laqueum connecta, et ad delicias eam habentis educata, fugam continenter meditatur : ita dolosum tu in tuam domum inducis, ubi deliciose eum alis; at ille insidias tibi continenter parat, et est cor ejus, sicut prospector, qui attente videt ubi cadas, id est, ubi te cadere faciat. Bona enim tua in malum interpretabitur et convertet; et quæ tu das illi electa, ille macula nigra notat et infamat. Plane ut pectus putre, ut perdix captiva, ut caprea illaqueata, bona quæ suscipiunt, convertunt in malum quod meditantur. Quam hæc in nos quadrant, qui tot tantaque bona a Deo suscepta, in ejus offensionem convertimus! » Ex hac sententia colligit Evaristos Papa, ut habetur II, *Quast.* VII, cap. i, laicos non esse audiendos in accusatione Episcopi : « Quia, inquit, pro meritis subditorum disponitur a Deo vita rectorum. Et quia insidiator bona saepissime solet convertere in malum, et in electis ponere maculam, d

ve«3i. 34. a scintilla una (Complutenses id est panxi) AUGETUR IGNIS, ET AB UNO DOLOSO AUGETUR sanguis (id est sanguinis effusio, cædes et homicidia); homo vero (ita Romana et Lucius Papa *epist.* I; sed Jansenius pro vero legit *enim*) peccator sanguini insidiatur. — Græcus de more concisus et bimembris sic habet, *a scintilla parva exardescit focus : ita scelerosus homo insidiatur usque ad sanguinem*; Syrus, *ex pauca stupa accenditur ignis: sic homo iniquus e/Imdit sanguinem, sicut aquam.*

Est hæc nova ratio cur cavendum sit a doloso et superbo, quia scilicet unus dolosus est instar scintille in palea vel stipula, quæ proserpendo persuas detractones et susurros magnum litium, odiorum, rixarum et homicidiorum excitat incendium. kl sæpe fit præler mentem et intentionem dolosi : at vero ubi dolosus fit *peccator*, id est, plane se peccatis et nequitie dedit, tunc ex intentione *insidiatur sanguini*, ac flabello lingua? et fraudis suæ ex proposito pugnas cl cædes suscitatur et accendit.

Porro S. Cyprianus, lib. *De Singularitate Clericorum*, hanc sententiam applicat conversationi cum mulieribus; modica enim cum cis familiaritas instar scintille proserpens, magnum tandem libidinis ignem et fumum, id est incendium et infamiam, suscitatur. Verum Siracides ad litteram agit de doloso, non de muleroso.

maxima. Moraliter, disce hic parva vilia non esse negligenda, sed exstirpanda; sicut enim una scintilla injecta in pulverem tormentarium, turres cl urbes evertit : sic unus defectus levis, data magna occasione, gravem sui et aliorum ruinam causat. « Modicum fermentum totam massam corrumpit, » ait Paulus I Cor. v, 6. Dolosus ergo est parvus defectus, qui aditum ad sanguinem, id est

ad majora peccata, aperit. Huic gnomæ similis est illa Sallustii in *Catilina.*: « Parva scintilla contempta magnum excitavit incendium. » Et illa Solonis : « Ex minimis principiis grandes nascuntur lites, ut ignis ex scintilla; » quod citat S. Hieronymus in cap. i *ad Galat.*, et adaptat hæreticis. Sic Arius fuit scintilla, quæ sua hæresi totum accendit orbem. Et S. Gregorius Nazianzenus de vitiis levibus, in *Sententiis* : « Ingentem flammam perexigua quoque scintilla excilat. »

33. Attende tibi a pestifero, fabricat enim Vers.33 mala; ne forte inducat super te subsannationem (Græce id est maculam, vituperium, infamiam, quæ inducit hominum derisionem et subsannationem) in perpetuum. — Plane enim dignus es, quem omnes subsannent, si non caves eum qui omnes læsit, ait Palacius. Pro pestifero græce est id est vafri, malitiosi, qui studio et ex malitia satagit nocere : qui sane pestilens est. A tali ergo cave, quia talis quasi faber mah, non nisi malum machinatur el fabricat, ut tibi maculam infamiæ perpetuam inurat. Tigurina, *ab homine malefico et moliente mala cave, ne tibi notam inurat perpetuam.* Huc facit apologus cassite sive galerite (ita vocatur alaunda, quod in capite habeat galericulum quasi cassidem) apud Esopum. Cassita enim videns aucupem fabricantem laqueos et retia ad aucupium, accedens rogavit quid moliretur; cui ille : « Urbem fabrico. » Retibus dispositis abiit auceps, seque inter arbusta abdidit. Advolat cassita, ut Neapolin, novam urbem, inquam, speculatur, illicoque reti illaqueata capitur ab aucupe. Ad quem illa jam mœrens : « Si talem, inquit, urbem fabricas, paucos ejus habebis incolas. » Docet apologus deseri destruique ædes et familias, iu quibus aliis doli et fraudes struuntur.

36. Admitte ad te (Græce *bel*TM**, id est inhabitare fac, inserere domui tuæ, eique quasi inocula) ALIENIGENAM, ET SUBVERTET TE IN TURBINE, ET ABALIENABIT TE A TUIS PROPRIIS, — Scilicet rebus et opibus. Perperam muli legunt, *a ni\$ propriis*, quod sic explicat Palacius : a Cave, inquit, ne in tuam familiaritatem inducas virum a fide alienum, ne te a tua fide velut turbo dejiciat, et a viis propriis tuæ religionis abalienet. Utinam hoc consilium accepisset Salomon! non fuisset a religione vehit turbine dejectus; et Judæi, qui alienigenas susceperunt, didicerunt mores eorum. Perperam, impiam, legunt rtis, pro *tuis*; græce enim est, *Twv Utc-/ soil*, id est, a *propriis tibi*, vel *tuis*; et ita legit Lucius Papa *tyist.* i. Rursum « in turbine, » id est, instar turbinis, vel cum turbine. Minus recte codex S. Augustini in *Speculo* habet, *in torpore*; græce enim id est, *in (urbis,* concitando scilicet contra te turbas et tumultus, quibus te involvet, et a tuis bonis expellet. Tigurina, *alienum in domum tuam recipe, ut cum perturbatione subvertet, exuetque te tuis possessionibus; alii, domo excipe alienum, et U turbis evertet, et*

abalienabit a te propria bona; Syrus, ne adhareas iniquo, ne forte pervertat viam tuam, et concertai te a statu (alius codex habet, *a conspectu tpq*). Est ironia, *q. d.* Suscipe, si libet, in domum exffa-neum (piem non nosti, nec satis explorasti; sed scito quod gravi periculo te exponis, pe ille vafre te a tua domo bonisque excludat, eqqque sibi ar-roget et usurpet, ut fecit Jugurtha, qui in regiam receptus a Masinissa rege, ejus filios el familiam evertit; unde orfum esf Romanis bellum Jugur-thinum, quod describit Sallustius. Et Herodes A«caionila ascitus in familiam Hyrcani, omnem ejus et Assamon.Torum, sive Machabmonmi, stir-pem exstinxit, ejusque regnimi usurpavit, ac Jq-dœœ se regem creavit, uti narrat Josephus in ejus Vita. Huic concinit adagium Græcorum; «At-ticus advena," quod citat Aristoteles lib. III 71/*ic-toric.*, dici solitum in advenas violentos, qui in-quilinos sedibus suis exturbant. Duris apud Ze-nodotum ait ex Atticorum moribus natum, quod olim finitimos e suis sedibus exigere consue-verint. Craterus inde manasse putat, quod Athe-nienses (in Attica primi) qui in Samum missi fuerant, indigenas expulerint.

Vidi olim Lovanii catulum vulpeculas recens natum, ex nido matris sublatum inseri nido catulorum felis, ut ab ea lactaretur; sed catulus vulpeculæ crescens, post paucos dies, calqls fel-lis occidit, sibique soli nidpm usurpavit. Itidepi fecerunt, et faciunt alienigeno*. Unde Christus Herodem juniorem, Herodis jam dicti filiupj, vo-cavit vulpem: «Dicite, inqqit, vulpi illj, » *Luere xiu*, 32. Denique hæc sententia sæpo vera est, al non semper: significat enim quod crebro fiai ab advena avaro et superbo. Sunt enim advenœ probi, qui hospites suos ditant et beant.

Tropologice, Admitte alienigenam, id est, opus et occupationem quæa tuo instituto et professione aliena est; ac subvertet te in turbine, puta, cuui magna animi turbatione, et abalienabit te a tuis propriis sanctitatis exercitiis, quia virtutum fa-ciet pauperem, dum laxitatis faciet amatorem. Talibus dicat S. Rasilius, el ex eo Cassiapus lib. VII De *Instit. renunt.*, cap. xix: «Senqtprem per-didisti, et monachum noi) feristi.» Et illud S.Gre-gorii: a Appetens aliena privatur suis.» Ha Cleri-cus et Religiosus, tractans sæcularip, sua spirita-lium sorte se fraudat, nec dicere potest: «Domi-nus pars Jiæreditatis meæ et calicis mei,» quia ejus pars et sors est saeculum. His dicit Christus gemens: «Extraneus (S. Augustinus legit, *alie-natus*) factus sum fratribus meis, et peregrinus fi-liis matris meæ,» *Psalms*. i \viii,U. «Quid tibi cum mundo, qui majores mundo?» ait S. Cyprianus. Quocirca Salomon, *Prov.* xxvu, 8: «Sicut avis, inquit, transmigrans de loco suo, sic vir qui de-relinquit locum suum. Rursum alienigena hic et peregrinus est concupiscentia, quæ Davidem cæ-terosque probos expellit e sede propria mentis suæ,; ut vagentur per illecebras meretricum et epularum, uti docet S. Chrysostomus in /s<i/. 1. Anima enim quid externum amans, quasi a se exit, el peregrinatur foris; quia anima magis esi ubi amat, quam ubi animat. Porro id facit in tur-bine, tur bando nimirum judicium rationis, ne il-lecebrarum fraudem videat; sicut piscatores so-lent perlicis turbare aquas ul expiscenlur anguil-las, teste Aristotele lib. Vili *Ilislor.* amni.,cap. n, et Plinio lib.jX cap. xxn. (Inde Aristophanes in *Equiti-bus*, eps qui in reipublicœ perturbatione se ditant et extollunt, comparat piscatoribus anguillarum. Unde et proverbium: «Piscari in aqua turbida.»

CAPUT DUODECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Pergit docere a quibus cavendum sit, nimirum ab impiis et ab inimicis. Igitur, vers, t UMUfi arf 8, docet benefaciendam esse justo, non impio. Inde, vers. 8 usque ad fi/iirq, docet inynico noi) esse fidendum, etiamsi amicitiam simulet.

1. Si benefeceris, scjt.o cui feceris, et criei grafia in bonis tuis multa.
2. Benefac justo, , et invenies retributionem magnam; etsi non ab ipso, certe a Domino.
3. Npn est enim ei bene qui assiduus est in malis, et elepmosynas non danti: quoniam et Altissimus odio habet peccatores, et miseriùs est pœnitentibus.
4. Da misericordi, et ne suscipias pec-catorem: et impiis et peccatoribus reddet vindictam, custodiens eos iq fljem yindicla*.
- a. Da bono, et non reccpep^ ppccatprcjn.
6. Bencfac humili, et non dederis impio: pro-hibe panes illi dari, ne in ipsis potentior te sit.
7. Nam duplicia mala iqyenies in omqj-bus bonis, quaecumque feceris illi, quoniam et Altissimus odio habet peccatores, et im-piis reddat yipdictam.
8. Noð agoscclur in boni* amicus, cl non abscondatur in malis

inimicus. 9. In horn's viri, inimici illius ; in tristitia et in malitia illius, amicus agnitus est. 10 Non credas inimico tuo in adprnum : sicut enim aeramentum, aeruginat nequitia illius ; H. et si humiliatus vadat curyus, adjice animum tuum, et custodi te ah ille, 12. Non statuas illum penes te, nec sedeat ad dexteram tuam, ne forte conversus in lp cum tuum, inquirat cathedram tuam : et in novissimo agnoscas verba pipa, et in sermonibus meis stimuleris. 13. Quis miserebitur incantori a serpente percusso, et omnibus qui appropiant bestiis? ctsic qui copijatur cum viro iniquo, et obvolutus est in peccatis ejus. 14. Una hora tecum permanpbit : si autem declinaveris, non supportabit. IS. In labiis suis indulcat ininjicus : et in corde suo insidiatur, ut subvertat te in foveam. 16.1 oculis suis lacrymatur inimicus : etsi invenerit tempus, non satiabitur sanguine : 17. cl si incurrerint tibi mala, invenies eum illip priorem. 18. In oculis suis lacrymatur inimicus, et quasi adjuvans suffodiet plantas tuas. 19. Caput suum movebit, et plaudet manu, et multa susurrans commutabit vultum suum.

PRIMA PARS CAPITIS,

BENEFACIENDUM ESSE PIO, NON IMPIO.

<♦ Si BENEFECERIS, SCITO CCI FECERIS, EI FRIT GRATIA in bonis TOTS multa. — **Grace**, si *benefitias*, scito cui fadas, et erit gratta bonis tuis ; Syrus, si *benefacias malo*, nihil fads, neque est gratia gratiae tuae ; Tigurina, cum *benefaris*, observa cui *benefacias*, ut *benefida tua mercantur gratiam plurimam* ; S. Athanasius vel potius Anastasias in Quæst 84 ad Antiochum : « Vide* ciii benefacias; hoc est, inquit, quid Deo facias. Si enim ad discernendos petentes id profertur, cur dicit Dominus : Da cui-cumque te rogaverit? » Luca vi, q. d. Cum alicui benefacis, behptac propter Deum, puta propter amorem et honorem Ilei ; sic non tantum homini, sed et Deo benefacies, ac proinde amplam al) eo gratiam el mercedem recipies. Sic et Habanas : « Hortatur, inquit, ut simplici animo facias eleemosynam, quia ita solummodo misericordi@ opera apud Deum probantur, si simplici et munda intentione exhibeantur, n Verum hic sensus mysticus potius est quam litteralis; agitur enim hic de homine cui bebe fit, non de Deo, ut patet ex sequenti : « Da bono, et ne receperis peccatorem. »

Primo ergo et genuine, g. d. Cum benefacis, vide ne benefacias ci qui beneficio tuo abuletur ad luxum, crapulam, libidinem, fastum, nequitiam, aut corte ad acediam et pigritiam. Multi enim pauperes robGsti mendicant^ quos satius esset Inborai®, et laboro manqum victum sibi parare : qui ergo talibus benefacit, alit eorum inertiam et socordiam, ac vitia nide nasci solita. Unde contra hos exstat tit. in Jure *De validis mendicantibus*, ac in civitatibus |>cnè ordinatis tales non permittuntur mendicare, tum np alantur in otio, tum ne eleemosynas aliis laborare non valentibus præripiaHl, tum no civitati et civibus siiit oneri et periculo.

w

» «pn In .i

i ,

Secundo, q. d. Cum benefacis, vide ne beneficium vel officium conferas indigno, vel minus digno, omisso digniore. Hqc gnim est contra justitiam distributivam, et sæpe commutativa!!). Vide Lessium tract, fie *Justitia et jure*, lib. 1!, cap. xxxiv, dubii. 12 et sequent. Huic simile est illud Christi : « Nolite dare sanctum canibus, peque mittatis margaritas vestras ante porcos, s *ildth*. vn, 6.

Tertio, q. d. Cum benefacis, vige ne benefacias ingrato, doloso, invido et superbo, qui beneficio tuo armatus, el potenlior factus, conirq |c insurget, teque supplantabit. De lidi çnun prægessit sermo cap. præced., vers, ullüp. : A<lim||c^dle alienigenam, et subvertet le in turbine. » Sic se explicat Siracides vers. 6 et scq.

Quarto pt optime, vult Siracides ne beneficium indiscrete, çæce et sine ratione projiciatur in quemvjs gbvium, sed rideatur cui conferatur, ut habeat grqliam. Gratia aptem et decus beneficii in eo copMstil, ul deceat donantem, æque ac donatarium, id est, eum cui donatur: docci eniin beneficium beneficiato, et donum donatario esso proportionaluin et commensum. Quod enim uni est nimis, alteri est parum; ei quod uni est parum, alteri est nimis. Vidi ergo in beneficio servari to j(| est decorum, nl ipsum pariter sit gratiosum et decorum. Quoc| enfin nobili parum est, çiyi nmiis csf ; quqd parum indigeni nimis est, multum indigenti parum es|; quqd docto parum est, indocto nimis est, etc. Rursum beneficium pprçonæ congruum sjt oportel Puero ppma done?, viro nuipmos, sepi vina, rustice armenta, militi arma, studioso libros, docturi offiejum, nqpili præfccjuram (jpepngruiim cpiiw et inutile e^ ígp<;Sa£ nlijj|i ligqncm porrinas) : sic pnjin Ufr/ est *táp*», non ; et est non «xv**-. Sic, inquain, gratia

habet gratiam, estque non ingrata, sed grata Deo et hominibus, qui proinde illi gratias referent, ac gratiam simili gratia compensabunt. Unde Syrus vertit, *erit gratia gratiae tua*, g. d. Gratum et bene collocatum erit tuum beneficium, ac remuneratione dignum. Sin sine ratione profundas, ab illis nec gratiam, nec mercedem habebis. Gratia enim tam decus, quam meritum gratia», puta gratiarum actionem et mercedem significat : sic enim dum gratias agimus, dicimur habere vel referre gratiam. Maxime autem vult Siracides ut beneficium detur pio, non impio, de quo versu sequenti.

Nota : Non est hic sermo de eleemosynis minutis et quotidianis : « In his enim praestandis, ait Palacius, non est necesse considerare et nosse quis sit cui damus; sed sermo est de grandioribus beneficiis, quæ est necesse ut dignis dentur, ut sit gratia a Deo ei qui dat. Dices : Nonne Deus indignissimis nobis maxima beneficia præstat? Nonne solem suum oriri facit super bonos et malos? Nonne Paulus jubet inimicum pascere, et carbones ignis super ejus caput congerere? Quid enim si dignis das, nonne et Ethnici hoc faciunt? Quid, num non et Seneca vult deorum exemplo, multa etiam ingratis dari? Respondetur, absque dubio verum dici ab Auctore : nam, ut Aristoteles ait, cum libéralités sil virtus, dabit quando, quomodo, ubi, et quibus oportet. Siquidem dare quibus non oportet, non dare, sed perdere est. Ac ideo qui eleemosynas tribuere vult, maxime domesticis fidei (ut ait Paulus) et piis (ut volebat Tobias) largietur. Ergo regulariter, et ut plurimum, qui benefacit, viro bono benefaciet, ut et beneficium (liceat ita loqui) oret pro benefico, simul oret et beneficiarius, simulque gratum habeat Deus. Quod si Deus malos etiam beneficiis afficit, id, ut ait Seneca, facit propter bonos. Si enim malos malis afficeret, pertingeret hoc malum etiam ad bonos. Idem vult Paulus, cum omnia dicit Deum facere propter electos. Jam si Paulus juxta Christi sententiam jubet beneficas inimicum vincere, id sane jubet, quia illi dando, Christo datur. Cui gratissimum feceris, si inimicum ca ratione ad meliorem mentem adducas. Demum non negamus nonnunquam ingratis dandum esse, ut grati sint. At, ut plurimum, si benefeceris, viris bonis, et id promerentibus benefeceris. » Hæc Palacius.

Quotioor Docent Hebræi in beneficio quatuor esse obser-
ciol5^r? van,la- Primum, ut detur quoties alter eo indiget.

ik U, Unde R. Aquila, præceptor Aquilas Pontici, dicebat, <inopem qui mane nostram beneficentiam esset expertus, si vespere redeat, non esae dimittendum vacuum. » Ita S. Gregorius /Ungelo se naufragum simulanti, secundo et tertio redeunti largam dedit eleemosynam, ideoque pontificatum meruit, ut habet ejus Vita. *Secundum*, utelce-
mo\vna detur clam et in occulto, non palam et in aperto aut publico; quod et docet Christus *Malik*. cap. H, 2. *Tertium*, ut detur vultu hilari :

« Hilarem enim datorem diligit Deus, » ut ait Apostolus II *Cor.* IX, 7. *Quartum*, ut eum cui damus, blandis verbis alloquamur. Nam dono gratiam conciliat benevolus sermo, qui sæpe plus valet et potest, quam ipsum donum.

Siracidi adstipulantur, et quasi anlisfropa respondent axiomata Philosophorum, P. Mimi :

Beneficium dando accipit, qui digno dedit.

Ennii :

Benefacta male locata malefacta arbitror.

Democriti in temero quibuslibet largientem : «Male pereas, quia Gratias virgines meretrices effecisti.» Ita Maximus, *serm.* 6. Comici : « Thesaurus est pulcher bene locata gratia. » Archelaus cuidam postulanti poculum in convivio negavit, deditque Euripidi, dicens: a Tu quidem dignus eras qui peteres, nec acciperes; Euripides vero dignus erat qui acciperet, etiam non petens.» Ita Plutarchus in *Ilegum Apophtheg*.

Antigonus, Macedoniæ rex, Thrasillo Cynico drachmam petenti : « Non est, inquit, munus regium.» Cynico subjicienti : « Talentum ergo da;» respondit : « Non est Cynicum tantum munus accipere. » Plutarchus ibidem.

Alfonsus, Aragonum rex, teste Panormitano, lib. II *De Gestis* ejus, dictitabat, « ingenti beneficio non nisi ingenti ingratitude satisfieri, ideoque plures quidem esse qui darent, sed qui dare scirent esse perpaucos; at non ob id pigrius dandum esse et benefaciendum. »

Porro indignis et ingratis quandoque benefaciendum est, cum necessitas vel utilitas sive tua, sive aliena, sive privata, sive publica id exigit, præsertim ut ipsi beneficiis victi, grati et digni fiant. Ita Alexander Magnus « regium esse affirmabat, in eos a quibus male audias, bona conferre. » Alfonsus, Aragonum rex, « oblatrantibus canibus et rebellantibus offulam objiciendam » dictitabat; « Herculem etiam non rogatum laborantibus subvenire consuevisse. » S. Isidorus in *Norma vivendi*, cap. xvi : « Non eligas, ait, cui miserearis, ne forte præcreas illum qui meretur accipere. Omnibus da, ne forte, cui non dederis, ipse sit Christus. » Alexander Severus Imperator rogatus « quis esset rex optimus : » « Qui, inquit, amicos muneribus retinet, ac inimicos beneficiis ambit et reconciliat. » Ita Maximus, *serm.* 9. Vespasianus Imperialor monitus ut caveret a Pompiano, fore enim ut aliquando regnaret, non solum non cavit, sed et consulem eum fecit, dicens : a Erit olim memor tanti beneficii. » Seneca, lib. VI *De Beneficiis*, cap. xvii : « Mido, inquit, beneficium projiciam, bono reddam. Huic, quia debeo; illi, ne debeam. » Idem, lib. VII, cap. ultim., objicit ! « Ingratus est ; » ac respondet : « Non mihi fecit injuriam, sed sibi. Ego beneficio meo, cum darem, usus sum : nec ideo pigrius dabo, sed diligentius. Quod in hoc perdididi, ab aliis recipiam^

Sed huic ipsi beneficium dabo iterum, et tanquam bonus agricola, cura cultuque sterilitatem soli vincam. Non est magni animi beneficium dare, et perdere; hoc est magni animi perdere, et dare; » id est, dare illi quem ingratum es expertus: ille enim perdidit beneficium. B. Jordanus, successor S. Dominici, dans tunicam pauperi, ac deinde audiens pauperem tunicam vendidisse, et potium epulando in taberna abligurivisse: « Malo, inquit, me amisisse tunicam quam pietatem. »

CMri- Denique quale debeat esse beneficium repre-
 jTm sentarunt Poete per tres Charites, sive Gratias,
 ymbuta. quarum hæc sunt nomina, Aglaia, Thalia, Euphrosyne. Has enim pinxerunt quasi tres sorores, manibus implexis, ridentes, juvenes, virgines, soluta ac perlucida veste. Causam dat Seneca, lib. 1 *De Beneficiis*, cap. m: « Tres, inquit, sunt, quia una est quæ det beneficium, altera quæ accipiat, tertia quæ reddat. Quid ille consertis manibus in se redeuntium chorus? Ob hoc, quia ordo beneficii per manum transeuntis, nihilominus ad dantem revertitur; et lotius speciem perdit, si interruptus est: pulcherrimus, si cohaesit, et vices servavit, ideo ridentes, quia promerentium vultus hilares sunt, quales solent esse et qui dant, et qui accipiunt beneficia. Juvenes, quia non debet beneficiorum memoria senescere. Virgines, quia incorrupta sunt et sincera, et omnibus sancta, in quibus nihil esse alligati decet, nec astricti. Solutis itaque tunicis utuntur, perlucidis autem, quia beneficia conspici volunt. »

Benefac justo (Grece *wiCii*, id est *pío, religioso*), ET INVENI ES RETRI BUTI ONEM MAGNAM: ET SI NON ab ipso (quia pauper est, vel impotens retribuere), certe a Domino. — a Retributionem, » Græce id est remunerationem, mercedem, pnemium; Tigurina, *pretium*. Hic ostendit quibus sit conferendum beneficium, scilicet justis, misericordibus, humilibus. Quod enim justo confertur, Christo, qui in justo per gratiam habitat, tribuitur, Christusque sibi tributum (estimai. Quod ut rcipsa ostenderet, ipse subinde in specie pauperis eleemosynam petiit et accepit, uti a S. Gregorio eum accepisse narrat Joannes Diaconus in ejus Vita. Idem S. Gregorius, homil. 39 in *Evangel.*, murat Martyrium monachum in humeros suscepisse Christum in specio leprosi. Quod ergo justo impenditur, Christo justorum parenti confertur, ac proinde a Christo amplam recipiet renumerationem. Unde in die judicii dicit: « Venite, benedicti Patris mei, possideto paratum vobis regnum a constitutione mundi. Esurivi enim, et dedistis mihi manducare, » *Matth.* xxv, vers. 34. Causam subdit vers. 40: a Amen dico vobis: quamdiu fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis; » et cap. x, vers. 41: « Qui suscipit justum in nomine justi (id est, hoc nomine, titulo et causa, quod justus sil), mercedem justi accipiet; » et vers. 40: « Qui recipit vos, me recipit; et qui recipit me, ree. ^it eum qui me misit. Qui recipit

Prophetam in nomine Prophète, mercedem Prophète accipiet, » 7. d. Qui recipit Prophetam, id est, praedictorem Evangelii!, quia ejus praedicator est, hic mercedem praedicatoris accipiet. Ha S. Chrysoslomus, Theophylactus et Beda ibidem. Ratio est, quia talis cooperatur praedicatori, cumque suis eleemosynis et auxiliis juvat ad praedicandum, ac proinde particeps est uti lateris et meriti, sic et præmii praedicatoribus assignati. Intellige, non æqualiter (plus enim recipiet predicator), sed secundum proportionem et mensuram cooperationis et charitatis, quia predicationem et praedicationem ejus juvit et promovit. Sic Xpiu' enim jure communi, participes et receptatores furum, simili cum furibus pœna, plectuntur. Simile dat S. Gregorius homil. 20 in *Evangel.*: « Quia etsi ulmus, inquit, fructum non habet, vitem tamen cum fructibus portans, hæc ipsa sua efficit quæ bene sustentat aliena: » sic pariter qui justum sustentat, sua efficit opera juslitiae, qua* justus operatur, adeoque per justum justa operatur; et qui predictorem sustentat, per eum predica et prophetat

Unde ex hac Christi sententia recte colligit S. Ignatius epist. *ad Smyrnenses*: « Nimirum, inquit, qui how rat vinctum Jesu Christi, Martyrum accipiet mercedem, » quia vinctum honorando, eum ad martyrium animal et roborat. Hinc multos fideles ohm hoc nomine quod Martyres animarent, alerent, servirent aut sepelirent, martyrium meritos et adeptos in Vitis Sanctorum legimus. Ex eadem pariter inferas et colligas: ergo qui viros Religiosos, Doctores, Apostolico* recipit et alit, quia tales sunt, hic mercedem Religiosorum, Doctorum et Apostolorum recipiet.

Hinc disce primo, ad insigne meritum oportere benefacere justo, non tantum materialiter, puta huic homini qui justus est, sed et formaliter quia justus est, sive intuitu juslitiae. Rursum in hac beneficentia esse gradus: nam quo justus est justior tum sibi, tum aliis, id est, quo plures ad justitiam erudit et impellit, eo magis crescit ejus meritum, æque ac pnemium. Vide *Daniel.* 12, vers. 3.

3. Non est enim ei bene qui assiduus est in malis, ET ELEEMOSYNAS NON DANTI: QUONI AM ET ALTI SSI M » ODI O HABET PECCATORES, ET M SERTUS EST POENITENTIBUS. — Græca, de more concisa, priorem tantum sententiam habent, hoc modo, *non est bene ei qui assiduus est in malis, et eleemosynam non danti*. S. Pacianus, epist. 3 *ad Sempronianum*, sub medium. legit, *assidue peccanti non misereor*; Complutenses, *non erunt bona et qui assuetus est ad mala, et eleemosynam non separanti*. Olim enim separabatur et seponebatur nummus vel res danda in eleemosynam die Dominica in ecclesiae! cœtu fidelium, ut patet 1 *Corinth.* xvi, 2. Legunt Complutenses id est, gratis danti. Unde Tigurina vertit, *assiduum in vitiis nil boni manet, tunc item cum qui nihil erogat in pauperem*. Scriptum

est enim: «Date, et dabitur vobis.» lîæ sunt quasi duæ sorores: si unam tollas, scilicet date, altera, scilicet *dabitur vobis*, pariter abibit. Sensus est, *q. d.* Benefac justo, non autem peccatori, quia «non bene,» id est, male, imo pessime, erit ei qui assidue peccat, qui in peccatis assiduus et quasi affixus est, ideoque non cogitat de pœnitentia et eleemosyna, qua se ad poenitentiam disponat, et peccata redimat, *q. d.* Peccatori pessimo erit si in peccatis hæreat, sordescat et obsurdescat, sitque impenitens et obduratus; ut quid ergo tali benefacias, qui sibi, aliis et Deo pessime facit? ut quid des eleemosynam ei qui aliis eleemosynam negat, nec curat eleemosyna peccata sua expiare?

Syrus aliter habet, *non est gratia ei qui honorat malum, et qui facit justo, non perdit.* S. Hieronymus, epist. *de Septem Ordin. Eccles.* cap. v, et refertur *Dist.* 93, cap. xxii *Diaconi sunt*, in fine, paraphrastice sic hanc sententiam reddit: «Moderatio Dei ac pietas solum nostrum reditum quiet, ac nos cupit longa sua bonitate salvari. Si non convertimur, si duri corde sumus, si in peccatis usque ad mortem illicite persistimus, assidue peccantium, sicut scriptum est, non miseretur Deus.»

Noster Interpres addit: «Quoniam el Altissimus odio habet peccatores, et misertus est pœnitentibus.» Quæ verba dant causam cur bene non sit nec erit peccatori, quia scilicet Deus odit peccatores: a Deo autem Deique amore omne bonum manat, sicut a Dei odio omne malum. Cum ergo odio prosequatur peccatores, hi non nisi mala ab eo exspectare debent; ut quid ergo ames eum quem odit Deus? ut quid benefacias ei cui mala omnia intentat Deus? Intellige si in peccato persistat: nam si ab eo resiliat et pœniteat, Deus cum in gratiam recipiet, imo in sortem bonam justorum et filiorum suorum transferet. Unde ait: a Et miserior est pœnitentibus.» Quæ verba per antithesin respondent ei quod præcessit: a Non est bene eleemosynas non danti? » *q. d.* Sicut Deus male facit impenitentibus, ideoque per eleemosynas peccata non redimentibus: ita ex adverso miseretur et benefacit *pœnitentibus*, ideoque per eleemosynas peccata redimentibus. Dici tamen potius *pœnitentibus*, quam *eleemosynam dantibus*, primo, ut significet eleemosynam parum juvare, nisi dantem eas peccatorum pœniteat, imo nihil juvare si in peccatis persistere velit; secundo, ut significet eleemosynam ad pœnitentiam tantum disponere, poenitentiam vero eleemosynam perficere, dum peccatorem pœnitentem justificat; tertio, ut innuat dantem eleemosynam solere a Deo per gratiam præveniri, impellique ad pœnitentiam, ut convertatur et justificetur.

Ven. 4. 4. Da Misericordiam (perperam codex Complut, et S. Augustinus lib. IH *De Doctrina Christiana*, cap. XVI, legunt *da misericordiam*; Græce enim est id est pio, misericordii), et ne suscipias (id

est juves, foveas, protegas) peccatorem. — Inter justos enim maximo digni sunt beneficentia et misericordia illi, qui in alios sunt misericordes ul scilicet inveniant apud nos misericordiam ii, apud quos alii invenerunt, et sicut prmsliterunt recipiant, juxta illud Christi: «Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequantur,» *Matth.* v, 7. Nola: Misericordi opponit peccatorem, quia peccatores solent esse immisericordes, ut justi solent esse misericordes, juxta illud: u Noxii justus jumentorum suorum animas; viscera autem impiorum crudelia, » *Proverb.* xn, 10. Hinc in Scriptura justus vocatur *pcn *chased*, id est pius et misericors, et justitia vocatur qcn *chcsed*, id est pictas et misericordia. Vide dicta *Daniel.* iv, 24. Ratio est, quod charitas quæ constituit justum, eundem constituit et misericordem: charitatis enim est omnes amare, omnibusque benefacere. Ex adverso peccator caret charitate. et plenus est concupiscentia et amore sui, qui omnia ad se rapere, nihil aliis dare satagii.

Et **Dims IT PECCATORIBUS REDDET VINDICTAM.** — Hæc verba videntur esse transposita, ac praeposenda ei quod dixit; a Da misericordiam, et ne suscipias peccatorem; » nam si ei postponas, non recte cum eo cohærenl. Unde ut cohæreant, Rabanas et alii pro *reddet*, legunt *redde*, *q. d.* a Tu, o homo, misericors in pios, redde impiis vindictam. » Sed perperam; sequitur enim, «custodiens eos in diem vindicte,» quod non ad hominem, sed ad Deum pertinet. Sane Syrus æque ac Griseus, et S. Augustinus in *Spendo*, ea transferunt ad vers. 7, ubi Noster pariter eadem iterat. Sic et superius monui quædam alia hic et in Proverbiis videri transposita, sive al) Interprete, sive errore scriptorum. Verum quia Romani aliique codices vetusti ea hoc loco ponunt, dico TM *et exphrasi Ilebræa accipiendum pro quia*, et repetendum rō *Altissimus*, quod paulo ante præcessit, nimirum *reddet* ille cujus est reddere, et qui vers, præced. nominatus est, scilicet *Altissimus*, *q. d.* Da misericordiam non peccatori, quia Altissimus impiis et peccatoribus reddet non misericordiam, sed vindictam. Cur enim dabis ei, qui in peccatis velut sus in cœno vult volutari, cui proinde Deus non gratiam, sed ultionem parat? Cur per eleemosynam servabis a morte, quem Deus velut ovem occisionis reservat ad pœnitentiam et gehennam?

Quæres, quo sensu Siracides hoc vers, ol seq. prohibet beneficium conferri in peccatorem, cum sæpe illi eleemosyna conferenda sit, tum spiritualis, tum corporalis, idque ex præcepto, cum scilicet ipse in gravi necessitate est constitutus?

Respondet *pruno* S. Augustinus, lib. HI *De Doctrina Christiana*, cap. Avi, hoc præceptum figurato esse accipiendum. Hunc enim duplicem dat canonicum <pio cognoscamus an verba S. Scripturae sint proprio, an vero figurate intelligenda: « \$1, inquit, præceptiva locutio est, aut flagitium aut facinus vetans, aut utilitatem aut beneficentiam

jubens, non est figurata. Si autem flagilium aut facinus videtur jubere, aut utilitatem aut beneficentiam vetare, figurata est. » Posterioris hoc assignat exemplum : « Scriptum est : ha misericordiam (eleemosynam), et ne suscipias peccatorem. Posterior pars hujus sententiae videtur velaro beneficentiam. Ad enim : Ne suscipias peccatorem. Intelligas figurate potitum, pro peccalo, peccatorem, ul peccatum ejus non suscipias, » 7. d. Ne consentias, juves, foveas peccatorem ad perpetrandum peccatum; sic enim cooperaberis peccato ejus, el cum peccante peccabis. S. Augustinum sequitur Gregorius de Volentia, I p., Quæst. 1, puncto 5, disp. I, quæst. 1 : a Ne suscipias peccatorem; » figurate, inquit, hoc accipe, 7. d. Ne promoveas vel adjuves peccatum hominis; nam paulo ante præcepit beneficentiam. Accedit S. Thomas II II, (*juast.* XXXI!, art. 9, ad t : « Ne suscipias peccatorem, scilicet, inquit, quatenus peccator est; sicut neque ul talis est amandus, bene autem ut proxii us; n et ari. 2: a In peccatore, inquit, duo sunt, scilicet culpa et natura. Est igitur subveniendum peccatori, quantum ad sustentationem naturio ; non est autem ei subveniendum ad fomentum culpæ. Hoc enim non esset benefacere, sed potius malefacere. » Et S. Gregorius III part. Pii-s/ur.» Admonil. 21 : «Panem suum, inquit, et vimini peccalorihus præbel, qui iniquis subsidia pro eo quod iniqui sunt, impendit. Inde et nonnulli hujus mundi divites, cum fame cruciantur Christi pauperes, clfusis largitionibus nutriunt histriones, v Et S. Ambrosius, lib. I 0//<c. cap. \\\ : « Pulchrum, inquit, est eo largiri consilio, ut proris, non ut noceas. Nam, si luxurioso ad luxuriæ effusionem, adultera' ad mercedem adulterii largiendum putes, non est beneficentia; ofllecre enim istud est, non prodesse, n Et S. Gregorius Nazianzenus, epist. 51 *ad Anysium* : « Mulla enim sunt, inquit, in quibus iis qui beneficium accipere putantur, injuria infertur. » Et Rabimus hic : « Nonnulli diviles, ait, cum fame cruciantur Christi pauperes, offusis largitatibus nutriunt histriones. » Inde Bellarminus, lib. III *De l'oais Ūpcri&ut m pai tic.* cap. mi, censet Siia-tidem hie non loqui de eleemosyna qutB dalnr pauperi, sed de beneficio quod in amicum vel cognatum confertur, esto non egeat; (piare cum prohibere ne histrionibus, meretricibus, parasi-ti* pecuniæ eHundaiitnr. Hem ne nimis ditentur filii, nepotes, amici, juvenes, qui inde accipientoc-cadonem prodigalitatis, comessalidnum, luxuriæ, superbia:, etc., juxta illud : « Ne cultrum puero. » Qua ill re pe< cani sirpe parmi s, Pia lati, principes, qui suos quos amant, officiis, censibus, opibus, beneficiis onerant, ut iis incrassentur sicut tauri, ac sua quasi pinguedini sulYucenlur, juxta illud *Psalm*, xvi, 10: « \dipcm suum concluderum ; » Chald.rus, *opulentia eorum multiplicata est, adipe suo optati sunt.* Et *Psal.* ia x ii, 7 : a Prodiit quasi ex adipe miquilos curimi, transierunt in

affectum cordis; » Cbaldæus, *mutata est ah pin-guertinem similitudo vultuum eorum.* Hi similes sunt animalibus et resinosis arboribus, quæ nimia pinguedine et humore strangulantur et intereunt, de quibus Plinius, lib. XVII, cap xxiv: *Et cum radices, ait, pinguescere oæperunt, intereunt, ut animalia nimio adipe. » Hoc sane non est amare, sed odisse; non fovere, *cd occidere. Hinc talibus beneficia sunt veneficia, opes sunt fomenta scelerum, ac consequenter fomenta gehennæ. Quare in die judicii maledicent parentibus, Prælatio et principibus, qui eas sibi dederunt, quod se impinguarmi, ut validius arderent in gehenna. Accedit Lyranus, *ne alas peccatorem*, id est, *obstinatum*, inquit, *llll ex bonis tuis foveretur in peccati**. Peccator enim est, qui habet habitum et studium peccandi, adeoque peccatis est affixus et immersus.

Secundo, Auctor *Imperfecti in S. Matthæum*, apud Somado. S. Chrysostomum, *homil.* 26, respondet magnam eleemosynam dandam esse pio, parvam impio, eo quod illa magnam, hæc parvam habeat mercedem. Scriptum est, inquit, *Galat.* vi : « Opere-mur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei. » Qui dat infideli, modicam habet mercedem ; <pn autem fideli duplicem habet mercedem : primam quidem, quia fidelis Dei creatura est; secundam, quia idem Dei servus est; infideli dans unam tantum habet mercedem, scilicet quod infidelis Dei quidem creatura est, voluntate autem adversus Deum. Addit tuetor *Imperati*, cum dicitur: « Ne suscipias peccatorem, » intelligi publicum aut notum ; iiam S. Chrysostomus, serui. *De Eieemo^yna et collatione m Sanctos*, qui exstat in fine Comment, in *Epitt.* I *ad Corinth.*, docet pauperes non esse curioso scrutandos. Cum enim dixisset, quod dando eleemosynam, < non tam pauperibus quam nobis prosumus, plura accipientes quam dantes, » subjicit : « Sunt permulti qui nonnunquam curiosius rogant et inquirunt patriam et vitam, mores et artem, et corporis bonam valetudinem, et inde crimina intentant, et oh sanitatem de eis jnenas exposcunt. Hinc fit quod inulti etiam cæcitatem corporis simulant, ut ejus calamitatis actu crudelitatem humanitatemque nostram intlcclant. » Et inferius : < Quod si Deus ila diligenter nos scrutaretur, uti nos causam pauperum, nullam unquam misericordiam vel veniam assequeremur. In quo enim judicio misericors et benignus conservo, dimiltenturque tibi peccata multa : miserere, et eamdem sententiam invenies. Quid tibi ipsi negotia plectis, quid curiosus es? »

Tertio, alii : Da misericordi, non peccatori, hoc Tertie, est, inquiunt, da misericordi potius quam peccatori, ut, si uterque concurrat, nec utrique dare possis, des potius justo, eumque præferas impio* llebræi enim, quia carent gradu comparativo, hinc eum exprimunt per negationem, solad

affirmando majus, negando minus, ut, « Misericordiam volui, et non sacrificium, » id est misericordiam malo quam sacrificium, misericordiam praefero sacrificio, *Oste* vi, 6. Vide ibi dicta. Inter probos enim et improbos in eleemosyna anteponendi sunt probi, tum quia sunt digniores, tum quia id utilius esse potest eleemosynarum largitoribus, ut docet Nazianzenus, oratione *De Pauperum cura*, S. Hieronymus, *Contra Vigilant.*, et S. Chrysostomus orat. *De Pauperibus non curiose scrutandis*. Improbis ergo, otiosis, inutilibus et pigris manus claudi debet, quo sit unde veris pauperibus benignius subveniatur. In quo imitandus est mos equisonum, inquiunt Hebraei, qui equorum caudas abscindunt, quod ob id equi certa contractionis alimentis ratione, et spinæ robore fortiores evadere existimantur.

ita D. Thomas II II, *Quæst.* LXII, et in *Quodlib.* Quest VI et VII, ubi docet quemlibet in conscientia obligari, ad beneficia eligere meliorem et digniorem, idem docet Richardus Major, I). Soto, lib. II *De Justitia*, *Quæst.* ultima, art. 2, et alii. Quocirca S. Augustinus lib. *De Doctrina Christiana*, cap. XXIX : « Omnes, inquit, homines æque diligendi sunt; sed, cum omnibus prodesse non possis, his potissimum consulendum est, qui pro locorum et temporum, vel quarumlibet rerum opportunitatibus constrictius tibi quasi quadam sorte junguntur; » quare in beneficio præportendi sunt parentes cognatis, cives peregrinis, domestici exteris, grati ingratis, digni indignis, boni malis. Nam, ut ait Lucianus: « Malus vir dolium est perforatum, in quod omnes immittens gratias in vanum effudisti. » Et Sophocles in *OEdipod.*: « Gratiam adfert gratia, beneficium semper beneficium parit, » si scilicet digne collocetur. Esto ergo is qui beneficium dat, non debeat eo fine dare, ut remunerationem accipiat, tamen, ut illud bene collocet, videat ne det ingrato et indigno. Unde illud Ciceronis: « Liberale est serere beneficium, ut metere possis fructum. » Sicut ergo præmiis scholasticis magis honorandi sunt discipuli magis studiosi, et militaribus milites magis strenui, sic et beneficiis ornandi boni præ malis : sic enim ornatur ipsa bonitas et virtus. Si enim secus fiat, dicetur vetus illud : « Cassar dum indignos ornavit, non tam ipsos honestavit, quam ornamenta ipsa turpavit. » Denique hic est ordo honestatis et charitatis, quem ambiens sponsa ait, *Cant.* n, i : « Introduxit me in cellam vinariam, ordinavit in me charitatem. »

Ouv - *Quarto*, per *peccatorem* hic accipe assiduum in malis, ut dixit vers, præced., hoc est impenitentem et obstinatum, praesertim superbum, dolum et insidiatorem, de quo multis egit in fine capitis præcedentis; et hic in Scriptura vocatur *peccator* per antonomasiam. Huic enim non est conferendum beneficium indebitum et liberale (de quo hic proprie agit, non de eleemosyna ob necessitatem debita), tum ut humilietur, poeniteat

et resipiscat; tum ne ille potentini fiat, (eque dolose supplantet; tum quia talis odibilis et execrabilis est Deo. Has causas assignat Siracides, dum mox subdit : « Ne in ipsis polenior te sit; nam duplicia mala invenies in omnibus bonis, quaecumque feceris illi : quoniam ei mussimus odio habet peccatores, et impiis reddet indicatam. » Siracidi consonat Hen-Sira, *Alphabeto* I, littera *Teth* : « Bene malo ne facias, inquit, et malum non continget tibi. » Sæpe enim bonis nocuere beneficia in malos collata : sic et clementia multis principibus, qui ea usi fuerunt erga malos, exitio fuit. Exemplis plenæ sunt bistorte. Maxime vero improbis non sunt conferendi honores et dignitates; his enim ipsi abuti solent in bonorum omnium et totius Reipublicæ perniciem, et his armati potentius in bonos grassantur. Caveant ergo aulici ne pro impiis apud principes intercedant, ut eis beneficia, officia et dignitates procurent, quia omnis eorum mala administratio ac noxa Ecclesiæ et Reipublicæ in commendantium et promoventium caput recidet, ab eisque severe exigetur in tribunali Christi.

Huc facit apologus Phædri (qui fuit libertus Augusti Cæsaris), lib. I, *Fabul.* 8 de lupocæ grue: tyK
Lupus, inquit, petiit a grue ut os devoratum hærens faucibus longitudine colli eximeret. Exemit grus suo cum periculo; pro quo postulans premium, hoc a lupo retulit :

Ingrata es, inquit, ore quæ nostro caput
Incolume abstuleris, et mercedem postulas.

El ille Isocratis ad Demonicum : « Malis benefaciens, inquit, similia patietur alienos canes pascentibus : nam et illi exhibentes, ut obvios allatrent; et improbi, juvantes se ut nocentes injuria afficiant, » El Plutarchus in *Moral.*, benefacere malo, ait esse idem quod nutrire serpentem, qui te æque ac alios mordeat. Et Alexander Magnus « in eodem vitio ponendum esse » dicebat, « dare indignis, et dignis non dare, » ait Maximus, .serm. 9.

Alias simplici peccatori egenii conferenda est eleemosyna ex obligatione charitatis et misericordiae, primo, quia peccator ejusdem nobiscum est naturæ, puta homo nobis congener. Unde Habanus : « Qui indigenti, inquit, eleemosynam tribuerit, nec cum propter delictum aliquod commissum spreverit, bene misericordiam jure custodit, quia natura in eleemosynarum largitione consideranda est, non persona, » quod scilicet sit peccator. Ita Aristoteles cum beneficium præstitisset improbo, dicebat se homini dedisse : a Non mores, inquit, sed hominem commiseratus sum. Etiam improbis in necessitate succurrit vir bonus. Debetur enim hoc officium, si non meritis illius qui juvatur, certe naturæ. Et bonus fieri potest qui malus est » Ita refert Laertius lib. V, cap. 1. El Seneca lib. IV *De beneficiis* cap. xxv : « Si deos, inquit, imitaris, da etiam ingratis; nam et sceleratis

sol oritur, et piratis maria patent. * Idem, lib. I, cap. i: « Demus beneficia, non teneremur. Dignus est decipi, qui de recipiendo cogitavit cum daret. » Narrat Victorious lib. XM, cap. vni, Alconem adeo sagittandi fuisse peritum, ut cum filium videret serpente circumplexum, ita dextre sagittam librarii, ut serpentem confixerit, nec filium læserit. Unde Virgilius *eclog*, 5 :

Aut Alconis liabcs laudes, out jurgia Codri.

Ha sapientes et justi culpam a natura, ac peccatum ab homine secernunt; illud oderunt et necant, hunc amant et promovent. Denique S. Ambrosius lib. IV, epist. 29 *ad Florianum* : a Omnibus te tribue, inquit, non eligas cui miserearis, ne forte præferas illum qui meretur accipere. Incertum est enim pro quo magis placeas Deo. » Huc facit illud : a Bonus bonis et malis prodest; malus nec bonis nec malis, n Et illud : a Da cæcus, accipe oculatus; » nam

Sæphis insidiæ latitant, et plura reposcit
Pauper, cum donat munera divitibus.

Ubi tamen adverte naturam humanam præcise non esse objectum charitatis, sed lanium amoris naturalis; hic enim fertur iu, clamat naturam sibi similem. Nam charitas cum sit virtus supernaturalis et divina, exigit pariter objectum supernaturale et divinum. Igitur ut homo vel peccator charitate ametur, debet considerari non tantum qua homo, sed qua capax gratiæ et gloria', qua creatus ad æternam felicitatem, qua sanguine Christi redemptus, qua vocatus ad amicitiam, filiationem et hæreditatem Dei. Charitas enim est amicitia inter Deum et homines, quæ fundatur in communicatione bonorum divinorum, puta beatitudini* divinas, quam Deus hominibus communicat, ait D. Thomas II, Quæst. XXIII, art. t. Vide eundem Quæst. XXV, art. 6.

Hæc ergo secunda et potissima est ratio cur benefaciendum sit peccatori, ut scilicet per beneficia afficiamus eum ad amorem nostri et Dei, ad pœnitentiam, ad salutem; aut saltem ut impediamus vel minuamus ejus lapsus in peccata, et consequenter minuamus ejus pœnam et gehennam. Ita legimus Sanctos eleemosynis redemisse patrationem scelerum, uti fecit S. Vitalius, qui meretricibus ut qualibet nocte abstinerent a scelere, tantum pretii quotidie persolvebat, quantum illæ nodo ex scelere acquirere potuissent, atque hac sua charitate æque ac oratione, multas pudicas cilecil, cl ad pœnitentiam convertit. Ita habetur in Vita S. Joannis Eleemosynarii, cap. xxxv. Alii eleemosynam dant hac conditione et pacto, ut eam accipientes peccata confessione expient, ut Missain audiant, ut offensam et vindictam condonent. Quæ sane duplex est clemosyna, ac posterior, utpole spiritalis, longe major priore. Hic enim est omnis fructus eleemosynæ*, totiusquo laboris Christi, et nostri, ut auferatur peccatum,

ait Isaias cap. xxvn, vers. 9. Peccatum enim est summa Dei injuria, summum proximi et totius universi malum.

5 et 6. Da boxo, et xox receperis (Græce est Ven. s. idem verbum quod vers. 4, id est Md-púw, hoc est, subleves, adjuves, defendas) pecca-vm.f TOKEN; BEXEFAC RUM LI, ET XOX DEDERIS IMPIO, — puta superbo et doloso, uti jam dixi; hic enim opponitur humili : humilis enim dignus est eleemosyna, superbus vero indignus, imo dignus qui esuriat et egeat, ut discat se humiliare. Tigurina, erga *pium liberalis esto, sederoso vero opem abnega : afflicto* (ra.T<t>ccenim tum humilem, tum abjectum afflictumque significat) *benefacias, et nihil eroget in impium* ; Syrus, *bcnefac bono, et prohibe a malo; da humili, et prohibe ab audace*, quales sunt nonnulli, qui ita audacter mendicant, ut videantur non eleemosynam, sed debitum petere, ac, si neges, minentur, uno vim afferant; qui sane non panem sed fustem merentur.

Prohibe paxes illi dari (ita Romana; aliqui legunt *dare*; Græce, *impedi panes illius*, vel, ut Complutenses, *tuos, et dederis ei*), x e ix ipsis (id est, per ipsos) potxtior te sit, — ad nocendum tibi aliisque, et toti reipublicæ 7. d. Ne luo beneficio et patrocinio fiat potentior, tuneque pro beneficio grave maleficio rependat, ut sequitur. Græco est, *fr* uf, h otzroïç* « id est, ne in ipsis tibi dominetur, te supprimat et opprimat : ita Romana et Complutenses. Tigurina vero, *fac eum abis prohibeas, nec suppedites a, quibus te possit opprimere* ; Syrus, *instrumenta armorum tuorum ne dederis ei, ne cum eis pugnet adversum te*. Hinc patet per peccatorem intelligi non quemlibet, sed superbum et dolosum, uti dixi. Causa enim cur velet dari peccatori, est, ne is dono elatus donantem supprimat; quod non nisi in superbum et dolosum congruit.

7. Nam duplicia mala ixvfxies ix omvibus boxis Vm.p (beneficiis), quæcumque feceris illi, — « Duplicia, » id est multiplicia, adeoque quo plus ei benefeceris, eo plus maleficio ab eo recipies. Syrus, *duplum enim malum invenis tibi tn tempore necessitatis tui*. Duplum, quia et beneficium perdidisti, et per id hostem potentem effecisti, ut pro beneficio reddat maleficio. Hinc illud Socratis : a Malis faciens bene, nutrit lupos, » de quo plura vers. 10 et seq.

Quoxiam et Altissimi* odio rabet peccatores, et impiis reddet vindictam. — Est hæc secunda ratio, q. d. Ut quid ames peccatores quos odit Deus? ut quid beneficentiam impendas hostibus Dei, quos Deus reservat ad acerrimam vindictam? Repetit et inculcat id quod dixit vers. 3. Vere S. Augustinus, et habetur 5, Quæst. V, cap. v *Non omnis*: « Utilius, inquit, panis esurienti tollitur, si de cibo securus justitiam negligit, quam esurienti panis frangitur, ut injustitiæ seductus acquiescat. »

Mystice Rabanus, Glossa et Hugo per peccatorem accipiunt hæreticum. Hic enim peccator est per

antonomasiam, ideoque in superlativo superbus et dolosus, ut polentior factus te sibi subiciat, achæreticum efficiat, et in gehennam præcipitet. Hinc *duplicia* mala ab ipso recipies, quia, inquit Rabanus, duplici est corde ac duplici lingua. Rursum *duplicia*, inquit Lyranus, præterita nimirum quæ fecit, et quæ facturus est, sus-

tentatus bonis tuis. Et, ut Hugo, *duplicia*, quia ipsum foves in errore suo, et ipso abutitur dono tuo, et utrumque danti ascribitur. Quare hoc perinde est ac si aspidi panem tribuas; nam ipsum alis, qui polentior factus te invadet et perdet, juxta illud *Job. XX, 11*: « Panis ejus in utero illius vertetur in fel aspidum intrinsecus, »

SECUNDA PARS CAPITIS,

NON ESSE FIDENDUM INIMICO, ESTO SE SIMULET AMICUM.

8. Nom agnoscetur in bonis amicus, et non abscondetur in malis inimicus. — Pro *Uilliosctur*, Græci multi legunt id est, *ejicietur*, id est, in apertum proferetur et declarabitur, ait Jansenius: sed hæc explicatio alienior videtur et durior, æque ac illa Vatabli: *Amicus rebus secundis non moleste se ingerit, nec se jactat*. Melius alii vertunt, *non ejiciet se*, id est, non recedet a te, sed bonis luis gaudebit, tecumque epulabitur. Verum corrige cum Grecis Romanis, *triumfretai*, id est, *judicabitur, arguetur, dquoehendelui*. Alii legunt, id est, agnoscetur. Inde Tigurina vertit, *amicus rebus secundis judicari non potest, nec rebus adversis latebit inimicus*; Syrus, *non cognoscitur in bonis amicus, negae latet in malis inimicus*. Ratio prioris est, quia in rebus bonis et prosperis multi se simulant amicos, qui vere amici non sunt, ul tuam prosperitatem participant, suamque efficiant, juxta illud Ovidii lib. I *Tristium*:

Cum fueris felix, multos numerabis «micos:
Tempora si fuerint nubila, solus eris.

Unde illud; a Multos amicos habet felicitas, n Posterioris ratio est, quod in malis, id est adversis, inimicus prodat se per gaudium, irrisionem, dicteria, etc. Sic prodidit suam malignitatem contra David Semel maledicens illi cum fugeret Absalom; et Achilophel, dans pessimum consilium Absalomi contra David, II *liegum* xvi et xvn; et Ptolemæus filius Abobi, qui Simonem fratrem Judæ Machabæi principem Judæorum convivio excepit, in coque ipsum cum liliis occidit, I *Machaba* cap. ult. 16.

Transii a fuga peccatoris, id est, superbi et dolosi, congrue ad fugam et cautelam inimici, quia superbi et dolosi solent bonorum divitum et honoratorum esse inimici; invident enim aliis bona, opes et honores, iliisque eos exuere, seque induere ambiunt. Ad hanc cautelam præinillit duas gnomas, e quibus, quasi ex lydio lapide, quilibet cognoscat quis sit verus amicus, quis fictus et inimicus, dicitque non in prosperis, sed in adversis se prodere tam amicitiam veram quam falsam, æque ac inimicitiam. Unde explicans subdit:

9. In bonis viri, inimici illius in tristitia; et in vmi, malitia (id est, adversitate et afflictione; Græce *b* id est, *in malis*, id est, adversis et tristibus) ILLIUS, AMICUS AGNITUS EST, — *q. d.* In prosperis tristantur inimici, saltem occulte, si palam tristitiam ostendere non audeant; in adversis vero agnoscitur quis sit sincerus amicus. In adversis enim amicus verus amico afflicto adest, omni ope et opera, ut eum soletur, erigat et protegat. Græca posterius hemistichium aliter effecerunt, sic enim habent: « In bonis viri, inimici illius in tristitia; et in malis illius, etiam amicus separabitur, vel disjungetur; Tigurina, *diebus hominis secundis dolent inimici ejus, et rebus ejusdem adversis abscedit etiam amicus*. Verum Stephani Pontifex, *epist. I*, [dane legit ul Noster. Etique pulchra antithesis, *q. d.* « In bonis viri, inimici illius agnoscuntur, scilicet invidendo; at in tristitia et miseria ejus, amicus agnoscitur compatiendo. In prosperitate viri crescit inimicitia inimici; in miseria ejus crescit amor amici. Ergo vere Christus agnitus est amicus, quia in tristitia et afflictione, imo et in malitia nostra, nobis succurrit, » Ita Palacius. Sic quoque legit Rabanus, licet paulo aliter dispungat; sic enim habet: « Agnitus est in bonis viri, inimicus illius; in tristitia illius amicus, » *q. d.* In prosperis agnoscitur inimicus, nipote dolens et invidens; in adversis vero agnoscitur amicus, nipote condolens et compatiens. a Nec prosperitas, inquit, amicum indicat, nec adversitas inimicum celat; quia et ille sæpe prosperitatis nostro» reverentia legitur, et isto ex confidentia adversitatis aperitur. Vir igitur justus in flagellis positus dicat: Qui tollit ab amico suo misericordiam, timorem Domini derelinquit, quia nimirum qui ex adversitate proximum despicit, aperte convincitur quia hunc in prosperis non amavit. » Rursum Syrus plane vertit ut Noster; sic enim habet, *in bonis enim viri, inimici ejus in maestitia sunt; et in malis ejus, discernitur amicus*, Unde liquet cos pro

id est *separabitur*, uti jam legitur, legisse id est *judicabitur*; vel

id est *agr.oscriur*, uti legitur v*rs. præced. Ejus enim rationem et confirmationem dat Auctor hoc vers. Hoc est quod ait Salomon *Proverh*, xvn, 17;

u Omni tempore diligit qui amicus est, et frater in angustiis comprobatur. »

Gucrostr

Siraoidi ot Salomoni consonant gnomre Philosophorum. Demetrii Phalerei : u Veri amici in rebus briis adsunt vocati, in adversis invocali (non vocati) et nitro. « Ita Laertius lib. V, cap. v. Plauti : a Amicus est qui in re dubia juvat. » Ennii : « Amicus certus in re incerta cernitur. » Ita refert Cicero, lib. *De Amicitia*. Chilonis : « Promptius ad amicorum adversam fortunam, quam ad res secundas accurrendum est; m nimirum rebus prosperis advolant quilibet, etiam minus amici : qui adsunt reflante fortuna, hi vere amici sunt. Ita Laertius lib. I, cap. iv. Namertes rogatus u qua ratione sincerum amicum probaret, » respondit : « Per adversam fortunam, n Ita Plularchus in Lacon. Tarquinius Superbus jam exsul factus dixit se tum demum cognovisse quos habuisset amicos fidos, quos infidos, cum neutris gratiam referre posset : « Amicos ergo secund@ res parant, adversa? probant, › ail P. Syrus.

Vcm 10.

10. Nox (RI DAS I NI M CO TI ' O I N . « TF. RNVM : SI CÜT ENI M ÆRAMENTUM, . ERÜGI NAT MQUI TTA I LLI US. —Mb- fle!, inimico, etiamsi reconciliatus videatur, et amicitiam simulet, non facile esse credendum nec fidendum, quia sicut æramentum, id est, vas ex ære factum (æramenla enim sunt opera facta ex ære, sicut ferramenta ex ferro), Græce id est æs, vel vas aereum, licet politum sit et splendeat, facile tamen rursus æruginem, id est, virides sordes, contrahit, si videlicet aliquo humore imbuatur: itá inimicus, licet videatur reconciliatus, et splendenti amicitia fulgidus, facile tamen ad odia el nequitias suas redit; residet enim in animo ejus radix nuditi@, viror et virus malevolenti@ ((juin manet alta mente repostum maleficium, quod sibi a te putat illatum), quæ naturaliter in maledicentiam ct maleficentiam solitam data occasione solet erumpere, et instar absinthii progerminare, l'ndc Tigurina vertit, *nam similis est ari irrugine obsito mahDa illius* ; quod Vatablus explicat, </ d. *nam ejus mahHa simulatione tecta latet* ; Syrus, *nc credas inimico tuo in æternum, quia sicut ras erneum est quod pol-luit socium suum*, id est, alteri vasi vel rei æruginem suam affricat ; Arabicus, *nc tc decipi sinas confidendo in inimico tuo , quoniam similis est teri*, guod *alia ariüqiiat*. Hisce succinit Seneca in Prov. :

inlml*

n-v*Mb

kCpUJII
UDI.'O

« Iratum breviter vites, inimicum diu. n Recte inimicitia comparatur ærugini : primo, quia utraque est vitium et corruptio rei cui inhæret; *secundo*, utraque est mordax et corrosiva; *tertio*, sicut ærugo est mali odoris, sic inimicitia mal@ est fama*; *quarto*, utraque est amara el viridis; *quinto*, utraque est tenax et sæpo perpetua; *sesto*, utraque est acida : irrugo enim acerrima tit, cum tes, vel an is scobs ant ramenta, aceto macerantur. caque utuntur medici ad erodendos callos fistularum, et delacrymationos oculorum, uti docet Plinius lib, XXXIV, cap. xi ; septimo, sicut

ærugo ferrum aut h- erodit, sir. livor hominem invidum el inimicum ; et sicut ærugo offuscat splendorem æris, sic livor aliena* fam@ splendorem obscurat. Quocirca æmgometaphorice usurpatur pro lingu@ mordacilate, malevolentia, ma* ledicentia, livore et invidia, ut apud Martialem lib. II :

Uteris ore aliter, nfmiaque mirine captos,
Allatras nomen, quod tibi cumque datum esU

Horatius | Serm, satyr. 4 :

IH

Hic nier@ succus loliginis, hæc est
Ærugo mera.

Loligo piscis est nigrum humorem emittens, ut sepia, quem atramentum vocant. Succum ergo loliginis vocat obscurationem et maculam, sive denigrationem, aliena? famæ; eamdem vocat æruginem. Rursum Martialis, lib. X, epigr. 33 od *iiumahum Gatium* :

UI tu, fl viridi tincto* irrorine versus
Forte matus livor diicrit esse meos :

(rrugine, id est, livore et maledicti*. Sic ærugina- navit malitia Absalomi, cum post reconciliatio- nem pa^em regno el vita spoliare conatus est, II *heq.* xv ; et Tn'phonis, qui Jonathan! post ami- citiam redintegratam occidit, | MueAað. cap. xiii. A Salomone idem didicit Seneca : < Nunquam, in- quit, fidelem credas eum tibi, quem ex mimico amicum habueris. » El Comicus : « Ininuçis non credens, nunquam utique d.unno afficieris. * Et Plularchus, *De Educ, liber.*, hoc Pylhagoræ sym- bolum affert : « Ne gustes quibus nigraest cauda; » inimici enim frontem candidam ostentant, sed caudam atram finemque funestum. Hi ergo simi- les sunt hederal, qua? arbori sese associans et circumvolvens, omnem ejus humorem exsugit, eamque suffocal el strangulat, ait Plinius lib. XVI, cap. xxxiv, itaque Illa exturbata ejus locum occu- pat. Rursum, ul ait Comicus : « Hi habent os in molle, corin felle.* Insuper hi hamo escam praeten- dunt, ut aculeum tibí infigant, teque capiant, sicut piscatores aduncanl pisces. Denique hos représentât gemma dicta chrysolampis, quasi aurea lux, de qua Plinius lib. XXXVII, cap. x : Chrysolampis, inquit, in .Ethiopia nascitur, pal- lidi coloris die. el noctu ignei. * Sic enim hi pa- lam pallent et timent ; at noctu ignes sui livoris ejaculantur, cuiu scilicet in tenebris occulti la- tent.

IMS 101*
mu».

I

Hanc parabolam apologo similem, pulchro vulpis et aspidis apologo illustrat Cyrilhis lib. I *Apoloq. moralium*, cap. xxm, cujus titulus : Si gu^p0,l>* *qmmquam offenderis, pmcscA semper hujusmo- di*; « Vulpes, inquit, valde esuriens hinc inde pa>lum quærens, minus provide calcavit aspi- dem occultis anfractibus gradientem. rfox ille maximo furore percitus, se calcantem nmmordit,

Al ilia impatiens morsum refudit quantocius in mordentem : atque ita communis furoris venenositatem in communem vindictam diffusa, divisi sunt statim, quærentes post vulnera medicinam. Deinde cum post aliquod tempus sibi invicem iterum occurrissent, mox aspis antiquæ injuriæ recordata est, *et* nova iracundia cœpit ad novam aspirare vindiciam. Palliata igitur cordis nequitia, lieto vultu procedens, proditiōne plena salute promissa, callide callidam allocuta est, dicens : In veritale nunc te quærebam, diarissima, ul oris morsu perditam, oris osculo redderem pacem gratam. Quid enim vitali pace mortalibus charius, terrenis jucundius, cunctis amabilius gratulava? Nimirum pacis fendere cunela manent in tranquillitate, viventia vigent, ejusque lege atque ordini civilia florent. Commune pacis est bonum. Ad hæc illa callidior, mox ejus verbis provide sic respondit : Certe divinissimum bonum pax est, si vera est; sed si sophistica sit, lux est obnubilans, vita mortifera, et dulcedo venenosa, » *Bationem* a priori assignat, et acu rem tangit : « Nullum enim pejus malum est, quam inimicitia pace comparala. Igitur tecum sit, diarissima, tua pax, quoniam ubi esi oflens® memoria, ibi ira est; ira autem cupii vindictam, vindicta subornat fraudulentiam, quæ postmodum inferat poenam. Cor tuum non video, sed ad rationem recurro, et ejus lumine sævum pectus tuum, licet abditum rimor. Vera namque pax nunquam offensai reminiscitur, sed ficta ejus oblivionem non patitur : infirma vero pax oblihe interdum injuriæ recordatur. Quare timendus semper et cavendus offensus est, quoniam tenax injuria, levis ira, exspectata vindicta, tarda clementia. Sic fratres Joseph, quem offenderant adolescentes, I mebant etiam senes. Quo dicto evitato hoste discessit, n

Porro, noster Salazar in Proverò. cap. xxvi, vers. 25, generalem hanc de inimicitia sententiam recte appropriât invidentiæ et livori, ut sensus sit : « Adversario tuo nullo tempore confidas, quia sicut ferrum rubigine, et æs ærugine, sic animus illius ob tuam felicitatem invidia et livore carpitur et exeditur. Et sane invidentiæ et rubiginis similitudo perquam vulgata est. S. Basibus, homil. *De Invidia* : Quemadmodum, inquit, venenum ferrum, sic invidia cos qui eam possident, consumit ac vastat. Appellat autem rubiginem ferri venenum. Et Stobæus in sermone

Invidia, ex sententia Periandri : Sicut ærugo fe uin, sic invidia invidi animam conterit. Anti-t. mes etiam apud Laertium, lib. VI, cap. i : Sicm ferrum absumitur rubigine, ita invidi suo ipson. n vitio contabescunt. Ferrum enim, etiamsi nemo -edat, ex se gignit unde corrumpatur. Plutarch. is etiam apud Antonium Monachum in Afe/issu : I ferrum, inquit, ærugine consumitur, sic invidi • iiopte ingenio, n

Denique lonnulli per « ærumentum, » sive vas « reum, accipiunt speculum, quod olim fiebat ex

ære terso et polito, uti ex Plinio et aliis ostendi *Exodi* xxxviii. 8. Speculum enim est imago amicitii®; sicut enim imago in speculo apparens per 'iXp omnia sese accommodat objecto, ut v. g. si intuens speculum rideat, moveat caput, torqueat prU« oculos, frendeat; illico imago speculi pariter ridere, movere caput, torquere oculos, frendere, etc., videatur : sic pariter amicus amico per omnia sese accommodat, ul quod ille vult vel non vult, hic pariter velit vel nolit; quo ille propendet, hic pariter propendeat. Amicus enim se fingit ad nutumel voluntatem amici. « Eadem velle, eadem nolle, ea demum firma amicitia est, » ait S. Hieronymus epist. 8 *ad Demetriad*. At si speculum fiat ex ære, représentât amicitiam vitiatam, el hypocrisi, dolo, inimicitia velatam, pictam et fictam. Sicut enim speculum æneum ærugini obnoxium est, et quantumvis ungatur, semper rursus æruginem evomit, imo, teste Plinio lib. XXXIV, cap. IX : « /Era extersa celerius rubiginem trahunt, quam neglecta, nisi oleo perungantur : » sic amicitia ficta, cum scilicet quis exterius se gerit ut amicum, interius vero retinet libras virulent® invidi® et inimicitia, semper virus hoc evomit, ut, cum potest amico nocere, illi nocere non desistat.

Secundo, sicut specula curva et concava magnas reddunt rerum imagines, quia curvæ superficiei centrum intus est, ait Scaliger *De Subtilit.*, exercit. 83, cap. iv., eadem excipientia radios solares, ignem concipiunt, ac res vicinas inii*, mmanl, eo quod radii solares in centro concavi speculi in unum collecti, vi caloris igniantur unianturquo in flammam : sic pariter amici tegentes inimicitiam, curvant sese ul amicum honorent; sed sub curvitate hac dolos abscondunt, ac magnas spes quasi species, puta magna promissa, ostentant; sed inierim colligunt ignem ardoremque nocendi, quo amicum exurant et perdant.

Tertio, Plinius lib. II, cap. xxxvii : a Hominum Tertu dentibus, inquit, quoddam inesl virus. Namque el speculi nitorem ex adverso nudati hebetant, et columbarum fetus implumes necant. » Sic pariter dens amici ficti, revera inimici, venenatus est, imo caninus. Ul canis enim secreto mordebit te, et canino dente famam luam bonumque rodet.

Quarto, speculum hebetatur menstruo mune* Quarto, rum. Illo enim, ait Plinius lib. VII, cap. xv, « accescunt musta, sterilescent tact® fruges, moriuntur insita, exuruntur hortorum germina, etc., speculorum fulgor aspectu ipso hebetatur. » Idem facit inimicitia virus, quod instar menstrui amicitiam hebetat, omnesque charilalis et virtutum vitalium actiones consumit et exurit. Denique Plinius lib. XXViii, cap. vii : « Bylhiis Dyrrachinus, inquit, hebetata aspectu specula recipere nitorem Iradii, iisdem aversa rursus contuentibus; omnemque vim talem resolveri, si nullum piscem secum habeant. » Fides sit penes auctorem. Sic pariter si

adversum amicum adulantem intueris, decipiet te ; sin aversum et obtrectantem, videbis ejus livorem, ab coque cavebis, tibiue consules.

mimi- Inlcllge jam dicta, nisi constet inimicum om-
nem omnino inimicitiam ex animo deposuisse,
in amk eamque in veram amicitiam convertisse, ac plane
^nj'uw reconciliatum tecum in plenam gratiam rediisse,
«<• quod apud gentes candidas bonœque indolis,
quales sunt Germani, Flandri, Hollandi, etc., fa-
cile sœpeque fit. Accedit, quod Siracides hæc
scripserit Judæis dune cervicis, cl Gentibus fide
et gratia Dei destitutis, quæ naturæ corrupte duc-
tu inimicitias fovebant per omnem viten. Jam
Probi- autem post Christum, ejus exemplum el gratia
tur. dominatur naturæ; e Christo enim audimus et
discimus *Matth.* v, 44 : «Diligite inimicos vestros,
benefacite his qui oderunt vos, et orale pro per-
sequentibus el calumniantibus vos, ut sitis filii
Patris vestri, qui in coelis est, qui solem suum
oriri facit super bonos et malos, et pluit super
justos et injustos. » Ita Christi vocatio ex Saulo
fecit Paulum, id est, ex inimico amicum, ex per-
secutore prædicatorem, qui proinde hac Christi
doctrina et grati imbutus, Judæos hostes suos
juratos adeo dilexil, t optaret pro eis fieri ana-
thema. Judæi ergo fidere poterant et debebant
se suamque salutem Paulo, quem tamen ipsi
suum et judaismi hostem inlernccinum aestima-
bant. Cui enim f .it et credit Christus Deus nos-
ter suam fidem, sanguinem, Ecclesiam, Sacra-
menta, cur non fidat homo ? Hinc et Romanis ita
scribit, ac de inimicis præsc ibit cap. xn, 20: a Si
esurierit inimicus tuus, ciba illum; si sitit, po-
tum da illi : hoc enim faciens, carbones ignis
congeres super caput ejus.» Charitas Christi ergo
adeo potens est, ut omnes inimicitia' fibras ex
animo evellat, et inimicum amico plane reconci-
liet, imo inimicum inimicitiam deponere, et ami-
cum esse cogat. Charitas itaque est philtrum ex-
cantans inimicitiam, et incantans amicitiam. Vis
inimicum vincere, et facere amicum; vis inimi-
ciam occidere, et amicitiam'vivificare? bnefac
inimico, nec cessa donec ejus hostilitatem incen-
sa tua charitate incenderis et consumpseris. Præ-
clarè S. Gregorius NazianzôDUS in *Tetrastichis* :

Hoste ab tpsomci commodum quoddam lego;
Hinc namque vno cautius, ne me queat
ls criminari.
Sit hoc et illis munus nbs te. quod nihil
Luant acerbi. Sic cos reddes bonos;
Est namque leni munus amplum lenitas.

Denique sicut œs, licet natura sua semper æru-
ginct, lamen si oleo perungatur, vi olei fit ut
non æruginel, leste Plinio lib. XXXIV, cap. ix:
aie pariter licet ex vilio naturæ corrupte liat, ut
inimicitia semper amaros exhalet rancoris spi-
ritus et motus instar æruginis,tamen per gratiam
Dei, quæ urtar olei mentem serenai, impinguat,
exhilarat, idipsum impediri potest; præsertim

cum gratia Dei subinde omnem inimicitiam fun-
ditus ex animo tollat. Quare tunc inimicitia, nipote
jam stirpitus eradicata, æruginare, et virus su®
aversionis suppullulare el progerminare nequit
Igitur cum id constat libi, inimicum scilicet om-
nem ex «mimo inimicitiam per gratiam Dei ex-
stirpasse, planeque ten tibi quam Deo concilia-
tum, merito ei fidere potes el debes. Ita David
confisus fuit Amas® duci exercitus Absalomi
hostis sui, ac Abner duci exercitus Isboseth lillii
Sauhs, hostis pariter sui, dum utrumque militi®
su® præfecit, in ejusque manus et se et tola Is-
raelis castra collocavit, ll fteg. xvn, 25, collato
cum cap. XIX, 13, et II *Rûg.* m, 13.

Quid amarius, quid salsius maritet tamen hoc,
influentibus in se fluminibus dulcibus, dulcescit
ad plura stadia : quidni dulcescat in homine
amarities inimicitia, influentibus in eum amoris
beneficiis, et gratia divin® dulcoribus? Quid
homini inimicius serpente aspide? et tamen hic
amore et alimonia vincitur, fitque cicur et ami-
cus. Narrat Ubertus Magnus lib. XXV in aspide:
In Ægypto, inquit, alebatur aspis, erakpie cicur.
Cum autem catuli ejus, heri el altoris sui filium
momordissent, et instillato veneno necassent;
irata mater, aspis scilicet, catulos beneficii im-
memores, vel potius per teneram ælatem inscios
et ignaros, omnes ad unum occidit.

Tropologice, non credas inimico animæ tuæ inimico
in ælernum. Hic inimicus est dæmon, mundus et *Dltn*
caro, sive concupiscentia : ne unquam credas n ®l n-
diabolo, quia mendax est ; nec mundo, quia fal- dtoduæ.
lax ; nec carni, quia salax est : si eis credis, hosti
tuo credis : «Caro enim concupiscit adversus spi-
ritum, spiritus autem adversus carnem,» *Galat* v,
17. Quocirca caro instar ieris semper æruginat
nequitiam, puta motus ine, rixæ, cœdis, gula»,
libidinis, etc., qui occidunt animam. Hæc est Cenca-
causa scelerum, quod scilicet concupiscentiam migi-
nipote nobis innatam, et ex anima nostra pro- °*u
deuntem, censeamus esse amicam, cum sil hostis
capitalis : hinc passim homines eam , ul amicam
sequuntur, ejusque motus el impulsus per omnia
adimplent. Remedium esi, ul internoscas motus
rationis, et motus concupiscenti®, licet iu spe-
ciem blandos, certo scias tuos summos esse ini-
micos. Cum ergo exsurgit in te motus ir®, gu-
l®, etc., consulo rationem; si illi adversantem
videris, illico inimicum esse proclama, contra
eam te obarma, eique totis viribus resiste. Hoc
est quod ait S. Petrus *epist.* I. cap. ii, II : «Obse-
cro vos tanquam advenas et peregrinos, abstinere
vos a carnalibus desideriis, quæ militant adver-
sus animam. » Quare casiis assidue studendum
est carnis el corporis mortificationi; sicut enim æs
politum facile rursus æruginat, sic corpus licet
purgatum facile ad impura desideria redit. Quare
licet inedia el assiduis vigiliis robur amiserit,
semper suspectum habe, et custodi te ab illo;
nam si ad dexteram tuam ut amicus sederit, ette

sibi fidentem viderit, dum minime putabis, incautum te al) illa castitatis el puniatis sublimitate dejiciet.

Rursum Rabanus hæc omnia adaptai hærcsi et hæreticis. a Illi enim, inquit, veri sunt inimici, quorum doctrina plena est rubigine erroris el nequitiae. Sermo enim eorum ut cancer serpit, et ideo non debet eis credi in teternum, etiamsi se humiliantes fingant esse fideles el Catholicos; quibus in nulla parte debemus consentire, nec potestatem in nobis tribuere, quam significat dextera, nc forte nos a loco nostro, id est a statu reclae fidei, amoveant. Inquirunt enim cathedram nostram, hoc est, doctrinam sua malitia student subvertere. »

CnnrrT Porro Siracidi concinit Ben-Sira, *Alphabeto* I, 6. 7. d. Qui honorat eos quibus despectui et ludibrio est, similiter facit ut asinus, qui inservit ei a quo cædittir. Et mugis illud Hehræorum: «Qui honorat hostem suum, tandem moritur manu ipsius.» Exemplum dat Scholiastes Achab regem Israel, qui honorans Benadad regem Syria?, ab eo postea interfectus fuit, III *Ileg.* cap. XX, 42, et cap. xxn, 31; et Saul, qui pepercit Agag regi Amalee, a quo postea, inquit, descendit Aman ille impius, qui llebrmuni nomen delere studuit si b Assuero, sed prohibitus est ab uxore ejus Esther. El illud Comici: «Qui amat cui odio ipso est, bis facere stulte dico: laborem inanem ipso capit, el illi molestiam affert.» Cleo'i enes rogatus, quid oporteret bonum regem facere, respondit: «Amicis benefacere, inimicis vero male.» Verum corrigens illud Aristo: a At quanto, inquit, praestantius est amicis benefacere, et ex inimicis reddere amicos? n Ha Plutarchus in *Laron*. Utique hire non Judaica, non Pagana, sed Christiana est vox. Similis Cleomenis fuit sententia Pompeii, quam sapientius, ut Aristo, correxit Julius Cæsar. Sic el Soorates Croesum interrogavit, «Quid esset maximum et pretiosissimum ex regno consecutus?» Cui Cursus: «Ut hostes ulcisceretur, et amicos beneficio officeret.» Verum corrigens hoc Socrates: a Mullo melius, inquit, fecisses, si et illos tibi amicos ascivisses. » Ha refert Maximus serm. 6. Avorum memoria cum Laurentius Hungarhe Palatinus diceret, imprudenter agere Sigismundum Imperatorem, qui victis hostibus non solum vitam el opes relinqueret, sed etiam inter amicos reciperet extollerelque: a Tibi, inquit Sigismundos, videtur utile inimicum occidere, neque enim mortuus bellum excitat. Alego inimicum occido dum parco, et amicum facio dum extollo.» Ita Panormitanus lib. III *De Gestis Alfonsi*, ubi el addit idem fecisse ipsmnet Alfonso.

vm.fi, H. Et st hoilutus vadat curvus (quasi tibi supplex et Venerandus; perperam pro *curvus* aliqui legunt *mus*), adjicb animum tuum, et custodi rs ab illo, — Pro *adjice* perperam Complu-

tenses legunt, *abjice*; Græce enim est *Irfçw*, id est, appone, adjice animum, hoc est, *adverte*, ut vertit Tigurina, quod Itali dicunt, *sta in cervello*; Syrus, *etsi obedit tibi, et ambulat coram te cumis, da cor tuum ad timendum ab eo*. Causam subdunt Græca dum hunc versum addunt, quem non habent Latina, *et eris ei tanquam (pii absterseris speculimi, et cognosces quod non in finem deposuit aru-yinem, q. d.* Diligenter advertas, videbis temporaneam et lictam esse ejus humilitatem, quodque exterius tantum nequitiam et malevolentiam deposuit, interius autem adhuc ejus reliquias et radices servet: perinde ac cum abstergis speculum, exteriorem tantum ejus superficiem abstergis, interiorem autem non abstergis, ex qua suo tempore solitam effundet æruginem; olim enim fiebant specula ex a*re, quæ proinde æruginem contrahebant, uti dixi *Exodi* xxxvm, 8 Syrus alia phrasi, sed eodem scopo et sensu vertit, *esto illi sicut revelans secretum, et cum poterit ad demolitionem tuam, cognosces finem odii ejus*, quia demolietur te.

Alludit ad *Proverb*, xxvi, 25: «Quando submiserit vocem suam, no credideris ei: quoniam septem nequitiae sunt in corde illius.» Simile est istud Senecæ in *Proverb*: a Inimicum quamvis humilem docti est metuere. »

12. NOX STATUAS ILLUM PENES TE, NEC SEDEAT AD V Dexteram tuam, ne conversus stet in loco tuo, NE TORTE CONVERSUS IN LOCUM TUUM, IMQIIIIAT CATHEDRAM tuam. — Ita legit Jansenius et alii; sed cum Romanis dele rò *ne conversus stet in loco tuo*. Sin illud legas, est metathesis. Prior enim pars posterioris versus combinanda est cum priori parti? prioris versus, posterior cum posteriore, quod sæpe fit in rhythmis. Græca enim et Syrus sic hæc combinant, *ne statuas ipsum juxta te, nequando te subvertat, et in locum tuum subeat: ne colloques ipsum ad dexteram tuam, nequandn qurrral occupare sedem tuam*. Statuere aliquem penes se, est illi favere, illum protegere; collocare ad dexteram, est cum sui honoris participem facere. Sensus ergo Nostri est, 7. d. Ne statuas illum penes te, ne conversus insurgat contra te, teque dejiciens, locum tuum occupet, in eoquo consistat. Nec sedeat ad dexteram tuam, nc conversus in te cathedra tua te deturbet, ipseque in illam insiliat. eamque solus occupet, 7. d. Noli inimicum, etsi se simulet amicum, facere consortem lui honoris et gradus, quia te excluso illum invadet, solusque obtinebit. Unde subdit;

Et IX NOVI SSI MO AGNOSCAS VERBA MEA, ET IN SERMONI BUS miis stimi Li nis. — Græce id est, pungaris, compungaris; Tigurina, *discrucieris*; Syrus vertit, *mireris*, uStimuleris» ergo, id est crucieris nm rore et pernitentia sera, quod hæc precepta mea, licet praTiioniliis, non servaris, quodque tibi ipsi tua nimia, facilitate et credulitate hanc calamitalem accersiveris. Græci codices nonnulli hoc loco hunc interserunt versum;

ir Jteccatum ne conduplices; nain in uno non eris innocens. » Verum eum deleni Græcl Compluleni-
 <e% Latini et Syrus, be dexterre symbolis plura dixi Col/oxs. m, l, et plura dicam *Proverb.* m, 13.

13. Quis miseribitur (male quidam legunt, *medebitur*; Græce enim est Mwrt» id est, ut Syrus, muercbftur) incantatori a serpenti precesso, et OMNIBUS QUI APPROPRIANT BESTIIS (GWCC id est feris)? et sic qui conitatur cūm viro iniquo, it obvolutus est in peccatis ejus :—male aliqui legunt suis; rquieto 71/lis *miseribitur*, 7. d. Nemo, quia ipse sibi hoc malum per malorum consortium accersivit. Pro *obvolutus*, Græce est id est, qui admiscetur, commiscetur peccatis «hoO, id est ejus, puta iniqui, hoc est, qui ejus maleficiis et cædibus miscetur et conspergitur, ut inter alios ipse quoque ab eo caedatur. Sic Üioscorides lib. I, cap. XXV, vocat rj/iTCpupoiW atinan id est, gummi sanguino subactum, sanguine conspersum. Sensus est, 7. d. Sicut commiseratione dignus non est incantator familiariter versans cum serpente, si ab eo mordeatur, quia scit, et scire ne cavere debet serpentis malignitatem et virilientiam, et tamen pnescius veneni temere ad eum accedit, quasi eum incantaturus. Rursum sicut commiseratione dignus non est, qui approprians form, V. g. urso vel leoni, ab eo Peditur vel laniatur, quia præsciebat hanc ursi feritatem, unde ab eo cavere, nec ad eum propius accedere debebat: sic pariter commiseratione dignus non est, qui comes est iniqui, puta inimici, qui se simulat amicum, si peccatis ejus obvolvatur, id est, si per peccata ejus et maleficia per nequitiam et dolos nullis malis et æumnis involvatur et implicatur, imo obvolvatur et obruatur. Unde Syrus vertit, 7ms *miseribitur incantatori quem mordet serpens, aut cuicumque qui appropriat bestiis? (ia omnis qui communicat viro iniquo, non propter terribi dome accendatur ex eo ignis, odii et maleficientia)*, caliimniie vel cwdis, quo communicans pariter conflagrabit et peribit.

Porro cpī versatur cum iniquo, non tantum mena, sed et culpa ejus sæpe involvitur. Nam ut dicitur 28, *Quasi*.], can. 12 : « Siepe malorum consortia etiam bonos corrumpunt. quanto magis eos qui ad vilia proni sunt? Nulla igitur ultra communicatio sil Hcbræis ad fidem Christianam translatis, cum iis qui adhuc inveteri ritu consistunt, ne forie eorum participatione subvertantur. » Quare sicut incantator morsus a serpente vel fera, cum qua familiariter agit, non est commiseratione dignus: sic nec qui in societatem malorum seipsum insinuat, et cum illis in peccatorum ferditate communicat. Uree justa est pœna audacis et temerarii, qui in periculum se conjicit; ergo si pereat, sibi imputet. Quod enim de Deo dixit Psaltes, idem homini adaptes : « Cum sancto sanctus eris, et cum viro innocente innocens eris, et cum electo electus c\$, et cum perverso pervelleris, » Quoniam, ut ait S, llierony*

mus, epist. 7 ad Cartam; « Proclivis est malorum æmulatio, et quorum virtutes assequi nequeas, cito imitaris vitia, » Unde Hugo *be Institut, novit*, cap. y : « Qui, inquit, cūm pejoribus conversari appetit, satis se esso vita depravatum ostendit, » Quocirca S. Basilios, Admon. ad *filium spiritualementem*: a Perfectionum virorum, inquit, consortio frui, etc. Verba erum vitæ sunt verba illorum, et incolunitas animæ iis qui ea libenter audiunt. Sicut enim sol oriens effugat caliginem, ila Sanctorum doctrina a sensibus luis expellit tenebras. »

Apposite livorem et inimicitiam comparat serpenti et teris, quæ non nisi feritatem, fraudes, virulentiam spirant. Tritum est illud : < Homo homini Deus, homo hominifera. »

Mystice Palacius : Diabolus, inquit, est hosti*, noster cum amici Dei sumus; at nobis recon. → liatur, dum peccamus. Si ergo te sui) specie boni adoritur, tunc cave, adverte et advigila, ne forte te tuo loco, quem Deus tibi paravit in cœlo, deturbet; diabolus enim est serpens et draco antiquus, ac leo sævissimus, qui non nisi hominis perniciem sitit. Quare qui ad illum accedit, commiHeratione non est dignus, quia sciens et prudens se exitio exponit.

Denique perperam Gratianus De PœniL, dist i, canone 58 *Importuna*, ex hoc loco probat quædain peccata esse irremissibilia, aut ex magnitudine peccati, aut ex gradu officii; quia, inquit, legitur: « Quis medebitur incantatori vulnerato a serpente? » perperam enim legit *medebitur*, pro •rebitur. t) autem 7m* *miseribitur* lanium significat eum commiseratione non esso dignum; Deus autem sua infinita clementia etiam indignorum miseretur.

IL Una hora permittit tecum : si autem declinaveris, non supportabit, — id est, non tolerabit te, tuam sortem, declinationem et adversitatem. Græce id est *non pmevenibit*, q. d. Iniquus, puta falsus amicus, hora prosperitatis permanebit locum; si autem a prosperitate decimaveris, et decideris in adversitatem, v. g. ex abundantia in inopiam, ex splendore in obscuritatem, ex gloria in ignominiam : in tua amicitia non perseverabit, sed te derelinquet instar hircinidum, quæ vere advolant, hieme avolant. Ver enim symbolum est prosperis fortune, hiems avor^T. Unde Seneca : « Falsus, ait, amicus cum fortuna venit, cum fortuna recedit. » Gr/ncusComplutensium habet, *per horam permanebit tecum in statione justa; si autem declinaveris non tolerabit; Tigurina, hora spatio justa in statione permanebit apud te; nec si tnchnent rts tua, perdurabit*. Forte alludit ad stationes et excubias militares, 7. d. Sicut miles in statione castrensi excubat per horam, ea finita abit, et alteri cedit locum, quasi oflcio suo perfunctus : sic et falsus amicus per horam prosperitatis manebit tecum; ea finita quasi statione sua perfunctus, abibit, teque deseret, Vocat *stationem justam*, id est, juste et æqua*

liter in quatuor horas sive vigilias distributam : quisque enim miles per horam primam vigilans, id quod sui juris et officii erat, præstabat ; tantumdem faciebat alter vigilans per horam secundam, et alter per tertiam, *et* alius per quartam ; sicque erat æqua et justa temporis ad vigilandum inter milites distributio, nec quis queri poterat se plus aliis gravari, quia quæquale vigilandi cuique erat tempus assignatum, puta hora ; sic statio justa falsi amici est hora et tempus prosperitatis, ac proinde ea finita abit, finitque amicitiam. Syrus vertit, *quamdiu ingreditur tecum, non manifestat se suamque infidelitatem ; et si cecideris, non supportabis eum*, puta ejus impatientiam, querimonias, voluntatem abeundi, postulata imperitinentia, etc.

ver* <5. In labiis suis indulcat inimicus : et in corde suo insidiatur, ut subvertat te in foveam, — *q. d.* Labiis suis dulcia loquitur inimicus, at in corde amaras coquit insidias, quibus te in foveam, id est, in ruinam et exitium, præcipitet. Græce, *labiis suis blanditur hostis, et in corde suo consultabit de te in fossam evertendo* ; Tigurina, *tò yhixaint*, id est *indulcat*, permulta pene synonyma explicans, vertit, *labiis suaviloquentibus utetur inimicus, et assentabitur multa, bonisque verbis compellabit te, oculis quoque suis illacrymans, animo suo deliberat precipitare te in foveam* ; Syrus, *in labiis suis annuit inimicus, et in corde suo meditatur consilia profunda*. Sic Homerus ait de Nestore, quod meile dulcior erat ejus oratio. Divinius Psaltes Psal. xvm, It : « Eloquia » Dei pronuntiat « dulciora super melle et favum, » Et Salomon, Prov. v, 3 : « Favus distillans, ait, labia meretricis, et nitidius oleo guttur ejus ; novissima autem illius amara quasi absinthium. » Idem, cap. xvi, 24 : « Favus mellis, ait, composita verba. » Et sponsus ad sponsam Cant, iv, t0 : a Favus distillans labia tua, mei et lac sub lingua tua. n Hinc tropologice infert Palacius : « Sic igitur caro nostra, inquit, inimicus noster est, etiamsi dulcia verba dicat, etiamsi lacrymas fundat, minime ei est adhibenda fides : insidiatur enim, ut nos in sepulcrum inferni conjiciat. Quid de tentationibus diaboli dici poterit ? nam homicida est qui non satiatur sanguine nostro. »

ViTv u. 16. In oculis suis lacrymatur inimicus ; et si invenerit tempus (Græce id est, occasionem et opportunitatem), non satiabitur sanguine, — *q. d.* Non tantum licetis verbis, sed et oculis blanditur inimicus : iis enim illacrymal fingens se mire dolere de inimicitia preterita, aut de adversis tibi occurrentibus ; sed data opportunitate nocendi in te hostiliter irruet, teque conficiet, adeo ut sanguine tuo quem sitivit, expleri et satiari nequeat, donec lotum effuderit, teque interemerit ; quin et post necem in tuum cadaver, sepulcrum, famam, sobolem, familiam sæviet, et vehit leo grassabitur. Syrus, *etiam ab ondis suis descendere facti lacrymas ; si invenerit sibi locum, non satiabitur*

sanguine. Magna vis fallendi est in fictis lacrymis : hæ enim solent veri doloris interni esse indices et testes : unde plerique vim sibi afferre nequeunt, ut lacrymas fundant, nisi ingens dolor eas excutiat. Violentæ ergo valde sint oportet fallaces lacrymæ, præsertim in viris : nam feminæ lacrymas in manu habent. Sic impius Ismael ibat incedens et plorans, itaque decepit octoginta viros, quos illico obtruncavit, *Jerem. xli, 6*. Hic verum est vetus dictum : a Columbæ oculus in serpentino corde. »

Mystice, hanc sententiam nonnulli adaptant peccatoribus, qui quandoque a Deo per conciones et inspirationes excitati compunguntur et lacrymantur ; sed mox dum redeunt ad socios, ludos, convivias, etc., relabuntur ad pristina vitia, quasi dicas : 'u, o peccator, tu, o inimice Dei, lacrymatus es, et deflesti miserum animæ tuæ statum ; sed dum post fletum et poenitentiam peccati opportunitatem reperiebas, iterum ei immergebaris, factus canis reversus ad vomitum, et sus lota in volutabro luti : idque solito ardentius et petulantius, adeo ut ejus deliciis et illecebris te satiare non posses.

17. ET SI INCURRERINT TIBI MALA, INVENIES EUM verum. it. illic priorem, — non ad ficte condolendum, ut Jansenius opinatur, sed ad vere nocendum tibi. Hæc enim cohærent cum eo quod præcessit, *non satiabitur sanguine, q. d.* Si in mala incideris, inimicus te præveniet, priorque illa suscitabit, vel suscitata augebit. Inde Græce est, *et tibi mala acciderint, repcriescum ibi priorem te* ; Syrus, *si occurrerit tibi malum, invenies eum tibi, tanquam hominem adiutorem*.

18. In oculis suis lacrymatur inimicus (ita hæc verum. il. verba posita vers. 16, hoc loco repetunt Romana, etsi Jansenius et alii ea hoc loco expungenda censeant), et quasi adjuvans suffodiet plantas tuas, — *q. d.* Finget se velle te adjuvare, ideoque lacrymabitur quasi condolens tibi, sed occulte te ruere faciet et prosternet ; perinde ac qui sub plantis alicujus terram suffodit, facit ut ille corruat in fossam sibi suppositam. Noster legit, id est *suffodiet* ; jam legunt,

id est *subsecabit plantas tuas*. Ila Romana. Alii, *occulte caedet* ; alii, *pertundet plantas tuas*, id est *supplantabit et dejiciet te* ; enim idem est quod sacrifico, vel venam incido, item sisto, inhabeo, retraho, supprimo. Unde Tigurina vertit, *per speciem hominis opitulaturi calcem tuam inhibebit* ; Vatablus, *enervabit* ; Syrus, *quaret subvalere calcaneos tuos*. Quid deinde sit facturus subdit, dicens : « Caput suum movebit, » etc. Tales sunt lacrymæ meretricum, quæ amicas se simulant, cum sint inimicissimæ. Unde Ovidius *De Remediis amoris* :

Nec puellarum lacrymis movear, caveto ;
Ut lierent, oculos erudiere suos.

Verum, ut vulgo dicitur : « Lacryma nil citius

Crocodili arescit. » Nimirum sunthæ *lacrymæ* crocodili. Ferunt enim crocodilum conspecto procul homine lacrymas emittere, atque eundem mox devorare.

Alii tradunt crocodilum devorato reliquo corpore, caput lacrymis effusis macerare, ut iis findat cranium, ac medullam cerebrumque pariter devoret, quo summe delectatur. Tales fuere lacrymæ Bassiani Imperatoris apud Elium Spartianum : « Lacrymabatur, inquit, quoties aut mentio fieret, aut imagines videret Gete fratris quem occiderat. » Sic Ismael, simulans se plorare ob urbis et templi cladem, occidit Judæos eandem plorantes, *Jerem.* xli, 0. Sic mulieres se ferentes speciem pietatis, lacrymarum et devotionis, decipiunt simplices, cosque in errores, superstitiones, libidines aliaque scelera inducunt. Tales sunt Hussite illi in Bohemia, qui, quoties suis occurrunt, lacrymanlur: nimirum sunthæretici flentes, sicut nonnulli sunt ridentes : olim fuere flagellantes, nunc potius sunt voluptuantes : omnes sunt insidiantes, quia hypocrite.

19. Caput sulm movebit, et plaudet manu, et multa susurrans commutabit vultum suum, — *q. d.* Propter gaudium quod te inimicum suum soppiantari, quod tantopere desiderabat, nictabit capite, manibus plaudet, et occulte inulta immurmurans, quai palam proloqui non audet, vultum a ficta prius tristitia in lætitiā commutabit, ac pro tristi lætium hilaremque ostendet. Nam, ut ait Quintilianus lib. XX, cap. m : « Præcipuum in actione, sicut in corpore ipso, caput est. Nam et dejecto humilitas, et supino arrogantia ; et in latus inclinato, languor ; et præduro ac rigente, barbaries quædam mentis ostenditur. »

Pro susurrans, Græce est : quod aliqui vertunt, *garriet*; Tigurina, *motabit caput suum, plaudetque manibus, et sparget rumores multos, vultumque suum immutabit*; Syrus, *capite suo motus (nictus) facit, et annuit manu, et valde mussitat, et invertit faciem suam.*

Tropologice, hæc obvenient peccatori in hora mortis et iudicii. Tunc enim diabolus, qui in hac vita blanditur, ei insultabit, cumque accusabit, et a Christo damnatum hetus, plaudens, subsannans et cachinnans abripiet in tartara. Memorabile æque ac horribile est, quod de plausu dæmonis, et planctu Udonis Praesulis Magdeburgensis scribunt, anno Domini 940, Naclerus vol. III, *gener.* 43; Fulgosius lib. IX, cap. xu; Canisius lib. V *Hariolis*, cap. x. Audiant eum et paveant peccato-

res. Cum enim Udo impure vivens, dæmonique obsequens cœlitus hac voce : a Udo, Udo, cessa a ludo, quia lusisti satis, Udo, » admonitus, nihilominus in impuritate persisteret, raptus est ad tribunal Christi, coque jubente a S. Mauritio capite, plexus. Mox animam ad tartara rapuerunt dæmones, camque ludibundi et exultantes obtulerunt suo principi Lucifero. Lucifer ei surrexit, salutans eam verbis pacificis in dolo : « Bene, inquit, venisti, o princeps, et fautor, et dilatator regni nostri. Ecce parati sumus tibi et omnibus nostris fidelibus pro meritis vestris reddere talionem. Cumque ille obmutesceret, Satan assistentibus ait : Fatigatus est ille, noster dilectus huc veniendo ; et ideo placet ut consoletur : date ergo ei manducare. Illo autem renuente et caput averte, crudeles ministri ejus bufones et serpentes violenter illi ingesserunt, et liquorem sulphureum postmodum infuderunt. Adhuc illo non loquenle, Satan præcepit dicens : Ad balneum deducatur, et post horam illico reducatur. Et ecce non procul erat puteus cooperculum habens. Quo ablato, flamina vorax usque ad cælum erumpebat; quæ non solum arbores, et montes, et lapides, sed etiam aquam juxta manantem, velut stipulam consumebat, hi quem infelicem illam Udonis animam præcipitaverunt, et postmodum extrahentes in modum ferri candentis totam igneam suo principi detulerunt. Qui subridens: Nonne, inquit, balneum suave habuisti, o princeps? Tunc, Udo damnatum se omnino videns, coepit blasphemare et dicere : Maledictus Satan, tu, et omnis familia tua, et omne imperium tuum. Maledictus Deus qui me creavit, maledicta terra quæ me portavit, maledicti parentes qui me genuerunt, et maledicta omnis creatura quæ in cœlo et in terra. Tunc omnes dæmones una cum principe suo coeperunt manibus plaudere, et dicere : Vero dignus est iste manere nobiscum, quia peropliue scit officium nostrum. Mittatur ergo nunc ad principalem scholam damnatorum, ut videat, audiat, sentiat et discat amplius, indeque non exeat in sæcula sæculorum. Vix verba finierat, et ecce unanimiter in odiosam illam creaturam irruerunt, camque tam impetuose in tartareum illud barathrum jactando immerserunt, ac si cælum et terra, et omnes montes mundi hujus ad invicem quaterentur. p Qui hæc legis. Udonis exemplo sape, et blandas dæmonis suggestiones, quasi capitalis hostis insidias cave.

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Docuif rap. xi, rcrs. 31 ct seq., cavendum a dolosa: inde cap. xn monuit beneficium conferendum pio, non impio, nec credendum inimico, etiamsi reconciliationem simulet; nunc idem argumentum prosequitur, docef</ue cavendum a consortio polentum et divitum, ideoque superborum; inde, nrs. 12, dat monita, quomodo si quis ub cis vocetur, aim eis agere debeat. Denique, vers. 18, docet conversandum esse cum aqualibus: amicitiam enim et familiaritatem esse debere inter aequales ct similes, tum monlitis, tum opibus: talcs autem non esse divites et pauperes, quorum proinde dissimilem sortem et mores per varias comparationes ct antitheses demonstrat. Summa, toto capite docet quam damnosa sint opulentorum ct magnatum commercia.

1. Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea: et qui communicaverit superbo, induci superbiam. 2. Pondus super se tollet, qui honestiori se communicat. Et ditiori te no socius fueris. 3. Quid communicabit cacabus ad ollam? (piando enim se colliserint, confringetur. 4. Dives injuste egit, et fremet; pauper autem læsustacebit, o. Si largitus fueris, assumet te: et si non habueris, derelinquet tc. 6. Si babes, convivet fecum, ct evacuabit te, et ipse non dolebit super te. 7. Si necessarius illi fueris, supplantabit tc, ct subridens spem dabit, narrans libi bona, et dicet: Quid opus est tibi? 8. Et confundet te in cibus suis, donec te exinaniat bis, et ter: el in novissimo deridebit tc: cl postea videns, derelinquet te, et caput suum movebit ad tc. 9. Humiliare Deo, ct exspecta manus ejus. 10. Attende no seductus in stultitiam humilieris. 11. Noli esse humilis in sapientia tua, ne humiliatus in stultitiam seducaris. 12. Advocatus a potenliore discede: ex hoc enim magis te advocabit. 13. No improbus sis, no impingaris; et ne longo sis ab eo, no eas in oblivionem. 14. Nc retineas ex æquo loqui cum illo, nec credas nullis verbis illius: ex nulla enim loquela lentabit te, et subridens interrogabit tc de absconditis tuis. 15. Immitis animus illius conservabit verba tua, et non parcet do malitia et de vinculis. IG. Cave tibi, ct attende diligenter auditui luo: qppniam cum subversione tua ambulas. 17. Audiens voro illa quasi in somnis vide, el vigilabis. 18. Omni vita tua dilige Deum, et invoca illum in salute tua. 19. Omne animal diligit simile sibi: sic et omnis homo proximum sibi. 20. Omnis caro ad similem sibi conjungetur, et omnis homo simili sui sociabitur. 21. Si communicabit lupus agno aliquando, sic peccator justo. 22. Quæ communicatio sancio homini ad canem? aut quæ pars diviti ad pauperem? 23. Venatio leonis, onager in eremo: sic et pascua divitum sunt paupo*res. 24. El sicut abominatio est superbo humilitas: sic cl exeeralio divitis pauper. 25. Dives commotus confirmatur ab amicis suis: humilis autem, cum acciderit, expelletur et a nolis. 2G. Divili decepto nulli recuperatores: locus est superba, et justificaverunt illum. 27. Humilis deceptus est, insuper et arguitur: locutus est sensate, et non est datus ei locus. 28. Dives locutus est. et omnes tacuerunt, ct verbum illius usque ad nubes perducent. 29. Pauper locutus est, et dicunt: Quis est hic? et si offenderit, subvertent illum. 30. Bona est substantia, cui non est peccatum in conscientia: ct nequissima paupertas in ore impii. 31. Cor hominis immutat faciem illius, sive in bona, sive in mala. 32. Vestigium cordis boni, el faciem bonam difficile invenies, el cum labore.

W.J. < Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea : et QUI COMMUNICAVERIT SUPERBO, INDUIT SUPERBIAM. — *El*, id esiste, vel simili modo. *El* enim llebrreis est nota comparationis, quia nectit similia, hinc idem valet quod sic, uti videre est passim in Proverbiis. Unde Græca pro *induet superbiam*, habent, ax£, id est, *assimilabitur*, vel *similis fiet d*, puta superbus fiet cum superbo, et sic legit S. Athanasius tractat, *be Virginità* Syrus, *qui accedit ad picem, ipsa adhaeret manui ejus; et qui communicat iniquo, induit mores ejus, q. d.* Sicut pix contacta manui tangentis adhæret, eique partem sui applicat et agglutinat : sic et Iniquitas, qualis maxime est superbia superbi, adhæret eam tangenti, cum eoque conversanti, illicque partem sui applicat et agglutinat, atque per eam, velut picem, eum maculat et inquinat, tum in fama, tum in conscientia : famam enim infamia dedecorat, conscientiam peccato, eoque capitali et gravi conspurcat. Exemplum est in Lucifero, qui superbiam suam omnibus suis angelis affricuit; et in Adamo, qui eandem in omnes posteros transfudit : hinc tanta ruina angelorum, reque ac hominum.

Porro apposite vitium, præsertim superbia, comparatur pici • primo, quia utraque colore alro J secundo, utraque viscosa est, seque aliis agglutinat et affricat; tertio, utraque gravis est (ioŕj8 et fetida • quarto, pix ardens fumosa est, sic et superbia. Denique superbos manet ignis gehennæ, ardens pice el sulphure. Unde Isaias cap. xxxiv, vers, 6 : « Convertentur, ait, torrentes ejus in picem, el humus ejus in sulphur; et erit terra ejus in picem ardentem, » Vide Apoc. XXI, vers. 8. Hinc el pix non est aliud quam combusta» resime fluxus, ul ait Pliniuslib, XXIII, cap. i. Causa, cur prie creturis vitiis superbia se affricot communicanti cum superbo, esi tum proclivitas natura» corrupta! in eam, ac innatus homini amor excellentia*; lum quia superbus tumet turgelque spiritu elationis, eumque ore el gestu, totoque corpore exhalat : itaque eundem efficaciter aliis aspirat, perinde ac poste laborans, quia ardentem cillat spiritum; hinc eo slatini vicinos inficit, pestemque suam aliis afflat, de quo mox plura. Adde quod superbus videatur esse generosus et magnanimus, itaque se vocet, et a suis vocetur; unde fastus ejus amatur quasi virtus, non vilium : in gula vero, libidine, ira, etc., manifeste se prodii vitium, quod virtutis speciem sibi obtendere nequit : unde mox ut appareat, omnes illud horrent el fugiunt.

Anlistrophre Sjracidi sunl gnomi!» Philosophorum: Plutarchijib. *be Libens educandis*: aSi juxta claudum habiles, subcluudicarō disces ; » Ile Eludi :

Ovidii :

Dum expectant oculi læsos, læduntur et Ipt1;
Multaque contribua In milione nocent.

Quærit Aristoteles in *Problem.*, sect. 7, Quæst. iv, tioní-n
cur lippientibus oculis unius, vicinorum oculi
lippire incipiant; ac respondet : « Quoniam ocu- lippi,
lus pars nostri corporis mobilissima est, cretera- car?
rum maxime omnium rei sibi objectre similis
reddi potest : quippe qui facile moveatur al) eo
qui moveat ; itaque fit ul, cum perturbatum aspi-
cit oculum, facile ipse etiam perturbetur. » Simili
modo in homine mobilissimus est oculus celsi-
tudinis et superbire, ul, si cujuspíam exemplum
ipsum moveat, illico sponte sua moveatur ad su-
perbiam. Idem, *Quast.* II, quæril cur oscitante
uno vicini illico oscitent; ac respondei, quoniam
oscitatio in ilk parte fit, in qua residet memoria,
cujus sensus tenon imus est : quare cum oscitan-
tem aspicimus, illico oscitandi imaginatio el cu-
pido excitatur, ul nec cogitantes oscitemus. Sic
tenerrimus est in homine excellentia» sensus, et
memoriam superbiendi vellicat qui superbit :
quare dum quem vana superbire aura oscitantem
cernimus, illico eadem oscitamus et ipsi. Idem
rursum, *Quast.* IV, quæril cur labes, pestis, sca-
bies appropinquantibus afficetur, non autem fe-
bris, hydropsis, slupor, etc.; ac respondet quod
scabies in extuna corporis superficie oriatur et
glutinosa sit; quo til ut tangentem slatim inficiat,
eique se affriect. Tabes autem et pestis spiritum
aeremque vitiant : a Qui autem appropinquare il,
talem profecto spirilum Inibit, qualem reger ille
reddidit. .Egrotat igitur, quia mortiferum est
quod spiritu trahit. »

Sicut ergo morbi qui a spiritui corrupto nascuntur, ut pestis, illico vicinis sui contagium aspirant, eo quod spiritus facile ab uno in vicinum trajiciatur : sic pariter res sese habet in convictu et conversatione superborum. Superbus enim in incessu, vestitu, verbis, non nisi fastum spirat, ideoque hunc spirillum efficaciter aliis qui secum versantur, aillat : a Morum ergo scabiem affricat convictor convictori; et : « Balbutire discit quisquis assidue cum balbo vivit. » p Plutarchus, tract. *be biscri. amici et adulatoris* : Tanta, ait, est vis consuetudinis, ut imprudentes etiam imitemur vitia eorum quibuscum vivimus; sicut Platonis familiares ejus latitudinem humerorum imitabantur ; Aristotelis amici ejus balbutieum exprimebant; Alexandri Magni familiares cervicis inflexum, et vocis in dicendo asperitatem effingebant. Causam dat Plato, lib, II *bc Legibus*: u Dum quis, ait. cum pravis hominum improborum moribus conflictatur, non odii, sed gaudet

magis approbans, quamquam velut per jocum reprehendit, somnians suam ipsius malitiam : tunc profecto necesse est ut similis evadat, gaudens utrumcumque gaudeat. »

Præclare Seneca, lib. Ili *De Ira*: «Sumuntur, ait, a conversantibus mores. Et ut quædam in contractos corporis vitia transiliunt, ita animus mala sua proximis tradit : ebriosus convictores in amorem vini traxit; impudicorum coetus fortem el siliceum virum emolliit : avaritia in proximos virus suum transtulit. Eadem c diverso ratio virtutum est, ut on ne quod secum habet mitigent : nec tam valetudini profuit utilis regio, et salubrius coelum, quam animis parum tinnis in turba meliorum versari. Quæ res quantum possit intelliges, si videris feras quoque convictu nostro mansuescere, nullique immani bestię vim suam permanere, si hominis contubernium diu passa est. » Sapientis hujus ævi vera est gnome : « Tales nos esse, qualia sunt quotidiana colloquia; tales evadere, qualia frequenter audimus. » Idem iudicium de lectione : quales libros legis, talis evades; si obscenos, obscenus; si tumidos, tumidus; si spirituales, spiritualis. Etenim lectio colloquium quoddam' se videtur.

Moral. Moraliter, discilicq jam consortia maloium sint cavenda, quia sibi s* miles, puta malos, efficiunt. Sic qui in monasterio vel congregatione versatur cum imperfectis et dyscolis, multas imperfectiones incurrit. Quæ e, si sapii, detractores, libertatis amantes, otiosos, tepidos fugiat ut pestes. « Proclivis est malorum imitatio, et quorum virtutes assequi nequeas, cito imitaris vilia, ait S. Hieronymus *epist.* 7. Et S. Cyprianus, lib. *De Spectaculi*: « Oculi nostri et aures custodiendæ sunt; cito enim in hoc assuescimus, quod audimus, scelere. Etenim vitiorum exempla oppugnant animum, impellunt, immutant, transformant: miraculo erit inter incendia vel non consumi, vel certe non incalescere. » Idem rursum : « Deplorandus ille status est, ubi jam non vitiis excusatio, sed auctoritas datur : nullum enim malum difficilius extinguitur, quam quod multitudinis consensu assentur, et excusatione blanditur. » Vere enim Seneca : « Insanientium multitudo insanix est protectio. » Denique S. Isidoros, *epist. ad Claudium ducem*, eum hortatur, ne cum hærelis colloquatur, etiam spe conversionis eorum : « Quia, inquit, qui tangit picem, inquinatur ab ea. » Et Nazianzenus in *Tetrastichis* :

Si frequens, ait, sis cum malis, eris malus.
Ne munus unquam sumas de manu mali :
Veniam suorum nam petit sic criminum.

Cori- Porro S. Bernardus, *serm.* 82 in *Cant.*, hanc
p ?\oi- 8nomcn adaptat animæ, quæ ex se coelestis, per
appetitum terrenorum facta est terrena et carnalis : « Cur non, ait, quæ immortalis facta est, similia sibi immortalia appetit et æterna, ut quod est, appareat, et quod facta est, vivat? Cæterum

contraria sapit et quærit, et mortalibus sese degeneri conversatione conformans, immortalitatis candorem quodam mortifera' consuetudinis piceo colore denigrat. Quidni mortalium appetitus immortalem mortali similem, immortalis dissimilem faciat? Qui tangit picem (ait Sapiens) inquinatur ab ea : fruendo mortalibus mortalitate se induit, el vestem immortalitatis incidente mortis similitudine decoloravit, non exuit. Evaxn attende, quomodo ejus anima immortalis immortalitati suæ gloria» fucum mortalitatis invexit, mortalia utique allectando. Liquid enim, cum immortalis esset, mortalia non contempsit et transitoria, contenta ribi similibus immortalibus et æternis? Vidit, ait, lignum quod esset pulchrum oculis, el aspectu delectabile, ac suave ad vescendum. » Hinc liquet quod, sicut corpus animæ est pix, affricans illi, quæ in se spiritalis est, omnes corporeas allectiones, cupiditates et miserias : sic pariter eidem animæ pix est honor, opes, delicia: hæc enim eam inquinant, faciuntque piceam, puta superbam, avaram, gulosam el luxuriosam.

2. POXDLS SUPER SE TOLLET, QUI HONESTIORI SE Ve . 1
communicat (honestiori, id est ditiori ; honestas enim vocantur opes, quia faciunt hominem in victu et vestitu honestum : est metalepsis et catachresis. Unde explicans subdit) : et ditiori te ne socius fueris. — Græca addunt, *et fortiori*, et ita legendum censet Jansenius; sic enim habent Græca, *pondus super te ne tollas, et fortiori te ac ditiori ne comunica. Super te*, id est, supra vires tuas, superans te. Unde Tigurina vertit, *ne suscipias onus supra vires tuas, ac proinde ne te ipsum adjungas potentiori te, aut ditiori* ; Syrus, *cum qui est honoratior te ne qumas, et ei qui est ditior te ne communices*. Multi ambiunt aulas et auras magnatum el divitum, ut eorum familiaritate honorati sint, ac dignitates, beneficia, officia et lucra captent. Verum Siracides hic sapienter idipsum dissuadet, quasi afferens *pondus*, id est, gravamen multiplex, quod in sequentibus per species enarrat. Amicitia enim el convictus, ut sit facilis el jucundus, debet esse inter pares. Unde illud Poetæ : « Si vis nubere, nube pari. » Præclare p.». Seneca in *Proverbiis* : a Si in clientelam, ait, felicitis hominis potentisque perveneris, aut veritas aut amicitia perdenda est. » Martialis, inter ca «quæ vitam faciunt beatiorum,» numerat «pares amicos, d Ubi enim sunt impares, superior vult dominari inferiori, ilique multa imperat quæ inferior præ metu et pudore recusare non audet; quare polius servus est quam amicus. Rursum ut in conviviiis, congressibus, consessibus, etc., æqueet decenter cum magnate compareat, necesse est ut in victu, vestitu, famulis, equis, rhedis, sumptus supra opes suas faciat, casque transcendat, itaque se exhauriat et depauperet. Hæc in sequentibus prosequitur Siracides.

Huc facit illud Senecm in *Troade* : «Grave pondus illum, inquit, magna nobilitas premit. Sic

Euclio apud Piantimi Megadoro diviti postulanti filiam suam tenuis fortuna in conjugem, respondet nolle se ut filia apud ipsum velut bovem, asinam agat. Sisyphus, Jovis ei deorum amicitiam ambiens, fingitur a Poetis ab iratis diis damnatus ad saxum jugiter volvendum. Quo symbolice significant eos qui potentum amici esse cupiunt, gravia in se expensarum, opprobriorum, servitutum, etc., onera suscipere. Hinc illud : a Procul a Jove, procul a fulmine. » Et illud Horatii :

Dulcis inexpertis cultura potentis amici :
Expertu» metuet.

Moraliter Rabanus : « Hæc, ait, juxta mortalitatem nos instruunt, ut semper humilia sectemur, quæ superba sunt penitus fugiamus, » ideoque divitum ac potentum consortia abdicemus, nec eorum opes aut pompas miremur. Lacides Cyrenæus, accersitus ab Attalo rege, respondit, « imagines eminus esse spectandas, » innuens arctam familiaritatem cum principibus minuere virtutis admirationem. Adde et periculum non raro creare. Ita Laertius, lib. IV, cap. vii. Experiuntur id Confessarii magnatum, principum et divitum, qui præter molestias illis obsequendi, non raro conscientias suas æque ac pœnilentium periculo æternæ salutis exponunt, dum vel ex metu displicendi eis, vel ex studio placendi, non audent eos monere, sed dissimulant quæ dissimulanda non sunt, et laxant non laxanda. Quanto feliciores sunt Confessarii pauperum, qui eos libere monent, facileque ad omnem sanctitatem promoveant ! Hi domini sunt, illi servi.

Ven. 3.

3. Quid communicabit cacabus ad ollam? quando ENI M SE COLLI SERI NT, CONFRI NGETUR, —q. d. Si Cacabo æneo allidatur olla lutea sive fictilis, utique cacabus confringet ollam : ita pariter si dives se societ et impingat in pauperem, utique eum collidet; si enim jurgentur, pauper opprimetur adivite. Cacabus ergo æneus représentât potentem ei divitem, olla fictilis plebeium et pauperem, vel minus divitem. Unde Græca distinctius habent, *quid communicet olla cum lebe* ? hic *impingit, illa conteretur* ; vel, ut Tigurina, *quid ollæ poterit esse rei aim lebe* ? ad quem si offenderit, illa confringetur ; Syrus, *quid communicabit olla figuli cacabo orneo ? qui impingit in eam, et frangit eam*. Eodem cacabi et ollæ apologo trecentis pene ante Siracidei annis usus est Æsopus (hic enim fuit coævus Soloni, Chbso et Cyro; Siracides vero vixit sub Ptolemæo Lagi); producit enim fabulam duarum ollarum, unius æneæ, alterius fictilis, quæ cum vi fluminis rapebantur, et fictilis sibi ruinam metueret, dixit illi ænea : « Ne metuas; curabo enim ego ne tu allidaris aut collidaris. » Cui fictilis : a Sive, inquit, me tecum, sive te mecum fluvius colliserit, utrumque sine tuo, utrumque cum meo fiet periculo: quare decretum nubi est a te disjungi. » Idipsum reipsa expartus est Æsopus cum Solone. Solon

enim, quia Cræso regi Lydorum beatum se putanti liberius dixerat, ante mortem neminem censendum esse beatum, a Cræso irato neglectus ei rejectus est. Doluit vicem Solonis Æsopus, qui tum Sardibus apud Cræsum in honore erat, eumque monuit : « Cum regibus, o Solon, ait, aut nequaquam, aut quam jucundissime agendum. » Cui Solon : « Minime, ait, imo, nequaquam, aut quam optime. » At Cræsus postmodum captus a Cyro, cum Solonem inclamaret, qui vere dixisset, ante mortem neminem esse beatum, sed posse fieri miserum, idque se suo exemplo discere, movit Cyrum, ut fortunæ humans tam volubilis memor, Cræsum dimitteret, et Solonem ob sapientiam per omnem vitam coleret, uti narrat Plutarchus in *Solone*.

Ha se res habet apud homines, secus apud Deum. Deo igitur nostro benignissimo æque ac ditissimo et potentissimo sterna sit gloria, et gratiarum actio, qui nos homunciones vult sibi esse familiares, nec confringitur olla, sed potius æreus lebes : non enim in cruce nostra fragilitas, sed Christus, Patris opes ei fortitudo, fractus est, I Cor. i, 23.

Obiter adverte hic quam vetus olimque usitata fuerit Etilica mythica, quæ per fabulas et apologos docet res morales, puta virtutes et vitia. Ita apologo rhamni periculosum foro Abimelech tyranni regimen docuit *Judicum* ix Joatham, filius Gedeonis, qui Salomonem ducentis et viginli annis antecessit. Joatham post 78 annos secutus Samson. hoc mythicum amigma proposuit Philistæis : « De comedente exivit cibus, et do forti egressa est dulcedo, » *Judie*, xiv, vers. 14. Hinc Baruch scriba Jeremiæ, cap. ni, 23, celebrat fabulatores Theman, qui scilicet per fabulas Ethicam tradiderunt. Quin et Salomon ipse, Præf. ix. proponit apologum sapientiæ aedificantis sibi domum, excidenti" columnas septem, convivium instruentis, omnesque ad illud invitantis. Pari modo mythica apud Gentiles a priscis sæculis usitata fuit. Fabulas enim et apologos scripsit *Ikbrias*, seu *Gabnas* Platone antiquior, qui etiamnum exstant; unde et eos subinde cito. Item *Julius Hyginus*, Augusti Imperatoris libertus; *Phædrus* deinde, libertus Tiberii, quem Notis eruditus donatus Nicolaus Rigaltius jam pridem vulgavit; *Festus Avienus*, sub Theodosio; *Porphyrus*, impius licet, scripsit sub Constantino Imperatore opus de fabulis, quod laudat Georgius Pisides, lib. *De Mun-ili fabrica*; item *Maximus Planudes* et *Antonius Liberalis*. Notæ sunt fabula *Metamorphoseon Ovidii* et *Pocitanun*. Celebres pariter sunt mythi sive fabulæ *Æsopi*, qui mythologorum princeps floruit sub Cyro et Crosso : huic enim fabulas suas dicavit. Dictus *Æsopus*, id est *Æthiops*, quia labris erat niger, ait Planudes in ejus Vita; genere fuit Phryx. Ratio est, quod fabulæ et apologi, pruder novitatem, suos habeant sales et lepores, sua acumina, suas gnomas facetas, sed

Bilica

taUrti-

Apolo*
gu* ca-
cabi ei
illa?

prudentes, quibus mire animum oblectant et oblectando erudiunt. Quare Siracides subinde ad apologos suo ævQ usitatos alludit, uti hoc loco alludit ad apologum ollæ et cacabi.

Ver». 4. 4. Divrs INJUSTE EGIT, TT FREMET : PAI PER AUTEM
lxsus tacebit. — Pnmiis hic est modus quo olla a cacabo, id est, pauper a divite el potente, affligitur et confringitur, scilicet quod dives injuria alliciet pauperem, el insuper in eum fremet : pauper autem injuria affectus queri non audebit, sed tacebit, ne graviolem in se divitis iram el noxam concitet. Græca efficacius pro *tacebit* habent *orabit*, supplicabit, q. d. Pauper licet sil læsus a divite, ei tamen frementi supplex erit, ut ejus indignationem leniat el benevolentiam conservet. Alludit ad *Prov.* xvnr, 23 : «Cum obsecrationibus loquetur pauper, et dives effabatur rigide. » Græca hic variant : Romana enim habent ul Noster, nisi quod pro *tacebit* legunt *orabit*. Sic el alii vertunt, *dives injuriam fecit, et insuper frenat; pauper passus est injuriam, et insuper supplicat* ; sed Complutenses sic legunt, *dives injuriam fecit, et ipsum rogabunt; pauper tfixw*, id est *injuriam fecit, et ipse minas patietur*. Sic et Syrus, *dives enim peccat, et dissimulatur; et pauper peccat, et animadvertitur*, juxta illud Juvenalis :

Dat veniam corvis, vexat censura columbas.

Verum pro id est *injuriam fecit*, Noster et alii melius et nervosius passivo legunt id est, *injuriam affectus est*, injuriam passif est. Tigurina, ul utruipqud complectatur, pro pna sententia dat duas; ail enim : *Si dives injuriam intulit, insuper minabitur etiam* ; si *pauper passus est injuriam, oportet esse supplicem. Si dives fecit injuriam, illi supplicandum est insuper : si cui vero pauper obtulit injuriam, minas protinus audiet*. Dives ergo inter pauperes est sicut leo inter animalia : sicut enim leo grassatur in quælibet, nullumque ei se audet opponere, sed omnes etiam feræ ei se submittunt el permittunt : sic cl dives grassatur in pauperes, nemoque ei contradicere valet vel audet ; sed omnes ei fiunt supplices, quia ejus rugitum et minas graviorum malorum formidant. Quocirca Diogenes asserebat divitias nihil aliud esse quam velamenta malitiæ : divites enim, cum nihilo sint aliis meliores, omnia sibi licere putant. Ita Laertius, lib. VI.

Poten- Quocirca sapienter Seneca, lib. II *De Ira*, cap. xxxin : * Potandorum injuriæ, inquit, hilari vultu, fere dr non patienter lanium ferendis sunt. Notissima vox qui .q cujlu regum consenuerat.

Cum illum quidam interrogaret quomodo rarissimam rem in aula consecuius esset, senectutem : Injurias, inquit, accipiendo, et gratias agendo, n Subdit exemplum historié equilis Romani, qui dum pro lilii vita apud Cainin Cæsarem supplicaret, Cæsar illico filium necari jussit, ac patrem ad cœnam invitavit : qui dolorem dissimulans, vinum iubebal perinde ac si filii sanguinem bi-

bisset. Qnæris, quare ? Habebat alterum, quem timebat sibi pariter a Cæsaru eripi, si mcrstunieivultum ostendisset. Unde inferi cap. xxxiv : a Cum pare contendere anceps csl; cum superiore, furiosum; cum inferiore, sordidum. » Idem, librili, cap. my • Pnexaspes, inquit, Cambysi regi intimus, eum monuit ut moderatius biberet. Ilex offensus ut ostenderet se mentis compotem, lilium ejus pro scopo statuit, ejusque cor sagitta transfixit, ac patrem rogavit an satis certam haberet mentem et manum. At ille negavit Apollinem potuisse certius sagittam collineare. Et cap. xv : « Harpagus, inquit, quoque tale aliquid regi suo Persarumque suaserat; quo offensus, liberos illi epulandos apposuit, et subinde qijæsiit an placeret conditura. Cui ille : Apud regem, inquit, omnis cœna jucunda est. Funeribus suis arridentum est. v Ipsemet Seneca indigne tractatus a Nerone discipulo suo, ac tandem enecalus, tacuit, imo gratias egit. «Seneca, ail Tacitus lib. XIV, qui finis omnium cum dominante,gratias agit.» Vide apologum leonis, asini et vujpis, quem recitavi cap. vin, I.

Porro in die judicii Deus hasce divitis el pauperis sortes commutabit : tunc enim dives tacebit, pauper fremet et tonabit, idque merito suæ taciturnitatis et patientia», quam habuit in hac yita. In illo enim die Apostoli cœterique Apostolicam paupertatem amplexi, divites impios condemnabunt ; judicabunt enim cum Christo duodecim tribus Israel, omnesque gentes, *Malth.* xix, vers. 28. Unde Christus *Luæ* xvi, vers. 9.: «Facile, ait, vobis amicos de mammona iniquitatis, ut, cum defpperitis, recipiant vos in æterna tabernacula. p Hisce soliis solentur se pauperes, iisque divites extimescant, ac in pauperes sint benevoli et benefici, ut eorum quasi suorum judicum sibi favorem concilient.

fi. Si largitus fueris, assumet tr (ad suam amicitiam el familiaritatem); et si non habueris, derelinquet te. — Secundus est hic modus quo cacabus ollam, id est, dives pauperem affligit, quod scilicet opes et crumenam ejus emungat. Græca habent, si *utilis fueris*, vel si *utilitatem apportes, operatur in te*, vel *opus per te faciet; sin egebis, itihi m*» id est, *deseret te* ; Complutenses legunt, xaTx3;^<i cr, id est, *affliget te* ; Tigurina, *si quis usus tui sit, erunt qui colant te ; sin egeas, erunt qui te deserant*; Syrus, *st fueris prosper, colet lc;ct si pauper evaseris, derelinquet te*. Divites enim uti superbi, ila avari sunt ; el quo sunt ditiores, co plura desiderante juxta illud : « Quo plus sunt potæ, plus sitiuntur aquæ. p « Vermis divitiarum est superbia, d ail S. Augustinus.

Quocirca S. Ambrosius el Ueda. imo S. Spiritus diviles avaros comparat hirudini, sivo sanguisuga», quia sicut illa sanguinem hominis, sic illi facultates pauperum exsugunt, *l'roverrb.* xxx, 13: aSanguisugæ duæ sunt filiæ, dicentes; « Affer, affer. » Notat Plinius, lib. VIII cap. x, hirudinem

elephanti, dum potat aquam, in ea se hauriendam præbere, ul sic viscera ingrediatur, ejusque sanguinem exsugat : ila divites se suaque ode-
runt pauperibus, ut cos sibi mancipient, exsugant et exhaustiant. Hinc illud Horatii :

Non TnifMirn cutem, nisi pleno cruori» hirudo.

Rursum similes sunt alteri animali sanguinis bibaci, quod ita depingit Plinius lib. XI, cap. xxxrv : « Est animal infixio semper sanguini capile vivens, atque ita intumescens: unum animalium, cui cibi non sit exitus, dehiscilque nimia sabotate, alimento ipso immoriens. » Ita divites avari expilationi pauperum jugiter inhiant, donec illi immoriantur, et a morie præsentē transeant ad ælernim.

Vtn 6. 6. St habes (opes), convivet (convivabitur) te — a so evacuato, depauperato et exhausto. Pro *dolebit*, Græce csl nowjw, id est *laborabit*, quia labor est dolor, et qui laborat, dolet. Verum Tigurina proprie laborem accipit; vertit enim, *si quid habeas, reperies convictorem* quæ exinaniet te, nec ipse labore, vel *laborabit*, a. d. Ipse tuum, non suum, idcpque illaboratum, comedet panem ; ipse tuo labore fructur otiosus et iners, nec tibi laboranti collaborabit; sed coget te laborare, ul ipse iper\$ Jabores tuos comedat. Syrus, *st habueris, jurungas faciet confabulationes suas tecum, et exiijaniet te, et ipse non compatiatur, donec faciat voluntatem suam tecum*. Tertius esi hic modus quo dives pauperem affligit, labores ejus devorando, eum evacuando, idque sine suo labore ; laborem enim relinquit pauperi, fructum vero ejus sibi otiosus el delicatus usurpat. Quocirca Solon dicebat opulentiam esse ipalrem saturitatis, saturitatem fbrociæ ac violenti®. Divitias comitatur luxus, luxus exit in tyrannideni, dum fumum migrat in cornua, ita Laertius lib. 1, cap. m.

Notii to et ipse non dolebit super te hoc enim signum est amici ficti, ei irrisoris. Verus enim amicus sicut bonis amici congaudet, ita malis condolet, juxta illud : u Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus,» Jlom. xji. Unde Aristoteles, lib. IX *Ethic*, cap. m : Amici, ait, officiati est condolare de malo amici sicut de proprio. » Et S. Augustinus, lib. IX *Civit.*, cap. y : a Misericordia (qv® maxime cernitur in amiciûa), ail, est alien® miseri® in nostro corde compassio, qua utique si ppssiinus, subvenire compellimur. »

Vin. 7. 7. Si NECESSARIUS ILLI FLKJEUS, SUPPLANTABIT TE (Gne.ee id est, decipiet te dolose, sicut qui pedoni occulte pedi ambulantis interjicit, itaque eum caliere facit cl supplantat) ; et subripens spem dabit, NARRANS TIBI BONA, KT DICET : Quid opus est tibi ? — Quartus est hic modus quo caccabus ollam, id est, dives pauperem, confringit, y. i Sj divuB tua opera indigeat, eam poseds

sed decipiet te, quia arridens spem dabit nar-rando bona quæ potest et vult conferre tibi; et dicet : Qua re opus habes? dicito mihi: ego possum et volo te juvare, promovere, et ad magna evehere. Si eges nummis, edicito, habeo quos libi mutuem, imo dem : si eges tritico, illo horrea mea plena sunt: si eges vestibus, habeo lanam, pannos, tunicas, quibus te vestiam. Quod ex his vis? quo tibi opus est? Ita magna promittens vana spe te lactabit, donec operam tuam ei prostitueris : qua habita nihil eorum quæ promisit præstabit, nihil tuæ operæ retribuet. Syrus vertit, *placatus* (placidus) erit tibi, donec fanat tibi quod desiderat, et deripiet te, et virum felicem vocabit te. Magna hæc est deceptio divitis, et calamitas pauperis. Nimirum solent divites avari et superbi magnis, sed vanis, spebus et promissis lactare pauperes, donec opes et operas eorum extorqueant, ac deinde calce eos abigunt. Quæ sane magna est ingratitude, inhumanitas et crudelitas, adeoque peccatum clamans in cælum, Exodi m, 7. Hi sunt ait Cicero lib. XV ad Attic., qui promissa et verba inania pro mercibus venditant, et, ut ait Sallustius in *Catilinar.* maria montesque pollicentur, juxta illud vulgo tritum : a Sunt Hermodori verba mercimonium. » El illud Ovidii lib. 1 *De Art.* :

Pollicitis dives quilibet esse potest.

Sapienter el cordate Phocion, apud Stobæum serm. 1 *De Prudentia* : * Ne magna promittas, sed magna prostes. »

8. Et CONFUNDET TK IN CIBIS SCIS, DONEC TE EXI- Ver». NANHT BIS ET TER ; ET IN NOVISSIMO DERIDEBIT TE (g. d. Excipiet te opiparo, ut tu illuni etiam opipare reinvites, ac sic exinaniat et derideat te). Et POSTEA VIDENS, DERELINQUET TE, ET CAPUT SI IU MQVKBiT ad te.—Quintus est hic modus quo dives affligit pauperem, nimirum quod confundat eum in cibis, scilicet, invitando eum ad convivium, ut sic cogat eum ex decentia et gratitudine vicissim invitato divitem, eique similia convivia, lauta et splendida instruere, quibus ejus opes exinaniat çis et ter, id est swpius, ac tandem eum jam depauperatimi et exinanitum deridebit, quasi stultum, quod ei sc socium dare et æquare in conviviis præsumpserit, cum sumptibus ferendis non esset par. Quare videns eum ad egestatem redactum, non compatiatur, nec succurret, sed deridens et insultans movebit caput dicens : Ecce hunc stolidum, qui mecum in conviviis instruendis magnificentia certare voluit. Ecce sua stoliditate et fastu redegit se ad teruncium, luat nunc pamas per egestatem el famem. Unde Tigurina vertit, *parasitando* (adulando) *adiget te ad ignominiam, donec te inaniat iterum et tertio, et ad extremum etiam derideat. Postea conspiciatus (e deserti, et caput suum movebit adversum te*. Syrus, *confundet te placiditate sua, donec facial voluntatem suam in te semel d iterum ; magnificabitur super te*9

et tunc videbit te, et abscondet se a te, et caput suum movebit contra te.

Alludit Siracides ad illud Salomonis Prov. xxi, vers. i : a Quando sederis ut comedas cum principe, diligenter attende quæ apposita sunt ante faciem tuam, et statue cultum in gutture tuo.» Ubi Septuaginta, *et mitte manum tuam, sciens quod oportet te talia preparare*, ut scilicet par pari reddas, ac simili magnificentia convivium illi instruas, itaque opes tuas exhaurias, imo debita contrallas, teque et tuam familiam perdas. Quocirca Aristophanes in *Nebulis* divites comparat nasturtio, quod ab herbis et plantis vicinis omnem humorem exsugit, itaque eas arefacit et enecat, teste Columella lib. I *De Herust.* cap. m. Simili enim modo dives exsugit opes pauperis, cumque exsuccum et exsanguem reddit : sanguis enim hominis pecunia, ait Comicus. Hinc nasturtium dicitur quasi nasi tormentum, ait Plinius lib. XIX, cap. viii; Grece «*ῥιζοῦς*» dicitur, quasi est, *domans caput* sua acrimonia. Sic dives cor pauperum domat: naribusque et cerebro ejus est tormentum, dum illud sollicitum esse cogit, artesque et modos invenire ad sumptus, quibus divitis magnificentiae et sumptibus respondeat, cosque quasi adæquet. Pauperibus ergo ambientibus divitum amicitias dicas illud *Osce vi* : « Factus est Ephraim quasi columba seducta, non habens cor; » quia sicut columbae ita stolidè amant suam columbaria et hominum amicitiam, ut, licet in dies videant ab eis ova et pullos capi, occidi, vorari, tamen velint eis adhærere, cum eis versari, seque eis diripiendas præbere : sic pariter pauperes divites amicos quærentes, eis se spoliandos et exhauriendos exhibent. Qua re quid stolidius?

Aliter explicat Palacius, *q. d.* Parcissime dives excipiet te in opere suo laborantem, viles tibi cibos et parcos dabit : et, quia mercede tua te frustrabitur, exinaniet te, ac novissime irridebit te.

jen 9. 9, 10 et it. Humiliare Deo, et exspecta manus ejus. Attende ne seductis in stultitiam humiliaris.

Noli esse humilis in sapientia tua, ne humiliatus in stultitiam seducaris. — Græcè a pPO 1118 Omnibus hæc tantum habent, *cave ne seducaris mente, et humiliaris in lætitia* (hoc est enim pro quo Noster legit, id est stultitia) *cordis tui* ; Syrus vero, *cave ne tradaris in manus ejus, et ne erres in defectu mentis ejus*. Nostre versionis sensus est, *q. d.* Noli, o pauper, dum eges, (e diviti vana promittenti nimis humiliare, cique supplicare ; sed Deo esto humilis et supplex, qui vere præstat quod promisit, et neminem se invocantem deserit : quare *exspecta manus*, id est, auxilium et beneficentiam, *ejus*, non divitis avari et fallacis. Attende et cave *ne seductus* speciosis, sed vanis promissis divitis, *in stultitiam*, id est stulte, te ei humilies, falso ab eo vite subsidium exspectando. « Noli esse humilis in sapientia tua, » *q. d.* Credes forsân sapientiam esse, diviti se hu-

miliare ad emendicandum victum : at cave, ne per hanc creditam, sed falsam et fallacem sapientiam ei humiliaris; alioqui in ea, quam putas esse sapientiam, seduceris, deprehendensque tuo damno eam non fuisse sapientiam, sed stultitiam. Non negat Siracides quin pauper possit diviti humiliari, ab eoque opem petere; sed jubet ne ita ei humilietur, ut omnes spes suas in eo reponat, neglecto et posthabito Deo: ne ita totus confidat in homine, ut ab eo suspensus pendeat, oblitus Dei sui ; sed potius Deo fisus, parvlestimet hominum subsidia, juxta illud: « Bonum est sperare in Domino, quam sperare in principibus, » *Psal.* cxviii, 9. Et: « Nolite confidere in principibus in filiis hominum, in quibus non est salus, » *Psal.* cxlv, 2. Et: « Beati omnes qui confidunt in eo, » *Psal.* ii, 12. Et: « Maledictus homo, qui confidit in homine, » etc. *Jerem.* xviii, 5.

Rursum vetat ne humiliet se diviti seductori, qui pauperem vana spe exhauriat, et postea frustretur ac deludat, imo a se pauperatum irrideat: hæc est enim magna stultitia et seductio. Inde nota : *seducaris* generale est, et nulla complectitur, scilicet *primo*, depauperatione in pauperis ob spes illusorias divitis. *Secundo*, seductionem a fide, qua scilicet pauper a divite infideli vel hæretico cogitur fieri infidelis vel hæreticus, si ab eo vite subsidia exspectare velit. Qua ratione hoc ævo nulli pauperes a mercatoribus Calvinis et Lutheranis in hæresim abducti sunt, dum eorum opera in texendo, sarciendo, fabricando, etc., uti noluerunt, nisi fidem, id est, perfidiam suam, amplecterentur. Ita Rabanus, qui legit, *ne in stultitiam*, id est, stultos errores, *seducaris* a vera fide. « Non humilitatis virtutem dissuadet, ait, quæ in omnibus laudabilis est; sed auctoritatem firmam contra expugnatores veritatis tenere docet, quia nullo modo his est cedendum, sed fortiter resistendum. » Sicut S. Paulus se iis restitisse scribit *Gal.* ii et v, et *II Cor.* x, vers. 4 et 5 ; Judas vers. 22. *Tertio*, seductionem a castitate, justitia et sancta vita. Sic enim hodie multi pauperes a divitibus aluntur, ut eorum libidini, fraudibus, sceleribus subserviant ; quibus sane nimis vili pretio castitatem, sanctitatem et animam suam vendunt. Sensus ergo adæquatus est : a Noli esse humilis in sapientia tua, ne humiliatus in stultitia seducaris, » *q. d.* Noli putare quod sapientis sit, cuicumque se humiliare et substernere, ne humiliatus et deceptus, sero agnoscas et deplores tuam stultitiam, id est, irritas spes tuas, errores, libidines, etc.; ad quas te potens, cui nimis humiliaris, deducet. Noli esse humilis, id est pusillanimis, in sapientia tua, tibi a Deo data, ne humiliatus, id est, pusillanimis factus, in stultitiam seducaris, veritatem relinquens pro falsitate verbis compositis colorata, ait Lyranus, ne facias per pusillanimitatem animi, contra id quod dictat sapientia, id est, stultum alipi, iniquum et impium. Sapientia enim et virtus nulli, licet potentissimo, ad

scelus subdi se patitur, sed omnibus heroice et genere dominatur. Qui secus facit, insipienter et stulte facit, instar bruti cameli, qui poplites flectit, ut in dorsum onera, eaque ingentia suscipiat. Unde Etymologicum Græcum, et Evenus

Cameli cap. v, censent *camelum* dici quasi camerum,

ui' x<7*nT<<v Tòv fir.pÓTf, hoc est, a curvando fe-

^luiu. mur : a Quia animal dictum camelus, ait Evenus, inedia femora curvat, ut puta juxta crurum altitudinem concisum ac decurtatum ; unde etymon et originatione ejus Græcis quasi

hoc est *curvans femora*. » Idem docet florus Apollo in *Hieroglyph*. Licet probabilius Crei. Rhodiginus lib. VII, cap. xvn!, Varro lib. IV *De Lingua Latina* dicant : « Camelus suo nomine Syriaco in Latinum venit. » liebræi enim et Syri dicunt *Sa gamal*, unde Latinum et Græcum *camelus*. Priori etymo simile dat Isidoros, et ex eo Aldrovandus in *Camelo*, a Camelis, inquiunt, nomen dedit causa, quod quando onerantur, ut breviores et humiles fiant, procumbant, quia Græci xauai humile et breve dicunt. » Sic stulte humiliant se mundani, dum ad bona terrena procumbunt, eaque in dorsum suscipiunt, neglecto Deo et coelo. Unde sic apposite dixit Christus *Matth.* xix, 24 : « Facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum cœlorum. » Nam, ut ait S. Ambrosius, *serm.* 05 : a Sicut illum (camelum) parvum foramen non capit oneratum mole membrorum : ita et hunc (divitem) introitus sanctus non suscipit gravatum cumulo delictorum. Uterque habet propriam sarcinam suam : ille oneratus est carnibus, iste peccatis ; et sicut ille inhabilis est angustissima) acus cavern®, ita et hic inconveniens est beatissimo Dei regno ; nisi quod camelum corpore compositum natura, hunc autem pravum voluntas efficit. »

Huc facit apologus Æsopi de camelo : a Cum primum, ait, visa est camelus, homines perterriti, et magnitudinem admirati fugiebant. Ubi vero progressu temporis cognoverunt ipsius mansuetudinem, confisi sunt eo usque, ut ad eam accederent. At intellecto paulo post bellare non inesse bilem, eo contemptus iere, ut et frena ei imponent, et pueris agendam traderent. » Sic infrenat homines viles dæmon et mundus, cogitque suis cupiditatibus servire, omniaque mundi onera gestare, ut omnium tiam ludibrium. Huc quoque facit apologus formicæ, philomelæ et apis, quem refert Cynillus, lib. II *Apologorum moralium*, cap. mi, cujus titulus, *Contra eos qui alta*

•aperti, *adepti magni pendunt magna et alta* : « Cam formica tranquilla restale, acquisitis recens alis, de terra} latibulis in liquidum aerem evolasset, in amœna densis frondibus arbore jubilantem philomelam invenit. Cui dixit : Tu quis es? At illa respondit : Sum animal volatile, sed quiete júbilo luce pacata fruens. Deinde cum apem circumvolantem vidisset, sciscitata quo tenderet,

mox audivit illam discurrere per flores, ex quibus sibi pastum melius colligeret. Quibus auditis magni pendens dominationem alarum, gaudens et grata natur® dixit : Gratias tibi, o natura, quoniam simul de profunditate et obscuritate terrena, atque de sollicitudine congregandi, et labore portandi me ereptam, in hoc loco lucis atque florum vernantium, et animalium quiescentium, ac favi stilla fruentium constituisti. » Sed audi celsitudinis pericula quæ subjicit : « Igitur cum locus iste illam non modicum delectaret, nec ex loto eam propter alas providentia dimisisset, ab ape doceri petivit, si quæ pericula ibi essent. Quæ dixit : Plura certe, nimirum desuper spiritus procellarum, lateraliter ventorum impetus, nunc frigus, nunc æstus. Hinc ungula volucram de rapina viventium, inde retia tensa lateraliter araneorum. Ad hoc illa respondit : Effugiam omnia juvante providentia. Verum postquam rapidissimo pede, codi æstale transacta, mellificis eduliis deficientibus, gaudiosre quieti hiemis tempestas successit : procella de sursum irruente, atque eam cum vento pellente, necnon frigoris extra, et famis intra perniciem ipsam circumdante ; mox ex alto formica descendens, solitum cœpit effugium in antiquo territorio requirere.* Nide hic

tju*

superbientis depressionem et calamitatem. « Cuñ itaque necessitate cogente ad dimissum latibulum accurrisset, et clausum reperisse!, pulsanti ali ostiaria responsum est : Unde venis, et quid portas? Cui illa : De aere, inquit, venio, et alas mecum porto. Mox illa : Nullum, inquit, hic alatum genus habitat ; et qui non secum detulit fructum, inviolabili lege hinc excluditur. Tunc desperata formica locum aereum detestaos, et primum laudans, exclamavit : Cognosco certe fallacem celsitudinem lucis hujus mundi a sapientibus fugiendam, nipote quiete privatam, securitatis nesciam, hinc inde innumeris vallatam angustis, et vitalis vacuum libertatis. Quam felix sane est illa fovea obscuritatis humilis, semper stabilis, undique tuta, dulcis amicarum sororum politia, bonorum vitalium regio quietis plena! Et sic in malis formic® prudentia quidem reddita, vita tamen ejus per superbiam est interempta. »

Preclare S. Ambrosius, lib. *De Jacob*, cap. vin : u Manet, ait, semper inter adversa et delectabilia perfecta virtus ; neque adversa de perfectione ejus quidquam minuunt, neque delectabilia adjungunt perfectioni. » Et post nonnulla : a Perfecti enim viri est communitatem naturæ sustentare animi virtute, et ad meliora adducere, nec succumbere iis quæ plerisque terribilia et formidolosa videntur ; sed quasi fortem militem gravissimorum casuum sustinere incursum, conflictus subire, et quasi providum gubernatorem navim in tempestate regere, atque occurrendo insurgentibus fluctibus, magis vitare naufragium sulcando undas, quam declinando. » Huc facit apophthegma B. Laurentii Justiniani : « Vera humi-

litas in secundis est modesta et demissa, in adversis erecta et magnanima. » Ita habet Vita ejus cap. n.

Sicut ergo est nimia justitia, do qua dicitur *Vette*. xvi : « Noli esse justus multum » (ubi vide nostrum Pinedam septem modus seu species nimii® justitiæassignantem), sic est et præpostera nimiaque humilitas. Alloqui quisque sapiens debet esse humilis in sapientia sua, scientia enim inflat : quare res mira et rara est, vir sapiens et humilis. Viri graves, teste Ribadcneira in Vita S. Patris nostri Ignatii, in Societate Jesu admirati sunt tria, sive tres rerum dissimilium combiilationes, scilicet primo, tantam humilitatem conjunctam cum sapientia; secundo, tantam obedientiam cum tanta prudentia; tertio, tantam castitatem cum tanta juventute. Verum sicut omnis varius, utpote consistens in medio duorum extremorum viliorum, suum habet excessum et nimium, sic habet et humilitas. Sicut ergo summum jus summa est injuria, et summa sapientia summa est insipientia : sic et summa humilitas summa est vilitas. Talis est, quando fdius se humiliat obeditque parenti præcipienti ul furetur, quando servus nimis humiliter obedit hero jubenti violari præcepta Ecclesia; quando Religiosus viliter obedit Superiori mandanti illicita. Talis est quoque cum Superior nimis se demittit, cum jactura auctoritatis, de qua S. Augustinus in Regula, cap. xt, et habetur 80 disi., cap. *Quando* : « Quando, ait, necessitas disciplinæ in moribus coercendis dicere vos dura verba compellit, si etiam ipsi modum vos excessisse sentitis, non a vobis exigitur, ut a vobis subditis veniam postuletis, ne apud eos, quos oportet esse subjectos, dum nimium servatur humilitas, regendi frangatur auctoritas. » Occasione ergo pauperum nimis se divitibus humiliantium, profertur hæc a Siracide senlencia generalis, quæ lamen liiultis aliis in rebus locum habet.

Moral,
do humi-
bute.

Moraliter nota, quod ait : « Humiliaro Deo, » verissimum, justissimum, utilissimum et sanctissimum esse. Tum quia humilitas proprie est virtus divin® debita majeshiti, ait S. Bernardus; hire enim majestas exigit, ut nos profundissime sub ea demittendo, summe et immense, si fleri posset, eam colamus et veneremur. Unde S. l'etrus, epist. I, cap. v, 6 : a Humiliamini, ait, sub potenti manu Dei. » Vide quæ ibi dixi, funi quia Deus jam incarnatus humilitatem summam exemplo docuit magis quam verbo, dicens : « Discito a me quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animalibus vestris, » *Matth.* xi, 29. Unde S. Bernardus, semi. I *Vi Nativi!*. : a Quid, ait, magis Indignum, quid detestandum amplius, quid gravius puniendum, quatti ut videns propter te Deum parvulum factum, ultra apponat homo magnificare se super terram? Intolerabilis

impudenti® est, ut ubi seso exinanivit majesta», vermiculus infletur et intumescat. » Et S. Augustinus *Sotiloq.* cap. i : a Noverim me, noverim te, ut amen te, et contemnam me. » Porro S. Anselmus, lib. *De Similit.*, cap. c ol seq., septem recenset gradiis humilitatis : *primus* est, culpam non occidlare, sed agnoscere; *secundus* est, de ea dolere; *tertius*, earn confiteri ; *quartus*, ut hoc ipsum quod confitemur, ita esse persuadeamus : tunc enim pitra est confessio, si eam sequitur voluntaria persuasio ; *quintus*, ut lalepi se aliis judicari consentiat; seaius, ut, cum ei aliqua injuria fit, ita eam suscipiat patienter, quasi commodum sibi magnum fieret; *septimils*, non tantum tunc non murmurare, sed et vindictam Dei amare, eique gratias agere : « Tunc enim Deo grata est satisfactio, cum in ejus mente qui satisfacit, nulla manet murmuratio, sed pia jugiter fervet dilectio. »

Porro in omni occupatione, loco et tempore summe debemus Deo animam humiliare, sed maxime in oratione. Causam dat S. Bernardus, serm. *De Quatuor orandi modis* : a Omnino oportet, inquit, orationis tempore curiam intrare celestem, illam utique curiam, in qua Rex regum stellato sedet solio, circumdanto innumerabili et ineffabili beatorum spirituum exercitu. Unde et ipse qui viderat, quia majorem numerum non invenit : Millia, ait, millium ministrabant ei, et decies millies centena millia assistebant ei. Quanta ergo cum reverentia, (piano timore, quanta illuc humilitate accedere debet, a palude sua procedens et repens, ranuncula vilis? Quam tremebundus et supplex, quam denique humilis et sollicitus, et toto intentus animo, majestati glori®, in ppresentia angelorum, in concilio justorum et congregatione, assistere poterit miser homuncio? In cunctis igitur actionibus nostris multa opus est animi vigilantia, sed præcipue in oratione. Nam licet omni hora et omni loco oculi Domini super nos speculentur, maxime tamen in oratione. Porro quamvis ubique sit Deus, in codo tamen orandus est, ibique orationis tempore cogitandus; ul mens nostra non oratorii tecto, non aeris spatio, non ipsa retardetur nubium densitate, juxta eam formam, qu® nobis a Christo tradita est, ubi ait ; Sic orabitur : Pater noster qui es in c(i;fis, » etc. Undo idem, serm. 7 *in Cant.*, docet angelos assistere orantibus : a Credimus, ait, sanctos angelos astare orantibus, offerre Deo preces et vota hominum, ubi tamen sine ira et disceptatione levare puras manus perspexerint. Probal hoc angelus ita loquen» ad Tobitmi : Quando orabas cum lacrymis, et sepeliebas mortuos, et derelinquebas prandium, et mortuos abscondebas per diem in domo tua, et nocte sepebebas, ego obtuli oruliofiein luam Domino. »

SECUNDA PARS CAPITIS,

QUÆ DOCET QUOMODO AGENDUM SIT CUM POTENTIBUS ET DIVITIBUS,

k xi*. 12. Advocatu» a potntiorp. discede : rx hoc
 •gc j d?3 15,31 magis te advocabit. — Tigurina, *Si te potens*
 cuio *advocet, fac refugitos ; tantoque ille te vocabit magis,*
sæpius. Hoc enim significat Græcum
 quod habent Complutenses. Syrus, *Occedente ad*
 Priam*, *te divite, esto elongans ab eo.* Huic affine est illud
 Salomonis Prov. xxv, 17 : a Subtrahe pedem tuum
 de domo proxinii lui, nequando saliatu oderit
 te.» «Docuit nos, ait Palacius, ut principum aulas
 fugiamus, quantum scilicet est ex nostra volun-
 tate. Quid si illi nos vocant? respondet : Discede.
 Ubi cave intelligos, non esse veniendum, imo
 parendum est eorum mandato; nec licet ab illo
 discedere. Sed sensus est : Ubi advocatus a po-
 tendole, venisti, discede quam prunum liceat ab
 aula; non placeat ibi consistere. Ea enim ratione
 mugis te ille vocabit. Magis enim cupimus ea
 quibus caremus, quam quæ ad manum habemus ;
 cupimus enim semper negata, n Hinc sponso vo-
 cata a sponso dicente *Cant*, v, 2 : « Aperi mihi,
 soror mea, etc., quia caput meum plenum est
 rore, et cincinni mei guttis nootium, » subduxit
 se, prætexens ; a Expoliavi me tunica mea, quo-
 modo induar illa? lavi pedes meos, quomodo
 inquinabo illos? » Vere Livius lib. V : a Spreta,
 ait, in tempore gloria, interdum cumulator re-
 dit ; » et : Certum est quod continuus aspectus
 magnos etiam viros, nimia satietate, minus ve-
 rendos facit, quia familiaritas parit contemptum.
 Et Euripides in *Hippulyto* :

Heu, heu modestia, quomodo ubique pulchrum quid,
 Et gloriam bonam inter mortales affert ?

Rursum, si peracto negotio cum principe, ob
 quod eo evocatus es, illico discedas, ostendes
 primo, te non ambire aulas; *secundo*, te revereri
 principem; *txlio*, te esse modestum; *quarto*, lo
 amare vitam privatam et silentium; Quæ omnia
 cum sint virtutes rara», majorem tui amorem,
 admirationem et cupiditatem principi concita-
 bunt, ut te rursus otbæpiuH advocet: uti Saul Da-
 videm ab aula in suam Bethlehem regressum
 ad se revocavit, et Cardinalis Ostiensis^ eæteriquô
 crebro ad se evocabant S Eranciscum, ob ejus
 humilitatem, modestiam et sanctimoniam. Miro
 enim principibus placent humiles et sancti. Idem
 videre et fecere Philosophi. L&cides Cyrenæus
 aecersilus ab Attalo rego/ respondit, a imagines
 minus esso spectandas/ » innuens arctam assi-
 duamque familiaritatem siepe minuere virtutis
 admirationem. Ita Laertius lib. IV, cap* vin* Dio-
 genes Cynicus Alexandri Magni visitationem ne-
 glexit, imo despexit ; paucis enim quæ natura
 dabat coutcutus, dicebat se Alexandri gratia et

donis non indigere. Quam animi celsitudinem
 admiran» Alexander dixit : « Si non essem Ale-
 xander, vellem esse Diogenes.» Ita Laertius, Plu-
 tarchus et alii in Alexandri et Diogenis Vita.
 Longe celsior fuit Eliseus, qui IV *heg.* m, 13, vo-
 catus a Joram rege I rael idololatra : « Quid, ait,
 mihi et tibi est? vade ad ITophelas patris tui,
 etc. Vivit Dominus exercituum, in cujus con-
 spectu sto, quod si non vultum Josaphat regis Juda
 erubescerem, non attendissem quidem te, nec re-
 spexissem. Nunc autem adducite mihi psalterium, »
 etc. Sic S. Antonius parvi faciebat litteras Con-
 stantini Magni ad se missas, ideoque magis ab eo
 colebatur. Idem fecit S. Hilarión, S. Simeon Sty-
 lites, S. Macarius, cæterique Asceta* et Anacho-
 rète. Scite Plularchus consuit, « non secus agen-
 dum cum rege, quam cum rogo. • Sic salutariter
 virum clarissimum Hecdicium Apollinaris Sido-
 nius hortabatur *epist.* 3, lib. Ul : « Actutum in
 patriam receptui canere festina, et assiduitatem
 tuam periculosæ regum familiaritati celer exime;
 quorum consuetudinem spectatissimus quisque
 flammæ naturæ bene comparat, quæ sicut
 paululum a se remota illuminant, ita salis admota
 comburunt. »

Post recensita incommoda familiaritatis cum
 divite et magnate, nunc docet qua ratione cum
 eis agendum et versandum sit; qua de re utilia
 et præcepta. Primum est hoc. * Advocatus a po-
 tentiore discede ; » sequitur secundum :

13. Ne improbus sis, nî impingaris : et ki longe Ver». IS-
 SI.» AB EO, NE EAS IN OBLIVIONE!! — *q. d.* Ne ïID-
 probe, id est importune (sic Virgilios I *Georg.*
 ait : « Labor omnia vincit improbus, » id est.
 assiduus, importunus, insatiabilis. Ibidem anser eu Im-
 vocatur improbus, id est, importunus. Sic Quin- 11^ tt'
 lilius lib. XI; cap. ull., ait : « Perfricare fron-
 tem, et quasi improbam, » id est, inverecundam,
 « facere. » Et Plautus : a Improbiorem uon vidi
 faciem mulieris»), te ingeras polenlioribus. ane
 impingaris, » id est, no extrudaris et ejiciaris;
 sed neque minis te elonges ab eo, ne tui oblivis-
 catur, ac favoris et beneficiorum ejus quibus
 indiges, vol quandoque indigebis, sis expers.
 Græce luntre, quoti Homana vertunt, *non in-*
trudas tet ne etpellarfs; et ne tonge distes, ne eas in
oblivionem ; alii vertunt, *ne irrue, ne repellaris ;*
et ne absistast ne oblivioni deris ; Tigurina, *ne in-*
geras te, ut ne temere (hoc enim est id est,
 sino judicio* temere) *rejiciaris ; nec rursum absei-*
das proculj ne oblivioni tradaris ; Syrus, *ne appro-*
pinques, ne abjiciaris; et ne elongeris, ne odio hu-
btaris. lia Alaxander Magnus rogatus, « quomodo
 ad principem sil accedendum? » respondit » tan-

quam nd ignem, ut neque ad eum valde prope accedas, ne comburaris; neque longe nimis abscedas, ne frigeas, et non calefias. » Secus se res habet cum Deo; vult enim ipse, nipote optimus, nos cpiam proxime et frequentissime ad se accedere, nihilque tam probum quam in hoc accessu esse improbum *et* importunum. Ita fecit Psaltes *Psalm.* lxxii : « Ut jumentum, inquit, factus sum apud te, *et* ego semper tecum; » et: a Mihi autem adhærere Deo bonum est. » Vide parabolam amici ab amico media nocte postulantis panes, et ob improbitatem, id est importunitatem, suam petitionem impetrantis, qua Christus Dominus significat nostras ad Deum preces debere esse continentes et importunas, *Lucre* xxi, 8.

- u 14. Kb retineas ex æquo loqui cum illo, — *q. d.* Ne sustineas loqui cum principe, quasi par cum pari, sed quasi inferior cum superiori. Legit Noster id est, *ecquo loqui*; íw« enim est æqualis. Jam legunt id est *alloqui*.
- Teruo- Tertium hoc est documentum agendi cum principibus. Noster Emmanuel Sa putat esse hyperbaton; verba enim esse trajecta, sicque ordinanda, *q. d.* Retine, id est, contine te, ne ex æquo loquaris cum illo, quasi æqualis cum æquali. Verum hæc dura et obscura est trajectio. Dico ergo, ne retineas, id est, ne te retentes, cum potentem alloqueris, ne in alloquio ejus diu persistas; quod illi faciunt, qui sibi in dicendo placent, et protrahunt sermonem in longum quamdiu eis libuerit. Unde Græcum *fia#* aliqui vertunt, *ne intende, contende, protende sermonem*; Syrus vero vertit, *ne confidas colloqui cum illo*; Tigurina autem, *ne dubites colloqui cum illo*. Græcum enim *Mpt* multa et quasi contraria significat, scilicet retinere, exspectare, sustinere, cunctari, differre; item incumbere, immorari, applicare, admove, obtinere, instare. Omnia hæc licet in speciem contraria inter se, recte congruunt, huicque loco adaptari possunt, *q. d.* Ne confidas, id est, ne confidenter, libere, audacter, inverecunde loquaris cum principe, quasi familiaris, et par cum pari; ideoque ne æquo loquacior retentes et prolonges sermonem cum eo : cum principibus enim adeo occupatis, qui tam multos audire debent, paucis et bene præmeditatis ac præconceplis verbis agendum est, ne cum tædio eorum auribus et tempore quis abutatur; vicissim tamen non ita retentes sermonem, ut principem quasi numen aliquod inellabile varcare, nec alloqui audeas, quin potius ne dubita cum eo loqui; esto enim sit princeps, est tamen et homo similis tui, atque ad hoc princeps constitutus est, ut te et cæterorum subditorum querelas et postulata audiat, cisque quoad potest satisfaciat. Exemplum sil Eumenes rex, qui fratribus suis crebro dicere solebat : « Si me ut rege usi fueritis, vobis lanquam fratribus gratificabor; sin autem tanquam fratre, ego vobis ut rex. » Ita Antonius in *ife/iAMi*, p. 11, serm. i. lia aquila gaudet aliarum

avium comitatu, quæ illam sequuntur, ut prete ejus sint participes; at si nimis prope accedant, indignans aquila eas invadit et necat. Ha Alexander Magnus Callisthenem sibi intimum sustulit, eo quod liberiores et loquacior, ait Dio lib. LIX. Et Apollodorus architectus rogalus ab Adriano Imperatore, quid censeret de fabrica fani Veneris, cum ingenue diceret sibi videri minus congruo fabricatum, ab eo caecatus est, ait idem Dio. Preclare Plutarchus in *Moral.* : « Sicut, ait, in vulnere prius apparet sanguis quam plaga, et sicut prius emicat fulgur, (piam tonitru audiat : ita apud mullos principes prius erumpit condemnatio quam probatio, et periit delatus priusquam coarguatur. » Unde subdit Siracides :

Nec credas multis verbis illius (est hoc quartum monitum agendi cum principe. Causam subdit) : EX MULTA ENIM LOQUELA TENTABIT TE, ET SUBRIDENS INTERROGABIT TE DE ABSCONDITIS TUIS. — Tigurina, *multis enim sermonibus pertentabit, et quasi per risum arcana tua rimabitur*; Syrus, *ne credas multitudini sermonum ejus, quia multitudo sermonum (juxta tentationes, et vexat te, donec videat finem tuum. Solent enim principes blandiri, multaque promittere ut secreta pernoscant, præsertim contra se dicta vel facta aut facienda, ideoque nullis interrogationibus quasi per risum et jocos pertentant suos. Hinc solent propinare vina, et inebriare vel exhilarare eos quorum secreta expiscari volunt; ebrii enim rogati quidvis edicunt. In vino enim veritas. Hoc est quod ait Horatius De Arte poetica :*

Reges dicuntur magnis urgere culullis,
Et torquere mero, quem perspexisse laborant.

Ita fecit Josephus scriptor *Antiquit. Judaic.*, ut ipse de se refert in Vita sua. Rursum, « ne credas nullis verbis illius, » ut amittas reverentiam, induasque libertatem et audaciam, qua ex æquo et quasi par cum pari libere loquaris. Alioqui ubi te audacior ipse viderit, texet tecum multa verba, per quæ tentet et exploret te quasi per risum, familiariter et jocosè, ut sequitur.

15. Immitis animus illius conservabit verba tua, *Vccif* et non parcat de malitia, et de vinculis. — Perperam quidam manuscript! verba transponunt, sicque legunt, *de absconditis tuis immitis animo illius, et conservabit* (alii, *non servabit*) *verba tua*. Vide Franciscum Lucam in Notis hic. Sensus est, *q. d.* Immitis ejus animus verba tua perpendet, et, si ex illis cognoscat aut suspicetur te aliquo crimine commisisse, vel minus ei amicum fidumque fuisse, aut aliquid contra eum machinari, non parcat te affligere et vincire, sed tradet lo vinculis et torturæ. Malitia enim, Græce *xcoome*, idem est quod maleficium, sive afflictio. Greca contrarie habent, *immisericors est, dicta non servaturus, nec affligere te vincireque passurus*. Ita Tigurina, *q. d.* Promittet tibi impunitatem, imo præmia, ut libere dicas si quid contra illum di-

xeris aut feceris, vel ab aliis dictum aut factum vel faciendum scias; at ubi illa dixeris el revelaris, promissa non servabit, sed te incarcerabit et puniet acriter; Syrus, *sine misericordia reddetur retributio, et non parcat animabus* (vitæ) *multorum, q. d.* Multos quos prodideris ei adversarios, occidet, etiamsi contrarium promiserit, imo jurarit.

Moraliter Palacius: «Habent aulici, ait, ex hoc textu primum, principes id habere, quod dissimulatores sint; ut enim explorent pectus tuum, mille verborum technis id conantur. Habent secundo, quod sunt animo immiti; nam mitis longe distat a superbo, quales solent principes esse. Habent tertio, quod ut plurimum offensi non parcunt, quin offendant et lædant eum a quo se læsos arbitrantur. Interim non tales sunt omnes; sed Auctor videtur in durum principem incidisse. » Hæc Palacius. Exemplum sil Thomas Morus Angliæ Cancellarius, Henrico VIH iniimus, quanidiu rex in fide et castitate perstitit; ast ubi incestas Annæ Bolcnæ nuptias ambivit, Thomam dissentientem sentiens carceri inclusit, ac tandem gladio peremit. Unde hunc aulæ ludum prævidens, imo pervidens, Morus ad amicum hioc versibus de co lusit:

Sæpe mihi jactas faciles ut principis aures
Liber, et arbitrio ludis ut ipse luo.
Sic inter domitos sine noxa sæpe lcones
Luditur, al noxæ non sine sæpe metu.
Infremit incerta crebra indignatio causa,
Et subito mors est qui modo ludus erat.
Tuta libi non est, ut sit segura voluptas:
Magna libi est; inibi sit, dummodo certa, minor.

Huc facit apologus philomelæ et accipitris apud Hesiodum, lib. I *De Diebus et Oper.* Philomela enim capta a> accipitre rogabat ut sibi parceret, quod parva esset et canora, nec sufficiens ejus ventri implendo. Cœpit ergo suaviter canere, corde licet anxio. At accipiter: Prædam, inquit, certam habeo, illam pro incerta non dimittam. Philome-

lam ergo laceravit et voravit. Illa subinde faciunt suis familiaribus principes et tyranni.

16. Cave tibi, et attende diligenter auditu itto v*TM <S. (quid audias, quid scilicet roget princeps): quoniam cum subversione tua (id est, cum periculo subversionis tuat) ambulas. — Tigurina, *fac tibi coneas, et auscultes perquam attente, quia cum ruina tua ambulas, q. d.* Ut vincula et mala jam dicta a principe tibi inferenda effugias, cave tibi, et dum quid te interrogat, noli præpropere respondere; sed prius bene perpende quid ab eo audias, quid scilicet roget, et quo fine, quoniam agis cum eo qui te fortunis, statu et vita evertere potest: quare ita responsum tuum compone et tempera, ne tibi vel aliis periculum crees. Unde explicans subdit:

17. Audiens vero illa (quibus scilicet te tentat), QUASI IN SOMNIS VIDE, ET VIGILABIS. — TB tn *somnis* ne referas ad *audiens*, *q. d.* Audito verba principis quasi in somnis, id est, æstima promissa ejus non esse veracia, sed fallacia quasi somnia. Sed refer ad *vide* et *vigilabis*, *q. d.* Cum audis interrogata principis, noli dormire, et oscitanter respondere, ne verbis tuis improvide prolatis capiaris et illaqueans; sed esto similis ei qui in somnis videt aliquod grave malum vel periculum sibi imminens, ideoque illico somnum discutit et evigilat, ut illud a se propulset: ita ô tu omnes vires animi advoca, et vigilanter cogita quid respondere debeas. Igitur *quasi in somms*, id est, quasi noctu vigil attentissime et secretissime hoc ipsum considera et premeditare. Hunc sensum exigunt Græca, quæ sic habent, *cum hæc audies in somno tuo, evigila*; Tigurina, *hæc audiens per somnum tuum, evigila*; Syrus, *cote desto advertens, quia aim raptoribus ambulas*. Unde Palacius: Audiens, inquit, verba principis, videaris tibi tuam perditionem, velut per somnium aspicere, quæ res faciet te vigilantem et attentum. Aut: Ut qui somno pressus est, nulli alii rei attentus est, nisi illi quam somniat, ita tu attentus esto principis verbo.

TERTIA PARS CAPITIS,

QUA DOCET CONVERSANDUM CUM ÆQUALIBUS.

18. Omni vita tua dilige Deum, et invoca illum in salute tua. — Græce *in*, vel *ad salutem tuam*, ut scilicet te salvet a quovis periculo; Tigurina, *per omnem vitam tuam aína Dominum, et eum in salutem tuam invoca*. Apposite hanc sententiam præcedentibus subjungit, quia per eam periculi jam dicti remedium efficacissimum assignat, scilicet Dei amorem et invocationem, *q. d.* Ne periculum bonorum vel vitæ incurras, cum examinaris et tentaris a principe per incautum aliquod responsum, cura ut per omnem vitam Deum di-

ligas, eamque invoces; ipse enim se diligentes et invocantes tuetur et dirigit, ut salvi el incolumes per quævis pericula incedant; ipse linguam tuam frenabit et moderabitur; ipse verba tua ita disponet et componet, ut nullum tibi creent periculum, juxta illud: a Hominiis est præparare animam, et Domini gubernare linguam,» *Prov. xvi*, I. Aliter Palacius: «Nola secundo, inquit, illud, In salute tua, quasi dicat: Indignissimum est, ncc in salute, nec in infirmitate invocare; indignum est insola infirmitate clamare; dignissimum*

Idipsum ad ægros et morbos extendit Hippocrates, lib. *J, Aphorism.* I, et lib. V. Diserte Avicenna, lib. 1, cap. i : « Ægriludo, ait, suo medicatur contrario, et conservatur sanitas suo simili. » Et Albertus Magnus, lib. VII, cap. n : « Omnis, ait, natura desiderat simile sibi, nisi sit omnino destituta, et deducia ad inæqualitatem et discrasiam : tunc enim desiderat contrarium ; sicut febricitans febre calida el sicca, desiderat frigidum et humidum, non quidem ul illo nutriatur, sed potius ul contrarii passionem facientis reducatur et reprimatur excessus. Secundum igitur desiderium est ad simile complexionis, et connaturatene cibum, n

Idem locum habet in herbis et plantis : palma enim gaudet palma, platanus platano, cypressus cypresso ; unde ut ramus unius arboris alteri inseratur, debet illi esse similis. Audi Columellam, lib. *X De fie rustica*, cap. xi : « Omnis, ait, surculus omni arbori inseri potest, si non est ei, cui inseritur, cortice dissimilis. Si vero etiam similem fructum, et eodem tempore affert, sine scrupulo egregie inseritur. » Subdit deinde, uantiquos voluti pro lege sanxisse, eos tantum surculos posse coalescere, qui sunt cortice et fructu consimiles iis arboribus, quibus inseruntur. »

Idem quoque verum est in loco el re locata. Nam, ul ait Aristoteles, lib. IV *De Cado*, textu 23 et 25 : a Locus est conservativus rei locata™, a virtute naturali quæ est in loco : unde ferri in proprium locum, est ferri ad simile, et ad perfectionem. » Denique rationem jam datam confirmais. Thomas, l 11, *Quast.* XXVII, art. 3, ubi hunc locum Ecclesiastici citat, ut probet similitudinem esse causam amoris. Ex hoc enim, ait, quod aliqui duo sunt similes, quasi habentes unam formam, sunt quodammodo unum in forma illa : sicut duo homines sunt unum in specie humanitatis, et duo albi in albedine ; et ideo affectus unius tendit in alterum, sicut in unum sibi, et vult ei bonum sicut et sibi.

Porro maxime amorem conciliat similitudo morum, amorum et virtutum : vide Aristotelem, lib. VIH *Ethic*, cap. vin, ubi docet amicitiam et amicum magis consistere in eo ut amet, quam ut ametur, esto redamationem requirat : a Æqualitas, ait, et similitudo amicitia est, et præcipue ea quæ est ex virtute similitudo : cum enim stabiles per se ipsi sint, etiam inter se mutuo permanent, etc. bonorum siquidem est, neque ipsos peccare, neque amicis permittere : pravi autem firmitatem nullam habent. » Audi Rabanum : « Cum multa sint genera amicitiarum, solummodo hoc unum 3st genus insolubile cbarilalis, quod nec com-

endationis gratia, nec officii vel munerum magnitudo, contractusve cujusquam ratio, vel natur® necessitas jungit, sed sola similitudo virtutum : hæc est quæ nullis unquam casibus scinditur, quam non solum dissociare vel delere locorum vel temporum intervalla non prævalent, sed ne mors quidem ipsa divellit. Hæc est vera et in-

disrupta dilectio, quæ gemina amicorum perfectione ac virtute concrevit. Cujus semel initum fœdus nulla adversitas mutare potest, nec desideriorum varietas violare. Cætera vero interrumpit frequenter ac dividit locorum discretio, et oblivio temporalis, et verbi, vel causæ, negotiorumque contractus. Ut enim ex diversis, vel lucris, vel libidinis, vel consanguinitatis, ac necessitudinum variarum societatibus acquiri solent : ita intercedente qualibet divortii occasione solvuntur. »

Moraliter, similitudo el parilitas actuum in congregationibus conciliat aliorum amorem et benevolentiam, singularitas vero parit odium. Quare qui in monasterio vel cœtu cupit amari, et pacifice cum ædificatione vitam degere, communem sequatur mensam, communem vestitum, communes occupationes, communia exercitia. Nam qui singulares esse et videri cupiunt, et ab aliis se sequestrant, hi omnibus sunt odiosi, hos omnes notant, omnes judicant, et novæ eorum vivendi rationi detrahunt. Vide nostrum Alvarum de Paz *De Spirituali vita*, lib. V, cap. xxxvi. Hoc innuit Siracides dicens : « Omne animal diligit simile sibi, et omnis homo proximum sibi. »

Tropologice, sicut creatura gaudet sibi simili, sic et Creator. Vis ergo placere Deo? stude indies magis et magis ei assimilar!, in ejus attributis divinis, sapientia, bonitate, justitia, puritate, integritate, sanctimonia. Qua de re vide S. Thomam, opuse. 62, quod est de divinis moribus. Vis placere Christo? æmulare ejus humilitatem, patientiam, crucem, charitatem. Ipse enim ait : a Discite a me, quin mitis sum, et humilis corde, *Matth.* xi, 29. Et Apostolus *Ephes*, v, l : « Estote ergo imitatores Dei, sicut filii diarissimi, et ambulate in dilectione, sicut et Christus dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis. » Hinc *secundo*, adverte, ait Palacius : a Quod Deus, quia amavit hominem, homo factus est, ut vere amaret sibi similem, ut amaret proximum, et caro carni simili conjungeretur. » *Tertio* : « Igitur si omne animal sibi simile amat, cur nos non amemus Christum nobis similem, et qui ideo similis nobis factus est, ut amaretur? » *Quarto* : « Quomodo, o Rex altissime, voluisti nobis conjungi? sanctus (liceat dicere) canibus : certe dives, et tam dives, tam pauperibus? » Hæc Palacius.

Appositum dilectionis Dei et proximi paradigma, Dorolheus *Doctr.* 6, assignat circulum. Sicut enim, inquit ipse, lineæ totum circulum per medium secantes, quo magis a circumferentia elongantur, eo magis centro approximant, in coque coeunt el uniuntur : sic quo magis a mundo recedimus, eo magis accedimus ad Deum, qui est animæ nostre centrum, in eoque magis colligimur et unimur, a Quo enim, ait, magis a Dei dilectione recedimus, eo magis et a proximi amore distamus : quantum vero Dei charilali adhæremus, tantum et proximi ; quantumque

proximo, tantum et Deo conjungimur. » Eadem enim virtute choritatis qua diligimus Deum, diligimus et proximum propter Deum : sicut eadem visione qua videmus lumen, videmus et colorem per lumen revelatum.

TX M. 21. Si communicabit lupos agno aliquando, sic **PECCATOR** justus, — repete *communicabit*. Pro si, aliqui legunt *sicut* ; Græca habent ?, id est, *quid communicet lupo aim agno*? Exemplis firmat suam thesin, 7. d. Nequit esse communio et societas inter lupo et agnum, quia inter ea est naturalis antipathia et perpetuum dissidium, adeo ut agnus viso lupo illico fugiat, quia lupo eum persequitur, laniat et devorat : sic pariter nequit esse societas inter peccatorem et justum, quia in illo dominatur peccatum, in hoc justitia, quæ toto cælo distant, imo sibi invicem extreme adversantur. Unde Tigurina vertit, *quale est lupo aim agno commercium, talis est ad pium scelerosi ratio* : quia sicut lupo agnum, sic impius pium odit, persequitur, detrahit, et sæpe mactat. Apposite impium comparat lupo, ob sæviliam, rapacitatem, voracitatem ; justum et pium agno ob mansuetudinem, innocentiam, continentiam, et quia similis est Christo, qui ab Isaia, Jeremia, Davide, S. Joanne, et aliis passim repræsentatur per agnum. Causas dixi *Apocal.* v, 6. Dicit itaque diviti pauperum vitam, labores et sanguinem non minus dulcescere, quam carnem agninam lupo. Tyrannus ergo lupo, et Ico et hyæna est. Porro Agnus hic noster divinus tanta) potentiæ et virtutis est, ut faciat agnos tuto conversari cum lupis, imo lupos vertat in agnos, sicut Saulum mutavit in Paulum, de quo prædixerat Jacob : « Benjamin lupo rapax, mane comedit prædam, et vespere dividet spolia, » *Genes.* xlix, 27. Hoc est portentum sæculorum omnium, quod aureo Christi ævo spectandum stupet Isaias cap. xi, 6 : « Habitabit, inquit, lupo cum agno : et pardus cum hædo accubabit : vitulus et leo et ovis simul morabuntur, et puer parvulus minabit eos. » Vide ibi dicta.

Alludit ad apologum Gabriæ (qui, ut dixi vers. 3, Platonem et Siracidem antecessit) illo ævo celebrem de lupo et agno, quem ita affert Phædrus liberior Augusti Cæsaris, lib. 1, *Fabul.* t. Ad fontem levando) silis causa convenerant lupo et agnus. Lupo mox jurgii causam intulit : « Cur, inquit, turbulentam fecisti mihi aquam ? » Cui agnus : « Qui possim id facere, lupo, cum tu superius consistas, et aqua a te ad me profluat ? » Repulsus veritate lupo : a Ante hos sex menses, ait, maledixisti mihi ; » respondit agnus : « Equidem tunc necdum natus eram. » Instat lupo : « Pater tuus maledixit mihi. » Atque ita correptum lacerat injusta neco. Aflabulatio : u Sic potentes, dum nocere volunt, fictis causis innocentes opprimunt. Citat hanc lupo, ovem non ratione, sed potentia vincentis, fabulam S. Basilios, epist. 80 *ad Eustalium medicum*, quod calumniantium

ipse non ratione, sed potentia superetur, cum ipse sit innocens vel agnus.

Symbolice, lupo symbolum est cupiditatis, indeque noxæ et « eviti » ; lupo enim sævit in alia animalia, ut ea vorando sum gulæ satisfaciatur ; agnus vero, nipo sole puraque herba victitans, symbolum est societatis, indeque puritatis et innocentiae. Nam *primo*, lupo tanta est ingluvies, ut primo, etiamsi satur sit, si præda occurrat, illico quod comedit egerat vel evomat, ut prædam vorare possit. Sic gulonum mens non aliud sapit nisi escarum saporem : a Quorum proinde non alia est occupatio, vel ail S. Bernardus, quam ingerere, digerere, egerere, n nimirum ingerunt, digerant, digerunt ut egerant ; comedunt ut vomant, vomunt vel comedant. An non asotia hæc porcina est et lupina? de hisce dicitur :

Sunt quibus in solo sapientia tota palato esi.

Secundo, lupo vis adeo maligna est, ut, si equus lupi vestigia crucci, obstupescat et obtorpescat. Audi Plinium, lib. XXVIII, cap. x : « Tanta vis est animalis (lupo), vel vestigia ejus calcata equis afferant torporem. » Abortire etiam equam ferunt, si lupo vestigia contingat, teste Orosio. Quocirca Ægyptii mulierem abortientem repræsentabant per equam lupo vestigia calcantem, ut refert Pierius, lib. XI ; quæ res significat lupo naturam plane feram, malignam et indomabilem, quæ cicurari nequeat. Sic prorsus fera et indomabilis est gula et cupiditas. quæ proinde hominem se sequentem et obsequentem obstupescit, imo lorpefacit, ut videatur mente captus, nec sapiat res divinas et salutaras, sed videatur esse lupo el brutum.

Tertio, remedium contra hanc lupo vim obstupescientem sunt dentes ipsius lupo, ab ipso evulsi. Audi Plinium, lib. XXVIII, cap. xix : « Dens lupo adalligatus infantium pavores prohibet, dentientique morbos ; quod et pellis lupina præstat ; dentes quidem eorum maximi, equis quoque adalligati, infatigabilem cursum pneslare dicuntur. » Et superius : « Lupo adeps illitus vulvas mollit, dolores etiam jecoris. Carnes lupo edisse parituris prodest ; aut si incipientibus parturire sit juxta qui ederit, adeo ut etiam contra illatas noxas valeat. » Ha in malo natura posuit remedium. uti et fecit in vipera ; ex carnibus enim viperæ iit theriaca, quæ curat viperarum aspidumque morsus, ac contra venena est antidotum. Similiter gulæ remedium est, dentes illi evellere, hoc est, eam mortificare et resecare ; guloso enim adimere delicias et vina, perinde est et æque durum, ac si illi dentes evellerentur. Mortificatio gulæ ergo tollit spiritalem animæ torporem, camque facit agilem et celerem ad omne bonum, præsertim ut multas animas lucretur et pariat Christo. Hinc a lupis et lupinis dentibus, frena equorum asperrima dicta sunt lupo et lupata, quod durtiem habeant lupinorum dentium ; et quia inæqualia sunt æque ac lupini dentes, ideoque

moráis eorum sit asperrimus, ait Servius. Unde Ovidius :

Asper equus durii contunditur ora lupatis,
Dum placido duos accipit ore lupos.

Hi lupi et lupati, hæc frena gui® et cupiditatis est ipsa ejusdem mortificatio et continentia, qua quasi freno omnes animi sensus corporisque membra cohibemus, frenamus, domamus, ut ad normam rationis et virtutis incedant.

ovis Nota : Tantum est dissidium odiumque lupi et
moiu*m ovis, ut etiam post mortem perduret: «Nam mor-
timei lu- ime oves mortuum lupum timent,n ait Oppianus,
punl, lib. Ili *Cyneget*. Argumento sit, quod fides lupi-
nos et ovin© in cithara nunquam consonant,
sed semper dissonant. Ad hæc, si pulsetur tym-
panum factum ex pelle lupina, sonum non dabit
tympanum factum ex pelle ovina, licet pulsetur,
teste codem Oppiano et Alberto Magno, lib. II,
in *Lupo*. Inde inipius Ziscas, dux hrereticorum
in Boemia, jussit ex corio suo post mortem tym-
panum fieri, ut co pulsato Catholici metu cor-
repti in prælio diffugerent, leste Kranlzio in
Wandalia, lib. XI, cap.ix. Apposite; nam hoc ipso
lupum imitatus, lupum gregis Dominici, hoc est,
hæreticum, se esse professus est, juxta illud
Christi : a Attendite a falsis prophetis, qui ve-
niunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus
autem sunt lupi rapaces,» *Matth.* vu, 15. Lusit hoc
elegantè Alcialus in emblemate, cui titulus, Ft7
posl mortem formidolosi :

Caetera mutescunt, coriumque silebit ovillum,
Si confecta lupi tympana pelle sonent.
Hanc membrana ovium sic exhorrescit, ut hostem
Exanimis quamvis non ferat exanimem.
Sic cute (letrada Ziscas in tympana versus
Boemus potuit vincere Pontifices.

Similiter pauperem compares dam® timid®,
divitem superbum lupo vel leoni, juxta illud
Martialis :

Dente timetur aper, dpfcndunl cornua cervum :
Imbelles dame quid nisi præda sumus?

Ex dictis collige quanta quamque magnifica et
potens sit gratia Dei et Christi nostri, quæ tam
conti.iría inter se charitate jungit et consociat,
juxta illud *hatos* xi, 6 : « Habitabit lupo cum
agno, et pardus cum lurdo accubabit. » Fecit
hoc ad litteram S. Franciscos, qui Eugubii lu-
pum mire noxium ita cicuravit, ut is innoxius
quotidie per urbem ambularet, petens annonam
sibi necessariam, quam illi a civibus dandam
promiserat S. Franciscos, si noxa abstineret.
Fecit et S. Gerasimus (male aliqui hoc tribuunt
S. Hieronymo), qui leonem docuit comitari et
custodire asinum, necessaria bajulantem ad coe-
nobium, uti habetur in *Vitis Pair*. Fecit et S. Flo-
rentius qui ursum mansuefecit, oviumque cus-

todia» pnnfecit, uti refert S. Gregorius, lib. III
Dialog, cap. xv.

Spiritualiter idipsum quotidie facit, dum nobi-
les cum pleboiis, divites cum pauperibus, prin-
cipes cum subditis in eadem ecclesia ac Eucha-
ristia» mensa conjungit, imo lupos in agnos
transmutat, dum efferos et barbaros Christi jugo
subjicit, humilesque et miles quasi agnos efficit.

Memorable est quod m Vila S. Andre® Cor-
sini Fæsulani Episcopi legimus. Mater enim ejus
gravida sibi per somnium visa est parere lupum,
qui ecclesiam ingressus, agnus evaderet. Quod
paulo post rei declaravit et comprobavit eventus.
Nam cum adolescens venationibus vitam ducere,
arma tractare, rixas prosequi, parentes negli-
gere, aliaque hujusmodi agere coepisset, eumquo
mater increpans, quod illum a Deo precibus ini-
pelrasset, somnium prædictmn ci narrasse!; valde
commotus, slatini ecclesiam Carmelilarum in-
gressus, cum preces fudisset, repente quasi do-
lupo in agnum mutatus, in illorum Religiosorum
familiam recipi humiliter petiit, et impetravit; in
qua mira sanctitatis laude vixit, ac deinde crea-
tus Episcopus Fæsulanus, sibi austerus, aliis be-
neficus, miraculis claruit. Hac de causa Christus
dixit suis : a Ile : ecco ego mitto vos sicut agnos
inter lupos, » ut scilicet ex lupis faciatis agnos,
Lucæx,3.

22. Quæ communicatio sancto homini ad canem? Teatt
aut quæ pars diviti ad PAUPKREM?—Legit inter-
pres «•/«, id est *sancto*, vel id est *sano* ;
jam Græea habent Uiqi, id est *hycena*. Rursum
pro *communicatio* et *pars*, *græce* est eadem vox
dpr.m, id cstpflæ ; unde pro *pars* Jansenius et alii
censent legendum *pax*. Sio ergo habent Græea,
çt/læ *pax hyænæ aim rane*, et quæ *pax diviti cum*
egeno? Tigurina, *quis consensus est inter hyænæ et*
canem, id est, inter divitem et pauperem? Ita et Sy-
rus, *quid concordile erit hyænæ aim cane, aut quam*
concordiam habebit dives aim paupere? Ilyænæ est
species lupi, vel lupo affinis, qu® capitales cum
cane gerit inimicitias, quia insidiatur ovibus,
quas protegent canes, uti docet /Elianti*, lilh VII
Distor, animalium, cap. xxir, et Plinim, lib. Vili,
cap. XXX : « Hyænis, inquit, utramquo esse na-
turam, et alternis annis mares, alternis feminas
fieri, parere sine mare, vulgus credit, Aristo-
tele- negat, ("ollum etjuba continuitate spina» por-
rigitur, Hectique nisi circumactu totius corpo-
ris nequit. Multa præterea mira traduntur; sed
maxime sermonem humanum inter pastorum
stabula assimilare, nomenque alicujus addis-
cere, quem evocatum foras laceret. Hem vom-
itionem hominis imitari ad sollicitandos canes,
quos invadat. Ab uno animali sepulcra erui,
inquisitione corporum. Feminam raro capi. Ocu-
lis mille esse varietates, colorumque mutationes.
Præterea umbra» ejus contactu canes obmutes-
cere. Sicut ergo hyaena insidiatur cani, cumque
obmutescere et obstupescere facit, opprimit et

devorat : pic cl dives pauperem. Plura de hyænis dixi *Hubacuc* cop. j, vers. 8, *Jercmiie* cap. xn, et alibi.

Nostræ Latina? versioni» hic csl sensus : Quæ potest esse communicatio hominis sancti cura cane, id est, cum immundo, iniquo et impio? sic cl quæ por», id es|, participatio sive communio, potest esse divitis cum paupere, 7. d. Nulla par et «qua, sed omnis impar et iniqua. Canis emm natura sua, nipote rixosus, gulosus, impudens, fœdus, et vomitum suum resorbens, nunc @quc ac lege veteri, immundum est animal, adeo ut noe pretium ejus offerre liceret Deo in templo, juxta legem *Douter.* xxiu, 18. Hinc Judæi Genies, pb infidelitatem et impuritatem vitæ, vocabant canes ; unde fhristus : « Nolite dare sanctum canibus, p *Matth.* vn,0. Et: «Non est bonum sumere panem fdiorum, et mittere canibus, » ut scilicet miracula Judæis quasi filiis debita, faciam canibus, id est Gentilibus, qualis erat Chananæa postulans filiam possessam a dromone liberari et sanari, *Afatth.* xv, 26. Sic Diogenes vocatus est fanis et Cynicus, id est caninus, pb caninam impuritatem, impudentiam et mordacitatem. Vide de cano et immundis S. Grogoriuin XX *Moral.* cap. lx, et S. Ambrosium, lib. II *De Vomit.* cap. ix, et S. Hieronymum in cap. vi *Matth.* 5.

Audi Habanum : « Sicut, inquit, rapacitas lupi cum agni innocentia non convenit, sic avari rabies cum simplicis modestia nullo modo concordat. Qua» est enim communicatio sancto homini ad immundum pollutumquo sordibus peccatorem ? Quia sicut canis revertitur ad vomitum suum, ita qui iterat stultitiam suam. Itaque nulla parilitas est superbi divitis cum humilitate pauperis Christi. Ille enim ad deprehendendum semper paratus est, iste ah omnibus sæculi illecebris se abstinet ; ille proximum per elationem mentis despicit, iste adversarium suum per humilitatem patientia sustinet. Sed ille imitator diaboli factus, de sublimi in larlanim decidit ; iste vero vestigia Christi secutus, de terrenis ad cœlestia regna conscendit, n Similibus luculenter probat Paulus, fidelibus non licere inire connubia cum infidelibus. II *Corinth.* cap. vi, 14 : « Nolite, ait, jugum (conjugii) ducere cum infidelibus. Quæ enim participatio justitia» cum iniquitate ? Aut quæ societas luci ad tenebras? Quæ autem conventio Christi nd Belial? Aut quæ pars fidei cum infidei ? Qui autem consensus templo Dei cum idolis? Vos enim estis templum Dei vivi. » Quæ omnia a pari, imo majori > facile adaptes fugæ peccatorum. Si enim justus debet adeo fugere commercium iniquorum, multo magis ipsius peccati; qui enim peccatum perpetrat, quantum in se est. jungit in eadem anima sua justitiam cum iniquitate, lucem cum tenebris, Chrishtiu cum dæmone, fidem cum infidelitate, templum Dei cum idolo diaboli. Simile est illud *direni*, cap win, 28 : « Quid paleis ad triticum ? » ubi Choldæus :

« Sicut paleam a tritico, inquit, sic separo implosa justis, dicit Dominus, « Similia plura acuta habent Philosophi, ut Alheñaras, lib. V : « Quid sculo et sceptro ? » Stralonicus : « Aliud sceptrum, aliud plectrum. » Suidas: « Quæ specilloelgladio communio? » liem: « Quid lecytho el strophio? quid bovi et delphino? quid cani et balneo? »

Nota : Probat Siracides pauperes non debere Tr* ambire societatem divitum tnbus similitudinibus. *Pruna* est, sicut hyænæ non convenit cum cane, sic nec diviti cum paupere. Secunda, vers, seq., sicut leo venatur onagros ut devoret, sic el dives pauperem. *Tertia*, vers 24, sicut superbus abominatur humilitatem, sic et dives pauperem. Rursum conjungit et combinat duas hasce antitheses, scilicet, justi cum impio, et pauperis cum divite, quasi pauperes sint justi, et divites impii, juxta illud : *Omnis dives, aut iniquus, u~it iniqui hæres.* Nescio enim quæ sympathia et mystica cognatio est virtuti et pietati cum paupertate el paupenbus : « Infirmi enim mundi elegit Deus, > I *Corinth.* 1, 27. Et : « Pauperes evangelizantur, » *Matth.* cap. xi, 5. Versa vice nescio quæ antipathia sit polentioribus et ditioribus cum ipsis pauperibus et humilibus, imo cum ipsa justitia, paupertate, humilitate et pietate, ut in illud potissimum incumbant, quomodo possint vexare, expilare et opprimere mansuetos terra*. Vide Exedi. xxn, 29. Hæc quoad naturam corruptam, quam multi domant et superant per gratiam et virtutem.

23. Ypuno promis, osagfr i> eremo : sic et pas-
cia divhvm sunt pauperes.— q. d. Sicut leo venatur onagros in deserto, eosque occidit et devorai : sic et dives pascitur substantia et laboribus pauperum. Tigurina, pnpda l&num onagri sunt in deserto, ihdanque pascua dii.itum paupucs; S\ rus. ' us leonis onagri qui in deserto, sic pascua diviflS

Oimgq* Græca psl vox significans asinum sylvestrem : componitur cx id est asinus, el id est sylvestris. Porro leones venantur onagros, cosque maxime appetunt ad cibum, tum quia leo, cum sit ferus, ferinam carnem. (pialis est onagri, appetit, caque illius gustui optime sapit pire c.eleris fens ; tum quia onagri in desertis abundant ; tum quia onagri omnesque asini natura sunt frigidi. ideoque timidi, imbelles el debiles. Unde Virgilio IH *Georg.* ait : « Timidos onagros agitare cursu. » Hac de causa natura onagris miram velocitatem et pernicitatem ad fugiendum indidit. Unde Oppianus onagris tribuit « ungulas bonas et robustas, el velocitatem vento comparandam. » Leo igitur quia audax, robustus et pugnax, dominatur onagris quasi timidis : idem quia calidus, pascitur iisdem quasi frigidis. Apposite ergo pauper quia tenuis, debilis el timidus, comparatur onagro : dives vero quia robustus, audax et pugnax, leoni. Accedit quod asinus senile sil animal, omniaque onera dorso

excipiat: sic et pauper servit diviti,omniaque
ejus onera humero suo excipit. Pathetice Salvia-
nus' ttk' ^ci : " Venatio Iconis,
UDb | ail > onager in eremo, sic pascua sunt divitum
pauperes : quamvis tyrannidem hanc non pau-
peres tantum, sed pene universitas patiatu-
ris humani. Quid enim aliud omnium dignitas
sublimium, quan proscriptio civitatum ? aut
quid aliud quorumdam, quos taceo, praefectura,
quam praeda? Nulla siquidem major paupercu-
lorum est depopulatio, quam potestas. Ad hoc
enim honor a paucis emitur, ut cunctorum vas-
tatione solvatur. Quo quid esse indignius, quid
iniquius potest? Reddunt miseri dignitatum pre-
tia, quas non emunt: commercium nesciunt, et
solutionem sciunt. Ut pauci illustrentur, mundus
evertitur. » Huc facit quod Lucianus in *Menippo*
lucianice ait, apud inferos sancitum esse, ut ani-
mae opulentorum ad nos reditura», in asinos ver-
tantur, ut a pauperibus exagitentur, sicut ipsi
dum viverent, pauperes exagitarunt. Pauperes
enim solent esse agasones, cl asinos stimulare ;
nimirum, paupertas divitiis inhiantes, vclut agaso
asinum, insequitur et stimulat. Quocirca divitem
avarum Hieroglyphic! comparant gryphi, avi for-
tissimae et rapacissima de qua Solinus, cap. xxv,
asserit, a in Asiatica Scythia terras esse locuple-
tes, inhabitabiles tamen : nam cum auro et gem-
mis affluant, gryphes tenere universa, alites fe-
rocissimas, et ultra omnem rabiem saevientes,
quarum immanitate obsistente, accessus advenis
difficilis ac rarus sit. » Unde Nicolaus Reusnerus,
lib. II, *Emblem.* 35 :

Solus aves vincit cunctas qui naribus uncis,
Quem lco, quem tigris, quem pavet acer equus.

De gryphe multa fabulati sunt Poetae : sed quid
vere sint gryphes, docui *Levit.* xi, vers. 13. Hoc
est quod ait Job, cap. xxiv, 4 : « Subverterunt
pauperum viam, et oppresserunt pariter man-
suetos terne. » Ita subinde miseri agricolae sunt
praeda nobilium et militum, miseri mechanici
praeda sunt causidicorum avarorum, ait Palacius.
Hi enim insidiantur pauperi, ut leo in spelunca
sua, *Psalms.* ix.

Tropologice,S. Ephrem in *Parcensi* i, priorem
hujusversiculi partem sic adaptat monachis: «Si-
cut leo, inquit, formidabilis est onagris, ita mona-
chus contrarius esse debet desideriis malis.» Vel,
ut alii legunt : « Leo formidabilis est onagris, et
talem se monachus ostendat adversus desideria
couscientiae improbas. »

1 ^dU keo ergo symbolum est rapacis, violenti et
Bumim- tyranni. Audi S. Ambrosium, lib. V *Hcxam.*, de
quato™ loone : « Cujus voci tantus naturaliter inest terror,
ut multa animantium qua' per celeritatem pos-
sent impetum ejus evadere, rugientis ejus sonitu
velul quadam vi attonita atque icta deficient, at-
que ipsi in praedam cedant.» Similis est rugitus ty-
ranni. Audi Pbavorinum apud Stobaeum, senn. 48:

« Tyranni, inquit, vultus semper ac vox mi-
nax : si leges denuntiet, graviores poenas inten-
tat quam delicta promereantur : si adhortationes
habeat, semper ad terrorem se componit, et nun-
quam sine minis loquitur, ul cives vel ea ratione
exterriti acquiescant. « Audi et Senecam, lib I
De Clementia, cap. \xvi : « Quod istud, dii boni,
malum est, occidere, saevire, delectari sono cate-
narum, et civium capita decidere, quocumque
ventum est multum sanguinis fundere, aspectu
suo terrere ac fugare ? quae alia vita esset si leo-
nes ursique regnarent? si serpentibus in nos, ac
noxio cuique animanti daretur potestas? Illa ra-
tionis expertia, et a nobis immanitatis crimine
damnata, abstinent suis, et tuta est etiam inter
feras similitudo : apud homines tantum, nec a
necessariis quidem rabies temperat sibi. »

24. Et sicut abominatio est superbo humilitas : v«i.u
SIC ET EXSECRATIO DIVITIS PAUPER. — Quia sicutSU-
perbus odit humilitatem, sic dives odit pauper-
tatem : hinc consequenter aversatur et pauperem,
quasi paupertate humilem, ideoque vilem cl de-
spicabilem, ac proinde nequit esse societas inter
pauperem el divitem, sic nec inter superbum et
humilem. Tigurina, *humilitas superbo est exsecre-
bilis, et item pauper abominatus diviti,* « Sensus
consequertia, ait Palacius, ita explicanda erat:
ut est abominatio superbo humiliari, ita diviti de-
pauperan sive pauperem esse. At, quia Auctor
maluit dicere, pauper, quam paupertas, cogimur
ita exponere : Abominandum est superbo in de-
jectionem incidere; et exsecrandum est diviti in
pauperem incurrere, quem deglubere et expilare
non possit. Inlelligc de divite avaro esso mentio-
nem, cui sterile pratum abominatio est. »

25. Dives commotus confirmatur ab amicis sus : veau
HUMILIS AUTEM CUM CECIDERIT, EXPELLETUR ET A NO-
TIS. — Probavit pauperi non esse familiariter
versandum cum divite, tribus similitudinibus :
nunc idem probat per varias dissimilitudines,
quibus ostendit dissimilem et disparem esse con-
ditionem, sive sortem, pauperis et divitis, ac pro-
inde minus inter se convenire, ininusque recte
inter se componi et sociari.

Prima est : « Dives commotus,» Græce
voç, id est, agitatus, conquassatus, fluctuans, nu-
tans, illico firmatur ab amicis, qui ei consilio et
auxilio omni ope et opibus succurrunt, ul laban-
tem erigant et confirment; at vero *humilis*, Græce mV
Tcm<»3ç, id est, vilis et abjectus, qualis est pau-
per, si in litem, carcerem, spoliationem, aliamvo
œurnnam vel periculum inciderit, propellitur
etiam ab amicis et notis. Tigurina, *dives computo-
satus confirmatur ab amicis, at labefactatus humilis
ab amias etiam propellitur.* Syrus hic est diminu-
tus, *dives*, inquit, *cadit et impellitur in malum ; et
pauper cadet, et impelletur dc malo in malum, q. d.*
Dives si cadat, cadet in simplex malum, quia il-
lico adsunt ei amici qui ulterius malum propul-
sent, imo malum pressens abigant : at pauper si

Sona
pati-
nati
du. .

cadnt, in duplex, triplex et quadruplex malum cadit, quia ab omnibus protruditur ulterius de uno in aliud, de minore in majus.

Ratio disparitalis est, quia a divile omnes sperant auxilii sui amplam mercedem, a paupere vero nullam, nisi ut cum eo malis omnibus involvantur. Id expertus Job queritur cap. xix, 13 : « Noli mei, inquit, (piasi alieni recesserunt a me, dereliquerunt me propinqui in* i : et qui me noverant, obliiti sunt mei.n Et David *Psalm.* ix, 19 : « Quoniam non in finem oblivio erit pauperis : patientia pauperum non peribit in finem. » Et inferius, vers. 14 : « Tibi derelictus est pauper : Orphano tu eris adjutor. » Et Christus *Psalm.* xxi, <2 : « Quoniam tribulatio proxima est : quoniam non est qui adjuvet. » Verc Scholiastes Theocriti : « Ruente quivis colligit ligna arbore. » Al-ludit ad Proverò, xix, vers. 4 : « Divitiæ addunt amicos plurimos : a paupere autem et hi, quos habuit, separantur. » El vers. 7 : « Fratres hominis pauperis oderunt eum : insuper et amici procul recesserunt ab eo. » Huc facit illud Comici :

Invenit omicos hominibus pecunia :
Habebo amicos, si habuero pecuniam.

V«í;720

27. Diviti decepto multi recuperatores : LOCUTUS EST SUPERBA, ET JUSTI FICAVERTUNT ILLUM HUMILIS DECEPTUS EST, INSUPER ET ARGUITUR; LOCUTUS EST SENSATE, ET NON EST DATUS EI LOCUS. —Tà decepto dupliciter accipi potest. Primo, de damno, q. d. Si dives fraude, dolo, aliave arte decipiat, ut damnum opum vel famæ incurrat, multi sunt qui illud recuperent et sarciant : sin pauper decipiat, nemo est qui damnum sarciat, imo vero ipse quasi imprudens aut iners arguitur, velul qui sua inertia aut imprudentia damnum hoc incurrerit. Hunc sensum exigit Latina versio. Ha Palacius : « Dives, inquit, commovetur tribulationibus : non vero ad casum venit, quia firmatur ab amicis ope et consilio, ne cadat. At miser pauper, vix fortuna cum movet, cum jam cecit ruit, notis etiam ad casum impellentibus. Secundo nota, proprium divilum esse decipi, et superba loqui. Nam cum, teste Domino, divitiæ fallaces sint, nihil mirum, si dives decipiat. Pauper aliquando fallitur, sunt enim incerte providentia* nostra*; at multoties sensate loquitur de divite, quem gesior negotiorum suorum aulalius decepit. Tunc enim alii adsunt, qui resarciant, si quam dives jacturam fecit. » Hæc Palacius.

Secundo, de peccato et offensa, </. </. Si dives deceptus in errorem vel peccatum aliquod, sive morale, sive civile, inciderit, ul aliquid faciat vel dicat contra legem Dei, Prælati, principis aut populi, multi sunt qui errorem et peccatum hoc corrigant, excusent, tegant, defendant, cumque in integrum restituant : sin pauper offenderit, ab omnibus arguitur. Unde Complutenses vertunt, cum dives offenderit, multi adjutores : locutus est <?To^r.Tx, id est infanda, sive non dicenda, et justifi-

ficaverunt eum (quasi qui recte locutus sit) : Aumihs offendit, et merrpav. erunt eum ; locutus est intellectum, et non est datus ei locus. Alii, collapsi divitis muli sunt sublevatores : locutus est nefanda, ei justificaverunt eum. Humilis labitur, et insuper objurgant eum ; loquitur docte, nec datus ei locus; Tigurina, dti/i lapso multi sunt adjutores, et qui nefanda quoque loquentem justum prerdicent : humilem lesum insuper etiam increpant, nec locus datur ei si cordate locutus fuerit; Syrus, diies loquitur, et muli adjutores ejus, el responsa ejus odiosa pro elegantibus habentur : pauper loquitur, et dicunt ei ghwk (est interjectio contemnentis et fastidientis); et n loquitur eleganter, non dant ei locum. Hinc liquet offensam hic maxime locutionis et linguæ accipi, uti exponit Syrus, et palet ex eo quod sequitur : « Locutus est superba, » etc. Vere S. Gregorius, lib. IV *Moral.* cap. xxix : < Crescit, ait, culpa favoribus nutrita; curari vulnus negligitur, quod dignum præmio laudis videtur; sic magis comprehenditur peccator, et illigatur suismet perversis consiliis. » Hoc est quod queritur Psaltes : « Quoniam laudatur peccator in desideriis animæ suæ, el iniquus benedicitur? » *Psalm.* ix. 24.

Uterque hic sensus huic loco et Græcæac Latina versioni congruit. Græcum enim ^Jw (unde Latinum fallo, quod in multas deinde linguas transiit : inde enim fallen Germanorum, faillir Gallorum, fallare Italorum) multa significat, nimirum seduco, decipio, aberrare facio, subverto, dejicio, noceo, supplantio, turbo, evertio, pesumdo, perdo : unde esi error, lapsus, vitium, offensa, erratum, casus, jactura, clades, calamitas; et dicitur qui accepit calamitatem, affectus clade, spe destitutus, deceptus, Lustratus opinione, errore falsus; el vocatur infidus, dubius, periculosus perniciosus, lubricus, incertus, inconstans, noxius, item titubans, vacillans fallente vestigio.

Est hæc secunda antithesis sortis divitis et pauperis : pauperem enim vocat humilem, quia paupertas est occasio humilitatis, sicut opes superbie.

Locutus est sensate, et non est datus ei locus. — Contemnitur enim sermonis prudentia, propter persona inopiam, ait Jansenius. Quod inter coderas mundi vanitates miratur Sapiens *Eccle.* ix, 16 : « Quomodo, inquit, sapientia pauperis contempla est, et verba ejus non sunt audita? » Hinc rursum liquet ro decepta non tantum de offensa et peccato, sed et quolibet damno, errore, deceptione accipiendum esse, q. d. Pauper errorem suum el deceptionem excusavit et purgavit, loquendo sensate; at non est ei datus locus, id est, non est au litus, nec receptus ejus sermo.

Notat S. Chrysostomus pauperessæpe esse prudentiorC' divitibus, velul humiles superbis, justos i b > m- injustis; imo idem asserit Salomon *Pw.* xxnii. 11 : « Sapiens, inquit, sibi videtur vir dives : pauper autem prudens scrutabitur eum; » Septuaginta,

condemnabit; Chaldæns, contemnit cum; in quem locum vide nostrum Salazar sextupliciter idipsum explicantem. Sed audi S. Clirysostoinmn hom'd, in Ps<i/. IV : «Quod si Deus sinit aliquos degere in mendicitate et inopia, id facit ut animam illorum corrigat, et sapienti® studiosiorem elliciat : sciat
» tis enim aperte, quod diviti® quidem sunt viliorum et errorum ministr®, paupertas autem mater philosophi®. Idque res ips® indicant quoti-
die, quod pauperes sint divitibus prudentiores, el sapienti® amanliores. » Idem, hom. De divitiis
et paupertate : « Dives, ait, sive bonus, sive malus, in pauperum conscientiiis apparet. Talis eris, qualem te estimant pauperum greges. » Nam
divites non aliter justi et boni esse queunt, nisi in pauperes benefici sint : id autem experiuntur sciuntque pauperes. Ab iis ergo, non a semetip-
sis, su® virtutis æslimationem petant oportet.

Vm. as 28 et 20. Dives locutus est, et omnes tacuerunt,
 ET VERBUM EJUS USQUE AD NUDES PERDUCENT. PAUPER
 LOCUTUS IST, ET DICUNT : QUIS EST UIC? ET SI OF-

Tertia. h.nderit, subvertent illusi. — Est hæc tertia antithesis sortis divitis et pauperis, quod dives multos habeat adultores, qui ejus dicta qualiacumque silentes audiant, mirentur, laudent, et usque ad sidera extollant. Pauper vero multos habeat contemptores el reprehensores, qui ejus dicta redarguant, aut, si id nequeant, ea ob dicentis vilitatem aspernantur, dicentes : Quis est hic mendicus, qui in hoc tam nobili purpuratorum consessu loqui, imo docere audet / sicut Christo docenti insultarunt Scrib® : «Nonne hic est fabri filius? » *Maith.* XIII, 85. Quod si in verbo quopiam lingua aut memoria lapsus erraverit, illico eum evertere et perdere satagunt. Unde Syrus : *Dives, inquit, loquitur, et omnes auscultant et approbant, usque ad nubet evehunt illum. Pauper loquitur, et dicunt: Quid dicit? et, si impingat, deturbant illum.* Vis exempla? accipe. Herodi Agripp® peroranti assentatores acclamarunt : « Dei voces, non hominis; p sed illico cœlilus percussus interiit, *Actor*, cap. xn. Alexander Magnus Hammonis templum ingrediens a sacerdote salutatus est : « Salve, fili, et hanc salutationem a Deo habeas. » Cui Alexander : a Lubcns, o pater, excipiam eam salutationem, et posthac lûbenè tuus ero filius, si mihi totius orbis imperium concesseris. » lia Plutarchus ín *Vita Alerándri*. Anaxarchus, cum Alexandrum se ob Cliti necem discruciantem videret : «Contigit justitia, inquit, qua? diis assidet;» persuadere cupiens quidquid a rege fieret, jus fasque esse ; nam et Alexander pro deo se haberi sustinebat. ItaPlutarchus et Laertius, lib. IX, cap. X. C. Caligula pariler ut deus coli volebat; unde quæsivil a Vitellio, an non vidisset se cum luna congregi? Cui ille : «Solis, inquit, domine, vobis diis licet invicem videre. » Ha Dio, lib. LIX. Stratocles : « Quidquid, inquit, rex (Demetrius) jubet, id erga deos sanctum, et erga homines justam est. » Ita Plutarchus in *Demetrio*. Sapien-

tius Sigismundus Imperator, tostó Ænêa fiylvio, audiens adulantem : «Diis similis es, o Imperator; » alapam ei impegit, dicentique : « Cur me cædis, Imperator? » respondit: « Curine mor-des, adulator? » Vere Juvenalis, *Satyra* 3 ;

Qnnntum quisque sua nummorum servai iri arca.
 Tantum habet cl fidei.

Et Horatius, lib. II *Scan.*, satyr. 3 :

Omnis enim rc\$
 Divitiis paret ; quas qui construxerit, illo
 Clarus erit, lorlis, justus, sapiens.

Ex adverso :

Haud pondus ullum pauperum verbis host,

ait Comicus.

Præclare S. Hieronymus in illud *Eccle.* cap. ix, 17, *Verba sapientum audiuntur in silentio* : a Quemcumque, inquit, videris in ecclesia declamatorem, et cum quodam lenocinio ac venustate verborum excitare plausus, ac risus excutere, audientes in allectum lælitiæ concitare, scito signum esso insipienti®, tam ejus qui loquitur quam ejus qui audit; verba enim sapientum in quiete et moderato audiuntur silentio. » Pauper ergo vocem habet demissam, et paupertate interclusam : hinc et elinguis el mutus habetur. Quod si forte hiscere audet, In eum linguas dstringunt : Quis est hic? unde illi vox? unde lingua? Dives vero grandisonan! intonat; bullata loquitur et sesquipedalia; ei omnes applaudunt el adulantur. Vere Quintus Curtius, lib. Vili *De Vita Alexandri Magni* : a Perniciosa adulatio, inquit, perpetuum regum malum est, quorum opes assentatio sæpius quam hostis evertit. » Et Constantinus Magnus, teste Aurelio Victore in ejus Vila : «Adulatur, inquit, est sorex el tineas palatiorum. » Et S. Chrysostomus, hom. 17 in *Epist. ad llomanos* : « Sicut pueri ludentes, inquit, ex fœno coronas invicem imponunt; coronatum autem sæpe ejus rei ignarum, post tergum irrident : ila sane et nunc qui te in faciem prædicantl, apud seipsos clanculum subsannant. »

30. Bona est substantia, cui non est peccatum
 IN CONSCIENTIA : ET NEQUISSIMA PAUPEHTAS IN ORE
 IMPii. — Græca de more concisa hæc tantum lia-1, r 11
 bent, lona est suoStantia cui non adesi peccatum, et
 mala paupertas in ore impii. Bonæ enim sunt divi-
 tiæ quibus nullum inest peccatum, el mala pau-
 pertas in ore impii; hunc enim significat Grajum
 ititîñi (licet Vatablus malit legere id est
 pii), q. d. Paupertas obstat quo minus audiantur
 pia piorum consilia. Syrus, lona sunt dicitie
 sine delictis, et mala est paupertas ad latus peccato-
 rum, id est vicinaci conjuncta peccatis. Est figura
 quæ a rhetoribus vocatur correctio. Quia enim
 multa mala dixit de divitiis el divitibus, uc ex

adverso multa bona el pia de paupertate et pauperibus : hinc, ne quis putet divitias in se esse malas, ideoque efficere malos; paupertatem vero in se esse bonam, ideoque facere bonos, ac consequenter omnes divites esse malos, omnes vero pauperes bonos : idipsuin corrigit, docelque tam divitias quam paupertatem in se esse adiaphora, id est nec bona nec mala, sed bonas esse bonis, qui iis bene utuntur; malas vero malis, qui iis ad mala abutuntur.

primo. *Primo* ergo Rabanus sic exponit : « Bona et utilis est substantia quæ per justitiam acquiritur, et non per fraudem vel avaritiam congregatur, quia huiusmodi possessoris conscientiam doli vel malitiæ peccatum non concutit. Conturbat autem domum suam qui sectatur avaritiam, quoniam abominatio est apud Deum. »

Secundo. *Secundo* et generalius : a Bona est substantia cui non est peccatum in conscientia,» g. d. Bonæ sunt oīes bonis, qui in conscientia carent peccato : līi enim opibus quasi instrumentis utuntur ad multa bona opera eleemosynarum ; ex adverso paupertas nequissima est in ore impīi, quia impius oīi paupertatem murmurat, blasphemat, maledicit Deo, mentitur, pejerat, fraudat, etc. Ergo conscientia bona vel mala facit divitias et paupertatem esse bonas vel malas; igitur ipsæ in se præcise non sunt mære, sed mala est iis utentis, imo abulentis, concupiscentia, avaritia, superbia, quæ eas et earum usum facit malum; nec etiam in se bonæ sunt, sed bona esi eleemosyna vel humilitas et patientia iusti, quæ utrolibet bene uti novit.

Pari modo deliciæ, honores, dignitates sunt adiaphora, nec bona nec mala; sed gula, superbia, ambitio ea gulosis, superbis, ambitiosis culcit mala; temperantia vero, humilitas, modestia eadem temperantibus, humilibus, modestis efficit bona. « Igitur bonæ sunt divitire in homine pio, ait Palacius, ut in Abraham, Isaac, Job; sed melior paupertas in eodem homine pio, » ul in Christo et Apostolis. Paupertas vero non est mala in impio, licet ipse de ea pessime dicat. « El quod Seneca, epist. 88, docet divitias non esse bonas, non admodum contradicit huic sententiæ. Vocal enim ille bonum, quod bonum habentem reddit. Auctor vero noster non dicit divitias facere bonos, sed potius quod sine bona bonis et sanctis hominibus. Igitur divitiæ non dant, sed recipiunt bonitatem. » Hæc Palarius.

Iluc facit illud S. Ambrosii, lib. VIII in *Lucam*: « Divine ul impedimenta improbis, ita bonis sunt alicuius mienla virtutis. » Et illud Aristonymi apud Maximum, *serm.* 12 : « Sicut ex his qui idem vinum biberint, alii bacchantur, alii furunt, alii tamen mitiores redduntur : sic etiam qui pares habent divitias, non lamen pariter afficiuntur. » El illud S. Bernardi, lib. IV *De Considerat.* : a Aurum et argentum, et cetera huiusmodi, quantum ad animi bonum spectant, nec bona

sunt, nec mala; usus tamen horum bonus, abusus mala, sollicitudo peior, quiestus turpior. »

Tertio, apposite sic exponas : « Bona est substantia cui non est peccatum in conscientia, p. g. d. Bona est substantia non magna et opulenta, sed carens peccato, et sancta. Justus enim suis licet paucis contentus, ditior est injusto opulento, qui nullis opibus saliat, juxta illud Pauli : « Est autem quærestus magnus, pietas cum sufficientia, » I *Timoth.* vi, 6. « At vero nequissima est paupertas in ore impīi, » g. d. Impius detestatur paupertatem ul rem pessimam. Eadem ergo substantia, licet tenuis, justo erit bona, quia sufficiens et jucunda; impio vero qui tenuitatem odii, et vult luxuriari, erit pessima et molestissima. Sic srepo in Scriptura bonum vocatur id quod gratum est, jucundum et delectabile, ut: « Ecce quam bonum et jucundum habitare frames in unum! » *Psal.* cxxxn, 1. Ex adverso malum, nequam et nequissimum vocatur id quod ingratum est, triste et molestum, ul : « Sufficit diei malitia, id est afflictio, sua, » *Malth.* vi, 34. Significat ergo Siracides veras et bonas, id est jucundas divitias silas esse in bona conscientia; hæc enim semper læta est, suisque contenta. Verre autem divitiæ sunt quæ animum saliant, cumque serenum, contentum lætumque reddunt, juxta illud Poetas :

Quis dives ? qui nil cupit. El quis pauper ? avarus,

qui omnia cupit, et nullis opibus saturatur : quare sicut verre opes site sunt in bona conscientia, ita vera paupertas sita est in mala conscientia, qualem hait i avarus. Sic Democritus rogatus, « quomodo quis dives fieri posset? » respondit : a Si cupiditatum pauper erit; » ac proinde, a beatus est, non dives, sed divitiis bene utens. » Rursum : cilli qui naturalibus divitiis contenti sunt, multo beatiores sunt iis, qui, cum multa possideant, plura tamen concupiscunt; illis enim nihil deest, his plura quam possident. » Ha Maximus, *serm.* 12. Addit Stobæus Democritum dixisse : c Si divitias non expeles, pauca tibi multa videbuntur; parva enim appetentia ex inopia divites facit. » Epicurus ad Pythoclem : « Si vis, ait, le divitem facere, non pecunire adjiciendum, sed cupiditatibus detrahendum. » Cleanthes pariter rogatus, qua ratione quis locuples evaderet? » Si cupiditatum, inquit, fuerit inops. » Ha Stobæus, *serm.* 92. Epictetus interrogatus, « quis inter homines esset dives? » respondit : a Cui satis est quod habet. » Socrates magnitudines divitias dixit, si iretilliom sibi conjunctam haberent. Idem rogatus aquis esset ditissimus? » Qui paucissimis, inquit, contentus est. » Ha Antonius in *Melissa*, part. I, *serm.* 37, ubi et addit eum dixisse : « Satiuse si in paucis facultatibus continentem hilariter agere, quam in magnis infelicitate. » Alcmenes objurgatus quod, cum esset ditissimus, parce tamen viveret, respondit: a Decet eum qui nulla publicidet, proraUciw, mm

pro libidine vivere ; » judicans noxias esse opes, nisi adsit animus iis superior, qui possit earum usum, non ex copia, sed ex necessitate moderari. Ha Plutarchus in *Lacon*.

Huic expositioni valde congruit id quod sequitur : a Cor hominis, » etc.

Mystice, Lutherus, Calvinus cæterique hæretici oderunt paupertatem Evangelicam, eamque velut superstitiosam condemnant, quia hæretici impliqué sunt; cupiunt enim libere vivere, ac ventri et veneri indulgere.

Vers. 31. 3|. COR HOMINIS IMMUTAT (Syni S, fl/fcrat) FACIEM ILLIUS, SIVE IN BONA, SIVE IN MALA, —pul a SIVC ad hilaritatem et lætitiā, sive ad tristitiā et meestiliā. Quam paulo ante vocavit *conscientiam*, eandem hic vocat *cor*; alludit enim ad physicam cordis in membra et faciem actionem et influxum, q. d. Cor bonum et sanum physico facit faciem bonam, id est succulentam, roseam, hilarem; ex adverso cor malum, et male sanum, facit faciem malam, id est macilentam, luridam, tristem: ita pariter, moraliter sive ethice, cor bonum, id est justum et sanctum, ideoque hilare et jucundum, facit faciem bonam, id est gravem, modestam, piam et sanciam, ideoque hilarem et jucundam. Ex adverso cor malum, id est iniquum et impium, ideoque perturbatum, anxium et triste, facit faciem sibi similem, scilicet malam, id est iniquam, incompositam, dissolutam, ideoque perturbatam, anxiam et tristem. Cor enim omnes suas passiones et affectiones transmittit in reliquum corpus, sed præsertim in faciem. Nam, ut ait Jansenius: Et si vultus volvi possit variequo fingi, tamen plerumque est index animi, in quo expressa sunt signa iracundiæ, dementile, hilaritatis et tristitiæ; item signa conscientiæ, ac timoris et verecundiæ».

Docet ergo Siracides veras opes et paupertatem, non tam consistere in rerum copia vel inopia, quam in cordis bonitate vel malitia, ut ille sit dives et fortunatus, qui bonum habet cor et conscientiam, quæ lotum corpus, ac præsertim faciem facit bonam et hilarem, in caque se ostendit, et ab omnibus cernitur; ille vero sit pauper et miser, qui malum habet cor et conscientiam, quæ se in totum corpus, sed præsertim in faciem ditlundit, eamque efficit tetraīn, confusam, turbidam, anxiam, tristem. « Igitur cor, ait Palacius, est, quod tristitiā aut lætitiā etiam usque ad faciem emittit. Cor pium lætitiā et velut pietatem in faciem transfundit; cor impium impietatem etiam in facie demonstrat. Si igitur vis esse felix, cordis sit tibi cura prima. Collige hinc faciem esse vestigium cordis, vehiculum animæ, lu-

Ficie» cem præcordiorum, cl, ut S. Hieronymus dixit, lunnv'n speculum mentis. »

J? Uipium Unde illud Senecæ in *Hercule OEtao*, act. 2 :

Licet ipsa neges.
Vultus loquitur quodeumque tegis.

Et illud Ovidii II *Metamorph.* :

Heu, quam difficile est crimen non prodere vultu!

Hoc est quod ait Isnias cap. in, 9 : « Agnitio vultus eorum respondebit eis. »

Præclaro Cicero, lib. II *De Orat.* : « Omnis inquit, minus animi suum quemdam a natura habet vultum, et sonum, et gestum. Animi imago vultus est, indices oculi; nam hæc est una pars corporis, quæ, quot animi motus sunt, tot significationes et commutationes possit efficere. Oculi enim sunt quorum tum intentione, tum conjectu, tum hilaritate motus animorum significemus. Nam oculos natura nobis, ut equo et leoni scias, caudam, aures, ad motus ammorum declarandos dedit. » Et *De Petit, consul.* : « Vultus, inquit, ac frons animi est janua, quæ significat voluntatem abditam ac reclusam. » Moraliter, quantum bonum, et quanta felicitas sit borne conscientiæ, ac quanta infelicitas mala? et pervers®, multis ostendi I *Joan*, n, vers. 4, et cap. m, vers. 31. Græca nonnulla, ut Complutenses addunt, xcl npiT»-ito* h wpZiv. Sâldouva, id est, *et bonum reddit vultum in delectatione cor virens et virens*; juxta illud *Prov. XVII, 22*: « Spiritus tristis exsiccat ossa: animus vero gaudens ætalem floridam facit. »

32. Vestigium cordis boni, et faciem bonam difficile invenies, et cum labore. —Græcæ, VCStigium cordi* in bonis (alii vertunt, in rebus secundis) est vultus hilaris; et invento parabolarum cogitatio, vel, ut Romana, cogitationes cum labore, q. d. Signum, quod cor sit in bonis, id est in rebus prosperis, hilare et lætetur, est vultus hilaris, uti jam dixi; signum vero cordis occupati, et molesta parabolarum scrutatione afflicti, est cogitatio laboriosa, quæ se vultu meditabundo, severo et tristi prodit. Unde et Latini nonnulli codices post *fanem bonam*, addunt, et *inventionem parabolarum*, itaque legendum censet Jansenius, ut Latinus respondeat Greco, scnsimque esse, q. d. Invenies difficile et cum labore vestigium cordis boni, hoc est faciem bonam, et inventionem parabolarum, id est absconditarum sententiarum, quia utrumque non nisi exercitio virtutis et studii obtinetur, hoc est, nec virtus quæ sola solide lætificat, nec sapientia quæ mentem illuminat et ex-lidarai, sine labore paratur. Favet versio Tigurina, *vestigium cordis rebus secundis est cultus hilaris*; alioqui recondita deprehendere laboriosa rogitationis est; aliter Syrus, *vestigium cordis boni facies clara* (lucida), et pluralitas narrationum conscientia peccatorum, q. d. Qui sibi conscius est peccati, nulla fabulatur et narrat, ut peccatum tegat disHunulelque, libertatem vero præ se ferat, cl lætitiā bona? conscientiæ simulet.

Nostræ Latinæ versionis hic est sensus : *Vestigium cordis boni* per appositionem vocat frifeiem bonam: ex hac enim quasi ex certo vestigio licet vestigare cordis bonitatem; quare copula et de

moro flimilur pro *id est*, ut sensus sit, g. d. Vexfi-
qium cordis boni, id est, *faciem bonam*, quam jam
commendavi, puta hominem, qui ex conscientia
tranquillitate, patientia el hetilia semper sit bono,
id est placido, sereno, nitido el hilari vultu, diffi-
cile est invenire, tum quia pauci sunl boni et
sancti ; turn quia etiam sancti facile incidunt in
peccala venialia et cordis perturbationes, ut im-
patientiam, iram, mœstitiam, quæ faciem malam,
xl est iratam vel tristem, internoB ine, vel tristitiæ
indicem efflciunt ; tum quia aliquando mali, qui
malo sunt corde, præ se ferunt faciem bonam el
hilarem, ul internam cordis malitiam tegant el

dissimulent, uti Joab hilarem vultum ostendit
Abner et Amasæ, cum eos fraudulenter occidit,
II Heg. m, 27, el cap. xx, 9. Ex adverso Esther,
cap. XV, præ se ferens hilarem vultum, textit et
dissimulavit internum cordis dolorem et pavo-
rem. Ha Rabanus.

Faciem ergo bonam intellige constanter jugiter
que bonam, id est serenam el hilarem; han*
enim difljcile est invenire. Exemplum est in
S. Antonio, qui, ut scribit S. Athanasius, jugiter
erat vultu læto, adeo ut ex eo solo unus ipse in-
ter loi millia monachorum agnosceretur ab i?
qui cum non norant, nec viderant.

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

*Docet quis sit beatus, nimirum cum qui cavet ne verbo aut facto labatur, quique sibi et aliis est benefias
Unde multis insectatur sordes avaritia. Secundo, vers. 12, ad hanc justitiam et beneficentiam exstimulat
per memoriam mortis instantis. Quare U itio, vers. 22, beatum ita definit et circumscribit : Bealus vir, qui
in sapientia morabitur, el qui in justitia sua meditabitur, et in sensu cogitabit circumspectionem Dei.*

1. Beatus vir, qui non est lapsus verbo ex ore suo, et non est stimulatus in tristitia
delicii. 2. Felix, qni non habuit animi sui tristitiam, et non excidit a spe sua. 3. Viro
cupido et tenaci sino ratione est substantia, et homini livido ad quid aurum? 4. Qui
acervat ex animo suo injuste, aliis congregat, et in bonis illius alius luxuriabitur. 5. Qui
sibi nequam est, cui alii bonus erit? et non jucundabitur in bonis suis. G. Qui sibi invi-
det, nihil est illo nequius, et hæc redditio est malitiæ illius : 7. et si bene fecerit, igno-
ranter, et non volens facit : et in novissimo manifestat malitiam suam. 8. Nequam est
oculus lividi : et avertens faciem suam, et despiciens animam suam. 9. Insatiabilis ocu-
lus cupidi in parle iniquitatis : non satiabitur donec consumat arefaciens animam suam.
10. Oculus malus ad mala : et non satiabitur pane, sed indigens et in tristitia erit super
mensam suam. 11. Fili, si habes, bencfac tecum, et Deo dignas oblationes olTer. 12. Me-
mor esto quoniam mors non tardat, et testamentum inferorum, quia demonstratum
est tibi : testamentum enim hujus mundi, morte morietur. 13. Ante mortem benefac
amico tuo, et secundum vires luas exporrigens da pauperi. 14. Non defrauderis a die
bono, et particula boni doni non te præcreat. 15. Nonne aliis relinques dolores el la-
bores tuos in divisione sortis? 16. Da, et accipe, et justifica animam tuam. 17. Ante
obitum tuum operare justitiam : quoniam non est apud inferos invenire cibum. 18. Om-
nis caro sicut fœnum veterascet, et sicut folium fructificans in arbore viridi. 19. Alia
generantur, et alia dejiciuntur : sic generatio carnis et sanguinis, alia finitur, et alia
nascitur. 20. Omno opus corruptibile in fine deficiet : et qui illud operatur, ibit cum
illo. 21. Et omne opus electum justificabitur : et qui operatur illud, honorabitur in illo.
22. Beatus vir, qui in sapientia morabitur, et qui injustitia sua meditabitur, et in sensu
cogitabit circumspectionem Dei. 23. Qui excogitat vias illius in corde suo, et in abscon-

ditis suis intelligens, vadens post illam quasi investigator, et in viis illius consistens : 24. qui respicit per fenestras illius, et in januis illius audiens : 23. qui requiescit juxta domum illius, et in parietibus illius figens palum, statuet casulam suam ad manus illius, et requiescent in casula illius bona per ævum : 2G. statuet filios suos sub tegmine illius, et sub ramis ejus morabitur ; 27. protegetur sub tegmine illius a fervore, et in gloria ejus requiescet,

PRIMA PARS CAPITIS.

Vtrt. t Br ATÛS VTR, QUI 505 1ST LAPSUS VERBO FX ORE
SUO, FT KOM EST STIMULATUS (GræCC id est

pungitur, compungitur) 15 tristitia delicti. — Docuit capite precedenti divitias et amicitiam divitum non beare pauperes; unde congrue hic subjungit quid vere hominem efficiat beatum, docelque tria esse quæ id prestant, nimirum innocentiam, beneficentiam et justitiam. Innocentiam, qua quis suis opibus ulilur ad suum et diorum bonum ; justitiam, qua quis juste vivit, et jus tam Deo quam proximis debitum tribuit. Respicit ad vers. 30 capitis precedenti : cum illo enim hic vertus apte cohæret, cumque explicat. Quod enim ibi dixit : « Bona est substantia, cui non est peccatum in conscientia; » hic clarius explicat, dicens : « Beatus vir, qui non est stimulatus in tristitia delicti, » id est ob admissum delictum aliquod gravius, quo inquinatur et compungitur conscientia. Quod vero ibi dixit : « Et nequissima paupertas in ore impii, » quia scilicet ob paupertatem murmurat, hic idem clare dicit : « Beatus vir, qui non est lapsus verbo ex ore suo, » ut scilicet in paupertate existens Deo aut divitibus obmurmurans, proferret verba imparentine, maledica, falsa, iracunda, etc. Igitur hæc sententia licet generalis sit, et omnia delicta verborum et operum speciet, profertur tamen occasione opum et paupertatis, q. d. Beatus vir qui non est lapsus verbo, ut ob paupertatem proferret verba murmuris, detractationis, blasphemiarum, etc. ; beatus item qui non est stimulatus in tristitia delicti, ut scilicet non commiserit delictum avaritiam, quo opes male percrevit, aut male dispensant, quod animum et conscientiam ejus morderet, ac tristitia alliceret, stimulare et compungeret. De avaritia enim omnis sequens est sermo.

Nota : Pro id est *tristitia*, Complutenses legunt id est *multitudine* delicti ; nam nemo est in hac vita, qui aliquando delictum aliquod non committat ; sed beatus est ille qui pauca et parva duntaxat admittit, miser vero qui inulta et gravia.

Rursum tristitia delicti est duplex. Prior est poenitentia et dolor de peccato preterito : hæc pia et sancta est, ideoque peccatorem facit jus-

tum et beatum. Nam, ut ait Apostolus II Cor. vii, 10 : « Quæ secundum Deum tristitia est, poenitentium in salutem stabilem operatur. » Altera tristitia est de peccato non preterito, sed presenti, cum scilicet peccator suis usuris et opibus, vel deliciis male partis ita adhæret, iisque ita amore affixus est, ut nolit eas dimittere ; tristatur tamen et dolet quod in ea re animam suam kedat, eamque vindictæ ac gehennæ ream efficiat.

Utraque tristitia hic accipi potest : licet enim prior sancta et beata sit, tamen infelicitatem adjunctam habet, quia peccatum, licet poenitentia deletum sit quoad culpam, magnam tamen pernarum catenam post se relinquit, ut infamiam, damna fortunarum, virtutum et gratiarum; denique ipsum peccasse aliquando, magna infelicitas est. Sensus ergo est, 7. d. Beatus est qui nullius præsentis peccati, de quo tristatur, sibi est conscius ; beatior vero est, qui nullius etiam preteriti gravioris de quo doleat, sibi est conscius; beatissimus denique est, qui ita sedulo etiam minima delicia cavet, ut nullius etiam venialis deliberate admissi culpa cum remordeat. In prima classe sunt omnes justi et sancti; in secunda repone S. Job, dicentem cap. xxvii, 6 : « Neque reprehendit me cor meum in vita mea ; » et Ezechiam dicentem : « Memento, quæso, quomodo ambulaverim coram te in veritate, et in corde perfecto, et quod placitum est coram te, fecerim. » Quin et David antequam in crimina causa Bethsabæ incidisset, dicebat fidens non semel : « Perambulabam in innocentia cordis mei, in medio domus meæ. Non proponebam oculos meos rem injustam, » etc. *Psalm.* c, vers. 2; et : « Neque iniquitas mea, neque peccatum meum, Domine : sine iniquitate cucurri, et direxi, » *Psalm.* i. viii, 5. In tertia classe primas tenet B. Virgo, secundas uterque S. Joannes Baptista et Evangelista, S. Joseph et similes; imo S. Bonaventura adeo innocentis luit vitæ, ut de eo dixerit Alexander Alensis : « Hic est verus Israelita, in quo videtur Adam non peccasse. »

Quocirca Tigurina clare et universaliter vertit, beatus vir qui lapsus ore suo non est, nec merore peccati cruciatur ; alii, nec compungitur dolore peccati ; Syrus, beatus vir quem non pervertit cor ejus, et non est absconditum judicium ab oculis ejus.

Isidoras Pelusiota, lib, IV, ep̄L JOI, legit : < Beatus qui non est compunctus in conscientia delicti, » sicque explicat : non quod nunquam peccati : oīnues enim pōenis obnoxii sumus; aut quod nunquam (ristatus sil, sed, 7. d. Beatus est qui non est in stuporem datus a rñœrore, neque suam salutem prodidit, id quod Judie accidit, qui suspensio sibi vitam eripuit. Sic Deus dedit Judæis spiritum compunctionis, id est stuporis, insensibilitatis, obdurationis, pertinacia?, de quo dúi *Rom.* xi, 8. Ita Isidoros.

Moral.
iO |ü|r»U

Moraliter, disce hic quam facilis sit lapsus et quantulubricitas linguæ. Quocirca Abbas Sisois per triginta annos non aliud precabatur, quam : a Domine Jesu Christe, protege me a lingua mea. Et usque nunc, inquit, per singulos dies corruo per ipsam, et delinquo. » Addebatque : « Peregrinatio nostra est, ut teneat homo os suum; » Abbas vero Ilyperichius : a Qui linguam non relinquit, inquit, nec passionum retentor erit. » Ita refertur in Vitis Patrum, lib. V, libello 4 *De Continentia*, num. 39, 44 et 49. El num. 1, recensclur dictum Abbatis Antonii : a Linguam non continens, est stabulum sine janua. » Memorabilis fuit Abbas Pambo, qui moriens palam professus est : « In hanc horam non me pœnitent alicujus sermonis quem dixerim; et sic ad Deum recedo, ut qui nec pius quidem ac religiosus esse coeperim. » Ita Palladius in *Lausiaca*, cap. x, qui cl de eo addit, « quod interrogatus de re aliqua nunquam slatini responderit, sed dixerit : Nondum inveni quod respondeam. Tam considerate ex Deo dabat responsa, ut a Deo cum omni metu omnes acciperent. Dicebatur etiam hanc virtutem super magnum etiam Antonium cl super omnes sanctos exercuisse, nempe ut esset in loquendo accuratus et perfectus. » Porro S. Jacobus in *Epist.* cap. ni, 2 : « Si quis in verbo non offendit, inquit, hic perfectus est. » Vide ioi dicta. Vice versa S. Petrus unum verbi lapsum : a Non novi lume hominem, » pula Christum, a se prolatum doluil, luxit et flevit per omnem vitam. Audi Ridormii Pelusiotam, lib. 1, ep̄sL 459 : « Charitalis luæ quæstio ad hunc modum explicari potest : Beatus vir qui non est lapsus in lingua sua, hoc est : Beatus est ille, qui nec verborum obscœnilale ac turpitudine linguam suam commaculavit, ne cuiquam offensionis ansam per contumeliam prae-buit. El non csl stimulatus in tristitia delicti, nimirum, vel pernitentia ductus ob ca quæ inhoneste ac foedo locutus est, vel quod aliquem contumeliosis verbis offenderit, at proplcrea dolore atipie animi compunctione opus habuerit. Optabilior est enim lapsus a pavimento quam a lingua. Nulli quippe, cum cecidissent, resurrexerunt; ob prolalum autem sermonem interierunt. » tyrannus aliter accipit tristitiam delicti, scilicet pro tristitia nimiae taciturnitatis, quæ est delictum: sicut enim priori hemistichio, inquit, taxavit nimiam loquacitatem, qua quis labitur verbo : sic

hoc posteriore taxat vitiosam taciturnitatem, qua quis tacet illud quod dicci e tenetur. Dicitur eim delictum quasi derelictum, per quod inlelUgitur peccatum omissionis, tacendo quod debet did, de quo debet homo per poenitentiam tristari, fl@c Lyranus, verum subtilius quam solidius. Græce enim est id est peccatorum, quæ lain commissionis sunt, quam omissionis.

2. Felix qli kox habuit a^imi sci t b i s t i t i a m, et vera, x XON excidit a spe sua. — Primo, Rabanas, Lyranus, Palacios et alii accipiunt hæc generatila de qualibet tristitia; hæc enim facit hominem melancholicum, mœstum et miserum. Unde Ecclesiastes, cap. m, vers. 12, quo hic alludit Ecclesiasticus; u Cognovi, inquit, quod non esset melius nisi lætari, et facere bene m vita sua,» 7. d. Beatitudo hujus vitæ sila est in bene agendo et belando; ac posterius sequitur ex priori : qui enim bene agit, semper est iætus. Inde Rabanas sic explicat : « Felix, inquit, qui in præsentis vitæ adversitatibus non contristatur, sed agonem suum Domino commendat, sperans ab ipso in futura vita mercedem laboris sui. » El Lyranus : Excludit, inquit, acediam, quæ est impedimentum virtutis et servitii divini, reddilque hominem tristem et ponderosum ad opera bona, per quæ quis ornatur ad Deum, 7. d. Felix est qui non habuit animi sui tristitiam, scilicet m bonis operibus exsequendis, et non excidit a spe sua, quæ e^l certa exspectatio beatitudinis, a qua spe facit acedia decidere.

H

Egregie tristitiæ malum pingit S. Chrysoslomos, Tristi® epist. 7 *ad Olympiad.* : < Tristitia, inquit, anima- * u'aa* rum crudele tormentum est, dolor quidam inexplicabilis, et iudicium omni iudicio vindiciaque deterius; nam et vermi similis est venenao, non solum carnem, sed et animam ipsam perimens; et linea, non solum ad os>a, sed ad corda pertingens; cl perpetuus quidam carnifex, non ammam dilaniat, sed \ires animæ consumens; et jugis nox, et tenebræ profunda?, et tempestas, et turbo; febris non apparens, omni igne validius incens; et pugna requiem non habens; et languor plurimos obscurans videntium : non enim noctis tenebra? tales sunt, qualis nox mœroris existit, non quidem vemens ex lege natura?, sed ex cogitationum obscuritate collecta, faciem omni tyranno crudeliorem præferens, nulli facile obtemperans eorum qui eam dissolvere moliuntur. »

Secundo, alii per *tristitiam* accipiunt diffidentiam, spei, de qua sequitur| oppositam, sicque dçûUK prius hemistichium posteriori plane congruit. Inde figurina vertit, *beatus qm non dcspoiulet affinitum, et spe sua in Domino situ non excidi*; et Glossa interlinentis, *felix qui uon habuit an mi sui tristitiam, id est, inquit, qui in adicrsitale animo non frangitur, ut despuet; et non excidit a spe sibi, id est, ab operibus bonis, pro quibus speranda sunt atenía præmia.*

Ratio a priori ust, quod tristitia sil causa dilli-

dentire, diffidentia desperationis. Audi S. Gregorium XXXI *Moral.* 17 : «De tristitia, inquit, malitia, rancor, pusillanimitas, desperatio, torpor circa praecepta, vagatio mentis erga illicita nascitur. » Et D. Thomas, II II, *Qwest.* 20, art. 4, indagans causam desperationis : a Ad hoc, inquit, quod aliquis bonum arduum non aestimet ut possibile sibi adipisci per se, vel per alium, perducitur ex nimia dejectione; quæ quando in affectu hominis dominatur, videtur ei quod nunquam possit ad aliquod bonum relevari; et quia acedia est tristitia quædam dejectiva spiritus, ideo per hunc modum desperatio ex acedia generatur, o Hæc D. Thomas. Est enim tristitia velut pelagus quoddam, in quod si quis incidat, absorbetur, ita ut portum invenire desperet. Sic S. Paulus, II *Cor.* n, G, 7 : « Sufficit illi, ait, qui ejusmodi est, objurgatio hæc quæ fit a pluribus, ita ut c contrario magis donetis el consolemini, ne forte abundantiori tristitia absorbeatur. »

Tertio, Græca sic habent, *beatus quem non condemnavit anima sua, et qui non cecidit a spe sua, quæ est in Domino; et Syrus, beatus vir quem non condemnavit anima sua, et non irrita fuerunt omnia opera ejus.* Græco et Syro ergo adaptanda est nostra Latina versio, hoc modo, *beatus qui non habuit animæ suæ tristitiam*, scilicet delicti, vel de delicto, uti dixit vers. 1 : ad illum enim se refert. Repetii enim et confirmat id quod ibidem dixit, *q. d.* Beatus et felix, adeoque terque quaterque beatus est, quem non condemnat anima, nec de delicto aliquo graviore contristat, remordet, angit et affligit ; ideoque non excidit a spe sua quam habet in Domino, quod scilicet beatitudine et gloria sterna eum donabit : hanc enim promisit iis qui se a delictis puros sanctosque conservant.

Ubi nota : tð *non excidit a spe sua* dupliciter accipi potest : *primo*, ut sit effectus ejus quod p̄cessit, *q. d.* Beatus qui delicti sibi, ob quod tristetur, non est conscius; merces enim et effectus hujus suæ custodire et innocentia erit, quod non excidet a spe sua, sed gloriam speratam et innocentibus promissam certo adipiscetur. Sic spes sumitur metonymice pro re et gloria sperata ; *secundo*, proprie, *g. d.* Beatus quem non condemnat anima de peccato, ideoque non excidit a spe, id est, non perdidit spem, non desperat de sainte. Unde Lucius Papa, *epist.* I, pro non *excidit a sne*, legit, *non abscedit a spe*. Nam, ut ait S. Augustinus, præfat. in *Psal.* xxxi : a Quomodo mala conscientia lota in desperatione est, sic bona conscientia tota in spe. Et erunt tria hæc de quibus dixit Apostolus I *Corinth*, xin : Fides, spes, charitas. Et alio loco ipsa tria : Finis, inquit, p̄cep̄ii est charitas, de corde puro, et conscientia bona et fide non ficta; sed pro spe conscientiam posu L Ille enim sperat, qui bonam conscientiam •erit; quem vero pungit mala conscientia, reUaLil a spe, el non sibi sperat nisi damnatio-

nem : ut ergo speret regnum, habeat bonam conscientiam; et ut habeat bonam conscientiam, credat et operetur : quia quod credit, fidei est; quod operatur, charitalis. »

Moraliter nola idem esse : « Felix qui non habuit animi sui tristitiam; » et : « Beatus quem non condemnat anima sua, » ut habet Græcus, quia scilicet ille solus veram habet tristitiam, quem anima de peccato condemnat. Nam, ut docti S. Chrysostomus homil. 5 *ad Popul.*, et Cassianus lib. IX *De Instil. renant*, cap. x, de nulla re alia tristandum est, nisi tantum de peccato, et ob hoc abolendum duntaxat a natura et Deo nobis inditus est tristities affectus. Creterre enim res omnes honre sunt; peccatum vero purum putum malum est, quod omnium et reternorum malorum est causa. Verba S. Chrysostomi et Cassiani recitavi II *Cor.* vu, vers. 9 et iO.

Et hac ratione tres expositiones jam datæ eodem recidunt, significanlque beatum esse qui non peccat; in hunc enim cadere nequit tristitia nec desperatio, ut a spe et lætitia excidat. Vis JM* ergo semper gaudere ? semper bene agito ; vis semper esse in Irela spe salutis ? semper bonam ** t*3l habeto conscientiam, uti paulo ante dixi ex Ec-teicotu. desiaste. Vide S. Bernardum *De Interiori domo*, cap. XLV : «Vis, inquit, nunquam esse tristis? Bene vive. Bona vita semper gaudium habet, conscientia rei semper in pœna est. » Ure ergo sunl lres fidelium charités, quæ quasi sorores ubique se comitantur, ut ubi una est, ibi sint et reliquæ cjuæ, nimirum innocentia sive sanctitas, lætitia et spes; sicut ex adverso tres furire sunt, peccatum sive mala conscientia, tristitia et desperatio, quæ se invicem comitantur, ut ubi est mala conscientia, ibi sit et tristitia ac desperatio.

Rursum nota beatum dici, qui non excidit a spe, id est, qui habet retinetque spem. Spes ergo est bcalitudo hujus vitæ, tum quia in hac vita non habemus rem, puta gloriam, sed ejus spem; tum quia hrec spes ducit ad gloriam, unde ait Apostolus : «Spe enim salvi facti sumus, » *Rom.* 8, 24. Et Psaltes, *Psal.* n, vers, i3 : « Beati omnes qui confidunt in eo. » Rursum Apostolus *Ilebr*, x, 35 : « Nolite, inquit, amittere confidentiam, quæ magnam habet remunerationem. » Et *Proverb*, xvi, 20 : «Qui sperat in Domino, beatus est.» Hoc est quod ait S. Joannes, *qnst.* 1, cap. m, 21, 22 : « diarissimi, si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum : et quidquid petierimus, accipiemus ab eo, quoniam mandata ejus custodimus, et ea, quæ sunt placita coram eo, facimus. »

3. Viro cupido et tenaci sine ratione est SUBSTANTIA, ET HOM NI LIVIDO, AD QUI D AURUM?—g. d. Avarus frustra habet opes, cum eis non utatur, et homo lividus, id est inv dus, puta avarus, frustra habet aurum, quia illud in arca recond t et sepelit. Avarum vocat invidum, quia ipse ut c pes integras, earumque dominium sibi conservet,

earumdem usum et fructum aliis invidet. Unde videmus avaros in mensa livore et dolore affici et affligi, si v. g. ex casco rariore et pretiosiore conviva aliquis majorem, quam ejus tenacitas patiatur, partem pr/escindat. Ita enim hoc sentit et affligitur, ac si lanlumdem ex corpore et came ejus prascinderes, quia scilicet hoc prescindís ex ejus avaritia, iliique hoc adimis, quam ita sibi incorporavit, ut ipsa videatur esse ejus anima et vita.

Apposite a beato qui spem reponit in Deo, per antithesin descendit ad avarum, qui spem reponit in mammona et auro, g. d. Beatus qui cavens a peccato servit Deo, in coque spem reponit : quare beatus non est avarus, qui servii speratque in auro, non in Deo. Totum enim hoc caput est avarorum et avarili® exagitatio. Græca majorem habent emphasim a ^i pupUn rì ó

zS«jxá.<4 La ti x/s^ara, id CSI, Ut Romana, viro minute rationes subducenti (parco, sordido) non est pulchra substantia, et homini livido ad quid pecunia? q. d. Parcum et avarum non decet, non congruit, non ornat substantia; quia nescit ca uti, nec tam illam possidet, quam ab illa possidetur : unde vere eam non habet, sed habet eam arca aut terra in quam eam defodit; et homini avaritia livido quo fine et fructu

id est opes? q. d. Nullo : enim grace dicuntur a id est, ab utendo, quod cis ad suum aliorumve usum et commodum utendum sit; sicut opes latine dicuntur ab ope et opitulando, quod opitulentur et opem ferant indigentia® propria® et alien®. Avaro ergo non

sunt x/5»j/xarra, sed quia non sunt usui, sed otio et abusui; nec sunt opes, sed mentis inopia, quia eis ad suam aliorumque opem uti non audet : unde carum est inops, perinde ac si eas non haberet. Avaro enim tam dees» quod habet, quam quod non habet. Eidem substantia non est substantia, quia neminem subsistere facit, nullius vitam sustentat. Bonum est sui difflusivum. Si avarus opes non diffundit, facit ut bona quæ habet, bona non sint. Quocirca Tigurina vertit, viro sordido non sunt ornamento divitiæ, et quorsum Vcciuuæ homini invido ? Pecunia enim dicitur a pecore, quod ovis vel bovis imagine insculpta olim fuerit : pecus autem omne homini servit, vel pro co arando, vel cum sua carne pascendo, vel sua lana et pelle vestiendo, etc. unde et jumentum dicitur, quod hominem juvet. Pecunia ergo avari frustra pecore insculpitur, cum nullum juvet, ac proinde vere pecunia illi non est. Quocirca Comicus avaros vocat mulos et asinos, qui aurum dorso gestant, coque onerantur, sed co non fruuntur. Alii, virum sordidum non decent divitiæ, et homini avaro quorsum pecunia? Syrus, cordi parco non expediunt divitia, et viro cujus pravus est oculus, non expedit pecunia.

Antistropha hisce est sententia Senecæ in Proverbiis, littera A : k avotut nisi cum moritur, nil

recte facit ; » monens enim relinquit opes aliis melius usuris, a Avarus ipse miseris causa est suæ. Avaro quid mali optes, nisi ut vivat diu?» Et littera P : a Pecunis imperare oportet, non servire. Pecunia, si uti scias, ancilla est ; si nescias, domina est. Pecunia non satiat avarum, sed irrita. Quæ sunt maxim® diviü®? non desiderare divitias. Quis plurimum habet? is qui minimum cupit. Inopia» pauca desunt, avaritiæ omnia. » Et illa Biantis apud Laertium, hb. IV, cap. vn : « Avarus facultates suas non possidet, sed ipsum possident facultates. Avarus suarum rerum curam habet, quasi essent propriæ : misura ex iisdem nihil capit utilitatis, quasi essent aliena». » Et illa Democriti : a Avarus non possidet, sed possidetur a divitiis, quarum non tantum servus, sed et mancipium est. » Ita Maximus, serm. 12. Hæc enim sunt Ethic® naturalis dogmata, quæ tum a lumine natura, tum a Salomone et Siracide didicerunt Plato et Philosophi.

Nola : Avarus recte vocatur lividus, id est invidus, et avaritia invidia, quia ita avarum arctat <u». curis, et dolore exedit ac emaciat, ut cum non tantum animo, sed et corpore vultuque lividum et pallidum efficiat, quin et livorem palloremque hunc auro, ut ita dicam, affici. Inde Philosophus rogatus, « cur aurum palleret, » respondit : « Pra metu, quia omnes ei insidiantur. » Avarus ergo pallet ex invidia, aurum ex metu, sed invidia avari hujus metus est causa. Livido ergo ad quid aurum? nisi ut illud sibi simile lividum, luridum palhdumque efficiat. Præclare Martialis, hb. I :

Omnibus invidas, livide, nemo tibi.

El:

Ecce iterum nigros corrodit lividus ungues.

Et Ovidius, lib. III De Ponto :

Livor, iners vitium, mores non riit in altos,
Utque latens ima vipera serpit humo.

Idem, lib. I De Rem. amor.

Summa petit livor, perflant altissima venti,
Summa petunt dextra fulmina missa Jovis.

Moraliter est hic locus insignis de vanitate stulta avarorum, quam multis rationibus clare depingit mii. et oculis spectandam subjicit Siracides. Prima esi Pr hoc versu, quod avari frustra habeant aurum, cum eo uti non audeant; secunda. vers, seq., quod SecuwU. aliis dissipaturis illud magno labore et angore congregent ; tertia, vers. 5, quod sibi sint ne- Tertit* quam et injurii, dum non audent jucundari et frui suis bonis; quarta, quod usi avarus benefe- Qq***. ceril, ignoranter et non volens facit : et in novissimo manifestat malitiam suam ; » quinta, vers 9, quod avari cupidità: sii insatiabilis. Nec empieutili adonec consumat arefaciens animam suam; » sezla, vers, to, quod non satietur a pane, <ed indi- s«xuu

gens et in Insidia sit super mensam suam ; *n*
Septima. *septima*⁹ vcrSe 12, quod cito morietur, cum ipse
Ociara congreget opes quasi semper victurus ; *octava*,
vers. 17, quia so privat merito ct mercede eleemosynas, dum in morte invitus cogitur opes relinquere hærcdibus, sæpe obliviosis et ingratis;
Nona, no/icj. vers. 21, quod prive! se honore librcralilalis,
Decima, et infamet se per probrum avaritiæ ; *decima*,
vers. 25, quod privet se Dei beneficentia, turn in hac vita, tum in futura per omnem aeternitatem : Deus enim beneficis est beneficus, avaris vero el maleficis avarus ct maleficus.

Annu Quocirca avari typus est avis monedula, ita
niouc[^] dicta quod monetam, puta nummos, furetur ct
duijj. abscondat. Inde Plinius, lib. X, cap. xxix : « Insu-
brium tractu, inquit, examina graculorum monedularumque, cui soli avi furacitas auri argentineque præcipue mira est. » El Cicero *Pro Flacco* : « Non plus aurum libi, quam monedulæ committebant. » Et Uvidius, lib. \ll *Metamorph.*, fingit Arnen conversam in monedulam, quod auro corrupta Athenas hostibus prodidisset. Rursum avari sunt gryphes, qui, ut ait Cassiodorus, lib. IX *Vanar.*, feruntur « aurum jugiter effodere, atque ejus inspectione gaudere. » Quocirca Dionysius Tyrannus, cum apud filium mulla cx auro vasa invenisset, indignans : « In le, inquit, non est animus regius, qui his poculis, quæ a mc lam multa accepisti, neminem libi amicum feceris. » Ita Philarchus, in *Apophthegmahtus regum*. Præclare S. Chrysostomus, homil. 2 *ad Pajuil.* : a Avarus, inquit, custos est, non dominus pecuniarum; servus, non possessor : facilius enim alicui de propriis carnibus, quam cx defosso auro communicaret ; a suis tanquam ab alienis abstinet, quippe sunt aliena : quæ enim aliis erogare nunquam pateretur, neque m necessariis impendere, etiamsi infinitas sustineret poenas, quomodo hæc esse propria putaret?» Idem, *hom.* 50 : « Nullum, inquit, inde emolumentum, nullas opes consequuntur, sed periculo magno atque detrimento suo aliis laborant, nihil prorsus de sudore, de labore el morte, quam plerumque obeunt, ad fructum suum convertentes. »

Ven. i, 4. Qui ACERVAT ex animo suo (id est, qui subtrahit animo suo, id est, suo desiderio, suæ lami, puta S'bi) INJUSTE, ALIIS CONGREGAT, ET IN BONIS IL-
EUS ALIUS LUXURIABITUR.—GræCC id CSt
deliciahunlur, voluptuabuntur, luxu diffluent alii. Porro qui acervat cx animo, vel, ut græce est, cx *anima*, est qui animam suam el genium defraudat, parce ct sordide vivendo, ut opes corradat : sic enim habent Græca, *ι* «^lcy, *jii* id est, qui acervat cx anima sua, aliis aslervat ; vel, qui congregat ex anima sua (id est, subtrahens animæ suæ), aliis congregat ; Tigurina, qui defraudanda genio suo, comparcit aliis ; Syrus, qui sibi ipsi subtrahit, congregat aliis, et tn bonis ejus lætabitur extraneus. Nota : tð injuste non est in Græco nec Syro, sed apposite additur ; significat

enim avarum sibi esse injurium, dum corpus suo jure, id est, alimonia, rebusque ad vitam necessariis, defraudat : quod subinde est peccatum, etiam mortale. Aliter explicat Palacius, *q. d.* Qui ex animo, id est cx allectu, acervandi acervat injuste, hic juste a Deo punietur, ut non sibi sed aliis acervet.

Est hæc secunda vanitas ct stultitia, adcoque congrua avarorum pœna, caque triplex. Nam *primo*, avarus usum opum subtrahit suæ animæ, itaque tortor ct carnifex est animæ suæ, dum pr® avaritia cogit eam sitire, esurire, frigero, æsluare, sudare : quod si hæc Dei causa subiret, multum utique apud cum mereretur; jam quia ob avaritiam ea subit, adeo non meretur, ut demereatur, ac novas hujus vitæ cl futuræ pamas sibi accersat *Secundo*, avarus vult sibi congregare ; at revera non sibi, sed aliis thesaurizat. *Tertio*, alii luxurioso ct prodige opes tanto labore et angore ab eo parlas consument et dilapidabunt. Quod si id fiat eo vivente ct vidente, uti non raro lit, utique hæc ingens ei est crux ct afflictio.

Quocirca Democritus, teste Maximo, *serm.* <2, dicebat « avaros suarum opum non esse dominos, sed procuratores, » qui eas aliis usuris, imo abusuris, curant ct procurant. Diogenes in Anaximemem : a An non pudet, inquit, cum tam mulla habere, qui seipsum non habet ? » Avarus enim quasi extra seipsum est, quia cor habet in auro, mentem in ære, non in adhere. Ita Maximus ibidem. Addilque Platonem dicere solitum, « eos qui corpus curarent, non rem quidem suam, sed seipsos curare : qui autem pecunias, neque seipsos, neque sua, sed quam longissime a suis abesse. » Addit idem, Demosthenem, cum avarum vila funclum ad sepulturam ferri videret, dixisse : « Iste cum vitam vitalem non vixerit, aliis vitam reliquit. » Lusit in voce Græca : *fdo*; emmet vilam ct vicium significat *q. d.* Hic avarus victu se fraudavit, ut hærcdibus cx victu vitam relinqueret.

Memorable est quod scribit Hugo, Rhemis usurarium nummos suos anxie numerantem, ut videret num omnes forent, ne quis quid cx eis do ccrpsisscl, audisse vocem de nummis prodeuntem : « Omnes hic sumus, sed cum Gnallhero Buddledlo (id est asinario : *baudet* enim Gallis asinum significat) erimus : » ac paulo post defunctum, uxorem cum opibus reliquisse Gualthero, qui instar asini iisdem luxuriatus est.

5. Qui sibi nequam est, cui alii bonus, (id esi, commodus, utilis, beneficus) erit ? et non jucundabitur IN BONIS SUIS. — Græce, id est *in pecuniis suis*. Duplex hic est sensus. Prior, ait Palacius, *q. d.* « Qui sibi nequam, id est parcus, sordidus, avarus, injurius, maleficus est, cum non jucundetur, neque voluptatem capiat ex bonis suis, quomodo, jucunditatem aliis dabit, quam scilicet sibi negat? » Posterior est : « Qui sibi parcus est, nulli largus erit, et in pœnam lanlæ culpæ faciet Deus ne jucunditatem ille capiat ex bo-

z

nis suis, ul scilicet aut ea amittat; aut, si non amiserit, habeat in tormentum et curam, non in voluptatem aut remedium. » Priori sensui favet versio Tigurina, qui siti maliquus est, rui *benignus sit, cum nihil jucundi de bonis suis percipiat?* Posteriori favet Syriaca, *qui malus est animæ sua?* (id est sibi ipsi) *aut benefacit? et non possidebit boni sua.*

Qd se 26. Quocirca sapienter S. Bernardus, lib. I *De Con-*
aſt||u(ſt, «der., monet Eugenium Pontificem, ut si alios cu-
iibiot rare velit, prius se ipsum curet : « Si totus, ait,
* vis esse omnium instar illius, qui omnibus omnia

Tertia, est hæc vanitas et stultitia avarorum, quod sibi ipsis sint maligni et malefici, ideoque incapaces se faciant ut in alios sint benigni et benefici : unde colligendum relinquit, quod avarus nullum bonum, nec honestum, nec utile, nec jucundum ex bonis suis percipiat, ac proinde frustra ea habeat, perinde ac si non ballerei. Hoc verum est in bonis temporalibus, sed verum in spiritualibus, juxta illud Christi : « Quid enim potest homini si universum mundum lucratur, animæ vero suæ detrimentum patitur? » *Matth. x m,* 26. Quocirca sapienter S. Bernardus, lib. I *De Con-*
aſt||u(ſt, «der., monet Eugenium Pontificem, ut si alios cu-
iibiot rare velit, prius se ipsum curet : « Si totus, ait,
* vis esse omnium instar illius, qui omnibus omnia factus est, laudo humanitatem ; sed si plena sit, quomodo autem plena, te excluso? et tu homo es. Colligat ergo intra sinum suum : alioquin quid tibi prodest, juxta verbum Domini, si universum mundum lucreris, animæ vero tuæ detrimentum patiaris? Quamobrem cum omnes te habeant, esto etiam tu ex habentibus unus. Usquequo vadens spiritus, et non rediens, sapientibus et insipientibus debitores, et solum negas te tibi? Stultus et sapiens, servus et liber, pauper et dives, senex et juvenis, vir et femina, clericus et laicus, justus et impius, participant le ; omnes do foule publico bibunt pectore tuo, et tu seorsum sitiens stabis? si maledictus qui pariem suam facilem deteriorem ; quid ille qui se penitus reddit expertem? sane deriventur aquæ tuæ in plateas, homines et jumenta et pecora bibant ex eis, quin et camelis pueri Abrahæ potum tribuas ; sed inter cederos bibe, et tu de fonte putei tui. Alienus, inquit, non bibat ex eo. Numquid tu alienus ? denique qui sibi nequam, cui bonus? Memento proinde, non dico semper, sed vel interdum, reddere te ipsum tibi. »

o. Qui sibi invidet, nihil est illo nequius, et nec redditio est malitia? illius, — q. d. Invidia Omnis est mala, sed invidia qua quis propter avaritiam invidet sibi victum et vitam, est pos-
ma, quia sibi ipsi necessaria vitæ subtrahit, ac proinde ipse sui lentus est homicida, imo parricida: pejus enim est seipsum quam alium, etiam fratrem vel cognatum, occidere ; quisque enim ex charitate obligatur magis se quam alios diligere, ideoque magis suam quam aliorum vitam conservare. Porro hæc avara invidia non tantum ingens est culpa, sed et poena sui ipsius. Hoc est quod ait : « Et hæc est redditio inlicita illius, n (l. d. Hæc est justa merces et castigatio avaritiæ, quæ sibi victum vitamque invidet et eripit, ut ipsa

seipsam fame, siti, frigore conficiat et interimat, ac proinde ipsa sui ipsius sit tortor et carnifex. Vere dixit Horatius, lib. I epist :

Invidia Siculi non invenere tyranni
Tormentum majus.

Hoc maxime verum est in invidia avaritiæ, qua avarus seipsum torquet, crucial et consumit. Inde Tigurina vertit, *invidente sibi ipsi nihil pejus est, hocque adeo ipsum est malignitatis ejus premium ;* Syrus, eo qui *nequam est anima tuæ, non est pejus, et ipse recipit retributionem malam.* Tales ergo similes sunt Timoni, qui adeo oderat homines, ut eorum morte et suspendio dum seipsos ex desperatione suspendebant, gauderet : unde el/*<-

id est, oâtr hominum, est cognominatus, quasi monstrum et probrum humani generis. Porro ipse Timon censuit duo esse elementa malorum omnium, avaritiam scilicet, et ambitionem, quia sicut ex elementis omnia corpora, sic ex his duobus estera vitia generantur. Ita Slo-bæus, serm. 8 *De Injustitia.*

Rursum tales similes sunt Midas regi Phrygi, Awm qui immensas opes congegit, teste Herodoto et Justino, lib. XI; unde fertur petisse a Baccho, ut quidquid tangeret, verteretur in aurum. Ita factum, sed in poenam petentis avari : nam et cibi versi sunt in aurum, quod cum comedere nequireret, fame contabuit. Ita Ovidius, lib. IX *Metamorphk.* Hanc miseram divitum vanitatem egregie depingit Ecclesiastes, cap. vi, vers. 3 et 4 : a Si... quispiam... vixerit, inquit, multos annos, et plures dies ætatis habuerit, et anima illius non utatur bonis substantiæ suæ, sepulturaque careat; de hoc ego pronuntio, quod melior illo sit abortivus. Frustra enim venit et pergit ad tenebras, et oblivione delebitur nomen ejus. » Nempe et divitem avarum demonstrat, qui cum stultissima se paritate crucians aliis devoranda conservet, ejusque anima cupiditate et avaritia contabescat, multo deterioris conditionis sit abortivo illo qui, stultus ul natus est, interiit. Ille enim nec mala nec bona videt ; iste vero, cum bona possederit, semper tristi cogitatione excruciatum est, et tamen umbo æquah fine rapiuntur, » ait Rabanus.

7. Et si benefecerit, ignoranter et non volens Vers. 7. FACIT, ET IN NOVISSIMO MANIFESTAT MALITIAM SUAM — Est occupatio : nam contra id quod dixit, avaro nihil esse nequius, quia non tantum alius, sed et sibi est injurius, malignus et maleficus, objicit : Ecco videmus avaros aliquando aliis benefacere Respondet, id eos facere, vel ignoranter et imprudenter, ita ut ignorent et nesciant se benefacere; vel certe nolenter et invite ex pudore et timore, cum livore et sordido animo id facere : unde livorem hunc et sordes tandem declarare vel verbis malignis, vel rugula fronte, vel gestu tristi, vel alio signo prodentes suam avaritiam, seque invite et coacte conferre vel contumeliose beneficium. Ende Tigurina vertit, *quod si bene quid*

facit, imprudens et invitus id facit, et ad extremum suam prodit malitiam. Pro ignoranter enim Cræcc est i» ir.Sr, id est in oblivione, id esi ignoranter, imprudenter, inscius. Ha Romana. Alii legunt, b Jvrrp, id est in tristitia, hoc est, tristis et invitus. Tigurina utrumque conjunxit; Complutenses legunt, ox' 2xol, id est, non volens. Noster legit hæc duo, scilicet, t» b™; unde vertit ignoranter et non volens; Syrus vertit, si accidat quod benefecit, deceptione deceptus est. Quocirca Isocrates ad Demonium apposite de avaris dixit, eos lcr/jrra; d)&pte»i id est gratias sine gratiis gratificari et exhibere. Unde et Socrates censuit, a nec a mortuo petendum esso colloquium, nec ab avaro beneficium. Nam mortui aut non respondent aut lædunt; ita avarus aut non dat quod rogatur, ani infelicititer cedit accipienti, quod datur animo invito et inimico, n Hinc ei dicas, quod de Polyphemo dixit /Eschylus in Cyclope :

Vini liquorem perdidit infusa aqua.

Atque in eum exstat proverbium : Capra Scyria; sicut enim hæc mulotrum, quod mulgendo lacte implevit, evertit, sic avari beneficium miscendo maleficio vitiant et evertunt : nihil enim dant nisi cum onero et spe lucri. Unde Aristoteles, lib. II Ethic, cap. vu: «Avarus, inquit, in accipiendo nimius est, in dando parcus. » Hinc avari symbolum est accipiter, cujus indoles est accipere et rapere alias aves. Unde S. Chrysostomus, homil. 46 in Mattii., Pharaonem avare imperantem Hebræis, vocat accipitrem; el Comicus rapaces causidicos vocat accipitres pecunia. Sic hodie videmus mullos dare eleemosynam, non sponte el liberali animo, sed verecundia, aut metu, aut fraude, aut importunis pauperum precibus el clamoribus adactos. Qua de re illustre in Vita S. Joannis Eleemosynarii exstat exemplum Petri Publicani, sive Telonarii, qui cum avarus avare projecisset panem in caput pauperis importune petentis eleemosynam, mox correptus morbo in exstasi raptus ad tribunal Christi, vidit se accusari a dæmombus de nullis deliciis, et nihil habere meritorum quod iis opponeret nisi panem jam dictum; quare audisse ab angelis ; «Recedens adde huic pani, el operare, n Quo viso nullius in alium virum, ex avaro factus est liberalissimus, adeo ut omnia sua, el tandem seipsum, in pauperes expenderit. Simile accidisse Troilo Episcopo, qui per visionem cæleslem ex avaro factus est eleemosynarius eximius, ibidem cap. xxvi narrat Leontius.

Ve».«. 8. Nequam est oculi.us lividi, et avertens faciem (ab inope cl indigo), et despiciens animam suam. — q. d. Malignus est oculus lividi, id est invidi, puta avari, ideoque avertit faciem et oculos, ne videat, vel alienam miseriam, cui cogatur succurrere, vel opes suas miseris dari, vel

ab eis consumi; ne videat, inquam, pauperes ex pane et cibis suis comedentes : imo ipse despiciat animam suam, quia, uti jam dictum est, non succurrit ejus necessitati, sinitque eam fame confici, vel miseriis tabescere. Loquitur de oculo corporali, sed subeo inlelligit oculum mentis: uterque enim nequam et malignus est invidio. Alludit ad etymon invidi. Dicitur enim invidus quasi non videns, vel invite videns, cum, scilicet, cui invidet; idem hebr. vocatur jn ra enaim, id est, malus oculis, quia scilicet lividos habet oculos, quibus torve et maligne æinulun» aspiciat. Idem græce vocatur,quasi pacar xai>w>, xai t u fOtipW, id CSt, OCULIS aspecluque fascinans, vexans, enecans. Invidia enim est quasi fascinatio, sive fascinum oculorum, quod sibi aliisque exilium affert.

Porro Ovidius, lib. II Metamorph., graphice iuvidmu et invidiam pingit dicens :

Pallor in ore sedet, macies in corpore tolo^
Nusquam recta acies.

Et post nonnulla :

Nec fruitur somno vigilantibus excita curis :
Sed videt ingratos, inlabescitque videndo
Successus hominum, carpitque et carpitur una,
Suppliciumque suum est.

Quocirca Ægyptii, alique mythologi invidiam et invidum repræsentarunt primo, per basilicum : basiliscus enim, ul est apud Solinum et tallii Ælianus, et qui cos compilavit, Majolium, ad funera lerrarum naius, serpens prorsus exitialis, solo aspectu auras inficit, plantas urit, necat animalia, saxa ipsa dissolvit. Quod si se intueatur in speculo, repercusso in se halitu, propriis telis enecatur. Symbolum ergo est invidi et calumniatoris, qui cum maledicta in puram animam ejaculatur, suis ipse sagittis conficitur.

In caput auctoris sic redit omne «relus.
Eleum pestifera torques convicia lingui
In puros, proprio te jugulas gladio.

Secundo, per sirènes : ferunt enim sirenes saeviente tempestate quam suavissime canere ; dum, rcocA» contra sereno coelo, et tranquillo mari tristes obmutescere, invidos pari modo alienorum res adverste vehementer oblectant, prosperæ contristant et dejiciunt. Unde Prosper, De Vita contemplat. lib. HI, cap. IX : « De bonorum malis, inquit, gaudent, de profectibus lugent, de inimicitiis gratuitis ardent, deprehendi pectoris sui malitiam timent; semper amari nunquam certi; amici diaboli, inimici etiam sui; omnibus odiosi; ad gaudenda anxii, ad plangenda lieti; utrobique perversi. »

Tertio, per polypum : polypus enim cum aliis cibis pascitur (est enim edacissimus, ad fraudem et insidias callidissimus), tum vero sua ipse membra conficit. Nam si venatio deficiat, brachia sua

devorat, ac ventre sic saturato, inopiam venationis levat. Deinde renascitur ei quod deest, hoc tanquam promptum prandium ad famem restringendam comparante ipsi natura. Haec /Elianus, lib. I *De Anim.* cap. xviii. Similiter invidus aliorum invidens vitae et fortunis, ipse tabe conficitur, sui interfecto. Unde Prosper, lib. II *De Vita contempti*, cap. v : < Invidi, ait, odia inter se abscondunt, et in suos cruciatus enutriunt. »

Quantum rōm, Quarto, Tier palmam ranis obsessam : Piularchus enim in libello *I)c Oraculorum silentio*, perhibet inter templi cuiusdam a Cypselo consecrati donaria, exstitisse palmam æncam, ad cuius radices insculptæ visebantur plunmæ ranæ, et natrices, quos hydros nominant. Sic virtus maledicorum infestis clamoribus lacessita, eos ex eminenti loco deridet, ad cadum velut palma luxuriosa ramorum propagine assurgens.

Conscia mens recti famæ mendacia ridet.

Quinto, per certas bestias et feras invidas, quæ docent invidiam non esse humanam, sed ferinam. Stellio enim, ut Theophrastus ait, simul atque senectutem, membranam hibernam exuit, eam vorans consumit, ob invidiam ex qua laborat adversus hominem, quod suam tuniculam plane scit contra comitiales morbos plurimum valere. Cervus item non inscius dextrum suum cornu magno usui hominibus esse, hoc ipsum, invidia flagrans, ne tanto bono homines fruuntur, in terra occultat. Equa pariter non ignorat se una cum pullo amoris veneficia parere. Idcirco simul atque editus pullus est, id agit, ut carunculam in pulli fronte innatam, nuncupatam hippomanes, voret. Similiter lynx urinam occultat teste Æliano, lib. VIII, cap. xxii. Invidi similiter commoda aliis invident, quibus ipsi non utuntur. Porro /Elianus hæc omnia decerpit ex Theophrasto in tractat. *De Animalibus quæ dicuntur invidere*. Adde ex eodem vitulum marinum, qui cum captum se videt, coagulum evomit quod epilepticis auxiliatur; echinum quoque terrestrem, qui urina corrumpit corium, a Invidus, ait Isidorus, lib. X *Etymol.*, dictus ab invidendo felicitati alterius, invisus, odiosus, ab invidia et zelo dictus. »

invidi» Porro invidi® remedium est animi constantia et dium «filudo, ul omnem calumniam non tam dictis, (Mhuo- quam factis heroicis confutes. Quocirca hoc adversus viros sapientes et claros potest invidia, quod adversus solem nebula : brevissimo tempore nocet, et eadem dissipata clariores radios sapientia et virtus exeret. Hoc est quod ait Valerius Flaccus, *Aragon*, lib. IV : a his contra nubila, n

Græca non habent tō suam, sed generatim sic : *Nequam oculus est invidio, avertit vultum et despicit animas*, id est, homines hominumque vitas; *Tigurina, improbus aspectu est oculus invidi, avertit faciem, contemnit homines*. In oculis enim elucent

passione* animi, praesertim ira et invidia. Unde Plinius, lib. XI, cap. xxxvii : « Neque ulla, ait, ex parte maiora animi indicia cunctis animalibus, sed homini maxime, id est, moderationis, clementia», misericordia», odii, amoris, tristitia®, læ* liti®; contuitu quoque multiformes, truces, torvi, flagrant, limi, submissi, blandi. Profecto in oculis animus inhabitat; ardent, intenduntur, humectant, connivent; hinc ill® misericordi® lacrymæ. Hos cum osculamur, animum ipsum videmus attingere. »

Hanc gnomen graphice apologo onagri et simi® depingit Cyrillus, lib. II *Apologorum moral.* cap. XXIX, cui titulus, *Contra invidos* : a Serenocado, inquit, ac lucido, cum per solitudinem simia satis læta discurreret, tristem jacentem onagrum inveniens, dixit illi : Quid tibi est, frater mi, quod tam lugubri contuitu ægroque vultu, livida facie et submisso capite tristis jaces? Indica mihi, rogo te ; quia si quid languoris est in corpore, manu excipiam : si vero in corde, ratione seu compassione medelam exhibebo. Ad hæc quidem ille tant® humilitatis oleo emollitus, mox sui vulneris arcanum patefecit, ac dixit : Ex aeris quippe, soror, tam pacata serenitate constringor : ejus enim serenitatis lucem oculis meis non ferentibus, in tempestatem mihi tranquillitas vertitur, et in nubem serenitas commutatur; et e contra tempestas ipsius aeris in cordis pacem cedit, et obscuritas in serenum. Quibus cum stupore auditis, notans simia livoris vitium ipsius esse tormentum, exhortationis suæ anathematizando ita cœpit officium. » Deinde eleganter invidi® loudbt* oculique invidi nequitiam pingens, ita eundem insectatur : « Maledictus sis talis oculus, qui turbatur in lumine, et in turbine delectatur; qui cum noctua vitalem lucem videre non patitur, sed in caligine illustratur; cui gaudium luctus, lux nebula, bonum malum; cui infelix est felicitas, et calamitas felix; cui adversitas prospera, et prosperitas adversa; cui amica miseria, et ipsa bonitas inimica. O porhflrendum, pestiferum ac perversum malum! Tunc demum convertens eloquium ad onagrum, dixit : Profecto bene silvestris es asinus, qui locum talem esse pateris oculum, qui tui cordis sit iuge patibulum, et boni ac omnium inimicus. Nam cum vitæ huius decursus, nunc adversis, nunc prosperis rebus transigatur, si te quidem contra naturam res secunda» mortificant. semper te praecinget tristitia. et calamitas non relinquet. Sic ergo livoris vitium, possessoris sui continuum est tormentum. w Mox pluribus a priori rationibus id ipsum nervose clareque conficit dicens : a Verum cum odii invidentia quempiam propter bonum, jam principaliter ipsius hostis es boni; quoniam cuius gratia est unumquodque, at illud magis. Sed cum ipsum bonum sis Deus, a quo tanquam a suo fonte bonitatis vena manans in omnia derivatur, hinc sane convincitur, quod tu hostis Dei

tofos

ct boni sis, et lui ipsius ac omnium inimicus. Coeterum cum malitia bonitati sit contraria, vide quanta (e depravavit malignitas, cui tota bonitas csl adversa. Cum autem naturaliter similia quæque similibus delectentur, vide cujusmodi sis qui tempestate ac tenebris gaudes. Nisi enim corde nubilus et procellosus exigieres, nequaquam (e talia defedai ent. Livor igitur interni turbinis gravis tempestas est mentis. Sed cum absque tranquillitate ct luce nullum putetur bonum, nec delectabile, hinc te agnosce jam omni bonitate et delectatione privatum, quia paci ac lumini tam hostiliter adversaris. » Denique loco epimythii sanum consilium suggerit : « Attamen si commune bonum inlcjligeres, el in unoquoque hoc ipsum benignius adamares, totum bonum tuum exisleret, et tecum omnia possideres; quoniam dilectum bonum, quo gaudes, tuum est. n

æ Moraliter, disce hic quam nequam el maligna sit invidia. Vere Beda in *Proverbiis*: « Unde bonus proficit, inquit, indo invidus tabescit. » Seneca in *Proverbiis* : « Invidiam, inquit, ferre aut felix aut foriis potest. Scias eum multis virtutibus abundare, qui alienas amat. Si non invideas, major eris; nam qui invidet, minor est. Scis quid invidia est? dolor animi est ex alienis commodis. i Scito enim illud, quia nulli invidetur nisi prædilo bonitate. Invidia loquitur non quod est, sed quod subest. » Quocirca in Vita S. Paul® de ea ait S. Hieronymus, quod ipsa armatura Dei, puta sentiis S. Scripturæ, « instruebat so contra invidiam sævienlem, el j ntiendo injurias, furorem rabidi pectoris mitigabat. Denique usque ad diem mortis, et hujus patientia et aliorum zelus patuit, qui suum rodit auctorem, et dum remulum lædere nititur, in semetipsum proprio furore bachatur. »

› Porro invidus csl pusillanimis, et invidia est pusillanimitas, cujus signa physiognomica recenset Aristoteles in *Physiognom.* cap. ix : « Qui, inquit, oculos parvos habent, sunt pusillanimes; qui concavos, malefici, reducuntur ad simiam; qui eminentes, fatui; qui parum concavos, magnanimi, referuntur ad Icones. » Et cap. vi : « Avari signa sunt : facie remissus, nigri coloris, macer; quæ sunt circa faciem, quasi abrasa; facies rugosa, non carnosus, recti ciir.cs el nigri. » Quocirca S. Bernardus, *Dc Inter, domo*, cap. xlii : « Invidia, ait, est animi tinca; sensum comedit, pectus urit, mentem allicit, cor hominis quasi quædaui pestis depascit, et cuncta bona ardore pestifero devorat. Invidus alienum bonum, suum facit invidendo peccatum. » Idem, *epist. ad Adam manach.* v O quisquis es qui saluti invides aiente, parcito vel tuæ. Si enim ubi invidia, ibi mors, l fertio non potes simul et invidero et vivere. »

9. Insatiabilis oculis cupidi (avari qui omnia cupit) in PARTE iniquitatis. — Id est, insatiabilis est oculus avari in ea parte vel portione opum et rerum, quas inique el avare cupii et appellii; vel,

ul Lyranus, insatiabilis csl ea parte (piam injusto acquisivil. Unde Græca brevius et clarius habent: *Avari oculus non impletur parte*, id est, nulla opum parte satiatur; sed quo pluros habet, eo pluies habere appetit instar hydropici, qui quo plusbit, eo plus sitit. Unde illud :

Quo plus sunt potæ, plus sitiuntur nquæ.

Quocirca apposite Diogenes Cynicus avaros Ann comparabat hydropicis : sicut enim hi aqua, ita ^,i ? illi cupidine auri pleni distentique sunt : unde utrique amplias semper desiderant et sitiunt, sed in sui perniciem et exitium. Ita Slobæus, *serm.* 8. Alii avarum comparant serpenti qui græce dicitur dipsas, iti est sitiens, eo quod suo morsu tantam in homine sitim excitet, ul nullis aquis explcd possit, sed misere in sua sili contabescat, a Dipsas, inquit Isidorus lib. XII, cap. iv, latine dicitur situla a siti : dipsades enim vocantur serpentes nocentissimi, eo quod morsi ab eis continuo inarescant. » Sic avarus inexplabiliter sitit opes, et sitiendo contabescit. Hinc Tigurina clare vertit, *oculus avari nulla portione satiatur*, quia quidquid videt appetit; cumque plura el plura semper videat, hinc pariter plura et plura semper appetit : quare etiamsi omnia qu® videt possideret, non tamen satiaretur. Qua de causa avaritia a S. Joanno vocatur concupiscentia oculorum, *epist.* I, cap. n, l(l. Hinc et Syrus vertit, *in oculis stulti* (qualis est avarus) *exigua est* (videtur) *pars sua*. Sequitur hujus insatiabilis avari et avariti® cfectus, nimirum :

NOX SATI ABI TUR DONEC CONSUMAT AREFACI ENS ANTMAN suam, — id est, vitam el corpus suum. Sic enim *Numcr.* ix, IO, el alibi per animam melonymice significatur corpus, quia corpus est quasi domus animæ, imo est ipsa materia quam anima quasi fonila informat. Animam ergo et corpus consumit avarus continuis curis, desideriiis, sollicitudinibus, nimieque cupidis et anxiis cogitationibus, quibus extenuat, exsiccat et arefacit tam corpus quam mentem el spiritum, ul res spiritales ei non sapiant, imo nulla res cum delectet, nihilque ei libeat. Rursum consumit animam suam, id est seipsum totum, per synecdochen, quæ frequens est llebræis et Syris. Unde Sjruss habet, *qui accipit ul quod est proximi* (hæc est pars iniquitatis, quæ præcessit), *perdit animam suam*; Græca, *iniquitas maligna* (avari et cupidi) *desiccatur frumam*; Tigurina, *injustitia mali exhaurit vitam ejus*.

Ibi nota avaritiam vocari id est iniquitatem et injustitiam, primo, quia iniquum est quod homo tam nobilis adeo ardentem amet opes <i et res terrenas, cisque suain mentem et cor affiguit; secundo, quia avaritia stimulat avarum ad fraudes, usuras aliosque iniquos conicius, turpis lucri causa ineundos; tertio, quia Deus opes ul plurimum iniquis largilur, ut Mauris, Judæis, usurariis • auurtot quia opes vix sine iniquitate

parantur et servantur, praesertim in tanta turba indigentium et pauperum ; *quinto*, quia Christus» *Luce* vi, 21, divitibus vie intentai : « Væ, inquit, vobis divitibus, quia habetis consolationem vestram. » Denique ad dexteram judicis Christi sunt mala temporalia et bona spiritalia : ad sinistram vero, scilicet in parte iniquitatis, sunt mula spiritalia, et ut plurimum bona temporalia, *Matth.* cap. XXV.

Est hæc quinta avarorum vanitas, quod seipsos sua avaritia arefaciant, exhaustiunt et consumant. O tormentum ! exclamat Palacius. Silis? aquam presentimi habes, et bibere non audes. Esuris? prandium habes, et te non pascis. La*tiliam habes in mensa praesentem, et inde tristitiam edis; no detrahas pecuniæ, detrahis veniri et animæ tuæ.

Tropologice Dabanus explicat sic, *q. d.* a Avarus sine fructu bonorum operum consumit vitam suam, et sterilem animam perpetuis ignibus gehennæ tradii excruciamdam. » Nervosius S. Augustinus in *Psal.* cxxviii, docet avaritiam duriora imperare avaro quam jubeat Deus : «Dura, inquit, jubet, levia jubeo (ego Deus); onus ejus grave, sarcina mea levis est; jugum ejus asperum est, jugum meum leve est : noli velle ab avarilia possideri. » El mox idipsum probans exemplis : « Jubet, impili, avarilia ut mare transeas, et obtemperas; jubet ut le ventis procellisque committas : jubeo ego ut ante ostium tuum ex eo quod habes des pauperi; piger es ad faciendum ante le opus bonum, et strenuus es ad transeundum mare : quia avarilia imperai, servis; quia Deus jubet, odisti. »

Vmjo. io. Oculus malus ad mala, ft box satiabitur PA. XK, SED INDI GENS, ET IN TRISTITIA ERIT SUPER mensam suam, — *q. d.* Oculus malignus et lividus avari ad mala et injusta intentus est, puta ad fraudes, usuras cœlerasque injustitias et peccata, quibus opes suas augeat. Idem non audet ventrem satiare pane, id est, cibo suo, sed indigens el tristis est etiam in mensa sua. Cum enim alii in mensa omnes curas et moerores deponant, seque cibo et vino recreantes, sint Luti et hilares; solus avarus in mensa sua indiget et esurit, ideoque tristatur et dolet, lum ob suam esuriem, tum co quod domestici et conviva; ejus plus comedant et consumant, quam ejus avarilia patiat. Græca de inore brevius sic habent, *malignus oculus invidus est in pane, et deficiens in mensa sua*. Ubi nola : Pro *deficiens*, Complutenses legunt Worfc» id est, ut hosier vertit, *indigens*; alii legunt, Kirç, vol «Wv-wtc, id est *in tristitia*, vel *tristis*. Noster ulrumquo legit : unde vertit, *indigens et in tristitia erit*. Hæc enim duo sunt connexa, et indigentiam naturaliter tristitia consequitur. Tigurina vertit, *oculus malignus panem invidet* (sibi, suisque domesticis et convivis), *et ad mensam suam laborat inopia* ; aliter Syrus, *oculus malus*, inquit, *multiplicat panem, et siccum projicit super mensam*, *q. d.* Avarus ut parcat carni aliisque cibis pretiosis, siccus panus

suis apponit, imo tetrice projicit in men<am, sicut canibus projiciuntur ossa: vult ergo ventres suorum explore et saturare pane, coque vili et atro, ne cibos majoris pretii comedant et consumant Porro oculo avari, ait Jansenius, tribuitur non satiari pane, esse indigum et in trisiilia, quia per concupiscentiam et invidiam ex aspectu oculorum excitata, hæc sunt in avaro. Igitur *onius malus*, id est malignus et maleficus avari, totus fertur *ad mala*, id est, maligna, avara, malefica, puta ad avaritiam, et malignam parcimoniam, qua se et alios victu et vestitu congruo di fraudat, ad avaras et malignas fraudes, dolos, contractus, etc.

Sexta est hæc vanitas, imo malignitas avariti». Tresno

Huc facit apophthegma Hebneorum in *Avoth*, id est, in *Sententiis Patrum*: «Triahæcquæ sequuntur, hominem verum Abrahæ patris nostri discipulum ac sectatorem reddunt: oculus benevolus, animus lenis ac mansuetus, parvo esse contentum : qui secus facit, imitatur ac dicitur filius atque discipulus impii Balaam et iniqui pseudo-prophetae, scilicet oculus malus aut invidus, animus altus et arrogans, et cor insatiabile : hæc sunt nostre discipulorum Balaam. »

ii. Fili, si iadis (Grace «Sfh <ç> id est, Vcn.<<- sicut habueris, quoad habueris) BENETAC TECIM (libi), et Deo dignas oblationes offer. — Tigurina, pro co *quod habes, fili, bene de te merere dignaque defer Domino donaria*: Syrus, *si habes, fili mi, ministra animæ tuæ* (tibi ipsi); *et si habes, benefac tibi*. Est conclusio : ex dici s enim de avaritiæ damnis, colligit et concludit ut quisque opibus sibi a Deo datis utatur commode, iisque sibi benefaciat honeste vivendo; deinde ut ex iisdem Deo in laudem et gratiarum actionem dignas oblationes offerat, puta dando victimas Deo, ac decimas et primitias in alimoniam sacerdotum, cæterorumque Dei ministrorum. *Dignas* vocat meliores, et liberales, ac largas : tales enim debentur Deo cantori, et datori omnium. Undo tales legi veteri Judæis præscriptæ erant *Num.* xvm, 29 : « Omnia, inquit, quæ offerclis ex decimis, clin donaria Domini separabilis, optima et ciocia erunt. »

Moraliter, dum vivis, benefac animæ tuæ coacervando bona opera et merita, quibus vivos in æternum. Hoc autem facies, omnia opera tua, etiam inditlerentia, referendo ad Dei gloriam, Dooque otlerendo. Nam mors instat, post quam non poteris operari, nec mereri, juxta illud : a Miserere animæ tu© placens Deo. » *Eccli.* cap. XXX, 24 ; et illud t'auli : a Dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, » *Galat.* vi, 10.

Egregias hac do ro parabolas duas recenset Damascenus in *Ihstor. Barlaam et Josaphat*, cap. xm et XIV. Nationem dat Rabanus : «Quia breve, inquit, est huius vitæ spatium, in quo licet operari. Finis autem universorum appropinquat, quando jam non est tempus operandi, sed singulos quobque juxta meritum suum remuucraude

Unde Christas : Operamini, dam dies est : venit enim nox, quando jam non licet operari, *Joan*, ix, 4 : Hic tempus est bene faciendi, illic autem mercedem accipiendi : hic tempus laboris, illic requiei : hic hora seminandi, illic fructus metendi. Unde et per Paulum dicitur : Quæ enim seminauerit homo, hæc et metet. El alibi : Qui parce (in uit) seminat, parce et metet; et qui seminat in benedictionibus, metet vitam ætemam; hilarem enim datorem diligit Deus. Hinc el in Proverbiis Sapientia admonet dicens: Usquequo, piger, dormis? quando consurges a somno tuo? Paululum dormitabis, paululum conseres manus ut dormias, et veniet tibi quasi viator egestas, et pauperies quasi vir armatus. Si vero impiger fueris, veniet ut fons messis tua, et egestas longe fugiet a te. Mundus enim transit, et concupiscen-

tia ejus : justi autem in perpetuum vivent, et apud Dominum est merces eorum. »

Citat hanc gnomen Urbanus IV Pontifex in *Psal.* L (exstat tomo I *Ih'Idioth.* SS. *Patrum*)^t ad illa : «Tunc acceptabis sacrificium, oblationes,» id est eleemosynam, inquit. Unde subdit : o Tu, Deus, non respicis in oblationibus iniquorum, sed illas oblationes dignas te reputas et acceptas, quæ fiunt de substantia illa bona, cujus non est peccatum in conscientia ; et has a me oblationes per Sapientem requiris dicens : Illi, si habes, benefac tecum, et Deo dignas offer oblationes et holocausta : mea scilicet, hoc est, non solum de meo, sed de me toto facta. Nam hæc illa esse intelligo holocausta, de quibus tu, Domine, mihi dicis: Holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper. • Alludit ad holocaustum Christi in sacrificio Missæ.

SECUNDA PARS CAPITIS.

DE MEMORIA MORTIS QUÆ STIMULES EST AD BENEFICENTIAM.

▼m 12. 12. MEMOR ESTO QUONIAM MORS NON TARDAT, ET testamentum inferorum, quia (Jansenius, Rabanus et Dionysius legunt *quod*) demonstratum est tibi; testamentum enim hujus mundi, morte morietur.— Perperam aliqui apud Frandscum Lucam legunt *mortem operatur*, hoc est. certo, omnino et cito morietur: hoc enim significat illa mortis iteratio. Ita Lyranus. Probat quod dixit : « rih, si habes, benefac tecum (tibi), el Deo dignas oblationes offer, » ex vicinia mortis instantis, q. d. Noli hic avare coacervare divitias quasi perpetuo hic victurus, sed eis utere ad tuum usum et Dei gloriam, quia mors et post eam descensus ad inferos tibi instat, in qua opes tanto labore coacervatas hic relinquere debebis, nec eis amplius uti, nullique ex eis benefacere poteris. Dum ergo breve hoc vitæ tempus tibi suppetit, eis utere, ut eis libi aliisque benefacias, Deoque dignas oblationes offeras. Sic enim mereberis amplam mercedem et gloriam tam apud Deum, quam apud homines. Ita Rabanus, Lyranus, Jansenius et alii.

Frolatur.

Est ergo hæc septima ratio demonstrans insanam vanitatem avarorum, qui omnia coacervant, nec ulli, nec sibi quidem benefaciunt, cum omnia brevi in morte ingratis et prodigis hæredibus sint relicturi. Græca hac tantum habent, *memor esto quoniam mors non tardat, et testamentum* (vel pactum) *inferorum non est ostensum tibi*. Quod clarius explicat Tigurina, *memento mortem moram non facere, nec tibi fatum fati* (mortis tempus) *esse declaratum, q. d.* Memento mortem certam tibi imminere, sed ejus diem et horam tibi esse incertam. Igitur semper per bona opera ad eam lo præpdræ et dispone, ne illa te imparatum inve-

niat et præoccupet. Syrtis, *memento quod hactenus mortem non vidisti, et condemnatio ad inferos non est ostensa tibi, q. d.* Quia non vidisti mortem, nec inferos, hinc ea non apprehendis, non aestimas; at brevi ea videbis, tunc ea æslimabis, serioque, sed sero dolebis, quod ad ea per eleemosynam, bona opera et oblationes Deo factas te non comparaveris. Noster legit affirmative sine indicatione *non*, aut certe legit interrogative, hoc modo : « Et testamentum inferorum non, vel nonne ostensum est tibi?» q. d. Omnino tibi ostensum est. «Testamentum enim hujus mundi est, morte morietur, n q. d. Certa libi est mors, quia testamentum, id est, dispositio et decretum Dei de quolibet homine et vivente terreno est, quod morte morietur, q. d. Deus omnes addixit morti, ergo omnibus certo moriendum est; illudque libi ostensum est, imo in dies oculis tuis ostenditur, dum quotidie vides nunc hunc, nunc illum mori, nemine excepto.

Quæres quodnam sit «testamentum inferorum?» Respondeo, est decretum mortis et inferni, latum a Deo in Adam peccantem, omnesque ejus posteros, *Genes.* », 17, et cap. m, 19. Dicitur *inferorum*, quia tempore Siracidis ante Christum omnes, etiam Sancti, plene a peccatis expiati, post mortem descendebant ad inferos et limbum patrum, expectantes Christum, qui pro peccatis satisfaciens cœlium aperiret, eosque inde liberaret, et in cœlum deduceret. Testamentum enim in Scriptura vocatur quodlibet pactum, decretum, dispositio, ordinatio. Græcum enim dēvatur a «δρῶ, id est, dispono, moderor, guberno, constituo. Unde Tigurina vertit vers. i3, *fatum* tui

est, morte morieris. Hoc ergo nobis est fatum fati, id est, mortis certum et irrevocabile decretum. Id ita esse palet ex ratione quam subdit: « Testamentum enim hujus mundi, morte morietur, » scilicet, omnis Adæ filius, 7. d. « Testamentum inferorum, » id est, decretum Dei, ut omnes moriantur et descendant ad inferos, est ipsum testamentum sive decretum moriendi, omnibus impositum, juxta illud *Ilcbr.* ix, 27 : « Statutum est hominibus semel inori, post hoc autem iudicium. » Alludit, imo citat *Genes*, n, 17 : « In quocumque die comederis ex eo, morte morieris. » Hoc testamentum et decretum moriendi et descendendi ad inferos, demonstratum est tibi, tum e Scriptura *Gaies*. II et v, tum ex sententiis Propheiarum et Sanctorum, tum ex communi experientia, quæ ostendit omnes mori. Sed audi nostrum Deirio, *Adag.* 297 : a Volunt quidam nihil aliud dici, quam unicuique moriendum, et cunctis mortis falcem imminere. Ad Arcton nata expositio, friget conglaciata. Praestat testamentum inferorum exponere legem a Domino latam mortalibus, ut ad Christi adventum usque, omnes ad inferos descenderent. Sic Rabanus et Carcensis. Vocatur testamentum, quia hanc hæredilariam successionem nobis protoplastus peccando commeritam moriendo delegavit. Mors invidia diaboli in orbem introivit : ideo necessitas illa mortuis imposita ad Plutonis regiam descendendi, recte dicebatur inferni testamentum, hoc est, hæreditas et successio lege delata quam, vellent nollent, cernere et adire cogebantur. Miseram cretionem ! »

Nota : Hæc verba, *testamentum hujus mundi, morte morietur*, non sunt in Græco hoc loco, sed vers. 18, ubi pro *mundi* est id est *sacuii*, g. d. Sæculare et perpetuum est hoc mortis testamentum, sicut non ad unam gentem, sed ad omnes; sic pariter non ad unum sæculum, sed ad omnia omnino se extendit.

Porro certa unicuique est mors, sed incerta ejus dies et hora. Stimulus ergo ingens ad omnem virtutem est hic, quo olim se Ascetæ nonnulli, dum invicem occurrerent, consalutabant, ul jugem sibi mortis memoriam imprimerent : a Moriendum est, nescimus quando. » Nam, ut ait S. Chrysostomus, homil. 23 in *Acta Apost.*, a idcirco incertum voluit Deus esse quanto tempore duraturi simus, ul exspectatione incerta virtutem amplexemur semper. Et S. Ambrosius in *Psalms*, cxvni, serm. 19 : « Quid potest, inquit, habere laudis, si efTætum corpus voluptatibus, et jam senectutis gelu frigidum, ad sera devotionis officia, deposito jam viventis vigore, convertat ? »

Cogita ergo, o mortalis, hoc tuum esse testamentum, hanc tuam esse sententiam, hoc Dei decretum certum et immutabile : « Morte morietur Petrus. » Id liquet *Gaies*, v, ubi recensitis annis 900 vitæ Adæ, Seth, Lameth, Noe, etc., singulis subdit : a Et mortuus est. » Dicitur testa-

mentum mundi, quia pertinet ad mundum hunc sublunarem, et omnia viventia, quæ in eo sunt, 7. d. Hæc est dispositio Dei de inundo et omnibus qui in eo vivunt : Moriatur homo et omne vivens, quod in mundo vivit. Sicut ergo in communi reorum iudicio, v. g. in tribunali sanctæ Inquisitionis, dicitur ferturque sententia : Hic reus, v. g. Petrus, plectatur capile, Paulus suspendatur, Joannes comburatur, etc., ila hic datur testamentum, id est, decretum et sententia mortis in omnes omnino homines, dicendo : Morte moriatur ; nec lanium in omnes homines, sed et in omnia animalia, omneque vivens, imo in omnes res mundi, 7. d. Testamentum mundi, id est, omnium mundanorum, puta hominum cæterorumque viventium in inundo, est : « Morte morietur ; » imo idem est et rerum inanimarum quæ in mundo sunt; his enim dicitur : Morte naturali moriatur, id est, intereat et desinat esse. Ex adverso testamentum cœli est : « Non morietur, » sed immortalis et beatus durabit in omnem ætemitatem. Et testamentum inferni est : Non morietur damnatus in igne. « Vermis enim eorum non moritur, et ignis non exstinguitur, » *Isaia* cap. ult.

Perperam ergo aliqui sic exponunt, 7. d. Omne testamentum quod in mundo ab hominibus morientibus conditur, oinnisque hærlitas per illud filiis posterisque relicta, morte morietur, hoc est, in morte deficiet, transibitque ad alios. Perperam quoque Palacius : Testamentum, inquit, inferorum est, quod humana natura peccando in primo parente pepigit, atque promisit se morte morituram, ac ideo in infernum descensuram. Testamentum hujus mundi est pactum quod cum mundo fecimus. Sicut enim *Isaia* xxviii, 15, impii percutiunt *fadus cum* peccato et morte, quo promittunt illi servire, et eo frui : sic nos velut promittimus longa vita nostra mundo frui, atque illi servire. At auctor dicit hoc testamentum non in ælernum duraturum, sed citius quam velint moriturum. Ergo benefac antequam finiatur. Hæc ille, mystice potius quam ad litteram.

Siracidi succinunt sapientes omnes, Hebræi, Arabes, Græci, Latini, Persæ, Ægyptii, Syri. Hebræi, ut Ben-Sira : « Dies brevis, inquit, et opus multum, » 7. d. Mors instat, et tamen grandis restat nobis via in coelum. Festinemus igitur progredi in via virtutis, et menta meritis accumulare. Similiter de arte medendi dixit Hippocrates : « Ars longa, vita brevis. » Sic in lib. *Avoth* dicit R. Simon : « Dies brevis, et opus multum, et operarii pigri, et merces copiosa, et paterfamilias urget. »

Arabes, *Centur.* 2, num. 13: « Opera et mundus, Ani », inquiunt, transibunt, et durabunt opera bona. » Et num. 16 : « Mors consumpsit eum qui discessit, et mors consumet eum qui remanet. » Et num. 40 : « Cogita ingressum tuum in hunc mundum, et egressum tuum ex ipso, quia tu de nihilo factus es homo, et momento fies tanquam non fueris.

Te-¹*-
men,m
Tœii'cc
Ufcenn.

Gnome
Hebr. dt
morte.

Item considera qui fneriut ante te, *reges*, prrefecti el nobile* ; considera quomodo migrarunt ex isto mundo, tu vero sicut illi migrabis. »

Græco- Græci. S. Gregorius Nazianzemis in *Distichis*: « Mortem, inquit, velut præsencm semper tibi oh oculos pone; ila enim fiet ut, cum ipsi occurrendum erit, superior existas. » Idem Nazinnzenus in *Niuiiostichi3* suum reclœ vitæ Alphabetum ita orditur :

'ApXtff k h k w /ai ttoioü Sdv,
Agendorum principium ct finem constitue Deum.
B/su to 4/CtcOl /ai, TyiipuVt
Vitæ lucrum sit, quotidie vita excedere et mori.
Cognoscere hominum facta curegiorum aludo.
Lucerna sit ratio vitæ tibi lotius.
Quæcumquc dat Deus, animo grato accipe.
Procella cursu timeri debet prospero.
Vir magnus esse potes frenans petulantiam.
Præstat animum quam catterà offerri Deo.

Idem in *Distichis*: «Ossa nuda spectata nos admonent, ne quid hujus vitæ nobis proprium ac certum esse credamus, n El mox : « Pota esi incerte fixa, brevis hæc et multiplex vila : sursum movetur, ac deorsum trahitur ; fugiens tenetur, el manus effugit ; saltat plerumque, nec tamen fugere potest; stationem suam motu trahit ac retraint ; fumus est, insomnium, ct flos herbte. n Plato in *Phædone* : « Philosophia, ait, est mortis cogitatio, id est, ut sapientiæ studiosus animum a corporis sensibus revocet, et ab illius communionem liberum immunemque reddat, illius cupiditatibus repudiatis, quæ nimirum est mortis definitio, solutio et separatio a corpore.

Latino- Latini : Seneca in *Proverbiis* : u Homo, inquit, w vitæ commodatus, non donatus est. Vita omnis brevis est, ideo immortalitas est mors honesta; » Cicero: « Exiguum nobis vitæ curriculum natura circumscripsit, gloriæ immensum, n Virgilius X Æactd. :

Stat sua cuique dies, breve ct irreparabile tempus
Omnibus est vitæ.

Seneca in *Tlercul. furente*:

Certo veniunt ordine Pare@:
Nulli Jusso cessare licet.
Nutu scriptum proferre diem.
Recipit populos urna citatos.

Et:

Prima quæ vitam dedit hora, carpsit-

Horatius lib. H *Carmin.* :

Otones êodetn cogimur, omnium
Versatur urna, serius, ocus
Sors exitura, et nos in «ternum
Exilium impositura cymba».

S. Hieronymus, epistola *ad Cyprianum*: « Nihil, inquit, ita decipit humanum genus, quam quod

dum ignorant spatia vitæ suæ, longiorem sibi culi hujus possessionem repromittunt. Dude et illud egregie dictum est : Nullum tam senem esse, et sic decrepito» relatis, ut non se adhuc uno plus anno vivere suspicetur. Ad hunc sensum perlinet et illud quod dicitur : Memorare mortis lum, el hon peccabis ; qui enim se recordatur quotidie moriturum, contemnit præsencia, et ad lutura festinat. »

Persæ. Nam, ut ail S. Hieronymus, epist. 3 ad Nr» *Heliodorum* in Epitaphio Nepotiani : « Xerxes, inquit, ille rex potentissimos, qui subvertit montes, maria constravit, cum e sublimi loco infinitam hominum multitudinem et innumerabilem vidisset exercitum, flevisse dicitur, quod post centum annos nullus eorum, quos tunc cernebat,superfuturus esset. Oh ! si possemus, addit Hieronymus, in talem ascendere speculam, de qua universam terram sub nostris pedibus cernere-mus, jam tibi ostenderefn totius orbis ruinas, gentes gentibus, et regnis regna collisa ; el non Xerxis tantum exercitum, sed totius mundi homines qui nunc vivunt, in brevi spatio defuturos ! n

Ægyptii. Infer apophthegmata Sanctorum Patrum /Egypliorum, quæ habentur in fine Vitarum Patrum, recensentur hæc num. 94 : « Homo habens mortem præ oculis, omni hora vincit pusillanimitatem. » Et numer. 97, dixit senex : a Ego lres res timeo, id est, cum anima egressura est do corpore, et cum in præsenciam Dei venturus sum, el cum sententia conira mo data fuerit. » El in fine inter septem documenta Abbatis Moysis sextum recensetur : « Debet homo, priusquam exeat de corpore, mundare seipsum ab omni inquinamento carnis et spiritus. » S. Antonius morions suis præscrîpsit ut mane quotidie cogitent illuni diem forte sibi fore ultimum, itaque omnes actus illo dio quisque obeat atque si essent futuri ultimi, ipseque illo die certo esset moriturus. Simili modo e Societate nostra P. Joannes Maldonatus quotidie quinquies mortis memoriam, imo præsenciam, sibi ob oculos ponebat, indagabat-que num quid ésset in conscientia, quod in hora mortis eum angere vel affligere posset, et, si quid reperissct, illico per comessionem, vel eo modo quo conveniebat, illud tollebat; itaque stabat semper in procinctu singulis horis paratus ad mortem, Juxta monitum Christi : « Vigilate el orate, quia qua hora non putatis, Filius hominis venn i, n

Syri. Climaclnis : * Sanctus, ait, est, qui non timet mortem} perfectus, qui eam desiderat. » Illustris mortis apologus exstat apud Damascòhum in *Histor. IJarlaam et Josaphat*, cap. xn : ÎOiinoceros, inquit, insequitur hominem; fugit homo, et fugiens In scrobem labitur, labensque amplectitur arbusculam; sed hanc assidue rodunt mures duo, albus unus, ater aller : süblus est ingèns baMtilnim, irt aito draco et serpentes íau-

AptU
¿

ces exenmt, ut hominem ab arbore pendulum corrosa arbora deglutían!. Homo, videns mellis aliquid ex arbore stillans, melli incubat, periculis omnium oblitus; interim corroditur arbor a muribus, ruit homo in barathrum, ibique a dracone devoratur. Rhinoceros est mors quæ hominem assidue insequitur, fugit homo lalnturque in scrobem, puta in mundum hunc, ubi arborem, id est, vitam præsentem, amplectitur; sed hanc jugiter duo mures, puta dies et nox, corroduunt; infra eam est barathrum gehennæ, in quo draco diabolus cum suis dæmonibus hominem exspectat: ille videns mei, id est, volup! ites hujus vitæ illis inhiat securus, donec vita a revolutione dierum el noctium consumpta, homo per mortem ji labatur in gehennam, ibique præda fiat dæmoni.

S. Ephrem Syrus, tract. *De Beatitudine*: *e* Beatus, inquit, qui assiduo animo suo versat diem ex hac vita discessus, studetque sedulo paratus et intrepidus hora illa inveniri. Beatus, quicumque in hora illa emigrationis, quando cum timore et dolore anima separabitur a corpore, fiduciam repererit. Beatus, qui pnsentem hanc vitam odit ac deserit, et in solo Deo omnis meditatio Vite suæ est. P idem, tract. *De Morte*: *a* Vita hæc nihil aliud est quam perpetua quædam via ad mortem> et velut quoddam iter ætatibus, quasi stationibus quibusdam, interstinctum. » Et mox: « Viator, o homo, es in hac vita; omnia præteritis, omnia a tergo relinquis. »

Moni. Moraliler, disce hic quotidie memor esse mortis. ^s, et <iuolidio mori, ut ad eam te disponas et aptes:

Omnem crede diem tibi diluxisse supremum.

Fuit hic mos veterum. Damascenus, in *Hist. Darluam et Josaphat* testatur priscos Sanctorum reliquias religiose in theca ex collo pendente gestasse, non tantum venerationis, sed et memoriæ mortis causa. « S. Joannes Eleeniosynanus, ait Leontius in ejus Vita, sepulcrum sibi effodit, ac quotidie a famulo moneri volebat de sepulcro, nempe parari illud, paulalimque perfici, ut hoc pacto per memoriam mortis, vite melioris desideria vir sanctissimus acueret, p imo etiam do Philippo Macedonum rege refertur, « monitorem sibi in magna fortuna statuisset, qui quotidie mane sibi inclamaret, hominem eum esse, quo scilicet tumidiore animos comprimeret, et fortunæ inconstantiam cælerasque vite humanæ misarlas animo quotidie præcipret, et ad eas so compararet. O quantum hic ruboris incutiet Christiano in die judicii! Quotidie ergo, dum incumbis, cogita an paratus sis mori: lectus enim nos merito commonet sepulcri, uti mortis imago somnus esso dicitur. Itaque incumbere, tanquam si ad iudicium ea nocte rapiendus fores, et saltem contritionem cum actu fidei, spei et chanilulib, el grallarum actionis excita; vola, si Reli*

gioMis si«, renova; atque ita in pace in idipsum dormias et requiescas, » ait noter Auctor Vi® vite. Quin et S. Ambrosius, lib. IV, epist. 29 *ad llorianum*: «Toto /mimo, inquit, odi et damna quod diligit mundus. Tanquam mortuus, a labe et affectu illius le separa; sicut sepultas, nil habeas curam de sæctilo; Linquam defunctus, omni terreno te abdica negotio. Contemne vivens quæ jioist mortem habere non potaris. »

Vide nostrum Alfonsum Rodrigo *r. De Perfect Hone*, tomo I, tract. 2, cap. 1, ubi docet efficax medium ad perfectionem esse, m quis ita vitat quasi quotidie moriturus, etsi ita exacte quodlibet opus faciat, ac si illud futurum sil vite Me u limum. Vide et Cliniachum, *gradii* fi, ubi inter aha refert Anachoretam quemdam a morie suscitatum celte se inclusisse, ac per annos duodecim nulli locutum fuisse, nec aliud quam panem et aquam degustasse, sed (piasi attonitum assidue vim lacrymarum profudisse; ac sub mortem rogatum causam dixisse: « Nemo qui revera mortis memoriam agnoverit, peccare unquam poterit. » Memorat et alium qui dixit: « Non est pr.rsentem diem pie pertransire, nisi hanc esse ultimam vit® nostræ existimemus. »

13. AXTB HORTIM BIAiFAC AMICO TVO, ET SFCI^- Ver».IX

dim vires (Græce idest virtutem, put^atern, facultates) tuas expormgkks iu pauperi. — Græca jam non habent rà *paupen*; sic enim habent, *Qjitequam moriaris, benefac amico, et pro ttnbus tuis extende manum tuam, et da illi*. Sic el Syrus, *priusquam morions, benefoc amico tuo, et quidquid petit a te, da ilh*; Tigurina, *priusquam moriaris, in amicum esto beneficus, el pro eo quod potes, manum illi dmdo porrige*. Noster ergo antiquius et plenius habuit exemplar Græcum. in quo erat ?à *pauperi*. Scriptura enim ubique commendat eleemosynam in pauperes, in eamque jubel expendi opes a Deo datas. Sensus ergo est, *q. d.* Ante mortem brnefac amico, præsertim pauperi, in eumque hberaliter plenam manum exporrigere, largas ei dando eleemosynas. Per *amicum* Lyranus accipit quemvis proximum: hio enim ex oharitale amandus est; et sic accipitur auueus *Lotit*, vix, 18.

Est hic tertius usus divitiarum: versus enim II duos assignavit, dicendo scilicet, *prunum*: Benefao tibi; *secundum*: Offer Deo oblationes; hic *tertium* assignat, scilicet, ut et aliis amicis, præsrtrim pauperibus, benefaciamus. Huic consonat proverbium Arabicum, *Cent. I*, num. 44: « Accende lucernam tuam ante tenebras, id est, illumina te operibus bonis, antequam superveniat tibi mors. » Et *Centur. 2*, num. 41 et 44: « Operare bona, (quotiescumque potes, domesticis tuis et extraneis, el bona verba loquere, tam bonis quam malis. Provide animæ tu® bona in operibus bonis. »

iNola rò *ante mortem*: non vetat, in morte, testamento relinqui legata iu pios usus et alimoniam

pauperum (hoc enim commendat pius Ecclesia-
rum et fidelium omnium sæculorum usus); sed
quod præferenda sit beneficentia et eleemosyna
ante mortem facta ab homine vivo et sano, id-
que multis de causis : *prima* est, quod quæ in
morte relinquuntur, magis coacta videantur et
Elee-involuntaria; quæ vero in vita, magis volun-
taria sint el libera : in vita enim relinquit homo ca
illi*)US P0,csl u^> *n morte vero ea quibus am-
piius uti nequit. *Secunda*, quod quæ in vita dat
vivens, ea sibi subtrahit : quæ vero in morte,
ea mors illi subtrahit; liberalior ergo est dans
vivens, quam moriens. *Tertia*, quod eleemosyna
data a vivente ei preces pauperum Deique favo-
rem conciliat, ut liberaliter in cum sua dona et
gratias effundat; secus est in morte : post mor-
tem enim homo novæ grati© est incapax, nec in
ca et iustitia crescere potest- Quocirca sapienter
S. Lucia petiit a matre ut sortem hæreditalis ob-
ventura? sibi assignaret in vita, quo eam illico in
pauperes erogaret; cumque materse difficilem
pneberet, diceretque se post mortem suam ei
sortem relicturam, qua faceret quod liberet, sub-
junxit S. Lucia : « Melior est beneficentia in vita,
quam in morte, siculi magis illuminant non concu-
pæpreæunt incedentem,quam quæ sequuntur,»
quoti eleganter dicunt Belg© : *De kcersse die voor-
gaet dic licht best. Quarta*, quod testamenta et le-
gata facta in morte nullis litibus sint obnoxia,
ac non raro larde vel nunquam solvantur, imo
ab hæredibus evertantur : quæ vero in vita dan-
tur, everti nequeunt. Audi hac de re S. Chryso-
stomum homil. 18 *in Epist. ad Roman.* : « Licet,
inquit, ut et ab ipso testamento commenderis,
etsi non quemadmodum si, dum vivis, bene age-
res; licet lamen. Quo pacto? si Christum in ipso
cum hæredibus conscripseris, partemque illi to-
tius sortis tradideris. Non pavisti Christum dum
viveres? saltem abiturus hinc, quando jam non
amplius eorum quæ possidebas usum ac potesta-
tem habes, tua illi contribue ; non erit, quemad-
modum benignus csl, curiosus aut difficilis erga
te. Majoris quidem amoris signum fuerit, majo-
reque dignum mercede, si Christum dum vivis',
paveris; si vero illud non fecisti, vel quod se-
cundo loco licet, aggredere : nimirum, relinque
illum filiis luis cohæredem. »
Audi et S. Basilium homil. 7 *Contra divites
maros*, tenacitatis eorum excusationem recen-
sentem el refellentem : « Nolo inquis, vendere,
nolo pauperibus dare, ob vitæ necessarios usus;
ego quidem bonis, dum vixero, frui velo : post
mortem vero in testamento hæ*redes facultatum
mearum ac dominos pauperes adscriban!. Heu
miser ! tunc benignus ac liberalis hominibus cris,
cum amplius inter homines non ages ? cum lo
cadaver aspiciam, tunc fratria amantem appel-
labo ? magna dignus eris liberalità'lis laude, ma-
gnus tibi honor debebitur aut gratia, si in sepul-
cro jacens, et in terram conversus, magnificus

ac sumptuosus apparebis? si tempore, quod nd
promerendum datur, in voluptatibus ac deliciis
absumpto, pauperes nequaquam aspexisti, mor-
tuus cujusnarn actionis aut operis mercede© pe-
titurus es? nullus enim posi mercatum solum
negotiat, neque demum post certamina acce-
dens coronatur, nec post bellum fortia gerit:
nec ilem post vitam pietatis laudem praunium-
que capiet. »

14. Non defrauderis a die bono, et particula
BONI doni (aliqui legunt, *boni dici*) non te præie-
beat. — Redit Siracides ad illud vers, ii : a Be-
nefac tecum, n id est, tibi, illudquo inculcai et
exaggerat. *Diem bonum* vocal felicem, Letum, ju-
cundum, *q. d.* Ne le defraudes felici ct jucundo
die, V. g. convivii aut festi, nec portione bono-
rum libi a Deo donatorum te prives, sed ca
fruaris jucunde, honeste tamen et moderae cum
timore Dei, non prodigaliter ad luxum. Græea,
ne defraudes a die bono, et pars boni desiderii (id
est, boni desiderabilis) *non te prætercat*; alii, *et
pars honesta* cupiditatis ne prætercat te*; Tigurina,
*ne te defraudes jucundo die, nec te fructus bonæ cu-
piditatis prætercat*; Syrus vero, *ne prohibearis
a bono dici, et concupiscentiam odibilem non concu-
piscas*. Videtur Syrus in Græco negationem non
trajecisse, eamque combinasse cum *bonæ*, non
cum *prætercat*, hoc modo : « Et fructus non bo-
na? (id est, mal©, odibilis) cupiditatis te præ-
tereat. » Hoc enim in re idem est cum eo quod
ipse vertit, *ct concupiscentiam odibilem non concu-
piscas*. » Siracidi antistropha est gnome Arabum,
Centur.. 1, num. 15 : « Ne perde margaritas in
die festo, id est, ne contristeris, neque fleas in
loco lætitiæ. »

Mystice, *q. d.* Dic festo cum datur tibi facultas
vacandi Deo, orandi, meditandi, communicandi,
legendi pia et Vitas Sanctorum, ea utere, pasce
mentem cum Magdalena epulis hisce divinis.
Maria enim optimam partem elegii, quæ non
auferetur ab ea. Ita Lyranus. Noster P. Balthasar
Alvarez, vir valde spiritualis, hoc apposite re-
fert ad Eucharistiam, *q. d.* Post sacram Synaxin
noli declinare ad res externas, sed versare cum
Christo, illo fruere, illi tuas necessitates expone,
gratias congruas efflagita, cum illo dissuaviare.
Qua de re pulchra documenta vide in Vita ejus,
quam scripsit Ludovicus de Ponte, cap. vi, § 2,
pag. 74. Citavi ex eis nonnulla Zachar. ix,vers. 17.

Denique *particula bonæ diei non te prætercat*,
quæ utique non est alia, quam præstandæ alien-
jus bonæ actionis occasio, *q. d.* Nullam occasio-
nem exercendæ virtutis omitte; ita virtutibus
meritisque dives, in iisque perfectus ctficiere.
Eam enim diei partem auspicatam et felicem
existimat liberalis, quam donando el benefacien-
do exegit ; eam vero nigro calculo assignat, in
qua nihil doni aut beneficii ab ipso in alios pro-
fectum est. Sic Rasilius Imperator inter alia ca-
pita *Exhortationum ad filium Leonem* dictata, tom. V

*Jiiblio*th. SS. Patrum : «Largire, inipiit, misericor-
dii? stipem egentibus, ul ipse tibi misericordiam
allieias a llege universorum Deo. Nam in eo præ-
cipue versatur pictas, si tua non habentibus be-
nigne impertiaris. Eum ergo diem tibi periisse
existimato, in quo nemini benefeceris, pro benefi-
ciis quæ a Deo illo dio acceperis. » Titus Imperator
cum aliquem diem sine insigni in quempiam be-
neficio transmisisset, vespere suspirans, dicebat :
«Amici,diem perdidit. » Idem longe potiori ratione
dicat Christianus, Sacerdos, Religiosus. Studiose
ergo captanda occasio bene agendi : abit enim
el avolat illico, nisi prehendatur, imo præoccu-
petur. Unde pro *non te prætercat*, Græce est *ρκΗ*
id est *non te præcurat* aut fallat, quia
occasio ocus et quasi furlim elabitur.

Hac de causa veteres, ait Seneca, lib. I *De Re-*
cap. m, aiebant Charites, sive Gratias, el
Horas (quæ occarionis sunt symbolum, imo lo-
cus et situs) iisdem parentibus esse prognatas,
scilicet Jovis ct Eurynomes esse filias, Horas qui-
dem seniores, Gratias vero juniores, ut significa-
rent Gratias Horis, id est, occasionei, quasi su-
hesse, ab caque pendere, adeo ul dilationem non
ferant, sed horis opportunis præstari debeant.
Hunc sensum innuit vox Græea *inaiai* «7«-
34c, id est, *particula boni desiderii, vel bonæ cu-
piditatis, q. d.* In vita hac tam brevi qua curris
ad ©ternitatem» cave ne ulla verorum bonorum
cupido, tibi a Deo immissa, luo vitio cadat irrila
et cassa. Vide nostrum P. Menochium, lib. II
Dieropolit. cap. xxv, num. 2. Sane hoc grave et
prudens est Sapientis consilium.

Nonne aliis relinques dolores et labores
tuos in divisione sortis? —Dat stimulum ad be-
neficientiam, ut scilicet quis opibus suis sibi el
aliis benefaciat : nimirum hinc, quod illas, licet
nullis doloribus ct laboribus a se parias, coge-
tur brevi in morte aliis, ul liliis vel cognatis, re-
linquere, ut ipsi eas inter se sorte dividant, *q. d.*
Quin ergo potius tu ipse opibus luis, qu© tantis
doloribus et laboribus tibi steterunt, frueris!Cur
aliis asinine laboras, et fatigas teipsum? Cur aliis
tuos dolores devorandos et prodigendos relin-
quis? Unde Græea habent, *numquid alteri relin-
ques labores tuos, ct defatigationes tuas divisioni sor-
tis?* vel *ad divisionem sortis*, ut scilicet ipsi eos
sorte inter se dividant; Tigurina, *nonne labores
tuos relinques alii, et quæ opera tua comparasti, di-
videnda hæredibus?* Syrus, *alii cnini relinques divi-
tias tuas, et laborem tuum illis qui jaciunt sortes*.
Ubi *to jaciunt sortes* dupliciter accipi potest :
primo, q. d. Qui sorte dividunt tuas opes; *scain-
do, q. d.* Qui lusu et jactu ale© consumunt pro-
digentque opes tuas. Sic enim sæpe fit ut avari
opes tanto studio collectas relinquunt hæredibus
prodigis, qui ludendo, et symposia per sortes ce-
lebrando, eas abliguriant. Complutenses, Raba-
nus, Lyranus el alii *to m divisione sortis* referunt
nd vers. sqq. hoc modo : In dii *tsnme sortis da et*

arripe, idque vario sen«u, uti mox ostendam. Ve-
rum («r i ca passim et Romana, cæ'eraijne Lati-
na, idipsum referont ad præcedentia, eo modo
et sensu quo dixi. Nola : Recle opes vocat *dolo-
res*; nam, ut ait Prosper, lib. II *De Vita contempi,*
cap. ahi : a Divitias (pii habent, sine labore non
quærunt, sine difficultate non inveniunt, sine
cura non servant, sine noxia delectatione non
possident, sine dolore non perdunt. »

IG et 17. Da et actipe, et jistifica animam tuam.
Ante obitum tlim oberare justitiam, quoniam non
est apud inferos INVENIRE cibLM. — Græea sic tan-
tum habent, *da d accipe, et sanctifica animam
tuam, quoniam non est in inferno quærere cibum*.
Græea Romana pro *sanchfira* legunt, *falle animam
tuam*, id est, consopi anima» tuæ curas et sollici-
tudines ; et pro id esi *cibum*, legunt
id est *delicias*. Tigurina, *da et arripe, dum sanc-
tam conserves animam tuam [et ante obitum tuum
exerceas justitiam), quoniam non est quod quæras
apud manes cibaria*; Syrus, *da et arnpe; et alas
anim/rm tuam, ct omne quod pulchrum est ad egen-
dum coram Deo fac; quia omnes homines consumen-
do consumuntur, et generationes mundi moriendo
monuntur*.

Jam *to da et accipe* varie exponitur.

Pnmo, Rabanus sic nectit et esplicai : « In di-
visione sortis, inquit, dal et accipit, qui hic ver-
bum doctrinæ proximis suis impendit, et bono-
rum actuum exempla relinquit, ut in futuro pro
hoc præmium ©tern© vil© accipiat Justificat ille
animam suam, qui per confessionem et poeni-
tentiam mundat mentem suam; et operatur justiti-
am, qui mandatorum Dei intelligentem habet
custodiam ; quoniam non est apud inferos inve-
nire cibum, hoc est, pabulum vit©. Quoniam
non est, inquit, in morte qui memor sit tui : in
inferno autem quis confitebitur tibi?» Verum hic
sensus tropologicus est et anagogicus.

Secundo, Lyranus eodem modo nectens, sic ex-
plicat : « In divisione sortis da ct accipe; ordi-
navit enim Deus quod aliqui sint pauperes, el
aliqui divites pauperibus dent temporalia, et pro
eis recipiant ©terna. »

Tertio, alii, *q. d.* Da aliis quod ipsorum est, Tenia». *accipe* vero quod tuum est.

Quarto, Palacius : a In divisione sortis da ct ac-
cipe, id est, inquit, cum testamentum condis, ct
in eo hæreditatem tuam legas, ita hæredibus dato,
ul libi etiam accipias, scilicet qua* pro anima tua
leges. Accipe partem hæredilatis, ut anima tua
justificetur. Memento Machabæorum, qui vim ar-
genti pro mortuis Hierosolymam miserunt : ita
et tu ex tuo accipe, quo zmima tua e Purgatorio
justa discedat. Ergo hoc priore præcepto docet
Anclor, ut tempore testamenti condendi ita re-
linquamus hæredibus, ul accipiamus nobis quod
in oblationibus et eleemosynis pro justificatione
unimæ consumatur. Posteriori præcepto nos ad-

monet ne curam animæ nostre hæredibus relinquamus; sed, si cpiid debemus nos, ante obitum solvamus; si eleemosynæ dand®, si sacrificia litanda, id ante obitum curemus : quia apud inferos non est tempus inveniendi, seu merendi præmium æternum. »

Qnintui. *Quinto, et genuine: Da*, id est, communica aliis; *arripe*, scilicet tibi, hoc est dtere, 7. d. Labores, id est, opes labore tuo partas ita expendas, ut earum partem aliis quibus obligaris, præscrilim indigentibus, impertias; pariem aliam tibi usurpes, ex eaque el jucunde et commode vivas, sicque *justifica*, Græce *sanctifica animam tuam*; dum enim opes juste, misericorditer el sancte modo jam dicto expendis, per hanc justitiam el eleemosynam sanctifica* animam tuam. Dico *justitiam* : nam ante omnem eleemosynam pars opum debita aliis, vel ex justitia rigida, puta creditoribus, vel ex pielate, puta filiis et nepotibus, iis danda est ; deinde quod superest dandum pauperibus. Hunc sensum exigunt præcedentia, quibus suasit ut quis opes non relinquat hæredibus, sed expendat ad suum et aliorum usum. Unde Syrus vertit *arripe, et alas animum tuam*. Avari enim nec dant nec accipiunt; prodigi accipiunt, et non dant ; liberales vero et dant, et accipiunt. Ita Jansenius. Hinc et explicans subdit : « Ante obitum operare justitiam, » tum proprie dictam, *q. d.* Præsta jus quod tum aliis, tum tibi ipsi debes, exhibe id ad quod jure obligaris; tum melaphoricam, qualis est eleemosyna et beneficentia : hæc enim in Scriptura vocalur *justitia*, quia justorum et sanctorum propria est dos et virtus, uti dixi *Daniel*, iv, 24; lum genericam, quæ est complexio virtutum omnium, juxta illud Aristotelis, V *Ethic.* :

Justitia in seso virtutem amplectitur omnem.

Unde Dionysius Carthusianus : « Operare, inquit, justitiam, exsolvendo unicuique quod ei teneris, imprimis Deo obedientiam et honorem, per omnium mandatorum ari te pertinentium adimpletionem; secundo, proximis bonum exemplum, consilium atque auxilium; tertio, tibi ipsi jugem cordis custodiam; quarto, Prelato subjectiorem. » Jubet enim ut ante mortem operemur omne bonum, quo mereamur post mortem (eterna premia. Alludit enim, imo citai illud *Erele*, ix, ver*. 10: a Quodcumque facere potest manus tua. instanter operare; quia nec opus, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos quo tu propera*. »

Porro Jansenius negat hic agi de merito bonorum operum, sed tantum significari ut quis, dum vivit, bonis suis (ruatur, quia post mortem iis uti nun licebit, nec necesse erit, nec quidquam ab eis nobiscum efferre possumus. « Itaque extra propositum, inquit, auctores quidam hunc locum sic interpretantur, ut significetur post mortem non *** locum bonorum operum et

meritorum colligendorum, quibus se homo tunc reficiat et pascat, et ideo ante mortem operandam justitiam. Quamquam enim is intellectui verus sit, est tamen extra intentionem Sapientis, qui hanc causam non adducit ia illius probationem ; Ante mortem operare justitiam; quia hoc non est in Gregis, sed in illis : I)a el accipe.» Illec Jansenius. Verum hio sensus nimis jejunos el humilis esi; quare aliter sentiunt et explicant Rabanus, Lyranus, Palacjus el cœlcri Interpretes. Agi enim hic de merito bonorum operum, liquet ex eo quod ait Noster : « Ante obitum operare justitiam, » *q. d.* Ante mortem operare opera justa et sancta, qifbus merearis vitam reternaip : f licet enim hæc verba modo desint in Greci.*, tamen olim ea in illis lecta fuisse, liquet ex nostro Interprete, qui ea in Latinum transtulit, cui ex decreto Concilii Tridentini, *Sess. IV*, magis slan-' im est quam Græcis modernis.

Secundo, idem liquet ex eo quod precessi! : « Da et accipe, el justifica animam tuam ; n quæ verba sunt in Greco. Ex illis enim palet id quod sequitur : « Quoniam non csl apud inferos invenire cibum, » non inlelligi de cibo corporeo, sed spiritali, pifia de justitia et merito bonorum operum. Sicut enim cibus corporis csl panis, illeque corpus sustentat: sic cibus animæ sunt virtutes et bona opera, quibus illa pascitur, vegetatur el crescit in justitia Deique gratia. Unde de hoc cibo ait Christus, *Joan*, vi, 27 : « Operamini, non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam, quem filius hominis dabit vobis, » *q. J.* Contendite ut acquiratis opera bqna fidei, spei, charitatis, quorum merces vobis maneat in vita (Eterna. Per cibum enim qui non perit, inlelligi bona opera, significant Jud ei, cum illico interrogant : « Quid faciemus, ut operemur opera Dei? » quibus respondet Christus: « Hoc est opus Dei, ut credatis in eum quem misit ille. » El *Joan*, iv, 34, ait Christus : « Meus cibus est, ut faciam voluntatem Patris mei qui in cœlis est. » Obedientia ergo erat cibus et deliciæ, quibus pascebatur et deliciabatur Christus.

*-S

Tertio, idipsum liquet ex verbis *Eerie*, cap. Terth ix, <0, jam eil itis, quo alludit hic Siracides. Eccles: "les enim cibum hunc exponit, vocatquo « opi..., rationem et sapientiam, » quæ non est invenire apud inferos.

Quarto, idipsum significant Græca, quæ jiro invenire habent id est *quærere*, id est *cibum*, vel, ut Romana, ? id est *delicias* : quærere autem cibum el delicias future vitæ, est cas mereri. Significai ergo in hac vita dunlaxal, non in futura, esse tempus inveniendi, id esl merendi, quo merito inveniatur el comparetur cibus æternus. Nam futurum sæcuhim suos habere cilios et delicias liquet ex illo Christi, Lue. xxu : « El ego dispono vobis regnum, ut edatis el bibatis super mensam meam. » Et potum habebat in limbo Lazarus, ex quo dives optabat linguam

humectare, *lucre cap.* xvi. Reficiebantur enim in limbo l'atriarchbæ *et* justi ante Christum sua sanofilate, amore et contemplatione Dei, mutuis pits colloquiis, et spe adventus Christi.

Ita hunc locum exponit S. Augustinus in *Qurrst. Veleris Testam.*, qunst. 22, ubi hanc Siracidis (quem ipse Salomonem vorat) gn^men conciat cum illa /Sa/. cxi.ii, vers. 2, quæ in speciem /idetur contraria : « Quid est, inquit, ut dicat Salomon : Justifica animam tuam ante obitum tuum ; » et in *Psat.* v, 42 : « Non justificabitur, ait, in conspectu tuo omnis vivens? » Ac respondet : « Ille justificat animam suam ante mortem, qui spe vitæ fuluræ consequitur fidem, ne moriatur impius. » Sed Salomon de eo dicit : « Qui sub lege vivit, et non conversatur juste; hujusmodi ergo si corrigat animam, ut justitiæ vias ambulet, justificat animam suam ante mortem. Salomon enim propter judicium futurum consilium dedit, ne quis indiligens circa se in peccatis moriatur; David vero de perfectione justitiæ locus est, quia nemo justificabitur apud Deum ut dignus promissione sit, nisi fuerit mortuus cum justitia: quamdiu enim vivit, futurorum meritum non habet adhuc plenum. Unde dicit Salvator, *Matth.* x : Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. » Siracidi concinit R. Taron, cujus aurea gnome exstat in *Pirke Avoth*, id est in *Apophthegm. Patrum*, cap. n : « Dies brevis est, et prolixum opus, operarii tardi et pigri, merces ampla, paterfamilias autem compellens ad finem operis instat et urget. » Ibidem quinque sapientoni Ilebræorum hæc tria exstant documenta : « /Eque tibi carum sit ac pretiosum sodalis tui bonum nomen, ac tuum. Ne te corripere sinas prmeipilis iracundiae motu. Die uno ante obitum ad pnnitenliam lepara. » Ibidem, cap. m. R. Acbabia filius Mahaleel : « Tria, inquit, tibi considerata veniunt, quibus a peccato coercearis : quæ prigo tuæ conditionis est. quis finis, et ante quem judicem ratio tibi reddenda est? Unde tibi origo est? e foetido spennate. Quo tendis? ad vermes el tineas. Cui judici debes astare judicium excepturus? Regi regum terribili, el ei qui aufert spiritum principimi : terribili apud reges terne, Deo sancto et benedicto. »

Detinue perpuram rx loco hoc Purgatorium et suffragia pro anirnnbus eo detentis convellero ni'uutur hæretici. dum sic explicant : Ante mortem operare jmtiram, quia post mortem tibi [iro-()]»*.<• noe poterunt prece? et pomltenllrr, «pías pro le m.bibunt xri, ut inde reficiaris el palearis. Nam i inno, cibus signilnal hic melila bonorum operi.m, quæ amid inferos jn Purgatorio non est invenire, non satisfactiones el suffragia, [Uæ ibi est invenire ; sed non nisi ab iis qui in hac vita operati sunt Justitiam, ideoque meruerunt ut suffragiis piorum post mortem juvari possent. *Secundo*, Græce est : « Apud inferos non est quærere cibum, » q, d. Apud inferos non est lo-

cus merendi d comparandi merita ; hæc enim sunt quasi cibus animæ, cum satisfactiones sint quasi medicina*, aut potius lytra ejusdem.

Mystice, noster Alvarez de Paz *De Adeptione vtr-* M-tóoe. *tutum*, lib. Ill, part. V, sect. 5, cap. ni, hunc locum accipit de innovandis actibus vitæ spiritualis : « Da, el accipe, et justifica animam tuam, ■ 7. d. Accepisti a Deo auxilium ut bene opereris? da igitur illi bona opera, et cooperare gratiæ suscepta*, ut iterum novam accipias, et sic ad veram justitiam et sanctitatem pervenias. Ante obitum operare justitiam, quia non est apud inferos invenire justitiæ el bonorum operum cibum. At si irrepserit lassitudo, el vigor intepuerit, teipsum iterum excita, ac ad fortiter el strenue operandum coge; quia omne opus electum, id est, fervide factum, justificabitur, et qui operatur illud, honorabitur in illo.

Moraliter, ingens acerque est hic stimulus ad assiduum exercitium et incrementum bonorum hur*

operum in hac vita, quod scilicet post eam non sit tempus quærendi cibum, hoc est, merendi. Unde Angelus *Apocal.* x, 6, jurat per viventem in sæcula sæculorum : « Quia tempus non erit amplius. » Dum ergo mane evigilas, cogita hodiernum diem forte tibi fore ultimum. Sicut ergo apes, imminente pluvia et frigore, ardentem meum accumulans : ita tu, imminente mortis incerti Ridine, opera bona accumula. Quod enim hic negligi?, perdis per omnia sæcula, nec illud per totam ælernitatem recuperare poteris. Cogita, si Judas el damnatus apud inferos, vel horam pœnitendi el merendi haberent, quam gauderent! quid non agerent! quas poenitentias non ultro subirent! Tu habes horam el diem, mensem et annum : vide ut illis bene utaris, quia postea frustra illa requires. Sajienter Angelus apud Venerabilem Bedam, lib. Ill *Histor.* cap. xix, mortalibus occinit : « Nullus labor durus, nullum tempus longum, quo gloria /Etermtatis acquiritur. » Vive aterxitati.

Quocirca S. Gregorius Nazianzenus monuit vitam hanc esse mercatum et nundinas, in quibus cuilibet quidlibet virtutum, omnemque grati, m el gloriam emere liceat ; sed iis expletis nihil jam emendum restet ; sic enim ipse canit in *Tvhus-tichis* :

Rancete viinm nundinat creda» velim.
Ni^oiiian «i mias, lucrmii fere»,
Caduc» minimis cunum »<li* rr« n»ihiB.
Pu>k leiiipu» ilfiid. diu 111111 nun 'Ufpctck

Ct Seneca in *Hercule furente* l

Properat cursu
Vita citalo, sülucrique die
Rota præcipilis vertitur anni.
Dura peragunt pensa forores,
Nec sua retro fila revolvunt.

Quocirca sapienter monet Ptolemæus in *Pressât. Almagesti* : « Quanto plus fini appropinquas, tanto

magis bonum cum augmento operare. » Vide ea quæ dixi *Apocal.* x, vers. 6, et cap. xiv, 13 : a Beati mortui qui in Domino moriuntur ; amodo enim dicit Spiritus, ut requiescant a laboribus suis : opera enim illorum sequuntur illos. » El *Prov.* vi, 6 : « Vade ad formicam, o piger, » etc. Dum ergo sumus in die sexta præsentis vitæ, colligamus manna et cibum, quo vivamus in sabbato futuræ quietis et gloriæ, ait Orígenes, homil. 3 in *Psal.* xxxvi.

Ver. m. 18. Omnis caro sicut foenum VETi.dascet. — Persistit in inculcatione mortis et necessitatis moriendi, ul peream incilet omnes ad beneficentiam bonumque usum divitiarum ad suum et proximorum commodum. Vitam ergo brevem et mortem citam repræsentât per duas similitudines : prior osi *fami*; per *fanum* intellige gramen viride, quod, dum metitur et siccatur, fit fœnum. Est metonymia, q. d. Sicut gramen ad modicum tempus vi-
ret et floret, ac mox demessum fit fœnum, arrecil, senescit et emoritur: sic et omnis caro, est, omnis homo, omneque vivens. Audi Rabanum: « Comparat humanam naturam secundum carnis conditionem, ad fœni et folii similitudinem, quia sicut fœnum in terra, vel folium in arbore nascitur, crescit, virescit, exsiccatur et dejicitur : ita carnis noslræ natura nascitur ex progenie parentum, crescit in infantia atque pueritia, florescit in adolescentia, maturescit in juventute, arescit in senectute, et dejicitur in morte. Unde per Ecclesiasten dicitur : Generatio vadit et generatio venit, terra in sæculum stat. Hinc et Isaias ait : Omnis caro fœnum, et omnis gloria ejus quasi flos agri ; exsiccatum est fœnum, et cecidit flos, quia spiritus Dei sufflavit in eo. »

Gnomæ
Piiruni.

Profundius Clemens Alexandrinus, lib. II *Padag.* cap. 10 : « Agrum, inquit, esse hunc mundum, nos vero divina irrigatos gratia herbam esse, attonderi morte, sed tonsos rursus exoriri resurrectione. Fœnum vero allegorico dici turbam promiscuam, quæ se ad momentaneam lætitiâ applicat. quæ floret parvo tempore, quæ superflua ornamenta, quæ gloriam, quæ quidvis potius quam veritatem sectatur, quæ non ad aliud est apta quam ad ignis incendium, » Hujus discipulus Orígenes, homil. i in *Psal.* xxxvi : « Vis etiam, ait, per singula videre quomodo flos fœni sit carnis gloria ? Vide quis imperavit ante hos triginta annos, quomodo imperium ejus effloruit, continue autem sicut flos fœni emaruit, tunc deinde alius post ipsum, deinde alius atque alius : qui deinde duces et principes ; et omnis eorum gloria et honor, non solum tanquam flos emaruit, verum etiam Unquam pulvis aridus, et a vento dispersus, ne vestigium quidem sui reliquit. Alii etiam divitiis elati, et honoribus tumidi, prudentes vel laudabiles balliti fuere per simulatam bonitatem, vel execrabiles per indomitam crudelitatem. Quorum si quis vana studia constituat « emutanda, oia nunc ad cadaverum eorum reli-

quias, si tamen vel ipsa inveniri queant : aliquantisper enim ne hoc quidem concessum est ; et luno inveniet quomodo omnis caro fœnum est, et omnis gloria ejus ut flos fœni. » Sic Orígenes de divitiis, honoribus, imperiis, de amicis, gratia, viribus et forma.

Divine S. Gregorius, lib. XVI *Moral.* cap. v : « Iniquorum, inquit, potentia fœni floribus comparatur, quia nimirum carnalis gloria, dum nitet, cadit; dum apud se extollitur, repentino interrupta fine terminatur. Sic namque aurarum flatu in altum stipula rapitur, sed casu concito ad ima revocatur. Sic ad nubila fumus attollitur, sed repente in nihilum tumescendo dissipatur. Sic id infimis nebula descendendo se erigit, sed exortus hanc solis radius, ac si non fuerit, abstergit. Sic in herbarum superficie nocturni roris humor aspergitur, sed diurni luminis subito calore siccatur : siespumos aquarum bulks inchoantibus pluviis excitat, ab intimis certatim prodeunt; sed eo celerius dirupte depereunt, quo infiala) citius extenduntur ; cumque excrescunt ut appareant, crescendo peragunt ne subsistant, » S. Bernardus, serm. 35 in *Cant.*, docet, non propter naturam, sed propter vitium omnem carnem vocari fœnum. Recte, quia vicissitudo ista, instabilitas et necessitas moriendi consecuta fuit peccatum. S. Vincentius in *Monitis* :

Audi clamantem cum piagna voce Prophetam,
Seu mandata legis pristina, sive nova :
Quæ laus in vultu est? fœnum omnem credite carnem;
Quippe ut Hos fœni, gloria carnis erit.
Nani voluti llores ictus metit, atterit æstus,
Confundunt imbres, fortior aura rapit:
Sic vultum opandoque placet consumere tempus,
El tumor, (*t livor despoliare potest.
Atque ipsam ut taceam quæ conterit omnia mortem,
Quanta licent morbis, febribus, ulceribus ? ele.

Alludit Siracides ad *Psal.* lxxxix, 6 : « Manesicut herba transeat, mane floreat et transeat, vespere decidat, induret et arescat. » Ad quod pariter alludens S. Hieronymus, epist. 139 ad *Cyprianum* : a Sicut enim, inquit, mane virens herba, et suis floribus vernans delectat oculos contemplantium; paulatimque inarescens amittit pulchritudinem, et in fœnum quod conterendum est vertitur ; ita omnis species hominum vernat in parvulis, floret in juvenibus, viget in perfectæ ætatis viris, et repente dum nescit, incanescit caput, rugatur facies, culis prius extenta contrahitur, ut extremo line, quod hic dicitur vespore, id est senectute, vix moveri queat, ita ut non cognoscatur quis prior fuerit, sed pene in alium commutetur. » Græca pro *fœnum* habent id est *vestimentum*. Omnis caro, inquit, ut vestimentum veterascet; pactum enim id est sæcu/t (alii vertunt *sempiternum*) est : « Morte morieris, » quæ ultima verba Nuster posuit vers. 12. Græcum secutus S. Augustinus, lib. XVI *Ite Civit.* cap. xxvn, ita hunc locum affert:

« Omnis coro sicut vestis veterascet. Testamentum est a saeculo, morte mori eos qui transgrediuntur praecepta Dei ; » Tigurina, *omne animans in modum vestimenti veterascet ; hoc enim est ab aeterno conditum pactum : Morte morieris ; Syrus, omnes homines consumendo consumuntur, et generationes mundi moriendo moriuntur.*

Ubi nota mortem vocari *testamentum mundi*, Graece id est *saeculi*, triplici sensu : *primo*, *saeculi*, quia a saeculo, puta ab aeterno, conditum et decretum a Deo ; *secundo*, *saeculi*, quia ad omnia saecula pertinet, omnesque omnium temporum homines complectitur ; *tertio*, *saeculi*, id est *mundi*, quia non unam gentem aut regionem, sed universum plane mundum stringit et obligat.

Yen. 49. 19. Et SICUT FOLIUM FRUCTIFICANS (Graece *Sauicy*, id est *germinans*) in ardore viridi. Alia generantur, ET ALIA DEJICIUNTUR : SIC GENERATIO CARNIS ET sanguinis (id est *generatio hominum* : hi enim constant carne et sanguine) : alia finitur, et alia nascitur. — Est syntaxis Hebraica sic latine ordinanda, *et sicut folia quae fructificant in arbore viridi, quorum alia generantur, et alia dejiciuntur: sic generatio carnis et sanguinis alia finitur, et alia nascitur.* Est haec secunda similitudo celeris vitae mortisque hominis, g. d. Homines similes sunt foliis arborum, quorum alia nascuntur, alia dejiciuntur ; nova enim quae nascuntur, extrudunt et dejiciunt vetera : sic est et generatio hominum ; alii enim nascuntur, alii moriuntur ; juvenes enim qui nascuntur, succedendo extrudunt senes. Inde Graecae voces xmt&cJUUt xal pù&i tam active pro *dejicit et generat*, quam passive pro *dejiciuntur et generantur*, verti possunt. Active vertunt Complutenses et Romani, *sicut*, inquiunt, *folium germinans in arbore densa alia quidem dejicit, alia autem generat : sic generatio carnis et sanguinis alia quidem finitur, alia vero nascitur.* Sic enim sensus planus est et plenus : nam si passive veritas, hiulus est et suppletus, uti supplet Syrus, qui sic vertit, *sicut folia arborum quorum haec cadunt, et haec germinantur ; sic sunt generationes carnis et sanguinis: generatio moritur, et alia generatur, q. d.* Nata folia moriuntur, ut dent locum aliis quae nascuntur : ita et tu tendis in mortem, ut tuis des haereditibus locum. Si ergo tibi moriendum est, idque brevi, cur te bono die defraudas, et aliis tua relinquis? cur ex iis non operaris justitiam, et libi merita conquiris, quibus vivas et beeris per omnem aeternitatem ?

Homi- Apposite homines comparat foliis: *primo*, quia sicut folium exile est et tenue, sic et homo ac hominis vita; *secundo*, sicut folium quovis impulsu agitur: sic et homo qualibet tentatione ; *tertio*, sicut folia in vere et testate virent, in autumno et hieme marcescunt : sic et homines in juventute florent, in senectute arescunt et marcescunt, ac plerumque in autumno et hieme (tunc enim deficit in Mnibui et debilibus calor naturalis) emo-

riuntur ; *quarto*, sicut brevis est vita virorque folii, sic et hominis. Unde Homerus, *Iliade V* :

Quale foliorum genus, inquit, talc et hominum.

Folia quidem alia sentus humi fundit, alia vero syWt

Pullulam gignit, quando venit veris tempus :

Sic hominum genus aliud quidem nascitur, aliud autem moritur.

Quinto, sicut folium et frondes ventis sursum et q q a deorsum jactantur: sic et homo flatibus forti n® prosper® et adversa* vel attollitur vel deprimitur. Frondes enim a ferendo dicuntur, quod huc atque illuc a vento ferantur. Frondes, inquit Valla, arborum sunt tantum ; folia autem arborum, herbarum et florum : unde folium dicitur a Graeco fúUo», ait Festus; simplici autem l ideo scribitur, quod antiqui consonantes non geminabant. Hoc est quod ait gemitque Job cap. xiii, 25: « Conira lolium quod vento rapitur, ostendis potentiam tuam, et stipulam siccam persequeris. » Sexto, si- Sexto, cut folia florum, v. g. rosarum, liliorum, tuliparum miro suo colore, odore, fulgore oculos recreant et rapiunt, sed illico cum marcescunt fastidio sunt, et everruntur in sterquilinum : sic prorsus accidit et juventuti hominis, ejusque decori et grati®, quae omnia in morte velut cadavera ejiciuntur in sepulcrum. *Septimo*, sicut folia Septimo* carent fructu, sed ad hoc a natura data sunt arbori vel herb®, primo, ut eam ornent ; secundo, ut eam ejusque fructum ab testu et frigore tueantur et protegant : sic et juvenus, forma, opes, reliquaeque doles natur® quasi folia sunt, quae carent fructu ; sed ad hoc data sunt a Deo, ut fructum virtutum et bonorum operum ornent, conservent et protegant. *Octavo*, sicut ex arbore auro, oriuntur folia, sic ex homine doles jam dicte. Rursum, sicut recens folium exoriens extrudit vetus, sic juvenus extrudit senectam et senes, ac in eorum locum, officia et gradus militi®, mercatur®, gubernationis subintrat. *Nono*, sicut con- >'<»* tinuaest successio foliorum, ut aliis deciditibus ala succrescant : sic est et continua generatio hominum, ut aliis deficientibus et monentibus alii subnascantur et succedimi. Rursum, sicut ex eodem arboris trunco oriuntur successive alia et alia folia, alii et alii surculi et rami : sic ex eadem humana natura alii oriuntur, alii occidunt. *Decimo*, sicut arbor valde foliata parum est fructifera, quia, dum lotum succum in folia eflundit, parum vel nihil sibi reservat, quod in fructus conferat: ita et homines qui externum tantum decorem et pompam spectant, parum fructus grati® et bonorum operum proferunt. Dum enim folia sectantur, amittunt fructum, instar canis /Escx pici, qui, dum umbram carnis in flumine quasi majorem invasit, carnem ipsam amisit, nec umbram requisivi! : tales sunt praedicatores, qui, dum verborum ornatum quasi folia conseciuntur, spiritum et fructum concionis, puta motum et conversionem animarum deperdunt. Hi imitan-

tur Adamum protoplastum, qui, dum fructum li-
gni vita» amisisset, loliis Heus quasi veste se con-
textit, Genes, m, 7. lederono, cum folium necdum
protulit fructum, adhuc viret et splendet; sed si-
mul ac edidit fructum, illi quasi cedens languet,
el vergit in occasum : ita et homines, dum juve-
nes sunt, vigent et valent ; at uhi viri proles ge-
nerant et famiham instruunt, illis cedunt, lan-
guescere et senescere incipiunt, ac vergere ad
mortem.

20. Omīto opus corruptibile in fine deficiet : et
ori illud operatur, ibit cui illo. — Dixit OHMIOS
homines morituros; jam pariter asserit eorum
opera mundana intermoritur», 7. d. Omnia pala-
tia, omnes vinea;, omnes urbes, in quibus con-
struendis desudat hominum labor et industria,
cum sint res corruptibiles et corruptioni obnoxia;,
tandem deficient ; et qui illa construunt, ibunt
cum illis in corruptionem et interitum : quare
suadeo cunctis ut illis cor non affigant, sed potius
ah illis avellant, el ad domos opesque cœlestes
nunquam intermorituras, per beneficentiam alia-
que bona opera transferant. Græca habent, omne
opus rr-ri/xt/o», id est p̄frescens, *deficit, et qui fecit
illud abibit cupi illo* ; Tigurina, *orpne opus marcori
obnoxium deficit, et opifex ejus cripte atque ipsurp
intent*. Omnes enim res quia conflati; sunt e qua-
tuor elementis, quæ per qualitates contrarios as-
sidue inter se pugnant, hinc et assidp̄a hac pu-
gna debilitantur, corrumpuntur et intereunt. Hac
r !” dñi causa omnes res ex sese emittunt cariem, ta-
hem, marcorem, adeo ut et æs quod cæteris est
solidius, ex se emittat æruginem, quæ ipsum
consumit. Illum ergo vides columnas, pyramides,
trophæa, hortos, paradisos, etc., dicito : « Omne
opus corruptibile in fine deficiet, et qui illud ope-
ratur, ibit cum illo. » Id liquido videmus Romæ,
ubi magnifica illa tot veterum imperatorum et
principimi palatia, circi, th rune, mausoLea, etc.,
ita interierunt, ut vix sciatur eorum locus. Idem
ca teris omnibus accidet. Vere Psaltes : « Omnis
consummationis vidi finem, Jaluni mandatum
tuum nimis, » *Psalm. cxviii*.

Moruhter, opus corruptibile et putrescens, imo
putridum, est concupiscentia et peccatum, quod
proinde interibit, imo igne conflagrationis mundi

et igne inferni deflagrabit, æque nc homo, qui
illud est operatus, juxta illud S. Pauli : « Qui se-
minat in carne, de carne et metet corruptionem;
et qui seminat in spiritu, de spiritu et metet vi-
tam æternam, » Gufai, vi, 8.

21. Et omne opus electum justificabitur : ft qu.
OPERATUR ILLUD, HONORABITUR IN ILLO.—OpUS CICC-
tuin vocat justum et sanctum, quale est opus be-
neficenti et eleemosyna;, quam paulo ante com-
mendavit, quod opponit operi corruptibili, q. d.
In die judicii omne opus electum el sanctum jus-
tificabitur, id est, justum et sanctum declarabitur
per Christi judicis sententiam ; quia ille qui illud
operatus est, publice coram toto mundo honora-
bitur, celebrabitur et regno coelesti adjudicabitur.
Hoc est quod ait Paulus 1 Cor. 111, vers. 12 : « Si
quis superædificat super fundamentum hoc au-
rum, argentum, lapides pretiosos, lignum, ftpmim,
stipulam, uniuscujusque opus manifestum erit,
etc. Si cujus opus manserit quod superædificavit,
mercedem accipiet ; si cujus opus arserit, detri-
mentum patietur, ipse autem salvus erit, sic ta-
men quasi per ignem. »

In Græcis jam hic versus deest ; Tigurina tamen
sic eum effert, *omne opus egregium justum censebi-
tur, et auctor ipsius laudepi ex eo consequetur*. Syrus
pro hoc versu et præced. hunc habet, *generada
moritur, et alia generatur, et omnia opera ejus mani-
festantur cc ram illa, et opus manuum ejus sequitur
eam*.

Kola : *n Jectum* monet et stimulat nos, ut operq
bona non qualiq. qualia, sed electa, eximia et he-
roica faciamus. Regi nil nisi electum et eximium
offertur : quam ergo purum et eximium sit oportet
quod Deo oflertur ? ne oculus Dei lucidissimus
in eo quid, non dicam vitii, sed imperfecti, vel
certe minus perfecti deprehendat. Quam electum
sil oporlet, quod celebrent Angeli Sanclique
omnes, quod coram eis fulgeat et coruscel per
omnem œlernilatein ? Quare Siracides noster,
cap. XXXIII, 23 : « In omnibus, inquit, operibus
tuis pneccllens esto ; » opus enim vulgare, excel-
lenter facium, fit excellens et singulare, magisque
coruscat quam opus in sc eximium, sed vulgari-
ter faclqm.

TERTIA PARS CAPITIS,

QUA CONCLUDIT BEATUM ESSE QUI STUDET SAPIENTIE ET JUSTITIE, AC JUGITER COGITAT PROVIDENTIAM ET PRÆ8ENTIAM DEI.

22. Hiatus vir q̄lt in sapiente m̄graditud, ft
ql̄i in j̄lstitia h a (;? q̄ia non jegit Japsenius, sed
Romana et Complutenses) M̄q̄iii āiit̄ur, et in sin̄su
QH, it a bit CIHI I MH’JUIOSIH I)EI, — Ut SCĪI;CCt CX 6«!
discat quomodo se in omnibus circumspecte bu-

bere debeat. Magna enim dqs et Y>rh|S c\$̄t çir-
cumsp̄ccliq, de qua vide postrq̄pi 4|yarj)m fit; Paz
Dc Adejdione vidulum, lib. 1|1, part. II, ggp. v], §
Est hæc c̄ppiljs totius lonclusio, qua ex dictis da
vanitate opum, dignitate bcneücenliæ, brevitate

vltae, et mortis vicinia, concludit boatum esse divitem non opibus et censu, sed sapientia et sensu; ut jugiter in ea meditando, loquendo, operando quasi commoretur et habitet, atque *in*, id est *de justitia*, puta de operibus justis et sanctis exsequendis assidue meditetur, ut assidue suam justitiam adaugeat, ideoque suo *sensu*, id est, sua mente, sapientia et prudentia, cogitet *circumspectionem*, id est providentiam, *Dei*; quæ omnia circumspiciendo recte disponit, ordinat et gubernat, ut ei se totum submittat et resignet, in eaque fidenter conquiescat. Rursum, quæ omnia, etiam secreta et occultissima, circumspiciendo intuetur et lustrat, ut bona et bonos magnis præmiis, mala et malos magnis et æternis pœnis afficiat. Ideoque jugiter ita circumspecte, caute, pie et sancte agit et vivit, quasi qui in oculis Dei omnia circumspicientis, vindicantis et remunerantis consistat, ab eoque interius et exterius, sursum et deorsum, ante et retro circumspicialur; quare summe cavet ne vel in minimo aspectum tante majestatis offendat: « Ita Moses, ait Palacius, invisibilem Deum, valut videns sustinebat, *Hebr. xi.* Ita David *Psal. XV*, dicebat: Providebam Dominum in conspectu meo semper. Ita Elias jurabat: Vivit Dominus, in cujus conspectu sto, *III Rea. xvn.* Ita et Ecclesiasticus, cap. ix, monebat ut in sensu nostro sit semper cogitatus Dei. Is ergo qui Deum Deique Filium et sapientiam continenter præ oculis animæ habet, in sapientia moratur, meditaturque quomodo coram illa justa opera faciat, cogitans se a Deo circumspici, nihilque esse intus et extra quod celare culpam Deo possit. cum ipse in circuitu totos nos videat. Is ergo qui ita Deum videt, beatus ab auctore pronuntiatur. » Ille Palacius. Unde S. Hieronymus in *Ezech.* MI, ad cap. xvi! : « Memoria Dei, inquit, excludit omnia flagitia. » Et Clemens Alexandrinus, lib. III *Padag.* Cap. v : « Hac solum ratione fit, ait, ut quis nunquam labatur, si semper Deum sibi ipsi adesse existimet. »

Græca habent, *beatus vir qui in sapientia meditabitur, et qui in sensu suo disseret.* Ita Romana; sed Complutenses sic habent, *beatus vir qui in sapientia meditabitur bona, et qui in intellectu suo disseret sancta; alii, eripiet sancta; alii, docte disputat sancta; Tigurma, beatus vir qui meditatur preclara per sapientiam, qui de justitia coineruntur. qui per prudentiam suam iam loquifur; Syrus, beatus vir qui in sapientia erit medidme et in intelligentia contemplabitur.*

Igitur beatum et excelsum faciunt hæc tria, scilicet sapientia, justitia et circumspectio Dei. Audi Rabanum : a Beatum, inquit, eum esse describit, qui in sapientia morabitur, hoc est, in meditatione sacrarum Scripturarum assiduus erit, et secundum id quod ibi legit, recte vivendo opera facit iustilne, et hoc agens, non humanum favorem, sed divinam quærit laudem, illi soli placere cupiens, qui inspector est cordis, et quem nemo

fallere potest, n. Huic affine est Illud Seneca» *ad Lucilium* : « Bonus animus et rectus se facit parere Deo; » parem, scilicet analogice et participate, id est similem. « .Nemo est dignus Deo, nisi qui opus Dei implet. » Nulla est major victoria quam vincere vilia. ■

Nota Tò *morabitur, q. d.* Assiduus, firmus et constans erit in studio sapientiæ usque ad mortem. Unde Græca Romana legunt, *moriatur*, juxta illud cap. XXVII, vers. 12 : a Homo sanæis manet in sapientia sicut sol; nam stultus ut luna mutatur, de (pio ibidem plura. Rursum *morabitur*, » significat sapientem in sapientia, quasi in domo, imo templo sancto Dei, commorari. Nam « sapientia ædificavit sibi domum, excidit columnas septem, » etc. *Proverb, ix, 1.*

Nola rursum rō *et in justitia sua meditabitur.* Nam, ut solerter advertit Riehardus de S. Victore, lib. I *De Contemplat*, part. I, cap. in : « Multum a se invicem hæc tria (cogitatio, meditatio, contemplatio) differunt, quamvis quandoque in materia conveniant. Cogitatio per devia quæque lento pede sine respectu perventionis, passim huc illucque vagatur; meditatio per ardua sæpe et aspera, ad directionis finem, cum magna animi industria nititur; contemplatio libero volatu, quocumque cam fert impetus, mira agilitate circumfertur. Cogitatio serpit, meditatio incedit, et ut mullum currit; contemplatio autem omnia circumvolat, et cum voluerit, se in summis librai. Cogitatio est sine labore et fructu; in meditatione est labor cum fructu; contemplatio permanet sine labore cum fructu. In cogitatione evagatio, in meditatione investigatio, in contemplatione admiratio. Ex imaginatione cogitatio, ex ratione meditatio, ex intelligentia contemplatio. Intelligente obtinet supremum locum, imaginatio intimum, ratio medium. »

Tropologico, S. Bernardus in *Sentent*, sentent. 7, hisce Siracidis verbis putat significari tria, quod perlectum quoad omnes faciunt hominem, nimirum justitiam quoad proximum, circumspectionem quoad Deum, sapientiam sive iudicium quoad seipsum : « Moratur siquidem, inquit, in sapientia, et sapiens est, qui semetipsum hic dijudicat, ut aeternum Dei iudicium evadat. » Et sub initium : « Adam, inquit, in paradiso positus, primo, perdidit circumspectionem Dei; secundo, perdidit justitiam, (quando uxoris voci plus quam divinæ obedivit : justitia enim est virtus, quod suum cuique reddit, tulio, amidi iudicium, cum post peccatum correctus, oblique per mulierem retorsit propriam culpam in auctorem, dicens: Mulier (quoniam) dediisti mihi sociam, dedit mihi de ligno, et comedi. Eisdem vero virtutum gradibus redeundum est homini in exilio posito, quibus primus expelli meruit de paradiso. Primum itaque faciendum est iudicium, deinde exercenda justitia, tandem circumspectio adhibenda. Et iudicium quidem nobis, ut nos ipsos iudicemus o

accusemus, justitiam proximo, circumspectionem debemus Deo. Hanc redeundi viam ostendit nobis Michæus propheta dicens: Indicabo tibi, o homo, quid sil bonum, et quid Deus requirat a te : utique facere iudicium, et diligere misericordiam, el ambulare sollicite cum Deo tuo. Hanc salutis viam testatur Apostolus Christum docuisse, dicens: Apparuit gratia Dei salvatoris nostri omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegantes impietatem et saecularia desideria, sobrie, el juste, el pie vivamus in hoc sæculo, etc. Sobrie scilicet quantum ad nos, juste ad proximum, pie ad Deum, n

Rursum aliqui sic exponunt : In sapientia morari, est Dei opera in sapientia facta considerare. In justitia meditari, est opera nostra quomodo juste fiant perscrutari, Circumspectionem Dei cogitare, est illum ubique praesentem et quasi nos ambientem intueri. Rursum in sapientia morari, csl mente et cogitatione versari in Christo salvatore nostro, qui factus est nobis a Deo sapientia, justitia, sanctificatio et redemptio, I *Corinth.* f, vers. 30. Quocirca Dionysius Carthusianus, lib. *De Inordin.* Corr. ari. 29, hanc lanquam brevissimam perfectionis regulam Iradii : «Intellectu et affectu te a terrenis abstrahe, et Deo jugiter inhærere contende,» ul, sicut ait S. Ambrosius in *Psalm.* lxxvi, vers. 5 : «Semper Christum annuntiemus, Christum rogemus, Christum cogitemus, Christum loquamur; in corde nostro semper, semper in ore sit Christus. »

V rista*
BCTUfKT
in curde
et ore.

'n M-
picmia
inoratur
varaa*
r ':cm-
(io-
ta.

Anagogice, in sapientia moratur qui vacat vitæ con(empiativæ; hic enim cum sapientia moratur sicut Jacob cum Rachel, quæ typum gessit vitæ contemplativo?, uti dixi *Genes*, xxix, vers. 24, et seq. Iude S. Gregorius, lib. II in *Ezech.* homil. 15 : «Qui sunt, inquit, in Ecclesia sancta thalami, nisi eorum corda, m quibus animæ pei» amorem sponso invisibili junguntur, ut ejus desiderio mens ardeat, nulla quæ jam in mundo sunt concupiscat, præsentis vitæ longitudinem pœnarn deputet, exire festinet, et amoris amplexu in coelestis sponsi visione requiescere? mens itaque, quæ jam talis csl, nullam præsentis sæculi consolationem recipit; sed ad illam quam diligit, medullitus aspirat, fovet, anhelat, anxietur. » Et S. Hieronymus, lib. II *Commentar. in Icremiam* : «Una csl. inquit, el sola Theorica, id est contemplatio Dei, cui merito omnia justificationum merita, universa virtutum studia postponuntur; activa enim vita cum corpore deficit, contemplativa autem vita hic incipitur, ut in cœlesti patria perfijalur : quia amoris ignis, qui hic ardere inchoat, cum ipsum (pieni amat, viderit, in amori ejus amplius ignescit, » Et sponsa *Cantù.* ii, vers. 9 : «En ipse stat post parietem nostrum, n spiciens per fenestras, prospiciens per cancel- la-. In quæ verba S. Bernardus : «Presto, inquit, est oculus, cui omnia patent, si non patet ipse; vereor aspectum exploratoris illius, qui post pa-

rietem stat, quem pro acumine visus, capro® assimilavi! Scriptura; hunc ego vereor occultum occultorum exploratorem.» Et S. Prosper, lib. *De Vita Contemplat*, cap. iv : « Vitæ, inquit, contemplativa* sectalor ad conditorem suum corde illuminandus accedat, ipsi contemplando, atque insatiabiliter perfruendo vigilanter inserviat, ipsum jugiter concupiscat, præ amore ejus omnia quibus inde potest averti, refugiat; omnes cogitationes suas ac totam spem ex illius delectatione suspendat, litterarum divinarum sacris meditationibus vacet, in his se divinitus illuminatus oblectet. »

23. Qui EXCOGITAT VIAS ILLIUS IN CORDE SUO, ET Ven.tt. IN ABSCONDITIS SUIS INTELLIGENT, VADENS POST ILLAM QUASI INVESTIGATOR, ET IN VIIS ILLIUS CONSISTENS. — Explicat per varias metaphoras quomodo quis in sapientia moretur, et in justitia meditelur, ac deinde vers. 25, cur talis sit beatus. Dicit ergo in sapientia et justitia meditari non esse aliud, quam excogitare vias ejus in corde suo, id est, sapientiæ rationes et modos corde suo ruminare el pertractare, itaque abscondita illius præcepta, consilia et dictamina intelligere, per quæ quasi vestigia investiget ipsam sapientiam, ut illam cominus intueri, audire, coque fruì et beari queat. Sicut enim venatores cervos, dainas el lepores vestigant et sequuntur per eorum vestigia, ut eos assequantur et capiant : sic el studiosus sapientiæ ipsam per ejus effectus, doctrinam el opera quasi vestigia investigat, ut per ea ipsam assequatur et comprcheiTdal. Ita anagogice Sancti venantur Deum, qui est ipsa sapientia increata, per orationem et studium virtutum, euntes quotidie de virtute in virtutem, ul eum cominus videre in cado, ejusque visione frui et beari valeant, juxta illud Pauli: «Sequor autem si quo modo comprehendam, » *Philip*, ni, vers. 12.

Græca habent, *qui cogitat vias ejus corde suo, et arcana ejus perpendit. Egressus sequere cam ut investigator, et viis ejus c^cllicuc*, id est *inside*, vel insidiare, uti venator insidiatur lepori ; Tigurina, *qui instituta sua* (legit azrouí, alii melius legunt id est ejus, scilicet sapientiæ) *perpendit animo, et arcana illius cognoscit, q. d.* Beatus est Christianus, Saderdos, Prælatas, Religiosus, etc., qui suam vocationem et institutum accurate perpendit, ejusque arcana penetrat, admiratur, ejusque observationi lota mente totisque viribus incumbit. Pergit Tigurina, *tanquarn indagator prosequere eam, et viis ejus inside*. Undo Syrus, *gut commutat super vias ejus cor suum, et in semitis ejus intelliget, et ad egrediendum post eam sinit investigator, et in semitis ejus erit insidian**, id est, attentus ac vigil, non secus ac ii qui in insidiis sedent.

Audi Rabanum : a Viæ sapientiæ, inquit, sunt præcepta divina, et absconsa illius coelestia sunt sacramenta. Hæc ergo qui diligenter discit, el

studiose meditando rimatur, hoc opere studens perficere quod sana intelligit fide, ipse aine dubio beatus erit, quia conditori suo vexaciter placebit. Quod et Psalmista similiter comprobavit dicens: Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini, Beati qui scrutantur testimonia ejus, in toto corde exquirunt eum. »

VfMjKja Tropologice, vestigia Dei sunt creatane; ex bis ere*, enim vestigamus Creatorem, juxta illud *Roman.* i : a Invisibilia Dei per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur; sempiterna quoque ejus virtus et divinitas. » Ita Lyranus. Sic Macedonius Anachoreta, rogatus a venatore quid ageret in solitudine, respondit : a Ego venor Deum meum (sicut tu venaris feras), cl eum capere cupio, et contemplari desidero; nec ab hac pulchra venatione cessabo. » Ita Theodoretus in *Hist. Sanctorum*, cap. xm.

Mnndni Quin et Orpheus : a Mundi machina, inquit, C»iciu' est musica et admirabilis consonantia, prædicans et laudans Deum. » Vide S. Augustinum in *Soliloq.* cap. XXXI, et S. Chrysostomum homil. 9 ad *Populum*. Porro Richardus de S. Victore in *Benjamin minore*, part. I, cap. lxxix : « Sine triplici studio, inquit, ad hujus cognitionis celsitudinem non perducimur : per studium operis, per studium meditationis, per studium orationis : multa enim experimur operando, multa invenimus investigando, nulla extorquemus orando; innumera quidem, quæ nec per experientiam operis, nec per investigationem meditationis, invenire videmus, per importunitatem orationis edoceri meremur. »

Venui. 24. Qui respicit per fenestras illius, et in januis illius audiens, — *q. d.* Sapientiæ investigator per ejus vestigia jara dicta sequitur eam, donec peream ad ejus palatium et templum perveniat; quo dum venerit, cum illud obseratum necdum ingredi liceat, prospiciet per fenestras, et ad januam auscultabit, ul ipsam sapientiam eminus saltem, cl per umbram, videre el audire possit. Indicat nos hic, utpote corporis ærumnis circumdatos, non posse ipsam sapientiam, utpote quæ est Deus ipse, intueri cominus facie ad faciem (id enim fiet in cœlo), sed tantum eminus per ꝓeculum et ænigma, ut ait Paulus 1 *Corinth*, xm.

Porro Jansenius per *fenestras* accipit Sacras Scripturas, per *januas* Ecclesiam. Per fenestras, inquit, respicit in domum sapientiæ, qui per Scripturas sacras el spiritales illuminationes contemplatur coelestia intimius quam cæteri. In januis audit sapientiam loquentem, qui in S. Ecclesia consistens, quasi in atrio domus Dei, jam sapienti® vicinus, omnino est audiens in tranquillitate mentis, quid loquatur in ipso Dominus : quoniam loquelur pacem in plebem suam, *Psalm.* Lxxxiv. Sic et Lyranus : «Respicit, inquit, per fenestras illius, id est, per revelationes factas in novo ac veteri Testamento; et in januis illius audit, id est, in Ecclesia militante, per quam in-

gressus est ad triumphantem. » *Secundo*, fenestr® sunt opera Dei, *q. d.* Beatus qui per opera Dei, quasi per fenestras introspicit ejus sapientiam, bonitatem, potentiam cæterasque perfectiones, et quasi in januis ipsius, quid sibi faciendum sit, quidve fugiendum, audit.

Rabanus : « Fenestræ sapientiæ, ait, sunt testimonia S. Scripturarum ; januæ sunt linguæ prædicatorum. In his qui assidue discendo commoratur, oculumque mentis, et aurem obedient)® exhibet, ille procul dubio claritatem superni luminis percipiet, »

Alludit enim ad *Proverb.* vm, vers. 3t : «Beatus homo cpîi audit me, et qui vigilat ad fores meas quotidie, et observat ad postes ostii mei. » Ubi Beda, Hugo, Cajelanus et Salazar postes ostiorum sapientiæ asserunt esse doctores, qui proinde, ait Hugo, a similes sunt Mardochæo qui manebat ad januam regis,» *Esther*, u; doctores enim sunt clavigeri sapientiæ : ejus enim claves habent, ut earn discipulis reserent et patefaciant. Unde Christus ad Scribas : «V® vobis legisperitis, inquit, quia tulistis elavem scienti® ! ipsi non introistis, el eos qui introibant, prohibuistis, » *Lucae* xi, vers. 52.

Doctores ergo sunt janitores, et quasi Jani sa- Doctore* pientliæ : Janus enim dictus est a priscis quasi januarum deus et proses, ad eas aperiendas vel claudendas; pari modo januas sapientiæ reserant cl claudunt doctores. El sicut Janus pingitur bifrons, ul una fronte priora, altera posteriora prospiciat : sic Doctorum est prælerita evolvere, et praesentia ac futura prospicere, ac utraque suos docere. Hæ enim sunt partes et officia sapientiæ ac prudenti®.

Unde pro *respicit Græce* est, id est, qui studiosè, intente, exserto capite, et quasi toto corpore incumbens, pronusque prospicit, uti dixi *Jacobi* i, vers, 25, ubi sic dicitur : « Qui autem perspexerit (Græce, ꝓ in legem perfectam libertatis, et permanserit in ea, non auditor obliviosus factus, sed factor operis; hic beatus in facto suo erit. » Quibus verbis S. Jacobus alludit ad hunc Siracidis locum, cumque explicat, ac per *fenestras sapientiæ* intelligit legem Dei, cujus assidua auditio, lectio, meditatio et exercitatio facit vere sapientem el beatum. Græca igitur hoc loco sic habent, *qui introspicit per fenestras ejus, et ad fores ejus auscultat*; Syrus, *prospiciet ad eam ex fenestris, et ad portas ejus erit auscultans*. Mystice, B. Virgo sicut est janua codi, ita est cl janua sapientiæ, eam omnibus se invocantibus reserans et pandens, uti *Proverb*, vm, 34, fuse ostendit noster Salazar.

25. Qui requiescit (Græce, ꝓ id est di- Vcn».Xs versatur) juxta domi» illius, et in parietibus illius figens palum. — Hic est altior gradus priori, *q. d.* Studiosus sapientiæ eam sequitur per vestigia usque ad domum ejus, ibique eam prospicit per fenestras, et ad fores auscultat : neque hoo

contentus, palum, id est *tabernaculum*, sibi figit juxta eam, ut prope eam commoretur et assidue versetur. Alludit ad pauperes, qui juxta palatia vel templa (uti vidi in Belgio) tuguria et casidas ædificant, idque levi opere et appendice exigua, quia majorem cas[®] partem, totumque dorsum et antrum sæpe suggerit ipse templi paries, ejusque columna! et anterides. Simili modo asserit studiosum sapientiæ et philotheum, palum, id est tabernaculum, fixo palo innixum, constituere juxta templum sapientiæ, ut ejus doctrina, religione et sanctitate assidue affletur, totusque imbuatur. Quo significat eum specie, suavitate et dignitate sapientiæ ita capi et rapi, ut cæleris omnibus disciplinis rebusque terrenis valedicens, totum se det sapientiæ divin[®] et cælesli cognoscendo», meditandæ cl contempland[®], juxta illud *Psal.* i, vers. 2 : « Beatus vir, qui in lego Domini meditabitur die ac nocte, » etc. Nominat *potum*, non domum, ut significet nos hic non esse cives, sed peregrinos, ideoque non habere domum, sed morari in tabernaculis[^] instar llebræorum peregrinantium per desertum in terram promissam. Philotheus ergo figens palum, cui alliget tabernaculum peregrinationissuæ, in quo habitet, adh[®]rens scilicet domui sapientiæ et cælo, eique firma spe et conversatione incumbens, dicat cum Paulo : « Nostra conversatio in cælis est, » *Philipp.* n, vers. 20. Unde Syrus vertit, *et habitabit in circuitu domus ejus, et in parietibus ejus pulsabit fidibus suis, q. d.* Studiosus sapientiæ Deique philosophus juxta cælum mente habitat, ac sapienti[®] Deiquo est fidicen, quia assiduo Deum laudat, eique in hymnis et mentis gaudio exsultat et jubilat, ideoque miram non tantum sibi, sed et Deo, ac sanctis Angelis delectationem et gaudium exhibet, sicut solent fidicines ante fores exhibere principibus pulsando harmonice suas fides, suanisque chelym. Tales sunt hodie viri Religiosi, qui, mundi vanitatem despiciente[^] totos se dant sapientiæ, rebus cælestibus et divinis, qui proinde quasi angeli terrestres et homines Coelestes in terris agunt vilain cælestem, adeoque in ipsis quasi coli atriis et vestibulis versantur, proximo exspectantes ut in ipsa cadì penetralia a Lhristo, qui est Dei Sapientia, inducantur. Unde Sa Epbrem tractatu *De Beatitudine* : « Beatus, inquit, est qui quasi angelus, inio quasi Cherubim et Seraphim, assiduo assistit Deoj cumque laudat et glorificat, » etc.

M

Fvfuio- Symbolice, noster Alvanis do Paz *De Adqdionc virtutum*, hb. Ill, pag. 4) cap. x : Quid, ait, est juxta domum sapienti[®] requiescere, nisi vitam agere sapienlum vit[®] similem, ac præceptis sapienti[®] conformem? Quid autem est in parietibus domus sapienti[®] paxillum figere, ex qtlo tabernaculum nos protegens dependeat, nisi nostrum refugium ac protectionem non iri favore hominum, sed in bonis operibus collocare? Et quid est casulam aut humile tabernaculum in tua-

nibiis sapienti[®] fioriere, nisi nos totos eius gubernationi et directioni contfnittere? Qui hæc praestiterit in corde suo, bōna cælestia per omnem rclernllalem possidebit.

Statuet casulam suam ad manus (Grajce, *ad manum*, idem èst quod *ad latus, q. d.* Prope illam) **ILLIUS, ET HI QUIESCENT IN CASULA ILLI[®] S HONA IU H æ v u m.**— Idem diòit et exaggerat, tabernaculum studiosi sapientiæ vocat *casulam* ob humilitatem, quia Liilis studet liiiffiillfatl et paupertati : luce est enim vera sapientia, quæ nos facit humiles et pauperes spiritu in terra, ut simus locupletes in cælo, puta in sensu, gustu et spé rerum Coelestium. Unde Chromatins in illud *Matth.* v, *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum orlorum* : « Ili, ait, pauperes sunt mundo, sed divites Deo : egentes sæctilo, séd locupletes Christo. » Græca habent, *statuet tabernaculum ad manum ejus, et diversahitur hl diversorio bonorum*; Tigurina, *qui ad latus illius tabernaculum cbllocarit, is aget in hospitio bonorum*; Syrus, *habitabit in habitatione bona*. Hæc omnia non aliud significant, quam studiosum sapienti[®] totum se dedere sapientiæ, ciqtle appropinquare, quoad fieri potest, in hac vita : atque ex hac sapientiæ vicinia et contubernio perciperé bona omnia per omne ævum, tum præseüs, tum futurum, puta per omnem ælernil.dcm.

Perperam Lyranus et Dionysius pro *per ævum* legunt *per cum*, scilicet, DeUm vel sapientem, *q. d.* Per studium et operam sapientis omnia bona requiescunt in casa ejus : nam Romana et cæleri codices legunt *per ævum*.

Dona huius, quæ sapienti confert sapientia, recenset Salomon *Proverb.* m, vers. 2, 4, 8, 10, 11, 15, 10, ubi sic ait : « Longitudo dierum in dc.xte-tera ejils, et in sinistra illius diviti[®] et gloria, etc. Ligium vitó est his qui apprehenderint cam, et qui tenuerit eam bcatüs. » Et vers. 22 : « Et crii vltdanltnœ tu[®], et grafia faucibus tuis. Tunc ambulabis fiducialiter in via tua, et pes tuus non impinget. Si dormieris, non timebis; quiesces, et suavis erit somnus tuus. » Causam dat vers. 26 : « Dominus enim erit in latere tuo, et custodiet pedem tuum ne capiaris. » Fusius et nervosius sapientiæ bona describit *Sapient.* cap. vu, vers. 8 et seq., et toto cap. vin.

Per sapientiam, toto hoc libro, practican), scilicet cum Dei tltnore et amore conjunctam, jnielligli Siracides. Sicut enim prudentia vera, licet proprie sit in intellectu, tamen ad affectum et voluntatem se extendit, facilque ut illa bonum honestum a ce propositum amplectatur, uti docet Aristoteles in *Ethicisi* prudens enim est, non qui prudenter judicat quid faciendum sit, sed qui illud ipsum amplectitur et exsequitur; quare prudentia véra sine virtutibus cæleris esse nequit : ita pariter Verá sapientia licet sit in intellectu, tamen ad Voluntatem se extendit, eique persuldet Deum timefe, amare, colere, obedire, etc.

s>p'en- Quocirca S. Augustinus sapientiam varie defi-
 III nil et circumscribit, ut varia ejus officia, dona
 ritions et bona repræsentet. Nam lib, *Contra Academie.*
 r'gu^U cap* xv> eani Sfinii: l Sapientia est via rec-
 ti, quæ ad veritatem ducit; » et cap. vi : u Sapien-
 tia est rerum divinarum humanarumque scien-
 tia; n et lib. *De Beata vita*, sub finem: «Sapien-
 tia, ait, nihil est aliud quam modus animi, hoc
 est, quo sese animus librat, ut neque excurrat
 in nimium, neque infra quam plenum est coar-
 tetur. » Idem *Enchiridio ad Laurentium*, cap. i :
 , « Hominis sapientia, inquit, est pictas, » juxta
 illud *Job* cap. XXVIII : «Ecce pietas ipsa est sapien-
 tia; » Græce, pro *pietas* est *tfroottia*, id est, *Dei*
cattiti, quæ et *inietta*, id est, *onus cultas*, dicitur,
 quo scilicet Deus colitur fide, spe, charitate. Hæc
 est vera sapientia. Auctor libri *De Spiritu et ani-*
ma, qui exstat tomo III S. Augustini, cnp, xi :
 «Mens, ait, ex eo dicta est, quod emineat in ani-
 ma, vel a Græco id est luna, quia, sicut
 luna crescit et deficit, sic mons nunc caput sum-
 mis inserit, nunc decidit in infimis ; modo ad
 corporalia regenda deflectitur, modo æternis
 rationibus inspiciendis vel consulendis adhaeres-
 cit. » Et mox : « Sapientia est artior boni, sive
 sapór boni; a sapore siquidem dicitur* Mentis
 visio est intelligentia, gustus sapientia. Illa con-
 templatur, ista delectatur, etc. In summo est sa-
 pientia. Summa namque sapientia ipse Deus est.
 Sapientia hominis est pietas, id est, cultus Dei. »
 Et inferius : «Sapientia intendit ad superna et
 cœlestia, prudefitia ad transitoria et caduca. Nam
 dividit se ratio in duo, scilicet in sursum et deor-
 sum ; sursum in sapientiam, deorsum in pruden-
 tiam, quasi in virum et mulierem, ut vir sit su-
 perior et regal, mulier inferior et tegatur. » Pul-
 cherrime vero et plenissime eam definit S. Au-
 gustinus, lib. I *De Scrm. Domini tn monte*, cap. ix,
 explicans illud *Matth. v : Beati pacifici, quoniam*
filius Dei vocabuntur. a Sapientia, intuit, est con-
 templatio veritatis, pacificans totum hominem
 (non solum sensum vel intellectum), et suscipiens
 similitudinem Dei. « Facit enim ut sapiens instar
 Dei sit excokus, compositus, cœlestis, impertur-
 batus tam in adversis quam prosperis, adeoque
 quasi Deus quidam in terra obambulans.

Mystice Rabanus, ol ex có Gltissa t « Quid per
 casulam, inquit, nisi sacerdotis dignitas exprimi-
 tur? Ille enim casulam suam ad manus sapientiæ
 apponit, qui doctoris officium in Ecclesia gerens,
 sanæ doctrinæ opera iustitiæ conjungit, ut audi-
 tores suos per rectam doctrinam simul instruat,
 et per bona exempla. »

Ver». % 26 et 27. STATUET FILIOS SUOS SUB TEGMINE IL-
 uî7. Lies, ET SUB RAMIS EJUS MORABITUR. PROTEGETUR SUB

TEGMINE ILLIUS A FERVORE, ET IN GLORIA EJUS rk-
 quiescbit. — Pergit explicare quæ quanlaquo bona
 sapienti obveniant a sapientia, ob quæ beatus
 censendus est, per aliam metaphoram, scilicet
 arboris, quæ suis ramis eum, ejusque casam

adumbrat, ita ut ipse cum filiis suaviter in um-
 bra ejus requiescat, ac protegatur ab æslu omni-
 que aeris injuria; denique arbor hæc suis fron-
 dibus, floribus et fructibus magnum ei decus,
 voluptatem et gloriam afferat. Simili enim mo-
 do sapientia protegit sapientem, ejusque fami-
 liam tum physicam, ut scilicet filios et subditos
 juxta sapientiæ leges vivere doceat; tum mysti-
 cam, quæ conflatur ex omnibus animæ potentiis,
 sensibus et viribus, ita ut sub ejus kgmine, id est,
 protectione, lusus sil ab omni incursu tentationum
 et hostium; ac in ejus tutela securus, fidens, ani-
 mosus et gloriosus conquiescat Sapientia enim
 aderit mentis tranquillitatem, lætiam, constan-
 tiam, sublimitatem, ut in cœlo Deoque defixus,
 omnia mundi prospera et adversa, omnesque tur-
 bines ex alto videat et rideat, despiciat et calcet.
 Quæ sane ingens et heroica est virtus ac gloria;
 pnesertim quia gloriam æternam in cœlis ipsi
 apparat, illumque ad eam manuducit. Ende Ti-
 gurina vertit, *in tutelam tradet ipsi liberos suos, tum*
sub ramis ipsius morabitur, et ab astu protegetur per
cam, atque in gloria ipsius habitabit; Syrus, *jaciet*
manus suas super ramos ejus, et inter ramos ejus erit
habitans, et sedebit in umbra ejus (tutus) *ab eestu,*
et in canaculis ejus erit deambulans.

Alludit ad domos nobilium et divitum, qui
 juxta eas plantant palmas, cedros, cypressos, ut
 domos ornent, umbra sua protegant, frondibus
 recreent, fructibus pascant; ac nominatim allu-
 dit ad *Isaice* iv, 6 : « Tabernaculum erit in umbra-
 culum diei ab æslu, et in securifatetti, et in abs-
 consionem a turbine et a pluvia. » Vide quæ ibi-
 dem annotavi.

Mystice, sapiens, id est sanctus, «filios, id est Mitico,
 òpera sua, «statuet» per intentionem rectissimam
 soli Deo placendi «sub tegmine» ipsius Dei, ne un-
 quam pereant; et sub ejus providentia, quasi «sub
 ramis» arboris pulcherrimæ «morabitur,» a quo
 et protectionem ab omni hostium incursu, ac glo-
 riam tum præsentem, tum æternam, tum terre-
 nam, tum cœleslem consequetur. Ita faciebat
 sponsa *Cant. it, 3* : « Sub umbra, inquit, illius
 quem desideraveram sedi, et fructus ejus dulcis
 gutturi meo. » Quod Ch&ldæus explicans ait :
 « Tunc temporis, inquit, in umbra majestatis
 ejus desideravi habitare, et verba legis ejus dul-
 cia fuerunt gutturi meo, et prattia præceptorum
 ejus servantur mihi in sæculo venturo. » In quem
 locum scribens S. Gregorius : « Umbra, inquit
 Christi jirotecfio est Spiritus Sancti ; Spiritus quip-
 pe Sanctus mentem quam replet, obumbrat, quia
 omnium tentationum fervorem temperat, et dum
 aura suæ inspirationis suaviter mentem tangit,
 quidquid noxii caloris sustinebat, expellit; et
 quam jam forsitan nimius viliorum æstus marci-
 dam fecerat, umbra Sancti Spiritus protegens re-
 creat, ut, dum in ejus inspiratione sedens pausat,
 vires colligat, quibus ad æternam vitam robus-
 tius currat. »

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

In fine capitis praecedentis ostendit quanto studio studiosus sapientiæ sectetur sapientiam, ut illi appropinquet; nunc vicissim ostendit quanta benevolentia eidem sapientia occurrat, quantaque dona et (gratius ei conferat. Inde, vers. 7, declarat sapientiam fugere stultos, superbos, dolosos et mendaces; ambire vero sensatos, humiles, sinceros et veraces. Denique, vers. 8, docet sapientiam et Deum non esse auctorem peccati, utpote quod execratur, sed cuique dedisse liberum arbitrium, ut eligat bonum vel malum, vitam vel mortem. Igitur hic insignis est descriptio liberi arbitrii, in cuius potestate est eligere sapientiam vel stultitiam, id est, virtutem vel peccatum.

1. Qui timet Deum, faciet bona: et qui continens est justitiæ, apprehendet illam, 2. et obviabit illi quasi mater honorificata, et quasi mulier a virginitate suscipiet illum. 3. Cibabit illum pane vitæ et intellectus, et aqua sapientiæ salutaris potabit illum : et firmabitur in illo, et non flectetur; 4. et continebit illum, et non confundetur : et exaltabit illum apud proximos suos, et in medio Ecclesia aperiet os ejus, et adimplebit illum spiritu sapientiæ et intellectus, et stola gloriæ vestiet illum. 6. Jucunditatem et exultationem thesaurizabit super illum, et nomino æterno hæreditabit illum. 7. Homines stulti non apprehendent illam, et homines sensati obviabunt illi, homines stulti non videbunt eam : longo enim abest a superbia et dolo. 8. Viri mendaces non erunt illius memores : et viri veraces invenientur in illa, et successum habebunt usque ad inspectionem Dei. 9. Non est speciosa laus in ore peccatoris : 10. quoniam a Deo profecta est sapientia. Sapientiæ enim Dei stabit laus, et in ore fidei abundabit, et dominator dabit eam illi. 11. Non dixeris : Per Deum abest; quæ enim odit ne feceris. 12. Non dicas : Ille me implanavit; non enim necessarii sunt ei homines impii. 13. Omne execrumentum erroris odit Dominus, et non erit amabile timentibus eum. 14. Deus ab initio constituit hominem, et reliquit illum in manu consilii sui. 15. Adjecit mandata et præcepta sua : 16. si volueris mandata servare, conservabunt te, et in perpetuum fidem placitam facere. 17. Apposuit tibi aquam et ignem ; ad quod volucris, porrige manum tuam. 18. Ante hominem vita et mors, bonum et malum : quod placuerit ei, dabitur illi; 19. quoniam multa sapientia Dei, et fortis in potentia, videns omnes sine intermissione. 20. Oculi Domini ad timentes cum, et ipse agnoscit omnem operam hominis. 21. Nemini mandavit impio agere, et nemini dedit spatium peccandi : 22. non enim concupiscit multitudinem filiorum infidelium et inutilium.

PRIMA PARS CAPITIS.

ren i Qu* timet Deum, faciet bona, — jam dicta cap. præcedenti, vers. 11, 17, 21, 23 et sequent., scilicet opera beneficentiae, justitiæ, investigationis sapientiæ; sed maxime dicta vers. 22, ubi Complutenses legunt, deatus qui in sapientia meditabitur bona, et in intellectu suo disseret sancta. Eo enim alludit : hæc enim sunt bona quæ faciet is qui timet Deum, q. d. Timens Deum quælibet

opera bona et sancta faciet, ut iis placeat Deo, ejusque gratiam demereatur; nimirum, meditabitur justitiam, cogitabit circumspectionem Dei, respiciet per fenestras sapientiæ, figet palum in pariete domus sapientiæ, etc. Quocirca pro bona, Græca habent aur« (Noster legit ipsa, scilicet qua; jam dixi. Est enim hic versus quasi anacjhalæosis et summaria repetitio totius cap.

procèdent. Unde aliqui Latini legunt *faciet illud*, scilicet jam dictum.

Et qui continens (id est, compos) est justitiæ, apprehendet illam, — scilicet sapientiam, de qua toto cap. præcedenti fuit sermo. Ostendit quod sint vestigia, per quæ vestigandam dixit sapientiam, docetque ea esse timorem Dei et opera justitiæ; ideoque timentes Deum, et operantes justitiam, apprehendere sapientiam cum omnibus ejus bonis jam dictis, scilicet, ut per eam protecti, securi vivant vitam quietam, hilarem, sanctam, et bonis omnibus abundantem. Græca habent, *qui timet Dominum, faciet illa; et qui compos est scientia: legis* (non speculativo, sed practicæ, puta justitiæ, ut vertit Noster), *comprehendet eam*; Tigurina, *qui Dominum reveretur, faciet tocc; et cognitionem legis adeptus, hanc apprehendet*; Syrus, *qui timet Deum, faciet ita; et qui docet legem, ambulabit in ea*. Pro continens Græce est *ἐκτρέφει*, id est *compos*, sive qui tenet justitiam. In uno vetusto codice est, *ἐκτρέφει*

«Mb id est, *qui acceperit cognitionem legis, inveniet eam*, scilicet sapientiam. Sensus est, g. d. Qui limet Deum, ejusque legem adimplet (quod est, facere justitiam, sive jus et justum a lege præscriptum), hic apprehendet sapientiam. Non enim sola speculatione et cognitione, sed praxi et operatione legis cognitæ, acquiritur sapientia hæc vera et practica. Repetit et inculcat id quod dixit cap. i, 33: «Concupiscens sapientiam, conserva justitiam, et Deus probebit eam tibi.» Siracidi succinit Ananias in *PirkeAvoth*, id est in *Sententiis Patrum*, cap. m: «Omnis homo, inquit, qui plus habet operum quam sapientiæ, ejus sapientia permanet; qui autem e contrario plus habet sapientiæ quam operum, ejus sapientia diuturna et stabilis esse nequit.» Ibidem R. Eleazar: a Qui, inquit, sapientia plus quam bonis operibus abundat, cui similis est? Utique arbori multis frondibus luxurianti, paucis autem radicibus in terra fixa*. Adest ventus, repentino impetu illa concutitur, ac tandem funditus evertitur, sicut ait Jeremías, cap. xvii, 6: Erit quasi myriem in deserto, et non videbit cum venerit bonum; sed habitabit in siccitate in deserto, in terra salsuginis. Qui autem operibus bonis supra sapientiam alluit, cui similis est? utique arbori paucis quidem onustæ ramis, sed multas ad terram radices mittenti. Nam, etsi vis magna ventorum eam succusserit, nullatenus loco movebitur, juxta illud *Jerem.* ibidem: Erit tanquam lignum, quod transplantatur super aquas, quod ad humorem mittit radices suas; et non timebit, cum venerit æstus, et in tempore siccitatis non erit sollicitum, nec aliquando desinet facere fructum.»

magis limet et reveretur Deum, eique per bona justitiæ opera placere satagit, tanto magis apprehendit sapientiam, filque sapientior. Quod cuique summe conandum est. ut Christum ducem suum sequatur, de quo scribit S. Lucas cap. ix, 52: *ale-sus proliciebat sapientia, et ætate, et gratia, apud Deum et homines.»* Ita Rabanus: «Quanto, ait, quis sollicitior est in custodia mandatorum Dei, et studiosior in justa conversatione, tanto largius gaudet in sapientiæ perceptione.» Horum omnium causa est timor Dei: «Qui enim, ait Noster Alvarez tract. *De Timore*, in timore Domini fuerit radicatus, is ab ipso timore sollicitabitur, ne otiosus et deses maneat, sed jugiter in sanctas actiones incumbat. Qui autem per exercitationem bonorum operum, justitiam ac virtutem apprehenderit, is sapientiam quoque, et Dei sapientiam notitiam apprehendet. Quare timor ad omnia bona, quæ ad actionem et contemplationem pertinent, suam dominationem extendit.» Unde S. Bernardus, semi. *De Donis Spiritus Sancti*, cap. i, qui habetur pag. 101: a Prima, inquit, gratia est timor Domini. Qui hanc habet gratiam, omnem odit iniquitatem, juxta illud Psalmista: Iniquitatem odio habui, et abominatus sum; et alio loco: Omnem viam iniquitatis odio habui. Scriptum namque est: Timor Domini odit malum. Et item: Time Deum, et recede a malo. Et de Job dicitur: Vir timens Deum, et recedens a malo. Sine hac gratia, prona gratiarum, quæ totius religionis exordium est, nullum bonum pullulare vel manare potest. Sicut enim securitas vel desidia causa est et mater omnium delictorum, sic timor Domini radix est et custos omnium bonorum.» Et S. Ephrem *De Timore Dei*, tom. I: a Qui timorem, inquit, Dei obtinet, huc illucque non evagatur animo, sed Dominum suum exspectat, ne forte repente veniat, ipsumque negligentia torpentem et imparatum offendat, separetque. Qui Deum timet, non est expers curo ac sollicitudinis; semper enim vigil est ac sobrius. Qui timet Dominum, immodico non est deditus somno; vigilat enim et adventum Domini sui exspectat. Cui timor Dei est, in nullo se negligentem præbet, ne Dominum suum offendant. In quo timor Dei est, inerti® atque desidia* non se tradit; semper enim sua diligenter curat, ne condemnetur a Domino. In quo est timor Dei, semper quæ Domino suo placent, probat, eaque amplectitur et perficit; ut, cum Dominus ejus venerit, in mullis ab eo laudetur: plurimorum enim bonorum causa est timor Dei possidentibus illum.»

2. Et obviabit illi quasi mater honorificata, et QUASI MULIER A VIRGINITATE SUSCIPIET ILLUM, — **quod** scilicet non a viduitate, sed a *virginitate*, id est virgo, ducta est, factaque mulier, id est uxor. Unde Græce est, *ἐκτρέφει* id est, *tanquam uxor virginitatis*, quæ scilicet in virginitate, id est virgo, ei desponsata est, factaque conjux; ideoque mariti moribus obsequitur, seseque facile

Timor Porro, quo magis crescimus in justitia, eo magis
gctlid apprehendimus sapientiam, magisque bono-
proLo- rum ejus participes efficimur. tñ ergo apprehen-
de/ significat actum non solum inchoatum, sed
et crescentem ac perfectum: quanto enim quis

conformat, et idcirco tenere diligitur. Græca non habent *rò honorificato* ; sed hæc tantum, *tanquam mater obviabit ei, et quasi uxor virginitatis excipiet eum* ; Tigurina, *et aim tanquam uxor virgo ducta excipiet, q.d.* Quanto honore, amore, suavitate et gaudio virgo sponsa excipit suum sponsum, cui recens desponsata est, tanto pariter sapientia excipiet sui studiosum, qui ejus amplexus et conubium ambit. Syrus, sicut *mulier adolescenti*[^], quæ ducitur in adolescentia, *appropinquabit illi*. Significat occursum sapientiæ, scilicet, sapientiam se quaerentibus occurrere mira promptitudine et benevolentia, per duas similitudines, matris scilicet honorabilis, et uxoris virginis; idque,

Sapien- *Primo*, quia nulli sunt tam intensi amores in
ĩamb-' niundo quam matris erga filium, et virginis
roL'J-l' sPonsæ crBa sponsum. Rosee, imo multo majores,
J». sapientia divina suo hospiti demonstrabit: majore
Prituo. reSj inquam, tanto, quanto major est spiritus
quam caro, Deus quam homo, coelum quam terra.
Hos amores sentiebat ille qui dixit : « Cor meum
et caro mea exsultaverunt in Deum vivum, » *Psal.*
uxxui, vers. 7; et : « Sitivit anima mea ad Deum
fortem vivum, » *Psalm*, xli, vers. 3.

Secundo. *Secundo*, quia in utroque honor miscetur amor, ita ut nec amor minuat reverentiam, nec reverentia amorem. Mater enim honorata, v. g. repimi, filiis suis occurrens, eos amanter amplectitur ut mater, honorifice ut regina. Similiter virgo sponsa occurrit sponso casto amore, ut sponsa, sed et reverenter ac pudibunda quasi virgo. Itidem facit sapientia suis discipulis.

Tertio. Tertio, quia uterque amor continet amoris delicias, quæ mentem consolatione adimplent, et voluptate quasi exsaturant : mater enim materno amore filiis quasi visceribus suis occurrens omnem suum affectum, ac seipsam quasi totam in eos effundit : itidem facit virgo sponsa erga sponsum. Idem facit Deus, Deique sapientia et gratia, juxta illud (quo alludit hic Siracides) *Isaice* ixvr, vers. 13 : « Quomodo si cui mater blandiatur, ita ego consolabor vos ; videbitis, et gaudebit cor vestrum; » elvers. II : « Ut sugatis ei repleamini ab ubere consolationis ejus; ut mulgeatis, et deliciis affluatis ali omnimoda gloria ejus, etc. ; ad ubera portabimini, et super genua blandientur vobis. » Porro tantus est amor Dei ejusque sapientis et gratis erga homines, ut non solum se quærenlibus occurrat, sed et non quærentes, imo fugientes et aversantes, insequatur, cosque ad se allidat et invitet, imo cogat. Quam ergo Ingrati, inhumani, stolidi et barbari sunt, qui Deum adeo sui amantem negligimi, imo contemnunt et spernunt, adeoque contra eum pugnant !

Quarto. *Quarto*, Rabanus : « Merito, ait, sapientia mater nuncupatur propter gratiam nutrimenti, et virgo propter speciem pulchritudinis, et sanctitatem castitatis, quoniam nihil est in ea inmundum, neque coinquinatum. Ipsa est enim candor lucis ælemœ, et speculum sino macula Dei majestatis,

et imago bonitatis illius ; et per ipsam sanati sunt quicumque Deo placuerunt a principio, n Hoc est quod ait Sapiens, cap. vi, vers. 13 : « Clara est et quæ nunquam marcescit sapientia ; et facile videtur ab his qui diligunt eam, et invenitur ab his qui quærunt illam. Præoccupat qui se concupiscunt, ut illis se prior ostendat. Qui de luce vigilaverit ad illam, non laborabit : assidentem enim illam foribus suis inveniet. »

Ratio est, quia sapientia Dei est ejus bonitas; bonitatis autem est se ultro communicare: bonum enim est sui diffusivum ; bonitas autem infinita infinite desiderat se communicare et diflundere. Talis est bonitas Dei et sapientiæ increata: . Sapientiam quasi matrem sequantur ejus filii, puta sapientes et doctores, ut, scilicet, facile suam sapientiam, dona et gratias aliis communicent: ad hoc enim ea a Deo acceperunt, et per hoc magis ea augebunt, tum quia qui docet alios, docet seipsum ; tum quia quo quis alacrius et diligentius docet alios, eo magis docetur a Deo ; tum quia Deus liberalitate se vinci non patitur, sed liberali liberalius erogat, ut liberalior in alios esse pergat.

Quinto, eadem hic accipi potest *mater* et *mulier* *Quinta.* *virginitatis*. Alludit enim ad occursum sponsi et sponsæ : *mater* ergo *honorificata* est sponsa principua, quæ erat mater familias, ideoque in summo honore habebatur a tota familia. Non enim vult sapientia, quasi ancilla et concubina, obviare quasi sponsa illi, qui aliam illi anteposit. Ubi nota olirà licitam fuisse polygamiam, ita ut viro liceret ducere plures uxores ; sed una de his erat primaria, quæ proinde familiam regebat, et vocabatur materfamilias, quam proinde maritus manu apprehendens, sibi certa verborum forma despondebat, tuneque dicebatur illa in mariti manum venire, vel convenire, hoc est, cooptari in matremfamilias; cœleræ vero simpliciter ducebantur et vocantur concubina:, vel secundariæ uxores. Ita Cicero in *Topicis* : « Si Fabia*, inquit, pecunia legata est a viro, si ea uxor materfamilias esset, si ea in manu viri non convenerat, nihil debetur: genus enim est uxor ; ejus dum formio, una matrumfamilias, hæ sunt quæ in manu convenerunt; altera earum, quæ uxores tantum habentur. » In quem locum scribens Severinus Boetius, lib. II, cum tribus modis uxorem duci dixisset, usu, farro, coemptione, explicatis primis duobus : « Coemptio, inquit, certis solemnialibus peragebatur, et sese coemendo invicem interrogabant; vix ita: An sibi mulier materfamilias esse vellet ; illa respondebat, velle » Mulier, an sibi paterfamilias esse vellet ? illo velle respondebat. Itaque mulier viri conveniebat in manum, et vocabantur hæ nuptiæ per coemptionem. » Unde noster Pineda in cap. xxi *Job*, vers. 15, num. 9, sic explicat : « Qui continens est justitia », apprehendet illam, et obviabit illi quasi mater honorificata quasi mulier a

virginitate suscipiet illum. Id est, qui iustitiam, qui sanctitatem, qui Deum querit, non oportebit universum vile laborem et lassitudinem suscipere, ut illam conserpi possit. Nam sicut inter sponsos constitutum erat, ut venienti sponso occurreret sponsa, quæ etiam erat et dicebatur materfamilias (non enim hic de matre agitur respectu filii, sed respectu palrisfamilias) : ita Deo occurrimus venienti et querenti eos qui se inquirunt. Sicut occurrit miseris Deus, *Jerem.* xv, 11 : Si non occurreris tibi in tempore afflictionis. Sicut occurrit laboranti, premium largiturus, *Isaia* LXIV, vers, 12 : Occurreris letanti et facienti iustitiam : in viis tuis (*q. d.* in ipso medio itinere) recordabuntur (cum te presentera viderint, tua presentia et occurso recreati) tui. Sed ita tamen occurrit Deus, ut non solum partiri videatur nobiscum viam, et itineris molestiam ; sed fere totum quod itineris et laboris est, conficiat ipse, ac se nobis vix ex nostris finibus egressis obviam pnebet, ut expressum videas *Matth.* xv, in muliere illa Chananæ : nam vix a finibus Tyri et Sidonis egressa, Christum Jesum obviam habuit, qui primum ex Judæa finibus egressus secesserat in paries Tyri et Sidonis. Ergo divina sapientia preoccupat qui se concupiscunt, ut illis se prior ostendat. » Hæc Pineda, cui favet et Salazar, queo) mox citabo.

Tropo. Tropologice, sicut Deus Deique sapientia totum
^;n futuu umorem in nos effundit, quasi mater in
'hrnù-

(Iuasi virgo in sponsum : ita vicissim nos
,**homnem** allectum ei imi dedere, imo reddere par
est, ut cum solum amemus, al nil nisi propter ipsum. Hæc est enim puritas amoris ; cui depurando indies magis magisque studere nos oportet, ut spoliantes nos omni amore rerum creaturarum, cum totum conferamus in Deum, ut Deum in omnibus creaturis amemus, et omnes creaturas in Deo ; ac mente abstrahamus ab amore nostro omne bonum creaturæ, ut is in solo creatore defigatur et conquiescat, v. g., dum videmus quid pulchrum, audimus quid harmonicum, sapius quid deliciosum, in omnibus mente et amore transeamus et feramur in auctorem horum omnium, puta in Deum, qui est fons immensus omnis pulchritudinis, harmonio) et deliciarum : in eo ergo quasi oceano nos totos per amorem inunergimus et nabimus, sicut pisces natant in aqua, et sicut aves volant in aere. Eum toto mentis sinu et allectu recipiamus, sicut aer recipit radios solis, sicut speculum recipit speciem regis, ut in anima nostra quasi in speculo, non nisi divina) virtutis et amoris imago resplendeat. Sensim vero adeo depuratur hic amor, ut viri eximio spirituales et sancti, ne gratiam quidem et gloriam ament in se, sed in iis solum ument Deum, Ut faciunt Beati in coelo. Quare æqualiter Deum amant in quibuslibet creaturis, ac Ium in adversis quam in prosperis, quia in utrisque æque Deum quem solum amant, reperciunt : nimirum

Christum dilectum suum tam inveniunt in monte Calvaria quam in Thabor ; sicut ergo in monte Calvariæ non amant crucem, sed Christum crucifixum : sic et in Thabor non amant gloriam, sed Christum transfiguratum et gloriosum : perinde ac eundem venerantur in imagine tam lutea vel anca, quam aurea, quia non æs vel aurum, sed imaginem, imo Christum in imagine venerantur. Et sicut Mathematicus triangulum considerat in se, abstrahendo ab eo quod sit ligneus vel lapideus : ita Sanctus Deum considerat et amat in creaturis iam vilibus quam pretiosis, abstrahendo ab eis, et pure contemplando et amando suum triangulum, puta SS. Trinitatem, cui dicit cum sponsa in *Cantico* toto corde : « Dilectus meus mihi, et ego illi, qui pascitur in liliis, donec aspiret dies, et inclinentur umbræ. » Et cum Paulo : « Omnia arbitror ut stercora, ut Christum lucrificam. » Et : a Vivo ego, jam non ego, vivit vero in me Christus. Mihi vivere Christus est, et mori lucrum. » Et cum Psalle : « Quid enim mihi est in cælo, et a te quid volui super terram, Deus cordis mei, et pars mea Deus in æternum ?

Allegorico B. Virgo, ætæmæ Sapientiæ, puta B. vir-
Christi Domini, genitrix, justis eam invocantibus
occurrit quasi mater honorificato, ut eam appel- u-rhno-
lat S. Udefonsus, serm. i De *Assumpt.*, ac S. Bona- n 'aU'
ventura in *Psalterio Virginis*. Et recte : nam pri- Primo.
mo, ipsa est mater Dei, sive Deipara, qui post
Deum summus est honoris titulus ; secundo, quia Secundo,
eam honoravit Filius Deus, cum in terra se illi
quasi matri subiecit : rursum in cælo honoravit
eam, collocando a dextris suis. Cujus typus fuit
in Salomone, qui simili modo honorant Beth-
sabeu matrem suam, III Bojum, cap. n, vers. <9 :
a Surrexit, inquit, rex in occursum ejus, adora-
vit quo eam, et sedit super thronum suum : posi-
tus quo est thronus matri regis, quare sedit ad dex-
teram ejus, n Nam. ut ait Methodius, oratione De
Purificatione : « Quid dixit : Honora patrem et ma-
trem, ut decretum a promulgatum observaret,
omnem gratiam matri et honorem impendit ; »
tertio, quia ipsa est mater omnium fidelium et Tertio
Sanctorum. Unde a Patribus vocatur, « mater vi-
ventium, » sicut Eva vocatur « mater morien-
tium ; » quia, ut ait S. Epiphanius, *heresi* 78,
« a Maria hæc vita inundo genita est, ut viven-
tem gigneret, et fieret Maria mater viventium. »
Et infra : a Eva mortis causa facta est homini-
bus, per ipsam enim mors ingressa est in mun-
dum ; Maria vero causa vitæ, per quam genita
est nobis vita, et per hanc Filius Dei advenit in
mundum. » Rursum Christus moriens, nos om-
nes, id est, fratres suos, matri suæ commenda-
vit et resignavit, dicens S. Joanni : « Ecce mater
tua ; » S. Joannes enim omnes nos repræsen-
tabat. Unde Drigenes *Præfatione* in S. Joannem
« Christus, inquit, dicens : Mulier, ecce filius
tuus, perinde est ac si dixisset : Ecco hic est Je-

sus quem genuisti. Nam quisquis perfectus es, amplius non vivit ipse, sed in ipso vivit Christus; cumque in eo vivat Christus, dicitur de eo Mari® : Ecce filius tuus Christus, » Quocirca Albertus Magnus sermone super Jffssi/s est, asserit B. Virginem «curam gerere maternam omnium, cui proportionem sua aptari possit illud quod de Sapientia dicitur : Ipsi cura est de omnibus, » S. Augustinus, lib. *De Virginitate*, cap. vi : « Hæc, inquit, mater, spiritu est membrorum Salvatoris, cooperata est charitate, ut fideles in Ecclesia nascerentur. » S. Anselmus, lib. *De Excellent. Virginitatis*, cap. xi : Beata Dei genitrix, ait, suis meritis cuncta reparando, mater est, et domina rerum. » S. Bernardinus, tom. Ili, semi. 6, art. 2, cap. u : « Virgo, ait, per consensum in incarnationem, omnium electorum salutem viscerosissime expetiit et procuravit, et ex tunc in suis visceribus omnes bajulavit, tanquam verissima mater filios suos. » Unde ipsa B. Virgo S. Bright®, lib. IV *Develat.* cap. cxxxviii, revelavit se non tantum justorum, sed etiam peccatorum qui ad bonam frugem recipere se volunt, matrem esse, eisque opem ferre. Clamemus ergo cum tota Ecclesia : « Maria mater grati®, mater misericordi®, tu nos ab hoste proteges, el hora mortis suscipe. » Et in Litanis : a Mater divini grati®, ora jiro nobis. » Denique ipsa est mater fidei, spei et charitalis, juxta illud cap. xxiv, 24 : « Ego mater pulchra? dilectionis, et timoris, et agnitionis, et sanat® spei. » De quo plura ibidem.

Nota : rò obviabit optime convenit B. Virgini, quia ipsa innumeris velut alis misericordi® circumdata, illico advolat, ut miseris opituletur. Inde S. Anselmus, lib. *De Excellent. Virginis*, cap. vi : a Velocior, inquit, est nonnunquam salus, memorato nomine ejus (id est *Mariae*, quam invocato nomine Domini Jesu.) » Et rationem reddit : quia ad Christum tanquam ad judicem pertinet etiam punire, ad Virginem tanquam ad patronam, non nisi misereri. Porro B. Virgo proprie quasi mater occurrit B. Joanni, utpote ei a Christo in cruce data in matrem. Quocirca Ecclesia in festo S. Joannis, hæc legit loco Epistolio. El Albinus Flaccus, qui jussu Caroli Magni Imperatoris homilias Patrum collegit, hæc adaptat S. Joanni, ejusque festo.

Jam reliqua qu® subnectit Siracides : « Cibabit illum pane vit® et intellectus, » etc., facile est B. Virgini adaptare, ac præserlim illud : « Mulier a virginitate; » ipsa enim in virginitate et ob virginitatem facta est mulier et mater Dei, ut sibi sit virgo, Deo mater. Unde noster Salazar in Prov. cap. viii, vers. 18, num. 157, putat hic non duas, sed unam dari similitudinem : « Eadem enim, ait, est mater honorificata, qu® mulier a virginitate, græce *virginitatis*, id est virgo, q. d. Sapientia occurrit filio tanquam mater honorificato, ul est, tanquam mater a virginitate sua, id est, tanquam mater simul el virgo. Id vero addit, ul

significaret sapienti® (de qua ibidem loquitur ad litteram) lotius corrupele® expertem sinceritatem, qu® quamvis mater appelletur, nihilominus virgo est. Neque lædit sententiam hæc interpretatio, sed potius illam exacuit. Sensus enim sic conformandus est : Occurrit illi sicut mater honorificato et virgo, id est, tanquam mater qu® filiam peperit virginitate incolumi, atque adeo sine dolore et pressura, q. d. Sic excepit illum voluti si foret mater aliqua, cui filius, quem virgo, atque adeo incorrupto, et sine doloribus peperit, honoris nullum et obsequii deferret : hunc enim eo libentius amaret, quia voluptatem plurimam, nullum vero dolorem ipsi attulerat. Hæc vero ad B. Virginem accommodate transferuntur, quæ vere parvulos illi honorem deferentes, tanquam virgo mater excepit; a quibus cum voluptatem experto sit, dolorem hactenus nullum excepit. Majores enim natu quotquot ad ipsam accedunt, fere plurima jam admiserant peccata, quibus tant® matri cruciatum et dolorem attulerunt; atque adeo tunc cum illos Deo parit, cum doloribus quodammodo enititur. Parvuli vero et insones ad Mariam accedentes, atque illam honorantes, nullum dolorem vel cruciatum, sed voluptatem plurimam illi apportant. Ideo illos virgo parere jucundius el gratius illos excipere dicitur, quia istos Deo pariendo (liceat si dicero) partum Christi imitatur, quem virginitate incolumi sine dolore et cruciatu, edidit mundo. » Idem ibidem numer. 45f, explicans illud eodem pertinet : « Hauriet salutem a Domino, » notat rò potabit significare, B. Virginem gratiam et honestatem non modo edendam præhere, in quo difficultatis aliquid est, sed etiam bibendam propinare, uti fecit suis dilectis, S. Bernardo, S. Anselmo, S. Damasceno, S. Bonaventur® el aliis, qui ita ad omnem honestatem et virtutem fuere prompti el proclives, ut eam non tam comedisse quam bibisse videantur.

Exemplum illustre el rarum est in Vita B. Hermani Josephi Ordinis Præmonstratensis. Hic enim a puero B. Virgini apprime devotus, eam per omnem vitam expertus est matrem honorificatam; quæ proinde assidue ei pecunias ad victum et vestitum procurabat, morbos sanabat, lenaliones fugabat, ac in omnibus aderat, et de cunctis rebus ad salutem opportunis velut pia et liberalis mater providebat : quin et eum in sponsum accepit, nomenque sponsi sui, scilicet Joseph, ei indidit. Lege Vitam ejus, et miraberis tantam tant® matris in suos clientes dignationem et pietatem. Exstat Vito ejus apud Surium ad diem septimum aprilis, in ultima (qu® valde adaucto est a Mosandro) editione Colonicensi.

3. Cibabit illum panem vitæ et intellectus, et Vcn.3. AQUA SAPIENTIÆ SALUTARIS POTABIT ILLUM. —Tò et *salutaris* desunt in Græco; sic enim habet, *cibabit illum pane* (id est *intelligentia*); et *aqua sapientiae potabit eum*; Syrus rò *intelligentice*

cl *sapientiae* trajicit et commutat; sic enim habet, *cibabit illum pane sapientiae, et agnis intelligentTM: potabit illum*. Dixit vers, præccd. sapientiam sui studiosis occurrere amicissime, quasi matrem et quasi sponsam; nunc hujus occursus effectus ^{FrucioB} ^{ilJ,pleD*} ^{Vcn<ri'} ^c ^{^ruc*us} (lue significat : primus est, quod eum cibabit et potabit sicut mater cibit filios, præsertim infantes et parvulos, et sicut sponsa prandium mensamque instruit sponso. Pro *cibabit* enim Græce est id est, in frustra concido et seco, pascio conciso cibo et particulatim in os indito, quod *turundam in os indere*, dixit Cato de avibus. Sicut ergo matres et nutrices id est, omnia minima mansa infantibus et pueris in os inserunt : sic et sapientia sua dogmata particulatim divisa auribus et mentibus suorum instillat, iisque quasi suos infantes adescat. Nam uti vinum in vas amplum per utrem exiguum sensim infunditur et instillatur, ne si per angustum foramen amphora tota infundatur, angustia* foraminis tantam copiam respuant, vinuraque effundatur et pereat : sic et pueris epî angustam habent mentem, sensim instillanda est doctrina et sapientia, uti docet Quintilianus.

Porro *intellectus*, sive intelligentia, et *sapientia* idem sunt, licet etymo et connotato differant, uti dixi in *Proæmio*. In rebus enim spiritalibus, uti in mente, idem est cibus et potus; sicut idem est auditus, visus et gustus. Una enim eademque mens, sive intellectus, omnes sensus eminenter in se continet, omniumque vices et actus obit. Sensus ergo est, g. d. Sapientia mentes suorum cibit et potat, id est, pascit pane et potu spiritali, puta intelligentia et sapientia, hoc ^{csl>} seipsa suisque dogmatibus, institutis et præceptis, quæ salutem et vitam gratia et gloria ei conferunt.

Noster addit ^{tô} *vitæ*, quia alludit ad lignum sive arborem vitæ, quæ erat typus et symbolum sapientiae in paradiso, *Genes.* cap. u, vers. 9. Sicut enim illa, ejusque esus prorogasse! homini vitam ad plurimos annos, donec Deus eum transtulisset in cælum, itaque eum fecisset immortalem : sic et sapientia cibit suos sua gratia et gloria, quæ vitam spiritualem, salutarem, beatam et æternam homini conferunt. Unde eam vocat *lignum vitæ* Salomon *Prov.* m, vers. 18 : a Lignum vitæ, ait, est his qui apprehenderint eam ; et qui tenuerit eam, beatus. » El cap. xr, vers. 30 : « Fructus justi lignum vitæ. » Quare ^{tô} *vitæ* et *salutaris* opponunt et præponunt hunc sapientiae cibum non tantum pani materiali, qui inanimis et insensibilis est, nec mortem arcet, sed prorogat ; verum etiam doctrinæ Philosophorum, quæ nec veram, nec vitalem, nec salutarem sapientiam afferebat ; unde vitam et salutem æternam conferre non poterat. Hem doctrinæ hæreticorum ; hæc enim est panis mendacii, ait Rabanus, et comestoribus suis mortem infert perpetuam. Talis est et doctrina, pula dictamen et suggestio, concupiscentia?, quæ errorem et mortem gustanti

conciliat. Sapientiae enim practice opponitur concupiscentia. Rursum *cibabit* significat sapientiam ita pascere mentem, ut non tantum omnem ejus famem et sitim satiei, sed et simul eam sensu rerum divinarum mire oblectet, in virtutibus crescere faciat, iisque illam impinguet, et fecundam bonorum operum efficiat. Hæc enim omnia cibus corporeus corporaliter præstare corpori. Denique hoc cibo satiati Sancti corporalsm cibum fastidierunt, ut Moses, Elias, Antonius, Hilarión, Pachomius, Francisais, etc. Cibus enim deliciosissimus et potus, imo nectar, ammæ sunt studia virtutum, quæ et eam recreant, et in vita spiritali promovent; ac præsertim talis est oratio, et contemplatio Dei et rerum coelestium. Huc tacit gnome prisci Rabbini in *Pirke Avoth*, id est, in *Copitulis Patrum* : a Dicebat R. Meir : Omnis homo, qui diligenter ac studiose versatur circa legem intentione recta, is profecto magni meriti est, nec tantum hoc, sed et de universo orbe bene meretur, dignusque invenitur, qui amicus et familiaris Dei et nuncupetur et sit. Amat Deum et etiam homines; gaudio Deum allicit ac homines quoque. Humilitatis eum atque timoris spiritu lex induit : illa, scilicet, quam tantopere colit, quam tanto studio observat; prepara! eum ac disponit ad omne virtutum genus, justitiam scilicet et pietatem, atque ut rectus sit et fidelis; avertit eum ab omni peccato, et ex adverso proximum Deo facit. Unde fit, ut homines ad ejusmodi virum tanquam ad oraculum confugiant, ejus usuri consilio, scientia atque prudentia, juxta illud *Proverb.* vm : Meum est consilium ac imperium ; ei ergo dominium dat in alios, sua insuper ei secreta revelans. Unde fit quasi fons indeficiens, aut quasi fluvius jugiter fluens. Inde et bene compositus evadit et prudens, et ad irascendum tardissimus. Magnificat porro eum illa, exlollitque virtutem ejus super omnes res creatas. v

Allegorico Christus, qui est Patris nostraque ^{Eachv} sapientia, seipso quasi pane divino nos realiter pascit in Eucharistia, itaque nos vivificat, et facit resurgere ad vitam immortalem, juxta illud *Joan.* vi, vers. 33 : « Panis Dei es, qui de cælo descendit, et dat vitam mundo. » Et vers. 35 : « Ego sum panis vitæ : qui venit ad me, non esuriet : et qui credit in me, non sitiet unquam. » Et vers. 51 : « Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi. Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æterni; et panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita, v Rursum aqua sapientiae salutaris est Spiritus Sanctus, ejusque dona et grafite, de quo Christus *Joan.* iy, vers. 3 : « Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æterni : sed aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. » Audi Palacium : « Adverbium, alt, Dei Patris refertur panis: neo enim in solo pane vivit homo, sed et i verbo ; ad Spiritum Sanctum aqua, teste Joanno

qui verhum Christi de aqua saliente in vitam æternam, ailintelligendnmde Spiritu. Cum igitur potentia? prima* in anima rationali sint intellectus et voluntas, si intellectui sapientia dat cognitionem divinam, dicitur eum cibare pane vitæ. At cum voluntas liquatur in divina dulcedine, aqua sapientiæ potatur, non liquore alehymico, quem coelestem aquam, vel quintam essentiam nominant: sed liquore divino ignito animam liquante, transformante et quid non officiente? » Hunc panem maxime petimus, dum quotidie oramus: « Panem nostrum quotidianum (vel, ut S. Malthæus habet cap. vi, it, *fatavate*, quod Vulgatus Interpretes vertit *supersubstantialem*) da nobis hodie, n Unde Tertullianus eum explicans lib. De *Oratione*: « Spiritualiler, inquit, potius intelligamus; Christus enim panis noster est, quia vita Christus, et vita panis. » Et paulo post: « Itaque petendo panem quotidianum, perpetuitatem postulamus in Christo, et individuitatem in corpore ejus. » S. Cyprianus quoque in *Expositione orationis fio-min.*: « Panis, inquit, vitæ, Christus est; et panis hic omnium non est, sed noster est; et quomodo dicimus, Pater noster, quia intelligenfimn et credentium pater est: sic et panem nostrum vocamus, quia Christus noster, qui corpus ejus contingimus, panis est. »

ver», i 3 et 4. Et firmabitur in illo, et non flectetur: e"" ET CONTINEBIT ILLUM, ET NON CONFUNDETUR. — Sc-

d 7"" cunt^lIS e8t effectus et fructus sapientiæ suo discipulo occurrentis, scilicet, quod pascat illum non per modum transeuntis, sed in eo se firmet et maneat; ipsumque confirmet in vero et bono, nec ad falsum et malum eum inflecti sinat: quare in virtute continet illum, ne cadat in vilium, itaque confundatur et pudefiat. Græca pro *illo* et *illum*, scilicet studiosum sapientiæ, legunt feminine, *illa* et *illam*, scilicet sapientiam; sic enim habent, *firmabitur super eam, et non inclinabitur; et super eam innitetur, et non confundetur*; Tigrina, *firmatus hac, statu moveri non poterit; qui fuerit innixus huic, non afficietur ignominia*; Syrus, *innitetur super eam, et non cadet; et in ea confidet, et non confundetur*. Sed eodem redit sensus. Per hoc enim quod sapientia sedem suam firmet in anima justi, cumdem firmat, ut ipse sapientiæ innixus in eadem firmus consistat, nec ad stulta pravaque deflectat; sed contra omnia mundi tentamenta immotus consisten^ dicat: « Si fractus illabatur orbis, impavidum ferient ruinæ. » Sapientia ergo mentem fulcit et firmat, sicut tbc-riaca fulcit corpus, ut a peste grassante infici lædigne nequeat. Et sicut balsamum corpora mortua corroborat, ut ea corrumpi et tabescere non sinat, quia sua vi el vigore permeat per omnes eorum venas, partes et meatus, itaque ea sibi similia et incorrupta efficit: simili modo sapientia, sua vi penetrans omnes animæ sinus, eos in bono integros et incorruptos conservat.

IU!!j b Ratio a priori est: *Prima*, quod sapientia menti»

el per mentem voluntati, sapientes suggerat ra- priori, tiones et motiva ad constantiam et fortituffinem; '' nt, quod non sint condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quod nobile sit pati pro virtute et pro Deo, quod Deus patientes pro se corroboret, præmiet et coronet. *Secunda*, quod secuah. sapientia sit ipsa prudentia et virtus; virtus autem a viro dicitur «piasi virilitas, ait Cicero II *Tusarían.*, et proprie fortitudinem significat, quod viro propria sit fortitudo. Unde Virgilius, lib. V *Æneid.*:

Tum pudor incendit vires, et conscia virtus.

Hinc nonnulli ex Ciccrono virtutem sic definiunt: « Virtus csl perferendorum malorum fortis atque invicta patientia. » *Tertia*, quod sapientia sugge- Tutta, rat modum adipiscendi gratiam, qua mentem corroboret per Sacramenta, præsertim panis Eucharistici, uti jam dixi. De hoc enim scriptum est: « Panem cadi dedit eis, panem angelorum manducavit homo, » *Psalm.* lxxvii, 25. Et: « Panis cor hominis confirmet, » *Psalm*, cm, vers. 15. Et: « Quid enim bonum ejus est, et quid pulchrum ejus, nisi frumentum electorum, et vinum germinans virgines? » *Zachar.* ix, vers, ult., ubi multa hac de re dixi. Sane S. Catharina Senensis ex sacra Synaxi tantum robur mentis et corporis hausit, ut nulla re mundi turbaretur aut moveretur, imo ut sine cibo corporali viveret foriis et vegeta. Kursum Martyres invictum in quibuslibet tormentis robur adepti sunt ex S. Eucharistia, quam proinde domum deferebant, et in periculo persecutionis sumebant, ut liquet ex Tertulliano, S. Cypriano et aliis. Hujus rei figura fuit manna, quod aluit et corroboravit Hebræos ad omnes itineris el bellorum labores per 40 annos in deserto. Et panis subcinericius ab angelo datus Eliæ, cujus virtute Elias ambulavit per 40 dies et noctes usque ad montem Dei Horeb, ac animose opposuit se impietati Jezabelis et Achab, quos antea timidis fugiebat, III *Jicg.* Nix, vers. 8 et seq.

Moraliler, ait Palacius, « adverte hic *primo*, v» *pium hominem non flecti*, non esse ascribendum ei, sed sapientiæ, quæ se in illo firmat. Nec enim quia nos in illa firmamur, perstamus recti; sed quia se in nobis illa firmat. *Secundo*, adverto, omnia temporalia flectere nos deorsum, ul flexa erat illa femina, quæ jam ab annis decem el octo coelum recta intueri nequibat, *Luca*, cap. xm. At sapientia reddit hominem rectum, ul ille ohm creatus erat; et licet omnia temporalia contendant flectere quem sapientia erigit, non poterunt; nulla enim creatura valet separare nos a charitate Dei. *Tertio*, nota, hominem ex se continuo defluere et labi; sumus enim (ul illa dixit) aqua quo? ditabitur super terram, II *liegum*, cap. xtv, 14: ac ideo Paulus rogat ne perefluamus. Fluentem igitur animam sapientia continet, ne pereflual el confundatur. O miseriam! anima per fenestras sensuum dabitur in mundi castra, nisi a sapien-

lia contineatur. *Quarto*, nota, in lemporo mortis, ut impius coram Deo, angelis et dromonibus ignominia verecunda allicietur : ita pius ab ea verecundia (quæ incredibile malum erit) liberabitur. »

Exaltabit illum apud proximos suos. — Græce, *npx T4Û» a'jTi'j*, quod alii vertunt, supra proximos suos ; unde Tigurina, *hæc supra socios suos extollit illum* ; et Syrus, *exaltabit illum supra omnes proximos suos*. Sapientia enim facit ut sapiens inter indoctos et insipientes emineat, velut sol inter planetas, qui ab illo lucem participant, velut oculus inter membra quæ illuminat, velut rex in populo, velut doctor inter discipulos. Ita sapientia exaltavit S. Petrum, ut a fidelibus cole-retur quasi Dei interpres ; et S. Paulum, ut a Ly-caoniis adoraretur ut Deus, et vocaretur Mercurius, *Act. XIV, 11*, ac creteros Apostolos virosque Apostólicos ; adeo ut reges et principes eos quasi homines coelestes venerarentur, juxta illud : « Erunt reges nutritii tui, et regime nutrices tuæ : vultu in terram demisso adorabunt te, et pulverem pedum tuorum lingent, » *Isaia XLix, vers. 23*. Unde hoc explicans, modumque exaltationis assignans, subdit ;

Ver».s. 5. Et IN medio Ecclesia aperiet os ejus. — Tigurina, *et in media concione os ejus aperiet*. Verum id obscurius et arctius dicitur, esto latimos ; Tentu», clarius enim et amplius coetum fidelium significat Ecclesia, quam concio. Hæc est tertia dos et n». fructus sapientiæ, scilicet, quod sui studiosos non tantum sapientes, sed et aliorum doctores constituat. Audi Habanum : « Eleganter, inquit, expressit formam Apostolorum et prrodicatorum sancti Evangelii, quos divina Sapientia, Christus videlicet, qui est Dei virtus et sapientia, universa prproposuit Ecclesia, et præ creteris fidelium turbis in arco dignitatis collocavit. Hunc ergo coetum eximium Doctorum divina potentia intus spiritus sui gratia illuminavit, et foris copiam elocutionis administravit, ut bonum quod ipsi intelligehant mente, aliis facundo exponerent sermone. » Quocirca bieci Siracidis verba legit Ecclesia in officio divino S. Joannis Apostoli, et in Introitu Missæ* Doctorum. S. Joannes enim recumbens in pectore Christi, inde hausit eximiam sapientiam, qua non tantum caleros fideles, sed et Apostolos superavit ; unde omnes Asias Ecclesias, quasi sol illuminavit, præsertim dum illud ter sacrum Divinitatis et Trinitatis arcanum initio Evangelii intonuit : « In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. » Hinc et Apocalypsim conscripsit, « quod tot habet sacramenta quot verba, » ait S. Hieronymus. Quomobrem merito ipse unus prro aliis meruit cognomen Theologi.

Tropologice, discat hic fidelis doctor et prpredicator, so non aperire os, sed illud sibi a sapientia, hoc est, a Deo et Christo, aperiri, ut loquatur* ea quod sunt salutis. Igitur ex so agnoscat suam

infantiam, scilicet, se ex se esso elinguem et mutum, petatque sūjī suggeri a Deo quod auditoribus salutifera futura sunt. Hoc agnovere primi hujus Academi® doctores, puta Chrbtus, qui ait : « Doctrina mea non csl mea, sed » Patris, *Joan, tu*, 16. « Dominus, ait, dedit mihi linguam eruditam, ut sciam sustentare cum, qui lassus est, verbo, » *Isaia L, vers. 4*. Et Spiritus Sanctus, de quo ait Christus : « Non enim loquetur a semetipso : sed quarecumque audiet loquetur, » *Joan. xvi, vers. 13*. Inter mortales clare hoc agnovit Moses, qui deprecaos missionem ad Pharaonem : « Obsecro, Domine, inquit, non sum eloquens ; » ideoque ab eo meruit audire : « Perge, et ego ero in ore tuo, doceboque te quid loquaris, » *Exodi iv, vers. 10 et 12*. Et Jeremías cap. i, vers. 6 : « A, a, a, Inquit, Domine Deus : ecco nescio loqui, quia puer ego sum ; » ideoque audivit : « Ecce dedi verba mea in ore tuo : ecce constitui te hodie super gentes, et super regna, ut evellas, » etc. Et S. Paulus : « Orantes pro me, ut detur mihi sermo in apertione oris mei, » *Ephes. vi, vers. 19*. » Idem ergo nos humiliter agnoscere et confiteri oportet.

Nola : Sapientia esi quasi sponsa et uxor sapientis, sed prorsus alia ratione quam sit uxor domestica. Nam *primo*, hoc uxor regitur, maritus regit : at sapientia regit, sapiens regitur ab ea ; *scando*, uxor pascitur et vestitur a marito : at Secundo, sapientia pascit et vestit sapientem ; *tertio*, maritus docet uxorem, ejusque os aperit : at sapientia docet sapientem, ejusque os pandit ; *quarto*, qju 10, uxor custoditur et protegatur a marito : at sapientia custodit et protegit sapientem ; *quinto*, uxorQinto, nomen et honorem sortitur a marito : at sapientia utrumque confert sapienti ; *sexto*, uxor fulcitur sexw. et exaltatur a marito : at sapientia firmat et exaltat sapientem.

Et adimplebit illum spiritu sapientiæ et intellectus, et stola gloria VESTIET (ita Romana ; alii legunt induet) illum. — Hic versus jam deest in Græco et Syro. Explicat ipiomodo sapientia sui discipuli aperiat os in Ecclesia, nimirum infundendo ei plenitudinem sapientiæ in corde, quam ore eructet. Sophistro enim jactantes sapientiam, eam ore ostentant, (pumi in corde non habent : at sapientes plus sapienti® habent in corde, quam ore exprimant. Sophistro ergo sunt similes canibus, qui nihil aquo retinent, sed tokun quam receperunt, effundunt : sapientes vero similes sunt conchis quæ* prius seso implent, deinde quod reliquum est aqua*, alio emittunt. Audi S. Bernardina serm. 18 in *Cant.* : « Si sapis, inquit, concham te exhibebis, et non canalem. Ille siquidem peno simul et recipit, et refundit : illa vero donec impleatur, exspectat, et sic quod superabundat, sino suo damno communicat, sciens maledictum qui partem suam facit deteriore, etc. Verum canales mullos hodie habemus in Ecclesia, conchas vero perpauca. Tant® charilatis sunt per quos nobis Ouenta coelestia emanant, ut ante effundere

quam infundi velint, loqui quam audire paratiores, et prompti docere quod non didicerunt, et aliis præesse gestientes qui seipsos regere nesciunt. v

Ourtns, Nota ; uic Sapiencia sui studiosos creat doctores, non eo modo quo Cancellarius eos creat in academia : hic enim solum dat titulum Doctoris, doctrinam vero eis indere nequit. At Deus et sapientia cum creat doctorem, simul doctrinam ei indit, doctrinam, inquam, non vulgarem, quæ illi soli sufficiat, qualem habent discipuli ; sed plenam et eximiam, qualem decet habere eum qui alios docet. Hoc est quod ait : « Et adimplebit eum spiritu sapientiæ et intellectus ; n ideoque « stola gloriæ induet illum, » id est, ingentem ei quasi doctori eximio honorem et gloriam conciliabit, ideoque et pileo togaque doctoral!, vel mitra episcopali, eum vestiet, vestitura eumdem in coelo stola gloriæ, Doctoribus et Episcopis propria, eisque promissa a Deo, *Daniel*, xn, vers. 3. Quocirca *stola hæc gloria* symbolum est Uberratis, nobilitatis, excellentiæ et principatus in sapiente. Sapiens enim est princeps sui, æque ac mundi : celsior enim est mundo, cujus mens est in calo. Idipsum cognovere Philosophi et Poetæ : unde Horatius lib. I *Epist.* i :

Ad summam, sapiens uno minor est Jove ; dives,
Liber, honoratus, pulcher, rex denique regum.

Quare Xenophon, lib. III *De Dictis el factis Socratis* : « Non illos reges, inquit, et principes qui sceptrum ferunt, dicebat Socrates ; neque illos, qui aut a quocumque contingit, electi, aut sorte, aut violentia, aut deceptione assumpti fuerunt ; sed qui regere sciant : omnia enim sapienti parent, et ipse omnium dominus est. » Præclarius S. Ambrosius, epist. 19 *ad Constantium* : « Sapienti, ait, nihil alienum, nisi quod virtuti incongruum. Quocumque accesserit, sua sunt omnia ; totus mundus possessio ejus est, quoniam toto eo quasi suo utitur. » Huc faciunt illa Senecæ paradoxæ *epist.* 9 : « Sapiens sc contentus est. Sapiens nulla re indiget, stultus omnibus. Sapiens omnia sua secum portat. Sapiens se beatum putat : ideoque miser est, qui se non beatissimum judicat, licet imperet mundo. » Porro, « gloria est clara cum laude notitia, » ait S. Thomas. Quocirca « ex omnibus præmiis virtutis amplissimum est gloria, » ait Cicero *Pro Milone*. Si tanti est gloria humana, quanti erit divina, quæ a Deo, Angelis et Sanctis omnibus sapienti, id est justo, tribuetur per omnem æternitatem ? « Ponam te in superbiam saxulorum, gaudium in generationem et generationem, » ait ipse per Isaiam cap. lx, 15. Hæc est ergo quarta dos et fructus sapientiæ.

Moral. Moraliter, nota hic, sapientiam et Deum, cum quem vocat ad apostolatam, vel munus docendi, prædicandi, gubernandi, simul eidem gratiam illi muneri non tantum necessariam vel utilem, sed et commodam et opportunam, eamque exi-

miam, immittere. Patet id in Apostolis, qui sapientia et gratia præ cæteris omnibus donati sunt, cum a Christo ad hoc munus vocati et missi sunt. Idem hodie videmus fieri in illis quos Deus vocat mitifique in Indiam, Angliam, HuUandiam. Nunquam Xaverius fuisset Xaverius, id est, nunquam tot gratias el dona incensio eharilalis, efficacia) prædicandi, faciendi miracula, el suscitandi mortuos a Deo adeptus fuisset, si in Europa cum cæteris sociis resedisset, nec Indicam missionem a Deo per S. P. Ignatium ei oblatam capessivisset. Indiæ ergo Xaverium fecerunt Doctorem, Apostolum, Thaumalurgum. Illum et Apostolos imitentur, qui ad idem munus a Deo vocari se sentiunt, ac similes fidei el virtutis heroes evadent.

Anagogice, Palacius per stolam gloriæ accipit aureolam Doctoribus promissam et præparatam in coelis, ut ea per omnem æternitalem coronentur. Splendida ad stuporem intuentium fuit stola et vestis C. Caligulæ Imperatoris, de qua Suetonius in ejus Vita cap. lu sic ait : « Sæpe depictas gemmatasque indutus penulas, manuleatus et armillatus in publicum processit, aliquando sericatus et cycladatus, etc. plerumque vero aurea barba fulmen tenens ac fuscinam, aut caduceum, Deorum insignia, atque etiam Veneris cultu conspectus est. Triumphalem quidem ornatum etiam ante expeditionem assidue gestavit : interdum et Magni Alexandri thoracem repetitum e conditorio ejus. » At quid hæc ad stolas Beatorum, quas eis dabit sapientia? de quibus *Proverb.* iv, 8 : « Dabit capiti luo augmenta gratiarum, et corona inclyta proteget te. » Et Isaias cap. lxxj, vers. 10: « Gaudens gaudebo in Domino, etc., quia induit mo vestimentis salutis : et indumento justitiæ circumdedit me, quasi sponsum decoratum corona, et quasi sponsam ornatam monilibus suis. »

6. Jucunditatem et exultationem thesaurizabit ver».c. SUPER ILLUM, ET NOMINE æTERNO II.EREDITABIT ILLUM, — q. d. Copiosum gaudium instar thesauri coacervabit super illum, ac faciet ut nomen æternum, id est, fama et celebritas æterna, quasi hæreditas, tum in terra, tum in coelo ei obtingat ; nimirum « tibicen fortunæ est virtus. » Gaudet enim sapiens sua sapientia, velut thesauro pretiosissimo ; gaudet et sua doctrina, qua discipulos erudit, sapientes sanctosque efficit. Græca significantius habent, *latitiam et coronam exultationis, et nomen sempiternum hæreditabit*, id est, hæreditare faciet sapientem. Complutenses post *exultationis* addunt *Apr.stt*, id est *inveniet* ; sed illud delent Romana: sensum enim intercidit et obscurat. Tigurina, *hæc illi jucunditatem et coronam exultantia comparabit, et compotem nominis aterni efficiet* ; Syrus, *latitia et exultatione implebit eum, et nomen saculi hæreditare faciet eum*. Nam « in memoria æterna erit justus, » *Psalm.* cxi, 7. Alludit ad *Isaia* lvi, vers. 5 : « Dabo eis in domo mea, et in muris meis locum, et nomen melius a filiis et filiabus : nomen sempiternum dabo eis, quod non peribit. »

Ita S. Paulus Thessalonicanses vocat suam spem et gaudium : u Quæ est, inquit, nostra spes, aut gaudium, aut corona gloriæ? Nonno vos ante Dominum nostrum Jesum Christum estis in adventu ejus? vos enim estis gloria nostra et gaudium,» l *Thessal.* cap.n, vers, i9. Sic Philippenses cap. iv, vers, t, vocat suam coronam et gaudium. Et S. Joannes *epist.* III, vers. 4 : « Majorem, inquit, horum non habeo gratiam, quam ut audiam filios meos in veritate ambulare. » Sapientia ergo practica, id est, virtus et sanctitas, Sanctis conciliat tam gaudium quam nomen ælernum, cum videamus philosophos, reges et principes, per tot monumenta, libros, columnas, mausolæa, ambientes famam perennem, æterna oblivione, imo dedecore sepultos. Vide S. Hieronymum in fine exlnX' Epitaphii S. Paulæ. Est hæc quinta sapientiæ dos et «er- et fructus, quod exhilaret sapientem, ejusque ure.

nomen æternet, juxta illud *Sapient*, vrn, 43 : « Habebo per hanc immortalitatem, et memoriam æternam. »

Rasce dotes sapientiam suis communicasse, et etiamnum communicare, patet ex historiis et Vitis SS. Doctorum, uti S. Thomae Aquinatis, de quo proinde merito dixit scripsitque Clemens VI Pon- deme* tifex in sermone de eodem: « S. Thomas fuit exem- n' piar virtutum omnium, earumque exempla erant r membra ejus singula : in oculis relucebat simpli- Ar'n,n' citas, in vultu benignitas, in auribus humilitas, in gustu sobrietas, in lingua veritas, in odoratu suavitas, in actibus integritas, in manu liberalitas, in incessu gravitas, in forma honestas, in visceribus pietas, in intellectu claritas, m affectu bonitas, in mente sanctitas, in corde charitas: sicut species decorque corporis fuerit effigies animæ, et imago virtutis. »

SECUNDA PARS CAPITIS,

QUA DOCET SAPIENTIAM NON OCCURRERE STULTIS, SUPERBIS, DOLOSIS ET MENDACIBUS, SED SENSATIS, HUMILIBUS, SINCERIS ET VERACIBUS : HI ERGO ILLIUS SUNT CONSORTES, ILIJ EXSORTES.

T«.T. 7. HOMINES STULTI NOX APPREHENDENT ILLAM, ET HOMINES SENSATI OBVIABUNT ILLI ; HOMINES STULTI NON YIDEBUNT EAM : LONGE ENIM ABEST A SUPERBIA ET DOLO. — Græca de more concisa hæc tantum habent, *non comprehendunt eam insipientes, et viri peccatores non videbant eam. Procul abest a fastu.* Unde censet Jansenius nostrum Interpretem reliqua addidisse de suo, quia tacito continebantur in antitliesi jam dicta. Verum hoc parum est probabile. Unde, uti jam sæpius dixi, potius credendum est Nostrum habuisse vetustius et plenius exemplar Græcum. *Stultos* practice vocat peccatores, qui stulte sequuntur suam concupiscentiam, ac mundahos honores, opes, delicias : hi veram sapientiam practicara *non apprehendunt*, quia hæc sita est in mundi contemptu, et concupiscentiæ mortificatione : ipsa enim docet amare spiritualia et coelestia, ac spernere carnalia et terrena. Quocirca *sensati*, id est prudentes, qui idipsum intelligunt et sapiunt, *obviabunt illi* › *stulti* vero et insensati, sive imprudentes, adeo longe absunt ab illa, ut ne quidem illam videant : illa enim fugit superbiam et dolum, quæ sunt vitia stultorum mundi hujus sectatorum. Sic stultos explicat Syrus dum vertit, non *ambulabunt tn ea peccatores, et non videbunt eam homines iniqui : longe est a rebellibus.* vx u Causam dat S. Chrysostomus, homil. 40 in Joan. jk iſw)], t o m- : “Nihil, inquit, tam stultos homines facit uuiioi* 8'CUt nihil sapientiores reddit quam virtus : etenim gratos, benignos, mites, humanos, mansuetos, lenes efficit. Quid ita affectis prudentius? fons, mater, radix sapientiæ, virtus, non se-

cus ac malitia omnis ex stultitia nascitur : siquidem superbus et iracundus, quoniam sapientia carent, his affectibus assumuntur; ideo Propheta ait *Psalms*, x x x y ii, 4 : Non est sanitas in carne mea a facie iræ tuæ : non est pax ossibus meis a facie insipientiæ meæ ; ut omne peccatum ex stultitia ortum habere demonstret : nam qui virtuti studet, qui Deum timet, is sapientissimus est. ■

Stultos ergo vocat peccatores, præsertim superbos et dolosos, subdit enim : * Longe enim abest a superbia et dolo. » Ambis igitur sapientiam? esto humilis et sincerus: dum enim studes humilitati, studes sapientiæ. Rursum humiles vocantur sensati, quia superbia hominem sensu evacuat, et quasi excerebrat, ait Palacius. Hoc est quod ait Salomon *Sapient*, i, 4 : a In malevolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis. Spiritus enim sanctus disciplinro effugiet fictum, » *græce*, î«e», id est dolum, fictionem. Et *Proverb*, vin, 13 : « Arrogantiam, et superbiam, el os bilingue detestor. » Et Christus de Spiritu Sancto, qui est spiritus sapientiæ et veritatis, ait : « Quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec scit eum : vos autem (o sensati Apostoli) cognoscetis eum, quia apud vos manebit, et in vobis erit,» Joan, xiv, 17. Et : a Confiteor tibi, Pater, Domine cceli et terne, quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus (juxta carnem et mundum), et revelasti ea parvulis, » *Matth.* xi, 25.

Ita revelavit ea S. Francisco parvulo et humili. Unde cum F. Elias, alique prudentes juxta sæcu-

Ium ei obstreperent, ipse coram omnibus, ipsoque Cardinale Ostiensi (qui postea creatus Pontifex vocatus est Gregorius IX) ardentem professus est : «Deus, inquit, vocavit me per viam simplicitatis et humilitatis, ul crucis sequar stultitiam. Ipse mihi dixit : Francisco, ego te volo esse novum fatuellum in mundo, qui operibus et verbis prædicel stultitiam crucis. » lia Wadingus in *Annolibus Minorum* anno Christi 1219, num. 24. Hoc est quod ait S. Jacobus, cap. m, 17 : « Quæ desursum est sapientia, primum quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suadibilis, bonis consentiens, plena misericordia et fructibus bonis, non iudicans, sine simulatione. » Ubi novem præclaras sapientiæ dotes et conditiones assignat. Vide ibi dicta.

Audi Rabonum : «Homines sensati, ait, hoc est, Catholici et religiosi ; hi obviant illi (sapientiæ), quia cogitatione, sermone simul et opere diviate decernunt obtemperare voluntati. » Dixit enim vers, 1 ; « Qui continens est iustitiæ (hoc est, sensatus et prudens), apprehendet eam, et obviabit illi quasi mater honorificata ; ut intelligamus divinam pietatem semper esse pronam ad misericordiam, et sponte suam hominibus vello conferre gratiam, si ad ejus perceptionem condignam eorum invenerit diligentiam. Dicit enim ipsa Sapientia : Ego diligentes me diligam, et qui mane vigilaverint ad me, invenient me. » Porro S. Augustinus, conc. 2 in *Psalm*, xc, huc refert illud Christi *Matth.* vii, 20 : « Vulpes foveas habent, et volucres oeli nidos. Vulpes enim notant dolum et dolosos, volucres superbiam et superbos, quorum utrique longe absunt a sapientia et virtute. < Quidum, inquit Augustinus, de turba cum vellet sequi Dominum, vidit illum Dominus superbum non quærere viam humilitatis, sed typum potentiae, et ait ; Vulpes foveas habent, volucres corti nidos ; Filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet. Vulpes dolus est, volucres curti superbia est. Sicut enim volucres alta petunt, sic superbi ; et vulpes cavernas dolosas ita omnes insidiatores. Quid ergo respondet Dominus? Potest in te habitare superbia et dolus? Christus non habet, ubi in te habitet, ubi reclinet caput suum » « Idem in /Wm.cxxvi: «Sivolumus, inquit, custodiri ab illo qui humiliatus est propter nos, et exaltatus est ad custodiendos, humiles simus. Nemo sibi arroget aliquid ; qui autem sibi voluerit arrogare sapientiam, stultus est. Sit humilis, ul inveniat sapientiam, et illuminet illum.»

Ver#. 8, 8. Viri mendaces non erunt illius (sapientiæ) ■EXORES : ET VIRI VERACES INVENIENTUR IN EA, ET SUCCESSUM HABEBUNT USQUE AD INSPECTIONEM DEI. — Explicat quod dixit vers, præced., sapientiam abesse a superbia et dolo : superbos enim et dolosos vocat *mendaces* ; utrique enim multa mentiuntur : superbi quidem de sua excellentia, ut se extollant ; dolori vero de suis machinationibus, ul alios fallant. Dicit ergo *mendaces* non esse me-

mores sapientiæ, qui eam non quærunt, imo fugiunt ejus dictamina, nupte contraria suis mendaciis et dolis : *veraces* autem, quales sunt humiles et sinceri, inveniri in ea, quia hi student sapientiæ, quæ non est aliud quam veritas practica, docens scilicet quid juxta Dei legem agere, quidque loqui debeant. Unde his Deus dabit *successum*, coranique acta et dicta prosperabit usque ad iudicium tum particulare, tum universale, quo eorum, uti et cælerorum, actiones omnes inspiciet, id est examinabit, iudicabit, et pnrmiabit visiono Dei et gloria æterna, ul scilicet inspiciunt Deum facie ad faciem, eaque beentur, juxta illud *Psalm.* xvi, 15 : « Satiabor cum apparuerit gloriatila. » Vide dicta cap. ir, vers. 2i.

Græca moderna de more accisa sunt ; sic enim lanium habent, *viri mendaces non erunt illius memores*. Tigurina, *nec viri mendaces illius mentionem facient* (Vatablus, *meminerint*) ; *viri veraces frequentabunt hanc, et usque ad inspectionem Dei proficient* ; Syrus, *qui loquuntur malum, non recordabuntur ejus*. Nam *mendacium* in Scriptura sæpe quodlibet malum et vilium, sicut *veritas* quodlibet bonum sive officium virtutis significat. Quare qui loquuntur obscena, gulosa, iniqua, rixosa, detractaria, maledica, etc., loquuntur mendacium, nec memores sunt sapientiæ. Denique *mendaces* sunt qui aliud docent, aliud faciunt, scilicet quorum cum vita pugnat sermo, qui quod ore docent, hoc opere dedocent et destruunt. Hi enim Ucci lingua sint memores, tamen reipsa sunt immemores sapientiæ, quia moribus eam convellunt et refutant. Vide S. Chrysostomum homil. 10 in *Acta*, S. Ambrosius, serm. 1 in *Psalm*, i.

9 et 10. Non est speciosa laus (sapientiæ, et Vm.s consequenter Dei) in ore peccatoris (manentis in tUU' peccato ; nam in ore pœnilenlis, utilis est, si non speciosa) : quoniam non est a Domino missus (scilicet, ad prædicandam sapientiam) : quoniam a Domino profecta est sapientia. — Ita legunt Rabanus, Dionysius, Glossa et Jansenius ; sed cum Græcis et Latinis Romanis, cœlerisquo impressis delendum est to *quoniam non est a Domino missus*. Jussit Deus *Exodi* xxix, 30, prius offerri vitulum pro peccato, deinde arietes duos, unum in holocaustum, alterum in victimam pacificam. Cujus ordinis causam dans Toslatus ibidem : « Sacrificium, inquit, quod est pro peccato, est directe ad remissionem peccatorum ; sacrificium holocausti est ad laudem et honorem Dei ; sacrificium pacificum, est ad gratiarum actiones : sed non est speciosa laus in ore peccatoris ; ut Deo accepta sint posteriora sacrificia, oportet ut illud primum præinittatur, tanquam dispositio ad alia. »

Est occupatio : dicet enim quis ; Mendaces, puta peccatores, subindo laudant, imo prædicant doctores quo alios sapientiam (uti faciunt doctores et prædicatores malæ vitæ et improbi) : ergo falsum est quod dixisti : « Viri mendaces non erunt illius memores. » Respondeo : Mendaces, etsi illius

sint memores in ore el labris, non tamen in corde et mente, quia eam oderunt : ideoque illa in ore eorum laus sapientiæ non est speciosa, nec decens, sed indecens et turpis, adeoque illi non tam laudant quam dedecorant et vituperimi sapientium, tum per improbam vitam, qua factis contrarium docent ei quod verbis predicant ; tum quia predication! sapientiæ multa vel falsa, vel rana, et sapientiæ indigna admiscent, ut sibi nomen inanis sapientiæ el eloquentiæ comparent. Quocirca *Psalm.* XLix, 16 : « Peccatori, inquit, dixit Deus : Quare tu enarras justitias meas ? » Quæ verba recitans Orígenes, jam lapsus in peccatum idololatriæ (cum enim Gentiles cum cogerent thus adulerò idolis, minantes, ni id faceret, se vitium castitati ejus per Æthiopem illaturos, ipse hujus vitii metu thus adolevit), cum ab Episcopo Hierosolymitano rogaretur verba ad populum facere, confusus conticuit, ac complicatimi librum deposuit, atque cum fletu et lacrymis consedit, omnibus simul cum ipso plorantibus, inquit Epiphanius, *hwresi* 51, licet Baronius, tom. II, anno Christi 253, hæc in dubium revocet, et S. Epiphanio assuta suspicetur, eo quod nec S. Hieronymus, nec S. Augustinus, nec Aincenlius Lirinensis, nec quis alius illius ævi, insectans Origenem, idololatriam ei impingat.

Certius exemplum suggerit S. Hieronymus in cap. vi *Isaia* ipsum Isaiam dicentem : « Væ mihi quia tacui, quia vir pollutus labiis ego sum, *q. d.* Quia tacui, et non audacter Oziam impium regem corripui, ideo labia mea immunda sunt, et laudes Domini cum Angelis cantare non audeo, ne mihi dicatur: Quare tu enarras justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum? Non est enim pulchra laudatio in ore peccatoris. Hoc autem diximus, non quod Isaiam talem fuisse doceamus, sed quod ipso pro humilitate et immun-dis tantum labiis, indignum se Dei laude fateatur. » Hæc S. Hieronymus.

Tales quoque fuere impii Lovilæ, quibus Deus per Amos cap. v, 23, intonat : « Aufer a me tumultum carminum tuorum, et cantica lyre tuæ non audiam, » quia, ut ibidem ait S. Hieronymus : « Non est pulchra laudatio in ore peccatoris. Judæorum enim el hæreticorum composita laudatio tumultus est Domino, et, ul ita dicam, grunnitus suis, et clamor asinorum, etc. Carmina ergo si bonis operibus dirigamus, audiuntur a Domino : si malis, concludit aures, et impiorum cantica non dignatur audire. » S. Bernardus, semi, in *Vujil. S. Andrew*: « Si nec justus, inquit, sino modestia el verecundia quadam ad Sanctorum præsuinil accedere laudes, quanto mugis peccator, in cujus ore non est laus speciosa, timeat semper neccssc est vocem illam : Quare tu enarras justitias meas? » Idem, serm. 45 inter parvos : « Non est speciosa, inquit, laus in ore peccatoris, Etiam quæ est in ore peccatoris pœnitentis non videtur speciosa, quia adhuc do peccati recordatione et

memoria contusionem patitur, et frequenter inde compungitur. Sed tamen in eo est utilis et fructuosa confessio, etsi non speciosa decoraque laudatio. Postquam vero de beneficiis Dei proficiens adhæret divinæ laudi, et in ea assidue delectatur et proficit, ita ut nihil aliud placeat ei, tunc in ore ejus est speciosa laus Dei : ad similitudinem agricola, qui dum stercoret agrum sumn, lotus in luto est et stercorebus ; non est pulcher labor ejus, etsi sit fructuosus : sed quando colligit manipulos segetis, tunc labor est speciosus et dulcis. »

9. NOX EST SPECIOSA LAVS IX ORE PECCATORIS. —

Nam, ut ait S. Chrysostomus, homil. Cum *presbyter esset desijUatus*, tom. V : « Sicut in coronis non satis est flores esse puros, nisi pura sil et manus eos contexens: sic et sacris hymnis oportet non verba tantum esse pia, sed et animum hymnos concinentem. » Unde subdit, Davidem *Psalm.* cxLvi omnes creaturas ad Dei laudem invitare, excepto solo peccatore : « Scorpil, inquit, serpentes et dracones invitantur ad laudandum eum a quo conditi sunt ; solus peccator al) hac sacra chorea submotus est, idque jure optimo. Sicut enim musicus acithara bene modulata chordam dissonam resecat, ne reliquarum vocum harmonia vitietur : sic et Propheta (David) peccatorem velut chordam dissonam, ac velut membrum ægrum ab imiverso creature corpore resecat. » Additipie se hac concione, quæ ab electione ejus in presbyterum fuit prima, primitias ejus voluisse dicare Deo, eum laudando, sed deterreri hac sententia Siracidis, utpote conscium quod ipse sit peccator, in cujus ore non est speciosa Dei laus : a Haud frustra, inquit, neque temere dum hæc loquor intersilui. Quia et mentis cogitatio metu confusa est, ad amaras usque lacrymas gravemque ejulatum perducta. » Unde a Dei laude deflectit ad laudes Flaviani Episcopi Antiocheni, a quo ordinatus erat presbyter, quod ejus laus redundet in laudem Dei, nec tamen vetita sit hisce verbis Siracidis. Habetur hæc S. Chrysostoini homilía tom. V, pag. 805, et proximo sequitur orationem habitam in Calendis.

Causam sui dicti subdit Siracides : « Quoniam a Domino profecta est sapientia, » *q. d.* Nemo rite potest aut debet laudare et predicare sapientiam, nisi missus, doctus et inspiratus a Deo : Deus autem ordinarie non mittit nec docet peccatores. Ergo hi non debent eam predicare, juxta illud *Proverb.* xxvi, 7 : « Indecens est iu ore stultorum parabola. » El cap. xyii, 7 : « Non decent stultum verba composita. » Greca sic habent, non est speciosa laus in ore improbi ; quoniam a Domino non est missa ad improbum ; Tigurina, neque enim a Domino proficiscitur ; Syrus, non est decens oriniquorum (sapientiæ laus et predicatio), quia noi fuit ab ante Dominum (id est a Domino) data illis.

Nola : Non dicit laudem in ore peccatoris esso Irritam vel illicitam, 6cd non esse speciosam.

Qnarc perperam hoc loco abutebantur Donatista, ut probarent, baptismum collatum ab hæreticis esse invalidum, ideoque iterandum, quibus respondet S. Augustinus, lib. II *Contra epist. Parmen.* cap. xn : « Cum, inquit, prædicatio peccatoris ore procedit, quaerendum est cujusmodi peccatorem hoc loco Scriptura significare voluit. Nam et Publicanus qui justificatus est magis quam ille Pharisæus, utique peccator erat. Si enim vera ejus peccata non erant, falsa erat confessio peccatorum : si autem vera erat confessio, propter quam justificari etiam meruit, procul dubio vera erant peccata. Hæc etiam de oratione sancti Danieli» verissime dixerim, qui profecto veraciter ait : Cum orarem et confiterer peccata mea, et populi mei. in cujus ergo ore peccatoris laus speciosa non est, nisi maxime mendacis et ficti, quem Spiritus sanctus disciplinæ fugit? Quem igitur fugit, cum tamen loquitur veritatem, non in ejus ore speciosa est, quia non ei tribuitur cujus particeps non est ; sicut speciosa non erat prophetia in ore Caiphæ pontificis sacerdotum, qui nescivit quod dixit, sed cura esset Pontifex prophetavit : sed tamen per ipsum speciosa laus est Dei in auribus audientium, et corde credentium. » Vide de laude Dei pie et humiliter disserentem eundem Augustinum (vel quisquis est Auctor) lib. I Medii, cap. xxxiii, et S. Chrysostomum in *Psalm.* exii : « Laudate, pueri, Dominum. »

Ven. 10. 10. QUONIAM A Deo PROfecta EST SAPIENTIA : SAPIENTIE EXIM Dei ASTABIT LAVS, ET IN ORE FIDELI ABUNDABIT, ET DOMINATOR DABIT EAM ILLI. — HIC est discursus Siracidis : Probat non esse speciosam laudem in ore peccatoris, hoc syllogismo. Illa sola laus est speciosa quæ proficiscitur a Deo : at laus peccatoris non proficiscitur a Deo; ergo laus peccatoris non est speciosa. Minorem probat: Sapientia in peccatorem non proficiscitur a Deo : at vero laus est individua comes, quæ jugiter assistit sapientiæ; ergo nec laus vera in peccatorem proficiscitur a Deo. SensiLs ergo est, *q. d.* Sapientiæ soli competit vera laus, puta officium laudandi sua dogmata, sive dictamina sapientiæ; sapientum enim est ea prædicare et celebrare uti verbo, ita et exemplo. Quare hæc laus et prædicatio abundabit in ore fidelis et veracis, non mendacis, uti dixi vers 8. *Et*, id est *quia*, Dominator, puta Deus, qui est fons omnis sapientiæ et laudis, dabit eam (non sapientiam, sed laudem, id est, prædicationem) illi. Hunc esse sensum patet ex Græco, qui sic habet, «rat xal i KOptej «W», id est, in sapientia *dicetur laus* vel *hymnus, et Dominus prosperabit eum*. Pronomen enim eum sit masculinum, refert «U»0», id est, laudem vel hymnum, non id est sapientiam, utpote feminini generis. Tigurina condilionate vertit, ii laus a sapientia *pronuntiatur et abundet in ore fideli, tum Dominus illi aspiraverit*; Syrus, in ore *sapientum dicitur lctus, et qui dominator est in illa, docebit eam, q. d.* Dei est docere lau-

dem, id est, prædicationem sapientiæ, quia ipsa ejus dominus est, et dominatur in ea, juxta illud *Psalm.* Lxvii,<2: «Dominus dabit verbum evangelizantibus, virtute multa. » Et *Psalm*, xxxn, t : « Rectos decet collaudatio. »

Nota : t a *Dei* non est in Græco, ac potest referri vel ad t » *sapientiæ*, vel ad vi *laus*; laus enim sapientiæ est laus Dei, qui est ipsa increata Sapientia, a qua omnis creata velut radius a sole promanai, ac consequenter Deo astat laus, quæ est individua comes sapientiæ. Dei enim est tam per se, quam per Angelos et homines, puta Prophetas, Apostolos et doctores, ac maxime per Christum, prædicare veram et salutiferam sapientiam, quæ nos ad beatitudinem, id est, ad Deum, Deique visionem, fruitionem et laudem perennem perducat. Laus enim Dei est beatarum mentium otiosum negotium et negotiosum otium. Hæc enim jugis earum est vox : « Benedictio, et claritas, et sapientia, et gratiarum actio, honor, et virtus, et fortitudo Deo nostro, in sæcula sæculorum, Amen, » *Apoc.* vu, 12. Unde

Moraliter, sapientum, id est Sanctorum, in hac sapientia est assidue jubulare et laudare Deum; sapientiæ enim adest laus, id est pectus, in quo est divina sapientia, crebro in Dei laudes quasi exhalando prorumpit, juxta illud : « Immola Deo sacrificium laudis, » *Psalm.* xlix, 14. Et : « Lauda, Jerusalem, Dominum : lauda Deum tuum, Sion, » *Psalm.* cxLVii, 1. Sancti enim sunt in Jerusalem terrestri, ul pergant ad cœlestem, in qua est plena Jerusalem, id est, visio et fruitio pacis; quocirca laude sua et jubilo inchoant vitam Beatorum et Angelorum. Vide dicta *Apocal.* v, 12, et cap. vii, 12, et *Ephes*, v, 19.

Nota tò ih *ore fideli abundabit* : fideli, id est, primo, veraci ; secundo, habenti veram de Deo fidem et cognitionem; tertio, qui fideliter Deum colit eique servit et obedit : in hujus enim ore laus Dei copiosa est et abundat. Unde Psaltes cxxxiv, t : a Laudate, ait, nomen Domini; laudate, servi, Dominum. » Ubi S. Augustinus : « Psalmus iste, inquit, ut laudemus nomen Domini suadet, causamque quare justum sil illum laudare, subdit, cum dicit : Laudate, servi, Dominum : quid justius, quid dignius, quid gratius? Etenim si non laudaverint servi Dominum, superbi, ingrati, irreligiosi erunt. » Et mox explicans qui servi laudare Deum debeant : « Qui statis in domo Domini, qui statis, inquit, non qui ruitis : illi autem stare dicuntur, qui in mandatis ejus perseverant, qui in fide non ficta, et spe firma, et charitato sincera serviunt Deo. » Hæc ille. Idem, lib. I *Confess.* cap. i : « Magnus, ait, es, Domine, et laudabilis valde; magna virtus tua, et sapientiæ tuæ non est numerus ; et laudare te vult homo aliqua portio creaturæ tuæ. » Et paulo post : « Tu enim excitas ut laudare te delectet, quia fecisti nos ad te, et inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te. »

§s.Tri- Porro, sapientiæ Dei astat laus Dei, quia sa-
J plentiaxn Dei laudant non tantum omnes Angeli
uæ X et Beati, sed et ipse Deus, puta ipsa SS. Trinitas,
in qua Pater immensa laude laudat et glorificat
Filium et Spiritum Sanctum ; Filius similiter laudat
Patrem et Spiritum Sanctum, Spiritus Sanctus Pa-
trem et Filium. Dum enim videt quisque in cis
deitatem et divinam majestatem plenam infinitis
dotibus, ideoque infinita laude et gloria dignam,
idcirco jugiter eos toto affectu laudat et celebrat,
idque fecit ab æterno, et faciet in omnem æler-
Hmc nitem. Hæc laus nobis imitanda et assumenda
:'^i" CSG l,Ü assumit Ecclesia, cum in fine cujusque
psalmi canit : « Gloria Patri, et Filio, et Spiritui
Sancto ; » hac enim doxologia non tantum crea-
tam el finitam dicit optatque SS. Trinitati gloriam,
sed et increcatam ac infinitam, idque magis pro-
prie. Sequitur enim : « Sicut erat in principio, et
nunc, et semper, et in sæcula sæculorum, Amen. »
Certum autem est, « in principio, » id est, ab
retorno, nullam creaturam (utpote quæ nulla
hinc fuerit) dixisse : « Gloria Patri, et Filio, et
Spiritui Sancto ; n sed idipsum sola potuit dicere
SS. Trinitas sibi ipsi. Atque hæc est summa laus
quam Deo dare possumus; est enim immensa,
ideoque Deo adæquata.

tata- Ulii nola nos posse laudare Deum, *primo*, *ore* et
corde nostro ; *secundo*, invitando omnes creaturas
ad Dei laudem, ac dicendo cum tribus pueris in
igne tribulationis : « Benedicite, omnia opera Do-
mini, Domino : laudate et superexaltate cum in
sæcula;» *tertio*, induendo affectus omnium Sanc-
torum , Angelorum et Beatorum, jugiter Deum
laudantium, cosque Deo offerendo; *quarto*, offe-
rendo ipsi laudem B. Virginis, quæ laudes om-
nium hominum et Angelorum tantum superat,
quantum philomel® concentus superat cantus
avium omnium; *quinto*, offerendo ipsi doxolo-
giam Verbi incarnati, puta Christi: humanitas

enim Cliristl jugiter glorificat SS. Trinitatem su-
per omnes creaturarum et B. Virginis doxologias,
de quibus plura cap. xxxix. ult. Verum h® om-
nes laudes cum sint creatæ, sunt pariter finit®.
Restat ergo sexta et summa Dei laus, quam Deo
offeramus, ipsius scilicet Dei et SS. Trinitatis,
qua ipsa laudavit, laudat, et laudabit seipsam im-
mensa laude in æternum, ideoque crebro cum
Ecclesia ipsi psallamus: «Gloria Patri,et Filio,et
Spiritui Sancto, sicut erat in principio, et nunc,
et semper, et in sæcula sæculorum, Amen,» *q. d.*
Opto in immensum, uti par est, glorificare SS-
Trinitatem ; quare opto illi non tantum laudem
meam, creaturarum, Sanctorum, Angelorum, B.
Virginis et Christi Domini, sed et incretam qua
ipsa glorificet seipsam. Gloria ergo sit Patri, et
Filio, et Spiritui Sancto ; gloria, inquam, increata
et divina, qua Pater et Filius et Spiritus Sanctus
se invicem immenso jubilo glorificanint in prin-
cipio, id est, al) æterno, et nunc glorificant, et
glorificabunt semper in sæcula sæcidonim. Amen.

Hinc patet, prima» Sapientiæ, sive Deo, compe-
tere summam laudem, tum activam de qua hic
agitur, tum passivam. Ipse enim summe laudat
se ipsum, ac vicissim ipse summe laudatur a
seipso, et quantum fieri potest, ab Angelis, ho-
minibus omnibusque creaturis. Vide S. Augusti-
num *Soliloq.* cap. X. Audi eundem in *Méditât**
cap. xxxiii : « Deus, meus, inquit, vita mea, for-
titudo mea, et laudatio mea, dignare me laudare
te; da mihi lumen in corde, verbum in ore, ut
cor meum meditetur gloriam tuam, et lingua mea
toto die cantet laudes tuas. Sed quia non est pul-
chra laus in ore peccatoris, et quia vir pollutis
labiis ego sum, munda, obsecro, cor meum ab
omni inquinamento, sanctifica me, sanctificator
omnipotens, interius et exterius, et fac me dignum
laudibus tuis.»

TERTIA PARS CAPITIS,

QUA DOCET INSIPIENTIÆ, ID EST PECCATI, AUCTOREM NON ESSE DEUM,
SED LIBERUM ARBITRIUM, CUI DEUS PROPOSUIT BONUM ET MALUM, UT
ELIGAT UTRUMLIBET.

11. Nox dixeris : Per Deum abest : q i'æ exim odit ,
ke feceris. — Legit Interpres *?««•», id est *abest*.
Est altera occupatio. Insiipientes enim insipienter
suæ insipienti® causam ascribunt Deo, ut se ex-
cusent. Hos arguit, *q. d.* Ne dicas: Per Deum stat,
quod a me absit sapientia, id est, virtus et sanc-
titas, quia jam dictum est omnem sapientiam a
Deo proficisci. Careo ergo illa, quia iUam ipso
mihi non concessit. Per ipsum ergo fit quod sim
insipiens, id est, vitiosus et impius. Hoc, inquam,
ne dixeris. Causam subdit : « Quæ enim odit, ne

feceris, » *q. d.* Deus odit insipientiam, id est, vi-
tium et impietatem; ergo ejus nequit essa auctor
vel causa, sed ejus tu tibi ipsi es causa, qui scili-
cet illam amas et facis quam Deus odit, idcoqua
facere nequit. Si enim tu eam odisses uti odit
Deus, utique eam non faceres sicut non facit Deus.
Porro, si non faceres illa qu® odit Deus, utique
accederet ad te Deus et sapientia, quæ omnibus
se communicare gestit.

Jam legunt dirigi», in aoristo, id est *defeci*, ab
d?‘PV“» id est *deficio*; undo vertunt, *ne dixeris*,

quoniam propter Dominum recessi a sapientia, id est, a recto, æquo et honesto, incidique in vitia et scelera : *quæ enim odit ne feceris, q. d.* Tu tibi ipse hujus defectus et tuorum scelerum es causa, quia scilicet facis quæ Deus odit, punit et ulciscitur, ac proinde non facit; nam, ut ait S. Fulgentius *ad Monim.* : « Deus malorum non est auctor, quorum est ultor, n. Sio quoque legit S. Augustinus, *De Gratia et Lib. arbitr.* cap. n. : « Ne dicas : Propter Deum recessi; » Tigurina, *ne dicas: Defeci impulsu Domini; non enim debts quæ odit facere.* Clare Syrus, *nc dicas : Ab unie Dominum* (id est, a Domino, per Dominum) *impie egi et peccavi, quia quod odit non facit.* Cum ergo odiat peccata et peccatores, utique ea et eos non facit.

Didáctico hic disco, per Deum non stare quo minus quis sit probus et justus, quo minus quis bene vivat, quo minus quis salvetur; sed luco omnia sibi suæque culpæ tribuere debere impios. Deus enim ex parte sua vult omnes salvos fieri, ideoque pro omnibus Christum Salvatorem misit, ac per cum sacramenta pro omnibus ad salutem opportuna instituit, omnibusque gratiam suam offert; sed eam excludunt impii, dum illi resistunt, vel cooperari nolunt; perinde ac sol, utpote lucidissimus, non est causa tenebrarum in domo, sed ejus incola qui fenestras soli occludit. Hoc est quod ait Osee xiii, 9 : « Perditio tua (id est, tibi imputanda), Israel : tantummodo in me auxilium tuum. » Vide ibi dicta. Porro alludit Biracides ad illud *Proverb.* xxix, 3, juxta Septuaginta, *insipientia hominis vastat vias ejus, Deum autem accusat in corde suo.* Quam sententiam citat S. Augustinus lib. *De Gratia et Lib. arbitr.* cap. u, sed pro *vastat* legit *violat*, pro *accusat* legit *causatur*. Noster vertit, *stultitia hominis supplantat gressus ejus: et contra Deum fervet animo suo.* Quare peperam argutuli quidam theologastri cum imperata non faciunt, ut suam desidiam excusent, respondent se non habuisse gratiam efficacem; de quibus plura vers. 19.

FecMX 12. Non dicas: Ille (Deus) me implanavit. — Grecizat Interpres : Græce enim est *tiOwn* (unus codex legit fr)au, id est linxit, formavit), id est, *ille me decepit*; Tigurina, *ipse me in errorem impulit*; S. Augustinus loco citato legit, *induxit*, sed in *Speculo* legit, *implanavit*; enim est in errorem induco. Unde planetae vocantur stelle errantes, non fixæ, uti fixæ sunt illæ in firmamento. Porro *error* hic practicas intelligitur, puta peccatum et impietas. Causam enim subdens, ait : a Non enim necessarii sunt ei homines impii; » Syrus,

- *ne dicas: Ipse offendiculum posuit mihi.* Hinc olim Latinis planus dicebatur deceptor et sycophanta, teste Gellio, lib. XVI, cap. m. Unde Budæus; « Impostores, inquit, a Græcis etiam plani dicuntur, sed certi cujusdam generis impostores, insigni versutia prediti. » Et Cicero *Pro Cluentio* : « Hio ille planus, inquit, improbissimus, etc., totus ax fraude et mendacio factus, » Hinc *Planus* nomen

erat hominis, qui solebat mullos sic fallere, in quorum vehicula voluisset lolii, ut fingeret so crus fregisse; qui cum postea vere genu fregisset, et idem rogasset, non est ei creditum, uti describit Horatius, *Jib. I, epist. 17.* Eustathius in *Odysseam* Homeri : Planus, ait, est, qui artem quamdam profitetur imponendi etiam spectantibus, quales fuerunt Ciphissidorus et Pantaleon, et Matreas apud Alexandriani, qui, ut auctor est Athæneus, hujusmodi ænigma proponebat : « Alere se feram quamdam quæ seinelipsam esitaret; » ita ut nunc usque Malræ fera inventa non sit : fortassis autem aut iram, aut invidiam, aut animi aegritudinem significare voluit. Hujusmodi planos et impostores olim in deliciis regum fuisse, liquet ex Plinio, lib. XXXV, cap. x.

Porro, hæc atrox est blasphemia, quæ Deum facit auctorem erroris et peccati, uti facit Calvinus et Melanchthon, dicens tam esso opus axa Dei prodicionem Judæ, quam vocationem Pauli. Quod proinde anathemate damnat Concilium Tridentinum Scss. VI, can. 0. Minus blasphemus, tamen blasphemus, fuit Manes (parens Manichæorum), qui ne Deo peccatum ascriberet, finxit alium quemdam Deum malum (quasi diabolus), qui omnis mali esset causa. Deus enim est prima summa veritas, cui ex diametro repugnat omnis error et falsitas: Deus est ipsa increata et immensa claritas, cui infinite repugnat omnis obscuritas, sicut soli repugnat caligo : Deus est æterna sapientia, cui summe repugnat omnis insipientia : Deus est ipsa per essentiam puritas, sinceritas, integritas, sanctitas, cui essentialiter repugnat omnis impuritas, hypocrisis, mendacium, iniquitas: Deus odit, imo est ipsum odium et abominatio peccati; quomodo ergo illud amaro aut facere potest? Sola ergo voluntas sui peccati causa est, non Deus; omne enim peccatum ita essentialiter est voluntarium, ut, si non sit voluntarium, non sit peccatum, ait S. Augustinus, lib. *De Vera religione*, cap. xiv.

Hoc est quod ait S. Jacobus, cap. i, vers. 13: « Nemo cum lentatur, dicat, quoniam a Deo lentatur : Deus enim intentator malorum est. » Vide ibi dicta. Simili modo Nazianzenus in *Tetrastich.* docet peccati culpam nobis ascribendam, non dæmoni. Sic enim canit :

Quid culpam in hostem semper ipsi vertimus,
Cum nostra robur prorsus ipsi crimina?
Te criminare prorsus, aut certe magi* :
Ignis tuus nam, flammula vero dæmonis.

Huc facit illud *Thren.* m, 05 : « Dabis eis scutum cordis laborem tuum. » Quod explicans S. Hieronymus (vel potius Rabanus : bie enim videtur esso auctor) : « Scutum cordis, inquit, contra Dominum habuit primus ille peccator, qui requirenti Domino cur lignum vetitum contigisset, non ad se culpam reddidit, sed a muliere, quam ei dederat, se accepisse respondit, *Genes.* m, VI; ut

quasi rcalum suum oblique in auctorem suum relideret, qui ei mulierem dederat quæ talia persuaderet. Hoc scutum etiam requisita mulier tenuit, quando neque ipsa ad se culpam retulit, sed serpentis illud persuasionibus applicavit, ut ipsa quoque oblique reatum suum in Creatorem duceret, qui illuc intrare serpentem persuasurum talia permisisset. Undo nunc usque in usum peccantium trahitur, ut culpa cum arguitur, defendatur, el unde finiri reatus debuit, inde cumuletur. » Quocirca S. Augustinus censet hoc peccatum esse pene irremissibile. Explicans enim illud *Psal. ivni, 6* : *Non miserearis omnibus qui operantur iniquitatem*, sic ait: « Est quredam iniquitas quam qui operatur, non potest fieri ut misereatur ei Deus : ipsa est defensio peccatorum ; quando quisque defendit peccata sua, magnam iniquitatem operatur : hoc defendit quod Deus odit; et videte quam perverse, quam inique : si quid boni fecerit, sibi vult imputari; si quid mali, Deo; nam hoc modo defendunt homines peccata sua, ex Dei persona; quod pejus csl. Nemo est qui audeat dicere: Bonum est adulterium, furtum, fraus, perjurium; sed quomodo ea defendunt? si Deus noluisset, id non fecissem; quid vis faciam fato meo? Ergo ad hoc peccatum tuum defendis, ut Deum accuses; ideo excusatur reus, ut culpetur iudex : prorsus talem iniquitatem operantium non miseretur Deus. »

Huc pertinent Poctæ Gentilium, qui Jovi et diis propria ascribunt adulteria, furta cæleraue scelera; per hoc enim docent Jovem et deos scelera robare, commendare, imo quasi deificare ; quo quid potentius ad homines incitandum ut eadem imitentur? Quocirca S. Augustinus, lib. II *De Civil*, cap. vn, solerter advertit daemonem suggestisse Poetis, ut illa scriberent, quo deorum exemplo homines ad omne nefas impellerentur. Sic enim adolescens ille Terentianus Jovis libidinibus se ad easdem incitatum et pene adactum asserit : « Ab hac, inquit S. Augustinus, tanta auctoritate adhibet patrociniū turpitudini suæ?, cum in ea se jactat, imitari deum, at quem deum? »

Qui templa cœli summo sonitu concutit.
Ego homuncio id non Caccem ? Ego vero illud
Feci, ac Itibens.

Porro, quo sensu in Scriptura dicatur Deus tradidisse in reprobum sensum, oxcwcasso vel obdu-rasse Pharaonem et similes, fuso explicui *Exodi Vu, 3*.

NOX KMM NECESSARIJ SUNT EI HOMINES IMPII. — Græce, non enim opus habet viro peccatore; Tigurina, peccante ; el ita legit Augustinus *De Gratia et Liber, arbiti*, cap. ii; Syrus, non cairn ester utilitas in homine iniquo. Sensus est, q. d. Opus Dei, puta universum, totum a bono Deo conditum est bonum. Ad bonum autem opus non est malo, puta peccato, cum hoo bonum interimat. Igitur Delis condens universum per omnia bonum, nullum

condidit, aut condere potest, malum. Malum enim ad bonum ncc necessarium est, nec utile, sed inutile et noxium prorsus. Quod ergo Deus permittens peccata, iis uti norit bene, puta ad suam justitiam vindicativam, vel gratiam et misericordiam declarandam, id facit, non quod peccatis opus habeat, iisque delectetur, sed ut suam infinitam sapientiam, quæ ex malis bona elicere novit, potentiam, æquitalem et clementiam demonstret. Deus, ait S. Augustinus lib. *De Genesi rui litteram Imperf.* cap. v : « Vitiorum nostrorum non est auctor, sed ordinator, cum eo loco peccatores constituit, et ea perpeti cogit quæ merentur. » Vere Rabanus: « Non est, inquit, erroris nostri et prava; actionis causa Deo deputanda, quia ruina nostra non est illi necessaria, sed magis ipse allevat omnes qui ruunt, et erigit omnes elisos. » Homini opus est mactare oves, boves, porcos, aves, etc., quia horum carnes ei necessariæ sunt ad cibum, medicinam aliosque usus. At Deo non est opus ruina hominis ad aliquem suum usum, tum quia ipso nulla re indiget, quia omnia habet et potest; tum quia ipse, cum sit optimus, non vult nisi bonum, ad quod opus non est malo vel peccato.

Dices : Deus vult esse peccatores et miseros, ut habeat in quos exercent suam clementiam et misericordiam. Si enim non essent miseri, nullam posset Deus facere misericordiam.

Respondeo, Deus non vult, sed permittit peccatores et peccata, quæ plurima committit burn ma fragilitas, ut eorum misereatur. Jam enim per lapsum Adæ, omnes proni sumus in peccata.

Instabis: Cur Deus permisit lapsum Adæ? Videtur enim eum voluisse ad hoc, ut haberet occasionem miserendi ejus et posterorum.

Respondeo, Deum non voluisse positive, sed permissive, id est, permisisse lapsum Adæ, sed ad bonum finem, ut scilicet ejus misereretur. Adde, Deum misericordiam suam magis declarare in preservando hominem a peccato, quam lapsum e peccato eripiendo : sicut major est misericordia et beneficentia preservare quempiam ne labatur in foveam, omniaque membra conquasset, quam lapsum et conquassatum eripere et sanare. Sic Deus majorem misericordiam prostitit B. Virgini, preeservando ilhun a peccato originali, quod naturaliter contrahere debuisset, quam si ali illo contrecto eam purgasset. Audi S. Augustinum, lib. II *Confess*, u : « Hæc, inquit, verior misericordia, sed non in ea delectatur cor; nam etsi approbatur odicio charitatis, qui dolet miserum, mallet tamen utique non esse quod' doleret, qui germanitus misericors est. Si enim est malevola benevolentia (quod fieri non potest), potest ille, qui veraciter sinceriterquo miseretur, cupere esso miseros, ut misereatur. »

13. O.VXE EXSECRAMENTUM ERUOIUS OÛIT DOMINES, Vert. 13.
ET NON FIUT AMABILE TIMEMTRUS EUM. — SIA QUOQUO legit S. Augustinus in *fipcasln*. Exsecramentum, •græce id est, abominationem orrons,

hoc est, abominabilem errorem, qualis practice est peccatum, a Errant enim qui operantur malum, » *Proverb*, xiv, 22, *q. d.* Cum Deus peccatum oderit, ut rem execrabilem, quomodo illud efficiet? Rursum, cum Deus illud exsecretur, par est ut omnes qui eum timent et colunt, illud ipsum Jariter exsecretur. Græcc, *omnem abominationem* fid est, rem abominabilem; metonymuce enim poniluractus pro objecto) *odit Dominus, caque cum timentibus chara non est*; Tigurina, *omne nefas odit Dominus, nec probatur ejusdem cultoribus*; Syrus, *omnem malitiam et impudentiam odit, et non dabit eas amicis suis*. Minus recte; nam nec suis inimicis dat eas.

■Ms. Kota miosin: « Non amabile, » id est, odibile, execrabile. Sic Virgilios de Cocyto fluvio inferni *Æneid.* vi; « Tristiqu palus inamabilis unda, » id est, horribilis et execrabilis. Justi enim, ut Deum patrein suum imitentur, summe exsecrantur peccatimi, eo quod Deus illud exsecretur: sicut pulli aquilarum insectantur draconem, eo quod aquila eum insectetur, teste Plinio, lib. X, cap. iv. Audi S. Hieronymum epist. i *ad Demetr.*: « Non est exhortatio, ait, vehementior ne peccemus, quam qua nos Scriptura divina filios Dei vocat. Quis enim non erubescat et metuat tanto patre agere aliquod indignum, ut, qui dicitur Dei filius, ipse efficiatur vitii servus? Unde Paulus ait: Sicut filii Dei immaculati, ut simus immaculati; neque enim convenit in filiis Dei, quia ipse est fons jusliliæ, peccati maculam reperiri. » Et post nonnulla: « Non ob aliam causam magis nobis in Scripturis divinis tam frequenter filiorum Dei nomen imponitur, ut illud quod dicitur per Prophetam: Ego ero vobis in patrem, et vos eritis mihi in filios et filias, dicit Dominus. Et per Apostolum, *Ephes*, v, 1: Estote imitatores Dei, sicut filii diarissimi. Et B. Joannes cap. m, 2, iit: diarissimi, nunc filii Dei sumus: et nondum apparuit quid erimus. Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus. Et qui habet hanc spem in eo, sanctificat se, sicut et ille sanctus est. Vult nobis cœlestis doctrinæ dignitatem qua donati sumus, frequenter ingerere, et honorem nostrum peccandi pudorem facere. »

Ybti U. u. Deas ab initio constituit hominem, et RELIQUIT ILLUM IN MANU CONSILII SUI, — *q. d.* DeUS 110-minein ali initio fecit liberi arbitrii. Hic clare demonstrat quæ sit origo mali, scilicet voluntas hominis, quam Deus creavit liberam, ut possit eligere bonum vel malum, idque hoc fine ut meriti et præmii sit capax. Græce, *ipse (Deus) creavit hominem ab initio, et permisit eum arbitrio consilii sui*; Syrus, *ipse in principio creavit homines, et tradidit illos in manus appetitus eorum*. Manus enim in Scriptura significat arbitrium, libertatem, dominium, potestatem, imperium; quia quæ in manu, vel sub manu habemus, eis pro arbitrio libere uti possumus, eisque pro potestate dominamur et imperamus. Sic Deus dixit ad Satan de Job, cap. i,

vers. 2: a Ecce universa quæ habet, in manu. » id est, arbitrio et potestate, a tua sunt. » Et cap. ii, 0: « Ecce in manu tua, » id est, arbitrio tuo, « est, » ut facias ei quod tibi libuerit. Et Abraham ad Saram de Agar: a Ecce, ait, ancilla tua in manu tua est, utere ea ut libet, » *Genes*, xvi, 6.

Manus ergo consilii est arbitrium, potestas et libertas consilii. De iis enim tantum consultamus et consilium inimus, quæ sunt nostræ electionis et arbitrii, ut ea pro libito faciamus. Atque hæc est origo libertatis, nimirum facultas consultandi. Intellectus enim, dum voluntati de agenda re quapiam dubia et ancipiti, suo discursu et consultatione proponit in utramque partem rationes probabiles, facit ut voluntas utramlibet partem eligere et capessere possit, quia in utralibet proponit illi rationes, quæ rem bonam, amabilem et eligibilem efficiant, aut certe talem apparere faciant. Libertas ergo arbitrii radicaliter est in intellectu, formaliter in voluntate; ex eminenti enim discursu et consultatione intellectus oritur libertas voluntatis in homine. Quocirca bruta quæ carent intellectucarent et libértate; appetitus enim eorum regitur phantasia, et quod phantasia apprehendit ut bonum, vel, si duo concurrant, ut majus bonum, id illico appetitus eorum naturaliter et necessario appetit. Ita Aristoteles, lib. II *Ethic*, cap. u: « Non omne, inquit, spontaneum eligibile est, sed id scilicet quod est præconsultatum; quippe cum electio seu propositum cum ratione ac cogitatione existât, id quod significare nomen etiam ipsum videtur, quasi id quod eligitur seu præponitur, ex aliis legatur, ponaturve ante alia. » Et cap. ix: « Consultamus, ait, de agendis rebus, atque iis quæ in nostra sitæ sunt potestate. » Additque causam, quia nemo nisi stolidus consultat de iis quæ fiunt a natura, fortuna et necessitate. Ac concludit: a Cum igitur eligibile nihil aliud sit, quam consultabile, et appetibile eorum quæ in nobis sunt, electio quoque eorum quæ in nobis sunt, consultativa appetitio erit; simul enim atque consultavimus, judicamus, atque inde secundum consultationem appetimus. »

Ex hoc ergo loco liquet manifesto hominem esse liberi arbitrii. Respondent hæretici loqui Siracidem de prima creatione hominis, puta Adæ, qui creatus est liber, quia dotatus fuit justitia originali, quæ faciebat eum dominum passionum et appetituum omnium: quando vero hanc per peccatum perdidit, perdidisse quoque liberum arbitrium, factumque esse servum suæ concupiscentis.

Verum errant manifeste. *Primo*, quia Siracides non loquitur Adæ, qui jam a tribus annorum millibus mortuus erat; sed Judæis tunc viventibus, increpatque eos qui dicebant: Per Deum stat quo minus sim sapiens et bonus, ipso me implanavit. His enim opponit, dicens Deum creasse hominem liberum ut eligat bonum vel

3
Orb

Ext

bmm

4

malum, ac proinde electionem liberam hominis cum formaliter facere bonum vel malum, non vero Deum. Sensus ergo est, *q. d.* Deus ab initio creavit hominem naturo) intelligentis et libera, ita ut de ejus ratione et essentia sit libertas arbitrii, quæ per peccatum vel aliud quodlibet accidens tolli nequit, adeo ut si ab homine tollas liberum arbitrium, tollas pariter naturam hominis, et ex homine facias brutum. Idem aperte significat dum subdit : *Apposuit* (perperam enim aliqui legunt *apposui*, quasi sint verba Dei ad Adam : græce enim est *wpitîn*", id est *apposuit*) *tibi*, scilicet, o Judo® et Gentilis. Porro, quid sit esse « in manu consilii tui, » id est, liberi arbitrii, clare explicat cum subdit, hominem posse servare legem si velit, et non servare si nolit. Et rursum, ex duobus contrariis posse alterutrum eligere quod voluerit, scilicet aquam vel ignem, bonum vel malum, vitam vel mortem. Atque ita docet in homine esse libertatem tam volendi et non volendi, quæ est libertas contradictionis; quam ex duobus contrariis unum eligendi, alterum refutandi, quæ est libertas contrarietatis.

secundo. *Secundo*, quia alludit Siracides ad verba Mosis ad Judæos sui ævi, *Deuter.* xxx, 15 : « Considera quod hodie proposuerim in conspectu tuo vitam et bonum, et e contrario mortem et malum : ut diligas Dominum Deum, et ambules in viis ejus, et custodias mandata illius, etc. et vivas. * Ergo non loquitur Adæ innocenti, sed posteris ejus post lapsum. Hi ergo habent etiamnum liberum suum arbitrium, licet debile et infirmum.

Tertio. *Tertio*, Adam post lapsum mansit liberi arbitrii, utpote per quod poenitentiam egit, et gratiam Dei habitualement (etsi non justitiam originalem) recuperavit, *Sapient.* x, 2. Ergo et posteris ejus habent idem ; præsertim quia Deus Adæ post lapsum statim promisit Christum, cujus gratia omnes homines restaurari et salvari possent, si vellent, *Genes.* in, 15. Sicut ergo Adam fuit liberi arbitrii, sed tamen eo uti non potuit ad opera salutis sine gratia Dei, sic et nos ; et sicut illi gratia a Deo preparata fuit ad hoc, sic est et nobis per merita Christi, cujus polenior et efficacior quam fuerit data Adæ, tum ut infirmitatem hominis post lapsum corroboret, tum ut concupiscenti® fortiter oppugnantem resistere, eamque reprimere valeat, uti docet S. Augustinus *De Corrupti. et Gratia*, cap. xm. Justitia ergo originalis non faciebat Adam liberum, ac consequenter per peccatum adempta non effecit servum : sed faciebat ut homo facilius et efficacius naturali sua libertate ad bonum naturale, supernaturaliter vero ad supernaturale uteretur. Sed huic defectui jam succurrit vis et efficacia grati® Christi, uti pulchre docet hic Rabanas. Hoc enim pertinet ad suavem Dei erga hominem providentiam. Quare sicut cum posuit eum « in manu consilii sui, » hoc est, cum fecit eum potentem ad libere operandum, sive, cum dedit ei potestatem Uberi arbi-

trii, simul tacite promisit ei suum cum ea in operando concursus (nam sine eo impotens esset ad operandum) : sic pariter tacite promisit eidem auxilium necessarium ad bene operandum; nam sine eo bene operari non posset, ideoque ad hoc non esset liber, imo nec potens.

Quarto, ita explicat S. Augustinus *De Gratia et Q^uæst. Lib. arbit.* cap. n. Nam citato toto hoc Ecclesiastici loco subdit : « Ecce apertissime videmus expressum liberum human® voluntatis arbitrium. Quid illud, quod tam nullis locis omnia mandata sua custodiri et fieri jubet Deus? Quomodo jubet, si non est liberum arbitrium? » Et S. Athanasius, vel potius Anastasios Nicænus, qui floruit anno Domini 880, *Quæst. in S. Script.* Quæst. 16; * Est enim, inquit, in nostra potestate et libero nostro arbitrio salus nostra et interitus, sicut scriptum est : Deus ab initio fecit hominem, et dimisit eum in manu consilii sui. » Idem ex hoc loco docet Damascenus, lib. I *Parallel.* cap. ix, ac S. Basilius, cujus verba mox recitabo.

Denique Deus hominem creavit ad imaginem et similitudinem suam, ita ut, quamdiu homo est homo et creatura humana, gerat in se hanc Dei creatoris sui imaginem. Hanc autem in libertate arbitrii collocat S. Ambrosius, Rabanas et alii. Vide dicta Genes, n, 7. Audi Tertullianum, lib. II *Contra Marc.* cap. v : e Homo, ait, in ea substan-

II T>

Dei spondentis, et arbitrii sui Libertate et potentia signatus est. Hunc statum ejus confirmavit etiam ipsa lex, tunc a Deo posita. Non enim poneretur lex ei qui non haberet obsequium debitum legi in sua potestate ; nec rursus comminatio mortis transgressionem ascriberetur, si non et contemptus legis in arbitrii libertatem homini deputaretur. Sic et in posteris legibus Creatoris invenias proponentis ante hominem bonum et malum, vitam et mortem; sed nec alias totum ordinem disciplina per precepto dispositionem, advocate Deo et minante exhortatione, nisi et ad obsequium et ad contemptum libero et voluntario homine. * Idem, *Exhortat. ad corinthios*, cap. n : a Sed quomodo vetat quædam, quibus etiam supplicium æternum comminatur? utique etiam quæ velat, non vult, a quibus et offenditur : sicut et quæ vult precipita et accipit, et æternitatis mercede dispungit. Itaque cum utrumque ex preceptis ejus didicerimus, quid velit et quid nolit, et jam nobis est voluntas eligendi alterum, sicut scriptum est : Ecce posui ante te bonum et malum : gustasti enim de arbore agnitionis. Et ideo non debemus quod nostro expositum est arbitrio, in Dei referre voluntatem, quos vult ipse et velle, qui malum non vult. Ita nostra est voluntas, cum malum volumus adversus Dei voluntatem qui bonum vult. Porro si quæris, unde veniat ista voluntas, qua quid volumus adversus Dei voluntatem? Dicam : Ex nobis ipsis. »

13. AIEUCIT MANDATA ET I'HECKPTA SIA. — Hæc Venu 15.

verba jam desunt in Græco et Syro : olim laman fuisse colligere licet ex S. Augustino in *Speculo*, ubi eadem legit. Sensus est, *q. d.* Deus condidit hominem liberum, et reliquit eum in manu consilii sui; at noti Ita, ut eum a se et sua providentia eximeret, dimitteret, et quasi onagrum liberum al) omni lege, quo liberet abire, abire permetteret; quam summus omnium gubernator, legislator, rex, dominus, iudex et vindex, ei leges suas proposuit, puta naturalem, sive decalogum, Adæ et posteris, cum mente et ratione indidit : positivam vero, puta cœrmonialem et judicialem, per Mosco tradidit. Atque, ne leges lue homini onerosæ et graves acciderent, addidit et obediuntibus præmia, inobedientibus vero pœnas intentavit. Hæc ergo tria hoc ordine instituit Deus : *primo*, homini indidit liberum arbitrium ; *secundo*, addidit præcepta; *tertio*, adjecit præmia.

16. **16. SI** volueris mandata servare, conservarunt TE, ET IN PERPETUUM FIDEM PLACITAM FACERE. — Græca concisa sic habent, *si volueris, conservabis mandata, et fidem facere beneplaciti, q. d.* In tua potestate et arbitrio quod tibi Deus dedit, est, ut serves mandata, itaque facias fidem, id est, præstes fidelitatem beneplaciti, id est, Deo placitam et gratam; *to* enim *fidem facere placiti* penduta *conservabis*, et explicat *mandata, q. d.* Conservando mandata, conservabis facere, id est, perges præstare fidem Deo placitam et debitam. Hinc S. Augustinus *De Gratia et Lib. arbit.* cap. n, legit : « Si volueris, conservabis mandata, et fidem bonam placiti. » Idem tamen in *Speculo* prorsus legit ul noster Interpres. Sic et Syrus, *si voles, inquit, custodies præcepta (jus, et si credideris in eam, etiam tu vives.*

Nostra versio plenior et nervosior, ideoque germanior est. Quare videtur habuisse Interpres noster plenius exemplar Græcum : aut certe vim vocis Græcæ profundius penetravit, et plenius expressit perelegantem paronomasiam elegans et doctus Interpres. Græca enim ab verbum habent, *ix/ Obr.í Mnpfauí* st *volucris, conservabis mandata*, scilicet, ita ut ipsa pariter conserventur. Vis enim et in præposicione id est *cum* ; simul enim conservare, est simul cum alio servare : ut servans alium vicissim servetur ab eo, *q. d.* Si conserves mandata, ipsa vicissim conservabunt te : conservatio enim est mutua servatio, et conservator tam conservatoris, quam conservati est conservator. Hæc enim sunt correlativa. Vide hic quam mandata eorumque custodia sint boni, non sed animai custodes, adversus hostes etiam intimos; sicut et regem custodiunt magis misericordia et veritas, quam milites et satellites, «et roboratur clementia thronus ejus,» Prov. xx, 28. Quocirca Tigurina vertit, *si volueris, mandata servabis, ipsaque (e vicissim conservabunt, tum in vita præsentis et æternæ, lum in Dei gratia et gloria, idque pruno, quia*

Deus conservat conservantem sua mandata. *Secundo*, quia ipsum exercitium mandatorum augeret virtutes in anima, quæ auctæ dant homini vires ad resistendum tentationi et dæmoni. *Tedio*, quia conservatio mandatorum minuit cupiditatem, quæ venenum est charitatis : crescente enim virtute, necesse est ut vitium ei oppositum decrescat

Nota : Tò *el in perpetuum fidem placitam facere*, id est, et in perpetuum fidelitatem Deo placitam præstare, pendet a verbis præcedentibus. Depet ergo etiam, *q. d.* Si volueris perpetuo servare fidem Deo placitam (servando ejus mandata), hæc fides sive fidelitas tua vicissim perpetuo conservabit te: proliciet enim similem, imo majorem Dei fidelitatem erga te, *q. d.* Si tu Deo fidelitatem serves, Deus vicissim tibi fidelitatem servabit ; si tu Deo sis fidelis, Deus tibi pariter fidelis, imo fidelior, et fidelissimus erit. Est enim quasi quoddam pactum inter Deum et hominem, quo alter alteri fidelem se fore spondet, nimirum homo spondet se obediturum Deo, ejusque mandata servaturum : Deus vicissim spondet se hoc in sua gratia, protectione et gloria remuneraturum. Explicat enim quid sit mandata servare, nimirum, quod hoc sit fidem placitam facere. Quare verba *si volueris et conservabunt*, quæ mandatis adaptavit, eadem fidei placitæ adaptando relinquit : ne enim ea iterare cogatur, brevitatibus et concinnitatis studio etiam subicit. Unde Complutenses aliaque vetera Biblia legunt, *et fidem placitam servare*. Hinc et Tigurina vertit, *si volueris, servabis mandata, ipsaque te vicissim conservabunt, et fidem præstabis obsequiosam*. Adde, posse hic esse hysteron proteron, ac per illud præponenda esse hæc verba hoc modo : « Si volueris mandata servare, et fidem placitam facere, conservabunt te, » scilicet, hæc duo, mandata et fides, quæ reipsa sunt unum et idem. Sic enim subinde post absolutam sententiam, menti aliquid addendum vel interjiciendum occurrit, quod verbo uno aliter addimus, reliqua auditori supplenda et ordinanda relinquentes ex sententia jam dicta, ne eam lotam illico iteraro cogamur. Id ita esse patet ex Græco; in Græco enim plana est sententia jundens a conservatiis, uti paulo ante dixi ; ac non minus plane quidam aliter dispungentes, ex Græco sic vertunt, *si voles, conservabis mandata, et fidem iwfam* id est, *ut facias quæ vult*, puta beneplacita Dei : hæc enim sunt ejus κόοοξία, quæ vicissim Dei in nos κόοοxtav, id est, benevolentiam, gratiam, favorem et amorem proliciunt et provocant : magnes enim amoris est amor. Hoc est quod ait Christus, qui est Patris sapientia : « Si quis diligit me, servum meum servabit, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus, » *Joan. xv*, 23. Deus enim mansionem et hospitium, hospitemque suum lutatur et conservat. Quis enim eum lacessere audeat, qui Dei vallatur præsidio ? Inde

Ecole. vm, l>, diciht : « Qui custodit præceptum, non experietur quidquam mali. » Et Christus *Joan.* vm, nt : a S̃ quis sermonem meum servaverit, mortem non videbit in internum, n

Li tum Porro, liberum arbitrium non excludit gratiam trioni Dei, uti voluit Pelagius, sicut causa secunda non non ex- excludit concursum causæ primæ : illa enim huic ik/g'i. snbordinalur, ab coque essentialiter pendet. Nihil ti*®. enim potest (imo esso nequit) concursus causæ secundiu sino concursu causæ primæ. Idipsuin ex versione Græca colligit S. Augustinus lib. *De Gratia et Lib. arbitr.* cap. xv : a Ad hoc enim valet, inquit, quod scriptum est : Si volueris, conservabis mandata; ut homo qui voluerit et non potuerit, nondum se plene velle cognoscat, et oret ut habeat tantam voluntatem, quanta sufficit ad implenda mandata. Sic quippe adjuvatur, ut faciat quod jubetur : tunc enim utile csl velle, cum possumus; et tunc utile est posse, cum volumus : nam quid prodest si quod non possumus, volumus; aut, si quod possumus, nolumus? » Subdit deinde argumentum Pelagianorum, illudquo similibus S. Scriptura? phrasibus diluit, dicens : « Magnum aliquid Pelagiani se sciro putant, quando dicunt : Non juberet Deus quod sciret non posse ab homine heri. Quis hoc nesciat? Sed ideo jubet aliqua quæ non possumus, ut noverimus quid ab illo petere debeamus. Ipsa est enim fides quæ orando impetrat. Denique ipso qui dixit : Si volueris, conservabis mandata; in eodem libro (Ecclesiastico) aliquanto post dicit cap. XXII : Quis dabit in ore meo custodiam, el super labia mea signaculum astutum, ne forte cadam abeo, et lingua mea perdat me? Jam certe mandata acceperat : Cohibe linguam tuam a malo, et labia tua ne loquantur dolum, *Psal.* xxxiii. Cum ergo verum sit quod dixit : Si volueris, conservabis mandata; quare quierit in oro suo dari custodiam, similis ei qui dicit in psalmo : Pone, Domine, custodiam ori in eo? p *Psal.* ext.

Symbolice, Hugo, Dionysius et Palacius : Fidem, inquiunt, placitam servare est, cam servare corde et opere, quia fides sine operibus mortua est, *Jacob*, u. Igitur fides placita, est fidos operans per dilectionem ejusque opera. Undo Radulphus in *Levit.* xxvj, 3, mystice explicans illud, *Si in præceptis meis ambulaveritis*, etc., *apprehendet messium tritura vindemiam, et vindemia occupabit messem* : « Omnis bona actio, inquit, tam messis est, quam semen, quia jucunditas quam de transactis laboribus mens nostra concipit, novorum germinat concupiscentiam, ut multiplicato semine actionis, multiplicetur et messis retributionis, p

17. Apposuit tiiii igxem f.t aquam : ad quod volueris, pohiuge MAXUM tuam. — Tigurina, *ignem et aquam tibi proposuit, ad utrumvis manum tuam exporrigere*; Syrus, *relicta sunt coram te ignis et arpia t ad quod volueris extende manum tuam*. Per aquam

et ignem quæ sunt elementa opposita, proverbialiter accipe quælibet contraria, et præserlim ca quæ sequuntur versu proximo, scilicet bonum et malum, vitam et mortem. Inde Syrus idipsum significat per causale *enim*, dum subdit, *data est enim hominibus vita et mors*. Hinc *secundo*, per aquam quæ refrigerat, accipe refrigerium gloriæ; per ignem, pœnam et flammam gehennæ, g. d. Deus proposuit tibi bonum, ejusque pramium, scilicet gloriam æternam ; proposuit et malum, ejusque pœnam, scihcet ignem æternum, q. d. Proposuit tibi gloriam et damnationem, cœlum et gehennam, felicitatem et miseriam, vitam et mortem : elige utrumlibet quod vis. Ita Rabanas : a In igne, ait, tribulatio, in aqua refrigerium exprimitur. Apposita ergo sunt coram nobis tribulatio el prosperitas; si voluerimus opere exercere mandala Dei, habebimus consolationem vite æternæ; si autem contemptores fuerimus mandatorum ejus, sequetur nos in furore pœna gehennæ. » Sic et Lyranus, Jansenius, Palacius et alii. Per ignem enim apte significatur ignis gehennæ, per aquam cœlum, quia cœli ex aquis facti sunt; unde et aquæ sunt supra cœlos, uti dixi *Genes.* i, vers. 1 et 6. Igitur Deus hominis arbitrium suspendit quasi in æthere, inter duo extrema elementa : aquam, in symbolum refrigerii æternæ vite; ignem, in expressionem tormentorum apud inferos.

Quocirca Nazianzenus, orat. *De Amore pauperum*, docet hominem constare partim terra ima, partim cœlo, puta partim concupiscentia, parimi ratione el mente, quæ viam justitiæ in cœlum ostendat; idquo facium asserit divino consilio, ul homo sciret se o coelesti simul el tartarea quasi conflatum materia, ut quo velit propendeat libere. Iñ intelligamus, inquit, nos maximos simul et objectissimos esse, terrenos et cœlestes, temporaneos el immortales, lucis ac ignis tenebrosi haeredes, prout ad alterutrum nos propendere contigerit.

Ex dictis patet liberum arbitrium esse inMar libra?, cujus libripens est homo, bilances sunt ignis et aqua, bonum et malum, præmium et supplicium, ac in utrumlibet propensio, vel utriuslibet electio. Unde Tertullianus, lib. II *Contra Manion*, cap. vi, agens de homine libertate prædico : « Quasi libripens, ait, emancipati a Deo boni libertas el potestas arbitrii. » Ac deinde invehitur in eos, qui, cum libero arbitrio domi* nentur cæteris mundi rebus, ipsum tamen faciunt servum concupiscentia? et peccati. « Alias, inquit, quale erat, ut totius mundi bona possidens homo, non in primis animi sui possessione regnaret, aliorum dominus, sui famulus? »

Minus apposite et genuine aliqui, per ignem et aquam accipiunt res quaslibet hujus mundi, quarum usum Deus homini concessit, q. d. Deus omnium rerum homini usum concessit, ut iis pro sua libertate utatur: si bene, ad vitam; si

male, ad mortem. El alii, qui censent hic alludi ad ritum Romanorum, quo sponsa marito se despondens (angebatur ignem et aquam. : « Quia, inquit Plufarchus, in *Quæst Hom.* Quæst. V, ignis lustrat, aqua purgat; debet autem quæ nubet, puritatem ac castimoniam conservare,» *q. d.* Simili modo Deus cuique apposuit ignem et aquam, ut per tribulationes purgemur et lustremur, illaque sponso Christo animas quasi sponsas, puras et integras sistamus. Hæc, inquam, minus genuina sunt; nam ex sequentibus patet opponi aquam et ignem, quasi bonum et malum, vitam et mortem, ut hominis sit unum sua libertate amplecti, alterum ei oppositum refutare; sapientis vero eligere id quod bonum est.

Ver. 18. {g, ANTE ||OM|xem vita et mors, bonum et malum : quod) placuerit ei, dabitur illi. — Syrus, *data est enim hominibus vita et mors, ut eligant vitam, et derelinquant mortem.* Alludit ad *Deuteronom.* cap. xxx, 15 : *Considera quod hodie proposuerim in conspectu tuo vitam et bonum, et e contrario mortem et malum.* In liberam prædam, ait S. Chrysostomus ; quasi enim liberum quoddam voluit esse aucupium mortis ac vitæ, ut in alto velut suspensa animabus fidelium exponerentur ad prædam. » Et vers. 19 : « Testes invoco bodic cadum et terram, quod proposuerim vobis vitam et mortem, benedictionem et maledictionem. Elige ergo vitam, ut et tu vivas, et semen tuum : et diligas Dominum Deum tuum, atque obedias voci ejus, et illi adhæreas. Ipse est enim vita tua, et longitudo dierum tuorum. »

Vide S. Basilium, homil. in *Psal.* lxi, ad illud : « Verumtamen vani filii hominum, mendaces in stateris, » ubi docet hanc stateram esse liberi arbitrii, rationis et consilii homini a Deo inditam; mendaces vero esse qui corruptam habent rationem, iudicium et consilium. Sed audi ipsmet : « Quid igitur est quod dicit ? Quoniam cui libet nostrum intus statera quaedam est a conditore omnium apparatus, per quam rerum naturam possis probe discernere. Posui, inquit, ante faciem tuam vitam et mortem, bonum et malum, duas inter se contrarias naturas : has tu apud tuum tribunal et iudicium examina, ac diligenter expende quid utilius tibi sit : an momentaneam parumque duraturam eligere voluptatem, per quam mortem apprehendas æternam; an in virtutis exercitatione afflictionem malle, qua perpetuas consequaris delicias? Mendaces ergo homines corrupta habentes animæ iudicia. Quos et Propheta miseros prædicat, dicens: Væ dicentibus tenebras lucem, et lucem tenebras; amarum dulce, et dulce amarum. Mihi, inquis, præsentia dentur, quis novit futura? Male libram expendis, mala pro bonis eligens, vana veris antepone, momentanea perpetuis poliora ducens, transitoriam denique voluptatem pro lætitia nunquam

præcipuo quidem seipsos, deinde vero proximos. Nam, cum in propriis factis male sibi consulant, malo sunt etiam proximis exemplo. Nec enim dic illo iudicii libi licuerit dicere : Quia nescivi quid esset bonum. Tibi namque proprie datur libra, quæ sufficiens discrimen boni ac mali demonstrat. Corporea namque pondera in libræ iis lancibus probamus : quæ vero ad instituendam vitam eligenda veniunt, per liberum arbitrium discernimus, quod et stateram nominavit, quod momentum æqualo ad utramlibet possit capere.»

Clemens Alexandrinus, lib. V *Stromal*, cap. v, citans hunc locum Siracidis nomine Salomonis, sic citat : a Ecce do ante faciem tuam vitam et mortem, diligere Dominum Deum, et ambulare in viis ejus, et audire vocem ejus, et credere vitæ. » Sed commiscet verba Ecclesiastici cum verbis Mosis jam citatis ex *Deuteron.*, ut patet utraque conferenti ; quin et verba Mosis concidit, et in pauca contrahit. Similiter hunc locum explicat Origenes Clementis discipulus, lib. I in *Epist. ad Romanos*. Et Gaudentius Brixianus Episcopus, tract. 13 De *Natali Domini* : « Vult, inquit, Dominus vere justus iudex, ut meriti proprii sibi sit causa unusquisque : vult et iustum pro sola iustitia pati; vult et iniquum, si in malitia perduraverit, reum mortis pro arbitrio iudicari. Figuravit enim Deus, etc., hominem, ut Scriptura testatur, ad imaginem similitudinis suæ fecit illum, et dimisit eum in manu consilii sui, posuit ante eum ignem et aquam, dicens : Ad quodeumque volucris, extende manum tuam. Posuit, inquit, ante homines Deus aquam et ignem, id est refrigerium et pœnam, remissionem et supplicium, vitam et mortem. Quis, oro, non refugiat supplicium, pœnam et mortem, et eligat refrigerium, remissionem ac vitam ? »

Mystice, Origenes per vitam accipit Christum, per mortem diabolum : sic enim ait, lib. I in *Epist. ad Romanos* : « Ecce posui ante faciem tuam vitam et mortem, ignem et aquam : vita ergo Christus est, et mors novissimus inimicus, qui est diabolus; quod si agnoscens anima Deum, Christum vitam suam amplexata non fuerit, derelinquetur sine dubio, et deseretur ab eis qui eam favore suo, ut spiritui jungeretur, amabant. »

Moraliter, vide hic quanta hominis dos et dignitas sit liberum arbitrium, quo dotatus est a Deo, quia per hoc primo, similis est Deo et Angelis; secundo, eminet cæteris creaturis; tertio, est dominus sui ipsius suarumque actionum; quarto, capax est virtutis; quinto, capax est meriti; sexto, meretur vitam et gloriam æternam. Unde S. Bernardus, tractatu *De Diligendo Deo*, post initium : « Dignitatem, ait, in homine liberum arbitrium dico, in quo ei nimirum datum est, cæteris non solum præeminere, sed et præsidere animantibus. » idem, serm. 81 in *Cantic.* « Arbitrii libertas, ait, est plane divinum quod-

dani præfulgens in anima, tanquam gemma in auro. Ex hac nempe inest illi inter bonum et malum, nec non inter vitam et mortem, sed nihilominus inter lucem et tenebras, et cognitio iudicii, et optio eligendi. » Quocirca summe conandum est homini, ut hac libertate arbitrii bene utatur ad bonum, ad quod ei a Deo data est, ut scilicet bona operando mercatur felicitatem æternam. Porro, ut id faciat, astringat illud Deo, eique illud offerat et consecret per propositum efficax crebroque iteratum, Deo in omnibus obsequendi; assidue postulans ab eo ut ipse illud quasi suum possideat, gratiaque sua regat et dirigat ad omne bonum, adeoque ad portum salutis æternæ. Si enim possideatur a concupiscentia, peccato et diabolo, agatur ad omne malum, indeque in gehennam. Unde S. Augustinus *Enchir.* cap. xxx: «Libero arbitrio, inquit, malo utens homo, et se perdidit et ipsum. » Et mox: « Cum libero peccaretur arbitrio, victore arbitrio amissum est liberum arbitrium, » non quoad libertatem proprie dictam, quæ adversatur coactioni, sed quoad libertatem a peccato et pœna. Unde subdit S. Augustinus: a quo enim quis devictus est, huic et servus addictus est. Qualis, quæso, potest servi addicti esse libertas, nisi quando cum peccare delectat? liberaliter enim servit, qui sui domini voluntatem libenter facit. Ac per hoc ad peccandum liber est, qui peccati servus est; » et cap. XXV: « Mortis supplicium Dominus homini comminatus fuerat, si peccaret; sic cum munerans libero arbitrio, ul tamen regeret imperio, terreret exitio. »

Vcr».19. 19. QUONIAM MULTA SAPIENTIA DEI, ET FORTIS IN

POTENTIA, VIDENS OMNES SINE INTERMISSIONE, — *q. d.* Deus constituit hominem in manu consilii sui ex multa sapientia, ut scilicet homo libere operando eligeret bonum vel malum, itaque mereretur premium vel poenam, ut in iis irrogandis, puta in hominum glorificatione vel damnatione, ostenderet fortissimam suam potentiam. Et ne quis iñitet se in tanto hominum numero posse latere, fallere vel evadere, addit: « Et videns omnes sine intermissione, » *q. d.* Dei oculus singulos, et singula etiam occultissima, inspicit, ut iudicet et premici, vel puniat. Græca habent, *quoniam multa sapientia Domini est, et potentia pollet, et omnia videt.* Nervose Syrus, *quia fortis est sapientia Dei, et valens viribus giganteis ipse* (unde Syri Deum vocant *gigantem saeculorum*, quia omnia reclusa sua æternitate, immensitate et potentia ambit et complectitur), *et omnia oculi ejus vident.*

Palacius hæc refert ad vers. 11; nam censet ea dici contra Theologastros, qui argute cavillantur impios male agere, eo quod desit eis gratia efficax ad bene agendum; sive ideo impios eligere mala, quia Deus efficaciter non dedit eis bona. Contra hos, inquit, Siracides adjecit: a Multa sapientia Dei, et foris in potentia, » *q. d.* Adeo sapiens est Deus, ul non nisi quibus voluit,

gratiam dederit, et nihilominus iis quibus dare non voluit, omnem conquerendi occasionem amputarit. Nec enim eos in ignem conjiciet, quia eis gratiam non dedit; sed quia illi habentes bona coram se et Ja ad mala extenderunt manum suam. Multa est igitur Dei sapientia, quæ improbis querelæ occasiones rescidit; fortis est divina potentia, quæ non nisi quæ voluit fecit. Rodai igitur reprobis ossa hæc. Non damnabitur in igne perpetuo, propter negatam sibi gratiam, sed propter culpam admissam a se. Caveat ille, ut potest, malum, et cavebit etiam ignem. Id altissime dixit Auctor illis verbis: « Quod placuerit ei, dabitur illi. » Ne igitur impie credas aliud tibi dari, quam quod tu tibi delegisti. Hæc Palacius.

Præclare Boetius, lib. V, *prosa* G: < Omne futurum, inquit, divinus procurrit intellectus, et ad præsentiam propriæ cognitionis retorquet et revocat; nec alternat, nunc hoc, nunc illud pernoscenti vices, sed uno ictu omnes mutationes manens prævenit. » Quibus adde, Deum impiis preparare et dare (præsertim si humiliter eam postulent) gratiam sufficientem, cum qua possint, si velint, peccata vitare, et bona capessere. Ideo enim dicitur sufficiens: quare si cooperari velint, facient eam efficacem; efficax enim dicitur, quæ habet effectum. Etsi enim in nostra potestate non sit, ut Deus det nobis gratiam illam quam provide! fore congruam et efficacem, non aliam quam providet fore inefficacem; tamen Deus sponte et ex sua liberalitate omnibus dat gratiam, cui si impii cooperari velint, reddent eam efficacem, æque ac faciunt pii; sed quia ipsi eidem libere cooperari nolunt, idque providit Deus, ideo dicitur eis dedisse gratiam sufficientem quidem, et quam providebat fore inefficacem et incongruam, eo quod ipsi sua desidia vel malitia eam cassam et inefficacem reddant, cum Deus velit et omnino desideret ut ipsi illi cooperentur, eamque fructuosam et efficacem efficiant. Nec enim Deus studio, et ex proposito quærit aut seligit gratias inefficaces quas det impiis; sed ex parte et intentione Dei omnis gratia est efficax in actu primo, hoc est, vim et efficaciam habet, ut opus efficiat, si voluntas ei cooperari velit, idque intendit et vult Deus; nam ideo datura Deo, quod scilicet ipso sincere et ex animo intendat et cupiat ut voluntas illi cooperetur, itaque per eam opus perficiat. Hoc enim fine duntaxat eam dat; nec enim alius fingi potest, uti passim docent Theologi.

20. Oculi Domini ad timentes eum, et ipse agnoscit omnem operam hominis. — Confirmat et exaggerat id quod dixit: a Et videns omnes. » Ut enim animet pios ad eligendum et faciendum bona, quæ mundani in hac vita negligunt, imo parvipendunt et spernunt, dicit Dei oculos jugiter contemplari timentes eum, et ipsum agnoscere, imo inspicere omnem operam; Grece <•/•*, id est *omne opus*, sive omnem operationem

hominis, tam externam quam internam. Unde Syrus vertit, et *novit omnes cogitationes hominum*, ut scilicet eas judicet et premici premio presenti et æterno, aut puniat poma presenti vel retenia; Tigurina, *oculis suis reverenter ipsum aspicit, et omne opus hominis cognoscit*. Juxta illud *Job xxxi, 4*: a Nonne ipso (Deus) considerat vias meas, et omnes gressus meos dinumerat? » Inter alia autem premia timentium Deum est hoc, quod ipso peculiariter eos protegat, dirigat et preces eorum exaudiat, juxta illud *Psalms, xxxii, 18*: « Oculi Domini super metuentes cum, et in eis qui sperant super misericordia ejus. » Et *Psalms, cxliv, 19*: « Voluntatem timentium se faciet, et deprecationem eorum exaudiet, et salvos faciet eos. » Ex adverso de impiis Deum non timentibus dicitur *Proverb. xxviii, 9*: « Qui declinat aures suas ne audiat legem, » quia scilicet Dei non timet, oratio ejus erit execrabilis.

Omii Nota : Tò oculi Domini ad timentes eum, primo, Squi* s,8n'ícat Deum acutissimo mentis oculo omnes justorum actiones, intentiones, vola et desideria inspicere; secundo, iis oblectari et pasci; tertio, cos singulariter amare, curare, protegere et do omni bono providere. « Oculi enim, ait Aristoteles, lib. I *Histor. Animal*, cap. x et xi, in cerebrum finiunt; » in cerebro autem est prudentia et providentia. Et cap. xvi : « Meatus, ait, ab oculis terni ad cerebrum pertinent, ita ut maximi et mediocres ad cerebellum tendant, minimi ipsum cerebrum adeant. » Hinc addit Aristoteles, cap. x, in oculis exstare mentis animique indicia : « Nolum, inquit, morum laudabilium habent, qui mediocriter connivent. Reliquorum alteri impudenti®, alteri inconstanti® indices sunl. » Ita Deus timentes se habet in oculis, hoc est, in cerebro mentis, in cura et amore, in cosque blande et benevolo intuendo connivct, optimeque affectum seso demonstrat. Quarto, timentes se a non timentibus secernere, dando eis gratiam et gloriam. Unde Tertullianus, lib. II *Contra Marcionem*, cap. IV : « Et dixit, inquit, Deus : Fiat, et factum est, et vidit Deus quia bonum (Genes, i) : non quasi nesciens bonum, nisi videret; sed quia bonum ideo videns, honorans et consignans, et dispungens bonitatem operum dignatione conspectus. » Quinto, Deum timentes se babero in summo pretio, ulpoto quos pre toto mundo habeat in oculis, qui, ut ait Plinius, lib. XI, cap. xxvii : « Sunt pars corporis pretiosissima, et qui lucis usu vitam distinguunt a morte. » Undo ait : « Qui tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei, » *Zachar. n, 8*. Vide ibi dicta, quia scilicet timentes Deum, Dei legem vicissim, quasi pupillam oculi sui custodiunt, ut dicitur *Proverb. vu, 2*.

Vora. si. 21. Nemim mandavit impie agehe, et nemini dedit spatium peccandi. — Docuit vers. 11, Deum non esse causam peccati physicam, hic docet nec esse moralem : talis enim est imperium, jussio, consensus, q, d. Deus sicut non facit peccatum, sic

nec illud imperat, aut in illud consentit Syri», non precepit hominibus ut peccent, et non dixit filiis camis ut sotes fiant (alius codex habet, ut inuinue agant), et non miseretur facientibus mendacium.

Pro spatium Grece est *ἔω*, quod primo, Complutenses, Tigurina et alii vertunt, *licentium*, libertatem, indulgentiam : *Neque illi*, inquit, d«dd *licentiam peccandi* ; permittit quidem Deus homines peccare, id est non impedit, quia eos creavit liberos, ut libere eligerent quod vellent ; sed nulli dedit vel dat facultatem aut licentiam peccandi, ita ut licite quis peccet. Sic enim peccatum non esset peccatum, sed res licita, ulpole quare fit ex concessione et licentia Dei, quod implicat; imo vero Deus, cum permittit peccata, minatur peccatoribus gehennam, ut ostendat quam illa exsecretur.

Secundo, significat impunitatem, q, d. Deus nulli peccato vel peccatori dedit dabitque impunitatem, neminem peccantem impune abire sinet; sed quemlibet pro demeritis puniet. Ita Rabanus. Fuerunt enim et etiamnum sunl nonnulli Christiani, qui (ut dixi cap. m, in fine) putant impune sibi licere rapere aliena, et facere quidquid libet, modo dent eleemosynam, vel colant B. irginem. Quem errorem refert et refellit ex hoc loco S. Augustinus *Enchiridii* cap. lxx : « Sane cavendum est, inquit, ne quisquam existimet infanda illa crimina, qualia qui agunt regnum Dei non possidebunt, quotidie perpetranda, et eleemosynis quotidie redimenda. In melius quippe est vita mutanda, et per eleemosynas de peccatis praeteritis est propitiandus Deus, non ad hoc emendus quodammodo, ut ea semper liceat impune committere. Nemini enim dedit laxamentum peccandi, quamvis miserando deleat jam facta peccata, si non satisfactio congrua negligati^ ». »

Tertio, *ἔω* Jic verti potest *spatium, dilatio*. Multi enim putant licere sibi uti flore juventutis ad omnem cupiditatem, *Sapient, n, 6*, proponentes se acturos poenitentiam in senectute. Mulli principes putant quidlibet sibi licere, dummodo in hora mortis resipiscant. Mulli putant in Bacchanalibus licere insanire, vacare veneri et ventri, et facere quod lubet, dummodo in Quadragesima perniteant. Unde in Ephemeridibus nonnullis illi dies antecinerales vocantur dies stultorum vel insanorum. Sed errant ; Deus enim nulli, vel horam, vel momentum concessit ad peccatum ; sed quodlibet peccatum requo peccatum est, et reque displicet Deo in juventute atque in senectute, in principatu atipie in privata vita, in bacchanalibus atque in Quadragesima. Hoc est quod ait Job, cap. xxiY, 23 ; « Dedit illi Deus locum poenitentire, et ille abutitur eo in superbiam. » Eodem redit hic sensus cum priori ; qui emm dat spatium peccandi, dat et licentiam peccandi, saltern pro illo spatio et tempore.

Porro quomodo Deus preceperit Semeiut ma-

Icdiceret David II *Keg.* xvi, 10 ; ipiomodo Assyrios tyrannos vocaverit suam virgam, qua castigavit Hebraeos *Isaia*: x, B, ibidem explicui. Nimirum mala impiorum voluntas dicitur virga Dei, non quasi cans® officientis, quod eam fecerit; sed quasi jam facta, et ab homine posita utentis ad castigationem aliorum. Hic autem usus, et hæc ordinatio in Scriptura vocatur praeceptum ; omnis enim Dei dispositio, ordinatio, directio, gubernatio sive positiva, sive permissiva, vocatur præcophun. Sic Deus dicitur præcepisse corns ut pasceren Eliam, III *Ileo-* xvn, 4 : præcepis.«e, id est, ordinasse et disposuisse ; alioqui enim corvi, cum sint irrationales, praecepti et mandati proprie dicti sunt incapaces. Et *Matth.* xix, vers. 7, dicitur: « Moses mandavit dare libellum repudii. » *Mandavit*, id est, ordinavit et permisit, uti explicatur vers. 8. Sic ergo Deus praecepit, id est, ex proposito permisit, Seinei maledicere Davidi, ordinando hanc ejus maledicentiam in poenam homicidii Davidis ; unde pro *præcepit*, Hebraea, Chaldæa et Septuaginta vertunt *dixit*. Dices : S. Augustinus *De Gratia et Libero arbitr.* cap. xx, ait : « Deus Semei voluntatem proprio vitio inulam, in hoc peccatum suo justo et occulto judicio inclinavit. » Respondeo, *inclinavit*, id est, inclinatam ad maledicendoli impedivit ne in alium maledicta jaceret, ac dimisit ut ea jaceret in Davidem ; sicut qui leonem quem ligatum manu tenet, objectis variis canibus, cohibet ne in alios feratur, ac dimittit et permittit cum ferri in canem sui Inimici. Unde subdii S. Augustinus : Dixit Deus Sonici ut malediceret David, id est, cor ejus malum misit vel dimisit. Tantum enim vult S. Augustinus, corda hominiun etiam impiorum esso in manu Dei, ut alio ferri nequeant quam quo ipse voluerit permittere et ordinare ad hos iUosve puniendos.

Vet».22. 22. Nox ENIM CONCUPISCIT BULTITUniNFM filiorum rxidei iu»i et inutilium, — quales sunt peccatores et impii. Dat causam cur Deus non mandet, nec det licentiam peccandi, quia scilicet non concupiscit, imo odit et exsecratur impietatem et impios. Est miosis : minus enim dicitur, et plus significatur ; non concupiscit, id est, odii et abominatur. Græco est isi&ign, quod Noster accipit ut tertiam personam Indicativi, ideoque vertit, concupiscit. Jam vero Complutenses, Tigurina, Syrus et alii accipiunt ut secundam personam Imperativi, vertuntque, *ne concupisce multitudinem filiorum inutilium*. Unde hteo jungunt cum sequentibus : «No jucunderis in filiis impiis ; » atquo hinc inchoant cap. xix. «Apud homines, inquit

Philo, lib. *De Migratione*, injustos multitudo pluris quum unus justus æstimatur ; apud Deum vero bonitas rara praefertur iniquis innumeris, » De quo plura cap. sequenti, vers. I et 3.

Porro ratio, et quasi causa a priori, cur Deus Ratio* non possit mandare alicui ut impie agat, nec ei pñort*

dare spatium peccandi, neminem quoque implanare, est infinita ejus sanctitas, bonitas, sapientia et potentia. Qua ratione enim Deus, qui est summa sanctitas, amet impietatem, imo eam mandet ? qua ratione summa sapientia aliquem implanet, et insipientem stultumqua efficiat ? qua ratione summa bonitas summum faciat malum ? qua ratione summa a potentia infirmitati peccandi, mentiendi, decipiendi subjaceat ? Quare hæc et «ripara, Deo pariter aîiwa et sont, utpote a deitate Deique natura plane aliena. Impotentia enim impossibilium, summæ ac divin® potentini est argumentum. Docet hoc pulchre et acute Theodoretus, lib. HI *Contra Hæresej* : « Horum quidpiani non posse, inquit, infinito potentiae signum est, non imbecillitatis indicium ; posse vero, utique impotentis, non polenti®. Quomodo hoc dico ? Quoniam unumquodque eorum Dei firmitatem immutabilitatemquq deprædicat. Bonum enim malum fieri non posse, supereminentiam denotat bonitatis ; et justum nunquam posse fieri injustum, nec veracem mendacem, hoc in veritate atque justitia stabilitatem soliditatemque demonstrat. Similiter lux vera non potest tenebrescere, nec is qui est, non esse ; sufficiens enim habet esse, atque immutabilis pexistit lux. Sic et alia cuncta perlustrans, illud non posse, compones summam potentiam significare. » Probat id ipsum ex S. Paulo : « Ita quoque in Deo talia non posse divinus Apostolus et intellexit, et posuit, nonnunquam quidem dicen? : Impossibile est mentiri Deum ; non infirmum illud impossibile, sed valde potens ostendens. Alibi vero scribens : Negare seipsum non potest. Rursus ergo illud : Non potest, infinito est demonstrativum potentiae. Tametsi enim, inquit, omnes homines ipsum negarent, ipso Deus est, et a propria noo excedit natura : nam incorruptibile habet esse, uti significat illud : Negare seipsum non potest. Redundantium igitur indicat potenti®, illa in deterius commutationis impotentia. Hoc modo multa Deo sunt impossibilia, et quidem tot tantaque, quanta sunt diviti® natur® contraria. Illud ergo : Non est impossibile apud Deum omne verbum, intelligendum est de ils quæ natur® divin® congruunt ; horum enim nihil impossibile est Deo. »

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Prosequitur materiam de odio Dei in peccata et peccatores. Unde parentes monet ut Deum imitentur, ne lententur in filiorum copia vel elegantia, si sint impii. Inde, vers. 7 usque ad 24, resumit Dei vindiciam in impios, ostenditque quam acriter punierit Gigantes per diluvium, Sodomitas per conflagrationem, liobréos murmurantes per mortem in deserto. Denique, vers. 24 usque ad finem capituli, disserit de Dei sapientia in creatione et dispositione universi.

1. Ne jucunderis in filiis impiis, si multiplicentur i nec oblecteris super ipsos, si non est timor Dei in illis. 2. *Non* credas vitæ illorum, et ne respexeris in labores eorum. 3. Melior est enim unus timens Deum, quam mille filii impii. 4. Et utile est mori sine filiis, quam relinquere filios impios. 5. Ab uno sensato inhabitabitur patria, tribus impiorum deseretur. 6. Multa talia vidit oculus meus, et fortiora horum audivit auris mea. 7. In synagoga peccantium exardebit ignis, et in gente incredibili exardescet ira. 8. Non exoraverunt pro peccatis suis antiqui gigantes, qui destructi sunt confidentes suæ virtuti. 9. Et non pepercit peregrinationi Lot, et exsecratus est eos præ superbia verbi illorum. 10. Non misertus est illis, gentem totam perdens, et extollentem se in peccatis suis. 11. Et sicut sexcenta millia peditum, qui congregati sunt in duritia cordis sui : et si unus fuisset cervicatus, mirum, si fuisset immunis. 12. Misericordia enim et ira est cum illo. Potens exoratio, et effundens iram: 13. secundum misericordiam suam, sic correptio illius hominem secundum opera sua judicat. 14. Non effugiet in rapina peccator, et non retardabit sufferentia misericordiam facientis. 15. Omnis misericordia faciet locum unicuique secundum meritum operum suorum, et secundum intellectum peregrinationis ipsius. 16. Non dicas : A Deo abscondar, et ex summo quis mei memorabitur? 17. In populo magno non agnoscar ; quæ est enim anima mea in tam immensa creatura? 18. Ecce coelum, et coeli coelorum, abyssus, et universa terra, et quæ in eis sunt, in conspectu illius commovebuntur. 19. Montes simul, et colles, et fundamenta terræ : cum conspexerit illa Deus, tremore concutientur. 20. Et in omnibus his insensatum est cor : et omne cor intelligitur ab illo : 21. et vias illius quis intelligit, et procellam, quam nec oculus videbit hominis? 22. Nam plurima illius opera sunt in absconditis : sed opera justitiæ ejus quis enuntiabit, aut quis sustinebit? Longe enim est testamentum a quibusdam, et interrogatio omnium in consummatione est. 23. Qui minoratur corde, cogitat inania ; et vir imprudens et errans, cogitat stulta.

Vt a vanitale et stultitia impiorum, inania et caduca hujus mundi bona præ coelestibus ambientium, lectorem et discipulum suum avocet Siracides, doceatque eum sapere, ob oculos ei ponit Dei potentiam, sapientiam, judicium, magnificentiam et misericordiam. Ait ergo :

24. Audi me, fili, et disce disciplinam sensus, et in verbis meis attende in corde tuo, 25. et dicam in æquitate disciplinam, et scrutabor enarrare sapientiam : et in verbis meis attende in corde tuo, et dico in æquitate spiritus virtutes, quas posuit Deus in

Opera sua ab initio, et in veritate enuntio scientiam ejus. 26. In judicio Dei opera ejus ab initio, et ab institutione ipsorum, distinxit partes illorum, et initia eorum in gentibus suis. 27. Ornavit in æternum opera illorum, nec esurierunt, nec laboraverunt, et non destiterunt ab operibus suis. 28. Unusquisque proximum sibi non angustabit usque in æternum. 29. Non sis incredibilis verbo illius. 30. Post hæc Deus in terram respexit, et implevit illam bonis suis. 31. Anima omnis vitalis denuntiavit ante faciem ipsius, et in ipsam iterum reversio illorum.

PRIMA PARS CAPITIS.

Ven. **t** 1. Ne jucunderis in filiis impiis, si multiplicentur : **NEC OBLECTERIS SUPER IPSOS, SI NON EST TIMOR DEI IN** illis.—Solent parentes mundani tatari et gloriari in pulchritudine, robore, ingenio, dexteritate, multitudine filiorum, parum curantes an sint probi, an improbi; imo de improbis, ob eorum audaciam et facinora astuta vel animosa, licet impia vel obscena, gloriantur. Hos redarguit hic Sapiens, docetque de talibus potius dolendum esse et erubescendum, tum quia filius improbus non decus, sed dedecus est parentum; tum quia filios improbos manet confusio et gehenna æterna. De solis ergo piis esse gaudendum; pios autem esse, si in eis sit timor Dei. Unde Tigurina vertit, *ne optes copiam inutilium liberorum, vel, ne læteris de filiis impiis; ne delecteris abundantia eorum, si eis relictio Dei nulla est; Syrus, ne desideres multitudinem filiorum peccantium, et ne læteris in omnibus filiis mendacii; etiam si multiplicati fuerint, ne læteris in eis, quia non sunt in timore Dei.* Qui enim tales general vel alit, generat vel alit eos non Deo, sed diabolo; non virtuti, sed sceleri; non cœlo, sed inferno: facit enim eos folles et fomenta gehennæ. Idem dicas de multitudine impiorum civium in civitate, subditorum in republica, sociorum in congregatione, monasterio, aliove cœtu. Unde Rabanus: «Hæc sententia, ait, contra eos valet qui delectantur in multitudine obsequentium et in turbis discipulorum, nec curant utrum secundum timorem Dei conversentur, an sceleribus diversis implicentur.»

telila Exemplum naturale est in aquila, de qua ita scribit Aristoteles lib. VI *Distor. Anim.* cap. vi: educat. **tt** Aquila ova partant terna, sed pullos binos excludunt, ut ex versu, quem ad Musæum referunt auctorem, constat: Excludit binos, edit terna, educat unum; sed quamvis magna ex parte sic fiat, tamen et tres visi aliquando sunt pulli.» Idem, lib. IX, cap. XXXIV: a Aquila marina, inquit, clarissima oculorum acie est, ac pullos implumes cogit adversos intueri solem, percutit eum qui recuset, et vertit ad solem; tum cujus oculi prius lacrynarint, hunc occidit, reliquum educat.» Sic parens magnificat filium, qui irretortis mentis oculus Solem justitiæ, id est, Christum, intuetur,

eique per omnia servit et obedit; reliquos impios, Deum negligentes, Deoque exosos parvifaciat, ut pole a quibus non nisi tædia, fastidia et probra exspectet. Qua de causa Menander in *Epicteto*: «Aut oportet, inquit, vivere solum ac cœlibem, aut natis jam liberis mori parentem, adeo omnis deinceps vita acerba est.» Unde S. Ambrosius, lib. I *Offic.* xvii: «Est, ait, bonorum adolescentum limorem Dei habere, et deferre parentibus honorem, etc. Erat Isaac Deum timens, ut pole Abraham indoles, honorem deferens patri usque eo, ut adversus paternam voluntatem nec mortem recusaret. Joseph quoque cum somniasset quod sol et luna et stellæ adorarent eum, sedulum tamen obsequium deferebat patri.»

2. Non credas vitæ illorum, et ne respexeris in Ven. **^** labores eorum.—Pro labores Complutenses et Tigurina legunt id est *multitudinem*; unde vertunt, *ne fidas vitæ eorum, nec innitaris* (vel *magnificas*) *multitudinem ipsorum.* Alii legunt **t ó jw**, id est *locum, dignitatem*; ita Romana, *q. d. Ne respexeris* (Græce *pn* id est, ne insistas, non moreris) *gradum dignitatis eorum*, hoc est, ne in eo magnum pondus esse putes, non magni æstimes. S. Augustinus in *Speculo* et Noster legunt id est *laborem.* Sensus ergo est, *q. d. Ne confidas eos, licet vegetos et robustos, diu et feliciter victuros, ut tutum nomen et familiam propagent et illustrent, etiam si labores et opera eorum ingentia conspicias. Deus enim omnia hæc inania et cassa reddet, in fumum resolvet, ac in nihilum abire efficiet.* Unde Syrus, *ne confidas in vita eorum, nec credas bonum finem manere illos.*

Aliter Lyranus, *q. d. Ne fidas filiorum laboribus, quasi ipsi iis te in senio sustentaturi sint, ut propterea non audeas vel omittas eos peccantes corrigere: vana enim est hæc tua spes et fiducia, quia filii improbi, eo quod neglexerint parentes eos castigare, solent parentes despiciere et negligere.* Aliter et Hugo, *q. d. No credas vitæ illorum, confidens quod in senio improbam vitam mutabunt in probam; nam, ut ait Salomon Proverb. vii, vers. 6: a Adolescens juxta viam suam, etiam cum senuerit, non recedet ab ea.* »

3 et 4. Melior est enim unus timens Deum (Com- ver». 3

phitenses & xatof t id est *justus*, et ita legit S. Chrysostomus, hom. 24 et 39 in *Genesim*), *quasi mille* e
 Vers. 4. FUJI IMPII ; FT ITILE (utilius, satius) EST MORI SIME
 FU HS, QUAM REI IXQUEHH FILIOS IMPIOS. — III CII m
 sunt probrum parentis, et odium Dei, quos proinde cum familia perdet et excindet Deus. Melior, id est, utilior parentibus, familia! et roipublicm : alioqui non esset apta comparatio; impii enim cum non sint boni, hinc cum timente Deum quasi cum meliore recte comparari nequeunt. Legit Interpretes *ffthmv*, per *u*, id est *melior*. Sic et Syrus, *melior est unusqui facit voluntatem* (obediens), *quam mille*. Jam legunt *k/xW?* per *o*, id est melius, satius, potius. Unde Tigurina vertit, *pluris enim est justus unus, quam mille tales*; alii, *prerstat enim unus quam mille*; S. Chrysostomus, hom. 39 in *Genes.* legit : « Melior est unus faciens voluntatem Domini, quain decem mille peccatores. » Idem, homil. 40 *ad Popul.* exemplum dat Eliam : « Elias, inquit, unus erat, sed totus mundus non erat dignus qui rependeretur ei; et mundus quidem innumera millia sunt, sed non sunt millia, cum nec ad unius mensuram perveniant, n Et inferius : u Non videtis quod melius sit habere unum lapidem pretiosum, quam mille obolos? m Justus autem est lapis pretiosus, impii sunt obolus. Et Philo, lib. *De Decalogo*, asserit, a unumquemque, dum Deo paret et legibus, lequari frequentissimo populo, vel potius omnibus gentibus, imo mundo universo. » Talis fuit Abraham, id est, pater excelsus, vel pater magnæ multitudinis, cui proinde ait Deus *Genes*, xvn, (l : « Faciamque te crescere vehementissime, et ponam te in gentibus, regesque ex te egredientur, v E contrario : a Multigena impiorum multitudo non erit utilis, et spuria vitulamina (adulterium plantationes et propagines) non dabunt radices altas, o *Sapient.* iv, vers. 3. Sic impius Cham punitus est in lilio infami Chanaan, ejusque posteris Chananaïs, *Genes*, ix, 18. Vide Ambrosium, lib. *De Noe*, cap. XXVIII. Siracidi concinit Hen-Sira *Alphabeto* t, littera *Reth.* : « Filium, non filium, inquit, sino ut in aquæ summo remiget vel natet. » Quod Uziel, filius Den-Sira, in *Scholiis* sic exponit : « Omni tempore castiga et verbera liliū tuum. Quod si videris te verberibus nihil proficere, relinque illum. Si te persequitur, educ foras ut lapidetur. Quod si impetrare non potes ut tanquam contumax jure puniatur, tum projice in (lumen, et ciba pisces, m Verum quia hoc durum et inhumanum videtur, hinc illud ita emollit Joseph filius Uzielis, • Fierine potest, imprit, ut homo occidat filium suum ? Quid igitur faciet ? relinquet illum, ita quidem ut si iu puteum inciderit, non inde extrahat. > Melius alii, *q. d.* Filium non filium, id est, filium perditum et profligatum, qui ad frugem revocari nequit, relega adremos, sive ad ergastula nautica, ut remigando discat sapere : multos enim remus emendat, quos non potuit paternacasti galio; quod consilium hodie sequuntur nulli, nec sine fructu.

Moraliter, disce hic quanta sit virtutis et sanc-

titatis dignitas et pondus apud Deum ; facit enim unum sanctum (equivalere, imo pluris valere mille, imo universis impiis. Hinc Paulus *Htbr.* cap. xi, vers. 37, de Elia et sanctis Prophetis : « Cip. cuieri inl, inquit, in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiat, afflicti, quibus dignus non erat mundus; » adeoque quorum ineritis et precibus stabat mundus, juxta illud Elisei ad Eliam, cum raperetur in cœlum : « Pater mi, currus Israel et auriga ejus, » < l. d. Tu, Elia, quasi currus portas et sustentas Israel, et quasi auriga eundem regis et gubernas, IV *Regum*, cap. u, 12. « Quis dubitet mundum precibus stare Sanctorum? » inquit Rufinus Pnefat. in *Vitis Patrum*. Hac de causa Deus se proprie Sanctorum Deum vocat, licet sit omnium : « Ego, inquit, sum Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob, » *Exodi* m. Quin et cum eis quasi amicis familiarissimus fœdus init. Unde ad Abraham ait *Genes.* cap. xvn, vers. 2 : « Ponam fœdus meum inter me et te, et multiplicabo te vehementer niinis ; » in quem locum vide S. Chrysostomum, homil. 39 in *Genes.* Justo ergo dicat civitas, quod Davidi dixit populus : « Non exhibis, quia tu unus pro decem millibus computaris, » II *Regum* cap. xvm, vers. 3. Imo S. Chrysostomus, homil. 27 in *Epistol. ad Hebr.*, unum Josué loti mundo anteponebat. Expendens enim quod Josué stiterit solem, *Josué*, cap. x, 13 : a Veniat, inquit, omnis mundus; magis autem duo, aut tres, aut quatuor, aut decem et viginli mundi, dicant et faciant hoc, sed non poterunt. » Et S. Gregorius Nazianzenus, *oral.* 32 : « An tu, inquit, universos Chananæos uni Abrahamo antepones? an Sodomitæ uni Loth? an Madianitæ Moysi? an illos trecentos viros, qui cum Gedeone lambuerunt, tot hominum millibus pedem referentibus, inferiores esse contendes? » Rursum S. Chrysostomus, homil. 8 in *Actis* : « Educite, inquit, in bellum centum myriades, et unum sanctum ; scimus quia hic plura operetur. Exiit Jesus Nave in bellum, et solus omnia operatus est strenue ; et ita alii nihil proficiunt. Multitudo, quando voluntatem Domini non facit, nihil differt ab his qui non sunt. »

5. Ab uno sensato inhabitabitur patria (fiet ut vtn.s. inhabitetur et frequentetur; sic enim exponenda eunt llebræa passiva in conjugatione *llophal*), tribus impiorum deseretur. — Ita Romana, Græca et Syrus. Perperam ergo nulli codices legunt : *Et a tribus impiis deseretur*, quod varie exponunt Lyranus, Rabanus, Dionysius et alii; sed ad litteram sic, *q. d. Propter trium impietatem deseretur*. Ita Palacius, qui rursum suspicatur legendum esse, a *tribubus impiis deseretur*. Sic unus Joseph, inquit, gentem servavit Judæorum ; duo, scilicet Ilemor et Sichem, sum patrite fuerunt causa ruinæ, *Gen.* xxxiv. Unus Samuel restituit patriam, quam duo, Opimi et Phinees, sua iniquitate destruxerant, I *Reg.* cap. n, et cap. vm. Quare Deus da servandam patriam pio uno contentus sto

COMMENTARIA IN ECCLESIASTICUM, cap. XVI.

porro ad perdendam eam lres ut minimum requirit; quos Teutones olim vocabant *Yandreyitilos*, 7. d. *l>an die dry yhefellen*, id est, t//»« e *tribus illis sociis*. Igiliir fortassis si Lol non fuisset peregrinus, sed indigena et civis Sodomæ, Sodomā adhuc staret. Hæc Palacius. Verum legendum est cum lromanis et Graecis : a Tribus impiorum deseretur ; » sicut tribus Benjamin ob stuprum in uxorem Lovitæ admissum, pene tota excisa fuit, *Judie*, xx, vers. 4G. Addunt aliqui codices : *Et unus justus pro toto mundo*.

Probat id quod dixit : « Melior est unus timens Deum, quam mille impii, » ex eo quod imus sensatus, id est prudens, timens Deum, sua prudentia et virtute alliciata se populos, itaque civitatem et patriam repleat incolis; « tribus » autem (id est familia ampla et copiosa qualem habuerunt duodecim tribus Israel) « impiorum deseratur, • id est desoletur, tum ob eorum imprudentiam et nequitiam, tum ob Dei, eorum impietatem ulciscientis, vindictam. Unde Græce habent, *ab uno intelligente frequentatur* (frequens redditur, incolis repletur) avitas, *impiorum vero tribus desolabitur*; Græce *isrtiu^Ktu*, id est, in eremum et desertum vertetur, uti contigit Sodomæ et Pentapoli, cujus exemplum subjicit vers. 9. Tigurina, *per unum cordatum frequens considebit civitas, impiorum vero natio brevi desolabitur*. Sic et Complutenses addunt *i> r«x««* id est *brevi, cito*, quod in multis deest; Syrus, *ab uno enim qui timet Dominum, replebitur tota civitas, et a multitudine hominum iniquorum desolabitur*; sicut tota terra desolata et aquis diluvii obruta fuit ob scelera gigantum, de quo dicet vers. 8. Hoc est quod canit Psaltes *Dsalm*. c.vi, 33 : « Posuit ilumina in desertum, et exitus aquarum in sitim. Terram fructiferam in salsuginem a malitia iuhabitanlium in ea. » Ex adverso ob pios : u Posuit desertum in stagna aquarum, et terram sine aqua in exitus aquarum. El collocavit illic esurientes, et constituerunt civitatem habitationis, » habitatam, frequentem, populosam. Dei enim inventum est civitatum constructio; donum, earumdem conservatio et multiplicatio, quod suis ipse fidelibus sc timentibus concedit. Unde subdit Psaltes vers. 38 ; a Et benedixit eis

(filiis Israel), et multiplicati sunt nimis, et jumenta eorum non minoravit. » Ita ex uno Abraham, Isaac et Jacob prognate sunt duodecim tribus Israel, quæ copiosam rempublicam et regnum brevi effecerunt, idque frustra obniten- tibus, prolesque eorum interimentibus /Egyptiis. Vide dicta *Exodi*, cap. 1. Vide et Thomam Bozium De Signis *Ecclesia*, tom. II, lib. XX, signo 88, et lib. XXII, signo 93, cap. tv, num. 44, et cap. vi. Ubi inter aha docet viros sanctos et religiosos, ut S. Gallum, S. Bonifacium, S. Columbanum, et o-**-»- similes, construendo monasteria, occasionem dedisse construendi urbes, ideoque magnificentissimas Germani® et Borealium civitates aedificatas esse prope monasteria.

Memorabile est quod legimus in Vita S. Jacobi Risibilis Episcopi, nimirum Nisibin fuisse inexpugnabilem, quamdiu S. Jacobi ossa in ea condita mansere; at ubi ea eximi jussit Julianus Apostata, mox urbs occupata fuit a Persis. Vide Baronium in Gestis Ju/iani. Præclare Philo, lib. /e *Sacrifie. Abd et Caïn* : a Equidem, ait, quando aliquem bonum virum habitantem in aliqua domo aut urbe video, et domum et urbem illam beatam predico; ratus tum præsentem felicitatem ei mansuram perpetuo, tum absentem exspectandam cumulationem, Deo ultra modum mensuramque divitias suas, in gratiam dignorum, etiam in indignos profundere solito. * Sic salus et fulcrum Israelis fuit Moses, Josué, David, Josias, Isaías, Judas Machabæus, imo Judith, Esther, etc.

6. Multa talia (perperam aliqui legunt, *alia*; Grece enim est id est *talia*) vidit ocvlls MHS, ET FORTIORA HORUJI AUDIVIT AURIS MLA, — (j. d. Vidi ego oculis meis multas civitates ob impietatem desertas, alias ob pietatem cultas et habitatas, ac fortiora, id est, validiora, majora; Syrus, *graviora*, ejusdem rei exempla, quæ olim contigerunt, a patribus audivi auribus meis. Tigurina. *multa talia vidit oculus meus, aurisque mea his audivit vehementiora*. Nonnulla ex hisce exemplis subjicit, puta diluvium gigantibus inflictum, ignem cœlitus in Sodomam immissum, totum llebreorum exercitum ob murmur deletum in deserto.

SECUNDA PARS CAPITIS.

DE VINDICTA DEI IN IMPIOS GIGANTES, SODOMITAS ET JUDÆOS.

Ver»,7. 7. IN SYNAGOGA PECCANTUM EXARDEBIT IGNIS, ET IN gente incredibili (incredula, inobediente, rebeli) IXAIUIHCET ira, — g. d. 1100 est quod assero ot prædico, nimirum Deum cfllcere ut in synagoga, id est cœtu, quantumvis magno et copioso, peccantium, exardescat Dei ultio instar ignis, euinque comburat, et in genio incredula et rebeli Dei ira el vindicta, qua» eam consumat et disper-

dat : nec enim Dei ira desaeviens moluit aut refugit multitudinem impiorum ; sicut unus lupus non metuit millia ovium, sed unus ipse omnes dissipat el perdit. Judices enim et principes sa-po ob multitudinem et nobilitatem reorum et complicum, non audent progredi in inquisitione e» vindicia criminis, v. g. magne, quia unus magus, vel una saga, accusat primores dvitalis, cosque

plurimos, de eodem crimine. At Deus nulla nobilitate vel multitudine percellitur aut movetur; sed omnes noxios, etiamsi innumeri et nobilissimi sint, quin et innoxios subinde cum noxiis, castigat et perdit. Pro *incredibili* Græce est *àxam*, quod verti potest *primo*, incredula; *secundo*, diffidente; *tertio*, inobediente; *quarto*, rebelli; Tigurina, *contumaci*; Syrus, *in populo qui irritat* (provocat iram Dei), *dominatur ira et vindicta Dei*. Alludit ad Core, Dathan et Abiron, et eorum assecclas, ducentos quinquaginta viros, quæ vocatur congregatio Abiron; in hac enim synagoga, propter tresillos duces Mosi rebellantes, exarsit ignis, juxta illud *Psalm*, cv : < Exarsit ignis in synagoga eorum, flamma combussit peccatores. » Lege historiam *Num.* xvi. Et : « Stupa collecta synagoga peccantium, et consummatio illorum flamma ignis, » *Eccli.* xxi, fO.

Vers. 8. 8. Non exoraverunt pro peccatis suis antiqui GIGANTES, QUI DESTRICTI SUNT CONFIDENTES SUÆ VIRTUTI.—Hoc est primum exemplum desolationis reipublicae ob incolarum impietatem, nimirum quod tota terra ob tyrannidem, violentiam, libidinem, cædes, rapinas et impietatem gigantum obruta fuerit diluvio, ita ut omnes homines, animalia, fera?, arbores, herbæ et plantæ fuerint submersæ et eversa*. Vide dicta *Genes.* vi.

Nota : « Non exoraverunt, » hoc est, non placarunt Deum. Est catachresis; orando enim placatur Deus, *q. d.* Gigantes, licet numerosi et robusti, tamen suo numero et robore non potuerunt flectere, placare et propitium reddere Deum, ut eis placeret, nec peccata eorum puniret universali orbis cataclysmo; quia Deum non timentes, nec colentes, fidebant suæ virtuti et robori, quasi nemo, ne Deus quidem, eos domare et subjugare posset. Unde Græce est, *non est propitiatus priscis gigantibus, qui rebellaverunt in fortitudine sua*. Complutenses addunt, *in fortitudine stultitiei vel amenitiei suæ*; clare et nervose Tigurina, *implacabilis Deus priscis fuit qigantibus, qui ob potentiam suam stultam ab eo defecerunt*; Syrus, *non pepercit regibus antiquis, qui repleverunt mundum fortitudine sua*, vel *giganteitate sua*, id est, immanitate tum corporum, tum armorum, tum bellorum, tum latrociniorum aliorumque scelerum suorum, *q. d.* Gigantes fidebant suis giganteis viribus; sed Deus longe major gigas parvulos hosce gigantes quasi pulices occidit, et aquis obruit, sicut major piscis devorat minorem, ac balæna déglutit grandes quoslibet, quasi pisciculos. Hoc est quod ait Sapiens cap. XIV, 26 : « Ab initio cum perirent antequam qui gigantes; » et Job cap. xxvi, 8 : « Ecce gigantes gemunt sub aquis, » uti exponunt passim interpretes, licet noster Pineda per gigantes accipiat cetos et bahúnas, quæ, dum parturiunt, sub aquis gemunt.

Potest *secundo*, id non exoraverunt proprie sumi, quia licet gigantes tumidi, viribus suis fisi, Deum non timerent, nec orareut in vita, tamen in morte

orasse videntur. Cum enim viderent aquas diluvii intumescere, seque eis sensim mergi, nec esse humanam spem evadendi, viribus suis diffisi ad Deum confugerunt, cumque orarunt, sed non exorarunt, quia aquis mersi sunt. Sic homines superbi et efrænes, qui nec Deum timent nec homines, in naufragio cum vident se fluctibus hauriri, necessitate coacti invocant Deum. Unde vulgo dicitur: « Qui nescit orare, cat ad mare; » tempestas enim et pericula maris docent, imo cogunt, superbos et indomitos orare.

Hæc omnia dicit Siracides, ut elidat stolidum sensum vulgi, quod dum peccat, se excusat et tutatur multitudine et potentia idem peccatum perpetrantium; sed ignorat hæc neminem posse protegere a Dei ira et gehenna. Qua de re audi memorabile exemplum. Radbodus, rex Frisio*, invitatus ad baptismum a S. Vulfranno Episcopo, promittente ipsi regnum cadeste, et, si baptizaretur, minante infernum, quæsit ab eo ubi esset major numerus regum et principum, seu nobilium gentis Frisonum, in cado, an in inferno? Respondente S. Vulfranno : Prædecessores tui principes, qui sine baptismo decesserunt, descenderunt in infernum; Radbodus a fonte baptismi pedem retraxit, dicens se malle esse cum tot suis prædecessoribus principibus, quam cum parvo numero residere in coelo. Quare sine baptismo defunctus, moriens anno Domini 719, ad suos in tartara descendit, ubi eum catena ignea religatum vidit S. Willibrordus: ita Jonas in Vita S. Vulfranni, Sigebertus, Massæus, Nauclerus et alii, ac ex iis Baronius, anno Christi 719.

Mystice Rabanus : a Gigantes, ait, sunt qui terrenis desideriis irretiti, et peccatorum sarcinis prægravati, cor indomabile gerunt, nec ad poenitentiam illud flectere consentiunt; propterea misericordia Dei indigni, detrimentum suæ salutis perpetuentes, in interitum æternum corruunt. » Addilque tales maxime esso hæreticos, qui omnes, quasi gigantes, feri sunt et tumidi; in tales enim Deus crudeliter, sed juste sævil, in cosque omnia sua tela et fulmina e cælo indignans intorquet. Hinc gigantes dicuntur quasi yr/ock, in terra geniti, terræ filii, terræ moles, terne onera et pondera. Hebr. vocantur *nephthim*, id est cadentes, vel prosternentes; et *raphaim*, id est dissolventes, quod alios sua proceritate, atrocitate, robore, sævitia percellerent et pessumdarent, uti fusius dixi *Genes.* vi; *Sapient.* xiv, 6.

9. Et NON PEPERCIT PEREGRINATIONI LOT (*perpe-* Ven.9. ram plerique codices Latini pro *Lot* legunt *illorum*; Complutenses addunt, *et percussit eos*; sed Romana id ipsum delent). Peregrinationem vocat locum peregrinationis, puta Sodomam et Pentapolim, in qua peregrinatus, et quasi peregrinus commoratus est Lot, *q. d.* Deus non pepercit Sodomæ et Pentapoli hominibus et opibus luxurianti, sed omnes igne cadesti cremavit et perdidit. A vindicia enim Dei quum publice exercuit

in impios gigantes per diluvium, co mergendo totum orbem, transit ad publicam vindictam impi® Pentapolis, qua Deus Sodomitas et Pentapolitanos omnes igne cadesti sideravit. Unde expli* cans subdii : Et exsecratus est eos præ superbia verbi illorum, — quia scilicet superba verba contra Deum et Lot jactabant, blasphemantes Deum, et contemnentes ejus numen, providentiam et vindictam. Solimi enim luxuriam infandam non fuisse causam excidii Sodomæ, sed et superbiam, docet Ezechiel cap. xvi, vers. 49 : « Ecce, ait, hæc fuit iniquitas Sodoma; , superbia, saturitas panis, et abundantia, et otium ipsius, et filiarum ejus. » Superbum enim verbum fuit, quo Lot volenti hospites suos a turpi Sodomitarum injuria et vi protegere, ipsi insultarunt, dicentes: « Te ergo ipsum magis quam hos affligemus, » Gen. xix, 9. Quod verbum superbum Deum commovit ad eorum excidium, ait Palacius.

Primò, Nola : Pro peregrinationi Græce est, *r. < p> \ tfç wa- a ó t • quod primo, vertunt nonnulli, tfs qui cranf ex Inco ^ u Lot, q. d. Non pepercit Sodomitis qui incolebant Sodomam, quam pariter Lot quasi peregrinus incolebat; sic enim Greci sumunt to n < 5(.* Sic Paulus eos qui sunt ex circumcissione, vocat circumcisos, puta Judæos, uti dixi Rom. n, 7. Igitur sic vertunt, *non pepercit iis apud quos commorabatur Lot, quos abominatus est propter superbiam ipsorum.* Unde et Syrus, *non pepercit, inquit, habitatoribus civitatis Lot, qui inique egerunt propter superbiam suam.*

Secundo. *Secundo, verti potest, incolatui, sive hospitio et loco quem incolebat Lot; unde Tigurina vertit, ne hospitio quidem Lot pepercit, aut iis (Sodomitis) quos propter ipsorum superbiam abominatus est.*

Terito. *Tertio, Romana proprie et nervose vertunt, non pepercit pro incolatu Lot iis quos exsecratus est pro superbia illorum, q. d. Deus non pepercit Sodomitis, ne quidem propter merita sancti Lot, qui cum illis habitatat, quia ipse solus erat justus in Sodoma. Unde non potuit cohibere manum el iram Dei, ne tam enormia omnium Sodomitarum scelera cœlitus puniret, sed impetravit ut ipse cum suis evaderet duntaxat. Nam et Abraham, pro cis orans, impetravit a Deo ut, si inter eos invenirentur decem justi, parceret cis, Genes. xvm, 32. Sed quia hi in cis inventi non sunt, hinc decreta Dei in eos ira desœviit. Simili modo ait Deus de impia Hierosolyma, jam a se destinata excidio Chaldæorum : « Et si fuerint lres viri isti in medio ejus, Noe, Daniel et Job, ipsi justitia sua liberabunt animas suas, etc. Vivo ego, dicit Dominus Deus, quia nec filios, nec filias liberabunt; sed ipsi soli liberabuntur, terra autem desolabitur, n Ezecch. XIV. Vide quæ de Sodomæ incendio dixi Genes. xix, et II Vetri n, C, et Sapient. x, 6.*

W. 10. | 0. Nox M SERTUS EST ILLIS, GENTI M TOTAM PERDENS, ET EXTOLLENTM SE IN PECCATIS SUS. — Ita Romana et Complutenses legunt tò et : babel enim

energiam, et significat causam perditionis (sic enim Hebræi suum *vau* copulativum, id este/, sumunt pro *quia, nam, enim*}, q. d. Ideo totam Sodomæ gentem perdidit Deus, quia extollebat se in peccatis suis, jactans se non timere Deum vindicem, ejusque vindictam. Græce, *non est misertus gentis perditionis* (id est perdila?, ideoque perditioni suæ et exilio a Deo addicte) *extollentium se in peccatis suis*; Tigurina, *non est misertus gentis perdita; , utpote peccatis suis quæ committebatur elata*; Complutenses, *non est misertus gentis perditu, qui egrediebantur in peccatis suis*: legunt enim toùc id est *qui egrediebantur*. Ahi passim cum Nostro legunt, *i ^ . pui ^*, id est, *extollentes se in peccatis*. Syrus, *non est misertus super populo anathematizato, et sententiam tulit contra eos, ad perdendum propter peccata eorum*. Quod licet recte referri possit ad Sodomam, rectius tamen referas ad Jericho: Deus enim Jeriehuntem cum incolis ob impietatem anathemate, id est plano plenoque excidio damnavit et addixit, Jo sue cap. vi. Jericho ergo proprie fuit urbs perditionis et anathematis, quia a Deo anathematizata et incendio devota; ut hic sit tertium exemplum vindicte Dei, impias urbes et gentes perdentis. Unde Josué, cap. vi, 17, suis ex ore Del edicit in Jericho: « Sitque civitas hæc anathema, el omnia quæ in ea sunt Domino, » ut scilicet tota Deo et justitiæ divina? concremetur, ac quasi holocaustum offeratur. Favet quod mox subdit exemplum Hebræorum tempore Mosis, qui ob murmura a Deo perditum sunt in deserto: horum autem filii sub idem tempus, duce Josué, everterunt Jeriehuntem. Unde Syrus subdit, *in illo tempore sexaginta millia peditum congregata sunt*. Atqui illo tempore Mosis et Hebræorum non contigit excidium Sodomie, nipote jam ante quingentos annos peractum, sed Jerichuntis. Ergo do Jerichunte locum hunc intellexit Syrus.

Denique Palacius accipit hæc de Ægyptiis; Græca enim sic habent, *non misertus est genti perditionis, qui egrediebantur in peccatis suis, q. d. Deus non pepercit /Egyptiis, quorum tota gens egressa est ad persequendum Hebreos abeuntes, extollens se in viribus, equilibus, curribus et diis suis, sed Deus universos in mari Rubro mersit et suffocavit.*

II. EI SICUT SEXCENTA MILLIA PEDITUM, QUI CONGREGATI SUNT IN DURITIA CORDIS SUI. — Repete OX VCTS. præced. *perdidit*: illud enim latet in vi *perdens, g. d. El sicut Deus sexcenta millia Hebræorum perdidit in deserto in duritia, id est, ob duritiem, contumaciam et rebellionem eorum. Unde Syrus vertit, prvyter munnurationcm eorum: sic pariter perdidit Sodomam, uti dixi vers, præced. Ab illo enim pendet versus præsens. Unde nonnulli legunt, et sic: Græce enim non est wc, id est *sicut*, sed cow, id esi *sic, q. d. Sicut perdidit Sodomitas, sic pariter perdidit Hébræos. Nam ex sexcentis coriun millibus qui egressi sunt ex Ægypto,**

duo tantum, scilicet Josuo et Caleb, ingressi sunt in terram promissam, cætori omnes ob murmur exploratorum morte a Deo puniti sunt, ac rcipsa in deserto mortui, juxta sententiam Dei in cos latam *Num.* xiv, 29.

Porro Romana e Græco vertunt, *ct sic sexcentis millibus peditum* (repete, *non est misertus*, licet enim græce sint accusativi *sexcenta millia*, quod imitatus est Latinus Vulgatus interpres; tamen hi accusativi latine vertendi sunt per dativum : græcum enim D/w construitur cum accusativo, cum latinum *misereor* construatur cum dativo), *qui congregati insurrexerunt in duritia cordis sui*. Complutenses vero el nonnulli alii ex græco rò *sexcenta millia*, additis verbis nullis, explent hoc modo, *atque ita sexcenta millia peditum, quæ congregata fuerunt in contumacia cordis illorum, flagellans, miserans, percutiens, sanans, Dominus misericordia el castigatione conservavit*; quod Vatablus exponit, *conservavit*, scilicet non ipsos, sed filios eorum, 7. d. Dominus in conservandis suis partira ira, partira misericordia usus est. Verum hæc verba : «Flagellans, miserans, percutions, sanans, » etc., desunt in Latino, Syro, Græcis, Romanis, aliisque emendatis.

Denique 'ò *congregati sunt* sic expone, q. d. Congregati sunt uti ad murmur et culpam, sic quoque ad flagellum et pœnam : congregati sunt uti ad rebellionem, ita et ad mortem ac sepulcrum. Congregari enim, vel colligi, vel apponi ad paires, vel ingredi viam univers® carnis, apud Hebræos significat mori : mortui enim colliguntur in terra ex qua prodierunt, et in limbo patrum omnes olim justi colligebantur. Qua de re plura dixi *Oscas* iv, 3.

Hoc est ergo tertium, vel, juxta Syrum, quar-
'ai' 'uin Edicte Dei publicum In impios exemplum.
in 'io" KT SI TOVS PL,SSET CERVICATUS, MIRIM, SI FUISSET
lu l 'e' immotus. — Bino patet Interpretem Ecclesiastici
minus fuisse Latinum, et forte fuisse hominem
Græcum, uti superius dixi. Nam *cervicatus* minus
latine vertit, pro *cervicosus*, id est, duræ cervicis,
qui cervicem ægre lincti! et curvat, pertinax, ino-
bediens, rebellis : huc enim significat græcum
a/rp^piy^9if qualem describit Job cap. xli, 15,
dicens : a Cor ejus indurabitur tanquam lapis, et
stringetur (piasi malleatoris incus; » vel, ul Sep-
tuaginta, *stetit autem velut incus immuta*. Et Isaías
cap. xLviii, 4 : « Scivi enim quia durus es tu, et
nervus ferreus cervix tua, el frons tua a?rea. » Et
Ezcchiel, cap. 11, vers. 4, et cap. in, vers. ".Sen-
sus est *primo*, q. d. Si illa sexcenta millia fuissent
unus homo pervicax et cervicosus, mirandum
esset si divinam iram effugisset. Sicut enim est
Deus infinitus in misericordia, ila est et in ira,
uti damnati suo malo in inferno experiuntur ; ita
Palacius, 7. d. Deo perinde est, et æque facile,
plectere sexcenta millia, atque unum duntaxat :
quare dum sexcenta millia morte punivit, perinde
ilbfuit, ac si illa omnia unam cervicem habuis-

sent, quam Deus unico ictu amputasse!. Quomodo
Caligula tyrannus potius quam imperator, teste
Eutropio, optabat et smpe exclaiifabul : « Ulinam
universus populus Romanus unicam cervicem
haberet! » ulearn unico ictu resecare posset.

Secundo et genuine, 7. d. Si Deus sexcentis mil-
libus murmurantium non peperbii, iniium fuis-
set, si vel uni cervicoso et murmuranti pepercis-
set : pluris enim est totus populus, quam unus e
populo; quare si toti populo non pepercit, sed
omnes ad unum occidit, utique nec pepercisset
uni soli.

Noster hæc apte retulit ad vers, præced. et ad
tempora Mosis; undo vertit, *fuisset* : jam Græca
referunt ad tempus præsens. Sic enim habent,
*quod si unus fuerit cervicosus, mirum si erit inno-
cens*, id est, impunitus et immunis a pœna. Tigurina
clare, *quare si contumax unus in populo fue-
rit, mirum est si impune abeat*; Syrus, *etiam unus
si induraverit cervicem suam, mirum si ille justifica-
bitur*. Alius codex habet, *mirum si ille vincat Dei
iram et vindictam*. Ex vindicta sexcentorum mil-
lium colligit vindictam cujuslibet cervicosi; quo-
circa copula initialis *et* more hebræo est illativa,
significans, *unde, igitur, quare*, ut vertit Tigurina,
7. d. Si Deus non permisit impunitos Hebræos
tanto numero, scilicet ad sexcenta millia, quanto
minus permittet impunitum unum, qui cervicem
suam contra Deum audet erigere? Dicit hoc con-
ira aliquos præfldentes, qui sic cogitant : Esto
puniatur tota multitudo, ego tamen cum sim so-
lus, elabi vel evadere potero, uti in prælio quo
multi cæduntur, quisque sperat se elapsurum.
Unde id enuntians vers. IG, ait : « Non dicas : A
Deo abscondar, et ex summo quis mei memora-
bitur? In populo magno non agnoscar : quæ est
enim anima mea in tam immensa creatura? »

Rursum in lite vel rixa, cervicosi et cerebrosi
putant se sua importunitate et pervicacia omnes
et omnia evicturos, quia nemo vult rem habere
cum cerebroso. Idem cervicosi nonnulli persua-
dent sibi fore cum Deo. At errant : Deus enim si
ullos, cerebrosos domat et contundit : sicut ejus
fulmen omnia dura quæ resistunt confringit, mol-
lia preterii. Hoc csl quod ait Siracides : Si Deus
sexcenta millia pervicacium Hebræoruin contudit
et occidit, qua fronte cervicosus unus sibi persua-
debit se Ijei vindicis manus impune evasurum?
Nam, ut ait Rabanus : « Censura divini judicii æqui-
latera serval in omnibus, et ideo nec uni, nec plu-
ribus parcet, si se a peccatis non converterint :
nullum enim peccatum impunitum dimittitur,
quia aut homo ipse pœnam peccati in semclipio
exigit, aut districti judicis examinationepunietur.»

Huic sensui genuino nostra Latina versio adap-
tan potest, si ro *fuisset* accipias al) Interpreto mi-
nus latino positum pro *esset*. Sic enim etiamnum
s t\ngli, Hiberni aliæque gentes hæc ipsa prætrila
et tempora per enallagen commiscent et commu-
tant, unumque pro alio accipiunt. Quin et Latino

recto sic loquaris : Si hoc ævo unus fuisset cervicosus, mirum si fuisset impunitus ; significare volens: Si hoc ævo unus esset cervicosus, mirum si esset impunitus. Ex preterito enim quod jungitur presenti ævo vel tempori, recte colligitur præsens, puta ex *fui* colligitur esset Si enim hoc ævo homo cervicosus fuit impunitus, cur alius in presenti sit impunitus?

12. Misericordia enim et ira (Syrus, *fi/ror*) est et *in illo*. — Probat Deum nullum cervicosum præterire impunitum, ex eo quod in Deo etque sit ira qua impiis irascitur cosque castigat, ac misericordia qua piorum et obedientium miseretur : ira ergo, id est, justitia et vindicta Dei, adæqual misericordiam, ac tanta est, quanta est misericordia ; cpiare sicut misericordia ejus ad omnes et singulos pios se extendit, neminemque vel minimum preterit : sic pariter ejus vindicta ad omnes et singulos impios sese exent, nec quemquam impunitum abire sinit. Vide dicta, cap. n, vers. 23. Explicat idipsum aliis verbis subdens :

POTENS EXORATIO, ET EFFUNDENS IRAM, — *TCpCte cum illo*, Deo est : hoc est, potens est placatio apud Deum, sed ita ut pariter in noxios effundat iram *g. d.* Deus pœnitentibus et supplicibus facile exorari se sinit et placari; at impenitentibus et cervicosis irascitur, juxta *Psalm*, cxxix, : a Apud Dominum misericordia : et copiosa apud eum redemptio. » Ulinam hanc Dei placabilitatem omnes imitemur ! Græce nervosius est, <fi-

id est, *potens*, vel *dynasta* et *princeps*, ut vertunt Romana, *placationum*, quia scilicet Deus est mare et oceanus placationis et clementi. Sic *exorare* pro *placere* per catathresin accepit vers. 8, dicens : « Non exoraverunt pro peccatis suis antiqui gigantes. » Unde Syrus, *multus est ad parcendum, et diu ad ulciscendum peccata*; Tigurina hunc versum et sequentem ita connecti! et claro effert, *nam cum misericordia simul et ira impigre proficiscantur ab eo, veniamque dare potens sibi ei iram effundere, prout nulla est misericordia quæ, ita multa quoque ipsius castigatio. Secundum opera sui quemque judicat.* Addunt Jansenius et Palacius, quod Deus ipse dici possit « potens exoratio, et » simul tamen « effundens iram, » quia ipse copiosus est in exoratione vel placatione, sicut idem vocatur misericordia, ul, « Deus meus misericordia mea, » *Psalm*, i. vin, 18. Sic Christus vocatur nostra propitiatio et redemptio, I *Cor.* i, 30.

13. SECUNDUM MISERICORDIAM SUAM, SIC CORREPTIO ILLI S HOMINI M SECUNDUM OPERA SUA JUDICAT. — *At* » verbis inculcat quod dixit, *q. d.* Sicut nulla est Dei misericordia qua miseretur piorum et penitentium, iisque benefacit, sic etiam ejus correptio et castigatio multa est: quia quemque impium secundum opera et demerita sua judicat et punit. Pro correptione Græce est *ect/xH*, id est *reprehensio*, *correptio*, *redargutio*; Syrus, *sicut misericordia*. ejus multa sunt, ita diu ulciscitur peccata, et unumquemque secundum opera sua iudicat.* Nola: Miserendi causam

sumit Deus ex seipso : miseretur enim, non quia id meremur, sed quia ejus bonitas, amor et pietas id suadent ; et hoc significat Siracides, dicens simpliciter : « Secundum misericordiam suam, » quia scilicet ipse, vel cum ipso, est potens exoratio : eo enim respicit ; corripiendi vero et iram effundendi causam sumit, non ex se, sed ex nobis, ideoque ait : « Correptio illius hominem secundum opera judicat, *p q. d.* Deo proprium est misereri et parcere, alienum vero ab eo opus est vindicare et punire, ut ait Isaias cap. xxviii. vers. 21, quia non nisi peccatis coactus id facit. Hinc Deus hæc nomina miserationis sibi *Exodi* xxxiv, 6, indidit, iisque a Mose et a nobis invocari voluit et vult : « Dominator Domino Deus, misericors et clemens, et patiens, et multi miserationis; » Hebr. Ten -1 *rqb ch&td*, quod verti potest, princeps miserationis *d pietatis*. Hinc n Paulo vocatur: « Pater misericordiarum, et Deus totius consolationis, » II *Col* *inth. i. 3.*

Aliter? » *secundum* explicant Hugo, Lyranus et Palacius, *q. d.* Secundum prescriptum misericordiæ, correptio Dei judicat et castigat opera prava hominum. Deus enim iram et flagella sua temperat misericordia, adeoque ex proscripto et dictamine misericordiæ flagella circumscribit et limitat. Ita ut in justitia et vindicta quasi president misericordia, ipsaque quasi preses et arbitra modum puniendi definiat : mensura ergo misericordiæ, esi mensura vindictæ. Inde S. Anselmus in *iro-solngio* Deum alloquens : « Nascitur, inquit, de justitia tua misericordia tua, quia justum est te sic esse bonum : at vero considerando justitiam, ut meritis premia suppheiaque retribuit, prior est misericordia. Etenim movetur Deus ex seipso, et per previum voluntatis actum, ad miserendum.

Hæc expositio pia, sed prior magis est genuina. Solet enim Scriptura commendare justitiam ei misericordiam Dei, caque inter se comparare et æquare, quasi duas providentiæ suæ bases et columnas. tilde Psalter : « Misericordiam, inquit, et judicium cantabo tibi, Domine, » *Psalm*, c, vers. i. Et S. Rasilus in *Psalm*. xxviii: « Hæc, ait, intra se conjungala sunt, misericordiae! judicium, ut nequo misericordia sola securitatem inducat, neo judicium solum desperationem operetur. »

14. Non effugiet ex rapina peccator, et non ruf- *VIII. u.* TARDABIT SUFFERENTIA MISERICORDIAM FACIENTIS. —

Complutenses legunt id est *impii* ; sed cæteri legunt *iwMi*, id est pii. *misericordis, q.* Sicut peccator (v. g. raptor in rapina) non effugiet celerem rapacitatis sue correptionem, et vindictam Dei: sic pariter a non retardabit sufferentia, id est, merces sufferentia?, id est, expectationis et spei ejus qui facit misericordiam, *q. d.* Cito mercedem suam misericordiæ, quam sperat et ex* Special accipiet. Pro *sufferentia* Greco est quæ significat *primo*, tolerantiam laborum et dolorum ; *secundo*, longanimitatem exspectionem bono-

rum, uti mercedis. Hic potius secundo modo accipitur, unde Tigurina vertit, *non effugiet aim rapina scelerosus, nec spes pium frustrabitur*: hoc enim significat Græcum alii, *non frustra erit cōspectatio pii*; Syrus, *non liberabit operantes mendacium, et defraudantes, et non frustrabitur spes ustorum in afrnum*. Hoc est quod ait Apostolus Rom. n, 6; « Reddet unicuique secundum opera ejus: iis quidem, qui secundum patientiam boni operis, gloriam, et honorem, et incorruptionem quærunt, vitam æternam; iis autem, qui sunt ex contentione, etc., ira et indignatio. » Ubi pro *patientia* idem est nomen Græcum quod hic, scilicet *ύζι/χοινη*. Aliter Hugo, *q. d.* « Non effugiet in rapina, » id est, peccator non eripiet se de manibus Dei, ut ejus vindictam effugiat.

Vers.15, **HI. ÜMNTS MISERICORDIA FACIET LOCUM UNICUIQUE**

SECUNDUM MERITI» OPERUM SUORUM (*locum*, Scilicet apud Deum in calo et caelesti ejus remuneratione, juxta illud Pauli: « Qui parce seminat, parce et metet: et qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus et metet, » H *Cor.* ix. Vide *Matth.* xxv, vers. 35, ubi Christus ob solam misericordiam electos coelo adjudicat. Hinc patet contra hæreticos, nomen et veritas meriti bonorum operum. Respondent Calvinus et Kemnitius, t» *meritum* non esse in Græco, ideoque perperam additum ab Interprete Vulgato. Verum errant: nam Græce est *τρυα*, quod significat *promeritis operum*, uti omnes græce periti norunt. Unde Syrus vertit, *mercedem*. Addit Noster): et secundum intellectum peregrinationis ipsius, — *q. d.* Secundum prudentiam et sapientiam ipsius, qua in hac vita, quasi in peregrinatione, bona sua per misericordiam sapienter præmittit in coelum, quasi in patriam, ut inde vivat beate in æternum, *q. d.* Recipiet quisque mercedem in coelo, juxta vitam sapienter in hac peregrinatione peractam. Hebr. enim *sachal*, id est intelligere, significat intelligenter agere, prudenter sc gerere, sapienter operari; unde *ביי sedici*, id est intellectus, vocatur ipsa prudentia, ul *Psal.* lxxvii, 72: a Et in intellectibus manuum (hoc est, ut vertit S. Hieronymus, Aquila et Chaldæa, *in prudentia actionum*) suarum deduxit eos.» Similia sunt *Proverb.* i, 4, *Psal.* xv, 17, *Eccli.* i, 4, et alibi.

Codex unus pro *intellectus* legit *meritum*, et ita legendum censet Janseuius: quæ sane lectio aptior et clarior esset, si ei plures codices suffragarentur. Suffragari videtur Rabanus dum ait: « Quod autem dicit, Misericordiam facere locum unicuique secundum intellectum peregrinationis ipsius, ostendit quod quicumque bonis operibus certat mandata Dei custodire in hujus peregrinationis tempore, et pio labore studet cum lacrymis et gemitu peccata sua emundare, æterna quiete merebitur consolari. » Verum ex verbis Rabani liquet eum legisse *intellectum*, sed *intellectum* explicare per mentum, quod utique verum est. Ille enim in hac vita est intelligens et sapiens, qui studet con-

gregare merita bonorum operum, pro quibus amplas opes et coronas se recepturum scit in calo.

Græca de more concisa hæc tantum habent, *omni eleemosynæ locum para* (aliqui pro *nilum*, id est *fac, para*, legunt *iwwiwi*, id est *faciet, parabit*, locum, scilicet Deus): *unusquisque secundum opera sua inveniet*, ut pro merito operum mercedem recipiat. Tigurina, *omni beneficentia: locum para: nam fructum pro ratione operum suorum, sua'que peregrinationis intelligentia quisque consecuturus est*, Syrus, *omnis qui operatur justitiam, habet mercedem, et unusquisque opera sua invenit coram eo*.

Præclare S. Gregorius, lib. IV *Moral.* cap. xui: « Quia, inquit, in hac vita nobis est discretio operum, erit in illa (futura) procul dubio discretio dignitatum, ut quo hic alius alium merito superat, eo illic alius alium retributione transcendat. » El S. Cyprianus, tract. *De Opere et eleemosyna*: « Præclara, ait, et divina res, fratres diarissimi, salutaris operatio, solatium grande credentium, securitatis nostræ salubre præsidium, munimentum spei, tutela fidei. » Vide insignem apologum, quo Harlaam docet Josaphal bona opera præmittenda esse, ut post mortem ex iis in cælo perpetim vivamus, apud Damascenum in *Ilistor.* cap. xiv. Proprie vero de eleemosyna S. Chrysostomus, hom. 9 *De Po nit.*: « Eleemosyna, ait, regina illa virtutum homines in ipsas cælorum arces celerrime adducit, advocati optimi loco fungens. Magna resesi eleemosyna, præcedit aerem, transit lunam, solis radios excedit, ad ipsum venit calorum culmen, ipsos pertransiens calos et angelorum populos decurrens, Archangelorum choros, et omnes superiores potestates, ipsi assistit regali throno. »

46 et 17. Non dicas: A Deo abscondar, et ex yw», u SUMMO QUIS MEI MEMORABITUR? IN POPULO MAGNO NON 46171

agnoscar (Græca Romana, *non ero in memoria*; alii, *non erit mei memoria*): quæ est enim anima mea in tam immensa creatura? — Tigurina, sive Vatablus, *non dicas: Latebo Dominum, equis ab alto curabit me? Præ copia populi nulla erit memoria mei: nam quantula sit mea in tam immensa natura rerum anima? alii, nam quæ est anima mea in immensitate rerum creaturarum?* Syrus, *ne dicas: Ab ante Dominum abscondar, et in altitudine calorum quis recordabitur mei? Et in populo multo non agnoscar, aut qua (vel quid) est anima mea inter spiritus omnium hominum?* Est occupatio. Dixit Deum integras gentes, ut Sodomitas, Hebreos, imo totum orbem punivisse diluvio: nunc ne quis excipiat, dicatque Deum quidem curare gentes amplas, at non singulos homines, itaque posse quem impium latere Dei cognitionem, caque ratione ejus vindictam evadere; id ipsum preoccupai et excludit, dicens: « Ne dicas: A Deo abscondar. »

Ubi nota tres hic ingeri rationes, ob quas impii stulte persuadent se posse Dei oculos et manus evadere; quas omnes hic elidit. *Prima* est, quod Deus sil Deus, id est summa et celsissima majestas,

< pia indignum videtur attendere et curare singulos homines, qui coram eo quasi locustae et pulices sunt. Igitur Deum curare magna ut caelos et caelestia, parva et vilia despiciere. Unde impii dicunt *Job*. cap. XXII, 24 : « Nubes latibulum ejus, nec nostra considerat, et cardines caeli perambulat. » Sic enim rex ad singulos sui regni subditos attendere et advigilare negligit, imo nequii, et a de minimis non curat praetor, » ut vulgo dicitur. Verum huic respondet, quod Deus si Deus, id est numen, quod singulos aequae ac omnes intuetur, regii, curat, vindicat, praemial. Providentia enim Dei cum sit exactissima et perfectissima, ad omnia et singula, etiam minutissima, se extendit. Habet enim oculum immensum, quo omnes et singulos videt facillime et distinctissime, ac in infinitum plures et plura videre potest. Unde S. Benedictus in raptu ad hunc Dei oculum elevatus, sub eo vidit lotum mundum, quasi globum exiguum sub solis radiis constrictum et collectum, uti refert S. Gregorius, lib. II *Dialog*, cap. xxxv. Igitur sicut sol omnia lustrat, sic multo magis Deus. Unde *Isaias* ait Deum esse solem qui omnia videt, et, omnia audit: inquit, *navr* xod Ttavr* iTToxavrc*. Et Sapiens cap. i, 10 : a Auris zeli, inquit, audit omnia. » Et causam dat vers. 7 : « Quoniam spiritus Domini replevit orbem terrarum, et hoc (ttrójia, id est *hic spiritus*), quod continet omnia, scientiam habet vocis. Propter hoc qui loquitur iniqua, non potest latere, nec praeteriet illum corripiciens iudicium, p

Vt>ioS.
Benedic-
ti.

Deus
esi
omnia
'c diàn».

Secunda causa cur impii putent se posse a Deo abscondi, est, quod longissime absint a Deo : Deus enim est in summo calorum, ipsi sunt in imo terrae. Unde dicunt *Ezech.* ix : « Dereliquit Dominus terram, et Dominus non videt. » Verum hoc pariter in ipsos retorquet Siracides : Deus enim e summo longissime videt, quia habet visum acutissimum et immensum. Sicut qui e monte conspicit, si oculos habeat acutos et validos, homines a longe venientes prospicit. Rursum terra respectu coeli, et multo magis Dei, est instar puncti : igitur Deus omnes et singulos acute et distincte videt, sed exiguos instar puncti. Sicut ergo quis in cubiculo parvo videt omnia quae in eo sunt et geruntur : sic Deus omnia videt clarissime quae sunt fiuntque in terra et toto mundo : hic enim respectu Dei est instar cubiculi. Hoc est quod ait *Isaias* cap. xl, 22 : a Qui sedet super gyrum terre, et habitatores ejus sunt quasi locustae : qui extendit velut nihilum caelos, et expandit eos sicut tabernaculum ad inhabitandum. Qui dat secretorum scrutatores quasi non sint, iudices terrae velut inane fecit. * Denique Deus ita est in caelo, ut pariter si in terra, omnibusque terrae locis et angulis : caelum enim et terram ipse implet sua essentia, praesentia et potentia. Quare quae quolibet loco fiunt, coram eo praesente et spectante fiunt.

Tertia causa est, quia dicunt : « In populo

magno non agnoscar : quae est enim anima mea in tam immensa creatura? » q. d. Infiniti quasi sunt hominum milliones, inter tot unus ego latere potero. Sic enim discipuli in magna et frequenti schola dum garriunt, et petulantias exercent, in turba sodalium abscondunt se, nec videntur a praeceptore. Sic fures in coetu cum buras abscederint, turba hominum se inserunt, ibique se abscondunt, nec dignosci possunt. Sic multi improbi abscondunt se in magnis urbibus, provinciis et regnis, quia unus praetor, princeps et rex in tanto subditorum numero singulos intueri, singulorumque mores et gestus animadvertere nequit. Verum errant : quia omnes homines et creatura cum sint numero finito, coram infinito Dei oculo sunt quasi unus atomus, quem quaquaversum circumlustrat, intuetur et pervidet. Hoc est quod ait *Isaias* cap. xl, 15 : a Ecce gentes quasi stilla situlae, et quasi momentum staler® reputate sunt : ecce insula quasi pulvis exiguus, etc. Omnes gentes quasi non sint, sic sunt coram eo, et quasi nihilum et inane reputat® sunt ei. » Hosce immensos et lucidissimos aequae ac justissimos et potentissimos vindicis Dei oculos expavescens rex David *Psal.* cxxxviii, 8 : « Quo, inquit, ibo a spiritu tuo? et quo a facie tua fugiam? Si ascendero in caelum, tu illic es : si descendero in infernum, ades. » Et mox : a Quia tenebra non obscurabuntur a te, et nox sicut dies illuminabitur. » Quocirca quod impii in die iudicii abscondent se in speluncis, dicentque a montibus et petris : Cadite super nos, et abscondite nos a facie sedentis super thronum, et ab ira Agni, v *Apocal.* vi, vers. 16; id dicent, non quod optent abscondi, ne videantur a Deo et Christo (hoc enim sciunt esse impossibile), sed ne ejus vultum iratum intueri cogantur : adeo enim illo eis erit horribilis et formidabilis, ut malint abscondi in inferno, quam eum aspicere.

Nola : Siracides identidem refricat et inculcat memoriam proseliti® Dei, omnia et singula intuentis, judicantis, praemiantis et vindicantis, quia nullus est efficacior stimulus ad homines Dei. cohibendos ab omni malo, et incitandos ad omne bonum. Unde cap. seq. vers. 16 : u Omnia opera illorum, inquit, velut sol in conspectu Dei : et oculi ejus sine intermissione inspicientes in viis eorum. » Et cap. xxi, 28 : « Oculi Domini multo plus lucidiores super solem, circumspicientes omnes vias hominum, et profundum abyssi, et hominum corda influentes in absconditis parles. » Hoc est quod intonat Boetius : u Magna nobis incumbit necessitas bene agendi, quia in conspectu Judicis omnia cernentis cuncta agimus. » Pie von S. Augustinus in *Meditat.*, cap. x : a Sic certe, inquit, mihi videtur cum ejus miserationes circa me attendo, quod, si fas est dicere, nil aliud agit Deus, nisi ut me® saluti provideat ; et ita totum ad custodiam meam occupatum video, quasi omnium oblitus sit, et mihi se exhibet Deus,

MorLL

semper paratum offert : quocumque me verto, me non deserit : ubicumque fuero, non recedit : quidquid egero, pariter assistit, et tandem cunctis actionibus meis perpetuus inspector, et quantum ad bonitatem suam pertinet, quasi individuus cooperator assistit, ipse operis sui effluuium patienter ostendit. Ex quo constat, quod licet facies ejus a nobis adhuc videri non possit, nunquam tamen possit ejus præsentia vitari, n Et Tertullianus, lib. *De Pœnitentia*, cnp. vi : « Nihil, inquit, occultum quod non reveletur : quanlascumque tenebras factis tuis superfluxeris, Deus lumen csl; et illius oculi mullo lucidiores super solem, circumspicientes omnes vias hominum, et profundum abyssi, et corda hominum inlucntes in absconditas partes, n

Complutenses alique Græci codices nonnulli huic versui, vel versui 16, subnectunt hosco duos, qui desunt in Lalino : « Dominus obduravit Pharaonem, ut ip<um non cognosceret; ut noscerentur operationes ejus potentes et efficaces (hoc enim significat Græcum Licuara) in ea quæ sub cœlo sunt. Omni creatur® misericordia ejus manifesta; et lucem suam ac tenebras partitus est, sive divisit adamante, » *q. d.* Deus divisit lucem a tenebris prorsus et perpetim, perinde ac si muro adamantino ea dispescuisset et separasset, idque fecit tum in prima rerum creatione et dispositione, quæ jugiter perseverat, *Genes*, r ; tum mystice facit in angelis bonis et malis, æque ac in omnibus, v. g. in Pharaone et Mose ; boni enim sunt lux, mali sunt tenebræ. Quare sicut in bonis ostendit misericordiam per gratiam et gloriam, ita in malis ostendit judicium et vindictam per derelictionem et gehennam, idque perpetim, quasi muro adamantino eos separasset : talis enim murus est inter coelum et infernum. Unde Abraham ad Epulonem damnatum in inferno : « Inter nos et vos, inquit, chaos magnum firmatum est: ut hi, qui volunt hinc transire ad vos, non possint, neque inde huc transmeare, » *Luca* xvi. 26. Syrus quoque hos versus legit, sed eos ponit ante vers. 16. Sic autem habet: «Dominus induravit cor Pharaonis, ne cognosceret eum, ut appareant opera ejus sub cœlo. Misericordi® ejus apparerent omnibus creaturis ejus, et lucem suam et tenebra* suas divisit filiis hominum, » *q. d.* Proposui tibi vindictam Dei in impios, misericordiam in pios. Vis exempla? Vindici® exemplum accipe Pharaonem, qui ob suam duritiem mersus est in mari Rubro quoad corpus, ac quoad animam in rogo gehennæ: misericordi® vero exempla supererunt omnes creatur®, nipote quæ ab ea conserventur, alantur, vegetentur, omnlbusque bonis suis cumulentur.

0. 19. —————, ET UXIVERSA TEBRA, ET QI'JE. IX EIS SUXT, IN CONWECTU lu tti com novir itti-n. Mottes sinet, et colles, et FUNDAMENTA TERRÆ : CUM CONSPRÆIUT ILLA DtUS, tremori concutientur. — Tigurina, «ce *calian*, cœ-

lique calorum Dei, profundum mare, simul et terra, quaque Mi comprehenduntur omnia aim inquirat inca, commoventur. Mus mundus creatus, et qui creatur (creari potest; vel *creatur*, id est, conservatur; conservatio enim Dei est (piasi continua creatio) pro voluntate ipsius, montesque simul ac fundamenta terra, cum Dominus in ea despicit, tremore concutuntur; Syrus, ecce cali calorum, et abyssus, et terra in manifestatione ejus qua super cos stant, radices montium et fundamenta orbis, cum manifestatur super ea, commoventur. Refutat id quod ex ore impiorum dixit: « A Deo abscondar, » eie., ex eo quod Deus intueatur et conspiciat omnes mundi partes, casque suo conspectu commoveat, et tremore concutiat; inde enhn colligendum relinquit, Deum pariter conspiciere omnia singulorum facta, ut ea judicet, ideoque omnes et singulos hujus divini aspectus metu et reverentia debere tremere, et horrore concuti. Per *cahim* enim accipit aerem, per *calos calorum* coelos sidereos et cætcros cum empyreo, per *abyssum* mare; quibus junge terrani cum suis incolis, habebis omnia orbis elementa, et coelos, quæ totum mundum componunt et coagmentant; *fundamenta terra* accipit imas partes terræ, ejusque centrum, quibus quasi fundamentis terra inniti videtur.

Porro hæc Deus commovet suo *conspectu*, *Gr/rco hmmi*, id est, inspectione et visitatione, quia cum Deus vult ea visitare, in iisque ostendere suam præsentiam et potentiam, ad hominum terrorem, ea loco movet, commovet et concutit, uti concussit totam terram in passione Christi, et montem Sina cum in ea daret legem Mosi, *Psal.* lxxvii, 9, ac alias provincias et insulas crebro terræmotibus loco movit et conquassavit ; sed maxime id faciet in fine mundi sub diem judicii, ut patet *Apocal.* vi, i l. Hoc est quod ait Psalles *Psal.* au, 32 : « Qui respicit terram, et facit cam Ire mere : qui tangit montes, et fumigant. » Et Job cap. it, 3 : Qui transtulit montes, et nescierunt hi quos subvertit in furore suo. » Vide *Psal.* xvn, vers. 8 et scq. Prodigiosa enim, horifica et divina, imo propria opera, quibus ipse suum in orbem imperium et magnificentiam ostendit, sunt tonitrua, fulmina et terræmotus : hæc enim sunt portenta et omina divinx tum potentia», tum indignationis et vindici®, ut ejus Numen velut terribile ac sacrosanctum metuamus et veneremur. Hinc illud Job cap. xxxvii, 4 : « Post eum rugiet sonitus, tonabit voce magnitudinis su®; et non investigabitur, cum audita fuerit vox ejus. » Et cap. XXXVIII, 35 : « Numquid mittes fulgura, et ibunt, et revertentia dicent tibi : Adsumus? » Et cap. lx, 6 : « Qui commovet terram do loco suo, et column® ejus concutuntur. »

Quocirca Philastrius, lib. *De TTaresDnis*, hereticos appellat et vanos philosophos illos, qui terræmotum rerum et elementorum naturæ ascribunt, non Dei peculiari jussioni et indignationi, qua peccatores commonet ut convertantur. Hinc

apud Gentiles prodigiosum semper exstitit antiquitati, atque adeo divinum : « Si tonuit, si fulgiiravil, si terra movit, n Vide Gellium lib. II, cap. XXVIII, et Senecam, lib. II cl VI *Natur. quæst.* Quare cl in lerræinolibus libros Sibyllinos consulebant, teste Livio lib. XXXIV. « Jove tonante ac fulgurante, comitia populi habere nefas, » ait Cicero, lib II De *Divinat.* Hinc et fulgurales, sive augurales libri, qui de auguriis ex fulguribus captandis tractabant, quorum meminit Cicero, lib. I fe *Divinat.*

Ratio est, quia Deus totum orbem pugillo concludit, unde eum facile concutere potest, juxta illud *Isairr* x1, 12 : « Quis mensus est pugillo aquas, et ocelos palmo ponderavit? Quis appendit tribus digitis molem terne, et libravit in pondere montes, et colles in statera? » *q. d.* Quis, nisi solus Deus? Idem cccinre Poete. Virgilius IV *Æiieid.* :

Regnator, (aluni et terras qui numine torquet.

Seneca in *Agamemn.* :

Pater ne rector fulmine pollens,
Cujus nutu simul extremi
Tremuere poli.

Idem in *Hercule Júrente* :

O magne Olympi rector, et mundi arbiter,
Pro numinum vis summa, pro cœlocliurn
Rector parensque, cujus excussis tremunt
Humana telis.

Alius ait de Deo, quod < nutu tremefacit Olympum. » Aliter Palacius : Cœli, ait, terra, mare et omnia, quæ in eis, commoventur coram Deo, id est, nullum motum edunt, quin is protinus a Deo videatur, *q. d.* Ne tantillum quidem se movere possunt, quin illico id omne a Deo conspicietur. Sed audi miram ejus de fundamentis explicationem : In medio terræ, ait, est vastissima vorago ubi infernus est : est vero cavitas illa fornicata, lapideo arcu constructa Fornix illa saxeæ est fundamentum terne: ut enim ossa sunt animalium fundamenta, ita lapide® venæ ab illo fornice incipientes, ossa terræ, ac ideo ejus fundamenta sunt. Qua do causa meritissime subdit Auctor, quod Deo hæc fundamenta respiciente, tremor terram quatit, quia ossibus animalis concussis, concutitur et corpus animalis. Hæc Palacius.

Denique cum borrendo fragore reboant tonitrua et vibrantur fulmina, videtur cœlum, montes, colitô tolusque mundus quassari et timore percelli, adeo ul cervæ quæ difficillimo pariunt, cum tonat, pavore nervos laxante, pariant, fœhimqiic emittant, juila illud *Psal.* x x v i i i, 0: < Vox Domini (tonantis)præparantis cervos;» S.Hieronymus, *obstetricans cervos*; alii, *contremiscere*, vel *parturire facit cervos*. Quidni ergo peccatores?

Moraliler, disce hic q am potens et efficax sit Dei conspectus, ut totum mundum conquasset,

et e centro convellat, si vcl t, ac proinde quam cum suspiere et revereri debemus*.

Ratio est *prima*, quia ennspeo us Dei indivise jungitur voluntati Dei : voluntas autem Dei non pnrnx est at voluntas humana vel angeica, quæ vult duntaxat, nec facit quod vult; sed volendo facit illico quod efficaciter vult. Dixit enim: « Fiat lux, • c Hi co farla est lux. Dixit : * Fiat firmamentum, • cali, sol, luna, >idera, elementa, homines, aves, pisces, animantia; e ilhco farta sunt, *Genes.* r. Nam u omnia quæeunque voluit Dominus, fecit in cœlo et in terra,» Pw/m, cxxxiv, vers. 6, quia voluntas Dei simul est potentia, uno omnipotentia Dei, ejusque actus el exccutio.

Secunda ratio est, quia conspectus h;c Dei est instar solis, qui radios suæ lucis difiundendo omnia illuminat, vivificat, fœcundat; alia exurit, alia liquat, aha indurai. Rosee radíos deitas comunicavit humanitati Christi. Inde Christus respiciens Petrum lapsum, Mallhæum et Zachæum publicanos, cœterosque peccatores, illico eos ad se, et ad poenitentiam sanclitalvinque convertit. Si enim basiliscus gcullis suis necat eos quos aspicit; si lynx avis, quæ vertilla ei torquilla a colli versura xocalur, teste Aristotele hb. II *Anime/.* cap. xn, perhibetur suo aspectu homines in sui amorem rapere; si magnes oppositus feno, illud ad se lapit : quid mirum si oculi Christi, in quibus radiabat fulgor divinitatis, suo aspectu Apostolos cæterosque ad se rapuerint ?

Tertia, quia compectus hic Dei practicus est : rtrtu. est enim ejus inspectio, visitatio et judicium : judicium autem Dei efficax est, quia eo plectit sontes, præmial insontes.

Mystice Rabanus : Cali, inquit, sunt Angeli, qui cahim incolunt; abyssus sunt dæmones, qui incolunt abyssum gehennæ : hi omnes coram Deo contremiscunt, juxta illud Apostoli /Aihp.n: a In nomine Jesu omne genu flectatur, caelestium, terrestrium et infernorum. Per montes enim et colles, potentium persona demonstratur; et per fundamenta terræ, consilia mentium humanarum : hæc ergo ad intuitum Dei contremiscunt, quia ejus ditioni omnino subduntur. In Scriptura quoque sacra sæpe montium nomme prædican-lum altitudo signatur. De quibus per ISaluusUm dicitur : Suscipiant montes pacem populo luo. Electi quippe prædicalores œlernæ patriæ, non immerito montes vocantur, quia per vite suæ celsitudinem ima terrarum deserunt, et calo propinqui fiunt. Subjectis ergo divina voluntati electis Di i, sola repugnat mens superbiorum; sed contraire illi satagens, ipso se gladio contradictionis frangit : ordini interno reniti:ur, sed suis victa conatibus ligatur. Unde in Job ita scriptum est : Quis restitit ei, et pacem habuit? quia perversa mens, unde se contra auctorem erigit, indo se in semetipsa confundit. Habere ergo pacem resistens non potest, quia dum superbiam confusio sequitur, quod stulte per culpam genlur, hoo

in agentis pena mirabiliter ordinalur. » Hæc ex S. Gregorio Rabanus. Rursum per *fundamenta terræ*, Glossa accipit profunda consilia; Hugo, cardinales : hisce enim quasi cardinibus et fundamentis inniti videtur Ecclesiæ. Hi quoque pavore concutientur, cum Dominus ad judicandum venerit ; cui enim plus datum est, plus exigetur ab eo.

20. Et in omnibus his insensatum est cor : et OMNE COR INTELLIGITUR AB ILLO, — *q. d. Cor hominis* non penetrat, nec pro dignitate æstimat et ponderat ea quæ dixi de Dei efficaci omnium inspectione, iudicio et vindicta. Unde ea, ut par est, non metuit, nec ejus offensam et peccatum exhorret, perinde ac si insensatum esset : illud ipsum tamen cor plene intelligitur et penetratur a Deo, qui omnes ejus sinus, intentiones, versutias usque ad fundum intuetur et pervidet, ideoque est et dicitur id est, cordium scrutator et cognitor : unde id ipsum exaggerando subdit :

21. Er vias illius quis intelligit, et procellam, quam nec oculus videbit HOMINIS? — *Procella* proprie et vehementior venti impetus, in mari potius quam in terra : illa dicitur ab eo quod omnia procellat, id est, moveat et percutiat, juxta illud Virgilii, lib. I *Æneid.* :

Una Eurysque Notusque ruunt, creberque procellis
Africus.

Audi S. Augustinum, lib. III *De Genes. ad litt.* cap. x : « Aer commotus, inquit, ventos, et ubi vehementium concitatus, ignes et tonitrua facit. » El Plinium lib. II, cap. XLvi : « Flatus vagi, inquit, et ruentes torrentium modo, tonitrua et fulgura edunt : majore vero illiti pondere incursuque, si late siccam ruperint nubem, procellam gignunt, quæ vocatur a Græcis » quæ etiam naves et domos aufert, et in alium locum transfert. Hinc metaphorice procella vocatur vindicta acris et saeva, instar procellæ omnia sternens et vastans. Unde Jeremias cap. xxiii, 19 : « Ecce turbo, inquit, Dominion indignationis egredietur, et tempestas erumpens super caput impiorum veniet, nonne E* Isaías cap. xxi, i : a Sicut turbines, inquit, ab Africo veniunt, de deserto venit (Septuaginta *tempestas per desertum transeat*), de terra horribili. Visio dura nuntiata est mihi. » Etcap. xxx, 33, loquens de Tophet et gehenna : « Nutrimenta ejus, inquit, ignis et ligna multa : flatus Domini sicut torrens sulphuris succendens eam. »

Sensus ergo Siracidis est, *q. d.* Quis porro hominum acutissimorum vel Angelorum vias, id est modos et rationes quas Deus in agendo et operando sequitur, plene cognoscat; praesertim vero *procellam*, id est procellosam illam vindictam, quam in impios detonabit et fulminabit in magno illo iudicii die, quæ tanta erit, ut ante illam nullam ei similem visurus sit oculus hominis. Tunc enim, ut ait Sapiens cap. v, vers. 18 :

Accipiet armaturam zelus Dei, etc.; acuet autem duram iram in lanceam, et pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos. Ibunt directe emissiones fulgurum, etc., excandescet illos aqua maris, et illumina concurrent duriter contra illos stabit spiritus virtutis, et tanquam turbo venti dividet illos. » Ita Rabanus : « Profundilatem, ait, consilii divini et potentiam iudicii quæ procellæ nomine hic designatur, nemo penetrare poterit, nonne El Huges ; * Procella, ait, est distributio divini iudicii. » Aliter Palacius : Procellas, inquit, id est tempestates omnes quæ in mari et locis desertis fiunt, solus Deus conspicit; nam plurimas nec vident, nec videre possunt homines, vel quia absentes sunt, vel quia iis haerunt et submerguntur. Sic et Dionysius : a Procella, inquit, est repentinus impetus venti, imbris, grandinis, qui, cum fit in locis desertis, nos latet. » Unde Job, cap. xxxviii : a Quis dedit, ait, vehementissimo imbri cursum, et viam sonantis tonitruum? » ut plueret super terram absque homine in deserto, ubi nullus mortalium conatur.

Moraliter idem : Terra, ait, conspectum Dei tremittit, cor hominis conspectum minime tremittit. Veretur quivis conspectum proximi, at ideo non peccat; nos nil veremur conspectum Dei, ut non peccemus. Si nec nutum oculi abscondere poles ab oculis Dei, cur coram tanta maiestate audes illam offendere?

Græca concise sic habent : *quæ omnia digne non cogitabit cor, et vias ejus quis consideret? nam procella est quam nemo hominum perspicit*; Tigurina : *nec tamen hæc cor ullum satis intelligit, cum ab ipso corda intelligantur omnia; nam instituta ipsius atque non visam homini vim (vel turbinem) quis animo comprehendat?* Syrus hæc omnia usque ad vers. 25, pro libito arctans et paraphrastice explicans, paucis ita perstringit : *etiam ego non ponam in corde meo. In viis meis quis intelliget? si peccavero, non videbit me oculus; et si mentitus fuero in omni loco abscondito, quis sciet? Excordes dicent hæc, et vir iniquus ita meditabitur.*

22. Nam plurima illius opera sunt in absconditis : sed opera justitiæ (juste vindictæ) ejus quis enuntiabit, aut quis sustinebit? — « Sustinebit, » id est expectabit vel feret, id est ferre et tolerare poterit. Utrumque enim significat Græcum *ἐκτινέω*, *q. d.* Dixit de uno opere Dei, scilicet procella ignea iudicii ipsius; nam plurima alia Dei opera sunt arcana et nobis abscondita, sed opera justitiæ suæ, praesertim procellam iudicii jam dictam, hominibus aliquatenus revelavit, ut ipsi ea, nunc se concernentia, expavescant, ac sancto vivendo evitent et caveant. Attamen hæc ipsa quis pro dignitate enuntiet? quis vero ea intrepidus futura expectet, vel praesentia ferat aut toleret? *q. d.* Nemo. Unde Tigurina : *nam maxima pars operum ipsius occulta est : quis enarret exempla justitiæ ipsius, aut sustineat?* Si cupis scire quod

COMMENTARIA IN ECCLESIASTICUM, cap. XVI

rint opera Dei in absconsi*, puta thesauri, nivis, pluviae, grandinis, roris, gelu, glaciei, etc., lege *Job*. cap. xxxviii.

Longe enim est testamentum a quibusdam, et INTERROGATIO OMNIUM IN CONSUMMATIONE ISTA. — *Testamentum* vocal iudicium Dei, quo cuique pro meritis praemia vel poenas presentes et aeternas decernit. Dicitur *testamentum*, quia a Deo dispositum et constitutum, ejusque quasi ultima voluntas et dispositio, ac proinde firmissimum erit, planeque effectum sordetur, longe certius quam testamenta a hominibus moribundis condita. Sensus ergo est, 7. d. Testamentum, id est decretum, via et ratio iudiciorum Dei remota est a cogitatione et cognitione hominum, quia homines ea non cogitant, non ponderant pro rei veritate et gravitate; sed multi vivunt perinde ac si futurum non esset iudicium, ac si non esset Numen, ac velut infernus fabula vana foret; et tamen «in consummatione,» et in fine mundi, certissime fiet « omnium interrogatio, per Graece id est examen et inquisitio, cujus exacta, rigida et severa, adeo ut nec minima culpa in iudicata et impunita* pretereant. Porro Tigurina vertit, *Ignis enim fatum est, et omnium inquisitio deficit; quod Vatablus exponit, q. d. « Longa est factorum series, quae priusquam explorata sit, desinit omnium inquisitio. »*

Aliter quoque alii, *q. d. Testamentum, id est pactum ab hominibus cum Deo initum de observatione mandatorum ejus, longe est a mente et opere eorum, quia a multis parum cogitatur et observatur. Ita Dionysius, Emmanuel Sa et Palacius, qui sic explicant : Cum omnium hominum interrogatio, inquisitio et examen futura sint in eorum consummatione, id est in morte, quomodo patiuntur homines se longe esse a lege Dei suae? Sic in Scriptura saepe testamentum vocatur pactum cum Deo initum, ipsaque Dei lex, quia lex est conditio pacti; hac enim conditione Deus iniit nobiscum pactum de gloria sua haereditate et gloria, si nimirum legem ejus observemus. Lxxviii : « Non custodierunt testamentum Dei; » quod explicans, subdit : « Et in lege ejus noluerunt ambulare, » *Psal.* Lxxviii, 10. Et alibi saepe. Inde vocatur arca Testamenti, id est foederis et legis, quia continebat legem, puta tabulas Decalogi dati a Deo; lex enim erat conditio foederis initi inter Hebraeos et Deum.*

Anagogice, testamentum Dei et Christi est decretum, quo electos conscripsit suos karos in

regno creiorum : hoc longe abest ab improbis et reprobis, quos diabolus non cripit suos cives in gehenna : multi enim sunt vocati, pauci vero electi; sed horum omnium inquisitio, discretio et separatio erit in fine mundi, puta in die iudicii. Ita Rabanus et Hugo : Testamentum, ait, id est promissio vitae aeternae, longe abest a peccatoribus.

23. Qui minoratur corde (id est stultus, inensatus, demens, cui deest sapientia, prudentia, mens, iudicium : hunc enim Hebraei vocant *chasar leb*, id est deficientem corde. Ite ergo quia inani est corde, hinc cogitat (non vera et solida, quae dixi, de Dei iudicio et vindicta, sed, buni (de nugis et vanitatibus saxuli, puta de sectandis deliciis, opibus, honoribus, fabulis, ludis, etc.; qualis enim quis est, talia et cogitat, *rr v»b IMPRUDENS ET ERRANS COGITAT STULTA*, — puta Vanitates et cupiditates (ut eas mox explicata', quae a Deo et cado ad daemone et gehennam eum deducunt, ideoque sunt stulta, et, ut graece est, id est fatua, imo insana et delira, juxta illud *Psal.* xxxix, 5 : « Beatus vir, cujus est nomen Domini spes ejus, et non respexit in vanitates et insanias falsas. » Et *Psal.* iv, 3 : « Filii hominum, usquequo gravi corde, ut quid diligitis vanitatem, et quatenus mendacium? » Qui ergo non cogitant de futura felicitate, vel infelicitate, de qua sua feditate, hi sunt corde exiguo, imprudentes et errantes, quia sola cogitant temporalia plane inania et stulta.

Contrarie vertit Tigurina : *Qui an. mo, inquit, submisso praeiudicio est, perpendit hac; vir autem insipiens et delirus stulta cogit*, *q. d. Humiles qui mentem Dei voluntati demisse substernunt, intelligent haec, ideoque sapienter; superbi vero ad stultos suos honorum fumos deflectentes, in iis stultescent, juxta illud Christi, Matth. cap. xi, 25 : « Confiteor tibi, Pater, Domine caeli et terrae, quia abscondisti haec a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis. Ita, Pater, quoniam sic fuit placitum ante te. »*

Moraliter Hugo : Qui minoratur corde, inquit, id est cordis magnanimitate per pusillanimitatem, vel cordis devotione per tepiditatem, vel cordis audacia per timiditatem, vel cordis tranquillitatem per avaritiam, aut cordis munditiam per luxuriam; licet cogitat inania, id est vana et falsa, juxta illud *Osea* vi, ii : « Factus est Ephraim quasi columba seducta non habens cor. »

TERTIA PARS CAPITIS.

DE DEI SAPIENTIA IN CREATIONE ET DISPOSITIONE UNIVERSI.

Ver», xi 24 et 25. Audi me, fili, et disce disciplinam sensus, et in viis meis attendis in corde tuo; et dicam in aequalitate disciplinam, et scrutabor enar-

rire sapientiam : et in verbis meis attende in corde tuo, et dico (id est dicere propterea, vel dico, id est dicam) in iustitia spiritus ventris. Quas ?

sut Dr̄rs n ormi sei ad initio, et in veritate
emm iu s̄ ii XTini h i s.— Græcus de more hiccon-
clusus cl bhcnibris est, cum Nostersit trimembris.
Inde Jansenius consci tertium membrum, sivo
sententiam, hic æque ne in aliis locis hujus libri,
ex alia ciijsdain versione esso assulam. Verum
ut alia superius dicta præteream, id hoc loco dici
nequit. Nam t* tertii membri: « Eldico in æqui-
ta* spiritus virtutes, quas posuit Deus in opera
sua ab inilio, n in nullo Græco invenitur, ac con-
sequenter nulla fuit versio, ex qua in nostrum
textum traduci poterit. Dicendum ergo nostrum
foierpretem olim plenius habuisse exemplar Gne-
cum, in quo hinc continebantur. Pro *aquilate*
Græce est id est *pondere*, q. d. Diram disci-
plinam ad irquuni rationis pondus appensam, et
matura consideratione libratam et perpensam;
nihil dicam nisi prius justo iudicii examine et li-
bramine discussum et ponderatum, ul nihil fal-
sum, nihil imprudens, nihil vanum cl inutile,
ndid leve et temerarium, sed omnia vera, pru-
dentia, solida, utilia, gravia, matura proferam et
pronuntiem. Unde mox subdit: a Dico in æqui-
tale spiritus, » id est cum æquo cl justo mentis
examine, ç. d. Dico id quod prius diligenter ex-
pendi, libravi, consideravi, dijudicavi; dico, in-
quam, «virtutes quas posuit Deus in opera sua al)
initio, n g. d. Enarro Dei heroicas virtutes, dotes el
attributa, puta sapientiam, potentiam, bonitatem,
justitiam, etc., quas Deus ostendit in universi crea-
tione cl dispositione. Rursum virtutes quas ipsis
rebus initio creationis indidit et communicavit,
v. g. Angelis et hominibus potestatem ratioci-
nandi, animalibus potestatem sentiendi, plantis
vegetandi, igni calefaciendi, aquæ refrigerandi
et humectandi, eie. Ita Hugo.

Græca sic habent, *audi, fili mi, et disci scien-
tiam, et in verbis meis attende coi de tuo. Ostendo in
pondere disciplinam, et in veritate*, vel potius tn <xc-
U'ta diligentia (hoc enim est * á^itiú) *annuntio
scientiam: Tigurina, audi me, fili, cl scientiam am-
piectere, adque mea dirla adicric animum. Eapli-
cabo perpensam eruditionem, exactamque scientiam
edisseram; Syrus, audite me, et suscipite doctrinam
jeam, et omnibus veibis meis tradite cor vestrum.
Dico ui pondere (cum statera, cum libramento)
verba mea, et cum sapientia manifesto doctrinam
meum.*

Porro Siracides more rhetoris ante orationem
conciliat sibi benevolentiam auditoris, blande
eum compellando fiJuin; et attentionem, dicendo
se dicturum ros graves de Dei virtutibus; et do-
cilitatem, dicendo se nihil dicturum nisi prius
longo examine discussum el ordinatum. Nam,
ut ait Boetius *De Disapl. sch| lur.*: u Discipulus
debet esse docilis, attentus, benevolus: docilis
ingenio, attentus in exercitio, benevolus animo
nd audiendum. • Slracidetn ergo imitentur doc-
tores, æque ac discipuli: illi ex eo discant mo-
dum docendi, hi discendi.

Preclaro S. Gregorius, hom'1. 13 m Ewvg.:
« Verba, inquit, Dei quæ aure percipitis mento
retinete: cibus enim mentis est sermo Dei, cl
quasi acceptus cibus in stomacho languente reji-
citur, (piando auditus sermo in ventre memori@
non tenetur; sed quisquis alimenta non relinet,
hujus profecto vita desperatur. /Eterna? ergo
mortis periculum formalate, si cibum quidem
sanckn exhortationis accipitis, sed verba vita», id
est, alimenta justitiæ, in memoria non tenetis, n
Hac de causa repetit et inculcat TM *attende in corde
tuo*. Nam, ut ait Seneca *epist.* 108: « Quidam ve-
niunt, inquit, ut audiant, non ut discant: sicut in
theatrum voluptatis causa ad delectandas aures,
oratione, vel voce, vel fabulis ducimur. Magnam
hanc partem auditorum videbis, cui philosophi
schola diversorium otii sit; non id agunt ut ali-
qua illis vilia deponant, ul aliquam legem vitæ
accipiant, ad quam mores suos exigant; sed ut
oblectamento aurium perfl uantur. Aliqui tamen
el cum pugillaribus veniunt, non ut res accipiant,
sed ut verba, quæ tam sine profectu alieno dis-
cunt, quam sine suo audiunt. » Tales erant Judæi,
de quibus Dominus ad Ezechielein cap. xxxm, 32:
« Et es eis, ait, quasi carmen musicum, quod
suavi dulcique sono canitur: et audiunt verba
tua, et non faciunt ca. » Longe alia mente David
a Deo doceri optat, dicens: « Da mihi intellectum,
et scrutabor legem luam, et custodiam illam in
loto corde meo. Deduc me in semitam mandato-
rum tuorum, quia Ipsam volui. Inclina cor meum
in testimonia tua, n etc. *Psal.* cxviq, vers. 34 et
scq.

20. In iudicio Dei opera ejus ad initio (7. d.
Deus ab initio mundi creavit et disposuit opera
sua magno iudicio, græce *x:kuf* id est sapientia,
prudentia, discretione, modo el ordine, juxta il-
lud *Sap.* xi: « Omnia in mensura, el numero, et
pondere disposuisti»»), et ab institutione (græce
rotMtr, id est effectione, creatione) ipsonl m (Com-
plutenses legunt *impiarum hominum*: sed caleri
Græci et Latini passim legunt *ipsorum*) distinxit
FAUTES I LLORUM, FT I NI TI A EORUM I N GENTI BUS SUI S.

Quæres, quænani hæc initia in gentibus? *Primo*,
Jansenius ex Græco germane sic exponit: *Initia*,
græca id est *p imipatus*, sunt principes et
præcipuæ mundi parles, puta sol, astra, cœli,
quæ principatum quemdam in inferiorem mun-
dum, puta in terram el aerem oblinent; nam do
terra mox subdit vers. 30: « Post hæc Deus in
terram resnexil. n Sensus ergo est, 7. d. Deus
mox ut creavit opera universi, illico distinxit
paries eorum, dividendo aquas ab aquis, ele-
menta a cœlæ, mare a terra, etc.; distinxit quòque
tx; 7, cxxç. id *izd*, partes illas primas mundi, quibus
totus orbis inferior regitur, in suis gentibus, id
est generibur, quia fecit ut quodlibet astrum et
cœhim suum haberet genus, naturam, motum,
proprietaem, diversa eis officia attribuens, v. g.
soh u/ ilion inet diem, lunæ ut illuminet noctem,

Wth

Hûl**

sunqio cursu menses cl tempora dimetiatur et distinguai. Hoc sensu *gentes* per catachresin vocantar genera: hoc enim significat Græcum

krà El sic llebræi solem, astra, codos, ele., vocant gentes, id est, milites Dei, a quibus Deus vocatur *Deus Sabaoth*, id est, Deus exercituum. Unde vers. 28 ca inter se vocat proximos. Simili catachresi *Sup.* i, 11, dicitur : a Sanabiles,* id est, salui res et salubres, «fecit nationes orbis terrarum :* *nationes*, græce 7f>bo». id est generationes, puta res genitas el créalas a Djo, 7. d. Deus fecit ut res a so genite el crealæ essent salutares, non leihaleset mortitene. Unde sequitur : a El non est illis medicamentum exterminii, « id est, ut Græca, pharmacum exterminans el interimens; S. Hieronymus, *non est in cis venenum mortiferum*. Sic ibidem cap. lix, IO, vocal *nationem animulium*. Sic et Festus bonum fœturæ proventum in pecoribus vocat *bonam nationem*. Natio enim alludit ad etymon nasci, sicut ad yi/<iSa<. Sensum jam datum sequitur Syrus, dum vertit, *quando creavit Deus opera sua ab initio, cum creatione eorum distribuit leges eorum, et dedit usque in finem operationes eorum, et dominium eorum in omnes generationes sæculi*. Denique Latini nomen *gens* deducunt a genus, u littera detracta : gens enim est quæ ab uno genus ducit, ut Romani a Romulo, Israelite ab Israele, id est Jacobo, Chananæi a Chanaan. Hinc gens dicitur genus cœtusque apum, ut Columella lib. IX, cap. IX : « Intestino, ait, bello tot® gentes (apum examina) consumuntur. » Sic etiam gens do piscibus dicitur apud Virgiliani, IV *Georg.* :

Cum Proteus consueta petens e fluctibus intra
Ibat: cum xasli circum geni hinnula potili
Exsultans, etc.

Non ergo mirum, ncc illatinum, gentem significaro genus.

Secundo. *Secundo*, simplicius et planius exponas, 7. d. id est *principatus*, hoc est, corpora cœlestia, quæ primas mundi tenent, distinxit Deus suis gentibus, id est, Angelis, ut ipsi orbes cœlestes regant, moveant, ordinent, iisque per omnia pnesint. Ita Lyranus. Aut certe vocat principatus angelicos, 7. d. Deus creavit et distinxit mundi partes, iisque præfecit Angelos ex ordine Principatum et Potestatum, qui sunt « /»<» id est, principes in gentibus suis, id est, inter Angelos cl angel'cos ordines inferiores, puta inter Virtutes. Arrhangelos cl Angelos, qui duntaxat præsent singulis provinciis, civitatibus cl hominibus. Unde Palacius sic explicat : DcUS, inquit, addixit cuivis cœlo suum initium, id est, principem et ducem, quos Philosophi vocant inlelligenhas motrices, Theologi vocant virtutes cœlorum. Addit idem : Forte, inquit, gentes cadorum sunt stellai, qui milites cœlorum dicuntur, cl vocali dicunt: a Adsumus, » *Baruch* m, 31, 7. d. Habent steli® sua initia, id est, suos principes Angelos sibi deputatos. Sic Moses (quo alludit Siracides) *beat.*

cap. XXXII, 2R, juxta Septuaginta ait: « Quando dividcbul Altissimo* gentes, etc., constituit terminos juxta numerum Angelorum Dei, » 7. d. Ab initio constituit cl preterii Deus singulis populis el gentibus angelos custodes, et quasi prepositos. Ita Orígenes, homil. H in *Numer.*, S. Cyprianus, S. Clirysostomus et alii quos citavi *beuter.* cap. xxxir. Huic expositioni favent Græca, quæ statini post subjungunt, *non esurierunt, nee defatigati sunt, ncc destiterunt ab opere suo*. Quod rectius Angelis competit, quam cœlis. Animalis enim, quales sunt Angeli, competit esuries, non cadis inanimis, æque ac defatigatio, el cessatio a motu et rotatione orbium codestimn.

Tertio, initia proprie accipias. Unde aliqui ex Tcrtl°-Græco vertunt, *in manu ejus* (hæc enim addunt Complutenses) principia *eorum* m *omnes aetates, q.d.* Deus ab initio uti partes, ita et principia mundi manu sua continens, constituit et firmavit, ut durent per omnes sæculorum generationes : ita principium diei, lucis, solis, cœlorum, ortus et occasus astrorum ab initio mundi constituit, ut per suum calorem et influxum continuo præsent generationi plantarum, frugum, fructuum, animalium et hominum. Tolle enim solem et astra, nulla erit generatio in terra. Favet versio Tigurina, *cum judicio operatus est Dominus ab initio, et a prima rerum creatione partes eorum disposuit*. Opera sua excoluit perpetuo, et initia eorum per sua sæcula gencraque (yM* enim et sæculum et genus significat); ac Complutenses dum legunt, *in manu ejus principatus eorum*, <h ><><< id est tn *sæcula sæculorum*; alii legunt, «h id est in *genera*, vel *generationes eorum*.

Quarto, Rabanus gentes proprio accipit, æque Owm. ac initia, 7. d. « Ex quo hominis propaginem dilatare Deus disposuit, singularum gentium originem per paries singulas mundi discrevit, ita ut unaquæque gens ex parentis sui vocabulo denominata, sedes projicias in singulis provinciis possideret. Mystice autem divina Sapientia Ecclc- Mjwcc. siain suam instituens, per lotius paries orbis illam dilatavit, atque in singulis gentibus collocavit. Unde est quod in Apoca/, cap. 1, ll ot lll, septem Ecclesiis qu® fuerunt in Asia, senno Ilei directus est. *

Sic et Hugo • *Initia*, inquit, id est, initiales possessiones suas, in gentibus Deus distinxit, tribus filiis Noe, distribuenda tres partes mundi, nimirum ut Seni cum posteris incoletet Asiam, Chain Africam, Japlict Europam. Idem mystice: Deus, inquit, initio Ecclesia» distribuit provincias orbis Ajiostulis, ul Joannes converteret Asiam, Thomas Indiam, Matthæus Æthiopiam, etc. « Neo esurierunt, » Id est, esuriem corporis Apostoli non reputaverunt. « Nec laboraverunt, v id est, corporis laborem nihili fecerunt, imo cum gaudio labores, dolores, contumelias el injurias propter Christum susceperunt, *Actor*, v. « Et non destiterunt ab operibus suis, » id est, a prædicatione Evun^''

ī anisi scriba, pontifices, philosophi, principes
•I reges totis viribus obsisterent, quibus hoc
unum regerebant : « Obedire oportet Deo magis
quam hominibus. » « Unusquisque proximum sibi
non angustiat, n̄ quia nec sese invicem, nec
quemquam aliorum afflixerunt, sed potius omnes
juverunt et consolati sunt » Post hæc Deus in
terram respexit, et implevit illam bonis, » cumu-
lando gentes omni gratia et charismate cadesti.
Hæc Hugo.

Sic et Dionysius: Deus, inquit, ab initio « distinxit
partes illorum, » id est, dedit unicuique aptum
el proprium locum, et divisit illas ab invicem.
Sicque piscibus deputavit aquam, avibus aerem,
hominibus et pecoribus terram. « Et initia ipso-
rum in gentibus suis, » id est, origines hominum
ordinavit distincte, secundum gentium distinctio-
nes, ut quælibet gens in terra sua habeat suam ge-
nerationem, successionem, processum ac finem,
sicut *Genes.* ix legitur terra distincta per filios
Noe. Unde ait Paulus: « Deus fecit ex uno omne
genus hominum habitare super universam terram,
definiens statuta tempora et terminos habitationis
eorum, » *Act.* xvn. « Nec esurierunt, nec laborave-
rant, » quia Deus cuique copiose de victu et vitæ
necessariis providit. « Unusquisque proximum
sibi non angustiat, » quia latissimum spatium
habitandi in terra contulit eis, et iussit ul sine vio-
lencia mutuo conversarentur in charitate. « Ani-
ma autem vitalis denunciavit ante faciem ejus, »
id est, omnis anima rationalis vivens per gratiam,
coram Deo confessa est horum veritatem, et lau-
dem ejus; « et in ipsam iterum reversio illorum, »
id est, reductio seu naturalis conversio creatu-
rarum ad suum fontale principium a quo conser-
vantur, et ad quod omnia tendunt suo modo, se-
cundum quod effectus ad suam causam converti-
tur. Hæc, inquam, reductio pandit ac nuntiat Deum
habere providentiam universorum, et omnia sa-
pientissime ordinasse. Ita Dionysius.

27. Ornavit (minus recte aliqui legunt *ordinavit*:
Græce enim est, id est *ornavit*) in æter-
NUM OPERA ILLORUM. — GræCC « *id est sua*,
q. d. Deus ornavit sua opera prima, puta calos
luce, sole, luna et tanta varietate siderum, quasi
gemmarum fulgentium instar carbunculorum,
jaspidum, smaragdorum, etc., juxta illud *Job.* xxvi,
13: « Spiritus ejus ornavit calos. » Noster legit
id est *illorum*, quod primo Jansenius de ca-
lis explicans : « Deus, inquit, ornavit opera, « id est
operationes, motus et influxus calorum el side-
rum, quia fecit eas et stabiles esse, et indefatiga-
biles, et pulcherrimo ordine inter se consentien-
tes. Nam, ut ait Plato, *Dial. de Natura* : « Fas non
erat quidquam nisi pulcherrimum facere cum
qui est optimus. » Et Boetius, lib. III *De Conso-
lat.* metro 9 :

Tu cuncta superno
Ducis ab exemplo, pulchrum pulcherrimus ipse

Mundum mente gerens, similique nb imngine formans,
Perfectasque jubens perfectum absolvere partes, etc.

Loquitur Siracides de calis el stellis quasi homi-
nibus et militibus Dei, per prosopopaiam. Unde
subdit :

Nec esurierunt, nec laboraverint, et non des-
titerunt ab operibus suis. — Syrus, *a fortitudine
sua* ; Tigurina, *non esurierunt neque defessa sunt in
suis operibus, nec ab officiis suis cessarunt, q. d.* Cali,
sol et stella, etsi quasi milites Dei assidue juxta
praescriptum ejus moveantur, idque celerrime
(adeo ut sol qualibet hora conficiat millionem
milliarium, et insuper 140 millia eorumdem : quod
tantumdem est, ac si totum terra globum circum-
curreret quinquagies, uti ostendi *Gen.* i, 16), ta-
men nunquam esuriunt, nec defatigantur, ut a la-
bore suo et Dei jussu exsequendo desistant. Quod
significat cos jugiter, sine defectu, fatigatione et
molestia, in obeundis muniis sibi a Deo injunc-
tis strenue persistere et pergere, juxta illud *Psal.*
cxviii : « Ordinatione tua perseverat dies, quo-
niam omnia servant libi; » llebr. *omnia sunt scivi
tui.*

Alludit ad opiniones Platoniorum (quos secutus
est Philo, el Orígenes lib. VII *Periarchon*, ac dubitat
S. Augustinus, *Enchir.* cap. xviii), qui calos puta-
runt esse animatos, juxta quos mirum erat calos
non esurire, nec fatigari. Ad hæc solem, lunam
et stellas censebant esse igneas, quas proinde va-
poribus ali necesse sit : ignis enim eget suo pa-
bulo, uti recenset Plinius, lib. II, cap. vm, Cicero
II *De Natur. deor.*, Lactantius, lib. II, cap. vi. Rur-
sum juxta veram sententiam Angeli, quasi intelli-
genti® assistunt suis orbibus calestibus, et quasi
unum quid non compositum, sed aggregatum ex
eis efficiunt. Hominibus autem vulgaribus mi-
rum videtur Angelos in tanta occupatione el motu
non esurire, nec fatigari. Voro Tertullianus in
Apolog. cap. XXII : « Omnis spiritus, inquit, ales est;
hoc est, Angeli el dæmoncs : igitur momento ubi-
que sunt. » Et S. Gregorius Nazianzenus, *orat.* 34:
« Loca, ait, omnia peragrant, omnibusque impi-
gre adsunt, tum ob ministerii promptitudinera,
tum ob natura levitatem. » Certissime et claris-
sime Psaltes, et ex co Apostolus, *Ilebr.* i, 7 : « Qui
facit, inquit, angelos suos spiritus, el ministros
suos flammam ignis. » Vide ibi dicta: ergo nec
esuriunt, nec fatigantur. Dixit de perpetuitate ca-
lestium operationum, subjicit etiam de concor-
dia, dicens :

28. Unusquisque proximum suum non angustiat
(minus recte aliqui legunt *angustiavit*, licet Græce
sit, iflefo id est *afflixit, attrivit*) usque in æternum,
— q. d. In tanta multitudine calorum, siderum et
planetarum, esto moveantur contrariis el celer-
rimis motibus, sinique invicem contigui et quasi
continui, tantus tamen singulorum csl ordo, tanta
cujusque cum cæteris subordinalo et concordia,
ut unum non premat, arctet, atterat vel impe-

dial aliud; sed quodque suo ordine illæse, integre el constanter incedat, imo currat, perinde ac milites in acie rite ordinata. Hanc coelorum concordiam admiraos Job exclamat, cap. xxxv, 10 : « Ubi est Deus qui fecit me, qui dedit carmina in nocte? » Luna enim et steli®, noctu ordinate incedentes et lucentes, hymnos nocturnos Deo canunt, el hominibus materiam laudis divin® suggerunt. Idem et longe magis faciunt Angeli, ait Olympiodoras ibid, in Catena. Unde Chaldæus vertit, *ante cæ-cujití conspectum Angeli excelsi ordinant laudem in* quXî

El clarius cap. xxxvin, 37 : a Quis enarrabit coelorum rationem, el concentum coeli (hebr. *na-bla*) quis dormire faciet? » Unde Pythagoras docuit cælos musica ratione compositos concentum edere (vide Censorinum *De Die natali*, cap. xm); sed homines ob assuetudinem ad hunc sonum obsurduisse, uti qui habitant ad Nili catadupa, aquarum ex alto ruentium fragorem non audiunt, ait Cicero in *Somnio Scipionis*. Quin et S. Augustinus, epist. 28 ad S. Hieronymum, proprie in cælis sonorum concentum admittit. Sic et Leo Castrius in *Isaiæ* cap. xl, vers. 26. Et Georgius Vendus in *Harmon*. Favet et ratio, quia non tanlum ex confricatione aeris, sed et omnis corporis resistentis sonus editur. Verum Aristoteles et Philosophi, lib. II *De Cado*, negant hunc cælorum concentum. Quare Job per concentum intelligit concordies el ordinalissimos coelorum motus el cursus, ac mystice S. Gregorius : « Concentus, ait, cælorum est concordia prædicantium et consoni Angelonun hymni. » Unde Plato in *Timæo* asserit idcirco maxime oculos nobis a natura esse datos, ut circuitus ordinatissimos qui in cælo peraguntur, intuiti, eos ad vitæ disciplinam traduceremus, ac ad eorum ordinem et stabilitatem, nostræ mentis vagos et erralicos motus componeremus. Vide S. Gregorium Nazianzenum, *orat.* 26, ubi docet ordinem conservare cælos, elementa et totum universum, ac consequenter ordinem hierarchicum conservare Ecclesiam. Unde inter cæleraait : « Ordine florente ac dominante est universum hoc, ac pulchritudo certa et stabilis (quare mundus Græce dicitur ab ornatu et pulchritudine). Contra autem perturbatio et confusio in aere tonitrua, in terra motus, in mari naufragia, in urbibus domibusque bella et dissidia, in corporibus morbos, in animis peccata procreavit. Hæc enim omnia non pacis, nec ordinis, sed confusionis et perturbationis nomina sunt. » Denique addit Siracides :

29. Non sis incredibilis verbo illius. — Jansenius hæc annectit præcedentibus, *q. d.* « Unusquisque proximum suum non angustiavit; » sed unusquisque alteri dicit : a Usque in sternum non sis incredibilis, » id est inobediens, < verbo Dei. » Græca enim sie habent : *alter alterum non afflixit, et usque in æternum non detrectabunt jussum ejus, vel, non erunt inobedientes verbo ejus; Tigurina, aliud alii non fuit molestum, nec unquam repugnar*

buid imperio ejus; Syrus, alter alterum non oderunt, ncque in scetulum transgrediuntur verbum ejus.

Secundo, Palacius cum Lyrano prosequens suam expositionem, qua hæc refert ad Angelos: Dixerat, inquit, quod constituerat Deus Angelos, quorum operatio est cælos movere : addit nunc quod hæc Angelorum opera Deus ornavit, scilicet lumine diei, tenebris noctis, influxu virtutis, quam superiora in inferiora demittunt, pluviis, grandinibus, etc. *Secundo*, dicit quod Angeli illi nec in perpetua illa motione sudant, esuriunt aut laborant, nec per momentum cessarunt ab opere. Hem profecto admirandam! *Tertio*, dicit inter hos Angelos, seu cadorum Virtutes, summam esse concordiam : adeo ut nunquam alius alii sit impedimento, nec superior premat inferiorem, nec inferior subsultet adversus superiorem. Quia vero hæ res sunt admirabiles, subdit auctor : « Ne sis incredibilis verbo illius, n id e<t : Quæ tibi dico, verba Dei sunt, cave sis incredulus eis. Rursum, *q. d.* Imitare ergo cælos, o homo, ut, sicut illi Deo per omnia obediunt, nec ad punctum quidem ab ejus ordinatione discedunt, ita multo magis eidem obedias et tu qui sensu et ratione polles.

Tertio, Hugo hæc refert ad homines eorumque primam institutionem, *q. d.* Deus creavit hominem, eumque magnis natur® et graliæ dotibus ornavit ac collocavit in Paradiso, fecilque ut manens in innocentia, in qua eum condiderat, non esuriret, non sitiret, non fatigaretur, sed cum voluptate coleret Paradisum, ibi quoque nemo angustiasset! proximum, injuriam illi irrogando, vel bona ejus auferendo, quia in eo statu omnia fuissent communia. Verum hæc potius mystica et symbolica, quam litteralis est expositio. Tropologiam ejusdem et Dionysii de Apostolorum prædicatione recensui vers. 26.

Quibus adde ex Habano : « Ornavit, inquit, in æternum opera illorum, nec esurierunt, nec laboraverunt, et non destiterunt ob operibus suis. » Præparavit enim Deus opera Ecclesiæ suæ, et eharitatis splendore ipsam perpetualiter illustravit; propterea nullam virtutum patiuntur penuriam, nec pigritiæ lassitudine deliciunt, sed intenti bonis operibus semper insistunt. « Unusquisque proximum sibi non angustiabit » usque in ævum, quia charitas non quærit quæ sua sunt, sed quæ aliorum. Unde præcepit Apostolus dicens : « Tanquam filiis dico : Dilatamini et vos, et nolite jugum ducere cum infidelibus, » Latitudo mandati charitas est, quia, ubi charitas manet, non sunt angustii®. In ipsa latitudine erat Apostolus, cum diceret : « Os nostrum patet ad vos, o Corinthii, cor nostrum dilatatum est, non angustiamini in nobis. » yi, « Ideo enim alibi legitur : « Latum mandatum tuum valde, » Quod est latura mandatum datum? a Mandatum novum do vobis, ut vos invicem diligatis. » Charitas ergo non angustatur. Vis non angustari in terra? in lato habita ; quidquid enim tibi fecerit homo, non te angustat, quia illud diligis quod

non nocet : homo, Deum diligis, fraternitatem diligis, Ecclesiam Dei diligis; sempiterna merces erit; laboras in terra, sed pervenies ad fructum promissum : quis (ibi tollit quod diligis? hæc Rabanus.

VcrR jo. 30. Post hæc Deus in terram respexit, et implevit illam fructibus suis. — Hinc patet hucusque sermonem fuisse de cælis et cœlestibus. Refricat enim ordinem quem Deus in mundi creatione servavit, *Genes. i, y. d.* Deus primis duobus mundi diebus cœlos instituit, ornavit et ordinavit; deinde tertio die respexit in terram, illamque plantis, herbis, arboribus, metallis vestivit, ac mox animalibus, avibus et homine implevit. Unde Syrus, *post hac in terram prospexit, benedixitque eos* (homines et terræ incolæ) *in omnibus frugibus ejus, adeo ut terra sit mater bonorum omnium.*

Vero. IL 31. Anima omnis vitalis (omnis viventis) denuntiavit ANTE FACIEM IPSIUS, ET IN IPSAM ITERUM REVERSIO illorum, — *q. d.* Anima omnis vitalis, hoc est, omne animal, et omne vivens, denuntiavit, Id est, aperte indicavit, et jugiter indicat Id quod dixi, scilicet Deum implevisse terram bonis suis : indicat, inquam, ante faciem ipsius, scilicet non Dei, ut vult Rabanus, sed terræ (Græca enim est pronomen femininum «Me», id est, in conspectu terræ, vel in superficie terræ : quia scilicet omne vivens bonis terræ, in ejus superficie nascentibus, vivit et fruatur; et iterum, dum moritur, in terram revertitur. Noster legit *revelavit, denuntiavit*, et, ut aliqui legunt, *denudavit*. Jam legunt contrarie *est texit, operuit*. Sic enim habent Græca Complutensium, *animam omnis animalis abscondit vultus ejus* (scilicet terræ), *et in illam reversio illorum, q. d.* Terra legit, contigit et protegit omnia animalia, illaque rursum in terram ex qua nati sunt, per mortem revertuntur. Romana mutato casu eundem pene exhibent sensum: *Anima, impiiunt, omnis vitalis operuit faciem ejus, et in ipsam reversio illorum, q. d.* Animalia, dum vivunt, legunt superficiem terræ; et rursum dum moriuntur, in illam revertuntur. Sic et Tigurina, *vita animantium omnis generis operuit superficiem ejus, et in eandem unumquodque revertitur*. Sic et S\rus, *anima omnium viventium replevit faciem (jus, et collegit in medio ejus omnia opera eorum.*

Monet hominem suæ originis silique fini*, refri- calque illam Dei in Adami sententiam : a In sudore vultus tui vesceris pane tuo, donec revertaris in terram de qua sumptus es ; quia pulvis es. et in pulverem reverteris, » *Genes. m, 19*, ut eum ad humilitatem æque ac Dei timorem excite, in cœlo felicissime, vel in inferno miserrime victuræ, cum corpus brevi terræ sit reddendum. Est ergo terra quasi horreum et thesaurus, ex quo large omnia animalia aluntur et vivunt : eadem et sepulcrum, in quod omnia tandem redeunt. Est vero utrumque admiratione dignum, quod, cum plurima et quasi infinita sint animalia, singula tamen sufficiens et congrua sibi in terra inveniant alimenta ; et cum tot tantaque sint, omnia in terram redeant, nec tamen terra crescat vel intumescat, sicut omnia Rumina intrant in mare, et tamen mare non redundat, *Eccle. i, 7*. Ita Palacius.

Porro Rabanus, Dionysius et Lyranus hæc ad Deum referunt, *y. d.* « Anima omnis viventis denuntiat, id est, ipso facto ostendit quod propter eam erant illa bona a Deo producta, quia usa est ipsis. Et ipsa iterum reversio illorum ; nam per animam rationalem ista reducuntur in Deum, ipsum de bonis suis laudando, et per animam sensitivam suo modo, quia est materia divinæ laudis. » Verum Græca pronomina et «Srt», cum sint feminina, non Deum, sed terram referunt et respiciunt, ut dixi. Sapienter et pie S. Augustinus in illud *Psal. xxvi, 10* : « Circuivi, et immolavi in tabernaculo ejus hostiam vociferationis. Circumeat, inquit, animus tuus per universam creaturam, undique tibi clamabit creatura ! Deus tunc fecit. Quidquid te delectaverit in arte, artificem commendat, magisque si circum-eas universa, consideratio concipit artificis laudem. Vides cœlos? magna opera Dei sunt. Vides terram ? Deus fecit semina innumera, diversitates germinum, multitudinem animalium. Circumi adhuc cœlos usque ad terram, nihil relinquo; undique tibi omnia resonant Creatorem, et ipsæ species creaturarum voces sunt quædam Creatorum laudantium. »

CAPUT DECIMUM SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Propter operum et magnalium Dei enarrationem, ut lectorem ad Dei obsequium et venerationem impellat, «(•)ue de utroque, hoc cupita quasi perpetua concio. Igitur primo, c. j *Genesi* narra creationem hominis ad imaginem Dei, duksque præsertim lupientia et legis divina illi inditas, pactum a Deo cum eo initum, D'ique intuitum in omnia hominum opera et peccata; atque ex hisce omnibus, vers. 21, concludit inquit, ut per pœnitentiam, Vita emendationem, omnemque sanctitatem ad Creatorem suum tam munificum convertatur, Dengue suo cum omni reverentia et devotione serviat.

1-, Deus creavit de terra hominem, et secundum imaginem suam fecit illum. 2. Et ite-

mm convertit illum in ipsam, et secundum se vestivit illum virgulto. 3. Numerum dierum ol tempus dedit illi, cl dedit illi potestatem eorum quæ sunt super terram. 4. Posuit timorem illius super ornem carnem, et dominatus csl bestiarum ct volatiliu. 5. Creavit ex ipso adiutorium simile sibi : consilium , ct linguam , ct oculos, et aures, et cor dedit ill s excogitandi; et disciplina intellectus replevit illos. G. Creavit illis scientiam spiritus, sensu implevit cor illorum, et mala et bona ostendit illi». 7. Posuit oculum suum super corda illorum, ostendere illis magnalia operum suorum, 8. ut nomen sanctificationis collaudent; et gloriari in mirabilibus illius, ut magnalia enarrent, operum ejus. 9. Addidii illis disciplinam , ct legem vitæ hæreditavit illos. 10. Testamentum ælernum constituit cum illis, et justitiam ct judicia sua ostendit illis. H. Et magnalia honoris ejus vidit oculus illorum, et honorem vocis audierunt aures illorum, (l dixit illis : Attendite ab omni iniquo. 12. Et mandavit illis unicuique de proximo suo. 43. Via* illorum coram ipso sunt semper, non sunt absconsæ ab ocu is ipsius. 11 In unamquamque gentem præposuit rectorem, 15. ct pars Dei Israel facta est manifesta. 1G. Et omnia opera illorum velut sol in conspectu Dei, ct oculi ejus sine intermissione inspicientes in viis eorum. 17. Non sunt absconsa testamenta per iniquitatem illorum , ct omnes iniquitates eorum in conspectu Dei. 18. Eleemosyna viri quasi signaculum cum ipso, et gratiam hominis quasi pupillam conservabit; 19. ct postea resurget, et retribuet illis retributionem, unicuique in caput ipsorum , ct convertet in interiores partes terræ, 20. Pœnilentibus autem dedit viam justitiæ, ct confirmavit deficientes sustinero , ct destinavit illis sortom veritatis. 21. Convertero ad Dominum, cl relinque peccata tua : 22. precaro ante faciem Domini, et minue offendicula. 23. Revertere ad Dominum, ct avertero ab injustitia tua, ol nimis odito execrationem : 24. cl cognosce justitias cl judicia Dei, et sta in sorte propositionis, ct orationis altissimi Dei. 25. In partes vade sæculi sancti, cum vivis ct dantibus confessionem Deo. 2G. Non demoreris in errore impiorum, ante mortem confitere. A mortuo quasi nihil, perit confessio. 27. Confiteberis vivens, vivus ct sanus confiteberis, el laudabis Deum , ct gloriaberis in miserationibus illius. 28. Quam magna misericordia Domini, ct propitiatio illius convertentibus ad se ! 29. Neo enim omnia possunt esse in hominibus, quoniam non est immortalis filius hominis, el in vanitate malitiæ placuerunt. 30. Quid lucidius so'e? el hic deficiet. Aut quid nequius quam quod excogitavit caro ct sanguis? ct hoc arguetur. 31. Virtutem altitudinis cmlī ipso conspicit, et omnes homines terra et cinis,

TRIMA PARS CAPITIS.

i. I. Deus curavit de thuia hominem (sicut figulus ex argilla formal vasa figulina: hinc DeūB dicitur fctor, nos figmentum : hinc rursum Adam dictus csl ab adama, quasi homo ah humo) it secindim IMAGINEM SŪAM FECIT ILLUM, — **pilla SOCUUDum** exemplar suum, ut scilicet homo Dai, quasi exemplaris sui, expressa esset imago. Imago nahiralis Dei est m anima, quæ spiritus est, polletque intellectu, libertate, dominio in animalia omnesque res creatas ; ul Adam, m hoc mundo dominans omnibus, esset quasi Deus quidam terrestris. Imago supernalurulis Dei est ia gratia, puta fido,

spo, cbaritate cæterisque virtutibus quas Deus in creatione Ad© indidit : quum Adam peccando perdidit, *cd Christus patiendo el moriendo restauravit. Vide dicta Gentt. 1,20. Meminit ir/ui/oi < Dei, lum ul ostendat Dei in hominem munificentiam, qua hominem ad tantam dignitatem evexit, ut esset similis, imo imago Dei ; tum ul moneat hominem gratitudini», ut suo Creatori obsequatur, ao imaginem sibi ab eo inditam, velul monile pretiosissimum, integrum ol illæsmn omni cura tueatur, expoliat el perficiat, oc, si maculata vel abolitu sit, omni studio reparet ol restau

ret, ut agat inter homines vitam divinam, imo vivat quasi obambulans in terra Deus, aut sanctus in carne angelus. Vide Rabanum.

Porro Palacius sic exponit, *q. d.* Deus, formans Adamum, assumpsit formam humanam, ut significaret se aliquando eam hypostatice assumpturum ex virgine; et secundum illam, quasi imaginem, creavit Adamum. Verum hic sensus symbolicus est, non litteralis (uti ipse contendit), imo incertus, et forte falsus. Cur enim Deus assumeret formam humanam, cum necdum esset homo qui eam videre posset?

Pneclare S. Ambrosius, lib. III *Ad Virgines* : «Contemplationem, inquit, corporis velut navis saburram suscipe, ne in tantis mundi fluctibus jactanti® alicujus aura te circumferat. » Chrysologus, *serm.* 148 : « Fecit, inquit, le esse de terra, ut esses tu dominus terrenorum, et esses ipsis in ipsius substanti® communione communis; nec tamen te terrenum terrestribus sic æquavit, ut non cbam coelestibus animatum (e cœlitus exæquaret; et ut esset tibi cum Deo ratio communis, corpus commune cum jumentis, dedit tibi animam de cœlo, dedit tibi corpus de terra, ut in te nexa cœli terræque concordia servaretur. » Et de imagine Dei nonnullis interjectis : « Adhuc, inquit, quid adjiciat ad honorem tuum tuus Creator excogitat, in te imaginem suam ponit, ut teris invisibilem Conditorum visibilis imago præsentem poneret; et in terrenis dedit vices suas, ut non fraudaretur Domini vicario mundi tam larga possessio. » Unde infert : « Homo, quare tibi tam vilis es, qui tam pretiosus es Deo? quare sic honoratus a Deo, te ipsum taliter inhonoras? » imo Deum ipsum. Qui enim imaginem Dei, qualis est anima cujusque, inhonoras, Deum, cujus ipsa est imago, inhonoras. Unde S. Chrysostomus, *hom.* 3 *ad Popul.*, ex supplicio eorum qui violant imaginem Imperatoris, v. g. Theodosii, colligit quam a Deo puniendi sint qui violant ejus imaginem, puta animam proximi : « Quot, ait, Dei imagines non tantum dejecerunt, sed et conculcaverunt? Cum enim reum angas, cum dispolies, cum trahas, cum dejicias, Dei imaginem conculcas. »

Vert. 2. 2. Et ITERUM CONVERTIT ILLUM IN IPSAM, ET SECUNDUM SE VESTIVIT ILLUM VIRTUTE. — SJTUS, *induit eum* Moni.de *for Mudine*. Deus hominem creavit immortalem,

1 scilicet, quamdiu obedire legi Dei, mori non posset; sed homo per inobedientiam peccans, mortalem, mortisque reum se effecit : quare Deus secundum corpus eum in terram convertit, ut qui Dei legi et imagini præposuerat terram et terrena, in eam rursus converteretur ex qua formatus erat.

Et secundum se (Græce $\chi\alpha\delta\prime\iota\alpha\upsilon\epsilon\upsilon\epsilon\varsigma$, id est secundum ipso; puta secundum illorum naturam et conditionem) vestivit illum virtute. — Græce $\tau\rho/\nu$, id est, fortitudine et robore, tum corporis, tum animi, *q. d.* Deus dedit homini robur animi et corporis, ipsius natura et conditioni conve-

niens, proportionatum et congruum ad sua munia, tum mentalia, tum corporalia rite obeunda: aliud enim robur requirit bos, equus, leo, etc., aliud homo; nec enim homo requirit robur bovis et equi, sed humanis officiis accommodatum; *secundo*, $\rho\acute{o}\ \chi^{\wedge}\prime\eta\upsilon\rho\acute{o}\nu$ », aliqui vertunt, *contra seipsos induit eos robore*, ut scilicet robuste dominantur su® ine et passionibus; *tertio*, Tigurina legit $\chi\alpha\delta\prime\iota\alpha\upsilon\rho\acute{o}\nu$, id est *secundum se*; unde vertit, *induit ipsos virtute sua*. Quod secutus Jansenius: Deus, inquit, secundum se, puta, secundum Deum, vestivit illum virtute. Addit Palacius id fecisse secundam *ipsos*, in plurali, id est, juxta tres personas SS. Trinitatis, quarum homo est imago, quarumque virtutem roburque induit et repræsentat. Sensus est, *q. d.* Deus fecit hominem ad suam imaginem et similitudinem, ideoque similem sibi fortitudinem illi indidit, fecitque ut homo et corpore esset robusto, et animum pariter haberet robustum, quo et omnia perspicere posset, et multa potenter prestare : hac ergo sua fortitudine donavit, decoravit et circumcirca vestivit hominem Deus, ut scilicet, sicut de Deo ait Psaltes *Psal.* LXLii, f : a Dominus regnavit, decorem indutus est, indutus est Dominus fortitudinem, et præcinxit se; » et *Psal.* cm : « Confessionem et decorem induisti : » sic idem dicatur de homine, quod ex communicatione et dono Dei, robore et decore sit circumamictus, tum Adam ipse qui in perfecta ætate, robore, scientia et sapientia creatus est, tum quilibet e posteris ejus. Hoc robur per peccatum accisum est, mansit tamen poliori ex parte. Unde Adam post peccatum robustus et vegetus vivit annos 930, uti et posteris ejus omnes ante diluvium, *Genes.* v. Igitur integra hæc Ad® virius et robur proveniebat ex justitia originali; per hanc enim, ut ait S. Prosper, lib. II *De Vita Contempt*, cap. xviii : « Non inquietabat molesta sollicitudo quietum, non fatigabat labor anxius otiosum, non somnus opprimebat invitum, non amitlendæ vil® lirnor angebat de immortalitate securum. Habebat facilem victum, corpus ex omni parte sanum, tranquillum motum, cor mundum, ignarus poenalis mali, habitator paradisi, expers peccati, capax Dei, cui orbis erat subiectus, nullus infestus, liber animus, et visibilis Deus. »

Græca concisa hos duos versus conjungunt in unum; sic enim duntaxat habent: *Dominus crevit e terra hominem, rursumque rediget ipsum in eamdem*. Sic et Syrus, *Deus de terra creavit Adamum, et convertendo convertet eum ad medium ejus*, id est, in ipsam. Est hebraismus et syrisimus, quo medium rei vocatur res ipsa. Cætera vero, scilicet quod Deus creaverit hominem ad similitudinem suam, et vestiverit eum virtute, postponunt et referunt ad versus sequentes, tam Græca quam Syrus.

3. Numerum dierum et tempus dedit (Syrus, ossi-Yen* *gnavil*) illi.—Tigurina, *attribuit dies numeratos*

statumque tempus hominibus, quia Adam et posteri ejus in paradiso vixissent longam ætalem nobis incognitam, sed a Deo definitam ; post peccatum vero accidit hanc ætatem, scilicet ad 900 annos ante diluvium, post diluvium vero ad 400, mox ad 200, denique ad 100,80 et 70, in qua perseverat usque ad luec tempora, juxta illud *Psal.* lxxxix, 10 : « Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni ; si autem in potentatibus, octoginta anni ; et amplius eorum labor et dolor. » Rursum, in particulari cuique homini Deus definivit numerum annorum et dierum vite; sed eum cuique voluit esse incognitum, ut semper in Dei mortisque metu vitam agat honestam, piam et sanciam, juxta illud *Job.* xiv, 5 : « Breves dies hominis sunl. numerus mensium ejus apud te est; constituisti terminos ejus, qui prælcrriri non poterunt. »

Et dedit illi potestatem eorum quibz sunt super terram. — Syrus, *preefecit eos omnibus rebus sapientia sua*, q. d. Suum dominium Deus homini communicavit, ut, sicut Deus dominatur coelo et terræ, ita homo dominatur animalibus, bestiis, avibus, piscibus totique terræ, quasi Dei vicarius, et vice rex. imo vice Deus. Ende explicans subdit : « Posuit illius terrorem super omnem carnem. » Eximie S. Ambrosius, lib. VI, *epist.* 38: « Processit, ait, postremus creaturarum omnium homo, specie gratus, mente sublimis, ut omni creaturæ esset miraculo, in quo ad similitudinem æterni Dei (id est *mens. animus*) esset æternus, humana specie amictus. Hinc est animæ vigor, principatum animæ quasi rector sibi vindicans, quem, eliamsi non vident animalia cætera. tamen reformidant ; sicut nos Deum, quem, quia non videmus, timemus, et eo plus metuimus, quo non videmus. »

Vers. 1. 4. Posuit timorem illius super omnem carnem. et DOMINATUS EST BESTIARUM ET VOLATILIUM. — Tigurina, *omni animanti terrorem imposuit hominis, ut bestiis dominaretur ac volucris* ; Syrus, *et injecit timorem eorum omni carni, animali et volatili*, q. d. Quia Deus dedit homini dominium in animalia, feras et aves : hinc vicissim injecit animalibus, feris et avibus, hominis reverentiam et timorem, ut scilicet hominem quasi dominum suum metuant, eique obediant. Per peccatum accisus est hic animalium timor, reque ac dominium hominis in illa. Cum enim homo inobediens fuit Deo, justo Dei judicio et vindicta, inobediente sibi sensit pariter animalia, quin et membra propria propriosque appetitus. Non tamen prorsus interiiit: jumenta enim sponte obediunt homini, feras homo cogit sibi obedire, casque venando capit. Rursum mansit in nonnullis Sanctis plenum et integrum, qui ad primævam innocentiam accesserunt, cpialis fuit S. Paulus, S. Antonius. S. Eraniscus et similes. Unde sicut ante peccatum hoc dominium a Deo datum est homini, *Genes.* i, 26, sic post peccatum eidem redditum et confirma-

tum est, *Genes.* ix, vers. 2. Ad utrumque enim locum respicit, imo utrumque citat hic Siracides. Vide ibi dicta.

Quocirca etiamnum leones hominem verentur, Fers et, si putant se ab hominibus conspici, in fugam se conjiciunt ; quin et tempore cicurantur juxta huimno. illud : « Longa dies homini docuit parere leones. » Unde et nonnullos Imperatores triumphasse legimus curru triumphali a leonibus tracto. Pisces hominis umbras vereri et fugere docet S. Basilius, hom. 10 *Hexam.* Elephantes cicurari, hominique in præliis et vectatione servire, docet experientia; unde Martialis:

El molles dare jussa quod choreas,
Nicro bellua nil negat magistro.

Æthiopes enim fere præsumunt elephantis, cosque regunt et ducunt quo volunt. Denique vocem hominis verentur equi, cervi, boves cæteraque animalia; et, si domestica sunt, illi obsequuntur : sin fera, horrent et aufugiunt. Cetus quoque subditur homini ; licet id neget Theodoretus, Quæst. 20 in *Genes.* Audi S. Basilium, hnm. iO *Hexam.*: « Cetus tam immanis et ferus, nullo prope negotio per hamum tenacius inhaerentem captivus abducitur, hominis ingenio et industria domitus et expugnatus, pnedaque factus piscatori, exiguo ingens, immanis imbelli, »

Denique S. Gregorius, hb. XXI Alora.', xi, ex eo quod ait : Dedit illis (scilicet animalibus, non hominibus) terrorem, colligit hominem licet prælatum. homini subdito non terrori, sed amoris esse debere. « Homo quippe, inquit, animantibus, non autem hominibus natura prælatus est, et idcirco dicium est ut ab animalibus, non autem ab hominibus timeatur ; contra naturam enim superbire est, et ab æqualibus velle timeri. » Tyranni ergo vox est : « Oderint, dum metuant. »

5. Creavit ex ipso adiutorium simile sibi, — hoc Vers. 5. est, ut Tigurina, *formavit ex eo adiutricem similem sibi*, scilicet Evam, quæ quasi uxor adjuvaret ipsum in procreandis prolibus, tum in regenda familia reque familiari administranda. Unde apud Romanos prisca erat Romuli lex, teste Dionysio Halicarnasseo lib. II *Roman. Antiquit.*, ita sanciens : a Mulier viro legitime conjuncta, fortunarum et sacrorum illi socia esto; utque domus ille dominus, ita hæc domina. » Sic et Græci alique uxores vocabant dominas. Vide Aristotelem, Vili *Ethic*, cap. x, et Tiraquellum in *Leq. connub.* lib V, num. II et seq. Uude S. Ambrosius, lib. V *Hexam.* cap. vu : « Non es, ait, dominus, sed maritus ; non ancillam sortitus es, sed uxorem; gubernatorem te Deus voluit esse sexus inferioris, non præpotentem. Redde studio vicem, redde amoris gratiam. Vipera (cum mas ad feminam accedit) venenum suum fundit : tu non poles duritiam mentis deponere ? » Hinc videas et rideas fabulas Platonis in *Convivio*, dum ait: « Tunc temporis tria erant hominum genera, quoniam mas-

culum, ipso rerum primordio, solis fœtus erat; femineum, telluris; utriusque vero sexus particeps, lunæ: utriusque enim lunu csl particeps. Orbiculari vero erant et figura et motu, quia parentum similia; maximis ideo erant et corporis el ànimi viribus. Diis igitur bellum inferre conati erant, et m corium ascendere,» et cætera, c quibus, labellis fubellas attexens, nugarum catenam contextit. »

Post hæc verba Complutenses addunt, sarbwi autem mentem illis donavit dividens, et septimum sermonem (qui est) interpretatio operationum ejus, quasi numeret hic septem dotes homini a Deo inditas. Prima est, quod creavit cum ad suam imaginem; secunda, quod vestivit eum virtute; tertia, quod numerum dierum dedit illi; quarta, quod dederit potestatem el dominium omnium terrestrium; quinta, quod ejus terrorem indiderit animalibus; sexta, quod dederit ei mentem; septima, quod dederit ei sermonem. Tigurina vero hfiec verba postponunt, subjiciuntque versui sequenti; sic enim habent, *judicium, linguam, oculos, aures et cor dedit cis ad cogitandum, sexto quoque loco mentem donavit, impertiens, et sqdimo sermonem operibus suis explicandis, q. d.* Deus dedit homini septem dotes, primo, rationem sive judicium; secundo, linguam; tertio, oculos; quarto, aures; quinto, cori, sexto, mentem; septimo, sermonem. Verum hæc verba nec Gricci codices Romæ emendati et cæterl, nec Syrus, nec ulli Latini habent; unde ab aliquo inserta videntur explicationis gratia: nam sermo explicat linguam, mens explicui cor. Adde, dotes homini datas plures hio enarrari quam septem, uti mox ostendam.

CONSILIUM, ET LINGUAM, ET OCULOS, ET ACHES, ET COH DEDIT ILLIS EXCOGITANDI, ET DISCIPLINA INTELLECTIS replevit illos. — Consilium, id est, vim et facultatem consultandi, deliberandi, eligendi. Ende Tigurinavrlit, *judicium* dedit illi jluecenim vis insita est menti et rationi hominis, qua carent cætera animaba. *S'eundo*, dedit illi *linguam*, ut quod mens per consilium deliberavit, Id lingua excipiat, proferat, aliisque communicet et explicet, idque voce distincta el articulata; quare sicut soli homini data est mens cl consilium, sive talionis judicium, sio et soli data est lingua sermoque articulatus: bruta enim, quia carimi mente, hinc curent et lingua vocequo articulata, qua sua phantasmata promant; nullus cniin lutin nl ratiocinationes, nullos discursus, nulla cotlilia, quæ enuntient; sed tanlum conceptus phantiti-ue, et allectus appetitus sensitivi, quos voce inurbi ulata rugiendo, hinniendo, mugiendo, latrando, sat s significant. Loquela ergo in homine csl actus efleelusque rationis et consilii, ideoque ejusdem index et interpres.

Addit *oculos* el *auris* quia hi sunt sensus conclu cl discipline. Inue sicut solus homo habdt conceptus distinctos in mente, et voces articula-

tas in fingila: sic et easdem solus percipit hnhetque in auribus, ne per ens disciplinas omnes percipit. Idem dico de oculis: iis enim legi voces articulatas scripto consignatas, quibus disciplina omnis in libris charlisque conscripta logilur.

Denique dedit homini soli cor, id est, intellectum el ingenium *excogitandi* omnes artes el disciplinas. Unde Syrus vertit, *creavit os et liuguom, oculos et aures, et cor ad intelligendum*. Atque hac ratione disciplina intellectus, id est, ut alii vertunt, *scientia iidclligentiin*, qua scilicet res quaslibet inlelligit, el intellectu comprehendit, *replevit illos*. Adde, Deum Adamo in creatione inludisso scientiam omnium rerum naturalium: ex hac enim Adam omnibus avibus et animalibus congrua indidit nomina, quæ singulorum naturam exprimerent, uti dixi *Genes*, u, Vera. 19 et 21.

Porro mirum artificium, æque ac beneficium Dei elucet in hisce membris: lingua enim, *trimo*, discernit sapes omnis genens, atque ex iis innoxios cibos dignoscit et respuit, commodos vero utilesque secernit et accipit; *secundo*, lingua nurnl vulnera, uti videmus canes lingendo suas hominumquo plagas sanare; *tertio*, lingua vocem edit non tantum confusam in brutis, sed et articulatam in hominibus. Unde Cicero, lib. II *Ile Natura deor.*, linguam vocat plectrum oris, chordas vero dentes. Et S. Ambrosius, lib. VI *Uexarth* cap. ix: «Lingua, ait, non solum in loquendo, sed etiam in edendo munus pretiosissimum est: ea enim velut plectrum loquenlis et quatedam edentis ost manus, quæ defluentem cibuin dentibus suggerit ac ministrat.» Porro in homine lingua est mollis et versatilis, ideoque infinitas vocum varietates, tonos et melodías edere potest. Unde subdit S. Ambrosius: «Soli homines ore exprimimus quæ conio sentimus; itaque cogitationes lacitæ mentis oris sermone signantur. Quid est igitur os hominis, nisi quoddam sermonis aditum, fons disputationis, aula verborum, promptuarium voluntatis? Absolvimus vehit quamdam humani cordis regiam, in qua licet sil quædam quantitas portionis, forma tamen universitatis est.» Et Cicero loco citato: «Hac, ait, cohortamur, line persuademus, hac consolamurafilélos, hud deducimus perterritos a timore, hac gestientes comprimimus, hac cupiditates iracundiasque restringimus: hæc nos juris, legum, urbium sbriciate devinxit; hæc a vita Immani et fera segregavit.» Oculi sunt in homine qtiod in cerio sol et luna, quod in terra fontes. Unde Hebr. p? *ain* et oculus et fontem significat; quod cniin in terra est fons, hoc in homine est oculus, ut instar fontis juges lacrymarnm imbres ad Deum cfiimdnt. Porro Deus «lubricos, inquit Cicero loco citato, oculos fecit et mobiles, ut declinarent, si quid noceret, et aspectum quo vel lent facile converterent,» edsdcunque introrsum locavit, ut et fronte ac superciliis tegerentur, ne pulvere aliavo re laederentur. Unde S. /Ambrosius,

loco cíalo : « Inter hæc, a:t, medii sunt oculo-
rum orbes, et tuti ad cavendum, et ad intuendum
liberi, et decori ad gratiam, utpotc in crystalli
speciem refulgentes; in quorum medio pupillas
sunt, qua; videndi munus operantur, etc. Undo
tutum auxilium pustulans Propheta Psa/m. xvi,
ait: Custodi me, Domine, ut pupillam oculi, ut
protectionis divinæ fleret ei tam sollicita et tam
fida custodia, quam pupillam oculi tutissimo
quodam naturis vallo munire dignatus est. »
Quare oculos dici quasi occultos, quos scilicet
Deus tot tegminibus occuluit, censet Varro apud
Lactantium, *De Opif. Dei*, cap. x. Aures omnes
sonorum, etiam articulorum, species, comun-
que sensa et significata percipiunt. Unde in ho-
mine auditus est sensus discipliné. Vox autem
per aures sinuatis meatibus progreditur ad au-
ditum, a ut in carum finibus, ait ibidem S. Am-
brosius, percussa, sine oflensione interiores
ingrediatur anfractus. Nam nisi ita esset, quis
non ad omnem fortioris vocis sonum attonitus
redderetur? etc. Sinualio autem interiorum au-
rium modulandi quemdam numerum præstat, et
disciplinam : siquidem per anfractus aurium qui-
dam rhythmus efficitur, et modulis quibusdam
ingriàsæ sonus vocis exprimitur. » De hoc cæte-
risque hominis membris, miraqtie eorum fabrica,
Officiis et usibus, vide ibidem S. Ambrosium, S. Ra-
silium, Ciceronem, ac Galenum et Aristotelem,
De Partibus animal. ; Plitilum, lib. XI, cap. xxxvn;
Lactantium, lib. *De Opificio Dei*, cap. vm, et se-
quent., et alios.

Me* Nota : Siracides hic quatuordecim dotes a Deo
homini *ncJ*,as assignat, ut ex singulis pcculia-
m rem obligationem illidat, quæ hominem cxslu-
nnuiu. mulet cultum et Obsequium.

Prima vers. 1 est, quod Deus crearli hohiinem
de terra; ergo homo ut creatura, totum quod
csl, debet suo Creatori : illud igitur illi Impendat
et offerat. Rursum, memor suæ originis et vilis
malcrié, profunde Sd sub Deo humiliet. Liquid
enim superbit tetra et cinis? utquid superbit ni-
hilum? homo cniin ex nihilo creatus est, ac ex
sé nihil est, et in nihilum quolibet momento re-
diret, si Deus ab eo manum suam subduceret.

Secunda, quod Deus creari! hominem ad suam
imaginem et similitudinem. Jugiter ergo hanc
imaglnCm intueatur, Vidcalque cujus sit imago,
ac consequenter Deum quasi exemplar suum
semper respiciat, Illi se moresqdo suos assiml-
arc satagat, ut ejus sanctitatem plane referat,
Dettsque in ejus anima quasi in viva imagine
resplendeat. « Animam nostram commendavit no-
bis Deus, servemus depositum qualo accepi-
mus, » ait S. Antonius apud S. Athanasium.

Tirita, vers. 2, quod Detis rursus convertet ho-
minem in terram ex qua sumptus est; ergo ho-
mo terrena (il caduca Contemnat, ac ad mortem
brevis vetitutam sobrie, pio et justa vivendo
Praeparet.

Quarta, quod suam virtutem et robur Deus ho-
mini contulerit; utatur ergo homo robore cor-
poris ad agriculturam, artes mechanicas aliosr s
labores honestos, ac robore animi ad resist^
dum mundo, cami et dæmoni.

Quinta, vers. 3, quod numerum annorum et
dienim vita* illi assignant, cumque brevem et
exiguum : ergo homo singulos annos, dies, ho-
ras, imo momenta recte expendat, ac merita bo-
norum operum acquirat, quia inde vivere debet
per omnem mternitalem, pfæserlim quia hic nu-
merus homini est incognitus. Dicat itaque sibi
quotidie : Torte hodie moriar; vivam ergo sancte
et ferventer quasi hodie morituras. « Cur non
ad lucranda regna coelestia ultro relinquimus,
quod lucis istius fine perdendum est? nihil eo-
rum curæ sit Christianis, que secum auferre non
possunt, » ait S. Antonius.

Sesta, vers. 3, quod dederit illi dominium ani-
malium et terræ totius; eo ergo utatur juxta vo-
luntatem Dei, qui hoc dominium illi contulit,
ejusque administrati rationem exactam ab eo
repetet.

Septima, vers. 4, quod animàlihus et avibus in-
diderit erga hominem reverentiam et obedi-
entiam; eandem ergo pnfestet homo Deo ac Do-
mino suo.

Octava, vers. 3, quod Adé dederit sociam, sci-
licet uxorem Evam, copulando eos matrimonio.
Homo ergo, qui sui jliris est, ih.ilrunonlum dum
ea quam volet ineat, Uludque prout a Deo insti-
tutum ac sancitum est, satiric et inviolabiliter
colat, neé ad scorta, «diasque vagas et innatura-
les libidines declinet.

Nona, vers. 5, quod dederit homini consilium,
linguam, oculos, aures et cor; ergo utatur con-
silio, ut prudenter eligat quoti eligendum consu-
lit. suadetque recta ratio et fides ; utatur lingua,
ad Dei laudem ; oriilifi, ut videat creaturas^ in
Usque intueatur et celebret Creatorem; auribus,
ut audiat verba Dei et Sanctorum; corde, ut amet
Deum, Uludque iutegum et purum reddat factori
suo.

De-imd, vers. 0, quod dederit homini fidem et
sèlentim; fide ergo credat in Deum, scientia
contempletur opera ipsius, ut ex eis opificem
agnoscat, laudet, celebret, glorificet. Unde S. Am-
brosius, lib. *De Instit. virg.* cap. xi : « Cur, inquit,
sítento potius laboramus, et fraudamus animam
nostram tanta? bonitatis dispendio, qui nulli aLL^
nisi huic Domino servire deberemus? »

Undecima, vers. 9, quod dederit eis legem vitas;
légi ergo per omnia obediat, ut vitam præsealenj
et æternam consequatur.

Duodecima, Vers. 10, quod cum eis inierit pac-
tum de danda eis hærcditatc sua, et regno coe-
lesti, si voluntatem ejus adimpleant; Igitur vo-
luntati Del Sc super omnia conforment, ut ejus
hereditatem et regnum adipiscantur.

Decima tertia, vers. 11, quod cuique genti pr®-

posuerit rectores, tum angelos, tum homines ; illorum ergo regimen ductumque sequantur, ut ab eis non castigari, sed honorari mercantur. Rursum quod fideles et Sanctos Deus ipse per se suamque gratiam regai. A Deo ergo possideri regique sc sinant, imo assidue orent et ambient, dicantque cum Psalle: a Ut jumentum factus sum apud te. w Præclare S. Gregorius Nazianzenus, *orat.* 12, hominem hisce epithetis velut elogiis circumscribit : a Verbum artifex, inquit, hominem fabricatur velut alterum quemdam mundum, in parvo magnum; in terra collocat angelum alium, mixtum adoratorem, visibilis naturæ spectatorem, intellectualis mystem, eorum quæ in terra sunt regem; superis autem subditum, terrenum et cœlestem, caducum et immortalem, visibilem et intelligibilem, medium inter magnitudinem et humilitatem, eumdem spiritum et carnem, etc., animal animi ad Deum nutu et propensione, divinitatem consequens. »

Vvr» 6
Betentia
âpirildi

6. Creavit illis scientiam spiritus, sensu implevit eos illorum, et mala et bona ostendit eis. —

Quæres, quænam est scientia spiritus data homini a Deo? *Primo*, Lyranus *scientiam* proprie accipit pro cognitione conclusionum quæ e suis principiis demonstrantur ; per *spiritum* accipit intellectum, qui est habitus principiorum, quo cognoscuntur ipsa principia scientiarum; *scientia* ergo *spiritus*, est scientia sive demonstratio, quæ c suis principiis per intellectum cognitis educitur, et clare cognoscitur.

Secundo, Palacius, per *disciplinam intellectus* quæ Tæcessit, accipit scientiam naturalem ; per *scientiam spiritus*, omnem theologiam, q. d. Deus in Jidit Adæ fidem principiorum Theologiæ, et inde scientiam conclusi num : hæc enim est scientia spiritus; fuit igitur Adam doctissimus philosophus, et absolutissimus theologus. Rursum dedit ei *sensum*, id est, acumen et profunditatem ingenii, quo omnia quæ illi infusa erant, profundissime intelligebat. Denique bona et mala ostendit eis, id est, ostendit illis splendorem boni, et foeditatem mali. Non uti nos, qui bona et mala audimus, sed pulchritudinem illorum, el horrorem istorum ignoramus; at Adam et Eva, pondera illorum et istorum cognoscentes, peccarunt. O ingentem miseriam! Hec Palacius. Vide D. 'filoniani et Scholasticos I part., *Quæst.* XC1Y, ari. 3 et seq., ubi docent quanta et quam excellens fuerit scientia Adæ a Deo infusa.

k». *Tertio*, Jansenius per *spiritum* accipit mentem, q. d. Dedit homini scientiam mentis, quia per infusum lumen naturale dedit ei cognitionem prudenter disponendi temporalia, el per impressam menti eorum legem naturalem, agnoscendi quid malum et quid bonum esset.

Qwto. *Quarto*, proprie et genuine *scientia spiritus* est scientia rerum spiritualium, puta cognitio Dei, angelorum, virtutum, gratirr, gloria». Talis scientia est fides, sapientia, theologia* ac præsertim sa-

cra ac fidelium ethica, qua» spiritum hominis docet. dirigitque ad Dei cultum et ad beatitudinem cœlestem. Hæc enim est *scientia spiritus*, id est spiritalis, quam distinguit a *disciplina intellectus*, id est, intelligenti® naturalis. Unde et subdit: «Et sensu, « id est, prudentia qua sapiant, et quasi scnlant res spiritalis; « implevit cor illorum, et mala et bona ostendit eis : » *mala*, scilicet tam culpæ, quam pœnæ et gehenme; *bona*, tam virtutis et sanctitatis, quam gloriæ et felicitatis, q. d. Ostendit eis quanta mala maneant male agentes, et quanta bona bene viventes. Et hoc sensu Christus et Paulus accipiunt nomen *spiritus* pro fide, gratia cælerisque rebus spiritualibus, ut *Joan.* cap. vi, 64 : «Spiritus est qui vivificai, caro non prodest quidquam. » *Galat.* v, 22 : « Fructus spiritus est charitas, gaudium, pax, » etc. Et vers. 16 : « Spirito ambulale, et desideria carnis non perficietis. » *Rom.* vm, 6 : « Prudentia carnis mors est, prudentia autem spiritus vita et pax. »

Dicitur hæcscientia spiritus ob quatuor rationes, juxta quatuor genera causarum : *primo*, a materia et causa materiali, quia ejus objectum et materia sunt res spiritalis; *secundo*, a causa efficienti, quia eam efficit et inspirat Spiritus Sanctus; *tertio*, a causa formali, quia ipsa in se spiritalis est et divina, mentemque hominis spiritalem efficit et divinam; *quarto*, a causa finali, quia tendit ad finem spiritalem, puta ad consecutionem virtutum, gratiæ et gloriæ, atque ad ipsam Dei visionem quasi ad suum finem et beatitudinem æternam. Porro hanc scientiam spiritus Deus inchoate dat omnibus fidelibus, perfecte vero solis justis et sanctis, qui orando cique cooperando illam totis viribus ambiunt. Hinc ait : « Creavit illis scientiam spiritus; » creavit, id est, creando eis indidit. Rursum, non e potentia subjecti, puta mentis, illam quasi generando, naturaliter eduxit, sed supernaturaliter quasi creando inspiravit. Porro Græca concisa hæc tantum habent, *scientia intelligentia replevit eos, et bona malaque ostendit eis*; Tigurina, *replevit illos ingeniosa scientia, et eis bona simul et mula indicavit*; Syrus, *sapientia et consilio replevit cor eorum, bonum et malum docuit eos*.

I et 8. Posuit oculum suum super corda illorum, ostendere illis magnalia operum suorum, ut nomen sanctificationis collaudent, et gloriari in mirabilibus illius, ut magnalia enarrent operum ejus. — Rabanus, Lyranus et alii legunt, *posuit oculum ipsorum*, quod sic explicat Lyranus : Dedit intellectui hominum virtutem super se reflectendi, ad ostendendum illis magnalia operum suorum. Per hoc enim quod anima intellectiva est super se reflexiva, maxime proficit in scientia. Verum legendum est cum Romanis, Græcis el Syro, *posuit oculum suum*. Per *oculum* intlligit tum curam et providentiam Dei, uti ostendi *Jerem.* i, H ; tum ejusdem illuminationem : utriusque enim symbolum est oculus. Dei enim oculus, quia lucidisti-

mus et fulgidissimus, omnia illuminat, declarat, conspicua et perspicua facit, juxta illud Proverò. XXII, vers. 12: «Oculi Domini custodiunt scientiam.» Et *Eccli.* xi, 13: «Oculus Dei respexit illum. » *Ecrit*, XXXIV, vers. 19: «Oculi Domini super timentes, etc., exaltans animam, et illuminans oculos. » *Psal.* Lxvi, 2: «Dominus misereatur nostri, et benedicat nobis, illuminet vultum suum super nos. » *Psal.* cxviii, 135: «Faciem tuam illumina super servum tuum. » *Psal.* xxxu: «Firmabo super te oculos meos, » Hinc septem oculi sunt septem Angeli mundi directores et gubernatores, *Apoc.* v, 6, et *Zachar.* xli, 10. Sic Job cap. XXIX, ait: «Oculus fui cæco, et pes claudus. » Et Salomon Proverò, xxiii: «Oculi tui vias meas custodiunt. »

Sensus est, 7. d. Deus sua scientia et gratia quasi oculo fulgidissimo illustravit corda hominum, ut per eam ostenderet magnalia operum quæ fecit, tum in creatione et gubernatione mundi, tum in singulari sua providentia quam exhibuit Abrahæ, Isaac, Jacob, Noe, Mosi, cæterisque Patriarchis et Prophetis; tum in protectione vel punitione populi sui: v. g. miram suam potentiam, qua per tot plagas et portenta eduxit Israelitas ex Ægypto sicco pede per mare Rubrum, ibique per quadraginta annos deduxit per columnam ignis noctu, et nubis per diem, ac pavit eos manna, cibo cadesti, etc. Porro hæc ostendit hominibus ad hoc, ut fideles ex illis nomen sanctificationis, id est, sacrosanctum Dei nomen, collaudent; et gloriantur apud fideles Judæos, et apud Gentes infideles, de hisce mirabilibus Dei sui prodigiis et facinoribus, ut eorum magnalia eis enarrent, itaque eos ad Dei timorem, amorem et cultum invitent et pelliciant. Unde Tigurina vertit, *adjecit ad corda eorum oculum suum, ut edoceret eos operum suorum magnificentiam; dedit his gloriari miraculis suis perpetuo, ut prudenter enarrent opera ipsius, et electi nomen sanctum ejus collaudent; Syrus, cor ad intelligendum assignavit illi, ut ostenderet ei præstantiam operum suorum, ut intelligeret prodigia sua, et essent narrantes in mundo timorem ejus, et nomen sanctitatis ejus essent glorificantes.*

Alludit ad pueros et servos qui jugiter intuentur oculum magistri et heri, coque docentur et diriguntur; quocumque enim vident ferri oculum magistri et heri, eodem ipsi suos convertunt, illud legunt, discunt, faciunt, exsequuntur. Quare oculus magistri regit puerum, oculus domini saginat equum. In oculis enim magistri videntur sibi videre et legere nutum, mentem, doctrinam, voluntatem, imperium, iram, favorem, vindictam ipsius. Oculus ergo magistri docet cos, quid ipse cogitet et velit.

Allegorico, Palacius (licet ipse id putet esse litterale) per *magnalia* accipit Verbi incarnationem, puta Jesum Christum; magnalia enim exhibita Abrahæ, Isaac, Jacob, Noe, Mosi, etc., figura

fuerunt representantes magnalia Christi. Deut, inquit, ut ostenderet suum erga homines amorem, statuit ostendere illis magnalia operum suorum. Et quia inter omnium operum magnalia maximum est opus incarnationis Verbi, ideo hinc videtur probari Adamum novisse Filium Dei incarnationem. Quade causa dixit: «Relinquet homo patrem, et adhaerebit uxori suæ;» inde enim erat Filius Dei carnem sumpturus, scilicet ex patribus, qui ex Eva erant nascituri. Porro quod ait: a Ut nomen sanctificationis collaudent, n Hebræi referunt ad nomen Dei Iehoram, quod revelavit Deus Adæ. Ita Reuchlinus. Sed melius diceretur, quod Filius Dei revelavit suum nomen Jesus, in quo sanctificamur. Si enim incarnationem Deus revelavit, nonne facile erat et consequenter nomen incarnati revelare? Subdit: «Et gloriari in mirabilibus, d Ita plane si Deus hominibus suam incarnationem revelavit, habent homines de quo plane gloriari possint. Quid enim gloriosius quam talem fratrem habere? Si gloriosum est ejus stigmata in corpore portare, nonne gloriosum fratrem esse? Sed quia scriptum est: a Qui gloriatur, in Domino gloriatur; » ideo subdit: «Ul magnalia enarrent,» id est, gloriantur homines de Deo homine; sed eam gloriam in Deum tantarum rerum operatorem rejiciant. Et hactenus de hominis in lege naturæ institutione. Hæc Palacius.

9 et 10. Addidit illis disciplinam, et legem vitæ ven. • n.F.nEDiTAViT (quasi hæreditatem contulit, aut potius hæreditare fecit) illos; testamentum sternum CONSTITUIT CUM ILLIS. ET JUSTITIAM ET JUDICIA SUA ostendit illis. — Undecimum est hoc Dei in homines beneficium, scilicet, quod per Moysen dedit Israeli, et per eum cæteris gentibus legem, quam vocat *disciplinam*, Græce id est *scientiam*, tum quia lex homines quasi discipulos docet, qua ratione honeste vivere debeant; tum quia eorum mores et passiones disciplina rationis coercet, format et componit; tum quia instar disciplinæ castigat hominum vitia, eisque meritis pœnas intentat, ac metu carumdem a peccatis refrenat. Lex enim est disciplina homini, sicut frenum est disciplina equo, docens eum in quam partem progredi debeat.

Secundo, dicitur *lex ritæ* quia præstat vitam præsentem felicem et longævam (hæc enim a Deo promissa erat Judæis legem servantibus), ac futuram beatam et æternam.

Testamentum significat pactum et fœdus, quod Pletum cum Hebræis per Moysen pepigit Deus de danda eis terra promissa, si eum colerent, ejusque legem servarent. Quare in testamento comprehenditur Dei latria, et cultus ali ipso præscriptus per leges ceremoniales de sacrificiis, lustrationibus, oblationibus, decimis, primitiis, votis, etc.; sicut *per judicia* intelliguntur leges judiciales, quæ jus fasque respectu proximi præscribebant; et sicut per *legem* et *disciplinam* intelligitur lex naturalis,

sive moralis Decalogi. Ille ergo denotat triplices leges veteris Testamenti, scilicet morales, coere- moniales et judiciales.

Dicitur *testamentum* hoc *æternum*, quia diu du- raturum, scilicet toto tempore Judnismi, sive Legis veteris, usque ad Christum. Fuit ergo teler- num non absolute, sed respectu sui status, suæ- que legis cui semper adhæsit. Adde præcepta moralia Decalogi esse æterna: unde etiamnum Christianos obligant. Cæremonialia vero et judi- cialia ■eterna sunt, non in se, sed in rebus novi Testamenti, quas adumbrabant et significabant. Vide dieta canone 4 in *Pentateuchum*, liine dici- tur quod «Deus hiereditavit illos legem,» id est, ul Complutenses, per *hæreditatem dedit eis legem*; et, ut alii, *fecit Hcbræos possidere legem quasi hære- ditatem eis propriam, et ad posteros transmittendam*, (um quia dedit eis legem semper duraturam, quæ instar hæreditatis a patribus ad filios, et ab iis ad nepotes, continua el perpetua successione trans- irei; tum quia in lego habebant omnia bona: in lege enim eam servantibus promittebatur firma possessio terra? promissæ, abundantia frumenti, vini et olei, omnisque rerum copia. Unde Tigurina vertit, *scientiam addidit eis, legemque vita: tra- didit hæreditatem, ut se mortales esse cognoscerent* (quæ verba habet quoque Complutensis, sed Noster ea delet); *pactum aim ipsis iniit æter- num, et eos jura sua edocuit*; Syrus, *posuit co- ram eis pacta, et leges vitæ docuit eos; fcedus saxuli pepigit cum cis, et judicia sua ostendit eis*. Porro quantum bonum el beneficium Dei sit lex, fuse docet Moses *Deuter.* iv, 7 et sequent.; *Psal.* xvn, vers. 8 et seq. Vide quoque quæ notavi *Levit.* xxin, 17. Quocirca David hoc admirans et ce- lebrans *Psal.* cxLvn: «Non fecit, inquit, taliter omni nationi, et judicia sua non manifestavit eis.» Et Baruch, cap. iv, vers. i: «Ille liber manda- torum Dei, et lex, quæ est in ælernum: omnes qui tenent eam, pervenient ad vitam; qui autem dereliquerunt eam, in mortem.»

Vers. 11. t I. Et MAGNALIA HONORIS EJUS VIDIT OCULI S ILLO- RUM, F.T HONOREM VOCI S AUDI ERUNT AURES I LLORUM, — *q. d.* Hebnei, cum daretur cis lex in Sina, oculis suis viderunt honorificam et gloriosam Dei le- gislatoris magnificentiam et honorem, id est, ma- jestatem vocis diviate auribus audierunt: vide- bant enim totum montem Sina fumantem, tre- mentem et ardentem; audiebant tonitrua, bucci- nam et vocem tubalcem Dei proclamantis Deca- logum, *Exodi* xix et XX. Unde clare Græca ha- bent, *magnificentiam gloria: viderunt oculi eorum, et gloriam vocis ejus* (male aliqui legunt, *eorum*) *audivit auris illorum*; Syrus, *gloriam laudis ejus viderunt oculis tuis, et honorem sermonis ejus audie- runt* *ibus suis*. Nani, ul ait Palacius, opus dal© legis a Deo fuit summe honorificum el glorio- sum; eo enim Dominus honorem et gloriam sibi conciliavit apud Judæos, ac vicissim quantum eos vellet honorare demonstravit

12. Et dixit illis: Attendit» ad omni iNiQr6Vcrs.it. (Græce dōi/ou. id est *injusto*), et mandavit illis UNICUIQUI de PROXIMO suo. — Hæc enim est summa el compendium secunda* tabui© Decalogi, qw*m Deus per Angelum ex Sina proclamavit, nimi- rum nil injusti facere proximo, sed ei jus suum tribuere, puta debitum tam justitio*, quam cha- rilatis. *Secunda* enim tabula Decalogi, septem continens præcepta, tota spectat ad proximum, vetatque ne quid injustice in bonis, fama, uxore el vita ei inferatur, sed omne eorum jus integrum illi inviolatumque conservetur. Prim© labui© prepepla de Deo colendo omittit, quia illa omni- bus sunt nota, et quia illa satis insinuavit vers. 10, dicens: a Testamentum ©ternum constituit cum illis, » utique non de alio quam de sui cultu, ul paulo ante dixi. Denique præcepta prim© tabulæ tacite comprehenduntur in secunda, quia amor proximi, in secunda præscriptus, manat ex amore Dei, qui prima proscribitur, cumque presuppo- ni!. Hinc Apostolus lotam legem ait contineri in dilectione proximi, *Roman.* xiii, 0. Vide ibi dicta. Quocirca Vatablus clare vertit, *ab omni injusto, inquit, abstinete, et de proximo mandata dedit sin- ffulis*; Syrus, *et dixit eis: Cavete, et ne mentiamini* (fallatis, fraudetis), *et præccpit eis viro, id est cuique, super proximo suo*.

13. VIÆ EORUM CORAM ILLO SUNT SEMPER, NON SUNT Vendi abscons.» ab oculis ipsius. — Syrus, *viæ eorum co- ran eo manifesta: sunt, et non transeunt a conspectu furici ejus, q. d.* Deus dedit Hebreis legem, non abstrahens se a cura illorum, quasi non curans an legem servant necne; sed jugiter attendit, ad- vigilat, inspicit an ei obsequantur, ul observantes præmiet, non observantes puniat: hoc enim est officium perfecti legislatoris. Deliquas gentes qui- bus legem non dedit, non adeo curai Deus, quo- modo vivant. Unde de iis subdit: «In unam- quamque gentem prepostili rectorem, et pars Dei Israel.» Dine et pathetice suis legem suam prævaricantibus insulta! *Jcrem.* vu, il, dicens: «Ego, ego sum; ego vidi, dicit Dominus.»

Secundofamnn. banc seu enliam accipias de om- nibus hominibus. Unde Tigurina vertit, *semper illi patent instituta hominum, nec oculos ipsius la- tuerint*. Sicut enim Deus generalem habet provi- dentiam omnium hominum, sicel inspectionem; sed peculiarem Israelis, sive populi fidelis. Allu- dit ad *Proverb.* xvi, 2: a Omnes vim hominis pa- tent (aliqui vertunt, *vitrea sunt*, id est, polluent instar vitri) oculis ejus;» de quo plora ibidem.

14 Et 15. IN UXAMQÔAMQUE GENTEM PRÆPÛSÛIT NEC- Yve?I u TORF.M, ET (sed) PARS DEI ISRAEL FACTA EST MANI- et 15. festa, — *q. d.* Ali© gentes homines habent rec- tores, at Israel regem habet Deum; Deus aliis gentibus prefecit reges et principes, qui eas suis legibus regant; at «Israel,» id est, populus Hebreos, «facta est pars,» id est hæredilas, «Dei manifesta,» quia Deus per se Israclein voluit re- gere, cique per se legem dare. Quare Israel est

regnum, rerpublicaotpopuhis peculiari* Dei. Unde Deus cum eo habitabat, residens in propitiatorio super arram, indequo edens oracula, ac inambulabat inter illuni, ut merito cos pudere debuerit coram Deo presente peccare.

Addit ri *manifesta*, q. d. Manifestum est non soli Israeli, sed loti mundo, quod braci sit populus, pars et regnum Dei, quia omnes vident illum a Deo regi, amari, protegi, assiduis beneficiis, quin et oraculis ac miraculis ornari; omnes vident Deum Israelcm a cæleris gentibus, per legem et religionem, suique cultum separasse, iliumque sibi selegisse et astrinxisse. Quare non est quod cum Jansenio, contra omnium codicum fidem, vā *manifesta* referamus ad versum sequentem, hoc modo: « Manifesta omnia opera eorum velut sol in conspectu Dei. »

Secundo, Rabanas, Lyranus et Glossa recte (licet id neget Janscnus) per rectores intelligunt Angelos, 7. d. Deus castoris gentibus prmfecit Angelos, qui cos regant; Israelcm vero sibi regendum servavit, juxta illud *Deuter.* cap. xxxn, vers. 8, secundum Septuaginta, *statuit terminos gentium secundum numerum Angelorum Dei*. Unde et *Daniel*, cap. x, vers. 21, princeps Persarum et princeps Græcorum inter se configere dicuntur.

Dices: Deus Israelcm regit quoque per Angelum ei præposilum, puta S. Michaelcm; hic enim olim prtnposilus fuit Synagogæ, uti nunc est Ecclesia?, *Daniel*, x, 21.

Respondeo, S. Michael regebat Synagogam, et nunc regit Ecclesiam, quasi peculium sive regnum proprium et peculiare Dei; populus enim fidelis, qualis erat Hebræorum, Deo per fidem, legem et religionem obstrictus, est respublica propria Dei. Hunc ergo regit S. Michael quasi vicarius Dei, in regno Dei proprio et primo, quod est Ecclesia: oæteri vero Angeli regunt suas gentes, utpote infideles, quasi regnum Dei spurium et rebelle, utpote ab ejus lege, fide et cultu abhorrens. Sic rex Hispaniarum proprie regit Hispamos per se suamque praesentiam, subordinando sibi pretores, gubernatores, etc. Iudias vero çæteraquo regna regit per vicreges. Sic Pontifex regit Romam, quasi proprius hujus urbis Episcopus: alias vero urbes et provincias regit quasi Pontifex lotius Ecclesia», per proprios Episcopos, quos cis prælicit; Infidèles vero regit per viros Apostólicos, qui prædieeni Evangelium, cosque ad Ecclesiam allidant. Adde, Deus sæpe per se immediate regii Ecclesiam, ul in Sacramentis quibuslibet: quoties enim Sacramentum aliquod confertur, Deus immediate recipienti illud infundit gratiam: hanc enim infundere nequit Angelus.

Rursum quoties suscitantur mortui, vel fiunt miracula, Deus per se illa operatur: illa enim operari nequit Angelus. Miraculum enim est et dicitur opus, quod omnem vim naturalium agentium, etiam Angelorum, excedit, ideoque vim divinam

requirit: ac proinde est opus supernatarale et proprium Deo.

Hoc est quod Moses ait *Deuter.* vn, 6: « Te elegit Dominus Deus tuus, ut sis ei populus peculiaris, de cunctis populis qui sunt super terram. » Et cap. xxxn, 9: a Pars Domini populus ejus, Jacob funiculus hærcditalis ejus. » Et *Erodi* cap. xix, 5: « Eritis mihi in peculium de cunctis populis; mea est enim omnis terra. Et vos critis mihi in regnum sacerdotale, et gens sancta, » ut ego sanctus, sim quasi proprius rex vester. Quocirca Samuel Hebræis postulantibus regem, I *Reg.* Tin, vers. 7, audit a Deo: a Son te abjecerunt, inquit, sed me, ne regnem super eos. > Unde Josephus, lib. II *Contra Apion.*, cum gentes regi vel monarchia vel aristocracia vel democratia docuisset, subdit braelem regi theocralia, puta a Deo: « Noster, inquit, legislator in nullam harum administralionum intendens, tbeocratiam instituit, uni imprimis Deo imperio atque potestate assignata. j»

Porro Complutenses et Tigurina nonnulla addunt, quibus caret Latina Vulgata; sic enim habent, *omnis homo a juventute ad mala intentus est, nec potuit cor eorum e lapideo fieri carneum; nam in distribuendis totius terra gentibus ducem cuique genti constituit, et Israelcm sibi deligit peculiariter, quem ut primogenitum disciplina educat, et lumen charitatis impertiens non deserit*; Syrus vero, Latino consentiens, vertit succincte, *omnibus populis constituit propositos, et pars Domini Israel*; pars, id est, portio hærcditaria, sive hæreditas.

Tropologice Rabanas: « Pars Dei Israel facta est. "j* ■; manifesta, hoc est, congregatio Sanctorum pro- 'ri bala, quorum dogmata lucent sicut sol in conspectu Dei, et actiones Deo sunt placito. Oculi enim Domini super justos, et aures ejus ad preces eorum: quoniam oculi eorum ad Dominum intendunt, et amor cordis eorum anhelat. Ex quorum persona Propheta loquitur dicens: Oculi mei semper ad Dominum, quoniam ipse evellet de laqueo pedes meos. » Ili sunt Israel, quia dominantur vitiis, passionibus, sibi, indeque Deo. Sicut enim Jacob, id est supplantator, scilicet Esau fratris sui, id est carnis suæ, deinde dictus est Israel, id est, dominans Deo, quia in lucta prævaluit angelo Dei. *Genes*, xxxn, 28: sic pariter Sancti post victoriam et dominium passionum, quasi dominantur ipsi Deo, ut ab eo impetrent quæcumque volunt.

16. Et OMNIA OPFRA ILLORVM VFLIT SOL LN COX-Venu <4. SPECTU Dei; ET oculi ejus sine intermissione inspicientes in viis eorum. — Inculcat id quod dixit vers. <3, 7. d. Omnia opera Israelis, puta Israelitarum singulorum, tam bona quibus servant legem Dei, de quibus dicet vers, i8, quam mala quibus eam violant, do quibus dicet vers, seq., clara sunt et manifesta in conspectu Dei, sicut sol clarus et manifestus est toli mundo, idque non ex se, quasi hæc claritas eis sil intrinseca et connaturalis; sed ex Deo, quia scilicet illuminantur a claritate Dei, et ab oculis ejus lucidissimis, qui

jugiter illuminant et inspiciunt omnes vias, id est, actiones eorum : sicut terra et aer clara sunt, non ex se intrinsecus, sed quia extrinsecus illuminantur a sole. Unde potius dicendum est quod Deus sit sol omnia illuminans et influens, quam quod opera hominum sint lucida ut sol, uti audiemus cap. xxi, vers 28. Ita Lyranus et Janse-
nii hæc adaptant soli Israeli.

Potest, secundo, hæc sententia accipi de Gentibus, y. d. Esto Dei pars sit Israel, quem peculiari providentia inspicit, regit et curat : tamen communi providentiæ oculo aspicit omnes gentes, eorumque tam mala quam benefacta intuetur, ut illa puniat, hæc præmiat. Unde Tigurina vertit, *quapropter omnia illarum (gentium) facta tanquam sol palam eo sunt, et instituta earum intuetur oculis assidue* ; Syrus vertit ut Noster, *omnia opera eorum sicut sol apparent in conspectu ejus, et manifesta sunt ei omnia consilia eorum*.

Tertio, nonnulli hæc de bonis Israelis operibus accipientes explicant, q. d. Quia Deus Israel sibi elegit in partem, sortem et hæreditatem, hinc opera ejus, qua Israelis, id est, qua fidelis est et pius, tam libenter videt, quam solem videmus : gratissimus ei illorum est aspectus. Sic de Salomone dicitur *Psal. lxxxviii, 37* : «Thronus ejus sicut sol in conspectu meo,» ul in æternum coram me fulgens oculos meos oblectet. Et inferius cap. l, 7, de Simone : «Quasi sol refulgens, sic ille egressus est in domo Dei.» Et cap. xxvi, 11 : «Sicut sol oriens mundo in oculis Dei, sic mulieris bonæ species in ornamentum domus ejus.»

Ven. 7. 17. Nox sunt absconsa testamenta per (perperam Complutenses et multi pro *per* legunt *super*; *M*, *propter*) iniquitatem illorum, et omnes iniquitates eorum in conspectu Dei. — Ita Romana, Rabanus et alii, q. d. Testamenta, id est, pacta Dei inita cum Israele, non sunt irritata per iniquitatem Israelitarum, esto omnes eorum iniquitates sint in conspectu Dei, ul singulos suo tempore castiget et puniat. Hoc est quod ait Paulus *Rom. m, 3* : « Numquid infidelitas hominum fidem Dei evacuavit? Absit. Nam est Deus verax, omnis autem homo mendax.»

Secundo, testamenta, id est, ordinationes et leges Dei non sunt absconsæ et abolitæ; per peccata, quibus homines eas violaverunt, quia manci vigilatque semper inconcussa Dei ordinatio et legum obligatio, juxta quam poena legibus decreta peccatores exspectat : Deus enim eos eorumque peccata jugiter per oculos habet, ut suo tempore ea judicet et vindicet.

Tertio, Palacius, pro *per* legens *super*, sic explicat : Non sunt absconsa pacta quæ impii ineunt super iniquitatem, v. g. ad rebellandum regi vel Deo. Ergo licet illi super iniquitate occultissima sanciant fœdera, illa tamen ut sol clarissime patent Deo. Verum hæc expositio, æque ac lectio, arctior et alienior est.

Græca concisa hæc tantum habent, *non occultati-*

tur injustitia ipsorum coram eo, omniaque peccata eorum coram Domino sunt ; Syrus, *non sunt abscondita delicta eorum a conspectu ejus, et peccata omnium hominum scripta sunt in conspectu ejus*, nimirum scripta sunt in mente et memoria Dei, ad ea judicandum et castigandum. Complutenses et Tigurina plura addunt, *injuste facta illarum (gentium) non latent ipsum, sed omnia peccata ipsarum ei perspecta sunt. Ipse autem auctor benignus sit, et opificium (Græce ἔργον, id est figmentum) suum habeat cognitum, neque ablegat homines, neque deserit, ut qui parcat ipsis*.

18. Eleemosyna yiri quasi signaculum cum ipso, et v. GRATIAM HOMINIS QUASI PUPILLAM CONSERVABIT. —

Dixit opera mala esse in conspectu Dei ; jam idem dicit de bonis, inter quæ præcipua est eleemosyna. Lyranus et alii pro *signaculum* *ἱερὸν σάκος*, quasi dicas : Eleemosyna eleemosynario est quasi sacculus, id est pera. Sicut enim in pera homo viaticum reponit, ad quod in necessitate recurrit : sic eleemosyna in morte homini subvenit, tilde S. Augustinus : « Sola misericordia, inquit, comes est defunctorum ; » ut huc alludat Christus *Luce xii*, dicens : « Facile vobis sacculos qui non veterascunt, thesaurum non deficientem in codicibus. »

Verum pro *sacculo* legendum est *signaculum*. Ita Romana, Rabanus et alii : hoc enim significat Græcum *σημα*. Eodem tamen reddit sensus, sive legas *sacculus*, sive *signaculum*. Alludit enim ad pecuniarum sacculos, sive bursas veterum, qui sigillo muniebantur et obsignabantur, ne quis eas reserare auderet, ulque, si perderentur, ex sigillo cognosceretur quis eas perdidisset. Id patet ex S. Augustino, serm. 19 *De Verbis Apost.*, ubi narrat bursæ perditæ inventorem petiisse ab eo qui se eam perdidisse dicebat, signa et sigilla bursæ : « Quæsiivil, inquit, signa, interrogavit sacculi qualitatem, sigillum, solidorum etiam numerum. » Et S. Hieronymus, epistola 47 *De vitando suspecto contubern.* : « Dolet, ait, sibi prælatum juvenem, etc., qui sacculum signet, textrium teneat, pensa distribuat, regat familiam, emat quidquid de publico necessarium est. » Ut huc allusisse videatur Christus *bucce xii, 33*, dum ait : « Facite vobis sacculos qui non veterascunt. » In quæ verba B. Chrysologus serm. 25 : « Sacculus, inquit, cur paratur? quid ibi claustra, ubi custos est innocentia? quid ibi signaculum, ubi fraudis suspicio non habetur? » Eleemosyna ergo hic loco mercedis habitura dicitur *signaculum*, id est sacculus nummis refertus, ideoque diligenter obsignatus, suisque claustris et sigillis obsignatus, q. d. Eleemosyna dat opes securas et stabiles, quas nec Enea corrodit, non fures furto subducunt, ut ait Christus. Verum quia vera lectio est *signaculum*, alios hic ejus sensus aggeramus.

Primo, Rabanus et Jansenius sic explicant : Sicut Eleemosyna sigillo et signaculo solemus obsignare res caras et pretiosas : ita Deus obsignat eleemosynas cujusque. » que in mente sua, q. d. Eleemosynæ piorum ma- Præaw'

nent in monte et memoria Dei, quasi signaculo vel sigillo ejus obsignatæ, ut fideliter ibi asserventur, ac suo tempore justam eis mercedem retribuat. Multi enim dicunt se facere eleemosynas, et queruntur se statini earum mercedem non recipere. His respondet Siracides, Deum eas tenero obsignatas apud se, ut congruo tempore remuneretur : illud ergo tempus fidenter et longanimiter expectent. Nota melonymiam : eleemosyna vocatur signaculum vel sigillum, hoc est, res signata et sigillata (ut vertit Syrus) in mente Dei. Simili modo ait Deus, *Deuter*, xxxn, 34 : « Nonne hæc condita sunt apud me, et signata in thesauris meis? » Et Paulus de electis signatis per Dei præscientiam et prædestinationem : a Firmum fundamentum Dei stat, inquit, habens signaculum hoc : cognovit Dominus qui sunt ejus, et discedat ab iniquitate omnis qui nominat nomen Domini, » H *Timoth*, n, 19.

s cuodo. *Secundo*, magis genuine et nervose, q. d. Ipsa eleemosyna est quasi signaculum, id est annulus signatorius Dei, cui insculpta est imago eleemosynarii. Sicut enim annulus signatorius homini est carissimus, quem semper in manu et præ oculis habet : sic est et eleemosyna coram Deo, scilicet ipsi in prelio et carissima, ejusque oculos semper verberans. Hinc aliqui vertunt, *miseriordia est sicut signum annuii apud ipsum*. Simili modo Deus ait Zorobabcli : « Ponam te quasi signaculum, » *Aggæi* n, 24. Vide quæ ibidem hac de re fuse dixi.

Addunt aliqui eum qui eleemosynam erogat, a Deo quasi sigillum accipere, ut scribat quidquid volet, quidquid optabit, sigilloque Dei diploma imprimat et obsignet, quo ante Dei tribunal presentato, haud dubie postulatum impetrabit, suique voti compos optatum recipiet. Qua phrasi et tropo significat cleemosynarium omnia quæ petit a Deo obtinere. Verum hoc sigillum esse apud Deum, non apud eleemosynarium, patet ex dictis. Unde hoc signaculum a similitudine pupillæ explicat Siracides, dum subdit : « Et gratiam hominis quasi pupillam conservabit, » non eleemosyna, sed ipse Deus, ait Jansenius, q. d. Deus in memoria quasi in libro rationum suarum, exacto et studiose scribit et conservat gratiam, id est, misericordiam et beneficium alteri impensum, quasi pupillam oculi, puta ea cura et sollicitudine qua homo conservat pupillam oculi sui ; imo eadem qua Deus conservat pupillam oculi sui, id est, aciem mentis suæ, juxta illud de piis et misericordibus : « Qui tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei, » *Zach*. n, 8. Aut potius *gratiam hominis accipias eam*, qua homo eleemosynarius est gratus et graciosus in oculis Dei, æque ac hominum; hanc enim significat Græcum *cl* Hebr. **in then*. Unde tritum illud in Scriptura: *invenisti gratiam in oculis meis*, » 7. d. Sicut pupilla gratiofa est homini, et annulus signatorius graciosus est principi : sic gratiofa est eleemosyna Deo.

Rursum, sicut annulus signatorius conservat memoriam et gratiam amati in mente amici annulum gestantis (ohm enim solebant effigiem ejus quem valde amabant, insculpere palae annuli, ul amatum suum amans semper haberet in oculis, et quasi presentera) : ita eleemosyna conservat jugiter memoriam et gratiam cleemosynarii in oculis et mente Dei ; cleemosynarius enim in sua eleemosyna quasi in sua effigie, a se efformata, effigiatus et expressus cernitur. Facit ergo eleemosyna ul cleemosynarii gratia semper apud Deum viva et cara instar pupillæ conservetur, tò ergo *conservat* potius ad eleemosynam refer, quam ad Deum. Vult enim docere omnia opera nostra tam mala quam bona, qualis est eleemosyna, conspicua esse Deo, Deique oculos verberare. Unde Tigurina vertit, *benignitas* (Vatablus, *miseratio*; hanc enim significat hebr. *fen rhesed*) *hominis instar sigilli coram ipso* (Deo) *est, et beneficium cujusque consertat tanquam pupillam*. Vatablus pro *gratiam* vertit *amorem*; hunc enim significat quoque hebr. *p chen*, q. d. Eleemosyna favorem, gratiam et amorem eleemosynarii apud Deum conservat, eumque gratum et delicatum reddit tanquam pupillam oculi, quia facit ul Deus illum amet, illique in omnibus faveat. Addunt Complutenses et Tigurina, *distribuens vel concedens filius tuis et filiabus pauperibus*, q. d. Eleemosyna sua gratia apud Deum impetrat eleemosynario poenitentiam peccatorum, nec tantum ipsi, sed et filiis et filiabus ejus. Unde Daniel ad Nabuchodonosorem, cap. iv, 44 : « Peccata tua, inquit, eleemosynis redime, et iniquitates luas misericordiis pauperum ; » Syrus vertit, *justificatio* (vel *victoria*) *omnium hominum sigillata est, et posita apud eum, et gratia omnium hominum sicut pupilla oculi custodita est coram eo*. *Justificatio* sive *justitia* vocatur eleemosyna, ob analogias quas recensui *Daniel*, iv, 44; quæ versio magis favet priori expositioni Jansenii.

Porro Palacius hæc aliter explicat. Audi eum : « Eleemosyna inquit, est velut sacculus pecunia » cum ipso ; *secundo*, et gratiam hominis quasi pupillam conservabit; *tertio*, et postea resurget; *quarto*, retribuet illis retributionem unicuique in caput ipsorum ; *quinto*, convertet inferiores partes terre. » *Prima* ergo laus eleemosynæ, de qua tractat Auctor, ut de opere quo Deus magno opere colitur, est, quod sit velut sacculus, scilicet pecunia', 7. d. Qui saccum pecunia » secum Eie*- defert, emit quod vult : ita qui eleemosynam dat, licet abjiciat pecuniam, aflert tamen eam secum, cuiu>. X2c- qua favorem Dei contra mala, bonorum copiam in terra, et demum felicitatem sibi comparet in cado. Græcis pro *sacculus* est sigillum, et est sensus : Ut Abraham accepit circumcisionem velut sigillum, quo Deus testabatur eum esso justum : ita eleemosynam faciens, sigillo Dei munitus est, quo ostenditur esso justus; qui enim dat cibum famescienti, potum sitiienti, etc., justus

habetur in die iudicii. Et ut litteras sigillo munitas non temere quivis audet violare : ita nec dæmones facile violant eum qui ex misericordia eleemosynas largitur, siquidem in die mala liberabit eum Dominus. *Secunda* eleemosynæ laus est, quod conservat diligenter et curiose gratiam, præclarissimam plane laudem. Cum enim gratia animæ nostræ adeo pateat invidiæ dæmonum, fragilitati carnis, cupiditati et impugnationibus mundi, eleemosyna est, quæ contra tot hostium furentium phalanges gratiam conservat et defendit, id est, Deum attento in coelo precatur ut defendat, juxta illud : « Dominus conservet eum et vivificet, » etc. Hæc Palacius.

Jimī"*. Nota, gratiam Dei recte comparari pupillæ, *primo*, quia sicut in pupilla apparet imago virunculi, unde Hebraico pupilla vocatur *iscon*, *q. d.* Virunculus : sic in gratia apparet imago Dei; gratia enim est summa participatio divinitatis, juxta illud II *Petri* i, 4 : « Ul ctilleia-
ftuodo. mini divinæ consortes natura*. » *Secundo*, sicut pupilla est gratia, decor et venustas faciei : sic gratia est decor, venustas et dignitas animæ; tolle pupillam, exoculas hominem; tolle gratiam, excæcas, imo occidis animam; tolle e coelo solem per diem, tolle per noctem stellas, coelum non aliud erit nisi tenebræ et caligo; (olle gratiam, tollis solem et stellas mentis, quibus subla-
Tertio. fis, nil remanet nisi nox et caligo. Hinc *tertio*, sicut pupilla homini, sic et gratia fideli summe debet esse curæ et cordi, ut eam conservet, augeat, perficiat. Vide ergo quante sit dignitatis eleemosyna, quæ hanc pupillam animæ, gratiam dico, conservat. Undo S. Chrysostomus, homil. *De Eleemosyna et Collation, in Sanctos*, elcemosynæ gratiam æquat gratte miraculorum, qua mortui suscitantur, leprosi mundantur, dæmones fugantur. Addilque : « Deus eleemosynam non ob hoc solum constituit, ut pascantur indigi, sed etiam ut dantibus accrescerent beneficia, atque adeo magis propter dantes, quam propter accipientes. Et propterea vera eleemosyna est, sic dare, ut gaudeas te dare, putesque (e accipere magis quam dare. » Denique eleemosyna gratiam invenit etiam apud hostes, sibique amicat non solum amicos, sed inimicos; quin et gratiam præslat, ne dæmones, jurati hostes, nobis nocere queant. Audi S. Chrysostomum, homil. 33 *ad Populum* : « Sunt et hic, inquit, castra pauperum, et bellum, in quo pro te pauperes pugnant : cura enim stipendium acceperint, orantes libi Deum faciunt propitium; propitium autem facientes, pro barbaris dæmonum insidias repellunt, neque sinunt vehementer infestum esse malignum, neque semper irruere; sed ipsius solvunt potentiam. Hos itaque conspiciens milites, quotidie pro te cum diabolo precibus el orationibus pugnantes, a leinetipso istud tribulum exige, illorum alimenta. »

lece- Hanc gnomen et hoc ænigma pulchro bom-

bycis el hominis apologo ropræsentat Cyrilliis, lib. III *Apologorum moralium*, cap. xx. Bombyx uLi-
enim serico suo quod homini præbet, se invol- TMJ
vens el abscondens, significat beneficium beneil- uocaa.
cium debere ostendere, scipsum vero abscondere.
« Quare liberalis; inquit, abscondit faciem, fugit laudem, nullam repetit exteriorem mercedem. Nunquam patens csl natura gemmifieans, nec auri liberalissima vena palam se ostentat. Natura nempe et virtus non in faciem tribuunt, quia nec rem, nec laudem pro muneribus virtualiter effusis extrinsecus cupiverunt. Quibus auditis, vale addito quievit. »

19. Et postea resurget (exsurget ad iudicium"cn non eleemosyna, sed Deus, cujus est judicare et cuique pro meritis retribuere), et retribuet illis RLTIUBUTIONIJI, UNICUIQUE IN CAPUT IPSORUM, IT convertet in interiores (aliqui legunt, inferiores) PARTES TERHX.

Primo, Jansenius, Lyranus et Palacius hæc referunt ad eleemosynam et elccinosynarios, *q. d.* Eleemosyna signata et custodita servatur apud Deum usque in diem iudicii; tunc enim resurget, id est exsurget Deus ad iudicium, et retribuet unicuique capiti pro meritis, et convertet in inferiores paries terra*, id csl in mortuos, tempore Siracidis in inferno, id est limbo patrum degentes: tum quia efficiet ut ad eos perveniat vis elccmosynæ, dum propter eam illos resuscitabit ad gloriam; tum quia efficiet ul anima elccmosynarii, si in purgatorium expianda mittatur, inde liberetur, vel certo pœna ejus mitigetur. Ita Lyranus, Palacius, Jansenius, qui ex hoc loco contra hæreticos probant Purgatorium.

Perperam Pr positivus, quem citat et refutat Ungo hic, alique nonnulli ex hoc loco et similibus consuere eleemosynam prodesse quoque F'y animabus damnatis in inferno, quod per eas,,®-^, poma illarum mitigetur ad lempus. Citant pro se S. Augustinum *Enchir.* cap. cx, ubi ait: « Quibus autem prosunt (eleemosyn® cl suffragia) aut ad hoc prosunt, ut sit plena remissio, aut certe tolerabilior liat ipsa damnatio. » Verum S. Augustinus loquitur de damnatione ad purgatorium, non ad infernum : utrique enim sunt damnati ud eumdcin ignem; sed ibi ignis temporarius, hic æternus. Id ita esse patet ex eo quod immediate præmilit S. Augustinus : « Cum ergo sacrificia sive altaris, sive quarumcumque eleemosynarum pro baptizatis defunctis omnibus offeruntur, pro valde bonis gratiarum actiones sunt, pro non valde malis propitiationes sunt, pro valde malis etsi nulla sunt adjumenta mortuorum, qualescunque vivorum consolationes sunt. » Citant quoque pro se S. Chrysostomum, homilía 3 m *Epist. ad Philippenses*, Innocentium III. cap. *Cum Martha*, cl alios. Sed ad omnes et omnia egregie respondei Bcllarminus, lib. II *De Purgatorio*, cap. xvm.

Porro quanta sit ista retributio docet Christus,

qui pro calico aquæ frigidæ promittit regnum cœlorum, *Maith*, cap. x, 42. Ernie S. Chrysostomus, homil. 5 *De Pœnit.*: a Negotiatori, ail, nulla alia est intentio, nisi parvo quidem emere, magno autem vendere, etc. Tales igitur heus nobis nundinas proposuit: modico iustitia emitur, tantum pro panis fragmento, pro calice aquæ frigidæ. * Et Angelus ad Toblam, cap. xii, 9: «Qui faciunt, ait, eleemosynam et iustitiam, saturabuntur vita, n

Secundo, aptius hæc reforas ad iniquitates et iniquos, de quibus egit vers. 16 et 17, (*l. d.* Iniquitates et iniqui sunt in oculis Dei, ac servantur in mente et memoria Dei usque ad diem iudicii, tum particularis, tum universalis; tunc enim Deus vindex exsurget ad iudicium, atque impios, immisericordes et impenitentes in iniquitate persistentes et morientes iudicabit, ac retribuet illis meritas pœnas in caput ipsorum, quia convertet (aliqui legunt, *conteret*) mittetque eos in infernum. De iniquis enim et impenitentibus hic agi liquet ex antithesi sequenti. Hisce enim opponens penitentes vers. scq. subdit: a Pœnitentibus autem dedit viam iustitiæ, » etc. Idem satis significat *retribuet unicuique in caput ipsorum*. Impiis enim in caput, piis in sinum retribuere dicitur Deus. Ende Syrus claro vertit, *et post hæc revelabitur et retribuet eis, et peccata eorum in caput eorum dabit*. Denique si amplissime hanc sententiam vis accipere, potes eam referre tam ad pios, quam ad impios, itaque utramque expositionem jam datam jungere, et quasi unam complecti. Ende Tigurina vertit, *tandem vero exsurgit, et suum singulis datpi etium, suamque cuique vicem in caput suum regerit*.

Vcu. i O. 20. POENITENTIBUS AUTEM DEDIT VIAM IUSTITIÆ ET confirmavit deficientes sustinere (id est, ad sustinendum, ul sustineant tentationem), et destinavit illis sortem veritatis. — *Il pœnitentibus autem innuit hic esso antithesim, ideoque procedentia accipi de iniquis impoenitentibus, uti jam dixi: forte etiam respicit ad id quod Graeca Complutensinm addunt in fine vers. 18: «I illis ejus (elce-mosynarii) et filiabus locum concedens pœnitentiæ.» Dixit vers. 16 et 17, Deum intueri omnes omnium iniquitates, ut eas iudicet et vindicet; nunc, ne quis idcirco iniquitatum suarum veniam desperet, subdit remedium, scilicet poenitentiam, q. d. Si peccasti, et naufragium innocentini iustitiæque fecisti, superest post naufragium tabula qua te salves, scilicet poenitentia, quam Deus tibi suggerit et offert; pœnitentibus enim dedit viam iustitiæ, id est ad iustitiam, puta viam qua redeant ad iustitiam; via hæc est poenitentia. tñdc Græca habent, *verumtamen penitentibus concedit reditum*, scilicet ad se et ad iustitiam; Tigurina, *attamen regressum concedit respicientibus*; Syrus, *tenui pendentibus dabit penitentium*. Nec tantum hoc, sed insuper *confirmavit deficientes*, q. d. Deus confirmat et corroborat pusillanimes, (pu alloqui sibi relictis per infirmitatem humanum animo cadrent et deficerent in*

tentatione et tribulatione, Juberentur in consensum tentationis, impatientiam, desperationem, cœleraue peccata; confirmat, inquam, <deficientes sustinere,> id est, ad sustinendum; nam vi gratiæ suæ facit ul omnem tribulationem fortiter tolerant et sus'ineant. Porro confirmat tum per lectionem sacrae Scripturæ piorumque librorum, tum per concinnatores et consolatores, tum per exempla Sanctorum, tum maxime per internam gratiam et robur, quod menù inspirat. Inde Græce est quod veritas *primo*, hortatus est; *secundo*, consolatus est; *tertio*, advocavit, rogavit. Unde aliqui hic legunt *conrogavit*, vel potius *corrogavit*, itaque vertisse nostrum Interpretem censet Jansenius, ac sic legit S. Ambrosius, vel potius Victor Cartennæ Episcopus, lib. *De Pernitentia*, cap. i (exstat tom. V S. Ambrosii, edit. Roman, p. 405), ubi inter cœtera ait: a Habet enim iustitiæ partem (pro viam enim ipse legit *partem*) errati cauta confessio; ut mulgeas misericordiam, exerce prior ipse in te censuram.» *Quarto*, excitavit, animavit, confirmavit, uti vertit Noster. Hinc idem Victor ibidem sic poenitentiam definii: «Pœnitentia est prioris ævi damnatio, et in futuro promissa correctio, et velut in aliam vitam ducitur usus vivendi, dum pia mens ea quæ sunt a tergo non respicit.»

Græca integre sic habent:

i/Touo/Xv, ubi necessario subintelligenda est aliqua propositio» Tigurina subdit id estad; unde vertit, *tabescentes hortatur ad patientiam*. Alii intelligunt id est *secundum, juxta*; unde vertunt, *cohortatur deficientes secundum patientiam*, id est, deficientes sive destitutos patientia. Complutenses, *confirmant deficientes exspectatione*; Romana, *deficientes sustinentia*; Syrus abito alio: habet enim, *et disperdet omnes qui iustos offendunt*.

Et destinavit illis sortem veritatis,—puta sortem poenitentiae et iustitiæ debitam, scilicet vitam æternam. *Veritas* enim in Scriptura sæpe significat iustitiam omneque officium virtutis, sive id quod quis facere debet, ul digne suo gradu el statu vivai. Sic de diabolo dicitur *Joan.* cap. mu, li: «In veritate non stetit, » id est, non perseveravit in statu angelico, non fecit quod facere debebat Angelus, officium angelicum deseruit. Sensus ergo csl. q. d. Iniqui de quibus egi vers. 16 et 17, exspectant a Deo, iudter oculis torvis iniquitates ipsorum intuentem, sortem iniquitati debitam, puta infernum, uti dixit vers. 19; at poenitentes, si ah iniquitate serio convertantur, exspectant a Deo sortem veritatis et iustitiæ, puta cœlestem felicitatem: hanc enim Deus eis ab æterno destinavit *Mnfth.* xlv.

Significai duplicem esso sortem hominum: alteram felicitatis terremo, quæ conceditur impiis, el hanc esse sortem vanitatis, somnii, mendacii el tenebrarum; alteram felicitatis æternæ, ethane esse sortem veritatis. Quod si intelligis, sat est, ait Palacios.

SECUNDA PARS CAPITIS,

QUA HORTATUR AD PŒNITENTIAM, UT PER EAM REDEAM AD DEUM.

• c m ?! e* 22, Convertere (Græce ὑτφcpw, id est *redi, revertere*) ad Dominum, et relinque peccata tua : **PRECARE ANTE FACIEM DOMINI, ET MINUE OFFENDICULA.** — Tigurina, *offensas*; Syrus, *revertimini ad Dominum, et revertimini a pereundo, revertimini a peccando, et ne iram provocetis. Quæ enim utilitas Deo est in omnibus qui pereunt in mundo, pro iis qui vivunt et dant ei gratiarum actionem?* Complutenses addunt *ew*, id est *igitur*. Infertur enim hæc secunda pars capituli de pœnitentia ex prima, puta ex dictis de beneficiis Dei in hominem collatis, deque inspectione ejus, judicio et retributione, qua bonis æque ac malis pro meritis retribuit, *q. d. Cum, o homo, tot nominibus et debitis obstrictus sis Deo, isque singulas tuas actiones, ac præsertim iniquitates omnes, intente inspiciat, ul eas acerrime in gehenna puniat; consequens est ut, si sapis, si aniinœ, si salutis, si æternitati tuæ consulere velis, convertaris ad Dominum, a Convertere, ait Hugo, et revertere velut ancilla ad dominam suam, juxta illud Genes. xvi: Revertere, Agar, ad dominam tuam, et humiliare sub manu illius. Revertere, fili prodige, ad patrem tuum, ac dicito : Surgam, et ibo ad patrem meum, et dicam ei : Peccavi. Revertere, meretrix adultera, ad sponsum tuum, juxta illud Jerem. in : Fornicata es cum amatoribus nullis, tamen revertere. Revertere, æger, ad medicum, juxta illud Osee vi : Venite, et revertamur ad Dominum, quia ipse cepit, et sanabit nos. »*

Nota *primo* : Siracides ad conversionem et justificationem requirit duo : *primum*, ut peccator ex toto corde convertatur ad Dominum; *secundum*, ut relinquat peccata. Peccator enim dum peccat, relicto bono incommutabili, convertit se ad bonum commutabile. Igitur ut convertatur et redeat ad pristinum justitiæ statum, oportet ut, relicto bono commutabili, redeat ad incommutabile, ac a creaturis convertatur ad Creatorem. Perinde enim ac lux excludit tenebras, et tenebræ lucem : sic vicissim amor Creatoris excludit amorem inordinatum creaturæ, et vice versa. Addit *tertium*, ut precetur «ante faciem Dei,» scilicet ut pœnitens prosternat se coram Deo, ab eo suppliciter veniam postulet. Addit *quartum*, ut minuat *offendicula*, scilicet, tum peccata et offensas, quæ Deum offendunt, tum occasiones peccandi et Deum offendendi, tum conversationes suspectas, et quæcumque proximis pœnebenl occasionem offendiculi et scandali. Hæc enim omnia significat Græcum *παρὰ* eaque, quoad potest, minuere et auferre debet, qui serio vult ad Deum converti. Sic Manasses pœnitens

abstulit offendicula, puta idola quæ prius erexerat, II *Parat.* xxxm, vers. 15. Nota *secundo, vb precare ante faciem Domini*, hoc est, ante conspectum Domini, vel ante personam Domini, puta ante Dominum. Hebraice enim *panim*, et Græcum *πρόσωπον* tam faciem, quam personam, qua» ex facie a caeteris distinguitur et dignoscitur, significat.

Ubi nota *panim* Hebræis esse numeri pluralis, et carere singulari, ul significet plures, puta Ires in Deo esse personas. Unde *Exodi* xxxm, 20, ad illud : «Faciem meam videre non poteris,» notant Cabalistæ Hebr. yg *panai*, id est *faciem meam*, esse trilaterum, ac representare tres personas SS. Trinitatis : imo Ires litteras, quibus scribitur *panai*, esse signa trium hypostaseon. Nam *prima* Syat», littera *estipe*, quæ significat *os*, ex quo verbum Trinitatis procedit, quæ proinde apposite referi Deum *Patrem*. *Secunda* est j *nun*, quæ diserte Filium significat, a radice *pj nin*, a quo Arabes et Hispani *niños* vocant infantes et filiolos. *Tertia* est i *iod*, id est *Manus*, quæ in Scriptura Spiritum Sanctum significat, ut cum ait David *Psal.* cx, vers. 10: « Quo ibo a spiritu tuo? » mox subdit : « Illuc manus tua deducet me. » Hæc omnia annotavit Raphael Aquilinus, tract. i, quem citat Anton. Ricciardus in *Comm. Symbolicis*. Sic veteres Hebræi et Latini dicebant in Deo esse Ires facies, tres species, Ires formas, id est tres personas. Audi Tertullianum adversus Praxeam : « Tres sunt non statu, sed gradu; nec substantia, sed forma; nec potestate, sed specie; unius autem status, unius substantiæ, unius potestatis : quia unus Deus ex quo et gradus isti, et forma, et species in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, deputantur. » Gradus dixit origines et processiones, uti recte annotavit Pamelius. Hinc et Septuaginta pro *facies* vertunt *Trispersonæ*, id est *personam*. Veteres enim Philosophi ignorarunt distinctionem naturæ et personæ : unde Aristoteles cum ait actiones esse suppositorum, per supposita non intellexit personas, sed substantias, uti recte notavit Suarez in *Metaphys.* Quocirca Martialis pochi subsannans SS. Trinitatem quam colunt Christiani, eo quod non caperet Trinitatem personarum in una eademque essentia : « Hermes, ait, omnia solus, et Ier unus; » cui respondens Athenagoras, cœvus pene S. Dionysio Areopagitæ, in *Apolog. pro Christianis*, ait « Deum esse unum actu, Ires vero virtute, » id est unum esse in essentia, Ires vero in personis. Necdum enim nomen hypostasis usurpabatur pro persona, sed ex suo etymo significabat substantiam. Primus enim qui hypostasim ab otos distinxit, ac personas vocavit hypostases, Ires vero

ôarum essentiam, fuit Hosius Episcopus Cordubensis, ul confutaret Sabellium dicentem in Deo unam esse hypostasim et personam, sicut est una natura, uti refert Socrates lib. II, cap. iv et v.

Igitur Dei facies quam adoramus et cui supplicamus, significat *primo*, Dei essentiam; *secundo*, Dei praesentiam : hujus enim index est facies; *tertio*, Dei personam : persona enim ex facie dignoscitur et judicatur; *quarto*, benevolentiam : hæc enim in facie benevola cernitur. Unde Deus dicitur avertere faciem suam ab eo cui irascitur, ostendere vero faciem illi quem benigne respicit, juxta illud *Psal.* lxxix : « Ostende faciem tuam, et salvi erimus; » pro quo S. Augustinus legit, *illumina faciem tuam*, id est, lucidam, hilarem, benignam faciem nobis ostende.

Hinc et S. Gregorius exponens illud *Job.* I : *AW in faciem benedixerit tibi* : « Nos nempe, inquit, quod amamus respicimus; quod vero aversari volumus, ab eo faciem declinamus. Quid itaque Dei facies, nisi respectus ejus gratiæ perhibetur intelligi? Ait ergo : Extende paululum manum tuam, et tange cuncta quæ possidet, nisi in faciem benedixerit tibi. Ac si aperie dicat : Ea quæ dedisti subtrahe. Nam si accepta perdiderit, respectum gratiæ tuæ ablatis rebus temporalibus non requirit. Si enim ea quibus delectatur non habuerit, favorem tuum, etiam maledicendo, contemnit. » Hinc Siracides jubet orari coram facie Dei, ut orando illam nobis conciliemus, ac ex irata, severa, minaci eam nobis propitiam, serenam, benevolam et beneficam reddamus.

Vtw.23. 23. Revertere au Dominum, et avertere au injustitia, ET NIMIS ODITO EXSECRATIONEM —puta peccatum quod Deus exsecratur et abominatur. Repetit et inculcat aliis verbis, quod dixit vers, præced. «Nimis,» id est, valde: hoc enim est Hebræuni *mcod*; sed dicit nimis potius quam *valde*, quia ingens et quasi immensum requirit peccati odium : peccatum enim est immensum malum, ideoque immense abominandum ; quare quantumcumque peccati sit odium, nequit esse nimium : imo Deus odio positive infinito prosequitur et exsecratur peccatum. Quocirca sicut Deus amandus est super omne bonum amabile, sic peccatum exsecrandum est super omne malum odibile, quod ab homine vel Angelo odiri potest. Complutenses et Tigurina quædam de luce et tenebris interserunt. Sic enim habent, *contende ad Altissimum (is enim te e tenebris deducet ad lucem incolumitatis), et recede ab injustitia; atque quod abominandum est summo odio prosequere* ; Syrus alio rursum abit, *quam multæ, inquit, sunt misericordiæ Dei! qui parcit iis qui revertuntur ad eum, quia non est hujusmodi in homine : neque consilium ejus est siati consilia filiorum camis.*

24. Et cognosce justitias et judicia (id est, mandata quæ proscribunt quod justum est, unde secundum ea judicandum est) Dei. et sta in sorte propositionis et orationis altissimi Dei. — Hæc

sententia et sequens jam desunt in Croco, ac consequenter in Syro et Arabico; Tigurina tamen eas sic exprimit, *fex cognoscas justitiam et jura Dei, in sorte proscripta, et imploratione Altissimi persiste, q. d.* Non sufficit odire execrationem, id est, peccatum execrabile; sed insuper oportet cognoscere, scilicet practice, id est, amare et facere justitias lege proscriptas, juxta illud *Psal.* xxxm : « Declina a malo, et fac bonum. » Hæc enim sunt duæ partes integrantes vero Sanctorum justitiæ.

Nota : Tòsto significat *primo*, luctam et pugnam T« Jia contra hostes; *secundo*, in ea constantiamelperseverantiam , *q. d.* Luctaris cum mundo, carne et lbra ml-dæmone, qui te a proposito virtutis avocare sata- MMty-gunt; sed *sta*, hoc est, eorum tentationibus generum-rose resiste, ne cedas, nec cadas, nec tergum ver-tas : sic enim certo vinces. Milites enim castrenses, licet stent et resistant, sæpe tamen ab hoste potentiores vincuntur et occiduntur : at miles Dei et pugil virtutis, si in ea immotus consistat, vin-cil : virtutem enim nemo nobis invitis adimere potest, sed sola voluntas propria. *Stare* enim est verbum militare; pugnatu enim firmiter consistant oportet : unde qui id fecerant, olim donabantur torque et monilibus, teste Vegetio, lib. II, cap. vu, et Vopisco in Vito *Probi*. Quin et milites Romani sacramento, hoc est juramento militari, se astringebant, nunquam se a Consulibus obedientia recessuros, nunquam se locum deserturos, teste Alexandro ab Alexandro, lib. I *Genial*. cap. XX. Sic milites Catilinæ occubuerunt in ipso vestigio quo consistebant, teste Sallustio. Quocirca huc alludens S. Paulus *Ephes.* vi, 12, cum luctam fidelium cum daemonibus descripsisset, cosque panoplia spiritali a capite ad talos obarmassel, subdit : a Propterea accipite armaturam Dei. ut possitis resistere in die malo. » Et mox : « State ergo succincti lumbos vestros, et calceati pedes in praeparatione Evangelii pacis, » ubi multa in hanc rem annotavi. Hos duces secutus S. Cyprianus, lib. 1, *epistola.* 5 : « Hortamur, inquit, vos per communem fidem, per pectoris nostri veram circa vos et simplicem charitatem, ut gloriam vestram forti et perseveranti virtute teneatis. Adhuc in sæculo sumus, adhuc in acie constituti, de vita nostra quotidie dimicamus. » Idem laudans constantiam Martyrum in tormentis *Exhortât. ad Mart.* : a Steterunt, ait, torti torquentibus fortiores, et pulsantes ac laniantes ungulas pulsata ac laniata membra vicerunt. Inexpugnabilem fidem superare non potuit sævientis diu plaga repetita, quamvis, rupta compage viscerum, torquerentur in servis Dei jam non membra, sed vulnera. »

Quæres, quænam sit *sors propositionis* in qua stare jubet?

Respondeo *primo*, est sors judiciorum, id est, mandatorum Dei, ab eo cuique proposita, ut per eorum observationem salvetur et beetur, / *d. Cq* -

S<?r*
propii-
Uonb t
uu??
csp
primf

gnosce judicia, id est, præcepta Dei, et in eorum sorte tibi a Deo proposita persiste.

Secundo. *Secundo*, Rabanus accipit sortem sanctitatis nobis propositam a Deo, ut per cani ipsius amici et lilii evadamus.[†] « Hortatur, inquit, ut post lapsum peccati rursum convertatur ad factorem suum, et relinquat errorem, per quem semetipsum illudendo decepit; deprecetur Dominum assidue pro offensionibus suis, atque tota animi sui intentione ad divinam confugiat pietatem; spernat idololatriam ac diabolicæ servitutis fallaciam, et discat mandatorum Dei normam rectissimam, ut in sorte sanctitatis, qua præeleclus est, permaneat, et in laudibus Affissi ni perseveret. » *Do* bac sorte ait Paulus *Ephes*, i, 11 ; « in quo etiam sorte vocati sumus ; » et *Coloss.* i, 12 : *a* Dignos nos fecit in partem sortis Sanctorum;» et S. Petrus, *epist.* II, cap. i, 1 : « Qui coæqualem nobiscum sortiti sunt idem in justitia. » Huic opposita sors impiorum, sive sors dæmonis, de qua superius cap vi, 4, dictum est: « Deducet in sortem impiorum ; » et cap. sir, 28 : « Sors peccatorum cadat super illam. » Et S. Petrus ad Simonem Magum *Ador.* vm, vers. 21 : « Non est tibi pars, neque sors in sermone isto.» Hinc anagogice per *sortem propositionis* accipias sortem pnedestinationis, quæ est sors gloriæ et felicitatis æternæ, de qua Angelus ad Danielelem cap. xu, 13 : « Tu autem, ait, vade ad præfmituin; et requiesces, et stabis in sorte tua in finem dierum. » Unde et subdit Siracides : « Vade in partes sæculi sancti, » etc.

Tertio. *Tertio*, Lyranus: « Sta in sorto propositionis, » hoc est, inquit, sta in bono proposito.

Quirto. *Quarto*, magis proprie et genuine : « Sta in sorto propositionis, » id est, persevera constanter et fortiter contra omnes suggestiones et tentationes mundi, carnis et diaboli in sorte tibi proposita, hoc est, in vocatione tua, tum novæ et sancte vite, qua a peccatis conversus es ad Dominum, do qua sermo præcessit; tum certi status honesti et sancti, ut sacerdotii, Religionis, præfecturæ, et cujuslibet alterius, quem Deus tibi proposuit, et ad quem te vocavit, quemque ex ejus propositione et vocatione libi proposuisti et elegisti. Hæc enim est propositio Altissimi. Similiter sta et persiste in oratione Altissimi, ut scilicet Deum crebro ores pro auxilio gratia?, quo digne tua sorte tuæque vocatione tibi proposita vivas.

Alludit ad tabernaculum et templum Judæorum : in hoc enim erant panes propositionis, ita dicti quod jugiter proponerentur et offerrentur Domino; atque altare thymiamatis, quod significabat orationem : hujus enim symbolum est thymiana, *q. d.* Sicut panes illi jugiter per totam hebdomadam permanebant in sua propositione, id est, manebant in mensa propositi Domino residenti in Sancto sanctorum, ac eidem offerebatur thymiana in altari : ita pariter tu per totam vitam permane in tua vocatione tibi a Deo proposita, ut ei vicissim te tuasque actiones omnes

jugiter proponas, offeras, dedices et consecres, ac, ut id facere queas, ei crebro offeras thymiana orationis, id est, gratiarum actionis, laudis et invocationis. Unde S. Paulus *Ephes*. cap. vi, 14, cum dixisset: « State ergo succincti lumbos; » subdit vers. 18: « Per omnem orationem et obsecrationem orantes (ut Deus vos sua gratia roboraret ad standum) omni tempore in spiritu, et in ipso vigilantes in omni instantia.» Nam, ut ait S. Chrysostomus, lib. I *De Orando Deum* : « Neque sola temperantia salvare potest hominem, neque cura pauperum, neque benignitas, etc. Sed oportet ut omnia simul concurrant in animas nostras : creatorum precatio ceu radix et basis omnibus subternitur. » Ad hanc sortem propositionis alludit S. Paulus, dum sæpe ait nos vocatos secundum propositum, id est, secundum Dei voluntatem et benevolentiam : « Sicut elegit nos, inquit, in ipso (Christo) ante mundi constitutionem, ut essemus sancti et immaculati in conspectu ejus in charitate, etc., secundum propositum voluntatis sue, etc., quod proposuit in eo, in dispensatione plenitudinis temporum, instaurare omnia in Christo, » *Ephes*, i, 4 et seq.

Denique per *sortem* accipo quemlibet vite statum, quem sponte, esto temere et imprudenter, elegisti, V. g. matrimonium cum uxore molesta, officium laboriosum, vel artem mechanicam, cui te addixisti. Hic enim si immobilis est, aut difficulter mobilis, tibi capessendus est, in coque persistendum. Quare persuadere tibi debes, eum tibi a Deo ut immobilem jam proponi, ideoque Deum, si cura invoces, gratiam tibi daturum, ut eum sustinere, in coque honeste et justo vivero possis, juxta illud Apostoli I *Corinth*, cap. vu, 20: o Unusquisque in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat. Servus vocatus es? non sis tibi curte. » Huc facit proverbium Arabicum, *Cent.* I, num. 96 : « Quando non evenit tibi quod vis, velis quod evenit. » Et illud Terentii citatum a S. Augustino : « Cum non poles quod velis, velis quod potes. » Nam, ut ait Seneca in *Proverb.* : « Aberrare a fortuna Ina non potes, obsidet te ; fortunam citius reperias quam retineas. Feras, non culpes, quod mutari non potest. Ita fortunæ tuæ eris faber et custos. »

Atque hac in re consistit felicitas hujus vite, nimirum ut quis sorto sua contentus vivat; qui enim ea non est contentus, esto sis dives, sapiens, « itti », felix, reipsa est miser. Nam, ut ait Seneca: « Beatus non est qui se beatissimum non existimat. » Et Aristoteles lib. VII *Morat. Eudem.* citat et laudat vetus dictum: « Amicitia est stabilium, felicitas temperantium, » hoc est, eorum qui sua sorte contenti sunt. Qui ergo suam fortunam boni consulit, esto pauper sit, reger, afflictus, felix est : uti Martyres in suis tormentis felices fuere, quia ea pro Deo tolerare gaudebant. Et Euripides : « Spartam es naclus, eam dispone. » Et Pluto in *Goryia* : « Necesse est mihi, juxta vetus ada-

giuin, quod adest boni consulere, et hoc accipere quod abs te datur. » Et Pindarus in Isttmo, Irnmo 3 : « Sæculum autem volvendis diebus nunc huc, nunc illuc Bese flectit. Cæterum dii (et homines divini, puta sapientes) extra telorum jactum sunt. » Idem in *Pythiis*, hymno 7 : « Aiunt sane sic viro stabilem florere felicitatem, si hæc et hæc ferat, » id est, si ferat tum prospera, tum adversa. Rationem dat Homerus, *Odyss.* X :

Dolia namque Jovis duo sunt in limine posta.

g. d. Deus cuique suam admetitur prosperitatem et adversitatem. Utramque ergo æquo animo a Deo suo quisque acceptet. Nam « ubi mei, ibi fel : ubi uber, ibi tuber. » Romani duas coluere deas, Angeroniam et Volupiam : alteram ab angoribus, alteram a voluptate dictam. Angeroni® simulacrum erat in ora Volupiae, ut significarent quod dolor comes sit voluptati, et voluptas dolori ; habebat os obligatum et signatum, ut indicaret cos qui dolores et angores silenter ferunt ac dissimulant patienti® beneficio, ad maximam pervenire voluptatem. Ita Macrobius, lib. I *In Somn. Scipionis*. Igitur quisque si felix esse velit, sorte sua, non lanium opum, conditionis et status, laborum et dolorum, sed et sapienti®, virtutis et grati®, quam Deus illi adensus est, contentus esse debet. Hæc enim est felicitas Angelorum et Beatorum, in qua quisque sua sorte grati® et glori® contentus vivit. Angelus enim non optat esse Archangelus; hic non optat esse Principatus, nec hic esse ex Cherubim vel Seraphim; sed suo choro, gradu et loco, in quo a Deo collocatus est, quisque contentus vivit. Hos imitari nos decet. Sunt enim quidam, qui cum vident aliquem se sapientiores vel sanctiores, sese discruciant; quod illi pares esse nequeant. Est quoque hoc vilium humanis insitum ingeniis, ut fere alienam sortem magis mirentur, suam contemnant et fastidiant, optent inexperta, experta damnant, juxta illud :

Optat ephippia bos piger, optat arate caballus.

Hi sunt insipientes et infelices : nec enim omnes possunt esse Pauli Apostoli, Augustini, Alhanasii: sufficit ut quisque grati® sibi a Deo dat® pro modulo suo cooperatur, caimpe adaugeat quoad potest; sed ad gratiam B. Nigginis vel S. Pauli stolidè aspirat, quia illa Dei dono omnes gratiarum mensuras, (pias Deus omnibus Sanctis elargitur, longissimo superat et transcendit : unde homini impossibile est eam assequi. Sic in corpore pes non optat esso manus vel oculus, sed sua sorte, loco et gradu contentus est : quo exemplo utitur Apostolus, I *Corinth.* xii, I i. Idem, I *Timoih.* cap. vi, O : « Est, inquit, quæslus magnus, pietas cum sufficientia, » Græce id est, animo sibi sufficienti suisque contento. Vide ubique dieta. Dieat ergo quisque Deo cimi Psalte : « In manibus luis sortes me®, » *Psal.* lxx,

vers. 16. Tu, Domine, es magnæ hujus mundi ani® modimperator, tu absolutus omnium es dominus, tuum est de nobis creaturis tuis statuere quod libet, imo quod sapientissimus tu® providenti® ordo sanxit: illi ergo me totum resigno, in quacumque statione me quasi militem tuum collocaveris, illam libens et strenuus obibo, in illa conquiescam, dicamque : « In pace in idipsum dormiam et requiescam. » Hæc est sanctitas, hæc veritas, hæc vera felicitas. Haec S. Hieronymus, *epist.* 25, consolatur S. Paulam lugentem mortem Diesili® fili® : « Qui se credere dicit in Christo, inquit, in omnibus Christi judiciis gaudeat. Sanus sum, gratias refero creatori : langueo, et in hoc laudo Domini voluntatem. »

Exstat festivus hac de re apologus pavonis apud Phædrum, lib. II, *fabul.* 15. Pavo enim querebatur apud Junonem se a philomela superari cantu, cumque sibi quasi digniori deposcebat. Respondit ei Juno, sua cuique a Deo tribula esse dona, pavoni speciem et syrma caud®, Philomel® vocem. etc., quemque suo dono suaque sorte contentum esse debere. Sed audi Phædrum :

l'avo ad Junonem venit, indigne ferens
Cantus lusciniæ quod sibi non tribuerit :
Illum esse cunctis avibus admirabilem,
Sc derideri, simul ac vocem miserit.
Tunc consolandi gratin dilli Dea :
Sed forma vincis, uncis magnitudine.
Nitor smaragdi collo præfulget luo,
Picisque plumis gemmeam caudam explicas.
Quo mi, inquit, mulam speciem, si vincor sono ?
Ea orum arbitrio partes sunt vobis datæ :
Tibi forma, vires aquila*, lusciniæ malos,
Augurium corvo, lava cornici omina,
Omnesque propriis sunt contenti® vocibus.

Aflabulatio :

Noli affectare quod tibi non est datum,
Delusa nec spes ad querelam recidat.

Idipsum vidit per umbram Plato, qui teste Plutarcho, lib. *De TranquilPanimi*, id declarat exemplo ale® : a In qua optimus quisque jactus aleatori maxime expetendus est: sed utcumque tamen evenierit, adhibenda cura, ut eo quod casus tulerit, ipse rectissime utatur. « Et Terentius in *Adelphis* simili exemplo usus hæc ait :

Ita vila hominum, quasi cum ludas tesseris.
Si illud quod est maxime opus Jactu, non cadit,
Illud quod cecidit sorte, id arte ut corrigas necesse est.

Rogavit quidam S. Antonium : « Quid faciam ut Deo gratus efficiar? » Cui ille tria præscripsit: primum : a Deum, inquit, semper prie oculis habe; » secundum : « Quodcumque opus aggressus fueris, S. Scripturio testimonio illud confirma; » tertium : « Quocumque in loco consederis, aon te cito inde moveris, sed in eo permane. Hæc tria serva, et vives. » Ita *Apophthegm. SS Patrum.* S. Ephrem, *AdhOi latuunc* 4 : « In quo voca-

‘us es opere, inquit, firma anclioras ac funes, no in pelagus navis tua paulatim impellatur; et tune docebit te experientia, quali pace in portu constitutus fruereris. » Plura hac de re dicam Proverò. xxvn, 8.

Ver». 25 25. IN PARTES VADE SÆCÛU SANCTI, CUM VIVIS ET dantibus confessionem Deo. — *Pars* in Scriptura vocatur sors cujusque, juxta illud *Isaia* i.vn, 6 : « Pars tua, hæc est sors tua. » Itaque in re idem est dicere: a Sta in sorte propositionis et orationis Altissimi,» quod: «In partes vade simili sancti. » *Saculum sanctum* vocat sreculum beatum et beatam aeternitatem, quam Sancti agunt in cœlo, de quo ait Sapiens, cap. v, 5 : a Et inter sanctos sors illorum est. » Et Dom'd. cap. vu, 27 : « Regnum, et potestas, et magnitudo regni, quæ est subter omne cœlum, detur populo sanctorum Altissimi : cujus regnum, regnum sempiternum est. » Et *Isaia* it,6, Christus vocatur «Pater futuri sreculi ; » et cap. sivi, 4 : «Sperastis in Domino in sreculis retenus. »

Fuse hoc *saculitm sanctum* signatorum et electorum Dei describit Esdras (ad quem hic alludit Siracides), libro IV, cap. n, 34 : « Exspectate, inquit, pastorem vestrum, requiem æternitatis dabit vobis : quoniam in proximo est ille qui in fine sreculi adveniet. Parati estote ad proemia regni, quia lux perpetua lucebit vobis per aeternitatem temporis. Fugite umbram sreculi hujus : accipite jucunditatem gloriæ vestræ, etc., gratias agentes ei qui vos ad cœlestia regna vocavit. Surgite, et state, et videte numerum signatorum in convivio Domini, » etc. Esdram sequitur S. Joannes, *Apocal.* vu. Rursum Esdras, cap. vu, 12, sæculum sanctum a presenti maligno distinguens : « Facti sunt, inquit, introitus hujus sæculi angusti, et dolentes, et laboriosi : pauci autem et mali, et periculorum pleni, et labore magnopere fulti. Nam majoris sreculi introitus spatiosi et securi, et facientes immortalitatis fructum. » Nam sæculum nostrum quod in hac vita agimus, totum in maligno positum est.

Sensus ergo est, *q. d.* Tu jam a peccato, atque a vanitate et cupiditate sæculi hujus ad Deum conversus, illo relicto vade ad sæculum sanctum, nimirum per bona opera quotidie contende, profice et perge ad cœlum, ul inter Beatorum partes, id est sortes, una pars sreculi sancti, id est, una sors beatæ aeternitatis et futuræ gloriæ, tibi obtingat; vive sanctre aeternitati, adeoque illam hic inchoa per Dei confessionem, id est laudem, ul scilicet Deum assidue laudes tam corde quam ore et opere cum justis, qui adhuc vivunt, et dant laudem Deo; versare cum Angelis, jubila cum Beatis: cœlitum enim et Beatorum vita non est aliud quam continua Dei laus, quam perenne Alleluia. Unde *Psalms.* cxi.i, C, et *Psalms.* xii, 5 et 0, cœlum vocatur terra viventium, locus tabernaculi admirabilis, domus Dei, ubi est vox exultationis et confessionis, et sonus epulantis. Ville dicta

Apoca!. IV, 8, et cap. v, 9, et cap. vn, 10. Ita Rabanus, Lyranus, Hugo, Jansenius, Palacius et alii. Audi Rabanum: «Sæculum sanctum, inquit, est quies æternæ vitæ, quæ alibi nuncupatur sæculum æternum et sæculum sreculi, seu sæcula sæculorum. Necessarium est ergo unicuique, ut, dum vivit et valet, locum sibi retenue beatitudini recte credendo, et bene operando præparci, quia post finem istius vitæ non est tempus operationis. Unde Christus suos admonuit : Ambulate dum lucem habetis, ne forte tenebræ vos comprehendant,» *Joan.* xii, 35; et Paulus : « Ergo dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, » *Galat.* vi, 10.

Tropologice, noster Jacobus Alvarez de Paz *De vite i. Vita spirit.* lib. V, parte II, cap. xxiii: In partes, inquit, sreculi sancti transire nihil aliud est, nisi Sanctorum, qui nos præcesserunt, virtutes addiscere; et cum vivis Deumque confitentibus cominorari, est Sanctorum presentium virtutes insequi, ut sic Christo sponso nostro poma nova et vetera, id est, virtutes præteritorum Sanctorum et presentium, offeramus. Ita S. Antonius, teste S. Alhanasio, studebat singulorum virtutes imitari. Simili modo Franciscanus proponat sibi exemplar vitæ S. Francisci, S. Antonium Patavinum, S. Bernardinum; Dominicanus S. Dominicum, S. Thomam Aquinatem, et S. Hyacinthum; Societas Jesu, S. Ignatium, S. Xaverium, B. Franciscum de Borgia, B. Aloysium, etc. Ita quisque ibit in partes sreculi sui sancti.

Hujus sententiae vice Complutenses creterique Græci hanc habent, *Altissimo quis laudem dicci in inferno, pro viventibus et dantibus confessionem*, id est, ut alii vertunt, *vice vivorum et fratras agentium*; Tigurina, *quis apud manes laudabit Altissimum, perinde atque vivi (gratulationi dediti, q. d.* Inferi non laudant Deum, sed superi, puta viventes super terram. Quare dum vivis, lauda Deum; nec enim eum apud inferos laudare poteris. Intellige eo modo quo explicabo vers. seq. Igitur vadit in partes sreculi sancti, qui cum Angelis et Sanctis perpetim laudat Deum, qui cum Noe et Ilenoch ambulat cum Deo; hic fit divinus, et quasi Deus quidam terrestris. Unde S. Augustinus, tract. 2 in *Epist.* I S. Joannis : «Talis, inquit, est quisque, qualis est ejus dilectio. Terram diligis? terra eris. Deum diligis, quid dicam? Deus eris. » Quin et Aristoteles, lib. I *Polit.* : « Homo solitarius, inquit, aut Deus est, aut bestia. » Deus, scilicet, si cum Deo jugiter versetur, in eumque totum cor, mentem et amorem transfundat, ut dicat cum S. Paulo : « Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus,» *Galat.* n, 20. Hoc faciunt Ascetre, quorum tota conversatio in coelis est cum Deo et Angelis, qui proinde in terra corpore dunlaxat degunt, sed animo terrena cuncta transcendunt, quasi soli cum solo Deo in mundo versarentur; quod Hali dieunt : *Dio et io, Dio amor mio.*

Ter» -16. 26. NON DEMORERIS IN ERRORE IMPIORUM, ANTE MORTEM CONFITERE. A MORTUO QUASI MIIL, PERIT confessio, —g. d. Noli inorari in errore, quo impii dum vivunt, indulgentes suis voluptatibus et concupiscentiis, persuadent sibi se in morte et in morbo Ichali, vel post mortem conversuros ad Deum, cumque laudaturos, cum anima soluta a corpore nihil terrenum amplius appetere poterit; sed « ante mortem confitere. » Causam subdit : « A mortuo enim quasi nihil, perit confessio, * q. d. A mortuo tanquam qui nihil est, id est, non existit, non est in rerum natura, perit confessio, hoc est, laus Dei utilis et meritoria, quæ scilicet eum ducat in partes sæculi sancti, ut mereatur ibi eadem prolicere, ac cum Angelis et Beatis jubilando Deum glorificare in æternum, uti præcessit; nullum enim meritum est post hanc vitam; imo tunc nemo laudabit Deum, qui eum in hac vita non laudavit : nam impii omnes, qui Deum in hac vita non laudarunt, sed vel voce vel vita blasphemarunt, in gehenna ab eo cruciati, longo magis eum blasphemabunt. Audi Rabonum : « Morari in errore impiorum, certa est perditio hominum, quia post finem præsentis vitæ in nihilum deputabitur omnis pompa humanæ gloriæ ; qui autem spatium præsentis vitæ in divina consumit laude, et in ista, quamdiu vixerit, semper instat operatione, hic postmodum feliciter remuneratus, in æterna exsultat beatitudine. Unde Ecclesiastes more suo nos admonens instruit, cap. lx, ne perdamus otium concessi temporis, sed ad utilitatem nostram illud convertamus, ita dicens : Nemo est qui semper vivat, et qui huius rei habeat fiduciam. Quodcumque potest manus tua facere, instanter operare : quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia crunt apud inferos, quo tu properas. »

Alludit ad *Baruch* cap. ii, 17 : « Vide, quia non mortui, qui sunt in inferno, dabunt honorem et justificationem Deo, sed anima, quæ tristis est, » etc. Vide ibi dicta : ubi hanc et similes *Isaïæ* cap. xxxviii, 19, et *Psal.* exin, 26, sententia fuse explicui.

Hinc patet confessionem hic proprie significare laudem et gratiarum actionem. Hebr. enim *hoda*, id est *confiteri*, significat laudare, quia agnitio et confessio summæ maiestatis Dei, ab eo ex adverso imro nostra» vilitatis, summa est Dei laus. Unde sacrificium *hoda*, id est *confessionis*, erat illud quod offerebatur in laudem et gratiarum actionem Deo. Hæc tamen confessio et laus Dei involvit et præsupponit confessionem criminum, præsertim quia agit Siracides de peccatis, et peccatore ad Deum per pœnitentiam et confessionem converso, ideoque pro hoc remissionis peccatorum et reconciliationis beneficio, Deum confitente et laudante : confessio enim peccatorum præcepta erat etiam lege veteri pœnitentibus, idque non tantum ut fieret Deo, sed et sacerdoti, uti ostendi *Levit.* v, 5, et alibi.

Quocirca hunc locum de confessione peccatorum explicat S. Augustinus, *De Verbis Domini secundum Matthæum*, serm. 8 : « Confitemur, inquit, sive laudantes Deum, sive accusantes nos ipsos. Pia est utraque confessio, sive cum reprehendis qui non es sine peccato, sive cum illum laudas qui non potest habere peccatum. Si aulem bene cogitemus, reprehensio tua laus ipsius est. Quare enī jam confiteris in accusatione ipsius tui? quare confiteris, nisi quia ex mortuo vivus factus es? Scriptura quippe ait : A mortuo quasi qui non sit, perit confessio. Si perit in mortuo confessio, qui confitetur, vivit: et si peccatum confitetur, utique a morte revixit. Peccati confessor revixit a morte, quis eum suscitavit? » utique nemo nisi Deus. El inferius : a Sive ergo nos accusemus, sive Deum laudemus, tanquam eum qui sine peccato esse prædicamus. Quando autem nos ipsos accusamus, ei per quem resurreximus, gloriam damus.» Sic et S. Ambrosius (vel potius Victor Cartenn® Episcopus), lib. *De Pœnitentia*, cap. xxviii, tomo V, p. 421 : « At cum nobis, inquit, inopinatus sit exitus terminalis, et vita nostræ dubia sint ex mortis ignorantia curricula, quomodo sibi quisque superasse ad confitendum tempus existimat, qui temporis sui tempus ignorat? cum utique audiat dicentem Scripturam : Vivens et sanus fateberis, et laudabis, Deum, et in partem vade sæculi sancti cum vivis et dantibus confessionem, » etc. Simili modo de confessione peccatorum hic locus explicatur *de Pœnitentia*, dist. I, cap. XXXIV *Convertimini*, ubi ex hoc loco probat sine confessione neminem posse resurgere ad vitam grati®, sed omnes nolentes confiteri manere in morte peccati : quod si incipiant os ad confessionem aperire, jam Deo donante aliquod initium vitæ participare, uti paulo ante docuit S. Augustinus.

Quocirca S. Hieronymus, epist. 30 *ad Oceanum*, laudat Fabiolam, quod publice peccatum repudiati prioris mariti, novique superinducti, confessa sit et planxerit : a Quis hoc, ait, erederet, etc., ut saccum indueret, ut errorem publice fateretur, et tota urbe spectante Romana. Publi-
Filie®, ante diem Paschi® in basilica quondam Laterani starei in online pœnitentium, Episcopo, presbyteris et omni populo collatis mantibus, sparsum crinem, ora lurida, squalidas manus, sordida colla submitteret?» Et inferius: «O felix pœnitentia, (piro ad se Dei traxit oculos, qu® furentem sententiam Dei contesso errore mutavit! Hoc idem et Manassen in Paralipomenon, et Niniven fecisse legimus in Propheta, Publicanum quoque in Evangelio : e quibus primus non solum indulgentiam, sed et regnum cadorum recipere meruit; alter impendentem Dei fregit iram; tertius pectus verberans pugnis, oculos non levabat ad calum, et mullo justificador recessit Publicanus confessione viliorum, quam Pharisæus

superba jactatione virtutum, n Et paucis interjec-
tis : « Non est confusa Dominum in terris, et ille
eam non confundet in copiò. Aperuit cunctis vul-
nus suum, et decolorem in corpore cicatricem
flens Roma conspexit. Dissuta habuit latera, nu-
dum çaput, clausum os. Non est ingressa Eccle-
siam Domini, sed extra castra cum Maria sorore
Moysi separata consedit; ut, quam sacerdos eje-
cerat, ipse revocaret. Descendit de solio delicia-
rum suarum, accepit molam, fecit farinam, et
discalceatis pedibus transivit fluentia lacryma-
rum. Sedit super carbones ignis : hi ei fuere in
adjutorium. Faciem, per quam secundo viro pla-
cuerat, verberabat; oderat gemmas, linteamina
videre non poterat, ornamenta fugiebat; sic do-
lebat quasi adulterium commisisset, et nullis
impendiis medicaminum unum vulnus sanare
cupiebat. »

Mystice, «a mortuo,» id est a manente in pec-
catis, qui nihil est, id est nullius emolumenti aut
pretii apud Deum, «perit confessio,» quia qui pec-
catis suis adliæret, nec confiteri vult, nec valet.
Ita S. Augustinus, in *Psal.* Lxviii, conc. I, in fine,
explicans illud vers. 16 ; « Neque absorbeat *mo*
profundum, neque urgeat super *mo* puteus os
suum : Magnus, inquit, csl puteus profunditas
iniquitatis humanæ, etc. Peccator cum in profun-
dum venerit malorum, contemnet; clausit super
cum puteus os suum. Quare clausit os suum?
Quia clausit os illius. Perdidit enim confessionem;
vere mortuus est, implelumbo est in eo quod
alibi dicitur : A mortuo velut quod non sil, perit
confessio. Metuenda ista res est vehementer, fra-
tres. Si videris hominem fecisse iniquitatem,
mersus est in puteum. Quando autem illi dixeris
iniquitatem ipsius, et dixerit ; Vere peccavi, fa-
teor; non super eum clausit puteus os suum.
Cum autem videris eum dicere : Quid enim mali
feci? factus est defensor peccati sui; clausit su-
per eum puteus os suum, qua eruatur non habet.
Amissa confessione, non erit locus misericordiæ.
Tu factus es peccati tui defensor, quomodo erit
Deus liberator? ut ergo sit illo liberator, tu esto
accusator. »

Nota : t » *ante mortem confitere* jam non est In
Græco, nec in Latinis nonnullis; sed satis ex scq.
verbis : « A mortuo quasi nihil, perit confessio, »
intelligitur. Pro quo clarius Græca habent, *a mor-
tuo tanquam non existente*, puta qui non est, qui
non existit, *perit confessio*. Hinc explicans subdit :
a Vivus et sanus laudabit Dominum. » Unde Ti-
gurina clare vertit, ne /arreas in errore impiorum.
*Fac Dominum ante mortem prædices. Mortuum non
secus ac si esse desierit, laudatio deficit: vivus autem
et corde sanus laudabit Dominum, et de misericordia
ipsius gloriabitur.* Vide Franciscum Lucam in *No-
tat.* hic.

Vers. J7, 27. CONFITEBERIS VIVENS, VIVtS ET SANOS CONFI-
TEBERIS, ET LAUDARIS Df.UM, ET GLORIFICABERIS IN
miserationibus illius, — quibus tibi pœnitenti, in-

numeris aliis præteritis, quos in sceleribus mori
et damnari permisit, tot et tanta peccata condo-
navit, ut patet ex dictis. Complutenses el Tigu-
rina pro *sanus* legunt *sanus corde*, qui scilicet cor
a peccatis et concupiscentiis avellens, sanum ha-
bet, quia sanatum per l) i gratiam, charitalcin et
vii lutes. Hic enim aptus, habilis et dispositus est
ad laudandum, non vero ille qui sanus est cor-
pore, sed leger, imo insanus est cordo et mente,
quia servit suis libidinibus. Verum Noster et alii
absolute legunt *sanus, q. d.* Dum vivis et viges
tam corpore quam mente, confitere, quia lan-
guore premente rara est hujusmodi vera confes-
sio, et morte instanto rarissima; meretur enim
infirmus ut moriens obliviscatur sui, qui vivens
oblitus est Dei, ait ex S. Augustino Palacius. Al-
ludit, imo citat verba Ezechie regis aegrotantis, ac
Deum pro sanilate deprecantis, *Isaia* xxxviii, 19.

Audi consilium S. Basilii, orat. 4 *De Punit.*: h
« Quid facis, inquit, o homo? cutn multum valeas V X
in agendo, juventutem tuam in peccatis traducis;
ubi vero in laboro fracta fuerint instrumenta, «..*!-
tunc ipsa ad Deum adducis, cum illorum nullus
sit usus, sed necessario labant ac torpent ob lia-
longi temporis tabem. » El S. Ambrosius : « Quid
potest, inquit, habere laudis, si effætum corpus
voluptatibus, et jam senectutis gelu frigidum, nd
sera devotionis officia, deposito jam senior vi-
gore convertat ? n Quin et Seneca, lib. *De Prævit,
vitee* : a Non pudet, ait, te reliquias vil® tibi re-
servare, et id solum tempus bonie menti desti-
nare, quod in nullam rem conferri possi(?Quam
serum est time vivere incipero, cum desinendum
est mori ! » Denique S. Augustinus, lib. L,
Homil. 41 : « Agens, ait. pœnitentiam ad ultimum,
Et reconciliatus, st securus hinc exit, ego non
sum securus. » El infra occurrens tacito? ob-
jectioni : « Debeo, inquit, plenius exponere, ne
me aliquis male intellexisse intelligat ; numquid
dico, Damnabitur? non dico. Sed dico etiam, Li-
berabitur? non. Sed quid dicis mihi? nescio,
non pnrsumo, non promitto, nescio. Vis te du-
bio liberare? vis quod incertum csl evadere?
age poenitentiam dum sanus es, quando peccare
potuisti, etc. Si autem vis agere pomilentiom tum
quando peccare non potes, peccata te, dimise-
runt, non tu illa, etc. Sed unde scis, inquis, ne
forte Deus dimittat mihi? verum dicis. Undo?
nescio ; illud scio, hoc nescio. Nam ideo tibi do
pœnilentiam, quia nescio; nam si scirem tibi
nihil prodesse, non darem : item si scirem tibi
prodesse, non te admonerem, non te terrerem.
Dure res sunt : aut ignoscitur tibi, aut non ignos-
citur ; quid horum tibi futurum sit, nescio; ergo
tene certum, dimitte incertum. »

Tropologice, sanus corde, id est, qui cx corde Trop,
morbos vationum depulerit, et virtutes acquisierit, ”1»

ut in iis, ne præsertim in humilitate, proficiat, ne
confundatur aperire coram fratribus defectus et Ikuni'
culpæ suas. Nam et sic Deum laudat, ac quia so

miserum sustinet, laudabilem prædieat, ideoque gloriabitur in miserationibus ejus, quas ob humilem culparum confessionem accipiet. Quocirca S. Dorotheas, *doctrina 1*, hanc potissimum viam ad Deum assignat, ut homo seipsum in omnibus semper accuset. Et Abbas Pastor virtutes omnes aiebat ad unius domum commigrasse, quæ est ut seipsum homo accuset.

Vers. 28. **28. QUAM MAGNA MISERICORDIA DOMINI, ET PROPITIATIO ILLIUS, CONVERTENTIBUS AD SE !** — Complutenses addunt *úfa*, id est *sancte*; Syrus, *quam multa*) sunt misericordia Dei, qui parcat iis qui revertuntur ad eum ! quia non est hujusmodi in homine, neque consilium ejus est sicut consilia filiorum carnis; Tigurina, *quam ingens est misericordia Dei nostri, quamque obvia sante conversis mi cum ipsius placabilitas!* Palacius censet esse mimesin : Siracidem enim imitari verba confitenti*, imo modum confitendi, id est laudandi, ei præscribere, nimirum ut remissionem a Deo consecutus, tantum Dei beneficium admirans, exclamet et dicat: « Quam magna misericordia, » etc.

Melius Jansenius censet esse verba Siracidis ad hoc ab eo prolata, ut peccatores ad poenitentiam invitet, per commendationem misericordiæ Dei, quæ tanta est, ut ore exprimi, mente concipi nequeat; est enim immensa, incomprehensibilis et infinita. Vis scire quanta sit misericordia Dei in peccatorem, quem in gratiam recipit? Metire *primo*. quanta sint inferni tormenta; horum enim mensura est mensura misericordiæ Dei : hæc enim ah illis peccatorem reum liberat. Metire *secundo*, vilitatem et miseras hominis peccantis; has enim omnes sorbet misericordia Dei, sicut maro sorbet guttas pluviæ. Unde abyssus miseriæ nostra invocatur abyssum divinæ misericordiæ. Metire *tertio*, multitudinem et enormitatem peccatorum omnium; hæc enim cuncta in immensum transcendit Dei misericordia, præsertim quia non tantum illa omnia, quantumvis nulla et gravia, condonat et abolet quoad culpam et oflensam, sed et pro iis substituit ei surrogam Dei gratiam, amicitiam, filiationem, hæreditatem et gloriam æternam. Adde, eandem abolere semper pernitenti pariem poenæ, ac subindo totam pernam, uti contigit S. Magdalena, ait Lyranus. Vere ergo «superexaltat misericordia judicium, » *Jacobi* ii, 13. Magna et incomprehensibilia sunt opera Domini, sed «miserationes ejus super omnia opera ejus, » *Psal.* cxliv, t).

Dicat ergo poenitens Deo reconciliatus cum S. Magdalena, emu S. Pelagia, cum S. Maria Ægyptiaca, est similibus : «Misericordias Domini in æternum cantabo. Deus meus, misericordia mea. Nisi quia Dominus adjuvit me, paulo minus habilassel in inferno anima mea. » *Psal.* xeni, IT. « Quoniam secundum altitudinem cæli a terra, corroboravit misericordiam suam super timentes se. Quantum distat ortus ab occidente, longe fecit a nobis iniquitates nostras, » *Psal.* cir, li.

Eleganter S. Chrysostomus, homil. 2 in PcaZm. 1, ad vers. 1 : « Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam, » eandem exaggerans, exclamat: « O grandis misericordia Domini! Cura omnis inundans conclusus in peccatis esset, venit creator universitatis, et principia peccantium evacuavit, ut nullus postmodum desperaret de sua salute. Si impius es, cogita publicanum ; si immundus es, attende meretricem ; si homicida es, perspice latronem; si iniquus es, cogita blasphemum. Considera Paulum Apostolum, prius persecutorem, postea annuntiatorem; prius praevaricatorem, postea dispensatorem ; ante hoc zizania, post hoc frumentum; antea lupum, postea pastorem ; antea plumbum, postmodum aurum; antea piratam, postea gubernatorem. » Et inferius : « Quid enim est peccatum ad Dei misericordiam? Tela araneæ, quæ vento flante nusquam comparet. »

29. Nec enim omnia possunt esse in hominibus, ven.®. **QUOMAM NON EST IMMORTALIS FILIUS HOMINIS, ET IN VANITATE MALITIS PLACUERUNT.** — **Tigurina, et Viti-
orum vanitate delectamur.** Dat hic causam Ullus tantæ misericordiæ Dei. nimirum, magnam miseriam hominum, ut per eam rursum alliciat homines ad facilem peccatorum confessionem, et ad spem veniæ a Dei misericordia impetrami, q. d. Ne mirris tantam esse Dei misericordiam, quia scit Deus homines valde esse fragiles et caducos; quare eorundem. dum in peccata labuntur, facile miseretur cum resipiscunt, juxta illud iW. ai, 13: «Quomodo miseretur pater liliorum, misertus est Dominus timentibus se : quoniam ipse cognovit figmentum nostrum. »

Nec enim omnia possunt esse in hominibus, — q. d. Non est hominum omnimoda perfectio, quia miseri sunt, debiles et infirmi; ideo nequeunt in eis esse omnia, quæ juro inesse deberent, quæque ab eis desiderantur: quia qui ex homine mortali natus est, non est immortalis, inutilis et a corruptione liber, inquit Jansenius ; sed eo ipso quo ex homine natus, mortem secum trahit, et cum morte instabilitatem, hujus vitæ fragilitatem, defectum, corruptionem, et ad vitia proclivitatem; ideoque crebro peccat, et mala vanitate delectatur, ac concupiscentia? vetitæ ei placent. « Sensus enim et cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua, » *Gen.* vii, vers. 2L Ita Rabanus, Lyranus, Jansenius.

30. Quid Licinius solik ? ft hic deficit. Aut Vers. 30. **QUID JTFQUI S QUOI QUOD EXCOCITAVIT CIRO ET SAX-
Guis? et noe AiiGUETun.** — T» aut ponitur pro et; cujus phrasis similia exempla sunt *Dcut.* xxxvi, vers. IG, *l'roverb.* cap. \x. vers. 20, uti explicatur *Mutili.* XV, 4, et alibi. Rursum r: et ponitur pro sic. Est enim nota comparisonis ; comparat enim defectum carnis cum defectu solis. Inde Græca sic habent, *quid solis luce splendidius? et hæc deficiet, et* (id est sic, *pariter*) *malum cogitabit caro et sanguis.* Cui lectioni nostram Latinam

accommodandam esse censet Jansenius, sicque legendum : a Aut quid nequius excogitavit caro et sanguis, » uti nonnulli codices habent, atque hunc dat sensum, cumque varium et multiplicem : « Cum lucidissimus, ait, omnium sol non sit sine defectu, quid caro et sanguis, hoc est, homo ex sese plane fragilis, cogitabit nequius, quam scilicet ut nolit agnoscere suum defectum, suam fragilitatem et frequentes lapsus, sed superbe se efferat quasi sole superior? Id sane si fecerit, graviter idipsum arguetur et vindicabitur. Nam etiam scripta quædam habent futurum, *excogitabit*, ut habent Græca. Potest et hic esse sensus : Quid nequius, hoc est, quantum malum cogitabit caro et sanguis? ut comparativus *nequius* accipiatur pro positivo, sicut positivum Græca habent, et *quid* accipiatur admirative. Aut certe sensus est : Quid nequius excogitabit caro et sanguis, quam scilicet assidue cogitat? ut significetur corruptionem hominis omnium malorum causam esse, et pessima quæque excogitare, » Verum hi sensus uti incerti et dubii sunt, ita multa suppleant quæ non habentur in textu. Rursum codices Greci hic mire variant, ut eis stare et fidere nequeamus. Romani enim Caraffæ legunt, *et malus excogitabit carnem et sanguinem*; Vaticanus, *et malum excogitabit caro et sanguis*; Complutenses pro TTo/rpiv, id est *malum*, per diæresim legentes vertunt, *et vir qui cogitabit carnem et sanguinem*, repete, deficient a bono et peccabit.

Quare standum est Latinae Vulgatae versionis a Romanis emendatae, quæ clara est et plena, sicque habet : « Quid lucidius sole? et hic deficient; aut quid nequius quam quod excogitavit caro et sanguis? » Probat id quod dixit vers. præced. : « Nec enim omnia possunt esse in hominibus, quoniam non est immortalis filius hominis, et in vanitate inalithe placuerunt; » hosce, inquam, duos hominis defectus, scilicet naturalem per mortem, moralem per malitiam, probat ex simili defectu solis, g. d. Si sol qui lucidissimus est, deficit, Græce feIsfrec, id est, eclipsin et defectum patitur, tum quando luna vel nubes se interponunt inter cum et Iccram, tum quando sol migrat ad Antipodes, itaque terre pars inferior inter cum et nos se interjicit; rursum sol defecit in passione Christi, et deficient in fine mundi : quid ergo mirum si homo deficiat, et tenebras peccati, indeque mortis, patiatur? homo, inquam, qui constat carne et sanguine : quid enim nequius quam quod excogitavit caro et sanguis? Sensus est: Quid nequius est peccatore, qui sequitur inventiones et suggestiones concupiscenti® su® et viciosæ natane? Est enim homo peccator pessimum omnium animalium, ut ait Aristoteles, lib. I *Politic*, q. d. Ergo homo longe abest a perfectione et stabilitate. Si enim sol deficit, quid mirum deficere hominem, idque nequiter in peccata carnalia, ad quæ maxime propendit, cum ex ipsa nequitia carnis et sanguinis consutus et compactus videatur?

Unde Tigurina vertit, *quid luce solis splendidius? atqui hæc quoque deficit : non modo caro sanguisque male cogitans in crimen incurret; Syrus, cum transit sol a die, etiam ille habet tenebras : ita etiam homo subjugavit concupiscentiam suam, quia caro et sanguis est.*

At cur deficit sol? Respondeo, quia est creatura, cujus proprium est posse deficere. Addit S. Chrysostomus, homil. 6 in *Genes.*, ut ex defectu liqueat, solem non esse Deum, uti censuere Persie aliæque gentes, deceptæ tanto solis fulgore : « Ne te decipiat spectaculum, ait Chrysostomus, ne creatoris honor creature deferatur, » ne tantum lumen putetur esse Numen. Ubi enim cniest defectus, ibi nequit esse Divinitas et Numen.

Objicit Jansenius : Dæmon est nequior carne et sanguine; ergo non recte, nec vere dicitur : « Quid nequius quam quod excogitavit caro et sanguis? » nam nequius est quod excogitavit dæmon; item quod excogitat non infirmitas carnis, sed mala voluntas, sive malitia hominis. Respondeo, « Quid nequius? » subaudi, in terra inter homines, qui sub sole degunt in orbe hoc elementari; dæmon autem fuit incola cœli, nunc est inferni. Adde, per *carnem et sanguinem* hic intelligi concupiscentiam, quæ tam in dæmone est quam in homine : concupiscentia autem nil est nequius.

Pro quo nota : *Caro et sanguis* in Scriptura nunc significat hominem carne præditum, nunc garnis concupiscentiis deditum, nunc corruptionem carnis, nunc concupiscentiam, sive ea in carne, sive in mente resideat, uti sunt concupiscentia iræ, vindictæ, malitiæ, superbiæ, blasphemiarum, etc. Unde Apostolus hæc inter opera carnis recenset *Galat.* v, 19. Causas varias hujus phrasidis dedit can. 34 in S. Paulum. Vide eas, si lubet. Precipua est, quia caro in homine est officina, imo figulina animæ; atque sicut anima carni suas passiones, sic vicissim caro animæ suas affectiones affricat et communicat. Unde in ira quæ est in mente, ebullit sanguis et bilis in carne; idem est de cæteris passionibus. Alludit ad *Genes.* vi, 5 : « Cuncta cogitatio cordis intenta ad malum. » Ubi Uebr. est nysl *ictser*, id est *figulina*, in qua homo quasi figulus fingit, pingit et format suas imaginationes, concupiscentias et desideria. Sicut ergo caro quasi mutatur in spiritum, cum ipsum sequitur : ita mens ac voluntas in carnem quasi transformantur, cum ipsam sectantur. Hinc et diabolus omnes suas tentationes in homine per carnem et sanguinem, perque concupiscentiam homini insidentem excogitat et suscitatur. Cum igitur homo secum jugiter afferat hanc carnis et concupiscenti® sentinam, ac quasi cloacam foetentium delictorum, quid mirum si aliquando delinquat?

Dicit hoc Siracides, tum ut hominem humiliet, et in sancto timore contineat, moneatquo jugiter cum carne et sanguine dimicare, ejusque motus statini elidere; tum ut cum in spem erigat divinæ

næ misericordi® : hæc enim conscia hujus human® infirmitatis cl miseri®, prona est ut ejus misereatur eique succurrat; imo idcirco Verbum caro factum est, ut per experientiam discerei compati infirmitatibus nostris, *llebr.* iy, 15; et cap. n, 14 : « Quia, inquit, pueri communicaverunt carni et sanguini, et ipse similiter participavit eisdem, ut per mortem destrueret eum qui mortis habebat imperium. » Ita diserte se explicat Siracides cap. seq. vers. 7, 8, 9, 10.

Quocirca TM *nequius, primo*, proprie idem est quod pejus, sceleratius; *secundo*, idem quod miserius, ærumnosius, *q. d.* Quid miserius quam quod excogitat caro et sanguis? excogitat enim delicias gulæ et veneris, quæ non nisi dolores creant, morbos et interitum, ut homo redeat in terram et cinerem. Sic enim rð *nequam* pro misero, et eo quod affligit, sumit Noster cap. seq. vers. 7, 10, et alibi. Et sic ait Christus *Matth.* yi, « 34 : Sufficit diei malitia, » id est miseria, afflictio, sua. n

Alludit ad *Job.* cap. xxv, 5 : a Ecce luna etiam non splendet, et steli® non sunt mund® in conspectu ejus. Quanto magis homo putredo et filius hominis vermis » non est mundus a peccato in conspectu Dei? Et cap. xv, vers. 15 : « Ecce inter sanctos ejus nemo immutabilis, et cœli non sunt mundi in conspectu ejus. Quanto magis abominabilis et inutilis homo, qui bibit quasi aquam iniquitatem? »

Denique ex eo quod hic dicitur, *sol deficiet*, æque ac *Isaiæ*, cap. xxxiv, 4, et cap. l xv, 17, et Apoc. xxi, 1, S. Chrysostomus, Theodoretus, Cæcumenius et alii putant in fine mundi solem, lunam, astra, coelos et elementa omnia substantialiter esse annihilanda, vel corrumpenda, ac alium solem, coelos et terram esse creanda : de qua re plura dixi *Isaiæ* xxxiv, et II *Petri* in, 10.

Et hoc abgubtub. — Ita Romana: in judicio, scilicet, condemnabitur et punietur a Deo, ne putet homo se ob sequelam naturalis su® concupiscentia?, per propitiam Dei misericordiam evasurum ejus judicium et ultionem. Quia, ut dictum est Caino, Gen. iv, 7 : « Subter te erit appetitus ejus : » quare si cum mala gerinantem non coercueris, vapulabis.

Yew. 3i. 31. Virtutem altitudinis coeli ipse conspicit : et omnes homines terra et cinis. — Tigurina, *ille molem celsi culi perlustrat, omnes autem homines terra pulvisque sunt.* « Ipse,® scilicet sol, qui præcessit.

Virtutem, Græco quod vim et potentiam, inaque exercitum potentem significat ; unde cum virtw Deus Hebr. vocatur *Adonai sabaot*, id est, Dominus Vmno. exercituum, Septuaginta vertunt, id est *Dominus virtutum*. Sensus ergo est, *q. d.* « Virtutem, » id est, exercitum altissimicœli vel altissimiinorum coelorum, puta planetas et stellas, quarum dux quasi est sol, ipse sol tanquam imperator conspicit et perlustrat : homo vero terr® vermiculus est, ex terræ pulvere compactus, et iterum in

terr® cinerem rediturus. Et tamen sol tam illustris deficit, patiturque eclipses : non mirum ergo homines tam miseros et fragiles deficere, labi ac peccare. *Terra* significat originem hominis, quia ex terra formatus est Adam ; *cinis*, finem et interitum, quia moriens in cinerem vertitur. Rationem dat Jansenius: Cum enim, inquit, anima in homine sit velut ignis continue movens et motus, corpus anima destitutum est velut carbo qui in cinerem resolvitur. Unde impii, *Sap.* n, 2, dicunt: « Fumus flatus est in naribus nostris, et sermo scintilla ad commovendum cor nostrum : qua extincta, cinis enl corpus nostrum, et spiritus diffundetur tanquam mollis ner, » *g. d.* Vita nostra non est aliud quam vivax ignis in corde existens*, qui ad motionem cordis nostri emittit de se scintillas, scilicet sermonem et verba quæ loquimur, et fumum, scilicet halitum respirationis, sicut ignis cum movetur, evomit scintillas et fumum.

Secundo, Lyranus, Dionysius et Palacius rð *ipse* Secande, referunt ad Deum, de quo vers. 28, *q. d.* Adeo Deus magnus est, ut tota virtus a cœlo ad terram ab ipso intime conspiciatur : interim videt quod virtus et robur hominis est terra et cinis. An non igitur miserebitur ejus? Videi Deus vires Angelorum, cœlorum, elementorum et omnium aliorum. Videt igitur vires hominis, quod sint ex corpore, terra; ex anima, cinis : miseretur igitur tam languid® rei. Sic et Rabanus : « In coeli nomine, ait, cœlestem designat creaturam ; in hominis vero, terrestrem : et hoc ostendere vult, quod cœlestis et terrestris creatura ejus æqualiter factura est. Mystice autem virtutem altitudinis cœli Deus conspicit, quando perfectionem sanctorum probando dinumerat. Hominis vero fragilitatem nihilominus novit, cum peccatorum reprobando vitam despicit ; quorum opera pulveri et cineri comparantur, quia examine venturi judicii omnino dissipabuntur, et ad nihilum redigentur. v

Tertio, Syrus vertit, *virtutes cœlorum judicat* Tertix *Deus, etiam filios hominum qui sunt pulvis et cinis, q. d.* Deus judicavit et damnavit Angelos, cum ipsi facti sunt (hemones : quanto magis judicavit homines viles et miseros ? Græcum enim ἴτιToti idem est quod inspicii, visitat, judicat. Simili argumento concludit Apostolus dicens, I *Corinth.* vi, 3: « Nescitis quoniam Angelos judicabimus? quanto magis sæcularia? »

Denique noster Pineda in *Job.* cap. xxxviii, vers. 15, totum hunc locum aTM *quid lucidius sole?* usque ad finem capitis, apposite refert ad pœnam lapsus Adami, puta ad privationem lucis, tum vitæ et immortalitatis, tum felicitatis animæ et corporis, in qua a Deo conditus erat : proxime enim præcessit : « Quoniam non est immortalis filius hominis, et in vanitate malitiæ placuerunt. » Initio enim capitis recensuit creationem hominis, dotesque illi inditas, præsertim quod Deus vesti-

vont eum virtute sua divina; deinde vers. 15, ait : « Testamentum sternum constituit cum illis, et dixit : Attendite ab omni iniquo, ut, scilicet, quasi ex pacto, fœdero pietatis et obodienlire, felicissimo statu, tum corporis, tum animæ, et remai omnium amplissima potestate potirentur : rin minus, lux illa felicissima illis auferretur, et in supplicium tum aerumnis aliis, tum incredibili corporis et animi infirmitate afficerentur. » Deinde, commemorato hominum lapsu et iniquitatibus, quibus pactum cum tleo initum violarunt, concludit : *a* Quid lucidius sole ? et hic deficit. Aut quid nequius quam quod excogitavit caro et sanguis ? et hoo arguetur. Virtutem altitudinis cadi ipse conspicit, et omnes homines terra et cinis ; id est, etiam sino ullo peccato aut culpa sua aufertur homini lux ista solis, quam conspiciamus, sive subeunte nocte, sive opposita umbra alterius astri : quanto igitur majori iuro impiis cogitationibus quæ carnis et sanguinis sunt, auferetur lux ? Coelestis ille globus obscuratur : non obscurabitur qui ex terra factus est homo, el arguetur peccati, damnabi turque mortis, ul revertatur in terram et cinerem ? Hac ipsa eadem profecto ratione ad pietatem, et jucundam ac tranquillam term ac luminis possessionem hortatur Baruch, cap. in, i3, quasi cum Adamo locutus. »

Porro pendent I omnia a vers. 28, uhi com-

mendavit misericordiam Dei, *q. d.* Omnes creatura, adeoque sol ipso, patitur lucis defectum, ideoque ut cum instauret et conservet, eget misericordia, ope el influxu Dei : multo ergo magis eundem patitur homo peccator, qui c palude terra quasi ranunculus prodiit, et per mortem in tenebrosum atrumquo cinerem est reversurus; ideoque multo magis eget misericordia Dei, tum ut a tenebris peccati redeat ad lucem graliæ, tum ut a tenebris mortis reviviscat ad lucem vitie et gloriæ sempiterna; : peccatum enim est summus defectus, summa eclipsis anima; humane, quam tunc nemo tollere et illuminare potest nisi adernus justitiæ sol Christus Dominus. Rursum pendent hæc a vers 26 : « A mortuo quasi nihil, perit confessio. Confiteberis vivens, » *q. d.* Sicut sol dum lucet vigetque, sua luce confitetur, id est, laudat et glorificat, Deum sui auctorem ; at vero cum deficit, occidit, et quasi emoritur, deficit cum luce, el obtenebrescit pariter ejus confessio, laus et glorificatio Dei : ita similiter homo vivens, tum corpore, tum anima per gratiam et spiritum Dei, laudat Deum utriusque vitæ, naturalis scilicet et spiritalis, auctorem. At vero ubi emoritur, vel naturaliter por mortem, vel moraliter per culpam, cum vita desinit pars ejus (corpus) laus et glorificatio Dei. in culpam enim pronissimus est homo, quia ipse non est aliud quam caro et sanguis.

CAPUT DECIMUM OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Pergit in laude magnalium Dei, celebratque ejus potentiam et misericordiam erga miserum hominem, camquo nobis imitandam proponit usque ad vers. 19. Inde ad finem varia affert documenta ethica, quæ omnia fere tendunt ad memoriam diei judicii, ut illud semper pra oculis habeamus, ad Uludque nos comparemus per fugam concupiscentiarum et studium virtutum.

1. Qui vivit in ætemum, creavit omnia simul. Deus solus justificabitur, et manet invictus Rex in ætemum.
2. Quis sufficit enarraro opera illius?
3. Quis enim investigabit magnalia ejus?
4. Virtutem autem magnitudinis ejus quis enuntiabit? aut quis adjiciet enarrare misericordiam ejus?
5. Non est minuere, neque adjicere, nec est invenire magnalia Dei.
6. Cum consummaverit homo, tunc incipiet : et cum quieverit, aporiabitur.
7. Quid est homo, et quæ est gratia illius? et quid est bonum, aut quid nequam illius?
8. Numerus dierum hominum ut multum centum anni : quasi gutta aquæ maris deputati sunt : et sicut calculus arenæ, sic exigui anni in die ævi.
9. Propter hoc patiens est Deus in illis, et effundit super eos misericordiam suam,
10. Vidit præsumptioncm cordis eorum quoniam mala est, et cognovit subversionem illorum quoniam nequam est.
11. Ideo adimplevit propitiationem suam in illis, et ostendit cis viam æquilatis.
12. Miseratio hominis circa proximum suum : misericordia autem Dei super omnem

Mrnom. 43. Qui misericordinin habet, docet, et erudit quasi pastor gregem suum. **Ii.** Miseretur pxcipientis doctrinam miserationis, et qui festinat in iudiciis ejus. <5. Fili, in bonis non des querelam, et in omni dato non des tristitiam verbi mali. 46. Nonne ardorem refrigerabit ros? sic et verbum melius quam datum. 17. Nonne ecce verbum super datum bonum? sed utraque cum homine justificato, 18. Stultus acriter improperabit : et datus indisciplinati tabescere facit oculos. 19. Antejudiciumparajustitiamtibi, et antequam loquaris, disce. 20. Ante languorem adhibe medicinam, et ante iudicium interroga teipsum, et in conspectu Dei invenies propitiationem. 21. Ante languorem humilia te, et in tempore infirmitatis ostende conversationem tuam. 22, Non impediaris oraro semper, et ne verearis usque ad mortem justificari : quoniam merces Dei manet in æternum. 23. Ante orationem praepara animam tuam : et noli esse quasi homo qui tentat Deum. 24. Memento ira» in die consummationis, et tempus retributionis in conversatione faciei. 25. Memento paupertatis in tempore abundantiae, et necessitatum paupertatis in die divitiarum. 26. A mane usque ad vesperam immutabitur tempus, et hæc omnia citata in oculis Dei. 27. Ille homo sapiens in omnibus metuet, et in diebus delictorum attendet ab inertia. 28. Omnis astutus agnoscit sapientiam, et invenienti eam dabit confessionem. 29. Sensati in verbis et ipsi sapienter egerunt : et intellexerunt veritatem et justitiam, et impleverunt proverbia et iudicia. 30. Post concupiscentias tuas non cas, et a voluntate tua avertere. 31. Si præstes animæ tuæ concupiscentias ejus, faciet te in gaudium inimicis tuis. 32. Ne oblecteris in turbis nec in modicis : assidua enim est commissio illorum. 33. Ne fueris mediocris in contentione ex fœnore, et est tibi nihil in sacculo : eris enim invidus vitæ tuæ.

PRIMA PARS CAPITIS.

Vc. J 1. **On vivit ix xthinim, cbsavit omxta simul.**

Deu» — Quæres, quomodo *simul*? naiu Genes. i liquet emyit ca egssu successive creata a Deo per sex primos timui, mundi dies. b. Augustinus et eum secutus Cajetanus' ex h°c I°co coalfindit ad litteram omnia uno eodemque die simul a Deo esse creata : sex vero illos dies qui nominantur Genes, i, vel significare ordinem creaturarum iuter se, quæ scilicet prima sit, quæ secunda, quæ tertia; vel mystice esse accipiendos, taulumque significare varias Angelorum cogitationes, et considerationes circa res creatas, quarum una secundum se poscebat prius fieri quam altera. Ita ipse, lib. IV *De Genes, ad lifter*, cap. xxxni et .xxxiv; et lib. V, cap. xxiv; et lib. VI, cap. m; et auctor *De Mir M. S. Scriptur.*, lib. J, cap. i, qui exstat torn. III S. Augustini. fex, inquit, dies in Genesi, in Angelorum diversa intelligenlia sunt accipiendi. Verum ad litteram sex illos dies ut sonant case accipiendos, ut per cos successive res sint creata), liquet ex simplici narratione Mosis, Genes. i. Vida ibi dicta.

iir- *Primo* ergo, melius alii respondent omnia simul esse creata creatione proprie dicta. Creatio enim est et dicitur, cum res producitur ex nihilo, sine ulla materia præjacente. Tabs autem fuit duntaxat

primo diè, imo primo instanti mundi : illo enim creavit Deus cælum, terram et abyssum ex nihilo; ex illis deinde cætera omnia sequentibus quinque diebus non tam creavit, quam formavit et distinxit. Quare omne quod proprie creavit ex nihilo, hoc totum primo die creavit : primo enim die creavit omnem mundi materiam, ex qua cæteris diebus cuncta in suas species et formas offinxit, sicut figulus ex luto varias vasorum formas effingit. Ita Franciscos Suarez, lib. I *De Opere sex dierum*, cap. x, num. 22.

Hinc secundo, «simul,* quia primo mundi dio virtute omnia simul creata sunt: nam simul facle can sunt principales mundi paries, scilicet codi et elementa, in quibus alia virtute et quasi in semine continebantur, atque ex illis postea cætera omnia facta sunt : astra enim de cælo facta sunt, viventia vero ex aquis et terra. Ita S. Gregorius, XXXII *Iloral.* cap. ix et x, D. Thomas I p. *Quast.* LX.XIV, art. 2, ad 2, Babanus, Hugo, Dionysius, Lyranus, et alii hic.

Tertio, «omnia» generico, id est, tam corporalia Terü0> quam spiritualia, puta tam cælum et elementa, quam Angelos, simul primo instanti creavit Deus. Ita Concilium Lateranense, *C. Firmiter*, de summa

Trinit. et Fide cathol. de Deo ait : a Qui sua omnipotenti virtute simul ab initio temporis utramque de nihilo condidit creaturam, spiritualem et corporalem, angelicam videlicet et mundanam, et deinde humanam. » Ubi cum post TM *simul* subjungat deinde humanam, indicat plane *simul* excludere successionem, et opponi ad *postea* sive *deinde*, q. d. Initio temporis et mundi creati sunt Angeli et cœli, ac deinde homines ; ita Suarez, lib. I *Dc Angelis*, cap. in, num. 9 et seq.

•irto. *Quarto*, « simul, » quia sub idem tempus brevi temporis interstitio omnia condita sunt, pula in principio temporis per sex primos mundi dies, inquit Ludovicus Molina *De Opere sex dierum*. Sic *Genes.* ii dicitur : « lire sunt generationes cœli clerne, quando creata sunt, in die quo fecit Deus cœlum et terram ; in die, n id est, in diebus, propter breve temporis intervallum. Et *Marc.* x : a Ab initio creatura masculum et feminam fecit cos, » et tamen id factum non primo, sed sexto mundi die. *El Joan.* vin : « Ille homicida erat ab initio,* id est, paulo post initium ; nam initio, id est in primo instanti, dæmon creatus est integer et justus.

Culmo. *Quinto*, « simul, » Grace id est pariter, nulla re excepta, q. d. Omnia pariter a Deo sunt creata : nihil est quod ab eo non sit crealuin. Ita Jansenius et alii»

s«xto. *Sexto*, « creavit omnia simul, » non in propriis ipsorum naturis, sed in sua sapientia et idea : simul enim omnium ideam mente concepit, ut deinde quælibet suo tempore produceret. Ita Rupertos, lib. II *in Genes*, cap. xviii, ut *simul* significet actum non realera, sed mentalem : aereavil, » id est, creare destinavit, creatorum et creationis exemplar mente concepit : a Creavit, inquit, omnia simul in sua sapientia, ut unumquodque illorum in sua propria faceret essentia. » Hæc Rupertis.

Has lres ultimas expositiones affert et sequitor Gabriel Vasquez, l p. *Quæst.* LXI, disp. 224, cap. n, et Gregorius de Valentia, I p. disp. 5, *Quæst.* II, puncto 2, ad 1.

Idem Valentia, disp. 4, *Quæst.* XII, puncto 2, kptimo. sub finem, *septimo*, respondet omnia simul esse creata, quia eadem fuit actio creativa omnium in Deo : hrec enim in Deo fuit una eadeinque simul, quæ in mundo per sex dies successive varia, imo omnia et singula produxit et formavit. In Deo enim omnia sunt unum : ideoque in eo una est actio, qua omnia producit ; idque simul, quia in eodem nunc æternitatis suæ, quod in co unum idemque semper permanet.

Ocùno. *Octavo*, Palacius : *simul*, inquit, non significat unicum instans, sed rerum continuationem, q. d. Deus non intercidit suam operationem in creando universo, sed continenter per sex dies omnia quæ u eo sunt creavit, et sabbato requievit. Itaque s* nsiin et continue extendebat codos ul pellem, *Psalms.* em ; sensim et continue faciebat arbores

suos proferre fructus, mare pisces, terram animalia et plantas.

Nono, *simul*, id est *communiter*, aliqui in Gra- No», cis Roman, sic explicant, q. d. Deus creavit res omnes commîmes, id est profanas, si cum Creatore conferantur, qui solus usquequaque justus est. Unde sequitur, *dominus solus justificabitur*. Addunt Complutenses, *distinguens in eis sancta a profanis*.

Decimo, S. Augustinus, *De Genesi ad litter.* Im- Deont perfect, cap. vu, pro *creavit* legit, *complevit omnia simul*, quia scilicet Deus die septimo absolvit totum opus creationis. Omnes hæ expositiones sunt probabiles, præserlim prim© quinque, sed maxime genuina videtur quinta.

Primo, quia hoc significat Græcum *simul*, id est *communiter*, pariter, nullo scilicet excepto : quod proinde referendum est non ad *simul*, sed ad *creavit*, sed ad *Prokv simul*, q. d. Omnia simul, id est pariter, nullo excepto, creavit Deus, ita ut nullum sit ens, quod Deo suum esse non debeat, seque ab eo creatum confiteri non cogatur.

Secundo, quia idem significat alibi *simul*, ut Sedada. *Psalms.* xm : a Omnes declinaverunt simul, » id est communiter, nullo excepto. *Psalms.* xlviii, 3 : a Simul in unum dives et pauper ; » et vers, *lira* Simul (idestpariler, non eodem tempore) insipiens cl stultus peribunt ; » et sæpe alibi.

Tertio, quia pro *simul*, vertunt *communiter* Com- Teak plutenses, Romana, Tigurina et cæteri.

Quarto, idem patet ex præcedentibus et seq., Qurtev atque ex scopo Siracidis. Scopus enim ejus est docere, tam solem quam hominem, cæteraque omnia creata esse a Deo simul, id est communiter, pariter, ac proinde omnia omnino arguere immensam Dei potentiam, bonitatem et misericordiam ; caque jugiter indigere, ut in sua natura quam a Deo acceperunt, conserventur, suosque defectus et eclipses suppleant et restaurent. Ad hoc autem imperlinens est quod simul, id est, eodem instanti temporis, omnia sint creata.

Deus solus justificabitur (nonnulli codices Graeci legunt, *justus est*), et manet invictus Rex in æternum. — Hic versus pendet a præcedenti : ille enim ibi inchoatus hic expletur. Unde Tigurina vertit, *qui degit ævum* (inhabitor æternitalis), *cuncta creavit simul Dominus, qui solus est justus, nec prater aim est alius, et manet invictus rex in æternum, q. d.* Qui vivit in æternum, et creavit omnia simul, est dominus omnium, qui solus justificabitur, et manet invictus rex in æternum. Deum enim opponit soli, homini et creaturis, quod hæ omnes deficiant, peccent, mutantur, emoriantur ; Deus autem perpetuo sine defectu maneat sibi similis, justus, perfectus, immortalis, immutabilis et dominans omnibus in æternum. Unde Syrus, vers. 1 et 2, ita vertit, *quis potest manifestare opera ejus, et quis metietur fortitudinem ejus ? Mundus totus simul explorat, et Dominus solus justus est* (immutabiliter et essentialiter). Deus enim sicut solus habet perfectionem cssenliæ, adeoque ipse est

suum et rerum omnium esse : sic et solus habet perfectionem justitiæ, polentiæ et imperii; a quo uti suum esse tenue et umbraticum, ita et exilem suam et umbraticam justitiam, potentiam et imperium emendicant omnes Angeli et homines. Unde Complutenses addunt, *et non est alius præter eum gubernans* (vel condens, ædificans : hæc enim omnia significat *oU/fw*) *mundum in palmo manus suæ. Ipse enim rex omnium in sua potentia, distinguens in ea sancta a profanis* ; Tigurina, *ipse mundum disponit spithama manus suæ, cunctaque parent voluntati ipsius. Nam ipse potentia sua regit omnia, quæ in eis sancta sunt disjungens a profanis.*

Aliter explicat Palacius, nimirum *justificabitur* hic eo sensu accipi, quo sumitur a Davide *Psal.* L, dicente : a Dele iniquitatem meam, ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum judicaris, » id est, nisi miserearis pœnitentium, videberis injustus, et vinceris ab his qui te talem audent judicare. At cum miserearis omnibus, solus justificaris, et invictus permanes ab his qui te judicare non verentur. Tu nota, juxta hunc sensum regis esse misereri, et invictum se servare ab his qui judicant eum esse crudelem. Hæc Palacius.

Ver*. 2 2 et 3. Quis sufficit enarrare opera illius?
ci 3' QUIS ENIM INVESTIGAVIT MAGNALIA EJUS. — Græce

/fr/Wace, id est *scrutatus est*, investigavit, in preterito, *q. d.* Nemo plene ad fundum investigavit, aut investigare potuit vel potest, magnalia Dei ; ergo nemo plane et plene ea enarrare sufficit. Tigurina vertit, *cuinam explicandi facta sua facultatem dedit, aut quis egregia ipsius facinora investiget* ? Simili modo stupens et admirabundus exclamat Apostolus : « O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei! Quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus! Quis enim cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius ejus luit? *Hom.* xi. 33.

Quocirca S. Isidoras, lib. *De Natura rerum*, cap. XLiv : « Quis, ait, investigabit magnalia ejus? Ergo quod mortalium naturæ secretum est, hoc divinæ polentiæ relinquendum est. » Nolent hoc hæretici, qui volunt scrutari mysterium Eucharistia; et quia illi id non capiunt, negant, imperite Dei omnipotentiam ad naturæ et ingemi sui vires arctantes.

«uncti Tropologice Cassianus, *Collât.* XII, xii, pulchre
hvi Sanctos in se mirari opus Dei, quo ex libi-
rX. | dinosis facti sunt casti, de gulosis sobrii, ex feris mansueti. «Quis plane, inquit, non miretur opera Dei, ac toto proclamet affectu : Quia ego cognovi quod magnus est Dominus; cum vel sc, vel alium quempiam ex rapacissimo liberalem, ex prodigo continentem, ex superbo humilem, ex delicato ac tenero squalidum hirtumque perspexerit, et egestate atque angustia præsentiuin rerum etiam voluntarie perfrucniem! Ista sunt profecto mira opera Dei, quæ peculiariter anima Prophète, similitumque ejus mirine® contemplationis intuitu stupefacta cognoscit. Ista sunt prodigia quæ po-

suit Dominus super terram, quum idem Propheta considerans, ad admirationem eorum cunctos populos advocat, dicens : Venite et videte opera Dei, quæ posuit prodigia super terram, auferens bella usque ad fines terne; arcum conteret, et confringet arma, et scuta comburet igni. » Subdit deinde majus Dei opus in Apostolorum creatione: « Quod enim majus potest esse prodigium, quam sub momento brevissimo ex rapacissimis publicanis Apostolos fieri, ex persecutoribus truculentis Evangelii prædicatores patientissimos reddi, ita ut eam quam persequabantur fidem, etiam effusione sui sanguinis propagarent? »

4. Virtutem autem magnitudinis ejus quis enun- Venu-
TIADIT? AUT QUIS ADJICIET ENARRARE MISERICORDIAM
ejus? Græce id est *vim, robur* ; unde Complutenses, *fortitudinem magnificentiæ ejus quis enumerabit? et quis adjiciet vel apponet*, scilicet animum, *ad enarrandum misericordiis vel beneficia ejus*? Tigurina, *quis vim magnificentiæ ejus percenseat? aut quis conetur miserationes ejus enarrare?* Syrus hæc omnia silentio præterit usque ad vers. 6. Praeclare Jansenius : « Inter cætera Dei attributa, ait, quæ nunquam salis prædicatione possunt, sunt præcipue duo in Deo stupenda et admiranda : virtus scilicet, robur ac fortitudo magnificentiae ejus, et misericordia ejus atque bonitas; quæ duo Deo tribuuntur, cum dicitur optimus maximus. Fortitudini ejus non est adjuncta (ut fere in hominibus) crudelitas, et misericordiae ejus non decet potentia succurrendi quibus miseretur. Fortitudo exigit ut cum suspiciamus et timeamus; misericordia, ut amemus et diligamus. » Alludit ad *Psal.* cv : « Quis loquatur potentias Domini, auditas faciet omnes laudes ejus? » Vere Minutius Felix in *Octavio* : « Sibi solus, inquit, tantus quantus notus est. » Et S. Augustinus, lib. IV *De Genesi ad Utt.* cap. vi, asserit neque ipsis Angelis notam esse divinam substantiam, sicut ipsa est sibi. » Quocirca S. Dionysius, *De Divin. nomin.* et *De Cælest. Hierarch.*, asserit Deum et divina casto potius honoranda silentio, quam audaci temeranda eloquio, juxta illud *Psal.* lxiiv, l : « Te decet hymnus Deus in Sion. » Ibi S. Hieronymus vertit, *tibi silentium laus Deus in Sion* : silens enim et muta est omnis nostra Dei laus. Hinc olim foribus templi inscriptum erat silentium, teste S. Chrysostomo, homil. i in *ad Timoth.*

5. Non est minuere, neque adjicere, nec est invenire magnalia Dei, — *q. d.* «Magnalia» sive magnifica opera Dei adeo sunt perfecta, ut eis nihil addere liceat; eadem adeo sunt sublimia, ut eorum rationes et causas perscrutari et invenire sit impossibile. Græca habent, non *est minuere, neque apponere, et non est investigare mirabilia Domini*; Tigurina, *nihil est quod demas aut addas, nec quod pervestiges miracula Domini.* Orationes Isocratis dicuntur adeo perfecte, ut nihil eis addi, nihil demi possit. Et Quintilianus Græcos oratores comparans Latinis : « Demostheni, ait, nihil demas. Cice-

roni nihil addas. » Norme hoc jnstiug conveniat openhus Dei? Circulo, ut perfectissimo, nihil addi, nihil auferri potest : ita nec magnalibus Dei, nipote protectis a sapientissimo operatore. Quod si unquam humanum ingenium notam inurit magnalibus Dei, causa est, quia, cum sit finitum, nequit invenire rationem infiniti consilii divini. Quocirca Psaltes, *Psal. cxliv* : « Exaltabo, inquit, te, Deus meus rex, et benedicam nomini tuo in sreculum. et in sreeuhim sæculi. Magnus Dominus, et laudabilis nimis; et magnitudinis ejus non est finis, etc. Magnificentiam gloriæ sanctitatis tuæ loquentur, et mirabilia tua narrabunt. » Vide dicta *Genes. i et n*, ubi ostendi quomodo noxia quoquo animalia plura commoda alterant homini totique universo.

Mystice, magnalia Dei sunt perfectionis opera, quæ adeo pulchra et perfecta sunt, ut nec homo in illis defectum, nec excessum inveniat, nec eorum decorem et excellentiam comprehendat. In his operibus cum homo consummatus videtur, tunc, ne ab adepta virtute cadat, oportet ut quasi incipiens ad primum fervorem revertatur et quasi novilius inchoet. Si vero omnino *quieverit*, et progredi ultra noluerit, tunc incipiet esso mendicus et pauper, et *aporiabitur*, id est, his quæ so habere putabat, bonis indigebit : nam impetu suorum affectuum impulsus, in pristina vitia relabatur.

Vers. 6. 0. Cui consummaverit homo, tunc incipiet : f. t. cum quieverit, operabitur. — Ita legunt plerique codices Rabani, Lyrani, Jansenii et aliorum : quod Jansenius sic explicat, *q. d.* « Significat eum qui magnitudinem Dei et operum ejus vestigare et enarrare conatus fuerit, cum omne studium eo contulerit, nihil tamen effecturum. Cum, inquit, quicquam absolvisse se putaverit investigationem et enarrationem de Deo, tum domum inveniet tantum supersso, ut quasi de novo incipiendum sit; et cum post longum laborem quiescendum sibi putaverit, quasi instituto suo bene perfecto, tum videbit sibi adhuc laborandum esso et operandum, ut quod conatur perficiat. Significat ergo, si quis hoc tentot, frustra laboraturum. » Verum pro *operabitur*, corrigo cum Romanis *aporiabitur* : hoc enim respondet id est, perplexus erit, dubius, anceps. Complutenses et Interpres S. Basili! in cap. vni *Isaia* vertunt, *tunc indigebit*, novo scilicet exatnine et scrutinio; Romana, *tunc dubitabit*; Tigurina, *incertus est, q. d.* Cum homo consummaverit scrutari magnalia Dei, et ultorius progredi non potens a scrutando conquieverit, tunc hrebil dubius, incertus, perplexus, quia videbit se nulla non posse intelligere et penetrare. Syrus vertit, « n consummatione hominum ipsi incipiunt (alius textus habet, *aquales fiunt*), et, tunc revertantur, obstupescunt. Quo enim plus penetras, inquit Palacius, plus reliquum est penetrandum; alioqui Deus non esset, si a te comprehendi posset. Recto Igitur dictum est illud: « Mirabilis facta est scientia tua ex me; confortata

est, et non potero ad eam. » Ita Plato : « Deum, ait, invenire non facile, intelligere impossibile est. » Rex Hiero Simonidem philosophum rogavit, quid esset Deus? Petiit illo duos dies ad respondendum; tum quatuor, ac ita semper multiplicatos. Id cum miraretur Hiero, illo respondit: « Quo plus de Deo cogito, eo res mihi videtur obscurior. » Certe cum hio consummaro videbatur, tunc incipiebat.

Alludit ad *Job. xxvi, 14* : a Ecco hæc ex parte dicta sunt viarum ejus; et cum vix parvam stilam sermonis ejus audierimus, quis poterit tonitruum magnitudinis illius intueri? n S. Augustinus, epist. 3 *ad Volui.*, hanc sententiam recte accommodat studio et intellectui S. Scripturæ, quia hoc est unum e præcipuis Dei operibus inscrutabilibus. a Tanta est, inquit, Christianarum profunditas litterarum, ut in eis quotidie proficerem, si eas solas ab ineunte pueritia usque ad decrepitam senectutem, maximo otio, summo studio, meliori ingenio conarer addiscere; non quoad ea quæ necessaria sunt salutis, tanta in eis pervenitur difficultate : sed cum quisque ibi fidem tenuerit, sino qua pio reclequo non-vivitur, tam multa, tamque multiplicibus mysteriorum umbraculis opaca, intelligenda proficientibus restant, tantaque non solum in verbis, quibus ista dicta sunt, verum etiam in rebus quæ intelligendæ sunt, latet altitudo sapientiæ, ut annosissimis, acutissimis flagrantissimisque cupiditate discendi, hoc contingat, quod eadem Scriptura quodam loco habet: Cum consummaverit homo, tunc incipiet. » Huo facit illud Menedemi apud Plutarchum *De Profehus* Qui Athenas, inquit, ventitant, principio sibi videntur sapientes, tum philosophii; at, cum orbem scientiarum decucurrerint, omniaque consummarint, se nihil scire et omnia ignorare autumant, atque tum primum discere incipiunt.

Tropologice, multi hanc sententiam accommodant profectui in virtute, sanctitate et perfectione. Hæc enim est opus gratiæ Dei, quod finem et fundum non habet, *q. d.* Cum consummaverit homo servare mandata Dei, cum constanter fuerit in humilitate, charitate omnique virtute, tunc incipiet dicere cum Psalmo : « Dixi, nunc coepi; » ita Rabanus. Sio S. Antonius apud S. Alhanasium, hoc suis primum dat vilæ spiritualis documentum : « Cogitate vos quotidie incipere servire Deo. » Idem dedit Harlaam regi Josaphat apud Damascenum in *Historia*. Vide Auctorem *De Salutar, documentis*, apud S. Augustinum, tom. IV : « Parvulis, ait, est ludere, perfectis autem viris est lugere. » Quocirca Lyranus sic exponit: « Cum consummaverit homo » investigationem de Deo, « tunc incipiet, » id est, percipiet quod est in principio; « et cum quieverit, operabitur, » id est, cum erit in senectute, quod tempus est quiescendi, ad bonum opus magis animabitur. Unde B. tranoiscus sub fluem vitæ dicebat

Tropoi

«uls: « Fratrós, incipiamus servire Domino; nam usque nunc parum profecimus. » El hæc est monitio Salvatoris *Luca*: xvn : « Cum omnia feceritis quæ praecepta sunt vobis, dicite : Servi inutiles sumus; » non ergo in annis, sed in animis sita est perfectio. Is proficit et perficit se, qui semper inchoare se credit, qui ardenti incipiendi desiderio jugiter ad profectum se urget et exstimulat. Vide S. Bernardum, epist. 253 *ad Guarinum*.

Allegorico et anagogice, cum consummaverit homo legem Mosis, incipiet sapere legem Christi: lex enim est initium et umbra Evangelii! ; cum vero consummaverit Evangelium, incipiet videre Deum : lex enim ducit ad fidem, fides ad speciem et visionem, sivo grafia ad gloriam, juxta illud Christi : u Qui minor est in regno coelorum, major est illo » (Joanne Baptista), *Matth.* xi. Hugo vero de Christo explicat, *q. d.* Cum Christus consummatus fuit per passionem mortis, incepit vivere per resurrectionem in gloria, tumquo misit Spiritum Sanctum, quo veniente Apostoli consummati jam in schola Christi, coeperunt sapere, et ardere zelo evangelizandi.

Ven.7. 7. Quid est uomo (*q. d.* Quam abjectus et vilis est homo præ Dei majestate), et quæ est gratia (Græce id est usus, utilitas) illius (*q. d.* Quid utilitatis homo Vilis afTerre potest Deo, qui nullo indiget, estque *saddai*, id est, abundantissimus et cornucopiæ) ? et quid est bonum, aut quid nequam illius? — *q. d.* Quid potest homo Deo boni aut nequam, id est mali, inferre? quid potest Deo aut bone aut male facere? quid potest bono suo Deum juvare, aut malo suo lædere? Est antithesis; Del enim magnitudini opponit exilitatem hominis, ut Deum extollat, hominem deprimat, *q. d.* Homo præ Deo quam parvus vilisque est homuncio! quid commodi Deo afferre potest? quid Deo boni vel mali afferre? Nec enim virtutes nostræ Deo aliquid boni, puta laudis, lælillæ, gloriæ, addere; nec peccata, ut blaspheminiæ, doloris aliquid, infamiæ, aut alterius mali irrogare queunt. Rursum *quid*, id est, quantulum, quam exiguum est *bonum*, vel *nequam*, id est malum, hominis! quam exigua ejus virtus, sapientia, perfectio, sanctitas! quam exigua ejus ira, minæ, blasphemie! Esto enim respectu hominis hæc gravia sint mala et peccata, tamen respectu Dei exigua sunt, imo nulla, quia nullam Deo maculam, læsionem aut dolorem afierre possunt, juxta illud *Job.* XXII, 3 : « Quid prodest Deo, si justus fueris; aut quid ei confers, si immaculata fuerit via tua? » Undo Syrus vertit, *quid sunt homines, et quee jactura eorum, et quod lucrum eorum, et quæ gratia eorum, et qua malitia eorum?* Tigurina, *quid est homo, aut quis est usus ipsius? quid in eo boni est, quidve mali?*

Pathetice S. Augustinus, lib. I *Confession.* cap. v: « Quid tibi sum, inquit, ut amari te jubeas a me; et nisi faciam, irascaris mihi, et mineri ingentes miserias? » Soli orienti et occidenti .Ethlopes

nonnulli diras imprecantur, ait Plinius, lib. V, cap. vm; at soli nocere vel lucem adimere nequeunt: sic impiorum, qui atri sunt instar Æthiopurn, maledicta non sentit Deus, juxta illud Amos cap. ix : « Numquid non ut filii Æthiopum vos mihi estis? » Vera Dionysius Carthusianus ex Ungono : a Mala mea, inquit, pura mala sunt, et tnea sunt; bona autem mea nec pura sunt, nec mea sunt »

Porro tñ *quid est bonum, aut quid nequam illius?* praeter jam datum sensura varie varii explicant Palacius *primo*, *q. d.* Quid est bonum aut malum hominis, id est, quantum durat ejus felicitas aut miseria in hac vita? utique parvo tempore, imo momento uno. Nam, ut sequitur, centum anni vitæ ejus si comparentur cum æternitate, sunt sicut gutta ad mare, et sicut calculus arenæ ad totum arenæ cumulum. Sic et Rabanus.

Secundo, *q. d.* O quantum erit hominis bonum, et quantum ejus malum in futuro saeculo, cum tamen ad hoc bonum et malum assequendum tam breve habeat vivendi spatium!

Tertio, alii, *q. d.* Quam pauca sunt hominis bona, et quam multa ejus mala!

Quarto, *q. d.* Quantula, quam modica sunt bona et mala, commoda et incommoda, prospera et adversa, jucunda et tristia hominis in hac vita! præsertim quia omnia non tantum in se modica sunt, sed et modico tempore durant, ut sequitur; nil ergo magnum, nil bonum, nil malum, nisi æternum. Si ergo bonum verum ambis, æternum ambi : si malum verum metuis et fugis, æternum fuge et formida.

Quinto, *q. d.* Quantulum est bonum quod tibi amici conferre, quantulum malum quod tibi inimici inferre queunt! utique exile et exiguum. Neminem ergo illorum, sed unum Deum ama et time, qui potest corpus et animam vel beare vel perdere in gehennam, *Matth.* x, 25. Hoc est quod ait Deus *Isaia* n, 12 : « Ego, ego ipse consolabor vos; quis tu ut timeres ab homine mortali, et a Clio hominis, qui quasi fœnum ita arescet?

8. Numerus dierum hominum ut multum centum verus, s anni, quasi gutta (ita Romana et Græca, id est *quasi gutta*; male ergo nulli legunt, çuasi *guttas* in plurali) aquæ maris deputati sunt : et SICUT CALCULUS ABENÆ, SIC EXIGUI ANNI IN DIE ÆVI. — *q. d.* Xido quam modicus sit homo, et omnes res humana?, idque disco ex modico vitæ ejus tempore, quod ut summum est centum annorum (quod spatium, ait Varro, Ub. V, vocatur *saxulum* a senio, eo quod longissimum spatium senescendorum hominum habeatur), ut si qui supersint anni, mortis sint potius quam vitæ : hi autem comparati cum ævo, id est, æternitate, non plus suut quam gutta aquæ comparata cum vasto mari, et sicut lapillus arenæ comparatus cum toto arenæ cumulo; imo longo minus sunt : nam inter guttam et maro, lapillum et arenam, est certa et definita proportio, cum utraque finita

stat : (emporis vero centum annorum ad æternitalem, nípote finiti ad infinitum, nulla est proportio. Vide ergo quam parum, imo nihil, sit ælas tua præ æternitate. Complutenses, *nummis dierum hominis multi anni centum, irrationabili autem cuique omnibus dormitio. Sicut gutta aquæ a man, et sicut calculus arenæ, sic mille anni in diebus socculi*. Romana legunt id est *exigui* (pro quo Complutenses legunt id est *mille*). Unde sic habent, *sicut gutta aquæ maris et calculus arenæ, sic exigui anni in die ævi*; Tigurina clare, sed libere, *numerus dierum hominis centum anni, cum plurimum, nec cujusquam ex omnibus stata est obitus sui ratio. Quantula est aquæ gutta e mari sumpta, et ea arena calculus, tantillum sunt anni mille pro tempore ætemitatis*. Græcum enim «τό» et sæculum et ævum et æternitatem significat. Dicitur enim quasi «d ἡ», id est, semper existens : talis autem est æternitas. Syras, *numerus vitæ hominis, cum multum vixerit, centum anni, sicut ad implendum utrem ex mari, et sicut granum arenæ; mille anni de mundo isto non sunt sicut unus dies in sæculo justorum*.

i,inc er^o desumpta est communis illa similitudo maris et arenæ ad repræsentandam et aliquid m^od^o concipiendam (plene enim ab homine concipi nequit, cum sit infinita) æternitatem ; nimirum, ut eam concipias, cogita : si avicula singulis mille annis sorberet unam guttam e mari, et auferret unum arenæ granum ex toto arenæ cumulo, qui est in littore maris lotoque mundo, quando tandem, post quot millia, imo milliones annorum exsorberet totum mare, et auferret totam arenæ molem? utique auferret aliquando, sed post plurimos et homini innumera- biles annorum milliones. Gauderet Judas et damnati, si hæc conditio illis a Deo daretur, ut toto illo tempore gehennæ tormenta subirent, dummodo eo emenso illa finirentur. At vero illa tum necdum finientur, quia tunc non finietur æternitas, sed rursum incipiet, ut novum mare absorbendum, et nova arenæ moles auferenda sit, et post hanc alia et alia sine fine, quia immensa et intermina durabit semper in sæcula sæculorum. Quocirca æternitatem significarunt Ægyptii per basiliscum, quia hic solus inter serpentes vi in- non potest; quin imo tanta huic uni vis inest, ul animalia reliqua solo sibilo fuget; quo audito ferunt omnes avium cantus coerceri, fructesque et herbas non ullo morsu, sed olfactu apecluque solo enecari. Ita Pierius *Hierogl.* 11, pag. 131.

Moraliter Hugo : a Gutta aquæ maris, » inquit, notat tria, scilicet vitæ brevitatem, inconstantiam et amaritudinem : brevitatem notat *quasi guttæ*; instabilitatem, *aquæ*; amaritudinem, TM *maris*.

Nola propositionem *in*, quæ est in Græco b m *diebus æternitatis, g. d.* Quod est gutta in mari, hoc sunt centum anni in æternitate; quod est lapillus unus inter innumeras ma-

ris arenulas, hoc sunt centum anni inter annos innumeros æternitatis. Si guttam injicias in mare, illico mare illam sorbet et absorbet, ut nusquam appareat, quasi ipsa jam non esset, essetque nihil; injice pariter centum annos vitæ tuæ in æternitalem, æternitas illos sorbebit, illique videbuntur esse nihilum. Hoc est quod canit Psaltes *Psalm.* lxxxix, vers. 4 : a Mille anni ante oculos tuos, tanquam dies hesternæ quæ præleriit. » Et S. Petrus II *epist.* cap. m, 8 : « Unus dies apud Dominum sicut mille anni, et mille anni sicut dies unus. » Vide ibi dicta.

Hoc cogitabat Reverendissimus D. Godefridus nuper Episcopus Bambergensis, cujus hæc erat gnome, qua se quasi acri stimulo ad omnem virtutem pungebat; « Omni momento sto ad ostium æternitatis. » Omni ergo momento vivam æternitati. Vide dicta in fine Levitici. Idem per umbram viderunt Philosophi. Unde Cicero *Tuscul.* H : « Contemno, inquit, magnitudinem doloris, a quo me brevitatis temporis vindicabit, ante pene quam invenerit. » Idem Seneca, lib. VI *Natural. Quæst.* cap. xxxn : « Omnia, inquit, ferēs constanter, si cogitaveris nihil interesse inter exiguum tempus, ac longum, quia finitum est. » Quod judicium omnium Philosophorum esse asseverat idem, lib. I *De Tranquill.* cap. x : « Sic olim, inquit, philosophi hæc omnia, quæ sub aspectum cadunt, sive bona, sive mala sint, propter brevitatem vel fortiter ferenda, vel facile contemnenda docuerunt. » Simonides apud Plutarchum, lib. *De Consolat.* : a Mille, inquit, et centum annorum millia cum æternitate collata, sunt ut punctum temporis, imo ut puncti brevissima particula. »

9. Propter noe patiens est Deus in illis, et kp- Ven. i.

FUNDIT SUPER EOS MISERICORDIAM SUAM, — q. (l. **Quia** tanta est hominis miseria, hinc sustinet eam, sublevatque immensa Dei misericordia; magna enim miseria illex est provocans magnam misericordiam. Brevitas ergo vitæ nostræ sicut nos ad humilitatem, ita Deum ad patientiam excitat, ne, si stalim supplicia irroget, et vitam nostram breviorē reddat, et nos quos diligit, a se reiectos in perpetuum amittat. Pro *patiens est* Græce est, id est, *longanimis fuit*. Ita Romana; sed Complutenses legunt cum Nostro in præsentī id est, *longánimos est*; sic et Syrus. Similiter pro *effundit* Noster legit in Græco *DyUi* : jam legunt in proferito id est *effudit*. Ita Romana. Complutenses legunt in futuro tagtac, id est *effundet*. Verum more Hebræo per unum tempus, sive præsens illud sit, sive præteritum, sive futurum, significantur cætera duo; effundit ergo tum in præsentī, tum in præterilo, tum in futuro, id est effundit, effudit et effundet. Significatur enim mos, consuetudo et indoles Dei semper miserentis. Unde Tigurina vertit, *propterea Deus patientia utitur in homines, et effundit in eos misericordiam suam, q. d.* Deus patiens est in tolerandis tot hominum criminibus, ne statim ful-

mine vindicte in eos detonet; idem est longanimis in exspectando, ut resipiscant; ac misericors, dum eos sua gratia prævencit, incitatque adpœnitentiain, ac pœnitentes in pristinam amicitiam recipit.

VeruJO. i°- VFDIT PRÆSUMPTIONEM CORDIS EORUM QUONIAM

MALA EST, ET COGNOVIT SUBVERSIONEM ILLORUM QUONIAM nequam est, — *q. d.* Vidit Deus homines a corrupta natura, et innato superbiae vitio pronos ad præsumptionem, ut nulla sibi assumant et praesumant, audcantque Dei legem et voluntatem transgredi et violare. «Cognovit» pariter eorum «subversionem,» Græce idest perditionem, excidium, interitum, lugubrem finem vite quasi tragœdiæ eorum (alludit enim ad tragadlas, quæ teta habent initia, sed in cædes et funera desinunt; unde tristis hic earum finis vocatur *catastrophe*), «quoniam nequam,» id est, valde misera, dolorosa et lugubris «est.»

P**U** : Nequam sæpe usurpatur al) Ecclesiastico, non pro impio et scelerato, sed pro *molesto*, doloroso, afflictivo. Sic Plinius, lib. XIV, cap. xx, aceti nequitiam vocat acrimoniam el mordacitatem : « Aceti, inquit, nequitte inest virtus magnos ad usus. » Idem, lib. XII, cap. xxv : « Nequissime, inquit, gummi, quoniam ipsum quoque inhærescit. »

Sic Festus ex Lucilio vocat aurum nequam auribus, quia scilicet tedit aures suo pondere, dum eas incidit ex eisque suspenditur. Sic nequam vitis vocatura Columella, lib. III, cap. x, et nequam liber ab Ovidio, lib. II *De Tristibus*.

nt o a lch Porro præsumptionem graphice depingit S. Bernardus, tract. *De Grad. humilit.* in 7 : « Qui alios, inquit, se praeexcellere putat, quomodo non plus de se quam de aliis praesumat? Primus in conventibus residet, in consiliis primus respondet, non vocatus accedit, non missus se intromittit, reordinat ordinala, reficit facta, quidquid ipso non fecerit aut ordinaverit, nec recte factum, nec pulchre existimat ordinatum; judicat judicantes, præjudicat judicaturis. »

Ven.ii. h. Ideo adimplevit propitiationem suam in illis [*q. d.* Oh tantam eorum miseriam, puta pronitatem in malum, priusquam vitam finiant, tristemque calastrophen jam dictam sortiantur, si ad Deum redeant, ejusque gratiam implorent, plenam pernitentibus exhibet propitiationem, ut eis peccata condonet, et insuper sua gratia et justitia eos donet, quin et idcirco), ostendit fis viam æquitatis — per Decalogum el legem in Scriptura traditam, perque lumen tum naturale rationis, tum supernaturale fidei et grati® menti eorum inditum. Ubi recordaro, ait Palacius, quod serpens proposuit homini cibum interdictum, promittens futurum ut essent dii. Irrepsit hæc divinitatis cupiditas in animos omnium; nemo enim fere se natum ad obediendum legi divin® meditatur. Hæc est hominum mala superbia. Inde in Adam facta subversio est. Quia ratio, quæ summum lo-

cum habere debuit, in imo jacet; contra cupiditas, quæ erat in imum dejecta, summum locum obtinuit. Ergo videns Deus superbiam hominis ex dæmone natam, vidensque subversum hominem, cupiditate in eo tyrannidem exercente, misereatur tante miseri®. O summam Dei misericordiam! Gravissim® injuri®, qu® nos solent ad gravissimam iram provocare, h® illum ad summam miserationem fere compellunt.

Græca de more concisa duos hos Latinos versus coarctant in unum hunc, vidit *et cognovit subversionem eorum, quoniam mala est, ideo multiplicavit misericordiam suam;* et Syrus, *quia cognovit quod finis eorum malus est, propterea multiplicavit veniam eorum;* Tigurina vero planius, ut Noster, *vidit et cognovit malam esse eorum arrogantiam animi et eversionem, propterea placabilitatem suam ampliavit, et ostendit ipsis viam aquitatis.*

Præclare Rabanus : a Quis suffert, inquit, fragilitatem nostram, nisi bonitas Conditoris nostri, qui indignos fovet, ingratos pascit, contemptores tolerat, aversos revocat, et conversos ad poenitentiam misericorditer suscipit, et omnium peccatorum largissimam veniam tribuit? Unde quid tante pietati condignum possumus rependere, aut quid retribuere Domino pro omnibus qu® retribuit nobis, nisi hoc quod Psalmista ait : Calicem salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo? Dicamusque gratulando cum eodem Propheta: Magnus Dominus, et laudabilis nimis, et magnitudinis ejus non est finis. Misericors et miserator Dominus, patiens el multum misericors. Suavis Dominus universis, el miserationes ejus super omnia opera ejus. Laudem Domini loquetur os meum, el benedicat omnis caro nomen sanctum ejus in æternum, et in sæculum sæculi. »

12. Miseratio hominis circa proximum suum; mi- Vers.ix
SERICORDIA AUTEM DEI SUPER OMNEM CARNEM. — Com-
mendavit Dei misericordiam ex sua intrinseca bonitate et immensitate, nunc eamdem commendat comparando et præponendo eam misericordi® hominis, idque per triplicem antithesim. *Prima* est, quod misericordia hominis sit erga proximum sibi æqualem ; « Dei autem sit erga omnem carnem, » quæ infinite Deo est minor el vilior. *Secunda*, quod hominis misericordia arctetur ad unum alterumve proximum, id est, aliqua ratione sibi conjunctum ; Dei vero misericordia so dilatet ad omnem carnem, id est, ad omne animal, ac præsertim ad omnem hominem: nullum enim animal Lantani experitur Dei in se clementiam et beneficentiam, quantam homo. *Tertia*, quod homo misereatur proximi, id est, conjuncti et amici; Deus vero omnis carnis, id est, tam inimicorum quam amicorum. Simul hac comparatione incilat hominem, ut in omnes dilatet viscera misericordi® su®, tum ut Deum imitetur, tum ut ejus majorem in se misericordiam provocet el conciliet. Syrus vertit, *misericiordiae*

Aomínfc erga cognatos suos, et misericordia! Domini erga omnes facturas suas.

VcreJS. 13, QU MISERICORDIAM HABET, DOCET ET ERUDIT, quasi pastor gregem suum. — «Qui,» scilicet non homo (ul vuit Lyranus), sed Deus, misericordiam habet; et suos docet et instruit, sicut pastor suum gregem emat, instruit et pascit. Patet ex Græco, ex quo sic claro, sed suo more libere vertit Tigurina, *misericaordia hominis tendit in proximum ipsius; at misericordia Homini mortales omnes castigat, erudit, docet et reducit ut pastor gregem suum; Syrus, docet, erudit, instruit et convertit eas (facturas suas), sicut pastor bonus gregem suum.* Hoc est quod exsultans agnoscit sibique gratulatur David *Psalm*, x x ii, 1 : « Dominus regit me (Hebr. *pascit me*; S. Hieronymus, *Dominus pastor meus*); et (idecirco) nihil mihi deerit, in loco pascuæ ibi rae collocavit. » El *Psal*. l x x iii, 3 : « Utquid, Deus, repulisti in linem, iratus est furor tuus super oves pascuæ tuæ? » El *Psal*. l x x ix, 2 : « Qui regis Israel, intende; qui deducis velut ovem Joseph. » Et *Psal*. xciv, 7 : « Quia ipse est Dominus Deus noster, et nos populus pascuæ ejus, et oves manus ejus. » Et *Psal*. cxvin, 176 : « Erravi sicut ovis quæ periit; quære servum tuum. »

Ovi» Ubi nota : Cætera animalia, si a via aberrant, i/,?r an >» eam redire possunt; at ovis ita simplex et slo- l» 'i>n> lida est, ut, si semel aberrat, in viam non re- eu mur: deal, nisi in eam a pastore reducat, ut docet i&'.a- Aristoteles, lib. IX *Distor, anim.* cap. in, et S. Basilus in cap. xiii *Isaia* ; sic peccator, aberrans a lege Dei, in eam redire nequit, nisi a pastore Deo reducat per gratiam prævenientem et illuminantem, quæ ei viam ostendat et præinonstret. Quocirca Romæ in antiquissimis templorum imaginibus, Christus pingitur quasi pastor ovem perditam humero gestans, et ad gregem reducens. Idipsum in se agnoscens S. Augustinus, lib. X Confess. cap. XXvu, ingemiscens exclamat : « Sero te amavi, pulchritudo tam antiqua et tam nova, sero te amavi, etc. Vocasti, et clamasti, et rupisti surditatem meam ; coruscasti, splenduisti, et fugasti cæcilalem meam; flagrasti (alii legunt *fragrasti*), et duxi spiritum, et anhelio tibi. Gustavi, et esurio, et sitio. Tetigisti me, et exarsi iu pacem tuam. »

Yot.u. 14. Miseretur exc.wientis doctrinam (ita Romana et Græca; perperam ergo Complutenses legunt *miserator*, vel, ul alii, *misereatur excipiens doctrinam* ; quod Lyranus exponit, *q. d.* Homo qui miseretur et docet, ut præcessit, misereatur in effectum ; *excipiens doctrinam miserationis*, id est, continuans doctrinam suam per exercitium operis; nam in moralibus magis movent facta quam verba) miserationis, et qui festinatus iudiciis ejus,—*q. d.* Deus qui misericordiam habet, ut præcessit, miseretur ejus qui excipit doctrinam suam, * miserationis, » id est, o miseratione profectam; vel «miserationis,» id est, quæ de miseratione, ut scilicet proximorum misereamur,

præcepta sancit; nimirum ejus qui festinat ut ambulet in iudiciis, id est, præceptis et mandatis», ejus. Hunc sensum clare indicant Græca, quæ ita Tigurina vertit, *disciplinam admittentium miscreatur, itemquejura sua studiose consedantium* ; et Syrus, *beati qui annuntiant misericordiam ejus, et qui suscipiunt iudicia ejus.* Hinc disco hoc dogma, ut ejicias in te misericordiam Dei, obedias legi et voluntati Dei, et a peccato convertere ad Deum, ac præserlim miserere proximorum; « nam beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequantur, » *Matth.* v. Hæc enim si non æquael condigna, cede congrua est talionis divinarla. Unde misericordes in dio iudicii audient a Christo : « Venite, benedicti Patris mei, possideto paratum vobis regnum a constitutione mundi; esurivi enim, et dedistis mihi manducare, » *Matth.* xxv, 34.

Nola : Tò *doctrinam miserationis* tripliciter exponi potest: *primo, q. d.* doctrinam ex misericordia Dei manantem; *secundo, q. d.* doctrinam de miserendo aliis; *tertio, q. d.* doctrinam qua Deus docet so velle misereri impiorum, ut ad se convertantur. Eral AugURŪnus perversus, erat et Saulus, iuquit Palacius; Deus sua miseratione erudivit corda eorum doctrina conversionis, quæ est doctrina miserationis. Illi eam doctrinam exceperunt; ideo misertus est Dominus eorum, dans scilicet eis gratiam et postea felicitatem.

Nota secundo, rò *festinat in iudiciis ejus*, quia Deus gratiam suam non effundit in torpidos et lentos, sed in alacres et festinos, qui scilicet fervent in studio virtutum et cursu ad perfectionem. Unde sponsa audit sponsum se invitante : « Surge, propera, amica mea, » *Cant*, ii, 10. Festina igitur tuos defectus corrigere, festina te humiliare, et pali quælibet adversa, festina exercere opera charitatis; sic copiosam Dei graliam elicies, a Deus enim praisenlior est diligentibus, negligentibus abest, » ait S. Ambrosius, lib. IX in *Luc.* cap. x. Idem, lib. IV in cap. iv *Lucæ*, loquens de Naaman a lepra curalo al) Eliseo : « Nemo, inquit, sanatus ostenditur, et maculosi morbo corporis absolutus, nisi qui religioso officio studuit samiat. Non enim dormientibus divina beneficia, sed observantibus deferuntur. »

15. Fai, IN BONIS NON DES QUERELAM, ET IN OMNI Vert. 15. dato (hoc enim est Græcum ói««, pro quo tamen Complutenses legunt id est *inopia, vel precatone et postulatione*) non des tristitia verbi mali. — Apposite misericordiæ Dei subjungit misericordiam hominum : Dei enim misericordiam imitari debet homo. Simul explicat hio doctrinam miserationis, do qua vers, præced.» scilicet ut misereamur non tantum facto, sed et verbo. Jam *primo*, Syrus sio vertit, huncque dat sensum, *fili mi, eum qui benefacit proximo suo ne prohibeas, et eum qui dat, ne la:dat oculus tuus. Secundo*, alii, *q. d.* Actionibus bonis, puta virtutum, nullam addas circumstantiam vitiosam : hæc enim vitiat totam actionem. Bonum enim est ex integra

causa, malum ex singulis defectibus, uti docet Philosophus. *Tertio*, etgenuine, q.d. «In bonis,» id est, beneficiis præstandis non sis morosus, acerbus, onerosus, vitiosus, fraudulentus, aut talis ut jure quis de te queri, tequo reprehendere possit. Pro *querelam* enim Græco est id est reprehensionem. vituperiuni, maculam : hanc enim significat Ilebneum D70 *mum* ; unde Griecum *q. d.* Nodes maculam iu gloriam tuam, no maculam injicias in eleemosynam tuam. « Et ia omni dato (dono quod das) non des trititiam verbi nudi, » quo, scilicet, eum cui das, contristes ; vel quia ostendis te invile et /egro dare, vel quia eum cui das taxas, impropas, conviciis et probris incessis, *q. d.* Eleemosynam da, et confer beneficium, non ex trititia, sed ostendendo hilaritatem vultu et verbis benevolis : nam hilarem datorem diligit Deus, II *Corinth*, ix, 7. Unde ex Græco sic claro vertit Vatablus, *in rebus bonis, fili, ne adhibeas reprehensionem, nec ullo in dono verbi mali molestiam* ; alii clarius, *fili, beneficiis ne addas reprehensionem, nec ulli dono molestiam verborum.*

Bene* Acenti* ut biU-ri>. Ikec enim omnem beneficii gratiam tollit, inquit Jansenius : nam in beneficiis conferendis maxime spectatur animus benevolus, cujus Index est sermo similis. Citat hunc locum Isidorus Pelosiotas, libi IV, *epist.* 118 : «Ecco, inquit, sermo melior est dono; ulraquo autem sunt penes virum qui pollet gratia. » Unde infert : « Non enim ab ipsa dationis magnitudine vel parvitate, sed ex animi proposito eleemosyna æstimatur ; quandoquidem etiam sermo approbatione dignus censetur. » Sic et Salvianus, lib. I *Ad Eccles. Cathol.* : « Oblata, ait, non pretio, sed affectu placent; nec enim animus dantis datis, sed animo commendantur data; nec pecunia fidem insinuat, sed pecuniam fides. »

Præclare Seneca, lib. II *De Dcneflciis*, cap. m, cum docuisset beneficium dandum esse lubenter, cito, indubitator, addit: « Itaque ludus facit (beneficus), et induit sibi animi sui vultum. Ingentia quorundam beneficia silentium, aut loquendi tarditas, imitata gravitatem et trititiam, corrumpit, cum promitterent vultu negantium. Quanto melius adjicere bona verba rebus bonis, et prædicatione humana benignaquo commendare quæ præstes? ut illo se castiget quod tardior in rogando fuit. Adjicias licet familiarem querelam : Irascor tibi, quod, cum aliquod desiderasse*, non olim sciro mo voluisti, quod tam diligenter rogasti, quod quemquam adhibuisti. Ego vero gralulor mihi, quod experiri animum meum libuit; postea quidquid desiderabis, tuo jure exiges. Semel rusticitati tuoi ignoscitur. Sio efficies, ut animum tuum pluris æstimot quam illud quidquid est ad quod petendum venerat. Tunc est summa virtus tribuentis, tunc benignitas, ubi ille qui discessit, dicet sibi : Magnum hodie lucrum foci. Malo quod illum talem Inveni, quam si multiplicatum boo ad me aha via pervenisset.

Huic enim animo nunquam parem referam gratiam. »

Porro beneficentia exigit vulhis animique hilaritatem verborumque benevolentiam, juxta illud : « Qui miseretur, in hilaritate, » *Rom.* xn, 8. * Rationem a priori dat S. Thomas II, *Quast.* XXXII, pr'oru art. 2 : « Benefacere alteri, inquit, est delectabile pei comparisonem ad triplex principium. Quorum unum est facultas benefaciendi, et secundum hoc benefacere alteri fit delectabile, in quantum per hoc fit homini quædam Imaginatio, abundantis boni in seipso existent!.*, ex quo possit aliis communicare ; et ideo homines delectantur in filiis et operibus propriis, sicut quibus communicant proprium bonum. Aliud principium est habitus inclinans, secundum quem ben* facere fit alicui connaturale; unde liberales delectabiliter dant aliis. Tertium principium est motivum, puta cum aliquis movetur ab alitpio quem diligit, ad benefaciendum alicui ; omnia enim quæ facimus, vel patimur propter amicum, delectabilia sunt, quia amor præcipua causa delectationis est. »

iti. NO.VXE ARDOREM REFRIGERABIT HOS? SIC ET VER- Vera. IS.

bvm melius quam DATUM. — Græca, *nonne ros astum sedat vel mitigat? sic et sermo potior est quam donum.* Comparat sermonem benevolum rori : sicut enim ros leniter stillans calorem hominum, animalium et frugum temperat, sed ita ut nullam molestiam, sed magnam suavitatem afferat : sic et sermo jucundus miseriam, quæ afflictum quasi æstus cruciat et urit, sua suaviloquentia refrigerat et recreat, ita ut nullam molestiam, sed magnam consolationem et lætitiā afferat. Ex adverso sermo asper est instar grandinis et procellæ, quæ etsi cestum refrigeret, tamen suo impetu homines et fruges percutit, pervellit etstemit.-< Verbum» ergo « bonum melius quam datum, » quia utilius et aptius ad tollendam miseriam et afflictionem inopis, quam ipsum donum. « Nam ingratum faciunt bonum donum verba injuriosa, » ait Rabanus.

Huic simile est, ut in eadem roris analogia persistam, quod tradit Plinius lib. IX, cap. xxxv, margaritas esse coagulum roris coelestis, ac proinde pro varietate ccerli sereni vel turbidi candidas vel sordidas formari : « Has, inquit, ubi genitalis anni stimulaverit hora, pendentes sese quadam oscitatione, impleri roscido conceptu tradunt, gravidas postea eniti, partumque concharum esse margaritas pro qualitate roris accepti: si purus influxerit, candorem cospici; si vero turbidus, et fertum sordescere, eundem pallere, cælo minante conceptum, exeo quippe constare, ccelique cis majorem societatem esse quam maris; inde nubilum trahi colorem, aut pro claritate matutina serenum. » Beneficia enim et graliæ sunt Bcnefl- quasi margarita?, rore beneficenti® concreta', qui- ®^int bus si vultus et verborum hilaritas addatur, hda-rescunt ; sin vero amaritudo et acerbitas, sordes- cur cunt et mœrorcm allerunt. Quocirca sapienter S. Augustinus in *Psal.* cm, cone. I : « Supplicem,

inquit, nullum spernas; et eum, cui dare non potes quod petierit, non spernas; si potes dare, da; si non potes, affabilem te præsta. Coronat in-
tus Deus voluntatem, ubi non invenit facultatem. Nemo dicat: Non habeo; charitas non de sacculo erogatur. »

Mystice, noster Jacobus Alvarez de Paz *De Ex-
term, moli*, lib. I, part. II, cap. vi: Datum, inquit, aliquod donum coeleste significat, aut aliquem actum virtutis, utputa abstinentiæ aut humilitatis, quo Dominus animam justī multiplicat, et verbum internum sermonem designat, quo anima suas infirmitates in oratione pandit, aut certe quem ipsa in recessibus cordis e cœlo demissum audit. Hoc verbum rori comparatur, quia, sicut ros æstivum calorem temperat, et corpora calore fatigata recreat: ita oratio, et mutua cum Domino collo-
cutio, omnem æstum carnis refrigerat. « Incum-
bamus gemitibus assiduis, inquit S. Cyprianus, lib. 1, *epist.* I, et deprecationibus crebris. Hæc sunt enim nobis arma cœlesia, quæ stare et per-
severare fortiter faciunt. Hæc sunt munimenta spiritualia, et tela divina quæ protegent. »

- V» 17. 17. Nonne ecce verbum super (id est, melius quam) datum bonum? sed utraque cum homine justificato. — Græce $x < x^n < Q$, id est gratioso, vel gratia pleno; gratia, inquam, apud Deum æque ac homines, ideoque *justificato*, quia gratia gratum faciens justificat, secumque adducit justificationem. Complutenses legunt id est *gratiosa*, quasi dicas: Utraque apud hominem gratiosa, utraque homini gratiam conciliant; Tigurina, *nonne ecce munere præstantior est oratio? exterum in homine gratiora usus utriusque est; alii, nonne ecce sermo dono melior est? et ambo sunt apud hominem gratiosum; Syrus, est enim verbum bonum quod dono melius est, et utrumque super hominem fortunatum, q. d.* Experientia docet, et quisque in aliis idipsum videt, imo in se ipso sentit, nimirum magis leniri mentis afflictionem ex verbo blando, quam ex dono: nam ingratum est donum quod datur verbis asperis; ex adverso verba blanda grata sunt, etiamsi desit donum. Verba ergo blanda condiunt donum, sicut sal omnem cibum condit et sapidum facit, adeo ut, si sal desit, cibus omnis licet optimus, sit insulsus et insipidus; et sicut saccharum, quod omnem rei amaritiem dulcorat.

Porro ne quis dives pauperi det solum bona verba, nec ejus inopiæ necessaria largiatur, dicatque illud: « Ite in pace, calefacimini et saturamini, p *Jacob*, n; subdit Sapiens: « Et utraque cum homine justificato, » *q. d.* Gratiosus et justus utrumque præstabit, scilicet tam datum, quam verbum bonum: ita largietur verbum bonum, ut non omittat datum. Hoc est quod ait S. Joannes *epist.* I, cap. in: « Filioli mei, non diligamus verbo nec lingua, sed opere et veritate, p Et S. Gregorius, XXI *Moral*, cap. xiv: a Dilectio nostra semper exhibenda est, et veneratione sermonis et ministerio

largitatis, p Et S. Chrysostomus, lib. III *De Sacerdotio*, ante finem: « Donum ipsum, inquit, donantis vultus gestusque conduplicat, p Idque probat ex hisce Siracidis verbis, quæ sic legit, *nonne ros ardorem tollet? sic verbum melius quam datum. Ecce enim verbum supra dona ipsa excellens bonum; utrumque autem vir gratus præstat.* Idem in cap. xvm *Genes*, homil. 41: « Idcirco, ait, et sapiens quidam dicebat: Melior sermo quam manus. Sæpe enim sermonis obsequium magis recreat accipientem, quam donum ipsum. Proinde scientes hæc, ne simus difficiles erga eos qui ad nos accedunt. Quod si poterimus eorum inopiam sublevare, hoc faciamus cum gaudio læliliaque magna, non ut præbentes aliquid, sed ut ab eis accipientes. Quod Damar-
si non possumus, ne simus asperi in eos, sed vel verbis eorum curam agamus, et in mansuetudine cipiun-
respondeamus eis. Quare enim dure compelles eum? Num cogit? num vim facit? orat, supplicat, obsecrat. Qui autem hæc facit, contumelia dignus non est. Quid dicit? orat et supplicat, innumera bona apprecatur, et hæc omnia facit pro uno obolo; et neque illum erogamus. Et quam assequemur veniam, quam habebimus defensionem? »

18. Stultus acriter improperebit, et datus indis- Vcnux
ciplinati tabescere facit oculos. — Græca, *stultus odiose exprobrat, invidique donum tabefacit oculos/Syrus, stultus improperebit antequam faciat gratiam, donum impii connivere facit oculos, q. d.* Vere insipiens es letstullus quiz^íy, id est gratiam, facit
ul habent Græca, id est ingrate, infacete et insipide, quia Charites deformat, Gratiaque adimit gratiam, qui, scilicet, cum quippiam donat pauperi vel afflicto, illi exprobrat inopiam, mendicitatem, inertiam, importunitatem, etc.; hic enim *datus*, id est donum, *indisciplinati*, id est, hominis stulti aut rustici, Græce id est, invidi (sic enim cap. xiv, vers. 0, avarum vocavit *invidum*, quia sibi et aliis usum opum invidet), tabescere facit oculos pauperis, dum eum contristat, affligit, pungit, cruciat suis impropereis, sua impudentia, duritie, asperitate. Nam, ut sapienter ait S. Gregorius, XXI *Moral*, cap. xiv, et ex eo Rabanus: « Sunt nonnulli, qui mox ut al) egenis fratribus fuerint necessaria postulati, post dona largituri in eos prius contumeliosa verba jaculantur; qui ul rebus ministerium pietatis perficiunt, verbis tamen gratiam humilitatis perdunt. Ita ut plerumque videatur, quod illatae jam injurio satisfactionem solvunt, cum post contumelias dona largiuntur. Nec magni est operis quod postulata tribuunt, quia ipso dationis su» munere vix eundem excessum sermonis tegunt, quibus bene hoc loco dicitur: In omni dato non des tristitiam verbi mali. Et paulo post: Ecce verbum super datum bonum, et utraque cum homine justificato, videlicet, ul datum exhiberi debeat per pietatem, et bonum verbum tribui per humilitatem. »

Qui Quare qui eleemosynis suis miscent jurgia aut
Infi"\\ verba aspera, dant panem arena aut lapillis mis-
d>mi*- tum, qui dentes Ledit et palatum corrumpit. Aut
iu' potius una manu dant panem, altera alapam in-
fljgunt. Audi Senecam lib. II *De Beneficiis*, cap. vu :
« Fabius Verrucosus beneficium ab homine duro
aspere datum, panem lapidosum vocabat, quem
esurienti accipere necessarium sit, esse acerbum.
Tiberius Cæsar rogatus a nepote M. Allio præto-
rio, ut æri alieno ejus succurreret, edere illum
sibi nomina creditorum jussit. Hoc non csl do-
nare, sed creditores convocare. Cum edita essent,
scripsit, Nepoti jussisse se pecuniam solvi ; ad-
jecta contumeliosa admonitione, effecit, ut nec
res alienum haberet, nec beneficium. Liberavit
illum a creditoribus, sibi non obligavit. » Idem
lib. H, cap. xv : a Sæpe, inquit, nihil interest inter
amicorum munera et hostium vota. » Quocirca
Epaminondas sprexit munera Artaxerxis et Jaso-
nis, Alcamenes Messeniorum, Phocion Mitili et
Alexandri, ait Plularchus in *Lacon.*; ac Socrates
Alcibiadis, et Ephialtes amicorum, teste Æliano,
lib. IX. Rursum Seneca, lib. II *De Beneficiis*, cap. iv :
« At plerique, inquit, sunt qui beneficia asperi-
tate verborum et supercilio in odium adducunt,
eo sermone usi, ea superbia, ut impetrasse pœni-
teat. » Et lib. I, cap. i, pleraque enumerat vilia,
quæ nostra beneficia corrumpunt, atque inter

alia sic disserit : « Quis non, cum aliquid a se
peti suspicatus est, frontem adduxit, vultum
avertit, occupationes simulavit, longis sermoni-
bus, et de industria non invenientibus exitum,
occasionem petendi abstulit, et variis artibus
properantes necessitates elusit? In angusto vero
comprehensus, aut distulit, id est, timide nega-
vit; aut promisit, sed difficulter, sed subductis su-
perciliis, sed malignis et vix exeuntibus verbis.
Nemo autem libenter debet, quod non accepit,
sed expressit. Gratus esse adversus exim quisquam
potest, qui beneficium aut superbe injecit, aut
iratus impegit, aut fatigatus, ut molestia careret,
dedit? n Ac non longo verborum interstitio :
a Utique non contumeliose; nam cum ita natura
comparatum sit, ut altius injuriæ quam merita
descendant, et illa cito defluant, has tenax me-
moriam custodiat; quid cxspectatqui offendit dum
obligat ? Satis adversus illum gratus est, si quis
beneficio ejus ignoscit.» Lege S. Chrysostomum,
homil. ii in *Epist. ad Flebrceos*, ubi multis suadet
eleemosynam ita pauperibus erogandam, ut om-
nis absit contumelia et injuria. Denique Cato in
Distichis ita præcipit :

Gratior officiis quo st*, mage cbarior esto ;
Ne nomen subeas, quod dicitur, officiperdas.

SECUNDA PARS CAPITIS.

DE PR.-EPAHATIONE AD JUDICIO!.

Vert.<9. ;9. ANTE JUDICIUM PAHA JUSTITIAM TIBI, ET ANTE-
QUAM loquaris, disce.— A misericordia descendit
Sapiens ad prudentiam sive providentiam, dalque
præcepta de iis, qu© ante opus prudenter pro-
mittenda sunt (unde posset hæc vocari lectio do
Anterioribus), ut opus felicem sortiatur exitum,
quæ omnia eo tendunt, ut doceat nos ante Dei
judicium promittere bona opera, ut illud felix
fauslumque experiamur. Unde sæpius ingeminat
ri *ante judicium*, q. d. Hæc *itpcítwt*, hoc prejudicia
anteant judicium : hoc Anteprradicamenta ju-
dicii sunt. Ad litteram verba hoc cum sint ge-
neralia, do quolibet judicio accipi possunt, q. d.
Compariturus in tribunali hominum, sed maxime
Dei, prius fac ut causa tua sit justa. Sic enim a
justo judico non metues condemnationem, sed
securus faustam sententiam exspectabis. Similiter
antequam alios doceas, prior ipso disce, nevo
loquaris quod nescis, quodque forte falsum est,
unde juste ut temerarius doctor vel assertor dam-
neris : quanquam Grroca hoc ad sequens refe-
rant, cum coque combinent, hoc modo : «Ante-
quam loquaris disce, el ante languorem vel mor-
bum sanare. » Porro Palacius sic explicat, </ d.
Antequam loquaris, id est, respondeas Christo

examinanti te in die judicii, nunc disce bene fa-
ciendo. quod tunc cum Iretitia respondeas. Omnia
enim hoc spectant præparationem ad judicium.
Verum aptius sic explices : Sicut locuturus prius
discit quid loquatur, sic tu locuturus el respon-
surus Christo judici te examinanti, prius hic disco
practice bene vivendo quod tunc respondeas.

Ita judicii divini jugiter memor, ad illud assi-
due se comparabat S. Julianus Anachoreta, do
quo ita scribit S. Ephrem, illi familiaris, in ejus
Vita : « El quemadmodum qui carcerali detinen-
tur custodia, dum coram tribunali judicii produ-
cendi sunt, pro timore et angore plorant : sio
et beatus Julianus assidue tremendi tribunalis
Christi recordabatur ; quare et continenter flebat,
judicium futurum cogitans. Ubi autem compunc-
tio et lacrymro et humilitas, ibi nequaquam in-
stabilitas et quocumque res perversa ac improba
regnat, sed optimus ordo viget, ac disciplina, et
omnis res bona. Ubi vero ista non adsunt, mul-
tum a scopo, qui quæritur, aberratur. »

20. Ante languorem adhibe medicinam, et ante- yct kîgj
JUDICU M INTERROGA TEIPSUM, ET IN CONSPECTU DEI IN-
VENIES pr opit iationem.— *Primo*, q. d. Cum ex inap-
petenlid, dolore, lassitudine aliisque indisposi-

tíonibus quasi symptomatibus el signis presentis. vel sentis, initia morbi, illico occurre et remedium adhibe, quo morbum avertas. Remedium est triplex : *primum est abstinentia, jejunium*, ditela; *secundum, exercitium corporis*; *tertium*, pilulæ aliaque catapotia. *Hæc enim tria humores superfluos el noxios, qui morbum causant, vel exhauriunt, vel consumunt* : unde sunt multi qui semel vel bis quotannis, puta in vere et autumno, catapotii corpus purgantes, vivunt vitam sanam el longævam. Alii idem faciunt per abstinentiam ei exercitium. Unde Joannes Salisberiensis, lib. Vili *De Nugis Curialium et vestigiis Philosophorum*, Hurnl" C0P* VI : « Fen,n* » Galenum semper decima? Cileni, diei abstinentiam, loco efficacissim et saluberrimal medicinalis cane indixisse ; nec facile posse, nisi corruptioris naturai fuerit, morbis gravioribus subjacere, qui decima quaque die ab omni cibo abstinet, aut simplicissima diæfa transigit vitam. » Et Coelius Rhodiginus, lib. XXX *Antiq. Leet.* cap. xn : « Memoria?, ait, proditum est, Galenum centum et quadraginta annos vixisse, tantaque in cibo et potu abstinentia usum, ut ad satietatem nunquam comederii aut biberit, nec crudum quidquam unquam gustarli : unde sit factum, ut pdorificum semper anhelitum spiraret, et citra ullam omnino affectionem sola deficeret senectute ; hinc etiam adagio exorto, ut Galeni valetudinem dicamus, pro ea quæ ultra humanum captum nimis sit prospera, nimisque inoffensa. » Suidos tamen Galeno tantum dat annos 70, alius 87 ; floruit sub Antonino Pio Imperatore. Sunt et hodie Religiosi, virique sapientes et pii, qui sextam cujuslibet hebdomadæ feriam in jejunio sine cibo transigant, vel eo utantur pareo et parvo, quod tam religioni (id enim faciunt in nonorem passionis Christi) quam incolumitati certissime servit, uti experimur quotidie. Porro tunc maxime jejunandum, cum corpus plethora, id est plenitudine, distenditur : nam hæc in paralytini et pessima morborum genera erumpit. Quocirca qui in conviviis bene pransi infartique sunt, si sanitali consultum velint, a cœna abstineant, vel modicum quid cœnent.

Certe novi permultos, epii omnes morbos curant et præverlunt jejunio, coque sanitatem et vires licet modicas et debiles tuentur. Quin et Aristoteles, lib. V *Ethic.* : « Abstinentia cibi, inquit, confert febricitanti sanitatem. » Tritum est illud Scholæ Salernitanos :

Cum Ubi defuerint medici, medici tibi fiant
Hæc tria: mens bilnris, requies facilis, moderata diæla.

Vide dicta *Daniel*, j, vers. 8 et !5»

Simili modo ante iudicium interroga teipsum, g. d. Antequam iudices alios, iudica teipsum, ut aliis compati discas, utque prius in te damnes et corrigas, quod damnare et corrigere vis in aliis.

Porro apposite hoc subnectit r} *ante languorem*

adhibe medicinam, quia correctio proprii languoris et vitii est optima dispositio et medicina ad curandum languorem et vilia aliorum. Undo SS. Anachorète in Fi/ií *Patrum* docentdicuntque: Qui plene vicit suarn gulam, iram, superbiam, etc., potest dæmonem gulæ, iræ, superbæ ex aliis depellere. Rursum Polaçius ea sic connectit, q, d. Sicut ante languorem, quem credis instare, adhibes medicinam : sic ante iudicium teipsum examina, circumspice, interroga, ulin conspectu iudicis invenias propitiationem.

Secundo, sublimius sub languore corporali accipe spiritalem, pula passiones, concupiscentias civilia, q. d. Cum praesentis, vel sentis, initia alijus tentationis, passionis et vitii ebullientis, illico illa amove et reseca : nani si ea crescere sinus, difficile superabis, juxta illud:

Principiis obsta : sero mdicipa paratur,
Cupi mala per longas invaluere moras.

Huic sensui magis cohaeret id quod sequitur : « Et ante iudicium interroga teipsum, » q. d. Antequam voceris ad Dei tribunal ut iudiceris, explora et examina tuam conscientiam ; ac si quid ibi vitii deprehenderis, expurga per poenitentiam, perqué serium propositum et studium melioris vite, et bonorum operum. Hæc enim est medicina efficac, ut in iudicio languorem et mortem æternapi evadas. Do iudicio enim Dei hic agi, palet ex eo quod sequitur : « Et in conspectu Dei, » Græce, *in die visitationis*, vel inquisitionis, id est iudicii, « invenies propitiationem. » Ita Rabanus el Palacius. Hinc Complutenses sic legunt, *ante languorem btpmtabw*, id est *curare*, fac ut cureris et saneris; *iudicium para te x*XX"p-/&*, id est *ad bene faciendum* (aliqui legunt xa»f/5<i*, id est *ad litandum*, ad sacra faciendum, ad numen victimis propitiandum), *et in hora visitationis invenies propitiationem*.

Ubi nota Complutenses legere «ro<//*\$<, id est *para*, pro quo Noster et alii legunt *MraÇt*, id est *explora, interroga* ; Tigurina, *ante ægritudinem admitte curationem, ante iudicium explora teipsum, ut tempore inquisitionis consequaris veniam* ; Syrus alio abit: sic enim vertit, *antequam pugnes, quare tibi adiutorem ; et antequam infinncriis, queere tibi medicinam*.

Notanda est aurea gnomæ S. Dorothei *Doctrina* 3, in fine : « Admonuere, inquit, crebro majores nostri, non debere pali monachum remorderi se aliquando a conscientia sua, ne tina quidem re minima. » Et S. Chrysostomus, homil. 43 m *Matth.* : « Sedeat, inquit, mens atque cogitatio tua iudex in animam atque conscientiam luam; adducas omnia delicta tua in medium, scrutait quæ animo commisisti, et pono dignas singulorum pœnas ; dicas tecum assidue : Quare hoc aut illud ausus es? quare illud et illud perpetrasti? Quod si ab illis quidem tua conscientia refugit, aliena vero curiose rimatur, dic ad ipsam : Non ego iudex in anos, nec tu alios defensura iudi-

cium subiteli. Sic assidue ipsam ad liane scrutationem revoca; deinde si causam dicere non possit, sed balbutiat atque stupescat, quasi superbam ancillam, el fornicatione corruptam cædc verberibus, ac flagellis dilania» Et paulo post *j* a Non enim morietur percussa, sed mortem effugiet. » Plura de hoc conscientia; suique scrutinio vesperlinoc|matulinp,dixi *bcutcr.* vi, 8; *Thrcn.* m, 40, ad illud ; «Scrutemur vias nostras ;» *Roman.* n, 15 et alibi.

Vers 21. 21. ANTE LANGUOREM HUMILI U TE, FT IN TEMPORE INFIRMITATIS OSTENDE CONVERSATIONI M TLAM — Primo, *q. d.* Dum sanus es, dum vales et viges, noli superbire tua sanitate, robore el viribus, ne Deus superbiam luam puniat, tibiue auferat sanitatem el vires, in quibus superbis, ut humiliare te discas. Sponte ergo dum sanus es, te humilia, humiliterque Deo sanitatem acceptam feras, non tibi,vel tuæ ætali et industria; cumque preccare ut eam libi conservet. Unde Syrus vertit, *antequam apprehendat te angustia, ora, et in tempore angustix invenies cam, et respondebit tibi.*

Secundo, Palacios explicat, *q. d.* Si vis tempore infirmitatis leniter el humiliter ferre languorem, ante cum lenis esto et humilis : nam qualem te exhibueris sanus, invenies infirmus. Igitur ante tempus iudicii, in quo omnia tremunt, humilia le, præpara te ; quiete et mansuete iudicem expectabis, si quiete et mansuete vixeris. Rursum humilia le, scilicet *fyiaTi/«*, id est *csl*, per continentiam et abstinentiam, ut addunt Complui., hoc *csl*, jejuna, *q. d.* Aqtpquam ægrotes, jejuna, jejunio digere el consume humores superfluos, qui tibi febres aliosque morbos creai)unt : mater ergo sanitatis, æque ac sauciilatis, est sobrietas. Nota ; *Ilebræum n:y* anu significat affligere et humiliare : afflictio autem Judæis præcepū et ordinaria erat jejunium. Itaque *humiliare se* idem est quod jejunare, præsertim quia humiliata, id est, afflictata carne per jejunium, humiliatur et spiritus. Hinc illud frequens in Scriptura : « Humiliate in jejunio animas vesiras. » Quocirca Tigurina vertit, *anta infirmitatem temperantia teipsum macera.*

Et IN TEMPORE INFIRMITATIS OSTENDE CONVERSATIONEM tuam. — Praescripsit quid ante infirmitatem sil faciendum, nunc præscribil quid in ipsa sit agendum, dicendo: «Ostende conversationem,» id est, patientiam, humiialem, resignationem, pœnilenliam. Ahi explicant, *q. d.* Ostende conversationem luam præleritam Deo, et sacerdoti in lego nova per sinceram peccatorum confessionem.

Secundoci potius, « ostende conversationem,» id est conversionem (et forte ita vertit Noster) «tuam.» Sic Seneca ait *epist.* 75 : « Soiatque illa ipsa, quibus lædi videtur, ad conversationem (id est conversionem) universi perlinere, et ex iis qua) cursum mundi consummant. » Græce enim est *htqnff* id est *conversionem*, regressionem; item

considerationem, curam, animadversionem, castigationem. Sensus ergo e*t, *q. d.* Dum ægro-tas, convertere per orationem et pœnitentjam ad Deum, turn ul ipse libi sanitatem restituat, tum ut animæ tuæ consulas, leque præpares ad instantem mortem Deique iudicium. Convertere» inquam, regrediendo per neglectam prius vian^ ideoque priorem luam vitem recognosce, introspece, animadverte, castiga, curaue summopere, ut animæ tuæ iturn ad mortem el ad tribunal Dei plene consulas, ul «tenutali beate, non misere, adjudicetur. In iudicio enim de alterutram teiere-tur sententia Dei. IlaEzcchias morbo afflicto con-versus ad Deum, oransqua cum lacrymte veniam et vitam impetravit, *Isaia:* *ixxviu.* Ita S. Theresia u£ confessa est «gritadme» sibi fuisse imlium sanctitatis et salutis. Idem omni sæculo facium legimus, el etiamuum fieri videmus.

Rursum bic versus æque ac præcedens, de morbo non tantum corporali, sed et spinteli accipi potest, *q. d.* Antequam in aliquem animas Languorem, id est vilium et peccatum, incidas, jejuna, carnem afflige, ac humilia te, ut humilitate, jejunio, bumilique oratione et invocatione opis divina? languorem et lapsum evadas; si vero jam in eum es prolapsus, ilhco per conversionem el poenitentiam exsurge. Unde pro *infirmitatis*. Noster Græce legit id est *infirmitatum*; jam legunt *cLa^rr^w*, id est *peccatorum*. Sic enim legunt, *fn tempore poccatonM ostende conrersionem*; Tigurina, *tempore peccatorum ostende emendationem*; SyrUA» *antequam impingas, ora et precare* : ante *piam pecces, da eleemosynam*. Ite Rabanus, hæc omnia referens ad pœnileutiaiu. qua quis se præparet ad diem iudicii, ideoque omni nisu in servitio Dei usque ad finem vite laborare contendat. « lite discit, ait, atque iustitiam sibi præparat,qui quotidie rimatur quid de conversatione sua el actibus Deo placeat, quidve displiceat; et ita se per compunctionis lacrymas et castigationem corporis studet a delictis mundare, ut non necesse sit pro pollutione peccatorum aeternis cruciatibus in dio vindicte denuo illum subire. Illam enim horam languorem appellat, et tempus infirmitatis, quando justa retributio unicuique pro actibus propriis rependitur; nec jam licet cuiquam operari, sed fas est operum suorum mercedem unumquemque recipere. » Hic enim dies qualis sit. Sopiionios propheta cap. i ostendit, dicens : « Juxta est dies Domini magnus, juxta est et velox nimis : vox diei Domini amara, tribulabitur ibi fortis. Dies ir» dies illa, dies tribulationis et angustia?, dies calamitatis et miserte, dies tenebrarum et caliginis, dies nebuta et turbinis, dies tuba? et clangoris super civitates munitas, et super angulos excelsos. Et tribulabo homines, et ambulabunt ut arci, quia Domino peccaverunt : et effundetur sanguis eorum sieul humus, et corpora eorum sieut stercora. Sed et argentum eorum, et aurum eorum non ^poterit liberare eos

in die ir© Domini : in igne zeli ejus devorabitur omnis terra, quia consummationem cum festinatione faciet cunctis habitantibus terrain. » Et

Cyprianus, tract. *De Passione* : « Veniet, inquit, Ibcr/A anima tua in manus judicis quem condemnas, fractisque tribunalibus tuis judicaberis, el demergeris in profundum inferni, eruntque tibi et Jud© scelerato, in tenebris et gehennalibus flammis, pœnæ irremediabiles, inconsumptibiles ignes, dolores perpetui, et tormenta æterna. Et quidem Filius hominis, sicut scriptum est de illo, vadit: qui damnatus est, ut liberaret damnatos; doluit, ut sanaret infirmos; timuit, ut faceret securos; opprobria pertulit, ut impropria detrahentium non moverent electos; deputatus inter impios, quorum alter assumptus, alter reprobatus est, ut daretur exemplum et forma indissolubilis, manans in posteros, quia nec in ultimis Dei clementia pœnitentes excludit; nec ulla hora sera est, cui compunctio districta occurrit; nec cosqui vitæ suæ quocumque articulo temporis veri sunt iudices, iterum judicari. Quia, cum judicis et tortoris vices non parcens peccator assumit, semetipsum persequens, dum confessionem confusione honorat, holocausti hujus incensio in conspectu Dei veniam impetrat. Neque enim bis in idipsum judicat Deus; sed impenitentes ipse judicat et damnat; pœnitentes vero, quia a scipsls suscipit iudicatos, absolvit; neque iudicio, quod pœnitentia human© severitas protulit, aliquid iustitia coelestis appóni!. »

Ver». 2X 22. Non IMPEDIARIS orare semper, et me verearis
CSQLE AD MORTEM JUSTIFICARI : QUONIAM MERCES DEI
manet in æternum, — *q. d.* Multa solent orationis impedimenta occurrere; hæc omnia amove quoad jotes, ut vaces crebro et assidue orationi, nimirum occupationes ad te non pertinentes, vel minus utiles, visitationes amicorum, convivia, ludos, studia nimia vel inutilia, somnum, otium, lites forenses, negotia sæcularia, etc. Hæc enim omnia quasi minus utilia postponenda sunt orationi, utpote rei divin© et ulilissimæ, per quam Dei gratiam omniaque bona a Deo impetramus. Quocirca Christus : a Oportet, inquit, semper orare, el non deficere,» *Lucæ* xviii, i; et S. Paulus: a Sine intermissione orate,» 1 *Thessal.* v, 17. Vide ibi dicta. Tota ergo Sanctorum vita est quasi jugis oratio, ut fuit vita S. Antonii, Simconis Slylitæ, S. Mari© Magdalen© el Davidis dicentis : « Septies in die laudem dixi tibi, » *Psal.* cxvin, 164. Unde S. Gregorius in *Psal.* vi pœnit. < De profundis, inquit, clamavi ad te : non ait : Clamo, sed clamavi : habes in hoc perseveranti© docu- Hcnliun, etc. Esto ergo sedulus in oratione, esto h precibus importunus, cave ne ab oratione deficias. »

Pro non verearis, aliqui cum Pagnino legunt. nc veleris, *q. d.* Nil velet, nil impediat, uti assidue orare, ita et assidue facere opera iustitiæ. Verum Romana et Concilium Tridentinum, ses-

sione VI, cap. x, quin et S. Augustinus in *Speculo* legunt *ne verearis, q. d.* Nullus hominum pudor, nullus timor te remoretur a profectu iustitiæ, quominus assidue satagas per opera justa et sancta crescere in iustitia, gratia et sanctitate. Causam subdit: Quia per hæc augebis mercedem et coronam tuam æternam. Si enim mercator oblata occasione lucrandi centum pro uno, avide illam arripit; utique el nos avidissime arripere oportet occasionem augendi merita et coronas nostras, qu© in hac vita singulis momentis nobis offertur, ul quolibet instanti possimus lucrari mille, imo millioes pro uno. « Non enim sunt condign© passionem (actiones et labores) hujus temporis ad futuram gloriam qu© revelabitur in nobis, » ut ait B. Paulus. Nota tð *quoniam merces Dei manet in æternum, q. d.* Ne verearis quotidie studere iustitiæ, et nova merita accumulare, quia præmia Dei bene agentibus destinata exhaustire valeas; « merces » enim ejus a in ©ternum manet,» quia quantumvis pro Deo laboremus, et ei serviainus, se in persupersunt mancni lque ipra? iuia ingentia, qu© magis laborantibus dare possit.

Græca paulo aliter et brevius habent : a Noli impedire quominus reddas votum tempestive : et no exspectes vel differas usque ad mortem justus fieri. » Ubi nota: Pro *votum* Græce est quæ vox, ait S. Hieronymus *ad Suniam*, nunc orationem, nunc votum significat; sed hic votum significare liquet ex verbo ánooGvat, id est *reddere*. Verum Noster aliud verbum videtur legisse. Rursum to *ne exspectes* vel differas usque ad mortem justificari, sive *justus fieri*, dupliciter accipi potest : *primo*, de prima justificatione qua impius fit justus, *q. d.* Ne différa» conversionem, ut peccatis inhærere velis usque ad mortem, et tunc agere de iis pœnilenliam, ul iustitiam et gratiam Dei consequaris; *secundo*, de secunda justificatione qua quis ex justo fit justior et sanctior, *q. d.* Ne exspectes vel ad unum diem, quin quotidie usque ad mortem justificeris, id est crescas in iustitia, ejus opera assidue exercendo. El sic accipit Vulgatus Interpres Latinus, S. Augustinus et alii. Contra hanc sententiam pcccanl, qui vota Deo nuncupata persolvere tardant, differuntque de die in diem, imo de anno in annum; et illi qui in juventute indulgent suis concupiscentiis, lempus pumilenti© et sanctitatis rejicientes in lempus senectutis et mortis, quando sæpe vel non possunt, vel nolunt converti, quia difficile est tanta tempore inolitas consuetudines et concupiscentias deponere; iis enim velul funibus colligati tenentur, imo seipsos colligarunt. Tigurina vertit, *ne dubites votum redo . j in tempore, nec ustum probare te usque ad mortem differas*, qu© versio suspecta est; nam significat *justificari*, non justum probari. Vere enim per opera bona iustificamur, non autem iusti probamur et ostendimur dunlaxat, uti volunt Calvinus el Lutherus, Syrus, *ne prohibearis ad transire facicndutn ddicta*

tua, et ne negligas quoadusque angustia te apprehendant. Ne differas pernitere a peccatis tuis, recordare quod mors non cunctatur.

stimuli
fructum
virium». Moraliter, docet hic Sapiens, nos assidue studere debere tum orationi, tum profectui in iustitia et sanctitate. Ad quam acres ex hoc loco stimulos adhibet Faustus Rhegiensis Episcopus *Instruet, ad monachos*, quod habetur in Appendice *Biblioth. SS. Patrum*, pag. 1500 : « Nullum sibi finem proficiendi, inquit, faciat, nullum terminum constituat acquirendi, cum sibi dici audiat : Para in exitu opera tua. Et iterum : Non verearis usque ad mortem justificari. Eliterum ; Sapiencia in exitu canitur. Quanto ergo plus proficimus, tanto plus humiliemur, quia quanto plus humiliati fuerimus, tanto amplius proficimus. Nullus illio senior tam indoctus appareat, ut putet quod eum non deceat obediencia, quod Deum decuit. Humilitas enim atque obediencia in junioribus adhuc necessitas, in senioribus jam dignitas est. Ille bene proficit, ille bene consummat, qui quotidie sic agit quasi semper incipiat. Quamobrem augmenta meritorum incitamenta esso perfectorum, Scriptura pronuntiat. » Quocirca S. Gregorius explicans illud *Job. XXXI*, vers. 18 : *De utero matris mea egressa est mecum miseria* : « Electis, inquit, cum foris oratio corporis, intus, si dici licet, crescit oratio virtutis. »

23. Ante orationem prepara animam tuam : et nilo ad nolte esse quasi homo qui tentat Deum. — « Præpara, » Mmqog. *primo*, per animi avocationem ab omnibus curis terrenis, ut eum totum ad orationem et Deum transferas. Ita S. Chrysostomus, homilia 9 *De Diversis in Matthaum locis* : « Quid est, ait, ante orationem prepara teipsum, nisi exspoliatus cogitatione prava, sic accedas ad Dominicam orationem? » Quocirca hæc præparatio maxime requirit lectionem spiritualem, qua animus ad Deum erigatur, ac imbuatur cogitatione rerum divinarum, ait noster Suarez, lib. II *De Oratione mentali*, cap. n, juxta illud S. Rasili jlogma : « Lectioni succedat oratio, orationi lectio ; » secunda. CT/n^0> pPr contritionem de offensis in Deum admissis suppliciter veniam postulando, ac proponendo seriam emendationem; *tertio*, per considerationem divinæ majestatis et tuæ vilitatis, dicendo cum S. Francisco : « Quis ego. Domine? quis tu? Tu abyssus essenti, sapienti, bonitatis : ego abyssus nihili, ignorant, malitiæ. » Et cum Abrabamo : « Loquar ad Dominum, cum fin pulvis et cinis, » Genes. XVIII. 27; *quarto*, per præmeditationem eorum quod quis petiturus est, ne petat injusta, iniqua, inutilia, vana, noxia; sed oratio, sancta, Deo digna et grata.

Vere S. Bernardus, serm. 76 »n Cantica : « Qualem te, inquit, paraveris Deo, talis tibi apparebit Deus. Cum sancto enim sanctus erit, et cum innocente innocens erit, » *Psal. xvn*, 26, et cum sollicito sollicitus, cum recollecto recollectus, cum diligenti et liberali diligens et liberalis. « Et

quantum apposuerimus ad diligentiam (ait Eusebius Emissenus, vel potius Eucherius Lugdunensis, homilia 3 *ad Religiosos*), tantum ille addet ad gratiam. » Propterea enim David dixit, *Psal. lxxxviii*, 20 : a posui adjutorium in potente, » g. d. Adjuvat Deus adjuvantem se, recentesque vires ad facultatem addit bene utenti ea quam prius habebat. « O anima (ait S. Augustinus in *Manuali*, cap. xxiv), esto sollicita cum sollicito, cum mundo munda, cum sancto sancta, cum vacante vacans; qualis apparueris Deo, talis oportet ut appareat tibi Deo. » Et si valde fueris diligens, te preparando, antequam ad ejus conspectum ingrediaris, admittet libenter te, et premio afficiet tuam præparationem, explendo tua desideria. Quo similior fueris Deo, eo libentius te audiet, tibi que respondebit Deus; amicus enim cum amico sibi simili libenter conversatur, et suaviter colloquitur.

Quare, si orans imparatus accedat ad Deum per orationem, non placat, sed lentat, id est irritat, et ad iram provocat Deum sua temeritate, audacia, irreverentia, impudentia, præsertim si in peccato et ira Dei, ejusque inimicus existens, cum quasi amicum sine contritione audeat interpellare. a Ille enim, ait Rabanus, Deum tentat, qui ita orat ut ipse docuit, et tamen non hoc agit quod jussit. Cujus infructuosa est oratio, quia solummodo illi ab eo audiuntur, qui recta fide et bonis operibus levant orationes suas ad Deum. » Ante orationem ergo cogita quis sis, quia homo vilissimus, quia peccator ingrattissimus, quia revera pulvis et cinis, stercus et fetor; et hac cogitatione teipsum humilia. Cogita deinde quem sis oraturus, quia Deum sapientissimum, optimum, potentissimum, angelicæ naturæ amatorem, humanæ reparatorem, omnium conditorem. Admirare divinam majestatem intime præsentem, quod te ante se sustinet; dilige immensam bonitatem, quod prona est te exaudire et benigne tibi favere; in spem erigere quod e conspectu tanti regis nec vacuus, nec desolatus exhibis. Cogita tandem quem boni affectum sis ex meditatione elicurus, ut ad eum tuas considerationes dirigas, et quid sis petiturus, ut ita custodias illud Salomonis : « Ne temere quid loquaris, neque cor tuum sit velox ad proferendum sermonem coram Deo. Deus enim in cælo, et tu super terram; idcirco sint pauci sermones tui, » *Eccole. cap. v*, vers. 1. Si die lanio intervallo cunctos homines superat, æquum est ut maguo cum tremore illum alloquaris, et quid tibi dicendum sit perspectum habeas.

Denique præparatio insignis ad orationem est, si ante eam animo concipias Deoque offeras multas magnasque pietatis mentis intentiones, quod ut muccam aggredereris, te pellexerunt. Sic oratio fiuct ex motivis variarum virtutum, ab cisque inperabitur. Sic pariter quis minore cum mentis evagatione cordisque ariditate, majori vero cum atb* n-

tionem et devotionem orationes suas decurreret; et consequenter amplius merebitur, fructumque uberius referet. Quare in hunc modum dicere poterit: Orationi vacare intendo, *primo*, ut Deum colam, laudem et benedicam, nimirum ut coram Angelis et hominibus, coram coelo et terra, profitear, Domine, ego tuus cliens, te supremam esse majestatem, infinitio potentie, sapientiae, bonitatis et pulchritudinis, esse quo te Deum meum et creatorem, meque tuam esse creaturam; te meum regem supremum quo dominum esse, me autem subditum ac servum tuum; te meum coelestem esse patrem, meque tuum esse filium, licet hoc nomine indignissimum, quia ad instar obedientis filii, patrique suo complacentis non me gessi: ut hac oblatione, quidquid boni in me est, a tua immensa misericordia et liberalitate emanare profitear. En tibi hic oratio impetrata ab actu religionis. Secundo, orare intendo, ut Deo placeam, gratumque ei obsequium praestem, et hac ratione in ejus gratia et amicitia me conservem et promoveam: ut rem, qua Deum unice oblectari scio, ei offeram. En oratio impetrata ab actu charitatis. *Tertio*, orare intendo, ut Deo gratias agam pro innumeris corporis et animi beneficiis, quod a liberalissima ejus manu recepi. En actus gratitudinis. *Quarto*, ut imitemur Jesum Christum, Beata Virginem, sanctosque omnes Angelos et homines, quorum opus in coelo continuum est oratio, eorumque precibus et meritis meas uniam, itaque unitas iis Deo quo offeram. En hyperdulia et Sanctorum cultus. *Quinto*, ut peccatorum meorum veniam deprecer, pro iis quoque satisfaciam. En actus poenitentiae. *Sexto*, ut animas ex Purgatorio liberem, peccatoribus in hac vita poenitentiam, justis iustitiae augmentum impetrem. En amor proximorum. *Septimo*, ut gratiae et gloriae augmentum exorem, ut scilicet charitatis, humilitatis, mansuetudinis, poenitentiae, castitatis, sobrietatis, fortitudinis, constantiae, perseverantiae, zeli ac consequenter gloriae in christo illis respondentis incrementum efflagitem. En actus spei et ceterarum virtutum. Eadem intentiones cuilibet operi bono, ut jejuniis, elemosynis, concioni, poenitentiae, etc., praemissi possunt, vel opus ex omnibus hisce virtutibus producat promanet, quasi lilius et variegatum ex multiplici et varia radice.

Grece pro orationem rursum est τίστε, quod amovere quam orare significat. Unde juxta proced. versum, in quo significavit amovere, ita vertunt, *priusquam moveas praeparare teipsum*, ad praeslandum reipsa quod amovere vis, *et ne esto ut homo tentans Dominum*. Quod quasi disparatum a priori praeeptum accipi potest, 7. d. Ne per orationem aut votum postules a Deo miraculum, aut ut rem, quam tuo labore et cooperatione tibi parare debes, solus per se tibi elargiatur. Hoc enim est lentare Dei potentiam et clementiam. Unde Syrus, *antequam moveas praeparare*

votum tuum, et ne sis tanquam vir qui provocat Dominum suum.

Moraliter, Auctor Imperfecti apud S. Chrysostomum, homil. 13 in *Malth.*: «Illo, ait, praeparai animam suam ante orationem, qui faciens elemosynam, venit ad orationem. Sicut enim oleum accendit lumen lucernae, haec bona opera excitant fidem cordis, continent confidentiam animae apud Deum orandi. Ergo elemosyna est praeparatio orationis. Item jejunium est adiutorium orationis, quia oratio sine jejunio est gracilis et infirma.» Et inferius: «Quare elemosyna ante orationem precedi? quia moderatrix est et praeparatrix viro ante faciem orationis, ut post elemosynam sequens oratio praeparatum locum misericordiae inveniat apud Deum. n

24. Memento in die consummationis, et tunc. Veau PCS RETRIBUTIONIS IN CONVERSATIONES FACIET. — Ita legendum cum Romanis et Graecis; perperam ergo Complutenses et alii legunt, *in conversione fades*, vel *faciens*. Sensus est, q. d. Crebro renova tibi memoriam irae et vindictae, quam Deus exercet in impios in die iudicii, quo consummabitur vita hominum, et praesens mundi cursus, quoque Deus retribuet eis meritis gehennae poenas, ideoque faciem suam, quam in hac vita eis ostendit benevolam et beneficam, dando eis opes et felicitatem, convertet in trucidem, minacem, indignam, spirantem ignem et flammam, adeo ut ejus (errore impii dicturi sint montibus: «Cadite super nos, et abscondite nos a facie sedentis super thronum, et ab ira Agni: quoniam venit dies magnus irae ipsorum: et quis poterit stare?» *Apocal.* vi, 10.

Hunc esse sensum docent Graeci, quod sic habent, *memento excandescere: ultimis diebus futura, et tempus ultionis in aversione vultus*; Tigurini, *memento irae extremo die futura, et ultionis quo tempore avertetur facies*; Syrus, *memento quod ira est in fine omnium peccatorum, et in tempore angustiae: non avertet (ira Dei) a te faciem*. Idem Siracides inculcat memoriam et timorem novissimorum, praesertim iudicii et gehennae, quia hic timor efficax est frenum ad cohibendum hominem a peccatis, cumque in omnibus actionibus facit cautum, providum, modestum, sollicitum.

25. Memento paupertatis in tempore arborum. Vents. TIF. et necessitatum (ita Romana: malo alii legunt, *necessitatem*) paupertatis in die divitiarum. — *Necessitatem* vocat angustias, quibus paupertas stringit et arctat pauperem, ut famem, sitim, frigus, in illaque similia pati cogatur, q. d. Dum dives es et felix, metue inopiam et infelicitatem successuram; dum abundas, memor esto paupertatis tui praeteritae, tui future, quod scilicet tibi obvenire potest, quaeque te arctabit, et in multas angustias rediget: sic enim fiet ut in abundantia non insolescas, utque provideas future paupertati tui obventure, vel hac in vita, vel in futura, dando scili-

cet eleemosynas per quas pauperes te recipiant in æterna tabernacula. Sic providit Joseph in annis fertilitatis sterilitati futur®, *Genes*, xli, 47. Unde Rabanus : a Ne perdamus, ait, otium nobis concessum, quia veniet tempus quando jam non licet operari. Hoc enim hic tempus paupertatis et necessitatis nominat. » Hinc et Græca ac Syrus sic habent, *memento (emporii famis, in tempore saturitatis; paupertatis et egestatis, in diebus divitiarum*, juxta illud cap. xi. 27 : a In die bonorum ne immemor sis malorum. » Vide ibi dicta. Huc facit illud Catonis in *Distichis* :

Tranquillis rebus, quæ sunt adversa caveto :
Rursus in adversis, melius sperare memento.

Vers. 20. 26. A MANE USQUE AD VESPERAM IMMUTABITUR TEMPUS, ET HÆC OMNIA CITATA IN OCULIS DEI, — *q. d. ait* Lyranus: Aliquando inter mane et vesperam mutatur tempus a divitiis in paupertatem. Dat causam cur in tempore abundantis® memor quis esse debeat paupertatis, quia scilicet subito commutantur rerum vices et tempora, ut, sicut mane serenum sæpe desinit in vesperam caliginosam, sic qui mane est dives et felix, vespere sit inops et miser; imo qui mane est sanus et vivus, vespere sit æger et mortuus. Atque hæc omnia citata, id est, cito transeuntia, vel potius cito vicem commutantia, repentina et subita sunt in oculis Dei, qui, dum vult, illico sortes cujusque felices in infelices convertit, et vice versa, *q. d.* Ergo cuilibet mundi felicitati dum arridet, noli credere, nec affligere cor tuum, quia instabilis, infida, incerta est instar auro; sed continuo expecta mutationem sortis et vitæ. Pro *citata* Græce est τὸ ὀκνητὸν » id est velocia, properantia, volucra, pernicia. Inde a celeri cursu Taster vocatur lepus et cervus. Sic instar leporis et cervi transcurrit prosperitas hujus sæculi, eique succedit adversitas. Syrus pro *citata* vertit, *pulchra*: « Omnia hæc, inquit, pulchra sunt coram Deo, » *q. d.* Deus delectatur hac sortum et rerum omnium volubilitate et vicissitudine, quia hæc rebus ipsis in terra creatis, utpote fragilibus, connaturalis¹⁸ innata et concreata est. In mundo enim hoc sublunari et volubili dominantur mors et sors, duo imperiosa numina, ait Tragicus, quæ nihil in sua quiete et statu relinquunt : ubi vices rerum et temporum, ortus et occasus, lux et tenebro, caligo et serenitas, luctus et gaudia, metus et spes, somnus et vigilia, risus et lacrymæ, lamenta et jubihis, amor et odium, in perpetuo reciproci conversionis et confusionis gyro rotantur : ubi singula cadunt, surgunt, premuntur, infirmantur, convalescunt, tumultuaria (undam et necessaria vicissitudine, ut per hæc Deus hominem moneat, a mundo hoc dementari mentem avocare, et in caelestem sustollere, ubi est perennis rerum omnium stabilitas, felicitas, et eternitas*.

Symbolice Çabanus : « A mane, inquit, hoc

est, ab ortu nativitatis, usque ad vesperam senectutis mutabitur tempus etatis hominis, quia repletus multis miseriis fugit velut umbra, d nunquam in eodem statu permanet. Vel aliter*. A mane, hoc est, ab initio creationis mundanæ, usque ad vesperam sæculi, semper mutabuntur tempora; et ver, et stas, autumnus et hiems, dies et nox, nunquam requiescunt : et tamen hæc omnia ad statum aeternitatis comparata cito transire videntur, nec aliquid de corporalibus rebus perpetuum manet : sed omnia coram oculis Domini transeunt, et certo fine clauduntur. Ipse autem semper idem est, et anni ejus non deficient.

Huc facit illud Boetii lib. II De *Consol.* prosa 2 :
® Hæc nostra vis est, hunc continuum ludum ludimus : rolam volubili orbe versamus, infima summis, summa infimis mutare gaudemus. » Et prosa 3 : « An tu in hanc vitæ scenam nunc primum subitus hospesque venisti? ullamne humanis rebus inesse constantiam reris, cum ipsum sæpe hominem velox hora dissolvat? » Et illud Senecæ in *Thyeste* :

Quem dies vidit veniens superbum,
Hunc dies vidit furiens jacentem.
Nemo confidat nimium secundis,
Nemo desperet meliora lapsus.
Miscet hæc illis, prohibetque Clotho
Stare fortunam, rotat omne fatum.
Nemo tam diu habuit faventes,
Crastinum ut possit sibi polliceri.
Res Deus nostras celeri citatas
Turbine versat

27. Homo sapiens in omnibus metuet, — tum sortis vicissitudinem, temporisque mutationem, ut ex divite et felici fiat pauper et miser, de qua jam dictum est ; tum ne in ea peccet Deumque offendant, vel superbiendo in prosperis, vel desperando auiinumve dejiciendo in adversis ; tum Judicia divina, ait Lyranus, quæ ob peccata occulta, vel alias ob causas arcanas hominem deserunt, affligunt, castigant. Alludit ad *Prov.* xxviii, 14 : a Beatus homo, qui semper est pavidus. » Sapienter Aristoteles, lib. *Magnor. moral.* : « Timendum, ait, viro forti, sed audendum; si enim non timeas, nequiquam fortis, sed audax eris. »

Et in diebus delictorum attendet ab inertia. — Græce « τὰ ῥητῶν (id est a delicto. Verum καὶ ἀ-/U) » « dicitur quasi « 4 » /« Acca », id est *praeter curam*, idem est quod id est negligentia, inertia, incuria, ut acute vidit vertitque Noster. Vide dicta *Levit.* cap. vu, vers. f. Complutenses, *ab errore*, adduntque antithesis *et stultus non conservabit* id est *occasionem* vel *tempus* ; Tigurina, *insipiens autem non explorat tempora*, id est, temporum mutationem a me jam didam : sed securus praesenti sorti, abundantis® ac felicitati quasi semper duratura, stolidè inhiat et incubat. *Dies delictorum* vocantur, quibus est occasio, licentia, et subinde quasi necessitas peccandi, quibus impune homi-

nes peccant, quibus passim omnes ruunt in peccata, quibus dominantur impii et impietas, ut tunc regnum peccati esse et imperare videatur. Tunc ergo maxime cavendum est *ab inertia*, id est, *primo*, alio otio : otium enim facit ut homo speciet peccantes et peccata, cum iisque colloquatur, versetur et agat, nec gratiam Dei invocet, itaque iis implicetur et consentiat; *secundo*, a desidia, torpore et pusillanimitate, qua quis non audet officio suo fungi, ac peccantibus et sollicitantibus alios ad peccata sese opponere, sed iis cedit et succumbit : quales inulti sunt qui peccantium exemplis vel imperiis non audent resistere, ideoque eos sequuntur, *q. d.* Homo sapiens eo tempore quo grassantur peccata, quoquo multe peccandi occasiones se ingerunt, magis sibi cavebit, ac diligentior erit in officio et cura sui et suorum, ne peccet : quare tunc excutiet inertiam, induet magnanimitatem, ac generose se peccantibus opponet, uti fecere Machabæi Antiocho, *cæterique Martyres tyrannis*.

Dies *Dies ergo delictorum, primo*, sunt quando afflante fortuna adsunt opes, prosperitas, abundantia, adulatores; quæ hominem ad gulam, libidinem, superbiam aliaque peccata invitant, de quibus paulo ante dixit monuilque : « Memento paupertatis in tempore abundantis ». Quocirca Syrus vertit, *sapiens hac omniacurabit, et in diebus impietatis non timebit a malo*. Felicitatem enim sequitur inertia, inertiam luxus et scelus, scelus miseria.

VcanJ-; *Secundo, dies peccatorum* sunt dies quibus indulgetur genio, veneri et ventri, aliisve peccatis, quales sunt dies Bacchanalium, qui proinde in Calendariis nonnullis *dies stultorum* nuncupantur. Unde Tigurina vertit, *homo sapiens semper metuet, et diebus peccato dicatis cavebit a delicto*.

Tertio. *Tertio, dies peccatorum* sunt, quando reges et principes impii dominantur, qui populum ad idololatriam, hæresin, libidinem verbo et exemplo sollicitant, imo minis, edictis et suppliciis cogunt : tunc enim est diluvium peccatorum, uti fuit tempore Noe. Tales fuerunt paulo post Siracidem, sub Antiocho Epiphane, cujus impietatem hic prophetice præsignificare voluisse videtur Spiritus Sanctus. Unde de iis ait Mathathias Judæ aliisque filiis Machabæis : « Nunc confortata est superbia, et castigatio, et tempus eversionis, et ira indignationis. Nunc ergo, o filii, æmulatores estote legis, et date animas vestras pro testamento patrum vestrorum, et mementote operum patrum, quæ fecerunt in generationibus suis : et accipietis gloriam magnam, et nomen æternum, »

l ?• *ab. u.*, 49.

0 tu. *Quarto, dies peccatorum* sunt dies præsentis temporis, quod delictis est plenum, ait Lyranus et Glossa. Unde Palacius sic explicat, *q. d.* O viri, si quando felicia vobis arriserint, sive temporalia, sive spiritualia, vereamini peccatum mortale, in quod incidere potestis ; in quod si inciditis, vere in tempus necessitatis et paupertatis incidistis.

Cum igitur nemo sit securus ab eo, vir sapiens in tempore hujus vitæ, quod tempus est delictorum, cavebit ab inertia. Vel specialius: O vir pie, si quando in abundantia tua dixeris : « Non movebor in æternum ; » memento ejus necessitatis et paupertatis, quam, si damnaris, in die judicii patieris cum impiis : et ejus rei memor in tempora hujus vitæ, cave id inertia. Disce a formica, quæ tempore æstalis congregat, ne tempore hiemis indigeat. Disce a testudine, quantum periculi creet inertia. Nam, ut ait Plinius, lib. IX, cap. x: « Capiuntur testudines evecte in summa pelagi antemeridiano tempore blandito, eminente toto dorso per tranquilla fluitantes : quæ voluptas libere spirandi in tantum fallit oblitus sui, ut solis vapore siccato cortice, non queant mergi, invibeque fluitent, opportunè venantium prædæ. » Sic iners libere voluptati indulgens, oblitus sui, fit præda dæmonis, qui inertis quasi venator et piscator insidiatur.

Denique *dies peccatorum* sunt, cum in republica, Quia». Ordine, monasterio, collegio, aliove coetu oritur rebellio, schisma, scandala, ruina, vel laxitas discipline, etc. Tunc qui animæ suæ consultum cupit, ita prudenter et fortiter agat, ut peccatum omne declinet, et animam suam salvet. Ita Franciscus Cæsarius Spirensis, S. Theologi Doctor, ac S. Francisci discipulus, petiit ab eo, dixitque : a Unam a te, o Pater, postulo gratiam, ut, si diebus meis fratres a pura regnile tue observantia declinaverint (velut declinatos prædixisti), possim cum tua licentia et benedictione, cum aliis sinceris professoribus regni a transgressoribus discedere, et separatim regulam observare. » Cui benedicens S. Franciscus : « A Christo, ait, et a me scias, fili mi, tibi esse concessum quod postulas ; non ponensque manum super caput ejus, dixit ei : « Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. » Cæsarius ergo tandem Fr. Elire disciplinam laxanti resistens, ab ejus asseclis occisus, Gregorio IX Pontifice visus est ab Angelis ferri in codimi. Ita habent Annales P. XVadingi anno Christi 1239, num. 6.

28. Omnis astutis (Græce ouvert, id est *vitelligenus, prudens, cautus*) agnoscit sapientiam, et inveniendi eam dabit confessionem, — ;(1 Cst, laudem. Quia Siracides res graves et difficiles dixit, quas nulli, utpote mundi dictamina sequentes, non erant servaturi, addit, *astutus*, id est, vir prudens, *agnoscat*, id est, approbabit, diliget, sequetur hanc sapientiam a me jam expositam, ac insuper *dabit confessionem*, id est, laudabit et prædicabit cos quicumque eam inveniunt aliosque docent. Unde Tigurina vertit, *omnis cordatus agnoscit sapientiam, et eruditionem, et adepto eam laudem tribuit* ; Syrus, *omni sapienti convenit docere sapientiam, et scientibus eam* (convenit) *dare confessionem, vel gratiarum actionem*. Nam, ut ait Aristoteles, lib. I .*Vi taphys. i* : « Sapientis proprium est alios docere. »

COMMENTARIA IN ECCLESIASTICUM, cap. XVIII

Allegorica Rabanus : « Astutus, ait, liocest, diligens et intentus meditator legis Dei, agnoscit sapientiam Dei esse Christum, cl postquam invenit eum, et corde credulo ejus agnitionem percepit, ipso dabit ei confessionem rectæ prædicationis, et studium condignæ operationis, p

29. Sensati in verbis et ipsi sapienter egerint : ET INTELLEXERUNT VERITATEM ET JUSTITIAM, ET IMPLUERUNT proverbialia et judicia. — Ita Romana et Græca : perperam ergo multi pro *impluerunt*, legunt *imploraverunt*; Græce enim est *tWpfywn*, id est, lanquam imbrem effuderunt, impluerunt, instillarunt, tð *in verbis* refer non ad *sensati*, sed ad *sapienter egerunt*, q. d. Sensati et prudentes non tantum audiunt sapientiam, laudantque eos qui illam docent, sed etiam ipsi eandem aliis enuntiant et communicant ; unde in verbis suis ita sapienter agunt ac loquuntur, ut ostendant se intelligere veritatem et justitiam, utque impluant, id est instillent, aliis proverbialia et judicia, id est, sapientes sententias et precepto, quæ doceant justitiam, virtutem et sanctitatem. Unde Tigurina vertit, *cordati ipsi quoque dictis proferunt sapientiam* (veritatem intelligunt et justitiam, quæ verba non sunt in Græco) ; *et moderatione animi selecta in vitam responsa irrigant*, Potest tamen tð *in verbis* referri ad *sensati*. Unde aliqui clare vertunt, *qui in verbis sensati et intelligentes sunt, et ipsi sapientiam profitentur, et exquisitas paremiat tanquam imbrem effundunt* ; Syrus, *scientes doctrinam etiam ipsi sapientes fiunt, et scient usque in finem verba parabolarum, et verba sapientiæ, et doctrinam animæ*»

Complutenses et nonnulli alii hanc in Græco addunt sententiam : *iv zcvnôtr, pð™, tlr.ip vi/pi ifpZix vtpQ* ; varrai, id est, ul vertit interpret Complutensis, *melior fiducia in Domino solo, siquidem mortuum cor mortuo adhæret* ; Tigurina, *optima loquendi auctoritas solius est Domini, siquidem mortali cor inlurret mortuum* ; alii, *optima res est libertas in solo hero, siquidem cor mortuum mortuo adhæret*. Verum hæc sententia hoc loco obscura et imperlinens videtur : unde eam omittunt Latina omnia, Syrus, et Græca editio a Caraffa et Romanis emendata.

Hujus astutiæ, caulelæ et sapientiæ symbolum sunt grues. *Primo* enim, sicut grues volando suum sequuntur ducem, sic astutus suum sequitur doctorem. *Secundo*, sicut grues præsenliunt pluviam, eamquo volantes vociferando prænuntiant : sic astulus presentii sapientiam, ac denuntiat ubi et a quibus ea hauriri debeat. *Tertio*, laboriosæ sunt grues, volando tranantes maria, ut calorem victumque quærant : sic impense studet et laborat cautus, ut sapientiam acquirat. Mirum est quod scribit Plinius lib. XXX, cap. ull., « non lassescere in ullo labore, qui nervos ex alis et cruribus gruis habent. » *Quarto*, grues timentes venatores noctu excubant : ita vir cautus timet insidias hominum et dæmonum, et contra eas per-

vigil excubat. Sed accipe de gruibus verba Plinii, quæ commutato nomine homini cauto adaptes : sic enim scribit lib. X, cap. xxiii : a Immensus est tractus, quo veniunt, si quis reputet a mari Eoo. Quando proficiscantur consentiunt; volait ad prospiciendum alte ; ducem, quem sequantur, eligunt ; in extremo agmine per vices, qui acclament, dispositos habent, et gregem voce continent. Excubias habent nocturnis temporibus, lapillum pede sustinentes : qui laxatus somno et decidens, indiligentiam coarguat (casque a somno suo sonitu excitet). Cæteræ dormiunt capite subter alam condito, alternis pedibus insistentes. Dux erecto providet collo, ac prædiciL » Eadem habet Aristoteles, lib. IX *Illostor. Animal*, cap. x : u Grues, inquit, prudenter multa faciunt : loca enim longinqua petunt, sui commodi gratia; et volant alte, ul procul prospicere possint : et si nubes tempestatemque viderint, conferunt se in terram, et humi quiescunt : ducem etiam habent, » etc.

30. Post concupiscentias tuas non eas, et a volineate (aliqui legunt, *voluptate*) tua avertere. — Græca huic sententiæ præmittunt titulum hunc : *Continentia anima* vel animi. Pro *a voluntate tua*. Grece est, «farò w iplfan w, id est *ab appetitibus vel desideriis tuis* ; Syrus, *fili mi, post desideria animæ tuæ ne cas, et a concupiscentiis tuis prohibe cani* ; Tigurina clare, *ne sequaris cupiditates tuas, et appetitus tuos inhibe*; alii, *appetitiones tuas coerce*. Est hoc generale præceptum de continentia, ut per eam resistamus concupiscentiæ gulæ, libidinis, superbiæ, ire, accidiæ et cujuslibet vitii : *concupiscentia* enim omnem passionem et vitium tam mentis et spiritus quam carnis et sensus complectitur. Sensus ergo est, q. d. Sentire motum concupiscentiæ non est peccatum, sed ei consentire. Sentire enim est naturale, necessarium et involuntarium : consentire vero est arbitrium, Uberum et voluntarium, uti ex hisce Siracidis verbis docet S. Augustinus, lib. I *De Nupt. et Concup.* cap. xxm. Si ergo seniis ebullire in te affectus iræ, odii, curiositatis, libidinis, noh eis assentiri, noli cos sequi : sed iUico nega assensum, resiste, inhibe, coerce, resea, abscinde, extirpa quoad potes. Unde sequitur, motus concupiscentiæ magnum esse malum, juxta Aristotelis axioma, lib. II *Topic*. Quorum corruptiones sunt bonæ, ipsa corrupta sunt mala. Mundani et carnales nescientes quid sit concupiscentia, quid abnegatio, quid mortificatio, illico suos appetitus sequuntur et explent, vehit animalia bruta : at fidelis et sensatus eis quasi hostibus suis reluctatur, sciens eos incitare ad peccatum, et ducere ad Tartara.

Causæ sunt nullæ : *Prima*, quia animal, ait Aristoteles, I *Politic.*, constituitur ex animaci corpore, (anqiam ex regento et recto. « Anima est in corpore, ait idem *De Motibus naturæ*, sicut monarcha in civitate bene disposita. » Anima vero ratio-

cuncu-
tia fnu-
nanda,
pri *

nails in homine est rectrix, et monarcha omnium, non tantum membrorum, sedet sensuum, passivum, imaginationum et desideriorum partis sensitivo;. Regat ergo ejus concupiscentias et appetitus, nec sinat se a) eis regi.

secandi. *Secunda*, quia concupiscentia; ingens sunt hominis malum, imo pernicies et exitium. Ipsa; enim sunt similes equo indomito, czeco, feroci furioso, qui equitem sive sessorem przecipitem dabit in uammam, fossam, saxa, etc., nisi per frenum ab eo regatur et refrenetur. Voluntas ergo et mens, sive spiritus, quasi sessor insideat su@ concupiscentia*, quasi equo, eamque freno rationis inhibeat, ne ab illa in pnceps agatur. Sicut ergo monstrum est, si equus regat sessorem; aut si homo capite deorsum, pedibus sursum insistat vel incedat: sic et monstrum est, cum ratio regitur a concupiscentia. Quocirca S. Basillus *Ad Filium spirit.*: «Corpus, inquit, rege ratione, uti auriga equum freno. » Idem *Ad Chilonem*: « Unam, inquit, voluptatem expugnato, ne, si omnes in te irritat@ coorianlur, turbulentam accersant menti tu@ tentationum intemperiem. Coipus substerne laborum exercitio, animam tentationibus assuefacito æquanimiter tolerandis. » Successive ergo vitia et concupiscentia; expugnanda sunt. Idem in *Constitut. monast.cup.* m: «Affectiones corporis, ait, tunc sunt violenta, cum ratio cesimi; easdem illa moderante, et imperium suum exercente, facillime obtemperant. » Ratio ergo pervigil eas domat et regit. Sic S. Anselmus, *De Concept. Virgin.* cap. v, concupiscentiam comparat ferte, quæ. nisi ratione domelur et cicuretur, hominem secum in pnceps egit.

Tertia. *Tertia*, quia concupiscentiæ sunt sicut Sirenes, quæ blando cantu alliciunt ad se homines, ut allectos devorent, uti ab eis devorati feruntur socii Ulyssis: Ulysses vero prudens aures suas obturavit, ne earum cantum audiret, eoque inescaretur, dementaretur et devoraretur, itaque unus ipse earum perniciem et mortem evasit. Ulysses est speculum viri sapientis et continentis. Hinc S. Bernardus, serm. 44 in *Cantic.*, loquens de lilio prodigo, qui sua dissipavit deliciando cum meretricibus: « Quænam, ait, hæ meretrices? Carnales utique concupiscentia;, de quibus Scriptura saluberrime te admonet: Post concupiscentias luas non eas. » Idem *De Gradibus humilitatis*: « Cavedum est, inquit, ideo malum desiderium, quia mors secus introitum delectationis posita est. Unde Scriptura præcipit, dicens: Post concupiscentias tuas non eas.»

«Mro. *Quarta*, quia homo quasi conflatus est ex angelo et bruto: mente enim et pario rationali similis est angelo, concupiscentia vero et parte animali similis est bruto. Angelica ergo portio imperet animali et brutæ, ut eam faciat sibi similem et angelicam, non vero sinat animale sibi dominari, ut et ipsa liat animalis ac bruta. « Quare adversus tumultuantes, et ad mala trahere nitentes

animæ concupiscentias, exerceat gloriosa certamina, si vivit in gratia, » ait S. Augustinus, lib. V *Contra Julian*, cap. m.

Quinta, quia concupiscentia repugnat legi naturali et divinæ. Lex naturalis statuit homini sequendum bonum honestum, non delectabile et concupiscibile, quod honesto repugnat. Illud ergo amplectatur, hoc aversetur et fugiat. Lex divina jubet nos sequi dictamina spiritus, non carnis. Illa ergo sequamur, hæc detestemur et abnegemus. Unde S. Leo, epist. *ad Anatolium* et habetur disi. 47, an. vi: « Virum Catholicum, inquit, etprzepicue Domini sacerdotem, sicut nullo errore implicari, ita nulla oportet cupiditate violari, dicente S. Scriptura: Post concupiscentias tuas non eas. Mens enim potentia; avida nec abstinere novit a vetitis, nec gaudere concessis, nec pietati adhibere consensum. »

Porro concupiscentia; non tantum sensus, sed et mentis ac spiritus mortificandæ ac resecandæ sunt. Concupiscis nimiam scientiam, nimiam sapientiam, nimiam lectionem, nimium studium? concupiscentia est, excessus est cupiditatis; quod ergo in ea nimium et vitiosum est, abscinde. Scitum est illud: « Saturitas panis mala, studiorum autem pessima. » Incessit te cupido meditandi, orandi, contemplandi, cum charitas vel obedientia poscit ut ægro servias, ut confilcentibus aures præbeas, ut doceas, concioneris, etc., mortifica illam cupidinem, et velut dilectum tuum Isaac Deo in holocaustum immola. Vocatus es ad sortem Magdalen@, malles agere Marlham; aut vice versa, vocatus es ad vitam activam, desideras contemplativam: desiderium hoc irrationale mortifica, Deoque sacrifica.

Quocirca hæc Siracidis sententia non lanium in malis, sed etiam in bonis custodienda est, ut scilicet illud bonum suspectum habeamus, quod non Dei beneplacitum, sed voluntas sola nostra dictaverit. Eo enim ipso quod a sola nostra voluntate progreditur, et divinis et Ecclesi@jussis non probatur, a bonitate sua deficit, et aliqua malitiæ labor corrumpitur. Unde S. Leo, serm. 8 *De Jejuniis septimi mensis*, sapienter ait: « Cum sint in animis hominum nullæ bonæ concupiscentiæ, et laudabiles voluntates; quid est quod jubetur ut nostris non consentiamus affectibus? nisi quod illa concupiscentia prohibemur, et ali illa voluntate revocamur, cujus ortus ex nobis est, et ideo mala pronuntiatur. Ad distinctionem igitur concupiscentiarum quæ sunt ex Deo, bene homini dictum est: Post concupiscentias tuas non eas; ut quas cognoverit proprias, sciat esse vitandas, » Et S. Augustinus, serm. 45 *De Tempore*: « Noli, inquit, post eas ire. Nolunt post te ire? noli post eas ire: si velint post te ire, non erunt, quia contra mentem tuam non rebellabunt. Rebellant? rebella; pugnant? pugna; expugnant? expugna; hoc solum vide, ne vincant. » Hæc ille. Minutius explicat Hugo hoc præiro, aut sequi: « Quidam

inquit, precedimi concupiscentias, ut illi qui provocant, et procurant; quidam comitantur, qui in cogitationibus illicitis commorantur; quidam sequuntur, qui consentiunt et cooperantur. » Hæc Hugo, atque ad hoc illud II Reg. in : a Phaltiel, Inquit, sequebatur Nichol plorans. » Denique concupiscenti® symbolum est lupo, de quo plura dixi cap. xiii, 21.

Vert.3h 31. Si præstes animæ tuæ concupiscentias ejus, FACI ET TE IN GAUDIUM INIMICIS TUIS, — *Ubi incidentibus*, uti addunt Græca nonnulla, et ea secutus S. Augustinus. Kalio est, quia expletio concupiscenti® consciscet tibi infamiam, morbos, pauperiem, et sæpe mortem, aliaque damna corporis et animæ, quæ facient te ludibrium inimicis tuis, tum hominibus, tum dæmonibus, uti Samson amans suam Dalilam, eique obsequens, a Philisthæis captus, illusus, excæcatus et enecatus est, *Judie*, xvi. Ita S. Augustinus, lib. V *Contra Julian*. cap. ni : « Numquid, ait, jam iste reus est habendo tales animæ concupiscentias, quas et prestare non debet, ne in gaudium veniat diabolo et angelis ejus, qui sunt inimici atque invidi nostri? » Unde Græca habent, *si præstiteris animas tue beneplacitum concupiscentia, faciet te* id est, derisionem et gaudium inimicorum tuorum; Tigurina, *st animo tuo indulgeas quamlibet concupiscentiam* (alii, quod *cupiditati lubitum est*), *efficiet quod invidentes (ibi inimici tui de te gaudeant; Syrus nervose, si enim feceris voluntatem anime tue, es sicut lite qui facit voluntatem inimici sui.* Cum ergo stimulat te alicujus rei cupiditas, cogita illam non esse amicam, uti se simulat, sed inimicam tibi; quare totis viribus ei quasi inimico capitali resisto. Sicut ergo milites conspecto hoste illico se armant, eique lotis viribus sese præliando opponunt: ita et tu dum seniis te quippioni concupiscere, vel in te cupiditatem aliquam suboriri, illico rationis et resolut® voluntatis ac gratia* divin® arma capesse, illique toto animi nisu obluctare, ac generoso præliare prælium Domini, ut victor evadas, et ab eo quasi agonothea, in magno illo iudicii die corona immortalitatis et gloriæ doneris : omnia enim hæc spectant præparationem ad iudicium.

G>ncu- Hujus rei symbolum est limax sive cochlea. Undo illud *Psalms*. xvi, 0 : a Sicut cera quæ Huit, «i ii- auferetur; » quod S. Augustinus et alii accipiunt, JUX* do concupiscentiis hominem tabeficientibus; Chaldæus vertit, sicut *limax tabefactus qui consumitur in itinere suo*; alii, sicut *limax vel cochlea, quo liquescit, abeat*.

Primo. Primo enim, sicut limax dicitur limo, cui semper adhæret, ait festus et Varro: sic cupidus et carnalis adirere suæ carni et concupiscenti®.

bocundo. Secundo, sicut limax affigitur suæ codilo® in caque capitur; unde illud : « Implicitus conch® limax, hirsulaque campo; » ol Aristoteles, lib. III *Histor. Anim.* cap. xxxii : « Limax, inquit, detracta testu, hebetescit; » sio carnalis affigitur suæ do-

inui, agris et fundis, in eisque capitur, et propter ea sæpe mortem incurrit tum presentem, tum æternam.

Tertio, sicut limax viscosus est : sic viscosa est Tertio, concupiscentia, quæ proinde hominem deprimit, nec sinit caput in altum, puta mentem in coelum, levare.

Quarto, Albertus lib. *De Pise, et aquat.* tradit li-Qamo. maces, si sale perluantur, plane liquescere, et in aquam viscosam commutari; sua enim viscositate liquantur et tabescunt. Unde et Plinius, lib. IX, cap. li : « Quædam, inquit, tempore anni gignuntur, et in humore, et in terra. Vere pectines, lima* cos, hirudines, eodem tempore evanescunt »

Quinto, limaces carent oculis, sed eorum vice Quinto, parva habent cornua. Unde Plinius, lib. IX, cap. xxxii : « In eodem genere, ait, cochleæ aquatiles terrestresque, exertantes se domicilio, Uinaque ceu cornua protendentes contrahenteque, oculis carent, itaque corniculis prætentant iter. » Unde proverbialiter limax vocatur, qui exquirat ut aliquid auferat, juxta illud Plauti in *Bacch.* : « Limaces viri, » quod atterant et consumant. Sic concupiscentia menti adimit oculos, eamque exoculat et excæcat, ut non videat ejus malitiam æque ac domna, puta perniciem et gehennam ex ea sibi imminentem; sed carnos tantum et quasi corniculatos homini relinquit oculos, quibus terrena et carnalia intuendo prætentet et prægustet, itaque capiatur, calcetur et pereat, instar limacum, qui a porcis et perdicibus devorantur, juxta illud Aristotelis, lib. IX *Distor. Anim.* cap. xxxvii : « Ubi sit limax, neque sus est, neque perdix; omnes enim limaces ab his eduntur. » Vide quæ de concupiscentia ejusque mortificatione dixi *Jacobi*, cap. i, 14.

32 et 33. Ne oblecteris in turdis nec in modis Ven. S3 (Jansenius et alii legunt, *nec immodicis*); assidua el S3* ENI M LSI COMM SSI O I LLORUM Ne FUERI S MEDI OCRI S IN contentione ex foinorf, et est (Jansenius et alii legunt, non esi) Tini nihil in sacculo : eris enim invidus mte tue. — Ita Romana; perperam ergo aliqui legunt, *insaculo*. Græca moderna a Latina Vulgata hic valde dissentiunt; sic enim habent, *nec delecto ns deliciis, nec earum consortio vel bolo alligeris, vel denuntient* (Græce enim est Soüïçjel Complutenses legant vertant* (pie, *neque indigeas consilio eorum*), *non fias pauper de symbolis comessans exfimore; et nihil est tibi in sacculo*. Græcum enim significat convivium in quo singuli suas symbolas, id est collationes sumptuum, pro rata conferebant; enim est *committere* et *confürv*. Unde idem est quod *'ipCoi*** id est symbolum secans vel dividens, hoc est, convivium ex collatione instruens « Ex famore, » scilicet ex pecunia ad farnus accepta, *q.d.* Ne delecteris conviviis et computationibus, quia depauperaban! te, adeoque cogent ut ad eorum symbolum et sumptum corrogandum, cogaris accipere pecuniam ad usu*

rain, quam solvere non poteris, cum nihil habeas in sacculo, itaque fies fabula et probrum convivis omnibus, 7. d. Ne des tesseram partemque tuam convivio, ne sumptu depauperati cogarLs tesseram nummariam dare creditori et fceneralori, qua te ei velut debitorem obliges. Unde Tigurina vertit, *cave pauper evadas concinnandis de mutuo conviviiis, donec tibi nil sit in sacado*; alii, *nc fias pauper symbolum dando, cum tibi nil sit in marsupio*. Sic et Syrus, *ne lateris in multitudine deliciarum, ne fias duplo pauper : ne fias pauper, et ebriosus, et intemperans, et verbosus, aim nihil habeas in marsupio luo*. Quæ lectiones connexæ sunt, et clare recleque cohærent cum eo quod præcessit ; a Post concupiscentias tuas non eas, etc., nam faciei te gaudium inimicis tuis. »

Verum Gneca olim aliter habuisse liquet ex Latina Vulgata, et ex dissensione Græcorum codicum. Nam alii legunt /» id est m *deliciis*; alii, l» *dtfCr.*, id est *in turba*, et sic legit Noster. Rursum alii legunt *cvpMti*; alii, *tpSwif.c.*, uti jam dixi.

Sensus ergo Latinæ versionis est, *primo, q. d.* Ne immisceas te populari turbae, « nec in modicis, » id est, nec inter homines modicae sortis, puta plebeios, viles et leves, ubi multa est scurrilitas et ineptia; nam in ea multa peccata committuntur. Ita Rabanus. Quocirca Christus sæpe fugit turbas. Idem fecere Sancti, ut Moses, S. Basilius, S. Nazianzenus, S. Antonius, idque ad hoc, ut in die iudicii puram et illibatam a saeculi vitiis animam sisterent Christo iudici : ad iudicium enim hæc oinnia perlinent. Ad hanc enim puritatem inire juvat secessus a turbis et solitudo. Unde de S. Joanne Baptista canit Ecclesia :

Fuge
*wb«iu.

Antra deserti teneris sub annis,
Civium turmas fugiens petisti,
Ne levi saltem maculare vitam
Famine posses.

Cornelius Musius, nobilis Hollandiæ hoc ævo fidei pugil (pro ea enim dire cruciatus, fortiter occubuit), in carmin. *De Laude vitæ solitariae*. a Cum morti, inquit, propinquabis, sero provocabis ad beatas cellulas. O beata solitudo, o sola beatitudo piis secessicolis. » Immisceri enim turbis, quid nisi turbas in nobis aut turbida proseminet? Ibi exempla pravitatis et morum corruptio, quæ etiam sanctos, eosque validos, seducunt et inquinant. Sicut enim botrus a proximo colorem trahit ac purpuram : ita qui mundus est, a malorum consortio vitium contrahit, aflinilateque et congressu pravorum corrumpitur. Quis enim naufragium virtutum non patiatur et obruatur scelerum fluctibus, in patente illo turbidoque impuritatis oceano? Nunquam bonus, qui nunquam solus; peccatum fugit qui occasiones peccandi, putii turbas, fugit. Captivus servus est, qui agglutinatur multitudini; liber, qui ab ea semotus sui juris est, sibi ac Deo vivit. Vide dicta *Cheæ*, cap. n. U

Scamdo, pressius et germanius, 7. d. Ne oblecteris turbis, id est, hominum turbatione, tumultu, seditione, etiam modica, et in rebus modicis, quas Latini *turbellas* vocant, quia nulla est « commissio, » id est conflictus, certamen, lites, rixæ, cædes et bella in illis. Sic enim dicimus committere prælium, et committere principes inler se, dum eos excitamus ad bellum conira se invicem. Notandum enim est græcum et lalinum *turba* significare non tantum hominum multitudinem, sed proprie xal id est turbationem, perturbationem, commotionem, seditionem, quæ fere oritur ex turba et multitudine ingeniorum et voluntatum. Unde Ulpianus *De V* bonorum et de turba*, L. *Prætor*, ait: « Turbam appellatam esse Labeo contendit ex genere tu- Æ nullus, idque verbum ex Græco tractum npfy. ûotwn. Si duo rixam commiserint, utique non accipimus in turba id factum, quia duo turba non proprie dicuntur. Si vero fuerint decem, aut quindecim homines, turba dicetur. Rectissime Labeo inter turbam et rixam multum interesse ait; nempe turbam multitudinis, hominum esse turbationem et cœtum. » Sic Terentius in *Andria*: a Quid turbæ apud forum? » Ovidius III *Mctamorph.* : a Ruit omnis in unum turba furens. » Cicero, act. I in *Verrem* : « Ecco autem nova turba atque rixa. » Idem Cæcinnæ, lib. VI, *epist.* 0 : « Exponerem quanta in turba, quantaque in confusione rerum omnium viveremus. » Hinc dicuntur seditiosi concire turbas, excilare turbas populares, etc. Idem, lib. I *De Natura Deorum* : « Aristoteles, ait, nulla turbat a magistro Platone dissentiens. » Hinc S. Bernardus mire laudat S. Malachiam : « Quod sine turbatione inler turbas versaretur. » Hoc enim signum est animi celsi et in coelo fixi, quia turba parit turbationes.

Rursum Græcum significat non tantum collationem convivarum ad sumptum in communi convivio vel symposio, sed etiam commissionem, id est, congressum et conflictum belli. Unde vers. seq. t ô Noster vertit, « in contentione. » Sic ergo bos duos versus genuine explices et connectas : Noli delectari, nec te miscere hominum turbis, id est tumultibus, quia mult© in illis rixæ, verbera et cædes committuntur. « Ne fueris mediocris in contentione ex tenore, » 7. d. Ut turbas et factiones quibus te miscuisti, vel quas concitasti, alas, multo opus est ære; quod cum in arca non habeas, oportebit ut sumas ab usurario ad usuram; quare suadeo libi nc vel mediocriter contentiones et turbas hasce foveas, quia si id feceris, cogeris acciperc nulla ad tenus, itaque tuas facultates exhauries, ut tenori semper crescenti solvendo non sis, cum tibi jam nihil reliquum sit « m sacculo, » id est, in marsupio; quare eris « invidus, » id est, iniquus et noxius, « vitæ tuæ; » videberis enim tibi invidere vitam quietam, honestam, lætam et lautam.

Porro, apte post vetitam concupiscentiam

iibdit velatque turbas et rixas, quia hæc multorum est concupiscentia, nimirum ut in república vel communitate concitent turbas et seditiones, idque vel quia novitatis sunt studiosi; vel quia pugnaces et rixosi sunt, ideoque quietis impatientes factiones concitant aut foveant; vel iuua per eas ad honores et magistratus evadere, aut certe se ditare ex mercatorum divitumque rapinis et spoliis satagunt.

Tertio, si plane Latinam versionem Græcæ moderna vis adaptare, sic explica : Ne oblecteris turbis convivantium et compotantium (symposia enim inter turbas plebeiorem dominali solent, ideoque barbarum et ceterum multis in locis videntur esse proprii et individui comites), quia assidua est *commissio*, id est, collatio eorum ad symbolum et epulum. Sicut enim dicimus committi ludos, sic et committi epulas et symbola. *Commissio* ergo est lieta ex symbolis comessatio. Rursum *commissio* est scelerum perpetratio, quia inter epulas et symposia multæ crapula», insolentia», detractiones, scurrilitates, lites et rixæ committuntur. Quare cave ne ex hac contentione compolandi et convivendi lias *mediocris*, id est, pauper *ex amore*, quod tibi sumendum est, ut sumptibus symposiorum par esse queas, cum nihil habeas *in sacco*, id est, in crumena : sic enim videberis *invidus* et iniquus esse vitæ tuæ, dum depauperates cogis famere, misere victitare et erubescere apud homines.

Huic expositioni favet codex quidam nianuscriptus, quem citat Jansenius, qui ad marginem ex alia versione sic clare legit, *noli delectari in multa epulatione, ne egeas ex collatione, ne fias pauper collationem faciens ex mutuo*. Vetat ergo adiri epulas et prandia, ubi multi sunt convivas, ac proinde multæ voces et clamores, ut non tam convivium, quam (ut ille ait) convocium esse videatur. Ita Lucius Verus imperator, teste Capitolino, aiebat, « septem convivium, novem convitium facere, » significans in convivium paucos adhibendos esse, alioqui fore tumultuosum et insuave, juxta illud Horatii :

Locus csi et pluribus umbris,
Sed nimis arcta premunt olida? convivia capra*.

Narro apud Gellium, lib. XII, cap. xi, censet convivas intra Gratiarum et Musarum numerum consistere oportere, ne aut plures sint novem, aut pauciores tribus. Plinius, lib. XXVIII, cap. n, scribit Servium Sulpitium commentum fuisse causam, cur ominosum esset mensam relinquere, quod illis temporibus mundum numerabantur plures convivas quam quinque.

Alludit ad illud *Vrovirb.* xxiii, vers. 20 et 21 : « Noli esse in conviviis potatorum, nec in comes-

sationibus eorum qui carnes ad vescendum conferunt;» ubi Aquila, Symmachus et Theodotion habent, id est *symbola conferens*;

Septuaginta, *pele* ἡ ἐξέτασις id est, *ne extendas te in symbola*, id est, in comessiones et symposia quæ instruuntur ex plurium collatione : quæ proinde velut gulæ, luxuriæ aliorumque scelerum irritamenta, imo officinas et aramenta vetat Concilium Laodicenum *Can. 1 v* : « Non oportet, inquit, ministros altaris, vel quoslibet Clericos, vel etiam laicos Christianos ex symbolis, quæ vulgus Comessalia appellat, convivium celebrare. » Eadem frequentia erant apud Gentiles. Unde Plautus in *Sticho* : « Eo, inquit, conditum symbolum ad comam, ac ejus conservum Sangarium Syrum. » Et in *Curcul.* : « Symbolorum collatores apud forum piscarium. » Terentius in *Andria* : « Symbolum dedit, cœnavit. » Et in *Eunucho* : « Heri aliquot adolescentuli coivimus in Pyraeo in hunc diem, ut de symbolis essemus; (ederemus) Chæream ei rei profecimus. »

Aliter Jansenius : « Ne oblecteris, inquit, in turbis, id est, in copia et multitudine ciborum. » Sic Plinius, lib. XV, cap. xm : « Turbam prunorum » vocat varia genera prunorum ; et lib. XI, cap. xxxvn : « Turbam vulnerum » vocat multitudinem vulnerum ; Ovidius *N1 Metamorph.* nuncupat « rotarum turbam; » Cicero *De Claris Orat.*, « turbam voluminum. » Verum esto simili phrasi posset dici a turba ciborum, » pro *eorum copia*, tamen absolute turba sine addito id non significat.

Porro Rabanus alio prorsus abit; secundum enim versum explicat de studio beneficii, ç. d. a Ne sis mediocris in contentione ex fœnore, » etc., hoc est, ne sis parvus, lentus et piger in contentione et studio fœnerandi, id est, beneficiendi et mutuandi aliis, quia si id feceris, non erit tibi nihil in sacco, hoc est, semper aliquid habebis quo vivas, quodque eroges, non deerunt tibi solatia temporalia; si secus feceris, eris invidus animæ tuæ, quia ei male consules : detrahes enim ei merita beneficentia, Deique dona et gratias, quibus ipse beneficos cumulare et compensare solet.

Denique pro invidus, Græca habent id est *insidiator*, adduntque ἡ ἐξέτασις, id est, *loquelæ hominum obnoxius*. Vnde vertunt, *eris enim insidiator propriæ vitæ, incurrens in dicta hominum*; Tigurina, *alioqui insidiator vitæ tuæ famosus cras*, ç. d. Alioqui male, imo pessime, consules vitæ tuæ, ut ei videaris insidial. S. Scriptura enim sæpe rem æstimat ex facto, non ex mente facientis : licet ergo mens et intentio accipientis ad fœnus non sit nocere vitæ suæ, tamen quia de facto ei nocet, hinc dicitur ei invidus et injurius esse, scilicet materialiter, non formaliter, uti loquuntur Philosophi.

CAPUT DECIMUM NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Recenset damna ebrietatis et fornicationis. Inde, vers. 4, agit de moderamine lingua, cavenda detractio, et celando secreto; tertio, vers. 13, de correptione fraterna; quarto, vers. 22, de calliditate bona, (eque ac mala, sive hypocrisi. Hisce tamen de more nonnulla de sapientia et timore Dei dogmata inserit et admiscet.

1. Operarius ebriosus non locupletabitur : et qui spernit modica, paulatim decidet.
 2. Vinum et mulieres apostatare faciunt sapientes, et arguent sensatos : 3. et qui se jungit fornicariis, erit nequam : putredo et vermes bæreditabunt illum, et extolletur in exemplum majus, et tolletur de numero anima ejus. 4. Qui credit cito, levis corde est, et minorabitur : et qui delinquit in animam suam, insuper habebitur, b. Qui gaudet iniquitate, denotabitur : et qui odit correptionem, minuetur vita : et qui odit loquacitatem, exstinguit malitiam. 6. Qui peccat in animam suam, pœnitebit : et qui jucundatur in malitia, denotabitur. 7. Ne iteres verbum nequam et durum, et non minoraberis. 8. Amico et inimico noli narrare sensum tuum : et si est tibi delictum, noli denudare. 9. Audiet enim te, et custodiet te, et quasi defendens peccatum odiet te, et sic aderit tibi semper. 10. Audisti verbum adversus proximum tuum ? commoriatur in te, fidens quoniam non te dirumpet. 11. A facie verbi parturit fatuus, tanquam gemitus parius infantis. 12. Sagitta infixæ femori carnis, sic verbum in corde stulti. 13. Corripe amicum, ne forte non intellexerit, et dicat : Non feci ; aut, si fecerit, ne iterum addat facere. 14. Corripe proximum, ne forte non dixerit : et si dixerit, ne forte iteret. 15. Corripe amicum : sæpe enim fit commissio. 16. Et non omni verbo credas : est qui labitur lingua, sed non ex animo. 17. Quis est enim qui non deliquerit in lingua sua ? corripe proximum, antequam commineris. 18. Et da locum timori Altissimi : quia omnis sapientia limor Dei, et in illa timere Deum, et in omni sapientia dispositio legis. 19. Et non est sapientia nequitia* disciplina : et non est cogitatus peccatorum prudentia. 20. Est nequitia, et in ipsa execratio : et est insipiens qui minuitur sapientia. 21. Melior est homo, qui minuitur sapientia, et deficiens sensu in timore, quam qui abundat sensu, et transgreditur legem Altissimi. 22. Est solertia certa, et ipsa iniqua. 23. Et est qui emittit verbum cerium enarrans veritatem. Est qui nequiter humiliat se, et interiora ejus plena sunt dolo : 24. et est qui se nimium submittit a multa humilitate : et est qui inclinat faciem suam, et fingit se non videre quod ignoratum est : 25. et si ab imbecillitate virium vetetur peccare, si invenerit tempus malefaciendi, malefaciet. 26. Ex visu cognoscitur vir, et ab occurso faciei cognoscitur sensatus. 27. Amictus corporis, et risus dentium, et ingressus hominis enuntiant de illo. 28. Est correptio mendax in ira contumeliosi : et est iudicium, quod non probatur esse bonum : et est tacens, et ipse est prudens.

PRIMA PARS CAPITIS.

1. Operarius ebriosus 505 locupletabitur (sed depauperabitur; est miosis: minus enim dicitur, et plus significatur); et qui spernit modica, pau-

latini decidet. — Pro *modica* S. Augustinus et alii legunt *minima*, quia minima sunt modica quam maxime; et crebra est enallage graduum com-

parationis in Scriptura, ut positivus vel comparativus ponatur pro superlativo, quia eo carent Hebræi, ut: « Major horum est chantas; » major, id est maxima, I *Corinth.* xii, 13. a Qui autem minor (id est minimus) est in regno coelorum, major est illo,» *Matth.* xi, ii. Hiñō id est parvum, modicum, Noster subinde vertit « minimum,» ut Ador, xv, 2; Actor, xix, vers. 23 et 24.

Copula *et* partim comparativa est, partim causalis : comparativa, *q. d.* Sicut operarius ebriosus non locupletabitur, ei, id est sio, pariter, quivis alius spernens modica, non locupletabitur, sed paulatim a suo statu, opulentia et substantia decidet. Causalis, *q. d.* Operarius ebriosus non locupletabitur : a et, « id est quia, » qui spernit modica, paulatim decidet. » Quia enim ebriosus negligit modica opera et lucra singulorum dierum, ul vacet computationi, haec causa iterando singulis diebus hunc lucri neglectum, suaeque consumens in symposiis, sensim decidit et depauperatur : pauca enim quae habet cito potando consumuntur, dum eis otiano nihil addit; qui ex adverso, si sobrie viveret et strenue laboraret, parvis suis quotidie parva lucra adjiciendo, tandem nulla accumularet, divesque evaderet. Unde Tigurina vertit, *operarius ebriosus non ditescet, et paulatim sublabatur qui spernit exigua*; Syrus, *operarius ebriosus non ditabitur; et qui amat carnem* (carnis gulam et crapulam), *haereditabit paupertatem*. Nam, ut ait S. Basilius Ad *filium spirit.* : « Ebriosus, cum se putat bibere, bibitur; sicut piscis, cum glulil escam, glutitur hamo. » Hic versus recto cohæret cum lectione Græca versus ultimi et penultimi capitis præcedentis : « Noli delectari in nulla epulatione, ne egeas ex collatione. » Cohæret et recte cum lectione Latina (quanquam lu versus sæpo inter se non sunt connexi, uti dixi in proœmio); pergit enim lue epulationis et computationis, quæ in turbis hominum plebeiorum (de quibus cap. præced. vers. 32) frequens esso solet, ait Rabanus, damna assignare, caque tria enumerat, scilicet paupertatem, libidinem, apostasiam.

Alludit ad Prov. xxi, 21 : *u* Vacantes poculis et dantes symbola consumentur, et vestietur panis dormitatio, » hoc est, qui computationes et cœnas symbolas frequentant, substantiam suam abliguriunt; et quia inde sequitur somnus ad vinum et crapulam dirigendam, atque otium ex sommo, hinc ad tantam inopiam rediguntur, ut vilibus lacerisque pannis quasi pannosi mendici vestire se cogantur. Unde Ilûbræa habent, *bibax et edax pauper efficietur, et scissuras faciet induere dormitatio*; Chaklœus, *et pannis ruptis vestietur dormitatio*: Septuaginta, *omnis ebrius et scortator mendicabit, et induetur disruptis lacerisque omnis somnolentus*; S. Ambrosius, lib. *De Elia et Jejunio*, cap. ix : « Induet se scissa vestimenta; » Clemens Alexandrinus, lib. II *Pædag.* cap. n: « Indue laceris

et pannosis omnis somnolentus. Somnolentus enim est, inquit, qui ad sapientiam non vigilat, sed ab ebrietate in somnum demergitur. Et laceris induetur debacchator, et per ebrietatem pudore afficietur propter eos qui aspiciunt. Peccatoris enim foramina sunt ea quæ ex veste carnali sunt lacerata, perforata libidinibus, per quæ dedecus intra animam cernitur, nempe peccatura.»

Symbolice : a Operarius ebriosus est,» qui quod per bonam operationem colligit, eadem per ebrietatem inanis gloriæ, aut alterius malum intentionis dissipat : quo fit, ut per illa nullas opes spirituales conquirit, sed omnibus sensim privetur et depauperetur.

Nota : Hæc sententia : « Qui spernit modica, paulatim decidet, » hic applicatur operario ebriosus; sed in se generalis est, unde cuilibet rei aptari potest : ut studioso, qui parva negligit in scholis et studiis, paulatim decidet, nec scientiam acquirit, sed perdet; infirmo, qui morbos modicos negligit, incidet in majores; militi et capitaneo, qui parva in bello negligit, paulatim decidet, sequitur et exercitum perdet; patrifamiliæ, qui parva familiæ damna negligit, decidet in magna; mercatori, qui parva lucra spernit, amittet majora. Unde mercatorum ditescere satagentium hoc est axioma : a Nullum lucrum, quantumvis exiguum, negligilo. » Idem sibi præfigat mercium spiritualium, puta virtutum, meritorum et coronarum coelestium » mercator, ul ne minimam quidem augendum virtutis, meriti et coronæ occasionem amittat. Quocirca Patres passim hanc sententiam adaptant peccatis levibus, *q. d.* Qui spernit peccata levia et venialia, sensim defluet, et tandem incidet in gravia et lethalia; unde serio monent fideles omnes ut studiose defectus veniales etiam in minimis caveant: hoc enim esse fundamentum securitalis conscientie et profectus in virtute.

Audi S. Gregoriani III *Pastor.* Admonit. 34 : « Admonendi sunt, inquit, qui quamvis in minimis, sed tamen frequenter excedunt, ut nequaquam considerent qualia, sed quanta committunt. Tacta enim sua si despiciunt timere cum pensant, debent formidare cum numerant. Altos quippe gurgites fluminum parvæ, sed innumeræ replent gutta pluviarum. Et hoc agit sentina latenter excrescens, quod patenter procella saeviens. Et minutu sunt quæ erumpunt in membris per scabiem vulnera, sed cum multitudo eorum innumerabiliter occupat, sic vilis corporis, sicut unum grave inflictum pectori vulnus necat. Hinc videlicet scriptum est : Qui modica spernit, paulatim decidet. Qui enim peccata minima flere ac devitatio negligit, a statu iustitiae non quidem repente, sed partibus lotus cadit, »

S. Basilius in Ascetis, in Regula translata a Rullino, cap. xvi, docet Superiorem debere castigare etiam parva subditorum delicta, cum afflirmaverit Dominus, quia « iota unum, aut unus apex non transiet a lepre, donec omnia flant ; d

et rursum definierit, quia «de omni sermone otioso quem locuti fuerint homines, reddent de eo rationem in die iudicii;» quare nihil oportet contemni tanquam parvum, a Qui autem modica spernit, paulatim defluit. «Auctor libri *De Salutar, documentis*, apud S. Augustinum, tom. IV, cap. XXXIV, monet elidendas esse pravas cogitationes, dum modicæ sunt et incipiunt, ne crescant et adolescant. «Ne, quæso, inquit, permittamus in nobis cogitationes pravas, neque tanquam minima negligamus; quia qui minima spernit, paulatim defluit. »

s. c ry- S. Chrysostomus, serm. *De Pericul. levium pec-*
› recensita historia uxoris Lot, quæ, quia retro
ad Sodomam conflagentem respexit, in statuam
salis conversa est : « Neque, inquit, leve dicen-
dum est, quod hominem contemnendo occidit,
aut contemptorem transgrediendo decepit, cum
scriptum sit : Qui modica spernit, paulatim de-
cidet. »

s.Cxj-ri- S. Cyprianus (vel, ut alii malunt, Orígenes),
uno- tract. *De Singularii. Cleric.*, docet Clericis vitanda
esse omnia contubernia feminarum. « Omnes
ergo rimæ, inquit, ne dicam portæ, claudendæ
sunt, ne per unum foramen castra omnia pene-
trentur; et universa sunt componenda muni-
menta, ne per modicum non munitum tota civi-
tas ruat, sicut Salomon repetit, dicens : Qui
spernit modica, paulatim cadet. »

s. itirro. S. Hieronymus sive Paulinus, instituens Celan-
tiam matronam, ait : « Neque vero eorum te se-
ducat error, qui ex arbitrio suo eligunt quæ
potissimum Dei mandata faciant, quæve quasi
vilia et parva, despiciant; nec metuunt, ne se-
cundum divinam sententiam minima contem-
nendo paulatim decident. »

s. au- S. Augustinus, lib. I *De Morib. Eccles.*, cap. xxiv,
fatino. cum dixisset : « Modicum fermentum totam mas-
sam corrumpit, » n subdit : « Quid autem proferri
manifestius de Veteri Testamento contra istam
dormitationem animi potest, per quam fit ut non
sentiamus quasi minutatim serpentem perniciem,
quam illud quod a Propheta dictum est : Qui
spernit modica, paulatim decidet? De qua sen-
tentia, si opportunum esset festinantibus, copio-
sissime disputarem; atque id, si a nobis nunc
susceptum munus flagitaret, fortasse demonstra-
remus quam sint alta mysteria, quæ imperitis-
simi el sacrilegi homines deridendo, non illi
quidem paulatim jam decidunt, sed magno lapsu
præcipites eunt. »

s. bido- S. Isidorus, *De Norma bene vivendi* : « Qui, ait,
ro. verba mala non reprimit, ad noxia cito transit;
et qui minima non respuit, in maxima valde pro-
rumpit : minorum namque culpa majorem gene-
rat. Particulatim crescunt vitia, et dum parva
non cavemus, in magnis prolabimur. Minora ita-
que devita, el ad majora non devenies. »

petro h. Petrus Damianus, *Apolog.* cap. vu, laxans Re-
D'it ili- ligi(soc qui quippiam pecuniæ apud se retinent,

dicentes rem modicam esse : « Si tenuissima, in-
quit, veneni stilla pando oleris aheni diffunditur,
nonne totum, esculentius licet, edulium prorsus
abominabile judicatur? Si ergo perexigua mala,
largissima sæpius bona corrumpunt; quo pacto
te de lenocinante conscientia jactas, quia mini-
mum est, quod contra professionis tuæ proposi-
tum privata proprietate possideas? Nam juxta
Apostolum : Modicum fermentum totam massam
corrumpit. Et alibi : Qui modica spernit, paula-
tim decidet. »

Ratio a priori est, *prima*, quia multa parva Rw
iterata faciunt quid magnum : sic multe unitates
iterate faciunt mille; multæ guttæ conflant flu-
men et mare; multæ arenæ integrant cumulum.
Sic multi actus humilitatis exigui, præter meri-
tum, validum pariunt humilitatis habitum; nulli
actus vanæ gloriæ, habitum robustum vanitatis
efficiunt. Quocirca S. Basilius in *Ascet.* : « Nullum,
ait, sit erratum quod parvi pendas, quamvis il-
lud tenuissima bestiola minutius sil. » S. Hiero-
nymus *ad Heliodor.* : « Mens, ait, Christo dedita et
in majoribus et in minoribus intenta est, sciens
etiam pro otioso verbo reddendam esse ratio-
nem. » S. Augustinus, serm. 44 *De Temp.* : « Noli,
ait, despiciere peccata tua, quia parva sunt; nam
etiam pluviarum guttæ flumina complent, et mo-
les trahunt, et arbores cum suis radicibus tol-
lunt. » Et in illud *Psalm*, lxxvi : « Gentes in terra
dirigit, » n docet quotidie orationibus atque jeju-
niis exhauriendam esse aquam, quæ per rimulas
intrat in sentinam animæ, ut navem obruat. Et
in *Psalm*, xxxix : « Comprehenderunt me iniqui-
tates, etc., multiplicatae sunt super capillos capitis
mei. Si vitasti, ait, grandia, cave ne obruaris
arena. » Idem, tract. *De Decem chordis*, cap. xi :
« Noli, ait, ista contemnere, quia minora sunt;
sed time, quia plura sunt. Attendite, fratres mei,
minuta sunt, non sunt magna. Non est bestia
quasi leo, ut uno morsu guttur frangat, sed bes-
tiæ plerumque minute multe necant. Si proji-
ciatur quisque in locum pulicibus plenum, num-
quid non moritur ibi? Non sunt quidem majores,
sed inlirma est natura humana, quæ etiam mi-
nutissimis bestiis interimi potest. Sic et modica
peccata attendite, quia modica sunt; et cavete,
quia plura sunt. Quam minutissima sunt grana
arenæ ! si arena amplius in navi initiatur, mer-
git illam ut pereat. Quam minute sunt guttæ plu-
viæ ! nonne flumina implent et domos dejiciunt?
Ergo ista nolite contemnere. » Nazianzenus in
Tetrastichis :

Scintilla magnas parvas tanquam excitat,
Ac viperinum semen haud raro necat.
Ob idque noxam, quamlibet panam, Tugo :
Nam parsa primum sil licet, crescit tamen.

S. Gregorius, X *Moral.*, cap. ix : « Si, inquit, cu-
rare parva negligimus, insensibiliter seducti au-
denter etiam majora perpetramus, » juxta illud

Recl. xi, 34 : « A scintilla una augetur ignis, et ab uno doloso augetur sanguis. » Denique peccatum veniale iteratum potest fieri mortale, ut patet in eo qui per parva furta notabilem summam accumulat. Plures casus recenset Gabriel Vasquez I 11, disp. 246, num. 3 et seq.

Betona. *Secunda*, quia parva disponunt ad magna: qui furatus est hodie assem, cras furabitur duos, perendie tres, ac tandem aureum, imo aureos per plures; sic ex loquacitate facilis lapsus est in detractionem, ex nimia familiaritate in libidinem, ex ambituuncula in fastum. Magna namque et aperta peccata, eo justis minus periculosa sunt, quod vel aspectum eorum salis enormem clctetrum exhorrent; at minimaco ipso quod minima, periculosiora videntur, quia dissimulanter intrant, latenter cor possident, et abscondite ad miserabilem ruinam disponunt. Unde R. Ben-Azai in *Pirke Avoth*, sive in *Sententiis Patrum*, cap. iv : « Festina, ait, ut adimpleas mandatum, quantumvis leve; omni cura fuge peccatum. Sicut enim mandatum unum alterius mandati est sequela, sic et peccatum unum mox aliud post se trahit, eo quod premium unius precepti sit aliud præceptum, sicut et peccati unius permissio fieri a Deo solet in pœnam alterius. » El S. Bernardus tanquam expertus casuum aliorum bene ait : « Mens Deo dicata sic caveat minora vilia, ut majora; quia a minimis incipiunt, qui in maxima proruunt. » Ita ipse *De Ordin. vitee*, sub finem. Hoc est quod ait *Eccle.* cap. x : a In pigritiis humiliabitur contignatio, et in infirmitate manuum perstillabit domus, p In quæ verba Cassianus, *Collât.* VI, cap. xvii : « Eleganter, inquit, mentis incuriam domati comparavit, tectoque neglecto, per quam primo quidem vehit minutissima quædam penetrant ad animam stillicidia passionum; quæ si velut parva ac levia negligantur, corrumpunt tigna virtutum, et post hæc influunt imbres largissimi vitiorum, per quos in die hiemali, id est, in tempore tentationis, ingruente impugnatione diaboli expelletur mens de habitatione virtutum, in qua scilicet aliquando circumspectam diligentiam relinens, volui in domus propria* possessione requieverat.» S. Augustinus, epist. 108 *ad Seleuciam*, de venialibus peccatis agens : « Quæ, inquit, si collecta contra nos fuerint, ita nos gravabunt et oppriment, sicut unum aliquod grando peccatum. Quid enim interest ad naufragium, utrum uno grandi fluctu navis operiatur et obruatur, an paulatim subrepens aqua in sentinam, et per negligentiam derelicta atque contempta impleat navem atque submergat? » Neque enim id sanctissimus et sapientissimus!* Pater dixit, quia putaret multa levia peccata uno gravi cœquari; sed quia hæc si non navem nostri cordis operiunt, at aperiunt, ut magnum fluctum peccati gravis suscipiat. Levia enim peccata debilitant vires animi et spiritus, ac passionibus adaugent et roborant; quo fit ut irruente gravi lentatione

homo debilis succumbat et consensiat, juxta illud *Cant.* n : « Capite nobis vulpes parvulas, quæ demoluntur vineas, p Et *Psalm.* cxxxvi, 9 : « Beatus qui tenebit et allidet parvulos tuos ad petram, n

Tertia, quia parva subinde multis magnum dant scandalum, faciuntque ut multi unius, utpote viri probi et sapientis imitentur exemplum, itaque disciplina Ecclesiæ vel religionis labefactetur. « Ipsa enim, ut ait S. Anselmus *De Similit.* cap. exxi, est quasi quædam clausura, vel stagnum vivarii. Quoniam quidem sicut pisces decurrente aqua vivarii moriuntur, si clausure ipsius minutatilo ac siepe crepant, nec reficiuntur : ita omnis religio monastici Ordinis funditus perit, si custodia ejus pre modicarum contemptum culparum, paulatim a fervore suo tepescit. *

Quarta, quia parva peccata gratiam Dei immi-
nuunt et avertunt. Deus enim peccatis venialibus
offensus, non toties, nec tantas immittit illumina-
tiones menti, nec tantas pias affectiones volun-
tati, ut solebat prius; quo fit ut homo, a gratia
desertus, pronus sequatur suas passiones et con-
cupiscentias, ac tandem in gravia peccata cor-
ruat. Stimulet illud Christi *Matth.* xxv, 2t : « Euge,
serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fide-
lis, super inulta te constituam; intra in gaudium
Domini tui. » Preclare Salvianus, lib. VI : « Nihil,
ait, leve æstimetur, quo lædatur Deus; n omnia
peccata offendunt læduntque Deum: omnia ergo,
etiam minima, fugit qui Deum amat, nec vel mi-
nimum eum offendere et lædere sustinet.

Quinta, quia dirmon per neglectum minorum
fit audacior et robustior, ut tentet homines ad
perpetrandum majora. Qui ergo sapit, in minori-
bus detinet dæmonem, nec sinit eum progredi
ad majora. Norat hoc Eusebius Anachoreta, qui,
ut scribit Theodoretus in *Distar. Patrum*, cap. iv.
zona ferrea in collum injecta curvus incedebat.
Causam rogatus, hanc dedit : « Ne malignus dir-
mon de magnis bellum gerat, conans auferre
temperantiam et justitiam, et iram armans, et cu-
piditatem accendens, et ut fastu efferar, et super-
bia intumescam, efficiens, et quæcumque adver-
sus meam machinatur animam; conor hostem ad
hæc parva traducere : in quibus, etiamsi vicerit,
non magnum affert detrimentum; et si vicius
fuerit, evadit magis ridiculus, ut qui ne in parvis
quidem possit evadere superior. Quoniam ergo
novi hoc bellum minus periculosum : non valde
enim feritur, qui in his damni aliquid accipit
(quod enim damnum est vel videre campum, vel
in cadum oculos attollere?); ad hoc me genus
pugnæ transtuli : in hac enim me nec ferire po-
test, nec perimere. Non sunt enim hæc jacula
Illiifera, ut quæ illis ferreis careani aculeis. »

Porro paradoxum videtur quod ait S. Chryso-
stomus, homil. 88 in *Matth.*: a Mirabile quiddam
atque inauditum dicere audeo. Solet mihi non-
nunquam non tanto studio magna videri peccata
esse evitanda, quanto parva et vilia; illa enim ufwr
peccau

aversemur, ipsa natura peccati efficit; hæc autem, hac ipsa ro quia parva sunt, desides reddunt; et dum contemnuntur, non potest ad expulsionem eorum animus generose insurgere. Unde cito ex parvis magna hunt negligenza nostra. Hoc ipsum corporibus quoque accidere videbis. Sic in Juda maximum proditiōis malum exortum est; nisi enim putasset parvum esso pecuniam inopum surnpere, in tantam protervitem non devenisset. Judæi quoque, nisi putassent inanis gloriæ delictum minimum esse, usque ad caedem Christi lapsi non fuissent. Hac via omnia scelera fieri videbis; nemo enim repente ad extremam improbitatem insiit. Habet quippe insitum quemdam anima pudorem atque innatum, quem subito calcare atque projicere non potest, sed sensim atque paulatim ex negligentia perit. »

•Í-J'm*
I,J Huc facit mirum nivis exemplum, quod refert Olaus Magnus, lib. II, cap. xm. a Parum nivis, in-

quit, pedit commovit avicula quædam in summo Dcfrinorum montium vertice; quod deorsum sensim descendens, et in pilæ formam seso revolvens et globans, semper auctum crevit in tantam amplitudinem, ut rotatum in imum montis, vastissima sua molo oppida destruxerit: ita parvi defectus, si negligantur, crescunt in imensum, et aniinam non unius, sed multorum sæpe millium perdunt. »

o^ibt*
vigor. Quocirca notanda est aurea sententia S. Ansclmi epist. 6 ad Monach. Cisterc.: « Certissimum, ait, signum est, quod in multis Ecclesiis experimento didicimus, quia in monasterio ubi minima districto custodiuntur, ibi rigor monachorum inviolabilis manet; ibi pax inter fratres, et in Capitulo proclomationes conquiescunt. Ubi vero minimi excessus negliguntur, ibi totus Ordo paulatim dissipatur et destruitur. » Idem per umbram videre et docuere Philosophi. Plutarchus *Dc Profectu virtutum*: « Non mediocre, ait, argumentum est nos in virtute progredi, si nullum jam peccatum leve et exiguum putemus, sed omnia studiose vitemus atque observemus, etc. Talis enim ostendit se purum aliquid sibi jam comparasse, quod inquinari nullo modo velit, n Plinius, lib. XI, cap. n: « Rerum natura, ait, nusquam magis quam in minimis tota est. » Quocirca Tertullianus, lib. I *Contra Marcion*, cap. xiv, vetat in modicis despici Creatorem, qui maximus artifex « animalia minutiorade industria, ingeniis et viribusamplavit. » Plura vide apud nostrum Julium Nigrionum *Ascetico De Cura minimorum*.

Vcr».l. 2. VIMJM FT MULIERES APOSTATARE FACIU5T sapie x-tes (a sapientia, puta a sua prudentia, dignitate, officio, virtute, ac tandem afide, religione et Deo), ET ARGUENT SENSATOS,— q. d. IdcoqUC vinum et mulieres redargutione et reprehensione dignos faciunt viros prudentes et sensatos, adcoque eos faciunt imprudentes et insensatos. Ita Rabanus. Jungit vinum mulieribus, quia ventri, inquit S. Hieronymus *Contra Jovin.*, vicina sunt genitalia,

et venter mero æstuans despumat in libidines. » Ecco hic gradationem viliorum, quæ ostendit quam paulatim decidat in abyssum is qui modica spernit. Ex vino enim itur in crapulam, ex crapula in fornicationem, ex fornicatione in apostasiam. Ita Rabanus. Sic vina et mulieres Salomonem regem sapientissimum infatuarunt, ut apostatare!, fleretque idololatra. Eadem infatuarunt Calvinum, Lutherum, Duccrum cæcrosque nostri ævi Novatores, eosdcinque apostatas, imo liæreticos et ha rcsiarchas effecerunt, uti ctiani nuin multos efficiunt. Syrus vertit, vinum et mulieres lascivire faciunt cor; Tigurina, vinum et mulieres etiam cordatos auferunt, suggillantque sapientes. Alludit ad *Osce* cap. iv, It: a Fornicatio et vinum et ebrietas auferunt cor, » ubi nulla hac de re dixi. Porro Palacius ri arguent sensatos alitor explicat, q. d. Mulieres arguunt et reprehendunt sensatos, quia cum illis corrixantur, quæ non modica est ipsorum pœna et stultitia. Porro S. Ambrosius, *De Elia et Jejuno*, cap. xvm: « Si vinum, inquit, et mulieres discedere a Deo faciunt, quod vel ebrietas, vel libido prævaricationis illecebræ sint; si singula ac separata hæc faciunt, quid facient unita? » Unde non immerito ait Sapiens (*Ecdi.* cap. xxvi.): « Mulier ebriosa, ira magna, et turpitudinem suam non coinbit. »

3. Et qui se juiwit fornicariis erit nequam. — ver» i Fornicariis, id est meretricibus: sic enim clare habent Græca, i id est, qui agglutinetur meretricibus, -toiurpli; id est audax. Ita Complutenses. Sed Clemens Alexandrinus, lib. II *Pædag.* cap. x, et alii legunt, T«),aro0T^o,- id est andador erit, ad alia graviora facinora et scelera perpetranda, quod Noster aliis verbis dicit, « erit nequam. » Fornicatio enim adimit homini frontem et pudorem, qui homines a sceleribus avocare solet; eumque facit impudentem et effrontem, ut quidvis audacter aggredi et designare audeat: qualis sane est nequam, id est, malignus et perversus, qui non nisi nequitias cogitat et somniat. Unde Tigurina, et qui consuescit meretricibus, evadet confiditior; Syrus, qui adheeret meretrici, peribit. Quid enim non potest jubere tuum quod perditte amas, scortum? quid tu ei adeo insane adamata, adeoque tibi imperanti negare poteris? plane eris comessor, ebriosus, et, si pecunia egeas, fur, ut veneri satisfacias; rixosus, et subinde homicida, magus, veneficus, ait Palacius, ac tandem hæreticus et atheus.

Disputant nonnulli, et inter eos Joannes Ma- An an- ciana lib. *De Spectaculis*, cap. xvt, an expediat in urbe Christiana permittere meretrices et lupanar, u ndu'e Pro parte affirmante facit quod permittenda sint lu \7r- iniora mala, ut vitentur majora Per lupanar mutil- autem vitantur adulteria, incestus, sacrilegia, pec- 'pii' cata contra naturam, etc. Favet S. Augustinus, lib. *Da Ordine*, cap. iv: « Quid sordidius, ait, quid dedecoris et turpitudinis plenius meretricibus, lenonibus, oeterisque hoc genus pestibus dici

pntost? Aufer meretrices do robus humanis, turbaveris omnia libidinibus. » Augustinum secutus S. Thomas, lib. IV *De Hegim. Prine*, cap. xiv, ait tolerari meretrices, ut, sentium instar, in eas omnes sordes confluant. Sic et Lyranus, in cap. xix Genes, et in cap. xxrv *Deuter*.

N -ant
al i. pro-
Hnique.
Primo.

In partem negantem facit, *primo*, quod Deus Judæis olim votuerit meretrices, *Dcut.* xxm, 17 : « Non erit, ait, meretrix de filiabus Israel, nec scortator de filiis Israel. » Unde Orígenes, lib. IV *Contra Celsum* : « Null®, inquit, fuere meretrices juventutis jiestes in eorum republica, n Idem docet Clemens, lib. III *Strom.* Et Philo, lib. *De Speculi, leg.*, ait apud Judæeos capitale fuisse corpore quaestum facere. Quod si sanctitas Judaistni non patiebatur meretrices, multo minus eas patietur sanctitas Christianismi, praesertim cum in eo majora suppetant gratiarum, Sacramentorum, concionum, exemplorum auxilia ad caste vivendum, quam in Judaismo.

Secundo.

Secundo, quia per lupanaria non cavetur, sed augetur libido qmelibet, etiam contra naturam, uti liquet in urbibus ubi ea permittuntur. Una enim libido inflammat aliam; libido enim vaga quasi cancer serpit, et quia insaturabilis, alios et alios qurerit et excogitat voluptatis modos et species, nec ullis finibus sc continet; sed metu suppliciorum, et diligentia principimi cohibetur maxime.

Terto.

Tertio, quia S. Hieronymus *Ad Oceanum* ait, « Cresarem, non Christum, Papinianum, non Paulum, viris impudiciti® frena laxare, et lupanaria permittere. » Lactantius, lib. VI, cap. xxii, docet a donnone lupanaria osse invecta : « Ac ne quis esset, ait, qui pœnarum metu abstineret alieno, lupanaria quoque constituit, et pudorem infelicium mulierum publicavit, ut ludibrio haberet tam eos qui faciunt, quam quas pali necesso est. r Quin et S. Augustinus telate et usu sapientior, videtur retractasse sententiam. Nam lib. II *De Civit*, cap. xx, lupanaria numerat inter illicita et exitialia. Et lib. XIV, cap. xvm : a Usus scortorum, ait, terrena civitas licitam turpitudinem facit, » *q. d.* Jura Gentilium Roman, scorta permittunt, non jura Ecclesiae.

Quarto to.

Quarto, S. Ludovicus tota Gallia meretrices publicas et lupanaria prohibuit, uti referunt *Gallice Annales*, Gaguinus et /Einilius lib. VII. Sic nuper Philippus IV Hispani® rex, tota Hispania lupas et lupanaria publica lege ejecit. Quidni ergo idem priestenl ali® provinci® pari suo honori, et publico pudoris commodo?

Quinto.

Quinto, lupanaria, æque ac Bacchanalia, sunt reliqui® Gentilismi et probrum Christianismi. Sano llussit® Catholicos acriter accusant, quod lupanaria tolerant, teste Ænea Sylvio, lib. II *llistor. Dohem.* cap. 1. Jam multis in locis viri Religiosi Bacchanalia verterunt in Christianalia, diesque pietatis; ulinam idem facerent de lupanaribus. Sano lupanar, in quod ducta fuit

S. Agnes, sed protecta ob Angelo, Rom® m eclesiam nomine S. Agnetis conversum intuemur. Hæc fere Mariana loco citato.

Sexto, Navarras in *Manuali*, cap. xvii, num. i 95, 6*xta. novem rationibus probat non esse permittenda lupanaria, inter quas sexta est, quod videamus occasione lupanarium pueros vel sua sponte, vel aliorum invitatu ad ea accurrere, noxiaque libidine enervaro vires, ac inflammata semel cupiditale in omne deducas ruce. Omnino ubi lupanaria non sunt, multo continentiores sunt juvenes, pauciora adulteria existunt, castior est civitas; quia sicut nullum vilium ita accenditur occasione data, ac libido, sic pari'er nullum ita reprimitur occasionum fuga, ac libido. Fugite fornicationem, ait S. Paulus. Ratio est clara, quia sicut flamma non exstinguitur, sed accenditur flamma: ita libido accenditur libidine, perinde ut rixa accenditur rixa.

Septimo, lupanaria serviunt plebeiis duntaxat; Squomo. honestiores enim honestas quærunt, iisque insidiantur. Accedit, quod ex meretricibus, flore ætatis transacto, fiunt lenæ, qu® mille nocendi artes norunt. Audi Navarrum loco citato : « Finis per lupanaria prtetensus, puta ne honest® sollicitentur, non attingitur; viri enim prudentes aiunt eos, qui ad eas sollicitandas sunt apti, non ndirc meretrices, imo postquam eis male sunt asucti, tanto magis honestas sollicitant, quo majore impetu natur® et vitii feruntur.

Octaio, quod mares majore vigore sunt ad ocun». resistendum libidini, quam femin® : cap. *indignantur*, xxxn, *Quant.* VI; feminis autem nusquam hac permissione succurritur.

A'ono. quod verum remedium contra libidinem sono, est ardens amor castitatis, vitatio occasionis ejus perdami®, vigilantia ad resistendum, abstinencia, labor assiduus, et super omnia gratia Dei; quorum omnium contraria, lupanaria requirunt. Hucusque Navarras.

Denique hoc videtur significare hic Sapiens : « Qui se jungit fornicariis, erit nequam, » Grace *audax* ad omne facinus, ut alios multos nequiti® suæ complices efficiat. Sicut enim qui tangit picem inquinatur ah ea, sic necesso est ubi abundant fornicaran et fornicarii, iis eorumque machinationibus inquinari virgines, juvenes, nobiles, plobeios, omnemquo ætatoin et sexum.

Quare sicubi ob inveteratam consuetudinem lupanaria statini omnino tolli nequeunt, certe restringenda sunt, ut pauca sint, paucasque contineant, sintque a civium domibus separata. In hospitiiis ergo lup® non permittend®, et quie nocte concubia per plateas venali corpore discurrunt, quaeque in privatis domibus habitant, supplicio sunt cocrcond®. Multo minus concubinatus iis qui conjugati non sunt, permittendus est. Audio in Hispania no magnatibus quidem parci, sed eos in castrum aliquod amandari, concubinas vero m pistrinum, quod Hispani vocant tri-

remes meretricum, detrudi. Ita sistitur libido; hisce patronis pudor et decus triumphant.

F.jem- Memorabile est exemplum Pii V, qui Roma omnique staju Ecclesiastico meretrices intra quindecim dies excedere jussit; paucas tantum permisit, casque loco separato juxta mausotetnn reclusit, sanxitque ne inde egrederentur, ac per urbem nocte vel die vagarentur; sacellum eis attribuit, in quo concionem audirent; quacumque contra facerent, acriter diverberabantur. Obstitit initio Pontifici Conservator populi Romani dictitans id cessurum in Romte detrimentum, quæ cum sit civitas libera, meretrices semper permisit, ideoque numero et gente accrevit. Respondit Pius, nosse se quanta hæc peccati sit illecebra, tum populo, tum Clero, ac quantum per hoc apud externos probum Roma* et Sedi Apostolicæ, puta Pontifici, qui ejus est princeps tum saecularis, tum Ecclesiasticus, creetur. Ikereticos enim perpetim illud Romanis objicere; ac proinde se in conscientia teneri hoc scandalum et probum tollere. Urgente Conservatore hanc fore ruinam Romæ, respondit: « Si per hoc sum futurus ruina Romæ, ea excedam, et Sedem Apostolicam mecum in aliam urbem transferam, ac Romanis suas lupo relinquam. Cessit Conservator; ac Pontifex rigide sanctionem suam executioni mandans, Romam hoc scandalo et probro liberavit. Ha habet ejus Vita.

Et DB. Pium V reque ac S. Ludovicum imitatus est retharisH cen*cr h°c anno 162-1, inauguratus Lotharingire gix. Dux, qui primordia Ducatus sui a Deo, Deique cultu auspiciatus, legem tulit et severe sauxit, ut blasphemis lingua perforetur, lenones suspendantur, meretrices flagellentur et in exilium expellantur. Hoc sui regiminis pii sanclicque prrebens auspiciu, dedit prrelustre futuri specimen et omen. Felix tali Duco Lotharingia. Felix tanta religione et castimonia Dux.

Putredo et vermes hereditabunt illum, et extolletur 15 EXEMPLUM MAJUS, ET TOLLETUR DE NUMERO anima ejus.— Libido enim corrumpit humores, spiritus, sanguinem totamque hominis complexionem, ideoque carnes putrescere facit, ut vermes ex eis ebulliant, ac jure dicat scortator: « Putredini dixi, Pater meus es; mater mea, et soror mea, vermibus. » Job. cap. xvn, 14. Ubi jam venter phasianis et falernis odoratis saburratus? ubi majestas frontis, et oculorum luccrura? ubi suave vocis plectrum, et sonora aurium tympana? Omnia facta sunt lurida sordium congeries, bufonum crypta, et cloaca vermium ac serpentoni. Quare scortator extolletur, id est, cito auferetur ex hac vita, ut statuatur in id est in exemplum insigne et majus cæterorum, uti statutus fuit Salomon, quem hic notare videtur Siracides; idque ad hoc, ut singuli tabs vindicte exemplo perculsi, sibi a scortatione caveant. « Et tolletur de numero viventium, » tam hic quam in cadis « anima ejus. » Scortatio enim, quia san-

guinem, spiritus et succum exhaurit, corpusque exsiccatur, enervat, infirmat, hinc abbreviat vitam hominis, mortemque accelerat. Ita Rabanus, Lyranus, Jansenius, Palacius et alii. Unde pro id est extolletur, Complutenses legunt tyuHicm, id est exsiccabitur, arescet. Proputredo Noster legit atytf, et sic habet vetustus codex. Jam legunt rím, id est tinea. Unde Tigurina vertit, caries et vermes occupabunt cum, et anima confidens (audax) auferetur, (panique supplicio contabescet; Syrus pro his omnibus hoc tantum habet, anima impudens perdet Dominum suum.

Porro, putredo, vermis et tinea sunt symbola et periphrasis mortis, ut patet Job. cap. xm, 28, et cap. xvn, 14, Isaia xiv, ii. Nam quod putrescit, emoritur; fornicatores ergo corrumpentes corpus putrescunt sensim, corrodingi deinde a vermibus, qui ex putribus eorum cadaveribus creantur. Congrua et justa est hæc fornicantium poma, ut in quo peccaverunt, in eo et puniantur, ut carnis deliciis succedat putredo, voluptati dolor, lascivire mors, ac post mortem putredo et vermes, qui eos corrodant. Quo enim delicatius caro nutritur, eo mortua magis putrescit et fatet, coque avidius eam depascuntur bufones et serpentes. Id hoc sæculo magis quam prioribus experientia liquet, quo Deus ad castigandam fornicationem novum genus morbi in fornicarios immisit, puta morbum Gallicum, vel, ut alii vocant, Neapolitanum, qui eos ita foedat et cruciat, ut scipsos ferre et sustinere vix valeant. Multo magis fodet eorum anima, ac cruciatur verme conscientie, ibitque in cruciatus gehennas. Quocirca S. Hilarión, S. Catharina Senensis aliique Sancti, dum cum quopiam scortatore occulto loquerentur, tantum ex eo sentiebant emanare foetorem, ut nares comprimere, faciemque avertere cogebantur.

Porro quot quantique morbi ex libidine, quasi turpissimas voluptatis stipendia, promanent!, recenset Actius, lib. III De Atra BH.. nimirum: « Exsolutio virium, cruditates, hebetudo sensuum, ^{o|*} oblivio, tremor, articulorum dolor, renum et vesicæ morbi, oris graveolentia, dentium dolor, gurgulionis inflammatio, ulcera in membris, phthisis, Denique mala omnia. Quod eleganter S. Chrysostomus, homil. Quod nemo Inditur nūi a scipso, significavit: « Hi (inquit) qui in deliciis et luxuria vitam degunt, resoluta quidem corpora et omni cera molliora circumferunt, atque agmine quodam infirmitatum repleta; quibusque ad cumulum malorum podagra? tremor, et immatura senectus succedit, et est eis vita semper cum medicis et medicamentis, sensus autem ipsi tardi, graves, obtusi, quodammodo jam sepulti. » Idem, homil. 56 ad Popul. Antiochensem, ipsis primis verbis: « Non tam vehementer pluvialium aquarum cursus ipsas ripas corrodere solet, sicut delicum et luxus omnia valetudinis nostra? firmamenta facile subruere. »

SECUNDA PARS CAPITIS.

DE CAVENDA LOQUACITATE ET DETRACTIONE.

V*rt. t. Qui CREDIT CITO, LEVIS CORDE EST, — qui SCÍÍf-
cct credit cuilibet quidlibet sine justa ratione vel
auctoritate asserenti. Unde Arabicus, *qui ducitur*
cito ad acceptionem verborum, est modicus mente,
xiicdii' est, parvi iudicii. Loquitur Siracides de cre-
àcipic-' dendo per fidem tum divinam (nemo enim potest
ur* credere tide divina quippiam, nisi habeat evi-
dentia signa credibililatis), tum potius humanam,
qua credimus alteri sua narranti, el maxime pro-
ximo suo detrahenti; tali enim cito credere levis
est animi, non sedali, maturi el cordati. Ilie enim
scit homines sœpe decipi et decipere, detractores
invidia et passione agi, ideoque rem exaggerare,
el ex musca facere elephantum, mulla prave sus-
picari, mulla male interpretari, multa fingere,
multa mentiri; ac proinde eis non facile esse
adhibendam fidem, sed ut minimum suspenden-
dum esse iudicium, donec rei veritas examinetur
et probetur. Vere Comicus : « Vix hodie fidei fi-
des fit sine fidei dispendio. » Quare « qui cito
credit, minorabitur, » tum sapientia, tum fama el
nomine; habebitur enim levis, imprudens, et sub-
inde insipiens, ac, ut Syrus vertit, *amens*; idcirco
pernitebit eum, praesertim ubi viderit se decep-
tum et falsum. Unde Seneca in *Proverbiis* : a Ad
poenitendum properat, inquit, cito qui iudicat. »
Est hæc generalis sententia, quæ proinde in qua-
libet cita credulitate locum habet. Unde S. Igna-
tius epist. *ad Heronem*, monet eum ne cuivis
veram fidem profitenti vel simulanti credat :
a Mulli enim, inquit, ministri sunt salame; et qui
cito credit, levis csl corde. » Porro S. Bernardus,
epist. 190 *ad Innocentium, Pontificem* taxat Pe-
trum Abailardum, qui volebat mysteria fidei, ut
SS. Trinitatis, mente et ratione comprehendero :
« Denique, ait, exponere volens illud Sapientis :
Qui credit cito, levis corde est : Cito credere est,
inquit, adhibere fidem ante rationem, cum hoc
Salomon (multi enim hunc librum Sirach vocant
Salomonis ; causas dedi in proœmio) non de fido
in Deum, sed de mutua inter nos dixerit creduli-
tate ; nam illam quæ in Deum est fidem, B. Papa
Gregorius negat plane habere meritum, si ei hu-
mana ratio præbeat experimentum. » Insuper
noster Pineda in *Job*. cap. xxx, vers. 2, hanc sen-
tentiam refert ad eos qui credunt deliciis et vanis
promissis carnis el mundi, puta gulæ et veneris;
de his enim sermo præcessit : « Agit, inquit, de
his qui facile rebus visibilibus sua desideria com-
mittunt, et promissis fallacibus hujus mundi cito
ac leviter credunt : hujusmodi enim ambitiosus
et cupidus semper minorabitur, id est, decrescet,
et ibit in deterius ; facitque et delinquit contra
animam suam, id est, contra vitæ suæ jucundi-

tatem et tranquillitatem ; ac præterea insuper
habebitur, id est. inutilis crii, et, quod vulgo dici
solet, impertinens. »

Exempla sunt in Josué, cap. TX, qui cito credens Extta.
Gabaonilis deceptus fuit. In Constantino Magno,
qui cilo credens uxori suæ filium Crispum accu-
santi, quod se ad incestum sollicitasse!, eum licet
innocentem occidit. Hippolytus occisus est, quia
novercas creditum, teste Seneca. Illustre est quod
refert Phædrus liberius Augusti Cæsaris, libro III,
fabula 9 : Libertus, inquit, ut heros perderet, et
eorum bæres fieret, apud herum accusavit uxo- du ar-
reni de adulterio. Herus ut crimen deprehen-
deret, simulavit se proficisci foras: dein noctu fune**
domum subito repetiit. Adiit cubile in tenebris,
palpavit lectum; invenit in eo cubantem virum,
quem suspicans adulterum, occidit. Lucerna al-
lata aspicit esse filium; quare dolore percitus
in pœnam tanti erroris eodem ferro, quo filium,
seipsum transfigit. Uxor liomam ad Centumviros
rea duplicis parricidii, quod scilicet tam filium
quam maritum occidisset, pertrahitur. Augustus
Caesar re vestigata et veritate cognita, hanc tulit
sententiam : « Luat poenas libertus, qui omnis
mali causa exstitit. Namque uxorem orbatam tificio
simul et viro, miserandam potius quam dam-
nandam existimo. » Unde hoc elicit dogma mo-
rale : , J

Nil spernat auris, nec tamen credat stalim ;
Quandoquidem et illi peccant, quos minime putes,
Et qui non peccant, impugnantur fraudibus.

Sic per errorem nimis cilæ credulitatis, S. Julia-
nus Hospitator patrem ignorans occidit ; unde mi-
ram deinde egit poenitentiam. Idem fecit S. Ur-
sius, uti refert Ferrarius in *Catalogo Sanctorum*
Italior, ad diem 3 mali.

Et QUI DELIXQUIT IX AMMAM SUAM, IXSUPER HABEN-
TI R. — *Primo*, Jansenius refert et nectit hæc cum
eo quod præcessit, *q. d.* Qui cito credit, levis est
corde ; el qui hac levitate credendi detractoribus
delinquit in animam suam, hic « insuper habe-
bitur, » id est, talis reputabitur, puta levis, parvi
iudicii et cerebri, qui scilicet peccet non tantum
in proximum suum male de eo sentiendo, et
mala audita leviter credendo, sed et « in animam
suam, » quam hac levitate et detractione comma-
culat, quamque leviter decipi permittit, et mul-
lorum malorum periculo exponit; animæ ergo
suæ injuriam facit, sibique ipsi injurius est. Indo
Tigurina hæc omnia connectons in unum, ila ex
Græco vertit, *qui facile credit, letis est animo, et*
peccando delinquit in animam suam. Sic et Lyra-
nus : « *Insuper habebitur*, inquit, id est, exterius

aestimabitur talis, qualis occulte interius est, scilicet quod delinquat in animam suam. » Verum Græcum non significat, *fu/on reputari*, sed *peccare*. Unde

Secundo, alii, *instiper habebitur*, id est, in-quiunt, pejus indies habebit et habebitur. Aut *tn< /er habebitur*, id est, præterea capietur et tenebitur, *</l. d.* Qui peccat, non tantum in animam suam peccat, sed et *insuper* peccato suo *habebitur*, id est, capietur et tenebitur, ejusque vinculis constringetur.

Tertio, Palacius : Græce, inquit, est *inundabit*, id est, erit in modum undæ et fluitantis aquæ, quam scilicet levis aura movet. Talis est, qui ex levi rumore a bona amici opinione movetur. Verum Græcum *n/r,putitoti* non significat *inundabit*. Videtur ipse, vel ejus Græcus anagnostes legisse *Ttir.uuup/cit*, id est *inundabit* : *rlnppipx* enim est inundatio, *a>slus* maris. Unde Virgilius lib. III *Æncid.* : «Plemmyrium undosum.»

Q"nr,°' proprie et genuine, *q. d.* Qui cito credit, levis est cordo; at qui peccat et delinquit in animam suam, hic *insuper*, id est, supra numerum *habebitur*, quasi qui frustra sit in orbe. Ita Palacius et Pineda in *Job.* cap. xxx, 2, *q. d.* Hic habebitur supernumerarius, supervacuus, frustraneus, otiosus, iners, inutilis, imo noxius, et pondus inutile terræ, juxta illud :

Nos numerus sumus, et fruges consumere nati.

Peccator enim inutilis est sibi, aliis totique mundo; nulli enim quid boni facit, sed omnibus grave malum peccando creat. Talis præsertim est levis qui cito credit, dicit, detrahit, de quo sermo præcessit et sequitur. Hic enim nullius est frugis, nullius usui. Quis enim levi fidat? quis futili utatur? Qui enim anirnæ suæ, id est sibi, æque ac proximo injurius est, cui bonus erit? Quare si de tali rogeris : Quis ille est? respondebis : Est unus *insuper*, est auctarium mensæ, est qui turbae auget numerum, est ciphra, est umbra. Sicut enim umbra sequitur corpus, sic ille sequitur dicentem et detrahentem, illi applaudit, et cum illo mutatur in omnem ventum. Unde Syrus vertit, *qui credit cito, amens est ; qui peccare facit animam suam, quis justificabit eum?* Id ita esso liquet ex Græco quod alii vertunt, *errabit, peccabit*, † Noster vero sagaciter ad verbum vertit, *incurias, deses, iners erit et habebitur* : *nir.ppiitia*. enim dicitur quasi *zlfē* /«Dría», id est, sine cura, ut Idem sit quod *¿/41««* ; aut a «*¿l« filan*, videlicet quod injuria posteriore meliore cura, ul habet proverbium, sil sarcienda; velut /«Tàvola a /«ramiv. Unde delictum per Incogitantiam, incuriam et inertiam commissum, vocatur «*Ir.j.uíñia*. uti dixi *Levit*, cap. vu. I. Hinc etcap. præced. ver*. 27 : « Et in diebus delictorum, inquit, attendet ab inertia, » Græce *ninpuihf*. Porte etiam Noster pro legit *tçai* vel iftr®, id «st, plus, amplius, insuper erit vtl habebitur.

Denique hoc sensu *tí* insuper usurpat Papinianus leg. *Sunt persone*, ll. de *llclig. sumpt. fun.*, ubi cum agit de sepultura in proprio fundo, cujus ususfructus alicujus esset, alteri danda, quod stricto jure non poterat, ait : « Propter publicam utilitatem, no insepulta cadavera jacerent, strictam rationem insuper habendam (id est, contemnendam, tanquam supervacaneam rejiciendam), quæ nonnunquam in ambiguis religionum quæstionibus omitti solet. »

In hanc gnomon lepidum vulpis et corvi apologum scripsit Cyrillus, lib. I *Apologorum moral.* cap. xiii, cujus titulus : *Sis ad audiendum velox, ad credendum tardior, a* Ad vulpem, inquit, alisconditam famescentem, cum amicus corvus non minus sibi quam illi compatiens, gallinas in securo manentes fraudis vi studeret adducere; ad eas se contulit, et saluiaiione proditionis proposita dixit : Affero vobis nuntium lætissimum, quoniam vulpes monialis facta est, et deposuit feritatem : venite de cœtero securæ, et videte id quod est mirabile, quoniam in oratorio velata vulpes cantat Horam devotis laudibus vespertinam. Mox ili® cordis levitate credentes, cura pergerent, inventum gallum secum ducere conabantur. At ille mira dotatus intelligentia, quantocius verbi dolum percipiens, uxoribus suis dixit : Audite me, insensat® et credili®. Quo enim tenditis, nisi duce fraudis in mortem? Nempe si in corvo fore creditis veritatem, et speratis do vulpe bonitatem, lucem putatis esse tenebras, et in vitiis inesse virtutem. Sed hoc impossibile est, quoniam splendor solum de lumine rutilat, et virtutis stilla de vena bonitatis tantum distillât. Non audistis adhuc, ut video, sententias sapientum. Veloci siquidem aure audiendum est, et gravi corde credendum. » Deinde ostendit qu® et quibus credere oporteat, quibus non : « Hevera, inquit, minus provide amico et inimico pariter creditur, cum amore et odio lingu® libra fallacis affectionis pondere in obliquum trahatur. Verum nulli securius quam amico de malis, et inimico do bonis accommodatur auditus. De te vero nunquam credas inimico tuo in æternum. Quia si bene dicit, sophista est, de bono tendens ad malum; si maledicit, facit quod suum est.» Subdit deinde, non esse credendum multiloquo, delatori, mendaci et fallaci, nec iracundo, ac deinde subdit : «Nulli minus quam tibi de bonis credas; natum liter enim laudem appetimus, et majora de nobis communiter aestimamus, etc.; tantum credendum est quod fieri potest, atque conveniens est. » I nde concludit, « quod fallaci credere corvo stultum est, el omnino dementia vulpem deposita feritate cantare velatam. Hoc enim vulpina; cauda; non convenit, et omnino veritas a circumstantiis ipsius dissentit. Quandoquidem Igitur multa cautela in credendo adhibenda est, et rei veritas omni diligentia inquirenda; certe stultissimum est cito credere, et periculosum post

levem credulitatem citius moveri. Quibus dictis, dimisso corvo, gallum gallium secuto sunl. »

.5. 5. QII GAUDET INIQUITATE, DENOTABITUR : ET QUI ODI-
CORREPTIONEM, MINUETUR VITA : ET QUI ODI-
LO-
QUACI! AH >1, EXSTINGUIT MALITIAM. — Pfo *iniqui-*
tate Complutenses legunt id esi *malo ha-*
latu, vel *mala actione* ; undo vertunt, *qui lætatur*
in male agendo, *condemnabitur* ; *at resistens volup-*
tatibus, *coronat vitam suam*. Sic el Tigurina, *qui*
gaudet mala habitudine (Vatabius, *qui corpus su-*
pra modum macerat), *meretur reprehensionem* ; *qui*
vero voluptatibus resistit, *coronat vitam suam*. Ro-
mana vero legunt vertuntque, *qui gaudet*
corde, *denotabitur*; *et qui odit loquacitatem*, *minui-*
tur malitia. Noster el alii legunt id est
iniquitate, malitia. Vides hic ul Græca varient, ac
proinde standum esse Latinæ \ulgatæ, in quam
omnia exemplaria consentiunt. Sensus ejus ergo
csl: « Qui gaudet iniquitate, » ac præserlim iniqua
loquelæ! detractio, « denotabitur, » id est, vitu-
perabitur el condemnabitur (hoc enim significat
Græcum wrccyyaw^rrai. Unde Syrus vertit, *qui*
lætatur de malo, *crii confractio* vel *præda sui*) ; *qui*
vero *odit loquacitatem*, ideoque impedit detrac-
tionem, *exstinguit malitiam*, id est, sopit multa
mala, pula lites, odia, rixas, credes, quæ ex lo-
quacitate, dicacitate el maledicentia oriuntur :
lingua enim csl universitas iniquitatis, ait S. Ja-
cobus cap. in *epist.*

Quod vero in medio Noster intexit : « Et qui odit
correptionem, minuetur vita, » significat eum qui
ita amat iniquitatem el loquacitatem, ut nolit ab
eo qui eam detestatur, corripì, brevis fore vito,
quia Deus eum puniri immatura et cita morte :
ideo enim odit correptionem, quia vult in scele-
ribus suis perseverare, in cisque obstinatus est.
heus autem obstinatos, ceu gigantes, siderare et
fulminare solet. Kl sa po facit, al non semper;
sed tum in futura vita acrius puniet. Adde, *ini-*
quitas, id est, injuria quæ detrahendo vel læ-
dendo proximo irrogatur, sæpe morte punitur
el vindicatur, vel a iudice, vel a læso, vel ab ejus
cognatis, qui hudentem vel necant, vel in eas
angustias redigunt, ul miseriis el nurrorc conta-
bescat. Undo S. Athanasius. *Apolog. pro fuga*, sic
legit el citat : « Tollentur immatura) ammæ im-
piorum. »

Jansenius pro *minuetur vita*, opinatur legendum
minuet vitia, sirque exponit: « Qui odit correptionem, » id est detractio-
nem,)) id est detractio, « hio minuet vitia, »
quæ ex detractio nascuntur, ul idem sit cum eo
quod sequitur: « Et qui odit loquacitatem, exs-
tinguit malitiam; » quasi ex alia versione hæduce
parles conjuncto, ct in unnm conflato sint. Ve-
rum tam h<rc lectio est contra communem codi-
cum fidem, quaii ejus expositio contra commu-
nem hominum sensum. Quis enim per correp-
tionem iulelligat detractio? Complutenses
ct alii nonnulli addunt, *qui continens est lingua*,
contaci difficili, Græce ; Romana, *inexpugw**

bili; Vatablus, *morosa*, importuno, pervicaci;
alii legunt id est *ritra rixam* el pugnas,
hoc est, pacifice cuivis convivet. Unde Tigurina
vertit, *qui linguis temperat*, *etiam difficili convi-*
xerit.

6. QU! PECCAT IN ANIMAM SUAM, POEMTEBT : FTVen.A
QUI JUCUNDATUR IN MALITIA, DENOTABITUR. — HOC
est, notam infamiæ el censuram judicii subibit,
id csl condemnabitur, ul paulo ante dixi.

Ili ergn sunl lres peccati vermes, qui illi quasi
pomo vetito innascuntur, scilicet pœnitentia, in-
famia, condemnatio. Idem pene dicit hic quod
vers, præced. : unde hic versus in Græco et Syro
jam deest. Nota *gaudet et jucundatur*. Justi enim
aliquando ex fragilitate peccant, sed illico dolent,
gemunt, suspirant; at vero improbi et reprobi
peccant ex malitia, in eaque velut sues m luto
volutantur et jucundantur, ideoque condemna-
buntur. Magnum ergo prognosticum suæ repro-
bationis et damnationis futuræ habet, qui in suo
scelere gaudet.

7. NE ITERES VERBUM NEQUAM ET DURUM, ET NON Vers.7.
minoraberis. — Primo, simpliciter, 7. d. Si dixisti
proximo a verbum nequam et durum, » puta ira-
cundum, minax, mordax, detractorium, calum-
niosum, noli illud iterare, ac per hoc non mino-
raberis, nec in honore, nec in quiete, nec in ami-
citia, nec in cæteris bonis; sed potius hæc omnia
tutaberis el augebis, si verbum nequam et durum
a te prolatum revoces et retractes, aut excuses,
mitiges et emollias, vel verbis blandis, vel ipso
silentio. Dum enim non repetis verbum durum,
videris de eo pœnitere, illudque non ex animo,
sed ex lapsu linguæ dixisse. Sin repetas, ex ma-
ligno animo id dixisse censeberis, ac proinde
amicum amittes, et malingus judicaberis. Secundo,
et magis genuine, 7. d. Si audisti « verbum nequam
el durum, » id est, injuriosum proximo tuo, noli
illud aliis narrando iterare, id est, iterum referre,
spargere et propalare, ac per hoc non minora-
beris, sed accresces per opinionem prudentue,
discretionis et charitatis.

Hunc sensum exigmit Greca, *nunquam itera-*
veris verbum, *et nihil tibi erit in diminutione*, id
est, ul Romana, *nunquam iteres verbum*, *et fiihil*
tibi minuitur; Tigurina clare, *ne quid tibi dictum*
effutias alteri, *ut ne quid detrimenti capias*; Syrus,
qui repetit verbum, *ameus est*. *In atenium non re-*
petas icrbum, *et nemo tibi improperebit*; alii, *ne*
unquam annonem ikres, *ct nihil tibi incommoda-*
bitur.

Nola : *Iterare verbum* Hebr. idem est quod *de-*
trahere, quia qui detrahit vitia alterius quie audi-
vit, iterum aliis el diis narrat, spargit et pro-
palat; quin et nonnulla amplificai, immutat ct
alterat, id est, aliter quam audivit narrat. Sicut
enim aqua dum per venas æris, vitrioh, ferri
transit, colorem et saporem mulat, ac sapit æs,
vitriolurn, ferrum; sic pariter idem verbum, ea-
dem historia el uairaliu dum per varia corda et

Tres
peccati
sermet.

ora transit, suam formam et speciem mutat, ut videatur non esse eadem, sed alia, quia quisque pro suo conceptu et affectu eam, dum enuntiat, efformat et immutat : Hebraeum enim *scana* significat iterare, mutare, variare, alterare. Sic Proverò, xvn, vers. 9 (quo hic alludit Siracides), ait Salomon : « Qui celat delictum, quærit amicitias : qui altero sermone repetit (Hebraice, *iterans in verbo*; Chaldæus, *çt/t repetit sermonem*; alii, *qut mutat verbum* ; Pagninus, *qui impropert*), separat foederatos. » El cap. xxiv, 21 : « Cum detractoribus (Hebr. *Q^w sconim*, id est *iteratoribus*; Cajelanus, *aim mutatoribus*) non commiscearis. » Huc facit proverbium Arabicum, *Centur.* 2, num. 3 : « Qui denuntiat tibi diffamatoria super aliquo, ipse est diffamator, » *q. d.* Obtrectator est, non solum qui motu proprio alicui detrahit, sed etiam qui alienis verbis aliquem defert, eaque iterat et propalat. Magna ergo sapientiæ est, audita non iterare, nec aliis enarrare, nulla audire, pauca loqui, probra quæ quis audivit, in mente sua sepelire, ne foras prodeant, et magnum fetorem damnaque concitent.

Tropologice Rabanus : « Verbum nequam iterare, inquit, est post fletum committere quod rursum necesse sit flere, iterat verbum nequam, et hoc defendere satagit quod male locus est, qui hoc quod malitiosa mente concepit, pessimo replicat facto, cuius est certa minoratio, quia post pravum commissum nulla ejus patet emendatio, t'nde Cain postquam iratus est contra fratrem suum, *el eum* occidere cogitavit, voce Dominica correptus est : sed quia se corrigere noluit, et verbum malitiosum, quod cogitatu conceperat, implevit facto, piaculi sui, Domino retribuente, justam recepit vindictam, n

Vtn. 8. 8. AMICO KT INIMICO NOLI NARRARE SENSUM TUUM : ET SI EST TIBI DELICTUM, NOLI DENUDARE. — *Primo, q. d.* Noli cuivis passim promiscue et sine discrimine narrare arcanos animi tui sensus, conceptus, intentiones, proposita : quia si inimici tui sunt, iis abulentur, ut eos aliis prodant, itaque te perdant, vel in discrimen adducant ; si amici hodie sunt, cras lievi possunt inimici, et inter amicos quoque rara est fides, rarior prudentia, rarissimum secretum. Vir ergo prudens dicat cum Isaia cap. xxiv, vers. 16 : « Secretum meum mihi. » Si enim tu tuum secretum tibi proprium et intimum tacere et celare nequivisti, quomodo speres alium de tuo, id est alieno, id facturum? quod ergo alios vis tacere, ipse prior taceto ; silentium quod ab aliis exiges, tibi prior impera. Unde : « Si est tibi delictum, noli denudare, » *q. d.* Si quod delictum occulte perpetrasti, noli illud etiam amico denudare, quia ille illud aliis narrabit, itaque tibi periculum fama?, vel etiam vitæ, ut a iudice vel a parte læsa morte plectaris, creabit. Praemittit hoc iis quæ dicet de cavenda de tractione, quia qui propria delicta silere nequit, quomodo silebit aliena? Ut ergo aliena sileat, discat primo silere propria. Præclare Seneca in

Proverbiis : « Quod tacitum esse vis, inquit, nemini dixeris, quia non poteris ab alio silentium exigere, si tibi ipse non puestas. »

Secundo, q. d. Noli cuilibet passim narrare sensus tuos, id est, quid in animo sentias de aliorum moribus, dictis, factis, scriptis, ole.; et si in cognitione tua est aliquod alterius delictum, noli iUud aliis denudare. Hunc sensum exigunt Graia Complutensium, *amico et inimico* (id est, apud amicum et inimicum) *ne narres vitas alienas, et si non est tibi delictum* (id est, si sine delicto potes tacere, si scilicet non teneris ex officio aut charitale illud revelare), *non reveles*. Hinc et quidam Latini codices legunt, *si non est tibi delictum, noli denudare*, scilicet sensum tuum, sive quod scis et sentis de alieno proximi peccato ; Tigurina clare, *nec apud amicum m.c apud inimicum vitas alienas enunties, et silion redundat in te peccatum* (Vatablus, *si potes absque peccato facere*), *ne detegas*; Syrus, *in amico et inimico ne mentiaris; et si habes peccata, deprecare super ea, et in æternum non accusabis quempiam*.

Hanc gnomon eleganti columbæ et corri apolo-
logo oculis subjicit Cyrillus, lib. I *Apologorum moralium*, cap. xx, cuius titulus : *Uni tantum dilectissimo, si necesse fuerit, pectus (rade.* «Corvus, inquit, cum ruminaret intra se, cui sui cordis interdum posset communicare secretum, columba talia cogitantem aspiciens accessit ad eum, dicens : Quid est quod tanta meditatione cogitas, frater mi ? Cui ille : Meditor certe modo (*Eccle.* i, 15), quod stultorum infinitus est numerus, et sapientum valde parvus. Quippe cogitatus ipsius cordis est intimus : nam qui revelat quod cogitat, is cor demonstrat. Quænam igitur es, ut dem et tradam tibi cor meum, charissimam vitam meam, occultissimam medullam, profundissimam radicem meam ? Secretum meum mihi, quia cor meum mihi. Tunc columba, talibus auditis, adjunxit : Scio certe quod callidus es natura tua. Ob hoc ergo, frater, rogo me instruas, quibus, si necesse fuerit, secure possim tradere cor meum. Mox ille libenter annuens : Aut uni, inquit, aut nulli. Electissima enim et rara fides est ; ex hac autem iit cordi vas pretiosissimum, in quo salubriter conditur : quia nec a scipso unquam dissolvitur, neque a ferro, vel alia re frangitur, nec mira ejus soliditas a subtilissimo caloris aculeo pertransitur. » Idipsum deinde si-
SjæÜ4
militudine venæ, radicis et medullæ confirmat, dicens : « Quippe venam auream natura telluris in abditis condii, et radicem vivificam in terram profundiore solidam plantam mittit, et medulla diarissima in ossibus delitescit. Nimirum os sapientum in cordibus ipsorum. Quoniam hoc eis est charissimum, et ut sic celatum foret, et a cordo possessum, in arca vitæ positum absconderunt. Sed cor stultorum in oro ipsorum, quia in eis os cordis tenet dominium, quoniam apertum pectus habentes et cor parvipendentes, levi cura hoc

levius evomunt : quamobrem citissime pereunt, quia pro nihilo vitæ venam offundunt. Quibus diligenter notatis, illa sic docta discessit. »

Ver?9. 9. audiet enim te, et custodiet te, ei quasi defendens PECCATUM ODIET TE, ET SIC ADERIT TIBI SIMPER. — Graica brevius, *aiutivit enim te, et observabit te, et in tempore odiet te*. Juxta priorem expositionem priori versu datam sensus est, *q. d.* Amicus vel inimicus, cui narras tuos sensus et delicta, attente audiet te quasi fideliter tibi consulturus, et custodiet, id est, notabit et observabit te, ac tuos sensus et delicta simulabit se defendere et excusare ; interius autem odiet te, et sic aderit tibi. Rabanus et Eusebius Pontifex, *epist.* 2, legunt, *et sic semper adhærebit tibi, q. d.* Semper adhærebit tibi quasi amicus, revera autem inimicus, cum opportunum erit, gravissime nociturus tibi. Ita Palacius: « Quotidiana, ait, experientia, glossa hujus textus est: si criminis conscium habes, illum semper vereris, et, ne traducat, pertimescis. » Huc spectat proverbium Arabicum, *Cent.* 1, num. 60 : « Possidet animam suam (vel dominatur animo suo) qui occultat secretum suum ab amico suo. » Et num. 59 : « Pectus tuum dilata secreto tuo, » hoc est, ane detege id ulli. »

Juxta secundam expositionem sensus erit similis, *q. d.* Si delicta alterius reveles alteri, ille libenter audiet te, et arridens observabit omnia tua dicta, ac videbitur tuum hoc detractiois et revelationis secreti peccatum defendere vel excusare, dicens te justas revelandi causas habere, et se gaudere quod illi hæc narres, quibus ipse ad suum et aliorum commodum usus sit ; revera autem te ut detractorem et secreti revelatorem odio prosequetur, et sic aderit tibi semper, simulans se amicum, sed revera inimicus, uti suo tempore declarabit. Quocirca verum est illud : « Detractor multos sui experitur detractores, et talione punitur. » Unde Syrus vertit, *non accusabis quamquam, ne qui te audit odio habeat te, et tanquam maleficum reputet te* ; et Tigurina, *audit t enim ille, et aversabitur te, porque occasionem suam in te odium ostendet*. Huic secundæ expositioni favet quoque id quod sequitur : « Audisti verbum, » etc. Posset quoque tō *defendens peccatum* sic accipi, *q. d.* Audiens volet peccatum amici, quod tu detrahendo accusas, defendere, ideoque te ejus accusatorem odiet, tibi que jugiter obstrepet. Idque magis congruum videtur.

Vert.io. iO. Audisti verbum adversus proximum tuum ? COMMORIATUR IN TE, FIDENS QUONIAM NON TE DIRIMPET. — Sunt nonnulli qui, cum quid mali, pnesclim occulti, audierunt, illudque mente gerunt, perinde ac venenum sumpsissent, non possunt illud apud se continere, quasi crepaturi ; unde illud evomunt, et in occurrentes narrando eflundunt. Hi sunt similes Eliu dicenti, *Job.* xxxil, 18 : « Plenus sum enim sermonibus, et coarctat me spiritus uteri mei. En venter meus quasi

mustum absque spiraculo, quod lagunculas novas dirumpit. » Hos redarguit Siracides, dicens : « Audisti malum de proximo, relinque illud, retine et sepeli in corde tuo. Ita facies, ut ibi moriatur ; quare non est quod timeas illo te dirumpendum : verbum enim malum non est toxicum, quod faciat te crepare ; aut si in te est toxicum, silendo et obliviscendo desinet esse toxicum. Sicut enim toxicum vis et malignitas in aqua dissolvitur et emoritur, itaque ipsum quasi mortuum vires nocendi perdit ac nulli nocet : ita prorsus malum quod audisti, si in mente tua continetur, ibi morietur, ac proinde nec tibi nec cuiquam alteri noxam ullam inferet. Unde Syrus, *audisti verbum ? moriatur in corde tuo, et non (erit) sicut sagitta quæ perforabit te et egredietur* ; Tigurina, *sermonem adversus alterum audisti ? fac tecum commoriatur, et securus esto, ut qui non dirumpat te*. Huc facit proverbium Arabicum, *Centur.* 1, num. 13 : « Ne jace lapidem in velificantem, id est, ne jace verbum in hominem absentem, quia Dominus ejus audit illud, » *q. d.* Nemo potest maledicentia hominem absentem lædere, non magis quam lapide ferire eum qui in medio mari velificat ; tamen Deus malitiam linguæ maledica ulciscitur.

Moraliter, disce hic quam prava, quamque vitanda et exsecranda sit detractio. < Non erit eriminator, nec susurro in populo, » ait Dominus, *Levit.* cap. xix, 16. Et Paulus susurrone et detractores, Deo odibiles vocat *Rom.* i, vers. 29. Audi S. Hieronymum, *epist.* 2 *ad Nepotianum* : « Cave ne aut linguam, aut aures habeas prurientes, id est, ne aut ipse aliis detrahas, aut alios audias detrahentes. Parce a detractioe linguæ, custodi sermones tuos, et scito quia per cuncta quæ de aliis loqueris, tua conscientia judicaris ; et in his ipse deprehenderis, quæ in aliis arguebas ; » et S. Chrysostomus, *homil.* 3 *ad Populum* : « Fugiamus, dilecti, fugiamus detractioes, docti quod est totum satanienm barathrum insidiarum ejus hæc insessio ; ut enim nostra negligamus, et graviores nobis reatus constituamus, in hanc nos consuetudinem diabolus duxit. » Paucis autem interjectis : « Si quis (inquit) le prætereunte stercus commoveat, hoc facientem convideo afficis : hoc fac et erga detractores ; non enim commotum stercus sic fœtore cartilaginem percellit, sicut aliena peccata prodita animos contristare et perturbare solent. » Eleganter vero S. Bernardus, *semi.* 3 *de Dedicat. Eccles.*, detractores proditoribus similes esse ait : « Prodit » res (inquit) fiunt, quicumque in hoc Domini castrum inimicos ejus introducere moliuntur, quales sunt utique detractores Deo odibiles qui discordias seminant, et nutriunt scandala inter fratres : sicut enim in pace factus est locus Domini, sic in discordia locum fieri diabolo manifestum est ; » et *serui.* 24 in *Cantica* : a Detrahentem (impili David) secreto proximo suo, hunc persequerbar ; nec mirum, cum id præcipue vitium charitatem, quæ Densest, et quidem cœleris acius

impugnaro et persequi cognoscatur. Omni* enim qui detrahit, primum quidem seipsmn prodii vacuum charitate. Deinde quid aliud detrahendo intendit, nisi ut is cui detrahit veniat in contemptum, vel odium ipsis apud quos detrahit?» Porro, quam hoc vitium sit atrox, eleganter ostendit S. Chrysostomus supra : « Detrahens (inquit), fraternas carnes comedisti, proximi carnem momordisti. Unde et Paulus terruit, dicens : Si autem vos invicem mordetis et comeditis, videte ne ab invicem consumamini. Non infixisti dentes carni, sed anima» maledixisti, improbam suspicionem infixisti, vulnerasti, innumeris affecisti malis teipsum et alios plures.» El inferius citans Siracidem : « Hoc vero (ait) magis ridiculum est, quod, cum aliquid arcanum dixerint, rogant audientem et adjuvant, ne cuiquam alteri amplius dicat, hinc declarantes quod rem reprehensione dignam commiserunt. Si enim illum ut nemini dicat rogas, multo magis te priorem huic dicere non oportebat. Sed jucundum detrahere : imo jucundum non detrahere. Detrahens enim continenter anxius est, suspicatur et timet, linguam suam mandit, tremens ne forte aliis enuntiaturum verbum magnum sibi periculum afferat. Audisti sermonem, ait Sapiens, adversus proximum tuum ? commoriatur in te, confidens quoniam non te disrumpet. Quid est, commoriatur in te ? Exstingue ipsum, defodito, ne exire permittas, oblivioni trade. Sed maxime stude nec alios quidem dicentes tolerare ; quod si quando susceperis, infodito, interime dictum, oblivioni trade, ut his qui non audierint similis lias, el cum multa pace et securitate pnesnlem transigas vitam. »

Vers. <1. 11. A FACIE VERBI PARTURIT FATUUS, TAN'QI'AM GE-

MITIS (perperam aliqui legunt, *genitus*) p a u t e s i n f a n t i s. — Græce, propter sermonem *dolet stultus, ut propter infantem quæ r parit*, et parturiendo cruciatur el gemit, *q. d.* Stultus mox ut quid novi et occulti mali de proximo audierit, videtur cruciari et parturire ut secretum quod audivit, ceu fœtum qui ventrem ejus gravat, effundat, imo hoc studium ejus et labor enuntiandi, videtur esse quasi gemitus mulieris parturientis in dolore parius, *q. d.* Stultus ita sollicitus, ila anxius est, ita desiderat et gestit effundere secretum, sicut parturiens fœtum. Sicut enim hæc non quiescit a dolore et gemitu, donec pariat infantem : sic nec stultus pruriens se continere potest, donec occultum de proximo malum effutiat. Unde Tigurina, pr® *sermone parturiet stultus, utpræfatu grai ida*. S. Chrysostomus in *Psal.* exi. : « A facie verbi pariet stultus, ut a facie infantis puerpera; n Syrus, a *conspectu verbi pai furiet stultus, sicut parturit parturiens a conspectu infantis*, id est propter infantem, ut eo se exoneret, cumque effundat et in lucem edat. Nola : Pro *parturit* Græce est *¿dim*, id est dolet, gemit; pro quo Complutenses legunt *¿ai-i* ¿desi improperabit; sed minus apte, ideoque minus germano.

Apposite comparat stultum loquentem et pandentem secreta parturienti. *Primo*, quia secretum hoc, et sententia quolibet mente quasi alvo continetur : unde vocatur conceptus vel conceptio [; mentis ; dum vero ore promitur, quasi proles paritur el in lucem editur. *Secundo*, quia stultus sibi vim infert, ut secretum hoc quod tacere debebat in lucem proferat; proferre autem avet, gliscit et ardet ex mentis levitate. Idem facit parturiens fœtum enitens. *Tertio*, quia stultus importuno et ante tempus suos hosce conceptus et secreta prodit et parturit; sapiens vero opportuno et congruo tempore. Hanc differentiam parluritionis, sive locutionis, stulti et sapientis assignat Clemens Alexandrinus, lib. VI *Stromat.* : « Quidam, inquit, ante tempus informem et moriturum fœtum pariunt, alii expictis mensibus enituntur. Est enim tempus tacendi et tempus loquendi, » *q. d.* Stulti suum mentis conceptum præpropere effutiendo, non partu, sed abortu edunt; sapientes vero justo tempore expleto, integram vividamque proferunt mentis sententiam. Porro medici docent mulieres minus sapientes et stultas facile pati abortum, eo quod suis appetitibus agantur, caque indiscrete comedant et faciant quæ abortum procurant, eo quod ratione suos appetitus frenare nequeant. Similiter et stultus, quia stultum loquendi pruritum regere nequit, hinc intempestive sua proloquitur, suasquo sententias quasi imperfectos et immaturos fœtus per abortum edit, ideoque parturit ; parturire enim est per violentiam, quæ maxima est in abortu, parere. Sapiens vero diu mento conceptam retinet sententiam, eamque lente efformat et maturat, ut plane formatam et maturam opportuno tempore in lucem edat. Stultus ergo secretum quasi prolem se discerpentem et sagittam ferientem existimat, quam nisi pariat, nisi e corde eximat, quiescere nequaquam potest. E contra prudens animus quod secretum est continet, el ab amicissimis, imo et a fratribus sibi dilectis, abscondit. Sic faciebat S. Ambrosius, qui de se et de fraire suo Satyro loquens, orat, *de Obitu Satyri*, hæc ait : « Cum omnia nobis essent nostra communia, individuus spiritus, individuus affectus, solum tamen commune non erat secretum amicorum ; non quod conferendi periculum vereremur, sed ut tenendi servaremus fidem. Sane, si consilio pendenda res esset, erat semper commune consilium, tion semper commune secretum. »

12. Sagitta txfixa femori garnis (ita Romana; vir>.tî. alii cum Rabatio legunt, *cam's* ; sed eodem redit sensus; canis enim quia acuti tactus, impatiens nn^ia. et biliosus, illico sagittam excutit), sic verrem in corde stuiti. — Stultum comparavit parturienti, hic comparat eum vulnerato, *q. d.* Sicut qui sagitta vulneratus est in femore, cujus caro est tenera, ideoque valde sensibilis, illico sagittam evelit, nec quiescit donec eam excutiat: sic et stultus

verbum quod audivit, perinde ac si sagitta esset quæ eum vulnerasse!, illico ex corde evellit, et ore effutit, nec quiescit donec illud propalet et in publicum efferat. Ita Syrus, sicw/ *sagitta qua vulnerat coxam viri, sic verbum in visceribus stulti*; alii, *quale telum infixum in femore, talis est oratio in centre stulti*; Tigurina, *quod telum agit defixum in femore corporis, hoc sermo in stulti pectore*. Unde Apuleius, lib. *De Dogmate Diatonis* : « Qui leves sunt, ait, futiles et importuni locutores, quique verbis humidis et lapsantibus defluunt, eorum orationem bene existimatum est in ore nasci, et non in pectore. » Id provenit ex debilitate cerebri et iudicii, ac ex animo angusto et minuto, qui proximi defectum, etiam minimum, non fert, nec capit. Inde enim fit, ut stultus perpetuo secretum quod audivit phantasia verset et reveset, eaque versatione se affligat et cruciet; unde, ut hac afflictione se liberet, illud effutit et enuntiat : perinde ac melancholici, dum quid tristi mente volvunt quod eos affligit, vel eo se liberent, illud amicis enuntiant. Idem faciunt scrupulosi, vel quivis afflicti; sed isti, si sapiunt, non nisi viris discretis et secretis, qui mederi et consolari possunt, quales

sunt confessorii virique spirituales, illud communicant; stultus vero quibuslibet, ac praesertim sui similibus, indiscretis, loquacibus, et runarum plenis, sua enuntiat. Unde Plutarchus in *Moral.* de revelatore secreti ait : « Totus translucet, lotus effluit, et nullo cogente, veluti si questione (in equuleo et tortura) interrogatus esset, arcana omnia manifestat. » Apposite detractionem comparat sagittationi, ac rem detractione proditam sagittæ, quia, ut ait S. Bernardus, sermone *de Triplici custodia, manus, linguae et cordis* : « Numquid non est vipera lingua detractoris? ferocissima plane, nimirum quæ lethaliter tres inficiat flatu uno. Numquid non lancea est ista lingua? Profecto et acutissima, quæ tres penetrat ictu uno. Lingua, inquit, eorum gladius acutus; gladius equidem anceps, imo triplex est lingua detractoris. » Favet etymon sagittæ. « Sagitta enim dicitur a sagaci jactu, id est veloci ictu; pennis enim fertur quasi avis, ut celeriter mors percurrat ad hominem, » ait S. Isidorus, lib. XVIII *Origin.* cap. vii. Talis est detractio et secreti proditio.

TERTIA PARS CAPITIS.

DE CORREPTIONE.

IX 13. CORRIPIE AMICO!, NR FORTE 505 INTELLERIT, FT DICAT : NON FECI; ALT, SI FECERIT, NE ITERIM addat facere. — Est occupatio. Ne quis enim ex eo quod dixit silendum esse proximi peccatum quod quis audivit, inferat : ergo sinendus est proximus creare, et peccatum impune grassari permittendum, praecautipat, *q. d.* Ita serva secretum, ut aliis illud non enunties; ipsum tamen qui peccavit secreto corripe, tum ut ejus saluti consulas, tum ut Dei offensam et injuriam sarcias et impediās, tum ut scandalum ex proximi peccato, si in eo pergat, nasciturum avertas; mali enim remedium non est detractio, sed correctio. Dicit ergo : Cum quid mali audis spargi de amico, eum none de sinistro rumore, qui de eo circumfertur ne forte ipse, se excuset, et dicat se de hoc muore nil intellexisse, addatque se nil talo fecisse, ac proinde se esse innocentem; ut innocenliam hanc suam probet, itaque famae consulat, acrumorem falsum de se sparsum, ac scandalum inde natum vel nasciturum sopiat et extinguit. Sin peccatum de quo infamatur revera fecerit, amice a te correptus poenilebit, Uludque corrige et emendabit. Nominat *amicum*, quia apud inimicum et incognitum parvus sermo est fructus correptionis, et parva spes emendationis; imo inimicus monitus ab inimico exasperatur et pejora perpetrare, quia suspicatur ex odio proficisci correptionem, nupte ab hoste prolatam, ac

proinde eam non ut medicinam, sed ut vindictam accipit, quam novo scelere, quasi vindicta, ulcisci et compensare destinât

Secundo, peramicum accipe quemvis proximum: hic enim Hebr. vocatur *yi rea*, id est amicus, quia nobis natura conjunctus et unitus est in uno parente Adamo, et magis per gratiam unitus est in uno Salvatore Christo. Vide dicta Levit. xix, vers. 18. Unde quem hoc versu vocat amicum, vers. seq. et vers. 17 vocat proximum. Græca concisius sic habent, *corripe vel arque taniatm, tic forte non fecerit; aut, si quii fecerit, ne iterum addat*; Tigurina, *ohjvrga amicum, si quid forte minus faciat; sin fecerit, ne jxirro pergat fam e.* Porro Eusebius Pontifex, epist. 2. legit : « Corripe amicum. no forte, cum fecerit injuriam, et non inte! vrit, dicat : Non feci. » Quod ego velut glossam nostri textus accipio, inquit Palacius, *q. d.* Corripe, id est, conveni amicum, quærens rationem ab eo cur te vel alios injuria affecerit. Nam ille, si non intellexit quod te injuria laedebat, respondet : Non feci tibi injuriam, non intellexi injuriam tibi fieri; ac ita satisfaciet animo tuo. Si vero intellexit, admonitus a te, non iterum eam admittet. Huic sensui accedit Syrus, *reprehende amicum tuum, ne faciat quod malum est; si fecerit, ne addat.*

Porro, amicus amico jure amicitiae debet correptionem. Nam, ut ait Seneca in *Præm. erb.* : « Amici

vitia si feras, facis tua. *n* Rationem da S. Gregorius Nazianzenus in *Tetrastichis*.

Oculus, *ait*, tuetur extera, ut se non videt :
Ergo monitorem rebus in cunctis habe.
Manus requirit nam manum, pes pedem.

Quocirca S. Bernardus, semi, *de Nativitate S. Joannis* : « Arguere, ait, et increpare interdum necesse est. Ferveat ergo in nobis amor justitiae », odium iniquitatis. Nemo fratris vilia palpet, peccata dissimulet nemo ; nemo dicat *t* Numquid ego sum custos fratris mei ? Est enim consentire, silere rem cum arguere possis : et scimus, quia similis poena facientes manet et consentientes. »

cnrree- Hinc patet, qualis debeat esse correptio pro-
Jiño xi;ui *n peccatum lapsi. Correptio enim has con-
ditiones et dotes habeat oportet. *Primo*, procedat
Poma. amore, non ex odio ; ex compassione, non ex ira et indignatione. Corripuens ergo non hostem induat, sed medicum agat, qui contra morbum pugnat, non contra infirmum, sed pro infirmo, ut eum morbo liberet. S. Augustinus, vel quisquis est auctor lib. *De Amicitia*, cap. xxvii : a Quidquid suadendum est, inquit, ab amico facibus recipiatur, et facilius retineatur ; cujus magna debet esse in suadendo auctoritas, cum nec tides ei dubia, nec adulatio sit suspecta. Non solum arguendi sunt amici, sed, si opus fuerit, objurgandi. Objurgandus est amicus si veritatem aspernatur, et obsequiis atque blanditiis in crimen appellatur. Sed monitio acerbitate, objurgatio contumelia careat. » S. Ambrosius : « Si quid vitii, ait, in amico deprehenderis, corripe occulte ; si te non audierit, corripe palam. Sunt enim bonae correptiones, et plerumque meliores quam tacita amicitia ; et si laedi se putet amicus, tu tamen corripe. Tolerabiliora enim sunt amici vulnera, quam adulantium oscula. Debet amicus amico compati et condescendere, vitium ejus suum putare, corripere humiliter, compatiente. Corripiat eum vultus tristior, et sermo dejectior. Intercipiant verba lacrymae, ut non solum videat, sed et sentiat correptionem ex amore, et non ex rancore procedere. »

«eunda. *Secundo*, sit lenis, et dulcedine vultus ac verborum condiatur, sicut pilulae amarae saccharo oblinuntur, juxta illud Pauli Galat. cap. vi. t : « Hujusmodi instruite in spiritu lenitatis. » Vide ibi dicta. « Si enim, ait Rabanus, disciplina adhibetur cum modestia, generat in eis (qui corripiuntur) de praeteritis malis verecundiam atque poenitentiam, de futuris vero exhibet diligentiam atque cautelam. »

T«ni«. *Tei tío*, fiat tempestive et opportune, quando corripiendus rite dispositus est ad correptionem amice excipiendam ; quare non fiat in flagrante delicto et fervente ira : qui enim iratum corripit, similis est homini canem per aures tenenti. Sicut enim canis aures exculiens mordebit tenen-

tem, ita iratus corripientem invadet verbis asperis, et subinde verberibus. Hoc est quod monet Salomon, *Proverb*, xxv, vers. II : « Mala aurea in lectis argenteis, qui loquitur verbum in tempore suo. Inauris aurea, et margaritum fulgens, qui arguit sapientem, et aurem obedientem. »

Porro correptio est quasi pharmacum, quod hominem passione ebrium, et quasi dementatum deebriat, sibi et menti restituit. Quare sapiens qui corripitur, agnoscens suam esse culpam, in se convertet iram, cum stultus cani convertat in corripientem ; quinimo sapiens correptus, ehi initio uolorem sentiat, mox correptionis fructum agnoscens, corripienti gratias aget, juxta illud *Proverb*. cap. xxviii, vers. 23 : « Qui corripit hominem, gratiam inveniet apud eum ; » Septuaginta, *gratias reportabit*. Pulchra similitudine citharae id declarat Ivo Carnotensis, *serm.* 20 : « Qui citharam, inquit, pulsat, certo singulas chordas intendendo cum temperat, ingratum carum sonum audire solet ; at postea cum omnes tens® ctmodulata? sunt ad harmoniam, suavissimum concentum eidem reddunt. Ita etiam doctor aut Prrelatus, cum subditos suos vel auditores coercet, et quasi laxas citharae chordas ad virtutis et honestatis observantiam intendit, absurda solet probra et convitia ab eisdem audire ; et postquam omnes ad honestatem et charitatem modulati sunt, ejusdem aures laudo et gratiarum actione demulcent, quas prius vituperando violaverant. »

14. Corripe proximum, ne forte non dixerit ven. u. (quod temere, iracunde, odiose et noxie dixisse perhibetur) : et si dixerit, ne forte iteret. — Monuit corripiendum esse amicum qui opere peccavit ; hic pari modo monet corripiendum esse cum qui verbo et sermone deliquit, sive in Deum, sive in proximum. « Ne forte, » id est *acquando*, ait Isidorus Pelusiota, lib. II, epist. 270, ubi similia hujus phrasos dat exempla. Idem sanxere philosophi. Cicero, lib. *De Amicitia* : « Monendi, ait, amici saepe sunt, et «bjurgandi. » Et paulo post : « Monere et moneri proprium est Moner» verae amicitiae. » Quare Clemens Alexandrinus in rj *Padagogo*, lib. I, cap. viii : « Benevolenti®, inquit, non odii signum est reprehendere. » S. Am- i*““® brosius, lib. III *De Officiis*, cap. xvi : « Aaiicus, inquit, si quid in amico vitii congnoverit, debet corripere occulte : si non audierit, corripe*e palam. » Et S. Chrysostomus, homil. *De ferendis reprehensionibus*, tom. III : « Gratiam habeo iis qui me arguunt, amici enim sunt : sive jusc, sive injuste arguant, non exprobrare voluit, sed emendare. » Hæc ille. Rationem dat Sdomon *Pioicrb*. iv, 4, dicens : « Lingua placatili*, lignum vitæ ; » quia, sicut fructus arboris 'ite hominem servasse ! incorruptum et iminirlalem : sic cl correptio lenis et amica aTert iicorruptionem et vitam immortalem.

<5. Corripe amicum : sxpe enim fit comiissio, — v*r».«.

id est, perpetratio peccati, tum ab amico, quæ ab altero amico co/npienda est; tum ab obtrectatore, qui amico detrahit, et falsa attingit, sæpe fit perpetratio calumniæ, ut habet Græcus, *q. d.* Admone amicum ut se purget de infamia, quia sirpe committitur calumnia, qua falso aliquis infamatur. Unde sequitur : a Et non omni verbo credits; » Græca Complutensium, *corripe amicum; sape enim fit calumnia vana, et non omni sermone credat cor tuum*; Tigurina, *increpa, inquam, amicum; etenim existit sape calumnia; quare non cuivis sermone fidem adhibeas*; Syrus, *corripe amicum, quia aliquoties est accusator varius*; et non omni verbo credat cor tuum.

Forte Noster pro id est *calumnia*, legit, id est *commissio*, hoc est collatio. Sic enim cap. xviii, vers. 32, «upColà vertit *commissio*. Sensus ergo erit : Corripe amicum, ut culpam de qua infamatur emendet, si eam admisit; purget, si non admisit: nam crebra est commissio, id est symbolum et collatio tum epulationis, tum detractionis. In symposiis enim cæterisque hominum congressibus, crebro detrahitur famæ absentium, atque tunc quisque quasi in symbolo confert suum iudicium et dictionem; in qua varietate nullæ a multis committuntur calumniæ. Alii enim joci causa fingunt crimina, alii lapsu linguæ et loquacitate, aut ex studio placendi, et timore displicendi sociis detrahentibus, iis applaudunt, adduntque auctarium crescenti mendacio; alii malevolentia causa amplificanti; alii addunt circumstantias, quæ rem probabilem faciant; alii similia dicta vel facta sinistre interpretantes in eandem rem detorquent. Hinc subdit : «Et non omni verbo credas.» Ita S. Gregorius, lib. IV *Moral*, cap. xxv, mystice explicans illud *Proverb*, xxi, vers. 2i : «Quia vacantes potilius, et dantes symbola, consumentur : Potibus, inquit, vacant, qui de opprobrio alicuius vitæ sese inebriant. Symbolum vero dare est, sicut unusquisque solet pro arte sua cibos ad vescendum, ita in confabulatione detractionis verba conferre.» Et paulo ante : «Carne ad vescendum conferre, est in colloquutione derogationis vicissim proximorum vitia dicere.» Ecce hoc est uti epulationis, ita detractionis symbolum; hæc obtrectationis commissio, id est, collatio et quasi commensatio. Unde liquet hanc reipsa esse scilicet hanc commissionem et collationem reipsa esse calumniam.

a Præclare S. Gregorius Nazianzenus de suo quadragenarii jejunii silentio scribens : «Linguam, inquit, non homo, non nix, non torrens, non scopulus, non denique res ulla coercere potest : nihil est quod a linguæ sagitta tutum atque immuno sit; quam quisquis domuerit, is nimirum sapientiæ arcem et principatum tenet » Vide S. Augustinum, lib. X *Confessionum*, cap. xxxvii, et serm. 3 »n *Matthæum* • «Domat, inquit, homo feram, non domat linguam; domat leonem, et non

refrenat sermonem; domat ipse, et non domat seipsum; doinat quod timebat, et ut se domet non timet quod timere debeoat. »

16 et 17. EST QUICUNQUE LABITUR IN LINGUA, SED SOMNIO EX ANIMO. Ver*, i> Quid EST EXIM QUOD XOX DELIQUERIT IX LINGUA StA?— " 0'

Dicit hoc partim ad ostendendum quam facile lapsu linguæ peccetur, tum ab amico, ea de causa leniter corripiendo; tum a detractoribus, præsertim apud socios in symbolis, quibus proinde non facile est credendum, ut iam dixit. Nam *et non ex animo* idem est quod non ex studio, non ex proposito, non ex mente et intentione detrahendi, calumniandi, aut quomodolibet lædendi. Syrus posteriorem partem legit sine interrogatione, ideoque contrarium dat sensum : *Est enim, inquit, qui peccat, et non ex corde; et est qui offendit, et non lingua sua.* Verum Latina et Græca lectio uti co/npienda, ita aptior est et verior, ad quam proinde alludit S. Jacobus, cap. m, 2 : <Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir,» etc/ Vide ibi dicta.

17 et 18. CORRIPE PROXIMO! ANTEQUAM COMMIXERIS. Ver*, <7

Et da locum timori Altissimi. — Sunt qui accusato delicto, præsertim si contra se admissum sit, aut esse dicatur, illico excandescunt, fremunt, minantur, et in verba aspera, quin et verbera præcipiti ira prosiliunt, itaque ordinem prudentiæ et charitatis invertunt. Hos monet Siracides, ut prius leniter corripiant proximum (sic enim ipse se probabiliter vel purgabit, vel emendabit), itaque in se dent a locum timori Dei, qui hanc lenitatem in corripiendo proximo præcipit. Ejus ergo timore, amore et reverentia leniter corripiamus, tum ut a nobis spiritum iræ, impatientiæ et vindictæ excludamus; tum ut proximum hac lenitate emendemus; tum ut Dei lenitatem et benevolentiam emereamur, ne ipse nostræ acerbitati et duriti offensus permittat nos in similia, imo graviora labi, juxta illud *Galat.* vi, t : » Hujusmodi instruite in spiritu lenitatis, considerans teipsum, ne et tu tenleis;» ut tuo lapsu discas tentalis compati. Unde Tigurina vertit, *amicum* (vel proximum) *tuum redargue priusquam mineris, iraque posita da locum legi Altissimi*; Syrus prorsus alio abito, *corripe*, ait, *malum, quia multos fraudavit, et non ad omne verbum credas ei.*

Græci codices Complutenses et cæteri multa hic addunt, nimirum, *timor Domini initium assumptionis; sapientia autem ab eo dilectionem præstat* (vel acquirit); *cognitio mandatorum Domini, disciplina vita; qui autem faciunt quæ placita sunt ei, immortalitatis arborem decerpunt* (vel arbore fruuntur) : quod Tigurina ita clare vertit, *religio Domini primus, quo ad eum recipiaris. gradus est; amorem vero demeretur sapientia. Cognitio præceptorum Domini, eruditio vita est: et qui morem gerunt, ipsi fructum carpent immortalitatis*; alii, *timor Domini principium est doctrina*, etc., et rectius, ut idem sil quod illud crebro usurpatum in Scriptura a Siracide, Salomone et Davide : <Princi-

plum sapientiæ timor Domini. † Natn Hebr. massa, Grace ;</«««, vel *iriiiMif*, Latine *assumptio*, vocatur doctrina et prophetia, quia hanc discipulus vel Prophetas assitmit et accipit a magistro, vel Deo, uti dixit *Isaia* cap. xiti, I. Véruhi editio a Caraffa et Romanis emendata, hæc omnia pralerit et omittit.

Qua omnis sapientia timor Dei, et in illa timere Deum, et in omni sapientia dispositio legis.— Dat causam cur dandus sit locus timori et lee* Altissimi, Jubenti proximum corripere leniter, non minaciter, quia scilicet timor Dei osi omnis, id est tota, plenaque et perfecta sapientia, practica scilicet; et in illa sapientia vicissim omne quod docetur, est timere Deum, quia omnis sapientia est dispositio legis, id est, disponit sapientem ad legem observandam, et ad ea faciendum quæ lex agenda disponit et ordinat. Unde Græce est, *iit omni sapientia* id est *fitetio*, vel *effectio legis*, q. d. Omnis sapientia consistit in praxi, id est, in effectione legis, puta in executione eorum quæ lex jubet et sancit. Ex quo concludit, proximum corripendum esse leniter in timore Dei, quia sine illo nihil sapienter et rite iit, et quidquid sapienter fit, in timore Dei flat oportet, quia sapientia et timor Dei ita connexa sunt, ut, ubi est sapientia, ibi sit et timor Dei, ac vice versa; linde qui caret uno, caret et altero, nipo e ejus comite individuo. Minus ergo genuino aliqui sic bxpontmt: « In omni sapientia dispositio legis, » q. d. Lex Dei disposita est in omni sapientia, id est, sapientissime.

Greci Complutenses et cæteri rursum nonnulla addunt: sic enim habent, *omnis sapientia timor Domini est, et in omni sapientia factio vel executio legis, et cognitio omnipotentia ipsius*. Syrus breviter et clare vertit, *verba prophetia et omnis sapientia timor Domini, et timor Dei ipse est sapientia*; Tigurina, *religio Domini summa est sapientia, in omni sapientia practica legis, summæque ejus potentia cognitio*. Porro Græci Complutenses, Tigurina et cæteri post hunc versum istum subjungunt, si scilicet dicat domino suo: *Quod tibi videtur (vel placet) non faciam; Si idem postea faciat, offendit altorem suum*, vel nutrientem se. Verum in eorum delent codices Root® emendati, ipse ac Syrus: videntur enim hoc loco imperlinentia, ac proinde a sciolo aliquo infarta.

Siracides de more occasione data libens, imo studio, digreditur ad encomium timoris Dei: in eo enim sitam esse docet veram et perfectam sapientiam. Vi. relare S. Gregorius Nazianzenus in Disfidi.: «Curabis, inquit, ut solas divinitatis opes tibi compares, mundumque universum araneumque telis similem semper arbitreris. Cætera omnia quæ possident homines, aliena ab hac vita sunt. Nam si vere dicendum est, sola virtus vita defehda est. Venite igitur (otniibus verbi in inclamat) ad Trinitatis cognitionem, properate. »

19. I. J. EI 505 Lst SAPIENTIA, NEQUITIA d fsc ípLin a :

ET NON EST COGITATUS PECCATORUM, PRUDENTIA.—

Vocula et est causalis, fiignilicans *quia*, more Hebræo. Probat enim quod omnis sapientia sit timor Dei, et dispositio sive executio legis, a contrario, quia scilicet «nequitie disciplina,» id est, cognitio et ars nequitiam astute et maligne exercendi, (piani norunt et exercent politici et mundani, «non est» vera «prudentia.» Unde concludendum reliquit, sapientiam duntaxat esse justorum, qui timent Deum, ejusque legem exsequuntur. Hunc esse sensum liquet ex Græco, *non est sapientia, nequitia: scientia: et non est, ubi consilium peccatorum, prudentia*; Syrus, *non est sapiens qui malus, et non est consilium peccatorum quod prudens*. Minus recte ergo Lyranus et Dionysius legunt: «Et non est cogitatus bonus peccatorum prudentia;» id tamen verum et congruum habet sensum, q. d. Peccatorum prudentia nil cogitat boni, ac proinde non est prudentia, sed imprudentia; nec bonitas, sed malitia.

20. Est nequitia, et in ipsa execratio: et est **Veo.** INSIPIENS QUI MINUITUR SAPIENTIA. — Ita legendum cum Romanis. Probat, aut potius explicat, nequitie disciplinam, sive scientiam, non esse veram sapientiam, q. d. Est, inquam, nequitia, sive callida malitia; sed in ipsa est execratio, quia nequitia plena est rebus execrandis, ideoque omnes probi eam execrantur ob calliditatem malignitatis sociatam; at vero non pari modo execrantur insipientiam, id est ignorantiam, et defectum sapientiæ. Est enim insipiens qui minuitur sapientia, cui scilicet deest prudentia: hic non errat ex nequitia et malitia, sed ex insipientia et ignorantia, ac proinde potius compassionem et instructionem, quam execrationem dignus censetur. Græci habent, *est wtnplx* (limis codex habet id est *astutia*, vtrtdfa), id est *nequitia, et ipsa abominatio: et est insipiens qui minuitur sapientia*. Syrus, *est astutia quæ creat peccata, et est fatuus qui non habet peccata: est nens qui evadit peccata, et est prudentior quam peccat*. Porro hunc versum et præcedentem connectit, citare quo vertit Tigurina, hoc modo, *scientia tñálilde non est scientia, nec consilium scelerosorum cum prudentia conjunctum est; sed malitia est, dique adeo ipsa execratio, stultitiaque vacua sapientia*. Hiile Sententia; Siracidis accinit illa Bcn-Sira *alphabeto* 2, littera *Zain*. «Ne esto ex iis, qui raram aut densam barbam habent, » q. d. Noli bksfe ex eorum numero qui vel perverse callidi, vel aperte stulti sunt; nam rara barba, callidus est: densa barba, stultus, ait R. Aquila in *Gmura*. Sententiam hanc explicat Siracides, dum subdit:

21. Melior est homo, qui **Minurtuh** Supifntia, et **ven.n.** DEFICIENS SENSU IN TIMORE (**GIU'CC** id est *timoratus*), quam qui adindat **SENSU**, et **TRANSghe-** **DITLR** legim Altissimii,—q. d. **Melior est insipiens**, non practice, id est improbUs; sed speculative, id est simplex, rudis, indoctus, cui exigua est sapientia et sensus, id est prudentia, sed tamen

prffiditOR est timore Dei, quam qui abundat sensu, id csl, sapientia et prudentia, sed violat legem Dei, 7. d. Melior est indoctus sed probus, quarn doctus sed improbus. Prudentem ergo vocat peritum et scientem, trattàri intellectunh non quoad allectum» qui scilicet clare inlelligit quid bonum, quid malum, sed Idipsum non amat, nec opere exsequitur. Hic enim eo gravius punietur, quo doctior fuerit, quia doctrina sua non est usus, sed abusus, juxta illud : «Scienti bonum facere, et non facienti, peccatum est illi, n Jacobi cap. iv, 17. Quare melior et felicior, ideoque

practice sapientinr, est rusticus Indoctus, sed Rqu(- Dei legem servans, quam Aristotelei Plato, aut 77?^* etiam Doctor Theologus, sed legem Dei violans j piemior illi enim gloria cœle4i% huic infernalis gehenna paratur. Hunc sensum clare Indicant Græea, melior est *stupidus in intellectu cum timore, quam abundans in prudentia el transqredieiH legem*. Complutenses enim legunt id eat sh/pfdt/s; alii legunt id est, *qui minuitur*. Kade Tigurina vertit, *potior M religiosus cui deficit sapientia, quam abundans prudentia dolator legis Altissimi*.

QUARTA PARS CAPITIS.

DE SOLEITIA BONA, ÆQUE AC .MALA, SIVE IYPOCHISI.

Ver*. 22 22 cf 23. Est SOIÆM1A certa, et trsk iniqua. Et vi 23. EST QUI EMITTIT VERBUM CERTI M ENARRANS VERITATEM, — q. d. Duplex est solerlia : una cerfa el exacta, sed iniqua; altera recta et æqua certam enarrans veritatem, el in bono consilia certa suggerens.

II'ZÛî- Pro solerlia certa Grieco est «a.su^fa dbt^iCi*<, id èst, dslutia vel calliditas diligens et exquisita, ideoque certa, quia certis mediis, quæ diligenter exquislvit, subnixa; enim proprie significat eum qui in omnibus robus versatus est, a «5» et O?a/, quasi ¿ n4«p «níállì.» ; sed quia tales solent esse solerlés et callidi, hlnc hi quoquo vocantur neoofyysi. Distinguit ergo hic duplicem solcrliam, id est, astutiam el prudentiam : unam iniquam, qualis est dolus malus, fraus, hypocrisis, simulatio, fictio, malitia, quam vers. 19 vocavit disciplinam nequitiae. Alleram æquam et justam, quæ post maturam rei indaginem sermono certo enarrat veritatem, tam juris quam facti, tam consilii quam judicii, tam montis propria) quam aliente. Ipsa enim vere et candido enarrat quid jure faciendum sit, quid reipsa ab hoc illove sii factum guelumve, quid consulto ngoudum sit vel omittendum : ipsa sincerum de rebus et personis omnibus fert judicium : ipsa simpliciter profert sonsa mentis sute, quid scilicet in mento gerat, quid ile se aliisquo sciat el sentiat. Undo Græea explicatius hanc utramque rj.o.c/xv, sive solertiam, ita describunt: «Esi calliditas exquisita, caque injusta; et est qui evertat gratiam evertendo judicium : rursus est juste judicans sapiens, » 7. d. Calliditas injusta est, quæ pervertit judicium justum, iniquo litem vel causam advj 'Panilo injusto, et abdicando justo, qualis est hominis perversi, qui hac ratione simul evertit gratiam tum Del, tum hominum. Ili omnes enim eum ut iniquum judicem, vel censorem aversantur. Calliditas Justa est, qua sapiens justum de rebus et personis fert judicium. Ita Tigurina, *est uslutiu exacte, inquit/*

tt eadem injusta; et est çwi gratiam juris pronuntiandi pervertat, rursumque alius qui juste judicattapien». Syrus unam tantum astuti® partem et speciem, scilicet iniquam, recenset : *Est, inquit, astutus, qui compluet in mentiendo, et penertilw ad manifestandum judicium*. Porro in judicio quidem maximo, cernitur ulraquc hæc prudentia; sed tamen eadem cernitur quoque in vera et licta humilitate, uti vers. seq. explicat; imo cernitur in rebus omnibus. Unde S. Gregorius aureo quasi penicillo utriusque rationes, modosct actus \$ pillatati depingens lib. X *Moral*, cap. xn; ita sapientiam Sanctorum a prudentia mundana discriminat : « Hæc (prudentia mundana) sibi obsequentibus pncipit honorum culmina qu erere, adepta temporalis glorke vanitate gaudere, irrogata ab aliis nuda multiplicius reddere, cum vares suppetunt nullis resistantibus cedere; cum virtutis possibilitas deest. quidquid explere per malitiam non valent, hoc in pacifica bonitate simulare. At contra sapientia justorum est, nil per ostensionem fingere, sensum verbis aperire, vera ut sunt diligere, falsa devitare, bona gratis exhibere, mala libentius tolerare quam facere* nullam Injuriai ultionem quasrere, pro veritate contumeliam lucrum putare. » Utramque sapientiam ita quoquo secernit S. Jacobus cap. m, 15. «Non est enim ista sapientia desursum descendens; sed terrena, animalis, diabolica, etc. Quæ autem desursum est sapientia, primum quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suadibilis, bonis consentiens, plena misericordia, et fructibus bonis, non judicans, sine simulatione. » Vidi ilii dicta.

Est qui nequier humiliat sk, rr interiori ejis plbna sunt dolo. — Hæc una est, eaque crebra et usilata xakovjyiat, id est calliditatis el prudentia iniquo», species, do qua S. Bernardus, lib. IV *Da Consid. ad Eugenium Pontificem*, cap. iv : « Viri callidi, inquit, et dolosi proprium esse solet, luno f > .« præleudero humilitatem, cum aliquid oblinere t"!""l]*

•eb-ma r°laer^ de qualibus dicit Scriptura : Est qui mi* sc humiliat nequiter, et interiora ejus plena sunt dolo. De vobis ipsis sumite sententiæ hujus evidens ac familiare exemplum. Quantos, quos supplices admisistis, postmodum sustinuistis graves, intolerantes, contumaces, rebelles? » Idem in *Vīgil. Nativi!*. serm., 6, hanc sententiam adaptat hypocritis fide Christum invocantibus : « Infelix, inquit, quisquis fide prostratus, corde rigido corpus humiliavit. Est enim qui humiliatur nequiter, interiora autem ejus plena sunt dolo. Quisquis enim necessitatem suam minus considerat, minus sentit incommoda, minus pericula pavet, minus devote confugit ad remedia certa salutis, minus affectuose se subjicit Deo, minus fidenter psallit : Domine, refugium factus es nobis. Hujus adoratio minus accepta, hujus prostratio minus verax, hujus humilitas minus habens, hujus etiam victoriosa minus, imo et minus vivida fides. » Huic explicationi favet versio Syri, *est qui apparet velati humilis, et tanquam animo contritus, et interiora cordis ejus plena sunt dolo*.

Ficu Sententia enim hæc cum sit generalis et protaj, quā? v^rbialis, multis rebus et casibus aptari potest :

Siracides tamen adaptat eam malitiosis, qui dolose se humiliant, ut data occasione gravius noceant, uti patebit vers. seq. Alii eam adaptant iis, qui se suaque accusant, seque dicunt ignavos, inutiles, peccatores, ut eo magis alii aliis laudentur. Præclare S. Bernardus, serm. 18 *in Cant.* : « Appetere do humilitate laudem humilitatis, non est virtus, sed subversio. Quid perversius, quidve indignius, ut inde velis videri melior, unde videris deterior? » Et S. Ambrosius, lib. VII, *epist.* 44 : « Multi habent humilitatis speciem, sed vii tutem non habent : inulti eam foris prælendunt, et intus impugnant. » Exemplum illustre fiet humilitatis vide apud Cassianum, *Collât.* XVIII, cap. xi. Hinc infert S. Bernardus : a Gloriosa res humilitas, qua ipsa quoque superbia palliare se appetit, ne vilescat, n Porro vene humilitatis indicium dat S. Hieronymus *epist.* 21 : « Nulli humilitatis umbram, inquit, veritatem pauci sectantur. Auferantur omnia figmenta verborum, cessent simulati gestus, verum humilem patientia ostendit. » Nam, ut ait S. Augustinus, lib. III *Contra epist. Petilium* : « Nec malam conscientiam sanat præconium laudantis, nec bonam vulnerat convilianlis opprobrium. » Idem, lib. *Contra Secundin. Manichæum* : « Senti de Augustino quidquid libet, sola me in oculis Dei conscientia non accuset. »

tn. u 24 et 25. Et est qui se nimium submittit a multa humilitate : ET est qui inclinat faciem suam, et FINGIT SE NON VIDERE QUOD IGNORATUM EST : ET SI AB IMBECILLITATE VIRIUM VETETUR PECCARE, SI INVENERIT TEMPUS MALEFACIENDI, MALEFACIET.—Militi illi illo pFO et est, ulrobique legunt *et est justus*, idque accipiunt de vere justo : putant enim hic vere justo vers. seq. opponi hypocritam, qui se justum simulat, q. J. Vere justus nimis, id est, valde et pro-

funde, se humiliat. Est alter qui se fingit justum, hic inclinat faciem suam quasi avertens oculos a muliere pulchra, quam tamen ardentem concupiscat ; sed hoc ab aliis ignoratur : hic si non possit ea poliri, si invenerit tempus malefaciendi, malefaciet, uti fecerunt senes, qui amantes Susaniam, ab ea repulsi eam quasi adulteram accusarunt, *Daniel*, cap. i, 3.

Verum ex Græcis liquet hæc omnia jungenda esso cum vers. præced., et accipienda de uno et eodem, puta de hypocrita qui nequiter se humiliat, ut justus et sanctus videatur. Justus ergo ulrobique hic vocatur is qui humiliando se justum simulat, qui exterius se ut justum gerit, qui apparet justus. Scriptura enim sæpe loquitur non ex rei veritate, sed ex apparentia, sive ex eo quod exterius apparet : ex hoc enim judicant homines de personis et rebus, quia S. Scriptura accommodat se usui et communi modo loquendi hominum. Hinc quia homines ex specie externa talem judicant vocantque justum, Scriptura quoque hominibus se accommodans eundem vocat justum, cum revera interius et in corde sit injustus, hypocrita et impostor. Id ita esse patet ex Græcis : nam in illis non est illud, quod in Latinis (excipio Romana) bis habetur, *et est justus*; nec est rō *qui nimium sese submittit multa humilitate*, quod videtur additum ut explicet tē *qui nequiter humiliat se*. Quod addit : « Qui inclinat faciem suam, » etc., assignat modum quo quis nequiter se humiliat, et nimium se submittit. Igitur de uno eodemque hæc omnia accipienda sunt. Sensus ergo est, ut recte docet Jansenius, q. d. Est aliquando qui maligne se demittit et ram alio, cum interiora ejus plena sint dolo : nec alia ratione se demittit, quam ut minus suspectus magis nocere valeat. Est, inquam, qui justus apparet, et talis haberi vult, qui ob id nulla externa demissione submittit se valde apud aliquos : hoc est, contingit esse aliquem fide justum, qui inclinat faciem suam in terram, vultuque tristi incedit, et fingit se in alienis vitiis non videre, quod ignoratum est ab aliis; fingit se non curiose observare, quod alii ignorant, vel quod ignoratum homines esse cupiunt, cum interim obliquo oculo acute observet omnia, ut noceat. Quod si ob imbecillitatem virium et impotentiam slatini nocere, et peccati virus quod mente gerit, excrero nequālmox ubi tempus, id est, opportunitatem, malefaciendi inveniet, illam acceptabit, virus suum exeret, malefaciet et nocebit, juxta illud Aristotelis, lib. II *Rhetor.* : « Occasione dunlaxal opus improbitati. » Et illud Publii : « Malefacere qui vult, nusquam non causam invenit. » Quare ex Græco sic clare vertas hosce tres versus, puta 23, 24, 25 : *Est nequitia præditus qui demisso capite pullatus (atratus) incedit, et interiora ejus plena sunt dolo. Demittit vultum, et surdum se simulat, et ubi minime fuerit cognitus, anticipabit te (nocendo et ledendo ex improvise) : quod si defectu virium peccare prohibebitur, si opportunitatem*

nodus fuerit, turn male fariet ; Tigurina, *est qui prava moliatur demissus malitia* (Hebr. enim *t q hadar* significat et nigrum esse, sive pullatum, et tristem sive mœstum : hic enim incedit atratus, ut patet in funere), *cujus interiora dolo tota ardeant : vultum contrahens, surdumque se simulans, ubi non suspiceris, occupabit te laedere. Quod si defectu virium peccare prohibeatur, malum dabit tibi nodus occasionem*; Syrus, *est qui apparet velut humilis, et tanquam animo contritus et interiora cordis ejus plena sunt dolo : est qui inclinatam habet faciem, et cogitat malum; et in loco ubi non cognoscunt cum, vocant eum justum : est qui quia non potest, impeditur a peccando; et si potest malefacere, malefaciet*. Ex quibus omnibus patet hos tres versus do uno eodemque loqui, puta de hypocrita, v. g. inimico, vel alio ejui offendit vel læsit, qui fecte se humiliat et dolorem simulat, ut gratiam tuam recuperet ; sed ubi poterit fictionem et odium, quod mente fovet et coquit, expromet, toque vel in corpore, vel in fama, vel in bonis affliget et lædet. Tales multi sunt in aulis principum, ubi regnat ambitio, invidia et hypocrisis. Unde Palacius censet Siracidem hæc scripsisse in aula Ptolemæi regis Ægypti, vel alterius principis. In ea enim, inquit, solent esse hypocritæ ostentantes exterius humilitatem, cum mlierius sint dolosissimi et superbissimi.

Moraliter, hic nola quam sit sancta, grata et amabilis humilitas, nipote quam ejus adversarii, ut sancii habeantur, tanto studio induere et simulare procurant ; quæque ita splendet, ut etiam ficta in pretio habeatur, et videntium oculos rapiat in sui admirationem. Porro signa quibus hanc hypocrisin delegas, et hypocritam agnoscas, subjicit dicens :

26. EX VISU COGNOSCITUR VIR, ET AB OCCURSU FACIEI (id est, a facie occurrente, puta ex vultu qui in oculos incurrit) cognoscitur sensatus.— Siedo internis animi sensibus et affectibus physiognomi, medici, jurisconsulti non absurde judicant ex delineatione temperamentoque corporis, (piam appellant physiognomiam. Scripsit Delrins IV *Disquisii. magic.* cap. m, *Quæst.* III et V, post Mich. Medinam II *Parames. Christian.* cap. n, Conradui AVimpinam *De Signis*, cap. viii, 6, IO, I i, 12, Franciscum Valesium *De Sacra Philosophia.* cap xxxn, et alios ; necnon Pineda in cap. xxxiv *Job*, vers. 7 de arte isla conjecturali. Fundamenta prima artis esse solent ex quadam cum (teleris animalibus comparatione, vel ex moribus aliarum gentium, vel ex collatione sexus cum sexu, vel ex motu membrorum et affectionibus corporis, vel ex compositione signi cum signo, ut passionis cum passione. Simia parvos habens oculos invida est : ergo, inquiunt conjectores isti, etiam homo cui oculi parvi, invidus est. Æthiops pertinax est et stupidus : talis igitur, quisquis nimium fuscus est ; mulier mollem et candidam ut plurimum cutem habet, estquo pavida et levis: proinde vir

quoque est ejusmodi, qui candidus ac mollis ; iratus fixis et immotis intuetur oculis, ideo non nictantes oculi sunt, uti Hippocrates dixit, iracundi. Invidus itaifue est iracundus trisbsque. Talia plura recenset Aristoteles in *physiognomies*.

27. Amictis corporis, et risus dentium, et in- Vcn.17. GRESSUS HOMINIS ENUNTIANT DE ILLO.—Alii Vertunt, *indignant mores ejus*; Tigurina vertit, *ut aspectu quisque cognoscitur, ita ex vultus objectu cordatus intelligitur: suus cujusque habitus, ac netum deducens risio* (Vatablus, *dentium per risum nudatio*), *inccssuique hominis, quomodo sit animatus, arguunt*. Paulo aliter Syrus, *est quem ab aspectu fadei discernit vir, et e contrario cognoscit eum sapiens. Aspectus viri demonstrat opera ejus, et incessus hominis testificatur de eo*. Sensus ergo est : Sicut ex visu et aspectu quisque dignoscitur et cognoscitur, sic pariter ex vultu animi arcana cognoscas. Esto enim hypocrita vultum aliquanto tempore fingat et componat, ut hypocrisin dissimulet, ac humilitatem, æqmtatem et justitiam simulet, tamen vir prudens et cordatus, si attentius et diutius eum inspiciat, hypocrisin deprehendet. Vultus enim esi imago cordis, oculi sunt speculum mentis, ac mens suos affectus, præsertim tumultuantes et turbidos, diu celare nequit, quin etiam nescia et sui oblita, quasi ex improvviso per vultum et oculos eos prodat. Sicut enim vultus et oculi indicant mentis lætitiā vel tristitiā, amorem vel odium : sic et candorem, vel fictionem et hypocrisin.

Siracides ergo dat hic quatuor indicia, per quæ ac- quasi per fenestras mentem cujusque introspicias, ac latentem virtutem vel vitium, simplicitatem vel hypocrisin deprehendas.

Primum clarissimum est, facies et vultus, præsertim oculi : profert enim et prodit se natura per oculos. Cum enim lucerna corporis sit oculus, quid mirum si lucerna quale sit corpus enuntiet? Sic vir trux primo suo occurso, oculisque trucibus videtur terrorem incutere : pius vero suo occurso exhilarat. Sicut enim sapientia et sanctitas lucet in vultu sapientis et sancti, *Eccle.* cap. viii, vers. i. ita insipientia et nequitia caligat in vultu insipientis et nequam.

Præclare S. Ambrosius, lib. *De Eh'a* cap. xi « Vultus, inquit, quidam cogitationis arbiter, et tacitus cordis interpret : facies index plerumque est conscientiae, et tacitus sermo mentis. » Ü. Augustinus in *Reyul. ad servos Dei*, quæ in fine I torni habetur : « Nec dicatis, inquit, vos habere animos pudicos, si habeatis oculos impudicos, quia impudicus oculus impudici cordis est nuntius. p

Sic physice Aristoteles in *Physiognom.* cap. rx et x, docet complexionem, indolem, passiones et affectiones animi maxime cerni in vultu, naso, oculis et fronte : « Qui, inquit, nasum extremum crassum habent, insensibiles sunt; referuntur ad sues. Qui nasum extremum acutum habent, sæpe

irascihiles sunt; referuntur ad canes. Qui autem nasum habent rotundum et oblusum, magnanimi; referuntur ad leones. Qui vero nasum extremum subtilem habent, aviculares. Quibus incurvus a fronte mox deducitur, inverecundi sunt; referuntur ad corvos. Qui autem aquilinum habent, articulatum a fronte, magnanimi; referuntur ad aquilam. Qui autem nasum concavum habent, et quæ ante frontem rotunda, circumferentiam autem superiorem erectam, luxuriosi; referuntur ad cervos. Quibus autem nares sunt aperta), iracundi; referuntur ad passionem quæ sit in ira. » Post nasum subdit physiognomiain faciei, ailque : a Qui faciem cornosam habent, segnes; referuntur ad boves. Qui faciem macilentam habent, accurati. Qui autem carnosam, timidi; referuntur ad asinos etervos. Qui valde parvam habent, pusillanimi; referuntur ad catum et ad simiam. Quibus facies magna, tardi; referuntur ad asinos et boves. Quoniam vero neque parvam, neque magnam oportet esse, modius habitus utique horum erit conveniens. Quibus autem facies videtur parum decens, illiberales sunt; referuntur ad apparentem convenientiam, n Et paulo inferius : « Qui frontem parvam habent, indisciplina-ble.*; referuntur ad sues. Qui autem magnam valde, tardi; referuntur ad boves. Qui vero rotundam habent, insensati; referuntur ad asinos. Qui autem minus planam habent, sagaces; referuntur ad canes. Qui vero quadrangulum commensuratum fronti habent, magnanimi; referuntur ad leones. Qui autem collectam habent, adulatōres : id autem in canibus videbit quispiam, quoniam canes cum blandiuntur, contractam habent frontem. Qui autem nebulosam, audaces; referuntur ad laurum et leonem; quoniam autem nebulosus habitus audaciam significat, tranquillū autem adulationem, medius habitus utique horum bene decenter se habet. Qui tristem habent frontem, mæsti; quoniam incesti tristem habent faciem. Qui autem demissam, lamentabundi, quia lugentes demiss© sunt frontis. Qui habent magnum caput, sensati; referuntur ad canes. Qui vero parvum, insensati; referuntur ad ludientes ungues curvos, » Hæc signa sunt conjectura), ideoque non plane ceri©, nec semper vera?. Inde ferunt Socratem ex vultu visum impudicissimum et male moratum; sed arte et virtute vicit ille naturam.

s^ⁿ- *Secundum* est amictus sive vestitus : superbus enw WWto/us internam superbiam, fictus fictionem, dissolutus dissolutionem, levis levitatem, gravis gravitatem, luxuriosus luxuriam mentis indicat et repræsentat. Quare S. Augustinus epist. 73 *ad Hatsidium* : a Verus, ait, ornatus, maxime Christianorum et Christianarum, non tantum nullus fucus mendax, verum ne auri quidem vestisqua pompa, sed mores boni sunt. » Ita ex vultu, vestitu habituque dissoluto Juliani Apostata:, occultam ejus impietatem deprehendit

S. Gregorius Nazianzenus, uti ipse refert orni. 2 *in Julianum*, his verbis: « Neque enim mihi boni quidquam significare atque minari videbantur, cervix non firma, humeri subsultantes, et ad «equilibrium subinde agitati, oculus insolens et vagus furiosequo intuens, pedes instabiles et titubantes, nasus contumeliam et contemptum spirans, risus petulantes et effrenati. » El post alia id genus dissoluti animi argumenta : « Ut hire, inquit, conspexi, statini prolocutus sum : Quate malum Romanorum terra nutrit! » Sio do Julio Osare adhuc puero dixere Syllani : « Cavete puerum malo præcinctum. » Et Augustus Cæsar, teste Suetonio: u Vestitus, inquit, insignis ac mollis superbia) vexillum est, nidusque luxuriæ. »

Tertium est, risus : risus enim candidus cl pia- Tenha nus, cor candidum, planum et apertum; risus vero contractus, contortus, sardónicos, dentatus, cor contractum, contortum, dolosum, dentatum et odio imbutum significat. Nam per gestum corporis demonstratur qualitas voluntatis, ait Rabanus. Unde S. Augustinus lib. 1 *Contra Áeadem*. cap. v : a Ratio, ait, præveniat risum tuum : nihil enim es» fcedius risu irrisione dignissimo.» Idem, serm. 07 *De Temp.*: a Risus, ait, frequens corrumpit mores, relaxat quoque nervos rigoris obstrictos : severus autem vultus custos est disciplinae. »

Qum *tum* est incessus : celer enim et præceps q w - pivecip lationem, tardus tarditatem, levis levitationem, superbus superbiam, iratus iram, fictus flo «w. lionem mentis indicat. Nam, ut ait Reda in *Proverbiis* : a Gressu corporis habitus demonstratur mentis. » Et S. Bernardus *De Modo bene vivendi*, cap. ix : a Sil, ait, in ingressu luo simplicitas, in incessu honestas. Nihil dedecoris, nihil lascivia), nihil petulanti©, nihil insolenti©, nihil levitatis in incessu tuo appareat; animus enim in gestu corporis apparet, gestus signum esi mentis.» Quin et Aristoteles in *Physioyn*. cap. vi : « Modesti, ait, signa sunt: in molibus tardus, et loqueos tarde, vox larda, et plena spiritu, ac initis; oculus hilaris, neque valde apertus, neque omnino clausus. Iracundi : in motibus præceps, rubens corpore,color sanguineus. Animosi: fronte ingens, in molibus tardus et remissus, non præceps. Tristis: figura humilis, el motibus remissus, rugosa facies, macri oculi. Cinædi: oculus contractus, motus manuum supini et dissoluti, ambulationes duplices, hæc quidem circumelinantis, alia vero lumbos tenentis, et oculorum circumspec-tiones : ipialis fini Dionysius sophista. »

Audi S. Ambrosium lib. 1 *Officior*, cap. xviiu : cnoms. « Est, ait, in ipso motu, gestu, incessu tenenda verecundia. Habitus enim mentis in corporis statu cernitur. Hinc homo cordis nostri absconditus aut levior, aut jactantior, aut turbidior, aut contra gravior, et constantior, et purior, et maturior reslimatur. Itaque vox quædam est animi,corporis motus. Meministis, filii, quemdam amicum.

cum sedulis se videretur commendare officiis, hoc solo tamen in clerum a me non receptum, quod, gestus ejus plurimum dedeceret. Alterum quoque cum in clero reperissem, jussisse me ne unquam priniret mihi, quia velut quodam insolentis incessus verberare oculos feriret meos. Idque dixi cum redderetur post oflensam muneri, lior, solum excepi : nec fefellit sententia; uterque enim ab Ecclesia recessit, ut qualis incessu prodebat, talis perfidia animi demonstraretur. Namque alter Arianre infestationis tempore fidem deseruit, alter pecunia studio, ne iudicium subiret, sacerdotem se nostrum negavit. Lucebat in illorum incessu imago levitatis, species quaedam scurrarum percursantium. » Et inferius : « Est etiam gressus probabilis, in quo «it species auctoritatis, gravitatisque pondus, tranquillitatis vestigium; ita tamen si studium desit atque affectatio, sed motus sit purus ac simplex; nihil enim fucatum placet, motum natura informet. Si quid sane in natura vitii est, industria emendet, ut ars desit, non desit correctio. » Quin et Cicero, lib. III *De Oratore* : « Omnis motus animi, inquit, suum quemdam a natura habet vultum, et sonum, et gestum : animi imago vultus est. Nam hæc una pal's corporis, quæ quot animi motus sunt, tot significationes et communicationes possit efficere. »

Imperfecti igitur a perfectis modestia continua et crostanti discernuntur. Imperfecti enim etsi ad tempus mores componant, aut potius compositos fingant coram aliis, tamen cum fuerint ineptie cune fingendi modestiam obliti, illico ineptis corporis molibus, et animi perturbatione se produnt, instar simiæ, quæ docta saltaro subsilit; sed si projicies nuces, illico omnis decori saltus oblita, ad cupidas nuces advolat. Perfecti autem sui ipsorum curam gerunt continuam, ac percam modestia; habitum, quasi vestem pulcherrimam induunt : quare hæc modestia, lenitas ac membrorum compositio effectus est et signum internos tranquillitatis et sanctitatis, per eamque interna animi virtus puritasque cernitur et dignoscitur : sicut ignem ex fumo, hominem ex loquela, et solem ex splendore cognoscimus.

Hanc gnomen apologo similem, festivo auris et oculi apologo illustrat Cyrillus lib. I *Apologorum moralium*, cap. xxv, cujus titulus : *In cunctis esto «repositus»*. « Audiens puris, inquit, quod oculum palpebra tueretur, acuto puncta invidentia aculeo, natura; dixit: Ut quid oculum tam volatiliū palpebrarum munitione vallasti, mo autem illa nudam undique reliquisti? Certe haud minori me in pretio habere debueras: quoniam si delectat lux, amplius tamen verbum; et si visus instruit, magis auditus. Cui illa utriusque arte sapientiæ fabricatrix, patienter respondit : Si videres situm membrorum, et luci rationis attenderes, magis me gratiarum actione quam querelarum quæstione pulsares. Nonne locata es

in profundis, et osse et cartilagine circumquaque munita? Foris tamen lucerna corporis est oculus, et ob hoc provide pellicula velocitatis armatur, et propter hoc ostiolo clauditur, ut etiam volenti nihil indecens spargente radio presentetur. Ad hæc auris adjunxit : Cur etiam mihi repulsionis januam non dedisti? an forte minus putasti noxiam esse corruptionem auriculæ, quam pupilla? Ad quod natura respondit : Non audisti quod primum aditum morti, venenoso serpentis eloquio percepto, effrenatus mulieris auditu exhibit? Directe siquidem usque ad cor penetrat verbum, quoniam aperta semita stillat ex aure in pectoris rimas. Tunc natura subjunxit: Nimirum sicut non est intuendum nisi quod licet, sic nec audiendum est nisi quod decet. Nonne te ad hoc in medio capite posui? » Unde concludit, et quasi axioma præ «tantissimum assignat : a Omnis enim sapientis actus debet esse decenti regularitate compositus. Et quemadmodum in creleslibus sapientia gubernatis, nullus sine regula motus cernitur : ita et in membris animæ prudenti subjectis, nullus apparere debet actus inordinatus. Unde sapientis est incessus gravis, aspectus pudicus, auditus honestus, status recollectus, habitus aptus. Maxime tamen decor prudentia; debet relucere in facie, quoniam cornu sapientiæ luminosum (Exodi cap. xxiv, 30) glorificavi! Mosaicum vultum. Igitur quia homo debet esse velox ad audiendum, libi non addidi januam; nec tamen, cum necesse fuerit, opportuna deest rationis arte clausura. Quibus auditis, mox placata auris quievit. »

28. Est correptio mendax in ira contumeliosi : **Tcrs-ss.**

ET EST JUDICIUM, QUOD NON PROBATIR ESSE BONUM ET IST TACENS, ET IPSE EST PRUDENS. — Redit ad doctrinam correptionis traditam vers. 13 et seq.; quia enim dixerat illam faciendam esse sapienter et sincere, hinc ad sapientiam, sinceritatem et hypocrisin digressionem fecit vers. 18 hucusque: nunc ergo ad institutam correptionem regreditur. Unde Tigurina hæc connecti! sequentibus, hincque inchoat cap. xx, nam cap. xx crept **hic** materiam prosequitur. Græca de more concisa sic habent, *est correptio quæ non est decora vel pulchra, et est tacens et ipse prudens*; Tigurina clare, *est aim minime speciosa sit reprehensio, et est aim quis sapienter taceat*; alii, *est reprehensio quæ indecora sit, et csl qui taceat, idemque prudens sit*/Syrus alio abit, *est paupertas*, inquit, *quæ non convenit, et est qui tacet, et ipse est sapiens*. S. Chrysostomus in *Psalm.* XL, legit: «Est reprehensio, et non est tempestiva; ut est tacens aliquis, qui invenitur sapiens. » Noster modum et tempus addit, quo indecora sit reprehensio, nimirum (piando procedit ex ira et imo convitiandi et exprobrandi; hæc enim ira facil, ut correptio sit iracunda, contumeliosa et mendax : ipsa enim efficit ut corripiens multa effutiat fuKa. ne proinde mendacia per contumeliam impingat ei

quern per iram corripit. Ira enini pervertit iudicium, ut temere ex levibus signis sinistre iudicet, arguatque et damnet factum proximi quasi pravam, cum revera tale non sit. Hoc est quod subdit : « El est iudicium, quod non probatur esso bonum, » quia, scilicet, ex ira praecipitatum, ideoque temerarium, et Siepe falsum ac mendax est. Quare in ira silendum est, et omittenda correctio, donec ira deferbeat, redeatque mentis pax et serenitas, indeque veritas, verumque de .ibus iudicium. Ergo qui in ira tacet, ipse est prudens.

Porro, correptio ex ira, non tantum indecora est audienti et excipienti ; sed eadem indecora et pudenda est dicenti et corripienti : qua eum non ratione, sed ira agi, ineque mancipium esso ostendit, ideoque alios etiam subditos non emendat, sed inverecundiores et proterviores efficit. Scitum est illud Platonis ad servum delinquentem : « Castigare te, nisi iratus essem. » Idem alio tempore servi castigationem amico demandavit, dicens : « Ego castigare nequeo, quia iratus sum. »

Rursum sicut bilis flava, id est ira, sic et bilis atra, puta melancholia, pervertit iudicium, facitque ut non sit bonum, sincerum et verum; sed malum, turbidum et falsum : per illam enim quasi per nubem atram res apparet et cernitur atra, obscura, tetra, etsi in se sit candida, limpida, clara. Hinc melancholicis omnia videntur atra, tristia, sinistra, prava, periculosa, perdita : quare Aristoteles in *Politicis*, negat melancholicos adhibendos in consilium, aut eligendos in consiliarios. Melancholici ergo, quia nimis sunt pusillanimes, tristes et suspicaces, parum apti sunt ad correptionem : sileant ergo, si sapiunt, et prudentes haberi volunt. Plura hac de re dixi cap. vm, vers. 13.

Moral do
•ikatio.

Denique prudens est tacens, qui scilicet tacet, cum putat correptionem et locutionem fore inutilem et infructuosam. Ita senior ille apud Joannem Moschum in *Prato spirit*, cap. clvi, a Philosophis rogatus, hoc vitae sanctae et sapientis dogma dedit : « Sil philosophi® vestrae opus semper meditari mortem, silentioque et quieti vos assuefacere. » Uter rogatus : « Usquequo ser-

vandum est silentium, » respondit : « Usquequo interrogeris. In onni enim loco si taciturnus fueris, requiem possidebis. » Sapienter / Eneas Sylvius, (qui postea creatus Pontifex Pius II nuncupatus est) lib. I *De Gestis Alfonsi* : « Sapientius, inquit, est agere quam fari. Numquam enim nisi cuin necessitas postulat sapiens loquitur, neque vana nec nisi ponderata profert : stulto autem nullum est tempus sermoni clausum, facilecpi verba jactitat, qui sine consideratione profatur. » Acute et facete S. Gregorius Nazianzenus, epist. I *ad Celeusium*, ejus silentium carpentem, respondit per apologum hirundinum garrularum, cynos taciturnitatis accusantium. Cyni enim hirundinibus responderunt : « Si non multum, nec apud multos canimus : at illud certe in nobis pulcherrimum est, quod modum in canendo tenemus, nec musicam tumultibus permiscemus. Vos autem et in aedes admissas, homines fastidiunt, el canentes aversantur, idque optimo jure, quippe qu® nec excisa quidem lingua silere queatis; verum ipsae amissam vocem et calamitatem vestram lugentes, quasi alta aut profusa lingua praedite, et canone, loquaciorcs sitis. Intellige quid loquar, ait Pindarus; ac si taciturnitatem meam tua loquitandi facilitate praestantiorcm esse inveneris, silentium nostrum inepte carpere atque insectari desine. Alioqui proverbium dicam, ut verissimum, ita etiam brevissimum : Tum cantabunt cyni, cum graculi tacuerint. » Huc pertinent disticha Catonis, sive illius prisci Censorii, sive potius recentioris cujuspian, qui Catonis nomen assumens, prisci illius mores et sensa carmine expresserit : haec enim disticha inter opera prisci non inveniuntur, ac simpliciori stylo conscripta sunt, nec latinitatem illius aevi, Censorii-que elegantiam aequant. Disticha sic se habent :

Perspicito tecum tacitus, quid quisque loquatur.
Sermo hominum mores et celat el indicat idem.

Huc facit illud Senecae in *Proverbiis* : « Libentius audias quam loquaris. Tacere qui nescit, nescit loqui. » El illud Pindari in *Ncinæis*, ode 5 : « Non omnis veritas exacta patefaciens faciem utilis est; sed scire tacere est saepe sapientissimum. »

CAPUT VINGESIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Cap. praeced. vers. ult. tria dixit : primo, correptionem non esse faciendam tn ira; secundo, esse iudicium quod non probatur esse bonum; tertio, esse tacentem qui sit prudens. Ilæc tria ordine hic prosequitur: primum, vers. 1; secundum, vers. 2 et 3; tertium, vers. 5. Undo pergit agere de vitiis et virtutibus hnguæ. Quocirca, vers. 9 et seq., agit de fatuis fatuorum sermonibus æque ac donis, cosque opponit sapientibus sapientum dictis et factis. Denique, vers. 23, agit de nimia et noxia verecundia, dedecore mendacii, sapientia quæ sese promit et evehit placendo magnatibus, ideoque vetat in iudicio xenia et dona

4. Quam bonum est arguere quam irasci, et conitentem in oratione non prohibere !

2. Concupiscentia spadonis devirginabit juvenculam : 3. sic qui facit per vim iudicium iniquum. 4. Quam bonum est correptum manifestare poenitentiam! sic enim effugies voluntarium peccatum. 5. Est tacens, qui invenitur sapiens : et est odibilis, qui procax est ad loquendum. G. Est tacens non habens sensum loquelæ : et est tacens sciens tempus aptum. 7. Homo sapiens tacebit usque ad tempus : lascivus autem et imprudens non servabunt tempus. 8. Qui multis utitur verbis, laedet animam suam : et qui potestatem sibi sumit injuste, odietur. 9. Est processio in malis viro indisciplinato, et cō inventio in detrimentum. 10. Est datum, quod non est utile : et est datum, cujus retributio duplex. Ii. Est propter gloriam minoratio : et est qui ab humilitate levabit capul. 12. Est qui multa redimat modico pretio, et restituens ea in septuplum. 13. Sapiens in verbis seipsum amabilem facit : gratiae autem fatuorum effundentur. 11. Datus insipientia non erit utilis tibi: oculi enim illius septemplices sunt; 15. exigua dabit, et multa improperebit: et apertio oris illius inflammatio est. 16. Hodie fœneratur quis ceteras expetit: odibilis est homo huiusmodi. 17. Fatuo non erit amicus, et non erit gratia bonis illius. 18. Qui enim edunt panem illius, falsæ linguæ sunt. Quoties, et quanti irridebunt eum? 19. Neque enim quod habendum erat, directo sensu distribuit, similiter et quod non erat habendum. 20. Lapsus falsæ linguæ, quasi qui in pavimento cadens : sic casus malorum festinanter veniet. 21. Homo acharis quasi fabula vana, in oro indisciplinatorum assidua erit. 22. Ex ore fatui reprobabitur parabola : non enim dicit illam in tempore suo. 23. Est qui vetatur peccare præ inopia, et in requie sua stimulabitur. 24. Est qui perdet animam suam præ confusione, et ab imprudenti persona perdet eam : personæ autem acceptione perdet se. 25. Est qui præ confusione promittit amico, et lucratus est eum inimicum gratis. 26. Opprobrium nequam in homine mendacium, et in ore indisciplinatorum assidue erit. 27. Potior fur quam assiduitas viri mendacis : perditionem autem ambo hæreditahunt. 28. Mores hominum mendacium sine honore : et confusio illorum cum ipsis sine intermissione. 29. Sapiens in verbis producet seipsum, et homo prudens placebit magnatis. 30. Qui operatur terram suam, inaltabit acervum frugum : et qui operatur justitiam, ipse exaltabitur : qui vero placet magnatis, effugiet iniquitatem. 34. Xenia et dona excæcant oculos iudicum, et quasi mutus in oro avertit correptiones eorum. 32. Sapientia absconsa et thesaurus invisus : quæ utilitas in utrisque? 33. Melior est qui colat insipientiam suam, quam homo qui abscondit sapientiam suam.

PRIMA PARS CAPITIS.

1. Quam bonum est arc. it re, quam irasci, et confitente? IN ORATIONE NON PROHIBERE! — pTOSCquitur materiam de correptione, quam cœpil, vel potius cœptam vers, i3 cap. præced. resumpsit ibid. vers, ult., ubi dixit iratum non debere corripere, sed tacere. Unde hic inferi satius esse corripere prudenter et mansuete cum qui te vel alios offēdit, quam ei irasci ; sic enim correptus culpam agnoscet et confitebitur, itaque offenso satisfaciet, cumque confessione culpæ et petitione venite sibi reconciliabit. Dicit ergo : « Quam bonum. » etc. </ d. O quanto melius est corripere proximum vel in se, vel in alios peccantem, quam

ei irasci occulte (ut habent Græca Complutensium), et sic consequenter confitente in peccata sua in oratione non prohibere, sed potius ad id corripiendo inducere ! Est enim liptote, quia minus dicitur et plus significatur: scilicet, per *non prohibere*, significatur inducere et impellere. Ita Lyranus. Qui enim ex charitate suaviter peccantem corripit, impellit eum ut peccatum suum confiteatur in oratione, id est, in confessione culpæ, et deprecatione venis, sive ea fiat homini offenso, sive Deo. Paulo aliter Jansenius, g. d. Bonum est corripienti, eum qui correptus confitetur peccatum suum simul cum oratione venia* non prohi-

bere a se vel a venia, sed statini ad reconcilia-
iōueni et veniam admittere. Sic enim cessabit
corripientis ira, et correpti culpa; per cuius con-
fessionem parfier cessabit ulriisquo offensa, inio
vertetur in mutuam reconciliationem. Græca ha-
bent, *quum bonum est arguere, quam irasci!* et *i*
i/wdrww (perperam aliqui legunt contra-
rio sensu id est *qui vicissim confi-*

tetur (qui scilicet respondens correptioni fatetur
culpam), *prohibetura diminutions*, id est, ab imm-
nente sibi damno. Unde clare vertit Tigurina,
quanto honestius est reprehendere quam utere indigna-
tionem! nam qui fatetur quid, protegetur a detri-
mento. Syrus prorsus abit alio, *non est gratia ei*,
inquit, *qui corripuit iniquum, et laudatur aliquis*
unde non convenit ei laudari. Aliter qdoque Raba-
nus : « Confitentem, inquit, in oratione noli prohi-
bere, quia non est ille prohibendus qui confitetur
Deo in oratione sua, et laudat ipsum in oro suo;
sed instruendus ul rectæ fidei et bonorum operum
concordiam adhibeat: quia non est speciosa laus
in ore peccatoris, sed corde creditur ad justitiam;
ore autem confessio fit ad salutem. Proinde Pro-
pheta dicit : Benedic, anima mea, Domino, et om-
nia interiora mea nomen sanctum ejus. El alibi:
Elevatio (inquit) manuum mearum sacrificium
vespertinum. »

V« 2 2 el 3. CONUPISCENTIA SPADONIS DEVIRGINABIT JU-
J' VINCULAX : SIC QUI FACIT PER VIM JUDICIUM INIQUUM. —

Spectat hæc emonie id quod dixit cap. prtt&ed.
vers. nit. : « Est judicium quod non probatur esse
bonum, » acalludil ad spadonesseu eunuchos, qui-
bus, utpole natura vel arte excisis el impotentibus
ad generationem, custodiendæ tradebantur vir-
gines el conjuges : hi enim acti stimulis con-
cupiscenti® et libidinis, virginibus suæ fidei
commissis turpiter abutebantur, cisque florem
virginitatis per stuprum adimebant. Dicit ergo :
« Uti spadones aliqui impuri, esto vi generandi
privati, non tamen omnino vi seminandi aut con-
cupiscendi spoliati, virginis sibi concreditas vi-
tiant: itajudices iniqui, sive privati, sive publici,
justitiam (quam veteres ut virginem pingebant)
per injustas et violentas sententias vitiant et con-
stuprant. n Unde Tigurina vertit, *qualis est spadonis*
puellam vitiandi libido, talis est qui per vim exercet
judicia; Syrus *desiderat eunuchus concumbere cum*
virgine, Ha qui facitjudicium per vim. Mulli enim
spadones peccant per turpia desideria, cum ad
actum venereum omnino sint inhabiles et impo-
tentes; sed nonnulli, ul dixi, ad eum aliqua ex
parte habiles et potentes sunt.

Nota: Veteres justitiam pingebant quasi virgi-
wm (quam Astræam, quasi Cœllem vocabant),
,j' libram manu una tenentem ad æquilibrium, al-
' * tera gladium; virginem, ut significarent eam de-
bero esse integram et incorruptam. Libra signi-
eam deberé jus tilriusque partis exacto
examine librare, et otiiue juris æquilibrium assi-
gnare, ut bonis præmia pro meritis, malis poenas

pro demerlfis geometrica proportionem distribuai.
Ense repræsenlabant vindictam, quam justitia in
reos exercet. Addit Pierius, //ieroj//yp/<.42,eap.Lxi,
ei appinxisse duas mulieres, quæ captivæ ab ea
traherentur : unam quæ fractum ensem manu
prælendebat, alteram quæ conto innitebatur, ut
duo vitia extrema a justitia domita repræsentarent,
ac ex ulriusque medio virtutem ipsam astruerent:
per fractum scilicet ensem severitatem nimiam
retusam cohibitamque intelligentes, per contum-
lentorem nimium abdicatum, quo judicia plus
æquo producebantur. Inde enim dicta cunctatio,
quæ retardationem significat. Lenti vero sunt,
qui nullo quantumvis atroci scelere concitantur,
neque publicis neque privatis injuriis commo-
ventur. Vide Giraldum De *Diis gentium*, syn-
tagm. 1, pag. 28.

Iilino et Chrysippus apud Gellium, lib. XIV, lottiti»
cap. iv : « Imaginem justitiæ fieri solitam, ait,
forma atipie filo virgindli, aspcclu vehementi
et formidabili, luminibus oculorum acribus; ne-
que humilem, neque atro, em, sed reverend®
cujusdam tristiliæ dignitate. Ex imaginis autem
istius significatione, ait Gellius, inlelligi voluit
judicem, rprii justitiæ antistes est, oportere esse
gravem, sanctum, severum, incorruptum, inadul-
labilem; contraque improbosnocentesque immi-
tem atque inexorabilem, rectiumpie et arduum
ac potentem, vi el majestate æquilatis veritalisque
terrificum. » El Plato, lib. XIIDe£rgi6as, cap. xxxiv:
a Cavere, inquit, pro viribus debet quisquis alium
judicaturus est, ne sponte aut invitus supplicium
mulctamve falso, et non merito inferat; judi-
cium eniin virgo quædam pudici esse dicitur.
Pudori autem atque judicio secundum naturam
odio mendacium est. »

Significat ergo Siracides violationem justitiæ,
nipote virginis inlegerrimæ, symboliciini esso
stuprum, quo et integritas justitiæ, et decor fidei
sive fidelitatis turpi et infami scelere corrumpat-
ur. Judicibus enim commissa est tutela justitiæ,
sicut eunuchis commissa est custodia virginis,
ut eam integram et illibatam conservent. Quo to
quam indignum contraque omne jus et fas est, a
spadone inferri vim virgini sibi cominissæ, tam
indignum et infame nefas est a judice inferri vim
justitiæ sibi concredita», ut nocentes absolvat,
innocentes damnet et plectat. Quocirca Cicero,
lib. I, epist. *ad Atticum*, aita Clodio injusto judice
constupratum esso judicium : « Afflicta, inquit,
respublica est empto conslupratoquo judicio. »
Porro idipsum faciunt non tantum judices in
tribunali, sedet quique particulares, <pii in sym-
bolis et symposiis, aut seorsim eum sociis de-
trahentibus proximo, ejus acta et mores inique
censent, judicant et damnant. Agitur enim hic de
correptione. Detractio ergo est constupralio jus-
titi.ey calumnia est stuprum innocenti®.

4. Quam boxum est correptim vxu .tari poi Vi- Vm.A.
t l x t i a m ! sic : x n i EFFUGIIS voluntarium plccaum*

— Præfixit leges corripienti, ut scilicet in veritate el lenitate corripiat; nunc sancit legem ei qui corripitur, videlicet, ut non superbe se excuset, sed humiliter agnoscat culpam, de caque doleat, ac se pœnilentem ostendat, nimirum ore confitendo in oratione, id est, in deprecatione venite, ut dixit vers. I, ac opere satisfaciendo iis quos offendit vel læsit. a Sic enim effugies voluntarium peccatum. » Per pœnitentiam enim ostendes te lapsum esse per ignorantiam, incogitantiam vel infirmitatem, ac proinde ex parte involuntarium fuisse lapsum; sin impenitens peccatum tueare, facies illud plane voluntarium, quia ostendes animi obstinationem et destinatam malitiam. Secundo, a effugies voluntarium peccatum, » quia per pœnitentiam a peccato voluntarie admissio liberaberis, ejusque culpa et pœna tibi pœnitenti a Deo condonabitur, liic versus jam decet in Græco et Syro; in Complutensibus tamen ponitur post vers. 8.

Vera Beda in *Proverbiis*: u Initium bonorum, inquit, est confessio nudorum. » Quin cl Seneca in *Pi overò*. : a Proximum, inquit, ad innocentiam locum tenet verecunda peccati confessio. » Nota hic vim pœnitentiæ; null.® enim sunt tam ferre® peccati compedes, quibus peccatum peccantem constringat, quas pœnitentia non frangat, el servum peccati non manumittat. Compunctio enim et dolor do peccato in Deum admissio, implicite est summus Dei amor: ob Dei enim amorem dolet de Dei offensa. Amor ergo Dei mensura est ac modulus doloris, et quantum in uno, lanium in utroque est ponderis. Generant enim se mutuo; nam et ex amore dolor, et vicissim ex dolore na citur amor. Alter alterius fomentum est el incendium, nuli ix et parens; si crescit unus, uterque capit augmentum; si ardet alteruter, in ambobus flamma gliscit. Animus amore ebrius eructat dolorem; el dolor vicissim amorem acuit, urit et accendit. Vide de utilitate confessionis et pœnitenti® S. Gregorium, lib. X\ III .Voru/. cap. xi, et S. Augustinum, et Ambrosium, lib. *De Panitencia*. Huc facit illud Hebræorum proverbium: u Negatio peccati duplex peccatum; negatio iniijuilatis duplex iniquitas; » ad verb un, «dine iniquitates sunt,* scilicet, una perpetrata, altera defensiva. Dupliciter ergo peccat, duplicarne crimen, qui negat esso crimen quod commisit.

5. Est tacens, qui invenit n sapiens; et kst odibilis, qui procax r. sr ad loquendum. — Respicit tertium c tribu quro dixit cap. præccd. vers. ult., t »-en nimirum: «Est (accus, cl ipse prudens;» illud hic mu tis prosequitur, ac docet aliquando sapientis esso silero, insipientis vero loqui, aliquando vero silere signum esse insipienti®. Inde Græca breviter t t clare sic habent, *est tacens*, (*pii inicia'ur sapiens; et est odibilis* Cœ *inulta loquacitate*, id est, ut figurina, *est qui tacendo se probet Sdiaentem*, et est *qui crebra loquacitate sit odiosus*; ahi paulo clarius, *est qui tacendo sapiens esse de-*

prehendatur; et est (pii multa loquacitate odiosus sit. S. Chrysostomus in *Psal.* exi. legit: « Qui abundat in sermone, odio habebitur. » Vulgus enim homines loquaces, quasi disertos et facundos, æslimal sapientes; taciturnos vero, quasi indisertos el elingues esse infantes et insipientes. At viri cur? prudentes contrarium de utrisque ferunt iudicium: eum enim qui opportuno tacet, censent esse sapientem; cum vero qui importune garrit, censent esso insipientem. Nam, ut vertit Syrus, *qui, (piando tacet, cogitat sapiens, q. d.* Est sapiens, qui, dum tacet, cogitat sapienter quid agere, quid loqui, vel silere debeat (quanquam pr i *cogitat* videatur legendum coyTafur; sic enim habent Græca et Latinus); *et est qui odio habetur in multitudine sermonum suorum*.

Huc spectant tria proverbia Arabica, *centuria* 1, Gc v num. 98,09 et 100: « Taciturnitas concibat suis Ar4bwxu amorem. Pœnitentia super silentio melior est pœnitentia super solinone (nam nulli tacuisse nocet, nocet esse loculum, ait Cato). Taciturnitas sapientia est, sed rarus est agens eam. » Et *centuria* 2, num. 12: u&up; silentium est responsum. Dicitur id homini qui solvit delictum suum, absque ut loquatur quidquam, et respondet omittendo responsum. » Sic Menander: a QoUoic, incipit, n *inultis responsum est silentium*. Mul- cr ar torum accusafinnes et calumnie manifestam sæpe r habent falsitatem, nec responsum aut apologiam merentur; quare ad eorum criminationes silere, sufficienter respondere, et se purgare est. Ha nd rxo- Chrislus silentio respondit Judads, accusantibus se de affectato Judave regno apud Pilatum. Sic «Sussanna, *Daniel*, cap. vin, plus egit Licendo quam si esset locuta. Tacendo enim apud homines locuta est Deo, nec ullum majus iudicium^suæ castitatis invenit, quam silentium. Conscientia loquebatur ubi vox non audiebatur, nec quærebat pro se hominum iudicium, quæ Domini haliebat testimonium. Ab illo igitur volebat absolvi, quem sciebat nullo modo posso falli, » ail S. Ambrosius, u ü l o - lib. I *De Offic.* cap. iu. Denique: « Gloriosius est rum' injuriam tacendo tolerare, quam respondendo vindicare, » ait Beda m *Proverb.*

G. Est tacens, non habens sensim loquere; it Vcr«4 EST TACENS, SCIENS TEXPUS APTUM, —SCI I I Cœt, ad loquendum. Unde aliipii legunt, *sciens tempus aplt sermonis*; alii, *apti tempons, q. d.* Duplex est tacens, unus qui tacet, quia non habet quod sapienter loquatur, quia non est peritus loquendi; alter qui tacet, quia exspectat tempus opportunum loquendi; ille tacens est prudens, hic prudentior. Explicat id quod dixit: « Est tacens qui invenitur sapiens. » Duos enim casus recenset quibus sapiens sapienter tacet, *q. d.* Dixi sapientem opportune tacere. Id autem facit primo, (piando non habet quod prudenter loquatur; secundo, quando loquendi non est tempus et opportunitas. Unde Græca habent, *est (acens: non enim habet responsum; et est tacens sciens tempus*; Tigurina, *alius tacet non habens quod*

HuCrjt re*Pon(?eaf ct Tl' taceat sciens (peritus, gnarus)
'irow- temporis loquendi et tacendi. Huc pertinet illud :

ζ. l. om!4' a Stultus, si tacet, sapit; » quod Cleanthi tribuit
Maximus cap. *De Silentio*. Et illud Senecæ in *Pro-*
verbiis: « Taciturnitas stulto homini pro sapientia
est. » Præclarius S. Chrysostomus in *Psal.* cxl :
« Tunc, ait, solum loquendum est, quando quæ
dicuntur plus prosunt, quam silentium. » Et S. Ra-
silius ad filium spiritalem : « Opportuna verba,
inquit, a te procedant, ut dent gratiam audien-
tibus. » Præclare etiam Salomon *Proverb.* xxv, 11 :
a Mala aurea in lectis argenteis, qui loquitur ver-
bum in tempore suo. » Ubi Beda : a Hujusmodi
verba, inquit, sunt mala, quia de arbore vitæ,
hoc est, de Dei sapientia orta; aurea, quia chari-
tatem monti audientium infundunt; in lectis ar-
genteis, quia requiem præstant animabus audien-
tium, et splendore fulgent veritatis. »

7- 7. Homo sapiens tacebit usque ad tempus; lasci-
vus AUTEM ET IMPRUDENS NON SERVABUNT TEMPUS. —
Magna sapientia est nosse tempus opportunum
loquendi, quod est, cum loqui expedit ædifica-
tioni proximorum et gloriæ Dei; insipiens vero
tempus opportunum non servat, sed loquitur
quolibet tempore, licet importuno, quia quidquid
in mentem venit, effutit. Unde Græca habent,
transgredietur tempus; Tigurina, *homo sapiens tace-*
bit donec opportunum fuerit, nugator autem et insi-
piens prateribit opportunitatem; Syrus, *est qui lo-*
quitur ubi non convenit ei loqui, et vir sapiens obser-
vat tempus, et vir iniquus et arrogans non observat
tempus. Arabicus aha similitudine idipsum signi-
ficat; sic enim habet, *sicut adeps non comeditur*
(comedi nequit) *absque sale: sic verbum, si extra*
tempus proferatur, q. d. Sicut adeps sine sale in-
sulsus est, gravalque et laxat stomachum: sic
verbum intempestive prolatum insulsum est,
grave, molestum et nocivum. Unde Apostolus
ait : « Sermo vester semper in gratia sale sit con-
ditus. »

I ' s Præclare S. Gregorius, *HI part. Pastor*, ad-
l - monit. 15 : « Sapiens, inquit, tacebit usque ad
" ' l. **, tempus, ut nimirum, cum opportunum conside-
rat, postposita censura silentii, loquendo quæ
congruunt, in usum se utilitatis impendat. Et rur-
sum scriptum csl : Tempus tacendi, et tempus
loquendi. Discrete quippe vicissitudinum pen-
sanda sunt tempora, ne aut, cum restringi lin-
gua debet, per verba inutiliter defluat; aut, cum
loqui utiliter potest, semetipsam pigre restringat.
Quod bene Psalmista considerans, dicit : Pone,
Domine, custodiam ori meo, et ostium circum-
stantia: labiis meis. Non enim poni ori suo parie-
tem, sed ostium petit, quod videlicet aperitur
et clauditur. Unde et nobis caute descendum est,
quatenus os discretum et congruo tempore vox
aperiat, et rursum congruo taciturnitas claudat.»
Et S. Ambrosius, lib. I *De Officiis*, cap. n: « Quid
autem præ cæteris, ait, debemus discere quam
tacere, ut possimus loqui, ne prius me vox con-

demnet mea, quam absolvat aliena? Scriptum
csl enim : Ex verbis tuis condemnaberis. Quid
opus est igitur ut properes periculum suscipere
condemnationis loquendo, cum tacendo possis
esse tutior? Complures vidi loquendo in pecca-
tum incidisse, vix quemquam tacendo : ideoque
tacere nosse quam loqui difficilius est. Scio nam-
que loqui plerosque, cum tacere nesciant. Ra-
rum est tacere quemquam, cum sibi loqui nihil
prosit. Sapiens est ergo qui novit tacere. Denique
sapientia Dei dixit : Dominus dedit mihi linguam
eruditionis, ut sciam quando oporteat sermonem
dicere. Merito ergo sapiens, qui a Domino accipit
quo tempore sibi loquendum sit. Unde bene ait
Scriptura : Homo sapiens tacebit usque ad tem-
pus. Ideo Sancti Domini, qui sciebant quia vox
hominis plerumque peccato adjuncta est, et ini-
tium erroris humani sermo est hominis, amabant
tacere. » Idem, cap. x : « Scio loqui plerosque,
cum tacere nesciant. Rarum est tacere quem-
quam, cum sibi non prosit loqui. Sapiens ut
loquatur multa prius considerat quid dicat, aut
cui dicat, quo in loco, quo tempore. Est ergo et
tacendi et loquendi modus; est etiam in factis
modus. Pulchrum est igitur tenere mensuram
officii. »

Sapienter S. Basilios, serm. *De Ascens.*, hanc *'''«
tacendi et vivendi normam viris perfectionis slu- ta«.
diosius præscribit : « Monachum, ait, decet multa
intelligere, pauca loqui, oculos habere ad terram
dejectos, animum ad ccclum erectum, in tribula-
tione patientiam habere, spe gaudere, continen-
ter orare, in omnibus gratias agere; non facile
credere quæ de altero secus dicantur, nulla prava
cupiditate vinctum detineri, injuriæ non memi-
nisse, non malum pro malo reddere, injuriam
accipere potius quam facere, non tædio affici in
suo instituto, sed dicere : Providebam Dominum
in conspectu meo semper; spiritu fervere, Deum
toto corde diligere, omnia jussa exsequi, et se
inutilem appellare, nil agere causa gloriæ, sed
Dei causa duntaxat, ut placeat Deo. » Quocirca
elegantem et appositam quidam vir sapiens Reli-
giosum Deo per tria vola desponsum, ejusque offi-
cia et mores per avium emblemata depingit :

Turtur in oratorio, ut jugiter gemat.

Philomela in choro, ut devote canat.

Pelicanus in capitulo, ut seipsum rostro lædot.

jr Pavo in dormitorio, ut quiete incedat.

JF Grus in locutione, ut dicenda expendat.

Aquila iu schola et studio, ut oculos mentis
intendat.

zJColumba in itinere, ut lecta meditetur.

I Accipiter in prædicatione, ut Christo prædam
rapiat.

(Passer in refectorio, ut communia comedat.

8. Qui multis utitur verius, ledit animam
SUAM : ET QUI POTESTATEM SIBI SI MIT INJUSTE, ODIE-
TUR. — Explicata priore parte vers. 4, nunc ex-
plicat posteriorem : « Et csl odibilis qui procax

est ad loquendum. » Hujus ergo procacitatis duas species et modos recenset : prior est, cum quis *multis utitur verbis*. Hic a lædet animam suam, » græce id est, *abominabilis erit*, tum Deo, tum hominibus; Syrus, *est qui odio habetur in multitudine sermonum suorum*. Verisimile est Nostrium aliter legisse in Græco ; nam ei adstipulatur Clemens Alexandrinus, lib. II *Pcedag.* cap. vi, ubi sic legit : *flûûnirxi* *γ w ** id est, *abominabilem facit animam suam*. Posterior est, cum quis *potestatem sibi sumit injuste*, cum scilicet sibi quis superbe arrogat præeminentiam, et jus in alios non sibi subditos, ut velit loquendo, docendo, imperando eis dominari. Hic enim ob fastum, injustitiam et tyrannidem odietur. Unde Syrus vertit, *et qui superbit, odio habebitur vita ejus*. Tales sæpe sunt verbosi et multiloqui, qui soli loqui volunt, nec aliis suas interloquendi dant vices, quasi ipsi soli sapiant, velintque omnes docere. Ita Rabanus, et ex eo Glossa Interlin., qui per potestatem accipiunt magisterii dignitatem.

Molti- Alludit ad *Proverb*, x, 19: a In multiloquio non **jdeerit** peccatum ; qui autem moderatur labia sua, multa : prudenlissimus est ; » Hebr. *in multitudine verbon, m 7Wn cessabit prævaricatio*. Causæ sunt, *prima*, quia nihil tam fluxum et labile est, quam lingua et sermo. Quare ex verbis necessariis multiplicatis labilur ad superflua, ex utilibus ad otiosa, ex veris ad falsa, ex benevolis ad malevola, ex suavisibus ad iracunda el rixosa.

Secandi. *Secunda*, « quia m multiloquio nequaquam qui exit, sermo trutinatur: hinc imprudenter labitur, » ait S. Ambrosius, lib. I *De Cain et Abel*, cap. ix.

Tertia, quia in multiloquio mens dissipatur in varia, quibus illicitur el inficitur; unde sui sermonisque curam quam deberet, habere nequit, vel negligit. Hanc dat S. Gregoius, p:irt. HI *Pastor*. admonit. 15 : « Admonendi sunt, inquit, multiloquio vacantes, ul vigilanter aspicianl a quanto rectitudinis statu depereant, dum per multiplicia verba dilabuntur. Humana etenim mens aquæ inore et circumclusa ad superiora colligitur, quia illud repetit unde descendit; et relaxata deperit, quia se per infuna inutiliter spargit. Quot enim supervacuis verbis a silentii sui censura dissipatur, quasi tot rivis extra se ducitur. Unde et redire interius ad sui cognitionem non sufficit,

quia per multiloquium sparsa, & secreto se intimae considerationis excludit. »

Quarta est, quam subdit ibid. S. Gregorius : Qimiu, < Totam vero se insidianlis hostis vulneribus detegit, quia nulla minutione custodi® circumcludit. Unde scriptum est : Sicut urbs patens et absque murorum ambitu, ita vir qui non potest in loquendo cohibere spiritum suum. Quia enim murum silentii non habet, patet inimici jaculis civitas mentis; et, cum se per verba extra semetipsam ejicit, apertam se adversario ostendit, quam tanto ille sine labore superat, quanto et ipsa quæ vincitur, contra semetipsam per multiloquium pugnat. Plerumque autem, quia per quosdam gradus desidiosa mens in lapsum casus impellitur, dum otiosa cavere verba negligimus, ad noxia pervenimus ; ut prius loqui aliena libeat, postmodum detractionibus eorum vitam de quibus loquitur mordeat, ad extremum vero usque ad aperias linguæ contumelias erumpat. Hmc seminantur stimuli, oriuntur rixæ, accenduntur faces odiorum, pax exstinguitur cordium. Unde bene per Salomonem dicitur : Qui dimittit aquam, caput est jurgiorum. Aquam quippe dimittere, est linguam in fluxum eloquii relaxare. »

Quinta estp quam dat S. Dorotheas, doct. 24 Qu.au. *De Compunctione*, quia multiloquium exstinguit compunctionem el devotionem : « A multiloquio, inquit, abstine ; hoc enim exstinguit cordi advenientes cogitationes rationales el ccelestes. » Exhalant enim illæ ex corde, et per os apertum evanescent, sicut calor hypocausti vel furni exhalat et evanescit per ostium apertum. Inde S. Antiochus, homil. 102 *De Silentio* : • Immoderata, inquil, el effrenis verborum prolatio, qua periclitatur mentis tranquillitas, non solum circa operationem spiritualem lentescere facit eam ac desiderare, sed et molestissimo dæmoni acediæ mancipat illam ac dedit. El quemadmodum exæstuatibus balnei fores continenter aperte si sint, in limum calorem ocius efflant et expellunt in ea quæ sunt extrinsecus, ila etiam anima, > etc. Quocirca sapienter monet S. Ambrosius, lib. I *Offic.* cap. m : « Alliga, inquit, sermonem tuum ne luxuriet, ne lasciviat, et multiloquio peccata sibi colligat. Sil restrictior, et ripis suis coerceatur. Cito lutum colligit amnis exundans. »

SECUNDA PAKS CAPITIS

QUA DISCRIMINAT FATUORUM ET SAPIENTUM DICTA, ÆQUE AC FACTA ET DONA.

9. Est processio in malis viro indisciplinato, et PST INVENTIO IN DETRIMENTUM. — P'ROCCSSIO est JFO-cessus, profectus, successus, prosperitas ; in *malis*, id est ad inala vergens, quasi dicas : Subinde contingit peccatorem et nequam prosperari, ut

omnia ei ex voto fluant; sed hæc ei tandem cedent in malis, id est, ad mala et noxia. Est Hebraísmos et (ra < .sinus: Hebræi enim dicunt y?* òcra, id est *in malis*. pro id est *ad malum*; Gricci <* ponunt pro in *malis* pru in wui/a, *al*

enim eriget caput tuum, parielquo gloriam prtesentem et reternam.

Verria. 12. Est QUI RKDIMAT MULTA MODICO PIU:TIO, ET RESTITUENS (Græce ζWtv/yiX«», id Cst CXSOLvens) EA r> septuplum, — q. d. Avarus subinde multa parvo pretio et justo minore emit, at postea septuplo plus amittit, sive Deo vindicante hanc ejus avaritiam et injustitiam, sive hominibus rapientibus (omnes enim oderunt avarum, enmque opibus avare reconditis privare student), sive iudicibus in pœnam peccati ad id condemnantibus. Septuplo, id est multo amplius; septenarius enim est symbolum multitudinis, plenitudinis et universitatis, ut dixi cap. vu, 3, et Genes. cap. iv, vers, i5 et 24. Græce, *est qui inulta pan a cmat, eademque septuplo persolvat*; uti sæpe fit, cum de re emptamoventur lites graves et longæ, quæ longe pluris stant quam res emptam. Item, cum res emptam, ab hoste vel tyranno invasa, est redimenda; cum ob eluvionem aquis est eximenda, et aggeribus vallanda; cum publica aliqua clade vastatur vel interit. Unde Tigurina, *est qui multa parvo emat, cui septies tanto amplius sit rependendum*. Syrus loco hujus sententia; hanc habet, *est (pii multa mutuo accepit tanquam pauca, et reddet illi (a quo mutuum ad usuram accipit) scplupl m.* Usurarii enim per usuras iteratas, triplicatas et septuplicatas ab accipiente extorquent septuplum

Mystice Rabanus : « Multa, inquit, redimit modico pretio, qui per confessionem humilitatis ab omni meretur rescivi delicio; et restituit ea septuplum, quando in vitiorum locum copiosum inserit virtutum numerum. Nam, ut ait Apostolus : Ubi abundavit delictum, superabunda! et gratia; ut, sicut regnavit peccatum in mortem, ita el gratia regnet per justitiam in vitam «ternani per Jesum Christum Dominum nostrum,» Horn. cap v, 20. Sic. el Lyranus. Verum hic sensus non congruit littera!, sed potius ei coiilrariatur, ac proinda vere mysticus sensus esse nequit. Ul enim sit mysticus, debet litterali justa proportionem respondere, imo ei inhrorere, incumbere, et quasi mudili.ari, sicut parietes et domus inredillcantur fundamentis.

Vor» n. (3. Sapiens in verbis seipsum amabilem facit : GRATI E AUTEM FATUORUM EFFI NUENTUR. — « Gratile, » id est verba gratiosa, facetia*, lepores, quibus aliorum gratiam captant. Secundo, « gratia, » id est beneficia quoro gratis conferunt aliis, ut eorum gratiam sibi concilient: do iis enim in sequenti versu cs| sermo, q. d. Fatui gratiam omnem tam in dictis quam in factis faciunt id est insulse et ingrate, ideoque eam temere instar a jnii! effundunt, ejiciunt et dissipant; perinde ac qui balsamum, oleum aut vinum pretiosum effundit in Quinen, aut curam porcis. Undo Tigmina vertit, *lepores stultorum fluxi sunt*; Syrus vero, *sicut si projicias lapidem in avem, avolare facies cam: sic perdes dilectionem amici tui veri, et non inlaies cam*. Stulti enim suis leporibus admiscent

dicteria et probra quasi lapides, quibus amico otclendunt, omnemque gratiam m odium convertunt.

Preclare S. Chrysostomus in-*Psal.* cxl : « Non sapew solum, inquit, oportet licere et loqui opportune, qo.tdo sed etiam cum magna gratia. Quocirca dicebat •“ l«- Paulus, *Coloss.* cap. iv, vers. 6; Sermo vester sii semper in gratia sale conditus, ut sciatis quomodo oporteat vos in unoqu que respondere. » Causam, quasi stimulum subdit, dicens: « iCogita hoc esse membrum, per quod cum Deo colloquimur. Hoc est membrum, per quod imprimis reverendum, et summa veneratione dignum sacrificium suscipimus; » lingua enim excipimus sacram Synaxim. Adde linguæ membrum esse quasi fecialem, qui pacem inter omnes constituat, omnes amore conglutinet, omnes gratia et dulcedine divina imbuat. Hebræorum est proverbium : a Qui infra diligitur, supra diligitur. Si vis amari a Deo in cctlo, præsta te amabilem hominibus in terra; super quemque enim spiritus hominum requiescit, super eum etiam quiescit Spiritus Dei. » Quocirca Dei donum est gratia et amabilitas loquendi et persuadendi. Ita S.Mechtildis loquebatur quasi Angelus. Porro amabilitatis hujus fons et origo est amor et suavitas interna, de qua vere Reda in Proverbii) : « Sicut, inquit, plurimi cibi nihil prosunt sine sale, sic omnes virtutes sine chântate. » Chantas enim facit homines benevolos et amabiles in verbis et factis. Id videre est in sanctis et fervidis concionatoribus, ait Palacius, qui concionibus suis amorem pnpuli et venerationem extorquent : cum ex adverso qui impii esse sciuntur, nihil aliud sua eloquentia efficiant, quam verba profumiere.

Quade causa divine S. Augustinus De *Vita Christiana*, tom. IX. cap. ix : « Tales, ait, convenit esse Dei cultores et servos, mansuetos, graves, prudentes, pios, irreprehensibiles, inuaculalos, ut quisquis viderit eos, stupeat et dicat : Hi omms sunt dii quorum talis est conver<atio. Ita se homo Dei exhibere debet et ager*, ul nemo sil qui eum videre non velit, qui eum non audire desideret; nemo eum, cum viderit, non Dei esse filium credat, ut vere in eo propheticum illud impleatur : Fauces pienti) dulcedinis, et totus desiderabilis; » et cap. vi : « Christianus est, qui non nomine tantum, sed et opere in omnibus Christum imitatur, qui sanctus, innocens, incontaminatus, intactus, cujus in pectore malitia non habet locum, cujus in pectore sola pietas consistit et bonitas, qui neminem novit lirdere et nocere, sed ouuiibus opem ferre. »

14. Datus insipientis non frit utilis tibi : aceti ver», i*. ENI M EJUS SEPTEMPLES SI NT, —<? (I. Oculi ejlls pro uno dato respiciunt et reposcunt septem, vel dona, vel obsequia, qure sibi rependi vult.

15. Exic.ua dabit, et multa impropabit : et Vo*, <<- APERTIO URI S 1LL1VS I NFLAMMATIO EST. — Explicat

quod dixit: « Gratiae autem fatuorum effundentur, » quia scilicet ejus datus, id est datum sive donum, non erit utilis accipienti, sed onerosus, *primo*, quia oculi ejus « septemplices, » id est, ut Græce, *multiplices*, sunt, *g. d.* Mullis oculorum jactibus, nictibus aliisque modis ostendet se intentum ad lucrum, ut multo plus recipiat quam dederit: loquitur enim de avaro qui unum dedit septem, id est plura, recipiat; *secundo*, quia « imiltaimproperabit, » scilicet se libinon merenti, vel ingrato, contulisse tot et tanta numera; « et apertio oris illius inflammatio, » id est ardens cholera, « est, » *q. d.* Aperiendo os dure, aspere, cholerice et iracunde loquetur, quasi efflans fumos et flammam cholerae et arrogantiae, quibus te uret et cruciabit, ac ad similem choleram iramque accendet. Aliter Jansenius, *g. d.* Avarus, dum aperii os suum, velut flammam emittit, quia longe lateque spargit et pnedicat beneficia a se collata, sicuti se flamma longe lateque spargit et diffundit. Unde Græca habent, *aperit os suum velut præco*. Significat ergo a tali non esse accipiendum beneficium, cum potius sit maleficium. Hunc sensum indicant Græca Complutensia, *donum insipientis non erit utile tibi accipienti; similiter autem et invidi* (id est avari, qui sibi et aliis usum opum invidet) *propter necessitatem ejus datum; nam oculi ejus pro uno ad recipiendum multi sunt. Pauca dabit, et multa exprobrabit, et aperiet tanquam præco os suum*; Tigurina, *munus insipientis tibi non pro terit acceptum, nec item propter ipsius importunitatem, etc.*; Syrus, *donum stulti non est conforme illi, quia oculi ejus positi sunt ad septuplum retributionis. Parum dat, et multum exprobrat, et aperit os suum, et loquitur quod malum est, et blaterat*.

i®. Hodie fobneratur quis, et cras expetit: ODIBILIS EST HOMO HUIUSMODI. — Quod dixit de dono, nunc dicit de mutuo, *q. d.* Sicut insipiens avarus est et sordidus in dando, sic et in fenerando, id est mutuando, quia hodie dabit mutuum, et cras, id est illico, illud repetet cum tua ignominia, molestia et damno: avaritia enim non sinit cum diu re sua carere. Quare ut ei dominanti satisfaciatur, nec tuam egestatem, nec honestatem, nec amicitiam curabit; sed opportune importune id quod mutuo dedit reposcet, ideoque Deo et hominibus erit odibilis. Unde Tigurina, *mutuum dabit hodie quod cras repetat; invisus Deo simul et hominibus talis est*; et Syrus, *hodie commodat, et cras repetit, et exactio ejus exactio retributionis est; qui tales sunt, Deo et hominibus odibiles sunt*.

Nota: Hebr. *nasa* significat *mutuare*, sive liberaliter, sive cum onere et fenore, puta usura, id est, mutuare simpliciter et fenerari, vel dare ad usuram. Quare *funerari* in Scriptura subinde non significat dare ad usuram, sed mutuare simpliciter, ut dixi cap. vii, 15; *Deut.* xv, 0, et alibi. Hiuc et Græcum (quo hic utitur Siracides)

ambiguum est; nam significat ex æquo, et qui citra usuram dat mutuo, et qui ad usuram.

Sed avarus dat ad usuram, quia ubique luonim captat; unde per eam opes pauperis exsugit velut sanguisuga, donec eum exhauriat et fame enecet. Hinc *foetius* dicitur Latinis quasi fetus pecuniae ex se sterilis; verius quasi funus et interitus pauperum. Græcis dicitur *róxoc*, id est parius, quia fœnus est quasi pecuniae partus, sed unnaturalis et monstruosus: pecunia enim ex se infrugifera est, nec parere potest fructus, uti parit ager. Hebr. dicitur *nescch*, id est morsus, corrosio, quod silenter census et substantiam hominis mordeat et corrodat; alii per melathesia a ETO *nachas*, id est serpens, derivant, quod clanculum viscera hominis penetret, iliaque erodat; « usura enim non sentitur, donec itaaugeatur, vel totam substantiam alicui exhauriat, » ait R. Salomon. Quocirca vere S. Chrysostomus, homil. 5 in *Matthæum*: « Pecunia usurarii, ait, similis est morsui aspidis; percussus enim ab aspide, quasi delectatus, vadit in somnum, et per suavitatem soporis moritur, quia tunc venenum per omnia membra latenter decurrit: sic qui pecuniam sub usura accipit, eo tempore quasi beneficium sentit; sed usura per omnes ejus facultates decurrit, et totum convertit in debitum, id est hominem devorat. »

17 et 18. Fatuo non erit amicus, et nox f.rit v. it GRATIA IX BONIS ILLIUS. QUI EXIM EDUNT PANEM ILLIUS, d U FALSÆ LINGUÆ SUNT. QUOTIES ET QUANTI IRRIDEBUNT eum? — Dixit de fatuo avaro, nunc loquitur de fatuo prodigo; utrique enim extremo vitio opponitur media sapientis virtus liberalitatis. *Fatuu*s enim hic practice intelligitur, puta vitiosus et sceleratus, qualis in dando tam prodigus est quam avarus, præsertim quia insipientes nunc avari sunt, nunc prodigi, juxta illud: « Dum vitant stulti vilia, in contraria currunt. » Et sæpe qui in pauperes sunt avari, in suos adultores sunt prodigi. Dicit ergo: Qui fatue sua prodigit per symposia et convivias in gnathones et adultores, huic non erit verus amicus qui ei gratiam referet, quia sua profundit in parasitos, qui non sunt amici, sed adultores. Hi ergo qui « panem illius comedunt, sunt falsæ linguæ, » id est, coram et in facie ficti et dolose ei blandiuntur, eumque tanquam liberalem, splendidum, magnificum impense laudant, et ad sidera tollunt; sed post tergum irrident eum tanquam fatuum et prodigum. Quare sicut avarus pro gratia odium, sic prodigus pro gratia non gratiam, sed irrisionem reportat; quis enim non rideat ejus fatuitatem et fatuam prodigalitatem?

Græca hæc habent in prima persona; inducunt enim fatuum prodigum loquacem, sed eodem sensu: *Dicit stultus* (id est, ut Tigurina, *mento dicat stultus*): *Amicus mihi nullus est, nec gratiam e bonis meis colligo. Qui vescuntur pane meo, lingua falsa sunt. Quot irridebunt hunc, et quoties I Tau-*

dem enim prodigi sentiunt so a suis convivis cl mens® asseclis irrideri, ac proinde eos non esse amicos, sed gnathones et assentatores, qui pro gratia irrisionem rependant. Sic et Syrus, *stultus dicit. Non habeo amicum, et non est gratia gratto meæ; comedentes panem meum, tanquam saxum durissimum sunt; sed sicut ipse, irridebunt eum.* Causam subdit:

Vers. 19. 19. Neque enim quod habendum erat, directo sensu distribuit: similiter et quod non erat habendum, — *q. d.* Causa profusionis el irrisionis prodigi est, quod non directo sensu, id est, non recta prudentia, iudicio et discretione, sed perperam, imprudenter et indiscrete distribuat et profundat in adultores, id quod ei habendum et relinendum erat, ad honestam fomiti® sustentationem et ad futuras necessitates; quodque simili modo non recte distribuat id « quod non habendum erat, » quod, scilicet, licite retinere non poterat, quia injuste per usuras, dolos vel contractus illicitos parium, ideoque restitutioni obnoxium: illud enim quod suis dominis restituendum erat, prodigus injuste relinet, et prodige consumit. Similiter superflua quæ danda erant pauperibus, ipse in parasitos effundit. Igitur perperam distribuit tam habenda, quam non habenda.

Græca pleraque hunc versum non habent; Complutenses tamen habent, sed hoc modo, *neque enim ipsum habere in recto sensu accipit, et ipsum non habere similiter indifferens est illi.* Quod Jansenius sic explicat: Significatur, inquit, prodigum non recto iudicio accipere id quod ipsum habere contingit, et bonorum suorum possessionem, quia non accipit ad cum usum ad quem habet: et proinde non habere est illi idem atque habere, hoc est, indifferens est illi sive habeat, sive non habeat; nec magis prodest illi quod habet, quam quod non habet. Juxta quem sensum quod Noster vertit, *non recto sensu distribuit*, videtur accipiendum, non de distributione quæ ahis fit per bonorum erogationem, sed de ea quæ animo lit, et iudicio sensus discernente apud se quomodo habitis sit utendum, ut *distribuere* positum sit pro discernere et dijudicare. Id enim lit « recto sensu, » aut, ut græce est, quæ dictio non prudentiam significat, sed vim illam sentiendi, qua de diversis rebus aliter sentimus, ut visu discernimus colores et distribuimus. Itaque quod habendum erat, non recto sensu distribui, quia non discernit apud se quomodo et ubi illud sit expendendum, aut quid habendum sit. Et similiter quod non erat habendum, etiam non recto sensu distribuit, quia nec recte iudicat, nec discernit quid non sit habendum, sollicitus frequenter pro his quæ habere non oportet, negligens in his quæ habenda essent. Hæc Jansenius.

Habm Huic sensui favet versio Tigurina, *neque enim quod habet opinione recta complectitur, et perinde refert ac si nihil haberet.* Verum noster Interpres

Græcum <^?c, id est *accepit*, vertit, *distribuit, dit*: sic enim sæpe Hcbræum npS *lacach*, id est *accepit*, per metalepsin significat dedd/uti ostendi Ephes. IV, vers. 8; unde vertit, *neque enim quod habendum erat directo sensu distribuit; similiter et quod non erat habendum.* Quod idem est cum eo quod habet Græcus, *et ipsum non habere similiter indifferens est illi*; hæc enim verba significant prodigo esse indifferens habere el non habere, hoc est, perinde illi esse quod habet ac quod non habet, quia utroque abutitur, utrumque temere profundit. Quod Noster significat, dicens prodigum abuti tam eo quod habendum el retinendum erat, quam eo quod non habendum et restituendum erat. Inde ex Græco sic aliqui clare vertunt, *nam quod habet, non recta ratione distribuit.* Adde Nostrum in Græco non legisse psfoy, id est *indifferens*. Hic sensus plenior est: includit enim priorem Jansenii. Qui enim male, prodige et temere sua distribuit, hic utique prius in mente eadem ita distribuere statuit el decrevit. Sensus ergo plenus est, *q. d.* Prodigus non recto sensu et discretione, in mente sua secernit quid habendum et retinendum, quidque non habendum, sed erogandum sit: ac siculi in mente sua sine iudicio et temere id secernit, sic et temere idem exterius distribuit et dissipat.

20. Lapsus falsa lingua, quasi qui in pavimento Vers. so
CADENS: SIC &ASUS MALORUM FESTINANTER VENIET. —

Quia vers. 18 meminit fais® lingua, hinc obiter ejus pœnam et ruinam hic assignat. Linguam falsam vocat mendacem et fallacem, qualis est calumniatorum et assentatorum, de quibus egit vers. 18. Assentatores enim unius solent esse calumniatores alterius, qui prioris inimicus est vel æmulus. Ut enim adulentur uni, a quo convivia el symposia, aliavo lucra sperant, detrahunt alteri, quem sciunt ei cui adulantur exosum esse, vel minus gratum. Jam *primo*, Jansenius hunc dat sensum, *q. d.* Lapsus, qui provenit ex fallaci lingua, est quasi qui cadit in pavimento aliquo lapidibus strato. Sicut enim in tali pavimento quis præter expectationem cadit, ubi non sunt offendicula ulla; el sicut talis ob duritiem pavimenti graviter se lædit: ita et fallaces homines, dum non putant, graviter cadent, atque lædentur. Unde sequitur: « Sic casus malorum festinanter veniet, » hoc est, sic continget malos subito, et præter eorum expectationem ruere in multa incommoda. Sic et Palacius: Si vides, inquit, hominem in pavimento plano (ubi non erat offendiculum) cadere, an non miraberis? ita mirerò, quod minister meus labatur lingua sua, me accusans, cum ego eum bene pascam, et meis bonis alliciam. Dic, serve nequam, quæ te ratio, quod offendiculum in bono invenisti, cujus causa me accusasti? Nonne me vituperans cadis in plano? nam bona, quæ tibi confero, non merentur eam accusationem, sed potius aut admonitionem, aut certe silentium.

Verum, quia lapsus in pavimento, nipote strato et æquali, ila ut nulli lapides exstent, in quos quis impingat et cadat, rarus est, nec graviter hominem labentem Ledit : tantum enim hominem stantem ad pavimentum, in quo stat, primum vel supinum dejicit; hinc *secundo* et magis genuine sic exponas, *q. d.* Lapsus linguæ falsæ, id est lapsus fallacis adulatoris et calumniatoris, quo scilicet ipse ob linguam fallacem corruit in graves ærumnas et calamitates, similis est lapsui cpio quis ex alto in pavimentum præceps ruit : uterque enim est improvisus, subitus, hominemque lotum collidii et conquassat irreparabiliter. Lodo sicut lapsus ex alto in imum cito subiloque iit: sic el a casus malorum,» puta impioir.m, adulatorum et calumniatorum, festinanter veniet. Hunc sensum exigunt Græca :

«-à ¿oasou» /oUov
dzo cvt* ittôgic xaxfiv xxjà etteuo^/ lífn, ¿d
est, *lapsus a pavimento potius quam a lingua, sic casus malorum festinanter veniet.* Hoc est, ul nonnulli clare vertunt, *lapsus de tecto tolerabilior est quam linguæ, adto ruina malorum celeriter advenit.* Tectum enim vocat pavimentum, quia in Palæstina tecta erant non acuminata (uti apud nos), sed plana, adeoque erant pavimenta, ut in ipsis ambularo, ramare, imo et per æslatem dormire solerent. Sensus ergo est : Sicut qui labilur a pavimento summo ledi in pavimentum imum domus vel areæ, toto corpore colliditur : sic et lapsus linguæ s/rpe totum hominem collidit et evertit, *q. d.* Adulator, mendax et calumniator subito et dure direque corruet, cum minime putat.

Paulo aliter Tigurina; vertit enim, cavus *c lacunari dido* (Hebr. enim *It oSd millascon*, id est a lingua, idem est quod præ lingua, præ sermone el dicto) *citior est : ita malorum ruina lepentina aderit.*

Ver. si. 21. Homo acharis (Eusebius Papa in *epist.* superius citata, pro *achatis* legit *ingratus*. Hinc utrumque legit Rabanus hoc modo : *Homo ingratus quasi acharis*) quasi fabula vana, in ore indisciplinatorum assidua erit ; — alii, *assidue erit. Acharis* Græca est vox (unde interpretes græcizat, et forte fuit Græcus, uti dixi in procrinio), idem significans quod ingratus, sine gratia, injucundus, insuavis, insulsus, molestus. Respicit ad id quod dixit vers. 13 : «Sapiens in verbis seipsum amabilem facit, gratile autem fatuorum effundentur. » Gratias enim, sive Charites, elfundit acharis. In Græco pulchra est paronomasia : *Mows* ¿*Mu bvpf*, qu® latino plene reddi non potest, *q. d.* Homo importunus est fabula importuna ; enim est ¿*bnpc*, hoc est, homo sine gratia c4 intempestivus et importunus. Sensus est, 7. d. Homo sine gratia, insipidus et insipiens, est quasi fibula vana, id est, quad fabulator (abstractum enim ponitur pro concreto ad emphasin, 7. d. Homo acharis odeo fabulatione et fabulis p isci-tnr, ut ex iis consutus, adeoque mera fabula esse videatur : sic hominem sceleratum vocamus

scelus) vanus, qui non nisi fabulatur, ac fabulas inanes el futiles continuo eructat, quibus auditoribus tædium, indeque sibi odium creat, ut ab omnibus cordatis et prudentibus rejiciatur et explodatur. Fabula enim, sive fabulatio jam dicta, non nisi in ore indisciplinatorum, id est, insipientium et imprudentium, puta nugatorum et fabulorum, grata el jucunda, ideoque assidua et frequens est. Inde Tigurina verilil, *homo illepidus quasi importuna fabula est, cum ore imperito frequentatur*; alii, *homo insulsus narratio intempestiva, ore indoctorum continuatur*, lloc enim significai Græcuii serai. Undo vocatur continuatio, assiduitas, perpetuitas, perennitas, el *b^ût^ôî* vocatur continua mobilitas, qualis in anima cognoscitur; quare anione quasi genus tribuitur ab Aristotele, lib. I *De Anima*, ubi animam delinit *esse actum* (Græce corporis organici.

Aliter Lyranus, 7. d. Homo acharis et insulsi» est quasi fabula, quia in omnium est ore, oiunesquo do eo quasi insulso fabulantur : insulsi quidem et insipientes insulse eum laudando, sapientes vero sapienter eum velut insulsum ridendo et redarguendo.

Tertio, clare sic veritas el explices : « Homo acharis,» id est hominis acharitiset insulsi, «fabula intempestiva in ore indisciplinatorum assiduaerit, » 7. d. Indisciplinati assidue ad jocum et risum recordabuntur, repolentpie fabulam insulsam ab homine insulso prolatam, ul sit anliptosis Hebræa. liebriri enim casum unum pru alio, puta nominativum pro genitivo ponunt, eo quod careant declinatione et casibus : qqare idem nomen inflexion et indeclinatum pro quolibet casu usurpant. Sic Apostolus 11 *Cor.* cap. vm, 23 ait: «Sive pro Tito, etc., sive fratres nostri Apostoli, » pro *sire pro fratribus nostris Apostolis.* Similia pitia sæpius notavi aliis in locis. Verum quia sic perit elegans paronomasia inter el quam spectasse videtur Siracides, et quia Noster addit to *quasi*, et quia omnes Interpretes verlunl in nominativo *homo acharis*, hinc ille potius (piam ejus fabula hic intelligenda videtur. Undo ex Græco Complutensi veritas masculine, *homo acharis quasi fabula vana, in ore indisciplinatorum assiduas ent.* Quare duo priores sensus veriores sunt, cosque sic connectas el in unum redigas, 7. d. Homo acharis ob sua insipida el insulsa <la el facta, est quasi fabula vana et insulsa, qn® omnium indoctorum et insulsorum ore assidue teritur. Insulsi enim gaudent insulsis, fabulones fabulis et fabulonibus, nipote sui similibus. *Acha*, ergo et insulsus est *fabula* insulsa, tum metonymice, quia fabulas insulas narrat; inni quia propter eas ipso proprie lit fabula el dictcrhini hominum, quod ore suo assiduo jactaifl indoi ti et insulsi, uti dixit Lyranus. Utrumque significat Græcum id est fabula, apologus. Inde /Esopus aliquo fabularum et apologorum scj;>

tore?? vocantur *mythologi*. Sic ergo omnes sensus jam dati eodem redeunt, et in unum conspirant.

Vcis.M. 22. Ex ORE FATUI REPROBABITUR PARABOLA : 505 enim icit illam IX TEMPORE suo. —*Parabolam* vocat gnoinen sive sententiam gravem, seriam, acutam et sapientem. Occurrit objectioni. Dicit enim «filis : Aliquando fatuus loquitur sententias admodum gravas et prudentes : ergo tunc non erit fabula vana, id esi fabulator vanus, sed sapientiae antistes, vel oraculum. Respondet, nihilominus eum esso fabulatorem, quia suo tempore illas non profert : unde intempestiva, importuna et ingrata est ejus narratio, esto aureas sententias narret et proferat. Quare perinde est ac si sus ore sordido gestet, vel effundat auream armillam; hanc enim non ornat, sed dedecorat et consputent : est einm porca, id est spurca. Hinc Tigurina vertit, *pronuntiatum ex ore stulti gratiam*

amittit, quia non profertur in tempore; Syrus, in ore *stulti impingit verbum, guía non dicit illud in tempore suo*. Alludit ad Proverò, xxvi, vers. 7: a Quomodo pulchras frustra habet claudus tibias, sic indecens est in ore stultorum parabola, » 9. d. Sicut claudo pulchræ libi® deformes sunt, quia inæquales eum claudicare faciunt, ideoque eum risui intuendum exponunt: sic pulchra oratio in ore stulti deformis est, quia inæqualis est et claudicat : ipse enim nescit eam aptare elæquare tempori, loco, rebus et personis. Et vers. 9 : « Quomodo si spina nascatur in manu temulenti, sic parabola in ore stultorum, » quia parabola stultorum quasi spina non tantum dedecorat, sed et lædil ac cruentat, tam dicentes quam audientes, dum cos dicteria, scommata et convicia, quæ parbole imprudenter el temere quasi ebrii admiscunt, in lites, rixas, pugnas el cædes impellunt.

TERTIA PARS CAPITIS.

DE NOXIA VERECUNDIA, PROBRO MENDACII, SAPIENTE VERACE, QUI PER SI AM SAPIENTIAM SESE EVEHIT, GRATIAMQUE INIT MAGNATUM, IDEOQUE LN JUDICIO A MUNERIBUS ABSTINET.

Vers.23. 23. Est qui vetatur peccare pr.e INOPIA, ET IX REQUIE SUA STIMULABITUR. — In requie, id est, CCSsationo a peccato, « stimulabitur, » id est, cruciabitur, eo quod malam suam voluntatem præ inopia exsequi non possit, 7. d. Inopia adimit homini facultatem peccandi, at non voluntatem, imo cam magis accendit, quia nitimur in velitum semper, cupirinusquo negata. Talis est qui vellet indulgere gulæ et libidini, sed non habet nummos quibus id procuret. Josephus, lib. XII An/17. cap. xm, et nonnulli Rabbini censucrunt internam voluntatem peccandi, v. g. inebriandi, fornicandi, occidendi, non esse peccatum, nisi in actum externum exeat, ut reipsa homo se inebriet, fornicetur et occidat. Refellit id Siracides, «ac vituperat intentionem voluntatis perversæ, unit Rabanus, quod scilicet se cruciet in requie et cessatione a peccato. Vide dicta *Roman*. cap. vu,8, et Deafer, cap. v, 21. Unde Tigurina vertit, *es/ qui perrare impediatur præ inopia, qui seorsim apud se discrucietur*. Hinc vulgare proverbium : « Improbitali nihil deest nisi facultas. »

Græca Complutensia et Romana contrarie legunt, «0 xar«^7çíirau, id est, *non stimulabitur*, nec Compungetur, *q. d.* Est qui vellet peccare, sed prohibetur per inopiam ; et tamen de hac mala voluntate peccandi non dolet, nec compungitur. Aut potius, 7. d. Est qui a peccato prohibetur per inopiam, qui proinde non stimulat remorsu consoientiae de peccato admissio, 7. d. Felix est inopia quæ hominem liberat a peccato, et con-

sequenter a remorsu conscientii® ob peccatum admissum, quia facit eum impotentem ad peccandum : infelix vero est opulentia, qu® facit hominem potentem ad peccandum, quia dat ei facultatem exsequendi malam voluntatem. Sic Plato asserebat divitem esse infeliciorem paupere, quod pauper solum voluntatem habeat peccandi, dives etiam facultatem. Huic lectioni et sensui favet Syrus; vertit enim, *est qui nadita peccatis propter egestatem suam; quis est qui fuit justus, et in opibus suis requiescit? q. d.* Pauper per pauperiem evadit peccata in quæ incurrit dives: difficile est enim esse justum simul el divitem : justus enim in Deo, dives in opibus spes et res suas reponit. Verum tollenda est negatio, et affirmative legendum, *stimulabitur*, compungetur, uti legit Noster, cui consentit Tigurina.

21. Est qui riunir ammlm suam pr e coxfusiont. verrai. FT AU IMPRI |UNTI PERSONA PERDET FAM: PERSON E AITIM acceptions perdît sk. — Gnome hæc taxat nimium el noxium pudorem, 7. d. Est qui peccat, ideoque « perdet animam suam, » propter nimiam alicujus reverentiam el verecundiam, idquo «ab imprudenti persona, id cst. ob imprudentem personam : quia scilicet imprudens, imo demens persona, quam ob potentiam vel auctoritatem reveretur, petit ab eo aliquid illicitum, scilicet aliquid turpe, vel injustum : ne ergo eam offendant, l»eccat. el offendit Deum. Igitur acceptione persona* pordii se, quia scilicet prrsonani potentis accipit, el reveretur magis quam Deum. Tales

sunt qui in iudicio, in persecutione, in lite, etc., non undent confiteri veritatem, aut ferre æquam sententiam, ne divites et principes offendant. De qualibus ait Christus : « Qui erubuerit me et meos sermones, hunc Filius hominis erubescet, cum venerit in maiestate sua, et Patris, et sanctorum Angelorum, » *Lue. nc, 26.* Græcns de more hic concisus et bimembris est: *Est qui pudet animam suam, et ab acceptione persona perdet eam.* Vel, ut Complutensis legit : « Ab imprudenti persona perdet eam. » Quod signum est olim utrumque in Græco fuisse, idebque nostrum Interpretem ex eo utrumque transtulisse. Nec enim inter id est *imprudenti*, et *ἡ ἀρρωστησία*, id est *est acceptione*, est litterarum affinitas ulla, ut pro uno irrepsisse alterum dici possit. Accedit quod Latina lectio plenior sit, ideoque verior; plane enim sententiam absolvit et explet. Græcum tamen de more sequitur Syrus, imo eo concisius vertit, *est qui perdet animum suum verecundia sua, et præ erubescencia perditum it.*

Vers. is. 25. Est qui promittit amico, et turnates est eum inimicum gratis,—id est temere, *q. d.* Qui præ pudore (quia scilicet nihil ei negare audet) promittit aliquid amico, quod reipsa præstare non potest, vel non vult, hic temerarius et imprudens est, quia ex amico facit inimicum, cum promissa non solvit. Quare nihil lucratur, nisi amici inimitiam; qui si non promisisset, et rem suam et amici amicitiam retinisset. Tigurina, *est qui causa purioris promittat amico, et cum ultro sibi inimicum suscipiat*; Syrus, *est qui verecundiasuam pollicetur proximo suo, et acquirit sibi inimicum gratis.* Quocirca sapienter Phocion Atheniensis dicere solebat, a non magna quidem hominibus promittenda, sed magna lacienda esse. » Verum ejus dictum invertunt hodie, qui aureos montes ac Croesi opes pollicentur hominibus; cum ne -p quidem præstent. Phocionis dictum exstat apud Stobæum serm. 1. *De Mulieribus Prudentibus.* Rursum cum Alcibiades civitatem Atheniensium ad bellum perpulisset, magnificis spebus ad nomen libertatis ac principatus erectam, Phocion illius verba dicebat esse cupressis similia, « o'pcur? (ἡ οὐκ ἔστιν ὡς ἡ κλημὶς, inquit, pulchræ, fructum non habent. Nihil potuit dici accommodatius in sermonem splendide magnificèque pollicentem, sed infrugiferum, quemadmodum cupressus arbor sublimi compositoque in conum vertice, procul egregium quiddam polliceri videtur; at vix ulla est sterilior. Ita Plutarchus in (*ἡ νεκρὸς ἀποφθέγμῳ*.

Hic est secundus effectus nimie et præposteræ verecundia*, quod scilicet per eam quis vel rogatus, vel ultro, promittat quid amico quod præstare nequeat, caque ratione amicum offendant, perdatque ejus amicitiam. Priorem enim assignavit vers, præced., scilicet quod perdat animam per offensam Dei, *q. d.* Nimia verecundia offendit Deum pariter et homines, perdit gratiam et amicitiam totius Dei, quam hominum.

V*» - 1. id est Nequam in homine mendacium, et

IN ORE INDISCIPLINATORUM ASSIDUE ERIT. — A violatione promissi ascendit ad mendacium, quasi a specie ad genus. Docet igitur quantum malum et probum, quamque infame sit mendacium. Dicit ergo opprobrium nequam, id est, probum malum, imo pessimum, in homine essu mendacium; et tamen homines indisciplinatos, id est, male institutos, incompósitos et dissolutos, illud assidue in ore habere, quia probum hoc vel non considerant, vel non æstimant. Græce, *νόθος*, id est, *macula* (vituperium, probum) *pessima est mendacium in homine, ore indoctorum continuatur*; Tigurina, *perquam malo crimini est homini mendacium, at id ore imperito frequentatur*; Syrus, *malum quodpiam in homine mendacium, et in ore stulti frequens est.*

Hac de causa Aristoteles in *Ethicis*, mendacium servorum esse vitium dixit, ac proinde homine libero et ingenuo esse indignum. Præclare S. Thomas, opuse. *De Eruditione Principato*, mendacium comparat falsæ monete, puta denario adulterino, quem omnes aspernantur. Additque : « Qui loquitur mendacium, diaboli figuram gerit et imaginem: hic enim mendax est ab initio. Aliquando ergo auditurus est princeps mendax, qui denarius falsus est, verba illa : Cujus est imago hæc et superscriptio? et cum responsum fuerit : Diaboli; dicetur statim : Reddite ergo quæ sunt diaboli, diabolo. » Quocirca Basilius Imperator Leonis filio, ita præscribit cap. xvi : « Dicere oportebit ea quæ plane scies, aut quæ temporis ratio postulabit; de cæteris omnibus silere satius erit, quam eloqui : nam principem non nisi vera, et opportuna, et magni momenti verba proloqui decet. » S. Basilius, in *Ilegul. brevior.* Quæst. LXXVI : « Præcise, inquit, dictum est mendacium ex diabolo esse, neque mendacii ulla omnino distinctio adhibita. » Et *epist. 75*, « mendacium ait, esse diaboli foetum. » Et B. Cæcilius *homil. 16* : « Quod omnis, inquit, mendax sine maligno spiritu esse non possit, Scriptura testis est : Perdes omnes qui loquuntur mendacium. » Adeo autem Deus mendacium exsecratus est, ut noluerit imagines fingi pingique, *Exodi* cap. xx, 4. Rationem reddit Philo, lib. *De Gigantibus* : « Laudatas, inquit, elegantisque artes, picturam atque statuariam, a sua rep. rejecit Moyses, quod veritatem mendaciis vitient, illudentes per oculos animabus facilibus. »

27. Potior fur quam assiduitas viri mendacis vultus. »? (Tigurina, *quam qui frequentat mendacium*), perditionem AUTEM AMBO HÆREDITABUNT. — Potior, id est Cuius melior, non positive, sed comparative et negative, *q. d.* Minus malus, minus noxius est fur, quam qui assidue mentitur. Unde poena in mendacis quam furis erit perditio, id est, interitus et mors, Lun præsens quam æterna : licet enim mendacium otiosum et jocosum non sit peccatum mortale, ac proinde non inducat reatum mortis præsentis et æternæ, tamen ex assiduitate mentiendi otiose et jocosè, facile quis labitur in men-

dacium perniciosum, quo proximo vel famam, vel opes, vel vitam adimit. Quod proinde mortem utramque meretur, juxta illud *Apoc.* xxi, 8: « Idololatriis et omnibus mendacibus : pars illorum erit in stagno ardenti igne et sulphure, quod est mors secunda. » Hinc pro *potior* Græce est ακωρc^oy, id est *eligibilis*. Unde Tigurina vertit » *tolerabilior est fur, quam qui frequentat mendacium, cattorum perniciem uterque contrahet* ; alii, *eligibilior est fur, quam qui mendacio assuescit; ambo autem haeredes erunt exitii.* *

Nota : Congrue mendacium comparat furto, tum quia hæc duo jungi solent. Unde illud : « Ostende mihi mendacem, ostendam tibi furem; » tum quia mendacium est quoddam furtum : furatur enim hominibus veritatem, famam, concordiam, imo opes sæpe et vitam ; tum quia utrumque ignominiosum est et infame.

Porro mendax pejor est fure : *primo*, quia fur opes, mendax vero famam, et subinde vitam homini eripit, fama autem prostat opibus; *secundo*, quia fur ex egestate et fame furatur, *Prov.* vi, 30, mendax autem mentitur ex petulantia et protervia; *tertio*, quia mendacium turbat integras familias, urbes, respublicas, ac inter cas rixas, cædes et bella inlarnecina et immortalia concitat, quod non facit furtum ; *quarto*, quia esto furtum unum sit pejus mendacio, uno tamen furto pejor est assiduitas mentiendi, et hoc tantum ait Siracides : hæc enim assiduitas multas parit culpas et noxas furto graviores ; *quinto*, furto sæpe additur mendacium, ut furtum tueatur; hoc ergo, upôte duplex peccatum, solo furto est gravius. Unde Syrus vertit, *desiderat* (stultus) *furari et mentiri, et utræque illæ viæ ejus ignominiam comparant; sexto*, furi propter opes cadera fidere potes, mendaci nihil. Sicut enim a verace omnia sunt tuta, ita a mendace nihil, non opes, non honor, non amicitia, non aliud quippiam. Equidem ego facilius feram famulum qui semel furatur, quam qui semper mentitur, ait Palacius.

28. Mores hominum mendacium sine honore, et COMI SIO ILLORUM CUM IPSI SINE INTERMISSIO, — 7. d. Mos mentiendi facit ut omnes mores et actus mendacis sine honore, viles et contemptibiles.

Pro *mores* Græco in singulari est id est mos, vultus, indoles, natura. ait Quintilianus, lib. VI, uno verbo latino dici non potest : hoc enim omnes mentis habitus continentur. »

Pro *sine honore* Græce est «rt.uia, id est, inhonoratio, infamia, ignominia. Undo Complutenses vertunt, *mos hominis mendacis ignominia, et confusio ejus cum eo sine intermissione*. Quid enim probrosius quam mendacem haberi ?

Rursum Aristoteles, initio lib. II *Ethic.*, deducit ab Bo,-, ac significat id quod homini familiare, proprium, consuetum est ; item domicilium, locum consuetum, natale solum, sedem. Unde Tigurina vertit, *familiaris homini mendaci*

est ignominia, suumque dedecus comiMur cum asri-due ; alii, proprium *hominis mendarii est infamem esse, et pudor ejus illi adest assidue*; alii, *sedes et natale solum mendacis est infamia* ; Syrus, *finis hominis mendacis maledictio, et ignominia cum ipso peribit*.

Porro mendaces semel cogniti, inter alias ignominias hanc maxime sibi congruam, meritam et debitam sustinent, ut semper audientibus suspecti sint, et, etiamsi vere dicant, eis tamen fides non habeatur, quia mentiendo sibi fidem abrogarunt. Rursum mendacibus evenit, quod mendacium omnes eorum mores (ut vertit Noster) decoloret, dehonestet et infamet. Sensus enim ejus est, 7. d. Sæpe fit ut quis mores habeat honestos, dignosque honore, et laudabiles, ac laudetur quod sit justus, prudens, temperans, liberalis, etc. ; attamen hi mores et virtutes insignes penitus jacent, et debito honore carent, si, qui illis proditus est, mendax jure appellari possit : mendaces enim mentiendo offuscant omnes bonos mores et virtutes. Quocirca Indi, ei qui ter mentitus esset, perpetuum indicebant silentium, ' J"n" • uti refert Diodorus, lib. III *Biblioth.* cap. x, et Arrianus, lib. II *De Gestis Alexandri*. Addit Philostratus, lib. II *De Vita Apollonii*, tales magistratu exclusos in perpetuum. Eadem fere de Persis memorat Xenophon in *Cyro* lib. III, et Herodotus, lib. I. Plura de turpitudine et probro mendacii vide apud S. Augustinum, lib. *Contra Mendacium*, Climachum *grad.* 12, Dorotheum *doctr.* 9, S. Bernardum, *serm.* 31.

29. Sapiens in verbis producet seipsum, et uomo v — PRUDENS PLACEBIT MAGNATI S. —HUIC VCFSUÏ Gr.TCi promittunt hunc titulum : *Verba parabolarum*. Imitatur enim Siracides Salomonem, qui cap. x, 7, et alibi, eundem titulum suis parabolis sive proverbiiis praefigit. Opponit stulto mendaci sapientem veracem, qui suo sermone vero et prudenti seipsum promovet, ut placeat magnatibus, ab cisque ad honores et regimen exaltetur, uti contigit Josepho, Danieli, Mardocheo, Esdræ, Nehemiæ et aliis. *Producet*, id est, porro ducet, puta ulterius ad majores honores et dignitates ; Græce enim est id est, promovebit, provehet. Unde Tigurina vertit, *sapiens seipsum dictis provehet, et vir prudens placebit proceribus*.

Modum et causam promovendi se subjungit dicens : « Et, » id est quia, a homo prudens placebit magnatis, » qui utique agnita ejus sapientia eum promovebunt, ac proficient gubernaculis reipubl. Paulo aliter Syrus, *plenus proverbiiis sapientiæ*, inquit, *tanquam parvum monstrat seipsum* (qui enim vere sapiens est, idem in oculis suis parvus est et humilis, ac apud alios parvum et humilem se ostendit), *et senus sapiens dominabitur magnatibus*.

30. Qui operatur terram suam, inaltabit (altum vc« 30. faciet) ACERVUM FRUGUM, ET QUI OPERATUR JUSTI TIAM, ÏPSR EXALTABI TUR; QU VERO PLACET MAGNATI S, EFFU-

Mendax
Pjor fu-
ns
Pruno.
Secundo.

Tertio.

Vers. CS.

gift iniquitatem, — y. 'l. Sfati! agricola, strenue colens terram, magnam colligit messimi, al(mu)que frugum acervum attollit : sic qui excolit animam suam per opera jiista virtutum, magnum colliget meritorum et gloria? acervum elcumulum, per quem et apud Deum et apud homines exaltabitur. Quocirca qui placere cupit tnagnatis, ac ab eis exaltari, is omnem injustitiam et iniquitatem fugiat oportet, ac praesertim caveat ne dona accipiat, «piibtis exciEcaltis jtisliliam recltnique judicium pervertat, a quia xenia el dona excierant oculos judicum, » ut sequitur. Græcus de more concisus et bimebris sic habet, *qui operatur terram, altum faciet acervum suum ; et qui placet magnatis*, «CdtíKai áir/ía?, id CSt, placabit Vel expiabit injustitiam. Complutenses addunt *suam*, sed alii delent « *suam*. Sensus est, y. d. Sicut qui colit terram, altum colligit frugum acervum: sic qui colit principes, altum apud eos colligit gratiæ et benevolentim accrvuin, quo suas et aliorum in eos offensas placare, illosque principibus reconciliare valet.

Morali ler, monemurhic, seminando bona opera, accumulare altos meritorum acervos, ut per eos acquiramus altos gloria: thesauros in cadis; quanti enim erunt isti, tanti erunt et hi. Altitudo enim glorile altitudini gratiæ et meritorum respondebit et adæqunbitiir, juxtd illud : « Qnæ (quanta) seminaverit homo, hæc (tanta) et metet, » *Gal.* cap. vi, 8. Et illud de Apostolis : « Euntes ibant et flebant mittentes semina sua ; venientes autem venient cum exultatione portantes manipulos suos, » *Psal.* cxxv, 7.

. 31. 31. XENIA ET DONA EXCÆCANT OCULOS JUDICIUM, ET QUASI MUTUS IN ORE AVERTIT CORREPTIONES EORUM.— Explicat quod dixit : « Qui operatur justitiam, ipse exaltabitur, » q. d. Ut opereris justitiam, maxime caveas munera, quia hec judicium rationis et sententiam judicum ad se inflectunt, itaque a recto detorquent et corrumpunt. Citat *Exod.* xxi, vers. 8 : « Nec accipias munera, quæ etiam excrescant prudentes, et subvertunt verbajustorum. » Vide ibi dicta.

Pro *mutus* Græce est πῖ.υοç, quod tam frenum, quam obturationem oris, qntn hominem facit elinguem et mutum, significat. *Mutus in ore* ergo est frenum in ore, vel obturatio oris : hæc enim fácil hominem mutum. Est llebraisinus : ponitur enim *cal* pro *hiphil*, *mutus* pro *mutum faciens*, obturans os ; hoc enim significat a pijúia, id est, os otturo. Porro *mutus* a mussando dicitur, quod hic non amplius quam mus dfaat. Muti ergo videntur habere murem, quasi frenum, in ore, qui facit cos mutire et mussitare. Quod Latini simili provi rbio dicunt : « Ros in lingua. » Olim enim Gricci pecuniam bovis simulacro signabant ; unde illa vocabatur Bos. Et : « Argentanginam patitur, » quod Demostheni objectum est, cum diceret se anginam pati, nec posse contra Philippum perorare, quasi argento u Philippo fuisset

corruptus. Quocirca aliqui legunt, *et quasi frenum in ore*, rursum *avertit*, id est *avertunt*. Unde S. Hieronymus in cap. m *Michææ* sic legit : « Munna exeæcant oculos etiam sapientum, et quasi frenum in ore avertunt increpationes. » Est llebraisinus: Hebraei enim verbum concordant siepe cum substantivo proximiori, etiamsi ad remotius referendum sit : sic hic *avertit* concordat cum *mutus*, etsi respiciat *xenia et dona*. Sensus est : Xenia et dona sunt quasi frena, quæ faciunt judices crocos et mutos, ut non audeant corripere et castigare delinquentes, qui ea dederunt. Unde Tigurina vertit, *xenia muneraque occacant oculos sapientum, et tanquarn oris obstructio reprehensiones inhibent*, Syrus, *largitio el donum Offuscant oculos, et obturant os, el cessare faciunt increpationem*, juxta illud : « Injice offam in os canis, ne latret. »

I

Aliter Dionysius et Lyranus : « Mutus, inquit, vocatur species rame, quæ a Græcis calamita dicitur, et in os canis latrantis injecta adimit la-curi franili potentiam, » uti docet Strabo, et ex eo S. Isidoras, lib. XII *Origin.* cap. vi, Viucenius Iklluac. *Natur. Hist.* lib. XX, cap. i.x, Albertus Magnus lib. XXVI *De Animal*, in *liana*, qui et addit, si rame ossiculus in vas aqua fervens injiciatur, defervescet aqua, nec amplius bulliet : ita quanlumcumque ferveat amore justiliie jusliequo vindictæ judex, si aurum capiat, defervescet omnis ejusamor el zelus, ac instai'calamita; obmutescet. Alii censent Siracidem alludere ad ranas Seriphias, ab insula Seripho, ubi rame mulæ inveniri perhibentur, quasi hi judices ore muneribus obstructo, lanquam rame Seripbiæ obmutescant. Et sicut illic rame monstrosæ sunt, quia ut cæteræ non coaxant, sed silent : sic pariter hi judices sunt quasi monstra, quia cum dicendo juri vacare debeant, tamen reticendo potius incumbunt. Id quod dixi de ranis Seriphiis, asserit Plinius lib. Vili, cap. i.viii. Hinc et proverbium apud Suidam, Didj mum et alios : *Rana Seriphia*, id est, silens et mutus. Verum f<poj non significat calamilam vel ranam; sed frenum, capistrum, camum, quo ferarum cannmque ora obligantur no mordeant : iiscellis etiam capistrantur jumenta no segetes depascantur, quod (ñeci vocant pyioú-s<i. Unde Plinius, lib. XV lll, cap. xix : « Fiscellis, inquit, capistrari boves oportet, ne germinum tenera praecerpant. » Ergo judices dona accipientes, inquit Palacius, sunt sicut equus el mulus, quorum maxillas munera velut camo el freno constringunt.

Moraliter, disce hic «piani judici cavenda sint munera. Quocirca Justinianus Imperator, §Opo» *let*, de Mandatis prine. *Auth.* collât. 3, el *Novell.* 23, omne omnino ei vetat munus : « Oportet, inquit, te pure sumentem administrationem, et sine omni suffragio, et prie omnibus aliis mundas servare manus Deo, nobisque el legibus, el nullum contingere lucrum, neque majus, neque minus. » Nam, ut ait S. Nazianzenus in *Distidus*: «Munera

facilini ut sapiente* quoque viri hallucinantur ; atque ut aves laqueo, sic homines auro capiuntur. n El inferius : «Auro loquenta iners est omnis oratio ; persuadet enim illud, etiamsi nullam vocem edat. » S.Chrysostomus, homil. 64 in Joannem: «i Gravis, ait, morbus est avaritia, oculos cæcat, el aures obstruit, et quavis bellua saeviores reddit. » Idem consuevit Gentiles. Plutarchus, lib. 7)e *Iside* : « Thebis, ait, iudicum imagines visuntur absque manibus, et summi iudicis oculi connivent, eo quod iustitia nec muneribus capiatur, nec hominum vultu flectatur. n Recte Cajc-taniis et exeo Delrio, *adOg.* 86: « Munera affectum mutant, inquit, otsie cflliciunt, ut, si non speculative, saltem practice videatur accipienti fovenda, vel excusanda, vel toleranda pars a qua munera accipit.Unde Moses *Deuteron.xñf* vers. 19: «Non accipies, ait, personam, nec yiunera, quia munera excæcant oculos sapientoni, et mutant verba justorum, « nimirum quantumvis oculatus fueris ut aquila, ul serpens, oculi tui muneribus eruentur. Donum enim tacite eblanditur et elucratur affectum ejus qui illud recipit, ac quasi cor illius non cogitantis suffuratur, illudque donanti alligat et astringit, ut non possit non eum amare, non illi favere, et vicem rependere.

Quocirca Basilius Imperator Constantinopolitanus, *Exhort. ad Leonem filium*, cognomento Philosophum, ita de muneribus sancit cap. x l iiii : «Auro el muneribus venales honores et dignitates cave ne habeas, sed eas dignis largire gratis ; qui enim magistratum pretio emit, subjectos illi magistratui multo magis emit, ut muneribus quin dedit fretus, ipse audacius munera capiat. Proba ergo atque explora prius diligenter, atque ita demum ad honores provehe cos qui sine muneribus ambibunt, si vis a republica omnem sordium et concussionis labem exsulare. Nam qui dat ut magistratum capiat, quæslum sibi a magistratu captat : dat enim ut jus capiendi habeat contra leges, hoc agens, ut nullis legibus tonettur. Qui enim magistratum mercari didicerit, is nunquam munera capere dediscet, et sino muneribus aliquid facere nunquam volet ; te autem concussionis el sordium habebit magistrum, quem debuerat habere vindicem : neque ipse solum munera capiet, sed eos etiam qui sub ipso erunt, munera capere coget. » Breviter, sed nervose, Demosthenes : « Don i principimi, inquit, sunt auctoramentum servitutis ; » quos enim donis afficiunt, hos quasi servos sibi mancipant.

V» r* . ?

32. Sapientia absconsa, et thesaurus invisls (Sj rus, *occultus*, hic enim non videtur) : quæ utilitas in i trisque? — S. Hieronymus in cap. n *Sophon.* legit : «Sapientia abscondita, el thesaurus non comparons, quæ utilità* in ambobus? enim est non comparons, non visus, latens, occultus, obscurus, incognitus.

Respicit ad id quod dixit ver*. 29: a Sapiens in verbis producei seipsum, el homo prudens pia-

cebit magnatis. » Ne enim quis otii et quietis amanlior, suam sapientiam celet, eaque alios defraudet, addit : « Sapientia absconsa, » etc. Tigurina, *aim sopientia o culitur, ani thesaurus obdiht,* (*juid cslinutroris utilitatis?* Sicut enim thesaurus, licet in se pretiosus, nulli farnen est usui, si sil abditus : ita el sapientia, licet maxima, frustra est, nullumque habet ibum, si abscondatur. Quare, sicut thesaurus a natura et Deo datur ad usum, ideoque publicandus el erogandus est, sic et sapientia. Idem docet Christ s in parabola talentorum, qua doce! Deum exactam exigere rationem talenti bene et cum lucro expensi, ideoqnc damnare cum qui talentum defodit, vel in sudario ligavit, *Matth.* XXV. Nam, ut recte ait S. Gregorius, l pari. *Pastor.* cap. ix : «Pc> uniam in sudario ligare, est percepta dona sub otio lenti torporis abscondere.» Si ergo litteratus es, sed solitarius et absconditus, quem doces? si prædieator, quem ab bonam frugem convertis? si sapiens, cui consilium præbes? si sacerdos, cui Sacramenta ministras? si sanctus, quem (edificas? si robustus, in cujus utilitatem laboras? Quocirca Eremit/i» in solitudine suos docebant discipulos et advenas, cosque ad sanctitatem effonnabant. Item scribebant epistolas et libros, ut iis suam sapientiam proximis communicarent.

Egregie hoc argumentum traclat S. Gregorius III part. *Pastor*, adruonit. 26 : «Admonendi sunt, inquit, qui, cum prædicare utiliter possunt, immoderata tamen humilitate refugiunt, ul ex nuni ori consideratione colligant quantum in ma oribus rebus delinquant. Si enim indigeni b s proximis ipsi quas habent pecunias absconderent, adjutores procul dubio calamitatis existissent. Quo ergo reatu constringantur dspieiant, qui, dum peccantibus fratribus verbum pnvdi-cationis subtrahunt, morientibus mentibus vitæ remedia abscondunt. Unde et bene quidam sapiens dicit : Sapientia abscondita et thesauros invisus, qure utilitas iu utrisque? » Probat idipsum per lres similitudines, dum subdit : a Si populum fames attereret, et occulta frumenta ipsi servarent, auctores procul dubio mortis existeront. Qua itaque plectendi sint pœna considerent, qui, cum fame verbi animæ pereant, ipsi panem percepta' gratia» non ministrant. Unde el bene per Salomonem dicitur : Qui abscondit frumenta, prv . xi. maledicetur in populis. Frumenta quippe abscondere, est prædicationis saucie apud se verba retinere. In populis autem talis quisque maledicetur, quia m solius culpa silentii pro multorum, quos corrigere potuit, pœna damnatur. Si medicinalis artis minime ignari secandum vulnus cernerent, el tamen secare recusaren!, profecto peccatum fraternie mortis ex solo torpore committerent. Quanta ergo culpa involvantur a*pi-ciant, qui, dum cognoscunt vulnera mentium, curare ea negligimi sectione verborum! lndo el jrrrm. bene per Prophetam dicitur : Maledictus qui pro- xxxvuu

în co?
qui reia*
-ni
<*nus

hibet gladium suum a sanguine. Gladium quippe a sanguine prohibere, est prædicationis verbum a carnalis vitæ interfectione retinere. » El paulo inferius : « Audiant quod talentum qui erogare noluit, cum sententia damnationis amisit. Audiant quod Paulus eo sea proximorum sanguine mundum credidit, quo feriendis eorum vitiis non pepercit, dicens : Contestor vos hodierna die, quia mundus sum a sanguine omnium; non enim subterfugi, quominus annuntiarem omne consilium Dei vobis. Audiant quod voce angelica Joannes admonetur, cum dicitur : Qui audit, dicat : Veni, ul nimirum cui se vox interna insinuat, illuc etiam clamando alios, quo ipse rapitur, trahat, ne clausas fores etiam vocatus inveniat, si vocanti vacuus appropinquat. Audiant quod Isaias, quia a verbi ministerio tacuit, illustratus superno lumine, magna voce pœnitentiæ se ipse reprehendit, dicens : Vœ mihi, quia tacui ! Audiant quod per Salomonem in illum prædicationis scientia multiplicari promittitur, qui in hoc quod jam obtinuit, torporis vitio non tenetur; ait namque : Anima, quæ benedicit, impinguabitur; et qui inebriat, ipse quoque inebriabitur. Qui enim exterius prædicando benedicit, interioris augmenti pinguedinem recipit; et dum vino eloquii auditorum mentem deebriare non desinit, potu multiplicati muneris deebriatus excrescit. Audiant quod David hoc Deo in munere obtulit, quod prædicationis gratiam quam acceperat non abscondit, dicens: Ecco labia mea non prohibebo; Domine, tu cognovisti, justitiam luam non abscondi in corde meo, veritatem tuam et salutare tuum dixi. Audiant quod sponsi colloquio ad sponsam dicitur : Quæ habitas in horiis, amici auscultant, fac me audire vocem luam, » *Cantic.* cap. vm. Hac sententia Zozimas persuasit S. Mariæ Ægyptiacæ (ut habet ejus Vita anno Christi 630) ut angelicam vitam, quam in eremo per 17 annos nulli hominum, sed soli Deo et Angelis visa, sancte peregerat, ad aliorum exemplum panderet : « Omnia, inquiebat, quæ circa te sunt edi-

cito, ut Dei magnalia facias manifesta; sapientia enim abscondita et thesaurus occultus, quæ utilitas in utrisque? » Cui sententiro ipsa obsecuta, omnem vitam suam Zozimæ enarravit, qui deinde eam scripto posteris mandavit : qua proinde tum alii, tum S. Joannes Columbinus Ordinis Jesuatorum institutor, ad Deum conversi sunt.

33. Melior est qui celat ixspiextiam (Syrus, ver., u. *stultitiam*) suam, quam homo qui abscondit sapientiam suam. — Tigurina clare, *potior est homo celans stultitiam suam, quam qui sapientiam suam suppressit*. Insipientia enim sapienter celatur, ne sibi aliisve noceat; sapientia autem sapienter promittitur et evulgatur ad aliorum utilitatem et instructionem.

« Porro malum est abscondere sapientiam, ait Palacius, quando Deus aut Superior jubent eam in lucem proferre, aut quando necesse est eam manifestare. Alioqui consultissime sanctissimi illi Eremitæ Dei sapientia pleni, in abditissimas solitudines se conjiciebant. Et plane, si sapientia mea utilis futura est Christianæ reipublicæ, curam Deus habet eam in lucem proferendi. Hoc demum non csl silentio prætereundnm, hæc verba (ut arbitror) procœmium esse dicendorum, quasi vellet Auctor dicere : Sapientiam meam vobis scribo in sequentibus capitibus ; quorsum enim abscondam, cum sapientia absconsa inutilis sit? » Hæc Palacius.

Complutenses hanc sententiam addunt, *melior est expectatio inevitabilis in inquisitione Domini, quam carens Domino auriga propria: viter*, id est, ut clare Tigurina, *pluris est inevitabilis* (vel necessaria) *sequenti Dominum patientia, quam Vita: propria gubernator absque Domino*. Qua' sane in praxi aurea est sententia. Alii, *potior est potentia quæ recusari non potest, ab eo qui quirit Dominum, quam agitator vitæ propria: sine Domino*. Verum Græca a Romanis correcta, Latina et Syra eam omittunt ; unde non habent auctoritatem Scripturæ Canonicas.

CAPUT VIGESIMUM PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Docet summe cavendum ab omni peccato, et prasertim a superbia; secundo, vers. 14, depingit mores stulti, cisque opponit mores sapientis; tertio, vers. 23, describit stulti immodestiam in risu, visu, auditu, voce et sennone.

1. Fili, peccasti? non adjicias iterum ; sed et do pristinis deprecare ut tibi dimittantur. 2. Quasi a facie colubri fuge peccata : et si accesseris ad illa, suscipient te. 3. Dentes leonis, dentes ejus, interficientes animas hominum. 4. Quasi rhompliæa bis acula omnis iniquitas, plagæ illius non est sanitas, 5. Objurgatio et injuriæ annullabunt substantiam :

et domus, quæ nimis locuples est, annullabitur superbia : sic substantia superbi eradicabitur. 6. Deprecatio pauperis ex ore usque ad aures ejus perveniet, et judicium testinato adveniet illi. 7. Qui odit correptionem, vestigium est peccatoris : et qui limet Deum, convertetur ad cor suum. 8. Notus a longe potens lingua audaci : et sensatus scit labi se ab ipso. 9. Qui ædificat domum suam impendiis alienis, quasi qui colligit lapides suos in hieme. 10. Stuppa collecta synagoga peccantium, et consummatio illorum flamma ignis. 11. Via peccantium complanata lapidibus, et in fine illorum inferi, et tenebræ, et pœnæ. 12. Qui custodit justitiam, continebit sensum ejus. 13. Consummatio timoris Dei, sapientia et sensus. 14. Non erudietur, qui non est sapiens in bono. 45. Est autem sapientia, quæ abundat in malo : et non est sensus ubi est amaritudo. 46. Scientia sapientis tanquam inundatio abundabit, et consilium illius sicut fons vitæ permanet. 47. Cor fatui quasi vas confractum, et omnem sapientiam non tenebit. 18. Verbum sapiens quodeumque audierit sciens, laudabit, et ad se adjiciet : audivit luxuriosus, et displicebit illi, et projiciet illud post dorsum suum. 19. Narratio fatui quasi sarcina in via : nam in labiis sensati invenietur gratia. 20. Os prudentis quæritur in ecclesia, et verba illius cogitabunt in cordibus suis. 21. Tanquam domus exterminata, sic fatuo sapientia : et scientia insensati inenarrabilia verba. 22. Compedes in pedibus, stulto doctrina, et quasi vincula manuum super manum dextram. 23. Fatuus in risu exaltat vocem suam : vir autem sapiens vix tacito ridebit. 24. Ornamentum aureum prudenti doctrina, et quasi brachiale in brachio dextro. 25. Pes fatui facilis in domum proximi, et homo peritus confundetur a persona potentis. 26. Stultus a fenestra respiciet in domum : vir autem eruditus foris stabit. 27. Stultitia hominis auscultare per ostium, et prudens gravabitur contumelia. 28. Labia imprudentium stulta narrabunt : verba autem prudentium, statera ponderabuntur. 29. In oro fatuorum cor illorum, et in corde sapientium os illorum. 30. Dum maledicit impius diabolum, maledicit ipso animam suam. 31. Susurro coinquinabit adimam suam, et in omnibus odietur : et qui cum co manserit, odiosus erit ; tacitus et sensatus honorabitur.

PRIMA PARS CAPITIS.

1. Fili, toccasti? non adjicias iterum; sed et DE PRISTINIS DEPRECARE UT TIBI DIMITTANTUR.— Tigurina, si *peccasti, fili, ne pergas peccare, sed antea dqwceeris*. Dicit, si peccasti, quia, ut habet Arabicum proverbium, Cent. 2, num. 57 : « Omissio peccati rector est, quam executio pœnitentiæ, » *q. d.* Melius est non peccare, quam post peccatum pœnitere : melior est innocentia quam pœnitentia : satius est non habere occasiones pœnitendi, quam pœnitere. Jam sensus est, *q. d.* Post peccatum admissum quasi post vulnus lethale acceptum, duo tibi ad salutem necessaria remedia suggero : prius, ne iteres peccatum; sunt enim multi, qui cum peccatum unum admiserint, quasi jam perdita innocentia et gratia desperantes, prout in omne scelus ruunt, et quasi sues in cano voluptatum volutantur, uti faciunt meretrices et fornicatores. Hisce ait: « Fili, peccasti? ne adjicias

iterum, » tum quia iteratio peccati novum est peccatum, novumque animæ vulnus. Sicut ergo qui unum vulnus accepit, cavet ne accipiat secundum ; ita et qui unum peccatum admisit, caveat non admittat secundum, tum quia facilius curatur unum peccatum quam duo, tria et plura; sicut facilius curatur unum vulnus quam multa ; tum quia in iteratione peccati est animi protervia et libido, quæ graviter Deum offendit, facitque ut difficilis sit lapsi curatio et culpæ condonatio. Huc facit Hebræorum proverbium : a Præceptum trahit præceptum, et peccatum trahit peccatum, » *q. d.* Una observatio legis, una virtus trahit aliam; sic unum peccatum trahit allicitum ad aliud.

Posterior : « Sed et de pristinis deprecare ut tibi dimittantur, » *q. d.* Non sufficit ad veniam peccati, illud non iterare, vel vitam corrigere,

quasi poenitentia non sit aliud quam resipiscen-
tia, ut fingit Calvinus et Lutherus ; sed insuper
opusestdolere de peccato commissio, ejusquo ve-
niam humiliter el dolenter deprecari. Ita S. Au-
gustinus, lib. J *De Nupf. ct Concup.* cap. xxvr, ubi
ex hoc loco docet actum peccati transeuntem
post se relinquere reatum, sive maculam perma-
nentem in anima, per quam homo censeatur et
sit peccator, ac iræ Dei et gehennæ sil obstrictus
ct reus. « Nam si a peccando desistere, inquit,
hoc esset, non habere peccatum, sufficeret ut hoc
nos moneret Scriptura: Iuli, peccasti? non adji-
cias iterum. Non autem sufficit; sed addidit : Et
de pristinis deprecare, ut tibi remittantur. Ma-
nent ergo, nisi remittantur. Sed quomodo ma-
nent, si preterita sunt, nisi quia præterierunt
actu, manent reatu?») HæcS. Augustinus.

Moni, ei- Mystice S. Gregorius, IV *Moral*, cap. xix : « Pec-
ca ofi caium» inquit, peccato adjicit, qui male gesta
pomi, etiam defendit; et noctem illam solitariam non
Uüdum. relinquit, qui culpæ suæ tenebris etiam patro-
cinia defensionis adjungit, » uti fecit Adam suum
peccatum excusans, imo retorquens in Deum :
« Mulier quam dedisti, inquit, mihi sociam, de-
dit mihi de ligno, et comedi, *Genes*, m, 12, 7. *d.*
Tu occasionem delinquendi præbuisti, qui mulie-
rem dedisti, » Hæc S. Gregorius.

Moraliter, hic disce post peccatum cito agen-
dam esse poenitentiam, et post eam cavendum a
relapsu, ac constanter persistendum in justitia
Deique gratia. Audi S. Gregorium III pari. *Pastor*.
admonit. 31 : «Admonendi, inquit, qui admissa
plangunt, nec tamen deserunt, aut considerare
sollicite sciant, quia flendo inaniter mundani, qui
vivendo se nequiter inquinant; cum idcirco se
lacrymis lavent, ut mundi ad sordes redeant. »
El paulo post: «Sus in volutabro luti cum lava-
tur, sordidior redditur; el qui admissum plan-
git, nec (amen deserit, pene graviore culpæ se
subjicit, qui et ipsam, quam flendo potuit impe-
trare veniam, contemnit, et quasi in lutosa aqua
semetipsum volvit; quia, dum fletibus suis vito
munditiam subtrahit, ante Dei oculos sordidas
ipsas etiam lacrymas facit, p Quocirca languido a
se sanato hoc monitum dat Christus *Joan*, v, 14 :
« Ecce sanus factus es, jam noli peccare, ne de-
terius tibi aliquid contingat, p De quo S. Cypria-
nus, lib. *De Disciplina et habitu Virgin*. : «Sospitan-
tis, inquit, Domini verba sunt et docentis, curantis
pariter et monentis : Ecce, inquit, sanus factus
es, etc., dat vivendi morem, dat innocenti® le-
gem, postquam contulit sanitatem, nec habenis
liberis el solutis vagari postmodum patitur, sed
ipsis potius, quibus sanatus fuerat, mancipato,
gravius comminatur; quod sit, scilicet, minor
culpa deliquisse ante, cum necdum nosses disci-
plinam Dei; nulla sit venia ultra delinquere,
postquam Deum nosse cœpîsli.p Simile apposi-
tum offert S. Fulgentius *De Fide ad Petrum*, cap. in :
<Nullus, inquit, hominum debet sub spe miseri-

cordia! Dei in suis diutius remanere peccatis, cmn
etiam in ipso corpore nemo velit sub spe future
salutis diutius ægrolaro ; tales enim qui ab ini-
quitatibus suis recedere negligimi, el sibi do co
indulgentiam repromittunt, nonnunquam ita
preveniuntur repentino Dei furore, ut nec con-
versionis tempus, nec beneficium remissionis
inveniant. »

2. Quasi a facie colubbi fugb peccata; ft (id Va*t
est *quia* : dat enim causam fugæ peccati) si accèss- çX
Sims AD ILLA, SUSCIPIENT TE. — Legit lulcrprCS
çifuat, id est *suscipient* : sic quoque legit S. Au-
guslinus in *Speculo*; jam legunt ir.frac, id est
mordebit:J^u(fai enim significat mordere,
suscipere. Sed eodem redit sensus, *q. d.* Peccata
suscipient te quasi colubri et serpentes suis spi-
ris, ut te mordeant, suumque virus libi instillent,
quo ita hedent animam tuam, ut naturaliter sa-
nari nequeas per te, sed ut saneris opus habeas
gratia Dei supernaturali. Tigurina, *tanquam a con-*
spectu serpentis fuge peccatum ; alii, *tanquam serpen-*
tem fuge peccatum; *nam si accesseris, moi debet te.*
Eleganter S. Paulinus Natali x S. Felicis :

Ut faciem colubri Salomon peccala limed
llorreriquc monet, dicens armata leonis
Dentibus : ct vere, quoniam velut ore ferino
Sma vorant animam, quam vicerit a*gra voluptas,

Alludit ad serpentem, per quem diabolus Evam
ad peccatum pertraxit. Peccatum ergo est quasi
serpens ct basiliscus, qui visu solo quos aspicit
necat; imo serpente ipsoque diabolo est nocen-
tius, adeoque peccatum ex angelo pulcherrimo
et felicissimo fecit telcrrimum el miserimum
diabolum. Unde Rabanas : « A facie colubri ex-
ponit a facie diaboli. Coluber enim Ille antiquus,
inquit, qui semper colit umbras peccatorum, et
regnat in filiis tenebrarum, interitum nostrum
sine cessatione desiderat, ideoque nobis suggerii
opera facinorosa. » Syrus, *fili mi, multum fuisti*
fugiens a peccato; si appropinques ad illud, morde-
bit te. Per *morsum* hunc intelligo omnem noxam,
quam animæ infert peccatum, ac præsertim re-
morsum conscienliæ, juxta illud Dei ad Cain,
Genes, cap. iv, 7 : « Sin autem male (egeris), statini
in foribus peccatum aderit;» ilebr. *accubabit*:
« Videlicet more serpentis ct canis morosi, inquit
noster Delrio, *adagio* 9, qui nec egredi, nec in-
gredi hominem tranquille sinat, sed importuno
latratu semper inquietet, hoc sensu perpetuo libi
lui m peccatum ante pedes, ante oculos obser-
vabitur, ut te Deus ad tempus sinat impunitum ;
ipse peccati morsus, angues, furto acriter urge-
bunt, agitabunt, persequentur; quocumque per-
ges, peccatum te comitabitur, conscienliæ tu® se
oggerct ct ingeret, irrequietum malum te con-
quiescere animo non permittet. »

Iluc facit proverbium Hebraicum ; « Cogitatio-
nes peccati (de peccato admissio) graviores sunt
quam peccatum; » quia cogitationes remorden-

tes conscientiam ob peccatum perpetratum gra-
vius eam affligunt ct cruciant, quam ipsum pec-
catum.

Porro S. Chrysostomus, homil., 8 *in Epist. ad*
Nonum, notat *Vo si accesseris*. « Non enim, inquit,
peccatum ad nos accedit, verum nos ad illud
transfugimus.» Addilque diabolum inter nos ha-
bitaro « quasi latronem quemdam et tyrannum,
qui, nisi quem apprehenderit inermem ao soli-
tarium, in suas speluncas descendentem, acce-
dere sane non sustinet » Subdit cum similem
esse serpenti : *primo*, quia deorsum ad terram ct
terrena nos trahere satagit; *secundo*, quia sicut
serpens in spinis, sic dæmon in divitiis latitat el
se occultat : qui, si spinas incideris, illico au-
fugiet; *tertio*, sicut serpens incantatur carmine ;
sic diabolus exorcizatur ct fugatur per invoca-
tionem nominis Christi, et crucis potentiam. Rur-
sum notant nonnulli *a facie colubri*. Qui enim sa-
piens est, non lanium serpentem et colubrum
fugit, sed etiam *faciem colubri*, id est, occasionem
peccati, et omnem ejus ingressum perhorrescit :
qui enim ad occasionem et illecebram peccati
accedit, ab ea suscipitur, implicatur ct demen-
tatur.

vers. 3.
Et qimd
100Dt.).
3. DeXTFS LEON'IS, DETTES EJUS, INTERFICIENTES
animas hominum. — Tigurina, *dentes leonini sunt*
dentes ipsius animis hominum exitiales; Syrus, si-
cut *dentes leonis est mendm ium* (omne enim pec-
catum vocatur in Scriptura et est *mendacium* prac-
ticum, quia contrarium veritati, veroque dicta-
mini rationis, legis ct virtutis), et corrumpit
animas hominum. Comparavit peccatum serpenti
ob virulentiam ct clumlestinum morsum lelhife-
rum; nunc idem comparat leoni, ob sævitiam
et ferociam, qua crudcdeliter animam laniat ct
occidit, lum adimendo gratiam, tum adigendo
ad gehennam.

Vers. 4.
El quiui
iholiii-
ph^am
4. Quasi iuiomphea ms acuta omnis iniquitas,
PLAGE ILLU S NON EST SANITAS. — Gt iBCC id CSI
sanatio, vel remedium et curatio. Pro *bis a -uia*
Græce est id est anceps, biceps, utrimque
scilicet acutus, sive duas habens acies quasi ora,
quibus peccatorem seed, mordeat ct devoret.
Comparavit peccatum Iconi el serpenti, nunc
comparai rhomphmæ, sivo gladio ulrinquo scin-
denti, *q. d.* Peccatum est quasi gladius acutissi-
mus, qui ipsa ossa dissecat et discindit; sic enim
peccatum intima animæ dissecat, ipsainque ani-
mam necat ct occidit. Tigurina, *instar ancipitis*
gladii nefas omne est, in plaga illius nulla est sani-
(us, vel contra plagam illius nullum est remedium ;
Syrus, *gladius anceps os merchicis, ct plagat illius*
non est sanatio. Meretricium enim crebrum est ct
commune peccatum, adeoque omne peccatum
mystica est fornicatio, quia per illud anima de-
sponsata Deo, eo spreto, fornicatur cum creaturis.

Moraliter. discohic quanta sit noxa peccati. Ipsum
enim magis nocet animæ quam basiliscus, quam
leo, quam gladius auceps, quia quasi ex duabus

partibus scindens animam simul et corpus per-
forat, occidit, ct ad gehennam transmittit lia Rd-
banus. Vide Rellanninum, *De Gemitu columbee*.
sub initium lib. II, ubi pie ct erudite ostendit
peccatum summum esse malum, summeque in- Fxea-
Jurium et noxiam tum Deo, tum homini, tum
creaturis cætens, tum ipsi etiam inferno et dam- nwrZn.
natis; quia videlicet eorum pomain adaugct:
unus enim damnatus affligit et cruciat ahum,
ideoque dives Epulo rogabat Abraham ut mitte-
ret Laxarum ad fratres suos, ne si el illi damna-
rentur, per cos augeretur pœna ipsius. Dixit enim
pelitque hoc non ex chântale eorum, ulpoto
quam non habebat, sed ex amore sui ipsius. Sic
ct S. Anselmos, lib. *De Similitud*, cap. a: « Pec-
cando, inquit, non solum iram Dei promeruimus,
sed etiam lotam creaturam adversum nos excita-
vimus. Potest ergo nobis Justa consideratione
terra dicere : Non debeo vos sustinere, sed po-
tius absorbere; quoniam n Creatore meo non
timuistis peccando recedere, ct inimico ejus,
diabolo scilicet, adhærere. Potest etiam cibus di-
cere ct potus : Non meruistis ut vos pascere de-
beamus ; imo potius ut confusionem vobis pre-
paremos : ab illo enim peccando recessistis, per
quem nec ales esurit. Sol quoque : Vobis ad sa-
lutem non debeo lucere, sed ad vindictam Do-
mini mei, qui est lux lucis cl fons luminum, pe-
nitus coercere. Sic etiam singulæ quaeque crea-
ture coiitrans possunt surgere irrefragabili ra-
tione. »

Denique peccatum petit jugulum Dei et Christi,
adeoque si cor Dei telo quopiam transfigi pu»et,
non alio quam peccato transfigeretur. Peccatum

2 i t-

ergo, quantum in se est, Deum c medio tollit.
Peccatum est chriccidium, imo deicidium. Quo-
circa tanta est vel unius peccati mortiferi mali-
gnitas, tanta in majestatem illam infinitam inju-
ria, ut omnibus Sanctorum, Angelorum et homi-
num obsëquiis, laudibus, cultibus, precibus,
humiliationibus, pœnitentiis, afflictionibus ex
æquo, et, ut ita dicam, ad çequilibrium justomque
æqunlitalcnL nequeat compensari. Cum igitur
nullum remedium noe in terra, nec in cælo ma-
lis nostris medendis, et bonis amissis recuperan-
dis apparerete nec ullus Angelus, aut ulla mens
creata quidquam congrui auxilii posset invenire;
misericordia divina inauditum, admirabile, inef-
fabile, incomprehensibile, omnibus sæculis, om-
nibus Angelis ct hominibus obstupescendum
excogitavit consilium, nimirum ut Filius Dei.,
Sapientia genita, per quam facta sunt omnia,
naturam nostram sibi copularet, et in ea ac per
cani totum genus humanum repararet.

Audito, mortales, audite, peccatores, S. Augus-
tinum, serm. <14 *De Tempore* : « Agnosce, homo,
inquit, quantum valeas et quantum debeas; et
dum tantam redemptionis Hire perspicis dignita-
tem, ip>o tibi indicito pechtndi jiudoirm. Ecco
pro impio pietas flagellatur, pio stulto sapientia

illuditur, pro mendace veritas necatur, damnatur justitia pro iniquo, misericordia adigitur pro crudeli, pro misero repletur sinceritas aceto, inebriatur felle dulcedo, addicitur innocentia pro reo, moritur vita pro mortuo. Expavit scelus hominum natura rerum; el quem creatura rebellis non agnoscit, eum mundi dominum tremens terra testatur, et cœli Regem sol fugiens confitetur. «

5. O. ObJLHGa TiO ET INJURIE ANNULLABUNT SUBSTANTIAM : DOMUS, QUÆ MMIS (valde) LOCI PLES EST, ANnulladitir superbia (per superbiam, in poenam superbiæ superkæque discordi® et injuriarum); SIC SUBSTANTIA SUPERBI ERADICABITUR. — A gCnCTC descendit ad speciem, pula a peccato ad superbiam, quia hæc peccatorum est regina, imo mater, fons et radix. Pro *objurgatio* Græce est

Unde Rabanus et airi Græcam vocem latinitate donantes, legunt *cataplectatio*; xarajuny-

autem est objurgatio superba, severa el acris, horribilis et formidabilis, quæ animos subditorum et servorum concutit, percellit, sternit et stupefacit, reddilque quasi attonitos et apoplecticos : xjrr«rr/r.TTw enim est perterreo, injicio pavorem, percello : inde vocatur timore percussus, stolidus, stupefactus, attonitus; et xawcTTxr.fic vocatur pavor, confusio, stupor; unde Lucretius : « Magna, inquit, atque immanis xxt «-x Wī, vehit quæ quasi numen attonitos slupentesque efficiat granditale sua. » Pro *injuria* Græce est id est, superba violentia, immanior improbitas, contumelia, sævitia, ferocia, procacitas, petulantia, fastus, insolentia, protervia : bfyfy enim est injurius sum, injuriam facio, contumeliose tracto, insolens sum, insulto, abutor, vim infero, stupro, contamino : inde bfyçt.p vocatur injurius, convitiator, stuprator, coiruptor, flagitiosus, impotens, insolescens ob copias et potentiam, oppressor, violentus. Sensus ergo est, 7. d. Herus vel dominus, qui superbe objurgat, injurias infert, et tyrannice tractat suos servos, subditos, cælerosque qui in sua familia vel dominio degunt, hic attenuabit et ad nihilum rediget suam *substantiam* el opes; quia ob nimiam asperitatem, fastum et injurias servos et ministros faciet fugitivos vel fures. Sic Roboam ob superbium el asperum responsum datum decem tribubus Israel, eas a se alienavit, regnumque perdidit, III *Peg.* cap. xii. Id fit justo Dei judicio, qui superbiam et superbos juste opibus, regno et dominio privat et punit. Græcus hic de more brevis el bimembris sic habet, *vehemens objurgatio et contumelia annullabunt susbtantiam : sic domus superbi annullabitur*; Tigurina, *concertationes et injurier opes dissipant : similiter domus superbi desolabitur*; alii, *insultatio et contumelia desolant opes : sic et domus superbi ad eremum vel desertum redigetur*: hoc enim est Græcum ; Syrus, *a mane usque ad vesperam vastat tomacula, et palatia multa subvertit vel eradicat et evellit*. Græcis adap-

tanda esse Latina censet Jansenius et Francisais in *Notis* hic, ac proinde delendum esse rò *sic substantia superbi eradicabitur*. Verum Romani codices et cæteri plerique constanter id legunt, sensumque per hoc faciunt uberiores et clariorem.

6. Deprecatio pauperis ex ore usque ab aires vm. i EJUS PERVENIET, ET JUDICIUM FESTINATO AIHEMIT il l i.— « Ejus, » scilicet Dei (ulhabenl nonnulli <odices). cujus proprium csl deprecationes pauperi m audire el exaudire. Dat causam cur substaiiLa superbiorum et violentorum annullctur, quia, scilicet, subditi et pauperes ab eis oppressi clamant ad Deum, Deus autem eos exaudit : unde quasi justus vindex suum in eos judicium cito profert, oppressores puniendo, oppressos liberando. Nola ri *ex ore usque ad aures, q. d.* Os pauperum oppressorum quasi vicinum est auribus llei, ita ut deprecatio ore eorum prolata mox tangat et feriat aures Dei. Oppressio enim pauperum est peccatum clamans in cœlum, quod illico vindictam Dei ciet el extorquet. Unde Tigurina vertit, *ab ore pauperis vel afflictii exaudietur precatio, q. d.* Mox ut oratio ore afflictorum prolata fuerit, audietur a Deo; unde subdit : « Judiciumque illius festinato veniet. » Syrus eleganter, *oratio pauperis (ampiam ab ore suo ad aurem suam, et ante judicem sceculorum ascendit, q. d.* Os pauperis est os Dei, et vicissim auris Dei est auris pauperis. Quam facile ergo sermo ex ore pauperum ad aures ejusdem ascendit, tam facile quoque et cito ab ore eorum ascendit ad aures Dei, quia Deus ori eorum vicinus est, imo ori eorum insidet, in coque format precationem qua opem suam invocent, ut invocatus illico eam præstet. Hoc est quod ait Psalles *Psalm.*, ix, vers. 17. « Desiderium pauperum exaudivit Dominus, n Non enim expectat Deus pauperem oppressum ad se clamantem ut cum audiat, sed clamorem ejus prævenit, el merum desiderium audit el exaudit.

7. Qui odit correptionem, vestigium est pecca- Ven.7. TORIS : ET QUI TIMET DEUM, CONVERTETUR AD COR suum. — Prosequitur materiam de superbia el peccato, fugaque peccati : magna enim superbia, magnumque peccatum est, odio prosequi corripientem se de peccato. Hoc enim odium signum est animum in peccalo esse obfirmalum el obduratum, ut monitiones cl monitores non admittat, sed quasi inimicos odiat, respuat et cxsecretur. Unde Græce est, *qui odit reprehensionem, in vestigio est peccatoris, q. d.* Inhærcl viis et vestigiis peccati el peccatoris, per casque constanter clirrevocabiliter incedit et ingreditur. Tigurina, *qui odit castigationem, in vestigio scelerosi constitit*; Syrus, *qui odit correptionem, vir iniquus*. Noster vero in *vestigio*, legit *vestigium*, alia significatione, sed eodem sensu.

Pro quo notandum, quod *vestigium* proprie sit pedis impressio, id est, signum et figura quæ in ^»2-terra a pede relinquitur, juxta illud Virgilii, 8nxûcaU lib. III *Geòrgie*,:

Et gradient ima verit vestigia cauda.

Et Plautus in *Cistellar.*: «Video vestigium in pulvere.» Hinc *secundo*, «vestigium» metonymice vocatur ipsa inia pars pedis, quæ vestigium terræ imprimit. Sic Cicero IV *Academ.* ait: «Adversis vestigiis contra nostra vestigia stant Antipodes.» *Tertio*, «vestigium» sumitur pro reliquiis, monumento, indicio; quia vestigium est indicium, et quasi reliqui® pedis impressi, ex quo vestigamus el conjicimus quis, qualis, et quantus fuerit pes et homo qui illud eilbrmavit. Sic Cicero ail Act. I in *Verrem*: a Cujus rei neque index, neque vestigium aliquod.» El Virgilios, IV *Æneid.* :

...Agnosco veteris vestigia flammæ.

Sic ergo «vestigium» vocatur indicium et nota, qu® rei formam et qualitatem ostendit : et *vestigare* est quærerere diligenter, quas? per vestigium indagare: quod a vestigiis, quasi indiciiis dictum.

Græcus ergo cum ait, gin* *odit correptionem, in vestigio est peccatoris* ; sumit «vestigium» proprie in primo significato jam assignato ; Noster vero cum vertit, «vestigium est peccatoris,» sumit in tertio significato, g.d. Cum quis odit correptionem, id ipsum «vestigium,» id est, certum indicium et signum, «est peccatoris,» puta hominis animique plane suis cupidinibus et peccatis affixi. *Peccator* enim significat eum qui habet habitum peccandi, ut peccatis assuetus, iis constanter et pertinaciter adhaereat. Ex adverso : « Qui timet Deum, convertetur ad cor suum;» Tigurina, *at qui reveretur Dominum, resipiscet ex animo*; Syrus, *et qui timet Dominum, pœnitet ex corde suo, q. d.* Peccator correptus odit correptionem: at vero qui liniat Deum, si de quopiam delicto corripiatur, ad cor redit, culpam agnoscit, pœnitet, vitamque mutat et corrigit Igitur «vestigium,» id est, argumentum absoluti el consummati «peccatoris,» est odisse correptionem; nam qui timet Deum, ut corripitur, ad cor suum redit, ut se emendet. Ergo sunt gradus in hac re. Est enim amare correptionem, est pati, est odisse. Primum, est signum praxiestinationis, ut ultimum reprobationis. Nota phrasim Ilcbræam. *Converti ad cor*, est pium esse: ut enim peccando, relicto Deo, qui habitabat in corde, egreditur peccator e cordo ad temporalia : ita in justitia vivendo, c temporalibus regredimur ad cor, ubi habitat Deus: ut simus Ilumines interiores, juxta S. Paulum, clut «omnis decor» nostersit «ali intus,» juxta Davideni, *Psa m. xli y*, 14. Ita Palacios. Porro Rabanus per *peccatorem* accipit diabolum, *q. d.* « Q.ii non vult se corrigere a peccatis, cl odit correptionem admonitoris, ipse indicium præbet in se nequiti® sui seductoris, quoniam malignus jnduruvil cor ejus, ne cederet et obaudiret veritati.»

Nec tantum veritati, sed cl charitali : nam correptio est instar speculi, quod nobis ostendi

maculas, qu® nos deturpant et infamant, ut eas cluamus. Unde Clemens Alexandrinus, lib. I *Pædagog.* cap. ix : « Quemadmodum, inquit, speculum non est malum deformi, eo quod ipsum ostendat qualis sil: ita nec is qui reprehendit, ei male vult qui laborat animo ; nec enim ei delicta adjungit, sed ea qu® adsunt peccata ostendit. » Rursum, *correptio* est pharmacum eluens maculas et sanans animæ morbos : qui ergo eam odit, suam sanitatem odit. Unde exclamat S. Bernardus, serm. 42 *m Canti?* : « Mira perversitas : medicanti irascitur, qui non irascitur sagittanti. » Quin et Psaltes : « Consumetur, inquit, nequitia peccatorum, cl diriges justum, » *Psalms*, vn. <0. Ubi D. Chrysoslomus : « Infer, inquit, supplicium, et cessare facies a vitio : quemadmodum enim putrefactiones cedunt usturis et sectionibus, ila et a supplicio arcetur improbitas. Qui scinditur el uritur, ita ad sanitatem ingreditur. » Unde Clemens Alexandrinus, hb.IP®daj. cap.vni: « Est, inquit, reprehensio, voluti quædam chinirgia affectionum animæ; medicamentum autem est, probri insimulatio : quæ resolvit affectiones qu® jam occalluerunt, impudicæque ac libidinosi» vite sordes expurgat, faslusque ac superbi® carnes, qu® excreverunt, exæquat. Jam vero admonitio est veluli quædam diælaægrotantisanimæ; quæ sunt sumenda, consulit; et qu® non sunt, prohibet, n El paulo post : « Benevolenti®, inquit, non odii, signum est reprehendere : ambo enim probrum objiciunt et amicus et inimicus, sed inimicus quidem irridens, amicus vero benevolens. »

Moraliter, disce hic proprium timentis Deum esse crebro introverti, et a rebus externis converti ad cor, ut ibi internum animæ su® statum, sensusque el affectus omnes examinet, corrigat et componat ad legem et voluntatem Dei. Quocirca virum bonum el sapientem ita pingit Ausonius S. Paulini magister, *Idyllio* 16 :

rorreo-
Uncem
bdie me-
d.rtnam.

Saneu
crebro
redeant
ad cor.

Vir bonus et sapiens (qualem vix rvppcrit unura Millibus c inultis hominum consultus Apollo),
Judex ip>e sui, tutum se explorat sd unguem.
Quid procures, vanique ierat quid opinio vulgi,
Securus, mundi instar habens, tere* atque rotundus:
Externæ ne quid labis per leviasidat,
Cogitat, et justo trulipB so ciamiue pensat,
No quid hiet, ne quid protuberet, angulus æquus
Partibus ut cocal, nil ut deliret amussis.

Et mox :

Non prius in dulcem declinat lumina somnnum,
Ornum quam lonzi reput h erit arta diei
Quæ prælrgrcsHis, qual gestum in leni, orc, quid non;
Cur isti ficto decus abfuit, aut ratio illi ;
Cur aliquem fracta persensit mente dolorem, etc.

8. Notus a longe potens lingua audaci : rr sen- Yera.^
satus scit labi se ah ipso, — 7. d. Qui «potens» est
«lingua audaci,» id est, qui pollet audacia dicendi,

hic «longe» laleque «notus» est, celebris et famosus : plebs enim et rude vulgus miratur ejus in dicendo audaciam et facundiam; at vir prudens et «sensatus» deprehendit, scitquo ipsum multa falsa et temeraria audacter effutire, seque, si ei credat et adhærat, « ab ipso labi,» id est, falli et decipi, ac ruere in multa incommoda et pericula, v. g. litium, rixarum, seditionum, carcerum, ut bonorum et vitæ discrimen incurrat : quare ei non credit, ac sibi ac ejus consortio cavet. Hffio quoque spectant ad superbos et superbiam : ipsa enim est mater audaci®, facitque linguam audacem et effrenem.

Græea de more concisa sic habent, notus *a longe potens in lingua : sensatus autem novit cum ille latitar*; Tigurina, *potens procul ex sermone notus est: at qui sopit, caducum* (qui facile in errorem labatur et cadat) *esse meminit*; Syrus vero de sensato tantum scit habet, *sapiens e regione* (ex intuitu et aspectu) *oculorum suorum dignoscitur, et scrutatur in momento iniquum*. Hinc disce audaces et effrenes in loquedQo esse insipientes, sapientes vero esse modestos *el* cautos, ideoque facile audacium insipientiam et falsilatem deprehendere et arguere.

Aliter Palacius, qui ¹⁰ *scit labi* accipit pro *novit elabi*, ideoque sic explicat, *q. d.* Qui linguam audacem habet, sit tibi non prope, sed a longe notus; et si tibi appropriaverit, si sensatus es, eiabere ab illo: cum enim ille linguam ardentem habeat, aduret te, nisi elabaris; et cum linguam venenatam afferat, eflundel in te virus suum; cum linguam peste infectam adducat, pestis contagio te inficiet. Tu ergo cordato effugies illum, non cum offendendo, ne in te virus evomat; sed causas afferendo idoneas, cur ab eo mature discedas. Verum priorem sensum exposcunt Græea, et *scit se labi*. Sic enim habet Latina Tûrsio, non autem *scit labi*, id est elabi.

Vers. 9. 9. QUI ÆDIFICAT DOMUM SUAM IMPENDIIS ALIENIS, QUASI QUI COLLIGIT LAPIDES SUOS IN HIEME. — Ex prima specie peccati, puta superbia, descendit ad secundam ex illa manantem, puta injustitiam. Solent enim divites superbi per injustas angarias, exactiones et oppressiones pauperum augere suas opes et domos, *q. d.* « Qui ædificat domum suam, n non suo sumptu, sed alieno, pula injuste, per vim, fraudem, aliamve injustitiam ab aliis extorto vel rapto; hic similis est homini, qui ædificatuius colligit lapides ad fabricandum in hieme, Græce x<9^a, id est, in hiemem, vel adhkmcmm:ul scilicet in hieme ædificet, tempore nimirum importuno. In hieme enim ob frigus calx congelaciatur, aut ob humorem dissolvitur; quo fir ut lateres et lapides inter se non salis firmiter conglutinet : qua de causa hiemalia ædificia rimûs agunt, et faede corruunt, nec diu durant. Simili enim modo facultates alien® nunquam inter se coherent, et in unam rem coeunt; se<i solui® el dissect® ruunt. Quare qui ex alieno vel rapto ædificat domum, illa diu non fruelur;

sed vel ipse cito morietur, vel domus corruet aut ad alium transferetur, ulciscente sic Numine ejus injustitiam, ut in domo quam fabricando peccavit, in eadem et puniatur. Hæc enim est congrua talionis puma. Complutenses pro x^*/***» Habent «fextyut «ǰtov, id est *in tumulum sepultura suæ, q. d.* Qui ex alieno ædificat domum, non tam domum quam tumulum el sepulcrum sibi (edificai; quia in illa brevi morietur et sepe-lietur. Sic el Tigurina, *qui ærc alieno domum suam aedificat, congerenti lapides in tumulum sepultura suæ similis est*; et Syrus, *qui ædificat domum suam facultatibus sociorum, congregat lapides tumulo suo*; ut facultates h® quasi lapides in tumulum coacervati, mole sua ipsum opprimant et sepeliant; quia, scilicet, domino suo interitus sunt causa, et celeriolem mortem ipsi conciliant.

Alludit, imo citat illud *Jercm.* xxn, 13, de Joakim rege impio : «Væ qui edificai domum suam in injustitia, et cœnaculasua non in judicio : amicum suum opprimet frustra, et mercedem ejus non reddet ei. » Unde pœnam sepulcri jam dicti ipsi intentat vers. 19, dicens: «Sepultura asini sepelietur, putrefactus et projectus extra portas Jerusalem. » Jercmiam secutus Habacuc cap. n, vers. 9 : « Væ, inquit, qui congregat avaritiam malam domui su®, etc. Væ qui ædificat civitatem in sanguinibus, et præparat urbem in iniquitate.» Vide ulrobique dicta.

Aliter Palacius : Tempore hiemali, inquit, non sunt lapides colligendi, sed ligna contra frigus. Si igitur in hieme colligas lapides, stultus eris; qui non ligna quibus calescas, sed lapides sine utilitate collegisti : ita si ®re alieno domum (edificas in qua habites, stultus eris; non enim in ca habitabis, sed potius a creditoribus inde expelleris. Verum priorem sensum exposcunt Græea.

Mystice idem Palacius : Cum, Domino dicente, temporalia nostra plane non sint, sed aliena («si in alieno, inquit Dominus *Lucie* xvi, 12, fideles non fuistis: quod vestrum csl, quis dabit vobis?») qui ex temporalibus domum su® conversationis ædificat in terris, plane stultus est. Cum enim habitare hic voluerit, inde pelletur.

H). Stuppa collecta synagoga peccantium, et CONSIMMATio illorum flamma ignis. — Complutenses addunt *in perditionem*. Culp® assignat pœnam, *q. d.* Putant potentes et .superbi se esso insuperabiles, invictos el quasi omnipotentes; at revera omnis eorum a synagoga, » id est, cœlus el multitudo, fragilis csl, instarstupp® colicela;. Sicut enim stuppa illico ab igne vicino corripitur conflagralque, el quo major est stuppa, eo facilius magisque ignis inflammatur: ita pariter ignis vindicta» divin® facillime corripiet el consumet omnes peccantes,coque facilius et ardentius,quo major fuerit eorum sygnagogaet multitudo. Ikenecim non est aliud quam « stuppa collecta » id csl, fomentum et pabulum ir® el indignationis divinæ, æque ac ignis conflagrationis orbis in fine mundi,

ac judicii divini et gehennæ, juxta illud *Maloch*, iv, l : « Et erunt omnes superbi, et ornnes facientes iniquitatem stipula : et inflammabit eos dies veniens. » Undo in Græco est elegans paronomasia inter est, collecta, in unum coacta; et id est, synagoga, coetus, congregatio, *q. d.* Impiorum synagoga non est aliud nisi stuppa coacta ad ignem, nisi synagoga, id est congregatio, ignis.

Nola: «Consummatio» *primo*,idemcslquod*consumptio,q.d.* «Consumptio illorum» erit «fiamma ignis,» hoc est, fiamma ignis consumet eos. *Seculidu*, «consummatio,» id eslfinis, «illorum» erit «fiamma ignis;» hoc innuit Græcum *7v/rD*«a ; nam est finis. Porro, ignis hic consumens impios est quintuplex. *I'rimo*, ignis indignationis Dei. *Secundo*, vindici®, qua Deus impios igne, id est, peste, fame, gladio (*ignis* enim significat omnem acrem vindiciam, omnoque ejus instrumentum) perdit in hac vita. *Tertio*, ignis conflagrationis mundi : hic enim superbos cum eorum domibus et opibus comburet. *Quarto*, ignis acerrimi judicii divini, quo Christus scrutabitur, damnabit et percellet improbos in ultimo die mundi, de quo ait *Daniel*, vu, 10 : « Fluvius igneus rapidusque egrediebatur a facie ejus.» *Quinto*, erit ignis gehennæ, de quo vers. seq. Unde Complutenses addunt, *in perditionem*; cl Tigurina, *stuppa collecta cadus est nefariorum,flammaque ignis exitialis eorum*

enig'j extfus- Lñ infert Palacius, impios in gehenna non esse solutos, ut libere vagentur, sed esso colligatos in fascem, ut ait Isaías cap. xxiv, 22. Hoc enim significat «stuppa collecta,» scilicet, eos collectos, vinctos jacere, el velut stuppam constipatam comburi, juxta parabolam zizaniorum, de quibus ait Christus : « Alligate ca in fasciculos ad comburendum, » *Matth.* xm, 30. Denique hæc erit impiorum « consummatio, » id est finis, sed sine Une. Eorum enim finis erit perpetuum incendium, el perennis flamina ignis, qui» ex eorum corporibus velut titionibus sursum ascendet, ait Palacius.

Moraliter, discant hic peccatores, evanidas esso suas vires, opes, conspirationes, fenderà, quibus fidem vel justitiam opprimere satagunt, adeoque ca non esso aliud quam stuppam collectam ad ingens incendium. Ex adverso justi el pii qui ab eis vexantur vel opprimuntur, nil eos formident, eertiquo sint cos brevi, ul stuppam igne vindici® divin® conflagrandos. Unde Rabanus : « Comparrat, inquit, rei fragili peccatorum synagogam, ut ostendat ejus vilitatem el velocissimum interitum : quia sicut slupp® collectio igne adhibito facile conflagrat, ita peccatorum cœlus in futura vindicta sine mora disperici. »

Vert' <• II. Via veccintiim complanata lapidibus, et tn VINI ILLORUM INFERI, ET TENEBRA, I I POEN.L.— GræCO, *in fine illorum fovea inferni, q. d.* Via concüpiscentiæ per quam incedunt peccatores, inilio vietur concinna, pulchra, amœiia et jucimda,

perinde ac si lapidibus planis esset strata et complanata : at postmodum apparel aspera, tristis el horrida ; nam finis ejus deducit et desinit in infernum, ubi sunt tenebræ densissimæ et pœnæ atrocissimæ. Sicut ex adverso via virtutis per quam incedunt justî, initio est aspera et stricta ; sed progredientibus in ca paulalim fit laxior, faciliior et amœnior, ac tandem eos deducit adbcatiludinem el gloriam æternam. Alludit ad *Prov.* xnr, 12 : « Est via, quævidetur homini recta : novissima autem ejus deducunt ad mortem. » Hoc est quod ait Christus Matth. vn, 13 : « Spatiosa via est, qu® ducit ad perditionem, et multi sunt qui intrant per eam. Quam angusta porla, et arcta via est, qu® ducit ad vitam, el pauci sunt qui inveniunt eam! » Idem reprasenlabat Pythagoras per suum Ypsilon, de quo exstat elegans epigrai gild :

Littera Pythagoræ discrimine «ccta bicorni, Humana» vita speciem præferre videtur. Nam via virtutis dextrum petit ardua callem, DiI'icilemque aditum primum spectantibus offert. Sed requiem præbct fessis in vertice summo. Molle ostentat iter via lata ; sed ultima meta Precipitai captos, volvitque perardua saxa.

Syrus hunc versum et præced. hoc uno expri- mit, *sicut ascensus arenæ pedibus viri senis* (alia lectio habet *duri, asperi*) ; *ita robur iniquorum juxta ignem, et semita impii offendiculum est illil quia finis ejus fovea profunda est, q. d.* Sicut ascensus aren® inilio mollis et facilis est, sed quo altius per eam ascendit senex, eo Ct ei difficilior, quia arena in cumulum assurgens ascendenti fit profundior, ita ut tandem non tantum pedem, sed et reliquum corpus sorbeat, et in voraginem sive abyssum aren® demergat : ita plane via impiorum initio facilis, sensum ut difficilior, ac tandem in abyssum ignis æterni eos demergit : quare semita impii fit ei offendiculum, quia finis ejus csl fovea inferni.

12 el 13. QUI CUSTODIT JUSTITIAM, CONTINTDIT SEN- Vera. <9 sum ejus. Consummatio timoris Dii, sapientia et 0113 sensus. — Complutenses, *sapientiæ assumptio. Justitiam* vocat observationem legis, hæc enim facit hominem justum ; sensum vocat mentem et sententiam. Unde Græea habent, qui *custodit legem, tenet* id est, *cogitationem, notionem, intdlectionem, sensum ejus,q.d.* Qui observat legem, hicassequilur logis intelligentiam, hic percipit ac perspicit legis mentem et sensum, ul videat quid lex jubeat el velit, ejusque finem el causam, æque ac sapientiam et ordinem, scilicet, quam id quod Deus lege suaprwcipitet et sanxit,sit æquum,justum, sanctum; quam sapienter ordinatum ad suum finem, quam justado causa sancitum. Lex enim Dei non tam speculando quam practicanodo discitur et intelligitur,ulî docetS. Bei nardus, *epist.* i08 : «Quamuti- que scientiam, inquit, haud facile nisi qui mundo crucifixus erit, apprehendit. Falleris, fili, falleris»

symt»- lum ry- tbég',HB de ' » Yírtutii et nói.

st te putas invenire apud mundi magistros, cpiam soli discipuli, id est mundi contemptores, Dei munere assequuntur. Nec enim hanc lectio docet, sed unctio; non littera, sed spiritus; non eruditio, sed exercitatio in mandatis Domini. Seminate, inquit Osee X, 12, vobis in justitia, metite spem vitæ, illuminate vobis lumen scientiae. Vides, quia non recte proditur ad lumen scienliæ, nisi justitiæ germen præcedat ad animam : ex quo formetur granum vitæ, et non palea gloriæ. »

Ex quo recte inferi Siracides : *a* Consummatio timoris Dei, sapientia et sensus, » q. *d.* Perfectio timoris Dei, quæ consistit in perfecta observatione legis Dei, parit veram sapientiam et inlelligentiam, adempie ipsa est vera sapientia el intelligentia. Vere enim sapiens el intelligens est, non qui alta speculatur, sed qui timet Deum, ejusque mandata opere exsequitur. Unde Tigurina vertit, *finis religionis Domini est accessio sapientia:*, id est, ad sapientiam ; Syrus, *qui timet Deum, nullius rei indigebit.* Quare sapientis et sapientiæ est limero Deum, ut nulla re indigeat, sed Deus ei de omnibus abunde provideat. Rursum sensus *justitia:*, inquit Palacius, est quædam lux intellectualis a Deo homini pio infusa, qua acute, intime, aliec-

tuose et amanter divinam legem intelligit, Delqne justitiam penetrat et amat. Ait ergo Auctor : Qui custodit justitiam, assequitur illum sensum ejus, quo viri docti et pii non destituuntur. Unde egregie infert : Perfectus et consummatus timor Dei socios habet *sapientiam*, id est, divinam in affectu dilectionem; et *sensum*, id est, divinam in intellectu lucem. Hanc lucem, hunc sensum, hanc Spiritus Sancti doctrinam non accipiet qui non est sapiens in bono. Beatus enim ille est, quem tu erudieris, Domine: is non est sapiens in malo, sed sapiens in bono.

Nota : Pro *continebit sensum ejus*, Græce est /ḡatti (vel, Ut alii legunt, xrxaxcxrii) τὸ ἰ. *or. paxn τὸ ῥτο*, ubi si per spiritum lenem legas «ἔτ w P, significate/us/sin per asperum «tat, significat *suum*, itaque legunt plerique. Unde Complutenses vertunt, *qui custodit legem Domini, dominatur cogitationi suæ*; Romana, *continet sensum suum*; Tigurina, *qui servat legem Domini, cogitationibus suis imperat*; Syrus, *qui custodit legem, subigit* (vel affligit) *appetitus suum*. Lex enim refrenat motus inordinatos appetitus et concupiscentiæ, cosque ordinat et componit. Quare qui legem Dei observare satagit, appetitus suos domet, legique Dei subijciat.

SECUNDA PARS CAPITIS,

'>UA OPPONIT MORES STULTI 3IOKIBUS SAPIENTIS.

•j» it et 15. Nox eju dieter, qui non est sapiens ix
15 novo. Est autem sapientia (ita Romana et Græca :
perperam ergo aliqui contrarie legunt, *insipientia*),
QI E ADUNDAT IN MALO : ET NON EST SENSIS UBI EST
amaritudo. — Græcus de more brevis el bimebris sic habet, *non erudietur qui non est astutus : est enim astutia multiplicans acerbitem*, pula malitiam; Iigurina, *qui non est callidus non patietur erudiri sc : est autem cum et calliditas amaritudinem multiplicat*. Distinguit duplicem *iWwfr/ia*, id est, n-
astutiam, calliditatem et sapientiam. Unam in
i\7 bono quæ vera est, alteram in malo quæ adum-
l lirata, ficta et falsa est, q. *d.* Astutia et sapientia vera consistit in observatione legis Dei, uti dixi vers, præced. Quocirca ea non erudietur, nec ejus est capax qui non est jwwtyz/oi, id est, astutus el sapiens in bono, qui scilicet non sapit, non amat, non operatur bonum. Est enim quædam ív,-ji-/ú, id est, astutia et sapientia, «quæ abundat in malo, » ut scilicet mala mulla astute moliatur et perpetret, juxta illud *Jerem.* iv, 22: « Sapientes sunt ut faciant mala, bene autem agere nescierunt. » Hæc non est vera sapientia, nec verus sensus, veraque prudentia; «et,» id est quia, «non est» verus «sensus,» id est, vera sapientia, intulligentia et prudentia, «ubi est amaritudo,» Græce, *fineta*, id est, malilia quæ amaricat animum, cumque facit

acerbum tum sibi, tum Deo, tum proximis. Idque Anurin-
primo, quia «amaritudo,» id est, ira et rancor, of-
tapien' fuscatur judicium, illudque facit amarum, indignans
et rancidum. *Secundo*, quia Deus sua luce cadesti
sensuque divino non donat, nec dignatur eos, in quibus est hæc amaritudo. Unde S. Jacobus
cap. m, 11 : « Si zelum, inquit, amarum habetis, et contentiones sint in cordibus vestris; non est ista sapientia desursum descendens, sed terrena, animalis, diabolica. »

Porro id est *amaritudo*, est animi ægritudo et morositas. Unde Cicero *ad Atticum*: « Amariorem me senectus facit, stomachor omnia; » sed maxime, *uuq>i*. est acerbitas animi ultionem expetentis. Unde «««fol dicuntur amari et amarulenti, teste Gellio, qui exasperantur odio tendento ad vindictam, qui scilicet iram odiumque non deponunt, nec condonant, sed diu reservant. Sic Theocritus Pana vocat *rarpi*, id est, amarum; causamque addit : a Quia illi bilis acris semper naribus insidet. » Quocirca S. Paulus *Ephes.* iv, 31, monet dicens : « Omnis amaritudo, el ira, et indignatio, el clamor, et blasphemia tollatur a vobis, cum omni malitia. » Et *Ilebr.* xn, 15 : « No qua radix amaritudinis, inquit, sursum germinans impediat. » Alludit ad *Deutor.* xxix, 18 : « Ne forte, etc., sit inter vos radix germinans fel et amaritu-

dinem. » Ubi ostendi omnem malitiam, omneque peccatum vocari fel et amaritudinem, causamque assignavi.

Vóti- u. 16. Scientia sapientis tanquam inundatio (Græce id est eluvio, diluvium) abundant, et consilium illius sicut fons (Complutenses addunt, *purus*) vitæ permanet, — *q. d.* Sicut crescente luna crescit mare, adeo ut luna plena exundet, camposque vicinos irriget et fecundet : sic crescente Dei illuminatione elgratia crescit « scientia sapientis, » adeo ut in alios exundet, cisque se communicans, illos pariter efficiat scientes el sapientes. Xapleni
ni foo* Qua At* ut tt consilium » et doctrina sapientis sit quasi afons» vitæ, qui jugiter manat aquas vitales sapientiæ, quibus alios assidue riget, ut vivant vitam gratile in terra, victuri vitam gloriæ in cælo.

Nota : Sapientiam nunc vocat *scientiam*, nunc *consilium*, nunc *eruditionem*, nunc *intellectum*, nunc *sensum*, nunc *disciplinam*. Causam dedi in Proœinio. Unde Tigurina vertit, *scientia sapientis exuberabit tanquam inundatio vitæ, ac velati fons vitæ purus ejusdem consilium* ; Syrus, *mens sapientis sicut fons aquarum abundavit, et cogitatio ejus sicut aquæ viver*. Alludit ad *Prov.* xvi, 22 : « Fons vitæ eruditio possidentis. » Et cap. xviii, 4 : « Aqua profunda verba ex ore viri, el torrens redundans fons sapientiæ. » Ad quæ loca alludens Christus : « Qui biberit, inquit, ex aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam, » *Joan.* iv, 14, et cap. vii, 38 : « Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum. »

Moraliter, disce hic doclorein semper debere manare sanam sanctamque doctrinam, sive pauci sint auditores, sive multi ; sive pauperes, sive divites ; sive benevoli, sive malevoli ; sic enim fons omnibus et singulis perennes fundit aquas. Ita fecit Christus unam Samaritanam docens, *Joan.* iv, ac pauperes piscatores in Apostolos eflbrmans, Christum secutus Paulus ait *Ilomun.* i, i4 : « Græcis ac Barbaris, sapientibus et insipientibus debitor sum. » Ubi S. Chrysostomus : « Sicut cælum, ait, slellæ, sol non uni tantum genti : sic D. Paulus, sic omnes qui Deo militant, non uni, sed omnibus per doctrinarum exempla lucere debent ; nec, si desint qui illis utantur, desistere debent. Aquarum enim, ut inquit homil. i *De Lazaro et divite*, venæ, etiamsi nullus veniat aquatam manant tamen, et fontes, quamvis -hauriat nemo, scatebras emittunt. » Plura de hoc fonte dicam *Proverb.* xvi, 22.

Vm. 17. 17. COR PATUR quasi vas confractum, et omnem sapiintiam non tenebit. — Opponit stultum sapienti, *q. d.* Mens sapientis est quasi fons vitæ, jugiter emanans aquas doctrina* salutaris et vivifier ; at mens stulli est quasi lagena confracta, et ideurco nullam sapientiam quam legit vel audit, retinebit ; sed illa cx ea effluet, sicut effluit aqua ex lagena fracta vel pertusa. Nota : *Non omnem,*

Hebræis idem est quod *nullam*. Pro *cor* Græce eX

id est *interiora*, puta viscera, inter quæ primum et præcipuum est cor. Unde Tigurina, *viscera stulti instar vasis confracti sunt, ut nullam in vita sua scientiam contineat* ; alii, *intestina stulti tanquam vas confractum, nullam continent scientiam* ; Syrus, *cor impii sicut cisterna disrupta, et omnibus diebus vitæ suæ sapientiam non discet*. Præclare S. Antonius in *Melissa*, part. i, serm. 18 : « Sicut, inquit, vas fictile sono et tinnitu, sic homo sermone probatur. » Huc facit apophlhcgma Hebræorum in *Puke Avoth*, id est, in *Sententiis Patrum* : a Qualuor hominum diflerentiæ sunt cononatw
rain sapientibus astantium. Alii sunt quasi spongia, quæ humorem undequaque sugit ac traini ; fcœoi®.
alii quasi dolium pertusum, quod aquam hauriens una ex parte, ex alia effluit, et quid<piid
accepit evacuat ; alii quasi cuppa, quæ cum vinum effluere sinat, fæces retinet ; nonnulli denique ad instar cribri seplasiarii vel pigmentarii ; quod et furfur relinet, sed distinctis cellulis ; in superiore siquidem furfur, in inferiore vero farinam servat. »

18. Verbum sapiens quotcumque audierit sciuseven.it.
(Græce id est, sciens, prudens, sensatus), LAUDABIT, ET AD SE ADJICIET, id CSt, sibi applicabit, ut illud in arca memori.e recondat, et in actus moresque conferat. Aliter Jansenius : *Adjiciet*, inquit, id est, auctius illud reddet. Sed priorem sensum exigit rō *ad se*, et antithesis quam subdit, dicens) : Audivit luxuriosus (verbum sapiens), et DISPLICEDIT ILLI, ET PROJICIET ILLUD POST DORSUM suum, — *q. d.* Sapiens omnem sapientiam, quam audit vel legit, instar ovis ruminat, el in viscera transfert, ut inde crescat et pinguescat : at stultus qui suas voluptates præferl sapientiæ, qualis imprimis est luxuriosus, hic aversatur eam, ideoque ab oculis abjicit post tergum, ne cogatur eam aspicere, indeque vel mulare vilam, vel assidue corripī, castigari el verberari.

Nota : Pro *luxuriosus* Noster legit cum mulus id est, deliciaos, luxurians, luxui vacans ; sed Complutenses et alii legunt id est *insipiens*. Rursum *proavi se adjiciet*, Græce est, *aj.ðv* ; ubi Noster wwtà» legit spiritu

aspero, ul significet *se* ; jam legunt spirila leni, id est *ipsum* ; unde vertunt, *et ad ipsum adjiciet*. Ita Tigurina, si *peritus*, inquit, *audient dictum sapientis, laudabit illud, reddetque auctius ; quod si audierit imperitus, improbabit idem, et post tergum suum abjiciet* ; el Syrus, *verbum sapientis audit sapiens, et laudat illud, et super illud addit ; et audit illud stultus, et de eo ridet, et projicit illud ad unum cx lateribus suis*, id est, in angulum re-

trudit. Nimirum sicut lyræ aut cithara» similes, et üc lyra simili modo temperate et modulate, invicem sibi respondent, adeo ul una pulsata alleram per «apicuii
quamdam sympathiam et occultam obsequentiam ex adverso accinere el similiter sonare compertum sil : sic etiam sapiens sapienk *squiescit

aceinitque, ejusque dicía, velut stuppa' iranunam, eminus odoratur, haurit el concipit. Idem facit stultus stulto et vitiosus vitioso. Undo illud : Fur furem agnoscit, mœchus mceehum, latro latronem. Tanta est vis similitudinis, similisquo in corde atleclionis et dispositionis ; hrec enim per motus et gestus similes foris se prodit, ex cisque a simili et conscio agnoscitur. Quin et sicut chordæ factæ ex nervis lupinis dissonant et quasi obstrepunt chordis quæ factæ sunt ex nervis ovinis per naturalem antipathiam : sic stultus dissonat et obstreperit dictis sapientis ; et vice versa.

Vaxfj. ja. Narratio fatui quasi sarcina in via : nam in JLADIS SENSATI INVENIETUR GRATIA. — Tigurina, ꝑor. Dixit, quale quamque differens et diversum sit cor stulti a corde sapientis : nunc idem dicit de ore ; os enim sequitur cor et mentem ; qualis enim est cogitatio cordis, talis est et sermocinatio oris. Dicit ergo : « Narrationem fatui esse quasi sarcinam in via, » quia sicut hæo onerosa est et molesta, gravalque et impedit viatores, ne facile et expedito in via progredi queant : ita pariter illa narratio stulli molesta est, gravatque auditores, tum quia importuna est, tum quia multiloqua, tum quia insulsa. At vero « in labiis sensati invenitur gratia » quia, siout gratiosa, id est, discreta, prudens, concinna, suavis, utilis et salubris, est eorum cogitatio, ita est et eorum oratio et narratio ; quocirca auditores non gravat, sed delectat, ul cupiant eam crebro audire, ul sequitur. Unde Syrus vertit, *narrationes impii sicut sarcina gravis in via* (quia narrat sibi similia impia et turpia ; aut, si pia et sancta narret, narrat ea modo ingrato el insipido) : *et omne verbum justii gratia*. Audi S. Ambrosium, lib. I *De Iiderpelt. Job.* cap. m : « Narratio fatui sarcina in via. Quid enim aliud est peccatum nisi sarcina ? quæ hujus seculi onerat viatorem gravi depressum fasce delicti ? qui se nollet oneri subjacere, debuit audire dicentem : Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego rciiiciam vos, n *Matth.* xi, 28.

Ve:s.20. 20. Os PRUDENTIS QUÆRITUR IN ECCLESIA, ET VERBA illius cogitabunt (Syrus, *ponent*, scilicet auditores ; Cricca Romana, *cogitabit*, scilicet Ecclesia) in COR-DIDUS suis. — « Ecclesia » significat congregationem vel cœtum quemlibet hominum, g.d. In cœlu homines quartini audire sapientem et prudentem, ul ejus doctrina instruantur, castigatione corrigantur, consiliis dirigantur, ideoque verba illius in corde suo appendent et ruminabunt. Unde " *urina*, os *sapientis in catu. consulitur, et quisque dicta ipsius perpendit animo*. Contrarium facit stultus. Unde subdit :

Vc.-s.21. 21. Tanquam domus exterminata, sic fatuo sapientia : ET SCIENTIA INSENSATI IN ENARRABILIA VERBA. — Græco, *tanquam domus destructa, sic fatuo sapientia* : et *cognitio imprudentis investigabilia verba*. Tò sic *fatuo sapientia*, duplicem habet sensum. Prior est, *q. d.* Sapientia prudentis, quæ quasi

grata quærilur et perpenditur in Ecclesia, ingrata et contemptibilis est fatuo ; ipso enim eam nihili œslimal, imo odit et aversatur tanquam incipientia ! suæ contrariam. Sicut qui amat et quierit domum rite ꝑedificatali!, odit dumum destructam el eversam, suisque ruinis obrutam et sepultara. Uuio sensui favet Tigurina, *instar domus eversa est stullo sapientia, et scientia imperiti sermones inconsulti sunt* ; el Syrus, *sicut career est sapientia stullo ; et intellectus insano sicut carbonis ignis*, quibus se et alios comburat.

Posterior et germanior est, *q. d.* Sapientia quæ in fatuo csl, quam scilicet a sapiente audivit aut legit, ab ipsomet fatuo incondite, inepte, inordinate, inconnexo, inconcinne, confuse, imo contrarie et contradictorie proposita, est quasi domus eversa. Sicut enim fatuus sua fatuitate domum destruit et evertit : sic idem evertit sapientiam quam protulit, dum ci immiscet vel subjungit sententias stultas, imo contrarias et contradictorias, quæ sapientiam ab ipso prolatam evertant. Sermo enim sapientis ordinatus, verax, compositus, connexus, pulcher, similis ost fabrica.' domus pulchræ, in qua una pars alteri recto ordine inyedicalur, coharet, compaginatur, ut omnes junctæ elegantem orationem quasi domum construant. At stultus sapientiæ, quam nidificare empii, admiscet et quasi imedificat fatua, insulsa, contraria, quæ sapientiæ fabricam evertant et destruant. Unde subdit : « Et scientia insensati inenarrabilia verba, » *q. d.* Insensatus et stultus scientiam suam profert el eloquitur incomposite, inordinate, ininlelligibiliter, ut ejus scopus et connexio, imo el summa senlenciaque, mento comprehendere et voce enarrari nequeat ; adeo ut si rogeris, Quid dixit ille fatuus ? responsurus sis, Nescio ; neque animi ejus sensa possis mento complecti, multo minus verbis enarrare. Indo nonnulli vertunt, *futui* in genitivo, hoc modo : « Quod eversa domus, id est fatui sapientia, et scientia insipientis, res quæ perscrutari nequeunt. » Sicut enim in domo eversa omnia sunt confusa, incompressa, perturbata, eversa, sic et sunt in sapientia et sermone stulti. Ille verum est illud Nazianzeni in *Cann. ad Nicobulum* : « Simia est simia, etiamsi purpura vestiatur. Asinus etiam auro onustus, propterea rudero i:on desinit. »

Parabolam hanc festivo galli et vulpis apologo A. illustrat Cyrillus, lib. II *Apolog. moral.*, cap. xv, Kī' '* cui titulus : *Contra tumentes ex scientia*. « Gallus, inquit, intellgens dispositionem mutabilitatis collestis, mox de sua scientia tumidus, in arboris ramunculum ascendit, el recto collo altavoc cantavit. » Quem cum vulpes audissot, ad ejus cantum quam citissimo accurrit, el stans deorsum ipsum salutavit et dixit ; Frater mi, audivi voce in exultationis tuæ, quæso, cantationis causam indica mihi. At ille protinus inquit : Nimirum intelligenlia superuæ dispositionis dolatus, eam cum

sentio, Malim voce cantabili nulli invidus pango. Tunc vulpes subridens ait: Ergo plenus es scientia, quæ est divinorum sublimium disciplina. Quo audito gallus plus intumescens cantavit, moxque vulpes saltavit. Cui ille desuper ? Ut quid saltasti ? Ipsa respondit, quia tu prius exsultasti. Gaudere namque cum gaudentibus licet. De Iom-tatis deinde rete exponens, verbis callidis adiunxit : O galle, tu es gloria nostra, tu es bestiarum kelitia. Te nunc quæso porrige, si dignaris, ut osculer mirum mellelligentiae tuæ caput. » Sed vide stolidam superbi de scientia sibi blandientis inscitiam et amentiam : u At ille adulationis dolosa* mellea lingua emollitus, statini vitale caput improvidus ori famelico porrexit. Quod avida vulpes stringens, deorsum miserum Iraxit et subjunxit : Galle, galle, ubi est sapientia tua? concepisti superbiam, et perdidisti prudentiam, et dedisti pro nihilo vitam tuam. Cui gallus : Quid gloriaris in malitia ? At illa respondit : Non est malitia similia, humiliare superbiam, sed ars vera. » Denique idipsum exemplo stellæ et oculi constabit : a Si dus namque quanto splendidius, tanto demissius est ; et quanto sublimius, tanto apparet minus. Parvus oculus rimatur acutius, et in cauda vermiculi lucis clarissimæ fulget decus. Porro quid sci-

visti, si te ignorasti? aut si novisti, quomodo superbisti, pulvis et cinis ? Quid plura? Nulla major dementia est, quam, per scientiam cum inflaris, perdere sapientiam. Quo dicto, statim famelica suum ori ex preda Officium dedit, n

22. Compedes in pedibus, stultorum (græce ven.22. Horc, id est *stultorum*) doctrina, ut quasi vincula MAIWLMSCPta MAXIM DEXTRAM.— TigliríDa, dīmí-plina compedes *Mil pedibus stultorum, et instar manicarum in manu destra; olà, pedes in pedibus sunt amentibus disciplina, et ut manies super manu dextera* ; Syrus, sicut compes est doctrina in pedibus stulti, et sicut in dextera eius. Dat causam cur stulti oderint sapientiam, quia, scilicet, ipsa est quasi compes vinciens et stringens eorum pedes, ne ad fatua exercenda progrediantur. Eodem est quasi manica stringens • manum dextram, » ne quid fatui operetur q. d. Sapientia, quia sua disciplina restringit et coarctat disciplinatos stultorum affectus, gressus et actiones, hinc eis est exosa. Unde ipsi ut suas cupiditates sequantur, Ubere incedant, agantque quod lubet, vincula hæc sapientiae excutiunt dicuntque : «Dirumpamus vincula eorum, et projiciamus a nobis jugum ipsorum, n *Psalm. ih*

TERTIA PARS CAPITIS.

DE STULTI IMMODESTIA IN RISU, VISU, AUDITU ET SERMONE.

Vere.26. 22. Fatuus in risu exaltat vocem suam : vñ AUTEM SAPIENS VIX TACITE RIDEBIT. — Dñs ILLUXIT fatuum a sapiente in cogitatione et sermone : mino cumdem distinguit in risu; quod scilicet fatuus ad quamlibet occasionem, imo nulla de causa, temere solvatur in risum, rideatque offuse, lato, diducto ore, ac insulso, ad ea ob quæ potius lugere et Here deberet, quodque in risu vocem exaltet, cachinnetur et perstrepat. Cujus risus causa est animi levitas, mobilitas, lascivia et stoliditas. Sapiens vero raro et modice rideat, ne Sapirnu ndci? lain quam subrideat, et labia instar ridentis diducat; quia sapiens sapienti, id est, gravi, maturo et constanti, (equo ac modesto et verecundo est amicus, scilicet se in hoc mundo pieno ærumnis et periculis, quasi in vallo lacrymarum versari, ideoque potius lugere quam riderè dolere, juxta illud : u Reati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur, Matth. v, 5. Unde Græca habent, *stultus in risu attollet vocem suam, vir autem callidus vix placide subridet* ; Tigurina, *stultus per risum sustollit cachinnum, at vir sapiens subridet tacite*; Syrus, *cum quiete ridet*, vel potius subridet; hoc enim significat Græcum Alludit ad *Ecclesiastes* cap. vii, 5 : «Cor sapientium ubi tristitia est, et cor stultorum ubi læti-

tia, etc., quia sicut sonitus spinarum ardentium sub olla, sic risus stulti. »

Illa Christus Dominus sæpius flevisse, nunquam risisse legitur, ut Christianos doceret hic flendi, in cælo ridendi foro tempus. Ha S. Basilios, *Ille flid.xvñ, lu5iu6 disput.* Idem ad filium spiritalem illa ei prescribit : « Noli dissolutis labiis risum proferre, amentia namque est cum strepitu ridere; pfcUUB* sed subridendo tantummodo mentis lætitiā indica. Nec in modum parvuli velis joculari assidue, quia non convenit ei qui ad perfectionem nititur, joculari ut parvulus. Esto in malitia parvulus, et vir perfectus in sensu. Nullum enim habet accessum cordis compunctio, ubi inordinatus risus ac jocus. Ubi vero fuerint Lien niæ, ibi spiritalis ignis accenditur, qui secreta mentis illuminat, et vitia cuncta exurit. Tunc aviditate cadesti anima flagrans, Christi amor copulatur, cum in terris degens de cælo lihus jugiter meditatatur, calcit sæculi voluptates, nec ulla sæculi cura eam segregat ab amore Christi ; sed ut figura quædam inter homines versari videtur, et tota ejus conversatio in cælis est. Mors illi præsons. tanquam vita ipsa, est dulcis. Cupit dissolvi et esso cum Christo, quem in carne vivens intra Suum portaverit templum. S. Basilio succinit

eius symmystes S, Gregorius Nazianzenus in *Tetrastichis* :

Risum, *inquit*, meretur quilibet risus procax,
Fletum immodestus haud levem risus parit.
Tristem esse prestai, quam solutis moribus.
Firmum caduca nulla res tangit virum.

Idem orat. H *De Gorgonia* sorore sua ita scribit :
« Quænam oculos ita frenavit? quænam risum
ita irrisit? adeo ut vel leniler subrisisse, nimium
pene ipsi videretur. » Vide S. Ephrem, tom. I, *tractat.* 44, cujus hic est titulus : *Non esse ri-*
dendum, sed lugendum et plorandum. S. Ber-
nardus, *tractat. De Natura divini amoris*, cap. tu :
« Amplectatur, ait, amans Deum cordis purita-
tem, corporis munditiam; silentium, vel verbum
ordinatum; oculos stabiles, et non sublimes;
aures non prurientes, victum et vestitum so-
brium, et qui faciat, non impediatur, boni operis
diætam; manus continentes, gressum mitem, non
ridendo cordis prodere lasciviam, sed leniter sub-
ridendo gratiam. » Idem in sermone de S. Ma-
lachia, Archiepiscopo Hiberniæ, modestum ejus
risum ita dilaudat : « Risus aut indicans cbarita-
tis, aut provocans, rarus tamen et ipse. Equidem
interdum eductus, excussus nunquam; qui ita
nuntiaret cordis lætitiā, ut ori gratiam non mi-
nueret, sed augeret. Tam modestus, ut levitatis
non posset esse suspectus; tantillus tamen, ut
vultum hilarem ab omni trislitiæ nævo vel nu-
bilo vindicare sufficeret. » Siede nostro R. P. Pe-
tro Canisio scribit P. Sacchinus lib. III *Vitæ ejus*,
p. 328 : « Risus ei perrarus, idemque non nisi
humanitatis et charitatis in tempore condimen-
tum. Lingua sancta, nescia nugarum, mediis
aulis religiosa, ubique cœlestia divinaium lau-
dum mella manans. »

A*/!)- Sic inter Gentiles id est, risus exper-
w quotes, cognominati sunt et celebrati, Heraclitus,
Anaxagoras, Aristoxenus, Phocion, M. Crassus,
Licinius, M. Calo, Nerva. Bessarionus, lib. IV *Apo-*
logue Platonis, cap. i, scribit Platonem adeo
fuisse modestum et gravem, ut raro subriserit,
riserit nunquam. Risus enim nimius ridiculum
facit, vel indicat; quare insipientem decet, non
sapientem, juxta illud vulgo tritum :

Per risum mullum poteris cognoscere stultum.

Quocirca Seneca in *Proverb*, litter. M : « Mor-
bum, ait, esse scias, non hilaritatem, semper
arridere ridentibus, et ad omnium æstimationem
ipsum quoque os diducere, p Denique Beda in
Proverbiis : « Præceps ad risum, præceps quoque
fertur ad iram. » Et Dacrianus in *Speculo Monadi* :
« Cachinnum, inquit, tanquam altum animæ pne-
cipilium fuge, sciens quia risus excussus indis-
ciplinatusque claustra pudoris violat. » Plura de
risu dicam *Ecclesiast.* n, 2.

FFfku. 24. ORNAMENTUM AUREUM PRUDENTI DOCTRINA, ET
QUASI BRACHIALE IN BRACHIO DEXTRO. — Est antithe-

sis; nam vers. 22 dixit fatuo doctrinam esse
quasi compedes pedum, et manicas manuum:
hic ei opponit sapientem; huic enim doctrina
et sapientia est instar ornamenti aurei, v. g.
instar monilis et torquis aurei; quia similiter
eum ornat in se, magisque cum ornabit, si quasi
doctor eam aliis communicet et doceat; quare est
ei instar armili® et brachialis, quod manus et
brachia decoret et exornet. Unde Tigurina, *re-*
luti ornamentum aureum est eruditio sapienti, et
instar armillæ brachio dextro; Syrus, *sicut monile*
aureum sapientia intelligenti, et sicut gemma annuli
super manu ejus dextera. Sicut ergo annulus au-
reus et gemmeus ornat dexteram, sic sapientia
ornat sapientem. Hujus rei symbolo Doctores
dum creantur, torque aurea et annulo aureo do-
nari et insigniri solent, uti dixi cap. vi, 25.

25. Pes fatui facilis in domum proximi: et homo Ves ». Fimo»
PERITUS CONFUNDETUR A PERSONA POTENTIS. — dis-
tinxit sapientem a stulto, in corde, ore et risu :
nunc distinguit in incessu, q. d. Fatuus, quia cu- in-
riosus et impudens, facile ingreditur domum deoi†
proximi, ul curiose cl impudenter scrutetur et
audiat quid in ea agatur: at a homo peritus,»

Græce id est, multa expertus, indeque
prudens, qui scilicet experientia didicit quam in-
grata sit hominibus curiosa perscrutatio domus
proprie, nimiaque libertas in eam ingrediendi;
hic confundetur, Græce id est, eru-
bescet, verecundabitur, reverebitur personam;
et, ut Græce est, vultum hominis potentis, q. d.
Sapiens est verecundus et reverens, adeo ut et
vultum potentis lixius inspicere erubescat; at fa-
tuus est inverecundus et irreverens, adeo ul non
solum vultum potentium intueri, sed et domum
eorum sine causa, nec vocatus, ingredi, inspi-
cere et perscrutari audeat. Unde S. Ambrosius ad
Virgin, sic legit: « Pes fatui facilis in domum
proximi; qui autem sapiens csl, verecundatur; »
Tigurina, *pes stulti in domum alterius proclivis est;*
at peritus homo reformidat vel inspectionem; ahi,
pes stalli festinus est ad domum, homo autem exper-
tus erubescit ad aspectam; Syrus, *pedes stulti ingre-*
diuntur cito intra domum, et vir sapiens inclinat
faciem suam; quasi erubescens curiose eam in-
spicere, ideoque oculos deprimens, ne videat
quæ in domo sunt vel fiunt, q. d. Prudens vere-
cunde, nec nisi invitatus vel coactus ingreditur
domum polentis; ejus enim faciem erubescit.
Hoc vitio notatus fuit Crates Thebanus, qui id-
circo vulgo dictus est id est, ostio-
rum apertor, quod in omnes domos irrumperet,
el, si quid displicuisset, reprehenderet cynica
libertate, teste Laertio, lib. VI, cap. v. Quocirca
Socrates, ut suos auditores a curiositate rerum
alienarum avocaret, crebro usurpabat illud
Homeri

zEdibus In nostris qtin pravo aut recta gerantur.

Stultus a fenestra respiciet in domum : vir Ver*.2«

AUTEM ERUDITUS FORIS STABIT. — **Secundus** est hic gestus stulti, *q. d.* Fatuus, si nequeat ingredi domum alterius, quia fores sunt occlusae, aut obsidentur ab aliis, similive de causa, tunc per rimas ostii aut fenestræ, rustice et curiose quasi stultus prospiciet in domum, præsertim si quem ex domo convenire vel alloqui desideret; at vir bene institutus et moratus, foris stabit pulsans ostium, ut evocet eum quem conventum cupit; vel, si Præclarus aut vir primarius sit, expectabit donec ab eo evocetur, aut donec is domo egrediatur, itaque ei occurrat, seseque insinuet. Undo Græca habent, *insipiens per januam instrospicit in domum: vir autem bene institutus foris stat*; Tigurina, *insipiens ab janua domum introspicit, at vir eruditus foris consistit*; Syrus, *stultus ex janua introspicit in domum, et honor viri est ut stet furis et loquatur*. Ita Xenocrates (ait Laertius, lib. IV, cap. n) nihil referre dicebat, utrum pedes an oculos inferas in alienas cedes, imo ab oculis magis metuunt incolce, quam a pedibus.

Præclaro Hugo Victorinus, lib. De Institut novit cap. xii : « Gestus hominis, inquit, in omni actu debet esse graciosus sine mollitie, quietus sine dissolutione, gravis sine tarditate, alacer sine inquietudine, maturus sino protervia, et sine turbulentia severus. » Huc facit apophthegma R. Judie in *Pirke Avoth.*, id est in *Sententiis Patrum*: « Pro-cacis ac inverecundi hominis habitatio est infernus; sicut e contra modesti et verecundi, Paradisus. Placuit tibi, Domine Deus noster, præcipuam nostram sortem in legis tuæ studio constituere.

Vert. 27. **27. STULTITIA HOMINIS AUSCULTARE PER OSTIUM: ET PRUDENS GRAVABITUR CONTUMELIA.** — Tertius hic est gestus stulti, qui si nequeat ingredi domum, nec in eam per januam vel fenestram introspicere, inverecunde et imprudenter aures applicat ad ostium, ut audiat quid in domo dicatur, aut geratur; et vir prudens grave sibi reputat hanc incivilitatem, immodestiam et inverecundiam committere; quia eam estimat ingens esse suum, idque ac domus incolarum probrum, dedecus et contumeliam : « Prudens ergo gravatur contumelia, *p. q. d.* Primo, gravem dicit hanc infamiam et contumeliam. Secundo, *q. d.* Prudens putat sibi a fatuo gravem fieri injuriam et contumeliam, dum is curiose et inverecundo ad ostium suum auscultat, ut secreta audiat. Undo Syrus vertit, *stultitia est homini auscultare ad januam, et sapienti gravis est contumelia ejus*. Summa horum omnium est, stultum rerum suarum esse incurium, alienarum vero esse curiosum, ideoque immodesto et inverecunde eas scrutari; sapientem vero alienarum rerum esso incurium, suarum vero curiosum, ideoque sua attento introspicere et circumlustrare, aliena vero negligere et preterire : quia eorum curam aliis ad quos pertinet relinquit, eam vero arrogare sibi, incivile, rusticum et ignominiosum ducit

Pro *stultitia* Græce est id est imperitia, rusticitas, incivilitas, ineptia, insolentia, insulsitas. Unde Tigurina vertit, *ad ostium auscultare quemquam inscitia est; qui sopit, hoc dedecus gravatim suscipit*; alii, *inscitia hominis est auscultare ad januam; prudens vero graviter fert infamiam, q. d.* Auscultare ducit esse infame.

28. Labia imprudentium stulta narrabunt : Ven. ». VERBA AUTEM PRUDENTI UMSTATERA PONDERABUNTUR, — tum statera rationis a prudentibus antequam ea proferant, tum statera auctoritatis ab iis qui ea audiunt. Hi enim ea quasi premeditate, graviter et sapienter prolata, magni aestimabunt, veris-que et factis ostendent ea apud se magnum auctoritatis momentum et pondus habere, ut ea crebro ruminent, meditentur, mente expendant, librent et ponderent, eaque in opus conferant, ac juxta ea mores suos conforment, vitamque instituant. Septuplicem stateram, qua singula verba, æque ac opera libranda sunt, recensebo Proverò, xi, vers. I. Græca habent, *labia loquacium ea quae non sunt sua narrabunt, verba autem prudentium in statera librabuntur*; Tigurina, *labia loquacium narrant absurda; sapientes autem quae dicunt statera ponderant*; alii, *labia multiloquorum aliena narrant, sermones autem prudentium statera ponderantur*; Syrus, *os impii in corpore (in corpus) sui ipsius (id est, contra seipsum) toquetur; et cum pondere loquitur sapiens*. Græca vero Ronue correcte aliter habent, nimirum hoc modo, *labia aliorum in his gravabuntur, verba autem prudentium statera ponderabuntur*. Huc facit dogma S. Bernardi : « Verba tua prius veniant bis ad limam, quam semel ad linguam, v Lima verborum est mens, est ratio, est prudentia, est consideratio. Unde sequitur : « In ore fatuorum cor illorum, et in corde sapientum os illorum. • Huc etiam facit proverbium Arabicum, *Cent, t, num. 16*: « Esto cum paliuro oliva, » id est, esto cum stulto sapiens, et cum insano polylogo mentis compos el micrologus.

Præclare B. Petrus Damianus, epist. 10, *ad Petrum Cerebrosum* : a Qui dicaciam, ait, eloquentiam putat, rerum similitudine ductus aberrat. Sicut enim vir sapiens dicit : Labia imprudentium stulta narrabunt, verba autem prudentium statera ponderabuntur. Plane sicut equus effrenis per anfractus et invia, plana vel ardua, quæque transmittit; sic lingua stultorum recta vel frivola, ul quælibet suppetunt, indifferenter ac leviter effluit. Prudens autem quæ dicenda sunt ponderat, et tanquam cautus viator solerter attendit, ubi linguæ suæ vestigium figat. Ille quidquid occultum est, per impatientiam fandi producit in medium; iste, si dictet utilitas, sub clave silentii servat arcanum. Unde et idem Sapiens : In ore, inquit, fatuorum cor eorum, et in corde sapientum os illorum. »

Huc facit apophthegma Hebræorum in *Piike Se^cm Avoth*, id est, in *Capitulis Patrum*: < Septem di-

cuntur de stulto, et totidem de sensato ac sapiente : Vir sensatus tacci et obmutescit coram inio, seniore aut sapientiore se, loquentem non interquecdo. pellat, importune aliquid effutiens et extra tempus, in medio, videlicet, sermonis interserens; vix respondet interrogatus, interrogat autem ipse ad rem apposite, respondetque etiam aptissime ad gassila : quæ primo loco proposita sunt, de iis agit primum et ante omnia; posterius autem ad ea descendit agitanda quæ posteriore loco sunt oblata discutienda; si quæ autem sint quæ forte non intellexit, ingenue admonet, et dicit : Hæc et lure capere non potui, hæc autem intellexi. Tandem cognita perspeetaque veritate, dat manus et ultro cedit. Contrario prorsus modo de stulto ratiocinandum est. p

Ven. 20. 29. INORE FATUORUM COR ILLORUM : ET IN CORDE 8ApirNT,UM 08 ILORÜM,— q. d. Fatui quidquid in ore, habent in corde, id ore effutiant, nesciunt enim os^oin sua celare; hinc videntur cor non habere corde, intra viscera reconditum, sed in ore repositum, n, no' omnibusq; patulum et expositum; ex adverso sapientes ore nihil proferunt, nisi quod prius in corde bene expenderunt; quare quæ celanda sunt celant, nihilque dicunt nisi quod hoc loco, tempore, coram talibus, etc., dicendum est; quare videntur os non habere in vultu patulum omnibus, sed reconditum in corde; quia cor dirigit et moderatur os eorum, ut non tam os quam cor eorum loqui, ac vicissim tam os quam cor eorum sapere videatur. Unde Tigurina, ab ore stultorum pendet cor eorum, at in corde sapientum os eorum situm est; quia scilicet sapientes os et verba cordis discretionem reprimunt et mensurant. In stultis ergo dominatur os, id est, garrulitas et protervia loquendi, adeoque os regit cor ipsorum. In prudentibus vero dominatur cor, illudque regit os eorum, juxta illud Proverò., cap. xvi : « Cor sapientis erudiet os ejus, » Et illud Psaltis Psalm. XXXVI, 30 : « Os justi meditabitur, » id est, meditatio vel meditata proferet, » sapientiam; » quia, scilicet, justus os habet in corde : cordis enim est meditari, oris vero meditata eloqui. Unde Syrus nervose, os stulti ipsum est cor ejus, et os sapientis in corde suo. Sapienter Gellius, lib. 1, 16, scribit garrulorum orationem in ore nasci, non in pectore. Ex adverso Homerus Ulyssem virum sapientem ait vocem mittere non ex ore, sed ex pectore. Hinc et dicitur Psalm, li, vers. 2 : « Tota die in justitiam cogitavit lingua tua. » Ubi recte Orígenes apud Agellitum : « Cor, ait, fatuorum in superficie silum est, non in profundo, ad labia exsilit. » Sic olim dictum est, Græcis sermonem e labiis et oro, Romanis e mente et corde proficisci. Huc pertinet illud Themistoclis : irmi rē id est, sermoni inest os et vigor, dictum de oratione non inani et fatua, sed gravi et sapienti solida* habento sententias. Sic Quintilianus rerum inventionem appellat orationis ossa, sumpta similitudine ab animantium corporibus

qua* ossibus sustentur, colligantur nervis, vexantur carnibus et pelle, coherent anima, moventur actu.

Secundo, cor symbolum est secreti, os vero revelationis secreti. Cor enim in abscessu pectoris latitat, et intra præcordia se reducit. Sapientibus ergo os est in corde; id est, in abdito profundoque mentis recessu, ut silere et celare norint quod alii ore produnt. Fatuis vero cor est in ore, id est, secretum in lingua, quia omnibus illud propalant. Ita S. Gregorius Nyulánzenus, epist. t ad Celeusium silentii se arguentem, scribit apologum hirundinum et cynorum; hirundines enim habent cor in ore, cyni vero habent os in corde : a Melius est, inquit, silentium cynorum, quam garrulus hirundinum, » q. d. Melius est silentium sapientium, quam loquacitas insipientium, tandemque alio proverbio concludit : « Tum cantabunt cyni, cum graculi tacuerint. » Idem de diversis vitæ generibus :

Non ego, inquit, cum gruibus, non nnscribinqno In synodis, quæ se Marie furente petunt. [sedebo

Synodos anserum et grunrn vocat illa concilia, in quibus nil recte et ordine gerebatur, sed confusis pugnantium inter se hominum clamoribus omnia perstrepebant, quales erant Synodi Atianorum ad evertendum Concilium Nicænum.

Tertio, Pineda, lib. II De llebus Salomon, cap. xn, T. rtu num. 4 : « In corde, inquit, sapientum os illorum, et in ore fatuorum cor illorum, q. d. Stultorum vana est eloquentia, at sapientum solida, ut quæ non solum verbis constet, sed et cordata sit, et gravibus sententiis polleat. Quod Salomon Sapient, vu, vers. 15, ait : « Mihidedit Deus dicere ex sententia, » id est, ex anima et corde sententiose, cum sensu quodam et quasi sapore eorum quæ dicuntur.

Quarto, Rabanus : « In ore fatuorum, inquit, Quarto cor illorum est, quando hærclicorum et schismaticorum stulta intentio verborum intendit ornatum; in corde autem sapientum os illorum, quando electorum studet eloquium, ver@ sapientiæ fideliter exprimere sensum, » q. d. Stulti solam eloquentiam, prudentes magis sapientiam aucupantur, eamque verbis ostentant. Stulti ergo cor in ore, id est sapientiam in loquacitate, collocant; sapientes vero os in corde, id est, eloquentiam in sapientia reponunt, censentque se eloquenter dicere, si sapienter dicant. Huc facit illud vulgo tritum : « Stulta est egena sapienti@ eloquentia; » sapiens vero est sapientia, etiam carens eloquentia.

Denique cor symbolum est prudenti@, magis Quinto, nanimilalis, consilii; os vero, id est garrulitas, imprudenti@, levitatis, insipientia*. Cor enim est animæ receptaculum, voluntatis fons, consilii et rerum agendarum radix. Unde Reda in Proverbiis : « Apud homines cor est Verbis, apud Deum vero verba pensantur ex corde. » Nam, ut ait

Aristoteles lib. *De Sensu et sensibili* : « Anima est in corde, sicut aranea in sua tela; » tum physice, tum ethice. Physice, quia in corde quasi arce habitat anima, indequo per spiritus vitales vivificat totum corpus. Unde cor est principium vitæ et sensus, præsertim laetus, quem acutissimum habet aranea, juxta illud : « Lynx visu, sus auditu, præcellit aranea tactu, » Quia, ut ait Aristoteles lib. II *De Anima* : « Animal est animal propter sensum tactus. » Omne enim animal habet tactum; et quidquid habet sensum tactus, est animal, esto careat visu, auditu aliisque sensibus. Ethice, quia anima per cor, id est mentem et rationem, loquitur et agit omnia. Stulti ergo cor, id est, sapientiam et virtutem in ore, id est, in sua insipientia, reponunt; sapientes vero suum os, id est levitatem et insipientiam, in corde abscondunt et celant. Plane, inquit Palacius, stultus homo exterior est, idcirco cor habet exterius in lingua; at prudens interior homo est, linguam igitur revocat ad cor.

JCM MALEDICIT ANIMÆ SUÆ DIABOLUM; MALEDICIT ipse animam suam. — « Maledicit, n id est, primo, exsecratur, ut vertit Tigurina, g. d. Dum impius exsecratur diabolum, exsecratur seipsum; quia ipse similis est diabolo; est enim impius ut ipse. Fatue ergo fatuus exsecratur diabolum, cum non desinat eum imitari, imo eum venerari et colere, dum ejus suggestionibus obedit, ejusque inspirationes præfert inspirationibus Dei : quocirca ipse est servus et filius diaboli; fatuum autem id indignum est ut servus hero, filius patri maledicat.

Ubi nota quam turpe sit peccatum, quod angelum pulcherrimum fecit teterrimum diabolum, et hominem facit similem diabolo, imo diabolum, juxta illud Christi de Juda : « Nonne ego vos duodecim elegi ? et ex vobis unus diabolus est ? » Joan, vi, 71. El cap. vii, vers. 44 : « Vos ex patre diabolo estis, et desideria patris vestri vultis facere. » Sic ebrius vel cholericus, dum furit, videtur esse diabolus incarnatus, Inquit S. Chrysostomus et S. Gregorius Nanzanensis.

Secundo, g. d. Dum impius malo precatur diabolo, male precatur sibi ipsi, quia eandem poenam ob eandem impietatem meretur, quam diabolus. Inde eandem sortem et gehennam recipiet, quam diabolus, juxta illud Christi in iudicio : a Discedito a me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus, Matth. cap. XV, vers. 41.

Tertio, Palacius : « Simplicissimus, ah, sensus erit, si diabolum sumas pro adversario, v ut sit sensus : Si maledicis adversario, maledixisti tibi; quia «um provocas, ut statim maledictum in te regerat. AC si diabolum proprie sumas, ita explicatur : Diabolus ex se mains non erat; malitia cum malum et diabolum fecit, ac ideo quia inultis usi, male ei dicimus. Cum igitur Iu etiam

malus fis, male de malo dicens male de te dicis; imo si male imprecaris illi, quia malus, imprecaris et tibi, nipote malo. Ut enim qui jurat in altari, jurat per Deum qui est in altari; ita qui male precatur diabolo, male precatur malitia» quæ est in eo, et cum ea malitia sit in te, male etiam precaris tibi.

Dicit hoc Siracides, ut explicet quod dixit vers. 28 : « Labia imprudentium stulta narra-bunt. » Et illud vers. 29 : « In ore fatuorum cor illorum, » q. d. Imprudentes et fatui, id est, impii, assidue habent diabolum in ore, quia cum semper habent in corde. Unde tertio quoque verbo cum nominant, et cum quid sinistri malive eis accidit, id faine imputant diabolo, eique maledicunt, dicendo : Diabolus hoc malum mihi intulit; sit ergo maledictus, eat in malam crucem, in gehennam. At sapientes et pii non diabolum, sed Deum habent jugiter in ore, quia eum jugiter habent in corde. Unde in adversis æque ac prosperis dicunt cum S. Job, cap. i, vers. 21 : a Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita factum est : sit nomen Domini benedictum. »

Porro Syrus sic vertit, cum stultus maledicit ei qui non peccavit illi, ipse maledicit seipsum, vel maledictionem inducit animæ suæ. Tristis est anima sapientis propter stultum, quia nescit quid dicat illi.

31. Susurro coinquinabit animam suam, et et Ver>.si OMNIBUS ODI ETUR : ET QUI CUM EO MANSERIT (sic legendum cura Homanis non, qui permanserit; nec cui manserit, id est, cui cohabitant vel adhæscit, ut vult Jansenius), odiosus erit : tacitus et sensatus noxarum. — Inter stulta quæ narrare solent stulti et impii, uti dixi vers. 28, unum valde frequens est, nimirum susurri, id est, occultæ detractiones, quibus absentis famam clam proscindunt, cumque audienti invisum reddunt, itaque amicitiam utrimque dissociant. Quod proinde hic taxat Siracides, q. d. Susurro et detractor, primo, inquinat animam suam culpa et vitio detractionis; secundo, in omnibus locis æque ne actibus odietur; tertio, non tantum ipse, sed et qui se illi sociarit, exosus erit. At vero tacitus et sensatus, qui vitia proximi, quæ vidit vel audivit, silentio premit, honorabitur ob prudens animi et justum silentium. Græcus de more brevis et bimembris clare sic habet, mandat suam ipsius animam susurro, et ubicumque commorabitur, odio erit; Tigurina, obrectator polluit animam suam, et quocumque commorabitur, odiosus erit; h'omo vero tacitus et cordatus honorem consequitur. Paulo aliter Palacius : « Sicut, inquit, maledicens diabolo maledicit sibi, ita susurro detrahens honori aliorum, et culpans alios, cum eadem frequenter in eo culpa inveniatur, plane sui susurro osi, se accusat, et de se maledicit. Turn grandem sibi maculara irrogat; quod enim vilitis probrum, quam utro vocari! Is etiam odiosus omnibus

est, et qui cum eo perseverat, ei scilicet familia- randus erit qui tacet, nec vitia aliorum ut wn-
ris, similiter odiosus erit. Contra, quam bono- satus traducit ! n Hæc Palacius.

CAPUT VIGESIMUM SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Docet quam viles, contemptibiles, probrosi, incorrigibiles et insupportabiles sint stulti et insensati, usque ad vers. 24. Inde usque ad finem recenset nonnulla qua dolant amicitiam, caque cavenda monet.

1. In lapide luteo lapidatus est piger; et omnes loquentur super aspernationem illius. 2. De stercore boum lapidatus est piger : et omnis, qui tetigerit eum, excutiet manus. 3. Confusio patris est de filio indisciplinato : filia autem in deminoratione liet. 4. Filia prudens hæreditas viro suo, nam quæ confundit, in contumeliam fit genitoris, 5. Patrem et virum confundit audax, et ab impiis non minorabitur : ab ulisque autem inhonorabitur. 6. Musica in luctu importuna narratio : flagella et doctrina in omni tempore sapientia. 7. Qui docet fatuum, quasi qui conglutinat testam. 8. Qui narrat verbum non audienti, quasi qui excitat dormientem de gravi somno. 9. Cum dormiente loquitur qui enarrat stulto sapientiam : et in fine narrationis dicit : Quis est hic? 10. Supra mortuum plora, defecit enim lux ejus : et supra fatuum plora, deficit enim sensus. 11. Modicum plora supra mortuum, quoniam requievit. 12. Nequissimi enim nequissima vita super mortem fatui. 13. Luctus mortui septem dies : fatui autem et impii, omnes dies vitæ illorum. 14. Cum stulto ne multum loquaris, et cum insensato ne abieris. 15. Serva te ab illo, ut non molestiam habeas, et non coinquinaberis peccato illius. 16. Deflecto ab illo, et invenies requiem, et non acediaberis in stultitia illius. 17. Super plumbum quid gravabitur? et quod illi aliud nomen quam fatuus? 18. Arenam, et salem, et massam ferri facilius est ferre, quam hominem imprudentem, et fatuum, et impium. 19. Loramentum ligneum colligatum in fundamento ædificii non dissolvetur : sic et confirmatum in cogitatione consilii. 20. Cogitatus sensati in omni tempore, metu non depravabitur. 21. Sicut pali in excelsis, et cæmenta sine impensa posita contra faciem venti non permanebunt : 22. sic et cor timidum in cogitatione stulti contra impetum timoris non resistet. 23. Sicut cor trepidum in cogitatione fatui omni tempore non metuet, sic et qui in præceptis Dei permanet semper. 24. Pungens oculum deducit lacrymas : et qui pungit cor, profert sensum. 25. Mittens lapidem in volatilia, dejiciet illa : sic et qui conviciatur amico, dissolvit amicitiam. 26. Ad amicum etsi produxeris gladium, non desperes: est enim regressus. 27. Ad amicum si aperueris os triste, non timeas : est enim concordatio, excepto convicio, et improprio, et superbia, et mysterii revelatione, et plaga dolosa : in his omnibus effugiet amicus. 28. Fidem possido cum amico in paupertate illius, ut et in bonis illius læteris. 29. In tempore tribulationis illius permane illi fidelis, ut et in hæreditate illius cohæres sis. 30. Ante ignem camini vapor, et fumus ignis inaltatur : sic et ante sanguinem maledicta, et contumeliæ, et minæ. 31. Amicum salutare non confundar, a facio illius non me abscondam : et si mala mihi venerint pro illum, sustinebo. 32. Omnis qui audiot, cavebit se ab eo. 33. Quis dabit ori meo custodiam, et super labia mea signaculum certum, ut non cadam ab ipsis, et liliæ mea perdat me?

PRIMA PARS CAPITIS.

- i I el 2. In luteo lapidatus est piger, et OMNES LOQUENTUR SUPER ASPERNATIONEM ILLIUS. De STERCORE BOUM LAPIDATUS EST PIGER; ET OMNES, QUI TETIGERIT EUM, EXCUTIET MANUS. — *Lapidem luteum* vocat non laterem ex luto plasmatum, sed lapidem luto conspurcalum et sordentem : hinc enim significat Græcum « Lapidatus est, » id est, lapidari solet : sic enim Hebræi per unum tempus significant cætera. Rursum per metalepsin, «lapide luteo lapidatus est,» id est, lapidando luto conspurcatus est, q. d. Piger adeo vilis, contemptibilis et exosus est, ut cum homines dignum censeant qui impetatur lapidibus sordidis et stercore boum : omnes enim cum quasi torpidum et sordidum aspernantur, ita ut cum tangere, cum coque conversari nolint; sed omnes eum refugiant et averseniur, perinde ut qui tangit lapidem sordidum, vel sterces, illico illud manibus excutit. Stultorum et stullitiæ speciem unam persequitur, scilicet acediam et pigritiam; hæc enim facit hominem non tantum otiosum, sibi quoque et aliis inutilem, sed et noxium multisque vitiis commaculat : otium enim et pigritia est causa omnis mali. Noster legit xorrC)^, id est, telis vel lapidibus impetitus est, aut cr.»dc-Ssbt, id est, lapidatus est, a JtSûÇw, id est, lapido, q. d. Piger adeo omnibus est vilis, ut eum quasi commune natura; probrum lapidibus insectentur, in cumque jaciant lapides luto immersos, sordes et sterces. Jam legunt ovxCbiSr., id est, *comparatus est*; unde Græca sic habent, *lapidi inquinato vel polluto assimilatus est piger, et omnes sibilant ad ejus. infamiam ; ac stercorei fimentorum comparatur piger : omnis qui tollit eum, excutiet manus ; Complutenses et Roman., lapidi conspurcato comparatus est piger, et omnis exsultabit in ignominiam ejus, stercorei boum de sterquiliniis comparatus est piger, omnis qui tollit illud, excutiet manum*; Tigurina, *lapidi conspurcato comparandus est piger, quem ignominiae causa omnes irrideant ; piger conferendus est stercorei sterquilinii : quod quicumque contigerit, manus suas excutiat*; Syrus, *sicut lapis sordidus qui projectus est in platea, et unusquisque fugit ab odore ejus ; ita et stultus, et unusquisque recedet ab eo. Dum exit quispiam foras in plateam, conviciatur ipsi, et omnis qui videt eum, complodit manibus suis*; Arabicus breviter rem acu tangit, *insipiens jam sibi acquisivi! contumeliam et malum*. Porro Piger Isidoras lib. X *Originum* : « Piger, inquit, dicitur 3 ib xí quasi pedibus æger. » Idem, *De Differentiis verborum*, num. 46: « Inter tardum, inquit, pigrum, inertem et segnem hoc interest, quod tardus dicitur qui trahit tempus; iners sine arte, nullius officii capax; piger per omnia ægrosimilis; segnis semotus est a calore et igne. »

Apposite pigro paniam assignat sterces boum potius quam equorum vel aliorum animalium, quia bos, utpote gravis, lentus est et tardus: symbolum et figura est pigri. Unde illud :

Optat ephippia bos piger, optat arare caballus.

Ita Palacius : < Piger, inquit, comparatur lapidi conspurcato, et stercorei boum. Ut enim qui lapidem ita sordidum, aut sterces boum inopinate tangit, statim utrumque e manibus excutit ; ita qui ministrum habet pigritanlem, excutit et repellit a se. Ita enim ministros pigros fugimus ut sterces, ut lutatos lapides. Ex hac Græcæ litteræ explicatione habemus sensum Latine, qui est hic : Talis est piger, ac si eum lapidassemus lapidibus luto sordentibus, aut stercoreibus boum ; ita enim sordet ille in oculis hominum, ac si rebus sordidis conspurcatus esset; ac ideo omnes loquentur super ejus aspernatione, dicentes quam sit ille spernendus, imo et excutiendus et repellendus. Si piger contemnitur a dominis temporalibus, si al> eis excutitur et repellitur, quam spernetur et repellatur a Deo ! Nam quia tepidus es, incipiam te evomere ex ore meo; et, quia opus Dei facis desidiose, maledictus eris. O quantum est a Deo maledici et repelli, scilicet in ignem æternum ! » *Apoc.* m, 16; *Jerem.* XLvni, 10; *Matth.* XXV, 41. Adde bovem, etsi lentum, tamen laboriosum esse; quare significat pigrum suum lentorem et pigritiam vincere debere labore, ad bovis imitationem. Hinc moneta?, puta didrachmis, olim imprimebatur figura bovis, ut ait Pollux lib. IX, quod labor pariat nummos et upes, pigritia vero inopiam et famem. Apposite ergo in pigri opprobrium et castigationem bovis sterces assumitur, ut bove se deteriorem et pigriorem agnoscat, et a bove suam tarditatem labore vincere discat. Accedit quod sterces boum servii stercoreandis agris, ut, injecto semine, copiosam ferant segetem. Ager hic est piger : stercoreatur ergo stercore boum. ut. injecto diligenti» semine, copiosos illius proferat fructus.

Anagogice S. Gregorius, XV *Moral.* cap. m. explicans illud *Job.* cap. XX, de impio et hypocrila : *Quasi sterquilinum in fine perdetur* : « Quia, inquit, iu morte siti, cum ad tormenta ducitur stercoreibus vitiorum plenus, a malignis spiritibus conculcatur. Gaudia etenim vile præsentis, quæ injusti æstimant magna bona, justi sterces deputant. Unde scriptum est : De stercore boum lapidatus est piger. Is ergo qui Deum sequi noluerit, ab amore æternæ vitæ pigrescit; et quoties rerum temporalium damno percutitur, ex his nimirum affligitur, quæ justi viri velut sterces contemunt. Qui ergo ex terrenarum rerum per-

cussione atteritur, quid aliud quam de boum stercore lapidatur? El reple hypocrita stultitudo similis dicitur: quia dum (temporalium gloriam) cupit appetit, modo per cogitationem apud se nihil cupit; modo eandem gloriam aliis invidet, eamque alios veraciter habentes irridet. Quot ergo vitis plenus est quasi tot stercorebus in conspectu (eterni iudicis illius pectus foetet). »

Tropologice, Rabanus per *lapidem luteum* accipit increpationem S. Scripture; per *stercus boum*, increpationem predicatorum: hi enim sunt boves mystici excolentes agrum Ecclesia: « In lapide luteo, inquit, lapidatur piger, quando peccatori duris Scripture sententiis foeditas seclorum suorum exprobratur, omnesque loquuntur super aspernatione illius, quia omnes boni detestantur et despiciunt sordes operum ipsius. Lapidatur piger de stercore boum, quando pigritia malorum in bono opere torpentium, per aptam stultitiae suae orationem a sanctis praedicatoribus illis improperatur, ita ut omnes qui aliquo modo communicaverint negligentiae eorum, manus operum a squalore foeditatis illorum excutiant, et ad observantiam mandatorum Dei utili exercitio recurrant. »

Sic fere et S. Bernardus, serm. 2 *De SS. Petro et Paulo*: « Itaque arguere et increpare, inquit, interdum necesse est: nec ignoro fimum esse verbum increpatorium, verbum improprietatis; et quod si non excudet necessitas, ipsum quoque minus deceat proferentem. Sed quid agimus, quod hoc fimo etsi aliquos impinguari, sed alios plane lapidari et indurari videmus? Hinc namque scriptum est: De stercore boum lapidabitur piger. An non impinguatur, qui increpationes benigne accipit, mansuete respondet, libenter emendare conatur? Hæc plane salubris et fecunda impinguitio est, ut corripiat me justus in misericordia, et increpet; oleum autem peccatoris non impinguet caput meum. » Et mox: « Quid autem faciamus (ibi, o piger, qui ad hanc misericordiam irritaris magis et exasperaris? Nonne bonum fimum sparsi in agro tuo? Unde ergo lapides habet? Sed tu, inimice homo (quoniam qui diligit iniquitatem, odit animam suam), tu, inquam, inimice homo, hoc fecisti, qui desidiam tuam non excutere, sed excusare pergens, fimum tibi pervertis in lapides; et unde impinguari debueras, lapidaris. »

Huic apologo similis est apologus bovis et lupi, acutus et argutus, apud Cyrillum, lib. 1 *Apolog.*

Apolo- moral, cap. XIV, cuius titulus: *Quietem mentis dilige, g/.* et otium fuge: « Hora vespertina, inquit, bovem iugo oneratum otiosus vagusepic lupus reperit, quasi compatiens illi, dixit: Quando nam solus beata libertate vagaberis, et fatigatus grata quiete refocillaberis otiosus? cui ille respondit: Nimirum quando sapientia relinquet naturam. Labores enim quamdiu sustinebit membrorum societas, nunquam me rapiet vagationis captiva libertas, aut otiositas cordis fluctuans tempestatibus. Nam vagatio quædam mentis est alienatio, et otium

tempestas csi cordis. Siquidem alienatus a virtute sensus, mox sicul Cam (*Canes*. iv) profugus vagusque dillunditur, et voluti David (II *Ae*(iim, cap, xi) statim procella vitiositatis involvitur animus otiosus. Ad hæc lupus adjunxit: Nunquam ergo quiescit sapiens? Respondit bos; Imo possidet cum securâ quies. Nonno attendisti quod superior mandibula, licet non moveatur, minime sit otiosa? sic utique sapiens etiam nunquam otiosus, continuo aut mente exercitatur aut corpore. » Otii deinde proprietates et damna recenset: « Quid enim est otium, nisi perditio irrevocabilis horæ, effusio vitæ, retrogradatio prolicientis? Hinc gignit vitæ carnis desidiam, pari! superbiam, accendit luxuriam, solvit linguam, nutrit indigentiam, et introducit rapinam. Egestatem namque operatur remissa manus (*Proo.* x, 4); et qui sectatur otium, est stultissimus. Etenim, sabbatizante Israele (ExoJj XVI, vers. 30), cadum non pluebat manna. Quin

et aqua putrescit immobilis, et immotus ensis rubigine mox sordescit, pes quietus obstupescit, et vestem depositam dirus tineæ dens corrodit. E contra cælum continuo currit; cor, dum vivit, nunquam quiescit; naturalis virtus non dormit, et regina mundi prudentia semper agit. Propter hoc, carissime, ego otium vitans, semper anxi sum, aut comedo, aut rumino, anxi ligatis nubecula sensibus cibum digerens requiesco et dormio. Quibus auditis, lupus otiosus vagusque mox abiit confusus, n

3. Confusio patris est de filio indisciplinato: veaJ. filia autem indisciplinata et *fatua*, ut habent Latina Compiutene.) in deminoratione fiet. — A probro pigri descendit ad probum filiorum, quod male morali sibi suisque parentibus conciliant, 7. d. Confunditur, et ignominia pudoreque allicitur pater, si habeat filium male institutum et dissolutum: filia autem similis, puta male morata et dissoluta, « in deminoratione fiet, » id est, minoris fiet, eritque contemptibilis, ut nemo eam velit habere uxorem: rursum *deminoratiomm*, id est, damnum sibi sulsquo afferet. Siracides enim Græcum 4Jt«rr^tc, id est *minoratio*, usurpat pro damno, ut superius ostendi. Unde vers. seq. per antithesin, opponit ei filiam prudentem ut bene moratam, quin viro suo commoda, imo hæreditatem adducit. Ha Syrus, *confractio*, inquit, *patri csi filius stultus; et femina in defectum vel in detrimentum generatur*; Græca Compiutone., *pudor patris in generatione indisciplinati, filia autem in diminutione fit*; Tigurina, *ignominia patris fdius ignavus est, Alimpie* (ignava) *minoris venit (estimando)*; alii, *dedecus patri ex procreatione int ruditi, filia vero (inerudita) nascitur ad detrimentum*, tum fanue, tum substantive et opum, quin subinde et vitæ. Filia enim dissoluta infamat se et patrem, dotemque suam et opes patris dilapidat, ac non raro mœroris elmorlis ei csi causa.

Aliter Palacius: « Filia fatua, inquit, in deminoratione fiet; n quia minor confusio et ignominia

est filia fatua, quam filius. Nativum enim et fere commune id vilium feminis csl, ideoque minoris est ignominia!, quam in masculis. <

fer- 4. 4. Filia phudl ns ihik d it a s vino svo : nam q ü.p. CONFUNDIT, IN CONTUMELIAM FIT GENITORIS, — g. </ Optima iliiæiiærcdit iscl dosesl prudentia, caque magis viro optanda el ambienda est, quam opima opum dosel husreditas; quia per prudentium prudentemque conjugem opes qmelibct conservantur el augentur. Græca habent, àw/irrf *tripos ivfyiç aùrfft* quod Complutenses vertunt, *idia prudens hir.res erit viri sui*; quia solent viri uxoribus suis, si prudentes et obsequentes sint, sua credere, casque hæredes instituere. Alii pro id est vii i, legentes cbtfá, id est virum, vertunt, *ha reditabit virum suum*, id est, virum suum possidebit, quasi lueredi(atem, ut eum regat el dirigat instar familiæ. Aut potius, g. </ Hæredilale bona, scilicet, sua prudentia et sapientia, eum donabit, ul ejus domum et substantiam prudenter administret, eique suam prudentiam communicet et doceat. Prudenti opponit imprudentem et fatuam, dum subdit: « Nam quæ confundit, in contumeliam lit genitoris, » g. d. Quæ autem dedecus el probrum atteri sua levitate, dissolutione, imprudentia, stultitia; hæc contumeliam paril suo parenti el genitori gencrique æque ac marito, qui apud parentem sæpe de ejus mala institutione queritur el expostulat. Græca habent, *pudenda vel probrosa tristitiam affert genitori*; tristatur enim parens de pudendis et probrosis filile moribus. Indo Tigurina vertit, *filia prudens viro est vice hereditatis, ac turpiter vivens Ihæstiliam affert genitori*; Syrus vero, *patrem suum et matrem suam confusione afficiet stulta, et ab utrisque ipsa contumelia afficietur*.

Mystico el tropologice Rabanus: «Filia prudens, inquit, id est, anima, quæ prudenter el devoto Christi servitium agit, ad hæredilatatem ejus pertinebit; quæ autem confusione res dignas gerit, contumeliam genitori spiritali facit, qui eam per Spiritus Sancii gratiam in baptismo regeneravit, el sibi filiam adoptavit, n El Palacius: « Ita plane, incipit, anima sancta nullas Deo lucratur; at miserie anirnæ nostræ contumelia sunt Creatoris. »

Vcxb,s, p vnu m ET vnu m conitndit audax (femina et filia: Græco enim est » \$^<«1«), ft ab impiis non minoraditui; ab urisqu aiiim inhonorari l h. — g. d. Filia audax el invereconda pudore et ignominia afficiet pilrem irque ac maritum; quia in superbia, luxuria, gula, ebrietate cæteriMjue vitiis non erit minor, nec cedet viris impiis. Undo ab utrisque, puta a patre el viro, inhonorabitur. Gra* us de moçp bimembris sic habet, *patrem et virum pudore afficit qua? audax est, et ab utroque infamia afficietur*; Tigurina, *impudens patrem et matrem afficit ignominia* (el impiis nihilo csl inferior); *quare ab utroque vituperabitur*.

K>d'''.'ü l'orro' causa »**'>«<'«* csl cupiditas et aviditas; «▼ Idltu. quia cuini femina uvida plena est cupidinibus,

hinc ul eas expleat, iisque potiatur, ducem assumit audaciam, filque audax. Inde Festas censet audaciam dictam ab avide, id est cupide, agendo. Et Cicero, lib. II *Offe.*: «Animus, inquit; paratus ad periculum si sua cupidilate, non utilitate communi impellitur, audaci® potius nomen habeat quam fortitudinis. » El Aristoteles, lib. Ul *Ethic*, cap. vm, asserit mlultos esse audaces propter libidinem. Audacia enim vitium est oppositum ignavi® et Umiditati; in medio enim utriusque consistit virtus, quæ forlidudo d.citur. Unde Aristoteles, lib. It *Ethic*, cap. ll: «Qui, inquit, omnia fugit et timet, neque quidquam sustinet, ignavus; qui contra nihil animo limet, sed omnia adit, audax efficitur. » Qui autem timet timenda, et non timet non timenda, fortis est Vide eundem, lib. Ill *Ethic*, cap. vu, ubi docet ignavum esse desperabundum, audacem nimis confidentem, fortem autem nec desperare, nec nimis confidere, sed mediocriter sc gerere. Unde « audaces, inquit, præcipites sunt, voluntque ante ipsa pericula periclitari, in ipsis vero constituti absistunt (juxta illud: a In pace leones, in prælio cervi»); sed fortes in operibus ipsis acres ac celeres, antea quieti sunt. » Adde: ætas filiæ, puta juvenus, causa est audaci®, sicut senectus causa est timiditatis. Ratio physica est, quod juvenus abundet spiritibus, calore el sanguine, quæ causant audaciam et animositatem; senes vero iis destituti abundant phlegmate et frigore, quæ causant timiditatem. Ethica est, quod juvenes sint imperili el inexperti, unde imperitia rerum in illis confidentiam el audaciam parit; in senibus vero mullorum experientia malorum paril timorem et cunctationem. Hinc illud: « Dulce bellum inexpertis. Expertus metuit. » Unde Vegetius, lib. Ill *Lt llc nntlf.cap.* xui: «Nc confidas, inquit, si tiro prælimn cupit; inexpertis enim dulcis est pugna, p Sic filia amat speciosos juvenes, quia nondum sensit quantum amori insit amari.

Mystice Rabanus: a Patar, inquit, anirnæ christianæ Deus est, vir autem ejus Christus; b tvergo si ad apostasiam venerit, et barellevm errorim procaciter defender?, inhonorat patrem s ium spiritali el virum; sed licet ab impiis, el sui erroris participibus, præsenlialüer nun vitlip. reliir; ab utrisquo tamen, hoc est, patre et viro, de quibus superius dixit, m futuro judicio confundetur, et damnatione merita perpetuis poenis subjiçietur. »

6. Mrsici in ivcTU importuna (S. Hieronymus, v«n » epist. 33 legil, *intempestiva*) narratio; flagella, ET DOCTRINA IN OMNI TEMPORE SAPIENTIA. — Complulenses, *in tempore sapientiae*; Romana, ñ; *omni tnnporv sapientia?*. Alludit ad *Piw tib.* cap. xxv, 20: a Acetum in nitro qui cantat carmina cordi pessimo, » id est, tristissimo, ut vertit Symmachus, g. d. Sicut acetum acuii el exasperat nitrum, sic canius exasperat tristitiam mu sii. Ex adverso Nazianzenus apud /Uitouiui in *Melissa* i < Mag-

num, inquit, remedium tristitiae affertur a condolentibus; nam qui æquali afflictione laborant, plus solatii patientibus exhibent; cum inter dolendum causas lætitiæ inveniunt aut offerunt. »

Hæc sententia videtur hic incongrue interseri iis quæ dicuntur de filia et filio dissoluto; at si quis penitus introspiciat, congruam et opportunam hoc loco censebit. Dat enim causam dissolutionis filiorum et filiarum, nimirum quod vacent conviviis et symposiis (hisce enim prisci inserebant musicos et musicam, ad oblectandum convivas); cum potius deberent vacare disciplinai, abstinenti® et luctui; flagella enim, luctus et disciplina docent decentque sapientiam; joci vero, convivia, cantus et recreationes dissolvunt sapientiam, docentque insipientiam, ac faciunt insipientes et improbos. Parentes ergo qui filios non castigant, sed sinunt indulgere suis cupiditatibus, causa sunt eorum dissolutionis et insipienti®, ideoque juste ab eis probro et tristitia alliciuntur.

Sensus ergo est, *q.d.* Sicut musica in luctu est importuna narratio, quia lugentes, dum lugent, non delectantur musica, sed ea magis contristantur, luctumque quasi per anliperislasin adaugent; ita ex adverso in sapientia, id est, ad addiscendam sapientiam opportuna sunt flagella et doctrina, Græco naïda, id est, disciplina, *q. d.* Ut filios et filias doceas sapientiam, lascivos eorum mores coerce, et corrige per flagella et disciplinam; arce vero ab eis nimias recreationes, ludos, musicam et canius; quia hæc importuna sunt luctui, id est, sapientiæ. Sapientia enim omnibus, sed maximo juvenibus cupiditate plenis, gravis est et lugubris, potius quam levis et dissoluta; præsertim quia ipsa docet monereque assidue hanc vitam esse tempus lugendi et flendi, in cælo vero fore tempus gaudendi et ridendi. Ita Rabanus. Igitur aflagellact doctrina,» id est, disciplina, «in omni tempore sapienti®,» scilicet sunt, hoc est, semper opportuna sunt sapientiæ, semper accommodata ad discendam sapientiam. Unde Græca habent, *flagella et disciplina* (scilicet sunt adhibenda) *vi tempore sapientiæ*, quando nimirum filii et filii' instruendi et docendi sunt sapientiam. Unde exclamat Palacius: «O miseram carnem nostram, quæ omni tempore requirit flagella! o insipientem animam nostram, quæ omni tempore eget doctrina! Non ergo miremur, si nos Deus flagellis frequentius verberet. Nec enim est pater, qui non assiduam filio flagellum; et qui parcit virgæ, odit filium suum, » *Ilebr.* cap. xn, *Proverb.* cap. un.

Hunc sensum indicat Syrus, dum vertit, *sicut musica inter luctum narratio importuna, et* (id est, sic) *correptio et doctrina in omni tempore sapientia est*, id est, sapientiam parit. Priorem partem citat, suique silentii dat causam ob vastatam a Gothis Hornam S. Hieronymus *Præfat. in Pzedi.* « Postquam, inquit, clarissimum terrarum omnium lumen extinetum est, imo Romani imperii trunca-

tum caput, et, ut verius dicam, in una urbe totus orbis interiit, obmutui, eie. Musica in luctu, importuna narratio. » Idem, epist. 34 *ad Julianum*, lugentem mortem filiarum et uxoris: a Musica in luctu, inquit, intempestiva narratio. Unde et nos leporem artis rhetoricæ contemnentes, et puerilis atque plausibilis eloquii venustatem, ad S. Scripturæ gravitatem confugimus, ubi vera vulnerum medicina est, ubi dolorum certa remedia. » Aliter Lyranus: a Flagella, inquit, et doctrina in omni tempore est sapientiæ, hoc est, debet fieri sapienter et prudenter. »

Moraliter, solentur se discipuli, subditi, civet omnesque homines, cum aut a magistris, Superioribus, Prælatis, aut a Deo flagellantur et aliliguntur, cogitantes se per hæc flagella deduci ad sapientiam, id est, virtutem et perfectionem: « Patientia enim opus pericolum habet, » *Jacob*, i, i.

Secundo, Jansenius per metathesin sententiam invertit, sicque exponit, *q. d.* Importuna narratio est, sicut musica in luctu, scilicet, intempestiva, et illo tempore incongrua. Unde Tigurina vertit, *intempestiva narratio velut in luctu musica est, flagella vero et castigatio semper opportuna sunt sapientiæ*. Verum, quid hæc ad filiam, vel filium disciplinatum? quid flagellissapientiæ, cum intempestiva narratione? Nisi dicas hanc esse importunam, flagella vero opportuna ad sapientiam. Sed et hoc alienius et frigidius est. Quid enim flagellis cum narratione? Nisi rursum dicas flagella esse disciplina*, narrationem vero intempestivam esse indiscipulati et insipienti, *q. d.* Narratio intempestiva parit insipientiam, flagella vero disciplin® pariunt sapientiam. Qui sensus filio indiscipulato aptari potest; hic enim narrando lepida et insulsa, solet parentum aures oblectare, sibi que devincire, ne licentiosam ejus vitam disciplina severiore castigent et flagellent.

Tropologice, Rabanus hæc exponit de concionatoribus, qui populi plausum, non **planetum*** quærunt, quorum proinde conciones sunt quasi *mim*» carmen musicum mulcens aures, non feriens cor, ut ait *Ezechiel.* cap. xxxiii, 32. « Contra eos facit, *rl*»- inquit Habanus, qui operatione suam Ecclesia plausum populi et favorem quærunt, et non ad *CUUe* hoc tendunt ut magis compunctionem lacrymarum in auditoribus suis excitent; cum Ecclesia) panis non panis sit ridentium, sed lugentium. Ideo dicit: Flagella et doctrina in omni tempore sapientiæ: quia in omni tempore convenit ut ad prudentium rerum despectum, et ad futurorum appetitum, per doctores suos populus provocetur; ut sciat nunc tempus esse lugendi, tunc autem ridendi; nunc tempus belli, tunc autem pacis. Unde ipsa Veritas in Evangelio ait: Beati qui lugent nunc, quoniam ipsi consolabuntur. E contra alibi mundi amatoribus, qui præsentis vitæ consolationem quærunt, comminatur dicens: Væ vobis qui ridetis, quoniam flebitis! Hinc et Salomon ait: Cor sapientium in domo luctui, et cor insi-

picientiim in domo lætitiæ, id est, in domo talis viri qui se corripiat delinquentem, et adducat ad lacrymas; non in domo lætitiæ, ubi doctor decipit et decipitur, quando non conversionem audientium, sed plausus quærit et laudem.»

Post hunc versum Græca addunt hos duos : JW*i in bona vita artem* (Complutenses, *escam vel alimentum*) *habentes, propriorum parentum abscondent ignobilitatem. Filii in contemptu et vacuitate eruditionis, id est, in insipientia, gloriantes, cognitionis suas maculant nobilitatem;* Tigurina, *liberi si cum proba vita alimenta habeant, parentum suorum ignobilitatem oblitterabunt. Liberi si cum contumada imperi(iarpie fastosi fuerint, foedant nobilitatem sum cognationis.* Verum Græca a Romanis correcta, æque ac Syrus, et Latina omnia hosce versus omittunt.

- v*. 7. 7. Qui docet fatuum, quasi qui conglutinat testam,—*q.d.* «Qui docet fatuum,» inutiliter et frustra laborat, agitque rem difficilem vel impossibilem, perinde ac qui «testam» confractam conglutinare conatur. Fatui enim cerebrum et caput est quasi testa confracta, tum quia phantasiam et sensum communem habet quasi distractum et diffractum; tum quia vires mentis et animi habet dispersas et quasi divulsas; adeo ut anima ejus confracta videatur, et divisa in duas partes, scilicet, in concupiscibilem et rationalem, ita ut concupiscibilis rationali, prout debet, subesse et connecti nolit; tum quia conceptus cogitationes et volitiones habet disparatas, imo sæpe contrarias; quas inter se combinare et connectere nequit, sicut testa diffracta nequit conglutinari, ul firmiter cohæreat sicut prius, cum esset integra. Denique sicut testa confracta liquorem, puta vinum vel oleum, continere non potest, sic nec caput stulti sapientiam.
- i Houw *Fatuum* intelligit non physice, sed moraliter, ii peccatorem concupiscentiis deditum et affixum, qui suos appetitus regere nequii, sed suas voluptates rationi, suas cupiditates legi Dei, bona terrena coelestibus, caduca æternis anteponebat; hæc enim ingens est stultitia et fatuitas. Fatuus ergo est superbus, avarus, invidus, ebriosus, luxuriosus, etc.; hic est quasi testa confracta, quia rationes terrenas et temporales nescit combinare, et subordinare rationibus et legibus æternis; (eternas enim tantum speculative cognoscit, temporales vero practice. Unde dicit: « ideo meliora proboque, deteriora sequor. » Sic Aristoteles, lib. I *Politic.*, ait servos integrum non habere arbitrium, sed quasi dimidium mentis; et nonnulli Indi dicuntur dimidiatam habere animam, ob exile ingenium et tenue iudicium, præsertim in rebus fidei et divinis. Unde cap. viii, ait: « Servus omnino non habet deliberandi arbitrium, mulier vero habet quidem, sed invalidum; puer autem habet, sed imperfectum. » Exstat imago stulto-sapientium, in qua Deus stultorum capita quasi testas confractas refingit et conglutinat, efficitque sapientia: quia hoc est opus pro-

prium, imo miraculum Dei, ac nullus figulus, nisi Deus, id efficere potest. Porro hunc locum ita citat Zacharias Pontifex, qui floruit anno Domini 740, *epist.* H : «Docuisti, inquit, eos, et non susceperunt, et factum est illis sicut scriptum est : Sapientiam qui docet fatuum, quasi qui conglutinat testam, arenam et salem. » « Operam ergo, o concionator, perdis, ait Palacius, si sola tua narratione eum velis glutinare, cum his quæ diximus bonis. Manus Dei potens requiritur, ut iis iterum glutinetur. Christi vox requiritur, ut Lazarum quatruiduano somno depressum vigilantem efficiat. Dormiens hic mortuus est; dicat igitur Christus : Surge, qui dormis, exsurge a mortuis. Plus igitur concionator orationi nitatur, quam verbo. »

Huc spectant duo symbola Pythagoræ. Prius: « Apud quadrupedem poema ne canito; hoc est, apud ignaros et stupidos seria ne proferas. » Posterius : « In nive ne scribito, hoc est, incapibus et mollibus animis dogmata tua ne committas. »

8. QU NARRAT VERBUM NON AUMENTI, QUASI QUI Ven. S. excitat dormientem de gravi somno. — Comparavit fatuum lætæ contract®, nunc eum comparat dormienti. Unde Græca hæc ita combinant, *testam conglutinat qui stultum docet, et dormientem ex profundo somno excitare laborat.* Ita Tigurina, *q. d.* Frustra narres sapientiæ dictamina stulto, quia is suis cupiditatibus indormit; quare quasi dormiens non audiet quid narres; aut, si subinde semi-experrectus aliquid subaudiat, leviter, et quasi dimidiis, id faciet, moxque iterum in somnum suarum voluptatum relabetur; iis enim incumbens et intentus, non attendit, nec percipit, inio avertit mentem a monitis sapientis; quia hæc contraria sunt iis quæ adeo adamat, quæque nullo modo vult dimittere. Alludit ad *Proverb.* xxiii: « In auribus insipientium ne loquaris. » Et : « Ubi non est auditus, non effundas sermonem. » Idipsum luculentius explicat vers. seq. Huc faci* proverbium Arabicum, *Centur.* i, num. 43 : a N< ad mitte ad volatum accipitrem tuum in terra pulverulenta, id est, ne projicias sapientiam coram stultis et impiis. » Constat enim in terra pulverulenta male succedere aucupia, eo quod cursu aucupum pulvis excitatus adimat aspectum accipitris et prædæ.

9. Cum dormiente (Græce *υϛϛϛ»m, id est dormitante, dormituriante, somnolento) loquitur qui ENARRAT STULTO SAPIENTIAM ET IN FINE NARRATIONIS dicit : Quis est uicî — Græce, *quid est?* *g. d.* Sicut dormiens, audiens se excitantem et loquentem, dicit : Quis est qui me excitat, quid loquitur, quid vult? ac mox rursum somnolentus indormit : ita et fatuus audiens sapientiam a sapiente, quasi cupidinibus suis indormiens dicit : « Quis est hic, » qui mihi molestus est? quid dicit? cur me a somno deliciarum mearum avocat? non audio, non attendo, non capio; quia non gusto,

non delector sapientia et virtute; sed omnis meus gustus et delectatio est in voluptate, gula in ambitione, gula, ventre et venere. Syrus addit aliam similitudinem comedentis sine fame, ideoque nauseantis; sic enim nauseat stultus mente versans, et quasi comedens cibum sapientiae: «Sicut, inquit, qui excitat dormientem de somno profundo, et sicut qui comedit panem, cum non esuriet; ita qui docet stultum: et, cum completa fuerint verba tua, dicit: Quid dixisti?»

Peces- Apposite stultum, puta peccatorem, comparat
'do.'- dormienti: *primo*, quia uti hic somno, ita ille
q c peccato, id est voluptati, suaviter et deliciose in-
dormit; secundo, sicut in dormiente ligatur mens
ei ra(j0 . s;e jn fa|uo funii)U8 concupiscentia; li-
gata est ratio et prudentia; *tertio*, sicut dormiens
vivit vitam animalem, non rationalem, sic et
peccator; *quarto*, sicut dormiens variis luditur et
illuditur somniis et phantasmatis: sic et pec-
cator luditur specie creaturarum, quasi amasia-
rum, juxta illud: *a* El amantes sibi somnia fin-
gunt. Quid enim sunt omnes hujus vitæ illecebræ?
Quid sunt omnes res et spes mortalium, nisi
somnia vigilantium? n ut aiebat Plato. Denique,
sicut pueri altum dormitantes, flagellis et verbe-
ribus a somno excitandi sunt: sic et stulti, puta
impii, a veterno peccatorum plagis evellendi
sunt. Huc facit proverbium Bcn-Sira, *alphabeto* 1,
littera *Lamed*: «Sapientem nutu, et stultum
fuste, n scilicet corrige et emenda. Sapiens enim
verbo monitus præstet officium, quod stultus non
facit, nisi verberum ictibus coactus. Sic Pharao
non nisi decem plagis coactus cessit Deo, dimi-
sitquo Hebræos.

Ver», to. 10. SUPRA MORTUUM PLORA; DEFECIT EXIM LUX EJUS
(S. Augustinus, in *Spendo*, legit et): et supra fatuum
plora, deficit exim SEXSUS. — Græce, *dtferit enim*
fatati, id est *intellectus*; unde Rabanus legit, *de-*
fecit enim sensus ejus; alii legunt, unde ver-
tunt, *reliquit enim intelligentiam*; *lliltnt* enim tam
active accipi potest, ut significet *reliquit*, quam
neutre, ut significet *defecit*, eclipsin passus est
instar lunæ.

Et mor- Comparavit fatuum testæ confractæ, deinde
u0 dormienti; nunc cum insuper comparat mortuo.
Dormiens enim spccien habet mortui, juxta illud:

Stulte, quid est somnus, gelidus nisi mortis imago?

et multi dormientes in somno catarrho suffo-
cantur, aut apoplexia aliove symptomate ene-
cantur. Sensus ergo est, *q. d.* Stultus, puta pec-
cator, non tantum est dormiens, sed et mortuus
per peccatum, cui affixus adhæret. Quare sicut
plorat mortem amici mortui, quia «defecit n ejus
«lux,» id est vita, qua videbat et fruebatur luco
solari in hoc mundo: ict» (id est <e, vel sinidi/er;
est enim et Hebrais nota similitudinis et com-
parationis, uti sæpius monui) l ge et «plora fa-
tuum,» quia «defecit sensus,» id est prudentia et
sapientia, quæ o»' quasi vita et anima animæ. Rur-

sum «defecit sensu, «quia nullum habet sensum
sue salutis et rerum divinarum, perinde ac si
esset mortuus. Unde figurina vertit, *mortuum la-*
mentaris quod sit luce privatus; neo minus deplens
stultum, quod sensum (alii, *intelligentiam*) *amiserit*;
Syrus, super mortuum *a; quum est plorare, quia pri-*
vatus est luce, et super stultum, quia privatus est sa-
pientia. Sic Christus ploravit mortem Lazari, et
plorando eum resuscitavit!, ut hoc symbolo os-
tenderet quam deplorandus sit peccator (cujus
typum gerebat Lazarus defunctus), quantisque
Sanctorum et Ecclesia; lacrymis sit revocandus
ad vitam gratile. Sic S. Monica plorabat inconsolabiliter lili-
um Augustinum, hieresi et libidine
mortuum; unde a quodam Episcopo audivit:
«Fieri nequit ut filius tot lacrymarum pereat.»
Verus hic fuit vales; nam ipsa jugibus lacrymis
impetrant ei veniam et vitam a Deo.

Porro, maximo plorandi sunt fatui, id est pec-
catores qui in peccato moriuntur; hi enim
utramque mortem, et naturalem et spiritalem
obeunt, ac ad mortem secundum, puta ad ge-
hennam ignis, transeunt, nec ab ea revocari
possunt, sed per omnem æternitatem in cruci-
abuntur. Quare do his hunc locum accipit
Isidorus Pelusiota, lib. I, *epist.* 331: «Non vetat,
ait, plorari omnes c vivis excedentes, sed eum
qui improbis actionibus extinctus est, nec vi-
vam vitio rationem consecutus est, ut qui a fu-
tura luce (gloriæ cœlestis) exciderit.» Dam-
nati enim non sunt lugendi, tum quia desperati et
perditi, tum quia a charitate et societate fidelium
prorsus exclusi, et in æternum a Deo, cœlo, vita
omnique bono privati, reprobatii et excommuni-
cati. Quocirca Synodus Alexandrina, qua; exstat
apud S. Athanasium, Apolog. 2 *Contra Arianos*,
sic legit: «Ne fleas mortuum, neque lugeas; sed
complora comploratione egrædieplcm, quia non
amplius revertetur,» *q. d.* Ne lugeas damnatum
quasi mortuum resuscitandum in fine mundi;
sed plora, imo omnes Sancti omnesque homines,
complorate comploratione et complosione ma-
nuum pedumque, quasi perditum, desperatum et
condemnatum irrevocabiler. Summum enim
malorum summe deplorandum est; huncque
plorum naturaliter ciet movetque plorantium
fidelium non charitas, sed communis natura,
et damnatorum extrema calamitas; charitas enim
damnatis succurrere nec vult, nec valet.

II et 12. Modicum plora supra mortuum, quo-ver» (i
miam requievit (a laboribus, doloribus et miseriis ll *~
innumeris hujus vitæ). Nequissimi exim nequissima
VI TA SUPER MORTI M PATI I, — *q. d.* Modicum plora
supra mortuum, n quia mors ipsi est quies a la-
bore et dolore: at «plurimum plora super vitam
fatui (uti addunt quædam manuscripta); nequis-
simum enim nequissima vila super mortem fatili;»
hoc est, quia fatui, id est impii et nequissimi, vita
csl nequissima, ideoque nequior, id est deterior,
pejor, miserior, adeoque magis deploranda quam

fp«n mor®; naturalis ejusdem fatui; vivit enim in peccato, id est in hoslUilate Dei, ac proinde continuo auget sibi incendia æterna gehennæ, quæ augere cessat dum moritur. Hunc sensum exigunt Græca : (lot«>, id est *dulcius, jucundius, mitius plora supra mortuum, quoniam requievit* : -roí» 7^ utúp Menno* r, id est, *nam fatui super mortem vita, intelligit ex præoedenü, est deploranda; aut super mortem, id est morte peior el deterior, est vita fatui*. Unde Tigurina, *mortuum tamen levius defleas, nipote quiescentem; vita vero stulti morte peior est*; alii, *mitius defle mortuum, co quod requiescat; stulli autem vita morte deterior est*: quia nunquam requiescit a peccato, ac consequenter nec a labore, et dolore, tum præsentī, tum æterno; Syrus, *non est plorandum super mortuo qui requiescit; pejor enim morte est vita prava*.

Quocirca S. Blandía hoc aureum dogma dabat filio S. Ludovico IX, regi Franciæ : « Fili, super omnia fuge peccatum. Mallem enim te videre, o lili, mortuum, quam peccatum mortale committentem. » Amplius dico : Vita in peccato præcise et formaliter est peior morte, quam Pecca- subeunt damnati in inferno. Peccatam enim est 60“ pejus gehenna; quia peccatum est culpa, ge- tcaia,)icnna CRt pœna : culpa autem altioris est ordinis longeque gravior quam qu.Tvis pœna. Ita S. Anselmas, ut habet ejus Vita, dictitabat, hoc quo (piasi præmeditatum fixumque habebat : « Si hinc inferni ardorem, inde peccati horrorem cesnerem, ac necessario alterutrum mihi eligendum foret; mallem in infernum insilire, quam peccatum committere, n Peccatum enim est offensa Dei, caque summa et gravissima, adeoque peccatum est Chrislicidium et Deicidium, ut abbi explicui.

Aliter Palacius, q. d. « Nequissimi fatui nequissima est vita super mortem, a id cs! nequius est eum vivere quam mori. Nam qu inidiu vivit, auget peccala, indeque suam damnationem; at moriendo peccare cessat, ideoque augere damnationem tam suam (piam aliorum desistit. Ipse enim nulli est bonus et commodus, sed sibi et aliis nequam et noxius. Lege epistolam 25 S. Hieronymi, (pia S. Paul® ingentem luctum ob mortem illite Blesilbe moderatur, ac inter cætera Mn u ait : a Lugeatur mortuus, sed ille quem gehenna nciul.1- snscU)ll, (piem tartara* devorat, in cujus pœnam <un.m æternus ignis æstuat. Nos quorum exitum Ange- 'n»i?du.C lorum turba comitatur, quibus obviam Christus occurrit, gravemur magis, si diutius in tabernaculo isto mortis habitemus. Quia quandiu hic moramur, peregrinamur a Domino. Illa nos cupidō teneat : Hei mihi ! quia peregrinatio mea prolongata est, habitavi cum habitantibus (edar, mullum peregrināla est anima mea. » El inferius S. Melanite exemplum proponens : « S. Melania, inquit, nostri temporis inter Christianos vera nobilitas, cum (pia libi Dominus mihique concedat in die sua habere partem, calente adhuc mariti

corpusculo duos simul perdidit filios, etc. Lacry- m«B galla non fluxit, stetit immobilis, et ad pedes advoluta Christi, quasi ipsum leneret, arrisit : Expeditius, inquit, Ubi servitura sum, Domine, quia tanto me onere liberasti. »

13. Liciis mortu septem dies; fatui autem et Vct*, b, (et significat id est) impii, omnes diis vitm illorlm, — scilicet lugendi el plangendi sunt. Dat causam cur magis lugendus sil fatuus quam mortuus, q. d. Sutliciunt « septem dies » ad lugendum mortuum; at « fatui; » id est impii, « dies omnes vitæ » lugendi sunl, quia hi non tamviUe quam mortis continu® sunl dies. Hanc causam indicat Syrus, addens enim: *Ludus enim, inquit, mortui septem dies, et luctus stulti omnes dies* i ita ipsius.

Non negat quin pluribus diebus quam septem oíim liceat lugere mortuos: nara Mosen planxerunt Hebræi per triginta dies, *Deuler. xxxiv*, Jacobum per uod«c« septuaginta, *Genes. cap. 1*, sed quod septem dies satis siut, ideoque apod Hebræos, quos postea secuti sunt Christiani, septenarius hic luctu» funeris fuerit usu receptus; septenarius enim numerus est plenitudinis et revolutionis; post hebdomadam enim septem dierum, iidem dies revolvuntur. et in orbem redeunt. Ende Tigurina, *defunctus septenis diebus est lamentabilis; stultus outi m et impius dit bas itu: suce omnibus*; alii, *luctus mortui septem dierum est; stulti nutem et impii omnium dierum vita ipsius*. Adde die septima liniri luctum; quia octava symbolum est resurrectionis, laditici* et felicitatis. Unde S. Augustinus, serm. 13 *De Sanctis*^ ex nuper inventis ad tinem tomi X, expendens citatum Ecclesiastici lorum, ostendensque sicut homo moritur, recedi uto anima, ita animam recedente Doo; subdit : « An vero, inquit, non in le sunl viscera Christian® miserationis, ut plangas corpus, a quo discessit anima; el non plangas animam, a qua recessit Deus? » Quasi nihil magis præposterum ac perversum esse possit.

Per luctum inteUige ploratum et planctum (hie enim durabat per septem dies) in quo ejulabant; saccum sive cilicium induebant, caput emero (ubpergebant, publico abstinebant Adhibebant quoque tibicines et præücas, id est mulieres lamentatrices, quæ passis crinibus manus complo-dentes, pectora tundentes, et næniam lugubri voce modulantes, omnes excitabant ad planetum. Unde illud Poetæ:

Cantabat mœslis tibia funeribus.

Addebant Gentiles, præsertim Romani, lacerationes genarum, maledicta in deos, laniationem comatum, lacertorum el pectorum. Unde Virgi-uüm. lins, lib. IV Xneíd., de Anna Didonis mortem deploranto :

Inguibtisora soror fœdans, et pectora pugnīs.

Post lume tamen planctum, sivo luctum sepulcralem et vehementem sepiera dierum, alium

Bitat
logendi
muriāos

addebant leniorem qui durabat per annum integrum. In hoc luctu funebri apud Romanos erat iustitium; consules sedebant vulgari sede in cuna; fascēs proferebantur inversi; lieta omnia vitabant; abstinebant publico; fugiebant convivia; focum non instruebant; uxoribus jam marito mortuo viduis, aliud inire matrimonium non licebat, tum ut maritum honeste lugerent, tum ut ejus manes placarent (quæ erat Gentilium superstitione); tum, ut ait Ulpianus, lib. Vili *ad Edit.*, « propter turbationem sanguinis, » ne, si iorte prægnaans a defuncto marito relicta esset uxor, et illa intra legitimum tempus alteri nuberet, dubitari posset cujus esset proles. Ita Romulus luctus tempus decem mensium spatio (Iodidein enim mensibus annum ipse definivit, teste Macrobio, lib. XI, cap. in, cui postea Julius Cæsar duos addidit, fecitque ut essent duodecim menses in anno) circumscripsit, ut tanto tempore lugeretur hominis occasus, quanto fit ejus ortus. Novem enim vel decem mensibus homo formatur in utero matris. Unde Ovidius, lib. I *Fastorum* :

Quod satis est utero matris dum prodeat infans,
Hoc anno statuit temporis esse satis.
Per totidem menses a funere conjugis uxor
Sustinet In vidua tristitia signa domo.

Idem docet Cicero, orat, pro *Cluentio*. Et Seneca, *epist.* 63. « Annum, inquit, feminis ad lugendum constituere majores, non ut tamdiu lugerent, sed ne diutius : viris nullum legitimum tempus est, quia nullum honestum. » Sic de Junio Bruto consule Romano ait Livius lib. II : a Matronæ annum ut parentem eum» luxerunt, quod tam acer «ul-tor violat® pudicitia® fuisset. » Sic et Gratianus, Valentinianus ac Theodosius Imperator annum lugendo marito proscripterunt, ut patet lib. II *Codicis Theodosii*.

14. Cum stulto ne multum loquaris, et cum insensato ne abieris. — Est dictorum conclusio, q. d. Cum stulti, id est impii, suis peccatis affixi, sint incorrigibiles, ut moneri nolint, imo monita non audiant quasi dormientes et mortui ; hinc infero et suadeo ut ab eorum consortio caveas, nec cum eis multum loquaris, incedas aut converseris; tum ne eorum insulsos improbosque sermones et mores audire et tolerare cogaris; tum ne ipsi suam stultitiam et improbitatem tibi aillant : qui enim versatur cum superbo, esto sit humilis, sensim ejus superbiam induit; qui cum avaro, ejus avaritiam ; qui cum guloso, ejus gulum; qui cum luxurioso, ex ejus obscœnis verbis cl actibus cpios quotidie aspicit, obscœnitatem ebani nescius et invitus imbibit. Unde Salomon Proverb. cap. xm, vers. 20 : « Qui cum sapientibus graditur, inquit, sapiens erit : amicus stultorum similis efficietur; tum ne stulli et impii suum malum nomen et infamiam tibi affricent : qui enim cum improbis versantur, censentur improbi el malæ famæ; tum denique, quia cum eis,

utpote desperatis, perdis oleum el operam. Unde Græca Complulens. addunt, *non sentiens* (non audiens, nolens attendere et advertere tua monita) *enim spernet omnia tua*; Tigurina vertit, *ne verba multa facias cum insipiente, nec ad excordem accesseris*; alii, *aim amente ne multiplices sermonem, et ad insipientem ne accedito*; Syrus, *cum stulto ne complaceas in sermonibus, et aim sue* (impio et carnali, qui loquitur et vivit sordide, ut sus et porcus) *ne incedas per viam*. Hoc est quod ait Salomon Proverb. xxiii, 9 : a In auribus insipientium ne loquaris, quia despicient doctrinam eloqui tui. » Et, cap. ix, 8 : « Noli arguere derisorem, ne oderit te. Argue sapientem, et diliget te. »

15. Serva te ab illo, ut non molestiam habeas, Ve-s.is. ET NON COINQUINABERIS PECCATO ILLIUS. — Solent

enim impii suis sceleribus sibi familiares et amicos in periculum litium, rixarum, carceris, privationis bonorum, infami®, mortis, peccati et gehena® adducere. Græce pro peccato est, b tē «ūtoG, id est, in concussione illius. Unde Tigurina, *ne labem ex conquassatione* (Vatablus, *ex interitu, vel dum quid ejaculatur*) *ipsius contrahas*; alii, *ne contamineris iis quæ excusserit*; Syrus, *recede ab illo ne contristet te, et ne conspurcet, cum ipse excusserit se*, cum, scilicet, impia sua verba et opera protulerit : sicut mendicus cum suum centonem excutit, vicinos implet sordibus et vermibus. Unde Noster apte vertit, «et non coinquinaberis peccato illius. » Huc facit proverbium Hebraeorum : « V® improbo, et v® vicino ejus. » Et: «Qui cum improbo habitat, cum eo vapulat;» Et : « Propter folium vapulat caulis, » hoc est, propter impios pii cis familiares vituperantur.

Moraliter, disce hic quam noxia sil societas stultorum, id est perversorum, qui non ratione, sed stultitia, id est concupiscentia el imprudentia, aguntur. Horum enim consilia, colloquia, risus, actiones, etc., sunt pestifera, ac instar pestis contagium et virus suum aliis aillant, a Neque enim, inquit Nazianzenus, orat. 21, vel pannus tincturam ita facile concipit, vel is qui fœlido aut suavi odori propius se adjunxit, ejus particeps fit, vel vapor quidam morbidus et noxius pari facilitale in aerem diffunditur, ac per aerem animantibus impertitur, quam nos vero nomine pestem dicimus, ut subdti profectorum vitio celerrime imbui atque impleri solent, et quidem multo facilius quam virtute. » Porro longe magis noxia est societas malorum, quam salutifera sit societas bonorum, tum quia ad malum procliviores sumus quam ad bonum, tum quia bonum est difficile el arduum, malum vero facile et in promptu. Audi S. Augustinum, lib. *Contra Fulgentium Donat*, cap. xvi : « Facilius, inquit, sanctus qui junctus fuerit genti huic pessimre, pessimatur, quam gens ista in melius commutetur; quia proclivius ad imitationem malorum curritur, quam ad virtutes bonorum animus excitatur. Sicut moll's plurimo parum absinthii

injectum, velocem amaritudinem trahit : mellis vero etiamsi duplum injiciatur, non poterit ejus obtineri dulcedo. » Eadem autem mellis et absinthii similitudine utitur Nazianzenus ad idem, aliasque affert non reticendas : « Citius, inquit, exiguum vilium uberrime largissimeque cuipiam impediri queat, quam vel copiosissima virtus parce communicari : nam et exiguum absinthium amarorem suum melli celerrime impertiverit; mei contra ne duplo quidem majus, dulcedinem suam absinthio infuderit : ac parvo quidem lapide summoto, flumen totum in pronum trahitur; ejusdem autem impetus firmissimo etiam aggere cohiberi reprimique vix potest. » Hujus rei symbolum erat apud Judæos, quod caro immunda et polluta suo contactu polluebat omnia quæ tangebatur; caro vero sancta Deoque oblata non sanctificabat tangentes vel comedentes eam, uti docet Aggæus cap. n, i2. Vide ibi dicta.

Vm. io, ig. Deflecte ab illo, et inventes requiem, et non ACEDIABERIS (tædîo afficeris) IN STULTITIA ILLIUS. — Alii, in amentia illius; unde Tigurina, nec ab amentia ejus mærorum accipias; Complutenses, in otiositate illius. Græce enim est δ αὐρὸς ἄνοος <« autem primo, dicitur quasi «αὐρὸς, id est, sine labore, puta otium, segnities, socordia; secundo, ἀπόνοια. est ἡ ὁρμή; nam deducitur a ὁρμή», id est, mens, cum ἄρρητος, id est, sine; et sic «σύννοια idem est quod sine mente, vecordia, amentia, vita flagitiosa et contaminata : item astus, superbia, arrogantia, contumacia, desperatio. Syrus, recede ab illo, et invenies requiem, et non fatigabit te multitudine narrationum, suarum. Quocirca sapienter P. Syrus Mimus in Sentent.: «Amichile firmamentum, ait, est sapientia. »

vert. u. 17. Super plumbum quid gravabitur? et quod illi aliud nomen quam fatuus?—Corrupte Complutenses legunt, quam plumbum. Sensus est, g. d. Gravissimum inter metalla resque omnes est plumbum; at illo gravior, onerosior et molestior est stultus, id est impius, præsertim quia in graves ærumnas, adeoque in gehennæ periculum se suosque conjicit, deprimit et demergit, quasi dicas : Impius est plumbeus, imo plumbum et plumbo onerosior. Tigurina, quid nomines aliud quod gravius sit plumbo, quam stultum? Syrus, plumbo enim valde gravior est : et quod nomen ejus nisi stultus? Alludit ad Proverb, xxvit : a Grave est saxum, et onerosa arena : sed ira stulti utroque gravior. » Vere S. Bernardus, tract. De Vita Sold.: «Malus homo, ait, nunquam lute secum habitat, quia cum malo homine habitat; et nemo ei molestior est, quam ipse sibi; » si sibi, ergo et aliis.

Vera, 18. 18. ARENAM, ET SALEM, ET MASSAM FERRI FACILIUS EST FERRE, QUAM HOMINEM IMPRUDENTEM, ET FATUUM, et impium, — id est, quam impium, qui est imprudens et fatuus, quia imprudenter et fatue anteponebat terram cælo, tempus (eternitati, gehennam gloriam, regnum, venerem Deo. Non enim hi sunt tres distincti, sed unus et idem tria habens

nomina quasi epitheti. Idem enim «imprudens est scientia, fatuus doctrina, impius vita, » ait Rabanus. Semper enim hoc libro per fatuum, in sapientem et imprudentem intelligit impium. Unde Græca pro hisce tribus habent unum, scilicet <wyrro/, id est, imprudentem. Quem vers, præced. comparavit plumbo ponderosissimo, hic tribus aliis valde ponderosis pari modo comparat, nimirum, arenæ, sali et massæ ferri : hisce enim ponderosior est stultus et stultitia. Illa enim, ait Jansenius, corpus duntaxat gravant, hæc vero animus : illa facile excutuntur, hæc ægre et raro; illa arie allevari possunt, puta curru, equo, mulo vectari queunt; hujus pondus nulla re naturali (sed sola Dei illuminatione et gratia) non dico tolli, sed nec minui potest : præsertim quia fatuus putat se esse sapientem, imo sapientibus omnibus sapientiore : quare a nemine doceri aut moveri se patitur, sed ipse omnes vult docere et arguere, nihilque rectum putat nisi quod ipse dixerit aut gesserit. Quod sane ei qui cum eo versatur ingens est onus et molestia. Unde Syrus, arenam, et salem, et pondus ferri facItus est ferre, quam habitare cum viro stulto; Tigurina, cum excorde. « Igitur gravissima, ait Palacius, in mundo sunt plumbum, arena, sal et ferrum. At hæc gravior est stultus. Si enim deorsum ferri, gravitatis est signum: fatuus in infernum descendit, quo plumbum et alia gravissima descendere nequeunt. Et quidem fert Deus omnia, quia in manu ejus sunt omnes fines terre, et fert omnia verbo virtutis sue : fatuum tamen non sustinet. Ait enim: Laboravi sustinens, Isaia> i, 14, et tandem pondus in infernum excutiet. »

Quocirca Boetius, lib. IV De Consolatione, docet stultos, id est impios, non tam esse homines quam bestias. « Evenit igitur, inquit, ut, quem transformatum vitiis videas, hominem existimare non possis. Avaritia fervet alienarum opum violentus ereptor? similem lupi dixeris. Ferox atque inquietus linguam litigiis exercet? cani comparabis. Insidiator occultis surripuisse fraudibus gaudet? vulpeculis exæquetur. Ira intemperans fremit? Iconis animum gestare credatur. Pavidus ac fugax non metuenda formidat? cervis similis habeatur. Segnis ac stupidus torpet? asinum vivit. Levis ac inconstans studia permutat? nihil ab avibus differt. Fædis immundisque libidinibus immergitur? sordidæ suis voluptate delinetur. Ita fit, ut qui, probitate deserta, homines desierit, cum in divinam conditionem transire non possit, vertatur in belluam. » Hinc diducit hire paradoxa, sed reipsa verissima. Primum : u Sicut igitur probis probitas ipsa fit præmium, ita improbis nequitia ipsa supplicium est. » Secundum : « Cum ipsum bonum beatitudo sit, bonos omnes eo ipso quod boni sunt, fieri beatos liquet; sed qui beati sunt, deos esse convenit. » Tertium : « Infeliciores esso necesse est malos, cum cupita perfecerint, quam si ea quæ cupiunt, implero non possint. Nam si miserum est voluisse prava,

Impii
sunt
qm<{
bruta.

Quin-
que co-
rollari.
Primuni.

Secun-
dum.

potuisse miseri est, sine quo voluntatis miserie zangueret effectus. Itaque cum sua singulis miseria sit, triplici infortunio negosse est ut urgeantur, quos videas scelus velle, fiosso, perficere. *Quartum* : a Feliciores esse improbos supplicia luentes, quam si eos nulla justitiæ pœna coerceat. » ffalionem subdit, quod ipsa peccandi impunitas magnum sil malum et infelicitas; ex adverso ptrna castigans culpam magnum sil justitiæ bonum, quo carent improbi, dum manent impuniti. *Quintum* : a Veram illam Platonis esse sententiam liquet, solos, quod desiderant, facere posse sapientes: improbos vero exercere quidem quod libeat; quod vero desiderant, explere non posse. Faciunt enim quaslibet, dum perca quibus delectantur, id bonum quod desiderant, se adepturos putant; sed minime adipiscuntur, quoniam ad beatitudinem probra non veniunt, » nec cupiditatem explent, nec mentem satiant.

Vers. o. 19 et 20. *Loramentum* (male nonnulli legunt, *ornamentum*; aln, *levamentum* pro *ligamentum*) *ligamentum* COLLIGATUM IN FUNDAMENTO ÆDIFICII NON DISSOLVETUR: SIC ET COR CONFIRMATUM IN COGITATIONE CONSILII FERRE. SO. LIL COGITATUS SENSATI IN OMNI TEMPORE, METU NON DEPRAVADITUR — « Loramentum » proprie est lorum, quo quasi retinaculo constringuntur et retinentur canes, boves cæteraque jumenta, quales sunt habene equorum. Hinc per catachresin *loramentum* significat quodvis vinculum el ligamentum, sive illud ex loris, sive ex catenis, sive ex lignis, sive ex alia materia sil factum. Hic ergo significat vinculum ligneum, sive aptam lignorum inter se connexionem et contignationem, quæ fit per clavos ligneos. Idem significat Græcum id est colligatio, conjunctio : — enim est lorum vel corrigia qua res colligantur; item ferramentum robe. Rursum *tpntws* est lignum, quod ad continendos parietes in medio structure ponitur, ail S. Hieronymus et Suidas.

Syrus pro — legit *ijúme/xl*», id est *tesfrmentum*. Unde vertit, *sicut vestis ex lino* aut *lana alba* (*Wtyri* enim el ligneum significat, el lineum vel laneum, puta gossypinum; *fJo*» est gossypimn, sive bombax aut bombasum) *coram tempestate non consistit: ita et cor stulti in visceribus ejus contritum est, et coram tribulatione non potest consistere*.

Græca addunt — id est in concussione, Sensus ergo, *q. d.* Sicut «loramentum,» id est alligamentum vel connexio trabium ædificii, quæ lignis el ligneis clavis quasi loris firmissime colligantur, non facile dissolvitur, nec vi ventorum concutitur: sic nec prudens et firmum sapientis consilium facile dissolvitur, aut vi tentationum, adversitatum, persecutionum infringitur vel concutitur: validis enim rationibus quasi clavis connexum et compactum est: quo IH ut sapieritis animus non facile a suo proposito, prius bene expenso et consultato abducatur: cogitatus ergo sensati et prudentis, metu potentum et quarumvis difficultatum, non flectitur, non concutitur, ut ejus pro-

positum evertatur aut depravetur: metu animasimulat concussioni. Unde ox Græco sic vertunt Complutenses, *cannea io lignea ligata in unliflium, concussione non dissohitur: sic. cor firmatum in consilio non timebit; figurina, ut compages et jugumenta liquen (edificio indilalione concussu non dissaluntur: sic unimus firmatus perpenso consilio nullo tempore pertimescet. \atablas pro compages vertit, subscudes. «Subscudes sunt tabellas, inquit Fictus, quibus tabulæ inter se configuntur; sio dictæ, quia quoniam immittuntur, succiduntur. » Rursum subscudes sunt lignea retinacula, quæ etiam seculæ a forma vocantur, quasi securicula», quibus duo tigna tenacissime inter se vinciuntur. Galli hirundinum caudas appellant. Sic Vitruvius, lib. XV HI, cap. x, vocat subscudem, molle ferrum molendini, quod molam continet. Et Pacuvius: «Nec ulla subscus continet compagem. » Alii vertunt, *compages lignea in ædificatioM connexa commotione non dissolvitur: sic cor deliberato consilio firmatum nullo tempore, pertimescet; Syrus, sicut structura lignorum colligata in parietibus angularum domus: sic cor intelligent in consilio mentis suget et omnis limor non dimovebit illud*. Hoc est quod canit Psalter *Psal. exi*: «Paratum cor ejus sperare in Domino, confirmatum est cor ejus: non commovebitur. »*

Causa est, quod prudens prudenter omnia prævideat, examinet, disponat et connectât, confragüe omnes tentationes el difficultates so præmuniat et obarmet. Imitatur enim Deum, cujus providentia el provida dispositio certa et inconcussa persistit, attingens a fine usque ad finem fortiter, et disponens omnia suaviter; quia rerum omnium series et ordines adeo sapienter rationibus inter se connexuit, ut nulla hominum vel dæmonum vi everti possint. Hanc sapientiam inconcussam et inviolabilem justis, quasi suis amicis el filiis, per gratiam aspirat Deus: quo fit ut ipsorum consilia quasi divina, contra omnes dæmonum hominumque vires et fraudes inconcussa consistent. Sic de Fabricio dicebant Romani: «Facilius est solem a suo cursu, (piam Fabricium a suo proposito deducere, » Talis fuit S. Athanasius, qui nullis imperatorum, episcoporum, totiusque orbis persecutionibus per 40 annos a proposito tuendi homousii contra Arianos deduci potuit. Tales fuerunt S. Basilio», S. Chrysostomus, S. Nazianzenus cæcricquo heroes Ecclesia». Tales fuerunt Martyres, de quibus canit Ecclesia:

Hi pro te furina atqnt» ferocia
Calearunt hominum, sævnque verbera:
Cessit his Inrcnin» furtiter ungula,
Nec carpsit pent tralla.

Mora'iter, discchie per Dei gratiam of consilium firmare cor Imun in propósito serviendi Deo, ut firmiter decernas nullo metu, pretio vel premio a Dei cultu resilire. Hoc enim propositum dum perseverai, nullo temporis lapsu senescit, nullo tyrannorum metu evertitur Si wdificium sancti*

tatis dirui debet, prius hoc propositum a corde auferatur oportet. Ita David Psal civili : « Juravi, inquit, cl statui custodire judicia justitiæ tuæ. » A bonis ergo firmisque propositis crebro iteratis et confirmatis, pendet constantia virtutis, bonorum operum, sanctitatis et salutis.

Mystice Rabanas: a Loramentum, inquit, ligneum colligatum fundamento ndificii non dissolvitur, quoniam fides passionis Christi in cordibus credentium adjuncta doctri® Apostolorum, indissolubile aedificium Ecclesia: facit, verequo charitatis glutino fortiter connexum, nec persecutorum minis et flagellis, neo hoaelicorum insidiis unquam destrui permittit: firmum enim stat Domini fundamentum, cl cor fidelis viri m hujusmodi dogmatibus confirmatum, aliqua adversitate infirmari non polcsl; sed summi artificis manu corroboratum, illæsum permanet in perpetuum. »

SICDT ORNATOS ARENOSUS IN PARIETE LIMPIPO. —

Dele hæc' Verbacum Romanis; licet enim habeantur in Greco, tamen noster Latinus ca expressit verbis sequentibus, scilicet ucœmenta sine impensa posita;» hæc enim sunt ornatus arenosus parietis, puta crusta ex calce cl arena, quæ parietis superinducitur. Verum, quia id sciolus quispiam non advertit, hinc quod in Greco invenit, sic ad verbum expressit: « Sicut ornatus, » etc. Porro Græca hæc jungunt versui precd. hoc modo : « Cor firmum in mento intellectus vel consilii, sicut ornatus arenosus in pariete raso, » id est, terso, 7. d. « Sicut ornatus arenosus, » id est calx mixta arcno, puta cœmentum, parietem incrustat, firmatel ornat: sic et consilium viri prudentis cor firmat el ornat; prudentliu enim el solertia deliberandi cl dijudicandi, animo sapientis ingens est munimentum, æque ac ornamentum. Unde Syrus, cor sincerai/* in cogitatione mentis suæ, sicut ornamentum statuer in parietibus ornatis; Tigurina, animus sententia cordata nurus, es/ velut in polito pariete arenarum tectorium. Greca tamen Romæ emendata hæc verbajungunt sequentibus, uti faciunt Latina; unde sic habent, sicut ornatus arenosus panctis limpidi, pali in excelso contra faciem venti positi non permanebunt: sic cor timidum in cogitatione stulti contra omnem timorem non resistet/.

Vers. 21 et 22. Sicut pali (minus recto nonnulli legunt paiæ; Grece enim est ¿«faxee, id est valli, id est funitores pali cui vilis alligatur; pedamentum dicunt Latini el statumen) ix excusis, et ceri m k SIM: IMPIASK POSITA COX III \ FACI! M VIMI NON PI IDIAM.DUNT: SIC ET COR 'UMIDI M IN COOITATIONE SIU II CONTRA IMITIMI TIMORIS NON RESISTET. — Cordi sapientis firmo, quod nullo metu conculitur, eo quod in omnibus se dirigat sano consilio cl prudentia, opponit «cor timidum» stulti, ? Vu (IUO(l consilio cl prudentia destituitur, timore occurrenlhun diiUcuhaluin agita'ur, sicut vento agitantur cannæ et «pali in excelso» collo-

cati, cl sicut crementa sine impenda, » id est, leviter et temere (quia scilicet parcitum est calci, ut nimium sit arenæ, quæ tam exigua calce irnbui et conglutinari nequeat; vel qua calx négligenter fuit preparala, ut parceretur impensæ) preparata, injecta parieti, facile a vento, velul decidua, discutiuntur, vel pluvia diluuntur. Eodem enim modo el cor fatui, ait Jansenius, quod sibi non est bene conscium, cl in bono firmatum non est, nec habet suarum actionum solidas rationes, mox, cum tempestas aliqua malorum ingruerit, timorem incutiens, non persistit; sed dejicitur et turbatur, animi consilüque inops nihd firmum sequitur, sed fluctuat, dilabitur, et in omnem semutat occasionem. Unde Græca Compluiensium habent, sustentacula in alto posita contra centum nemulnebunt: sic cor timidum in cogitatione fatui contra omnem timorem non resistet; Tigurina, ll* positi m excelso valli centum non supinent: \$» ammus meticulosus in constJ(abone stulti contra mOmn metum substiterit; alii, ridiae m sublime polita adversus ventum non permanent: ita ror yai idum in cogitatione stulti adversus nullum metum snbsistit. Metus ergo discriminat cor sapiens et stultum; nam vincit cor stulti, vincitur vero a corde sapientis. Ridica est pedamentum vinearum, quod e quercu et junipero solet neri, et subinde olea. Ridire ergo suut pali quernei, aut jumperuii. vel oleagini, aut sambucei, etc., qui vites sustentant: quod Romæ faciunt cannæ, sive calami arundinum. Porro codices Greci et Latini bic it l re sariant. Vide Franciscum L u am hic: <cd <*>quando nobis est Latina Vulgata Romæ emendata. Syrus, ligamen parvum super lapi le elevato, et qui pinrm buniis est coram vento non potent Sinu idi attestatur Christus MaKh. vu, 24: «Omnis, inquit, qui audit verba mea hæc, el facit ca, assimilabitur viro sapienti, qui ædificavit domum suam supra petram: el descendit pluvia, el venerunt flumina, et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et non cecidit: fundata enim erat super petram. Et omnis, qui audii verba mea hæc. cl non facit ca, similis erit viro cluito, qui ædificat domum suam super arenam: et descendit pluvia, et venerunt ilumina, cl Haverunt venii, cl irruerunt in domum illum, et cecidit, et fuit ruina illius magna.»

Halio a priori hujus sontentiaecst, IV Oaa, quod sapientia, id est virtus, natura sua sit fortis et constans; vitium vero et vitiosa conscientia sit pavida, levis et inconstans, de quo phira Sipicnt, cap. xvii, 3 el seq. Seamda, quod sapiens, id est prudens, nihil aggrediatur nisi prius bene libratum el discussum; quare omnia agii ex pre* scripto prudenti^?, et ex sapientium consilio: concilium autem firmat hominem, et communit contra omnes incidentes casus, pericula et timores, ut in omnibus impavidus consistat. Imprudens vero et stultus, quia temere sua agit, sine premeditatone et consilio, huic, cum in rei ex-

secutione occurrunt difficultates et pericula, iis se expedire nequit; quare trepidat, angitur, et variis timoribus discruciatur. Igitur stultus similis est cervo ubique *timido*, quia innata est ei timiditas et pavor, de quo exstat apologus apud Gabrielem Faernum : a Hinnulum cum cervo sic
5 oh. locutum aliquando ferunt : Mi pater, cum multis major canibus, cl pedom his celeritate priostes, proeterea cum tibi sint ardua cornua, quibus a te vim propulsare facile possis : qui iit, ut canes tantopere metuas? Ibi cervus ridens: Mi nate, vera, inquit, memoras; mihi tamen, nescio quo pacto, semper accidit, ul audita canum voce, in fugam statim convertar. » Affabulatio :

« Timidi cl fugacis ingenii qui sunt, cos
Nulla arma, nulla texerint sat moenia. »

Talis fuit Pisander, qui anxie metuebat ne suam ipsius animam alicubi videret, quæ se vivum dereliquisset. Unde proverbium : « Pisandro timidior.» ItaextimuitcorAdæ postcomestum pomum velitum : « Vocem, inquit, tuam audivi in paradiso, cl timui eo quod nudus essem, et abscondi me, » Genes. in, 10. Ita pavidum fuit cor Caini post paricidium Abelis; unde ait: a A facie tua abscondin', et ero vagus et profugus in terra : omnis igitur qui invenerit me, occidet me, » Genes, iv, 11. Ha trepidarunt Ægyptii ad plagas Mosis, quorum pavorem giaphice depingit Sapientia, cap. xvii,3. Porro pavor hic ingens est malum et tormentum, juxta illud Arabum adagium : a Accidens (infortunium) patienti umun est, paventi autem geminum. » Et illud : a Pcjor est bello timor ipse belli. »

-j 23. Sicut cor trepidum in cogitationis fatui,
MNI TEMPORE NON METUET, SIC ET QUI IN PRÆCEPTIS Dei permanet semper. — Jansenius el Franciscus Lucas censent hunc versum irrepsisse ex varia translatione vers, præced., tum quia hic versus deest in Græco, cumque omittit Rabanus, tum quia incongruum videtur habere sensum, tum quia in speciem repugnat versui præcedenti. Verum, quia Biblia Latina pleraque, etiam a Romanis correctæ, cum constanter legunt : primo, Jansenius eum sic nectit et exponit : « Omni tempore non metuet sic, » scilicet, sicut stuhus, « el, » id est etiam, aille qui in præceptis Dei permanet semper, » y. d. Stultus metuet, at non etiam id faciei sapiens et justus. Unde Biblia Bessarionis, Brugensia el Atrehatensia, quæ citat Franciscus Lucas, omitunt Tò sicut cor trepidum in cogitatione fatui, sicque legunt quasi sequitur: « Et in omni tempore non metuet qui in præceptis Dei permanet semper; » f[u]æ sane lectio plena et apta est hoc loco.

Secundo, sequendo editionem el distinctionem Romanam, hic erit sensus, q. d. Sicut cor fatui trepidum ad terricula humana, nunquam metuit ruinas et terriculamenta divina, puta non timet Deum, non judicium, non dæmonem, non infernum : sic ex adverso sapiens, qui permanet ia præceptis Dei, non metuit terriculamenta humana, sed divina. Aut potius, ut aptius cohæreat præcedentibus, q. d. Fatuus a non metuit omni tempore, » sed aliquo tantum, nimirum tempore timoris, uti præcessit, quando, scilicet, timor paupertatis, infamile, adversitatis aut cladis cum invaserit. At vere sapiens, qui in præceptis Dei permanet, semper non metuet, semper erit metus et timoris expers, unde Rabanus pro sic et qui, legit sed qui, ut vis anlitheseos consistat in non omni tempore, et, semper, q. d. Stultus omni tempore non metuet, sed aliquo; at sapiens semper non metuet, id est, nunquam metuet; nimirum, non metuet paupertatem, non persecutionem, non mortem, non dærnones, non gehennam : quia a perfecta charitas foras mittit timorem, » 1 Joan. iv, 18: vide ibi dicta. Hinc justus confidit ut leo, imo morti
Exon. insultat, uti fecit S. Andreas, S. Ignatius, S. Polycarpus, S. Laurentius, S. Vincentius, etc. Metus ergo spoliationis, infamiae, incarcerationionis, mortis, est lapis lydius quo discriminantur stulli a sapientibus et cordatis : stulti enim molui cedunt; cordati constanter et fortiter resistunt, ut sapientiam et justitiam conservent.

Præclare S. Gregorius Nazianzenus in Distichis: « Ut incus maxima, inquit, ictus non pertimescit : sic mens sapiens omne detrimentum extrudit. Ut foliorum strepitus exterrent lepores, ita rerum umhræ timidos homines atque ignavos. » Sapiens ergo audet ut leo, insipiens pavet ut lepus; illius cor leoninum est, hujus leporinum. Hinc S. Pancralius martyr ad Diocletianum : « Noli, inquit, Imperator, frustra decipi, quod me puerum vides. Nam Dominus Jesus Christus eam mihi mentem infudit, ut nullos terrores principimi aut judicum reformidem. » Et S. Acathius centurio et martyr: « En, inquit, corpus ad flagella paratissimum, utere eo ul libet; animi vero mei propositum nec Imperator, nec omnis dæmonum malitia evertere poterii. »

Pingens oculum deducit lacrimas: et qui pungit cor, profert sensum. — Rabanus hæc jungit præcedentibus, sicque legit, sed qui in præceptis Dei permanet, semper pungens oculos deducet lucrymas. Verum Græea et cæteri Latini legunt el dispungunt eo modo, quo Vulgatus Interpres. Sensum jam dabo.

SECUNDA PARS CAPITIS.

DE CAVENDIS CONVICIIS ET INJURIIS IN AMICITIA, DEQUE SERVANDA FIDE AMICO IN ADVERSIS ET SECRETIS.

M 21. Pungens ocuium deducit lacrymas. it (id est sensum. — Pro sensum Græce non est id est
•rr, F nK'lojQui pungit cor, profert sapientiam, prudentiam, sed id est, <<n-

sationem, qua sentitur ipsa punctio et punctura, *q. d.* Sicut oculus dum pungitur, ostendit se hanc puncturam sentire et dolere, huneque suum sensum et dolorem testatur per lacrymas, quas velut sui indices emittit et profundit : ita similiter, «qui pungit cor,» id est mentem, minando, laudando, terrendo, interrogando, agitando, vexando, obiecta amoris vel odii proponendo, etc., «hic profert sensum,» id est, allectus iræ, lielitæ, timoris proritat et prodi facit, ut illi se has minas, laudes, terrores, vexationes sentire per signa externa significant. Undo Tigurina, *qui pungit oculum*, inquit, *clit lacrymam : qui cor stimulât, affectus prurit*; alii, *patefacit sensum*.

Ai to- Apposite cor comparat oculo. *Primo*, quia
utrumque est præstantissimum hominis mom-
bruni, æque ac tenerrimum. *Secundo*, utrumque
valde est sensibile. Unde sicut oculus est sedes
lacrymarum, ita cor est sedes passionum et affectionum animi. *Tertio*, quia sympathia est inter cor et oculum; cor enim suos affectus amoris, odii, iræ, lælitæ, tristitiæ, pavoris, sollicitudinis maxime ostendit per oculos. *Quarto*, quia quod oculus est in capite, hoc est cor in pectore; sicut enim præcipuus sensus externus, puta visus, quo homo percipit sentitque res omnes, est in capite : sic præcipuus sensus internus, quo omnes animæ affectiones circa res quaslibet sentiuntur ab homine, est in corde. Quare sicut oculus est quasi cor capitis et sensuum exteriorum : sic vicissim cor est quasi oculus pectoris et sensuum interiorum. *Quinto*, sicut oculus, quia tener, illico in punctura suum dolorem per lacrymas significat : ita cor suam in punctura sensationem, per affectus internos et externos manifestat.

Porro sententia hæc, quia generalis, cuilibet punctioni cordis, et cuilibet ejus sensationi aptari potest; proprie tamen Siracides respicit ad puncturam, qua lædilur amicus et amicitia, de qua enim agit in sequentibus, *q. d.* Sicut qui oculum alterius pungit, eum dolore afficit, facitque ut ipse dolorem suum indicet per lacrymas: sic qui pungit amici cor verbis mordacibus et aculeatis, non factis injuriis; hic illud dolore afficit, facitque ut ipsum hunc sui doloris sensum per gemitus fremitus, suspiria verbaque dolentia significet; cum enim sedes tristitia! cor sil, cor punctum contumelia, gemitu et lacrymis libertina manat, quæ ingentis moeroris testes sunt. Ita Syrus, *plaga* (vel percussio) *oculi*, inquit, *descendere facit lacrymas, et plaga cordis aufert amicitiam*. Tacite ergo admonet, ut caveamus ab omni injuria et mordacitate, ne illa amicum offendamus, et amicitiam evertamus. Idem clarius significat sequent, versu, alia avium similitudine. Unde Palacius sic explicat : « Vis, inquit, cognoscere, quali sensu quilibet est? punge cor ejus, illum aliquo verbo exstimula, aliqua injuria vel molestia affice. Ut enim naturale est oculo puncto lacrymas proferre : ita cordi puncto, sui specimen et indicium produ-

cere. Facile abscondas cor tuum, si tibi detur cogitandi locus; at, si subito pungaris, subito proferes quis sis, scilicet mansuetus, patiens, humilis, aut contra. »

25. Mittens lapidem in volatilia, dejiciet (Græce ver» *ἀντίCtt*, id est, abigit, repellit, excutit, alienat) *ILLA : SIC ET QUI CONVICIATUR AMICO, DISSOLVIT AMICITIAM,— q. d.* Sicut jaciens lapidem in aves, dejicit et depellit illas ex arbore in qua resident, illasque abigit et avolare facit : ita « qui conviciatur amico, » «depellit abigitque illum,» ejusque «amicitiam» alienat et «dissolvit.» Monet ergo in amicitia summe cavendum a convicio, ut potest quod sit quasi telum jactum in amicum, eum fugans et offendens. Amici enim aliis amicis non ferunt probra, sed ab eis coli et honorari volunt. Hanc autem amicitiae legem transgreditur, qui hostis ingenium induens, dedecore afficit amicum, ejusque vitia in publicum prodit, perculiens eum mucrone convicii. Agit enim hic de convicio non levi et familiari, sed gravi, quod amici famam adimit, aut valde lædit. Unde Syrus, *qui projicit lapidem in avem, avolare facit eam ; et qui fraudat socium suum, tollit* (alia lectio habet *perdit*) *amicitiam ejus ; Tigurina, qui volucres lapide petierit, abiget eas : qui probrum objicit amico, dirimit amicitiam*. Addit Syrus, *ergo amicum tuum ne muteris ; et si mutatus fueris, ne speres futuram tibi amicitiam*. Huc facit gnome P. Syri : « Amicum lædere ne joco quidem licet. » Et : « Amicum perdere est damnum maximum. Tanti homo est alisque amico, quanti corpus sine spiritu. » Nimirum «amicus est fidus solatii portus. Pessima promptius cum amicis, quam solus optima perferas. »

26. Ad amicam etsi produceris gladium, non desperes ; est enim regressus.

27. Ad amicum si aperieris os triste, non timeas : est enim concordatio; excepto convicio, et improperio, et superbia, et mysterii revelatione, et plaga dolosa : in his omnibus effugiet amicus. — «Os triste,» id est, os iratum, ut iracunda, morosa, acerba, minacia verba protulerit. Sic *tristis* pro *irato*, sævo et minaci sumitur, cum dicitur : «Acheron tristis, bellum triste, arma tristia,» quia tristitia in fronte hominis crudelitatis, iræ, minarum indicium est. Hinc Virgilius, II *Æneid.* :

Quo tristis Erinnys,

Quo fremitus vocat

Ibidem :

Illi mea tristia facta,

Degeneremque Neoptolemum narrare memento.

Ibidem :

*quo adytis hæc tristia dicta reportat:

tristia, id est minacia. Et Lucilius: «Timeo certe ne mihi sil tristior,» id est iratior. Tristitia enim et ira sese invicem comitantur ; irascimur enim malo do quo tristamur, ac vicissim tristamur de

malo cui irascimur. Rine Virgilios, *Ecloga* 2, vocal *tristes iras*, quia tristes faciunt. El :

Corquc meum penitus turgescit tristibus iris.

Quod citat Cicero, *Tuscitl.* Iff.

Ostendit quam convf&um sit noxium amicitiro ex comparatione aliarum injuriarum, 7. d. Etiam si ex subita ira ct cholera strinxeris gladium in amicum, ne desperes de amicitia; facile enim.licebit per submissionem et pænitentiam cum eo in gratiam redire. Multo mngis si ex mentis prae-
cipitatione, passione, et perturbatione aperueris os triste, ut amarulentius verbum in amicum jeceris, cumque contristaveris, non timeas eum amicitiae renuntiaturum; est enim modus et locus reconciliationi. Excipe tamen convicium destinatum, superbiam, secreti revelationem, et plagam dolosam : in his enim Iredilur cor amicitia?. Quocirca amicus si iis impetatur, quasi lethalibus telis confixus, irrevocabiliter aufugiet, eritque irreconciliabilis. Unde Tigurina, sive Vatablus, *si gladium strinxeris in amicum, spem ne abjicias: est enim in gratiam reditio. Si verbis invectus fueris in amicum, ne metuas ; locus enim reconciliationi superisi ; dummodo convicium, aut superbia, aut arcani patefactio, aut ictus insidiosus abfuerit : his enim omnis amicus fugabitur; Syrus, erga amicum tuum etiam si edureris gladium, ne despondeas animo, cst enim illi regressus. El si adversus amicum aperueris os, ne tuneas, guia est illi reconciliatio. Filius ignominia est ille, qui revelat secretum ; plaga destructionis (vel fraudulenta) aufert amicitiam.* Igitur docet hic Siracides reconciliabiles esse injurias in amicum, vel verbis vel factis editas, quæ ex subita passione committuntur, ac proinde honorem et famam amico non auferunt : irreconciliabiles vero esse eas qure destinato ct meditato perpetrantur, ideoque indices sunt non subitre irre, sed permanentis odii ; aut quæ honorem el famam amico adimunt. Talem esse docet *primo*, convicium, id est, probrum destinatum vel deliberatum, jactum in bonum nomen ct dignitatem amici, cainque lædens vel auferens.

Qnin-
«jur VHH
• rum-
punt
a i- ri-
ti «ni
!*: imam.

Senin-
d li.

Tç;ram.

0i3F-

Secundo, talem esse ait *improperium*, id est, beneficii collati exprobrationem, qua quis impropere amico ipsum beneficio esse ingratum ct indignum, ac pro beneficiis rependisse maleficia.

Tertio, talem esse asserit *superbiam*, qua quis arroganter se super amicum extollit, eumque despicit et deprimit. Amicus enim amico cupit esse par el requalis: el amicitia est quædam paritas et requalitas. Quare u amicitia omnis expers est superbire,» ut habet vulgare proverbium, et S.Ambrosius loco mox citando.

Quartum est *mysterii*, id est, arcani sive secreti, quod amicus amico credidit, *revelatio*; hanc enim < nines indigne ferunt, censurentque insignem esse infidelitatem ct injuriam. Secretum enim suum quisque amat, ut cor proprium, illudque nemini credit, nisi sibi et amico, qui cst alter ego.

Quare qui secretum prodit, cor quasi amici prodit et aufert. Huc facit gnome P. Syri : « Amicitia coagulum unicum est fides. »

Quintum e<t *plaga dolosa*, cum quis scilicet ex insidiis et fraudulenter amicum hedit.aut officio, gradu vel dignitate dejicit ct deturbat. Quocirca Salomon *Proverb*, xxv, 17: «Jaculum, inquit, et gladius, el sagitta acula, homo qui loquitur contra proximum suum falsum testimonium. " Unde S. Ambrosius, lib. Ill *Offe.* cap. xvi: « In his robus, ait, requirenda est veritas testimonii, ne amicus appetatur amici perfidia, cujus fide absolvi debebat. Amicus .taque neque noxio gratificari debet, neque innocenti insidiari. » Illec quinque igitur petunt jugulum amicitiae, amicosque adeo alienant ct offendunt, ut tesseram diffringant sino spe redintegrationis et reconciliationis.

Id ita fit sæpe ct communiter, si naturam ct gratiam ordinariam spectes, at non semper. Omnia enim superat insignis Dei gratia, ac perfecta chantas hæc et plura exsorbet, nec ulla re violari sc sinit, quin potius quibuslibet offensis quasi flabellis, ejus flamma magis accenditur et inardescit. Unde S. Ambrosius, lib. II *De Interpellatione Job*, cap. ii, explicans illud *Job*. cap. xix, vers. 7, juxta Septuaginta : « Ecce rideo opprobrio, ct non loquar, n ait Job præ gaudio ridere in contumeliis. In conviciorum vero tolerantia tres gradus assignat, nimirum *tacere, ridere, benedicere*. In primo collocat Davidein, qui cum esset rex, et petulanter a vili Scmci malediceretur, ia-

th<

citatus, pernens et orans probra ejus excipiebat. In secundo, albori utique et perfectiori, reponit Job, qui in contumeliis ridebat quasi Evangelicas perfectionis renudator, et illius beatitudini* particeps, quam Christus octavo loco, quasi summo, tanquam perfectionis culmen constituit, dicens: « Beati estis cum maledixerint vohis homines ; gaudete ct exsultato, quoniam merces vestra copiosa est in cenlis, n *Matth.* v, II. In tertio denique, Evangelii! athletam Paulum, Judreis maledicentibus benedicientem, primipilum ponit : « Et si servais, inquit, proteruit, et, si pauper conviciatur, tacet justus; et, si peccator opprobria jactit, justus ridet ; ct. si infirmus maledicit, justus benedicit. Tacebat David cum Semei malediceret, Job ridebat, Paulus benedicebat, sicut ipso ait : Maledicimur, ct benedicimus, » I *Cor.* iv. Quocirca merito exclamat Palacius: « O Christo gratia, cum quo reconciliatio patet, etiam si his omnibus cum Ireserimus. Eidem sit etiam gratia, qui jussit, ut etiam his omnibus læsi, proximo reconciliemur. Si enim non dimittimus ex cordibus nostris, nec dimittetur nobis. Ergo tempora illa veteris logis non ita exigebant amicitiam nostram, ut Evangelica tempora. Tunc enim dicebatur : Odio habebis inimicum tuum ; nunc autem : Diligite inimicos vestros. »

28. Fidem posside cum proximo nt pai pprt tate Ven. :<«. ILLIUS, UT ET LX BOMS ILLIUS LJÏTLUIS. — Legit <u-

ifl est *literis*; et ita legunt Complutenses. Veruni Romana, et alii legunt, *id est simul impicati*». Unde Tigurina, *præbo te fidum amico pauperi, ut una læleris rebut ej s felicibus; alii, ut boni» ejus una fnutris*; Syrus, *gústenla proximum tuum in paupertate sua, ut etiam in boni» ejus communier*». Monel in egestate et adversis fidem et opem præslendam amico, in coque discerni verum amicum a (icto cl ollari, ac incredem et fimetum assignat, nimirum hac ratione eum prosperitatis, aillante fortuna, amico redituro? participem foro. Horum enim eum consortem faciet amicus, ut gratias ei referat, et fidem fidei rependat. Huc facit gnome P. Syri :

Amicum, an nomen halica», aperit calamitas.
Amico ea exhibeto, quæ velis tibi.

Et illa vulgata, « amicitiam retinet fides et veritas. Amicus amici actu læ'atur uti suo. Amicitia ollaris fervet, quamdiu olla fervida est. » Exemplum illustre est in Christo et Apostolis, quibus proinde ait Christus. « Vos estis, qui permansistis mccum in tentationibus meis. Et (idcirco) ego dispono vobis sicut disposuit mihi Pater meus regnum, ut edatis et bibatis super mensam meam in regno meo ; et sedeatis super thronos judicantes duodecim tribus Israel, n *Lucir* xxii, 28.

v r, \$9. 29. IN TEMPORE TIURVLATIONIS ILLIUS PERMANE ILLI FIDELIS, VI ET IN IIRREDITATE ILLIUS COH IRES SIS. — Quod dixit de paupertate, nunc de quavis tribulatione dicit, scilicet, in omni fidem amico servandam. Mercedem assignat hæredilatis participium, nimirum, cum amicus hæreditatem patris, avunculi, aut cognati nactus fuerit, ejus participem facturum amicum, qui in tribulatione, ac præsertim in expectatione et lite h.rreditatis, illi fideliter opibus, ope, et opera astiterit, imo subinde cum hæredem instituturum.

Ubi nota moris olim fuisse amicis partem aliquam h.eredilatis testamento relinquere, ut in historiis Romanis videre est. Sic enim Maecenas Augustum Caesarem, quasi amicum, ex asse hæredem instituit. Unde Tigurina vertit, *fidem rí serves tempore calamitatis, ut una cum co venias in possessionem ipsius ; alii, tempore adverso permane apud ipsum, ut patrimonii ejus hieres fias*; Syrus, *in tempore amjusUit esto illi socius, ut etiam in ha> reditate ejus jacerites*.

Hinc moraliter infert Palacius : Ergo cum Christus in membris suis, puta in pauperibus et afflictis, paupertatem patiatur et tribulationem (ait enim ipse Salilo *Actor*. ix : « Saule, Sanie, quid me persequeris »)? simus illi fideles, communicando minimis ejus opem opesque nostras, a ut deinde ipse nobis communicet suas longo ditiores et copiosiores.»

Græca Complulonsium, et alia hoc loco hunc versum subnectunt, quasi causam præcedentis : « Non despicienda enim semper circumscriptio, » id est, res circumscripta et arcta : « Necque mira-

bilis dives mentem non habens;» vel, ut clarius vertit 'figulina, *non enim spernenda semper angusta res est, nee dives mentis inopt admirandus*. Aerum Codices Greci Ronue correcti, Syri et Latini omnes illum omittunt.

30. Ante ignem canini vapor, et fumes ignis INALTATUR : SIC ET ANTE SANGUI NEM MAI EDICTA, ET comimelle, et siiN.E. — Illic more Hebreo ad versum non proximum, sed remotiorem sunt referenda ; pertinent enim ad convicia, a quibus abstinendum monuit vers. 25 et 27. Hic enim conviciorum terminuin et damnum assignat, scilicet, cædes et vulnera. Sensus ergo est, *q. d.* Abstine a convie is, maledictis et rixis, quia sicut ex fumo naturaliter sequitur ignis, id est flamma omnia comburens: sic ex conviciis, maledictis et rixis sequitur etlusio sanguinis, et caedes omnia vastans. Verissimum enim est illud Mimi: « Ab altero exspectes, alteri quod feceris. Litem lis parit, noxa noxam. »

Apposite comparat convicium fumo, cadena oir'- flammre : *primo*, quia sicut ex igne latente ex- (/ • surgit fumus, sic ex ira et excandescencia ani- t>;f mi prodeunt convicia et jurgia ; *secundo*, sicut 0" ignis latens fumum conglomerat in altum, sic ira multiplicat convicia et rixas, ac a levibus sensim ascendit ad graves, graviore et gravissimas.

Tertio, sicut fumus obnubilat oculos corporis, ut nec flammam, nec rem quæ flamma adurit, nec incolas, nec quid aliud videant ; sic iræ et rlxæ obnubilant oculos mentis, ut irati nec suam iram, nec damna ex ea sibi illisque obventura videant.

Quarto, sicut fumus vertitur in flammam maximam, quæ omnia populatur; sic rixte utrimque rixantium animos accendunt, ut in mutua verbera et cædes grassentur. Græca de more breviter sic habent, *ante ignem vapor cumini et fumus, sic ante crúores convida*; Tigurina, *vapor camini fumusque præcedit ignem; ita convicia, contumelia atque mina præcumnt effusionem sanguinis* Syrus, *coram igne fumat fumus, et coram effundente sanguinem contumelia*. Unde, sicut fumus elicit, protrudit et convolvit fumum, ac vicissim ab alio sequente dicitur, protruditur et convolvitur; sic et convicium unius elicit, protrudit et convolvit convicium alterius in quem jactum est, ac vicissim ab altero par pari referente dicitur et protruditur; quare fumi vicaria successio, exaltatio et convolutio expressa est species et imago rixa?, pugn® et duelli.

.Mystice Palacius : Antequam in inferno, inquit, accendatur ignis in titionibus damnatorum, pr®cessit fumus peccatorum nostrorum; et ante sanguinem quem Dei gladius educet ex miseris, præcesserunt ejus mfnæ et maledicta contra peccata, et nostræ contra cum contumelia?.

31. Amicem salitare non confundatur (alii le- Vcm.jí gunt, *non confundaris*), a facie; illeus non me abscondam; — alii legunt, non *abscondaris*. Unde Syrus,

ri pauper factus fuerit amicus tuus, ne rubore afficias cum, et a conspectu ejus non abscondaris. Siracidi succinit II. Matthias in *Pfrke Avoth*, id est, in *Apoptherjm. Patrum* : « Præveni, inquit, salutatione quoslibet tibi obvios. Melius est libi caudam esse leonibus, quam vulpeculis caput; » sive: « Plus expedit ultimum esse in numero bonorum, quam caput et primipilum malorum. »

32. Et si mala mihi evenerint per illum, sustinebo. Qui audi et, cavebit se ab eo, — *q. d.* Amicum, quamvis in paupertatem, tribulationem cum. nem, periculum fortuna eum dejecerit, salutaris officii amici prosequi non verecundabor, nec ab eo me abscondam; quod si (quæ humana ingratitude est) per amicum postea aliquod mihi malum contigerit, ictum illum pro amicitia et officio meo patienter et fortiter sustinebo. At qui me læsum ab illo audierit, illum, scilicet, violasse amicitiam et amico nocuisse, hic utique detestabitur eum, et cavebit ab eo, tanquam ab infido et ingrato proditore. Aut potius cum Glossa et Lyrano, imo S. Ambrosio (cujus locum et verba mox citabo), 7. *d.* Tanti sunt amici fructus, ut etiamsi per illum, id est, propter illum, illius causa, mihi mala evenerint, sustinenda sint : * Omnis autem qui audiet hoc, » id est quia superius dixi, scilicet, quanta sint bona et commoda veri amici veræque amicitiae: ille totis viribus cavebit ab illo, scilicet, amico lædendo; nimirum omni studio cavebit ne injuria, convicio, perfidia, etc., amicum offendat, alienet et amittat. Huc faciunt duo paradoxa, et in speciem contraria P. Syri : a Amici vilia nisi feras » per compassionem, « facis tua » per impatientiam. « Amici vitia si feras » per conniveniam, « facis tua » per tacitum consensum ; dum enim ea non corrigis, cum potes, videris eis consentire. Porro Syrus alio ab it, dum pro secundo versu hunc substituit, *si revelat tibi proximus tuus secretum suum, ne palam facias illud, ne quicumque audierit, se caveat a te, et tanquam virum damnosum reputet te.*

Nota: Pro *salutare* Jansenius opinatur legendum *saliare*. Nara Græce est « iirswat, id est *tueri*, *protegere*, *defendere*. Verum Noster legit ása«áí, id est *salutare* (amici enim est amicum benevole salutare, imo provenire salutando : « Nam amicitias plures rumpit silentium »), et ita legit S. Ambrosius, lib. Ili *Offe.* cap. vii : « Amicum, in-
V Am- salutare non erubescam, et affici illius non
tn.io. me abscondam ; siquidem vitæ et immortalitatis medicamentum eum esse Ecclesiasticus cap. vi, testatur. Et summum in charitate præsidium nemo dubitaverit, cum Apostolus dicat : Omnia suffert, omnia sperat, omnia credit, omnia sustinet, I *Corinth.* xiii, c. cap. vii. Quod si eum inveneris, qui vivacitate ingenii, mentis vigore atque auctoritate prostet, et accedat eo, ut exemplo et usu paratior sit, presentia solvat pericula, prospiciat futura, denuntiet imminetia, argumenta expediat, remedium ferat in tempore, paratus sit non

solum ad consulendum, sed etiam ad subveniendum; huic ita fides habetur, ut dicat qui consilium petit : Et si mala mihi evenerint, per illum sustineo. Hujusmodi igitur viro salutem nostram et existimationem committimus, qui sit (ut supra diximus) justus et prudens. Facit enim justitia, ut nullus sit fraudis metus; facit etiam prudentia, ut nulla sit erroris suspicio. » Et cap. xvi : « Defer amico ut æquali, nec te pudeat ut prevenias amicum officio. Amicitia enim nescit superbiam. Ideo Sapiens dicit : Amicum salutare non erubescas. Nec deseras amicum in necessitate, nec derelinquas eum, neque destituas, quoniam amicitia vitæ adjumentum est. Ideo in ea onera nostra portemus, sicut Apostolus docuit. Dicit enim his quos eadem complexa est charitas: Etenim si amici secundæ res amicos adjuvant, cur non et in adversis amici rebus amicorum adjumentum sperpetal? Juvemus consilio, conferamus studio, compatiamur afflectu. Si necesse est, toleremus propter amicum etiam aspera. Plerumque inimicitiae subeundæ sunt propter amici innocentiam, sæpe obtrectiones, si restiteris vel responderis, cum amicus arguitur et accusatur; nec te perniteat ejusmodi offensiones. Justi enim vox est : Et si mala mihi evenerint propter amicum, sustineo. In adversis enim amicus probatur, nam in prosperis amici omnes videntur. Sed ut in adversis amici patientia et tolerantia necessaria; sic. in prosperis auctoritas congrua est, ut insolentiam extollentis se amici reprimat et redarguat. » Probat id ipsum exemplis S. Job et Davidis, ac deinde subjicit : « Quid est enim amicus nisi consors amoris, ad quem animum tuum adjungas atque applices, et ita misceas, ut unum velis fieri ex duobus, cui te tanquam alteri tibi committas, a quo nihil timeas, nihil ipse, commodi tui causa, inhonestum petas? Non enim vectigalis amicitia est, sed plena decoris, plena gratiæ. Virtus est enim amicitia, non quæstus; quia non pecunia quaeritur, sed gratia, nec licitatione pretiorum, sed concertatione benevolentia. Denique meliores amicitiae sunt inopum plerumque, quam divitum ; et frequenter divites sine amicis sunt, quibus abundant pauperes; non est enim vera amicitia ubi est fallax adulatio. Divitibus itaque plerique assentatorie gratificantur. Erga pauperem nemo assentator est. Verum est quidquid defertur pauperi, hujus amicitia invidia vacat. Quid amicitia pretiosius, quæ Angelis communis et hominibus est? unde et Dominus Jesus dicit : Facite vobis amicos de iniquo mammona, qui recipiant vos in æterna tabernacula. »

33. Quid dabit tibi meo custodiam, et super labia mea si gnaculum certum, ut non cadam ab ipsis (per ipsa), et lingua mea perdat me? — Postquam ostendit quanta ex conviciis et vitiis linguæ damna inter amicos sequantur, exclamat : « Quis dabit, » *clc., q. d.* O ulinam mihi aliquis det custodiam ori meo, qua quasi sigillo certo, id est,

fido et securo, obsignentur labia mea, ne per illa cadam in damna jam recensita, ac lingua mea perdat me! Alludit ad *Psalm.* cxi : «Pone, Domine, custodiam ori meo, et ostium circumstantia: labiis meis;» id est, ostium circumstans, claudens, custodiens labia mea. Unde S. Augustinus legit : *Ostium continentia: labiis meis*; Theodotion et Aquila, super *labia mea*, 7. d. Sicut civitas custoditur custodia militari, ita os meum custodias, O Domine, per gratiam tuam, ne quid diutiam per impatientiam et desperationem in hisco malis contra hostes meos. Ita Theodorctus ibidem. Rursum, sicut domus custoditur ostio, ul nihil quod obesse possit, exeat aut introeat in domum: sic pariter gratia tua custodiat labia mea, ne per ea quid exeat impurum aut vitiosum. Aut generalius; «Pone ostium circumstantia:» id est, murum toti domui, id est, labiis et corpori meo, qui omnes meas fenestras, id est quinque sensus, custodiat, ait S. Hieronymus ibidem. Ibi sagaciter notatis. Augustinus dicit *ostium*, non *claustrum*, quia os quasi ostium aperiri debet ad confessionem peccati, et Dei laudem, sed claudi ad opus peccati ejusque excusationem.

Nota : Pro *signaculum certum*, uti legit Noster et S. Augustinus in *Speculo* cl lib. *De Gratia et libero arbitrio*. cap. xvi, Græca legunt «p/sa/lc» iraxat^yo», id est, sigillum astutum, cautum, prudens, ut, scilicet, cautus et prudens sim, in hoc sigillo continendo et resignando, ne incaute et imprudenter illud vel obsignem et claudam, vel resignem et aperiam. S. Chrysostomus, homil. 4 *ari baptizandos* legit *wvp/taf*, id est, *astutia*, hoc est, ut Tigurina vertit, *sigillum sapientia*. Sic etiam legit S. Eprein, *De Timore Dei*, ubi Interpres vertit, «signaculum versutum;» Syrus vertit, *signandum honoris, ne loquar in eis fraudem, et lingua mea ne perdat me*. Porro S. Ambrosius *1'salm.* xxxvur, ad illud : «In increpationibus super iniquitatem corripuisti hominem,» pro pva«xç», id est *custodiam*, legens pláyOA», id est *flagellum*, aut potius miscens quædam ex cap. seq. vers. 2, sic legit et explicat: «Quis mihi imponet cogitationum meorum flagella? et quis dabit mihi labiorum meorum signaculum? ul cor suum ipso suis cogitationibus flagellaret, et signaret labia sua; quo et vetera peccata minueret, nec alia loquendo renovaret; quo propriis cogitationibus eruditus, exercitia virtutis indueret.»

Signaculum ergo certum est signaculum ca-
r. imi (um et prudens, quod certis solidisque rali-
k iu w i bus, quas dictat prudentia, nititur, indeque fidum
circum- et securum. Signaculum hoc igitur, cl custodia
ÍV m Í oris, est prudens et cauta circumspectio et præ-
itodt" meditatio, quid, quantum, quo modo, quem hic
rendo- et nunc loqui conveniat; quam Deus ponit, sino
rdm' quo sunt incerto* providentiæ nostra*, eandem
ponit et homo, quia ipso ori suo invigilare, illud-

que diligenter obserare debet. Ita S. Chrysostomus in *Psalm*, cxi, ad illud: «Pone, Domine, custodiam ori meo,» duplicem oris custodiam duplexque sigillum assignat : unum Dei, scilicet, gratia* divinæ auxilium; alterum, nostrum, scilicet, rationem et continentiam : «Os ergo nostrum, inquit, perpetuo custodiamus, ei rationem tanquam elavem adhibentes. Non ut perpetuo claudatur, sed ul convenienti tempore reseretur. Nonnunquam enim silentium est loquela utilis, sicut loquela quoque silentio. Et ideo dicebat ille sapientissimus (Eccl. cap. 111): Tempus tacendi, et tempus loquendi. Si enim oporteret ora perpetuo patere, non factæ essent portæ; si autem perpetuo clausa esse, non esset opus custodia. Quod enim clausum est, cur quis custodierit? sed propterea sunt porta: et custodia, ut faciamus singula tempore convenienti.» De hoc Imguæ sigillo plura dicam cap. xxvin, vers. 28 et 29.

Tradunt Anatomici linguam duas habere venas, quarum una tendit ad cor, altera ad cerebrum; quo significat natura linguam ml debere eloqui, esto cor id appetat, nisi cerebrum, id est, mens cl ratio, consentiat, et idipsum ut rectum probet Cor enim debet subservire cerebro, hoc est, appetitus rationi; hæc enim in homine est praeses et princeps, regens appetitum.

Didáctico S. Augustinus, *De Gratia et libero arbitrio*. cap. xvi, ex hoc loco contra Pelagianos docet necessitatem gratiae Dei, ac nominalim nos sine ea non posse moderari linguam; nam, ut ait Salomon *Proo.* xvi, I : «Hominis est animam preparare, et Domini gubernare linguam;» quocirca hoc gratia? auxilium bene vivere et i->qui volenti, assidue esse implorandum, uti implorat Siracides cap. seq. Et Esther cap. xiv, 13 : «Tribue, inquit, sermonem compositum in ore meo, in conspectu Iconis, et transfer cor illius in odium hostis nostri.» Igitur cum aliquid grave locuturus aut Iractaturus es, precare ut Deus componat verba in corde et ore tuo, eo modo ut feriant corda audientium, eisque persuadeant quod dicitur es, ideoque dicito cum Psalte : «Domine, labia mea aperies, et os meum annuntiabit laudem tuam.»

Symbolice, «signaculum astutum» est quod occultas habet seras, quæ non nisi certis signis reserari possunt, qualia sunt quæ ex circulis variis coalescunt, cuique autem circulo sua insculpta est littera; quare eousque rotandi sunt circuli, donec certam dictionem, v. g. Joannes, reddant. Ita os nostrum seras suas habeat, cum occurrit vanitas, detractio, murmur, ira, etc.; solum autem reseretur, cum honesta et sancta dicenda sunt, juxta illud S. Ambrosii: «Signaculum oris tui Christus sit Verbum Dei.» Christo ergo reseret çs nostrum.

CAPUT VIGESIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Dogmata sapientia de bene agendo cl loquendo hucusque tradita concludit oratione, qua precatur Deum pH gratia /jua ca opere adimpleat, frenetque concupiscentiam cordis el oris, ut, scilicet, Deus dirigat omnes ejus cogitationes, affectiones, sermones, ne qua exorbitent. Hanc orationem nobis imitandam et crebro usurpandamproponit. Idem orat Salomon Sapient, cap.xi. Inde, vers. 7, prosequitur materiam de moderanda lingua, tl vitandojuramento. Dcniipie, vers. 21, a vitiis ct intemperantia linguæ transit ad vitia ct intemperantiam operum et vita, ac cacitotem fccditatcmquefornicariorum adulterorumque multis exaggerat.

I. Domino pater, ct dominator vitæ meæ, nc derelinquas mo in consilio eorum : nec sinas me cadere in illis. 2. Quis superponet in cogitatu meo flagella, et in corde meo doctrinam sapientiæ, ut ignorationibus eorum non parcant mihi, ct non appareant delicta eorum. 3. et ne adincrescant ignorantia® meæ, ct multiplicentur delicta mea, ct peccata mea abundant, ct incidam in conspectu adversariorum meorum, et gaudeat super mo inimicus meus? 4. Domine pater, et Deus vitæ meæ, no derelinquas me in cogitatu illorum. 5. Extollentiam oculorum meorum no dederis mihi, ct omne desiderium averta a me. 6. Aufer a me ventris concupiscentias, ct concubitus concupiscenti® ne apprehendant me, et animæ irreverenti et infrunitæ ne tradas mo. 7. Doctrinam oris audite, Udii : ct qui custodierit illam, non periet labiis, nec scandalizabitur in operibus nequissimis. 8. In vanitale sua apprehenditur peccator, ct superbus, ct maledicus scandalizabitur in illis. 9. Jurationi non assuescat os tuum, multi enim casus in illa. 10. Nominatio vero Dei non sit assidua in ore luo, et nominibus Sanctorum non admiscearis : quoniam non eris immunis ab cis. 11. Sicut enim servus interrogatus assiduo, a livore non minuitur: sic omnis jurans, ct nominans, iu toto a peccato non purgabitur. 12. Vir multum jurans implebitur iniquitate, ct non discedetadomo illiusplaga. 13. Etsi frustraverit, delictum illius super ipsum erit : et si dissimulaverit, delinquit dupliciter; 14, et si in vacuum juraverit, non justificabitur : replebitur enim retributione domus illius. 15. Est et alia loquela contraria morti, non inveniatur in hæreditate Jacob. 16. Etenim a misericordiibus omnia hæc auferentur, et in delictis non volutabuntur. 17. Indisciplinata) loquela) non assuescat os tuum : est enim in illa verbum peccati. 18. Memento patris et matris tuæ, in medio enim magnatorum consistis : 19. nc forte obliviscatur te Deus in conspectu illorum, cl assiduitate tua infatuatus, improprium patiaris, ct maluisses non lasci, ct diem nativitatis tuæ maledicas. 20. Homo assuctus in verbis improprii, in annibus diebus suis non crudielur. 21. Duo genera abundant in peccatis, ct tertiunt adducit iram ct perditionem. 22. Anima calida quasi ignis ardens, non exstinguetur donec aliquid ghiliat : 23. et homo nequam in oro camis suæ non desinet, donec intendat ignem. 24. Homini fornicario omnis panis dulcis, non fatigabitur transgredient asque ad iinem. 23.Omnis homo qui transgreditur lectum suum, contemnens in animan, suam, ct dicens : Quis mo videt? 26. Tencbræ circumdant mo, ct oaricles cooperiunt

ino, et nemo circumspicit me : quem vereor? deliciarum meorum non memorabitur Altissimi!». 27. El non intolligit quoniam omnia videt oculus illius, quoniam expellit a se timorem Dei huiusmodi hominis timor, et oculi hominum timentes illum : 28. et non cognovit qubniain oculi Domini mullo plus lucidiores sunt super solem, circumspicientes omnes vias hominum, et profundum abyssi, et hominum corda intuentes in absconditas paries. 29. Domino enim Deo, antequam crearentur, omnia sunt agnita : sic et post perfectum respicit omnia. 30. Hic in plateis civitatis vindicabitur, et quasi pullus equinus fugabitur : el ubi non speravit, apprehendetur. 31. Et erit dedecus omnibus, eo quod non intellexerit limorem Domini. 32. Sic el mulier omnis relinquens virum suum, et statuons hæreditatcm ex alieno matrimonio : 33. primo enim in lege Altissimi incredibilis fuit; secundo, in virum suum deliquit; tertio, in adulterio fornicata est, et ex alio viro filios statuit sibi. 34. Hæc in ecclesiam adducetur, et in filios ejus respicietur. 35. Non tradent filii ejus radices, et rami ejus non dabunt fructum. 36. Derelinquet in maledictum memoriam ejus, et dedecus illius non delebitur. 37. Et agnoscent qui derelicti sunt, quoniam nihil melius est quam timor Dei; et nihil dulcius quam respicere in mandatis Domini. 38. Gloria magna est sequi Dominum ; longitudo enim dierum assumetur ab eo.

PRIMA PARS CAPITIS.

Vers. i. 1. Domine patf.ii, et dominator vit* mm, ne
SirJei-0 DERELINQUAS ME IN CONSILIO E011VM ! NEC SINAS ME CA-

dk di he in illis.— a Eorum,» scilicet fatuorum, id est impiorum, de quibus multus sermo præcessit. Aut potius «eorum,» scilicet, labiorum loquacium et intemperantium; de his enim egit vers, priedenti, q. d. Domine, qui dominaris universo, dominare labiis meis; <pii dominaris vitæ meæ, dominare lingua; meæ : nam «mors et vita in manu linguæ,» Proverb, xvni, 21. Rursum lingua est «universitas iniquitatis,» Joo. m, 6. Moderatorem ergo requirit dominatorem universi : Deum vocat dominatorem vit®, tum quia ipse est creator et dominus animæ qua*, causal vitam ; tum quia ipso ofllcia, status actusque omnes vitro nostro regit et moderatur; tum quia vita nostra durat quamdiu ipse vult. Hoc vera sunt tam in vita supernaturali gratiro, quam naturali animro.

Porro *consilium labiorum* vocat, id quod loquacitas labiorum dicendum suggerit, puta importunitatem, temeritatem, intemperantiam, et prurium loquendi quidlibet quod in buccam venit. Itaque *consilium labiorum* est offrenata libertas dicendi quidquid libet. Nam «corstultorum in oro ipsorum.» uti superius dixit. Unde subdit : «Nec sinas me cadere in illis; » aliqui legunt, nec *sinas me cadere i/i illa exprobratione*, vel *tn illam exprobrationem*, ut, scilicet, intemperantia linguæ mihi exprobetur, ao prorsertim quod in amicum probrum aliquod conjecerim, aut vitium aliquod exprobrarim. Do convicio enim amicorum egit cap. præced. Unde Tigurina vertit, Domine pater, *totius-*

que vitæ in eâ dominator, ne me permittas consilio illorum, nec sinas me per ea corruiere; Syrus, *Deus pater mi, et Domine vit® me®, ne offendere facias* (permittas) *me propter ea*.

2. Quis sit fr ponet (ita Romana; hoc enim est vers.s. Grocum male ergohwnnulli legunt, supponet) IN COGITATU MEO FLAGELLA, ET IN CORDE MEO DOCTRINAM SAPIENTIÆ, UT IGNORATIONIBUS EORUM NON PARCANT MIHI, ET NON APPAREANT DELICTA EORUM ? — Oravit pro freno linguæ ; nunc orat pro freno cogitationum et cordis, id est, appetituum. Ili enim omnis boni vel mali sunt duo fontes. Duplicem ergo hic Dei gratiam deposcit. *Primo*, illuminationis, quro cogitationes intellectus et phanta-i.e uo^ct vagas, animales et erroneas illustret, cohibeat. corrigat, dirigat, faciatque spiritales, coelestes et divinas. Alteram impulsus, quro cordis, id est, voluntatis et concupiscentia), allectiones el desideria noxia per dictamina sapientiæ et prudentia?, quasi per flagella castiget, emendet, purificet, et sanctificet; idque ad hoc, ut in «ignorantionibus eorum,» puta in erronea cogitatione el appetitione cogitatus et cordis, id est, intellectus et voluntatis, dum scilicet aliqua ignoranter, id est, imprudenter et erronee, intellectu cogito, vel voluntate appetito, «non parcant mihi flagella,» id est, castigationes sapientiæ, itaque «non appareant» (nec sint) delicta «eorum.» Ita S. Ambrosius, cujus verba in fine cap. præced. citavi. Et S. Clirysostomus in *Psalm*, cxl : «Non oportet, inquit, os solum obstruere, sed mentem etiam ante os. Quocirca pulchre dixit quidam sapiens : Quis dal» it

in cogitatione vel mente mea flagella, ut ignorantibus meis non parcant? » Unde fusius id explicans et exaggerans Siracides subdit :

v*» >. 3. Et ne adincrescant ignorantibus* MEÆ, et multiplicentur delicta mea (ignorantia enim in mente et intellectu practico, quo imprudenter praefero bonum concupiscibile bono honesto, parit et multiplicat delicta in voluntate et appetitu; hic enim sequitur iudicium practicum, appetitque et eligit quod ille appetendum et eligendum dictat) ET PECCATA MEA ABUNDENT, ET INCIDAM IN CONSPECTU ADVERSARIORUM MEORUM, ET GAUDEAT SUPER ME INIMICUS meus, — q. d. Ne per ignorantias et peccata incidam in damna fortunarum, fama, vitae et animæ, itaque fiam ludibrium dæmonum et hominum mihi inimicorum, ut illi in mea perniciem exsultent, meque rideant et subsannent. Porro Complutenses nonnulla hic inserunt, scilicet hæc : *Nc parcas tu, Domine, et injurias eorum, qui in professione sunt peccatores, ne prætereas.* Unde Tigurina hæc omnia clare exprimens vertit : *Quis menti meæ flagella adhibeat, et cordi meo sapientem institutionem, ut ne parcant inscitiae meæ, nec illorum peccata præcreant? ne, inquam, inscitia mea multiplicetur, neve peccata mea perniciosam accessionem faciant, et corruam coram adversariis meis, gaudeantque de me inimici mei, quorum spes procul abest abs tua misericordia;* Syrus vero : *Quis autem constituit sui er mentem mean flagellum, et super cor meum virgam doctrina, ut ipse Dominus indulgent delicta mea, ne in congregatione eorum hæreditent, neque ament corrumpere, ut non multiplicentur delicta mea, neque invalescant peccata mea, et revelent me coram inimicis meis, et lætetur de me inimicus?* Sicut ergo puerorum et stultorum levitates, distractiones, petulantia et stultitia flagello et virga parentum vel praeceptorum flagellantur, castigantur et cohibentur; sic pariter phantasie et concupiscentia pueriles, stultæque cogitationes elap- petitiones illicita noxiaque, flagello et virga disciplina, hoc est, timoris Dei, castigandæ et compescenda sunt, ne nos ducant in ruinam et gehennam. Vere enim ait Beda in *Proverbiis* : « Illeprobi et in saeculo fatigantur desideriis (concupiscentia), et in futuro tormentis gehennæ. Appetitus enim et concupiscentia index est carentia, ait Aristoteles, bb. V *Physic.* Nemo enim appetit et concupiscit nisi id quo caret, et de cuius carentia tristatur et dolet.

L Domine pater et Deus vitae meæ, ne derelinquis me in cogitatu illorum. — Hunc versum non habent Græci. Jam primo, eum sic explicat Iansenius : *n illorum*, inquit, vel potest referri ad adversarios et inimicos, de quibus dictum est in superiore sententia, ul sil sensus : « Ne derelinquas me, » ut in me hostes mei perficiant quod cogitant, aut in me videant fieri quod cupiunt, quodque eventurum cogitant. Aut, « ne derelinquas me, » ut tibi cogitem qualia illi, nempe mala. Vel potest potius relativum *illorum* referri ad cogita-

tum et cor; ut, sicut superius oravit ne relinqueretur in consilio labiorum, nunc oret ne relinquantur a in cogitatu» animi et cordis sui; ita scilicet, ut sibi relictus ea cogitet et faciat quæ intellectus et voluntas hominis, cum Dei gratia destituuntur, homini ex seipsis suggerunt, qualia sunt quæ sequuntur.

Verum minus congrue *illorum* refert *cogitatum*. Nam non recte dicitur : « Ne derelinquas me in cogitatu cogitatus et cordis. » Igitur pronomen *illorum* respicit delicta et peccata, de quibus vers, præced. dixit : a Ne adincrescant ignorantiae meae, et multiplicentur delicta mea, et peccata mea. » Unde ea explicans subdit : a Extollentiam oculorum meorum ne dederis mihi, etc. Aufer a me ventris concupiscentias, » etc. Hæc enim sunt capitalia peccata, ex quibus cætera oriuntur. Orat ergo : a Ne derelinquas me in cogitatu illorum, » scilicet peccatorum, puta superbia, gula; et libidinis, quia hac oriuntur ex eorum cogitatu, imaginatione et cogitatione. Cogitatio enim diutina peccatorum morosam efficit delectationem, quæ est peccatum mortale; hæc deinde in actum externum sese exerit, peccatumque consummat, uti docet S. Iacobus, cap. i, vers io. Hunc sensum indicat Syrus, *Deus pater mi, et Domine vitae meæ, ne abjicias mein errorem eorum*, puta in ignorantias peccatorum : a Errant enim qui operantur malum, » *Proverb*, xiv, 22.

5. Extollentiam oculorum meorum ne dederis Veri-5 Mini, et omne desiderium (id est, concupiscentiam: hanc enim Hebræi vocant *nTOFI chemda*, id est desiderium. *Desiderium* ergo vocat impatientem et impotentem erga voluptatem quamlibet affectum, earumque ardentem cupidinem et sitim) a verte a mr. — « Ne dederis, » id est, ne dari sinas, ob mea priora crimina et demerita. Deus enim cum sit sanctissimus, non potest esse auctor peccati et concupiscentia; Deus enim « intentator malorum est, ipse autem neminem lentat, » *Jacob*, i, 43; potest tamen permittere demonibus, hominibus et concupiscentiis, ut nos lentent ad superbiam, gulam, libidinem, etc. Unde contra hoc orandum cum Siracide ex præscripto Christi : * El ne nos inducas (id est, induci permittas) in tentationem, sed libera nos a malo, » *Matth.* vi, vers 13. Porro sape id permittit Deus in pœnam pœcedentium peccatorum, et tunc proprie dicitur dare vel tradere homines suæ concupiscentia, tentationi et damoni lentanti. Hebræi enim verba activa prima conjugationis *Cal*, sape pro neutris usurpant. Vide dicta *Exod.* vu, 3, et *Rom.* i, 24.

«Extollentiam» vocate/cdionern, ut legit S. Augustinus, *De Gratia et liber, arbitr.* cap. xvn « Additoculorum; » licet enim elatio et superbia sit proprie in animo, maxime tamen se prodit per oculos elatos et fastosos. Unde Syrus, *oculum superbum ne dederis mihi.* Et *Psalm*, cap. v : « Superbo oculo et insatiabili corde, cum hoc non edebam. » Et Salomon *Proverb*, cap. vi, 17, inter septem qua Deus

detestatur, primo loco »onit oculos sublimes. El cap. XXX, 13 : « Generatio, inquit, cujus excelsi sunt oculi, et palpebre ejus in alta surreclæ. » Quocirca Græca Complulensium, Tigurina et alii hoc loco addunt, yr/anUn id est, *giganti am animam*; sic enim habent : *Domine Paler, Deus-que vitæ mcæ, ne mihi tribuas oculos elatos, sed giganteum animum a servis tuis semper prohibeas*. Giganteus animus est excelsus, tumidus, se supra omnes erigens, cæterosque despiciens, cis-que dominans. Talis enim fuit gigantum, qui uti corpus, ita et auimum habebant giganteum, *Gene*. vi, 4.

Per *desiderium*, aliqui repetentes *ti oculorum*, quod præcessit, intelligunt avaritiam; verum melius alii accipiunt *concupiscentiam*. Sic enim legit S. Augustinus, *De Gratia et liber, arbitr.* cap. xvi : « Elationem oculorum, inquit, ne dederis mihi, et concUpicenliam averte a me. » Sic etiam legunt Græca Romana. Unde concupiscendam hanc in duas species vers. seq. partitur. Porro ex peccatis nominat tantum duo, scilicet extollentiam oculorum, id est superbiam et concupiscentiam, quia ex his quasi primis fontibus cætera omnia oriuntur. Ex superbia enim oritur avaritia, ira, invidia: ex concupiscentia oritur gula, libido, acedia.

Apo'o- ingenioso lepidoque ursi, cervæ et vulpis apo-
^os'm' logo idipsum ostendit S. Cyrillus, lib. II *Apolog.*

Primus, *moral*, cap. xi, cui titulus : *Contra appetitum dignitatis*. « Latitanti urso famelico ut prædam aliquam deglutirei, magistra fallaciae vulpes, pia impio subvenire cupiens, ad eum cervum solivagam arte doli sui adducere conabatur, sic eam affata : Quam vultu placidam, cervice altam, pelle politam, pede validam, proportionem perfecta decoram parens te natura formavit! unum certe tantum perfeclæ tuæ venustati deest, quod cornibus carcas; neque profecto sexui etiam infirmo, tam superba et tuta debuit armatura deessc, maxime cum ea concessa sit vaccæ. An forte livoris nescia, quædam imperfecta reliquit in arto natura? simia quidem suppletiva arte induitur, et magisterio aurum et argentum politur. Si vis ergo portici cornu, audi monitum meum, et sequere ductum, quoniam ad magistrum te dirigam in hac arte expertum. At illa non tam mobilitate feminea, quam cornu appetens sequebatur mendacem. Verum pia sorte dolo captæ fuit obvisus cervus, qui sociam miratus dixit : Quo vulpinam sequeris caudam? Cui cerva : Quippe tanta duce ad ursum tendo, ut sicut et tu cornibus gaudeam. An solus vis apparere superbia masculina? Ad hoc ille astutus, ulriusquo sentiens fastum et dolum, errori amicæ compatiens, sic illam exhortatus est. Nempe propter cornua ursus dedit virtutis auriculam, cave tu no amittas simul pellicin ctviam. Responsum hoc obscurum sequenti apologo declarat : Ursus namque, interrogatus a lupo ulquid faciem pronam ferret, respondit: Quia habeo debile caput. Cui lupo ait : Muni ipsum cornibus.

His enim caput armavit natura bovinum; vade igitur ad hominem arte dotatum, elea tibi ponet. Ivit ergo ad magistrum petens cornu sibi poni pro labore autem, inquit, solvere tibi volo hoc quod dare non noceat. Cui magister : Si a te unum denarium vel assem peterem, non daret mihi? Da mihi ergo aures, et nihil tibi nocebit. Quo consentiente scidit eas, et ferens malleum ut perforaret cranium ejus, audivit ab urso : Faluusne sum, ut perfores mihi caput? Qui ait : Aliter cornua non ponuntur. Tunc ursus abbreviatis auribus : Bene fatuus est, inquit, qui cornua petit. Perdii enim, ut video, caput discretionis, et aures quiete virtutis. Et sic, abscissis auribus, sine cornibus abiit illusus. » Denique idipsum aliis parabolis lunæ, vaccæ et cervi commonstrat : « An ignoras quod luna, dum emittit cornua, lumine sit vacua, et (*Exodi xxxrv*, 29) cornuta Moysi facies divini contuitus dulcedine el velamento esi privata? Illaqueatur autem vacca per cornua, per quæ etiam sub duro jugo aratri servus bos assidue duci solet. Non attendis quantum nos cornu pondere aggravamur, et serpentis haustu comburor interius, ul possim vetustatis onus cornu deponere? Quid plura? bestialitatis commune signum ostenditur aul cornu, aut cauda. Pone igitur fastum et fuge cornu, ne dira te ursi ungula dilaniet. Quibus intellectis, mox dimissa vulpe humiliter secula est cervum. »

6. Alter a me vestris coxclpiscencias, et concubitls coxcltiscentue ni apprehendant sie. — *Concupiscentia ventris* est gula, *concupiscentia concubitus* est libido. Atque prior causa est posterioris : « A enter enim mero æstuans despumat m libidines, » ait S. Hieronymus. Complutenses, Tigurina multique alii rursum hic multa addunt; sic enim habent, *averte a me spes vanas et concupiscentias, tibi quoque continuo servire cupientem retineo* in officio; ne me comprehendant (vel occupent et dominantur : hoc est enim Græcum Noster vertit, *apprehendant*) *appetentia ventris et concubitus*. Verum Gneca a Romanis correctæ ea omittunt, et consentiunt Latina* Vulgata*; Syrus vero, cor *impudicum*, ait, longe *fac ame*. *Id quod bonum est ne effugiat me, et lascivia camis ne lascivire faciat me*.

Porro S. Augustinus (vel quisquis est auctor) *Soliloquiar.* cap. xn, putat hic notari triplicem concupiscentiam, nimirum concupiscentiam oculorum, id est avaritiam; concupiscentiam carnis, el superbiam vitæ, quæ omnis mali in mundo tres perennes sunt fontes, uti docet S. Joannes *epist.* i, cap. n, 16. Nam «extollentiam oculorum» confert et adæqualcum concupiscentia oculorum, concupiscentiam carnis cum «concupiscentia ventris et concubitus,» superbiam vitæ cum a anima irreverenti et infrunita. » Exstat hac de re embleina pruriginis, quæ symbolum est concupiscentiæ (hæc enim semper prurit, esquo vera aniline prurigo), estque tale:

Erocto.
TM "o"
¿ungí?

Agrum caveto carneum ne vomere
Arare pergas corneo, pro mellea
Semente, moi reponet urens tibi piper
Cupido camdem dulcamaras (*ykwnrpii*) vim tenet,
Pro meile felleum propinans poculum.
Fœdare tristis unguibus entem cave,
Assiduus est pruriginis comes dolor.

Et anule irriverenti et infrixit.» ne tradas me. — Nonnulli sic exponunt, </ d. Ne tradas et subdas me animo impudenti et stolido, ne permittas mihi dominari hominem impudentem et stultum. Verum loquitur Siracides tie anima propria, non aliena; agit enim de extollentia oculorum, et concupiscentia propria, non aliena. Unde ^{to} anima irreverenti pertinet ad extollentiam oculorum, sive superbiam; hæc enim conjuncta est cum irreverentia, id est in verecundia et impudentia; hanc enim significat Græciun Nam superbi sunt in verecundi, audaces et impudentes, qualis fuit iudex ille impius, qui nec Deum timebat, nec homines reverebatur *Luca* xvm, 2. Dei enim et hominum reverentia unicum est peccatorum frenum, quo amisso vel rupto, peccator velut equus effrenis in omnes voluptates et scelera ruit, vi vero *infrunita* perlinet ad concupiscentiam ventris et concubitus; hæc enim est in frunita et inexplibilis. Sensus ergo est, g. d. Ne permittas ut anima impudens et infrunita, hoc est, impudentia et insatiabilis concupiscentia animæ meæ, mihi doininctur. Ubi enim hæc passiones regunt et dominantur, ibi tyranni dominantur, quibus homo servire cogitur.

é? „»'• ^'O,a ' I'fru,*tus idem est quod imprudens, insipiens, stolidus, indeque impudens, petulans, intemperans, inexplibilis et insatiabilis, qualis est gulosus et libidinosus, ipsaque ejus gula et libido : hisce enim nullæ deliciæ, nulla voluptas sufficit; sed semper dicunt : « Affer, affer, » Proferii. XXX, 15. Unde Noster cap. xxxi, 23, pro dzxtiçef, id est *inexplibili*, vertit *infrunito*. Porro lexicographi nonnulli *infrunitum* deducunt a Græco id est insipientem, ideoque legendum censent *infronilum*; Lyranus deducit a *frumen*, quod significat summam partem gutturis, qua sapor sentitur, cibusque in ventrem lingua demittitur, ut *infrunitus* sit idem quod sine frumine, id est, gutture et sapore, puta insipiens, indiscretus, qui caret sapore sapientiæ. Melius alii *infrunitum* diei censent quasi qui suis frunisci, id est frui, nesciat uti decet; veteres enim dicebant *fruniscor* pro *fruor*. Ita Cato apud Festum, frunitum vocat prudentem (Gra>cc quasi quo perfrui liceret, et qui suis rite et decenter frui nosset. Et Seneca, lib. III *De Beneficiis*, cap. xvi, ac Hermolaus *infrunitum* vocant stolidum et insipientem qui nulli est usus. Ruellius, lib. II, cap. XL : « Unguentum in lenticula, inquit, proverbium est in eos jactari solitum, qui nullo rerum discrimine qua* agunt aut dicunt, pari nixu cuncta mobuntur, quos (ut est apud Senecam et Gellium)

infrunitos appellamus, » Græco *ἐνττόπο- xócut*. Seneca, lib. *De Vita beata*, *infrunitum* usurpat pro stolido jactabundo : « Alterum, inquit, infruniti est animi, alterum timidi ac pusilli, »

Infruniti ergo sunt gulosi, qui escis frui nesciunt, sed eas illico Giuliani, ita ut saporis suavitatem vix sentiant, ideoque similes lupis. Lupus enim, ait Aristoteles in *llystor. animal.*, quia gulosus, comedit non masticando cibum, sed devorando et gluliendo : unde tantum vorat uno tempore, quantum ei ad tres dies sufficiat. Sic infruniti sunt luxuriosi, avari, ambitiosi, qui suis uxoribus, opibus, honoribus gaudere et frui nesciunt; quia in eas tam intemperanter et impotenter se effundunt, ut sensum voluptatis obtundant et hebetent, dum in iis vires omnes exhauriunt, potentias animæ affligunt, lolamque naturam lædunt. Igitur infrunitus est brutus, hoc est, ut ait S. Isidorus, lib. X *Origin.*, obrutus, quia sensu caret. Unde Junius, primus Romæ consul, cognominatus est Brutus, quia coram Tarquinio Superbo, avunculo suo, simulavit se stultum. Hæc Isidorus.

Orat ergo Siracides liberari a concupiscentia veniris et veneris, ne per cam tradatur animæ irreverenti et infrunitis, ut scilicet ei doininctur animæ impudentia et insolentia ; hæc enim utraque ex gula et libidine nasci solet; quo enim plus eis indulges, eo magis eas accendis, ut liant impudentes, insolentes et insatiabiles, ideoque tibi tyrannice dominentur. Igitur spiritus luxuria», æque ac gulæ, est quasi tyrannus quidam, et miles irreverendissimus, in verecundissimus et contumeliosissimus, imo quasi harpya rapacissima, cujus tyrannidem egregie depingit Seneca *epist.* 39 : « Quis hostis, inquit, in quempiam tam contumeliosus fuit, quam in quosdam voluptates sure sunt? quorum impotenti® atque insan® libidini ob hoc possis ignoscere, quod quæ fecero patiuntur. Vivunt itaque voluptatibus suis, non fruuntur; cimale sua, quod malorum ultimum est, amant. Tunc autem consummata est infelicitas, ubi turpia non solum delectant, sed etiam placent; et desinit esse remedio locus, ubi quæ fuerunt vilia, mores fiunt. »

Moraliter, hic disce quantum malum sit impudentia; hæc enim aufert pudorem, qui est frenum omnis mali, quo rupto homo impudenter quasi equus, ruit in omnes cupiditates et scelera. Quare semper pudere nos «lobet mali. Ex adverso pudere nos non debet boni ; boni ergo impudentia sancta est. Audi S. Augustinum in illud *Psal.* Lxviii, 8 : *Quoniam propter (e sustinui opprobrium, operuit confusio* (S. Augustinus legit *irreverentia*) *faciem meam* : « Irreverentia quid est? non confundi, non erubescere. Ergo irreverentia quasi impudentia est. Oportet ut habeat Christianus irreverentiam istam, quando venerit inter homines, quibus displicet Christus. Sententiam quippe ipsius vide, qui neminem fallit : Qui

inc erubuerit coram hominibus, et ego erubescam cum coram angelis Dei. Observa igitur tu si sit in te irreverentia. Frontosus esto, quando audis opprobrium de Christo, prorsus esto frontosus. Quid times fronti tuæ, quam signo crucis Christi armasti ! Hoc est enim : Propter te sustinui exprobrationem. Et quia non de te erubui, quando mihi propter te insultabatur, operuit ir-

reverentia faciem meam. » Ilanc sanctam irreverentiam habuit S. Magdalena, quando, ut ait S. Augustinus *homil.* 23, inter 50 : « Non invitata irruit convivio, uhi suus medicus recumbebat, et qnresivil pia impudentia sanitatem, Irruens quad importuna convivio, opportuna beneficio. » Vide dicta *Ezcch.* m, vers. 1 et 8.

SECUNDA PARS CAPITIS,

REDI I' AD OFFICIUM DOCENDI ID QUOD PRECATUS EST

RISOLI, L. MUP %it illis; AG11 ERGO DE CAVENDO JURAMENTO CÆIE-
luoyubj LiAtjUÆ VIIIb.

V.r*. 7. 7. Dôctrinah oms audite, filii; et qui custodierit **ILLAM, NON PUUET (peribit) LABIIS, NEC SCANDALIZANTUR IN** operibus nequissimis. — « Doctrinam oris » vocat non quam ore suo dicturus est, sed quam de oro et labiis moderandis dicturus est. Unde (neca hunc titulum hic prrefigunt, disciplina oris. Ilursum tò *nec scandalizabitur*, idem est quod non offendet, non impinget; non cniin agitur hic do scandalo proprie dicto, quo quis scandalizatur, id est, ex dicto vel facto allcrius in peccatum inducitur. Unde Græca tantum habent, *non capitur labiis suis*. Sensus est, *q. d.* O filii, o discipuli, audite doctrinam, quam de oro gubernando traditurus sum; qui enim illam custodierit, non peribit per labia sua, nec offendet, aut in ruinam incurret per opera nequissima oris, qualia sunt perjurium, calumnia, ri.ve, maledicta, etc. Unde Tigurina clare vertit, *institutionem oris* (aliqui addunt id est veri) *audite, liberi; quum qui sreat labiis suis non capietur, nec ex malefactis suscipiet offensionem*; Syrus breviter, *doctrinam* ons me», audite, *filii, et qui cautus est non afficietur ignominia*.

Vers. R. 8. In vanitate sua apprehenditur (comprehenditur) **PECCATOR, ET SUPERBUS ET MALEDICUS SCANDALIZABITUR** in illis. — Probal quod dixit vere, prreced., eum qui audit docti inani hano de oro moderando, non periturum, nec in offendiculum aliquod incursum, per antilhesin, sivo a contrario, quia scilicet peccator qui negligi! oris cl labiorum custodiam, apprehendetur et capietur « in vanitate; » Græce, *in stultitia*, id est stultiloquio suo « et superbus et maledicus scandalizabitur, » cl impinget, offendet, clin periculum incurret, «in illis, widest per illa, puta lubiasua. Dum enim intemperanter labiis utitur, iisque detrahit, conviciatur, jurgatur, etc., sibi periculum carceris, verberum, fanne, et non raro vitre accersit et creat, llefert enim se ad id quod vers, prreced. dixit per antilhesin de sapiente : « Non poriet labiis, » *q. d.* Fatuus vero el peccator peribit labiis

suis; aut potius, « scandalizabitur in illis, » scilicet, operibus nequissimis, in quibus non scandalizandum sapientem dixit vers, prreced. *q. d.* Superbus el maledicus offendet et impinget in opera nequissima perjurii, blasphemie, rixarum, credami, etc., a quibus cavebit prudens, quia labia sua continet riteque moderatur. Unde Tigurina vertit, *scelerosus labiis suis capietur, et maledicus ac superbus offendet tn illis*; Syrus, in sermone enim suo *deprehenditur iniquus, et stultus* in ore suo *offendit*. Hinc observat Palacius causam, cur nulli labantur in perjuria, blasphemias, rixas et credes, esse, quia superbi el maledici sunt. Hoc enim est justum Dei iudicium, qui superbiam profunda ruina deprimit, castigat et sternit.

9. **JIRATION! NON ASSUESCAT OS TUUM, MULTI ENIM** Vers.*. casus figurina, *lapsus*) in illa. — Facile enim ex assuetudine jurandi fit, ut crebro quis juret temere fmstraque, cl aliquando id quod falsum est, itaque committat perjurium. Ita Auctor Imperfecti in *Matlh.* apud S. Chrysostomum, *homil.* 12 : « Nisi, inquit, juramentum (crebrum vel temerarium) interdicatur, non possunt amputari perjuria; ex juramento enim perjurium generatur. Nemo est enim qui frequenter jurat, el non aliquando perjuret. Propter hoc admonet Salomon (Ecclesiasticus enim a priscis inscribitur Salomini, ob causas quas in Prooemio recensui) : Non assuescas juramento os tuum; nullus enim casus in illo. Sicut enim qui facit consuetudinem nulla loqui, necesse est ut aliquando cl importuna loquatur; et qui facit consuetudinem manu sua frequenter percutere, necesse est ut aliquando et injuste percutiat : sic qui facit consuetudinem jurare in rebus idoneis frequenter, el in rebus superlinis, etiam nolens, consuetudine trahente perjura!. Nam omnium rerum consuetudinem, quando voluerimus quidem, tunc facqnus.; sed non quando volumus, tunc repellimus cam. » Et inferius : a Cesset ignis, et incendium non fit: subtraho gladium, et homicidium non «ommit-

blur : sic tolle juramentum, et perjiu'ium non iit. n

Quocirca sapienter S. Augustinus, sermone 28

Veréis *Apostoli* : « Falsa juratio exitiosa est, inquit, vera juratio periculosa est, nulla juratio secunda est. » Side qua-de juramento annotavi *Jacob*, v, 12; vide et S. Chrysostomum, homil. ad *Popul.* 5, 7 et seq. usque ad 16, in quibus omnibus acriter insectatur jurandi consuetudinem illo ævo grassantem, ac in 15 docet pejus esse repi», - jurare quam occidere : « Non ita pungit ensis, qum “quit, sicut juramenti natura ; non sic occidit » I' gladius, sicut juramenti plaga. » Idque probat ex rrv' falce quam a Deo immitti in domos jurantium vidit Zacharias, cap. v.

Vm.rn. io. Nominatio veho Dei non sit assidua in ore n o, ET NOMINIBUS SANCTORUM NON ADMISCEARIS; QUO-

NIAM non eris immunis ab eis. — Vetuit juramentum, nunc vetat quamlibet Dei et Sanctorum levem et irreverentem nominationem; sunt enim nonnulli qui tertio quolibet verbo, Deum, Christum, Sacramenta, etc., temere nominant. Quæ sane non parva Dei et Sanctorum est irreverentia. Græca hanc sententiam sic breviter efflerunt, *nominationi* r»5 «-fio», id est *sancti, ne consuescas*; ubi rà *saricti* partim masculine, q. d. Dei sancti ; partim neutre accipitur, ul *sancti* idem sil quod rei cujuslibet sanctæ, sive sit animata, uti sunt Angeli et homines sancti in cœlo; sive inanimata, uti sunt templa, altaria, Sacramenta, etc. Noster legit in plurali t ô» áyfeý, id est *sanctorum*, eodem sensu; *sanctorum* enim masculine idem est quod Angelorum et hominum sanctorum; neutre vero idem est quod rerum sanctarum. Vetat ergo hæc temere et irreverenter nominari, sive id fiat in juramento, sive extra juramentum, juxta secundum Decalogi præceptum : « Non assumes nomen Domini Dei tui (et rerum divinarum, puta sanctarum; hæ enim Deum attingunt, unde qui illas temere nominando violat, violat et Deum) in vanum, » *Exodi* xx, 7. *Nomen enim Dei* est res sacratissima, omnem sanctitatem exsuperans; ergo indignum est ut illud vano et profano ore calceetur. Secus est si illud crebro, sed ex ingenti amore et reverentia, in ore habeas. Sic enim S. Paulus identidem nominat Deum et Jesum Christum, adeo ul in paucis parvisque Epistolis Christum nominet quadringenties, Jesum ducunties et amplius. Causam subdit : a Quoniam non eris immunis ab eis, » non sanctis, sed nominibus Sanctorum, q. d. Abstine a vanis et irreverentibus nominationibus Sanctorum, quia « ab eis, » id est per eas, propter eas (hoc enim significat Hebr. nno *mehem*, id est ad cis) non eris immunis, scilicet a peccato, puta a culpa et pama. Tigurina, *quia non impune feres*; Syrus, qui *frequens est ad jurandum, a delictis et a plaga non justificatur*. Alludit, imo citat *Exodi* cap. xx, 7: «Non enim habebit insontem Dominus eum qui assumpserit nomen Domini sui frustra. » Deus enim sui

nominis et honoris est zelotes; quocirca eos qui nomen suum irreverenter usurpant et temerant, acriter castigat, tum in hac vita, tum in futura.

11. Sicut enim servus interrogatus assidue, a Vm.ll LIVORE NON MINUITUR; SIC OMNIS JURANS ET NOMINANS (temere Deum et Sanctos, vel res sanctas) in toto a peccato non purgabitur. — « Interrogatus, » id est, tortus; solent enim servi in tortura examinari de crimine admissio : unde tortura vocatur *quæstio*; et in Martyrum passionibus, *interrogatio* subinde ponitur pro flagellis et tormentis, ait Rabanus, q. 4. « Sicut servus interrogatus » per quæstiones flagella et tormenta, verberibus et vibicibus impletur: ita quoque crebro jurans, crebra peccatorum verbera animæ suæ infligit. Unde Tigurina vertit, *sicut enim servus crebro vapulans non levatur vibicibus : ita qui dejerat, et nomen Dei assidue usurpat, culpa non vacabit*. Apte jurantem comparat servo, juramentum quæslioni et fortune, juramenti damna vibicibus. Nam, ut ait Plutarchus in *Problemat.* « Juramentum homini libero pro tormento est. Unde Romani a servis veritatem per tormenta extorquebant, acive juramento, a sacerdote solo verbo. » Juramentum enim torquet animam, tum quia eam metu Numinis percellit, anxiamque reddit et sollicitam, ne illicite jurando ejus indignationem incurrat; tum quia eam reipsa divinæ vindicte exponit. Nam qui dejerat jurando juramento execratorio, v. g. dicendo : Si mentior, Deus me puniat; expresse sibi Dei ultionem imprecat, si mentiatur. Idem implicite facit, sibi que imprecat jurans juramento assertorio. Porro Rabanus sic explicat, q. d. « Sicut servus assidue correptus a livoris crimine non abstrahitur, sed magis ad odium provocatur: sic omnis jurans et nominans sæpe nomen Dei Sanctorumque ejus, inde a peccatis non purgabitur, sed magis polluitur. » Verum livor hic non crimen, puta iram et invidiam animi, sed corporis livorem et vibicem significat : hunc enim denotat Græcum

12. Vir multum jurans implebitur iniquitate Vm.ta. (puta perjuriis, blasphemis, injustitiis, etc.), et non discedet a domo illius plaga. — Tigurina, *vir crebro jurans replebitur scelere, nec flagellum abscedet a domo ipsius*; Syrus, *vir jurator acquirit delicta, et non auferetur a domo ejus seditio et colaphizatio*. Exemplum est in Saule, qui proclivis ad jurandum, multa jurando deliquit, ideoque plagas Dei graves sibi suisque posteris accorsivi!, ut patet ll *Iteg.* xxi, vers. 1 et sequent.

13. Et si frustraverit (si juramentum non V^r».u impleverit), delictum illius super ipsum erit ; et si dissimulaverit, delinquet dupliciter, — q. d. Si frustra jurarit, ita ul quod juravit reipsa non presterit, hic reus erit delicti, ejusque pœnam sustinebit : si insuper illud corrigere et expiare neglexerit et dissimulant, Græce *úntptîr*, i j est *despexerit*, dupliciter peccabit, scilicet *primo*, fallendo et juramentum non implendo; *secundo*,

peccatum hoc, puta perjurium, non expiando, juxta legem. Alludit enim, imo citat legem Levi/XMip. v, 4 : « Anima quæ juraverit et protulerit labiis suis, ut vel male quid faceret, vel bene, et idipsum juramento et sermone firmaverit, oblitæque postea intellexerit delictum suum, agat poenitentiam pro peccato, et offerat de gregibus agnam sive capram, orabitque pro ea sacerdos et pro peccato ejus. » Vide ibi dicta. Ita Tigurina, *Cum commiserit, inquit, peccatum, ipse culpam suam sustinebit: quam si non agnoscat, eamdem duplicaverit.*

VorML 14. Et SI IN VACUUM JURAVERIT, NON JUSTIFICABITUR : REPLEBITUR ENIM RETRIBUTIONS DOMUS ILLIUS, — Ne quis putet eum solum qui frustrat juramentum, non præstando id quod juravit, peccare, ideoque puniendum a Deo; addit, quod is quoque qui « in vacuum, » id est temere, inaniter, leviterque, ubi non est necessitas vel justa utilitas, jurat, esto sine mendacio vel proximi damno; « non justificabitur » in hoc facto, id est, non censebitur juste riteque egisse, non declarabitur justus; sed potius ut male agens corripitur et puniatur, si non ab hominibus, certe a Deo; a Deo enim « replebitur retributione domus illius, » q. d. Deus illi ejusque domui, id est, familiæ et posteris, pro temerariis hisce juramentis debitam retributionem, id est vindiciam, pœnam et supplicia retribuet. Notent hoc qui jurandi habent consuetudinem, el leviter tertio quoque verbo jurant. Unde Tigurina vertit, *ac ne temere quidem usus juramento insons judicabitur : nam domus ejus crebris appetetur insultibus; alii, quod si inaniter juravit, non evadet pœnam; replebitur enim domus ejus calamitatibus.* Has enim significat Graecum *hr/w/b*, uti superius dixi. Sic crebro jurantes, crebra in domibus suis vident infortunia, ut faciant jacturam mercium, famulorum, filiorum, etc., ac causam non advertunt, nimirum irreverentiam in Deum, ac temerarium juramentum, quo sanctum Dei nomen profanant.

Aliter hunc versum et præced. explicat Palacius : « Tres inquit, male jurandi modos affert : *Primus*, fratrem frustrando, et tunc, si quid frater frustratus propterea deliquerit, hoc delictum gravat jurantem, ut qui ejus delicti causam dederit. Ergo si frater frustratus nocuerit ei qui fidem violavit, ejus criminis culpa in perjurum recidit. *Secundus* modus est, dissimulando veritatem coram judice, et qui ita veritatem dissimulat, dupliciter delinquit : nam delinquit contra Deum, et contra judicem, cui simpliciter ad ejus mentem respondendum est, si modo juridice interroget. *Tertius* modus est, jurando quidem vere, sed absque necessitate aut utilitate, et tunc non evadit culpam; replebitur enim domus ejus retributione, ut, sicut jurans caret reverentia erga Deum, ita mala careant reverentia erga domum, sed irreverenter et temere domum intrent, ut temere Deum ille jurabat. » Verum hæc expositio

nimis frigida, grammatica et jejuna videtur.

15. Est et alia loquela contraria morti, non VerMB, inveniatur in hereditate Jacob. — Ita Romani et cæteri correcti codices. Male ergo Lyranus legit, *contraria in mortem*; et alii, *e contrario in mortem*. Græca jam habent, id est vestita, amicta, induta. Unde sic habent, *est loquela induta vel amicta morte*, etc. Tigurina, *est sermo marte obvolutus, absit in possessione Jacob inveniatur*; alii, *est oratio circumsepta undique morte*.

.Noster legit J est opposita, contraria, aut polius ufi etiamnum legunt nonnulli codices, id est. opposita, collata, comparala. Nam idem est quod opono, confero, committo, comparo. Unde *napdtk* est mutua collatio. « Contraria morti » igitur idem est quod altera ex parte respondens, cl quæ conferri ac comparari queat cum morte, morti opposita, objecta, vicina, e regione mortis posita. Unde Syrus omittens ? » *morti* sic vertit, *et etiam si est aliquid aliud quod comparetur illi* (juramento), *non inveniatur in banditati Jacob*. Sic Christus ait *Matth. xxi, 2* : « Ite in castellum quod contra vos est, » id est quod e regione vestri est, in prospectu vestro, vobisque vicinum. Et Virgilios, VI *Æneid.* :

Contra elata mari respondet Gnosia tellus:

contra, id est e regione, e vicino.

Minus recte ergo Jansenius *morti* construit non cum *contraria*-sed cum *est*, q. d. Esi alia loquela prediche contraria, quæ est in mortem, hoc est quæ mortem mox adfert, vel, ut Lyranus, *morti*, subintellige, obligata vel destinata. Porro blasphemiam dicitur contraria juramento, quia juramentum videtur habere Dei honorationem, ut qui in testem tanquam veracissimus adhibeatur, at blasphemiam aperiam habet Dei inhonorationem. Hæc Jansenius subtilius quam solidius.

Quæres, quænam est hæc *loquela contraria*, id UqoeU est opposita et comparata, *morti*? Aliqui censent esse perjurium; Græci enim non habent ** *alia*. u, qu*? Verum Latini habent t@ *alia* : ergo non agitur hic de perjurio; de eo enim paulo ante egit vers. 13, nec legimus perjurium apud Judæos solitum puniri morte, ut cum ea hic comparetur et cequetur. Alii intelligunt contumelias, rixas, jurgia, quæ communiter suscitant pugnas, ex quibus sequuntur vulnera, mors et cædes multorum, ut ea vestiri illique comparari et æquari videantur. Verum de his quoque egit superius, eaque clare exprimere et nominare solet.

Primo igitur, Rabanus, Lyranus, Jansenius et Palacius per *loquelam* hanc accipiunt blasphemiam: hæc enim Judæis adeo erat exosa et horribilis, ut nec eam nominare auderent, sed per antiphrasin eam significarent, vocantes eam benedictionem, ut, « Benedic, id est maledic, Deo, et morere, » *Job n.9*. « Benedixit, id est maledixit, Naboth Deum et regem, » III *Regum*, cap. xxi, 13-

Porro blasphemia dicitur comparata vel vestita morte, quia mortem tum animal, tum corpori affert. Unde mortis sententiam in blasphemum protulit Deus, *Levit*, cap. xxiv, vers. 11 et 23. Aliter Palacius : « Hæc loquela blasphemial, inquit, quam benedictionem vocabant, erat contraria morti, quia benedicere Deum erat contrarium morti: est enim benedicere, vivere, non mori : ergo blasphemia, ut per antiphrasin et per contrarium vocatur benedicere, ita per contrarium vocatur contraria morti, cum tamen sit penitus mortifera. Certe benedictio Dei est contraria morti ; ut ergo blasphemia vocata est benedictio, ita vocatur contraria morti. Aut certe erat contraria morti, id est maledictioni, quæ mors erat. Ait igitur Auctor : Est alia loquela, scilicet benedicendi Deum, quæ contraria est maledictioni mortis, cum sit tamen blasphemia. »

Secundo. *Secundo*, accipi potest loquela qua quis docet aut suadet apostasiam a Deo, fide et religione, hæresim vel idololatriam. Talem enim, etiamsi esset filius, morte mulclari jussit Deus, *Deu/. xm*, vers. 1 et 6, utpote qui mortem anima* inferat, clad mortem secundam in gehennam suos sequaces deducat. Unde S. Joannes, *Apoco/. vi*, 8, describens tentationem et persecutionem Ecclesiæ et fidelium futuram per Mahometanos et Saracenos, eos repræsentat per equum pallidum cui insidet mors ; « Et infernus, inquit, sequebatur eum. »

Tertio. *Tertio*, loquela hæc accipi potest murmur, rebellio, seditio. Sic enim Core excitans suos contrabules ad murmur et rebellionem contra Moscn, morte punitus, vivusquo a terra absorptus est. Simili modo cæteros murmurantes stepius in deserto, semper morte vel plaga horribili castigavit Deus, cum cinterà populi peccata dissimularet, uti ostendi *Exodi xvi*, 7. Undo optat eam, utpote execrandam, non inveniri u in hiereditate Jacob, » id est in populo Israelitico : hio enim est posteritas et h(i*rcditas Jacobi patriarcha*, qui alio nomine dictus est Israel. Nam, ut ait S. Gregorius in *Psalm. vn Put ii/. vers. 2*, qui murmurat, cum Deo contendit: « Qui, inquit, contra conditoris flagella murmurat, quasi cum eo in iudicium intrat : Dei namque accusat iudicium, qui so jectimai injusto percussus. Et quasi cum Deo in iudicio contendit, qui iuter flagella innocentem se ostendit. »

Vers.io. Di. Et i.m.m a MisEMconninus (Græco, «ūwta», id est piis, religiosi, colentibus Deum, quales erant verte Israelita;, posterique el sequaces Jacobi patriarchal, de quibus vers, præced.) omnia hæc au-IEIUNTUR, ET IN DELICTIS NON IOLUTABUNTUR.— Ita Romana et Græca ; male ergo Lyranus et nonnulli legunt, non *volaptabunt*, id est non delectabuntur. Male etiam alii legunt non *volutabunt*. Sensus est, q. d. Perjuria, blaspheminiæ cæteraque lethifera linguæ vitia, Deus per gratiam et custodiam suam auferet a viris piis se colentibus: aut, si quando aliquem in illa cadere permittat, non

sinet eum in illis volutari et perseverare, se illico illi suum scelus et periculum ostendet, cumque impellet, ut ab illo se eximat. Unde Tigurina vertit, *sane a piis aberunt hac oinnia; neque enim pereatis involventur*; paulo alior Syrus, *et etiam*, inquit, *qui continet animam suam ab hujusmodi, vivet, et in peccatis non commiscebitur*.

Moraliter, notat Palacius blasphemiam puniri aliis sceleribus; ob illam enim Deus permittit ut in hisce volutetur.

17. INDISCIPLINATE LOQUELÆ (S. AUGUSTINUS ; II Ven. 17

Speculo legit, indisciplinationi) NON ASSUESCAT OS tuum; est enim in illa verbum peccati. — Græce, *dnaiírujst* (pro quo Complutenses legunt *initui** *Sfxou*, id est *intemperantia juramenti*, qua qui laborant, intemperanter tertio quolibet verbo jurant), id est *ineruditioni molesta, indisciplinata, temeraria*, per quam cum Lyrano et Jansenio intellige rusticitatem et irreverentiam loquendi, qua rustici cæterique homines viles et effrenes male instituti, irreverenter, rustice, dure, probrose loquuntur etiam majoribus et superioribus, sine respectu persone et dignitatis; quos proinde offendunt, et ad puniendam hanc libertatem excitant. Undo Tigurina, *os tuum imperita temeritati ne assuescas : nam sunt in ea res flagitiosae ; alii, est enim in ea res peccati. Verbum enim peccati* est sermo peccans, vel res peccati, puta peccatum ipsum. Siepe enim *verbum* melonyuice sumitur pro re per verbum significata.

Secundo, Syrus per *indisciplinatum loquelam* accipit stultiloquium. Ude vertit, *fatuitati ne assuescat os tuum, quia etiam in illa sunt verba mendacii*.

Tertio, Palacius accipit inconsiderationem, dissolutionem et incontinentiam loquendi, q. d. No assuescas loqui quod velis, quod libet, quod in buccam venerit; habeto disciplinam in ore, loquere quod æquum est. Alioqui, si loquaris temere, aderit statim peccatum; ex hac enim temeritate prorumpes in convicia, maledicta, blasphemias, perjuria, rixas, pugnas et cædeas. Hic sensus maxime videtur genuinus, eumque sequitur Rabanus : hoc enim proprio significat *indisciplinatus*, nimirum eum qui non adhibet disciplinam et moderationem debitam in loquendo.

18. MI VENTO PATRIS et matris tuæ, in medio ENIM Vers. 18 MAGNATORUM CONSISTIS.— Tò CMÍMI respondet Ilebwo

At, id est *nam*, vel *cum*; hic pro *cum* accipitur, ait Vatablus, Lyranus et Palacius, q. d. Cum inter magnates versaris, aut ad eorum gradum elevaris et extolleris, memento tamen patris et matris, id est tuæ familia) et prosapia*, si illa humilior et vilior sit, ut le in humilitate contineas, neo inter magnates tui generis oblitus fastu intumescas : sin prosapia tua sit honestior, memento honestaluit educationis, quam a patre et matre accepisti, ut inter magnates honeste et modesto loquaris et agas; ac proinde abstineas a perjuriis, juramentis, blasphemiiis, irreverentia, fatuitate cæterisque linguæ vitiis, de quibus hucusque egi. Hinc

Tigurina vertit, *memento patri' et matris tua, eum* WFfdes *inter proreres*. Undo sequitur i

10. \B FORTE ODLIYIICATUR TB I> US IN COWTCHI ALORUM, IT ASSIDUTATI TUA (i<l CSt, Clni assidue conversando cum magnalibus discos ambire magna, ol superbire) infatuatus, impropertii m patiaris, ET MALUISSES NON NASCI, BT DII M NATIVITATIS tuæ maledicas,—</ d. Vide, o fili, no obliviscaris paternos tuie prosapi®, vel honest® institutionis parentum, ut inter magnates, magnos et superbos induas spiritus, magna ambias et audeas; quia si id feceris, obii viscetur tui Deus, sinetque te cadere, tuaque gratia, honore et statu excidere in conspectu magnatum; atque, quia ob assiduam cum magnatibus convtr-adonem « infatuatus » superbivisti, dejiciet te, ul dejectus « impropertium patiaris, » adeo ut optes te non natum, el hativitati tua» maledicas. Unde Græca sic habent, *ne quando in oblivionem coram illis* (parentibus vel potius magnatibus) *venitis, et consuetudine (ua infatueris* (hoc enim significat , pro quo Complutenses legunt x.Gjf, id est Marco-is; continua enim el nimis libera conversatio el familiaritas cum magnalibus paril fastidium, indeque contemptum); *et velles te non esse natum, et diein partus tui cxscrrerc*; Tigurina, *ne tu quoque ab ipsis tradaris oblivioni, assiduitateque tua Uultituim contrahas; quamobrem te velis non esse natum, et natalem tuum diein exsecreris*. Ita Palacius: a Præcej>-tum hoc, inquit, non ad omnes, sed ad cum qui in cura inter magnates versatur, referri debet. Ait enim: In medio magnatorum consistis. Tum referri omnino debet ad eum qui magnatorum favorem habet, ac ideo cum eis versatur assidue; dicit enim: Assiduitate tua, ole.; ergo quia favor magnatorum quosdam degeneres elatos facit, adeo ul pudeat cos de suis parentibus loqui; ideo præcipit Auctor istis, ut mentionem faciant parentum suorum; tum quia in medio magnatorum ambulamus, qui vehementer delectantur, cum audiunt nos de parentibus etiam vilibus loqui; tum quia si parentum obliviscimur, curabit Deus ut magnates illi obliviscantur nostri; tum tertio, quia nos infatuali ex favore, el assidua magnatorum familiaritate, aliquando ab eis impropertium patiemur; dicent enim indignissimos nos esso qui parentes nostros dedignamur. Tuno plane oplassemus nos non fuisse natos, el diei natali maledicemus. Hæc Auctoris institutio quotidiana in curiis experientia comprobatur; quotidie enim audimus quosdam, qui suos etiam rusticos parentes honorarunt, a regibus magnoporo honoratos; alios vero qui parentes dedignati sunt, regibus magnopere displicuisse, ao ideo ab eorum favore dejectos.» Illice Palacius.

Secundo, Syrus censet hic stimulum dari lilio ad hone loquendum el vivendum, ex verecunda el reverentia parentum. Sie enim vertit, *recordare </ilod habes patrem et matrem, et aquali timore liberaberis, ne offendas coram eis, et in doctrina tua igno-*

minia afficiaris, et diras: Vtinnm creatus non fuisssem; et diem in quo genitu» est maledirà»,

Ilursurn pro id est considet, consistis, presides, Complutenses legunt *rs/tipryw*, in futuro; unde vertunt, *memento patris et matris tua; in medio enim magnatum prrrsidebis, q. d.* Si honores patrem et matrem, corumque instituta et documenta reipsa expleas, honorabit te Deus, facietque te magnis et magnatibus præsidere.

Tertio, Jansenius enim proprie accipiens, et per *magnatos*, id est magnates, intelligens viros sanctos el Angelos, pie sic explicat: Ut rusticitati et irreverenti® non assuescas, memor esto institutionis et præceptorum qu® a parentibus accepisti. Memento item ei qualibus sis ortus {arentibus, sanctis scilicet et Deum verum colentibus; consistis enim el conversaris inter magnatos, nempe cultores Dei, sanctos homines sancbwpie Angelos Dei, qui sunt in medio populi Dei, el contemplantur singulorum mores; unde merito tibi cavendum est, ne coram talibus indecore te geras aut assuescas inepte et inhoneste loqui; ne aliquando eveniat, ut, sicut tu noluisti meminisse præceptorum et reverenti® quam te docuerunt tui parentes, originis item tu®: ila etiam vicissim eveniat, ut Deus obliviscatur Un in bonum, ad honorandum, scilicet, te in conspectu diorum magnatorum, in quorum oculis et auribus indecore te hic gessisti. Atque tunc tu, qui jam mala loquendi assuetudine et assiduitate infatuatus es, impropertium patiaris et ignominiam, quando ex eorum consortio, cum quibus jam in popido Dei censeris, turpiter ejicieris, et tuæ irreverenti® et inobedienliæ justas dabis pernas. Ex quo et hoc conscquelur, ut qui, si voluisses, in parentibus tuis gloriari poteras, ob ignominia* et pmnai um magnitudinem malis non fuisse notus, et maledicas diem nativitatistuæ, sive in hoc sæculo, sive in futuro. Docet ergo reverentiam et honestatem verborum, juxta parentum momta, et sanctam originem servandum, vel ob honorem qui debetur coitui sanctorum, sicut el Paulus monet mulieres in Ecclesia habere velamen super caput suum; vel propter Angelos. El Tobias consideratione parentum a quibus nati erant, suam conjugem monet honestatis et temperanti®, dicens: « filii quippe sanctorum sumus, et non possumus ita conjungi, sicut Gentes quæ ignorant Deum. » To't<r viti. Et diligenter observandum est, quod illi « Memento patris » opponatur « Nu obliviscatur te Deus; » et honori quem quisque ex Sanctorum co'lu obtinet, opponitur impropertium et dedecus quod irreverens incurrit, sive hic. sive postea, in conspectu sanctorum et hominum el Angelorum.

20. Uomo assietusln akrbis impropertii, in omni- ven.Ro, nis diebus suis non erudietur,— q. d. Qui consuevit in alios convicia et probra jacere, hic eruditionis, institutionis et correctionis esi incapax, tum quia talis est impudens, procax et perversa, in coque calkuu per consuetudinem obduxit;

tum quia sicut in alios innoxios insurgit, ita multo magis in monitores suos, a quibus corripitur, contumeliosus erit, in eosque plaustra contumeliarum el maledictorum conjiciet. Unde Vatablus vertit, *homo verbis probrosis assuetus, disciplinam per omnem vitam suam non admittet*; Syrus pro probrosis ponit otiosa; I7r, inquit, *qui discit verba otiosa, omnibus diebus vitæ suæ sapientiam non discet*.

Duas alias explicationes affert Palacius. Prior est, q. d. « Cave ne lingua assuescat jacere in

alios contumelias, nam id signum retenue reprobationis est; non enim tales homines a Deo erudiuntur. At vero, ut beatus est, quem tu erudieris, Domine : ita reprobus, ac ideo omni infelicitate infelicior, quem tu non erudieris. Alium sensum mihi usus ostendit; is est : Ne credant domini ministros suos impropriis emendandos, imo vero minister his impropriis assuetus, nunquam erudietur. Igitur non solum non assequitur herus suis conviciis ministri emendationem, sed potius eum facit contumacem, ul de eo desperetur. »

TERTIA PARS CAPITIS.

DE GÆCITATE FÆDITATEQUE FORNICATIONIS ET ADULTERII.

Ver». 21. 21. DUO GENERA ABUNDANT IX PECCATIS (GræCC, *multiplicant peccata*), et tertium addicit iram et perditionem. — Post vitia lingure pergit ad vitia operum, inquit Jansenius, sicut el in principio capitis postquam precatus est lingure continentiam, mox precatur vitæ totius temperantiam. Sensus est, q. d. Duo genera vitiorum et viliosorum hominum sunt, quæ peccata peccatis accumulunt; tertium vero hrec duo superans, acrem Dei iram, vindiciam et perditionem provocat. Simile est *Proverb*, vi, 16 : uSex sunt, quæ odit Dominus, et septimum detestatur anima ejus : » septimum est susurratio el susurro, qui seminat inter fratres discordias. Unde Syrus hoc loco vertit, *duos modos odit anima mea, et tertius ascendere facit iram*; Tigurina, *duo genera peccatis abundant, et tertium meretur supplicium*, scilicet singulare et acre. Inter hæc tria *primum* est «anima calida,» puta anima restuans irael cholera. *Secundum* est «nequam in ore carnis sure,» id est, nequam in appetitu carnis, id est veneris, puta luxuriosus. *Tertium* est, vers. 25, uqui transgreditur lectum suum, » id est adulter.

v»r».N. 22. Anima calida quasi ignis ardens, non exstinguetur donec aliquid glutiat. — Tigura, *animus æstuans tanquam ardens ignis, qui non exstinguitur donec absumatur*.

Anim» Quieres, qurenam hrec a anima calida?» *Primo*, «“J**» Rabanus, Jansenius, Palacius el Lyranus accipiunt animam avaram : hæc enim ardet avaritia et cupiditate, (piasi igne. Unde non desistit donec proximorum bona per fas et nefas glutiat, et in stomachum avaritire sure ita silibundum trajiciat. Unde Boetius, lib. II *De Consol.*, metro 5 : « Srevior ignibus Ætnre, inquit, ardet amor habendi.» Audi Rabamini : «Anima calida quasi ignis ardens est mens avari, quæ ardet in concupiscentia terrenarum rerum, c ijus ardoris flamma non mitigatur, donec lucro terreno repleatur : sed quia avarilire pestis morbo hydropire est similis; quo qui laborat, quanto plus bibit, tanto plus sitit : sic et anima avari, quanto plura in pecuniarum qurestu

acquirat, tanto plus in eorum ardet ambitione. Idcirco dum dicitur. Non exstinguetur, donec aliquid glutiat; non ejus morbi in eo exprimitur curatio, sed perversi usus denotatur multiplicatio, ut, dum appetitum lucrum acquirat, inde quasi jam absolutus, ad alia appetenda paratior reddatur. » Et S. Ambrosius lib. *De Cain et Abel*, avaritiam vocat : « /Eris libidinem, quæ quo plura abstulerit, eo magis inopem esse se credit. Omnibus invida, sibi vilis, affectu extenuat quod censu abundat. Nullus rapiendi modus, ubi nulla mensura capiendi. Sic inflammat, sic igne suo pascit animum, ut hoc solo a luxuria distet, quod hrec formarum adultera sit, avaritia terrarum. »

Secundo, potius claptius, «anima calida» est anima bile et ira restuans. Ira enim est effervescentia sanguinis circa cor, quæ proinde hominem ita succendit, ul naribus fumos, ore et oculis ignes spirare videatur : hrec non exstinguitur donec aliquid, puta famam, sanguinem, vel vitam ejus, cui irascitur, glutiat, donec scilicet aliquem infamet, vulneret, mutilet, vel occidat. Græca jam habent passive xBTstzcfii, id est *donec glutiat*, id est, donec absumatur bilis et ira, vel ipse iratus. Irati enim in rixas et enses quasi furibundi ruunt, ideoque sæpe feriuntur et occiduntur.

Tertio, valde concinne « anima calida » potest accipi anima restuans libidine. Unde Syrus vertit, *anima quæ luxuriatur cum ignominia camis suæ*. Hanc enim vers. seq. dicit fornicando accendere ignem, atque omnia sequentia spectant ad carnet ad adulterium. Videtur enim per tria quæ nominavit vers. 21, intelligere tres gradus libidinis, ut primus sil interna concupiscentia, quæ non exstinguitur donec aliquid externre voluptatis per pollutionem, oscula, tactus impudicos, etc., glutiat et hauriat; secundus sil fornicatio; tertius, adulterium. Aut certe intelligit tria genera luxuriosorum: *primum* est «animacalida,» id est, anima restuans libidine et fornicatione, *secundum* est adulter, *terhum* est adultera de qua vers. 25. Adultera

enim sæpe nocentior est adultero, quia adducit iras et credes, ac perditionem integrarum familia-ruin. Undo Syrus et Complutenses hunc versum jungunt cumseq. quasi «animacalida» sit anima fornicarii. Sic enim habent Complutenses, *anuna calida quasi ignis ardens non exstinguitur, donec deglutiatur homo fornicarius in corpore camis suæ, non desinet donec accendat ignem*. Licet Graïca a liomanis emendata hæc separent, uti facit noster Latinus Interpres, ac proinde ante *homo fornicarius*, ponunt hypocolon, quasi alterum et diversum ab anima calida, ideoque secundum e tribus peccatis, de quibus vers. 21 membrum sit *homo fornicariás*.

Exemplum singulare, sed multiplex hujus ignis et animæ calidæ, exstat in Maria filia regis Aragonum, uxore Oltonis III Imperatoris apud Crantzium in *Saxon*, lib. IV, cap. xxvi, et ex eo Baroni-
 num, anno Christi 998 : « Hæc enim femina pro-cax, inquit, oculos coniecit in comitem quemdam virum integerrimum, forma pulcherrimum : quæ a viro castissimo passa repulsam, illum de per-tentata pudicitia calumniose accusavit apud Im-peratorem, qui facile nimis adhibens fidem ipsi, comitem morte damnavit. Quem cum capite am-putatum audisset ejus uxor, magna audacia, quam pudoris nescius dolor ministravit abunde, Otlo-nem convenit pro tribunali sedentem, clamans de-nece justissimi viri vindictam, projectoque capite viri in medium, ipsum imperatorem reum sangui-nis innocentissimi apud ipsum jura reddentem accusat. Probationem per contrectationem ferri candentis veritatis indicem offert. Consentit ille, paratur ignis, ferrum caudens exhibetur; mulier conscia innocentiae viri sui, arripit illud illæsa, contrectat inusta, quia justa; stringit ut flores igni-tum metallum, quo solum exuruntur præcordia ipsius Imperatoris. Cui tunc insultans victrix fe-mina, vindiciam in Imperatorem a gladio exigit imperantis. Fatetur ille culpam, nec refugit pœ-nam, spondens jugulum, sed poscit inducias. In-terim proceres accurrunt, pro vita feminam ex-orant Imperatoris. Sed frustra diu laboratum; at tandem ea est conditione transactum, ut auctrix sceleris Augusta, ex qua causa processerat viri necis, flaminis comburenda daretur. Quo facto, suam redemit vitam justissimus imperator, qui eandem donatam tribus castris, solutus ipse ac liber subeundi supplicii, eam abire rogavit. » Ecco quantas tragoedias anima feminæ, calida amore, dein furore, excitavit; sed catastrophe in ipsam-incl revoluta, æslum amoris cl furoris luit ignis ardore.

Denique «anima calida» generatim potest accipi ea, quæ quovis affectu pravo, v. g. superbia', ambitionis, invidire, gulie, etc., ardet : hrec enim non satiatur donec rem adeo concupitam glutiat, caque per fas cl nefas potiatur. Quocirca de ta-libus ait Isaias cap. l y ii, 20 : « Impii quasi mare fervens, quod quiescere non potest. » Et *Osce*

cap. vu, 4, insaniam Israelitarum et ardorem co-lendi idola sub Jchu rege, quasi mysticam for-nicationem et adulterium incusans : • Omnes adulterantes, ait, quasi clibanus succensus a co-quente, etc. Quia applicuerunt quasi clibanum cor suum, cum*insidiaretur eis : lota nocte dor-mivit coquens cos, mane ipse succensus quere-ignis flamma-. Omnes calefacti sunt quasi cliba-nus, et devoraverunt judices suos. » Vide ibi dicta. Ita noster Pineda in *Job*, cap. xx, vers. 12 : « Duo genera, inquit, abundant in peccatis (id est, mul-torum peccatorum fons et origo sunt) : Anima calida (ventriculus, stomachi appetentia) quasi ignis non exstinguetur, donec aliquid glutiat; stomachus, videlicet, non minus famescens, et ardens fame, quam ignis, qui nisi devoret et de-pascatur multam materiam, continuo exstingui-tur, et tunc demum videtur contentus, cum multa illi nutrimenta subministraveris. En animam, aut stomachum impii restuantem atque ardentem cu-piditatibus. et non quiescentem donec deside-ratis potiatur. » Et infenus : « Exprimitur enim quanta sit impiorum in peccando fames, quanta voracitas. In universos enim illud quadrat : Quo-rum Deus venter est, et gloria in confusione ip-sorum. Nam cum omnes unicam voluptatem, at-que peccatorum dulcedinem appetant, gurgites sunt et helluones spurcissimi voluptatum, nati abdomini suo, non ver® laudi, non glori®, non fruendo Deo. »

Tropologice, «animacalida,» id est,restuansira. Trepolibidine, aliave cupiditate, parat et succenditlcç,re'

sibi ignem multarum poenarum et calamitatum, ac tandem ignem gehennæ, juxta illud *Isaia* 1, vers. ult. : « Ecce vos omnes accendentes ignem, accincti flammis, ambulate in lumine ignis ves-tri, el in flammis quas succendistis. » Vide quæ ibidem notavi.

23. Er uomo nequam m ore carnis ses, non vcn.s3. DESINET DONEC INCENDAT IGNEM. — HOC CSt seCUD-

dum genus eorum qui abundant in peccatis, ni-mirum fornicariorum : hi enim libidines multi-plican!, quia iis non satiantur. Est enim libido insatiabilis, suique flammæ majores semper sus-citat et accendit: unde «abundat in peccatis.» Noster pro id est *fornicarius*, legit iwryí, id est *nequam*. Unde aliqui hrec accipiunt de gu-loso, qui non satiatur ore carnis sure, puta sua gula et ingluvie, nec quiescit donec in se accen-dat ignem libidinis. Verum ex Greco et Syro li-quet hic notari fornicarium. Unde Tigurina ver-tit, *deinde scortator homo qui corpore camis sua non conquiescit, donec tgnem succenderit*; Syrus, *vir qui luxuriatur cum ignominia camis sure* (alii, membri sui), *non conquiescet donec accendatur in eo ignis*. Sensus est : « Homo nequam in ore carnis sure,» hoc est, nequam in explendo appetitu carnis, id est concupiscentiæ et libidinis suie, puta luxu-riosus et fornicator, «non desinet donec ignem» libidinis sure, quo ardet interius, exterius «accen-

dat» et expleat, donec scilicet amasias suas codetn igne succenderit, cum cisque se libidiuo contaminant et concremant.

Est metonymia, qua os quasi instrumentum ponitur pro ipso appetitu cibi. Rursum est catathresis, qua appetitus cibi ponitur pro appetitu rei venero®. Unde sequitur : « Homini fornicario omnis panis dulcis. » Dicitur ergo « nequam in oro carnis sure # fornicator, qui explet omnia quare appetit caro sua, sive quidquid carni libet, quique oro suo postulat ac sollicitat amasias, ad explendum suum hunc brutalom appetitum. Simili phrasi Scriptura tribuit gladio os, cum dicit : « Percussit eos in ore gladii, » id est, in acie gladii. Rursum « in ore, » id est, in appetitu gladii, q. d. Percussit eos ad satietatem quantum libuit gladio, id est, quantum appetiit furens miles et gladiator. Noster legit *çi/uert*, id est *ore*; jam legunt *íjuoti*, id est *corpor*«.

Porro, ignis hic libidinis concipitur ex forma et pulchritudine, quare oculis hauritur, ac per eos in reliqua membra proserpit, caque accendit. De quo eleganter S. Chrysostomus, homil. 3 *De Verbis Isaia* : « Vidi Duminum : Ut ignis, inquit, ubi fcenum aliquod aut culmum arripuerit, nihil moratur, sed simul lucidam accendit flammam : itidem et ignis concupiscentia, qui est in nobis, simul atque per oculorum intuitum elegantem ac venustam attigerit formam, protinus exurit animum. » Quocirca ut ab igne hoc immunem te serves, omni studio custodiendi sunt oculi. Vide S. Rasilium, tract. *De Virg.* : « Est sane iniquum et indignum, inquit, praeterquam quod ad vitium per oculos vehitur, virginem, quare manu contrectare non audet, ea jactu oculorum indifferenter attingere. Quare igitur non evitavit luminum jactum quantum in se est, ne manus quidem tactum vitavit. Sicut enim cum ignem tangimus, ignis indicia per impressas nobis adustiones excipimus, ita possibile non est eum, quem ignis amoris attigit, ejusmodi tactum innocuum inviolatumque praeferre. »

Va.-3.2i. 21. Uomini fornicario omnis panis dulcis, non fatigabitur transgrediros usque ad finem.—Sicut vere, ppreced. appetitum fornicationis vocavit os carmi; ita persistens in eodem tropo, *panem* quo hoc os, id est, appetitus venercus, impletur, vocat feminam, q. d. Homo assuetus fornicationi irruiat in quaslibet mulieres : omnis femina sive pulchra sit, sive turpis; sive pauper, sive dives; sive juvenis, sive senex, ei videtur dulcis : sicut famelico dulcis videtur et sapidus quilibet panis, etiam ater et durus. Qualibet ergo femina, quasi p no os, id est, appetitum luxuriis sure, implet et saturat : « unde non fatigatur transgrediros (legem Dei per continuas fornicationes) usque ad finem, » scdicet ville; Tigurina, *donec intereat*. Tenacissima enim est libido, et consuetudo fornicandi, adeo ut cum senectute non consenescat, sed viv t et Vigeat, imo ardeat usque ad mortem, nec nisi

cum ea moriatur. Simili frnpo do meretricibus clanculariis ait Salomon *Proverb*, ix, 17 : « Aqu® furtivas dulciores sunt, el panis absconditus suavior. » Ha Syrus: *Carni*, inquit, viri *luxuriosi omnis caro suavis est, et non continebit donec peccet*. Sunl enim turpissimi scortatores, qui vaga libidine delectantur, nullo delectu, qui non nisi libidinari cupiunt, et, ut ail Plato in *Convivio*, « Vero non amant, sed ad explendum tantum desideria inhiant, et quodeumque sors obtulerit, exsequuntur. »

Porro noster Pineda, lib. V *De Bebas Satem*. cap. ir, num. 13, censet hic alludi ad panem mellitum, qui in nuptiis dabatur sponsis, ac deinde convivis : ex quo nuptiæ dicebantur contraili *confarreatione*, quia panis illo erat farraceus, aut far, testo Athenreo, lib. VII, Alexandro ab Alexandro, lib. II, cap. v, et Ctclio Rhodigino, lib. XXIV, cap. XV. Unde sponsus invitans sponsam ad hanc placentam mellitam *Cantio*, v, I : « Comedi, inquit, favum cum meile meo. » Ubi Septuaginta, *comedi panem meum cum melle meo*; ut sensus sit, q. d. Scortator projectissimus est ad omnem cujuslibet fcniinre voluptatem, neque minus ardet quavis occasione oblata, quam si primas nuptias celebraturus esset, ac mellitam placentam nuptialem degustaturus.

25. Omnis homo qui transgreditur lectum suum, Ver/, a, CONTEMNENS IN ANIMAM SUAM, ET Dicens : QUIS ME videt ? — Adde: « Hic in plateis vindicabitur, » uti dicitur vers. 30. Ibi enim sententia hic inchoata absolvitur. Sensus est, q. d. Tertius, qui abundat peccatis, et adducit iram et perditionem, uti dixi vers 21. Est adulter, qui torum et lectum conjugalem violat, ulteriusquo conjugem aut certe fornicariam invadit, itaque contemnit a animam suam, » tum quia vitam suam periculo mortis objicit, ne videlicet cognati conjugis, aut maritus adultero: cum qua peccat, cum ob injuriame! infamiam tam conjugis quam adultera; indeque sibi illatam, occidant; tum quia animam suam Dei vindicta; judicio et damnationi exponit. Sed ha c omnia contemnit crecus amor adulteri, quia clanculum adulterans, putat se latere hominum oculos dicitque : « Quis me videt? » unde Tigurina vertit, *homo denique* (est tertius et ultimus abundans peccatis) *temerator tori sui, sic animo sevim cogitans : Quis me videt ?* Syrus, vir qui *pravari calur super lectum strati sui, et dicit in anima sua : Quis videt me?* Ideoque non cogitat illud Seneca; Gentilis, cum ipse sit fidelis : « Etiam si scirem homines ignoraturos, et Deum ignosciturum, tamen peccare nollem, ob peccati turpitudinem. »

26. Tf.nedrbj circumdant me, et parietes coope- Ven.s« RIUNT ME, ET NEMO CIRCUMSPICIT ME : QUEM VEREOR? DELICTORI M MEORUM NON MEMORABITUR ALTISSIMO». — q. d. Nec homines vereor, utpote qui me tenebris el cubiculo clausum non vident; nec Deum, nipo- te quem non credo videre aut curare res mortalium, ut castos prrenilet, adulteros puniat; ni-

mirum : «Nubes cœli latibulum ejus, nec nostra considerat, et circa cardines cœli perambulat,» ut aiunt irnp̄ii, *Job* xxii, 14. Libido enim ducit homines ad atheismum, ut negent Dei providentiam omnequo numen. Quocirca qui firmus in fide persistere cupit, sit castus : castitas enim est custos verre fidei et religionis ; hanc enim evertit intemperantia et libido. Hac de causa S. Petrus, S. Paulus, S. Joannes, S. Malthreus, S. Clemens, creterique Apostoli virique Apostolici, eximii prrecones fuere castitatis, reque ac fidei, adeoque pro castitate Martyres occubuerunt. Sciebant enim sanctitatem Christianis fidei et religionis esse tantam, ut non nisi a castis capi et conservari possit. Syrus vertit, *ccce pañetes donáis mea: tegunt me, et tectum domus mea: superjacet mihi, cl non est qui videat me, quis prohibebit me ne pecccm?* Tigurina, *tenebris circumseptus sum, et parietes mihi prer.bcnt latebram, nec quisquam videt me, quidnam metuam? peccata mea non curat Altissimus.*

Sapienter S. Chrysostomus, homil. 11 in I *ad Corinth.* «Noli, inquit, dicere : In tenebris sum, pariele claudor, quis me videt? Qui enim omnia nostra corda effinxit, ipse omnia novit. Quoniam tenebra; apud cum nihil obscurius reddunt. Recte autem inquit peccator : Tenebrre circumdant me, et parietes; nisi cnim in tenebris animus esset, non sano Dei timore abjecto, tanta duceretur Licentia. Nam nisi prius rationalis pars caligaret, non tam licenter peccata in nos impetum facere potuissent. Quamobrem ne dicas, Nemo me videt; est namque qui ad animam usque et spiritum, articulos et medullas penetrat. Te autem ipsum non vides, neque potes nebulas expellere ; sed tanquam muro undique circumdaris, et sle nequis cœlum suspicere. » Docet deinde in omni peccato esse tenebras mentis, et rationis lumen extinguere : « Nam quemadmodum, inquit, latrones, et parietum perfossore, cum quid pretiosum rapere volunt, extincto lumine id aggrediuntur, sic in peccatoribus corrupta ratio. Etenim in nobis rationis lumen est semper ardens; quod si spiritus iniquitatis vehementiori impetu aggressus extinxerit, quamprimum animam obscuravit, expugnavitque, et quidquid in ea conditum est, compilavit. »

27. Et non intellicit (non credit; vel, si credib non cogitat, non considerat), quoniam omnia videt OCULUS il lws (Dei : Dei cnim nomen est *ille*, scilicet *giii est*, *Exodi* m, 14), quoniam expellit a se timorem Dn (ut liberius sine motu vindicis el vindictae adulteretur et peccet), hujusmodi hominis timor (quo adulter timet videri ab hominibus, non a l>eo, ideoque noctem et latebras querit, *q. d.* Hic timor quo adulter tantum hominem, et ab homine videri timet, expellit timorem Dei), et oculi uominim timintfs il.ltm. — Idem dicit et inculcat, *q. d.* Et oculi adulteri, qui sunl «oculi hominum,» id est, quibus videri metuit ab hominibus, ideoque oculis suis circumspicit, num quis hominum eum videat.

«Oculi» ergo «hominum» mlt metus et timor hominum; hi oculi sunt «timentes illum,» supple hominem, qui præccssit, *q. d.* Oculi adulteri solum timent hominem, ideoque expellunt timorem Dei, ut jam dixit : hoc enim ex prædictis hic subaudiendum et repetendum relinquit. Unde Græca pro his omnibus hoc tantum habent, *et oculi hominum timor ipsius*, id est, ut Tigurina, *sane huic oculi tardum hominum limon sunt*, *q. d.* Talis tantum timet aspici ab hominibus. Unda S. Ephrem in *Apop/iM*"j.legit : «At contra oculos hominis t met.» Syrus hrec omnia preterii et omittit. Nonnulli codices aliter dispungunt sensumque dant faciliorem hoc modo : « Expellit a se timorem Dei, » scilicet adulter, deinde ponunt colon, ac quasi epiphonema subjungunt : «Hujusmodi (est) hominis timor, et oculi hominum timentes illum,* *q. d.* Talis est timor hominis, et tales sunt oculi hominum, qui eolum timent hominem, qui scilicet duntaxat timent videri ab homine quem metuunt, non a Deo quem non metuunt. Nimirum hi sunt humani et carnei oculi, qui non nisi hominem timent. Insanii ergo adulter dum oculos Dei fallere vel fugere se posse putat. Audi Rabanum : « Qui enim castitatis virtutem perdit, et impudentiae se vitio tradit, cum ipse tenebras sil mentis, tenebrarum opera sine conscientia alterius Kstimat se agere; et quia Dei timorem a se expellit, in eo maxime deluditur quod occultorum omnium conditorem se fallere posse arbitratur; cum Propheta lestante didicimus, quod vultus Domini sil super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum ; et Dominus interrogat justum et impium; qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam; coram sole justifiati nihil latere potest : omnes enim vire hominum patent oculis Dei; cœlorum ipse continet thronum, et abyssum inluclur, cœlum palmo metitur, et terram pugillo concludit, ipso novit cogitationes hominum, quoniam vana; sunt, et singulorum cogitationes intelligit a longe : homo cnim videt in facie, Deus autem intuetur cor. »

Audi et S. Ambrosium hunc locum expendentem, lib. I *Offic.* cap. xiv : «Nolunt (adulteri et impii) supva se esse judicem, quem nihil fallat; nolunt ei dare occultorum scientiam, qui metuunt occulta sua prodi : sed etiam Dominus sciens opera eorum, tradidit eos in tenebras. In nocte, inquit, erit fur; et oculus adulteri servabit tenebras, dicens : Non considerabit me oculus, et latibulum persona) opposuit sure. Omnis enim qui male agit, lucem fugit, diligit tenebras, studens latere, cum Deum latere non possit, qui intrat profundum abyssi, et intra hominum mentes non solum tractala, sed etiam volvenda cognoscit. Denique et ille (pii dicit in Ecclesiastico : Quis videt me? et tenebrre cooperiunt mo et parietes, quem vereor; quamvis in lecto positus hæc cogilet, ubi non putaverit, comprehenditur. Et ent, inquit, dedecus, quod non uildlexarit timorem

Rx
S. Ani'
broMo.

Dei. Quid autem tam stolidum, quam ;miare quod Deum quidquam præcreal; cuín sol qui minister luminis est, etiam abdita penetret, et in funda-
menta domus, vel secreta conclavia vis caloris ejus irrumpat? » Et paulo post : « Si igitur radius so-
lis fundit lumen suum super omnem terram, et in ea quæ clausa sunt se inserit, nec vectibus fer-
reis, aut gravium valvarum obicibus, quominus penetret, impeditur; quomodo non potest intel-
ligibilis Dei splendor in cogitationes hominum et corda, quæ ipse creavit, semet inserere ; sed ea quæ ipse fecit, non videt, et fecit ut meliora sint qua; facta sunt, et potentiora, quam ipse est qui ea fecit, ut possint, quando volunt, cognitionem sui operatoris latere? Tantam ergo virtutem et po-
testatem inseruit mentibus nostris, ut eam com-
prehendere cum velit, ipse non possit. »

Vide hic el admirare, quanta sit hominum, Dei oculos velare conantium, stupiditas, vel rustici-
tas, velcæcilas, vel ignorantia, vel oblivio, quam saspe miraculis coarguit Deus. Utalia taceam, mi-
rabile et memorabile est, quod scribit B. Petrus Damianus S. R. E. cardinalis et Episcopus Ostien-
sis, suoque ævo sapientiæ sol. Sic enim ait lib. V, ph'o «x epist. 16 ad Landulphum : « Quidam alienam suem J*10**' furtive surripuit, et caveæ clandestinus inclusit; vir tamen ille pietatis operibus intentus esse con-
sueverat. Interea adest dives Jesus in effigie pau-
peris, et tanquam prolixo jam crine deformis egebat arte tonsoris. Ille protinus reverenter as-
urgens, inter cætera officiosæ humanitatis im-
pendia, coepit illum forcipibus attondere; sed dum tornat ac satagit, ecce reperii duos in occi-
pitio sub crinibus oculos latitantes. Expavit homo, slupensque contremuit, et quid vellet esse quod cerneret, pavidus inquisivi!. Cui mox ille : Ego, inquit, Jésus vocor, qui undique cuncta contem-
plor, et isti sunt oculi quibus etiam suem vidi, quam nuper in cavea conclusisti. Moxque dispa-
ruit. Ille protinus ad cor rediens, et divinam circa se clementiam recognovit, et quod inique præ-
sumpserat, satisfactione purgavit, n

Huc pertinet Apophthegma prisci Rabbini in Pirke Avoth, id est, in Apophth. Patrum Hebr. « Tria tibi servanda sunt, ul nunquam in peccatum la-
baris : primum, ut attendas oculus omnia vi-
dentem ; secundum,ut aurem,cui nec ipsum tacet silentium, in omni loco reverearis ; tertium, ul cogites omnia et singula opera tua in libro scien-
tis illius esse exarata. »

Tew-W. 28. Et nomcognovit, quoniam oculi Domini multo PLUS LUCIDIORES SUNT SUPER SOLEM, CIRCUMSPICIENTES OMNES VIAS HOMINUM, ET PROFUNDUM ABYSSI, ET HO-
MINUM CORDA INTUENTE» LN ABSCONDITAS PARTES. — Græca, nec intelligit oculos Domini millies sole splen-
didiores esse, qui intuentur omnes vias hominum, et contemplantur in partes abstrusas-, Syrus vero, et nescit quia oculi Dei magni, majores sunt decies mil-
lio sole, et videt vias omnium hominum, et intelligit in tenebris faciem operum eorum. Sol centies el sexa-

gies major est globo terræ, ideoque in se conti-
neret centum et sexaginta terræ globos, si exis-
tèrent: cogita ergo quam magnus sit Dei oculus, ac quoties major sit tota terra? Quid ergo eum latere queat, quod non videat? Unde Tigurina, nec intelligit oculos Domini sole infinitis partibus perspicaciores, vias hominum omnes ac profun him maris inspicere, atque abstrusissima quaque perlus-
trale.

Apposite oculus, id est, aciem mentis qua om-
nia inspicii Deus, comparat soli; Deus enim, ut ait Poeta, est srhof i.-rrizr' inxxavtt, id csl, sol qui omnia videt, et omnia audit. Vide dicla Isaia XLV, vers. 1, ubi octodecim analogias inter regem et solem recensui : Deus enim est Rex re-
gum. Igitur sicut sol ex alto cœlorum vertice, luce sua quasi oculo terrain inspicii, imo illustrat, ut omnia faciat visibilia cuivis homini et animali : ita Deus acie perspicacissima et immensa mentis suæ totum mundum inspicit, circumspicit intro-
spicit, et ad fundum quaquaversum perspicit et comprehendit, imo omnia in lucem profert in die judicii. Unde eleganter Philo, lib. De Victimis offerentibus : « Deus, inquit, est ipsius solis sol, illustrans sensibilem intelligibilis. » Sicut enim sol res sublunares conspicit, et conspicuas facit: ita Deus res omnes creatas, et inter illas ipsum solem, clarissime videt, et visibilem efficit.

Verum Dei oculus in multis superat solem. Sol Dei oeu-
enim non circumspicit omnes vias, id est, mores, et actus etiam internos hominum : hos tamen cir- Primo. * cumspicit Deus.

Secundo, sol non penetrat profundum abyssi, id est, maris; mare enim multis in locis ad duo vel tria milliaria profundum est, quo non pertingunt solis radii : ut plurimum tamen maris profundi-
tas non excedit dimidium milliard, uti testantur nautæqui maris altitudinem demissa bolide explo-
rarunt. Adde nonnulla maria ita profunda esse, ut eorum profunditas necdum reperta sit, qualia sunt Succica littora, ubi non anchoris, sed ferreis annulis naves cohibentur, et in Ponto, de quibus Plinius, lib. II, cap. en : «In Ponto, inquit, ex ad-
verso Coraxorum (vocant Dathea, id est pro-
funda, Ponti) trecentis fere a continenti stadiis immensam altitudinem maris tradunt, vadis nun-
quam repertis. » Vide Picolomincuín, lib. De Quanti!, terra et aqua, et Conimbricncscs, lib. III De Calo, cap. v, Quæst. III, art. 2.

Tertio, Deus est cardiognostes, et hominum Tertio, corda introspicit. Id facere nequit sol. Quocirca a Sophocle in CEdipo Colon, epilhelum Deo pro-
prium datur xa.esrrri, id est, omnia intuens; quod nihil eum lateat, nullum cordis arcanum eju\ aspectum fugiat.

Quarto, absconditas mundi partes, puta terræ Qawto, viscera et centrum, locaquo inferni, ac tot mil-
liones du»monum et hominum damnatorum ibi degentium clare intuetur Deus; rursum omnes mundi ungulos, cubicula, lectos, stragula, antra,

cavernas, latibula, fossas, hiatus pervidet. Id non facit sol. Oculi ergo Dei multo lucidiores sunt sole, præsertim circa actus hominum bonos vel malos : hos enim acerrima acie intuetur Deus, ul suo tempore aeternis pœnis vel prroiniis eos puniat aut remuneret. Quocirca S. Joannes *Apoc.* i, 14, Christi gloriam describens : « Oculi ejus Unquam flamina ignis, » Et Daniclis cap. x, 6. Angelum Dei, et in eo Deum pingens : « Facies ejus, inquit, velut species fulguris, cl oculi ejus in lampas ardens. » Et Ezechiel Cherubinos stemmata Dei gerentes describens cap. i, 18 : « Totum corpus, inquit, oculis plenum in circuitu; » quomodo Poetæ finxerunt Argum pastorem Ionis circumcirca esse centum oculis oculatum. Quin et Plinius, lib. II, cap. vu : « Deus, inquit, totus est sensus, lotus visus, lotus auditus, totus anirnæ, totus animi, totus sui. »

Præclare S. Augustinus in *Speculo*, cap. iv, ita Deum definit, aut potius periphrastice describit : « Immutabilis mutans omnia, invisibilis videns omnia, immortalis, illocalis, interminatus, incircumscrip- tus, nusquam finitus, ineffabilis, inrostimabilis, indicibili*, inscrutabilis, immotus, tangens omnia, investigabilis, metuendus atque terribilis, venerandus atque verendus, honorandus atque horrendus, nunquam novus, nunquam vetus, omnia innovans ; in vetustatem perducens superbos, et nesciunt; semper agens, semper quietus; colligens, et non egens; omnia portans sine onere, omnia implens sine inclusione, omnia creans et protegens, nutriendus et perficiens. Quærens, cum nihil desit tibi; amans, nec æstuas; zelans, et securus es; pœnitet te, et non doles; irasceris, et tranquillus es; opera mutas, sed consilium nunquam recipis. » Et paulo inferius : « Qui es ubique totus, qui sentiri potes, et videri non potes; qui nusquam decs, et ab iniquorum cogitationibus longe es. Qui nec ibi dees ubi longe es : quia ubi non es per gratiam, ades per vindictam. Qui omnia langis, nec tamen æqualilcr omnia tangis. Quodam enim tangis ut sint, nec tamen ut vivant et sentiant : quaulam tangis utsinl, vivant et sentiant, nec tamen ut discernant; quædum langis ut sint, vivant, sentiantatquediscernanl. Eleum libimelipsi nunquam dissimilis sis, dissimiliter tangis dissimilia. Qui ubique præsens es, cl inviniri vix potes : quem stantem sequimur, et apprehendere non valemus. Qui tenes omnia, imples omnia, circumplecteris omnia, supcroxcellis omnia, sustines omnia. »

Moni., Idem in *Soliloq.* cap. xiv : « Gressus meos semitasque consideras, et die noctuquo super cuslodiam incanè vigilas, omnes semitas meas diligenter notans : speculator perpetuus, voluti si totius crealuræ tuæ cadì cl terræ oblitus, tantum me solum consideres, et nihil sit libi curro de aliis. Neque enim tibi crescit lux incommutabilis visionis turo, si tantum unum aspicias; neque minuitur, si innumera videas et diversa. Quia sicut uno

tolum simul perfecte consideras, sic singula quolibet, licet diversa, perfecte simul, totaque totus conspicit visus tuus. Sed sicut omnia, sic unum; et sicut unum, sic singula, totus simul, sine divisione, vel commutatione, vel diminutione consideras. Itaque totus tu in toto tempore sine tempore, totum me simul semperque comideras, ac si nihil aliud considerare habeas. Sic igitur super custodiam meam stas, sicut si omnium oblitus sis, et mihi soli intendere velis. Semper quippe te pratentem exhibes, semper te paratum offers, si me paratum invenis. Quocumque iero, tu me, Domine, non deseris, nisi prior ego te deseram. Ubicumque fuero, non recedis, quoniam ubique es, ut quocumque iero, inveniam te, per quem possim esse, ne peream sine te, cum sine te esse non possim. Fateor quidem, quia quidquid facio, et quocumque facio, ante te facio : et illud quidquid est quod facio, melius tu vides quam ego qui facio. Quidquid enim semper operor, tu pariter semper præsens ades, utpote perpetuus inspector omnium cogitationum, intentionum, delectationum et operationum mearum. » Et mox : « Cumque hrocdiligenter considero, Domine Deus meus, terribilis et fortis, timore pariter et ingenti rubore confundor : quoniam nobis magna indita est necessitas juste recteque vivendi, quia cuncta facimus ante oculos judicis cuncta cernentis. » Quocirca Psaltes Psal. cxxn, i : « Sicut oculi servorum, inquit, in manibus dominorum suorum, sicut oculi ancillro in manibus dominæ suæ : ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum douée misereatur nostri. » Et *Psal.* xv, 8 : « Providebam Dominum in conspectu meo semper : quoniam a dextris est mihi, ne commovear. » Et sponsus sponsæ Confie. vin, 6 : a Pone me ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum. » Hinc S. Basilius ad filium spirituale, hoc inter alia ei prroscrit : « Memento te sub Domini conspectibus stare, qui occulta cordis prospicit, et abdita mentium novit In omni opere quod cogitas facere, prius examina si secundum Dominum est quod cogitas : et si rectum est coram Domino, perface; si vero adversum fuerit reperi- tum, amputa illud ab anima tua. » Hæc S. Basilius, quem S. Gregorius Nazianzenus, *epist.* 26 ad eumdem S. Rasilium non adulatorie, sed jure et merito vocat oculum orbis, magnificam vocem ac tubam, regiumque dicendi splendorem. S. Bernardus in *Formula honesta vita*, ad eam duo requirit. « Primum est, inquit, ut subtrahas te ab omnibus transitoriis rebus, ul nihil de eis cures ac si non essent ; secundum, ut ita te des Deo. ut nihil dicas el agas, nisi quod credideris firmiter placere Deo. » Idem in *Méditât*, cap. vi, ex S. Augustino : « Sicut, inquit, nullum est momentum, quo homo non frualur Dei bonitate et misericordia : sic nullum debet esse momentum quo eum prrosentem non habeat in memoria. Quocumque krn consistis, cogitationes tuas jacta in Deum,

aut aliquid salutare in animo tuo versa. Omnis siquidem locus ad meditandum congruus est, »

Denique sicut sol Zodiacum duodecim signis distinctum assiduo perambulat, uno percurrit : sic Deus mentem fidelem duodecim primariis virtutibus ornatam perambulat, ut eam in illis illuminet, inflammet, roboret, perficiat. Unde Isaías cap. 1 x, 19, Deum vocat Ecclesiæ el fidelium lucem et solem; el Malachias cap. iv, 2, Christum vocat solem justitiæ; et illud *Cantio.* v, 14 : a Venter ejus eburneus, distinctus sapphiris; » alii vertunt : *Siati drculus medius, in quo sunt similitudines siderum.* Christus ergo Zodiacum siderum, id est virtutum, pingit iu mente fideli el sancta.

Ter*. 29. 29. DOMI NO BMDI Dr. O. ANTEQUAM CRBABENTUB, OMNI A SUM AGNI TA : SI C ET POST PI BI ECTI M BBSPI CI T o m n i a . — Probai oculòs Dei sole lucidiores omnia intueri, ex eo quod ipse omnium sil creator, conservator et gubernator : sicut ergo antequam crearet ea cognovit per ideam, quam in mente habuit : juxta eam enim ca creavit; sio quoquo postquam ea creavit et perfecit, respicit et intuetur omnia, ut creata a se conservet et gubernet. Unde Græca clare habent, *antequam crearentur, omnia sunt ei agnita, sic et postquam consummata sunt; Syrus vero, quia antequam fiat quidquam, manifestum est coram eo, et etiam post consummationem mundi ipse judicat illum, q- d.* Deus facta hominum pnrnovit otpnnvidit, antequam ea faceret homo, imo antequam mundus existeret : unde idem postquam facta sunt, postquam scilicet ca fecit homo, in consummatione, id est, in fine mundi, judicabit illum, qui ea fecit et patravit.

Deus ergo actiones omnium, tam bonas quam malas, prævidit ante mundum, videt in mundo, judicabitposl mundum. AudiUabanum : « Notum esi Deo ab initio opus ejus, nec aliquid novum ei accidere potest; quia ante omnia præscicbal tempora, quæ in tempore voluit facere opera, et post perfectum opus nihil illi defuit aut præleriil, quia neque præleritum, neque futurum aliquid illi est, sed omnia præsentia coram eo sunt. In omnipotente enim Deo ea quæ secutura sunt tempora, præsentia semper consistunt : cui nec futura veniunt, ncc præterita discedunt, sed cuncta simul ante ejus oculos adsislunl : fuisse, vel futurum esse æternitas non habet; cui nimirum ncc præterita transeunt, neque futura superveniunt, quæ cuncta pressens videt, »

v** .30. 30. Hic n plateis civitatis vindicabitur, et QUASI PULLUS EQUI NUS FUGABI TUR : FT UDI NON SPUMAVIT ftd est, non timuit, non putavit ; græce enim est o>z id esi non suspicatus est ; sic Poeta ait : a At sperate, id est *timete*, deos memores fandi atque nefandi ») apprehendetur. — « Hic, » scilicet adulter, « qui transgreditur lectum suum, » de quo egit vers. 21; ibi enim sententia inchoata, M per pintes versus suspensa, hic demum expletur. Unde Tigurina verUt, *aucimobrem ille in pla-*

teis urbis condemnabitur; Vatablus, pœnas dabit; utrumque enim significat Græcum

Syrus, *et id in quo non putat homo, qui apprehenditur in plateis civitatis, detegetur.* Cætera enim do pullo equino desunt in Græco et Syro. Sensus esi, q. d. Adulter peccavit in secreto et tenebris; at Deus publice eum puniet, tum alias, tum cum juxta legem veterem emù in foro et platea per judicem morte puniet. Quare ubi ipse de judicis adventu et inquisitione audierit, fugiet ut « pullus equinus; » sed Deo vindice, « ubi non » putat, « apprehendetur. »

Hic est timor et pavor qui persequitur adulteros, quem ipsi quasi umbram mortis exhorrent, ut ait Job cap. xxiv, 17. Est enim mirabilis pulli equini, ait ibidem noster Pineda, metus appropinquante homine : fugit enim quaquaversus, nullo recto cursu aut itinere, atque semper ad conspectum vialerum commovetur, metuit, difugit, multoque velocius atque perturbatius, cum capero illum conantur. Denique vel repentino laquei injectu, aut alia ratione a tergo improviso capitur. Sic sane adulter imitatus equum potulentissimum hinnientem ad uxorem proximi sui; at in timore et perturbatione animi, in fugiendo, et liniendo lucem, pullum equinum imitatur. Ita Deus vindicavit adulterium Davidis, cum eum trepidum cogeret fugere a facio Absalom filii sui. Audi sententiam Dei in Davidem Il *Ilcg.* xn, i l : < Ecce, ego suscitabo super te malum de domo tua, et tollam uxores luas in oculis tuis, et dabo proximo tuo, et dormiet cum uxoribus tuis in oculis solis hujus. Tu enim fecisti abscondite : ego autem faciam verbum istud in conspectu omnis Israel, et in conspectu solis. » Sic quoquo Deus punivit adulterium non perpetratum, sed destinatum Abirnelech cum Sara uxore Abrahæ, etsi materiale duntaxat et inculpabile, eo quod Sara dixisset se sororem Abrahæ, non uxorem. Undo ex eo graviter S. Ambrosius, lib. I De *Abraham*, cap. n, conjuges fidei conjugalis admonens : a Adest, inquit, præsul conjugii Deus, quem nihil lateat, nullus evadat, nemo irrideat ; vicem absentis mariti luetur, servat excubias, imo sine excubiis deprehendit reum, antequam faciat quod paraverit : in animis singulorum, in mentibus universorum crimen agnoscit. El si maritum adulter fefelleris, non falles Deum : el si maritum evaseris, et si judicem fori lusoris, non evades judicem totius mundi. Ille gravius ulciscitur injuriam inopis, contumeliam imprudentis mariti. Major enim injuria auctorem quam custodem thalami spretum esso, nec consideratum. n

Hujus fidei idem Ambrosius lib. V *Illexamcr.* cap. in, exemplum dat pisces : « Nullus, inquit, alteri, sed generi suo miscetur; thymallus iKy-pt*®»l mallo, lupus lupo. Scorpena quoque castitatem immaculati connubii generi suo servat. Itaque habet pudicitiam generis sui, ecd venenum ge-

neris sui non habet; non enim perculit scor-
pæna sed rofieit. Nesciunt igitur alienigena pis-
ces aut adulterina contagia, sicut sunt ea quæ
cocunto asinorum eqiuaruinq̃ue inter se genere
magna cura hominum perpetrantur, vel rursus
cum equus adirne miscetur; quin sunt vera adul-
teria naturio. Nani utique majus est, quod in
natur® colluvionem committitur, quam quod
in person® injuriam. » Idem, cap. vu, adulteros
comparat viper®, quæ cum muræna copulatur :
« Grave, inquit, est adulterium, et naturæ injuria.
Duos primum Deus fecit, Adam et Evam, hoc est
virum et uxorem; et uxorem de viro, hoc est, de
cosiā Adam; et iussit ambos esse in uno corpore,
et in uno spiritu. Quod unum separas corpus,
unum dividis spiritum; natura adulterium est;
sed hoc docet muræn® et viper®, non jure ge-
neris, sed ardore libidinis expetitus amplexus. »

palom* kb Porro Ælianus exemplum iudei conjugalit dat
palumbes, lib. III *De Animal*, cap. xlv : « Ex avi-
bus, ait, castissimi ab omni stupro palumbes;
ut enim mas et femina tanquam nuptiis alligati
sunt, adeo ad stabile et certum eonnubium adhæ-
rescunt per summam castimoniam, ut neuter
alienum cubile attingat. Si qui ad alienam oculos
adjecerint, eos reliqui circumsedentes marem
quidern inares discernunt, feminas vero femine.
» Idem ait de mari turturum et columbarum alba-
rum, sed femina) ignosci. Idem rem miram refert
lib. VII, cap. XXV, de canicula Sicula, quæ adul-
terum in domo absconditum prodidit. Idem
lib. Vili, cap. XX, narrat ciconiam heram adulte-
rantem exequasse. Adulteros etiam legitur occi-
disse elephas. Sed omnia superat avis dieta por-
phyrio, de qua ita scribit Ælianus, lib. III,
cap. XLV : « Acerrima rivalitate ardet, et mulie-
res quæ sunt sine viro, observat; quod si cum
matrefamilias stuprum fieri cognoverit, se stran-
gulat, » tum ex dolore, tum ut crimen prodat.

Apolo fu* noe lue et faci* Hoc festivo noeta® et lucis apologo repræsen-
tat Cyrillus, lib. III *Apolog moral*. cap. xvii, cui
titulus : *Contra fures, qui ibi vrprius deprehenduntur,*
ubi latere crediderunt : « Cum multum, inquit, de
nocte noctua in furti facinore desudassct, radio
dici pnrvenla, minus influen% sed plus timens,
cœpit de luce conqueri, et maledicere dici, di-
cens : O caliginosam lucem ! o obscuram diem
acceleratione aperiam, dubitatione lethiferam i
utquid prevenisti me? cur tam cito venisti? ecco
jam non video ubi condar. Siquidem visa ab ini-
micantibus avibus confundar. Cui mox adversa-
trix lux ita respondit : Certo quod tibi nequam
odiosa sim gaudeo, sed magis quod caliginosa
sim jubilo; sed maxime quod tibi damnosa sim
exsulto. In nocte enim vides, ut noceas, cœteris
quiescentibus, inquietaris ut rapias; universis
dormientibus, vigilas ut occidas. Inquietasti noc-
tem, sprevisisti diem, odisti lucem, pervertisti or-
dinem naturalem. » Deinde exemplo reliquarum
avium eamdem confutui : a Resera curter® aves.

cum surgo, mirgunl; cum advenio, jucundan-
tur; cum appareo, ad invenienda pascua paci-
fic® ventilantur. Tu vero, surgente die, quiescis
ul lateas; apparente die, dispares ne pereas; ac
(piando alii vigilant, tu dormis, ut per noctem
malefaciendo discurras. Quare cum illuminatrix
sim cunctorum, cunctis gratissima tibi sum tene-
bra odiosa, et cum omnibus sim secunda, tibi soli
timoniera. Cum oculus Inus nequam sit, cor ma-
levolum, conscientia scelerosa, non miror si con-
tuitus tuus frangat sapphirum, qui attactus fugat
venenum; quoniam in æternum habes spiritum
venenosum, qui impugnat virtutem, fugit lucem,
et odit splendorem. Quod autem mansueta! aves
libi adversentur, evidens argumentum est tu®
inaliti®, contra quam non omnis duntaxat lex
armatur, sed tota etiam natura æquilalis amica
insurgit. Quibus dictis, adversus eam staimi in-
surgentibus avibus, mox dilaniata est mansuetu-
dinis inimica. *

31. Et ERIT DEDECUS OMNIBUS, EO QUOD 505 INTt- Ven. St.
lex erit timorem Domini, — q. d. Adulter suum
adulterium voluit celare tenebris noctis, et se-
creto conclavis; at Deus ejus scelus et dedecus
loti orbi detegit, cum illud morte per judicem,
vel alia publica pœna et clade puniet, idque con-
digne et merito, eo quod adulter praelice an-
intellexerit, « id est, non cogitant, a timorem Do-
mini, » ut ejus timore ab adulterio se cohiberet,
q. d. Eo quod non timuerit Dominum, stas suas
libidines Deo Deique amoris praelulerit. Unde Ti-
gurina, puta Vatablus: *Erit, inquit, omnibus dede-*
cori, eo quod animo religionem Domini non coluerit.
Græca Complutensium Romana, cæteraque, ac
Syrus hunc versum non habent.

Nola : *Intelligere* hic et in Proverbiis carteris-
que libris ethicis, idem est quod sapere et pru-
denter agere; atque *intellectus* vocatur ipsa sa-
pientia, prudentia et virtus. SicPsa/m. xl, 2, dici-
tur : a Beatus qui intelligit super egenum et pau-
perem, » qui scilicet practico intelligit quant®
virtutis et meriti sit misereri pauperis, ideoque
ei miseretur et succurrit. Unde Chaldæus *beatus*
qui cogitat, ut ergo et pauperi prospiciat; intelli-
gent scilicet. Dei consilio id fieri, tum ul pau-
perem per paupertatem probet et exerceat; tum
ut divitum misericordiam exploret et exstimet,
ait ibidem Eusebius; tum ut cogitet dives sibi
idem accidere posse. Sic et *Psalm*. cxviii, vers. 93 :
« Testimonia tua intellexi. » id est, cognovi et
practicavi. Et vers. 100 : « Super senes intellexi. »
Et vers. 101 : « A mandatis tuis intellexi. »

32. Sic et mulier omnis reliquit virum suum.
ET STATI EXS HEREDITATEM EX ALIENO MATRIMONIO. —
Hæc sententia suspensa expletur vers. 34 : « Hæc
in Ecclesiam adducetur. » Quod enim dixit de
adultero, ejus occultum facinus fore publican-
dum, publicaque ignominia et supplicio casti-
gandum idem nunc dicit de adultera, q. d. Adul-
tero similis et in scelere par est adultera, ideo-

que simili infamia of morte, puta lapidatione juxta legem Mosis, punietur. Porro adultera «statuit hæreditatem ex alieno matrimonio,» id est, hæredi tatem statuit et consignat spurio, quem concipit ex marito alterius matrimonii, puta ex adultero, ç. d. Adultera hæredem mariti sui efficit spurium filium adulteri, quæ ingens est fraus et injustitia. Unde Tigurina vertit, *idem accidet mulieri virum suum deserenti, et haredem paranti ex alieno; Syras, et etiam mulier quæ offendit maritum suum, et supponit ha-redem ex alio*. Porro antequam sententiam absolvat et po?nam exprimat, quanta sit hujus sceleris gravitas et injuria ex triplici capite demonstrat, dum subdit :

Ver».3J. 33, Prdio exim, IN LEGE ALTISSIMI INCREDIBILIS FLIT ; SECUNDO, IN VIRUM SUUM DELIQUIT ; TERTIO, IN ADULTERIO FORNICATA EST (GræCC, IH fornicatione madiata est), et ex alio viro filios statuit sidi.— «Incredibilis, n id est incredula, id est infida fuit, fidem Deo datam non servavit; hoc enim significat græcum f^«is»,5c. Triplicem enim adullcræ injuriam recenset : *prima* est in Deum, cujus auctorilatein violavit, dum ejus legi fidem et obedientiam, quam in circumcissione vel baptismo promisit, non præstilit ; *secunda* in maritum, cui fidelitatem in contractu matrimonii stipulatam violavit ; *tertia* in matrimonium, cujus jura et sanctitatem per adulterium fornicando kesit. Accedit (*piarta* injuria in filios legitimos, quorum hæreditas ad nothos el adulterinos vel in totum, vel cx parte transfertur. Et *quinta*, quod corpus suum (æque ac animam) quod erat, vel esse debebat, templum Spiritus Sancti, adulterio profanavit et polluit, juxta illud Apostoli : «Nescitis quoniam corpora vestra membra sunt Christi, » II Cor. vi, 15. Et vers. 19 : a An nescitis quoniam membra vestra templum sunt Spiritus Sancti, qui in vobis est, quem habetis a Deo, et non estis vestri? » Unde Tigurina vertit, *primum enim legi non obtemperavit* (alii, m *Dei legem contumax fuit*), *deinde peccavit in virum suum ; tertio autem adulterio constuprata est, et liberos cx alieno viro peperit*; Syrus, primo, quia *ementita est legem Dei ; et secundo, maritum adolescentia: suæ ; et tertio, fornicationem adulterii, quia ex extraneo supposuit filium*. Ementita est, id est, mendaciter fraudavit, infideliter fefellit, fidem datam violavit. Porro adultera peccat in Deum, maritum, filios, et seipsam ; esto maritus vel filii dent ei facultatem adulterandi ; nam eam dare nequeunt, nec jure suo cedere possunt. Quare semper adulterium est cis injurium ; quia crimen riolati tori essentialiter in se continet injuriam Dei, viri, uxoris et filiorum. Ita Palacius.

▼ m. m. 31, 35 et 36. Ilix in Ecclesiam adducetur, et in
 “ X FILIOS EJUS RESPICIETUR. NON TRADENT FILII EJUS RADICES, ET RAMI EJUS NON DABUNT FRUCTUM. DERELINQUET IN MALEDICTUM MEMORIAM EJUS, ET DEDECUS EJUS non delebitur. — Quintuplici injuriæ ab adultera u’ l commissa?, quintuplicem pariter ejus pa-nam as-

signat. Prima csl, quod «in Ecclesiam,» id est, in coetum populi, publice «adducetur,» quasi infami: et rea, ut de adulterio convicta damnetur el lapidetur, uti adducta a Pharisæis fuit adultera coram Christo, *Joan. vin.*

Secunda, quod non tantum in se, sed el in filiis suis punietur. Nam «in filios ejus respicietur,» id csl, inquiretur, ut spurii a legitimis verisque htercibus secernantur, infamia notentur, ethiereditato excludantur ; hoc enim significat Græcum *Ima/ori tçai*, id est, inspectio et visitatio erit. Unde Tigurina vertit, *ipsa producet in concionem, et in liberos ejus inquiretur ; alii, animadvertetur ; Syrtis, ipsa quoque de Ecclesia egredietur (q. d. Ejicietur ex Ecclesia et cœtu fidelium, imo viventium omnium per lapidationem et mortem), et super filios ejus* (alia lectio habet, *super pectus ejus*, juxta ritum in exploratione adulterii a Deo praescriptum *Numer. v*, vers. 18 et 22) *peccata ejus in memoriam revocabuntur*.

Tertia, quod «non tradent (Syrus, *non jacent*; Tigurina, *non agent*) filii ejus radices,» q. d. Filii ejus non erunt longæri, nec radicabitur eorum familia et prosapia ; sed cito eradicabitur el exterminabitur progenies adulterina, juxta illud *Sapient. iv*, vers. 3 : «Spuria vitulamina non dabunt radices altas, nec stabile firmamentum collocabunt. » Unde Græca Romana sic legunt, *non diffundentur filii ejus in radicem*, id est, non diffundent radices.

Quarta: «Rami ejus non dabunt (Syrus, *non facient*; Tigurina, *non afferent*; alii, *non edent*) fructum, » q. d. Filii ejus non progignent liberos, sed erunt steriles vel illiberales, ut infamo adulterii semen et propago exstirpetur. Hac pœna sæpe, licet non semper, adulteros et adulteras punit Deus. Rursum spurii in vita non edent fructus illustrium operum, ait Palacius ; ac sæpe matribus sunt similes, quia earum levitatem et petulantiam ex ipsis in conceptu, lactatione et educatione hauriunt et induunt.

Quinta : «Derelinquet (adultera) in maledictum memoriam ejus, » id est *suam* : ita Romana, hoc est, ut alii legunt, *relinquetur in maledictum memoria ejus, et dedecus ejus non delebitur, q. d. Memoria ejus non erit in benedictione, sed in maledictione ; omnes qui eam nominari audient, illi maledicent. Erit ipsa ergo maledictum el probrum omnium, non tantum hominum, sed et sculorum. Unde Tigurina, memoriam sui relinquet in exsecratione, nec probrum ejus abolebitur ; alii, relinquet execrabilem sui memoriam, et dedecus ejus non emaculabitur ; Syrus, relinquetur in maledictionem memoria ejus, et delicta ejus non delebuntur*.

Tropologice, adultera csl anima hæretici et cujusvis peccatoris, ait Rabanus : «Unde dicit primo, inquit, illam deliquisse, eo quod legi Altissimi incredibilis fuit, quando sanctorum Patrum fidem et traditionem in sacris Scripturis sequi noluit. *Secundo*, virum suum dereliquit, quia charitatem

Tr^
hg.
a *ul
r n. ll
quothii
j *certi*
IULLU

Dei et proximi habere despexit. *Tertio*, in adulterio fornicata est, quando fœdere turpissimo per errorem associata est diabolo, a quo filios ignobiles accepit, quando prava dogmata et perversa opera ejus maligno instinctu generavit; hæc in Ecclesiam adducetur, et in filios ejus respicietur, cum ejus perversitas ubique in conventu fidelium per sanctorum Doctorum solertiam declaratur, et doctrina ejus ubique damnatur; nec secta illius, quæ fundamentum veritatis non habet, perseverantem bonorum operum fructum gignere praevallet; sed ignominiosam memoriam post se relinquens confusione perpetua confundetur. Unde et fideles quique ejus damnationem futuram agnoscentes, spernunt ejus societatem, et eligunt Catholicae fidei tenere iu omnibus firmitatem. »

VCTI.3T. 37. Et agnoscent qui derelicti sunt, quoniam NIHIL MELIUS EST QUAM TIMOR DŒI; ET NIHIL DULCIUS quam respicere in mandatis Domini.—« In mandatis, » id est, in mandata: Illebræi enim verba contactus, sive corporalis, sive mentalis, quale est respicere, videre, etc., construunt cum 2 *beth*, id est *in*. Sensus est, *q. d.* Ex probro et pœna adulterorum et impiorum, qui Deum non timuerunt, per antithesin contrarii colligent mortales o nihil » esse « melius, » id est, honestius et utilius, « timore Dei, et nihil dulcius quam » attendere, obedire et obsequi « mandatis Domini. » Timor enim Dei est observatio et obedientia mandatorum ejus. In hoc ergo omne hominis bonum consistit, puta omnis honestas, omnis utilitas, omnis suavitas et voluptas humana. Hæc enim sunt tres boni species; omne enim bonum vel honestum est, vel utile, vel suave et delectabile; perfectum autem est quod hæc tria in se continet et comprehendit. Unde Tigurina vertit, *ut superstites cognoscant nihil esse religione Domini potius, nec quidquam suavius quam mandatis ipsius attendere*; Syrus, *et cognoscent omnes habitatores terræ, et omnes qui supersunt in orbe, quia non est quidquam melius timore Dei, et non est quidquam jucundius quam custodire præcepta ejus*. Licet enim lex et virtus peccatori initio conversionis sit dura et aspera; tamen sensim per gratiam Dei dulcescit, coque magis quo magis ei assuescit, præsertim, dum per eam credit et sperat se assecuturum vitam et gloriam æternam. Hoc est quod ait Sapiens *Eccles. xii, 13*: « Deum lime, et mandata ejus observa; hoc est enim omnis homo, » *q. d.* Hoc est omne bonum, omnis perfectio, omnis felicitas hominis. Et Psaltes *Psalms, xxxiii*: « Gustate et videte quoniam suavis est Dominus. » Et *Psalms, xvm*: « judicia Domini dulciora super mei et favum. » Habet plane mei, et delicio humana* suum saporem; sed quantum vincunt divina res temporales, tantum sapor divinorum transcendit saporibus terrenis, ait Palacius. Id ipsum fuse et operose toto cap. seq. Siracides ostendet.

38 Gloria magna est sequi Dominum: longitudo

enim dierum assumetur ab eo. — Dedecori, quod adulterum et adulteram sibi suisque prolibus consciscere dixit vers. 31, opponit decus et gloriam timentis Deum, *q. d.* Adulter sequitur suas amasias, concupiscentias et libidines; ideoque sibi suisque parit æternum dedecus et indelebile probum; at vero timens Deum, adeoque Dei legem et timorem, sequitur paritque sibi suisque æternum decus et gloriam. Quia « gloria magna Deum est sequi Dominum; » nam servire Deo regnare *u?* non est: *primo*, quia nobile est servire Deo nobilissimo, qui est summa et divina majestas; *secundo*, quia hæc servitus facit nos similes Deo. Ita Clemens Alexandrinus, lib. VII *Stromai.*, versus finem docet quod, sicut illi qui studendo sequuntur Ciceronem, Platonem, Aristotelem, fiunt Ciceroniani, Platoniani, Aristotelici, imo novi quasi Cicerones, Platones et Aristoteles; sic et illi qui Deum sequuntur, voluntati legique ejus obediendo, fiunt divini et quasi dii quidam terrestres. Sic enim ait: « Quemadmodum si quis in Ischomacho studium posuerit, eum faciet agricolam; et si Lampidi, nautam; et Chandemo, Imperatorem; et Simoni, equitandi gnarum; et Perdici, cauponem; et Crobylo, obsoniorum conditorem; et Archelao, saltatorem; et Homero, poetam; et Pyrrhoni, contentiosum; et Demostheni, oratorem; et Chrysippo, dialecticum; et Aristoteli, physicum; et Platoni, philosophum: ita qui paret Domino, et per eum datam sequitur prophetiam, efficitur ad magistri imaginem, Deus qui in carne versatur. » Subdit deinde: « Illo ergo altitudinem minime assequuntur, qui non sequuntur Deum eos ducentem; ducit autem per Scripturas divinitus inspiratas. » *Tertio*, quia Deus sibi servientes remunerat gloria regni cælestis, cosque facit reges universi, juxta illud Apocul. v, 10: « Fecisti nos Deo nostro regnum et sacerdotes, et regnabimus super terram. » Unde causam subdens, ait: « Longitudo enim dierum assumetur ab eo. » Ubi *eo* tam referre potest Dominum, quam sequentem Dominum, *q. d.* Sequens Dominum assumet et accipiet longævitatem, tum hujus vitæ (hanc enim Deus promisit et præstitit piis in veteri Testamento, ut Abrahæ, Isaac, Jacob, Joseph, Mosi, Tobie); tum future, puta beatam æternitatem assumet a Domino, qui sui sequelam amplissimo hoc premio remunerabitur. Greca habent, *longitudo dierum suscipi te ab eo*; Tigurina, *gloria ingens est sequi Dominum, et ab eodem recipi, vitæ longinquitas*. Unde Jansenius suspicatur Nostrum primitus vertisse, *longitudo enim dierum assumi te ab eo*; vel sit sensus: « Longitudo dierum, » id est vita æterna, oblinetur per hoc, quod Dominus assumit te ad se.

Nota: Licet omnes timentes Deum, puta omnes humiles, omnes obedientes, omnes patientes, omnes religiosi (et cæteri) sequantur Deum; tamen id proprie hic tribuitur castis et virginibus: cor? hoc enim opponit adulteri. Rufio est, quod Deo

mirifico placent castitas, eo quod ipse sit purissimus spiritus, adcoque sit ipsa increata puritas et castitas, atque in hac puritate ejus sanctitas consistit, ut docet S. Dionysius De *Dit inis Nomili*. Hinc S. Joannes, Apocol. cap. xiv, 4, vidit *virgines* sequi agnum quocumque ierit. Nam, ul ait Paulus, I *Corinth*, vi, 16 : « Sicut qui adharel meretrici, unum cum ea corpus efficitur; n sic qui adh/LTCt Domino per mentis corporisque castitatem, « unus spiritus cst cum eo. »

x<rtl.ç* ITæclarc hanc sententiam pertracta! S. Cyprianus, tract. *De Habitu Vmji*. : « Qui, inquit, fecerit voluntatem Dei, manet in æternum, quomodo et Deus manet in (eternimi. /Eterna igitur et divina sectanda sunt, et omnia Dei voluntate facienda sunt, ut Domini nostri vestigia et magisteria secufemur, qui monuit ctdixit : Non descendi de coelo ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me, *Joan*. vi. Quod si non est major domino suo servus, et liberatori debet obsequium liberatus; qui esse cupimus Christiani, debemus quod Christus fecit, imitari. Scriptum est, cl legitur, cl auditur, et in exemplum nostri Ecclesia) ore celebratur : Qui dicit se in Christo manere, debet quomodo ille ambulavit, et ipse ambularo, I *Joan*. n, 6. Ambulandum est igitur vestigiis paribus, æmula ingressione nitendum est. Tunc respondet ad fidem nominis sectatio veritatis, et credenti præmium datur, si quod creditor et generatur. » Idem, tract. *De 'çelo et livore*: u Quomodo portavimus imaginem ejus qui de limo cst, portemus et imaginem ejus qui de coelo est. Imaginem autem cœlestem portare non possumus, nisi in eo quod esse nunc cœpimus, Christi similitudinem praebeamus : hoc cst enim mutasse quod fueras, et coepisse esse quod non eras, ut in te divina nativitas luceat, ul ad patrem Deum deifica disciplina respondeat, ut honoro et laude vendi Deus in homine clarescat, ipso exhortante et monente, et eis qui se clarificant, vicem mutuam pollicente : Eos, inquit, qui clarificant me, clarificabo, et qui spernit me spernetur,» *Joan*. xn. Subjicit deinde exemplum, nimirum nos debere imitari Deum in dilectione inimicorum : Deus enim peccatores hostes suos diligit, donisquo et gratia sua pnevcnil. Ac subdit : « Si hominibus læluin est et gloriosum, filios habere consimiles, et tunc magis generasse delectat, si ad patrem lineamentis paribus soboles subsiciva respondeat; quanto major in Deo patre Letitia est, cum sic spiritualiter nascitur, ut in actibus ejus et laudibus divina generositas prædicetur ! Quæ jiisli-tiæ palma est, quæ corona, esse te talem de quo Deus non dicat: Filios generavi et exaltavi, ipsi autem spreverunt me ! *baia* i. Collaudet te potius Christus, et invitet ad præmium, dicens : Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi, » IfatM. xiv. Idem De Orinone *Dominica*: « Quanta autem Domini indulgentia, quanta circa nos dig-

nationis ejus et bonitatis ubertas, qui sio nos voluerit orationem celebrare in conspectu Dei, ut Deum Patrem vocemus, et, ut est du istos Dei Filius, sic et nos Dei filios nuneupenius ! Quoti nomen nemo nostrum in oratione audorol attingere, nisi ipse nobis sic permisisset orare. Meminisse itaque, fratres dilectissimi, et scire debemus, quia quando patrem Deum dicimus, quasi filii Dei agere debemus, ut, quo modo nos nobis placemus de Deo patre, sic sibi placeat et ille do nobis. Conversemur quasi Dei templa, ul Deum in nobis constet habitare. Nec sil degener actus noster aspiriti!, ul qui cœlesles et spirituales esse cœpimus, non nisi spiritalia et cœleslia cogitemus et agamus; quia et ipse Dominus Deus dixit: Eos qui clarificant me, clarificabo; qui me spernit, spernetur. Beatus quoque Apostolus in epistola sua posuit : Non estis vestri ; empli enim estis pretio magno: clarificate et portate Deum incorporate vestro, » I *Corinth*, vi.

Sic Abraham secutus est Deum, *Genes*, cap. xn, 4, ubi S. Ambrosius, lib. I *Do Abraham*, cap. ii : « Sapientis (Biantis), inquit, vox fuit : Sequere Deum. Prævenit Abraham dictu fuclaquo sapientoni, et secutus Deum, exivit de terra sua. » Quin et Cicero, lib. III *De Finib.*, memorat inter alia sapientum præcepta : « Qui jubeat, inquit, sequi Deum, et se noscere. » Ejusdem meminit Plutorchus, lib. *De Audiendo*, Celebre est illud Homeri, xcd t i) id est, « et Deus aliquis ductor fuit. » Et illud Platonis in *Critone*: « Sine, ait, o Crito, ul hoc pacto agamus, quandoquidem hac nos ducit Deus, o

Vide hic quanta sil militi® nostra) præsianliaet gloria, quod Deum habeamus ducem : quanta item securitas; Ianio enim duce quis timeat? « Nolite recedere, ait Samuel I *licg*, m i, 2u, a tergo Domini, et nolite timere. » Quare ex adverso magnum probrum, magna inertia, magna pusillanimitas nolle sequi quo Deus dux noster praeceedit, nosque ducit. Herodotus, lib. IV, narrat Durium regem Persarum, proficiscentem conila Scylhas, cum Ocobazus Persa nobilis ex Iribus quos habebat filiis, duos tantum qui eum in bellum sequerentur obtulisset, sibique tertium reservaret, valde indignatum jussisse omnes tres occidi, patrique relinquere, ul ostenderet quam indignum esset, quantumque nefas nolle quempiam regem in aciem euntem sequi. Simile narrat de Xerxe Darii filio : cui in Græcos costra moventi, cum Pythius Lydiæ rex comites daret et asseclas quatuor filios, quintum voro nipote primogenitum apud se detineret; illico Xerxes eum per medium secari jussit, porque media illius membra exercitum ire. Si id fecere Darius et Xerxes reges terreni, et homine; ni cælcri, quid faciet Deus Hex regum et Dominus dominantium ?

Porro, ne quis se excuset, dicatque difficile, FaH1* imo impossibile esse, ut homo debilis Deum j^oa^

omnipotentem qnnquavmum sequatur j hac do-
 causa Deus humanitatem induit, Chi istusque fac-
 tus est homo, ul homo hominibus agendo ct pa-
 tiendo viam præirel per labores, dolores et opera
 quieciunquo in cœlum. Audi S. Ambrosium in
*psalm. cxviii, octonario 5, explicantem illud :
 Deduc me in semitam mandatorum tuorum, quia
 ipsam volui, u* Quis, inquit, hoc dicit, nisi qui
 sequitur Christum? Non potest alius hoc dicere,
 nisi qui illud exsequitur quod scriptum est: Pos»
 Dominum Deum tuum ambulabis, ct ipsi adhte-
 Tf bis, quia ipso te deducit, *Deuter. x.* Quomodo
 deducat, audi : Nisi quis tulerit crucem suam, el
 postine secutus fuerit, non est me dignus, *Matth. x.*
 Præcedit ergo Christus ut nos sequamur, præ-
 cedit Verbum. Principium Christus est, ideo Sa-
 pientia dicit ; Dominus creavit me principium

viarum suarum, Proverò, rm. **Advertlmũ» quod et**
 principium Christus, el fini» viarum sit. > Et paulo
 post: «Est natus ex virgine; creatus esi, ut redi-
 meret creaturas; homo factus est, ul homine* a
 morte perpetua liberaret. Creatus esi, ut vían rñhl
 demonstraret æternas, quibus homo redire possit
 ad Dei regnum. Ergo quia principium est viarum
 Dei, hoc principium serpamur. Primus viam novi
 ingressu» est Testamenti, ut viam devotionis ster-
 nerei nobis. Si jejunamus, ante nos ille jejunavit:
 si pro nomine ejus sustinemus injurias, prius illo
 sustinuit pro nostra redemptione : cervices suas
 posuit in flagella, maxillas suas in palmas ; as-
 cendit crucem, ut doceret mortem non esse me-
 tuendam. Denique quasi præcedens ait Petro : Tu
 me sequere. El ideo Petrua cursum consumma-
 vit, quia secutus ust Christum, ■ Joan. xxi.

CAPUT VIGESIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ENCOMIUM SAPIENTIÆ.

BUNC ENIM TITULUM UABENT BIBLIA GRÆCA BOMÆ EMENDATA.

*Quod in fine capitis prcccdentis dixit .-Quoniam nihil melius est quam timor Dei, cl nihil dulcius quam
 respicere in mandatis Dei. Gloria magnacst sequi Dominum, longitudo enim dierum assumetur ab eo,
 idipsum toto hoc capite prosequitur. Igitur sapientia hic loquitur, seque dilaudat et commendat hominibus,
 ab origine, ofilciis, domo, pulchritudine et fructibus. Primo, itaque ostendit originem et genus se ducere a Deo;
 secundo, vers. 0, docet se coelos, mare, terram omniaque qua iis continentur, enasse, diligere et gubernare
 sapientissime ; tertio, vers. 12, asserit se domum ct sedem fixisse tn Sion, et papulo Israel; quarto, vers. 17,
 sui palchi itudinem demonstrat, comparans sc arboribus pulcherrimis, puta, cedro, palma, oliva, cinnamomo,
 balsamo, myrrha, terebintho, viti; quinto, vers. 2i, suos fructus enarrat: nimirum, dilectionem, timorem,
 agnitionem, sanctam spem, omnemque veritatem, vitam et virtutem ; sexto, vers. 32, docet se confinen tn
 Lege, Moysi ct Prophetis, ab cisque requirendam; sed maxime a Christo, cujus plenam sapientiam ac doc-
 trina; abundantiam et fecunditatem comparat fluviiis Phison, Tigri, Euphrati, Jordani, imo mari. Porro,
 Siraridcs demore imitatur Salomonem, qui, Proverb. vili, pari modo sapientiam sc laudantem omnibusque
 commendantem inducit.*

1. Sapientia laudabit animam suam, ct in Deo honorabitur, et in modio populi sui
 gloriabitur, 2. ct in ecclesiis Altissimi aperiet os suum, ct in conspectu virtutis illius
 gloriabitur, 3. cl in medio populi sui exaltabitur, ot in plenitudine sancta admirabitur,
 4. ct in multitudine electorum habebit laudem, ct inter benedictos benedicetur, dicens:
 3. Ego ex oro Altissimi prodivi, primogenita ante omnem creaturam. 6. Ego feci in
 coelis ul oriretur lumen indeficiens, el sicut nebula texi omnem terram : 7. ego in altis-
 simis habitavi, et thronus meus in columna nubis. 8. Gyrum coeli circuivi sola, et pro-
 fundum abyssi penetravi : in fluctibus maris ambulavi, 9, ct in omni terra steti : et in
 omni populo, 10. et in omni gente primatum habui : U, et omnium excellentium et

humilium corda virtute calcavi : et in his omnibus requiem quaesivi, et inhæreditato Domini morabor. 12. Tunc præcepit, et dixit mihi Creator omnium : et qui creavit me, requievit in tabernaculo meo. 13. Et dixit mihi : In Jacob inhabita, et in Israel hæreditare, et in electis meis mitto radices. 14. Ab initio, et ante sæcula creata sum, et usque ad futurum sæculum non desinam, nec in habitatione sancta coram ipso ministravi, 15. Et sic in Sion firmata sum, et in civitate sanctificata similiter requievi, et in Jerusalem potestas mea. 16. Et radicavi in populo honorificato, et in parte Dei mei hæreditas illius, et in plenitudine sanctorum detentio mea. 17. Quasi cedrus exaltata sum in Libano, et quasi cypressus in monte Sion : 18. quasi palma exaltata sum in Cades, et quasi plantatio rosae in Jericho : 19. quasi oliva speciosa in campis, et quasi platanus exaltata sum juxta aquam in plateis. 20. Sicut cinnamomum, et balsamum aromatizans odorem dedi : quasi myrrha electa dedi suavitatem odoris : 21. et quasi storax, et galbanus, et ungula, et gutta, et quasi Libanus non incisus vaporavi habitationem meam, et quasi balsamum non mixtum odor meus. 22. Ego quasi terebinthus, extendi ramos meos, et rami mei honoris et gratiæ. 23. Ego quasi vitis fructificavi suavitatem odoris, et flores mei fructus honoris et honestatis. 24. Ego mater pulchræ dilectionis, et timoris, et agnitionis, et sanctæ spei. 25. In me gratia omnis viæ et veritatis, in me omnis spes vitæ et virtutis. 26. Transite ad me omnes qui concupiscitis me, et a generationibus meis implemini : 27. Spiritus enim meus super mei dulcis, et hæreditas mea super mei et favum. 28. Memoria mea in generationes sæculorum. 29. Qui edunt me, adhuc esurient : et qui bibunt me, adhuc sitient. 30. Qui audit me, non confundetur : et qui operantur in me, non peccabunt. 31. Qui elucidant me, vitam æternam habebunt. 32. Hæc omnia liber vitæ, et testamentum Altissimi, et agnitio veritatis. 33. Legem mandavit Moyses in præceptis justiciarum, et hæreditatem domui Jacob, et Israel promissiones. 34. Posuit David puero suo excitare regem ex ipso fortissimum, et in throno honoris sedentem in sempiternum. 35. Qui implet quasi Phison sapientiam, et sicut Tigris in diebus novorum. 36. Qui adimplet quasi Euphrates sensum : qui multiplicat quasi Jordanis in tempore messis. 37. Qui mittit disciplinam sicut lucem, et assistens quasi Gehon in die vindemiæ. 38. Qui perficit primus scire ipsam, et infirmior non investigabit eam. 39. A mari enim abundavit cogitatio ejus, et consilium illius ab abyso magna. 40. Ego sapientia effudi flumina. 41. Ego quasi trames aquæ immensæ de fluvio, ego quasi fluvii dioryx, et sicut aquæductus exivi de paradiso. 42. Dixi : Rigabo hortum meum plantationum, et inebriabo prati mei fructum. 43. Et ecco factus est mihi trames abundans, et fluvius meus appropinquavit ad mare : 44. quoniam doctrinam quasi antelucanum illumino omnibus, et enarrabo illam usque ad longinquum. 45. Penetrabo omnes inferiores partes terræ, et inspiciam omnes dormientes, et illuminabo omnes sperantes in Domino. 46. Adhuc doctrinam quasi prophetiam effundam, et relinquam illam quærentibus sapientiam, et non desinam in progenies illorum usque in ævum sanctum, 47. Videte quoniam non soli mihi laboravi, sed omnibus exquirentibus veritatem.

PRIMA PARS CAPITIS.

1 et 2. Sapientia laudabit animam suam, et in medio populi sui glorietur : et in ecclesiis Altissimi aperiet os suum, et

in conspectu virtutis illius gloriabitur. — Est prosopopœia; inducitur enim hic sapientia quasi persona et regina sapientissima, sanctissima, pul-

cherrima, ditissima, gloriosissima, quæ quasi magistra oinnes erudit, omnesque ad sui disciplinam, studium, imitationem, obsequium et cultum invitat. Porro « sapientia » hic generaliter ainpleque accipitur, ut tam physicam, qua Deus omnia creat et gubernat, quam moralem, (pia omnia justo sancteque efficit; tam creatam, quam increatam, sive essentialem, quæ communis est toti Sanctissimæ Trinitati; sive personalem, quæ propria est Filio, complectatur. Unde nonnulla quæ hic dicuntur de sapientia, magis conveniunt essentiali, alia magis personali, alia magis ereatæ. Filius enim, puta Christus, qua Verbum æternum Dei Patris est Sapientia increata et hypostatica, sive personalis a Deo Patre genita; idem, qua homo, est Sapientia in utero B. Virginis incarnata, uti fusius dixi cap. i, f. Unde Rabanus, Lyranus et Palacius totam hanc sapientiæ panegyrim, ad litteram soli Christo incarnato assignant. Ecclesiasticus, inquit Palacius, accepit per revelationem, futurum ut sapientia genita, seu Filius Dei, coram Deo, coram omnibus hierarchiis Angelorum (omnibus Angelis advocatis e mundo in coelum) hanc luculentissimam orationem insui laudem habitura esset. Et ego probabilissime opinor eam orationem habuisse, quo die incarnari voluit. Quo die coram Deo, et tota curia coelesti eam habuit; et postquam habuit, magnum audientium applausum sibi conciliavit. Ita ipse recte, sed nimis arcte. Favet, quod dicit versus 2 : « Et in conspectu virtutis illius, » id est coram militia coelesti, « gloriabitur; » quodque ait Paulus *Ilebr.* i, 6 : « Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit : El adorent eum omnes angeli Dei. »

Sensus ergo est, *q. d.* Hucusque ego Siracides, quasi enconiiastes sapientiæ, multa sparsim dixi de ejus laudibus; nunc illam ipsam loquentem introducam, ut ex ore ejus hæc et plura melius, clarius, efflicacius intelligalis, itaque ejus amore exardescatis, et in ejus admirationem studiumque rapiamiui. « Et in Deo honorabitur, » id est, sapientia honorabit et laudabit seipsam; sed « in Deo, » id est, ad Domini Dei auctoris sui honorem et laudem, non ad vanam sui gloriam. Porro id faciet « in ecclesiis Altissimi, » id est, in ccelibus fidelium : hi enim soli capaces sunt sapientiæ veræ et practica*, pula, prudenti®, virtutis et sanctitatis. Unde hos solos sibi erudiendos sumit sapientia, in iisque gloriosa sua Deique opera et virtutes celebrat et deprædicat. Quocirca subdit : « Et in conspectu virtutis illius » (Græce, *airtoï*, id est, exercitus, vel exercituum Dei; puta, in conspectu omnium Angelorum et hominum fidelium); gloriabitur, id est, gloriosas suas Deiquo virtutes et facinora commemorabit et celebrabit. Hincenim dicitur *Dais Sabaoth*, id est exercituum; quia angelos omnes hominesque ad manum habet quasi legiones validissimas, quibus hostes suos debellat. Ibi nota : Populum Dei fidelem D0-

minat primo, *Ecclesiam*, ob conventus ad sacra peragenda, quæ pacis sunt; *exercitum* vero ad bella, Deo duce, contra vitia et vitiosos peragenda. Unde Syrus vertit, *sapientia laudabit animam suam*, id est, *seipsam cl in medio populi Dd honorabitur. In Ecclesia Dei aperiet as suum, et in medio exercituum ejus gloriabitur*; Tigurina vero, *sapientia commendat seipsam, et in medio papulo suo gloriatur. Os suum aperit in consilio Altissimi, et coram potentia ejus se pradicat, q. d.* Sapientia coram Deo potentissimo, Deique summa potestate et majestate laudabit seipsam, ut ostendat hasce laudes audiri debere magna cum humilitate, reverentia, attentione, desiderio, studio et obedientia; utpote quæ coram Deo judice et vindice id faciat, qui hæc sapientiæ elogia aspernantes potentissime, severissime et acerrime puniet.

Mystice, apte Ecclesia in Officiis divinis B. Virginis hæc omnia (quidquid frustra obstrepat ^{bn^ °“ ’} Lutherus, et occlament hæretici) accipit de B. Virgine, idque justissimis et gravissimis de causis : ^{ÿ" M®} aîr?

Prima est, quia B. Virgo inter puras creaturas (Christus enim matrem superans non est pura creatura, sed mixtum quid ex Creatore et creatura : qua Deus enim, est Creator; qua homo, creatura) est opus Dei sapientissimum, in cujus, scilicet, conceptione, nativitate, generatione, æque ac sanctificatione et glorificatione Deus summam ostendit sapientiam ; nimirum, longe majorem quam ostenderit in creatione cœli et terræ, ac totius universi, imo omnium Angelorum et hominum. Hæc enim omnia sua dignitate, puta, maternitale, gratia et gloria longe superat B. Virgo ; Deus enim in ea, velut prima et nobilissima creatura, se suaque omnia quasi in speculo perfecto expressit, ut in ea ab omnibus semper laudetur et glorificetur.

Secunda, quia Deus B. Virgini in ejus conceptione, majorem quam ulli Angelo vel homini indidit sapientiam, virtutem et sanctitatem, quam deinde ipsa singulis momentis augendo et duplicando continue, per annos 72, quibus vixit, mire auxit, adeo ut ipsa sit idea omnis sapientiæ et sanctitatis hominum et Angelorum. Tota enim hæc panegyris potest accipi de sapientia creata : hæc autem in B. Virgine fuit perfectissima, quia ipsa perfectissime post Christum participavit sapientiam Dei, ejusque quasi exemplar nobis a Deo est proposita.

Tertia, quia ipsa est mater æternæ Sapientiæ Tcm*. in se incarnata*. Sicut ergo filius ejus est Sapientia genita et incarnata : sic ipsa est sapientia illum gignens et incarnans. Adde : ipsa Christi, qui est interna Sapientia, illustrissimum est membrum. Quare, cum hic laudatur Sapientia Dei, puta, Christus, utique laudatur et B. Virgo ejus mater; laus enim filii est laus matris. Quare, sicut Christas dicitur « primogeneritus omnis creaturæ; » sic eèB. Virgo dicitur primogenita cumis creatura*, quia priedestinata fuit a Deo, ante cæ-

teras omne* creaturas; sicut enim Christus predestinatorum est primus, uti docet Scriptura et Theologi : sic et B. Virgo. Cum enim predestinatus est Christus, Chrislique incarnatio, simul predestinata est ejus conceptio et nativitas ex B. Virgine : non enim decebat, nisi ex illa, ipsum carnem assumere.

Outra. *Quarta*, quia ipsa nobis est mater et causa omnis sapientiæ, id est, prudentiæ et sanctitatis; h/me enim per ipsam nos accipere vult Christus, qui non per aliam quam ipsam, naturam nostram induero elegit. Quare, sicut de Christo incarnato ait S. Paulus 1 *Corinth.* c. p. i, 30, quod factus sit nobis sopientia, justitia, sanctificatio et redemptio : sic Christus idem analogice concessit suæ ni. tri, ut causaliter fieret nobis sapientia, justitia et sanctificatio; quia per illam nos suæ grati®, sapientiæ, justitiæ et redemptionis voluit lievi participes et compotes. Deus ergo illam nobis æquo ac sibi statuit matrem, ac ad eam, quasi matrem in omni tentatione, difficultate, defectu virium et grab® nos voluit recurrere, ac per eam omne bonum omnemque gratiam impetrare, itaque in ea jugiter laudare Deum.

Dices : Quomodo cum veritate aptari possunt D. Virgini illa, qre Sapientia dicit de se, vers. 6 : «Ego feci ut in cœlo oriretur lumen indeficiens;» vers, to : « Ego effudi Illumina?» Respondeo, primo, mystico, *q. d.* Ego feci ut In coelis, id csl Ecclesiis, oriretur Chr'stus qui e t sol justitiæ, feci ut in iis oriretur lux fidei. Rursum, ipsa, quasi mare gratiarum, e irum flumina in Ecclesiam el fideles effundit. *Secundo*, ad litteram hoc sensu, <l. *d.* Ego fui causa, cur Deus crearli lucem, coelos, mare, flumina tolumque universum. Ilu.iis enim Creatio ordinata fuit ad jus dicationem el glorificationem Sanctorum, factam a Chrislo per B. Virginem, tanquam ad suum finem; ordo enim naturas creatus et institutus est prop'er ordinem grati®. Quia ergo B. Virgo fuit mater Christi, ac consequenter fuit medium nostr® redemptionis, ac lotius ordinis gratiarum a Chrislo instituti; hinc pariter fuit causa finalis creationis universi; universi enim finis est Christus, ejusque mater et Sancti; ut scilicet, Sancti in universo hoc per Christum et B. Virginem, gratia et gloria donentur. Quare creationis universi causa finalis fuit predestinatio Christi, B. Virginis et Sanctorum. Licet enim universi partes quatedam sint Christus el B. Virgo, ideoque eo posteriores in genere cans® materialis; tamen in genere cans® finalis sunt priores. Quare inter creationem universi et nativitatem Christi ac B. Virginis, est mutua qu®dam coni adepcudi-nlia; nec enim Deus nasci voluit Christum et B. Virginem, nisi in universo hoc; nec vicissim volui- universum hoc existera sine Christo et Beala Vir ine, imo propter illos i r a quid creavit. Totum enim universam <d Christum (1 Beatimi Virginem, ordinemque gratiarum, Uu>- velut ad sui complementum et finem referri et

ordinari voluit. Vide nostrum Suarez, Vasquez, tu»,« Valentiam, III p., *Quast.* I, ac P. Canisium, lib. V *Marial*, cap. vi, el lib. I, cap. xn. t.hristus ergo el B. Virgo sunt causa finalis, ob quam creatum est universum, ac proinde ejusdem sutil causa formalis, puta exemplaris, scilicet, idea. Ordo enim gratiarum, in quo primus est Christus et B. Virgo, csl idea et exemplar, juxta quod Deus creavit et disposuit ordinem natur® toliusque universi. Vide Dionysium Carthusinum, qui omnia quro hoc capite dicuntur, sigillatila B. Xirgini accomodat.

3 et 4. Et IX MEDIO POPULI SUI EXALTABITUR, ET Ver», s in plenitudine sancta admirabitur (id e<!, admira- cl * tloni erit) : et in multitudine electorum habebit LAUDEM, ET INTER BENEDICTOS BENEDICETUR, DICENS,— *q. d.* Populus fidelis audiens hroc praeconia sapientia-, eamdem exaltabit : et plenitudo, id est, multitudo, amplius plenusque co-lus Sanctorum, eam admirabitur (sic sumitur *plenitudo* pro multitudine, vers. 16, et alibi); et multitudo electorum, ac qui a Deo sunt benedicti, eam laudabunt el benedicent. Ilie versus jam deest in Græco et Syro, euinque omittit S. Ambrosius, lib. IV *De Fide*, cap. iv; olim fuisse in Graeco liquet ex nostro Interprete, et ex S. Cypriano, lib. II *Testimon.* Tigurina vertit, *in medio populi sui scqcrct magnifice, el in sancta multitudine mirando est. In culu electorum laudem habet, el se leatam inter beatos pradicat, et ait :*

H. Ego ex ori? Altissimi prodivi, primogenita Ver. ante omnem iremuram. — Hroc verba proprie competunt Sapientiæ increata*, tum essentiali, lum personali, puta, Verbo ælerno, et l'ilio Dei : suo tamen modo competunt quoque sapienti® creata*, uti ostendi cap. i, vers. i.

Quieres, quodnam os Dei, ex quo prodiit sapientia? Rospondeo, anthropopathfis, id est, humano moro, tribuitur Deoos, eum ipse sit purissimus spiritus, carens ore el corpore, j'rimo ergo S. Ambrosius, lib. *De Fide contra Acianos*, cap. n, per os accipit jussionem Dei, qua initio *Genesis* dixit: «Fiai lux, fiant luminaria, fiat firmamentum,» etc., illicoque omnia facta sunt. Tunc ergo ex ore Dei prodiit sapientia, cum ex sapientia sapientissime dixit : «Fiat cadum et terra;» itaque sapientiam ipsam opero quasi enixus csl, et in lucem edidit. Sic et Jansenius : Significat, inquit, juxta litteralem sensum, sapientiam Dei verbo editam esse in inundo, cum Dei verbo omnia creata sunt, in quibus Dei sapientia (quæ ante mundi creationem velut latebat in cordo Dei) mire declarata est, et hominibus exhibila.

Secundo, simplicius, generalius et ; ermanius, o i l os hic met phoifice significat mentem et inlelllectum Dei : sicut enim ex ore formatur et prodit Verbum'oris vocale, sic px mento formatur et prodit v rhum mentis, sive mentale. Quod enim est os capiti, hoc est mens animæ. Unde Lyranus : «Os Altissimi, inquit, dicitur potentia geno-

pativa Patri», qua producitur verbum spiritale, sicut ore producitur verbum sensibile. » Quare sicut verbum oris nostri exprimit lotum conceptum mentis nostra»; sic Pater æternus uno hoc Verbo mentis dicit et exprimit omne quod sapit, omne quod comprehendit, imo omne quod est, omne quod habet, omne quod potest, ac consequenter omnes creaturas possibles. Unde in hoc Verbo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ divinæ absconditi.

Dicit ergo : « Ego ex ore Altissimi prodixi; » id est, ego ex mente Dei, velut verbum mentis prodixi, aut, mente Dei concepta sum, mentis Dei partus sum et proles. Est catachresis. Sicut enim ore dicimus verbum sensibile, ita Deus mente dicit et concipit Verbum divinum intelligibile; tum essentiale, quod commune est toti SS. Trinitati; tum notionale et personale, quod proprium est Patri, cui proprie hæc competunt, teste S. Ambrosio, lib. I *De Fide*, cap. vii, et lib. *De Filii divinitate*, cap. iii. Unde adhuc pro ore legunt corde. Ille Agnellus Episcopus Havennæ, epist. ad Annilium, quæ exstat tom. IV *Biblioth. SS. Patrum*, Arianis quærentibus an Filius, cum venit in mundum, formam servi accipiens, deseruerit Patrem, respondit : « Si verbum, quod exierit de ore meo, et introierit in aurem tuam, et per aurem tuam in corde tuo cœperit manere, dic mihi : Numquid, quia in pectore tuo manet, jam in meo pectore non est ? Si ergo sensus per os meum egressus, in tuam mentem ingressus, meum non deserit animam; quanto magis ex Deo Patre egressus sermo, pectus Patris deserere non potuit ? Nam ipse Filius dicit : Ego ex corde Patris prodixi, *Eccle.* xxiv; et Pater dicit : Eructavit cor meum Verbum bonum, » *Psal.* xlv. Porro S. Ambrosius, lib. IV *De Fide*, cap. iv : « Dicimus inquit, potestatis esse, quod nos filios Dei fecit; proprietatis autem generationem esse oracula divina declarant. Dicit enim Sapientia Dei : Ego ex ore Altissimi prodixi; hoc est, non concepit, sed libera : non potestati obnoxia, sed nuda, generationis arcano, privilegio dominationis, et juro potestatis. » Unde sequitur, « primogenita, » id est, primo concepta et concepta, a ante omnem creaturam. » Licet enim sapientia hic generati capiat, ut communis est creatura) et increata, non quomodolibet; sed quatenus ipsa est idea et causa creaturarum, ut sequitur; tamen proprie hæc verba competunt Patri, qui a Patre procedit ut Verbum et idea Patris, juxta quam omnia dixit et creavit. Unde Syrus vertit, ego ex ore Altissimi processi; Tigurina, ego prodixi ex ore Altissimi; ante omnem rerum naturam primogenita; alii, ego ex ore Altissimi tamen; hoc enim significat Græcum. Quocirca solus Filius proprio est primogenitus Patris, idque ab altero ante omnem creationem et creaturam : quare a S. Paulo vocatur « primogenitus omnis creatura, » *Coloss.* i, 18. Illud patet pluralitas personarum in SS. Trinitate : genitus enim

a genente sive genitore distinguitur; nemo enim potest gignere seipsum. Judæi id pertinaciter negant, dicuntque in Deo unam esse personam, sicut est una essentia. Quare hunc locum accipiunt de lege data Moysi, quam ipsi fingunt creatam fuisse a Deo ante mundum, per duo millia annorum, quæ sane insulsa est fabula. Ita Lyranus.

Ex hoc loco Theologi docent Filium procedere ad gigni immediate, non a natura divina, sed ab ore, id est, ab intellectu divino Patris : ipse enim est Verbum mentis paternæ; ac relutant Durandum in I, dist. 6, *Quæst.* II, qui opinatus est processiones Filii et Spiritus Sancti in divinis esse immediate per naturam, et non per intellectum, vel voluntatem. Vide Suarez lib. I *De Trinitate*, cap. v, num. 5.

Porro Jansenius, qui hæc omnia accipit de Sapientia Dei essentiali, censet eam primogenitam dici ante omnem creaturam, quod ante omnia in Deo substituit, nunquam quidem in eo incipiens; sed cum eo semper permanens. Verum hoc proprie non est esse primogenitum, sed esse ingentum et permanens. Quare hoc epithetum proprie competit illi Sapientiæ non rationali, puta, Filio; sapientiæ vero essentiali et increato, abusive duntaxat per catachresin, qua *primogenita* idem est quod primo mente concepta. Unde Sixtus Papa, epist. i, hæc verba Ecclesiastici producit ad probandum Filium esse Patri coæternum et consubstantialem.

Præterea est hæc laus sapientiæ, qua ipsa se laudat ab origine nobilissima : originem enim et genus ducit a Deo, idque ab æterno. Unde in sequentibus docet eam a Deo prodeuntem existisse ideam, et causam coeli et terræ*, omniūque rerum creaturarum; sed tandem proprie se ostendisse, et fixisse sedem in populo fidei, puta, in Israelitibus*, posteris Abraham et Jacob.

Perperam Ariani ex *primogenita* inferebant Christum esse creaturam, sed primam, b enim primo, inquit, dicit respectum ad secundum, q. d. Christus est primogenitus Dei; quia secundogeniti sunt Angeli, ceteræque creatura». Perperam, inquit : nam Filius est genitus, non enatus; creatura vero sunt creature, non genite a Deo. Igitur primo respicit quidem creaturas, sed in alio ordine productionis, q. d. Filius est prius genitus, quam creatura) sine create : nam Filius illa est primogenitus, ut idem sit pariter unigenitus, ut ait S. Joannes cap. i, 18.

Moraliter, hæc verba Siracide legens et ruminans B. Henricus Suso, in sapientia amore totus exarsit, uti refert auctor vite ejus, cap. iv; unde ipse in *Dialogo*, cap. iii, ita sapientiam loquentem, et homines ad se imitantem, intro locit : « Ego preclaro edita sum genere, et clariis simis orla natibus. Ego amantissimum sum patris tui cordis Verbum, et secundum suavissimam abyssum naturalis generationis meæ ex purissima ac nuda Patris substantia mirifice placeo

blandissimis oculis ejus, in mellitissima ac flagrantissima Sancti Spiritus charitate. Ego thronus felicitatis, ego animarum corona sum : oculi mei lucidissimi, os delicatissimum, gena; rubicunda; candida;, totaque habitudo et species mea tanti decoris *et* gratiæ, tamque absolutè elegantis, ut etiamsi quis eo nomine ad extremum usque iudicii diem, in fornace ardenti jacere deberet, quo vel unico mei posset conspectu perfrui ; nec sic adhuc pro dignitate meritis id esset. Ego lana candidissima tam preclare ornata sum vestibus picturatis, variis intextis floribus (puta, rubentibus rosis, albicantibus liliis, purpureis violis aliisque quibuslibet) tam delicate circumdata sum, ut quantumvis amœni ac vernantis maii flores omnes, pratorum omnium, quamvis apricorum, virentes frutices et virgulta, denique camporum quorumlibet pulcherrimi flosculi, si cum mea venustate conferantur, non aliud sint quam horridi tribuli. » Unde concludens subdit : « Ego in divinitate ludum ludo jucundissimum; unde in beatos angelicos spiritus tanta redundat copia gaudiorum, ut mille anni vix brevissima eis hora videantur. Totus coeli exercitus, præ insolita admiratione, in me suos intendunt obtutus, meque observant. O terque quaterque beatum illum, cui hunc amoris ludum, isthæc jucunda tripudia in cœlestibus gaudiis ad latus meum, delicatas tenenti manus meas, felicissima securitate in omnem æternitatem celebrare dabitur. Non nisi unicum ex ore meo blanditer proficiscens verbum, omnem instrumentorum musicorum harmoniam, omnes Angelorum omnium melodias superat. Tam sum amabilis et suavis animæ pure et amanti, ut pre mei desiderio merito rumpi deberent corda omnium. » Hæc Suso.

Mj.lico Mystice, hæc verba Siracidis adaptes B. Virgini :
VLginó. M)Sa en',n non solum excelluit sapientia et gratia omnes Angelos et omnes homines; sed et velut caput eandem in omnes Adæ posteros se invocantes transfundit. Audi S. Hieronymum vel potius Sophroniui in serm. *De Assumpt.* : a Dei genitrix, ait, electa et predecia, vere ab Angelo salutatur et prodicatur gratia plena, per (piam largo Spiritus Sancti imbre superfusa est omnis creatura. » Et B. Petrus Chrysologus, *scan.* 142: « Beata, inquit, quæ sola inter homines audire meruit prie omnibus : Invenisti gratiam apud Dominum.

Quantam? quantam superius dixerat, plenam? el vere plenam, quæ largo imbre totam funderet et infunderet creaturam. Invenisti enim gratiam apud Deum. Hæc cum dicit, et ipse Angelus miratur, aut feminam tantum, aut omnes homines vitam meruisse per feminam. » Rursum Sophronius : « Talibus, inquit, decebat Virginem oppignerari muneribus, ut esset gratia plena, quæ dedit codis gloriam, terris Deum pacemque refudit, fidem gentibus, finem vitiis, ordinem vitæ, ac moribus disciplinam. » El rursus : « Quid mirum, si lætitiā et gloriam plenam et superplenam habet in regno, quæ gratiam plenam et superplenam habet in exilio? Quid certe mirimi, si tam in codo, quam in terra ejus plenitudo super omnem creaturam sit, de cujus plenitudine omnis natura virescit? » Utrumque locum citat S. Bonaventura in *Speculo*, cap. vir, quibus attexit hæc S. Anseimi verba : « O femina plena et superplena gratia; de cujus plenitudinis abundantia respersa reviviscit omnis creatura! »

Ad id spectant etiam illa S. Bernardi, sermone. *De Aquæductu* : « Petit, inquit, supereffluentiam ad salutem universitatis : Spiritus Sanctus, ait, superveniet in te; el copiosum illud balsamum tanta plenitudine influet, ut copiosissime effluat circumquaque. » Et alibi : « Plena, inquit, sibi, superflua nobis. » Concludit S. Bernardus, serm. citato *De Aquæductu* : « Deus totius boni plenitudinem posuit in Maria, ut proinde si quid spei in nobis est, si quid gratiæ, si quid salutis, ali ea noverimus redundare, quæ ascendit deliciis affluens. Hortus plane deliciarum, quem non modo afflaverit veniens, sed et perflaverit superveniens Auster ille divinus, ul undique fluant et diffluant aromata ejus, charismata, scilicet, gratiarum. Tolle corpus hoc solare, quod illuminat mundum, ubi dies? Tolle Mariam, hanc maris stellam, maris utique magni et spatiosi, quid nisi caligo involvens, et umbra mortis, et densissime tenebre relinquuntur? Totis ergo medullis cordium, totis precordiorum affectibus, et votis omnibus Mariam hanc veneremur : quia sic est voluntas ejus qui lotum nos habere voluit per Mariam, t Accedit Richardus Victorinas in *Cant.* cap. xxviii : « Omnium, inquit, salutem desideravit, quæsivit, obtinuit; imo salus omnium per ipsam efficta est. »

SECUNDA PARS CAPITIS.

DE POTENTIA, CREATIONE ET GUBERNATIONE SAPIENTIÆ.

vei».a. 6. Ego feci ix coelis, ut oriretur lumen ixdefi-
» n is. — Tigurina, *indefessum*. Lux enim, initio mundi, per sapientiam Dei in coelis creata, semper in iis mansit, et luxit, imo aucta est quarta die
, cum ex ea factus est sol, luna et stella;

uti declaravi *Genes* i, 14, Hæc est secunda laus sapientiæ ab effectu, quod, scilicet, ipsa sit causa rerum, ac præserlim lucis, quæ est quasi oculus, anima et vita mundi : cum enim ipsa sit lux, hinc pre aliis crea!:-, n: ".r.iuit lu« e f., cumque

eam vocat indeficientem, significat etiam post diem iudicii lucem non defuluram. Hæc verba jam desunt in Græco cl Syro; sed legit ea S. Maximus homil. 2 *De Festo Paschæ*: u Ipse est Dei Filius, inquit, cui Pater dies divinitatis suæ eructat arcum (juxta illud *Psal.* xvm, 3: « Dies dici eructat verbum. ») Ipse, inquam, est dies, qui ait per Salomonem: a Ego feci, u_l xrirclur in cado lumen indeficiens. »

Quocirca D. Ludovicos Blosius in *Aspirat*, apte et pie ad Sapientiam anhelus ita suspirat: « O Sapientia «eterna, lumen tuum mihi praebe. Illucesce mihi, o lux fulgida et gratiosa, ut in meridiem clarissimam vertantur tenebrai cæcilalis meæ. Exorna, o bone Jesu, animam meam illo charitatis decore, quem diligis; impingua eam illo amoris adipe, quo delectaris; aufer ab ea quidquid oculis tuis minus placet, et eam redde tibi per omnia placentem. O ardor suavissime, vora et feliciter consume pulvisculum substantiæ meæ. Transfer me in te, ut ego indissolubili amoris glutino tibi adhærens vivam ex te, et tanquam lilium effloream coram te. O venustissime atque veroontissime flos, Jesu; o vita perennis; vita, per quam vivo, sine qua morior; vita, per quam gaudeo, sine qua mæreo; vita dulcis et amabilis, concede, ut libi jungar, te amplectar, et suavi charitate soporatus in te, qui es pax gratissima, sancte obdormiam! »

x Nolat Lyranus: Describitur hic, inquit, generatio sapientiæ genite, puta Christi, *primo* reterna, vers. i; deinde temporalis ex Virgine descendente ex David, vers. 34; mox, post generationem Verbi, describitur hoc vers. 6, creatio mundi. Similem ordinem servat S. Joannes Evangelista cap. i, ubi vers. 1, assignat emanationem Verbi divini a Patre, dicens: « In principio erat verbum; » *secundo*, mundi creationem, dicens: « Omnia per ipsum facta sunt; » *tertio*, Verbi incarnationem, cum subdit: « El verbum caro factum est. »

Mvtl-
f, p.
\ r^ine.
Mystice hæc verba: « Ego feci in cadis, ut oriretur lumen indeficiens, » adaptes B. Virgini. I ndo B. Petrus Damianus, serm. *De Assumpt.*: « Electa utsol. » « Electa, inquit, sed præelccta, ut sol; quia sicut sol solus orbem illuminat; sic hæc sola solidiori lumine et Angelos et homines illustrat. » Et post nonnulla: « Nihil habuit Spiritus in visibilibus creaturis excellentius, cui excellentiam Virginis compararet; multo enim alius aliquid habuit claritas solis, quam lunæ: quia etsi ifla minores stellas obscurat, non tamen penitus occultat; hic vero lucidius incandescens, ita sibi siderum et lume rapit positionem, ut sint quasi non sint, et videri non possint. Similiter et virga Jcsse veri prævia luminis, in illa inaccessibili luce prrelucens, sic utrorumquo spirituum habebat dignitatem, ul in comparatione Virginis nec possint, nec debeant apparere. » Et inferius: « Considera, inquit, quam stellaris et serena obumbratio, quam luminosus fulgor circularem orbem tanti sideris

superfundat, et aliorum luminum claritatem non mediocriter offuscet; sic et Virgo inter « animas Sanctorum, et inter Angelos evecta, merita singulorum et omnium titulos antecedit. Quamlibet Sicilie reluceant, luna tamen et magnitudine prernincl, et splendore; sic utramque naturam Virgo singularis superat, et immensitate gratiæ, et fulgore virtutum. » Et Richardus Victorinos, ad illa *Cant.* iv: a Duo ubera tua, sicut duo hinnuli gemelli, etc. His hinnulis, inquit, dicta B. Marire ubera comparantur; quia, cum tam Angeli quam Sancti pro peccatoribus solliciti sint, et eis tam meritis quam intercessione subveniant; credendum est B. Virginem tantum in hoc posse, quantum utraque simul creatura; imo utraque potentior judicatur, quia utraque per hanc reparatur, et Angelorum ruina per hanc restaurata est, et humana naturareconciliata. » Rursum S. Anselmos apud S. Bonaventuram, in *Speculo*, cap. vn: « Tibi solum, inquit, loquor, Domina, beneficiis tuis plenum esse mundum: inferna penetravit, érelas superavit; per plenitudinem enim gratiæ ture, quæ in inferno erant, se lælantur liberata; et quæ supra mundum sunt, se lætantur restaurata. » Ipse etiam S. Bonaventura, cap. v, sic ait: « O quam late, et quam longe arbor illa magna beata virgo Maria ramos suos extendit; quam late ad homines, quam longe ad Angelos, quam alte ad Deum! »

Et sicut nebula texti omnem terram. — Syrus, *sicut nebula cooperui terram*; Tigurina, in *modum nebula* terram omnem obtexi*. Significat tenebras primigenias, de quibus dicitur *Genes.* i, 2: « Tenebræ erant super faciem abyssi, » *q. d.* Ego sapientia tenebris, quasi nebula primitus texti terram, utpolc rudem et deformem, ne ejus deformitas appareret, sicut homo nudus tegit suam nuditatem tenebris et latebris; ut *nebula* sit ablativi casus. Sensus ergo est: Sicut nebula solet tegere terram; sic sapientia per tenebras primigenias, quasi sui nubem et nebulam, texti terram, juxta illud *Job.* xxxvni, 9: « Cum ponerem nubem, vestimentum ejus (maris et terræ), et caligine illud quasi pannis infanti obvolverem, » *q. d.* Sicut infans nudus fasciis obvolvitur et vestitur; sic ego nuditatem primigeniam terræ tenebris, quasi pannis infanti fasciisque vestivi et obvolvi.

Addit noster Gregorius de Valentia, *De Opere sex dierum*, in opere secundas diei: a Quasi nebula, « inquit, obtexit sapientia terram, quia aer initio mundi creatus non fuit purus, sed immixta ei fuit nebula, quæ proxime texti terram, et aspectum prohibuit (etiam orta luce) ejus spatii patentis, quod nunc ex terra cernimus usque ad ipsa corpora carestia, quousque pertingere potest aëies oculorum.

Hinc *secundo*, exponi potest., *q. d.* Ego terram texti nebula, id est, continua successione tenebrarum et noctis, post creationem lucis et solis, cujus lumen indeficiens immediate ante descripsit: illi

XcNtl
text
lem 21,
Ç13.
Rv>p.

COMMENTARIA IN ECCLESIASTICUM, cap. XXIV.

enim hanc nebulam opponit : nebula enim est symbolum tenebrarum et noctis. Unde nebulæ enigma apud Symposium hoc exstet :

Æ'Ig- Nox ego »urn facie ; aed non Mini niera colore,
îna ne- Inquc «lie lucilia (enebros lamen aflero inccum :
I U. : . Nec milii dani sicllæ lucem, nec Cynthio lumen.

Tertio. Tertio, nonnulli cum Lyrano apposite per nebulam nictonymice accipiunt aquas nebulosas et caliginosas, quite in genesi mundi totam terram, acrem etællierem usque ad cadimi empyreum repleverunt : ex quibus Deus deinde formavit omnes cœlos, elementum ignis et acris; quoique, *Genes.* 1, vocatur *abyssus* : « Tenebrie, inquit, erant super faciem abyssi. » Sapientia ergo hic suam potentiam, providentiam et fecunditatem significat, nimirum, quod aquis nebulosis operuerit terram, ut illam irrigaret et fecundaret ad producendum ex ea herbas, arbores et plantas; homines item et animalia, caderaque omnia. Huc facit illud *Psdm.* CXLVII, 5 : « Qui dat nivem, sicut lanam ; nebulam, sicut cinerem spargit, » 7. *d.* Deus solus eloquio, id est verbo suo, dat nivem quæ candore, levitate, mollitie, ail I heodorctus, densitate et calore similis est lanæ : nam nix quasi lana terram tegit ad eam fovendam, calefaciendam et fecundandam, dum halitus et expirationes calidas terne cohibet ; et intra terram repellit, ut carum calore semina jacta altiores et latiores agant radices, itaque uberem dent messein. Et « nebulam, » Hebr. *pruinam*, « sicut cinerem » pargit. » Pruina enim similis est cineri colore, copia, calore et virtute; nam instar cineris exurit et consumit nimium humorem teme, itaque eam calefacit, temperat et fecundat. Unde Sextus Pompeius : » Pruina, inquit, dicittir quasi perurens. » Deus ergo sicut in æstale terram pluviis et ventis eventilat et refrigerat, ne æstu hedatur; ita in hieme, ne Dedatur frigore, eam nive quasi lana foveat, pruina quasi igne calefacit, crystallo vel grandine quasi pane et cibo alit; grandines enim quasi grana sacchari terram édulcorant, humectant et nutriunt. Hoc est quod subdit Psalter : « Mittit crystallum (id est grandinem) suam, sicut buccellas, »

Quarto, sic exponas : Si ut mirala tegit terram ; ila ego sapi ntia texi tegoque terram, non nebula, sed glori i mea, et pulchritudine varia creaturarum. Unde Arabicus nude vertit, *exivi namque de ore Altissimi, et operui terram*. Porro, apte gloria comparatur nebulæ, quia olim gloriam suam et splendorem majestatis suæ, quam oculus humanus ferre non potuisset, infringere et obvelare Deus solet nebula. Unde per nel ulani Dei gloria repr.e>ental>atur in tabernaculo Mosis, Erudi xxxm, G; et in templo Salomonis, III *lleg.* vm, IO, ac loria: cap. vi, 4. Unde Suarez, lib. II De *Opere sex dierum*, cap. v, num. 6, tertiam et quartam expositionem conjungens: Sapientia, ait, terram textit aqua, perinde ac solet terra tegi nebula : vel pota^ « sicut uebula, » quia majestate sua et præ-

senfia terram implebat ad eum modum, quo do divino Spiritu dicitur : a Spiritus Domini ferebatur super aquas; » quia, scilicet, fovebat illas prresentia et virtute sua.

Mystice B. Virgo, «'ternie Sapientim mater, tc- n. Virgit terram quasi nebula : *primo*, quia hominum miseriam et nuditatem tegit sua misericordia et Mw . gratia; *secundo*, quia eorum humorem et phlegma, Swawb. id est, ace linni et torporem, desiccatur et calefacit, cosque ofloitur fervidos et fecundos bonorum operum; *tertio*, sicut nebula, flante Austro, adve-Tento, niens solvit glaciem et rigorem ab Aquilone inductum, terramque humectat : fla Virginis intercessione, per Spiritus Sancti gratiam, solvitur gelu et obduratio cordis a diabolo inducta, ac vi- rentes virtutum actus producuntur. Quare S. Bernardinas, tom. III, *senn.* 11, art. 11, verba ilia Ea- ch'. cap. xliiii : « Medicina omnium in festinatione nebul.p, » adaptat B. Virgini; ail enim medicinara omnium hominum esse in festiva Assumptione Virginis : « Quia omnes, inquit, qui vol mt, participes fiunt gratiis suæ; » n ac citat S. Bernardum dicentem Deiparam copiosissima chântate sua omnibus sapientibus et insipientibus fecisse se debitori em ; et misericordia? sinum aperire, aedo plenitudine ejus accipere universos.

7. Ego in altissima habitavi, — disponendo Vers. 7. cerium et l pjreum, ait Lyranus, illudque mox ul a me creatum est, replendo innumeris Angelorum myriadibus. Licet enim Sapientia divina, puta Deus, Deique Filius, sint per essentiam, prudentiam et potentiam in toto mundo, juxta illud *Jerem.* xxiii : « Cœium et terrain ego impleo; » tamen habitatio, id est, domus et templum, in quo habitare dicitur Deus, est colum, pnesertim empyreum; quia in eo suam potentiam, magnificentiam, opes et gloriam ostendit sanetis Angelis et hominibus. Unde ait *Isaiæ* i.xvi. « Cœium mihi sedes est; terra autem scabellum pedum meorum. » Porro per cœium, maxime quidem empyreum, generatilo tamen quodvis accipe, non tantum sidereum et rathercum, sed et aereum. Unde de eo subdit :

Et tiiiionus mecs in columna nubis. — Nota : In , Scriptura Deus Deique mnj stas dicitur habitare m i » ; qui nubibus, juxta illud : « Qui ponis nubem aseensum tu .in; » idque nullis de causis : *prima*, quia nubes a terra sunt elevai® et altra, alta antem et excelsa sedes debetur Deo altis imo; *secunda*, quia nubibus velatur et tegitur Dei majestas et gloria; *tertia*, quia in nubibus ostendit suam potentiam : in iis enim et ex iis mirabiliter tonitrua, veut s, imbrem, quo terram fecundat, grandinem, fulgura et fulmina vibrat; *quarta*, quia alludit ad columnam ignis et nubis, in qua residebat, s cinque gloriam ostendebat. Deus Hebiwis, cosque, præeundo, et dando manna, pascendo per quadraginta annos, deduxit in terram promissam, çiodi XXXI, 21. Vide ibi dicta. Unde Syrus vertit, *ego in excelsis superiorum tabernaculum meum posui* (alii, /ut), *et sedes mea in columnis nubium*, juxta

Illud *Psalm* xvm, 6 : « In solo poMiil taberna» illum suum, et ipso tanquam sponsus procedens de thalamo suo. » El *I'sulm*. XVII, U : « Volavit super pennas ventorum, l.l posuit tenebras latibulum suum; in circuitu Cjus tabernaculum ejus; tenebrosa aqua in nubibus aeris. » Tigurina vertit, ego in *sublimisedem cepi, et solium meum super columnam nubis collocavi*. Porro thronus hic sapientia) non est aliud quam cathedra Dei docentis, simul et judicantis tribunal, juxta illud *Psalm*, xcvm, 7 : « In columna nubis loquebatur ad nos, » tanquam ex tribunali regi > et cathedra jus dicens, piis favens, noxios damnans, docens, instruens, dirigens, viam monstrans in tenam promissam.

Anagogice Christus, qui est Sapientia Patris, thronum habebit in nube gloriosa, cum venerit judicare orbem in die judicii, *Mallh*. xxiv, 30.

Allegorico Rabanus: Thronus, inquit, Filii Dei fuit in columna nubis, id est, in humanitate excelsa, omnibusque virtutibus dolata, quæ quasi nubes gloriosa velavit et decoravit ejus deitatem, juxta illud *lotia* vix : «Ecco Dominus ascendet super nubem levem, »

Mystice, Sapientia incarnata, puta Christus, Dei Filius, novem mensibus habitavit in utero B. Virginis, quasi in cerio animato, et in columna nubis. Quocirca multi Patre» B. Virginem vocant X/Jr? nubem, eo quod ipsa Solis, id est divina: vindicta), ardorem temperet, animamquo irroret el fecundet. Ha Chrysippus homil. 2 *De Deipara* : «Ave, inquit, nubes pluvire polum animis Sanctorum exhibenti). » Et Hesychius, homil. 2 *De Deipara*, « nubem eam dicit, pluvias incorruptas continentem. » S. Epiphanius, serm. *De Laud. Virg.* : « Ave, inquit, gratia plena, nubes columna) similis, qua) Deum habes, qui populum deduxit per desertum, p Et iterum: « O B. Virgo, nubes, inquit, es lucida, quæ fulgur de coelo lucidissimum ad illuminandum mundum deduxisti Christum; nubes caelestis, qua; tonitruum Spiritus Sancti in te ipsa reconditum deduxit in mundum, et imbrem Spiritus Sancti in universam terram, ad producendum fidei fructum, cum impetu demisit. p Proclus Episcopus Constantinopolitanus *De Deipara* : « lime, inquit, vere levis nubes, qre super Cherubim sedentem in corpore suo gestavit.» S. Hieronymus in *Psalm*, l x x v i i, H : «Certe, inquit, nubem levem debemus sanciam Mariam accipere. Pulchro dixit : In nube diei ; nubes enim illa non fuit in tenebrie.; sed semper in luce. » Andreas Cretensis orat. 2 *De Deipara* : « O columna, inquit, non carnalem per lucem deducens Israclem, qui fugatur; sed spiritualem, qui deducitur ad inerrantem lucem cognitionis, divinis illuminans facibus. O nubes lota lucida, et mons umbrosus, non adumbrans ingratum populum Jud.eorum, sed dilectum Dei populum, gentem sanciam, maternis tuis tiédis illustratam. n S. Bonaventura, in *Specui. II. Virgin*, cap. m, ait : « Muria est nobis columna nubis, juxta illud

psalmi: Deduxit cos in nube, quia tanquam nubes protegit ab æstu divina? indignationis, et ab restii diabolica? tenlationis, sicut dicitur in pedino : Expandit nubem, etc. Maria quoque est columna ignis in nocte sa-culi hujus illuminans mnnd uu.) Ctlatque illud B mardi : «Tollo corpus hoc '•olare, quod illuminât mundum, ubi dies ? Tolle Mariam, hanc maris stellam, quid nisi < al o involvens, umbra mortis, ac densi -inia? tenebrie relinquuntur? » Uree ex Bonaventura de Virgine, quæ dicitur columna nubis et ignis. Sicut enim de columna hac dicitur Exw/i xiv : * In vigilia matutina respiciens Dominus super castra .El yptionun per columnam ignis et nubis, interfi cit exercitum eorum, et subvertit rotas curruum, re-rebanturque in profundum.» Ita Deus per llici-param tanquam per fene-tram cœli, et per mysticam columnam ignis et nubis respiciens, da>nionis vires el potentiam penitus evertit.

Quod si denique dicas, in Dei sede pkrumque Dei majestatem auctoritatemque significari, boo quidem negari non potest ; attamen in nulla pura creatura ita relucet Dei gloria atque majestas divina, item attributa, prresertim potenti e, sapientiis et bonitatis, sicut in Virgine Deipara. Ut propterea S. Bernardinas tom. 1, conoæ<. Gl, art.f>,cap. iv, dicat Deiparam appellari, *Pju* ' . vm, Dei magnificentiam.

Symbolice, nubes, in qua quasi in throro residet Deus, est divina caligo, de qua docte d. c-rit S. Dionysius, *epist.* 5 ; Deus enim « lucem inhabitat inaccessibilem, » I *Timoth.* vi, 16. In Lae caligine residet SS.Trinitas, pula, lres divino* Personi*, ac primo in ea thronum suum habet Paler, deinde Films, mox Spiritus Sanctus.

Dices: Una est essentia, inajes as, adoratio et thronus (uti ait hic Siracides, et Is.i às c ip. vi. e! S. Joannes, A]w of. cap. iv ctvJSS. Trinitatis; quomodo ergo insinuas thronum Filii e<se medium ss. m-inter thronum Patris el thronum Spiritus Smeli ! Respondeo : Throni tribuuntur SS. Trinitati figurate et anthropnpalh&s ; constat enim illam, u'pole spiritum, proprie nec egere, nec habere thronum. Throni ergo significant ipsam trium Personarum hypostasim sive subsistentiam, ejusque dignitatem et excellentiam : in h ic enim subsistunt, et quasi in throno gloria? suæ resident. Nam, ut ait D. Thomas,! part. *Quast.* XXIV. art. 3 (J>rol'a' in corp., persona significat id, «quod perfectissimum est in tota natura, subsistens in natura rationali, atque idipsum excellentiori modo convenit Personis divinis, quam creatis. » Et ad 2 : « Quia, inquit, magna» dignitatis est in rationali natura subsistere, ideo omne individuum i.itio-nalis natura? dicitur persona; sed dignitas divino) natura* excedit omnem dignitatem, et secundum hoc maxime competit Deo nomen persone?.» Si persona, dignitas est; habet ergo sure dignitatis statum quasi thronum. Ratio est, quia paternitas it iu j. in Patre magna, imo infinita est dignitas, ex qua,

Trrt
•pl'M
ihftxn et

at ait Apostolus : « Omnis paternitas in cœlo et in terra nominatur. * Æqualis dignitas est filiatio in Filio, et spiratio in Spiritu Sancto, quas proinde adoratione latræ colimus et veneramur. Hoc est quod ait Damascenus, lib. I *De Fide*, cap. xi, a Patrem et Filium distinguere perfectionibus personalibus. » Atque tres relationes in personis esse tres eximias perfectiones, validis rationibus docet Suarez, lib. III *De Trinit.* cap. ix, ac Gregorius, *De Valentia*, in citatum S. Thome locum. Unus igitur est Deus, sive unum Numen, unusquisque deitatis est thronus, una pariter essentialis adoratio ; alia Persona?, sunt tres, cæque eximiæ et infinitæ, ideoque singulæ latræ eolendæ : illæ ergo triplicem habent personalem subsistentiam, et, ut ita dicam, thronum, consequenter et adorationem. Patrem enim, quia Pater est, adoramus ut generantem Filium, Filium adoramus ut a Patre genitum, Spiritum Sanctum vel procedentem ab utroque. Igitur, esto adoratio essentialis Dei, quia Deus est, sit una; tamen personalis est triplex, nam adoratione personali, quæ propria est Patri quia Pater est, non licet adorare Filium quia Filius est, nec Spiritum Sanctum quia Spiritus Sanctus est; et vice versa : hoc enim esset cum Sabellio confundere tres Personas divinas, cum illæ realiter a se invicem distinguantur, sinique tres reales hypostases et subsistentiæ. Sic Ecclesia in festo Pentecostes invocatur Spiritum Sanctum, ut personam distinctam a Patre et Filio, in festo SS. Trinitatis sigillatim tres personas, vel personæ distinctæ sunt, invocatur et adoratur. Sicut ergo deitatis unius una est essentialis et tribus personis communis adoratio ; sic Sanctissima; Trinitatis trina trium Personarum, ac cuilibet sua propria personalis est adoratio, juxta id quod canit Ecclesia in Praefatione Missæ SS. Trinitatis : « Ut et in personis proprietas, et in essentia unitas, et in maiestate adoretur æqualitas. » Tam ergo proprietas in personis adoranda est, quam in essentia unitas. Hæc autem proprietas triplex est : ergo triplici personali adoratione adoranda. Rursum TCf to. iu *Officio ad Magnificat*, in secundis Vesperis : a Te Deum, inquit, Patrem ingenuum, te Filium unigenitum, te Spiritum Sanctum Paracletum, etc., laudamus atque benedicimus, n Pater ergo adoratur ut ingenuus, Filius non ut ingenuus, sed Quarto, vel unigenitus. Hos thronos notasse videtur Daniel cap. vii, dicens : « Aspiciebam, donec throni positi sunt. » Nam hos thronos fuisse Dei et SS. Trinitatis patet ex eo quod subdit : « Et antiquus dierum sedit, » etc., cujus deinde maiestatem describit, nulla facta Angelorum vel Sanctorum mentione; imo de Angelis primis et summis dicit : a Decies millies centena millia assistebant (non assidebant) ei. » Hoc enim decorum et dignitas divinæ maiestatis exigit, ut Angeli illi, non sedendo assidere, sed stando assistere dicantur. Secus est de Christo iudice, cui quasi homini homines, puta, Apostoli, in iudicio assidebunt,

Matth. XIX. Igitur, ut fusius dicta in synopsi contraham, tres Personæ divinae sunt tres reales hypostases; anthropopafii&s ergo eis tres tribuimus thronos, quia cuique suus debetur honor et adoratio. Unde Ecclesia in Litanis seorsim singulas personas adoratur et invocatur, dicens : « Pater de cœlis, Deus, miserere nobis. Fili, redemptor mundi, Deus, miserere nobis, » etc.

Rursum tres in tribus personis sunt relativæ Quinto, proprietates excellentissimo?, ideoque in suo statu, quasi throno, honorandæ et adorandæ; nam cuique personæ sua est propria, puta, paternitas, filiatio, spiratio. Pater enim per paternitatem generatur Filium sibi cœqualem : Filius per filiationem nascitur, ut imago Patris, splendor gloriæ, et figura substantiæ ejus: Spiritus Sanctus procedit ut amor notionalis Patris et Filii immensus. Pater ergo adoratur ut genitor, Filius ut genitus, Spiritus Sanctus ut amor notionalis : utriusque Summa, Deitatis unus est thronus essentialis; Sanctissimæ vero Trinitatis, triplex personalis.

8,9, 10 et ii. Gyrum cœli circumvivi sola, et proveniens, fundum abyssi (Græce, *abyssorum*, id est, profundarum aquarum et voraginum, quæ fundo carere videntur, quia cum explorare nequeunt homines) penetraui, in fluctibus maris ambulavi; ET IN OMNI TERRA STETI, ET IN OMNI POPULO, ET IN OMNI GENTE PRIMATUM HABUI, ET OMNIUM EXCELLENTIUM ET HUMILIUM CORDA VIRTUTE CALCAVI. — Tigurina, orbem (alii, ambitum) cadi circumvivi sola, vadaque profundæ perambulavi. Omnes fluctus maris, et terram omnem, necnon cunctos populos gentesque possedi, et tam excellentium, quam humilium corda calcavi omnium; Syrus, in calo una cum eo (Deo) simul habitavi, et in fundamentis abyssorum ego ambulavi, in fontibus aquarum, et in fundamentis orbis, et in omnibus gentibus et populis dominata sum. Dicit in præterito, habitavi, circumvivi, penetraui, ambulavi, steti, primatum habui, calcavi, ut significet suam antiquitatem et aeternitatem, antiquumque et æternum jus et dominium; alioqui hæc præterita, more Hebræo, quamlibet temporis, etiam præsentis et futuri, differentiam significant : circumvivi ergo, id est, circumvivi, circumueo, et circumibo; calcavi, id est, calcavi, calco, et calcabo ; et ita de cæteris.

Hisc omnibus demonstratur Sapiencia amplum et universale suum herile jus, dominium et fortitudinem, ait Rabanus, æque ac scientiam et providentiam circa omnia quæ cœli et terræ ambitu continentur; se, nimirum, omnia perspicere, providere, providere, ordinare, disponere, sequi omnibus dominari et præsidere, omniaque continere et complecti ; secundo, se in omnium rerum creatione legem perpetuo servandam singulis indidisse, obediensque suæ voluntati et legi cunctas effecisse, quod proprium est sapienti munus; tertio, se omnibus gentibus Dei cognitionem, metum et cultum, una cum ratione inse-

ruisse. Primum enim excellenlissiinumque in omni república semper habitum fuit, numinis reverentia, cultus et religio.

Nota: Cum ait Sapientia : « Gyrum cœli circuivi sola; » si per Sapientiam accipias increalam et personalem, puta Filium Dei, tó sola non excludit Patrem el Spiritum Sanctum. Nam, ul ail Evaristos Papa, ejH'f. {, sicut nihil nocet Filio, quod solus Paterhubi et lucem inaccessibilem, ita nihil nocet Patri, quod ejus sapientia sola cadi gyrum circumierit: nam utrobique tò solus excludit cinteras non personas divinas, sed naturas creatas, puta, omnes homines et Angelos, uti docent Scholastici.

Unde Lyranus hæc de Filio Dei sic particulatim exponit: «Gyrum cœli,» id est, cœlum sidereum, inquit, luminaribus et stellis ornatum, «circuivi sola, » disponendo motum orbium. «El profundum abyssi penetravi, » preparando concavitates in terra, ut ibi congregatis aquis appareret arida, quæ congregatio vocatur Oceanus vel abyssus. « Et in fluctibus maris ambulavi, » salvando Noe, et cos qui cum eo erant in arca inter aquas diluvii. « Et in omni terra steti, » stabilitatem ei dando undique circa centrum mundi. «Et in omni populo, el in omni gente primatum habui : » nam omnis potestas hominum a Deo est. « Et omnium excelsorum et sublimium corda virtute calcavi : » nam omnes, tam magni, quam parvi, Filio Deisunt

subjecti, quia toti Trinitati. Hucusque Lyranus.

Et in his omnibus requiem qljkivi, et in hereditate Domini morador, — r/. d. In omnibus populis et gentibus, in quibus me jam dixi primatum tenere et dominari, quæsi locum et populum, in quo proprie requiescerem per amorem et gratiam, meque oblectarem quasi in populo mei cultore, sapiente, pio et sancto ; dixique : « In hæredilatc Domini, » id est, in populo fideli, qui est peculium, hæreditas et Ecclesia Domini, « morabor, » id est, morari desidero, gestio et destino. Holo enim morari in populo infideli et gentibus idololatriis: hi enim sunt hæreditas, id est, coetus et ecclesia diaboli ; ac proinde hi sunt stulti, incapaces, imo hostes mei: ipsi enim sunt inimici ver® sapientiæ, id est, ver® fidei et pietatis. Unde Græea cl Syrus pro Domini habent id est *cujus*; sicque clare enuntiant, *cum his omnibus requiem quaesivi, et cujus in hereditate morarer, vel figerem domicilium, repete quæsiti*. Syrus, *in qua hærecDtatc quiescam?*

Anagoge, Sapientia et sapiens quærit requiem in hæredilale Dei coelesti : nec enim abbi est vera requies, juxta illud Apocol, xiv : « Amodo jam dicit Spiritus, ut requiescant a laboribus suis : opera enim illorum sequuntur illos. » Et illud Psalm, iv : « In pace in idipsum dormiam et requiescam. » Vide S. Bernardum serm. 2 in festo omnium Sanctorum.

TERTIA PARS CAPITIS.

DE SAPIENTI.!: HABITATIONE IN ISRAEL.

ven. n. is. Tunc prjecfpit, et dixit Mini Cretor omnium : et qui creavit me, requievit in tadkrnacio meo. — Hucusque Sapientia descripsit sui originem, nimirum quod a Deo processerit, quia ejus primogenita; suamque operationem et efficientiam, nimirum, quod cœlum et terram formaril, illustrant, gubernarii : nunc describit suum officium et legationem in terras ad homines erudiendos. Itaque poetice loquitur de se, quasi de persona distincta a Deo, cum tamen ipsa reipsa sit Deus. Quare proprio hæc competunt pruno, sapientiæ communi, quæ est attributum proprium l)co. Hæc enim hic personam induit, ac per prosopoeiam facit se velut ministram Dei, ut ejus jussa exsequatur, eique ministret in erudiendis hominibus, ac illis se communicet per sapientiam a se communicatam cl creatam. Simili prosopoeia misericordia el justitia dicuntur astare Deo, ab coque mitti, quasi legati el judices, ad exercendum opera misericordi® et vindictas ipsius. Psalm. lvi, 4 : « Misit Deus misericordiam suam et veritatem suam. » Psal. i.xxvn, 49: « Misit in eos iram indignationis suæ, indignationem, et iram, et tribulationem. »

Secundo, tamen possunt hæc quoque adaptari Sapientiæ personali, puta Verbo et Filio Dei. Huic enim appropriatin' sapientia el doctrina, sicut Patri appropriatur potentia et creatio, Spiritui Sancto bonitas et sanctificatio hominum. Nam licet Filius in se majestate et dignitate, æque ac natura et deitate paret coæqualis sit Patri; tamen quod officium legationis, quod hic assumit, ex humana hominum æstimatione videtur Patre esse minor, eique ministrare : mittitur enim hic quasi legatus, ut Patris preecepla exsequatur, caque hominibus promulget; unde legati per onam, quæ regis Delque persona minor hominibus videtur, induit. Loquitur ergo anlbropopaths, sive humano more : sic enim rex, licet dignior sit republica et regno suo, tamen si ipse a republica mittatur ad Imperatorem, quoad hoc officium missionis et legationis, censetur minor et inferior esse republica. et Episcopus, si a sua Ecclesia mittatur ad Pontificem, uti missus est S. Athanasius, S. Epiphanyas, S. Paulinas, et hodie nulli mittuntur; licet major et dignior sit Ecclesia; tamen quatenus ab ea mittitur, censetur ea esse minor. Sic quoque Filius Dei, quatenus

Fftroi
prucep-
ia Mini
exequa-
tur.

a Patre hic mittitur, ejusque fit legatus et doctor hominum, anthropopath&s, sive apud homines, et ex hominum more et æstimatione, videtur Patre esse inferior; *licet* in se plane sit par et «qualis. *Inducitur ergo hic Filius* ante incarnationem, quasi legatus a Patre proficisci ad Judæos el Israelitas, posteros Abrahæ el Jacobi, ut eos per Mosem doceat legem, fidem el cultum Dei, ▼ eramque sapientiam qua fideles, sancti et beati evadant. Ita Lyranus. Missio, inquit, Sapientiæ ge~nitæ (puta Verbi, sive Filii in mundum) vocatur præceptum. Porro, quomodo Filius dicatur mitti a Patre, quia ab eo procedit; et Spiritus Sanctus a Patre et Filio, a quibus procedit; Pater vero non dicatur mitti a Filio el Spiritu Sancto, nipote qui a neutro procedat, vide S. Thomam et Scholasticos edisserentes l part. *Quæst.* XLIII Alifer Palacius : Non dicit, inquit : «Tunc præcepit mihi,9 sed solum : «Tunc præcepit, » id est, præcepit intra se, decrevit, et animo firmavit. Sic et Jan~senius.

nfne Rursum et potius id præstitit Filius per incarnationem, quando ex posteris Abrahæ, puta ex B. Virgine incarnatus est, cosque verbo et exemplo docuit viam virtutis et salutis. Tunc enim re ipsa Filius ex immensa sua dignatione et gratia * semefipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo, » ut ait Apostolus *Philip.* 11. Nam ipsa divinitas Filii sc demisit, et quasi depressit ad imum carnis et humanitatis nostræ, ut ex omni fieret quasi inane et nihil, puta creatura et homo creatus; hoc enim significat tō *exinanivit*. Porro Filius factus homo, qua homo minor fuit Patre, etseipso qua Deus est, uti omnibus clarum est. Sicut ergo Filius ante incarnationem fixit suam sapientiæ et doctrinæ cathedram apud Judæos, docendo eos per Mosem, Pontifices, Scribas elPharisæos; sic el post incarnationem eandem ipse personaliter apud cos fixit el usurpavit, ore proprio evangelizaos et prædicans arcana Patris, el abscondita a constitutione mundi. El hæc omnia significat bic Siracides, imo ipsa Sapientia, qute hic loquitur.

Dicit ergo : a Tunc præcepit, » etc., *q. d.* Cum tam avide et sollicite populum et sedem, puta hæredilalem Domini, in qua requiescerem, quaererem; ecce libi Deus votis meis obsecundans, populum, locum domumque mihi assignavit in Jacob, id est, in posteritate el populo Israel : hunc enim elegit ipse in hærcditatem, id est, in suam possessionem, populum et Ecclesiam, in qua ego tabernaculum meum figere desiderabam et destinabam. Præcepit ergo mihi Creator omnium, dixitque : « In Jacob inhabita n Igitur : a Qui creavit me, requievit, p i l est. requiescere me fecit, «in tabernaculo meo,» id est, mihi a Deo allributo, puta «in Jacob, » id est, in Israel. Hunc sensum exigunt præcedentia et sequentia, ac Græca, quæ habent, xoréxaim t a * w /v /xou, id csl,

quiescere fecit, fixit, collocavit tabernaculum mtum> et per consequens me in eo. Sic Virgilios in *Pharmaceutria* ait :

Riunitola suos requierunt (*id csl, quiescere fecerunt, collocarunt*), (lumina cursus.

Et Plautus in *Costellar.* : «Quiesce (id est quiescere fac, seda), tumultum hunc, qui est ante ostium.» Est hebraísmos ! ilebræi enim sæpe *cal* usurpant pro *hiphil*, id est, verbum neutrum pro activo. Sic Paulus ait *Pom. vin.* 20 : « Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus;» «postulat,» id est, postulare facit; nec enim Spiritus Sanctus postulare potest gemitibus, quia gemere nequit, ait S. Augustinus.

Unde Tigurina totam hanc sententiam a vers. II usque ad vers. 14, ita plane clareque connectit, verifique, *post hæc omnia quæsivi quietem, et in alicujus possessione domicilium. Tum Conditor universorum mandata mihi dedit, et Creator meus fixit mihi tabernaculum meum, et ait : In Jacob habita, et inter Israelitas accipe possessionem.* Alii ad Græca pressius clariusque, *in Jacob figito tabernaculum, et in Israel hæredi(atom adito.* Græcum enim x«ra-

idem est quod, *figito tabernaculum*, quod respondet ei quod præcessit : xar/iraujc *poo*, id est *requiescere fecit, fixit, locavit, tabernaculum meum.* Sic et Syrus, *in omnibus his requiem quæsivi mihi, quia frt qua hæreditate requiescam ? Tunc præcepit mihi Dominus universorum, et qui fecit me, et collocavit tabernaculum meum, dixit mihi : In Jacob habita, ctstabilire in Israel.*

Si quis tamen malit *ct qui creavit me, requievit in tabernaculo meo*, proprie, ut sonat, accipere; sic exponat et adaptet, *q. d.* Creator omnium, qui creavit me, quique requievit in tabernaculo meo, præcepit et dixit mihi : « In Jacob inhabita. » Deus enim dicitur habitare in tabernaculo sapientiae, id est, *primo*, in ipsa sapientia : ipsa inub?. enim sibi domus est et tabernaculum. Quo schemate et prosopopoda significatur sapientiam Deo esse domesticam, familiarem et intimam, adeo Pnmo' ul in ea Deus habitare videatur. Sic Deus dicitur habitare in throno misericordi@ el justitiæ» *Ps.* Lxxxviii, 15 : «Justitia et iudicium præparatio sedis tuæ. » *Psalm.* ix, 9 : « Paravit in iudicio thronum suum, et ipse judicabit orbem terra? in æquitate, judicabit populos in justitia.» *Proverb.* cap. XX, 28 : «Roboratur clementia thronus ejus. » *Proverb.* xxv, 8 : «Firmabitur justitia thronus ejus. »

Secundo, Deus Pater habitat in Filio, <fui est secundo, sapientia genita, per id est, circumcissionem divinam, qua un.a persona est in alia quavis, nimirum Pater est in Filio et Spiritu Sancto; Filius est in Patre et Spiritu Sancto; Sanctus Spiritus est in Patre et Filio, juxta illud Christi : « Non creditis, quia ego in Patre, et Pater in me estT » *Joan.* xiv, 10. Et vers. 20 : « In illo

dio cognoscetis, quia ego sum in Patro meo. » Undo Evaristos Papa, *epist.* I, et Joannes II Pontifex, anno Christi 532, *epist. ad Valerium* sic legunt : « Qui gomiil me, requievit in tabernaculo meo. »

/ruo- *Tertio*, Deus, præsertim Filius, est in carne et humanitate, quam assumpsit, quasi in tabernaculo suo : in ea cuiin a inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter, n *Coloss.* n, 9. Humanitas ergo Christi, quæ est tabernaculum sapientiæ creatæ et incarnat®, eadem ost tabernaculum Dei, et Filii Dei : in ea enim ipse hypostatice, essentialiter et personaliter inhabitat.

Gmh o. *Quarto*, tabernaculum sapientiæ, id est, ver® fidei, religionis, pietatis et sanctitatis, est Ecclesia, in qua quasi in tentorio et templo suo requiescit Deus Pater, Filius et Spiritus Sanctus.

yopo- Tropologice, Nazianzenus in *Distichis* : « Perpetuum tibi sit hoc studium, inquit, ut mentem tuam templum Deo exstruas. Hinc enim assequeris, ut eum pro spirituali statua in intimo cordis habeas. Nosce teipsum, hoc est, unde originem duxeris, et qua dignitate præditus sis : sic enim facile primarium illud pulchritudinis exemplar consequeris, n Sic et S. Bernardus, in *Meditai.* cap. i : « Nihil, ait, tam simile est illi summis Sapienti®, quam mens rationalis, qu® per memoriam, intelligentiam et voluntatem in illa Trinitate ineffabili consistit. Consistere autem in illa non potest, nisi ejus meminerit, camque intelligat ac diligat. Meminerit itaque Dei sui, ad cujus imaginem facta est; eumque intelligat, diligat atque colat, cum quo potest semper esse beata. Beata anima, apud quam Deus requiem invenit, et in cujus tabernaculo requiescit. Beata, qu® dicere potest : El qui creavit me, requievit in tabernaculo meo. Negare siquidem requiem cœli ei non poterit. Cur ergo nos deserimus, et in his exterioribus Deum quaerimus, qui apud nos est, si nos velimus esse apud eum?»

T*bc- Mystice, tabernaculum, in quo Deus recondidit
nei est summam sapientiam creatam, imo et sapientiam
i. Virgo, increalam et incarnatam, est B. Virgo, in qua
Dei Filius, dum conciperetur, novem mensibus habitavit et requievit. Atque hinc Ipsa omnem suam dignitatem accepit; accipit enim maternitatem Dei, qu® est dignitas tanta, ut ab hominibus et angelis comprehendi nequeat; sed omnem omnium captum superet. Nam, ut recte docet noster Christophorus a Castro *De Deipara*, cap. ni, Virginem Mariam esse matrem Dei. est excellentia quasi infinita; quia non potest esse mater filii excellentioris, quam Dei, sicut, proportionem servata, humanam Christi naturam unitam esse Filio Dei hypostatice, est dignitas infinita : quia uniri non potest excellentiori supposito, quam divino. Hinc B. Petrus Damianus, sermone *De Nativitate S. Mariae*, dixit « Deum tribus modis esse in creaturis; quarto vero per identitatem in Virgine, quia idem est quod ipsa, » eo modo, quo mater

et filius sunt una caro, et quasi nna persona civilis; multo magis quam sint uxor et maritus, de quihu» dicitur Genet, n, 24 : « Erunt duo in carne una. » Et S. Anselmus, lib. *De Excellentia B. Virginis*, cap. n : « Quamvis, ait, hoc solum de sancta Virgine prædicari, quod Dei mater sit, excedat omnem altitudinem, qu® post Deum dici vel cogitari potest. »

Ei hoc principio deducitur alterum: ut, quemadmodum ex unione humanitatis Christi cum Verbo, colligimus naturali quadam consecutione, datam esse illi infinitam gratiam capitis, et impeccabihtatim, et omnem rationem merendi et satisfaciendi pro hominibus, tanquam mediatori et redemptori; et omnem scientiam et cognitionem eorum, usque ad cogitationes; denique omnia charismata, tanto uberius et excellentius quam aliis, quanto excellentius nomen capitis hæredilavit quam membra, et nomen filii, quam ministri ejus angeli vel homines : sic etiam fateamur quasi naturali quadam consecutione, ex matris dignitate debitam illi immensam quamdam gratiam, qua facta est Dei gratia impeccabilis, advocata, mediatrix et redemptrix omnium hominum; el indita est illi cogniGo eorum omnium requisita, el tam copiosa affluenza charismatum et donorum supernaturalium, quanto excellentior est mater servus, et propinquior Verbo quam cæleri, tam angeli quam homines. Juxta hoc recte Methodius, orat. *De Purificatione*: « Euge, ait, euge qu® debitorem illum habes, qui omnibus mutuatur : Deo enim universi debemus; tibi autem etiam ille debet. Proinde, qui dixit : Honora patrem tuum, et matrem tuam, ut is decretum a se promulgatum observet, et alios excedat, omnem matri et graham et honorem impendit. » S. Cyprianus quoque, serm. *De Nativitate Christi*: a Matri, ait, plenitudo grati® debebatur. »

Atque hac de causa vocata est Maria, id est. Miri», excelsa, sublimis, eminens, a radice 21 *ram*, id rixmoiu est, excelsus fuit; vel Maria, id est, domina, magistra el princeps : mie more enim est dominus, magister, princeps, a radice ITTO *tara*, id est, docuit, direxit, licet alii Maria idem esse velint quod myrrha vel amaritudo passionis, a radice T2 *murar*, id est, amarus fuit. Accedit, quod B. Virgo sit mater Dei sine patre, ipsa enim supplevit vicem patris et matris. Quare magis est mater Dei, quam sint matres hominum : h® enim non dant totam substantiam filio, sed partem unam duntaxat; nam alleram, eamque præeipuum, dat pater. Christus ergo totam humanitatem accepit a matre, omniaque sua, qua homo est, debet matri. Quocirca Christus Deus et homo per hanc suam a Virgine conceptionem el nativitatem, factus est B. Xirgini debitor, eique quasi matri ût patri obligatur, suaque accepta ferre debet magis, quam alii lili debitores sint suis parentibus, iisque suum esse acceptum referre teneantur.

Quæ .«ane maena est Deiparæ dignitas, magna Filii Dei dignatio.

Porro, quod Sapientia ait se creatam, dicens ; « Et qui creant me, » intellige accommode : aereavil, » id est, quomodolibet fecit, ut vertit Syrus. Hebr. enim Aara, id est, creavit, amplissima est significationis. Quare primo, de Sapientia increata et essentiali sic exponas, q. d. Creator omnium creavit me, id est, elicit me, concepiti me, ipsa enim est conceptus mentis divinate, Verbumque Dei essentiali; secundo, de Sapientia personali, puta, de l'ilio, q. d. « Creator creavit me, » id est, genitor genuit me; tertio, de Sapientia incarnata, puta de Christo homine, ac de sapientia creata, quam Deus Angelis, hominibus cæterisque creaturis communicat proprie, q. d. Creator creavit, id est, ex nihilo produxit me. Vide dicta cap. xiv.

Vers ia 43. Et dixit mihi : In Jacob inhabita, et in Israel hæreditare (hæredilalem adito, Israel sit hæreditas, portio et possessio tua), et in electis meis mitte radices, — q. d. Deus sapientiæ populum, locum eldoimim assignavit posteros Jacobi Patriarch®, qui alio nomine dictus est Israel, puta, Israelitas. Hi enim fuerunt Ecclesia, id est, populus fidelis a Deo electus, ul cum sua sapientia, id est, fide, cultu, religione, præ cæteris gentibus imbucel. In eo ergo dicitur quasi in hæreditate sua habitasse, et misisse radice id est, firmiter radicem h cala fuisse sapientia Dei. Pnmo, quia illum solum i'r m », vera puraque Dei cognitione imbuunt, juxta illud : « Notus in Judæa Deus : in Israel magnum nomen ejus, » Psalm. Lxxv, 1. Secundo, quia ei soli dedit legem, ritus et cæremonias, quibus pure coleret Deum, juxta illud : « Non fecit taliter omni nationi : et judicia sua non manifestavit eis, » Psalm, cxlvii, 9. Tertio, quia ei dedit Pontifices, Scribas et Phariseos, sibi invicem per singulas ætates succedentes, qui hanc Dei cognitionem, legem et cultum apud posteros conservarent et propagarent. Quarto, quia solis Judiéis familiariter oracula et responsa dabat ex propiliatorio; item per urim et tummim, quæ erant in Rationali pontificis. Quinto, quia his solis dedit vicissim Prophetas, ac tandem Christum a Prophetis prædictuin, qui in Judæa incarnari et habitare voluit, ut eos doceret veram sapientiam. Denique Deus Judæos tot miraculis et beneficiis, tantaque et tam peculiari providentia continuo persecutus est, ul proprie connu videretur esse Deus, paler, custos, lutor, provisor, juxta illud : « Ego sum... Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Jacob, » Exodi cap. m. ig.

Et in ei teris mis (id est in IsraeUti, quos mihi in populum elegi), mitte radices, — id est radicare, scdeinque tuam firma. Aliter Lyranus: Radices, inquit, sunt præcepta Decalogi, et alia cæremonialia et judicialia, quæ Deus Hebræis dedit, ut per eorum observantiam radicarentur in sapientia vina.

f t. * Allegorica, Sapientia et Cbnstus habitant in

Jacob et Israel, id est, in Ecclesia cœtuque fidelium et Christianorum. Hi enim sunt filii Abraham et Jacobi, non secundum carnem, sed secundum sapientiam, id est, fidem, spiritum et gratiam, uti docet Apostolus Rom. ix, 8.

Tropologice, sapientia et Christus inhabitant in Jacob et Israel, id est, in supplantatore (hoc enim Hebr. significat Jacob) viliorum et passionum. Unde Jacob repræsentat Sanelos el electos; Esau vero, impios et reprobos, juxta illud Malacliæ i, 2, quod citat Apostolus, Rom. ix, 13: « Jacob dilexi, Esau autem odio habui. » lidem in Israel hæreditant, id est, in viro orationi et contemplationi dedito, qui magna fiducia orans dominatur quasi Deo, ab eoque impetrat quidquid vult, uti fecit Jacob luctans cum angelo Dei in repræsentante, ideoque vocatus est Israel, id est, « dommans Deo, » aut, ut alii, « vir videns Deum, » Genes, xxxii, 26. Nimirum vere sapientem et sanctum efficiunt hæ duæ virtutes, oratio et moralificatio.

Mystice, B. Virgo æternæ Sapientiæ mater habitavit in Jacob; quia ex Judæis nata inter Judæos habitavit, ibique genuit Christum et Christianos : in his ergo quasi electis a Deo, misit primas radices Ecclesiæ Christianæ. Hæc enim cœpit in Sion et Sionidis, id est, Judæis ad Christum conversis, opera B. Virginis et Apostolorum. Rursum B. Virgo electorum est dux, mater, magistra et custos. Unde graves Theologi docent signum prædictionis et electionis divinæ esse cultum et devotionem assiduam erga B. Virginem, juxta illud, quod ei mystice attribuit Ecclesia: « Qui me invenerit, inveniet vitam, et hauriet salutem a Domino, » Proverb, vm. Unde Germanus Patriarcha Constantinopolitanus orat. De Deipara: « Sicut, inquit, continua respiratio non solum est signum vitæ, sed etiam causa; sic S. Mariæ nomen, quod in Dei servorum ore assidue versatur, simul argumentum est quod vere vivant; simul etiam hanc ipsam vitam efficit et conservat, omnemque eis lælitiam et opem ad omnia impertitur. »

U. Ab initio, et ante sæcula creata sum. — Vers. a. Laudavit se Sapientia, vers. 5, a sui origine divina, quod, scilicet, a Deo quasi primogenita Dei filia prognata sit : nunc laudat se a sui antiquitate et ætemitate. Quia enim paulo ante dixit se in Jacob habitasse, ne quis pulci eam tempore Jacob et Mosis incepisse, subjicit : « Ab initio, et ante sæcula creata sum, » q. d. Ab æterno, ante oinnia sæcula et tempora, tum realia, tum imaginaria, creata, id est, producta vel concepta sum. Concipe fingeque animo ante mundum centum annorum millia, milliones annorum, mille myriades myriadum annorum, ante hos, et quosvis alios, quos mente concipere potes, exstiti, cosque omnes in infinitum antecessi, quia ab æterno exstiti, Deoque cuælerna fui. Æternitas autem omnia tempora realia et imaginaria in infinitum antecedit. Unde Græca habent, ante sa culum (id est, ante

tempus et mundum) *ab initio creavit me, et usque adscænda non deficiam*; Tigurina, *ante ævum conditum ab i it o condidit me, et in æb rnum non defi i im.* a Ab initio » ergo, id est ab æterno : unde sequitur : « Et arile sæcula. » Appellat enim Scriptura initium id, quod erat ante tempora; hoc autem eral æternitas. Unde *Proverb*, vm, dicit eadem sapientia de se : « Dominus possedit me in inilio viarum suarum, antequam quidquam faceret. » Et Michreas, cap. V : a Egressus ejus ab inilio, a diebus æternitatis. » Ila Gabriel Vasquez, l pari., *Quæst.* XXXIII, disp. 139, cap. i, in fine.

Igitur hisce verbis Sapientia significat: *primo*, se esse intemporalem, ideoque increalam et di-
Æirmi-vimini, imo Deum; æternilas enim separai eam,
raiiimieque ac Deum, ab omni re humana et creata.

ib cnnü
rc
CTCAM. Nam, ut ail Nazianzenus, oral.oDeT/ieo/og.: « Tem-
poris interstitio a Deo scindimur et d vidimar. »
Deus enim æternus est; nos vero subdimur tem-
pori, æqwe ac cæteræ res create. Unde de Jesu
Filio Dei ait B. Petrus Damianus lib. II, *epist.* 5:
a Ipse nobis et intemporale tempus, et illocalis
est locus. » *Secundo*, significat Sapientia se vicis-
situdinis expertem, ac casibus omnibus, quos
variatio temporis paril, superiorem, *q. d.* Tem-
porarias mutationes transcendo, constans sum, et
ad omnes casus invicta, perinde ac si cum Deo
de æternitale et immutabilitate certarem.

Nota: Alludit Siracides ad illud Salomonis *Pro-
verb.* cap. vm, vers. 22 : a Dominus possedit me in
initio viarum suarum; » ubi pro tn tni/to Hebr.
est -puH *resat*, quod Noster accipit prorWQ
bcrcsrit, id est, tn *principio*. Septuaginta autem
nude acceperunt *rescit*, pro *principio*; unde ver-
terunt, *dominus creavit me initium vel principium
viarum suarum in opera sua*. Quare verisimile est
Siracidem Seniore, qui Hebraice hunc librum
conscripsit, Salomonem imitatum, in Ilebræo hoc
loco scripsisse *rescit*, id est *principium*; Siracidem
vero Juniorem, qui Seniore in Græcum trans-
tulit *rescit* accepsisse pro *berescit*, id est *ab initio*, a

Sipicn-
II» est
princi-
pium
I ulru-
jilCIUT. principio, uti accepit Noster *Proverb*, vm. Quare, si
cum Septuaginta *rescit* nude accipias pro «*æxr** id
est principio, hoc quoque loco cum eis vertas,
principium creata sum; idque *primo*, *q. d.* Domi-
nus fecit me principium operum suorum, ut ego
Sapientia essem prima, primoque concepta ante
omnia Dei opera; *secundo*, *q. d.* Deus fecit, ut es-
sem principium et causa omnium operum ipsius :
quia per me, quasi ideam, omnia architectatus
est; *tertio*, non tantum principium, sed et
principatum significat; unde illud *Psalms.* 109 :
« Tecum principium, » id est, principatus (Græce
enim est Hebr. n'lZTJ *netlabot*, id est, princi-
patus) «in dic virtutis tuæ :» sic sensus erit, *q. d.*
Ego Sapientia creata sum ut essem principatus
Dei, facta sum princeps omnium operum Dei ;
quarto, significat primas et primitias, *q. d.*
'Ego Sapientia creata sum 4^» id est, ut primitiæ
vperüm Del, ut pritmti luter opera Dei tcncrem>

juxta illud cap. i, 4: • Prior omnium creata est
Sapientia. »

Mystice, hæc omnia facile adaptes B. Virgini, s* *
uti fusius ostendam *Prov.* vm, 22 ; interim vi. t
ibidem nostrum Salazar erudite et pie hæc per-
tractantem. Nam B. Virgo ab æterno predestínala
fuit, ut esset principium operum Dei, puta om-
nium purarum creaturarum. *Secundo*, ut es-et
idea sanctitatis, juxta quam sanctos Angelos, Apo-
stolos, Martyres, Virgines, Confessores, Religiosos
eflormaret. Cum ergo Deus B. Virginem mente
concepit et prædest navit, hos omnes, adeoque
fideles omnes prædestinavit. *Tertio*, principa-
tum gratiæ et gloriæ ei decrevit, principatum
sanctitatis, æque ac dominii addixit : destinavit
cnim eam, ul esset omnium creaturarum prin-
ceps, regina et domina. *Quarto*, Deus eam fecit
primitias operum suorum. Solebant Deo oflerri
primitiæ frugum, ut per eas cæteræ fruges cen-
serentur Deo oblate et sanctificate; ita mundus
obtulit Deo B. Virginem, quasi primitias nature
humante, per quam omnes homines, totaque
natura censeretur ei oblata, purificata et sancti-
ficata.

Quocirca pulchre Rupertos in cap. n *Confie.*,
B. Virginem ita de se loquentem inducit : <Prius-
quam nascerer, Deo præsens aderam; antequam
fierem, bene illi cognita fueram. Elegit me ante
mundi constitutionem, ut essem sancta el imma-
culata in conspectu ejus in charilate. El si deliciae
ejus esse cum filiis hominum, quanto magis deli-
ciabatur cum ista ancilla Domini, miraculo cunc-
torum filiorum hominum? » Il.ee Rupertos. Qua do
causa Damascenus, serm. f *De Nativitate B. Virg.*,
eam vocat a miraculorum abyssum, miraculorum
officinam. »

Anagogice, hæc adapta hæredita'i Jerusalem
cœleslis, in qua quasi regina regnat et triumphat
B. Virgo. Unde hæc ei adaptat Ecclesia m festo
Assumptionis ejusdem.

Et USQUE AD FUTURUM SÆCULUM 505 DESINAM, —
q. d. Sicut æterna sum a parte anteriori, ila et a
parte posteriori, quia, *usque ad sacula*, ut ha-
bent Græca, id est per omnia futura sæcula, in
æternum persistam. Ita Lyranus. Syrus, *aiVe sec-
cala creata sum, et in secada saadorum non desinet
memoria mea*.

ET IX HABITATIONE SAXCTA coram ipso ministravi,
— *q. d.* In tabernaculo et templo Judaico in quo
habitavi, sacra mini-lcria per meos ministros le-
vitas et sacerdotes obivi, Deoque vera sacrificia
obtuli: hoc enim significat Græcum :
unde Græca el Syrus sic clare habent, *in taberna-
culo sancto coram ipso sacrum minister um obivi*. Hinc
Sapientia vocatur id est sacerdos et my<tcs,
qui arcana Dei servat, eiquo sanctas sacrificat Da.
victimas, uti superius dixi.

Mystice, B. Virgo ministravit Deo in templo,
cum in eo fuit presentata triennis, imo ultro
præienlaVit seipumi. Unde Ecclesia hæc pro Ei>i<

stola legit in festo Præsentotionis ejusdem. Ipsa enim ab anno fetatis tedio usque ad 11, quo fuit desponsata Joseph, *et*, nuntiante Angelo, concepit Christum, continuo Deo ministravit in templo, vacans perpetuis orationibus, meditationibus, piis lectionibus, concionibus, ac operi manuali ad ministeria tēmpli, ut se aptaret et disponderet ad conceptionem Verbi. Vide nostrum Canisfum in *Manali* et Christophorum a Castro *De Vita Deipara*.

Ven». <5. 15. Et sic IN SION FIRMATA SUM, ET IN CIVITATE SANCTIFICATA SIMILITER REQUIEVI, ET IN JERUSALEM potestas mea, — *q. d.* Ego Sapientia per meum tabernaculum et templum, quod in monte Sion per Davidem et Salomonem (edificavi, firmiterque collocavi, cum prius per mobile tabernaculum moverer et vagarer pervarias Judææ urbes, in Sion firmata firmiterque locata sum. Unde in civitate per templum cultumque meum sanctificato, puta in Sion et Jerusalem firmiter requievi : in arca enim et propitiatorio templi residere et requiescere dicebatur Deus, præserfim quia ex eo loquebatur dabalque oracula. Iude non tantum dignitatem Ecclesiasticam, sed et sæcularem regiamque potestatem in eadem collocavi : David enim regidui thronum fixit in Sion et Jerusalem, eumque secati sunt omnes ejus posteri. Undo Græca, Korn® emendata, habent, *in Sion firmata sum, in civitate dilecta* (legunt id est *dilecta*, cum Complutenses et Noster legant *tyiiaplū* id est *sanctificata*) *similiter quiescere me fecit, et in Jerusalem potestas mea; Tigurina, et in Siun confirmata sum; tum etiam in chara civitate quietem mihi dedit, et Hierosolymis adepta sum potestatem*: Syrus, *et rursus in Sion steti, in rivitate quæ est dilecta illi, sicut ego requievi, et in Jerusalem imperium meum fuit*, puta regia sedes regumque thronus.

Mystice, hæc omnia adaptes B. Virgini. Illi ergo verius acclames id, quod Israelite acclamarunt victrici Judith ob cæsum Holofemem : «Tu gloria Jerusalem, tu lætitia Israel, tu honorificentia populi nostri,» *Judith*, xv, 10.

Ver». 16. 16. Et RADICAVI IN POPULO HONORIFICATO, ET IN parte (ito Romana et Græca : male ergo aliqui legunt *partes*) Dltx : m heriditas illius, ft in plenitudine Sanctorum detentio mea. — Quod dixit de loco, nunc dicit de populo, *q. d.* Sicut in Sion habito, et radicata sum, sic pariter in Sionidis, id est inter Israelitas, habito et radicata sum : hi enim soli cognoscunt coluntque verum Deum. Quare hi soli sunt populus honor'Genius, et pars Dei ac hæreditos illius, sive, ut Græca habent, *pars Domini horrtiditatis illius*, id est, pars hæreditaria et liæreditos Domini, puta peculium et snrs Domini. Quare *illius*, non tam refert populum honorificatumj ut vult Palacius, *q. d.* Pars Dei est hæredilas populi honorificati; quam Deum, *q. d.* Pars Dei mei, in qua radicavi, o«4 lupirditas illius, scilicet Dei. Hos deniqtie pVnifu/viem *Sanctorum*, id est plenum tote*-

que fidelium et Sanctorum cæcum, sive Ecclesiam. a Radicavi » ergo in Israele quasi a in popullo honorificato, » et quasi « in parte n et sorte « Dei mei, » qu® pars et sors est « hæreditas illius, » scilicet Dei. Denique, in pleno Sanctomm hujus populi corlu est « detentio n et habitatio « mea. » Unde Tigurina clare vertit, *in illustri populo nm radicata, et in ea quæ Domino cesserit possessione*: Syrus, *educata fai in populo honorificato, in parte Domini, et in medio harcilitalis Israel*. Vox enim *radiali*, significat ediicalionem et enutritionem; unde « radix in plantis similis est ori in animalibus, » ait Aristoteles, lib. II *De Anima* : quia sicut hæc ore sumunt cibum, ita plante per radicem sugunt succum ad alimentum.

Quare symbolice, fi *radicavi in populo honorificato*, denotat Sapienti® genite, puto Christi Domini incarnationem, conversationem, passionem, qua totum populum fidelem insolubili amoris debito sibi obstrinxit. De quo pulchre S. Bernardus, semi. *De Quadruplici debito* : a Christo Jesu, ait, debes omnem vitam tuam, quia ipse vitæ l omiocs tam suam posuit pro vita tua, et cruciatus amasinuat ros sustinuit, neci tu perpetuos sustineres. Quid tibi durum ve) durum esse poterit, cum recordatus fueris quia ille in forma Dei in die æternitalis su®/ in splendoribus sanctorum ante Luoiforuin genitus, splendor et figura substanti® Dei, venit ad carcerem tutun, ad limum tuum, infixus (ut dicitur) usque ad cubitos in limo profundi? Quid non suave tibi, cum tibi collegeris omnes amaritudines Domini tui, et rememoraveris prifnum quidfem infantilium necessitatum, deinde laborum quos pertulit in predicando, fatigationum in discurrendo, tentationum in jejunando, insidiarum in colloquendo; postremo periculorum in falsis fratribus, conviciorum, sputorum, colaphorum, flagellorum, irrisionum, subsannationum, exprobrationum, clavorum horuinque similium, quæ, in salutem nostri generis, triginta et Iribus annis operatus et passus est in medio terræ? O quam indebito miseratio, quam gratuita et sic probata dilectio, quam inopinata dignatio, quam stupenda dulcedo, quam invicta mansuetudo, regem gloria? pro despiciatissimo vernaculo, imo vermiculo crucifigi! Quis audivit unquam tale, aut quis vidit huic simile?» El mox : «Cum ergo ei donavero quidquid sum, quidquid possum, nonne istud sic est sicut stella ad solem, guita ad fluvium, lapis ad monlem, granum ad acervum? Non habeo nisi minuta duo, imo minutissima, corpus et animam; vel potius unum minutum, voluntatem meam; et non dabo illam ad voluntatem illius, qui tantus tantillum tantis beneficiis prævenit, qui toto se totum me comparavit? Alloqui si illam retinero, qua fronte, quibus oculis, qua mento, qua conscientia vado ad viscera misericordi® Dei nostri; et audeo perfodere illud fortissimum propugnaculum quod u\<ndit Israel, et illius sanguinis non guttos, sed

undas a quinque partibus corporis in meum pretium detorquere? »

Allegorico, Sapientia et Christus constanter et perenniter habitant, et habitabunt in æternum, in Ecclesia Christiana, et cñ*lu Christianorum. Illi enim magis quam Judrei, sunt *Sion*, id est, specula : quia speculantur Deum hic per fidem, in ccelo speculaturi per gloriam; et *Jcnsalem*, id est visio pacis, quia pace præsenti et æterna fruuntur et fruuntur. Hi quoque sunt populus honorificatus, pars et sors Dei, ac plenitudo plenaque congregatio Sanctorum. Ita Rabanus : « In populo honorificato, inquit, id est in populo Christiano, qui nominis ejus insigni præconio meruit honorari (ut a Christo dicatur Christianus), qui pars ejus et Increditas dicitur, quia ad sortem ejus, inter omnes nationes mundi, ipse solus pertinet: et in plenitudine Sanctorum detentio ejus, quoniam illi membra sunt corporis ejus : ipse fit omnia in omnibus. » Christianum enim populum honoravit Christus, dum propter eum homo caderis similis fieri, pro coque mortem et crucem pati, cumque seipso in Eucharistia pascere dignatus est, ut eum ad cælum sublimaret, imo ad nobiles Martyrum, Virginum, Doctorum, etc., palmas et coronas eveheret. Unde Palacius legens : « In partes Dei mei hæreditas illius, » sic explicat, *g. d.* Ego radices amoris egi in populo honorificato, amat enim ille me. Nec frustra tamen : nam ideo in partibus et divitiis Dei hæreditati! Labet populus ille qui me amat. Vel clarius : hæredilas populi illius honorati est in partibus et hæredilale Dei. O populum honoratum et fortunatum !

p virgo Mystice, B. Virgo recte de se dicit : « In plenitudine Sanctorum detentio mea. » *Primo*, quia, ut ait S. Bernardus in lunc ipsa Ecclesiali seiba: riiiù'ó? « Merito in plenitudine Sanctorum detentio ejus, cui nec fides deluit Patriarcharum, nec spiritus Prophetarum, nec zelus Apostolorum, nec constantia Martyrum, nec sobrietas Confessorum, nec castitas Virginum, nec fecunditas conjugatorum, nec puritas Angelorum, *q. d.* Omnes dotes et gratias omnium et singulorum Sanctorum in se quasi in mari collectas, a Deo infusas accepit B. Virgo. Unde passim docent Theologi : a Quidquid alicui Sanctorum a Deo fuit indultum, id B. Virgini, ulpote matri Dei, non fuisse negatum, imo plenius quam ulli concessum: » caderis enim per partes, Mari® autem se totam infudit gratile plenitudo, teste Sophronio, serui. De AssumpL, et Chrysologo serm. 113, juxta illud Proverò, cap. xxxi : « Multa* liliæ congregaverunt divitias, tu supergressa es universas. » Inde S. Bernardus, *scan.* <74 í « Quod itaque, inquit, vel paucis mortalium constat fuisse collatum, fas certe non est suspicari tant® Virgini esse negatum, per quam mortalitas emersit ad vitam, » Et S. Thomas, Ill p., *Quast.* XXVII, art. 5 in corp. « Beata, inquit, virgo Maria propinquissima

Christo fuit secundum humanitatem, quia ex es accepit humanam naturam; et ideo pr® cæteriM majorem debuit a Christo grab® plenitudinem oblinere. » Et *Quast.* VII, art. <0, ad i, explicat plenitudinem grati® Virginis fuisse, quia, scilicet, habebat gratiam sufficientem ad illum statum ad quem erat elevata a Deo, ut esset mater Unigeniti ejus. Quare S. Cyprianus, serm. *De Natitit. Christi*: « Ut matri, inquit, plenitudo grati®; ut virgini, abundantior gratia, debebatur. » Et S. Epiphanius, serm. *De Laud. Deipara* : « Quomodo, inquit, Virgo invenitur esse cœlestis « ponsa et mater, qu® donorum anlc nuptialium nomine, Spiritum Sanctum accepit; dotis vero graba, cœlum una cum Paradiso. » Quocirca S. Ephrem, orat. *De B. Virgine*, eam nuncupat reginam omnium ; » et iterum, « dominam, principem atque reginam præstantissimam, et perquam benedictam, dominarum donxnam purissimam ; » et mox, « reginam ac dominam cunctis sublimiorem. » Se et « reginam supernorum civium, et dominam Angelorum, » eam appellat S. Athanasius, serm. *De B. Virgine* : « Quia ipse Christus, inquit, Ilex est et dominus, mater quæ eum genuit, et regina domina vere censeretur. »

S eundo, quia B. Vir^o, si ut habuit plenitud;- Suconi nem grafie, ita habuit et plenitudinem glori® omnium Sanctorum. Ita S. Bernardinus, tom. III, *serm.* I i, ari. 2: « In hac Assumptione Virginis impletum est, inquit, quod II *Reg.* vi, de David dictum est, quod deduxit arcam Domini, et erant cum David srpttxn chori, scilicet beatorum Spirituum, Pal iarcharum, Prophetarum, Apostolorum, qui jam transierunt, Ma tjrurum, Confessorum atque A ii gmum, ut impleatur in Virgine quod Ecch. xnr, scriptum est : In plenitudine Sanctorum detentio mea. » Et mox hanc Virginis glonam figuratam vult III *Reg.* n, cum Salomon matris thronum ad dextram suam collocavit : « Ubi contemplare, inquit, ollissimam matris subUmationem. et immediatissimam conjunctionem, quia positus est thronus matri, et sedit ad dexteram filii. »

Tertio, quia, ut ait S. Bonaventura in *Speculo B. Virg.* cap. vu : « B. Virgo non solum in plenitudine Sanctorum detinetur, sed etiam in plenitudiue Sanctos detinet, ne eorum plenitudo minuat : detinet nimirum virtutes, ne fugiant; delinet merita, ne pereant; delinet dæmones, ne noceant; detinet filium, ne peccatores percutiat. Ante Mariam non fuit qui sic detinere Dominum auderet, leste Isaia cap. LxiT, 7, qui dixit: Non est qui invocet nomen tuum, et teneat te. » Et infra, ad hoc idem propositum citat S. Anselmum- « Et ideo, inquit, bene sic ait Anselmas : Tibi solum loquor, domina, beneficiis tuis plenum esse mundum, inferna penetrarunt, cados superarunt; per plenitudinem enim grali® tu®, qua in inferno erant, se betantur liberata; et quæ supra mundum sunt, se gaudent restaurata. »

Quocirca in mystico hoc S. Ecclesia coquire,

cujus caput est Christas, ipsa collum, quod cœteris membris emine!, el per quod omnis a capite vrlus derivatur in membra, appellatur : ut jure optimo *Apocal.* xir, quemadmodum ait S. Bernardus. sub ejus tanquam mediatrix pedibus luna, quæ nonnunquam, propter susceptum a sole splendorem, Ecclesiam hujus temporis a Christo, sole justitiæ, suis radiis illustratam significat, constituta legatur. Quod idem animadvertit S. Antoninus, IV part. tit. V, cap. xx, §2, ubi de Virgine explicat illud *Eccli.* xxiv : «In Jerusalem potestas mea,» hoc est, in Ecclesia : «Quoniam Ecclesia, inquit, jure sub pedibus est Virginis, quia non tantum sub ejus jatrocinio, verum etiam sub ejus est dominatione ac potestate. Ergo, cum sit pars secundum Christum omnium nobilissima, per quam Deus suam providentiam, et in homines misericordiam peculiari ratione exercet, piæcipue commemoranda videbatur. »

n'v,r;n Quare PeIrusDamianus,serm. *DeAssumpt.*,Sanc-
?Xii'nu Lam Sanctarum illam vocat; et Andreas Cretensi*,
„M aa- i)e borni. *Virg.* «O Sancta, inquit, et Sanctis
sanctor, et omnis sanctitatis sanctissime the-
saure. » Damascenus, orat. 2 *De Domi.* : « Cernere,

inquit, mihi videor hanc Sanctis sanctiorem, et sacris sacratiorem, piisque pietate præstontio-rem, » etc. S. Bernardus, serm. *De Aqueductu*, ut probet magnam vim et efficacitatem precum Virginis, citat illud : « Oratio justipenetrat cados; » et subdit: a Et quis justus, si non .Maria justa, de qua Sol justitiæ ortus est nobis?» S. Bernardinas, tom. III, *serm.* it, art. 3, cap. i : «Sicut, inquit, filius Mariæ est Sanctus Sanctorum ; ita constat quod mater, quæ ipsum portavit, est Sancta Sanctarum, in qua erat ille pretiosus thesaurus, tabernaculum Dei, thronus Dei atipie thalamus Dei. Ubi ergo est summa plenitudo sanctitatis humanae et angelicæ, ibi semper Virgo Dei matei prima suæ sanctitatis jecit fundamenta, ibi del' nuit gradum, et plantam fixit virgineam.» Dts nique noster Sebastianos Barradius in *Cant. Mo-*
sis, lib. III, sect. 8, annoi. IG, num. 243 : « B. Vir-
ginis laus, inquit, plenitudinem, in qua gradum figat, non habet, nisi dicamus, ultra Sanctorum omnium merita concessam illi fuisse ab originali peccato immunitatem. In hac assertione sila est Sanctorum plenitudo, in qua detinetur : In plenitudine Sanctorum detentio mea. »

QUARTA PARS CAPITIS,

QUA SAPIENTIA SE COMPARAT CEDUO, ALIISQUE ARDORIBUS.

Nota : Sapientia hucusque se dilandavit a doctibus intrinsecis, nunc se dilaudat ab extrinsecis analogiis et comparisonibus. Ut enim sui pulchritudinem, præstantiam, utilitatem ostendat, comparat se arboribus, aromatibus, fluminibus quæ cœteris antecellunt; iisque sacris, ut significet se sacram esse, adeoque esse ipsam sanctitatem incretam, quæ homines ad sanctitatem creatam erudii, dirigit et deducit. Quocirca Isidoras, lib. IV, *epist.* 228 : « Salomon, ait, Sapientiam quasi personam repræsentans, cum non inveniret quo pacto per unum aliquod exemplum, aut unam plantam, ipsius pulchritudinem, sublimitatem et suavitatem exhiberet, vagatus per omnia gignentia, et ab unoquoque colligens id quod maxime conveniens et decorum erat, ad eam repræsentandam, ita eam hominibus adumbravit, ut ab hac quidem jllanta pulchritudinem, ali alia soblimitatem, ab alia odoris suavitatem ac fragrantiam mutuatus, occasionem præberet aliquid cogitandi quod capientia dignum est. »

Igitur *primo*, primis versibus comparat se quatuor arboribus præstantibus œque ac sacris, puta cedro, cupresso, palmæ et oleæ. Sacris dico, quia ex his fabricatum est templum, ejusque vasa, ut patet III *Reg.* v,6; *Cant.* i, 16; III *Reg.* vi, 18, 29, 32. Unde et ex his compacla dicitur crux Christi, ut inferius ostendam, quam proinde hic teuig-

Secundo, vers. 21, comparat Sapientia seipsam quatuor aromatibus sacris, puta galbano, myrrh®, stacta* et thuri, ex quibus fiebat thymiamasacrum, quod quotidie tam mane quam vespere adolebatur Deo in altari thymiamatis, quodque repræsentabat ardorem devotionis et charitatis, quo se Christus Deo in cruce obtulit, quasi incensum el thymiamas in odorem suavitatis.

Tertio, vers. 35, comparat se quatuor fluminibus quasi sacris, puta Euphrati, Tigri, Phison et Geon ; sacris dico, tum quia hi quatuor fluvii sunt vicini Terræ Sanclæ, puta Palæstinæ, ejusque sunt limites et termini; unde et crebro nominantur in sacra Scriptura; tum quia hi erant quatuor fluvii Paradisi, qui erat locus innocentia* et sanctitatis, in quo scilicet vixit Adam quamdiu mansit sanctus; sed dum peccavit, illico eo expulsus est : quia hic locus a Deo destinatus erat innocenti®, innocentibus et sanctis; erat enim ipse symbolum et inchoatio Paradisi et felicitatis cœleslis. Sapientia ergo hoc versu et sequentibus, ut sui elegantiam dolesque et virtutes miras declaret, doceatque se perfectissime habere omne* perfectiones rerum perfectissimarum, compara se arboribus pulcherrimis, præstantissimis el pretiosissimis, quæ in Israele, puta in Judæa, a præsertim in monte Libano Judææ vicino, eminebant. Nam» ut ait S. Hieronymus in cap. xiv

1* Arbore* Libant fjmmtum In auro* Co ip.p* |

pint vertice, tantum radicem in ima demergunt; ut nulla tempestate quatiantur, sed stabili mole consistant. Harum arborum rami huc illueque tenduntur, ut veniant volatilia cali, et habitent in cis. Crebræ lûe crescunt cedri enodes el imputribiles, miraque prociitate (quibus idcirco in sacra Scriptura superbi comparantur) sublimes. Rectæ quoque et eleelæ abietes, odorifera cupressi seu cyparissi, pingues obvie, pini, buxi, diversæque arbores thuriferae; quarum gumini electum olibanum a medicis nuncupatur. »

Quia igitur arbores Judæae et Libani cæteris præslant, hinc iis se comparat Sapientia, ac præsertim cedro, cupresso, palm®, platano, ole® et rosæ, quæ ibidem excellunt et eminent. Cedro convenit immortalitas, inquit Palacius, cupresso rectitudo, palmæ victoria, platano jucunditas umbræ, oliva pretium olei, rosæ odoris gratia. Hec igitur universa sibi adseripsit Saptientia, scilicet quod, cum sit rerum omnium celsissima, sibi convenit melior immortalitas quam cedro, melior rectitudo quam cupresso, melior vincendi potestas quam palmæ, melior umbra (id est protectio, favorei auxilium) quam platano, odor jucundior quam rosæ, majus misericordiæ suæ pretium quam oliva*. Et quia Christus quod habet dat, ideo immortalitatem dat suis, rectitudinem justis, victoriam pugnantibus, afflictis sol • tentationum, umbram suæ protectionis, devotis æternitatis odorem (nam dictum est : « In odorem unguentorum tuorum curremus »); demum omnibus suæ misericordiæ oleum largitur; ideo enim christus, id est unctus, dicitur, scilicet oleo exultationis præ consortibus suis.

Ycn.n. 17. Quasi cedrus exaltata sum in Libano. — Tigurina, *instar cedri in Libano excrevi*; Syrus, *nutrita fui*. Itaque hi, rò in Libano, referunt ad rò quasi cedrus : potest et referri ad rò exaltata sum, q. d. Ego Sapientia exaltata sum in Libano, id est in Jerusalem et templo, quod constructum erat e lignis Libani (ideoque vocatur Libanus, Ezech. Avii, 3) sicut cedrus exallatur inler arbores Libani. Ante omnia Sapientia comparat se liHcdio* ce^ro> (lu*a cedrus inler arbores eminet; primo alrujo. ' litudme, quæ tanta est, ut Plinius, lib. XV |, cap. x1, dicat; « In Cypro traditur ad undecirem Demetrii succisa (cedrus) centum triginta pedum, crassitudinis vero ad trium hominum complexum, » Adde, cedrus amat montes; pari modo altissima est Sapientia, quia ad cœlos et Deum pertingit; docet enim coelestem et divinam doctrinam, quæ homines faciat Angelos el deos quosquam terrestres, imo eos ad coelum evehat, ibique faciat reges el hæredes regni Dei. Porro ila exaltata est in Libano, id est in Judam, el Ecclesia popuioque Dei : hic enim est Libanus, id est albus puritate, et odoratus sanctitate famaue virtutum.

arundo. Secundo, rectitudine : cedrus enim enodis et rectissima o*!. Rectísima pariter est Sapientia; quia tiHill umori, tdipeiui IUP

mano ; sed rectissime ad ætemam veritatem, legem, voluntatem Dei, quæ omnis rectitudinis est forma, se adaptat et conformat.

Terho, soh dilate; cedrus enim solidissima est Tertie* cl quasi ossea; sic et Sapientia solida est, quia docet sequi rabones stabiles et æternas, non temporales-et caducas. Insuper, cedrus folia non abjicit, sed perpetua coma viret, medulla rubet et odorata est; ita viret jugiter, et suavissime fragrat sapientia; corque sapientis et sancti, quia sanguine Christi respersum, rubet el ardet.

Quarto, incorruptione; cedrus cniñ cariem, Qatrtò. tineam et vetustatem non sentit; imo res ali®, peruncl® oleo cedrino, cariem aut tineam non sentiunt, ait Plinius. Idem, hb. XXIV, cap. v; « Defuncta, ait, corpora incorrupta ævis servat, viventia corrumpit : mira diflerentia, cum vitam auferat spirantibus, defunctis pro vita sil. »

Quinto, durabone ; cedrus enim diutissime du- Qahta. rat; unde æterna indigitatur : hinc et digna cedro vocantur, quæ æteriiilatē merentur. Audi Plinium, hb. XIII, cap. v: * Materi® ipsi atēdiās. Itaque et simulacra deorum ex ea factita-verunt. Cedrinus est Romæ m delubro Apollo Susianus. » El lib. XVI, cap. x1 : « Memorabile, ait, est Ibcæ templum Apollinis, ubi Numidicarum cedrorum trabes durant aprima urbis ejus origine, annis 1188. » Additque tectum templi Dianæ Ephesi® fuisse e trabibus cedrinis. Porro Salomon non tantum suum palatium, sed el lemplum, quod fuit orbis miraculum, ædiücavit ex lignis cedrinis, ||| Regum, cap. vu, 2, et seq., et cap. ix, il. -Eterna pariter est Sapientia, suique studiosos æternal, imo donat gloria et regno æterno.

Sexto, fructu. « Fructum ferunt (cedri, ait P. - Scxio. nius, hb. XIII, cap. v) myrti magnitudine, dulci pore. Et majoris cedri duo genera : quæ tlœrel, fructum non fert; fructifera non floret, el in ea antecedentem frustum occupat no\us. » Nidi Romæ fructum cedri : nux erat ingens instar nucis pineæ. Fructus pariter sapienti® et disciplmœ, licet milio amarus et asper videatur, mox tamen dulcescit, ac tandem dulcissimus evadit : « Omnis disciplina, ait Apostolus Uebr. xii, ii. in puesvni quidem videtur non esse gaudii, sed mœrorts : postea autem fructum pacatissimum exercitatis per eam reddet justitiæ. »

Septiino, odore; odorata enim est cedrus, ideo- Sc? iwo. que incorrupta et æterna. Hinc cedrus suo odore fugat et occidit serpentes, eaque de causa in domibus el villis accendi solebat : ita Rabanus, qui id prubal ex illo Virgilii, ||| Georg. :

Disce et odoratam itabulis accendere cedrum,
Galbaneoque agitare gra>cs nidore cbeljdroi.

Ubi Servius : a Chelydri, inquit, sunt serpentes, ita dicti, quasi chersydri, quia in aquis et terris morantur Nom dicimus terram, uulem Stpuim v Kll rl i'hiHMc. Rb: V| f | rriH

sco be serpentes fugari, inquit, certum est : item baccis tritis cum oleo, si qui perungantur. » Hinc quoque libros perungebant oleo cedrino, quos proinde cedratos vocat Plinius, qui a tincis illesi integrique durabant per multa sæcula. Tules fuisse libros Pythagoricos, qui defossi in terra, post 335 annos, integri reperti sunt, to quod cedratı essent, tradit Plinius, lib. XIII, cap. xiu. Odorata pariter est sapientia : odor sapientiæ est fama et celebritas, juxta illud Pauli : « Christi bonus odor sumus, » II Cor. n, <6. Ha Rabanus.

Oc'avo, medicina et vi medicandi; cedrus enim rçsinam habet laudatissimam, quie variis morborum generibus medetur, a Cedrus magnam, ait Plinius, lib. XXIV, cap. v, dat picem, quæ cedria vocatur, dentium doloribus utilissimam. » Et inferius : « Cedrides, hoc est fructus cedri, tussim sanant, urinam cient, alvuin sistunt, utiles ruptis, convulsis, spasticis, stranguriæ, vulvis admoti. » Pari modo sapientia omnibus animi ægritudinibus medetur, casque vel sanat vel lenit.

s»nrti Tropologice et mystice, Sapientia omnes has
K ; suas dotes sapientibus sui studiosis, puta beat
or?, b Virgini, el Sanctis, præsertim doctoribus, com-
municat. Hos enim facit *prino*, altos et excelsos, ul cum Paulo dicant : « Nostra conversatio in coelis est, » *Philipp*, m, 20; *sicunde*, justos et rectos, ut a linea justitiæ et honestatis, nullius metu aut gratia, vel ad punctum deflectant; *tertio* solidos, ut nulla adversitate frangantur; *quarto*, incorruptos, ut milia voluptate, adulatione, blanditiis enerventur; *quinto*, æternos, et « ælernitatis saton s, incorruptionem omnibus, quibus eorum sermo aspersus fuerit, conferentes, qui verbum vite in ælernitatis cibum nlendro Christi familie dispensant, » ail S. Hilarius canon. 27 in *Malth.*; *scato*, dulces in sermone et consolatione, juxta illud cap. XX, vers. 13 : « Sapiens in verbis seipsum amabilem facit; » *septimo*, odoratos, ob virtutis et sapientiæ famam; *octavo*, medicos, quia erroribus, passionibus el vitiis hominum medentur, tartáreos serpentes expellunt, et a peccati putredine se invocantes luentur. Audi Rabanum : « Sapientiæ doctores, inquit, virtute verbi coelestis, solent venenata hæreticorum dogmata repellere, eosque a simplicium seductione fugare. Hoc quoque, quod ejus resina, quæ cedria dicitur, in conservandis libris adeo est utilis, ut perlinet! cx ea, neo tineas patiantur, nec tempore consenescent : quis non videat quantum eisdem prædicatoribus sanctis conveniat : quorum sensu spiritali Scriptura sancta confecta est, quæ nulla hæreticorum astutia corrumpi, nulla potest sæculi labentis a?tate cohsumi : adeo ut donec transeat cælum et terra, iota unum aut unus apex non pwtercat a lege, donec omnia flant : quod cum dixerit Dominus de lege, quanto magis de Evangelio inlelligendum relinquit ? »

lia S. Udephonsus, serm. De Assumptione, lo-

queos de Deipara : « Hæc est, inquit, quæ, ut cedrus Libani, quotidie in terris multiplicabitur, dilatabiturquo ramis, et in cado radicibus, ut crescat amplius, solidatur. »

Et quasi cyphessus in monte Sion. — Græca, in monte *Hermon*. « Sion » ergo est Hermon. Duplex enirn fuit mons Sion : unus in Jerusalem; hic scribitur Hebraice in initio per litteram *tsade*; alter, qui alio nomine dictus est Hermon; hic scribitur per *schin*; id palet *Deuter.* iv, 48 : « Usque ad montem Sion, inquit, qui est Hermon; v el *Psalm*, cxxxii : u Sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion, » quasi Sion luerit pars inferior Hermonis; et *Douter*, cap. in, vers. 8 : « Usque ad montem Hermon, quern Sidonii Sarrion vocant, et Amorrhæi Sanir. » Unde Syrus hoc loco vertit, *et sicut arbor olei in Sanir monte nuis*. Audi Adrichomium in *Theatro Terree sancta*, p. 89 : « Hermon mons qui ab Hebræis Chermon, a S. Hieronymo Aermon, ab Amorrhæis Sanir et Sinir, a Sidoniis Sarion el Sirio», a Phœnicibus Sannior, in Deuteronomio eliam Sion, alias Seon vocatur, Straboni Irachon, aliis Irachonus, Ptolemæo Alsadamus appellari videtur, situs est ultra Jordanem e regione civitatis Paneadis, etc. Mons iste excelsæ altitudinis est, ideoque perpetuo in eo inveniuntur nives, quas S. Hieronymus in *Locis Hebr.* in Aermon suo ævo Tyrum ob delicias deferri solitas scribit, ut nempe aestatis tempore æsliva pocula temperarent, b

Sapientia hic comparat se cupresso, qui et cy- Sapientia
pressus et cyparissus dicitur : *primo*, pulchritudine; cupressus enim est arbor pulcherrime dine; cupressus enim est arbor pulcherrime
comata; ejus enim coma rotunda in conum altis- r
sime assurgit; unde vocatur conifera. Qua de causa Romas, et per totam Italiam, cypressi sunt decus et pulchritudo hortorum et vinearum. Ita pulcherrima est Sapientia, et altissime sublimata in Sion, id est in Ecclesia et populo Dei, quæ conum, id est aciem et intentionem mentis, in altum, id est in cælum ad Deum, dirigit. Rursum, cupressus pro foliis frondes habet capillatas, aequae ac pinus, casque densas, el in modum cornu.* in conum assurgentes, quæ magnam ei elegantiam conciliant; ita Sapientia non latis verborum foliis quasi phylacteriis luxuriat, sed stricta el quasi capillata rerum copia auditorem instruit, ac in omnibus sapientem efflclit.

Secundo, utilitale; nam ex cupresso flebant per- Soca&iv.
ticæ et asseres pretiosi, de quibus Plinius, lib. XVI, cap. xxxni : « Utraque (cupressus scilicet, mas et femina) immittitur in perticas asscresve amputatione ramorum, qui decimo tertio anno denariis singulis veneunt. Quæstuosissirna in satus ratione sylva; vulgoqne dotem filiarum antiqui plantaria appellabant. » Pari modo quid utilius, quid quæsluosius sapientia? Vide ejus opes et lucra descripta *Sap.* vu, vers. 8 et seq.; *Prov.* vm, 15; *Job.* xxvm, vers. <5 et seq.

Tertio, duratione; nam cupressus semper viret, Tc«'o.

neo temere rimam Aperit, ullave parte tatisil. Undo Plinius, lib. XVI, cap. xi. : « Cariem, ait, vetustatemque non sentiunt cupressus, cedrus, ebenus » lotos, buxus, taxus, juniperus, oleaster cl olea. » Et inferius, agens de templo Dianæ Ephesiæ ; « Valva », inquit, c cupresso, quoniam præter riera uno in genere materne nitor maxime valeat ælernus. Nonno simulacrum Jovis in arce e cupresso durai a condita urbe 551 anno dictum? » perducentes scilicet annos; tot enim tinxerunt ab anno 551 condita? Urbis usque adætalem Plinii. Pari modo Sapientiæ nitor, gratia et decus perennat, imo in Sanctis per dies singulos magnis virtutum el heroicorum facinorum incrementis, quasi novis ornamentis accrescit.

Quarto, vi medica. Plinius, lib. XXIV, cap. v : u Cupressi, ait, folia trita sei pentium ictibus imponuntur, et capiti, cum polenta, si a sole doleat; item ramici, qua de causa el bibuntur. Eadem trita, etc., pedum ac nervorum dolores sedant. Pilulre adversus serpentium ictus bibuntur. » Sic sapientia omnibus animæ corporisque morbis medetur.

Quinto, cupressus succisa non recrescit. Quocirca priscis erat symbolum mortis et funeris, indequo vocatur feralis; unde Horatius ait arborem nullam sequi homines ad inferos nisi cupressum. Hinc Gentiles eam Diti deo inferorum dicarunt. Quocirca Suetonius in Vespasiano, cap. v, hoc ei omen praesagium imperii obtigisse narrat : a Arbor, inquit, cupressus in agro avito sino ulla vi tempestatis evulsa radicitus atque prostrata, insequenti dio viridior ac tinnior resurrexit. n u Hoc enim, inquit Tacitus, pnsagium fuit grande prosperumque assensu aruspicum, et summa claritas juveni admodum Vespasiano promissa. » Ex adverso Severus Imperator, teste Pierio, Hiero(/i/p/i.52, cap. >, mortis indicium accepit. cum /Ethiops quidam cum coronae cupresso facta illi obviam factus, edixit : « Tojum fuisti, totum vicisti : jam Deus esto victor. » Paucis vero post diebus Severus vita functus est. Ita Sapientia docet hominem memorem esse mortis, ao post mortem non esse reditum ad vitam, sed transitum in retemitatem. Quare illud assidue singulis inclamat : « Memorare novissima tua, et in ælernum non peccabis, » *Ecidi*. vn, 40, (pio fit ul sapientes et Sancti ex hae mortalitatis patarra sine laurea abeant, sed ipsa eis cupressus in lauream abeat, id est d gnissimam corona vitam mors honestissima cl sanctissima claudendo coronet.

Sexto, deorum simulacra cl heroum sarcophagi fiebant c cupresso, ob ejus perpetuitatem el suaveolentiam. Ita Junonis regime simulacrum factum erat e cupresso, testo Plinio, lib. LH, cap. vin Rursum Thlioydides, lib. II, reteri Spartanos qui in bello Peloponnesiaco pro pairia occubuerant, (piasi heroes in arca cupressina esse repositos. Ita Sapientia divina csl, imo ipse Deus, Deiquo Filius, qui suos asseclas fortes cilicii athletas el

heroes coelestes. Hinc et crux Christi dicitur compacta fuisse ex cupresso, cedro, palma, olea. Unde carmen :

Ligna crucii palma, cedrai, cupressus » oliva :

Quod citat Glossa in Clement. I De *summa Trinitate*. El : « Corpus tenet alta cupressus. » Et : « Par-, est oliva suprema. » Vide nostrum CreLserum, lib. I De *Cnice*, cap. v, ex S. Chrysostomo. In cruce enim Christus quasi cedrus exaltatus fuit, quasi cupressus comata pulchruit, quasi oliva gratis oleum fudit, quasi palma victrix de morte triumphavit.

Septimo, cupressus amara fugat blattas el ti-sepüæo. neas; ita Sapientia severa est, fugitque et fugat adultores, quos recte Seneca non arrisores, sed arrosos nuncupandos esse censet. Audi Catonem Severum (cupressum severe pingentem) apud Plinium lib. XVI, cap. xxxni. Cupressus u natu morosa, fructu supervacua, baccis torva, folio amara, odore violenta, ac ne umbra quidem gratiosa, maleria rara, ut pene fruticosi generis, Diti sacra, et ideo funebri signo ad domos posita. n

18. Quasi palma exaltata sum ix Cades. — Ju- Verris, drea abundat palmis et palmetis : undo Vespasianus de ea victa triumphans, nummum excudit, in quo Judæa capta sedens, mærensque, et manus complodens; ipse vero astans juxta palmam, pingebatur, lime et Palmyra urbs a Saloinone a'dilicata in tribu Manasse, Hebraice dicta est *Thamar*, id est, palma; unde Palmyra, teste S. Hieronymo in cap. xlvii el xlviii *Ezechtehs*. Sic et alia Judææ urbs, scilicet Engaddi, a copia palmarum prius dicta est Asasonlhamar, id est urbs palmarum, eo quod iloreret palmis el balsamo. quodolim fere juxta eam duntaxat, ac vix in alio Judææ vel orbis totius loco, reperiebatur. In deserto tamen Sin, quod alio nomine dictum esi Cades, excellebant palmeta et palmae, atque in eo palma una caderis insignior et celebrior fuit, quare nomen loco dedit, ul vocaretur Palma Cados, uti hic vocat Siracides. Testis est Adrichomius in *Theatro Terra sancta*, p. i 18, et iu tabula chorographica ei annexa.

Porro S. Isidoros, lib. XVII *Origin*, cap. vn : paim* « Palma, inquit, dicta, quia manus (palmæ) vie- Iricis ornatus est; vel, quia nppansis est ramis, in modum paliure hominis. Est enim arbor insignie violorire, proceroque ac decoro virgulto, diutumisque frondibus vestita, et folia sua sine ulla successione? conservans. Hanc Græci poixx* dicunt. quod diu duret, ex nomine avis illius Arabite (phœnices) quare diu vivere perhibetur. »

Pro *Cades* Græca, Complutenses habent in *Gaddi*, vel *Engaddi* : quia Engaddi situm est juxta Cades, ibique abundant palma* el balsamum, uti paulo ante dixi ex Adrichomio : sed verius est, corrupto in Græcis legi Gaddi pro *Cades*; unde Græca variant. Nain ea quæ Roture sunt emendata pro

b id est *in Gaddi*, legunt *b al/twig*, id est *in littonbus* ; unde Tigurina, *quasi palma circum littera verticem extuli*; Syrus vero, *quasi palma nutrita sum in Engaddi*. Nota : Pro palma Græco est ps̄wí, *quæ vox* tam phoenicem avem, sive veram, sive potius hieroglyphicam, uti ostendi soplen- *Gcn.* vu, 2, quam palmam significat : utraque cn,m longæva est, ideoque æteriiiitatis symbo- kn- evi- Ium. Unde Job ait cap. xxix, 18 : oDicehamque : In U v' nidulo meo moriar, et sicut paln a (Græce pM) multiplicabo dies, n Hinc dicta est Phoenicia, cui adjacet Judæa, quod abundet palmis, inquit Jansenius. Licet alii, ut Stephanas, lib. *De Urbibus*, a Phoenice conditore, Neptuni et Libyes libo, dictam velint Phoeniciam; unde Silius, lib. I :

Et qui longa dedit terris cognomina phœnix.

Palm® Porro, palma excellit robore, coma, durationo, dù-x». njsu jn superna, æqualitate, fructu : unde anachorète longævi vivebant dactylis, qui sunt fructus palmæ, et eliamnum Afri nonnulli non nisi dactylis vivunt : dactyli enim uti gustu sunt suaves, ita usu sunt sani et salubres. Talis est et Sapientia, scilicet robusta, comata, æterna, sursum vergens, ac contra omnia adversa in coelum enitens et eluclans, justa, frugifera.

Palmi Quocirca mystice palma (æque ac phœnix, fc- v^g?ci minarum enim, imo et virorum, quin et Angelo- Snjci. rum phœnix fuit B. Virgo) représentât B. Virginem, Ecclesiam et Sanctos, uti per mullas analogías et parallela ostendit Auctor anonymus Primo. *Hier glyph.* lib. III, p. 89. *Primo*, Judæa inquit, inclyta est palmis, teste Plinio, lib. XIII, cap iv. Sic Ecclesia catholica amoenissimum Jesu Christi palmetum est, quod passim in orbe terrorum plantatum est illius manu.

Secundo. *Secundo*. palma Hebræis *Thamar*, Græcis pM, salsum solum diligit : ergo ubi non est tale, salem aspergunt, non radicibus, sed paulo longius amandando, ut ex Theophrasto annotavit Rucllius *De Natura stirpium*, lib. I, cap. cvm. Homo autem justus sapientiæ sale respersus dictis et factis id profitetur, eo quod sibi hæc dicta voluit : nam a omnis homo igne salietur, el omnis oblatio sale salietur. Bonum est sal : quod si sol insulsum fuerit, in quo condietis ? Habete m vobis salem, et pacem habete inter vos mutuo, » *Marci* n, 49, 50; item *Coloss.* iv, 6 : a Sermo vester cum gratia sit sale conditus, ut sciatis quomodo oporteat vos unicuique respondere. »

Tertio. *Tertio*, a fimo palmam magnopere abhorrere quidam perhibent. Spiritualis palma pari inudo, videlicet sancta Ecclesia, peccatorum sordibus, ceu teterrimo fimo, gravissime offenditur. Novit enim sibi præceptum : u Mundemus nos ab omni inquinamento carnis et spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei, v Il *Corinth.* vn, i. Hem *Apacai*, xxn, <l ; ¶ Qui nocet, noceat adhuc : et TÛ •ordiduf adhno l et qui JwH

tus est, justificetur adhuc : et sanctus, sanctificetur adhuc. »

Quarto, comam palma habet in cacumine circumtensam, ramos in digitorum morem protensos, ac ejus fructus, quod digitis similes sint, palmuheseu dactyli dicuntur. Homo justus puras supplicesque palmas ad Deum tendens, preces per fidem concipit, et in spiritu ac veritate Deum Patrem adorat, non ignarus sententi® distichi Gregorii Nazianzeni :

Non opus est manuum melius, quam tendere cœlo
Callad, ci tutu Jungere corde preces,

puta, eas legibus divinis præstandis prompte cl dextre adhibere.

Quinto, ex urbano genere (ait Ruellius, veterum QU|nht physiologorum sententias repetens) perpetua fronde pubent olea, palma, laurus, myrtus, etc. Idera et de justis hominibus, qui constanti honore virent, dicitur, ul testantur hæc dicta : a Ego autem, sicut oliva fructifera (S. Hieronymus, *virens*: hoc enim significat llebr. *raiman*) in domo Dei, speravi in misericordia Dei in æternum, et in sæculum sæculi, » *Psalm*, l i, IO.

Sexto, palma gaudet riguis, totoque anno bibere cum amet, anno sitienti squalidoque, lætior est. Justus pariter gaudet ea rigatione de qua dicitur : u Ego plantavi, Apollo rigavit: sed Deus incrementum dedit,» t *Cor.* m, 6, et *Isaia* l v iii, i i : « Requiem libi dabit Dominus semper, et implebit splendoribus animam luam, et ossa tua liberabit, et eris quasi hortus irriguus, et sicut fons aquarum, cujus non deficient aquæ. » Alii vertunt, *deducet te Dominus semper, et saturabit in siccitatibus animam tuam, ossaque tua impinyuubil : et eris velut hortus irriguus, ac veluti scaturigo aquarum, cujus aquæ non deficiunt*. Idem in medio afflictionum œslu spe gaudet, et gloriatur in oppressionibus, *Rom.* v, 3, ac cum Apostolo Il *Corinth.* jv, 8, ait : a In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur : aporiamur, sed non destituimur : persecutionem patimur, sed non derelinquimur : de jicimur, sed non perimus. »

Septimo, folia el fructuum germina propemodum cacumine gestat palma, cum vis lota genitalis m ejus vertice resideat : quare decacuminala moritur, nec (tanquam esset adusta) germinat. Pius pariter in Christo Jcsu, capite suo, summum decus obtinet, et fructus bonorum operum profert : sine Christo nihil potest facere, *Joan.* xv,2. Bene autem habet, quod unum cum Christo Jcsu factus, nunquam (nisi velit) ab eodem sejungi potest, *Rom.* vin, vers. 38 et 39.

Oc*avoæ Aristotele et Theôphrasto attestantibus, octiv<x palma victori® symbolum est, nec cedit oneri, quamlibet ingenti, ncc inflectitur, sed contra pondus resurgit : quin et folia palmæ dura et acula sunt instar gladii : quare ipsa quot foliis, tut gladiis armatur i ideoque fere in coronariis hertHminihun nlhul quum Urthna nnfl

dabatur. Sic de justis dicitur: « Omne quod natum est ex Deo, vincit mundum : et hæc est victoria, quæ vincit mundum, nempe, fides nostra, » I *Joan.* v, 4, nimirum :

rrcsM sub ingenti ceu pondere pnlma virrcfcil,
Sub cruce sic florent dedita corda Deo.

Nono, palmæ translato gaudent ; quamquam in Græcia, loci mutatione sterilecant. Justi itidem Letantur se translato esse ex morte ad vitam, } *Joan.* m, 14; nunquam usquam gentium sunt infrugiferi : quia Christi consortes facti a Spiritu ejus reguntur, et ad omne opus bonum instructi sunt.

Decimo : « Palma, ait Plinius, est solis amatissima. » Ita ipse lib. XVII, cap. XLiv, lib. XIII, cap. iv, asserit a nullam palmam esse frugiferam, nisi in terra et solo fervido : » hinc semper sitit, magisque gaudet aquis scaturientibus quam pluviis, ait Theophrastus, lib. II *De Plantis*, cap. iv. Et Palladius, scribens rem rusticam in octobri, *tract.* 12: « Palma, inquit, circumfodiatur assidue, ut irrigatione continua æslatis vincat ardore. » Sic et justus est amanlissimus Solis justitiæ, puta Christi ; hinc perpetuo vivas ejus sitit aquas graliæ salientes in vitam æternam, *Joan.* nr, 14.

Undecimo, palma in sublime assurgit, sed dactylos in humum inclinat. Sic B. Virgo in cælo meritorum verticem ad solium Deitatis erexit, ait S. Gregorius : eadem tamen fructus suæ dementi® in terram inclinat, dum velut mater invocantibus se, opitulatur et succurrit. Id significavit Spiritus Sanctus, *Cantic.* vn, sponsam, quæ typus fuit B. Virginis, dilaudans: « Quam pulchræ, inquit, et decora, diarissima in deliciis ! Statura tua assimilata est palmæ, et ubera lua botris. » Theodoretus legit : *Quam decora, et quam jucunda est chantas, in deliciis tuis!* Explicat vero hanc pulchritudinem, has delicias charitatis, in hunc modum: a Cum enim excelsa sis adeo, ut cæli fastigium attingas, attamen submittis te infirmis, quibus ubera præbes doctrinæ tuæ. Palma enim fructus pendentes deorsum habet. » Egregium sano charitatis symbolum palma, in sublime assurgens, deorsum tamen dactylis pendentibus onusta; ut quæ Deum intime complectitur, ad utilitatem tamen proximorum sese demittit Id fecit et facit præ omnibus Sanctis B. Virgo : quia præ omnibus Angelis et hominibus charitate excellit et flagrat.

Apolo Hanc parabolam, sive apologum, simili palmæ,
a' olivæ, lauri, mali aurei et ficus apologo, pulchris
deux ex *Ethica* gnomis, velut corona rosis, intertexto
represenlai Cyiilhis lib. I *Apol. moral*, cap. ult.:
a Inter laurum, inquit, olivam, malum aureum,
nique palmam ficus exorta, cum succedente
hieme, illis solida viriditate vigentibus, suis ipsa
foliis vehit arida nudarctur, non minus mox
confusa quam livida, vicinis teiro vultu queru-
lum proposuit quæstionem : Ut quid semper vi-

ridia folia relinetis, et transacto fructu frondes inutiles jam fovelis? Num forte umbratilis apparen-
rentia complacet? et spreta substantia cortex mulcet? At illæ pruritum invidenti® sentientes, spinam verbi, risu patientiæ confregerunt. Tan-
tum igitur ad virtutem loquentibus illis, prima respondit laurus : Ego quippe naturali com-
plexione concalui, et idcirco frigiditate repulsa, in me folium semper vivit. Tunc oliva subjunxit: Nimirum in me humor pinguedinis supercrescit,
quo exundans radix, suas in perpetuum frondes nutrit. Mox malum aureum aiebat: Solidior sub-
stantia me componit; unde in me constans virri-
ditas nunquam perit. Sic et palma tandem addi-
dit: In me folium nunquam exaruit, quoniam moderatum illud germinavi. Denique laurus vite oninam eloquens dixit: Non audistis quare sa-
piens nunquam ponat clari nominis venustatem ! Nimirum quia claritate prudenti®, pinguedine justitiæ, soliditate constanti®, puntate modes-
ti®, semper viget. Seipsum cum dirimí per prudentiam nullum lædit per justitiam, in adversis non deficit per constantiam, et in pro-
speris non mollescit per temperantiam. Igitur his virtutum quatuor anchoris in portu sapienti® ratem figit. Quamobrem nunquam eum mun-
dialis tinctus tempestatis eludit. Quo dicto quie-
verunt.»

Et quasi plaxtatio (Græce fur», id est *planta rosarum*, ut vertit Tigurina; alii, *stirpes rosarum*) hose lx Jericho. — Rosa est regina florum et ve-
ris purpura ; candida enim vel adamas, rubet ut pyropus. Ad hæc odoris est suavissimi, et in cibis ac medicinis sana æque ac sapida, tam sapore quam vigore cæteris floribus antecellit : unde ex rosis disfillatur aqua rosacea, quæ aciem oculorum clarificat et dolores mitigat. Quocirca rosa scarabæum e stercore cui incubat sordentem et foetentem, odore suo necat. Hinc et rosa Græco dicitur *fâcov a pi*™, id est fluere, quod odoris re-
dundantia diffluet, ait Plutarchus. Talis etiam el sapientia, nimirum purissima, odoratissima et sa-
pidissima. Porro Eucherius in *Form, allegor*, ait rosas esse hieroglyphicam martyrii, Martyresque coronari rosis, ob ruborem sanguinis pro Christo effusi. Rursum, rosa symbolum et corona est virginitatis et virginum, uti dixi *Actor*, xn, 13. Audi rosæ encomia ex Josepho Stephano in *De-
fensione Hosarii B. Virginis* cap. in. Rosa aptul veteres teliti® et pulchritudinis est signum, cum inter flores omnes sola purpureo conspicua co-
lore resplendeat, et loto rubentium rutilantiumque foliorum orbe pandatur. Sappho (apud Achillem Tacium) eam florum reginam, terræ orna-
mentum, plantarum decus, oculum florum, prati ruborem, pulchritudinem coruscantem, terræ ri-
sum appellavit. Rosa vero Musas coronari solitas eadem Sappho cecinit, ut lib. II *P(c dagogi*, cap. vin, Clemens Alexandrinus est auc-
tor. Anacreon vetus poeta, qui in ros® encomiis

maximam operam of stadium contulit, ita cam
laudibus prosecutus est :

Foliis rosa decoris,
Rosa singularis, o flos,
Rosa prima cura veri»,
Rosa nrlitum voluptas,
Chariton choros frequentans.

Et paulo post ;

Cum vere patre florum
Socianda laus rosarum.
Ro*a flos odorquo divum :
Rosa hominum voluptas,
Decus illa Gratiarum.

Olim enim Gratiis sacram fuisse rosam, oh insi-
gnem floris elegantiam, auctor est Pausanias,
lib. VI ; cum ejus venustas et *tuûJJfMot* (ut loqtl-
tur Anacreon), id est, foliorum decor et ornatus,
' ipsammet vivam imaginem pulchritudinis expri-
mat. Aurora quoque, (pite aureo vultu splenden-
tem solis faciem reducit, qure mundum novo
pingit lumine, el rutilanti lucis flore spargit om-
nia, ab antiquis auctoribus Dea rosea, ab Ana-
creonte *firisixTvht*, id est, roseis digitis decora,
nuncupatur. Prretcrea veteres Poetre quamprimum
Minervam e capite Jovis prodiisse fingunt, statim
nobilem rosarum stirpem editam, malisque sinu
exceptam fabulantur. Constantinus Cæsar lib. XI
Dc Agricultura, cap. xvm, ul rosre suavitatem ex-
primeret, e divino nectare in terram effliso eam
emanasse testatur. Uree Josephus Stephanos. Pie-
rius vero *Hieroglyph*. 58, cap. i : Flos, inquit, hic
tam venustus, tam suaveolens, tam pulcher visu,
tam suavi odore delectabilis, humante sit imbe-
cillitatis hieroglyphicum, ac boni momentinei
signum; tam brevis illi vita, tam caducus decor,
ul quo dic florens vlgensque enituerit, eodem
ipso defloreat et elanguescat. Hinc elegantissi-
mus poeta, quicumque ille fuit, qui rosam, qure
Maroni adseribitur, celebravit, vel deploravit po-
tius, repentinam hunc jucunditatis rapinam ita
lamentatur :

Mirabar celerem fugitiva irtnle rapinam,
El, dum nascuntur, consenuisse rosas.

Quantum vero illud habet invidiae, et acerbre in
rerum naturam querimonire !

Quam longa una dies, irtn» tam longa rosarum,
Quas pubescentes Juncta senecta premit.

Et inferius : Illud etiam memoratu dignum, quod
rosre simulacrum, bonum signilicat quod undi-
que circumseptnm sit malis, ac proinde voluptates
nostras amaritudinis et asperitatis plenas. Nam,
ut S. Ambrosius in I/tj-acmero philosophatur, ro-
sam spina sepsit, tanquam human® vitre specu-
lum ostentaret, et quod esse potuit suavitatis, tini-
timis curarum stimulis sæpe compunctum, ama-
rescere videatur ; vallata enim est elegantia vitre
nostrae, et quibusdam sollicitudinibus obsepta, ut

tristitia semper adjuncta sit hilaritati. Quare non
illepide Catullus Venerem, qua' jucunditatis hila-
ritalisque auctor prrecipuus habetur, spinosas ait
in pectore curas serere. Quod autem rosa cl rubet
et pungit, afleclus amatorii signum esse Placia-
des affirmat, nipote qui sine verecundi® rubore,
et facinorosi criminis exulceratione esso non
possit.

Rosam primitus spinis caruisse S. Rasilius tra-
dit, postea vero pulchritudini floris additos esse
aculeos, ut quod ex voluptate oblectamentum
perceperimus, propinquo inde dolore exulcerati,
qui ex deliciis recordatione emergit, statim amit-
timus. Cujus rei monumentum spinas tribulos-
que tellus ipsa nobis passim ostendat. Insuper, si-
cut spina rosam tuetur, sic mortificano castitatem
conservat. Qua de causa S. Benedictus, sentiens
tentationem camis, in spinis se volutavit, ilioque
dolore noxiam voluptatem exstinxit. Dumetum S.-Fn*
hoc spinarum visitans S. Franciscus, anno Do-
mini 1222, spinasque exosculans, eisque signum
crucis impi imens, miraculo dumetum in rosetum
pulcherrimarum rosarum ferax convertit, qu©
etlamnum perdurant, mullisque ©gris sanitatem
attulerunt ; de quo acute Poeta :

Virgineum sepit florem Benediciti* neatis
Vepribus, el proprii rore cruori» alit.
Hinc dumeta novas tanto fecunda liquore,
Franciscique manu culla iulere rosas.
Falso quidem roseo cecinere c germine Vales,
Sed latuit salso carmine vera fides.
Scire cupis rosei flos exeat unde pudoris ?
Sola rosas poluit gignere púnela Venus»

Ha Waddingus in *Annal. Minorum*, anno Christi
1222, num. 5.

Jam, quod comparat sapientiam ros© in *Jericho*,
significat Jerichunlis rosas fuisse excellentiores
cæteris, sive specie et rubore, sive odore (*Jericho*
enim Hebraice *odorem*, vel potius **exspira/odo-**
ris notat ; unde ab ea dicta videtur urbs Jericho),
sive magnitudine, sive altitudine; nimirum ro-
seta ibidem excrevisse in arbores, vel certe in
arbusta. Kosam enim hic collocat Siracides inter
cedrum, cypressum, palmam et oleam, qu© om-
nes sunt arbores. Forte etiam ros® Jerichunlis
alterius ab aliis fuere speciei el generis. Certe Sa-
ligniacus, tomo IX, cap. vi, scribit prope fon-
tem Jericho, quem ex salso dulcem reddidit Eli-
seus IV, Ber/. n. in spinosis arboribus pulcherri-
mos nasci flores, quas rosas Jerichuntinas vocant,
illasque id habere grati©, ut nocte Natalis Do-
mini sese aperiant, postea sc concludant, licet
sice© sint el arida?, in testimonium Virginei par-
tus, ut credere licet, ait Adrichomius in *Descript.*
Terree sander, in *Fonte Elisei*.

Sic rosa Chinensis arbor, vel potius arbustum
est, foliis similis ficui, carens spinis, qu© rosam
profert similem nostr® colore; sed ita ut primum
albescatU deinde sensim tota in rubrum sese con-

vertat. Vidimus cam o China Romani translatam, ibidem hoc anno jubilan <025, m decembri sub Natalem Domini cum stupore mtuentium florentem, rosasque proferentem primo candidas, mox rubeas et purpureas. Mirum est quod de ea hoc anno in lucem edidit noster P. Joannes Baptista Ferrarius Senensis, Hebraica; lingua: in Collegio Romano professor, qui primus semen ejus e China acceptum, Romæ sevit, educavit, arborescens florensque hoc anno effecit, uti oculatus sum testis; illam enim cubiculo meo oppositam, imo appositam quotidie specto. Sic ergo ipse in oratione 25, cujus titulus : .filos (*lorea*, rosam Chinensem pingit : « Videas frondibus, magnitudine ac forma pampinos imitantibus convestitam, e smaragdino dehiscentis calicis conclavi, multiplici foliorum syrmate regaliter explicato, m publicam lucem prodire, lucis ipsius formosa discrimina quotidie sic æmulantein, ut initio quidem candidam, deinde ex candida rubentem, postremo saturo colore purpuream, hoc est simul aliam, simul eandem admireris, ct quotidiani miraculi novilate fateri cogaris, ad florum reginam, quæ tanquam sol alter, variæ fuco lucis diem coloret, colorum principes vicissim accedere tributarios. »

Porro errant qui rosam Jericho censent esso amomi speciem, quos recenset et confutat Mai-
no»» thiolus in *Dioscor.* lib. I, cap. xix : « Omnino, ait,
ri'umX explodendi sunt, qui pro certo asserere non ve-
num t renlur eam stirpem esse amomum, quam Jerichuntam, a Jericho Palæstinæ oppido, appellant. Plantam hanc plerumque ad nos c Jericho defecerunt ii qui ad sanctissimum Redemptoris nostri Sepulcrum peregre proficiscuntur. Ea enim est quam nostrates mulieres rosam divo* Mari® vocant. Constat hanc amomum non esse quod folia aline vitis non proferat, nec ullo spiret odore. Legitimum enim valde odoratum est, adeo ut nares feriat primo statim occurso, organumquo recipiat. Cordus, libello *De Conficiendis pharmacis*, salis inconstanter do amomo disseruit; quippe in compositione aureæ Alexandrin® pro certo asserii amomum verum esso rosam Jerichunlis; in compositione vero theriac® sui ipsius oblitus, habere nos amomum negat. Utuntur Jerichunta nostrates mulieres, tempore partus, ad investigandam pariendi horam; quandoquidem (ut ips® fatentur) in aquam demissa, non prius fatiscit, quam fœtus nasci incipiat. Tanta inter Christicolos irrepsit superstitio In Do rosa Jeriohunica scripsit insignem librum D. Joannes Sturmius, philosophi® ao medicin® in Academia Lovanensis doctor.

Pro *plantatio ros®* Syrus veriliter t a jyry *arbat lardo*; quam vocem si divides, idem est quod planta vel plantatio ros®, uti habet Noster et Gnrcus; sin conjunctim legas, et quasi unam dictionem accipias, significat buphfthalmum; itaque Syri legunt, undo vertunt, *et sicut buphthal-*

mus in Jericho; adduntque : Buphthalmus est B»pb
jllanta quiedarn quæ germinat seen* decursus '^7'*
aquarum, et habet flores sicut rosa Odcm apparet in icone buphthalmi quam exhibet Clusius, lib. III *llistor. plant*, cap. xxx) et appellatur vulgariter apud Arabes *arbor Maria*. Dicitur buphthalmus per crasin, quasi *f-m* id est bovis oculus, quod illi sil similis; sicut *buqlnssa* dicitur quasi id est bovis lingua, quod illi herba hæc assimiletur. Unde Plinius, lib. XXV, cap. vin : « Est et buphthalmos, inquit, similis boum oculo, folio fœniculi, circa oppida nascens, fruticosa caulibus, qui et manduntur decocti. Quidam cachlam vocant. Hæc cum cera scirrhomata discutit. »

Mystice, rosa in Jericho est B. Virgo in sublu- d. Vireo
nari hoc orbe (*Jericho* enim Hcbr. *lunam* vel *odo-* 7,' 17*
ran notat) : omnia enim encomia ros®, jam data, «io-
inulto aptius conveniunt B. Virgini, quæ ornatissima sua pulchritudine et dignitate omnem mundi splendorem vincit. Ipsa enim est aurora rosea, virtutum gratia simul pulcherrima et uberima, æque ac splendidissima ac fulgentissima, qu® umbris depulsis novum lumen edidit mundo, Cant. cap. vi, 0. Ipsa est, qu® post longam peccati, tristili® et desolationis hiemem enata, novum ver grati®, lucis el consolationis mundo attulit. Quocirca in Dominica *Latan*, qu® sub festum Annuntiationis B. Virginis occurrere solet, ro«a a Pontifice Romano benedicatur, tanquam lætitiæ gaudiique prænuntia (ut ait Innocent. III, sermone hac de re edito), ut inde omnes agnoscant novam prolem, et propagationis spiritalis sobolem editam in Ecclesia, cum scilicet ipsa purissima Virgo lætitiro ct exultationis florem, ornamentum humani generis, et totius orbis auctorem in se concepit et corporavit. Insuper, rosa verecundi® el virginitatis insigne, quam nisi Virginem virginum denotat? Sano Columella, lib. X, rosam florem pudicit® plenum nuncupat. Ad h®c, odorata est rosa, et odore diffluit. Quis vero in Maria virtutum omnium quasi odoramentorum fluxum non sentit? quis eo non trahitur, et suavitate non allicitur? quis in illius unguentorum odorem non currit? Etenim per eam maximum odorem notiti® su® Christus manifestai in omni loco (ut ait Paulus, II *ad Corinth*, n) divinitatis thymiana, amomum, muscum et omnem pigmentorum exquisitam elegantiam effundit et efllat, et quasi balsamum aromatizans odorem suavitatis emittit, floribusque Paradisi (ut ait S. Epiphanius) totum mundum exornat; adeo ut merito rosa Jericho fuerit appellata.

Quare B. Cyrillus Alexandrinus, orat. *Contra Ifestorium* : « Ilæc est Virgo, inquit, per quam sancta Trinitas in universo orbe glorificatur el adoratur, per quam cœlum exultât, per quam Angeli et Archangel! lætanlur, per quam d®mone fugantur, per quam lentator diabolus coelo decidit, per quam prolapsus plasma in caduta

denuo subvehitur; per quam universa creatura, idolorum vesania detenta, ad veritatis cognitionem perducta est; per quam sanctum Baptisma obtigit credentibus, per quam exultationis oleum consecratur, per quam toto terrarum orbe fundat® sunt ecclesie, per quam gentes adducuntur ad pœnitentiam; per quam, ut paucis absolvam, unigenitus Dei Filius iis qui in tenebris et umbra mortis sedebant, lux resplenduit; per quam Prophet® futura prænuntiarunt, per quam Apostoli salutem gentibus prædicarunt, per quam mortui exsuscitantur, per quam reges in sancta Trinitate regnant. » Unde eleganter Sedulius, lib. It *Cam.* alludens ad rosam, quam S. Basibus el S. Ambrosius in *Il&ram*, censent initio mundi creatam sine spinis, post peccatum vero spinas induisse, ita canit ;

El vetat in spinis mollis rosa surgit aculis,
Nil quod Lrdnt habens, matremque obscurat honore;
Sic INæ de stirpe sacra veniente Maria,
Virginis oniquæ facinus nova virgo piavit :
Sicut spina rosam, genuit Judæa Mariam.

n lfr-
* annoi
çrs< on-
► ilu* D.
Vijgini.

Hinc B. Hermannus Joseph, mire B. Virgini devotus et familiaris, eam nuncupare solebat rosam suam, nec sine causa. Nam quadam vice ab illa visitatus, et coelesti consolatione perfusus, vidit ab ea per cubiculum suum spargi perplures fragrantissimi odoris rosas, quas ipse reverenter colligens pretioso in calice collocavit Unde ipsa <rebro eum visitans, consolans, et familiariter colloquens, ipsum suum fidelem amicum, sacellatum, quin et sponsum appellare solebat. Quadam enim nocte apparens eidem specie pulcherrima, comitata Angelis, Angelorum unus dexteram Hermanni apprehendens et manui B. Virginis copulans, his verbis eam illi despondit : « Hanc ego Virginem tibi trado sponsam, sicut fuit olim desponsata Joseph, ut nomen sponsi pariter cum sponsa accipias, et de cælero Joseph vociteris. » Hoc el plura exstanl in Vila ejus apud Suruun, die 7 aprilis, quam ejus familiaris amicus, vir gravis, conscripsit.

Rosa igitur B. Virginis venustatem, dignitatis item el gratirp suaveolentiam, cum puritate vitæ, charitatis ardore morumque suavitate conjunctam, nobis exhibet. Unde Damascenus, orat. I *De Nativitate* : « O rosa, inquit, quæ ex spinis, id esi Judicis, orta es, ac divina fragrantia omnia perfudisti. » Atque hac de causa B. Virginem, quasi rosam coelestem, fideles rosario (cujus ancilior el propagator fuit S. Dominicus) sive coronas, centies el quinquagies iterando Salutationem Angelicam, honorant.

Similes ros® mystic® sunt virgines Dei amore flagrant, quæ mago® Dei malris asseclæ, eam calutationum el laudum suarum rosariis coronant. Falis Sicul® Jerichuntis rosa emicuit -B. Rosalia virgo, cujus sacras corporis exuvias Deus optimus maximus hiscp diebus, quibus luee scribo,

Ü* clo-

post quingentorum fere annorum latebras, miraculorum multitudine et gloria coruscantes ad salutem Sicili® toliusque Itali®, mire patefecit; dum per easdem communem pestis luem omnia postalantem stitit et sustulit. Quocirca Illustriss. Dom. Archiepiscopus, ac senatus populusque Panormitanus illas publicis colendas honoribus exposuit, anno Jubilæi 1625. Inventum fuit virginis corpus in Erct® montis specu, lapideo cortice circumseptum. Humor enim frigidi loci nativus depositum Rosali® corpus circumfluens, ac temporis diuturnitate congelatus, crystallinant vehit arculam, pellucidumque velut tarcophagum eidem conformaverat. Perinde quasi salis pairio monti non fuerit se totum ad civem atque alumnam suam tumulandam addicere, nisi suas etiam lacrymas, e supercilio jugi guttatim expressas, ac rigido pene dolore gemmantes, instillasset ad eamden tumulo illustriore condensam, imo pandendam; ut non tam in sepulcro jacens Rosalia videretur, quam lucens in crystallo rosa. Nata est B. Rosalia ex illustri stirpe, quæ cum regibus Sicili® e manu Maurorum liberatoribus affinitatem contraxerat, Panormi, in urbo prænobili, qu® tota poi tus est, ut notatur ex nomine (*üplioç* enim Græce portus est el monile, quale portus hic inter alia dedit beatam Rosaliam). Parentem habuit Quisquin® et Rosaium (est regio Sicili® ita dicta, quod quovis anni tempore rosis vernet) principem Sinibaldum. Neque enim alibi nasci cœlestis hæc rosa debuit, quam in terrestrium principatu rosarum. A teneris se Deo dedit, ac velut rosa calyculum mentis ad radios Solis divini exorientis explicuit. Vix aulam aspexit, cum eam exaggerata voluntate despexit. Ros® videlicet, ut imitabatur nomen, sic admonebatur exemplo. Rosa enim veram dat trageediam mundi vanitatum indicem, cum unius diei spatio flos regius et foliorum syrmate purascens, mox iis languidis et concidentibus ad terram prostratus, misere devolvatur, floris cadaver, ventorum ludibrium, calcantium pedum opprobrium. Hoc meditans B. Rosalia, mundi pompas et regales nuptias aspernata, paternam el regiam deserens domum, in maxime desertam ditionis su® partem iter sola suscepit; sed vi® comites habuit Angelos. In monto specum sibi virgo delegit, et quasi speculam, e qua continenter ad tutelam virginitatis excubaret; utque ipsos lapides haberet officii monitores, in eadem spelunca suscept® vit® propositum lapidi inscripsit, his verbis : Ego Rosalia, Simbal di Quisquinæ et Rosarum domini filia, amoris DOMINI mei Jesu Christi, in hoc antro habitare decrevi. Hic herbarum radicibus et rore codesti victitans, totam se dedit orationi, lectioni, meditationi, jejuniis, penitenti®, flagellis, ciliciis, ac crucem et Christum crucifixum semper in oculis, semper in mente habebat; cujus in aspectu Rosali® transfigebatur cor. ut amoris jaculo sauciata, sanguinem

siattam

EMno

Se^edH

r>*r'u»
t£°r

cordis, lacrymas por oculos, amoris vulnera, profunderet. Hic Rosalia instar ros® purpuream se Christo suo pinxit, flagello usa pro penicillo, Anre- cruore pro colore. Hic ab Angelo modum orandi h cdoc- C(j0C]a, rosarium precum ad numerum globulorum decurrens, tot rosas quot preces, per Angelum ad Christum et Virginem Deiparam coronandos, in calathis transmisit. Post mortem inventi sunt globuli precarii circa pectus et inter ipsius digitos, quibus coronam laudum magn® Del Matri supplex offerebat. Quare vicissim varia ab Angelis obsequia, et florum munera recepit. Ac tandem sub mortem a Christo Domino in gremio matris, quasi in thalamo regali consistente et blandiante, modulantibus Angelis, corona ex auro et rosis coronata, assistentibus SS. Ecclesi® principibus, Petro et Paulo, quasi ad coelestes Agni nuptias invitata, dormientis in morem componens sesc, sola in antro peregrini montis, Angelis notissimo, hominibus inaccessio, roseam et virgineam in manus Christi Domini efflavit animam; atque Angelo duce, rosis etiam redimito, ad coelestem sponsi thalamum deducta, in æternum regnat et triumphat. Constans est fama corpus eJus» instarS' Catharin®, angelico ministerio sepultum; quod et immane integrumque saxum, cui undique inclusum, conclusum et occlusum fuit (omnem natur® hominumque vim et artem superans) reipsa proclamat. Exstant hæc omnia in tabulis et picturis Siciliæ pervetustis, atque exinde in iconibus Rom® approbatis, et in ®re incisis affabre exsculpta, indeque impressa anno elapso, qui fuit a partu Virginis 1627. Saxo ergo ejus sepulchrali hoc epitaphium inscribas, quod Martialis api inscripsit lib. 1, *epigramm.* 95 :

Et latet et lucet Phaetontide condita gutta,
Ut videatur nris nectare clausa suo.
Dignum tantorum pretium tulit illa laborum;
Credibile est ipsam sic voluisse inori.

Veis. IX 19* QüVSt OLIVA SPECIOSA (GræCC id C^t decora) in campis. — Syrus, stcuf *oliva nutrita fui in campo*; Vatablus, *ut elegans oliva, et ut platanus ab aquis excellat*. Oliva speciosa est tum caudice, tum fronde semper virenti, tum maxime fructu, ex quo exprimitur oleum, quod, ut ait S. Bernardus in illud *Cant.* i : « Oleum effusum nomen tuum; lucet, pascit et ungit. Fovet ignem, nutrit carnem, lenit dolorem; lux, cibus, medicina. Vide idem et nunc de sponsi (Christi) nomine. Lucet predicatimi, pascit recogitatum, invocatum lenit et ungit. * Quæ sigillatili! deinde explicat, et fuse prosequitur serm. 15 in *Cant.*

sapk- Recte ergo sapientia comparatur oliv® et oleo, ^ ^ ^ quia oliva symbolum est *primo*, misericordia»; «bno- *secundo*, pacis; *tertio*, victori®; *quarto*, mansuetudinis; nihil enim lenius et tranquillius oleo; unde Joannes Sin® monachus : « Velut uter oleo repletus, fluctuum rabiem in serenitatis tranquillitatem commutabat; >>> hilaritatis et lælitæ;

sexto, spei; *septimo*, nitoris; *octano*, pinguedinis; *nono*, æternitatis. Vide pintes analogias inter oleam et sapientiam, intorque oleum et sapientes sanctosque, quas recensui *Genes.* vm, II; *lachar.* iv, H, et *Apoca!*, xi, 4. Hinc celebris illa corona nobilis, quam hoc carmine expressit Poeta :

E lauro, quercu, olea duce digna corona,
Prudentem, fortem pacificumque dcel.

Hæc omnia mystice adaptes B. Virgini, quæ Scetn recte dicitur oliva speciosa, idque in campis, Virgo, tum quia omni tempore et loco, ac pro omni morborum genere, quasi mater misericordi®, omnibus eam invocare volentibus, ad opitulandum est exposita; tum quia nobis viatoribus tentationum æstu, tanquam solis ardore afflictis, in campis apertis, ubi similes arbores desunt, optatum suo umbraculo prebet refrigerium; tum quia Deipara est voluti campus absque colono, quia sine viri opera Christum genuit, cumque omnibus accedentibus exposuit. Unde ipse ait *Cant.* n : a Ego flos campi.» Tum denique, quia ipsa B. Virgo campus est virginitatis, omnibus ad eam necessitatum suarum causa recurrentibus patens et apertus, æque ac frugifer et salutarifer.

Denique olea est sapientiæ et castitatis symbolum; unde olea Palladi sive Minerv® erat sacra; vera autem Pallas est B. Virgo. Audi Pierium *hi:rogi.* 53, cap. xvi : * Quod vero pertinet ad Minervam, qu® innupta, quæ virgo perhibetur, merito ea sibi olea asciscit, cum puritate pudicitique non minus olea, quam Minerva delectetur. Greci enim, ut Rutilius Taurus ait, jubent olivam, cum plantatur et legitur, a mundis pueris atque virginibus operandam; credo, inquit, recordati, arbori huic esse president castitatem. Florentinus quoque, lib. *De De rustica*, adeo puram esse oleam tradit, ut collectores etiam non nisi pueros amet, qui cum ad olivationem accedunt, jurant se non aliunde quam ab uxore sua venire; ita fieri ut anno insequenti uberiores proventus exhibeant. Precipue vero aiunt Anaxarbi, quæ Cilici® est civitas, oleas esse fecundissimas, quoniam a cisiis tantummodo pueris colantur. » Hæc Pierius; quæ tamen cum grano salis accipienda sunt, ut a superstitione Gentilium caveamus.

Memorabile est quod scribit auctor *Ilstor. plantarum* in olea, glycyrizam (vulgo regalizia, sive lignum dulce), si oleæ adhærescent, et circa ejus stipitem radices agat, oleam sensim emori et enecari; sic si castitas versetur in deliciis, ab eis enecatur et suffocatur. Rursum, olea ex se insipida et agrestis, fit sapida et edulis, si sive et aceto maceretur; ita sapida fit stabdisque castitas, qu® sale et aceto mortificationis perfricatur et maceratur. Denique ole®, ut fundant oleum, nullis pistilli ictibus contundi debent; sic Car-

pein jejuniis aliisque austeritatis modis contundas oportet, si ex ea oleum puritatis el virginitatis, Deo et Angelis grate, exprimere destinas. Il >c ergo tua sit Carthusia, uti luit S. Pauli 1 *Cor.* cap. re, vers, ullim. « Castigo, inquit, corpus meum, et in servitutem redigo. » Vide ibi dicta.

s>ptrn- Er QUASI PUTAM,S EXALTATA SUM JUXTA AQI IS IN
'' 'j.l plaths.— Syrus, *nutritu fai sicut platanus super aytuis*; Graeca, *ut platanus ab arpia everta, tel exaltata sum*. «Platanus» ante-oj, id est latitudine, dicitur, eo quod late ramos et folia expandat, quibus umbram in æslu solis viatoribus el advenis præbel gratissimam; adeo a ut gentes vectigal pro umbra pendant, » ait Plinius, lib. XII, cap. i; hinc aquas adamat, quia ad fot lantosque ramos et folia alenda, multo humore indiget. Rursum, platani folia arcent vespertiliones, ait Pierius *hieexjl.* 25. Insuper iisdem nido impolitis, ciconiae ab ovis pariter ct pullis arcent noctuas iis noxias el exitiales, nimirum arbor genialis opponit se aliti Iethali; noctuæ enim foliorum platani contactum non ferunt, sed ex eo illico in torporem jliabuntur, ct quasi obstupescunt, ait ex .Eliauo Pierius *hieroyl.* I", cap. vu. Vide quæ de piatelo disi *Ezech.* xxxi, 8.

Similem timbrara, reiugiuni el refrigerium in ornni ardore persecutionis, tribulationis, teiitationis, ðeque ac iræ el vindicte divinai, ad se confugientibuspræbel Sapiénliá et Christus, juxta illud : « Sub umbra illius quem desideraveram sedi. » *Cant.* ii, 3. Et : a Sub umbra alarum tuarum protege me, » *Pial.* xvi, 8. Et : « Qui habitat in adjutorio Altissimi, in protectione Dei cadicommorabitur. Dicit Domino : Susceptor meus es tu, et refugium meum; Deus meus, sperabo in eum. Scapulis suis obumbrabit tibi, » *Psal.* xc, vers. I. idque facit in plateis, id est, in viis latis hujus mundi, puta, in conversatione cum tam vario tamque dissoluto el difficili hominum genere, ubi major est umbræ el refrigerii necessitas.

sieotB. Rursum, platanus repræsentat B. Virginem.
VlfKu. Xam platanus patulis diffunditur ramis, habet iulia instar scutorum et peltarum; sic B. Virgo est quasi platanus, patulis diffusa ramis, quibus universos homines abscondit el protegit; perfugium est, protectio, scutum el asylum omnium ad. se confugientium. Nulla est tentatio, nulla calamitas, nullus labor,nulhunpericulum,nullus hostis, contra quem B. Virgo vâlidissima scuta peltasque, opem suam implorantibus, non suggerat et suppeditet.

Porro, perperam nonnulli hn?c aliter dispungunt, ac 10 in *plateis* referunt ad sequens, *cinnamomum et balsamum*, dum sic legunt, *in plateis sicut cinnamomum ct balsamum odorem dedi*. Nec enim cinnama el bal-ama in plateis, sed m hortis nascuntur.

' tri. M. 20. SICUT CINNAMOMUM ET BALSAMUM AROMATIZANS
úboiUM dedi. — Pro *balsamum aromatizatis*, Com-

plutenses legunt ú» noUoiSof, id est, sicut pila vel massa aromatum; abi, *raáúSn*, id est, sicut massa carycarum vel ficuum aridarum. Ita Vate filus. Melius Romana et cæteru Græca legunt, drráiajsi id est *aspalathus aromatum*, id. est aromaticus, quia pro w,- naió5o{, per diastoleu duarum vocum, legunt per systolen, unica voce, àrr.t.Pj.-'n. Inde Tigurina, *in moduin cinnamomi et aspalathi odorem spiravi aromaticum*; Syrus, sicut *cinnamomum et thymiama, et myrrha electa suavem redduti odorem meum*. Quocirca pro *balsamum* hic in Latino legendum esse *aspalathus*, vel *uspalthimi*, censent nonnulli, tum quia ita legunt Græca et nohhulla Biblia Latina manu scripta, tic diserte Rabanus, Jansenius el LjranuS qui legit *uspaltlium* : quod non intelligentes ii qui Biblia olim descripserunt, pro *iispaHhimi* videntur scripsisse *balsamum* tum quia balsami mox mentionem faciet Siracides versu sequenti.

Porro, *aspalathus* arbor parta, vel potius arbustum est, redolens, præsertim apparente iride, uti tradit Plinius lib. XII, cap. xviv (cujus verba ex Habano mox recitabo), ct Aristoteles in *Problem.* sect. 12, num. 3, ubi et hujus rei causam indagat. Quod apte congruit ad litteram Sapientiae, ac mystice B. Virgini et Sanctis. Iris enim symbolum est miSericiordiie et grafite Dei, a quo omnis sapientiae decor odorque dimanat. Rursum, iris symbolum est incarnationis Christi; hæc enim est qiasi arcus coelestis habens duo cornua, id est, duas naturas, divinitatem scilicet et humanitatem, uliseptetti analogiis ostendi *Genes.* ix, 13. Ab incarnatione autem Christi omnis B. Virginis nostraque sapientia et sanctitas derivantur. Quare, licet illa ante Verbi conceptionem et incarnationem plena esset gratia, uti salutala est ab Angelo, tamen inox ubi Verbum in se concepit et corporavit, quasi plena Deo mirabiles sapientiae et sanctitatis odores et ardores in Judæa, ac deinde per universum orbem sparsit.

Secundo, Dioscorides aspalatho has dat virtutes lib. I, cap. .vix : « Aspalathus, inquit, inultis spinis horrens, vim calefaciendi cum ðistrictione oblinet. I nde decoctum cum vino ad (etra oris ulcera colluenda convenit, ad nomas genitalium el sordida ulcera infunditur; subjectum in pesso, partum extrahit. Alvum sistit, ejus decoctum, et sanguinis rejectionem potu cohibet, urina* difficultatem inllalionesque discutit.» Galenus, lib. VI *Simplfc. mcdi* : «Aspalathus, ait, gustu quidem acris, simul et astringens est; facultate vero ex dissimilibus cumini, nempe partibus sui acribus excalefaciens, paitibus vero aliis, austeris scilicet, refrigerans. Itaque ûtriusîjuê ratione desiccat, et proinde ad putredines el lluxiones est utilis. » Insuper pharmacopœi aspalatho utuntur ad theriacam, ul eorum peritissimi Romæ mihi asseruerunt, ac ipsum aspalathi lignum mihi exhibuerunt; quod sane odorem habere gratum, sfed masculum deprehendi. Simili mudo Saplnbna

Am-

omnes fluxos concupiscentia: motus omnesque anima' putredines desiccat, contraque omnes venenatas diaboli suggestiones theriacam et antidotum dat pnesentissimurn.

Sed audi Rabanum, hunc locum egregie, tam litteraliter quam tropologico, explicantem : « Sicut cinnamomum, inquit, el aspalathum aromatizans odorem dedi : Cinnamomum et aspalathum Aromatic© arbores sunt. Nam cinnamomum dictum, quod cortex ejus in modum cannæ sil rotundus el gracilis, gignitur in Indiæ et .Ellio-piæ legionibus, frutice brevi, duorum tantum cubitorum, colore subnigro vel cinereo tenuissimarum virgarum. Nam quod in crassitudinem extenditur, despectui est; quod vero gracilius provenerit, eximium : quod cum frangilin-, visibile spiramentum emittit ad imaginem nebulæ seu pulveris, n De aspalatho vero Plinius Secundus ita refert : « In eodem tracio aspalathus nascitur, spina candida, magnitudine arboris modica?, flore roseo, radix ejus unguentis expetitur. Tradunt in quocumque frutico curvetur arcus coelestis eandem, quæ sit aspalatho, suavitatem odoris existera, sed in aspalatho inenarrabilem quamdam : quidam cum Erysisceptruin vocant, alii sceptrum. Ejus probatio est in colore rufo vel igneo, (achique spisso, et odore castorei. Permutatur in libras quindecim. »

Ap:lic .n.
lur ba-
miliuui
ci pa-
ueuii'.

Subjicit Rabanus tropologiam, dicens « Hire ergo duo arbusta, pro sui brevitate a quibusdam inter herbas deputantur odoriferas; quæ recto pro ipsa brevitate, humiles spiritu quorum est regnum cœlorum, significant : qui, quasi purpureo vestiti colore, sempér Dominica* sunt passionis memores, semper ipsi ad patiendum pro Domino parati, qualis oral qui ait : Quoniam propter te morte allicimur tota die, .(stimali sumus ut oves occisionis. Nam t tiare est virtus, quæmaxinio inter nos animorum motus ac lascivias, (piasi viscerum dolores castigare ac tollere consuevit. Cum, recogitantes quid pro nobis passus est Deus, minus nos pati quam meremur cognoscamus. pene ergo junguntur cinnamomum et aspalathum; quia Dominic© passionis sacramento, nostra' conversationis conformari debet status; ul juxta Joannis sententiam, sicut illo pro nobis animam suam posuit, ita et nos discamus pro fratribus anima* nostras ponere. Nam quod cinnamomum coloris subnigri vel cinerei esse perhibetur, animis congruit humilium, qui fragilitatis properte conscii, quotidianis in precibus Deo dicere norunt : Loquar ad Dominum meum, cum sim pulvis et cirii*. Et iterum : Ipsô me reprehendo, et ago pn-nitentiam in favillaci cinere. Quod attieni aspalathum spinte candidai similin* dineni habet flore roseo, significat quod dolorem passionis Dominica' in nostra conversationis angustia quotidie debemus imitari, juxta illud Evan» /ucaix. goficum : Qui vult (inquit) venire post me, abneget scmçupsum, el tollat crucem Miam quotidie,

G ne*.
itili.
Jut.XUI.

et sequatur ino. Quod autem radix ejus unguentis expetitur, significat humilitatem Christi, omnium virtutum odorem commendare, et ad suavitatem ©ternie dulcedinis electis Hei redundare, n

Pono, moderni medici et physici de aspalatho dissident. Aliqui enim censent aspalathum esso sandalium rubrum, quos refellit Malthiolos in locum citatum Dioscoridis. Ibidem Amatus et Rm Ilius censent aspalathum esse lignum Rhodium, ex quo globuli precatorii conficiuntur : Mattinolo et Cornano planta est Lmota. Verum, quia Biblia omnia impressa, etiam a Romanis emendata, constanter legunt, sicut cinnnnurnum et balsamum, non, aspalathum, itaque pariter legit Ecclesia in Officio Ecclesiatico B. Virginis, omnesque «eteri Doctores el Intcquiretes ; hinc hanc quoque lectionem explicandam, imo retinendam censeo. Igitur, postquam Siracides comparavit sapientiam tribus arboribus majoribus, odoratis et priestantibus, scilicet cedro, cupresso, palmo?, nunc eandem comparat tribus minoribus arbutis^ sed magis odoratis et pnestantibus, quorum, quodque est aromatizans id est, aromaticum odorem, quin el ipsum aroma ex se dilfundens. Frutex enim cinnamomi fundit aroma cinnamomi, frutex balsami fundit opobalsamum (cum aspalathus nullam det resinam vel aroma), frutex myrrhæ stillat myrrham.

Porro, cinnamomum inter aromata delicatissima numeratur, adeo ut veteres tinxerint illud in nido phoenicis nasci, teste Plinio, lib. XII, caj). XIX. Odorem habet suavem, sed pariter delicatum et subtilem : quocirca aliis aromatibus, ut nardo, myrrhæ, etc., misceri solebat. Inde Martialis, lib. IV, epújramm. 15 :

Clnua
tnontxm
?

Jam bene rara suo miscentur cinnama nardo.

El Ovidius, AfetamorpA. xv :

Quassaque cum fulva substravit cinnama myrrba.

Insuper Galenus, lib. De Antidotis : « Optimum, inquit, cinnamomum dignosces, si sit odoratissimum, el indicibile™ quamdam odoris gratiam superaba aromata referat.

Cinnamomum dicitur quasi canna amomi : canute enim, vel calami spèciem habet : undo Hebr. vocatur kinnainon, a id ıSt canna. Ab Hebræo autem kinnamun («neci, Latini cœterique vocarunt cinnamomum. Quare minus vere Garcias ab Horto, lib. 1 Aromatum historia cap. xv, cinnamomum censet dici quasi Chincnsiu/n amomum, eo quod mercatores Chineuses ex Zolano insula (ea enim optimum fert cinnamomum/ illud in alias oras devellerent et venderent : unda Persie illud vocant Darchini, id est lignum Chinense.

Balsamum vero inter aromata excellit : unde vocatur aromatizans ; Tigurina, aromu'vum, id est fragrans, non lautum odore, sed et aromate ex

eo stillante : stillat enim opobalsamum; enim
 r v -a succum significat, ç. d. succum balsami. Audi l'li-
 "u.l't' nfam, lib. XII, cap. xxv : «Omnibus odoribus præ-
 fertur balsamum, uni terræ Judææ concessum ,
 quondam in duobus tantum hortis, utroque re-
 gio, etc.; vili similior est quam myrto; folium
 proximum rutæ, perpetua coma. Inciditur vitro,
 lapide, osseisve cultellis, succus e plaga manat,
 quem opobalsamum vocant, eximia* suavitatis,
 sed tenui gutta. »

Audi et Brocardum, Saligniacum, Brederba-
 chiuni, et ex iis Adrichomium, in voce *Engaddi*,
 ubi nascitur balsamum : « Sunt, inquit, balsama
 arbusculas, uni omnium terrarum Judæa: quon-
 dam concessa», quas vineas Engaddi Salomon in
 Canticis nominat; quarum frutices, si a> uto vitro,
 lapide, osseisve cultellis incidantur, stillant suc-
 cum pretiosissimum, eximia* suavitatis, quem opo-
 balsamum vocant, præferturque omnibus odori-
 bus. Hunc hortum, seu vincas balsami, tempore
 Herodis magni, Cleopatra Ægypti regina, conce-
 dente Antonio, vel amatore, vel marito, invidens
 tantam felicitatem Herodi, transtulit in Ægyptum,
 ubi irrigatur a fonte parvo, uberrime tamen
 fluente, in quo fama est sæpe lotum a B. Virgine
 puerum Jesum, adeoque ex eo polum sibi et
 sponsæ suæ sanctum Joseph paravisse, cum in
 Ægypto esset; atque ideo ab incolis in venera-
 tione et cultu haberi maximo. Sunt tamen adhuc
 surcu i quidem balsamorum in monte Engaddi,
 sed nulhus cultus, nullius proventus : videlicet,
 hoc est justitiæ Dei justissimum iudicium, qui sese
 ulciscitur de peccatoribus et persequentibus no-
 men suum, ut quoniam Herodes olim balsami
 possessor, puerum Jesum persequeretur, Jesus fu-
 giens in Ægyptum, post se traxerit balsami hor-
 tum. » Et inferius : « Messis balsami talis est : de*
 cerpitur folium ex stipite contra solem, m xque
 gutta lucida et mire fragrans scaturit ex ruptura;
 el hic balsami pretiosissimus liquor vitreis vasis
 colligitur, minime fluxurus nisi ad ortum solis fiat
 ruptura. Fonticulus autem Jesu parvulus est, non
 sufficiens irrigationi totius horti : quare Saraceni
 alium foderunt juxta illum puteum, ex quo qua-
 tuor bov s aquam protrahunt per rotam, speran-
 tes ex vicinitate fontis Jesu aquam fore salubrem ;
 at longe aliter res evenit, donec missis canalibus,
 aquam putei ducerent in fontem Jesu. Quo facto,
 largiter el salubriter ex aquis mixtis rigatur bal-
 sami hortum Mirum dictu! Verumtamen a meri-
 die ^abbati usque ad auroram diei hinæ, boves
 nullo verberare impelli possunt, ut in protrahenda
 aqua laborent : quod est fidei nostre testimonium
 celebre. Sed et Saraceni hic se et pueros suos
 lavant, non ut baptizentur, sed ut corporum
 suorum faactorem naturalem evadant. » Hæc Adri-
 chomius. .

Hinc patet quam recte sapientia, sapientes et
 r '■ancti, ac imprimis B. Virgo, comparetur cinna-
 Uua 3j. momo et balsamo. Num primo, balsamum pro-

prium fuit Judææ, sed inde delatum et celebratum
 per lotum orbem; sic et B. Virgo nata, educata,
 vivens et defuncta in Judæa, sui odorem el fa-
 mam sparsit per totum mundum. Eadem, sicut ex
 Judæa fugiens Herodem, balsamum secum traxit
 in Ægyptum; ita et veram Dei cognitionem cul-
 tumque, puta Christianismum, ipsa a perfidis
 Judiéis transtulit ad Ægyptios cæterasque gentes.

Secundo, balsami odor virtutem habet mascu- seo> ■
 laniet fortem : quocirca balsamum velut virile et
 generosum, reliquisque unguentis præcellens,
 viris adhiberi solebat, cum feminis daretur amo-
 mum Assyrium, aliaque id genus delicata un-
 guenta, juxta illud Martialis, lib. XIV, *epigram.* 51:

Balsama mc capiunt, hæc sunt unguenta virorum ;
 Delicias Nini vos redolet nurus.

Hinc sacramenti Confirmationis, quo perfecte
 Christiani efficimur, ungimurque quasi milites
 et athletæ Christi ad pugnam contra diabolum,
 carnem et mundum, materia est chrisma, quod
 fit ex oleo et balsamo : ut scilicet chrisliani con-
 firmati, memores jucundi odoris qui e balsamo
 efflatur, vitæ sanctitate, morumque suavitate cin-
 teros omnes ad vitam Christianam virtutisque
 studium pellicere satagant.

Rursum Christi caro in Eucharistia est quasi
 balsamum, balsamans (ut ita dicam) corpora nos-
 tra, ul resurgant ad vitam immortalem : de qua
 re vide S. Joannem, cap. vi, vers. 50, 55, 58. Si-
 mili modo virtutum Deiparæ fragrantia nil habuit
 molle vel effeminatum, sed virilis fuit et mascula.
 Ipsa enim fuit virgo, imo virago, quæ non tan-
 tum feminas, sed et viros fideles in sui admira-
 tionem et imitationem rapuit, ut dicerent: « In
 odorem unguentorum tuorum curremus, u *Cant.* i.

Tertio, quod balsami arbor (ut recte annotavit Tertio,
 noster Spinellus *De Deipara*, cap. xxi) non cultro
 ferreo, sed osseo ac lapideo, et vitro incidatur, et
 (ut quidam dicunt) ea parte quæ respicit solem ;
 inde vero fluat balsamum candidum, quod dein-
 de rubescit et durescit. Hoc etiam Deiparæ aptari
 potest, quæ Christum, solem justitiæ, aspiciens,
 cumque penitus in se excipiens, non ferri mate-
 rialis sectione, sed filii compassionem, qui lapis est
 angularis, et speculum sine macula vitreum, veris-
 que ossibus constabat; transfigebatur, mittebatquo
 non sanguinem, sed lacrymas el affectus canden-
 tes puritate, rubentes vero charilate : quorum
 meritum lucidissimum nullo unquam tempore
 mollitie evanescet, sed durum ad firmum stabit.

Quarto, balsamum Deiparæ nulla admixtione Quitto,
 olei vel mellis est vitiatum. Quod hoc cap. v, 21,
 ex persona ejus dicitur, illis verbis : « Et quasi
 balsamum non mixtum odor meus. » Hoc autem
 S. Bonaventura in *Speculo B. Virginis*, cap. v, ele-
 ganter explicat: «Balsamum, inquit, misceri solet
 et vitari meile vel oleo; sed certe balsamum Spi-
 ritus Sancti in Maria non fuit mixtum, quia nec
 meile carnalitalis et mundanæ consolationis, nec

oleo vana laudis cl adulationis fuit vitiatum; sed vera et pura Mariæ gratia fuit. »

Quinto. *Quinto*, Pausanias in *Boeoticis*, lib. IX, scribit in Arabia plurimas vipers sub balsami arboribus latitare, casque sub illis commorantes balsami pastu venenum amittere, ipsarum item morsus ob id esse innoxios. At vero, præsidio Deiparæ, quæ est mystice balsami arbor, dirmonibus per serpentes significatis, venenum adimitur, ne eorum morsus et nefaria quas immittunt suggestiones, Deiparæ devotis noceant.

Quocirca S. Bonaventura in *Speculo B. Virgin.* cap. vu : a Odor, inquit, Mariæ luit sicut cinnamomum in cortice conversationis, sicut balsamum interius in unctione devotionis, sicut myrrha in amaricatione castigationis ; fuit quoque odor Mariæ sicut cinnamomum in actione, sicut balsamum in contemplatione, sicut myrrha in passione. O vere dives, quæ tam plena fuit odorifero Spiritus Sancti balsamo! ul ait S. Bernardus super illud : Spiritus Sanctus superveniet in te. » Idem ibidem, cap. v : u Balsamum, inquit, Mariæ est unctio gratiæ, quæ Mariæ copiosissime est infusa; nude S. Bernardus loquens de verbo illo : Spiritus Sanctus superveniet in te, ait : Pretiosum illud balsamum tanta tibi copia, tantaque plenitudine influet, ut copiosissime effluat circumquaque. «

Quasi myrrha electa dedi suavitatem odoris. — Tigurina, *ut præstantissima myrrha suaviter redoleu*; Syrus, *sicut myrrha electa suavem reddidi odorem meum*; Plinius, lib. XII, cap. xv, scribit myrrbam esse arborem, id est arbustum altum quinque cubitos, spinosum, caudice duro et intorto, crassiore quam thuris, cortice levi, folio oliva, sed crispiori cl aculeato, juba olusatri, quæ bis per annum inciditur, ut resina, pula liquor myrrhæ defluat. Sudat autem, inquit, sponte priusquam incidatur, quæ vocatur stacte, sive lacryma myrrhæ, caque myrrha est præstantissima : sicut inter aliarum arborum resinas, lacryma quæ sponte fluit, est optima; ac inter vina, lacryma quæ ex uvis maturissimis sponte distillât, est sapidissima. Myrrha notat sapientis mortificationem, quæ parit in anima miram Dei consolationem cl suavitatem, quasi aroma myrrhæ suavissimi odoris : hæc animam a putredine viliorum servat incorruptam, sicut myrrha corpora defunctorum servat incorrupta. Ita Rabanus. Rursum, myrrha est compunctio suaveolens Deo, et lacrymæ cordis compuncti; unde myrrhæ hoc exstat ænigma et hieroglyphicum :

De Incomis, cl pro lacrytnis mca cœpil origo ;
Ex oculis fluxi, led nunc cx arbore nascor :
I.ætus honor frondis, tristis sed imago doloris.

vjnh* Myrrha hac excellait B. Virgo; unde de ea dici-
Lshir *Cant*, in : « Quæ csl ista quæ ascendit per desertum sicut virgula fumi, cx aromatibus myrrhæ et thuris, et universi pulveris pigmentarii? » In thure enim oratio sursum ascendens, siculi in myrrha amara carnis mortificatio, insuavis illa

quidem, sed contra viliorum putredinem apprime utilis, quæ orationem, ut sil efflcacior, comitari debel, adumbrantur. In reliquo vero pulvere pigmentario, non modo virtutum omnium universitas, quæ in Virgine erant, designatur, verum etiam ne minutissimos quidem virtutum actus in Virgine desideratos ostendit, cum eos is qui in spiritualibus ditescere satagit, negligere non debeat. Hæc porro virgula in cœlum recta ascendeat, quia in Deum Virgo sanctissima semper erat intenta; virtutibus quoque redolens, tanquam aromatibus in pulverem redactis, et in charitotis igne positis, circumflantes mira odoris suavitate replevit.

Illa Sophronius, serm. *De Assumptione* : < Dicta sane, inquit, quasi virgula fumi, quia gracilis et delicata; quia divinis extenuata disciplinis, et concremata intus in holocaustum incendii pii amoris, el desiderio charitatis. Ut virgula fumi ex aromatibus, nimirum, quia nullis repleta est virtutum odoribus; manans ex ea fragrabat suavissimus odor, etiam Angelicis spiritibus. » Sic et Petrus Damianus, serm. *De Assumpt.* : aln myrrha, ait. continentiam, in thure devotionem intellige. » Et mox : « Hæc sunt duo quæ virginalem substantiam totam circumdedere virtute, continentia scilicet et devotio; quorum alterum carnem, alterum mentem ita possedit, ul caro mundissima, mens purissima genitricem Domini singularius consecrarent. » El infra : a Universus pulvis pigmentarius in Virgine coniectus est, quia in ea virtutum conventus reverendum sibi thalamum consecrant; et, si caderis per partes spiritus affluit, Mariæ tamen tota pulchritudo gratiæ supervenit Hæc integra fuerunt in ea species, scilicet pigmentariorum aromatum, sed in subtilissimum pulverem comminuta : quia ipsa est quæ, fortioribus tribulantium malleis supressa, vidit suum et Dei liliu affligi cruci, militari lancea perforari, inter duos latrones positum exspirare. »

Porro myrrhæ, id est mortificationi fuisse addictam B. Virginem patet, tum ex eo quod adattare voluit Christo lilio suo cruci affixo, ut mortis et mortificationis ejus esset socia et consors; tum ex nomine : Maria enim, ut nulli volunt, dicta est a •ps *marar*, id est amarus fuit; tum ex eo quod scribit S. Bonaventura in *Méditât. vitæ Christi*, cap. m, B. Virginem cuidam persona sibi devola (quam ipse putatfuisse S. Elisabetham) hæc verba dixisse : < lilia, dico tibi quod nullum donum, gratiam vel virtutem habui a Deo sine magno labore, continua oratione, ardenti desiderio, profunda devotione, multis lacrymis, et multa afflictione; dicendo cogitandoque semper placita sibi, sicut sciebam et poteram, excepta sanctificationis gratia, qua sanctificato fui in utero matris. » Adiditque : a Pro certo scias quod nulla gratia descendit iu animam, nisi per orationem et corporis afflictionem. « Idem sibi revelatum asserit S. Brigida in suis *B'Tclationibus*.

Noti.

C.rul n
XX<U U'
nil
per ora-
lioneu
cl ruun •
ficuij-
UUJl.

Ver*. 21. *U. LI QUASI STORAX, ET GALBANIV, KT UNGULA, ET GUTTA. ET QUASI UBAMS RON INCISUS VAPORAVI HABITATIONEM* meam. — Græca breviter sic habent, *ut galbanum, et onyx, el stade, utque thuris vapor in tabernaculo*; Tigurina, *redolui ut galbanits, ut onyx, ut storte thurūque odor in tabernaculo. Storax est lacryma sive resina et succus odoratus arboris quæ styra*x dicitur, de «pio Dioscorides, lib. I, cap. lxxviii, et Plinius, lib. XII, cap. xvn el xxv; ex eo fit unguentum styracinum, quod capillos non tantum bono odore, sed et flavo colore imbuit el insuccat. *Galbanum* est lacryma, vel resina fruticis, quæ in Syria ferula dicitur, de qua Plinius, lib. XII, cap. xxv. *Ungula*, Græce δῶφ, id est onycha, id est unguis odoratus, est aroma colore unguis humani. *Gutta* est stacte sive lacryma myrrhre : ὀσφῆς enim est distillare. Uree tria sunt aromata odorata, ex quibus, mixto thure, fiebat thymiama. Thymiama enim, quod quotidie mane et vespere Deo offerebatur in altari thymiamatis, componebatur ex galbano, onycha, stacte el thure lucidis: imo, ut patet ἔξω/ι'xxx, 31; vide ibi dicta. Igitur significatur hic sapientiam odoratam esse instar thymiamatis, adeoque ipsam esse thymiama Deo et hominibus acceptis. imum.

Notat Palacius non alia sapientia! hic tribui aromata, quam quæ serviebant templo, adeoque erant Deo sacra : « tū occulte indicetur, inquit, grande secretum, scilicet futurum, ul ipsa incarnata Sapientia se Deo iu sacrificie him suavissimi odoris offerret, et iu cruce igne eharitatis cremaretur, sicut thymiama cremabatur; atque ex eo sacrificio, odor cor. un Patre suavior ascenderet, quam ex sacrificio Noe et omnibus aliis unquam ascendit. Indicans prreterea quod, sicut his aromatibus conliciebatur unguentum, quo omnia in templo ungebantur, et sīmela reddebantur : ita Christi sapientia, spiritu el gratia ungi debent, qurecimique coram Deo sancta reddi debent. Neque enim datum est sub cœlo aliud nomen, in quo oporteat nos salvos fieri, n Actor, iv. Quare vapor odoris Christi, in cruce suspensi, replevit cœlestem habitationem simul el terrestrem, pulatam Ecclesiam, ut omnes divinam ejus oharilatē, patientiam, obedientiam cœterasque virtutes admirari el imitari cœperini.

Et quasi libanus nox incisus vaporavi (id est, replevi vapore odorato) habitationem meam. — *iiiv...* *Libanus* hic non montem Libani, sed thus aut ir arborem thuris, ex qua distillat el colligitur thus, sumificai : quia enim ilebreei thus vocant rixuS *lehona*, hinc Gricci thus quoque vocarunt : ἄλσ0.0 autem vocatur ipsa arbor Ibus producens, quæ a Virgilio, hb. II *Geòrgie*. vocatur *thurea* i *irga*; ἰ(Ciyurà* vero vocatur ipsum thus, ait Theophrastus, lib. IX, cap. iv. et alii : sed siepe hæc contunduntur, et ulraque vox jam dicta significat ipsum thus el aroma thuris, uh hic fit. Hinc quoque Libanum montem dictum ab Hebrreo *lebona*, id est thus, quod thuris sit ferax, censet Andreas Malius,

et ex eo noster Serarius in Josué, Cap. i, *Quant.* VII, licet Franciseus Ribera in cap. u *llabacuc*, a candore nivium dictum Libanum putet : pS *hibrn* ehim Ilebrœis significat album : nam, ut ait Tacitus, li]>. V /fisi. : « Regio hæcpræc ipuurn montium Libanum erigit, mirum dictu, tantos inter ardores opacum fidumque nivibus. » Utramquo notionem jungunt nonnulli : quia enim *thus* ibi *candidum* nascitur, ideo Libanum appellatum censet S. Hieronymus. Porro thus laudatissimum sola profert Arabia : unde Virgilios, *Georg.* II :

Soli* est thurea virja Sabxis.

Addii *non incisus* : quæ vox jam non est in Græco, sed plane videtur ex eo excidisse scriptorum oscitantia, eo quod sequatur »-/<», id est vapor, quæ* vox vicina est voci ár«gí{, id est *non incisus* : quam cum non intelligerent scriba), putarunt errore repetitum, idenique esse quod àrgk, ideoque eam omiserunt. Est enim duplex hCx»0,-, id est thus : prius vocatur ἰτο.υ0φ vel ó-/ι'raq, id est non sectum, non incisum, sed indivisum et integrum : hoc primas tenet, ideoque masculinum vocatur. Posterius vocatur, i-Togo,- xai rgnr<5», id est, incisimi et sectum, sive divisum el comminutum, ac sæpe cum alia re permixtum.

Porro, thus incisum censent nonnulli esse id quod ex arbore incisa stillat : non incisum, quod ex ea quasi gravida et pregnante, sponte quasi destinato et fecundo natura; partu, producit, quod maturrimum et optime concoctum, ideoque perfectissimum et odoratissimum est. Sicenim cætera) arbores resinosa; , ut m j riha, pinus, storax, balsamum, sponte sudant gummi sive resinam, quæ melior est illa quæ per incisionem, quasi vi ab arbore incocta et imperfecta elicitur et extorquetur : sicut embryo qui a matre sponte paritur, perfectior est eo qui a matrice per incisionem vi elicitur. Verum quia Plinius non meminit alterius thuris, quam quod per incisionem, quæ bis in anno fit, elicitur, hinc Jansenius, Palacius et alii censent, thus «rsgs», id est non incisum, sive insectum et indivisum, vocari id, quod ab arbore incisa integrum in massam sponte confluit, cum Inerente lacryma priore sequens miscuit se: cui prrecquia gratia est, teste Plinio, tum quia id signum est bene concocti, maturi et fecundi thuris; tum quia vis unita fortior est seipsa divisa. Cum enim gutta; seorsim sparguntur, evaporat vis thuris, illudque proinde vocatur incisum, sectum, divisum, quod minus est odoratum. Audi Plinium, lib. XII, cap. xiv : « Quod, inquit, ex rotunditate guita* pependit, masculinum vocamus. » El mox : « Priecipuu autem gratia est m mimoso, cum Inerente lacryma priore, consecuta alia miscuit sc. Singula liare manum implere solii. i invenio, cum minore diripiendi aviditate lentius nasci licen t. Gricci slagoniam et atomum (id est, *non incisum*) tali mo<lo appellant; minorem autem orobiam (male quidam legunt *arabian*; pejus alii, *Arabiam*)

micas oonaiiwu elisas mannam vocamus. » Et inferius : « Probatur candore, amplitudine, fragilitate, carbone, ut statini ardent. Item, ne dentem recipiat potius quam in micas frietur, n Sic et Dioscorides, lib. 1, cap. i.xx : « Thus, ait, gignitur in Arabia. Primas tenet masculum, stagonias appellatum, suapte natura rotundum : tale autem individuum est, candidum cum frangitur, intus pingue, in suffitu slatini ardens. Indicum vero flavescit et colore livet, sed rotundum industria factitant, etc., quod atomum aut syagrum appellant. Secundum locum habet Arabicum, quod aliquicopiscum vocant, minus multoet fulvius.»

Dicit ergo Sapientia de se : « Ego quasi libanus non incisus vaporavi habitationem meam, » 7. d. Sicut thus masculum, carbonibus impositum, odore optimo, quem evaporat, replet domum, quo omnes noxios humores aerisque corruptiones desiccat el consumit: sic pariter ego Sapientia populum Hebræum, in quo habitationem mihi delegi, mea suavissima doctrina et lege imbui, qua omnes infidelitatis, impietatis omniumque vitiorum errores consumpsi,emque suavissimo cœlestis gratia virtutumque odore imbui, ac mira consolatione recreavi. Sicut ergo thus eural oculorum lippitudinem, fluxum sanguinis, tenasmum, tussim, impetigines, inflammationes, arthritidem, dysenteriam, hemicraniam, ulcera; memoriam auget, fugat tristitiam, ludificat cor, etc., uti docet Dioscorides, lib. I, cap. lxx et seq., ac ibidem ex Galeno Malthiolus : sic pariter sapientia omnes animæ ægritudines curat et sanat, præsertim virtute orationis, cujus symbolum est thus, ut paulo ante dixi. Unde thus dicitur, «farò «u Suiw, id est, odorem facio; vel potius id est sacrifico, quod qui sacrificabant, thure utebantur. Omnes enim gentes, omnibus sæculis, thus soli Deo dederunt, ilique thurilicarunl. Unde *ihuris honores* vocantur honores divini, qui non nisi Deo debentur et deferuntur. Multo magis Christus, qui est Sapientia Patris, hæc omnia præstitit et in dies prffistat Christianis. Ipse ergo vaporavit et vaporat Ecclesiam suam, in (pia habitat, miraculis, doctrinis, legibus, consiliis Evangelios, divinis virtutum omnium exemplis, quorum vapor et odor suavissimus divinitatem ejus spirat, fideles recreat, infirmos satiat, mœrcentes lætilical, debiles corroborat, Angelos et Deum ipsum exhilarat, præsertim odor et vapor admiranda) passionis ejus et mortis in cruce.

Et QUASI BALSAMUM XON MIXTI MOMMI VEIS.— IlæC verba nonnulli delent, eo quod non sint in Græco, et do bah úno dictum sit vers. 20. Verum hic balsamum illud explicat et determinat, aitque esse non mixtum, id est purum et merum, balsamum enim multis modis aliarum rerum mixtione adulteratur. Audi Dioscoridem, lib. 1, cap. xvm : « .Estivffl, inquit, sub ortu canis ardoribus, arbor unguibus ferreis inciditur, manatque e plaga succus, quem opobalsamum vocant; sed tam exiguo

stillatu, ut annis singulis ne plures quidem quam seni septenive congii cogantur, inibique pondus duplo rependitur argento. Succus probatin' est, ut sit recens, validi odoris, sincerus, non ad acorem vergens, dilui facilis, levis, adstringens, ac modice mordens gustu. Sed vane vitatur, mixto Bai*», ab aliquibus terebinthi, cypri, lentisci, balani unguento; item susino, metopio, meile, aut cypria cera liquida. Quod maleficio facile deprehenditur : namque merus in laneam vestem fttus, neque maculam facit, neque si eluatur notam relinquit; vitiatum autem inhærel; et lac instillatus coagulat, quod adulteratus non efficit. Quin etiam sincerus in arpia aut lacte celerrime liquatur, coloreque lactescit : vitiatum vero olei modo innatat, se convolvens, aut in stellæ modum diifundens. Sincerus senescens crassescit, deteriorque redditur. » Et mox sinceri balsami virtutes recensens : «Horrores, inquit, illitu discutit:ulcera sordida expurgat, et cruda concoquit : urinam potu ciel, ægre spirantibus prodest : datur in lacte contra aconitum haustum, aut serpentium ictus. Miscetur acopis, malagmatis et antidotis. In summa, præcipna auctoritas succo, secunda semini, minima ligno. Semen commode potui datur doloribus Interis, pulmonum vitiis, tussi, ischiadicis, comitialibus, vertiginosis, orthopnoicis, urinæ difficultati, torminibus, ac serpentium morsibus : ad muliebres suillius perquam utile est: vulvam aperit, » etc.

22. Ego quasi tehfiuxtuv s extendi hamos meos, vers. 21. et Kami mei iioxoRis ft grati*. — De terebintho audi Plinium, lib. XIII, cap. vi : « Syria terebinthum habet. Ex his mascula est sine fructu. Feminarum duo genera. Alteri fructus rubet lentis magnitudine, alteri pallidus. Cum vite maturescit, non grandior fdba, odore jucundior, tactu resinosus circa Idam Troadis. Sed in Macedonia brevis arbor hæc atque fruticosa, in Damasco Syri® magna. Materies ei admodum lenta, ac fidelis ad vetustatem, eximii ac nigri splendoris; flos racemosus olivæ modo, sed rubens; folia densa. » Idem, lib. XIV, cap. xx. « optimam tenuissimamque resinam fundit, » quæ inde terebinthina vocatur, vulgo *tennentina*.

Hæc omnia sapientiæ, prædicationi Evangelii, Tvrebto-el Ecclesial, quæ ramos per totum orbem expandit. particulatim adaptat Ilahanus. Sapiential aulem rami, id est. propagines sunt Aonoris, Græco òsfr., id est glorial; et *grader*, quia illi ejusque asseclis conciliant gratiam, honorem el gloriam, tam apud homines quam apud Deum et Angelos. Sicut enim arboris honor et decor sunt folia, et multo magis flores el fructus, juxta illud Virgilio, *Georg.* 11 :

Et jam olim «eras posuit cum vinea frondes,
Frigidus cl sylvis Aquilo decussit honorem.

id osi folia; sic sapientiæ honor et decor sunt ejus rami, id est propagines, quibus se per omnes

Thoris
rirtuicj
up; Beau,
tur M-
piciti i.

*1

fideles, doctores et Ecclesias extendit et propagat: quibus totidem quasi comata est gratus el honoribus, quot foliis rami in viridi qualibet ac frondosa arbore, praesertim terebintho, comati el coronali sunt. Simile est *Ezech.* xxxi, 3.

Syrus pro *terebintho* vertit *rhododaphnen* : «Ego, inquit, sicut rhododaphne tetendi radices meas, et rami mei rami laudis et honoris. » Rhododaphne frutex est, ita dictus a flore roseo et folio laureo : /ζζο» enim est rosa, laurus: vocatur et rhododendros, quasi rosa arborescens, aut nerium, «sempiternum fronde, inquit Plinius, lib. XVI, cap. XX, rosæ similitudine, caulibus fruticosum, jumentis caprisque et ovibus venenum est. Idem homini contra serpentium venena remedio. » Sicut ergo rhododaphne jumentis est noxia, hominibus salutaris; sic quod stultis periculum aflert, ut adversitas, rerum copia, scientia, hoc ipsum sapientia et sapiens vertit in suum bonum et salutem.

Verum Græca et Latina constanter habent *terebinthus*. Alludit ad terebinthum sub qua Jacob idola defodit et obruit. *Genes*, xxxv, quæ figurabat Christum: Christus enim idola et idololatriam sepelivit et sustulit; ex cujus corpore terebinthina, resina pretiosissima, defluxit : quando ab eo Sacramenta legis novæ instituta, et copiosa illis indita fuit gratia, quæ manare non cessat nobis ea quæ ad salutem sunt necessaria.

Ven. 23. 23. Ego quas! vitis fructificavi (id est germinavi, ut habent Græca) suavitatem odoris : et flores ME! FRUCTUS HONORIS ET HONESTATIS. — Pt 0 honestatis Græce est wtoCrou, id est *divitiarum* : sic passim hoc libro *honestatem* vocat divitias, uti vulgo honestos vocamus divites et opulentos. Græca Romana sic habent, ego *similis sum viti germinanti gratiam, ct flores mei fructus sunt gloria: et divitiarum* ; Complutenses pro id est, *gratiam*, legunt id est suavem odorem, quomodo legit Noster Latinus. Tigurina, *ego quasi vitis odorem emisi gratiam, et flores mei fructus gloriaE sunt et divitiarum*; Syrus, *ego sicut vitis decorata pulchritudine, et frondes mei frondes splendoris el decoris*.

jt im- Sapientia viti se assimilai, primo, in id
fí esl *n fl°re suavitate odoris. Vitis enim dum
rrüDoJ floret suavem expirât odorem : sic et sapientia se omnibus gratam, amabilem, jucundam et delectabilem præslat; atque hac ratione omnes delectat, recreat et ad se allicit. *Secundo*, in fructu, quod scilicet sicut flores vitis mox produciunt fructum, puta uvam, quæ præ cæteris honoratus et nobilissimus est fructus, æque ac honestissimus et ditissimus : ex uva enim exprimitur vinum suave, copiosum et generosum, quod magni est pretii. Inde illud Alcæi monitum : « Nullam aliam arborem severis prius vile, » quod citat Athenæus; et illud Poetæ:

Vinca terrarum pars optima, ruris ocellus.
Autuunii prima es gloria, primus honor.

Cœlum te dicam; nam quoi cœlo nstrn refulgent,
Tot nitidi* astris «mula poma tenes.

Sic et sapientia fructus nobilissimos aflert, nimirum honorem, gloriam et opes, tum spirituales, tum corporales, quas explicat dum subdit : u Ego mater pulchræ dilectionis, » etc. Porro, iidein sunt sapientiæ fructus et flores, quia idem in ea est sapidum et floridum, utile et pulchrum. Audi Rabonum : a Quid, inquit, per hanc vilem, nisi ipse exprimitur, qui in Evangelio discipulis suis ait : Ego sum vilis vera, et vos palmites? cujus J^n. vilis liquor lætificat cor hominum, quando bi- xv* bendo sanguinem ejus, gaudentes laudant redemptionis suæ venerabile Sacramentum : hæc vitis fructificat suavitatem odoris, quando per lotum orbem fama spargitur Evangelica; prædicationis; floresque ipsius fructus sunt honoris et honestatis, quia jucunditas et decor omnium virtutum quotidie ejus dono florescit, atque clarescit in credentium turbis. » Vide quæ de vite ejusque analogiis cum sapientia et sanctitate, dixi *Ezech.* xv, 2. Hac de causaS. Ephrem Syro, coaevo S. Basili!, per visum apparuit vitis fructifera, denotans ejus sapientiam, copiam et suavitatem dicendi scribendique, uti habet ejus Vita initio operum ipsius.

Mystice, vilis est Deipara, quæ uvam pretio- vid* sissimam protulit, puta Christum, ex quo, in tor- MI*""* culari crucis presso, expressum est vinum rubrum, quod inebriat omnes fideles. Ita Damascenus, orat. 1 *De Nativitate* : « Vineam, inquit, uberrima (Deipara) ex Anna pullulavit, atque uvam suavissimam protulit, nectar mortalibus fundentem in vitam aeternam. » EtS. Hdephon- sus, serm. 1 *DeAssumpt.* : a Mater Domini, inquit, quasi vitis fructificavit suavitatem odoris, ct protulit cunctis gentibus fructus honestatis et gratia; n Ipsa ergo quasi vitis protulit uvam ct vinum, puta Christum, quod Deum lætificat ct homines, *Judie*, ix. Unde S. Bernardus, serm. 4 super *Salve Regina*, sic Deiparam alloquitur : « Defecit vinum in cadis nostris, vinum scilicet lætiificans cor hominis, de quo Propheta, quod z di* germinat virgines; hujus pincerna tu, vexillifera na* #1 tu : vexilla Regis prodeunt in nobis, te agente pro nobis : calix in manu tua vini meri, in manu tua, in potestate tua, vini meri amoris divini. Calix hujus vini inebrians quam præclarus est ! inebriat ad contemptum mundi ; calefacit, quia ferventes facit; acuit, quia erudit; audaces facit contra adversa, fortes et invincibiles a carne, inundo et dæmonibus ; obliviosos, eorum scilicet quæ retro sunt, et in futura extensos; discretos, quia erudit ad justitiam; somnolentos ad temporalia et lædiosos, ad invisibilia vero contemplanda pronos et promptos. Per te panem speramus, qui cor hominis confirmat, de quo Scriptura : Panem Angelorum manducavit homo, n p,at. Hucusque S. Bernardus, agens de vino amoris LXXUL

divini, quem mater pulchræ dilectionis tiliis suis impetrat.

Flores hujus vitis sunt « fructus honoris el honestatis; » quia B. Marite virginitas et humilitas, quasi flores, protulerunt fructum infiniti honoris, scilicet Deum hominem, qui in Eucharistia est « frumentum electorum, et vinum germinans vir unes, » *lachar.* cap. IX. Rursum, cum de hac vite dicitur : « Et llores mei fructus honoris et honestatis, » his verbis significatur Deipare illibata simul et fecunda virginitas, Hæc enim adeo honestate delectatur, ut carnis voluptates non tantum rationi dissonas, quas rejicere castitatis est munus, averselur; sed ne licitas quidem in usu conjugii admittat. Quocirca hæc summa virginitatis honestas honori merito conjungitur, quod homines adeo honore dignos efficiat, ut eos angelis ipsis perquam similes reddat. Deinde, quia flos symbolum est virginitatis, el sicut fructus symbolum esse potest fecunditatis. Cum ergo « flores (Deiparæ) fructus honoris, » dicantur el « honestatis, » his verbis virginitas ejus fecunda, et fecunditas virginea omni honore proseguenda, omnique honestate conspicua ostenditur. Etenim in arboribus flores simul cum fructibus, qui ex iisdem emanant, et in quos ipsimel flores transeunt, existere nequaquam possunt; sed, erumpente fructu, de-

cidil tlos; quamdiu autem flores vigent, fructus nondum advenere : ita et in Cæteris mulieribus virginitas cum fecunditate eodem tcrnpore esse nequit. At vero in sola Deipara, super omnem natone cursum, hæc duo conjuncta reperiuniur. Quocirca ipsa una merito dicere potest, flores suos esse nantir et fructus : nam eleganter quidam cecinit :

Partus et integritas discordes tempore longo
Virginis in gremio fœdera pacis habent.

Hoc est quod stupens S. Bernardus intonat, homil. 2 super Missu* *est* : « Deum hujusmodi decebat nativitas, qua non nisi de virgine nasceretur : talis congruebat virgini partus, ut non pareret nisi Deum. » Quocirca exclamat S. Augustinus. serm. 9 *De Natali Domini*, qui est 13 *De Tempore* : « O miracula, o prodigia! naturæ jura mutantur, in homine Deus nascitur : virgo sine viro gravidatur, viri nesciam sermo Dei maritat; simul facta est mater et virgo; mater facta, sed incorrupta : virgo habens filium, nesciens virum : semper clausa, sed non infecunda. Solus enim sine peccato est natus, quem sine virili complexu non concupisceuiia carnis, sed obedientia genuit mentis. »

QUINTA PARS CAPITIS,

QUA SAPIENTIA SUOS FRUCTUS, VERSU PRÆCEDENTI PROMISSOS, ENARRAT, SCILICET DILECTIONEM, TIMOREM, AGNITIONEM, SANCTAM SPEM, OMNEMQUE VERITATEM, VITAM ET VIRTUTEM.

Veti.24. 24. EGO MATER PULCHRÆ DILECTIONIS, ET TIMORIS. ET AGNITIONIS, ET SANCTÆ SPEI.—**PRO** *agnitionis* codex manuscriplus montis Annali legit *magnitudinis*; et sic legitur in Officio parvo B. Virginis, in capitulo ad Completorium. Forte scriptor quispiam pro *agnitionis*, scripserit abbreviate *agnitis*; quod alius describens, nec intelligens, pularil errore omissam litteram, inscripseritque *magnitudinis*. scioli enim plura talia depravarunt. Nam vera lectio esl *agnitionis* : sic enim constanter legunt cūteri codices Greci el Latini, manuscript! et typis excusi, atque Rabanus, Lyranus, Hugo, Dionysius, Jansenius aliique interpretes. Tigurina vertit, *ego pulchræ chantatis, ego religionis, et cognitionis, speigue sancta mater sum*.

CuBtaor Sapiencia hic fructus suos, quos in suis discipulis producit, explicat, cosque quatuor assignat, mJivü-tí». *Trimus*, est dilectio pulchra: est enim dilectio turpis el illecebrosa illi contraria, qualis est dilectio fornicariorum et amatorum mundi : unde Græce est quod tam bonam quaiu pulchram significat. *Secundus*, esl timor, id est Dei metus.

reverentia el cultus. *Tertius*, est agnitio, Græco id est cognitio, scientia, intelligentia, puta, qua plene Deum resque coelestes et divinas cognoscamus. *Quartus*, est saucia spes, qua a Deo certo speremus omne bonum, puta omnem gratiam et gloriam. Porro, hæc quatuor rite sibi invicem subordinantur. Ex dilectione enim Dei nascitur ejusdem reverentia et cultus, ex reverentia sequitur jdenior ejusdem cognitio, ex cognitione major nascitur spes et fiducia.

Quocirca, dum hæc verba Ecclesiastici legi audiret D. Henrieus Suso, minister ælernæ Sapientiae, in ejus connubium exardescens, raptus vidit eam specie quasi puellæ, mox specie juvenis elegantis, in columna nubis resplendentem in throno eburneo, fulgore solis radiantem. « Corona ejus erat æternitas, amictus felicitas, sermo suavitas, complexus omnis satietas. » Et dixit ei : « Probe mihi, fili, cor tuum. » Ita habet auctor Vitæ ejus, cip. IV. Audi Rabanum : « Sapiencia Dei, inquit (quæ est Christus), mater est pulchro dilectionis, et ' ' ' ' i; quia fpsius gl

generatur in cordibus electorum affectus veræ charitatis, limor salubris, intellectus sdentile spiritalis, spesque vitæ ælcrnæ ct gaudii futuri. *jacríty.* Sine eo quoque nihil boni habemus : quoniam omne datum optimum, *et* omne donum perfectum, desursum est, descendens a Patre luminum : ipso est fons vitæ, et in lumine ejus videbimus lumen. Do quo et Paulus ait : Gratia Dei (inquit) sum id quod sum. » Notat Palacius, *ri mater* significare dolores Christi, quibus ipse in cruce has virtutes parturiit, id est promeruit ut a Patre nobis concederentur.

d D.Vir- Mystice, It. Virgo est mater pulchra? dilectionis. Nam, ut ail S. Bonaventura in *Speculo Jl. Virginis*, cap. vi, spectans ad illud *Isaia xi : Effldietur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet, ct requiescet super cum spiritus Damini, spiritus sapientia et intellectus*, etc. «Quicumque, inquit, septiformem Spiritus Sancti gratiam adipisci desiderat, ipsum florem Spiritus Sancti in virga quærat * per virgam enim ad florem, per florem ad spiritum in ipso requiescentem pervenimus; per Mariam ad Christum accedimus, et per Christum gratiam Spiritus Sancti invenimus. Propterea S. Bernardus, Mariani alloquens, ait : Per te accessum habeamus ad Filium, o benedicta inventrix gratiæ, genitrix vitæ, mater salutis, ut per te suscipiat nos, qui per te datus est nobis. » Hæc Bonaventura. Hinc in Litaniis B. Virgo vocatur et invocatur *Civitas refugii*. Ha ad eam in quavis tribulatione confugerunt Sancti. Ecclesia certo eam, in *Salve Regina*, spem nostram vocat : « Et spes nostra, salve. » Ita S. Bernardus, sermone *De Agumduc.* : « Filioli, inquit, hæc peccatorum scala, hæc mea maxima fiducia est, hæc lota ratio spei meæ. » De S. Francisco S. Bonaventura in ejus Vita, cap. ix : « In matre, inquit, Domini post Christum præcipue fidens, eam sui ac suorum advocatam constituit. »

S. Ephrem, ad Virginem preces fundens, multa in eamdem sententiam addit. S. Damascenus, orat. i *De Dorm.* : « Tibi, inquit, nos quoque hodierna dic assidemus, o Domina, domina, atque iterum dkiun, domina, Dei genitrix et virgo, animas nostras ad spem luam non secus atipie ad finnisam quamdam anehoram alligantes, mentem, animam, corpus, lotos denique nos libi dicantes ac consecrantes, psalmis el hymnis spiritualibus quantum possumus honorantes. » Germanus, Patriarcha Constantinopoli(anus, oral. *Dc Oblat. Deiparas*, in fine : «Certe, inquit, domina pei parens, certe meum refugium, vita et defensio, anna et gloriatio, spes et robur meum : concede in hi, ut el ego quoque finiar inenarrabilibus, ct quæ comprehendí non possunt, tuis bonis in coelesti pereveránlia. Habes enim, sat scio, cum tua voluntate concurrentem potentiam, ut quæ sis mater Altissimi, et propterea audeo. Ne ergo priver mea exspectione, o domina intemerata, quæ universorum exspectionem supra rationem

peperisti, Dominum nostrum Jcsum Christum. » Hæc Ille.

25. IK ME GRATIA OMNIS VIÆ ET VERITATIS, IX ME Ven.O.

ornus spes vitæ it virtutis.— Pro *virtutis* Tigrina vertit, *prasadii*; alii, *vigoris ct roboris* : hoc enim significat Hebneum 5'n *chail*, quod Noster vertere solet, virtutem. Unde Emmanuel Sa: «Virtutis, » inquit, id est fortitudinis ; virtus enim a viro dicta est, quia virilis est ct mascula. Babanus, Jansenius ct alii, pro *vim* legunt, *vita*, et intelligunt vitam gratiæ; deinde, cum sequitur *vita*, intelligunt vitam gloria?, 7. d. Per me oblinetur omnis gratia, et quæ in bona vita consistit, et quæ in veritatis agnitione sila est. Per me habetur omnis spes, et quæ est de vita æterna obtinenda, et quæ est do virtute habenda, quæ ad vitam ælernam consequendam est necessaria. \e-ruin Biblia Romæ correctæ priori loco pro *vita*, legunt *via*; cstque hendyadis : *via vetitatis*, id est viæ ad veritatem, 7. d. In me est gratia ostendendi doccndiquc omnem viam ct modum quo ad veritatem veramquo vitam et gratiæ cl gloriæ itur el pervenitur, juxta illud Christi, qui huc allusit : «Ego sum via,ct veritas, el vita,» *Joan.* xiv.

Aliter Palacius, 7. d. Ego intra mc habeo omnes gratias viæ, veritatis et vitæ, ut nemo eas possit habere nisi per mc. Habet igitur sapientia omne bonum pertinens ad hoc sæculum, quod iirtu»' est via; ct futurum, quod est veritas : ita ut nullus speret vitam gratiæ aut gloriæ, neque etiam virtutem (quæ virtutis perfectum nomen Indicaí) nisi ex dono sapientiæ.

Porro, audi de hac omni gratia sapientiæ D. Ilcnricum Susonem, ministrum ælcrnæ sapientia*, in *Dialog*, cap. vu : « In to, ait, pulchritudo est infinite amabilis, gratia mire formosa, senno cum bonis moribus, nobilitas cum virtute, divitiæ cum potentia, interna libertas cum externa claritudine conjuncta : ct præter hæc, quod in toto mundo nusquam comperi, plena virtus ac facultas perfecte explendi omne votum, omne desiderium, cl quantumvis sitibundam cordis probe diligentis voluntatem. Quo perfectius agnosceris, eo ferventius amaris : quanto tibi quispiam est familiarior, tanto te sentit amabiliorem. Papie, quam es bonum prorsus immensum, inexhaustum, purissimum ! Qmeso, advertite, mortales omnes, quam misere illis impositum sit, qui suum amorem in quidvis aliud conferunt Procul a mc recedite, amatores stultissimi ac vanissimi : non mihi appropinquetis unquam. Hanc unicam delegi amicam cordi meo, quæ sola cor, animam, appetitiones, affectum, et vires meas omnes complet ac exsatiat amore intimo, nec unquam interitur. » Deinde, ad eam toto affectu suspirans, eamque compellans: «Ltinam, Domine Jesu, cordi meo te inscribere, ulinani in ipsas cordis cl animæ medullas aureis litteris eliquare te possim, nc ulla te deleret aut aboleret vctuMns ! Heu me miserum ! heu me infelicem! quod cor

în m-
p'.oHM
c»m-

**, I

menni non perpetuo libi dedidi, te uno occupavi Quid mihi ex aliis omnibus amoribus meis reliqui est, nisi temporis jactura, verba in ventum jactata, manus vacua, perexigua bona opera, atipie conscientia vitiis onusta? »

« in Mystico, hæc competunt B. Virgini; nam, ut e, » S. Augustinus vel quisquis est auctor (non enim est S. Augustinus), semi. 20 De *Nativitate Domini ad Fratres in cremona* : « Propterea Maria mater electa est, et super omnes creaturas predecia, omnibus gratiis fecundata, omni virginitate clausa in utero repleta, ut de mundissima matre mundissimus filius nasceretur : et, sicut in coelis Filius habet patrem immortalem et æternum, sic et in terra haberet matrem omni corruptione carentem. » S. Gregorius, lib. 1. *Regum*, cap. 1 : « Potest, ait, hujus montis nomine beatissima semper virgo Maria Dei genitrix designari : mons quippe fuit, quæ omnem deche creatura? altitudinem electionis suæ dignitate transcendit. An non mons sublimis Maria, quæ, ut ad conceptionem aitemi Verbi pertingeret, meritorum verticem supra omnes Angelorum choros usque ad solium deitatis erexit? Hujus enim montis præcelsissimam dignitatem Isaias vaticinans ait : Erit in novissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, *Isaias* ii. Mons quippe in vertice montium fuit, quia altitudo Mariæ super omnes Sanctos refulsit. » Huc accedit Albertus Magnus, homil. super *Missus est* : « Congregationes, inquit, aquarum vocavit Deus maria, locus autem omnium gratiarum vocatur Maria. » Et S. Bonaventura in *Speculo B. Virginis*, cap. m et seq. : « Maria, inquit, dicitur mare propter affluentiam et copiam gratiarum; unde scriptum est *Eccles. 1* : Omnia flumina intrant in mare, dum omnia charismata sanctorum intrant in Maria. » Ll mox : « Unde ipsa optime dicere potest illud *Ezechiel. 1* : In me omnis spes vita et veritatis, in me omnis spes vitæ et virtutis. » S. Thomas, *Opus*, vin, probans B. Virginem plenam gratia, quam refundit juvando alios : « In omni, inquit, opere virtutis poles eam habere in adjutorium, et ideo dicit ipse » *Ezechiel. 1* : In me omnis spes vita et virtutis. » Rursum S. Bonaventura in *Speculo*, cap. yi, probans plenitudinem gratiæ Deiparæ, pia. scribitur donorum Spiritus Sancti : u. Maria, inquit, gratulabunda dicere potest illud *1. Cor. 1* : In me omnis gratia vitæ et veritatis, quæ mater est ejus quem legimus plenum gratiæ et veritatis. Et quid mirum, si in illa virga et tanta donorum Spiritus Sancti affluentia, in cujus flore Spiritus Sanctus requievit, cum tanta donorum affluentia. Maria namque est illa virga, et filius Marito est ille flos de quo dicitur in *1. Cor. 1* : Egre-
diatur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet, et requiescet super eum spiritus sapientiæ et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis, et replebit

eum spiritu timoris Domini. In hoc flore mira Spiritus Sancti effluentia, de quo in omnem Ecclesiam mira fit influentia, ut beatus Evangelista Joannes dicat : De plenitudine ejus non omnes accepimus, et gratiam pro gratia. Cum ergo de isto flore tanta gratia redundet in totum hortum, quanto magis in ipsam hujus floris virgam, in ipsam Mariam. Dicat ergo Maria secure : In me omnis gratia vitæ et veritatis, p. Hæc Bonaventura.

B. Virgo ergo est nostra Pandora, id est, omnis doni alma parens, de qua Tertullianus lib. *De Corona militis* : « Si fuerit, inquit, aliqua Pandora (quam primam feminarum memorat Hesiodus) hoc primum caput coronatum est a Charitibus, cum ab omnibus muneratur, unde. Pandora. * Meminit etiam Pandoræ S. Irenæus *Adversus hæreses* : « Quod autem, inquit, Salvatorem ex omnibus Aconibus factum esse dicunt, omnibus in cum deponentibus florem suum, non extra Hesiodi Pandoram novum aliquod afferunt. » Meminit etiam hujus Fulgentius in *Mythologia*. Hæc ergo gratiarum omnium corona Pandoræ Christiano?, puta, H. Virgini, omni jure debetur. Quocirca a S. Ephrem, orat. *De Laudibus Virginitatis*, ipsa vocatur « spes desperantium, peccantium adiutrix, mundi solatium, porta cælorum. »

Græca et S. rus hunc versum omittunt, et pro eo Complutenses et alii nonnulli habent hunc, *do autem, cum omnibus meis naffs, sempiternas (laudes) ipsæ ab eo dicuntur; Tigurina, 'lo autem (eterna (vel æternos fructus) liberis meis, quibus Deus jussit simul omnibus.*

26. Transiti ad *1. Cor. 1* omnes qui c. twn JPrscms ME, Ver. *. ET A GEMRATIONIDVS MEIS BIFLFMIM. — Est epilogus. Sapientia enim, post recensita sui commoda et fructus, concludit ut ad se accedant, itaque eorum fiant compotes : *generationes* enim vocat fructus a se genitos : hi enim Græce vocantur *yt. yr i*, Hebr. *n. ZF tehua*, g. d. Vos omnes, quos ex Dei munere mei amor tetigit, transite ad me : fructibus meis dulcissimis vos exsatiare : alibi enim satietatem nullam reperietis, juxta illud Christi ad Samaritanam *Joan. 4* : « Qui biberit ex aqua hac, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum. » Unde Tigurina, *accedite tui me omnes cuyo!* » *vici, et facite ut fructibus meis impleamini.* Nota *ri implemini*, g. d. Fructus parci, quos dat mundus, non satiant, non implent appetitum, sed magis excitant et irritant; at fructus mei largi et ampli, utpote divini (solus enim Deus implet animam), implent et satiant quamvis orexin et appetitum, lade Syrus, *declinate ad me omnes, qui concupiscitis me, et de fructibus meis optimis voluptatem capietis.* Audi Rabanum : « Materno allectu admonet Sapientia filios suos, ut ad ipsam concurrant, ejus munere ditentur, ac optime reficiantur. Talo est et illud Evangelii testimonium, quo Salvator misericorditer laborantes hortatur ad se venire : Venite, inquit, ad me omnes, qui labo-

.i

ralis el onerati estis, et ego reficiam vos; et item : Qui sitit, veniat ad me, et bibat, et de ventre ejus fluent aquæ viva». » Sic S. Ephrem, tract. *De Timore Domini*, tract. i, p. 69, narrat sibi per visum apparuisse Sapientiam, puta Christum, in gloria, seque invitasse, ut relicta mundi vanitate totum se ei traderet.

n. virgo Mystice, pari modo B. irgo revelavit S. Bridre, uti ipsa refert lib. VI *Revelat*, cap. x, dixit- que : « Ego sum regina coeli, ego mater nnsen- cordiæ, ego justorum gaudium et aditus peccatorum ad Deum : nulla etiam pœna est in purgatorii igne, quæ propter me non remissior erit et lenior ad ferendum, quam aliter esset. Nullus est adeo maledictus, qui, quamdiu vivit, careat misericordia mea, quia propter me levius lentatur a dæmonibus, quam aliter lentaretur : nullus est ita alienatus a Deo, nisi omnino fuerit maledictus, qui, si me invocaverit, non revertatur ad Deum, et habeat misericordiam. » Idem revelavit Deus S. Catharinæ Senensi : « Maria*, inquit, unigeniti Filii mei gloriosæ genitrici a bonitate mea concessum est, propter incarnati Verbi reverentiam, ut, quicumque etiam peccator ad eam cum devota veneratione recurrit, nullo modo decipiatur a dæmone infernali : hæc enim est a me electa, parata et posita tanquam esca dulcissima ad capiendos homines, et præcipue animas peccatorum. »

« r- Unde S. Ephrem, *De Laudibus B. Virg.* sic eam salutatur : « Spes desperantium, per te reconciliati sumus Christo, Deo meo, filio tuo : tu peccatorum et auxilio destitutorum unica advocata es atque adiutrix; tu portus naufragantium tutissimus, solatium mundi, carcere clausorum liberatrix celeberrima; tu orphanorum susceptio; tu captivorum redemptio; tu egrotantium exultatio, et omnium salus; tu monachorum et solitariorum stabilimentum, et spes sæcularium; tu virginum gloria, corona et gaudium; tu mundi Letitia. » Et iterum : « Tu enim noster es portus et præses, pia auxiliatrix. » Et infra : « Ave, periclitantium auxiliatrix, et jucunda libertas, fons gratie et consolationis; ave, peccatorum refugium atque diversorium; ave, laborantium propitiatorium; ave, spes omnium proborum adversis casibus afflictorum, dulce conversorum solamen atque præsidium; ave, virorum pariter atque mulierum regina et patrona; ave, nostra consolatrix, quæ mœrores sedasti, et oppressorum molestias leniisti, cunctasque oppressiones sustulisti; ave, clavis regni cœlestis; ave, portus tutissime in hac vita navigantium; ave, firma salus universorum Christianorum ad te sincere ac vere recurrentium; ave, nostra omnium protectio insignis et gloria. »

Sapienter S. Augustinus, lib. *De Catechiz. rudibus* : a Tantum, inquit, valet animus erga audibenevolus, ut n>bis loquentibus et illis

e it' ili' et

quod audiunt quasi loquantur in nobis, et nos in illis discimus quodammodo quæ docemus. Nonna accidere hoc solet, cum loca quædam ampla et pulchra, vel urbium vel agrorum, quæ nos sæpe videndo sine aliqua voluptate præteribamus, ostendimus eis qui antea nunquam viderant, ut nostra delectatio in eorum novitatis delectatione renovetur, et cognitio perficiatur, quanto magis nos, » etc.

Porro, S. Chrysostomus, homil. 3 in Genes. : Don» « Divina eloquia fonti similia sunt largis porenibusque fluentis scaturienti; etiam qui ante no flute* « fuere, pro viribus suis aquas inde hauserunt, et similiter qui post nos futuri sunt, idem attentabunt, neque sic totum evacuare poterunt, sed magis interim augentur flumina et increscunt. Hæc enim spiritualium fluentorum natura est, ut hoc magis scaturiat spiritualis gratia, quo magis inde hauritur. » Rursum, idem S. Chrysostomus, homil. 55 *ad Popul.* : « Ias opes, impôt, et ipsi sancti imitantes, sacrorum voluminum floridos saltus circumvolitant, et inde quidquid suave et mellitum est decerpunt. Et, si vis experiri illorum ora, videbis quidem talia eructantes, omnia mitia et jucunda, et spiritualis odoris suavitate plena. Nullum turpe verbum illa possunt ora emittere, nihil scurrile, nihil asperum et amarum, sed omnia ipsis cœlis digna. »

Denique Petrus Cellensis tract. *De Conscientia*, pulchre docet sapientiam esse quasi venam sanguinis, quæ subinde aperienda sit, ut sanguis effluat et affluat : « Scalpello, inquit, instanti eorum qui me rogant, et a me edoceri volunt, vena cordis incisa, undecumque vocavi vivum sanguinem venarum totius meditationis, ul de sanguine defæcatæ eruditionis commodaret seu emitteret cor, quod sufficeret dicenti, et sibi retineret unde viveret. Tunc enim utiliter, aut dicitur, aut scribitur, cum de tractatu suo, et vita propria emendatur, et aliena conscientia nihil minus instruitur. Nec credendum quod semper vena cordis evacuetur perniciose quoties inciditur, quin potius de effusione charitatis commodius fluit ac liberius. »

27 et 28. Spiritus imm meus super mei. dulcis, ver- 2
ET UÆREDITAS MEA SUPER MEL IT FAVIM : MI Molli v ul -4.
MEA IN GENERATIONES SXCLLORUM. — ltd Romana : minus recte alii legunt, in generatione saxulorum. Pro spiritus Græce est id est memoria, vel potius memoivdc. Undo Græca sic habent, memoriale enim meum super mei dulce, et hæreditas mea super mellis favum ; Tigurina, nam memoria mei meile dulcior est, possessioque mea favo mellito jucundior. Jam per memoriam, vel memoriale, Syrus accipit doctrinam; sic enim vertit, quia doctrina mea præ melle duhis est, et iis qui hæreditant me præ favo.

Secundo, Jansenius accipit legem dictatam a sapientia : enim sigr.iflcat memoriale el pi* mis. ad Cvnsi Tô.io'Pm memoriæ

relictum sil. Talc aufcni memoriale est lex, a sapientia Dei fidelibus relictā in hæreditatem, id est, in perpetuam possessionem. Haque idem dicitur hie quod *Psalm.* cxvm, 103 : « Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo ! » Et *Psalm.* xviii, 11 : « Desiderabilia super aurum et lapidem pretiosum multum : et dulciora super mel et favum. »

Tertio, planius et sublimius, Rabanus, et ex eo Glossa : « Memoria sapientia; Dei, inquit, in generationem omnium sæculorum permanebit; quia ipsam laudant Angeli, collaudant Ardiangeli, vaticinantur Prophetae, predicant Apostoli, omnisque militia coelestium virtutum, et infinita multitudo sanctorum animarum adorant et glorificant in æternum. » Atque hanc memoriam æternam suis asseclis communicat Sapientia, dum eos æternitalem nominis et famæ donat, juxta il-
Zud : « In memoria æterna erit justus, » *Psalm.* exi, 7. Unde Palacius sic explicat, *q. d.* Nullum erit sæculum, in quo inter homines pios non fuerit memoria mei. Ab Adam usque in finem sæculi habuit et habebit suos divina Sapientia
baix amatores, qui dicant : « Nomen tuum et memoriale tuum in desiderio animæ. » Nam sanctis illis patribus Sapientia apparebat in specie humana, Christianis apparuit in vera carne; ideo et hi et illi Christi memoriam habent in desiderio animæ.

Spiritu» Porro, «spiritus» Sapientia *primo*, a Rabano accipitur Spiritus Sanctus, qui a Sapientia genita, s. v. puta a Filio, reque ac Patre, procedit, *q. d.* Spiritus Sanctus, quem Christus mittet in mundum, super mel dulcis est; quia charitas Dei quæ per ipsum infunditur in cordibus electorum, incomparabilis est dulcedinis. *Secundo*, Glossa : Spiritus, inquit, id est, degustatio meæ bonitatis, super mel dulcis est, quia ipsam non adæquat aliqua delectatio corporalis. *Tertio*, alii, *q. d.* Spiritus, quem Sapientia aspirat suis asseclis, non est austerus et durus, sed benignus, suavis et dulcis super mel; unde sapientes, id est sancti, sunt mansueti, benigni, allabiles, suaves in verbis ornnique conversatione.

Quarto, el genuine Jansenius : « Sapientia, in-
Buiüft 'lu' » tribuit sibi spiritum, sicut supra tributa est ei anima, significat autem nomine *spiritus*, suam naturam, de se per legis doctrinam et opera mirabilia, spirantem suavem apud homines odorem. Quomodo et *Sapient.* xn, dicitur : O quam bonus et suavis est, Domine, spiritus tuus ! quod non tantum de Spiritu Sancto est accipiendam, cum etiam ipsi Spiritui Sancto dici possit : O Domine, quam suavis est spiritus tuus ! » Hoc csl quod huc alludens Christus, qui est Sapientia incarnata, ait *Matth.* m, 29 : « Tollite jugum meum super vos, et discite a me, quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris. Jugum enim meum suave est, et onus meum leve. »

Christus ergo et Deus per se et natura sua est mel; sed nos peccatis nostris eum amaricantes cogimus nobis esse venenum et fel, juxta illud *Oue* xn, 1 : « Pereat Samaria, quoniam ad amaritudinem concitavit Deum suum. » Ubi S. Hieronimus ex Symmacho : « Pernitebit eam, inquit, quod dulcissimum Deum in amaritudinem verterit; » scilicet, de patre in judicem, de benefactore in flagellatorem.

Denique « hæreditas, » id est possessio et peculium Sapientia, quam ipse suis asseclis communicat, est gratia et gloria, sive sanctitas et felicitas; hæc dulcior est favo, quia sanctitas quieti totaliter appetitum, ait Glossa; felicitas vero æterna et ulcissima est : « Hæreditas enim superna, ait Rabanus, quæ in agnitione et dilectione Dei tribuetur sanctis, quando eum videbunt facie ad faciem, et delectabuntur in dextera ejus usque ad finem, est inenarrabilis et inæstimabilis, quia scriptum est : Oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ preparavi ! Deus iis qui diligunt illum, » 1 *Corinth.* cap. u. Igitur causas et illecebras suæ invitationis dat Sapientia, quod ipsius spiritus sit dulcissimus, hæreditas pariter et possessio dulcissima, ac memoria sil æterna. S. Bernardus, serm. 2 De S. *Andrea*, ipsum statuit in exemplum, cui hic spiritus Jesu a crucem et mortem, inquit, fecit non solum non molestam, sed etiam desiderabilem atque omnino delectabilem esse. Spiritus enim meus (ait Dominus) super mel dulcis; ita ut ne ipsa quidem dulcedini ejus prevalere queat, amarissima licet, mortis amaritudo. Quid non temperabit illa dulcedo, quæ mortem quoque facit esse dulcissimam? Quæ resistere possit asperitas unctioni illi, quæ mortem quoque facit suavissimam? Cum dederit (ait) dilecti suis somnum, ecce hæreditas Domini. Quam molestiam non expellit gaudium illud, quod mortem quoque ipsam facit esse holissimam? Queramus hunc spiritum, fratres, tota sollicitudine operam demus, ut mereamur habere hunc spiritum, imo, ut quem jam habemus, abundantius habeamus. Quicumque enim spiritum Christi non habet, hic non est ejus, n

Hujus rei symbolum fuit aenigma Saimonis : « De comedente exivit cibus, et de forti egressa est dulcedo, » cum, scilicet, ipse in ore leonis a se occisi invenit mel, Jurfic. xiv, 11. Greci habent, *de tristi*, vel tristitia et labore, « egressa est dulcedo. » Sic spinte rosas proferunt, sentes uvas, tribuli ficus. Nimirum : « Vincenti datur manna absconditum; et quod fuit durum pati, meminisse dulce est. »

Dulcissimus ergo est spiritus, dulcissimum et i ion. nomen Jesu, qui est sapientia nostra, et hæc tria nobis prestat. Audi S. Bernardum, in *Sententiis* : « Et quid tam cordimi ! vita, quam Deus meus Jesus ? Is vere csl amans et amabilis, et totum quod de ipso est, vere est, quando ipse est non aliud sane, quam ipse veritas. Quistidus verusve animæ

amor, nisi utique is, quo veritas adamatur? Rationis sum compos, veritatis capax; sed utinam non forem, si amor mihi defuerit; Non sum securus a securi, si absque eo inveniar. Valde omnino mihi amandus est, per quem vivo, sapio; si non ingratus sum et indignus. Dignus plane est morte, qui tibi, Domine Jesu, vivere recusat, et mortuus esi; et qui tibi non sapii, deslpit; et qui curat esse nisi propter (e, pro nihilo est, el nihil est. Propter temetipsum, Deus, fecisti omnia; .et qui esse vult sibi, et non tibi, nihil esse incipit inter omnia. Pro Jus ergo ita sum amans (e, quantum possum; sed est quod me. plus movet, plus urget, plus accendit; super omnia, inquam, reddit amabilem te mihi, Jesu bone, calix quem bibisti; opus nostra? redemptionis. Hoc omnino amorem nosti umfacile vindicat totum sibi; hoc est quod nostram devotionem et blandius allicit, el justius exigit, et arctius shingit, et afficit vehementius. »

An-r^Λ. Anagogice S. Bernardus, tract. *De Diligendo Deo*, post initium : a Memoria mea, inquit, in generatione sarculorum; hoc dicit, quia quamdiu stare præsens cernitur sæcuhim, in quo generatio advenit, et gen ratio prælerit, non deerit electis consolatio de memoria, quibus nondum de præsentiā plena refectio indulgetur. Unde scriptum est : Memoriam abundantia suavitatis luæ erm labuhl , haud dubium quin hi quos paulo superius dixerat : Generatio et generatio laudabit opera tua. Memoria ergo in generatione esculorum, præsentiā in regno coelorum. Ex ista glorificatur jam a<sumpta electio, de illa inierim peregrinami generatio consolatur. » Deindo subjicit, qui hujus boni sint capaces, qui non. « Sed interest, inquit, quatenam generatio ex Dei capiat recordatione solamen. Nou enim generatio prava et exasperans, cui dicitur: Vffi vobis, divites, qui habetis consolationem vestram; sed, quæ dicere veraciter potest : Renuit consolari anima mea. Hinc plane et credimlts, si secula . djeceril : Memor fui Dei, el delectatus sum. Justum quippe est, ut quos præsentiā non delectant, presto cis sit memoria futurorum; el qui de rerum fluentium qualibet aiBuentia despiciunt consolari, recordatio illos delectet ælcnulatis. Elli.ee est generatio quærentium Dominum, quærentium non quæ sua sunt, sed faciem Dei Jacob. Dei ergo quaerentibus et suspirantibus prtesenliam, præslo interim et dulcis memoria est, non tamen qua salientur, sed qua magis esuriant, unde salientur Hoc ipsum de scibus ipse t datur, ita dicens : Oui edit me, adhuc esurie; et qui eo cibatus est: Satiabor, inquit, cum apparueril gloria tua. Beati tamen jam nunc, qui es. riunè el sitiunt justitiam, quoniam quandoque ipsi, el non alii, saturabuntur. Væ libi, generatio prava atque perversa; va: (ibi, popule stulte et insipiens, qui et memoriam fastidis, et præsentiā expavescis. »

l v 'kl' Mystice, spiritus B. Virginis dulcissimus est.

Unde Ecclesia eam invocat : « Salve, regina, ma* <?~* ter misericordi®, vita, dulcedo, et spes nostra, salve. » Audi S. Bernardini!, serm. i *De A suiiyt.* : « Quis, inquit, misericordi® tua*, o Benedicta, longitudinem et latitudinem, sublimitatem el profundum queat investigare? Nam longitudo ejus usque in diem novissimum invocantibus eam subvenit universis. Latitudo ejus n piel orbem terrarum, ut tua quoque misericordia plena sit omnis ten a. Sic et sublimitas ejus civitatis superine invenit restaurationem, el profundum ejus sedentibus in tenebris et umbra mortis obtinuit redemptionem. » Et superius idem S. Bernardus dixerat; « Sileat misericordiam tuam, Virgo beata, si quis est qui invocatam te in necessitatibus suis, sibi meminerit defuisse. Nos quidem, servuli tui, eniteris in virtutibus congaudemus tibi, sed in hoc potius nobis ipsis; laudamus virginitatem, humilitatem miramur; sed misericordia miseris sapii dulcius, misericord lain amplectimur clarius, recordamur sæpius, crebrius invocamus. » Idem S. Bernardus, sermone in illud: « Signum magnum, » ait, peccatorem vereri itosse accedere ad Deum, qui ignis consumens est; ne, quemadmodum fluit cera a facie ignis, sic pereat ip c a facie Dei. El mox : « Quid, inquit, ad Mariam accedere trepidet humana fragilitas? nihil austerum in ea, nihil terribile; lota suavis est, omnibus offerens lac et lanam. » Et infra : « Quæ ad eam perlinent, plena omnia pietatis et gratia; ; plena sunl mansuetudinis et misericordia:. Denique omnia omnibus facta est, sapientibus et insipientibus copiosissima cliarilate debtricem fi0 fecit; omnibus misericordi® sinum aperit, ut de plenitudine ejus accipiant universi. » Rursum Damasceus, orat. 2 *De Assunqd. Virg.* : Dei Mater, inquit, « est inexhaustum pelagus gaudii, Unica mceroris oblitteratio, pharmacum ex omni pectore dolorem propulsans. » Si ergo tristaris, invoca B. Virginem, ipsa libi sua gaudia communicabit.

Quocirca S. Agnes S. Brigida: (ut habetur lib. IV *licvlat.* cap. xi) apparens, eique laudes Deipairr narrans, hanc conclusionem eliciendam relinquit : « Sicut sole illuminantur et inflammantur cœlestia et terrestria, sic ex dulcedine Mari® nullus est qui non per eam, si petitur, sentiat pietatem. » In ea ergo impletur illud / *rov. xxxi : « Lex clementia: in lingua ejus. » Unde S. Ambrosius S. Mariam vocat manna; sic cnim ait in Pso/ m. xxi, in fine : « Quin potius, inquit, ipsam Mariam manna dixerim, quia est subtilis et splendida, suavis et virgo, quæ velut coelilus veniens, cunctis Ecclesiarum populis cibum dulciorem mello definxit; quem qui edere aut manducare neglexerit, vitam in semelipso habere non poterit, sicut ipse Dominus ait : Nisi quis manducaverit carnem meam, » etc.

Denique memoria B. Virginis est in generatione sœculorum, quia durat per omnia sœcula, non tantum apud Christianos, sed et apud infideles et

Saraceno*. In Alcorano enim eorum multa ci preclara danlui elogia, nc inter alia, qñod ipsa sii virgo cl mater Christi, stimmi et sapientissimi Prophetal, quodqñlo Angeli salutarmi eam dicentes : « O Maria, pne cunctis mulieribus lietis elegit lo, et Verbtim Dei concipies, tu es mundissima virgo, » etc.

20. Qui HUM ME, AUHLC I st IUEM : it QUI filili XT me, Ahitu: snir.vT. — Ostendit sapientia se dulciorem esse melle et favo, quia dulcedo mellis, si multum comedatur, parit fastidium et nauseam. At vero dulcedo sapientiæ quo magis gustatur, eo magis appetitur et esuritur; et, quod mirum est, satiat impletque mentem, et tamen mens satiata ulterius ca satiari et impleri desiderat. Unde Tigrina vertit, *qui vie comederint, esurient amplius; et qui me biberint, adhuc sitient*; Syrus, *sitient me*.

Nota primo : Sapientia, inquit Palacius, vocat se cibum et potum. Plane, quia ipsa est eminenter omnia; et vir pius credat hoc loco Sapientiam meminisse de se, ut futura erat in Eucharistia, in qua ipsa est vere cibus, vere polus. Nota secundo: Si est vere cibus et polus, non est quod ultra eam requiras, in his cnim vita nostra continetur. Nota tertio rem miram : Sapientia ipsa est cibus, ipsa

virtus, est esuries; nam qui eam comedit, eam esurit. Ut t. *! • enim Ileus simul est unus et trinus, misericors el justus; ita sapientia simul saliat animimi, ut u, eo nihil ultra eam quæral; ita vero saliat, ut simul desiderium sui ac esuriem accendat. Non igitur erit unquam in cœlo fastidium.

Luculenter et pie hancsententiam explicatu. Macarius .Eg\ pius, S. Antonii discipulus, qui tioru il anno Christi 370, tota hornilla 10, loquens de viris eximie sanetis : « Animæ, inquit, Dei ac veritatis amantes, quæ Chi istum in tide ac spe summa induere perfecte desiderant, aliorum admonitione iion mullum indigent, nec desiderio cadesti aut erga Dominum amore, in quo aliquatenus immiui patienter ferunt; sed totæ penitus cruci Christi afflæ, spiritalem promotionem ergasponMim spiritalem in seipslà quotidie sentiunt et agnoscunt. El ÷ uni desiderio cadesti vulnerate sint, ot justitiam virtutum esuriant, illustrationem Spiritus Sancti stimma ac inexplebili aviditate expectunt. » Subdit deinde, originem hujus aviditatis esse lumen cadeste : « Quod si forte beneficio fidei suæ notitiam mysteriorum divinorum adipisci merentur, aut lætitiæ graliæ cœlestis participes limit, non confidunt in seipsis, arbilanlrcs se aliquid esse; sed quanto magis abunda) I donis spiri.alibus, tanto vehementius et sine satietate desiderii cœlestis inquirunt; quanloquo magis spiritalem profectum in so senserint, tanto plus esuriunt ac sitiunt participationem et augmentum graliæ; et quanto spiritaliter locupletiores sunt, tanto se pauperiores existimant; et absque satietate spiritali de-iderio feruntur erga sponsum coelestem, ut ait Scriptura: Qui edunt me, adhuc esurient; cl qui bibu l me, adhuc sitient. » Denique earum ingentia lucra et prunaia addit : « Hujusmodi

animæ, quæ tam ardenti et Insatiabili dilectione flagrant erga Dominum, dignæ sunt vita sterna; quare inorentur ah affectionibus ledimi, accipiintque perfectam illuminationem et participationem sancti et arcani Spiritus, ac mys ica» societatis, in plen Indine gratis. At vero socord» - .c, minime viriles animæ, quæ talia non exquirunt, intus revera vivunt in carne, » etc.

Causa est, pro stantia sapientiæ, quæ ita plena est sapore et dulcedine, ut nunquam piene degustati possit, quin ulterius gustari desideretur. Audi S. Gregorium, liomil. 36 in *Ecangel.* : - Hoc distare, inquit, fratres diarissimi, inter delicias corporis el cordis solet, quod corporales delicia*, cum non habentur, grave in se desiderium accendunt; cum vero avide eduntur, comedentem protinus in fastidium per satietatem vertunt. At contra, spiritales ciclici®, cum non habentur, m d. i fastidio sunt; cum vero habentur, in desiderio; tantoque amplius a comedente esuriuntur, quanto » et ab esuriente amplius comeduntur. In illis appeti. lx petilus placet, experientia displicet; in istis appetitus vilis est, et experientia magis placet. In illis appetitus saturitatem, saturitas fastidium generat; in istis autem appetitus saturitatem, saturitas appetitum parit. Augent enim spiritales delicia» appetitum in mente dum satiant, quia quanto magis earum sapor percipitur, eo amplius cognoscitur quod avidius ametur. Et ideo non habit®, amari non possunt, quia earum sapor ignoratur. Proinde Psalmista nos admonet, dicens *Psalm.* XXXIII : Gustate, et videte quoniam suavis esi Dominus, 7. d. Suavitatem ejus non cognoscitis, si hanc minime gustatis; sed cibus Vitæ ex palato cordis tangite, ut probantes ejus dulcedinem amare valeatis. » r«inc-

Esuries ergo est optima dispositio et præpai a- 'jl' lio ad comparandam sapientiam. Id ipsa Sapien- l' is- tia docuit D. llenricum Susonem, uti ipse ii?Ht U'û' in *Dialog.* cap. xxiii : « Spiritalis, inquit, esuries, et præsens sive actualis (ut vocant) devotio potius te ad me percipiendum, quam sola consuetudo movebunt. Anima in cadesti abstract® vita* domicilio vel inclusone, intime sentire ac dulciter perfrui me cupiens, vitiis oportet ut sil ante nudata ac expoliata, ornata virtutibus, libera ab occupationibus supervacaneis, rosis purpureis flagrantissime® eharitalis consita, suave fragrantibus humilis abjectionis violis, et albicantibus inviolate puritatis ac castimonia! liliis stipata. Lectulum mihi vel thalamum efficiat in vera cordls pace, siquidem in pace factus est locus meus : suis me stringat ulnis, omnem exeludendu amorem alienum el extraneum; utpole quem haud secus ipse fugero consueverim, quam soleutmilvium avicula* devitare. Cantet mihi cantica Sion, id est, ardentissimi artioris, cuñ attentissima ac devotissima laude. Tum vero ipso quoque vici— sim amplexabor illam, et, meo innixam pectori, tranquillam faciam experiri requiem, perspicuam

ac manifestam contemplationem, inexpertam fruitionem, quamdam sempiterna» suavitatis degustationem, et perennis beatitudini experimentum. Quæ quidem ipsa soli sibi servare debebit, dicens cum Propbeta : Secretum meum mihi, secretum meum mihi. Alieni enim ista non sentiunt, nec percipiunt. Dicet ergo cum intimo cordis suspirio : Vere tu es Deus absconditus; tu es bonum illud occultum, quod nemo novit nisi qui accipit.»

Signum
pn>f c-
til< in
tn me,
juöd ?

Tropologice, hic disce certum signum et etelc-
lum sapientiæ, virtutis et profectus esse, magis
semper eam esurire et sitire; quia sapientia et
virtus sui acuit desiderium, coque magis quo
ipsa crescit. Acres ad idipsum, cx hisce Eccle-
siastici verbis, stimulos studioso sapientiæ et
virtutis adhibet Faustus Rhegiensis Episcopus,
Instruet. ad Monachos, in fine, quæ exstat in Ap-
pendice *Biblioth. SS. Patrum*, p. 1B66 : « Simus, in-
quit, in opere Dei indeficientes propter æternam
retributionem, et quotidie ad meliora tendamus.
Ipsa cnim apprehendendi aviditas, ipsa consue-
tudo proficiendi semper nos ad majora provocet;
et ubi viderit Deus devotionem animæ, arden-
torem insinuabit affectum; et quanto nos arse-
rimus ad studium, tanto ille addet ad gloriam.
Qui habet, dabitur illi, et superabundaba. Et
alio loco dicit : Posui adjutorium super potentem.
Gratia cnim de gratia nascitur, et profectus pro-
fedibus serviunt, lucra lucris, et merita meritis
locum faciunt, ut, quanto plus acquirere coeperit,
tanto plus acquirere conetur; et quanto avidius
de sapientiæ bonis hauserit, tanto plus haurire
desideret; sicut ip*a de se loquitur Sapientia :
Qui edunt me, adhuc esurient. Urgeamus cursum
nostrum, ut crescat in novissimo vita nostra.
Quæramus usque in finem, unde sine fine gau-
dere mercamur. Sed esto, non possumus exercere
corporis labores, conferamus nos ad spiritualium
bonorum desiderium, ad compunctionis et cha-
ritalis augmentum. Si quotidie in cordibus nos-
tris disponamus ascensus, nulla infirmitate, nulla
œlale lassari possunt mentes, ut spiritualibus
quibusdam gradibus ascendere mereamur ad
promissa Domini nostri Jesu Christi. » Plura vide
apud nostrum Alvarez de Paz *Dc Natura perfec-
tionis*, hb. HI, part. H, cap. xiv et xv, fructu 6.

Porro S. Augustinus, lib. XV *De Trin.* cap. n :
« Qui me manducant, inquit, adhuc esurient; et
qui bibunt me, adhuc sitient. Manducant cl bi-
bunt, quia inveniunt : el quia esuriunt ac sitiunt,
adhu* quaerunt. Fides quærit, intellectus invenit;
propter quod ait Propheta Isaías cap. vu : Nisi
credideritis, non inlelligetis. El rursus : Intellec-
tus eum quem invenit, adhuc quærit. Deus cnim
respexit super filios hominum, ut videat si est
intelligcns aut requirens Deum. »

Mv.tæe
ti

Mystice B. Virgo, quo magis a fidelibus ama-
tin*, desideratur et colitur, eo majorem in eis sui
amoris, desiderii et cultus esuriem sitimque exci-
tat, quia eo magis suam charilatem, potentiam,

opem ostendit. « Ad hunc igitur fontem sitibunda
properet anima nostra, » inquit S. Bernardus,
homil. 4 super *Misas est*. Idem, serm. *in Visitat.* :
« Omnibus, inquit, omnia facta est (S. Maria) sa-
pientibus et insipientibus copiosissima charilato
debitricem se fecit, omnibus misericordia) sinum
aperit, ut de plenitudine ejus accipiant universi,
captive redemptionem, æger curationem, tristis
consolationem, peccator veniam, justus gratiam,
Angelus lælitiam, denique tota Trinitas gloriam,
Filii persona carnis human® substantiam, ut
non sit qui se abscondat a calore ejus, n

Denique pic æque ac germane idem S. Ber-
nardus in Jubilo hæc attribuit Jesu Christo :

Qui te gustant (inquit) esuriunt;
Qui bibunt adhuc sitiunt;
Desiderare nesciunt,
Nisi Jesum, quem diligunt.

Id parliculalim explicat, dum subdit:

Jesu, decus angelicum,
In aure dulce canticum,
In ore mei mirificum,
In corde nectar codicum.

Unde ad cum anhelans concludit :

Desidero te millies,
Mi Jesu, quando venies?
Me Istum quando facies ?
Mede te quando saties?

Porro, sicut rò *qui edunt ine, adhuc esurient*, ad jnSn-
litteram verum est de Christo, quem edimus in
Eucharistia, et tamen eundem esurimus, i. erum- « amem
que edere gestimus: sic idem pariter ad litteram
vere dici potest de B. Virgine. Mirum hoc, sed
verum. Quoties enim comedimus carnem Christi
in Eucharistia, toties in eadem comedimus reali-
ter carnem B. Virginis : quia caro Christi est caro
B. Virginis : imo ipsissima caro Christi, antequam
in incarnatione a B. Virginis carne decideretur
et daretur Christo, fuit propria caro B. Virginis,
ejusque anima informabatur el animabatur. Si-
cut ergo el quotidie esurimus carnem Christi in
Eucharistia, sic et esurimus in eadem cameni
B. Virginis, ul virgineas ejus dotes et mores im-
bibamus, nobisque incorporemus, hlque faciunt
non soli sacerdotes el Religiosi, sed omnes Chris-
tiani; omnes cnim sua, æque ac Christi carne
pascit B. Virgo in Eucharistia. Atque hinc ille
virginitatis cl angelic® puritatis amor ind.gne cl
frequenter communicantibus. Sane fideles omnes
hac de causa uti Christum, sic B. Virginem assi-
due corde, ore et opere gestare deberent; imo
in B. Virginem quasi transire et transmutari, si-
cut ferrum igne candens transit in ignem, et si-
cut panis fermento conditus in fermentum quasi
immigrat et transit. Unde Christus se suaque com-
parat fermento, *Matth.* cap. xm, 33. Atq 'e hac de nfocpo-
causa Christus suam carnem reliquit in Eucharis-n u
ta, optante, cl forte orante, id B. \irgine, ut sesc

intime fideli cuique per omnia temporum sæcula uniret et incorporaret. Vide hic eximiam charitatem Christi et B. Virginis in nos, ut nos vicissim in cum cor totum defigamus, imo in cum quasi transeamus, ac dicamus cum S. Paulo : « Quis nos separabit a charitate Christi ? Certus sum quia neque mors, neque vita, » etc. *Hom.* vm.

Vtr». 30. 30. Qui AL'OIT ME, NON CONFUNDETUR : ET QU OPERANTUR in me (id est, qui mihi navant operam), non peccarunt. — Tigurina, *qui me audit, in nullam prorsus ignominiam incidet; et qui navant operam, non peccabunt; Syrus, qui audit me, non cadet; cl omnia opera ejus corruptelam non patientur.* Duplicem hic fructum promittit Sapientia sui studiosis, scilicet quod duplex evadent malum, nimirum confusionem et peccatum. « Qui, inquit, audit me, » id est, qui mihi auscultat, qui mihi obedit, nunquam pudore suffundetur; quia nihil aget, cujus eum pudere possit; sed omnia perficiet sapienter, ut de iis lætari et gloriari queat : quare æternam reproborum confusionem evadet, nec spe sua potiendi gloria coelesti frustrabitur, sed eam certo assequetur. « Et qui operantur in me, id est, ait Jansenius, qui sua per me obeunt negotia, non peccabunt » in eis; sed sua omnia uti prudenter, ita et feliciter peragent. In priori ergo membro « úrv/ía », id est, felicitatem promittit; in secundo id est, bonam operationem.

Mystico. Mystice, utrumque sui cultoribus sihique devotis præstet B. Virgo, uti ex omni saeculorum omnium historia liquet: quare si quis a peccato et pudore immunis vivere velit, si gratiam et salutem sibi assecurare, si quis magnum perseveranti® donum nancisci cupiat, illud identidem a j)eo pCr intercessionem B. Virginis efflagitet, rintiaer Perire enim et damnari nequit, qui tantam apud Deum patronam habet; nisi quis ultro se in scelera et gehennam præcipilet, uti faciunt nonnulli stolidi, qui impune in suas cupiditates ruunt, præsumptuose prætisi de ope B. Virginis, cui se devotos dicunt, eo quod in ejus honorem sabbato jejument, Rosarium recitent, vel similem ei cultum exhibeant. Qui sane in B. Virginem

injurii sunt, tum quod de ejus misericordia impie praesumant, tum quod cultum ejus tot criminibus inquinent, dedecorent et infament, ideoque duplici damnatione digni sunt.

Tropologice S. Bernardus, *serm. De Septem Donis*: « Operemur, inquit, in Sapientia quæ dicit : Qui operantur in me, non peccabunt; ager enim est mundus, ait Veritas. Fodiamus in eo, thesaurus absconditus latet, effodiamus eum; ipsa est enim sapientia qua; trahitur de occultis. Omnes eam quærimus, omnes concupiscimus eam; sed frustra quærit, qui in lectulo suo quærit, neque in terra suaviter viventium invenitur. Lectulus est, et ibi gigantem quæris; tuus est, et ibi speras invenire qui diversoria semper ignorat. Si quieritis, inquit, quærite, convertimini, et venite. Quæris, unde? a lectulo tuo. Quiens, unde convertaris? a voluptatibus, inquit, tuis avertere. »

31. QUI ELUCIDANT ME, VITAM ÆTERNA» HABEBUNT. Vc.. :i

— Tigurina, *interpretes mei vitam æternam consequentur*, nisi sapientiam, quam verbis elucidant, factis pravas obscurant. Equidem videtur difficile et rarum, ut tam rebelli sil animo S. Scripturæ interpres, ut resistat veritati quam jugiter interpretatur, maxime cum Sapientia adeo benigna sit, ut continenter fere suos elucidatores vocet ad se, ait Palacius. Sententia hæcjamdeest in Græco et Syro. Sapientia recensuit promisitque præinia d'scipulo, qui audit sapientiam, vers, præcedenti; nunc præmium assignat doctori et interpreti, qui scilicet non seipsum suanique gloriam, sed Sapientiæ Deique laudem aucupatur et celebrat. Præmium est vita et gloria æterna, quia, ut ait Daniel cap. xn : « Qui docti fuerint, fulgebunt ut splendor firmamenti : et qui ad justitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. » Nam, ut ait S. Bernardus, *serm. 39 in Cant.*: « Benignus est spiritus Sapientiæ, et placet illi doctor benignus et diligens, qui ita cupiat satisfacere studiosis, ut morem gerere tardioribus non recuset. Denique, qui elucidant me, vitam æternam habebunt, ait ipsa Sapientia. Quo quidem præmio ego fraudari noluerim. »

SEXTA PARS CAPITIS,

QUA DOCET SAPIENTIA, SE IN LEGE MOYSI ET PROPHETIS CONTINERI, AB USQUE EXQUIRENDAM; SED MAGIS A CHRISTO, QUI MOSIS ET PROPHETARUM DICTA COMPLEVIT; UNDE CHRISTI PLENAM PERFECTAMQUE SAPIENTIAM COMPARAT FLUVIIS COPIOSIS, PHISON, TIGRI, EUPHRATI, JORDANI, GEHON, IMO MARI.

•r». 39 32 et 33. Hæc omnia l'irer vitæ, et testamentum Altissimi, et agnitio veritatis. Legem mandavit Moïses IN PRÆCEPTIS JUSTITIARUM, ET HÆREDITATEM domui Jacob, et Israel promissiones. — Hæc et sequentia censet Jansenius esse verba non Sapientia,

sed Siracidis qui hic interloquatur, explicetque et confirmet verba Sapientiæ; sed nihil obstat quominus accipiamus ea ut verba Sapientiæ, quæ l'ue pergat loqui, ostendatque ubi et quibus in libris ipsa tradita sit, ideoque in iisdem

legenda el perquirenda. Nam inferius vers. 40, pergit loqui Sapimtia, dicitque : «Ego Sapientia efiüdi Illumina. » Sensus ergo est, *q. d.* Ille omnia quæ hactenus in meam laudem ame dicta audistis, subaudi, continet, tradit et præstat liber vitæ, id est liber legis (Pentateuchus Mosis) el Prophetarum, qui dicitur *Liber vitæ*; quia, si cum observes, pertinges ad vitam ætornam. Idem dicitur *Testamentum Dei*, quia continet extremam et summam ejus voluntatem, el pactum cum hominibus, estque ipsa *agnitio veritatis*, puta veri Dei, veræ fidei el religionis, veræ salutis, vene virtutis, qua* una est via ad salutem assequendam : liber, inquam, legis, quem «mandavit Moyses,» dando « præcepta justitiarum, » id est justa, imo justissima, quæ essent quasi Increditas perpetua Israeli, cique promitterent et præstarent hæreditatem fertilem, stabdemque possessionem Judææ in hac vita, et in futura æternam paradisi coelestis regnique Dei. Unde Græca breviter sic habent, *hæc omnia* (subaudi, *continet*, vel *sunt*) *liber fæderis Dei altissimi; lex quam præcepit nobis Moyses, ac dedit nobis hæreditatem* (hæreditario scilicet jure possidendam) *in synagogis Jacob*. Ubi nota : Si intelligas verbum *sunt*, significatur quod Sapientia sit fiber vite, testamentum/Vilissimi, agnitio veritatis, lex quam mandavit Dominus. Unde Tigurina, *hæc omnia ipse liber vitæ et pacti Dei celsissimi sunt, veritatis scientia, el lex quam Moyses præccplis justissimis tulit populis Jacob hereditariam, una cum promissionibus ad Israelitas pertinentibus*»

Alii voro subaudiunt verbum non *sunt*, sed *continet*, eodem fere sensu. (hæc Syrus, *universa hæc, inquit, in libro testamenti Domini scripta sunt, lex quam mandavit mihi Moyses, hærcditas est congregationi Jacob*. Unde illud regii Psalms, cxvni : « Portio mea (hærediluria), Domine, dixi, custodire legem tuam. »

Post hunc versum Græca, Complutenses et Tigurina hunc addunt, *ne elanguescite, quominus fortes sitis in Domino* (Tigurina, *ne elassescatis aim Domino fortiter agere*), *ut ipse vicissim confirmet vos. Adhærcscite ei, Dominus omnipotens solus Deus, et non est alius præter ipsum servator*. Verum Græca Rom® emendata, Syrus et Latini dmnés hæc omittunt.

Ver». U 34 et 35. POSUIT DAVID PUERO SUO EXCITARE REGEM
3 * I V IPSO FORTISSIMUM, ET IN THRONO HONORIS SEDENTEM

IN SEMPITERNUM. Qti IMPLET QUASI PHISON SAPIENTIAM, et sicut Tigris in diebus novorum. — A Moyse quasi typo, transit ad Christum quasi antitypum. Quia enim dixit sapientiam in lege Moysis et Prophetis descriptam contineri, ne quis in iis quasi fine et termino, plena^ne sapientia sistendum putet, subjicit, per Moyseu et Prophetas tendendum esse ad Christnm, qui est finis legis et Prophetarum; Christus enim solus plenam perfectamque sapientiam, adumbratam tantum per Moysen et Prophetas* mundo attulit et docuit, juxta illud *Jcannis* i,

vers. 17 : « Lex per Moysen data est, gratia et veritas per Jasum Christum facta est. Deum nemo vidit unquam : unigenitus lilius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit, n Prior versus deest jam in Græcō et Syro; sed olim in Græco exstitisse liquet ex nostro interprete, qui illud m suo exemplari legit, uti hoc loco fatetur Jansenius. Neque enim probabile est, inquit, illum de suo tam multa abdidisse, quibus nihil tale m suo exemplari correspondisse!. «Posuit» ergo, scilicet Deus, qui David fecit «regem, » eique promisit filium eo polentiorum, puta Messiam sive Christum. Ilebræi enim sæpe suppositum ex circumstantiis vel antecedentibus quasi notum, el cuivis obvium, subaudiendum relinquunt. Sic hic Sapientia, quia Deo est familiarissima et intima, Deum suum, quasi omnibus notum, sublicet el subaudit: præserliin quia eum hoc capite sæpius, ac paulo ante vers; 32, nomine *Altissimi* nominavit ; perinde ac S. Magdalena ait hortulano : « Domine, si lu sustulisti eum, dicito mihi ubi posuisti cum : et ego eum tollam;»quem? utique Christum, quo plena erat S. Magdalena, amore ejus ebria, putabak[uo hortulanum et alios cumdem cogitare, quem ipsa cogitabat et ardebat, *Joan*, xx, 15.

Sensus est, *q. d.* Deus altissimus, qui vetus Testamentum et legem dedit per Moysen, «posuit,» id est statuit et sanxit, ex Davidis semine excitare Messiam « regem fortissimum, » et sempiternum legislatorem novi Testamenti, novæque legis, et doctorem novuj sapientiæ; « qui, » scilicet Christus, « implet, » Græce est *implens*, id est implebit, hoc est plene eflundet, faciet abundaro « sapientiam, » perinde ac « Phison » et « Tigris » abundant aquis « in diebus novorum, » id est novarum frugum prodeuntium et maturescentium, puta tempore veris (tempore æstalis etiam exundasse Jordanem patet *Josué* m, 15 et vers, sequent, hic), eamque plenam perfectamque tradet Ecclesia; et Christianis, per quam efficiet præstantissimos Doctores, Theologos, Confessores, Pontifices, Martyres; Virgines ac fideles in omni sapientia, id est virtute et sanctitate, prístanles et perfectos. Unde Tigurina vertit, *Davidi constituit sc regem potentissimum creaturum ex eo, qui in solio majestatis sedeat in æternum. Qui quasi Phison omnia replet sua sapientia, et ut Tigris novarum frugum temporibus; Syrus, quia plena est sinis fluteiú Phison sapientia, et sicut Tigris in diebus frugum suarum*. Ita Lyranus. Hinc patet hæc verba non convenire Salomoni, sed Christo; elèi enim Salomon mortalium fuerit sapientissimús, tamen prn; Christo fuit insipiens. Unde et regnum ejus non fuit (fetermun, sed modici temporis et caducum; Christi vero regnum est æternum, uti hic dicitur. Ita Rabanus el L}rraihs. Notat Palacius proprie hæb codvetiJre Pentecoste?; in ea enim Christus misit Spiritum Sahctum in Apostolos, ut in eos suarii sapieriflnni ul sbirltrlnl çopiófee instar fluminis eflimderct, imo in eos faceret quám flu-

mina sapientiæ, quæ totum orbem inundarent. Undo apparuit eis in specie linguarum ignearum, A< tor. cap. n. Alludit ad etymon Pliison ; *Phison* enim Hebraice idem est quod multitudo, copia, exuberantia, u radice ©«3 pu«, id est luxuriari, multiplicari, exuberare. Ita Josephus, lib. I *Antijuit.* cap. 11, et Isidoros, ib. Nili *Etymol.* cap. xxi.

Aliter Jansenius; censet enim ið (*pīi implet quasi Phison*, non referri ad Christum, sed ad Ileum, esseque suppositum versus præcedentis, 7. d. Deus altissimus qui implet quasi Phison, sapientiam, hic Davidi puero suo conditui! excitare regem Messiam fortissimum. Verum Messia» hic non tam a fortitudine quam a sapientia laudandus venit : ergo « *qui implet quasi Phison sapientiam*, ad Messia! sapientiam declarandam referendum est; alioqui tenuis et plane frustranea Messia lue mentio induceretur.

Nec obstat Græcum, ἰ id est *implens*, scilicet Deus; nam si regem Christum referret, dicendum fuisset ncl/inJoOAa, id est *implentem*, ut objicit ipse Jansenius; quia articulus i sumitur pro relativo i-, id est *qui*; et forte sic legit Noster; unde vertit, *qui implet: qui*, scilicet rex Christus; hic enim Præcessit, non Deus. Ilebræi enim participio utuntur pro indicativo, quia eo carent. Ailde antiptosiñ crebram esse Ilebræis, ul nominativum usurpent pro accusativo: quia Ilebræi casibus carent. Denique iidem sæpe subaudiunt relativum, -rù'R ascer, id est *qui*, pneserlim in epiphonemate, quale hic est, 7. <l. Deus excitabit regem Messiam, qui erit *i ntfauH*, id est ille celestis doctor implens omnem sapientiam.

Nota *primo* : Sapientia hucusque se comparavit pulcherrimis arboribus, resinis, aromatibus et floribus: nunc se in Verbo incarnato, puta Christo, qui est Sapientia Patris, tam genita quam incarnata, comparat præstantissimis sacrisque fluminibus, scilicet quatuor Paradisi, per quos mystice repæscntabatur: sicut enim illa exuberant aqua, ita Christus gratia; et sicut illa irrigant et fecundant Paradisum, ita Christus irrigat et fecundat Ecclesiam. Rursum, sicut illa ad quatuor orbis partes tendunt, ita Christi sapientia quatuor orbis plagas pervasit et adaquavit. *Tertio*, qualuor flumina, ait Ambrosius, lib. *De Paradiso*, et S. Augustinus, lib. XIII *De Cfvit.* cap. xxi. ac Rabimus et Lyranus repræsentant quatuor Evangelia, quibus conscripta est sapientia Christi, quæ qualuor mundi regiones occuparunt. Igitur Sapientia increata It genita hic descendit ad Sapientiam incarnatam, puta ad Christum, qui non tantum fuit redemptor hominum, sed et sapientiæ doctor; ac ex ea vers. 40 descendit ad sapientiam creatam et communicatam creaturis.

Nota *sectmdo* : *Implere sapientiam*, est plenam continere sapientiam) item plenam dare, docere et effundere instar Phison, qui ita plenus est aquis, ut plenitudine sua exundet, eamque effundat in campos vicinos. Esi hebaismus; mis-

cetur enim *cal* cum *hiphil*, id est significatio neutra cum activa: *implere* enim est plenum continere, et plenum effundere.

Tertio, Tigris impletur aquis a in diebus novorum, » id est, dum nova! fruges adolescent, hoc est in marlio et vere : quia tum nives hieme constricta: liquantur, et in Tigrim influunt. Eadem de causa inulta alia flumina in marlio crescunt et intumescunt : idque fit sapientia et sapienti consilio Dei, ut scilicet fruges crescentes et maturescentes, a crescente et exundante flumine majus sugant alimentum. Audi Plinium, lib. X, cap. xvm : « Excellentius Thebaidis regioni frumentum. quoniam palustris .Egyptus : similis ratio, sed major felicitas Babylonis ac Seleuciæ, Euphrato ac Tigri restagnantibus (exundanlibusj, quoniam ibi rigandi modus manu temperatur. »

Quarto, qui sini Tigris et Euphrates, constat ; de Phfam Phison et Gehon dubitum est. S. Hieronymus, *n Josephus, Epiphanius, S. Augustinus, S. Ambrosius, Isidorus, Rabanus, Glossa et passim alii censent Pliison esse Gangem « qui circuit terram Hevilatb, » ut dicitur *Genes*, n, 11, id est Indiam, quæ est intra Gangem, « ubi nascitur aurum » optimum ; imo ipse Ganges, teste Plinio, aurifer est et gemmifer; et Gangem exundare æque ac Nilum docci Plinius loco jam citato. Ganges etiam recle vocatur *Phison*, id est multitudo, quia in Gangem decem magna flumina aquas suas exonerant. Verum, quia difficile est creditu Paradisum, qui Hebr. vocatur *gan*, id est hortus voluptatis, tot tamque vastas regiones, quot inter Euphratem, Gangem et Nilum interjacent, complexum esse; hinc Vererius, Oleaster, Lugubinus, Vatablus et alii probabiliter opinantur Phison et Gehon esse duos fluvios, qui ex confluxu Euphratis et Tigris, cum rursus se dividunt et diffiunt, nascuntur, ac post varios anfractus labuntur iu simun Persicum. Unde Q. Curtius, lib. V, et Plinius, lib. VI, cap. xxvi!, unum horum vocat Phasitigrum, qui videtur esse Phison. Vide quæ de hac questione dixi *Genes*, n, 8.

36. Qui ADIMPLET QUASI EUPHRATES SIXSUM I QU Yura.36. MULTIPLICAT QUASI JORDANES IX TEMPORE MESSIS, —

7. d. Christus adimplet, id est plenum perfectum- ipic promit proferlque sensum, Græce ε-»««», id est intelligentiani, sicut Euphrates plenas promit funditque aquas. Unde Tigurina, *in modum Euphratis fecundat ingenium* Christus. Idem « multiplicat, » id est multum docendo effundit sensum et sapientiam, sicut « Jordanis in tempore messis » aquis exundat. Jordanem adjungit quatuor sacris fluminibus Paradisi, ipia et ipse sacer est ex Terra sancta quam interluit, et ex miraculoso transitu Hebræoruni per illum sicco pede, duce Josué, Josué, cap. m. Hem ex habitatione Elia», Elisei et Prophetatum, ac S. Joannis Baptist®, qill in Jordane baptiravit Judæos, adeoque ipsum Christum. Porro Jordanis, eadem <lo causa qua Tigris, exundat teiiporc messis, scilicet eo quod in

vicinis montibus liquatæ per æstum nives, aquæ copiam in Jordanem immittant, uti docet Abulensis, Andreas Masius et Arias Montanus in *Josué* cap. in. *Tempus* enim *messis* vocat marlium et ver. In nisan enim, id est martio, in Judæa, nipo-
pote regione calida, primte fruges maturescunt, ut patet ex eo quod in Paschale primæ fruges hordeaccæ Deo ex lego offerebantur : qua de causa nisan, id est marlium, Scriptura vocat a mensem novarum frugum,» vel, «primum verni temporis,» *Deuter.*xvi, 1, uti ostendi *Exodi* xm, 4. Unde Syrus hic expresse vertit, *supernatat sicut Euphrates intelligentia, et sicut Jordanis in diebus nisan.* id est in marlio.

Symbolice, Jordanis typus est Baptismi, quo illuminamur, ac fide et sapientia Christi donamur. Ita Rabanus.

V«r».J7. 37. QCI MITTIT DISCIPLINAM SICÛT LUCEM, ET ASSISTENS quasi Gehon in die vindemiæ. — Tigurina, *disciplinam profert in lucem, inundat sicut Gehon tempore vindemia; Syrus, effundit sicut fluvius doctrinam. et sicut Gehon in diebus vindemiae.* Miscet fluminibus solem et lucem, quia quod sol est in coelo, hoc est flumen in terra, scilicet terræ oculus : siçut enim sol spargit lucem quæ terram illuminet, calefaciat el fecundet ; sic el fluvius spargit rivos aquarum qui terram irrigent, inebrient et fecundent. Unde Hebræi hæc duo per unum idemque verbum significant : *nahar* (Vnġ",Ícni,n s'Kn>hcal el illuminare et confluere; hinc lue ma *nahar* est fluvius in quem confluunt aquæ: *nahar* Urr,L' rursum alludit ad nj *ner*, id est lucerna, et ad or, id est lux, quia fluvius est quasi lucerna et lux terræ.

Porro, aptissime Christi sapientia comparatur luci et soli : quia ipse est sol sapientiæ, gratiæ et justitiæ, qui ejus radios mittit in omnes homines. Vide dicta *Jacobi* i, vers, i7, et *Malachia* rv, 2.

Et assistens quasi Gehon. — tð *assistens* jam non est in Græco et Syro; Jansenius illud accipit active, *q. d.* Sapientia sistit lucem, id est eam prtpsentem exhibet : verum latine nemo dicitur *lucem assistere*, pro eam præsentem exhibere. «Assistens » ergo proprie significat, Christum nobis *assistere* cum copia suæ sapientiæ et gratiæ, paratum ut eam in nos effundat, si vas capax, puta cor rebus aliis vacuum ei exhibuerimus; sicut Gehon intumescens, cum aquarum copia assistit agris, ut eam in illos effundat, nisi quis murus vel alius obex obsistat.

Quæres, quis et qualis fluvius est Gehon? S. Epiphanius, S. Augustinus, Ambrosius, Hieronymus, Theodoretus, Josephus, Damascenus, Isidorus, Rabanus, Eucherius, Rupertus, Glossa in *Genes.* m, el alii veteres communiter, quos citant et sequuntur Conimbricenses in *Meteora*, tract. 9, cap. X, et Rihera in Amos cap. vi, num. 44, imo et Septuaginta, *Jeremía* n, vers. <7, conferendo cum G.» q H bræo, docent Gehon esse Nilum : Nilus enim •* :<t qui circuit terram /Ethiopia», ubi regnat Prete

Joannes,quod de Gehon dicitur *Genes*, n, 13. Item Nili exundatio celeberrima est, uti de Gehon lue dicitur. Nilus ergo e terrestri Paradiso oritur, sed subterraneis cuniculis absconditur Dei consilio ad occultandum Paradisum, donec perveniat ad regnum Congi, ubi e quodam lacu Nilum primum nasci observarunt ii, qui hoc sæculo ea loca lustrarunt. Hinc veteribus Nili origo incognita : Pausanias tamen in *Corinthiacis* ait non deesse qui ex Euphrato terra condito, ac poslea supra /Ethiopian» prodeunte, Nilum effici putant. Quod respondet S. Scripturæ, quæ *Genes*, n, quatuor illa flumina Paradisi, inter quæ est Euphrates, cx uno oriri, vel in unum confluere docet. Nec mirum, Nilum ita condi, et tam remote exoriri : nam flumina remotissima a mari, hoc modo *e* mari oriuntur, ut ait Ecclesiastes cap. », vers. 7. Porro patet Nilum exundare in æstate post messem, quæ in Ægypto fit in maio, pula sub solstitium æstivale, sub quod tempus ibidem fit vendemia; et tum parlim exundando, partira oblimando, stercorare et fecundare Ægyptuin. Causam exundationis variam dant Solinus, Plutarchus, Diodorus, Mela, Plinius et alii, ut notavi *Exodi* cap. ix. Vera est, quam dat Aristoteles in *Meteor*, et quam recentiores experientia didicerunt, scilicet, pluvi® quæ in superioribus partibus, in quibus eo tempore hieras est, quo in Ægypto est cestas, tum ob hiemem, tum ex peculiari cœli et sideris alicujus influxu, stato tempore abundant, et in Nilum cum nivibus a se in aquam resolutis defluunt. Quæ etiam causa est communis inundationis aliorum fluminum. Ita Conimbricenses superius citati. Verum quia incredibile videtur Nilum et Gangen tanto et lam vasto terrarum spatio sub terra se condere, et fluere, puta, per 4,300 miliarium ; hinc Pererius, Oleaster, Eugubinus el alii probabiliter censent Gehon æque ac Pliison esse illa duo flumina, quæ post confluxum Tigris el Euphratis rursum se in duo secant et dividunt. Qua de re fuse dixi *Genes*, n, 8.

Porro, apposite Sapientia comparat se Nilo. /Egyptus enim omnem suam fertilitatem et felicitatem haurit a Nilo, sic homines a sapientia. cur' {i7 >lio, « Nilus ibi coloni vice fungitur, » ait Plinius lib. XVIII, cap. xvni, exundatione sua enim oblimat, impinguat et fecundat agros: quin et subindo semina aliunde allata in agri sinus jacet, ut coloni provenientes fruges metant, quas non seminarunt. Sic, influente in nos sapientia, velut Nilo, cœlestiuii donorum et seminum, ncc aratam ncc seminatam virtutum messem provenire cernimus, ut impleatur illud Christi : « Alius est qui seminat, et alius est qui metit. Ego misi vos metere quod vos non laborastis : alii laboraverunt, et vos in labores eorum introistis, » *Joan*, iv, 37.

Tropologice, Paradisus voluptatis est anima sapiens et sancta, quæ quatuor rigMur fluviis : Gange, id est prudentia; Nilo, id est temperantia; ligri, id est fortitudine: Eunhræle, id est

justitia. Ha S. Ambrosius, lib. *De Paradiso*. Vide dicta G(™)• iu

ter*.38. 38. OLI PERFICIT PRIM' S SCIRE IPSAM, I I IfcFIH* IOR
NON INVESTIGABIT EAM. — *Pcrfc.it SCilC, id CSI per-*
fecte scit : est græcismus. Sensus est : Christus
solus perfecte novit sapientiam ; et quicumque
Christo minor et infirmior est, hic nunquam
plene eam investigabit. Unde Græca pro ò;, id
est *qui*, legendo jam oü, id est non, sic habent,
neque primus perfecte novit eam, neque similiter ulti-
mus per estigabit. q. d. Nec primus hominum qui
studuit sapientiæ, nec ultimus qui eidem studuit
vel studebit, eamdem plene penetravit aut pene-
trabit. Unde Tigurina, primus eam non pernovit
exarte. nec item pervestigabit ultimus ; clare S\ rus,
non absolverunt antiquiores sapientiam, nec poste-
riores comprehendunt eam. Hoc est quod ait Baruch
cap. m, 31 : «Non est qui possit scire vias ejus
(sapientiæ), neque qui exquirat semitas ejus; sed
qui scit universa, novit eam, etc. Post hæc in ter-
ris visus est, et cum hominibus conversatus est, n
homo factus, ut homines docerei sapientiam.

Audi Rabonum. a Vere enim Dominus noster
Jesus auctor est scienti® spiritualis, et salubris
doctrinæ : quia ipse per Moysen primum condi-
dit legem, ipse inspiravit Prophetas, ipse docuit
Apostolos, ipse ordinavit Evangelistas et prædi-
catores novi Testamenti : nec alius est plenus et
perfectus investigator et agnitor sapientiæ Dei,
nisi is qui cum Patre et Spiritu Sancio unus est
Deus, de quo scriptum est: Nemo novit Filium,
nisi Pater, neque Patrem quis novit, nisi Filius,
et cui voluerit Filius revelare. Quod autem dici-
tur : A mari abundavit cogitatio illius, et consi-
lium ipsius ab abyssu magna, ostendit profundi-
tatem sapientiæ divin® mæstimabilem et incom-
prehensibilem esse : quia nemo secreta illius per
omnia penetrare potest, nisi ipse unus el solus
Deus Pater el Filius el Spiritus Sanctus, qui semet-
ipsuin per omnia novit, et consilii sui verus agni-
tor est. Dat creatura suæ tantum de se nosse,
quantum novit illi expedire ; et doctrinæ suæ fide-
libus suis secundum modum dispensationis suæ
tribuit intellectum. »

Vert.39. 39. A MARI ENIM ABUNDAVIT COGITATIO EJUS, ET
consilium illius ab (ita legendum cum Romanis
et Græcis, non *in*) abyssu magna. — Dat causam
cur nemo, nisi Christus, plene possit pernoscere
sapientiam : quia scilicet « a mari, » id est, præ
mari, plusquam mare abundat et profunda est
« cogitatio » sapientiæ, et « consilium » ejus præ
a abyssu, » id est aquarum voragine et copia, quæ
fundo caret, id est, carere hominibus videtur, pro-
fundum est et inscrutabile, juxta il ud *Roman. XF* :
« O altitudo divitiarum sapientiæ et scientia' Dei,
quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, el in-
vestigabiles viæ ejus ! v Est hebraismus : Hebræum
enim *|o *min*, id est, *a, ex, de*. sæpe significat *pree,*
plusquam. Hoc imitatur subinde Latinus interpre-
s, unde a vel e sumit pro *prer*. Exempla sunt *Ezech.*

cap. xvi, vers. 3; *Reg* cap. xrv, vers. 21, et al bi.

Quocirca Tumr i a verti» m abwLi i
cSt intllertus it Ctmsilfitm rjus ro al»
mensius. Syrus, quia pue mari mupiu mutupi» <
est sapientia, et cogitatio præ abyssu magna; alii,
supra marc multa est cogitatio ejus, ft consilium ejm
supra abyssum ingentem. Aliter Palacius : A mca-i
divinitatis, inq it ortum ha et sapientia Evungelitu,*
et ideo ejus consilium est in (\$tc enim ipse legit pro
ab) eadem dei natatis abyssu. Quis igitur nisi Deus
eam cognoscet ?

40. Ego Sapientia effudi elimina. — Tigurina, VerMO,
ego sapientia tota effundo super flumina. Ne quis
enim miretur dicatque : Cur te, o lapientia, com-
parasti cum Euphrate, Tigri, Jordane, etc., quid
tibi, quæ lux es spiritalis, cognationis aut rei est
cum fluminibus? Respondet magnam sibi cum
eis cognationem esse; se enim esse matrem flu-
minum, sc e suis visceribus quasi effudisse flu-
mina. Adde, magnam esse analogiam fluminis et AmU-
aquæ cum sapientia: utraque enim refrigerat, rigat, fecundat, sitim sedat; denique qualis esi p»eoux.
fluxus fluminis e fonte, laits est fluxus luminis a
sole, puta sapientiæ a Deo : imo hic illo longe
est celerior, sublimior, diviniior. X ide Hydragiolo-
giam M. Antonii Marsilii Column® Archiepiscopi
Salernit. in qua ostendit aquæ et fluminum præ-
stantiam, ideoque crebrum aquæ usum esse in
Sacramentis el rebus sacris. Unde Thales et phi-
losophi, a aquam principem rebus creandis» di-
xere, inquit Ausonius in *Ludo sapient.*

Dicit ergo : Ego Sapientia meipsam in Christo
(qui est Sapientia æterna Patris) comparavi flumi-
nibus : quia ego quasi fons effudi flumina tum
corporalia et proprie dicta (Deus enim per me
quasi ideam el sapientiam ordinale et sapienter
creavit omnia, ac proinde lam flumina quam
cælum et terram, juxta illud *Proverb*, cap. vm,
vers. 27 : « Quando præparabat codos, aderam,
quando certa jege cl gyro vallabat abyssos, etc.
cum eo eram cuncta componens »); tum potius
spiritalia et metaphorical ego enim effudi flu-
mina, id est, abundantiam sapientiæ et gratia-
rum in fideles et Ecclesiam quovis mundi ævo.
Unde de iis subjungit: u Rigabo hortum meum,
quoniam doctrinam quasi antelucanum illu-
mino.» Ita Rabanus: a Christus, inquit, es sa-
pientia, et effudit in mundum flumina doclrinxe
Evangelic®, quæ abundantissime reficiunt et sa-
tiant avidas mentes electorum.» Porro, hæc sen-
tentia jam deesl in Græco et Syro.

41. Ego quasi trames aqlm immensa de fluvio: Ven.4L
EGO QUASI FLUVII DIORYX, ET SICUT AQLXbK TUS
exivi de paradiso. — Dat caudam ejus quod dixit:
« Ego eiludi flumina, » quia scilicet ego ipsa sum
flumen primigenium, et trames aquæ immensa»
de fluvio ; per me ergo cætera omnia tam flu-
mina, quam creata quœlibet a Deo creatore pro-
fluxerunt.

Nota : Pro a ego quasi fluvii dioryx, » quæ est

dīso, v id ego Filin» qui sum Sapientia genita, processi de substantia Patris, in quaesi tanquam uberrimus torrens voluptatis. *Paradisus* enim metaphorice significat omnem rem vel locum amœnum instar horti. Multis exemplis idipsum ibidem demonstrat Valentia. Deus enim est Paradisus, imo oceanus deliciarum et bonorum omnium.

Tertio, accipi potest de Sapientia incarnata, puta de Christo homine : hic enim fuit quasi dioryx et aquæduclus divinitatis : ali ca enim hausit omnem suam sapientiam, gratiam et virtutem, ut eam quasi aquæduclus in homines et Ecclesiam transfunderet.

Quarto, valde apposite accipi potest de sapientia creata et communicata creaturis, præserlim fidelibus. Hæc cnim est dioryx et aquæduclus Sapientiæ increata», exilque de Paradiso cadesti in terras, ut eas irriget, sicut quatuor ilumina exhibant e Paradiso, ut orbem irrigarent, *q. d.* ait Jansenius : Ego Sapientia effudi in mundo per legem et sapientum doctrinam, ac per internam inspirationem, flumina, hoc est copiosam mundo exhibui doctrinam, quam tamen non ex meipsa accepi, sed sum quasi effossa aliqua via immensil.» aquæ, de fluvio aliquo magno deducta, hoc csl, sum (piasi fluvius fossilis, et sicut aquæductus exivi in mundum ad homines de Paradiso codesti, ubi fons est omnis sapientiæ, et venis locus voluptatis. Significat ergo legis doctrinam, per quam sapientia hominibus est communicata, originem suam habere a Deo; nec tamen omnem Dei sapientiam ad nos plene derivatimi, sed partem tantum, quæ nobis et conveniebat et necessaria fuit.

Porro, sicut dioryx est multiplex, sic et sapientia. Richardus de S. Victore decem modos recenset, quibus aqua ad homines transfunditur, scilicet effluciendo puteum, fontem, torrentem, rivum, cisternam, fluvium, stagnum, lacum, abyssum, diluvium. Totidem et pluribus modis ad homines dimanat sapientia. Hæc autem ortum suum in inundo habuit ex plrniludineccœlestis sapientiæ», quæ in Deo a Beatis plenius hauritur et percipitur.

Mystico, trames, dioryx et aquiedachis fluvii divini est B. Virgo et Sancii. B. Virgo oniin (piasi aquæduclus excepit sapientiam divinam, ipsmnque personam Verbi, ut eam pareret, et in homines transfunderet. Audi in primis nostrum Salazar in Proc. cap. xxxi, num. 135. Maria», inquit, virginis exitus primus, et prima in lucem editio celebratur his verius, et jam tunc in immensum effusam gratiarum suarum affluentiam aperiens : « Ego, inquit, quasi trames aquæ immensæ do fluvio, » Et subdit : « Ego quasi fluvius dioryx. » Ex vetustis exemplaribus aliqua sic habent : « Ego quasi fluvius vorax; » et in Virginem aptissime quadrat, quæ gratiarum onmhirn fluentia, ut ita dicam, hausit ac perbibit, Accipe Bonavenlnrain In Speculo, cap. ni : a Omnia, inquit, charismata

intran in Mariam; flumen enim gratiæ Angelorum inirat in Mariam, flumen gratiæ Patriarcharum et Prophetarum inirat in Mariam, flumen gratiæ Apostolorum intrat in Mariam, flumen gratiæ Martyrum, Confessorum, Virginum, Doctorum intrat in Mariam; omnia denique flumina intrant in Mariam. Sed quid mirum si omnis gratia in Mariam confluit, perquam tanta gratia ad omnes defluxit? » Est ergo Maria flumen immensum omnium fluminum vorax. Quin et Mahomet in Alcorano, de familia Adamar hæc eloquitur : « O Mana, Deus te elegit, et docuit gratiam, et præelegit super omnes mulieres omnium sæculonim, et posuit te quasi novum medium, dividens inter homines terrenos et angelos Dei in paradiso deliciarum. » Nec mullum abit illud nomen *dioryx*, *antduoryx*, cujus hic meminit Ecclesiasticus, a nomine Durii nostri. Rabanus existimat nomine Diorvx Araxem, lotius Persia» maximum fluvium, notari, qui tanto volvitur impetu per declivia, ul præceps ejus lapsus omnia secum auferat, pontes, impedimenta, etc. Huc spectat illud Poetarum pncipis :

Pontem indignatus Araxes.

Ergo ad rem nostram, Maria cum fluvio Araxe aptissime comparatur, quia collectis undique gratiarum omnium rivis, in quamdam immensam evasit gratiarum vim : ex hac vero tanta in pietatem et honestatem propensio nata est, tamque rapidus præcepsque in bonum omne cursus, ut omnes peccatorum illecebras, occasiones, tentamenta. et motus pravy alvei istius vis magna devolveret ac demergeret. Hæc Salazar.

Audi et S. Bernardum, serm. in *Notieit*. B. Mario», quem inscribit *De Aqueductu*, explicantem quoniodo dion x et aquædnctus gratiarum nobis facia sit B. Virgo : « Altius inhiemini quanto devotionis affectu a nobis Mariam voluerit honorari, qui totius boni plenitudinem posuit in Maria : ut proinde si quid spei in nobis est, si quid gratiæ» si quid salutis, ab ea noverimus, redundare, quæ ascendit deliciis affluens. Hortus plano deliciarum), quem non modo afflaverit veniens, sed et perflaverit superveniens auster ille Dominus, ut undique fluant et effluant aromata ejus, charismata scilicet gratiarum. Tolle corpus hoc solare, quod Illuminat mundum, ubi dies? Tolle Muriam hanc maris stellam, maris utique magni et spatiosi, (pud nisi caligo involvens, et umbra mortis, ac densissima» tenebra» relinquuntur? Totis ergo medullis cordium. totis pnccordiorum affectibus, et vedis omnibus Mariam hanc veneremur: quia sic est voluntas ejus, qui totum nos habere voluit per Marlarn. » Et paulo superius : « Plenus equidem, Inquit, aqua»duclus, ul accipiant crateri de plenitudine, sed non plenitudinem ipsam. Nostis cniin cui dictum est : « Ave, gratia plena. » Et inferius : a Ascendit plane supra omne huma-

num genus, ascendit usque ad angelos; sed et ipsos quoque transcendit, et cœlestem omnem supergreditur creaturam. Nimirum super angelos hauriat necesse est, quam refundat hominibus aquam vivam. » Unde concludens ait : « Creterum, quidquid illud est quod offerre paras, Malire commendare memento, ut eodem alveo ad largitorem gratiæ gratia redeat, quo influxit. Neque enim impotens erat Deus et sine hoc aquareductu infundere gratiam prout vellet; sed tibi vehiculum voluit providere. Forte enim manure, aut sanguine plenre, aut infectre muneribus, quod non eas ab omni munere excussisti : ideoque modicum istud quod offerre desideras, gratissimis illis, et omni acceptione dignissimis Malire manibus offerendum tradere cura, si non vis sustinere repulsam. Nimirum candidissima quædam lilia sunt, nec causabitur ille liliorum amator inter lilia non inventum, quidquid illud sit quod inter Mariæ manus invenerit. » Maria ergo est (rames, id est, via in invio peccatorum, ipsa via in bivio deviantium, ipsa via in trivio dubitantium, et secure ad patriam in cœlum redeuntium : manat ex fluvio, id est ex Spiritu Sancto, vel ex Christo, cujus aqua immensa est, immensa ejus redemptio, et gratiarum copia ex ea profluens.

19. 42. Dixi : Rigabo hortum meum plantationum, et inebriabo prati mei fructum.—Ita legendum *prati* scilicet, non *partus* vel *pratus* : sic enim legunt Romana, et Græcum significat areolam horti in qua seruntur olera, sive viridaria. Unde Columella : « Fiunt, inquit, ad olerum consitionem quadrata: dispositiones, quare -s-xiia dicuntur in laterculi formam. » Hinc et vocatur color viridis, qui conflatur ex fulvo et nigro, teste Platone in *Tiinceo*. Sic ergo habent Græca : m* *fioj Tr,» rfy iUaiav*, id est *irrigabo areolam meam justam*, q. d. Ego Sapientia rigabo mea lege et doctrina Ecclesiam, sive cœtum fidelium, quem quasi areolam et hortum populi justī et sancti, mihi e toto mundo colendum delegi et suscepi, ut in ea plantem omnia virtutum genera, omnesque justorum status et gradus, qui varios sapientiæ et sanctitatis fructus proferant. Quod ut faciant, indigent assidua irrigatione sapientiæ, id est, illuminationis, impulsus et gratiæ Dei : sine hac enim exsuccī, aridī et steriles ex scipsis remanerent ; ut vero id abunde et copiose faciant, ego non tantum irrigabo, sed et inebriabo eos mea sapientia et gratia.

Pro *plantationum* Complutenses habent *ipign*, id est optimum; alii, *egregium*. Unde sic habent, *potum <labo horto meo optimo, et inebriabo meam viriditatem justam*, id est juste et adæquate dimensionem et circumscriptam, uti in hortis areolæ florum solent late in circulos, vel quadrate eformari, et laterculis circumscribi, ut justa omnium sit proportio et adæquatio. Talis enim areola, per omnia juste adæquata, et conformata est Eccle-

sia, quoad omnes sui partes, puta quoad Ecclesias quaslibet particulares, quoad varios fidelium status et gradus, ac præsertim quoad Clerum bene ordinatum et sibi invicem subordinatimi. Unde Tigurina vertit, *horto meo eximio potum dabo, justamque meam areolam irrigabo*; Syrus, *dixi : llujabo hortum meum, et inebriabo cubilia mea*, puta areolas meas : has enim hortulani vocant lectulos, sive cubilia florum et aromatum. Ita Rabanus et Palacius, quem audi : Quia, inquit, sapientia dixit se esse tramitem aquæ immenso*, manifestat nobis decretum suum esse, ut, sicut divinitas ex Patre fluxit in Filium, ita ex Filio fluat suo modo in Ecclesiam. Hoc ait : Rigabo hortum, scilicet Ecclesiam ; hrec vocatur hortus plantationum : quia in eo plantantur fideles, qui sunt velut plantæ, de quibus habes in *Canticis*, habes et in *PsaIm.* cum dicitur : « Plantati in domo Domini, in atriis domus Dei nostri florebut. » XCI,H. Et rursum : « Erit tanquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum. » Quod *seundo* dicit, « Inebriabo, » notat primum, aquam Spiritus Sancti et gratiæ, qua sapientia rigat Ecclesiam (quæ pratum est), aquam esse ad rigandum, et vinum ad inebriandum. Quod autem, dicit, « Inebriabo fructum, » notat plantas Ecclesie non esse ficus, sola folia habentes, ut erant olim Pharisæi; sed esse fructiferas, fructus spiritus ferentes, quos Paulus enumerat. Notat *tertio*, tunc maxime pios a musto Spiritus inebriari, cum fructus ferunt; ideo, inquit, « Inebriabo fructum. » Si vis videre ebrietatem hanc, martyrum fervorem considera.

Mystice, hrec adaptes B. Virgini ; unde Rupertus Abbas, lib. IV in *Cantica* : « Hortus conclusus, inquit, soror mea, sponsa, Dei genitrix. Ecce novus Paradisus, novre plantationes, quas plantavit unus idemque antiqui Paradisi plantator, Dominus Deus. Ille est Paradisus antiquus, Paradisus terrenus : iste est Paradisus novus, paradisus cœlestis : utriusque plantator est unus, idemque Dominus Deus : in illo posuit hominem quem formaverat, in isto formavit hominem, qui apud ipsum in principio erat. De illa humo produxit omne lignum pulchrum visu et ad vescendum suave, lignum etiam vitre in medio Paradisi : istam humum, istam terram suam benedixit, et ex ea cunctarum germina gratiarum, et cunctarum exemplaria virtutum produxit, ipsum quoque lignum vitre Christum Deum et hominem, Dominum Paradisi cœlestis. De illo voluptatis loco egrediebatur fluvius ad irrigandum Paradisum, qui inde dividitur in quatuor capita : de isto Paradiso ille fluvius, sive istud flumen egressum est, de quo Psalmista dicit : Fluminis impetus Letificai civitatem Dei, qui inde dividitur in quatuor Evangelia. » Merito ergo B. Virgo, a S. Hieronymo, Petro Damiano et aliis, imo ab Ecclesia, vocatur et invocatur a Paradiso voluptatis, quem Deus omnibus gratiæ divitiis cumulavit, ac hor-

tus deliciarum, in quo condita sunt omnia florum genera, et omnia ornamenta virtutum. » Atque a S. Ignatio, epist I *ad S. Joannem*, votatur coeleste prodigium, et sacratissimum spectaculum, in quo humanæ naturæ natura sanctitatis angelicæ sociatur. »

ver*.»!. 43. Et ecce factus est Mini tuâmes abundans, ET FLUVIUS MEL'S APPROPINQUAVIT AD MARE. — Pro *trames* Græce est ὄτης, 7. d. Fossa illa, vel aquæductus, de quo dixi vers. 39, cura initio esset arctus et exiguus, sensim ita crevit, ut fossa facta sit flumen abundans, imo videatur esse mare. Hoc maxime factum est, cum Dei sapientia, id est lex, fides et religio, quæ initio sola Judæa concludebatur, tempore Christi per Apostolorum prædicationem effudit se in omnes gentes, easque fecit Christianas. Unde Tigurina, *aquæductus ecce meus evasit flumen, et flumen meum in mare excievit*; Syrus, *et ecce etiam fuit mihi torrens, et fluvius meus pertingit usque ad mare*; Arabicus, *et habebam vadum, et pervenit ad mare; fluvium meum in mare inundare facio mane, faciamque illum etiam in generationes plurimas*; alii, *et ecce fossa illa factus est fluvius, et fluvius meus evasit in mare*. O rem ineffabilem! exclamat Palacius, fluebat doctrina Evangelica, et in ea quodammodo Spiritus et Christus : obstabant huic fluxui omnes dæmonum, imperatorum, militum et totius orbis vires exten-tæ; at, his omnibus invitis, ut mare totam vallat et circumdat terram : ita vita Christiana et ipse Christus totum circumdedit orbem; siquidem a in omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum, » *Psalm*, xviii.

Maria Mystice, gratia, quam B. Virgo in primo instanti conceptionis accepit, per 72 annos, quibus F»»'»-stanti conceptionis accepit, per 72 annos, quibus mire" per continuos et gratiæ adæquatos actus jugiter eam auxit, et assidue conduplicavit, excrevit quasi in immensum, ut vere Maria dici posset essetque mare gratiarum : unde a Damasceno, orat. 2 *De Assumptione*, vocatur *gratiæ abyssus*. Et S. Epiphanius, orat. *De Laud. Virg.* : « Gratia, inquit, S. Virginis est immensa. » Et inferius eam vocat, « mare spirituale, cui praticando, neque hominum, neque angelorum lingua sufficit. » S. Ildefonsus, serm. *De Assumptione* : « Sicut, inquit, est incomparabile quod gessit, et ineffabile quod percepit; ita est incomprehensibile premium gloriæ quod meruit. » S. Anselmus, *De Excellentia Virg.* cap. vii : « Quid amplius, ait, dicere possum. Domina? Immensitatem quippe gratiæ et gloriæ, et felicitatis tuæ considerare incipienti, et sensus deficit, et lingua fatiscit. » Atque ut alios omnes præteream, Andreas Cretensis, serm. *De Dormit. Deiparæ*, sic eam compellat : « O sancta, et sanctis sanctior, et omnis sanctitatis sanctissime thesaure. » Eodem modo crevit et crescit in dies sanctitas Apostolorum, Martyrum, Virginum, Confessorum Sanctorumque omnium, quam eis, utpote sibi devotis, suisque clientibus aspirat B. Virgo.

44. Quoniam doctrinam quasi antelucanum illumino OMNIBUS, ET ENARRABO ILLAM USQUE AD LONGINQUUM.— Pro *antelucanum* Græce est ὀφθαλμὸς, id est *diluculum*, q. d. Sicut lux diluculi, sive aurora, post noctis tenebras initio modica est, sed sensim crescit usque ad meridiem et lucem clarissimam; ita et ego sapientia sensim omnibus « illumino, » id est, lucem meam profero, meque diffundo magis et magis, donec etiam in longinquum, id est remotissimas gentes, me effundam, easque illuminem; uti hoc sæculo factum videmus, ac quotidie fieri in Sina, Japone totaque India Orientali et Occidentali. Unde Graea habent, *nam disciplinam ut dilucidum illustro, et ostendo eam usque in longinquum*; Tigurina, *quoniam disciplinam illumino ut diluculum, et in multum tempus illustro eam*; Syrus, *rursum doctrinam meam mane dico, et relinquam eam in generationes multas, vel potabo ea generationes multas*. Notat Palacius doctrinam Evangelicam vocari *auroram*, non *meridiem*, tum quia obscura est; fide enim creditur, non videtur oculis; tum quia admiscetur tenebris persecutionum et tribulationum; tum quia sensim crescit ut aurora.

45. Penetrabo omnes inferiores partes terre, v« ET INSPICIAM OMNES DORMIENTES, ET ILLUMINABO OMNES sperantes in Domino.— Tigurina, *imas omnes terræ partes penetro, dormientes video quoscunque, et spem in Domino ponentes omnes illumino*. Hic versus jam deest in Græco et Syro. Sunt verba Sapientis, q. d. Adeo dioryx et aquæductus meus crevit in flumen, imo in mare; adeo lux aurora meæ crevit in meridiem, ut non tantum illuminem omnes gentes in superficie terra degentes, sed et penetrem imas terra partes; ibique inspiciam et visitem omnes dormientes, id est defunctos; ac damnatos quidem inspiciam terribili vultu, metuque percellam, et damnationem eorum confirmabo; pios vero sperantes in Domino illuminabo, id est, luce meæ cognitionis, puta revelatione Christi nati, passi et resurgentis, indeque consolatione redemptionis et salutis per eum factæ perfundam. Consolabor ergo et beabo omnes Patres in limbo degentes, sperantes in Domino, et avidissime Christum redemptorem expectantes. Itaque sæpius quidem per angelos Deus illuminavit patres in limbo; sed perfectissime hæc sententia impleta est, cum Christus, qui est Sapientia Patris incarnata, in cruce moriens, descendit ad limbum, ac patres sui cognitione, imo conspectu tam humanitatis, quam divinitatis suæ donavit; itaque eos consolatus est, imo beatos reddidit, securaque tertio die in terram, ac quadragesimo die, ascendens in cælum, in triumphum duxit. Ita hunc locum de descensu Christi ad inferos interpretatur S. Isidorus, lib. *De Resurrect. Domini*, cap. li, et alii passim, ac noster Salazar in cap. XXIX *Proverb*, num. 59, ubi *illumino*, exponit, *visitato et perscrutabor*.

Idem implebitur in resurrectione; tunc enim Deus inspiciet et visitabit corpora Sanctorum la-

lencia in sepulcro, cagno animabus uniet, vivificabit et glorificabit.

Porro ex eo quod all : « Penetrabo omnes inferiores partes terra», p Beliarminus, lib. IV *De Am-ina Christi*, cap. xvi, el alii opinantur Christum post mortem descendissent! omnia loca inferni, adeoque ad ipsum infernum damnatorum, tanquam omnium dominatorem. Ita videtur sentire Cyril-lus Hierosolymitanus, *Catechesi* xiv; Athanasius, serm. 4 *Contra Arianos*; S. Augustinus, *epist.* 99; Fulgentius, lib. IH *Ad Trasimund.* cap. xxx; Nys-senus, oral. I *De Resurr.*, Damascenus, lib. ìli, cap. cxxix. Sed probabilius est Christum substan-tialiter tantum descendisse ad limbum : « l'l quos ipse par gratiam visitabat interius secundum divi-nitatem, eos etiam secundum animam visitaret et CbrktM loco, »aitS. Thomas, III p., *Quasi.* LII, art. 2; vir-tualitor vero et effective, sive quoad efficaciam, descendisse ad locum puerorum el damnatorum, confutando scilicet et damnando illorum pecca-tum, sive originale solum, sive etiam actuale in adultis, u Penetrabo ergo omnes inferiores partes terræ, » quiascilioetunam substantialiter, esteras virtuallter penetrabo. Ita Valentia in locum D.Tho-inæjani citatum, nec aliud volunt Patres pro priori sententia citali. Ha et Bonaventura, Richardus, Gabriel, Palud. Marsii. el alii in III, dist. 22, ac Franciscos Suarez III p., *Quast.* LII, art. 8 : Pene-trabo, ait, prono, quoad divinitatem; *secundo*, quoad humanitatem, ad omnes partes terræ; quia non solum ad superficiem terræ descendit, sed etiam usque ad infimum terræ locum penetravit, etiamsi non ad omnes ejus sinus.

Rursum, ex eo quod ait : a Illuminabo omnes sperantes in Domino, p inulti probabiliter censent Christum omnibus animabus in Purgatorio existi-ntenlibus suo ad eos descensu dedisse primum dedit in plenumque jubilæum, omnesque a nœnis libe-rl?QfjÛiik el ^cum ad cœlum in triumphum duxisse, læunj. Jta S. Bonaventura in disi. 22, Quest. V; Thomas Argentin, end. dist. Quæst. unica, art. 4, Gabriel eadem disi. Quæst. unica, art. 3, dub. 3; Solus in IV, dist. 45, Quæst. I, art. 3, in fine. Illud cer-tum est Christum tum animas patrum plene ex-platas illuminasse lumine gloriæ, cisque suam di-vinitatem conspiciendam obtulisse, itaque eas beasse, ac esterna felicitate donasse.

Tropologice Rabanus : Sapientia, puta Christus, « Inspicit inferiores partes teme, inquit, quoniam carnalium corda et cogitationes scrutatur; inspi-cit omnes dormientes, qui vel ignorantia? somno, vel torpore negligenti^ dormitant; et illuminat reetahde el agnitiono sperantes in Deo; quoniam qui sperat in Deo, beatus est. Beneplacitum enim esi Domino super timentes eum, et in eos qui sperant in misericordia ejus, » *Psalm*, cx lvi.

Vcn. 46. 40. ADHUC DOCTRI NA)! QUASI PROPHETI AM EFFUN-DAM ET RELI NQUAM I LLAM QUÆREM I UUS SAPI KXTI AM; I T NOX DFSI NAM I N PROGENI ES I LLORUM USQUE 15 ÆVUM sin c t l m.— Hic versus potest accipi tam ut dictus

a Sapientia, quam a Siracide. A Sapientia, quasi illa pergat hic loqui, explicetque illud Veis. I>: « Enarrabo illam in longinquum; * cui immediate Græca hunc versum subjungunt. Favent Compiti-tenses quæ pro Ire, id est *adhuc*, legunt én, id csl *quoniam*, q. d. Enarrabo sapientiam in longin-quum, quoniam doctrinam effundam usquC in ævum sanctum. Et Syrus, qui cum pro vers. 44 vertisset, *rursus doctrinam meam mane dico, ct re-linquam eam in generaliones multas*; quæ constat esse verba Sapientiæ, quasi ea explicans, hunc versum subdit, *rursus doctrinam meam in prophetia dico, et extremitas ejus usque in longinquum*. Cuiq ergo prior versus sit Sapientiæ, ejusdem quoque videtur esso posterior, utpoto illi respondens, illumque explicans. Unde Rabanus sic explicat : « Non cessat, inquit, S. Scriptura ab ævo usque in ævum docere genus humanum, quatenus in-telligat ex præcepplis Dei quid vitare debeat* quidve agere; ul nemo sit qui rite se possit ex-cusare, quasi nesciens quid præcèptum sit in lege divina, cum sapientia viam veritatis, et normam justitiæ palam omnibus demonstret. » Et Pala-cius : « Videor, inquit, mihi audire Christum di-centem : Ego vobiscum sum usque ad consum-mationem sæculi. Non igitur cessabit unquan^ prædicatio Evangelii exterius, etprædicalio Chri-stum interius, usque ad ævum sanctum, id esf æternitatem. Nota doctrinam Evangelicam paris esse auctoritatis cum prophetia; ideo ait doc-trinam quasi propheticam; utramque enim a Spiritu Sancto inspirati locuti sunt sancti Dei ho-mines, » II *Petri* i, 21.

Rursum hæc verba accipi possunt quasi dicta a Siracide. Ipse enim, post interlocutionem Sapien-tiæ hucusque a sc inductam, videtur resumere sermonem, ac sternere viam ad nova sapienti@ dogmata, quæ tradet cap. proximo et seqq. Nam vers. seq. usurpat Siracidesquasi suum cap.xxxm, 18. Unde Græca de more breviter sic habent, *adhuc doctrinam ut prophetiam effundam, et relinquam ip^ sam in generationes sæculonim* ; et Tigurina, *etiam-num effundo doctrinam ut oraculum, perque sæcu-lorum adates etyitto eam quarentUnis*. Quare Ly-ranus hæc ita cum vers, præcedçnfî connectif : « Quia, inquit, scriptor hujus libri immediate lo-cutus est de judíelo finali, posset quis dubitans quærçrô : Intendis lu hic librum tuum finire? Ad quod respondet, dicens : Adime doctrinam (piasi prophetiam elTinnlam. » Sic et Jansenius, qui sigillalim singula de Siracide sic explicat : « Dum dicit, inquit, se prolaturum doctrinam si-cut prophetiam, significat se divinam doctrinam traditurum, quæ cerbi sit el solida, quæque non humano ingenio sit excogitata; qed divinitus re-velala; sicut Prophète Spirîu Sancto inspirali locuti sunt. Dum se dicit eam relicturum in gpne-i rationes sæculornm, significat se eam scripto re-licturum posteris, ut in perpëtuum ab ejs legi c| audiri possit, qui studiosi sunl sapientiæ. Et non

dpslnam, Inquill, hoe est, pon-everabo semper per scriptam a me doctrinam, in progenies illorum qui qiu iTunlsapientiam, usque in a vum sanctum, hoc est, usquo in s/eculum futurum, ubi humana amplius doctrina opus non erit; sed implebitur illud, quod per Jeremiam dictum est : Non docebit ultra vir proximum suum. Omnes enim cognoscent me a majore usipie ad minimum corutn, » Jcrem. XXXI.

Nota, rooum *sanctum* vocari sæculnm futurum : præsens enim non esi sanctum, quia «totus mundus in maligno positus est, » I Joan. v. At roteadlas beata, in quam nihil coinquinatum ingreditur, ævum sanctum est. Meminerint ergo doctores et scriptores se docere et scribere non tempori, sed mlernilati; seque in suis laboribus solentur, quod illis non sibi lanturn, sed el discipulis et lectoribus, eorum scripta usque ad linem mundi lecturis, acceisanl ævum sanctum, scilicet beatam uiternilQtem : ad hanc enim so suosque lectores informant et dirigunt. Unde subdit el concludit ;

VI.-I.47. VIDFTI QUONIAM NON SOLI MIHI LABORAVI. SED

OMNIBUS IAQI IHENTIHIUS VERITATEM, — *q. d.* Videte ex |iis qnro hactenus tam prolixè dixi o| scripsi, ac (jeinceps dicturus et scripturus sum, me non mihi soli studuisse et vacasse, sed et aliis laborasse et consuluisse, ut meo exemplo idem faciant alii sapientes, nec satis putent si ipsi sapiant, sed et sapientiam suam aliis docendo et scribendo

communicent. Unde Rabanus : « Doctor ecclesiastico*, inquit, verba Dei scribendo et docendo non solum sibi laborat, sed et aliis; quia sibi laborat pro sterna mercede et quiete; aliis autem pro yera salute ac perpetua requie; unde m hame/, cap. xn, scriptum est : Qui docti fuerint, fulgebunt sicut splendor firmamenti, et qui ad justitiam erudiunt multos, quasi slelke in perpetuas aeternitates. Hinc el Jacobus ait : Qui converti fecerit per- c*p. v. calorem ab errore vite suro, salvabit animam ejus d'tnorle, et operiet multitudinem peccatorum. Do qioet Paulus ad Timotheum scribens ait: Attende n- r>< tibi, et doctrina? san@, insta m illis; hoc enim iaciens, ct (eipsum salvum facies, et eos qui te audiunt. Hinc et ip*a Verita* in Evangelio ait : Qui solverit unum de mandatis istis minimis, ct do- “• cueril sic homine*, minimus vocabitur in regno calorum. » Et item : « Vos, inquit, estis lux mundi; sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant oj»era vestra bona, el glorificent Patrem vestrum qui in coelis est. »

Porro Palacius, hæc accipiens ut dicta a sapientia, puta Christo, sic explicat : « Nullum grandius, inquit, epiphonema fere potuit a sapientia dici : O mortales, veni in mundum; o quam in eo laboravi ! laboravi porro in gloriam Patris, et in commodum vestrum, si veritatem inquiratis; nc committatis ergo, ut ego frustrer proposito meo, ctvos tanto commodo vestro. »

CAPUT VIGESIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Post encomium sapientia:, pergit alia ejus tradere dogmata. Vnde, vers, t, lavpnsrl triaquer placent sapientia:, et vers. 3, totidem qu<£ t« displicent. lude, vers. 0 usqua ad 17, enarrat decem l itdudiu- », puta res decem quæ hominem faciunt beatum. Denique, a vers. 17 usque ad /bie/n capitis, agii de nequitia mulierum, camque mullis exaggerat.

4. In tribus placitum est spiritui meo, quai sunt probata coram Deo et hominibus:
2. Concordia fratrum, et amor proximorum, et vir et mulier bene sibi consentientes.
3. 'Ures species odivit anima mea, et aggravor valde anima? illorum : i. pauperem superbum : divitem mendacem: senem fatuum et insensatum.
5. Qua» injuventute tua non congregasti, quomodo in senectute tua invenies? G. Quam speciosum canitiei judicium, et presbyteris cognoficoro consilium l
7. Quam speciosa veteranis sapientia, et gloriosis intellectus, ct consilium l H. Corona senum mulla peritia, et gloria illorum limor Dei.
9. Novem insusplicabilia cordis magnificavi, ct decimum dicam in lingua hominibus;
10. homo, qui jucundatur in filiis, vivens et videns subversionem inimicorum suorum.
14. Beatus qui habitat cum muliere sensata, et qui lingua sua non est lapsus, et qui non servivit indignis se.
12. Beatus qui invenit amicum verum, ct qui enarrat justitiam auri audienti.
13. Quam magnus, qui invenit sapientiam ct scientiam ! sed non est super timon-

(cm Dominum ; 14. limor Dei super omnia se superposuit : (5. beatus homo, cui donatum est habere timorem Dei : qui (enei illuni, cui assimilabitur? 16. Timor Dei inilium dilectionis ejus : fidei autem initium agglutinandum est ei. 17. Omnis plaga, tristitia cordis est : et omnis malitia, nequitia mulieris. 18. Et omnem plagam, et non plagam videbit cordis : 19. et omnem nequitiam, et non nequitiam mulieris : 20. et omnem obductum, et non obductum odientium : 21. et omnem vindictam, et non vindiciam inimicorum. 22. Non est caput nequius super caput colubri : 23. et non est ira super iram mulieris. Commorari leoni et draconi placebit, quam habitare cum muliere nequam. 24. Nequitia mulieris immutat faciem ejus : et obcæcat vultum suum tanquam ursus, et quasi saccum ostendit. In medio proximorum ejus 25. ingemuit vir ejus, et audiens suspiravit modicum. 26. Brevis omnis malitia super malitiam mulieris, sors peccatorum cadat super illam. 27. Sicut ascensus arenosus in pedibus veterani, sic mulier linguata homini quieto. 28. Ne respicias in mulieris speciem, et non concupiscas mulierem in specie. 29. Mulieris ira, et irreverentia et confusio magna. 30. Mulier, si primatum habeat, contraria est viro suo. 31. Cor humile, et facies tristis, et plaga cordis, mulier nequam. 32. Manus debiles, et genua dissoluta, mulier quæ non beatificat virum suum. 33. A muliere inilium factum est peccati, et per illam omnes morimur. 34. Non des aquæ tuæ exitum : nec modicum : nec mulieri nequam veniam prodeundi. 35. Si non ambulaverit ad manum tuam, confundet te in conspectu inimicorum. 36. A carnibus tuis abscinde illam, ne semper te abutatur.

PRIMA PARS CAPITIS.

Ver». « < Ct 2. In TRIBUS PLACITUM EST SPIRITUI MEO, QU.E
M1 SUNT PROBATA CORAM DEO ET HOMINIBUS : CONCORHIA
FRATRUM, ET AMOR PROXIMORUM, ET VIR ET MULIER
Sibi bene consentientes. — Loquitur ipsa Sapien-
za, vel certe Siracides sapiens, ex persona et
mente sapientiæ : quod in idem redit. Sapien-
tiam enim hic loqui docet Rabanus, et evincunt
Græca, quæ sic habent : *ὑπατόρ. v, xai à δçnv*
Apila itaVTt Kvplov xal ἱ. Sysózsj», id CSt, *¶11 tribus pul-*
chra facta sum, et surrexi decora coram Deo et homi-
nibus. Noster pro àvipp legit ici» *ὑπίiii*, id est,
sunt speciosa, grata, probata.
Nota : Siracides hi ternarios virtutum et vitio-
rum subjicit, more veterum qui sua præcepta ad
numeros redigebant, ut facibus capi el memoria
retineri possent. Qua in re imitatur Salomonem,
qui idem facit *Proverb*, cap. xxx, vers. 18 et se-
quent.
Primum Primum ergo sapientiæ hoc est præceptum,
de concordia et charitate : hæc enim prima et
re tum, princeps est virtus, qua: Dei el hominum gratiam
concibat. Ea autem maxime in triplici hominum
genere requiritur. *Primo*, inter fratres, vel ger-
manos, vel consobrinos, vel quomodolibet cog-
natos el consanguineos; hi enim omnes ab He-
bræis vocantur fratres. Alludit ad *Psalms*, cxxxii,
vers. 1 : « Ecce quam bonum et quam jucundum
habit Te tratres ia unum 1 *Secundo*, inter proxi-

mos, id est, eos qui in eadem domo, collegio,
vicinia, officio, arte, negotio, above modo invi-
cem devincti et quasi colligati sunt : horum enim
omnium vinculum est amor et concordia. *Tertio*,
inter virum et mulierem : hi enim ita conjuncti
sunt habitatione, toro, mensa rebusque omni-
bus, ut una caro, id est unus homo civilis, et una
persona politica censeantur; unde et conjuges
vocantur. Quare si inter se concordēs vivant,
vitam agent jucundissimam et sanctissimam; sin
discordes sint, molestissimam et diabolicam.
Quocirca pro *sibi bene consentientes*, Græce est,
liirtai; mi/jLTtpiptpiitvot, id est *mutuo una circumfe-*
rentes, vel *mutuo una circumlati*; hæc enim vox
Græca magnam habet emphasin, significaque
summum inter conjuges consensum, quando
alter alterius mores, infirmitates et vitia tolerat,
eique in omnibus se accommodat, perinde ac
fit in rota : dum enim ejus pars una volvitur et
gyratur, pars altera ei connexa eodem volvatur
et gyretur oportet : talis enim rota est conjugium.
Aut, sicut duo boves vel equi, æque idem jugum
subeunt, trahuntque : inde enim dictum est con-
jugium. Sensus ergo est, *q. d.* Vir et uxor ita
consentire debent, ut quocumque fertur unus,
vel voluntate propria, vel infirmitate, vel neces-
sitate ingruente, eodem sponte inclinet ac feratur
et alter : vult maritus hanc artem exercere, eam-

dem exerceat, vel exercenti obsecundet uxor : maritum excipit morbus, paupertas, jactura, persecutio, career; maritum eodem sequatur, imo ultro comitetur uxor, ut cum soletur, patienti compatiatur el serviat, cumque omnibus officiis modisque adjuvet. Denique quicunque forions flatus virum impulerit, eodem impelli se sinat uxor : ac vice versa, quocumque impulsa fuerit uxor, eodem sequatur et maritus.

Porro, hujus consensionis radix el causa est amor reciprocus. Unde S. Augustinus in Sententiis, num. 163 : « Pax domestica, inquit, est ordinata cohabitantium imperandi obediendique concordia. Imperant enim qui consulunt, sicut vir uxori, parentes filiis, domini servis. Obediunt autem quibus consulitur, sicut mulieres maritis, filii parentibus, servi dominis. Sed in Domino juste viventes ex fide, et ab illa adhuc civitate peregrinantes, etiam qui imperant servirmi cis, quibus videntur imperare: quia non dominandi cupiditate imperant, sed officio consulendi, nec principandi superbia, sed providendi beneficio. »

Nota secundo : Pro *benepiacitum est spiritui meo*, Græce est, id est *decora* vel *pulchra facta sum*, q. d. Hæc tria ita mihi placent, ul iis pulchrescam, ut iis mihi pulchra et speciosa esse videar, ut iis me decorari sentiam, aveam et gaudeam. Unde Tigurina vertit, *tria me exhilarant, et coram Domino simul et hominibus condecorant*; alii, *tribus sum exornata, et sargo speciosa coram Deo et hominibus*; Syrus, *tria desideravit anima mea, et ea decent coram Deo et hominibus, fraternitas fratrum, amicitia amicorum, et vir et uxor ejus, quando sunt concordēs*. Simili phrasi ait Apostolus *Hebr.* cap. xiii, 16 : « Beneficente et communionis nolite oblivisci, talibus enim hostiis promeretur Deus; Græce, *tjxpWiw*, id est, conciliatur, placatur, sibi complacet; Syrus, *pulchrescit*, hilarescit et gloriatur. Itidem facit de concordia nostra : quia in hac sila est salus domorum, urbium et regnorum.

Audi hanc sententiam explicantem bonaque pacis et concordie enarrantem S. Augustinum, serm. 169 *De Tempore* : a Pax, inquit, concordia fratrum, sicut scriptum est : In tribus placuit spiritui meo, quæ sunt probata coram Deo el hominibus : concordia fratrum, et amor proximorum, et vir et mulier consentientes sibi. Concordia ergo fratrum voluntas Dei est, jucunditas Christi, perfectio sanctitatis, justitiæ regula, materia doctrinæ, morum custodia, atque in rebus omnibus Audabilis disciplina. Pax, suffragio precum et supplicationum, facilis atque impetrabilis; quia desideriorum omnium competens est plenitudo, sicut scriptum est in Apostolo. Pax conventionis amabilem Deo facit in fratribus, quæ charitatis indicat testimonium. Pax ergo dilectionis mater est, concordie vinculum, ac puræ mentis indicium manifestum; quia sibi exigit de Deo quod velit, quidquid volucrum petit, et quidquid voluc-

rii sumit. Pax præceptis regalibus conservanda est, Domino Christo dicente : Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis. In pace vos dimitto, in pace vos dimisi, in pace vos inveniam. Proficiscens voluit dare quod desiderabat rediens in omnibus invenire, » quodque a singulis severe exigit et repetet in die judicii.

Præclare S. Gregorius Nazianzenus, orat. 11 *De Pace*, docet universi statum decusque consistere in concordia elementorum, licet discordium et contrariis qualitatibus inter se pugnantium; cælorum, et mixtorum omnium : « Mundus, inquit, celebre Dei elementum, quamdiu secum pacatus et tranquillus est, seque naturæ suæ finibus coercet, nec quidquam adversus alterum insurgit, neque ex iis benevolentis vinculis, quibus ab artifice verbo rerum universitas constricta est, ékeedit; mundus vere est, ut appellatur (mundus enim Græce dicitur *tuoc*, id est *ornatus*) et incomparabilis pulchritudo. At simul atque pacatus et quietus esse desiit, mundus quoque esse desinit, » Idem plane dicas de microcosmo, sive parvo mundo, qui est homo, ejusque conjugio et familia, scilicet, omne ejus decus et bonum consistere in pace et concordia; ac viceversa, omne ejus dedecus el malum stare in discordia. Porro, recte eadem oratione addit Nazianzenus : a Melior est contentio pietatis causa suscepta, quam vitiosa concordia. »

Ratio a priori est, quod Deus sit ipsa prima, increata, summa et perfectissima concordia : quare summe amat concordēs, utpote sibi simillimos, imo ut opus suum proprium el perfectum. Nam et SS. Trinitas, puta Pater, Filius et Spiritus Sanctus summe sunt concordēs, non accidentaliter, sed essentialiter; quia unam eandemque numero ac individuum habent essentiam, consequenter et mentem ac voluntatem concordiamque : quaro quod unus, verbi gratia, Pater vult, hoc essentialiter volunt cæteri duo, puta Filius el Spiritus Sanctus; quocirca ipsa SS. Trinitas hanc sui concordiam cælis, elementis, rebusque omnibus communicavit et impressit. Atque hic est cælorum concentus in dissonanti tot orbium, motuum, stellarum, etc., consonantia, et discordi concordia, piam admirans Baldad apud *Job* cap. xxv, 2 : « Qui facit, inquit, concordiam in sublimibus suis. » Et ipse *Job* cap. xxxviii, 37 : « Quis enarrabit, inquit, cælorum rationem, et concentum cæli quis dormire faciet? » Hinc Deus suam Triadem cum unitate singulis rehusase conditis participative indidit. Nam omnia a in mensura, numero el pondere » disposuit, *Sapient.* xi, 21. Eadem suo modo impertivit matrimonio, domui et familiæ cuilibet, in qua pater quasi repræsentat Deum Patrem, filius Deum Filium, uxor Spiritum Sanctum. Id maxime verum fuit in codesti et divina familia Verbi incarnati, quæ tribus constabat personis sanctissimis, puta Josepho patre, B. Virgine matre, et filio Jesu : in qua proinde >umina

CauM
flcor-
/r cal
1TQT
01/

Morali
ter, do
pace.

fuit concordia, summus amor, Minima erga se mutuo reverentia, Mimma sanctitas : quant sane omnes conjuges et familias assidue inspicere et imitari operte pretium est. Hoc est quod ait Psaltes *Psalm*, txvn, 7 : « Heus in loco sancto suo, Deus qui inhabitare facit unius moris in domo. » Quinci Christus *Matth.* w u, Iti : « Si duo ex vobis, inquit, consenserint super terram de omni re quamcumque petierint, liet illis a Putre meo, qui in cœlis est: ubi enim sunt duo vel lres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. » Ubi ergo concordia est, ibi Christus est, ibi Deus est, ibi tota SS. Trinitas est, faciens triadem et monadem, puta, unionem simetamque concordiam mentium, animorum et actionum. Quid mirabilius in codo, quid divinius, quam quod tria sint unum, et unum sini tria, puta tres persona: sint unus Deus, et unus Deus sit lres personui? boo tamen efficit summa trium concordia et unio. Quid mirabilius in terra, quam in una domo, familia, collegio, civitate, regno, esse decem, centum, mille, imo milliones hominum ; hos tamen omnes conspirare in unam rempublicam, in unam Ecclesiam, in unum commune bonum? hoc tamen faciliamoret -concordia, quæ facit ut eis sil cor unum et anima una. Concordia enim a congruente corde dicitur. Illa ergo res coelestis et divina sil oportet, utpote a Deo intime manans. Ex adverso, discordia, quæ etiam paucos dissociat, divellit, dissipat, ut inter se dimicent et confligant usque ad necem, infernalis est et diabolica, nipote mimons a Lucifero, d|< r lu- 'fu* primus discordiam inter angelos fecit in ocelo, cuu, ideoque instar fulguris pncipitatus est in tartara. Discordia ergo fecit infernum, concordia cirium et paradisum : discordia fecit diemones, concordia angelos : discordia fecit homines reprobos, concordia sanctos et electos. Denique, tritum est illud Sallustii in *Catilina* : « Concordia res parvo* crescunt, discordia maxima* ditabuntur. » aetneom Porro, discordile fons et origo esi cupiditas et m.um: aVaritia, puta hæc duo pronomina, meum et tuum : quæ, ut ait S. Chrysoslomus totum mundum scindunt el turbant; concordile vero mater est charitas, comitas et liberalità». Unde S. Ambrosius, *Heram.* cap. xiv, docet aves rapaces non convenire, sed mansuetas : « Est etiam, inquit, diversitas copularum; quarum gratia carent, quæ intendunt rapinis. Nam propter aviditatem [inudandi, vel propter insidias explorandi, nec ipsis inter se convenit, et ideo declinant sui copulam. Defugit enim avaritia consortium plurimorum. 'Deinde conjuncti facile ipsa \$6 proderet. Illis ergo avibus nihil est copulatorium printer jugale consortium. Ergo aquilis occipilribusque hic usus est vita*. Contra Vero palumbes, grues, sturni, corvi atque cornices, etiam turdi gaudent connexione. » Cn.e» t f- Jam vero quanta sit concordile vis el robur d<>- e'ow. cenl Eruc5> dulf>-ut a i t Dasilius homil. 8 *Heram.* <k», gregatim pascuntur et volani, ut ab aquilis et >enalonbus sc tueantur', ideoque vicissun per

noctem excubias agunt. Pluribus |<l ostendit Plinius lib. X, capi x\ ni, qui et lib. XXX, iu line, rem miram atteri, .scilicet : « Non lassescere in ullo labore, qui nervos ex alis et cruribus gnium habeant. » Eides sit penes auctorem. Adde : grues simul volant forma trianguli, non rectilinei, sed acuti, ul facilius aerem findant. Invadente autem eas aquila, omnes in orbem consistunt, el acia vehit ordinata speciem prælii exhibenti quam ' extimescens aquila retrocedit. Rursum L Basilios, n |v u> loco citato, vim concordine ostendit in locustis, u» quæ, cum sint vilia et infirma animalada, tamen conglobata agros et provincias vastant, uti vastarunt /Egptum, *Erotti* x, 15 ; adeo ut nulla vis eis resistere queat : « Quonam pacto, ail S. Rasilius, libi militias exercitnsque locusta* terribiles enaravero, quæ, vclut agmine facto, sub una tessera in sublime universa simul elata, castris toto late positis agro, non antea sane fructus depascitur, quam ipsi sil a Deo concessum atque mandatum? » His addelioves, qui, cum lupiun vident, in orbem coeunt, jum tisque simul viribus, cornibus hos- <X? tem exspectant et fugant. Equi quoque in circum coguntur, cum hostem timent, istinsque circuli centrum capitibus quisque suis edicit, atque sic singuli calces et soleas ferreas, arma scilicet sua; advenienti hosti objiciunt atque ostentant. Quin ct porci alias stupidi, et de glandibus inter se morsu certantes, ubi tamen lupum vel hostem vident, illico in triangulum se disponimi, ac robustioribus in prima acie collocatis, cuivis invadenti sunt formidabiles.

Denique R. Simeon in *Pirite Avoth*, id est in *Cupitulis* sive *Proverbiis Patrum Hebr.* cap. i « Tribus, inquit, rebus mundus hic subsistit, ratione, veritate et pace. Hunc enim ordinem statuit S. Scriptura dicens : Veritatem et iudicium pacis judicate in portis vestris. » Ibidem R. Hillel, socius R. Samai : « Exhibete, inquit, vos lanquam filios Aaron, qui pacem omni cura studiose quærebat, ac hominum amator, omnes ad legis observantiam adducere satagebat. » Addebat illud : « Qui honorem avidius quærit, honoris jacturam facit, n Ambitio enim honoris et preecllentiro turbat pacem et concordiam.

Mystice Rabanus, et ex eo Glossa : « Mulier et maritus, inquit, sibi bene consentientes sunt ratio inferior et superior, sive anima et spiritus, appetitus et mens, » concupiscentia et ratio : cum enim hæc rationi consentit, tunc mire placet Deo tollis homo ; sic concordia fratrum est concordia rationis et voluntatis : voluntas enim; quasi frater junior, consentire debet rationi quasi fratri seniori, ut placeat Patri codesti. Sicamor proximo nun est, cum quisque sensus, potentia et appetitus, non privatum suum bonum, quod concupiscit, sed commune cælerorum lotmsque hominis, puta sapientiam et virtutem, appetit et prosequitur, atque in hae harmonia et concordia memlu oium viriumque hominis mire sibi complacet Deus.

Ver».3-

3. TRES SPECIES odivit anima mea, et aggravor vaide anime n. i. u. i. u. m. — *Anima*, id est animali cupiditati, indoli et vite, hoc est moribus modoque vivendi illorum, 7. d. Aggravor, id est graviter fero illorum indolem el mores. Unde Græca habent : *r-poiúr/fiuz. ettd.pù rf. ç>,<* (d esi, *offendor, stomachor, indignor vitto ipsorum*; Tigurina, *eorumgue vitam perquam inique fro*. Quia si< ut monstra naturte communiter brevis sunt vite, ita hæc moudra, in genere moris, brevis ævi esse deberent, ait Palacius. Syrus, *affligar taWe super vita illorum*; *super vita*, id est super modo vivendi et inconcinnis moribus eorum. Recbnsuil tria hominum genera quæ sibi placere dixit, éb qttod vivant decenter et congrue suo statui, nimirum quod sint concordēs in eadem familia, congregatione vel connubio. Congregationi enim nihil ita congruit ac concordia; hanc enim sibi deposcit ipsa congregationis natura, quæ in unione et concordia consistit; atque hæc est ratio a priori, cur concordia adeo Deo el hominibus sit grata, tamque arcte et graviter ah eo sancita. Nunc toliib m genera hominum recenset, qua* sibi, puta sapientiæ et sapienti Siracidi mire displicent, eo quod vivant incongrue et dittormiler suo gradui et statui, adeoque pugnent cum natura sua conditionis et vocationis. Tria hæc nominat subdens :

4. Pauperem si Piaibum : divitem mendacem : senem FATUUM ET INSENSATUM. — Status Cllim cl COlldillo pauperis, utpote abjecta, quasi naturaliter poscit animi demissionem et humilitatem : non enim habet pauper opes quibus superbiat; si ergo superbii, reipsa quasi pugnat cum humili paupertatis sua* stalo. Sic et conditio divitis pugnat cum mendacio, tum quia dives non habet necessitatem mentiendi, quam habent pauperes, ul sua* inopiæ succurrant; tum quia divites in republica sunt honorati el senatores, quos plane dedecet mendacium, eo quod in iis valde noxium sit reipublicæ. Denique conditio senectutis repugnat fatuitati ; senectus enim, turn ob sedatas passiones, tum ob experientiam, atteri sapientiam; quare res probrosa cl monslrosa est senex insipiens et fatuhs, jnxta illud *Isaías* l x v, 20: « Puer centum annorum morietur, et peccator centum annotimi maledicius erit. » Per puerum enim insipientem el fatuum intelligitur peccator; hic enim licet ætale sil senex, inorilms tamen et vitiis est puer insipiens. Undo Græca pro *senem fatuum et insensatum*, habent, *Senem adulterum el deficientem intelhgentia*, id est, *prudentia*; Tigurina, *senem adulterum, utpote mentis impotem*. In juvenibus enim, ob exuberantiam caloris et sanguinis, aliquatenus tolerari cl excusari potest libido; al non in senibus, jll quibüs friget sanguis el concupiscentia, vigetquo mens et ratio. Unde illud Ovidii :

Turpe senex miles, turpo senilis amor.

Noster pro /<oi x **» id est moechum, sive adulterum, legit *Aw*, id est fatuum, vel stulluxu; ita legit

quoque Syrus, unde vertit, *pauper superbus, et dires mend'ix, el *cn»xfatuus et amcos*.

Mystice *primo*, Rabanus, et ex co Glòssa expli- Mpuce. cat, 7. d. udi diabolum ob tria, scilicet: primo, I, UL*

quod ipse, cum gratia sil pauperrimus, sit tamen superbissimus; *seguido*, quod cum in donis naturili sit ditissimus, simul tamen sil m» ndacissimus, adeoque pater mendacii, ut ait Christus loan. vm. Rursum, ipse est dives in promissione, sed mendax in solutione, ail Hugo; *tertio*, quod cum sit senex, adeoque coævus mundo, sit tamen stultissimus et imprudentísimas, quia omnis honestatis el virtutis est hostis.

Secundo, aptius idem Rabanus cl Jansenius : scarnò@, o Pauper superbus, inquit, aut est, qui, cum virtutis et sapientiæ sit inops, de virtutibus tamen et scientia gloriatur. Dives mendax est, qui, cum in S. Scriptura multum sit versatus, errorum tamen magister efficitur. Senex fatuus est, qui, cum longo prius tempore probe vixerit, in senectute tamen vanitates carnis et mundi sectatur, uti fecit Salomon. »

Tertio, valde ingeniose et apposite vir eruditus Tertio, hæc explicat de tribus sapientiæ et sapientoni, id est sanctorum hostibus, qui sunt dæmon, caro et mundus, quos odisse, quibusque lentantibus jugiter resistere jubemur. Pauper superbus ergo est diabolus; hic enim est pauper, quia miser el imbecillis, utpole privatus omnibus gratiæ donis, ac sua potentia el viribus spoliatus a Christo; idem tamen superbissimus est. Dives mendax est caro, quia hæc mentitur se non posse subire labores virtutis, cimi eos, si velit, capessere possit; v. g. cum dieit se non posse jejunare ob defectum virium, mentitur; nam habet vires ad fornicandum : cur ergo non habeat vires ad jejunandum? habet vires ut serviat mundo, innltosque et magnos pro eo labores toleret ; cur non habeat vires, ul serviat Deo? Senex fatuus mundus. Hic enim est senex, quia stetit pene sex millibus annorum; sed fatuus, quia contraria dictat Deo, qui est prima veritas et sapientia. Dictat enim v. g. ulciscendam esse injuriam, odio hçd>endos esse inimicos, beatos esse diviles» miseros esso pauperes, ostentandas esse vires, nemini esse cedendum, supprimendos esse a quales, etc., quæ omnia in schola Christi falsa el fatua sunt. Sic in Religione senes fatui sunt, qui ob senium laxant disciplinam religiosam, nolunt obedire, nolunv servare regulas, quærunt ubique exemptiones, adeoque vivunt ulsæculares et libertini. Quæ sane magna est insipientia, coque major, quo junioribus magno sunt scandalo, cosque ad similia verbo el exemplo invitant. Aliter Hugo : * Pauper superbus, inquit, est caro lasciviens, indigens alimentis, indumentis, elementis; dives mendax csl mundus; senex fatuus est diabolus. »

Quarto, hæc tria adaptes triplici concupisce!!- Quarto, tiæ, quam explicat S. Joannes I, capi 11, 15: Nolito diligerò mundum, neque ea quæ in

mundo sunt, etc. Quoniam omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et superbia vitre.» Nam superbia vitre congruit cum paupero superbo; superbus enim superbit, cum sit pauper; superbire enim est *super se ire*, puta, ambire plus quam vires et opes ferant. Concupiscentia oculorum, puta avaritia, congruit cum divite mendace; avarus enim est dives, sed mendax: cum enim divitiis uti non audeat, vere non est dives, sed mendaciter se divitem restimat, cum reipsa sit pauper; nec enim divitiis magis gaudet quam pauper, qui iis caret: unde perinde illi sunt opes, ac si eas non haberet. Quare ei congruit illud Apoca/. m, 17: «Dicis quod dives sum et locupletatus, et nullius egeo; et nescis quia tu es miser, et miserabilis, et pauper, et cæcus et nudus.» Concupiscentia carnis, puta gula et libido, congruit cum sene fatuo; libido enim senex est, quia ab Adamo peccante concepta est, singulisque posteris ingenua: eadem fatua est, et, ut Græca habent, adultera, lum quia carnem ipsam necat et corrumpit; tum quia modicam turpemque voluptatem anteponebat cœlesti et relinere, adeoque meretricem præfert ipsi Deo et Christo, qui est verus animai sponsus. Quod sane spiritale, sed enorme est adulterium.

Denique Hugo hæc tria adaptat hypocrisi et hypocritæ. Hic enim est pauper in veritate, dives in ostensione, senex in exteriori conversatione; superbus mente: mendax ficta simulatione; fatuus et insensatus sui et aliorum deceptione.

Ten. 5. 5. Quæ IN JUVENTUTE TUA NON CONGREGASTI, QUOMODO IN SENECTUTE TUA INVENIES? — EX tribus, quæ se odisse dixit, tertium prosequitur, scilicet senem fatuum; unde hic indicat causam fatuitatis in senibus, nimirum quod in juventute non studuerint, nec congregarmi sapientiam; quare enim juvenis non didicisti, quomodo senex addisces, imo invenies? Ad sapientiam enim proprie pertinet hæc sententia, licet et ad alia quælibet, etiam opes temporales, extendi possit. Unde in sequentibus docet quam senes deceat sapientia, ut hac ratione juvenes excitet ad eam comparandam; utpote qua in senio fruili sunt, reque ac decorandi. Gneca, omisso rā quæ, sic naturaliter et pathetice sententiam eiTerunt: *In juventute tua non congregasti, et quomodo in senectute tua poteris invenire?* Tigurina, *si nihil in juventute congregasti, quomodo rem factas in senectute?* Syrus clare, *in adolescentia tua non congregasti sapientiam, et quomodo reperies eam in senectute?* Sicut ergo formicæ congregant grana in restate, quare comedant in hieme; sic tu, o juvenis, congrega sapientiam, merita et virtutes in relate florida, quibus fruaris, honoreris et exultes in senio.

juven- Juvenis enim suos mores sive probos, sive improbos, transmittit et transcribit in senium. inuuniii. Hinc illa justa in senem improbum exprobratio

apud Gracchum, quam recitat S. Isidorus, lib. II *Origin.* cap. xxi: «Pueritia tua adolescentire lute inhonestamentum fuit, adolescentia senectutis dedecoramentum, senectus reipublice flagitium.» Præclare Cassianus, *Collât.* II, cap. xii: «Divitiis senum, ait, non sunt canities capitis, sed industria juventutis, ac præteritorum laborum stipendiis meliendre. Quare enim non congregasti in juventute, quomodo invenies in senectute?» Tacilo ergo hic reprehenditur mullorum juvenum error et sensus, qui dicunt: Juventutem dabo voluptati, senectam pœnitentiæ; juventutem otio et vitio, senectam labori et virtuti; juventutem diabolo, senectam Deo. Quid turpius, quam florem retatis dare diabolo, freces Deo? quid stultius, quam juventam aptam labori dare otio, et senectam natam ad quietem cogere ad laborem insuetum? quid periculosius, quam se dare vitiis sub inani et incerta spe longevæ vitæ et seræ pœnitentiæ? Sed de hoc plura inferius. Denique sapienter S. Augustinus in *Psalms*, exu: «Virtus, inquit, exigit ut sit senectus nostra puerilis, et sit puerilia senilis.»

Antistrophe Siracidi sunt hæc philosophorum gnomæ Ennii:

Sicut fortis equus, spatio qui forte supremo
Vicit Olympia, nunc senio confectus quiescit.

Seneere:

Juveni parandum, seni utendum.

Portii Latronis, insignis oratoris: «Querere, adolescens, utere, senex.» Exstat hac de re emblemata, in quo hinc pingitur adolescens expeditis lacertis, nudo capite, ligone terram proscindens, illinc senex toga pellita suffultus, in solio accumbens ad genialem mensam epulis scyphisque instructam.

6. Quam speciosum canitie iudicium, et presbyteris cognoscere consilium! — Duo dicit, ait Jansenius, speciosa esse et decora canis et presbyteris, hoc est senibus, nempe et bene posse judicare, et sanum posse suggerere consilium; quorum ulrumque et prudentiam et auctoritatem requirit. Quare senibus maxime propria sunt, quibus experientia et anni prudentiam adierunt, canities auctoritatem. Vires enim sunt juvenilis relatis; at prudentia, consilium, sententia et auctoritas senectutis. Itaque apud Lacedæmonios summum consilium, *-tpevela*, *conventus cadusque senum* dicebatur; quemadmodum Romæ Senatus est appellatus, quod ex senibus constaret.

Per *judicium* ergo hic tam privatum et domesticum, quam publicum et civile accipe; iudices enim solent deligi grandævi et senes, tum ob auctoritatem, tum ob prudentiam, tum ob sedatas animi passiones. Unde Tigurina vertit, *quanto est ornamento canitie iurisdictio, et cognitio consilii senibus!* Syrus, *quam decet senes iudicium, et pro-*

open* vectos adate intelligentia! Huc facit celebris illa
 “num,” sapiensque Grmcortiin gnome : f/>>« >4^,
 UMnn’ <* ytpónw, id est, opera sunt juve-
 nnUlii num, bella virum, at consilia sunt senum.

L 7. Quam speciosa vnieranis sapientia, et gloriosi*
 intellectus et consilium! — « Veteranis, p Græce
 ytcÿf«uy, id CSt Senibus; «gloriosus,» GræCC ζίκο(a^t-
 V5t<, id est honoratis. Item pene dicit, quod dixit
 vers, præced. ut inculcet et urgeat juvenes ad
 Senum comparandam, senes ad conservandam el pro-
 mcn^am sapientiam. Illam enim nunc vocat in-
 tellectum, nunc consilium, nunc iudicium, quia sa-
 pientia optime res inlelligil, optimum in dubiis
 dat consilium, optime in re ancipiti iudicat. Unde
 Syrus vertit, quam decet magnates sapientia, et gra-
 ves sensus et consilium! Tigurina, quam decora seni-
 bus esi sapientia, et intelligentia consiliumque hono-
 ratis! Pro intellectus Greece est quod alii
 vertunt cogitatio. Honoratorum enim et magna-
 tum est multa cogitare, pauca loqui; hæc enim
 cogitatio matura et prævia, mater est parensque
 consilii et iudicii. Unde homines cogitabundi et
 taciturni solent esse prudentes et sapientes.

Prorlarc S. Hieronymus, epist. 2 Ad Nepotia-
 num : « Senectus, inquit, eorum qui adolescen-
 tium suam honestis artibus instruxerunt, et in
 lege Domini meditati sunt dic ac nocte, ætate iit
 doctior, usu tritior, processu temporis sapien-
 tior, et veterum studiorum dulcissimos fructus
 metit. Unde et sapiens ille vir Græciæ Themis-
 tocles, cum expletis centum et septem annis se
 mori cerneret, dixisse fertur se dolere quod tunc
 egrederetur e vita, quando sapere cœpisset. Plato,
 octogesimo primo anno scribens, mortuus est :
 Isocrates nonaginta novem annos in docendi
 scribendique labore complevit. p Cicero, lib. De Se-
 nect., celebrat Solonem, qui solus restitit Pisistrato
 rempublicam per tyrannidein invadenti, cumque
 ille rogaret « qua re fretus hoc auderet, » respon-
 dit, « Senectute. » Alios senectus reddit formido-
 losiores, illi conciliavit audaciam, quod parum
 vitæ superesset, etiamsi nullus occideret. Hinc
 illud Homeri Odyssea p de heroe quodam Ægyp-
 tio, « qui jam senecta incurvus erat, et nulla re-
 rum experientia sapiens. » Causam dat Aristoteles
 in Problem, sect. 30, num. 4 : « Quia natura, in-
 quit, duo instrumenta nobis inseruit, manum,
 inquam, corpori dedit, animo mentem. Uti ergo
 procedente ælate manus suum opus maxime effl-
 cere potest, ita etiam mens non protinus, sed in
 senectute maxime nobis contingit, atque tunc po-
 tissimum consummatur et absolvitur. » Conso-
 nat Plato in Timæo : Anima, inquit, ab initio
 amens iit; at, postquam nutritionis et augmen-
 rivus lenius minusque fluit, animæquo circuitus
 tranquilliore motu iter suuin peragunt, proces-
 suque temporis sedatiores fiunt, et in figuram
 natura? suæ congruam restituuntur; tunc singu-
 lorum circulatorum directu» conversiones ejusdem
 et alterius naturæ probe discernunt, hominem-

que sic institutum prudentem efficiunt Hincolim
 jussu Dei, septuaginta senes erant iudices Israelis,
 ul patet Num. II, 16. Vide et Deut. xxi, 6, et Da-
 niel. xin, 5. Sic el apud Romanos non nisi senex
 fiebat senator : unde Senatus dictus, quasi con-
 cilium senum. Ita Cicero De Senect.; Livius, lib. VII; & r*n»-
 Justinus, lib. XLIU. Audi Ovidium, lib. V Fastorum: but diC-
 u.

Nec nisi post annos patnil tunc curia seros,
 Nomen et statis mile Senatus habet.
 Jura dabat populo senior, fini laque certis
 Legibus est xtas unde petatur bonos.

Idem faciebant Spartam, teste Livio lib. IV Belli
 Macedon, et Penæe, teste Xenophonte in Cyri P«-
 dia. in Traprobane insula non nisi senex tam
 annis quam moribus in regem eligebatur, teste
 Plinio, lib. VI, cap. xxii. Idem fiebat in Arabia,
 teste Diodoro, lib. II.

8. Corona senlm multa peritia, et gloria illorum ven.1.
 timor Dei — Est hendyadis, «corona et gloria,»
 id est corona gloriosa, vel gloria coronata, q. d.
 xciv-.iipix, id est, multarum rerum experientia et
 peritia, ornat senes instar corona; al hæc corona
 gloriosa efficitur, el nova miraue gloria deco-
 ratur, si ad «accedat limor Dei,» qua
 occasione in sequentibus de more effundit se Si-
 racides in laudes et præconia timoris Dei, eum-
 que cæteris rebus omnibus, quæ hominem
 beare et felicem efficere videntur, preferi et
 antepont. Verum melius gloriam hic accipias
 pro gloriatione; hanc enim sign Beat Græcum
 q* d. Nulla est res de qua magis glo-
 riari possint senes, quam timor Domini, si eo
 præditi sint. Unde Tigurina, multiplex peritia co-
 rona senum est, et gloriatio corumdem religio Domini;
 Syrus, honor senum est multitudo consilii, et timor
 Dei laus eorum. Ubi enim consilio deest limor Dei,
 et adest impietas, ingens csl malum et probrum:
 impietas enim, armata consilio, sæpe insupera-
 bilis est. Tale fuit consilium impium, quod Vchi-
 tophele dedit Absaloni rebellanti contra Davidem
 patrem, II Reg. xv. Talo quoque fuit consilium,
 quod Balaam debet Balac regi Moab ad perden-
 dum Hebræos, Numer. xxiv.

Quocirca sapienter senes monet Nazianzenus
 in Tetrastichis :

Semper saluti tu qnidein stude tuæ.
 Putissimum autem sub diem vifæ ultimum.
 Venit senectus : exitum præco canit;
 Paremur omnes : imminet iudex Deus.

Denique Synesius, tract. De Laude calvitii, caput
 calmm vocat «prudentiæ domicilium, divinitatis
 templum.» Alludit ad Proverb, xvi, 31 : «Corona
 dignitatis senectus,» ubi senes septuplici corona
 donabo. Porro, cordate Seneca lib. I De Tran-
 quill. vitæ, cap. ni : « Nihil turpius, inquit, est
 quam grandis natu senex, qui nullum aliud
 habet argumentum quo se probet diu vixisse,
 præter ælatem;» cum alia multo dariora habere

Sen**
 paren:
 iid cXH
 lura.

debuisset, nempe experientiam et sapientiam, quæ seris ab annis colliguntur. Nam ul ait S. Hieronymus, epist. 2 *Ad Nepotianum* : « Omnes pene virtutes corporis mutantur in senibus; et crescente sola sapientia, decrescunt codone vii tules. » Quo pertinet illud Socratis in *Symposio Platonis*: « Tunc, inquit, mentis oculus acute incipit cernere, cum primum corporis oculus deflorescit. » Quare Tullius in *Catone*: « Temeritas, inquit, est florescentis ætatis, prudentia senectutis. » Ob quam prudentiam Quintilianus, in quadam de-

clamatione : « Militem, inquit, eligimus juvenem; imperatorem facimus senem. » In hujus rei typum David, postquam senuit, uxorem duxit Abisag Sunamitidem, III Be:/, i, 3; quæ sapientiam senilis a talis propriam représentât. Nam Abisag, interprete D. Hieronymo proxime citato, idem est quod *abundans*, et quod *rugitus*. « In senibus autem, inquit, abundantissimum et ultra humanam vocem divini sermonis tonitruum commoratur. / Plura hac de re dicam proxime *Proverb*, xx, 2t ad illud : « Dignitas senum canities. »

SECUNDA PARS CAPITIS

ENARRAT NOVEN BEATITUDINES, ET DEGEMAM MAXIMAM, QUÆ EST TIMOR DEI.

▼er», o. o. Novem insuspicabilia contus magnificavi, et decimum dicam in LINGUA hominibus.—Græca habent, *turix bnawfpxrx Ifiaxdpttx i» xpcix pav*, xal TÒ ζιxxrov *ipi b rfi y)úí^ /íau*. Quod Complutenses vertunt, *novem suspiciones beatas dixi in corde meo, et decimum dicam in lingua; alii, novem conceptu corde predico beata, et decimum dicam lingua*. Hoc novenario et denario beatitudinum Siracides imitatur ternarios et quaternarios Salomonis, Proverò, xxx, vers. 18 et seq.

Nota : *bnaurt/iata* vocantur cogitata, suspicata et mente concepta; thema enim est i«o»«toi, id est, cogito, mente concipio, suspicor. Unde primo videri posset pro *insuspicabilia*, in Latina Vulgata, legendum esse *suspicabilia*; aut certe interpretem minus Latinum, *insuspicari* accepisse pro *suspicari*, et *insuspicabilia* pro *suspicabilia*, quasi *insuspicabile* idem sit quod *in suspicionem veniens*, id est suspicabile, sicut *investigabile* est idem rpiod *in vestigio* perscrutabile, hoc est vestigabile; et *insuccare* idem est quod *succo imbuiere*, hoc est *cucare*; *insufflare* est *sufflare in aliquem*; *inebriare* est *Secundo, ebrium efficere*. Verum *secundo* Jansenius opinatur, quod Interpres noster pro lew»8>ij««T*, id est *suspicabilia*, legerit *ivwww.sx*, id est *insuspicabilia* : « insuspicabilia » ergo « cordis » vocari ea, de quibus nemo male in corde suo suspicatur aut cogitat. Ita Rabanus, Glossa, Jansenius, Dionysius, Palacius, et Hugo : « Insuspicabilia, inquit, sunt quæ ab omni Tertio, suspicione falsitatis sunt aliena. » *Tertio*, valde apposite *insuspicabilia* explices ea, de quibus nemo facile suspicetur, illa esse tanta tamquo magna, ut ea adeo magnificanda sint, in cisque beatitudine constituenda, uti constituit hic Siracides, *q. d.* Hæ novem beatitudines sunt suspicabiles et probabiles animo meo, et aliis sunt insuspicabiles et parum probabiles : præserlim si novem hæc non sigillatim, sed colleclim sumantur. Si quis enim roget, quæ sunt novem beatitudines? nemini in mente veniet id quod mihi; nemo hasce

novem beatitudines animo concipiet quas ego concipio; nemo eas praicise assignabit quas ego assigno. Eadem ergo sunt suspicabilia et insuspicabilia. Siracidi enim erant suspicabilia, cæteris insuspicabilia; sic enim suspiciones et opiniones probabiles videntur, propria.-que sunt certis personis, cum in cæterorum mentem non cadant, cisque sæpe sint improbables; unde vocat eas *insuspicabilia cordis*, quæ scilicet non facile cor cujuspiam alterius suspicetur esse tanta, ut hominem beatum efficiant, atque ea opponit decimo, quod se ait dicturum in lingua hominibus, *q. d.* Novem res in cordo meo suspicatus sum, et (estimavi esse adeo magnas, ut beatum, id est civiliter felicem efficiant eum qui illorum est compos. Dico: Suspicatus sum ego, quia alii idem non facile suspicabuntur vel conjectabunt: at decimum (puta timor Dei) talo est, ut nemo non sil cogitaturus et concessurus, quin illud hominem beet: quare illud a dicam in lingua hominibus,» id est illud contenta voce palam omnibus enuntiabo, ac quantum potero commendabo et celebrabo.

Huic interpretationi favet Tigurina, dum vertit, *novem conjecturas animo meo beatas judico, lingua-que mea pronuntiabo decimam*; et alii qui vertunt, *novem concepta corde prædico beata, et decimum dicam lingua mea*. Porro Syrus *insuspicabilia* accipit ipsi etiam Siracidi: sic enim vertit, *novem qua. non ingrediuntur cor meum* (quæ scilicet non satis capio, non satis inlelligo) *laudavi, et decimum quod non locutus sum*. Unde et Hugo : « Insuspicabilia cordis, inquit, vocat quæ cor non potest suspicari: » hoc enim, non aliud, proprie hæ voces Latino significant. Favet et Græca vox; nam vel úzóvoía significat propriam cujusque suspicionem et opinionem, quæ ab aliorum sententia sæpe dissidet et discrepat. Unde *xap' Matin* loqui quis dicitur, cum aliud loquitur, quam audiens expectabat; quod Noster hic recte vocat *insuspicabile*. Sic Demosthenes verbum acerbum, quod

recia fcrchalur in Athenienses, ipse in adversarium detorsit : « Qub » inquit, non despuisset in caput tuum? Absit enim ut id in civitatem, vel in me, ominari mihi contingat. Hinc rursum *bni-?9i* « vocatur sensus reconditus, de quo nemo facile suspicatur, uti ex Platone et Plutarcho probat Budæua in *Comment. Unguen Græcæ*, p. 013. Hoc sensu solerter Latinus noster Interpres accepit *br.ovir./ta*, ideoque vertit *insuspicabilia*, quia vidit addi *-b cordis*, g. d. Ego in corde in eo suspicatus et opinatus sum hæc novem facere hominem beatum; at nolui hactenus illa lingua eloqui et asseverare, quia aliis forte aliter videbitur, qui suspicabuntur et opinabuntur alia novem, quæ hisce meis novem auteponent, quasi illa magis hominem beent.

Porro, novem hæc sive insuspicabilia, quæ beant hominem, puta novem beatitudines recenset, subdens, *primum* : « Homo qui jucundatur in filiis; » *secundum* : « Vivens et videns subversionem inimicorum suorum; » *tertium* : « Beatus qui habitat cum muliere sensata; » *quartum* : « Qui lingua sua non est lapsus; » *quintum* : « Qui non servivit indignis se; » *sextum* : « Beatus qui invenit amicum verum; » *septimum* : « Qui enarrat justitiam auri audienti; » *octavum* : « Quam magnus est, qui invenit sapientiam! » *nonum* : « Et scientiam. » Verum pro *scientiam* Græca habent *opi-xatv*, id est *prudentiam*. Et pro eo quod Noster habet : *Beatus qui invenit amicum vxi um*, Græca habent, *beatus qui invenit prudentiam*. Pro et *scientiam*, Syrus vertit, *beatus vir, quem non fregit paupertas, et non fregit cum inopia*. Hæc enim est magna scientia et prudentia, patienter et fortiter ferre paupertatem, quæ sæpe viris sapientibus et sanetis obvenit; et qui illam æquanimiter tolerant, magni et beati sunt. Ita hæc novem computat Rabanus, Palacius et Hugo : Per sapientiam, inquit, accepit cognitionem et contemplationem divinorum; per scientiam vero, cognitionem recte operandi, puta, prudentiam recte conversandi in hoc mundo, scilicet in medio nationis pravæ. Octavum ergo et nonum sunt sapientia contemplationis et scientia operationis : hæc Hugo. *l>ccim* : « Timor Dei super omnia sc Superposuit : beatus homo, cui donatimi est habere timorem Dei. »

Mystico. Mystice Hugo : « Primum insuspicabile, inquit, est pietas, quæ facit lætanter operari bonum. » Opera enim bona sunt quasi proles pietatis et piæ voluntatis. Inde *Psalm*. CXI, dicitur : « Jucundus homo, qui miseretur et commodat. » *Secundum*, est zelus, quo fit victoria viliorum. *Tertium*, est castigatio carnis, quæ pacem facit inter rationem et sensualitatem, quæ jugem habent discordiam. *Galat*. v : « Caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem. » Sed debet caro castigari, ut subjiciatur spiritui, et fiat pax. Unde *Genes*, m, dicit Dominus mulieri : « Sub viri potestate cris, et ipse dominabitur tui. » *Quartum*, est modestia sermonis. *Quintum*, est magnanimi-

tas, qua (piis magna facere vel pati audeat, ut non serviat diabolo vel peccato. *Sextum*, est fidelis amicitia, quæ in solo amore consistit. *Septimum*, est prudentia, sive discretio doctrinæ, qua quis considerat et attendit, quid, et cui loquatur. *Octavum*, est sapientia contemplandi. *Nonum*, est scientia operandi. Hæc sunt novem insuspicabilia, id est, ab omni mala suspitione aliena. *Decimum* autem quod in lingua dicitur, est limor Dei, qui decimum dicitur, id est, perfectio aliorum. Novenarius enim imperfectus numerus est, donec ad denarium venerit; unde, sicut unitas addita novenario, perficit ipsum, ut fiat denarius, sic timor additus prædictis novem insuspicabilibus, perficit ipsa, et custodit, et promovet. Nunc sigillatim explicemus singula.

10. Humo, quod jicis datt r n fiuis, vivrxs et vi- Vere.io. DESS SIDVERSION M IMHC0HCM SCORI M. — E HOVem beatitudinibus et beatis duos hic assignat. *Trimus* ergo magnus, et, ul Græce est, *felix et beatus est homo, qui jucundatur in filiis*, qui scilicet habet liliis egregios, cosque probos et morigeros : hi enim patri ingens decus æque ac gaudium afferunt; sicut ex adverso filii improbi et immongeri patri dedecus et tristitiam, adeoque morbum et mortem subinde conciliant. Unde Tigurina vertit, *beatus homo cui vivo liberi jucunditatem afferunt*; alii, *homo voluptatem capiens ex filiis*. Filii enim sunt quasi pars et caro parentum: quare de eorum bono vel malo, quasi de suo, gaudent vel dolent parentes, præsertim quia cos post se superstitel relinquant. Unde post mortem in filiis vivere videntur, in cisque esse felices et honorati, vel infelices et infames; unde Syrus vertit, *homo qui latatur in novissimo suo*. Idem censuit David *Psalm*, cxxvn, 3, ubi inter alia præmia timentis Deum, ideoque beati, hoc primum recenset: « Uxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ: filii tui sicut novellæ olivarum in circuitu mensæ tuæ. Ecce sic benedicetur homo, qui limet Dominum; etc. Et videas filios filiorum tuorum, pacem super Israel. » Et Ps. cxxvi, 1 : « Cum dederit dilectis suis somnum, ecce luere-ditas Domini, filii, merces, fructus veniris. Sicut sagittæ in manu potentis, ita filii excussorum, » id est juvenum validorum et forlmer. Undo Aquila, Symmachus et Theodolion vertunt, *sicut filii juventutis*; juvenes enim Hebræie vocantur excussi, quia expediti ab omni impedimento, et accincti ad praelium, ait S. Hieronymus, epist. *Ad Marcellum*; unde de filiis hisce excussis, id est juvenibus validis, subdit Psaltes : « Beatus vir qui implevit desiderium suum ex ipsis. »

Secundus magnus et beatus est, « vivens et videns subversionem inimicorum suorum; » Tigurina, *qui videt casum inimicorum suorum*. Innatus est homini appetitus vindicæ, ut doleat de prosperitate, et gaudeat de adversitate inimicorum. Unde Aristoteles, lib. IV *Ethic*, cap. v, Philosophi censuerunt ingens homini esso bonum et gau-

dium, si justam iram et vindictam suam explere possit. Verum hic sensus et naturae peccato corrupta: et vitiate, non sanæ et integræ, quem proinde correxit Christus, dum jubet inimicos æquo ac amicos diligere, ac proinde iis malefacere prohibet, benefacere vero mandat, *Matth.* 5, 44. Charitas enim Dei et Christi amplo suæ benevolentiae sinu tam inimicos quam amicos complectitur. Judaicum ergo esset ethnicum, odisse inimicos, deque coram clade gaudere. Judæis enim duris dictum erat: « Odio habebis inimicum tuum; » quod corrigit Christus, *Matth.* 5. Quare hic locus et similes accipi debent de inimicis, qui sunt infideles vel impii, ideoque hostes Dei, Ecclesiae et fidelium, quales Judæis, tempore Siracidis, erant omnes fere gentes. De horum enim ruina gaudere licet, tum ex zelo justitiae et justae vindictae, ut infidelitas et impietas eorum justa poena puniatur; tum ex zelo charitatis, ut scilicet ipsi Deo, Ecclesiae et fidelibus injurii esse, cosque persequi et vexare desinant. Qua ratione nunc fideles gaudent, cum audiunt victorias principum catholicorum, quas referunt de hostibus Ecclesiae, eum ingenti luereticorum et Turcarum strage ac ruina. Ita gavisus est Propheta in strage Babyloniorum, Philistinorum, Moabitarum aliorumque Synagogae hostium, ut Isaïas, cap. xiv, 4; Jeremias, 50, 15; Ezechiel, cap. xxv, 17. Unde illud Davidis insultantis Babyloni excindenda: « Filia Babylonis misera: beatus qui tenebit et allidet parvulos tuos ad petram, » *Psalm.* cxxxvi, 9. Fidelis enim et justus neminem aestimat suum inimicum, nisi qui pariter inimicus sit Dei et Ecclesiae: quicumque enim amicus est Dei et Ecclesiae, hic pariter amicus est fidelis et justus, et ab eo ut amicus amatur. Posset tamen hæc beatitudo extendi ad privatam vindictam: fidelis enim et sanctus sancio gaudio gaudere potest de ruina hostium, qui cum a fide et sanctitate avertere, aut eam impedire et interturbare conantur, quatenus scilicet gaudet eos, ut sanctitatis suae impedimenta, auferri et interire; non autem gaudet, eo quod eis ut hominibus privatis hostibusque suis hoc malum accidat. A quo tamen gaudio, ob periculum private vindictae, in quam natura corrupta propendit, abstinendum est, nisi quis plane mortificatos habeat affectus, sicut sanctus, qualis fuit Jeremias, qui proinde secure orat cap. xi, 20: « Videam ultionem tuam ex eis, » scilicet inimicis.

Mpice. Mystice Rabanus et Hugo: Beatus est, inquiunt, primo, « qui jucundatur in filiis, » id est, in bonis operibus: hæc enim, uti supra dictum, sunt quasi proles quas parit bona voluntas, quasi mater per gratiam Dei, quasi per semel coeleste Patris æterni. Rursum, « in filiis, » id est in proximis, quos ad Deum convertimus: hi enim sunt filii spirituales, qui suos parentes lætificant. *Secundo*: « Qui videt subversionem inimicorum suorum, » puta demonum et vitiorum. Mire enim gaudet anima sancta, dum ruinam vitiorum in se æque ac in

aliis conspicit. *Tertio*: « Qui habitat cum muliere sensata. » Hæc tertia beatitudo est castigatio carnis, quæ pacem efficit inter rationem et sensualitatem, inter quæ jugis est discordia, juxta illud *Galat.* cap. v: « Caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem. » Debet ergo caro castigari, ut subjiciatur spiritui, ut hac ratione fiat sensata, ac pacem colat cum ratione, cui quasi marito subsit oportet, perinde ac Deus Evi uxori Adæ dixit et sanxit, *Genes.* 3, 16: « Sub viri potestate eris, et ipse dominabitur tui. »

It. Beatus qui habitat cum muliere sensata, et vctm QUI LINGUA SUA NON EST LAPsus, ET QUI NON SERVIVIT indignis se. — Hic versus tres continet beatitudines. Igitur tertius beatus est, « qui habitat cum muliere sensata; » Tigurina, *beatus qui habet uxorem cordatam*; alii, *beatus qui degit cum uxore intelligente*, id est prudente; hoc enim significat Græcum «*σοφὴ*»: uxor enim prudens maritalis omnibus medetur, vel ea sua providentia præveniens discutit et avertit, bonaque omnia accersit: quare Salomon asserit peculiare Dei donum esse uxorem prudentem, *Proverb.* xix, 14, qualis Davidi fuit Abigail. Syrus, *beatus est vir uxoris bonæ, quia non arat in bove et in asino simul*, id est, non impar, sed æquale ducit jugum conjugii: vir enim bonus et uxor bona sunt quasi duo jugales pares, qui pari animo subeunt, facileque portant onus conjugii; cum vero vir bonus est, sed uxor mala, aut uxor bona, sed vir malus, tunc jugales sunt impares; unde impariter trahunt currum conjugii, ejusque onus totum fere illi, qui bonus est, incumbit, qui plus æquo gravatur, sicut cum aratrum trahunt bos et asinus, impares sunt jugales, et plus æquo gravatur asinus, utpote qui viribus impar est bovi. Rursum asinus, utpote salax et luxuriosus, symbolum est libidinis et adulterii, a cujus suspicione immunis et liber est vir uxoris bonæ et caste. Alludit symbolice ad legem *Deut.* xxii, 10: « Non arabis in bove simul et asino. » Vide ibi dicta.

Quartus beatus est, « qui lingua sua non est lapsus » in peccatum, vel in aliquod periculum et damnum; Syrus, *beatus est, quem lingua sua non pervertit*. Facilis enim, multiplex et periculosus est lapsus linguæ, qui multos infelices et miseros efficit, quemque pauci, nec nisi per singularem Dei opem et gratiam, evadunt. Unde S. Jacobus cap. 3, vers. 2: « Si quis, inquit, in verbo non offendit, hic perfectus est vir, » etc. Vide ibi dicta.

Quintus beatus est, « qui non servivit indignis se; » Syrus, *qui non servit viliori se*. Magna enim indignitas, ideoque infelicitas est, cum quis honestus vel nobilis et princeps cogitur servire homini vili, v. g. suo subdito vel famulo, qui sæpe caret discretione et judicio, agiturque passione et improbitate, quique per potestatem superbe insolens, imperioso, proterve et tyrannico dominatur suis heris, virisque ingenuis et honoratis;

Juxta illud Salomonis Proverò. xxx, 21 : « Per tria movetur, » id est commovetur, conturbatur «terra, et quartum non potest sustinere : per servum, cum regnaverit : per stultum, cum saturatus fuerit cibo : per odiosam mulierem, cum in matrimonio fuerit assumpta : et per ancillam, cum fuerit lueres domina; suæ.»

Quam servi exaltati regimen sit superbum et intolerabile, exemplo Eutropii ostendit Baronius anno Christi 399, initio. Eutropius enim conditione servus, sexu eunuchus, tide ethnicus, moribus perditus, tutor Arcadii imperatoris tanto potentiae splendore eminuit, ut in eum potius quam in Arcadium conversi essent omnium simul cum oculis animi honorum cupidi. Idem potentina miscens saeviliam, totum plane orientale pessumdedit imperium. Unde Claudianus, de eo jam creato consule Romano indignans, ita exclamat lib. I in *Eutropium* :

Omnia cesserunt eunucho consule monstra,
lieu cœli terræque pudor! Trabeata per urbes
Ostentatur anus, litulumque effeminat anni :

annus enim Christi 399 inscriptus est titulo consulatus Eutropii eunuchi. Et inferius ostendens impotens et insolens ejus regimen :

Asperius nihil est humili cum surgit in altum ;
Cuncta ferit, dum cuncta limet : desivit in omnes,
Ut se posse putent, nebulosa tectorum nulla est.
Quam servi rabies in libera colla furentis.

Quocirca Eutropius a Gaina et populo furente postulatus ad necem, confugere coactus ad ecclesiam, quasi ad asylum (quod ipse paulo ante lege lata sustulerat), ibi a furore populi defensus fuit aurea oratione S. Chrysostomi, cujus hoc est exordium teque ac titulus : *Vanitas vanitatum, et omnia vanitas.*

Sic Maximianus imperator volens acriter punire SS. Sergium et Bacchum martyres primicerios suos, eos judicandos et puniendos misit ad Antiochum ducem Orientis, qui S. Sergii fuerat servus, ejusque intercessione hunc ducatum adeptus. Quæ sane ingens fuit ignominia, leque ac crudelitas. Antiochus enim homo crudelissimus et ingrattissimus, in eos, licet heros suos, immanissime desæviit, uti habent eorum Acta apud Surium, dio 7 octobris.

Hincad miserrimam servitutem damnatus censetur Chain, cum de illo dicitur a parento : « Servus servorum erit fratribus suis, *Genes.* ix, vers. 23. Ubi Ruperlus, lib. IV in *Genes*, cap. xxxvn : « Non dixit, inquit, solum, seriis *erit* (quo nomine interdum etiam bona vel voluntaria servitus solet significari), sed, senus *servorum* : quo additamento servitus extrema, imo servilis nequitia, solet exprimi, nisi cum per egregiam humilitatem seipsum profitetur quis servum servorum Dei. » Idem contigit Joseph de quo dicitur : « In servum venundatus est Joseph, » *Psalm*, civ,

vers. 17. De qua re D. Ambrosius, serm. 12 in *Psalm*, cxviii : « Quæ potuit, inquit, nobilis prosapiæ puero gravior esse tentatio, quam ut tanto familiæ splendore dejectus serviret apud Ægyptios? Est consolabilis servitus servire vel justis : aquilate domini levatur injuria servitutis. »

Mystice, miserrimum est servire peccato et diabolo, quia hic vilissimus æque ac crudelissimus est subditorum sibi tyrannus et carnifex. Ita Rabanas et Palacius. Hinc pariter miserrimum et periculosissimum est servire indignis, id est improbis: hi enim sibi similia improba, hoc est plane indigna et impia imperant; aguntur enim a diabolo quasi ejus filii, imo mancipia.

12. Beatis qui invexit amicum verum, — qui sci- Yen-11 licet tam in adversis quam prosperis amico fideliter adsit et opituletur. Amicus enim fidelis est protectio fortis, ac medicamentum vitæ et immortalitatis, uti dixit cap. vi, 13 et seq. Vide ibi dicta. Hic sextus est beatus. Græca pro *amicum* habent id est *prudentiam*. Unde Tigurina, *Leatus qui prudentiam assecutus est*; Syrus, *beatus qui invenit misericordiam*. Potest etiam legi *amicum*, utrumque enim vox Syra Nom significat. Si enim legas puncto *pataeh* NCm 'ac/imu, significat misericordiam; sin puncto *chateph-camets* NOTH *rochma*, significat amicum dilectum. Causa hujus beatitudinis est, quam dat Salomon Proverò. xviii, 24 : « Vir amabilis, inquit, ad societatem, magis amicus erit quam frater. » Pietas ergo et amicitia fraternizan!, quia fraterna quasi cognatione connexo* sunt. Unde S. Hieronymus, scribens ad S. Augustinum, ait : « Cum amico, quasi cum altero se esse loquendum. » Et S. Thomas disputans de ordine charitatis, H II, *Quast.* X.XVH, asserit conjunctos sanguine in his cvo^ndunlaxat quæ ipsam concernunt, amicis anteponendos, in cæteris postponendos. Idem, opuse. *De Dilect. Dei et proximi*, simpliciter asseverat, amicitiam consanguinitati preponderare. Idem censurare philosophi, ut Solon, teste Plutarcho in ejus Vita; Cicero, hb. *De Amicit.*, ubi et causam affert: « Quia, inquit, ex propinquitate benevolentia tolli potest (nam, ut ait Poeta, « fratrum quoque gratia rara est»), ex amicitia non potest; sublata enim benevolentia, amicitiae nomen tollitur, propinquitatis remanet. » Et Valerius Maximus, lib. IV, cap. vu : « Contemplemur, inquit, nuno amicitiae vinculum potens et pnvvalidum, neque ulla ex parte sanguinis viribus inferius : hoc etiam certius et exploratius, quia illud nascendi sors fortuitum opus, hoc unius enjunque solido judicio incoacta voluntas contrahit. Itaque celerius sine reprehensione propinquum aversie, quam amicum : quia altera diremptio iniquitatis, altera utique levitatis crimini subjecta est. Cum enim deserta sit futura vita hominis, nullius amicitiae cincta pnesidio, tam necessarium subsidium temere assumi non debet; semel autem rectum apprehensum, sperni non convenit : sincero; vero

fidei amici precipue in adversis rebus cognoscuntur, in quibus quidquid praelatur, totum a constanti benevolentia proficiscitur. »

Et qui enarrat justitiam aui audienti, — id est docili, intelligenti et obediēti. Rabanus legit, « in aure audientis, » id est, inquit, « devote verbum Dei percipientis, recte intelligentis, et bene operantis. » Hic septimus est beatus, qui scilicet cum docet, dociles et obsequentes nanciscitur auditores et discipulos. Horum enim docilitas, obedientia, fructus et profectus magnam doctori affert voluptatem, consolationem et utilitatem : ex adverso valde affligitur magister, si docendi laborem subeat, eumque frustraneum, imo noxium sibi esse sentiat, eo quod discipuli eam negligent, spernant, obstrepant. Quocirca illustre fuit martyrium S. Cassiani, qui, ut baberims in Breviario Romano, die 13 augusti, vinctis post terga manibus, puerorum perversorum, quos erudiebat, ferreis stylis confingendus excarnificandusque traditus, mundo probrosam et acerbam, sed Deo ei Ecclesiae gloriosam mortem optetiit.

Porro, S. Hieronymus in *Ecclesiasta* cap. x, sic legit : a Beatus illo est qui in aurem loquitur sapientium. » Nam, ut ibidem ait : « Praecipitur vir sapiens quando in aurem loquitur imprudentis, et verba ejus in profundo (ut ita dicam) gurgite pereunt. » Idem in *Michatae* cap. mi : « Si, inquit, beatus est qui in aures loquitur audientis, fit auris auditoris desiderium sapientis est, laetitiaque dicentis auditor intelligens : e contrario luctus doctoris est, malus discipulus : Jeremiae quoque verbis huic quercia : congruentibus : Non profui, neque profuit mihi quisquam. Sunt qui ex persona Salvatoris hoc dici putent, causantis, quod in tanta credentium multitudine et in toto orbe generis humani, vix suo sanguine digna opera reperiat : qui ei in 24 *Psalm.* ait : Quae utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem ? »

Ver. 13. 13. Quam magnus, qui invenit sapientiam, et scientiam ! SED NON EST SUPER TIMENTEM DOMINUM. — TrCS ultimi magni et beati hoc versu enarrantur. Octavus ergo magnus et beatus est, « qui invenit sapientiam ; » nonus, « qui invenit scientiam ; » decimus, omnes superans est, qui timet Dominum. Sapientiam enim licet a scientia distinguit; ac *sapientiam* vocat insignem Dei rerumque divinarum cognitionem ; *scientiam* vero notitiam rerum naturalium, qualis est physica; aut potius moralium, qualis est ethica. Unde Græca pro *scientiam*, vers. 12, habent *fptmw*, id est *prudentiam*. Ita Palacius. Paulo aliter Rabanus : Sapientiae, ait, est bonum facere, scientiae vero malum cavere, juxta illud : « Ecco timor Domini, ipsa est sapientia : et recedere a malo, intelligentia, » Jo&. swill. Simili modo Apostolus sapientiam a scientia distinguit, dicens : « Alii per Spiritum datur sermo sapientiae, alii sermo scientiae, »

I Cor. x», 8. Ubi varii vario hæc distinguunt. Ambrosiaster : « Sapientia, ait, significat cor praeliens, ut discernat quæ vitanda sunt ; at scientia divinarum lanium rerum cognitionem importat. » S. Hieronymus : « Sapientia loqui, discere ac docere potest; scientia legis mysteria explanat, » Anselmus : « Sapientia, inquit, ad vitam, scientia perlinet ad doctrinam. » D. Thomas, II, *Quæst.* CLXXVII : « Sapientia docet et persuadet, scientia delectat et movet. » S. Augustinus, lib. XII *De Trinit.* cap. xiv : « Ad contemplationem sapientiam, ad actionem scientiam pertinere » asserit : al lib. XIII *De Trinit.* cap. xix : « Sapientia, inquit, divinis, scientia humanis attributa est. » Eadem repetit lib. XIV, cap. i.

Sensus est ergo, *q. d.* Magnus ei suo modo beatus est, qui adeptus est sapientiam, qua Deum resque divinas ac S. Scripturam penetret et contempletur; ut ei alios eadem docere, cosque sapientes efficere queat. Magnus item, qui habet scientiam, id est prudentiam agendorum, ut tam se quam alios prudenter in rebus omnibus dirigere, ac in rebus perplexis arduisque prudens consilium dare valeat : at neuter superat timentem Dominum. Hic enim omnibus major et beatior est, tum quia per gratiam est Dei amicus et filius, tum quia certo exspectat gloriam a Deo amicis et filiis promissam. Unde in sequentibus Siracides de more in laudes, et preconia timoris Dei excurrit. Quocirca Syrus vertit, *beatus vir quem non fregit paupertas, et non fregit eum inopia* (hic enim est sapiens et sciens, id est prudens) : *timor Dei super hæc omnia exaltatus est.* Unde Rabanus : « Novem, inquit, speciebus virtutum superadditur finior Dei, quoniam sicut novenarius numerus imperfectus est, quousque denario suppleatur : ita omnis operatio virtutum mediocris est sine timoris Dei perfectione. Timor enim Domini sanctus, permanens in seculum sæculi, ipse est fidei fundamentum, ipse charitatis origo, per ipsum operamur bonum, per ipsum pervenitur ad pñemium. » Timor Dei ergo est quasi aquila, cæteris donis quasi avibus alius volitans, ac vicinissime ad Deum accedens.

14. Timor Dei super omnia se superposuit. — Ita irr.ii, Romana, Latina et Greca : minus recte nonnulli delent *se*; quod secutus Dionysius, Carthusianus sic exponit, *q. d.* Timor Dei super omnia superposuit hominem timentem Deum. Verum melius addas *se* : comparat enim timorem Dei cum novem rebus, quæ hominem magnum et felicem efficiunt, asseritque eum hæc omnia transcendere. Unde S. Hieronymus in cap. I *Isaie* legit, « timor Dei omnia superat. » Porro, « timor Dei » intelligitur non servilis, sed filialis, qui includit Dei amorem et cultum. Unde Complutenses pro *timor Dei* legunt *ccy&rwf* 51 Kuc/su, id est, *dilectio autem Domini super omnia supergressa est in claritatem, q. d.* Dilectio Dei cæteris donis omnibus clarior et gloriosior est. Tigurina,

religio Domini claritate viperai omnia; Syrus, *timor Dei super omnia exaltatus est*. Hinc et mox sequitur: « Timor Dei in illius dilectionis. »

Moraliter, « timor Dei non superponit se sapienti, scientiæ reliquisque novem beatitudinibus jam recensitis, adeoque omnibus virtutibus et donis Dei: quia illis insistens illa ipsa, quasi pondus quoddam gravo deorsum cuncta premit, ne scilicet efferantur, intumescant et superbiant. Nihil enim est quod arrogantiam magis premit,

Timor, quam timor. Unde Clemens Alexandrinus lib. II *Stromatum*, pro eo quod Prov. in, 7, legimus *superabis Deum*, legit *intimidabis Deum*, id est *superabis Deum*, q. d. Super te timorem excipe, inquit noster Salazar ibidem: *primo*, tanquam equus sessorem. Unde S. Chrysostomus, hom. 5, *De Verbis Isaia*: a. Talis, ait, est anima in superbiam elata: semel enim desperata salute, nequaquam desinit furere: verum habenas laxans, irrationabilibus cupiditatibus quovis rapitur, nec aliter quam equus ferociens, qui ubi frenum ore, sessorem tergo excussit, fertur quovis vento velocior, omnibus aliis intolerabilis, fugientibus cunctis, neque quoquam audente eum cohibere. Sic anima quæ Dei timorem ipsam refrenantem excussit, ad quævis malitiæ loca decurrit, donec ad exitii barathrum delata, precipitatur suam ipsius salutem. » Quid illustrius? *Secundo*, tanquam nauclerus, qui puppi assidens eam gubernat, et in portum regit. Idem Chrysostomus, homil. *De Fide Anna*, expendens feminæ, vel potius heroinæ illius robur aniniquo magnitudinem, quæ tanto tempore temulte proba conviciaque sustinuit, sic addit: « Siquidem Dei timor tanquam nauclerus gubernaculis assidens persuasit eam tempestatem æquo animo esse ferendam, nec prius destitit mentem illius gubernare, donec in tranquillum adduceret portum onere plenam, hoc est uterum pretioso thesauro onustum. » *Tertio*, timor Dei animi excubiam, custodem et speculatorem appellat. Et quidem quemadmodum speculator eminus igne vel fumo significat hostes adesse, atque bellandi tempus instare: sic timor Dei, ignes seu ardores sempiternos, et caliginosos Averni fumos objiciens menti, animi vires omnes ad prælium comparat. Ergo *superabis Deum*, perinde est atque timorem Dei super te excipe, nimirum tanquam equus sessorem, tanquam navis nauclerus, tanquam specula excubito-rem. « Et recedo a malo, non Id est, timor hic te ab omni malo recedere faciet, nimirum, sicut sessor equum a precipiti avertens, sicut nauclerus navim a syrilibus vel scopulo in diversum agens, sicut speculator urbem ab omni hostili eruptione defendens.

Id ipsum gentiles representant per Chironem

hippocentaurum, quem, teste Hyginio *periculum* mythologie, optimum filii, adeoque Achillis, *per*dagogum esse censuerunt. Hic autem pedagogus est timor Dei: Chironem enim pinxerunt terrificum et manu arcum tenentem, quia pueri timore, metu et minus a malo coercendi sunt. Rursum, Chironem dixere sibi commissos nutrire medullis Iconum /equæ ac cervorum. Denique, Chironem dixere medicum, adeoque inventorem herbaria et medicinae: item astrologum, musicum, immortalem, translatum in cælum, in zodiaco collocatum, dictumque Sagittarium. Ita Plinius, lib. XVII, cap. m; Hyginus, lib. *De Stelhis*; Natalis Comes, lib. IV *Mythologies*, cap. in. Pono Chironi dederunt figuram hippocentauri, ut scilicet inferne similis esset equo, superne homini: nam duplex forma equi et hominis, timoris illius qui superinducta charitate quæ biformis est, similitudinem refert: qua equus, timoris ignobilem affectum; qua homo, generosam charitatis formam adumbrat. Rursus timor, quasi paedagogus terrificus, medullis leonum nutrit, id est vim quamdem leonibus similem illis addit: et ut leonum illam ad audendum projectam confidentiam temperet, medullas quoque præbet cervorum, qui pavidi sunt atque pavoris symbolum: ut fortitudo adsit, metus non desit; ut audacia sit leonis; pavor cervi; hic erga Deum, illa vero ad evadenda omnia mala. Hæc noster Salazar, quæ valde hunc Siræidis locum elucidant.

Igitur timor Dei est gemma pretiosissima, aula ipse est decor et pulchritudo, æque ac cuimen sapientiæ, scientiæ ac virtutum omnium. Hisco enim omnibus superponitur, sicut operculum vasi, sicut corona capiti, et sicut caput corpori, quasi omnium complementum, ornamentum, fulcimentum, imo omnium auriga, navarchus, director, rex et princeps, sine quo illas errare, desipere, et in vitia declinare necessum est.

<5. Beatus homo, cui dovati m est timor Dei. — Tigurina, *beatus homo, cui contigit religio Domini*. Causam dat S. Ambrosius vel potius S. Prosper, hb. II *De Vocatione gentium*, cap. x, curi scilicet quod ad conversionem, salutem et felicitatem requirantur duo, nimirum gratia quasi domina subjugans sibi voluntatem, et voluntas quasi famula gratiæ obsequens; gratiam autem incipero a timore. « Gratiam quidem Dei, inquit, in omnibus justificationibus principaliter præeminet, suadendo exhortationibus, monendo exemplis, terrendo periculis, incilando miraculis, dando intellectum, inspirando consilium, corque ipsum illuminando, et fidei allectionibus imbuendo. Sed etiam voluntas hominis subjungitur ei atque conjungitur, quæ ad hoc predictis est excitata praesidiis, ut divino in se cooperetur operi, et incipiat exercere ad ineritum, quod superno semine concepit ad studium: de sua habens mutabilitate, si deficit; de gratiæ opitulatione, si proficit. Quæ opitulatio per innumeros

modos, sive occultos sive manifestos, omnibus adhibetur. Et quod a multis refutatur, ipsorum est nequitiae; quod autem a multis suscipitur, et gratiae est divinae et voluntatis humanae. Nam virtus nolentium nulla est, nec potest asseri, vel fidem, vel spem, vel charitatem eis inesse, quorum ab his bonus consensus alienus est. » Deinde gratiam hunc consensum operari incutiendo timorem, ita docet: « Hunc autem consensum non solum cohortatio praedicantium, et incitamenta doctrinae, sed et metus gignit, propter quod scriptum est: Principium sapientiae timor Domini. Qui quantislibet terroribus inferatur, non aliud agit, quam ut quem fecerit timentem faciat et volentem, nec solum volentem, sed etiam sapientem. Unde et illud scriptum est: Beatus cui donatum est habere timorem Dei. Quid enim tam beatificum, quam hic timor, qui genitor eruditique sapientiae est? In cuius utique devotione devota est et voluntas, quae auctore gratiae eodem proficit timore quo coepit. Cum ergo hic timor etiam per quamdam vim magni terroris immititur, non ibi ratio exstinguitur, nec intellectus aufertur, sed illa potius, quae mentem premebat, caligo discutitur, ut voluntas depravata prius atque captiva, recta efficiatur et libera. »

Qui texet illum (timorem Dei), cui assimilabitur? — *q. d.* Timens Deum non iam homo terrestris, quam angelus quidam coelestis, et e caelo in terram lapsus videtur. Tigurina, *qui praeditus est illa* (religione, id est reverentia, timore et cultu Domini), *cuinam comparari poterit?*

Ver».u. 16. Timor Dei initium dilectionis ejus: fidei autem initium agglutinandum est ei. — Ila Romana. Aliqui legunt, *agglutinatum est ei*. Graeca Romana hunc versum delent; eum tamen legunt Complutensia, et Tigurina quae sic vertit, *religio Domini amoris ipsius est initium; fides autem origo conjunctionis cum ipso*; alii, *timor Domini initium dilectionis ejus; fides autem principium adhaesionis ejus*; Syrus, *initium timoris Domini diligere eum; et initium fidei ire post eum. Apprehende eum, fili mi, et ne dimittas eum, quia non est sicut ipse*. Sensus est, *q. d.* A timore et cum timore Dei incipit dilectio Dei, augetur etiam et perficitur: quantum enim crescit timor filialis Dei, tantum crescit et Dei amor; adeoque perfectus timor Dei, perfectus est amor Dei. Eodem sensu dixit cap. i, vers. 16: « Initium sapientiae timor Domini. » Sapientiam enim practicam intelligit, quae includit amorem Dei. Vide ibi dicta.

Timor Quærit Palacios quomodo timor causet amorein cum amor causet timorem: amor enim est affectuum omnium primus? Ac respondet timorem causare amorem, ac vicissim ab eo causari et produci, a Sicut vapor, inquit, est causa pluviae, et vicissim pluvia est causa vaporis: ita amor Dei causat timorem eum offendendi, ac vicissim timor et reverentia Dei causat ejusdem amorem. » Tnnor enim hic filialis intelligitur, qui

parit amorem et vicissim ab eo paritur: hi enim duo affectus conjuncti sunt, quem enim amamus, eundem offendere timemus et reveremur, ac vice versa. Unde Cajetanus in li II, *Quæst.* XXII, art. 2, asserit timorem filialem in se complecti amorem et reverentiam. Ipse ergo est « initium, » Hebr. rpCNI *rescit*, id est summa comprehensum amorem. Vide dicta cap. i, vers. 16 et seq.

Secundo, Jansenius hunc locum explicat de dilectione non nostra, sed Dei, qua scilicet Deus timentes se diligit, *q. d.* Deus incipit eos quasi amicos suos diligere, quos videt se metuere, sibi que fidere, juxta illud: « Si quis diligit me, sermonem meum servabit: et Pater meus diliget eum, et ad cum veniemus, et mansionem apud eum faciemus, *Joan.* xiv.

Porro, quod sequitur: « Fidei autem initium agglutinandum est ei, » sic intellige, fides, quasi initium, jungenda est timori, ut ipsi queat esse initium dilectionis, *q. d.* Primum donorum et bonorum omnium initium est fides: ex hac enim concipitur timor, qui est causa dilectionis: quia sine lumine fidei Deus cognosci, ac consequenter timeri et amari nequit uti debet. Unde Graeca habent, *fides autem initium est agglutinationis ejus*, uti scilicet per timorem et amorem adhæreamus et arctissime agglutinemur Deo: « qui enim adhæret Domino, unus cum eo spiritus est, » I *Corinth*, vi, 17.

Huc facit illud Apostoli, *Ilebr.* xi, 1: « Fides est substantia rerum sperandarum (et timendarum), argumentum non apparentium, » *q. d.* Fides efficit, ut res absentes, quas speramus et limemus, menti quasi praesentes sistantur, eamque moveant ad sui timorem et amorem. Vide ibi dicta. Atque hac de causa Siracides hic mentionem injicit fidei, quia viva fides vivum elicit aculque timorem et amorem Dei. Vis ergo timere et amare Deum in dies magis et magis, vivacius in dies considera per fidem, quanta sit Dei majestas, ira, misericordia, vindicta; quante poenae, quas impiis inferet; quanta gloria, quam timentibus et amantibus se praeparavit; quain longa sit utrarumque aeternitas: atque ingentes tibi stimulos ad Deum timendum et amandum addis senties. Ex adverso, quod multi non salis timeant, nec ament Deum, causa est fides languida, ac quasi sopita et mortua; quod non satis vivide apprehendant Dei justitiam et misericordiam, gehennam, paradisum, etc. Hisce orandum assidue cum Apostolis: « Domine, adauge nobis fidem, » *Lucta* xvii, 5. Præclare S. Chrysostomus, homilia 72 *Ad Populum*: « Illum, ait, insopitum (Dei) oculum nihil, quod a nobis geratur, est quod lateat. Et hoc cogitantes oportet tantam nostram dispensare diligentia, quasi paulo post verborum et actionum, ipsarum quoque cogitationum rationem reddituros. » Unde inferi: « Virtus est humana omnia despicere, et per omnes horas futura cogitare, nulli inhærere pisentium;

sed scire, quod omnia humana umbra sunt et
somnia : virtus, quasi mortuum ad hujus vi-
res efficit; ad spiritalia vero sola, vivere et ope-

rari. Sicut et Paulus dicebat : Vivo autem, jam
non ego, vivit vero in me Christus. >

TERTIA PARS CAPITIS.

DE MALITIA MULIERUM IMPROBARUM.

Occasione tertiæ beatitudinis jam recensilne
vers. 11, qua dixit : x Beatus qui habitat cum mu-
liere sensata, » ut eam illustret et demonstret a
contrario, transit ad malitiam mulieris insensatae,
indeque colligendum relinquit, quam infelix
sit maritus malie et insensatae, felix vero bona; et
sensatae : quanquam non sit hic curiose quaerenda
sententiarum et materiæ connexion : transit
enim Siracides ab una ad aliam pro libilo, more
veterum ethicorum et gnomologorum, uti dixi
in prooemio.

Yen. 17. 17. OJIXIS PLAGA, TRISTITIA CORDIS EST : ET OMNIS
malitia, nequitia mulieris.—Hic versus jam deest
in Cneco ; sed olim in eo exstitisse liquet ex se-
quentibus, atque ex Nostro, neque ac Syro, qui
sic vertit, *omnis plaga non est sicut plaga cordis,
et omnes malitiæ non sunt sicut malitia mulieris.*
Idem est quod sic : est enim nota com-
parationis, et combinat duo similia. Idem cre-
bro facit in *Proverbiis*, a Omnis, » id est summa,
maxima, acerbissima. Est enallage et catachre-
sis : ponitur enim totum universale pro toto
quanto, sive perfecto et superlativo : hic enim
gradus, cum sit summus, reliquos comparisonis
gradus in se vel formaliter vel virtute continet.
Sic summus dolor continet cæteros dolores mi-
nores, et summa malitia continet cæteras mali-
tias minores. Sensus ergo est, *q. d.* Sicut summa
plaga, summum vulnus, summus dolor est tris-
titia cordis : sic pariter summa malitia est nequi-
tia mulieris. Vel, sicut omnem plagam feras faci-
lius, quam tristitiam cordis : sic et omne malum
potius feras, quam malitiam mulieris. Tristitia
cordis est plaga et miseria universalis, claudens
in se et superans omnem tristitiam : ita et mali-
tia mulieris omnem et claudit et superat mali-
tiam. Si enim semel se mulier et nequitia tradi-
dit et prostravit, nullam non malitiam admittit;
ul, verbi gratia, si adultera est, ab ea exspectato
veneficia, furta, homicidia. Sic dicitur, *Proverb.* iv,
23 : « Omni custodia serva cor tuum : » « omni, » id
est principia, exactu, summa ; nam alioqui etiam
oculis et sensibus sua adhibenda est custodia. Et
1 *Esdræ* v, 7 : « Dario regi pax omnis, » id est plena
et plurima.

Hunc esse sensum patet ex sequentibus. Recte
comparat malitiam mulieris cum tristitia, tum
quia utraque summa est, tum quia malitia mu-
lieris summam viro offert tristitiam et dolorem.
Unde Tigurina clare vertit, *summa plaga est morer*

animi : summaque malitia, malitia mulieris. Ratio summa»
prioris est : *prima*, quod nuncior immediate totus
sit in animo, qui maxime est sensitivus : exterior cor»
enim dolores, ut verbera, vulnera, adustiones,
etc., suat in corpore ; et per corpus, quod in se
vim sentiendi non habet, quasi refracti, retusi et
imminuti, transeunt ad animum, ubi est sedes
doloris et sensus. Quare animi cruciatus, qualis
est tristitia et moeror, longe acerbior est omni
cruciatu corporis, ut patet in damnatis et dæmo-
nibus : horum enim pœna est acerbissima; illa
autem est tristitia animi : cum enim corpore ca-
reant, corporeos dolores sentire nequeunt. *Secun-*
da, quod nobilissima pars hominis et animæ sit
voluntas : hæc enim quasi regina cæteris poten-
tiis, membris, sensibus præest et imperat. Tristi-
tia autem voluntatem immediate affligit, exedit,
cruciat, sibique subjugat, ac per voluntatem cæ-
teras omnes hominis vires, utpote voluntati sub-
jectas, affligit, sibique subjugat. Quare in corpus
ipsum suam vim exent, illudque cruciat, exedit
et consumit, juxta illud : « Animus gaudens æta-
tem floridam facit : spiritus tristis exsiccat ossa, »
Proverb. xvii, 22.

Posterioris ratio est, quod mulier minus habeat summa*
rationis et iudicii quam vir, qui ratione quasi
freno a scelere inhibetur; unde subinde tota agi- curi
tur passione et concupiscentia, puta libidine, su-
perbia, ira, impudentia, fraude, ut videatur esso
furia infernalis. Loquor de muliere, quæ vel na-
tura, vel suo arbitrio et nequitia corrupta et
perversa : nam quæ natura vel exercitio pia est
et sancta, sæpe viros superat, tum ob teneriores
affectus quos habet mulier quam vir, tum ob pro-
nitatem in devotionem et pietatem; tum quod in-
firma mundi eligat Deus, ut confundat fortia. Qua
de causa S. Agnes, S. Cæcilia, S. Catharina, cæ-
teræque virgines viros superarunt, tum castitate,
tum fortitudine, tum charitate, tum martyrio.

Morahier discite hic, quantum malum sit mala Morali r
mulier, quamque viris cavenda. Tertullianus, lib. d'ia")u?
De Habitu muliebri, post principium, de muliere lier*
loqueos : « Tu es, ait, diaboli janua, tu es arbo-
ris illius resignatrix, tu es divinæ legis desertri.,
tu es quæ ei persuasisti, quem diabolus aggredi
non valuit. » Origenes in ea homilia quam in
evangelium Chananææ conscripsit : « Mulier, in-
quii, caput peccati, arma diaboli, expulsio para-
disi, delicti mater, corruptio legis, n Idem, in
tractatu 2 suorum *Commentariorum in Job*, dum

enarrat illud : s Plurimo autem tempore interposito, dixit ad eum uxor ejus, » etc. ; et initio tertii tractatus venuste multa mulierum vitia describit, sicut etiam facit S. Cyprianus in lib. *De Singulantate Clericorum*. S. quoque Chrysostomus in *Matth.* cap. xix, homil. 32, in enarratione illius loci ; *Non expedit nubere* : « Quid, ait, aliud est mulier quam amicitiae inimica, inctfugabilis perna, necessarium malum, naturalis tantalis, desiderabilis calamitas, domesticum periculum, delectabile detrimentum (aut, ut alii legunt, *de-testabile*), mali natura boni colore depicta? » Secundus item philosophus, interrogatus quid esset mulier, respondit : « Viri naufragium, domus tempestas, quietis impedimentum, vitae captivitas, quotidianum damnum, voluntaria pugna, sumptuosum bellum, conviva fera, sollicitudo confidens, leœna complectens, exornata scjlla, animal malitiosum, necessarium malum. »

Omitto, quasi falsum et erroneum, ideoque hoc loco indignum, Severianos Archonticosque hierelicos adeo mulieres exhorruisse, ut eas opus Salarne esse dicerent, uti testatur S. Epiphanius, lib. I *Haresium*, tomo III, sectione 45 in eorum hiresi. Xide S. Chrysostomum, hom. in *Decollatione S. Joannis Baptista*, ubi, occasione Herodiadis, mire feminas exagitat. Quocirca idem recte docet tribus modis uxorem male moratam castigandam esse : primum, docendo secuudum Deum; si autem timorem Dei non sentit, improperando, vel ut homines erubescat; si nec pudorem sentit frequenter confusa, faciat quod praecipit Salomon, duram baculo percute. Ergo primum admone, quia mullum prolicii doctrina justitia; deinde confunde, quia frequenter pudor frenum est vitiorum; tertio, justum est ut castigetur quasi ancilla, quæ erubescere nescit ut libera.

Tiraquellus vero leg. 9 *Connub.* censet malas mulieres potius castigandas esse a maritis, exemplo vitutis prudentia : sæpe enim « peccata mulierum virorum imperitia contrahuntur, » ait Sextus Pythagoricus, ac lenitate, cui misceatur severitas : sicut leones, quos cicurare volunt homines, nec verberibus sunt cadendi : nam verberibus recrudescunt; nec rursus blanditiis nimium leniendi, ne nimis superbi evadant, teste Philostrato lib. VII, sed blanditiis minis permixtae illas facilius ad optatos mores perducunt. Unde Antonius Monachus in *Melissa*, lib. It, cap. xxxiv, ex S. Chrysoslomo ait ; « Ferrum coquere facibus est, quam mulierem castigare. »

Mj»ucc. Mystice, mulier bona est tides, mulier nequam est hieresis et infidelitas. Rursum, mulier bona est charitas, mulier nequam est concupiscentia, ac præserlim propria voluntas : hac enim nulla mulier est nequior; hæc enim est causa omnis peccati, ul ait S. Jacobus cap. i, 14, ideoque illa nilril est nequius. Unde sicut mulier nequam est superba, garrula, impudens, ebriosa, rixosa, lasciva, desidiosa, etc. ; sic prorsus est et concu-

piscentia. Ita Rabanus : u Sicut major, ait, gratia olia non est, quam charitas vera in lætitia boni mentis : ita major plaga non est quam tristitia dolosi cordis in idololatria, seu errore hæreticæ pravitatis. In ejus enim nequitia omnis est malitia. » Quare quæcumquo de muliere mala dicta sunt, et dicenda sunt usque ad finem capitis; hæc omnia, mutato tantum nomine, attribuo hæresi, concupiscentiae, ac priesertim proprias voluntati, de qua mystice Esdras lib. I, cap. x, 2 : « Si est pœnitentia, ait, in Israel super hoc, percutiamus fœdus cum Domino Deo nostro, ut projiciamus universas uxores, et eos qui de his nati sunt, juxta voluntatem Domini. » Dominus enim sanxit ne faciamus voluntates nostras in die sancio Domini, id est, in tempore nobis ad sancte in hoc mundo vivendum concessio. Unusquisque igitur suam uxorem, id est propriam voluntatem, abjiciat, quam adversus legem faciens in conjugium admisit; et filios ex ea susceptos, id est vana et inutilia desideria relinquat, non ut solus aut sterilis maneat, sed ul divinae copuletur voluntati, ex qua filios amabilissimos, nempe vitae æternæ merita suscipiat. Ita noster Alvarez, lib. II *De Mortificatione hominis interioris*, pari. 3, cap. vu.

18. Et OMNEM PLAGAM, ET NON PLAGAM VIDEBIT VIRMI
CONDIS : 19. ET OMNEM NEQUITIAM, ET NON NEQUITIAM
MILIEIUS : 20. ET OMNEM OBDUCTUM, ET NON OBDUC-
TUM ODIENTIUM: 21. ET OMNEM VINDICTAM, et non
vindictam inimicorum. — Comparat malitiam inu-
beris cum qualibet plaga. « Videbit, » id est, sen-
tiet, tolerabit, patietur. Est catachresis : visus
enim, quia nobilissimus, hinc pro quolibet sensu
sumitur; *videre* ergo idem est quod sentire el to-
lerare. Pro *obductum* Græce est id est di-
ductio, afflictio, calamitas, qua homo totus quasi
obducitur, id est obvelatur, obtenebratur, obvol-
vitur, uti dixi cap. n, 2. Sensus ergo est, *q. d.*
Quamvis pingam videbit et tolerabit homo; at
plagam cordis, puta tristitiam, non videbit, id
est minime tolerabit : ita pariter quamvis nequi-
tiam, at non nequitiam mulierum; et quamvis
afflictionem, at non afflictionem odientium; et
quamvis vindictam, at non vindictam inimico-
rum. Nam reliquie plagie exteriores sunt, et cum
ad cor non penetrent, ferri possunt; at nequitia
uxoris, æquo ac tristitia, et afflictio odientium,
et vindicta inimicorum, interius malum est, el
ad cor penetrat, ideoque videtur quasi exorbi-
tans el intolerabilis. Quis ferat Claudii hnpera-
toris uxorem Messallinam ? Certe Cæsar suam
Pompeiam minime tulit, ait Palacius. Undo clare
vertit Tigurina, *cedo quamvis plagam, modo non
plagam animi : et quamvis malitiam, modo ne ma-
litiam mulieris : cedo quemvis impetum, modo ne
impetum odio flagrantium : et ultionem undecum-
que, modo ne ab inimicis*; et Syrus, *omnis plaga non
est sicut plaga cordis, et omnes malitia non sunt Si-
cut malitia mulieris, et omnes tribulationes non sunt
sicut tribulatio odientis, et omnes vindicta non sunfi*

sicut vindicta inimici. Quia cum odientes et inimici sino miseratione aüliganl cl vindicent, inquit Jansenius, nec modum aliquem ponant illati mali aut ultionis, intolerabilis est calamitas et ultio, quæ ab illis irrogatur, cl omnibus modis deprecanda. Inter calamitatem autem vel obductionem odientium, et vindictam inimicorum hoc interest, quod illa infertur præter meritum, hæc supra meritum. Nam qui oderunt aliquem, etiam non Lesi, nocere illi laborant : et qui inimici sunt, parum læsi, gravius quam oportet sese ulcisci student. Hæc ergo sententia continet malorum quarundam rerum el incommodarum comparisonem, ostenditque quid in quoque malorum genero sil extremum et maxime detestandum. Præcipue autem hæc omnia videntur dicta esse ad mulierum malitiam exaggerandam, ac significari illam cordis adferre tristitiam, ipsumque cor vulnerare dolore gravissimo, eandem quoque et obductione odientium et vindicta hostium esse graviolem, aut cum cis comparandam, tanquam similiter intolerabilem.

Ven 22 22 el 23. NOX EST CAPET NEQUIUS SUPER CAPUT
t i
* COLUUM, ET NOX EST IRA SUPER IRAM MULIERIS.—

Quia sicut coluber sive serpens (hunc enim significat Græcum Òpre) venenum gerit in capite, quod in hominem astute et virulenter evomeus vel exspirans, eum Ledit el interimit : sic mulier nequam capite gestat iram venenatam, quam data occasione in eum, cui irascitur, evomit, nec cessat donec cum lædat et interimat, idque astute per mille artes cl fraudes. Græca jiro *mulieris* habent *W/w*, id est *inimici*, «piasi prosequatur id quod paulo ante dixit : « Omnem vindictam, et non vindictam mimicorum. » Undo Tigurina, ut *nullum caput est capite serpentis nocentius, ita non est ira ira inimici pestilentior.* Verum de nequitia mulieris hic agitur, non inimici; unde de ea et Syrus sic vertit, non *est caput venenosius capite serpentis, ctuonest inimicitia amarior ea quæ mulieris est.* Sic S. Chrysosloius loco mox citando. Palacius per colubrum intelligit serpentem qui Evam, et per eam Adamum decepit, cosque a paradiso ejecit; aut cerio caput basilisci, qui videndo occidit. Hugo vero : « Coluber, inquit, est diabolus, quasi *colens umbras*, n id est

Coinber h " . "l peccatores. *Job* cap. xi, : « Sub umbra dormit. »

us* Caput colubri est prava suggestio diemonis, Genes. m : « Ponimi inimicitias inter to et mulierem; ipsa conteret caput tuum. » Mulier hic est sensualitas sive caro; ira mulieris, concupiscentia carnis. Nequam est suggestio dæmonis; sed nequior est concupiscentia carnis, quia corpus et animam polluit, l *Corinth*, vi : « Omne peccatum quodeumque fecerit homo, extra corpus est: qui autem fornicatur, in corpus suum peccat. »

Rursum per *iram* accipe iram non subitam, sed continuam mulieris, quæ se malitiro dedit : talis fuit Athalia, Jezabel, Herodias. Nam hæc et sequentia, ut recto advertit Jansenius, non ob id

a Siracide dicuntur, quod propositum ei sit sexum femineum exagitare, in cumque invectivam texero cum sexus ille a Deo institutus sil, ideoque bonus et laudandus, uti ostendit S. Hieronimus lib. I *Contra Jovin.* Sed perversarum mulierum pravam indolcin, vitiaque acri oratione perstringere voluit, ut juvenes instrueret moneretque, *primo*, cum quanta discretione et judicio uxor «it diligenda; *secundo*, quanta prudentia agendum sit cum mulieribus, ne temere irritentur; *tertio*, cavendum esse ne illarum amoris etiam in conjugio quisquam nimis indulcat, casque perditæ amet, ne ab eis perdat, multo magis extra conjugium. Illustre est illud Simonidis carmen de vituperio mulierum, asserentis mulieres alias formatas ex 'vulpe, scilicet astutas et dolosas; alias ex cane, scilicet mordaces et rixosas, maritis oblatrantes; alias ex asina, otiosas et desides; alias ex equa, petulcas et lascivas; alias ex simia, philocosmas et fuci amantes; alias et optimas ex ape, industrias, sedulas, operosas, prudentes, basque a Jove dari maritis ei placentibus.

Porro, apposite mulier mala comparatur colubro, ob magnam utriusque affinitatem in concinnandis dolis, mendaciis, litibus, rixis, caedibus; adeo ul mulier nequam videatur esse serpentina, imo serpens: unde Plinius lib Vil, cap. ni, scribit mulieres aliquando serpentes peperisse. Huc facit quod S. Epiphanius, hb III *Contra h^u res.*, sub finem, in brevi Catholicis fidei expositione, num. 10, docet Evam significare fenúntim, llevara vero cum aspiratione significare serpentem. « Sunt, inquit, Dionysiaci, qui Curetum sacris et carniū divisioni initiare soient, coronati serpentibus, evantes, et eva eva vociferantes; hoc est, Evam illam quam serpens decepit, invocantes, sive aspirata voce serpentem Hebraica lingua ad fraudem et errorem vocantes. Nara *Eva*, si tenui spiritu pronuntietur, feminam significat: sin aspiretur, llebræi hoc vocabulo *lleca* serpentem intelligent. » Hoc intellige ex appropriatione et usu loquendi Hebræorum posteriorum, qui forte llevara vocarunt serpentem, eo quod lleva a serpente seducta, ejusque halitu quasi afflata serpentinos mores (quos in multis Evis, id est femini-, hodie videmus) induerit. Hinc et Syri *chia* vocant serpentem, forte a radice rn *chart*, id est ostendit, judicavit, eo quod serpens pomum vetitum ostenderit Evas, Eva Adamo. Alloqui *lleva*, vel, ut Hebra-i dicunt, *Chufia*, ex primigenio etymo llebreo idem est quod mater viventium, sive vivipar i, uti ostendi Genes, m, 20. Idem tradit Eusebius lib. II *Ib Pr.rpar. Evangel.* cap. v : « Quid dicam, inquit, de Dionysio, quem Menolem græce, id est Ialine totum furentem, appellant, cui Bacchæ orgia celebrant, et crudas carnes comedentes sacro furore initiantur, Lvan, Evan conclamantes? Quæ vox aspirata secundum exquisitam Hebræorum linguam feminei sexus serpentem (pula serpentem feminam) sig-

nificat. » Ex Eusebio ergo id ipsum accepit el transcripsit Epiphanius. Ilebræorum linguam intellige posteriorem, puta Syriacam : syriace enim serpens vocatur NVn *chcvia*, vel *chcvia*, ob rationem paulo ante dictam; aut potius a radice ,pn *chata*, id est vixit, quod serpens agilis sit et vivax.

Hrra tnde n'n *chaia* vocatur animal ferum, quale in pri-
mis est serpens. Ita Lexica Syriaca. Porro mulieris
•erpen*. uti acerba est ira, sic el invidia serpentina; unde
illud : « Mulieris livor omnem incendit domum. »
Et illud Homeri *Odyss.* xi : « Non gravius el caninius aliud muliere; » canis enim est symbolum et speculum ir® ac invidi®.

s. chry- Audi S. Clirysoslomum, homil. 15 *ex Variis in*
V. WUUT <7 n. .1' Vat/A. *locis*, qu® est decollatione S. Joannis Bap-
Ucrum' e*ex eo Damascenum, *Parali*, r, cap. lxxvi,

hunc locum insigniter pertractantem : « Nulla, inquit, malitia æmulari potest mulierem malam. Attestatur huic verbo meo sapientissimus Salomon » (hic enim liber Siracidis a veteribus vocatur Salomonis, ob causas quas in proomio recensui); « Quia non est capul super caput seipertis, el non est malilla super malitiam mulieris. O malum summum el acutissimum diaboli telum mulier! Per mulierem Adam in paradiso prostravit, et de paradiso exterminavit. Per mulierem mitissimum illum David, ut necem militis sui innocentis Uri® llethæi in epistola dolo mandaret, armavit. Per mulierem supientissimum Salomonem in prævaricalionis sacrilegium præcipilavit. Per mulierem fortissimum Samson rasum ca'cavit : ut virtute crinii et decoris oculis spoliatus, ludibrio foret hostibus, quibus fuerat ante terrori : cum his captivis molit, quibus dominabatur invictus. Per mulierem castissimum Joseph vinculis alligatum detrusit iu carcerem. Per mulierem illum totius mundi lucernam Joannem capite truncavit. Et quid dicam de hominibus? Per mulierem angelos e cælo deposuit, id est, homines sanctos, qui ad cælum pergebant : per mulierem cuncta omnino prosternit et jugulat, omnes interficit, omnes elidit, repletos ignominia et honore vacuatos. Mulier enim impudens nemini parcit, non Levitai» honorat, non sacerdotem reveretur, non Prophet® defert. » Quocirca mali magnitudinem admirans exclamat: « O malum omni malo pejus! mulier mala, sive illa pauper sit, sive dives, duplex malum est. Si habeat facultates inaliti® su® coeoperantes, duplex malum, intolerabilis vipera, immedicabile venenum : scio ego et aspides blandimentis incantantium mitigari, et leones, et tigres, et pardos domita feritate mansuescere. Mulier mala, etsi injuriam patitur, etsi honorem accipiat, extollitur : luce si potentis alicujus uxor sit, non cessat dic ac nocte virum suum callidis stimulare sermonibus, blanda nequiter, et importuna violenter, donec mentem extrudat, ut similem sibi faciat mantum; improbis male suadet consib's, sicut Herodias fecit Herodi. » Et in-

ferius citans Dalilain, qu® Samsonem maritum suum prodidit, el Philisli®is interimendum tradidit : « Dic, inquit, mihi qu® bestia contra masculum suum talia aliquando meditata est? Quæ dracœna vult masculum perdere? vel qu® leœna marem suum jugulandum tradidit? Vides ergo quia apte dixit Sapientia: Quoniam non est ca-
put super caput serpentis, el non est malitia su-
per malitiam mulieris. Et ideo quiquis habet mulierem malam, cognoscat quoniam iniquitatum suarum portat mercedem. non caret testimonio veritatis. Audi denuo Sapientiam dicentem : Mulieris mal® et iuiqu® portio dabitur pro
operibus malis. »

23. Commorari leoxi et draconi placebit (sup-ven.)
ple, magis, vel potius mihi : hoc enim est ticozfl, id est approbo, velim, malim), quam habitare cim muliere nequam. — Tigurina, *apud Iconem et draconem commorari preeoptarim, potitis quam habitare cum muliere improba; Syrus, prastut habitare apud leonem et apud draconem, quam habitare cum muliere mala in domo; tum quia leo et draco arte cicurantur, ac humilitate et beneficiis deleniuntur, uti patet de leone Androclis, qui, ob exemplam ab eo e pede suo spinam, cum a morte liberavit, teste Gellio lib. V, cap. xiv. Item vincuntur innocentia el sanctitate; uti patet in S. Salia, cui leo ultro speluncam suam concessit, caque cedens excessit; et de leone S. Hieronymi, aut potius Gerasimi, qui ei quasi asinus serviebat, ac morienti ex dolore commortuus est, uti refert Joannes Moschus in *Prato Spirit*, cap. evil. Mulieris autem nequam nequitia est incurabilis, adeoque si te coram ea humilies, magis insolescet, et, si benevolus beneficusque in eam sis, magis exasperatur : tum quia leones el dracones caveis aut septis includi possunt, ul nocere nequeant; mulier autem nequam includi se non patitur: tum quia satius est subito a Icone vel dracone occidi, quam lenta longaque morte per nequitiam pervers® uxoris cruciari et confici. Alludit ad *Proverb*, cap. xxi, 19 : » Melius csl habitare in terra deserta, quam cum muliere rixosa et iracunda. » Audi S. Chrysoslomum, homil. 15 *ex Variis in Matth. locis*, et ex eo Damascenum, *Partili*. 1, cap. lxxvi : « Nulla, ait, in hoc mundo bestia similis est mulieri mal®; quid inter quadrupedia animalia leone sævius? sed nihil ad hanc; aut in serpentibus quid dracone atrocius? sed ne hoc quidem juxta mulierem malam et linguosam conferri potest; nam et leo et draco in malo inferiores sunt. Testificatur huic sermoni in eo sapientissimus Salomon dicens : Cohabitare leoni et draconi melius est, quam cum muliere mala et linguosa. Et ne putes Prophetam in ironia hoe, dixisse, ex ipsis rebus disco manifestius. Daniele leones in lacu reveriti sunt; justum vero illum Nabuthem Jezabel interfecit Cetus Jonain in ventre custodivit : Dalila autem Samson circumventum illecebris, raso etiam capite defor-*

matum, alienigenis tradidit. Dracones et aspides cornuke Joannem Baptistam in deserto viventem subdita feritate tremuerunt : Herodias vero eidem caput abscidit, et tanti viri mortem in pretium saltationis accepit. Eliam corvi in morte pavent, et Jezabel cum post illam reddita* per ipsum terris pluviae gratiam persequebatur, ul pœnam mortis ei redderet, cujus orationibus depulsa generis humani fame et ipsa, licet indigna, vivebat. » Unde post mulla concludit : « Mulier jumentum malum, vermis repens, atque in Momo domicilium habens, mendacii tilia, Paradisi custodia, Adami expultrix, hostis perniciosa, pacis inimica. » Hæc omnia hœc versu et pœced. ex S. Chrysoslomo recitata pene ad verbum habet S. Ephrein, tract. *Adversus improba* mulieres*, tomo I. Ex hoc loco suum distichum sumpsit S. Gregorius Nazianzenus in *Sententiis* :

Mala res cl dracones, malefica res cl aspides:
Duplex malilia mulieris inter feras.

Et idem clarius in *Distichis* : « Horrendi sunt dracones, subdoli » aspides, utriusque feræ vim mulier complexa esi; » cl Græci suum illud : « Venenum naturaliter est aspidis mala mulier, feris omnibus immitior mulier mala. » Unde Diogenes conspicatus duas feminas clam inter se conferentes sermonem: a Sumit, inquit, venenum a vipera aspis mutuo, » uti referi Antonius Monachus in *Melissa*, lib. II, cap. xxxiv. Denique Hugo omnes mulieris noxas hoc disticho complectitur :

Fœmina corpus, opes, animam, vim, lumina, vocem,
Polluit, annihilat, necat, eripit, orbai, accrbat.

idem mystice : Leo, inquit, est princeps crudelis, qui palam nocet; draco est hæreticus, qui occulte grassatur: utroque nocentior est, nequitia mulieris. In *Pirke Avoth*, id est, in *Capitulis* sive *Proverbiis Patrum Hebraeorum*, cap. t, dicitur : « Sapientes pronuntiarunt hominem, quoties diutius cum muliere sermocinatur, *primo*, nocere sibimelipsi; *secundo*, a verbo legis discedere; *tertio*, inferni se carceribus ex tunc addicere. »

24. 21. Nequitia mulieris immutat eacifm i j i s : it
OBCÆCAT VULTUM SUUM TANQUAM URSUS : IT QIASI
sacculum osiiMUT. — Græca Complutensia tantum
habent, 6 » id est languarzi ursus; Romana
tantum w » cá/xo/, id est *quasi sacculum*. Noster
utrinnque legit. Sensus est, q. d. Mala mulier sua
malilia et nequitia mutat et obcæcat; Græce
c/oTti, id est, obscurat et infuscat vultum suum,
alias hilarem el lucidum, ul scilicet instar torvi
ursi, ac nigricantis et horridi sacculi torva, tetrica,
nigricans et horrida marito aliisque appareat, il-
lumque contristet cl percellat ; ut videatur esso
una Erynnys, vel Aleto. Unde Tigurina vertit,
mulieris malitia deformat vultum ipsius, et tan-
quam ursi faciem ejus infuscat; ursi enim fusca
et torva sunt facie. Alii pro id est vul-
tum, legentes *Ipw*, id est aspectum, vertunt,

nequitia mulieris immutat aspectum ejus, et obscurat
vultum ejus, ut sacculum ejus, scilicet mulieris : Græce
enim est femininum Syrus Lamen hæc acci-
pit de marito; unde videtur legisse masculine
cx/?d », vertit enim, *malitia mulieris malee decolorabit*
ipsam faciem mariti sui, et nigram eam faciet, sicut
color cilicii. Utrumque verum: ira enim cl tristi-
tia vultus mulieris maritum pariter elicit iracun-
dum aut melancholicum, ut vultu expallescat,
iramque cl tristitiam facie pallida, lurida et ni-
gricante præferat.

Nota ri *obcaait*: nam, ut ait Plinius lib. VII, ün4 ob*
cap. XXXV! : « Oculi ursorum hebetantur crebro; ur.
qua maxime causa favos expetunt, ut convitine-
ratur ab apibus os, levet sanguine gvnvedinem
illam. » Causam subdit : « Invalidissimum urso
caput, quod leoni fortissimum; ideo urgente vi,
præcipituri se cx aliqua rupe, manibus eo oper-
to jaciuntur : ac siepe in arena colapho infracto
exanimantur, b Addit Lyranus ursum, si laminam
splendentem aspiciat, obcaecari. Ita invidia, cujus
symbolum est mulier maligna, fulgore prosperi-
tatis viri oculis dolet, hebetatur et excæcatur;
inde invidia dicitur, *quasi non videns*, pingitur-
que czeca, quin et alios subinde exczecat, juxta
illud vulgo tritum : « Da obolum Beluario, quem
extulit virtus, caecavit invidia, b Ursæ ergo occæ-
calio symbolice notat occæcationem invidi et
invidia:.

Aliter Hugo, q. <l. Ex nequitia mulier scii im-
mutare faciem suam unguentis, fuco et cultu vano,
ut videatur pulchra, cum sit turpissima. Undo
Ovidius *De Remeti, amoris* :

Auferimur cultu, gemmis auroque leguntur
Omnia, par » minima csl ipsa puella sui.

25. Ix mfdio PROXIMORUM EJUS id est, suorum : Ven.tt.
Ilebrrei enim idem pronoinen habent absolutum
et reciprocum, quod significat tara *ejus*, quam
suum) INGEMUIT VIR EJIS. ET AUDÆXS SUSPIRAVIT mo-
dicum, — q. d. Maritus audiens alios queri de ux-
oris sute morositate et torva facie, verbisque et ges-
tibus asperis, ingemiscit et suspirat, sed modicum
et tacite: quia præ pudore et ignominia, quod
tam malam habeat uxorem, multum gemere non
audet, nec plene suum cordolium aperire, juxta
illud :

Spem vultu «imul.it, premit altum corde dolorem.

Unde pro id est modicum, ul legit Noster,
Græca jam legunt, no^i, id est amare, acerbe.
Hinc Tigurina vertit, *sedens inter vicinos suos vir*
ejas, propter ipsam invitatus etiam ingemiscit graviter;
alii, *inter praimos suos disaimbit*(Græce « » an b « T « i
quod Complutenses vertunt *decidet*; Romana, cf .
cidet) *vir <jus, et audiens* (hæc) *ingemiscit acerbe*;
Syrus, in *medio proximorum suorum sedet vir stultce,*
et contra voluntatem suam ingemiscit.

26. Brevis omxiss m m itia super malitiam mulieris, Ver», se
SORS PECCATURIM CADAT SUPER ILLAM. — « Brevis, »

Græce pvtfA, id est parva. Sic cap. xi, 3, dixit : « Brevis, id est *pana*, in volatilibus apīs, super malitiam, » Græce ~f< xana?, id est *pra malitia, ad malitiam*. Unde Syrus, *multa est malitia, cl non est sicut pravitas malitia: mulieris*.

Sors peccatorum cadat super illam. — *Primo*, Palacius et Jansenius hoc explicant, *q. d.* Obtingat hæc mala sors, puta mulier mala, homini peccatori, non sancto; peccatores pro sua sorte et punitione sortiantur eam, ipsi soli cogantur perferre malitiam uxoris nequam. Hoc enim conjugium est par, dum improbus cum improba conjugatur. Absit tam misera sors a justis, contingat illa peccatoribus: quia nihil eis pejus in vita contingere potest, quam mulier nequam et rixosa. Ita Carolus V dicebat nihil pejus hosti suo imprecari posse, quam uxorem imperiosam. Huc facit illud S. Chrysostomi apud Antonium in *Melissa*, lib. H, cap. XXXIV: « Qui habet uxorem malam, suorum se peccatorum mercedem accepisse intelligat. » *Secundo*, « sors peccatorum » est poma et gehenna, *q. d.* Puniatur improba mulier poena condigna vel hic, vel in gehenna. Unde Tigurina verlit, *sors scelerosorum eam opprimat*; et Syrus, *sors delictorum cadat super eam*.

Tertio et genuine, *q. d.* Mulier nequam sortitur maritum, qui eam pro meritis castiget, affligat, contundat: hæc enim sors inducitur hic quasi pama improbæ mulieris, ad malitiam ejus castigandam et edomandam, vel potius contundendam. Unde Græce est, sors *peccatoris hmisot* airj, id est *incidat illi*, incumbat in illam, opprimat illam, ul verlit Tigurina. Idem docet Salomon Proverò, cap. v, I, et *Eccle.* yii, 27. Idem a Salomone et ChomsB Siracide didicerunt Piatoci Philosophi. Unde Menander : a Ihesaurus, ait, malorum est mulier mala, ignis, et mare, et femina sunt tria mala. Ubi cumque mulieres sunt, ibi mala sunt omnia. » Homerus *Odyss.* xi :

Nihil femina gravius, nihil pejus.

Terentius in *Hecyra* :

In eodem omnes mihi videntur ludo doctæ ad malitiam.

Philemon apud Stobæum, Serm. G6 :

Immortale est malum necessarium, uxor.

Euripides, lib. I *Epigramm. Græcor.* :

Furore nullo sævil iratum mare,
Pronique fluvii, cl ignis ocris impetus,
Inopia acerba, acerba alia quam plurima :
Sed nihil ita acerbum cl noxium, ul mulier mala.

Antonius Monachus (non ille magnus S. Athanatii eoa vus, ut vult Trithemiin De Scriptor. fed alms eo inferior et posterior : citat enim Chrysostomum, Basilium, Nyssenum, Photium, Nilum et Damascenum) in *Melissa*, lib. II, cap. xxxiii, citat Aristippum, qui mulierem parvam, sed formosam, conspicatus, dixit : *juxpb* fiiv xalix, i>7« ji*

xeuiv, id est, *panum quidem pulchrum, sed magnum malum*. Et cap. xx.xiv citat Prolagoram, qui, rogatus cur inimico tiliam nuptui dedisset, respondit: « Quia nihil ci poteram dare deterius, n

27. SICUT ASCENSUS ARENOSUS IN I'1 DIRI S VETERANI, SIC MULIER LINGUATA HOMINI QUIETO. — Tigurina, *sedato, q. d.* Sicut ascensus in arenæ, nipothe fluida:, instabilis et lapidosa:, inquit Rabanus, cumulum, vel in collem arenosum, molestus est pedibus senis debilibus et infirmis; sic, pariter uxor loquax, garrula et dicax, molesta est homini tranquillo, silenti et pacifico: illi enim occlamat, obstreperit, obmurmurat, oggannit; itaque ejus quietem turbat, cumque ad jurgia, lites, rixas et pugnas provocat. Rursum sicut diffli illime senex ascendet per clivum arenosum (quia enim senex est, in arena figere pedes nequit), ita vir quietus difficillime linguacem uxorem ferat: quomodo enim querelas tam multas audiet eorum quos uxoris lingua vulneravit? Syrus vertit, *sicut ascensus arena in pedibus senis, ita est mulier cujus lingua longa est adversus virum mansuetum*. De ascensu arenæ dixi cap. xvm, 8. Huic facit illud Menandri :

Tempestas in domibus est viris mulier.

Et illud Ovidii lib. H *De Arte amandi*:

Dos est uxoria, lites.

Et Juvenalis, *Satyr.* 0 :

Nulla fere causa est, in qua non femina litem
Moverit, etc.
Semper habet lites alternaque jurgia lectus,
In quo nupta jacet.

S. Hieronymus lib. I *Contra Jovin.*: « Qui non litigat, ait, cælebs est. » Xystus Pythagoricus in *Enchiridio* citatus a S. Hieronymo : « Nubere, ait, et filios procreare possum; scias utrumque. Si autem, tanquam praelium sciens, tamen pugnare vis, et uxorem duc, cl filios procrea. » Denique Salomon : « Tecta perstillantia, inquit, mulier litigiosa, » *Proverb.* xix, 13.

28. Ne RBSPICIAS (legit *-posler.f*, jam legunt *r.pi-* Ver». w, id est *incidas, impingas*) in mulieris speciem, ET NON CONCUPISCAS MULIEREM IN SPECIE, — id est, ob speciem, puta ob formam et pulchritudinem : « Propter speciem enim mulieris nulli perierunt, » ut dixi cap. ix, 0.

Primo, hæc sententia accipi potest de muliero extra conjugium, *q. d.* Noli aspicere mulierem pulchram, ne pulchritudine ejus illicitus, eam concupiscas, et cum ea forniceris : oculi enim sunt in amore duces. Unde Tigurina verlit, *ne offendas in pulchritudinem mulieris, nec mulierem libidinose concupiscas*.

Secundo, accipi potest de muliero, quæ quæritur ad conjugium, ul in uxorem ducatur, *q. d.* Cum quæris uxorem, noli primario respicere ad illius pulchritudinem, sed ad mores: quia pulchritudo cito deflorescit; unde tunc ent tibi tæ-

dio et tormento ; et quia pulchræ nolent sua pulchritudine superbire, ensequerentur imperios®, ac maritis dominari. Denique pulchræ a multis ambiuntur, ideoque adulterii vel crimen, vel suspicionem incurrunt, juxta illud :

Lis est cum Torma magna pudicitias :

itaque maritis zelotypias, infamias, odiorum, et sæpe mortis sunt occasio . hinc Maximus, scito. 39. Solon, inquit, rogatus f.n expediret uxorem ducere, negavit : a Quia, inquit, si duxeris formosam, habebis «om!», id est communem; sin autem deformem, habebis » id est pasnam. Idem Aristippo tribuit Antonius in *Melissa*, lib. 11, cap. xxxix Quocirca viri prudentes moderato: potius formæ, quam eximite et excessives, sponsas quærent. Hunc sensum sequitur Syrus, cujus verba mox recitabo.

Tertio, accipi potest de muliere, quæ jam facta est uxor, q. d. Si habes uxorem, noli continuo respicere ad ejus pulchritudinem, ut propterea immodice utaris ipsa ad explendam libidinem potius quam prolium causa ; hoc enim inordinatum, ideoque peccatum est. Unde Græca Complutensia habent ; /m «l xâMas yjimoiof, x«l yuraixa jir. iif rpufi», quod sic vertas, ne impingas in pulchritudinem uxoris, et uxorem ne concupiscas ad delicias : yv»i enim et uxorem et mulierem significat.

Pulcini- Moraliter, disce hic quam illecebrosa, vanacul-
çwi'*. liix' ideoque cavendasit species mulierum. «Quid
ito. csl pulchritudo? n respondet Socrates : « Esi modici temporis tyrannis; » Theophrastus : «Est tacita deceptio ; » Euripides in Helena : « Est res infelix ; » Petrarcha lib. I *De Remediis utriusque fortune* : a Est velum oculis, laqueus pedibus, viscus alis, ut non facile vera discernat, nec virtutem sequatur, nec in altum uereri evolet : est hostis domesticus, rapior quietis, materia laboris, tormentum libidinis; S. Hieronymus : « Est obli-
vatio rationis; » Proclus, lib. *De Anima*: « Animar, ail, deceptæ, propter vene pulchritudinis ignorantiam, corporeas formas admirantur et deperunt; » S. Chrysostomus *Ad Theodorum lapsum* ; « Est gypsum sepulcro inductum, est phlegma sanguine mixtum, pulchre per pellem pollucens; » detrailo pellem, vide quam putida caro, qualo sterquilinum in ventre, quale phlegma per os et nares disillit. Quocirca senex illo apud Joannem Moschum in *Trato Spirit*, cap. ccxvii, dicebat : « Sal, cum ex aqua fiat, si aquam tangat, in aquam resolvitur; sic monachus, cum ex muliere sit genitus, si mulieri appropinquet, solvitur, atque in id desinit, ut jam monachus non sit. » Maximus vero *homil.* 30 : « Pythagoras, inquit, in ignem et in mulierem incidere, æqualo esso dicebat. » Sicut enim ignis calore, sic mulier sua forma et colore virum adurit, juxta illud ; « Uritquo videndo femina. »

Præclarius S. Gregorius Nazianzenus, orat. *Ad-*

versus *mulieres* sc *amantes* : « Pandoram, inquit, aiunt, cum ignis a Prometheo furlim sublatus fuisset, vindicandi hujus sceleris causa, mortalibus advexisse pro bono videlicet atque utili igne, ignem alium malum ac pestiferum: quoqueardentius hominum animos inflammaret, omni cum pulchritudinis genere a diis instructum et exornatum fuisse. Ha cum suum (pisque illecebrae ac fraudis genus in unum contulisset, tum vero confertam et cumulatam imposturam hominibus invectam esse; versutam nempe mulierculam, impudentem, dicendi suavitate præditam, perniciosum oblectamentum, facem perpetuo ardentem. Pandora: filii® sunt procaces omnes muliercula?, perfrictæque frontis. At tu, Christi imago, da operam ut pudicitia prudentiaque clareas. » El inferiorius : « Ab eo tempore, o filia mea, tibi paterna lego cautum est ne pulchritudini tuæ umquam confidas. Omnem formæ elegantiam mihi breve ver affert, eamque hiemis asperitas protinus extinguit. Aut enim eam premature morbus frangit ac debilitat, aut ipsa certe senectus delet atque obliterat. Hoc vero magis aiuiuc ridiculum; videas enim mulierem in deformitatis suæ conscientia adeo insolentem, ut turpitudine sua gloriatur, Danaenque pre se contemnat. » Pandoram hanc graphice depingit Salomon Proverb, vn. Et paulo post, quanta sit formæ et pulchritudini ad illicitum vis, declarans : « Quidam ohm, inquit, ul Poctæ fingunt, inanis et informis Echus amore captus, per montes ac scopulos oberrat. Alius formam suam deperiens, ad amplexandum pulchritudinis exilios® simulacrum in fontem insilili. Alius rursus perduto quodam atque insano fluminis cunjuspian amore flagrabat, nec pedem unquam ab adamata ripa referebat, aquam lambebat, manibus hauriebat, spumam arripiebat, nec tamen undis ullis amoris ardor extinguere poterat. Tam casca et prepostera res csl amor! »

S. Gregorio Nazianzeno de more adstipula ur S. Rasilus, lib. *De Virginii*. : a Dux, inquit, prævius ocuio- et pronubus oculorum jactus, est ejus, cujusraau manus ministre sunt, tactus. » Hinc a S. Petro II *epist.* n, it, oculi vocantur «pleni adulterii et incessabilis delicti; » et a S. Bernardo : « Occasio peccati, indicium commisse culpæ, causa committendo?. » Quiu et Seneca, lib. *De Remediis fortune* : a Oculi, ait, irritamenta sunt viliorum ducesquo scelerum, » maxime luxuriæ. Virgilios, *Ecloga* viti :

Ut vidi, ul perii, ul me malus abstulit error.

El Propertius :

Si nescis, oculi sunt in amore duces.

Idem, lib. I, *eleg.* t :

Cynthia prima suis miserum me cepit ocellis,
Contactum nullis ante cupidinibus.

Qui ergo animæ et castitali consultum vult, ocu-

los compescat averlatque a feminis, imo procul ab cis quasi basiliscis, qui visu necant, aufugiat, juxta illud Apostoli : « Fugite fornicationem. »

Ver» 39. 29. MULIERIS IRA, ET IRREVERENTIA, ET CONFUSIO magna. — Varia hic lectio varium dat sensum :

Primo, Rabanus hæc jungit cuñ tñ in specie, quod præcessit, q. d. « In specie, » id est, ex specie et forma, mulieris oritur ira, irreverentia et confusio magna.

Secundo, alii delent secundum et, sicque legunt et intelligent : « Mulieris ira et irreverentia (est) confusio magna, n id est, magnam marito, sibique et suis aflerl ignominiam.

Tertio, alii, delentes primum et, sic explicant : < Mulieris ira (est) irreverentia et confusio magna.»

Quarto, Græca et Latina Romana utrumque et legunt : « Mulieris ira et irreverentia et confusio magna, » ut ri magna referatur ad tria, quæ præcedunl q. d. Mulieris ira æque ac irreverentia, id est, inverecundia el confusio, id est, ignominia quam marito sibique et suis affert, non est levis et exigua, sed magna et gravis. Si enim mulier sit iracunda el rixosa, irreverenter loquetur, agefque cum marito, cumque indigne tractabit, et magno pudore afficiet: maritum enim tractabit quasi famulum, cum sit ejus herus et dominus, juxta illud Dei mandatum datum Evæ et mulieribus: «Sub viri potestate eris,» Genes, cap. m. Quocirca Græca Comp'ulensia el Romana hunc versum connectunt cum sequenti, uti mox ostendam. Syrus vero connectit cum præcedenti : sic enim habet, ne commovearis erga speciem mulieris malæ, et etiamsi habuerit divitias, ne concupiscas, eam : quia servitus gravis et ignominia prava mulier, qua; intumescit (vel rebellis est) adversus maritum suum.

Porro, mulieris vitium est ira, indeque impatientia, præcipitatio et furor. Iracundia cniin precipites feruntur in jurgia, verba et verbera, et ferrum et necem, tam suam, quam suorum. Unde Juvenal, Satyra 6 :

QuOtifS, ait, furil !?• nAz-nnlem

Hunc sexum, rabie jecur incendente, feruntur
Precipites, ut saia jugi» abrupta.

Unde et S. Chrysostomus, homil. De Decollat. S. Joannis: « Mulier, ait, cum injuria afficitur, insanit.» R. MoysesÆgyptius in lib. Perplexorum III, cap. xm, idem dicit, idque tribuit debilitati sensus muliebris. Idemque propemodum tradit Plutarchus in lib. Ilipl tb/r/nsLf, id est De cohibenda ira : «Sicut, ait, tumor accidit ex magna plaga in came, ita in mollissimis animis si quis se præbeat dolori, hoc ipso quod major est imbecillitas, majorem elicit iracundiam, hacque de causa mulieres iracundiores sunt viris, tegroli sanis, •enes juvenibus, infelices felicibus. » Abdicatus item ille medicus apud Lucianum in Dialogo, cui et ipse titulum fecit, asserit facilius feminas, quam

viros, in insaniam prolabi, diflleiliu-que hujus morbi curationem recipere ; ea potissimum ratione, quod mullum habeant iracundia; ac levitatis, faeileque commoveantur, sintque illis vires corporis exigue. Seneca, lib. I De Ira, iram vocat «vilium muliebre.» Tritum csl illud Telemachi lib. II Epigramm. :

Omnis mulier ira : babel autem bonas horas duas,
Unam m thalamo, unam in morte.

Menander : « Plus est, ait, periculi anum lacescere, quam canem.» Ilebræorum sententia est nullam iram alrociozem esse ira muliebri : « irritabile enim et vindex mulierum genus; » partim ob rationis inopiam, partim ob animi humilitatem. Nam vera: magnitudinis est injurias negligere, nec quosvis homines dignari ira sua, juxta illud: « Non est dignus Cæsaris ira. » Denique vero S. Clemens, lib. II Constitut, cap. xxxvii : « Ubi est ira, ait, ibi non est Dominus, sed amica Salame. »

Causam physicam iræ el furoris mulierum Le- Cur wt>. vinus Lemnius medicus, lib. IV De Occultis na- jJl'''

turæ miraculis, cap. xm, asserit esse earum mens- ds? trua. Ego, inquit, hujus rei nullam causam priorum excogitari posse video, quam humorum virus ac colluviem, quam mulier singulis mensibus ex lume decursu congerit atque expurgat. Ubi enim illam irritari contingit, ul levissime asolet, tota illa humorum sentina agitata effumat, ac per corpus diffunditur, ila ut cor et cerebrum hujus fuligine ac favillis affici contingat, ac spiritus tum vitales, tum animales, qui iis partibus deserviunt, inflammari ; coque fit ut mulieres iratæ, juniores præsertim (nani aniculæ effœlæ pacatiores sunt ob menses resides) rabioste latrent ac vociferentur, complosisque manibus indecoros gestus ac fremitus proferant; et, cum ratio in iis minus vigeat, judicium debile sit el exile, mens invalida, acrius efferantur, nec proreus impetus animi cohibere possint. Et quo qu.vque in eo sexu vilior est, eo magis tumultuatur, atque effervescit ira implacabili. Hinc plebeii' et prostitutis (nam patriciæaliquando decoroincerviunt, tametsi plerumque corrugatis naribus obmutescant, nec viros responsione dignentur, pzanrken Belgæ vocant), quoniam corpus fere obtinent vitiosis humoribus contaminatum, summa impudentia pari inaliti»; conjuncta est, ita ut velut furis agitatae, nec consilio, ratione, pudore, monitis, blandimentis, quibus etiam fera: mitescunt, coerceri possint, quo minus fremant, atque ab insanis clamoribus desistant, adeo

Neque jus, neque bonum, out æqtnnn sciunt,
Melius, pejus ; prosit, obsit ; nihil vident,
Nisi quod libido suggerit,

ait Terentius Heautont., seen, i, act. IV. Sic sui oblitæ fidem, decus, pudorem, famam, probitatem, pudicitiam, existimationem vilem habent, ac periclitari patiuntur. Hæc Lemnius.

Ter». M. 30. Mu jer , si PRIMATUM HABEAT, CONTRARIA EST
t ir o suo. — -Syrus, *intumescit adversus maritum*
It^n^rio- *et cor sccum cs* (vc^ P^Puli su,« @e^*
ufriro *gratia: suæ) abscondit.* Sensus est, g. d. Si uxor ex
n»?!^TM opibus et nobilitate, quia scilicet viro ditior et
nobilior, aut alia de causa primatum et domi-
nium super virum usurpet et obtineat, non erit
viro conformis, sed adversa el rebellis, cique
contraria volet et imperabit, tum ut ostendat
suam præcellentiam el primatum, quia superba
est; tum quia appetitus viri et feminæ diversi et
contrarii sunt, perinde ac appetitus animalis sæpe
contrarius est rationali, juxta illud Comici : « Novi
ingenium mulierum. Nolunt, ubi velis; ubi non
velis, cupiunt ultro, » Mulier enim agitur pas-
sione, vir ratione et judicio; passio autem con-
traria est rationi el dictamini prudentiæ. Qui ergo
sapit, quierat uxorem sibi opibus et nobilitate
parem, vel inferiorem, non superiorem ; ne pro
uxore dominam eamque imperiosam accipiat.
Unde illud : « Si vis nubere, nube pari. » Græca
hæc jungunt versui præcedenli, cumque cum
prresenti in unum contlant, hoc modo, *ira et irre-
verentia ct confusio magna mulier, si subministret
viro suo;* hoc est, ut Tigurina, *iracunda, impu-
dens, et perquam probrosa est mulier, qure viro
suo sumptum suppeditat;* Vatablus, *qua viro suo
pra.it,* vel siW *vindicat imperium;* quod Noster
vertit, st *primatum habeat;* utrumque enim signi-
ficat Græcum x^fi'A* enim est, suppe-
dito expensas, suggero, erogo, confero, praebeo,
proprie choris sumptum præbeo, ludos publice
exhibeo, ludos edo, ideoque in cis chorum duco,
primus et princeps sum; unde z^/^7^« est chora-
gus sive princeps choreæ, qui choreis præest,
suppeditator expensarum et instrumenti ludicri ;
et x^s^iyot sive choragi vocantur chororum socie-
tatumque duces, tenentesque primatum, de qui-
bus Aristoteles lib. IV *Politic.* Huc facit illud Phi-
lonis apud Antonium in lib. II *Melissa*, cap. xxxiv :
a Mulieri parere, contumelia est suprema;» qui
enim feminæ se subdit, effeminatur, lunamque
colit, et ab ea iit lunaticus. Unde Spartianus in
iunus*! Caracalla narrat olim in Carrhis (quæ in Scriptura
(çî vocatur *liaran*) urbe Mesopotamia lume mas-
cula; et feminæ unicum simulacrum exstitisse : qui
Lunum coluissent, imperium in uxores impetra-
bant; qui vero Lunam adorassent, uxoribus se
obnoxios volebant.

Ita olim imperabant feminæ apud Ægyptios
Lyciosque, testo Herodoto : Sauromatæ in univer-
sum mulieribus parent. Divites feminæ principa-
tum in domo sibi arrogant. Unde Satyricus :

Intolerabilius nihil est quam femina dive».
Malo Venusinam, quam te, Cornelia mater
Graccborum, »i cum magni» virtutibus affers
Grande supercilium, et numeras in dote triumphos.

Porro, cur indignum et contra naturam Deiquo
ordinationem sit, ut mulier viro prawit. rationem

dat Rabanus; a Quia, inquit, infirmior sexus for-
tiori sexui subjici debet, non preponi. Unde in
initio mulieri peccanti, et virum seducenti, Do- *G ^t.*
minus dixit : Multiplicabo ærumnas tuas et con-,n ^&*
ceptus tuos ; in dolore paries filios, et sub viri
potestate eris, et ipse dominabitur tui. Hinc et
Apostolus ad Timotheum scribens ait: Mulier in
silentio discat cum omni subjectione; docere au- u'
lem mulierem non permitto, neque dominari in
viro, sed esse in silentio. Et cur hoc jusserit,
mox causam reddidit, dicens : Adam enim pri-
mus formatus est, deinde Eva : et Adam non est
seductus, mulier autem seducta in praevarica-
tione fuit. »

Jam occasio et stimulus ad primatum uxori
est nobilitas et opes, si scilicet ipsa viro sit nobi- wçar
lior aut ditior. Pauper enim ducens divitem « dat Tin4-
seipsum, non illam ducit, » ait Menander. « Et
non uxorem, sed dominam habet, cujus est fa-
mulus et servus, » ait Anaxandntes apud Stobæum
serm. 66; unde Martialis, lib. Vili *ad Pnscum* :

Uxorem quare locupletem ducere nolim,
Quæritis ? uxori nubere nolo mez.

Clare Aristoteles, lib. Vili *Ethic*, x : « Dominan-
tur uxores, inquit, propter amplitudinem patri-
monii. » Et Comicus: «Argentum dote accepi,
imperium vendidi. » Unde Antoninus Imperator
passus est adulteria Faustinae uxoris : « Quia, in-
quit, si hanc dimitto, dos reddenda est; » pro
dote enim acceperat imperium. Quare sapienter
S. Ambrosius, lib. I *De Abraham*, cap. n : « Qui
suavitatem quærit conjugii, inquit, non tam su-
periore censu ambiat, non monilibus ornatam,
sed moribus : offendit plerumque virum, si se
uxor nobiliorem noverit. Hæc proxima superbi®
est. Sara non facultatibus ditior, non genere
splendidior erat ; ideo virum imparem non puta-
bat, ideo quasi parem gratia diligebat, ideo non
censu est retenta, non parentibus, non propin-
quis, sed virum proprium, quocumque pergeret,
sequebatur : externa adiit, sororem se ejus asse-
ruit. » Omnium ergo sapientum consilium est
ducendam esse parem, non superiorem. Citat eos
Tiraquclhis, leg. v *Connubiali*, num. 16.

31. Cor m mile, bt facies tristis, et plaga cor- VerM»
dis (perperam Jansenius et alii legunt *mortis*) mu-
lier nequam, — q. d. Hæc tria mala irrogat viro
suo millier nequam, scilicet cor ejus facit hu-
mile, id est, dejicit, sternit, affligit; faciem ejus
efficit tristem, ut dejecto et mæsto incedat vultu :
quale enim est cor, talis est et facies, cor enim
suos affectus per faciem prodit et enuntiat. De-
nique *plagant* et quasi vulnus lelhalc cordi ejus
infligit, dum illud tanto dolore çt tristitia sauciat,
ut non raro viro mortis sil causa. Unde Tigurina,
*cor afflictum et vultum tetricum cruccmqc :-»imi
creat mulier improba;* Syrus, *tenebret ct plaga cor-
dis rnulier.*

Vart-SX 32. Mastis debiles et gesta dissoluta mulier, quæ sos beatificat tiri» slum, — g. d. Mulier improba, quæ sua modestia et probitate non beai, sed sua insolentia et nequitia infelicem elicit virum, hæc vires viri enervat, omne virile robur uti cordis, ita et corporis ei eripit, ut nec manibus operari, nec genibus incedere ei libeat; sed animum despondens, chiragricus et podagricus, imo stupidus et quasi apoplecticus evadat: robur enim operandi est in manibus, ambulandi in genibus; unde ait Isaias cap. xxxv: «Confortate manus dissolutas, et genua debilia roborate;» et ex eo Paulus *Ilebr.* xn: «Remissas manus et genua debilia roborate.» Vide utrobique dicta. Tigurina paulo aliter legit, *mulier improba creat manus remissas et genua resoluta, nec virum suum beabit.* Rursum, *beatificabit* exponi potest, honorabit, beatum prædicabit. Unde Syrus vertit, *dissolutio manuum et fractio genuum mulier, quas non exhibet honorem et reverentiam marito suo.*

Denique pro *non panatiti*, id est non beabit, vel beatificabit, nonnulli legunt, *eum non consolabitur virum suum in angustia.*

ürumTÍ' Sajienter S. Chrysostomus, homil. 27 *ex Variis* «IUHCU in S. *Matth.* locis, et Auctnr *Imperfecti*, homil. 22 tefeiaL n VUA: «Uxor, inquiunt, neminem debet sapientiore, fortiore, formosiore reputare quam virum suum; etsi sit alter sapientior, fortior, formosior, tamen coram oculis ejus talis apparere non debet. Perfectum enim odium, et perfectus amor judicium rerum non cognoscit;» sed quæ amat, judicat optima; quæ odit, pessima. «Sic et omnis anima Christiana, quæ sponsa est Christi, ita diligere debet Deum, ut nihil sit in mundo, quod amplius amet, quam eum, aut in tantum. Pro quanta autem parte plus aliquid amaverit, pro tanta parte minus amat Deum.»

Myniec. Mystice, uxor cujusquo est ejus professio, religio, ars, status, officium. Quare cuique Religioso, sua religio prænecaderis omnibus, videri debet optima sibi congruentissima; grammatico sua grammatica, rhetori sua rhetorica, philosopho sua philosophia, fabro sua fabrilis, agricola? sua agricultura, etc., videri debet optima, suæque indoli et moribus convenientissima, juxta illud cap. xl, 18: «Vita sibi sufficientis operarii condulcabitur, et in ea invenies thesaurum.» Et illud S. Paidi I *Corinth.* vu, 20: «Unusquisque in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat.» Isocrates apud Maximum, *serm.* 13, rogatus «quis in hominibus esset dives?» respondit: «Qui sua sorte contentus est. n. Nam, ut ait S. Chrysostomus apud Antonium in *Melissa*, part. I, serin. 30: «Qui se superiores respicit, nunquam videre potest quam dives sit. Verum oportet sua sorte contentum esse, et Deo gratias agere, n. Sic Martha sua sorte contenta sit, et Magdalena sua.

Ver».M. 33. A muliere initium facium est peccati, et per

illam OMNES morimur: — quia Eva, seducta a serpente, prima peccavit, deinde Adamum seduxit: itaque omnes posteros eodem peccato inquinavit, illudque, ac consequenter ejus pœnam, puta mortem præsentem et æternam, reipsa in posteris per propaginem et generationem transmisit. Siracides, ut ostendat quam antiquum et grande nudimi sit mulier, producit Evam matrem omnium, q. d. Olitanum et cum mundo natum est hoc mulieris malum: Evam enim matrem sequuntur ejus filiæ. Vide dicta *Genes*, ui.

Secundo, q. d. Ex Evæ peccato, pula ex peccato originali et concupiscentia, cujus initium et causa fuit Eva, omnia reliqua peccata prognata sunt, prognascuntur et prognascuntur usque ad lincili mundi, imo omnia quæ per totam æternitatem committuntur a damnatis in gehenna. Ila Syrus, «*muliere*, inquit, *inceperunt peccata, et per eam omnes nos morimur*

Tertio, ubi per illam omnes morimur, si formaliter et præcise, ut sonat, accipias, significat propter Evæ peccatum præcise, omnes posteros ejus contrahere peccatum originale, indeque mortis fieri reos. Quare probabiliter hinc colligunt nonnulli Theologi ex Eva sola peccante, etiamsi Adam non peccasset, omnes tamen posteros contracturos fuisse peccatum originale: licet alii contrariū sentiant cum S. Thoma, III, *Quæst.* LXXXI, art. 5. Vide ibidem Scholasticos. Quocirca S. Augustinus, lib. I *De Peccat. inquit*, cap. xn, et alii ex hoc loco contra Pelagianos probant traducem peccati originalis. «In *Ecclesiastico*, inquit, scriptum est: A muliere initium factum est peccati, et per illam omnes morimur. Sive autem a muliere, sive ab Adam dicatur, utrumque ad primum hominem pertinet: quoniam mulier ex viro est, et ufriusque caro una est; unde scriptum est: Et erunt duo in carne una. Igitur jam non duo, inquit Dominus, sed una sunt caro, » *Matth.* xtx, vers. ti et ü.

Moraliter hic docet Siracides quam cavendum sit a muliere, nupte quæ tot millionum hominum, totiusque generis humani ruina exstitit. Unde S. Cyprianus *De Singular. Cleric.*: «Separamini, ait, a contagione pestifera, etc. Aculeus peccati facta est forma feminea, et mortis conditio, non aliunde surrexit nisi de muliebri substantia. Quod Salomon ad nostram sollicitudinem memorat dicens: A muliere factum est initium peccati, et propter hanc omnes morimur. Indo mortales tenemur, nec teneri timemus.»

34. Nox DES AQUÆ. TCP. EXITUM, NEC MODICUM, NEC Vc m. M. MULIERI NEQUAM VENIAM PRODEUNDI. — Hæc sententia, et similes multæ in Proverbiis, proverbialiter per comparisonem accipienda sunt, q. d. Sicut non expedit aquæ in vase concluso: vel modicum dare aut permittere exitum per rimam aliquam: quia alioqui sensim tota effluit; sic pariter non expedit nequam mulieri, puta uxori, filiæ, ancillæ, etc., vel in modico indulgere, ul ei veniam

des prodeundi quo ei libuerit : sic enim sensim Omne tuum maritale, vel paternum, aut herile jus e! dominium excutiet, ut se in libertatem vindicet, ac deinceps se cohiberi et ad officium suum ^{Mulier}reduci non patietur. Nam nulla pene alia re iridijs' magis gaudent mulieres quam libertate; et, ut ait Calo Censorius apud Livium, lib. XXXIV : «Omnium rerum libertatem, imo licentiam desiderant. n Quin et S. Chrysostomus, lib. III *De Sa erdotfo*, asserit viduas tum paupertatis, tum ætalis, tum sexus nomine, immodicam sibi libertatem usurpare. Græca breviter et generaliter habent, *nc des aquæ exitum, ncc mulieri potestatem*; Complutenses, fòm, w ik y»aul

id est, *ne des transitum aquæ, peque mulieri malæ libertatem caitas*. Est proverbium cum sua explicatione. Unde Tigurina, *cave aquam vel minimum sinas erumpere, id est improbee mulieri nc patefacias viam licentiae*; Syrus, *ne des aquis exitum, neque mulieri faciem et dominium, vel potestatem et imperium (dare faciem^ Syris est corridere, hilarem et blandum se alicui ostendere); sicut enim rimula aquæ quæ abít et multiplicatur, ita mulier mala incedit et peccat*.

Porro hanc sententiam Palacius pprecdenti recte connectât, </ d. Si Eva fuit seminarium malorum in orbe omnium, quia non fuit a viro cohibita, erit pariter uxor tua in domo tua malorum omnium causa : tantum in malo mulier potest. Cohibe igitur et contine uxorem in officio : quod si nequam illa est, nulla ratione permittas eam domo exire. Ut enim cisterna aqua plena, si vel modicum ei foramen feceris, universa tibi prodii et perit: ita peribit libi mulier nequam, si facultatem exeundi illi concesseris. Impudicarum enim est vagari et circumcursare, juxta illud de meretrice : « Garrula et vaga, quietis impatiens, ncc valens in domo consistere pedibus suis, nunc foris, nunc in plateis, p *Prov.* vu, H. Do pudica vero ait David *Psal.* cxxvii, 3 : « Uxor tua sicut vilis abundans in lateribus domus tuæ. » Galenus, lib. XI *De Usu partium*, docet naturam pilos viro contra frigus addidisse, fornirne negasse, quod domi se continere debeat. Præclare S. Gregorius Kazianzcnus in suo illo *Monitorio* mulierem alloquens:

Nun inultum extra vestibula mitto pedem, ncque ad delectationem,
h'ec nd popularem immodestam turbam : hæc enim pudorem
Aufert cl prudentibus, oculos vero oculis miscet :
Pudor enim abiens, omnium genitor malorum est.

Et in Elegiis quas contra ornatas mulieres dictavit :

Mos csl mulieribus (res pretiosa) domi manere
Plurimum, cl divinis alloqui sermonibus.

Hoc idem mulieribus sancit S. Chrysostomus, homil. 60 in *Joann*, el homil. 10 in *Epist. S. Pauli ad Timoth.* et lib. *De Sacerdotio*, cap. m : « Virgi-

nem, inquit, oportet undecumque tanquam muro circumseptam esse, et toto anno perraro domo egredi, idque demum cum inexcusabiles ac necessaria; causa; urgebunt. »

35. Si xo\ amella vir it ad maxim tcam (id est, si vergas, ductum manus tuæ, id est, directionem, jussum cl imperium tuum sequi nolit : *mimus* enim significat potestatem, ducatum, auctoritatem), confundet te ix conspecto IMMicoMcm — per suam obstreperam contumaciam, audaciam, rebellionem improbosque mores, quibus te faciet ludibrium hostibus et æmulis tuis; præserüm quando, te inscio, deflectet ad alios, cum ilsque fornicabitur et adulterabitur : huc enim ducet eam Ubertas, mobilitas animi et curiositas. Nam, ut ait Plutarchus, lib. *De Curiositate* : a Adulterium est curiositas alicnæ voluptatis. » Grsci, hanc sententiam cum sequenti truncantes, in unam contrahunt hoc modo : *Si non procedit tibi ad manum, reseca cam a carnibus tuis*. Honestæ enim et monsone uxores solent cum viris ad manum collaterales procedere : quæ id non faciunt, superbae, j «n«i Origeræ vel inhonestae sunt. Complutenses addunt, *da et dimitte*, id est, da ei libellum repudii. Sic et Syrus, *nisi ipsa sit taiiens post te, carnem tuam* (uxorem, quæ est caro tua) *ats- inde, da et dimitte e domo tua*. Hinc et Rabanus, addens copulam *et*, hunc versum cum sequenti ita combinat : « Si non ambulaverit ad manum luam, et confundet te m conspectu inimicorum, a carnibus tuis abscinde illam, » etc. Quæ lectio magis quam nostra placet Jansenio. Verum nostram confirmant cætera Biblia, et stabiliunt Roma* correctæ.

Præclare S. Ambrosius, lib. III, epist. 25 .Id *Eccles.* \ accii.: a Mulier, inquit, viro deferat, non serviat; regendam se præbeat, non coercendam. Indigna est conjugio, qute digna est jurgio. Vir quoque uxorem tanquam gubernator dirigat, tanquam consortem viteo honoret, participet ut coluerdi gratiae. » Quin et Plutarchus in *Moral.* : « Ut philosophi, inquit, colentes principem, se reddunt nobiliores, non illum: sic uxores, subdentes se viro, laudem consequuntur: conantes autem imperare, deterius audiunt, quam quæ subjiciuntur. » Et rursum : a Ut geometra' negant moveri lineas et superficies sine corpore, sed una cum corporibus moveri; sic uxor et in seriis et ludicris, m fletu et risu, in lætis et tristibus, accommodet se marito. » Et Stobæus, *serm.* 70 : « Sicut, inquit, speculi ex auro gemmisque constructi nulla fuerit utilitas, nisi formam sibi objectam repræsentet; ita neque divitis uxoris fructus ullus est, nisi vitam exhibeat marito similem, et ingenium concors. »

36. A CARSIDUS TUIS ABSCIXDE ILLAM, !SE SEMPER TE Ver». H a bit a t iR, — q. d. Si uxor sil obstrepera, immerigera, vaga ad libitum, «i a carnibus, » id est, a corpore tuo, scilicet a toro maritali, abjice eam, ne semper tuo affectu, modestia, licentia, patientia abutatur. Unde Complutenses et Syrus

Impudica est taga.

Tj m

"bM"